BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI:

Dr. EDO LOVRIĆ
KR. SVEUČILIŠNI PROFESOR

Dr. IVO POLITEO
ODVJETNIK

GODIŠTE XLVIII. — 49

ZAGREB 1922

TISAK »TIPOGRAFIJA«, GRAFIČKO-NAKLADNI ZAVOD D. D

PRINTED IN YUGOSLAVIA

Digitized by Google

MAIN LIBRARY

Digitized by Google

K1
M57
v. 48-49

SADRŽAJ.

I.

RASPRAVE I DRUGI ČLANCI.

Strana

Dr. Ante Verona: Članak 435. i 436. franceskoga trgovačkoga zakona (Fins de non recevoir) i naše pomorsko-pravno pravosudje 1
Pravo kažnjavanja pomorskoga kapetana po političkom ediktu od god. 1774. i po kasnijim zakonskim osnovama 263
Iz pravosudja stola sedmorice u pomorskim poslovima . . . 356
Dr. Dragan Novak: Iz stambene prakse 18
Samuel Kocijan: Mutni pravni pojmovi i obilaženja zakona kod provadjanja novih zakona o pristojbama 23, 115
Vladimir Jovan: Sudovi za mladež i praksa 31, 80
Dr. Ladislav Polić: O pravnim osnovima budućega izbornoga reda 49
O razgraničenju s Ugarskom (predavanje) 225
Dr. Većeslav Dobrovolny: Sticanje vlasnosti nekretnina . . 63
Mirko Renčević: Opažanja sa moje zadnje biljegovne pregledbe 67
Koliko iznosi pristojba za osudu 298
Dr. Milorad Stražnicky: Zajednička havarija 97
Ivan Krnic: Pvostepeni sud u Hrvatskoj i Slavoniji 123
Andraž Jeglič: Izvršitev kazni na zgubo svobode 124
Dr. Lavoslav Hönigsberg: Osnova zakona o krivičnom postupku 145
Dr. Franjo Domazetović: Pribežno more 161
Dr. Ernest Diamant: Iz trgovačkoga prava i gradjanskoga postupka madjarskoga 174
Jovan Dimitrijević: Pogrješno biljegovanje u sudbenom postupku 177
Dr. Stjepan Bosanac: Prilozi interpretaciji novoga mirovinskoga zakona 181
Ivan Z. Galić: Jedna nemoguća odredba državne financijalne uprave 190
Konkordat izmedju rimske stolice i kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 396
Dr. Josip Šilović: Naredba od 13. prosinca 1918. o zaštićivanju i kažnjavanju mladeži proteže se i na redarstvene prekršaje 248
Nužna obrana za zaštitu spolnoga poštenja 363
Dr. Milan Rojc: Koncesioniranje dioničarskih društava i zadruga u Hrvatskoj i Slavoniji 279

Digitized by Google

Strana

Dr. Pavao Rastovčan: Član 11. zakona o sudačkoj vlasti od god. 1874. i obustava izvršenja odluke upravnih vlasti 286
Dr. Juraj Rendulić: O troškovima odvjetničkoga zastupanja u parnicama smetanja posjeda 292
Živojin M. Perić: Glavne karakterne crte ustava kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 329, 377, 428
Dr. Fran Milobar: Poslije neuspjeha proletar. revolucija 345, 390, 429, 490
Božidar Vuničić: Protiv nadripisarenja 365
Dr Marko Kasumović: Jedna pogrješna praksa 407
Dr. Ivo Stern: Nekoliko riječi o zaštićivanju mladeži 408
Dr. Miroslav Vranić: Tužbovni zahtjev u stranoj valuti . . . 411
Dr. Ivo Politeo: Obranički sudovi 447
Dr. Julije Mogan: Comité maritime international association Jugoslave 450
Dr. Srećko Zuglia: Nekoliko primjedbi za promjenu naredbe br. 23029—23172 od 25. lipnja 1921. o privremenoj izmjeni pojedinih pravila gradjanskoga parnicnoga postupka za Vojvodinu 451, 503
Dr. Josip Brajković: Potpada li uredovna svjedočba o zadružnom kućegospodaru biljegovini 499
Dr. Petar Lapčević: Jedna pogrješna praksa 501

II.

MNIJENJA.

Mnijenje pravničkoga društva o instituciji kr. javnih bilježnika 21
K osnovi zakona o krivičnom postupku (iz odbora pravničkoga društva podneseno ministarstvu pravde) 240
Uredba o pravnoj likvidaciji stanja stvorenoga ratom od 1914. —1920., proglašena u Službenim Novinama« (Mnijenje stola sedmorice) 251
Osnova zakona o sudskom postupku u krivičnim djelima od godine 1921. (Ministarstvu pravde podnešeno mnijenje prof. dra. Ernesta Milera) 473

III.

ZAKONSKE OSNOVE.

Dr. Stjepan Orešković: Zakon o zaštiti staraca i starica . . 183
Projekat kaznenoga zakonika za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca 456

Digitized by Google

IV.

OCJENE I PRIKAZI.

Strana

Udruženje pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Beogradu. Pravni pregled. Novi krivični sudski postupak (Dr. Hugo Werk) 35

Predavanje dra. Ive Sterna o sudovima za mladež 38

Dr. Gregor Krek: Pomen rimskoga prava negdaj i sedaj (Dr. Ante Verona) 135

Dr. Mih. Čubinski: Problem izjednačenja prava u ujedinjenom kraljevstvu SHS i osnovne odredbe projekta srpskoga kaznenoga zakonika (Dr. Josip Šilović) 191

Dr. J. Conrad: Uputa u studij političke ekonomije. I. dio: Nacijonalna ekonomija . . . Preveo dr. Miljenko Marković (Dr. Juraj Andrassy) 196

Dr. Ivo Milić: Pregled madjarskoga privatnoga prava u poredjenju sa austrij. gradjan. zakonikom (Dr. Edo Lovrić) 197

Dr. Josip Šilović: Kazneno pravo (Dr. Ernest Miler) 301

Austrijski gradjanski zakonik. Preveo dr. Dragutin Aradjelović (Dr. Ivan Maurović) 364

Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik (dr. Marko Kostrenčić) 506
(dr. Karel Kadlec) 510
(Oswald Balzer) 510

Slobodan Jovanović: O državi, osnovi jedne pravne teorije (dr. Ladislav Polić) 511

Dr. Ernesto Čimić: Čekovno pravo i kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (dr. Milorad Stražnicky) 512

V.

PRAVOSUDJE:

a) Gradjansko.

1. Plenarne rješidbe stola sedmorice.

O nadležnosti kod mješovitih brakova. Nije očita nenadležnost, ako muž pravoslavne vjere, oženjen sa evangelikinjom, traži raspust kod nadležnoga sudbenoga stola (21. siječnja 1922. br. 3476/21). 297

Zabilježba tužbe radi priznanja jačega nasljednoga prava na ostavinu te ništetnosti i nevaljanosti uručbene isprave ima se dozvoliti, jer se radi o tužbi nasljedstvenoj u smislu § 823. o. g. z. stvarnoga značenja a i o uspostavi prijašnjega gruntovnoga stanja (4. veljače 1921. br. 3115) 304

Digitized by Google

Strana

Grobnica — pravo sahrane (jus sepulcri), nije pravo privatno, koje bi spadalo u ostavinu kojega ovlaštenika (7. travnja 1922. br. 2687/21) 306

Pravni lijek dozvoljen je na treću molbu, ako je već i druga molba riješila nenadležno pravni lijek, koji je bio nedopustiv (26. siječnja 1922. br. 3427/21) 307

Zadruga se može suditi iz ogluhe, ali sud ima paziti na to, imali u poslu, o kojem se radi, onih potrebnih zakonskih uvjeta, što ih zakon (§§ 10., 11. i dr. zadr. zakona) zahtijeva za valjanost zadružnoga posla (4. veljače 1921. br. 2818) 310

Za rješavanje sporova o posjedu ili vlasništvu nepokretnina izmedju zemljišne zajednice i trećih osoba, pa ako su te osobe i ovlaštenici zemljišne zajednice, nadležan je sud (29. srpnja 1915. br. 2731.) 369

Pogodbe, sklopljene putem telefona, imadu se smatrati, da su sklopljene kao medju prisutnima. Opoziv oblata na koncu razgovora, kada su stranke prešle na drugi predmet i kada nisu vezale ničim jedan predmet sa drugim, je beskrepostan (11. studenoga 1921. br. 2279) 416

2. Rješidbe stola sedmorice.

Prilog tumačenju §§ 1493., 1460. i 1468. o. g. z. glede nekretnina potajno podijeljene zadruge (4. studenoga 1920. br. 2702) . . 39

Životna osigurnina istočno-pravoslavnoga episkopa, bez oporuke preminuloga, pripada crkvenim fondovima, ako u polici nije označen pogodovnik niti je njezin donosioc izvjestan (7. kolovoza 1916. br. 2163., 6. prosinca 1918. br. 2350) 138

Dijete može proti ocu, quem nuptiae demonstrant, podići tužbu na priznanje nezakonitosti poroda (2. lipnja 1921. br. 1301) . 198

Nije svjedok zavržan u smislu § 155. grpp. kao interesiran zato, što sa dovoditeljem svjedoka živi u istom kućanstvu. Interesiranost mora biti obrazložena (4. studenoga 1921. br. 2799) . 200

Prilog tumačenju § 1. zakona od 13. travnja 1918. o proglašenju mrtvim (14. veljače 1921. br. 1869) 202

Zahtjev tužbe može glasiti i na stranu valutu. Ako je dug imao biti plaćen u inostranstvu, može zahtjev glasiti na platež domaće valute prema kurzu u vrijeme plateža (16. ožujka 1922. br. 535) 203

Pod »oblašću« u § 20. zakona o zadrugama razumijeva se upravna oblast. Ako ona odluči, da nešto ne spada u osebunjak, ne može se s uspjehom staviti prigovor osebunjka u parnici pred sudom (15. ožujka 1920. br. 331) 203

Pod zabranu stavljeni predmeti mogu se ovršnim putem oduzeti, ako je zabrana ukinuta (12. siječnja 1922. br. 37) 204

Jamčevinom osigurana tražbina ne zastaruje (12. siječnja 1922. br. 9) 205

Digitized by Google

Strana

Najmovi na odredjeno vrijeme, koji prestaju bez otpovijedi, ne spadaju pod uredbu o stanovima od 21. svibnja 1921. (23. veljače 1922. br. 486.) 304

Okolnost, što pristojba za osudu još nije plaćena, odnosno što još nije po nadležnoj financijskoj vlasti odlučeno, da li će pripasti tužiteljici oprost od biljegovanja, ne može biti zaprekom, da sud donese rješenje po § 205. grpp. (19. svibnja 1922. br. 665) 305

Prestankom malodobnosti prestaje i nadtutorstvena oblast, pak ako je odobrenje ugovora u utočnom stadiju, a malodobnik je medjutim postao punoljetan, postupak se obustavlja (26. siječnja 1922. br. 3455/21) 308

Očita je nadležnost, kada je tužba stvarnoga prava nekretnina, koje leže u okolišu sudbenoga stola, predana kod kotarskoga suda (26. siječnja 1922. br. 149) 308

Šofer se ne smatra običnim služinčetom, te može svoju zaslužbu utužiti odmah kod suda (3. ožujka 1922. br. 534) 309

Prigovor, da je tužba po § 158. o. g. z. prekasno podnesena, ima tuženi dokazati (23. veljače 1922. br. 393.) 311

Posebni pravni odnošaji izmedju manastira i njegovih naseljenika, prozvanih Prnjavorci. Tu se radi o uporabnoj pogodbi u smislu § 1090. o. g. z., već o pravnom odnošaju sličnom kmetstvu, pa se stoga taj odnošaj ne može razriješiti sudskom otpovijedi (16. lipnja 1921. br. 1484) 371

Skrbnik nepoznato otsutnoga ne može se po § 276. o. g. z. imenovati za upravu otsutnikove imovine već samo u stanovitom pravnom poslu, koji se ima kod suda raspraviti (1. srpnja 1922. br. 1655) 416

Poručanstvo (§ 1353. o. g. z.), preuzeto za mjenice stanovitoga datuma, proteže se i na njihove prolongate (6. srpnja 1922. br. 1723) 418

Svaki neispravni odgovor na stavljene upitke prigodom stavljanja ponude za osiguranje života nije razlog napadaju valjanosti ugovora, jer osiguranik ima navesti samo poznate mu važne okolnosti (28. srpnja 1922. br. 1685) 513

Opoziv vojničke povlastene oporuke imade se smatrati povlaštenim u smislu propisa §§ 597.—600. o. g. z., ako u vrijeme, kada je učinjen, postoje uvjeti za povlašteno očitovanje posljednje volje (15. rujna 1922. br. 2262) 515

Clausula haeredum u odvjetničkoj punomoći — § 1022. o. g. z. (23 studenoga 1922. br. 2395) 516

3. Rješidba banskoga stola.

U uporabnim predmetima, koji se vode po postupku §§ 8.—13. banske naredbe od 31. ožujka 1917. br. 6191, imade mjesta povrati u prijašnje stanje radi promašenoga roka za apelaciju (19. srpnja 1922. br. 13729. II. 2617/22) 418

Digitized by Google

b) **Kazneno.**

1. Rješidbe stola sedmorice.

Strana

Hišni mir more kršiti v zmislu § 83. k. z. tudi gostilnški gost, ki vdre iz enega gostilniškega prostora v drugega (odj. B. 18. siječnja 1921. Kl. 364 20) 41

Lupež naknadjuje u smislu § 187. k. z. svu štetu nastalu iz njegova djelovanja, kada uspostavlja po §1323. o. g. z. sve u prijašnje stanje. Otpust naknade nije istovjetan sa isplatom odštete. Nagodba po § 188. b) k. z. tiče se samo roka isplate (odj. B. 21. listopada 1920. Kl. 4/21) 42

Za osudu po §§ 2.g), 335. k. z. treba da bi optuženik bio mogao uz veću pozornost uvidjeti, da njegov čin obrane u onoj mjeri nije bio potrebit za otklon protupravnoga napadaja (odj. B. 12. travnja 1921. Kl. 33/21) 88

Sposobnosti grožnje, da prouzroči opravičeno bojazen, ni presojati po osebnih lastnosti zažuganca; merodajen je temveč zgolj objektiven učinek, ki ga more grožnje prouzročiti bez obzira na subjektivni utis, ki ga je napravila na zažuganca (odj. B. 6. srpnja 1921. br. 3299/21) 89

Pripremne radnje i dovršenje djela prema § 87 a) srpskoga krivičnoga zakona. O tumačenju člana 9. ustava. Politički zločin apsolutni i relativni i tumačenje biti političkoga zločina (21. siječnja 1922. br. 3299/21) 206

Prestupak § 337. k. z. počinja i šofer, koji neprezno vozi automobilom, te pogazi čovjeka, zadavši mu tešku tjelesnu ozledu, jer se i automobil smatra predmetom, označenim u § 85. c) k. z. (30. ožujka 1922. br. 747) 209

§ 28. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889. ne proteže se na zadrugare, koji pripadaju raznim granama prije kreposti toga zakona (1. siječnja 1890.) potajno podijeljene zadruge, već su za uvrede poštenja takovih zadrugara nadležni sudovi (27. travnja 1921. br. 1105) 210

§ 85. b) k. z. predpostavlja, da storivec namerava neposredno tujo lastnino poškodovati in da se zaveda, da je z njegovim ravnanjem spojeno upozorenje telesne varnosti ljudij (ter predpostavlja nadalje večjo posebno nevarnim razmeram § 85. c) in 87. k. z. slično nevarnost (odj. B. 19. rujna 1921. Kl. 178/21) 212

Za zločinstvo iz člana 1. toč. 4. zakona od 2. kolovoza 1921. o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi nuždan je prethodni sporazumak učesnika. — Združivanje i propaganda (4. svibnja 1922. br. 5383/21) 215

Po § 197. k. z. nije potrebno, da je šteta nastala, već je dovoljno da je prema nakani počinitelja imala nastati (16. veljače 1922. br. 351) 311

Digitized by Google

Strana

Uredba od 22. lipnja 1921. br. 29298 (Služ. Nov. od 30. lipnja 1921. br. 143) nije uporabljiva na zločin potvore po § 209. k. z. (odj. B. 12. svibnja 1921. Kl. 360/21) 312

Pitanje, da li opstoji sumnja sudjelovanja po § 170. br. 1. k. p., rješava sudski dvor po načelu § 258. k. p. o protivurječju u pravorjeku porotnika i monitornom postupku (odj. B. 20. siječnja 1922. Kl. 292/21) 313

Tumačenje k § 141. k. z.; za daljnje sukrivce, koji kod razbojnoga ubojstva sudjeluju podaljim kojim načinom, spomenutim u § 5. k. z., ne ustanovljuje zakon u §141. k. z. posebnu kazan, pa se ima ista primijeniti po § 193. ili 194. k. z. prema naravi svakoga pojedinoga slučaja (4. svibnja 1922. br. 1209) . . . 315

I osoba najgorih svojstva može ipak da bude vjerodostojan svjedok. Odnošaj supočiniteljstva nameće svim optuženicima odgovornost za cijeli kažnjivi uspjeh njihova zajedničkoga djelovanja. Kada prouzročena šteta ide preko opsega § 83. k. z., nalaze se u krivičnom činu i objektivna obilježja zločina po § 85. a) k. z. (odj. B. 9. prosinca 1921. Kl. 183/21) 317

Dogovor, da će se atentirati ministra i nabava oružja u tu svrhu, nije kažnjivi preparatorni čin umorstva, već kažnjivi zločin veleizdaje (6. srpnja 1922. br. 1793) 420

2. Rješidba banskoga stola.

Ako je optuženik uspio svojim pravnim lijekom samo u pogledu privatno-pravnoga zahtjeva, imade mu se nastup kazne računati od proglašenja vrhovne osude, pa se druga alineja § 341. k. p. ne može na nj protegnuti (20 srpnja 1922. br. 13272 III. 22/1242) 373

c) **Trgovačko-mjenbeno.**

1. Rješidbe stola sedmorice.

Solidarni dužnik time, što je mjenbenu tražbinu isplatio, prekupio ili naslijedio, ne stupa u ovršna prava vjerovnika, već mu pristoji samo pravo regresa protiv ostalih sudužnika i to redovitom tužbom (17. svibnja 1916. br. 8548) 219

Sitničar seoski proda zagrebačkom trgovcu 500 kgr. šećera; primi kaparu od 2000 K, ali ne preda šećer. Utužen kod zagrebačkoga trgovačkoga suda stavi prigovor nenadležnosti, koji je u trećoj molbi odbijen (9. veljače 1922. br. 229) 321

2. Rješidba banskoga stola.

Zakon od 30. ožujka 1922. o osnivanju akcionarskih društava na teritoriju Banata, Bačke i Baranje ne proteže se na Hrvatsku i Slavoniju (10. kolovoza 1922. br. 12.647. VII. 85/22) . 374

Digitized by Google

d) Tiskovno.

Strana

Rješidba banskoga stola.

Zabrana daljega izlaženja povremenoga tiskopisa nije po našim zakonima dopustiva (24. studenoga 1921. br. 16545) . . . 322

VI.

UPRAVNA PRAKSA.

Njemačko ministarstvo odbija matičnu zabilježbu presude našega duhovnoga ženidbenoga suda glede nevaljanosti braka 219
Državni erar kraljevine SHS kao najamnik spada u pogledu iznosa najamnine pod ustanove članka 7. uredbe o stanovima od 21. svibnja 1921. 322

VII.

† **Dr. Ivo Karlović** 324

VIII.

Društvene vijesti **43, 90, 220, 518**

IX.

Nove knjige odnosno literatura 44, 95, 141, 221, 326, 375, 471, 519

X.

Svaštice **46, 96, 144, 222, 328, 375, 423, 468, 520**

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 1. GOD. XLVIII.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB SIJEČANJ 1922.

Članak 435. i 436. franceskoga trgovačkoga zakona (Fins de non recevoir) i naše pomorsko-pravno pravosudje.

Piše dr. A. Verona, potpredsjednik stola sedmorice i priv. doc. za pomor. pravo.

Teško je pisati znanstvenu raspravu, ako nemaš pri ruci potrebitih stručnih knjiga. A to je žalibože još uvijek u Zagrebu, koliko se tiče pomorskoga prava, iako se mora priznati, da je stanje u tom obziru u posljednje doba donekle krenulo na bolje. U drugu se ruku žaca čovjek puniti stupce »Mjesečnika« pisanijama o zakonima, koji su već — napokon — na umoru. Ako nas naime nada ne vara, opjevat ćemo doskora mrtvačko opijelo »Editto«-u od god. 1774. i njegovu »mladjemu« drugu, kojega pomorsko-pravna naredjenja (II. knjiga) kod nas još uvijek važe u neoskvrnutom, djevičanskom ruhu talijanskog prijevoda od god. 1808. (Codice di commercio di terra e di mare).

Ali tko ne posmatra stvari samo sjedeći za zelenim stolom, vidi, da ima u praksi veoma spornih pitanja iz oblasti ovih zakona, što još uvijek prilično često iskrsnu i još uvijek zadavaju glavobolje i pomorcu i trgovcu, koji je s pomorcem u poslovnoj vezi, ugrožavajući uvelike interese njihove, pa ne će biti zgorega, da »Mjesečnik« — vjeran načelima, što ih je prihvatio u posljednje vrijeme, — pouči te naše krugove, kako da se vladaju, kad im naljegne takovo pitanje. A opet nije isključeno, da ovi reci dadu po koji poticaj kod izradbe novih pomorskih zakona.

Eto čemu se odlučih na ovaj članak, sve da i ne mogu, s uzroka već natuknutog, predmet obraditi, kako bih tio i — recimo otvoreno — kako bih morao.

XIII. glava cod. di. comm. di t. e di m. bavi se zastarom te nabraja u čl. 431. do 433. rokove, u kojima zastaruju razne tužbe. Čl. 434. veli da »nema mjesta zastari, gdje bude zadužnice, obveznice, računske potvrde, sudne opomene.«[1]

[1]) Citiram po krasnom (mislim Petranovićevu) prijevodu, tiskanom 1892. u Beču kod dvorske i državne štamparije.

Digitized by Google

XIV. glava ima napis »Motivi d' inammissibilità di azione« (fins de non recevoir — Von der Unzulässigkeit der Klage u njem., a »Razlozi nepripustljivosti tražba« u našem prijevodu), a sadrži čl. 435. i 436.

Čl. 435. glasi: »Nema se pripustiti nikakva tražba proti kapetanu i osigurateljima radi štete robi nanešene, ako je roba bez prigovora primljena bila; — nikakva tražba proti uzimaocu pod naval[2] radi pohara,[3]) ako je kapetan predao robu i primio svoj naval. a nije prosvjedovao; — nikakve tražbe radi naknade i radi šteta prouzročenih srazom brodova ondje, gdje je kapetan mogao tužbu podići, a nije se nikako pritužio«.

Čl. 436. veli: »Ništetni su ti prosvjedi i te pritužbe, ako nisu učinjeni i dostavljeni za dvadeset i četiri ure. i ako za mjesec dana od dana kojega su učinjeni, ne bude susljedice kakav zahtjev sudbeno predložen«.

Ova zakonska naredjenja (u Francuskoj tako izmijenjena zakonom od 24. marta 1891., da je čl. 436. postao treći stavak članka 435., a čl. 436. glasi: »Toutes action en indemnité pour dommage provenant d'abordage sont non recevables si elles n'ont été intentées dans le délai d'un an à compter du jour de labordage«[4]) su pravi kamen smutnje u našoj praksi.

Gertscher veli, nadovezujući na propis čl. 435.: »In der Praxis der Gerichte hat die Anschauung ‚dass es sich hier um eine prozessuale Vorschrift handle, die deshalb nicht als rezipiertes Gewoncheitsrecht anzusehen sei, wiederholt und unwiedersprochene Anerkennung gefunden, so dass man von einem Gerichtsbrauch reden kann. Es mag jedoch die Bemerkung gesttatet sein, das dies keine prozesualle, sondern eine materiellrechtliche Vorschrift ist, wie denn das bürgerliche Recht eine Reihe solcher Fälle kennt, daher das oben erwähnte Argument nicht zutrifft«.[5] To ponavlja na str. 532. ib., dodavajući da po toj sudskoj praksi ne treba ni protesta. niti treba da protest u nekom odredjenom roku bude saopćen protivnoj stranci.

Znajući, da je Gertscher temeljito i savjesno radio i da je pregledao cijeli arhiv tršćanskoga trgovačko-pomorskog suda, te, isporedjujući ovu njegovu tvrdnju s podacima, koje sam pokupio u bečkim arhivima i s bilješkama iz svoje prakse za službovanja kod

[2]) »noleggiatore«.

[3]) »per avarie«.

[4]) I posljednji stavak čl. 433. glasi sada u Franceskoj (zak. od 14. decembra 1897): »Toute demande en délivrance de marchandises, on en dommages — intérèts pour avaries on retard dans leur tranpsort, un an après l'arrivée du navire«. — Osim toga mu je dodat ovaj stavak: »La mème prescription est opposable à l'action des pasagers contre le capitaine et les propriétaires du navire ayant pour cause un dommage on retard éprouvé pendant le voyage«.

[5]) Borchardt, Die Handelsgesetze des Erdballes, svezak Österreich-Ungarn (Berlin, R. v. Decker's Verlag), str. 477 br. 30.

Digitized by Google

sada pomenutoga suda i kod vrhovnoga suda u Beču, moram doći do zaključka:

I. da je Gertscher imao pri ruci više materijala, no ga ja imam;

II. da je njegovo gore navedeno mišljenje utjecalo na kasnije pravosudje.

To pretpostavivši, navesti ću ponajprije u kratkom prijegledu dotična rješenja sudova, što su mi pri ruci.

A. K glavi XIII.

1. God. 1856. je trgov.-pom. sud u Mlecima[6] u jednoj parnici, u kojoj se radilo o napustu, riješio meritorno poziv na čl. 431. cod., te izjavio, da zastare nema. Smatrao je dakle, da za zastaru tužbe o napustu (koje dakako specijalno ne normira o. gr. z.) valja propis codice-a (pres. 21/X.).

2. God. 1908. presudio je vrh. sud u jednoj dalmatinskoj parnici, da čl. 433. valja i za kapetana, jer ratio legis ovoga članka — da interesi zanimanika u putovanju po moru budu čim prije uredjeni — valja i za nj kao i za ostale članove vojske (pres. 4/XI.[7]). I ovdje uzimlje dakle sud, da dotično naredjenje codice-a nije stavljeno izvan snage. — Naprotiv je:

3. God. 1901. sud I. stepena u Trstu uzeo, da je i zastara formalno-pravne prirode, te da se (radilo se o pravnom sporu radi naknade štete zbog sraza) primjenjuje trogodišnji rok zastare po § 1487. o. gr. z. Vrh. sud je ovdje naprotiv razlikovao zastaru od fins de non recevoir, (v. br. 12. pod. B).

B. K glavi XIV.

1. Trg.-pom. sud u Trstu je god. 1850. i 1860. — doista bez poziva na ikoji propis codice-a — uzeo, da prijem tereta bez prigovora i protesta sadrži odobrenje. (A. B. N. 2 i 90.)[8]

2. God. 1866. vrh. se sud u Beču upustio u pretres pitanja, je li protest na vrijeme uložen. (pres. 2/5.)

3. God. 1872. vrh. je sud istumačio značenje čl. 436. l. c. te uzeo, da u konkretnom slučaju nije primjenjiv.

4. God. 1884. trg.-pom. i viši zem. sud u Trstu uzeli su. da je tužilac u slučaju, o kojem se radilo, odgovorio propisima čl. 435.,

[6]) Mleci su onda bili pod Austrijom te su upogled pomorskoga prava bile u tom dijelu Italije iste one prilike (ili, recimo bolje, neprilike), koje vladaju još kod nas.

[7]) Ovom je prilikom vrh. sud ovako protumačio čl. 434. cod.: Po terminologiji fr. code i ondašnjega fr. zakonodavstva razumije se pod »zadužnica, obveznica, računska potvrda« svaka pismena isprava, kojom se pripoznava dug.

[8]) Raccolta di giudicati del tribunale commerciale marittimo in Trieste ... in materia di diritto maritimo. Per cura di Filippo Abram, Adolfo Besarig e Avo°. Nicolò dr. Benigher, Trieste (Herrmanstorfer) 1878.

Digitized by Google

436. l. c. Vrh. je sud, presudom od 10. 4. 1885, potvrdio te presude, ali u arhivu nema većega dijela razloga.[9]

5. God. 1899. (2./5.). Trg.-pom. sud u Trstu: Načelo je to posvećeno od pomorskoga pravosudja, da se protesti i reklamacije radi štete ne mogu učiniti kad mu drago i bilo kako, eda budu uspješni za tužbu zbog naknade štete. Dapače fr. code, kojemu se valja uteći u nestašici domaćega zakona, odredjuje u čl. 435., 436 . . . . I austr. nacrt zakona za trgovačku mornaricu kaže u §§ 767., 768., da trgovac ne će imati pravo, da ište odštetu, ako ne učini pismeni protest za 24 sata od predaje tereta. Ovi se zahtjevi temelje na prirodnom pravu (?), jer je naravno, da tko je odgovoran za jednu štetu, mora odmah znati, koje se pritužbe dižu, eda uzmogne preduzeti potrebite mjere da sačuva svoja prava i eventualno smanji štetu. — Viši zem. sud u Trstu je potvrdio ovu presudu, ali se pozvao ipak i na trg. zakon. — Isto tako je vrh. sud izjavio, da je tužiteljevo pravo utrnulo i po čl. 435., 436. l. c. i po trg. zakonu.

6. God. 1899. je kot. sud u trg.-pom. poslima u Trstu uzeo (pres. 4./11.), da čl. 435. ne predvidja slučajeve kao onaj, o kome se radilo. Potvrdjena je ta presuda u II. i III. stepenu.

7. God. 1902. Tuženo parobrodarsko društvo je prigovorilo, da bi mu se bilo omogućilo, da očuva svoje pravo, kad bi tužitelj bio redovito postupao po čl. 435., 436. l. c. Kot. sud u trg.-pom. poslima u Trstu je primio tužbu, uzimljući, da je protest prema prilikama redovito prikazan, a da je rok za tužbu iza protesta trogodišnji, radeći se o naknadi štete, jer gdje postoji precizno naredjenje domaćega zakona, ne može se primijeniti supsidijarno franc. pravo. — Sud II. stepena (trg.-pom. sud u Trstu) je odbio tužbu, jer je tužiteljeva dužnost bila »toliko po franc. code, koliko po analognim propisima trg. zak. o trgovcima, spediterima i vozarima i onim opć. zak. o tužbama za naknadu« obavijestiti tuženo društvo po mogućnosti odmah o šteti i o svojoj namjeri, da ga pozove na odgovornost, što nije učinjeno. — Vrh. sud je (pres. 24./5. 1902.) potvrdio ovu presudu s razloga suda II. stepena i opazio, da protest tužiteljev nije prikazan »u formi predvidjenoj u čl. 436. code«.

8. God. 1911. je vrhovni sud presudom od 8. VIII. izrekao: Čl. 435. i 436 cod. uredjuju dijelom trajanja prava na tužbu. dijelom uslove za uzdržavanje toga prava u pojedinom slučaju; oni odredjuju dakle samo opseg nekih pomorsko-pravnih traženja (seerechtl. Ansprüche) u stanovitim smjernicama, a ne uredjuju tužbu kao procesualno djelo. Kao ustanove materijalno-pravne sadržine važe dakle u Dalmaciji kao zakon u smislu dvorske odluke od 2. XI. 1819. br. 1620. i § 2. zak. o uvodjenju trg. zak.

9. God. 1913. Vrhovni sud je uzeo, da se čl. 435., 436. code ne odnosi na pravne posle vrste, o kojoj se radi (pres. 19/11).

[9]) Pri skartiranju su se običavali skartirati prijevodi rješenja, pa, kako je izvornik ovoga rješenja (po običaju onoga doba, kada je donešeno) napisan talijanski, nije isključeno, da su s nepomnje smatrali prijevodom one listove, na kojima je bilo obrazloženje.

Digitized by Google

10. God. 1913. je okružni sud u Dubrovniku izrekao: da su 6. članom zak. od 29. VII. 1912. l. d. z. br. 151. postavljeni izvan snage čl. 435., 436. code, koliko se tiče tužbe zbog štete, što je nastala srazom brodova. Naprotiv je:

11. God. 1875. trg. pom. sud u Trstu odbio prigovor ex čl. 436. cod. »jer se protivi §-u 1489. o. gr. z., budući da u pomorskim poslima valja franc. cod. de com. kao supsidijaran izvor prava u slučaju, da o. gr. z. i drugi naši zakoni ne odredjuju drugo što, a po načelu o. gr. z. tužbe za naknadu štete zastaruju u tri godine bez razlike, radi li se o šteti na kopnu ili na moru«. — Vrh. sud je presudom od 19. V. 1875. riješio spor meritorno (dakle u suštini pristao na shvatanje, da se čl. 436. ne primjenjuje).

12. Vrhovni je sud god. 1901. u dva jednaka rješenja od 6. II. zauzeo ovo stajalište: Franc. code govori o zastari u XIII. glavi, dok su čl. 435. i 436. sadržani u XIV. glavi (fins de non recevoir). Odatle dolazi, da rokovi odredjeni u čl. 436. nijesu rokovi zastare već norme formalno-pravne prirode, koje ni u Dalmaciji po tački 27. dvorske odluke od 2. XI. 1819. zb. s. z. br. 1620. ne valjaju, a dakako ni u Trstu, gdje code kao supsidijarno običajno pravo važi samo u materijalno-pravnom obziru. Naš gradj. postupnik ne pozna neprijema tužbe zbog formalnih razloga, kako ih predvidja čl. 436.

13. God. 1906. vrhovni je sud presudom od 16. X. otklonio primjenu čl. 435., 436., jer code važi samo kao supsidijaran izvor prava,[10]) dakle koliko sadrži materijalno-pravnih naredjenja, dok za formalno pravna valjaju propisi o. gr. z., dakle §§ 970., 1316. l. c.,[11]) s tim više što se trg. zakon odnosi samo na prevoz po kopnu. (II. je molba naime bila mišljenja, da se — već prema slučaju — primjenjuje o. gr. z. ili trg. zak., te je in concreto, radeći se o trgovcu, uporavila ovaj potonji).

14. God. 1908. (13. IV.) je trg.-pom. sud, govoreći o dotičnim propisima code-a, izrekao, da s radi o naredjenjima te spadaju u oblast formalnoga prava, pa ne važe kod nas. Ova je presuda bila potvrdjena u III. stepenu.

15. God. 1911. U dotičnoj se parnici radilo o § 32. prometnoga reda austr. Lloyda u Trstu, po kojoj se odredbi za dva dana mora pismeno podići protest, a, računajući od ovoga časa, za godinu dana tužba. Vrhovni je sud u presudi od 15. III. rekao, da ta odredba valja »kao dispozicija stranaka po § 1. pomenutoga pom. reda, po čl. 433. code i po § 1502. o. gr. z.«, a da se naprotiv može raditi o zastarnom roku po o. gr. z., ako se tužba osniva na izvanpogodbenoj krivnji Lloyda.

---

[10]) Dakako, radilo se o tršćanskoj, a ne o dalmatinskoj parnici.

[11]) Medjutim je novelacijom o. gr. z. § 970. dobio drugi slog, te se u pravnom području Dalmacije i Slovenačke ne odnosi više na »Schiffer«.

Digitized by Google

Kako se vidi, nestalnosti na pretek, a i netačnosti dosta. Dugo se luta po tami. Pojmovi se miješaju, pa se je teško snaći. U vječnom dvoumu, kako da se sudi, nastoji se nategnuti sve na poznate kalupe postojećih domaćih prava, da se nadje bar kakav izlaz — a nije ni čudo. Djela o našem pomorskom pravu nije bilo. Jedva po koja raspravica po receptu franc., talij. ili njemačkoga prava. Jedino dok je jedan dio Italije imao zakone, koje mi imamo, radilo se nešto. Ali ni knjige onda napisane — koliko nijesu bile proste kompilacije — nijesu sudovima na dohvatu.[12]) More, daleko od visokih škola, gdje se pravo učilo, nema interesa za one, koji ga ne poznadu. Oni na moru, prepušteni sami sebi, a videći, da vapaji njihovi nešto s nestašice dobre volje, a nešto s neznanja, a nešto s političkih i državnih razloga, ostaju vox clamantis in deserto, gledaju da sebi pomognu, kako bolje mogu, ali nemaju preduvjeta potrebitih. Tek kada se shvatila važnost našega mora i kada je prosjala nada, da će postati domenom drugih naroda, koji na njegovim obalama ne stanuju, počelo se nešto intenzivnije, ali još uvijek preslabo, raditi... Pomorsko pravo se nije predavalo na univerzama austrijskim, otkada je sveučilište u Padovi postalo rasadnik tal. prava. Pravnicima je dakle to pravo više manje bilo velika nepoznanica, koje ni istraživali nijesu, s tim više što se očekivao uvijek nov pomorski zakon, koji se uvijek »izradjivao«. a nikada se nije »izradio«. Jednom riječju, prilike su bile takove, da suci nisu mogli biti temeljito upućeni u ovaj grdni posao.....

Kako se vidi iz gornjega prikaza, tek god. 1906. se odrešito otklanja primjena naredjenja trgov. zakona o prevozu po kopnu na sporove iz prevoza po moru. God. 1901. se doista razlikuje zastara od »fin de non recevoir«, ali po formalnom principu, biva po tome, je li dotično naredjenje uvršteno u XIII. ili XIV. glavi, zaboravljajući, da suština »fins d. n. r.« sastoji u pripravnim djelima (pritužbi, protestu), dok rok, koji je u XIV. glavi odredjen za prikaz tužbe poslije toga djela, nije drugo nego rok zastare tužbe... Tek god. 1911. nalazimo prvi puta jasno ocrtanu suštinu »fins d. n. r.«. Tu se one razlikuju od zastare te se implicite — što je uostalom u ovom pogledu poznato i god. 1908. — i zastara broji u materijalno-pravna naredjenja...

Propisi o »utrnuću tužbe« idu za tim, da tko ima biti pozvan na odgovornost za jednu štetu, odmah bude o tome i obaviješten, eda uzmogne očuvati svoja prava — osobito izvidjajući stanje stvari i pribirući lakše, uspješnije, sigurnije i cjenje dokazala za svoju obranu, — te tako na vrijeme utvrditi. biva li i u kojoj mjeri s pra-

[12]) Drugo izdanje Dalluscheck-ova »Trattato elementare di diritto commerciale, marittimo e cambiario«, Padova 1851, imalo bi biti — sudeći barem po ono 3—4 nepotpunih sveščića, što ih ima biblioteka bečkoga vrh. suda — jedno od najboljih starijih djela. Žalibože, sva moja naprezanja, da ga nadjem, ostadoše bez uspjeha.

Digitized by Google

vom pozvan, da odgovara za štetu, pa prema tome i upriliči svoje držanje naspram protivnika i eventualno predusresti neugodna i teška iznenadjenja, dotično suvišne i skupocjene parnice.

Uzme li se u obzir brzina, kojom se obavlja pomorska trgovina, razgranjenost njezina po svijetu, često ogromne daljine mjesta, gdje se teret iskrcava, od sjedišta prevoznoga pomorskoga preduzeća, pa ogromna vrijednost, što je mogu imati tereti, koje prevažaju golemi moderni brodovi, a u drugu ruku i načelo dobre vjere i poštenja, koje mora da trgovinom vlada — ne može se nijekati, da je ovaj uslov, barem u najvažnijim slučajevima potraživanja naknade štete na temelju vozarske pogodbe, posve opravdan. On je preduvjet za postojanje traženja; bez njega utrnjuje traženje. — Je li zanimanik sačuvao na taj način svoje traženje od propasti, onda treba, da onom brzinom, što no je iziskuje sigurnost trgovine, koja ne trpi dugo visećih nestalnih odnosa, bude i oživotvoreno — a to je zajamčeno ustanovom kratkoga zastarnog roka. — Radi se dakle bez dvojbe o dvjema ustanovama: jedna sadrži uvjete za postojanje traženja, a druga za isticanje njegovo.

Istina je, što veli jedna od gore navedenih presuda, biva: da naš gradjanski postupnik ne pozna neprijema tužbe zbog formalnih razloga, kako ih predvidja čl. 436. Izraz odgovarajući francuskim »fins de non recevoir« je i formalnom i materijalnom našem pravu tudj, ali institut ravan ovim »f. d. n. r.« postoji u našem pravu. Čl. 408. trg. zak. veli: »Durch Annahme des Gutes und Bezahlung der Fracht erlischt jeder Anspruch gegen den Frachtführer« (§ 410. hrv. trg. zak.: »Prihvatom robe i isplatom vozarine prestaje svaka tražbina proti vozaru«. Čl. 71. srp. trg. zak.: Čim se espap primi i podvozni trošak isplati, prestaje svako pravo na tražbinu naknade prema voziocu). Ne odgovaraju li ova naredjenja posve propisima franc. čl. 105. trg. zak., koji (takodjer u oblasti kopnenoga vozarskog prava) u svom prvobitnom slogu glasi: »La reception des objets transportés et le payment du prix de la voiture éteignent toute action contre le voiturier«. Ovo je naredjenje u oblasti franc. kopnenoga vozarskoga prava ono isto, što je u području pomorskoga vozarskog posla čl. 435. code-a. To se još više i prima facie opaža, ako se uzme u obzir dodatak privjesen članku 105. zakonom od 11. aprila 1888.: »..... pour avarie on perte partielle, si, dans le trois jour, non compris les jours fériés, qui suivent celui de cete réception et de ce payment, le destinataire n'a pas notifié au voiturier, par acte extrajudiciaire ou par lettre recommandée, sa protestation motivée«. Uostalom i a. čl. 408. dotično hrv. 410. trg. sadrži slično naredjenje u drugom stavku: »Nur wegen Verlustes oder Beschädigung, welche bei der Ablieferung äusserlich nicht erkennbar waren, kann der Frachtführer selbst nach der Annahme und nach Bezahlung der Fracht in Anspruch genommen werden, wenn die Feststellung des Verlustes oder der Beschädigung ohne Verzug nach der Entdeckung nachgesucht worden ist und bewiesen

Digitized by Google

wird ...« dotično: »Radi nedostatka i oštećenja medjutim, koje prigodom predaje robe ne bijaše moguće izvana opaziti, može se i iza prihvata robe i isplate vozarine potegnuti na odgovornost, kada se nedostatak ili oštećenje odmah iza opaženja konstatuje u smislu § 409. te ujedno dokaže ...«

Što je prijem i isplata vozarine dotično propust blagovremenoga utvrdjenja manjka i štete u a. čl. 408. dotično u hrv. § 410. trg. zak., to je prijem robe bez prigovora za 24 sata u čl. 435., 436., koji se prigovor uostalom, kako ćemo kasnije vidjeti, može po praksi i teoriji iznijeti baš i utvrdjenjem štete putem suda. Dodamo li napokon, da i naši trg. zakoni (čl. 408 a, § 410 hrv., 74 srp.) sadrže, pored spomenutih naredjenja i ustanovu o zastari prava tužbe, dolazimo do zaključka, da u našim sadanjim zakonima nalazimo propisa ravnih onim čl. 435., 437. cod., ma i da uslovi za sačuvanje traženja nijesu svuda isti. — O tome, bi li bilo uputno pri izradbi novoga pomorskog privatnog prava saglasiti ove uslove u granicama mogućnosti, nije ovdje mjesto da govorim.

Ele, riječ fraceskoga teksta zakona, neobična u našim zakonima, a po kojoj bi moglo doista na prvi mah izgledati, da se radi o ustanovi formalnoga, procesualnoga prava, zavela je na krivi put do u potonje doba sudove i neke teoretike[13]). Zavarani izrazom, batališe duh zakona, propustiše, da se upuste u pretres suštine instituta, te mu stadoše tražiti para u postupničkim zakonima. Ne našavši ga, očutiše se još više osnaženi u krivoj pretpostavci, s koje bijahu krenuli. — I tako zavlada prerasuda, da se radi o formalnopravnom institutu; prerasuda, koja, žalibože, nije ni danas, barem u praksi, sasvim iskorijenjena i s koje mnogi pretrpiše nemalo štete u imovini.

Rekoh »do u potonje doba« i »neke teoretičare«, jer se po gdjegdje napokon prestalo iurare in verba magistri. Iza Gertschera i presude navedene gore pod B 8, zauzeo je naime, iako ne onom odlučnošću, koju je pitanje zahtijevalo i koja je bila potrebita, da se struja skrene u pravo korito, bistro stanovište u ovom pogledu učitelj trgovačkoga i pomorskoga prava na akademiji Revoltella u Trstu G. Piccoli[14]).

[13]) N. pr. Schreckenthal, Das Österreichische öffentliche und Privatseerecht, 1906, str. 191 i. sl., govoreći o pomorskom asekuracionom poslu.

[14]) Giorgio Piccoli, Elementi di diritto commerciale, II. izd., 2. sv. Diritto marittimo, Trst, 1913, str. 216. »Le azioni del diritto marittimo si estinguono o per effetto di perenzione o di prescrizione. La prima deriva dalla omissione degli atti prescritti dalla legge, perche ne sorga una determinata azione giudiziaria, la seconda dalla decorrenza del tempo, entro il quale, sorta che sia quell'azione, essa debba farsi valere ...

Fu asserito ... trattasi di norme di diritto formale, ma non mi sembra opinione accettabile, perchè tanto la perenzione, quanto la prescrizione si collegano intimamente con la essenza di una obbligazione, ne stabiliscono le condizioni e la durata, e devono quindi essere rette dalla stessa legge della obbligazione«.

Digitized by Google

Ja mislim, da je — u tijesnom okviru ove raspravice i s obzirom na praktičnu svrhu njezinu — dovoljno ovo malo argumenata, da se mirne duše i bez ikakog oklijevanja dodje do zaključka, do kojega dolazi lijepa, već više puta pomenuta, presuda vrh. suda od 8./8. 1911., biva: da čl. 435, 436 cod. ne uredjuju tužbu kao procesualno djelo, već da samo odredjuju opseg nekih pomorsko-pravnih traženja u stanovitim smjernicama, biva utvrdjujući dijelom uslove za očuvanje toga traženja u pojedinom slučaju, a dijelom ustanovljujući trajanje prava na tužbu; da se dakle i u jednoj smjernici i u drugoj radi o propisima materijalno-pravne prirode, koji dakle i kod nas još uvijek važe, ni manje ni više no ostala naredjenja II. knjige codice-a di terra e di mare, koje još uvijek pripoznajemo i primjenjujemo u oblasti pom. prava.

•

Nego i teretnice sadrže obično odredaba sličnih naredjenjima code-a, pa te odredbe valjaju kao lex contractus te ih se treba tačno držati, ma i kako glasile, koliko stroge bile i koliko odvajale od zakonskih propisa. O tome nema nikakvog dvouma ni u teoriji ni u praksi (rješenja od god. 1901., 1909., 1911., 1913., 1914. i t. d.). I s ovoga razloga ne će dakle biti na odmet, da se još malo pozabavimo tumačenjem uslova, što se, bilo po zakonu ili po ugovoru sklopljenom prijemom i potpisom teretnice, imaju primjenjivati — dakako koliko se tiču prvoga stavka čl. 435. (i dotičnog naredjenja čl. 436. l. c.), jer je to najčešći i najobičniji slučaj kod nas.

Članci, o kojima je ovdje govora, odnose se jedino na one tužbe iz dotičnoga pravnog posla, koje predvidja code (Vrh. sud 19. XI. 1913.). U tom opsegu je bez ikakve važnosti, da li šteta sastoji u pogoršanju kakvoće tereta ili u smanjenju težine njegove, te je li to smanjenje nastalo morskom nezgodom ili kradjom počinjenom od bilo kojega člana vojske ili trećega lica. Ja mislim, da o tome ne može biti dvouma ni po općenitoj dikciji zakona ni po njegovu duhu, jer je dužnost kapetanova, da preveze teret i da ga predade bez kvara, pa i da ga čuva za prevoza. Zato je netačan izraz u presudi trg.-pom. suda u Trstu od 4. XI. 1899. (potvrdjenoj u II. i III. stepenu), gdje no se veli: da se čl. 435. l. c. »odnosi na štete te nastadoše morskim nezgodama«. Radi se dakako samo o netačnom izrazu, jer je dalje obrazlaganje te presude, biva: da se pomenuti članak ne odnosi »na sporove te potječu iz same predaje ili iz prijema tereta na prispjetku«, sasvim ispravno.

Franceski sudovi, a i pisci[15]) misle, da se u slučaju kradje ili prevare vozarove dotično njegovih ljudi — koju primalac tereta

[15]) N. pr. Danjon, Traité de droit maritime, Paris 1915—1916, VI, str. 241, Ripert, Droit maritime, Paris 1914, II, str. 296.

Digitized by Google

mora dakako dokazati — ne primjenjuju fins de non recevoir, jer, veli Danjon »en effet la fraude fait exception a toutes les regles«. Sjećam se više slučajeva iz prakse, gdje je i manjak i kvar tereta (n. pr. vino dobrim dijelom istočeno, pa bačva napunjena morem) potjecao od kradje, ali nije nitko u parnici zastupao to stajalište, pa mi se, barem u svojoj općenitosti, pomenuta teza ne čini ispravna. Utjecati može naprotiv ta činjenica na prosudjivanje trajanja roka (§ 1489. o. gr. zak.), a to s tim više, što i za odgovornost željeznica postoji taka razlika u trajanju roka (isp. čl. 44. i 45. medjunarodnoga željezničkog ugovora).

Iz gore pomenutoga načela dolazi, da se članci u govoru ne će primijeniti ni u parnici radi samoga zakašnjenja u predaji tereta, a niti onda, kada je tužba upravljena protiv preduzeća, kojemu je povjereno samo iskrcavanje prispjeloga tereta, a kojega su ljudi prouzročili kvar teretu. Tako se sudi i misli i u Franceskoj.

Kako code ne uredjuje putničku prevoznu pogodbu, tako je vrh. sud presudom od 19. XI. 1913. na temelju pomenute pretpostavke negativno riješio pitanje, primjenjuju li se čl. 435., 435. cod. u slučaju tužbe putnika radi kvara na prtljazi. U ovome se slučaju uporabljuiu po mišljenju vrh. suda propisi §§ 970., 1316. o. g. z.[16]) Stvar je jako sporna. Protiv mnijenja vrh. suda iznosi se argumenat, da se na temelju putničke prevozne pogodbe parobrodarsko društvo obvezuje prevesti putnike i njegovu prtljagu, pa da nema razloga, da se na ovaj drugi dio pogodbe ne uporave propisi, koji valjaju za prevoz tereta. Ovaj razlog hramlje. Putničke prevozne pogodbe, ma i namećala obje pomenute dužnosti, ipak je jedna jedina pogodba, pa ne ide da se u dvoje raščinja i da se — dok to zakon ne odredjuje — na jedan dio njezin primjenjuju pravila jedne druge, u bitnosti svojoj sasvim različite, pogodbe. Pitanje je svakako veoma sporno i u Franceskoj, gdje i teorija protivna shvatanju vrh. suda ima pristaša i izmedju ponajboljih i modernijih pisaca[17]).

Praksa naših sudova uzimlje — sasvim ispravno —, da code ne propisuje reklamacije predvidjene u čl. 436. u slučaju gubitka tereta (n. pr. kot. sud za trg. i pom. posle u Trstu 27. XII. 1907., potvrdj. u II. i III. stepenu, pa 8. IV. 1903. i 23. I. 1903. — u kojim potonjim parnicama nije bilo revizije, — a na isti je način vrh. sud presudio u jednoj parnici protiv a. Lloyda u Trstu — dakako na temelju lex contractus — presudom od? 1914.). Ovo nije sporno ni u Franceskoj.

U franceskoj se praksi i teoriji uzimlje, da to valja za posvemašnji, a ne i za djelomični gubitak. Koliko se sjećam, tako je jednom presudio i vrh. sud, ali nemam više bilješke o tome. Svakako je ovo shvatanje ispravno, jer u suštini djelomični gubitak od-

[16]) V. op. 11.

[17]) N. pr. Ripert l. c. II., str. 292, 427.

Digitized by Google

govara djelomičnoj nestaši količine, težine cjelokupnoga tereta, te nema razloga da se pravi razlika izmedju slučaja, kad je n. pr. 100 kg. kave predato na prevoz u jednoj vreći ili u dvije, pa je u prvom slučaju nestalo iz vreće 50 kg., a u drugom se izgubila vreća od 50 kg. Za ovo mnijenje govori uostalom još jedan razlog. Čl. 435., 436. cod. pretpostavljaju naime prijem robe, ili, da se poslužim riječima jedne presude franc. kasacije od god. 1878., da je roba prispjela i redovito bila predata, pa, ako kod posvemašnjega gubitka ne može biti prijema, ima ga bogme kod djelomičnoga gubitka, uzme li se pošiljka kao jedna cjelina.

U rješenju ovog potonjega pitanja leži dakako zec. Ako n. pr. jednome trgovcu prispije istim parobrodom u istom mjestu više raznovrsnih pošiljaka, eventualno naručenih kod raznih firma, ne će se moći reći, da se sve te pošilje mogu smatrati jednom cjelinom. Quaestio facti će dakle biti, radi li se o jednoj cjelini ili ne, pa će od toga odvisiti i rješenje pravnog pitanja: treba li se vladati po čl. 436. l. c., da se očuva traženje ili ne, ako se izgubio dio jedne od tih partija[18]).

Nego, kad već jednom govorimo o prispjetku i redovitoj predaji, kada će početi da teče rok od 24 sata za reklamaciju, ako teret sastoji od velikoga broja komada, pa iskrcavanje traje nešto dulje, n. pr., kako često biva, i po više dana?

U jednom slučaju, kojim se bavio god. 1903. (pres. 23. I. i 8. IV.) trg.-pom. sud u Trstu (a koji nije bio predmetom revizije), radilo se o sanducima naranača, od kojih su neki bili za jednu a drugi za druge firme. Tužba jedne od tih firma je išla na naknadu štete zbog gubitka. Sud je najprije izrekao, da se na slučaj gubitka ne primjenjuje odredba teretnice, koja govori samo »o pohari i oštećenju«, pa je dodao: Svakako, ako se radi o gubitku, koji se može ustanoviti tek iza iskrcanja i odvojenja tereta za pojedine primaoce — kako to biva kada teret sastoji od sandukâ voća — tada se rok pritužbe računa od časa, kada se to provelo. U suštini je dakle sud uzeo, da se rok pritužbe (koliko je dakako potrebita) računa od časa, kada je predaja dovršena. — Nema dvojbe, da će se to isto načelo morati uzeti u svakom slučaju, kada predaja tereta traje više

[18]) Isp. Danjon, l. c. VI, str. 240. — Upogled »gubitka« u smislu već navedenog 2. stavka čl. 408 a. trg. zak. (§ 410 hrv. trg. zak.) veli Staub-Pisko (Kommentar z. allg. d. Handelsgesetzbuch) I. izd. str. 499.: »Unter Verlust ist hier nicht der Totalverlust zu verstehen, sondern das sogennante Manko. Denn beim Totalverlust ist die Voraussetzung der Annahme des Gutes begrifflich nicht möglich. (R. V. H. 15 S. 143). Als Totalverlust ist es zu betrachten, wenn von mehreren Kollos, welche selbständige Güter darstellen, eines fehlt, da hier der Empfänger nur zur teilweisen Bezahlung der Fracht verpflichtet ist... weshalb der Empfänger durch freiwillige Zahlung der vollen Fracht sich unter das Präjudiz des Abs. 1 begibt (R. O. H. 15 S. 141), während durch irrtümliche Bezahlung eines selbständigen Gutes das Präjudiz nicht verwirkt wird« (R. O. H. ebd., Canstein II S. 296)...

Digitized by Google

vremena. Tako će rješenje biti i u duhu franc. prakse i teorije, — barem koliko su meni poznate.

A quid iuris, ako je teret ostao u carinari? Vrh. je sud u ovom slučaju (pres. 14./3. 1872.) otklonio primjenu čl. 436. l. c. U Franceskoj je ovo pitanje doista sporno, ali je većina pisaca, i to od ponajboljih, istoga mnijenja kao vrh. sud. Samo što se neki od tih pisaca katkad zalijeću malo predaleko. Više puta već citirani Danjon[19]) veli, da predaja mora biti učinjena pravom zanimaniku: krcatelju ili odredjeniku ili njihovom zastupniku kao konsinjataru tereta, ali da prijem trećega, konsinjatara ili depozitara, kojemu ovlast dolazi od suda, a tako isto ni polog u carinari, bez saradnje odredjenika, nema nikakve važnosti u ovom pogledu, budući carinara ili sekvestar očigledno nemaju istoga interesa kao pravi destinatar i krcatelj, da roba bude u dobrom stanju. Pisac se tu pozivlje na sudska rješenja od 1860. do 1883. i na neka vrsna pera, kao Bedarride, De Valroger, Dejardins, Lyon-Caen-Renault i t. d. Isto tako, veli dalje, ni stavljanje na raspoloženje, ni deponiranje u javnom skladištu, sve da i odredjenik pristaje, nije dosta, ako on sam nije dao deponirati.

Ovo shvatanje nije, barem u svojoj općenitosti, u skladu s našim zakonima. Ponajprije može javno skladište po svojem pravilniku (u Trstu § 17.) imati pravo i dužnost, da zavede reklamacioni postupak obaviještenjem zanimanika o tome, pa je u takom slučaju pom. trg. sud u Trstu i uzeo, da intervencija javnoga skladišta u smislu čl. 436. cod. biva i u interesu odredjenika kao no jednoga od zanimanika. Ovu je presudu potvrdio vrh. sud presudom od 19. XI. 1901. U drugu ruku može naljesti, da bilo zbog mjesnih prilika nekih odredišta, bilo radi svoje veće sigurnosti, parobrodarska društva izjednačuju u teretnici predaju carinari ili jednom javnom skladištu, koje je pod nadzorom države, sa predajom odredjeniku (n. pr. bivši a. Lloyd § 32 prom. r.), pa i to valja kao lex contractus. Ali i bez toga se ne može pristati na pomenuto mnijenje. Ako je sud n. pr. stavio pod prisilnu upravu preduzeće, kojemu je namijenjen teret, prisilni će upravitelj morati preduzeti sve korake, koje bi učinio ili morao učiniti vlasnik preduzeća da očuva svoja prava. Ako to ne učini, odgovorit će za štetu[20]), onako isto kao što će javno skladište odgovarati, ako ne postupa po svome pravilniku. Čl. 436. l. c. će se dakle i na nj primijeniti.

To će isto valjati u slučaju privremene odredbe po §§ 379. i sl. o. r. A i u slučaju, da po čl. 305., 306. cod. bude odredjena ostava tereta, bit će po mojem shvatanju, tko je robu primio na čuvanje, dužan, da namjesto odredjenika preduzme sve ono, što bi ovaj učinio za očuvanje prava svojih, te će odgovarati, ako propusti protest (§§ 961., 960., 1009. sl. o. gr. z.). Mislim, da su se ovaki slučajevi i desili u praksi, te da o ovom, što je rečeno, nije ni bilo spora. Da-

[19]) L. c. VI, str. 242.

[20]) §§ 343., 114., 118. o. r., Neumann, Kom. z. E. O. ad § 343.

Digitized by Google

dako, ako teret ne uzmogne odmah biti predan, iza kako stigne na odredište, rok će početi od predaje (Vrh. sud 15. III. 1911.), ako kapetan počeka, dok predaja bude moguća, bilo jer mora po ugovoru, bilo jer se ne će poslužiti drugim pravima, što mu ih zakon pruža. Pitanje štete odatle nastale brodu ne spada svakako ovamo. — U jednom slučaju, u kojemu se p o t e r e t n i c i rok za reklamaciju imao računati od samog iskrcanja robe, izjavio je pom.-trg. sud u Trstu, da rok doista teče od toga časa, bio odredjenik pripravan za prijem ili je predaja za njega učinjena javnom skladištu (pres. 7 juna 1914.). To može valjati dakako samo kao lex contractus, a ne na temelju zakona.

Pisci, koji po onome, što je gore natuknuto, odveć strogo shvataju riječ zakona upogled čina predaje, prosudjuju dosljedno strogo i posljedice te činjenice. Tako već pomenuti D a n j o n (l. c.) veli: Je li odredjenik jednom redovito primio teret, primjenjuje se fin de non recevoir, sve i da je prijem učinjen pod prilikama, koje su »defavorables à la verification immédiate« n. pr. na obali zapremljenoj robom ili u doba bune (tumulte), jer će u 24 sata moći obaviti verifikaciju.

Ovo bi mnijenje dovelo do katastrofalnih i nepravičnih posljedica n. pr. u malim mjestima na našim obalama, gdje verifikacija ne ide tako lako od ruke. Ja mislim, da i činjenicu prijema treba uzeti cum mica salis. Od primaoca se može zahtijevati, da, postupajući pomnjom marljivoga trgovca, bezodvlačno, koliko je to moguće po običnom redovitom teku posala, pristupi verifikaciji[21]). Ako n. pr. sanduci ne pokazuju izvana nikakvog traga sile ili kvara, ako primalac nije mogao naći podobne vage, da ustanovi manjak, ako nije mogao naći ljudi, koji će mu robu u tu svrhu prenijeti u skladište, gdje je tek mogao pregledati je i t. d., ne će tako tjesnogrudno tumačenje zakona odgovarati ni našem shvatanju ovakih propisa, ni načelu vjere i poštenja u trgovini. Jednom riječju, ne može se u ovom pogledu postaviti jedno jedino tvrdo načelo, već će sve odvisiti od prilika slučaja. Uostalom se, mislim, i u Franceskoj pretežno drži — barem upogled djejstva prenosa u skladište — koliko je meni poznato, da je sve quaestio facti.

R o k za prosvjed teče dakle od časa takova prijema, — dotično od časa, koji se po onome, što je gore rečeno, može smatrati prijemom u smislu zakona. — Ako je po lex contractus potrebito, da dotični prosvjed (u formi tu odredjenoj) bude b e z o d v l a č n o obavljen, to znači, da se mora izvesti bez zakašnjenja opravdana prilikama. U takom jednom konkretnom slučaju je sud II. stepena uzeo, da je reklamacija obavljena tek 14. dana, prekasno učinjena, te je s ovog razloga odbio tužbu, a vrh. je sud potvrdio to rješenje (pres. 19. XI. 1901.). — U jednom slučaju, kada je primalac tereta opazio štetu u subotu u doba, kada je pisarna konzulata njegove države (u Levantu) bila zatvorena, a protest se po običaju nije mo-

[21]) Isp. čl. 347. trg. zak.

Digitized by Google

gao podići u nedjelju, nzeo je vrh. sud (1866., 2./5.), da rok od 24 sata ističe u radni dan, koji prvi dodje. Dandanas se može, i bez svih tih klauzula, prigrliti mišljenje, da se nedjelja ne broji u rok od 24 sata. — U Franceskoj su tvrdili neki, da se taj rok po sebi produljuje prema daljini u smislu čl. 1033. cod. civ. To se mnijenje dakako ne može zastupati kod nas.

Izgovor organa parobrodarskoga društva naspram odredjenika. neka se strpi, da će se dio tereta, kojega nije primio, naći, i t. d., nema utjecaja na držanje, što ga zakon nameće odredjeniku; čim je nastalo ono faktično i pravno stanje, koje se smatra prijemom, počinje da teče rok po čl. 435. (Vrh. sud 15./3. 1911.). Franceska je kasacija presudila, da ni pregovori, eda se prištede troškovi sudskoga vještva, nemaju sami po sebi utjecaja na dužnosti nametnute u čl. 436. cod., ali je kasnije dopustila — a za tim se primjerom povedoše i drugi sudovi — ono, što dopušta i teorija franc., biva: da tako držanje protivnikovo može pod stanovitim prilikama imati značenje odredbe. Isp. i Danjon l. c. VI. str. 206. — Dakako i u ovim dvojbenim pitanjima bit će quaestio facti. ima li odreke, koja se, razumije se po sebi, ne presumira.

Trg. pom. sud u Trstu je u ovom pogledu u jednoj presudi od (?) juna 1914. izrekao: da parobrodarsko društvo, koje je obavilo prevoz, ako ne odbije a limine reklamaciju iznešenu od zanimanika, iza kako je prošlo doba reklamacije, već je uzme na znanje te naredi izvidjaje, eda se stvar istraži, ne pokazuje time još, da se odriče svoga prava, da, ne dodje li do vansudbene nagodbe, pred sudom u svoje vrijeme iznese prigovor utrnuća traženja po čl. 435., 436. cod. Mora se naime, veli sud u obrazloženju, ponajprije poštovati saglasna volja stranaka izražena u pogodbi (u teretnici — lex contractus) i ovu volju moraju suci štititi, sve dok jasno ne bude dokazana odreka (§ 1444. o. gr. z.). Ova parnica nije bila u reviziji.

Naprotiv je vrh. sud presudom od 6. VIII. 1914. izrazio ovo mnijenje: Hoće li se parobrodarsko društvo poslužiti kratkim rokom svoga prometnoga reda, treba da bezodvlačno pokaže tu svoju namjeru onome, koji od njega traži naknadu štete. Ako u odgovoru društva nema traga pomenu o formalnom zakašnjenju reklamacije. tim se ono odriče prava, da odbije prijavu štete zbog zakašnjenja. -- I kod nas je dakle judikatura u ovom pogledu nestalna kao i u Franceskoj. U ovakim slučajevima ne može biti drugojače. Radi se opet o quaestio facti, o tumačenju namjere stranaka prema prilikama slučaja. A i čustvo pravičnosti, koje mora uvijek da — u granicama zakona -- vlada u hramu pravde, čini bez dvojbe svoje. — Jedan jedini put mi je u cijeloj mojoj praksi u I. i u III. stepenu naljegao slučaj, da je tuženo parobrodarsko društvo vansudbeno priznalo dužnost, da naknadi štetu, ne spočitavajući, da je prijava prekasno podnešena, pa se poslije u parnici ipak uteklo prigovoru ex čl. 435., 436. cod.[22]) Vrh. sud je tu uzeo, da se tuženik odrekao isticanja toga

[22]) V. Ripert l c. II. str. 301/302.

Digitized by Google

prigovora. I otpust jednoga dijela vozarine u ime naknade štete smatra se odrekom na pomenuti prigovor.

Za formu protesta nema u zakonu nikakvoga propisa, nije dapače odredjeno ni to, da mora biti pismen ili obrazložen[23]), pa je franc. teorija i praksa složna, da imaju isto djejstvo svi »actes équivalentes«. Izmedju tih djela pominju sudovi i pisci franceski takodjer izjavu pred predsjednikom trgovačkoga suda. To se mnijenje saglasuje bez dvojbe sa položajem i zadaćama, što ih predsjednik trgovačkoga suda ima po cod. d. com., dakako u vezi sa franc. zakonima o ustrojstvu i nadležnosti sudova, a koji su zakoni sasvim drugojači nego naši, tako da, radeći o pitanju formalno-pravne naravi, dotični propisi code-a ne valjaju kod nas, pa nema ni mogućnosti, da se deklaracija u govoru učini pred predsjednikom suda. — Naprotiv u tudjini, gdje i tako moramo još uvijek smatrati, da su i za nas mjerodajni postojeći običaji, dolazi u obzir i u tom pogledu konzularna pisarna (pres. 2./5. 1866.).

I sudsko vještvo, ako je zaiskano i urečeno za 24 sata, smatraju u franc. praksi i teoriji takim aktom, kojemu da mora prisustvovati i druga stranka. Kod nas se u takim slučajevima predlaže osiguranje dokaza[24]). Dosta će biti, da u roku od 24 sata bude zaiskano od suda. Rješenje prijedloga, dostava strankama i obdržanje vještva su posao suda. S obzirom na naše saobraćajne prilike ne bi često moguće bilo ni naći zgodnih vještaka ni uručiti pozive strankama za 24 sata, ako se osiguranje dokaza ima izvesti u malome mjestu, iza kako je kapetan s brodom ostavio luku.

Sporno je u Franceskoj, da li otklon, neprijem robe ima značenje protesta u smislu čl. 435., 436. cod. Praksa i velik dio pisaca uzimlju, da jest, jer da je to najenergičniji protest. I zbilja, ako netko nešto ne primi i izjavi, da ne prima, jer nahodi te i te mane, ne može odrešitije prijaviti štetu. Danjon[25]), koji je i u ovom pogledu odveć formalist te se, rekao bih, slijepo oslanja na riječi zakona, tvrdi, da to nikako ne ide, jer zakon pretpostavlja baš prijem robe, pa bez prijema ne može biti ni protesta. U ovom slučaju nema dakle — po njemu — druge no primijeniti samo propis o zastari. Ovo je mnijenje neprihvatljivo. Ima Ripert[26]) pravo, kad veli: »Cette solution présenterait le grave incovénient pratique de prolonger le délai de la réclamation, résultat contraire au but de loi.« Ovako bi se doista lako mogao izigrati zakon. Dosta ne primiti robe, da samovlasno oduzmeš vozaru blagodat, da za malo dana po predaji dozna, na čemu je, a koju mu blagodat zakon dava baš zato, što to zahtijeva redovitost, sigurnost i napredak pomorske trgovine.

[23]) Naprotiv v. čl. 105. cod. (koji odgovara čl. 408 a. trg. zak.) u slogu zak. od 11. IV. 1888. »par acte extrajudiciaire on par lettre recommandée, sa protestation motivée«.

[24]) §§ 379. sl. o. r.

[25]) L. c. VI, str. 246—247.

[26]) L. c. VI, II, str. 296.

Digitized by Google

dakle i njegovoga preduzeća. To valja pogotovo, ako se ne pristaje na mnijenje izraženo gore (poslije op. 20) upogled posljedice predaje tereta na ostavu drugome.

Sve i da zakon, kako pomenusmo, ne zahtijeva ni pismene forme, ipak se prosvjed običava podići pismeno, i to pismom upravljenom vozaru. Obziran će trgovac pismo predati preporučeno na poštu, da ima dokaz o blagovremenosti u ruci[27]). Svakako teretnice običavaju sadržavati uslov, da se prijava štete učini p i s m e n o. Ako je tako ugovoreno, valja se dakako držati ugovora (Vrh. sud, pres. 12. XI. 1913.). U ovakom slučaju ne će imati ikakvog djejstva usmena prijava, što je na vrijeme učini jedan činovnik odredjenikove firme činovniku dotičnog parobrodarskog društva. Ali tada već bona fides i uzajamnost pravâ i obvezâ u dvostranim pogodbama zahtijeva, da i odredjenik, iza kako je reklamovao, uzmogne zahtijevati p i s m e n o r j e š e n j e, osobito ako u prom. redu vozarevog preduzeća stoji i to, da se vrijeme, što prodje u ispitivanju i istraživanju temeljitosti reklamacije ne računa u rok z a s t a r e. (Vrh. sud ? 1909.).

Zastara počinje teći u takvom slučaju, tek iza kako je stigao odgovor (Vrh. sud, pres. 4. VIII. 1914). — Dvojim, da ova praksa naših sudova odgovara shvatanju franc. sudova i fr. teorije, ali je ispravna. Čemu da čovjek troši u parnice, dodijava sudu i gubi vremena, dok je još nade, da će se spor prijateljski izgladiti?

Zastara je ustanova našega o. gr. z., pa će se sva općenita pravila o zastari, koliko se ne kose s pomorskim zakonom, a tako isto i pitanje roka njezinoga, gdje cod. i lex contractus ne odredjuju drugojače — prosudjivati po pravilima o gr. z. To valja napose i za prekidanje zastare. Ovim se pitanjem ne treba, mislim, potanje baviti. O eventualnoj primjeni § 1489 o. gr. z. bilo je govora već prije (pred opaskom 16).

T k o ima da reklamuje, izlazi iz onoga, što je već rečeno. K o m e se reklamacija ima dostaviti, izlazi također iz same stvari. Kapetan zastupa brodovlasnika, pa se može prijaviti žalba jednome ili drugome. Može li se odredjenik pravovaljano obratiti na opravnika (agenta) parobrodarskoga društva ili drugoga kojeg činovnika, odvisit će od ovlaštenja, što ih ovaj ima.

Interesantna su u ovoj vezi ova dva sudska rješenja:

1.) J a v n o s k l a d i š t e u T r s t u je blagovremeno prijavilo štetu p o r u č n i k u na brodu, koji je teret prevezao i iskrcao. Sud je tršćanski odbio prigovor tuženoga društva, da je reklamacija neredovita. Upogled javnog skladišta pozvao se na već prije pomenut propis § 17 pravilnika za javna skladišta, a za poručnika je rekao ovo: Poručnik se mora smatrati kao jedan od zastupnika brodovlasnikovih, jer je po svome položaju na brodu pozvan da zamijeni kapetana u svim njegovim dužnostima. U drugu je ruku notorno, da se krcanje i

[27]) To se ne z a h t i j e v a ni u slučaju čl. 347. trg. zak., ali pogibelj, da prijava ne stigne, snosi onaj, koji je čini (Vrh. s. 24. IV. 1903).

Digitized by Google

iskrcavanje tereta njemu povjerava, pa se ima uzeti, da ima i sve ovlasti i atribucije skopčane s iskrcavanjem i onda, kada je kapetan na brodu. Ova je osuda potvrdjena presudom vrh. suda od 19. XI. 1901.

2.) Tužitelj je povjerio tuženome društvu prevoz tereta. Ovo ga je društvo prekrcalo (ako se ne varam negdje u Grčkoj) na parobrod drugoga jednoga parobrodarskog društva, koje ga je prevezlo dalje i iskrcalo na odredištu (mislim u Aleksandriji u Egiptu). Tužitelj je blagovremeno uložio protest u Aleksandriji kod ovoga potonjega društva, a ovo je priopćilo žalbu tuženome društvu tek nakon nekoliko mjeseca dana. Sud prvoga stepena u Trstu je odbio prigovor tuženoga društva, da je prijava zakasnila, a to zato, jer je društvo, na kojega parobrod je teret bio prekrcan, nadomjestilo tuženo društvo, pa ne može škoditi tužitelju, što je prvo društvo propustilo, da odmah o protestu obavijesti ovo potonje i da sačuva njegove interese. Trg.-pom. sud u Trstu kao sud drugoga stepena je bio drugoga mnijenja. Čim je tužitelj, veli se u razlozima, mislio pozvati na odgovornost ono društvo, kojemu je predao teret na prevoz, bila je dužnost njegova, da o šteti i namjeri svojoj, da od njega ište naknadu, obavijesti tuženo društvo, kako bi ovo moglo na vrijeme preduzeti i sve potrebite mjere (eventualno osiguranje dokaza, uložiti protest, pribaviti potvrdu i t. d.), eda očuva svoja prava, eventualno da precizira svoju odgovornost naspram tužitelj, veli se u razlozima, mislio pozvati na odgovornost ono društvo. presudu.

Pitanje, je li tužitelj redovito postupao u smislu čl. 36. l. c., ne uzimlje se u Franceskoj s u r e d a u pretres, jer se ne radi ni o ništavosti, ni o naredjenju javno-pravnom, te stranke imaju potpunu dispoziciju, pa mogu dotični prigovor i napustiti. To će valjati — a i valja, sudeći po meni poznatim sudskim rješenjima — i kod nas. Jednako se misli i o čl. 408. trg. zak.

Prigovor ex čl. 435, 436 cod. može se po franceskom shvatanju iznijeti u s v a k o m s t a d i j u p o s t u p k a, samo ne tek u kasacijskom. Ovome se mišljenju mi dakako ne možemo priključiti. Svi prigovori, sva djela obrane i napadaja, moraju se istaknuti do konca rasprave u prvom stepenu. (§ 119 gr. p.) »N o v a« se u drugom stepenu ne mogu uzeti više u obzir. (§ 482 gr. p.) Tužitelj će dakle morati kod presudnoga suda iznijeti prigovor i sve činjenice potrebite, da ga opravda. U II. stepenu može onda istaknuti toliko prizivni razlog neispravnoga pravnog presudjenja, koliko onaj neispravnoga ocjenjivanja dokaza ili, ako mu dokazala nijesu pripuštena bila, onaj manjkavosti postupka. Sud će drugoga stepena, ako nadje, da je postupak manjkav, ukinuti napadnutu presudu i naložiti prvome sudu nov pretres i novo presudjenje spora ili će sam popuniti postupak (§ 496 gr. p.), dotično, uvjeri li se, da je krivo ocjenjeno dokazno gradivo, postupit će po § 488 gr. p. (ponovit će dokaze). Ocjenjivanje dokaza se u revizijskom stepenu ne može pobijati. Manjkavost postupka se može i mora, hoće li imati nade u uspjeh, opet istaknuti u III. stepenu i pored toga takodjer predložiti i ukinuće prizivne presude, jer revizijski sud, koji ne smije ni zalaziti u ocjenjivanje dokaza ni samostalno preduzimati utvrdjenje, ne smije meritorno rješavati spor no na teme-

Digitized by Google

lju utvrdjenja nižih sudova, pa, nadje li da nema pouzdane podloge za meritornu presudu, ne će moći u nestaši potrebitog predloga ukinuća udovoljiti reviziji, sve i da je uvjeren, da bi pristupkom kojeg odbijenog dokazala, spor dobio drugu, molitelju revizije korisnu sliku. Dakako preduvjet uspjehu revizije je uvijek, da je molitelj revizije podigao i u svom eventualnom prizivu onaj prigovor što ga iznosi u reviziji, jer je prizivna presuda predmet revizije (§ 502 gr. p.) te se revident ne može s uspjehom tužiti, da prizivni sud nije učinio nešto, što on nije ni tražio.

Sve ovo ističem ovdje jedino zato, jer se radi o škakljivom pitanju, rješenja kojega, po onome, što je gore natuknuto, veoma često zavisi od utvrdjenja činjeničnih sitnica, pa je, osobito s obzirom na srazmjernu rijetkost pomorsko-pravnih parnica u našim krajevima (najviši kontigenat su ih davali Trst i Rijeka), a dosljedno tome i na neupućenost mnogih u ovim poslima, najveći oprez potrebit, da s formalnih mana ne strada. Tko je materijalno pravnim zakonskim naredjenjima u pravu.

Iz stambene prakse.

Piše: Dr. Dragan Novak, kr. vladin tajnik i upravitelj gradskoga stambenoga ureda.

U broju 6. i 7. :Mjesečnika« sam istakao, koji su rekviziti nužni za sudsku otpovijed po članu 14. točka 1. uredbe o stanovima i zakupima zgrada uopće. Iza toga došla mi je do ruku još jedna odluka kotarskoga suda I. u Zagrebu, koja takodjer nije u skladu sa propisima uredbe. Sud je naime odbio molbu za otpovijed s razloga, što najmodavac nije dokazao, da mu je otpovjedani stan potreban; što nije stavio na raspolaganje najmoprimcu odgovarajući stan; i što nije najmodavac predočio stambenu iskaznicu za otpovijedani stan. Prvi razlog je opravdan i osnovan na uredbi; za drugi sam zadnji puta dokazao da je neosnovan. Danas moram utvrditi, da je i treći odbitni razlog neosnovan. Tako zvana stambena iskaznica bila je propisana § 22. naredbe povjerenika za socijalnu skrb od 23. studenoga 1918. broj 106. Za važenje te naredbe je stambena vlast onome, koji je htio otpovijedati kojemu najamniku stambene ili poslovne prostorije, te prostorije takovom iskaznicom doznačila: na osnovu te doznake na papiru ili iskaznice podnašana je sudu otpovijed. Ta je naredba stavljena uredbom od 21. maja 1921. van snage i zato niti stambene vlasti izdavaju stambene iskaznice, niti mogu sudovi takove iskaznice tražiti kao rekvizit za otpovijed. Sudovi se moraju držati propisa uredbe, da ne povećavaju još i oni i onako veliki kaos u stambenom postupku. Sud traži iskaznice, stambena ih vlast pozivom na uredbu ne izdaje; kakovo tumačenje dobiva ova procedura kod stranaka!?

Razrješenje podnajamnoga odnošaja (pazakupa) nailazi u praksi takodjer na raznoliko tumačenje. Član 2. uredbe veli,

Digitized by Google

da su pazakupi zabranjeni; oni pazakupi, koje zatječe uredba, ostaju na snazi i to tako, da na mjesto zakupca stupa sopstvenik zgrade i taj novo nastali odnošaj ima da se uredi po uredbi. Za rješavanje ovih sporova nadležne su stambene vlasti. Na njih se često obraćaju — ili što je još zgodnije, sami rješavaju — sopstvenici kuća sa zahtjevom, da se svi pazakupi izmedju njihovih najamnika i podnajamnika razriješe i da namjesto najamnika stupe sopstvenici kuća. Stambene vlasti moraju postupati u smislu propisa § 1. pravilnika, pa će u slučaju, da je predmet podnajamne pogodbe cijeli stan ili kuća sa više stanova, razriješiti tu pogodbu prema zadnjoj alineji § 1. pravilnika. Ako najamnik izdaje samo dijelove stana, u kome lično stanuje, a izdavanje u podnajam mu je neophodno potrebno za izdržavanje njegovo i njegove porodice, onda nema mjesta razriješenju pogodbe (alineja 3. člana 2. uredbe), te će stambena vlast izdati svoje rješenje u tom pravcu, postupajući po prvim četirima alinejama § 1. pravilnika. Ratio tih propisa je jasna: onemogućiti najamniku neosnovano korištovanje sa tudjim objektom s jedne strane; s druge strane zaštititi ekonomski najslabije u njihovoj egzistenciji; zapriječiti cijepanje stanova u bezbroj posebnih najamnih objekata izmedju kućevlasnika i najamnika, odnosno podnajamnika.

P r i s i l n o i z n a j m l j i v a n j e ili r e k v i z i c i j a d i j e l a s t a n a moguće je po uredbi samo u onom slučaju, ako najamnik stana ima veći broj stambenih prostorija, nego li ga to pripada prema kompetenciji, koju normira § 14. pravilnika. Unutar svoje kompetencije iznajmljuje svatko slobodno sobe, ali ne smije iznajmiti sve sobe ili cijeli stan, pošto mora u smislu uredbe i sam u istome stanovati. U smislu četvrte alineje § 1. pravilnika dužan je najamnik svako iznajmljenje prijaviti stambenoj vlasti, da ga ista primi na znanje ili ne odobri. Paziti valja, da se sobe iznajmljuju samo onakovim osobama, koje imadu po stambenim vlastima izdanu im dozvolu nastambe na području grada Zagreba, — jer u protivnom slučaju stambena vlast prijavu ne uzima na znanje i odredjuje, da se izda drugoj (ali ne odredjenoj) osobi. Ureda radi stambena vlast ne odredjuje i visinu podnajamnine. Iskustvo je dokazalo, da je taj elasticitet i odstupanje od prijašnjih propisa bilo potrebno, da se što više ljudi smjesti pod krov. Dok je prije stambena vlast disponirala sa svima sobama, pa i s onima unutar kompetencije, svatko je izbjegavao, da iznajmljuje i da to naročito čini preko stambene vlasti, jer nije mogao birati podnajamnike i jer je bio vezan na podnajamninu, odredjenu po toj vlasti. Sada su sobama doduše poskočile cijene, ali ih ima daleko više na raspolaganje. Dakako, da taj elasticitet ne znači, da je strankama prepuštena posvemašnja sloboda ugovaranja visine podnajamnine bez ikakove ingerencije stambene vlasti. Prema tomu može svaki podnajamnik i bez obzira na sklopljenu pogodbu, u koliko je nezadovoljan sa visinom podnajamnine, te u koliko ta visina prekoračuje onu, u § 3. pravilnika, odredjenu mjeru, zatražiti od stambene vlasti, da ona pozivom na čl. 1. uredbe prema § 3. pravilnika ustanovi visinu podnajamnine. U praksi se veoma malo interesenata služi tim pravom, jer svaka ovakova regulacija izazivlje neugodne sporove izmedju najamnika i

Digitized by Google

podnajamnika, koji svršavaju kod suda. I tu vrijedi ona: Šuti, pa plati, samo da je krova nad glavom.

Razrješenje podnajamne pogodbe spada u kompetenciju suda. Pa ipak se mnogi obraćaju na stambene vlasti, da im one maknu podnajamnika iz stana. Sudovi raspravljaju otpovijedi; mnogi drže pogrješno, da se najamnik može poslužiti potpunim pravom otkaza, kako ga predvidja opći gradjanski zakonik. Medjutim član 16. uredbe jasno propisuje, da se podnajam može otpovijedati samo po točki 1. do 7. člana 14. uredbe te uz to još i u slučaju, ako su najamniku neophodno potrebne izdane prostorije. Prije podnošenja otpovjedne molbe mora si otpovjedatelj ishoditi prethodno odobrenje vlasti za stanove. Jasno je, da ni ovdje nije dužan otpovjedatelj, da stavi na raspolaganje otpovijedanome drugu sobu. Interesantno je ovdje jedno pitanje, na koje se u praksi češće namjerimo. Nestašica stanova zlo djeluje na sklapanje brakova; ljudi bi se ženili, da mogu riješiti pitanje krova. Samac, koji stanuje kao podnajamnik, nemogavši se dočekati stana, sklapa brak i dovodi k sebi u sobu svoju ženu. Najamniku u većini slučajeva to nije pravo. Nastaje sada pitanje, može li radi toga otpovijedati podnajamniku. Uredba je u tom pogledu nejasna. Stoga pravo uzevši, svakako je to razlog za otpovijed, jer je podnajamna pogodba osobno pravo i obveza; mogao bi se taj razlog ekstenzivnim tumačenjem supsumirati pod otpovjedni razlog točke 4. člana 14. uredbe. Dakako, da bi ovo tumačenje i praktična primjena generaliter značila u socijalnom pogledu veliku nepravdu. Svaki se ovakav slučaj mora prosudjivati individualno, imajući pred očima prava najamnika i zaštitu interesa podnajamnika. Novi pravilnik morat će u tom pogledu biti jasniji, da se uklone mnogi sporovi.

Kućevlasnik ne partipicira na podnajamnini u smislu uredbe. Prema banskim naredbama od 31. marta 1920. broj 5771. i od 16. juna 1920. broj 14415 bili su najamnici dužni odredjeni procenat podnajamnine plaćati kućevlasniku. Uredbom od 21. svibnja 1921. je to stavljeno izvan snage. Ipak imade slučajeva, gdje se naplata procenata podnajamnine zahtijeva od najamnika. Objektivno uzevši uredba nije pravo učinila, što nije zadržala tu ustanovu prijašnjih banskih naredaba, i kućevlasnici se mogu posve opravdano da žale. Najamnine, kako ih je regulisala uredba, u mnogo slučajeva ne dotječu za uzdržavanje kuće. Mnogi podnajamnici izdavanjem soba u podnajam dobivaju znatne iznose godišnje, tako da osim toga, što stanuju badava, još imadu lijepu probit. Ali ima medju ovima i takovih, kojima je izdavanje soba egzistencija (udovica itd.). Svakako bi se moralo voditi računa o položaju kućevlasnika, u kojima se ne smije popreko gledati kapitaliste, pa naći i kod podnajamnika neki modus, koji bi zadovoljio obje stranke.

U pitanju postupka na otpovijed razlikovali su prijašni stambeni propisi najamne pogodbe, sklopljene na odredjeno vrijeme i pogodbe, sklopljene na neodredjeno vrijeme. Za rješavanje otpovijedi onih prvih bili su nadležni redovni sudovi, a za rješavanje potonjih mirovna povjerenstva. Uredba od 21. VI. 1921. brisala je tu razliku i prema tome su nadležni za rješavanje sviju otpovijedi redovni

Digitized by Google

sudovi, odnosno svaka otpovjed mora biti u skladu sa članovima 14.—18. uredbe. Navodno je jedan naš sud donio rješenje, da se uredba odnosi samo na najamne pogodbe, sklopljene na odredjeno vrijeme. Nužno je, da viši sudovi u tom pravcu korigiraju neispravno takovo ili slično stanovište.

U pogledu doznake poslovnih prostorija ili lokala vladala je kod stambenih vlasti nezgodna praksa. Ako se naime saznalo, da tko svoju radnju napušta ili prodaje, iskonstruisana je prodaja lokala; a jer je takova zabranjena, i raspoloživost lokala. Nisu se lučili slučajevi, da li je tko prodao doista pod vidom prodaje radnje ili napuštanja posla zapravo sam lokal ili je doista prodao odnosno napustio radnju iz važnih familijarnih ili ekonomskih prilika. Prodaje lokala su po stambenim propisima zabranjene; ali nitko ne može zabraniti napuštanje ili prodaju radnje (posla). Dosadanji najamnik lokala posve otvoreno i sa znanjem kućevlasnika učini sa drugom osobom kupo-prodajni ugovor glede prodaje radnje ili napusta iste u korist druge osobe. Razumljivo je, da ta osoba ima prvenstveno pravo i na lokal, u koliko ima opravdanost boravka; u praksi nije ta osoba dolazila do doznake, nego po katastru molitelja najstariji kompetent, ili onaj, koji je to prijavio. Time se nanosila strankama šteta, a spekulaciji sa lokalima ipak se nije moglo stati na put (izigravanje sa poslovodjama itd.). Zato treba i ovdje postupati sa najvećim oprezom. Ako se stranke sporazume sa kućevlasnikom i stambenoj vlasti prijave cesiju radnje ili prodaju, a iz izvida se ne može utvrditi, da je taj pravni posao fingiran i da se radi zapravo samo o prodaji lokala, onda valja ovakove transakcije odobriti.

Mnijenje Pravničkoga društva o instituciji kr. javnih bilježnika.

Podnešeno ministarstvu pravde 28. prosinca 1921.

Na cijenjeni otpis od 3. rujna 1921. br. 42993 čast je ovomu društvu odgovoriti, da je nakon pretresa predmeta u upravnom odboru 29. lisopada 1921. jednoglasno zaključeno slijedeće:

Ustanovu kr. javnih bilježnika, koja postoji u svima krajevima osim Srbije, Crne Gore, te Bosne i Hercegovine, valja bezuvjetno zadržati, jer se je ova ustanova tečajem od više 60 godina trajanja u pokrajinama, koje su spadale u sklop bivše austro-ugarske monarhije, pokazala kao vrlo svrsi shodna i potrebna. Ona je vrlo dobro poslužila kao interesima stranaka tako i onima države, jer je u znatnom dijelu svalila teret poslovanja sa sudova. Radi korisnosti ove ustanove valjat će ju protegnut i na krajeve, u kojima ona dosele nije bila na snazi.

Da se osigura pristojna egzistencija kr. javnih bilježnika, koji u nikojem slučaju ne bi smjeli da budu istovremeno i pravozastupnici. valja:

Digitized by Google

a) Uvesti prisilno ovjerovljavljanje potpisa na ispravama, koje imadu služiti za unose u gruntovnim knjigama. Pri tome bi se moralo naročito staviti u dužnost uz nagradu, da bilježnik ispita ispravu kako s materijalne tako i s formalne strane. Tim bi se s jedne strane osigurao izvjesni prihod javnome bilježniku, jer bi stranke u većini slučajeva kod njega pravile ugovore, da ne plaćaju na više mjesta, a s druge strane davali bi takovi ugovori garancije ispravnih upisa u gruntovnici.

Zna se, da je u krajevima, gdje nije bilo prisilnoga ovjerovljavanja potpisa, gruntovno stanje posve nesigurno i u velikom jednom postotku ne odgovara gruntovni upis faktičnomu sadržaju pojedinih parcela, što užrokuje jedan veliki postotak parnica, koje bi se izbjegle, da je stručno i odgovorno lice ugovor sastavljalo.

b) Dalje bi se valjalo proširiti djelokrug kr. javnih bilježnika kao sudskih komesara i dodijeliti im u svrhu odterećenja suda što veći dio poslova, koje danas sudovi vrše, a koji ne spadaju u sudovanje, — primjerice u nespornim i u ovršnim stvarima.

c) da se jedne strane umanji režija javnih bilježnika, a s druge strane, da im se dade veći autoritet, a i poradi kontrole, bilo bi dobro, da im se u sudskoj zgradi doznači jedna prostorija za uredovanje. Ovo bi se moglo učiniti samo u seoskim srezovima, jer u gradu to ne bi odgovaralo interesima gradjanstva.

Što se tiče principa, na kojima bi valjalo osnovati javno bilježništvo, mislimo, da se osnuju pokrajinske okružne komore, koje bi u prvoj instanciji vršile disciplinsku vlast nad javnim bilježnicima i njihovim perovodjama, koje bi ujedno ustanovljivale kvalifikaciju bilježničkoga kandidata prema odredbama bilježničkoga reda izdavanjem svjedočbe, da je kandidat sve zakonske uslove za postignuće bilježništva stekao, te koje bi konačno raspisivale natječaje na ispražnjena bilježnička mjesta i stavljale ministarstvu pravde trojni prijedlog, da ministar pravde jednog izmedju predloženih za bilježnika imenuje na mjesto, za koje je kompetovao i po komori predložen.

Još držimo, da bi bilo u interesu institucije bilježničke, da se sva bilježnička mjesta klasificiraju u dvije ili tri klase tako, da na bilježničko mjesto — recimo — prve klase ne može kompetovati bilježnik, koji bar 10 godina prije u nižoj klasi kao bilježnik proveo nije. Time bi se izbjeglo, da po koji bilježnik kao mlad čovjek i početnik sjedne na dobro mjesto i tu ostaje do smrti, kao i obrnuto, da neki patnik ostane do smrti u kakvom zabitnom mjestu.

Mogla bi se još uvesti ustanova, da bolja mjesta godišnje u zajednički fond doprinose stalne iznose, iz kojih bi se podupirali bilježnici i njihove porodice, a naročito u školama, djeca onih javnih bilježnika, koji su na slabijim mjestima.

Gdje još nije institucija bilježnička uvedena, a nema izgleda na pristojan prihod, imalo bi se po više sudova dati jednome bilježniku, što je još uvijek bolje, nego da se bilježništva sa odvjetništvom spajaju.

Digitized by Google

Mutni pravni pojmovi i obilaženie zakona kod provadjanja novih zakona o pristojbama.

Piše: Samuel K o c i a n, predsjednik kr. financ. upravnoga suda.

I.

Fundus instructus. — Tvornički naredjaj, hotelski namještaj. — Fideikomisarna substitucija. — Donatio mortis causa. — Reemcija i još mnogo drugoga, u čemu se griješi.

J u s t i t i a e s t f u n d a m e n t u m r e g n o r u m!

Idemo natrag kao r a c i! Što je uspjelo umnicima i pravnicima razbistriti, to se sada opet pomućuje, ignorira, vraća se u stare k r i v e kolotečine, pa da se to čini obrazloženo, nego onako samo od volje i lih iz težnja za što većim dohodkom države. Mnogo je toga, što je gnjilo — žalibože ne u državi Danskoj! Zaboravlja se, da je zakon i pravda nada sve i da su časoviti materijalni uspjesi u državnom kućanstvu vrlo p r o b l e m a t i č n a stvar, ako ih radja obilaženje zakonskih norma i ustaljenih pravnih načela. Pazimo, j e r n e p r a v d a r u š i s e l a i g r a d o v e, što mora vrijediti i na polju uprave, pa i financijske. Mlada smo država, fundamente treba izgradjivati a ne dirati u nje. — Laćam se pera — s i n e i r a e t s t u d i o, — jer me kod pisanja ovih redaka vodi samo želja poučavati i popravljati, što ne valja. Nu otkrivajuć što nije zakonito pa što nije ni u interesu države — dapače p r o t i njemu, — moram biti i nešto oštriji, nu to drugom zgodom; — gradiva je na pretek.

Kao singularan sudac u zadnjoj inštanciji, koji kroji osude nepreinačive sam na svoju odgovornost, nisam mogao dosele istupati u javnosti u nikojem pitanju, jer bi pri sudijskom stolu sam sobom mogao doći u opreku. Ali sada, odilazeći sa ovoga odgovornoga mjesta, mogu svoje znanje posvetiti i u javnosti obrani prava općinstva. — U ovom našem listu, pred pravnicima, želim razpraviti samo čisto p r a v n i č k a pitanja, jer se u novije vrijeme napadno mute pojmovi o n a j j e d n o s t a v n i j i m pravnim načelima baš u gremiju ministarstva finansija, a to je sada vrlo opasno, osobito kada se unatoč krivoga shvaćanja postupa upravo n a s i l n o.

Ponajprije da se dotaknem privremenoga sistiranja sudijske zaštite. Neznam, koji su razlozi vodili ministra finansija, da je nadležnost financ. upravnog suda glede p r i s t o j a b a dokinuo p r i j e, nego na njegovo mjesto stupi novo upravno sudište, što ga predvidja ustav i zakonska osnova o državnom savjetu, koju zakonodavni odbor već intenzivno i temeljito razpravlja. Čudno je, — ali je istina, da je članom 23. zakona o trošarini, pristojbama i taksama ne samo dokinut djelokrug sudišta, nego je — jedan korak dalje u glib i vrtlog — dokinut i djelokrug financ. ravnateljstva kao druge inštancije, pa sada pristojbe porezni uredi odmjeruju ili bolje rekući n a p l a ć u j u, jer se sada sve odmah plaća, pa i pravo žalbe ovisi od

Digitized by Google

fakta prethodne uplate, a žalba ide direktno na ministarstvo financija. Dok nadležnost drž. savjeta ne bude razprostrta i na ovaj teritorij, odluke su ministarstva financija konačne — izvršne.

Lijepo, evo: k a d i j a t u ž i, k a d i j a s u d i! Svakako put je to kraći, ali gdje je ostala s u d s k a z a š t i t a? Zašto je dokinuta ma i privremeno? Ma tko dao taj savjet ministru, nije ga dobro savjetovao i neka g. ministar upita svoje savjetnike, zašto su to učinili? Zar rad upravnoga suda valjda nije valjao? Toliko sam sebi svjestan, — moja prošlost i moj rad i zvanični i javni ovlašćuju me, da bez i natrune nečednosti to izjavim — rad je suda valjao, n i j e a l i v a l j a o i n e v a l j a r a d m i n i s t a r s k e c e n z u r e, jer se radi bez dovoljne strukovne spreme, a pogotovo bez svakoga p r a v n i č k o g a z n a n j a. Ovakov rad se kosi sa najjednostavnijim pravnim principima i pravnim pojmovima, što više — a to je baš ubitačno i osudno — radi se i bez pravnoga osjećaja.

Kako to, da je djelokrug sudišta dokinut baš g l e d e p r i s t o j a b a, gdje treba kud i kamo više juridičke spreme, a ostao je netaknut glede izravnih poreza. Opet pitam zašto? Nije razlog, da je to samo privremena situacija, jer se pravna zaštita n e s m i j e n i p r i v r e m e n o s i s t i r a t i, pa baš jer se radilo o prijelaznom stanju, trebalo je djelokrug sudišta ostaviti. M i n i s t a r s k a o m n i p o t e n c i j a ma i privremena, nije opravdana! Ali dakako, rad suda u stanovitom pravcu nije odgovarao, jer su cenzure ministarstva redom obarane, pa je trebalo dobiti slobodne ruke. Pošto mi je oduzeta zaštita stranaka na ovom mjestu, to je pravi razlog, što evo stupam na branik prava u javnosti! Napokon ne bi to bilo baš tako veliko zlo, što sada konačno odlučuje ministarstvo, kada bi mogli imati povjerenja u ministarske odluke kao inštancije, gdje vidimo, k o j i m p r a v c e m udara cenzura, koja se vrši takodjer u ministarstvu, a vrši ju odjelenje generalne direkcije posrednih poreza — i kada vidimo samo tendenciju »gramzenja« za što većim dohotkom ma i mimo zakona i pravde, dirajući u čisto jasna i neoboriva pravna načela. Pa čemu ta ministarska hipertrofija? Nema upravo nikakove svrhe da se sve koncentriše u ministarstvu, kada nisu u stanju posao i svladavati — barem valjano ne.

Mutni pravni pojmovi uvukli se čak i u pravilnik o provedbi zakona o taksama. Uvršteno je u pravilnik, čega u zakonu nema, pa ipak i pravilnik, akoprem se izdaje ovlaštenjem zakona, može se i smije kretati samo u okviru zakona nadopunjujući i tumačeći ga a n e p r e s i z a j u ć i mu okvir i n e d i r a j u ć i u takova zakonska naredjenja, koja novi zakon nije preinačio, što više nije mu ni intencija bila takova preinaka.

Povisivale se pristojbe, koje sam zakon nije povisio; pod devizom: »država više ništa n e k r e d i t i r a« dokinuto je izdavanje platežnih naloga; ne čeka se više ni na zakonitu dospjelost, i onaj, koji odmjerenu pristojbu — pa ma kako nepravedna i horendno visoka bila — nema ni prava žalbe. Dakle ili plati, pa šuti, ili žali se istom, kada platiš! Dokinuta je svaka odgoda plateža čak i onih

Digitized by Google

pristojaba, koje su po odredbi zakona stavljene u evidenciju. Ova se dokida i sada se sve Bog zna otkada evidentirane pristojbe, makar da odnosni odgodni uvjet (docniji slučaj), još nije nastupio, utjeruju nemilice; dotičnike prepašćuju pozivi na platež poput groma iz vedrog neba.

Snižen je r o k z a s t a r e prava na povratak krive uplate od 5 godina na 30 dana (baš radikalno); obilazi se zakon, koji odredjuje v j e š t a č k u p r o c j e n u, pa se uzima za bazu procjenbena vrijednost, koju jednostrano — onako od oka — nada općinski organ; za pridržaj prava prekupa (reemcije) odmjeruje se pristojba kao kup i prije, nego dotičnik optira; krave, konji, rubenina, zaliha vina kvalifikaciju se nekretninama itd., itd., s v e p r o t i v z a k o n a, jer odnosni §§-i, koji p r o t i v n o naredjuju, stoje još na snagi.

A sada ad fortisimum: ministarstvo dira u konačnu nepreinačivu osudu upravnog sudišta i odredjuje njoj protivno, što ne smije ni onda, kada osuda i ne bi bila na zakonu osnovana. Kuda to vodi? Ne ćudim se, jer kada se nerešpektira sam zakon, može se obići i vrhovna osuda; kad se već griješi, neka to bude radikalno.

Toliko se i tako nepromišljeno griješi na ovom polju i to proti svim pravilima razbora, da čovjek već ne nalazi isprike u eventualnom neznanju, nego se mora pretpostaviti hotomičnost, gramzenje za što većim dohotkom bilo pod koju cijenu — zaboravljajući, da s e z a k o n m o ž e i s m i j e m i j e n j a t i s a m o z a k o n o m. — Ovoliko radi općega orijentiranja, inače u ovom prvom članku hoću da obradim samo čista p r a v n i č k a pitanja, koja sam u glavi članka obilježio.

•

Gospodarski nared (fundus instructus), tvornički nared, kupališni nared i namještaj, hotelski i gostioničarski nared sada kvalificira cenzura konsekventno nekretnim dobrom, fundus instructus — čak i kod m a n j i h s e l j a č k i h p o s j e d a, što je ne samo p r o t u z a k o n i t o nego i vrlo o p a s n o. Ova nepravda ogorčava narod i ovakovim sitnim nasiljima širi se nezadovoljstvo poput one: »S i t a n r a d, a l i k r u p n e p o s l j e d i c e«. Stoga se mora ovomu novomu — skroz krivomu — pravcu stati na put. Mora se, jer dotičnici, koji u tom smjeru rade, čine to sigurno iz prevelike ambicije i da pokažu uspjeh. Ali oni zaboravljaju, što prouzročuju time i da je momentani finansijski uspjeh vrlo problematičan, te nije ni izdaleka ekvivalenat onoga, što u drugom pravcu time skrive.

Pitanje kvalifikacije fundus instructusa i ostalih nareda i namještaja nije novo. Tim se pitanjem bavio i plenum upravnoga sudišta baš sa gledišta, da li se obzirom na to, što na teritoriju Hrvatske i Slavonije vrijedi opet gradjanski zakonik, koji te inače pokretne stvari kvalificira nepokretnim dobrom, iste moraju i sa gledišta f i n a n c i j s k i h zakona isto tako kvalificirati, pa je jednodušno zaključeno, da se na području jedne te iste države i jedne te iste poreske vlasti stvar jedne te iste vrsti ne može podvrgavati u jednoj pokrajini većoj, a u drugoj manjoj pristojbi, jer se to protivi načelu

Digitized by Google

jednakosti nošenja tereta, pa kada se i ne bi našlo izlaza iz odnosnih naredjenja civilniga zakona, da bi se to načelo jednakosti moralo dekretirati zakonom. Ja sam bio referentom u tom pitanju i glavni pobornik gornjega stanovništva.

Ali nije trebalo to dekretirati zakonom, jer je finansijska juridikatura zauzela stajalište, da se stvari, koje su de facto pomične, samo sa civilno-pravnoga gledišta mogu smatrati nekretninom, sa gledišta pako finansijskih zakona nikada. Judikatura je držala i logičnim i opravdanim, da takozvane »prave pokretnosti«, ma da ih civilni zakon inako kvalificira, sa gledišta pristojbenoga ostaju ono, što jesu, naime pokretne stvari. To stanovište judikature preuzeto je i u sam finansijski zakon i dolazi do jasnoga i nedvojbenoga izražaja u §-u 58. z. čl. XI. : 1918. o pristojbama od prijenosa imetka.

Sada je dakle to pitanje i zakonom uredjeno, taj zakon još i danas stoji na snazi, pa mi je upravo neponjatno, koju svrhu ima dirati u taj zakon i gaziti preko njega, a — kako sam već istaknuo — osobito je to opasno kod seljačkih posjeda, jer seljaku nitko na svijetu ne će dokazati — nikakovom teorijom ni tumačenjem —, da konj i krava može biti nekretno, pa će mu se u priprostoj ali bistroj glavi sigurno roditi pitanje : Koliko bi nogu morao imati konj, da ga smatraju pokretnim; zar nije dosta, da ima četiri noge i da skače?«

Pošlo se još jedan korak dalje u tom krivom pravcu. Nije dosta, da se ovakova nenaravna kvalifikacija provadja na teritoriju Hrvatske i Slavonije pod štitom austrijskoga gradj. zakonika, nega se evo prohtijeva taj postupak protegnuti i na Vojvodinu. Uvršteno je naime u najnoviji zakon o taksama — onaj od 27. lipnja 1921. — kao član 19. naredjenje. da u pogledu kvalifikacije, što je nekretno a što pokretno, vrijede i za Vojvodinu naredjenja austrijskoga gradj. zakonika. Cilj je očit: i tamo sve ove pokretne stvari kvalificirati nekretninom, jer tamo je dosele vrijedilo magjarsko privatno pravo, koje te stvari ni sa civilno-pravnoga gledišta ne smatra nekretninom. Ovo je naredjenje jedan novum, unicum, jedno zakonotvorno čudovište, da se finansijskim zakonom preinačuje civilni zakon. Ali ovaj pokušaj ne može imati uspjeha, jer se spomenute pokretne stvari ni uz snagu austrijskoga gradj. zakonika ne mogu kvalificirati nekretninom. Nu to je stvar Vojvodjana, a ja sebi smatram za dužnost samo upozoriti ih na ono, »što se iza brda valja«. I tamo je još na snazi spomenuti § 58. z. čl. XI. : 1918., dakle se svaki inaki postupak kosi sa tim zakonom. Ako ministarstvo unatbč ovoga moga razlaganja ne će da odustane od svoje očite namjere, onda mora najpre eliminirati taj § 58. z. čl. XI. : 1918.. — inače krši zakon.

Osobita je nepravda kvalificirati zalihe žita, kukuruza, krme pače i vina nekretninom, jer i civilni zakon želi sam onaj dio tih zaliha (vina ali nikako) smatrati nekretninom — ali samo sa civilno-pravnoga gledišta — koliko je nužno za hranu blaga,

Digitized by Google

za sjeme itd. Isto vrijedi i glede broja blaga itd. jer n. pr. kod intenzivnoga marvogojstva može biti broj blaga tako nerazmjerno velik, da nikako ne spada cijeli broj u okvir fundus-instructusa, jer ga za obradjivanje nije potrebno toliko.

Kvalificira cenzura sada nekretninom n. pr. i hotelski namještaj (krevete, ormare, stolice, stolove, tanjure, zdjele, noževe, žlice i vilice, rubeninu itd.), čak i gostioničarski nared, pače i zalihe pića, ma kolike bile. Sve se to obrazlaže time, da te stvari inventarno prelaze na novoga vlasnika. Nu ako je samo to razlog, u jednom slučaju prešao je — takodjer inventarno — i sav ugovorom vezani personal na novog vlasnika pa i sobarica, trebalo je sada samo i nju kvalificirati nekretnim dobrom pa nam evo nove variacije za novoga Rigoletta, da mjesto »donna è mobile« pjeva »donna è immobile«, što bi bio ne samo nov nego i nepojmljiv pojam.

Završujuć ovaj — držim dosta interesantan — uvod, mjesto posebnoga pravnoga obrazlaganja stanovišta judikature evo saopćujem najnoviju osudu financ. upravnoga suda u Zagrebu, koja je donešena proti stanovištu ministarske cenzure, a saopćujem ovu osudu sa željom, da putem ovoga lista stajalište upravnoga suda dodje ne samo našim pravnicima nego i onima u Vojvodini do znanja. — Imam li pravo, neka ovi reci posluže pravdi. U protivnom slučaju rado bi čuo, kako bi se moglo i dalo obrazložiti protivno stanovište. — Osuda financijskoga upravnoga suda u Zagrebu od 10. siječnja 1922. br. 1379 ex 1921. glasi:

Kr. fin. upravni sud uvažuje tužbu, te uspostavljajući na snagu odmjeru poreznog ureda u Virovitici, naredjuje brisanje odnosno povratak na temelju cenzure propisane naknadne pristojbe od 4.000 K.

Razlozi: Stoji izvan svake dvojbe, da su predmetom odnosnoga kupoprodajnoga ugovora i pokretnine t. j. inventarni naredjaj prodanoga svratišta i gostione (stolovi, stolci, zdjele, tanjuri, žlice, vilice, stolnjaci, kreveti, ormari, zalihe pića itd.) i da je u ugovoru kupovnina razlučena i to 200.000 K za nekretnine a 100.000 K za pokretnine. Pošto zakonita minimalna vrijednost nekretnine (zgrade i zemljišta) glasom podataka na odmjernom spisu zabilježenih iznosi samo 90.179 K, dakle istaknuta kupovnina od 200.000 K znatno ju premašuje, porezni je ured, neimajući razloga tu na nekretnine otpadajuću kupovninu smatrati sumnjivom, prihvatio istu za podlogu odmjere pristojbe, pa je odmjerio od 200.000 K 5% = 10.000 K, od 100.000 K 1% = 1.000 K, ukupno 11.000 K, uzevši inventarni naredjaj kao pokretnine, ali koju kvalifikaciju cenzura ne prihvaća, već temeljem §§-a 293—297. općega gradjanskog zakonika i od vrijednosti inventarnih pokretnina zahtijeva 5%-nu pristojbu, jer se naredjaj gostione i svratišta kao pripadnost glavne stvari (svratišta, gostione) imade s pravnoga gledišta smatrati nekretnim dobrom.

Akoprem je vrlo dvojbeno, da bi se svratišni i gostioničarski naredjaj i sa gledišta privatnoga prava mogao u cijelosti smatrati pripadnošću i uslijed toga nekretnim dobrom, sa gledišta pristojbenoga ne bi se ova kvalifikacija ni u tom slučaju mogla prihvatiti. Ovaj sud stoga ne drži stanovište cen-

Digitized by Google

zure na zakonu osnovanim niti obnalazi odstupiti od pravca, štono ga je judikatura dosele slijedila, što više, i sama administracija (budapeštansko ministarstvo financija) svojevremeno posebnom, na sva financijska ravnateljstva u Hrvatskoj i Slavoniji izdanom naredbom br. 93.830/1907. stanovište judikature ispravnim priznala.

Što se ima smatrati nekretnošću a što pokretnošću odredjuju privatnopravni propisi, na teritoriju Hrvatske i Slavonije §§-i 293—298. o. g. zakonika. Stvari, koje se dadu premjestiti sa jednoga mjesta na drugo, a da im se ne pokvari sućanstvo, jesu pokretne, a u pravnom smislu — ali samo u pravnom — drže se da su nekretne, ako su a) po zakonu, ili b) po odredjenju vlasnika pripadnost (accessorium) stvari nepokretne (§ 293. o. g. z.), razumijevajući pod pripadnošću ono, što se sa nepokretnom stvari stavlja u neprestani savez (priraštaj, dokgod se ne rastavi); c) pobočne stvari, bez kojih se glavna ne može upotrebiti ili koje zakon odnosno vlasnik odredi za stalnu porabu stvari poglavite (§ 294. o. g. z.). Što se tiče ove treće kategorije pripadnosti t. j. inventarskoga naredjenja gradjanski zakon (§ 297.) ne samo one, koje su u zemlju zabijene, uzidane, pribijene (kazani, kotlovi, strojevi) nego i za stalnu porazu odredjene pomične stvari (bunarske vedrice, konopci, lanci, sprave itd.) kvalificira nekretninama sve dotle, dok traje njihovo odredjenje, da služe glavnoj stvari.

Kako se vidi, gradjanski zakon razlikuje dvije glavne skupine pokretnih stvari, koje kvalificira — sa pravnoga gledišta — nekretninama; u jednu spadaju priraštaji stvari i to naravni (organični) priraštaji kao: trava, stabla, viseći plodovi, i sve stvari porabne, koje zemlja radja, ovo su prirodne pripadnosti; u drugu pako spadaju stvari obočne, koje u svom početku (nastanku, nisu sa nekretninom u nikakvom savezu, nego budu dovedene u savez tek kasnije i to na dva načina: a) bud tehničkim putem kao n. pr. kod tvornica uzidanjem kazana, strojeva i t. d. ili b) samo volja vlasnika ih opredijeli na stalnu služnost i porabu glavne stvari (gospodarski nared, mobilni tvornički ili kupališni nared, hotelski namještaj itd.). Ove druge dakle nisu po prirodi (elementarno) pripadnost glavne stvari (nekretnine), nisu u organičnoj svezi s njome nego tek po odredjenju budi zakona, budi voljom vlasnika; ili ostanu pomične, pa samo služe glavnoj stvari, ili se mehaničnim načinom svežu sa glavnom stvari. Ovo opredjeljenje može biti odredjeno ili a) zakonom ili b) slobodnom voljom.

Po odredjenju zakona pripadnost su nekretnine ovakove inače pomične stvari n. pr. inventarni gospodarski nared (fundus instructus, §§ 294. i 296. gr. z.) kod fideikomisarnih, biskupskih i zakladnih posjeda, kod kojih prijelazom nekretnina ipso facto prelazi i inventarni nared i bez izražene volje vlasnika. Ovakova pripadnost dakle dijeli sudbinu nekretnine bezuvjetno, u svim odnosima i bez ikakva izražaja volje vlasnika eventualno i proti njihovoj volji. Nije li ovakova pripadnost pokretne stvari izrečena zakonom, već voljom i odredjenjem vlasnika, može se voljom i odredjenjem vlasnika i razdijeliti od glavne stvari (n. pr. obični fundus instructus t. j. onaj, koji nije zakonito inventiran), pa može se i razlučeno prenašati.

Nu i ove pobočne pokretne stvari moramo dijeliti, kako je već istaknuto, takodjer u dvije skupine. U prvu spadaju one, koje vlasnik sam dovede u tehničku svezu (uzida ili ukopa, stalnije pričvrsti), jednom riječju u tako

Digitized by Google

usku svezu sa nekretninom kao glavnom stvari stavi, da snjome skupa tvore jednu jedinstvenu, cijelu stvar i time postanu »sastavnim« (integrirajućim) dijelom nekretnine, sa istom su i fizički spojene, uslijed čega ne samo kao pokretnine već uopće — dok traje ova njihova veza — kao posebne stvari prestanu eksistovati, izgube svoju zasebnosst posve pa baš uslijed ovog jedinstva dijele bez iznimke u svakom pravnom odnosu, pa i sa gledišta financijskih zakona udes nekretnine, isto onako kao i spomenuta prirodna pripadnost, koja stoji u organičnoj vezi.

U drugu spadaju sve ostale pokretnine, koje samo služe glavnoj stvari, ali nikada ne gube svoju zasebnost i značaj pokretnosti, jer ne stoje ni u organičnoj ni u fizičkoj vezi: ostaju pomične. Ovo su u pravom smislu uzeta »pripadnost«, uslijed čega ni ne dijele u svim okolnostima, nego samo u stanovitim pravnim odnosima udes nekretnine, pa glede njih, — ako je volja izražena — mogu od prava, postojećih glede glavne stvari različita i posebna prava i za trajanja opredjeljenja kao pripadnost ne samo postojati, nego mogu i nova nastati i samo, ako vlasnik ništa posebnoga ne odredi, uplivaju glede glavne stvari (nekretnine) postojeće odredbe i pravni odnosi takodjer i na takove pripadnosti.

Uslijed ove razlikosti pripadnosne kakvoće pokretnina različito je prema tomu i pravno djelovanje. Pokretnine, koje sa nekretninom stoje budi u organičnoj budi u mehaničnoj vezi, dijele uslijed ovoga njihova spoja, i jer su za vrijeme toga spoja izgubile svoju posebnu pokretnu narav, u svakom pravnom odnosu udes nepokretnine; svoju pokretnu narav mogu natrag dobiti, odnosno mogu postati samostalnom pokretnom stvari samo odjeljenjem i mogu sačinjavati predmet posebnoga prijenosa takodjer samo na vrjeme poslije odjeljenja, ali onda je već prestala njihova pripadnosna sveza i dogodice i sama stvar, koju su skupa sa nekretninom tvorile. Nasuprot kod druge vrsti pripadnosti (pomične stvari) — jer je svoju pokretnu narav i zasebnost pridržala, i sveza nije faktična nego potiče samo od opredjeljenja, — nije ni moć (djelovanje) pravne kvalifikacije nekretninom niti u privatno-pravnim odnosima općenita, nego se sastoji samo u tom, da — u pomanjkanju posebne odredbe — onaj, komu pripada glavna stvar (nekretnina), ima pravo i na pripadnost (§§-i 1047. i 1061. o. gr. z.); da se na nekretninu stečeno pravo zaloga — još i protiv volji posjednika — proteže i na pripadnost (§ 457. o. gr. z.); da se takova pripadnost može samo skupa sa nekretninom povući pod ovrhu i obratno, da se na nekretninu stečeno ovršno pravo proteže i na pripadnost.

Ako dakle izmedju ovih dviju vrsti pripadnosti i u privatno-pravnim odnosima postoji takova razlika, pa i privatno-pravno djelovanje je različito, onda treba ovo razlikovanje činiti i sa gledišta odmjerenja pristojbe. Iz ovoga gledišta naime može povrh općenitoga načela mjerodavna biti jedino samo prava i naravna kakvoća prijenosa, i u tom pogledu odlučno je: da li se obavlja prijenos iz više raznu narav imajućih stvari tvorene (sačinjavane) jedne jedinstvene stvari, ili pako prijenos već unaprijed jedne od druge odijeljenih ili tek kašnje odijeliti se imajućih samostalnih stvari? odnosno da li je u vrijeme prijenosa postojeća sveza naravna (tehnička) ili samo po opredijeljenju? U prvanjem slučaju naime ne biva prijenos — kao posljedak uske sveze sa nekretninom — razlučeno nekretne i pokretne stvari, nego po istima tvorene jedin-

Digitized by Google

stvene, dogodice treće stvari, i ima se ova pripadnost ne samo pravno, nego i sa gledišta odmjerenja pristojbe smatrati nekretninom. Uslijed toga može i pristojba biti samo jedna, to jest pristojba pripadajuća od prijenosa nekretnine. Nasuprot u potonje spomenutom slučaju, jer je pripadnost pridržala svvoju pokretnu narav i zasebnost, sveza pako je samo po opredjeljenju (fiktivna), prenašaju se zasebne pokretne stvari, koje se samo u stanovitim pravnim odnosima kvalifikuju kao nekretnine. Uslijed toga može erar samo polag naravi stvari pripadajuću pristojbu zahtijevati — tim više, jer se ne može nikakov logični razlog navesti za to, da se lih zbog toga, jer se takova pripadnost skupa sa nekretninom na temelju jednoga zajedničkoga ugovora prenaša, od toga na drugom temelju odmjeri pristojba, nego kada prijenos biva razlučeno, sa dva pravna posla, pošto u bitnosti nema ni skupni, ni razlučeni prijenos nikakovih različitih pravnih posljedica i način prijenosa ovisi potpuno od slobodne volje ugovarajućih stranaka.

Ta su načela sada i općenito poprimljena što više i uzakonjena, jer § 58. zak. članka XI.: 1918. o pristojbama od prijenosa imetka, o taj § stoji i danas na snagi, izrično veli, da »one stvari, koje su po privatno-pravnim pravilima sastavni (integrirajući) dijelovi nekretnine, imadu se i u svrhu odmjerenja pristojbe smatrati nekretninom; dapače taj zakon per superplus i exemplifikativno (a provedbena naredba još opširnije) obilježuje pokretninama (sa pristojbenoga gledišta) kod zgrada, koje su stalno uredjene za tjeranje obrta, one strojeve i opreme, koji su odredjeni za tjeranje obrta, a ne mogu se smatrati sastavnim dijelom nekretnine. Ovo naredjenje uvršteno je u finansijski zakon nakon toga, što je judikatura baš obzirom na spomenuta naredjenja austrijskoga gradj. zakonika, koji je važio ne samo za Hrvatsku i Slavoniju, nego i za Sedmogradsku, zauzelo obrazloženo, opravdano, jedino logično i naravi stvari odgovarajuće stanovište, da se naredjenja gradjanskoga zakona mogu samo smisleno t. j. tako primjenjivati, da se, ne dirajući u smjer, smisao i pravo značenje privatno-pravnih naredjenja, ista prilagode načelima, koja moraju vladati kod primjenjivanja finansijskih zakona; sa gledišta ovih ali nije ni prirodno ni pravedno, da se stvari, koje su u istini pomične, samo zato podvrgnu pristojbi kao nekretnine, jer u stanovitim pravnim odnosima figuriraju kao nekretnine.

U ostalom ni privatno-pravna kvalifikacija nije u svim gradjanskim zakonicima jednaka, ima ih (kao n. pr. magjarsko privatno pravo) koji pomoćne pokretnosti (naredjaj, namještaj, fundus instructus) ni sa pravnog gledišta ne kvalificiraju kao nekretno, pa bi u takovoj državi, gdje eventualno postoje dva ili više gradjanskih zakonika ta raznolikost u pravnoj kvalifikaciji, na jednom teritoriju bio teret veći, na drugoj manji, što ne odgovara općoj pravdi; pa to je i vodilo zakonodavca, da se glavni princip, koji se dade na svim teritorijima podjednako primjenjivati, uvrsti u sam zakon.

Istina, da najnoviji zakon o državnoj trošarini i taksama od 27. juna 1921. u članu 19. spomenute propise austrijskoga gradjanskoga zakonika proteže i na teritorij Bačke, Banata i Baranje bezdvojbeno u cilju, da i one pokretne pripadnosti, koje tamo važuće magjarsko privatno pravo nije kvalificiralo nekretnim dobrom, takovim budu kvalificirane; ovaj upravni sud ali unatoč ove intencije posve usvaja stanovište dosadanje judikature, kao posve ispravno i koje je judikatura zauzela pa i ovom osudom zauzima baš unatoč naredjenju §§-a 293.

Digitized by Google

297. općeg gradjanskog zakonika, jer, kako je potanko obrazloženo, naredjenja toga zakona n e s t o j e n a p u t u tumačenju, kako to shvaća ovaj sud; protivno, u skladu su sa duhom tih naredjenja, pa bi stojalo, kada i ne bi na snagi postojao § 58. zak. čl. XI. : 1918. o pristojbama od prijenosa imetka, koji stanovište judikature pozakonjuje. — Iz ovih razloga valjalo je suditi kao gore.

(Nastavak slijedi.)

Sudovi za mladež i praksa.

Referirao V l a d i m i r J o v a n, sudb. vijećnik kao sudac za mladež kod sudb. stola u Zagrebu, na raspravi o sudovima za mladež dne 4. prosinca 1921.

Institucija mladenačkih sudova uvedena je kod nas u Hrvatskoj i Slavoniji banskom naredbom od 13. prosinca 1918., br. 20829. o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži. I ako je ta institucija jedna nužda za opće i javno dobro i ako ona ima visoko socijalno značenje, ipak nije pobudila odgovarajući interes i pažnju ni kod sudaca, koji imaju tu naredbu u praksi provadjati, a niti u društvu, koje bi bilo dužno tu instituciju podupirati. Jedan od glavnih razloga tomu je nedovoljno shvaćanje socijalnih pitanja. Ali dok svatko od nas ne uvidi ozbiljnost i važnost te institucije, dotle ne mogu sudovi za mladež izvršiti onu zadaću ni ispuniti onu svrhu, koju je pred očima imao stvaratelj te naredbe. Ta je svrha u prvome redu odgoj i zaštita mladeži, koja takovu zaštitu treba.

Budući da će ta uredba biti preuzeta u jedinstveni zakon, koji se izradjuje, vode se sada rasprave o zakonskoj bazi. o dosadanjoj praksi i o smjernicama zajedničkoga rada svih interesovanih oblasti. Zato su pravnički krugovi i svi oni, koji se bave odgojem mladeži, pozvani, da iznesu svoja mišljenja o toj uredbi, da je baš sada najzgodniji čas za to, da se raspravama s jedne strane pobudi što veći interes za tu instituciju, a s druge strane, da se svi njezini nedostaci na taj način uklone.

I ja kao sudac za mladež pozvan sam iznijeti svoje mišljenje. Zato sam već o ovoj stvari referirao na raspravi, održanoj dne 4. o. g. Da pak predočim, koliku saradnju društva iziskuje ta plemenita institucija, razdijelio sam ovaj svoj referat u tri dijela. U prvom dijelu govorim o toj saradnji u izvidima; u drugom o saradnji prije rasprave i na samoj raspravi, a u trećem o pomoći, koja je nužna sudu iza glavne rasprave.

Izvidima imaju se što točnije ustanoviti odnošaji, koji bi se mogli ticati ili se tiču razvitka i odgoja mladjahnoga lica. Djelovanje u izvidima sastoji se u ustanovljenju obiteljskih i odgojnih prilika mladjahnoga lica, te imaju dati po mogućnosti što vjerniju sliku o duševnom i tjelesnom razvitku njegovu.

§ 19. naredbe o zaštićivanju i kažnjavanju mladeži daje sucu za mladež putokaz, kako će svoju djelatnost u izvidima razviti, na-

Digitized by Google

redjujući mu, da ima izvidjeti sve, što je potrebno za presudjivanje individualnosti mladjahnoga lica, njegove duševne i ćudoredne zrelosti i životnih mu prilika. On mora,— naredjuje ova ustanova, — da čuje po potrebi glas roditelja ili zakonitih zastupnika, svećenika, učitelja, gospodara i liječnika, kao i tutorstvenih i upravnih oblasti te društava i zavoda, koji su imali posla sa mladjahnim licima. § 17. iste naredbe odredjuje, da će sudac te izvide izvršiti ili sam lično ili pomoću javnih organa i oblasti ili pomoću pouzdanika, što će ih on odrediti.

Zakonodavac je dakle pred očima imao instituciju pouzdanika, te u § 18. veli, da se za takove pouzdanike mogu uzeti čestiti muževi i žene — napose iz krugova, koji se bave uzgojem mladeži i njegovanjem sirota, te onih, koji su u takovim prilikama, da se mogu baviti mladjahnim licem i biti mu od pomoći savjetom i staranjem oko privremenoga zaposlenja i čestitoga života. Prema alineji trećoj istoga §-a imala bi se djelatnost pouzdanika sastojati u izvješćivanju suda o vladanju mladjahnoga lica, koje je povjereno njegovu nadzoru, zatim u davanju potrebnih i zahtijevanih obavijesti, pribavljenih ili na poziv suda ili i bez poziva.

Ako se promotri djelatnost suca za mladež u izvidima, razabrat će se, da sama njegova djelatnost nije dovoljna, da se ustanovi sve ono, što je potrebno kako za prosudjenje samoga kažnjivoga djela, tako i za ustanovljenje individualnosti mladjahnoga lica. Sucu je bezuvjetno potrebna brza pomoć i tako reći neprestana veza, te samo uz ovakovu vezu može se postići ona forma saradnje, koja će odgovarati glavnoj svrsi sudova za mladež, naime odgoju i zaštiti mladeži.

Nameće se, dakle, pitanje, na koji bi se način ovakova organizovana pomoćnica mogla stvoriti? Sudu za mladež, imajući dakako pred očima samo prilike u gradu Zagrebu, obavlja sve potrebite izvide u pogledu gornjih okolnosti društvo, kojemu je bio do nedavno naziv: »Društvo za pripomoć mladjahnim sudovima«, a sada mu je naziv: »Mladenačka zaštita«, koja je — naglasujem — jedina i prva njegova pomoćnica. Njezin požrtvovni rad je vrijedan svakoga priznanja, ali kraj ostalih agenda, što ih to društvo obavlja, kraj tako reći jedine raspoložive sile, kojoj ova izvide povjerava, jasno je, da ona uz najbolju volju ne može uspješno i sa potrebnom brzinom obavljati izvide, a niti vršiti nadzor nad mladjahnim licima za vrijeme trajanja samoga postupka i nakon njegova dovršenja.

Da se tome doskoči, potrebna je tomu društvu saradnja i pomoć takovih pouzdanika, koji bi preko toga društva posredno pružali svoju saradnju i pomoć sudu za mladež. Predaleko bih zašao, da u ovome referatu predočim požrtvovni rad tih pouzdanika kod američkih sudova za mladež, nazvanih »probation officer«, kao i pomoć, što ju pružaju sucu za mladež razni pojedinci i društva. Ali baš saradnja svih tih faktora pomogla je izgradnji američkih sudova za mladež do takova savršenstva, da oni moraju nama i svim ostalim modernim državama služiti uzorom. A da se je takova organizovana saradnja stvorila, do-

Digitized by Google

prinijelo je tamošnje duboko shvaćanje socijalnih pitanja. — I kod nas bi bilo moguće takovu saradnju provesti, kada bi se odgoju i zaštiti mladeži posvećivala veća pažnja. Institucija suda za mladež pruža svakomu, a u prvom redu pedagozima, lijepo polje rada, na kojem mogu s jedne strane upotpunjavati svoje iskustvo, a s druge strane doprinašati koristi društvu, kojemu mora svakako biti do toga stalo, da ima valjane i korisne članove.

Kada se uoči djelatnost suca u izvidjajima, koju precizira spomenuta ustanova naredbe od 13. prosinca 1918., moram, da napomenem okolnost, da je u velikoj većini slučajeva, kažnjivo djelo, što ga počini mladjahno lice, gotovo uvijek samo posljedica zanemarenoga odgoja i ćudorednoga propadanja njegova. A glavni razlozi tome propadanju ne leže u nagnućima djece, već poglavito u utjecaju, što ga na djecu vrši najbliži okoliš, naime loši odnošaji u obitelji djeteta. Time je točno precizirana djelatnost pouzdanika. Oni imaju da u izvidima ispitaju i ustanove, kakovi su odnošaji u obitelji mladjahnoga lica; kakov je milieu, u kojemu se je ono kretalo; kako su ti odnošaji i taj milieu djelovali na mladjahno lice, njegov predživot; kako se je ono ponašalo u školi, da li je napredovalo; kako se ponaša prema roditeljima, učiteljima, drugovima; kakovo je njegovo ponašanje u kući, izvan kuće; kakovo društvo traži, koliko članova broji njegova obitelj. Dalje treba pouzdanik da ispita, kakove su zdravstvene prilike u njegovoj obitelji. Jednom riječi treba da se ustanove, koliko je moguće, svi grijesi odgoja, svi razlozi zapuštenosti mladjahnoga lica, a isto tako da se ustanove mjere, koje su potrebne da se mladjahno lice očuva od zapuštenosti i propasti, pa da još za vremena može biti spašeno. — Ali kraj opisane važne djelatnosti pouzdanika u izvidima osobito je važna njegova djelatnost u pogledu nadzora, koji će on voditi nad mladjahnim licem za vrijeme, dok se postupak ne dovrši. I tu mu se nameće dužnost, da budnim okom pazi na njegove odgojne odnošaje, na njegovo ponašanje, druženje itd. — pa da na temelju svojih opažanja bude savjetnikom sucu onda, kada takova savjeta bude trebao.

Medjutim dogadja se vrlo često, da mladjahno lice, počinivši kažnjivo djelo, bude iz redarstvenih uza prepraćeno u uze za mladjahna lica, zvano »Odruženo čuvalište za mladež«, o kojem moram takodjer da koju riječ spomenem. Ako se u većini slučajeva mladjahno lice i ne zadržava dugo u tom odruženom čuvalištu, već se prepušta nadzoru roditelja, skrbnika, službodavca, majstora ili koje druge pouzdane osobe, ipak ima dosta slučajeva, gdje se držanje mladjahnoga lica u čuvalištu ne može izbjeći — a to za to, jer nema onakove osobe, kojoj bi se, kao što je gore rečeno, moglo pod nadzor predati, premda inače ne bi bila potreba, takovo lice u čuvalištu zadržavati. Pustimo li iz čuvališta mladjahno lice, koje je obično slabo obučeno i bez jednog filira u džepu, a ne pružimo li mu odmah i pomoć, koja se sastoji u namještenju ili predaji stanovitomu licu, bacimo ga time naprosto na ulicu. Nismo li mi onda sami krivi, ako to lice i opet posrne radi bijede i nevolje, u kojoj se makar i momentano bude našlo?

Digitized by Google

Pridrži li se pak mladjahno lice u čuvalištu, nastaje pitanje, da li to ne će utjecati štetno na njegov odgoj i na njegovu psihu? I ako se to udruženo čuvalište nalazi u posebnoj sobi (uzi), i to posebnoj za dječake a posebnoj za djevojčice, ipak nije postignuta time svrha institucije mladenačkoga suda, naime odgoj njegov, jer sav onaj milieu koji mladjahno lice ovdje nalazi, ne odgovara principima odgoja. Kakov je osjećaj djeteta, kada prekorači prag toga uzišta sudbenoga stola, kada se nadje medju oboružanim stražarima, kada gleda ćelije uzišta, kada gleda živu sliku jedne tamnice, kada tu uz sve to vidi moguće i prvi put u životu najgori talog ljudskoga društva?! Zar ne dolazimo samo s tim predočbama, koje se razvijaju u duši djeteta, u sukob sa principom odgoja?

A sad nekoliko riječi o životu mladenačkih lica u čuvalištu. Takova je mladež u čuvalištu prepuštena sama sebi nezaposlena, ona je bez nadzora, bez pouke, uopće bez djelatnosti potrebnoga odgojitelja, — pedagoga. Zato ju pomalo ubija dosada. K tomu slabi još i od odraslih i iskusnih zločinaca,prima kulturu i nevaljale poduke njihove. Pa ipak do rasprave i eventualnoga smještenja mladjahnoga lica znade proći i po nekoliko tjedana, a to bi se vrijeme koristonosno moglo upotrebiti ne samo za uzgoj, nego i za izobrazbu njegovu.

Kušalo se dosada više puta, da se mladež u udruženom čuvalištu zaposli zgodnim poslovima, koji odgovaraju njezinoj fizičkoj snazi i duševnoj sposobnosti (kao n. pr. vezanjem knjiga, pravljenjem papirnatih vrećica itd.), a bila je neko vrijeme održavana i redovita obuka. Ali to su bili na žalost samo kratki intervali, kada se našlo ljudi, koji su posvećivali toj mladeži nešto ljubavi i pažnje. Da doskočim bar donekle dosadi mladeži u čuvalištu, koja je dosada medju ostalima takodjer razlogom seksualnom podraživanju, izmolio sam nekoliko poučnih knjiga, koje sam stavio mladeži na raspolaganje.

Nastaje pitanje, mogu li ovakove prilike u čuvalištu i nadalje ostati, te što bi valjalo poduzeti, da se svemu tomu predusretne? — Prije svega trebalo bi, da se sud za mladež i udruženo čuvalište suda za mladež smjesti u posebnu zgradu, gdje bi apsolutno isključeno bilo i sastajanje i dodir mladjanih lica s odraslim zločincima. Ako se pak takova zgrada ne može naći — što držim, da uz malo volje ne bi bilo nemoguće — te ostanu li i nadalje prilike, koje su dosele vladale u udruženom čuvalištu, ostajemo u sukobu s principima odgoja, a sud za mladež ne postizava one svrhe i zadaće, radi koje je osnovan.

Udruženo čuvalište treba dalje — pedagoga, koji će vršiti ne samo pouku već biti i odgojiteljem mladeži. On će promatrati mladež te dnevnim prijateljskim saobraćajem nastojati što dublje prodrijeti u dušu njezinu, on će ju koliko je moguće voditi k popravku, te joj uliti u dušu vjeru, da je on njezin prijatelj, savjetnik i dobročinitelj. Tim će zadobiti njezino povjerenje, uslijed kojeg će mu mladež otkriti sve boli i sve želje svoje.

Možda će tkogod reći, da su to samo prazne riječi. Ali nisu. Uvjerio sam se u svojoj kratkoj (samo osammjesečnoj!) praksi, što je kao sudac za mladež vršim, da je mladež zadovoljna i vesela, te sklona

Digitized by Google

i odana, kad vidi, da se s njome netko bavi, da joj je netko prijatelj i savjetnik, a od mladeži se na taj način odbija i utisak, da gleda u sucu osobu, koja je neprijateljski raspoložena, već dobiva osjećaj i uvjerenje, da je i sudac njezin prijatelj, zaštitnik i savjetnik. Obzirom na to polazim, koliko mi je kraj preopterećenosti uredovnih posala moguće medju mladež, da joj u prijateljskom razgovoru prodje vrijeme.

Da navedem samo jedan od brojnih primjera. Radilo se o nekom dječaku, koji se dulje vremena nalazio u odruženom čuvalištu za vrijeme, kad je ono bilo pod nadzorom pedagoga. Opis toga dječaka nije bio povoljan, ali se pod moćnim odgojem i djelovanjem pedagoga tako promijenio, da je izmedju onih, prije boljih od njega, postao sada najbolji. Pušten još prije dovršenog postupka, jer mu se je našlo zaposlenje, posjećivao je redovno jedanput u tjednu svoga učitelja, a i mene, hvaleći nam se, kako je sada dobar i valjan. Mi ga obojica pohvalismo, što se je popravio, potičući ga, da takav i dalje ostane, jer da do njegova obećanja mnogo držimo. Taj nas je dječak vazda s vidljivim ponosom ostavljao.

(Svršit će se.)

Ocjene i prikazi.*

Udruženje pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Beogradu; — Pravni pregled. — Novi krivični sudski postupak.

Priopćio: dr. Hugo Werk, odvjetnik i stalni član privat.-prav. odsjeka zakonodav. savjeta ministarstva pravde.

Kako je kod nas nesretna palanačka politika obuzela sve i sva, dogodilo se je, da je udruženje pravnika u Beogradu, koje postoji od 1908. te je 16. decembra 1918. usvojenjem svoga današnjega imena proširilo svoj djelogrug na sve pravnike naše kraljevine, izvan granica bivše kraljevine Srbije ostalo skoro nezapaženo. Tek u svesci 5.—8. iz god. 1920. ljubljanskaga »Slovenskoga Pravnika«, nailazimo na prikaz djelovanja društva iz pera predsjednika prizivnoga suda u Ljubljani gosp. Kavčnika, a u svesci 5.—8. iz god. 1921 istoga časopisa čitamo kritički osvrt na prvu svesku »Pravnoga Pregleda«, časopisa toga udruženja, iz pera sveuč. prof. dra. Metoda Dolenca, dok, u koliko je meni poznato, u hrvatskim periodičkim publikacijama nije dosada bilo govora o samome udruženju, a ni o njegovu povremenom časopisu.

Udruženju je zadatak, da udruženom snagom i zajedničkim sredstvima prati i pomaže razvitak pravne nauke uopšte i njenu primjeru u praktičnom životu; da istražuje osobine pravnoga života u Srba, Hrvata i Slovenaca radi naučnoga interesa i radi boljega i pra-

* U ovoj će se rubrici baviti »Mjesečnik« poglavito svakom novom knjigom, bilo iz domaće ili iz tudje pravne književnosti, koja mu bude poslana. (Opaska uredn.)

Digitized by Google

vilnijega uredjenja zakonodavstva u našoj kraljevini; da uz pripomoć stručnih znalaca utvrdi pravilnu terminologiju za pravnu nauku i pisane zakone u Srba, Hrvata i Slovenaca po živom narodnom govoru i pravilima narodnoga jezika, te da reprezentuje u javnosti pravnički red i da zastupa interese pravništva i pravne struke.[1]

Društvo je u prvoj poratnoj godini priredilo deset predavanja, a u drugoj isto toliko, od kojih ističemo ono dra. Stevana Sagadina o pravnom položaju našega kraljevstva; dra. Čede Markovića o položaju i ulogi sudije; dra. Dragoljuba Arangelovića o svojini i njenim sadašnjim ograničenjima te ono o organizaciji sudstva; Dan. Danića o pravnom karakteru administrativnog spora i organizaciji administrativne jurisdikcije u Francuskoj i Srbiji; ono dra. Koste Kumanudi-a o ustavnom pitanju.

Godine 1921. izdalo je društvo prvu knjigu svoga povremenoga časopisa »Pravni Pregled« pod uredništvom po društvo vrlo zaslužnoga dra. Dušana M. Subotića, sudije kasacijonog suda u Beogradu, a ove godine drugu knjigu, pod istom redakcijom. Dok prva knjiga sadržava devet radova raznih članova udruženja[2], druga sadržava u nizu od 27 sastavaka sistematski pregled osnove novoga krivičnoga sudskoga postupka za cijelu kraljevinu. Ovim svojim zadnjim izdanjem »Udruženje« je uvelike zadužilo čitav naš pravnički svijet, a velika hvala ide urednika »Pravnoga Pregleda« dra. D. M. Subotića, što je znao da omogući ovako uspjelo i izvrsno izdanje.

Kako je poznato, osnovu novoga krivičnoga sudskoga postupka za čitavu državu sastavili su stalni članovi krivično-pravnoga odsjeka stalnoga zakonodavnoga savjeta ministarstva pravde.[3] Dobivši taj nalog jeseni 1920. izvršili su ga 16. aprila 1921. Potpuno izradjen projekat, koji obuhvata dvadeset i šest glava sa 499 §§, bio je pretresen od spomenutoga krivično-pravnoga odsjeka[4] u Ljubljani jula 1921., gdje je u osamnaest sjednica bio prihvaćen u cjelini s neznatnim iz-

[1] Članovi su redovni sa godišnjim ulogom od deset dinara (svršeni pravnici i advokati); dopisni i počasni oni, koje zbor na predlog uprave izabere za takve; utemeljitelji, koji polože jednom za svagda 120 dinara; dobrotvori, koji udruženju polože 200 dinara i više ili to učine u vidu poklona, legata itd. — Članarina se uplaćuje na ruke blagajnika gosp. dra. Dušana M. Subotića, sudijo kasacionoga suda u Beogradu, ulica Kralja Milana 82.

[2] Dr. Dolenc, O odvetniški »imuniteti« de lege lata et ferenda; Dr. Šilović, Vanbračna djeca; Dr. Arangjelović, O proglašavanju u ratu umrloga lica za nestalo; Dr. Stefan Sagadin, Oko izjednačenja upravnih zakona; Dr. Hugo Werk, Osvrt na crnogorsko zakonodavstvo; Mih. P. Jovanović, Zakon i uredba; Vas. I. Jovanović, O advokaturi; Dr. Subotić, Naše novo kazneno pravo; Gjorgje Gjorgjević, Istorija udruženja pravnika. (Velika osmina, str. 1—111.)

[3] To su Dr. Boža Marković, profesor beogradskog univerziteta, i Dr. Nikola Ogorelica, inspektor kaznenih zavoda.

[4] Članovi su mu Mihajlo P. Jovanović, predsjednik kasacionoga suda u Beogradu; Dr. Stevan Posilović, predsjednik stola sedmorice u Zagrebu

Digitized by Google

mjenama. O projektu imadu još da se izraze članovi šire komisije, prema čemu će se on definitivno redigovati.[5]

Pred nama stoji u izdanju »Pravnoga Pregleda« niz od 27 većih ili manjih radova i sastavaka spomenute gg. redaktora, koji skupa davaju temeljiti sistematski pregled nacrta, iz pera naših ponajboljih poznavalaca krivično-pravnih disciplina. Sa ovim izdanjem može se ponositi ne samo Udruženje pravnika u Beogradu i njegov požrtvovni i neumorni urednik dr. Dušan M. Subotić, već i čitava jugoslovenska javnost a u prvome redu jugoslovenski pravni svijet.

Na 158 stranica velike osmine, na vrlo lijepom papiru i sa vrlo lijepim slovima, iznosi se sve, što je potrebno, da se dade suvisli sistem projekta. Radnja započimlje sa sastavkom Jovanovića o glavnim načelima krivičnoga postupka (str. 1.—18.), za njom slijede po redu imena auktora sastavci dra. Dolenca o uvodnim odredbama (§§ 1.—8. projekta, str. 18.—24. knjige), o nadležnosti sudova (§§ 9.—27., str. 24.—27.), o isključenju i izuzeću (§§ 28.—39., str. 27.—31.), o protokolima i sudskim odlukama (§§ 71.—77., str. 37. do 39.), o saopštavanju sudskih odluka, razmatranju i prepisivanju akata (§§ 78.—84., str. 39.—41.), o rokovima (§§ 85.—87., str. 41.), o izvršenju presuda krivičnoga suda (§§ 412.—428., str. 120. i 121.), o vanrednom ublažavanju kazne i pomilovanju (§§ 429.—432., str. 121. do 123.); — od dra. Živanovića o strankama u krivičnom postupku (§§ 40.—70., str. 31.—37.); — od dra. Posilovića o izvidjaju (§§ 88.—95., str. 42.—44.), o istragi (§§ 96.—109.), o stavljanju pod optužbu (§§ 202.—211., str. 62.—65.), o pripremi za glavni pretres pred okružnim sudom (§§ 212.—221.); — od dra. Bože Markovića o pozivu, dovodjenju, pritvoru i istražnom zatvoru okrivljenika (§§ 110.—134., str. 48.—55.), o pretresu stana i lica i o zapćenju (§§ 135.—150., str. 56.—57.), o ispitu okrivljenika (§§ 151. do 160., str. 57.—58.), o ispitu svjedoka (§§ 165.—180., str. 58.—60.), o sudskom uvidjaju i o vještacima (§§ 181.—201., str. 60.—62.); — od dra. Miljkovića o glavnom pretresu i o presudi okružnog suda (§§ 222.—294., str. 68.—89.); — od dra. D. M. Subotića o privatnim potraživanjima i odlukama suda o njima (§§ 295.—308., str. 89. do 91.), o pretresu i o presudi pred sudijom pojedincem i o odnosnim pravnim lijekovima (§§ 372.—411., str. 110.—120.); — od dra. N. Ogorelice o troškovima krivičnoga postupka i o odlukama suda o njima (§§ 309.—323., str. 91.—95.), o pravnim ljekovima protiv sudskih osuda (§§ 324.—371., str. 95.—110.); — od dra Šilovića o postupku protiv maloljetnika, nepoznatih, odsutnih i odbjeglih (§§ 433.

i sl.; Dr. Josip Šilović, profesor zagreb. univerziteta; Dr. Nikola Ogorelica, inspektor kaznenih zavoda; Dr. Milutin Miljković, profesor univerziteta u Subotici; Dr. Boža Marković, profesor univerziteta u Beogradu; Dr. Metod Dolenc, profesor univerziteta u Beogradu; Dr. D. M. Subotić, sudija kasac. suda u Beogradu i Dr. Toma Živanović, profesor univerziteta u Beogradu.

[5] Isporedi Dr. Ogorelica, Referat o pripremanim reformama u kriv. sudskom postupku. Arhiv, Beograd, 1921, str. 366 slij.

Digitized by Google

do 465., str. 123.—136.); — od dra. Čubinskoga o naknadi štete neopravdano osudjenim licima i o povraćanju prava, izgubljenih po krivičnoj presudi (§§ 466.—485., str. 136.—151.), o pravnoj pomoći izmedju domaćih i tudjih sudskih vlasti, te o postupku radi izdavanja zločinaca (§§ 486.—489., str. 151.—156.). Pri kraju radnje ima jedna kratka bilješka o genezi projekta iz pera urednika časopisa.

U zadnje doba učestale su tužbe o načinu, kojim se vrši zakonodavstvo kod nas. Mnogo šta bilo je osnovano u tim zamjerkama, a koješta opet neosnovano radi neobaviještenosti. Treba razlikovati plejadu zakona i uredbi, što no ničU preko noći i koje više manje imaju sve poroke njihove efemerne prirode, od onih zakona, koji se stvaraju u zakonodavnom savjetu ministarstva pravde u cilju izjednačavanja zakona. O ozbiljnosti, stvarnosti i temeljitosti toga rada govori i ova knjiga i imena njezinih sastavljača. Eto prigode svim onima, koji se bave krivično-pravnim disciplinama, da reku o njoj svoj sud, da ju podvrgnu stvarnom ispitu i na osnovu ovoga predlože izmjene ili dopune osnovi krivičnoga sudskoga postupka za cijelu našu kraljevinu. S njom prestaje pravo na jeftinu rekriminaciju, da se ne radi ovo ili da bi trebalo učiniti to. Tko je pozvan, neka bude i voljan, pak ćemo imati dobar, izvrstan krivični sudski postupak.

Ja sam se ograničio na ovaj kratki i suhoparni prikaz prepuštajući drugima, pozvanijim stvarnu kritiku. Jedno ću još da nadostavim — to jest, da upozorim na vanredno preglednu sliku o reformama, što osnova donosi u krivični sudski postupak, što danas važi u Hrvatskoj i Slavoniji, koji je pregled dao dr. N. Ogorelica u referatu, što ga je o tome držao na glavnom skupu »Udruženja Pravnika« u Beogradu, a koji je objelodanjen u decembarskoj sveski Arhiva za pravne i društvene nauke u Beogradu (Knjiga III., br. 5.).

Ne kanim barem ovaj čas, stručno ocijeniti osnovu krivičnoga sudskoga postupka, jer to ne spada u onu oblast javnoga prava, kojom se naročito bavim i jer želim, da ovaj prikaz ugleda što prije svjetlo, da ponuka pozvane na saradnju oko usavršavanja osnove, u koliko se to nužnim pokaže. Učinit ću samo dvije primjedbe: prvo, da žalim, što osnova ne sadržava i odredbe o sudskom krivičnom postupku pred porotnim sudom, već ih prepušta posebnomu zakonu; — drugo, što »Pravni Pregled« ne donosi i sam tekst osnove. I jedno i drugo dade se naknadno učiniti.[6]

Predavanja dra. Ive Sterna. — U zadnjem broju prošle godine istaknuto je ukratko medju društvenim vijestima, da je dr. Ivo Stern dne 24. studenoga držao u našem društvu predavanje o sudovima za mladež. Po mišljenju dra. Sterna leži temeljna misao naredbe o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži u tom, da stavlja uzgoj na mjesto kaznenoga progona. Da se taj uzgoj može u što

[6] »Pravni Pregled« Knjiga I. stoji za članove Udruženja 5 a za načlanove 8 Din., Knjiga II. (sa radnjama o novom krivičnom sudskom postupku) 12 Din. Novac se šalje na adresu dra. Dušana M. Subotića, sudije kasacionoga suda u Beogradu, ulica Kralja Milana 82.

Digitized by Google

potpunijoj mjeri provesti, odredjuje naredba, da sudac u svakom slučaju imade što individualnije postupati. Dakle uzgoj i individualizovanje su temeljni principi i osnovne misli naredbe. Ali je predavač ujedno istaknuo, da naredba, kakogod ove misli izrijekom naglašuje, njima ne ostaje vjerna, jer se s jedne strane u velikoj mjeri oslanja na sadanji kazneni zakon i na sav obzir, koji ovaj ima prema objektivnome učinu, a s druge strane što ograničuje suca u izboru mjera i odmjerenju lišenja slobode tako jako, da bi provedenje naredbe postalo iluzornim, ako suci ne bi sudili mimo verbalnoga teksta, a po duhu i intenciji njezinoj.

U izboru mjera ograničuje suca naročito § 6., a u provedbi §§ 7—10. — Prema narebi mogla bi se uvjetna sloboda upotrebiti samo kao kod odraslih lica do sada, što je upravo kod mladih delikvenata pogrješno. — U formalnom pogledu znači inokosni sudac najveću tečevinu naredbe, dok bi odnos i medjusobna saradnja drž. odvjetnika i suca trebali da budu jasniji i jednostavniji.

Najveća važnost sreba da se položi na društvenu saradnju po pcuzdanicima (§ 18. nar.), budući da pretežni broj rasprava svršava otpustom na prokušavanje, tim više što ne raspolažemo dovoljnim i svrsi shodnim zavodima. Predavač drži najviše do t. zv. »otvorene zaštite«, te traži od odjeljenja za pravosudje, da dosljedno izdanoj naredbi pomaže »Mladenačku Zaštitu«, koja je dosele nosila i nosi sve dužnosti sudbenih pouzdanika u naredbi predvidjenim. Medju zaštitnim mjerama ističe naročito kazan zatvora, odredjenu za osobe, koje zanemaruju dužnost odgoja odnosno uzdržavanja djece, pa traži od kotarskih sudova, da u smislu te odredbe postupaju brzo i rezolutno, budući da društvena zaštita znači samo supsidiarno sredstvo, dok je temeljna misao čitave zaštite djece o b i t e l j, koja u prvome redu imade dužnosti prema djetetu.

Nakon predavanja razvila se diskusija, u kojoj su sudjelovali dr. Seifert, dr. Žilić i drugi. Napose su bile temeljite opaske dra. Seiferta. One su sačinjavale malo interesantno predavanje, koje je zgodno popunjivalo predavanje dra. Sterna.

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Prilog tumačenju §§ 1493., 1460. i 1468. o. g. z. glede nekretnina potajno podijeljene zadruge.

Rješidba stola sedmorice od 4. stud. 1920. br. 2702. (osuda kot. suda u N. Gr. od 26. lip. 1919. br. 3238/gr., osuda ban. stola od 1. srp. 1920. br. 10239.).

U parnici M. T. iz S. K. proti M. T. iz S. K. na priznanje dosjelošću stečenoga prava vlasnosti nekretnina spp. i z r e k a o j e k o t. s u d u N. Gr. o s u d u, kojom je udovoljio zahtjevu tužbe. Povodom tuženičkog priziva s ništovnicom pre-

Digitized by Google

inačio je banski stol osudom prvostepenu osudu, te tužitelja s tužbom odbio uz preboj parb. troška iz slijedećih razloga:

Ništovnu žaobu tuženika valjalo je zabaciti, jer ne predleže ništine u § 339. grpp. označene. — Što se same stvari tiče, tužitelj u tužbi i sâm tvrdi, da je utužena čestica bila vlasništvo matične zadruge T., koja se je navodno prije 30 godina potajno razdijelila, a da je prigodom tom pripala zadruzi K. T. kbr. 9, a poprije 13 godina, da ju je njemu ova potonja po svom kućegospodaru za 50 K prodala i u posjed predala. — Ne poriče, da je matična zadruga T. kbr. 9. podijeljena diobnim listom od 3. veljače 1913. i to na zadrugu T. kbr. 24. i 25., te da je potonja temeljem toga diobnoga lista uknjižena kao vlasnica utužene čestice, od koje je tuženi M. T. pravni slijednik.

Tužitelj temelji svoj tužbeni zahtjev na dosjelosti, uračunav sebi vrijeme posjeda svojega prednika zadruge K. T. kbr. 9. Ali ovo vrijeme se može uračunati po § 1493. o. g. z., ako je sam prednik bio u posjedu zakonitom i istinitom. Ako su naime svjedoci tužiteljevi i posvjedočili, da se je matična zadruga T. pred kojih 30 godina potajno podijelila i da je prijeporna čestica tada zapala zadrugu K. T., koja ju je od tada uživala, a onda da je prešla pred 10 do 12 god. na tužitelja i ovaj ju od tada uživa, koji uostalom iskazi nisu ni točni, jer ne navadjaju točno vrijeme, to je nedvojbeno, da je matična zadruga oblasno podijeljena istom g. 1913., od kojega vremena se može vrijeme upitne dosjelosti računati. — Zadruga bo postoji i kod tajne diobe, sve dok nije oblasno podijeljena, a tajno odijeljeni dio zadruge nije posebni pravni subjekt, pa ne može imati ni posjeda ni vlasnosti na zadružnu imovinu, izim na osebunjak § 20. g. z. — Tužitelj ni sâm ne tvrdi, da je prijeporna čestica bila osebunjak, pak prema tome ne može biti ni govora o posjedu onoga dijela zadruge, a po tom manjka uvjet §§ 1493., 1460. 1468. o. g. z., na kojem prvosudna osuda pogrješno osniva svoju izreku. Pošto prema tome napadnuta osuda nije opravdana po spisima i zakonu, i tužitelj nije dokazao ustvrdjenu dosjelost, morala se uvaženjem priziva tuženoga ta osuda preinačiti i tužitelj sa tužbom odbiti. — Preboj parbenoga troška opravdan je, jer tužitelj ima za sebe jednu povoljnu osudu, i jer je kao neuk čovjek mogao držati, da je u pravu i da je u tome tužbu podigao (§§ 577. i 573. grpp.) — Rješenje pitanja, da li je prigodom zadružne diobe prijeporna čestica pogrješno upisana na prednicu tuženoga, ne spada na sud, nego na upravnu oblast, pa u koliko se tužitelj u svoje pravo uzda, prosto mu je pred istom zatražiti ispravak diobnog lista, a nakon istoga pridržaje mu se pravo posebne tužbe.

Povodom tužiteljeva previda s ništovnicom potvrdio je stol sedmorice drugostepenu osudu iz slijedećih razloga: U pomanjkanju niština označenih u § 399. grpp. zabačena je tužiteljeva ništovna žaoba, a napose bilo bi suvišno ponovno preslušanje tužiteljevih svjedoka, jer njihovi iskazi nisu odlučni. — Banski stol je valjano i u skladu sa zakonom razložio, da je odlučan diobni list upravne oblasti od 3. veljače 1913. za diobu zadruge, te da zadrugari medjusobno mimo oblasne diobe ne mogu posjedom steći prava na zadružni imetak, pa pošto je prijeporna čestica diobom zadruge pripala tuženiku, ne može se tužitelj pozvati na dosjelost obzirom na svoj posjed prije provedene diobne zadruge.

Priopćio dr. Uroić.

Digitized by Google

b) Kazneno.

Hišni mir more kršiti v zmislu § 83. k. z. tudi gostilniški gost, ki vdre iz enega gostilniškega prostora v drugega.

Rešenje stola sedmorice, odd. B, od 18. januara 1921. Kl. 364/20.

Stol sedmorice, odd. B v Zagrebu, kakor kasacijsko sodišče je na nejavni seji s privoljenjem vrhovnega državnega pravdnika ničnistni pritožbi Jakoba C., Franceta C. in Vinka P., zoper razsodbo deželnega sodišča ljubljanskega od 13. marča 1920. opr. štev. Vr VI 158/20—51, s katero so bili obtoženi obsojeni radi zločina § 83. k. z. ugodil, izpobijano razsodbo po § 5. zakona od 31. decembra 1877. l. št. 3 drž. zak. za 1878. razveljavil, jo sicer pustil in vrnil stvar v ponovno razpravo in presojo sodečemu sodišču. — Razlozi.

Branitelj ni-ma prav v kolikor prigovarja po točki 8 § 281, kpr. prekoračenje obtožbe po § 263. kpr. r. Na glavni razpravi ni državni pravdnik nič novega povedal. Kaznjivo dejanje, čigar kvalifikacijo po § 283. kz. je predlagal, je bilo vže v obtožnici opisano. Na morebitno kvalifikacijo po § 83. kz. bi bilo moralo sodeče sodišče po §§ 262. in 267. kpr. o tudi brez predloga državnega pravdnika samo pomisliti. Čim ni šlo za novo, v obtožnici ne zapopadeno kaznjivo dejanje, je bil prigovor branitelja zoper različno kvalifikacijo brez pomena in je tudi ničnostna pritožba v tem oziru neopravičena. — Prav pa ima branitelj v koliker izpodbija krivorek vseh treh obtožencev radi hudodelstva po § 83. k. z.

Predmet motenja hišnega mira morejo biti dakako tudi vsakomur dostopni odprti ali zaprti prostori javne gostilne. More kršiti hišni mir tudi gostilniški gost, ki iz enega gostilniškega prostora vdre v druzega. »Vdreti« znači namreč »vstopiti v obzidan ali ograjeni prostor brez gospodarjevega dovoljnenja«. Ob tem ni treba polomastenja zaklenjenih vrat ali premaganja kake druge zapreke; zadostuje, da je gospodar vstop na katerikoli način prepovedal in da je bila ta prepoved storilcu znana. V tem pogledu pa nismo na čistem glede onega prostora, kjer so obtoženci Ivana P. napadli. V ovadbi je naznačen za »vinotočnico«, P. sam ga imenuje »mala soba poleg kuhinje« obtoženci mu pravijo »kamra«, gostilničar Karlo J. in njegova sestra Matilda J. ga nazivaju »shramba«, v razsodbenih razlogih je označen za »kamro-točilnico«. Tako ne vemo, kaj je pravzaprav oni prostor; spada-li k gostilni ali služi samo domačim, gospodinjskim potrebam; je-li dostopen gostilniškim gostom ali samo gostilničarjevi družini. Nadalje nam ni znano, je-li bil oni prostor baš ob kritičnem času dan P. na raspolaganje, da se skrije pred razburjenimi fanti. V razsodbenih razlogih je pisano, da je P. sam vstopil v »kamro«, a da ga gostilničar ni nameraval tam ščititi, ker je bilo nasilje preveliko. Nadalje pa je še pisano, da je Matilda J. povabila Josipa K. v ono »shrambo«, kjer je bil P., in da je hotela tako oba vzeti v zavetje. P. sam je pa povedal, da je v »kamri« uže pred napadom svoj polič pil. Gostilničarjevi domačini v zmislu § 83. kz. so bili vsi gostje, tora; tudi obtoženci. Vprašanje je zgolj, je-li bila ona kamra ali shramba ali točilnica vsakemu gostu dostopna, ali pa sploh ni bila dostopna brez dovoljenja gostilničarja, ali je morda gostilničar samo začasno prepovedal vstop v isto izvzemši P. in K., ter kaj je bilo obtožencem v tem pogledu znano. V pravo uporabo zakona treba vse to razjasniti.

Digitized by Google

Pravno razmotrivanje o ravnanju obtožencev je zategadelj pomanjklivo. Branitelj uveljavlja po pravici ničnostni razlog točke 9a in 10. — prav samo 10. — § 281 kprr. Utemeljeni ničnostni pritožbi je bilo ugoditi in po uvodoma navedeni zakoniti določbi razsoditi kakor gori povedano, ne da bi trebalo baviti se s ostalimi prigovori branitelja, ker ne morejo upljivati na bodočo razsodbo.

Lupež naknadjuje u smislu § 187. k. z. svu štetu nastalu iz njegova djelovanja, kada uspostavlja po § 1323. o. g. z. sve u prijašnje stanje. — Otpust naknade nije istovjetan sa isplatom odštete. — Nagodba po § 188. b) k. z. tiče se samo roka isplate, a ne i opsega odštete.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 21. listop. 1920. Kl. 4/21.

Ana K. je bila sudjena radi zločina kradje po §§ 171. i 173. k. z. Njezinu ništovnu žaobu protiv te presude je stol sedmorice zabacio iz ovih r a z l o g a:

Protivurječje izmedju razloga rješenja i sadržaja spisa nalazi ništovna žaoba u tome, što se u razlozim pobijane presude navadja, da je dvor crpio svoje osvjedočenje na temelju ispita oštećenice, dočim da oštećenica nije bila na sudu preslušana, a da je bila preslušana, da bi to imalo za posljedicu oznaku čina kao prekršaj »u koliko bi se bilo uspostavilo, da su upitna tri ubrusa odavna uporabljena i rasparana i da ne predstavljaju za oštećenicu skoro nikakvo umanjenje imovine«. Ovim izvodima misli žaoba, da je opravdala ništovne razloga broja 5 i 10 § 281. k. p. Nato se samo primjećuje, da je oštećenica T. ud. Balda K. bila na sudu preslušana i to na 15. srp. 1920. (r. br. 3.), te izjavila, da potpuno potvrdjuje žandarsku prijavu. Taj zapisnik kaošto i žandarska prijava bili su na glavnoj raspravi pročitani. Za obrazloženje ništovnih razloga broja 5 § 281. k. p. ništovna žaoba inače ništa ne navadja, dok je očito, da ona rečenim izvodima ne prikazuje po zakonu ni ništovni razlog broja 10 § 281. k. p., jer ne poštuje načelo; izraženo u §§ 258., 288. br. 3. k. p. t. j. ne uzimlje za osnovicu svojih izvoda činjenično utvrdjenje pobijane presude, da sveukupna vrijednost ukradenih predmeta nadilazi iznos od 200 K.

Pozivom na ništovni razlog broja 9 b) § 281. k. p. ništovna žaoba tvrdi, da je optuženica prije prijave povratila najveći dio ukradenih stvari, a ostatka da se je oštećenica odrekla, da su stoga odnosne stvari prije prijave prestale biti u ovom opsegu vlaštinom oštećenice i da prema tome nastupa beskažnjivost § 187. k. z. Optuženica je iz stana Tere ud. K. odnijela mjeseca augusta 1919. iznos od 130 K, a na 16. juna 1920. tri ubrusa od glave i jednu bluzu. Ubruse i bluzu optuženica prije prijave nije povratila. Prije prijave ona je doduše od ukradenih 130 K povratila 100 K, a preostatka od 30 K oštećenica se odrekla. Prema tome se tvrdnja ništovne žaobe, da je oštećenica povratila prije prijave najveći dio ukradenih stvari, a ostatka da se je oštećenica odrekla, može odnositi samo na kradju iznosa od 130 K. Pošto kradja novca i kradja ubrusa i bluze ne stoje medjusobom u takoj vezi, da bi se ova potonja kradja imala smatrati prostim nastavkom kradje novca, morala bi se unatoč propisa sadržana u § 173. k. z. o zbrajanju iznosa pojedinih kradja, uzeti u obzir blagovremena naknada štete i primjeniti ustanova § 187. k. z. i u pogledu pojedinačne kradje, kada bi primjena ove zakonske ustanove bila uopće opravdana. Ali primjena § 187. k. z. nije opravdana ni u pogledu iznosa od 130 K. Ustanova § 187.

Digitized by Google

k. z. izuzetak je od načela, da počinitelj nakon dovršena zlodjela ne može postati nekažnjen, kaošto naročito i od načela izražena u § 33. k. z., da se kazna, koju je zločinac svojim krivičnim činom zaslužio, ne može više ukinuti nagodom izmedju zločinca i optuženika. Izuzetak se mora strogo tumačiti. Kazna kradje po §§ 187. i 188. k. z. prestaje, kada počinitelj prije, nego za njegovu krivnju sazna sud ili druga koja vlast, uspješnim pokajanjem, pa bilo i pobudom oštećenika, naknadi s v u štetu nastalu iz njegova čina. Što se ima razumijevati pod naknadom štete, kazano je u § 1323. o. gr. zakonika, gdje je izrijekom propisano, da se mora sve u s p o s t a v i t i u p r e d j a š n j e s t a n j e. Optuženica u ovom slučaju nije uspostavila sve u predjašnje stanje, jer ona nije naknadila svu štetu, već od iznosa od 130 K samo iznos od 100 K, pa prema tome nema jedne objektivne pretpostavke za primjenu § 187. k. z. I ako je oštećenica pristala, da joj optuženica ne vrati iznos od 30 K, ta činjenica na stvari ništa ne mijenja, jer je oštećenica uistinu imala od krivičnoga čina optuženičina štetu u iznosu od 30 K. Šteta se može privolom oštećenikovom doduše naknaditi i u obrocima (§ 188 b) d) k. z.), ali se iz ove ustanove ne može zaključiti, da se svaka uglava, sklopljena izmedju počinitelja kradje i oštećenika u pogledu naknade štete, mora smatrati ravnom istinskoj naknadi štete. U § 188. k. z. zakon ne postavlja nikakvu samostalnu pravnu normu, već se tu izvode samo zaključci iz pravila ustanovljena u prethodnom § 187. k. z., a postojalo bi protivurječje u zakonu, kada bi se u § 187. zahtjevala naknada c i j e l e štete, a u § 188. k. z. od toga zahtjeva odustalo. Jasno je dakle, da se nagoda, o kojoj je govor u § 188. k. z., odnosi samo na rok, a ne na sadržinu i opseg naknade. U ostalom se ni u gradjanskom zakoniku a niti u običnom govoru pod nagodom ne razumijeva otpust neosporne tražbine. Kako dakle optuženica nije ni u pogledu kradje od 130 K prije prijave naknadila svu štetu, te po tome nije izvršila jedan od bitnih uslova za prestanak kazne, od česa je ne može da riješi ni odreka oštećeničina, nije se ni u pogledu kradje iznosa od 130 K smjela primijeniti ustanova § 187. k. z., zbog čega ništovna žaoba nepravo ističe ništovni razlog broja 9 b) § 281. k. p. Na temelju ovih razmatranja morala se odbaciti ništovna žaoba.

Društvene vijesti.

PRAVNIČKO DRUŠTVO

sazivlje svoju redovitu glavnu skupštinu za god. 1922. na nedjelju, dne 12. veljače u 10 sati prije podne u dvoranu »Trg. obrtničke komore« u Zagrebu, s ovim dnevnim redom:

1. Pozdrav predsjednika dra. Lad. Polića i njegovo predavanje o temi: »Pravni osnovi budućega izbornoga reda«.

2. Tajničko izvješće.

3. Izvješće blagajnika i pregledatelja računa (revizora).

4. Izbor dvojice revizora i njihovih zamjenika.

5. Ustanovljenje visine članskih prinosa.

6. Referat dra. H. Werka o dosadanjem radu za izjednačenje zakona.

Digitized by Google

7. Prijedlog L. Z. Galića o budućem radu za izjednačenje zakona.
8. Eventualni prijedlozi članova.

PRIMJEDBA: Prema § 14. društvenih pravila mogu prijedlozi članova spomenuti u toč. 8., samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnom odboru pismeno podnesu bar 8 dana prije glavne skupštine.

Nove knjige.

Pravni Vesnik, list za pravoslovlje in pravosudje, Trst. Urednik dr. Karol Ferluga, odvjetnik u Trstu. Pretplata 36 din. na godinu. Ovaj list izdaje podružnica društva »Pravnik« u Trstu. Poradi članaka, od kojih su neki od osobite važnosti, list zaslužuje najbolju preporuku. Evo sadržaja brojeva, koji su nam stigli:

— **Br. 1.:** Naš program — Raba slovenskega in hrvatskega jezika na sodnijah Julijske Benečije. — Tuma, Prispevki k slovenski sodni terminologiji. — Dolenc, Sokrivda pri samomoru in sličnih činih. — Pretner, Pravni pregled leta 1920., v zasedenem ozemlju. — **Br. 2.:** Pretner, Pravni pregled i t. d. (nastavak). — Pravica pripadnikov Kraljevine SHS nastopati na sodnijah Julijske Benečije. — E. B., Pridobarina pridobitnih in gospodarskih zadrug ter akcijskih družb. — Razsodbe proglašene pred okupacijo na ozemlju sedaj imenovanem Julijska Benečija so brez druzega izvršljive v starih provincah Italije. — Legalizacija listin napravljenih v Jugoslaviji ter namenjenih za Julijsko Benečijo. — Goršič, Ontogeneza v pravu? — Tuma, Prispevki k slovenski sodni terminologiji. — **Br. 3. i 4.:** Tuma, Prispevki k slovenski sodni terminologiji. — E. B., Pridobarina pridobitnih in gospodarskih zadrug ter akcijskih družb. — Jurca, Ali so naša županstva res tuja institucija. — B. E., Pravo in etika. — Pretner, Pravni pregled leta 1920. v zasedenem ozemlju. — Goršič F., Greh po potu.

Br. 9.: Bunc, Pridobarina pridobitnih in gospodarskih zadrug, ter akcijskih družb; Tuma, Prispevki k slovenski sodni terminologiji; — Pretner, O konferenci držav nasledujočih Avstrijo; — Posnetki iz tujih revij; — Vacca, Individualno mnijenje in kolektivna sodba. — **Br. 10—12.:** Pravna pomoč med Slovenijo in Julijsko Benečijo; — Furlan, Crocejeva teorija prava; — Tuma, Prispevki k slovenski sodni terminologiji; — Tuma, Prispevki k kazneni terminologiji; — Bunc, Pridobarina pridobitnih in gospodarskih zadrug ter akcijskih družb; — Neka; za praktično življenje važnih razsodb sodnij Julijske Benečije.

Zbornik znanstvenih rasprav, izdaja prof. zbor juridične fakultete, I. Letnik 1920.—1921., v Ljubljani 1921., sadržaje: Bilimović, Nekoliko misli o narodno-gospodarski vedi; Dolenc, Pravosudstvo pri novomeškem inkorporiranem uradu nemškega viteškega reda v letih 1721.—1772.; — Jasinski, Kaj je najpotrebnejše za slovansko primerjalno pravno zgodovino? — Krek, Pomen rimskega prava negdaj in sedaj*; — Kušej, Codex juris canonici in njegov pomen za cerkev in državo; — Lapajne, Kolizijske norme civilnega medpokrajinskega prava v kraljevini S. H. S.; Pitamic, Nove smeri pravni filozofiji; — Skumović, O dokazni moči trgovinskih knjig; — Škerlj, Uredba o zaščiti industrijske svojine.

* Otisnuto i napose. Vidi prikaz od dra. A. Verone u slijedećem broju.

Digitized by Google

Deutsche Juristen-Zeitung, 1921., br. 1. i 2.: Strutz: Reichsnotopfer u. Zwangsanleihe. — Bumke: Die neuen Strafgesetzentwürfe. — Riesser: Der neue Entwurf eines Kapitalfluchtgesetzes. — Merkl: Die deutsch-österreichische Bundesverfassung. — Allfeld: Urcheberrecht an unveröffentlichen Werken. — Hedemann: Rundschau über das Schrifttum zum Wirtschaftsrecht. — Crusen: Recht u. Rechtsgang in den abgetretenen u. besetzten Gebieten. — Juristischen Rundschau. — Justitzstatistik. — Sv. 3/4, 1. II. 1921.: Kraus: Ein Stimmungsbild aus Genf. — Drews: Reichsverwaltungsgericht. — Nöldeke: Die neue Verfassung Hamburgs. — Lehmann: Der 99. B. der Entscheidungen des Reichsgerichtes in Zivilsachen. — Francke: Die Vereinheitlichung der juristischen Vorbildung. — Syring: Ansprüche aus Eingriffen in Privatrechte auf Grund der Wohnungsmangelverordnung. — Nelz: Rechtsgang in den abgetretenen u. besetzten Gebieten.

Gerichts-Zeitung (Manz—Beč) 1921, br. 1.: Hellmer: Die Gesetzgebung des Jahres 1920. — Pollak: Zur Rechtsannäherung zwichen Österreich u. Deutschland. — Zwiedineck: Die Tätigkeit des nach dem Gesetze v. 19. Dez. 1918 St. G. Bl. No. 132 gebildeten oberstgerichtlichen Spruchsenates. — Fischer-Colbrie: Aktuelle Grundbuchsfragen.

Gerichtshalle od travnja 1921: Sternberg: Die naue Anforderungsverodnung für Wien (kojom se pooštruju naredbe u stanarinskim pitanjima). — Stadler: Die Entscheidungen ü. Optionsansuchen u. Rechtsmittel gegen d. Abweisung. — Scharfmesser: Die österr. Staatbürgerschaft. — Sitnice i pravosudje.

Juristische Blätter (bečki), 1921 br. 1. i 2.: — Bachrach: Verschuldensfrage u. Einigung der Ehegatten im Ehestritte. — Daum: Die Vernichtung lebensunwerten Lebens. — Pokorny: Die Novellierung des österr. Urheberrechtsgesetzes; — br. 3. i 4.: Neubauer: Der übermässige Preis. — Baumgartner: Verwaltungsreform! — Seidler: Staatsbürgerschaft u. Heimatsrecht seit dem Umsturz. — Herzog: Zur Reform des Gebührenrechtes. — Aus den Rechtsanwaltschaftskammern; — br. 5. i 6.: Rosenberg: Karl Menger. — Quivis: Wien, im März 1921. — Mayr: Unsere Gesetze und die deutsche Sprache. — Baumgartner: Die deutsche Reichsverfassung und Österreich. — Kunnz: Die Schiedsgerichtsklausel in Kollektivverträgen. Pokorny: Ist das Verlagsrecht nach dem österreichschen Recht übertragbar? — br. 7. i 8. Brasloff: Zur kritik des oesterr. Ehegattenerbrechtes. — Grünberg: Art. 70 des Friedensvertrages u. die neuausländischen Rechtanwälte. — Klang: Unerschwinglichkeit der Leistung u. die Leichenbestattungversicherungen der Gemeinde Wien. — Schweitzer: Eine gru dsätzliche Schwänkung i. d. deutschen Rechtssprechung zugunsten der österr. Valutaschuldner. — Fürst: Der Einfluss des Todeserklärung auf den Bestand der Ehe des Verschlollenen. — Aus den Rechtsanwaltskammern. — Osim toga: »Korrespondenzen« i t. d.

Zeitschrift für das ges. Handelsrecht u. Konkursrecht (Goldschmidt'ova) B. 84. IV. F., XII B., H. 1/2 (od 25. I. 1921.): Weinberger: Das Seerecht in den ältesten Entscheidungen des Triester Seekonsulats. — Schweighäuser: Die Abtretung des Versicherungsanspruchs. — Josef: Nichtigkeitserklärung der Gesellschaft durch Urteil des Processgerichts u. durch Verfügung des Registergerichts (§ 309. H. G. B. u. § 144. F. G. G.) — Pollak: Der Kampf der Justizgesetzgebung gegen wirtschaftliche Zusammenbrüche. — Knott: Kleine Aktien.-Gesetze ....d. deutsch. Reichs, Kriegsnotgesetze. — Fink: Die neuen polnischen Handelsgesetze.

Digitized by Google

Zentralblatt f. d. juristische Praxis (Gellerov), **1921. br. 1:** Geller: Gedanken zum Wiederaufbau der Wirtschaft u. des Rechtes. — Pisko. Gewährleistungs — Nichterfüllungs — u. Irrtungsfolgen bei Lieferung mangelhafter Ware. — Hecht: Die Prinzipien des Arbeitsrechts der Gegenwart — Stimmen aus der Praxis — Rechtsprechung — Vermischtes.

Zeitschrift für öffentliches Recht (Deutsche, Wien—Leipzig) II. B. ½ H. 1921. — Weyr, Das Verfassungsrecht der Tschechoslowakischen Republik. — Kunz, Das internationale Arbeitsrecht der Pariser Friedensverträge u. seine Entwiklung. — Schranil: Das neue Zollrecht. — Rauschenberger: Die staatsrechtliche Bedeutung von Staatsstreich u. Revolution. — Henrich: Das Sollen als Grundlage der Rechtswissenschaft. — Sander: Alte u. neue Staatsrechtslehre. Krit. Bem. zu K. Bindings »Zum Werden u. Leben der Staaten«.

Zeitschrift f. Rechtsphilosophie in Lehre u. Praxis. III. B., H. 2/3. Leipzig, 1921. — Bauch: Das Rechtsproblem in der Kantischen Philosophie. — Haber: Neue Ziele der Gerechtigkeit. — Henrich: Die Tyrannenlehre des Coluccio Salutati. — Anderhub: Platons Politeia u. die Kritische Rechtsphilosophie. — Schanze: Revolution u. Recht. — Mannheim: Rechtsgefühl u. Dichtung.

Ljubomir Stj. Kosier, Prva Hrvatska Štedionica povodom njenoga sedamdesetpetgodišnjega jubileja. — Jedan prilog jugoslavenskoga novčarstva. — Naklada redakcije »Ekonomista« u Karlovcu; cijena 2 dinara. — Prigodom sedamdesetpetgodišnjice Prve Hrvatske Štedionice prikazao je pisac njezin razvoj u tom razdoblju (1846.—1921.) u »Ekonomistu«, štono izlazi u Karlovcu, pa je taj njegov prikaz i napose otisnut.

Svaštice.

Zbrka u biljegovnim propisima. Svaki se praktični pravnik tuži, koliko imade danas neprilika s biljegovanjem. Najkompetentniji je za tumačenje biljegovnih propisa voditelj uručbenog zapisnika, jer on odgovara osobno za svaki manjak u biljegovini, pa zato ne će da primi nijedan podnesak, ako nije po njegovu mišljenju pripisno biljegovan. Ali njegovo mišljenje ne mora uvijek biti i ispravno, prije svega zato ne, jer on nije pravno naobražen, a za tumačenje biljegovnih propisa treba u stanovitim slučajevima i neke pravne naobrazbe, a drugo i zato, jer su ti propisi često vrlo nejasni i manjkavi. Dakako, voditelj uručbenoga zapisnika, da pokrije sebe, traži u takvim slučajevima veće svote, nego li bi zahtjevalo jedno sasvim objektivno tumačenje. Stranke se opet tome razumljivo opiru. Tako dolazi dnevice do sporova. Znamo n. pr. da u mjestu B. od trojice voditelja uručbenih zapisnika svaki jedan te isti propis drukčije tumači. Zagrebački trgovački sud za neke slučajeve traži znatno višu taksu, nego li n. pr. karlovački. To kod većih predmeta znade činiti razliku od nekoliko tisuća dinara.

Svemu tomu su krivi prije svega, kako već rekosmo, nejasni i manjkavi biljegovni propisi, pa onda pomanjkanje zgodnoga komentara. Mnogi odvjetnici misle, da bi bila dužnost odvjetničkog odbora, da zatraži takvo tumačenje od ministarstva financija. Koliko nam je poznato, delegat ministra financija u Za-

Digitized by Google

grebu zatražio je već poodavno od ministarstva takovo tumačenje upozorivši na sve nejasnosti i manjke, ali nam nije poznato, da bi odgovor došao. Privatnici ne usudjuju se sami dati na jedno generalno tumačenje, jer im prije svega savjest brani, da eventualno zavedu druge u bludnju, a takodjer i zato, jer se opravdano boje, da bi za vrijeme, dok bi se trudili tumačenjem sadanjih biljegovnih propisa, mogli izaći već drugi novi propisi. Mi pak upozorujemo na ovu zbrku, koja u praksi nanosi velike štete, sve one faktore, koji su dužni učiniti nužne mjere, da se ona otstrani.

O našim sudovima. Ministar pravde g. dr. Lazar Marković izrazio se prigodom svoga nedavnoga službenoga boravka u Zagrebu, da je kod naših sudova previše sudaca, pa da treba broj ovih smanjiti, a ako to nikako ne bi bilo moguće, da se taj broj ne smije apsolutno povisivati. Prigovorio je napose i prevelikom broju vijećnika banskoga stola i premalome broju sjednica. Rekao je naime, da nije dosta, da se kod banskoga stola drže sjednice dva put na tjedan, nego da je to potrebno činiti svaki dan.

Naši suci i odvjetnici iz vlastitoga iskustva najbolje znadu, koliko se tvrdnje gospodina ministra protive činjenicama i opravdanosti. Mi se nadamo, da gospodin ministar ne će ostati kod svojih nazora i da se napose ne će prenagliti, provadjajući ih i u praksi, jer bi to značilo katastrofu našega sudovanja, našeg pravnoga razvoja, a u vezi s time i našeg državnog razvoja. A da pogibelj takvih posljedica i takvo stanje tangira i one interese, koje štititi zadatak je Pravničkoga društva, o tome nema sumnje. Pravničko društvo nastojat će, da i u tom slučaju ispuni svoj zadatak.

— **Rad oko izjednačivanja zakona u poljskoj republici.** — U poljskoj republici nastala su nakon rata tri pravna područja: provincija poznanjska, gdje vrijede zakoni bivšeg njemačkog carstva; bivša Galicija sa austrijskim zakonima; te bivša ruska Poljska, gdje vrijede djelomice zakoni bivšega kraljevstva Poljske (1815.—1831.), a djelomice zakoni ruskoga carstva. Ovo nepodnošljivo stanje u pravosudju izazvalo je neophodnu potrebu, da se čim prije izjednače zakoni u svim područjima, koja sačinjavaju poljsku republiku. U svrhu provedenja ove zadaće osnovana je zakonom od 3. lipnja 1919. posebna »kodifikaciona komisija«. — U njezin djelokrug spada:

1. pripravljanje osnova za jedinstveno zakonodavstvo na polju civilnoga i kaznenoga prava; — 2. izradba svih drugih zakonskih projekata, koje zatraži sabor ili ministar pravde.

Zakonske osnove, izradjene po ovoj komisiji, podnaša ministar pravde saboru. On takodjer mora da najmanje svake pol godine podnaša saboru izvješće o radu ove komisije, koja je ovlaštena, da traži od svih oblasti i uredâ potrebne za svoj rad podatke i razjašnjenja. — Komisija je sastavljena od predsjednika i troje potpredsjednika, te od 40 članova. Ministra pravde zastupa u komisiji naročiti njegov delegat. Članove kodifikacijone komisije imenuje po prijedlogu ministra pravde, odnosno po prijedlogu predsjedništva komisije načelnik države. — Ova komisija sastala se prvi put 30. ruj. i 1. list. 1919. u Krakovu. Medju članovima komisije nalaze se: prof. krakovskoga sveučilišta Fierich, maršal sabora Trapczynski, predsjednik vrhovnoga suda Nowodworski, prof. lavovskoga sveučilišta Cybichowski, prof. varšavskoga sveučilišta Lutostanski, odvjetnici Ponikowski i Konic, prof. Friderik Zoll, prof. Leopold Jaworski, prof. Lyskowski, dr. Golab, prof. Stanislaw Wroblewski, prof. Dolinski, odvjetnik Jan Litauer, prof. Julijan

Digitized by Google

Makarewicz, sudac dr. Mogilnicki i mnogi drugi. — Komisija je podijeljena na dva odsjeka: civilni i kazneni, a svaki od njih na potrebne sekcije. Odsjek civilni obuzima sekciju za gradjansko pravo, za trgovačko pravo i civilnu proceduru. U svakoj od ovih sekcija saradjuju stručnjaci svake pojedine grane prava. Kazneni odsjek zajedno sa sekcijom za civilnu proceduru pristupio je već izradbi osnove za ustrojstvo kaznenih i civilnih sudova. Svi su članovi preuzeli referate iz pojedinih grana zakonodavstva, te se izradjene osnove, primljene na sjednicama pojedinih sekcija, pretresaju na sjednicama pojedinih odsjeka, te će konačnu aprobatu dati svakoj zakonskoj osnovi generalna skupština cijele kodifikacione komisije. Komisija publicira svoje radnje u pravničkim časopisima, te prima sve primjedbe i projekte sa strane ostaloga pravničkoga svijeta. Kako se vidi, komisija pristupila je ozbiljnomu radu, a sudjelovanje u njoj poznatih teoretskih i praktičkih stručnjaka daje potpuno jamstvo, da će i izradjene osnove odgovarati ne samo potrebama naroda, nego i napredujućemu sveopćemu životu.

Dr. W. Namyslowski.

Petar Petaj, vijeć. bans. stola u m., Zagreb, Jurjevska ulica 26. prodaje: Mjesečnik od 1889—1903. uvezan, 1904.—1921. neuvezan; — Uredov. zbir. nared. pravos. struke I—VI. uvezanu, VII—IX. neuvezanu; — Rušnov: Tumač grunt. redu, malič. postupku zakon o smetanju posjeda, o pobijanju pravnih djela i stečaju; — Malin: zaštita posjeda; — Tomašić: Pacta conventa; Ogorelica: Kaz. proces. pravo; Stubenrauch: Commentar z. all. bürg. Gesetzb.; — Kirchstetter: Commentar z. all. bürg. Gesetzb.; — Herbst: Commentar z. Strafgesetzb.; — Blaschke: Das oesterr. Wechselr.; — S. Mayer: Commentar z. d. oesterr. Strafprocess-Ordn.; — Hasenörl: D. oesterr. Obligat.-recht; — Henkes: Lehrb. d. gerichtl. Medicin; — zakone: trgov. i mjenb., grunt., izvpp., sudovnik i posl. red, odvj. red, bilježn. red, zadruž., šumski, obrtni, o umirovljenju i kazn. odgovornosti sudaca.

POZOR ČLANOVI I PRETPLATNICI! Premda je pod ovim naslovom u svakom broju »Mjesečnika« otiskan poziv, da gg. članovi i pretplatnici dužnu članarinu i pretplatu za god. 1921. čim prije podmire, i premda je podjedno u tom pozivu označeno, koliko iznosi godišnja članarina a koliko pretplata, ipak se tomu pozivu i molbi slabo odazivaju i članovi i pretplatnici, makar da je i pobliže označen način, kako se uplata članarine i pretplata obavlja. »Mjesečnik« poslan je svim uprav. i sudb. oblastima u Hrvatskoj i Slavoniji, pa sada, nakon što je g. ministar pravde izdao naredbu, da se svi sudovi u državi imadu na nj pretplatiti, dolaze od raznih sudova upiti, kolika je godišnja pretplata, dok neki sudovi, a i kot. oblasti šalju pretplatu s navodom, da je to za g. 1922., a nisu još pretplatu za g. 1921. poslali. Stoga se ponovno mole gg. članovi i pretplatnici, da pročitaju brojeve »Mjesečnika« od prošle godine, gdje će vidjeti, kolika je godišnja članarina, a kolika pretplata, pa neka što prije udovolje svojoj dužnosti glede uplate članarine i pretplate na način, kako je tamo navedeno.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 2. GOD. XLVIII.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB VELJAČA 1922.

O pravnim osnovima budućega izbornoga reda.

Predavao u Skupštini Pravničkog društva od 12. februara 1922. dr. **Ladislav Polić.**

Mi se nalazimo pred čudnovatom činjenicom, da nemamo izbornoga zakona, po kojem bi se mogli u ovaj mah provesti opći izbori. Time je ponajprije suspendirano pravo Krune, da raspusti Narodnu Skupštinu, a što je još više, privremeno je obustavljena mogućnost narodne konzultacije: tako je upaočen ustavni mekanizam. Takovo se stanje ne smije dalje trpjeti, jer to znači prosto oligarhiju skupštinske većine i njezine vlade.

Razumije se, da je Ustav predvidio potrebu novoga izbornog zakona, dapače je dopustio za donošenje njegovo onaj kraći postupak po čl. 133.

Situacija je ova. Zakon od 3. septembra 1920. o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu Skupštinu donijet je samo za te izbore. No za vrijeme, dok se na osnovu novoga Ustava ne donese nov zakon o izborima narodnih poslanika, ima da važi po članu 141. Ustava zakon o izborima za Ustavotvornu Skupštinu s izmjenama, kojima će se dovesti u saglasnost s Ustavom, na način propisan članom 133. Ustava. Otuda se vidi, da je Ustav ostavio otvorena dva puta. Jedan je redovni zakonodavni put, kojim se može donijeti sasvim nov izborni zakon; drugi je skraćeni postupak pred Zakonodavnim Odborom (a Narodna Skupština prima en bloc), koji ne može donijeti samostalan zakon, već samo n o v e l u izbornom zakonu od 1920, kojemu je, u načelu, važnost primljena. Prema tome, razlika izmedju ove dvije ustavne mogućnosti stoji nesamo u načinu postupka, nego i u opsegu nadležnosti: Narodna Skupština ima p u n u z a k o n o d a v n u kompetenciju (isp. i čl. 69 U.), a Zakonodavnom Odboru (uz odobrenje Narodne Skupštine) pripada p r a v o a m e n d i r a n j a u ograničenoj mjeri i to samo u tom pravcu, da se izborni zakon za Ust. Skupštinu dovede u sklad s Ustavom, zatim da se skrate rokovi ili da se promijeni način podjele mandata. i ništa više. No zakon donesen putem Zakonodavnog Odbora mora biti novela nesamo u netom istaknutom materijalnom smislu, nego čak i u

Digitized by Google

formalnom smislu: to mora da bude zakon o izmjenama zakona o izboru narodnih poslanika za U. S. od 3. septembra 1920, a ne može da bude sasvim nov zakon, kojim bi se formalno stavljao van snage zakon od 1920. god., jer se doista ne bi moglo reći u Ustavu, da ima važiti zakon od 1920. god. sve, dok se na osnovu Ustava ne donese nov izborni zakon, ako bi Zakonodavni Odbor već prije toga mogao kraćim postupkom formalno ukinuti zakon od 1920. god. Istina, bit će dosta neugodno sprovoditi gotovo u svakom članu manje više stilistične promjene kao što su: Narodna Skupština mjesto Ustavotvorna Skupština; pokrajinska uprava mjesto pokrajinska vlada itd. Mislim, da bi se toj poteškoći dalo doskočiti na taj način, da se ministar pravde u istom zakonu ovlasti, da izda autentičan tekst novoga izbornog zakona, koji će sadržavati ne samo materijalne nego i sve te stilistične promjene, koje se dakako u jednom članku samoga zakona moraju taksativno izbrojiti. Tako su otprilike radili i Talijani ovlašćujući vladu, da nakon onih nepreglednih i čestih novela k izbornom zakonu izda »testo unico« izbornoga zakona.

Da bi se moglo vidjeti, koliko treba izborni zakon od 1920. god. dovesti u sklad s Ustavom, trebalo bi ponajprije izložiti odredbe Ustava, koje ovamo zasijecaju, a zatim o te odredbe omjeriti propise toga izbornog zakona. Kad bismo htjeli da taj posao sasvim tačno i do kraja svršimo, morali bismo za svaki član izbornog zakona za U. S. pokazati, što se poklapa a što je protivno Ustavu, i potom kazati, kako bi se to moralo promijeniti. Nesamo što bi takovo postupanje bilo suviše pedantno, nego bi ono bilo i suvišno za naš zadatak, da pokažemo pravne osnove budućega izbornoga reda.

O pitanjima izbornog reda donosi Ustav načelne odredbe u članovima 69—76: tu se govori o aktivnom i pasivnom izbornom pravu, o odnosu poslanika naprama biračima, o sastanku Narodne Skupštine i o verifikaciji. Mi ćemo naročitu pažnju obratiti samo pitanjima aktivnog i pasivnog izbornog prava.

Vrhovno načelo za izborno pravo postavljeno je članom 69 U., po kojem Nar. Skupštinu sastavljaju poslanici izabrani općim, jednakim i tajnim glasanjem, sa predstavništvom manjina. Takovo demokratsko biračko pravo (apstrahirajući od predstavništva manjina) danas se samo po sebi razumije i ono postoji na čitavom svijetu osim u Madžarskoj. Kako je izborni zakon od 1920. god. sazdan na istim načelima, koja izriče takodjer i Ustav, zato novi izb. zakon, ni onaj konačni donesen od Nar. Skupštine, ni onaj provizorni izglasan od Zakonodavnog Odbora uz odobrenje Nar. Skupštine, ne može se u suštini, nego tek u detaljima razlikovati od izbornog zakona za U. S.

Općenitost izbornog prava potpuno je garantovana Ustavom (čl. 70), po kojem biračko pravo ima svaki državljanin po rodjenju ili prirodjenju, ako je navršio 21. godinu. Ako se izborno pravo ne misli dati i maloljetnima, radilo bi se samo još o ženskom pravu glasa, koje se po Ustavu može riješiti zakonom. Pod tim zakonom može se razumjeti samo konačni izborni zakon donesen od Nar.

Digitized by Google

Skupštine, nipošto pak provizorni izb. zakon izglasan od Zak. Odbora.

Kako god je to čudno, ali najteže je tu pitanje o tome, tko je državljanin, jer nemamo zakona o državljanstvu. Ja sam od prvoga časa zastupao mišljenje, da po naravi stvari moraju biti naši državljani svi pripadnici onih država i krajeva, iz kojih je nastala država S. H. S., pa to je vrhovno načelo prihvaćeno i u ugovorima o miru (na pr.: čl. 70 saint-germainskoga i čl. 61. trianonskoga ugovora), dašto, uz rezervu prava opcije. Budući da u vrijeme, kad je stvaran izb. zakon od 1920. god., još nisu bili ni sklopljeni svi potrebni ugovori, te je pravna situacija u pitanju državljanstva bila vrlo nejasna i nepregledna, zato je bio zakonodavac upravo primoran, da ad hoc, za potrebe izbora, definira, tko se u pogledu izb. prava ima smatrati za državljanina. Tako se u smislu toga zakona (čl. 9.) smatraju državljanima ponajprije svi, koji su bili državljani Srbije i Crne Gore do 1. decembra 1918., i svi oni, koji su do istoga roka imali državljanstvo u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, priupadništvo u Bosni i Hercegovini ili domovinsko pravo (članstvo, zavičajnost) u kojoj od općina drugih jugoslavenskih zemalja, što su pripale u vlast naše države; zatim i svi oni po plemenu i jeziku Sloveni, koji su se do početka sastavljanja biračkih spiskova stalno nastanili u kojoj našozemskoj općini. Naprotiv nije priznato izborno pravo onim stanovnicima, koji su imali pravo opcije.

No danas je situacija drukčija. Ustav daje izborno pravo državljanima, a državljanin u ovom članu Ustava mora značiti isto kao god i na mnogim drugim mjestima Ustava. Prema tome ne može se više izbornim zakonom definirati državljanstvo ad hoc, za potrebe izbora, jer bi se onda s istim pravom moglo uzeti, da se smije definirati zašeban pojam državljanstva za vojnu ili poresku dužnost, za osnovna prava gradjana itd.; a to bi bila potpuna zbrka. Otuda slijedi dalje i to, da se izbornim zakonima ne može više dati biračko pravo nedržavljanima Slovenima, kao i to da se ne može oduzeti to pravo onim našim državljanima, koji nisu optirali za stranu državu, dabome, ako do stupanja na snagu novoga izbornog zakona bude istekao rok za dotičnu vrstu opcije.

Pretpostavivši da medjutim bude svršen posao opcije i napravljena evidencija o onima, koji su optirali za stranu državu, mislim, pa i u slučaju, ako ne bude doonda donesen zakon o sticanju i gubitku državljanstva, da izborni zakon ne bi trebao ništa detaljirati o državljanstvu, nego da se to prepusti provedbenoj naredbi, jer praktički sve stoji do zavičajnosti (ili općinskog članstva), a neki sasvim rijetki slučajevi mogu se riješiti po dosadašnjim zakonima o državljanstvu u pojedinim pravnim područjima; samo se preporuča osobita pažnja za one naše suplemenike, koji su potpali pod tudjinsku vlast.

Ustav poznaje za biračko pravo samo dva uslova: državljanstvo i dob od 21 godine. Zato mislim, da se ne smije indirektnim načinom uvoditi ni jedno drugo ograničenje, kakovo se nalazi na pr. u

Digitized by Google

čl. 20 izb. zakona za U. S., po kojem se u birački spisak upisuju svi birači: ako su najmanje 6 mjeseci nastanjeni u dotičnoj općini. Dakle tko nije u dotičnoj općini nastanjen 6 mjeseci, ne će biti upisan u birački spisak i ne će moći da glasa: on je praktički izgubio biračko pravo s razloga, koji nije naveden u Ustavu. S tehničkih razloga (radi sastava biračkih spiskova) potrebno je, da birači budu teritorijalno fiksirani, i u tu je svrhu dovoljno odrediti, da se birači popisuju u općini domicila, ali se ne smije tražiti da taj domicil traje već 6 mjeseci. Dulji domicil s pravom se traži za glasanje u općini, jer se mora pretpostavljati neka uža veza izmedju birača i općine, ali to nije opravdano kod izbora za Narodnu Skupštinu, jer to je posao, koji se odnosi na čitavu državu, i zato je sve jedno u kojem mjestu države prebiva državljanin. Najzad dulji domicil praktično znači oduzimanje biračkoga prava radnicima, koje na seljenje nagone konjunkture.

Kako Ustav svim punoljetnim državljanima priznaje pravo glasa, vidi se i odatle, što oficirima, aktivnim i u nedjejstvu kao i podoficirima i vojnicima pod zastavom ne oduzima biračko pravo, nego samo kaže, da ga ne mogu vršiti.

O obaveznom glasanju Ustav ne govori, ipak mislim, da bi ga Narodna Skupština mogla uvesti, jer biračko pravo je prosto status, a biranje je javna funkcija, a što Ustav konsekventno govori o biračkom pravu, to je samo uobičajena terminologija.

Po čl. 71. privremeno gube biračko pravo: 1. koji su osudjeni na robiju (tamnicu), dok se ne povrate u prava; 2. koji su osudjeni na gubitak gradjanske časti za vrijeme, dok traje kazna; 3. koji su pod stecištem; 4. i koji su pod starateljstvom. Izb. zakon od 1920. god. rasporedio je (u čl. 11) razloge za gubitak biračkoga prava na troje: najpre za Srbiju i Crnu Goru, onda za ostala područja države i napokon za sve dijelove države. Meni se čini, da će zbog različnosti kaznenoga prava u raznim pravnim područjima morati da specificiraju kaznenopravne odredbe Ustava, samo je pitanje, da li se sve kaznenopravne odredbe toga čl. 11 izb. zakona mogu podnesti pod t. 1. i 2. čl. 71 Ustava: svakako mislim, da se ne može dovesti u sklad s Ustavom odredba čl. 11. izb. zakona, po kojoj nemaju pravo da biraju, koji su bez dopuštenja vlade stupili u službu strane države.

I kod pasivnog izbornog prava javljaju se mnoga sporna pitanja. Po Ustavu (čl. 72) može biti izabran za poslanika samo onaj, koji ima biračko pravo, bez obzira je li uveden u birački spisak, na pr. i onaj, koji je boravio na strani. Osim toga se od svakoga poslanika traži državljanstvo, dob od 30 godina kao i čitanje i pisanje narodnim jezikom. S time se ne poklapaju uslovi čl. 13 izb. zak. od 1920. god., jer taj zakon traži dob od 25 godina i stalno boravljenje u zemlji (izuzimajući one, koji se stalno bave na strani po državnome poslu).

Nastalo je pitanje, da li se narodnim poslanicima može zakonom oduzeti članstvo u Nar. Skupštini s razloga, koji nisu u Ustavu

Digitized by Google

navedeni, na pr. zato, što pripadaju izvjesnoj stranci. Mislim da ne može ni zakonom. Istina, u Vidovdanskom Ustavu nema odredbe, kakova se nalazila u čl. 36. srpskoga Ustava, po kojoj zakon nema povratne sile na štetu prava, stečenih ranijim zakonima. Ali kad Ustav postavlja opće uslove za svakoga poslanika t a k s a t i v n o (1., 2., 3.), onda to ne može drugo da znači nego da se drugi opći uslovi uopće ne mogu postaviti i da narodni poslanik, koji ne izgubi ni jedan od ustavnih uslova, ne može izgubiti mandat. Ovakav zakon bio bi u neku ruku nalik na bill of attainder ili tačnije na bill of pain and penalties žalosne uspomene, kojim se u samom zakonu istom ustanovljivao i utvrdjivao delikt i odmah samim zakonom izricala osuda i kazna. No takovo nas postupanje podsjeća takodjer na Cromwellovo čišćenje Parlamenta i na proskripcije u francuskom Konventu.

Sasvim je drugo pitanje, može li se zakonom, koji se ne bi imao primijeniti na aktuelne članove N. Skupštine, postaviti bilo kakav opći uslov, koji nije naročito naveden u Ustavu. I ovakav bi se zakon kosio s Ustavom, ponajprije iz razloga netom navedenoga a onda još i zato, što bi se u slučaju, ako bi isključivao od izberivosti izvjesne grupe državljana, protivio članu 4. Ustava o jednakosti državljana pred zakonom. Tko pozna rješenja američkoga ili švajcarskog Saveznog Suda, taj zna, da bi ovakav zakon slabo prošao pred sudovima, koji mogu da cijene ustavnost zakona.

Pojavilo se i to pitanje, bi li se mogli izb. zakonom uvesti kvalifikovani poslanici. Istina, srpski ih je Ustav poznavao, a uveo ih je u našu državu izborni zakon od 1920. godine. Odatle što Ustav o njima šuti, ne može se samo po sebi izvesti, ni da se mogu ni da se ne mogu zakonom ustanoviti. Pače mislim, da bi takovi poslanici bili mogući prema stilizaciji čl. 72. Ustava. Što se pored općih pogodaba ustavnih ne mogu uvoditi drugi opći uslovi, koji bi vrijedili za svakoga poslanika, otuda još ne izlazi, da se za izvjesne poslanike ne bi mogle tražiti naročite pogodbe. Sa svim tim držim, da bi uvodjenje kvalifikovanih poslanika bilo protivustavno, jer ono znači privilegiju, koja se kosi s jednakošću svih državljana pred zakonom. I opet velim, da bi tako sudio švajcarski Savezni Sud. Pored svega toga, kvalifikovani su poslanici suvišni, jer će ih onako praktična potreba svake stranke iznijeti u Parlament.

Osobina je Ustava (čl. 73) odredba, da se policijski, finansijski i šumarski činovnici ne mogu ni kandidovati osim, ako su to prestali biti godinu dana pre raspisa izbora; to je čak pooštrena nesposobnost za poslanika. Ostali činovnici, koji vrše javnu vlast, ne mogu se kandidovati u izbornom okrugu svoje teritorijalne nadležnosti; to je lokalno ograničenje, dok je ono za policijske, financijske i šumarske činovnike zemaljsko. No ako bi takovi činovnici, kojim slučajem bili izabrani, mislim da bi izbor njihov bio ništav i oni se ne bi mogli verifikovati. Budući da Ustav ne spominje općinskih načelnika (predsednika opština), nema sa strane Ustava zapreke ni za njihovo kandidovanje ni za njihovu verifikaciju.

Digitized by Google

Inkompatibilnost u onom smislu, kako je nekad do 1910. god. za hrvatski sabor bila odredjena za sudije, ne postoji: da je mandat valjan, ali se izabrani mora izjasniti, da li pridržava mandat i napušta svoj inkompatibilni položaj ili obrnuto. Po čl. 73. Ustava svi činovnici (osim ministara i profesora Univerziteta svih fakulteta), koji budu izrabrani za nar. poslanike, stavljaju se na raspoloženje: dakle mandat je valjan (osim policijskih, finansijskih i šumarskih činovnika), ali izabrani poslanik gubi svoj inkompatibilni činovnički položaj. Čini se, da je protivno, kad je poslanik državni liferant ili državni preduzimač: on zadržava inkompatibilan položaj, ali gubi mandat. Iz Ustava se nigdje ne razbira tendencija, da izbroji slučajeve inkompatibilnosti, zato mislim, da zakonodavac može uvesti i novih, a bilo bi u interesu javnog morala i potrebno na pr. za intervencioniste i za poslanike, koji primaju nagrade iz državne kase kao članovi uprave lutrije, monopola ili fondovi. Od inkompatibilnosti činovnika, koji bude izabran za narodnog poslanika, bitno se razlikuje slučaj, ako se narodni poslanik, koji uopće nije bio činovnik, primi državne službe za vrijeme trajanja svoga mandata (član 18. izb. zak. od 1920. god.): tuj inkompatibilnost, zapravo, ne stoji u tome, što je poslanik postao činovnik, nego zato što postoji opravdana bojazan, da prima nagradu od vlade za političke usluge; prema tome inkompatibilnost postoji čak i onda, ako poslanik bude postavljen za činovnika, čiji je položaj inače kompatibilan sa poslaničkim mandatom na pr. za profesora na juridičkom fakultetu (po čl. 15. izb. zak. od 1920. god. samo profesori pravnog fakulteta zadržavaju svoj činovnički položaj, a po čl. 73. Ustava profesori svih fakulteta). Zato članom 93. Ustava nije derogiran čl. 18. izb. zak. od 1920. god., a da to i ne može biti, pokazat ćemo malo dalje.

Pri tom se javlja ovo pitanje: Po čl. 141. Ustava, dok se ne donese nov zakon o izborima, važit će izb. zakon od 1920. god. s izmjenama, kojima će se dovesti u saglasnost s Ustavom, a kakovi propisi vrijede za vrijeme, dok Zakonodavni Odbor ne izvrši te izmjene. Da vidimo!

Po čl. 1. izb. zak. za U. S. imala je U. S. raditi sve, dok ne donese Ustav i potom one zakone, koji stoje u neposrednoj i tijesnoj vezi s Ustavom, kao i zakone finansijske prirode, koji ne trpe odlaganja; proglašenjem Ustava imao je prestati ustavotvorni i nastati zakonodavni rad U. S., koji ne može trajati dulje od 2 godine. Dakle U. S. imala bi da traje i poslije proglašenja Ustava kao U. S. samo s ograničenom zakonodavnom kompetencijom. U Vladinom Nacrtu Ustava nije bilo posebne odredbe o tome, nego se valjada mislilo, da je dovoljan propis izb. zakona. Tome sam prigovorio u »Mjesečniku« (br. 2. iz 1921. god.). Na koncu je ipak u Prelazna Naredjenja uvrštena odredba čl. 140, po kojoj se U. S. po proglašenju Ustava pretvara u običnu Zakonodavnu Skupštinu sa rokom trajanja, koji je predvidjen izb. zakonom za U. S. Dakle to nije više U. S. s reduciranom zakonodavnom kompetencijom kao po izb. zakonu, već je to i formalno novo tijelo: Zakonodavna Skupština, koja se u čl. 133. i

Digitized by Google

135. Ustava zove Narodna Skupština, s normalnom zakonodavnom kompetencijom (Zakonodavni Odbor čini figurantom nesamo sadašnju Skupštinu nego i one, što će doći do 5 godina, možda i dulje). No ako Zakonodavnoj Skupštini i pripada ustavna kompetencija Narodne Skupštine, ali ona nije ni obrazovana ni organizovana onako, kako bi za Nar. Skupštinu trebalo po Ustavu: za sadašnju Skupštinu stvoreno je Ustavom prelazno stanje i na nju se nisu primijenile odredbe Ustava u pogledu njezina formiranja i organizovanja. Za Zakonodavnu Skupštinu nisu izvršeni izbori; broj poslanika od 419 nije stegnut na otprilike 300; nisu izgubili mandat oni poslanici, koji nemaju pasivno izborno pravo po Ustavu na pr. koji još nisu navršili 30 godina; nisu izbačeni kvalifikovani poslanici; ako se koje poslaničko mjesto upraznilo, došlo je slijedeće lice sa kandidatske liste itd. A kako i zašto je to? Što je Ustav pretvorio U. Skupštinu u Zakonodavnu bez izbora, on je time podjedno kao u s t a v n o prelazno naredjenje oglasio izborni red, na kojem je ta Skupština sazdana, jer jedno tijelo može pravno postojati samo, ako postoje i norme, na osnovu kojih nastaje članstvo u tom tijelu i po kojima se nadomještaju članovi koji otpanu (osim ako se to tijelo zamišlja kao »zatvoreno«). Prema tome ako su sva lica s jedne kandidatske liste iscrpena, moraju se izvršiti izbori po izb. zakonu i na osnovi biračkih spiskova sastavljenih za izbore od 28. novembra 1920. (čl. 86 izb. zak.). Ukratko, izborni zakon za U. S. dobio je Ustavom karakter u s t a v n i h prelaznih naredjenja; a zato odredbe toga zakona ne treba da budu u skladu s prvih 12 odjeljaka Ustava i zato sadašnja Skupština nije ni vlastna mijenjati taj zakon, koliko se na nju samu odnosi. I odatle se vidi, kako ne odgovara Ustavu onaj zakon, kojim se ukidaju neki poslanički mandati, a opet kako se ni pasivno izborno pravo poslanika ni inkompatibilnost članova sadašnje Skupštine ne može prosudjivati po Ustavu, nego po izb. redu za U. S.

Medjutim, toliko puta se čuje argumenat, da su članom 142. Ustava ukinuti svi protivni propisi. Ali to je u ovom slučaju puka petitio principii. Ponajprije se zaboravlja, da se Ustav sastoji od konačnog ustava i od prelaznih naredjenja, a opet je jasno, da Zakonodavna Skupština može postojati samo onda, ako se na nju ne primjenjuju neki propisi konačnoga Ustava, nego ako za nju vrijede odredbe izbornoga reda upravo u koliko su one protivne konačnom Ustavu. Prema tome izb. red za U. Skupštinu ne vrijedi za Zakonodavnu Skupštinu po načelu, da svi zakoni ostaju na snazi, koliko nisu protivni Ustavu, već naprotiv taj izb. red vrijedi za tu Skupštinu kao ustavno prelazno naredjenje i protiv konačnog Ustava, da se omogući eksistenciju Zakonodavne Skupštine bez novih izbora. Ne polažem mnogo na to, da je izb. red od 1920 god. lex specialis samo za U. Skupštinu i da bi trebalo Ustavom naročito izreći, da se odredbe izbornoga reda upravo, u koliko su one protivne konačnom štimu, u koju se pretvorila U. S.

Sada možemo razumjeti i pravi smisao čl. 141. Ustava o stvaranju novoga izb. reda. Mislim, da stoji u ovome: Izborni zakon od

Digitized by Google

1920 god. vrijedi za Zakonodavnu Skupštinu. Na slučaj kad ova bude raspuštena ili kad joj isteče rok trajanja, potreban je za redovnu Narodnu Skupštinu nov izborni zakon, koji može da bude donesen ili redovnim ili skraćenim zakonodavnim postupkom. Zakon donesen redovnim zakonodavnim postupkom, to je onaj zakon, koji je predvidjen članom 69. Ustava i koji treba da propiše bliže odredbe o izborima, a to znači, da Ustav o izbornom pravu donosi samo načela, koja treba istom da oživotvori zakonodavac novim izbornim redom za Narodnu Skupštinu, koja se sastoji od tolikog broja poslanika, da jedan dolazi na 40.000 stanovnika, ali ni za kakvu drugu Skupštinu; (i otuda se vidi, kako se načela Ustava o izb. pravu ne mogu primijeniti direktno na Zakonodavnu Skupštinu). Ako se pak upotrebi skraćeni zakonodavni postupak po čl. 133. U. za donošenje izb. zakona, onda zakonodavac nema punu vlast u granicama Ustava, nego je ograničen naročitom odredbom čl. 141. U., da mora za podlogu uzeti izb. zakon za U. S., no smije ga novelirati i to samo u toliko, da ga dovede u saglasnost s Ustavom. da učini potrebne izmjene u rokovima i da propiše nov način podjele mandata za kandidatske liste. S druge strane, taj član Ustava bio je potreban, jer bez takova naročitog ovlašćenja ne bi se mogao donositi izborni zakon skraćenim postupkom, koji je po članu 133. U. dopušten samo za izjednačenje zakonodavstva i uprave u zemlji (i po čl. 135. U.), a ovdje se ne radi o izjednačenju zakonodavstva.

Kad se malo izbliže ogleda stilizacija člana 141., odmah se vidi, da ona, po doslovnom tumačenju, znači pravi nesmisao: može li se doista reći, dok se ne donese nov izborni zakon, da dotle vrijedi izb. zakon za U. S. s izmjenama, koje će se istom kada tada izvršiti? A što je u vrijeme dok se te izmjene ne izvrše? Toj besmislici možemo se samo tako ukloniti, ako uzmemo, da taj član Ustava znači: za Zakonodavnu Skupštinu važi izb. zakon od 1920. god. bez promjene, a za izbor za redovnu Narodnu Skupštinu važit će isti taj zakon noveliran kraćim postupkom, ako se ne donese izborni zakon redovnim zakonodavnim postupkom. S druge strane ni redovnim ni skraćenim postupkom ne može se donijeti zakon, koji bi izborni red, na kojemu je izabrana U. S. pretvorena u Zakonodavnu Skupštinu, doveo u sklad s odredbama Ustava o izbornom pravu tako, da bi taj novi zakon mogao vrijediti za ovu sadašnju Skupštinu: jer nikakovim zakonom ne da se zbrisati činjenica, da je za U. S. biran po jedan poslanik na 30.000 stanovnika, dok je fundamentalna odredba Ustava, da se na svakih 40.000 bira po jedan poslanik. Uostalom, svakomu je jasno, da je Zakonodavna Skupština anomalija, koja spada u Prelazna naredjenja, i koja se po svojem formiranju i organizaciji ne da dovesti u saglasnost s konačnim dijelom Ustava. A svaki zakon, koji to pokušava, ne bi bio samo ultra vires nego i protiv logike.

Ima još nekoliko krupnijih pitanja iz oblasti izbornoga prava, a ja mislim, da bismo ih mogli najbolje raspraviti na bazi osnove g. dra. Voje Marinkovića, ministra unutrašnjih djela. Ta osnova nije

Digitized by Google

službeno objelodanjena, tek je u novinama izišao dosta opsežan izvadak. Ovo se ne može uopće ni zvati osnova izbornog reda, nego tek prvi Nacrt, koji još nije ni prikladan za uzakonjenje, samo za neke probleme, istina, najkrupnije, a to su: izborni okruzi, kandidacije i završno sredjivanje izbornoga posla.

G. Marinković smatra za jednu od najkrupnijih mahna dosadašnjeg izbornog sistema onu krutost kandidatskih lista, koja, uz glasanje kuglicama, primorava birača, da glasa za cijelu listu, iako je protivan nekim kandidatima, ili da se uzdrži od glasanja ili da glasa za drugu listu ili da odvaja cijelu listu. Zato on hoće da zavede sistem, koji bi omogućivao biračima, da glasaju i za svoju partiju i za čovjeka svoga povjerenja. Evo kako.

Državni Odbor podijelit će svaku oblast (okrug, županija) na toliko srezova, da uvijek bude jedan izborni srez manje, no što dotična oblast po Ustavu bira poslanika. Na pr. županije sa 400.000 stanovnika ima da bira 10 poslanika, ali bit će samo 9 izbornih srezova. Izborni srezovi su, u načelu, administrativni srezovi. Ako se radi izravnanja suviše velikih razlika neke općine jednog admin. sreza moraju pridati drugom izbornom srezu, onda se moraju uzeti najbliže granične općine; ako se grupiše više adm. srezova u jedan izborni srez. tako grupisan izborni srez ne može imati više od 50.000 stanovnika. Izborni srezovi mogu se kretati izmedju 30—50 tisuća stanovnika.

Prvo je pitanje, da li se izbornim zakonom, koji bude donesen kraćim postupkom, mogu mijenjati izborni okruzi, kako su ustanovljeni izb. zakonom od 1920. god.? U prvi mah čini se, da se ne bi mogli mijenjati, jer takovo naročito ovlašćenje nije dato članom 141. U Zakonodavnom Odboru niti je to mijenjanje bezuslovno potrebno zato, da se izb. zakon dovede u saglasnost s Ustavom. Ali tko malo pozna različne izborne sisteme dopustit će, da je to ovlašćenje inkludirano u tome, što je Zakonodavni Odbor ovlašćen, da propiše i način, na koji će se izvršiti podjela mandata na pojedine kandidatske liste.

U Nacrtu se zapaža neko kolebanje: tako se napominje »oblast (okrug, županije)« ili opet »izborna oblast«. Čini se, kao da Nacrt ne zna odrediti svoj ustav prema oblastima, koje bi se imale uvesti. Ali ta je neizrecivost savim neopravdana i suvišna, te se izborni okruzi mogu ustanoviti bez obzira na pitanje oblasti.

Ustav u čl. 69. govori o izbornoj jedinici, a u čl. 73. o izbornom okrugu, a da nigdje ne definira taj pojam niti ga dovodi u bilo kakvu vezu s oblastima. I doista podjela zemlje na izborne okruge nema sama po sebi ništa zajedničko s administrativnom podjelom, jer po raznim izbornim sistemima može čak cijela država da bude jedan jedini izborni okrug, ili izborni okruzi mogu se po volji grupisati iz administrativnih jedinica. Ne smije se ni to zaboraviti, da po čl. 135. U. okruzi (županije, okružja) ostaju kao jedinice državne uprave, dok se ne ukinu zakonom. Pritom se ne može mimoići ni taj detalj, da Beograd i gradovi I. reda u Hrvatskoj i Slavoniii stoje izvan okruga i županija; a što će biti s Ljubljanom, makar i nema

Digitized by Google

taj položaj. S druge strane u Dalmaciji i Sloveniji nema županija (okruga). Ustav traži samo to, da se na svakih 40.000 stanovnika i na ostatak veći od 25.000 stanovnika bira po jedan poslanik. Ne može se reći, da Nacrt vrijedja Ustav predvidjajući izborne srezove od 50.000 stanovnika; glavno je da čitav izborni okrug izbira broj poslanika propisan Ustavom. Pritom još napominjem, da se ni Zagrebu, ni Beogradu ni Ljubljani ne može dati veći broj poslanika nego koliko iznosi broj njihovih stanovnika podijeljen sa 40.000 vodeći računa i o ostatku većem od 25.000. Mislim, da ne može biti spora ni o tome, da se za bazu mora uzeti popis pučanstva od 1920 godine.

Uz razdiobe izbornih okruga na izborne srezove bilo bi čuda i pokore. Ponajprije u Državnom Odboru ne sjede sami sudije nego i političari, a onda predloge za Državni odbor morali bi sastavljati ili ministarstvo ili pokrajinske uprave, pa da vidiš onda izbornu geometriju po partijskim obzirima. Prva izborna bitka vodila bi se u Državnom Odboru. Gospodo političari, nemojte narodu ubiti vjeru u sudije!

Izborni se srezovi mogu kretati, po Nacrtu, izmedju 30—50.000 stanovnika. Ako uzmemo olovku u ruke, odmah ćemo naći, da to znači: na izborne srezove s najviše 50.000 stanovnika ne mogu se podijeliti izborni okruzi ni sa 2, ni sa 3, ni sa 4, pa ni svi drugi sa 5 poslanika, već istom oni sa 6 poslanika. Prema tome ni Ljubljana, ni Beograd, ni Zagreb, ni toliki okruzi u Srbiji, koji ne broje barem 225.000 stanovnika, ne dadu se uopće podijeliti na takove izborne srezove. S druge strane nejednakost srezova (od 30.000 do 50.000 stanovnika) nužno dovodi do velikih iznenadjenja kod izbora i do velikih nepravednosti u rezultatima izbora. Zato već s čisto tehničkoga gledišta moram iznijeti najozbiljnije rezerve protiv predloženog sistema.

Kandidatske liste podnose se nadležnom prvostepenom sudu i u izbornom okrugu i u svakom izbornom srezu. U izbornom okrugu podnosi se najdalje 25 dana prije izbora. Kandidacija nosioca liste, potpisana od najmanje 300 pravnih glasača; na listi mora biti naznačen nosilac liste, i dva predstavnika i dva zamjenika u oblasnom izbornom odboru. U svakom izbornom srezu predlaže kandidata najmanje 100 pravnih glasača iz toga sreza; na listi mora biti naznačen poslanički kandidat za taj izb. srez, a predlagači mogu označiti i predstavnike i zamjenike u biračkom odboru u svakom biračkom mjestu, gdje ih imaju. Na listi se može, ali ne mora, također naznačiti i kojoj oblasnoj listi dotična sreska lista pripada, označenjem oblasnog nosioca liste, koji mora biti naznačen i na štampanim listama za svako glasačko mjesto. Ako pak nosilac liste nije naznačen ili je naznačen nosilac, koji nije kao takav kandidiran, onda štampane liste s takvim nosiocem Sud ne će primiti, no su predlagači dužni u roku od 48 sati podnijeti ispravne liste, inače se kandidacija odbacuje. Više kandidatskih lista može u jednom izb. srezu biti vezano za istog nosioca oblasne liste. Nosilac oblasne

Digitized by Google

liste može biti istovremeno kandidat i u izb. srezu bilo istoga bilo drugog okruga. No nitko ne može biti kandidat bilo kao nosilac liste ili kao sreski kandidat na više od tri mjesta.

Mislim, da će se u nas mnogome činiti za čudo, što se kandidacija jednoga jedinoga lica zove kandidatska lista. Ta u Francuskoj se vodila ogorčena borba izmedju pristalica »scrutin de liste« i pobornika »scrutin uninominal«, a u zakonu o organizaciji senata i o izboru senatora ovo se dvoje razlikuje. Pa ipak u srbijanskom zakonu o izborima nar. poslanika od 1903 (s izmjenama i dopunama od 1910 god.) govori se u čl. 41. o kandidatskim listama u svakoj varoši, koja bira po jednog poslanika. Nema sumnje, da se u ovakovom najširem smislu (kao pismena prijava kandidacije za jedno ili više lica) mora razumjeti i izraz »pojedine kandidatske liste« u čl. 141. Ustava; prema tome su po Ustavu mogući izborni sistemi, koji izgledaju inače sasvim isključeni. Uza sve to ne ide mi pravo u glavu, kako može biti da sreska lista ne mora imati nikakve veze s nosiocem oblasne liste: to znači gajenje najčišćeg kampanilizma i premašuje cilj ovoga Nacrta. Čini se, kao da se ima u vidu jedna stranka, koja je raspolovljena medju dvije kombinacije. Najzad mora se napomenuti, da se uz skrutinij lista može primijeniti majoritarni princip, kao god što se, može zamisliti predstavništva manjina uz sistem jedinoga glasa (vote unique).

No najvažnije je, kako je uredjeno završno sredjivanje izbornog posla. Okružni (oblasni) izborni odbor sabire ukupan broj glasova, koji je dat za svakoga nosioca liste, i ukupan broj glasova dat za sve nosioce okružnih lista. Ako je u kom srezu izabran jedan od kandidata apsolutnom većinom, taj će biti proglašen za poslanika, a od kand. liste, za koju je bila vezana ta kandidacija, odbiti će se polovina svih glasova datih u tom srezu za sve kandidate. Ukupan broj glasova datih za sve nosioce lista po prednjem odbitku podijelit će se zatim brojem poslanika, koji ukupno ta oblast bira po odbitku već izabranog sreskog poslanika. Tako iznadjenim količnikom dijelit će se zatim broj glasova datih za svakog nosioca liste, da bi se utvrdio broj poslanika, koji svaka lista dobija. Ako se na taj način ne dobije ukupan broj poslanika, koji po Ustavu dotična oblast bira, preostali mandati dodijelit će se onim listama, koje su dobile količnik ili bar jednog izabranog sreskog poslanika, čiji je ostatak najveći. Kad se na taj način utvrdi, koliko koja kand. lista dobija poslanika, utvrdjeni broj poslanika dodijelit će se dotičnoj listi uzimajući prvo nosioca liste, pa zatim redom one sreske kandidate, koji su za tu listu bili vezani, koji su dobili najveći broj glasova bez obzira na to, iz koga su sreza. Ako je jedno lice bilo kandidat u više srezova u istoj oblasti i na istoj kandidatskoj listi, onda će se pri podjeljivanju mandata u obzir uzeti zbir svih glasova, koje je dobio.

Sa čisto formalnog ustavnog gledišta moramo reći, da je ovakav sistem predstavništva manjina dopustljiv, jer Ustav u čl. 69. prosto napominje predstavništvo manjina, a da ga izbliže ne deter-

Digitized by Google

minira, a u čl. 141. ovlašćuje, bez daljega dodatka, Zakonodavni Odbor, da propiše način, na koji će se izvršiti podjela mandata na pojedine kand. liste prema broju glasova. Prema Ustavu, dakle, može zakonodavac prihvatiti koji od poznatih sistema (gomilanje glasova; ograničeno glasanje; jedini glas; sistem rangovnog broja; sistem Pfistera; sistem austrijskog izb. reda od 1907 god. itd.) ili uvesti sasvim novu kombinaciju. S druge strane, čini mi se neosporno, da se ustavni termin »predstavništvo manjina« ne mora uzeti baš u strogo tehničkom smislu za razliku od srazmjernog predstavništva, već da obuhvata svaki sistem, koji ide za tim, da ukloni nepravde, što ih donosi načelo većine, pa da pomogne i manjini do mandata; zato, mislim, Ustav ne brani, da se uvede d' Hondtov sistem ili čist ili modifikovan. Istina, u nauci se kaže, da sistemi predstavništva manjina polaze s empirijskog, a sistemi srazmjernog predstavništva s racionalnog gledišta, te prvi hoće da u pojedinim izb. okruzima pribave manjini po koji mandat, a drugi nastoje, da strankama osiguraju mandate u onom srazmjeru, u kojem su stranke jedna naprama drugoj dobile glasova kod izbora. Kako se u praksi ovo pitanje shvata, vidi se i otuda, što se u Naputku Nar. Vijeća od 25. novembra 1918 govori o proporcionalnom pravu glasa sa zastupstvom manjina!

Najveća je mahna ovoga sistema po Nacrtu, što su izborni rezultati vrlo nesigurni i više nego što je to običaj kod sistema predstavništva manjina. Bilo kako mu drago, pravedan sistem takova predstavništva mora se kretati izmedju dvije krajnosti: Jedna je, da prosta apsolutna većina ne odnese sve mandate, a druga je, da ne ostane bez mandata ona stranka, koja je dobila onolik broj glsova, koliko iznosi ukupan broj predatih glasova podijeljen brojem mandata. Nipošto se ne bi smjelo dogoditi, da manjina dobije većinu mandata. Da se to može lasno dogoditi, zato evo primjera: u izbornom okrugu, s 11 mandata a s 10 izb. srezova, stranka A dobije snažne većine a 4 velika sreza (od 50.000 stanovnika) i jake ostatke u ostalim srezovima, a stranka B dobije slabe većine u 6 malih srezova (od 30.000 stanovnika) i slabe ostatke u ostala 4 sreza. Stranka manjine dobila je 6 mandata, a stranka većine 5 srezona. Evo još poučnijega primjera. U jednom izb. okrugu sa 3 mandata a 2 izb. sreza glasalo je 15.000 birača. Stranka A dobila 5000, stranka B 4500, stranka C 3500 i stranka D 3000 glasova. Ako nijedna stranka nije osvojila izborni srez, onda je rezultat ovaj: stranka A dobila je količnik (15.000 : 3 = 5000). Preostala dva mandata moraju se dodijeliti takodjer strnci A, jer je samo ona dobila količnik. Dakle stranka, koja je dobila trećinu glasova, dobija sva tri mandata. To je prosto načelo relativne većine, koje donosi kud i kamo veću nepravdu kod strutinija lista nego najkrući princip apsolutne većine, protiv kojega se bore sistemi zaštite manjina. Glavni izvor nesigurnosti krije se u nejednakosti izbornih srezova istoga izb. okruga i u slučajnostima frekvencije birača.

Digitized by Google

S istih razloga može se dogoditi da najslabija stranka dobije najviše mandata. Uzmimo, da je u jednom izb. okrugu od 250.000 stanovnika, sa 6 mandata i 5 izb. srezova, dato 33.000 glasova.

Od toga je glasalo: u 1. srezu 10.000; u 2. srezu 9000; u 3. srezu 7000; u 4. srezu 4000; u 5. srezu 3000 birača.

Stranka A dobila je u pojedinim srezovima glasova: 6.200; 5.500; 2.500; 1.500; 1000.

Stranka B dobila je u pojedinim srezovama glasova: 200; 300; 3.600; 2.100; 1.600.

Stranka C dobila je u pojedinim srezovima glasova: 3.600; 3.200; 900; 400; 400.

Dakle stranka A dobila je ukupno: 16.700 glasova

„ B „ „ „ 7.800 „
„ C „ „ „ 8.500 „

Ako se sprovede računska operacija po Nacrtu, vidi se, da je stranka A, koja je dobila više glasova nego B i C zajedno, dobila 2 mandata; stranka C jedan mandat; a stranka B, koja je dobila najmanje glasova, dobila 3 mandata, dakle najviše. Isporedjenja radi navodim, da bi po d' Hondtovom sistemu stranka A dobila 3 mandata; stranka B 1 mandat, a stranka C 2 mandata. Tako je i pravedno.

Po ovom sistemu vrlo će se lako dogoditi, da manjina ostane sasvim kratkih rukava. Uzmimo, da je u izb. okrugu od 260.000 stanovnika, sa 6 mandata i 5 izb. srezova, dato 33.000 glasova. Od toga je glasalo: u 1. srezu 8.600; u 2. srezu 7.300; u 3. srezu 6.200; u 4. srezu 5.500; u 5. srezu 5.400.

Stranka A dobila je u pojedinim srezovima glasova: 6.000; 5.000; 5.000; 3.000; 3.500.

Stranka B dobila je u pojedinim srezovima glasova: 1.400; 1.000; 800; 1.600; 900.

Stranka C dobila je u pojedinim srezovima glasova: 950; 300; 250; 800; 1000.

Stranka D dobila je u pojedinim srezovima glasova: 250; 1000; 150; 100; —.

Dakle stranka A dobila je ukupno: 22.500 glasova

„ B „ „ „ 5.700 „
„ C „ „ „ 3.300 „
„ D „ „ „ 1.500 „

Ako se provede račun po Nacrtu, naći će se, da je stranka A dobila svih 5 mandata u izb. srezovima, a još i šesti mandat u izb. okrugu. Po d'Hondtu bi stranka A dobila 5 mandata, a stranka B jedan mandat. Pri tom treba istaknuti, da stranka A nema većinu od preko $^5/_{11}$, nego nešto više od $^2/_3$. Vrlo nesigurno predstavništvo manjina! Najzad pripominjem, da nikako nije predvidjen slučaj, da nijedna stranka ne dobije količnik ili bar jednoga sreskog poslanika.

Digitized by Google

Nada sve je čudnovat položaj nosioca liste. On daje listi političku notu i pokriva je svojim političkim prestižem, pa nosi na svojim ledjima sreske kandidate. Ali interesi nosioca liste i pojedinih sreskih kandidata se ne poklapaju, jer on čini konkurenciju sreskim kandidatima, a oni je njemu ne mogu činiti. Nosilac liste živi od ostataka sreskih kandidata i onda, kada ovi budu izabrani, a pogotovu kad ne budu izabrani. Zato je nosilac liste najsigurniji, kad mu ne bude izabran nijedan sreski kandidat, samo ako su manjine iole pristojne; a nosilac liste mora sasvim sigurno propasti, ako budu izabrani svi sreski kandidati njegove liste sa slabom većinom, jer onda on pobere samo neznatne ostatke. Tu prestaje svaki izborni kalkil, to je prosto lutrija. Zato, gospodo prvaci, sadjite s visokog pijedestala i budite lokalni kandidati ili barem takodje lokalni kandidati! Ovaj praktički nauk, koji nam se upravo nameće, najporaznija je osuda čitavog tog izb. sistema.

Velika je neprilika i u tome što nema zamjenika ni deklariranih ni prećutnih, pošto ih je teško iskonstruisati. Ako otpane sreski poslanik, mora se izvršiti nov izbor, ali tu prosto odlučuje apsolutna većina i tu nema mjesta predstavništvu manjine. Ako pak ostane prazno mjesto okružnog poslanika, ni opet ne će biti predstavljena manjina.

Istina, glavna su zapreka kuglice, što se ne može dati sloboda biračima u obliku panaširanja ili vote de préférence. Ali kad već nema nade, da bismo se mogli osloboditi toga primitivnog načina glasanja, ne moramo zato zapasti u ovakav primitivan izborni postupak, kao što se predlaže u Nacrtu, da bi se postigla ona svrha, za kojom Nacrt ide: da osigura biračima mogućnost glasanja i za svoju partiju i za čovjeka svoga povjerenja, a s druge strane da zadovolji ambicije pojedinih kandidata za povoljno mjesto. Tu nam se nudja sistem povezanih lista (Listenkoppelung). koje zajedno ulaze u račun kod sračunavanja količnika, a moglo bi se još i to dopustiti, da dvije ili tri liste mogu imati jedno isto lice za nosioca. Time bi se mogle postići iste svrhe kao i u Nacrtu, a ne bi se diralo u skrutinij lista, kakav postoji po izb. zakonu za U. S.

Moram priznati, da protiv srazmjernoga predstavništva ima jedan prigovor, kojemu se ne mogu oteti, a to je da proporcionalni sistem sprečava stvaranje jakih stranaka, koje su neminovan uslov za pravilno funkcionisanje parlamentarnog mekanizma. A baš na ovo pitanje se Nacrt i ne osvrće. U tome griješi i izborni zakon za U. S. dajući mandate i strankama, koje nemaju količnika. Zato mi se čini veoma zgodan prijedlog g. dra. Lazara Markovića o dva količnika: najprije se odredi prvi količnik tako, da se broj datih glasova podijeli brojem mandata, pa koje liste ne postignu količnik, one uopće ne dolaze u račun; nato se mandati dijele po d'Hondtovom sistemu medju stranke, koje su postigle prvi količnik. No da se ne izgube ostaci, pa da se omogući sticanje mandata zemaljskim notabilitetima, koji zaziru od izborne borbe, mogle bi se, mislim, uvesti državne liste za cijelu zemlju. Samo se ne smije zaboraviti, da broj

Digitized by Google

narodnih poslanika ne može biti neodredjen, dok Ustav tačno fiksira broj njihov tako, da se na svakih 40.000 stanovnika bira po jedan poslanik, pa ako višak stanovnika u jednoj izbornoj jedinici bude veći od 25.000, bira se još jedan poslanik. Prema tome moglo bi se na državnoj listi birati samo toliko poslanika, koliko odgovara višku pojedinih izb. jedinica do 25.000 preko multipluma od 40.000, kao i višku preko 25.000 u izbornim jedinicama, koje dobijaju još jedan mandat za višak 25.000 + 1. Mandati na državnoj listi mogli bi se davati samo strankama, koje su dobile barem 20 mandata, ali bi se i tu u interesu malih stranaka morale dopustiti povezane liste ili možda čak izjave pojedinih stranaka, da se njihovi ostaci mogu pribrojiti izvjesnoj drugoj stranci.

Kolikogod cijenim intelektualne kvalitete g. Marinkovića, žalim, što moram reći, da ovaj Nacrt znači skok u tamu i očit nazadak. Mi smo voljeli Nacrt, koji bi se rukovodio načelima sigurnosti i napretka.

Sticanje vlasnosti nekretnina.

(Tumačenje k §-u 440. o. g. z.).

Piše: **dr. Većeslav Dobrovolný**, odvjetnički perovodja.

U broju 6. i 7. »Mjesečnika« iz god. 1921. priopćena je plenarna rješidba stola sedmorice od 6. lip. 1920. br. 21., kojom je pitanje, kome imade pripasti nepokretna stvar, ako ju vlasnik ostavi dvjema različnim osobama, riješeno pozivom na § 440. o. g. z. t. j. tako, da ta stvar pripada onoj osobi, koja je ranije zaiskala uknjižbu u gruntovnicu, makar i znala o starijem naslovu drugoga konkurenta.

Razlozi rješidbe navode, protivno razlozima banskoga stola a i protivno prijašnoj praksi samoga stola sedmorice, da znanje o starijem naslovu ne čini stečenje nepoštenim, jer po §-u 326. o. g. z. nepošteno stiče onaj, koji znade ili po okolnostima mora misliti, da je tudja (ne odsvojiteljeva) stvar, koju stiče. Dakle u slučaju predmjevane vlasnosti po §-u 372.—374. o. g. z., u slučaju dosjelosti (§§ 1498. i 1500. o. g. z.) bio bi novi tabularni stecioc, komu bi to poznato bilo, nepošten stecioc, jer bi se tada radilo o tudjoj stvari, a ne o odsvojiteljevoj. Zakon naime u §-u 440. o. g. z. upravo pretpolaže konkurenciju, gdje odlučuje prevencija, kojoj ne smeta, ako je stecioc u odlučnom času predaje dotično stavljenoga gruntovnoga zahtjeva znao tek o starijem naslovu drugoga konkurenta, dakle tek o njegovom obligatornom pravu proti odsvojitelju. Nema u tom djelu nepoštenja. Smeta tek znanje, veli se konačno u razlozima, da je tko već stekao posjed, jer se tek onda može stvar smatrati tudjom, te kasnije stečenje njezina posjeda (i tabularnoga) nepošteno je sticanje (§ 326. o. g. z.). —

Digitized by Google

Ovom je plenarnom rješidbom stol sedmorice preinačio svoju prijašnju praksu,[1] te se približio zakonskomu stanovištu, no nije ga sasvim usvojio, budući da n a z o r, da stečenju vlasništva smeta znanje, da je tko već stekao posjed, jer da se već onda može stvar smatrati tudjom, — nije na zakonu osnovan. Prema tome bi nazoru kasniji sticatelj, koji se je i u gruntovnici uknjižio kao vlasnik, radio nepošteno, mala fide, ako bi znao za stariji naslov drugoga sticatelja kao i za okolnost, da mu je stvar već i u posjed predana, pak dosljedno tome ne bi mogao ni uz svoj pravni naslov ni uz uknjižbu u gruntovnici steći vlasništvo odnosne nepokretnine, pak bi morao ranijemu sticatelju dozvoliti, da se on uknjiži u gruntovnicu kao vlasnik, a sam sa tužbom na ustup u posjed proti takovom ranijemu sticatelju i posjedniku ne bi mogao uspjeti.

Taj se nazor stola sedmorice ne može obzirom na pozitivne zakonske propise smatrati opravdanim i na zakonu osnovanim. Za stečenje prava vlasništva u slučaju dobrovoljnoga otudjenja treba da se »tečevni posao (Erwerbungsgeschäft) upiše u gruntovnicu, pak stečenje biva tek uknjižbom tečevnoga posla u gruntovnici. Uknjižba imade tu k o n s t i t u t i v n i značaj, te se vlasništvo stiče istom od časa upisa t. j. od časa, kada je gruntovna molba predana u nadležni uručbeni zapisnik (§ 431. o. g. z. i § 61. grunt. reda). Za stečenje vlasništva nije zato odlučan čas, kada je sačinjen odnosni pravni posao (kada je postao »pravni naslov« egzistentnim), ili kada je sačinjena ili predana tabularna isprava, niti je nužna predaja nekretnina u posjed (§§ 431., 441., 321., 322. o. g. z.). Doklegod se novi sticatelj ne upiše kao vlasnik, ostaje u gruntovnici upisani autor vlasnikom, i odnosne su nekretnine sastavni dio njegove imovine, pak vjerovnici mogu na njih voditi ovrhu, spadaju u stečajnu masu, a sticatelj traditione nema niti izlučne tužbe, a niti tužbe proti stečajnini na upis; — ni prigovora, kojim bi se proti vindikaciji stečajnine mogao uzdržati u posjedu tradirane mu nekretnine. Dakako i razumije se samo od sebe, da ovo ne vrijedi za onoga neknjiženoga posjednika, koji bi na koii originarni način na pr. dosjelošću stekao v l a s n i š t v o nekretnina.

Predajom nekretnina u posjed uz pravni naslov ne stiče se dakle vlasništvo, već samo (prema okolnostima pošteni i titulirani) posjed (§ 329. o. g. z.). Samo uz upis u gruntovnicu stiče se »zakoniti posjed stvarnoga prava glede nekretnina« koje su objekt gruntovnice (§ 321. o. g. z.). Stoga i predaja u posjed, bila ona osnovana i na pravovaljanom pravnom naslovu, ne radja stvarnopravni, nego tek obveznopravni učinak; ona samo proti tradentu i njegovim univerzalnim nasljednicima radja prigovor iz odnosnoga obveznoga pravnoga posla, na temelju kojega je predaja uslijedila, ali ne radja takav prigovor i proti singularnomu sukcesoru vlasnika ili njegovih univerzalnih nasljednika, jer sa vlasnosti stvari nepokretne prima doduše novi sticatelj terete, koji su zabilježeni u javnim knjigama, ali ne

[1] Vidi rješidbu pod brojem 759 u Čimićevoj zbirci.

Digitized by Google

preuzima i ona iskanja, što ih tko ima suprot prijašnjemu vlasniku (§ 443. o. g. z.).

Zla vjera, nepoštenje, koje je zaprekom stečenju vlasništva, može biti ili u neispričivom neznanju ili u svijesti činjenica, koje in concreto uzrokuju protupravnost upisa, a to se neispričivo neznanje i svijest moraju uvijek odnositi na stanoviti materijalno pravni razlog nevaljalosti upisa t. j. na takav razlog, koji bi činio odnosnu stvarnopravnu dispoziciju prema materijalnopravnim propisima općega gradjanskoga prava ništetnom. Ako dakle knjižni sticatelj znade samo za obveznopravnu vezanost autorovu propustiti odnosnu stvarnopravnu dispoziciju, ne predleži zla vjera, nepoštenje. Samo onda, ako bi kasniji sticatelj znao, da odsvojitelj nije više vlasnikom, dok njemu stvar otudjuje, ako bi dakle znao, da njegovom autoru manjka s t v a r n o pravo, da mu manjka s t v a r n o p r a v n a dispozicija sa nekretninom, koju otudjuje, kojom disponira, radio bi nepošteno, u zloj vjeri, te ne bi mogao steći vlasništva, jer niti gruntovna uknjižba ne može podijeliti prava, koje nije stečeno zakonitim putem.

Stoga tko proda dvima, prodao je obima materijalnopravno valjano, ako je do prodaje i gruntovnoga prenosa na kupca bio vlasnikom, pa tu onaj od obih kupaca stiče vlasništvo, koji je prije ishodio gruntovni upis, makar da je i znao za prijašnju kupoprodajnu pogodbu i predaju u posjed ranijem kupcu, jer sam § 440. o. g. z. ništa ne razlikuje, da li je stvar predana u posjed ili nije, pak se slučaj imade prosudjivati po gore razloženim načelima. A pošto predaja u posjed uz titul, kako je gore dokazano, ne radja stvarnopravni učinak za posjednika, nego samo obveznopravni, to je jasno, da i samo znanje o predaji posjeda prvomu sticatelju ne može kao puko znanje o obligatornom odnošaju biti nepoštenje, mala fides, koje bi priječilo, da kasniji sticatelj steče pravovaljano vlasništvo. Kasniji sticatelj znade, da on može potpunoma valjano po odnosnim zakonskim propisima steći vlasništvo, a posjed će dobiti temeljem svoga vlasništva od posjednika tužbom, ako mu ga ne bi htio po dobru ustupiti. Kako će autor odgovarati prijašnjemu sticatelju i posjedniku iz njihova medjusobnoga obligatornoga odnošaja, to se njega sasvim ništa ne tiče.

Na ovom zakonskom stanovištu stoji i praksa bečkog vrhovnoga sudišta, a i vladajuća doktrina je toga mnijenja kao o neprijepornom.[2]

Raniji sticatelj uživa kao posjednik posesornu zaštitu, a pripada mu i actio Publiciana proti osobi non dominus, da dodje do posjeda, ako ga je izgubio. Proti tradentu pak pristoji mu tužba iz odnosnoga obligatornoga odnošaja, na temelju kojega je uslijedila tra-

[2] S t u b e n r a u c h: Kommentar I.; — R a n d a: Eigenthumsrecht; — E x n e r: Publicitätsprincip; — H o f m a n n: Titulus u. modus; — K i r c h s t e t t e r ad § 440.; — S t r o h a l, W i n i w a r t e r, U n g e r i drugi. I Derenčin u svom »Tumaču k općem austrijskom gradjanskom zakoniku« zastupa takodjer to mnijenje.

Digitized by Google

dicija. No proti kasnijemu sticatelju, koji se je u gruntovnicu upisao i tako postao vlasnikom, nema nikakove ni tužbe ni prigovora. Stvarnopravne tužbe (reivindikacije, negatorije) nema, jer nema nikakva stvarnoga prava. Actio publiciana mu ne pripada već iz razloga, što je kod nje tužitelj uvijek neposjednik, koji je posjed izgubio (§ 372. i sl. o. g. z.). A kad bi se htjelo operirati i sa »tabularnim posjedom«, to mu ova tužba takodjer ne pripada, jer nikada nije bio tabularnim posjednikom, niti je taj posjed izgubio. Obligatorna mu tužba isto tako ne pripada, jer ne stoji sa upisanim vlasnikom u nikakvu obveznopravnom odnošaju, a gruntovna takodjer ne, jer nije uknjižbom povredjen (§ 148. grunt. reda) u svom stvarnom (knjižnom) pravu, kojega nema, budući da ga nikada nije ni stekao, (što i banski stol i stol sedmorice koncediraju, jer zabilježbu takovih tužbi u gruntovnici nikada ne dozvoljavaju).

I tako je evidentno, da sticatelj traditione ne može s tužbom uspjeti proti sticatelju, koji se u gruntovnici upisao i tako postao vlasnikom, makar ovaj i znao i o starijem naslovu i tradiciji nekretnina. Nasuprot imade uknjiženi vlasnik proti sticatelju traditione čistu vlasničku tužbu u smislu §-a 366. o. g. z. (reivindikacija) na ustup u posjed, s kojom bezuvjetno mora uspjeti, jer je pravovaljano postao vlasnikom, a tuženi posjednik nema proti njemu upravo nikakvoga prigovora.

Neispravan je dakle i na zakonu neosnovan nazor stola sedmorice, pa zato i po njemu spomenuti slučaj predmnijevane vlasnosti po §§ 372.—374. o. g. z. otpada, jer ove zakonske ustanove normiraju samo tužbu neposjednika, koji je posjed izgubio, proti posjedniku, koji nema nikakvoga ili samo slabiji naslov posjeda svoga. Ako dakle kasnijem kupcu, koji se je u gruntovnicu uknjižio, ili pače ako se i nije uknjižio, te istisnuo iz posjeda ranijega kupca, kome je bila nekretnina tradirana, a ovaj zakasnio, da se posesorno štiti u posjedu — ako, ponavljam, takvome kasnijemu kupcu pripada prvenstvo u smislu §-a 374. o. g. z. lih radi toga, što uz jednaki naslov posjeduje stvar, onda mu kod uslijedile uknjižbe mora u svakom slučaju pripadati prvenstvo radi njegova vlasništva, te mu se mora dati tužba proti stečniku traditione, a ne siliti ga, da na bilo kakav rafinirani način, a možda i silom, dodje do posjeda, u kojem bi onda i petitorno bio štićen.

A pošto je tako i de lege lata — (kako bi imalo da bude de lege ferenda, to je drugo pitanje i ne spada u okvir ove rasprave) — to bi bilo poželjno, da se stol sedmorice stavi na razloženo zakonsko stanovište, koje bi onda i niži sudovi slijedili, pa bi se na taj način doskora umanjio broj takvih parnica, kojih imade razmjerno vrlo mnogo, a radi prihvaćene navodne zle vjere su redovito i vrlo zamršene i dugotrajne. I sudovi bi naime i odvjetnici uputili stečnika traditione o stanovištu zakona i prakse, te se ne bi tako brzo upustio u parnicu kao sada, kada misli, da će uknjiženom vlasniku dokazati zlu vjeru, i tako se uzdržati u posjedu, a eventualno, ako je tužitelj, postići i gruntovni upis.

Digitized by Google

Kada se pak uvaži, da sudovi ne dozvoljavaju zabilježbu tužbe u gruntovnici stečnika traditione proti uknjiženomu stečniku, te da ovaj za njega eventualnu nepovoljnu osudu prije njezine pravomoćnosti redovito na taj način izigra, da nekretnine dalje proda takovu kupcu, kome stečnik traditione ne može dokazati nikakove zle vjere, jer je nekretnine stekao pouzdanjem u gruntovnicu (§ 1500. o. g. z.), ne znajući ništa o prijeporu, te tako stekao vlasništvo i posjednika istisnuo redovitim tužbenim putem iz posjeda, u kojem slučaju prodavaoc ne odgovara ovome za nikakovu štetu, — kada sve to uvažimo, kakvom nam se onda tek prikazuje praksa stola sedmorice? Naprotiv bi primjenom zakona u razloženom pravcu došla i institucija gruntovnice do onoga značenja, koje joj je i sam zakon namijenio, a koje je nastranom praksom naših sudova već prilično umanjeno.

Opažanja sa moje zadnje biljegovne pregledbe.

Piše: Mirko Renčević, kr. fin. savjetnik.

Vrlo daleko bi me odvelo, kada bih išao tumačiti pojedine paragrafe »Uredovne sbirke zakona i propisa o biljegovini i pravnoj pristojbi od godine 1883«, te pojedine paragrafe »Naredbe br. 20.000—1915.«, koja za Hrvatsku i Slavoniju vrijedi kao pristojbenik kod sudbenoga postupka parbenoga i izvanparbenoga. U ostalom bilo bi to i suvišno, jer je sve to dobro već učinio naš Kocian. Obavljajući prošle godine nadzornu biljegovnu pregledbu, padne mi na misao, da bi vrlo dobro bilo, kada bi se iznijele običajne pogrješke, koje svi čine u ovom obziru kod uredovanja, te ako bi se uz to protumačio pravi postupak. Time bi se mnogo piskaranja uštedilo, a suci riješili izdataka, koje moraju iz svoga džepa izdavati zbog štete, pričinjene državi. Iznijet ću stoga bez ikakova reda i sustava one slučajeve, za koje držim, da ih je vrijedno iznijeti i popratiti kratkim tumačem odnosno obrazloženjem.

1.) Priziv i utok ili ma koji pravni lijek. — Gotovo kod svih sudova sam ustanovio, da se pravni lijekovi manjkavo i nedostatno biljeguju. Ako se n. pr. radi o parnici, u kojoj je pravodobno prijavljena vrijednost — recimo sa 1.000 K, onda se priziv biljeguje sa 12 D dotično utok sa 4 D 50 p. Ali to nije dosta! Pravni lijek — i uopće ma koji podnesak kod suda ne podnaša se samo u jednom primjerku, nego najmanje u jednom primjerku i jednom napisu dotično u dva primjerka. Imade li se utok ili ništovna žaoba u maličnom postupku podnijeti u jednom primjerku i jednom napisu — ako se radi lih o dvjema strankama, naime o tužitelju i tuženiku — onda se kod vrijednosti parnice od 1.000 K, mora utok (ništovna žaoba) biljegovati sa 4 D 80 p., t. j. za prvi primjerak 4 D 50 p. a za napis 30 p., svega 4 D 80 p. Podnaša li se u istom slučaju u redovitom parbenom postupku, mora se on biljegovati sa 13 D, t. j. 12 D za prvi primjerak, a 1 D za drugi primjerak.

Digitized by Google

Kako se imadu sastavljati i podnašati pojedini podnesci pred sudom u maličnom postupku, redovitom postupku itd.; zatim dali uopće i koji primjerak ostaje kod suda, ja — duše mi — ne znam pravo. Da mogu savjestno vršiti svoje dužnosti kao nadziratelj biljegovanja, zavirio sam malo u gradjanski parbeni postupnik, pa onda i u »Tumač gradjanskog parbenog postupka« od Rušnova, — ali nisam mogao dovoljno, odlučno i konačno izmiriti svoju savjest. U našim pristojbenim zakonima nigdje nema o tom govora, a ni Kocian nigdje o tom ništa ne govori. Stao sam zatim pitati suce i odvjetnike za njihovo mišljenje. Jedan mi je kazao ovako, drugi onako. Napokon sam službeno zamolio delegaciju ministarstvo financija u Zagrebu za iscrpljivu uputu o tom, kako se imaju pojedini podnesci pred sudom podnašati, te dali i koji primjerak ostaje kod suda. Ali do danas nije stigao odgovor na tu zamolbu. Ako odgovor ne stigne još za šest mjeseci, iznijeti ću to pitanje u ovom našem glasilu, ne bi li se tko našao, da na nj odgovori, da se to pitanje ipak rasčisti i pravo stanje utvrdi.

Prema § 33. naredbe br. 20.000—1915. nije dosta, da se otpadajuća biljegovina d o i s t a podmiri, nego se mora podmiriti na p r o p i s a n i n a č i n t. j. tako, da se na p r i m j e r a k p o d n e s k a, k o j i o s t a j e k o d s u d s k i h s p i s a, p r i l i j e p i t o l i k o b i l j e g a, k o l i k o p o s m i s l u n a r e d b e br. 20.000—1915. ide n a s v a k i p r i m j e r a k, n a p i s i l i p r i l o g. Ova se odredba morala dopuniti s jednom ministarskom okružnicom, jer imade slučajeva, da se ne mora ni jedan primjerak priklopiti sudbenim spisima, te je odredjeno, da se u tom slučaju imaju otpadajuće pristojbe podmiriti n a b i l j e g o v n o m a r k u, oproštenom od biljegovine. Medjutim, i taj dopunjak je manjkav. U §-u 292. grpp. kaže se naime, da obje stranke mogu nakon što bude parnica dovršena, zahtijevati svoje spise, koje je koja stranka predala. Prema tome može se dogoditi, da nadziratelj biljegovine od svih raspravnih spisa ne nadje ništa osim skladnika i zapisnika ob uskladi. Ako to uvažimo, onda vidimo, da § 33. naredbe br. 20.000—1915. skupa sa ministarskom okružnicom br. 73.531—1916. nije u skladu sa našim gradjanskim parbenim postupnikom, pa da bi se imalo reći ovako: »Biljegovina za sve podneske, koje stranka u parbenom postupku podnaša sudu, može se propisno podmiriti samo na biljegovnom arku«. Za zapisničke podneske dakako da ovo ne vrijedi, jer oni — kakvi god bili, — ostaju vazda kod suda. Vidimo dakle, da je vrlo važno pitanje ne samo, koliko se ima podmiriti, nego i kako se ima podmiriti.

2.) *Zapisnik sa osudom dotično zapisnik sa skladnikom.* — U vrlo mnogo slučajeva sam naišao, da se nedostatno biljeguje zapisnik sa osudom dotično zapisnik sa skladnikom. Ako je n. pr. predmet parnice 200 K, često se zapisnik sa osudom — dakle na kom se ustanovljuje, da je osuda izrečena (mališni postupak) — biljeguje sa 4 D; ili ako je vrijednost parnice 1.000 K, zapisnik sa skladnikom se biljeguje sa 12 D. Ali to nije dosta! Tim je plaćena biljegovina otpadajuća na osudu, a povrh toga ima se još platiti u svakom slučaju (vrijednost parnice preko 100 K) po 1 D za sam zapisnik. Imamo dakle u takovu

Digitized by Google

slučaju uvijek dvije pristojbe: a) za zapisnik; b) za samu osudu. — O tom, da se pristojba za osudu plaća ili kod izrečenja (proglašenja) osude ili pako na skladniku. napisao je Kocian tumačenje kod § 73. naredbe br. 20.000—1915. Mladoga suca nije moguće uvjeriti, da se pristojba mora u redovitom parbenom postupku platiti već na skladniku.

Što će biti u slučaju, ako stranka plati pristojbu za osudu na skladniku, a sudac nakon toga odredi još preslušavanje svjedoka, kojih su iskazi za tužitelja nepovoljni, pa ovaj podnese molbu za odustaju od daljnjega postupka prije, nego li je sudac izradio osudu. Hoće li stranka moći moliti povratak biljegovine dane za osudu? Hoće! (§ 53. naredbe). Vrlo je važna stvar, da se sada plaća pristojba za osudu odmah — ne čekajući na pravomoćnost — i u parnicama preko 5.000 K; dakle dotična odredba § 13. naredbe br. 20.000—1915. ne vrijedi više.

3.) Ima slučajeva, da se pogrješno izračunava pristojba za osudu u parnicama sa vrijednošću preko 2500 K a ispod 5.000 K. Tako n. pr. za iznos od 4.000 K podmirena je pristojba za osudu sa 36 K, a zapisnik ništa, a trebalo je zapravo u ime osude podmiriti 48 D a za zapisnik 1 D. U drugom slučaju plaćeno je od utuženog iznosa od 4.600 K pristojba za osudu 49 K. Cjelokupnu skrižaljku iznio sam na strani 657. našeg »Mjesečnika« od god. 1915. u svojim »Napomenama k naredbi br. 20.000—1915.«, gdje sam ujedno istaknuo pojedine nedostatke i pogrješke same naredbe još za onda, dok nije izišao Kocianov »Tumač«, na koji naše suce i ovom zgodom upućujem.

4.) Pogrješno se i nedostatno katkada podmiruje pristojba za osudu kod iznosa preko 5.000 K. U § 13. naredbe jasno je predočeno, koji se postotak ima primijeniti u pojedinom slučaju. To vrijedi i danas (do konca kolovoza 1921.) tim, da se izračunati iznos ima čitati u dinarima; n. pr. ako je vrijednost parnice50.474 K, proračunava se pristojba za osudu ovako; Najprije se taj iznos zaokruži na iznos od 50.480 K i uzme u ime osudne pristojbe 1.4%, dakle 50.480 puta 1.4% = 706.72 K — dakle 706 D. 72 p. O zaokruživanju kao i uopće o plaćanju pristojbe za osudu preko 5.000 K vrijedi Kocianovo tumačenje § 13. naredbe br. 20.000—1915. Taj paragraf je dakako promijenjen — kako je rečeno pod točkom 2.) — u toliko, što se sada pristojba za osudu — bez ikakova obzira na iznos dakle i na vrijednost preko 5.000 K plaća odmah na zapisniku sa skladnikom, a ne kao dosad istom nakon pravomoćnosti osude.

5.) *Izvaci iz gruntovnih knjiga.* — Ovi izvaci se biljeguju redovito nedostatno, naime sa 2, 4, 8 K, a tek po koji put sa 16 K. Pravo stanje je ovo: Izvaci iz gruntovnih knjiga imali su se od arka do 15. travnja 1920. biljegovati sa 2 K, zatim do 31. listopada 1920. sa 8 K, a počevši od 1. studenoga 1920. dalje sa 16 K. Ovakovo rješenje sam izazvao putem delegacije ministarstva financija u Zagrebu dokazujući, da izdavanje gruntovnih izvadaka ne spada u sudbeni postupak ni onda, kada se izvadak iz gruntovnih knjiga ima upotrebiti lih pred sudom. Zato se izvorna pristojba od 2 K. imade povisiti sa 100%

Digitized by Google

po čl. 10. a onda opet po čl. 11. privremenoga zakona o budžetskim dvanaestinama od 4. travnja 1920, napokon od 1. studenoga 1920. opet sa 100%, — dakle konačno sa 16 K.

6.) *Vrijednost parnice.* M. K. podnese kot. sudu u K. tužbu protiv Ž. L. na razrješenje kupo-prodajne pogodbe i povratak danoga predujma. U tužbi se kaže, da su se pogodili, da M. K. kupuje od Ž. L. za 14.200 K konja pod uvjetom, da je konj bez mane, što se imade unutar stanovitoga vremena iskušati. U to ime unaprijed mu daje 8.000 K, a ostatak će mu dati nakon izminuća roka, u kojem se ima ispitati, da li je konj doista bez mane. Budući da je naknadno pronadjena mana, dignuta je spomenuta parnica. Ovdje je sudac krivo uzeo, da je predmet parnice: povrata danoga predujma od 8.000 K, pa je biljegavao skladnik sa 96 K. Zapravo se ovdje radi o razrješenju kupo-prodajne pogodbe glede 14.200 K, a kada to bude izrečeno, onda dakako samo po sebi slijedi i povratak danoga prethodnoga iznosa od 8.000 K. Valjalo je dakle biljegovati zapisnik sa skladnikom sa 185 D 60 p.

7. *Upisna pristojba za* uknjižbu prava zaloga za koju glavnicu iznosila je za vrijeme od 6. travnja do 30. studenoga 1920. mjesto 0.7% zapravo 1.4%. Počam od 1. prosinca 1920. dalje — pa i danas — iznosi opet 0.7%.

8.) *Dužnost suca glede podmirivanja pristojbi.* Sudac nije dužan samo gledati, da sve pristojbe u sudbenom postupku budu potpuno i propisno podmirene, nego da i sve isprave, koje stranka doprinaša, budu sa potpunom i ispravnom biljegovinom providjene. Inače ne smije uzeti u raspravu dotični predmet. Veterinarska svjedodžba, izvaci iz matice rodjenih (krštenih) umrlih i vjenčanih, kao i u opće sve svjedodžbe, imale su biti za vrijeme od 6. travnja do 31. listopada 1920. providjene biljegom od 4 K, a od 1. studenoga 1920. dalje sa biljegom od 8. K. Sudac, koji preuzme raspravu na temelju tako nedostatne biljegovanih isprava, odgovoran je za manjak.

9.) *Temelj za odmjeru odnosno ustanovljenje osudne pristojbe.* Ustanovio sam u nekoliko slučajeva i u maličnom i u redovitom postupku, da se pristojba za osude dotično nagodu podmiruje prema dosudjenom odnosno nagodjenom iznosu. Ovo ne valja. Pristojba se za osudu odnosno za nagodu plaća prema §§ 12. i 13. naredbe br. 20.000—1915. bez obzira na veličinu uparničenoga predmeta uvijek prema sniženoj vrijednosti parnice ili postupka dogodice prema sniženoj vrijednosti parnice, a nikada ne prema dosudjenom iznosu odnosno prema nagodjenom iznosu. Ako je dakle Petar tužio Pavla radi 5.000 K, platit će se za pristojbu osudnu 60 D, ma da bude Pavle osudjen na platež samo 3.000 K. Ali ako — makar baš i na zadnjem ročištu — Petar snizi svoj tužbeni zahtjev na 3.000 K, imat će se pristojba za osudu platiti samo sa 36 D. Isti je postupak, ako dodje do nagode.

Digitized by Google

10.) *Vrijednost parnice.* Vrlo se raznoliko — a rijetko kada ispravno — postupa u parnicama, u kojima n i j e o z n a č e n a v r i j e d n o s t p a r n i c e ni u tužbi a ni na prvom ročištu. To naročito biva kod vlasničkih tužbi. Obično se za zapisnike uzima 1 D, što je inače ispravno, a kada dodje do izrečenja osude, zahtijevaju neki suci od stranaka, da doprinesu od općine uredovnu svjedodžbu glede p r o m e t n e vrijednosti uparničenih nekretnina; ili se pako onako od oka biljeguje zapisnik sa 16, 20, 30 D. Ako dodje do pravnoga lijeka, i taj se biljeguje od oka, samo nikada ne ispravno. Ovo nije dobro. Ima se ovako postupati: Ako stranka ne prijavi u tužbi ili najkašnije na prvom (raspravnom) ročištu vrijednost inače procjenljivoga predmeta parnice, uzima se u postupku pred kot. sudom, da je vrijednost 1.000 K, a ako se stvar raspravlja pred sudbenim stolom, uzima se, da vrijednost parnice iznosi 2.500 K. Prema tomu se onda biljeguju svi zapisnici, dapače i dogodični pravni lijekovi sve, dok ne dodje do osude ili nagode. Kada bude osuda izrečena ili nagoda sklopljena, pošalje se ona por. uredu radi odmjere otpadajuće pristojbe, pa kad se stranka iskaže uredovnom namirom (potvrdom), da je otpadajuća svota uplaćena, onda joj istom može sudac uručiti osudu. (Vidi potanje §§ 25, 27 i 58 naredbe br. 20.000—1915.).

U čemu se sastoji prijavljivanje vrijednosti predmeta parnice, kolika se vrijednost može prijaviti i da li se je dužan sudac toga držati potanje sam razložio u svojem prikazu. Ovdje spominjem samo ovo: Stranka u svojoj tužbi može nekoga tužiti na priznanje prava vlasništva nekretnina cijele Like i Krbave, pa može označiti kao vrijednost 100 K. Sudac mora stvar raspravljati, a da nije dužan ni ovlašten, da ispituje opravdanost prijavljene vrijednosti. Na zapisniku sa skladnikom platit će se u ime biljegovine 120 D. Danas se ne može ni jedna osuda uručiti stranci, dok nije prethodno uplaćena otpadajuća pristojba bilo u biljezima kod suda bilo u gotovu kod por. ureda. Kada imamo ustanovljenu pristojbu za osudu — dakle i ustanovljenu vrijednost parnice — lagano je odrediti, kolika će se pristojba imati platiti od pojedinih pravnih lijekova.

Ne mogu propustiti, a da ovdje ne spomenem, da je jedan sud poslao por. uredu nekoliko jur uskladjenih parnica sa upitom, da li je pristojba za osudu valjano podmirena dotično koliko treba podmiriti. Medju takovim uskladjenim parnicama bilo je i takovih, koje potječu iz uporabnih pogodaba. Ovo nije ispravan postupak. Por. ured niti je dužan, niti ovlašten — a po koji put i ne zna — dati uputu sudu glede valjanosti podmirenih osudnih pristojbi. Prema § 58. naredbe br. 20.000—1915. dužni su sada por. uredi odmjeriti pristojbu za osudu samo onda, ako vrijednost predmetne parnice nije bila pravodobno prijavljena, što se obično i redovno dogadja kod v l a s n i č k i h t u ž b i.

11.) *Povrata u prijašnje stanje.* — U Lici sam kroz ovo sedam godina nailazio, da se moli povrata u prijašnje stanje (obnova postupka) samo zbog nesakrivljeno promašenoga ročišta tj. tužena stranka ne dodje na urečeno ročište i tako bude osudjena iz

Digitized by Google

ogluhe. Za onu odluku, kojom sud izriče, da se zamoljena obnova postupka dozvoljava ili ne dozvoljava, ima se platiti 2 D, ako je vrijednost predmeta parnice do 100 K; ako je pak vrijednost predmeta parnice preko 100 K, plaća se za takovu odluku 5 D. No u dozvoljenoj obnovljenoj parnici mogu se sukobiti od jedamput tri pristojbe. Događja se to, kada na odredjenom ročištu povodom molbe za obnovu postupka sudac stvori zaključak, da se dozvoljuje zamoljena povrata u prijašnje stanje, pak se u isti mah rasprava počne i dovrši izrečenjem osude. Onda na jednom arku možemo imati tri pristojbe i to: 1) pristojbu za zapisnik od 1 D; — 2) pristojbu za izrečenje odluke o povrati u prijašnje stanje 5 D; 3) vrijednost parnice 1000 K — pristojba za osudu 12 D. U obnovljenoj parnici ima se podmiriti svaka pristojba i bez ikakova uračunanja jur od prije plaćene pristojbe; dakle se mora i za novu osudu platiti pristojba u podpunom iznosu.

12.) *Temelj podnesovne pristojbe kod gruntovnih molbi i ujedno temelj za 0.7% upisnu pristojbu.* Dane T. iz K. zamolio je uknjižbu prava zaloga na nekretninama Milana G. iz K. radi glavnice 200 K i iznosa od 20 K u ime ovršnih troškova. Ova molba je biljegovana samo sa 2 D 10 p., dok u ime upisne pristojbe nije ništa plaćeno. Ovaj postupak nije ispravan. Molba kao takova imala se biljegovati sa 3 D i još 60 para za barem dva napisa; zatim se imalo platiti u ime upisne pristojbe od 220 K 0.7%, što iznosi 1 K 54 f. Temeljem se naime biljegovne (podnesovne) kao i upisne pristojbe kod grutovnih molbi imade uzeti svota glavnice i svota ustanovljenih pripadaka. Medju pripatke spadaju takodjer i eventualni troškovi utjerivanja (Vidi Kocianov tumač str. 167 i 168).

13.) *Dražbena molba.* O dražbenoj molbi sam nešto malo natuknuo u »Mjesečniku« od god. 1915. na str. 184 i od god. 1917. na str. 532, dalje u svojoj raspravici pristojbe u postupku pred mjesni sudom, te sam napokon potanje i odlučno — a onda sam mislio, da će to biti i konačno — o tom izrekao svoje mišljenje u svojem prikazu Kocianovih tumača. U prvom slučaju izrekao sam svoju bojazan, da upravno sudište ne čini pravo, kada za dražbene molbe kod pokretnina zahtijeva za molbu 1 K ili 40 f. već prema tomu, dali se radi o iznosu do 100 K ili preko 100 K. U drugom slučaju sam nastojao dokazati, da dražbenih molbi glede nekretnina u postupku pred mjesnim sudom i ne može biti. Napokon sam u svom prikazu nastojao dokazati, da Kocianov tumač na strani 13. glede dražbenih molbi nije ispravan, jer nema nikakova uporišta u zakonu. Zakon odnosno odredba kaže ovako: »Na prvi arak prvoga primjerka dražbene molbe, zatim kako u parničnim tako i vanparničnim gradjanskim sudskim postupcima na prvi arak prvoga primjerka takovih podnesaka, u rješenju kojih treba izdati izrok (oglas), imade se podmiriti pristojba od 2 K.« Ja tu odredbu čitam ovako: Na prvi arak prvoga primjerka dražbene molbe . . . . (ispustiv ostalo, jer ne spada amo), imade se podmiriti pristojba od 2 K. Tu se ne odredjuje ništa o tome, da li se radi o dražbi pokretnina ili nekretnina, kao što ni o tome, da

Digitized by Google

li se radi o iznosu do 100 K ili preko 100 K. Kaže se jednostavno: Za prvi arak prvoga primjerka plaća se 2 K. Da se doista taj odlomak ima tako čitati i razumijevati, vidi se to iz osude upravnoga sudišta da se ne mora glede dražbene molbe tek izdati izrok (oglas)izdati, pa br. 1372, koje je izreklo, da ta pristojba od 2 K ide na dražbenu molbu i onda, ako se ona tiče pokretnine, i to zato, jer naredba odnosno zakon u tom obziru ne pravi razlike. Prema tomu ako imademo samo dvije stranke, plaća se za prvi arak prvoga primjerka dražbene molbe bez obzira na iznos i bez obzira na to, dali se moli dražba pokretnina ili nekretnina, u vijek 2 D. Za drugi se primjerak pako plaća 1D ili 40 p. prema tome, da li se moli dražba za iznos do 100 K ili preko 100 K. Ako se uz ta dva primjerka treba i jedan napis, plaća se za napis 20 ili 30 para, prema vrijednosti, glede koje se moli dražba (do 100 K ili preko 100 K).

Ne mogu završiti ovu točku, a da ne pokažem, kako ja dalje čitam i razumijevam izneseni drugi odlomak iz §. 3. naredbe br. 20.000—1915. Prvu sam izreku rekao gore, a druga izreka glasi ovako: . . . . (ispustiv početak jer ne spada ovamo) zatim kako u parničnim tako i vanparničnim gradjanskim sudskim postupcima na prvi arak prvoga primjerka takovih podnesaka, u rješenju kojih treba izdati izrok (oglas), imade se podmiriti pristojba od 2 K.« Ja tu dakle vidim, čitam i razumijevam dvije izreke, koja je svaka za sebe samostalna, te smisao jedne izreke ne utječe na drugu izreku. Zato zaključujem, da se ne mora glede dražbene molbe tek izdati izrok (oglas), pa da se ima zahtijevati pristojba od 2 K. Izdao se izrok ili ne, je li se dražbena molba tiče pokretnina ili nekretnina, je li se ona tiče iznosa do 100 K ili preko 100 K, *svejedno* se mora za prvi arak prvoga primjerka dražbene molbe platiti 2 K odnosno 2 D.

Možda će ovo pitanje glede dražbenih molbi, naročito nakon izdanja osude upravnoga sudišta, konačno biti riješeno. Ali nije isključena mogućnost, da bi se i protivno moglo dokazati.

14.) *Potrebiti broj napisa kod gruntovnih molbi.* — Mića i Ika R. iz S. mole uknjižbu prava vlasništva proti Gjuri P. iz S. na temelju kupoprodajnoga ugovora tim, da se označene čestice na njih prepišu sa postojećim teretima. Biljegovina je plaćena sa 3 D za molbu i sa 90 para za tri napisa. Ali to nije dosta! Iz gruntovne odluke proizlazi naime, da su o rješenju obaviješteni još i Milan i Latinka H., koji su imali uknjiženo pravo doživotno uživanje dotičnih nekretnina. Prema tomu trebalo je platiti biljegovinu još i za ta dva napisa po 30 para. Ovaj nam slučaj pokazuje, kako je na prvi — doduše površni — pogled jasno, da je biljegovina dostatno podmirena, ali kada se sastavlja i izdaje rješenje, mora se uvidjeti, da je biljegovina manjkavo podmirena bila. Za to držim, da se u takovu slučaju ne smije davati rješenje nikomu, dok nije zakonita pristojba u cijelosti podmirena. Moglo bi se i zakonom odrediti, da se potrebna biljegovina, ako se naknadno ispostavi, da nije podmirena, mora najkasnije prije uručenja rješenja tražiti.

Digitized by Google

15.) *Biljegovanje u parnicama radi smetanja posjeda.* — a) O biljegovanju zapisnika sa konačnom odlukom u parnicama radi smetanja posjeda ću samo ukratko istaknuti svoje mnijenje. Prema § 10. naredbe br. 20.000—1915. plaća se za konačnu odluku 6 K, pa ako se dotični zapisnik sastoji samo iz jednoga arka, ide na sti arak biljeg od 1 K svega dakle 7 K, dotično sada 7 D. Ali ako je predmet parnice vrijedan do 100 K, plaća se za konačnu odluku 2 K, a za zapisnik 40 f; kod vrijednosti pako preko 100 K, do 1.500 K plaća se za konačnu odluku 5 K, a za zapisnik 1 K, svega dakle 6 K dotično 6 D. Plaća se dakle za zapisnik od jednoga arka sa konačnom odlukom 1) 2 D 40 p.; 2) 6 D i 3) 7 D.

Obično se tužbe radi smetanja posjeda sastavljaju tako, da se u glavnom i isključivom ističe i dokazuje momenat s m e t a n j a, a da se pri tom ne označuje vrijednost pod parnicu uvučenoga predmeta. Ako stranka ni na prvom ročištu ne označi vrijednost parnice, o n d a j a u z i m a m d a j e v r i j e d n o s t p a r n i c e p r e k o 1.500 K., p a k z a h t i j e v a m za z a p i s n i k od j e d n o g a a r k a s a k o n a č n o m o d l u k o m 7 D. Jedan bi sudac silom htio, da se tu dade primijeniti §. 27. naredbe br. 20.000—1915., pa da se takav zapisnik sa konačnom odlukom ima biljegovati samo sa 5 D dotično sa 6 D, jer da se uzima za temelj predmijevana vrijednost od 1000 K. No takova se predmnijevana (fiktivna) vrijednost uzima za temelj samo do osude, a konačna odluka kod smetanja posjeda je takodjer osuda svoje vrsti, pa se osuda mora prema §-u 68. slati kr. poreznom uredu radi odmjere pristojbe za osudu. Moje je dakle mnijenje, da se zapisnik sa konačnom odlukom u parnicama radi smetanja posjeda, ako vrijednost u parnicu uvučenoga predmeta nije prijavljena, imade biljegovati sada sa 7 D.

b) *Ništovna žaoba.* — Ako se gornja moja tvrdnja prihvati kao ispravna, ima se ništovna žaoba biljegovati prema §. 19. naredbe sa 5 D 80 p. tj. za vrijednost preko 1500 K do 2.000 K plaća se za prvi primjerak ništovne žaobe 5 D 50 p, a jer se ništovna žaoba ima podnijeti još i sa jednim napisom (ne u dva primjerka!), ide za napis još 30 p, svega dakle 5 D 80 p. Upravo me čudno iznenadilo, kada mi je jedan sudbeni vijećnik, koji inače slovi sa svoga temeljitoga pravničkoga znanja, uzeo dokazivati, da se tu ima uzeti za temelj vrijednost 1000 K, pa da se ništovna žaoba ima biljegovati sa 4 D 50 p, odnosno 4 D 80 p.

16.) Jedan sudac daleko nakon 6. travnja 1920. zaključuje zapisnike i zapisničke tužbe sa ovim dodatkom: Zaključeno tim, da je stranka pozvana na doprinešenje biljega od 1 K ili 2 K 40 f. itd. Da ovo nije imalo smisla, a ni svrhe ni prije 5. travnja 1920., razložio sam u »Mjesečniku« god. 1917., na str. 411. a kamo li danas, kad sudac ne smije ništa »uzeti u rad«, dok nije otpadajuća pristojba prethodno plaćena.

17.) *Početak odgovornosti zbog propusta biljegovanja.* Nekoji su mi suci tvrdili, da oni ne mogu odgovarati za propuste biljegovanja odnosno za manjkavo biljegovanje, počam baš od 6. travnja 1920.,

Digitized by Google

nego istom od 19. lipnja 1920., jer da je onda njima stigla okružnica od hrv.-slav. zem. vlade, odjela za pravosudje, u kojoj se razjašnjuju pojedine ustanove zakona od 4. travnja 1920. o budžetskim dvanaestinama. I meni je malo čudno i posve nepojmljivo, da zakon, koji izidje u Beogradu 6. travnja, imade obvezatnu moć još istoga dana za suca u Lapcu i Udbini, kamo je dotični broj Službenih Novina mogao dospjeti najranije nakon osam dana. Ali tu je izlišno, kada zakon tako odredjuje. Suci neka to obrazlažu u svojem utoku protiv izdane odluke, kojom se pozivaju na platež »pričinjene državi štete«.

18.) *Gruntovni postupak.* Ako se moli prenos nekretnina na temelju kakvog o č i t o v a n j a pa nije vrijednost označena, mora se uzeti, da je vrijednost predmetnih nekretnina preko 200 K pa dotičnu molbu valja biljegovati sa najmanje 14 K 40 f odnosno 3 D 60 p. Ovo je upozorenje uostalom danas bez vrijednosti, jer sada ne smije gruntovna vlast ni primiti molbu za prenos nekretnina, ako stranka nije molbi priklopila potvrdu (namiru) por. ureda o uplaćenoj pristojbi glede predmetnih nekretnina. Gruntovničar, koji makar samo donekle poznaje pristojbene propise glede prenosa nekretnina, odmah će prema visini odmjerene pristojbe moći znati, da li se radi o vrijednosti do 200 K ili preko toga iznosa. U ostalom prenosi nekretnina, vrijednih ispod 200 K, rijetko se sada dogadjaju i ovdje u siromašnoj Lici.

19.) *Reproducijonalna molba.* Naredba br. 20.000—1915. zove je n a d o p u n i d b e n a molba. Kada će nastati ovakova nadopunidbena molba u gruntovnom postupku, odlučuje § 129. grunt. reda. Ako se podnešena molba zbog manjkavosti o d b i j e, što biva isključivo ovdje u Lici, ne može biti govora o nadopunidbenoj molbi, nego o posve s a m o s t a l n o j molbi. Za to se ta nova, samostalna molba, mora u potpunom iznosu — dakle i glede biljegovine za napise — snabdjeti sa redovito otpadajućim biljegovkama. Ako se pako stranka poziva od strane gruntovne vlasti na nadopunjenje koje manjkavosti prije, nego li je ta molba riješena ili odbijena, dapače i nakon što je molba p o v o l j n o riješena, onda nastaje riječ o nadopunidbenoj molbi. Ova se biljeguje sa 50 p ili sa 1 D već prema tomu, da li se radi o vrijednosti do 100 K ili preko 100 K. Pošto se — kako je gore već rečeno — danas rijetko prenašaju nekretnine, vrijedne ispod 200 K, možemo općenito reći: Za nadopunidbenu molbu plaća se 1 D. To je onda cijela pristojba — podnesovna, — jer se za napise ne mora ponovo plaćati, buduć da su oni podmireni već na prvoj molbi. Kroz ovim sedam godina moga službovanja u Liki, nisam ovakove nadopunidbene molbe vidio, premda sam dosta gruntovnih molbi prebacio prigodom vršenja nadzorne biljegov. pregledbe.

20.) *Pomanjkanje biljega kod maloprodavaoca biljega.* Bio sam na biljegovnoj pregledbi u D. L. i baš u 12 sati dodje stranka na uredovni dan iz daljine od 40 klm. i hoće da dade tužbu zbog smetanja posjeda. Sudac ište biljege, a stranka kaže, da je bila kod svih maloprodavaoca biljega, ali da nije mogla nigdje biljege dobiti. Sudac je izjavio, da će iznimno sa strankom sastaviti zapisnik i bez biljega, ali da ne će dalje ništa poduzimati, dok ne bude doprinesen otpadajući

Digitized by Google

biljeg na tužbu. Ovaj postupak nije ispravan. Ako stranka ne donese potrebne biljege, ne može se nikakov zapisnik ni započeti. Ako se doista dogodi, da baš ni kod jednoga maloprodavaoca nema biljega na zalihi, onda stranka može podnijeti prijavu financ. oblastima, pak će se preduzeti odgovarajući postupak. — Jedan mi je sudac rekao, da se ovakov strogi postupak ne može provadjati, jer da se redovito ne zna, dokle će parnica dotjerati. Ja sam rekao ovo: »Ako stranka hoće da podnese zapisničku tužbu, ne smije se pero zamočiti, dok nije priljepljen biljeg — recimo u redovitom postupku radi 500 K — od 2 D 30 p. Ako se pisanje te zapisničke tužbe tako produlji, da nije gotova na jednom arku, onda se nesmije drugi arak ni započimati, dok nije opet prilijepljen biljeg od 1 D. Ako se stvar svrši već na prvom ročištu (biljeg za zapisnik ima biti podmiren prije nego se počme zapisnik sastavljati) tako, da dodje do skladnika, onda se isti ne smije ni započimati — naime skladnik sam — ako stranka prije toga nije platila odgovarajući biljeg za osudu«. Sudac imade postupati u cijelom svojem uredovanju tako, da svaki korak (sudski čin) bude i u n a p r e d biljegovinom podmiren, kako to već zakon odredjuje.

Baš sam bio na biljegovnoj pregledbi u K., gdje su me stigle Službene Novine, u kojima je izišao Privremeni zakon o državnoj trošarini, taksama i pristojbama od 27. lipnja 1921. Nakon što sam ga letimice pročitao, rekao sam tamošnjem sucu: »Odsada ne će sudac plaćati državi samo pričinjenu štetu nego i 20-struku (trebao sam zapravo reći 5-struku) globu«. Na to će mi sudac: »E, ako ćemo tako, onda ću ja, čim čujem, da mi se stranka u hodniku približuje, s otvorenim revolverom u ruci skočiti pred vrata uz poklik: S t o j! n o s i š l i b i l j e g e?« Ovo je dakako rečeno malo u šali, ali tko to bude u zbilji provadjao, ne će se kajati.

21.) Jedna stranka došla je gruntovnoj oblasti i u zapisnik stavila molbu za uknjižbu prava vlasništva kupljenih nekretnina. Gruntovna oblast na to odlukom obavijesti stranku, da se ta njezina zapisnička molba ne će moći stvarno riješiti, dok stranka ne iskaže potvrdom por. ureda, da je otpadajuća pristojba plaćena. Ja držim, da bi u tom slučaju mogla stranka jednostavno doprinijeti zahtjevanu potvrdu o uplaćenoj pristojbi, pa bi se na temelju toga mogla konačno njezina molba riješiti. Ne bi se dakle trebalo podnašati ni nadopunidbenu molbu a pogotovo ne ponovnu molbu. Ovo medjutim vrijedi samo za prošlost, jer u buduće gruntovna oblast ne će moći ni primiti molbu za uknjižbu prava vlastništva, ako stranka prethodno potvrdom por. ureda ne iskažež da je otpadajuća pristojba u redu plaćena.

22.) *Gruntovni postupak.* S. T. iz N. podnijela je molbu za uknjižbu prava zaloga za glavnicu od 200 K i 50 K dogodičnih troškova proti N. N. iz M. na nekretninama u gr. ul. br. 153 p. o. D, pak je ta molba biljegovana sa 2 D 10 p, a u ime upisne pristojbe je podmireno 1 D 40 p. Ova je pogrješno! Upisna pristojba odmjeruje se ne samo od glavnice, nego i od ustanovljenih pripadaka. Dakle u ovome slučaju je temelj za odmjeru u p i s n e pristojbe 250 K. Ako to uvažimo,

Digitized by Google

onda je isti temelj i za p o d n e s o v n u pristojbu tako, da se ima platiti zapravo 3 D 60 p a ne 2 D 10 p ili ukupno se je imalo platiti u ime podnesovne i upisne pristojbe: 3 D 60 p više 1 D 75 p tj. 5 D 35 p, kako je to već pod toč. 12. predočeno. Nego kada bude stranka molila uknjižbu b r i s a n j a gornje glavnice od 200 K, onda se slika mijenja. U tom slučaju je naime temelj za odredjenje podnesovne pristojbe iznos od 200 K, jer će se pripaci i onako iz ureda imati podjedno brisati. Prema tomu platit će se na takovu molbu u ime podnesovne pristojbe samo 2 D 10 p tj. za samu molbu 1 D 50 p i za dva napisa 60 para.

23.) Jedan me sudac pitao za uputu u ovom slučaju: M. podnese tužbu protiv L. zbog 1000 K. Na odredjeno ročište dodje samo tuženi L. i hoće da dade očitovanje sa obranom u zapisnik. Hoće li sudac moći takovo očitovanje primiti, a da dotični zapisnik ne bude biljegovan, jer prema trećem odlomku §. 43. naredbe br. 20.000—1915. zapisnike u parbenom postupku imade biljegovati tužitelj, u čiju se korist redovito i sastavljaju. Držim da je ovdje lagan odgovor: Ako tuženi želi što dati u zapisnik (obranu ili zahtjev za dangubu i slično), čini to lih u svoju korist, pa ima prema prvom odlomku spomenutoga § 43. on da plati biljeg za taj zapisnik.

Ja sam doduše u financ. službi — savjetnik, ali bih i ja sada molio za jedan savjet. Imade slučajeva, da se radi uspješnoga dokončanja parnice moraju preslušavati svjedoci — dapače i nakon što je parnica uskladjena — koji stanuju na području izvan uredujućega suda. Nastaje sada pitanje, da li će zamoljeni sudac smjeti preduzimati zapisničko preslušavanje označenih stranaka, a da ne bude dotični zapisnik biljegovan, jer ga pozvani svjedoci nisu dužni biljegovati a zamoljeni sudac još manje ili će on zahtijevati, da mu se pošalju najprije potrebiti biljezi. Tko zna neka odgovori. Moje je stanovište: Ne smije se nikakova rasprava (rad) preduzimati, dok nije predhodno podmirena propisana biljegovina. Tko će pako platiti biljegovinu na onim zapisnicima, preduzetim o preslušavanju svjedoka nakon toga, što je parnica jur uskladjena, ja zasada baš ni sam ne znam. Tko zna, neka obrazložbeno odgovori pa neka pri tom drži na umu, da takovi zapisnici nisu sastavljeni na zahtjev tužitelja a ni tuženog, pa da oni mogu biti na očitu štetu tužitelja.

24) Naišao sam na razmjerno vrlo mnogo slučajeva naročito u parnicama radi smetanja posjeda, da je sudac sastavio zapisničku tužbu, a na gornjem uglu samoga zapisnika stavio upozorenje sa riječima »biljega na prodaji nema«. Ovo upozorenje nema nikakova smisla i suca ni u čem ne ispričava. Dok nije p r e t h o d n o podmirena odgovarajuća biljegovka, ne smije se nikakova rasprava započeti. Ako d o k a z a n o nema kod maloprodavaoca biljega takovih na zalihi, držim, da bi se otpadajuća biljegovina mogla iznimno i u gotovom propisno podmiriti.

25) Naišao sam na dva tri slučaja u parnicama radi smetanja posjeda, u kojima je sudac proveo raspravu, i izrekao konačnu odluku,

Digitized by Google

ali je otpremu iste dao obustaviti, dok stranka ne doprinese potrebne biljege. I ovakav je postupak protupropisan! Nije sudac smio ni započimati raspravu, a kamo li izreći konačnu odluku bez doprinešenja potrebitih biljega. Prije nego li se rasprava započme, neka stranka plati na zapisnik 1 D, a kada bude rasprava dokončana i došla dotle, da se može izreći konačna odluka, neka prije toga stranka plati još 6 D za konačnu odluku. Dakle prema onoj: Korak za korakom ali tako, da p r e t h o d n o bude odgovarajuća pristojba podmirena.

26.) *Frustrum.* Nikako ne mogu da se s mnogim sucima sporazumijem glede toga, što je to zapravo frustrum. Kažu mi neki suci, da se svaki zapisnik ima smatrati za frustrum, u kojem nije stranka stavila nikakav zahtjev. Stoga da se takav zapisnik i nema biljegovati, jer se sastavlja »ureda radi«. Ali ja se s tim nikako ne mogu složiti. Evo zašto! Suci su mi rado priznali, da su stranke došle pred sud, da se je usmeno stvar raspravljala po sat i dva — često i uz sudjelovanje odvjetnika —, a onda su stranke bilo na ponuku suca bilo iz vlastite pobude rekle: »Gospodine suče, mi ćemo tu našu stvar sami izravnati, kada dodjemo kući«. Zapisnik se o tome raznoliko sastavlja, a ponajviše ovako: »Na današnju raspravu pristupaju obje stranke, te se udaljuju iz sudnice, ne upuštajući se u raspravu. Stoga je ovaj zapisnik ureda radi sačinjen«. Dakako ovakav zapisnik je ostao bez biljega. Imade slučajeva, da su takove stranke udaljene od suda i po petnaest do dvadeset kilometara, pak je teško misliti, da su pred sud došle samo zato, da suca pozdrave i reknu mu: »Gospodine, mi odlazimo, otkud smo i došli!« Ako su se pako stranke doista upustile u raspravu, onda je pravo i u redu, da i plate odgovarajuću biljegovku z a z a p i s n i k. Time što nisu izazvali nagodu ili osudu, riješeni su samo osudne pristojbe dotično one za nagodu. Ja uvijek ističem i naglašujem u korist sudaca: Nije sudac za to, da se stranke pred njim zabavljaju, niti je sud mjesto, gdje se stranke mogu po volji izvikati. Čini mi se, da je jedan ovakav slučaj došao i do upravnoga sudišta, koje je odobrilo i potvrdilo moje manisanje i izdalo osudu, da se spomenuti zapisnici doista moraju biljegovati.

27.) *Biljegovanje zapisnika u gruntovnom postupku.* Nekoji gruntovničari su mi se tužili, da nikako ne mogu pravo znati, kako će se sada morati biljegovati zapisnici u grunt. postupku. Naročito da im je onda teško, ako nemaju ili uopće ne mogu imati i znati vrijednost postupka. Na ovo pitanje je lagano odgovoriti. Zapisnici u gruntovnom postupku imaju se biljegovati prema §. 1., t. 2. naredbe broj 20.000—1915. Ako se radi o neprocjenjivom predmetu ili se još za sada ne zna za vrijednost, držim, da tu vrijedi § 27. t. j. predmnijevana vrijednost od 1.000 K za one gruntovnice, koje su uz kot. sud, a 2.500 K za one gruntovnice, koje se nalaze uz sudbeni stol. Dodje li se naknadno do prave vrijednosti, može doći i do ispravka jur podmirenih pristojbi.

28. Ako se moli uknjižba prava vlasništva na **ustupljenju** tražbinu, onda se opet mora platiti upisna pristojba od 1.4% odnosno 0.7%. Dogodilo se to pako ovako: Na temelju **ustupnice** Hrvatske

Digitized by Google

štedionice od 19. kolovoza 1920. zamolio je Gjukan Z. iz K. uknjižbu prava vlasništva na tražbinu Srpske štedione u U. uknjiženu na nekretninama gr. ul. br. 97 p. o. K. na glavnicu od 6.000 K, za svoju korist. Za ovu molbu plaćena je bila samo **podnesovna** pristojba od 3 D 90 p, a trebalo je platiti još i u ime **upisne** pristojbe 84 K. Jedna štedionica u G. nikako nije htjela priznati, da je to ispravno, pak je protiv izdane odluke fin. ravnateljstva podnijela tužbu na upravno sudište. Potonje je izdalo osudu u gornjem smislu. (Vidi tar. čl. 90. U. od. st. k e pristojbenih propisa od god. 1883.).

29. Uvjerio sam se, da neki suci prepuštaju proračunavanje pristojbe za osudu svom kancelisti, ali za dogodični manjak i protupropisnost odgovaraju jedino suci.

30. *Svjedodžba siromaštva.* Parnica se može voditi i na temelju svjedodžbe siromaštva, jer novi pristojbeni zakoni nisu dosadanje pogodnosti ukinuli, nego su samo postojeće stavke p o v i s i l i dotično neke nove stavke uveli. Ali ako se već vodi parnica na temelju svjedodžbe siromaštva, onda se mora voditi »popis biljega« (tzv. idealni biljezi), pa ako protustranka izgubi parnicu (bude osudjena na nošenje parbenih troškova), onda se ima taj popis poslati por. uredu radi odmjere otpadajuće pristojbe. Stoga je posve kriv nazor i postupak onih sudaca, koji drže, da je dosta, da je spisima priklopljena svjedodžba siromaštva, pa da onda biva sve »prosto od biljegovine«. Da i kućne zadruge mogu voditi parnicu na temelju svjedodžbe siromaštva, ja sam to predočio na str. 49. »Mjesečnika« od god. 1918. — Nije nipošto dosta, da se olovkom napiše na gornjem uglu prve strane tužbe ili zapisnika riječ »siromaštvo«, n e g o b a š s v a k o j p a r n i c i m o r a p r i l e ž a t i p r o p i s n o i s p o s t a v l j e n a s v j e d o d ž b a s i r o m a š t v a.

31. Ima gruntovničara, koji tvrde, da je ispravak gruntovnice prost od pristojbe t. j. ako je jedna čestica pogrješno upisana na Luku mjesto zapravo na Marka, da je po I. dijelu grunt. reda takov ispravak prost od svake pristobe. Ovaj je nazor pogrješan.

32. Ako je pristojba doista u zakonitoj mjeri podmirena, valja ju i propisno p r e b i l j e g o v a t i (§. 42. Zbirke prist. propisa od 1883), jer se inače uzima kao da je i nema. Neka mi stoga nitko ne zamjeri, ako budem manisao one slučajeve, u kojima biljegovke nisu propisno ili nikako prebiljegovane.

Na koncu dodajem, da se moji tumači kod pojedinih opažanja tiču onih pristojbenih propisa, koji su vrijedili do konca kolovoza 1921. Na »Privremeni zakon o državnoj trošarini, taksama i pristojbama od 27. lipnja 1921.« navlaš se nisam htio ovaj put obazrijeti. Ako je koje od gore izloženih mojih mišljenja krivo, bit ću zahvalan onome, koji me na to upozori. Bilo bi dobro, da i moji drugovi u službi iznašaju slična opažanja prigodom obavljanja biljegovne pregledbe u ovom našem pravničkom glasilu.

Digitized by Google

Sudovi za mladež i praksa.

Referirao Vladimir Jovan, sudb. vijećnik kao sudac za mladež kod sudb. stola u Zagrebu, na raspravi o sudovima za mladež dne 4. prosinca 1921.

(Svršetak.)

Pospješenost obave izvida potrebna je ne samo gledom na postupak, nego je od osobite važnosti i za suca, da te izvide imade već na početku postupka, koji se proti mladjahnomu licu vodi. Evo zašto! Prečesto sam opazio u praksi, da mladjahno lice prikriva mane svojih roditelja, a ovi mane svoga djeteta. Uslijed toga se ne može uvijek pružiti potpuno jasna slika svih odnošaja mladjahnog lica. Zar će otac, koji se rado opija, priznati, da je pijanica, a mati, koja se skiće po cijele noći, dovodeći k sebi razne muškarce, da je bludnica? Zar će roditelji priznati. da se ne brinu za odgoj svojega djeteta, da ga prepuštaju samomu sebi, da mu ne daju hranu itd., ako nema sudac kontrole, koja će mu pružiti mogućnost ispitivanja istinitosti iskaza bilo mladjahnoga lica, bilo njegovih roditelja?

Da se pak u tom pogledu izkazi mladjahnoga lica i njegova roditelja odnosno skrbnika, pod čijom je vlasti i nadzorom mogu kontrolirati, potrebni su sucu ti izvidi, kako prije rekoh, već u času, kada provadja postupak proti mladjahnomu licu. S tim u vezi spomenut ću ovaj slučaj.

Nedavno su mi iz policajnih uza dovedene tri djevojčice; jedna je od njih navršila 14. godinu, a druge dvije od 15 i 16 godina. Sve tri džepokradice, tako reći od zanata. Priznale su sve džepokradje, kojih je bilo 14 slučajeva. Medjutim su u pogledu odnošaja svojih u obitelji iskazivale potpunu neistinu, naročito dvije od njih, kojima je sudbina dosudila kraj sve njihove nesreće još i bezdušnu maćehu. One su doduše iskazale, da maćeha s njima najljepše ne postupa, jer da ih znade često zlostavljati. Ali prava slika njihovih obiteljskih odnošaja izbila je nakon izvida, što ih je obavio namještenik društva »Mladenačke zaštite«, i nakon što sam preslušao najbliže njihove susjede. Preslušavajući ove svjedoke, ustanovio sam, da su odnošaji djece u roditeljskoj kući upravo strašni. Dok maćeha sebi i ocu sprema posebni ručak, daje djeci štogod da pojedu; dok sebi i ocu pruža dobru kavu, njima daje vodu ukuhanu sa ječmenim zrnom; dok otac i maćeha izbivaju i pijančuju vani, djeca kod kuće gladna čekaju, i sama si kuhaju, ako što u kući nadju; djeca uopće kod kuće imaju lošiju hranu, nego su je dobivala u odruženom čuvalištu sudbenog stola. Te djevojčice bile su od maćehe zlostavljane na takov način, da su pobudile samilost susjeda. Krv im je curila iz tijela, a od udaraca bičem opletenim od višestrukoga remenja, poznavale im se brazde na tijelu. Dogadjalo se, da ih je maćeha gazila nogama, bacivši ih pod sebe — jednoga dana samo zato, jer joj je jedna od njih donijela bijelo pivo umjesto crno. U čičoj zimi morale su bosonoge izlaziti i svinje hraniti, a neka rodjakinja njihove matere znala ih je u noći iz

Digitized by Google

kreveta tjerati na rad. Zimski kaput, što su ga na sebi imale, dobile su još u školi, a od onda nisu im otac i maćeha kupili ni jedno odijelo, već samo jedne cipele, i ako su obje te djevojčice bile zaposlene u tiskari, te donašale kući tjedno svaka po 200 K. zarade. Tek onda otvoriše se usta tim djevojčicama, kada im predočih iskaze svjedoka, koje su iskaze one u cjelosti potvrdile, navodeći, da ih je želja za hranom i obućom nagnala na počinjanje navedenih kradja. Osim toga priznaše mi te djevojčice i neke druge okolnosti, medju kojima i onu, da su bile neko vrijeme u odgoju kod svoje tetke, ali da ih je ona bila prisiljena pustiti kući, jer je maćeha sve dotle prostotama nju napadala, dok se nisu kući povratile, da joj budu i nadalje služavke i da na njima iskaljuje svoj bijes.

U navedenom slučaju izbijaju grijesi odgoja. Oni su bez sumnje uzročnici zla, u koji su te djevojčice zapale i tim više zapadale, što se nadjoše u zlu društvu djevojčica, koje su se s istim poslom bavile. Da tako svestrano i tačno provedenih izvida nije bilo, sudac ne bi imao one kontrole, koje sam potrebu gore naveo, a ovim primjerom i jasno obrazložio.

Iz svega do sad navedenoga slijedi, da je sudu za mladež saradnja i pojedinaca potrebna tako reći uvjek, jer samo uz tako organizovanu saradnju i pomoć može se realizovati ona svrha, koju je zakonodavac pred očima imao. Sud za mladež mora da prikaže organizovani savez djelovanja suca i državnog odvjetnika, te svih službenih i dobrovoljnih organa, koji se bave s odgajanjem i zaštitom mladjahnih lica. Cijeli se dakle postupak ima provoditi ujedinjenim duhom, da se što lakše potpomogne djelovanje kazne sa odgovarajućim odgojnim mjerama. Kaznenomu se postupku mora podati takova forma, da isključuje mogućnost kakovih protuodgojnih utjecaja, te da izvršenjem odredjene mjere, doprinosi ćudorednomu jačanju mladjahnoga počinitelja.

Time sam dovoljno prikazao: 1). potrebu djelatnosti pojedinaca i društva, koji se bave odgojem mladeži za vrijeme cijeloga postupka; 2) važnost te djelatnosti pojedinca i društva za sud, i konačno 3) da saradnja svih faktora i djelatnost njihova mora biti u organskom savezu sa djelovanjem suda za mladež.

Uočivši sve, što sam dosada razložio. nastaje pitanje, kako bi se to u praksi moglo provesti? Jedino tako, kada bi društva, koja se bave odgojem i zaštitom mladeži, a u prvom redu pedagozi, pružali dragovoljno svoju izdašnu pomoć društvu »Mladenačkoj zaštiti«, koja će uz ovakovu pomoć moći svoju tešku zadaću uspješno izvršivati.

Pošto § 18. naredbe naredjuje, da će vlada moći i primjereno nagraditi čestite siromašne pouzdanike, koji se u većoj mjeri s osobitom ljubavi bave zaštitnim nadzorom mladjahnih lica, mogao bi se prema tomu zaposliti stanoviti broj tih pouzdanika s nagradom. Neki od njih bi takovu pomoć mogli pružati društvu bezplatno, jer će time samo ispunjavati socijalnu dužnost i služiti plemenitoj svrsi institucije suda za mladež. Predmijevajući, da će i pojedinci i društva (kao i u drugim državama) pružiti takovu pomoć i saradnju »Mladenačkoj zaštiti«, a time i posredno sudu za mladež, — moglo bi se pristupiti

Digitized by Google

izgradnji takove sudske pomoćnice i postići njezin organski vez sa sudom za mladež. Na taj način bi se postigla i pospješnost postupka, kojoj je na štetu dosadanje dopisivanje suda sa pomoćnicom suda za mladež, jer bi se u pogledu obave izvida mogao svaki drugi dan u tjednu koji organ sudske pomoćnice iz redova tih pouzdanika staviti na raspolaganje sucu za mladež, pa bi pouzdanik na temelju dobivenih informacija odmah mogao obaviti nužne izvide u pogledu svih onih okolnosti, koje sam iscrpljivo naznačio. Time bi se postigao i neprestani dodir i veza suda za mladež sa njegovom pomoćnicom.

Najiskusniji pedagozi, delegati pojedinih društava, koja se bave odgojem i zaštitom mladeži, liječnik, psychiater, dolazili bi u odbor takove sudske pomoćnice, koji bi se imao sastajati svakog tjedna kod suda za mladež na sjednici, na kojoj bi se iznijeli svi kazneni slučajevi, koji su se toga tjedna dogodili. Tada bi se mogli iznijeti i svi prijedlozi i želje, a što je glavno prije podignuća optužnice po državnom odvjetniku za mladež, odnosno obrazloženoga prijedloga bi se imalo saslušati mnijenje pedagoga, koji je mladjahno lice za vrijeme trajanja postupka nadzirao, bilo u odruženom čuvalištu ili van njega. Taj bi odbor trebao zatim predložiti mjeru, koju drži obzirom na individualitet mladjahnoga lica najzgodnijom u pedagoškom pogledu. Ne smije se naime zaboraviti, da nije svrha institucije suda za mladež kažnjavanje, već odgoj mladeži.

Ali osim spomenutih faktora, čija je saradnja potrebna sudu za mladež, pokazat će se u mnogo slučajeva nužnom i saradnja liječnika psihijatra, specijalno psihijatra za djecu. Dok u kaznenome postupku protiv odraslih psihijater dolazi u obzir istom onda, kad se posumnja u ubrojivost okrivljenika, u postupku protiv mladjahnih lica potrebna je saradnja psihijatra i onda, kada se hoće ispitati psihološki motivi kažnjivoga djela ili ako je vidljiva neobičnost tog djela. Mnogo puta trebalo bi ispitati pojedine slučajeve obzirom na njihovo psihološko i psihijatrično stanje. Liječnik ima biti savjetnikom sucu. Potreba njegove saradnje predvidja ustanova § 19. naredbe.

Time bi bilo ukratko iscrpljeno djelovanje svih faktora za vrijeme izvida — s naročitom napomenom, da bi se njihova saradnja na ovaj način mogla organizovati obzirom na prilike u gradu Zagrebu. Medjutim ne smije nam biti na umu samo uspješno djelovanje zagrebačkog suda za mladež, već je potrebno da ovako uspješno djeluju i svi ostali sudovi za mladež. Držim, da to nije teško provesti predmijevajući, da će shvaćanje za instituciju mladenačkih sudova prodrijeti i u šire krugove, a naročito medju naše seljake, a kad se takovo shvaćanje poluči, uvidit će i oni, da je pružanje pripomoći tim sudovima njihova socijalna dužnost.

U Hrvatskoj i Slavoniji osnovano je naredbom od 29. lipnja 1919. broj 9833. u sjedištu 27 kotarskih sudova posebno odjeljenje s nazivom »Kotarski sud kao sud za mladež«, a uzevši u obzir i one sudbenih stolova, osnovano je ukupno 36 takovih sudova za mladež. Uvaži li se, da su kotarski sudovi za mladež osnovani samo kod većih kotarskih sudova, u sjedištu kojih ima pedagoški obrazovanih lica i udruženja

Digitized by Google

za odgoj mladeži, — ne će biti teško provesti, na isti ili sličan način djelovanje sudova za mladež i drugdje. U svakoj općini mogao bi po jedan učitelj preuzeti na sebe funkciju pouzdanika, a imalo bi se u sjedištu svakoga kotarskoga suda za mladež osnovati i društvo, pod nazivom »Mladenačka zaštita«. Tome društvu bi imali svoju saradnju pružati osim pedagoga i sva društva sa svrhom odgoja i zaštite mladeži. I ako je razlika između gradskoga i seoskoga stanovnika velika, ipak je sudjelovanje seoskoga pučanstva pri pitanju provedbe odgojnih planova od velike vrijednosti. U seljaku valja pobuditi shvaćanje za plemenitu instituciju mladenačkih sudova i razbiti njegovu predrasudu, da su djeca, koja su se ogriješila o zakon, zločinci, već da takova djeca trebaju novi dom, ljubav, lijep postupak, pa će biti i opet jednaka drugoj djeci. Kada naš seljak izmijeni to svoje shvaćanje, tada će primiti u svoj dom dijete, koje će pod njegovom brigom izgubiti sve zlobne osebine, dobivene gradskim prilikama.

§ 13. banske naredbe o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži određuje kompetenciju kotarskih sudova za prestupke i prekršaje mladjahnih lica i za prekršaje propisa, naredjenih za zaštitu mladeži, a sadržanih u §§ 33—39., dok § 12. iste naredbe odredjuje kompetenciju sudbenih stolova za mladež, kojima pripada sudovanje za sva zločinstva, što ih počini mladjahno lice u području tog sudbenog stola. Držim da bi bilo svrsi shodnije, kad bi se ukinuli oni kotarski sudovi za mladež, koji imaju svoje sjedište u sjedištu sudbenoga stola. Dogadja se u praksi vrlo često, da sudac za mladež kod sudbenoga stola imade suditi mladjahnome licu, koje je već odgovaralo radi prestupka ili prekršaja — moguće više puta — pred kotarskim sudom. Kada sudac za mladež kod sudbenoga stola vidi takovo mladjahno lice pred sobom, nema o njemu potpunu i jasnu sliku, koju bi mogao i morao imati, kada bi takovo lice potpadalo pod isključivo njegovu nadležnost za sve vrsti kažnjivih djela. Tada mu takovo lice ne bi bilo novo i nepoznato, niti bi trebao provadjati izvide u pogledu ustanovljenja individualnosti od početka (a koje izvide je već obavio kot. sud), već bi ispitivao samo one okolnosti, pomoću kojih bi se mogao ustanoviti uzrok, zasto mjera po njemu već ranije izrečena nije dovela do onoga cilja, koji mu mora biti vazda pred očima, — naime do popravka mladjahnoga lica.

Iz ovoga se mojega referata vidi, kako je potrebna jedinstvenost djelovanja svih organa, koji saradjuju sa sudom za mladež. No ta jedinstvenost nije postignuta, ako ostane dosadanja podjela nadležnosti, jer je tako mladjahno lice podvrgnuto djelovanju suca za mladež kod kotarskoga suda i kod sudbenoga stola. Ovo je moje stanovište opravdano dakle ne samo iz praktičnih razloga, nego i iz razloga štednje, a i obzirom na ustanovljenje mjere, koja bi pogledom na odgojnu stranu bila najprikladnija.

Nakon što sudac svrši sve potrebite izvide, koli u pogledu samoga kažnjivoga čina, toli i u pogledu individualnosti mladjahnoga lica, a prije nego li će izvidne spise odaslati državnomu odvjetniku za mla-

Digitized by Google

dež, trebalo bi, kako sam već napomenuo, da se sastane odbor sudske pomoćnice. Ovaj bi nakon iscrpivoga referata suca za mladež i pedagoga, obzirom na individualnost mladjahnoga lica, na njegov duševni i ćudoredni razvitak, te obzirom na prilike, u kojima živi i koje mu se otvaraju za budući život, kao i gledom na sve druge prilike, u kojima je i zbog kojih je počinio kažnjivo djelo, kako to predvidja ustanova §-a 6, banske naredbe o kažnjavanju i zaštičivanju mladeži — imao dati mnijenje o tome, koju mjeru drži sa odgojnoga gledišta najshodnijom za dotično mladjahno lice. Smatram svoje shvaćanje opravdanim, jer ma da i državni odvjetnik najvećom savjesnošću prouči spis, iz kojega će se moći razabrati sve okolnosti mladjahnoga lica, ipak on to mladjahno lice vidi tek prvi put na samoj raspravi i tek sada crpi direktne utiske o njemu. Tako isto i svi ostali faktori, koji su prisutni na raspravi.

Ustanova § 23. iste naredbe odredjuje, da će se na raspravi osim stanja stvari pretrsti i razbistriti sve okolnosti mladjahnoga lica, da se uzmogne s pouzdanošću prosuditi, koja je mjera najprikladnija u interesu duševnoga i ćudorednoga razvitka mladjahnoga lica i budućega mu života. Po ustanovi §-a 24, ima se o toj predloženoj mjeri očitovati branitelj, roditelji ili zakoniti zastupnik, te staratelj mladjahnoga lica kao i pouzdanik. Nu na sve to - naredjuje alineja II. istoga §-a - sudac nije vezan. O vrsti mjere govori § 6. spomenute naredbe, a kada će se koja od tih mjera u konkretnom slučaju izreći, odredjuju §§ 7, 8, 9 i 10.

Prema tome se na glavnoj raspravi mora se samo razjasniti kažnjiv slučaj, već se na temelju izvidnih rezultata moraju razbistriti svi odnošaji, a da se tako uzmogne postignuti plastična slika mladjahnog lica te sve što je nužno za potpunu i pravnu ocjenu, a da se stvori što pravedniji zaključak. Sudac ima na raspravi osvjetliti sve olakotne i otegotne momente, a obrana pomaže, da osvjetli sve subjektivne momente čina, da rasčlani kažnjivo djelo, jednom riječi, da odgojnoj skrbi dade iza glavne razprave zgodan putokaz.

Glede upotreba mjera obzirom na gore navedene propise, imao bih samo toliko reći, da ta mjera bude što pravednija i svrstana u red odgojnih sredstava, koja sucu stoje na razpolaganje a koja on prema potrebi može odrediti. Sudac ne smije ići za tim, da kazni mladjahno lice, već da ga privede na pravi put, te ga učini čestitim i valjanim članom društva. A da sudac odgovarajuću mjeru u konkretnom slučaju odredi, teška je zadaća i baš zato su mu u ispunjenju te zadaće potrebni savjetnici i pedagozi, kojih je saradnja i prisutnost prema tome i na glavnoj raspravi od velika zamašaja za mladjahno lice, jer ono vidi, da je i onaj pedagog, koji se je s njime za vrijeme trajanja postupka bavio, na raspravi prisutan.

*

U koliko se proti stanovitomu mladjahnomu licu odredi mjera otpusta na prokušavanje, trebalo bi — jer to traže i opet svrha institucije sudova za mladež i princip odgojne zaštite — da se na takovo mladjahno lice budnim okom pazi. Valja ga nadzirati, te —u koliko bi milieu, u kojem će živjeti, bio nepodesan za njega — valja mladjahno

Digitized by Google

lice utjecaju toga milieua ukloniti. Tu prisilnu mjeru treba udesiti tako, da će biti svi uvjeti njegova moralnoga ojačanja, a potom i popravka postignuti. Svako mladjahno lice valja držati u evideciji i nadzor nad njime vršiti sve dotle, dok se za to ukazuje potreba. Nu taj i takav nadzor redovno se u praksi ne vrši, niti se vodi kakova evidencija. Uslijed toga se promašuje onaj glavni cilj odgojne skrbi, koja bi svoju djelatnost morala sada i te kako razviti. Razlogom je i opet ona glavna nevolja, koja prati sud za mladež: on nema dovoljne pomoći i saradnje pojedinaca i društva; on nema sposobnih pouzdanika, koji bi trebali biti nosioci najbitnijih temelja mladenačkoga suda, te koji bi podnašali sudu periodična izvješća o tome, kako se mladjahno lice ponaša, da li je zaposleno, te da li bi trebalo zaštite. Sudac bi morao biti i dalje s takovim licem u vezi. Ali te veze nema, a nema ni potrebne kontrole, pa ako mladjahno lice ponovno dodje pred suca, počinivši kažnjivo djelo, kako će onda sudac moći ustanoviti, koji je ipak razlog zlu, da je krivo pomanjkanje odgojne mjere ili nagnuće mladjahnih lica, koju bi dalju skrb takovo mladjahno lice iziskivalo, da se privede potpunomu popravku?!

Pomislimo jednu cijelu okolicu zaraženu priljepčivom bolešću, kad bolesnika izliječenoga od te bolesti pustimo, da se natrag u tu okolicu vrati. Bolesnik će, ako ga uvijek nakon izliječenja budemo u tu okolicu slali — makar kako ga radikalno izliječili na koncu ipak podleći. — U tom slučaju svrha institucije mladenačkih sudova postaje iluzornom, a to ne smije biti, ako nam je na umu, da u borbi za popravak nekoga lica postignemo uspjehe, ma da i ne smijemo zaboraviti na stanovlti broj gubitaka t. j. na broj onih nespašenih, s kojim se gubicima svagdje pa i ovdje mora računati.

•

Istu bi svrhu valjalo postići i u onim slučajevima, u kojima se proti mladjanomu licu odredi mjera prisilnoga uzgoja ili lišenja slobode. Mladjahno lice ne smije se slati u zavod, da izvrši kazan, već radi odgoja ili da se bolje izrazim, ono se šalje u zavod radi novoga odgoja. I u tom zavodu treba odgoj samo iskusnomu pedagogu povjeriti. Ovaj bi morao o svakom mladjahnomu licu voditi tako reći dnevnik bilježeći u nj sve dobre i loše strane djeteta. Istom kada on dodje do uvjerenja, da višak dobrih strana djeteta jamči, da je ono dovoljno oboružano jakošću, da i opet ne padne u zlo, već da se priviklo pravilnomu načinu života — moglo bi se takovo dijete pustiti iz zavoda. Ali još ni tada ne bi se smjelo takovo lice pustiti bez nadzora. Kontrola je potrebna već i zato, jer se bez nje ne može ustanoviti, da li se je pokazala nužda mladjahno lice natrag u zavod poslati. To je postulat principa odgoja, koji nam uvijek mora biti pred očima. — Dakle i opet dolazimo do toga, da je potrebna saradnja suda i svih spomenutih organa, dolazimo do opravdanog zaključka, da je sudu za mladež ta saradnja i pomoć potrebna sve dotle, dok se ne pokaže, da je za mladjahno lice daljna zaštita i skrb suvišna.

•

Digitized by Google

Sve što sam do sada razlagao odnosi se za zaštitu lica, koje je počinilo kažnjivo djelo, a sada ću se obazrijeti na pitanje, da li je ovakova zaštita potrebna i zapuštenoj odnosno napuštenoj mladeži, a kojoj uslijed te napuštenosti prijeti pogibao, da će posrnuti i pasti u zlo bilo uslijed prilika bilo uslijed nagnuća njezina na zlo djelo.

Držim, da je takovoj mladeži potrebna velika skrb i zaštita, pa da se samo na taj način prevenira eventualnim kažnjivim djelima. Da je tomu tako, ne treba mnogo riječi, ako se samo uoči prilike velegrada, njegov bučni život, sve bijede velegrada u kontrastu sa sjajem i raskoši.

Za takovu zapuštenu djecu trebalo bi osnivati domove, gdje bi ona našla život, sličan onome u obiteljskom domu, koji joj manjka. Što i koliko je u tom pogledu učinjeno? Ništa! Stojimo na mrtvoj točki, dok se pitanje osnivanja takovih domova i pitanje njihovog uredjenja ne stavi na dnevni red i ne ostvari. Bacimo samo jedan pogled na veliki broj djece, koja se skiću, koja su bez svakoga nadzora, djece, koja su od svojih roditelja napuštena, — tada ćemo uvidjeti, da ne valja čekati ni oklijevati, već se moramo svi složno, i pojedinci i društvo, dati na posao i stvoriti ono, što su druge moderne države već davno stvorile, ne samo uz pomoć države, već i uz izdašnu pomoć društva, koje bi time vršilo samo svoju dužnost.

Zakonom od 11. siječnja 1918. o dječjim domovima odredjeno je, da se osnivaju u Zagrebu i Osijeku domovi za zaštitu djece, koja nisu navršila 15. godinu, a za koju tutorstveni sud izreče, da su ostavljena, pošto za njihovu njegu nije uopće ili nije dosta poskrbljeno. Po § 2. spomenutoga zakona ostaju u tim domovima samo bolesna, slabije nadarena i ona djeca, koja su potrebna posebne liječničke njege i pomoći, dok se ostala djeca imaju smjestiti izvan doma. — § 3. istoga zakona odredjuje, da će se uprava doma postarati, da se djeca, koja ne ostaju u domu, predaju na njegu i odgoj u prikladne za to porodice, u javne ili privatne zavode, koji su za to uredjeni, a prema prilikama da se dadu u službu ili posao za šegrte ili pomoćnike.

Osim toga zakona izdan je i zakon od 16. veljače 1902. o prisilnom uzgoju neodraslih za djecu, koja još nisu navršila 14. godinu, za koju se mora držati, da su zapuštena bilo radi lošega ponašanja ili nezdravih prilika u njihovoj porodici ili radi druženja s moralno propalom čeljadi. Takova djeca imaju se staviti na prisilni uzgoj, koji se može povjeriti ili kojoj prikladnoj porodici ili kojemu zgodnomu privatnomu zavodu, kakovih kod nas nema, a može se provesti i u kojem zemaljskom popravilištu. Svrha je po tom zakonu prisilnomu uzgoju, da uz sistematski strog uzgoj, trajni nadzor i redovito zanimanje odvrati dijete od puta zločina, pa da od njega napravi ćudoredna i radina čovjeka, da prevenira počinjanju kažnjivih djela po nedoraslima i na taj način, da se smjeste takova lica bilo u zemaljsko popravilište, bilo u privatne zavode itd.

U Hrvatskoj i Slavoniji postoji zemaljsko popravilište u Glini i zemaljsko popravilište za muške u Požegi. U tim zavodima se vrši

Digitized by Google

prisilni uzgoj mladeži, dok § 30. banske naredbe od 25. lipnja br. 9833, o izvršenju banske naredbe o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži odredjuje, da se lišenje slobode zbog prestupka i prekršaja izvršuje u posebnom udruženom čuvalištu kod onoga suda za mladež, koji je izrekao osudu u prvoj molbi. Lišenje slobode od barem tri mjeseca, nametnuto muškim mladjahnim licima zbog zločinstva, izvršuje se po toj ustanovi u zemaljskom zavodu za popravljanje, koji je zavod osnovan u Mitrovici.

*

Još bih imao spomenuti slijedeće: § 14. banske naredbe od 25. lipnja 1919. br. 9833. odredjuje, da će se vladi radi eventualnog izdanja naredbe u smislu § 14. banske naredbe od 13. prosinca 1918. al. III. o povjeravanju vršenja tutorstveno i skrbničko oblasnih poslova imati činiti prijedlozi po sucima za mladež. Iz toga proizlazi, da se sudovima za mladež može naredbom povjeriti posvemašnje ili djelomično vršenje tutorstveno i skrbničko-oblasnih poslova, u koliko se tiču mladjahnih lica, protiv kojih ti sudovi postupaju zbog kažnjiva djela. Nije mi poznato, da li je takav prijedlog sa strane sudova za mladež vladi učinjen, pak u savezu s tim napominjem, da je zakonodavac predvidjao i dao sudu za mladež mogućnost, da uz funkciju kaznenoga suca vrši ujedno i funkcije skrbničkoga suca. Tako i mora da bude, jer je samo na taj način potpuno postignuta svrha institucije suda za mladež.

Po belgijskom zakonu o zaštiti mladeži spada po čl. 13. pod kompetenciju suda za mladež, da postupa onda protiv mladjahnih lica, kada se to lice skiće ili prosjači, a po čl. 15. i mladjahno lice ispod 16. godina, koje se podaje nemoralnomu ili drugomu nećudorednomu životu, te je sudac za svu tu mladež ovlašten izdavati odgovarajuće mjere, da takovo lice pridigne. Stoga držim, da bi se i kod nas imala proširiti kompetencija suda za mladež tako, da mu se osim dane kompetencije, da postupa protiv mladjahnih lica, koja su se ogriješila o kazneni zakon, dade i kompetencija: a) za svu djecu, koja se skiću, prosjače i provode nemoralan život, odnosno, za svu djecu, kojoj prijeti pogibao da će u zlo posrnuti; — b) posvemašnje vršenje tutorstveno i skrbničko-oblasnih poslova, u koliko se tiču mladjahnih lica, proti kojima sudac za mladež postupa radi kakova kažnjiva djela.

*

Ne mogu, a da ne spomenem i koju riječ o kinematografima, koji naročito u posljednje doba u svojim repertoarima obiluju komadima detektivske i kriminalne naravi; — komadima, koji svojim sadržajima podražuju mladež seksualno, te truju njezin estetski ukus. Jednom riječi, u kinematografima se prikazuju komadi, koji proizvode silan, ali i štetan dojam na mladež. Ma da u tom pogledu povjerenstvo za cenzuru filmova vrši savjesno svoju zadaću, te izdaje zabranu prikazivanja mladeži ispod 16 godina za sve one filmove, koji bi mogli loše djelovati u moralnom pogledu na mladež, ipak se

Digitized by Google

dogadja, da se ta zabrana ne vrši, što više uzrokuje neku hipnotičku snagu na mladež, pa tako zabrana povjerenstva postaje posve ilu-zorna. Redarstvo, a tako i društva, koja se bave odgojem i zaštitom mladeži, morala bi budnim okom paziti na to, da prikazivanje zabranjenih komada ne bude pripušteno mladeži. Želja za posjećivanjem kina s jedne strane vrlo često mladež, ako nema sredstva, potiče na kradju, a s druge strane čujem vrlo često od mladjahnih lica, da je način izvadjanja nevaljaloga čina imitacija onoga, što su vidjeli prigodom prikazivanja nekoga filma u kinu.

Završujući opet naglasujem potrebu pobudjenja što većega interesa i shvaćanja za plemenitu instituciju mladenačkih sudova, — za njezino visoko socijalno značenje. Svi moraju da ispune svoju dužnost na način, kako sam prikazao u ovom referatu. Učine li to, bit će i sudovi za mladež u našoj kraljevini dotjerani do onoga savršenstva, kojim se odlikuju slični sudovi u drugim modernim državama.

Pravosudje.

Kazneno.

Za osudu po §§ 2. g., 335. k. z. treba da bi optuženik bio mogao uz veću pozornost uvidjeti, da njegov čin obrane u onoj mjeri nije bio potrebit za otklon protupravnoga napadaja.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 12. trav. 1921. Kl. 33/21.

Stol sedmorice, odjeljenje B. u Zagrebu, kao kasacijski sud, vijećajući u nejavnoj sjednici o ništovnoj žaobi optuženika Josa E. protiv presude okružnoga suda u Splitu od 20. kolov. 1920. posl. br. Vr. 791/19—34., kojom je optuženik bio priznat krivim prekršaja po §§ 2. g, 335. kz. privolom vrhovnoga državnoga odvjetnika presudio je:

Udovoljuje se u smislu § 5. zak. od 31. pros. 1877., 1. d. z. br. 3. za god. 1878., ništovnoj žaobi optuženikovoj, ukida se pobijana presuda, te se stvar upućuje nadležnomu kotarskomu sudu u Sinju, da opet raspravlja i presudi. — Razlozi: Pobijana presuda utvrdjuje, da se je optuženik iza svadje sa oštećenikovim bratom uputio mirno put svoje kuće, da ga je oštećenik na putu stigao, te razjaren i imajući sa sobom svoj štap stao optuženika štapom tući, a na to da je optuženik imajući slučajno kod sebe nož ubo nožem oštećenika u trbuh. Radi toga pobijana presuda otklanja oznaku čina predloženu u optužnici kao zločin teške tjelesne ozlede po §§ 152. 155. a) b) k. z. i proglasuje optuženika krivim radi prekoračenja granica nužne obrane u smislu § 335. k. z. s razloga, »što je optuženik napadaj sa strane oštećenika mogao suzbiti već na drugi način«.

Iz ovog se obrazloženja ne razabire, da li presudni sud ispravno shvaća zakonske ustanove o prekoračenju nužne obrane. Nije svako prekoračenje nužne obrane kažnjivo po § 335., dotično po § 431. k. z. Zakon u zadnjem stavku § 2. izrijekom kaže, da će se prekoračenje nužne obrane pod uplivom straha, prepasti ili užasa »prema prilikama« kazniti kao kulpozno djelo prema usta-

Digitized by Google

novama drugog dijela kaznenoga zakona (§§ 335. i 431.). Sama objektivna mogućnost, da se suzbije napadaj na drugi način, nije još dovoljna za izreku o krivini po § 335.

Sposobnosti grožnje da pouzroči opravičeno bojazen, ni presojati po osebnih lastnosti zažuganca; merodajen je temveč zgolj objektiven učinek, ki ga more grožnja pouzročiti brez obzira na subjektivni utis, ki ga je napravila na zažuganca (§ 998 b) k. z.)

Rešenje stola sedmorice, odd. B, od 6. julija 1921. Kl. 157/20.

Anton in Jože V. ter Anton M. so bili optoženi, da su pismeno in dejanski grozili trafikantoma Olgi A.-ovi in Martinu S. z ovadbo zaradi veriženja s tobakom v namenu, ju prisiliti, da im izplačata 2 krat po 4000 in enkrat 2000.— K, ter da so tako zakrivili hudodelstvo izsiljevanja iz §-a 98. b) k. z. Okrožno sodišče novomeško je obtožence oprostilo od obtožbe. Na ničnostno pritožbo državnega pravdnika je stol sedmorice, odd. B, na javni kasacijski raspravi obsodil vse tri obtožence v zmislu obtožbe.

Razlozi:

Sodni je zbor ugotovil, da sta imela Olga A. in Martin S. v pogledu njima očitanega veriženja s tobakom mirno vest, da se njima ni bilo prav nič bati zagrožene ovadbe; le-ta da bi bila njima povzročila kvečjemu kake sitnosti, pisarije in nepotrebne poti. A. da bi bila morda tudi okarana, vse to pa da ne ustvarja tako znamenitega zla, ki naj je sposobno, povzročiti zagroženccma utemeljen strah ter izsiliti zahtevane denarne dajatve; tudi razmere in osebno lastnosti zagrožencev da niso bile take, da bi mogle napraviti na zagrožence predpostavljeni učinek. Ravnanje obtožencev da zategadelj ne vsebuje znakov hudodelstva izsiljevanja iz § 98 b. k. z. Tako umevanje zakona pa je napačno.

Izsiljevanje s pretenjem ni kaznjivo, ko je grožnja absolutno nesposobna, da povzroči zagroženccu opravičen strah. Ko je uporabljeno sredstvo, pretnja, imalo to sposobnost, a ni v danem primeru učinkovalo zgolj radi slučajnih od storilcevega ravnanja neodvisnih razmer, je izsiljevanje kaznivo. Da je imela pretnja, katere so se posluzili obtoženi, omenjeno sposobnost, ni nikakor dvomljivo. Obtoženci so žugali, da ovadijo A. in S. radi veriženja s tobakom. Taka ovadba zoper oblastveno pooblaščena prodajalca tobaka vsebuje najmanj ogroženje časti in svobode trafikantov. Posledica take ovadbe so neizogibne oblastvene poizvedbe. Naj te izkažejo popolno nedolžnost ovadenca, vendar ostane vsikdar nekak madež na njem; vsakdo si misli, da je moralo kaj biti na stvari, sicer bi oblastvo ne bilo postopalo. Ovadenec je celo v nevarnosti, da se okolnosti in slučajnosti tako zapletejo, da ga oblastvo po nedolžnem obsodi; usodni pripetljaji v kazenskem postopanju so pač nepreračunljivi; lahko se zodi, da ovadenec ne more vseh obdolžitev izpodbiti in da vkljub svoji poštenosti in pravičnosti obsedi. Mogoče je dakako, da se ovadenec nad takimi neprilikami in nevšečnostmi ne spodtika, ker ih ne uvideva, ali ker je preveč optimističen in na svojo nedolžnost zaupen, ali ker je posebno neustrašen in pogumen. Toda take lastnosti zažuganca nikakor ne odvzamejo pretnji sposobnosti, pouzročiti opravičeni strah. Te sposobnosti ni namreč presojati po osebnih lastnostih zažuganca, merodajne so temveč zunanje okolnosti in razmere, zgolj objektivni učinek, ki ga more pretnja napraviti brez

Digitized by Google

ozira na subjektivan utis, ki ga je napravila na zažuganca. Je pač jasno, da kaznjivost človeškega ravnanja ni odvisna od dejanskega učinka, ki ga je ravnanje pouzročilo na onega, zoper katerega je bilo naperjeno, ampak od učinka, ki ga je moglo sploh pouzročiti in čigar pouzročitev zakon zabranjuje. Sicer bi bila kaznjivost odvisna zgolj od izbire poškodovanca, kar nasprotuje načeloma § 33. k. z. in § 1387. o. drž. z. Ni si pač mogoče misliti, da je § 98. b) k. z. uporaben samo, kedar je pretnja naperjena zoper ljudi, ki so res zakrivili ovadeno kaznjivo dejanje in se zato boje kazni, da pa ne ščiti nedolžnih in poštenih. Saj je vendar tudi po § 209. k. z. kaznjiv, kdor koga ovadi ali obdolži izmišljenega hudodelstva. Oseben občutek posameznika vendar ne more biti odločilen za postanek državne pravice kaznovanja.

Izvajanjem ničnostne pritožbe v smeri točke 9a § 281. kpr. je potemtakem pritrditi, ne da bi trebalo pretresati tudi še ničnostnega razloga po točki 5 rečenega §-a, ki ga državni pravdnik za to uveljava, ker sodni zbor baje ni uvaževal vsega, kar je Martin S. izpovedal.

One razmere in osebne kakovosti zažugancev, katere je sodni zbor po krivici pogrešal, so baš ugotovljene okolnosti, da sta Olga A. in Martin S. trafikanta in založnika tobačnih izdelkov ter trgovca, da bi toraj po obtožencih zažugane ovadbe pouzročile njima vsaj sitnosti in nepotrebne poti, a ugrožale vsakako njiju ugled kakor trgovca in trafikanta. Podani su toraj vsi znaki hudodelstva izsiljevanja iz § 98. kz. Zato je bilo utemeljeni ničnostni pritožbi ugoditi in po § 288/3 kpr. razsoditi, kakor gori pisano.

Društvene vijesti.

Glavna skupština našega društva. — Dne 12. o. mj. održana je u dvoraně »Trgovačko-obrtničke komore« u Zagrebu u zadnjem broju najavljena redovita glavna skupština našega društva. Na skupštinu je došao ovaj put nešto veći broj članova, nego je to dosele bio običaj. Broj je prisutnih znatno porasao, kada su suci, zaključivši svoju skupštinu, nadošli.

Predsjednik g. dr. Lad. Polić, pošto je konstatovao, da je prisutan dovoljan broj članova, otvorio je skupštinu. U svojem je pozdravnom govoru iznio samo neke općene napomene, uputivši na opsežnije izvještaje tajnika i blagajnika o radu našega društva u prošloj godini. Odbor je svojski nastojao, da izvrši zadatke, koji su mu na prošlim skupštinama stavljeni u dužnost, a ti su: reforma društvenih pravila i saniranje finansiskoga stanja. Odbor je izradio pravila, koja je vanredna skupština primila, a vlada bez promjene odobrila. Nova pravila oslobodila su nas nekih formalističkih spona, pa ima nade, da će reorganizovano društvo moći uspješnije raditi. Finansijsko se stanje prilično popravilo, a da smo materijalno isplivali, moramo zahvaliti i prilozima članova i potpori od strane zem. vlade. S velikom zabrinutošću ipak gledamo u budućnost, ne će li nam donijeti sve većih povišica štamparskih cijena. Sudeći po ocjenama pozvane kritike, možemo da budemo zadovoljni s dosadašnjim edicijama. I s predavanjima i diskusijama se opet započelo, a današnja skupština ulijeva nam nadu, da će odslije u tom obziru još bolje biti. Odbor je podnio nekoliko predstavaka odnosno pravnih mnijenja mjerodavnim faktorima. Po novim pravilima proračun se ne

Digitized by Google

podnosi više skupštini, već ga ustanovljuje odbor, kako i ne može drukčije biti zbog nestalnosti cijena. Napokon je upravio topao apel na članove za što snažnije učestvovanje u radu ovog najstarijeg pravničkoga društva u državi. Zahvalio je rektoratu sveučilišta, što je dopuštao, da se na sveučilištu održavaju društveni sastanci, a tako i štampi, što je primala društvene vijesti i podupirala rad našega društva. Na to je dr. Polić održao predavanje o »Pravnim osnovima budućega izbornoga reda«, koje je u cijelosti otisnuto u ovom broju.

Društveni tajnik g. dr. Ivo Politeo prikazao je u krupnim crtama rad društvenoga odbora u prošloj godini. Odbor je izradio promjenu pravila i obnovio »Mjesečnik«, koji je poradi nestašice sredstava bio prestao izlaziti. Potužio se na neprilike kod izdavanja »Mjesečnika«, naročito na slabu saradnju sa strane naših pravnika, što oteščava redovito izlaženje toga jedinoga stručnoga lista na području Hrvatske i Slavonije. Hrvatska je vlada dala pripomoć za »Mjesečnik«, a i ministarstvo pravde pošlo je društvu u susret time, što je naredilo svim sudovima, da se na nj' pretplate. Odbor je ishodio od ministarstva, da mu se šalju na ocjenu sve zakonske osnove, koje su u savezu sa radom za unifikaciju zakona. Tim povodom izradilo je društvo i ministarstvu poslalo ocjene o osnovama odvjetničkoga reda i bilježničkoga reda, zakona o sudijama, zakona o čuvanju narodnog zdravlja i kriv.čnoga postupnika. Održana su i dva predavanja. Predavali su dr. Ivo Stern o sudovima za mladež i tajnik dr. Politeo o političkom deliktu. Suci su uzeti u zaštitu (odnosno načelo o nestalnosti sudaca) time što se u tom pogledu društvo solidarno sa zajednicom sudaca obratilo pretstavkom na konstituantu. Društvo je poduzelo korake, da stupi u dotic.aj s medjunarodnim udruženjima raznih pravnih grana. Odbor je imao uspjeha sa svojom rezolucijom odnosno sa akcijom za provedbu rezolucije, koliko se tiče onih tačka, koje govore o promjeni nadležnosti mjesnih i kotarskih sudova, te sudbenih stolova, kao i o proširenju maličnoga postupka. Tajnik je dalje naglasio, da odbor daje u mnogome inicijativu, ali je krivnja članova, da tu inicijativu ne prihvaćaju. Dok npr. u Beogradu izlaze tri stručna pravnička organa redovito i sa bogatim sadržajem, dotle su urednici našega »Mjesečnika« često u neprilici radi nestašice gradiva. Živimo doduše — zaključio je tajnik — u vrlo teškim političkim, socijalnim i ekonomskim prilikama, koje napose tište stalež sudaca. Ali baš te teškoće nalažu nam dužnost, da što jače prionemo uz rad za njihovo svladavanje, jer je zahtjev života, pa i svake organizacije, da se bori sa teškoćama. Danas doduše u našoj državi pravno nazadujemo, pravni momenat pomalo iščezava. Ali baš to mora nas pravnike, koji smo uzgojeni za pravo i njemu se posvetili, potaknuti, da pravo opet dovedemo do uvaženja. Mi moramo za pravo raditi ne samo iz ličnih i staleških interesa, nego i radi samoga prava i radi interesa države i naroda, kojima je pravo namijenjeno. U tome smislu shvaća odbor i zadatak Pravničkoga društva, pa izvršavanje toga zadatka daje društvu »raison d' être«.

Blagajnik društva g. Franjo Podgajski izvijestio je o finansijalnom stanju. Iz njegova se izvještaja vidjelo, da se i u materijalnom obziru toliko postiglo, da je bio omogućen društveni rad. Ako se naši pravnici, koji još nisu članovi društva, u većem broju začlane, moglo bi se financijalno stanje društva učvrstiti. Skupština je primila izvješće tajnika i blagajnika s odobrenjem na znanje. Odbor žali, da poradi skupoće i štednje nije mogao dati štampati tajničko i blagajničko izvješće, te štampana ta izvješća predložiti glavnoj skupštini, kako se to prije činilo; — žali to tim više, što štampana ta izvješća ne može priklopiti ovomu

Digitized by Google

broju »Mjesečnika«, da ih uzmogu čitati gg. članovi, koji ih na glavnoj skupštini nisu čuli. Nakon blagajničkoga izvješća došlo je na red slijedeće izvješće revizora:

Pregledali smo dne 11. veljače 1922. blagajničko poslovanje, te sravnivši priloge primitaka i izdataka sa blagajničkim knjigama, pronadjosmo:

I. Koncem godine 1920.:

A.) Gotovina u ručnoj blagajni	K	526.73
B.) Tekući račun kod Prve hrv. štedionice	K	16.220.—
Ukupno .	K	16.746.73

II. Koncem godine 1921.:

A.) Gotovina u ručnoj blagajni	K	11.233.97
B.) Tekući račun kod Prve hrv. štedionice	K	92.780.—
Ukupno .	K	104.013.97

Primjećuje se, da je stanje računa odrezaka kod Prve hrv. štedionice danom 1. siječnja 1922. iskazano sa prijenosom ostatka od K 3260.

U Zagrebu, dne 11. veljače 1922.

Dr. **Milivoj Maurović** v. r. Dr. **Rudolf Signjar** v. r.

Revizorima za iduću godinu izabrana su gg. septemvir dr. Vladimir Čačić i banskostolni vijećnik Vladimir Virag, a njihovim zamjenicima gg. ravnatelj statističkoga ureda dr. Rudolf Signjar i sveuč. profesor dr. Milivoj Maurović. Pitanje o visini prinosa nije uzeto u pretres, nego je na predsjednikov prijedlog upisnina, članarina i pretplata ostala zasada onako, kako je prošle godine uredjena i saopćena u prošlogodišnjim »Mjesečnicima«, te kako se saopćuje na koncu ovoga broja..

Odvjetnik g. dr. Hugo Werk odazvao se zamolbi odbora, te iscrpivo referirao o dosadašnjem radu za izjednačenje zakona u našoj državi. Naveo je u glavnom ono, o čemu je bilo razasuto govora u »Mjesečniku«, »Slovenskom pravniku«, »Arhivu za pravne i društvene nauke« i »Novoj Evropi«. Izvjestitelj je istaknuo, da je nakon sloma Austro-Ugarske ujedinjenjem raznih zemalja u ovu našu novu kraljevinu nastalo u njoj sedam pravnih područja: Hrvatska-Slavonija, Srbija, Crna-Gora, Bosna i Hercegovina, Medjimurje i Vojvodina, Rijeka s okolicom, Slovenija — Istra — Dalmacija. Nakon rapalskoga ugovora ostalo je u njoj šest pravnih područja sa pet gradjanskih prava (Srbija, Crna Gora, Medjimurje-Vojvodina, donekle Bosna i Hercegovina, ostali teritoriji) i pet trgovačkih prava (Srbija, Hrvatska-Slavonija, Medjimurje-Vojvodina, Crna Gora, Bosna-Hercegovina), a sa šest gradjanskih postupnika (Srbija, Hrvatska-Slavonija, Bosna-Hercegovina, Crna Gora, Medjimurje-Vojvodina, Dalmacija — Istra — Slovenija). Početkom god. 1920. zaključeno je bilo, da se predje na izjednačenje gradjanskoga sudskoga postupka, zakona o uredjenju sudova, opć. gradj. zakonika, trgovačkoga i mjenbenoga zakona i stečajnoga reda.

Gotove su već bile otprije osnove zakonika o sudskom postupku u gradj. parnicama (iz god. 1915.), trgovinskoga zakonika i mjeničnoga zakonika (jedno i drugo iz god. 1912.), zakona o uredjenju sudova. Na ovoj zadnjoj osnovi je obustavljen rad do odredjenja osnovnih načela. Dalje je priredjena osnova zakona o sucima. Konačnu redakciju ima još da dobije osnova zakona o advokatima i advokatskim pripravnicima, dok se zakon o javnim bilježnicima istom sastavlja.

Digitized by Google

Konačna redakcija zakonika o sudskom postupku u gradjanskim parnicama primiče se kraju. Osnovne su joj misli: neposrednost, usmenost, slobodno uvjerenje suca, pospješnost, jednostavnost, jeftinoći. — Što se tiče opć. gradj. zakonika, nisu se odmah uzele u obzir osobite osebine nekih teritorija. Rad je podijeljen medju više stručnjaka. Glede trgovačkoga, mjeničkoga i pomorskoga prava rad je u tečaju. Posao oko izjednačenja ovdje spomenutih zakona nailazi sada na ovu sada na onu poteškoću. U svemu se vodi strogo znanstveni pretres i isključuje majorizacija. Na polju kaznenoga prava priredjen je opći dio kaznenoga zakonika, dok je posebni dio u radnji. Gotova je osnova kaznenoga postupnika, kojoj je temelj u Hrvatskoj i Slavoniji vrijedeći postupnik od 17. svib. 1875., kao što i projekat zakona o izvršenju kazni lišenjem slobode.

Banski savjetnik g. Ivan Z. Galić govorio je o pogledima na budući zakonodavni rad. U glavnom je citirao izvode beogradskoga profesora dr. Živojina Perića, iznesene u »Arhivu za pravne i društvene nauke«, s kojima se on posve slaže. Pri donesenju novih zakona valja naime uzeti osobiti obzir na seljačka zemljišta. Agrarnom reformom doći će seljaci do tri milijuna jutara zemlje, koju treba da mu se sačuva shodnim uredbama. Valja nastojati, da se predusretne prezaduživanje seljačkih zemljišta, da nasljedno pravo bude takovo, kojim će se održati seljački zemljišni posjed od rasula itd. Kako bi se imao pravno urediti seljački posjed, da se on uzdrži, mora se temeljito raspravljati. Inicijativu je za to dao spomenuti profesor Perić, pak poziva pravničko društvo i njegove članove, da u tom radu živo sudjeljuju.

Kao zadnja točka dnevnoga reda pročitan je prijedlog odvjetnika g. dra. Vidmana, da pravničko društvo zauzme stanovište o poznatoj izjavi ministra pravde dra. Lazara Markovića prigodom njegova boravka u Zagrebu o sudstvenim prilikama i o smanjenju broja sudaca za 25% u Hrvatskoj odnosno o obustavi primanja u sudačku službu. Ovaj je prijedlog naišao na općeniti odziv skupštinara. O njemu se razvila dulja rasprava. Septemvir g. Ivo Vuković ukratko je prikazao ono, što je u tom obziru govorio na skupštini »Zajednice hrvatskih sudaca«, koja se istoga dana prije skupštine »Pravničkoga društva« održala. Iz njegovih izvoda jasno proizlazi, da o redukciji sudaca u Hrvatskoj ne može biti ni govora, jer je u pogledu stupanja u sudačku službu u Hrvatskoj već nastao potpuni zastoj. Broj sudaca ne raste nego svedjer pada, a posao se sve više i više povećava. Nije stoga nimalo čudnovato, da imade 70.000 zločina i prestupaka neriješenih a razlog je tomu jedino to, što imade u Hrvatskoj premalo sudaca. Imade više nego deset kotarskih sudova u Hrvatskoj, kod kojih službuje i radi samo jedan sudac.

Odvjetnik g. dr. Radivoj Walter naveo je, da poradi slaboga materijalnoga stanja sudaca mladji pravnički naraštaj ne ide u sudačku službu, nego se listom posvećuje odvjetništvu. To će opasno djelovati na odvjetnički stalež i njegovo poslovanje. U odvjetničkom staležu nastat će proletarijat. Prema tomu ne radi se ovdje samo o sudačkom nego i o odvjetničkom staležu. Zato bi se u toj stvari moralo zajednički raditi. Opaža se općenit osjećaj, da se nalazimo u kritičkom položaju. Kaotičke prilike u državi priječe, da se bilo kakovo pitanje sredi, pa vrlo sumnja, da će se i ova stvar urediti onako, kako to zahtijeva ne samo interes sudačkoga staleža nego i interes pravne države.

Pošto je rasprava o ovom predmetu bila završena, jednoglasno je skupština zaključila, da »Pravničko društvo« odnosno njegov odbor podupre naše suce u

Digitized by Google

njihovoj akciji oko unapredjenja njihova moralnoga i materijalnoga položaja, te da poduzme sve, što mu se u tu svrhu čini shodnim, — naročito da se to pitanje osvijetli u posebnoj predstavci.

Pošto je time bio dnevni red iscrpljen, zaključio je predsjednik g. dr. Polić skupštinu. Na večer sastao se lijepi broj učesnika skupštine na pravničkoj večeri, na kojoj je došlo do izmjene misli o sređivanju naših pravnih prilika.

Zajednica hrvatskih sudaca. U nedjelju dne 12. o. mj., počevši od osam i pol sati u jutro, održalo je ovo društvo naših sudaca u dvorani sudbenoga stola glavnu skupštinu. Sakupio se na njoj lijep broj sudaca. Predsjedao je skupštini i otvorio ju septemvir Mijo Lenček, koji je najprije pozdravio prisutne suce, te napose delegate iz Slovenije. Zatim se osvrnuo na bijedno materijalno stanje sudaca i istaknuo dosadašnje neuspješno nastojanje, da se beriva sudaca u Hrvatskoj i Slavoniji izjednače sa berivima sudaca u Srbiji i Crnoj Gori. Govorio je protiv namisli, da se broj sudaca u Hrvatskoj i Slavoniji smanji. Upozorio je, kako prislušnici ostavljaju državnu službu, čim polože sudački ispit, pa kako će u Hrvatskoj i Slavoniji nestati kvalificiranih sudaca, ako takovi odnošaji budu dalje trajali. Nakon toga izvijestio je društveni tajnik dr. Hirc o dosadašnjem — požrtvovnom, ali na žalost, neuspješnom — društvenom radu, a napose o pragmatici. Dotaknuo se pitanja nabavljačkih zadruga, od kojih još nitko nije imao nikakove koristi, premda je državnim službenicima ustegnuta neka svota od plaće u tu svrhu. I on je istaknuo, kako se suci u Hrvatskoj izigravaju, naročito u pogledu beriva. Pošto u ovim prilikama odbor ne može da radi s izgledom na budi kakov uspjeh, predao je ostavku. No skupština je s izrazom povjerenja odboru tu ostavku otklonila s molbom, da svoj rad nastavi. — Interesantan je bio prikaz septemvira Ivana Vukovića s obzirom na smanjenje broja sudaca u Hrvatskoj i Slavoniji. On je iznio statistiku sudaca u Hrvatskoj i Slavoniji, počevši od god. 1880. do 1992. i pokazao, kako je prije broj sudaca kod nas rasao sa porastom posla kod sudova, a kako u najnovije doba broj sudaca pada, dok posao kod sudova silno raste. Po toj statistici bilo je sudaca: 1880. g. 212, 1890. g. 345, 1895. god. 369, 1900. god. 396, 1907. god. 415, 1914. god. 457, 1922. god. 367. Sudbenih pristava je bilo: 1905. god. 162, 1910. god. 185, 1922. 115. Danas može se reći, da o sudačkom pomlatku nema govora, jer svršeni pravnici idu u slobodna zvanja. — Što se tiče posla kod sudova bilo je redovitih gradjanskih parnica: 1895. god. 9101, 1920. god. 53.876; — smetanja posjeda: 1895. god. 3993, 1920. god. 20.581; — ostavina: 1895. god. 13.480, 1920. god. 37.197; — gruntovnih stvari oko 150.000; — u kaznenom sudovanju prekršaja: 1895. god. 68.402, 1920. godine 159.791; zločina 1895. god. 13.814, 1920. god. 159.941. Iz ove statistike proizlazi, da danas u Hrvatskoj i Slavoniji nema ni toliko sudaca, koliko ih je bilo god. 1895., t. j. prije 27 godina. U Hrvatskoj i Slavoniji imade već desetak kot. sudova, kod kojih službuje samo jedan sudac. I nakon ovakova stanja stvari izražena je namjera, da se broj sudaca u Hrvatskoj i Slavoniji smanji! Septemvir Vuković završio je riječima: »Groziti se ne ćemo, nego ćemo se obratiti s predstavkom na narodnu skupštinu, a ako i to ne pomaže, ne znam, što da se radi.« Vijećnik bans. stola Stj. Bratanić je predložio, da se akcija provede zajedno sa sucima u Srbiji, koji da se ozbiljno zauzimaju za interese naših sudaca. Konačno je zaključeno, da se na sastanak sudačkih udruženja izašilju dne 15. o. mj. u Beograd septemviri Lenček i Vuković i da se poduzmu još jednom kod ministarstva koraci za saniranje na skupštini raspravljanih sudačkih prilika. — Mi, koji iz pri-

Digitized by Google

krajka mirno promatramo ovo žalosno stanje i o njemu s bolju u srcu razmišljamo, ne možemo a da ne uskliknemo: »Caveant consules, ne quid detrimenti respublica capiat!«.

Nove knjige.

Filozofijska biblioteka. — Dr. Vladimir Dvornikovič pokrenuo je pod ovim naslovom trajnu seriju originalnih i prevedenih filozofskih monografija od aktuelnoga i širega kulturnoga značenja. Prva sveska donosi njegovu studiju pod naslovom »W. Wundt i njegovo značenje«. Od istoga pisca izišla je mala brošura pod naslovom »Filozofija u današnjoj Čehoslovačkoj«. Prva se radnja može naručiti kod pisca, a druga u knjižari V. i Z. Vasića u Zagrebu.

Slovenski pravnik, 1920, br. 1—4: Steska: K vprašanju organizacije naše države. — Pitamic: Postanek in razvoj lige narodov v letu 1919. — Skumovič: Rrazmerje pozitivnih razlogov in sodbenih razlogov. — Goršič: Pravo bodočnosti. — Dolenc: Kazensko pravosodstvo na bojnem polju; — **br. 5—8.:** Kavčnik: O ujedinjenju prava. — Goršič: Slovensko pravo. — Pretner: K vprašanju sodstva v naši novi državi. — Dolenc: Kazensko pravosodstvo na bojnem polju. — Jeglič: Enotno nadzorstveno oblastvo v kaznilnicah i jetnišnicah. — Ogrin: Lovske najemne pogodbe. — M. D.: Pravna pomoč pri sodiščih na zaprosilo okrajnih glavarstev? — Goršič: Slovenska pravna terminologija. — Lajovic: Naša revolucija in naše pravo; — **br. 9—12.:** Ogrin: Misli o državopravni uredbi Jugoslavije. — Goršič: O izenačevanju zakonov. — Š.: O popravi in obnovi mej. — Dolenc: K vprašanju izednačenja kazenskih zakonov za celo ozemlje kaljevine Srbov,

I. Opća djela, uvod u pravo, enciklopedija, metodologija, pravna filozofija, i t. d.

Die Aufgaben der Schülerräte. Hrsg. v. Exekutivkomitee d. Zentral-Schülerrats. 1921.

Aranđelović, Pravne rasprave. Beograd (Kon. 1921. Ćir.).

Ball, Vom neuen Weg der Gesetzgebung, Berlin (Spaeth & Linde, 1921.).

Brodmann, Recht und Gewalt. Berlin. (Verl. wiss. Verleger. 1921.)

Binder, Recht u. Macht als Grundlagen der Staatswirksamkeit. (Beiträge z. Philosophie d. deutschen Idealismus, 8.) Ehrfurt, Keyser.

Bornhak, Grundriss des deutschen Landwirtschaftsrechtes. Leipzig. (Deichert.)

Cosack, Universitätsreform. Ein Programm. Ficher, Jena. 1920. M. 6.50.

Čubinski, Problem izjednačenja prava u ujedinjenom Kraljvstvu S. H. S. Beograd (Kon. 1921. Ćir.).

Damaschke, Volkstümliche Redekunst. Erfahrungen u. Ratschläge, Jena (Fischer, 1920).

Ehlert, Gesetzgebende, ausführende und ernennende Macht. Greifswald. (Selbstverlag d. Verfassers.)

Fehner-Herrmann, Wörterbuch d. deutsch. u. franz. Rechts- u. Verwaltungssprache. Strassbourg-Paris, Impr. Strassbourgeoise. 1920. (Prik. Weltwirtsch. Archiv 1921 B. 16/4, str. 547.)

Festskrift för Freiherre R. A. Wrede. Utg. av Juridiska Foreningen i Finland. Helsingfors; S. Arvingars boktrykeri.

Digitized by Google

Svaštice.

Primanje u pravnu vježbu. — Govori se, da je izišla naredba, po kojoj se ne primaju više u pravnu vježbu kod sudova svršeni pravnici, koji još nisu položili zadnji teoretički državoznanstveni ispit. Nasuprot takovi se svršeni pravnici navodno primaju u službu kod upravnih oblasti sa pripomoći, koja im kao takovima pripada.

Reklamacije. — Gospoda članovi i pretplatnici, koji ne primu koji broj »Mjesečnika« umoljavaju se, da obavijeste o tome društvenoga blagajnika gosp. Franju Podgajskoga, Boškovićeva ulica br. 2, ne onoga mjeseca, za koji reklamiraju odnosni broj, nego istom slijedećega mjeseca, ali opet ne tako, da reklamiraju istom nakon nekoliko mjeseci. Ujedno se gg. članovi i pretplatnici umoljavaju, da promjenu svojega boravišta i stana odmah saopće rečenomu g. Podgajskomu.

Petar Petaj, vijeć. ban. stola u m., Zagreb, Jurjevska ulica 26. prodaje: Uredov. zbir. nared. pravos. struke I—VI. uvezanu, VII—IX. neuvezanu; — Rušnov: Tumač grunt. redu, malič. postupku zakon o smetanju posjeda, o pobijanju pravnih djela i stečaju; — Malin: zaštita posjeda; — Tomašić: Pacta conventa; — Kirchstetter: Commentar z. all. bürg. Gesetzb.; — S. Mayer: Commentar z. d. oesterr. Strafprocess-Ordn.; — Hosenörl: D. oesterr. Obligat.-recht; — Henkes: Lehrb. d. gerichtl. Medicin; — Vezić (vezan), Urbar; — Meisner, die Reichswuchergesetze; Wucher-Gesetze für Ungarn 1883, 1868 u. 1877; — Osnova gradjanskoga zakona; — Osnova gradjanskog parbenog postupnika; — zakone: izvpp., sudovnik i posl. red, bilježn. red, zadruž., o umirovljenju i kazn. odgovornosti sudaca.

POZOR ČLANOVI I PRETPLATNICI! — Umoljavaju se gg. članovi i pretplatnici »Mjesečnika«, da izvole članarinu i pretplatu za god. 1921. što prije uplatiti, ako to dosele učinili nisu. Uplaćivati se može budi putem I. hrvatske štedionice u Zagrebu, budi neposredno društvenomu blagajniku gosp. Franji Podgajskomu, Zagreb, Boškovićeva ulica 2. šiljanjem članarine i pretplate poštom na ovaj način imadu gospoda članovi i pretplatnici u rukama odmah i potvrdu. Članovi i pretplatnici, koji na ovaj način ne uplate članarine i pretplate, mogu to učiniti putem naših povjerenika. Zagrebački članovi, naročito odvjetnici, suci i odvjetnički perovodje mogu plaćati članarinu takodjer sudbenom pristavu g. dru. Hircu, koji se izjavio spremnim preuzimati članarinu za društvo. Godišnja je članarina za javne činovnike svih struka i odvjetničke perovodje 120 K, a za članove ostalih zvanja 240 K. Novi članovi plaćaju kod pristupa u društvo još i upisninu od 20 K. Za javne je urede pretplata 250 K na godinu. Članarina i pretplata plaća se unaprijed i to po volji najednom ili u polugodišnjim ili četvrtgodišnjim obrocima. Dužnost je svih članova, da redovitim plaćanjem članarine omoguće izdavanje »Mjesečnika«. Isto tako je dužnost svih pravnika, da budu članovi društva, da uzmogu kao takovi dobivati ovaj naš pravnički list, bez kojega ne bi smio da bude nijedan naš pravnik. Ako svi naši pravnici sdušno vrše tu dužnost, moći će »Mjesečnik« i kraj sadanjih velikih štamparskih troškova redovito izlaziti, što više moći će se njegov opseg i povećati.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 3. GOD. XLVIII.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB OŽUJAK 1922.

Zajednička havarija.

Legislatorna studija.

Piše Dr. Milorad Stražnicky, kr. sveuč. prof.

I. Načelo je općega privatnoga prava, da štetu nosi vlasnik, odnosno inaki ovlaštenik stvari te da treći njemu štetu nadoknadjuje samo ako je kriv (§§ 1295 o. g. z.; § 1306. o. g. z. »redovito«; Krasnopolski, Oesterreichisches Obligationenrecht str. 166.) Inače res perit domino ili kako to franceska teorija izražava: »chacun pour soi (§ 1311. o. g. z. nenadani slučaj«). U općem se dakle privatnom pravu dokončava i izoštruje pitanje štete u tome: je li tko treći te u kom obsegu obvezan nadoknaditi štete. Zajedništva u trpljenju štete — ako to već prije postanka štete nije pravno utemeljeno (n. pr. suvlasništvo) — u općem privatnom pravu nema. Vidi se, opće je privatno pravo u tom pogledu individualistično. Kad bismo izloženo načelo općega privatnoga prava usvojili i u posebnom privatnom pomorskom pravu, napose u pomorskom prijevozu, došli bismo do posljetka: štetu broda trpi brodovlasnik, onu stvari prijevoza njezin vlasnik. Ukoliko je toj šteti kriv treći, napose kapetan broda ili brodovlasnik, obvezan je da je naknadi. Ali se pomorsko privatno pravo razvilo u tom pogledu drugim smjerom; ono postavlja zajedništvo u trpljenju štete izmedju broda i prevoznih stvari t. j. tovara te vozarine. Ako je steta nanesena brodu, doprinosi k naknadi štete i tovar te obratno, ako je šteta učinjena na tovaru ili jednom mu dijelu, doprinosi k naknadi brod odnosno preostali neoštećeni dio tovara — a da izmedju njih ne postoji od prije pravno zajedništvo. No ne postavlja pomorsko privatno pravo ovakovo zajedništvo u trpljenju štete za svaku štetu; ne doprinose brod i tovar zajednički za pokriće svake štete, njima nanesene, već samo za izvjesne štete, počinjene uz stanovite pretpostavke t. j. samo za slučajeve zajedničke havarije (avarie commune; grosse, jer je nosi le gros du navire et du chargement; general average; avaria

Digitized by Google

comune o grossa; averia gruesa o comune; grosse, gemeinschaftliche Haverei). Po zajedničkoj havariji postavlja ovo posebno privatno pravo iznimku od općenitoga, i u drugim posebnim privatnim pravima priznatoga načela o nošenju štete. Ovakovom zajedničkom contribution aux avaries — jer to je biće toga pitanja (Ripert, Droit maritime II. str. 589.) — pomorsko se privatno pravo kvalificira socijalnijim, a donekle i humanijim, od općenitoga privatnoga prava.

Medjutim prenosi pomorsko privatno pravo ovo zajedništvo doprinosa od slučaja trpljenja štete na nošenje troškova t. j. zajedništvo doprinosa važi ne samo za izvjesna oštećenja direktnim umanjenjem vrijednosti ili za propast broda, tovara ili dijelova njihova već i za izvjesne troškove prijevoza. I ti troškovi mora da su učinjeni uz one iste pretpostavke uz koje je nanesena šteta zajedničke havarije. I u tom pogledu stvara pomorsko privatno pravo iznimku od općenitoga i u trgovačkom pravu provedenoga načela, da ti troškovi terete vozara, da izviru iz njegove obveze, preuzete po vozarskom poslu (§ 393. trg. zak.; »po kopnu i unutarnjim vodama«).

I tako je avarija, kojoj se zajednički doprinosi šteta ili trošak (avarije matérielle, dommage — avarie frais; avaria danno — avaria spesa).

Uostalom pomorsko je privatno pravo iznašlo i za slučajeve, u kojima vrijedi princip općega gradjanskoga resp. trgovačkoga prava posebni termin; ono te slučajeve svrštava pod oznaku posebne havarije (avarie particulière ou simple; avaria semplice o particulare; averia simple o particulare; particular average; einfache oder besondere Haverei). Nije to dakle posebni neki pojam pomorsko-pravni, već je ta oznaka izišla iz traženja što većega izjasnjenja opreke izmedju čistoga instituta pomorskoga prava zajedničke havarije i primjene općega principa gradjanskoga resp. trgovačkoga prava i u specifičnom području pomorskoga prijevoza (Schröder u Endemann Handbuch IV. str. 261.). Odatle se vidi, da izjasnjenje te opreke opredijeljenjem obilježja posebne havarije ne mora uslijediti u pozitivnoj koncepciji.

II. Misao zajedničkoga doprinosa k nekoj šteti t. j. zajedničku havariju iznijeli su posebni odnošaji prevažanja po moru. Gdje i kad je ta misao nikla, teško je ustanoviti. U lex Rhodia našla je svoj tačni pravni izražaj i ako se tada ispoljila tek u jactus-u stvari u svrhu olakšanja broda. Digesta joj davaše posebni titulus: XIV. 2. De lege Rhodia de jactu. Odavle je ušla u bizantsko pravo; zatim je postala svojinom sredovječnoga evropskoga običajnoga prava. Sredovječni je pravni život proširio njenu primjenu. Uhvativši zajedništvo pogibli tome je osobito poslužila u pomorskom trgovačkom prometu vrlo razvita misao asocijacijona te s jedne strane dovela do unije pravnih interesenata broda resp. tovara (commande, colonna, felag); a s druge strane do unije pravnih interesa, do solidarne veze

Digitized by Google

broda i tovara, unum germen (Consulado del mare). Da li je baza tome razvitku misli zajedničke havarije germanska, a tek zaobljenje njeno rimsko-pravno, ovdje nas ne zanima. Ipak nam ta istina upada u oči, da Rimljani, i ako su tu zajednicu osjećali, ipak joj nisu umjeli dati opsegom potpuni pravni izražaj. (Potanje o tom Goldschmodtu Zeitschrift für das ges. Hand. 1889. str. 36.). I tako ideja nužde, izazvane zajedništvom pogibli navigiranja te ideja medjusobnoga zaštićenja protiv toga kumuju proširenju misli zajedničke havarije.

Prva je Ordonnance od god. 1681. izjasnila materiju o havarijama. Odbacivši pojam male ili ordinarne havarije (menues avaries; petty average), koja je obuhvaćala redovne troškove putovanja, pa je naprtivši kao teret vozaru, ona je provela diobu u posebnu i zajedničku havariju. To je prihvatio Code de commerce, a po njemu svi ostali zakoni kulturnih država. Tek Code je zadržao i zastarjelo stanovište Ordonnance, pa je u posebnom naslovu nanizao ustanove »du jet et dela contribution«, u čemu ga — punim pravom — ne slijediše ostali zakoni.

III. A sam je institut zajedničke havarije sa pravnoga gledišta veoma zanimljiv.

Rimski su se pravnici zadovoljili s tipom prijevozne pogodbe, pa su iz nje tumačili obvezu zajedničkog doprinosa: vlasniku su bačene stvari priznali actionen locati protiv magistra navis, a ovome su dali actionem conducti protiv ostalih, da portionem dammi praestent. To stajalište u pripricipu usvojiše i neki moderni pravnici (Cauvet, Thaller) i ako svijesni istine, da interesenti tovara imadu izravni zahtjev na otštetu protiv doprinositelja, a nisu upućeni na tužbu iz pogodbe protiv vozara, i da taj zahtjev oživotvoruju bilo ex persona sua bilo ex persona kapetana broda, kao svoga zastupnika. Ali tome nema traga u prijevoznoj pogodbi. Ipak oni uče, da se klauzula toga smisla smatra uključenom u prijevoznoj pogodbi, da zakon suponira te su stranke predvidjale slučaj zajedničke havarije, koji je tako čest u pomorskoj plovitbi. Apstrahirajući od toga, da je to uopće posve samovoljna konstrukcija, ne mogu ti učitelji nikako protumačiti sa svoga stajališta kontribuciju medju samim vlasnicima prijevoznih stvari.

Po poslovodstvu bez razloga (Govare) dao bi se razjasniti zahtjev vozara protov interesenata tovara na doprinos za štetu, nanesenu brodu po vozaru. Nikako se po tom principu ne dadu protumačiti zahtjevi vlasnika prijevoznih stvari na doprinos, jer oni naprosto de facto nisu negotiorum gestores, a kad bi to i htjeli da budnu, priječi ih u tom autoritet kapetana, koji svakoga samostalnoga trećega isključuje od žrtve.

Mnogo je — osobito u francuskoj literaturi (Valroger, De Courcy; napose Danjon; pa i Belgijanac Smeesters) — raširena teorija, koja kontribuciju kod zajedničke havarije tumači i opravdava sa stanovišta neopravdanoga obogaćenja.

Digitized by Google

U smislu te teorije zajednička havarija bila normalna pojava, u primjeni općenitoga principa privatnoga prava.

Moguće da bi se in concreto, kad ne bi bilo kontribucije zajedničke havarije, brodovlasnik ili vlasnik tovara, neopravdano obogatio; moguće je, da kroz zajedničku havariju prosijeva princip: »nul ne doit s enrichir au detriment d'autrui«. Ali to je tek sekundarna pojava. Nije to baza za kontribuciju zajedničke havarije. Usvoji li se teorija neopravdanoga obogaćenja za zajedničku havariju, ne daju se granice potonje potegnuti. Onda se ona jednako dade opravdati za prijevoz kopnom, kako se ni u pomorskom prometu ne da ograničiti na razdoblje izmedju tovarenja i istovarenja ni na one stvari, koje se nalaze na brodu. Ovakova ograničenja ne slijede iz onako shvaćena biće zajedničke havarije; ona se po teoriji neopravdanoga obogaćenja ukazuju samovoljnima. Nastojanje ograničenja opravdati time, da ne bi zajednička havarija »dégénérer en abus« (Danjon, Traité de droit maritime III. str. 395.). izraz je nemoći.

A prihvatiti tu teoriju, znači naprosto zanijekati postanak i razvitak zajedničke havarije. Ona jest i ostaje pojava pomorske plovitbe, samostalni pomorsko-pravni institut. Nije ga tek kreirao zakonodavac neki, pa ga ograničio po principu oportunosti tek na stanovite slučajeve pomorske plovitbe. Pomorska je plovidba stvorila i stvara i još — i ako u manjoj mjeri — zajednicu pogibli izmedju brodovlasnika i interesenata tovara. Iz te je faktične zajednice pravo učinilo pravnu zajednicu, zajedništvo pravnih interesa. U toj je zajednici medjusobna zaštita pravnih interesa, kojoj izražaja daje po volji interesenata kapetan broda, po svom položaju za to opredijeljen. Iz toga zajedništva pravnih interesa, iskrslih prijevozom stvari — tipičnoga za pomorsku plovidbu — izvire misao kontribucije, u njem ima svoj pravni temelj. Po njoj dobiva obveza doprinosa značaj skupnoga duga. Mimo te zajednice ne da se zajednička havarija ni shvatiti ni konstruirati. (Ripert; Papenheim; Schröder.)

IV. Zanimljivost teoretske konstrukcije zajedničke havarije u moderno doba ne stoji u jednakom razmjerju sa gospodarskom nenom važnosti. Dok je ona porasla, ova je pala. Zbilo se ovo potonje s više razloga.

Bez dvojbe je promjena u navigiranju izvršila jaki utjecaj na tu važnost zajedničke havarije. Ona zajednica na brodu, koja je prije, dok su interesenti tovara i brada zajedno putovali i dok su se članovi posade brodske smatrali poduzetnicima u posljetku putovanja — u zbilji postojala, a koja je davala najviše hrane i moći zajednici pravnoj u havariji, danas više ne postoji. I brodovlasnik dirigira prijevoz iz svoje poslovnice, a iz svojih poslovnica afirmiraju i interesenti tovara svoje interese u izvršenju prijevoza. Moderno navigiranje parom skraćuje trajanje putovanja i omogućuje okolno putovanje od luke do luke; time se brzo i lako mijenjaju interesenti tovara, potom i pravna zajednica dobiva značaj kratko-

Digitized by Google

trajnosti i površnosti. A kapetan broda i uopće posada broda u službovnom je odnošaju k brodovlasniku. »Nekoć brak, pravna ta je zajednica sada tek slučajno večernje društvo« (Gütschow, Die Reform und Vereinheitlochung des Seerechts str. 72). Nadalje je navigiranje parom umanjilo učestanje žrtava. Slučajevi zajedničke havarije su rijetki, ograničuju se na štete nanesene brodu uslijed izvaredne natege broda i na izvanredne troškove navigiranja.

A onda je institut osiguranja potisnuo u pozadinu misao uzajamnoga osiguranja podjelom štete medju interesente zajedničkim doprinosom. Naknađuju se štete sa manje i truda i troška osiguranjem negoli doprinosom zajedničke havarije. Nemojmo se varati, u zajedničkoj su havariji danas uglavnom interesirani osiguratelji kako broda tako tovara. Moderno pomorsko sudovanje bilježi u pogledu zajedničke havarije uglavnom precese izmedju ovih osiguratelja.

Kako pako pada važnost zajedničke havarije u pomorskom životu, ispoljuju se očiglednije sve one inkonvenijencije, što ih ona sa sobom donosi. Već se juristič nој konstrukciji zajedništva doprinosa u principu pružaju velike poteškoće. Tko ima da doprinosi? Što čini aktivnu gromadu? Jer nistinu samo brod, tovar i vozarina? Zar su to uistinu svi interesi, koji udioništvuju u putovanju nekoga broda? Zakoni se razilaze u opredijeljivanju izuzetaka od doprinosa, sudačke se izreke ne pokrivaju, a rastući promet donosi novu građu za sporove (n. pr. poštanske stvari.)

A tek in concreto kojih li neprilika sa dokazom, da postoje svi preduvjeti zajedničke havarije! Upravo su rijetki oni slučajevi, koje se može objektivno ustanoviti kao zajedničke havarije. Budući da u tom glavnu riječ ima — ili bar ponajčešće — kapetan, daje se prigode manje savjesnom kapetanu, da posebnu havariju svede u područje zajedničke. Odatle česti procesi, svaka havarija, jedan proces; odatle dugotrajne rasprave, koje se redovno svršavaju nagodom, posredovanom po dispacheurima, što tek dokazuje nesigurnost konkretnih dokaza i spornost pravnih propisa. Manjci ostaju! K tome pridolaze disparatni propisi raznih zakona, koji u međunarodnom pravnom životu još više potstrekavaju spornost neriješena pitanja: koje se pravo in concreto ima primijeniti. Doduše je International law Association stvorila u raznim svojim radovima 18 pravila o zajedničkoj havariji (York—Antwerp Rules 1890.; Antwerp Rule 1903.; vidi o tom napose Bonsquet, Etude sur les règles d'York et d'Anvers et la règle d'Anvers 1903.—1906.), koje bi trebale zadobiti internacijonalnu sankciju. I doista ih stranke često uzimaju za temelj reguliranja zajedničkih havarija. Pa ipak s jedne strane opažamo tek jednostrano primjenjivanje — jer se više priklanjaju njemačkom i engleskom, nego li franceskom pravnom shvaćanju — a s druge i ta su pravila daleko od toga, da čine un véritable code des avaries communes (kako to krivo uči Ripert, Droit maritime II. str. 590. nota 1.). Kongresi trgovačkoga prava u Anversu (1885.), Bru-

Digitized by Google

selju (1888.) i Genovi (1892.), koji su se također bavili unifikacijom prava zajedničke havarije — nisu donijeli mnogo praktičnoga rezultata.

I tako se digoše glasovi za reformom prava zajedničke havarije ograničenjem iste, dapače i radikalni za otstranjenjem iste. Već g. 1868. stavljeni su u trgovačkim komorama u Genovi, Mesini i Barima takovi radikalni predlozi. Osobiti su protivnici zajedničke havarije osiguravatelji, pa je Lloyd's Committee, najveće udruženje osiguravatelja engleskih, razvio za zasjedanja International law Association živu djelatnost u svrhu otstranjenja toga instituta. Tome se pridružiše i mnogi uvaženi dispacheuri. I u teoriji se opaža pokret protiv zajedničke havarije a za povratu k općenim principima privatnoga resp. trgovačkoga prava (Gütshow, Die Reform und Vereinheitlichung des Seerechts durch Rückkehr zum allgemeinen Frachtrecht 1911. str. 72. i sl. u novije doba; prije Schneider, Govare).

Ipak — i to treba uvažiti — ima zajednička havarija i svojih braniča. Napose je zagovaraju oni, koji u njoj vide normalni izražaj načela privatnoga prava, primjenu jednostavnu načela pravičnosti. Dapače je oni smatraju posve modernom, jer da odgovara modernoj obnovi duha asocijacije i uzajamnosti. A oni drže modernom i njenu reakciju protiv ekcesivnoga individualizma privatnopravne legislacije, ističući da ona »constitue l' une des superiorités les plus marquées du droit maritime sur le droit terrestre« (Danjon). Potom se ne mogu oteti tome, a da ne predlože njeno proširenje — ma i tek na slučajeve istih uvjeta kao oni prijevozne pogodbe — i da ne odobre legislaciju te tendencije (i ako tek za unutarnju plovitbu; nizozemski trg. z.; njemački zakon od 15./VI. 1895. i od 20./V. 1898.; belgijski zakon od 10./II. 1908. itd.)

I uistinu nijedan kongres ne ukida zajedničke havarije; nijedan se zakonodavac na to ne odlučuje. Je li to doista tek pod uplivom svetoga običaja, je li tome razlog u skroz dispozitivnom značaju zakonskih ustanova o zajedničkoj havariji? Pa ipak se čuje apodiktička tvrdnja, da smo u posljednoj evoluciji teorije o zajedničkoj havariji, u prelaznoj periodi — da je reforma neodgodiva. Ali u tom pravcu?

V. Koje dakle stanovište treba da zauzme zakonodavac, a napose naš?

Da pođe putem radikalne reforme, kako to traže protivnici zajedničke havarije?

Ponajprije za to ne postoje preduvjeti. Nije zajednička havarija samovoljna kreacija ovoga ili onoga zakona, već je uvjetovana odnošajima pomorske plovitbe. To dokazuje historija. Taj razvitak tendira onamo, da suzuje slučajeve zajedničke havarije, da neke čini suvišnima, ali ne onamo, da je potpuno ekrazira. Moguće je, da će tim razvitkom zajednička havarija postati još manje praktičnom (vidimo nešto slično u institutu pomorskoga zajma).

Digitized by Google

K tome valja uvažiti, da je pomorsko pravo najkozmopolitskiji species privatnoga prava. Naš se dakle zakonodavac mora obazreti na pravna uređenja drugih legislacija. Bilo bi smjelo, dapače po mom shvaćanju upravo opasno po razvitak naše prekomorske trgovine, kad bi naš zakonodavac potezom pera prekinuo s pravnim kontinuitetom, s kojim ne prekinuše daleko jače i daleko odlučnije legislacije.

Ipak jedno se ne smije smetnuti s uma: zajednička je havarija ne samo po svom smislu već i po svojoj juridičkoj koncepciji posebni institut pomorskoga prava. Ona jest i ostaje djelo kapetana pomorske plovitbe, koje se odrazuje tek u grupi određenih interesenata. Odnošaji, koji nju uvjetuju samo su oni pomorske plovitbe, a kao pravna tvorevina prelazi koncepciju prijevozne pogodbe.

VI. Svakako će zakonodavac morati u potpunoj mjeri priznati dispozitivni značaj svojih ustanova o zajedničkoj havariji. Time će honorirati noviji razvitak zajedničke havarije. A takovo priznanje uključuje u sebi dvoje: da stranke mogu uopće isključiti zajedničku kontribuciju k havariji (franc d'avaries communes; franco d' avaria reciproca) ili da stranke mogu adoptirati ini koji regulativ zajedničke havarije (York Antwerp Rules ili regulativ bruseljskoga kongresa). Dok se ovo potonje jednodušno prihvaća i u teoriji i praksi svih zemalja, prvo nailazi gdjegdje na protivljenje. Drži se, da bi se ovakova klauzula stavila u opreku s pravičnošću i sigurnosti plovitbe, jer će kapetan — imajući slobodne ruke — postupati posve samovoljno (n. pr. žrtvovati tovar, a ne dijelove broda). Utoliko bi dakle zajednička havarija trebala da bude jus cogens (Govare). No uistinu nema razloga oduzeti i ovo principijelno pitanje iz privatno-pravne autonomije stranaka. Protiv samovolje kapetana — koja krši ideju pravičnosti i stavlja u pogibelj sigurnost plovitbe — stranke će se zaštititi ustanovama o vozarini, a poslužiti se i institutom osiguranja.

Ako stranke otklone uređenje zajedničke havarije po dotičnom zakonu, treba da otklon obuhvati sve ustanove zakona. Otklon pojedinačnih ustanova, prihvatom po materiji odgovarajućih ustanova inoga regulativa nije dozvoljiv, jer unosi zbrku i sporove u uređenje konkretne zajedničke havarije. Jednako moraju otkloniti reguliranje po odnosnom zakonu svi interesenti (»regolamento dell' avaria commune è unico ed indivisibile.« Pipia, Divitto marittimo II. str. 16.; § 100 (145.) belg. trg. z.) i to baš u teretnicama. Ne dostaje otklon u odnosnoj prijevoznoj pogodbi, jer time ne bi bili zahvaćeni pojedini primatelji (određenici) prijevozne stvari.

VII. A. Zajednička je havarija djelo kapetana.

Od koje se god teorije zajedničke havarije pođe, vazda se zastane kod jednoga momenta: kapetan je predstavnik interesenata u prijevozu. On je vođa pomorskoga preduzeća prijevoza. U njegovoj se osobi odrazuje i mora odraziti svako djelo, koje treba da ima za

Digitized by Google

posljedicu zajedničku kontribuciju. Ako se ovo potonje ima pred očima, otpast će mogućnost preuskoga prosuđivanja pitanja: koje se djelo ima smatrati djelom kapetana. Da je takovim djelom onoga, tko po svom položaju na brodu zamjenjuje kapetana, o tom nema dvojbe. No bit će to i djelo trećih osoba (mornara, putnika pa i pilota; potonjega isključuje Pipia op. čit. str. 44), ako i u koliko rade po nalogu, izričito ili mučke danom (ali ne generalnom!) kapetana ili ukoliko to on naknadno odobri.

Ima zakona, koji ovo obilježje zajedničke havarije napose ne spominju. Njih je većina, među njima i novi skandinavski pomorski zakon (§ 157.); uz njih se priklanja Nagyova osnova pomorskoga prava (§ 166.) Ako se zauzima ovo stanovište zbog toga, jer se ovo obilježje smatra po sebi razumljivim, dalo bi se shvatiti. Ali ako se ispuštanje ovoga obilježja u opredijeljenju pojma zajedničke havarije opravdava time, što se pod pojam zajedničke havarije moraju svrstati i takvi troškovi, koji nisu u vezi sa djelom kapetana (trošak spasavanja i pomoći; otkupnina za ustanovljeni brod; obrazloženje Nagyove osnove str. 52.), onda je to krivo, Istina je, nije djelo kapetana ono, što trošak čini nužnim; ali sam trošak djelo je kapetana. (Danjon op. cit. str. 580).

Ovo se naše shvaćanje podudara sa dikcijom novijega zakona portugalskoga (art. 635.: »— — pelo capitão ou por sua ordem — —«), njemačkoga zakona (§ 700.: »— — von dem Schiffer oder auf dessen Geheiss — —«, što znači odredbu za konkretni slučaj, Schaps, Das deutsche Gerecht str. 597.) te španjolskoga zakona (§ 813. »— —resolucion de capitan).

Kapetan sam odlučuje o tom, ima li se izvršiti zajednička havarija. Starija su prava kao Cónsulado del mare, hamburški statut, Ordonnance de la marine vezala takovo izvršenje uz pristanak brodskoga vijeća. Od pozitivnih prava traže takovu privolu francesko (art. 400. 426.), španjolsko (§ 813), finsko (§ 109). Već je projet 1867. napustio ovu suvišnu, a shvati li se ozbiljno, zapreČnu i pogibeljnu mjeru (koju je ispravno ucijenio De Courcy, Question de droit maritime I. str. 236). Franceska je praksa ne smatra pretpostavkom za valjanost zajedničke havarije, već je snizuje na dokazno sredstvo u pogledu odgovornih kapetana. Engleska i amerikanska praksa je ne znadu; a isto ne York i Antwerp Rules.

Djelo kapetana mora da je dobrovoljno t. j. namjerice učinjeno. To znači, da je samo ona šteta ili trošak zajednička havarija, koju je namjeravao kapetan. Da li je djelo više ili manje slobodno, ne odlučuje. Napose treba zabaciti teoriju engleskoga porijetla, po kojoj bi prisila kapetana na djelo, bez kojega bi brod i tovar propali, isključivala zajedničku havariju (alfernative theory; Beneckе.) Kapetan izvršuje djelo, jer je u kritičnom položaju i jer je prisiljen da radi. (Ripert op. cit. s. 4.636).

Digitized by Google

B. Zajednička je havarija šteta ili trošak. Može se oboje označiti i izrazom žrtva, ipak se mi taj termin ne čini juristički dosta izdjelanim i preciznim (skand. § 187. : »— — štete i druge žrtve — —«; Marine Insurance, Act: »sacrifice and expenditure«; Ripert op. cit. II. 4. 636. : »sacrifice« — »depense«), a da bude sastojinom zakonske dikcije (ipak Nagyova osnova, § 166.). Ta šteta i taj trošak moraju biti izvanredni. Kako smo vidjeli, nije se to prije dovoljno uočivalo; tek napuštanjem male i redovne havarije iskrsnuo je zahtjev izvanrednosti. Ta se izvanrednost očituje ili u šteti odnosno trošku po sebi, ili u nepredviđenim te osobitim prilikama, u kojima je inače odnosni redovni trošak nastao.

Ovaj zahtjev izvanrednosti preuzeo je Code de commerce iz Ordonnance; a iz code ga preuzeše zakoni talijanski (§ 642.); španjolski (§ 806.); nizozemski (§ 696.) te noviji belgijski (§ 100 resp. 147.) i portugalski (art. 634.). A tako i Nagyova (§ 166.) i Škaričina (§ 154.) osnova.

Njemački trgovački zakon (§ 700.) ne ističe to obilježje, a po njemu ni skandinavski (§ 187.). Htjelo se time izbjeći krivim tumačenjima — no primjena zakona toga nije potvrdila (Boyens, Das deutsche Seerecht II. str. 165. protiv Hecka i Sehapsa).

C. A pogibelj, koja karakteriše zajedničku havariju, zajednička je kako brodu tako tovaru. To je onaj plus, kojim se zajednička havarija luči s običnoga poslovodstva bez naloga. Odgovara to tradicijonalnom pojmu zajedničke havarije; ona jest i ostaje zajedništvo pogibli.

Počinje pako to zajedništvo pogibli časom faktičnoga pridruženja tovara brodu t. j. časom tovarenja, a prestaje onoga časa, kojim se tovar od broda odijelio. Izvan ovoga razdoblja t. j. prije tovarenja i nakon istovarenja nema mjesta zajedničkoj kontribuciji. Prekinuće istovarenja ne prekida zajednice pogibli. Dali se unutar toga razdoblja brod nalazi u luci (tovarenja ili istovarenja) ili na otvorenom, moru posve je neodlučno. Uostalom stvar je interpretacije, da li će se i kada dozvoliti iznimno zajednički doprinos k havariji i preko vremena istovarenja kao i preko časa privremenoga dovršenja puta. (Schaps op. cit. str. 595.; Danjon op. cit. str. 432.). Međutim nije nužno u općenitim obilježjima zajedničke havarije njeno razdoblje napose isticati. A najmanje je ispravna dikcija Code de commerce (art. 400. i f. »— — depuis leur chargement et départ jusqu' à leur retour et déchargement — —«.

U izričaju zajedništva pogibli podjedno je sadržana svrha kapetanova djela, a ta je spas broda i tovara. Ovim se ispoljuje naj eklatantnije spornost pojma zajedničke havarije; odavle je po mnijenju mnogih započela evolucija u pojmu zajedničke havarije. Ima li se uzdržati zajednička havarija u ovom tradicijalnom (concesso i liberalnijem sada) shvaćanju, od lex Rhodia: »removendi com-

Digitized by Google

munis periculi causa« do Ordonannce de la marime: »pour le bien et salut commun des marchandises et du vaisseau« odnosno do jednake dikcije Code de commerce? Ili dostaje za nju, da je djelo kapetana izvršeno u zajedništvu interesa broda i tovara (commun interet; utilité comune), pa bi se taj institut (uvaži: iznimka od principa općega privatnoga prava) smio proširiti?

Zaista ova tendenca proširenja pojma zajedničke havarije više je svojina teorije napose francuske (počam od de Courcy-a, Govare, Danjon itd.) negoli prakse (pa i francuske; rješ. franc. kasac. sud. od 17./II. 1904; Smeesters, Droit maritime et droit fluvial. II. str. 585.) i pomorskoga života. Za ovo se nastojanje može punim pravom reći: »On a eu le ort de vouloir déduire une consequence logique de la construction, au lieu de d'éprouver la construction juridique par ces consequences« (Ripert op. cit. str. 645). Povrh toga zajedništvo interesa predpostavlja ovdje jednakost interesa broda i tovara, što se jedva dade postaviti u život. Ali bi preusko bilo shvaćanje, koje suzuje zajedničku havariju na mjere, preduzete u svrhu, da se izbjegne potpunj gubitak broda i tovara dakle gubitak podpune vrijednosti broda. Dostaje djela za spas djelomičnoga gubitka vrijednosti broda i tovara.

Ako u tom pogledu posmotrimo dikcije pozitivnih zakona, jedva dobivamo jedinstvenu, a ponajmanje jasnu sliku o njihovom stajalištu u spornom ovom pitanju.

Dikciju code de commerce a (art. 400. i. f. »pour le bien et salut commun«, prihvaća belgijski (art. 100. resp. 147.) te talijanski trg. z. (§ 643. : »per il bene e la salvezza«). Slijedi ih i nizozemski trg. z. (art. 699. t. 23.) Španjolski ističe »para salvarel buque, su cargamento o ambas cosas á la vez de un riesgo conocido y efectivo; § 811.), a portugalski: »para aseguranca do naio e da carga (art. 635.) Njemački se zadovoljava poput španjolskoga sa zahtjevom: »zur Errettung aus einer gemeinsamen Gefahr«. (art. 700.), a za njim se povodi i skandinavski (§ 187.).

Ipak se jedno razabira iz ovih različitih zakonskih tekstacija, a to je, da se nijedan zakon nedvoumno ne očituje za teoriju utilité commune. S druge strane ne može se ustvrditi, da se koji od tih zakona jasno izražava za pogibelj potpunoga gubitka. Ovo bi potonje za neke zakone mogla utvrditi tek postanak njihov (tako za franceski, belgijski, talijanski; vidi Ripert op. cit. str. 647; svakako neispravno Danjon op. cit. s obzirom na art. 298.: »que lès avaries communes peuvent avoir pour but soit le salut commun soit le bien commun, c'est à dire l'interet commun«; Jakobs. Le droit maritime belge II. str. 441; Pipia op. cit. str. 45.). Za većinu se zakona smije uzeti, da dopuštaju zajedničku havariju već i onda, ako se radi o spasenju djelomične vrijednosti broda i tovara.

Digitized by Google

Zanimljivo je istaknuti, da York and Antwerp Rules u svojim redakcijama lebde između common benefit i common safety sistema; zatim da je antwerpenski kongres, očito pod utjecajem osiguratelja, izbjegnuo riješiti to pitanje.

Englesko se shvaćanje odrazuje u Marine Insurance Actu od 1906. (»— — for the purpose of preserving the property imperiled — —«) (Ali vidi i Maclachan, A Treatise on the law of merchant shipping str. 740.)

Projekt od 1876., bez dvojbe po nastojanjima De Courcy-a, otvoreno zastupa teoriju utiliteé commune (pour le bien ou le salut«). A uz ovu teoriju, čini se, prianja i Nagy-ova osnova (közös érdekében«; a opet »valamely veszély elkerülese«; § 166.)

Prirodu pogibli pobliže označiti nije nužno (n. pr. španjolski: conocido y efectivo«). Pogotovo je krivo tražiti za pogibelj imminentnost. Po jednom mjestu u Émérigonovom djelu (» — — periculi imminentis evitandi causa — —«; preuzeto iz marseillskoga statuta) traži to kadikad i teorija kao i praksa (napose franceska: Bedaridde, Cauvet itd.). Usvaja taj zahtjev i neko zakonodavstvo (primjerice chilenski trg. z.: »de un riesgo imminente de mar«). Taj bi zahtjev — koji uostalom karakteriše oznaku zajedničke havarije kao spasenje iz perte totale — stavljao kapetana u tako nesigurni položaj te bi on prečesto promašio pravi t. j. odlučni momenat za djelo u svrhu spasenja broda i tovara.

Prema svemu tome opredijelio bi se pojam zajedničke havarije ad usum legislatoris ovako:

»Izvanredne štete i izvanredni troškovi, učinjeni namjerno po kapetanu ili na njegovu odredbu u svrhu spasenja broda i tovara iz zajedničke pogibelji jesu zajedničke havarije«.

VIII. Pogibelj, koja obilježuje zajedničku havariju, ne mora biti slučajna. Ne isključuje doprinošenje k zajedničkoj havariji krivnja kako brodovlasnika ili kapetana tako interesenata tovara, nadalje ona posade broda ili trećega lica, u postanku pogibli.

To je prihvatio bruseljski kongres; a to je i sadržaj York and Antwerp Rule od 1903. Svojinom je to zakona njemačkoga (§ 702.), finskoga (§ 173) i skandinavskoga (§ 191.)

S tim u svezi neka se ni mani broda resp. tovara ne da upliv na zajedničku havariju. Uostalom će glede toga redovno nekoga teretiti krivnja, pa se strogost ove ustanove — ukazujući se na prvi pogled — ublažuje (Schaps u Zeitschrift für das ges. Handelsr. 1911. str. 106.).

Toga napose ne spominju gore spomenuti pozitivni zakoni. Ali to ističe antwerpenski i bruseljski kongres.

Digitized by Google

Nagyova osnova (§ 168) ispravno prosuđuje jedno i drugo. Upravo tome protivno određuju zakoni talijanski (§ 643.; ali teorija, Pipia op. cit. str. 34) nizozemski (§ 700.); rumunjski (§ 655.). Belgijski i francuski zakon šute o tome. A praksa potonjega »par la force de l'habitude et grâce an silence soigneusement gardé par la cour de cassation sur les motifs de ses arrêts« (Danjon op. u 1. str. 480) nije pravome putu. Teorija nije sasvim stalna.

Belgijskaje teorija, kako starija (Jacobs op. cit. str. 447.) tako novija (Smeesters op. cit. str. 187.) uz naše shvaćanje.

Ipak krivnja sudionika i trećega lica stvara i ovdje onaj korektiv, koji je svojina općega privatno-pravnoga prometa. Interesovana a kriva stranka ne će moći potraživati naknadu njoj nastale štete. S razloga pravičnosti bit će to uskraćeno i vlasniku vicijozne stvari. Povrh toga je obvezan doprinosačima na naknadu gubitka, koji za njih nastaje kontribucijom zajedničke havarije.

Potom stoji zakonodavcu na dispoziciju slijedeći propis:

Krivnja stranke ili treće osobe u pogledu pogibli kao i mana broda ili tovara ne isključuju primjenu ustanova o zajedničkoj havariji.

Ali kriva stranka pa i vlasnik manom opterećenog broda ili ine stvari ne će moći potražiti naknadu nastale im štete. Povrh toga su dužni naknaditi doprinosnim obvezanicima štetu, nastalu za njih iz podjele zajedničke havarije.

IX. U pitanju: traži li se za zajedničku havariju korisni posljedak (resultat utile; efetto utile) ili ne traži, na osobito se jasni način sukobljuje teorija, koja u zajedničkoj havariji vidi neopravdano obogaćenje s ostalim teorijama. Za prvu je upravo bitno, da je djelo kapetana iznijelo uspjeh, jer inače nema obogaćenja. I još neki, koji ne zastupaju spomenutu teoriju, traže korisni posljedak — s razloga pravičnosti. Bez dvojbe svih je ovih većina. A ako se pozivaju i na tradiciju, imaju i pravo (da li i za rimsko pravo?) Jer Ordonance de la marine (a po njoj Code de commerce) određuje: »Si le jet ne sauve le navire, il n'y a lieu à aucune contribution«. Pa i golema većina, malo ne svi pozitivni zakoni (napose i njemački u § 703. protivno teorija: Heck, Seeliger, Pappenheim, pa i 23. njem. Juristentag, vidi Verhandlungen XXIII/2 str. 289. i sl.), usvajaju ovo stajalište.

Međutim se tome shvaćanju opiru York and Antwerp Rules (Vidi napose VII. »endeavouring to refloat«) pa i bruselski kongres; zatim Marine Insurance Act (sect. 66.; Maclachan op. cit. str. 740. i amerikanski nazor. Napokon to shvaćanje otklanja i noviji skandinavski pom. zak. (§ 192.) a po njemu Nagyova osnova (§ 169.).

I doista, čim se napusti zajedničku havariju posmatrati sa stanovišta neopravdanoga obogaćenja, lako će se uvidjeti, e se kontri-

Digitized by Google

bucija ne može činiti ovisnim o slučajnoj okolnosti uspjeha ili neuspjeha.

Potom za nas ne postoji u teoriji veoma sporno pitanje, mora li između djela i uspjeha postojati kauzalni nexus (»durch das Opfer« — nach dem Opfer«; »à la suite du sacrifice«; Heck, Seeliger, Danjon). Sa gledišta teorije uspjeha ovo se pitanje jedva dade riješiti.

Zakonodavac će dakle postaviti slijedeću ustanovu:

»Nepostignuti u djelu namjeravani uspjeh, ne isključuje doprinošenja zajedničkoj havariji«.

X. No ako je postignut uspjeh, kojega je kapetan svojim djelom namjeravao, ne mora taj niti uopće obuhvatiti brod i tovar niti ih obuhvatiti u jednakoj mjeri. A u smjeru prve od ovih dviju tvrdnja valja reći: kako potpuni gubitak bilo broda bilo tovara ne isključuje doprinosa k zajedničkoj havariji, tako ga ne priječe ni potpuni ili djelomični spas bilo jednoga ili drugoga. Ne stoji dakle, »l'avarie cesserait d'être commune parce que le salut ne serait pas commun« (De Courcy op. cit. I. str. 246.). Ima i među odličnim pristašama teorije uspjeha shvaćanje, koje se podudara s našim; a oni ga brane s razloga pravičnosti. (Danjon op. cit. str. 459.). A ovakovo shvaćanje živi u Engleskoj i Americi; usvaja ga i bruseljski kongres (»il'y a avarie commune, dès que le navire ou la cargaison est sauvé en tout ou en partie«). S tim se slaže i skandinavski zakon (§ 193); a po njemu Nagyova osnova (§ 109.).

Odlučno stoji na protivnom stanovištu njemački trgovački zakon, koji već među obilježjima zajedničke havarije traži, da djelo kapetana bude »zum Zwecke der Erretung beider aus einer gemeinsamen Gefahr« (§ 700.). Tako i York and Antwerp Rule II. No to se i u njemačkoj literaturi pobija: (Heck).

Zakonodavac uvrstit će među ustanove o zajedničkoj havariji i ovu:

»Nije isključeno doprinošenje k zajedničkoj havariji time, što je žrtvovan brod u cjelosti ili čitav tovar, ni time, što je spasen ili samo brod ili samo tovar bilo potpunoma bilo djelimice«.

XI. Doprinose k zajedničkoj havariji: brod, tovar i vozarina (i prevoznina t. j. pristojba za prijevoz osoba; prix de passage; Ueberfahrtsgeld).

To su one vrijednosti, koje namiruju štetu; aktivna su masa, iz koje se namiruje sveukupna šteta, koja čini zajedničku havariju t. j. pasivnu masu (masse débitrice; massa contribuente; la masse à indemniser par contribution — bruseljskoga kongresa — masse créancière; massa creditrice; la masse qui doit indemniser bruseljskoga kongresa; upravo obratnu terminologu aktivne i

Digitized by Google

pasivne mase upotrebljavaju pristaše teorije bezrazložnoga obogaćenja Lyon-Caën-Renault op. cit. str. 35; Danjon op. cit. str. 640).

U ovim je trim elementima konstruirana doprinozbena zajednica kako u teoriji tako u pozitivnim zakonima. Strogo uzevši bi u cilju dosljednosti trebali ući u ovu zajednicu i drugi interesi u pogledu prijevoza. Principijelno se ne da zanijekati, da bi u tu zajednicu spadale i osobe, koje se nalaze na brodu »Il capitano, deliberando il sacrificio che salva la vita dei passeggieri, ha amministrato e tutelato i loro interesi; conservandoli all' nuove dei parenti, al godimento delle loro rendite, allo spruttamento delle loro aziende, professioni, arti: ha loro conservato quell' insieme di piaceri, beni e utilità che constituiscono il patrimomo dell' uomo civile« (Pipia op. cit. str. 145.). Rimsko se pravo postavilo na negativno stanovište: corporum liberorum aestimationem nullam fieri posse (Paulus). I ako se ne da danas još ustanoviti, da razvitak tendira u pozitivnom pravcu, razlog je u praktičnim poteškoćama.

Međutim i glede doprinosa onih triju elemenata postoje ograničenja.

Najstarija je iznimka od doprinosa živežne namirnice. Izuzimlje ih već lex Rhodia (Dig. XIV. 2. de lege Rhodia 2. § 2.); zatim strjeljivo te odijela (prtljag) osoblja broda (i kapetana), kao i beriva njihova, što ih izuzimlje već Ordonnance.

Prve tri iznimke opravdavaju se time, što služe i onako zajedničkom spasu; potonja je posljedak onoga favoriziranja, što ga je vazda primjenjivao razvitak pomorsko-pravni na beriva osoblja broda. I doista gotovo svi pozitivni zakoni poznaju te iznimke (i ako franc. u art. 304. al. II. traži kontribuciju beriva osoblja, kad se radi o otkupnini; tako već Ordonnance, a još i engleska i amerikanska praksa). Punim pravom ubraja među one prve iznimke skandin. pom. z. (§ 212) — i po njemu Nagyova osnova (§ 180, t. 1) — zalihe goriva (ugljen i ostale namirnice stroja).

Polazeći sa stanovišta, da su odijela putnika njihova pripadnost — a osobe su izuzete od doprinosa — teorija traži i tražila je, da se i ta izuzmu od kontribucije. Strogo uzevši, usvoji li se to gledište, ne bi trebalo tu iznimku protegnuti na prtljag putnika (Govare) — no kodificiranje ovoga ograničenja dalo bi prilike nepodopštinama. Ističemo, da je lex Rhodia određivala baš obratno, a Ordonnance također nije te iznimke poznavala. Prvi je Projet 1867. predložio uzakonjenje te iznimke, pa se za njim povedoše mnogi zakoni (njem. u § 723.; skand. u § 212.; tal. u § 648.; port. u art. 639.) kao i Nagyova osnova (§ 180. t. 3.).

Dašto — misli se ovdje, baš kako i kod prtljage osoblja brodova — samo na putne potrepštine t. j. na ono, što je opredijeljeno za osobnu porabu osoba, što se nalaze na brodu. To napose naglasuju bruseljski kongres i portug. trg. z.

Digitized by Google

No ima i drugih nekih tražbina, spojenih brodom ili tovarom, koje nisu contribuables. Amo spada pomorski zajam (njem. u § 723. napose), provizije, pristojbe mešetara, konvencijonalne kazni itd. Na mjesto pomorskoga zajma odnosno založnih tražbina dolaze založene stvari, koje doprinose — pa prve zato ne treba napose spominjati u negativnoj dikciji. Glede ostalih nema u pomorskom prometu zahtjeva za doprinos.

U novije se doba u njemačkoj praksi porodio napose spor o tome, doprinose li se poštanska dobra k zajedničkoj havariji (Gutschow op. cit. str. 75.). Držimo, u principu da. A praksa se nije stvorila, jer je taj doprinos malo važan.

Zahtjev je pravičnosti, da se obveza doprinošenja protegne i na otštetne svote ustanovljene i ubrane u ime zajedničke havarije. (Tako i port. z. Art. 609, njem. i skand).

Prema svemu tome zakonodavac će dati slijedeću ustanovu:

Zajedničke se havarije u cijelosti dijele srazmjerno među brod, tovar, vozarinu i otštetne svote, ustanovljene u odnosnim §§ima.

Zatim na dotičnom mjestu u smislu valjane redakcije:

»Ne doprinose k zajedničkoj havariji:
a) beriva osoblja broda;
b) strjeljivo, gorivo i živežne namirnice;
c) prtljag osoba, koje se nalaze na brodu.

XII. Glede doprinosa broda postoji među pozitivnim zakonima dvojako gledište. Po jednom recimo romanskom, inauguriranom po Consulado del mare i prihvaćenom po Ordonnance (trgovačkim zakonima franc. u art. 401. i 417.; talij. u §§. 647. i 654. portug. u art. 636. i 647, rumunjskom u art. 659.) doprinosi brod tek u polovici svoje vrijednosti. Drugo je stanovište antwerpenskoga i bruseljskoga kongresa te York and Antwerp Rules, koje prihvatio i proiet od 1867.; po njemu doprinosi brod u cijelosti. Ovo stanovište usvaja i njem. (§ 917.) te skand. z. (§ 207.) pa i Nagyova osnova (§ 178.). A ovoga se stanovišta treba da drži i naš zakonodavac.

Vrijednost broda, koja ulazi u obzir kod doprinosa, ona je na koncu putovanja a u početku istovarivanja tovara, a nipošto to nije vrijednost broda u luci odlaska (Ordonnance; De Courcy op. cit. str. 235.).

Odbiti treba od te vrijednosti još opstojeću vrijednost popravaka i nabavaka, uslijedilih iza havarije.

Tovar doprinosi prema vrijednosti dobara na koncu putovanja a početkom istovarivanja. Pri tom se misli na istovarivanje tovara uopće, a ne na prigodu istovarenja pojedinih dijelova tovara. To bi bilo i posve nepraktično i nepravedno. Ako je brod posvema propao, odlučna je vrijednost tovara u času i mjestu spasenja. Pretpostavlja se, da su odnosna dobra u času havarije bila na brodu. Već je lex Rhodia otklonila doprinos dobara, koja su se nalazila na bro-

Digitized by Google

dovima olakšanja (Leichterfahrzeuge). To je pravedno i logično. Unatoč toga protivno odredjuju zakoni njem. (§ 718.; pobija Boyens op. cit. str. 534. nota 1.) nizozem. (§ 727. III. al.), argentinski (§ 1338. III. al.).

No ako se otkloni doprinozbena obveza stvari, koje se nalaze na pomenutim brodovima, treba dosljedno otkloniti takovu obvezu stvari bačenih, a kasnije spasenih. To i čine zakoni skand. (§ 208.), franc. (art. 425., al. I.; 427.), finski (art. 146.). Manje je logičan zakon njem. (§ 710.) i nizoz. (§ 740.), koji vlasniku bačene u kasnije spasene stvari daju pravo izbora: ili se zadovoljiti s spasenom stvari i odreći se zahtjeva iz havarije ili oživotvoriti potonji — no tada mora doprinijeti sa vrijednošću žrtvovane a spasene stvari k istodobnim ili kasnijim zajedničkim havarijama. Nedosljedni su zakoni port. (art. 646. unatoč art. 643), španj. (§ 864, unatoč § 812).

Odbiti treba vozarinu, carine te ine troškove.

Doprinos pako vozarine se i pobija. Traži se doprinos tek objektivnih vrijednosti stvari (broda i tovara) a zabacuje doprinos svih indirektnih subjektivnih vrijednosti i prava tražbine. Vrijednost je vozarine sporna i nestalna (da li charter- i connaissement-vozarina; vozarina za dobra na brodu ili za čitavoga puta; čitavi ili pro rata vozarina, budu li dobra preko svršetka putovanja dalje vožena po brodu?) (Gütschow op. cit. 73.). Ipak taj doprinos poznaju pozitivni zakoni a priznaje ga i u golemoj većini i teorija. Tek je pitanje, kojim da se načinom obuhvate odbitci, koji se glede vozarine moraju učiniti. Dva se načina pružaju: ili odbitke odrediti u kvoti (½: zakoni franc. u art. 401; tal. u § 647. II. al.; španjol. u § 854; port. u art. 636; skand. u § 409; finski u § 146; — ⅔: njem. u § 721. u pogledu tovara) ili ih obuhvatiti konkretno (kako zakoni niz. u § 727. II. al., port. u § 639., argentin. u § 1338.) Ovo je potonje stajalište antwerpenskoga i bruseljskoga kongresa, York and Antwerp Rules, pruske osnove, projet od 1867., Nagyove osnove (179), pa i engleskoga prava.

Ovo shvaćanje odgovara više pravičnosti negoli ono prvo, pa bi mu inaš zakonodavac trebao podati izražaj.

Uzme li se ovo razloženo u obzir, dobiva se slijedeća za zakonodavca podesna ustanova:

Brod s pripadnostima doprinosi k naknadi zajedničke havarije sa cijelom vrijednosti na koncu putovanja a u početku istovarivanja.

Treba od te vrijednosti odbiti još postojeću vrijednost troškova za popravke i nabavke, nastale iza odnosne havarije.

Zatim:

Tovar doprinosi sa vrijednostima dobara na koncu putovanja a u početku istovarivanja; u slučaju pako propasti broda sa vrijednostima do-

Digitized by Google

bara u vrijeme i u mjestu spasenja — ukoliko su se dobra u času havarije nalazila na brodu.

Treba od tih vrijednosti odbiti vozarinu, carine te ine troškove.

Vozarina se odbija i od otštetne svote za propala dobra.

Napokon:

Od vozarine (i prevoznine), koja doprinosi k zajedničkoj havariji, odbijaju se lučke pristojbe i beriva osoblja broda, što no bi bili ušteđeni kad bi brod i tovar prigodom dotične havarije bili potpuno ma propali.

XIII. Obveza na doprinos nije osobna.

Već je Casaregis to istaknuo: actio na namir doprinosa je in rem scripta. A s njima se slaže i Emerigon: elle est reelle de la nature. Ovo je gotovo jednodušno shvaćanje kako teorije tako prakse. Slijedi već iz pravne naravi zajedničke havarije. Ima zakona (njem. u § 716; skand. u § 280), koji to izrijekom ističu, pa se to u teoriji osobito podcrtava (Danjon op. cit. str. 720). Ako se ipak statuira osobna obveza preuzimatelja dobra, koji je prigodom preuzeća znao za teret doprinosa — udovoljit će se poštenju, potrebnom prometu, svojini napose našega mobilijarnoga prometa.

Potom će odnosna ustanova glasiti ovako:

Ne postoji osobna obveza na uplatu doprinosa.

Ipak je stečnik dobra, koji je prigodom preuzeća znao za obvezu doprinosa, obvezan do visine vrijednosti dobra u vrijeme predaje i tada utoliko, ako i ukoliko bi se taj doprinos mogao podmiriti iz dobra, kad ne bi bilo predano.

XIV. Ustanovili smo, da se posebnom havarijom markira primjena općega principa privatnoga resp. trgovačkoga prava i u specifičnom pomorsko-pravnom području. Najlogičnije bi bilo ovu primjenu u pomorskom pravu uopće ne itaknuti. Time bi se mnogo doprinijelo jasnom uočenju zajedničke havarije i njenih propisa te predusrelo zbrci u mnogom pravcu. Međutim bi to značilo prenaglo prekinuće s dojakošnjom tradicijom i u teoriji i u legislaciji. Pa ako se već mora zadržati ovako shvaćeni pojam posebne havarije, onda je najlogičnije koncipirati ga u negativnoj formi te izreći, da je svaka havarija, koja nije zajednička — posebnom. Tako to čine zakoni belgijski (§ 100. resp. 147.), njemački (§ 701.) i skandinavski (§ 218). I sa stanovišta legislativne tehnike najbolje je redigiran posljednji zakon, kad ustanovu o tom sadrži na kraju t. j. iza svih ustanova o zajedničkoj havariji. Pozitivna koncepcija kao i postava uvodnoga dijeljenja havarije u zajedničku i posebnu, sa ili bez opredijeljenja pojma havarije

Digitized by Google

uopće — ostalih zakona, pa i Nagyove (§§ 165. i 167.) te Škaričine (§§ 154. i 161.) osnove, nije održivo. Napose formuliranje podjele havarije u zajedničku i posebnu u uvodnom naročitom §-u ne spada u zakon; to je teoretsko razređivanje. (Zrodlowski, Codificationsfragen str. 4.). No pogotovo zamrsuju shvaćanje zajedničke havarije oni zakonici, koji se povrh onoga, što otklonismo, upuštaju i u nabrajanje slučajeva posebne havarije. »... Ove appunto manchi l' armonica corresponsione fra l' enumerazione delle avarie communi e quella della avarie particolari, l' interprete versa in un dubbio, che tutto invece consiglia di evitare lasciando all' avaria particolare tutto quanto sfugge alla comprensione subbiettiva de l' avaria commune« (Pipia op. cit. str. 102.)

Odnosna će ustanova glasiti:

»Izvanredne štete ili izvanredni troškovi, koji nisu zajedničke, posebne su havarije.

Posebne havarije nose zasebice vlasnik broda ili vlasnik tovara.«

XV. Konačno bi nas ovdje još zanimalo pitanje: imadu li se u zakonu primjera radi navesti i to koji slučajevi zajedničke havarije?

Bez dvojbe bi i sa stanovišta pravne politike i sa sanovišta legislativne tehnike bilo ispravnije, kad bi se tek postavilo po mogućnosti tačno opredjeljenje obilježja zajedničke havarije pa se prepustilo praksi prosuđenje pojedinih slučajeva. Punim pravom čine tako projet od 1867., te portugalski i belgijski zakoni, modernije tvorevine. Egzemplificiranje suzuje vidokrug interpretatora, koji prečesto ne prelazi onoga kruga, što mu ga označuju navedeni slučajevi. Pa ipak će ih zakonodavac morati navesti kako u pozitivnoj tako u negativnoj formi. Na to će ga sklonuti spoznaja, da je uočigled velike spornosti pojma zajedničke havarije resp. njenoga opsega, — koja se zakonskom dikcijom ne da iskorjeniti — praksi, napose mršavoj — nužno dati direktivu. A u nabrajanju tih slučajeva vodit će ga težnja, da se približi onomu, što je u međunarodnom životu priznato (York — Antwerp Rules), a gdjekad uzakonjeno. Tako će zakonodavac i navađati tipične slučajeve kao i imati prilike, da zauzme stajalište i glede onih slučajeva, koje su promet i praksa iznijeli spornima. Ipak je u tom pogledu predaleko zašao skandinavski pomorski zakon, zagrezavši upravo u kazuistiku.

I Nagyova i Škaričina osnova dijele naše stajalište.

Digitized by Google

Mutni pravni pojmovi i obilaženje zakona kod provadjanja novih zakona o pristojbama.

Piše: **Samuel Kocian,** predsjednik kr. financ. upravnoga suda.

II.

2. Donacija mortis causa. — Fideikomisarna substitucija.

Tri su zakona, koji su nam donijeli novota glede pristojaba, lex Janković od 4. travnja 1920., lex Stojanović od 21. kolovoza 1920. i najnoviji lex Kumanudi od 27. lipnja 1921. Specijalno lex Janković sadrži puno korova. U šarenom rukovjetu protuzakonitosti najviše peče očita protuzakonitost a uz to i nesmislenost, što je dokinuto vodjenje takozvane »N« evidencije o pristojbama, koje se imadu platiti tek onda, kada odnosni uvjet ili dogadjaj kasnije nastupi. To su pristojbe od nasljedstva ili dara opterećenoga sa služnošću uživanja (§ 480. o. gr. z.), od darovanja za slučaj smrti (donatio mortis causa — § 956. o. gr. z.) i u slučaju fideikomisarne substitucije (§ 608. o. gr. z.). Sada se te zabilježbe pod bojnim barjakom »nema više kredita« purificiraju i sve se dosele evidentirane pristojbe — mnoge već godine i godine stoje u zabilježbi — nemilice utjeruju, kao da su kreditirane bile. Možemo si pomisliti prepašćenje a često i upropašćenje dotičnika. Nikada mije ogorčenje toliko — ma kako visok, tegotan i nesnosan bio danak — ako se zahtjevanje osniva na zakonu; u krvi nam je štovati zakon, pa ma bio i teretan, nu mora prekipiti, kada se što zahtijeva očito protiv zakona i pravde, — onda i sitnija žrtva peče. To je ono u spomenutom rukovjetu, što uz ostali korov treba smjesta iščupati.

Od svih odredaba ova je upravo najužasnija, jer involvira veliku nepravdu, pa sam držao, da kada upravni sud u ovom pitanju zauzme stanovište (a zauzeo ga je u osudi pod br. 1942/1921. baš na tužbu državnoga nadodvjetništva), da će ministarstvo svoju odredbu smjesta opozvati tim više, što je ovo pitanje tako čisto i jasno, da se čovjek upravo mora čuditi, u čijoj se glavi porodila i misao tu evidenciju dokinuti. Zato sam već jednom na drugom mjestu rekao, da se ta odredba protivi i »zdravom razumu«. Nepretjeravam! Daleko budi od mene i pomisao pretjeravati ili napadati. Meni sucu je zakon i pravda u krvi, a napokon sve, što iznašam, temelji se na osudama — žalibože medjutim amputiranoga — upravnoga suda, a kada sam ih izrekao, morao sam stvar i sto puta promisliti, pošto u njima žigošem postupak ministarstva. Stojim već decenije na braniku zakona i prava, pa kada vidim i uglavim ovakove protuzakonitosti i nesmislenosti, moram dijete i to nedonošče, rodjeno u nezakonitom braku (otac mu je samovolja, a mati naredba), nazvati imenom, koje ga patri.

Na eventualno pitanje, zašto sve ovo raspravljam u javnosti, nema li drugoga puta? odgovor je samo jedan: nema, jer je djelo-

Digitized by Google

krug upravnoga suda, kod kojega su stranke našle zaštite protiv presizanja, amputiran i sudska zaštita baš glede pristojaba (a vidjet ćemo i zašto!) sistirana; predstavke i upozorenja pako ostaju bez odgovora, što je takodjer jedan simpton dječje bolesti naše mlade države. Ovi simptomi, na žalost, nisu sporadični pače izradja se ova bolest često u pasivnu resistenciju odozgor, a to je vrlo opasna stvar, jer bi ministarstvo u doljnjim sferama lahko moglo naći podučivih (gelehrige) učenika. Neriješiti i neodgovoriti je komotno, pa se lahko nauči, a »exempla trahunt« osobito, ako ovako »dobri« primjeri dolaze odozgor. Zato ovaj moj glas i istup ne smije ostati glas vapijućega u pustinji, jer interes općinstva zahtijeva, da se povrede saniraju i protuzakonite odredbe opozovu. A hoće li g. ministar te odredbe skoro opozvati? Ja sam i službeno svoje učinio, da za ovu ostavštinu iz lex Janković sazna, ali do danas se nitko ne miče, a teško je u ovoj stvari tješiti se onom našom: »Tko poživi, taj doživi.«

Istina, da je u spomenutim slučajevima nastao pravno relevantan čin, koji stvara obligaciju, jer je osobno pravo, stečeno u slučaju donacije mortis causa ili fideikomisarne substitucije, uknjiživo i činom uknjižbe postane istvarnim pravom; ali ipak ni uknjižbom ne postaje izvršnim — a to je ono, što je sa gledišta zahtijevanja pristojbe odlučno. Darovna i nasljedna pristojba plaća se naime od »obogaćenja«, pa dok odnosni ugovor ne postane izvršivim, ne može ni o efektivnom obogaćenju biti govora, jer ga još nema a eventualno i ne bude ga uopće. Nije dakle sa gledišta zahtijevanja pristojbe dovoljan »goli« (puki) pravni naslov, nije dovoljno ni steći ma i stvarno pravo, nego pravo mora postati i izvršivim; prije toga erar nije ovlašten išto zahtijevati. Zato su pristojbeni zakoni i dosele (§ 37. z. čl. XXXIV. 1881., § 138. prist. propisa) naredjivali, a novi zakon o pristojbama od prijenosa imetka (vidi §§-e 11., 12., 16., 29. i 30.) još preciznije i jasnije naredjuje, da se pristojba predbježno doduše može odmjeriti, ali se uplata odgadja i pristojba mora staviti u evidenciju, dok izvršnost, dok efektivno obogaćenje t. j. dok odnosni uvjet ili dogadjaj nastupi. Tako glasi pozitivni zakon, a taj je još danas na snazi. Zakon jasno razlikuje pravo na odmjeru od prava na utjeranje t. j. od dospjelosti i plativosti. Pristojba pripada, kaže zakon, »tek onda, kada odnosni uvjet ili dogadjaj nastupi ili pravo služnosti prestane.« Zakon dakle odmjeru izrično dozvoljava, a uplatu izrično odgadja. To je naredjenje naravno, smisleno i logično, jer je u skladu i sa teorijom o pravnoj naravi pristojbe i sa privatno-pravnim načelima. Tako bi imalo da bude i bez pozitivne odredbe zakona, jer drugačije i ne može i ne smije da bude. Zato tu odredbu zakona držim za neki »superplus«, poput poduke odraslih. Nu došla je ona u zakon samo zato, jer se je sprvine namjeravalo odgoditi i samu odmjeru pristojbe, pa slučaj (a ne pristojbu) staviti u evidenciju,

Digitized by Google

što bi ali kasnije obzirom na porast ili otpad vrijednosti moglo dovesti do komplikacija; zato su prevladali razlozi upravno-tehničke naravi.

Ono, što je naravno, smisleno i logično, što odgovara i zdravomu razumu, na cijelom se svijetu jednako shvaća. Ne treba biti ni učeni pravnik, da to ide u glavu; ne treba za to ni zakona, tek treba imati »bistrije« pravne pojmove. Pitam sada one, koji su koncipirali točku XXIV. pravilnika k Jankovićevu zakonu: Zar ne stoje više na snazi §§-i 29. i 30. z. čl. XI. : 1918.,ako ne, kojim su zakonom stavljeni van snage? Pravilnikom se postojeći zakon ne može i ne smije vjerovati. snage?« Pravilnikom se postojeći zakon ne može i ne smije mijenjati. Čim je nešto — blago rečeno — nesmislenije, tim je misaonom čovjeku teže pogoditi, kako je to nastalo. Ipak držim, da sam ušao u trag tajni ideologije zasnovatelja pravilnika. Naime lex Janković povisuje neke pristojbe (stalne, škalne i b i l j e g o v n e postotne), ujedno pod devizom »nema više kreditiranja« dokida doondašnji propis, da su se s t a n o v i t e pristojbe preko stanovitog iznosa mogle plaćati fakultativno u biljezima ili u g4otovom (pristojbe za gruntovni upis, od dara pokretnina i od manjih ostavina sastojećih iz pokretnina). Zakon (čl. 12.), ne ostavlja više to volji, nego veli, da se (naravno te pristojbe) imadu odmah naplatiti i nečekajući platežni nalog. Ni više ni manje ne veli zakon, pače i pravilnik veli isto (stav drugi). Ali gle skoka, u slijedećim stavovima dira i u pristojbe od prijenosa i m e t k a, a u šesnajstom dokida i »kreditiranje« pristojaba od u v j e t n i h i o d g o d n i h sticanja.

Zaista mutni su to pravni pojmovi, kada se ne zna, o kojima pristojbama radi zakon, što je k r e d i t i r a n j e a što opet z a k o n i t a odgoda, jer kreditirati se može samo ono, što bi inače, bez volje na kreditiranje, mogli pravom ubrati. Osim toga stav prvi i drugi stoje u očitoj k o n t r a d i k c i j i sa stavom šestnajstim, kako je to i upravni sud uglavio. Kako dalje u točki 7. razlažem, lex Janković u o p ć e se ne odnosi na pristojbe od prijenosa imetka, pa stoga ni odredba člana 12. glede odmašnjega plateža. Nu kada bi se i odnosio, moglo bi se to ticati samo pristojaba, koje su d o s p j e l e i p l a t i v e, ali nipošto pristojaba, koje s a m z a k o n izrično odgadja. Besmislenost i nepravednost ministarske odredbe neka osvijetle ovi primjeri.

Nekomu stric ostavi nekretni imetak, vrijedan dva milijuna, uz pridržaj prava d o ž i v o t n o g a u ž i v a n j a, te još uz uvjet da n. pr. obdareni mora ženiti njegovu nećakinju, kada ova odraste. Dotičnik je dobio g o l i pravni naslov i n a d u na bolju budućnost, jer ga stric može i preživjeti, a nećakinja i nehtjeti ga za muža ili on nju za ženu. Neka je dotičnik trgovac, koji ima 2—300.000 K kapitala u poslu i ništa drugo, pa neka se ogromna pristojba od 300.000 K ne stavi u evidenciju nego prisilno utjera o v r h o m n a d u ć a n. Ili mora platiti, no onda nema više kapitala za tjeranje posla, ili se mora o d r e ć i dara. T e r t i u m n o n d a t u r! Zar to nije nesamo

Digitized by Google

proti pozitivnomu zakonu nego i proti zdravu razumu? — Drugi primjer: Župnika sile da plati 5.000 K pristojbe od legata za gradnju crkve. Taj legat crkva jamačno nikada ne će dobiti, jer odnosnu glavnicu uživa osoba, koja postaje neograničenom vlastnicom, ako doživi punoljetnost. Upravo ne mogu da pojmim, kako se je mogla roditi i pomisao, da se obustavi vodjenje N. zabilješke. Nesamo da bi se smjesta imala odnosna odredba dokinuti, već i svima vratiti ono, što je od njih silom ubrano, što više naknaditi i kamate. Ove odurne ostavštine lex Janković morao bi se sadašnji ministar smjesta odreći i brzo javno narediti ono, što sam netom rekao.

3. Pravo kupa natrag i prodaje natrag. — Pravo pretkupa (Vorkaufsrecht).

Sa gledišta pravne relevantnosti a neizvjesne izvršivosti u istu kategoriju, kao donacija mortis causa i fideikomisarna substitucija, spadaju i pridržaji prava a) nazadkupnje (pactum de retro emondo, § 1068. o. gr. z.), b) natrag prodaje (pactum de retrovendendo § 1071. o. gr. z.) i c) pretkupa (pactum protimiseos, § 1072. o. gr. z.). Sve su to osobna prava koja uknjižbom doduše postanu stvarnim pravima. Ali jer se tu stiče samo goli pravni naslov, ipak pripada eraru pristojba nedvojbeno tek, kada dodje do izvršbe. U takovu slučaju još ne postoji prijenos imetka na prodavaoca odnosno na kupca natrag, jer pridržajem prava nešto u stanovitom roku opet natrag kupiti odnosno natrag prodati prodavaoc odnosno kupac još ništa ne stiče odnosno ne prenaša, nego samo pristaje na stavljeni mu sa strane prodavaoca (kupca) uvjet, kao modalitet izvršbe drugog ugovora. Tu još nema sticanja, nego postoji samo osiguranje obligacije, pa se pristojba može i odmjeriti istom onda, kada se pridržano pravo faktično realizira. — To je ne samo za juristu već i za laika lahko shvatljivo, jer je naravno i logično, nu baš to je ono, što ministerskoj cenzuri oteščava shvaćanje. Uz mutne pravne pojmove — ili valjda hotimice? — i najjednostavnije se stvari zapliću. Cenzura sve ovakove ugovore maniše i zahtijeva, da se pristojba od tih pukih pridržaja i prije izvršbe — odmah plati. Što je to, kada se uzima nešto, što ne pripada? Upravni je sud osudom br. 730/1920. zauzeo pravu i pravdi odgovarajuće stanovište. Tko se je na sud obratio, tomu je pomoženo, tko nije, tomu je pristojba ostala na vratu. A tko će odsele štititi zakon i pravdu, pošto je sud amputiran baš u djelokrugu glede pristojaba? Čitaoc svakako je opazio veliku razliku izmedju jedne i druge grupe ovih osobnih, tek kroz uknjižbu u stvarna pretvorenih prava, naime razliku sa gledišta prava na odmjeru pristojbe. Glede prve grupe (donatio mortis causa, fideikomisarna substitucija te kod stečenja vlasništva opterećenoga služnošću uživanja) pozitivni zakon dozvoljava odmjeru i prije izvršenja i samo platež odgadja, dok kod ove druge grupe ni odmjeri nema mjesta, a ne bi bilo ni kod one prve, da pozi-

Digitized by Google

tivni zakon to ne odredjuje tako, kako sam spomenuo, iz tehničkih razloga.

4. Ugovori o dosmrtnini izmedju roditelja i djece.

Ugovori o dosmrtnini izmedju roditelja i djece takodjer su jedna vrsta pravnih poslova, koji ne idu u glavu; kvalificiraju se posve krivo; no kod tih postoji barem isprika, da same stranke daju povoda krivoj kvalifikaciji, jer ih vrlo često sklapaju u obliku kupoprodaje, pa uz dosmrtninu figurira i fix kupovnine. Judikatura je već davno na čistu, da se ovakovi ugovori, bez obzira na naziv i formu, kada roditelj cijeli svoj imetak uz naslov dosmrtnine prenese na djecu, imadu smatrati darovnim ugovorima i darovna pristojba odmjeriti od vrijednosti dara. Naime po civilnom zakonu (§§ 154., 139., 141. i 143. o. gr. z.) roditelji djecu a djeca roditelje u slučaju osiromašenja i onako su dužni uzdržavati. Uslov dosmrtnine dakle, kada je imetak predan, je jedan superplus. To je vrlo važno, jer ako se ugovor kvalificira protučinidbenim, pa kupovnini još pribroji deseterostruki iznos godišnje vrijednosti uzdržavanja, dolazimo obično do exorbitativnih pristojaba. Tako n. pr. imao sam slučaj (bilo ih je više), da je uzdržavanje 87. godina staroga seljaka općina procijenila na 18.000 K, što uzevši 10 puta, protučinidba bi povrh fix kupovnine iznosila 180.000 K za devet jutara kršovite zemlje tamo oko Ogulina. Pol sela ne vrijedi toliko. (Osuda pod brojem 1915./1921.)

5. Ugovori izmedju muža i žene.

Takojer na bazi civilno-pravne obveze imadu se prosuditi i ugovori izmedju muža i žene. Kada n. pr. muž proda svoj nekretni imetak, pridržaje si ali pravo dosmrtnoga uživanja za sebe i ženu, u tom slučaju može se od žene zahtijevati pristojba od vrijednosti plodouživanja tek nakon muževe smrti, jer dok je on živ, dužan je ženu i onako uzdržavati (§ 91. o. gr. z.) ;— njeno pravo dakle oživi istom u času njegove smrti. Stoga se njena pristojba imade staviti u evidenciju (osuda br. 615/1920.)

6. Otudjenje nekretnina opterećenih agrarnom zabranom.

Živimo u eri agrarne reforme, gdje glede većih posjeda postoji zabrana otudjenja izdana po ministru za agrarnu reformu, čak i zabilježena u gruntovnici. Biva, da se prodana nekretnost kupcu preda u faktični posjed i prije, nego uslijedi privola ministarstva. Ugovor je dakle faktično izvršen, ali je pitanje, u kojem času je pravosnažno sklopljen? To je važno sa gledišta dužnosti prijave kupa. I porezni uredi i ministarstvo globe dotičnike, ako ugovor ne prijave odmah, a te globe su alterum tantum same pristojbe, dakle osjetljive. Ovo pitanje je sada upravni sud (osuda br. 1754/1921.) riješio protiv stanovišta ministarstva, naime da se ugovori imadu smatrati sklopljenima, tek u

Digitized by Google

času odobrenja po ministarstvu, a tim pravcem udarile su i agrarne oblasti.

Pravnička potankost bila bi posmotriti pitanje sa gledišta, da li se odnosna privola ministarstva imade smatrati odobrenjem ugovora i da li bi odnosni ugovor ab initio bio ništetan, da privola nije uslijedila, ili privolom retrotraktivno zadobiva pravnu snagu. U to se upravni sud nije upustio s razloga, što se radi o globi, pa ne bi bilo opravdano stranku globiti zato, što eventualno ovu finu pravničku distinkciju nije shvatila.

7. Pristojbe od prijenosa imetka nisu povišene.

Povisivanje pristojaba izvedeno je prviput sa lex Janković; povišene su stalne, škalne i biljegovne postotne pristojbe (čl. 10. i 11.). Tako glasi zakon. Što se imade razumijevati pod »biljegovnim« postotnim pristojbama, u ministarstvu ne će da znaju. To su one postotne pristojbe — i samo one, koje su se do onda (vidi §§-e 4. i 5. prist. prop. od god. 1883.) većim dijelom plaćale u biljezima, nu mogle su se — po volji dakle fakultativno — kada premašuju 52 odnosno 56 K plaćati i u gotovu, na temelju platežnoga naloga uz dospjelost od 30 dana nakon uručenja (pristojbe za sudske osude, od darivanja pokretnina i od manjih pokretnih ostavina). Nijedan stručnjak, nijedan pravnik, kada pročita zakon, ne će ni časa podvojiti, koje pristojbe zakon povisuje, — još manje onda, kada pročita prve dvije alineje točke XXIV. pravilniak. Uz to je izraz »biljegovne« tako markantan, da mu se drugo značenje, nego ga ima, ne može dati.

Nu što sve nije moguće u ovoj našoj mladoj državi, osobito kada se gramzi za što većim dohotkom? Tada se ne pita za zakon, još manje za gramatiku, logiku i pravno shvaćanje. Ili se je valjda naknadno požalilo, što i ostale pristojbe nisu povišene, pa ministrovi savjetnici jednostavno dekretiraše, da se pod postonim pristojbama (akoprem zakon veli »biljegovne postotne«) imadu razumijevati i pristojbe od prijenosa imetka po z. čl. XI. : 1918. — dakle i ove da se imadu zahtijevati dvostruko. Da se to odredilo u zakonu, držali bi se one »niti pisnu niti zubmi škrinu«, pa bi platili, jer zakon je zakon, ali ovako mimo zakona i proti zakonu?! Preživili i prepatili smo i to. Počevši od 1. decembra 1920. dokinuta je odredba, ali su do tada plaćene stotine hiljada kruna nepripadno. Tko se obratio na upravni sud, tomu je pomoženo.

Kako je moguće takovo što uopće i kako se to moglo u zakon utumačiti? Izjavili su jednostavno, da je izraz »biljegovne« suvišan i da se pod postotnima razumijevaju sve. I to je jedan novum i unicum, moguć samo kod nas, da se jedan ovako markantan izraz zakona, kojim se i u teoriji i u praksi pojmovno označuje stanovita vrsta daća, naknadno izjavi suvišnim. U zakonima nema i ne smije biti suvišnih izraza veli upravni sud (osuda br. 1488/1921.), a dok su u zakonu, mora im se dati potpuno značenje. Uz to naročito kada se stanovite vrsti daća povisuju, mora biti

Digitized by Google

terminologija t. j. oznaka pojedinih vrsti daća točna i ispravna, jer se inače radja nesamo zbrka već i tolike nepravde. Pristojbe od prijenosa imetka jesu doduše postotne, nu one su i prije imale svoje posebno teoretično ime »pravne« pristojbe, a otkada je na snazi zak. članak XI. : 1918. imaju naziv »pristojbe od prijenosa imetka.« Ovo im je zakoniti naziv.

Ali nije istina, da je izraz »biljegovne« bio suvišan, jer zakonodavcu samomu, što se vidi iz cijeloga konteksta zakona, nije bilo ni na kraj pameti povisivati pristojbe od prijenosa imetka, a dokazuju to naročito citati u članu 12. sadržani, pa akoprem je kasnije u članu 156. lex Stojanović izostavljen izraz »biljegovne« i citati članka 12., zato se po mojem nazoru ni ovaj zakon ne odnosi na pristojbe od prijenosa imetka. Ovako krišom i stramputice ne mogu se i ne smiju državni danci povisivati, nego se imade otvoreno i jasno označiti, što se povisuje.

Pravo je čudovište, jedan unicum u pravnom i zakonotvornom radu odredba novelek § 155. lex Stojanović, kojom se povišenje škalnih i postotnih pristojaba dokida tako, da se počam od 1. decembra plaćaju opet po normalnoj stopi. U toj je noveli sadržan čudan dodatak, da »što je do 1. prosinca 1920. plaćeno, to se više ne vraća.« Ako je potraživanje bilo zakonito, onda je ova odredba posve suvišna. Jer ako je pristojba ubrana na zakonskoj bazi, ne može se vratiti i bez zakonske zabrane; ako je pako ubrana protiv zakona — a one od prijenosa imetka ubirane su dvostruko protiv zakona t. j. krivo i nepripadno — onda znači otimati, kada se zakonom izreče »nepripadno plaćeno, izgubljeno«. I u tom postizavamo rekord pred svim državama. Što se sve može ukriomčariti, kada se stvaraju surogati zakona bez ikakve javne kontrole i pravnoga osjećaja!

8. Rok zastare, rok priziva, prijava uopće a putem gruntovnice napose, preduvjet uloženja žalbe — plati i tek onda se žali. — Platežni nalozi se ne izdavaju.

Kada se pravilničar već zaletio krivim putem, ustrajno i bez odmora ide i dalje, te naredjuje: a) da gruntovne oblasti kod prijenosa imetka ne smiju ništa uraditi prije, nego je pristojba u cijelosti plaćena; — b) da porezni uredi imadu pristojbu odmah proračunati i ubrati; — c) da se žalba može uložiti tek nakon što je pristojba uplaćena; — d) da je rok žalbe samo 30 dana računajući od naplate; — e) da je i rok tražiti povratak krivo i nepripadno uplaćene pristojbe samo 30 dana. Kasnijom naredbom odredjeno je još, da se pravni poslovi ne mogu više prijavljivati putem gruntovnice; — da tko pristojbu odmah ne plati, ne smatra se ni prijava učinjenom, te se dotičnik globi itd.

Horribile dictu! Sve se to čini naredbama, koje se kose s postojećim zakonima. Pitam, kojim je zakonom ukinut § 79., 89. i 101. z. čl. II. 1918. glede petgodišnjega roka zastare prava na povratak; — glede prijave putem gruntovnice, glede roka priziva, — u

Digitized by Google

kojem zakonu stoji, da nema mjesta žalbi, ako pristojba nije plaćena i da ni prijava ne vrijedi, ako se pristojba ne plati?! Kuda to vodi? Uzmimo, da porezni ured krivo odmjeri horrendno visoku pristojbu, koju dotičnik nije ni u stanju platiti sve da i hoće, pa da zato, što ne može da plati, nesamo gubi pravo žalbe, nego povrh toga još se i globi, jer mu se ne prima ni prijava pravnoga posla. U ž a s n o!

Dokinuto je i izdavanje platežnih naloga izim kod pristojaba za osude i za gruntovni upis.) Porezni ured mora pristojbu odmah proračunati, pa i ubrati. To je možda praktično ali nije zakonito, jer § 97. odredjuje izdanje platežnoga naloga i dospjelost od 30 dana. Uveden je dakle sistem: »Plati, pa nakon toga trči za svojim pravom«.

Sniženje roka od pet godina odmah na trideset dana protivi se svim pravnim načelima. Nema zakonodavstva na svijetu, koje zastaru prava na povratak veže ma i približno na tako kratak rok. Zapravo bi i u finansijskim zakonima moralo biti mjesta roku zastare po c i v i l n o m pravu, ali je taj rok samo iz t e h n i č k i h razloga registriran na pet godina. Najnoviji lex-Kumanudi od 27. juna 1921. u članu 19. taj rok proširuje na 90 dana, ali i taj je prekratak. Upravni je sud (osudom br. 930./1921.) sniženje roka zastare na 30 dana izjavio protuzakonitim. Stoga svatko, koji je do 1. s e p t e m b r a 1921. š t o k r i v o i n e p r i p a d n o uplatio, može tražiti povratak unutar pet godina, dok novi rok od 90 dana vrijedi samo počam od 1. septembra 1921.

9. Samo vještačka procjena vrijedi.

Sada se pristojbe proračunavaju na temelju o p ć i n s k e p r o c j e n e unatoč toga, što zakon (§. 43. z. čl. XI. 1918.) odredjuje v j e š t a č k u, k tome još povjerenstvenu, procjenu. Time je otvoren put zloporabi, prijateljstvu, neprijateljstvu, itd. Ovo je vrlo važna stvar. Odvjetnici će imati prilike iskusiti posljedice o v a k o v i h procjena sa gledišta vrijednosti parnice i plaćanja pristojaba za podneske, osude i pravne lijekove. Naišao sam upravo na horrendne svote, jer se općinskomu činovniku prohtjelo jutro zemlje (loše) procijeniti na 10—15000 K. Poznat mi je slučaj, da je minimalna vrijednost iznosila 560.000 K, kupovnina 2,000.000 K, a općinski je bilježik izbacio vrijednost od 6,000.000 K, pa je m i n i s t a r s k a c e n z u r a odredila, da se ova općinska procjena uzme za bazu. Tu ogromnu pristojbu dotičniku ne će nitko skinuti s vrata, jer pred upravni sud više ne spada. Zato valja paziti kod odmjere, kakovu vrijednost uzima porezni ured za bazu, te protestirati proti općinskoj procjeni. V i g i l a n t i b u s j u r a..

10. Zakon se može i smije mijenjati samo zakonom, — pravilnik nije zakon.

Pravilnici su provedbene naredbe k zakonu, pa se mogu i moraju kretati u okviru zakona, nadopunjavati ga i tumačiti, ali nipošto p r e s i z a t i njegov okvir. S njima se ne smije d i r a t i u p o s t o j e ć e z a k o n e, koje novi zakon nije preinačio, što više ni

Digitized by Google

namjere imao preinačiti ih, a još manje van snage staviti. Većinu protuzakonitosti uvadja sam pravilnik, zato dozivljem u pamet, da se zakon samo zakonom može i smije mijenjati. Ne smeta, što zakon ovlašćuje ministra, da izda pravilnik, jer ga time ne ovlašćuje, da u nj uvrsti protuzakonitosti. Sadanjemu ministru financija bila bi upravo sveta dužnost taj pravilnik podvrći temeljitoj reviziji, te što je u njemu protuzakonito, smjesta dokinuti, naročito onu odredbu glede N. zabilješke.

Kada prodjemo sve ove protuzakonitosti i nepravilnosti, vidimo dancmice nad glavom visiti Damoklesov mač kojekakovih nepravda. Dosta se moramo boriti proti zakonitoj visini državnih daća, moralo bi nas se barem od protuzakonitosti i nepravde poštediti. — Nada sve ima biti u državi zakon i pravda, rad i red.

I sitnije stvari mogu imati velikih posljedica, a kršenje zakona nije sitna nego vrlo krupna stvar osobito, kada sve to dolazi odozgor, k tome još ne valjda iz neznanja već namjerice i po nekom sistemu. Remedura je nužnija »in capite«, nego »in membris«, jer — kako već rekoh — odozgor »exempla trahunt«.

Prvostepeni sud u Hrvatskoj i Slavoniji.

Priopćio: **Ivan Krnic**, odvjetnik.

Iz mnijenja Pravničkog društva o osnovi zakona o sudijama, te po nekim rešidbama banskoga stola u Zagrebu, razabiram, da se i u zvaničkim sudbenim i inim pravničkim krugovima uobičajilo supsumirati pod naziv »prvostepenih sudova«, koji se od nedavna i u našoj pravnoj terminologiji upotrebljuje, i »kr. kotarske sudove« u Hrvatskoj i Slavoniji. — Mislim prije svega, da bi najprimitivnija legislatorna tehnika sastavljačima najraznolikijih zakonskih osnova ili uredaba, koje se moću zakona uvode na snagu, zahtijevala, da u nazivlju kompetentnih sudova ne bude nikakove zabune, pa bi stoga koliko zakonske osnove, toliko uredbe jednake zakonima, morale o tome voditi računa i ustanovljivati nadležnost pojedinih sudbenih vlasti na način, da svako točno znade, koji sudovi imadu koje posle da obavljaju. U tom ne će valjda biti oprečnoga mišljenja.

Naziv »prvistepeni sud« upitrebljuje se veoma česti zbog prostoga razloga, što se većina uredaba i zakonskih osnova sastavlja na kalup zakona, koji važe u Srbiji, a u Srbiji je »prvostepeni sud« takova sudska organizacija, koja je osnovana na zakonskoj organizaciji, te svako i točno znade, što je prvostepeni sud i koji je to sud. Prema srpskom zakonu o ustrojstvu sudova od 20. februara 1865. prvostepeni sud je t. zv. okružni sud, a zakonik o postupku sudskom u krivičnim dielima konsekventno zove prvostepenim sudom taj okružni sud. — Srbija nije zapravo poznavala tipa naših kotarskih sudova. Reforma sudbene organizacije u Srbiji prije rata pošla je tek putem, da se tip naših kotarskih sudova uvede i u Srbiji, te su

Digitized by Google

pokusa radi uvedeni tek u nekim mjestima t. zv. s r e s k i s u d o v i. Danas u Srbiji nema sreskih sudova. Ono, što se u zakonskoj osnovi o sudijama spominju sreski sudovi, to nisu srpski sudovi, nego kotarski sudovi u krajevima bivše austro-ugarske monarhije.

U Srbiji medjutim ne bi nikomu palo na um, da imenom prvostepenoga suda okrsti sud tipa našega kotarskoga suda, jer je uz to ime vezan pojam zbornoga suda. Prvostepeni sud je okružni sud, a taj sudi kolegijalno. Stoga je karakteristika prvostepenoga suda kolegijalni način sudovanja. Prema tome se pod prvostepenim sudom može zamišljati u Hrvatskoj i Slavoniji samo sudbeni stol kao prvostepeni kolegijalni sud.

Nije praktično ovo pitanje rješavati samo s leksičnoga gledišta. Važnije je, da se znade, koji bi sud u Hrvatskoj i Slavoniji imao biti taj »prvostepeni sud«. Nedavno je bila na snazi uredba o sudovima za suzbijanje skupoće. Žalbe protiv presuda tih sudova imale su se po uredbi slati prvostepenom sudu. Svatko će priznati, da ni tvorcu te uredbe nije bilo pravo, da se te žalbe šalju bilo sudbenomu stolu, ili kotarskomu sudu, a priznat će i to, da ni uredbe, jednake zakonima, ne smiju unositi u pravni život ovoliku nesigurnost, da se ni ne zna, kojemu se sudu imadu podnositi žalbe protiv presuda bilo kojih i bilo kakovih sudova.

Ovu nesigurnost na neki način pomaže i Pravničko društvo i banski stol, kada pod svojim autoritetom utvrdjuju, da se pod imenom prvostepeni sud imadu smatrati i kotarski sudovi i sudbeni stolovi.* Mi medjutim imamo ovo pitanje zakonski prilično sigurno riješeno. Naš i z b o r n i z a k o n od 3. septembra 1920. dodjeluje svu silu funkcija prvostepenomu sudu, a u tekstu tumači, da se tim imenom označuje prvostepeni zborni sud. Čini se, da je terminologija toga izbornoga zakona bila dovoljno jasna, jer su dodijeljene funkcije prvostepenim sudovima obavljali u Hrvatskoj i Slavoniji samo sudbeni stolovi, a nikomu nije palo na um, da te funkcije obavljaju možda i kr. kotarski sudovi. Medjutim, kako rekoh, trebalo bi u prvom redu, da se zakonodavac pobrine, da ne dolazi do ovakove zbrke, a pogotovo ne u oblasti sudske organizacije, koja je tako usko vezana sa životom.

Izvršitev kazni na zgubo svobode.

Piše: **Andraž Jeglič**, višji državni pravdnik u Ljubljani.

V »Arhivu za pravne i društvene nauke« št. 6 iz leta 1921 je objavljen »projekat zakona o izvršivanju kazni lišenjem slobode«, ki ga je sestavil vrhovni nadzornik uprave kaznilnic gos. dr. Nikola Ogorelica in ki so ga ednoglasno sprejeli ostali člani svetodavnega

* Gosp. pisac bio je dulje vremena u Beogradu, pa je imao prilike, da izbliza stvar promotri. Neka se samo pojmovi bistre! Opas. Uredniš.

Digitized by Google

odbora za kazenske zavode na ministarstvu pravde. Uvod je spisal načelnik v ministarstvu pravde gos. dr. Milan Kostić. Že dejstvo, da so sodelovali strokovnjaki, izkušeni teoretiki in praktiki nam jamči, da temelji načrt na modernih človekoljubnih načelih kriminalne vede. In v resnici uveljavlja projekat u prvi vrsti načelo individualizacije ob izvršitvi kazni v tom, da se kazen izvršuje ločeno po vrsti in trajanju kazni, po spolu in starosti in po individualnosti obsojenca ter da določa oddelke za ženske, mladoletne, povratnike, politične krivce, telesno kržljave, duševno obolele in za obsojence z manjšo prištevitostjo. Prav v smislu teorije, po kateri naj se krivca zapre v svrho njegovega zboljšanja, sprejel je osnutek irski progresivni sistem izvrševanja kazni. V večjih kazenskih zavodih (v kaznilnicah, v središčnih sudnih zaporih) bodo obsojenci pričeli kazen v samotnem zaporu v stanicah, nadaljevali jo v skupnom zaporu, prešli nato v posredni zapor med svobodnjake in konečno bodo upoštevanja vredni pogojno odpuščeni pred koncem kazni. V znaku človekoljublja ureja načrt postopanje z obsojenci, skrbi za njihovo zavarovanje za slučaj nezgode in za njihovo podporo ob izstopu iz kaznilnice ter konečno ustanovlja za stroške zgradbe in vzdrževanja kazenskih zavodov in poboljševalnic za mladoletnike osredni zaklad, v katerega se stekajo vse denarne kazni, ki jih izrekajo sodišča po kakoršnemkoli zakonskem predpisu, čisti dohodek kaznilničkih obratov, od obsojencev povrnjeni stroški izvršitve kazni ter prihranki v budžetu za zavode v smislu tega zakona.

Prav umesten je dalje predlog, da naj se določbe o izvršitvi kazni, vsaj v glavnih načelih vzakonijo, kajti zastopati se mora stališče, da oni, ki je obsojen po zakonu, mora tudi po zakonu izvršiti kazen. V tem obziru pritrjujem popolnoma izvajanjem dr. Kostića v uvodniku. Omeniti moram še, da projekt upošteva v vsem načelo, da zgolj sodišče določi, kadaj naj se prične izvršitev kazni, vsled česar določbe o odlogu nastopa kazni niso uvrščene v predmetni zakon, nego v kazenski postopak. Izvršitev kazni v kaznilnicah in v središčnih sodnih zaporih je pa poverjena administrativnim pravosodnim oblastvom. Edino izjemo v tem pogledu najdem v drugem odstavku § 19, slovom katerega je pozvano sodišče, da izreče, je-li ušteti v kazen dobo, ki jo je preživel v bolnico izvan zavoda premeščeni kaznjenec, če je namenoma zakrivil bolezen ali se je le predstavil, da je bolan. Konečno naj še dostavim, da pridajo v smislu načrta pod nadzorstvo ministrstva pravde prisilne delavnice in državne, kakor tudi zasebne poboljševalnice za mladoletne.

Vže temeljem teh kratkih izvajanj je utemeljena sodba, da je projekat velikopotezen, da temelji na modernih humanitarnih načelih in ni dvoma, da bo z njegovim vzakonjenjem izvršena važna kulturna naloga. Vendar si pa usojam izraziti nekatere pomisleke občnega in posebnega značaja in objaviti nekaj predlogov temeljem svojih izkušenj v kaznilniškem poslovanju.

Digitized by Google

Ni dvoma, da bo pravosodna uprava izbrala za zgradbo novih kaznilnic in zaporov le taka mesta, kjer se bo moglo upoštevati vse zahteve varnosti, discipline in higijene, zlasti kjer bo zagotovljena obilnost dobre in zdrave vode ter možnost izvršitve kanalizacije. Če tudi pustimo v § 6 tako vže samo ob sebi umljivo določbo, pa po mojem mnenju ne gre, da se v naslednjem § 7 zakonitim potom določa, koliko kubičnih metrov vzdušnega prostora mora imeti vsaka celica in koliko kvadratnih metrov svetlobe vsako okno. Mnogovrstni so vzroki, ki morejo provzročiti prenapolnjenje kazenskega zavoda ali sodnega zapora. V vsakem takem primeru bi kaznjenec ne dobil v § 7 določenega vzdušnega prostora in upravnik bi moral odklanjati sprejem novih kaznjencev ali pa bi morala narodna skupščina spremeniti zakon. Umestniši je zategadelj, ako zakon v § 7 določi, da bodi le po možnosti toliko vzdušnega prostora, svetlobe itd., ali pa da se ureditev teh določil prepusti naredbi ministrstva pravde, kajti gotovo je, da bo ministrstvo, v svesti svoje velike odgovornosti, vedno po možnosti skrbelo za primerne in zadostne prostore, ker bi bilo sicer ogroženo zdravstveno stanje kaznjencev.

Drugo, posebno važno določbo čitam v § 9 in se zato moram obširnejše ž njo baviti. U § 9 projekta postavlja se namreč kazenske zavode (kaznilnice § 2), središčne sodne zapore (§ 3), poboljševalnice (§ 4) in prisilne delavnice (§ 5) neposredno pod vrhovno upravo ministrstva pravde. Ti zavodi naj pridejo v pravosodni upravi v vrsto oblastev druge stopinje. Dakako naj ima ministrstvo vrhovno nadzorstvo; zastopam pa na drugi strani z vso odločnostjo stališče, da mora biti še eno oblastvo med ministrstvom in zavodi, ki jih navaja projekt v §§ 2—5. — Ne pritrjujem sedanjemu sistemu v Sloveniji, po katerem ima kaznilniški ravnatelj v upravnih poslih preveč vezane roke; ne odobrujem pa tudi sistema, ki v tem pogledu sedaj obstoja v naši državi izvan Slovenije in ki si ga v bistvu prisvaja projekt.

Po mojem mnenju ni v korist službe, ako se v kaznilniškem ravnateljstvu, toraj v eni sami osebi, osredoči preveč oblasti. Nikakor ne dvomim, da bodo zasedali mesta kaznilniških ravnateljev le popolnoma sposobni činitelji. Toda vsak ravnatelj, ki bi imel v svojih rokah preveliko moč, bodisi v upravi bodisi napram podrejenemu osobju in kaznjencem in ki bi bil neposredno podrejen ministrstvu, ustanovil si bo prej ali slej več ali manj absolutistično stališče, ki bo rodilo bolj na strahu pred njim, nego na ljubezni do poklica temeljujoče službovanje in zategadelj provzročilo marsikatere neprilike, ki bodo le v kvar službi. Kaznilniški ravnatelj naj ima pač v upravnih poslih v okviru budžetarnega kredita prosto roko; ne bilo bi pa umestno, ako se mu podeli pravice do imenovanja praznikov in do disciplinskega kaznovanja istih radi hujših kršitev stanovskih in službenih dolžnosti. Če mu damo tako moč, prišlo bo med pazniki do medsebojnega tekmovanja, pri čemur bo marsikdo uporabljal nelojalna, da ne rečem nepoštena sredstva, da si pridobi dobrohotnost ravnatelja, da izpodrine tovariša. Tudi najobjektivnejši ravnatelj se ne more vsikdar otresti simpatije ali antipatije, in ako se mu to tudi

Digitized by Google

posreči, ni izključeno, da se njegovi ukrepi krivo tolmačijo kakor pristranski. Neizogibne bodo tudi težkoče, če bo eden ali drugi paznik prosil za premestitev v drugo kaznilnico. Dobrega paznika bo vsak ravnatelj skušal obdržati, slabega se pa bo čimpreje otresel. Vsa ta nasprotstva bodo odpadla, ali vsaj se omilila, če dobi pravico do imenovanja in disciplinskega postopanja drugo oblastvo, ki položaj mirnejše in objektivnejše presodi. S tem se ugledu ravnatelja nikakor ne bo škodovalo, kajti pazniki bodo vedeli, da odda o njih v prvi vrsti ravnatelj službeno oceno in da zasliši višje oblastvo, prej nego imenuje paznika, tudi ravnateljevo mnenje.

Neposredna podrejenost ministrstvu bo provzročila še druge neugodne posledice. Marsikateri uradnik, paznik, pa tudi kaznjenec ima prošnjo ali pritožbo, več ali manj opravičeno, ki je hoče predložiti oblastvu, ki je ravnatelju nadrejeno. V vsaki kaznilnici, kjer bivajo skoraj pod eno streho uradniki in pazniki se svojimi rodbinami, pride do nasprotstev, ki odmevajo tudi v službenem razmerju in poslovanju in ki čestokrat ne ostanejo prikrita niti kaznjencem. Ne more se zahtevati, da se v takih primerih uslužbenec pismeno obrne na ministrstvo; pravico ima, da ustmeno razloži svojo prošnjo ali pritožbo. Ali naj se zato poda na dolgo pot v Beograd, ali naj kaznjenec, ki ima nujno prošnjo ali pritožbo, kateri ravnatelj neče ugoditi, čaka, da pride v kaznilnico odposlanec ministrstva. Vse to bo brezdvomno provzročilo, da bodo uslužbenci v vsem morali iskati zaščite v svojih društvih. V § 9 projekta je pa določeno, da sme minister pravde pošiljati svoje organe v kaznilnico ali da poveri inšpekcijo državnemu tožilcu. Tako poslovanje bo pa po mojem mnenju na eni strani provzročalo državi ogromne stroške in bo na drugi strani tudi nezadostno. Upoštevati moramo, da bo mnogo kaznilnic, prisilnih delavnic, poboljševalnic za mladoletne, središčnih sodnih zaporov. V vsakega teh zavodov bi moral priti večkrat na leto ministrski odposlanec, vsled česar lahko zaključim s tvrditvijo, da bo gotovo število ministrskih organov celo leto na potovanju. Preračuna naj se, koliko stane službeno potovanje iz Beograda v Maribor in videlo se bo, kako visoki bodo stroški.

Zaslišanje kaznilniškega uslužbenca ali kaznjenca odnosno inšpekcija po državnom tožilcu ali delegiranom sodniku pa bo večinoma nezadostna. Le oni, ki pozna mnogovrstne predpise v kaznilnici v teoriji in v praksi, ki je spoznal običaje, ki jih ima vsak zavod, le oni, ki to neprestano opazuje, ki nekako živi s kaznilnico, bo mogel samostojno in uspešno izvršiti posel, ki mu ga poveri ministrstvo.

Ob vsej izkušenosti, ki sem si jo pridobil tekom let v tom poslu, mi je večkrat težavno zavzeti pravo stališče. Ali naj verujem ravnatelju, ali uradniku, ali pazniku ali kaznjencu? Če v tem storim krivico ravnatelju, trpi njegov ugled, trpi disciplina; če ne verujem opravičeni pritožbi paznika ali kaznjenca, zgubim vse zaupanje, ki ga do mene mora gojiti vsak uslužbenec in kaznjenec. In sedaj naj pošljemo v svrho inšpekcije v kaznilnico neukega, v preizkušnji in-

Digitized by Google

dividualnosti kaznilniških uslužbencev in kaznjencev nič ali malo izvežbanega državnega tožilca ali sodnika, ki bo v večini primerov tudi mlajši, nego ravnatelj! Taki odposlanec ob najboljši volji samostojno gotovo ne bo temeljito izpolnil svoje naloge; kajti ravnatelj ga bo, če bo hotel, kar ovil okolu prsta.

Iz dosedenje prakse lahko trdim, da imajo celo državni pravdniki, ki sedaj kakor hišni komisarji mesečno obiskujejo kaznilnico in ki imajo priliko vpogledati marsikateri akt, ki ga predloži kaznilnica, čestokrat težavno stališče. — Pa ne samo uradniki, pazniki in kaznjenci si žele, da je višje oblastvo v bližini, nego tudi sam ravnatelj. Tudi v izvršitvi kazni in v upravi najpopolniši ravnatelj želi pogovor s svojim predstojnikom ali potrebuje njegovo pomoč ali upliv. So večkrat posli, ki se jih ustno boljše in hitrejše reši, nego pismeno. V vseh teh primerih, kakor tudi, če ravnatelj v vseh poslih ni na višini svojega poklica, je potrebno, da je nadrejeno oblastvo bližje nego ministrstvo. Predmetni projekt sam priznava možnost, da upravnik kazenskega zavoda ali večjega sodnega zapora potrebuje sveta, kajti v § 8 ustanovlja svetodavni odbor v vsih važnejših vprašanjih v izvršitvi kazni ter v vprašanjih, v katerih ministrstvo pravde zahteva poročila. In če bi konečno tudi dopustili, da ostane izkušeni kaznilniški ravnatelj neposredno podrejen ministrstvu, moram v obče izključiti, da bo uspešna neposredno ministrstvu podrejena uprava v ženskih kaznilnicah, kjer je običajno nadzornik mlajši uradnik, ali v poboljševalnicah za maloletne, kjer bo na čelu bržkone pedagog ali celo v privatnih takih zavodih.

Z neposredno podreditvijo zavodov napotilo si bo ministrstvo mnogo dela sploh, pa tudi takega dela, ki ne spada v centralno oblastvo. Imeli bomo, kakor vže rečeno, skupino organov, ki bodo neprestano potovali. Nebroj bo poročil upravnikov različnih zavodov, več ali manj potrebnih, ki bi jih sicer večinoma rešilo oblastvo, ki bi se ga moralo uvrstiti med ministrstvo in zavode. In ako upoštevamo, da je v smislu projekta pridržano ministrstvu, da razdeli obsojence v posamezne zavode, da izdaja dovoljenje za razgled zavodov, da dovoljuje prekinjenje kazni, pogojni odpust in da ima evidenco kaznjencev, ki so pogojno bili odpuščeni, da upravlja zavarovalni fond (§ 64) in zaklad za zgradbo in popravo kazenskih zavodov (§ 78), moramo dospeti do zaključka, da bo potrebno v ministrstvu zgolj v svrho izvršitve kazni veliko uradništvo, kar ne bo nikakor pripomoglo k nameravanemu znižanju števila državnih uradnikov, nego zelo obremenilo državni proračun. To breme pa bo še občutnejše, ako ministrstvo prevzame neposredno kontrolo računovodstva v predmetnih zavodih. Projekt se v tej smeri sicer natančneje ne izraža, nego določa zgolj v § 9, da se mora vsako drugo leto izvršiti obsežna revizija vsake kaznilnice in večjega središčnega sodnega zapora sodelovanjem računskega strokovnjaka. Ne more obstojati dvom, da taka revizija, če je tudi obsežna in ki bo radi toga trajala mesec dni, nikakor ni zadostna. Vsaka škontracija, vsaka revizija računovodstva ne izvršuje se zgolj v kontrolne, nego tudi v didaktične svrhe. Kakor je vže sedaj, bo tudi v prihodnje v kaz-

Digitized by Google

nilnicah in istotako v središčnih sodnih zaporih in v prisilnih delavnicah zelo razvito računovodstvo zlasti za delokrog v obrtnih in trgovskih poslih, ki ga vsak zavod mora širiti. Potrebne bodo bilance o vsakem obratu, ki zahtevajo izkušeno in natančno kontrolo. Kaznilniškemu ravnatelju se ne sme naprtiti računovodstva, ker sicer ne bo mogel poslovati v zavodu, kamor tiče, nego bo navezen na svojo pisarno. Zadostuje, ako ravnatelj čuva, da se budžetarnega kredita ne prekorači in da se določi, da mora zgolj ravnatelj nakazati izplačilo le izdatka, ki presega 200 Din. Odgovorna računodajalca pa bi morala biti upravitelj in računovodja. Ob takem, po mojem mnenju najbolj primernim računovodstvenem poslovanju je pa dalje tudi gotovo, da se bo v vsakem zavodu vkljub enotnim predpisom prej ali slej izcimila posebna praksa, ki ne bo v vsem pravilna; gotovo je, da zlasti ob začetku novega računovodstva ne bo vse v redu. Ne more se zahtevati, da naj čakajo dve leti na revizijo odgovorna računodajalca in ravnatelj, ki je konečno tudi soodgovoren v splošnem za redno računovodstvo. Iz teh vidikov prihajam pa do zaključka, da je neobhodno potrebno, da se račune mesečno cenzurira in da se knjigovodstvo letno pregleda. Tudi je jasno, da si ravnatelj in računodajalci ne morejo samo sebi nakazovati službenih prejemkov. Ali naj vsi kazenski zavodi, prisilne delavnice, poboljšavalnice pošiljajo mesečne račune v cenzuro v ministrstvo, ali naj ministrstvo ugotavlja in nakazuje plače, potne stroške itd.? Na dlani leži, da za taka detaljna, mnogokrat malenkostna dela ni ministrstvo, nego da se jih mora poveriti drugemu nadzorovalnemu oblastvu, ki pa mora biti tudi v pravosodnem območju, kajti urad, ki cenzurira računovodstvo, ki kontrolira pravilno uporabo budžetarnega kredita, more uspešno le tedaj poslovati, ako je v neposrednem in neprestanem stiku z oblastvom, ki nadzoruje upravo in osobje kazenskega zavoda.

Konečno oglejmo si še pragmatično in disciplinsko stališče uradnikov in paznikov, kakor je zamišljeno v projektu. Kakor nakoli službena pragmatika mora postaviti na isto stališče uradnike in paznike sodnih zaporov in kaznilnic. Iz projekta pa posnemam, da bodo kaznilniški uradniki in pazniki podrejeni neposredno ministrstvu, dočim bo imel v smislu § 74 predsednik okrožnega sodišča višjo nadzorno oblast nad sodnimi zapori, toraj tudi nad pazniki in nad upravnikom, ki bo določen za večji sodni zapor po § 14. Višje nadzorstvo nad sodnomi zapori pristoja pač le predsedništvu apelacijskega sodišča. Ne vem, kako bo urejeno enotno disciplinsko postopanje. Vsekako pa bo moralo biti enakomerno za uslužbence kaznilnic in sodnih zaporov in zategadelj lahko že danes izključim, da bodo vsi neposredno podrejeni ministrstvu.

Iz vseh teh razlogov smatram zadostno utemeljen svoj predlog, da naj se uvrsti zavode, ki jih navajajo §§ 2—5 projekta, v pravosodni upravi v vrsto oblastev prve stopinje in da naj se v § 9 določi kakor druga stopinja oblastvo, katerega delokrog obstojaj zlasti v tem, da nadzoruje podrejene zavode, imenuje pazniško osobje in poveljnika straže, da vrši nad podrejenimi uslužbenci disciplinsko

Digitized by Google

oblast v isti meri, kakor apelacijsko sodišče, da pregleda in oceni vsa poročila, ki jih podrejeni zavodi potom njega pošiljajo ministrstvu, da dovoljuje prekinjenje izvrševanja kazni in da nakazuje budžetarne kredite za podrejene uslužbence in zavoda ter da vrši cenzuro računov in kontrolo uporabe v državnem proračunu dovoljenega kredita. Katero oblastvo naj pa sprejme te posle? Ni dvoma, da se mora ta posel poveriti zgolj pravosodnemu oblastvu, kajti vrhovno nadzorstvo in upravo ima minister pravde. Ni dvoma dalje, da tega posla ne more prevzeti predsedništvo apelacijskega sodišča, ker ima vže itak preveč dela v administrativni stroki. Ne preostaja obzirom na ustroj pravosodnih oblastev druzega, nego da se posle poveri višjemu državnemu pravdniku. Že dosedanja praksa nepobitno jamči, da bo višji državni pravdnik sodelovanjem pomočnika in s pomočjo računskega oddelka, ki ga bo tudi po novem ustroju moralo obdržati apelacijsko sodište, vršil predmetne posle uspešno in s zdatno manjšimi stroški, nego ministrstvo pravde, kakor je zamišljeno v načrtu. Čul sem proti temu predlogu ugovor, češ, da se javnemu tožitelju ne sme poveriti nadzorstva nad kaznjenci. Projekt sicer ne pritrjuje temu ugovoru, kajti po § 9 more minister pravde poslati državnega tožitelja v svrho inšpekcije v kaznilnico in v smislu § 17 sme višji državni tožitelj v izvanredno nujnih primerih dovoliti prekinjenje kazni. Toda porabiti moram vže danes priliko, da zavzamem stališče proti napominanemu ugovoru in da v prvi vrsti odločno dvignem svoj glas, uverjen soglašanju vseh svojih tovarišev, ker nas projekat in novi kazenski postopek nazivljata državne tožitelje, državno tožiteljstvo. S tem se še bolj ukorenini v narodu krivično mnenje, da smo zgolj črnogledi tožitelji, ki v vsakem ovajencu hočejo najti krivca. Urad se mora pač nasloviti po glavnom poslu, ki ga urad opravlja. Jasno pa je, da posluje državni pravdnik več kakor sodnik, nego kakor tožitelj. V 20—25% toži, v ostalem pa ustavi kazensko postopanje, izreče s tem oprostilno razsodbo, ki jo mora v svojih spisih utemeljiti. Tudi po novem kaznenskem postopku bo državni pravdnik kakor tožitelj le do dovršenega pretresa. Že kakor tožitelj mora državni pravdnik vse uveljaviti, kar je na korist obdolženca. Po razsodbi pa ni več organ kazenskega postopanja, nego organ pravosodne uprave. Višji državni pravdnik pa v svojem delokrogu sploh ne toži. Kaznjenec dobro ve, da nima posla z javnim tožiteljem, nego z nadzorovalnim činiteljem in da najde v njem pomoč in pravičnost. Tu ni mesta, da bi še nadalje izvejal, da je dolžnost državnega pravdnika, da le objektivno postopa v vzkličnem postopanju, o prošnjah in predlogih za pomiloščenje in vsih drugih primerih, kajti brezdvomno je, da naš glavni posel ne obstoja v tom, da tožimo. Ne ugovarjam trditvi, da državno pravdništvo, državno odvetništvo ni prav primeren naslov. Ni pa po mojem mnenju nobenega zadržka, da se nas nazivlja državno prokuratorje, višje državno prokuratorje, državno prokuratstvo. To tujke se nam ni treba otresati, saj upostavlja novi kazenski postopek generalnega prokuratorja na kasacijskom dvoru in imajo skoraj vse države prokuratorje, kakor imamo že finačno prokuraturo za civilne i administrativne posle,

Digitized by Google

Z ustanovitvijo te druge instance si še lažje prihranimo, po mojem mnenju sploh nepotrebne svetodavne odbore, ki naj bi se jih v smislu projekta postavilo ob stran upravnika kaznilnice ali sreditčnega sodnega zapora (§ 8) in na ministrstvu pravde (§ 9). Upravnik kaznilnice ima itak uradniško konferenco in bi imel višjega državnega pravdnika, s katerim se lahko posvetuje o važnejših vprašanjih. Minister pravde pa ima na razpolago vrhovnega nadzornika uprave kaznilnic, načelnika za kazenske zavode in bi imel vse višje državne pravdnike, od katerih vsih mnenja bi morala zadostovati tudi v važnejših vprašanjih. Lahko prištedimo stroške ministrskega svetodavnega odbora petih članov.

Prihajam na nekatere posamezne določbe projekta, ki bi se jih moralo ali spremeniti ali popolniti ali opustiti. — V prvi vrsti gre za poslovanje ob nastopu kazni. V smislu načrta odreja sodišče nastop kazni, starešina sodišča prve stopinje določi obsojencu dan nastopa in mesto za izvrševanje kazni, odnosno pravočasno o tem obvesti upravnika sreditčnega sodnega zapora ali kaznilnice, če obsojenec v tem zavodu mora nastopiti kazen ter mu vpošlje prepis razsodbe in objavo; starešina sodišča odredi, če je potrebno, da se obsojenca siloma privede v zapor, izda poternico (§§ 15, 16). Popolnoma pravilno je, če se te posle poveri starešini sodišča, če je istočasno kazenski sodnik. Na sodiščih pa, kjer starešina ni kazenski sodnik, zlasti pa na okrožnih sodiščih, kjer je eno ali več oddeljenj za kazenske stvari, naj bi se napominane posle prepustilo kazenskemu sodniku pojedincu ali predsedniku oddeljenja. Saj je v § 17 izrecno poverjeno predsedniku oddeljenja rešenje prekinjenja kazni. Zategadelj predlagam, da naj se v §§ 15 in 16, kjer se govori o starešini sodišča dostavi v oklepajih sodnik — pojedinec ali predsednik oddeljenja. Tega dostavka pa seveda ne smemo uvrstiti v § 14. kajti izvrševanje kazni v sodnih zaporih vzdrževanje varnosti, reda in discipline moramo poveriti zgolj starešini sodišča, če minister pravde ne določi posebnega upravnika (§ 14). Kakor že omenjeno, mora starešina sodišča vposlati kaznilnici prepis razsodbe in objavo; vsebino te objave določa § 16. To določbo o objavi naj bi se popolnoma črtalo in nadomestilo s tem, da naj se vpošlje kaznilnici odpravek kazenskega lista, kajti novi kazenski postopek uvaja institucijo kazenskega lista. Dodati bi se pa moralo, da naj se kazenskemu zavodu vpošlje tudi prepis izvida in mnenja sodnikov veščakov, če so tekom kazenskega postopanja preiskali duševni stan obsojenca, kajti ta listina bo v kazenskem zavodu velike važnosti za spoznavanje obsojenčeve individualnosti in v pomoč zdravnika veščaka, če bo tekom izvrševanja kazni moral preiskati obsojenčevo duševno stanje. Če dobimo porotna sodišča, bo tudi potrebno, da se kazenskemu zavodu vpošlje prepis obtožnice, ako je bil kaznjenec obsojen od porotnoga sudišča. Razsodba tega sodišča ne razvija dejanskega stanu; iz obtožnice se ga pa vže more toliko posneti, kar je potrebno za spoznavanje kaznjenca. Važna je dalje glede nastopa kazni določba § 3. slovom katere sme minister pravde odrediti, da pridejo obsojenci že s kaznijo preko treh me-

Digitized by Google

secev v kaznilnico. Načeloma ne morem pritrditi, da se v kaznilnico dopušča kaznjence s kaznijo, ki je krajša nego eno leto ali celo krajša nego šest mesecov. Upliv kaznilnice ne more učinkovati na kaznjence s kratko kaznijo; ti kaznjenci se običajno protivijo disciplini in čestokrat posredujejo nedovoljene stike z vnanjostjo. Če bi se pa ta določba vendar obdržala, izreči bi se moralo, da je uporabljiva le v izvanrednih primerih. Ob tej priliki pa priporočam, da bi se tudi pooblastilo ministra pravde, da sme izjemoma v nujnih slučajih dovoliti, da obsojenec s kaznijo enega leta ali več dovrši vso kazen ali del v središčnem sodnem zaporu ali v zaporu okrožnega sodišča, mesto v kaznilnici. Dogoditi se more namreč, da obstojajo za obsojenca odnosno za obstoj njegove rodbine velevažni gospodarski odnošaji, ki zahtevajo, da ostane čim bližje svojcev. Tudi sem v praksi ugotovil, da jetnišnica za nujna režijska dela vsaj za nekaj časa neobhodno potrebuje kaznjenca, izvežbanega obrtnika, ki bi sicer moral oditi v kaznilnico. Konečno ni izključeno, da je kazenski zavod prenapolnjen ali vsled nalezljive bolezni zaprt za nove kaznjence. Ali naj se zategadelj kaznjenca odda v drugi oddaljeni zavod? Pa še drugih morebitnosti ob nastopu kazni projekat ni upošteval. Obsojenec mora namreč izvršiti več kazni iste vrste, ki so sicer vsaka za se nižja nego eno leto, ki pa v svoji celoti znašajo eno leto ali več. Takih primerov bo več, nego jih je bilo doslej, čim bo uveljavljena institucija pogojne kazni in pogojnega odpusta. Tudi se more dogoditi, da bo kaznjenec tekom izvrševanja kazni v kaznilnici, obsojem še na drugo kazen, ki je nižja, nego eno leto. Vsi ti kaznjenci bi morali vse kazni, če so iste vrste, nepretrgano eno za drugo dovršiti v kaznilnici. In konečno naj glede nastopa kazni omenim še mladoletnike. V predmetnem osnutku sicer ni izrecno določeno, upam pa, da ne bo pomisleka, da ob nastopu kazni ni odločilna starost, ki jo je imel obsojenec ob času izvršitve kaznjivega dejanja ali ob času obsodbe, nego starost, ki jo ima, ko pride v kazenski zavod, kajti sicer bi se moglo dogoditi, da pride med mladoletnike kaznjenec, ki je že davno prekoračil 21. leto svoje dobe. Dotaknil sem se tega pa bolj radi nekega dogodka iz moje prakse v nasprotni smeri. Med mladoletnimi se je namreč nahajal 19 letni kaznjenec, ki je bil v strelnih jarkih, moralno zelo pokvarjen. Ni imel obstanka med mladostnimi in opaziti je bilo, da neugodno vpliva na svoje tovariše. Premestili smo ga med odrasle kaznjence. Bili zato ne bilo umestno, da se ministra pravde v zakonu izrecno pooblasti, da izvanredno sme premestiti mladoletnika med odrasle kaznjence?

Kar se tiče obolelega kaznjenca, določa § 19, da se ga more tudi premestiti v bolnico izven zapora, da se mu doba bivanja v bolnici vračuna vkazen , ako ni namenoma zakrivil bolezen ali se je le predstavil, da je bolan. Rešenje tega vprašanja prepušča projekat sodišču, ki je sedilo. Dodal bi besede »v prvi stopinji«, da se izključi vsak dvom za primer, da je še le višja instanca izrekla obsodilno razsodbo. Sicer pa ne vem. zakaj se rešitev tega vprašanja prepušča sodišču za kaznjence, ki se nahajajo v središčnem

Digitized by Google

sodnem zaporu ali v kaznilnici. Izvrševanje kazni v teh zavodih je v celem obsegu poverjeno pravosodnim administrativnim oblastvom. Če te odločaje o prekinjenju kazni, o pogojnom odpustu, zakaj ne bi bila pristojna tudi za predmetno rešitev? Ob tej priliki pa moram še pripomniti, da v naših krajih javne bolnice ne prevzamejo nobenega jamstva, da kaznjenec, ki se ga premesti v bolnico, ne ubeži. Običajno bo ta možnost pač izključena, kajti v bolnico izven kaznilnice se premesti zgolj hudo bolne kaznjence. Čitali smo pa nedavno, da so nekje na Češkom premestili v javno bolnico navidezno bolne obsojence, ki so na to pobegnili. V takih sumljivih primerih ne preostaje pač druzega, nego da se postavi v bolnico tudi stražo in zato bi bila v tej smeri umestna določba potrebna, da se odstrani vsaki morebitni ugovor uprave bolnice. Veliko neprilik je vedno s žensko obsojenko, k je v drugem stanu. V § 51. je sicer določeno, da se tako obsojenko, ki se pa že nahaja v zaporu, more, ako osobiti razlogi ne zahtevajo, da ostane v zaporu, premestiti v zavod za porodnice, ali da se prekine kazen, ali dovoli pogojni odpust ali se jo pomilosti. Upoštevati se pa mora, da ženske verske kongregacije, če imajo vodstvo in oskrbo ženske kaznilnice, sploh ne sprejemajo obsojenk, ki so v drugem stanu ali luetične. V takih primerih morajo obsojenke ostati v sodnem zaporu ali pa se mora, če so proste, odložiti nastop kazni.

Izvanredne udobnosti določa projekat v izvrševanju kazni za politične obsojence. Posebna oddeljenja s prostornejšimi sobami (§ 2), izjeme v pogojnem odpustu (§ 31), pri zaposlenju (§ 39); v hrani (§§ 42, 70), v obleki, ležišču, v pušenju, na sprehodu (§§ 44, 46, 47), v čitanju knjig in časopisov (§§ 52, 72), v disciplinskih kaznih (§ 55) in še celo po smrti (§ 50). Splošno se po mojem mnenju dovoljuje preveč udobnosti političnim obsojencem. Nikjer pa ni določeno, koga naj se smatra kakor političnega kaznjenca. Že obzirom na določbo člena 9 ustave, da se smrtne kazni ne sme ustanoviti za čisto politična kaznjiva dejanja, se je univ. prof. gospod dr. Metod Dolenc v »Slovenskem pravniku« 1921 stran 119 bavil s tem vprašanjem. Po mojem mnenju bo zgrešeno, ako se bo za izvrševanje kazni določilo, da je to in to kaznjivo dejanje smatrati za politični delikt, kajti pri najčistejšem političnem deliktu je mogoče, da se je v posameznem primeru izvršilo dejanje pod takimi okolnostmi, ki nedopuščajo, da se dejanje označi za politični delikt. Vprašanje bo pač vedno le quaestio facti in kdo naj reši to vprašanje, kdo naj določi, da bodi kaznjenec deležen tolikih udobnosti? Upravnik kaznilnice, sploh administrativno oblastvo tega ne more rešiti, kajti ima le kazenske spise o obsojencu, ne pa neposrednega vtisa o nagonu, vzroku, o načinu izvršitve kaznjivega dejanja. Sicer pa bi ta izrek administrativne oblasti tudi ne bil pod nikako kontrolo. Zategadelj smatram edino-le sodni dvor pristojnim, da izreče, je-li dejanje v tem smislu politično, da bo obsojenec tekom izvrševanja kazni deležen napominanih udobnosti. Zoper ta izrek naj bi imeli pravico pravnega leka javni tožitelj in obsojenec.

Digitized by Google

Glede šolske izobrazbe obsojencev se projekat postavlja na edino pravilno stališče, da more šolski poduk v kaznilnici uspešno učinkovati zgolj na mladoletnike in zato določa v § 52, da mora biti v zavodih za starejše mladoletnike šolski poduk v elementarnih predmetih in v veri. Da ne bo dvoma, v katerih elementarnih predmetih naj se vrši poduk, bi predlagal, da naj se podučuje o elementarnih predmetih ljudske (osnovne) šole in o poljedelstvu. Za vsaki razred se mora sestaviti učni načrt, v katerem bodi točno določeno, kaj je treba doseči z rezredom, da ne bo prepuščeno dobri volji učitelja, kaj hoče predelati in česa ne. Tako bo potem tudi utemeljena zahteva po skupnem podučevanju vseh učencev istega razreda, ne pa, da bi se v istem razredu učil vsakdo nekaj druzega. Za odrasle kaznjence pa tudi po mojem mnenju redni šolski poduk splošno nima povoljnega uspeha. Skoraj nobeden se ne smatra za pravega učenca, ki naj bi imel dolžnost do šole; pohajajo v šolo za zabavo. Odrasli kaznjenci, ki se hočejo izobraziti, imajo itak na razpolago knjižnico. Zato pritrjujem načrtu, da se za odrasle kaznjence more ustanoviti tečaj le, ako so nepismeni. Dostavil bi še, ako niso prekoračili 30. leta svoje dobe. Vsekako pa menim, da bi bilo umestno, ako se odraslim kaznjencem zlasti ob nedeljah predava o splošnih koristnih stvareh vsakdanjega življenja.

Dalje predlagam, da se upravniku da pravico, da v svrho vzdrževanja reda in discipline more tudi uporabiti prisilni jopič, ki je hitro, uspešno in humanitarno sredstvo, da se ukrati upornika, ter da se imovino pobeglega kaznjenca, v kolikor jo je pustil v zavodu, zapleni na korist podpornega fonda za odpuščene kaznjence (§ 65). Razgledovanje kazenskega zavoda dovoljuje minister pravde; upravnik sme dovoliti le narodnim poslancem ali osebam, ki imajo podučni ali strokovni interes za izvrševanje kazni (§ 10). Obiski več ali manj radovednih oseb v kaznilnici motijo redno poslovanje; kaznjenci so opravičeno nevoljni, da se jih pride gledat, uradniki pa imajo svojih poslov zadosti. Vsak ravnatelj bo zadovoljen, ako bo mogel izjaviti, da ni opravičen dovoliti razgledovanja. Seveda se kaznilnice ne sme zapreti kontroli javnosti. Mislim zato, da bi bilo odveč, ako bi vsak poslanec imel pravico do vstopa; zadostovalo bi, da narodna skupščina vsikdar po svojih odposlancih sme razgledati kaznilnico. Dovoljenje naj bi izdajalo le ministrstvo pravde in višji državni pravdnik. Evidenco pogojno odpuščenih kaznjencev imata upravnik zavoda in ministrstvo pravde (§ 33). Dvomim, da bo ta evidenca zadostna; predlagal bi, da naj upravnik kaznilnice obvesti o pogojnem odpustu državno pravdništvo, ki ima kazenski list odpuščenega kaznjenca. Čim bo pogojni odpust zabeležen z kazenskem listu, naj sodišče, ki obsodi pogojno odpuščenega kaznjenca, o tem obvesti kazenski zavod in ministrstvo.

S tem prihajam do konca izvršitve kazni. Izrecno naj se določi, da mora vsak zavod obvestiti sodišče, ki je sodilo v prvi stopinji, o koncu kazni, čim je kaznjenec na kakoršnikoli način zapustil zavod. Dogodi se tudi, da mora kaznjenec po izvršeni kazni v kaznilnici prestati še drugo kazen v zaporu sodišča, ki je oddaljeno od

Digitized by Google

kaznilnice. Nastanejo nepotrebni stroški bodisi za kaznjenca, če more potovati tja na svoj račun, bodisi za državo, če ga mora prevesti v sodni zapor. Priporočal bi, da se v zakonu določi, da naj se v takih primerih izvrši kazen v onem pristojnem sodnem zaporu, ki je kaznilnici najbliži. Kdo pa določi točno konec kazni? Konec kazni je sicer vpisan v kazenskem listu, toda odgovoren je zgolj upravnik zavoda za točno izvršitev kazni. Začetkom določeni konec kazni se pa lahko tudi spremeni vsled prekinjenja, pobega, neopravičene premestitve v bolnico i t. d. Praksa uči, da se je na različne načine vračunavalo zavarovalni in preiskovalni zapor, o katerem je sodišče razsodilo, da se ga mora všteti v kazen. O tem ne najdem v projektu nobene določbe. ki jo pa smatram potrebno v svrho onakomernega pravičnega vračunovanja. Če obsojenec nastopi kazen takoj ob koncu vračunljive dobe zavarovalnega ali preiskovalnega zapora je račun lahek. Za primer pa, da je obsojenec zapustil preiskovalni zapor pred razsodbo in še le v poznejši dobi nastopil kazen, najdemo v razpisu bivšega avustrijskega justičnega ministrstva od 24. novembra 1912 (naredbenik stran 428) določeno, na kakošni način se izračuna konec kazni. S tem vprašanjem se je tudi bavilo višje deželno sodišče v Ljubljani v plenarni seji 25. maja 1921 (Preds. 1539—16/21).

Zaključujem svoje pripombe, v kolikor gre za izvrševanje kazni v zavodih po §§ 2—5 osnutaka ter izražam željo, da bi se projekat čim preje vzakonil, ker ne dvomim, da bodo na to merodajni činitelji izvedli brez odloga v korist posameznega in skupnosti zamišljeno izvršitev kazni.

Ocjene i prikazi.

Dr. Gregor Krek, red. prof. na kr. sveučilištu u Ljubljani:: **Pomen rimskega prava negdaj i sedaj.** Uvodno predavanje. (Posebni odtisek iz Zbornika znanstvenih razprav. I.) Ljubljana, 1921. Založila juridična fakulteta. Natisnila Jugoslovanska tiskarna u Ljubljani. Str. 182. — Priopćio dr. Antun Verona, vijećnik stola sedmorice, odj. B.

Poštujući piščevu želju, ne ćemo ovo njegovo predavanje iz pandekta nazvati »nastupnim«. On otklanja to ime za predavanje, koje ne otvara novih vidika. Okrstit ćemo ga dakle s njim »prvim paragrafom« Krekovih predavanja, ali ćemo podjedno spomenuti, da je — baška originalne misli, što veoma često, a ne samo »po gdjegdje« kliju — zaslužan i tko zna biser pribrati i lijepo složiti, osobito ako ga okuje suhim zlatom. Po finom vezu i pametnom izboru se pozna dobar zlatar. — Pisac ide za tim, da u svojim slušateljima pobudi ljubav za rimsko pravo, pokazujući im, što je ono bilo, što je sada i što ima da bude, a, izdavajući ovo predavanje putem štampe i popunjujući ga citatima, hoće da za svoju tezu predobije i šire krugove. On baca naime anatemu na »moderniste«, osobito na »radikalne« i »revolucionarne«, koji su svoje bogato zna-

Digitized by Google

nje pocrpali na izvoru rimskoga prava, a dušmani su njegovi sada. Utući ih treba, veli, s tim više, što su pogibeljni, budući su veoma izobraženi i izvrsni majstori u dijalektici. Zato grmi K r e k na njih, — rekao bih — zanosom i žarom apostola, uvjerena o istinitosti i svetosti svoje teorije. Da pravo kažem, volio bih, da je dodao manje citata ispod teksta ili, da se tačnije izrazim, da ih je mnogo skratio, jer odveć odvraćaju pažnju čitateljevu od lijepoga niza misli u tekstu, ali ta — doista ne neobična mana u formi ne dira ni najmanje u dobrotu suštine. Ja sam barem s pravom nasladom čitao raspravu, pa mislim, da je i učitelj ispunio zadaću, koju je sebi postavio, i pisac postigao svrhu, za kojom je išao.

Recepcija, koju je pored drugih manje važnih uzroka nametnula savršenost rimskoga prava, — utjecaj njegov na kodifikacije moderne i najmodernije (ne isključivši ni našega opć. gradj. zak., ni njem. gradj. zak.), golema mu važnost za sistematiku u obradjivanju prava, uzgojna snaga njegova, obilje pobuda i poticaja, što iz njega ničU u pojedinim pravnim granama, a to i u najaktuelnijim pitanjima za našu mladu državu i t. d. — to su ukratko prve etape Krekove križarske vojne. Tim argumentima obrazlaže važnost rim. prava, ističući i dokazujući podjedno sasvim ispravno, kako se dandanas pravni instituti mogu zbilja uspješno proučavati i shvatati temeljito samo u vezi s genezom njihovom i kako mladjim narodima nema napretka bez oslona na kulturu starijih i naprednijih. Svoje tvrdnje dokazuje Krek historijski neospornim činjenicama, konkretno, bez praznih fraza, bez općenitosti i neodredjenosti ubedljivim razlaganjem i snabdjeven bogatom teoretskom spremom i praktičnim iskustvom. To je po mojem sudu velika prednost ove rasprave.

U ovoj vezi ne mogu a da se barem letimice ne dotaknem Krekovih interesantnih paralela izmedju nekadašnjih i sadašnjih društvenih i gospodarskih prilika, koje su već onda porodile potrebu zaštite gospodarski slabijega i izazvale kojekakve mjere slične onim, što ih dobrim dijelom nahodimo u modernim t. zv. ratnim zakonima i t. d. Instituti, što nam ih tu pisac niže, poznati su nam manje više svima još iz djačkih vremena, ali toliko onda, koliko i kasnije, kada smo učili i primjenjivali domaće zakone iznikle iz rimske korenike, bavili smo se njima pojedince, kako kada i kako gdje bi se to desilo. Gledajući ih pred sobom tako na okupu, u unutrašnjoj nekoj medjusobnoj vezi, nanizane na potkrepu jedne znanstvene teze, čini nam se — to je barem moj dojam — kao da čitamo nešto nova.

Pisac se odvažuje na još jedan dokaz za važnost rimskoga prava. On postavlja naime i rješava još neistraženo pitanje: Što bi bilo, da nije bilo rimskoga prava? Odgovor: Pravni nacionalizam, partikularizam. separatizam — same prepreke ljudskom saobraćaju, prometu i trgovini medju narodima i državama. Ovo teško istraživanje, za koje nema a ne može ni biti pozitivnih podataka ni pouzdanog temelja, ne može očigledno dati mnogo dobra ploda. Re-

Digitized by Google

zultat pretresa ne može biti nô hipotetičan. U najmanju je ruku dvojbeno — po onome, što je dosada utvrdjeno — ne bi li trgovina i sama, svojim consuetudines do potrebe bila utrla sebi put po cijelom svijetu. Svakako zaključak konačni je ispravan. Rimsko je pravo u svojoj univerzalnosti veza medju nacionalnim pravima, most preko postojećih opreka, pa pospješuje i gospodarski razvoj i ide na ruku pripremama za svjetsko pravo (postojanje i realna vrijednost kojega je uostalom po sudu nekih, a i po mome, često problematična i ondje, gdje je takvo pravo moguće). Taj granit, koji je neslomljen prkosio uzburkanim valovima stoljeća, ostat će legislativni pomoćnik, bit će i dalje tvrda podloga pravnim sistemima, bez koje —doceant Engleska i Sjed. Sjev. Am. Države! — ne može biti pravoga, temeljitoga znanstvenoga obradjivanja prava. — Aferim!

To je ukratko prošlost, sadašnjost i budućnost rimskoga prava po Kreku — obrana rim. prava ili recimo indirektni napadaj na protivnike. Tu dakako pisac ne sustaje. Na koncu dolazi ofenziva. Sve baterije grme na školu p r o s t o g a p r a v a. I tu se ponajprije poslužuje primjerom iz rimske prošlosti. Dogodjaji te dovedoše do XII. tablica, dokazuju neodrživost te škole, a poziv novih učitelja na rimskoga pretora ne hasni im već zato, što je položaj pretora — koji pisac vjerno i jasno osvjetljuje — sasma drugi bio nô onaj, što bi ga sudac imao po »modernistima«. I pravosudje njem. skabina, a i ono nekih modernijih naroda, gdje je kodifikacija zaostala, može biti pravim strašilom u tom pogledu. Kraljevanje suca nad zakonom — koje nalazimo kod svih naroda niže kulture — bilo bi reakcija, a ne napredak.

Oštrim i temeljitim daljim razlaganjem u toj smjernici dolazi pisac do zaključka, da je ta škola »nerealna tvorba fantazije, pravo mrtvorodjenče«. A ima i pravo. Subjektivizma u sudjenju ima i tako, njemu se najviše moraju pripisati i oprečni judikati, s kojih se često diže toliko vike. Što bi bilo tek, kada bi bez jasnog putokaza objektivnoga prava u svim slučajevima, kojih zakon izrijekom ne rješava — a u praksi, pisac ima pravo, najviše je takih —, sudac bez interpretacije i analogije presudjivao »de aequo et bono«, po svom etičnom čuvstvu? Quot capita, tot sententiae — ele pravna nesigurnost bez kraja i konca.

Ni s o c i o l o š k e p r a v n e s t r u j e — čije dobre strane priznaje — ne odobrava pisac. Istočni joj je grijeh »teoriziranje o novoj metodi oslonjenoj na neuzdrživim pretpostavkama« i postavljanje principa, da su »opazovana dejstva vir prava«. To dokazuje Krek opet logički i oštroumno. — Ali bi se varao, tko bi mislio, da je Krek zagrižen laudator temporis acti. On otklanja to odrješito. Kod učenja rimskoga prava mora se, veli, biti uvijek jednom nogom u današnjoj realnosti. Pandekte same po sebi su »mrtva tvarina«. On ih ne će predavati kao dosada u Austriji, već »kao uvod u današnji gradj. zakonik«. I obožavanje »konstrukcije«, dialektizam, formalizam — sve ono, što je jurisprudenciji potamnilo ugled, — treba napustiti, a više obzira imati na psihologiju, na etiku, na

Digitized by Google

društvene prilike. — Tako i treba, pa ne ćemo više slušati onaj prikor, kojim su nas (a to Krek zna dobro iz svoje sudačke prakse), iako često neopravdano, napadali, da smo »weltfremd«. To neka bude »modernizam« naših učitelja prava, koji će bez novih škola pokazati, kako je učenje rimskoga prava uzdiglo pravnički podmladak na visinu dostojnu velikih i teških zadataka, te ga čekaju u ujedinjenoj domovini.

Pravosudje.

Gradjansko.

Životna osigurnina istočno-pravoslavnoga episkopa bez oporuke preminuloga pripada crkvenim fondovima, ako u polici nije označen pogodovnik niti njezin donosioc izvjestan.

Rješenje stola sedmorice od 7. kolov. 1916. br. 2163. (odluka kot. suda u O. od 1. ožuj. 1916. br. 1439/gr., rješenje bans. stola od 8. lip. 1916. br. 9678); rješidba stola sedmorice od 6. pros. 1918. br. 2350. (osuda kot. suda u O. od 13. siječnja 1918. br. 7150/gr., osuda bans. stola od 7. ožuj. 1918. br. 2769.)

I. Istočno pravoslavni biskup M. G. bio se osigurao kod raznih osiguravajućih društava na život sa pet polica, koje su glasile na 20.000 K, 30.000 K, 20.000 K, 10.000 K i 10.000 K, — tako, da su se za slučaj smrti imale osigurnine isplatiti donositeljima polica. Episkop je došavši sa puta naglo preminuo, a osiguravajuće police nadjene su u njegovu putnom kovčegu. Na te iznose podigli su zahtjev uprava srpsko-pravoslavnih crkveno-narodnih fondova i dobara u Srijemskim Karlovcima kao zastupnik srpsko-pravoslavnoga neprikosnovenoga fonda i srpsko-pravoslavnog klerikalnoga školskoga fonda na osnovu ilirickoga deklaratorija, te pokojnikova rodbina oslanjajući se na trgovački zakon, koji derogira ilirički deklaratorij temeljem § 863. o. g. z. I fondovi i rodbina očitovali su se na ostavinu episkopa na osnovu zakona. Ostavinsko-raspravni kot. sud u O. uputio je stranke, da parbenim putem svoje pravo na police islijede s razloga, što se izvan-parbenim putem ne može ustanoviti, t k o j e p o g o d o v n i k. Uslijed utoka fondova izdao je banski stol slijedeće rješenje: »S razloga, što gornji pokojnik nije ostavio oporuke, a u obziru zakonitoga nasljedja prema čl. VII. d) cesarskoga patenta od 29. stud. 1852., kojim se u ovim kraljevinama uvadja opći gradjanski zakonik, imaju se u ovom slučaju obdržavati ustanove sadržane u »declaratorium illiricum« od 16. srpnja 1779., a prema § 30. istoga smatraju se kao zakoniti nasljednici bez oporuke preminulog istočno-pravoslavnog episkopa srpski crkveno-narodni neprikosnoveni fond i srpsko-narodni crkveno-klerikalni školski fond na ravne dijelove, koji fondovi stoje pod upravom srpsko-pravoslavnih crkveno-narodnih fondova i dobara u Srijemskim Karlovcima, koja se za iste nasljedno na temelju zakona očitovala. Uvaživ, da u posjedu g o r n j e ostavine pronadjenih pet život osiguravajućih polica glase n a d o n o s n i k a, a u njima inače nije označena stanovita osoba, kojoj bi se kao pogodovniku imale osigurane svote platiti, imaju se te osigurane svote, koje ne spadaju u ostavinsku imovinu, pa time ni u osta-

Digitized by Google

vinsku raspravu, isplatiti gornjim dvim pokojnikovim zakonskim nasljednicima; — uvaživ, da nema razloga, da upitne osiguratelјne police, koje je već davno realizirati valjalo i dalje u sudbenom pologu ostanu, nego ih valja gornjim nasljednicima pokojnikovim u svrhu realiziranja uručiti; o b n a š a o je povodom utoka uprave srpsko-pravoslavnih crkveno-narodnih fondova i dobara u Srijemskim Karlovcima napadnutu odluku prvoga suda preinačiti, pa odrediti, da se u posjedu gornje ostavine pronadjene, na donosioca glaseće osigurajne police kao i izvorne potvrde o uplaćenim zadnjim premijama imaju izručiti zakonitim nasljednicima pok. episkopa i to srpsko-narodnom neprikosnovenom fondu i srpsko-narodnom crkveno-klerikalnom školskom fondu na ruke uprave srpsko-pravoslavnih crkveno-narodnih fondova i dobara u Srijemskim Karlovcima.

Uslijed previdnoga utoka skrbnika rodjaka episkopova D. G. izdao je s t o l s e d m o r i c e slijedeće rješenje:

»Vidiv, da prema dosadanjem stanju stvari nije izvjesno, tko se ima smatrati donosiocem police, koje su pronadjene prigodom inventure u imovini pok. episkopa G., odnosno pogodovnikom, u korist kojega su izdane rečene police, niti je uslijed toga riješeno pitanje, komu imadu pripasti te police, odnosno iz njih izviruća osigurnina; — viriv, da si na te police odnosno na osigurninu prisvajaju pravo uprava srpsko-pravoslavnih crkveno-narodnih fondova i dobara u Srijem. Karlovcima i crkvenog klerikalno-školskoga fonda te najbliži rodjaci pok. episkopa G K. ud. M., Sofija ud. M., Vaso G. i D. G. i to prvi na temelju § 30. »declaratorija illyricae nationis« od 16. srpnja 1779„ po kojem im pripada pravo na imovinu pokojnika, a navedeni bližnji rodjaci na osnovu § 863. ogz.; — vidiv, da se ovdje radi o pravnom pitanju, koje se ne može riješiti izvan parbenim putem; — vidiv, da se iza smrti pok. G. za prijeporno očitovala uprava srp. pravosl. crkv. narodnih fondova i dobara u Srijem. Karlovcima u ime srp. pravosl. crkv. neprikosnovenog fonda i srp. pravosl. crkvenog klerikalno-školskog fonda; — vidiv, da nije osnovan nazor prvog suda, da nema uvjeta § 1425. ogz. za sudbenu ostavu gori spomenutih pet polica, čim za sada jošte nije izvjesno, tko je donosioc istih odnosno pogodovnik, a da bi opet bilo na uštrb odnosnoga pogodvnika, da se sa realiziranjem tih polica čeka do konačnoga rješenja pitanja pogodovnika; —

o b n a š a o je povodom previdnog utoka dra. M. S. kao skrbnika na čin D. G-a preinačiti napadnutu rješidbu banskoga stola kao i odluku prvoga suda, te Katarinu ud. M., Sofiju ud. M., Vasu G. i Dimitriju G. kao iskazane najbliže rodjake uputiti, da podignu tužbu protiv uprave srp. pravoslav. crkveno-narodnih fondova i dobara u Srijem. Karlovcima kao zastupnika srp. pravoslavnog crkvenoga neprikosnovenoga fonda i srp. pravosl. crkvenoga klerikalno-školskoga fonda na priznanje, da im pripada pravo na osigurane svote od 20.000 K, 30.000 K, 20.000 K, 10.000K i 10.000 K, na koje se pokojni episkop M. G. osigurao, te da je dužna dozvoliti, da im se rečene police izruče odnosno otpadajuća osigurnina isplati. — Ovu tužbu imadu rečeni rodjaci pok. G. podignuti u roku od 60 dana nakon dostavljene njima odnosno njihovim zastupnicima vrhovne ove rješidbe, jer će se u protivnom slučaju sa spomenutim policama odnosno osigurninom postupati po zakonu bez obzira na prigovore odnosno zahtjeve pomenutih rodjaka pok. episkopa G. Katarine udove M. i drugova. — Podjedno obnalazi stol sedmorice naložiti prvom sudu, da gori nave-

Digitized by Google

denih pet polica smjesta realizira, dobivene iznose koristonosno uloži, te do konačnoga rješenja prijepora u sudbenom pologu pridrži.

II. Tužbu podignutu po rodjaku D. G., odbio je kotarski sud u O. uz ovo obrazloženje: Iza pokojnog episkopa G., koji je dne 21. velj. 1914. umro u P., pronadjeno je u jednom putnom kovčegu pet osiguratelinih polica na 20.000 K, 30.000 K, 20.000 K, 10.000 K i 10.000. U svim tim policama je pogodovnik donosnik. To priznaju obje stranke. Tužitelj D. G. kao nećak pok. episkopa G. traži ¼ gornjih svota, jer da ta imovina ne spada u ostavinu, već da pripada zakonskim nasljednicima t. j. braći pok. episkopa G. Vasilju, Sofiji, Katarini i Gjuri G. odnosno nasljedniku potonjega D. G. svakomu u jednoj četvrtini. — Tužena uprava srpsko-pravoslavnih crkveno-narodnih fondova i dobara u Srijem. Karlovcima kao zastupnik srpsko-pravoslavnoga crkvenoga neprikosnovenoga fonda i srpsko-pravoslavnog crkvenoga klerikalnoga školskoga fonda tvrdi, da su tuženi fondovi jedini pogodovnici gornjih polica, jer su samo oni pošteni nasljednici. — U ovoj parnici odlučno je pitanje, tko je donosioc ovih polica, jer samo taj može prema istima biti pogodovnik. Ova imovina, koja je u tim policama, ne spada u ostavinsku imovinu, pa prema odluci ovoga suda kao suda ostavinske rasprave od 23. ožuj. 1914. br. 3137/gr. nije ta imovina ni potegnuta u ostavinsku raspravu. Ostavinski spis iza pok. episkopa G. pribavljen je kod rješavanja ove parnice temeljem § 144. grpp. — Pokojni G. nije ostavio oporuke, a niti je inako odredio, tko imade biti pogodovnik gornjih polica. Donosioc pak gornjih polica može biti samo pošteni posjednik, a pošteni posjednik može u ovom slučaju biti samo nasljednik. — Tko je pako nasljednik, rješava § 30. »Benigni Rescripti Declaratorii Nationis Illyricae« od 16. srp. 1779. — Taj rescript ostao je na snazi i danas temeljem § 761. ogz. u savezu sa čl. VII. br. 3. lit. d) carskoga patenta od 29. studenoga 1852. za ostavštinu grčko-nesjedinjenoga duhovništva. — Taj reskript nije derogiran trgovačkim zakonom bez obzira, da li je osiguravanje života absolutni trgovački posao. — Prema gornjoj odredbi reskripta nasljednici su tuženi fondovi, pa prema tome mogu samo oni biti pošteni posjednici polica, dakle i donosioci i pogodovnici. — Ovaj se slučaj, prema razloženom ne može prosudjivati po § 863. ogz., a niti po trgovačkom zakonu.

Banski stol je patvrdio osudu prvoga suda, usvojivši iste razloge, nu odredivši preboj parbenoga troška, jer je skrbnik na čin tužitelja D. G. odvjetnik dr. M. S. po svojoj uredovnoj dužnosti vodio parnicu.

Uslijed izvanrednog previda tužitelja D. G. i previda tuženih fondova potvrdio je stol sedmorice osudu banskoga stola sa ovim obrazloženjem: Osiguratelne police, koje su predmetom ove parnice, pronadjene su nakon smrti pok. episkopa G. po ostavinsko-raspravnoj oblasti u njegovu kovčegu, dakle u posjedu ostaviteljevu. Police glase u korist osiguranika samoga, ako li on umre prije dospjetka, isplatit će se osigurnina donosniku polica. Nema sumnje, da se osiguratelne svote, koje na dospjele police otpadaju, ne mogu smatrati ostavinskom imovinom (§ 351. ogz.), jer pravo na osigurninu nastaje tek časom smrti osiguranikove, pa nije bilo egzistentno prije smrti ostaviteljeve. Tako isto nema sumnje, da i nedospjela osiguratelna polica reprezentira neku imovinsku vrijednost, te je moguć posjed police, kao što je moguć i posjed inih isprava i papira, imale one vrijednost ili ne. — Po § 547. ogz. predstavlja nasljednik ostavitelja. Prema trećim se osobama smatra ostavitelj i nasljednik

Digitized by Google

jednom osobom, a prije nego je nasljednik prihvatio zaostavštinu, smatra se kao da ju ostavitelj još posjeduje. Od časa prihvata nasljedstva prelazi dakle i posjed svega onoga, što je ostavnik posjedovao, na nasljednika, a ostavinsko-nasljedno oblast je za nasljednika uzela osigurne police iz kovčega ostaviteljeva, da ih svojedobno izruči nasljedniku. Ostavitelj G. nije ni medju živima ni za slučaj smrti odredio, kome imaju pripasti za slučaj smrti rečene police, niti je izjavio želju o tom, tko će se imati smatrati donosnikom tih polica. Mora se dakle uzeti, da je želja njegova, da te police ostanu onima, koji će naslijediti i ostalu njegovu imovinu na temelju zakona. Kao episkop znao je ostavitelj, tko će biti njegovim nasljednikom, ako ne odredi ništa za slučaj smrti, napose je morao znati za propise čl. XVIII., XXVII., XXIX. i XXX. deklaratorium-a Illyrycum-a i čl. XII. br. 3. slovo d) uvodnoga patenta k op. gradj. zakoniku od 29. stud. 1852., po kojima sva imovina srpsko-pravoslavnoga episkopa pripada narodnim fondovima i školskoj zakladi, ako episkop premine bez razredbe posljednje volje. — Tužiteljima kao rodjacima ne pripada dakle nasljedstvo ni po zakonu niti po odredbi pokojnikovoj, po stoga suglasne osude nižih sudova nisu utemeljene na pogrješnoj uporabi zakona, niti su u oprec sa jasnim stanjem spisa. Izvanredni previd tužitelja ukazuje se po § 335. grpp. nedopustivim, te je za to otpućen. Nije osnovan ni tuženički previd protiv drugstepene osude u onom dijelu, kojim se prebijaju troškovi parnični, jer za dosudjenje troškova ne dotiču razlozi § 573. grpp., pa je stoga otpućen tuženički previd.

Priopćio dr. **M. Sokolić.**

Literatura.

Gesetzgebungs--Material, Das gesamte deutsche u. preuss.... begr. von Grotenfeld, hrsg. v. Cretschmar, Jg. 1920, Düsseldorf, L. Schwann, 1920. H. 7.

Hedemann-Heespen, Die Entstehung des Adels. Kiehl, Milan.

Gesetze, Verordnungen und Entwürfe von Gesetzen betreffend die Luftfahrt, 3. Berlin. (Braunbeck.)

Haenisch, Staat u. Hochschule. Ein Beitrag zur nationalen Erziehungsfrage. Berlin, Verl. für Pol. u. Wirtschaft. (Prik. Weltwirtsch. Archiv. 1921. B. 16/4 str. 546).

Heilfron, Vor den Schranken d. Gerichts. Fröhliche Rechtsbelehrung in einer Stunde. Leipzig (Dürr & Weber).

Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 4. Aufl. herausg. von Elster Weber, Wieser, Lfg. 1, Jena (Fischer).

Ihering, Die Jurisprudenz des tägl. Lebens. Eine Sammlung an Vorfällo d. gewöhnl. Lebens anknüpfender Rechtsfragen. XIV Aufl., bearb. v. Ortmann, Jena (Fischer, 1921.).

Jöhlinger, Zeitungswesen u. Hochschulstudium. Einführung z. d. Vorlesungen über: Das Zeitungswesen i. Deutschland u. im Ausland, Jena (Fischer, 1919.).

Jovanović, Činovničko pitanje. Beograd, 1921. (Ćir.)

(Jovanović) V. I.: O advokaturi. Beogr. 1921. Knjižica je zapravo pretiskana iz beogradskog »Pravnog Pregleda«. U njoj se prikazuje ukratko histo-

Digitized by Google

rijski razvoj advokature, pa se napose opisuje njezino sadašije stanje u Francesko, koje autor postavlja kao uzor. Pisac se s pravom obara na neke sramotne pojave u odvjetničkom staležu, koje su kadre da ponize njegov visoki poziv. Podvrgava kritici i naš novi nacrt advokatskoga zakona, u kojemu kao jedinu dobru ustanovu ističe odvjetničku komoru. Pisac pledira za to, da se poslovanje advokata ograniči na čisto pravne poslove, pa da se u tu svrhu strogo pripazi na kvalifikaciju advokata i napose na to, da u taj stalež ne bi bili pušteni ljudi, koji su prije služili u zvanjima inkompatibilnim s advokaturom (n. pr. bivši redarstveni činovnici, itd.).

Kaufmann, Kritik der neukant. Rechtsphilosophie, Tübingen (Mohr).

Kantorowicz, Einführung i. d. Textkritik. Leipzig (Dietrich).

Karll, Französische Regierung und Rheinländer vor 100 Jahren. (Frankfurter historische Forschungen, Neue Folge, 4. Leipzig (Koehler).

Linck, Ueber Wesen u. Wert der Universität. Jena (Fischer, 1920.).

Lux, Schulung für die juristische Praxis, 1921.

Meyer, Juristische Papyri. Erklärung von Urkunden zur Einführung in die juristische Papyruskunde. Berlin (Weidmannsche Buchhandlung).

Mezger, Sein und Sollen im Recht. Tübingen (Mohr, 1920.).

Namyslowski, Biblografja prae Historyczno-pravnych Serbsko-Chorwackich, Lwow, 1921.

Perić, Skupljeni pravni članci i rasprave. I. Beograd. (Kon, 1921. Ćir.)

Perić, O školama u pravu. (Sa odobrenjem autorovim publikovao Ž. M. Lukić.) Beograd. (Kon, 1921.) — Sudbina pravne nauke. (Posebni otisak »Jugoslavenske Njive«.) Zagreb, 1921.

Pfordten, Der dienstliche Verkehr uud dle Amtssprache, 5. Aufl. Müuchen (Schweitzer).

Radović, Rimokatolička crkva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Beograd. (Kon, 1921. Ćir.)

Stephan, Thür. jur. Prüfungsordnung, bearbeitet v. —, 6. Aufl. Jena (Rassmann).

Siméon u. Waldschütz: Lesebuch z. Recht und Rechtsgang. Ausgewählte Entscheidungen. B. 1/1. Berlin (Heymann).

Sachs, Ges. v. 13. Juli 1920 No. 326 St. G. Bl., betr. die Regelung der Zahntechnik (Zahntechnikergesetz) samt d. Ges. v. 1. Okt. 1920 u. d. Vollzugsanweisung d. Staatsamtes f. soz. Verwaltung v. 27. August 1920. Wien (Snger).

Schultess, Das attische Volksgericht (Rektoratsrede). Bern (Haupt).

Schlegelberger u. Hoche, Das Recht der Neuzeit, Ein Führer durch d. geltende Recht Deutschlands aus der Zeit v. 1914 bis 1921, Berlin (Vahlen).

Simeon: Recht und Rechtsgang B. I/1, 8. u. 9. Aufl., 1920; — B. I/2, 8. u. 9. Aufl. 1920; — B. II, 10. u. 11. Aufl. 1921.

Schlegelberger, Olshausen, Hoche Deutsches Übergangsrecht. Die Gesetzgebung des Reichs u. Preussens nach der Beedigung des Krieges, Berlin (Bohlen) I B. 1920, II B. 1920, III (Schluss-) B.

Statistisches Jahrbuch f. d. Deutsche Reich. Hrsg. v. Stat. Reichamt, 41. Jg. 1920. Berlin (Puttkammer & Mühlbrecht).

Schmidt, Einführung in die Rechtwissenschaft 1. Leipzig (Meiner).

Digitized by Google

Zitelmann, Die Neugestaltung des Rechtsstudiums, Berlin—Wilmersdorf (Rotschild) 1921.

Tönnies, Hochschulreform und Soziologie. Krit. Anmerkungen über Beckers »Gedanken z. Hochschulreform« u. Belows »Soziologie als Lehrfach« (Verm. Sonderabdruck aus »Weltwirtschaftl. Archiv«, Jena (Fischer) 1920.

Tourfoulon, Les principes philosophiques de l' histoire du droit. Lausanne—Paris, 1908—1919 (Ocj. beogr. Arhiv, XI, II. knj. br. 4, 1921. str. 307).

II. Rimsko i crkveno pravo, pravna povijest i t. d.

Aulard, La Revolution franc. et le regime féodal. Alcan. 1919. (Prik. Revue d' écon. polit., 35. g. br. 2, 1921).

Avakumović, Povodom jedne osude katoličkoga ženidbenoga suda u Djakovu. Srijemski Karlovci, 1921. (Ćir.)

Arndt, Die organisch vereinigten Kirchen- u. Schulämter in Preussen. Osterwick, Zickfeldt.

Beseler, Beiträge z. Kritik d. römischen Rechtsquellen. IV. Tübingen, Mohr, 1920.

Carcopino, La loi de Hiéron et les Romains. Paris, Fontemoing, 1919. (Prik. Revue d' écon. polit., 35. g, br. 2, 1921).

Eichmann, Das katolische Mischehenrecht nacht dem Codex juris canonici. Paderbon, Schöningh.

Fehr, Deutsche Rechtsgeschichte (Grundrisse d. Rechtswissenschaft, B. 10) Berlin.

Foine, Die Besetzung der Reichsbistümer v. Westfällischen Frieden bis zur Säkularisation, 1648—1803. (Kirchenrechtliche Abhandlungen, H. 97—98). Stuttgart (Enke).

Hilling, Hundert Bände Archiv f. kathol. Kirchenrecht. Ein Beitrag zur neuesten Literaturgeschichte d. kathol. Kirchenrechts. Mainz (Kirchheim & Co.) 1920.

Hohenlohe, Das Prozessrecht des Kodex Juris Canonici. Wien (Volksbundverlag).

Kisch, Leipziger Schöffenspruchsammlung (Sächs. Forschungsinstitute in Leipzig, Forschungsinstitut f. Rechtsgeschichte: Quellen zur Geschichte der Rezeption, I. B.) Leipzig. Hirzel. 1919. (Prik. Schmollers Jahrbuch f. Gesetzgebung itd., 45. J., 1. H.)

Kušelj, Codex inris canonici in njegov pomen za cerkev in državo. Ljubljana, 1921.

Lovrić, Vrijednost konkordata od 1855. u Hrvatskoj i Slavoniji prije i nakon sloma Austro-Ugarske. — Vrijednost XIX. članka konkordata o popunjivanju biskupskih stolica u Hrvatskoj i Slavoniji nakon sloma Austro-Ugarske. Preštampano iz Mjesečnika 1921.

Leitner, Handbuch d. kath. Kirchenrechts auf Grund des neuen Kodex, 4. Lfg.: Sakramente, Regensburg (Kösel & Pustet).

Mitrović, Crkveno pravo. Kratak pregled, II. izd. Beograd, 1921. (Ćir.) (Ocj. beogr. Arhiv, XI/II, II. knji. br. 3, str. 231).

Müller, Papst u. Kurie; ihr Leben und Arbeiten. Gotha (Perthes).

Digitized by Google

Svaštice.

U obranu svojine. G. Dr. Feliks Kohn, odvjetnik u Virovitici i pravni zastupnik »Societe française des Bois de Slavonie«, poslao nam je obje svoje pretstavke resp. oba štampana odgovora, koja je izradio povodom već objavljenih pretstavka g. Dra. Dušana Peleša, kao zastupnika Mavra Dracha jun. i drugova. Sastavci g. Dra. Kohna sadržavaju vrlo zanimljivih pravnih razlaganja. U njima se obradjuje jedna za nas još nova pravna materija (izvršivanje nedavnih mirovnih ugovora) pa je zato teško stvoriti o sporu odlučan sud. Zato a i jer se radi o privatnopravnome sporu dviju interesenata zastupanih po odvjetnicima, mi ga ne možemo ovdje ni izricati. Preporučamo svakako pažnji pravnika ovu poučnu polemiku.

Odvjetničke intervencije kod policije. Pronijeli se glasovi, a jedan zagrebački dnevnik takodjer ih je registrirao, da je šef zagrebačkoga redarstva g. Urbani zabranio odvjetnicima interveniranje kod policije. Tim povodom saopćio je g. Urbani iz vlastite iniciative društvenome tajniku, da ta glasina ne odgovara istini. Zabranjena je intervencija samo jednome odvjetniku ad personam, jer se više puta poslužio nedostojnim načinom interveniranja, a drugome, za kojega je g. Urbani dobio utisak, da bi kanio svoga prvoga kolegu imitirati, kazano je, da bi mu se moglo jednako dogoditi. O kakvoj općoj zabrani nema dakle govora. Iz ovoga se vidi, kako pojedinci već naškodiše moralnim interesima staleža, a pogibeljni su i za materialne interese odvjetnika. Ova se pogibelj može ukloniti samo tako, ako nadležna disciplinarna vlast strogo provadja postupak u poznatim, njoj prijavljenim slučajevima.

POZOR ČLANOVI I PRETPLATNICI! — Umoljavaju se gg. članovi i pretplatnici »Mjesečnika«, da izvole članarinu i pretplatu za god. 1921. što prije uplatiti, ako to dosele učinili nisu. Uplaćivati se može budi putem L hrvatske štedionice u Zagrebu, budi neposredno društvenomu blagajniku gosp. Franji Podgajskomu, Zagreb, Boškovićeva ulica 2. šiljanjem članarine i pretplate poštom na ovaj način imadu gospoda članovi i pretplatnici u rukama odmah i potvrdu. Članovi i pretplatnici, koji na ovaj način ne uplate članarine i pretplate, mogu to učiniti putem naših povjerenika. Zagrebački članovi, naročito odvjetnici, suci i odvjetnički perovodje mogu plaćati članarinu takodjer sudbenom pristavu g. dru. Hircu, koji se izjavio spremnim preuzimati članarinu za društvo. Godišnja je članarina za javne činovnike svih struka i odvjetničke perovodje 120 K, a za članove ostalih zvanja 240 K. Novi članovi plaćaju kod pristupa u društvo još i upisninu od 20 K. Za javne je urede pretplata 250 K na godinu. Članarina i pretplata plaća se unaprijed i to po volji najednom ili u polugodišnjim ili četvrtgodišnjim obrocima. Dužnost je svih članova, da redovitim plaćanjem članarine omoguće izdavanje »Mjesečnika«. Isto tako je dužnost svih pravnika, da budu članovi društva, da uzmognu kao takovi dobivati ovaj naš pravnički list, bez kojega ne bi smio da bude nijedan naš pravnik. Ako svi naši pravnici sdušno vrše tu dužnost, moći će »Mjesečnik« i kraj sadanjih velikih štamparskih troškova redovito izlaziti, što više moći će se njegov opseg i povećati.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 4. i 5.
GOD. XLVIII.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
TRAVANJ I
SVIBANJ 1922.

Osnova zakona o krivičnom postupku.

Piše: dr. **Lavoslav Hönigsberg**, drž. odvjetnik.

Osnova novoga kaznenoga postupnika je jednostavna i jasna. Mnogo rada i truda usredotočeno je u njoj. Ona je plod kriminalističkoga nastojanja posljednjih decenija. Ako je u gdjekojem pogledu i zaostala za uspjehom teoretičkih znanstvenih rasprava, kojima na tom polju obiluje kriminalistika, ipak je ona korak naprijed k oživotvorenju novih ideja. — U kratkom vremenu mogao sam pismeno fiksirati samo temeljna opažanja na pojedine ustanove, naročito na one, kojima se reformira kod nas važeći kazneni postupnik. Na one propise, koji se ne mogu u obziru našega važećega kaznenoga postupnika smatrati odlučnom reformom, nisam se radi kratkoga vremena mogao pobliže kritički osvrnuti.

Cilj kaznenoga sudovanja se može najsigurnije i najlaglje postići, kada usmenost postane istinom, a ne samo reprodukcija već raspravljenih činjenicâ. Time, što neposrednost raste, bit će postupak jednostavniji i brži, što mora biti temeljem svake reforme. Pridržanjem sudske istrage u onom opsegu, kako to osnova predvidja, taj se cilj nije polučio. Jednostavnost i brzina postupka mogu se postići jedino skrajnim ograničenjem formalnih istražnih radnja, te slobodnim izvidjivanjem po javnom tužiocu, koji je pokretač postupka do glavne rasprave. Principu bržega postupka odgovara, da se javnomu tužiocu povjeri sakupljanje dokaznoga materijala. U tome ne leži pogibelj za okrivljenoga, ali je ono ishodište akuzatornoga principa. Nije naime zadaća javnoga tužioca nametnuti državi nenužne dužnosti kažnjenja, pa iz tih razloga iščezava položaj državnoga tužioca kao stranke, kakovom ga osnova shvaća, pred glavnim ciljem, koji javni tužioc imade kao čuvar zakona. — Odluka javnoga tužioca, kojom stanovito lice stavlja pod optužbu, svaljuje veliku odgovornost na njega. Stoga valja i dopustiti, da si javni tužioc za tu odluku sabere sam sva dokazala, koja drži nužnima, a ujedno da i on konačnu odluku o obustavi ili optužbi stvori na temelju usmenosti i neposrednosti. Ponašanje okrivljenoga i svjedoka, izraz lica kod iskazivanja, afekat, bojažljivost, razum i iskrenost u izjavi, sve su to

Digitized by Google

činjenice, koje su u uskom savezu sa vjerodostojnošću svjedoka i obranom okrivljenoga tako, da u saslušanju zabilježena izjava nikada ne može nadomjestiti one, koju je javni tužioc na svoje uho čuo, dok je i sam dotično lice promatrao.

Prema razloženomu položaju javnoga tužioca ima se udesiti i branidba optuženoga. I tu valja poći sa stanovišta, da branidba bazira na povjerenju izmedju optuženoga i branitelja. Ako je i ispravno, da osnova nije prihvatila stanovište kreiranja državnoga ureda za branidbu, jer taj ured neinteligentni okrivljenici ne bi shvatili, valjalo je ipak uz proširenje prava javnoga tužioca i uz ograničenje formalnih istražnih radnja proširiti istodobno povlast branitelja, a i normirati stroge propise proti nedozvoljenomu načinu branidbe. Formalna kaznena istraga po postojećem kaznenom postupniku ukazuje se u praksi, ako se izluče pojedine realne istražne radnje, nenužnim teretom, koji u većini slučajeva sastoji tek u zaključku o povedenju istrage, kojim je ujedno i formalitet istrage dovršen. Postoji opravdana bojazan, da će i formalna istraga, kako ju osnova predvidja, biti istog udesa. Istina je, da ju osnova ograničuje na delikte, koji su kažnjivi smrću, vječitom robijom (zatočenjem) ili robijom (zatočenjem) preko pet godina, a u tom poslednjem slučaju tek onda, ako se okrivljenik istrage ne odrekne, ali je uopće sa ciljem kaznenoga postupka nespojivo, da se jedna institucija promotri tek s gledišta interesne sfere jedne stranke, te istoj stavlja na volju, da li će se primijeniti jedna ustanova, koja je zamišljena kao neovisna sudijska kontrola nad djelovanjem stranaka. Okrivljenik u času, kada bude upućen, da se može odreći istrage, redovito nema uz sebe branioca. On tu pouku ne razumije. Tumači mu se, da će se postupak time pospješiti i on se istrage odriče. Zakonodavac u tom odricanju ne vidi pogibelj za obranu optuženoga, a ipak pridržaje istragu za ove slučajeve. Ovakovo odricanje je nespojivo sa shvaćanjem cilja istrage. Ako se drži, da je cilj istrage odredjen u javnopravnom interesu kaznenopravnoga progona, onda nema mjesta odricanju sa strane okrivljenoga. Smatra li se pako, da je postupak u tim slučajevima moguć bez istrage, onda je uopće ne treba.

Glede prijepornoga pitanja, da li za državna tužiošstva ima vrijediti legalni ili oportunitetni princip, prevladalo je stanovište, da državni tužioc mora u svakom slučaju, kada je krivično djelo učinjeno, da pokrene krivično postupanje sem u koliko po njegovu uvjerenju djelo, koje je predmet krivičnoga postupanja, nije kažnjivo, ili kada nema dokaza, potrebnih za uspješno vodjenje krivičnoga postupka. Time za državno tužiošstvo vrijedi bezuslovno legalni princip. Ovaj bezuvjetno odgovara neovisnomu sudovanju, pa tvori i temelj povjerenja pučanstva u državna tužiošstva. Ipak bi odgovaralo shodnosti napose brzini postupka, da se ovo stanovište iznimno napusti, ako pregon nema praktičnoga uspjeha. Pomišljam na realnu konkurenciju težih krivičnih djela sa onima najlaglje vrsti, kada se postupak odugovlači uslijed izvidjaja glede ovih posljednjih, a ipak se dade predviditi, da ova krivična djela laglje vrsti ne će imati važ-

Digitized by Google

noga utjecaja ni na kazan ni na pravne posljedice, koje su skopčane sa kaznom.

U postupku za krivična djela okrivljenik može imati branioca u svako doba (§ 56.). Branioci mogu biti javni pravozastupnici i profesori prava na sveučilištu. Osim ovih za branioce u nedostatku javnih pravozastupnika mogu biti uzeti i diplomirani pravnici (§ 57.). No ovim potonjima bez nužne prakse manjka sprema za obranu, pa bi se imala za nje zahtijevati bar jednogodišnja praksa kod kaznenoga prvostepenoga suda, ako se uopće drži podesnim, da se diplomirani pravnici bez praktičnoga ispita pripuste obrani. — Kod svih zločinstava, za koje zakon propisuje kazan veću od dvije godine robije (zatočenja), mora okrivljenik imati branioca, čim je povedena istraga. Potonji dometak nije jasan. Ako se odredjuje nužna branidba za teže delikte, onda je neopravdano, da se ova ograničuje na povedenje formalne istrage. Tako bi se nužna branidba mogla izigrati kod težih delikta, kod kojih se okrivljeni odriče istrage. Stavka 2. § 59. odredjuje posve pravilno, da se po službenoj dužnosti ima postaviti branioc onome, koji je okrivljen ma za koje zločinstvo, ako je maloljetan, nijem, gluh, ili tako bolestan, da se ne može sam braniti. Ta bi se ustanova imala dopuniti, da dužnost postaviti branitelja nastupa već i onda, kada se poradja sumnja, da okrivljeni nije pri zdravoj pameti. — Ustanova §-a 61., po kojoj za branioca mogu biti postavljeni sudski i drugi državni činovnici, koji su diplomirani pravnici, ako u mjestu suda nema dovoljno pravozastupnika, nije prihvativa iz gore navedenih razloga. Za branioca umjesto pravozastupnika mogu se postaviti samo sudski činovnici, koji su osposobljeni za vršenje sudstva. Naročito kod najtežih zločinstva značilo bi izigrati obranu, ako se ona povjeri mladim neiskusnim ma i diplomiranim pravnicima, kojima manjka praktična naobrazba. Naročito upozorujem na § 245. osnove in fine, gdje se naredjuje, da stranka mora, ako smatra nešto kao povredu naredjenja o postupak, koja može biti osnov za primjenu pravnoga lijeka, blagovremeno u toku glavnoga pretresa ovo istaknuti. Ovo vrijedi samo, kada optuženik na pretresu ima branioca. No toj dužnosti branioc bez ikakove prakse ne će nikako odgovarati. — U smislu §-a 65. branioc ima prava, da razmatra akte izvidjaja, istrage i sve priloge. Ne će mu se dopustiti razmatranje akata ili jednoga dijela istih samo onda, kada to interes postupka nalaže. Ovisit će prema tome o uvidjavnosti suda, da prosudi to pitanje. Kako interes postupka samo tada nalaže, da se uskrati razmatranje, kada predleži pogibelj, da bi se mogao osujetiti sam cilj istrage, bilo bi nužno, da se u §-u 65. st. 2. naznačeno ograničenje točnije označi, možda tako, da se razmatranje samo tada može uskratiti, ako bi saznanje činjenicâ u tim aktima pružalo povod bud okrivljeniku bud njegovoj svojti, da djeluje na svjedoke, vještake ili sukrivce, ili da otešča postupak uništenjem tragova zločina ili prestupka.

Glede postupka na privatnu tužbu eliminirana je posve ispravno ustanova §-a 34. k. p., da se kod prestupaka, koje kazneni

Digitized by Google

sudovi mogu progoniti samo na zahtijevanje dotičnika, ima isti najprije obratiti na državnoga tužioca. Ta ustanova nije bila u skladu sa stanovištem, da u postupku na privatnu tužbu državni tužioc nije uopće dominus litis, a u koliko se tiče položaja javnog tužioca kao čuvara zakona, osiguran mu je potpuno taj položaj time, što mu je in fine § 50. osnove dano ovlaštenje, da može uvijek, kada to iziskuje javni interes za zahtijevanje privatnoga tužioca, sudjelovati na glavnom pretresu i činiti prijedloge. Kako dosadanji postupak na privatnu tužbu ne odgovara uopće zahtjevima prakse, ne pruža nužnu zaštitu pojedincu, koji brani svoje poštenje, to se je taj postupak imao reformisati. — Cijeni li zakonodavac lično poštenje pojedinca više od imovinskih dobara, ne može se pridržati ustanova, koja lišava povrijedjeno lice prava na progon već radi neznatnoga nemara ili kašnjenja. Stoga je neprihvativa ustanova §-a 50., koja privatnoga tužioca lišava prava na progon, ako ne dodje na glavni pretres. Pomislimo na slučajeve, u kojima je privatni tužioc zakasnio na nekoliko časova (minuta), pa u sudnici biva iznenadjen zakonskom predmnjevom, da je odustao od gonjenja. Obnova kaznenoga postupka u takovim je slučajevima nedopustiva. — Ovo nepravedno shvaćanje privatne tužbe izazvalo je bezbroj normativnih naredaba viših sudova, da tu nepravednost ublaže. Odgovaralo bi mojemu shvaćanju, da se to pitanje uredi analogno oglušnomu postupku u gradjanskom parbenom postupku, po kojemu krivac nosi troškove svoje nemarnosti, ali ne gubi svojega prava. Privatni tužioc nosio bi za slučaj nedolaska troškove odloženja rasprave, a mogao bi se i kazniti rednom kazni. Ne dodje li na ponovni pretres, tek tada bi se moglo zaključiti, da je od progonjenja odustao. — Dalje bi valjalo urediti i pitanje privatne tužbe u slučajevima, kada se privatni tužioc nalazi u mjestu izvan sjedišta suda. Ako je boravište privatnoga tužioca vrlo udaljeno od sjedišta suda, koji preduzima pretres, ne preostaje mu drugo nego, da osobno sudu pristupi, ili da se dade po punomoćniku ili pravnom zastupniku zastupati. Time rastu troškovi zastupanja, koji se prema uspjehu procesa svaljuju budi na privatnoga tužioca, budi na okrivljenoga. Preporučio bih stoga ustanovu, koja bi dozvoljavala, da privatni tužioc ne mora osobno k pretresu pristupiti, a niti se dati zastupati, već da može staviti svoje prijedloge i pred sudom svojega boravišta, u koliko osobni pristup ili pravno zastupanje ne bi sud naročito naložio uslijed kompliciranosti predmeta, koji se ima raspravljati.

U pogledu pridružnoga postupka ustanovljuje § 1. in fine korektivu protiv propusta državnoga tužioca. Ako državni tužioc ne će da pokrene ili da produži krivični postupak, ili ako u toku postupka, ali prije no što je glavni pretres završen, odustane od zahtjeva za gonjenje ili od optužnice, može na njegovo mjesto da stupi oštećenik, koji se kao privatni učesnik pridružio krivičnomu postupku. Nazori teoretičara i praktičara o vrijednosti privatnog učestvovanja u kaznenom procesu daleko se razilaze. Jedni u njemu nazrijevaju najsigurniju zaštitu gradjana protiv nemara državnoga tužioca, kome da

Digitized by Google

su na brizi samo javni interesi, pa drže zahtjevom nužde, da oštećenomu osiguraju upliv na progon time, što može zahtijevati izreku suda. Drugi naprotiv ističu, da odštetni zahtjev može biti i plašt, pod kojim se kriju strasti i šikane, kojima se nakon odustaje državnoga tužioca uznemiruje okrivljeni. — Kako oštećenoga kao privatnoga tužioca ne veže dužnost, da sudjeluje kod pronalaska istine i da čuva zakon, kako dalje nije vezan na službenu dužnost i odgovornost, općenito se priznaje, da prava oštećenoga kao korektive javnoga tužioca valja ograničiti sudbenom korektivom. Tomu zahtjevu osnova nije udovoljila. Po §-u 52. kod krivičnih djela, koja se gone po službenoj dužnosti, ako državni tužilac ne će da preduzme gonjenje krivca, privatni učesnik može u roku od osam dana, računajući od dana prijema rješenja državnoga tužioca o odbijanju, sam pokrenuti krivično postupanje. Ako državni tužioc odustane od gonjenja ili od optužnice u toku postupka, privatni učesnik može gonjenje sam preduzeti i podići optužnicu. Vidi se prema tome, da manjka svaka sudbena korektiva.

Ako se je već pridržala sudbena istraga u onom opsegu, kako to osnova predvidja, bilo bi pravilno, da ju je osnova prihvatila i kao korektivu prava oštećenikova, kada državni tužilac prije podignute optužnice od progona odustane. — Praksa je pokazala, da su vrlo rijetki slučajevi, u kojima sud udovoljuje subsidijarnoj tužbi. Zahtjevi privatnih učesnika za povedenje subsidijarne istrage nakon odustaje državnoga tužioca većinom su neosnovani, pa se otklanjaju sudbenom korektivom. Ako bi ta korektiva otpala, izručio bi se okrivljeni šikani oštećenoga, a time napustila jedna temeljna zasada kaznenoga sudovanja.

Preširok je pojam flagrantnog delikta. St. 2. § 113. naime glasi: »Kad je netko kao očevidac ili upozoren od strane očevidca odmah po izvršenom krivičnom djelu uhvatio učinioca ili saučesnika«. Kako u smislu zadnje st. § 113. na djelu zatečenoga može svaki uhvatiti, postoji pogibelj, da se za takovo upozorenje mogu naći fingirani očevitci, koji bi uhvaćenje kao i odgovornost za ovo mogli prepustiti trećim osobama, a sami bi se kasnije krili pred vlašću. Pojam fragrantnoga delikta imao bi se ograničiti na slučajeve zaticanja: 1. Kad netko učinioca ili saučenika zateče pri samom izvršenju krivičnoga djela ili ga kao očevidac uhvati odmah po izvršenom krivičnom djelu, 2. kada je netko odmah iza izvršenoga djela zatečen s oružjem ili s drugim predmetmia, koji su u vezi s krivičnim djelom, ili bar upućuju na njegovo učestvavanje u krivičnom djelu. Nejasno je ovlaštenje sadržano u posljednjoj alineji §-a 113., po kojem može na djelu zatečenoga svatko uhvatiti. Kako § 112. sadržaje ovlaštenje istražnoga suca, da može odrediti pritvor i kod takovih krivičnih djela, za koja zakon ne propisuje smrtnu kazan, robiju ili zatočenje najmanje 10 godina, to se čini, da se s tim podudara i općenito ovlaštenje zadnje alineje § 113., po kojem na djelu zatečenoga može svaki uhvatiti. Ali dok je istražni sudac vlastan odrediti pritvor radi flagrantnoga delikta samo onda, ako se

Digitized by Google

istovjetnost osobe ne može odmah utvrditi, manjka ovo ograničenje kod općenitoga ovlaštenja — in fine § 113. Ova općenita ovlast, da može svaki gradjanin na djelu zatečenoga uhvatiti, imala bi se svakako ograničiti na najteža zločinstva i prestupljenja, jer je jedino kod ovih odlučan obzir na javno mnijenje, koje ne trpi, da osoba, koja je okrivljena takovim krivičnim djelom, ostane na slobodi. kada bude uhvaćena u samom djelu.

Ustanove o odredjivanju istražnoga zatvora odviše se prislanjaju na postojeći kazneni postupak, te se po §-u 118. predvidja istražni zatvor: 1. za slučaj bjegstva, 2. koluzije, 3. bojazni ponavljanja čina ili da će osumnjičeni izvršiti pokušano ili ono djelo, kojim se prijeti. Protiv osumnjičenika naredit će se uvijek istražni zatvor, kada se radi o zločinstvu, za koje se po zakonu ima izreći smrtna kazan, robija ili zatočenje najmanje 10 godina. Po § 130. ima izostati pritvor ili istražni zatvor zbog bojazni ili sumnje ,da će osumnjičenik pobjeći, ako se pruži jamstvo, a uz to obećanje § 129. Po § 131. može apelacioni sud, držeći se propisa glede davanja jamstva, riješiti, da se okrivljenik ostavi na slobodi, ili da se pusti na slobodu i za takovo zločinstvo, za koje zakon propisuje robiju ili zatočenje više od deset godina. Prema tomu je ustanova §-a 118. glede obligatornoga istražnoga zatvora bezuslovna samo za najteža zločinstva, dok se u § 131. ovlašćuje apelacioni sud, da može okrivljenika uz jamstvo ostaviti na slobodi i za takovo zločinstvo, za koje zakon propisuje robiju ili zatočenje više od deset godina. Redaktori su kod provedbe misli, koju su kod normiranja § 131. imali u vidu, stali na pol puta. Napredak jest u pravcu individualisanja pravosudja, dok se u §-u 131. odredjuje, da apelacioni sud može okrivljenika ostaviti uz jamstvo na slobodi i za takovo zločinstvo, za koje zakon propisuje robiju ili zatočenje od deset godina; — nu apelacionomu se sudu imalo dosljedno to isto ovlaštenje dati i za takove slučajeve bez odredjivanja jamstva. Mislim u glavnom na one slučajeve, za koje je doduše odredjena robija ili zatočenje od deset godina, ali je očekivati, da će se primijeniti dalekosežno izvanredno ublaženje. Vrlo često ne postoji u takovim slučajevima posebni razlog za istražni zatvor, a unaprijed je jasno, da će se kod odmjerivanja kazni sići daleko ispod kaznene stavke, a gdjekada su opet iznešeni razlozi sumnje tako dvojbeni, da ne opravdavaju ograničenja osobne slobode.

Oslobadjanje od dužnosti svjedočenja prošireno je u osnovi. Zahtjevi novinarstva nisu uvaženi. Misao, da po mogućnosti treba izbjegavati teške konflikte, u koje bi svjedok došao s drugim dužnostima, a na koje takodjer valja uzeti obzir, donekle je provedena, te se od dužnosti svjedočenja oslobadjaju sada i verenici, zatim osobe. koje su s okrivljenikom u kućnoj zadruzi. Uzet je obzir i na duhovno srodstva, dok se od dužnosti svjedočenja oslobadja onoga koji je okrivljenika krstio ili od njega bio kršten, ili koji od njih drugome djecu krštava. Ova posljednja ustanova čini mi se preširokom. Obziri na duševne konflikta svjedoka ne smiju preda-

Digitized by Google

leko sizati, jer bi inače mogli slabiti djelovanje kaznenog pravosudja. U kaznenoj parnici proti svećeniku, koji je krstio, moglo bi se prema toj ustanovi cijelo pučanstvo manjega mjesta a iste vjere osloboditi od dužnosti svjedočenja, što ne bi bilo uputno prihvatiti.

Glede zabrane ispitivanja svjedoka ne razlikuje se § 168. osnove u bitnom od dosadanjih propisa. Iskazi svjedoka, koji bi se usprkos zabrane § 168. osnove kao svjedoci ispitivali, ne će vrijediti. Zvaničnici državni kao i oni, koji su iz državne službe izišli, ne mogu se ispitivati o onome, čime bi povrijedili dužnosti čuvanja zvanične tajne, dok ih ne bi od toga pretpostavljena oblast oslobodila. — Opravdana je zabrana § 168. t. 4. osnove, koju sada važeći § 142. ne pozna. Po ustanovi § 168. t. 4. osnove ne mogu se naime ispitivati kao svjedoci oni, koji u vrijeme svjedočenja zbog duševne ili tjelesne bolesti nisu u stanju istinu kazati. Odobravam tu ustanovu u pogledu svjedočenja onih, koji su duševno bolesni, nu bojim se, da će zabrana glede svjedočenja onih. koji su tjelesno bolesni, praviti u praksi velikih poteškoća. Tjelesna bolest, shvaćena oprječno onoj duševnoj, sama po sebi ne isključuje nikada mogućnost kazati istinu. Nastupa li pako slučaj, da svjedok nije kadar radi tjelesne bolesti kazati istinu, onda mu je i duševna moć oslabljena. pa prema tomu bi bilo ispravnije, da bi ta ustanova § 168. t. 4. glasila, da se kao svjedoci ne mogu ispitivati oni, koji u vrijeme svjedočenja zbog duševne bolesti ili znatnoga oslabljenje duševne moći opažanja i pamćenja nisu u stanju istinu kazati (§ 161. t. 5. postojećega kaznenoga postupnika).

Dobra je strana osnove, što svjedoke zaštićuje proti nepotrebnomu osramoćenju. Po § 171. in fine može se svjedok jedino u prijeko potrebnim slučajevima upitati, da li je kada i zašto osudjen, a po § 170. ne može se prinudjivati na svjedočenje ili na odgovaranje na pojedina pitanja. ako je vjerojatno, da bi otuda za njega nastala velika neposredna materijalna šteta ili sramota za njega ili za lica, glede kojih je od dužnosti svjedočenja oslobodjen. Pravedno je, da svjedok bude o kaznama samo tada upitan, kada se radi o izvjesnim kaznama, pa je to pitanje za prosudjivanje vjerodostojnosti svjedoka od odlučne važnosti. I druga kompromitirajuća pitanja smiju se jedino stavljati, ako se ne mogu prema stanju stvari nikako eliminirati.

Svjedoci se zaklinju po saslušanju i to po pravilu tek na glavnom pretresu. Iznimke ustanovljene su u §-u 166. osnove, u kojima je dozvoljeno svjedoka zakleti i za vrijeme istrage. Broj zakletva ima se u duhu osnove čim više ograničiti. Po §. 255. in fine može zakletva svjedoka na glavnom pretresu izostati, kada svjedok po nahodjenju suda nije ništa važno iskazao. ili kada su s time saglasni tužioc i optuženik. Svjedoci će se poslije saslušanja, a vještaci prije saslušanja propisno zakleti.

Glavni pretres je javan. Javnost će se po §. 223. onda isključiti, ako se glavni pretres drži protiv maloljetnika. Inače se može isključiti javnost čitavoga ili jednoga dijela pretresa, ako to zahti-

Digitized by Google

jevaju razlozi morala, ili interes poretka ili državne bezbjednosti. Ako je za utvrdjenje istovjetnosti koje Muhamedanke potrebno, da skine koprenu s lica, ili se ukaže potreba, da se sasluša bez koprene na licu, isključit će se za to vrijeme na njezin zahtjev javnost pretresa. Presuda se po pravilu javno objavljuje. Javnost za objavu presude protiv maloljetnika može se isključiti, ako bi javna objava štetno utjecala na popravljanje ili na dalji život maloljetnika. Osim toga može se isključiti javnost za objavljenje razloga presude, ako bi se time po nahodjenju suda mogao ugroziti javni moral i poredak ili državna bezbjednost. Po §-u 226. osnove može sud, ako zahtijevaju interesi državne bezbjednosti licima, koja ovlašteno prisustvuju pretresu, za koje je isključena javnost, svojim rješenjem naložiti, da imaju pod pretnjom zakonskih posljedica čuvati kao tajno ono, što doznadu na pretresu.

Osnova je prema ovomu prihvatila posve opravdano stanovište, da se javnost pretresa može isključiti iz razloga morala, iz razloga javnog mira i reda, te radi zaštite budućnosti okrivljenika, ako je on maloljetnik. Ali držim, da u te obzire ulaze i ine stranke, ako bi se njima javnim raspravljanjem neposredno nanašala šteta u napretku i dobrom glasu. Mislim na kaznene parnice, u kojima se raspravlja o nemoralnim napadajima na žensku čast, a u kojima se po osnovi može doduše iz razloga morala oduzeti javnost pretresa, ali bi se dispozitiv presude imao javno objaviti. Kako se zabrana objavljivanja u novinama tiče samo proipćivanja iz tajne rasprave, mora se zaključiti, da osnova prihvaća stanovište, da je i u takovim slučajevima, gdje je javnost rasprave bila iz razloga javnoga morala isključena, ipak dozvoljeno objavljivanje dispozitiva u javnim glasilima. U tome nazrijevam pogibelj po dobar glas i budućnost oštećenih ženskih osoba. Dispozitiv sadržaje bitne okolnosti čina sa imenovanjem oštećene osobe, pa isti razloži, koji isključuju javnu objavu presude protiv maloljetnika, vojuju i za to, da se to stanovište prihvati i glede oštećenih osoba, ako bi javna objava štetno uticala na dalji njihov život. Nije pravedno, da se proti okrivljenim maloljetnicima postupa svim mogućim sentimentalitetom, a da se oštećene osobe, ako im je i cijeli budući život i napredak na kocki, prepuste javnom objavom dispozitiva osude izrugivanju javnosti. Iz tih razloga preuska je ustanova §-a 226. osnove, po kojoj može sud licima, koja ovlašćeno prisustvuju pretretresu, za koji je isključena javnost, naložiti, da imaju čuvati kao tajnu ono, što doznadu na pretresu, ako to zahtijevaju interesi javne bezbjednosti. Mislim, da tu ne ima razlike izmedju interesa državne bezbjednosti i inih interesa, koji kod isključenja javnosti dolaze u obzir. Ako je koja osoba po povjerenju stranaka ili uslijed javnoga povjerenja po svojem staležu prisustvovala tajnoj raspravi, ovo povjerenje po sebi namiće njoj i dužnost skrovnosti glede dijela tajno provedene rasprave.

Blanketna ustanova §. 309. k. z. ako će tako i u budućem kaznenom zakonu glasiti, bi se pravilnije ispunila, kada bi se pro-

Digitized by Google

pisom §-a 226. osnove općenito zabranilo objavljivanje priopćenja tajne rasprave. Mislim na javno razglašivanje i iznašanje stvari u tiskopisu. Nu i bez obzira na ovo zahtjev skrovnosti predmnijeva, da se tajna nikome ne otkriva — dakle ni pojedinoj osobi. Na taj zahtjev vezani su svi, koji pretresu ovlašćeno prisustvuju, dakle osim suda i procesnih stranaka još slušaoci, svjedoci, vještaci, podvornici i straže. Dužnost skrovnosti odnaša se na sve činjenice, koje su samim pretresom došle do znanje prisutnim osobama. — U koliko se radi o važnim interesima državne bezbjednosti, ne će isti ustanovom §-a 226. biti dosta osigurani, dok se u §-u 223. in fine i u takovim slučajevima ima dispozitiv pretresa javno objaviti. U kaznenim parnicama radi uhodarstva sadržaje taj dispozitiv dosta pregnantno označene okolnosti, kojima se tudja država upozoruje na temelje provedene parnice, pa pošto ne predleži zakonska zapreka, da se javno objavljeni dispozitiv oglasi i u dnevnim glasilima, mogu se time ugroziti važni interesi javne bezbjednosti.

Osnova posve pravilno razlikuje odlaganje glavnoga pretresa od prekinuća istoga. Pretpostave za odlaganje sadržane su u §§. 237.—239. osnove. U glavnom se pretres može odgoditi, ako nije moguće optuženika dovesti na pretres; ako je optuženik na glavnom pretresu obolio, a nije pristao, da se pretres produži i bez njega; ako na pretres ne dodje branioc ili se udalji s pretresa prije, nego što je ovaj dovršen, ili branioc usprkos disciplinskoj kazni produži, da se nepristojno vlada; ako na pretres nisu došli svjedoci ili vještaci, a nije dovoljno, da se umjesto usmenoga ispita pročitaju zapisnici, ili je iskazivanje svjedoka ili stručno mišljenje vještaka presudno, da se bez istoga pretres ne može produžiti; konačno ako se je stanje stvari na pretresu izmijenilo tako, da je odlaganje potrebno radi dalje pripreme ili su potrebne nove istražne radnje. Naprotiv se započeti pretres na izvjesno vrijeme može prekinuti prema nahodjenju predsjednikovu, ali samo u svrhu odmora lica, koja sudjeluju u pretresu ili da se bez odlaganja dobave kakvi dokazi. Ako se prekinuti pretres za 14 dana ne produži, morat će se sasvim iznova započeti. Držim, da je ovaj rok prevelik a to tim više, što osnova pri nastavljanju prekinutoga pretresa ne predvidja takov resime predsjedatelja. Kontinuitet glavnoga pretresa jest jedan od glavnih temelja kaznenoga postupnika. Ako se uopće prihvaća kakov oblik prekinutoga glavnoga pretresa procesualnom dozvolom, da se pretres može nastaviti na onom mjestu, gdje je bio prekinut, tada je preduvjet, da u roku od prekinuća do nastavljanja pretresa pamćenje sudaca ne trpi uslijed izmaka vremena ili uslijed drugoga zvaničnoga posla. Uzme li se u obzir prenatrpanost sudova i okolnost, da u medjuvremenu od 14 dana mogu isti suci, koji su prisustvovali prekinutom pretresu, prisustvovati nebrojenim novim pretresima, ne će biti zamjere, ako se ustvrdi, da se stavljaju prekomjerni zahtjevi na pamćenje sudaca, kada se u ovim okolnostima nakon 14 dana predvidja nastavljanje prekinutoga pretresa. Dijelim posve stanovište osnove, koja kod nastavljanja

Digitized by Google

prekinutoga pretresa ne predvidja kakov resime presjedatelja, jer taj resime može biti odviše subjektivan i kao takav i odlučan po konačnu odluku, ali mi se postavljanje roka glede prekinuća pretresa čini uopće neshodnim i u protimbi sa principom neposrednosti rasprave. Držim, da bi od slučaja do slučaja imala odlučiti savjesna rasuda samoga suda, da li predleži pretpostava za nastavak prekinutoga pretresa, a sastoji u tome, da su si svi članovi koji sudjeluju u nastavljenom pretresu svjesni, da su potpuno upamtili sve činjenice, koje su bile predmetom prekinutoga pretresa. U pomanjkanju ove pretpostave mora se rasprava iznova započeti, kako to odgovara principu usmenosti i neposrednosti kaznenoga postupka i kako je to i osnova u §-u 240. posve pravilno prihvatila glede odloženoga pretresa.

Osnova zauzima stanovište, da je sa usmenom i neposrednom glavnom raspravom i slobodnom ocjenom dokazala nespojivo nezadovoljstvo u pitanju čina i dokaza. Žalbi protiv presude, ima mjesta samo onda, ako je presudom povrijedjen formalni ili materijalni zakon. Nabrajanje formalnih povreda oslanja se na postojeći kazneni postupnik. Medju inima se nabraja kao povreda formalnoga prava, ako je sud nepravilno uzeo, da je stvarno nadležan, što do sada ne bijaše kao posebna povreda istaknuta, pa se je takova povreda smatrala bud neizlječivom ništetnošću ili se je praksa priklanjala stanovištu, da se ova povreda može s gledišta §-a 277. t. 9a) k. p. sanirati. Pitanje je dosada pravilo poteškoća, pa je posve ispravno, da je ta dvojba otklonjena izričitim propisom. Formalnu povredu po §-u 336. t. 6) osnove ne držim pregnantno označenom. Po toj se ustanovi može naime pobijati odluka, ako je o presudnim činjenicama nejasna, nepotpuna ili je sama sa sobom u protivurječnosti, ili ako presuda nema uopće nikakovih razloga, ili ih nema za odluku o presudnim činjenicama ili za onaj dio presude, koji se pobija. Nije jasno, što se shvaća pod presudnim činjenicama. Dolaze li ovdje u obzir sve činjenice, koje sud smatra dokazanima ili nedokazanima, ili samo one, koje su odlučne za prosudjenje niza dokaza, na kojima se temelji uvjerenje o krivnji. Jasno mi je — a to je u skladu i sa općenitim shvaćanjem žaobe — da se je htjelo isključiti nezadovoljstvo u pitanju krivnje, koje bi se možda iz drukčije stilizacije dalo reducirati. Ali valja uzeti u obzir, da je povreda po §-u 336. t. 6, osnove ipak neki zadnji ostatak nezadovoljstva. Po toj će se ustanovi moći pobijati grubi, jasno zamjetivi manjci u obrazloženju osude. Ovi se ne tiču ocjene pojedinoga dokaza ili njihova unutarnjega saveza, dakle nikako ocjene sveukupnoga izlaska glavne rasprave, koja je u duši prvoga suca bila odlučna za uvjerenje o krivnji ili nekrivnji.

Ali tekst §. 336. t. 6, u tom pogledu nije jasan. Bezuvjetno dijelim stanovište, da se saniranje žaobom mora smatrati dopustivim, ako osuda nije nikako, ili ako je zlo obrazložena. To je jasno vidljiva formalna pogrješka, koja opravdava žaobu. Ali treba uvažiti, da izmedju zlo obrazložene osude i takove, u kojoj nema za

Digitized by Google

odluku o presudnim činjenicama nikakova razloga, postoji bitna razlika. Mogu nastupiti slučajevi, u kojima odluka doduše sadržaje razloge o presudnim činjenicama, ali da su ti razlozi tako nejasni, da se misao presudnoga suda po njima pratiti ne može ili se oni uopće ne izvadjaju logično. Dosadanja praksa se je doduše priklanjala stanovištu, da se takovi razlozi ne mogu uopće smatrati razlozima, jednom riječju, da je nevaljalo obrazloženje. Ali je ta praksa, ako ju s liberalnoga shvaćanja i potpuno odobravam, ipak samo iz nužde tako ekstenzivno tumačila zakon. Iz razloga jasnoće bilo bi prema tome uputno, da se §. 226. t. 6. dopuni stavkom, koja bi dozvoljavala žaobu zbog formalne povrede i u slučajevima, kada je osuda očito nedostatno obrazložena.

U pogledu povrede formalnosti kod izricanja kazni ima mjesta žalbi samo onda, ako je sud svojom odlukom o kazni vaspitnim mjerama ili o mjerama bezbjednosti prekoračio svoju kaznenu vlast ili je povredio naredjenje, da se kod ponovnoga pretresa u slučaju ukinuća osude sa strane kasacionog suda. ako je ovo uslijedilo povodom žaobe uložene u korist optuženoga, ili u slučaju obnove u korist optuženoga, ne smije odrediti stroža kazan od one, koja je u prvoj presudi bila izrečena. Inače zbog odluke suda o kazni ima mjesta jedino nezadovoljstvu protiv presude. Odluka o kazni obuhvaća i sudu ostavljeni izbor izmedju dvije ili više vrsta kazni, ublaživanje kazni, uračunanje ili neuračunanje pritvora i istražnoga zatvora i već izdržane kazni, objavu presude u novinama kao i odluku o uslovnoj osudi. Nezadovoljstvo inače nije vezano o kakove uslove. Prema tome je neograničeno dopušteno proti izreci o kazni. Istina je, da je svaka granica, koja suzuje pravo izjavljivanja nezadovoljna samovoljna i isključuje potanja diferenciranja kazni, ali valja uzeti u obzir, da će neograničeno pravo izjavljivanja nezadovoljstva uroditi neželjenim uspjehom silnoga porasta broja nezadovoljstva, pa time apelacione sudove u veliko opteretiti. Držim, da bi bilo uputnije po uzoru austrijske novele kaznenom postupniku od godine 1918. lučiti pojedine elemente izreke o kazni, i za svaki elemenat ustanoviti posebne propise. U prvom redu u pogledu vrsti kazna na štetu okrivljenoga dopustiti nezadovoljstvo u slučaju, ako sud nije izrekao najtežu vrst kazni, a u korist okrivljenoga, koliko sud nije dosudio najblažu dozvoljenu vrst kazni, koju je vlastan izvanrednim ublaženjem dosuditi. Nezadovoljstvo u obziru visine odmjerene kazni valja vezati na neke granice. Na štetu okrivljenikovu imalo bi se dopustiti nezadovoljstvo samo onda, ako odmjerena kazan slobode ili novčane globe ne dosiže polovicu najviše zakonske izmjere. U pogledu doživotne kazni slobode moglo bi se nezadovoljstvo dopustiti, u koliko je odmjerena kazan slobode ispod 10 godina. U korist okrivljenoga moglo bi se dopustiti nezadovoljstvo bez ograničenja, ako zakon ne odredjuje najvišu izmjeru kazni, sadržaje li takovu izmjeru, onda tek u slučaju, ako odmjerena kazan premašuje polovicu zakonske najniže izmjere. Nezadovoljstvo u korist okrivljenoga ima se svakako do-

Digitized by Google

pustiti ,ako okrivljeni bude sudjen na doživotnu kazan slobode ili umjesto ove na kazan slobode najmanje 10 godina.

Neophodnom držim ustanovu t. 3. §. 333. osnove. po kojoj se izjava nezadovoljstva ima saopćiti protivniku, koji može za tri dana po obavješćenju predati sudu svoje protivurazloge. Načelu »audiatur et altere pars« to doduše odgovara. ali dobra strana vršenja toga načela ne će moći opravdati zatezanje postupka, koje nastaje saopćivanjem izjave nezadovoljstva protivniku, naročito u slučajevima, gdje se okrivljeni nalazi u zatvoru, a oštećenomu treba izjavu nezadovoljstva priposlati poštom. Ovo naravski zaključujem pod predpostavom, da osnova u pogledu odštetnoga zahtjeva ima oštećenika u vidu kao protivnika okrivljenoga, jer državnoga tužioca ne mogu smatrati takovim u pogledu odštetnoga zahtjeva.

Iz glave XXI. §§. 372.—373. razabirem, da se hoće pridržati kao stalnu instituciju suca pojedinca kod okružnoga suda. Porast kaznenoga poslovanja u poratno vrijeme može opravdati tu instituciju kao prolaznu pomoć za svršavanje toga posla; ali se ne može prihvatiti kao trajna institucija kod sudovanja u zločinstvima. Ona ugrožava temeljni princip usmenosti i neposrednosti. Sudac pojedinac crpi u glavnom svoje uvjerenje iz predizvidnih akata. On s ovim uvjerenjem dolazi već na glavni pretres, pa dok kod redovitoga senata predleži samo pogibao. da će ti predizvidni akti biti odlučni po uvjerenje predsjedatelja, koji ih je prije pretresa proučio, to ti predizvidni akti mogu biti baš odlučni za prosudjenje krivnje u pretresu pred sucem pojedincem. To naročito može nastupiti u slučajevima §. 373. st. 2. osnove, ako optuženik ne dodje na glavni pretres. Osnova naime dozvoljava, da se pretres pred sucem pojedincem može održati i u odsustvu optuženika, ako optuženik, kome je dolazak na pretres nemoguć ili vanredno otežan, zahtijeva, da se pretres održi u njegovu odsustvu, pa ga sudac oslobodi od dužnosti, da lično dodje, ili ako optuženik ne dodje na glavni pretres, premda mu je poziv lično dostavljen. Ova dozvola proteže se samo na slučajeve, ako je optuženik u pripremnom sudskom postupku prije pretresa ispitan i ako sudac drži, da prisustvo optuženikovo nije potrebno radi razjašnjenja stvari i utvrdjenja istine. — Namiće se pitanje, da li obrana optuženoga u kaznenom procesu uopće može biti predmetom odricanja i da li zasada toga procesa, da optuženik može u svojoj rasudi udesiti način obrane, sadržaje i ovlaštenje, da se obrane na glavnom pretresu može sasvim odreći time, što zahtijeva, da se pretres održi u njegovu odsustvu. — Ovo stanovište osnove je u opreci sa kontradiktornim postupkom, koji se temelji na činjenici, da se pretres ima provesti u prisutnosti obih stranaka. Ne ima razloga, da se je ova ustanova umetnula baš kod postupka pred sucem pojedincem, gdje je već i onako princip usmenosti postupka dosta uzdrman. Budu li se još u takovim slučajevima na pretresu čitali iskazi svjedoka, ukazat će se cijeli glavni pretres ponavljanjem već provedenoga

Digitized by Google

postupka, kojemu od principa usmenosti i neposrednosti ne će preostati ni prazno ime.

Dobra je strana osnove, što ona protiv presude suca pojedinca okružnoga suda dopušta nezadovoljstvo zbog odluke suda o krivici (o dokazu činjenica). Ako se već presuda glede zločinstva prepušta uvjerenju suca pojedinca, tada je neotklonivo, da se to uvjerenje podvrgne i strožoj kontroli u pogledu ocjene dokazala. — O nezadovoljstvu protiv presude suca pojedinca rješava apelacioni sud. Prema tome će pravorjek senata okružnoga suda ispitivati na žaobu kasaciono sudište, a pravorijek suca pojedinca na nezadovoljstvo apelacioni sud. Ovakovu shvaćanju ne mogu se priključiti. Kod judikature suca pojedinca predleži veća pogibao, da se previdi zakonski propis, a kako se radi o postupku i presudi, s kojima su vezane teške zakonske posljedice, to bi bilo opravdano, da u zadnjoj instanciji sudi kasaciono sudište. Moglo bi se doduše prigovoriti, da u dužnost ovog spada samo kasacija u pravom smislu riječi, a ovdje da se radi o prosudjenju opravdanosti nezadovoljstva, nu držim, da nije odlučan ni naziv sudišta, a ni onaj pravnog lijeka, kada se radi o zahtjevu pravde, da se vršenje najviše sudbenosti u postupku radi zločinstva ima prepustiti najiskusnijim vrhovnim sucima. — Dalje bi u postupku pred sucem pojedincem okružnoga suda valjalo uvesti nužnu branidbu. To odgovara gore obrazloženomu zahtjevu veće kontrole i osiguralo bi položaj obtuženika proti eventualnoj bludnji suca.

Kao novum unaša se u osnovu i postupak o naknadi štete neopravdano osudjenim licima i o povraćanju prava, izgubljenih po krivičnoj presudi. Zahtjev je čovječnosti, da se nevino osudjenomu, koji je bludnjom u primjeni zakona osudjen, dade odšteta bar za materijalnu štetu. Pravi razlog toga zakona leži u pravednosti, koju je pravna zajednica dužna provadjati. Izjednačujuća pravica zahtijeva, da se bludnja u sudovanju bar približno izjednači materijalnom odštetom, koju će pravna zajednica dati onome, koji je po njezinim organima, pozvanima da sude, neopravdano sudjen. To izjednačenje počinjene pogrješke i onako nije potpuno. Idealna nepravda, koju je nevino osudjeni pretrpio u pokoju svoje duše, pravnoj svijesti, povrijedjenom poštenju i duševnim bolovima, koje donaša neopravdano osudjenje, ne može se u novcu izjednačiti. Ovo posljednje opravdava, da se bar kod izjednačivanja štete u imovini isključi svaka tjesnogrudnost. Materijalno-pravna strana toga pitanja nije u osnovi točno fiksirana, naročito nije jasan odnos ovoga pitanja prema ustanovama §a 1293. i slj. te §a 1324. kod nas važećega opć. gradj. zakona.

Po §u 466. osnove, koji je neopravdano u krivičnom postupku osudjen zbog krivičnoga djela, ima pravo da zahtijeva od države naknadu imovinske štete, koju je pretrpio po neopravdanoj osudi. Čini se prema tomu, da se odštetna dužnost po shvaćanju osnove proteže samo na imovinsku štetu, koju je osudjeni u istinu pretrpio, razumijevajući pod takovom eksistentnu štetu u samoj imovini, a

Digitized by Google

koliko je ova u savezu sa neopravdanim osudjenjem. Predaleko bi sizalo, da se ustanovi oštetna dužnost u opsegu potpunoga zadovoljenja u smislu postojećega gradj. prava, ali bi upravo iz ovih razloga valjalo materijalno-pravnu stranu toga pitanja jasnije označiti, da ne bi nastale sumnje glede opsega naknade štete. Za sada glede toga postoji samo propis §a 472. t. 4. osnove, koji odredjuje, da se novčane kazne i troškovi kriviČnoga postupka, što ih je osudjenik platio na osnovu presude, kojom je bio osudjen, imaju naknaditi u potpunom iznosu. Nije opravdano, da osnova realiziranje toga pravnoga zahtjeva nije posve prepustila sudačkoj vlasti, već u §u 469. odredjuje, da se ovlaštenik ima glede naknade štete najprije obratiti ministru pravde, koji može odrediti svoga zastupnika radi pregovora i eventualnog poravnanja. Takov administrativni postupak mogao bi se isključiti, jer bi kod toga mogla izbiti pomisao, da se kod realiziranja zahtjeva nevino osudjenoga radi o milosti, koju država daje onomu, koji je bludnjom njezinih pravosudnih organa oštećen. Tu postoji gradjansko-pravni zahtjev na odštetu, za rješavanje kojega su zvani jedino sudovi.

Osnova svim osobama, koje su same skrivile i prouzrokovale bludnju namjernim svojim nastojanjem, opravdano uskraćuje odštetu (§ 466. in fine). Naprotiv se ova ne može uskratiti osobama, kojih je držanje za vrijeme postupka bilo doduše razlogom neopravdanoj osudi, ali ju nisu namjerice prouzročili. Zbiva se, da je baš neistinita obrana osudjenoga za vrijeme postupka odlučna za njegovu krivnju i da dovodi do osudjujuće osude. Svejedno se u tim slučajevima ne može uskratiti ošteta, jer bi se takovom odredbom ograničivala slobodna obrana optuženoga.

Sa istoga stanovišta morala bi poći osnova i kod prosudjenja pitanja, da li se ima dati ošteta osobama, koje se proti osudjujućoj osudi nisu poslužile pravnim lijekom. Osnova glede toga odredjuje, da nema mjesta zahtjevu za naknadu štete, ako osudjeni protiv prvostepene osude nije upotrebio pravni lijek, — a to nije opravdano. Značilo bi siliti osudjenoga na izvadjanje i netemeljitih pravnih lijekova, ako bi se dužnost naknade štete učinila ovisnom o okolnosti, da se je osudjeni poslužio pravnim lijekom proti osudi, pa bi se u tom pogledu opraničivala njegova obrana. Ima slučajeva, gdje se prema stanju stvari, naročito prema uspjehu provedenih dokazala, ukazuje posve besuspješnim poslužiti se žaobom proti presudi, a ipak se kasnije u obnovnom stadiju ispostavlja različno stanje stvari, uslijed kojega je došlo do odrešujuće presude. Valja pomisliti na neistinite iskaze svjedoka, kojima je sud u prvom pretresu povjerovao bio, a koje se uvjerenje žaobom pobijati ne može, pa se tek u obnovnom stadiju ispostavlja neistinitost iskaza svjedoka, naročito kod obnove na temelju krivoga iskaza i krive prisege svjedoka.

Osnova u §u 466. pravilno isključuje oštetnu dužnost kod presude, koja je izrečena u odsustvu osudjenoga, nu samo tada, ako osudjeni iz krajnjega nehaja nije molio ni za povraćaj u predjašnje

Digitized by Google

stanje, gdje ovomu ima mjesta. — Nejasan mi je postupak, koji se ima provesti radi realiziranja prava rodbine na naknadu štete poslije smrti osudjenoga lica (§ 468. st. 2.). Osnova ima u vidu dozvoljenu obnovu nakon smrti osudjenoga, te naknadnu presudu o oslobodjenju ili naknadno rješenje o obustavi postupka. Po § 370. osnove može se stvar, pošto je dopušteno ponavljanje postupka, vratiti u stanje istrage. Ova se u smislu §a 370. in fine može obustaviti ne samo zbog smrti, nego i zbog toga, što je dokazano, da pokojnik nije bio kriv. Ne znam u kojoj formi će u novi kazneni zakon biti prihvaćeni §§ 223. i 224. postojećega kaznenoga zakona glede obustave postupka za slučaj smrti, nu svakako držim uputnim, da se za slučaj obnove postupka za slučaj smrti osudjenoga, ako se predmet vraća u stadij istrage, nikako ne bi smio postupak obustaviti samo radi smrti osudjenoga, ako se ispostavi, da je osudjeni bio nepravedno sudjen. Ta obustava uslijed smrti jedino se može prihvatiti kod slučajeva, u kojima bi moralo doći do ponovne optužbe i ponovnog pretresa. Inače bi se obustavom radi smrti dalo izigrati pravo rodbine na naknadu štete.

Osnova odredjuje dužnost naknade štete jedino za slučajeve naknadnoga potpunoga odrješenja, dok ne predvidja i one slučajeeve, kada osudjenik bude naknadno sudjen na blažu kazan. Bude li n. pr. tko neopravdano sudjen radi paleža na tešku tamnicu od 10 godina, a naknadno putem obnove samo radi prekršaja §a 459. k. z. na zatvor od 3 dana, to mu prema shvaćanju osnove ne bi pristajao zahtjev za naknadu štete. Nije opravdano, da se isključi dužnost naknade štete, kada se ispostavi, da je osudjeni počinio bio tek neznatni prekršaj, a morao je uslijed pravne bludnje pretrpiti kazan od više godina.

Osnova ispravno shvaća zahtjev na naknadu štete osobnim pravom osudjenoga. O samom osudjeniku će ovisiti, da li se zadovoljava uspostavom poštenja, koju mu pruža novo provedeni postupak, ili će nakon odstranjenja neopravdane osude tražiti i imovinsku odštetu. Značilo bi dirati u dobar glas pokojnika, kada bi se dozvoljavalo, da nasljednici iz imovinske koristi kazneni slučaj ponovno prigodom traženja naknade štete iznesu na javu, dok se je osudjenik sa udesom izmirio i šuteći odrekao odštetnoga zahtjeva, hoteći da cijela stvar pade u zaborav. Ako je osudjenik za života već stavio odštetni zahtjev, prelazi taj zahtjev kao imovinsko pravo na njegove nasljednike. U §-u 167. in fine osnove dozvoljena iznimka od toga općenitoga pravila proteže se samo na najbliže rodjake, jer se je nadati, da će isti prema bližem rodbinstvu znati uvažavati razloge, koji su osudjenoga bili sklonuli, da za života ne stavi zahtjev na naknadu štete, a u ostalom je iznimka posve pravilno tu dozvoljena jedino glede nužnoga uzdržavanja, jer ne bi odgovaralo zahtjevu pravičnosti, da im se oduzme uzdržavanje, koje im je osudjenik bio dužan davati.

Nije uputno, da se predmet raspravi u javnom pretresu pred kasacionim sudom, kako to osnova u §-u 471. predvidja. Radi se

Digitized by Google

naime o osudjeniku, koji je naknadno oslobodjen od optužbe. Značilo bi iznovice stvar iznašati na javu i osudjenika, kojemu je tek naknadno dana satifiskacija, izvrći novim duševnim patnjama, ako bi se predmet raspravio na javnom pretresu. Naročito u onim slučajevima, u kojima pristankom državnoga tužioca nakon dozvoljene osnove dolazi odmah u nejavnom pretresu do odrešujuće presude, ne može se ovo stanovište osnone nikako prihvatiti. Postupak radi povraćaja po presudi izgubljenih prava (rehabilitacija) oslanja se na materijalno-pravne kaznene ustanove o povraćaju po presudi izgubljenih prava. Prema tomu mi je teško stvar prosuditi bez poznavanja odnosnih ustanova osnove novoga kaznenoga zakona. Ali mi se čini, da izmedju ustanove §-a 476. s jedne strane i one §-a 481. i §. 483. st. I. postoji nesuglasje. — Prema §-u 476. in fine molba za rehabilitaciju sadržaje zahtjev, da se osudjenik oglasi samo dostojnim, da vrši oduzeta mu prava, ili da se samo poništi izrečena osuda ili za oboje. Po §-u 481. glasit će rješenje o dozvoljenoj rehabilitaciji, da je molitelj dostojan, da vrši oduzeta mu prava, odnosno da se naredjuje poništaj izrečene osude i njeno brisanje u kaznenim registrima. Naprotiv §. 483. odredjuje, da se pravosnažnim sudskim rješenjem vraćaju oduzeta politička prava i sposobnost, da se opet steku oduzeti položaji i druga izgubljena prava. Ustanova §-a 481. osnove sadržaje rehabilitaciju pleno jure, jer se molitelj proglašuje dostojnim, da vrši oduzeta mu prava, dok se naprotiv u §-u 483. kao posljedica te rehabilitacione osude navodi tek sposobnost, da opet može steći izgubljena prava, pa držim da bi se ovo protivurječje imalo otkloniti, te bi se pravne posljedice rehabilitacione osude, ako se iste uopće normiraju u postupovniku, a ne u kaznenom zakoniku, imale čim tačnije označiti prema zahtjevu molbe i sudskom rješenju.

Molba za rehabilitaciju ima se predati bud pismeno ili usmeno u zapisnik kod okružnoga suda. Priklopiti bi valjalo kaznenu osudu, potvrdu o pretrpljenoj kazni i dokaznice o poboljšanju. Tek kada bi sud podvojio o objektivitetu pridonešenih dokazala, imali bi se ureda radi navodi molbe ispitati i to tako, da šira javnost do dozvole rehabilitacije ne dozna o molbi osudjenika. Valja naime javnost do časa rehabilitacije isključiti, jer bi se osudjeniku nanijela nova sramota, kada bi se prije dozvoljene rehabilitacije pretresivala opet u javnosti odavno pretrpljena kazan. Stoga §. 478. osnove posve pravilno odredjuje, da kako izvidjajni sudac tako i zamolne vlasti imaju strogo da paze, da se izvidjajima ne krnji društveni položaj osudjenikov.

Osnova ne predvidja javno proglašenje rehabilitacione osude, što bi se na zahtjev osudjenika ipak imalo dozvoliti, jer bi time on bio i u javnosti rehabilitiran. Kako se je naime narod svojim mnijenjem o poštenju počeo oslanjati na sudačku presudu, izbjegavajući one, koje je sudac nevrijednim proglasio, tako će se s vremenom priučiti na shvaćanje rehabilitacije, kao i na izreku suda, kojom će se osudjeniku vratiti gradjansko poštenje. Prema tomu

Digitized by Google

i javno proglašenje dozvoljene rehabilitacije ne će biti štetno po rehabilitiranu osobu. — Rehabilitacija ubilježit će se u kaznenim registrima. U izvodima kaznenoga registra, kada se ovi daju sudovima i državnim tužioštvima ima se naznačiti, da je osuda poništena, kod svakoga drugoga davanja obavijesti ili svedočbe na osnovu kaznenih registara pa ni u kaznenim listovima ne smije se poništena osuda ni spomenuti (§. 483. osnove). — Čim se rehabilitovanoj osobi briše kazan iz kaznenoga registra, prestaje i dužnost osudjenika, da tu kazan nakon rehabilitacije iznese pred forum oblasti (§. 483. osnove). Osnova u tom pogledu posve ispravno shvaća pojam rehabilitacije. Badava sada znači zaštićivati osudjenika proti osobama, koje mu u namjeri, da ga sramote, predbacuju podnešenu kazan, dok se od samoga osudjenika i više godina poslije osudjenja traži, da kod neznatnih istupa iznese nekdašnju ljagu, a time privatnim strankama pruža prilika, da tobože u interesu postupka a u istinu iz zlobe svoga protivnika osramote. U takovim slučajevima se ustanovi §-a 483. osnove ima pripisati eminentna važnost. Čin, radi kojega je bio osudjenik prije više godina sudjen, izgubio je posve savez sa činom, o kojem se raspravlja.

Osobnost osudjenikova se je promjenila, a medju sugradjanima nastala je nova generacija, koja se izvedenja čina više ni ne sjeća. Prema svemu ovomu bit će i socijalna ocjena osudjenoga u kaznenim listovima odsada pravednija i odgovarat će više cilju same kriminalne kazni. Razumijeva se po sebi, da će se sa rehabilitacijom moći steći samo ona prava, koja su vezana jedino na neporočnost stanovite osobe, a da rehabilitacija u slučajevima, gdje je izbor ili imenovanje preduvjet za sticanje stanovitoga prava, ne će moći posvema uspostaviti one gradjanske situacije, koja je predležala prije osudjenja. U koliko su dakle prava vezana i na druge zakonom propisane preduvjete, morat će rehabilitirani i u tom pogledu zakonu udovoljiti. Po tome rehabilitirana osoba, koja je nekad bila članom kojega javnoga zastupstva, ne stiče opet rehabilitacijom te časti, već joj se, ako vrijedi opće izborno pravo, vraća jedino aktivno i pasivno izborno pravo.

Pribrežno more.

Piše dr. Franjo Domazetović, vladin tajnik.

I. Pojam i pravni značaj pribrežnoga mora.

Teritorijalno vrhovništvo države (državna ili teritorijalna vlast) ne obuhvaća samo državno suhozemno područje sa naseobinama, zračni prostor nad njim i zemljišni prostor ispod njega, nego se proteže i na područne ili unutrašnje vode, a u odredjenom pravcu takodjer na jedan dio otvorenoga mora.[1]

[1] Rivier Principes, str. 150. i sl., Liszt, Das Völkerrecht, str. 73. i sl., Perels, Das internationale öffentliche Seerecht str. 17 i sl.

Digitized by Google

Morska obala sačinjava doduše prirodnu granicu državnoga područja, ali i preko te granice siže makar i ograničeno teritorijalno vrhovništvo na dio otvorenoga mora, koje je uz kopnenu ili ostrovsku obalu. Taj dio mora naziva se pribrežnim ili teritorijalnim morem, obalnim ili okolnim morem.[2] U članku I. pravilnika Instituta za medjunarodno pravo veli se: »Državi pripada vršenje vrhovničkih prava na zoni mora, koje oplakuje obale, izuzevši prava na slobodan prolaz. Ova zona mora nosi ime pribrežnoga mora«.

Da se pribrežno more ne može naprosto smatrati državnim područjem slijedi već iz same njegove prirode i veze njegove sa otvorenim morem. More kao takovo isključeno je od prisvajanja, ono je res extra commercium, pa kada to vrijedi za morsku pučinu, onda je logično, da to isto važi i za njezin sastavni dio, koji se prostire uz obale i otočja koje države.[3] Da se pribrežno more ne može smatrati naprosto za državno područje, vidi se i iz pravnoga položaja, što ga zauzimaju trgovački brodovi, koji su na prolazu takovim morem. Rodi li se dijete ili ubije li jedan mornar drugoga na francuskom brodu, koji plovi talijanskim pribrežnim morem, to se dijete nije rodilo, odnosno čin nije počinjen na talijanskom nego na francuskom tlu. Ali premda se pribrežno more ne smatra državnim područjem, ipak pripada obalnoj državi vršenje izvjesnih vrhovničkih prava u njegovim granicama. Načelo, po kojem pristoji obalnoj državi vršenje izvjesnih vrhovničkih prava u pribrežnom moru, opravdava se zahtjevima državnoga samoodržanja i sigurnosti, te interesima narodne privrede.[4]

Ova iznimka od općega načela slobode mora ne znači ipak ograničenje samoga načela: Poraba oceana za plovidbu i ribolov na otvorenom moru ostaje slobodna i zajednička svima; svi mogu bez zapreke da i po najudaljenijim krajevima trguju sa svim narodima; svi mogu tjerati ribolov daleko od obala bez ikakove smetnje. — Ocean je dakle slobdan osim ograničene zone, koja oplakuje obale. Samo ova zona je podvrgnuta teritorijalnomu vrhovništvu pojedinoga naroda, koji može isključiti drugi narod; samo ona nije dakle slobodna.[5] U literaturi medjunarodnoga prava podijeljena su mišljenja glede toga. Jedni pisci priznavaju suverenost obalne države u granicama pribrežnoga mora, ali dopuštaju izvjesna ograničenja u vršenju te suverenosti. Drugi opet poriču takovu suverenost, prizna-

[2] Mare territoriale, mare proximum, the maritime belt, la mer cotier, Küstengewässer.

[3] Potanje u mojoj raspravi: More i pravo, Mjesečnik, 1921. br. 6/7.

[4] Hautfeuille izvrsno primjećuje, da bi primjena načela slobode mora na teritorijalne vode značila poništenje faktične osnovke medjunarodne trgovine. Pomorske vlasti lišile bi se neprocjenjivih koristi, što ih one crpe iz svoje trgovine. Ali sve utanačbe o trgovačkim interesima da su bez ikakvih ograničenja priznale pravo, da države vlastitim zakonodavstvom uredjuju odnose teritorijalnih svojih voda t. j. da narodnim zakonima utvrde svoje teritorijalno vrhovništvo (le domaine souverein) nad tim dijelovima oceana.

[5] Perels-a l. c. str. 26.

Digitized by Google

vajući ipak obalnoj državi čitav niz vrhovničkih prava. Po tome i ta suprotna mišljenja vode do istoga posljetka.[6]

II. Granično odredjenje pribrežnoga mora.

Praktična provedba postavljenoga načela zadaje obzirom na opseg i primjenu mu znatne poteškoće. Nužno je stoga, da se odredi, od koje točke na obali pa dokle u more siže granica pribrežnoga mora. U tom se obziru čini razlika izmedju kopnene i morske granice.

1. Kopnena granica. — Morska obala sačinjava doduše prirodnu granicu države. Ali ni sam pojam morske obale nije stalno odredjen. — Dok po rimskom pravu morska obala (litus maris) obuhvaća ne samo prostor medju plimom i osjekom već i dalju površinu, koju prelijeva pri uzburkanom moru najjači val, odredjujući granicu vegetaciji i kulturi tla,[7] dotle se u najnovijem zakonodavstvu, a i u državnim ugovorima, te napose u ribarskim konvencijama označuje najniži vodostaj osjeke granicom izmedju kopna i pribrežnoga mora (la baisse de la basse marée). Prema tome, da li se pribrežno more računa od pruge, do koje siže najveći morski val, ili od osječne pruge, imalo bi se prosudjivati i pitanje, da li se morska obala ima računati u kopnenu državnu oblast ili ne. Englesko državno pravo podvrgava iste geografske površine sada pod valjanost od »lommons law« sada opet pod »admirality« prema tome, da li su pod vodom za slučaj plime ili su suhe.[8]

Kako je ovo pitanje u vezi sa morskom granicom, do koje bi se imalo prostirati pribrežno more, dade se ono najshodnije odrediti prema načelu o stvarnom vladanju nad pribrežnim morem, smatrajući kopnenom granicom onu crtu, sa koje se uvijek može vršiti faktična vlast nad tim dijelovima mora, — dakle prugu obale, do koje se mogu postaviti obalne baterije, a da ih ne ugrozi morsko valovlje ni kod najvišega vodostaja pri buri. Pri tome se ne uzimaju u obzir katastrofalni zapljusi. Inače je sasvim sporedno, da li su baterije tamo i postavljene; — glavno je, da se one mogu tamo sigurno smjestiti. — Razumije se samo od sebe, da ovo načelo može važiti samo ondje, gdje medjunarodne utanačbe ne uzimaju granicom najnižu osječnu prugu. Za ovaj slučaj ne će vrijediti najviša pruga plime pri uzburkanom moru, nego najniži vodostaj osjeke.[9]

2. Morska granica. — Jednako kao kod kopnene granice nije u medjunarodnoj nauci, a niti u državnoj praksi utvrdjeno općenito pravilo, po kojem bi se i sa morske strane odredjivala granična crta

[6] Liszt: l. c. str. 80. op. 12.

[7] Potanje Stanger, Das Meeres-Ufer in Theorie und Praksis — Oesterr. Zeitschrift für Verwaltung, god. 1909. str. 48.; Lucarić, Morska obala i luke, njihova pravna narav i pravno uredjenje. — Mjesečnik: god. 1911. br. 2 i 3.

[8] Rivier l. c. str. 161. ustanovljuje kopnenu granicu kod srednje linije izmedju osjeke i plime.

[9] Kod strmih obala posve nepraktično.

Digitized by Google

pribrežnoga mora i tim utvrdilo njegovo prostranstvo. Po samoj suštini, svrsi i karakteru pripadnosti prirodno je, da se pribrežnim morem smatra onaj dio otvorenoga mora, nad kojim može obalna država da trajno gospoduje sa svojih obala. Najefektivnije sredstvo za vršenje faktične vlasti sa obale nad tim dijelom mora jesu obalne baterije, pa one doista i služe mjerilom za odredjenje krajne morske granične crte pribrežnoga mora: Kako daleko sežu obalni topovi, tako daleko seže i pribrežno more. Načelo o dosegu topovskoga metka zastupano je u nauci počevši od Grotija, a napose od Bynkerschocka, koji ga je izrazio riječima: »Generaliter dicendum esset: potestas terrae finitur, ubi finitur armorum vis.[10] Sa dometom obalnih baterija isporedjuju neki (kao Stoerk) i svaku stalnu javnu uredbu na kopnu, kojoj je svrha, da odredjuje odnose na moru ili da nad njim vrši nadzor. — U novijem zakonodavstvu pomorskih država — napose engleskom —, u različitim državnim ugovorima, napose ribarskim konvencijama, u očitovanjima neutralnosti, u japanskim osudama o morskom plijenu od god. 1904. i 1905. i sličnim državnim aktima pojedinih vlada, odredjuje se daljina pribrežnoga mora na tri morske milje.[11] To se računa od najnižega vodostaja osjeke.

Članak II. ugovora[12] od 6. svibnja 1882. medju državama oko Sjevernoga mora o policijskom uredjenju ribolova u Sjevernom moru izvan pribrežnoga mora odredjuje: »Ribari svakoga naroda neka imadu isključivo pravo baviti se ribolovom u daljini od tri morske milje od najniže vodne granice uz čitavu obalu svoje zemlje i uz otoke i prudove, koji pred njom leže«.[13] Daljina od tri morske milje usvojena je i u ruskom pravilniku o morskom plijenu od god. 1869., u engleskom Territorial Waters Jurisdictions Act od g. 1878. Nju je priznala i konvencija[14] od g. 1888. glede suškoga prokopa, koja u čl. IV. kaže: »Pošto morski prokop u smislu ustanova čl. 1. ostaje za vrijeme rata slobodnim prolazištem i za ratne brodove zaraćenih vlasti, sporazumno uglaviše vlasti-potpisnice, da se nikoje ratno pravo niti bilo koji neprijateljski ili takav čin, kojim bi se priječila slobodna plovidba u prokopu, ne smije vršiti u prokopu i po njegovim ulazištima kao što niti u opsegu od tri milje od ovih ulazišta — i to niti onda, ako bi jedna od zaraćenih vlasti bila otomanska država«. — U prijateljskom, trgovačkom plovidbenom ugovoru[15] izmedju Njemačke i Meksika od 5. pros. 1882. odredjena je granica pribrežnoga mora na tri velike morske milje, no ona se odnosi samo na

[10] Disertatio de dominio maris od god. 1702.

[11] 60 morskih milja ide na jedan ekvatorski stupanj, 4 na jednu geografsku milju, 3 na t. zv. veliku morsku milju (marine leagne 5.555 5/4 met.; jedna morska milja = 1852 met.)

[12] R. G. Bl., god. 1884. str. 25.

[13] Ovaj ugovor prihvatile su: Njemačka, Belgija, Danska, Francuska, Velika Britanija i Nizozemska, ali ne i Norveška.

[14] Zak. čl. XX.: 1889. — Zbor. od god. 1889. br. 49.

[15] R. G. Bl. od god. 1883. str. 247.

Digitized by Google

vršenje carinske kontrole, ali ne i na druga pitanja medjunarodnoga pomorskoga prava. Inače nije Njemačka priznavala nikada odredjene granice van u konvenciji od g. 1882. za ribolov u Sjevernom moru izvan pribrežnih granica. Ali je tu daljinu prihvatio ipak njemački pravilnik o morskom plijenu od god. 1909. Mirovna haaška konferencija od god. 1907. nije se bavila pitanjem graničnoga odredjenja pribrežnoga mora. Jedino je kod rasprave konvencije o polaganju podmorskih mina na udar bilo u početku prihvaćeno pravilo, da se ove mine ne smiju polagati dalje od tri milje od obale i otočja, računajući od najniže osječne pruge, ali je kod konačne redakcije te konvencije i ovo ispušteno.

Po tome se daljina od tri morske milje može uzeti za normu partikularnoga, ali ne i općega medjunarodnoga prava. Ove daljine drže se složno Engleska, Francuska i Sjedinjene države no samo kod morskoga ribolova. Ali se ova daljina nije inače nikada ni izrijekom ni mučke ni postojanom državnom praksom uzela za opće pravilo u medjunarodnom pomorskom pravu. Nastala je očevidno onda, kada se htjelo doseg topovskog metka brojevno izraziti i time ovomu inače nesigurnom mjerilu dati što pouzdaniji obim. Zato se često sve ove udaljenosti i identifikuju. — Čl. 21. ruskoga pravilnika o morskom plijenu od god. 1869. kaže: Pod slobodnim morem razumijevaju se vodena područja, koja stoje izvan dosega topovskoga metka ili izvan triju morskih milja.« Tako i dekret[16] austr. dvor. kancelarije od 23. kolov. 1846. br. 26.360 veli, da se pod izrazom: »distanza di un colpo di cannone« imade razumijevati daljina od tri morske milje. Ali udaljenosti od tri morske milje može se prigovoriti, što se ona danas više ne podudara sa dometom modernih dalekometnih topova, koji nose mnogo dalje, usljed čega nije ni granica pribrežnoga mora stalna.

Pitanjem graničnoga odredjenja pribrežnoga mora bavila se osobito »Association por the reform and codification of the law of nations« i »Institut de droit internationale.« Potonji je na kongresu u Parizu god. 1894. donio čitav niz pravila o pribrežnom moru izjavivši, da bi se pribrežno more moralo protezati na šest morskih milja od pruge osječne obale i to duž cijele obale; jedino da bi u ratu imala neutralna država pravo, da po izjavi o neutralnosti ili iza naročitoga saopćenja proširi svoju neutralnu zonu do one granice, koju dosižu obalni topovi.[17] Tim je doduše dana auktoritativna osnovka za rješenje toga pitanja, koja je osnovana i na praktičnim pogledima, ali dosada nije imala praktičnoga posljetka. Njom je napuštena misao o jedinstvenoj zoni za vršenje vrhovničkih prava u granicama pribrežnoga mora te za zaštitu pribrežnoga ribolova sa neutralnom zonom, koja je od potrebe, da se neutralna država osigura za vrijeme rata. Kod kasnijih zaključaka Instituta pobijala se ta granica, jer da neutralne vlasti ne bi i onako mogle da u tako

[16] Raccolta: Knjga I., str. 10.

[17] Čl. II. i IV. pravilnika.

Digitized by Google

ogromnim vodenim područjima vrše svoje dužnosti, što im ih nameće stroga neutralnost.[18]

Bilo je i konkretnih prijedloga izmedju pojedinih država, da se granica pribrežnoga mora odredi općenito obavezno. Tako su za američkoga gradjanskoga rata, kada su topovski metci padali na britsko tlo, izmijenjene note izmedju tih vlasti o prostranstvu neutralne zone, — ali bez posljetka. I Nizozemska je htjela u god. 1895. oslonom na zaključke Instituta da izazove zaključak medjunarodnoga kongresa o tom, da bi se granična crta pribrežnoga mora odredila na šest milja, a u slučaju rata da bi se neutralna zona proširila na dvanaest milja, — ali bez uspjeha. Po svemu vidimo da pribrežna granica nije ni s kopnene a ni s morske strane jednolično medjunarodno utvrdjena.

Kraj nestašice jedinstvenoga medjunarodnoga odredjenja daljine pribrežnoga mora prepušteno je svakoj državi, da je odredi do dohvata svojih topova ili inače. Svaka obalna država može da ustanovi i užu granicu, a može je odmjeriti i različno za vršenje pojedinih svojih vrhovničkih prava. Tako je u Engleskoj i Americi ustanovljena carinska zona na četiri engleske milje (4 leagnes = 12 morskih milja). A i u najnovijim ugovorima i narodnim zakonima (talijanski zakon od 16. lipnja 1912.) često se ta udaljenost proširuje na deset milja. Francuski dekret od 18. listopada 1912. odredjuje ju na šest milja, a talijanski dekret od 4. veljače 1913. na dvanaest milja za carinsko područje Tripolisa. Nordijske države držale su se od uvijek udaljenosti od četiri milje. U svjetskom ratu Njemačka im ju je osporila. Tako se je u povodu zapljene norveškoga parobroda »Thorunn« na 17. svibnja 1917. s njemačke strane isticalo, da se nasuprot norveške tvrdnje, da je taj parobrod zaplijenjen unutar neutralne zone od četiri morske milje, konstatuje, da je ta zapljena izvršena izvan pribrežne granice od triju milja. Njemačka da nije nikada priznala neutralne zone od četiri milje, kako si ju svojata norveška vlada, nego da se je uvijek držala medjunarodno priznate granice od tri morske milje.

Razumijeva se, da je pribrežnu granicu moći na izloženi način postavljati samo ondje, gdje se pribrežne vode izravno nadovezuju na otvoreno more ili gdje se bar suprotno otočje nalazi u vlasti iste obalne države, čije su i kopnene obale. Drukčije je, kada nasuprot obala jedne države stoji otočje strane koje države sa područjem svojih pribrežnih voda. Tu se odredjuje onda pribrežna granica linijom, gdje se sijeku obe granice, kopnena i otočna pribrežna granica, ako je širina mora tu manja od šest morskih milja. Tako se primjerice nasuprot obala hrvatskoga i dalmatinskoga Primorja steru čitavi lanci otočja sa svojim pribrežnim vodama. Tu se nadovezuje pribrežno more, koje je uz hrvatsku i dalmatinsku kopnenu obalu na pribrežne vode pojedinih ostrva, zatim opet na pribrežne talijanske vode, koje su uz otočja, što su dosudjena Italiji, a iza ovih voda

[18] Annuaire, god. 1906. str. 123 : 367; — Einicke, Rechte und Pflichten der neutralen Mächte im Seekriege, Tübingen 1912, str. 53.

Digitized by Google

dolazi istom otvoreno more. Pribrežna granica iznosit će tu mjestimično i na desetke i više morskih milja, računajući od hrvatske ili dalmatinske kopnene obale. Slično je bilo i prije, kada je nasuprot obala hrvatskoga Primorja stajalo vodeno područje kvarnerskoga otočja, koje je tada još spadalo pod Austriju. Tu se je onda hrvatsko pribrežno more nadovezivalo na austrijske pribrežne vode toga otočja. Granicom izmedju tih vodenih područja uzimala se njihova srednja linija, gdje širina obih mora nije iznosila šest morskih milja.

Ovo pitanje je od osobite važnosti za utvrdjenje carinske zone kao i pribrežnoga ribolovnoga područja. Ribolov na otvorenom moru izvan pribrežnih granica bit će mjestimično preko talijanske pribrežne granice s onu stranu talijanskoga otočja.[19] Naprotiv će pribrežni i obalni ribolov obuhvaćati sve pribrežne vode u opsegu, kako su gore ustanovljene. Razumijeva se, da u ovakovim slučajevima nisu isključeni sukobi prava ili interesa, kada pribrežna oblast jedne države zadire u isto takvu oblast druge strane države, pa se stoga i mogu ukloniti jedino naročitim medjunarodnim utanačbama, u koliko njihovo uredjivanje ne pada isključivo u okvir narodnoga zakonodavstva.

Kod zatvorenih zaliva, t. j. takovih, koji su okruženi obalama jedne te iste države, a ulazom u nje gospoduje potpuno obalna država, počinje pribrežno more ondje, gdje završuje zatvoreni zaliv ili zaton. Granica unutrašnjeg dijela zaliva ustanovljuje se obično tako, da se u misli povuče pravac s jednog brijega na drugi na takovoj širini zaliva, da do sredine tog pravca mogu dometnuti obalne baterije, namještene na oba brijega; iza ovog pravca prema kopnu pruža se zatvoreni zaliv, a ispred njega prema otvorenom moru pribrežno more. To je po prvi put izrečeno u čl. IX. englesko-francuskoga ugovora od 2. kolovoza 1839. o ribarenju po kanalima. U čl. III. pravilnika Instituta za medjunarodno pravo veli se: »Kod zatona i zaliva proteže se pribrežno more prema vijuganju i krivudanju obale osim slučajeva, kada se ono odmjeruje ravnom prugom, koja se zamišlja u dijelu, koji je najbliži ulasku zatona i gdje udaljenost izmedju obe obale ne premašuje dvanaest morskih milja, ako veća udaljenost nije utvrdjena mjesnim običajima i vjekovnom praksom.«

Ali niti glede ovih vodenih područja ne postoji saglasnost u medjunarodnoj nauci, a ni u praksi država, jer se nekim često oduzima bez obzira na njihovo prostranstvo i prirodni smještaj i značaj pribrežnoga dotično slobodnoga mora, te se ona uzimaju naprosto za područne ili unutrašnje vode t. j. takove, koje se poput suhozemnoga područja smatraju sastavnim dijelom državnoga područja. Tako si prisvaja Engleska isključivo pravo i na Islandsko more kao i na prokope: Sv. Jurja, Bristolski i Sjeverni (t. z. narrow seas i adjoing seas), ali joj tih zahtjeva nisu priznale druge države, pa i u nauci se pretežno osudjuje.[20] Engleska traži isključivo za sebe takodjer vo-

[19] Sravni Dr. Edo Lovrić, Ribarstvo na moru. — Mjesečnik, god. 1921. br. 8.

[20] S t o e c k, str. 512., veli, da su svi zahtjevi obalnih država donekle ublaženi kod engleskih i američkih pisaca naukom o t. zv. »of innocent use« (staro

Digitized by Google

dena područja izmedju rtova (headlands) smatrajući ih za područne vode. Slične zahtjeve stavljaju i Sjedinjene američke države za zatone na sjevero-američkoj obali (n. pr. delavarski zaton). Neki pisci dapače dopuštaju, da se vrhovnička prava Sjedinjenih država na sjeverni dio meksičkoga zaliva protežu do crte od južnoga rta Floride pa do ušća rijeke Missisipi, dakle na kojih 900 kilometara.

III. Pravni položaj obalne države u njezinom pribrežnom moru.

Kako obalna država vrši nad pribrežnim morem i u njegovim granicama izvjesna prava, koja izviru iz njezina vrhovništva, dade se njezin pravni položaj u tom moru svesti u glavnom na slijedeća pravila:

1. Sama narav pribrežnoga mora, njegov savez s otvorenim morem kao i potreba medjunarodnih odnosa donosi, da se prolazak pribrežnim morem u mirno doba, a načelno i u ratu ne smije kratiti trgovačkim ni ratnim brodovima inostranih vlasti, a niti vezati o kakove daće. Ovo načelo o slobodnom prolazu moći je izmijeniti samo naročitim uglavama. Tako je čl. 29. berlinskoga ugovora[21] bilo odredjeno, »da luka barska i sve Crnoj Gori spadajuće vode ostaju zatvorene ratnim brodovima sviju naroda.« Medjutim je bilo ovo ograničenje dokinuto utanačbom od 9. travnja 1909., te je iste godine francuska ratna mornarica prvi put pristala u tim vodama i bila u Baru službeno dočekana. — Člankom IX. pariskoga ugovora[22] od 30. ožujka 1856. bio je radi neutralizovanja Crnoga mora zabranjen prolaz njime ratnim brodovima sviju naroda, što je kasnije londonskim ugovorom od 13. ožujka dokinuto. — Spor izmedju Čili i Argentine glede utvrdjenja Magelhaenske ceste riješen je ugovorom od 13. srpnja 1881. tako, da je neutralizovana ova cesta i zastavama svih naroda osiguran slobodan prolaz.

Inače se osim u morskoj nevolji ne smiju strani državni brodovi zadržavati u pribrežnim vodama bez posebne dozvole dotične obalne države. Trgovački brodovi padaju za taj slučaj načelno pod teritorijalnu vlast dotične pribrežne države. — U medjunarodnoj nauci općenito se drži, da dopuštanje slobodnoga prolaza pribrežnim vodama ne vrijedja još ni strogi pojam neutralnosti. Ali se s druge strane priznaje neutralnim vlastima pravo, da zabrane ratnim brodovima ulaz u svoje pribrežne vode. Tako je za američkoga gradjanskoga rata zabranila Engleska na 31. siječnja 1862. radi učestalih povreda neutralnosti ulaženje i boravak u vodama Bahama-otočja. Za rusko-japanskoga rata zabranila je danska izjava o neutralnosti pristup u podružne vode (eaux interieurs) južno od Seelanda, te ga i zatvorila podmorskim minama. U naredbi od 16. srpnja

pravo: usus innoxii transitus, pasagii inoxii), kako ih je Vatel postavio, a Twis dalje proširio, razlikujući: the produse of the sea i the use of the sea for purpose of navigation.

[21] Zak. čl. VIII.: 1879., — Zbornik ug.-hrv. skupnih zakona god. 1879. br. 7.

[22] Zemalj. vlad. list, god. 1856. br. 68.

Digitized by Google

1893. o pripuštanju i postupanju s ratnim brodovima prijateljskih država na austro-ugarskim obalama[23] pridržala je bila bivša monarhija sebi »pravo, koje pripada svakoj suverenoj državi, da pridolazak stranih ratnih brodova na vlastitim obalama prema okolnostima i sasvim zabrani.« Institut za medjunarodno pravo u svojim zaključcima od god. 1894. (regime de la mer territoriale) u čl. V. priznao je svim brodovima bez razlike pravo nesmetanoga prolaza (»passage inoffensif«) pribrežnim vodama, izuzevši slučajeve rata, kada zaraćene vlasti imadu pravo, da uredjuju, a do potrebe da u obranbene svrhe i zatvore ta mora, te izuzimljući pravo neutralnih vlasti, da uredjuju prolaz ratnih brodova svih naroda.

Einicke[24] ne odobrava ovo nejednako postupanje, pri kojem zaraćene vlasti mogu zabraniti prolaz svojim pribrežnim morem, dočim se neutralnim priznaje samo pravo, da ga uredjuju. Ako se ovo pravo slobodnoga pribrežnoga prolaska ne može održati nasuprot zaraćenih vlasti, onda da nije shvatljivo, zašto bi ga se morao držati neutralac. Interesi morske plovidbe za obojicu su jednako važni, a potreba obrane vrijedi jednako i za neutralce. Pojam t. z. naoružane neutralnosti upravo donosi, da se i neutralnim vlastima prizna pravo, da mogu svoje pribrežne vode do potrebe zatvoriti minama ili kako drukčije.

Teže je pitanje prolaza unutrašnjim vodama — prokopima i morskim tjesnacima — u koliko to pitanje nije riješeno medjunarodnim ugovorima. Tako je n. pr. slobodan prolaz sueškim prokopom osiguran u miru i ratu za brodove svih zastava konvencijom od 29. listopada 1888. Prokopi, koji su sa obje strane okruženi suhozemnim područjem iste države, stoje pod njezinim isključivim gospodstvom, pa se stoga njoj ne može poreći pravo, da ne brani prolaz kroz njih.[25] Ovo pripominjemo samo nuzgredno, jer za ova vodena područja i onako vrijede druga načela a ne ona, koja važe za pribrežna mora.

U vezi s naukom o slobodnom pribrežnom prolazu stoji i proglašenje dijelova mora t. z. ratnom zonom ili ratnim pojasom (opasna zona, morski zapor, Seesperre, military area). Ovom su ratnom mjerom, nepoznatom prije u nauci i u državnoj praksi, proglašena prvi put u svjetskom ratu ogromna područja i slobodnoga mora pogibeljnima za prolaz. Po svojem prostornom obimu ratni je pojas uži od morskoga ratišta, jer ovo obuhvaća ukupno vodeno područje protivnikovo kao i otvoreno more, dok se ratni pojas ograničuje na točno odredjene zone mora. Ratna stranka proglašenjem izvjesnih dijelova mora ratnim pojasom upozoruje, da se radi tamo položenih mina, krstarenja ratnih brodova i podmornica izvrgava svaki brod na prolazu takvim područjem pogibelji, da bude potopljen. Dne 3. studenoga 1914. proglasio je engleski admiralitet Sjeverno more za »military area«, jer da se njemačke mine nalaze razasute po otvo-

[23] Annuario marittimo, g. 1894., II. dio, str. 93.

[24] C. str. 158.

[25] Rusko-istočno ratno brodovlje na svom putu na istočno-azijsko ratište u god. 1904. nije prošlo prokopom cara Vilima nego Skagerakom i Kattegatom.

Digitized by Google

renom moru na glavnom trgovinskom putu od Amerike naprama Liverpoolu u pravcu spram sjeverne Irske. Brodovima svih zastava, koji kane putovati prama Norveškoj, Istočnomu moru, Danskoj ili Holandiji savjetovano je, da idu engleskim kanalom i doverskim tjesnacem, gdje da će dobiti dalje upute. — Njemačka je 1. veljače 1915. proglasila ratnom zonom vode oko Velike Britanije i Irske s time, da će potapljati sve trgovačke brodove, zatečene u tom pogibeljnom pojasu, te opomenula brodove svih zastava, da izbjegavaju ove vode. Iza toga slijedila su engleska represalija, koja su podvezala cijeli neutralni promet s Njemačkom te organizovala gospodarski rat. Na to je Njemačka objavila pooštreni podmornički rat. Radi razlikosti u shvaćanju načina vodjenja podmorničkoga rata ušle su napokon i Sjedinjene države u svjetski rat (6. travnja 1917.), čime je prestalo svako dalje raspravljanje o podmorničkom ratu.[26]

Sa gledišta pozitivnoga medjunarodnoga prava je dvojbeno, da li se može smatrati dopustivim, da se poljima mina zatvaraju vodena područja, u kojima se ne vrše bojna djela, niti se kane neposredno preduzimati. Pretpostave blokade manjkaju, jer se tim zatvara slobodan pristup k neutralnoj obali. Osim toga ovakovo zatvaranje daleko premašuje one pogibelji, kojima je morska plovidba izvrgnuta u ratnom operacionom području. S druge se strane opravdavala uporaba podmornica kao novoga ratnoga sredstva kod provodjenja morskoga zapora i onda, kada se one ne rabe poput represalija, — time, što je i zatvaranje mora s minama dozvoljeno i to ovo potonje bez svakoga prostornoga ograničenja u pretpostavi, da su neutralne vlasti pravovremeno upozorene na opasna mjesta, gdje su mine položene.[27] Brodovi, koji se uza sve to upute u tu opasnu zonu, da nose sami posljedice,[28] — ratne stranke da ne jamče za eventualne štete. Pravno da se ne može razlikovati, ako se automatske mine na udar zamijene ili upotpune s podmornicama. Kao što mina ne opominje, tako ne treba — u pretpostavi, da je izdana generalna notifikacija — niti to, da se još posebice opominju neprijateljski ili neutralni trgovački brodovi u zatvorenom okolišu prije napadaja po podmornici. Načela o krstaškom ratu da ne mogu vrijediti i za zatvorena područja; tko njima plovi, čini to na vlastitu pogibelj. — Do stvarne odluke glede podmorničkoga rata nije došlo u svjetskom ratu. Prednosti, kojima se Njemačka nadala od toga rata, kao i bojazni Engleske, da se ne ugrozi njezin gospodujući položaj na moru, bile su takove naravi, da nijedna strana nije htjela popustiti. Pitanje o pravu ili nepravu sasvim je bilo potisnuto iščekivanjem na kopneni uspjeh Njemačke, da pobjedi, a Engleske, da održi svoj položaj kao prve velesile na moru.

[26] Sravni napose: notu Sjedinjenih država od 10. lip. 1915., njemačku notu od 8. srpnja 1915., američku notu od 16. trav. 1916., njemačku notu od 5. svib. 1916. i aide-memoire austro-ugarski od 5. ožuj. 1917.

[27] T. zv. generalna notifikacija, — VIII. konvencija od 1907.

[28] Engleska nota od 3. stud. 1914.

Digitized by Google

Nauka o slobodnom neutralnom pribrežnom prolazu kao i samo načelo o slobodi mora znatno je oslabljeno uvodjenjem tih novih ratnih mjera. Prema novinskim vijestima od 10. siječnja 1922. prihvatio je pomorski odbor washingtonske konferencije jednodušno rezoluciju protiv uporabe podmornica protiv trgovačkih morskih brodova. Tu bi se imala i na podmornice protegnuti ratna pravila o krstaškom ratu, a tim i ustaljena načela medjunarodnoga pomorskoga prava o zaustavi i pretrazi trgovačkih brodova.[29] — Izložena načela o pribrežnom prolazu vrijedit će i za pribrežni zračni prolaz hydroplana i drugih zračnih vozila.[30]

2. Obalnu (okrajnu) plovidbu (Küstenfrachtfahrt — cabotage maritime) može obalna država zabraniti inostrancima, a pridržati je isključivo za svoje državljane. Engleska, Belgija, Bugarska, Rumunjska, zatim većina južno i srednjo-američkih država dale su u tom potpunu slobodu; inače se ona naročitim ugovorima dopušta inostranim državama samo uz pretpostavu uzajamnosti.[31] Obalna plovidba sastoji se u plovidbi s jedne tačke na obali jedne države k drugoj obalnoj točki iste države, a roba natovarena u jednoj luci iskrcava se u drugoj luci iste države.[32] Po tom ne spada ovamo plovidba medju materom zemljom i kolonijama, premda se i potonja gotovo redovno pridržava za narodne brodove. Tako je francuski zakon od god. 1889. dozvolio samo brodovima franceske zastave, da mogu slobodno ploviti izmedju franceskih i alžirskih luka. Australski plovidbeni zakon od 24. prosinca 1912. opet je zabranio plovidbu izmedju australskih trgovačkih luka svim subvencioniranim stranim parobrodarskim društvima osim engleskih. — Za kolonijalnu trgovinu izmedju matere-zemlje i naseobina, kada je ova samo za rata dozvoljena stranim državljanima, vrijede još i danas pravila od god. 1756.,[33] pa po tom gubi takav brod svoje inače neutralno svojstvo.

Od obalne plovidbe razlikuje se t. z. postepena plovidba (commercio d' escala — Staffelfahrt). Pod njom se razumijeva postepeno iskrcavanje tereta, doveženoga iz inostranstva, po raznim lukama iste države. Ova se vrst plovidbe dopušta stranim brodovima

[29] Sravni čl. 48. do 45. te čl. 63. londonske deklaracije od g. 1909.

[30] Sravni čl. 313.—320. verzaljskoga mira od 26. lip. 1919. i savezne ustanove naknadnih mirovnih ugovora.

[31] U čl. II. akta o Kongu od 26. velj. 1885. dopušteno je brodovima sviju naroda slobodno obalno brodarenje (cabotage maritime et fluvial). Plovidba uz austro-ugarske obale bila je u nečem pridržana za vlastite državljane; sravni: obznanu središnje pomorske oblasti u Trstu od 9. siječ. 1839., br. 218 i obznanu gubernija u Ausro-Ilirskom Primorju od 7. ožuj. 1845. br. 5143. — Raccolta, I. str. 1.

[32] Obalnu plovidbu uredjuje u nas naredba ministarstva pomorskoga od 29. srp. 1863., kojom je na korist trgovačkih brodova privremeno proširena pruga maloga obalnoga brodarenja (cabotage), i zak. čl. XVI.: 1879. o registriranju trgovačkih morskih brodova.

[33] Sravni čl. 57. londonske deklaracije od 1909. god.

Digitized by Google

i bez naročitoga ugovora. Ali obično sadržavaju glede nje trgovački i plovidbeni ugovori naročite ustanove.[34]

3. Obalna država imade isključivo pravo na plodove mora. Ribolov, školjke, biser, spužve, morska trava i slično pripadaju u cijelom opsegu pribrežnoga mora samo i isključivo obalnoj državi. Twis veli, da je postojana praksa evropskih naroda utvrdila neograničeno pravo svakoga naroda na ribolov u njegovim pribrežnim vodama unutar jedne morske milje od odsječne pruge. Pri tom on razlikuje plodove mora i uporabu mora za svrhe plovidbe, smatrajući more u pogledu plodova, da se može iscrpljivati, čime se opravdava i medjunarodno priznati pridržaj ribolova uz obalu (t. j. unutar pribrežnih granica) samo za vlastite državljane. — U Sjedinjenim državama, u Portugalu i Grčkoj slobodno je ribarenje uz obale, dočim je zabranjeno u Njemačkoj i Nizozemskoj. Ribolov uz obale bivše Austro-Ugarske dopušten je bio jedino Italiji — ali uz ograničenje, da je na jednu morsku milju od obale pridržan samo za obalne žitelje, dakle joj je bio koncediran pribržni ribolov u drugoj i trećoj morskoj milji od obale. Ova povlastica nije bila doduše priznata talijanskim ribarima u prvom trgovačkom i brodarskom ugovoru[35] sa Italijom od 23. travnja 1867.; dapače se u zadnjoj alineji čl. XVIII. toga ugovora izrijekom isključuje narodno ribarenje.[36] Tek u zaključnom zapisniku[37] dozvoljava se obzirom na mjesne okolnosti i starodrevne običaje, da uz načelo zamjenitosti mogu iznimno i tek na vrijeme toga ugovora državljani obiju država, koji obitavaju na obalama Jadranskoga mora, tjerati ribolov uzduž obale jedne i druge države, ali je ribolov na jednu milju od obale pridržan isključivo za žitelje dotičnih obalnih općina. I zaključni zapisnici k ugovoru od 27. prosinca 1878., ugovoru od 6. prosinca 1878. kao i ugovoru od 11. veljače 1906. ostavili su te ustupke netaknutima, isključivši jedino od toga ribolova lov na koralje i spužve.[38]

Na osnovu t. zv. Kristiania-programa od god. 1910. osnovano je bilo medjunarodno istraživanje Sjevernoga mora uz sudjelovanje Velike Britanije i Irske, Njemačke, Rusije i Finske, Norveške, Švedske, Danske, Nizozemske i Belgije. Svrha mu je bila, da naučno utvrdi fizičke i biološke uvjete razvoju riba i ribljega podmlatka u sjevero-evropskim dijelovima mora. Neposredni povod pako za ovo istraživanje bilo je nenadano nestajanje riba naročito uz obale Švedske i Norveške. Istraživanjem, koje je otpočelo u god. 1912., je utvrdjeno, da se je prelazom sa obalnoga ribolova na ribolov na otvorenom moru uporabom savršenijih ribarskih sprava i motornih vozila, a usljed velike potražnje za ribom u zaledju, otpočelo plač-

[34] Sravni čl. XVII. ugovora s Japanom od 28. listop. 1912., — zak. čl. XIX.: 1913. — Zbor. god. 1914. str. 170.

[35] Zbor. god. 1867. br. 69.

[36] »È fatta eccezione delle stipulazioni del presente trattato pel quello, che riguarda l'esercizio della pesca nazionale.«

[37] Zbor., 1867. br. 71.

[38] Zak. čl. I.: 1879., VI.: 1892., XIII.: 1908., — Zbor. 1879: br: 34: itd:

Digitized by Google

kaški tjerati ribolov, što nužno vodi do uništenja velikoga prirodnoga blaga mora, a time i do uništenja unosnosti ribolova. Tako i rezultati toga naučnoga istraživanja potvrdjuju Twis-ovu motivaciju, kojom opravdava priuzdržaj pribrežnoga ribolova za vlastite državljane.

Ugovor od 6. svibnja 1882. o redarstvenom uredjenju ribolova u Sjevernom moru imade pred očima ribolov na otvorenom moru t. j. izvan pribrežnih granica. Sam je ribolov na otvorenom slobodan, što slijedi nužno već iz načela o slobodi mora. Samo naročitim medjunarodnim utanačbama može se taj ribolov uredjivati ograničenjima, koja su nužna u svrhu njegove zaštite i unapredjivanja. Inače i sam taj ugovor pridržaje pribrežni ribolov isključivo za obalne države. U čl. II. al. 1. toga ugovora veli se: »Ribari svakoga naroda neka imadu isključivo pravo baviti se ribolovom u daljini od tri morske milje od najniže vodene granice uz čitavu obalu svoje zemlje i uz otoke i prudove, koji pred njom leže.«[39]

3. Obalnoj državi pripada redarstvena uprava u pribrežnom moru; ona imade u prvom redu pravo plovidbene policije. Propisi obalne države o morskim znacima, o sprovadjačkoj (pilotskoj) službi, o uklanjaju sukoba medju brodovima na moru kao i o vladanju kapetana poslije sukoba, o davanju pripomoći i spasavanju u morskoj nevolji, o zaštiti podmorskih kabela i slično — vežu sve brodove, koji su na prolazu pribrežnim morem. U članku VII. pravilnika Instituta za medjunarodno pravo veli se: »Pri prolazu narodnim vodama držat će se brodovi i propisa, koje je obalna država izdala radi sigurnosti plovidbe i obzirom na morsku policiju.«

Nadalje pripada pribrežnoj državi carinsko redarstvo a tim i pravo, da strane brodove, sumnjive radi kriomčarenja, zaustavi i pretraži, kao i zdravstveno redarstvo. Ona je vlasna, da i silom iznudi vršenje svojih redarstvenih propisa te da kazni njihove prestupe.[40]

4. Pribrežna država vrši u svojem pribrežnom moru ograničenu sudbenost u gradjanskim i kaznenim stvarima. Ona sudi o protupravnim djelima i pravnim poslovima, koji se dogode u njezinim pribrežnim vodama, ali ne i na tudjem brodu.[41] Isto tako vrši ona i sudbenost u morskim nesrećama, koje se sluče u pribrežnom moru.[42]

[39] Sravni o tom naročitu raspravu: R. de Ryckere, Le regime légal de la peche maritime dans la Mer du Nord — Bruxelles 1901.

[40] Sravni napose: naredbu ug. ministarstva za trgovinu od 24. ožuj. 1884., br. 13.471 (Smrekar, knj. V., str. 1019.); ukaz primorskoga gubernija od 28. trav. 1845. br. 9976, kojim se izdaje pravilnik za ratne brodove u pribrežnim vodama; pravilnik od 16. srp. 1893. o pripuštanju i postupanju s ratnim brodovima prijateljskih država (Annuario marittimo, 1894., II. dio, str. 93.); naredbu ug. ministarstva za trgovinu od 1. ožuj. 1901. br. 10.833/IV. o držanju morskih trgovačkih brodova i jahta spram ratnih brodova i utvrda (Ann. maritt., 1901., str. 403.).

[41] Potanje u mojem članku: More i pravo, Mjesečnik 1921.

[42] Sravni I. i II. bruseljsku konvenciju od 23. ruj. 1910. — zak. čl. I. : 1913. — Zbor. 1913. br. 109.

Digitized by Google

5. U ratu broji se samo pribrežno more ratnih stranaka k ratištu; za pribrežne vode vlasti, koje nemaju udjela u ratu, važe načela o neutralnosti. U takovim se vodama ne smiju izvoditi bojne operacije ili plijeniti trgovački brodovi protivnikovi, a niti se smiju tu pretraživati neutralni brodovi radi sumnje s kriomčarenja. U dužnost neutralne države spada, da odbije ma i silom svaki takov čin. — Ovo isto vrijedi i za zračni prostor nad pribrežnim morem. Ratne stranke ne smiju učiniti ovaj prostor pozorištem kakvih bojnih preduzeća; puštanje zrakoplova u taj vazdušni prostor, da se izvide neprijateljski položaji i kretanja, te da se odašilju vijesti bojnim silama, sadržavalo bi povredu neutralnosti i dužnost neutralne države, da takva djela eventualno i silom odbije. — Pariska konferenca od g. 1911. bavila se je pitanjem o zavedenju jednoličnih pravila za zrakoplovstvo, ali su rasprave ostale bez posljetka. Pojedine su države ova pitanja uredile narodnim svojim zakonodavstvom — tako: engleski zakon od 2. lipnja 1911., francuski dekret od 21. prosinca 1911., austrijska naredba od 20. prosinca 1912. itd.

Iz trgovačkog prava i gradjanskog postupka magjarskoga.

Piše dr. Ernest Diamant, sudac okružnoga suda.

Kao praktičar u Vojvodini hoću da iznesem nekoliko interesantnih stvari iz područja gradjanskoga procesualnoga prava, u koliko se ono odnosi na trgovačke odnošaje. Tu se u prvom redu valja dotaknuti općega odnosa gradjanskoga parbenoga postupka (z. čl. I.: 1911.) prema trgovini. U tom pogledu trgovački stalež i trgovački pravnici ovaj inače velikim veseljem pozdravljeni postupak baš nisu najvećim zadovoljstvom primili unatoč toga, što je postupak, davajući po mogućnosti sigurnost za jedan od temeljnih uslova valjanoga postupka t. j. za njegovu brzinu, time uvelike koristio trgovini, za koju je od veoma velike važnosti, da se kako sporovi, tako i nesporne stvari rješavaju brzo i bez nepotrebnoga zavlačenja.

Njihove tužbe protiv toga postupka idu u prvom redu protiv ukinuća zasebnih trgovačkih sudova i institucije trgovačkih prisjednika. Ne ću da zalazim u raspravljanje pitanje o opravdanosti te tužbe, a pogotovo ne u raspravljanje toga pitanja de lege ferenda u nas, premda je ono dosta aktuelno.* Ipak ističem, da je faktično za vremena važnosti staroga postupka bilo mnogo poteškoća oko sastavljanja senata sa trgovačkim prisjednicima i to osobito u manjim mjestima. Često se onda desilo, da su se prisjednici, neupućeni u odnosnu

* I u beogradskom pravničkom udruženju ovo je pitanje inicijativom kasacijonoga sudije dra. Subotića izneseno.

Digitized by Google

granu trgovačkih propisa, priključili mišljenju sudaca. To naravski nije bilo u prilog garanciji, što se od zbornih sudova traži. I kod usmenoga postupka, kakav je novi madjarski postupak, ta je opasnost još veća.

Važniji su prigovori trgovačkih krugova protiv odredaba gradjanskoga postupka o nadležnosti. Tu napose dolaze u obzir propisi o nadležnosti po mjestu izvršenja ugovora (§ 29. grp.) te propisi o nadležnosti na temelju izvatka iz trgovačkih knjiga (§ 32. grp.). U prvom slučaju ima naime toj nadležnosti mjesta samo, ako se tuženiku može tužba dostaviti u području ili sjedištu suda ili ako se mjesto izvršenja dade ustanoviti iz isprave, dok u drugom slučaju nadležnost važi samo u roku od dvije godine od odnosnoga upisa i to za registrirane trgovce te protiv trgovaca. Mora se medjutim priznati, da su ovi propisi, koji su istinabog trgovcima često nezgodni, bili na opću korist, jer su zapriječili mnoge zloporabe, što su se prije dešavale na tom polju.

Interesantni su dalje slučajevi, kada se vode parnice radi potraživanja, koja zastaruju u roku manjem od tri godine, a parnice miruju. Slučajevi ovi spadaju takodjer većinom u trgovačko pravo (n. pr. §§ 390., 410. i 487. trgovačkoga zakona). U pogledu mirovanja parnica kaže naime § 446. grp., da se nakon tri godine mirovanja (t. j. obostranoga promašenja prihvatnoga ili raspravnoga ročišta) ove parnice imaju smatrati prestalima. Pitanje je sada, da li ovakova potraživanja za vrijeme mirovanja parnice zastaruju ili da li mirovanjem parnice i zastara tih inače u kraćem roku zastarivih potraživanja miruje? Pristaše prvoga mišljenja kažu: Kada parnica miruje, počinje zastara opet da teče. Po njima dakle ova potraživanja za trajanja mirovanja zastaruju. Tome po njima ne smeta ni propis § 446. grp., jer ovaj po njihovom mišljenju govori samo o prestanku parnice, što je pitanje procesualnoga prava, a ne i o vremenu zastare, što je pitanje materijalnoga prava. Naprotiv drugi vele: Svrha kraćega zastarnoga roka može da je samo ta, da netko, protiv koga se neko potraživanje može iznijeti, u tom kraćem roku stekne sigurinoga znanja o tom, da li će se to potraživanje protiv njega iznijeti ili ne, kako bi on bio u položaju, da blagovremeno sa svoje strane učini sve ono, što je potrebno za očuvanje njegovih prava i interesa. Ta je svrha, vele oni, predajom odnosno uručenjem tužbe postignuta. To stanje po njima traje tako dugo, dok parnica uistinu ne prestane. To tim više, što obvezanik uvijek mora da računa sa mogućnosti, da će se parnica za vrijeme mirovanja nastaviti, a napose što to u tom vremenskom roku i on sam uvijek može da traži, kako bi na taj način zaštitio svoje pravo i svoje interese. Svoje mišljenje drže i propisom § 446. grp. potvrdjenim, jer da ovaj propis strankama uvijek pruža neko umirenje, da im pitanje odnosno toga potraživanja kroz cijele tri godine miruje. Faktično jedva ima slučaja, te bi koja stranka u ovakim procesima za trajanja mirovanja, a nakon isteknuća kraćega zastarnoga roka na toj osnovi podnijela bila prigovore. To su mišljenja, koja su glede toga pitanja u ma-

Digitized by Google

djarskoj pravnoj znanosti zastupana, jer zakon u tom smjeru ne sadržaje izričite ustanove. De lege ferenda sa stanovišta madjarskoga privatnoga prava pristaje osnova madjarskoga gradjanskoga zakonika sasvim uz prvo mišljenje, što je svojedobno bilo predmetom mnogoga i uspješnoga napadanja.

Iz toga je područja dalje interesantan već spomenuti propis § 29. grp. On glasi: »Parnice, kojima je predmet priznanje, da li ugovor postoji ili ne postoji, kojima je predmet ispunjenje ili raskidanje ugovora, kao i naknada štete, koja potiče iz toga, što je propušteno ispunjenje ugovora, mogu se pokrenuti pred sudom i onoga mjesta, gdje se ugovor ima ispuniti, ako se iz isprave može ustanoviti mjesto za ispunjenje, ili ako se tuženiku može dostaviti poziv pred sud u području ili u sjedištu suda. Ako ima više mjesta za ispunjenje ugovora, nadležnost odredjuje ma koje mjesto. Što se tiče potraživanja iz poslova na otplate, nadležnost se prema kupcu, koji stanuje u oblasti važnosti ovoga zakona, ne može ustanoviti na osnovu ovoga §.« O tomu se može ovdje raspravljati, premda zakon općenito govori o ugovorima, jer će se u većini slučajeva raditi o ugovorima iz područja trgovačkoga prava. Inače možda nema propisa iz madjar. gradjanskoga postupka, koji bi bio predmetom tolikoga raspravljanja i prepiranja kao § 29. Tako već značenje one riječi »r a s k i d a n j e« ugovora potrebno je da bude tumačeno. Amo valja naime ubrojiti i parnice, kojima se napada važnost ugovora ili kojima se vrši pravo odstupanja od ugovora radi zadocnjenja protivne stranke. Ne spadaju pako ovamo parnice o napadaju u stečaju i izvan stečaja, jer one se ne odnose na raskidanje ugovora, već samo na to, da se ugovoru u stanovitom smjeru t. j. prema vjerovnicima oduzme krepost. »N a k n a d a« može se tražiti kraj izvršenja ugovora, kao što i na mjesto njega; dalje amo spadaju ugovorena kazan, tužba na diferenciju, tužba quanti minoris i t. d. Naprotiv redovito amo ne spadaju tužbe na naknadu radi plateža neduga te bestemeljnoga obogaćenja. Madjarski postupnik govori ovdje o izvršenju »ugovora«, te se u tom razlikuje od njemačkoga i austrijskoga, koji govore o mjestu izvršenja sporne obveze, odnosno o mjestu, gdje tuženi ima da izvršuje. To treba onda i u tom smislu strogo tumačiti, pa ako stranke pojedine ugovorene obveze imaju da izvršuju na različitim mjestima, može tužitelj da bira medju više mjesta nadležnosti. Inače se tom nadležnosti mogu služiti ne samo neposredni kontrahenti, već i njihovi pravni (i to singularni i univerzalni) nasljednici. Toj nadležnosti ima — rekosmo — mjesta, ako se poziv tuženomu može dostaviti u sjedištu odnosno području dotičnoga suda ili ako se mjesto izvršenja može ustanoviti iz isprave. U pogledu potonjega moramo, uzevši u obzir postanak §-a 29. te propise §§ 31. i 32. grp., reći, da nije potrebno, da je to mjesto izrično u ispravi ugovoreno, no da je potrebno, da su kontrahenti bilo u ispravi, bilo usmeno, bilo pak samo i ćutke no svijesno i voljno ugovorili stanovito mjesto za izvršenje ugovora, a to se mjesto iz isprave, prikazane sudu u smislu § 129. grp. dade konstato-

Digitized by Google

vati. Nije dakle dovoljno, ako se to mjesto dade ustanoviti samo uslijed zakonskih propisa ili naravi posla, nije pako potrebno, da je volja stranaka bila uperena na podvrgnuće pod tu nadležnost za slučaj parnice.

Pogrješno biljegovanje u sudbenom postupku.

Piše Ivan Dimitrijević, predsjednik sudbenog stola.

U drugom broju »Mjesečnika« ove godine iznesao je financijalni savjetnik Mirko Renčević pod naslovom »Opažanja iz moje zadnje biljegovne pregledbe« — obične pogrješke, koje je pronašao kod sudova u obziru biljegovanja kod svoje prošlogodišnje nadzorne biljegovne pregledbe. Kako je tom zgodom napomenuo, da bi bilo dobro, da se u ovom našem pravnom glasilu iznašaju takova opažanja pogrješaka u obziru biljegovanja i protumači pravi postupak, te kako uslijed kompliciranosti i sam traži savjeta osobito glede propisa sudbenih postupnika, znanje kojih je takodjer nužno za ispravno biljegovanje pojedinih podnesaka, držim, da je potrebno i sa strane sudaca koju u tom pravcu reći i to tim više, što se to tiče i njihova džepa, jer se po čl. 126. toč. 11. i čl. 131. toč. 13. Pravilnika ministra financija od 20. srpnja 1921. br. 10760 kazne za manjkavo biljegovanje novčanom kaznom a odgovaraju i za štetu, koja odatle nastane za državu. Stoga hoću da nešto doprinesem u svrhu razjašnjenja »Opažanja« redom, kojim ih je fin. savjetnik Renčević nanizao.

1. Pravni se lijekovi doista kod mnogih sudova, kako sam u vlastitoj praksi opažao, pogrješno biljeguju, naročito glede daljih primjeraka. Ovih pogrješaka bilo je više, dok je manipulativno osoblje kod uručbenih i pismarskih brojevnika vodilo brigu o biljegovanju sudbenih podnesaka kod primitka istih, te nebiljegovane uopće ili nedostatno manisalo, jer to osoblje nije bilo upućeno u propise postupnika tako, da bi znalo u kakvim primjercima ima biti pojedini pravni lijek podnešen, te da bi moglo prosuditi, ispravnost biljegovanja. Danas, kada suci kao referenti moraju paziti na ispravnost biljegovanja, jer ne smiju ni jedan podnesak u rad uzeti, ako nije ispravno biljegovan, bit će tih pogrješaka manje, jer sudski postupnici regulišu, kako se imadu sastavljati i podnašati pojedini podnesci pred sudom. S toga ne stoji, da se toga ne bi našlo u gradjanskom parbenom postupniku, pa niti u »Tumaču gradjanskoga parbenoga postupnika« od Rušnova, kako se u »Opažanjima« tvrdi.

Po §. 64. grad. parb. postupnika ima se svako pismo u tečaju kako parnice tako i ovrhe predati dvogubo. Ovo vrijedi kao općenita ustanova i za sve pravne lijekove, u koliko zakon glede pojedinih pravnih lijekova ne ustanovljuje iznimke. Uzevši u razmatranje pojedine pravne lijekove po gradjanskom parbenom postupniku, vidimo, prvo kod priziva, da zakon ne ustanovljuje iznimke, naprotiv da iz §. 327., po kojem ima sudac jedan primjerak od prizivne prijave i od

Digitized by Google

tegoba dostaviti protivniku vidjenja radi, a drugi primjerak otpraviti na drugu molbu, slijedi, da priziv ima biti podnešen u dva primjerka. Isto vrijedi i za previd, jer se po §. 333. sa previdom postupa posve onako kao i sa prizivom, te i za izvanredni previd, jer se po §-u 336. jedan primjerak istoga mora dostaviti protustranci, da podnese svoje protuizvedenje. Kod ništovne žalbe proti osudama vrijedi opet isto, jer po §. 340. vrijede za ništovne žalbe propisi, izdani za priziv i previd i jer zakon kod iste takodjer ne ustanovljuje iznimke. — Jedina iznimka od općenite ustanove §. 64. nalazi se kod utoka, jer se po §. 311. al. 2. ima protivnika utočnika dostaviti samo napis (rubrika). Prema tome imaju se svi pravni lijekovi osim utoka podnašati u dva primjerka, a utok u jednom primjerku i jednom napisu, i dosljedno tome na primjerku, koji ostaje kod sudskih spisa, priljepiti biljeg i za dvopis odnosno napis. Isto vrijedi i za maličnі postupak i za postupak u parnicama smetanja posjeda, glede ništovnih žalba i utoka, jer isti u tom pravcu ne imaju posebnih ustanova, dok prvi u §-u 93., a drugi u §-u 78. ustanovljuje, da se valja držati općenitih propisa o sudbenom postupku u stvarima parbenim, u koliko u tim zakonima ne ima posebnih ustanova.

Što se tiče visine biljegovanja, imaju se napisi biljegovati sa 30 para; a za drugi primjerak držim, da bi se imao biljegovati sa 2 D., a ne samo sa 1 D., jer se po Tbr. 1, čl. 10. zakona o državnoj trošarini, taksama i pristojbama od 27. lipnja 1921. plaća na sve pismene ili protokolarne podneske osim onih, koji su opterećeni naročitom većom taksom. biljegovina sa 2 D., i to bez obzira na broj i veličinu tabaka toga drugoga primjerka.

2. Glede izračunavanja pristojbe za osudu u parnicama kod iznosa preko 5000 K, držim neispravnim računanje, kako se to čini pod toč. 4 »Opažanja«. Pristojbe za osude jesu po §. 12. naredbe br. 20.000-1915. do iznosa od 5000 kruna stalne u progresiji tamo navedenoj tako, da je najviša pristojba od 60 K na 5000 K; dok na iznose preko 5000 K idu po § 13. iste naredbe postotne pristojbe opet u progresiji u tom §-u navedenoj. Po čl. 15. zakona o državnoj trošarini, taksama i pristojbama od 27. lipnja 1920. i čl. 125. pravilnika ministra financija od 20. srpnja 1921. br. 10760 za izvršenje prije spomenutoga zakona sve se stalne pristojbe povisuju kod postupka pred sudom na četverostruki iznos, u koliko te stalne pristojbe nisu članom 10. rečenoga zakona naročitom taksom zamijenjene; dok se ovo povišenje ne odnosi na postotne pristojbe. U onim pak slučajevima kod sudskih pristojaba, gdje se do izvjesnoga iznosa ima platiti stalna pristojba, a preko ovoga iznosa postotne pristojbe, proračunava se postotna pristojba samo na više i dodaje stalnoj učetverostručenoj pristojbi. Ovo je slučaj kod osuda, gdje vrijednost predmeta parnice nadmašuje 5000 K. Ovo je vrijedilo i po članu 11. privremenog zakona o budžetnim dvanaestinama za mjesece od rujna 1919. do svibnja 1920. — o najhitnijim fiskalnim mjerama od 4. travnja 1920. i po odjeljenju V-XXIII. pravilnika ministra financija od 16. travnja 1920. br. 3005 za izvršenje odredaba o taksama rečenoga privremenoga

Digitized by Google

zakona, te po odjeljenju XIII. toč. 2. slovo b) uredbe ministra financija generalne direkcije državnoga računovodstva od 29. rujna 1920. br. 130.000. nakon 1. prosinca 1920., kada je po privremenom zakonu o budžetu državnih rashoda i prihoda sa financ. zakonom za 1920./1921. od 26. listopada 1920. prema oglasu delegata ministra financija od 13. studenoga 1920. br. 28.019. ukinuto povišenje skalnih (ljestvičnih) i postotnih biljegovnih pristojaba, uvedeno po prvospomenutom privremenom zakonu od 4. travnja 1920., te odredjeno, da se od 1. prosinca 1920. ima vršiti naplata skalnih (ljestvičnih) i postotnih biljegovnih pristojaba po postojećim zakonima i po stopama, kako su ove bile prije izvršenoga povećanja.

Ovi su pak pristojbeni propisi služili podlogom kod tumačenja pojedinih pristojbenih propisa u »Opažanjima«, kako se na koncu istih spominje. Samo što se iz ovih starijih pristojbenih propisa nije to tako jasno razabiralo, kako je to razjašnjeno alinejom 2. čl. 15. zak. od 27. lipnja 1921. i toč. 3. čl. 125. pravilnika od 20. srpnja 1921. br. 10760. Prema tome nije izpravno računanje pristojbe u točki 4. »Opažanja« sa danim primjerom, ako je vrijednost parnice 50.474. K onamo, da se nakon zaokruženja na iznos od 50.480 K isti iznos pomnoži sa 1.4% pristojbe, što iznaša 706 K 72 f., pa da se to sve učetvorostruči, prema čemu bi iznašala na navedenu vrijednost parnice pristojba u dinarima 706 D. 72 p.

Ispravno se prema gornjim pristojbenim propisima ima proračunanje izvršiti ovako : Do 5000, za koje se plaća stalna pristojba po §. 12. naredbe br. 20.000 : 1915. od 60 K, ima se ova uzeti četverostruka, dakle 240 K. Glede viška vrijednosti od 45.480 K, za koje se plaća postotna pristojba po §. 13. predspomenute naredbe, ima se jednostruko proračunati postotak, koji je pristojbenim zakonom odredjen. Taj postotak nije medjutim više progresivan, kako je u pomenutom §-u. 13. ustanovljeno, jer su najnovijim zakonom o državnoj trošarini, taksama i pristojbama od 20. prosinca 1921. pod odj. XVIII. postotne pristojbe bez obzira na visinu iznosa povišene na 3%. Prema tome od viška vrijednosti sa 45.480 K pribrojiv istoj onu učetvorostručenu pristojbu od 240 K na vrijednost od 5000 K, iznaša pristojba od osude na vrijednost parnice od 50.474 K, ukupno **1604 K 40 f.**, ili pretvoreno u dinare **401 D. 10 p.**, a ne kako je proračunano pod toč. 4. »Opažanja« **706 D. 72 p.** Ovaj račun bi pak iznašao samo 219 D. 18 p., a ne 706 D. 72 p., kada bi se na višak od 45.480 K računala samo postotna pristojba od 1.4%, koja je vrijedila u vrijeme računanja u »Opažanjima.«

3. Sada da se osvrnemo na pitanje, kada se ima podmiriti biljeg kod uredovanja, koja preduzima sudac i koja se u zapisnik imaju staviti, glede čega je g. kr. fin. savjetnik kod nadzorne biljegovne pregledbe došao u nesuglasje sa pojedinim sucima. Ostati kod tvrdnje, kako se to pod toč. 20. »Opažanja« izvadja, da sudac imade u cijelom svojem uredovanju tako postupati, da svaki korak (sudski čin) bude i unaprijed biljegovinom podmiren, i da se ne smije ni

Digitized by Google

pero zamočiti, dok nije priljepljen biljeg na zapisnik, da se dakle zapisnik ne smije ni započeti, dovelo bi nas predaleko, i moglo bi do dalekosežnih posljedica i velikih materijalnih žrtava za stranke doći, što nikako nije moglo stajati u intenciji zakonodavčevoj.

Uzmimo baš slučaj, koji se pod toč. 20. »Opažanja« navodi, da je stranka došla sudu trideseti dan od dana, kada je doznala za smetanje. Biljega kod svih maloprodavaoca biljega u mjestu nema, te stranka nikako ne može da dodje taj dan do biljega. Sudac ne će da primi tužbu u zapisnik, dok stranka ne prilijepi biljeg. Stranka uslijed toga promašuje rok, odredjen u §-u 1. zakona o smetanju posjeda, i gubi pravo zaštite u svojem posjedu, jer ako iza toga roka podnese tužbu, ima ju sud ureda radi odbiti. Stranka se time sili, da putem skupe i dugotrajne redovite parnice nastoji ostvariti svoje pravo ; a još gore, ako se stranka nije zaštitom sudačkom uzdržala u svom posjedu, može da ju stigne i nenadoknadiva šteta, ako vlasnost hoće utemeljiti lih na naslovu dosjelosti, pa baš prije izmaka roka zakonom odredjenoga za dosjelost bude lišen posjeda.

S toga po mom mnijenju ne stoji, da sudac ne bi smio primiti tužbu u zapisnik, dok nije biljeg priljepljen, nego sudac ne smije u zapisnik primljenu tužbu u rad uzeti, dok nije na istom biljegovna pristojba podmirena, jer i po toč. 11. čl. 126. pravilnika ministra financija od 20. srpnja 1921. br. 10760. činovnik, koji uzme u rad neki od predmeta ili pismena iz ovoga člana, za koji nije dovoljno ili nikako plaćena propisna biljegovna pristojba, ima se kazniti petostrukim iznosom, a predmetom ili pismenom može se smatrati već sačinjeni zapisnik, a ne onaj goli arak.

Na jednaki način se rješava pitanje, nabačeno pod toč. 23. »Opažanja«, kako treba postupati bilo kod suda bilo povjerenstveno na licu mjesta, ako se ima zapisnik sačiniti, a nije prisutna stranka, koja je dužna isti biljegovati. Kada bi kod onoga nazora ostali, da sudac ne smije zapisnik sačiniti, dok nije biljeg na arku priljepljen, do čega bi nas to dovelo. Sudac ima uredovanje provesti na licu mjesta, za koje su već sami povjerenstveni troškovi ogromni, a pozvani su na lice mjesta i vještaci i svjedoci, koje treba takodjer podmiriti. Tužitelj, koji ima zapisnik biljegovati, nije došao. Sudac ne smije zapisnika sačiniti, već se vraća neobavljena posla. Svjedoci i vještaci traže, da se konstatuje, da su oni pristupili na lice mjesta i da zapisnički razvrste svoje pristojbe, da im sud iste može obrediti, a ne mogu, i da hoće, i sami biljegovati zapisnik, jer biljega sobom ponijeli nisu, pošto kao svjedoci i vještaci nisu mogli predviditi, da će im biljeg trebati. — Kada se još uoči, da se u redovitom parbenom postupku dokazi provadjaju nakon usklade spisa, i da strankama stoji sasma od volje, hoće li istom uredavanju prisustvovati, to bi se, ako se ne bi zapisnik smio sačiniti, dok stranka nije unaprijed na arak priljepila biljeg, ista silila, da samo radi toga biljegovanja mora prisustvovati uredovanju i izlagati se troškovima i dangubi, ma da ju postupnik na to ne obvezuje.

Digitized by Google

Ovo nam sve dokazuje, da je tvrdnja u toč. 20. »Opažanja« neosnovana, a razjašnjenje nam u tom pruža i okružnica financijalnoga ravnateljstva u Zagrebu od 28. rujna 1921. br. 65015./1921. III., odobrena rješenjem ministarstva financija generalne direkcije od 22. listopada 1921. br. 46.567. prema okružnici delegacije minist. financija od 30. listopada 1921. br. 27.897./II.—1921. Prema istoj ima se, ako bi se prigodom raspravljanja koji akt imao biljegovati, na biljegovanje obvezani, ako je prisutan, prije potpisa istoga pozvati, da biljege doprinese, pa ako se pozivu još isti dan ne bi odazvao, valja to u aktu konstatovati, a njega po čl. 131. pravilnika ministra financija od 20. srpnja 1921. br. 10760. na uplatu takse i globe presuditi. Ako pak obvezani nije prisutan, valja ga po čl. 126. rečenoga pravilnika pismeno pozvati, te u koliko se ne bude odazvao, valja analogno gornjemu postupati.

Prema tome držim, da nije ni suvišno, kako se pod toč. 16. »Opažanja« tvrdi, da je jedan sudac daleko nakon 6. travnja 1920. zaključivao zapisnike i zapisničke tužbe sa dodatkom »Zaključeno tim, da je stranka pozvana na doprinešenje biljega«, jer tim uredovno konstatira, da je prisutnu obvezanu stranku pozvao kod potpisa zapisnika na biljegovanje, da može odmah proti istoj postupati po čl. 131. rečenoga pravilnika.

Na koncu mi je navesti, da bi suci g. fin. savjetniku vrlo zahvalni bili, kada bi sa »Opažanjima« iz svoje biljegovne pregledbe nastavio, jer bi se time mnogi propisi glede biljegovanja u sudbenim postupcima, koji su uslijed čestih i znatnih izmjena komplicirani i nejasni, razbistrili i nesuglasice u tom obziru, a po tome i materijalne žrtve, kojima su suci uslijed toga izloženi, uklonile.

Prilozi interpretaciji novoga mirovinskoga zakona.*

Piše dr. Stjepan Bosanac, nadzornik za srednje škole.

VII.

Priuzdržaj prava na opskrbu (§ 34.)

Prema ustanovi §-a 34. zakona od 5. kolovoza 1914. o opskrbi zemaljskih namještenika može ban u obzira vrijednim slučajevima činovniku ili službeniku, ako svojevoljno istupi iz službe, a još ne ima zakonskih uvjeta za opskrbu (nesposobnost zbog bolesti, navršeno službeno vrijeme i navršenu šezdesetu godinu života, § 29.), osigurati priuzdržaj prava na opskrbu. Određujući uvjete za ostvarenje pridržanoga prava na opskrbu razlikuje zakon dvije vrste namještenika: 1. namještenike, koji ostavljajući službu

* Vidi »Mjesečnik« 1915. br. 2. i 3., 1917. br. 6., 1918. br. 7. i 8., 1921. br. 8

Digitized by Google

još nisu imali deset godina uračunljivoga službenoga vremena, i 2. namještenike, koji su imali najmanje deset godina uračunljivoga službenoga vremena. Za prvu vrstu namještenika odredjenje zakon, da im se pridržano pravo na opskrbu može ostaviti — ako su i izvršeni ostali zakonski uvjeti — samo iznovičnim namještenjem u službi (al. 2.). — a za drugu vrstu namještenika, da im se pridržano pravo na opskrbu može ostaviti, ako i ne budu iznova namješteni, ali treba da svjedodžbom javnoga oblasnog liječnika dokažu, da nisu sposobni za vršenje službe (al. 3.). U drugoj rečenici al. 4. odredjuje zakon za namještenika, koji ima najmanje deset godina uračunljivog službenoga vremena, a ne bude iznova namješten, da imade s udovicom i siročadi pravo na opskrbu u smislu zakona o opskrbi.

Iz verbalnoga tumačenja ove ustanove izlazi, da takav namještenik imade pravo na opskrbu u svakom slučaju, ako ne bude iznova namješten, dakle i u tom slučaju, ako ga vlast zdrava neće ili ne može da namjesti, kada se prijavi. Iz korelatione sveze al. 4. s al. 2. i prvom rečenicom al. 3. i izmedju druge rečenice al. 4. s drugom rečenicom al. 3. dao bi se logičnom interpretacijom izvesti i taj smisao druge rečenice al. 4., da se ta ustanova proteže samo na namještenika, koji ne može zbog bolesti da bude iznova namješten, s tim više, što se ondje veli: »Takav namještenik može i onda ostaviti — — —«.

Mislim, da se imade prihvatiti ono prvo tumačenje, jer zakonodavac govori u drugoj rečenici al. 4. posve općenito: »Ne bude li namještenik — ponovno namješten — —« bez ikakve restrikcije s obzirom na razlog nenamještenju. To je s tim značajnije, što zakonodavac uvjet namještenja u toj rečenici ne steže restrikcijom prema rečenici drugoj al. 3. (»no svjedodžbom javnoga oblasnoga liječnika dokaže, da nije sposoban za vršenje službe«), dok u istoj rečenici pojam namještenika steže rečenicom: »koji ima najmanje deset godina uračunljivoga službovanja«, premda je ta restrikcija s obzirom na al. 2., gdje je ustanovljeno, da namještenik s manje od deset godina službe može pridržano pravo ostvariti samo iznovičnim namještenjem u službu, i s obzirom na drugu rečenicu al. 3. posve zališna, jer se ne može raditi o drugom nego o onako kvalificiranom namješteniku.

Kada je dakle zakonodavac u rečenici drugoj al. 4. pojmu namještenika izrijekom dodao kvalifikaciju, koja je već jasno sadržana u rečenici drugoj al. 3. (»koji ima najmanje deset godina uračunljivog službovnog vremena«), opravdano bismo prema tehnici njegova izricanja a fortiori imali očekivati, da će i restrikciju ponovnog nenamještenja zbog bolesti, u rečenici drugoj al. 4. ponoviti, ako mu je bila namjera pravo na opskrbu u tom dogodjaju vezati samo na spomenutu restrikciju sadržanu u rečenici drugoj al. 3.

Tako shvaćena namjera zakonodavčeva, da se i onome namješteniku s najmanje deset godina službe, koji je sebi pridržao pravo

Digitized by Google

na opskrbu, a vlast ga zdrava n e ć e ili n e m o ž e da iznova namjesti, dopusti ostvarenje toga prava i bez iznovičnoga namještenja, lijepo se idejno slaže s ustanovom o normalnom postupku (§ 33.), da se namještenik, »koji bude zbog preustrojenja ureda ili službe ili zbog njihova dokinuća ili ma s kojega drugoga razloga stavljen u raspoloživost«, ima prema normalnom postupku u m i r o v i t i, ako je već stekao pravo na mirovinu, i onda, ako nije izvršen nijedan od uvjeta propisanih u točki a) b) c) §-a 29. (n e s p o s o b n o s t z b o g b o l e s t i, navršeno službeno vrijeme i navršena šezdeseta godina života.)

Zakon o zaštiti staraca i starica.

Piše **dr. Stj. Orešković**, odvjetnik.

Otac i ja kao odvjetnici u lijepom hrvatskome kraju, dolazimo često u priliku, da zastupamo bijedne i uboge, ponižene i uvrijedjene, velikim dijelom starice i starce. Pri tom vidimo mnogo i premnogo zla. Borimo se mučnim i beskrajnim parnicama, tražimo zaštitu u kaznenim postupcima, zazivljemo od sudova i oblasti pomoć. I gledamo, s užasom gledamo, kako mnogi starac i starica prije pomoći gine. Za to ne treba ničije lične krivnje. To biva već po samom otegnutom postupku, a i po upornom otporu krivca. Tako se sjećam nesretnoga starca Štefana H. iz P. kbr. 1., koji nakon trpljenja od mnogih godina, nakon očajnih upozoravanja oblasti, poginu ubijen od zeta; osamdesetgodišnjega nesretnika Jure Š. iz K. kbr. 48., koji bježi od kuće i jedva natrag uveden umre od svega zla; jadne starice udove Mare B. iz M. kbr. 5a, koja trpi sedam gladnih godina od vlastitih sinova i snaha; jadnih staraca Mije i Mare N. iz Sv. M. kbr. 2a, koje gladom i zlostavama muči neharni obdarenik, što se zasjeo u njihovu kuću; nesretnih roditelja Mije i Ane R. iz Sv. N. kbr. 16., što im život ogorčuju obdarena kći i zet; preziranoga starca oca M. B. iz P. kbr. 23., koji strada od bahatoga sina i gospodje kćeri. Ovako se samo nižu doživljene žalosti. I uz najveći napor teško je pomoći. A nije isključeno u traženju pomoći naići na rug i pogrdu, na zlobu ili prostotu. Znam, da to ne spada k osobitostima našega naroda, jer mi je poznato, da naš narod hrvatski i srpski i slovenački, uopće sav jugoslavenski, znade da divno poštuje starost. Znam, da je to ustanovila i povijest i folklora; da to divno zasvjedočuju i narodne pjesme, narodne priče i narodne poslovice. Znam ih, koji doista slijede božansku riječ o ljubavi k bližnjemu. I rado priznajem, da naš narod cijeni naročito i oca i majku i djeda i baku i predje, pa da je to divno izrazio i u najvišim izdancima svoje civilizacije, u visokim djelima pjesništva, slikarstva i kiparstva. Stoga mislim, da je sasvim u skladu sa shvaćanjem našega naroda, da se uz djecu i mladež osobito i starce i starice brani oda zla, pa bi bilo sasvim po volji našemu narodu, da p o-

Digitized by Google

stoji zakon o osobitoj žurnijoj i izdašnijoj zaštiti staraca i starica.

Držim, da se tim zakonom ne bi odviše sputavao razvoj jačega, da to ne bi bila zaštita slabijih, koja bi umanjivala jakost rase. A znam, da bi taj zakon davao i ono, što ne može nijedna karitativna akcija: pravne učinke. On bi osobito vrijedio ondje, gdje ne treba milosti, nego samo pravde. I zato osjećam, da takav zakon trebamo. U bezbrojnim pravnim slučajevima ja si ga dnevno želim. I zamišljam si, kakav bi mogao biti. Ne čekam pri tom neizvjesnu budućnost kakvog idealnog komunizma, kolektivizma ili vremena, kad će i bez pravnih propisa vladati ljubav i pravda. Mislim na potrebu današnjice. Želim zakon, koji se što većma oslanja na sadašnji pravni poredak, ali uz to donosi ipak i novo.

Mislim, da ću svoje nazore najbolje izraziti tako, ako odmah priopćim osnovu zakona, kakav si zamišljam. Bit će, sigurno, prigovora protiv mnogih detalja osnove, a bit će ih možda i proti samoj osnovi kao takvoj, čak i protiv potrebe takova zakona uopće. No sve to samo po sebi ne može biti razlogom, da ne prikažem svoj nazor, pogotovo kada je dužnost nas pravnika, da tražimo i pokazujemo sredstva ondje, gdje iz svagdanje prakse teško osjećamo, da manjkaju, pa da ih za to trebamo. Potanje obrazloženje osnove, njezino raščinjavanje i pobijanje eventualnih prigovora prepuštam kasnijemu času i zgodnijoj prilici.

Tekst bi, dakle, zakonske osnove glasio ovako:

ZAKON
O ZAŠTITI STARACA I STARICA.

I. Općenite odredbe.

§ 1. Starcem ili staricom u smislu ovoga zakona smatra se lice nakon navršene pedesete godine života.

§ 2. Kada se radi o interesu starca ili starice, te je starost (§ 1. o. z.) zasvjedočena, dužne su sve javne vlasti i urednici postupati s osobitim pospješenjem. Ako se ogriješe o dužnost toga osobitoga pospješenja, odgovaraju prema propisima svoje odgovornosti. Na svaki podnesak, zapisnik i uopće spis, koji se tiče interesa starca ili starice, valja staviti jasno vidljivu oznaku »hitno radi starosti«.

II. O kažnjivu činu počinjenu proti starcu ili starici.

§ 3. Ako je kažnjiv čin počinjen na štetu ili uz povredu starca ili starice, važi to kod kažnjenja kao otegotna okolnost.

III. O kažnjivu činu počinjenu proti starcu ili starici, kad je počinitelj s njim ili s njom u istom kućanstvu ili u drugoj bližnjoj svezi.

§ 4. Ako je kažnjiv čin na štetu uz povredu starca ili starice počinilo lice, koje je s njim ili s njom u istom kućanstvu ili u drugoj

Digitized by Google

bližnjoj svezi, ima sud u osudi, ako je kazan, koju izreče, djeljiva, osim bezuvjetne kazni, koja se ima odmah nakon pravomoćnosti osude ovršiti, izreći i kazan uvjetnu, dvaput veću, te zaprijetiti, da će se i ova izvršiti, ako osudjenik od vremena izrečenja osude, pa dok proteku tri godine nakon ovršenja bezuvjetne kazni, proti istom starcu ili starici počini novi kažnjivi čin i bude radi njega, makar i nakon toga roka, sudbeno osudjen.

U osudi radi novoga čina ima se izreći, da će se nakon pravomoćnosti ovršiti obe kazni, i prijašnja uvjetna i nova bezuvjetna, osim ako nova bezuvjetna bude takova, da je kraj nje nemoguće ovršiti i prijašnju uvjetnu kazan.

Ako izmakom odgodnoga roka proti osudjeniku teče postupak radi novog sudbeno kažnjivoga čina, počinjenoga proti istom starcu ili starici u vrijeme kušnje, traje kušnja i dalje, dokgod traje taj postupak. A ako u novom postupku bude osudjenik radi novoga čina pravomoćno osudjen, to i nova osuda, i svaka dalja osuda, ima izreći prema istim propisima osim bezuvjetne kazni još i dalju uvjetnu, dvaput veću, kazan te zaprijetiti ovršenjem uz isti odgodni rok. Ako pak vrijeme kušnje proteče, a da osudjenik ne počini proti istom starcu ili starici novi kažnjivi čin, radi kojega bi bio sudbeno osudjen i uslijed toga uvjetna kazan ovršena, smatra se, da uvjetna kazan nije nikada ni bila izrečena.

§ 5. Sud ima u osudi (§ 4. o. z.), kojom izreče kazan, ujedno odrediti pouzdanika uz dužnost, da odmah od vremena izrečenja osude, pa dok proteku tri godine nakon ovršenja bezuvjetne kazni, nadzire dalje ponašanje osudjenika prema starcu ili starici, te sudu o to mizvješćuje prema potrebi, a barem svaka tri mjeseca.

§ 6. Za pouzdanika ima sud odrediti i zavjeriti čestitoga i pouzdanoga, punoljetnoga muža ili takovu ženu, koji ili koja je sa starcem ili staricom iz iste upravne općine, pouzdaničkoj se dužnosti ne odupire, a po svom životu, zvanju i prilikama opravdava nadu, da će svoju dužnost valjano i uspješno vršiti. Glede podesnih osoba imadu sudu davati savjete i obavijesti sve oblasti, poglavarstva, dobrotvorna društva i pojedinci, na koje se sud obrati. Kada sud koga za pouzdanika odredi, imade o tom odmah obavijestiti nadležno općinsko poglavarstvo. Dužnost pouzdanika je počasna i besplatna.

§ 7. Proti osobi odredjenoga pouzdanika mogu sve stranke prigovoriti bilo u pravnom lijeku proti osudi bilo zasebnim prigovorom. Taj prigovor može se podnijeti i nakon toga, što isteče rok redovitoga pravnoga lijeka, sve dok traje dužnost pouzdanikova. Ako prigovori oštećeni ili povrijedjeni starac ili starica, ima sud odmah odrediti drugoga pouzdanika. Ako prigovori osudjenik, vrši do rješenja prigovora svoju dužnost odredjeni pouzdanik. Osudjenikov prigovor može uvažiti i prvi sud, a samo, ako ga on ne uvaži, odlučuje o njemu sud, koji je zvan, da odluči o redovitom pravnom lijeku. Ako povodom prigovora pouzdanik prestane biti takovim,

Digitized by Google

odredjuje prvi sud odmah drugoga pouzdanika. Proti ovome je takodjer dopušten prigovor.

§ 8. Taj pouzdanički nadzor prestaje, ako osudjenik bude povodom pravnoga lijeka od krivnje pravomoćno odriješen; ili kada ne bude odriješen, ako oštećeni ili povrijedjeni starac ili starica ili osudjenik medjutim ne umre; kada proteku tri godine nakon ovršenja bezuvjetne kazni.

Ali ako je medjutim proti osudjeniku zametnut postupak radi novoga kažnjivoga čina, počinjenoga proti istom starcu ili starici, traje pouzdanički nadzor dokgod traje taj postupak. A ako u novom postupku bude osudjenik radi novog čina pravomoćno osudjen, traje pouzdanički nadzor još tri godine nakon ovršenja prijašnje uvjetne i nove bezuvjetne kazni (§ 4., st. 2. o. z.).

§ 9. Ako je pouzdanik zapriječen vršiti svoju dužnost, imade to odmah javiti sudu, ako ikako može. Ako je pouzdanik sam zapriječen to javiti ili ako umre, imade to sudu odmah javiti općinsko poglavarstvo. Čim sud jedno ili drugo sazna, ima odmah odrediti drugoga pouzdanika. I proti ovome je jednako dopušten prigovor.

I sudovi i općinska poglavarstva imadu pouzdanike voditi u strogoj evidenciji.

§ 10. Ako pouzdanik svoje dužnosti valjano ne vrši, može ga sud na to opomenuti. A ako svoju dužnost navlaš povrijedi ili grubo zanemari, ima ga sud odmah svrgnuti sa časti pouzdanika, a radi prekršaja povrede pouzdaničke dužnosti osuditi na globu od 400 K do 4000 K ili zatvor od 8 dana do 6 mjeseci. Proti osudi dopušten je redoviti pravni lijek. Proti svrgnuću sa časti pouzdanika nema pravnog lijeka.

IV. O kažnjivu činu, počinjenu proti starcu ili starici, kada je počinitelj s njim ili s njom u bližnjoj svezi po trajnom ugovornom odnošaju.

§ 11. Ako je kažnjiv čin na štetu ili uz povredu starca ili starice počinilo lice, koje je s njim ili s njom u bližnjoj svezi (§ 4., st. 1. o. z.) po trajnom ugovornom odnošaju, što ga čini darovni ili kupoprodajni ugovor glede nekretnina starca ili starice uz priuzdržaj doživotnoga uživanja ili uzdržavanja za starca ili staricu ili koje drugo protučinidbeno trajno podavanje starcu ili starici, ili tome sličan ugovor, pa bio sklopljen i prije njihove starosti (§ 1. o. z.), onda ima sud u osudi ujedno izreći, da će ugovor biti ništav, ako ga oštećeni ili povrijedjeni starac ili starica u zakonitom roku ništavim izjavi.

Ta uvjetna ništavost ima se izreći i proti nasljedniku ili drugomu pravnomu sljedniku ugovornika, ako počini onakav kažnjivi čin, a sve posljedice te izreke stižu i nasljednike ili druge pravne sljednike osudjenoga.

A ako će se možda uslijed kaznenoga postupka izreći uvjetno ništavim ugovor, na temelju kojega je štogod upisano ili bi se moglo

Digitized by Google

upisati u gruntovnici, ima sud ureda radi, čim se taj kazneni postupak zametne, ili čim i nakon toga za takav ugovor sazna, odrediti i putem nadležnoga suda ondje provesti gruntovnu zabilježbu, da je takav postupak zametnut.

Kada se takav kazneni postupak konačno obustavi ili se odrješnom osudom pravomoćno završi, ima sud ureda radi odrediti i provesti brisanje one gruntovne zabilježbe.

Ali kada se takav postupak obustavi, a da to ne bude uslijed predmnijevane nekrivnje ili nekažnjivosti lica, protiv kojega se je vodio, briše se ona zabilježba tekar onda, ako oštećeni ili povrijedjeni starac ili starica u roku od 14 dana nakon primljene obavijesti o obustavi zatraži, da se postupak radi izreke uvjetne ništavosti nastavi i provede. Taj rok za brisanje ima sud voditi u strogoj evidenciji.

§ 12. Ugovor, koji se osudom izreče uvjetno ništavim (§ 11. o. z.), smatra se, čim ga oštećeni ili povrijedjeni starac ili starica ništavim izjavi, ništavim već od časa, kad je osudjenik počinio onaj kažnjivi čin, radi kojega je sudjen. Ako vrijeme počinjenja kažnjivoga čina nije ustanovljeno, ima se u osudi izreći, od kojega će se časa ugovor smatrati ništavim. O tom odlučuje sud pomnjivo uvažujući sve okolnosti.

I proti toj izreci mogu se stranke žaliti bilo u pravnom lijeku proti osudi bilo u istom roku zasebnim prigovorom. I o tom prigovoru odlučuje sud, koji je zvan, da odluči o redovitom pravnom lijeku.

Od časa ništavosti ugovora, koji se pravomoćno ustanovi, nastupaju sve gradjansko-pravne posljedice te ništavosti.

§ 13. Ako je na temelju ugovora, koji se osudom izreče uvjetno ništavim (§§ 4., 11., 12. o. z.), štogod upisano ili bi se moglo upisati u gruntovnici, ima sud ureda radi, čim osudu izreče, odrediti i putem nadležnoga suda ondje provesti uz brisanje zabilježbe zamenutog postupka zabilježbu izrečene uvjetne ništavosti.

Ako bi uslijed ništavosti ugovora prema postojećim propisima dozvoljiva bila kakova ovrha, ima presudni sud, čim se osuda izreče, na zahtjev oštećenoga ili povrijedjenoga starca ili starice dozvoliti, a nadležni sud provesti ovrhu do osiguranja.

Ako bi se uslijed ništavosti ugovora imao starcu ili starici ustupiti posjed, ima presudni sud, čim osudu izreče, na zahtjev oštećenoga ili povrijedjenoga starca ili starice dozvoliti, a nadležni sud provesti zaštitnu sekvestraciju onoga, što bi se imalo ustupiti. Ta sekvestracija ima samo svrhu zapriječiti, da osudjenik ne ošteti ono, što bi uslijed ništavosti ugovora imao ustupiti.

§ 14. Već u osudi valja izreći, da će nakon što mine 14 dana iza pravomoćnosti osude, te ako oštećeni ili povrijedjeni starac ili starica ugovor ništavim izjavi, ujedno moći zatražiti, da presudni sud dozvoli, a redoviti ovršni sud provede, već kako će trebati i kako će zatražiti, ovršnu uspostavu prijašnjega gruntovnoga stanja

Digitized by Google

ili uspostavu prijašnjega posjedovnoga stanja, ili oboje, makar i uz ovršnu deložaciju osudjenoga.

Samo u okolnostima vrijednim osobita obzira može ovršni sud na molbu ovršeniku provedbu ovrhe odgoditi, nu ne preko dva mjeseca dana. Proti odgodi dopušten je pravni lijek na viši sud starcu ili starici a proti uskrati odgode ovršeniku, ali kada i viši sud odgodu uskrati, ovrha je provediva.

Ako uslijed ovrhe i prestane bližnja sveza (§ 11. o. z.), ne prestaje time prijetnja ovršenjem uvjetne kazni § 4. o. z.) ni pouzdanički nadzor (§ 5. o. z.)

§ 15. — Oštećeni ili povrijedjeni starac ili starica može, kada mine rok §-a 14. o. z., ugovor izjaviti ništavim i zatražiti ovrhu kadgod tečajem triju godina nakon ovršenja bezuvjetne kazni.

Ako u to vrijeme proti osudjeniku bude zametnut postupak radi novoga kažnjivoga čina, počinjenoga proti istom starcu ili starici, može izjaviti ništavost i zatražiti ovrhu tečajem cijeloga toga postupka i još tri godine nakon ovršenja prijašnje uvjetne i nove bezuvjetne kazni (§ 4., st. 2. o. z.)

Kada vrijeme zi izjavljenje ništavosti proteče, a da se ništavost ne izjavi, ugovor dobiva prijašnju valjanost i osudjenik je vlastan od presudnoga suda zahtijevati, da putem nadležnoga suda zabilježbu uvjetne ništavosti (§ 13., st. 1. o. z.) u gruntovnici briše.

§ 16. — Ako oštećeni li povrijedjeni starac ili starica umre. nakon što unutar roka §-a 15. o. g. ugovor ništavim izjavi, prelazi pravo zatražiti ovrhu po §-u 14. o. z. na starčevu ili staričinu ostavinu odnosno nasljednike.

A ako umre, a da ugovora ništavim ne izjavi, ali za to još nije minuo rok (§ 15. o. z.), može u novom roku od tri godine nakon smrti starca ili starice skrbnik ostavine ili očitovani nasljednik ili, dok skrbnik nije imenovan ni nasljednik očitovan, bivši sudbeni pouzdanik, u korist ostavine, podići proti osudjeniku tužbu na priznanje, da je svojim ponašanjem prema starcu ili starici nakon izrečene osude zaslužio, da se ugovor ništavim izjavi. Ta tužba, da je osudjenik to zaslužio, može se podići i proti nasljedniku ili drugomu pravnom sljedniku osudjenika.

Dok traje ta parnica, može tužitelj tražiti ovrhu do osiguranja (§ 13., st. 2. o. z.) i zaštitnu sekvestraciju (§ 13.. st. 2. o. z.). — Ako tužitelj s tužbom konačno uspije, može se u korist starčeve ili staričine ostavine ili nasljednika voditi ovrha do namirenja (§ 14. o. z.).

Dok ne proteče rok za podignuće te tužbe ili dok ne bude pravomoćno odbijena, ne može osudjenik ni njegov nasljednik ni drugi pravni sljednik zatražiti, da se zabilježba uvjetne ništavosti u gruntovnici briše.

§ 17. — Osudjenik po §-u 4. ili 11. o. z. isključen je od nasljedovanja oštećenoga ili povrijedjenoga starca ili starice prema postojećim propisima o isključenju od nasljedstva. — Sposobnim nasljediti oštećenoga ili povrijedjenoga starca ili staricu postaje opet, kada proteče odgodni rok uvjetne kazni (§ 4., st. 1. o. z.) ili rok za

Digitized by Google

izjavljenje ništavosti (§ 15., st. 1., § 16., st. 2. o. z.), a da uvjet ovršenja kazni ne nastupi i da se ništavost ne izjavi.

§ 18. — Ako je osudjenik (§ 11. o. z.) ugovorom, koji se izjavi ništavim, zadobio bio posjed, smatra se do vremena počinjenja kažnjivoga čina odnosno mjesto toga osudom ustanovljenoga vremena (§ 12., st. 2. o. z.) poštenim posjednikom, dok se protivno ne dokaže. — Od onoga vremena pako smatra se nepoštenim posjednikom i odgovara kao takov.

§ 19. — Tko ovomu zakonu nastoji zlobno izbjeći, bilo što svome ugovoru (§ 11. o. z.) daje drugi vid, nego li mu po bivstvu pripada, bilo što varkom ili silom odvraća od izjave ništavosti ugovora ili od zahtijevanja ovrhe (§ 14. i 16. o. z.), — čini, ako to ne bude teže kažnjiv čin, prestupak zlobnoga izmicanja ovom zakonu i ima se kazniti globom od 4000 do 40.000 K ili zatvorom od jednoga mjeseca do jedne godine dana. Isti prestupak čini i istoj kazni potpada i sukrivac.

V. Završne odredbe.

§ 20. — Kazneni postupak po ovom zakonu vodi se po postojećim propisima o postupku radi kažnjivih čina; postupak glede pouzdanika uz shodnu uporabu postojećih propisa o izvanparbenom postupku; postupak na temelju izjavljene ništavosti ugovora (§ 14. o. z.) i uslijed ništavosti (§ 12., st. 6. o. z.) ili radi ništavosti (§ 16. o. z.) povedene parnice po postojećim propisima o gradjanskom parbenom i ovršnom postupku; — sve to uz obzir na odredbe ovoga zakona. — U svima postupcima sudi se po slobodnom uvjerenju, a postupa s osobitim pospješenjem u smislu §-a 2. o. z.

A kad se izreče osuda po §-u 4. i 5. ili §-u 11. o. z., ima se pismeno u osudi, a ako je ikako moguće, i usmeno prigodom proglašenja osude osudjenik strogo opomenuti i upozoriti naročito i na odredbe ovoga zakona i ima mu se protumačiti, koje može sebi pogodnosti svojim daljim ponašanjem po ovom zakonu pribaviti (§ 4., st. 5., § 15., st. 3., § 17., st. 2. o. z.) i koje ga zle posljedice mogu stići (§ 4., st. 1., 2. i 3., § 8., st. 3., § 14., § 15.. st. 1. i 2., § 16., § 17., st. 1. u svezi sa st. 2. o. z.).

§ 21. Ovaj zakon stupa na snagu petnaesti dan nakon proglašenja u službenim novinama. Od toga dana ne može se nitko izgovarati neznanjem ovoga zakona.

§ 22. — Konačna provedbena klauzula.

Digitized by Google

Jedna nemoguća odredba državne financijalne uprave.

Priopćio **Ivan Z. Galić**, kr. banski savjetnik.

Financijalno ravnateljstvo u Zagrebu razaslalo je svim upravnim i sudskim oblastima okružnicu od 28. rujna 1921. br. 65.015/921./III., koja je odobrena rješenjem ministarstva financija, generalne direkcije od 22. listopada 1922. br. 16567. Ova okružnica glasi:

»1. Članak 16. privremenoga zakona o trošarini, pristojbama i taksama odredjuje, da se sve pristojbe bilo u gotovu, bilo u biljezima bez obzira na veličinu iznosa imadu unaprijed platiti.

2. Iznimku čini, gdje je po postojećem zakonodavstvu nemoguće platiti kod sudova unaprijed pristojbu ili iz toga razloga, što se bez prethodnoga odmjerenja, za koje je uslijed sabiranja podataka potrebno dulje vrijeme, pristojba proračunati ne može, ili da se strankama sačuva i osigura prvenstvo kod gruntovnih upisa.

(U točkama 3., 4. i 5. razlažu se ove iznimke).

6. Prema rečenom članku ne smije se niti jedna pismena molba, podnesak, pritužba i t. d. primiti, dok nije potpuna otpadajuća taksa podmirena. To je kod podnesaka, koje stranke, lica, osobno predaju.

7. Oni podnesci, koji stignu putem pošte, imadu se kroz uručbeni zapisnik provesti, te otpremiti na boravište podnosioca nadležnomu poglavarstvu, da ga pozove, da taksu ili manjak takse na podnesak podmiri u petdnevnom roku po primiću akta.

8. Poziv, kojim će poglavarstvo podnosioca na doprinošenje takse pozvati, imado biti pismen i uz primku dostavljen, a u njemu imade biti označeno, da će se, ne bude li taksu u 15 dana iza izdatoga poziva doprinesao, akt smatrati kao da nije podnesen.

9. Ako se je podnosioc odazvao te biljeg doprinesao, to će poglavarstvo pred njime biljege na akt priljepiti, prebiljegovati te ga odašiljajućoj oblasti povratiti.

10. Kada mine 15 dnevni rok iza izdatoga poziva, a podnosioc biljege ne doprinese, poglavarstvo će priklopiti aktu izvještaj, da taksa nije blagovremeno položena, i oblasti akt vratiti. Kada ova bude akt primila, ona će ga, u koliko je propisno biljegovan, uzeti u raspravu, a u protivnom slučaju staviti ad acta, ne obavjestiv podnosioca.

Ako je podnesenje podneska vezano na rok, to se, ako je u roku nebiljegovan podnešen, a bilegovanje se naknadno izvrši, imade smatrati kano da je pravovremeno podnesen.

Osim navedenih slučajeva ne smije se niti jedan akt, koji potpada taksi, u raspravu uzeti, niti učiniti kakav posao, ako je za isti uvjetovana taksa, jer će se protivno uredujući činovnik kazniti s peterostrukim iznosom prikraćene pristojbe, a podnosioc imade prikraćenu pristojbu naknadno platiti.«

Nema sumnje, da ova okružnica odgovara slovu zakona o trošarini, pristojbama i taksama, koji je svojedobno vrijedio samo u Srbiji, a sada je protegnut na čitavu kraljevinu, ali ona s jedne strane produljuje rokove, koji su propisani u našim različitim zakonima o sudskim i upravnim postupcima, a u drugu ih ruku

Digitized by Google

onemogućuje; u svakom slučaju zateže uredovanje a često prouzrokuje i gubitak važnih prava za stranke. Da je tome tako, razložit ću malo niže, a ovdje samo ističem, da je odredba, koja ne uzimlje obzir na postojeće životne potrebe i stoji u protuslovlju s postojećim zakonima, pravno nemoguća te se mora što prije izmijeniti.

Razmotrimo sudski postupak. Svi postupnici polažu naravski osobitu važnost na rokove i odredjuju točno njihov početak i svršetak kao i uvjete, uz koji se mogu rokovi produljiti. Brzina postupka, koju zakon u raznim sudskim postupcima zajamčuje radi važnosti predmeta, skraćuje rokove na 8, dapače i 3 dana, — a sada gornja naredba suvereno prebacuje sve te rokove ili ih opet jednostavno onemogućuje. Uzmimo, da su biljegovni propisi tako jasni, da ih onaj, koji se bavi njihovim proučavanjem, može sigurno uporaviti, — ali kako da ih kraj njihove naravi pozna i valjano uporavljuje svaki gradjanin, koji po postojećim propisima imade pravo, da pradlaže pismene podneske suda?- Ne bude li podnesak ispravno biljegovan, imade ga sud, kojemu je stigao poštom, poslati dopisom općinskomu (gradskom) poglavarstvu, u čijem području stanuje podnosilac, u svrhu, da ovo poglavarstvo pismeno pozove podnosioca na biljegovanje u roku od 15 dana od dana izdatoga poziva. Udovolji li podnosilac tome pozivu, smatra se njegov podnesak pravodobno podnesenim, inače ga ima sud staviti u spise bez ikakove obavijesti stranke. Tko pozna preopterećenost i perovodnoga i svega ostaloga osoblja kod sudova i upravnih oblasti, može si predstaviti, koliko traje, dok poglavarstvu stigne pismena zamolba suda za poziv stranke na biljegovanje i koliko treba, dok poglavarstvo pismeno pozove stranku na biljegovanje. Ne funkcionira li kod odnosnoga poglavarstva otpravništvo ili dostava kako treba, dobit će stranka poziv na biljegovanje vrlo često nakon izmakloga petnaestdnevnoga roka, poglavarstvo će podnesak vratiti sudu, ovaj će ga staviti u spise, a stranke će izgubiti svoje eventualno materijalno pravo radi nevaljanoga funkcioniranja oblasti. Bude li stranci konveniralo, da produlji rok, moći će ona nedostatnim biljegovanjem rok zavući polako za mjesec, dva i više. Što to znači naročito u otpovjednim, mjenbenim ili parnicama radi smetanja posjeda, lako može svatko razabrati.

U upravnom postupku, gdje je stranci nužno hitno rješenje, koje ne trpi odgode, jednako će gornja naredba izazvati pravu zbrku i brojno oštećenje stranaka, jer će često već davno proći rok, do koga je morala stvar biti svršena, dok se vrati manjkavo biljegovani podnesak. A koliki se suvišni posao naprćuje sudovima i oblastima u času, kada državna uprava zahtijeva i provodi redukciju činovništva!

Ocjene i prikazi.

Dr. Mih. Čubinski: Problem izjednačenja prava u ujedinjenom kraljevstvu S. H. S. i osnovne odredbe projekta srpskoga kaznenoga zakonika. Beograd. 1921. 16°, str. 108. (ćirilicom). — Prikazuje dr. Josip Šilović, sveuč. profesor.

Dr. M. Čubinski bio je do sloma redovan profesor na sveučilištu u Petrogradu i jedan od najvidjenijih i najproduktivnijih ruskih kriminalista novijega doba. Sada je profesor kaznenoga

Digitized by Google

prava na sveučilištu u Beogradu i član komisije za sastav osnove kaznenoga zakona iz krivičnoga postupka. Kako je poznato, komisija je zaključila bila, da će za osnovu reforme uzeti srpski projekat kaznenoga zakona od godine 1910. Od toga projekta izradio je Božidar Marković, sveučil. profesor, opći dio, Marko Gjurić, sudija kasac. suda, zločine protiv javnoga mira, protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine, protiv sigurnosti javnoga saobraćaja za ljude, imovinu i vijesti, zbog lažnih isprava i mjera, zbog lažnih novaca, protiv lične slobode, protiv lične pravne sigurnosti, protiv državne sigurnosti, opštega mira i poretka, prestupe protiv lica i prestupe u odnosima izmedju gospodara i sluga; dr. Milutin Miljković, sudija prvostepenog suda u Beogradu, zločine protiv državnih vlasti i državnih činovnika i službenika, protiv života i tijela, protiv opštega zdravlja, protiv naravstvenosti (ćudorednosti); protiv braka i porodice, činovnika i sveštenika u službenoj dužnosti; dr. Dušan M. Subotić, sekretar ministarstva pravde, zločine protiv opstanka i osnovnoga uredjenja države, protiv pravosudja, protiv časti, protiv imovine, prestupe protiv državne vlasti i njenih naredaba i prestupe protiv imovine. Naša je komisija već na prvoj sjednici zaključila, da se preradba prema zahtjevima današnje nauke i savremenoga zakonodavstva te prema potrebama cijele kraljevine i projekta srpskoga kaznenoga zakona od g. 1910. i hrvatskoga krivičnoga postupka povjeri članovima, koji stalno stanuju u Beogradu, da se uzmognu konstantno dogovarati i zajednički raditi. Preradba krivičnoga postupka povjerena je profesorima dr. Božidaru Markoviću i dr. Nikoli Ogorelici, a preradba općega dijela kaznenoga zakona dr. Mih. P. Čubinskomu i dr. Tomi Živanoviću, dok je priredba posebnoga dijela ostavljena istim licima, koja su projekt izradila; samo je preradba partije dr. M. Mihatovića, koji je sada profesor kaz. prava u Subotici, povjerena Mihajlu Jovanoviću, predsjedniku kasac. suda.

U ovoj je monografiji štampan rezultat preradbe piščeve. Kako pisac ističe u predgovoru, odgovara ovaj njegov nacrt njegovim individualnim naučnim pogledima, dugogodišnjem iskustvu i učešću u više zakonodavnih komisija u Rusiji. Ne možemo podrobno analizirati ovdje piščevih nazora, jer nam za to manjka prostor, pak ćemo se ograničiti samo na najvažnija pitanja u osnovnim odredbama projekta. — Kod uvodnih odredaba pisac ne pristaje uz projekat glede razdiobe krivičnih djela. Projekat prihvaća dvodiobu, jer kaže u §-u 1., da su krivična djela zločini ili prestupci, dok je pisac za trodiobu, te predlaže, da se kaže u §-u 1., da su krivična djela teški zločini, zločini i prestupci. Projekat opravdava dvodiobu načelnom razlikom izmedju kriminalnoga i policijskoga neprava. U kriminalno nepravo spadaju prava krivična djela, koja vredjaju pravna dobra, a u policijsko nepravo takva djela, koja se sastoje u neposluhu državnim propisima, kojima je zabranjeno preduzimanje izvjesne radnje, pošto se njenim preduzimanjem po pravilu ugrožavaju pravna dobra, bez obzira na to, da li su ona njom

Digitized by Google

baš u tom slučaju ugrožena. Pisac misli, da ovo razlikovanje nije opravdano i da nema načelne razlike izmedju kriminalnoga i policijskoga neprava; razlika da je sama kvantitativna.

Ja držim, da je posve ispravno stajalište projekta, jer je na prvi pogled jasno, da je osnovna razlika izmedju delikta u pravom smislu riječi, kojim se uništavanju tudja pravna dobra ili se dovode u pogibelj, i policijskoga delikta, čistoga neposluha norme, kao što je primjerice nagla vožnja po ulici, u kojoj nema ni žive duše.

Kod povratne sile kaznenoga zakona zamjera pisac projektu, što nije uzeo a u obzir i blaži medjuzakon, to jest i zakon, koji je stupio na snagu nakon počinjenoga delikta, a nije već na snazi, kada se o tom deliktu sudi. Mislim, da nema nikakvoga razloga, da se uzme u obzir i ovaj medjuzakon, koji niti je bio normom za vrijeme počinjenja djela, dakle nije onda ni mogao biti povredjen, a niti je normom onda, kada se krivcu sudi. dakle se ne može kazati, da izražava u to vrijeme zakonodavčevu volju.

Pisac zamjera odredbi §-a 11. projekta, koja kaže, da se ne mogu izdavati stranci zbog političkih krivičnih djela kao ni zbog djela, koja su s ovima u vezi. Glede političkih krivaca se slaže, ali se ne slaže glede krivaca, koji su počinili koneksna krivična djela sa političkima. U potkrepu svoga mnijenja, da bi ove potonje valjalo izručiti, poziva se na kongrese instituta medjunarodnoga prava u Oksfordu i Ženevi i na medjnarodnu konferenciju u Rimu od god. 1898., te na ove dvije odredbe instituta medjunarodnoga prava: 1. ne priznavaju se više političkima (ne sont point reputées politiques) sa gledišta propisa, koji odredjuju izdavanje, zločini, koji su upravljeni protiv osnova svakoga socijalnoga uredjenja (contre les bases de toute organisation sociale), te se zbog toga ne ukazuju kao zločini samo protiv pojedine države ili protiv izvjesne forme državnoga vladanja; 2. ne dopušta se izdavanje ni za kompleksna i koneksna krivična djela političkim. samo ako se tiče zločina najtežih sa gledišta morala i općega prava.

Radi toga predlaže ovu redakciju §-a 11.: »Stranci se ne mogu izdavati zbog političkih krivičnih djela. Izdavanje zbog djela, koja su u vezi sa političkima, ili zbog teških zločina, koji su učinjeni protiv osnova svakoga društvenoga uredjenja, pa ma oni bili izvršeni iz motiva političkih, dopušta se, ako to nije izrično zabranjeno propisima naših ugovora sa stranim državama«. — Držim, da ima pisac pravo i da se svi koneksni zločini političkima ne smiju općenito izuzimati od izdavanja već stoga razloga, što se u svim novijim medjunarodnim ugovorima nalaze klauzule, koje odredjuju protivno. Ali o tom ću opširnije progovoriti drugom zgodom u ovom listu.

Kod kazni i mjera za javnu sigurnost pisac se prije svega ne slaže sa projektom u pitanju smrtne kazni, koju je projekat pridržao, a pisac je zabacuje. Redaktori projekta su je pridržali, jer su uvjereni, da bi posljedica ukinuća smrtne kazne bila nesumnjivo raščenje najtežega kriminaliteta, kada ni uz nju nije naročito lična

Digitized by Google

sigurnost u dovoljnoj mjeri zaštićena. Pisac je uvjeren, da je moći ovu svrhu postići i bez smrtne kazni brzom reformom krivičnoga postupka, sudskoga uredjenja i uredjenja kaznenih zavoda. Ja sam uvjeren, da je smrtna kazna opravdana tako dugo, dok je neophodno nužna za zaštitu pravnih dobara i interesa. A da je kod nas, na žalost, još nužna, dokazuju nam najteži zločini, koji se dnevice na raznim stranama naše domovine počinjaju na okrutan način. Neka počnu razbojnici i ubojice štediti ljudski život, država će ih odmah slijediti.

Dalje pisac prigovara projektu, i to posve opravdano, što nije kod kazni slobode uz »robiju« uvrstio i »zatočenje« za ona krivična djela. koja su teške prirode, ali ne proističu iz prezirnih motiva. — Radosno pozdravlja pisac odredbe projekta, koje regulišu mjere bezbjednosti prema neuračunjivim i smanjeno uračunjivim krivcima, te prema alkoholičarima. Ali predlaže, da im se dodadu još dvije mjere bezbjednosti — i to: smještanje u zavod za prinudni rad takovih krivaca, kojih su prestupci prouzrokovani raspuštenošću ili mržnjom prema radu; a onda, da se uz policijski nadzor, koji svuda u praksi imade formalan karakter, uvede i staralački nadzor kao jedna vrsta zaštite nad otpuštenim kažnjenicima. Oba su ova prijedloga opravdana, samo će biti ovaj potonji još u dogledno vrijeme nemoguće valjano provesti u život, jer ne ćemo naći ljudi, koji bi htjeli uzeti pod svoju zaštitu otpuštenoga tata, varalicu, ubojicu itd. Kod kategorija krivnje prigovara pisac definiciji projekta o dolus eventualis, koji po projektu imademo, kada je učinilac, predvidjajući zabranjenu posljedicu, koja može iz njegova djela nastupiti, usvojio njeno nastupanje. bez obzira, da li je on to želio ili ne. Pisac drži, da je ova definicija preširoka, jer obuhvaća i svijesnu kulpu, t. j. slučaj, kada se je počinitelj opravdano nadao, da će predvidjenom uspjehu izbjeći. Za to predlaže, da se kaže »... predvidjajući zabranjenu posljedicu, koja je trebala da nastupi po običnom i normalnom toku stvari ...«

Meni se čini, da je ovaj dodatak piščev suvišan, jer čim se kaže, da imademo dolus eventualis, kada je počinilac usvojio nastupanje predvidjenoga uspjeha, već smo tim rekli, da se on nije nadao, da taj uspjeh ne će nastupiti, jer ga inače ne bi bio usvojio. Kod pravne bludnje zagovara pisac, da sud bude ovlašten ne samo na ublažívanje kazne u najširim granicama, već da u osobitim slučajevima i ne izreče nikakve kazne. To će biti u onim slučajevima, gdje počinilac dokaže, ne samo da nije znao za zakon, koji je povrijedio. nego da nije za nj ni znati mogao. I ja mislim, da pisac imade pravo, jer ne možemo govoriti o uzbuni individualne volje spram pravne volje, dakle o deliktu, kada počinilac za pravnu volju niti je znao niti znati mogao. Projekat odredjuje doba od četrnaest godina kao rok apsolutne neuračunjivosti kao i naša naredba od 13. prosinca 1918. Piscu se ta doba čini previsoka. te predlaže dobu od dvanaest godina, jer da sa tom dobi kod nas organizam djeteta sazrijeva. Ja sam protivnoga mnijenja i držim, da je do navršene

Digitized by Google

četrnaeste godine isključeno, da dijete ne samo znade, što radi, nego da može prema tome shvaćanju i raditi, da se može oduprijeti kušnji zla.

Projekat ne govori ništa o ispunjavanju nezakonite naredbe, te je prema tome onaj, koji ispuni nezakonitu naredbu, odgovoran potpuno tako, da mu sud može ublažiti kazan samo unutar redovitih granica. Pisac drži, da je to prestrogo, jer je teško javnomu zvaničniku vazda točno ispitati, da li je naredba pretpostavljene vlasti zakonita, a ako to i uvidi, teško mu je raditi protiv te naredbe. Zato predlaže, da se u zakon uvrsti odredba, da je u slučaju ispunjenja nezakonite naredbe sud ovlašten, da ublaži kazan po svojoj slobodnoj rasudi, t. j. da ne bude vezan ni na vrstu ni na mjeru kazne, kojom je to kažnjivo djelo ugroženo. Ma da se ovdje radovno radi o psihičnoj prinudi, ja sam protiv ovoga prijedloga, jer je svaki javni zvaničnik bezuvjetno dužan, da radi samo po zakonu i zakonitoj naredbi, pak mora da snosi i svu odgovornost, ako je radio protivzakonito, slušajući nezakonitu naredbu. Značilo bi uzdrmati u narodu vjeru u pravnu sigurnost, kada ne bi javni zvaničnici nosili potpunu odgovornost za svoje nezakonito djelo u svakom slučaju, dakle i u ovom, kada mu je povodom nezakonita naredba.

U §. 54. definira projekat pokušaj ovako: »Ko je izvršenje kakova umišljenoga zločina započeo, ali ga nije dovršio, kaznit će se za pokušaj«. Pisac misli, da projekat sa ovom definicijom stoji na objektivnom stajalištu kao i većina savremenih zakona i projekata. — Ja mislim, da projekat stoji na subjektivnom stajalištu, te da riječi »izvršenje zločina započeo« znače, da je počeo izvršenje djela, koje po njegovu mišljenju ima da proizvede namjeravani uspjeh. Ova bi definicija, kada bi stajala na objektivnom stajalištu, imala još riječ »djelotvorno«, kao što je ima naš kazneni zakon, koji stoji na objektivnom stajalištu. Dalje misli pisac, da ova definicija pokušaja ne označuje dosta precizno razliku izmedju nekažnjivih pripravnih djela i pokušaja, pa predlaže, da joj se doda: »(Ko je) ma kakovom radnjom, koja ulazi u biće zločina ili se neposredno ovome primiče. — Moje je mnijenje, da je definicija pokušaja, kako ju je usvojio projekat, jasnija i preciznija, nego li je definicija sa dodatkom piščevim. Kada bi se prihvatio piščev dodatak, ubrajalo bi se u pokušaj i radnje, koje se izvrše neposredno prije zločinačkoga napadaja na pravno dobro, a toga mi ne ćemo. Projekat kazni pokušaj po istoj kaznenoj stavci, po kojoji dovršeno kažnjivo djelo, kao što to čini i naš kazneni zakon. Pisac predlaže, da se po primjeru zakona iz druge polovice devetnaestoga vijeka odredi za pokušaj posebna blaža kaznena stavka, jer ma da je subjektivna krivnja kod pokušaja i dovršenoga zločina jednaka, nema kod pokušaja objektivnoga momenta, nema nanesene štete ugroženomu pravnomu dobru. Držim, da je stajalište projekta bolje, jer ne sili suca, da u svakom slučaju sudi pokušaj po nižoj stavci, dakle i onda, kada je uvjeren, da zaslužuje veću kazan, već mu ostavlja unutar granica kaznene stavke razriješene ruke.

Digitized by Google

Sasvim opravdano prigovara pisac §. 63. projekta, koji govori o pogibeljnim zločincima u povratu, jer se ne ograničuje na jednorodne zločine, i jer je prihvatio neodredjenu kazan, protiv koje pisac posve opravdano ustaje. Ali o tom važnom pitanju pobliže drugom zgodom. Pravo ima nadalje, kada prigovara §. 64. projekta, što uračunava pritvor i istražni zatvor u dosudjenu kazan i onda, kada je počinilac sam skrivio trajanje pritvora ili istražnoga zatvora. — Kod uslovne osude predlaže pisac, da se ona može opozvati ne samo onda, kada je počinilac za vrijeme kušnje počinio novo kažnjivo djelo, nego i onda, kada postoji hrdjavo vladanje njegovo, kao posjećivanje kartašnica, pijanstvo, svagdašnji nered, nahodjenje u društvu zločinaca, sumnjivih ljudi i t. d. — Ja se sa ovim prijedlogom piščevim ne mogu nikako složiti, jer se na ovaj način otvaraju širom vrata denuncijacijama i šikani onoga, koji se nalazi na prokušavanju, čiju slobodu vazda prijekim okom gleda oštećeni, koji će na svaki način prijavama nastojati, da ga opet strpa u zatvor.

Time sam u kratko prikazao glavne misli piščeve i označio svoje stajalište prema njima. Držim, da nakon toga ne trebam upozoravati čitaoca na ovu monografiju niti isticati njezinu važnost u našoj pravničkoj literaturi. Zahvalni smo piscu, što je, naučivši potpuno naš jezik, tako pomljivo proučio projekat i uložio svoje veliko stručno znanje i višegodišnje iskustvo u to, da naš novi kazneni zakon bude na visini današnje nauke i zakonodavstva, te što nam je rezultat svoga rada, koliko se tiče općega dijela projekta, tiskom priopćio.

•

Prof. dr. J. Conrad, Uputa u studij političke ekonomije. I. dio: Nacionalna ekonomija. Jedanaesto prošireno i dopunjeno izdanje obradio prof. dr. Hesse. Preveo dr. **Miljenko Marković.** Izdao dr. **Vuk Simić,** Zagreb, 1922. (164 + IV str.). — Priopćio dr. Juraj Andrassy.

U našoj još mladoj znanstvenoj literaturi treba isto tako nužno — na svakom polju — i originalnih obradba i prijevoda, pa valja želiti. da napredak u tom pogledu pokroči nešto snažnije, nego dosada. Nu dok se kod domaćih djela mora u početku paziti, da se preoštrom kritikom ne ubije volja za rad, treba tražiti, da se prevode samo najbolja strana djela. Kod toga valja paziti na naše posebne potrebe, pa je često izbor težak.

Tako se i kod izbora udžbenika političke ekonomije moralo izabrati izmedju dvije struje. Jedna, koju zastupa u glavnom francuska nauka, odlikuje se duhovitom i lako shvatljivom obradbom, koja zahtijeva — osobito kod težih problema — duža izlaganja. Njemački pisci većinom vole strogo dogmatsko prikazivanje, koje je radi svoje kraće forme zgodnije za memoriranje. Uzevši na um, da su Francuzi na polju političkih znanosti prvi, odlikujući se osobito bogatstvom ideja i intuitivnošću, mi bismo voljeli vidjeti u prijevodu

Digitized by Google

jedan od vrsnih francuskih udžbenika političke ekonomije. Ipak držim, da je izbor dra. Miljenka Markovića osobito sretan, jer valja misliti i na koristi, koje pruža zbijeno i dogmatsko prikazivanje.

»Uputa u studij političke ekonomije« od Conrada preradjena su sveučilišna predavanja toga poznatoga učenjaka, pa se zato ta knjiga odlikuje jasnošću i preciznošću izlaganja. Pisac je dugogodišnjim akademskim radom došao do pravoga načina obradbe i prikazivanja, koji je dovoljno razumljiv i ujedno podesan za učenje, a priklanjajući svim dijelovima knjige jednaku pažnju kod obradbe polučio je, da će čitalac prosuditi svaki faktor narodno-gospodarskoga života prema njegovoj zbiljskoj važnosti. Knjiga dakle služi u prvom redu djacima, ali će za njom bez sumnje rado posegnuti i širi — poslovni — krugovi, da budu ukratko upućeni u osnovne pojmove nauke i savremene probleme narodno-gospodarskoga života.

Razumljivo je, da se prevodilac morao boriti s nedostacima naše terminologije. koja je još u stadiju radjanja, pa se mora priznati, da je tu zadaću — dakako uz neke, ali manje nedostatke — riješio na zadovoljstvo. Teže ćemo osjećati, da prevodilac nije dosljedno upućivao na naše propise svagdje, gdje Conrad navodi njemačke. Isto tako bi mnogo koristila dopuna bilješka o literaturi iz godina 1920. i 1921. kao i citiranje nekih slavenskih djela, koja Conrad nije medju literaturom naveo, a zaslužuju pažnju, tako na pr. ono, što je Masaryk pisao o Marxovoj nauci.

•

Dr. Ivo Milić, Pregled madjarskoga privatnoga prava u poredjenju sa austrijskim gradj. zakonikom. Subotica 1921.

Pisac ove knjižice, starješina suda i honor. profesor na pravnom fakultetu u Subotici, nastoji — kako se iz samoga naslova vidi — iznijeti barem u najkraćim potezima razlike izmedju madjarskoga i austrijskoga privatnoga prava. Knjižica sadržaje: uvod, zatim, lično, porodično, tutorsko i starateljsko pravo; — 2. stvarna prava; — 3. tražbena (obligaciona) prava; — 4. nasljedno pravo. — Opširnije je prikazano obiteljsko i nasljedno pravo. Pisac je kod priredjivanja ove knjižice išao za praktičnom svrhom. Kako u Vojvodini po načelu pravnoga kontinuiteta vrijedi madjarsko privatno pravo, imade ova knjižica kao neki putokaz u tom obziru praktičnu vrijednost za to pravno područje naše države, te će kao takova mnogomu dobro poslužiti. **Dr. L.**

Digitized by Google

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Dijete može proti ocu, quem nuptiae demonstrant, podići tužbu na priznanje nezakonitosti poroda.

Rješenje stola sedmorice od 2. lip. 1921. br. 1301. (Osuda kot. suda u N. Gr. od 23. pros. 1920. br. 10544/gr.; osuda ban. stola od 9. velj. 1921. br. 2213.)

U parnici mldb. S. P. iz P. po skrbniku na čin, odnosno proti M. P. nepoznata boravišta u Americi po skrbniku na čin na priznanje, da je tužitelj izvan braka rodjen i da se tuženi nema smatrati ocem tužitelja spp. izrekao je kotarski sud u N. Gr. osudu, kojom udovoljuje zahtjevu tužbe iz slijedećih razloga: Tužitelj obrazlaže tužbu time, da je tuženi otišao u Ameriku pred više od 5 godina, a on tužitelj, da je rodjen 22. list. 1917., da dakle nije njega majka mu A. P. začela sa tuženim, već sa željezničkim namještenikom F. K. na postaji u N. Gr.

Srbnik tuženoga porekao je ove navode. Krsnim listom pod A—I kao javnom izpravom u smislu § 113. grpp. dokazano je, da je tužitelj rodjen 22. list. 1917. Svjedocima M. P., M. D. i I. Š. u smislu § 159. grpp. dokazano je, da je tuženi svakako prije godine 1916. otišao u Ameriku, da se odanle do poslije poroda tužiteljeva vraćao nije i da mati tužiteljeva A. P. sa tuženim u doticaj dolazila nije, jer je neprekidno kod kuće boravila; dokazano je dakle, da mati tužiteljeva A. P. nije tužitelja sa tuženim začela i da mu ovaj prema tomu nije otac, premda je u matici krštenih kao takav unešen. Nastaje pitanje, da li je tužitelj uopće ovlašten na podignuće ove tužbe? Skrbnik tuženoga porekao je to, navodeći, da to pravo pripada samo zakonitomu ocu odnosno njegovim nasljednicima, ali u nikojem slučaju tužitelju samom. — Ovaj sud stavio se je na stanovište tužiteljevo. — Ustanova § 158. o. g. z. istina navadja, da je otac, koji se ne priznaje otcem djeteta, dužan ustati tužbom na priznanje nezakonitosti istoga. No ova ustanova izričito ne zabranjuje, da to može učiniti i samo dijete. — Ratio ove zakonske ustanove bezuvjetno ide onamo, da zaštiti interese djeteta, što slijedi iz okolnosti, da ograničuje vrijeme za podignuće tužbe na tri mjeseca. Slijedi to i analogijom iz ustanove § 167. o. g. z., kojom zakon navlastito traži hranitelja djetetu, makar je i nezakonito. U nazočnom slučaju ostao je tužitelj svakako bez hranitelja, jer mu sadanji zakoniti otac živi u Americi i ne brine se za nj. a prema naravnomu ocu nema nikakovih prava. Interse svoje mogao je tužitelj jedino podignućem ove tužbe zastupati. Parbeni trošak valjalo je medju strankama prebiti, pošto se ne može uzeti, da se skrbnik tuženoga obiesno ili proti jasnom slovu zakona u parnicu upustio (§ 573. grpp.)

Povodom priziva skrbnika tuženikova preinačio je banski stol prvostepenu osudu, te odbio tužitelja s tužbom iz slijedećih razloga: § 158. o. g. z. ustanovljuje, da je muž, koji tvrdi, da nije otac djeteta, koje mu je žena rodila, dužan oprijeti se zakonitosti rodjena djeteta u stanovitom roku, a § 159. ibid. daje to pravo i nasljednicima, ali isto tako u stanovitom roku, dočim zakon nigdje ne ustanovljuje, da to pravo pristoji i djetetu samomu, te je u teoriji i judikaturi nastalo sporno pitanje, da li pravo pobijanja zakonitosti rodjenja pripada i djetetu. S obzirom na to, da iz razumljivih etičkih razloga zakon štiti

Digitized by Google

predmnjevu zakonitosti, ima se i bez obzira na historijat postanka tih ustanova smatrati, da zakon djetetu toga prava priznati htio nije, već da je to pravo, kao osobno pravo htio pridržati jedino mužu, odnosno ako bi on prije roka ustanovljenoga u § 158. o. g. z. umro, njegovim nasljednicima.

Proti drugostepenoj osudi uložio je tužitelj p r e v i d s ništovnicom obrazloživši ga ovako: Drugostepena osuda osniva svoj pravrijek na propisima §§ 158. i 159. o. g. z., te na tvrdnji, da zakon nigdje ne priznaje prava djetetu, da pobija zakonitost svoga poroda, jer da iz razumljivih etičkih razloga nije zakon toga prava htio djetetu priznati. Svi su ti razlozi neosnovani.

Drugostepeni je sud očito previdio, da citirani §-i radi o pravu pobijanja samo jedne stranke, naime o pravu pobijanja zakonitosti proti djetetu, ter naznačuju osobe i uvjete, uz koje se može oduzet djetetu pravo zakonitoga rodjenja. Očito je dakle, da se u tim ustanovama ne govori o pravu druge stranke t. j. djeteta, da zakonitost svoga poroda pobija. — Ovi se §§ 158. i 159. o. g. z. ne mogu uporaviti na drugu stranku t. j. na dijete, a niti mogu služiti kao analogija za drugu stranku, jer je interes parbenih stranaka uvijek oprečan. — Propisi tih paragrafa dakle u nazočnom slučaju otpadaju, oni su irelevantni. — Pitanje je sada, da li made izričitih propisa, koji bi normirali pravo pobijanja druge stranke t. j. djeteta, odnosno ako takovih propisa nema, što vele ine ustanove o. g. z. za takav slučaj. — Prije svega je nedvojbeno, da izričitih propisa, koji bi drugoj stranci t. j. djetetu, nijekali pravo pobijanja, nema, kao što nema ni izričitih posebnih propisa, koji bi to pravo drugoj stranci t. j. djetetu konstatirali. — Iz svega toga slijedi, da bi zakon u slučaju, da je htio pravo pobijanja zanijekati djetetu, bio to izrijekom ustanovio, jer je to veoma važna stvar, pa jer to učinio nije i jer nema izričitih posebnih propisa, koji bi pravo pobijanja konstatirali, to se moramo pitati, što o tom vele ini propisi o. g. z.

Propis § 19. o. g. z. daje svakoj osobi, koja misli, da je u svojem pravu povrijedjena pravo tužbe. Ja sam povrijedjen u svojem pravu, što ne mogu, dok slovim kao zakonit postupati proti svojemu nezakonitomu ocu radi uzdržavanja, pa jer od »zakonitoga oca ništa nemam, ni ne dobivam, niti ću ikada šta dobiti, jer ako kada dodje iz Amerike, sigurno će se oprijeti zakonitosti poroda sâm, a ako umre, nasljednici će se njegovi poslužiti pravom po § 159. g. z. protiv mene, to je jasno, da je moje pravo na uzdržavanje kroz sve to vrijeme viseće i iluzorno. A je li to ikoji zakon može dozvoliti, da dijete dodje glede prava uzdržavanja u iluzorni položaj? Ne! Jasno je dakle, da pravo djeteta na pobijanje zakonitosti poroda izvire iz § 19. o. g. z., te da ja po tom paragrafu imadem pravo odstraniti sve zapreke, koje su mojemu pravu uzdržavanja od nezakonitoga oca na putu. — Što više, to se moje pravo može zaključiti iz § 276. o. g. z., po kojem je mojemu zakonitom ocu imenovan u ovom predmetu skrbnik, jer je otsutnošću mojega zakonitog oca smetano izvršivanje moga prava proti nezakonitomu ocu. Ovo moje stanovište uzeto je iz naravi stvari, pa je isto prihvatila i vrhovna judikatura (plen. rješ. od 1. pros. 1910. br. 3245. i plen. rješ. od 15. svib. 1913. br. 1707.; br. 15. I. i br. 734. II. Čimićeve zbirke), te nije stoga istina, da je to pitanje u judikaturi sporno. — Zanimivo je istaknuti, da je plenarna rješidba našega vrhovnoga sudišta od 15. svib. 1913. izišla usuprot protivnomu starijemu stanovištu vrhovnoga bečkoga sudišta. To je i pravo, jer ako zakon iz raznih etičkih razloga štiti predmnjevu zakonitosti, mora on također iz razloga etičkih, a i životnih, omogućiti djetetu, da dodje do prava uzdržavanja,

Digitized by Google

a ne iz etičkih razloga manje važnosti pustiti, da etički i životni razlozi veće važnosti ne dolaze do uvaženja.

Povodom spomenutoga previda preinačio je stol sedmorice drugostepenu osudu, te uspostavio prvostepenu osudu na slijedeće obrazloženje: Niština u postupku nema, te valja stoga žaobu ništovnu zabaciti. — U samoj pak stvari je prvosudna osuda opravdana svojim razlozima, pa ju valja povodom previda tužiteljeva uspostaviti uz preinaku banskostolne osude.

Priopćio: **dr. Uroić.**

Nije svjedok zavržan u smislu § 155. grpp. kao interesiran zato, što sa dovoditeljem svjedoka živi u istom kućanstvu. Interesiranost mora biti obrazložena.

Rješidba stola sedmorice od 4. stud. 1921. br. 2799. (osuda kotarskoga suda u Zlataru od 30. stud. 1920. br. 3127.; osuda bans. stola od 9. ož. 1921. br. 4249.)

Tužiteljica K. R. dokazuje u tužbi svoje pravo vlasnosti jedne oranice gruntovnih izvatkom i diobnim listom, pa kao vlasnica zahtijeva od tuženoga A. M., koji prijepornu oranicu drži nepovlasno u svojem posjedu, priznanje prava vlasnosti i ustup u posjed iste oranice. Tuženi u odgovoru na tužbu priznaje, da prijepornu oranicu posjeduje, te navodi najprije, da ju je dobio prije 30 godina na dar od tužiteljičina oca, sada pok. M. K., zatim da ju je dobio za učinjene usluge i za užitak, te napokon da mu ju je pok. M. K. prodao, o kojoj kupoprodajnoj pogodbi da je bila načinjena pismena isprava, koja da mu se zametnula. Za sve to veli, da nema dokaza. Stavlja prigovor, da je preko trideset-godišnjim posjedom stekao pravo vlasništva na prijepornu oranicu. U dokaz činjenice, da prijepornu oranicu posjeduje, poziva se na svjedoke: I. P., J. K., J. Š. Tekom parnice doprinio je tuženi u odgovoru spomenutu pismenu ispravu od 9. trav. 1884.

Tužiteljica je navode tuženoga u cjelosti porekla, a napose poriče, da je pok. M. K. glede prijeporne oranice njezin pravni prednik, te navadja, da je istu stekla proprio jure, a ne jure haereditario. Pismenoj ispravi poriče da sadržaje kupoprodajnu pogodbu, jer se u istoj ne navadja kupovna cijena, te što nema prihvata sa strane tuženoga kao kupca. Nadalje poriče istinitost toj ispravi, kao što i identitet objekta, o kojem se u toj raspravi radi, sa prijepornom oranicom. Na prigovor, da je tuženi dosjelošću stekao pravo vlasnosti prijeporne oranice, odvraća, da njegov posjed, kada bi i dokazano bilo njegovo trideset-godišnje trajanje, nije sposoban za stečenje vlasnosti dosjelošću jer tuženi nije do posjeda došao temeljem kupoprodajne pogodbe. U dokaz ove tvrdnje poziva se tužiteljica na sam tekst po tuženom doprinešene isprave, u kojoj se veli, da pok. M. K. ustupa tuženomu pravo uživanja na prijepornu oranicu; zatim na samo priznanje tuženikovo. Ovo priznanje, da je učinio, kada je nakon podignuća tužbe došao k njoj u kuću, te ju pozvao, da stvar izvansudbeno urede tako, da si ona prijepornu oranicu iskupi tim,da mu isplati založnu svotu od 160 K. U dokaz ovoga priznanja, koje je tuženi porekao, pozvala se tužena na svjedoke G. J. i K. R. uz svoju domirnu prisegu, a uz to navratila tuženomu glavnu niječnu, jesno uzvrativu, prisegu. Tuženi je prisegu prihvatio, a svjedocima stavio prigovor sumnjivosti i zavržnosti u smislu § 155. grpp. Tuženi je još naveo, da za istinitost isprave nema dokaza. Tvrdnju tu-

Digitized by Google

ženoga glede trideset-godišnjega posjeda je sasma posvjedočio jedino klasični svjedok I. P. A tvrdnju tužiteljice glede priznanja tuženikova: da drži prijepornu oranicu u zalogu, posjedočili su oba svjedoka G. J. i K. R. —U preslušnom zapisniku ovih posljednjih svjedoka zabilježeno je u odgovoru na 7. toč. generalija: »Pošto živi sa tužiteljicom u istom kućanstvu »interesiran«.

P r v i s u d udovoljio je u cjelosti tužbi. — B a n s k i s t o l je prvosudnu osudu preinačio, te sudio po zahtjevu tužbe uvjetno, ako tuženi ne položi domirnu prisegu: »Istina, da uživam i posjedujem prijepornu oranicu neprekidno preko trideset godina dana«, — zatim odlučnu prisegu: »Nije istina, da sam tužiteljici nakon što me je ovom tužbom tužila, ponudio vansudbenu nagodu onamo, da ona iskupi prijepornu čestisu, koja da mi je založena za 160 K ili 80 for.«, odnosno ako ne položi makar samo jednu od ovih prisega.

R a z l o z i: Niština predvidjenih u § 339. gpp. nema u postupku. Valjalo je stoga ništovnu žaobu zabaciti. — Tuženi tvrdi, da posjeduje i uživa spornu česticu preko trideset godina dana, pa da je dosjelošću stekao na nju i pravo vlasnosti, a tužiteljica tome nasuprot, da tuženi nije mogao dosjesti tu česticu, jer da ju drži samo u zalogu. — Ovu tvrdnju posvjedočio je G. J., a donekle i K. R. — Ali pošto je prvi svjedok pastorak, a potonji nevjesta tužiteljice, ter oboje živu s njom u zajedničkom kućanstvu, pa imadu po tom od uspjeha parnice očekivati posredno il neposredno štetu ili korist, tuženi im je prigovorio završnost, te se ne može na te njihove iskaze uzeti obzir. Tome nasuprot posvjedočio je klasičan svjedok I. P., tridesetgodišnji tuženikov posjed spora. Stoga je taj poludokaz upotpunjen domirnom prisegom. U pogledu činjenice, da tuženi drži uparničenu česticu u zalogu, valjalo je suditi na odlučnu po tužiteljici ponudjenu a po tuženome prihvaćenu odlučnu zakletvu. Iz gornjih razloga valjalo je povodom priziva tuženikova prvostepenu osudu preinačiti i suditi kako je u tenoru ove osude navedeno. — Trošak se parbeni prebije u svakom slučaju, jer se ne može uzeti, da se je koja od stranaka objesno upustila u parnicu.

S t o l s e d m o r i c e ukinuo je banskostolnu i uspostavio prvosudnu osudu. — R a z l o z i: Gruntovnim izvadkom A-I i diobnim listom B-I dokazala je tužiteljica naslov i način stečenja na utuženoj čestici a tuženi je sudbeno priznao, da se nalazi u posjedu odnosno držanju iste, čim je udovoljeno obim predpostavkama §-a 369. o. g. z. Bez obzira na to, može li se iz konteksta priloga I—IV zaključiti, da je izmedju tuženika i sada pokojnog M. K., oca tužiteljica (glede kojega nije dokazano, da je u prijeporu njezin prednik, jer ona tvrdi, da utuženu česticu nije dobila putem nasljedstva, već na naslovu zadružne diobe) došlo glede prijepora do kupoprodajne pogodbe uopće a naročito obzirom na neustanovljenu kupovnu cijenu. Konstatovati valja, da je tužiteljica prigovorila istinitost toga priloga kao i to, da se isti ne odnosi na utuženu česticu i da ga tuženi nije prihvatio, a ovaj je očitovao, da nije kadar dokazati istinitost istoga, po čemu taj prilog ne pruža nikakova dokaza. Tuženi je dalje stavio prigovor dosjelosti, jer da prijepor uživa preko trideset godina. To je izrično potvrdio svjedok I. P., a donekle i svjedoci J. K i J. Š. Nu tužiteljica je sa svoje strane prigovorila, da je sam tuženi u njezinoj kući izjavio, da uživa prijepor na temelju antihretičke pogodbe, što su u cijelosti potvrdili svjedoci G. J., pastorak tužiteljice, i K. R., kojoj je prema generaliama u za-

Digitized by Google

pisniku o njezinu preslušanju tužiteljica svekrva, a prema izvodima u previdu nije joj nikakova rodbina.

Tuženi je tim svjedocima prigovorio završnost, nu iz okolnosti, što žive u zajedničkom kućanstvu sa tužiteljicom, ne može se zaključiti na završnost u smislu § 155. grpp., a opaska, da su interesirani, ako je i pala iz njihovih usta, što se ipak ne da pretpostaviti, nije ničim obrazložena. Prema tomu polučen je potpun dokaz o tom, da tuženi drži prijepor temeljem antihretičke pogodbe, pa se ne može pozivati na dosjelost (§ 1462. o. g. z.), kako je po prvom sudu pobliže obrazloženo. — Valjalo je za to uvaženjem previda ukinuti osudu kr. banskoga stola i uspostaviti onu prvoga suda. — Trošak pravnoga lijeka tužiteljice dosudjen je po § 573. grpp. Dr. **D. V.**

Prilog tumačenju §. 1. zak. od 13. trav. 1918. o proglašenju mrtvim.

Rješenje stola sedmorice od 21. srp. 1921. br. 1869. (odluka sudb. stola u P. od 14. velj. 1921., rješenje bans. stola od 6. trav. 1921. br. 6244. IV. 275).

A. L. iz B. u N. G. zamolio je molbom br. 281/gr. R-31/1921. kod sudb. stola u P. kao po kot. sudu u N. G. postavljeni skrbnik J. F. iz B., da se glede potonjega, koji je kao vojnik god. 1914. u Loznici u Srbiji bolestan vjerovatno umro, povede postupak za proglašenje mrtvim. Na ovu molbu izdao je sudb. stol u P. slijedeću odluku: Ova se molba kao preuranjena u pomanjkanju uvjeta §. 1. toč. 2. zakona od 13. trav. 1918. (br. 26. Zbor.), odbija, jer još nije isteći mogao rok od jedne godine dana nakon svršenoga rata, pošto dan svršenog rata nije prema ovome zakonu naredbenim putem ustanovljen.

Povodom utoka A. L. izdao je banski stol slijedeću rješidbu: Uvaživ, da molitelj tvrdi, da je J. F. bio kao vojnik u ratu kod Loznice, te da ga je u jeseni god. 1914. A. G. na smrt bolesnoga uveo u jednu kućicu i predao nekim žiteljima, a kada se za par dana vratio, da su mu spomenuti žitelji pokazali F. grob; uvaživ, da se je prema tomu E. mogao nalaziti u očitoj smrtnoj pogibli, pa da prema tomu nije isključeno, da se predmet prosudjivati ima po al. 2. §-a 1. zak. od 13. trav. 1918. (Zbor. br. 26.) o proglašenju mrtvim; obnašao je povodom utoka moliteljeva napadnutu odluku ukinuti, te prvostepenomu sudu naložiti, da rečenu molbu ponovno u pretres uzme i mimo otputujućeg razloga dalje po zakonu postupa.

Povodom rješidbe banskoga stola imenovao je sudb. stol J. F.-u skrbnika na čin, te mu dostavio drugostepenu rješidbu. Isti se proti toj rješidbi žalio na stol sedmorice, koji je povodom toga donio slijedeću rješitbu: Uvaživ, da se iz molbe razabire, da je nestatnik J. F. poginuo u ratu, da se slučaj ima prosuditi po toč. 3. §-a 1. zakona od 13. trav. 1918. (Zbor br. 26.); — uvaživ doduše, da nije dosele izdana posebna naredba o prestanku ratnog stanja, nu da je taj prestanak implicite sadržan u uredbi o pravnoj likvidaciji stanja stvorenoga ratom 1914.—1920. (br. 148. Službenih Novina), koja je stupila na snagu 21. lipnia 1920., što se naročito razabire iz odsjeka IV. čl. 50—58, pa da ne ima stanovite zapreke za postupak po toč. 3. §-a 1. uvodno citiranoga zakona; — obnašao je previdni utok skrbnika J. F.-a otputiti, te iz gore navedenih razloga potvrditi rješidbu banskoga stola. U smislu te rješidbe poveo je sudb. stol. dalji postupak.

Priopćio: **dr. Uroić.**

Digitized by Google

Zahtjev tužbe može glasiti i na stranu valutu. Ako je dug imao biti plaćen u inostranstvu, može zahtjev glasiti na platež domaće valute prema kurzu u vrijeme plateža.

Rješidba stola sedmorice od 16. ožuj. 1922. br. 535 (osuda kot. suda u Osijeku g. g. od 16. 6. 1921. br. 3892/gr. osuda ban. stola od 29. 9. 1921. br. 17137).

Tužiteljica je davala hranu tuženomu u Americi, te joj je on na račun iste ostao dužan 10 dolara. Uslijed naloga ban. stola tužiteljica je promijenila tužbu od 10 dolara na svotu od 1350 K računajući dolar po kurzu u vrijeme tužbe. — Sve tri molbe udovoljiše tužbi u cjelosti.

Razlozi stola sedmorice: Nije osnovana žalba tuženoga, da je pravni razlog preinačen, jer naplata za hranu, zahtjevana je već u tužbi. Ne stoji ni dalje njegova tegoba, što nije dolar uzet sa 8 K, t. j. po kurzu u vrijeme dospjelosti godine 1915. kako bi to imalo biti po § 326. trg. zak. Pozivanje na taj zakonski propis nije opravdano, jer sve da se radi o poslu trgovačkom (§§. 1., 264. trg. zak.), kao što se ne radi, cit. § 326. govori o ugovorenom mjestu izvršenja u ovozemstvu. A ovdje imalo se po ugovoru platiti u Americi, pa je opravdano ugovorenih 10 dolara zahtijevati u mjestu u t u ž e n j a upravo tako, kao da je ugovoren platež efektivnih dolara u ovozemstvu. Opravdana je dakle primjena §. 18. zak. čl. XXXVI: 1899. (Zbor. br. 94).

Pravilni zahtjev svoje tužbe, glaseći na 10 dolara, ispravila je tužiteljka po ukidnoj rješidbi kr. ban. stola od 20. I. 1921. br. 55 na 1350 K, t. j. 135 K za svaki dolar po kurzu dana tužbe. Banski stol naime (u razlozima napadnute osude) kao što i tuženi u svojem prvom prizivu neosnovano uzimlju, da zahtjev tužbe svakako mora da glasi na krunsku ili dinarsku valutu obzirom na propis §. 905. o. g. z. To je neosnovano već zato, jer § 905. o. g. z. radi o slučaju, gdje se mjesto, u kojem se pogodba ima izvršiti, ne može ustanoviti ni po ugovoru stranaka, ni po naravi ili svrsi posla. A ovdje je nepreporno ugovoreno, da valja platiti u Americi. Nu i ispravljen zahtjev tužbe, glaseći na 1350 K mora se smatrati opravdanim, kada tuženi ne poriče, da je kurs u vrijeme tužbe bio 135, niti se brani time, da je medjutim pao.

Pod »oblašću« u §. 20. zakona o zadrugama razumijeva se upravna oblast. Ako ova odluči, da nešto ne spada u osebunjak, ne može se s uspjehom staviti prigovor osebunjka u parnici pred sudom.

Rješidba od 15. ožujka 1920. broj 331 (osuda kot. suda u Dvoru od 30. ožuj. 1920. br. 1621 gr., osuda bans. stola od 9. lip. 1920. br. 9815).

Zadruga utuži prijašnje svoje zadrugare na priznanje vlasnosti nekretnina. Tuženi su priznali tužbu glede jedne čestice, a za ostale dvije tvrde, da su njihovim osebunjkom nabavljene. — Sve tri molbe udovoljiše tužbi.

Razlozi treće molbe: U §. 20. zadr. zak. izrečena je predmjeva, da se smatra vlasnošću zadruge, što god privrijedi kućegospodar ili koji član zadruge. Zakon dozvoljava zadrugarima tu predmjevu oboriti, u koliko dokažu pred oblašću, da su stekli što dopuštenom posebnom radnjom, svojim posebnim imetkom ili svojim osobnim pravom. Rješidbom zemaljske vlade nije stvorena samo predmjeva, da je prijepor zadružni, već je njom potvrdjeno, da zadrugarima nije uspjelo zakonsku predmjevu oboriti i dokazati ustvrdjeno svoje pravo. Nema nikakve dvojbe, da je upravna vlast bila vlasna o vlasničkom sporu u nazočnom slučaju odlučiti, jer se je radilo o uredjenju odnošaja unutar zadruge same.

Digitized by Google

Prijepor nastao je iz skupnoga odnošaja užívanja zadružnih nekretnina; dakle se radi o zadružno-pravnom medjusobnom odnošaju, a rješavanje takovih odnošaja spada pred upravnu oblast. — Navod izvanrednoga previda, da je kup prijepora uslijedio nakon obavljene diobe zadružne, kosi se sa sadržajem spisa, jer je tužiteljica u zapisniku od 30. ož. 1920. ustvrdila, da je to zemljište kupljeno prije potajne diobe, a tuženi u svom protuočitovanju nisu to porekli.

Pod zabranu stavljeni predmeti mogu se ovršnim putem oduzeti, ako je zabrana ukinuta.

Rješidba stola sedmorice od 12. siječnja 1922. broj 37. (odluka kot. suda u Koprivnici od 13. kolov. 1921. br. 10.296/gr., rješidba bans. stola od 14. rujna 1921. br. 16.594.)

Prvi sud je dozvolio zabranu na pokretnine, te je tu zabranu banski stol odobrio, a uslijed toga prvi sud proveo svoju odluku i stvari zabranjene predao pohranitelju. — Stol sedmorice je ukinuo zabranu, jer joj nije bilo mjesta i naložio platež troška pravnih lijekova moliteljici.

Pohranitelj je medjutim umro, a moliteljica zabrane spremila pod zabranu stavljene stvari sebi. Protustranka zamoli na temelju rješidbe stola sedmorice ovršno oduzeće stvari uzetih pod zabranu, koje su kod moliteljice, te ovrhu na pokretnino radi dužnoga troška.

Prvi sud udovolji molbi i oduzme stvari te ih preda molitelju. — Banski stol uvaživ, da je stol sedmorice ukinuo niže odluke, kojima je dozvoljena sudbena zabrana na utužene pokretnine, uslijed česa provedena zabrana pokretnina nema pravne podloge, pa je stoga napadnuta odluka opravdana i na zakonu osnovana;

uvaživ, da se ovrha na dosudjene troškove tuženiku temelji na istoj rješidbi stola sedmorice, pak je dozvoljena ovrha radi utjeranja dosudjenih troškova takodjer opravdana; — obnašao je utok A. P. otputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi. — Stol sedmorice otputi vanredni previdni utok.

O nadležnosti kod mješovitih brakova. Nije očita nenadležnost, ako muž pravoslavne vjere, oženjen sa evangelikinjom, traži raspust kod nadležnoga sudbenog stola.

Plenarna rješidba stola sedmorice od 21. siječnja 1922. br. 3476 (odluka sudb. stola u Zagrebu od 10. stud. 1920. br. 30.589/gr., rješidba bans. stola od 12. siječ. 1921. br. 22.720/1920.)

Tužitelj pravoslavne vjere, vjenčao se sa tuženom, koja je evangeličke vjere, po evangeličkom crkvenom obredu. On traži raspust braka radi toga, što je od tužene spolno obolio i jer ona živi nemoralnim životom. — Prvi sud odbije tužbu radi očite nenadležnosti i uputi tužitelja na ženidbeni sud njegove vjere.

Banski stol uvaživ, da se po čl. III. ces. pat. od 29. studenoga 1852. no imaju uporavljivati propisi o pravu ženidbenom, što su normirani u poglavlju drugom opć. gradj. zakonika, u koliko se tiču raspušta ženidbe na pripadnike vjerozakona istočno-pravoslavnoga; — uvaživ, da po tom nije nadležan svjetovni sud, da raspravlja o raspustu braka sklopljenoga izmedju tužitelja i tužene (čl. II. ces. pat. od 16. velj. 1853.); — uvaživ, da je po tom napadnuta odluka prvo-

Digitized by Google

stepenoga suda na zakonu osnovana (§. 1. gradj. sudov. te §. 2. sl. a., grpp.); — o b n a š a o je ništovnu žalbu tužitelja zabaciti. a njegov utok otputiti i potvrditi odluku prvog suda.

S t o l s e d m o r i c e: uvaživ, da je po §-u 1. sudovnika vlastan sud ureda radi stranku odmah otputiti samo u onom slučaju, kada obnadje, da je očevidno nenadležan; — uvaživ, da okolnost, što je tužitelj istočno-pravoslavne vjere, sama po sebi još ne dostaje, da bi se moglo to ustvrditi, jer se iz tužbe s druge strane razabire, da je tužena sljedbenica evangeličke vjeroispovjesti; — uvaživ da specijalni kakov propis vrhu sudske nadležnosti za mješovite brakove izmedju istočno-pravoslavnoga i evangeličkoga bračnoga druga ne postoji;* — uvaživ, da po tome sami navodi tužbe ne dostaju, da se tužba odmah odbije; — o b n a š a o j e: povodom žalbe ništovne i izvanrednoga previdnoga utoka tužitelja po §-u 342. s obzirom na §. 339. toč. 3 grpp. ukinuti obje niže odluke, te prvostepenom sudu naložiti, da tužbu ponovno u pretres uzme, te po zakonu dalje postupa. — Trošak pravnoga lijeka imade u pomanjkanju uvjeta §-a 318. grpp. sam utjecatelj nositi.

Jamčevinom osigurana tražbina ne zastaruje.

Osuda stola sedmorice od 12. siječ. 1922. br. 9. (osuda kotar. suda u Iloku od 9. lip. 1921. br. 4810/gr., osuda bans. stola od 7. ruj. 1921. br. 16.123.).

Tužitelj traži povratak kaucije od 400 K, koju je tuženomu položio kod sklapanja zakupnoga ugovora jednoga kamenoloma. Ugovor je sklopljen 1908., a prestao je koncem 1915. Tužba je dignuta 3. srp. 1917. Tuženi prigovara, da nije kamenolom primio u redu i da prema alineji 2. §-a 15. ugovora, koja glasi: »Die Kaution wird so lange im Depot der Herrschaft gehalten werden, bis nach Ausgang der Pachtzeit das Pachtobjekt den Bestimmungen dieses Vertrages gemäss in vollstaändiger Ordnung übergeben sein wird«, ima pravo zadržati jamčevinu.

Tuženi je dokazao, da nije kamenolom primio u redu, a tužitelj osniva svoje pravo na §-u 1111. o. g. z.

Tužba je odbita u svim molbama. — R a z l o z i s t o l a s e d m o r i c e: Pogodbom izmedju tužitelja i tuženika izrično je ustanovljeno, da će položena jamčevina tužiteljeva ostati tako dugo u pologu kod tuženoga vlastelinstva, dok ne bude nakon prestanka zakupnoga odnošaja prema odredbama pogodbe zakupni objekt u potpunom redu predan tuženiku. Iskazima preslušanih svjedoka ustanovljeno je, da tužitelj nije zakupni objekt u smislu zakupne pogodbe tuženiku u redu predao i toj svojoj obvezi udovoljio, pa stoga ne ima ni prava zasada tražiti povratak jamčevine. Primjeni § 1111. o. g. z. ne ima dakle mjesta. Prema tomu nisu suglasne osude nižih sudova utemeljene i t. d.

---

* Srav. L e s k e - L o e w e n f e l d, Das Eherecht der europ. Staaten u. s. w. (L o v r i ć, Kroatien und Slavonien) str. 169. op. 5; L o v r i ć - M u d r o v č i ć, Gradjanski sudovnik, str. 16. sl. c.

Digitized by Google

b) Kazneno.

Pripremne radnje i dovršenje djela prema §. 87. a) srp. kriv. zakona. — O tumačenju člana 9. ustava. Politički zločin apsolutni i relativni i tumačenje biti političkog zločina.

Rješidba stola sedmorice od 21. siječ. 1922. br. 3299/1921. (Osuda sudb. stola u Zagrebu od 26. list. 1921. I. 3579—1921.).

Prvi sud je sudio: A. A. još sa četvoricom optuženih krivi su: što su od početka godine 1921. i dalje kao pristaše komunističkih ideja a u svrhu, da pospješe polučenje konačnog cilja komunističke nauke t. j., da se putem revolucije, silom i krvoprolićem uvede sovjetski režim u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, i nastojeći putem terorističke akcije preduzimanjem atentata na vodeće državne ličnosti i najviše državne funkcionare, a u prvom redu na ministra Milorada Draškovića kao začetnika »Obznane« prisiliti vladu, da povuče »Obznanu«, kojom je radi sačuvanja postojećega društvenoga poretka i državnoga ustrojstva zabranjena svaka komunistička i druga rastrojna propaganda, obustavljene njihove organizacije, zatvorena njihova zborišta i t. d. — udružili se, snabdijevali se samokresima, obdržavali dogovaranja u Bjelini, Novom Selu kraj Bjeline i u Beogradu, kamo su se krajem mjeseca trav. 1921. L., A., P. i I. uputili, gdje su dana 30. trav. odlučili, da će izvesti atentate na ministra predsjednika P., te ministre D., P. i K., u koju svrhu su P. i A. oboružani samokresima dana 30. trav. 1921. po podne kod pogreba ministra vojnog B. J. a onda opet sutradan t. j. 1. svib. 1921. na Voskreseniju kod saborne pravoslavne crkve u B. vrebali na ta lica, napose... (ostalo ispušteno).

A. A. dana 21. lip. 1921. u Delnicama vrebajući na ministra M. D. u nakani, da ga usmrti, i uzevši na sebe vid bezazlenoga prolaznika nenapadno mu se približio, dok je ovaj sjedio na klupi u parku i čitao novine, pa onda iznenadno izvukavši u posljednji tren iz džepa revolver tako, da ministar D. to nije mogao spriječiti, u njega ispalio iz neposredne blizine dva hitca, od kojih ga je s jednim pogodio u prednju stranu lijeve ruke 4 centimetra centralno od ručnoga zgloba, a s drugim u lijevu stranu prsišta povrh četvrtoga lijevoga rebra oko tri centimetra s lijeve strane prsne kosti probivši mu četvrto lijevo rebro u prvoj trećini dolnjega ruba, zatim osrčje, lijevi atrium i dolnji režanj pluća, uslijed koje je apsolutno smrtonosne ozlede ministar M. D. za par časaka umro, — pa tako sva petorica poduzeli izdajničko preduzeće, koje je išlo zatim, da se ustav kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nasilno promijeni i Vladalac spriječi, da vrši ustavna prava — i time sva petorica počinili zločinstvo protiv otečestva, Vladatelja i ustava iz §. 87. slovo aj kriv. zak., a osim toga A. A. još i zločinstvo potajnoga umorstva označeno u §§. 134. i 135. broj 1. k. z. kao neposredni počinitelj, pak se radi toga osudjuje A. A. po §. 136. k. z. obzirom na §. 68. kriv. zakona i §. 34. k. z. na kazan smrti, koja se ima izvršiti po § 13. k. z.

Stol sedmorice obnašao je: ništovnu žalbu optuženoga A. A. po §. 282. stavka IV. slovo b) k. p. kao neosnovanu zabaciti iz slijedećih razloga: Optuženi A. A. pobija osudu presudnoga suda s ništovnih razloga točke 4., 5., 9.b. 10. i 11. §. 277. k. p. Navodi, da je predložio preslušanje odlučnih svjedoka i vještaka, čemu nije udovoljeno, premda bi se imali preslušati o odnosu obznane prema ustavu, kao i o stanju, usrijed kojega je nastala obznana. — Objektivne činjenice, koje su uzete za temelj zločinstva protiv otečestva, da sačinjavaju samo

Digitized by Google

pripremne radnje, koje su nekažnjive. — Tvrdi, da je pripremao samo umorstvo D., što ne može da bude zločinstvo protiv otečestva. Protuslovje je, kada je radi pripremnih radnja sudjen za zločinstvo protiv otečestva, a radi svršenoga čina za zločinstvo umorstva, a oboje može da bude samo jedno ili drugo. — U ostalom da su pripremne radnje smjerale samo na napadaj života, a ne na ustav, pa da se stoga o zločinstvu protiv otečestva ne može govoriti, tim manje, kada nije postojala ni vjerojatnost, da bi se svrha mogla postići. Atentatom da se je htjelo postići, da se obznana povuče, a ova da nije ustav. — Glede fakta usmrćenja tvrdi optuženi, da nije imao nakane da usmrti, a niti je to izrazito naveo. On da je samo htio atentirati, što još ne znači usmrtiti; on da je samo dopustio, da od njegova čina može nastati smrt, a on da upravo i samo tu smrt nije htio. Pošto je predležao samo dolus eventualis, a ne dolus directus, da ga se je moglo samo radi zločinstva ubojstva suditi.

Sud da je prešao preko najvažnije činjenice, da je on imao još šest naboja u revolveru, te da je pok. D. za njim trčao još kakovih 18 koračaja, a on uza sve to nije više pucao, dakle dokaz, da je htio samo atentirati, a ne usmrtiti. — Tvrdi, da se je nalazio u pravednoj nužnoj obrani. Obznana i svi postupci državne vlasti da su naime bili protupravni napadaj na radničku klasu, a pošto su svi mirni pokušaji, da se taj napadaj otkloni, ostali bez uspjeha, to da je on branio život, slobodu i imetak svojih drugova i sebe. — Konačno tvrdi, da je njegov čin čista politička krivica, koli po motivu toli i po svrsi. On da je proti D. atentirao, jer da je isti bio tvorac obznane, provadjač protikomunističke politike, a svrha mu je bila ukinuće obznane i promjena političkoga kurza, a ne ustava. Nije samo veleizdaja politički delikt, već je to i umorstvo učinjeno iz političkih motiva, pa da se je stoga imala uzeti u obzir alinea 1. člana 9. ustava, koja u takovom slučaju isključuje smrtnu kaznu. No i bez toga da se nije smjela izreći smrtna kazna obzirom na §. 60. kriv. zakona u savezu sa točkom 3. i 4. §. 59. kriv. zakona. Kod konkurencije kivičnog zakona sa kaznenim zakonom od godie 1852., da se ima primijeniti blaži, dakle krivični zakon. — Ova žalba nije osnovana.

Ustvrdjena niština točke 4. § 277. k. p. ne predleži, jer je presudni sud svoj zaključak, kojim odbija prijedloge za saslušanje svjedoka i vještaka, dovoljno obrazložio budi sa neodlučnošću za samu stvar, budi što samom sudu nije potrebno stručno mnijenje o predloženim činjenicama i predmetima, pa jer tim zaključkom nisu povredjena bitna načela kaznenoga postupka, koja idu u prilog obrani, nije se žalba u tom pravcu mogla uvažiti. — Okolnost, što se presudni sud nije naročito obazreo na činjenicu, da je žalbenik imao u revolveru još šest naboja i da je pokojni D. za njim trčao, a da žalbenik ipak nije više pucao, ne tvori ništine točke 5., jer se gore navedene činjenice, uz ostale navedene, ne mogu smatrati tako odlučnima, da bi se osuda imala smatrati glede odlučnih učina nepotpunom. Pogotovo se to ne može smatrati, kada je presudni sud izveo svoj zaključak, da je žalbenik pucao na D. u usmrdbenoj nakani. Ni dalji žalbeni navod, da je čin po krivom tumačenju zakona podvržen bio takovoj ustanovi zakona, koja se na taj čin uporabiti ne može, ne stoji, jer čim se je presudni sud uvjerio, da je žalbenik pucao dvaput baš u nakani, da usmrti, a ne samo da ga pce atentira, to se ne može govoriti samo o dolusu eventualis, a dosljedno tome ni o zločinstvu ubojstva. Presudni je sud u djelanju žalbenikovu ustanovio obilježja koli zločinstva protiv otečestva, toli i zločina umorstva. Pošto se u učinu, kako ga presudni sud ustanovljuje, nalaze doista dvije pravne povrede sa svim po zakonu nužnim obilježjima, to je propisno presudni sud žalbenika osudio koli

Digitized by Google

za jedan, toli i za drugi počinjeni zločin. Isto je tako neosnovan navod žalbe, da se radi samo o pripremnim radnjama, koje su nekažnjive kao zločistvo protiv otečevstva. Krivični zakon kazni ne samo svršeno djelo i pokušaj, nego i pripremne radnje. Te pripremne i to one najudaljenije (predpreparatoria) kazni po §. 90. alinea 2, a one točno odredjene u §§. 88., 89. i 90. alinea 1. kriv. zakona po tim istim ustanovama. Konačno kazni i one bliže pripremne radnje, kojima se u smislu §-a 87. slovo b) zločina namjera neposredno u izvršenje privesti ima za preduzeće, označeno u §-ima 87., 87., (slovo a) po tim §-ima.

Presudni je sud prema uspjehu glavne rasprave po svom slobodnom osvjedočenju stekao uvjerenje po §-u 249. k. p. o tom, da je žalbenik sa ostalim suoptuženima stvorio posebno teroristično udruženje u svrhu, da se putem revolucije, silom i krvoprolićem uvede sovjetski režim u državi, dakle silovitim načinom posve promijeni dosadanje uredjenje države, te da to poluče, odlučili su izvesti atentate na više ministara, te da je dne 21. srp. 1921. žalbenik na D. izveo atentat, usmrtivši ga. Kako se iz toga razabire, cilj djelovanja uperen je bio na promjenu ustava, da to dostignu, namjeravali su izvadjati teror, te u toj nakani je i žalbenik izveo umorstvo na bivšem ministru D. Po tom je svakako isključeno, da bi se žalbenikovo djelo moglo supsumirati pod zločinstva predvidjena u §-ima 88., 89. i 90. kriv zakona.

Pita se, da li je presudni sud ispravno kvalificirao čin kao zločinstvo §-a 87, slovo a) kriv. zakona? Kada se uvaži, da se objektivni učin toga zločinstva sastoji u nasilju (prijetnji) u cilju, da se promjeni ustav, uvaži li se, da dovršenje prijetnje postavlja izvršenje prijetnje, uvaži li se, da je prema obrazloženju pobijane osude cilj (promjena ustava) dokazana začlanjivanjem u specijalnu terorističku organizaciju, uvaži li se, da je namjera t. j. pravac volje na uspjeh (nasilnost djelovanja) dokazana za žalbenika izvedenim umorstvom na D.; uvaži li se, da je u ovom slučaju dokazan objektivni i subjektivni učin preduzeća §-a 87., slovo a) kriv. zakona, to je presudni sud ispravno kvalificirao djelo, jer je kod toga sasma neodlučno, da li je ili nije postojala po žalbeniku istaknuta vjerojatnost, da bi se veleizdajnička svrha dala postići ili ne, pošto zakon nigdje u tom pravcu ne čini ovisnim dovršenje zločinstva protiv otečestva. Ne ima dakle ništine točke 10. Presudni sud drži, da je obznana po svom sadržaju policajna mjera, izdana po ministarskom savjetu lih u tu svrhu, da se sačuva ustav i njegova osnovna naredjenja, pa stoga da je i napadaj, koji ide zatim, da se obznana uništi, podjedno i napadaj na ustav. Ovo shvaćanje presudnoga suda nije pravno ispravno, jer se zaštita, koju pruža ustanova §-a 87., slovo a) kriv. zak. odnosi na zemaljski ustav, budi u njegovoj cjelosti, budi u važnim sastavnim dijelovima, a takovim se važnim dijelom ustava obznana po svom sadržaju ne može smatrati i ne gledeć, kako je ista izdana bila. Dosljedno tome ne bi ni čin optuženoga postao veleizdajom, kada se presudni sud ne bi uvjerio, da su optuženi izveli nasilne čine u nastojanju i sa ciljem, da dodje do sovjetskoga uredjenja države. Djelovanja, koja bi bila išla samo za povučenjem obznane, ne bi bila sama po sebi veleizdajnička, nu jer je svrha obznane bila suzbijanje komunističke i svake druge rastrojne propagande, onda se je djelovanje gornje moglo smatrati indiciarnom podlogom za subiektivni učin veleizdajničkih preparatornih čina označenih u §-u 87., slovo a). Prema tome bi obznana mogla imati samo procesualnu dokaznu važnost, ali sama ne bi mogla biti objektom veleizdajničkoga preduzeća. Ne gledeć na ovo neispravno stanovište presudnoga suda, a uvaživši

Digitized by Google

s druge strane, da je presudni sud inače uglavio sva nužna zakonska obilježja zločinstva veleizdaje, to ipak ne postoji ustvrdjeni ništovni razlog točke 9. slovo b).

Žalbenik se nije ni u istrazi, niti na glavnoj raspravi branio nužnom obranom, pa se stoga ni presudni sud nije mogao osvrtati na takovu obranu optuženoga, a prema ustanovljenim po presudnom sudu činjenicama nije optuženi ni bio u položaju, da uzbije protupravno napadnuće na život, slobodu ili imetak svoj ili koga drugoga, a prema tomu ne postoji ovdje ništovni razlog točke 9. slovo b) §-a 277. k. p.

U članu 9. ustava govori se u alineji 1. o čisto političkoj krivici, za koju se ne može ustanoviti kazna smrti, dočim se u alineji 3. govori o slučaju, kada je uz čisto političko djelo učinjeno još neko kažnjivo djelo, za koje je u kriminalnom zakonu odredjena kazan smrti. U tom potonjem slučaju zločinac ne uživa blagodati alinee 1. člana 9. ustava. Kako se iz toga razabire, predvidja tu ustav t. zv. apsolutno političke delikte t. j. one, koji su upereni samo protiv opstanka i sigurnosti države, njenoga glavara ili političkih prava državljana. U alinei 3. opet predvidja t. zv. relativne političke delikte, koji su jedino sredstvo za počinjanje apsolutno političkih delikata, dakle kojima se želi promjenu političkih prilika pozvesti činima, koji ne gledeć na tu svrhu po svojim drugim svojstvima potpadaju kaznenomu zakonu; to su čni, koji uz oznake političkog delikta nose i oznaku običnoga delikta. Po alinei 1. člana 9. ustava podijeljena je blagodat, da ne ima mjesta smrtnoj kazni, samo za zločine prve vrsti, dočim su zločini druge vrsti po alinei 3. od te blagodati izrično izuzeti. Takav zločinac potpada pod opću kaznu kaznenoga zakona po izričnoj ustanovi ustava. Pošto se u nazočnom slučaju radi o sticaju više kažnjivih djela koli po kaznenom, toli i po krivičnom zakonu, to se je imala kazan odmjeriti prema propisima onoga zakona, u kojem je sadržano najteže kažnjivo djelo, kojega je optuženi A. A. proglašen krivim, — a to kaznom, koja je odredjena za to najteže kažnjivo djelo. Pošto je dakle presudni sud, odmjerujuć žalbeniku kazan smrti, pravilno postupao, ne postoji ovdje ništovni razlog točke 11. §-a 277. k. p. Prema svemu navedenom valja žalbu ništovnu optuženog A. A. kao neosnovanu po §-u 282. stavka IV. slovo b) k. p. zabaciti.

Prestupak §-a 337. k. z. počinja i šofer, koji neoprezno vozi automobilom te pogazi čovjeka, zadav mu tešku tjelesnu ozledu, jer se i automobil smatra predmetom, označenim u §-u 85. c) k. z.

Osuda stola sedmorice od 30. ožuj. 1922. br. 747; osuda sudbenoga stola u Osijeku od 11. svib. 1921. I. 2698/1920.

J. M., šofer, vozio je 9. stud. 1920. u gradu Osijeku automobil tako naglo i neoprezno, da je na jednom križanju pregazio dvoje djece, te je jedno zadobilo tešku a drugo lahku tjelesnu ozledu. — P r v i s u d ga je proglasio krivim prestupka §-a 337. k. z., te ga je po I. st. istog §-a osudio na strogi zatvor od pet mjeseci. — S t o l s e d m o r i c e zabacio je njegovu žaobu po §-u 282. IV. b) k. p. a uvaženjem priziva snizio mu kazan na tri mjeseca.

Razlozi: Optuženi J. M. napada osudu presudnog suda iz ništovnoga razloga toč. 10. § 277. k. p., jer da automobil, kao prometno sredstvo nije spomenut medju predmetima nabrojenim u §-u 85. sl. c) k. z., pa je stoga kvalifikacijom imputiranoga mu čina, odnosno propusta po §-u 337. k. z. povrijedjen zakon, —

Digitized by Google

pošto se po čl. IV. uvodnoga patenta kaz. zakona može kao zločin, prestupak ili prekršaj smatrati i kazniti samo ono, što taj zakon izrijekom očituje za zločinstvo prestupak ili prekršaj. Prema tomu, da se vožnja automobilom može supsumirati samo pod propis §-a 341. k. z. No ta je ništovna žalba neosnovana.

Automobili nisu obična vozila, tjerana ili vučena fizičkom silom ljudi ili životinja, kako to predvidja zakon u §-u 341. k. z., već su to makine, koje kao i drugo makine, tjerane parom za porabu kao prometno sredstvo, podležé stručnom ispitivanju i dozvoli porabe po javnoj vlasti i iziskuju za vodjenje istih stručnu spremu po propisima naredbe zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 7. srpnja 1910. br. 33.036. (br. 51. Zbor.) Stoga i jer je promet automobilom skopčan sa osobitom pogibelji, automobili, makar i kao takovi poimence nisu navedeni, spadaju medju makine spomenute u §-u 85. sl. c) k. z.

Osim toga je presudni sud uzeo ustanovljenim, da je optuženi propust dužne pažnje protupropisnom vožnjom automobila i tim prouzročenu štetu i ozlede skrivio u glavnoj prometnoj ulici u gradu Osijeku o podne, kada je najveća navala svijeta kod prelaza i na zavoju ulice, dakle u okolnostima osobito pogibeljnima, kakove predvidja § 85. sl. c) k. z., pak je i s ovoga razloga pravilno čin optuženoga kvalificirao kao prestupak po §-u 337. k. z. — Stoga je valjalo ništovnu žalbu optuženoga J. M. po §-u 282. st. IV. sl. b) k. p. kao neosnovanu zabaciti, no uvaženjem njegova priziva uporabom §-a 292. k. p. sniziti mu kazan primjereno njegovoj krivnji, dok za uporabu zakona od 26. kolovoza 1916. ne predleže zakoniti uvjeti.

§ 28. zakona o zadrugama od 9. svib. 1889. ne proteže se na zadrugare, koji pripadaju raznim granama prije kreposti toga zakona (1. siječ. 1890.) potajno podjeljene zadruge, već su za uvrede poštenja takovih zadrugara nadležni sudovi.

(Plenarna rješidba stola sedmorice od 27. trav. 1921. br. 1105.)*

Kr. stol sedmorice kao sud kasacioni povodom podnešene po drž. nadodvjetništvu žaobe ništovne na obranu zakona proti zaključku sudb. stola u Z. od 25. siječ. 1919. br. II. 248—1918., kojim je rečeni sudbeni stol radi nenadležnosti ukinuo osudu kotar. suda u K. od 28. stud. 1917. br. II. 1084/1917., kojom je D. B. proglašena krivom prekršaja suprot sigurnosti poštenja, označ. u §. 487. i 496. k. z., a počinjenoga time, što je privatnu tužiteljicu svoju sudrugarku E. B. objedila, da joj je jabuke ukrala, psovala je, da je tatica i željeznim rogljama joj se zaprijetila, da će je ubiti, pak je stoga po §-u 493. k. z. uporabom §-a 266. k. z. sudjena na 3 (tri) dana zatvora, pretvorena u globu od 30 K, po §-u 330. k. p. da nosi troškove kaznenoga postupka i ovrhe kazni, koji su po §. 332. k. p. utjerivim proglašeni, i prvom sudu naložio, da spis ustupi općinskomu poglavarstvu na postupak;

obnašao je: po §-u 286. stavke II. k. p. izreći, da je zaključkom sudb. stola u Z. kao prizivnoga suda od 25. siječ. 1919. br. II. 248—1918., kojim je po §-u 418. toč. 1. k. p. ukinuo osudu kot. suda u K. od 28. stud. 1917. br. II. 1084—1917. izrečenu u kaznenom predmetu E. B. proti D. B. radi prekršaja suprot sigurnosti poštenja, označena u §. 487. i 496. k. z., i naložio istomu sudu, da priziv sa svim spisima odstupi općinskomu poglavarstvu u O. na postupanje proti D. B.

* Vidi plenarnu riešidbu od 10. pros. 1904. br. 4662 — Accurti br. 580.

Digitized by Google

po §-u 28. zakona od 9. svib. 1889. o zadrugama, zakon povrijedjen u ustanovi §. 487. i 496. k. z. ter §-a 7.á) k. p.

Razlozi.

Osudom kotar. suda u K. od 28. stud. 1917. br. II. 1084/1917. proglašena je D. B. krivom prekršaja suprot sigurnosti poštenja, označenoga u §. 487. i 496. k. z., a počinjenog time, što je dne 25. kolov. 1917. u V. V. javno i pred više ljudi objedila privatnu tužiteljicu E. B., da je krala njezine jabuke, i psovala ju, da je tatica i sa željeznim rogljama zaprijetila, da će ju ubiti, te je osudjena po §-u 493. k. z. uporabom §-a 266. k. z. na kazan zatvora od 3 dana, pretvorena u globu od 30 kruna, po §-u 330. k. p. na nošenje troškova kaznenoga postupka i ovrhe kazni, koji su po §-u 332. k. p. utjerivim proglašeni. — Proti ovoj osudi izvela je okrivljena D. B. priziv poradi ništetnosti, te u pogledu krivnje i kazni, izvodeći ništovni razlog §. 410. točka 1. k. p. time, ka kotar. sud u K. nije bio nadležan, jer da su ona okrivljena i privatna tužiteljica E. B. članovi jedne oblasno nerazdjeljene zadruge. — Povodom ovoga priziva okrivljene D. B. ukinuo je sudb. stol u Z. zaključkom od 25. siječ. 1919. br. II. 248/1918. s razloga ništetnosti, navedenoga u točki 1. §-a 418. k. p. pomenutu osudu kotar. suda u K., te je prvomu sudu naložio, da cijeli spis odstupi opć. poglavarstvu u O. na postupanje proti D. B. po §. 28. zadružnoga zakona od 9. svib. 1889., obrazloživši ovo time, da je dopisom poglavarstva upravne općine O. od 29. list. 1918. br. 3590/1918. dokazano, da su okrivljena D. B. i privatna tužiteljica E. B. članovi jedne te iste potajno razdjeljene zadruge.

Istina u smislu §. 28. zakona od 9. svib. 1889. o zadrugama spadaju pred općinska poglavarstva rasprave radi svih uvreda poštenja, koje se medju zadružnim članovima dogode, spadale te uvrede poštenja inače budi pred kazneni sud budi pred redarstvo ili pred političku oblast. Ali te uvrede poštenja spadaju pred općinsko poglavarstvo samo onda, kada se dogode medju osobama, koje u smislu zadružnog zakona živu u zadružnoj svezi, a ovamo se imaju računati i članovi zadruge, koji su se potajno razdijelili iza 1. siječ. 1890., kada je na ime zakon od 9. svib. 1889. o zadrugama u krijepost stupio, budući da se u smislu §-a 58. zadružnoga zakona smatra, da takova potajna dioba nije pravno ni učinjena, nego da postoji prvobitni zadružni odnošaj. — Nikako se pako ustanova §. 28. zak. o zadrugama u pogledu uvrede poštenja ne može protegnuti na članove zadruge, koje su se prije valjanosti toga zakona potajno podjelile, budući da se takova dioba ima po §. 56. zadružnoga zakona od 9. svib. 1889. smatrati zakonitom pa se mora uvažiti, da takovi razdjeljenici ne žive više u zadružnoj svezi, a prema tomu da nisu više u odnošaju, kakovu se u §. 28. zadružnoga zakona pogoduje.

Pošto iz zapisnika od 12. ožuj. 1920., spisanoga pred kotar. oblašću u K. glede preslušanja svjedoka F., P. i J. B. o diobi zadruge B. kbr. 5 iz V. V. proizlazi, da je bez znanja i posredovanja oblasti, a prije nego je stao na snagu zakon od 9. svib. 1889. o zadrugama, na ime prije 1. siječ. 1890., izvedena potajna dioba, u koju je povučena bila sva zadružna imovina, pa da su stoga u toj potajno podijeljenoj zadruzi okrivljena D. B. i privatna tužiteljica E. B. članovi zasebnih potajnih djelova, to ove ne žive više u onakovoj zadružnoj svezi, kakovoj se u §. 28. zadružnog zakona pogoduje. — Prema tomu je sudb. stol kao prizivni sud u Z., ukinuvši zaključkom od 25. siječ. 1919. br. II. 248/1918. po §. 418. točka 1. k. p. osudu kotar. suda u K. od 28. stud. 1918. br. II. 1084/1917. i naloživši tomu sudu, da priziv E. B. sa svim spisima odstupi općinskomu poglavarstvu u O. na

Digitized by Google

postupanje proti D. B. po §. 28. zakona od 9. svib. 1889. o zadrugama povrijedio zakon u ustanovama §§. 487. i 496. k. z. te §. 7. a) k. p. — Stoga je valjalo povodom žalbe ništovne drž. nadodvjetništva podnešene na obranu zakona izreći, kako je naprvo učinjeno.

85b k. z. predpostavlja, da storivec namerava neposredno tujo lastnino poškodovati in da se zaveda, da je z njegovim ravnanjem spojeno ogroženje telesne varnosti ljudij (ter predpostavlja nadalje večjo posebno nevarnim razmeram §§ 85c in 87. k. z. slično nevarnost).

Rešenje stola sedmorice, odd. B, od 19. septembra 1921. 1. Kl 178/21.

Jakob G. je bil v zmislu obtožbe obsojen radi hudodelstva iz § 85b k. z. Stol sedmorice je ničnostno pritožbe obtoženčevo zavrnil, obenem pa izpodbijano razsodbo po § 290. kpr. razveljavil in razsodil:

Jakob G. je kriv, da je v noči 25. januarja 1921. l. v Polžah zalučal kamen v okno G. hiše, kjer stanuje Marija N., tako da je razbil tri šipe ter padel v sobo v Marije N.; da je obtoženec s tem izvršil dejanje, od katerega je že po njegovih naravnih, vsakteremu lahko znanih nasledkih mogel sprevideti, da more pouzročiti nevarnost za življenje, zdravlje ali telesno varnost Marje N. in tako zakrivil prestopek zoper telesno varnost po § 431. k. z. — Razlogi: Sodni zbor je ugotovil, da je obtoženec vrgel $2^1/_2$ kg. težak kamen skozi zaprto okno sobe Marije N., ki je blizu okna na postelji spala. Kamen da je razbil tri šipe vredne 60 K in odbil okenski okvir desne oknice, zadel v gorenji rob posteljnjaka ravno nad vzglavjem ter padel na pod. Stekleni črepi in drobci blata, ki se je prej držalo kamna, da so zasoli obraz Marije N., a okenski okvir da joj je priletel na glavo in padel potem na pod. Telesnih poškodeb pa da ni zadobila Marija N., pač da je bilo ogroženo njeno življenje in zdravje., ker bi jo bil kamen lahko zadel neposredno na glavo. Obtoženec da je stanovanjske razmere in porazmestitev sobne oprave Marije N. poznal, ter da se je opravičeval, da je hotel samo svojega očeta ostrašiti, kar je mislil, da leži z Marijo N., da pa ni nameraval koga zadeti niti kamen v sobo vreči, temveč da je računal, da kamen ne prodre okenskega omrežja ampak da se odbije od okenskega križa in pade na tla. A sodni zbor je bil naziranja, da je obtoženec svoj hudoben namen, tujo lastnino poškodovati, razodel s tem, da je z lučajem kamna hotel očeta ostrašiti; kajti vedeti da je moral, da kamen razbije šipe in da si je moral biti svest, da je mogla nastati iz njegovega ravnanja nevarnost za Marijo N., o kateri da si je moral misliti, da ozirom na nočno uro in na temo v sobi uže spi na svoji postelji tik okna. Sodni zbor je zato obsodil obtoženca zbog hudodelstva iz § 85b k. z.

Obtoženčev branitelj prigovarja pozivom na toč. 5 in 10 § 281 kpr., da iz obtuženčeve zavesti, da kamen razbije šipe, ne sledi, da je morala nastati nevarnost za ljudi v sobi; da je bil zgolj slučaj, da je kamen okensko omrežje prodrl; obtoženec da je bil prepričan, da kamen odleti na okenskem križu in nazaj na tla pade; razbitje kake šipe da je obtoženec smatral mogočim, več pa ne; zato da ne gre, obtožencu podtikati namen, vreči kamen v sobo; obtoženec da ni poznal razmer v sobi Marije N.; kamen da je zalučal navpično v pravokotni smeri; zato da ni soditi, da ga je hotel vreči na posteljo; obtoženčevo ravnanje da je označiti kvečjemu hudodelstvom iz § 85a kz., če bi bilo ugotovljeno, da je obtoženec moral vedeti, da pouzroči črez 50 K škode.

Digitized by Google

Ta izvajanja pa niso nego nedopustno prerekanje in zavijanje sodno ugotovljenega dejanskega stanja in ne nudijo za to zakonite podlage za noben ničnostni razlog. Zlasti ni uvideti, zakaj naj je obtoženec zakrivil hudodelstvo iz § 85a kz., ko je vendar bila po njem pouzročena škoda ugotovljena samo na 50 K, dočim predpostavlja § 85a kz. škodo črez 400 K. Obtoženčeva ničnostna pritožba ni toraj vpoštevna, ker ni zakonito sestavljena. — Pač pa je razsodba nična po točki 10 § 281. kpr. v drugem pogledu, katorega branitelj ni uveljavil, koterega pa mora stol sedmorice uradoma upoštovati. — Obtuženčcu pripisano ravnanje ne utemeljuje hudodelstva iz § 85b k. z.

Naziranje sodnega zbora v pogledu hudobnega namena v zmislu § 85b kz. je pravnopomotno. V sodbenih razlogih je pisano, da je hotel obtoženec svojega očeta ostrašiti, da je pa moral vedeti, da kamen, ki ga je proti očetu zalučal, šipe razbije in telesno nevarnost pouzroči za ljudi, ki so bili v sobi. A § 85 (in ravnotako tudi § 468) k. z. predpostavlja, da storilec namerava neposredno tujo lastnino poškodovati. Je storivčevo neposredno na poškodovanje naperjeno ravnanje takšno, da je ž njim spojeno ogroženje telesne varnosti ljudi, se mora storilec tega ogroženja zavedati, sicer ne zapade kazni po § 85 b (ali po §§ 468 in 431) kz. Sodni zbor pa je ravno narobe sklepal; smatral je odločljivim hudoben namen zoper očeta in zadostno zavest obtoženčevo, da je morala iz ravnanja zoper očeta nastati škoda na tuji lastnini in mogla biti ogrožena telesna varnost ljudij. Poškodba tuje lastnine ni bila potemtakem smoter, ampak samo spremna prikazen obtoženčevega ravnanja. Le-to ni bilo niti naperjeno zoper tujo lastnino. Zato ne dostaje obtoženčevemu ravnanju znakov hudebnega poškodovanja tuje lastnine po § 85 in § 468 k. z. Saj vendar ni kaznovati storivca tudi radi poškodovanja tuje lastnine zato, ker je svojemu nasprotniku, ko ga je z nožem težko telesno poškodoval, tudi obleko prerezal, ali zato ker je dragocen predmet uničil, s katerim je hotel nasprotnika težko raniti, ali zato, ker je z lučajem kamna zoper nasprotnika tujo lastnino poškodoval, ki je metalu napotje delala. Ko je poškodba tuje lastnine zgolj posledica druzega kaznjivega dejanja, je ni moč še posebej kakor samostojno kaznjivo dejanje kaznovati. — Potemtakem preostajajo v sodno ugotovljenom ravnanju obtoženca samo še znaki prestopka iz § 431 k. z. Radi tega prestopka je bilo obtoženca po § 290 kpr. obsoditi.

*

Vrhovni državni pravdnik je navajal v smeri § 290 kpr. r. povrhu tudi še to-le: Res označa § 85 b. k. z. vsako hudobno poškodovanje tuje lastnine brez ozira na velikost škode kakor hudodelstvo, ko more iz njega nastati nevarnost za življenje, zdravlje ali telesno varnost ljudij. Todaj uže določba § 85 c), ki vzporeja hudobno poškodovanje tuje lastnine ob posebno nevarnih razmerah z ono v § 85 b) navedeno, daja razumeti, da ni presojati vsako z morda le neznatno nevarnostjo za omenjena človeška prava spojeno hudobno poškodovanje tuje lastnine brez druzega iz motrišča § 85 b). Postanek tega § potrjuje pravilnost izrečenoga naziranja. Po § 74 k. z. iz leta 1803 je bilo vsako hudobno poškodovanje tuje lastnine kaznjivo kakor hudodelstvo z ječo 6 mesecev do enega leta, ob veliki hudobiji in znatni škodi pa s težko ječo enega do pet let. V čl. II. ces. pat. od 17. januarja 1850. l. št. 24 drž. zak. je bilo določeno, da je v §u 74 k. z. iz leta 1803 navedeno hudobno poškodovanje tuje lastnine kaznovati le kakor prestopek, ko škoda ne presega pet goldinarjev konvenc. novca. Kazenski zakon od 27. maja 1852. l. je zvišal na 25 goldinarjev hudodelstveni znesek, a označil kakor

Digitized by Google

hudodelstvo brez ozira na velikost škode nekatera posebno kvalificirana rečna poškodovanja. Ob preustrojitvi določeb o rečnem poškodovanji so bili ustvarjeni §§ 85-b, 85-c, 86, 87, 88 in 89. Za podlago ob redakciji teh novih določeb sta služila justični dvorni dekret od 18. marča 1847. l. št. 1047, zbirka just. zak. in ces. pat. od 8. februarja 1852. l. št. 40 drž. zak. o poškodovanji in drugih kaznjivih dejanjih v pogledo železnic in državnega telegrafa. V §u 1. navedenega dvornega dekreta je bila določena kazen težke ječe od 1 do 5 let, ob posebni hudobiji ali nevarnosti od 5 do 10 let, za hudobno poškodovanje železnic, »ki so takšna, da more iž njih ob vožnji se železnico nastati nevarnost za življenje, telesno varnost ali lastnino ljudij«. V §u 2. je bilo določeno, da zapade isti kazni »kedor začne iz hudobije katerokoli dejanje, ki je sposobno, pouzročiti nevarnost te vrsti ali kedor pouzroči tako nevarnost navlaščnim zanemarjanjem svoje dolžnosti ob železniškem obratu«. Določba §a 1. dvornega dekreta je bila poojstrena v §u 1. ces. pat. od 8. februarja 1852. l. s tem, da je bil črtan gori omenjeni predpogoj a v §-u 2. je bil določen višji kazenski postavek od 5 do 10 let za primer, »da more iz takšnega pojkodovanja nastati nevarnost za življenje, zdravlje ali telesno varnost ljudij ali v večjem obsegu za tujo lastnino«. Ob enem pa je bila v §§ih 3 in 4 določena kazen težke ječe od 1 do 5 let za primer §a 2. dvornega dekreta od 18. marča 1847 l. z utesnitvijo, ko dejanje »pouzroči v pogledu železnice kako u §u 2. ces. pat. od 8. februarja 1852 l. navedeno nevarnost«. To navzkrižje je odstranil kazenski zakon iz leta 1852. s tem, da je spravil poškodovanja železnic in sličnih naprav brezpogojno ter poškodovanja druzih rečij ob posebno nevarnih razmerah vkupno v § 85-c, s posebno označilno okolnostjo §a 2. ces. pat. od 8. februarja 1852. l. pa ustanovil samostojen primer rečnega poškodovanja po § 85-b. Za oba primera, §a 85-b in §a 85-c, je določena v §u 86. ista kazen težke ječe od 1 do 5 let in ob večji hudobiji in nevarnosti (kakor v §u 1. just. dvor. dek. od 18. marča 1847. l.) celo do 10 let. Za primer §a 85-a pa je določena v §u 86. milejša kazen težke ječe od 6 mesecev do 1 leta. Nadpis §a 87. »s hudobnimi dejanji ali opustitvami ob posebno nevarnih razmerah« kaže, da morajo biti izvršena ob posebno nevarnih razmerah tudi druga v §u 87. našteta in po §u 88. kazenskim postavkom §a 86. podrejena kaznjiva dejanja.

Iz doslej povedanega in iz okolnosti, da je dejansko stanje §a 85-b postavljeno v eno vrsto z onim §§ 85-c in 87 izhaja, da zakon predpostavlja tudi v §u 85-b večjo posebno nevarnim razmeram §§ 85-c in 87 slično nevarnost, da toraj ni kaznovati kar po §u 85-b vsako tudi le z malenkostno nevarnostjo spojeno poškodovanje tuje lastnine. — Do istega zaključka pridemo tudi ko premotrivamo posebno visoke kazenske postavke §a 86, vzlasti ko primerjano kazni za hotoma dejanski prizadete telesne poškodbe na eni strani po 2. odst. §a 85, ko je iz poškodovanja v resnici nastala nezgoda za telesno varnost, težka ječa od 10 do 20 let, celo do smrti, — na drugi strani po §u 154. ječa od 6 mesecov do 1 in do pet let in celo za najtežje telesne poškodbe po §u 156 težka ječa do največ 10 let. Take nezmisli pač ni moč primeniti zakonu, da določa strožjo kazen za onega, ki je zgolj pouzročil nevarnost, da bode kedo telesno težko poškodovan (§ 85-b), kakor pa za onega, ki je koga iz hudobije v resnici težko poškodoval (§§ 154, 155, 156). Zato je jasno, da je § 85-b logično samo tedaj uporaben, ko je s hudobnim poškodovanjem tuje lastnine spojena nevarnost primerno resna in ozbilina, bodisi radi neposrednosti in znamenitosti bodočih tele-

Digitized by Google

snih poškodeb, bodisi radi množine ogroženih ljudij; postavimo, ko je za poškodovanje uporabljeno sredstvo posebno nevarno (prim. § 4. zak. od 27. maja 1885. leta št. 134 drž. zak.) ali ob množitvenih hudodelstvih, ko so ogrožene kar stotine ljudij. — Taka huda nevarnost ni obstojala v našem primeru. Po sodnih ugotovitvah bi bila zadobila Marija N.-ova, če bi jo bil kamen zadel, previdoma lahko (§ 411 k. z.) telesno poškodbo. Drugi ljudje niso bili ogroženi. Kazenski postavek §u 86. k. z. ni toraj obtoženčevemu ravnanju nikakor prikladen.

Za zločinstvo iz člana 1. toč. 4. zakona od 2. kolovoza 1921. o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi nuždan je prethodni sporazumak učesnika. — Združivanje i propaganda.

Rješidba stola sedmorice kao kasacionoga suda od 4. svib. 1922. br. 1207.

Sudbeni stol u Zagrebu osudom od 29. pros. 1921. br. I. 5383—1921. je sudio:

P. D., P. Ž. i M. P. krivi su: što su dana 6. studena 1921. u Sv. I. Zelini, nakon što je bio javno pročitan oglas opć. poglavarstva u Sv. I. Z. od 5. stud. 1921. br. 4745/1921., kojim se oglašuje odredba komande zagrebačkog vojnog okružja od 3. studenoga 1921. br. 2182 Pov., a prema kojoj su odredjene šestnedjeljne vježbe vojnih obvezanika rodjenih godine 1896., 1897., 1898. i 1899., a koji se obvezanici posebnim pozivnicama pozivlju, da odmah nastupe službovanje — predveli i to P. D. i P. Ž. po dvaputa najprije gomilu ljudi na opć. poglavarstvo u Sv. I. Z. pred opć. bilježnika F. K-a, gdje je prvi puta D. upitao bilježnika K-a: »zašto smo pozvani na oružnu, mi smo izvježbani«, te nastavio, »da je opć. bilježnik u V. na zahtjev svojih žitelja javio telefonom, da se tamošnji vojni obvezanici ne će pokoriti i pozivima odazvati, pa da bi se moglo tako i ovdje učiniti«, našto se iz grupe ljudi stalo prigovarati, da ih se pozivlje u toplim odijelima, da je to već sumnjivo; da se tako ide na frontu, a ne na vježbu; neka ide tko hoće, sretan im put, ali oni ne će ići; neka se vojsku mjesto njih pošalje na frontu, jer da su se oni dosta borili i trpili ratne nepogode, a da zato nisu ništa dobili, a niti isposlovali, te ako se bude moralo ići, da će pred njima morati ići i gospoda, a zatim opet došavši P. D. po drugi put s ruljom ljudi rekao opć. bilježniku K-u: »Gospodin bilježnik zovite na telefon komanhu mjesta u Zagrebu i javite, da se mi vojnom pozivu pokoriti ne ćemo i da ne ćemo za nikoga više ratovati«, a P. Ž., nakon što je bilježnik K. rekao, da će doći vojska i da će morati nositi troškove, kazao: »gospodin bilježnik, nemojte vi nas ništa žaliti« te na to P. D. dobacio: »dajte Vi samo ono napravite, što smo Vam govorili«, a zatim otišavši na prijedlog bilježnika K-a do upravitelja kot. oblasti u Sv. I. Z. F. D-a, kamo je došao i optuženi M. P. i tuj na kot. oblasti kazao P. D.: »Mi smo zaključili da ne idemo u vojsku i da se pozivu ne odazovemo, a Vi to javite dalje«, te nastavio »da su zaključili, da ne idu nikamo«, a P. Ž.: »Mi ne idemo nikamo, pa neka dodje vojska; bila u Z., V. ili ovdje, to je svejedno, ona je plaćena, a mi ne idemo nikamo, a ako dodje vojska onda budemo vidili«, dok je optuženi M. P. govorio: »Ja sam služio u austrijskoj vojsci, pa kada mi je bilo dosta pobjegao sam, mi rata više ne ćemo, niti hoćemo koga ubijati« te nastavio »da on živ nikamo ne ide, a ako bi bio kojim načinom prisiljen, da on znade pobjeći, kao što je pobjegao iz austrijske vojske prelomivši pod od vagona«, dok su drugi vikali »samo vi telefonirajte i javite, mi to i hoćemo«, a nakon toga što je upravitelj D. telefonirao na komandu mjesta u Zagreb i odanle rečeno, da imaju svi otići, stali su iz grupe vikati: »mi ne idemo, mi ne idemo«, da su se dakle združili sa

Digitized by Google

više dosada neustanovljenih osoba u svrhu, da se gradjani ne odazovu svojim vojnim dužnostima, te u tu svrhu svojim gore opisanim nastupom i govorom propagirali medju prisutnima, i time sva trojica počinili zločinstvo iz člana 1. toč. 4. zakona o zaštti javne bezbednosti i poretka u državi, pa se toga radi osudjuju sva trojica po čl. 2. alinea prva, stavka druga istoga zakona svaki na kazan robije u trajanju od dvije godine, zatim po §-u 330 k. p. da solidarno nose i plate troškove kaznenoga postupka, a svaki za sebe troškove ovrhe kazni, koji se po §-u 332. k. p. za svu trojicu proglašuju neutjerivima.

Stol sedmorice kao sud kasacioni nakon obavljene javne rasprave obnašao je povodom ništovne žalbe optuženih P. D., P. Ž. i M. P. po §-u 284, al. II. toč. 3 k. p. ukinuti pobijanu osudu u pogledu izreke o krivnji i kazni i suditi:

P. D. P. Ž. i M. P. krivi su, što su dana 6. stud. 1921. u Sv. I. Z. nakon što je bio javno pred crkvom poslije mise pročitan oglas opć. poglavarstva u Sv. I. Z., od 5. stud. 1921. br. 4745, kojim se oglašuje odredba komande zagrebačkoga vojnoga okružja od 3. studenoga 1921. br. 2182. Pov. vrhu odredjene šestnedjeljne vježbe vojnih obvezanika, rodjenih god. 1896, 1897, 1898. i 1899., i da se ti vojni obvezanici pozivlju posebnim pozivnicama, da odmah nastupe službovanje, i to P. D. i P. Ž. došli sa većom gomilom ljudi, napose vojnih obvezanika, najprije opć. poglavarstvu u Sv. I. Z. i tu je P. D. upitao opć. bilježnika K-a, zašto su pozvani na oružnu vježbu, kada su izvježbani; opć. bilježnik u V-u, da je na zahtjev tamošnjih žitelja javio telefonom, da se tamošnji vojni obvezanici ne će pokoriti ni pozivima odazvati, pa da bi se tako moglo i ovdje učiniti, a poslje opet rekao je opć. bilježniku K-u: »Gospodin bilježnik, javite na telefonu komandi mjesta u Zagrebu, da se mi ne ćemo vojnom pozivu pokoriti i da ne ćemo za nikoga više ratovati, dočim je P. Ž. na izjavu K-ovu, da će doći vojska, te će morati nositi troškove, kazao: »Gospodin bilježnik, nejmojte vi nas ništa žaliti«, a P. D. dodao: »dajte Vi samo ono napravite, što smo Vam govorili«, zatim otišavši kot. oblasti, kamo je došao i optuženi M. D. i P. D. kazao upravitelju kotarske oblasti F. D-u: »Mi smo zaključili, da ne idemo u vojsku i da se pozivu ne odazovemo, a Vi to javite dalje«, a P. Ž.: »Mi ne idemo nikamo, pa neka dodje vojska, bila ona u Zagrebu, Varaždinu ili ovdje, to je svejedno, ona je plaćena (ima svoje gebire), a mi ne idemo nikamo, ako dodje vojska, onda budemo vidili«, dok je opuženi M. P. govorio:: »Ja sam služio u austrjskoj vojski, pa kada mi je bilo dosta, sam pobjegao, mi sada ne ćemo više rata, niti hoćemo koga ubiti, ja živ nikamo ne idem, te znam pobjeći, kao što sam pobjegao iz austrijske vojske«, te su onda i drugi stali vikati »mi ne idemo« — te tako P. D., P. Ž. i M. P. javno dražili na nepokornost prema zakonitim naredbama vojne vlasti, a time počinili prestupljenje protivu zakona, vlasti i javnoga poretka, označ. u §-u 92. kriv. zak., pa se stoga po istom §-u i obzirom na §. 292. k. p. osudjuju svaki na kazan zatvora od osam mjeseci računajući od dana prve osude. — Time je riješen i priziv optuženika radi izreke o kazni.

Razlozi.

Optuženi P. D., P. Ž. i M. P. pobijaju osudu presudnoga suda na temelju ništovnih razloga toč. 3, 4, 5, 9 sl. a) 10 i 11 §-a 277. k. p. — Ništovni razlog toč. 3. nalaze oputženici u tom, što je predsjedatelj glavne rasprave njihovu branitelju oduzeo riječ, a da im nije dopustio, da si izaberu drugoga branitelja (§. 227. k. p.), niti im ureda radi imenovao drugoga branitelja, pa tako da im je oduzeta mogućnost obrane. Ova žalba nije osnovana, jer ova po optuženicima navedeno

Digitized by Google

okolnost nije razlogom nikakove ništetnosti §-a 277. k. p., a napse ne po toč. 3. U ostalom bio je već dovršen dokazni postupak, kada je predsjedatelj oduzeo riječ branitelju optuženika, jer se u svom konačnom govoru unatoč opomene predsjedatelja nije držao predmeta, a bilo je prosto samim optuženicima staviti zahtjev u smislu §-a 227. al. 2. k. p. — Optuženici drže, da postoji ništovni razlog toč. 3. još i stoga, jer da su sudjeni za riječi, za koje sama osuda priznaje, da ih nisu izrekli oni, već drugi ljudi; nu to ne stoji, pošto se izjave drugih ljudi prigodom opisanoga djelovanja optuženika spominju u osudi samo radi saveza stvari u opisivanju dogodjaja, kako se je zbio, pa tako tu ne ima pamenutoga ništovnoga razloga, ispravnije ništovnoga razloga toč. 5.

Optuženi P. D. dalje navodi, da je u vrijeme čina bio pijan, a optuženici P. Ž. i M. P. tvrde, da su bili tako uzrujani, da si nisu bili svjesni svojih riječi, te da su za to takodjer ponudili dokazala, nu presudni sud da je provedenje ponudjenoga dokaza odbio, a time počinio ništinu po toč. 4. §-a 277. k. p. Presudni sud je medjutim odnosni svoj zaključak, kojim je odbio preslušanje o tim činjenicama predloženih svjedoka, valjano obrazložio, napose time, da je o tom već saslušano više svjedoka, pa tako taj zaključak nije mogao po optuženike štetonosno djelovati na rješidbu.

Za obrazloženje žalbe u pogledu toč. 5. navode optuženici, da se u rješidbenim razlozima osude tvrdi, da su se odmah poslije mise počeli sakupljati ljudi pred crkvom i da se je skupila gomila, premda to ne odgovara činjenicama; dalje da je P. D. predveo gomilu od preko 100 ljudi pred općinu, premda to ne stoji, već su svi išli zajedno bez dogovora i sporazuma, da u opć. uredu zatraže razjašnjenje, zašto se opet pozivlju u vojsku. Uopće da se u osudi ne navodi, o kojim je činjenicama stekao sud uvjerenje, da su dokazane, nego se samo kaže, da se njihov postupak »ne može drugačije shvatiti i pomisliti nego kao...«, a upravo ih na nepojmljivi način dovadja u svezu sa dogadjajima u kotaru Sv. I. Z. god. 1920. (t. j. otporom protiv odredaba vojne vlasti, naročito protiv dužnosti vršenja vojne službe i vojnih podavanja), gdje su bili krivci sasma treća lica, s kojima nisu imali baš ništa zajedničkoga.

Žalba optuženika nije ni u tom pogledu osnovana, jer se djelomice tiče neodlučnih učina, a glede odlučnih učina nije izreka presudnoga suda ni nerazgovjetna ni nepotpuna, pa je sud naveo za tu svoju izreku razloge prema rezultatu glavne rasprave, osobito iskaze preslušanih svjedoka i djelomično priznanje samih optuženika i na temelju kojih razloga smatra inkriminirane čine dokazanima, dočim ono, što vele rješidbeni razlozi, nije u protuslovlju sa sadržajem sudbenih spisa.

Nadalje tvrde optuženici, da u njihovom činu ne ima objektivnoga učina za kažnjivo djelo, jer tu nije bilo organizovanja, zadruživanja ili propagande u svrhu, da se prouzrokuje vojna pobuna, metež ili nezadovoljstvo kod vojnika ili da se gradjani ili vojnici ne odazivaju svojim vojnim dužnostima, već je svijet jedne nedelje kao obično došao k misi, a poslije mise, dok je svijet bio još na okupu, da je proglašena naredba vojne oblasti, te su oni t. j. optuženici bili od drugih ljudi pozvani, da izjave njihovu volju i ova stavi na znanje vojnoj oblasti. Osim toga da njihov čin nije imao nužnoga uspjeha, jer su se ovi odazvali vojnom u pozivu. Prema tomu da ovdje ne ima zločinstva već u najgorem slučaju kakav manji politički delikt, koji ne spada pod nadležnost sudova, dakle je presudni sud počinio ništinu po toč. 9. sl. a) §-a 277. k. p. — Mimo toga pozivlju se optuženici još na ništovni razlog toč. 10., jer da je čin, na kojem se osniva rješidba

Digitized by Google

suda, bio po krivom tumačenju zakona podvržen takovu kaznenom zakonu, koji se ne može na taj čin uporaviti ,a da to svoje stanovište obzirom na istaknuti ništovni razlog toč. 9. sl. a) pobliže ne obrazlaže. Konačno tvrde, da je sud počinio još i ništinu po toč. 11., što im je odmjerio kazan robije od dvije godine, premda je maksimum kazne robija od 20 godina, a minimum od jednoga dana. — Ovaj potonji ništovni razlog ovdje ne postoji, jer je presudni sud izrekao kazan unutar zakonom odredjene kaznene stavke te tako nije pri odmjerivanju kazni prešao svoje pravo kažnjenja ili granice stavke kaznene.

Što se tiče ništovnih razloga toč. 9. sl. a) i toč. 10. §-a 277. k. p., valja istaknuti, da ni presudni sud ne uzima ustanovljenim ,da je postojala kakova organizacija medju optuženima i više do sada neustanovljenih osoba u svrhu, da se vojnici ili gradjani ne odazovu svojim vojnim dužnostima ali navod, da su se optuženici združili sa više drugih osoba, te svojim nastupom i govorom propagirali medju prisutnima, da se ne odazovu povizu na vojnu službu. Presudni sud drži, da združenje postoji već u tom, što se skupila veća gomila ljudi, medju njimą optuženici, te pošla najprije opć. uredu, a onda kotarskoj oblasti, te da su optuženici svojim tamo učinjenim izjavama propagirali, da se ne ide u vojsku. Ovaj nazor nije opravdan, jer se i za združivanje u smislu čl. I. toč. 4. zakona od 2. kolovoza 1921. o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi traži prethodni sporazumak učesnika za to združenje i to u svrhu u čl. I. toč. 4. navedenu, dočim se o propagandi može govoriti samo u slučaju, gdje se kroz dulje vremena i raznim sredstvima radi za stanovitu svrhu. U nazočnom slučaju sastali su se ljudi slučajno — barem protivno nije dokazano — većinom u crkvi ili pred crkvom radi mise, jer je taj dan bila nedjelja, pa je tek nakon mise pred crkvom pročitan sakupljenom svijetu proglas o pozivu na vojnu vježbu, a i sami pozivi počeli su se tek taj dan dostavljati odnosnim vojnim obvezanicima, i onda pošli su optuženici sa ostalim svijetom najprije k opć. uredu, a zatim kot. oblasti, gdje su govorili u dispozitivnom dijelu navedene riječi. Ni presudni sud ne tvrdi, da se je ona gomila ljudi, u kojoj su bili i optuženici, sastala uslijed prethodnog dogovora ili sporazumka, i to u svrhu, da se prouzrokuje nezadovoljstvo kod vojnika, ili da se gradjani ili vojnici ne odazovu svojim vojnim dužnostima, a i ne navodi nikakovih okolnosti, iz kojih bi prozilazilo, da su optuženici u tu svrhu pravili propagandu. Tu ne ima dakle obilježja zločina iz čl. I. toč. 4. zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi; — ali optuženici su svakako svojim govorima, navedenim u dispozitivnom dijelu osude, a u kojima se ističe, da se ne će pokoriti ni odazvati pozivima na vojnu vježbu i t. d., javno dražili na nepokornost prema zakonitoj naredbi vojne vlasti, tako da su doista mnogi medju skupljenim svijetom na to izjavili: »mi ne idemo, ne idemo«, a u tom činjenju optuženika stiču se sva obilježja prestupljenja protivu zakona, vlasti i javnoga poretka, označ. u §-u 92. kriv. zak.

Prema tomu nije osnovana ništovna žalba optuženika, u koliko se poziva na toč. 9. sl. a), ali postoji ništovni razlog toč. 10. §-a 277. k. p. — Uslijed toga valja povodom ništovne žalbe optuženika radi postojećega ništovnoga razloga toč. 10. po §-u 284. al. II. toč. 3. k. p. ukinuti pobijanu osudu u pogledu izreke o krivnji i kazni, e optužene proglasiti krivim prestupljenja po §-u 92. kriv. zak. i po istom §-u izreći kazan, koja se imade u smislu §-a 23. kriv. zak. računati od dana prve presude. — Obzirom na istaknute po presudnom sudu olahkotne i otegotne okolnosti ukazuje se primjerenom kazna zatvora od osam mjeseci. Time riješen je i priziv optuženika radi izreke o kazni.

Digitized by Google

c) Mjenbeno.

Solidarni dužnik time, što je mjenbenu tražbinu isplatio, prekupio ili naslijedio, ne stupa u ovršna prava vjerovnika, već mu pristoji samo pravo regresa protiv ostalih sudužnika i to redovitom tužbom.

Rješidba stola sedmorice od 17. svib. 1916. br. 8548.

Kotarski kao trgovačko-mjenbeni sud u S. odlukom od 5. trav. 1916. br. 1463/gr. odbio je molbu V. L. iz Z. kao nasljednika P. L. za ovršnu uknjižbu prava zaloga na nekretnine radi 12.000 K iz slijedećih razloga:

Molitelj je i sam solidarni dužnik tražbine izviruće iz ovosudnoga platežnoga naloga od 26. srp. 1909. br. 3294/gr. pa stoga ne može temeljem toga istoga platežnoga naloga, ma da mu je pravo iz istoga putem gradjansko-pravnoga ustupa i nasljedstva pripalo u vlasništvo, s obzirom na svoju vlastitu jednaku obvezu, od ostalih solidarnih dužnika tražiti isplatu, pošto solidarni dužnik time, što je tražbinu isplatio, prekupio ili naslijedio nije time postao vjerovnikom naprama ostalim solidarnim dužnicima, već mu je samo slobodno, u koliko mu pripada kakovo pravo regresa proti kojemu od ostalih solidarnih dužnika, to svoje pravo dokazati redovitom tužbom. Svako pravo izviruće iz gore spomenutoga platežnoga naloga utrnulo je time, što se je to pravo sjedinilo u osobi jednoga od solidarnih dužnika.

Banski stol potvrdio je tu odluku rješidbom od 17. svib. 1916. br. 8548., jer je u skladu sa spisima i zakonom (§. 441. grpp. §. §. 49.—51. i 92. mjenb. zak., te §. §. 896., 1361. i 1412. ogz.), a stol sedmorice otputio izvanredni previdni utok ovrhomolitelja V. L. kao neumjestan po §. 316. grpp.

Iz upravne prakse.

Njemačko ministarstvo odbija matičnu zabilježbu presude našega duhovnoga ženidbenoga suda glede nevaljanosti braka.

Priopćio **Ivan Z. Galić**, kr. banski savjetnik.

Na zamolbu povjereništva za prosvjetu i vjere u Zagrebu zamolilo je naše ministarstvo spoljnih posala njemačko ministarstvo inostranih djela, da se u knjigama općine H. i u izvacima o vjenčanju zabilježi nevaljanost i ništetnost braka našega državljanina Stjepana Sch. i Emilije Sch. rodjene Sr., sklopljenog 7. ožujka 1912. pred državnim matičarom u H. u Njemačkoj, budući da je taj brak presudom biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu od 15. lip. 1920. br. 1137, potvrdjenom po nadbiskupskom ženidbenom sudu u Zagrebu 12. list. 1920. br. 738, proglašen nevaljanim. Njemačko ministarstvo inostranih djela, pošto je prethodno pribavilo mišljenje ministarstva unutrašnjih djela, odgovorilo je slijedeće:

Priznavanje presude stranih sudova predvidja se u § 328. njemačkoga sudskoga postupka. Po § 328. dio I. br. 5. ne priznaje se važnost presude stranoga suda, ako nije zagarantovana uzajamnost. Po dijelu 2. a. a. o. ipak se može priznati presuda stranoga suda, i ako nema uzajamnosti, ako se presuda ne odnosi na kakvo imovinsko pravno potraživnje i ako po njemačkom zakonu nije osnovan sudski postupak.

Kako u pogledu Hrvatske i Slavonije ne postoji uzajamnost, a po § 606. dio 3. gradjanskoga sudbenoga postupka gospodja Sch. mogla je kao predjašnja

Digitized by Google

njemačka podanica da podigne žalbu kod njemačkih sudova, to se pomenute presude po njemačkom zakonu ne mogu priznati i prema tomu ne može se vršiti izmjena u njemačkim matičkim knjigama. Medjutim konačno rješenje ovome imaju da donesu njemački sudovi. — Prema tomu gospodji Sch., koja se neposredno obratila i na njemačko ministarstvo spoljnih poslova, ostaje, da sama traži kod nadleštva za gradjansko stanje u H., da upiše nevaljanost braka u registar vjenčanih. Osim toga gospodja Sch. može, kao što joj je već javljeno, na osnovu § 11, dio 3 zakona o gradjanskom stanju u Njemačkoj da traži odluku suda, ako bi nadleštvo za gradjansko stanje odbilo njeno traženje.

Društvene vijesti.

Mjesečni sastanak. Pravničko društvo održalo je 27. svibnja o. g. mjesečni sastanak, na kojem je društveni predsjednik dr. Ladislav Polić održao predavanje »O razgraničenju s Ugarskom«. Predavač je prikazao plodove svoga iskustva, što ga je stekao kao član komisije za razgraničenje. Ponajprije je ocrtao granicu po trianonskom ugovoru i istaknuo njezin odnos prema narodnim aspiracijama (koridor sa Čehoslovačkom, bajski trokut, Subotica i Moriš). Zatim je izložen sastav i poslovanje komisije, njezina pravna priroda i odnos prema konferenciji ambasadora, napokon njezina kompetencija. Pokazan je i prekid pravnoga kontinuiteta izmedju nekadašnje kraljevine Ugarske i trianonske Ugarske i prema tome ništavost madjarskih aspiracija. Zatim su prikazana znatnija pitanja kao naša enklava preko Drave (Repeš), željeznički spoj s Golom, transverzalna pruga Koprivnica—Varaždin, režim voda, granice riječne, imanja nekadašnje habsburške dinastije, izmišljena brdska općina Tompa-Kelebija (u subotičkom kotaru).

Naročito je opširno prikazan sadržaj i odnošaj t. zv. Millerandova sprovodnoga pisma, kojim je popraćen odgovor saveznih i udruženih sila na protivpredloge ugarske o uslovima mira. a tako i važnost komplementarnih instrukcija. što ih je konferencija ambasadora izdala za sprovedbu sprovodnoga pisma. Raspravljena su pitanja: da li to pismo protivuriječi ugovoru; ima li to pismo jednostran ili dvostran karakter; što znači odredba o nepravdama, koje treba u općem interesu ukloniti. Spomenuto je, da su odbiti svi apeli Ugarske na »Ligu Naroda« osim u Prekomurju. Protumačen je glavni zadatak naše delegacije, da odbije madjarske aspiracije.

Ocijenjena je sjeverna granica s nacionalnoga, geografskoga i ekonomskoga gledišta. Prikazano je shvaćanje Madjara, koji tu granicu priznaju samo kao demarkacionu liniju izmedju »Osakaćene Ugarske« i okupiranih dijelova Velikoga Madjarorsaga. S tim je u vezi prikazan i sadašnji unutrašnji položaj u Ugarskoj. Sa svim time, ne treba se bojati Madjara, jer današnja feudalna i reakcionarna oligarhija, koja opsjenjuje narod geslima legitimizma i integriteta. nužno dovodi do socijalne revolucije, želeći obići i zatomiti pitanje radničko i agrarnu reformu. — Skupština je pozdravila predavača odobravanjem. „

Iz stanbene prakse. Primili smo od jednoga odvjetnika, člana Pravničkoga društva. članak, u kojem opisuje jedan doista drastičan slučaj iz prakse stanbenoga ureda u Zagrebu i odjelka ministarstva za socijalnu politiku. Mi ne pri-

Digitized by Google

općujemo taj članak iz jednog jedinog razloga, a taj je, što bi nćegovo priopćenje ponukalo ostale odvjetnike, da nam priopće i svoje slučajeve — kojih imade sigurno svaki u izobilju i svaki pojedini je drastičan — a onda bi uredništvo »Mjesečnika« došlo pred alternativu, ili da sve članke odbije ili pak da izda debelu, možda i milijonskim troškovima skupčanu knjižurinu o praksi stanbenih ureda. Pošto Pravničko društvo ne će da izlaže svoje članove suvišnomu trudu, pa da odbija produkte njihova rada, a s druge strane nema novaca za izdanje knjižurina, odlučilo je odbiti i onaj — dosada jedini — članak, čemu poštovani g. pisac sigurno ne će zamjeriti. U ostalom ni priopćenje toga članka ni ostalih slučajeva ne bi odstranilo sve nevaljalosti i apsurdnosti stanbene prakse. Njihove uzroke treba tražiti drugdje i dublje, a sredstva protiv njih sigurno ne sastoje u njihovu priopćivanju, u objelodanjivanju onoga, što je nama svima vrlo dobro poznato i bjelodano. Mi svi znamo i osjećamo vrlo dobro, da još nije prestala tendenca uklanjanja pravnih momenata za volju onakvih, koji u konkretnim slučajevima nikako ne bi smjeli ni suodlučivati a kamo li odlučivati. Protiv takvih tendenca borit ćemo se mi pravnici, udruženi u Pravničkom društvu, tako, ako budemo usprkos njima što većom ljubavlju i upornošću gajili pravo kao znanost i ako budemo u praksi, svaki u svome zvanju i stališu, ustrajali baš na provadjanju prava i prodiranja pravnih momenata. A tim principima moramo ostati vjerni i onda, kada prijedjemo sa područja djelatnosti Pravničkoga društva na područje javnoga političkoga rada, gdje se mogu i moraju ona zla najuspješnije pobijati.

Literatura.

P f a u n k u c h e, A.: Die Baseler Kirchenverfassung als Vorbild f. d. Neuverfassung d. deutsh-evangelischen Landeskirchen. Berlin (Huttenverlag) 1919.

S c h r e u e r, Deutsches Privatrecht, Stuttgart, Enke. — M. 99.

S t r i p p e l, Die kurhess. Küsterlehrerptründe bei d. Auseinandersetzung ihres Vermögens (2. u. 3. Teil e. Rechtsgutachtens.) Kassel (E. Pfarrverein).

S c h m i t t, Die Ablösung d. Staatsleist. an d. Religionsgesellschaften. Freiburg, Herder.

S c h w a r z, Die öffentliche und private Urkunde im römischen Aegypten. (Abhandlungen der phil.-hist. Kl. der Sächischen Akademie der Wiss., 31.) Leipzig (Teubner) 1920.

W i e g a n d, Siebenhundert Jahre baltischer Kirchengeschichte, Gütersloh (Bertelsmann).

W a h r m u n d, Trennung von Staat und Kirche. Der Gesetzentwurf Dr. Bartošek. Prag, Selbstvertalg.

Z a n k o w, Die Verwaltung d. bulgarischen orthodoxen Kirche. Halle, (Karras, Kröber & Nietschmann).

D u r i g, Das Grundverkehrsgesetz v. 13. XII. 1919 St. G. B. 583 über die Veräusserung land- u. fostwirtschaftlicher Grundstücke samt Durchführungsvorschriften (Manz) Wien. (Prik. Gerichtszeitung 1921. br. 3).

D ö r i n g, Versicherung u. Luftverkehr. Preisgekr. Abhandlung (Veröffentlichungen d. deutschen Ver. f. Versicherungs-Wissenschaft, hrsg. v. Prof. D. A. Manes, 29. Heft). Berlin (Mittler & Sohn) 1921.

Digitized by Google

Danić, Osnovi trgovačkoga prava, udešeno za slušatelje trgovačke akademije. Beograd (Kon) 1921. ćir.), (Prik. beogr. Arhiv XI./III. br. 3, 1921., str. 255.)

Dolenc, Pravosodstvo pri novomeškem in korporiranem uradu nemškega viteškega reda v letih 1721. do 1722. Ljubljana, 1921.

Diamant, Reforma asikuracijonoga prava hrvatsko-ugarskoga trgovačkoga zakona. (Prešt. iz »Mjesečnika«), Zagreb, 1921.

Brand, Schnitzler, Die Grundbuchsachen in der gerichtlichen Praxis, Berlin (Springer) 1921.

Bajkitsch, Begriffliches und Kritisches über das Moratorium, München-Leipzig, 1921.

Böcker, Der Weltwarenhandel und seine juristisch-wirtschaftliche Gestaltung. Berlin (Puttkammer & Mühlbrecht) 1921.

Bruyere, Notre marine marchande pendant la guerra. Paris (Payot & Cie.) 1920.

Cohn-Fick-Zehentbauer, Die Aktiengesellschaft. (Aus dem Nachlass von Prof. Dr. G. C.) I B. Geschichte der Aktienges. u. des Aktienrechtes. Zürich (Orell Füssli) 1921. (Prik. Jur. Blätter 1921. br. 13/14).

Cosak, Lehrbuch des bürgerl. Rechts, I. B.: Die allg. Lehren u. d. Recht der Forderungen, I. T. VII. Aufl., Jena (Fischer) 1921.

Christ, Schifts-Hypotheken-Banken (Greifswalder Staatswissenschaftliche Abhandlungen, herausg. v. Biermann u. Kähler, 2.) Greifswald, Bamberg, 1920.

Bösch, W. u. Müller, M.: Das Betriebsbilanzgesetz in ausführl. Erläuterungen. Berlin (Berl. Komm. Buchhandlung).

Die Bodengesetze der tschecho-slovakischen Republik, 2. gänzlich umgearbeitete Aufl. (Stiepels Gesetzsammlung des tschechoslovakischen Staates, 7), Reichenberg (Stiepel).

Besnard, Gesetz über die durch innere Unruhen verursachten Schäden v. 12. 5. 1920 mit Vollzugsvorschrift. Ausbach (Brügel).

Dersch, Die Abänderungsgesetze zur Angestelltenversicherung. (Sammlung deutscher Gesetze, 62.) Mannheim (Bensheimer).

Döring, Versicherung und Luftverkehr. (Veröffentlichungen des D. Ver. für Versicherungwiss., 29.) Berlin, (Mittler).

Dreist, Die Vergütung der Okkupationsleistungen. (Wirtschaftsrecht und Wirtschaftspflege, 5.) Berlin (Spaeth & Linde).

Entscheidungen des Oberprisengerichts in Berlin. Hrsg. im Auftrage des Reichsjustizministeriums, B. 2. Berlin (Ver. wiss. Verl.).

Endemann, Die Inventarfrage. Hildesheim (Kornacker).

Enneccerus-Kipp-Wolff, Lehrbuch des bürgerl. R., 15.—17. Aufl., 8. Bearbeitung. B. 1/1; 11.—13. Aufl., 4. Bearb., B. 2/3. — Marburg (Elwert.).

Svaštice.

Iz statistike sudova za mladež.

(Priopćio Vladimir Jovan, sudb. vijećnik.)

Kao sudac za mladež kod sudb. stola u Zagrebu sastavio sam statistiku sudovanja te važne institucije, ali pošto je preopsežna, a prostor »Mjesečnika« zato odviše stegnut, ne ću svu reproducirati, nego ću iz nje izvaditi najvažnije

Digitized by Google

stavke. Kako je poznato, naredba bana od 13. pros. 1918. o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži počela se provadjati godine 1919. Te je godine podneseno sudb. stolu u Zgrebu kao sudu za mladež 144 prijava, od kojih 107 otpada na dječake, 32 na djevojčice, a 5 na oba spola, t. j. za takve slučajeve, gdje su kažnjiva djela počinjena zajednički po dječacima i djevojčicama. Razmjer je dakle ženskih delikvenata prema muškima kod mladjahnih lica znatno veći, nego kod odraslih, pa bi se iz toga za budućnost mogli izvesti vrlo nepovoljni zaključci. Najveći broj zločina jesu krađje (122); što se ima pripisati slabim materijalnim prilikama, u kojima ta djeca žive, a što ujedno najviše ispričava njihova djela i daje nade, da li će se kao odrasli kazniti (u koliko dakako i društvo popravi njihove materijalne prilike). Od svih prijavljenih slučajeva riješeno je tokom godine 89, a od tih samo 7 osudom (obustavom i ustupom 63).

Godine 1920. porasao je broj prijava na 221. Razmjer dječačkih delikta prema onima djevojčica ostao je otprilike jednak: 163 : 50. I ovdje prevladjuje kradja, a imamo čak i 1 slučaj umorstva te 1 slučaj pokušaja grabežnog umorstva. Te godine imamo i pet političkih delikvenata (sa uvredom Veličanstva). Da se vidi način kažnjavanja, spomenut ću, da ih je ukorom te godine kažnjeno 2, otpustom na prokušavanje 7, prisilnim uzgojem 2, lišenjem slobode 9 i uvjetnom osudom 5.

Godine 1921. doživljujemo radosno iznenadjenje. Broj mladjanih delikvenata ili bar prijavljenih slučajeva znatno pada. Imamo ih samo 129, a značajno je da je i relacija djevojčica prema dječacima takodjer pala, t. j. 25 prema 102. Dakako da je opet na prvome mjestu imovinski delikt kradje, dok se izmedju ostalih delikata najviše javlja onaj politički uvrede Veličanstva. Ne mogu i ne ću sa svim sigurnošću ustvrditi, da se to padanje broja mladjahnih delikvenata imade zahvaliti baš utjecaju mladenačkoga suda, ali iz činjenice, da imade vrlo malo priupadnika, dalo bi se to zaključiti. Čini se da je način kažnjavanja popravljući djelovao na mladjahne delikvente, pa da je i glavna svrha kazne postignuta, što možda ne bi bilo, da se ovoj djeci sudilo jednako kao i odraslima. — Sudeći po broju prijavljenih slučajeva u prvom četvrtgodištu 1922. (do 8. travnja t. g. bilo ih je 39), ne će biti osobito mnogo prijava ove godine. Sve se to tiče dakako samo zagrebačkoga suda za mladež, ne računajući ovamo kotarski sud. Kad bi se sabrali statistički podaci sviju sudova za mladež u onim krajevima naše države, gdje oni postoje, bila bi nam slika mladenačkoga kriminaliteta mnogo jasnija, a i sa većom sigurnošću mogli bi izreći ocjenu o utjecaju sudova za mladež kod nas.

Izvještaj zagrebačke burze za robu i vrednote o poslovanju g. 1921. Taj inače vrlo poučan izvještaj zanimljiv je napose za »Mjesečnik« s one njegove strane, koja se tiče o b r a n i č k o g a s u d a burze. U današnjim prilikama, kada redoviti glavni sudovi tako slabo funkcioniraju, imati jedan privatni obranički sud autoriteta, kakav ima onaj zagrebačke burze, velika je stvar. A prijegled riješenih sporova dokazuje nam najbolje, kolika je usluga time učinjena našoj judikaturi. Od 220 tužba predanih obraničkome sudu zagrebačke burze godine 1921. riješeno ih je tokom iste godine 183. Preostalih 37 preneseno je samo zato u godinu 1922., jer su dotične tužbe predane već koncem prošle godine. Brzinu postupka ilustrira činjenica, što su 132 parnice provedene za vrijeme manje od mjesec dana. Sama burza dala je najmanje povoda sporovima, jer se samo 24 tužbe temeljile na poslovima, sklopljenim na samoj burzi. Koliko se tom institu-

Digitized by Google

cijom koristili i nečlanovi burze, vidi se iz toga, što je na strani tuženih 122 njih, koji nisu članovi burze. Promijeni li se ustanova sudskoga pravilnika, da se po obraničkome sudu ne mogu rješavati sporovi iz posala, koji ne bi mogli biti sklopljeni na burzi, broj će se parnica kod tog obraničkoga suda sigurno povećati, što će s jedne strane odteretiti naše preopterećene sudove, a s druge strane učvrstiti već prilično potresenu vjeru u našu judikaturu. Kakvim pak utjecajem to može da radi po naš gospodarski i pravni razvoj, svatko će lako pojmiti. Najviša utužena tražbina iznosila je 9 milijona kruna, a najniža 1166.60 K. — Ovako se trogodišnjim djelovanjem obraničkoga suda zagrebačke burze razvila i njegova specijalna judikatura, koja će sigurno biti jedan od ponajboljih tumača našega trgovačkoga zakona. Bilo bi zato možda dobro, kada bi burza najvažnije od tih slučajeva objelodanila u kakvoj posebnoj zbirci. Nastojat ćemo, da s vremenom i u ovom našem listu podamo kratak prijegled nekih načelnih presuda i tumačenja toga suda. Nije napokon isključeno, da obranici, koji su praktični ljudi, a u pravu manje više laici, dadu zakonu drugi smisao, nego li ga on ima po mišljenju pravnika, pa će biti zanimljivo promatrati ta eventualna njihova razilaženja.

Ispravci.

Ispravi u br. 2. u sastavku »Opažanja sa moje zadnje biljegovne pregledbe«, na str. 70 kod toč. 9. u sedmom retku mjesto »sniženoj« »u t u ž e n o j«; na str 71. kod točke 10. al. 2. u sedmom redku iza riječi »prijavljene vrijednosti«, treba dodati »a na zapisniku sa skladnikom platit će tužitelj u ime biljegovine 3 D. S druge strane opet može stranka podnijeti tužbu zbog sruženoga truloga plota i može označiti kao vrijednost 10.000 K. Sudac mora stvar raspravljati a da nije ni dužan ni ovlašten ispitivati opravdanost prijavljene vrijednosti«; u slijedećem osmom retku mjesto »120 D.« treba da bude »121 D.«; na str. 74 kod toč. 15. al. 2. u 13. retku mjesto »mora« treba da bude »morala bi«; u slijedećem 14. retku iza riječi »za osudu« treba dodati »što nijedan sud ne čini niti je po zakonu na to obvezan«.

Ispravi! U trećem broju u raspravi prof. dr. Straznickoga »Zajednička havarija« na str. 97. u 11. retku odozgo ispala je pogreškom tiska iza riječi »prava« — riječ »r e d o v n o«.

K članku g. dr. Stj. Oreškovića za »zakon o zaštiti staraca i starica« u ovom broju. — U ovom članku potkralo više štamparskih pogrješaka, a neke su stvari izostale. Štamparske pogrješke, koje ne utječu na smisao, lahko će čitatelj sam ispraviti. Na str. 183. u 14. retku odozdo je iza riječi »kćeri« izostalo: — »bijedne starice Bare Š. Š. iz Sv. N. kbr. 6, koja se mučno bori za opstanak; — unesrećene starice Jage S. iz S., G. kbr. 3, koja pobjegnu od nasilnih došljaka iz vlastite kuće i zemljišta, da se mjesece i godine muči, dokazujući svoje jasno pravo; — razočaranoga starca Jure H. iz S., O. ul. kbr. 14., kojemu starački dani prolaze u traženju ugovorenoga i uskraćenoga uzdržavanja i u parbenju za naknadu štete; iznemogle starice Franciske ud. B. iz S., G. kbr. 66, što umrije ne dočckavši osude protivnika; — starice nesretnice Franjice T. iz R. kbr. 76, koja se lišena svega svojega, izgubivši dom, godinama parbi za razješenje zlosretnoga ugovora.« U § 4. na str. 184. u 2. retku odozdo izmedju riječi štetu« i »uz« ispala je riječ »ili«; na koncu istoga §-a na str. 185. redak: »Osudjenike ima sud voditi u strogoj evidenciji«; riječ »pravomoćno« u istom §-u na str. 185. u 16. retku odozgo kao suvišna otpada. U § 11. na str 187. u 12. retku odozgo ispala je medju riječima »c·bustavi« i »zatraži« riječ »ne.«

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 6., 7. i 8.
GOD. XLVIII.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
LIPANJ, SRPANJ,
KOLOVOZ, 1922.

O razgraničenju s Ugarskom.

Predavao u skupštini Pravničkog Društva od 27. maja 1922.

dr. Ladislav Polić.

Pored drugih praktičnih zadataka, koji su mi bili povjeravani počevši od Ujedinjenja, zapala me časna služba da budem pravni ekspert naše Delegacije u Komisiji za razgraničenje s Ugarskom. U tome poslu našao sam se pred mnogim pravnim pitanjima od velikog teorijskog i još većeg praktičnog interesa. Neka mi bude dopušteno da plodove svoga iskustva prikažem široj javnosti.

I.

Granica prema Ugarskoj odredjena je članom 27., dio 2., trianonskog ugovora o miru u glavnom ovako: Granica polazi sa austrijsko-ugarsko-jugoslavenske tromedje kod Toke južno od S. Gotharda, u glavnom, prema jugo-istoku do Mure, obuhvatajući Prekomurje; zatim teče Murom, dajući nam Medjimurje; odavde ide starom granicom izmedju Hrvatske i Ugarske do 9 km. istočno od Donjega Miholjca na Dravi; otud zaokreće prema sjeveroistoku do Dunava od prilike 8 km. sjeverno od Kiškesega (Dunav i Drava, čine ostale dvije stranice trokuta, koji sačinjava našu Baranju); u Bačkoj je granica povučena, u glavnom, sjeveroistočnim pravcem, sjeverno od Subotice i južno od Segedina, gdje prelazi Tisu i produžuje u Banatu do rumunjsko-madžarsko-jugoslovenske tromedje u općini Stari Beb. Ko se opomene revindikacija naše javnosti, odmah će opaziti da nam trianonski ugovor nije dao koridora prema Češko-Slovačkoj; da nije Madžare uklonio s Drave; da su Pečuh, Mohač i Bajski trokut ostali u Ugarskoj i da je odsječen znatan dio subotičkog hatara, a da se granica ne dodiruje Moriša.

Za utvrdjenje granične linije na samom mjestu, predvidjena je članom 43. Ugovora jedna komisija sastavljena od sedam članova, od kojih pet postavljaju Glavne Sile savezničke i udružene, jednoga Država Srba, Hrvata i Slovenaca i jednoga Ugarska. Kako Amerika nije ratifikovala ni ovaj ugovor o miru, nije ni bilo američkoga komesara

Digitized by Google

i tako se Komisija sastojala samo od šest komesara (engleski, francuski, talijanski, japanski, naš i ugarski).

Organizacija i poslovanje komisije za razgraničenje odredjeno je izbliže Instrukcijama odobrenim od Konferencije Ambasadora 22. jula 1920. god. Na čelu Komisije stoji predsjednik izabran od Komesara glavnih savezničkih Sila izmedju sebe. Predsjednika podupire u njegovu radu sekretarijat Komisije. Delegacija svake pojedine u Komisiji zastupljene države sastoji se od Komesara i potrebnog osoblja: eventualno zamjenik Komesara; tehnički pomoćnici i pomoćno osoblje (topografi, sekretari, tumači). Naročito je predvidjeno da se sastav delegacija zainteresovanih država može prema potrebi mijenjati. U načelu, Komesari i ostalo osoblje treba da se uzima iz reda oficira i podoficira. Posebni eksperti za pravna ili tehnička (osobito hidrotehnička) pitanja nisu nigdje predvidjeni.

Sa pravnog gledišta izgleda mi sastav Komisije sasvim pogrješan. Rad Komisije je dvovrstan: ponajprije detaljno utvrdjenje granične linije izvršnim odlukama Komisije, a onda izvršenje tih odluka postavljanjem graničnih biljega. U prvom pogledu Komisija prema izvjesnim pravnim normama (istina, s mnogo slobodne rasude) i po propisanom postupku pravno obavezno reguliše niz pojedinih pravnih slučajeva: ona izdaje administrativan akt medjunarodnog pravnog karaktera. Samo drugi dio njezina rada mogao bi se, donekle, označiti kao tehnički posao. Za prvi su posao pravnici, a za drugi tehničari. Ništa ne smeta što bi pravnici imali da prosudjuju i tehnička pitanja: to je svakidanji posao i upravnika i sudija. Ali ima još i više, ima i formalnih sporova, koje treba prosuditi. Kod dijelova granice definisanih Ugovorom pod imenom: »linija koja će se povući na terenu«, Komisija ima da riješi spor izmedju oba zainteresovana Komesara, ako sporazum ne uspije; pače Komisija morat će da rješava spor svaki put kad zainteresovani komesari podnesu protivne propozicije o bilo kojem dijelu granice. Razgraničenje je, u stvari, actio finium regundorum. Dodajmo još i to da je Komisija nadležna pripravljati protokole ili dogovore za regulisanje svih pravnih pitanja koja iskrsnu prilikom razgraničavanja. Pored svega toga priznajem da se Komisija za razgraničenje, u datim prilikama, nije mogla drukčije sastaviti nego što je odredjeno: utvrdjenje granica na osnovi ugovora o miru, to je likvidacija rata i tu odlučuju u prvom redu vojni interesi.

Ako se izbliže razmotri sastav Komisije, vidi se odmah da je to posljedak kompromisa izmedju dvije protivne misli. Jedna bi krajnost bila da izaslanici Društva naroda budu nezavisni i objektivni arbitri, pred koje izlaze zainteresovane države prosto kao stranke s pravom da sklapaju, u izvesnim granicama, nagodbe. Druga bi krajnost stajala u tome da zainteresovane pogranične države medjusobnim sporazumom utvrdjuju svoje granice. Ovo potonje bilo bi sasvim nepraktično, jer na taj način teško bi bilo doći do konačnog riješenja, osim toga lasno bi postradali interesi ostalih Sila potpisnica. S druge strane, kako sada stvari stoje, ti interesi ne dopuštaju ni prvi način regulacije. I tako su obrazovane Komisije za razgraničenje, koje samostalno odlučuju, ali su interesi Glavnih Sila štićeni time, što one daju

Digitized by Google

dviјe trećine članova Komisije (koji su pro foro interno vezani na instrukcije svojih vlada); no ni zainteresovane države nisu postale puke stranke, nego su njihovi predstavnici i punopravni članovi Komisije i zastupnici svojih zasebnih interesa. Odatle izlaze vrlo važni praktični posljedci, kojima je naša delegacija svakom zgodom pribavila punu važnost: nezainteresovani komesari ne smiju držati nikakih svojih sjednica za se, ne smiju ni vijećati ni zaključivati sami za se; već se kao sjednica Komisije može smatrati samo onaj sastanak, na koji su pozvani i komesari zainteresovanih država, te se samo u njihovoj prisutnosti može raspravljati i odlučivati, pa i njima vazda pripada pravo glasa.

Veoma je zanimljivo pitanje, u kojem odnosu stoje Komisije za razgraničenje prema Konferenciji Ambasadora? Te Komisije, bez sumnje, su internacionalni organi i po svome sastavu i po svome zadatku. Istina, Konferencija Ambasadora stara se o njihovu konstituisanju i organizaciji i prati njihov rad. Ona vodi brigu da se imenuje osoblje Komisija i da se ono smijeni; da se Komisija u pravo vrijeme sastane i da redovno radi; da se regulišu finansijska pitanja za Komisiju. Konferenciji se moraju podnositi razni izvještaji. Ona može davati potrebne instrukcije i općega i posebnoga značaja. S druge strane, ovlašćenja data su Komisijama samim ugovorima o miru, a što je najglavnije, Komisije donose samostalno i bez ičije potvrde odluke, koje su obavezne za zainteresovane strane. Prema tome, Komisije za razgraničenje ne rade u ime i po nalogu Konferencije Ambasadora, već u svoje ime i na osnovu samog Ugovora; one stoje pod nadzorom Konferencije, ali samo u administrativnim poslovima, dok su samostalne u najglavnijoj stvari: u odlučivanju o granicama. Zato mislim da Konferencija Ambasadora nije nadležna ni promijeniti ni ukinuti odluku Komisije o granici, ni na žalbu stranke, ni po nekom pravu kasacije po službenoj dužnosti. Za ovoliko pravo Konferencije nema nikakova oslonca ni u Ugovoru ni u Instrukcijama. Naprotiv, po Komplementarnim Instrukcijama od 3. juna 1921. — o kojima će docnije biti riječ — Konferencija Ambasadora ne može promijeniti čak ni izvještaj Komisije, sastavljen na osnovu Sprovodnog Pisma, bez naročitog pristanka iste Komisije. Iz svega ovoga se vidi da Komisije za razgraničenje nisu organi Konferencije Ambasadora, već samostalni medjunarodni organi, postavljeni Ugovorom od svih Sila potpisnica samo što stoje pod administrativnim nadzorom Konferencije.

Pri odredjivanju granične linije Komisija se, dašto, mora držati odredaba Ugovora, ali joj je data široka slobodna rasuda. Redovan je slučaj da Komisija odredjuje dijelove definisane pod imenom »linija koja će se povući na terenu«. Ali i tu je Komisija ponajprije vezana općim smjerom linije kako je ocrtan u Ugovoru, a pored toga ona treba da vodi računa koliko je god moguće o administrativnim medjama i mjesnim ekonomskim prilikama. No to su dva antagonistička motiva: često se pokazalo da u malo većoj općini postoje razni smjerovi ekonomske gravitacije, a još češće, da je znatan dio općinskog hatara u posjedu stanovnika druge općine. Zato Instrukcije upućuju Komisiju da se pridržava katastralnih medja. I doista internacionalna granica

Digitized by Google

ne bi smjela pružati prizor, kakav se mogao vidjeti na demarkacionoj liniji, da pogranične straže stoje usred kukuruza. Instrukcije dodaju još i to da je pri tom isključen svaki nacionalni, jezični ili vjerski razlog. Sva tragika koja se krije u toj krutoj odredbi objavila mi se u više dirljivih scena: »Gospodine, spasite nas«. A koliko istom prigušenih vapaja zamire na zapadnoj granici!

Zatim, Komisija može da izvrši reviziju dijelova definisanih administrativnim medjama, ako to zatraži jedna od zainteresovanih Sila, i ako Komisija nadje za shodno. I za ovaj slučaj važe stege o lokalnim interesima, kao što ostaju i isključeni razlozi nacionalni, jezični i vjerski.

Najzad, Komisije mogu — i osim slučajeva naročito predvidjenih Ugovorom — promijeniti atribuciju »' une localité« koja je izrijekom napomenuta u Ugovoru, ako je ta promjena od male važnosti i ako se svi članovi Komisije o tome slože. Često je iskrslo pitanje, što znači »localité«? Čini mi se da znači naseljeno mjsto, te bi se prema tome mogle i bez općega sporazuma promijeniti ili mimoići pojedine »kote«, koje su izrijekom u ugovoru napomenute, samo ako one ne čine kardinalne tačke; isto važi i za pojedine puste. Naprotiv, naseljena mjesta (izrijekom u Ugovoru napomenuta) ne mogu se dodijeliti drugoj državi bez pristanka oba zainteresovana Komesara i bez odobrenja ostalih članova Komisije.

A može li Komisija jednoglasnim zaključkom, dakle i s pristankom oba zainteresovana Komesara, učiniti promjene, koje su od veće važnosti? Mogu li se zamjenjivati čitave jako napućene općine, koje imaju hatare od nekoliko tisuća jutara? Mislim da bi to značilo promjenu Ugovora, jer to nije razgraničenje po Ugovoru, a za promjenu Ugovora nije dovoljna odluka Komisije za razgraničenje, već bi se tu morala primijeniti odredba par. VIII. Komplementarnih Instrukcija, izdanih na osnovu Sprovodnog Pisma, po kojoj ovakav sporazum treba da bude odobren od Savjeta Društva naroda.

Pri mijenjanju administrativnih granica Komisija je vezana još na jedno vrlo znatno ograničenje: ona ne smije dirati u medjunarodne granice kakove su postojale u avgustu 1914. god.. prema kojima se njena uloga steže na provjeravanje graničnih direka ili biljega (čl. 29. Ugovora). Prema tome, ona administrativna granica, koja je u početku svjetskoga rata bila podjedno i medjunarodna granica, ostaje neprikosnovena. Administrativne medje jesu medje administrativnih i samoupravnih jedinica kao što su općine, kotari, županije, pokrajine, i to za razliku od državnih granica. Ali zato ipak medjunarodna granica, u smislu trianonskog ugovora, ne znači prosto isto što i državna granica. I bez obzira na to što se nekada držalo da medjusobne granice realno uniranih država ne predstavljaju medjunarodne granice, može se istaknuti da je taj ugovor osnovan na misli, da je bivša austro-ugarska monarhija kao cjelina vodila rat, dakle da je ona bila jedan medjunarodni subjekt u pitanjima rata. Zato se u Ugovoru i spominju internacionalne granice, kako su postojale na početku rata. Tako se u uvodu trianonskog Ugovora veli, da je nekadašnja austro-ugarska monarhija danas prestala da postoji i da je ustupila mjesto, u Ugarskoj,

Digitized by Google

jednoj narodnoj ugarskoj vladi. Što više, Ugarska se broji medju nasljedne države bivše austro-ugarske monarhije. Još bolje se to razbira iz saint-germainskog ugovora, koji donosi u svome uvodu deklaraciju o propasti bivše monarkije, pa kako god u članu 29. odredjuje neprikosnovenost medjunarodnih granica, zato ipak u čl. 27., dio 6. o granicama Austrije sa Češko-Slovačkom, govori o: »liniji koja će se povući u terenu držeći se koliko je moguće nekadašnje granice od 1867. god. izmedju Austrije i Ugarske«. Dakle: samo koliko je moguće; i onda: granica od 1867. godine, a ne od 1914. god.

S tim u vezi istaknuti mi je jednu činjenicu od najveće političke važnosti. Madžari još i danas neprestano govore o nekom tisućgodišnjem pravnom kontinuitetu pa o integritetu sv. krune. Sasvim drukčije u Austriji: tamo ljudi ne mogu dovoljno naglasiti da Austrijska republika nije isti subjekt sa bivšom Carevinom Austrijom, pače da Republika nije ni pravna sljednica bivše Austrije. Medjutim, prema ugovorima o miru, Ugarska je tretirana sasvim na isti način kao i Austrija. Vidjeli smo već da prema uvodu trianonskog ugovora, nekadašnja austro-ugarska monarhija, koja je prestala da postoji, ustupila je mjesto, u Ugarskoj, jednoj narodnoj ugarskoj vladi. U Ugovoru se na vrlo mnogo mjesta oštro luči »nekadanja Kraljevina Ugarska« od Ugarske, kojoj su granice opisane u čl. 27, drugi dio. U članovima 186, 188, 189 i 190. broji se Ugarska medju države, koje su ponikle iz raspada nekadašnje austro-ugarske monarhije (te države zajedno s onima, na koje je jedna teritorija bivše manorhije prenesena, zovu se obično nasljedne države). Kad se radi o izvjesnim dugovima nekadašnje ugarske vlade, Ugarska uzima na sebe jedan dio poput ostalih država nasljednica. Članovima 217 i sl. protežu se na Ugarsku razni ugovori sklopljeni od bivše monarhije, a po čl. 42. odriče se Ugarska svojih prava na teritorije nekadašnje monarhije (a ne na teritorije svoje). Iz svega ovoga se vidi, da sa gledišta ugovora o miru, današnja Ugarska nije identična s nekadašnjom Kraljevinom Ugarskom, već da je ona, s medjunarodne pravne strane, sasvim nova država, koja je nastala na ruševinama bivše austro-ugarske monarhije; (istina, ima u Ugovoru i takovih izraza koji ne odgovaraju tačno ovom shvatanju). Današnja Ugarska nije nekadašnja Ugarska samo sa smanjenom teritorijom, već je nova država, nasljednica habsburške monarhije. Pa baš kad bi se i uzelo da je nova Ugarska sljednica nekadašnje Kraljevine Ugarske, to bi istom značilo da je nastao jedan nov pravni subjekt, jer niko ne može sam sebe naslijediti. Uostalom, i sami Madžari računaju svoju državu medju države nasljednice. Treba im samo prikazati, što to znači: da je netragom otišao i kontinuitet i integritet madžarski.

Pritom je iskrslo i jedno pitanje iz hrvatskog državnog prava. Madžari su stali iznositi neke zahtjeve na Muri i stali tražiti da od Mure do Donjeg Miholjca ide granica Dravom kao prirodnom granicom, premda Ugovor ovdje naznačuje kao državnu granicu staru administrativnu granicu izmedju Ugarske i Hrvatske-Slavonije. Prelazim preko argumenata, kako Drava nije podesna granica, jer nije regulisana i ostavlja svoje korito; kako su Madžari tu činjenicu prije rata svečano priznali i pristali na razgraničenje, kakovo sada postoji, sprovedeno

Digitized by Google

po svim principima moderne geodezije. Glavna je sila dokazivanja bila skoncentrisana u činjenici da je granica izmedju Ugarske i Hrvatske bila kud i kamo veće vrijednosti nego što je t. zv. administrativna granica, da je to bila politička ili državna granica. Pokrenut je čitav naučni aparat i izvadjeno je iz muzeja staro oružje o realnim i virtualnim pravima. Komisija je bila impresionirana i izrekla da se bez našeg pristanka ne može mijenjati stara granica izmedju Ugarske i Hrvatske; Madžari umuknuše. A radilo se doista o važnim interesima: spasen je za nas isključiv posjed vrlo znatnog željezničkog mosta kod Gjekenješa na pruzi prvoga reda; osigurana nam je preko Drave Gola i Gotalovo (Repaš) s tisućama najčišćeg našeg življa; otvorena je mogućnost željezničke veze toga kraja sa ostalom zemljom preko naše teritorije, što po samom Ugovoru ne bi bilo moguće; sačuvani su posjedi naših državljana preko Drave. Od Barča pak do Donjega Miholjca mogao se mjesto stare granice izmedju Ugarske i Hrvatske primiti kao granica srednji tok Drave, ponajpre zato što je Drava na tom potezu oglašena za internacionalnu; zatim što je ovdje u glavnom regulirana i napokon što smo dobili zemljišta na desnoj obali Drave, koja su nekada pripadala Ugarskoj, a našem su stanovništvu prepotrebna. Naprotiv, zemljišta, koja su Hrvatskoj pripadala na lijevoj obali Drave, nisu danas od osobitog nacionalnog interesa, jer su ili veliki posjed ili su u rukama tudjinskih elemenata. Uopće, naša je delegacija išla vazda za tim da spase što više naših ljudi i da zaštiti male posjede. Sasvim drukčije su radili Madžari, koji su svakom zgodom branili samo velike posjede.

Pa ipak čitav taj argumenat o državnopravnom položaju Hrvatske nema za ovo pitanje pravne vrijednosti. Istina je doduše da je granica izmedju Ugarske i Hrvatske bila državna granica, ali odatle još ne slijedi, da bi to bila medjunarodna granica u smislu trianonskog ugovora, jer po tom ugovoru može se smatrati, kako smo vidjeli, kao medjunarodna granica samo granica bivše austro-ugarske monarhije kao cjeline naprama ostalim državama.

Komisija za razgraničenje donosi odluke većinom glasova (čl. 29. Ugovora). Kvorum nije propisan, ali iz Instrukcije (glava II. par. D.) vidi se, da bi Komisija po eventualnoj dozvoli Konferencije Ambasadora mogla raditi čak u odsutnosti jedne nezainteresovane Delegacije ili više njih. Po članu 362. Ugovora, predsjednik svake Komisije ustanovljene ovim Ugovorom ima pravo u slučaju podjele glasova da dade još jedan glas. Dakle predsjednik može, ali ne mora glasati. Ako on ne glasa, pa glasovi ostanu podijeljeni, ne može se reći da je predlog odbit, jer takova norma ne postoji, već se može tvrditi samo to da odluka nije svorena, pa predsjednik može stvar donijeti drugom prilikom na odluku na pr. pošto bude pitanje ponovo i točnije izvidjeno i proučeno. Ovo je vrlo zgodno za Komisije za razgraničenje, u kojima se vazda nastoji da se dodje do sporazuma izmedju zainteresovanih komesara.

Zainteresovane države dužne su pribavljati Komisiji sve potrebne podatke i pomagati im u svemu što se odnosi na prevoz, stan, radnu snagu; materijale potrebne za izvršenje rada. Troškove (dosta

Digitized by Google

znatne) podnose ravnim dijelom obje zainteresovane države. Konačni zapisnici o razgraničavanju, pridodate karte i dokumenta izradjuju se u tri primjerka, od kojih se dva predaju vladi svake od pograničnih Sila, a treći se, preko Konferencije Ambasadora, predaje francuskoj vladi, koja će ih Silama potpisnicama poslati u ovjerenim prijepisima.

II.

O granicama koje su odredjene riječnim tokom, donosi član 30. Ugovora naročite propise, ali i ti su vrlo mršavi. Izrazi »tok« ili »matica« znače za neplovne rijeke središnu liniju toka rijeke ili njenog glavnog rukava, a za plovne rijeke središnu liniju glavne matice za plovidbu. To je sve, pa čak i u Instrukcijama, pitanja koja ovdje ikrsavaju kao što su accessio, alluvio, avulsio, alveus derelictus, insula in flumine nata, više su nabačena nego riješena. Tek je ostavljeno Komisiji da odluči, da li će se granična linija mijenjati s mogućim izmještajima ovako definisanog toka ili matice ili će ona biti konačno utvrdjena položajem u kome se nalazi tok ili matica u trenutku kad Ugovor stupi u važnost. Meni se čini da je ovakovo rješenje koje nepotpuno, koje nepraktično. Ponajprije se ne vidi da li se granica pomiče i onda ako rijeka sasvim ostavi svoje korito: za ovakav slučaj, naprotiv, složni su autori medjunarodnog prava da granica ostaje u isušenom koritu. S druge strane, hidrotehničari vele da je gotovo nemoguće nakon godine dana utvrditi položaj u kome se nalazio tok ili matica prošle godine. Komisija će prećutno odrediti granicu po ljetošnjem položaju rijeke. Uostalom, mnoga su pitanja otpala sama po sebi poradi toga što je duž nestabilnog dijela Drave ustanovljena državna granica prema staroj granici izmedju Hrvatske i Ugarske, koja se ne drži Drave, pa što državna granica ne teče prosred Dunava i Tise nego prosjeca te rijeke. Najzad pomanja pitanja mogu se još riješiti prilikom samih tehničkih radova za obilježavanje granica u terenu.

I propise medjunarodnog vodnog prava upotrijebila je naša Delegacija za obranu ugovorne granične linije. Još prije rata sagradila je uprava državnih željeznica — željeznice su bile zajednički posao izmedju Ugarske i Hrvatske — na hrvatskoj teritoriji ispod samog željezničkog mosta na Dravi jedan rezervoar, koji je snabdjevao vodom željezničku stanicu Gjekenješ na ugarskoj teritoriji. Ugarski Komesar tražio je da Komisija tu instalaciju dodijeli Ugarskoj, ne bi li se time domogao polovine mosta. S naše se strane istaklo da su ugarski interesi potpunoma zaštićeni odredbama člana 292 i 293. Ugovora o Režimu voda, po kojima se u takim slučajevima pod okriljem Komisije za režim voda mora zaključiti sporazum izmedju zainteresovanih država, pa ako se do sporazuma ne dodje, odlučuje jedan izborni sudija koga označi Savjet Društva Naroda. Sporazum je postignut u formi protokola, koji je Komisija sastavila i obje vlade potvrdile. Tako je za nas spasen ovaj željeznički most na pruzi Budimpešta — Zagreb — Rijeka.

Digitized by Google

S tim je mostom bilo vezano i pitanje željezničke veze Gole, naše anklave preko Drave. Po čl. 27. dio II. Ugovora ostavljena je potpuno na ugarskom zemljištu pruga Gjekeneš — Barč zajedno sa stanicom Gola. Da bi se obezbijedila mjestu i okružju Goli, koja se nalazi na našoj teritoriji upotreba železničke stanice Gola koja leži na ugarskom zemljištu, kao i upotreba željeznice, koja snabdjeva ove pruge i ovaj kraj, i najzad, da bi se osigurala našoj trgovini slobodna upotreba direktne željezničke veze izmedju pruge Čakovac — Nagy-Kanisza i pruge Zagreb — Gjekenješ a za vrijeme koje je potrebno da se podigne jedna direktna pruga na našem zemljištu izmedju netom naznačenih pruga; to je članom 303. Ugovora odredjeno da će se uslovi eksploatacije željezničke stanice Gola i pruge Kotoriba — Barč utvrditi jednom konvencijom izmedju uprava ugarskih i naših željeznica. Ako li se ove uprave ne mognu da slože o tekstu te konvencije, sporne tačke regulisat će Komisija vještaka, koje označavaju Sile savezničke i udružene, a u kojima je i Ugarska predstavljena (čl. 301. Ug.). Pitanje je bilo u ovome: da li je trajanje »servituta« za porabu golske stanice uslovljeno izgradnjom transverzalne željezničke pruge Koprivnica — Varaždin. U francuskom tekstu koji je mjerodavan u slučaju nesuglasice, veli se: »pendant le temps nécessaire et l'achèvement d'une voie ferrée directe«. Prema tome bi izgledalo da je upotreba golske stanice nezavisna od izgradnje transverzalne pruge. Ali po drugim tekstovima, pa i po našem službenom prijevodu, to je, izgleda, štamparska grješka, te bi trebalo da se kaže: »pendant le temps nécessaire à l achèvement.« Ovo potonje mišljenje prevladalo je u Komisiji, to prije što je našoj Državi dato dosta zemljišta da na njem sagradi za se željezničku vezu izmedju Gole i Gjekeneškog mosta, pa kad se ta izgradi, doista nije više potreban servitut u korist Gole. Samo što je učinjen junktim izmedju gradnje golskog željezničkog ogranka i transverzalne pruge Koprivnica — Varaždin. Pitanje je da li je ta Komisija vještaka uopće nadležna odredjivati rokove za izgradnju željeznica?

I na drugu još razliku u tekstovima namjerio sam se, i to kod člana 191. Ugovora. Po drugoj alineji toga člana, pod dobrima i svojinama nekadašnje ili sadašnje ugarske vlade razumijevaju se nesamo državna dobra, nego i »toutes les propriétés de la Couronne et tous les biens privés de l'ancienne famille souveraine d'Autriche-Hongrie.« Odatle su Madžari izvodili da su nasljedne države stekle samo imanja Krune i ona imanja, koja su pripadala čitavoj habsburškoj dinastiji, nipošto pak imanja, koja su pripadala pojedinim članovima dinastije; prema tome da imanje Belje u Baranji nije prestalo biti svojina nadvojvode Fridriha, pa da Komisija može izvoditi veće promjene u odredjivanju granica. Tome se naša delegacija oštro usprotivila, znajući dobro da je to imanje jedan od rijetkih zaloga, pa se pozvala na engleski tekst, koji se ne kosi s francuskim, samo je jasniji: »and the private property of m e m b e r s of the former Royal Family of Austria-Hungary«. Dakle je naša država stekla i imanja pojedinih članova bivše dinastije. Stvar je bila dosta škakljiva, jer

Digitized by Google

ni u Austrijskoj Republici nisu, mislim, konfiskovali imovinu pojedinih Habsburga.

Isti nadvojvoda Fridrih mora da se dobro razumije u poslove. On je još prije rata na imanju Belju sagradio šećeranu, ali je najednom — vele, iz porezno-tehničkih razloga — osnovao akcionarno društvo, kojemu je na 25 godina dao u zakup tu fabriku. Akcije su ostale u njegovim rukama, samo što ih je nekoliko podijelio svojim namještenicima da bi se mogla sastaviti glavna skupština i ravnateljstvo društva. Naša država preuzela je i tu fabriku, koja je napokon proradila. Prilikom ankete u jednoj zabitnoj selendri baranjskoj, pojavio se pred Komisijom predstavnik nekog američkog sindikata, koji je stao dokazivati kako je fabrika njihova i kako bi bilo potrebno da se ono mjesto gdje fabrika stoji, prisajedini — Ugarskoj. Ali komisija nije mogla dobiti drugi dojam nego da se tu radi o vrlo komplikovanim i mračnim transakcijama koje nije potrebno ovdje opisivati, i tako nas je opasnost minula.

Doživio sam jedan sasma nevjerojatan dogadjaj, koji bi spadao u »Scherz und Ernst in der Jurisprudenz«. Ugovorom o miru odrezan je granicom omašan komad subotičkog hatara. Tu se Madžari požurili osnovati novu općinu Tompa-Kelebiju. Prigodom ankete izadjoše pred komisiju predstavnici sela. Kad najedamput, tu se nadje neki čovjek, koji uze tvrditi da je on već 15 godina predsjednik samostalne brdske općine Tompa-Kelebija, koja nije imala sa Suboticom a ma baš nikakove veze osim u katastralnom pogledu; ona sva imanja, za koja smo mislili da su gradska, veli on da je to od davnine seosko. To isto govore kao za opkladu i nekakovi od starine općinski odbornici. Najzad ustade i barun Podmanitzky i on se stade udarati u prsa, da je već 17 godina općinar Tompe-Kelebije, koja da je sasvim nezavisna od Subotice. Mi smo se čudom čudili i samo smo rekli, da je Kelebija pripadala Subotici još prije vremena Marije Terezije i da se ona i u gruntovnici i u svim drugim registrima označava kao sastavni dio subotičkog gradskog municipija. Ta ko bi mogao i pomisliti da se smije aranžirati ovakova mistifikacija! A najčudnovatije, otkuda brdska općina u kraju ravnom kao stô. Sreća što Komisija nije umah stvorila odluku. Brzo smo ušli u trag toj pripovijesti. Sjetio sam se da se u Hrvatskoj udruženi vinogradi jedne općine zovu »vinogorje«. Našli smo madžarski zakonski član XII. iz 1894. »o poljoprivredi i poljskoj policiji«, koji doista spominje neke »hegyközség«, što doista znači: brdska općina, ako se ta riječ doslovno prevede. Ali u stvari to su privilegovane vinogradarske zadruge, koje se staraju o napredku vinogradarstva pa postavljaju pudare i slične organe. Pokazali smo da madžarski pisci i ne spominju »brdske općine« kad govore o općinama. Citirali smo i jednu notu Grofa Apponya Konferenciji mira, u kojoj dokazuje kako je apsurdno što su vinogradari iz Kelebije odsječeni ugovornom granicom od Subotice. I tako se je pokazalo da je brdska općina prosti kalambur.

Nekoliko se puta dogodilo da granica po Ugovoru ide duž željezničke pruge. Pita se, u kojoj udaljenosti od osi prugine? Pod željezničkom prugom razumijeva se, u prostornom pogledu, tačno obilježeno zemljište koje je prema ekspropriacionoj osnovi eksproprisano u ko-

Digitized by Google

rist jedne željeznice (zak. čl. 41. : 1881) i koje je upisano u centralnoj gruntovnici za željeznice i kanale (zak. čl. 1. iz 1868. god.). No iz istoga zak. čl. 41 (§ 16.) vidi se da je željezničko poduzeće dužno unijeti u eksproprijacionu osnovu zgrade, koje se nalaze u požarnoj zoni od 8 do 100 metara; ako li je gradnja željeznice započeta, mogu se zgrade u toj zoni graditi samo dozvolom policijske vlasti. K tome dolazi još i to da se doista mora osigurati neki prostor za kretanje pograničnim stražama i drugim državnim organima. Zato je komisija odredila da granica teče duž željezničke pruge u daljini od 60 m. od osi željezničke pruge, dotično od 20 metara kod željeznica uskog kolosjeka, s tim izumetkom da se ne sijeku kuće, ni podkućnica ni u kojem slučaju.

Samo ću još napomenuti da sam iz nekih sitnih incidenata razabrao da su se svima članovima Komisije priznavala, s jedne i druge strane, prava, sloboštine i preimućstva diplomatskih agenata.

III.

Glavni zadatak naše Delegacije kakav nije zapao ni jednu drugu našu Delegaciju u Komisijama za razgraničenje, bila je borba protiv poznatog Millerandovog Sprovodnog Pisma od 6. maja 1920. Zove se Sprovodno pismo po tome što Millerand njme popraćuje odgovor Glavnih Sila savezničkih i udruženih na protivpredloge koje je Ugarska Delegacija formulisala protiv Uslova mira. U Pismu se iznose opći pogledi na madžarske primjedbe.

Glavne Sile ne mogu primiti madžarsko gledište, jer ne mogu zaboraviti odgovornost Ugarske za početak svjetskog rata i, uopće, za imperijalističku politiku bivše Monarhije. Zatim se izlaže njihovo stajalište u teritorijalnim pitanjima. Nakon zrelog razmišljanja Glavne Sile su se riješile da ni u čemu ne mijenjaju teritorijalne klauzule sadržane u Uslovima mira. Etnografske prilike u centralnoj Evropi ne dopuštaju da bi se političke granice sasvim poklapale s etnografskima. Zato su se Glavne Sile. na svoju žalost, smirile s mišlju da izvjesni kompaktni krugovi madžarskog stanovišta moraju da padnu pod tudju vlast. Što se tiče ugarskog zahtjeva da se izvrši plebiscit, savezničke i udružene Sile ne smatraju kao potrebno, jer su se uvjerile da plebiscit ne bi donio, u sredini, drugih rezultata nego što se mogu očekivati od etnografskih prilika i narodnih aspiracija. Uostalom, volja tamošnjih naroda manifestirala se je u dogadjajima od oktobra i novembra 1918. A madžarska obećanja da će dati autonomije svojim narodnostima ne mogu promijeniti istorijsku istinu da je do onda čitava madžarska politika bila uperena na gaženje etničkih manjina.

Vjerne duhu kojim se nadahnjuju povlačeći ugovorne granice, Sile savezničke i udružene vodile su brigu i o slučaju kad granica tako povučena nebi posvuda tačno odgovarala etničkim ili ekonomskim zahtjevima. Možda će anketa na licu mjesta pokazati kako je potrebno pomjestiti na nekim mjestima ugovornu granicu. U ovaj mah ne bi se mogla izvršiti takova anketa, jer bi se time u nedogled oteglo sklapanje mira za kojim čitava Evropa teži. No kad komisije za razgrani-

Digitized by Google

čenje započnu svoj rad, pa ako one nadju da odredbe Ugovora donose negdje, kako je sprijeda rečeno, kakovu nepravdu, koju bi u općem interesu trebalo ukloniti; Komisije bit će vlasne da o tome podnesu izvještaj Savjetu Društva Naroda. Za ovakav slučaj, savezničke i udružene Sile pristaju da Savjet Lige može, na zahtjev jedne od interesovanih strana, ponuditi svoje dobre usluge da bi se s dobra ispravila, pod istim uslovima, prvobitna trasa na mjestima za koja bi jedna Komisija željela da se učini ispravka. Savezne i udružene Sile uvjerene su da takova procedura daje zgodan metod za popravljanje svake nepravde u povlačenju granice, protiv koje bi se mogli iznijeti opravdani prigovori.

Napokon se u Sprovodnom Pismu još govori o Rusinskoj, o zaštiti manjina i primanju Ugarske u Društvo Naroda.

Na osnovu ovoga Pisma izdala je Konferencija Ambasadora 2. juna 1921. Komplementarne Instrukcije za Komisije za razgraničenje sa Ugarskom. Tu se, u glavnom, propisuje postupak, kojim će Komisija potvrditi potrebu apela na Ligu Naroda, i onda kako će sastaviti i podnijeti izvještaj (rapport) Savjetu Lige Naroda.

Komisija treba da u prvim svojim sjednicama prouči cijelu granicu pa da odredi one dijelove granice na koje će se striktno primijeniti odredbe Ugovora, kao i one dijelove koji su prikladni za apel na Ligu Naroda. No i na dijelovima rezervisanim za eventualni apel na Ligu, Komisija će, u interesu održanja javnog mira i poretka, utvrditi kao provizornu granicu liniju definisanu Ugovorom i saopćiti je lokalnim vlastima. Na to će Komisija, na rezervisanim dijelovima, sprovesti potanje ankete i prema posljetku njihovu odlučiti, ima li doista mjesta izvještaju na Savjet Lige Naroda za pojedini dio granice. U takovu izvještaju imadu da se navedu: a) motivi prijedloga za izmjenu granica; b) rezultati Komisijinih anketa; c) propozicije zainteresovanih Sila o graničnoj liniji; d) svaka propozicija o graničnoj liniji koja bi bila podobna polučiti sporazum zaiteresovanih Komesara ili koja je zadobila većinu glasova u Komisiji. Izvještaj se šalje Savjetu Lige Naroda preko Konferencije Ambasadora, koja ne može u njem izvršiti nikakove izmjene bez pristanka Komisije. Bar jedna od zainteresovanih Sila mora naročito zamoliti Savjet Lige za posredovanje.

Prvo i, tako reći, prejudicijalno je pitanje, dali Millerandovo Pismo protivurječi Ugovoru o miru. Ma što se o tom govorilo i pisalo, ja nikako ne mogu uvidjeti da bi se pismo kosilo s Ugovorom. Ovo je pismo izdano p r i j e potpisa Ugovora i u njem g. Millerand u ime savezničkih i udruženih Sila autentično tumači mišljenje Saveznika o granicama: granice ostaju onakove kako su označene u Uslovima mira. ali saveznici pristaju unaprijed na to da se granice izmijene još i prije konačnog razgraničenja, ako to predlože Komisije za razgraničenje, i ako, u povodu medijacije Savjeta Lige Naroda, obje zainteresovane Sile pristanu na takovu izmjenu. To nije ništa neobično; i u civilnom pravu može biti takovih sporednih utanačenja uz ugovor. Sve je u ovome, da je tu postavljen jedan poseban organizam za medijaciju, a to je Savjet Lige Saveza Naroda, kojemu je, u ostalom, raznim ugovorima o miru dana kud i kamo šira kompetencija nego što mu pripada

Digitized by Google

po Paktu. Zatim da za promjenu ugovora u pogledu granica nije potreban naročiti konsens svakog pojedinog ugovornika, već samo saglasnost dviju pograničnih država i odobrenje Savjeta Lige Naroda, koji u tome radi kao punomoćnik svih ostalih Sila potpisnica. Pritom se ne može dovoljno naglasiti da ni komisiji zarazgraničenje, ni Savjetu Lige ne pripada pravo odlučivanja o izmenjivanju granica: Savjet može samo posredovati izmedju direktno zainteresovanih Država, ali ne može im nametnuti novu granicu; zato ako samo jedna od zainteresovanih strana ne prihvati posredni prijedlog Savjeta, granica ostaje onakova kakova je odredjena Ugovorom o miru, i to je glavno. Istini za volju moram priznati da je ovo pravno razlaganje vezano o jednu neminovnu predpostavku: da je g. Millerad govorio u ime »savezničkih i udruženih Sila«.

Da li se na Sprovodno pismo može pozivati samo Ugarska, ili takodjer i naša Država, Austrija, Češko-Slovačka i Rumunjska? Mogu li dakle Komisije za razgraničenje s Ugarskom podnijeti izvještaj Savjetu Lige Naroda samo u korist Ugarske, ili takodjer i u prilog ostalih pograničnih Država? Ili s drugim riječima, kako se čuje u praksi, ima li Sprovodno Pismo unilateralni ili bilateralni karakter? U prvi mah čini se kanda je Sprovodno pismo izdano samo u prilog Ugarske. Ugarska se gorko žalila na nepravde i na te tužaljke odgovaraju savezničke i udružene Sile. Ali to je samo na oko. U stvari ne može se izaći na kraj s takovim tumačenjem. Vidjeli smo da je Komisija dužna saopćiti u svome izvještaju propozicije jedne i druge zainteresirane strane, dakle propozicije ne samo Ugarske, nego i naše; da Komisija, u prvom redu, mora predložiti takovu propoziciju o graničnoj liniji koja bi bila podobna postići sporazum zainteresovanih Komesara. Dalje, Komisiji se stavlja u dužnost da razmatra modifikacije granice, ne pojedince, već u cjelini, ne bi li mogla naći »terene za sporazum« izmedju zainteresovanih strana o ukupnoj graničnoj liniji. Napokon jednostrani karakter je prosta psihologijska nemogućnost. Ko pametan može misliti da će koja granična država iz čiste velikodušnosti pokloniti Ugarskoj čitave krajeve, a da za to baš ništa ne može dobiti u zemjenu, pogotovu kad ta država dobro znade da ne mora Ugarskoj ništa dati! Ta valjda nisu Komisije za razgraničenje postavljene da mlate praznu slamu. Ili kako može Savjet Lige posredovati ako bi jedna strana mogla samo dobiti, a druga bi a priori mogla samo izgubiti. Ja mislim da Sprovodno Pismo može imati samo ovo praktično značenje: ako se zainteresovani Komesari, pod utjecajem Komisije, slože na osnovi medjusobnih ustupaka, u znatnijim promjenama granice, koje ne remete baze Ugovora, neka im bude slobodno promijeniti Ugovor sa odobrenjem Savjeta Lige; ako li se ne mogu složiti, ali ima nade da bi, s posredovanjem Lige Naroda, obje interesovane vlade pristale na zamjenite ustupke, Savjet će rado primiti na se posredničku ulogu.

Svrha postupku po Sprovokom Pismu i prema Komplementarnim Instrukcijama jest saniranje nepravda u općem interesu. Kakove moraju da budu te nepravde? Konferencija mira, povlačeći granice, rukovodila se velikim principom nacionaliteta i razlozima narodne ekonomije pobjedničkih država i interesima strategije. Zato je po sebi jasno

Digitized by Google

da se svaki put nije moglo voditi računa o lokalnim ekonomskim i narodnosnosnim prilikama; i tako ugovorna grnica neminovno implicira izvjesne lokalne nepravde. Prema tome nepravda o kojoj se ovdje može da radi, mora biti veća od neizbježnih nepravda. Ali veličina nepravde ne opravdava još promjenu granica, nego treba da i sanacija njezina bude u općem interesu. Taj opći interes ne može da bude tek kolektivni interes izvjesnog pograničnog stanovišta ili možda pogranične države, već to mora da bude u neku ruku evropski interes, koji je dovoljno jak da može opravdati izmjenu tako važnog svjetskog ugovora kao što je ugovor u miru.

Ta načela našla su svoj formalni izražaj u propisu Kompl. Instrukcija, kojim se proširuje kompetencija Komisija za razgraničenje s Ugarskom na predlaganje takovih modifikacija granične linije, koje bi, po svojoj prirodi ili važnosti, prevazilazile normalne atribucije Komisije. Jer prema redovnim Instrukcijama izuzeta je ispod nadležnosti Komisije, po svojoj prirodi, svaka modifikacija, koja bi se bazirala na razlozima nacionalnim, jezičnim ili vjerskim. S druge strane, ne spada u redovnu nadležnost Komisije modifikacija granice od veće važnosti ili modifikacija, koja bi se odnosila na lokalitet naročito spomenut u Ugovoru. Ali i ta proširena kompetencija vrlo je stegnuta jednim velikim ograničenjem; ni u kojem slučaju ne smiju se predlagati takove izmjene, koje bi bile podobne dovoditi u pitanje same baze granične linije opisane Ugovorom. Vrlo je zanimljivo bilo motriti što je sve Komisija smatrala kao bazu ugovorene linije. Ovamo se brojilo: veliki gradovi (Subotica); željeznice, naročito željezničke raskrsnice; kanali (kanal Kralja Petra); strategiski položaj (naša Baranja kao mostobran Osijeka). Pa čim su Madžari iznijeli kakovu propoziciju, mi smo odmah našli deset dokaza da ona dira u baze Ugovora, i tražili smo da se propozicija odbije a limine i bez daljega ispitivanja o njenoj materijanoj opravdanosti,

Ex superabundanti, kako vele advokati, lasno je bilo dokazati da ne postoji onaj opći interes koji bi mogao pravdati rušenje velikog principa o neprikosnovenosti Ugovora. Najzad je Komisija priznala, rebus ipsis et factis, bilateralni karakter Sprovodnog Pisma, pa smo zato mogli svaki madžarski prijedlog paralisati svojim protivprijedlogom. I tako je najzad cijelo to Sprovodno picmo postalo sasvim bezopasno.

Madžari su, na moje veliko veselje, vrlo nespretno manevrisali, podkraj već s nekom rezignacijom. U samom Segedinu, gdje je Komisija na koncu zasjedavala, držao je birački zbor sam nekadašnji ugarski ministar predsjednik grof Teleky i tu je medju ostalim izjavio da se on nikada nije ni čemu nadao od Sprovodnog Pisma. Pripovijest o kiselom grožđu! A zašto su madžarske novine svaki dan uni-sono javljale, kako će Ugarska natrag dobiti cijelu Baranju, Bačku do kanala Kralja Petra i pola Banata? A zašto su Madžari vodili upravo bjesomučnu agitaciju u Prekomurju?

Komisija je odbila svaki apel na Ligu Naroda na čitavoj granici počevši od Drave do Rumunjske. Podnijela je jedan jedini izvještaj u prilog Ugarskoj, za dobar broj naših sela u Prekomurju. O dogadja-

Digitized by Google

jima u Prekumurju bolje je da ne govorim, pogotovu što onda još nisam bio član Komisije. Inače na čitavoj strani naše granice nije se desio nijedan incident, pače u anketama, koje su se izrodile u neki savjetodavni referendum, svi delegati naših sela bez razlike — a bili su sasvim slobodno izabrani od naroda — izjašnjavali su se najkorektnije i vazda nama u prilog, ma kako sugestivna bila pitanja. Uostalom nadati se da će apel za Prekomurje ostati neuslišan nesamo zbog stvarne neosnovanosti i formalnih pogrješaka, nego i zato što je sasvim usamljen i zato ne pruža teren za sporazum.

Ako se pravo promisli, opasnost od Sprovodnog Pisma nije bila u tome da bi nam se moglo odnijeti i jedno parče zemlje, već u tome što bi nam se moglo uzrujati pogranično stanovništvo i time smetati unutrašnji mir. Kad bi bili Madžari uspjeli da izrade od Komisije apel u svoju korist manje više na cijeloj granici, mogli bi bili razviti vrlo opasnu agitaciju u sredini, koja bi nužno morala postati vrlo nervozna. Ta je opasnost otklonjena. To treba da se ima u vidu ako se hoće da pravedno cijeni rad naše Delegacije, jer je to bio njen glavni zadatak.

IV.

Naša granica prema Ugarskoj nije zadovoljila sve naše aspiracije, ali može podnijeti. Zadobili smo jake pozicije na Dravi, Dunavu i Tisi, tim glavnim prirodnim komunikacijama. Oni krajevi imaju izlaz na tri mora, a za svoje proizvode mogu naći tržišta u velikom ekonomskom području. Granice su nam odredjene po narodnom načelu, ali, ne zaboravimo, i po istoriji: ni Medjimurje ne bi nam pripalo da nije nekada pripadalo Hrvatskoj, ni Bačka ni Banat da nije bilo Vojvodine, a još prije toga srpskih despota. Protiv toga se Madžari ne prestaju pozivati na činjenicu da Panonija čini geografsku cjelinu i zato da se ne smije cijepati. U tome su dvije pogrješke. Geopolitika je važna stvar, ali ni ona nije jaka opravdati tezu da su neki narodi, po svome geografskom položaju, osudjeni na vječno ropstvo, ako oni hoće slobodu i mogu slobodno živjeti. S druge strane, otkuda baš Madžari da budu gospodari, a svi drugi robovi!

Samim razgraničenjem nisu riješena sva pitanja, koja stoje u vezi s novim granicama. Ovamo se najprije broji uredjenje katastra i gruntovnica u pograničnim krajevima, jer mnogi su općinski hatari posječeni, mnoga dobra naših državljana ostala su s onu stranu granice, mnoge gruntovne knjige ostale su u madžarskim rukama, a i obrnuto. S time u vezi treba riješiti i pitanje dvovlasnika (ljudi, koji imaju posjeda i na našoj i na madžarskoj strani). Urgentno je rješenje i svih pitanja, koja spadaju u režim voda. Nema sumnje da će za ispravno regulisanje svih preraznih pitanja biti potreban sporazum s ugarskom vladom. Kad nastanu mirnija vremena mora se urediti i susedski promet na granici. S druge strane, treba da izgradimo duž granice novih cesta i željeznica, naročito prugu Varaždin-Koprivnica s ogrankom do Gole.

Digitized by Google

Sasvim druge dužnosti namiće nam sadašnja granica prema Ugarskoj ako se ona posmotri s političkog gledišta. Po madžarskom shvatanju, trianonski ugovor je jednostavni diktat, puko nasilje, kojemu se nisu mogli oduprijeti, ali koji ne može da stvori pravno stanje. Zato njima sadašnja granica nije konačna granica mira, već provizorna granica primirja, tek neka demarkaciona linija izmedju «osakaćene Ugarske« (Csonka-Magyarorszag) i okupiranih dijelova Velike Ugarske. Svoje revindikacije saželi su u gesla o integritetu i o legitimizmu. To je sasvim reakcionarna romantika koja bi prilikovala situaciji prije stotinu godina u vrijeme Restauracije. I doista danas caruje u Ugarskoj ona avitička feudalna anarhija. Pored državne vlade postoje i nuzvlade. Grofovi su opet prigrabili svu vlast i podjelili izmedju sebe uloge, jedni tobože za legitimizam, drugi tobože za slobodan izbor kralja, da se misera plebs contribuens ne dosjeti. Današnja monarhija bez kralja nije za Ugarsku ništa nelogično, naprotiv je kvintesencija madžarskog političkog shvatanja: Monarkija je potrebna plemstvu, jer bez monarhije plemstvo ne vrijedi, ali kralj može da bude opasan konkurent plemićkoj oligarhiji. Kako su Madžari opet zagrezli u feudalizam, vidi se ponajbolje odatle, što su uveli »viteške feude« i tjelesnu kazan. Gradjanske i političke slobode su konfiskovane, a pravna je bezbjednost nikakva: policija nikako ne može da pronadje krivce.Madžari su i ranije govorili da Ugarska ne može da bude pravna država. tobože zbog »narodnosti«. Ali danas tih narodnosti u Ugarskoj ima vrlo malo, pa opet nema pravne države. Ali danas mora plemićka oligarhija podržavati režim jake ruke, sad opet poradi revolucionarnih elemenata. Medjutim je sva politika vlasnika udešena, kako bi zgodnim čisto političkim lozinkama o legitimizmu ili slobodnom izboru kralja odvratila pažnju širokih slojeva od najvitalnijih pitanja: od agrarne reforme za seljaštvo, od socijalne politike za radništvo. Sadašnja reakcija, koja se kloni reforama, nužno vodi do socijalne revolucije. A još se pita, ne igraju li se magnati s vatrom, kad se toliko oduševljavaju za boljševike u — Rusiji.

Istina, kaotičke prilike u Madžarskoj nalažu nam osobiti oprez na sjevernoj granici i nameću nam dužnost da tamo uredimo izvrsnu upravu. Ali prava opasnost prijetila bi Državi Srba, Hrvata i Slovenaca samo onda, kad bi Madžari ozbiljno radili oko svoje socijalne i ekonomske obnove u demokratskom duhu. Medjutim, Madžari nisu ništa naučili od svjetskoga rata. Ostali su kakvi su i prije bili, državopravni pravdaši i savršeni megalomani. Uobražavaju sebi da i Rumunji i Srbi i Hrvati samo izgledaju čas kad bi se mogli sjediniti s ugarskom krunom. Neka im bude. Mi pak dobro znamo da usred Zagreba još uvijek čvrsto stoji spomenik Jelačića bana.

Digitized by Google

K osnovi zakona o krivičnom postupku.

(Iz odbora Pravničkoga društva podneseno ministarstvu pravde.)

Ad §. 7. — Okrivljenikom se može smatrati ono lice, protiv koga je odredjena istraga ili je predana neposredna optužnica. Prema tomu bi se t. 3. §. 7. imala promjeniti i glasiti: »Okrivljenik je ono lice, protiv koga je odredjena istraga ili je predana neposredna optuž.. ca«

Iza točke 4. imalo bi se umetnuti: »Osudjenik je ono lice, koje je pravosnažno sudjeno.«

Ad §. 9. — Držimo, da uredjenje stvarne nadležnosti sudova spada u kazneni postupnik. — Ocjena ostalih ustanova ove osnove je otešćana, jer nam stvarna nadležnost sudova nije poznata.

Ad §. 8. — Kod pretvaranja novćanih kazna u kazan zatvora ima se odmah odrediti i primjerena kazan zatvora do najviše četrnaest dana, koja će zamijeniti novčanu kazan za slučaj neutjerivosti. Fiksum kaznenoga zakona ne bi bio pravedan za svaki slučaj, jer se ovdje radi o rednoj kazni, pa ne treba primijeniti strogost materijalnoga kaznenoga zakona.

Ad §. 9. — St. 2. ima glasiti: »Sud je dužan po službenoj dužnosti, da pazi na svoju stvarnu i mjesnu nadležnost«. Izostaviti bi se imao pasus: »u koliko zakon drugače ne naredjuje«, jer je nejasan, a ne zna se, proteže li se na ovaj zakon ili druge zakone.

Ad §. 10. — Stvarna nadležnost nije nam poznata, pa stoga izražavamo bojazan, da bi dopustivost radnje stvarno nenadležnoga suda mogla ugrožavati temelje ovoga postupnika. Imalo bi se stoga kod ustanove §-a. 10. osnove svagdje umetnuti: »mjesno nenadležnoga suda«.

Ad §. 12. — St. 2. toga §-a nije praktična, jer je teško ustanoviti, gdje se je tiskopis »počeo« rasturavati. Imala bi glasiti: »Ako je krivično djelo izvršeno štampom, nadležan je sud onoga okruga, u kojem je spis štampan, ili ako se ne zna, gdje je štampan, ili je štampan u tudjini, onaj sud, u čijem se području spis rasturuje«.

Ad §. 15. — Imalo bi se izbjeći. da policijska vlast samovoljno odredjuje nadležnost prema svojoj uvidjavnosti, stoga bi imala otpasti nadležnost ustanovljena riječima »ili onaj sud, kojemu se uhvaćeni okrivljenik dovede«.

Ad §. 16. — Isti prigovor kao pod §. 15. vrijedi i ovdje glede stavke »ili u kojem se domaćim vlastima preda«. Ima otpasti.

Ad §. 24. — Nije jasno, što se razumijeva pod neredovnim sudom. Neredovnih kaznenih sudova ne poznaje ustav. Misli li se na financijske i slične sudove, imalo bi se to istaknuti.

Ad §. 25. — Protivni smo elastičnomu ovlaštenju, sadržanomu u stavci »druge naročite potrebe postupka«. Ova bi stavka imala otpasti.

Ad §. 26. — Državni interesi vojuju za to, da ministar pravde pruži samo sudu razjašnjenja, ali da o opstojanju i opsegu vanoblas-

Digitized by Google

nosti i ličnoga imuniteta odlučuje sud na osnovu medjunarodnih ugovora i prakse. — Prema tomu se predlaže, da bi ustanova §-a. 26. imala glasiti: »Ako okrivljenik uživa vanoblasnost ili lični imunitet, ili ako u tom pogledu nastane sumnja: ima se, prije no što se povede krivično postupanje, ili ako je ovo već povedeno, prekidajući ga, o ovom slučaju izvijestiti ministra pravde, koji će sudu priopćiti nužna obavještenja. O obstojanju i obsegu vanoblasnosti i ličnoga imuniteta odlučuje sud na osnovu medjunarodnih ugovora i prakse«.

Ad §. 27. — U stavci 2. imalo bi se umetnuti »ili vjereničkoj« svezi; a na kraju te stavke: »Tazbina kao razlog isključenja postoji i onda, ako brak, uslijed kojega je nastala tazbina više i ne postoji.« — St. 5. ima se proširiti te glasiti: »koji je u istom djelu bio svjedok ili vještak vanslužbenoga posla ili je u stvari bio preslušan kao svjedok ili vještak, izuzevši da njegov iskaz sastoji samo u razlaganju činjenica, koje je saznao službeno.« Ukazuje se naime povredom principa neposrednosti, da sude one osobe, koje doduše nisu bili očevici čina, ali su ipak u važnim okolnostima preslušavani kao svjedoci, pa prema tomu predisponirani.

Ad §. 28. — St. 2. imala bi se proširiti i glasiti: »Kao sudija kod viših sudova isključen je uopšte onaj, koji je u istom djelu kod nižih sudova udioništvovao bud kao sudija, bud kao državni tužilac, bud kao branitelj«. Svi ti su predisponirani ulogom, koju su vršili kod nižih sudova.

Ad §. 47. — Imao bi glasiti jasnije: »Ne može kao državni tužilac u krivičnom postupku raditi onaj, kod koga se nadje koji od razloga isključenja ili otklona, koji važe za sudca. Iz tih razloga može oštećenik a i okrivljenik tražiti isključenje ili izuzeće kojeg državnog tužioca.«

Prema tomu se prva alineja §-a. 48. stapa sa ustanovom §-a. 47.

Ad §. 50. st. 2. — Imalo bi se umetnuti »neispričano« ne dodje na glavni pretres, jer je jedino u tom slučaju presumptija odustajanja opravdana. — Za slučajeve ispričanoga nedolaska na raspravu preporuča se pravni lijek »ispričanja« radi nedolaska, dok se sa ustanovljenjem obnove kaznenoga postupka radi nedolaska privatnoga tužioca na raspravu ne slažemo, jer se ovdje s pravnoga gledišta ne radi o novim dokaznim sredstvima, već o primjeni jedne presumpcije, proti kojoj se dozvoljava dokaz neopstojnosti.

Ad §. 52. — Preporučamo, da se uvede sudbena kontrola, te bi se time obezuspješila eventualna šikana okrivljenoga sa strane privatnoga učesnika. Oštećeni (privatni učesnik) bi u izvidnom stadiju prije produženja postupka imao izazvati sudbeni zaključak, koji bi ga ovlastio na produženje postupka. Za takovo produženje trebao bi sudbenu ovlast i na glavnom pretresu.

Ad § 53. — Imalo bi se umetnuti »neispričano« ne dodje na glavni pretres, ili »ako o tome poučen« ne podnese konačne predloge. Dužnost je naime sudca, da stranku u tome pouči, jer se jedino tada kod neukih osoba može presumpcija o odstupanju od tužbe smatrati opstojnom.

Digitized by Google

Ad § 59. — Obvezatna branidba neka nastupa kod delikta, za koje zakon propisuje kaznu veću od 5 godina robije ili zatočenja. U ovim slučajevima neka nastupa od časa zavedenja postupka. Instituciju »istrage« uopšte napuštamo; o čemu će niže biti govora. Pridrži li se, ipak ne ima razloga ograničivati obvezatnu branidbu za slučajeve istrage, jer bi tada tužitelj po svojoj volji ravnao ne samo udesom zavedenja istrage, već time i postavljanjem branioca. Uredjenjem obvezatne branidbe za delikte, za koje zakon propisuje kaznu veću od 2 godine, kako to predvidja osnova, opteretili bi se odvišejavni pravozastupnici i druge osobe, ovlaštene na branidbu. Preporuča se obvezatna branidba i za slučajeve, kada se poradja sumnja, da je okrivljenik duševno bolestan. Dosadanja stlizatija »ili je tako bolestan, da nije u stanju sam sebe braniti« nije jasna. Imala bi glasiti: »ako je maloljetan ili je nijem ili gluh ili se poradja sumnja, da je duševno bolestan«.

Ad § 57. i 61. — Neuputno je postavljati za branioce diplomirane pravnike bez ikakove praktične spreme. Ovi bi se mogli postavljati za branioce tek nakon položenoga sudijskoga ispita. Prema tomu bi ustanova §-a 61. st. 1/2 imala glasiti: »Isto tako mogu za branioca biti postavljeni aktivni i umirovljeni suci, ako u mjestu suda nema dovoljno pravozastupnika«.

U st. 2., ima mjesto sudski činovnici glasiti »suci«, jer se i manipulativno sudsko osoblje smatra sudskim činovnicima, a ovi se za branioce ne mogu postavljati, jer nemaju za to spreme.

Ad § 68. — St. 2. imala bi glasiti: »onaj, koji je bio svjedok čina«. — Prema stilizaciji osnove dao bi se izigrati cilj obrane, kada bi se branitelji o neodlučnim činjenicama mogli pozivati na raspravu i kada bi se samo ovo pozivanje moglo smatrati razlogom isključenja braniteljeva.

Ad § 69. — Posljednja stavka odsj. 2. imala bi glasiti: »onome, koji se ispituje, dopušteno je, da svoje odgovore kazuje sam u zapisnik.« Kraj dosadanje stilizacije postoji pogibelj, da bi se preslušanje moglo vršiti bez suca.

Ad § 78. i slj. — Držimo, da bi se dostava mogla prilagoditi modernim saobraćajnim prilikama i vršiti poštom uz povratni recepis.

Ad § 96. i slj. — Predlažemo, da se obligatorna istraga, te istraga uopće kao nenuždan balast, kojim se zateže postupak, napusti; praktičnoga razloga nema. Naprotiv ali držimo, da bi bilo uputno uvesti kod svih zločinstva sudbenu korektivu u tome, što bi se zakonom imali odrediti za zločinstva obvezatni sudbeni izvidi, bez kojih se ne bi mogla podići optužnica. Skrajno ograničenje policijskih izvida u sudbenim stvarima postulat je pravednosti, te se pozitivnim propisom ima onemogućiti, da državni tužilac kod zločinstva diže neposrednu optužnicu na temelju policijskih izvida.

Ad § 97. in fine. — Umjesto naziva »žalba« preporuča se naziv »pritužba«, jer bi nazivanje toga pravnoga lijeka »žalbom« moglo izvesti zabunu, dok se i pravni lijek proti presudi nazivlje »žalbom«, a o jednom i drugom pravnom lijeku odlučuju različite instancije.

Digitized by Google

Ad § 106. in fine. — Ugled suca i uzdržanje reda zahtijeva, da se proti toj rednoj kazni ne dopusti kakova pritužba. Rečeni ciljevi opravdaju, da je redna kazan odmah ovršiva.

Ad § 108. — St. 3. ima glasiti »da će se, ako se neopravdano ne bude držao toga roka, smatrati, da je odustao od gornjega, i da će se zbog toga obustaviti istraga«. U §-u 108. odredjena presumpcija može naime biti od važnosti samo u slučaju, ako se tužioc n e o p r a v d a n o ne drži roka, a ne i tada, kada on neobdržavanje roka opravda. Ne može se uopće smatrati, da je odustao od tužbe, jer ove u procesualnom smislu nije još bilo, već jedino od gonjenja.

Ad § 113. t. 2. — Pojam zaticanja na djelu je preširok. Ova bi točka imala glasiti: »kada je netko kao očevidac odmah po izvršenom krivičnom djelu uhvatio učinioca ili saučesnika«. Prema stilizaciji osnove moglo bi se sbiti, da fingirane osobe vrše ulogu upozorenja, a kasnije ovima ne ima ni traga ni glasa.

Ad § 118. — Protivni smo obligatornomu istražnomu zatvoru, kako uopće napuštamo formalnu istragu, prihvaćamo samo ograničenje osobne slobode u obliku pritvora, nu i to samo za one slučajeve, u kojima postoji naročita »causa aresti«. Ti su slučajevi taksativno navedeni u § 112 — 2, 3 i 4. Institucija obligatornoga istražnoga zatvora je nepravedna, jer joj je temeljem jedna slučajna okolnost, a ne princip prosudjenja subjektivne krivnje, pa stoga nije kod reforme kaznenoga postupnika prihvativa.

Ad §§ 120 i 121. — Imali bi izostati, jer se protive ustavom zajamčenoj osobnoj slobodi gradjana. Neka se izašalje nužni broj sudaca, pa takova ograničenja, kakova predvidjaju §§ 120. i 121. ne će biti nuždna.

Ad § 130. — Protivni smo jemstvu i dokidanju zatvora uz jemstvo. Pred zakonom ima vrijediti jednakost sviju gradjana, pa tako ne ima razloga, da se pod istim okolnostima imućni gradjanin uz jemstvo stavi na slobodu, a siromašni da ostanu u zatvoru. Kako smo prihvatili jedino instituciju pritvora nu po naročitim razlozima »causae aresti«, neka se ti razlozi jednako primjenjuju na sve gradjane.

Ad § 169. t. 5. — Nije jasno, jer se ne razabire, misli li se na kumstvo ili na svećenika, koji je krstio. U potonjem slučaju je ustanova odvše ekstensivna.

Ad § 179. — S ovom se ustanovom ne slažemo, jer bi moglo djelovati na štetu zakona i označivati unaprijed nepouzdanima iskaze svjedoka, kojima pristoji blagodat nesvjedočenja. Kada svjedok odbije blagodat, ima on istinu govoriti, pa se ima zapriseći kao i svaki drugi svjedoci.

Ad § 223. in fine. — Imao bi glasiti »Osim toga može se isključiti javnost za objavljenje presude, ako bi se time po nahodjenju suda ugrožavali interesi države ili oštećenoga lica.« Polazimo naime sa stanovišta, da se i samim oglašenjem dispozitiva osude mogu ti interesi ugroziti, jer i dispozitiv sadržaje bitnih okolnosti, koji u tim slučajevima nisu opredjeljeni za javnost. Promišljamo na uhodarske procese, u kojima dispozitiv osude sadržaje pojedine radnje okrivljenoga kao i na procese, u kojima bi se oglašivanjem dispozitiva na-

Digitized by Google

našala oštećenoj osobi (silovanje, zavedenje na bludnost) neotkloniva šteta za njezinu budućnost.

Ad § 236. — Imao bi glasiti imperativno: »Osobe koje prisustvuju tajnomu pretresu, dužne su kao tajnu čuvati ono, što doznadu na pretresu«, Sankcija, a pravije i cijela ova ustanova spada u materijalni zakon. Svakako imadu svi, koji tajnomu pretresu prisustvuju na temelju javnoga povjerenja, o tome čuvati tajnu, pa se ne ukazuje uputnim ovu dužnost činiti ovisnom od naročitoga sudačkoga naloga.

Ad § 241. — Trebalo bi rok od četrnaest dana, unutar kojega se ima nastaviti prekinuti pretres, skratiti na osam dana. Nije moguće, da se suci nakon četrnaest dana još dobro sjećaju svih okolnosti, koje su na prekinutom pretresu iznešene, pa bi se ustanovljenjem gore istaknutoga roka od četrnaest dana ugrožavao princip neposrednosti.

Ad § 255. — Uputnije je pridržati promisornu prisegu, jer svjedok tada iskazuje pod dojmom moralnoga utiska prisege, koju je položio, pa prema tomu i svojemu cijelomu izkazu posvećuje veću pažnju.

Ad § 261.— Preslušavanje svjedoka izvan zasjedanja neka se vrši u prisutnosti stranaka, jer je to preslušavanje dio javnoga pretresa.

Ad § 263. — Ovaj § imao bi se nadopuniti naredjenjem, da se na pretresu ne smiju čitati iskazi onih osoba, koje su oslobodjene od dužnosti svjedočenja, ako su te osobe bile prije pretresa ispitane kao osumnjičeni, bilo da je postupak proti njima obustavljen ili nije, a nisu na pretres pozvane ili su pozvane, pa su ondje izjavile, da ne će da svjedoče. Treba onemogućiti, da se na pretresu upotrebe iskazi svjedoka, koji su oprošteni od kazivanja, a bili su u stadiju prije pretresa preslušavani kao osumnjičenici. Dogadja se naime, da se iskazi takovih osumnjičenika čitaju na pretresu, jer ih se ne shvaća svjedočkim iskazom. Toj nedozvoljenoj praksi mora se doskočiti naročitim naredjenjem, jer se ovom praksom obilazi blagodat, koju zakon daje najbližoj rodbini.

Ad § 265. in fine: neka traži i nalaže »sud«, a ne »predsjednik«, jer se predmet tiče merituma stvari.

Ad § 275. — Odbijanje optužbe na javnom pretresu nije prihvativo. Ono ne pruža satisfakciju optuženomu, jer bi u pravnički neupućenom svijetu i nakon takova odbića optužbe preostala još uvijek predispozicija po onom »tandem aliquid haeret«.

Ad § 277. — St. 1. imala bi prema tomu takodjer glasiti »Izreći će on presudom, da nije nadležan i ustupiti stvar porotnomu sudu«.

Ad § 323. i slj. — Predlažemo, da se za pravni lijek, koji se proti presudi podnaša apelacionomu sudu napusti naziv »nezadovoljstvo«, jer se pod ovaj naziv može općenito supsumirati svaki pravni lijek, pa je prema tomu taj naziv preširok i nejasan. Odgovarao bi više naziv »apelacija«, dok o tom odlučuje »apelacioni sud«. Pravni lijekovi proti sudskoj odluci mogli bi se nazvati »pritužbom« tako, da bi nazivu »žaoba« bilo mjesta samo za žaobu proti presudi okružnoga suda (današnja žaoba ništovna).

Digitized by Google

Ad § 330. — St. 2. ne prihvaćamo, jer bi se po sudovima mogla odviše ekstenzivno interpretirati, a time ugroziti pravilna primjena zakona.

Ad § 333. — Ne ukazuje se uputnim, da se izjava nezadovoljstva saopći protivniku radi podnašanja protivurazloga, jer će se time postupak odugovlačiti, a nema praktičnoga uspjeha.

Ad § 336. — Toč. 6.) nije jasna. Predlažemo, da se izmijeni po slijedećem: »Ako je odluka suda nejasna, nepotpuna ili je sama sa sobom u protivurečnosti ili ako presuda za odlučne činjenice nije navela razloge, ili ako su razlozi u protivurečenosti sa samom odlukom suda; ili ako postoji znatna protivurečnost itd. — kao u osnovi«. Dosadanji tekst, koji govori »o presudnim činjenicama« nije naime potpuno jasan, jer bi tumačenje »presudnih« činjenica moglo u praksi izvesti zabunu, dok bi se ekstenzivno dala riječ »presudnih« tumačiti tako, da se tiče svih činjenica, koje se u obrazloženju presude iznašaju ,a naprotiv mogla bi se tumačiti i vrlo usko, da se naime odnaša samo na pojedine točke dispozitiva osude. Bit će prema tomu jasnije i nedvoumnije, ako se pasus osnove »ili ako presuda nema uopšte nikakovih razloga ili ih nema za odluku o presudnim činjenicama ili za onaj dio presude, koji se pobija« izmijeni u gore istaknutom pravcu.

Ad § 340. St. 2. — Nova reperta ne spadaju u žaobu, jer time ona gubi svoj značaj, nije shvaćanje osnove spojivo sa pojmom kasacije i kasacionoga suda, jer kasacija ne prosudjuje činjenice, već jedino ispituje rješenje prvoga suda u pogledu formalnih ili materijalno-pravnih povreda zakona.

Ad § 343. — St. 2. prema tomu otpada.

Ad § 344. — St. 4. isto tako, u koliko se tiče »novih činjenica i dokaza«. Mnijenja smo, da bi kasacioni sud svoje pravo, koje mu daju naredjenja §§ 338 od 4 i 5, 352 mogao vršiti i u nejavnoj sjednici. Ne odgovara naime nuždi, da se predmet ponovno razmotri, već se može odmah riješiti u nejavnoj sjednici.

Ad § 345 b) — Ne ima razloga, da se pravi razlika izmedju materijalno-pravnih i formalnih povreda zakona. U jednom i drugom slučaju imala bi se žalba odbaciti u nejavnoj sjednici samo onda, ako se jednoglasno nadje, da se žalba ima kao očigledno neosnovana bez daljnjeg prtresa odbaciti.

Ad § 346 a) — Uništenje prvostepene presude za slučaj, »da apelacioni sud, koji je odbacio prigovor protiv optužnice i pristao na optužbu, nije bio nadležan« ne ima praktičnog razloga, jer se ova nenadležnost tiče očito mjesne nenadležnosti, dok se stvarna nenadležnost presudnog suda, ako je tim rješenjem apelacionog suda došao nepravilno u priliku, da sudi, može pobijati žaobom po obćenitim načelima žacbe. (§ 336 t. 7.)

Ad §348. St. 3. — Neposredno preslušavanje svjedoka ne može biti predmetom kasacije.

Ad § 357. — St. 3. u dijelu »ili će optužbu odbiti« ima otpasti, jer ovdje već predleži pravosnažna osuda, pa je odbijanje obtužbe posve neumjesno.

Digitized by Google

Ad § 358. — Imalo bi se umetnuti »Niži sudovi vezani su na tumačenje zakona, kako ga je izrazio kasacioni sud u konkretnoj kaznenoj stvari«.

Ad § 360. — Iza t. 2. imao bi se umetnuti slučaj §362 B) 1 slučaj (ako su zbog istog krivičnog djela izrečene dvije ili više presuda te se ispostavlja, da je isto lice za isto djelo po drugi put osudjeno). — I ovdje se ne radi o obnavljanju postupka, već o jednom od slučajeva, kakovi su predvidjeni u §-u 360.

Ad § 361. St. 2. — Ovdje se ne radi o obnovi postupka, već o ispričanju radi izostanka od glavnoga pretresa.

Ad § 362. B. — Nije jasno, koja se osuda uzdržaje na snazi. In fine ove ustanove predvidjeni slučaj oslanja se na toč. b) istoga §-a 362., te se mora smatrati obnovom na temelju novih činjenica ili novih dokaza.

Ad §373. St. 2. — U smislu ustavnih propisa bitan je preduvjet, da je obtuženik bio sudbeno preslušan. Imala bi se stoga ova ustanova nadopuniti tim dodatkom.

Ad § 466. — Preporučamo, da se protegne i na neopravdani istražni zatvor (prema našemu shvaćanju neopravdani pritvor).

Ad § 469. — Ne može se opravdati. Ovlašćenik se ima obratiti izravno na sud. O tom zahtjevu biti će ministar pravde i onako obaviješten od državnoga pravozastupnika, koji se imade u tečaju postupka preslušati, pa prema tomu ne ima razloga, da se ovlašteniku nametne jedna dužnost, kojom se neopravdano ograničuje njegovo pravo i time zategne ostvarenje istoga.

Ad § 475. — Ima se umetnuti: »Za ovrhu ove presude važe opći propisi ovršnoga reda«.

Ius standi in iudicio pred stolom sedmorice odjeljenje B.

Priopćio dr. **R. Siebenschein**, predsjednik odvjet. odbora u Zagrebu.

Zakon od 30. srpnja 1919. u §. 1. odredjuje: »Advokatima i javnim bilježnicima, koji su vršili ili vrše praksu na dan stupanja ovoga zakona na snagu u kojem dijelu bivše a.-u. monarkije, koji nije pripao kraljevstvu SHS, a koji su po narodnosti Srbi, Hrvati i Slovenci, priznaje se, da su stekli kvalifikativne pogodbe za ta zvanja za ono pravno područje našega kraljevstva, za koje se budu javili i za koje ih ministarstvo pravde primi.«

Tim se privilegijem poslužio oveći broj odvjetnika, koji su iz Trsta, Istre i Dalmacije prenijeli svoje sjedište na područje banskoga stola, pretežno u Zagreb. Oni tu izvršavaju odvjetništvo j e d n a k o kao i svi ostali odvjetnici, koji su po svim zakonskim propisima kvalificirani za izvršivanje odvjetništva u opsegu banskoga stola. Oni nesmetano zastupaju i plediraju kod svih gradjanskih i kaznenih sudova svih molbi, a naravski i kod upravnih oblasti.

Digitized by Google

Za sve krajeve austrijske pole bivše austro-ugarske monarkije postojao je vrhovni kasacijoni sud u Beču. Narodnim ujedinjenjem, proglašenim pod konac 1918., prekinuta je svaka veza izmedju Dalmacije, Istre i Slovenije s jedne te ostalih krajeva bivše monarkije s druge strane. Slovenija i Dalmacija — ova nažalost s nekim izuzetkom — ušle su u sklop države SHS, pa su tako časovito ostale bez vrhovne sudbene molbe, jer se i sudbena i politička administracija a i sudovanje do donošenja ustava imala izvršavati nepromijenjeno po propisima, koji su u času prevrata bili na snazi u pojedinim pravnim područjima nove naše države. No kako je u drugu ruku bilo isključeno, da bi kasacijono sudovanje za krajeve, koji spadaju u državu SHS, i dalje izvršavao kasacijoni sud u Beču — dakle u inostranstvu, riješena je ta neprilika kraljevskim ukazom od 28. studenoga 1919. onamo, da se »nadležnost stola sedmorice u Zagrebu privremeno proširuje na krajeve kraljevstva SHS, u kojima su sudske vlasti organizovane po tamo važećim zakonima bivše Austrije (Cislajtanije). U tu svrhu ustrojava se privremeno kod stola sedmorice posebno odjelenje, koje je dobilo naziv »odjeljenje B«.

Odjeljenje B stola sedmorice isključuje od zastupanja one odvjetnike, koji nisu odvjetničku kvalifikaciju stekli u bivšoj Austriji. Kao razlog se navodi ovo: Sud ne može na zastupanje pripustiti pravnoga zastupnika, ako ovaj nije kvalificiran na temelju zakona, po kojima dotični sud postupa i sudi; odjeljenje B postupa i sudi po zakonima bivše Austrije, — ergo pred njim mogu zastupati samo oni odvjetnici, koji su stekli svoju kvalifikaciju u bivšoj Austriji.*

Faktičko je dakle stanje ovo: Imade u nas dvije kategorije odvjetnika. Jedni — kvalificirani po zakonima bivše Austrije — imadu ovlast zastupanja pred s v i m našim sudovima i drugim oblastima, dakle i pred stolom sedmorice, odjeljenjima A i B; drugi — kvalificirani po hrvatskim zakonima — isključeni su od zastupanja pred stolom sedmorice odjeljenje B. Nelogičnost takova stanja leži na dlanu. Naglasujem, da materijalna strana pitanja ostaje posve po strani. No razlozi zdravoga razuma i morala zahtijevaju imperativno, da se tomu nenaravnom stanju učini kraj. Zakon od 30. srpnja 1919. nije mogao imati tu intenciju, da odvjetnike, koji su otprije već imali pravo odvjetovanja u opsegu banskoga stola, degradira na odvjetnike niže kategorije. Kada su odvjetnici, osposobljeni po zakonima bivše Austrije, dobili pravo, da odvjetništvo izvršuju na području banskoga stola bez ograničenja pred s v i m sudovima, dakle i p r e d s t o l o m s e d m o r i c e, o d j e l j e n j e A, onda taj isti zakon nije mogao imati intenciju, da odvjetnike, osposobljene po hrvatskim zakonima, isključi od zastupanja p r e d s t o l o m s e d m o r i c e, o d j e l j e n j e B. To je jasno. Stoga ne sumnjam, da će ministar pravde povodom pred stavke, koju je na njega upravio odvjetnički odbor u Zagrebu, odstraniti tu anomaliju, kojoj jamačno nema para u pravnom životu igdje na strani.

* Posve analognom argumentacijom mogli bi se odvjetnici, koji su stekli kvalifikaciju u bivšoj Austriji, isključiti od zastupanja pred odjeljenjem A stola sedmorice. — Op. Ured.

Digitized by Google

Ne bih želio, da budem krivo shvaćen. Nitko nema ništa protiv toga, da naši kolege i jugoslovenska braća, koji su pod pritiskom političkih prilika ostavili svoje domaje, nadju utočište kod nas; što više, mi smo ih primili iskrenim bratskim osjećajem, a činit ćemo to i unaprijed. Ali se nama ne može zamjeriti, da ne želimo biti degradirani na neki niži stepen odvjetnika. Ne tražimo ni za vlas više prava za sebe, nego li ga oni imadu; tražimo samo integralnu jednakost. Ne bi bilo bratski, da se dalje prakticira ona: Sve, što je tvoje, je moje; ali nije sve tvoje, što je moje!

Naredba od 13. prosinca 1918. o zaštićivanju i kažnjavanju mladeži proteže se i na redarstvene prekršaje.

Piše dr. **Josip Šilović,** sveuč. profesor.

U siječnju ove godine dobio sam ovo pismo od uglednoga zagrebačkoga stolarskoga obrtnika: »Poznavajući Vaš rad oko moralnoga podignuća mladeži i oko odgoja zapuštene djece saopćujem Vam ovaj slučaj:

Kod mene se nalazi već oko tričetvrt godine u stolarskom nauku P. J. Crnogorac, nadobudno kršno momče, mladić valjan, čedan, radin, pohlepan za naukom i osobito pošten — jednom riječi uzor mladića. — Bit će tome 6 mjeseci, pošaljem ga, da sa kolicima odveze u Rajnerovu ulicu jedan ormarić. Kako je pred kućom moje mušterije pločnik dvostruke širine, to je on, da lakše odveze ormarić u kuću, privezao kolica na pločnik do kuće. Dok je on bio u kući, eto stražara kod kolica, koji ga je, čim se vratio, zapisao. Na stražarevu prijavu bude moj P. kod redarstva preslušan i osudjen na globu od 20 kruna odnosno zatvor od 2 dana.

Prodje od toga više mjeseci i mi zaboravismo na taj slučaj. Jučer dodje stražar, da utjera tih 20 K i 20 K biljegovine, dakle ukupno 40 kruna. Ja sam protiv toga prosvjedovao, jer P. kao dijete bez roditelja i kao šegrt nema čime da plati. No moj prosvjed ništa nije pomogao, već sam dobio odgovor, da će u slučaju neutjerivosti moj P. biti odveden u redarstvene uze, da pretrpi zatvor od 2 dana. — Ja sam, ni kriv ni dužan, odmah za P. podmirio 40 K, jer ne mogoh da ovakovo mirno dijete pustim odvesti kao zlikovca u uze i da budem sukrivcem moralnoga oskvrnuća nedužnoga djeteta.

Molim Vas, da ovaj slučaj na kompetentnom mjestu priopćite i time stotine naše mladeži o akova nepravednoga postupka izbavite".

Koncem prošle godine upravio je na »narodnu zaštitu — savezu dobrotvornih društava«, kojoj sam presjednik, njezin povjerenik učitelj N. N. ovo pismo:

»Dana 24. studenoga o. g. prije podne sastao sam dvojicu dječaka na putu, gdje nose preko ramena povezane gunjeve, te sam ih

Digitized by Google

upitao kamo idu. Odgovor je glasio: »U uze kr. kotarske oblasti«. Jedan od te dvojice učenik je ovdašnje škole. Ujedno ti dječaci izjaviše, da su već 10 dana odsjedili, ali da moraju još 4 dana, budući da ih je sudio sadašnji kotarski upravitelj, koji je bio neko vrijeme na dopustu, a njegov zamjenik ih je kao malodobne otpustio iz zatvora. Došavši sa dopusta sadašnji upravitelj rečene oblasti, pozvao ih je, da izvrše ponovnim nastupom svu dosudjenu im kaznu. Dječaci izjaviše na upit, zašto su kažnjeni, da su se nabacivali na kuću N. N. grudama zemlje.

Prema oprečnom postupku obojice upravnika kr. kotarske oblasti, mora da jedan od njih nije stajao na zakonskom stajalištu. — Budući mi nisu točno poznate zakonske ustanove u pogledu kažnjavanja školskih polaznika po javnim vlastima obraćam se naslovu s molbom, da mi dade dobra razjašnjenja. Smije li javna vlast učenika osnovne škole kažnjavati, stavljajući ga u javni zatvor bez obavještenja nadležne školske vlasti? Da li je takov postupak rečene oblasti osnovan na zakonskoj podlozi ili nije, ne znam, ali kao nestručnjak mislim, da nije. U tom mom mišljenju utvrdjuje me jedan raniji slučaj.

Pred nekoliko godina krala su dvojica dječaka na njivama kukuruz, te su tom zgodom uhvaćeni po oružničkoj ophodnji, koja je istoj kr. kotarskoj oblasti povjerila tužbu protiv tih dječaka. No spomenuta se oblast najprije obratila na školu, da li su ti dječaci polaznici škole, te da ih u jesnom slučaju izruči na kazan njihovoj nadležnoj disciplinarnoj vlasti.

Svrha je kazni popravak i to je obično mišljenje. Da li ta kazan zatvora u javnim uzama može blagotvorno djelovati na ćud ovakovih kažnjenika, koji se tu nadju često sa najpokvarenijim elementima? A konačno pitanje je, da li dječaci u tim godinama, došavši u društvo svakojakih individua osjećaju kao kazan: gubitak slobode kretanja, uz »zanimljiva« pričanja tih ljudi, uočimo dobro, starijih svojih kolega? Ta su pitanja za cijelo u stručnim pravnim krugovima već rijčšena, no ipak molim za razjašnjenje, da se u buduće spriječe ovakovi slučajevi kao protuzakonski«.

Spomenuta kr. kotarska oblast je mišljenja, da se naredba od 13. prosinca 1918. ne odnosi na redarstvene prekršaje, koji spadaju pod nadležnost upravnih vlasti, jer ona govori samo o kažnjivim djelima djece i mladeži, koja spadaju pod nadležnost sudova, te niti jednom riječi ne spominje upravnih ni redarstvenih vlasti. Drugi je razlog zašto se po mnijenju kr. kotarske oblasti ova naredba ne proteže na redarstvene prekršaje, što je toj naredbi bila samo ta svrha, da se mladeži ne nanese crna mrlja poročnosti, a sa kažnjenjem radi redarstvenoga prekršaja nisu spojene nikakove posljedice, dakle joj nije posljedica ni poročnost. I tako po shvaćanju ove kr. kotarske oblasti dolazimo do juristčkoga apsurda, da se redarstveni prekršaji, kada ih počine mladjahna lica do navršene osamnaeste godine, kazne daleko strože, nego li se kazne ne samo kriminalni prekršaji, nego i prestupci, dapače i zločini, koje počine ista lica. — Za kriminalne delikte odredjuje navedena naredba (§ 6.) ove mjere: ukor, otpuštanje na prokušavanje, prisilni uzgoj, a samo za najteže slučajeve lišenje slobode,

Digitized by Google

dok se neznatni redarstveni prekršaji kazne odmah zatvorom. — Prema tome će za kradju, zlobnu oštetu tudjega vlasništva itd. mladjahno lice dobiti ukor, ili biti otpušteno na prokušavanje, a isto će to mladjahno lice, ako učini neznatni redarstveni prekršaj, dovevši mala ručna kolica na pločnik, ili nabacivši se zemljom na tudju kuću, biti zatvoreno. Ako to nije apsurd, onda na pravnom polju nema apsurda.

Nije svrha citirane naredbe, kako to neispravno navodi kr. kotarska oblast, samo to, da se mladeži ne nanese crna mrlja poročnosti, već da se mladež ne kvari, a pokvarit će se u redarstvenim uzama još više nego li u sudskim uzama, jer su, kako je poznato, ove uze još gore od sudskih, jer u njima dolazi još više u doticaj sa svakojakim elementima.

Mladež nije kriva, što je mlada, a naša narodna poslovica krasno kaže: mladost, ludost; mladež dakle nije kriva, što je luda te se radi te svoje mladenačke ludosti ne smije zatvorom kazniti i kvariti, već je valja uzgojnim mjerama, koje normira gornja naredba, dovesti na pravi put.

Glavni je argumenat kotarske oblasti, da se u naredbi nigdje ne govori o redarstvenim prekršajima niti o upravnim ni redarstvenim vlastima, već samo o kaznenim djelima, koja potpadaju pod nadležnost sudova, da se dakle ne odnosi na redarstvene prekršaje. Da vidimo, da li taj argumenat stoji.

Evo što o tom pitanju misli naš stručnjak na polju upravnoga prava Milan S m r e k a r. (Priručnik za političku upravnu službu, knj. I. str. 6. op. 1.): »Policajni kazneni zakoni jesu oni redarstveni zakoni, koji podanikom stanovite čine pod prijetnjom kazne nalažu ili zabranjuju. Oni sačinjavaju dio kaznenog a ne upravnog prava.

Stoga i nije zadaća upravnomu pravu, da prikaže policajno kazneno pravo. No pošto se ne da povući točna granica medju policajnim kriminalnim nepravom, popunjuju se u mnogim granama državnoga života zakonite sa kaznenim ustanovama providjene zapovjedi i zabrane te policajne djelatnosti na takov način, da se postupak jednih ne da od drugih razdjeliti. Gdje takov slučaj nestaje, ne će se moći upravno pravo oteti dužnosti, da predočuje i prikaže i onaj za svoje vlastito razumijevanje potrebiti kazneno-pravni materijal«.

Kada je tome tako, kada policijski prekršaji spadaju u kazneno, a ne u upravno pravo, onda vrijede i za nje pravila kaznenoga prava dakle pravilo logičkoga zaključivanja a majori od minus t. j. da ono, što vrijedi za teže kriminalne delikte, vrijedi još više i za manje redarstvene prekršaje. Naravno da se norme općega dijela kaznenoga prava protežu na redarstvene prekršaje samo u toliko, koliko nema u redarstvenim propisima posebnih norama različitih od onih u kaznenom zakonu.

Tako, primjerice normira naredba min. unut. poslova i pravosudja od 3. travnja 1855. u § 4., da nastupa zastara redarstvenih prekršaja bez svakoga i daljega uvjeta, čim je od onda, kada je prekršaj učinjen, prošlo tri mjeseca dana, a da se o njemu nije poveo postupak. Ali imademo pozitivnu upravnu normu, koja nalaže upravnim vlastima, da su kod redarstvenih prekršaja, što ih počinja mladjahno lice

Digitized by Google

do navršene osamnaeste godine, dužne upravljati uzgojne mjere normirane u naredbi od 13. prosinca 1918. a zaštićavanju i kažnjavanju mladeži mjesto kazna odredjenih u upravnim propisima. Ta je norma sadržana u naredbi ministarstva unut. djela i pravosudja, od 30. rujna 1857., a glasi: »**Nego pri odredjivanju kazni valja se držati pravila, da nije nikada slobodno odredjivati kazni veće, nego što je ona, koja bi bila najniža, da je čin imao svojstva prestupka ili prekršaja slične vrsti u smislu općenitoga zakona kaznenoga**«. Pošto su za delikte mladjahnih lica do navršene osamnaeste godine mjesto kazni, odredjenim u kaznenom zakonu normirane u naredbi od 13. prosinca 1918. gore navedene mjere, dužne su ih mjesto kazni uporavljati i upravne i policijske vlasti za ista lica i kod redarstvenih prekršaja. Ali kad i nebi bilo izričnoga propisa, morao bi svaki pravnik doći do istoga rezultata držeći se kardinalnoga pravila u kaznenom pravu: »**in dubiis pro reo, in dubiis mitius**«.

Ovo stajalište zauzeo je i ravnatelj kr. redarstva u Zagrebu, kako se razabire iz njegove dnevne zapovijedi od 18. siječnja 1922., o redarstvenom djelovanju za zaštitu mladjahnih lica, čija 10 alineja glasi: »Službujući činovnici kao i izvjestitelj za mladež neka kod uredovanja imadu pred očima naredbu bana od 13. prosinca 1918. br. 20.829 o kažnjavanju i zaštićavanju mladeži osobito kod prosudjenja pitanja o predaji mladjahnih lica sudovima za mladež, o redarstveno-kaznenim odredbama te o popraćenju u zavičaj«.

Uredba o pravnoj likvidaciji stanja stvorenoga ratom 1914.-1920. proglašena u „Službenim Novinama" od 9. srpnja 1920.

Mnijenje stola sedmorice.

Pod tim naslovom saopćeno je u br. 1. »Mjesečnika« god. 1921. mnijenje ban. stola o toj uredbi. Stol sedmorice dao je zemaljskoj vladi, povjereništvu za pravosudje, u toj stvari dva mnijenja i to 19. veljače br. 2189-20. i 23. svibnja 1921. br. 793, pa će biti dobro, da se znade i mnijenje stola sedmorice. Ovo drugo mnijenje saopćuje se na prvom mjestu, jer se tiče mnijenja ban. stola i jer uzimlje stvar načelno u pretres.

I. Mnijenje od 23. svibnja 1921. br. 793.

Cijenjenim dopisom od 17. ožujka 1921. br. 4743 izvolila je ta kr. zemaljska vlada, povjereništvo za pravosudje, ovamo priposlati mnijenje kr. banskog stola od 9. veljače 1921. br. 16903, po kojem uredba od 21. lipnja 1920. o pravnoj likvidaciji stanja, stvorenoga ratom 1914.—1920., što je izišla u br. 148. »Službenih Novina« od 9. srpnja 1920. ne bi imala obavezne moći na teritoriji Hrvatske i Slavonije. O tome da bi stol sedmorice kazao svoje mišljenje.

Digitized by Google

Stolu sedmorice čast je istaknuti prije svega, da nije u smislu naših zakona, da sudovi raspravljaju o eminentno političkom pitanju, u koje je zašao ovim povodom banski stol, kakov naime ustav da važi sada u našoj državi. Čl. 6. zakon od 28. veljače 874. o vlasti sudačkoj glasi: »Sudovima ne pristoji suditi o tom, da li je zakon, koji je proglašen valjano. stvoren putem ustavnim; usuprot su sudovi pozvani ispitati valjanost naredaba, te o tom odlučiti zakonitim putem molbenim.« Dakle samo pri rješavanju konkretnoga kojega slučaja (»putem molbenim«) ima sud da prosudi valjanost koje naredbe t. j., da li je usmislu zakona, dočim što se tiče zakona kojega, nema sud da ocjenjuje, da li je stvoren putem ustavnim, već ima samo to da prosudi, je li zakon valjano proglašen. A to prosudjenje dakako stvar je posve jednostavna. Zalaženje u toli važno i aktuelno političko pitanje naime ustava tim manje je uputno, što u sadanje vrijeme uzburkanih valova političkoga života sud bi lakše mogao doći u sumnju, koje se dobro mora čuvati, da se priklanja kojoj stranci političkoj, ili da koju osudjuje. Nu kada je u tu stvar zašao banski stol i to zašao u povodu cijenjenoga na nj upravljenoga upita od 3. rujna 1920. br. 17835, onda je po mišljenju stola sedmorice manje zlo, ako udovolji cijenjenomu zahtjevu, ter i on kaže nekoje svoje primjedbe, nego da krivo stanovište višega sudišta u toli važnoj stvari ostane bez opaske vrhovnoga sudišta, unatoč izraženoj želji kr. zem. vlade, da čuje njegovo mišljenje.

Glavne misli banskostolnoga razlaganja stoje u tom, da je i nakon promjena, štono su se dogodile .9. listopada 1918. (zaključci hrvatskoga sabora), 24. studena 1918. (zaključak narodnoga vijeća), 1. prosinca 1918. (svečano manifestiranje jedinstvene države) i nakon manifesta kraljevića namjestnika Aleksandra od 6. siječnja 1919. ustav ili autonomija Hrvatske i Slavonije u glavnom ostala nepromijenjena, kako je prije bila, dakle da valja lučiti autonomne poslove Hrvatske i Slavonije od zajedničkih poslova cijele države, da u autonomnim poslovima kralj vrši u Hrvatskoj u Slavoniji eksekutivu samo putem šefa kr. zem. vlade, to jest bana, odgovornoga hrvatskomu saboru, a spomenuta uredba, premda donosi naredjenja u autonomnim stvarima, izdana je po centralnoj vlasti državnoj i bez premapotpisa banova, da nije ni proglašena u »Zborniku zakona i naredaba, valjanih za Hrvatsku i Slavoniju«, pa već radi toga da ne obvezuje, sve da je zakon, a kamo li, kada je samo naredba, koja doduše ima značaj naredbe od nužde, nu hrvatski ustav da ne pozna takove naredbe.

Prije svega nije ispravno, da hrvatski ustav ne poznaje, dotično pod nagodom od 1868. nije poznavao naredbe ili zakona od nužde, jer u prvom redu pozvani faktori ustavni to jest kralj i sabor riješili su tu stvar u protivnom smislu, te je šef hrvatske vlade to jest ban, izdavao takove naredbe od nužde na temelju ovlasti kraljeve, a sabor, komu su te naredbe službeno saopćivane, nije se tome protivio. — Takove su naredbe ona od 6. kolovoza 1914. br. 1847 temeljem kraljeve ovlasti od 6. kolovoza 1914. br. 1968 kab., od 12. rujna 1914.

Digitized by Google

br. 21315 temeljem kraljeva rješenja od 5. rujna 1914. br. 2164/kab. (Zbor. broj 72 dot. 78) i t. d. Takovo je i kraljevsko rješenje od 22. srpnja 1914. o iznimnim mjerama za slučaj rata (Zbor. god. 1915. br. 19).

I doista naredba od nužde ima značaj (provizornoga) zakona, dakle sud nema da ulazi u izpitivanje, da li je ustavno donešena, i napose da li opstoji nužda — (pa to nisu dosele ni radili naši sudovi, a znamo svi, koliko se takovih naredaba u stvarima uporabnima primjenjivalo bez dvoumljenja), — nego je dovoljno, da naredba ima vanjsku formu naredbe od nužde, t. j. da je izdana po vladaru (ili njegovom ovlasti) i po odgovornoj vladi, i da je proglašena valjano. Uredba od 21. lipnja 1920. ima ta obilježja, te joj sa gledišta hrvatskoga ne može biti ustavnoga prigovora.

Banski stol izvodi, da uredba nije proglašena valjano, jer nije izašla u »Zborniku zakona i naredaba, valjanih za Hrvatsku i Slavoniju«, kako bi to moralo biti po zakonu autonomnom (od 28. studenoga 1873.), koga nije mogla da stavi van snage uredba od 13. studenoga 1919. br. 23123, što je izašla u »Službenim Novinama« br. 141 od 18. studenoga 1919., a po kojoj je dovoljno za svaki zakon i naredbu, da se proglasi u »Službenim Novinama«, što izlaze u Beogradu, pa da onda važi na cijelom teritoriju države. To da je u opreci sa hrvatskom autonomijom, pa stoga da ne važi. Pita se dakle, koja je sada hrvatska autonomija?

Banski stol nabraja sva ona gore navedena fakta naime od 29. listopada 1918. i t. d., pa tvrdi, da i poslije toga svega kralj može da vrši vlast u Hrvatskoj i Slavoniji u autonomnim poslovima samo putem bana, koji je odgovoran hrvatskomu saboru, te mu sudi kraljevinski sud u smislu zakona od 10. siječnja 1874. Nu to ne može da bude ispravno već radi toga, jer nagoda od 1868. to jest temelj hrvatske autonomije ne postoji više. Onaj zakon o ustrojstvu autonomne hrvatske vlade, to jest zakonski članak II.: 1869., na koji se poziva banski stol, sam označuje nagodu kao svoj temelj, pa bez toga temelja nema on više onoga značenja, što mu ga pridava banski stol. U novoj našoj državi postavljeni su i hrvatskoj vladi drugi temelji.

Odlučiv u toj stvari jest evidentni fakat, da naša država S. H. S., u kojoj je i Hrvatska i Slavonija, živi kao jedinstvena parlamentarna država i to monarkija, a od znamenite je pri tom važnosti, da je to nastalo tako i privolom Hrvatske i Slavonije. — U istoj naime sjednici od 29. listopada 1918., u kojoj je poništio nagodu, hrvatski sabor je stvorio i zaključak, da narodnomu vijeću S. H. S. priznaje vrhovnu (suverenu) vlast tim, da smatra za sebe obvezatnom objavu narodnoga vijeća od 19. listopada 1918. U toj pak objavi kaže se na početku: »Narodno vijeće S. H. S. objavljuje iz svoje sjednice, držane 17., 18. i 19. listopada o. g., narodu S. H. S., da od ovoga časa, opunomoćeno od svih narodnih stranaka i grupa, preuzima u svoje ruke vodjenje narodne politike. Od sada ne će uopće u narodnim pitanjima nikoja stranka ni grupa ni parlamentarna skupina više voditi

Digitized by Google

nikakove politike, ni zasebno stupati u pregovore s faktorima izvan naroda, nego će u svim tim pitanjima biti u buduće jedini predstavnik i odlučni činilac narodno vijeće«.

Hrvatski sabor nije se više sastojao, a narodno vijeće s tom vlasti donijelo je u sjednici svojoj od 24. studenoga 1918. slijedeći zaključak: »Narodno vijeće S. H. S. u skladu sa svojim dosadašnjim zaključcima i prema izjavi vlade kraljevine Srbije, proglašuje ujedinjenje države S. H. S., obrazovane na cijelom neprekinutom jugoslavenskom području bivše austro-ugarske monarkije, sa kraljevinom Srbijom i Crnom gorom u jedinstvenu državu S. H. S., te izabire odbor od 28. lica s punom ovlašću, da u sporazumu sa vladom kraljevine Srbije i predstavnicima sviju stranaka u Srbiji i Crnojgori bezodvlačno provede organizaciju jedinstvene države prema priloženim zapisnicima (sigurno »napucima« ne zapiscima). Dotične zaključke ratificirat će na prvom sastanku državno vijeće, kojemu će pripadati uz predstavnike kraljevine Srbije i Crnegore svi članovi narodnoga vijeća S. H. S. u Zagrebu, pojačani s predstavnicima jugoslavenskog odbora«.

Taj zaključak saopćila je delegaiija narodnoga vijeća 1. prosinca 1918. svečanim načinom kraljeviću regentu Aleksandru, i kraljević regent primio ga je na znanje, te odmah proglasio u ime kralja ujedinjenje Srbije sa zemljama nezavisne države S. H. S. u jedinstveno kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Nakon što je obrazovano ministarstvo, i na sve pristala skupština kraljevine Srbije, Kraljević regent je manifestom od 6. siječnja 1919. objavio sve to narodu.

Govornik delegacije narodnoga vijeća pročitao je u svojoj izjavi od 1. prosinca 1918. medju inim i ovo: »Zaključak je narodnog vijeća, da vladarsku vlast na čitavom teritoriju sada jedinstvene države S. H. S. vrši Njegovo Veličanstvo kralj Petar odnosno u Njegovoj zamjeni kao regent Vaše Visočanstvo, a ujedno bi se u sporazumu s vladom Vašega kraljevskoga Visočanstva i predstavnicima svih narodnih stranaka u Srbiji i Crnojgori imala da obrazuje jedinstvena parlamentarna vlada na području jugoslavenske države uz jedinstveno narodno predstavništvo. — Vaše Kraljevsko Visočanstvo! Želja bi narodnoga vijeća bila, da se s obzirom na provizorno stanje ovo privremeno narodno predstavništvo obrazuje sporazumno izmedju narodnog vijeća i predstavnika naroda kraljevine Srbije i da se ustanovi odgovornost državne vlade prema modernim parlamentarnim načelima ovomu narodnomu predstavništvu, koje bi trebalo da ostane na okupu sve do konstituante, da princip ustavnosti i parlamentarne odgovornosti vlade dodje do potpunoga izražaja. Iz istoga razloga ostali bi na snazi pod kontrolom državne vlade dosadanji autonomni administrativni organi, koji će za svoje uredovanje biti odgovorni i autonomnim predstavništvima«.

Po tome dakle i autonomija Hrvatske stoji pod kontrolom državne vlade, koja je jedina odgovorna parlamentu. Ban je dakle i u autonomnim poslovima njoj odgovoran, i s tom odgovornosti mora da

Digitized by Google

je u skladu i njegova odgovornost saboru. — Stvar je ta načelno jednostavna, ako i jest u praktičnom provedenju oteška. — Napuci narodnoga vijeća delegaciji, što ih spominje banski stol, nisu doduše u enuncijaciji od 1. prosinca 1918. održani u cjelosti, nu ta enuncijacija ne samo da nije po narodnom vijeću desavuirana, nego predsjedništvo narodnog vijeća (koje je izvršivalo vrhovnu vlast narodnoga vijeća) naročitim je proglasom od 3. prosinca 1918. objavilo akt od 1. prosinca 1918., kojim da je prestala funkcija narodnoga vijeća kao vrhovne suverene vlasti države SHS. na teritoriju bivše Austro-Ugarske. Sa konstituiranjem ministarstva da će prestat i njegova administrativna funkcija, koju će sve dotle voditi predsjedništvo narodnoga vijeća u sporazumu sa srpskom vladom. »Danom 1. prosinca 1918.« — tako svršava proglas — »tvori čitavi naš narod slovensko-hrvatski-srpski jedinstvenu državu pod regencijom Njegova Kraljevskoga Visočanstva prestolonasljednika Aleksandra«. Osim toga ti napuci, koji nisu skladni u svim ustanovama, ne samo da nisu glasili u tom smislu, da bi se garantovala Hrvatskoj i Slavoniji kakova nadprovincijalna autonomija, nego naprotiv jedna od temeljnih ustanova naime toč. 8. glasi »Poslovi spoljašnji, vojni, pomorski, državne financije, pošte i brzojavi izuzeti su iz djelokruga zemaljskih odnosno pokrajinskih vlada, i pridržani isključivo državnoj vladi. Druge poslove vode zemaljske odnosno pokrajinske vlade u autonomnom djelokrugu po uputama i pod nadzorom državne vlade«.

Dakle i po tome vrhovna vlast pridržava se samo državnoj vladi, koja u istinu odredjuje i u ostalim a ne samo naročito pridržanim poslovima, te je za nje odgovorna. S time u skladu mora da su i druge ustanove naputaka, te je u tom smislu narodno vijeće t. j. njegovo odaslanstvo i izvršilo 1. prosinca 1918. svoj posao, kako je znalo i moglo prema danim prilikama. A narodno vijeće radilo je sa vlasti suverenom i kako jedini predstavnik i odlučni činilac u vodjenju narodne politike i u pregovorima sa faktorima izvan naroda. Ono je uklonilo svaku nejasnost i svaki nesklad. »Po uputama i pod nadzorom državne vlade« očito znači isto, što se kaže u enuncijaciji od 1. prosinca 1918. riječima »pod kontrolom državne vlade«. — Te velevažne momente u radjanju naše države ne navodi banski stol dostatno. Tako na pr. iz toč. 8. naputka narodnoga vijeća citira sve osim zaključnih riječi, da će naime pokrajinske vlade voditi autonomne poslove »po uputama i pod nadzorom državne vlade«.

Temelji su dakle našega ustava sada posve drugi. Nema tu više nagodne autonomije hrvatske, kao što nema ni prijašnjega ustava srpskoga, nego se to sve ravna sada po ustavu jedinstvene države SHS., koji doduše još nije kodificiran, nu koji dakako, po naravi stvari opstoji kao ono pravilo, koje se primjećuje po naravi i djelovanju bitnih organa države t. j. parlamenta i vladaoca. Tu je dakako samo jedna suverenost, naime suverenost jedinstvene države, dočim uprava u pojedinim krajevima države može da bude samo

Digitized by Google

provincijalna bez direktne veze sa vladaocem. — Ni po nagodi od 1868. nije bilo direktno veze medju vladarom te Hrvatskom i Slavonijom, jer je bana imenovao vladar na prijedlog ugarskoga ministra predsjednika (§ 51.), a hrvatski ministar, član zajedničke (ugarske) vlade i odgovoran zajedničkomu (ugarskomu) parlamentu u Budapešti, bijaše veza medju vladarom i autonomnom vladom (§ 44.). Doduše bilo je tu i ustanova (napose §§. 47, 48, 59, 70, 8. al. 1. i t. d.), kojima se imala da obrani hrvatska individualnost napose narodnost i teritorij naprama Ugarskoj, nu te ograde otpale su dakako sada kao suvišne u novoj državi — narodnoj, državi naime jednoga istoga naroda Srba, Hrvata i Slovenaca.

Po tome sada više nije na mjestu pravno razlikovanje medju autonomnim i zajedničkim poslovima. Podjela poslova ravna se prema sadanjoj potrebi države i pokrajina, dakle odlučuje shodnost u vršenju državne uprave — dakako u skladu sa naravi parlamentarne monarkije jedinstvene države. Nu odredjene pravne granice tu još nema, dok je ne uredi ustav, što se ima naskoro donijeti. U skladu sa takovim opstojanjem države stoji i gore spomenuta uredba od 13. studenoga 1919. o proglašivanju zakona i naredaba, a po tome uredba od 21. lipnja 1920., o kojoj se ovdje radi, valjano je proglašena, kada je izašla u »Službenim Novinama« u Beogradu. Dakle ne stoji mišljenje banskoga stola, da bi za valjanost te uredbe u Hrvatskoj i Slavoniji po ustavu nužno bilo njezino proglašenje u »Zborniku zakona i naredaba, valjanih za Hrvatsku i Slavoniju«, kao što ne stoji dakako ni mišljenje, da je potrebna kontrasignatura banova. Za uredbu tu nema se odgovarati hrvatskomu saboru, već narodnomu predstavništvu t. j. državnomu parlamentu, komu ban nije odgovoran. — Dosadanji zakoni dakle važe dakako i dalje, dok ne budu preinačeni, ali u istaknutom pravcu preinačeni su, pa ih valja svedjer dovadjati u sklad sa novim stanjem.

U državi našoj važi pravilo lex posterior derogat priori, kao što je važilo dapače i pod nagodom od 1868., gdje je valjalo lučiti zakone autonomne i zajedničke, te banski stol neispravno drži, daje sud mogao pod nagodom od 1868. da prosudjuje, da li predmet zakona spada u okvir zajedničkoga ili autonomnoga zakonarstva, pa prema tome da primijeni zakon u konkretnom kojem slučaju, ili ne primijeni. Tako da može i sada. Nu to shvaćanje u očitoj je opreci sa cit. čl. 6. zakona o vlasti sudačkoj. Sudac ima doduše pravo i dužnost, da tumači zakon, da nastoji pronaći smisao, volju zakona, te ako pronadje, da kasniji zakon nije htio da normira nešto oprečno starijemu zakonu, ne će ga primijeniti u konkretnom slučaju, nu pronadje li, da je novi zakon doista preinačio stari, mora ga primijeniti, ne pazeći na razlikovanje medju autonomnim i zajedničkim zakonom. Ustavnost zakona ni kompetenciju legislative nije mogao sudac uzeti u svoju rasudu, kao što ne može ni sada. — Banski stol ističe konačno, da je sudac neovisan i da vlada nema sredsva, da ga prisili na primjenu zakona, što ga ne drži valjanim. O tome nema sumnje, ali ni o tome, da će sudac, bude li u njegovu postupku krivnje, odgovarati sudu disciplinarnomu, eventualno i sindikatnomu.

Digitized by Google

Po mišljenju stola sedmorice važi dakle uredba od 21. lipnja 1920. i na teritoriju Hrvatske i Slavonije. Nema u njoj pogrješke ustavne, što je nalazi banski stol, nego je, kako misli stol sedmorice, pogrješka u njezinoj tehnici. U dopisu svojem od 19. veljače 1921. br. 2189/1920. nije stol sedmorice ni uzeo u potanji pretres pitanje, da li uredba važi u Hrvatskoj i Slavoniji, jer je smatrao, da ne može o tome biti dvojbe, da važi, kada to izrično i nedvoumno kaže čl. 126. uredbe. Samo je istaknuo nekoje veće nedostatke, koji su velikim dijelom možda i razlogom porodivšim se dvojbama i mišljenju, da je čl. 126. više manje neko previdjenje.

•

II. Mnijenje od 19. veljače 1922. br. 2189./1920. glasi:

Cijenjenim dopisom od 3. rujna 1920. br. 17835 izvolilo je to povjereništvo uputiti na uredbu od 21. lipnja 1920. o pravnoj likvidaciji stanja stvorenoga ratom 1914—1920, štono je izašla u broju 148. »Službenih Novina« od 9. srpnja 1920, ter staviti upit ovomu stolu sedmorice, da li je ovdje bio u raspravi koji slučaj po toj uredbi, ter da li i u koliko propisi te uredbe važe i na području Hrvatske i Slavonije. Odgovarajući na ta pitanja čast je stolu sedmorice najprije saopćiti tomu povjereništvu, da ovdje nije riješen niti je u raspravi bio ni jedan slučaj po spomenutoj uredbi.

Što se tiče daljega pitanja, da li naime ta uredba važi na području Hrvatske i Slavonije, stol sedmorice mora na to uopće jesno da odgovori, jer čl. 126. uredbe glasi: »Uredba ova važi za cjelokupni teritorij kraljevstva Srba, Hrvato i Slovenaca, u koliko je gdje ratom stvoreno takovo stanje, koje se ima likvidirati po ovoj uredbi«. — Daleko manje jednostavan može da bude odgovor na dalje pitanje, u koliko naime propisi uredbe važe u Hrvatskoj i Slavoniji. Tu je potrebno pobliže razmatranje.

Ponajprije pripomenuti je, da se tu radi o mnogovrstnim predmetima važne i teške (na pr. odsj. VII.) prirode i u znatnijem opsegu i to: I. O uspostavljanju intabulisanih prava (čl. 1—19.); — II. O upropašćenim aktima kod sudova i islednih vlasti (čl. 20—30.); — III. O izgubljenim ili uništenim ispravama (čl. 31—49.); — IV. O oglašenju nestalih za umrle (čl. 50—58.); — V. Radjanja, krštenja i smrti, brakovi i brakorazvodi (čl. 59—68.); — VI. O pravnim poslovima iz vremena rata (čl. 69—82.); — VII. O pravnim poslovima, zaključenim prije rata (čl. 83—90.); — VIII. O državini (čl. 91.); — IX. O fideikomisu (čl. 92.); — X. O računanju kazne za osudjenike vojne obvezanike (čl. 93., 94.); — XI. O neplaćenim ulozima u činovnički pensioni fond (čl. 95., 96.); — XII. O postupku i dokazima (čl. 97—124.); — XIII. Zakonodavna ovlašćenja (čl. 125.); — XIV. Završne odredbe (čl. 126., 127.).

Kao reforma obstojećega prava obazire se uredba tek na pravno stanje, kakovo je u Srbiji, a ne i na pravno stanje, kakova je u ostalim područjma naše države, napose i u području Hrvatske i Slavonije. Valjalo bi dakle poradi razumijevanja uredbe u svim njezinim dijelovima poznavati pravo, što važi u Srbiji. K tomu bilo bi od po-

Digitized by Google

trebe, da se znadu i razlozi, s kojih se je vlada odlučila za ovo i ovakovo normiranje. Nakon toga mogao bi onaj, kome je poznato pravno stanje u Hrvatskoj i Slavoniji, pristupiti daljemu poslu, t. j. da preudesi uredbu prema tomu pravnomu stanju, da joj dade onaj oblik, u kojem bi ona bila naprosto (a ne samo primjereno) primjeniva u Hrvatskoj i Slavoniji. Nu da bi stol sedmorice pristupio tome poslu, sigurno zakonodavčevu, za to njemu nisu na dispoziciju ni osobna ni stvarna sredstva, koja se tek udešena primjereno inoj važnoj zadaći, što mu je zakonom namijenjena, ponapose zakonom od 23. veljače 1893. (Zbor. br. 11). — Stol sedmorice dakako ne bi mogao, da se ugne onoj dužnosti, što mu je nalaže čl. 125. uredbe, da naime u pojedinim slučajevima, gdje bi se u pitanju primjene uredbe pokazalo nejasnosti ili raznolikoga razumijevanja, kao što je u slučajevima, koji uredbom nisu predvidjeni, nu slični su slučajevima, za koje glasi uredba, donose svoju odluku na zahtjev gosp. ministra pravde; samo bi i tada bilo dobro, da stolu sedmorice bude saopćeno bar vladino obrazloženje ove uredbe. — Ovom prilikom povodom cijenjenoga dopisa misli stol sedmorice jedino, da učini nekoje primjedbe, kojima će nastojati, da ovu stvar objasni u tom pravcu, da se ovom dotično uopće ovakovim uredbama, koje ne nadovezuju svojih propisa na propise, što važe u Hrvatskoj i Slavoniji, nalaže preteška zadaća ovdašnjim sudovima, dotično i inim oblastima. U tim primjedbama bit će ujedno donekle i odgovora na cijenjeni upit, koliko bi uredba važila dotično ne bi važila na ovdašnjem području.

U odsjeku I. radi se o uspostavljenju intabulisanih prava t. j. dotičnih knjiga, štono su propale ili oštećene. Kako se napose iz čl. 1., 2., 13., razabire, ima se tu pred očima t. z. intabulacione knjige (v. i čl. 9.), a ne gruntovne knjige po grunt. redu od 15. prosinca 1855. dotično po zakonu od 16. rujna 1876. (Zbor. br. 80), štono opstoje u Hrvatskoj i Slavoniji, a u kojima je predvidjena napose i vlastovnica i posjedovnica, što ih uredba ne uzimlje u obzir. Prema tome moglo bi se uzeti, da uredba nema na umu ovdašnje gruntovne knjige, koje bi se i nadalje imale uspostavljati prema propisu §. 28. cit. zak. od 16. rujna 1876., — osim da bi koja ustanova uredbe subsidiarno možda došla do primjene (na pr. čl. 17.).

U odsj. II. kaže se u čl. 22. o slučaju, gdje su propali akti, nu ostala je presuda suda prvostepenoga, da je proti toj presudi dopustiva žaoba kasacionomu sudu, ako se ne da ustanoviti, da li je izvršna, dočim ako je ostala presuda apelacionoga suda, ona da će se i bez toga proglasiti za izvršnu. Na to valja primijetiti, da u Hrvatskoj opstoje tri instance (u Srbiji 2), te je stol sedmorice doduše vrhovno sudište, nu i treća molba u gradjanskim stvarima, a ne kasacioni sud, kojemu bi išla žaoba ništovna i od suda prvostepenoga. Žaoba ništovna §. 339. grpp. posve je procesualne naravi. Stoga bi se moglo uzeti, da čl. 22. nije donesen za ovdašnje prilike.

U odsj. III. čl. 46. govori se o nestaloj tapiji, ter o ponovnom ubaštinjenju sopstvenika (vlasnika) takove tapije kod opštinskoga

Digitized by Google

suda i potvrdi takova ubaštinjenja po sudu prvostepenom. Nu pravu ovdašnjemu nije poznat pojam tapije ni ubaštinjenja, niti pravo to pozna opštinskih sudova (nešto srednje medju kotarskim i mjestnim sudovima u Hrvatskoj), a niti prvostepenih sudova u smislu uredbe, jer ovdje su prvostepeni sudovi ne samo sudbeni stolovi, koji bi odgovarali prvostepenim sudovima u Srbiji, nego i kotarski sudovi. Stoga bi se moralo uzeti, da to nije propisano za ovdašnje područeje.

U odsj. IV. normira se oglašenje nestalih za umrle u ratu. O toj stvari donesen je za Hrvatsku zakon od 13. IV. 1918. (Zbor. br. 26), te se pita, je li uredba htjela da preinači taj zakon. A ima znatnijih razlika medju zakonom i uredbom. Trajanje odsuća je po zakonu (§ 1. toč. 2.) dvije godne, što se ne zna o odsutniku, dotično jedna godina iza svršena rata, a po uredbi 6 mjeseci nakon ukaza o podpunoj demobilizaciji (čl. 50). Onda zakon (§ 3.) ustanovljuje nadležnost sudb. stolova a uredba (čl. 51.) nadležnost sudije za nesporna djela dotično u Hrvatskoj starateljske vlasti (čl. 57), što bi u Hrvatskoj bili ne samo sudb . stolovi i kotarski sudovi, nego i gradska sirotinjska povjerenstva. Onda i postupak povadja se po zakonu (§ 4) samo na zahtjev interesiranoga lica, dočim uredba (čl. 51.) naredjuje to i po predstavci opštinskoga suda. A datum smrti mora se ovdje (§ 5.) uvijek naznačiti u osudi, dočim ga po uredbi (čl. 52.) odredjuje starateljska vlast samo ondje, gdje je to potrebno radi ostavinske rasprave. Osim toga pravni lijek proti rješenju starateljske vlasti po uredbi (čl. 53) je tužba u roku od mjesec dana iza proglašenja toga rješenja u službenim novinama, dočim po ovdašnjim propisima valja povodom zahtjeva interesovanoga lica uredovno izviditi sve važne okolnosti, pa na to izreći osudu, proti kojemu ima mjesta pravnomu lijeku (prizivu, žaobi ništovnoj) na banski stol, te pravnomu lijeku na stol sedmorice proti rješenju banskoga stola. — Prema tome lahko je dvojiti o tom, da je uredba, koja je te propise donijela za Srbiju, gdje ih treba, htjela ih donijeti i za Hrvatsku, gdje propisi ti nisu potrebni, napose da je htjela preinačiti nedavno doneseni zakon hrvatski. — Kada bi se ta dvojba riješila u tom smislu, da uredba nije htjela toga predmeta normirati za Hrvatsku, gdje to nije potrebno; onda bi se moglo uzeti, da bi se ipak uredba imala subsidiarno primjenjivati, koliko ne dosiže citirani zakon (na pr. čl. 51. al. 2.), jer u toliko moglo bi se reći, da je uredba i ovdje potrebna.

U odsj. V. dolaze radjanja, krštenja i smrt, brakovi i brakorazvodi. — Po čl. 60. ako su pojedine knjige rodjenih i vjenčanih uništene u cjelini ili pojedini listovi, nadležni svećenici nastojat će, da po ovoj uredbi utvrde stanje, koje se po knjigama pokazivalo prije njihova uništenja. Za knjige, koje uslijed ratnih dogadjaja nisu vodjene, nastojat će, da se sada ustanove. Po čl. 61. u tu svrhu svećenici će svaki u svojoj parohiji izvršiti pomoću općinskih sudova popis svega živoga stanovništva, pa i prikupljanje podataka vršit će oni pomoću općinskih sudova saslušavanjem dotičnih lica, njihovih srodnika i drugih, kojima te okolnosti mogu biti poznate. — Po čl. 66. nadzor nad radom svećeniko vršit će eparhijski duhovni sudovi, koji će i

Digitized by Google

općinske sudove optuživati nadzornoj državnoj vlasti za nerad ili labava vršenja dužnosti. — Kako se po tome vidi, teško je uzeti, da je uredba te propise donijela i za Hrvatsku, gdje nema općinskih sudova, i gdje posao taj vode i nadziru političke oblasti, te se ne opaža potreba preinake u smislu uredbe.

U odsj. VI. čl. 75. govori se o uništenju rješenja vojnih i gradjanskih sudova, izrečenih na zahtjev državnih vlasti na teritoriju bivše Austro-Ugarske, te se u čl. 78. i 79. kaže, da će vlast t. j. politička oblast nakon takova uništenja oduzeti nepokretno imanje onome, u čijim se rukama nalazi, te ga vratiti tužiocu, isto tako i pokretnu stvar, ako je još u rukama prvoga kupca. Na području Hrvatske ne bi taj posao imala da obavi politička oblast nego sud, koji sam ima da izvršuje svoja rješenja.

U odsj. VII. čl. 89 naredjuje se, da kod obveza na plaćanje uzdržavanja, bile one utvrdjene sudskom presudom ili inače, primalac uzdržavanja ima pravo u roku od šest mjeseci od obnarodovanja ove uredbe tražiti povišenje uzdržavanja srazmjerno sadanjim cijenama i uvećanim prihodima davaoca uzdržavanja. — U toj stvari može nastati ova dvojba: U Hrvatskoj i Slavoniji može se to povišenje iznosa uzdržavanja (§§. 91., 139., 141., i 154. o. g. z.) zahtijevati i bez ovakove naročite dozvole. Ako se sada dozvola ta proteže i na Hrvatsku, mogla bi se — istina bez pravnoga temelja — smatrati kao autentično tumačenje dosadanjega prava naprotiv dosadanjemu shvaćanju i dosadanjoj praksi. Dozvola je k tome terminirana sa šest mjeseci, te se nakon minula toga roka ne bi moglo povišenje više iskati. Naprotiv toga mora se ipak istaknuti, da je namisao uredbe, da je slobodno iskati povišenje, kada to iziskuju prilike, dakle hoće baš ono,, što važi po citovanim propisima ovdašnjega općega gradj. zakona. K tome uredba direktno ne reformira ovdašnjega prava, nego se ima da primjenjuje tek primjereno. Po tome može se uzeti, da uredba nije htjela donijeti toga propisa za područje Hrvatske i Slavonije, gdje nije potreban, i napose da nije htjela mijenjati propisa obstojećega zakona, koji odgovara naravi stvari.

U odsj. VIII. čl. 91. riječ je doduše o državini t. j. o posjedu, nu sa stanovišta prava, što važi na ovdašnjem području, napose §§. 309., 339., i 346. o. g. z. te zakona od 8. svibnja 1890. (Zbor. br. 44) o postupku u slučajevima smetanja posjeda (§§. 1. i 57.),moralo bi se doći do shvaćanja, da se tu ne radi o prijeporu posjedovnom već o jačem pravu na posjed. O tom dakle jačem pravu na posjed ima prema čl. 91. uredbe upravna oblast da odluči prethodno i provizorno, pa da nezadovoljnu stranku uputi na sud. Nu tu nastaje dvojba najprije o tom, da li upravna (policijska) oblast odlučuje molbenim putem ili bez pravnoga lijeka na višu molbu. A onda može nastati dvojba uopće o tom, dali je ta ustanova donesena i za ovdašnje područje. Mora se pitati, koji je razlog takovoj ustanovi, da se naime ta važna stvar, kao što je posjed, dapače pravo na posjed nepokretnoga imanja, oduzimlje sudu, pa dodjeljuje upravnoj oblasti, ma i na provizorno rješenje? Mora se naime imati na umu, da je i takovo pret-

Digitized by Google

hodno ili provizorno rješenje vrlo važno, ako ne u drugom, a ono barem u pitanju podjeljenja uloga u procesu. Zna biti naime odlučiva ta okolnost, da li je tko tužitelj, pa da mora dokazivati temelje svoga zahtjeva, ili pak tuženi, koji ostaje u posjedu, ako tužitelj ne dokaže. — Ako je to razlogom tomu propisu, a čini se da jest, što se u Srbiji i Crnojgori našlo toliko neopravdanih i to možda očito neopravdanih promjena u posjedu, da bi sudski postupak sa svojim troškovima i trajanjem bio veće zlo, nego da u stvari najprije donese upravna oblast svoje brže i jeftinije rješenje provizorno, onda bi se moglo uzeti, da taj razlog ne opstoji u Hrvatskoj i Slavoniji, pa da uredba, koja se na tom području očito ima da primjenjuje samo primjereno, nije ni htjela te ustanove, da donese za to područje.

U X. odsjeku govori se o uračunavanju vremena ratne vojne službe u vrijeme izdržavane kazne (čl. 93.), kao što i o iznimnom shvaćenju trajanja gubitka prava iz §. 18. kriv. zak. povodom izvršene u ratu vojne službe (čl. 94.). Obzirom na to, da se u 1. alineji čl. 93. ističe opća evakuacija Srbije i Crnegore 1915. i 1916. godine i tim vodom prekinuto izdržavanje kazne, moglo bi se dvojiti o tom, važe li te ustanove i za osudjenike na ostalom području naše države osim Srbije i Crne Gore. Nu gledom na to, da se uredba ima primijeniti primjereno i na tom ostalom području, ter gledom na isti razlog (naime da je osudjenik proti volji spriječen bio, da izdrži kaznu, dotično da je izvršio svoju vojnu dužnost u ratu), ta bi se dvojba mogla riješiti u pozitivnom smislu.

U XII. odsjeku o postupku i dokazima u čl. 97. ustanovljuje se nadležnost prvostepenoga suda t.j. zbornoga suda, koji bi odgovarao ovdašnjemu sudbenomu stolu sa nadležnosti u njegovu užem okolišu (§ 12. sudov.). Nu ovdje u Hrvatskoj i kot. sud je prvostepenim sudom, nepazeći na skučenu njegovu nadležnost u užem okolišu sudb. stola (§ 15. sud.), pa bi se moglo pitati, koja je tu nadležnost ustanovljena? — Obzirom na to, što je netom navedeno, i obzirom na to, da uredba nije naredila nadležnosti kotarskih sudova očito samo zato, jer ih u Srbiji nema, moglo bi se uzeti, da se pod prvostepenim sudovima razumijevaju na ovdašnjem području ne samo sudbeni stolovi nego i kotarski sudovi. Naprotiv u čl. 32. uredbe, gdje se takodjer ustanovljuje nadležnost prvostepenih sudova i to za amortizaciju papira, glasećih na donosnika (čl. 31.), ne bi se imali na ovdašnjem području razumijevati kotarski sudovi, nego samo sudbeni stolovi i to zato, jer se uredba ima primjenjivati svagda samo primjereno pravnomu stanju ovoga područja, koje odredjuje u tom slučaju nadležnost sudbenih stolova (§. 32. al. 1. sud.). Kotarski sudovi bili bi nadležni tek onda, ako iznimno imaju nadležnost trgovačko-mjenbenu (§. 4. zak. od 3. listopada 1876. (Zbor. br. 86.). Po čl. 103. tužba se predaje prijavniku sudskomu, koji je dužan, da je u roku od dva dana podnese predsjedniku sa svojim mišljenjem o njenoj vrijednosti ili nevrijednosti. Predsjednik će svoju odluku donijeti pismeno u roku druga dva dana. Protiv rješenja predsjednikova, da se tužba kao neuredna ne uzima u postupak, nema mjesta žalbi. Po čl. 104. tuženi je dužan podnijeti

Digitized by Google

odgovor na tužbu u roku od dvadeset dana po prijemu tužbe. Po čl. 105. nikakve dokaze o spornom predmetu ne može ni tužilac ni tuženi na ročištu podnositi.

Tako uredba. Nu ovdašnji postupnik ne pozna institucije prijavnika (v. §§. 92., 104., 114. i 115. srp. grpp.), pa će u nas tužba biti predana u zapisnik uručbeni, odkuda će doći predsjedniku (ako je tužba predana sudbenomu stolu), da ju dodijeli kojemu referentu, na što će ju sud riješiti u senatu prema propisima poslovnoga reda od 3. svibnja 1853. Usmene rasprave nema pred zborom sudbenoga stola, nego će se očitovanja stranaka uzeti na zapisnik (koliko se radi o t. z. usmenom pravije protokolaznom postupku), ter svi spisi uskladiti, pa na to riješiti u propisanom senatu na referat odredjenoga po predsjedniku referenta. — Glavnoga (čl. 113.) ni sporednoga (čl. 114.) miješanja ili učestvovanja (intervencije) ne poznaje ovdašnji postupnik.

Po čl. 121. proti presudi ima mjesta samo žalbi kasacionomu sudu i to s razloga, navedenih u čl. 122., tim da prvostepeni sud može dati po čl. 125. protivrazloge u slučaju, ako je presuda izjavljena za ništavu s razloga toč. 5. i 6. čl. 122. (5. kada se presuda u bitnoj kojoj točki zasniva na činjenicama, koje stoje u protivriječnosti s aktima; — 6. kada se presuda zasniva na pogrješnoj pravnoj ocjeni činjenica). Nu kasacionoga suda u pravom smislu nema ovdje već vrhovno sudište (stol sedmorice), koje sudi kao treća i posljednja instancija. A ne kaže uredba, ni kako bi stol sedmorice imao da rješava spomenutu žalbu (ništetnosti §. 339. grpp. posve su procesualne naravi), ni što bi se radilo u slučaju protivrazloga prvostepenoga suda. Stoga primjenjujući uredbu primjereno moglo bi se jedino uzeti, da valja ispustiti jednu instanciju, ter dopustiti redoviti pravni lijek (priziv) odmah na stol sedmorice namjesto na banski stol.

U tim opaskama nastojao je stol sedmorice, da ne izrazuje svoga mišljenja u posve decidiranoj formi, da ne bi prejudicirao rješenju konkretnoga kojega slučaja, što bi mogao doći, kao što ni odluci, što bi je možda imao da donese u smislu člana 125. uredbe. Tu su, kako se vidi, iztaknute neke znatnije poteškoće i dvojbe u primjeni uredbe, nu o valjanosti njezinoj uopće i na teritoriju Hrvatske i Slavonije nema razloga dvojbi. Samo valja imati na umu, da se na tom teritoriju može raditi samo o t. z. primjerenoj primjeni t. j. o primjeni prema pravnomu stanju, štono opstoji na tom teritoriju — t. j. o primjeni u konkretnim slučajevima onakovoj, kako je u riječima i napose namisli uredbe pronadje sud obzirom na pravo svoga područja, kada uredba sama, donašajući svoje propise, nije imala pred očima to pravo, već jedino pravo stare kraljevine Srbije. A to znači, da suci u Hrvatskoj i Slavoniji, hoće li da posve razumijevaju nove propise, moraju da poznavaju reformirano pravo t. j. pravo stare kraljevine Srbije, pa na to, da u praktičnoj porabi novih propisa u mnogom ih preudešavanju prema pravnom stanju svoga područja tako, da se mogu tu uporabiti. Nu time se daje sudovima ne samo prevelika vlast, zapravo zakonodavčeva, nego i preteška zadaća tako, te se

Digitized by Google

bojati, da bi oni, ako se tako nastavi, klonuli pod tolikim teretom, da bi suci gubili pouzdanje u svoje poznavanje zakona, te bi se priučavali — kraj manje izvjesnih zakona, — da svoju zadaću shvaćaju lakše, nego bi to bilo u skladu sa nužnim povjerenjem u sudove. — otpao izminućem rokova po čl. 27., 47., 91. i 98.; nu to dakako ne može da ukloni ove primjedbe, što se moraju učiniti naprama uredbi. Stoga se umoljava to povjereništvo, da izvoli na to svratiti pažnju gospodina ministra pravde.

Po mišljenju kr. stola sedmorice sve, što ima da važi za cijelu državu, moralo bi do izvršenoga izjednačenja zakona da dodje u pravilu pred komisiju, gdje su dobro poznate pravne prilike svih područja naše države. Od pojedinaca ne može se to zahtijevati. Pred takovu komisiju imao bi referent, da iznese svoj prijedlog sa dovoljnim obrazloženjem, a nato bi stvar imalo da prouči više članova komisije, na što bi ona došla u raspravu. Najshodnije bi bilo, da je to stalna komisija, sastavljena od pravnih i inih stručnjaka, što ih ministarstva i onako moraju imati pri ruci. Nakon što bi stvar bila pročišćena u takvoj komisiji, imalo bi konačno da se redigira i priredi iscrpno obrazloženje, na što bi opet došla pred komisiju. — U riječima pak samoga zakona i napose u gradji njegovoj morala bi da se vidi organska veza sa pravom svakoga pravnoga područja tako, te bi svatko jasno znao, što je dokinuto, što preinačeno, a što popunjeno. Što se pak tiče novih termina, valjalo bi ih, koliko su novi, te ih ne bi razumijevali naši pravnici, protumačiti izrazima, što su u porabi. U ovome, što je dosele navedeno, sadržan je ujedno i odgovor na cijenjeni upit, kakovo stanovište bi valjalo zauzeti u ovoj stvari.

Pravo kažnjavanja pomorskoga kapetana po političkom ediktu od g. 1774. i po kasnijim zakonskim osnovama.*)

Piše dr. A. Verona, potpredsjednik stola sedmorice i docent za pom. pravo.

Pored svih svojih — prema današnjem napretku zakonske tehnike i sistematike doista velikih — mana i nedostataka, ima sijedi politički edikt ili — kako ga naš izvrsni prijevod, štampan god. 1892.

*) Ovaj je članak izašao god. 1920. u br. VI i VII. glasnika jugoslavenske pomorske matice »Naše more«, koje je izlazilo u Dubrovniku. Smatrajući, da će dobro biti, da ga naši pravnički krugovi upoznadu u oči nove kodifikacije kaznenoga i pomorskoga prava, a budući je »Naše more« rasprodano, zaključio je odbor »Pravn. društva«, da ga — popunjena i ispravljena po piscu — tiska u Mjesečniku. (Op. ured.)

Digitized by Google

u Beču, zove — politički oglas Marije Terezije, i dvije formalne prednosti. Jednom od ovih, a koja ne spada ovamo, bio bi se mogao dne 21.—28. juna 1920. pohvaliti na konferenci u Genovi, kadno je bila primljena preporuka, da se kod svakoga naroda izradi »statut« o pravima i dužnostima pomoraca, eda budu osnova za izgradnju takovoga medjunarodnoga statuta. Editto i nije naime u suštini no takav »statut«. Drugu su mu prednost priznale toliko kasnije kodifikatorne radnje u bivšoj Austriji — koje su, povodeći se za njim, svrstale u dotične nacrte zakona i kazneno-pravne propise — koliko naša komisija za izradu kaznenoga zakonika i ona za izradu pomorskih zakona. Prva, jer je potonjoj prepustila, neka uredi i kazneno pomorsko pravo, a druga jer je zaključila, da u »pomoračkom redu« pribere sve, što se tiče pravnih odnosa unajmljenika za pomorsku službu, bilo privatne ili javne, civilne, administrativne ili kaznene pravne prirode.

Od svih po ediktu rastrškanih kazneno-pravnih naredjenja zanimaju nas ovdje osobito ona sadržana u §§ 30. čl. II. i 14. čl. VI., koji govore o deliktima, i §§ 28. čl. II. i 12. čl. VI., što se tiču povrede službenih dužnosti. — U čl. II. § 30. stoji, da, kad se radi o težim ili glavnim deliktima (delitti capitali, più gravi) počinjenim na moru, kapetan ima samo da protiv okrivljenika podnese prijavu i dokaze konzulu, na kojemu je da priredi istragu, a, gdje nema konzula, da će kapetan, prizvavši svoje časnike[1]) prirediti kratkoslovnu (sumarnu) istragu, svjedoke saslušati pod zakletvu[2]) i suočiti ih, pa spise i izvještaj svoj ujedno sa okrivljenikom otpraviti narodnim brodom, koji prvi krene put koje luke u primorju, na domaću vlast u Trstu, na Rijeci, u Senju ili Bakru. — Upogled povreda dužnosti (»zabluda« »mancanze«) i omanjih delikata (delitti minori) počinjenih na putu veli naprotiv § 28. istoga člana (pod natpisom »Kapetan može kazniti na putu zloćudne mornare«), da kapetan može, pošto se posavjetuje sa svojim časnicima (isp. op. 1) takove krivce »zagajuriti u more, držati zatvorene i vezane na podnici« (tuffare in mare, tenere arrestati e legati in sensentina«). Tako i na sličan način«[3]) može on postupiti n. pr. sa buntovnim, neumjerenim ili neposlušnim mornarima te sa onima, koji su zlostavljali svoje drugove.

Upogled povreda službenih dužnosti uopće (počinjenih dakle i na kraju, dotično u luci) upućuje čl. VI. § 12. na sada pomenuto naređenje (čl. II. § 28). — Za delikte počinjene na brodu u luci, bili teži ili omanji, određuje napokon čl. VI. § 14, da se imaju presuditi po naredjenjima ondašnjega kaznenoga zakona (Nemesis Theresiana).

Izgledalo bi dakle, po riječi zakona, da kapetan ima:

I. disciplinarnu vlast nad mornarima na debelom moru i u luci, a da — II. u pogledu delikata smije: a) voditi predistragu, kada su po-

[1]) T. zv. »brodsko vijeće«.

[2]) Dandanas to dakako ne valja više.

[3]) U prijevodu netačno »i na taj način.«

Digitized by Google

činjeni na moru a teže su naravi; b) ako su lakše naravi, a počinjeni su na moru, smije ih sam kazniti, inače ne.

Je li zakonodavac htio tako urediti stvar? Je li osobito htio, da isti omanji delikat na brodu u luci kazni sud svom strogošću ondašnjega kaznenoga zakona (Nemesis Theresiana), a na moru — relativno mnogo lakše — kapetan? Prvi put je u moje znanje u praksi nastala sumnja o postojanju i opsegu toga kapetanova prava kažnjavanja oko god. 1820. Ovom je prilikom tvrdila vrhovna sudska vlast, da kapetanu pristoji zbilja pravo, da vrši kaznenu sudbenost i izdava kaznene presude u manjim kriminalnim slučajevima. Adminstrativna središnja vlast trgovačka u Beču tvrdila je naprotiv, da »delitti minori« znače što i »privatna zločinstva« po Nem. Ther., dotično »politički zločini« po kasnijem jozefinskom kazn. zakonu, dotično »teški policijski prekršaji« po kaznenom zakoniku od god. 1803., a da se pod »delitti più gravi« (»capitali«) razumijevaju »javni zločini« po Nem. Ther. ili »kriminalni zločini« jozefinski ili »zločini« uopće po kaznenom zakoniku od god. 1803. O ovim potonjim deliktima da može suditi jedino sudska vlast. Dakle i po shvatanju najviših administrativnih bečkih vlasti pristojala je kapetanu i kaznena sudbenost na debelom moru, iako samo upogled — da primijenimo današnju terminologiju — prekršaja i prestupaka.[4])

Još manje je pitanje teoretski pretreseno u našoj dosadašnjoj, i tako veoma oskudnoj, pomorsko-pravnoj književnosti. Stariji pisci, koliko su mi uopće bili na dohvatu[5]) ne dotiču ga se nigdje. Od novijih govori Feichtinger[6]) doduše o »disciplinarnoj vlasti« kapetana, kojemu on priznaje pravo, da udari toliko globu koliko kaznu zatvora, ali ipak navodi bez ikakva ograničenja gore nevedena naredjenja. Schreckenthal[7]) misli, da komandant, eda uzdrži zapt i red na brodu, ima i neko ograničeno pravo kažnjavanja, ali da uopće može udariti samo globu. Upogled »teških zločina« pozivlje se na čl. II. § 30. Ed. U Gertscherovoj[8]) izradbi pomorskoga prava opaža Schreckenthal[9]) upogled ovoga potonjega zakonskog naredjenja, da se primjenjuju propisi općega kaznenoga zakona; uostalom priznaje on i tu kapetanu samo pravo, da udari

[4]) Spisi u bečkom Hofkammer-Archiv-u: 86. ex Dic. 1824. u zavoju Commerz-Comm. No. 16. a. 1821; 62. ex Martio 1821 u zavoju Comm.-Comm. fasc. 16. a. 1821; 14. ex Jan. 1823. u zavoju Comm.-Comm. fasc. 16. a. 1823).

[5]) Agostino Reale, Del diritto comm. e mar. secondo le leggi austr. e ital., Pavia 1822; Dr. g. A. Dalluscheck, Trattato elementare di diritto com., mar. e camb., Padova, 1851 (II, mnogo opširnije izdanje od god. 1855, ne mogoh nigdje naći); Nicolò Foramiti, Manuale del cod. di comm. di terra e di mare i t. d. II. ediz., Venezia, 1853. Drugih djela ne dobih nigdje ni na uvide.

[6]) Diritto mar. i t. d., II. izd., Fiume 1894. str. 183.

[7]) Das öst. öff. und Privatseerecht, Wien-Berlin, 1906. str. 83.

[8]) Borchardt-ovo izdanje: »Die Handelsgesetze des Erdballes«, Berlin, odio za Austriju i Ugarsku.

[9]) l-c - str. 557.

Digitized by Google

globu te dodaje, da će kapetan prekršaje, kojih ne može sam kazniti, prijaviti lučkoj vlasti, dotično u inozemstvu konzularnoj, ili ako tu ima koji domaći ratni brod, zapovjedništvu ovoga, da oni postupaju. Sam Gertscher veli tu[10] samo sasvim općenito, da je kapetanovo, da uzdrži na brodu zapt medju brodskom momčadi; da može postupati i protiv putnika, koji se ne pokoravaju brodskim propisima, te da ima funkcije suca istražitelja. I po Nikoli Verona[11] smije kapetan u vršenju disciplinarne vlasti udariti samo globu a u slučaju kakova zločina utvrditi stanje stvari i skrbiti za to, da krivac bude osamljen i predan nadležnoj vlasti. Piccoli[12] nema o tome ništa, a tako isto ni Bardas u zbirci javno-pravnih naredjenja pomorskoga prava, gdje samo navodi pomenute propise. Nije dakle na odmet da podrobnije i kritičnije istražimo citirana naredjenja Editto-a, koji, sve i da je — ako Bog da — na umoru, a ono je ipak još izvor naših propisa o pravima i dužnostima naše brodske momčadi.

* * *

Istaknut ćemo ponajprije, da ima doista starijih pomorskih prava, po kojima je vlast kapetanova uopće tako neograničena, da kapetan ima uprav položaj kakova kneza. Ali je to muhamedansko pravo (pravo Malakke) valjalo u dalekom indijskom oceanu, te nije ni najmanje utjecalo na evropsko pravo[13], pa je suvišno da se takovim izvorima pobliže zabavimo.

Naprotiv je savremena evropska teorija i praksa u doba izradjivanja Editto-a sasvim drugojače mislila o kapetanovoj kaznenoj vlasti. Usput samo ćemo natuknuti, da se i u njemačkom pravu, koje ovdje dolazi manje u obzir, u to doba već dogodio bio preokret. U jednu ruku se kapetanova vlast na brodu bila kvantitativno proširila, dok je u drugu — kako se država više umiješala u pomortsvo i preuzela kažnjavanje težih zlodjela počinjenih na brodu — kapetanov ius puniendi u odnosu spram brodske momčadi spao na samu disciplinarnu vlast.[14] Tako se pogotovo mislilo u krajevima sredozemnoga mora.

Casaregis[15], koji se u svojim »Discursus legales« obazira osobito i na praksu, iako se pozivlje na stare talijanske pisce i na genoveške zakone[16] veli, da kapetan nema, »jurisdictionem ingentem« na svojem brodu već neku »tantum oeconomicam potestatem vel disci-

[10] l. c. str. 458.

[11] Nozioni di diritto marittimo ad uso delle i. r. scuole nautiche, Vienna, 1916., II. izd. str. 93.

[12] Elementi di dir. comm. II. ed., vol. II. Trieste 1913.

[13] Weber, Die Schiffsgewalt des Kapitäns i t. d., Tübingen, 1907. str. 65. sl.

[14] Isti »Der Schiffer, anfangs Master under God und Herr des Schiffsvolks wird zum blossen pater familias der Schiffskinder«, str. 45. i 53. op. 5. i 7.

[15] Josephi Laurntii Mariae de Casaregis, Discursus legales de commercio, Firenze 1719.

[16] Kalteborn, Grundsätze des praktischen Europäischen Seerechtes, I. Berlin 1851., str. 73.

Digitized by Google

plinam . . . usque ad levem castigationem, pro corrigenda insolentia et male morata vita, seu licentia nautarum et vectorum«; onako negdje, kao što je ima otac spram djece, učitelj spram učenika i gospodar spram služinčadi.

I T a r g a[17] priznaje kapetanu očito samo disciplinarnu vlast. U poglavlju C (»Delle cause criminali«) veli, da svaki delikat počinjen na putu na brodu — van ako se radi o ratnom brodu — ima biti kažnjen od vladara (o suoi ministri deputati ed in Genova dagl'illustrisimi Conservatori di mare) te da kapetan mora baciti krivca u okove do povratka i predati ga pravdi, a medjutim istražiti stvar, pa dodaje da to biva, kada je kakov teži delikat po srijedi »perchè de' triviali il Capitano senza atti ne può . . . dar il castigo a esso bencreduto«; — dotično (glava XII., Del Capitano di Nave) da, kada se radi i o malenom prestupku, počinjenom od njegovih ljudi, kapetan može da ih kazni osrednjom kazni (mediocre castigo) To navodim doista iz djela tiskanoga u Trstu 1805., ali je prvi put izašlo u Genovi već god. 1750[18], a što je pretiskano u Trstu dokazuje, kakovu je važnost imalo i tu, gdje je Editto bio izgradjen.

Još važnija je činjenica, da su se oba izvora, iz kojih je R i c c i — otac Editta — crpao, slagala s tim mišljenjem. Dokazano je naime nepobitno, da je R i c c i upotrebio »O r d o n n a n c e d e l a M a r i n e d u M o i s d'A o u t 1681« i »E d i t t o d i M a r i n a e d i N a v i g a z i o n e M a r i t i m a T o s c a n a d e l d i 10. O t t o b r e 1748. a b I n c.[19] U B a s i l i o-voj je publikaciji[20] dapače dokazano, kojim se pojedinim naredjenjima tih zakona R i c c i po istim svojim navodima poslužio kod svakoga pojedinog članka Editto-a. Za čl. XXXV. i XXXVII. nasl. III. (dotično IV.) ranijih R i c c i-evih nacrta, koji odgovaraju gore, na početku, citiranim čl. II. § 28. i 30. Ed. znamo[21] da su u njima složeni čl. VIII. nasl. IV. Ed. tosc. sa čl. XXII. nasl. I. knj. II. Ord. dotično čl. XII. nasl. IV. Ed. tosc. sa čl. XXIII. nasl. I. knj. II. Ord. Vidimo, kako glase ti propisi.

O r d. Liv. II. Tit. I., du Capitaine:

Art. XXII. Pourront (scil. les maîtres), par l'avis des pilote et contre-maitre, faire donner la cale, mettre à la boucle et punir d' autres semblables peins les matelots mutins, ivrognes et désobéissans, et ceux qui maltraiteront leur camarades, ou commettront d'autres semblables fautes et délits dans le cours de leur voyage.

Art. XXIII. Et pour ceux qui prévenus de meurtres, assassinats, blasphêmes ou autres crimes capitaux commis en mer, le maître,

---

[17] C a r l o T a r g a, giureconsulto genovese, Ponderazioni sopra la contrattazione marittima ricavata dalla legge civile e canonica, dal consolato dal mare e dagli usi marittimi, Trieste 1805.

[18] K a l t e n b o r n, l. c.

[19] L o r e n z o C a t i n i, Legislazione Toscana, sv. XXV., Firenze 1806., str. 83.

[20] F r a n c e s c o B a s i l i o, Origine e sviluppo del nostro diritto marittimo, Trieste 1914., osobito »Appendice I.«

[21] B a s i l i o, o. c.., str. 198., 2. i 199. op. 1.

Digitized by Google

contremaître, et quartier-maître seront tenus . . . d'informer contre eux, de se saisir de leur personne, de faire les procédures urgents et necessaires pour l'instruction de leur procès et de les remettre avec les coupables entre les mains des Officiers de l'Amirauté du lieu de la charge ou decharge du vaisseau, dans notre Royaume.

A V a l i n[22] po kojem i citiram ovaj zakon, govoreći o ovim naredjenjima, ističe izrijekom, da čl. XXII. radi »o kažnjivosti, koja ne ide preko granice korekcionalnoga i disciplinarnoga prava i da se uopće tiče onih, koji smetaju red i službu ili počinjaju što, radi čega mogu biti otpušteni bez plaće, pa, kako takvo pravo kažnjavanja spada na brodsku policiju, da krivo imaju oni te misle, da kapetan može udariti kazne te vrste samo za puta; to da valja šta više i za vrijeme, kada je brod i u luci.

T o s k. e d i k t pak uopće daje pravo kažnjavanja livornskom »consiglio di commercio« u svim kriminalnim ili mješovitim parnicama, u kojim zbog vrste prekršaja i prestupaka Ed. tosc. odredjuje samo globe, dok su za sva nedjela kažnjiva tjelesnom kaznom nadležni kao i prije redoviti tribunali (nasl. I., čl. III. i IV.). Za kapetana ne veli ništa, samo što se iz nasl. IV. čl. VIII. razabira, da može teškoga prestupnika držati u okovima do povratka broda u Toskansku.

Je li moguće uzeti, da je R i c c i zauzeo sasvim drugo stajalište, protivno onome savremenoga shvatanja, protivno izvorima, iz kojih je crpao, a da to nije ni ciglom jednom riječju obrazložio u svojim izvještajima, što nam sada nijesu više nepoznati?[23] Nego ni druge nadležne vlasti nijesu onda, po sadašnjim istraživanjima, drugojače mislile. To izlazi osobito iz geneze političkoga edikta Marije Terezije. Pojedan nacrt edikta je naime tršćanska intendenca prikazala tri puta. Prvi puta god. 1758. u posluh car. rj. od 7. veljače iste godine, ali je god. 1760 (car. rj. 1. III.) bio povraćen, da bude upotpunjen i preradjen. God. 1761. bi prikazan drugi popunjeni nacrt, ali mu sankcija bje odložena. Kad je grof Zinzendorf proputovao ondašnje austrijsko primorje i izvijestio o opaženim neurednostima, bje intendenci po treći put dan nalog god. 1773. neka iz ranijih nacrta skalupi »policijski red« za pomorce. Tada bje izgradjen treći nacrt, poslan po caričinoj naredbi najvišoj sudskoj vlasti, zatim tršćanskoj trgovačkoj burzi, da kažu svoje mišljenje, pa god. 1774. sankcionisan.

Vrhovna sudska vlast je nastojala doista da stegne sudačku samovolju pri odredjivanju kazna, da ukloni smjesu teških doloznih i lakših kulpoznih zlodjela na jednom mjestu te, kako je potonji nacrt poprimio bio dotične kaznene stavke ranijih nacrta bez obzira na Nemesis Theresiana, što medjutim bješe izišla, da nacrt dovede u sklad sa ovim zakonom[24]. S toga je razloga vrhovna sudska vlast i predložila mnogo ispravaka, ali čl. II. § 28. Ed. slaže se riječ po riječ sa po-

[22] M. R e n é - J o s u é V a l i n, Nouveau Commentaire sur l'Ord de la Marine . . . à la Rochelle MDCCLXVI.

[23] Isp. moj članak »Nekoliko novih podataka o državnom plovidbenom oglasu carice Marije Terezije . . .« u M j e s e č n i k u 1916., II. knj.

[24] V e r o n a, l. c., Mjes. str. 452—460.

Digitized by Google

menutim čl. XXXV. nasl. III. (IV.) ranijih nacrta R i c c i-evih, a ni mišljenje vrhovnoga suda ne prigovara mu ništa. Iz toga izlazi, da je ostao onako uobličen, kako je bio prikazan već god. 1758., da dakle nijedna vlast nije u nj dirala. Kako u vrijeme postanka toga naredjenja nije »Nemesis Theresiana« bila proglašena dotično pri izradbi njegovoj nije bila uzeta u obzir, jasno je, da se riječi »delitti minori« u njemu ne odnašahu ni najmanje na diobu zlodjela predvidjenu u Nemezi, već je na tom mjestu primljena općenita dikcija za neke povrede službenih dužnosti, u skladu sa franc. »autres semblables fautes et delits«[25]. I to je tako ostalo s tim više, što je vrhovni sud pri preradbi dotično popunjenju čl. II. § 30. Ed. opazio[26], da po postojećim pomorskim pravima mogu doista pomorski kapetani, prizvavši oficire, sami kazniti zločine, ali da to valja samo za ratne brodove, dok kapetani trgovačkih brodova moraju krivca izručiti nadležnoj vlasti. Ova važna opaska — koja se tako upadno slaže sa gore pomenutim mnijenjem T a r g i n i m — dokazuje, kako ni najviša sudska vlast nije mislila, da ikoje od kažnjivih djela predvidjenih u Nemezi, bilo manje ili važnije, povjeri presudjivanju kapetanovu; kako dakle riječima »delitti minori« nije dala ono strože tehničko značenje, o kojemu je govora o pomenutoj polemici od god. 1820., a koje im je značenje doista dala na drugom mjestu, kako ćemo eto odmah vidjeti. §§ 13. i 14., čl. VI. Ed. glasili su naime u Riccievim nacrtima nasl. IX. dotično X. čl. XV. i XVI. ovako:

XV. I marinari . . . che per negligenza o malizia avessero dato occasione al deperimento de' viveri, al naufragio . . . cosi pure quelli.

XVI. Che avessero l'ardire d'eccitare o fomentare qualche ribellione . . . o anche semplice rissa sopra il bastimento, sia questo in attual navigazione o ancorato in Porto; e molto più quelli che bestemmiassero . . . o si rivoltassero contro il Capitano, o Padrone, o Uffiziali, saranno condannati dal Tribunal competente con l'estremo rigor delle leggi, che si estenderà fin' al supplizio di morte. (B a s i l i o, str. 238).

Vrhovni sud, kojemu se ta mješanija delikata svake vrsti nije svidjala, odvojio je u § 13. zlodjela teža, koja da u Nemezi nijesu predvidjena, na koja je dakle expressis verbis valjalo protegnuti neke Nemezine propise, a za ostale, bili veći, (capitali) ili manji (minori), uputio je na Nemezu, u kojoj su predvidjeni. Ovdje je vrhovni sud očito upotrebio riječ »deliti minori« u strogom tehničkom smislu, kako to biva i u polemici od god. 1820. Ovaj izraz nema dakle isto značenje u čl. II. § 28. i u čl. VI. § 14. Ed.; na ovom potonjem mjestu odnosi se na delikte u smislu kaznenoga zakona, na prvome naprotiv na (oveće) prestupke mornarskih dužnosti. Takovih pojava ima i u modernijim, pomljivije izradjenim zakonima, pa nije čudo da dolaze i u zakonu, koji obiluje grješkama. O jednoj takoj grješci moramo već

[25] R i c c i opaža, da je dodao u ovom čl. (dot. Ed. II. § 28.) zaglavnu rečenicu, eda tim ograniči ovlast kapetanovu (B a s i l i o, l. c., str. 192. op. 2.)

[26] V e r o n a, l. c., (str. 561.), gdje se iznose (str. 461, 462, 563, 571) na temelju spisa i ostali podaci o Ed., o kojima je u daljem razlaganju riječ.

Digitized by Google

sada govoriti, jer je ona drugi kamen smutnje u pitanju, što nas ovdje zanima.

• Vrhovni sud je naime uobličio čl. VI. § 13. Ed., kako danas glasi u suštini (samo je stilistički poslije ispravljen bio), a u čl. VI. § 14. predložio je dikciju »commessi sul bastimento o nel porto«, u skladu sa R i c c i e v i m nacrtom. Taj je »o« (»ili«) izostao u zakonu. Znamo, da je trgov. dvorsko vijeće pristalo na sve promjene predložene od vrhovnoga suda, koliko ovdje dolaze u obzir, i da ih je carica sankcionisala. Da se odlučilo ispustiti taj »o« — koji toliko mijenja smisao zakona — izlazilo bi to sigurno iz spisa. S obzirom na to, pa na činjenicu, da je — kako sam dokazao u već pomenutom članku — i na drugom jednom mjestu baš jedan »o« izostao i da u Ed. ima uopće griješaka na pretek[27], mora se zaključiti, da se radi o očitoj omaški, da je dakle namjera zakonodavčeva bila da se po kaznenom zakonu uvijek postupa protiv krivca, ako je, bilo na debelom moru bilo u luci, počinio zlodjelo kakvo kažnjivo po tom zakonu.

Ovome bi se razlaganju moglo jedno spočitnuti, naime: da osnova zakona, čim postane zakonom, prestaje biti tvorevinom onoga, koji ju je izradio, pa se prekida i veza njegova s razlozima, što su autora vodili pri izradbi dotično koje je naveo na opravdanje njezino. To je istina. Zakon, sankcionisan i proglašen, je samostalno djelo, nešto o sebi, što živi svojim životom te se u prvom redu i tumači po riječi svojoj i u duhu svome. Ako je namjera tvorčeva dotično razlog naveden na opravdanje pojedinih zakonskih naredjenja u protivurječju s riječju i s duhom zakona, ne može se više upotrebiti za tumačenje zakona. Takih primjera ima. U § 52 br. 2 druga stavka njem. Seemannsordnung od god. 1902. je štamparskom pogreškom u izvještaju komisije dospjela u osnovu riječ »zweiten« namjesto »dritten«; »Reichstag« i »Bundesrat« nijesu ovu griješku opazili, osnova je bila prihvaćena i zakon proglašen s tom griješkom. Nije se dakle radilo više o »štamparskoj« već o »redakcionoj« griješki, koju je bilo moguće ispraviti samo zakonom. I zbilja je posebni jedan zakon — od 23. marta 1903. (R. G. Bl. str. 57) — ispravio tu griješku.

Ali ovdje stoji stvar sasvim drukčije. Ponajprije izlazi iz navedenih materijala, da su svi nadležni faktori prihvatili zakon drugojače, nego on glasi, te da se radi očito o štamparskoj pogrješki. U drugu ruku vrvi zakon, kako je gore pomenuto, pogrješkama take

[27] N. pr. pri citiranju Nemeze. Tako se n. pr. vrhovni sud u čl. II. § 17. i u čl. III. § 6. pozivlje na »Falsarius nach den 72 articel« Nemeze, dok Ed. citira čl. 22. Nem. (koji govori »de judice superiori in causis criminalibus«.). U pogledu zlodjela, predvidjenih u čl. VI. § 17., upućuje vrhovni sud na čl. 62. Nem. (»de seditione et tumultu«), dok Editto pominje čl. 26. (de corpore delicti). U mišljenju vrhovnoga suda, gdje je govor o čl. VI. § 13., citira se čl. 73., § 12. st. 2 Nem., a Ed. citira naprotiv na tom mjestu čl. 73., § 2., st. 2., koji članak ni nema dva stavka. Napokon ne navodi Ed. u čl. VI. § 16. propisa čl. 94. Nem. (»articulus de furto«), kako to biva u mišljenju vrhovnoga suda, već propis čl. 49. Nem., koji radi o prijekom sudu. — Ove sam grješke našao u svim izdanjima Ed., koji mi ruku dopadoše.

Digitized by Google

vrste. Da je dandanas još na snazi »Nemesis Theresiana«, ne bi nikome palo ni na kraj pameti tvrditi, da bi sudac na pr. u čl. II. § 17 i u čl. III. § 6. Ed. namjesto čl. 72 Nem. morao primjeniti čl. 22. Nem., koji s predmetom, o kome se radi, nema posla, i tako redom u svim slučajevima navedenim u op. 27. — Slučaj je htio, da ni jedna od tih tako ogromnih omaška nije, koliko se zna, postala u kakvom konkretnom slučaju aktuelna, — pa nije nitko ni skrbio, da ih ispravi, a pogotovo se nije oćutila potreba takvih ispravaka, kada je Nemeza izgubila zakonsku snagu. U drugu ruku radilo se o pomorskom pravu, dakle o pepeljuzi. Kada je pak god. 1820. nastao spor gore natuknut, nije se marilo istraživati stvar na temelju spisa u arhivu, jer je uvijek bilo nade (to se u polemici i ističe), da će doskora izaći nov pomorski zakonik.[28]

Iz svega ovoga izlazi dakle bez nagadjanja i dvouma:

1. da se naredjenje čl. II. § 30 i čl. VI. § 13 i 14 Ed. tiču djela kažnjivih po kaznenom zakonu, a koja će, bila počinjena na debelom moru ili u luci, kazniti uvijek nadležna sudska vlast, a kapetan će samo preuzeti, koliko je nužno, funkcije suca istražitelja;

2. da se čl. II. § 28. i čl. VI. § 12. edikta odnose jedino na svakovrsne povrede dužnosti počinjenih od mornara, svejedno dali na debelom moru ili u luci, koje će kapetan sam kazniti na temelju svoje disciplinarne vlasti po čl. II. § 28. (dotično onim kaznama, koje su, kako ćemo vidjeti, još dopuštene) — koliko ih zakon ne smatra osobito teškim disciplinarnim prestupcima. Velim »osobito teškim« prestupcima, jer polit. edikt smatra neke povrede dužnosti kvalifikovanim disciplinarnim prestupcima, koje smije kazniti samo pomorska vlast, a ne kapetan, na pr. čl. VI. § 2. (»kazni protiv odbjeglih«).

Veoma zastarjele propise pol. edikta pročistila su, popunila i, recimo, donekle — koliko je kod toga sijedoga starca u opće moguće — osvježila novija zakonska naredjenja. Tako iz § 1. kazn. post. izlazi nedvojbeno, da kapetan nema nikakve kazneno-pravne sudbenosti; § 38. ministarske naredbe od 14. ožujka 1884. l. d. z. br. 23, dotično § 37. lučko-redarstvenoga pravilnika (naredba pomorske oblasti u Bakru od 1. listopada 1919. br. 1100)[29] odredjuje izrijekom, da »zapovjednik ima disciplinarnu vlast na brodu i u granicama luke«; naredba ministarstvena od 25. rujna 1885. (l. d. z. br. 140),dotično naredba[30] pom. oblasti od 15. studenoga 1919., broj 17. izriče, da kapetan

[28] O tome nešto više moj članak »Genesi del dispaccio 27 luglio 1824 No. 2023 dell' i. r. senato lombardo — veneto di Verona del supremo tribunale di giustizia, concernente l'editto politico...« u bečkoj »Gazzetta dei tribunali« od god. 1916.

[29] str. 62. sl. »naredaba i propisa« pomorske uprave u Bakru sv. 1.

[30] str. 87. sl. sv. 3. »naredaba i propisa« pom. uprave u Bakru.

Digitized by Google

može poručniku udariti globu radi neurednoga vodjenja brodskoga dnevnika i t. d.

I u pitanju, koje kazne može kapetan odrediti u vršenju svoje disciplinarne vlasti, mjerodajni su kasniji zakoni, sve i da zakonodavac nije ni ovdje — more solito — kada ih je donosio, mislio na onu vječnu pepeljugu, koja nosi ponosno ime trgovačke mornarice. Zakonom od 15. studenoga 1867. (l. d. z. br. 131) ukinuta je t j e l e s n a k a z n a, bilo kao glavna kazna ili kao zamjena zatvora, kao sporedna kazna, kazna pooštrenja ili disciplinarna kazna, i to »bezuslovno i bezuzetno« (§1), a uznici, bili u istrazi ili odastajali kaznu, smiju se disciplinarnim putem držati u okovima sasma izuzetno, t. j. jedino ako se vladaju uporno, nasilno ili buntovno (§ 4). Nema dakle dvojbe, da u smislu i duhu ovoga zakona ni kapetan ne će više moći neposlušnoga mornara »zagajuriti (poduškati)« ni »držati svezana na podnici«. Ostale bi dakle samo kazne zatvora i globe.

U »r u o l o d' e q u i p a g g i o (M u s t e r r o l e)«, što ga je, na temelju naredbe od 19. listopada 1863. (l. d. z. br. 88.) izdala bivša a. u. pomorska vlada[31] navedene su — budući naredba zahtijeva, da tu budu sadržani i najvažniji zakonski propisi o pravnom i disciplinarnom odnošaju izmedju pomoraca i broda — u čl. 14. samo globe od 12, 6 i 3 fl., što ih kapetan na osnovu čl. VI §§ 4.—7. politič. edikta može udariti. To isto biva i u t. 14. »m a t r i k u l e«. Premda tršćanska pomorska vlada izrijekom priznaje,[32] da se naredjenje čl. II. § 13. popunjuje §-om 28. istoga toga članka i da je kapetan vlastan udariti kazne predvidjene u pomenutim §§-ima čl. VI., ipak ne pominje kazne zatvora.

To i činjenica, što namješteni te pomorske vlade dotično bivšega austrijskoga ministarstva trgovine, koji su pisali o tome, govore, da kapetan može uopće udariti samo globu — kako smo gore vidjeli — opravdava mišljenje, da je bivša pomorska vlada u Trstu zastupala mnijenje, da kapetan ne smije udariti disciplinarne kazne zatvora. Isto tako kao da misli i naša pomorska oblast. U nastojanju, da unese barem nešto svjetla u postojećem kaosu pomorskoga zakonodavstva, dala se — tu joj valja priznati zaslugu — na posao, da pribere i izda zakone i naredbe, koje postoje, i da uredi i potrebite formulare. Medju te spadaju i »p o p i s m o m č a d i« te »p o m o r s k a k n j i ž i c a«. Čl. 14. »popisa momčadi« glasi:

»Novčane globe, kojima može zapovjednik da kazni m o m č a d, jesu slijedeće:

Za otsutnost sa broda bez dozvole Din. 24.—, za prospavanje na kopnu Din. 24.—, za spavanje na straži Din. 12.—, za propust prijave straže, koju se našlo da spava Din. 6.—, za svojevoljno uzimanje živeža ili pića povrh naplate štete Din. 12.—.«

To isto veli čl. 14. u »pomorskoj knjižnici«, samo što tu stoji: »Novčane globe, kojima može zapovjednik da kazni p o s a d u« ...

---

[31] Formular tiskan na str. 103. sl., IV. sv. zbirke »Sammlung der Gesetze und Verordnungen ... Raccolta delle leggi ed ordinanze ...« Trst 1886

[32] Raccolta, knj. II., str. 447., op.***

Digitized by Google

pa — budući, po mojemu shvatanju, v o j s k a (posada je prijevod njemačke riječi Besatzung) obuhvata sve pomorce na brodu: kapetana, časnike i momčad — riječ »posada« ne samo što nije na svome mjestu, nego izriče, da kapetan može udariti globu i časnicima, dok po »popisu momčadi« to valja samo za momčad.[33]

Nego bilo to kako bilo, ovo je shvatanje posve krivo po mojem mišljenju. Ne samo u čl. II. (»tener arrestati«), već i u čl. VI. §§ 4 i 5 prijeti polit. edikt mornaru kaznom zatvora. Politički edikt je zakon, te se i ta njegova odredba može ukinuti ili promijeniti samo zakonom. Takova zakona — koliko ja znadem — nema. Kazneni zakon se tiče samo kažnjivih djela u njemu sadržanih, a naviše pomenuti zakon od god. 1867. ne brani, da se izreče disciplinarna kazna zatvora. Da tendencija kasnijih, i to novijih, nacrta ove vrste — u suprotnosti sa drugim nekim savremenim zakonima, a u skladu sa njem. »Seemannsordnung« i sa duhom vremena, kako se u poratno doba ispoljio na medjunarodnim konferencama — nije sklona ovakovim vrstama kazne, priznajem; ali ni težnja nacrta ni duh vremena ne ukida pozitivnih zakona. Kapetan može dakle, po sadašnjem pravu, u vršenju disciplinarne vlasti, udariti i kaznu zatvora. Na ovo pitanje treba da nadležne vlasti svrate svu svoju pozornost, s obzirom na postojeće propise kaznenoga zakonika.

* * *

A sada da vidimo, kojim smjerom idu kasniji kodifikatorni pokušaji pri uredjivanju kapetanove vlasti na brodu. Spomenuo sam već prije, da je god. 1773. u političkom ediktu skalupljen »policijski red« iz ranijih potpunijih R i c c i-evih nacrta, a rad oko cjelokupnoga pomorskoga zakonika bio je nastavljen (i, žalibože, ne svršen nikada!). Prva izradba potječe, ako se ne varam, od god. 1785. Koliko me pamet ne izdaje i površne bilješke, što ih još imam, ne zatajuju, izlazi iz čl. VII. § 27. i čl. XV. § 14. toga nacrta, da kapetan može nemirne, pijane i neposlušne mornare zatvoriti, baciti u okove i »skromno« kazniti, te to prijaviti vlasti, — a ponove li takove prestupke, prijaviti ih vlasti, neka ih kazni prema prilikama. — Kako se vidi slab napredak. Lijep napredak nalazimo naprotiv u narednom nacrtu od god. 1838.[34]

U doba kada je nacrt sastavljen, bio je na snazi kazneni zakonik od god. 1838., po kojemu su sudovi sudili zločine, a t. zv. teške policijske prekršaje (današnje prekršaje i prestupke) političke vlasti. Osnova diže pomorskoga kapetana na visinu političke vlasti, te mu izrijekom povjerava upogled kažnjivih djela pridržanih nadležnosti sudova onu istu saradnju, što imaju političke vlasti (istraživanje, utvrdjivanje činjeničnog stanja, eventualno

[33] Žalibože u tome i u kojekakvoj drugoj smjernici se potkralo mnogo grješaka u nekim od tih publikacija pom. oblasti. Po svoj prilici se dogodilo, da ljudi, kojima je revna pomorska uprava povjerila prijevode zakona i naredaba, nisu radili sporazumno. Neka se to barem ne dogodi i u radu oko izjednačivanja zakona! Videant consules! ...

[34] Tiskan god. 1840. u Beču u njem. i talij. jeziku.

Digitized by Google

potrebito uzapćenje okrivljenika i njegovo sumarno preslušanje §§ 381, 382). Upogled onih kažnjivih djela, za koja su nadnadležne političke vlasti, prepušta se kapetanu i samo sudjenje, ali pod dva uslova: 1. da taj »teški policijski prekršaj« u isto doba tvori i disciplinarni prestupak, t. j. da vrijedja ili službene dužnosti ili propise o brodskoj policiji — što se po sebi razumije, jer inače ne bi bilo razloga da se, odvajajući od općih načela, oduzme sudjenje političkoj vlasti; 2. da se, s obzirom na prilike (pogibelj za uzdržavanje broda, za sigurnost upravljanja brodom i za potrebito obdržavanje zakona), postupak ne uzmogne odložiti, dok kaznu uzmogne izreći daleka pomorska dotično konzularska vlast.[35] Nema li ovih uslova, sudit će, kao obično, politička vlast, a kapetan će se — van ako misli izreći samo kaznu ukora ili posta — ograničiti na ona djela, koja mu, kako gore pomenusmo, pristoje upogled kažnjivih djela doznačenih sudovima. To sve s razloga, što osnova polazi s osnovnoga načela, da je svrha poglavarstvene vlasti povjerene kapetanu, da rukovodi zakonske propise u odredjenim granicama i da čuva sva prava na brodu samo, dok ne bude pomorskim ili kopnenim domaćim vlastima moguće da postupaju (§324).

Nacrt odvaja, kako se vidi, uvelike toliko od političkoga edikta, koliko od drugih ranijih — a i kasnijih — nacrta. Njegov sistem bilježi bez dvojbe napredak najprije time, što označuje jasnije pojam discipliniranoga prestupka. A što ne ističe ni iz daleka granicu izmedju te dvije vrste prestupaka (prekršaji službenih dužnosti — prekršaji propisa brodske policije), ne može mu se upisati u grijeh, jer, kako vidjesmo, na tom osnovu ne dijeli on nadležnost izmedju kapetana i pomorskih (konzularnih) vlasti. Temelj dijeljenju nadležnosti je u ostalom u svojoj elastičnosti, bez teoretske ukočenosti, u sebi veoma zdrav, jer se pametno prilagodjuje prilikama. Dvojbeno je samo jedno, naime: bi li tako općenito razlikovanje bilo na dohvatu svakome pomorskomu kapetanu od god. 1840.? — Svakako, cijeli sistem osnove ne bi sada bio više provediv, jer dandanas kazne sudovi i prekršaje i prestupke, pa ne bi bilo pojmljivo, zašto bi isto jedno zlodjelo imalo samo posljedice administrativne kazne, kada bi osim kaznenoga zakona vrijedjalo i službene dužnosti, dotično propise brodske policije, a teže bi se kaznilo, t. j. sudbenim putem, kada bi se kosilo samo s kaznenim zakonom?

Drugi napredak je protegnuće kapetanove disciplinarne vlasti na svu vojsku na brodu, a u vojsku spadaju i časnici (medju koje se broje takodjer svećenik i liječnik, §§ 62, 138). Ovo protezanje, kojemu nalazimo traga i u naviše pomenutoj naredbi pomorske oblasti o vodjenju dnevnika, ostalo je i u svim kasnijim publiciranim nacrtima (do god. 1901).[36] Naprotiv nema ni ovdje kapetan disciplinarne

[35] U ovome je slučaju okrivljenik imao pravo, da se prituži kod pomorske ili konzularne vlasti protiv kapetanove odluke.

[36] Editto odredjuje, da peljare i »pouze« (tako se u prijevodu zove »nostromo« »boćman«) — a koji su po Ed. oficiri — kazni pomorska vlast (čl. IV. § 23.) i izvan slučaja dezercije.

Digitized by Google

vlasti nad putnicima. Samo može preduzeti mjere potrebite da ih učini neškodnim na brodu (§ 383.).

Nacrt, odgovarajući proširenju kapetanove kaznene vlasti, proširuje uvelike broj i vrstu kazni, što ih kapetan može udariti, —biva (posebice ili skupa, § 392) može on odrediti (§ 384.) 1. u k o r (prost ili pooštren, § 385.); 2. p o s t (eventualno i ograničenje na kruh i vodu, najviše u tri nezasebna dana u tjednu § 385.); 3. K o n f i s k a c i j u stvari krivčevih ili dvostruko do deseterostrukoga povećanja cijene za te stvari (§ 387.); 4. g l o b u (uzimanjem dijela plaće, ali ukupno ne preko polovice plaće dužne za cijelo vrijeme službe §388.); 5. i z l a g a n j e u okovima (okovima na jednoj ruci i jednoj nozi na palubi za nekoliko sati do tri dana, ali ne i preko noći, — što vrijedi samo za mornare § 389.); 6. z a t v o r (zapor u zatvorenom mjestu ili barem u okovima na mjestu svima nepristupačnom — do 14 dana najviše). Kazne pod 5. i 6. mogu biti pooštrene postom ili gubitkom plaće u mjeri naznačenoj pod toč. 4.; — zatvor može biti pooštren i okovima. — Iz ovoga se vidi, da se još i god. 1840. nije o tome dvojilo, da kapetan može udariti i kaznu zatvora. I postupak kapetanov se mislio urediti zakonom, barem se pod br. 4. pominje i taj predmet u »popisu sporednih zakona«, dodatom osnovi.

Osnova od god. 1886. je već pomenutu elastičnost nadležnosti uklonila i opet ukinula pravo kapetanovo, da kazni djela te potpadaju pod kazneni zakon. Ovim pravcem idu sve kasnije do najnovije. Nacrt od god. 1886. bio je naime prihvaćen u zastupničkom domu u Beču god. 1889., pa 1891. opet prikazan u zastupničkom domu, zatim, iza kako je bio povučen, na novo iznesen god. 1896., zatim 1899., te napokon 1901. donesen u gospodskom domu i prihvaćen. Koliko je od god. 1886. do god. 1901. izmijenjen u točkama, što nas ovdje zanimaju, iznijet ću na svom mjestu, ali ću već sada istaknuti, da se ne radi o važnim promjenama.

Ove osnove dijele prestupke brodske momčadi u tri vrste t. j. 1. u d i c i p l i n a r n e, koje kazni kapetan; — 2. u o n e, š t o i h, k o l i k o ne potpadaju pod kazneni zakon, k a z n e p o m o r s k i u r e d i, a kojim je prestupcima komisija gospod. doma od g. 1901. dala pravo ime predloživši da se nazovu »p o m o r s k o-r e d a r s t v e n i (p o l i c i j s k i) p r e k r š a j i«; — 3. u o n e, koje potpadaju pod zakon kazneni (p o m o r s k a z l o d j e l a, S e e r e a t e). Osnove priznaju naime, da kapetan s obzirom na veliku svoju odgovornost i na teški položaj, što ga ima, mora imati neku osobitu vlast spojenu i sa nekim pravom kažnjavanja, jer njegova disciplinarna vlast može samo onda biti uspješna, ako ima mogućnosti, da krivca odmah pozove na odgovornost, ne čekajući da — Bog zna gdje i kada — koji pomorski ured uzmogne postupati protiv njega. Radi li se dakle o kažnjivim djelima, zbog kojih ne treba baš odmah zavesti postupak ili koja su takve prirode, da se ni privremeno ne mogu prepustiti rasudjenju kapetanovom — neka postupaju, prema prirodi i zamašaju prestupka, pomorski uredi ili sudovi; u ostalim slučajevima neka kapetan bude sudija (isp. opaske nacrtu od god. 1901. str. 49). Pojam disciplinarnoga prestupka označuju osnove nešto pobliže i tim što nabrajaju

Digitized by Google

(exempli gratia) nekoliko takovih slučajeva (§ 94.), kao: nemarnost u službi; neposluh prema službenim nalozima pretpostavljenih lica; nepristojno ponašanje spram pretpostavljenih lica, drugih članova vojske ili putnika; — napuštanje broda bez dozvole ili izbivanje preko dozvoljenog vremena; iznašanje svojih ili tudjih stvari iz broda ili donašanje tovara ili drugih predmeta bez dozvole na brod; — svojevoljno dopuštanje stranim licima, da dodju na brod ili dozvoljavanje da brodice pristanu uz brod; — pijanstvo u službi na brodu; — neopreznost s vatrom i svijetlom; — rasipanje, neovlašteno otudjivanje ili uklanjanje živeža.

U vršenju disciplinarne vlasti može kapetan — osim ako se radi o oficirima i podoficirima — udariti ove kazne: 1. umjereno oteščati službu (po svim nacrtima); 2. umjereno smanjiti hranu do tri dana najviše (ove kazne predvidjene u nacrtu od god. 1886. nemaju kasniji nacrti od god. 1896. unaprijed); — 3. udariti globu, do iznosa mjesečne plaće, a u slučaju priupadanja do iznosa dviju mjesečnih plaća (u svim nacrtima). — Za oficire i podoficire ima osim kazne pomenute pod 3., još: zatvor na brodu (Bordarrest) do osam dana i zatvor u kabini (Kabinenarrest) do četiri dana. — Dvije od pomenutih kazni ne mogu se skupa udariti. Ako koji prestupak tvori u isto doba i kažnjivo djelo, te potpada pod kazneni zakon, sud će postupati, sve i da je kapetan već svoju rekao disciplinarnim putem. Ovo je naredjenje ostalo u kasnijim nacrtima, otkada je zaključkom zastupničkoga doma od 1912 uvedeno. — Disciplinarni prestupci zastaruju u dva mjeseca, računajući od dana, kada su počinjeni (nacrt od god. 1886. nije imao ovoga propisa). — Svaku kaznu udarenu i svaku odredbu danu po ovim propisima mora kapetan unijeti u brodski dnevnik i prijaviti pomorskomu uredu prve luke, u koju pristane. Protiv odredaba kapetanovih u vršenju disciplinarne vlasti dotično protiv kazni udarenih može se krivac pritužiti kod prvoga pomorskoga ureda, koji mu je na dohvatu, i ovaj će ured odlučiti o stvari, ali pritužba ne priječi izvedenja odredbe dotično provedenja kazni.

Što upada u oči u ovim nacrtima, jest: suženje vrsta kazni i posvemašnje ukinuće apsa kao kazni. Osim zatvora na brodu i u kabini za oficire, u nacrtima se pominje zatvor samo toliko, što kapetan može, u vršenju funkcija suca istražitelja, svakoga, spadao brodskoj momčadi ili bio putnik, uapsiti, ako na debelom moru počini djelo kažnjivo tamnicom ili teškom kazni uopće. Uzme li se još u obzir propis, po kojemu je kapetan vlastan, da za uzdržanje reda i osiguranje redovitosti službe odredi sve, što je potrebito, te da u slučaju upornosti i tvrdokornoga neposluha od strane lica, što su na brodu, upotrebi sva sredstva, što su potrebita, da se poslušaju naredbe njegove, dolazimo do zaključka, da i ovi nacrti isključuju ono, što njem. pravo izrijekom brani, t. j. zatvor bilo kao kaznu bilo kao prisilno sredstvo za uzdržanje reda i osiguranje redovitosti službe. Globa može doista biti pretvorena u kaznu zatvora, ako je krivac ne može platiti, ali to pretvaranje ne može odrediti kapetan već pomorski ured. — »Associazione marittima« u Trstu je smatrala, da su pomenute disciplinarne kazne prestroge, te je predložila, da kapetan

Digitized by Google

bude vlastan momčadi — isključivši oficire — udariti globu do jedne šestine mjesečne plaće, dotično, u slučaju priupadnosti, do jedne trećine, oficirima pako: 1. ukor pred sakupljenim časnicima, 2. nakon ponovnih ukora globu do jedne šestine, dotično — kao gore — do jedne trećine mjesečne plaće. Osim toga je predložila, da se kapetan ovlasti, da u slučaju upornosti i tvrdokornoga neposluha upotrebi samo sredstva neminovno (prijeko) potrebita, — da se dakle njegova vlast još više stegne.

Malo prije sloma je bila zgotovljena još jedna osnova, koja nije ugledala svijetlo božje, a koja se povodi u nabrajanju disciplinarnih prestupaka za drugim osnovama, ali odvaja u odredjivanju disciplinarnih kazna. »Kapetan može momčadi, uračunavši ovamo i časnike, udariti ove kazne: 1. ukor; 2. zabranu, da u doba slobodno od službe napuste brod; — 3. globu do iznosa polovice mjesečne plaće, a u slučaju opetovanja, do cijele mjesečne plaće; 4. obustavu dotično otpust od službe. — Kažnjivih djela, koja potpadaju pod kaznenoga suca (pomorskih zlodjela, Seereate) ne pobraja, valjda zato, što su uvrštena bila u posljednji austr. nacrt kaznenoga zakona, dok se na to nije računalo, kada su izradjeni bili raniji nacrti pomoračkoga reda, pa su ovi sadržali i ta kažnjiva djela.

Pregledamo li ukratko razvoj kapetanova prava kažnjavanja od Ed. pol. do dandanas, opažamo, da je kapetanu od prvoga početka oduzeta svaka kaznena sudbenost u pravom smislu riječi i da je — izuzmeš li nacrt od god. 1838. — iu kasnijim kodifikatornim pokusima na tome ostalo; da su mu naprotiv upogled kažnjivih djela prepuštenih nadležnosti sudova dopuštene neke funkcije suca istražitelja, koje su sizale i sižu prilično daleko; — da mu je disciplinarna vlast u strogom smislu riječi od vajkada priznata, da je protegnuta i na oficire, ali da nije uredjena upogled putnika, te da se u posljednje vrijeme sve više stežu vrste kazne, što ih kapetan može udariti, a kazna zatvora da se pogotovo isključuje. — To biva sve pod utjecajem njemačkoga prava. Romansko pravo stoji na sasma drugom stajalištu.

Po talij. pravu su disciplinarne kazne:

I. Za svu posadu bez razlike čina: »1. la consegna a bordo da 1 a 5 giorni; — 2. la guardia raddoppiata; — 3. la privazione delle razioni di vino o di altra bevanda fermentata da uno a due giorni; — 4. gli arresti di rigore da uno a dieci giorni; — 5. la ritenuta della paga mensile da uno a trenta giorni, o la privazione di utili da una a cento lire;«

II. Za putnike:

»6. la esclusione dalla tavola del capitano da uno a dieci giorni; — 7. la proibizione di stare in coperta oltre due ore del giorno per un termine non maggiore di cinque giorni«. — Kaznu pod točkom 5 ne može udariti kapetan sam.

I francesko pravo proširuje zgodno kapetanovo disciplinarno pravo kažnjavanja, i to bez prava pritužbe protiv njegovih odredaba (decret — loi od 24. III. 1852. dot. 15. IV. 1978.). Ne zaostaju

Digitized by Google

ni druge pomorske države (jugo- i sjevero-američke), a e n g l e s k o pravo uopće ni ne nabraja kazne, što ih kapetan može udariti. [11])

S punim pravom. Kazna, da bude uspješna, mora biti neposredna i očutljiva, a, da bude pravedna, mora pogadjati krivca, a ne njegovu nevinu porodicu ili uopće one, kojima je on hranitelj. Kapetanu se mora dakle prepustiti, da prema prilikama odredi i odmjeri kaznu, koja će neposredno djelovati i koju će krivac živo očutiti. Tako će i ugled kapetanov — koji je baš sada više nô ikada potrebito držati visoko — biti najbolje zaštićen.

Neka dakle kapetanu bude dozvoljeno, da bira izmedju više vrsta kazne — isključivši dakako nečovječne, — a osobito neka mu je prosto udarati i globu i zatvor, bez ikakvoga prava pritužbe na ikakovu vlast. Prošlo je vrijeme, kada su naši kapetani bili samo »lavovi morski«, kojima se svijet divio. Sada su oni usto i ljudi uzgojeni i naobraženi, ljudi na modernoj visini, kojima mirne duše možemo povjeriti i opširniju disciplinarnu kaznenu vlast onako isto, kako im povjeravamo imanje i život svoj i stijeg države svoje. Oni, koji su svijetom pronijeli i slavom ovjenčali ime naše i barjake svojih gradova od Rijeke do Drača i zaštitnika svojih (sv. Vlaha, sv. Tripuna i t. d.) znat će, da sačuvaju u svakom pogledu čist i neokaljan i narodni barjak ujedinjene domovine, iako im dademo mnogu veću vlast nego je sada imaju i veću od one, koja im se mislila dati. A nadje li se slučajno koji, te predje dozvoljenu granicu — što se tako lako ne će dogoditi — neka odgovara pred zakonom to strože, što ga više zakon štiti i snabdijeva širokom vlašću.

Uvjeren sam, da i naši vrijedni mornari — budu li dobro shvatili one, koji baš misle njima koristiti — ne će poreći, što sam ustvrdio i da će odobriti moje riječi, ako izjavim, da su osobito previsoke globe d a n d a n a s često nepodesnije i nečovječnije, osobito za čovjeka, koji ima na ledjima cijelu porodicu, nego pravedno odmjeren aps ili ustezanje vina i slično. Ne povodimo se u ovome slijepo — kako to biva u pomenutim novijim nacrtima — za njemačkim pravom (kojemu uostalom u mnogo čemu ne poričem velikih prednosti, u kojemu dapače, rekao bih skoro, savršenosti), — a ni za lijepim frazama, što ih je moderni duh stvorio, već idimo stazom, koja bolje odgovara našim prilikama i potrebama. Uostalom će sve kategorije pomorskih radenika i poslodavaca — a i zastupnici svih interesovanih vlasti — imati prilike, da prije, nego kodifikatorne radnje budu dovršene, izjave svoje mišljenje, na koje će se bez dvojbe imati obzira.

[11]) W e b e r, II. c. str. 79, 80.

Digitized by Google

Koncesioniranje dioničarskih društva i zadruga u Hrvatskoj i Slavoniji.

Piše dr. **Milan Rojc.**

Bit će, da je zbog stranoga kapitala i tudjinskih industrijalaca, koje smo dobili sa ujedinjenjem Banata, Bačke i Baranje sa našom državom bilo uputno, da se sloboda stvaranja novčanih i industrijalnih dioničkih društava, koja je dosada u tim krajevima važila prema ugarskom trgovačkom zakonu, zamijeni sa sistemom koncesioniranja i izravnoga nadziranja po državnim upravnim (administrativnim) organima, pa da je zato ministarski savjet izdao rješenje od 22. travnja (aprila) 1920. br. 612/VI., kojim se mijenjaju neke ustanove trgovačkoga zakona za Banat, Bačku i Baranju, i koje glasi doslovno ovako: Na prijedlog gospodina ministra trgovine i industrije ministarski savjet na sjednici svojoj od 18. aprila tek. god. donio je pod br. 612. slijedeće rješenje:

Član 1. Na teritoriji Banata, Bačke i Baranje ne može se na osnovu tamo važećega trgovačkoga zakona osnovati nikakvo akcionarno društvo ili zadruga, ili otvoriti filijal nekog već postojećeg domaćeg ili stranog akcionarskog društva ili zadruge bez prethodne dozvole ministarstva trgovine i industrije.

Član 2. Nikakova izmjena društvenih pravila kod akcionarnih društava ili zadruga, podrazumijevajući pod ovim i svako povećanje dosad uplaćene glavnice, ne može se u ovim pokrajinama vršiti bez odobrenja ministra trgovine i industrije.

Član 3. Svako okcionarsko društvo dužno je bar 15 dana ranije izvijestiti ministra trgovine i industrije o danu, kad će održati svoj zbor radi odobrenja i odredjivanja komisara, koji će prisustvovati zboru i paziti, da rad zbora bude saglasan sa zakonskim odredbama.

Član 4. Ovlaštuje se ministar trgovine i industrije, da vrši nadzor nad svima akcionarskim društvima i zadrugama osnovanim na temelju trgovačkoga zakona.

Pod zadrugama se u ovom zakonu razumiju samo one zadruge osnovane na osnovu trgovačkog zakona, koje imaju za cilj organizovanje trgovačkog, zanatskog, industrijskog i hipotekarnog središta, izuzimajući čisto zemljoradničke zadruge, čiji su zadrugari isključivo zemljoradnici, a koje dolaze u nadležnost ministarstva poljoprivrede i voda.

Ovo rješenje stupa na snagu po obnarodovanju u »Službenim Novinama« i ima se dostaviti svima odjeljcima ministrstva trgovine i industrije i preko ministarstva unutrašnjih djela i ministarstva pravde svima administrativnim i sudskim vlastima u Banatu, Bačkoj i Baranji.

Iz ministarstva trgovine i industrije — odjeljenje za kreditne ustanove i osiguranja — VI. br. 612 22. aprila 1920. god. Beograd.«

Po članu 130. ustava sve privremene zakone, uredbe, pravilnike i rješenja ministarskog savjeta vlada je bila dužna u roku od mjesec

Digitized by Google

dana predložiti zakonodavnom odboru na pregled, koji će riješiti, koje od njih ostaju u važnosti bez izmjena, koje se mijenjaju, a koje se ukidaju. Odluke odborske proglasit će se kao zakon.

Prema toj ustanovi podnijela je vlada zakonodavnom odboru i ovo rješenje za Banat, Bačku i Baranju na pregled.

Ovaj je zakonodavni odbor imao dakle dužnost i pravo, da to rješenje za Banat, Bačku i Baranju pregleda, hoće li ga da ukine, hoće li da ga usvoji sa ili bez izmjena, da i dalje ostane u važnosti, a naravno samo za Banat, Bačku i Baranju, za koje je i donešeno.

Zakonodvni odbor podijelio se je u više odsjeka (sekcija), te je prvom odsjeku dodijelio medju inima i ono rješenje ministarskoga savjeta na pregled.

U svojoj sjednici od 14. XII. 1921. god. raspravljao je taj prvi odsjek o ovom rješenju, te je o rezultatu svoga raspravljanja podnesao zakonodavnom odboru slijedeći izvještaj br. 16.

»Sekciji je čast predlagati:

1) da se rješenje ministarskog savjeta VI. br. 612 od 22. aprila 1920. g. o osnivanju akcionarskih društava na teritoriju Bačke, Banata i Baranje (Službene Novine br. 93 od 29. aprila 1920. god. spiska uredaba ministra trgovine i industrije br. 35.), osnaži s tim, da se proširi i na Hrvatsku i Slavoniju.

Dodaje se nov član, koji ima da glasi:

— Propisi ovoga zakona važe i za akcionarska društva sa središtem na teritoriju Hrvatske i Slavonije.

Razlog: Pitanje, je li se ima usvojiti za cijelu državu sistem koncesioniranja ili slobode za akcionarska društva, riješit će trgovački zakon za svu državu. Medjutim jedino u Hrvatskoj postoji sistem slobode, pa je oportuno, da se ovdje uvede isti sistem, koji važi u drugim pokrajinama radi potrebnog nadzora naročito obzirom na strani kapital.

(Ostalo ispuštam, jer se ne tiče više ovoga predmeta).

Beograd, 14. XII. 1921. god.

Predsednik sekcije: Dr. M. Ninčić s. r., dr. Žerjav s. r. Izvestioc: Dr. Slavko Šećerov.

U ovom nasilnom činu prvoga odsjeka (sekcije) zakonodavnoga odbora leži zametak onoga protuustavnoga čuda, kojim zakon »za Banat, Bačku i Baranju« odredjuje, da u Hrvatskoj ima da zavlada sistem koncesioniranja i administrativnoga nadziranja dioničkih društava umjesto zakonom utvrdjene slobode stvaranja uz jedino sudbenu kontrolu.

Ovim dodatkom, kada bi ga usvojio zakonodavni odbor, prekoračio bi svoj ustavom odredjeni djelokrug, jer je on ovim putem ovlašten samo, da pregleda rješenja, da ih izmijeni ili ukine, ali nije ovlašten, da ih postavlja za krajeve, za koje nisu izdana.

Ovaj izvještaj prvoga odsjeka zakonodavnoga odbora uzet je po ovome na raspravu u nastavku njegove XXXVIII. sjednice poslije podne u 15 i pol sati.

Digitized by Google

Evo od riječi do riječi prijepis zapisnika o toj sjednici, u koliko se tiče predmeta, o kome pišem:

»Predsjednik Miša Trifunović: Prelazimo na 5. točku dnevnoga reda: pretres izvještaja I. sekcije . . . . . uredbe ministarstva trgovine i industrije broj 35—40. . . . . Riječ ima gospodin Mazzi.

Dr Dominik Mazzi: Ja se protivim, što se tiče uredbe sadržane u ministarstvu trgovine i industrije pod broj 35—40 i to se protivim dodatku, gdje se kaže, da propisi ovoga zakona važe i za akcionarska društva sa sjedištem na teritoriji Hrvatske i Slavonije. Protivim se zato, jer držim, da razlozi, zbog kojih se ima da protegne zakonsko rješenje ministarskoga savjeta na Banat, Bačku i Baranju, nisu tako jaki, da bi se ovo moglo protegnuti i na Hrvatsku i Slavoniju, gdje postoji sistem slobodnoga funkcioniranja akcionarskih društava. Istina, u razlozima se kaže, da se to čini obzirom na nadzor nad stranim kapitalima. Ali, gospodo, taj nadzar nad stranim kapitalima može i na drugi način da se vrši i nije potrebno, da se donese jedan drugi zakon za te krajeve. To je nezgodno već zato, što se može smatrati kao neki odium prema Hrvatskoj.

Pošto nije daleko vrijeme izjednačenja svih zakona i pošto ovaj razlog nije tako važan, da bi se radi toga proteglo ovo i na Hrvatsku i Slavoniju, ja bih predložio, da se od ovoga dodatka odustane.

Dr. Svetislav Popović: .... Mi možemo usvojiti i prijedlog gospodina Mazzia, s kojim se slažem, da se uredba za vojvodinu ne može protegnuti na Hrvatsku, ne može tim pre, što nije bila izdana uredba za Hrvatsku i samim tim bi se pravno stanje u Hrvatskoj izmijenilo i meni se čini, da bi to bilo vrlo nezgodno.

Dr. Slavko Šećerov: Ja se ne mogu složiti ni sa primjedbama gospodina Mazzija ni sa primjedbom gospodina Popovića. Sekcija je našla za potrebno, da predloži nov stav, t. j. da propisi ovoga zakona važe i za akcionarska društva sa sjedištem na teritoriji Hrvatske i Slavonije. Ovo je sada vrlo prosta stvar. Mi želimo, da ujednačimo naše zakonodavstvo i kako u svima našim pokrajinama sem Hrvatske i Slavonije postoji sistem koncesioniranja, te je on uveden i u Banatu i Bačkoj. Mi smo smatrali za potrebno, da se isti sistem koncesioniranja uvede i u Hrvatskoj i Slavoniji neprejudicirajući ipak zakonskom rješenju, koje ima da se donese u budućem zakonu o akcionarskim društvima. U interesu izjednačenja našega zakonodavstva molim, da primite nov stav. Molim, da se uredba 35. izdvoji od glasanja i da se stavi na posebno glasanje.

Dr. Janko Šimrak: Gospodo, do sada ste glasali o svim uredbama, a sada na jedanput izdvajate.

Predsjednik Miša Trifunović: Mi to činimo u pojedinostima, da bismo primili prijedlog g. Mazzija. Ja hoću da dam mogućnosti, da se može diskutovati i primiti prijedlog g. Mazzija.

Digitized by Google

Izvjestilac dr. Slavko Šećerov: Ne primam prijedlog g. Mazzija.

Predsjednik Miša Trifunović: Stavljam na glasanje i izvještaj sekcije. Ako bi to propalo, onda ću staviti prijedlog g. Mazzija.

Dr. Svetislav Popović: Da glasamo prvo o uredbi, kako je bila prvobitno redigovana.

Izvjestilac dr. Slavko Šećerov: Ja mislim, da glasamo o izvještaju sekcije.

Predsjednik Miša Tifunović: Prvo glasamo o uredbi onako, kakva je bila. Ko je za to, neka izvoli sjedeti, a ko je protiv, neka izvoli dići ruku. (Većina sjedi.) Objavljujem, da je ova uredba primljena.

Izvjestilac dr. Slavko Šećerov: Molim, da čujete predloženi dodatak, koji glasi: »Propisi ovoga zakona važe za akcionarska društva sa sjedištem na teritoriji Hrvatske i Slavonije«.

Predsjednik Miša Trifunović: Stavljam na glasanje ovaj dodatak, kako ga je pročitao gospodin izvjestilac; ko je za to, da se taj dodatak primi, neka izvoli sjediti, a ko je protiv, neka izvoli dići ruku. (Većina sjedi.) Objavljujem, da je ovaj dodatak primljen«.

Uslijed toga zaključka, da se ovo rješenje min. savjeta prihvaća i kao zakon proglašuje preinačena jeste i radnja stavka rješenja, koja govori obnarodovanju i stavljanju na snagu. O toj preinaci ne predleži zaključak zakonodavnoga odbora. Biti će dakle smatrana samo kao skroz formalna. Uvrštena je kao član 6. te glasi: »Ovaj zakon stupa na snagu po obnarodovanju u Službb. Novinama i zamjenjuje rješenje ministarskoga saveta VI. br. 712. od 22. IV. 1920. god. o osnivanju akcionarskih društava na teritoriji Banata, Bačke i Baranje, spiska uredaba ministarstva trgovine i industrije br. 35. Službene Novine br. 195/21. godine«.

Unatoč prosvjeda g. dra. Mazzi-a i razlaganja dra. Svetislava Popovića primljen je ovaj čl. 5. o Hrvatskoj i Slavoniji većinom glasova, i premda je bila nakana, da taj zakon od sada bude imao važiti i za Hrvatsku i Slavoniju, ipak se to, naumice ili ne, taji i u naslovu zakona za Banat, Bačku i Baranju, i u završnom članu 6., kojim se opet govori, da stupa na snagu zakona rješenje min. savjeta o osnivanju akcionarskih društava na teritoriji Banata, Bačke i Baranje!

Ovo skrivanje ili ovu tajanstvenost nikako ne možemo razumiti sa stanovišta lojalnoga zakonodavca.

Ovim protegnućem jednoga rješenja za Banat, Bačku i Baranju na Hrvatsku učinjene su velike pogrješke, i prema pravničkim normama i protiv samoga ustava.

Po članu 130. ustava nije zakonodavni odbor ovlašten, da u krajeve, za koje nije bilo izdano rješenje ministarskoga savjeta, takovo uvede (na nje protegne).

Kad je trebalo uredbom ili rješenjem ministarskoga savjeta u doba predratno urediti koji pravni odnošaj u kome kraju, tada je mini-

Digitized by Google

starski savjet stvar proučio i prema sakupljenim podacima i uočenim prilikama o tome odlučio, ima li se kakova uredba i za koji kraj izdati. Da ovakove predratne uredbe i rješenja zadobiju bar neki ustavni oblik, ako bi njihovo važenje još i u ustavno vrijeme poželjno bilo, odredio je ustav, da ta rješenja ima pregledati skupštinski zakonodavni odbor. Taj odbor pako nije dobio ustavnoga ovlaštenja, da i tamo uvede u važnost rješenja ministarskoga savjeta, gdje takovih nije bilo. Za Hrvatsku i Slavoniju nije bilo takova rješenja. Zato zakonodavnom odboru nije bilo ni predloženo rješenje za Hrvatsku i Slavoniju, niti ga je on mogao za ove krajeve pregledati.

Ovo nije samo formalna pogrješka. To je vrlo bitna mana. Rješenje pregledano po zakonodavnom odboru proglašeno je kao zakon.

Na takovu zakonu radile su dvije instancije. Najprije ministarski savjet, a onda zakonodavni odbor. U tom dvostrukom prosudjivanju stvari i leži jedina garancija, da odnosna rješenja odgovaraju potrebama i prilikama u krajevima, za koje su izdana. Kad je zakonodavni odbor rješenje ministarskoga savjeta, izdano za Banat, Bačku i Baranju, protegnuo na Hrvatsku iSlavoniju mimoišao je prvu instanciju (ministarski savjet).

A baš je ova instancija najvažnija, jer ona ima da obavi izvide, da li je takova odredba potrebna, pa da prikuplja materijal za obrazloženje takove odredbe. Zakonodavni odbor imao je biti i mogao je biti samo instancija za prosudjivanje, da li se i u koliko dotičnomu rješenju min. savjeta ima da produži važnost (krepost, snaga) i na ustavno doba — dakako ondje u onom kraju, za koji je izdano bilo. Za Hrvatsku i Slavoniju nije bilo izdano takovo rješenje, te mu dosljedno nije mogao ni zakonodavni odbor da produži valjanost (važnost, krepost) i dalje u ustavno doba.

Zakonodavni odbor radio je u drugoj instanciji, a da stvar u prvoj instanciji uopće nije bila riješena.

Zakonodavni odbor protegnuo je važnost rješenja min. savjeta na krajeve, kojima ono nije ni bilo namijenjeno. Učinio je dakle čin protuustavan.

2. I prvi odsjek (sekcija) zakonodavnoga odbora i zakonodavni odbor (po svom izvjestiocu) naglasuju, da žele ovu izmjenu zato, da postignu izjednačenje zakona.

No za izjednačenje zakona propisan jeste po ustavu drugi put i način. Naročito je za izjednačenje zakona u ustavu propisan u čl. 133. tako zvani kraći postupak. O tome odredjuje taj članak ovo: »Svi zakonski prijedlozi, koji imaju za predmet izjednačenje zakonodavstva i uprave, podneseni bilo od vlade ili od pojedinih poslanika, upućuju se preko predsjedništva skupštine zakonodavnomu odboru. — Izvještaj zakonodavnoga odbora sa prijedlogom, koji je odbor usvojio, šalje se narodnoj skupštni na rješavanje. O svim zakonskim prijedlozima skupština rješava poimeničnim glasanjem*) jedanput i u cjelini, prima li ih ili odbacuje«. — Dakle gospoda u prvom odsjeku

*) Poimenično glasanje propisano je u opće za svako glasanje o prihvatu kojega zakona.

Digitized by Google

i u samom zakonodavnom odboru, koja su zagovarala taj dodatak za Hrvatsku i Slavoniju, zagovarala su ga pozivom na potrebu izjednačenja zakonodavstva. Već samim tim utvrdili su, da za ovo nisu oni nadležni (kompetentni), već da to mora proći kroz skupštinu po članu 133. ustava. Očito je dakle jasnom povredom ustava stvoren gore priopćeni zaključak, te je on protuustavan i ništetan. Svojim zaključkom dakle, kojim zakonodavni odbor putem čl. 130 ustava odredjuje izjednačenje zakona, izravno se protivi ustavu (čl. 133.).

To je tako jasno, da ne treba da se dalje dokazuje.

3. Taj zaključak zakonodavnoga odbora još je i nepotpun, jer ne ukida one norme, koje se protive tomu zakonu za Banat, Bačku i Baranju, a koje su u punoj kreposti u Hrvatskoj i Slavoniji temeljem trgovačkoga zakona, koji tu važi.

4. Zakonodavni odbor putem čl. 130. ustava nije u mogućnosti, da ukida postojeće zakone. To može da učini samo skupština bilo po skraćenom postupku čl. 133., kada izjednačuje zakone, bilo po redovitom postupku.

Član 5. dakle zakona za Banat, Bačku i Baranju, koji proteže zakon za Banat, Bačku i Baranju na Hrvatsku i Slavoniju ne ima nikakove pravne moći ni snage.

Prema tome očekivali smo, da će tu zabludu zakonodavnoga odbora ispraviti samo ministarstvo trgovine i industrije. Ali dočekasmo drugo. Ministarstvo trgovine i industrije izdalo je pravilnik, po kome se taj zakon za Banat, Bačku i Baranju imade u Hrvatskoj i Slavoniji provadjati. Vidi se dakle, da je ministarstvo, koje treba da bude čuvar prava i ustava, da je ministarstvo prihvatilo povredu ustava počinjenu po zakonodavnom odboru i pristupilo k tome, da tu protuzakonitost uvede u život!

Ali, — ministarstvo ne ima prava, da mijenja ustanove, pa tako ni ono ne može — kao ni zakonodavni odbor — da stavi izvan snage čl. 133. ustava, po kome svi prijedlozi za izjednačenje zakona (i uprave) spadaju pred skupštinu. Zato i taj »pravilnik«*) o primjeni zakona za Banat, Bačku i Baranju na opsegu Hrvatske i Slavonije, to jest ta provedbena naredba ne ima nikakove pravne snage i ne može dati duše zakonu, koji je mimo i protiv ustava donešen.

Svakako je začudna ta okolnost, da ministarstvo trgovine i industrije ovu protuzakonitost hoće da svojim pravilnikom provede, umjesto da zaštiti ustav od ovoga nasrta na njegov integritet. Još je začudnije, da je taj pravilnik potpisao u zastupanju ministra trgovine — ministar pravde!

Ja sam se ovdje pozabavio samo formalnom stranom ovoga tako zvanoga zakona, pa na temelju rečenoga mogu utvrditi ovo:

*) »Pravilnik o primjeni zakona o osnivanju akcionarskih društava na teritoriji Banata, Bačke i Baranje od 30. marta 1922. godine na teritoriju Hrvatske i Slavonije«, — proglašen u Narodnim Novinama od 17. lipnja 1922 br. 137.

Digitized by Google

Zakon za Banat, Bačku i Baranju imade potpunu valjanost, dok čl. 5. toga zakona, kojim se je htjelo taj zakon protegnuti na Hrvatsku i Slavoniju, ne ima nikakove zakonske snage.

Da li je za promicanje trgovine i industrije bolji sistem slobode, koji po našem trgovačkom zakonu postoji, ili je bolji sistem koncesioniranja i administrativnoga državnoga nadziranja dionič. društava i zadruga, o tome je pred nekoliko decenija vodjena opširna i iscrpna rasprava sa strane stručnjaka u svim zanimanim zemljama. Ta je rasprava svršila malo ne jednodušno u korist sistema slobodnoga stvaranja dionič. društva i zadruga uz kontrolu suda i samih članova, ma da je izražena želja, kako bi se ta kontrola učinila djelotvornijom.

Sistem koncesioniranja ima dvije naročite mane. Prvo što zavadja javnost, te ona misli, da je društvo, koje je dobilo od vlade dozvolu, svakako dobro i vrijedno povjerenja, a drugo što dioničari misle, da mogu biti potpuno sigurni, da društvo dobro radi, jer ga država nadzire.

Znademo pako, da država daje koncesiju, kada su zadovoljeni zakonski uvjeti, a da niti ne može unaprijed znati, da li će društvo dobro raditi. Isto tako znademo, da državna kontrola ne može da se odnosi na cijelo poslovanje društva. Državna koncesija i državni administrativni nadzor može samo, da u neupućenoj javnosti proizvede mišljenje, da društvo, koje je odobrila država i kome ona posao nadzira, mora da je solidno i u osnovi i u vodjenju posla. A ipak država ni za što ne jamči.*)

Meni je, kada ovo pišem, glavno formalna strana toga pitanja, a ovu sam — držim — dovoljno objasnio. No, kad sam već pri tom poslu, da osvjetlim još i neku nepojmljivu lakomišljenost kod sastavka ovoga »zakona.«

Kada sam pročitao »zakon«, kako ga je donesao zakonodavni odbor, želio sam doći do jezgre stvari, da nadjem, kojim i kakovim je načinom nastao. Pošto se u »zakonu«, u članu 6. (vidi gore) kaže, da je rješenje ministarskoga savjeta VI. br. 712. od 22./IV. 1920 god. o osnivanju akcionarskih društava na teritoriji Banata, Bačke i Baranje, spiska uredaba ministarstva trgovine i industrije br. 35. proglašeno u Službenim Novinama br. 195/21 godine«, — potražio sam taj broj Službenih Novina. Ali u tom broju (195 iz g. 1921.) ne ima traga takovomu rješenju ministarskoga savjeta. Pregledao sam zato čitavo godište g. 1921 Službenih Novina, ne bi li ga našao. Nu niti u cijelom godištu mu ne ima traga. Našao sam ga napokon u godini 1920. i to u broju 93. Službenih Novina od 29./IV. 1920! — Lakomišljenost u donašanju ovoga »zakona« išla je tako daleko, da je čak i pogrješno citiran broj i datum i godište Službenih Novina!

Kad sam tako jedva našao taj broj Službenih Novina, pošao sam da potražim zapisnik o raspravi, koja se je o tome vodila u zakonodavnom odboru. Ja sam ga gore doslovno priopćio.

*) Vidi medju ostalim: »O reformi prava dioničkih društava«. Dr. Milorad Stražnicky, Zagreb 1922. Naklada trgovačko obrtničke komore u Zagrebu.

Digitized by Google

Iz njega sam razabrao, da mu je bilo podlogom izvješće prvoga odsjeka (sekcije) istoga odbora. Potražio sam i to izvješće br. 16. I njega sam gore priopćio. U ovom se izvješću tačno citira br. 93. Službenih Novina od 29/IV. 1922, ali se ne vidi ni odavle, na čiji je poticaj (inicijativu) umetnut čl. 5. o Hrvatskoj i Slavoniji.

Tragao sam dalje, ali sam doznao, da odsjek prvi nije o tome vodio daljnjih zapisnika.

Ovaj mali historijat o stvari još ju bolje objašnjava.

Član. 11. zakona o sudačkoj vlasti od godine 1874. i obustava izvršenja odluke od upravnih vlasti.

Piše dr. **Pavao Rastovčan,** sudbeni pristav.

I.

Jedna od karkteristika našega novijega pravnoga razvoja sastoji u tendenciji proširiti područje sudske djelatnosti i kompentenciju suda. Već naredba povjerenika za pravosudje od 25. studenoga 1918. br. 19376. namjenjuje sudovima važnu ulogu na polju radničkoga osiguranja. Do sada su rješavali sporove izmedju osiguranih članova i pojedinih blagajna obranički sudovi. Spomenuta naredba prenaša to na sudove radničkoga osiguranja. Ovi su sastavljeni od samih interesenata, poslodavaca i radnika, dakle nestručnjaka. Predsjeda im sudac, koji rukovodi cijelu raspravu i daje nužnu direktivu. — Naredba bana od 13. prosinca 1918. br. 20829. o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži proširuje djelatnost suda na novo široko polje. Suci su po njoj zvani, da uznastoje oko zapuštene mladeži. Njihova zadaća nije toliko sudačka, već više uzgojna. — Zakon o suzbijanju skupoće živežnih namirnica i nesavjesne spekulacije od 30. prosinca 1921. polazi još dalje. Prijavljivanje i prethodno izvidjanje prekršaja u tim predmetima stavlja zakon u ruke političke vlasti. Raspravljanje i presudjivanje o krivicama po tom zakonu spada opet na sud. — Poznata je podjela kompentencije izmedju sudova i upravnih oblasti u stambenim stvarima. Sudovi su doduše i do sada djelovali na tom polju, naročito u pitanju otkaza. Kraj teških stambenih prilika proširena je medjutim i ova grana njihove djelatnosti i različitim uredbama i naredbama stavljena dobrim djelom na sasvim nove temelje. Valja još spomenuti djelatnost suda kod sastava izbornih listina, pa neke manje zakone, kao n. pr. zakon o držanju i nošenju oružja od 18. veljače 1922., koji ogrješenja o odredbe ovoga zakona daje opet na presudjivanje sudovima i t. d.

Svi ovi zakoni i naredbe, koji nisu niti iscrpivo nabrojeni, uvode u sudstvo stvari, koje dosada nisu imale nikakove ili bar neznatnu vezu s onim, što se redovito razumijeva pod sudstvom. Radnički problem, suzbijanje skupoće, uzgoj i popravak mladeži, — sve su to velika

Digitized by Google

zasebna pitanja, koja iziskuju poseban studij i spremu, a bez dvojbe i veći personal. Nema sumnje, da je kod ovoga proširenja sudske kompetencije glavni motiv sudačka nezavisnost i temeljitost u prosudjivanju. Premda je kraj sporoga i formalističkoga gradjanskoga parbenoga postupka djelatnost suda i onako dobrim dijelom paralizirana. Jer čemu sve dobre strane jednoga dobro uredjenoga sudstva, kada parnica može trajati i 5—10 godina? I što je prirodnije od želje upotrebiti i iskoristiti tu instituciju i u drugim aktuelnim potrebama državnoga života?

U tom se ipak, mislim, ide nešto predaleko. Preciznost naime temeljitost i konzervativnost sudska ima i svoje loše strane, a to se naročito ističe, kada dolaze na rješavanje pitanja, koja iziskuju veći elasticitet. Sudstvo nije uprava, dok akomodacija i koncesije faktičnim prilikama mogu samo biti na uštrb sudskomu autoritetu. Najbolje se to u praksi pokazalo kod zakona o suzbijanju skupoće. Mislim, da nije bila sretna ideja povlačiti te stvari u kompetenciju suda. Drugo je sa stambenim stvarima. Principi analogni onomu »in dubio pro reo«, zahtjev podpunoga dokaza i t. d. daju garancije najmoprimcima, da ne će biti oštećeni. U slučajevima naprijed spomenutoga zakona stvar stoji medjutim drugačije. Tu se ne traži od suda, da usporuje, da djeluje konzervativno. Tu se traži aktivan istup u pravcu suzbijanja skupoće. A to mogu lakše i brže upravne oblasti. Tako zvano živežno redarstvo može po svojim izvježbanim organima ne samo brže ustanoviti sve čine, gdje treba reagirati, ono bi moglo i samo uspješnije represivno a i preventivno djelovati. Sud će moći uhvatiti samo naročito oštre slučajeve, a time je i vrijednost odnosno praktična uporabivost zakona znatno manja. **Lijek proti slabostima uprave valja potražiti u poboljšanju same te uprave, a ne u njezinu postepenom pretapanju u sudstvo.**

II.

Bilo je potrebno istaknuti ovu tendencu legislative, tendencu, koja leži tako rekući u zraku, da se uzmogne sa više razumijevanja pratiti tumačenje, koje je u novije vrijeme dala praksa članku 11. zakona od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti. Taj članak, kako je poznato, otvara strankama redoviti put pravde i u onim slučajevima, u kojima po zakonitim normama, koje već postoje, ili koje će se još izdati, imade upravna oblast odlučiti o prijepornim tražbinama privatnih osoba, a stranka jedna ili druga osjeća sebe ovom odlukom povrijedjenom u svojim privatnim pravima. Taj članak sankcionira reviziju odluka upravnih oblasti po sudovima. U pomanjkanju upravnoga sudišta imalo je u ovih par redaka biti jedina garancija, da će i upravne oblasti respektirati privatno pravo.

U praksi se članak 11. primjenjuje prilično rijetko. Tipičan je slučaj §-a 176. zak. čl. XVII.: 1884. Prijepore izmedju obrtnika i njihovih namještenika, šegrta, pomoćnika i radnika, koji se tiču poslovnoga odnošaja, rješava po tom §-u obrtna oblast prve molbe odnosno razvadno povjerenstvo obrtnoga zbora. »Stranci ovom odlukom nezadovoljnoj pripada pravo za osam dana od proglašenja odluke raču-

Digitized by Google

najući povesti tražbine svoje urednim pravnim putem, **čim se ipak ne prieči izvršba odluke«.** Ova se zadnja odredba o nesmetanom izvršenju odluke upravne oblasti usprkos povedenoga sudskoga postupka odnosi samo na konkretni specijalni slučaj §-a 176. obrtnoga zakona. Praksa ju je medjutim primjenjivala na sve slučajeve, kada se tužba temelji na članku 11. zakona o sudačkoj vlasti. Nakon dovršenoga upravnoga postupka povadja dakle nezadovoljna stranka sudski postupak. To je postupak za sebe. Izvršenju odluke upravne oblasti nema nikakove zapreke. U tom i leži sva slabost garancije članka 11. Potpuno može on da zadovolji tek onda, kada je odluka upravne oblasti negativna, kada stranka izlazi pred sud zato, što upravna oblast nije udovoljila njezinu zahtjevu, dakle zato, jer je kod upravne oblasti **odbijena.** Tu odluka upravne oblasti ima za nju tu važnost, da je salvira protiv prigovora nenadležnosti suda. S pozivom na član 11. zakona o sudačkoj vlasti može ona svoj zahtjev nanovo iznijeti pred redovni sud i nema zapreke, da njezino privatno pravo, u koliko se doista samo o takovu radi, bude i oživotvoreno. Druga je stvar, ako je odluka upravne oblasti pozitivna, ako zahvaća u interesnu sferu pojedinca time, da mu nalaže, neka nešto učini ili neka nešto trpi. I tu osigurava povredjenomu članak 11. konačnu pobjedu njegova prava. Kraj principa medjutim, da povedeni sudski postupak ne prieči izvršenja odluke upravne oblasti, praktična vrednost članka 11. mnogo je manja. Imade predmeta tako gorućih i aktuelnih, da samo neposredna pomoć može biti od vrijednosti. I tu sada praksa uvodi jedan novum: Na temelju tužbe podnešene u smislu članka 11. zakona o sudačkoj vlasti sud izdaje odredbu, **da se provedenje odluke upravne oblasti obustavlja do rješenja civilne parnice.** Banski stol potvrdjuje tu odluku rješidbom od 10. studenoga 1921. br. 19513., a isto tako i stol sedmorice rješidbom od 19. svibnja 1922. br. 1280.

Pitanje se javilo kod ovoga slučaja. Veletržac L. L. otišao je za vrijeme rata u Švicarsku. Ostavio je ovdje stan od pet soba i nuzprostorija. U dvije manje sobe strpao je pokućtvo, ostale sa nuzprostorijama dao je u podnajam činovniku D. H. Godine 1920. vraća se L. L. iz inostranstva. Hoće da dodje natrag u svoj stan. D. H. ne će da ide napolje, jer nema drugoga stana. I tako se obadvije stranke nalaze pred stanarinskim uredom. L. L. traži svoj stan. D. H. traži sa pozivom na članak 1. uredbe o stanovima od 21. svibnja 1921., prema kojemu su podnajmi zabranjeni, te propise »Pravilnika«, da bude stavljen u izravni odnošaj prema kućevlasniku. Rješenje zahtjeva D. H.-a ovisi o tumačenju odnosnih propisa. Ovdje to kao irelevantno puštam po strani. Što se pako tiče zahtjeva L. L.-a, to je i bez velikog rezoniranja jasno, da razrješenje podnajmničkoga odnošaja izmedju stranaka spada na redovni sud. Stambeni ured resp. povjereništvo za socijalnu skrb donosi medjutim skroz protuzakonito i nenadležno (jer se ne radi o nijednom od slučajeva glave V. »Uredbe«) odluku, da D. H. imade napustiti svoje tri sobe i predati ih L. L.-u, a useliti u dvije stražnje, u kojima su se do sada nalazile stvari L. L.-a. — D. H. diže na to pred redovnim sudom tužbu proti L. L.-a na priznanje, da je rješidbom socijalne skrbi povrijedjen u svojem privatnom pravu najma,

Digitized by Google

te moli da se do rješenja civilne parnice obustavi izvršenje odluke upravne oblasti. Prvostepeni sud udovoljio je ovomu zahtjevu, a banski stol i stol sedmorice potvrdili su tu odluku rješidbama, kako su gore citirane.

Nema sumnje, da je ovo jedan novum. Ustanove o tom u gradjanskom parbenom postupniku nema i uzalud ćemo tražiti po njemu paragrafe, koje bi mogli bar analogijom primijeniti. Prosto iz razloga, što se u gradjanskom parbenom postupku uopće ne može zamisliti slučaj, da bi sud suspendirao izvršenje pravomoćne odluke, jer ima razloga držati, da je ta odluka donešena krivom primjenom zakona. Protiv pravomoćne rješidbe preostaje jedino sredstvo povrate u prijašnje stanje. No ovo se ne daje zbog krive primjene zakona, već zbog toga, što su bez krivnje i stranaka i suca neispravno ili nepotpuno iznešene činjenice, na koje je zakon primijenjen. Medjutim ovo pravno sredstvo prema izričitom slovu zakona ne obustavlja izvršenje osude odnosno odluke. §§-i 444., 445 gr. pp. i t. d., na koje se krivo poziva prvostepena odluka, pretpostavljaju pak nove čine, kojima je utrnulo ovršno pravo iz odnosne osude odnosno odluke. Stoga je pokušaj rješavati pitanje o obustavi pomoću grpp.-a sasma jalov. To je posebno novo pitanje, koje je moglo nastati jedino u slučaju članka 11. z. o sud. vlasti, i to s razloga, što sud povodom zahtjeva stranke dolazi u položaj, da neizravno izriče osudu i o zakonitosti odluke upravne oblasti. Zato i kr. banski stol obrazlaže svoju rješidbu ne s pozivom na kakov paragraf, već time, da je »obustava samo nužna posljedica zahtjeva tužbe privremene naravi«. Za to i kr. stol sedmorice u kratko i bez obrazloženja potvrdjuje rješidbu kr. banskog stola.

Obustava izvršenja odluke upravne oblasti može imati samo jedno obrazloženje, a to je ovo: Ako o nekom pitanju imadu da odlučuju i uprava i sud na temelju članka 11. zakona sudačkoj vlasti, te ako u smislu toga članka imade prevagu odluke suda, a k o j e d a k l e s u d z v a n d o n i j e t i m e r i t o r n u o d l u k u, o n d a n e m a r a z l o g a d a n e i z d a p r o v i z o r n u, kada je odmah na prvi pogled jasno, da je odluka upravne oblasti protuzakonito izdana. Ako je sud zvan donijeti definitivnu odluku, zvan je i provizornu. Kraj dobro shvaćenoga propisa članka 11. zakona o sudačkoj vlasti ne može tu doći do spora izmedju suda i upravne oblasti. — I ovaj zaključak imade medjutim jednu slabu stranu. Kod osude, što je sud donese na osnovu članka 11. zakona o sudačkoj vlasti, postoji mogućnost, da se stvar temeljito ispita. Bez pravomoćnosti osude nema u pravilu izvršivosti ,a do pravomoćnosti treba više instancija. Konačnu riječ ima u pravilu da kaže kasacioni sud, dakle sudište, koje je samim Vidovdanskim ustavom (Članak 110.) zvano rješavati i sukobe o nadležnosti izmedju upravne i sudske vlasti. I kod provizorne obustave odlukom donijet će doduše definitivnu odluku viši sud. No pravnim lijekom na ovaj posljednji ne obustavlja se u pravilu izvršenja odluke. U tom neposrednom djelovanju i leži praktična vrijednost ovakove odluke, no bez dvojbe i njezina slaba strana. Nesumnjivo je anomalija, da sud prve molbe sprječava izvršenje odluke više upravne vlasti. I zato su ovakove odluke, premda se ne

Digitized by Google

kose sa zakonom, ipak nezgodne. Njihovo izdanje može se odobriti samo u posve iznimnim slučajevima, gdje je prilično likvidno na prvi pogled i rješenje samoga merituma i gdje je jasno, da je krivom primjenom zakonskih propisa resp. direktno protiv zakona pravo privatnika povrijedjeno.

Poteškoće mogu nastati jedino onda, ako se upravna vlast stavi na stanovište, da sud nije zvan rješavati o odnosnom predmetu, da se ne radi o povrijedjenom privatnom pravu u smislu članka11. z. o s. vlasti, već o predmetu, koji spada isključivo u njezin djelokrug. Ovakav slučaj treba razlikovati od gore razloženoga .Tu nastaje izraziti k o n f l i k t k o m p e t e n c i j e, za koji vrijede posebne ustanove pozitivnoga prava. To se može dogoditi češće, nego što bi čovjek na prvi mah mislio. Rješenje pak konflikta ne će biti uvijek lahko. Kako su javni i privatni interes u tijesnoj vezi, te kako je teško povući granicu izmedju privatnoga javnoga prava, zadire redovno svaka odredba, što je donesena u javnom interesu, bar in ultima linea i u interes privatnika.

Iz prakse navodim ovaj slučaj. Kako je stanarinsko pitanje jedno od najaktuelnijih, razumljivo je, da je i ovaj slučaj, kako i onaj gore spomenuti, iz istoga pravnoga područja. Stambeni ured doznačio je stolarskim obrtnicima O. B. i I. T. u kući E. P-a prostorije, koje bi oni imali adaptirati za stolarsku radionu. Kućevlasnik se tom odlukom smatra povrijedjenim. Prvo zato, jer dozvoljava adaptacije većega opsega bez resp. odnosno protiv njegove volje. Drugo zato, jer nije proveden ediktalni postupak, premda se radi o radnji, za koju je takav obavezan u smislu propisa obrtnoga zakona. Podnaša stoga tužbu po članku 11. zakona o sudačkoj vlasti i moli obustavu izvršenja odluke upravne oblasti, t. j. obustavu prisilnoga otselenja O. B-a i I. T-a. Prvostepeni sud udovoljio je molbi za privremenu obustavu, banski stol rješenjem od 3. svibnja 1922. br. 8419-II-2060-1921. ukida tu odluku i odbija tužitelja tužbom kao neprikladnom za sudbeni postupak. Banski stol obrazlaže svoju rješidbu time, da je odluka stambenoga ureda o dodjeljenju prostorija nadležno donesena. Što se pak tiče pomanjkanja ediktalnoga postupka, može tu biti govora o pogrješnoj primjeni upravnih zakona, ali ne i o povredi privatnoga prava. »A o takovim odlukama upravnih oblasti, koje su one izdale po upravnim zakonima, ne može se povesti gradjanska parnica ni onda, ako su donesene možebiti pogrješnom primjenom ili tumačenjem upravnih zakona«. Ne ulazim ovdje potanje u ispitivanje navedenoga slučaja, jer je stvar još sub judice. Htio sam samo da to navedem kao primjer konflikta kompetencije, kao primjer spora, ima li uopće mjesta sudbenomu postupku po članku 11. zakona o sudačkoj vlasti. Stambeni ured primivši odluku prvostepenoga suda mogao je odgovoriti istim riječima kao i banski stol. Da li bi ipak smio ignorirati odluku suda i svoju bez daljega provoditi? Mislim, da ne bi. Valjalo bi mu postupati kao i u drugim slučajevima konflikta kompetencije izmedju sudske i upravne oblasti. A tu članak 7. zakona o sudačkoj vlasti naročito odredjuje: »O pitanju nastalom izmedju upravnih i sudbenih oblasti o nadležnosti,

Digitized by Google

kao i o tom, da li je pitanje prikladno za sudbeni postupak, odlučuje zemaljska vlada sporazumno sa stolom sedmorice; u slučaju, ako ne bi pošlo za rukom postići sporazumljenje, treba ishoditi previšnju odluku Njegova Veličanstva«. Namjesto ovoga vrijedi sada članak 110. Vidovdanskoga ustava, prema kojemu je kasacioni sud sam »nadležan za rješavanje sukoba o nadležnosti izmedju upravne, gradjanske ili vojne vlasti, i sudske vlasti«. Valjalo bi dakle postupati u smislu ove posljednje, znatno bolje i liberalnije ustanove Vidovdanskog ustava. Upravna oblast imala bi putem svoje nadležne oblasti podnijeti spise kasacionomu sudu, da ovaj riješi konflikt. U smislu zadnje alineje članka 137. ustava smatraju se već sada, prije uredjenja jedinstvenoga kasacionoga suda za cijelu zemlju, pojedini vrhovni sudovi, poimence naš stol sedmorice kao odjeljenja kasacionoga suda. U Hrvatskoj i Slavoniji valjalo bi dakle stolu sedmorice podnijeti sve spise, a odgovora naravi same stvari, da bi se do rješenja ovoga imao dalji postupak obustaviti.

Ovo bi dakle bila ta »obustava na temelju članka 11.«, kako ju je izazvala stvarna potreba i kako ju je razvila praksa povodeći se u tom i za uvodno razloženom tendencom same legislative, te koja je pobudila razumljiv interes. Novim zakonom o upravnim sudovima stvorena je nova garancija za ispravnost i objektivnost rješitaba upravnih oblasti. Imade li i kraj toga zakona mjesta postupku po članku 11. zakona o sudačkoj vlasti? Pitanje je to, koje tek očekuje svoje rješenje. Nema sumnje, da sudbeni postupak ima i dalje vrijediti u slučajevima, gdje ga specijalni zakon odredjuje. (Na pr. § 176. obrtnoga zakona.) Prosto iz razloga, jer je tu sud zapravo zakonom odredjena viša instancija i jer zakon o upravnim sudovima isključuje tužbu na upravni sud u stvarima, koje spadaju u nadležnost redovnih sudova. (Član 19, 1.) Što se tiče ostalih slučajeva, pitanje nije expressis verbis riješeno u samom zakonu. Odlučni su tu član 15., član 52. i upravo spomenuti član 19. zakona. Član 15. daje sve administrativne sporove bez razlika (osim par iznimaka članka 19.) na rješavanje upravnim sudovima. Administrativni spor pak definira kao spor izmedju pojedinca ili pravnoga lica s jedne strane i upravne oblasti s druge strane o tom, je li aktom upravne oblasti povrijedjeno kakvo pravo ili neposredni lični interes tužioca. Član 52. stavlja izvan snage sve propise, koji su u suprotnosti s odredbama zakona. Teoretski nema zapreke, da jedno uz drugo postoji: i postupak po članku 11. i postupak pred upravnim sudom. To tim više, jer se ta dva pravna sredstva ne pokrivaju. Članak 19., 1. zakona, koji isključuje od postupka pred upravnim p r a v o p o j e d i n c a, imade odlučiti redovni sud. Zakon o upravnim sudovima odredjuje pako, da upravni sud imade stranci pružiti zaštitu protiv nezakonitoga upravnoga akta bez razlike, da li vrijedja njezino privatno pravo ili joj je inače na štetu. Uza sve to mislim, da je intencija zakona ukloniti neposredni dualizam. Članak 19., 1. zakona, koji isključuje od postupka pred upravnim sudom stvari, koje spadaju u nadležnost redovnih sudova, odnosi se, mislim, prema duhu zakona samo na stvari, koje su specijalnim

Digitized by Google

zakonima dodijeljene u nadležnost redovnim sudovima. Postupku na temelju generalnoga propisa članka 11. zakona o sudačkoj vlasti ne bi dakle više bilo mjesta. Vrijedno je spomenuti, da zakon o upravnim sudovima naročito određuje, da tužba na upravni sud ne priječi izvršenje upravnoga akta. Upravna oblast tek je vlasna takovu obustavu dozvoliti. Uza sve to znači osnutak upravnih sudova znatan korak na bolje. Oni zaštićuju privatnika, a da ne diruju u bit same uprave. Već sama svijest o tom, da postoji specialno kontrolno sudište, mora biti od znatnog upliva na upravne organe kod donašanja pojedinih akata. Stoga ti sudovi znače poboljšanje uprave, a da upravu ne pretapaju u sudstvo. A to je i jedini pravi put.

O troškovima odvjetničkoga zastupanja u parnicama smetanja posjeda.

Piše dr. Juraj Rendulić, odvjetnik u Jaski.

Sudbeni stol u Zagrebu kao apelacioni sud za parnice smetanja posjeda zauzeo je stanovište, da se u postupku smetana posjeda nema stranci, koja je zastupana po odvjetniku, nikada dopitati trošak odvjetničkoga zastupanja, te konsekventno u svim slučajevima taj trošak, u koliko ga prvi sud dosudi, dokida i dopituje samo trošak, koji imade sama stranka, kao da nije zastupana po odvjetniku pa radilo se o ma kako važnom i vrijednom predmetu parnice. Rečeni sudbeni stol motivira to u pravilu time, da se u parnicama smetana posjeda po § 71. mal. post. imade stranci dopitati trošak, kao da se sama zastupala, bez obzira na zastupanje po odvjetniku. Posižući za ovom ustanovom malič. postupka, te ne dopitujući u nijednom slučaju trošak odvjetničkoga zastupanja sudbeni stol u Zagrebu ili ima pred očima stari mališni postupnik od 3. X. 1876., koji za sve bagatelne parnice isključuje trošak odvjetničkoga zastupanja ili pak stavlja svaku parnicu smetana posjeda u red najmanjih bagatela ispod 200 K. spp. sada 600 K. vrijednosti, za koje po novom maličnom postupku od 19. svibnja 1917. odnosno uredbi od 29. lipnja 1921. o preinačenju zakona od 19. svibnja 1917. vrijedi načelo, da se ne ima dopitati trošak odvjetničkoga zastupanja. Ta praksa sudbenog stola u Zagrebu, bila ona osnovana na ma kojoj od ovih pretpostava, jest — neka mi bude dozvoljeno reći — u cjelosti neispravna i protivna zakonu i to iz slijedećih razloga:

1) Pravna nauka o posjedu i posjedovnim pitanjima spada svakako medju najvažnije partije prava, te se za potpuno i jasno shvaćanje svih posjedovnih odnošaja i slučajeva zahtijeva potpuna pravnička sprema, koju laik nema i ne može imati; pa kako uza to predmetom parnice smetana posjeda mogu biti i veoma kompliciranі posjedovni odnošaji, o ispravnom rješenju kojih zavise važni ekonomski interesi stranke, to je stranka u parnicama smetana posjeda veoma

Digitized by Google

često upućena na pravnu pomoć odvjetnika, jednako kao i za prijašnjega redovitoga parbenoga postupka, pače obzirom na kratkoću, brzinu i neposrednost sadanjega posupka i potrebu pravnoga znanja posjedovnih odnošaja još i više.

Stol sedmorice dao je prigodom stvaranja zakona o smetanju posjeda svoje mnijenje većine, u kojem osobito naglašuje pravnu važnost parnica smetana posjeda, pa se radi te važnosti pače protivio uvedenju novoga postupka sa istim postupovnim načelima, na kojima se osniva maličnі postupak, i plaidirao za stari redoviti parbeni postupak (Pogl. 28. §. 618—635 grpp.), po kome se dotada sudilo u tim parnicama, »j e r s e — citiram mnijenje stola sedmorice — n i k a k o n e m o ž e o d o b r i t i, d a s e u s t a n o v e g r a d j a n s k o g a z a k o n a o z a š t i t i p o s j e d a i p r a v n o g a s t a n j a p r o c e s u a l n o b a g a t e l i s i r a; u p o d r u č j e z a š t i t e p o s j e d a s p a d a n e p r e g l e d n a m n o ž i n a s l u č a j e v a č u v a n j a i n t e g r i t e t a i k o n t i n u i t e t a p r a v a n e s a m o o d e t i č n e n e g o i e k o n o m i č n e v a ž n o s t i, k o j i p o t o m z a h t i j e v a j u o d g o v a r a j u ć i f o r m a l n o - p r a v n i o z b i l j n i p o s t u p a k«. Obzirom na tu neosporno veću pravnu važnost parnica smetanja posjeda i veću potrebu pravničkoga znanja kod istih nego kod parnica maličnih, jasno je samo po sebi, da je u tim parnicama općenito stranka daleko više upućena na zastupanje po odvjetniku, nego u bagatelnim parnicama, koje jednim dijelom pače sami laici kod mjesnih sudova i sude, te za koje ne treba niti veće pravne spreme, a po tom u pravilu niti pravne pomoći odvjetnika.

2) Zakonodavac je u parnicama smetanja posjeda radi te veće pravne važnosti više istaknuo odvjetničko zastupanje, nego u bagatelnim parnicama po starom bagatelnom postupku, te je ne samo dozvolio zastupanje po odvjetniku općenito (§. 2.) i sucu dao ovlast, da može stranku prisiliti na zastupanje po odvjetniku (§. 19.), nego je za pismene podneske: tužbu, žaobu ništovnu, utok, povratne molbe, obnovne molbe, ovršne molbe uopće za sve pismene podneske uveo obligatornu signaturu odvjetnika (§. 5, 64, 74, 76.), dok je u maličnom postupku signatura postojala tek za pismene pravne lijekove, žaobu ništovnu i utok, i to tek zapravo fakultativno, t. j. ako ima u mjestu odvjetnika. Nadalje, različno od maličnoga postupka, čini zakonodavac povratu u prijašnje stanje ovisnom od saznanja pometnje ne samo same stranke nego i odvjetnika, koji stranku zastupa (§.74. itd.). Ako je dakle zakon u parnicama smetana posjeda u većoj mjeri priznao važnost odvjetničkoga zastupanja, nego u parnicama maličnim po prijašnjem maličnom postupku i ako su parnice o smetanju posjeda veće pravne važnosti nego one bagatelne, onda je očito neispravno, da se pitanje odvjetničkoga zastupanja i s tim skopčanoga troška u parnicama smetana posjeda prosudjuje jednako kao i u prijašnjem bagatelnom postupku, gdje je to zastupanje općenito sporedno, te se stoga trošak toga zastupanja nema dosuditi.

3) Prijašnji maličnі postupak od 3. listopada 1876. izmijenjen je zakonom od 19. svibnja 1917. i uredbom od 29. lipnja 1921. tako, te mu je kompetencija proširena od 200 K na 2000 K., pri čemu su usta-

Digitized by Google

nove staroga maličnoga postupka glede odvjetničkoga zastupanja i nedopitanja odvjetničkog troška ostale na snazi samo za parnice glede iznosa od 300—600 K., dok su za svote od 600—2000 K uvedene glede odvjetničkog zastupanja iste ustanove, koje su prije postojale općenito za sve slučajeve smetana posjeda t. j. obligatna odvjetnička signatura svih pismenih podnesaka (§. 9. mal. post.) i time im eo ipso pridana veća pravna važnost od onih maličnih parnica, koje rade o svoti ispod 600 K. No istodobno normirao je zakon, da se u svim takovim parnicama, koje nadilaze 600 K., glede kojih su uvedene te ustanove o odvjetničkom zastupanju, imade stranci dopitati i trošak odvjetničkoga zastupanja kao u redovitoj parnici (§ 71. mal. post.).

Ako je dakle u bagatelu zakon pridao veću pravnu važnost parnicama glede iznosa od 600—2000 K. time, što je uveo ustanove o opsežnijem odvjetničkom zastupanju i baš radi toga priznao i trošak odvjetničkoga zastupanja, onda slijedi jasno, da su parnice smetana posjeda, gdje su isto takove ustanove o odvjetničkom zastupanju i od prije postojale, ako ne više, svakako toliko pravno važne, a prema tome, da je i trošak odvjetničkoga zastupanja morao biti jednako priznat, — odnosno jasno je, da se pitanje troškova odvjetničkoga zastupanja u parnicama smetana posjeda ne može — kako to čini praksa sudbenoga stola — prosudjivati po načelu §. 71. maličnoga postupka, koji vrijedi samo za svote izpod 600 K., glede kojih ne vrijede ta za postupak smetana posjeda obvezna načela o odvjetničkom zastupanju.

4. Parnice smetana posjeda ne može se, ni po njihovoj pravnoj važnosti ni po ekonomskoj i prometnoj vrijednosti njihova objekta, svrstati u red bagatela uopće, a napose ne onih najnižih ispod 600 K. za koje vrijedi načelo §. 71. mal. postupka o nedopitanju troškova odvjetničkoga zastupanja, jer će se jedva naći objekt parnice smetana posjeda, koji bi za same stranke vrijedio manje od 600 K. — Ako neko zadre u posjed tudje sjenokoše i pokosi na njoj ili njezinu dijelu sijeno, svojatajući sebi i sijeno i sjenokošu, ili ako netko prisvoji tudji vinograd i pobere njegov prirod, preore oranicu, posiječe šumu ili njezin dio itd., to je u svakom takovu slučaju redovito predmet parnice veći od 600 K., jer je takov smetalac pobrao ne samo prirod, koji u pravilu nadvisuje tu svotu, nego je okupirao i zemljište, koje svakako još i više vrijedi.

Kada bi dakle i pojmovno bilo mjesta primjeni načela § 71. maličnoga postupka na parnice smetana posjeda, i kada bi uopće te primjene trebalo, mogao bi se obzirom na pravnu važnost parnice smetana posjeda, kao i na vrijednost objekta iste, primijeniti samo onaj dio te ustanove, koji vrijedi za svote preko 600 K. i po kojem se trošak odvjetničkoga zastupanja ima dopitati, te na svaki način imao bi se taj trošak bezuvjetno dopitati uvijek, gdje predmet parnice smetana posjeda nadilazi svotu od 600 K, pa je stoga, i u slučaju, da ima mjesta toj analogiji, potpuno nelogična i neosnovana praksa sudbenoga stola, koja sva smetanja bez obzira na vrijednost objekta

Digitized by Google

kvalificira kao najniže bagatele ispod 600 K. ne dopitujući zato nikada trošak odvjetničkoga zastupanja.

5. Medjutim toj primjeni ustanova maličnoga postupka na slučajeve smetana posjeda nema mjesta uopće, pa je ona à tout prix protuzakonita. — Zakon o postupku u slučajevima smetana posjeda od 8. svibnja 1890. (Zbor. br. 44) je posebni i za sebe stojeći zakon, kao što je i zakon o maličnom postupku opet zasebni zakon. Oba se, i ako utemeljena na istim postupovnim načelima javnosti, usmenosti i neposrednosti, ne mogu medjusobno zamjenjivati, i zato se ni u jednom slučaju smetana posjeda ne može primijeniti koja ustanova bagatelnoga postupka, niti obratno. — Prema tome su za parnicu smetana posjeda jedino i isključivo mjerodavne ustanove zakona o postupku za te parnice, i samo se po ovim ustanovama ima riješiti ta parnica i sva pitanja tičuća se tih parnica, po tom i pitanje troškova odvjetničkoga zastupanja.

6. Zakon o postupku smetana posjeda imade jasnu ustanovu §. 59., koja imperativno nalaže, da se stranci, koja gubi parnicu, imade naložiti, da protivnoj stranci naknadi trošak, te izrično isključuje preboj parbenoga troška. — U ovoj ustanovi ne ima nigdje niti spomena o tom, da se ne bi stranci imao dopitati trošak, koji nastane odvjetničkim zastupanjem, već se spominje jednostavno t r o š a k, dakle i onaj, koji je prouzročen odvjetničkim zastupanjem (a ovo ne samo da nije isključeno, već je gdjegdje kao npr. u §. 5, za pismenu tužbu i obligatno).

Kada se stvarao zakon o postupku smetanja posjeda, služio mu je podlogom mališni postupnik i 28. poglavlje red. parb. postupka, koji je do tada normirao postupak u slučajevima smetana posjeda. — Zakonodavac je dakle imao nesumnjivo pred očima ustanovu §. 71. maličnoga postupka, koja govori o nedopitanju odvjetničkih troškova, pa kada bi ju zakonodavac htio recipirati u postupak smetana posjeda, bio bi to i učinio, te stvorio identičnu ustanovu i za postupak smetana posjeda.

No baš ta okolnost, što stavka §. 71. maličnoga postupka o nedopitanju odvjetničkih troškova nije recipirana u §. 59. zakona o smetanju posjeda, već je naročito ispuštena, jasnim je dokazom, da je zakonodavac hotio baš onako normirati, kako je u §. 59. sadržano — t. j. jasno je, da nije mislio u parnicama smetana posjeda nepriznati trošak odvjetničkoga zastupanja, već je usvojio načelo redovitog parb. postupka, koje je i do tada vrijedilo za parnice o smetanju posjeda — t. j. da se trošak odvjetničkoga zastupanja nadvladavšoj stranci ima dopitati, pače je to načelo redovitoga parb. postupka pooštrio izključivši preboj troška. — Da je tome tako, dokazom je obrazloženje saborskoga izvjestitelja iz generalne debate o zakonskoj osnovi zakona o smetanju posjeda, koji citiram pod toč. 8. — Pošto dakle za parnice smetana posjeda postoji posebni zakon i u ovome jasna ustanova, koja normira pitanje parbenoga troška, to je svaka analogija, a napose analogija maličnoga postupka nepotrebna i protivna zakonu, te se pitanje troškova odvetničkoga zastupanja kao i

Digitized by Google

drugoga troška imade prosuditi isključivo po §. 59. zakona o smetanju posjeda.

7. No kada bi usprkos jasnoj ustanovi §. 59. zakona o smetanju posjeda trebalo primjene drugoga zakona za rješenje pitanja troškova odvjetničkoga zastupanja, tada se nipošto ne bi primijeniti mogao maličnі zakon, već jedino redoviti gradjanski parbeni postupak, jer prema ustanovi §. 78. zakona o smetanju posjeda imadu se u svim slučajevima, za koje nema ustanove u zakonu o smetanju posjeda, primjenjivati ustanove redovitoga parb. postupka. Kada dakle i ne bi prema samoj ustanovi §. 59. bilo dovoljno jasno, da se nadvladavšoj stranci ima uvijek dopitati trošak odvjetničkoga zastupanja, slijedilo bi to jasno bar iz ustanove §. 78. zakona o smetanju posjeda te §. 573. grpp., prema kojoj se mora trošak odvjetničkoga zastupanja dopitati. — Pošto pak samo ustanova §. 71. mal. postupka — i to s a m o za svote do 600 K. — ne dopituje trošak odvjetničkoga zastupanja, a primjeni te ustanove maličnoga postupka na parnice smetana posjeda, jasno je, da nema nikakove pravne ustanove, na temelju koje bi se mogao u parnicama smetana posjeda trošak odvjetničkoga zastupanja dokidati. —

8. Iz svega izloženog slijedi, da je praksa sudbenoga stola u Zagrebu, koja konstantno i u svakom slučaju smetana posjeda primjenom §. 71. maličnuoga postupka dokida trošak odvjetničkoga zastupanja, neosnovana, nelogična i protivna zakonu. — No ta je praksa i s etične strane promašena i nepravedna. Najprije zato, jer se tom neosnovanom praksom isključuje via facti odvjetnički stalež od zastupanja u parnicama smetana posjeda i time mu se oduzima njegovo zakonom priznato pravo na zaslužbu, a stranci uskraćuje mogućnost, da se dade zastupati po odvjetniku i ondje, gdje joj je pravna pomoć odvjetnika neophodno nužna. Zatim i još više stoga, što stranka, koja se daje zastupati po odvjetniku, ma da s parnicom uspije i ma da joj se po zakonu moraju dopitati troškovi odvjetničkoga zastupanja, ipak uslijed te krive prakse trpi štetu, jer mora sama platiti trošak svoga odvjetnika, koji iznosi — osobito gdje je proveden očevid na licu mjesta — više nego, što imade platiti podlegla stranka, koja je parnicu skrivila i izgubila. Tako nadvladavša stranka dolazi u prekarnu situaciju, da je i dobivši parnicu, u stvari ovu ipak izgubila i pretrpila štetu, a to samo zato, jer je bila zastupana po odvjetniku.

Ta praksa kr. sudb. stola, koja nema apsolutno nikakova zakonskoga uporišta, nastala je jamačno iz nekoga obzira prema podlegloj stranci, koju se hoće na štetu nadvladavše stranke poštedjeti od troška. — Medjutim zakonodavac nije imao pred očima takove intencije i takove obzire, što više zakonodavac je takove neispravne obzire potpuno isključio. Prigodom generalne debate o zakonskoj osnovi zakona o postupku o smetanju posjeda obrazložio je saborski izvjestitelj ustanovu o naknadi parbenoga troška slijedećim riječima: »Glede parbenih troškova nalazi se ovdje posve novum jedan. U osnovi je izraženo bilo načelo, da stranka, koja gubi parnicu, mora drugoj nadvladajućoj stranci naknaditi parbene troškove. Ovaj je si-

Digitized by Google

stem posve pravedan, jer koji mora tražiti pomoć od suca radi prkosa treće osobe, ili koja mora tražiti pomoć od suca, jer si netko umišlja, da njegovo koje pravo postoji, te ovako mora trošiti uslijed toga i trud uložiti, to je sasvim pravedno, da mu budu namireni troškovi, ako uspije. — Kada je već pravosudni odbor prihvatio ovo načelo, pooštrio je dosadanji postupak (t. j. red. parb. post.) te je pridodao, da opsolutno nema mjesta preboju parbenih troškova. — Ovdje moram reći, da dosadanji parbeni postupnik sadržaje takovo pravilo, da na sudu nadvladana stranka ima platiti troškove, nu sadržaje takodjer neke ustanove, da je moguće preboj izreći i neke klausule, koje omogućuju, da se ovo načelo ne uporabi. U praksi se je nastojalo uvriježiti nekakov liberalizam — ja bi rekao nadriliberalizam — koji voli onomu, koji ima krivo, nego onomu, koji ima pravo, pa iz toga se je počelo izvidjati, da se preboj svaki put i ondje izreče, gdje ne ima naslova zato. — To je svakako takav ekstrem, proti kojemu je svaki morao ustati; to je takav ekstrem, koji je skroz nepravedan i naperen proti pravednosti, jer poskupljuje cijelo pravosudje. — Kada se kaže, da pravosudje mora biti jeftino, onda će biti jeftinost za onoga, koji je prkosio, pak će biti samo na putu, da tko do svoga prava dodje, a štedit će onoga, koji je dao povod svojom protivštinom u parnici i drugoga silio, da traži sudbenu pomoć.«*

To obrazloženje svakako je autentično, jer potječe od zakonodavca samoga, a potpuno potvrdjuje ono, što je naprijed pod točkom 6. rečeno t. j. da je u §. 59 zakona o smetanju posjeda usvojeno načelo ne maličnoga, nego redovitoga parbenoga postupka o naknadi parbenoga troška, pače još i pooštreno isključenjem preboja. Svi pak razlozi i prigovori gornjega obrazloženja o krivo shvaćenom liberalizmu, o nepravednom prebijanju troškova na štetu stranke nadvladavše a na korist podlegle, o zahtjevu pravednosti, da onaj, koji uspije sa parnicom, ne smije trpjeti štetu nedopitanjem troška itd., — svi ti razlozi i prigovori, radi kojih je zakon i ukinuo preboj parbenoga troška, mogu se u cjelosti protegnuti i na praksu sudbenoga stola, koja ne priznaje i ne dosudjuje u parnicama smetana posjeda trošak odvjetničkoga zastupanja.

* Isporedi Malin, Zaštita posjeda str. 158.

Digitized by Google

Koliko iznosi pristojba za osudu?

(Odgovor gosp. Jovanu Dimitrijeviću, predsjedniku sudb. stola.)

Napisao **Mirko Renčević**, fin. savjetnik.

Da uzmognemo ispravno odgovoriti na postavljeno pitanje, moramo imati pred očima a) Naredbu ug. ministarstva financija br. 20.000—1915., i to naročito § 12. i 13., — b) Privremeni zakon o budžetskim dvanaestinama i o najhitnijim fiskalnim mjerama od 4. travnja 1920., — c) Okružnicu delegacije ministrstva financija u Zagrebu od 13. list. 1920. br. 24.916, — d) Okružnicu ministrstva financija generalne direkcije posrednih poreza od 14. stud. 1920. br. 11.433, — e) Privremeni zakon o državnoj trošarini, taksama i pristojbama od 27. lip. 1921, te napokon f) slični zakon od 20. pros. 1921. Radi lakšega pregleda uzet ću za primjer, da se radi o iznosu 5.000 K i 5.020 K, pak ću izračunati otpadajuću pristojbu prema šest vremenskih razmaka.

I. Za vrijeme od 15. trav. 1915. pa do uključivo 5. trav. 1920. pristojba za osudu od 5.000 K iznosila je 60 K, a od 5.020 K iznosila je 1.2% dakle 60 K 24 f. U ovo — i sa pristojbenog gledišta donekle blaženo — doba dakle nije još bilo govora o tom, da se glede viška preko 5.000 posebno postupa, nego je tu odličnu osebujnost uveo istom zakon od 27. lip. 1921., ma da bi gosp. Dimitrijević htio, da je to postojalo i prije toga zakona, »samo što se iz ovih starijih pristojbenih propisa nije to tako jasno razabiralo.« Ali nasuprot nije se to moglo razabirati jednostavno za to, jer ta osebujnost nije ni postojala prije t. j. nije postojala u naredbi br. 20.000—1915., a ni u jednom prijašnjem pristojbenom zakonu.

II. Za vrijeme od 6. trav. 1920. pa do 31. list. 1920. pristojba za osudu od 5.000 K iznosila je 120 K, a od 5.020 K iznosila je 2.4% dakle 120 K 48 f, — i to prema članu 11. privremenoga zakona o budžetskim dvanaestinama, jer su sve p o s t o t n e pristojbe povišene sa 100% a s t a l n e pristojbe pred sudom takodjer samo sa 100%.

III. Za vrijeme od 1. stud. do konca studenog 1920. pristojba za osudu od 5.000 K iznosila je 240 K, jer su stalne pristojbe počam od 1. stud. 1920. i pred sudom učetverostručene tj. povišene su sa 300% od prvotnoga iznosa, a i osudna je pristojba stalna pristojba barem do vrijednosti od 5.000 K. Od 5.020 K iznosila je pristojba kao u razmaku pod II. — dakle 120 K 48 f, jer postotne pristojbe nisu bile povišene u ovom razmaku. Ovo je već svakomu moralo upasti u oči, da se ne može od većeg iznosa plaćati manja pristojba. Zato su si neki — a medju njima dakako i moja malenkost — pomagali tako, da su osudnu pristojbu **uopće** smatrali stalnom pristojbom bez obzira, da li je prema kojemu iznosu u naredbi br. 20.000—1915. izbačena gotova svota ili se ista ima tek prema danim postotcima izračunati.

IV. Za vrijeme od 1. pros. 1920. do 31. kol. 1921. pristojba za osudu od 5.000 K iznosila je kao u razmaku pod III., — dakle 240 K,

Digitized by Google

a od 5.020 K plaćalo se samo 1.2% dakle 60 K 24 f kao i ono prije 5. trav. 1920., budući da je zakonodavnim putem odredjeno, da se od 1. pros. 1920. ima vršiti naplata ljestvičnih i postotnih pristojbi po stopama, kako su ove bile prije izvršenoga povećanja tj. prije 6. trav. 1920. Sada je u razmaku pod III. istaknuta nepravda izbila još jače na vidik, pa sam ja — kao valjda i mnogi drugi — još odlučnije prihvatio postupak označen u razmaku pod III. tj. na iznos preko 5.000 K uporavio sam u § 13. naredbe br. 20.000—1915. označeni postotak, te dobiveni iznos učetverostručio ili drugim riječima: dobiveni iznos čitao sam u dinarima. Naš bi Kocian — po svoj prilici — za ovaj slučaj rekao — barem prema svome predratnom slogu —, da ovdje postoji hiatus (zijev, praznina). Ja sam tu prazninu ispunio, kako sam najbolje znao, držeći pred očima probitke državnoga erara, a istodobno i razmjernu pravednost prema strankama. Je li taj moj postupak opravdan ili ne, prepuštam nepristranomu sudu svih u tu stvar upućenih. Ako se sucima ovaj moj postupak sa zakonskoga gledišta ne čini ispravnim, neka oni protiv izdanih odluka za naknadu biljegovnih prikrata ulože obrazloženi priziv. Ako ministarstvo uvaži njihov priziv, ukazuje se moj tumač i postupak neispravnim.

V. Za vrijeme od 1. ruj. 1921. do 31. pros. 1921. iznosila je otpadajuća pristojba za osudu od 5.000 K kao i u razmaku pod IV. tj. 240 K, — a od 5.020 K izračunavala se ovako: od 5.000 K otpada u ime pristojbe 240 K, a od viška 20 K plaća se 1.2% tj. 24 f, ukupna dakle pristojba za osudu iznosila je 240 K 24 f.

VI. Napokon od 1. siječ. 1922. pa dalje sve do danas iznosi pristojba za osudu od 5.000 K kao u razmaku pod V. tj. 240 K, a od viška 20 K — kao i uopće od svakoga viška preko 5.000 K — plaća se 3%, dakle 60 f ili ukupno 240 K 60 f.

Ako gornja načela primijenimo na iznos od 50.474 K ili zaokruženo na 50.480 K, onda dobijemo, da otpadajuća pristojba iznosi: I. do 5. trav. 1920.: K 706.72, — II. za vrijeme od 6. trav. do 30. stud. 1920.: K 1413.44, — III. za vrijeme od 1. pros. do 31. kol. 1921.: K 706.72 — dotično prema naprijed obrazloženom »utočišću« 706 D 72 p, — IV. za vrijeme od 1. ruj. do 31. pros. 1921.: K 831.24 (240 K + 591 K 24 f), te napokon V. za vrijeme od 1. siječ. 1922. do danas K 1.604.40 (240 K + 1364 K 40 f), kako i g. predsjednik ispravno imade u svojem računu.

Kada sam ovako iscrpivo predočio pravo stanje stvari, gosp. Dimitrijević će moći nepristrano prosuditi, koliko sam imao pravo u toč. 4 svog »Opažanja«, a koliko opet vrijedi njegov ispravak glede moga računa. Samo mimogred spominjem, da mi je obrazlaganje gosp. Dimitrijevića na kraju str. 178. i početku str. 179. »Mjesečnika« posve nejasno, a izgleda mi, da tu nema prave suvislosti i to sigurno zbog štamparskih pogrješaka.

Kada sam već ovdje, idemo reći još koju i o onim dvjema točkama, iznesenim na moja »Opažanja«. Prije svega ću otvoreno priznati, da mogu biti uvjeren, da su gosp. Dimitrijeviću posve jasne

Digitized by Google

ustanove grpp. o tom, kako se imade koji podnesak podnijeti i moram mu biti zahvalan na onako jasnom tumaču. I meni je to — u glavnom — bilo jasno glede priziva i utoka, kako sam to dao naslutiti u svojim »Opažanjima«, ali sam ipak skupa sa jednim vijećnikom, zatim opet sa jednim sucem — inače doktorom prava — zapeo, kad smo raspravljali o dražbenim molbama, o mjenbenom postupku i sl. Da li bi gosp. Dimitrijević bolje učinio, da je rekao, da se ništovna žaoba podnaša u dva primjerka, ako se ulaže **protiv osude,** a u jednom primjerku i napisu, ako se ulaže **protiv odluke,** kako bi to htio jedan ovdašnji sudbeni vijećnik; zatim da je maličnі postupak istaknuo § 76. i 77. mjesto § 93., a za smetanje posjeda § 65. mjesto § 78., koji paragrafi imaju **baš posebne odredbe** o tom, kako se dozvoljeni pravni lijekovi podnose, i koji daju razabrati, da se ništovna žaoba u tim postupcima imade podnijeti samo u jednom primjerku, — kako to i praksa provadja, — te da nemaju nikakova saveza dotično se bitno razlikuju od § 327. grpp., — ja u to ne ću da diram! Neka sami suci medju sobom rasprave ovu stvar, koja ipak — čini se — ne će biti baš tako jednostavna, kako to sebi zamišlja gosp. Dimitrijević. U ostalom, ja držim, da će ipak još ove godine stići od naše delegacije ministarstva financija odgovor na postavljena po meni pitanja u tom obziru. — Jedino ovom zgodom molim gosp. predsjednika Dimitrijevića, da me izvoli riješiti krivnje, kao da sam ja u svom »Opažanju« tvrdio »da se toga ne bi našlo u gradj. parbenom postupniku, pa niti u »Tumaču gradj. parbenoga postupnika od Rušnova.« Ja takovo što nisam tvrdio i tko sabrano pročita dotično mjesto kod moga 1. »Opažanja«, lahko će se o tom uvjeriti.

Što se tiče treće točke tj. kada se imade podmiriti biljeg kod uredovanja, ja iz svojih »Opažanja« ne mogu razabrati tvrdnje gosp. predsjednika Dimitrijevića: »Glede čega je g. kr. fin. savjetnik kod nadzorne biljegovne pregledbe došao u nesuglasje sa pojedinim sucima.« Ja nastojim, da mi slog bude što više jasan i da se što više približim Kocianovu slogu, pa mi je upravo žao, ako se gornja tvrdnja gosp. predsjednika može iz moga sloga razabrati. Ne mogu ja sa sucima uopće — a najmanje kod biljegovne pregledbe — doći ni u kakovo nesuglasje glede biljegovanja »kod uredovanja, koja preduzima sudac i koja se u zapisnik imaju staviti«, jer ja pregledavam samo onu godinu, glede koje su spisi već redovito dovršeni. Ja sam obično u posebnoj sobi pa sudac ni ne zna, što ja to pišem. Ono, što sam rekao u svom »Opažanju« pod br. 20., bilo je rečeno jednomu sucu u D. L. na usmenu njegovu zamolbu. Ja sam mu onda rekao svoje mnijenje, a on može da radi, kako hoće tim prije, jer dok ja budem dotičnu zapisničku tužbu nakon jedne do dvije godine pregledavao, valjda će se sudac pobrinuti, da bude propisno biljegovana. Ja od svoga istaknutoga mnijenja ne mogu odustati, dok ministarstvo jasno ne izjavi, što se zapravo ima razumijevati pod izrazom »uzeti u rad«. Ako sudac cijeli dan zaprima samo zapisničke tužbe, ne može se ipak reći, da on nije ništa radio, pa da stranke ne moraju na dotične tužbe odmah platiti odgovarajući biljeg. Kada

Digitized by Google

sudac ne bi imao plaću, nego kada bi bio upućen lih na dohodak, ubran biljegovinom, za cijelo ne bi htio ni zamočiti pera a kamo li sačiniti zapisničku tužbu, koja nije prethodno i propisno biljegovana. U ostalom — barem za sada se meni tako čini — moje stanovište potvrdjuje baš okružnica delegacije ministarstva financija u Zagrebu br. 27.897, na koju se poziva gosp. predsjednik. Ona naime u 13. odlomku naročito odredjuje: »O s i m n a v e d e n i h s l u č a j e v a n e s m i j e s e n i t i j e d a n a k t, k o j i p o t p a d a t a k s i, u r a s p r a v u u z e t i n i t i u č i n i t i k a k a v p o s a o, a k o j e z a i s t i u v j e t o v a n a t a k s a . . .« S onim pako odlomkom, koji gosp. predsjednik Dimitrijević ističe iz spomenute okružnice delegacije, prešao je na sasvim drugo polje, o čemu će se lahko uvjeriti, ako pazljivo pročita čl. 131. taks. pravilnika. — Neispravno mnijenje gosp. predsjednika Dimitrijevića glede biljegovanja napisa a naročito drugoga primjerka osvjetlit ću prilikom prikaza njegova »Biljegovnika u sudbenom postupku«. Još za sada kažem — samo ovo: S v e o s u d e g l e d e n e p r o c j e n j i v o g a z a h t j e v a, i l i a k o s t r a n k a n i j e p r a v o d o b n o p r i j a v i l a v r i j e d n o s t i n a č e p r o c j e n j i v o g a p r e d m e t a, v a l j a s l a t i p o r. u r e d u r a d i o d m j e r e n j a p r i s t o j b e. Osuda će se moći stranci uručiti istom onda, kada se potvrdom poreznog ureda iskaže, da je odmjerenu pristojbu doista platila. Jedina je iznimka, koju je gosp. Dimitrijević označio pod X. na strani 24. (osude u parnici za ispravak gruntovnice), koju iznimku — za čudo — i Kocian priznaje.

Ocjene i prikazi.

Dr. Josip Šilović: Kazneno pravo. Zagreb, 1920.

Priopćio: **dr. Ernest Miler,** sveuč profesor.

Peto izdanje »Kaznenoga prava« J a n k a—Š i l o v i ć izišlo je ispod tiska u g. 1913. U g. 1918. izdao je g. Š i l o v i ć »Predavanja o kaznenom pravu« (vidi o tom moj prikaz u »Mjesečniku« od god. 1918. str. 246. i sl.) kao razjašnjenje i dopunjak gornjega »Kaznenoga prava«. U g. 1920. izdao je dr. Š i l o v i ć »Kazneno pravo« s istom svrhom, za kojom su išla i njegova »Predavanja o kaznenom pravu«, naime da omogući siromašnim slušačima, koji nisu kadri redovito polaziti predavanja, da nauče kazneno pravo.

To »Kazneno pravo« je u glavnom reprodukcija njegovih »Predavanja o kaznenom pravu« te upućujem glede toga na moj gore spomenuti prikaz u »Mjesečniku«, gdje sam istaknuo sve dobre i loše strane istih, pa to isto vrijedi i za »Kazneno pravo. — Glede istoga bi hotio istaći još slijedeće: Dr. Š i l o v i ć je dobro učinio, što je »Kazneno pravo« izdao, jer J a n k a (V. izdanje Janka-Šilović) je zastario i sadrži mnogo toga, što se s našim promijenjenim državopravnim odnošajem više ne slaže, a »Predavanja o kaznenom pravu«

Digitized by Google

se preveć upiru i pozivaju na to V. izdanje, te im osim toga manjka »Posebni dio« kaznenoga zakona i ne sadržaju neke nove, a sada na snazi stojeće kazneno-pravne odredbe, kao na primjer glavu IX. i X. srpskoga krivičnoga zakona. — Ovi su poglavito razlozi, držim, sklonuli gosp. Šilovića, da izda svoj učbenik »Kazneno pravo« kao neki provizorij do donošenja kaznenoga zakona za cijelu državu. Šilovićevo »Kazneno pravo« je vrlo rašireno, jer su na nj upućeni ne samo naši mladi pravnici iz Hrvatske i Slavonije, već i oni iz Bosne i Hercegovine te i oni iz Dalmacije, Slovenije i Istre.

Ima nekih sitinjih prigovora, koji ću tomu dobromu učebeniku staviti, a iz provizorne prirode toga učbenika slijedi, da će se u novom Šilovićevu djelu, kada stane na snagu novi kazneni zakon za cijelu državu, ti nedostaci, u koliko ih on takovima bude priznao, lahko moći ukloniti.

Prvi prigovor, koji stavljam, jest taj, da je dr. Šilović u svom »Kaznenom pravu« ispustio dosta literature, ne htijući je potpuno preuzeti iz svog V. izdanja. Ne znam, koji su ga razlozi vodili, da je izvjestan manji dio literarnoga inventara potpuno preuzeo iz svoga V. izdanja (na primjer u §§-ima: 110, 111, 114, 116, 117, 118, 119, 123, 128, 129, 131, 133, 134, 137, 138, 142, 144, 145, 146), dok je opet veći dio literarnoga inventara tek djelomično preuzeo. To je po mojem mišljenju šteta. Gosp. Šilović je svu literaturu, navedenu u njegovu V. izdanju, savjesno proučio i dominira potpuno istom, pa je po mom mišljenju sav taj literarni inventar trebao preuzeti u svoj učbenik, a sigurno će mu taj inventar dobro doći i kod novoga kaznenoga zakona, koji počiva na osnovi srpskoga kaznenoga zakona od g. 1910., a ta prilično počiva na onim načelima, o kojima se u toj ispuštenoj literaturi raspravlja. Kod literature njemačkoga kaznenoga prava (§ 17.) nije na primjer naveo vrlo važno djelo Aschaffenburgovo: Das Verbrechen und seine Bekämpfung, koje baš gosp. Šilović temeljito poznaje; kod pregleda literature francuskoga kaznenoga prava (§ 18.) nije medju časopisima spomenuo poznati Lacassagne-ov: Archives d' antropologie criminelle, koji on takodjer dobro poznaje; kod pregleda talijanskoga kaznenoga prava (§ 18.) propustio je navesti magistralno Lombrosovo djelo: L'uomo deliquente, koje takodjer izvrsno poznaje (naveo ga je kod krivnje u §. 48.). —

Drugi predgovor, koji stavljam gosp. Šiloviću, je taj, što je tu svoj učbenik uvrstio neka svoja opažanja, za koja držim, da dobro spadaju u njegova »Predavanja o kaznenom pravu«, ali nipošto u znanstveni učbenik; tako na primjer njegova opažanja o Mitrovici (str. 94.), o skloništu u Pruskoj (str. 96.), o grabežnom umorstvu kod sv. Ivana-Zeline (str. 166.), o Lepoglavi (str. 192.). Ta je opažanja, ako ih je već hotio pridržati, trebao staviti u notu.

Konačno ističem, da je g. Šilović u svoje »Kazneno pravo« (str. 225.) preuzeo i preglednu tablicu, u kojoj su paragrafima glave IX. i X. srpskoga krivičnoga zakona usporedjeni analogni paragrafi našega i njemačkoga kaznenoga zakona. Ta pregledna tablica nije točna. Tako je na primjer mjesto §-a 61. našega kaznenoga zakona

Digitized by Google

uveden § 51. srpskoga krivičnoga zakona, koji je analogan sa §. 139. njemačkoga kaznenoga zakona, a da to u tablici nije navedeno, gdje je samo istaknuo, da je §. 85. v) srpskoga krivičnoga zakona analogan §-u 67. našega kaznenoga zakona, dok § 85. v) srpskoga krivičnoga zakona djelomično mijenja i ustanove §-a 61. našega kaznenoga zakona. Dalje je u preglednoj tablici navedeoo, da §-u 104. v) srpskoga krivičnoga zakona odgovara analogni §. 133. njemačkoga kaznenoga zakona, dok u stupcu, gdje se nalaze analogni paragrafi našega kaznenoga zakona, nije kod toga §-a 104. v.) srpskoga krivičnoga zakona naveden analogni paragraf našega kaznenoga zakona, a to je §. 315., koji je u preglednoj tablici naveden zajedno sa §. 316. kao analogni §. 104. g) srpskoga i § 136. njemačkoga kaznenog zakona.

Prema promjenjenomu državo-pravnomu odnošaju udesio je g. Šilović i svoj učbenik. Tako je u §. 13. posebno prikazao pregled povjesti hrvatskoga kaznenoga zakonodavstva, u §. 14. pregled povjesti srpskoga kaznenoga zakonodavstva, u §. 15. spomenuo novi zakon od 18. IV. 1918. o državnoj uzi i državnom zatvoru i naredbu od 13. prosinca 1918. o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži, koja je naredba reproducirana u §. 49.; u §. 16. (krivo tiskano kao §. 17.) je naveo literaturu srpskoga krivičnoga zakona; u §. 102. priopćio je glavu IX. i X. srpskog krivičnog zakona; u §. 133. (krivo tiskano kao §. 136) priopćio §. 104. a.) srpskoga krivičnoga zakona; u §. 137. priopćio zadnju alineju §-a 103. srpskoga krivičnoga zakona. U II. dijelu odsiek II. (Delikti protiv države) je obradio u §§. 157.—176. prema glavi IX. i X. srpskoga krivičnoga zagona te delikte, držeći se pri tom kako sam u »Pripomenku« navodi, poglavito izvodâ Tome Živanovića u njegovu djelu »Osnovi krivičnoga prava«. Alineja I. §-a 157. je preuzeta iz njegova V. izdanja, odakle su preuzeti i §§ 177, 179, 182. i 183. uz rektifikaciju i pozivanje na srpski krivični zakon.

Čvrsto se nadam, da će gosp. Šilović, kada na snagu stupi novi kazneni zakon za cijelu državu svoje profundno kriminalno-pravno znanje upotrebiti, da nam napiše jedan samostalni učbenik kaznenoga prava, koji će prikazati razvitak toga prava do naših dana i u kojem će predočiti ona stara načela, koja vrijede kao naučna spoznaja još i danas, te i ona nova načela, do kojih se je danas teškom borbom došlo. Nitko za to nije pozvaniji ni spremniji nego on. A provizorno njegovo »Kazneno pravo« dotle najtoplije preporučamo i teoretičaru i praktičaru, te naročito onima, kojima je i posvećeno, našim mladim slušačima.

Digitized by Google

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Najmovi na odredjeno vrijeme, koji prestaju bez otpovijedi, ne spadaju pod uredbu o stanovima od 21. V. 1921.

Rješidba stola sedmorice od 23. velj. 1922. br. 486 (Odluka kotarskoga suda u Gospiću od 2. srp. 1921. br. 3692/gr.; rješidba banskoga stola od 28. list. 1921. br. 19493).

P r v i s u d je u rješenju izvješća sudbenoga dostavljača prema §. 8. uredbe od 17. pros. 1858. br. 230 z. v. l. odlučio, da se 30. lip. 1921. ima smatrati danom dostave otpovijedi i pozvao stranku, da otpovjed može kod suda podignuti. — Najmoprimac se u utoku protiv te odluke žali, da predmet spada pod uredbu o stanovima od 21. svib. 1921.

B a n s k i s t o l uvaživ, da se u nazočnom predmetu radi o najamnom ugovoru na odredjeno vrijeme i da je u doba otpovjedne molbe na istu propisno postupano po naredbi min. unut. djela i pravosudja od 17. prosinca 1858. br. 200 z. v. l., jer glede takovih otkaza nije jošte bila na snazi uredba od 21. svib. 1921. o stanovima, pošto su po §. 40. pravilnika od 11. srpnja 1921. njegove odredbe naročito §. 7. stupile na snagu danom njegova proglašenja u »Nar. Novinama« t. j. 14. srpnja 1921.; uvaživ prema tomu, da je napadnuta odluka osnovana na propisima §. 8. gore citirane min. naredbe br. 230 i §. 76. grpp., a odgovara i ustanovi §. 10. ban. naredbe od 31. srp. 1917 br. 619.; — obnašao je utok D. M. otputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.

U vanrednom previdnom utoku jednako ističe najmoprimac, da je sud nenadležan. — S t o l s e d m o r i c e : vidiv, da utjecatelj u svom izvanrednom previdnom utoku pogrješno napada otpovjedateljevu molbu od 27. lip. 1921. br. 3621./gr. za izdanje selidbenoga naloga, dočim se napadnuta prvosudbena odluka od 2. srpnja 1921. br. 3692. gr., potvrdjena napadnutom rješidbom banskog stola, tiče samo uručbe odluke od 20 lip. 1921. br. 3173 gr., izdane na otpovjednu molbu, pa se stoga drugi prigovori u pravnom lijeku iznešeni ne tiču napadnute odluke; — vidiv, da je odvjetnik dr. M. M. u zastupanju prve ličke štedionice podnio naknadno svoju punomoć, koja ga ovlašćuje na podnos otpovjedne molbe; — vidiv, da se prema obrazloženju otpovjedne molbe, a još više iz kasnije predane molbe za izdanje selidbenoga naloga razabira, da se ovdje radi o najmu na odredjeno vrijeme, koji sam od sebe b e z o t p o v j e d i prestaje, pa zato ni ne spada pod udar čl. 14. uredbe o stanovima od 21. svib. 1921. odnosno §. 6. pravilnika, kamo spadaju samo najmovi, koji prestaju otkazom, a po tom spada prijepor pod redoviti sud; — vidiv, da se s tih razloga niže odluke ukazuju opravdanima; — o b n a š a o j e vanredni previdni utok otputiti.

Zabilježba tužbe radi priznanja jačega nasljednoga prava na ostavinu te ništetnosti i nevaljanosti uručbene isprave ima se dozvoliti, jer se radi o tužbi nasljedstvenoj u smislu §-a 823. o. g. z. stvarnoga značenja a i uspostavi prijašnjega gruntovnoga stanja (§. 148 gr. r.).

Plenarna rješidba stola sedmorice od 4. velj. 1921. br. 3115 (odluka kr. kotarskoga suda u Šidu od 6. lip. 1920. br. 4231./gr.; — rješidba banskoga stola od 2. ruj. 1920. br. 15686).

Prvi je sud uskratio zamoljenu zabilježbu tužbe na priznanje jačega nasljednoga prava na ostavinu pok. R. C. i ništetnosti i nevaljanosti uručbene isprave —

Digitized by Google

na vlastovnici nepokretnina grunt. ul. br. 1964 por. opć. Š. — **Banski stol** je preinačio tu odluku i dozvolio zamoljenu zabilježbu uz ovo obrazloženje:

Uvaživ, da je predmetom zabilježbe u gruntovnici u smislu §-a 104 grunt. reda samo takova tužba, uslijed koje je prijeporno kakovo knjižno pravo, kao n. pr. po §. uopće„ budi valjanost isprave na temelju koje je gruntovni unos obavljen, dakle samo takova tužba, uslijed koje prijeporno kakovo knjižno pravo, kao n. pr. po §. 148—155. grunt. reda, zatim tužba, koja se po propisima gradjanskoga postupnika ili po specijalnom kojem zakonu zabilježiti ima; — uvaživ, da zahtjev tužbe de pr. 4. lip. 1920. br. 4231/gr. glasi na priznanje ništetnosti i nevaljanosti uručbene isprave od 16. velj. 1919. br. 1160/gr., na temelju koje su nekretnine R. C. iz Š. upisane u grunt. ul. br. 1964 p. o. Š. gruntovno prenešene na B. i M. C., dakle na pobijanje isprave, na temelju koje je gruntovni prijenos poslijedio; — uvaživ, da je zabilježba takove opravdana na ustanovi §. 104 grunt. reda; — uvaživ temeljem toga, da prvosudska odluka, kojim se zabilježba tužbe uskraćuje zakonskoga uporišta nema. —

Stol sedmorice: vidiv, da se ovdje radi o tužbi nasljedstvenoj u smislu §. 823 o. g. z. stvarnoga značenja na temelju pismene poruke, i da tužiteljka po tome zahtijeva, da stupi na mjesto ostaviteljevo (§. 547 o. g. z.), dakle u toliko ima se smatrati, da je povrijedjena i u grunt pravu, ter da zahtijeva uspostavu prijašnjega grunt. stanja (§. 148 grunt. reda); — vidiv, da je s tih razloga u vezi sa banskostolnima opravdana napadnuta rješidba banskoga stola; — **obnašao je:** previdni utok tuženoga otputiti i potvrditi rješidbu banskoga stola.

Okolnost, što pristojba za osudu još nije plaćena, odnosno što još nije po nadležnoj financijskoj vlasti odlučeno, da li će pripasti tužiteljici oprost od biljegovanja, nemože biti zaprekom, da sud donese rješenje po br. 205. grpp.

Rješidba stola sedmorice od 19. svib. 1922. br. 665/922.

U usmeno raspravljenoj parnici M. B. iz K. po odvjetniku dru. F. Ž. tužitelja protiv S. B. iz K. po odvjetniku dru. P. F. tuženiku zbog priznanja prava vlasništva pokretnina, u kojoj je k o t a r s k i s u d u K. odlukom od 27. svib. 1921. br. 8597 gr. odbio tužiteljicu s molbom, da joj se dozvoli oprost od plaćanja biljegovine u ovoj parnici i da se na uskladni zapisnik donese rješidba; a banski stol povodom utoka tužitelja, rješidbom od 28. ruj. 1921. br. 16622 napadnutu prvomolbenu odluku ukinuo kao po nenadležnoj vlasti donešenu te tužiteljicu njezinim zahtjevom glede oprosta od plaćanja biljegovine uputio na nadležnu financijalnu oblast, a davši joj podjedno rok od jednoga mjeseca, u kojem se ima iskazati s rješenjem financijske oblasti, da se uzmogne konačno odlučiti o rješenju uskladnoga zapisnika.

S t o l s e d m o r i c e: uvaživ, da po ustanovi §. 6 zbirke zakona i propisa o biljegovini i pravnoj pristojbi sudovi ne mogu ni posredno odlučivati o tom, da li se ima ili nema plaćati biljegovina, što takodjer slijedi i iz pristojbenih propisa pod toč. 12. tar. čl. 40/85. o pravu siromaštva, gdje je odredjeno, kako se imade postupati, kada stranka sudu preda svjedočbu siromaštva; — uvaživ,da prema tim propisima prvostepeni sud nije bio nadležan, da izrekne meritornu odluku, pak se u tom pravcu ukazuje rješidba banskoga stola opravdanom; — uvaživ ali, da je parnica na ročište od 14. pros. 1920. uskladjena, pa da je po §-u 295. grpp. stroga dužnost suca, da sa pospješenjem donese rješidbu; — uvaživ, da okolnost, što pristojba za osudu još nije plaćena, odnosno što još nije odlučeno, da li će pripasti tužiteljici

Digitized by Google

oprost od biljegovanja, ne može biti zaprekom, da sud donese rješenje po §-u 295. grpp.; — uvaživ, da takseni zakon od 27. lip. 1921. u čl. 16. doduše propisuje, da se pristojbe moraju platiti unaprijed, dakle i pristojba za osudu dospjeva uskladom spisa; — uvažív,da takseni zakon nem aposebnoga propisa o tom, što valja u slučaju, ako ta pristojba ne bude plaćena, već u čl. 25. upućuje na jur opstojeće propise o tom, a po tim propisima valja tek sastaviti obnašašće o neplaćenoj pristojbi i to saopćiti financijskoj vlasti (§. 217. prist. propisa od g. 1883); uvažív, da nakon sastavljenog obnašašća ne bude zapreke, da se pristupi k rješenju uskladnoga zapisnika sve ako i nije tužiteljica pristojbu podmirila; — uvažív, da ni p r a v i l n i k, što je izdan na osnovu čl. 26. zakona, ne može sadržavati u tom pravcu protivnih propisa, te se napose ni čl. 126. pravilnika ne može inače shvatiti; — uvažív, da se za rješenje uskladnoga zapisnika ne ukazuje nužnim prethodno rješenje molbe tužiteljičine o oprostu od biljegovanja po nadležnoj financijskoj vlasti; —

o b n a š a o j e: previdni utok tužiteljce M. B. otputiti, u koliko je upravljen proti onom dijelu rješidbe bans. stola, kojom je ukinuta prvosudna odluka kao po nenadležnoj vlasti donešena i tužiteljica sa molbom za oprost od biljegovanja upućena na nadležnu financijalnu oblast, nu povodom istoga pravnoga lijeka ureda radi po §-u 343. grpp. uknuti onaj dio napadnute rješidbe, kojim se tužiteljici daje rok od mjesec dana, u kojem se imá iskazati s rješenjem financijske oblasti, da se uzmogne konačno odlučiti o rješenju uskladnoga zapisnika. Nasuprot se sudu prve molbe nalaže, da uskladni zapisnik u pretres uzme i po zakonu riješi, a o neplatežu takse propisanu prijavu otpravi vlasti financijskoj.

Grobnica — pravo sahrane (jus sepulcri) nije pravo privatno, koje bi spadalo u ostavinu kojega ovlaštenika.

Plenarna rješidba stola sedmorice od 7. trav. 1922. 2687/921.

U ostavinskom predmetu iza pokojne A. udove B., u kojem je s u d b e n i s t o l u Zagrebu odlukom od 15. siječ. 1920. br. 768 gr. izrekao, da se novo pronadjena imovina iza pokojne A .udove B., koja se sastoji iz prava sahrane članova njene porodice u velikoj poluarkadi broj 3 a) na centralnom groblju u Zagrebu dalje povlači u ostavinu, i da će se o istoj izdati H. udovi B. nadopuniteljna uručbenica, čim se iskaže, da je od iste podmirila ostavinsku pristojbu, — a kr. banski stol povodom utoka L. K. i drugova rješidbom od 22. travnja 1920. br. 6342 napadnutu prvostepenu odluku preinačio i moliteljicu H. B. s njenom molbom odbio; —

s t o l s e d m o r i c e: vidiv, da je ostaviteljica A. udova B. godine 1893. sagradila na Mirogoju dozvolom gradskoga poglavarstva u Zagrebu arkadu to jest obiteljsku grobnicu u smislu §. 34. štatuta za groblje u Mirogaju u Zagrebu od 13. svbnja 1878. sa devet grobnih mjesta, i da je u grobnici već sahranjena ostaviteljica i prije nje njezin suprug tako, da je preostalo još sedam mjesta praznih, te moliteljica H. udova B. zahtijeva, da joj se kao nasljednici A. udove B. uruči kao naknadno pronadjena imovina ostavinska pravo sahrane (jus sepulcri) sa tih preostalih sedam mjesta za nju i članove njezine porodice; — vidiv ipak, da su obziri javnoga prava i to vjerski, zdravstveni i inače redarstveni toliko važni u ovakovoj stvari, te i rješenje o tom, gdje može da se sahrani koji mrtvac, i dali može da se prenese s jednoga mjesta na drugo, spada kao stvar javnoga prava na upravnu oblast, koja dakle rješava i u opće i u konkretnom kojem slučaju dvojbe ili prijepore o pravu sahrane (jus sepulcri) u kojoj obiteljskoj grobnici (§§. 36—46

Digitized by Google

zakona od 25. ožujka 1906. o zdravstvu, (Zbornika br. 10.), dočim na sud spada tek p r e t h o d n o koje pitanje naravi privatno pravne (pripadnosti k obitelji, nasljedstva i t. d.), ako je sporno; — vidiv prema tome, da pravo sahrane (jus sepulori) nije pravo privatno, koje bi spadalo u ostavinu koga ovlaštenoga (§ 53. i ozg.); — vidiv, da je s tih razloga opravdana rješidba banskoga stola, koja je napadnuta; — o b n a š a o j e prevídni utok H. ud. B. otputiti, ter potvrditi napadnutu rješidbu banskoga stola.

Pravni lijek dozvoljen na treću molbu, ako je već i druga molba riješila nenadležno pravni lijek, koji je bio nedopustiv.

Plenarna rješidba stola sedmorice od 26. siječ. 1922. br. 3427/1921. (Odluka mirovnoga povjerenstva kot. suda I. u Zagrebu od 22. lip. 1921. br. 21670/gr., rješidba bans. stola od 24. kolov. 1921. br. 15331).

M i r o v n o p o v j e r e n s t v o od 5 članova je u smislu uredbe od 21. lip. 1920. pravosnažno uzdržalo otpovjed u kreposti. — B a n s k i s t o l: vidiv, da je uredba o stanovima stupila na snagu sa 23. lipnja 1921. te se po § 7. pravilnika k rečenoj uredbi svi sporovi imadu rješavati po propisima iste uredbe; — vidiv, da su molitelji u otkaznoj molbi sami pridonijeli odluku sudb. stola kao grunt. obl. u Zagrebu od 2. travnja 1921. br. 1766/3., kojom je utvrdjeno, da su najmodavci kuću, u kojoj sada oni najmoprimki otkazuju stan, kupoprodajnim ugovorom od 14. ožujka 1921. kupili; — vidiv, da se po čl. 14. točke 1. al. 3. s pravom otkaza ne mogu poslužiti oni kućevlasnici (sopstvenici), u čije je vlasništvo prešla zgrada poslije 1. siječnja 1916., pa ma i najmodavac za sebe u vlastitoj kući hoće da stan imade; — Vidiv, da prema takovu stanju stvari manjka najmodavcima aktivna legitimacija na otkaz, jer se i po vanparbenom postupku mora na legitimaciju paziti; —

o b n a š a o j e povodom utoka M. udove B. napadnutu prvomolbenu odluku preinačiti i najmodavce A. i S. K. sa njihovom otkaznom molbom pr. 28. svibnja 1921. br. 17.962/gr. i tamo stavljenim zahtjevom odbiti.

S t o l s e d m o r i c e: vidiv, da proti odluci mirovnoga povjerenstva, donesenoj u smislu §-a 17. uredbe od 21. lipnja 1920. nema mjesta pravnome lijeku, dakle je nazočni slučaj takovom odlukom mirovnog povjerenstva u Zagrebu od 22. lipnja 1921. br. 21670. pravnosnažno riješen, te ne pada pod uredbu od 21. svibnja 1921., koja je stala na snagu 23. lipnja 1921. (v. i §. 7. toč. 2. al. 2. pravilnika od 11. srpnja 1921. br. 21670. pravnosnažno riješen, te ne pada pod uredbu od 21. svibnja 1921., odluci mir. povjerenstva riješen meritorno, kojim je po tome počinjena očita ništetnost u smislu §-a 339 toč. 1. grpp., nije rješenje u smislu § 7. toč. 2. al. 1. pravilnika od 11. srpnja 1921., koje bi konačno bilo to jest nepodvrgnuto pravnom lijeku, nego je to inako rješenje banskoga stola, koje je u smislu općih propisa §-a 91. sudovnika i §§ 308., 340. grpp. podvrgnuto pravnomu lijeku; — o b n a š a o j e: povodom žaobe ništovne sa previdnim utokom A. i S. K. po §-u 342. grpp. ukinuti napadnuto rješenje kr. banskoga stola, ter odbiti utok M. udove B., čime se odluka mir. povjerenstva u Zagrebu od 22. lipnja 1921. br. 21670/gr. ima smatrati uspostavljenom.

Digitized by Google

Prestankom malodobnosti prestaje i nadtutorstvena oblast, pak ako je odobrenje ugovora u utočnom stadiju, a malodobnik je medjutim postao punoljetan, postupak se obustavlja.

Rješidba stola sedmorice od 26. siječnja 1922. broj 3455/1921. (Odluka sudb. stola u Varaždinu od 6. lip. 1920. br. 2702/gr., rješidba bans. stola od 15. lip. 1921. br. 10448).

P r v i s u d nije odobrio ugovor, kojim malodobnik prodaje svoje nekretnine.

B a n s k i s t o l: uvaživ, da je malodob. F. Š., rodjen 2. trav. 1900. te da je u vrijeme sastavka upitnoga ugovora bio navršo 17 godina; — uvaživ, da je preslušanjem sastavitelja toga ugovora A. pl. I. vjerojatno prikazano, da je malodob. F. Š. ne samo na tu prodaju bio privolio nego dapače silio, da se kupovina što skorije položi, te da su molitelji u tu svrhu morali prodati volove; — uvaživ, da je iskazom sututora i dopisom opć. poglavarstva u Varaždinskim Toplicama od 28. stud. 1919. br. 4850 potvrdjeno, da je ta prodaja bila za malodobnika nužna i korisna; — uvaživ, da je sututor potvrdio, da je sutorstvo od malodobničkih nekretnina nešto i 853. označena sa 850 K, a dopisom istoga poglavarstva od 25. veljače 1921. br. 4746 sa 1200 K time, da čestica kat. br. 854 u katastralni posjedovni list prodavatelja ni upisana nije; — uvaživ, da su te čestice napadnutim ugovorom prodane za 1900 K, te da se time očita korist malodobnikova dovoljno iskazanom ukazuje; — uvaživ, da je sututor potvrdio, da je tutorstvo od malodobničkih nekretnina nešto moralo prodati, da si uzmogne ili kuću opraviti, ili drugu sgradu nabaviti, pak da su time u vrijeme sklopljene pogodbe predležale obje pretpostave §-a 232 o. g. z.; uvaživ, da je J. udova Š. pripadajuću joj polovicu tih čestica pravovaljano molitelјima prodala, te da je prema tomu malodobniku na raspoloženje ostala samo polovica tih čestica; — uvaživ, da se obzirom na to, da nadtutorstvena oblast u ime malodobnih ne sklapa pogodbu, već samo prosudjuje, da li predleže pretposave, koje vojuju za odobrenje, ili neodobrenje (§ 233. o. g. z.), pak da se unatoč toga, što je F. Š. medjutim po zakonu od 31. srp. 1919. (Zbor. br. 74.) medjutim punoljetnim postao, ugovor taj u pretres uzeti ima; — obnašao je napadnutu prvosudnu rješidbu preinačiti, te rečeni ugovor za stran bivšega malodob. F. Š. nadtutorstveno odobriti tim, da nakon pravomoćnosti ove rješidbe ima prvostepeni sud odnosni ugovor u smislu ove rješidbe zaporkom odobrenja providiti.

S t o l s e d m o r i c e: vidiv, da je po §-u 84. gradjan. sudovnika sud, koji je započeo izvršivati svoju sudbenost kao vlast tutorstvena nadležan do dospjetka tutorstva; — vidiv, da po §-u 251. o. g. z. tutorstvo prestaje odmah, čim maloljetnik dostigne punoljetnost; — vidiv, da je utjecatelj F. Š. rodjen 2. trav. 1900. i da je zakonu od 31. srp. 1919. (Zbor. br. 74) medjutim postao punoljetnim, pak da je nadtutorstvena vlast nad njim prestala; — vidiv, da je bivši malodobnik sada jedino sam vlastan naknadno privolenje na kupoprodajni ugovor dati ili uskratiti, te sudovi nisu dalje nadležni za odobrenje kupoprodajnoga ugovora za stran toga bivšega malodobnika; — o b n a š a o je: obje rješidbe nižih sudova ukinuti i dalji postupak u tom predmetu obustaviti.

Očita je nenadležnost, kad je tužba glede stvarnoga prava nekretnina, koje leže u okolišu sudbenoga stola, predana kod kotarskoga suda.

Rješidba stola sedmorice od 26. siječ. 1922. br. 149. (Osuda kot. suda u Gospiću od 14. stud. 1919. br 6155/gr; rješidba bans. stola od 23. velj. 1921. br. 1956).

Proti osudi prvoga suda je tužena prekasno podnijela napis priziva, pak je isti odbit. Uslijed utoka proti odbiću napisa b a n s k i s t o l vidiv, da je tužitelj tužbom

Digitized by Google

traži priznanje prava vlasništva nekretnina, koje leže u užem okolišu sudb. stola G. t. j. u njegovu sjedištu i okrugu ovom doznačenom, te da se radi o tužbi, kojoj je predmet stvarno pravo na dobro negibivo §§. 300. 308. o. g. z.; vidiv, da se takove tužbe mogu podizati jedino kod molbe realne (§ 50. gradj. sudovnika) to jest u nazočnom slučaju kod sudb. stola u Gospiću, a ne kod kot. suda u G., koji nije realna molba; vidiv, da se radi o očito apsolutnoj nenadležnosti prvomolbenoga suda, koja se niti podvrgnućem stranaka sanirati ne može (§§ 2. i 3. grpp.), te da je time počinjena ništetnost, označena u § 339. t. 1. grpp.

obnašao je: povodom utoka tužene zadruge napadnutu odluku zajedno sa čitavim postupkom do prve odluke na tužbu izdanu zajedno sa osudom od 24. sud mimoišao nepazeći po § 1. sudovnika na svoju nadležnost; — vidiv, da se radi ukinuti, postupak parnički dokinuti te tužitelja s tužbom uputiti na nadležni sudb. stol u G. — Trošak pravnoga lijeka ima sama stranka nositi s razloga, što tečajem parnice nije zahtjev glede naknade parbenog troška stavila.

Stol sedmorice: vidiv,da se tužbe, kojima je predmet stvarno pravo na dobro nepokretno, mogu po § 50. sud. podići jedino kod realne molbe, što je prvi sud mimoišao ne prolazeći po § 1. sudovnika na svoju nadležnost; — vidiv, da se takova očita niština i nezakonitost mora sanirati, ma da je prvosudna osuda zadobila pravnu moć, pa se stoga ukazuje rješidba bans. stola opravdanom; — obnašao je opuiti previdni utok tužitelja.

Šofer se ne smatra običnim služinčetom, te može svoju zaslužbu utužiti odmah kod suda.

Rješidba stola sedmorice od 3. ožuj. 1922. br. 534. (Osuda kot. suda u Krapini od 8. ruj. 1921. br. 10472/gr.; rješidba bans. stola od 2. pros. 1921. br. 21409).

Tužitelj tvrdi, da je bio kod tuženoga šofer za teretni auto i da mu je tuženi ostao dužan plaću za $2^1/_2$ mjeseca, te ga bez otkaza otpustio. Traži s toga plaću i odštetu za otkazno vrijeme.

Prvi sud odbije tužbu radi pomanjkanja pasivne legitimacije, koja je prigovorena i dokazana. — Bansk stol: uvaživ, da se prava i dužnosti izmedju gospodara i službene čeljadi uredjuju osobitim propisima (§. 1172. o. g. z.) u savezu sa službinskim redom za ladanje od 11. srpnja 1853. (z. vl. l. II. br. 44) i za gradove od 14. siječ. 1857. (z. v. l. br. 5), a da se u predležećem slučaju, proističućem izmedju gospodara i službenoga čeljadeta, radi; — uvaživ, da je za rješenje ovakova spora u prvom redu pozvana nadležna upravna oblast, a sud da je tek onda nadležan za raspravu, nakon što je izmaklo 30 dana, računajući od dana, otkada je razmjerje službeno medju strankama prestalo (naredba ministarstva unutarnjih posala od 7. pros. 1856 o nadležnosti političkih vlasti u raspravama medju gospodarima i slugama — d. z. l. IV. br. 224 kom. XXXVIII br. 225); — uvaživ, da po priznanju stranaka nazočna stvar uopće nije sačinjavala predmet rasprave pred nadležnom upravnom oblasti i da u doba podignuća tužbe prije spomenuti 30 dnevni rok nije minuo, pa da stoga gradjanskomu parbenomu postupku u toj stvari još mjesta nema; — uvaživ, da je u takovu slučaju trebalo po § 2. sl. b. 14 i 47. grpp. postupak dokinuti odlukom;

obnašao je povodom ništovne žaobe i priziva tužitelja S. C. napadnutu osudu sa cijelim u istoj prethodivšim postupkom uključivo prvom na tužbu izdanom odlukom po §§ 342. i 343. grpp. ukinuti i tužitelja sa njegovom tužbom uputiti na nadležnu upravnu oblast. — Parbeni se trošak medju strankama prebija.

Digitized by Google

Stol sedmorice: uvaživ, da se tužitelj kao šofer ne može smatrati običnim služinčetom, kako ga imadu pred očima služinski red za gradove odnosno za ladanje od 14. siječ. 1857. (z. v. l. br. 5) i od 11. srp. 1853. (z. vl. l. II. br. 44.), jer se za njega zahtijeva posebna kvalifikacija i ispti; — uvaživ stoga, da glede pitanja nadležnosti ne mogu doći do primjene ustanove §-a 41. citranih zakona, već da je za rješenje spora nadležan sud; — obnašao je povodom izvanrednoga previda, bolje previdnoga utoka tužitelja Stj. C. napadnutu rješidbu bans. stola ukinuti, te mu naložiti, da mimo neosnovanoga razloga nadležnosti pravni lijek tužitelja ponovno u pretres uzme i dalje po zakonu postupa. — Trošak pravnoga lijeka ima sama stranka nositi, jer ne dotječu uvjeti §-a 316. grpp.

Zadruga se može sudlti iz ogluhe, ali sud ima paziti na to, ima li u poslu, o kojem se radi, onih potrebnih zakonskih uvjeta, što ih zakon (§. 10. 11. i dr. zadr. zak.) zahtijeva za valjanost zadružnoga posla.

Plenarna rješidba stola sedmorice od 4. velj. 1921. br. 2818. (odluka kotar. suda u Petrinji od 4. pros. 1919. br. 10916/gr., rješidba bans. stola od 28. srp. 1920. br. 13494).

Temeljem pravomoćne oglušne osude izrečene protiv zadruge D. na platež svote od 1200 K spp. dozvolio je prvi sud ovrhu na zadružne pokretnine. — Banski stol povodom žalbe ništovne ovršenice zadruge ukine tu odluku zajedno sa kontumacionalnom osudom iz slijedećih razloga:

Uvaživ, da se napadana ovrha osniva na osudi toga suda od 29. ruj. 1919. br. 8719/gr., koja je izdana proti zadruzi D. k.br. 84 na temelju §-a 40. grpp., pošto kuće gospodar iste, premda pravodobno pozvan, ročištu od 22. ruj. 1919. predstao nije; uvaživ, da zadruge stoje pod osobitom zaštitom zakona (§§. 10—28 zadružnoga zakona od 8. svib. 1889); uvaživ, da kućegospodar zadruge ne zastupa zadrugu kao obični punomoćnik (§. 1002 o. g. z.), nego ju zastupa snagom zakona (§. 1034 o. g. z. i § 9. zadružnoga zakona od 8. svib. 1889); uvaživ, da se kućegospodar, koji zlo upravlja zadružnom imovinom ima po §-u 25. zadružnoga zakona kazniti eventualno skinuti sa kućegospodarstva; uvaživ, da se u predležećoj parnici ne radi o poslu, koji bi spadao u redovito kućegospodarstvo i o kojem odlučuje sam kućegospodar, nego o poslu, koji to nije i za koji je po §-u 10. zadružnoga zakona potrebna privola većina u §-u 8. napomenuta; uvaživ, da se je kućegospodar tužene zadruge time, što na ročište odredjeno na tužbu R. B. k.br. 673 dne 22. ruj. 1919. nije predstao, ogriješio o svoje dužnosti i tim zlo upravljao zadružnom imovinom; uvaživ, da uslijed toga propusta kućegospodara ne može tužena zadruga trpiti štetu, pa da se nije smjela izreći proti njoj osuda iz ogluhe, nego se je imao kućegospodar kao njezin zakoniti zastupnik po §-u 25. zadružnoga zakona po potrebi prisiliti, da vrši svoju dužnost; uvaživ, da obzirom na do sada navedeno osuda toga suda od 29. ruj. 1919. br. 8719/gr. ne može se smatrati takovom i opravdanom, na temelju koje se je smjela dozvoliti u smislu §-a 438. grpp. ovrha, pa da se dosljedno tomu napadnuta odluka toga suda kao i pododluka kotar. suda u G. zajedno sa daljom odlukom od 11. velj. 1920. br. 1082/gr., kojom se izvješće o obavljenoj pljenidbi i procjeni sudbeno prima i za dražbu raspisuje rok te konačno sama osuda toga suda od 29. ruj. 1919. br. 8719/gr. u smislu §. 339 t. 3. grpp. ništetnima ukazuju.

Stol sedmorice: vidiv, da sud ne odlučuje u tom, tko ima da bude u zadruzi kućegospodar to jest upravitelj zadružne imovine, te ga nema i ne može

Digitized by Google

nagovoriti, da pristupi na ročište, kao što može da nagoni tutora i skrbnika, što ih sud imenuje, te sud odgovara i za upravu prema smislu §§. 265. 280. o. g. z., dakle nema zapreke kontumaciranju zadruge; vidiv, da zadruga doduše stoji pod osobitom zaštitom zakona u smislu §-a 21. o. g. z. i napose §§. 8—28. zadr. zak.,nu da sud u pitanju, može li se zadruga osuditi s ogluhe, ima tek na to da pazi, ima li u poslu, o kojem se radi, onih posebnih zakonskih uvjeta, što ih zakon (§. 10. 11. i dr. zadr. zak.) zahtijeva za valjanost posla naprama zadruzi; vidiv, da se u nazočnom slučaju ne radi o poslu takovom, da bi za njegovu valjanost naprama zadruzi potrebni bili posebni koji zakonski uvjeti, koji bi se još morali ustvrditi dotično i dokazati; vidiv da ni inače nema niština u ovoj stvari, te je napadnuta ukidna rješidba bans. stola dotično i uložena proti prvosudnoj odluci žaoba ništovna L. D. kao kuće gospodara ovršeničke zadruge neosnovana; —

o b n a š a o je: povodom previdnoga utoka ovrhovoditeljice R. B. preinačiti napadnutu rješidbu bans. stola, ter zabaciti žaobu ništovnu ovršenice primlj. 21. velj. 1920. br. 1434/gr., čime se ukazuju uspostavljenima pododluka kotar. suda u G. od 17. siječ. 1920. br. 103/gr. i odluka od 11. velj. 1920. br. 1082/gr. te odluka kot. suda u P. od 4. pros. 1919. br. 10916/gr. i osuda od 29. svib. 1919. br. 8719/gr.

Prigovor, da je tužba po § 158. o. g. z. prekasno podnešena, ima tuženi dokazati.

Rješidba stola sedmorice od 23. velj. 1922. br. 393. (Osuda sudb. stola u Ogulinu od 4. lip. 1922. br. 1218/gr.; osuda bans. stola od 17. kolov. 1921. br. 14019).

Niži sudovi udovoljiše zahtjevu tužbe. S t o l s e d m o r i c e otpusti vanredni previd prvotuženoga. — Razlozi: Iskazima preslušanih svjedoka ustanovljeno je, da tužitelj uslijed svoga odsuća u Americi nije mogao sa drugotuženom S .K. začeti po njoj rodjenoga mldb. N. K., a i vjerojatno je iskazano, da od vremena, kako je tužitelj saznao za porod mldb. N., pa do podnešenja tužbe nisu protekla tri mjeseca. U ostalom bila je dužnost tuženika, da ponude dokaz za istinitost svoje tvrdnje, da je tužitelj promašio tromjesečni rok od saznanja poroda mldb. N. za podignuće tužbe na priznanje nezakonitosti poroda, nu oni nisu takova dokaza ponudili.

Prema tomu nisu napadnute suglasne osude nižih sudova utemeljene niti na očevidno pogrješnom tumačenju ili upotrebljenju zakona, niti na takovoj pretpostavi, koja bi bila u protuslovlju sa jasnim sadržajem spisa, pa stoga valja u pomanjkanju uvjeta §. 335. grpp. izvanredni previd prvotuženoga mldb. N. K. po skrbniku na čin otputiti po §. 334. grpp.

b) Kazneno.

Po §. 197. k. z. nije potrebno, da je šteta nastala, već je dovoljno, da je prema nakani počinitelja imala nastati.

Rješidba stola sedmorice od 16. veljače 1922. br. 351. (Osuda sudb. stola u Zagrebu, od 7. pros. 1921. I. 3421—1921.).

Osiguravajuće društvo podneslo je prijavu proti svojem bivšem činovniku, da je po inkasatoru i sam ubrao premije u visini od 129.597 K. 57 fil., novac za sebe pridržao, a u knjigama dalje vodio te uplaćene premije kao neuplaćene. — Tokom istrage ispostavilo se, da je isti još falsificirao potpise ravnatelja i prokuriste na

Digitized by Google

iednoj namiri vrhu 95.0000 K. te novac podigao kod banke i za sebe pridržao, ali je glede toga čina podmirio svoje društvo dijelom u novcu, dijelom u vrijednosnim predmetima, tako da je društvo u istrazi i na glavnoj raspravi izjavilo, da ne trpi od toga čina nikakove štete.

Optužnica je dignuta radi jednoga i drugoga čina, te je radi obih optuženi proglašen krivim zločinstva prevare, označenoga u §. 197., 200., 201. a) k. z., te po §. 203. k. z. sudjen na pet godina teške tamnice. — U žaobi ništovnoj napada optuženi samo čin glede krivotvorenja namire i tvrdi, da nema štete, a prema tome ni prevare i tvrdi, da je tim počinjena niština točke 5., 9. a) i b) te 10. §. 277. k. p. — Ništovna žaoba je po §. 284. IV. b) k. p. zabačena, a u razlozima je stol sedmorice istaknuo, da je čin valjano kvalificiran i da nije tom kvalifikacijom počinjena niština, jer je u smislu §. 197. k. z. dovoljno, da je prema nakani počinitelja imala koja osoba pretrpiti štetu u svojem vlasništvu ili ostalim pravima, a nije potrebno, da je šteta doista nastala.

Uredba od 22. lipnja 1921. br. 29298., (Služb. Nov. od 30. lip. 1921. br. 143.) nije uporabljiva na zločin potvore po § 209 k. z.

Rješenje stola sedmorice, odjelenje B., od 12. svibnja 1922. Kl. 360/21.

Stol sedmorice, odjelenje B., rješavajući ništovnu žaobu optuženika Vlaha R-a protiv presude okružnoga kao presudnoga suda dubrovačkoga dneva 29. list. 1921. br. 302/20., kojom je bio priznat krivim zločina potvore po § 209 k. z., presudio je:

I. Ništovna se žaoba zabacuje; — II. Odredjuje se po § 362 k. p. na korist optuženika obnova postupka, ukida se napomenuta presuda, te se kazneni posao vraća okružnomu sudu dubrovačkomu.

Razlozi:

I. Na potkrepu istaknutoga ništovnoga razloga br. 9a § 281 k. p. branitelj izvodi, da kradja, radi koje je optuženik tužio Vlaha R-a, na dan proglašenja pobijane presude, naime dneva 29. list. 1921., nije bila više zločin, već samo prekršaj s smislu uredbe od 2. lip. 1921. br. 29298, obnarodovane u Služ. Nov. od 30. lip. 1921. br. 143 i u Dalm. Gl. od 9. srp. 1921. br. 33, jer da je predmet kradje podmetnute R-u. bio iznos od 2300 K., dakle ispod 4000 K, te da po tome okrivljenje optuženikovo sadržaje najviše skrajnosti prekršaja po § 487. k. z., za koji pak fali privatna tužba.

To pravno shvaćanje nije ispravno. — U čl. I .pomenute uredbe od 22. lip. 1921 g. rečeno je, da su dvadeset puta povišeni novčani iznosi, navedeni u kaznenom zakonu od 27. svib. 1852. (br. 117 l. d. z.), u slogu zakona od 9. trav. 1910. (br. 73 l. d. z.), koji su mjerodavni za kvalifikaciju kažnjivoga čina, za nadležnost suda i za odmjerenje kazne. U čl. II. Uredbe rečeno je, da se ta uredba ima primijeniti na kažnjiva djela, koja su bila izvršena prije, nego je uredba stupila na snagu, ako bi krivac po prijašnjim propisima bio podvrgnut strožemu postupanju. Iz toga pak slijedi, da se čl. II. odnosi samo na kažnjiva djela, koja su označena u čl. I. uredbe. Zločin potvore ne spada u čl. I., jer u § 209. k. z. nije naveden nijedan iznos,, koji je mjerodavan za kvalifikaciju potvore, za nadležnost suda ili za odmjerenje kazne.

K tome je zločin potvore naperen protiv osobne časi i slobode potvorenoga, te ne pretpostavlja faktično oštećivanje tih prava, nego samo njihovo ugrožavanje. Za opseg i intenzivnost toga ugrožavanja pak je bez upliva okolnost, da je djelovanje podmetnuto potvorenome, koje je u času izvršenja potvore bilo zločinstvo.

Digitized by Google

postalo kašnije po zakonu samo prekršajem. Potvoreni, koji je bio okrivljen zločinstvom, bio je izložen opasnosti, da protiv njega budu primijenjene kaznene ustanove, koje su važile za zločinstva i koje su mnogo strože, nego li one za prekršaje; potvoreni u času potvore nije uživao blaže postupanje, koje važi za prekršaje i ako se djelovanje njemu podmetnuto ima kasnije prosuditi samo kao prekršaj. Umanjena vrijednost novca, koja je zakonodavcu dala povoda za uredbu od 22. lipnja 1921. i za ublaženje kaznenopravnih ustanova u pogledu kažnjivih djela protiv imovine, bila je već od početka još prije valjanosti rečene uredbe bez upliva na pravnu kvalifikaciju zločina potvore.

Da je za presudjivanje spornoga pitanja mjerodavna opasnost, kojoj je potvoreni bio izložen u času lažnoga okrivljenja ili prikazivanja lažne prijave, ishodi i iz § 210 k. z., koji ustanovljuje strožu kaznu za slučaj, da je potvoreni bio izložen većoj opasnosti. Opásnost za potvorenoga pak počinja odmah u času okrivljenja ili prijavljenja, a ne nastupa tek u času eventualnoga uspjeha potvore. — S toga se moralo odbaciti neosnovanu ništovnu žaobu.

II. Nu povodom iste porodile su se u kasacijskom sudu znatne sumnje o istinitosti jedne činjenice, postavljane za podlogu pobijanoj presudi. Nije naime jasno, kako je optuženik mogao prigodom premetačine u kući S-a da izvrši upitno podmetnuće kutije iza škrinje u prisutnosti toliko svjedoka, koji su gledali i pazili na svaku njegovu kretnju, a da pri tome nisu ništa opazili. Stoga je kasacioni sud uporabio propis § 362. k. p., te je odredio na korist optuženika obnovu postupka.

Pitanje, da li opstoji sumnja sudjelovanja po § 170, br. 1 k. p., rješava sudski dvor po načelu § 258 k. p. o protivurječju u provorjeku porotnika i monitornom postupku.

Rješenje stola sedmorice, odjelenje B., od 20. januara 1922. Kl. 292/21.

Stol sedmorice, odjeljenje B, je odbacio ništovnu žaobu Ante P-a protiv presude porotnoga suda splitskoga od 2. kolov. 1921 Vr 296/21, kojom je bio njegov maloljetan sin Mate P. priznat krivim zločina umorstva po §§ 134 i 135/4, k. z.

R a z l o z i:

Ništovna žaoba, koja ističe ništovne razloge broja 4 i 5 § 344. kp. nije opravdana. — Sa gledišta ništovnoga razloga broja 4 žaoba prigovara, da je sudski dvor povrijedio propis § 247, II. st. k. p. na štetu obrane time, što na prijedlog državnoga odvjetnika a unatoč prigovora braniteljeva pozivom na § 170 br. 1 k. p. nije pripustio zakletvi svjedoke Matu P. i Antu P., jer da protiv ovih svjedoka nije bila nikada zametnuta predistraga, da državno odvjetništvo nije si ni pridržalo postupak protiv njih i da u istinu nema nikakova razloga, da se sumnja, da su pomenuti svjedoci sudjelovali pri umorstvu Josa L-a. — Svjedoci Mate P. i Ante P. bili su uapšeni zajedno sa ostalim optuženicima; bili su i preslušani kao osumljenici, bili su doduše pušteni na slobodu, ali je državni odvjetnik pridržao njihov kazneni progon nakon dovršenoga kaz. postupka protiv optuženika.

Pitanje, da li opstoji sumnja sudjelovanja po § 170 br. 1 k. p. rješava sudski dvor po načelu § 258 k. p. U konkretnom je slučaju sudski dvor izrekao, da ta sumnja postoji u pogledu svjedoka Mate i Ante P. Ova se izreka može pobijati jedino, ako je pravno pogrješna; da je sudski dvor ovom svojom izrekom krivo primijenio zakon. To branitelj ne kaže. U istinu u pomenutoj izreci nije uvidjeti niti pravne zablude, niti pogrješnoga zaključka izvedenoga iz činjeničnih okolnosti. Navedeni su svjedoci bili u više prigoda u društvu optuženika u kući Jele i Marijana Č., te su odmah iščezli, kada je Joso L. zavikao »da ga ubodoše« ili da ga

Digitized by Google

rotnika na prijedlog državnoga odvjetnika a protiv oporbe braniteljeve odredio ubode«. Takovo je postupanje dostatno za sumnju u smislu § 170 br. 1 k. p. — Istaknuti ništovni razlog broja 4 § 344 k. p. stoga ne opstoji.

U smjeru ništovnoga razloga broja 5 § 344 k. p. žaoba izvadja, da je sudski dvor povrijedio propise §§ 330 i 331 k. p. time, što je iza drugoga glasovanja pomonitorni postupak i naložio porotnicima, da ponovno glasuju o svim pitanjima; da je drugi odgovor porotnika na pitanja odnoseća se na optuženika Matu P. Ant. bio točan i jasan; da u njem nije bilo protuslovlja; da je na podlozi drugoga pravorjeka bilo osuditi optuženika Matu P. Antina zbog prestupka po §§ 2 g i 335 k. z. da prvi pravorjek dakako nije bio potpun, jer porotnici nisu bili odgovorili na II., III., IV. i V. pitanje u pogledu Mata P. Antina a po drugom glasovanju da su porotnici potvrdili I. glavno, zanijekali III. dopunidbeno i potvrdili IV. dopunidbeno i V. eventualno pitanje; time da su izrekli, da je Mate P. Antin pri usmrćenju Jose L-a iz prepasti, straha i užasa prekoračio granice nužne obrane i da je po tome postupao kulpozno; da u tom pravorjeku nema protuslovlja sa pravorjekom odnosećim se na optuženika Matu L-a i Matu P. Josipova, da su naime ova dva optuženika sukriva umorstva Jose L-a; da po §u 328 k. p. porotnici moraju glasovati i odgovoriti na pitanja onim redom, kojim su im postavljena; stoga da pravorjek koj se tiče Mate P. Antina, nije u nikakvoj vezi sa pravorjekom, koji se odnosi na optuženika Matu L. i Matu P. Josipova; da je sudski dvor pogrješno istaknuo protivurječje medju pravorjekom na IV. i V. pitanje za Matu P. Antina i pravorjekom za ostala dva suoptuženika; da monitorni postupak nije bio opravdan i da uslijed istoga porotnici nisu bili više slobodni, da odgovore na IV. i V. pitanje za Matu P. Antina po svojoj savjesti i po svome uvjerenju, već da im je odgovor na ta pitanja bio nametnut od sudskoga dvora.

No postupanje sudskoga dvora nije bilo nezakonito, nego je pogrješno mišljenje ništovne žaobe. — Istaknuti je prije svega, da se o konkretnom slučaju radi o jednom jedinom činu. Iz I. glavnoga pitanja, postavljenoga porotnicima za optuženika Matu P-a Antina i za ostale optuženike M. L-a i Matu P-a Josipova, proizlazi jasno, da se radi o istom činu (umorstvu Jose L.) i da sva pitanja skupa sačinjavaju jednu nerazdjeljivu cjelinu, tako da se ne može tvrditi, da bi glavni krivac (Mate P. Antin) bio počinio jedno kažnjivo djelo a ostala dva saoptuženika opet drugo. — Pravorjekom na I. poglavito pitanje, postavljeno za optuženika Matu L-a i Matu P-a Josipova, porotnici su ustanovili, da su ta dva optuženika sporazumno i dogovorno sa optuženikom Matom P-om Antinim, u namjeri da Mata P. Antin usmrti Joza L-a, istoga pratili po sijelima, tražeći rečenog L-a u svrhu, da s njime zametne kavgu, izazivali L-a a napokon, jamčeći mu, da mu se ne će ništa dogoditi, zvali ga pred kuću Marijana Ć-e, gdje ga je Mate P. Antin na vjeru u prsa nožem probo, te tako dali povoda Matu P-u Antinom za počinjenje naumljenoga umorstva te mu nahvalice odvratili zapreke i inače mu pružili potporu i potpomoć i za sigurno izvršenje zločina umorstva doprinijeli. Pravorjek pak, što su ga porotnici izrekli poslije d r u g o g a glasovanja, nije mogao stvoriti podlogu zakonitoj i pravednoj presudi. Ako su optuženici Mate L. i Mate P. Josipov — prama pomenutomu pravorjeku porotnika bili sukrivci u umorstvu Jose L-a, nije moguće pomisliti, da je optuženik Mate P. Antin postupao jedino u nužnoj obrani i L-a samo kulpozno nožem probo — kao što je to proizlazilo iz pravorjeka porotnika nakon drugoga glasovanja. Ako je Mate P. Antin postupao samo kolpozno, njegovi pomagači s njime sporazumni nisu mogli postupati u namjeri, da Mate P. Antin usmrti L-a. Kada bi se uzelo, da je

Digitized by Google

glavni krivac (Mate P. Antin) uistinu postupao u nužnoj obrani (§. 335. k. z.), onda se ne bi nikako moglo uzeti, da su ostali optuženici pod prilikama slučaja počinili gore opisano kažnjivo djelo. Očitijega proturječja u pitanjima postavljenim porotnicima ne da se zamisliti. S toga je dužnost sudskoga dvora bila, da to protivurječje, tu nejasnost ukloni. S pravom je dakle sudski dvor zametnuo monitorni postupak, a budući da je pri tome povratio porotnicima sva pitanja — i ona odnoseća se na saoptuženike Matu L-a i Matu P-a Josipova — i naložio im da vijećaju i glasuju ponovno o svim pitanjima, bila je porotnicima dana mogućnost i prilika, da poprave odnosno promijene svoj pravorjek i u pogledu sada imenovanih optuženika. Jasno je već po tome, da su porotnici htjeli proglasiti optuženika Matu P-a Antina krivim zločina umorstva, a ostale saoptuženike sukrivcima u tom zločinu, — i bez obzira na okolnost, da je poslije pročitanja prvoga pravorjeka za Matu P-a Antina po §. 330, II. stav. kaz. p. izjavio prvak porotnika, da nije trebalo odgovoriti na II. pitanje niti na ostala pitanja za Matu P-a Antina, jer da su porotnici izrekli svoj pravorjek rješenjem glavnoga pitanja i da je poslije pouke u smislu §. 327, II. st. kaz. p. nakon drugoga glasovanja izjavio jedan porotnik, da porotnici hoće da izreku, da je optuženik Mate P. Antin kriv u smislu I-og glavnog pitanja. Sudski je dvor dakle morao narediti porotnicima, da dovedu u sklad svoje odgovore na IV. i V. pitanje za Matu P. Antina i na I. glavno pitanje za Matu L-a i Matu P-a Josipova. Stoga su svi odnosni prigovori ništovne žaobe neopravdani.

Svoj pravorjek na pitanja IV. i V. za Matu P-a Antina poslije drugoga glasovanja nijesu porotnici promijenili samovoljno u smislu §. 330, III. st. kaz. p., već na poziv sudskoga dvora u smislu §. 331 k. p. Ako je ta promjena obavljena po propisima zakona, optuženik Mate P. Antin ne može izvesti nikakvo pravo iz prijašnjega za njega povoljnijega pravorjeka, koji u istinu više ne opstoji.

Neosnovana se je ništovna žaoba imala po tome odbaciti osudom žalitelja na naknadu eventualnih troškova kaznenoga postupka (§. 390, II. st. k. p.).

Tumačenje k §-u 141. k. z.; za daljnje sukrivce, koji kod razbojnoga ubojstva sudjeluju podaljim kojim načinom, spomenutim u §-u 5. k. z., ne ustanovljuje zakon u §-u 141. k. z. posebnu kazan, pa se ima ista primijeniti po §-u 193. ili 194. k. z. prema naravi svakoga pojedinoga slučaja.

Rješidba stola sedmorice kao suda kasacionalnog od 4. svib. 1922. br. 1209.

Sudbeni stol u P. osudom od 29. prosinca 1921. I. 995/1919., sudio je:

Š. G. krivje

A. da je na večer 16. stud. 1919. u D. E. prema prethodnomu dogovoru i u društvu sa J. L., koji je bio oboružan nožem, sa rezervnim narednikom P. M., koji je bio oboružan samokresom, a koji se nalaze u bijegu, te još s jednim dosada nepoznatim podnarednikom, u nakani, da posvoji tudju pomičnu stvar učinio silu Gj. G.-u i njegovoj ženi E. na taj način, što je, kada su zatekli pred kućom Gj. G-a, doviknuo J. L-u »udri«, na što je ovaj ubo nožem Gj. G-a u predjelu desne sise prama sredini zadavši mu 2 mm. široku, a 19 cm. duboku ranu tako, da je nož prodro skoro cijelo desno krilo pluća, uslijed česa su ozledjene mnogobrojne krvne žilice, iz kojih se izlilo kroz ranu na površinu tijela toliko krvi, da je Gj. G. uslijed velikoga krvarenja umro i umrijeti morao, pa tako poticajem i savjetom zaveo J. L-a na usmrćenje pokojnoga Gj. G-a i k usmrćenju istoga sudjelovao, da je neposredno iza toga sa narednikom P. M-m nahrupio u kuću Gj. G-a i ovdje njegovoj ženi E. na-

Digitized by Google

perio samokres u prsa, te ju samokresom ozledio po licu, nanesavši joj lahku tjelesnu ozledu i doviknuo joj: »Stara kurvo, gdje je novac«, uslijed česa mu je ona pokazala sanduk riječima: »Evo vam, dragi, tu je«, pa si je na to iz istoga prisvojio 900 K i 1 dolar, a osim toga si je podnarednik M. prisvojio 1 kaput, 1 hlače, 1 naramice (Hosenträgere) i jednu budilicu; — (zatim slijede čini navedeni u osudi pod B. 1. 2., C, D, E, F, G 1. 2. 3. 4. 5. radi kojih je Š. G. takodjer krivim proglašen) pa je time počinio: i to činom pod A) zločinstvo razbojnoga ubojstva, označeno u §§ 190. i 192. k. z., a činom pod B) itd. — te se toga radi osudjuje po § 141. k. z. obzirom na § 34. k. z. na kazan smrti, koja se po § 13. k. z. ima oviršiti vješanjem, da po § 330. k. p. nosi troškove kaznenog postupka i ovrhe kazni, koji se po § 332. k. p. proglasuju neutjerivima, dočim se oštećenici sa svojim odštetnim zahtjevima po § 307. k. p. otpućuju na redoviti put gradjanske parnice.

Povodom ništovne žalbe optuženog Š. G. obnašao je kr. stol sedmorice kao sud kasacioni nakon obavljene javne rasprave osudu presudnoga suda u pogledu izreke o kazni po § 284. alinea druga točka 3. k. p. ukinuti i suditi:

Š. G. osudjuje se radi čina, kojih je krivim proglašen po § 194. k. z. obzirom na § 34. k. z. na kazan teške tamnice u trajanju od 18 godina pooštrene svake godine na dan 16. studenoga samotnim zatvorom u mračnoj izbi.

Razlozi:

Optuženi Š. G. napada osudu presudnoga suda samo glede u osudi pod A. navedenoga čina iz ništovnih razloga točke 5. i 10. § 277. k. p., upućujući podjedno na ništovni razlog točke 11. § 277. k. p. — U pogledu točke 5. navodi se, da je dispozitivni dio osude manjkav, jer nije istaknuto, da li je sudjen kao neposredni počinitelj ili kao sukrivac po § 5. k. z. — Nadalje se izvodi, da se po stanju spisa nije moglo uopće uzeti, da je upravo žalbenik uskliknuo »udri ga«, jer J. L. nije prama preslušnomu zapisniku ustvrdio, da je taj usklik baš od samoga žalbenika potekao, već je naveo, da je potekao ili od žalbenika ili od narednika M. Presudni sud, da je morao svoje uvjerenje obrazložiti.

U pogledu točke 10. odnosno 11. navodi žalbenik, da nije mogao biti osudjen po § 141. k. z., jer da nije neposredni počinitelj ubojstva. Po tom §-u da može biti na smrt osudjen samo onaj, koji sudjeluje pri samom činu usmrćenja t. j. upravo pri fizičkom aktu ubijanja. To da slijedi i iz §§ 136. i 137. k. z., koji luče počinitelja, naručitelja, zatim one, koji pri samom morenju ulože svoju ruku ili činom sudjeluju pri morenju, te se samo ovi kazne smrću, dok sukrivci i dionici, koji pri samom morenju nisu sudjelovali bivaju blaže kažnjeni. U § 141. k. z. da se ne govori ništa o sukrivcima, pa bi se po tom, jer su po § 5. k. z. krivi istoga zločina kao i neposredni počinitelji imali kazniti smrću. To da bi dovodilo do absurdnosti, jer bi sukrivac kod grabežnoga umorstva dakle mnogo težega zločinstva, mogao proći sa 10 godina teške tamnice, dok bi sukrivac kod razbojnoga ubojstva imao biti kažnjen smrću. To baš upućuje, da je kazan smrti u § 141. k. z. predvidjena samo za one, koji sudjeluju pri fizičkom aktu ubijanja.

Žalba glede točke 5. nije osnovana, jer i ako se osuda u svojem dispozitivnom dijelu ne poziva izrijekom na § 5. k. z., to se ipak za žalbenika navodi, da je poticajem i savjetom zaveo L-a na usmrćenje Gj. G-a, pa se već i iz same ove stilizacije jasno razabira, da žalitelj nije osudjen kao neposredni počinitelj zločinstva razbojnoga ubojstva, nego kao sukrivac u smislu § 5. k. z. — Glasom zapisnika od 2. prosinca 1919. je J. L. kod drž. odvjetnika izjavio, da je Š. G. doviknuo: »udri ga«. — Ovaj zapisnik imao se prema optužnici pročitati, te je prema zapisniku o glavnoj

Digitized by Google

raspravi i pročitan, a da se žalilac nije protivio čitanju toga spisa, a niti se u samoj žalbi ništovnoj na to obazira. — U ostalom je presudni sud naveo dovoljno razloga, iz kojih je crpao uvjerenje, da je doista Š. G., opazivši mlinara povikao »ne pusti ga, udri ga!«, pa se ne može reći, da bi osuda o odlučnim učinima bila nerazgovjetna, nepotpuna ili sama sa sobom u protuslovlju, pa se stoga žalba u pogledu točke 5. ukazuje neosnovanom.

Isto je tako neosnovana ništovna žalba optuženog Š. G. iz ništovnoga razloga točke 10. § 277. k. p., jer presudni sud uzima dokazanim, da je žalitelj ako i ne u nakani na usmrćenje, a ono ipak inim neprijateljskim namišljajem J. L-a poticajem i savjetom naveo na tvornu zlostavu Gj. G., koja je prouzročila smrt ovoga i to prigodom dogovorenoga preduzetoga zločina razbojstva; dakle njegovu sukrivnju po § 5. k. z., po kojem takav sukrivac počinja isti čin kao i neposredni počinitelj.

Nasuprot ukazuje se ništovna žalba optuženog Š. G. iz ništovnoga razloga točke 11. § 277. k. p. osnovanom, jer izreci kazne po § 141. k. z. nije bilo mjesta. — Presudni sud ne uzima ustanovljenim, da je optuženi Š. G. k usmrćenju Gj. G-a tvorno i neposredno sudjelovao, a § 141. k. z. ne odredjuje kazan smrti za dalnje sukrivce, kakovim se po ustanovljenju suda imade smatrati žalitelj, već pozivno na § 134. k. z. samo za one, koji su k usmrćenju sudjelovali (»zur Tödtung migtgewirkt haben« — kako navodi njemački tekst zakona). Da se pak pod sudjelovanjem k usmrćenju po § 141. k. z. imade razumijevati samo neposredno sudjelovanje činom, proizlazi iz ustanova § 136. k. z., koji za teže kažnjivo djelo — zločin umorstva — odredjuje kazan smrti samo za neposrednog umoritelja, naručitelja i one, koji su neposredno pri samom morenju uložili svoju ruku ili činom pri tom sudjelovali, dok za podaljnje krivce, koji pri tom sudjeluju podaljim kojim načinom, pomenutim u § 5. k. z., odredjuje vremenitu kazan.

Tu se ne radi o analogiji, već o ustanovljenju pojma »sudjelovanja k usmrćenju«, koje je pitanje objektivnoga učina, a ovaj je isti kod ubojstva kao i kod umorstva. Ne može se pak uzeti, da je zakonodavac mislio za podaljnje sukrivce težega zločina — grabežnog umorstva — ustanoviti blažu kazan, nego li za takove sukrivce zločina razbojnoga ubojstva, koji baš isključuje usmrdbenu nakanu. Za daljnje sukrivce, koji kod razbojnoga ubojstva sudjeluju podaljnim kojim načinom pomenutim u § 5. k. z. ne ustanovljuje zakon u § 141. k. z. posebnu kazan, pa se za iste ima primijeniti kazan po § 193. ili 194. k. z. već prama naravi svakoga pojedinoga slučaja. — Pošto je u nazočnom slučaju sila doista nanesena u društvu više razbojnika, oboružanih s ubojitim oružjem, te je na oštećenoga položena ruka načinom silovitim te razbojstvo i izvršeno, to je za ovaj čin optuženoga Š. G-a imala se uporabiti glede kazni ustanova § 194., a ne ona § 141. k. z. — Stoga je valjalo uvaženjem ništovne žalbe optuženoga Š. G-a osudu presudnoga suda u napadnutom dijelu glede izreke o kazni iz ništovnoga razloga točka 11. § 277. k. p. kao ništetnu po § 284. alinea druga točka 5. k. p. ukinuti i suditi, kako je u dispozitivnom dijelu ove vrhovne osude navedeno uzevši u obzir i ostale čine, kojih je isti optuženi pravomoćno krivim proglašen, te mu krivnji primjerenu kazan dosuditi.

I osoba najgorih svojstava može ipak da bude vjerodostojan svjedok. — Odnošaj supočiniteljstva nameće svim optuženicima odgovornost za cijeli kažnjivi uspjeh njihova zajedničkoga djelovanja. — Kada prouzročena šteta ide preko opsega § 83 k. z., nalaze se u krivičnom činu i objektivna obilježja zločina po § 85a k. z.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenje B, od 9. prosinca 1921. Kl 183/21.

Stol sedmorice, odjeljenje B, je zabacio na javnoj kasacijskoj raspravi ništovnu žaobu optuženika Pavla B-a i triju drugova protiv presude okružnoga suda kotor-

Digitized by Google

skoga od 16 ožujka 1921 Vr 385/19., kojom su bili proglašeni krivima zločina po § 83, optuženici Pavle B. i Milan M. i zločina po § 85a k. z.

Razlozi:

Ništovna žaoba pozivom na broj ističe ništovne razloge brojeva 5 i 9a, a izvadja i ništovni razlog broja 9b § 281 k. p. — Sa stajališta broja 5 § 281 k. p. tvrdi žaobu optuženika Pavla B-a i triju drugova protiv presude okružnoga suda kotor-Eleonoru Z., a da se nije osvrnula na oružničko izvješće, po kojemu da je svjedokinja Eleonora Z. čeljade nemoralno skroz pokvareno, prevrtljivo, kome da se ne može vjerovati. Istina je, da je svjedokinja Eleonora Z. u oružničkom izvješću, koje je bilo pročitano na glavnoj raspravi, opisana da gore ne može da bude. To izvješće bilo je očito presudnom sudu i povodom, da se pobliže pozabavi pitanjem, da li je Eleonora Z. uopće vjerodostojan svjedok. Presudni je sud pri tom došao do zaključka, da se svjedokinji Eleonori Z. u ovom slučaju mora potpuno vjerovati. To svoje utvrdjenje presudni sud obrazlaže u skladu sa spisima na način, kojemu se ni logički nema što da prigovori. Sve ono, što ništovna žaoba prigovara u ovom obziru, nije drugo no pobijanje sudačkoga uvjerenja. Kakva je osoba inače svjedokinja Eleonora Z., to pitanje presudni sud nije imao da riješi, pa stoga nije ni trebalo da se upušta u pretres oružničkoga izvješća, netom ne može da bude sumnje, da i osoba najgorih svojstava može ipak i da istinu govori. Ovo je bilo dostatno, da se utvrdi, da li je svjedokinja Eleonora Z., u ovom slučaju istinu govorila, a tu je svoju zadaću presudni sud izvršio, pa stoga presuda nije nepotpuna u smislu ništovnoga razloga broja 5 § 281 k. p. Ako se pak u pogledu vjerodostojnosti svjedokinje Eleonore Z. može biti i drugoga mišljenja, za kasacijski sud to nema važnosti, jer je zanj mjerodajno samo mišljenje onih sudaca, koji su u ovom slučaju bil pozvani da sude. Ako je zaključak sudskoga dvora u pogledu vjerodostojnosti svjedokinje Eleonore Z. u opreci sa pomenutim oružničkim izvješćem, presuda nije stoga u protivurječju sa spisima u smislu broja 5 § 281 kp., jer bi to protivurječje postojalo samo onda, kada bi se u pobijanoj presudi navadjalo nešto kao sadržaj oružničkoga izvješća, što sadržajem toga izvješća ne bi bilo, dočim presuda u ovoj vezi niti ne spominje oružničko izvješće. Optuženici se nisu branili neodoljivom silom, niti su istakli bilo koju okolnost, koja bi se mogla podvrći pod pojam neodoljive sile, pa stoga presudni sud nije trebao da se bavi tim pitanjem. — Da su se kritične prigode ruske ličnosti mirno iskrcale, da su ih unatoč tome komunisti dočekali svakojakim nepristojnim povicima, da je to vladanje komunista izazvalo u gradjanstvu i vojništvu jako i opravdano negodovanje i ogorčenje, to je sve u pobijanoj presudi navedeno, pa se stoga ne može reći, da presudni sud nije imao pred očima povod čina današnjih žalitelja. — U koliko ništovna žaoba u svojim izvodima pod a) prigovara pobijanoj presudi protuslovlje i drugih mana u pogledu primjene materijalnog zakona, ona time ne izvadja po zakonu ništovni razlog broja 5 § 281 k. p., jer se ovaj ništovni razlog može isticati samo radi nama, koje se odnose na utvrdjenje činjenica. Stoga će se prigovori, koji se odnose na primjenu materijalnoga prava, pretresati u svezi sa još istaknutim materijalnim razlozima ništavosti tim više, što se i sama ništovna žaoba u svojim izvodima pod b) pozivlje na izvode pod a).

Prelazeći u pretres istaknutog ništovnoga razloga broja 9a § 281 k. p. u prvom redu će se opaziti, da ništovna žaoba materijalni razlog ništavosti ne izvadja u skladu sa načelom izraženim u §§ 258. 288 br. 3. k. p. ondje, gdje za osnovu svojih izvoda ne uzimlje činjenična utvrdjenja pobijane presude, dapače ta utvrdjenja po-

Digitized by Google

bija, — dotično ondje, gdje polazi sa činjeničnih pretpostavka u pobijanoj presudi neutvrdjenih. U pobijanoj je presudi utvrdjeno, da je kritično prigode oveća skupština vojničkih gradjanskih lica provalila kroz zatvorena vrata u prostorije socijalističkoga radničkoga doma, gdje je porazbijala i uništila razni namještaj u ukupnoj vrijednosti od K 1290; — dalje da se u toj skupini bili i današnji žalitelji i da su oni s tom skupinom samovoljno i neovlašteno usrnuli u zatvoreni radnički dom, vodjeni pri tom od jedne te iste namjere, naime da u prostorijama doma nanesu silu, i da su oni u tu svrhu postupali dogovorno i sporazumno. Presuda još osobito ističe, da je optuženik M. iznio iz doma jednu zastavu, za koju se je onda na ulici drmao sa nekim gosp., a koja je zastava bila poslije spaljena, a da je otpuženik B. iznio jednu šah. igru, koju je na ulici dobacio nekomu dječaku, ilustraciju i neke muzik. note, dočim da se glede optuženika K-a i G-a nije moglo ustanoviti, da su i oni sudjelovali pri šteti. Na temelju ovih utvrdjenja presudni sud uzimlje, da su svi optuženici odgovorni kao supočinitelji, i ako svaki pojedini od njih nije svojim djelovanjem uistinu prouzročio štetu, jer da se ta šteta mora smatrati posljedicom njihovog zajedničkog dogovora. Protiv toga ništovna žaoba zastupa mišljenje, da se mora ustanoviti djelovanje svakoga pojedinoga optuženika, kao i šteta, koju je pojedini optuženik počinio, jer samo po tako utvrdjenu djelovanju da svaki optuženik za sebe odgovara u onoj mjeri, u kojoj je štetu počinio. Žaoba zastupa mišljenje, da na polju kaznenoga prava nema solidarne odgovornosti i da presudni sud miješa civilnopravnu sa kaznenopravnom odgovornosti.

Ništovna žaoba nema pravo. Netom je utvrdjeno, da su svi optuženici samovoljno i neovlašteno usrnuli u zatvoreni radnički dom, da je namjera njihova bila da u prostorijama radničkoga doma nanesu silu, i da su u tu svrhu svi dogovorno i sporazumno postupali, da je šteta na pokućtvu i nemještaju iznosila 1290 K, oni su s pravom bili smatrani supočiniteljima. Supočiniteljstvo predvidjeno je u kaznenom zakonu (§§ 68, 73, 83, 136). Odnošaj supočiniteljstva pak nameće svim optuženicima odgovornost za cijeli kažnjivi uspjeh njihova zajedničkoga djelovanja, jer je djelovanje svakoga pojedinoga učesnika u uzročnoj vezi sa zajedničkim kažnjivim uspjehom, a protovilo bi se pravnom pojmu supočiniteljstva, kada bi se zahtjevalo, da djelovanje svakoga pojedinoga supočinitelja mora da bude jedinim uzrokom cijeloga kažnjivoga uspjeha. Dovoljno je, da svaki pojedini supočinitelj sudjeluje istom zlom namjerom u cilju, da proizvede zajedničiki uspjeh. To se je u ovom slučaju dogodilo. Na taj način je svaki od optuženika ne samo jedan od začetnika zajedničkoga uspjeha, već je takodjer i sukrivac kod pojedinačkih čina preduzetih u istom cilju od od njegovih drugova, pošto su svi optuženici na taj način jedan drugoga u smislu § 5. k. z. na izvršivanje krivičnoga djela sokolili i pri tom potpomagali. Kada se ovako shvati pravni značaj i zamašaj supočiniteljstva, onda jasno proizlazi očita neosnovanost svih prigovora ništovne žaobe u smjeru zločina po § 83. k. z. Prema činjeničnim utvrdjenjima pobijane presude bila je kritične prigode u radničkom domu nanesena sila time, što je bilo polupano i razbacano pokućtvo i tako nanešena šteta u iznosu od 1290 K. Nanašanje sile je doduše jedno od pojmovnih obilježja zločina po § 83. k. z., ali ta sila ne mora da se očituje u zlobnoj šteti tudjega vlasništva, ona se može očitovati i u nasilju protiv osobe vlasnika ili njegovih okućana. S toga razloga i pošto prouzročena šteta u ovom slučaju ide daleko preko opsega § 83. k. z., cijeli krivični čin ne bi bio iscrpljen samo primjenom § 83. k. z., već se u krivičnom činu optuženika nalaze bez sumnje i sva objektivna obilježja zločina po § 85a k. z. Ali i u subjektivnom smjeru svi optuženici su na temelju utvrdjenja pobijane presuće odgovorni i

Digitized by Google

zbog zločina po § 85a k. z. Nanašanje sile, u ovom slučaju oštećenje pokućtva, jedno je od bitnih obilježja zločina po § 83 k. z. Kada se optuženici ne bi mogli smatrati odgovornima i radi nanašanja sile, oni se ne bi mogli proglasiti krivima niti zločina po § 83. k. z. Ali sama presuda sasma točno kaže, da je indiferentno, što se nije moglo ustanoviti, da su i optuženici K. G. udioništovali pri šteti, jednom kada je i glede njih utvrdjena prije spomenuta zla nakana pri usrnuću, a šteta se ima smatrati posljedicom zajedničkoga djelovanja svih optuženika. Iz toga ispravnoga pravnoga nazora mora se logički zaključiti, da i optuženici K. i G. isto kao i optuženici B. i M. odgovaraju za cijelokupni uspjeh njihova zajedničkoga djelovanja, da bi se dakle i optuženici K. i G. bili morali proglasiti krivima takodjer zločina po § 85a k. z. Ali iz toga pogrješnoga sudjenja, koje je na korist optuženika K. i G., te koje s toga kasacijski sud ne može da popravi s nestašice pravnoga lijeka, ne smiju se izvoditi nikakvi zaključci u prilog optuženika B. i M. Izreka o krivini ove dvojice zbog zločina po § 85a k. z. je ispravna s gore navedenih razloga, a ne s razloga navedenih u pobijanoj presudi stoga, što su oni oduzeli vlasnikovoj porabi zastavu dotično šahovsku igru, ilustracije i muzikalne note, jer oni samim tim oduzimanjem ne bi bili još nikako pogodili sućnost stvari. Što se ipak tiče neodoljive sile, ni sama ništovna žaoba ne tvrdi, da je ovdje postajala kolizija dužnosti ili interesa, pri kojoj se optuženici od teške i neposredne pogibelji ne bi bili mogli inače izbaviti no time, da počine krivične čine upisane im u grijeh. Ništovna žaoba kaže, da je »masa svojom neodoljivom psihologijom pokretanja pojedinaca prešla u stadium deliriuma neodgovornoga, te tako sasvim prirodno i razumljivo bez dogovora, nesavjesno, neumoljivi zakon spomenute psihologije povukao je pojedince na mjesto čina«. Ništovna žaoba dakle zastupa mišljenje, da se ovdje mora isključiti sposobnost ubroja s razloga, što su optuženici postupali u jakoj afekciji svijesti. To je dakle slučaj predvidjen u kaznenom zakonu pod sl. c) § 2. k. z., a ne neodoljiva sila, kojom se zakon bavi pod slovom g) tek spomenutoga paragrafa. No bilo da ništovna žaoba ima na umu neodoljivu silu ili smetnju svijesti, kasacijski sud nema ni u jednom ni u drugom slučaju povoda, da zalaz u pretres dotičnih žaobnih izvoda, jer sa gledišta ništovnoga razloga broja 9b § 281 k. p., koji ništovna žaoba ovdje stvarno ističe, nema ispitivati, da li u istinu postoje okolnosti, koje isključuju ili ukidaju kažnjivost čina, već samo ima ispitivati, da li je dotična izreka presudnoga suda u skladu sa zakonom. Takove pak izreke u pobijanoj presudi nema s razloga, što se optuženici — kako već rečeno — u tom smjeru nisu ni branili. Da je pak kritične prigode masa tražila, da brani državu i njezin opstanak od razornog državnoga elementa, prema kojemu da je i sama država bila zatajila, to sve u pobijanoj presudi nije utvrdjeno, već je to prosta tvrdnja ništovne žaobe. — Na temelju ovih razmatranja morala se zabaciti neosnovana ništovna žaoba.

c) Trgovačko- njenbeno.

Sitničar seoski proda zagrebačkomu trgovcu 500 kg. šećera; primi kaparu od 2000 K., ali ne preda šećer. Utužen kod zagrebačkoga trgovačkoga suda stavi prigovor nenadležnosti, koji je u trećoj molbi odbijen.

Rješidba stola sedmorice od 9. velj. 1922. br. 229. (Odluka **sudbenoga stola u Zagrebu** od 17. ožuj. 1921. br. 33975/gr.; rješidba **ban. stola od 5 list. 1921. br. 17938).**

Prvi je sud izdao ovu odluku: U rješenju ovoga uskladnoga zapisnika uvaživ, da tužitelj u tužbi tvrdi, da mu se je tuženi obvezao dobaviti 500 kg. šećera po 13

Digitized by Google

K. kilogram i da mu je dao u to ime 2000 K kapare, pa jer tuženi nije obvezi svojoj udovoljio, traži od njega isplatu duple kapare sa 4000 K., te bi po ovom razloženju bio ovaj sud za taj spor nadležan po §-u 258, trg. z. t. 2. (preuzimanje dobavljene robe za naručitelja); — uvaživ da je tekom parnice a na odgovor tuženoga tužitelj priznao, da mu je tuženi ovaj šećer prodao, pak on to i dokazuje priznanicom tuženoga B. IV. i tvrdi, da je taj posao bio sa strane tuženoga apsolutni trgovački posao po §-u 259. trg. z. t. 1. (odnosno 2.), a prodaja tolike partije šećera je trgovanje na veliko, jer prelazi opseg sitničarskoga obrta na malo; — uvaživ dakle da je tužitelj svoju prvobitnu tvrdnju i sam napustio, da se naime ne radi od strane tuženoga o preuzimanju dobavljanja, već o pravoj kupoprodaji, to tim prva alternativa uopće otpada te o njoj ne treba pretresati; — uvaživ, da ne stoji ni druga alternativa, jer propis §-a 259 trg. z. t. 1. i 6. izrično spominje poduzetnike, producente, koji primaju izradjivanje ili preradjivanje potrebnih stvari za druge, odnosno koji izradjuju ili preradjuju vlastite proizvode, u oba slučaja, u koliko takovo poslovanje ne nadmašuje opseg obrta na malo, nu tuženi kao sitničar, nije niti poduzetnik, niti producent, niti on što izradjuje, pak uslijed toga ne može kod njega nastati nikada slučaj, da će koj njegov posao, makar on i nadmašio obseg njegova sitničarskoga obrta postati trgovačkim poslom u smislu §-a 259. trg. z., van ako zato ne nastupi koji drugi uvjet n. pr. onaj u §-u 258 trg. z. t. 2. (što je u ovom slučaju isključeno); uvaživ dakle, da prijeporni posao nije nikada sa tuženikove strane trgovački posao, a pošto on stalno boravi u Lupoglavu kotara dugoselskoga, a tužitelj nije niti sam ustvrdio, da se je tuženi obvezao ugovor ispuniti u Zagrebu, — obnalazi ovaj sud prigovoru nenadležnosti ovog suda kako u kauzalnom tako u teritorijalnom pravcu, stavljenom po tuženiku, udovoljiti, dalji postupak pred ovim sudom kao nenadležnim dokinuti i tužitelja sa njegovim tužbovnim zahtjevom otputiti na nadležni sud tuženikova prebivališta, te imade on tuženomu naknaditi parbeni na 535 K. 20 fil. obredjeni trošak, u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Banski stol: uvaživ, da tuženi V. B. nije protokolirani trgovac, niti je medju strankama sklopljeni posao sa strane njegove trgovački posao; — uvaživ, da je stoga prvosudna odluka s razloga u njoj navedenih po stanju spisa i zakonu opravdana, dočim ništine u postupku ne ima; — **obnašao je** ništovnu žalbu tužitelja R. A. zabaciti, njegov utok otputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.

Stol sedmorice: uvaživ, da tuženi sam tvrdi, da vodi trgovinu mješovite robe u sitničariji u Lupoglavu, dakle je trgovac, koji takovu robu kupuje u svrhu preprodaje, te ju prodaje (§§. 3. 258. toč. 1. §-a 260 trg. zak.); — uvaživ stoga, da ustvrdjena njegova prodaja od 500 kg. šećera tužitelju čini i na njegovoj strani trgovački posao (§. 260 trg. zak.), pa da je po §-u 1. zakona od 3. list. 1876. (Zbor. br. 86), osnovana nadležnost trgovačkoga suda; — **obnašao je** uvaženjem ništovne žaobe i izvanrednoga prevídnoga utoka tužitelja R. A. preinačiti po §-u 318 grpp. suglasne odluke nižih sudova kao očito protuzakonite ter izreći, da je prvostepeni sud nadležan za rješenje parnice, te mu naložiti, da mimo neosnovanoga razloga nenadležnosti stvar ponovno u pretres uzme i dalje po zakonu postupa. — Rješenje o trošku pravnoga lijeka odgadja se do konačnoga dovršenja parnice.

Digitized by Google

d) Tiskovno.

Zabrana daljega izlaženja povremenoga tiskopisa nije po našim zakonima dopustiva.

Rješenje ban. stola od 24. studenoga 1921. br. 16.545.

Sudbeni stol u O. zaključkom od 17. kolov. 1921. L 2117/1921. osnažio je temeljem čl. 138 ustava kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u savezu s članom 13. istoga ustava zabranu daljega izlaženja povremenoga tiskopisa H. L. izlazećega u O. — Povodom pravodobno uloženoga priziva pravije pritužbe urednika toga tiskopisa K. Š. izdao je banski stol ovo rješenje od 24. stud. 1921. br. 16.545.:

Vidiv, da ustavom kraljevine S. H. S. nije izvan snage stavljen tiskovni zakon od 17. svib. 1875. i zakon od 17. svib. 1875. o kaz. postupku u poslovima tiskovnim za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, preinačeni zakonom od 14. maja 1907., u koliko nije u protimbi sa ustavnim zakonom, — vidiv, da po §. 8. zakona o kaz. postup. u poslovima tiskovnim istina nije dopustiv pravni lijek proti zaustavi zabranjenoga tiskopisa; — vidiv ali, da po §. 6. glava II. zakona od 14. maja 1907. o promjeni tiskovnih zakona, sigurnosna vlast ili državni odvjetnik ima u odredbi, kojom zaustavlja tiskopis naznačiti točno članke toga tiskopisa, u kojima nalazi učin kažnjivoga djela i naredjenja kaznenoga zakona, koja se imadu primijeniti na zaustavljeni članak i stavke i da se zaustava ne proteže na odvojive dijelove tiskopisa, koji se mogu izlučiti, a koji ne sadržaju ništa kažnjiva, pa se stoga po zakonu o porabi tiska ne može odrediti zaustava tiskopisa, koji će tek izaći, a u koliko bi takova zabrana izlaženja bila po čl. 138. ustava dopustiva, nema još o tom zakonskih provedbenih propisa; — i vidiv, da prema postojećim zakonskim ustanovama nije dopustiva zaustava cijeloga povremenoga tiskopisa, koji će tek u buduće izaći,

obnašao je nakon saslušanja državnog nadodvjetništva, pritužbu urednika K. Š. po §. 8. zakona o kaz. postup. u poslovima tiskovnim kao nedopustivu odbiti, ali podjedno po § 105. kp. alin. 4. ureda radi napadnuti zaključak ukinuti i njime osnaženu zabranu izlaženja povremenog tiskopisa »H. L.«, koji izlazi u O., dokinuti, te odredjenu zaustavu izlaženja toga povremenoga tiskopisa »H. L.« u O. dignuti.

e) Iz upravne prakse.

Državni erar kraljevine SHS kao najamnik spada u pogledu iznosa najamnine pod ustanove članka 7. uredbe o stanovima od 21. svibnja 1921.

Rješidba pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, odjeljenja za socijalnu politiku, od 19. lip. 1922. br. 55.286.

Kot. oblast kao stanarinski ured u G. odlukom od 15. ož. 1922. br. 23. st. u predmetu tužbe dr. I. V. proti državnomu eraru kraljevine SHS radi povišenja najamnine za stan, u kojem je nastanjen razdio financijalne straže u G., nakon provedene rasprave u smislu čl. 28. uredbe od 21. svibnja 1921. i §. 19. pravilnika za izvršenje iste uredbe odlučila je:

Državni erar kraljevine SHS dužan je u ime najamnine za stan, u kojem je smješten razdio finanicjalne straže i njezin zapovjednik u G., koji stan se sastoji od

Digitized by Google

4 sobe, 1 kuhinje, 1 smočnice, 1 drvarnice, koca, dvorišta s vrtom od 530 kv. hv. plaćati vlasniku kuće dru. I. V. u G. 15.000 K odnosno 3.750 dinara godišnje.

Razlozi:

U prijepornom stanu nastanjen je razdio financijalne straže u G. uz godišnju najamninu od 700 K prema ugovoru, sklopljenom izmedju državnog erara i prednika sadašnjega vlasnika kuće. Sadašnji vlasnik kuće povisio je najamninu za svoju kuću na 15.000 K godišnje pozivom na ustanovu članka 7. uredbe o stanovima od 21. svibnja 1921. i članka 36. iste uredbe.

Državni erar, odnosno financijalno ravnateljstvo u B. nije pristalo na povišenje. Nakon rasprave provedene na tužbu i preduzetoga očevida na licu mjesta glede ustanovljenja vrijednosti prijepornoga stana ustanovila je ova oblast, da je tužiteljev zahtjev na zakonu osnovan. Državni erar kraljevine SHS, koji je uzeo u najam prijeporni stan, bezuvjetno je najamnik u smislu članka 7. uredbe o stanovima, budući da je notorna činjenica, da prihod državnoga erara iznosi godišnje preko 100.000 K, dok s druge strane nema u uredbi od 21. svibnja 1921. ni u pravilniku od 11. srpnja 1921. za državne oblasti nikakova izuzetka u pogledu ustanovljenja visine najamnine, uslijed čega se za konkretni slučaj nisu mogle uporaviti ustanove čl. 4., 5., ili 6. iste uredbe.

Proti ovoj odluci uložio je državni erar SHS, zastupan po ravnaeljstvu erarnih pravnih posala u Zagrebu, utok, u kojem se navodi, da je državni erar slabiji zakupac, pa stoga, da se može najviše četverostruko povisiti najamnina (čl. 4. uredbe), dočim financijalno ravnateljstvo u B., koje je takodjer proti istoj odluci u korist erara uložilo utok, dopušta opravdanost povišenja najamnine za trostruko (čl. 5. uredbe).

Županijska oblast u B. rješidbom od 26. travnja 1922. br. 8275. ukinula je spomenutu odluku kotarske oblasti u G. i odlučila, da je državni erar dužan za stambene prostorije u kući dra. I .V. u G., u kojima je nastanjen razdio financijalne straže, plaćati godišnju najamninu od 2800 K iz razloga, jer je ustanovljeno, da je godine 1914. upitni stan stajao godišnje 700 K, koja se svota u smislu čl. 4. uredbe o stanovima imade početverostručiti. Pod gornju najamninu nije uračunat zakup vrta i koca, koji objekti ne dolaze u kategoriju zakupa za stanovanje, te se glede visine zakupnine istih u smislu čl. 9. spomenute uredbe prepušta sloboda ugovaranja zakupne cijene, odnosno u koliko se ista sporazumno polučila ne bi, imat će ju kotarska oblast u G. kao nadležna vlast za stanove temeljem mnijenja procjenitelja ustanoviti«.

Povodom utoka dra. I. V. i državnog erara proti drugomolbenoj rješidbi donijela je pokrajinska uprava za Hrvatsku i Slavoniju, odjeljenje za socijalnu politiku, otpisom od 19. lipnja 1922. br. 55286. vrhovno rješenje, da se drugomolbena rješidba ukida i »uspostavlja na snagu prvostepenu odluku kotarske oblasti u G.« s razloga navedenih u prvostepenoj odluci.

Priopćio dr. **Ivo Vedriš**, odvjetnik.

Digitized by Google

† Dr. Ivo Karlović.

Dne 9. srpnja o. g. umro je u naponu muževne dobi, u trideset i osmoj godini, odvjetnik, docent kaznenoga prava na sveučilištu i odbornik našega »Pravničkoga društva« dr. Ivo Karlović.

Rodio se u Kostreni sv. Barbara u hrvatskom Primorju dne 15. studenoga 1884. Pravne nauke slušao je na sveučilištu u Zagrebu i Pragu (na češkom sveučilištu), te je promoviran na čast doktora prava na sveučilištu u Zagrebu dne 4. lipnja 1910. — Godine 1913. zamolio je kao odvjetnički perovoda u Čazmi preko profesorskoga zbora pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta vladu, da ga imenuje sudbenim pristavom i da mu podijeli dopust, da uzmogne polaziti predavanja kaznenoga prava i kaznenopravnih znanosti na sveučilištima u Berlinu i Rimu u svrhu habilitacije na našem sveučilištu. Na moj prijedlog preporučo je profesorski zbor jednoglasno njegovu molbu i umolio vladu, da čim prije molitelja imenuje vladinim perovodjom, te ga do listopada namjesti kod odjela za bogoštovlje i natavu, a onda ga neka izašalje najprije na godinu dana u Berlin u kriminalistički seminar profesora dra Fr. v. Liszta, te nakon toga na jedan semestar u Rim, da sluša profesora Enrica Ferria, a drugi semestar u Pariz, da sluša Garçona i da potpuno nauči francuski, što će mu vrlo lahko poći za rukom, jer znade talijanski.

Vlada je njegovu molbu uvažila, imenovala ga 12. srpnja 1913 kr. kotarskim pristavom II. razreda i dodijelila bogoštovnom odjelu, a u listopadu iste godine poslala ga je u Lisztov seminar u Berlin, u kome je ostao godinu dana, te je pod vodstvom Lisztovim savjesno proučavao kazneno pravo i suradjivao u seminarskim radnjama, te živo učestvovao u diskusijama, koje su se u seminaru o svakom pojedinom pitanju, koje bijaše na dnevnom redu, pod predsjedanjem Lisztovim vodile. U Rim i Pariz nije mogao ići, premda je to živo želio, jer ga je u tom spriječio rat, koji je bukno netom se on iz Berlina vratio. Godine 1915. podnio je profesorskomu zboru molbu za habilitaciju sa radnjom pod naslovom »Kazna i sigurnosne mjere«, koja je radnja štampana u »Mjesečniku« godine 1915., (str. 592. i sl.), te je prema tome našim čitaocima poznata.

Utoj radnji zastupao je pokojnik najradikalnije stajalište u nauci kaznenoga prava, koje zastupa i poznati talijanski kriminalista i socijolog Enrico Ferri u svojoj najnovijoj osnovi kaznenoga zakona za kraljevinu Italiju. Pokojnik je nama tvrdio, da su kazna i sigurnosne mjere po bitnosti svojoj jednake, jer su obje nužno zlo u svrhu zaštite pravnoga reda. I kaznom i mjerama sigurnosti treba suzbijati socijalnu pogibeljnost individua, koje je on svijestan.

Prednosti su ove pokojnikove radnje, što je literaturu, koja o ovome pitanju radi, pomno i temeljito proučio, što je stvar sustavno i pregledno predočio, te što si je o svim pitanjima stvorio svoj vlastiti sud, koji je onda dokazima potkrijepio. Ovom je radnjom dokazao potpunu spremu za znanstveni rad, te smo s punim pravom mogli od njega očekivati, da će mnogim biserom obogatiti hrvatsku znanstvenu literaturu. Na osnovu ove rasprave, znanstvenoga razgovora i pokusnoga predavanja dana mu je na prijedlog profesorskoga zbora »venia legendi« za kazneno pravo banskom naredbom od 3. rujna 1916.

Da uzmogne proučiti i primjenu materijalnoga i formalnoga kaznenoga prava, te tako s vremenom postati pravnim učiteljem njegovim, koji će povjerenoj mu mladeži znati jasno i zorno predavati svoj predmet, molio je, da bude kao zamjenik

Digitized by Google

državnoga odvjetništva premješten k državnom odvjetništvu u Zagrebu, kojoj molbi bude udovoljeno.

Pošto u ovim teškim životnim prilikama nije mogao uzdržavati sebe i svoju porodicu sa svojom plaćom, bio je prinuždeu, da ostavi državnu službu i ode u odvjetnike, što mu bijaše lahko moguće, jer je već godine 1913. nakon trogodišnje prakse položio odvjetnički ispit, te je dekretom kr. banskoga stola od 12. ožujka 1913 proglašen osposobljenim za izvršivanje odvjetništva. Kao odvjetnik uživao je dobar glas savjesnoga, marljivoga i zauzetnoga zastupnika stranaka, a napose se istakao kao branitelj u kaznenim stvarima, što je i posve prirodno, kada mu je kazneno pravo bilo ciljem života.

Napisao je i štampao u »Mjesečniku«, još ove rasprave: »Nepodoban pokušaj i sigurnosne mjere« god. 1916. str. 193. i sl.; »Uvjetni dopust s naročitim obzirom na naše pozitivno pravo« god. 1917. str. 1. i sl.; »Neodredjena osuda« god. 1917. str. 337. i sl.

Od nekoliko godina ovamo stao je poboljevati, dok nam ga 9. svibnja o. g. ne ote neumolna smrt. Do hladnoga ga groba otpratiše mnogobrojni prijatelji i štovatelji, a na grobu se oprostih od njega ovim slovom:

Nepreždljeni moj Ive!

Tužna zadaća, da se oprostim s Tobom pred otvorenim Tvojim grobom zapade mene starca, Tvoga učitelja i očinskoga prijatelja, koji je bio čvrsto uvjeren, da ćeš mu Ti, prvi njegov učenik i mladi drug, iskazati ovaj posljednji čin pijeteta. Ali čovjek snuje — a Bog boguje.

Već si se na sveučilištu svom snagom svoje duše svim žarom svoga mladenačkoga srca bacio na studij pravni, a napose na studij kaznenoga prava, koji Ti bijaše nadasve omilio. I danas mi je živo u pameti Tvoje pismo, koje si mi pisao iz Čazme godine 1913., u kome mi razlažeš svoju živu želju, da odeš u veliki kulturni svijet, da crpiš na širokom i živom vrelu nauku kaznenoga prava, kojoj si kanio posvetiti sav svoj vijek, jer si bio uvjeren, da ćeš tako najbolje poslužiti narodu svome.

I profesorski je zbor juridičkoga fakulteta na moj prijedlog zamolio vladu, da te pošalje na studij u svijet, jer si ne samo izvrstan, vanredno marljiv i savjestan pravnik, nego i osobito nadaren te imadeš napose ljubav za nauku kaznenoga prava. I vlada je toj molbi udovoljila, te Te odaslala na studij na velika vanjska sveučilišta, najprije u Berlin k prvom učitelju kaznenoga prava u Njemačkoj i jednom od najpriznatijih svjetskih velikana profesoru Lisztu, mome nepreždljenom prijatelju, koji Te je očinski primio i Tvoj naučni rad rukovodio.

Vrativši se, pun znanja i oduševljenja za nauku, napisao si habilitacionu raspravu »O kazni i sigurnosnim mjerama«, u kojoj si raspravio pitanje, koje danas poglavito zanima kriminaliste, — pitanje antisocijalnih individua. U toj si monografiji pokazao, da si duboko zaronio u ovo kardinalno pitanje moderne nauke kaznenoga prava, jer si antisocijalne individue pravilno shvatio, razvrstao u kategorije i označio mjere, koje mora društvo da spram njih preduzme, ako hoće da se od njih zaštiti.

Kruta sudbina, koja od poroda prati svakoga, koji se rodi na stancu kamena, štono ga oplakuje sinje naše more, nije poštedila, ni Tebe, jer si kao siromašno djače stradajući učio i dovinuo se najviše akademske časti — docenture na sveučilštu. Ona Te je pratila i dalje, jer Ti nije dozvolila, nakon što si osnovao milo si gnijezdo, vlastitu porodicu, da se baviš svojim mezimčetom, naukom, već Te je prisilila, da se posvetš advokaturi, da Tvoji najmiliji, Tvoja porodica ne stradaju. Ali si i u advo-

Digitized by Google

katuri našao zadovoljstva plemenitomu srcu svome, jer si se kao pravi svećenik pravde i pravice bacio svim žarom duše svoje na obranu slabih, nemoćnih i progonjenih.

I evo u najljepšoj muževnoj dobi, kada smo s pravom očekivali zrele plodove uma i srca Tvoga, pozvao Te svevišnji k sebi, a ostavljaš milu svoju drugu, ostavljaš ljubimca jedinca svoga, ostavljaš nas drugove svoje i akademsku omladinu, kojoj si kanio posvetiti život svoj, ostavljaš domovinu i narod svoj! Ali nam svima ostaje dragi lik Tvoj i neizbrisiva spomen na pronicavi um Tvoj, plemenito srce Tvoje i Tvoj žarki patriotizam.

Z Bogom, neprežaljeni moj Ive; — Slava Ti!

Profesor Šilović.

Literatura.

Badii Ces., Institutiones iuris canonici, vol 1. Floren. 1921. (normae generales, de personis).

Bargilatt, Praelectiones iur. can.; edit. XXXII. ad canones novi Cod. red. (2. sv.).

Blat Alb., Commentarium textus Codicis iuris canonici, l. III. de rebus, pars I. de sacramentis, Romae 1920.

Bevillacqua, De Episcopi s. Ordinarii ex novo Cod. iuribus ac abligationibus.

Capello, De censuris iux. Cod. iur. can. (1. sv.) Romae 1920.

Caterbini, Il diritto ecclesaisstico Italiano (1. sv.).

Cavigioli, De censuris latae sententiae, quae in Cod. iur. can. continentur (sv. 1.).

Cerato, Censurae vigentes ipso facto a C. iur. can. exceptae. Patavii 1920

Chelodi, Jus poenale et ordo procedendi in iudicibus criminalibus iuxta ordinem iuris canonici. Tridenti 1920.

— Jus matrimoniale iuxta codicem iur. can. Tridenti 1919.

Cocchi, Comm. in Cod. iur. can., normae generales.

Costa, Profilo storico del processo civile romano, Roma 1918. (ocj. u »Sborniku věd právních a státních, 1, 2 str. 184—187 v Praze 1921).

Danets Munerati, Iur. eccl. publici et priv. elementa, Romae 1921.

Fanfani, De iure religiosorum ad normam C. iur. can.

Keutgen, Der deutsche Staat des Mittelalters. Jena 1918.

Koss, Forschungen zur mittelalterl. Gerichtverfassung Böhmens und Mährens Prag 1920.

— Das Wesen des ältesten deutschen Adels und die Lehre von der Urdemokratie, Prag 1919.

Mercati, Raccolta dei Concordati.

Micheletti, Ius religiosorum e Cod. iur. can. (1. sv.). Tur. 1920.

Noval, De processibus, l. IV., Romae 1920.

Pighi, De matrimonio, Romae 1920.

Rossi, La sepoltora ecclesiastica, Bergami 1920.

Salucci, Il sacerdote secondo il C. di dir. can., Tur. 1920.

Sole, De delictis et poenis, Romae 1920.

Solieri, Institutiones iuris eccl., Romae 1921.

Digitized by Google

Tý ž, Comm. textus C. iur. can., l. I.—II., normae generales, de personis. — Matrimonium a C. iur. can. desumptum. Patavii 1920.

III. Gradjansko i prometno pravo.

Adler, Der Name im d. u. österr. Recht. Berlin (F. Vahlen), 1921.

America's Merhand Marine. A presentation of its history and development to date with chapters on related subjects. New York, Bankers Trust Co. 1920. (Prik. Weltwirtsch. Archiv 16/4. 1921, str. 563).

Brumby, Gross-Berliner Wohnungsnotrecht. Berlin (Vahlen).

—: Kleingarten u. Pachtschutz. Berlin, (Spaeth & Linde).

Engländer, K.: Zur Theorie des Patentrechts (Abor. a. »Iherings Jahrbücher«). Jena, Fischer, 1921.

Gierke, Handelsrecht u. Schriftfahrtsr. Berlin-Leipzig, Verein, wissensch. Verl. 1921. (Grundrisse d. Rechtswissenschaft, B. P.)

Graeffner i Herrmann, Preiswucher, Schleichandel u. verbotene Ausfuhr, 2. Aufl., Berlin, Spaeth d. Linde.

Goldmann, Lilienthal, Sternberg: Das bürgerliche Gesetzbuch, III. B.: Familienrecht. Berlin, Vahlen, 1921.

Gewerbeordnung für das deutsche Reich in ihrer neusten Fassung. Textausgabe, 12. Aufl. München, Beck.

Goldschmidt: Das Gesetz über die Betriebsbilanz u. d. Betriebsgewinn u. Verlustrechnung v. 5. 2. 1921. München, Beck, 1921.

Holmbäck: Ätten och arvet enligt sveriges medeitidslagar. Uppsala-Stockholm, Almgvist & Wieksell, 1919.

Hübner: Das Eherecht der Geisteskranken u. Nervösen. Bonn, A. Markus u. Webers Verlag. 1921. (Prik. Vierteljahrsschrift f. gerichtl. Medizin. 1921, April).

Handelsgesetzbuch nebst E. g. vom 10. IV. 1897. unter Berücksichtigung d. ergangenen Nov. Textausg. mit Sachreg. 10. Aufl. Berlin-Leipzig, Verein. wissensch. Verleger 1921. (Guttentegsche Sammlung v. Textausgaben ohne Anm. mit Sachr).

Hofmannsthal: Die Dispensehen in ihren rechtl. Wirkungen unter Berücksichtigung der Bestimmungen des Friedensvertrages. Wien-Leipzig, C. W. Stern. 1920.

Heinsheimer: Übungen im bürgerl. Recht, III. Aufl. (Praktika des bürgerl. u. öffendl. Rechts, herausg. v. d. Heidelberger Prof. Auschütz, Dohna, Heinsheimer), Berlin, Leibmann.

Heussner: Der Übergang der regelmässigen Verwahrung in eine unregelmässige Verwahrung oder ein Darlehen, Berlin, Heumann, 1921.

Hedemann: Das bürgerliche Recht und die neue Zeit. Rede . . . , Jena, Fischer, 1919.

Holzapfel: Umlegungsordnung v. 21. 9 .1921. (Guttentagsche Sammlung preuss. Ges., 60.) Berlin, Ver. wiss. Verl., 1921.

Hempel: Der Muster- und Kunstcshutz f. Kunstgewerbe u. Industrie. Planen, Stoll.

Hiller-Luppe: Gewerbeordnung f. d. Deutsche Reich nebst Kinderschutzgesetz u. Hausarbeitsgesetz, 20. veränderte Aufl. (Guttentagsche Sammlung deutscher Reichgesetze, 6.) Berlin, Ver. wiss. Verl.

Hoffmann: Kriegsgewinnschlin. bei Aktiengesellschaften, (Betriebs- u. finanzwirtschaftl. Forschungen, 7.) Leipzig, Gloeckner.

Digitized by Google

Svaštice.

Osnutak dioničkih društava. — Povodom pravilnika o primeni »Zakona o osnivanju akcionarskih društava na teritoriju Banata, Bačke i Baranje od 30. ožujka 1922.« na teritorij Hrvatske i Slavonije javljeno je u novinama medju ostalim, da je banski stol u Zagrebu izdao okružnicu svim sudbenim stolovima, kojom ih upućuje, da spomenuti pravilnik nema obvezne moći i za njih, pa neka se u buduće drže dosadanjih zakonskih propisa. Da se predusretne zabludama, javljamo našim članovima, da nijedan sudbeni stol nije primio takovu okružnicu, da dakle ona ne postoji. Poznato nam je jedino to, da se vlada obratila i na banski stol i na stol sedmorice za mišljenje o rečenom pravilniku. Valjda je netko čuo o tome mišljenju i to odmah za novine pretvorio u okružnicu. Za sada o tim mišljenjima ne možemo ništa ni priopćiti. Ali da će stanovište banskoga stola i u tome predmetu biti doskora javnosti poznato, slijedi već iz toga, što je povodom jednoga utoka to pitanje stavljeno pred banski stol, pa kada on izda svoju rješidbu, nastojat ćemo, da ju priopćimo. Primjećujemo, da su se gotovo svi naši trgovački sudovi i bez okružnice banskoga stola i ne čekajući njegovu načelnu rješidbu, postavili sami od sebe na stanovište, da citirani pravilnik ne može mijenjati zakon, pa se zato i drže zakona. Po našem mišljenju njihovo je stanovište potpuno ispravno i mi najvećom simpatijom pozdravljamo ovu samostalnost naših sudova.

Da dostignemo zakašnjenja, prouzrokovana tehničkim prilikama, izdajemo ovaj put troboj, tako da time izlaženje »Mjesečnika« dospjelo u potpuni red. Odsada će on izlaziti redovito svaki mjesec u prvoj njegovoj polovici. Molimo naše članove, neka nam pomognu, napose moralnom saradnjom, izvršiti to obećanje.

POZOR ČLANOVI I PRETPLATNICI! — Umoljavaju se gg. članovi i pretplatnici »Mjesečnika«, da izvole zaostalu članarinu i pretplatu za god. 1921., a tako i članarinu i pretplatu za god. 1922. što prije uplatiti, ako to dosele učinili nisu. Uplaćivali se može budi putem I. hrvatske štedionice u Zagrebu, budi neposredno društvenomu blagajniku gosp. Franji Podgajskomu, Zagreb, Bošković eva ulica 2. Šiljanjem članarine i pretplate poštom na ovaj način imadu gospoda članovi i pretplatnici u rukama odmah i potvrdu. Članovi i prtplatnici, koji na ovaj način ne uplate članarine i pretplate, mogu to činiti putem naših povjerenika. Zagrebački članovi, naročito odvjetnici, suci i odvjetnički perovodje mogu plaćati članarinu takodjer sudbenom pristavu g. dru. Hircu, koji se izjavio spremnim preuzimati članarinu za društvo. Godišnja je članarina za javne činovnike svih struka i odvjetničke perovodje 120 K, a za članove ostalih zvanja 240. Novi članovi plaćaju kod pristupa u društvo još upisninu od 20 K. Za javne je urede pretplata 250 K na godinu. Članarina i pretplata plaća se unaprijed i to po volji najednom ili u polugodišnjim ili četvrtgodišnjim obrocima. Dužnost je svih članova, da redovitim plaćanjem članarine omoguće izdavanje »Mjesečnika«. Isto tako je dužnost svih pravnika, da budu članovi društva, da uzmognu kao takovi dobivati ovaj naš pravnički list, bez kojega ne bi smio da bude nijedan naš pravnik. Ako svi naši pravnici sdušno vrše tu dužnost, moći će »Mjesečnik« i kraj sadanjih velikih štamparskih troškova redovito izlaziti, što više moći će se njegov opseg i povećati.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 9. GOD. XLVIII.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
RUJAN, 1922.

Glavne karakterne crte ustava kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 28. juna 1921.

Piše Živojin M. Perić, red. profesor prava na Univerzitetu u Beogradu.

Prvi ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, izglasan u Ustavotvornoj skupštini Srba, Hrvata i Slovenaca (koja je bila izabrana 28. Novembra 1920. god.) nosi datum: 28. Juni 1921. god. Nama nije namera da izlažemo istoriju, relativno prilično dugu i dosta interesantnu, ovoga Ustava, već hoćemo ovde da iznesemo samo njegova načela i to najglavnija, jer i načela nisu uvek od iste važnosti i domašaja. Dakle, ovde će biti jedino reči o najosnovnijim principima, na kojima počiva nova Država na Jugoistoku Evropskom.

§ 1. U samom početku primetićemo, da se u činjenici da je gore rečena Skupština smatrala za potrebno da u vidu jednog Ustava kodifikuje državno pravo nove Kraljevine, pokazuje da je, u glavnom, ta Skupština prihvatila i primenila ovde shvatanje racionalističke škole a ne škole evolucionističke. Ova poslednja škola, nalazeći da je pravo, ma koje vrste ono bilo (javno ili privatno), jedan, tako reći, organizam koji se stalno menja i razvija, »ein, kako to Nemci udesno kažu, ewig Werdendes«, nije naravno prijatelj kodifikacije: kako se može kodifikovati ono što je u neprestanoj evoluciji? Za racionalističkom pravnom školom pošle su takodje, u pitanju ustavnom, i ostale države koje je stvorio Veliki Rat, kao što su Čehoslovačka, Poljska, Baltičke Države, Finska — da se ograničimo samo na Evropski Kontinenat.[1]) Sve te države sledovale

[1]) Ovo poslednje velimo stoga, što su i neke države u Aziji produkat velikoga Rata, kao Republike Djurdjijanska i Jermenska. Istina, dodajmo odmah, ove dve države ubrzo se uništene zajedničkom akcijom Boljševičke Rusije i Kemalističke Turske. Antanta, koja je favorizirala stvaranje tih dveju država izmedju ostaloga i zato da im one budu saveznice protivu Ruskoga Boljševizma i Turskog Nacionalizma, nije bila u stanju da ih obrani i podrži. Njihovo,pak, vezivanje za Antantu samo ih je još više izložilo neprijateljstvu Rusa i Turaka.

Digitized by Google

su primeru Amerikanske i Francuske Revolucije (1774., 1789.) čija su proklamovana »Prava Čoveka i Gradjanina« (Bill of right, Déclaration des Droits de l' Homme et du Citoyen) proizvod Škole Prirodnoga Prava to jest Racionalističke Pravne Škole. U ostalom,jedna država koja nije rezultat stalne evolucije već rezultat političkih kombinacija, više ili manje veštačkih, bez istoriske podloge, a takav je slučaj sa Državom Srba, Hrvata i Slovenaca, morala je pribeći jednoj racionalističkoj meri, k o d i f i k a c i j i s v o g a d r ž a v n o g p r a v a : jedna racionalistička kreacija ne može se, naravno, poslužiti evolucionističkom metodom.

Naravno, u koliko jedan Ustav nije produkat narodne pravne svesti i narodnih pravnih potreba, u toliko on narod manje interesuje i manje mu na srcu leži: kada se jednom takav Ustav obori, pa ma to bilo i nasilnim putem, narod neće pokazati mnogo gotovosti da ga brani. Naprotiv ako su ustavna načela rezultat dugoga istoriskoga stvaranja tako da su se ona čvrsto ukorenila u narodnoj pravnoj svesti, preko njihovoga eventualnoga gaženja narod ne će preći ravnodušno, pa ma ta načela i ne bi bila, kao što je to slučaj sa Engleskom,[2]) kodifikovana. Na taj način može se objasniti i ona ravnodušnost koju je Srpski Narod u Srbiji pokazivao, kada su mu, pre 29. Maja — 11. Juna 1903. god. (dan ubivstva Kralja Aleksandra Obrenovića), državnim udarima bili oduzimani Ustavi: pošto su ovi, u glavnom, predstavljali samo racionalističke tvorevine presadjene sa strane, a nisu bili uzeti i izvadjeni iz narodne pravne svesti i narodnoga života i tradicija, to narod, naravno, nije mogao mnogo ni osetiti štetu, koju je imao od ukidanja Ustava. Čovek ostaje miran, ako mu ono, što mu se oduzima, ne treba. Razume se, da smo mi daleko od toga da odobravamo, a još manje da preporučimo ukidanje ili i samu delimičnu izmenu jednog Ustava kakvim neustavnim putem, pa ma od čije strane takvo preduzeće dolazilo i ma kako velike bile mahne koje bi jedan Ustav imao: bolji je i jedan rdjav Ustav p r a v i l n o d o n e s e n nego i najbolji koji bi bio p r o k l a m o v a n n a s i l n i m p u t e m. Sa gledišta političkoga morala, sredstvo je važnije od cilja: nemoralno sredstvo i najmoralniji cilj upropasti. Mi smo gore samo to hteli istaći, da jedan Ustav donesen i suviše racionalistički, bez obzira na kulturno stanje naroda i njegove težnje, ne nalazi u narodu onu i onakvu odbranu kakvu u njemu ima jedan Ustav, koji je produkat njegove istorije i kulture, i zato bilo šef države bilo političari iz opozicije mogu pre pasti u iskušenje, da jedan ovakav Ustav obore: ljudi su naročito hrabri onda, kad znaju da ne će naići na otpor.

---

[2]) Otuda je bilo sasvim razumljivo što jedan Englez, kada mu je jedan Srbin iz Beograda, njegov poznanik, govorio o jednom državnom udaru u Srbiji i o ukidanju Ustava u k a z o m, nikako nije mogao shvatiti kako se Ustav u opšte može ukinuti. Englez je imao u vidu jedan nepisani Ustav, Ustav koji je postao jedna tradicija slično narodnim običajima ili narodnim moralnim pojmovima: kako bi se jednim vladalačkim ukazom mogli ukinuti narodni običaji, narodni moralni pojmovi?

Digitized by Google

Ali, moramo primetiti ipak, da su jugoslovenski Ustavotvorci učinili znatnu koncesiju u Ustavu i evolucionističkoj doktrini: na ime, Ustav od 28. Juna 1921. god. mnogo manje je opširan nego prethodni Srpski Ustav, od 5/18. Juna 1903. god., jer, dok je ovaj poslednji Ustav imao 202 člana, dotle Ustav od 1921. god. nema više od 142 člana, i ako da ovaj Ustav sadrži čitav jedan odeljak, koga nije bilo u navedenom srpskom Ustavu, odeljak o socialnim i ekonomskim odnosima u Državi. Ustavotvorac od god. 1921. mislio je, i sa puno razloga, da u Ustavu treba da nadju mesta samo najosnovnija načela državnoga uredjenja, to jest Ustav ne treba da bude opširan i da ulazi u detalje toga uredjenja: na taj način će zakonodavac imati u svojoj zakonodavnoj funkciji dovoljnu slobodu kretanja, kako bi Državu i njeno ustrojstvo mogao saobražavati potrebama i duhu pojedinih epoha kroz koje život državni bude prolazio, a da se za to ne mora pribegavati promenama i izmenama Ustava. Jedan, dakle, takav relativno kratak Ustav kao što je Ustav Srba, Hrvata i Slovenaca znatno više odgovara zahtevima evolucionističke pravne škole nego Srpski Ustav od 1903. god. koji je, do detalja, bio normirao uredjenje državno i time sputavao i kočio zakonodavni rad u njegovoj evoluciji.

Zašto su srpski radikali 1921. god. (jer su većinu u Ustavotvornoj Skupštini, koja je izglasala Ustav oni imali*) zauzeli drugo stanovište a ne više ono koga su se držali 1888. god., prilikom izrade Ustava od 22. Decembra te god. (po st. kal.), koji je ustav bio povraćen u život, sa izvesnim izmenama i dopunama, posle ubivstva Kralja Aleksandra Obrenovića? Nesumnjivo da su i malo čas navedeni razlozi uticali na radikale, da 1921. god. odstupe od svoga ranijega gledišta u ustavnom pitanju te da, mesto jednog opširnog, donesu jedan kratak Ustav, ali tako isto je ne sumnjivo i to da su kod ove promene u držanju radikala igrali važnu ulogu i partiski momenti. Da ovo u nekoliko reči objasnimo. Ustav od 22. Decembra 1888. god. smatrao se kao pobeda radikalizma nad konservatizmom Kralja Milana Obrenovića, vladaoca velike individualnosti. Medjutim i ako se Kralj Milan bio rešio, da primi i jedan radikalski Ustav i da, dosledno tome, dovede radikale na vlast, opet se ovi, radikali, nisu osećali sigurni: znajući da Kralj Milan, i pored izmirenja sa njima, nije promenio svoju antidemokratsku prirodu, radikali su želeli jedan takav Ustav, koji će svojim detaljnim ,preciznim i kategoričkim odredbama, onemogućiti u budućnosti donošenje zakona uperenih protiv radikalizma i radikala. Upravo, oni su hteli jedan Ustav, koji bi vladaoca stavljao u tu alternativu: ili da vlada po Ustavu, i tada bi mogao jedino sa radikalima raditi, ili, ako bi hteo da raskine sa radikalima, da bi doveo na vlast neradikale, morao bi onda preduzeti državni

*) Pod radikalima mi ovde podrazumevamo obe nianse radikala, i starije i mladje radikale. Naravno ovo se odnosi samo na ono vreme u kome su se radikali ovako delili: to vreme je počelo sa Srpskim Ustavom od 6. (19.) Aprila 1901. god., zbog koga su se radikali, dotle jedna celina, podvojili na starije radikale i mladje radikale (ili samostalce).

Digitized by Google

u d a r protiv Ustava. Naravno, to je bila jedna krupna politička greška od strane radikala, jer Ustav treba da bude izraz opštih državnih a ne izraz posebnih partiskih interesa, on treba, drugim rečima, da bude takav, da šef države može, prema državnim potrebama, menjati na vlasti pojedine stranke a da zato ne mora pristupati obaranju Ustava. I stoga se može sasvim s pravom reći, da i radikali nose odgovornost za ukidanje Ustava od 1888. god proklamacijom Kralja Aleksandra Obrenovića od 9. Maja 1894. godine (po st. kal.).*)

§ 2. Dalja je glavna osobina ovoga Ustava ta: da je on, za uredjenje zakonodavne vlasti, usvojio s i s t e m j e d n o g a d o m a. U tome je on ostao dosljedan svima Ustavima Srpskim, počinjući sa onim od 1869. god., osim Ustava od 6. (19.) Aprila 1901. god. Ovaj poslednji Ustav odlikovao se time, što su u njega bile unesene glavne političke ideje Srp. Napredne Stranke osnovane god. 1881. Dakle, dok je Ustav od 1888. god. značio, kao što smo već videli, pobedu srpskoga radikalizma, dotle je Ustav od 1901. god. predstavljao pobedu s r p s k o g a k o n s e r v a t i z m a. Vrlo je važna bila činjenica, da je na Ustav od 1901. god. bila pristala i Srpska Radikalna Stranka; upravo taj ustav je plod političkoga sporazuma srpskih Konservativaca, oličenih u Naprednoj Stranci, i Srpskih Radikala, i za koji sporazum ima vrlo mnogo zasluge i Kralj Aleksander Obrenović, nošen željom, da jednom reši Ustavno pitanje stalno na dnevnom redu od državnoga udara od 9. (21.) Maja 1894. god., kada je, kao što je gore rečeno, radikalski Ustav od 1888. god. bio oboren. Ustav od 1901. god. jeste, dakle, jedan k o m p r o m i s izmedju dveju ekstrema: reakcionarnoga Ustava od god. 1869. i preterano parlamentarno-demokratskoga Ustava od god. 1888., —kompromis, koji je bio već oličen u političkim idejama srpskih konservativaca. Ustav od god. 1901. dao je jednu pametnu soluciju ustavne krize: on je, s jedne strane, zajemčavao sva najglavnija i najnužnija prava narodna i pojedinaca izvojevana u toku XIX. Veka u Evropskim državama, a, s druge strane, opet on nije davao, onako i onoliko kako je to bilo mogućno po Ustavu od 1888. god., maha n e z d r a v i m e l e m e n t i m a u zemlji, nezdravim bilo s pogledom na njihove političke

*) I zaista, kada je jednoga dana Kralj Aleksandar, stekavši uverenje, da je radikalizam bio ne samo štetan već, šta više, i opasan po zemaljske interese, imao da državnom organizmu da drugi pravac, on se je našao prinudjen, da izvrši jedan državni udar i da Ustav od 1888. god. suspenduje. Jer, bilo je nemogućno vladati sa radikalskim Ustavom a bez radikala. Medjutim, da je Ustav od god. 1888. bio malo više e l a s t i č a n, to jest da on nije bio suviše sračunjen, kao što smo to i gore kazali, na obranu r a d i k a l i z m a protiv a n t i r a d i k a l s k i h tendencija, Kralj Aleksander imao bi bio mogućnosti, da i bez državnoga udara i suspendiranja Ustava, radikale zameni na vladi drugom partijom. Radikali su, dakle, pri Ustavnoj Reformi od 1888. god. stavili bili interese jedne p o l i t i č k e d o k t r i n e, to jest interese r a d i k a l i z m a, iznad interesa z e m l j e, što je, za docniji politički život u Srbiji, bilo od fatalnih posledica. (Mi smo se istim pitanjem bavili i u svojoj raspravi: L a Q u e s t i o n c o n s t i t u t i o n n e l l e e n S e r b i e, extrait de la »Revue générale du Droit, de la Législation et de la Jurisprudence«, Paris, 1914., pages 2 à 8).

Digitized by Google

ideje bilo s pogledom na sredstva, kojima su bili gotovi poslužiti se u politici, jer kao što je poznato, u politici ima dve vrste nezdravosti, i n s a n i t y: idejna insanity i moral insanity. Na taj način, Ustav od god. 1901. odgovarao je, u koliko je to najviše bilo moguće, tadašnjim potrebama i tadašnjem stanju kulture Srpskoga Naroda, i radikali su učinili jedan akat državničke političke mudrosti pristajući na njega. Samo, moramo se, ovako uzgredno, zapitati: da li su radikali bili pristali na takvo rešenje Ustavnoga pitanja iz čistoga u v e r e n j a, da je to rešenje bilo bolje nego njihovo od god. 1888., ili su oni primili Ustav od god. 1901. jedino iz p a r t i s k i h i n t e r e s a, jer im je pristanak na taj Ustav omogućavao izmirenje sa Kraljem Aleksandrom Obrenovićem i dolazak na vlast? Sudeći po držanju radikala posle ubistva Kralja Aleksandra Obrenovića (29. Maja 11. Juna 1903. god.), izgleda, da je ovo poslednje verovatnije: i zaista, brzina i lakoća sa kojom su radikali, posle toga krvavoga prevrata, Ustav od god. 1888. (Ustav radikalski) povratili u život mogu se objasniti samo tom okolnošću, da su oni, i pored onoga svoga kompromisa sa Naprednom Strankom iz god. 1901., u duši ostali dalje privrženici radikalskih načela i da su ova samo prividno bili napustili, iz obzira prema Kralju Aleksandru, koji je tada bio i z v o r i u t o k a v l a s t i,[5]) s tim da se, čim je kralja Aleksandra nestalo, pokažu odmah u svojoj istinskoj političkoj svetlosti. Ovo objašnjenje držanja radikala u godini 1901. i 1903., ma koliko da nije za njih povoljno sa gledišta političkoga morala, ipak je, svakako, za njih više blagonaklono nego kada bi se uzelo da su radikali, primajući ustav od 1901. god. bili iskreni: to bi značilo, da su oni, od god. 1888. do 29. Maja (11. Juna) 1903. god., tri puta promenili svoja politička uverenja: pošto su, najpre, bili radikali (1888.), postali su, zatim, konservativci (1901.) pa, najzad, opet radikali (29. Maja 1903. god. po st. kal.), — drugim rečima, to bi značilo, da su radikali bili ljudi bez ikakvih političkih uverenja. Jer, ljudi od konvikcija često su gotovi da, zbog ovih, izgube čak i život ali svoje konvikcije ne menjaju. Konvikcije menjaju oni koji u opšte nemaju, osim, možda, samo jedne jedine konvikcije: one da treba biti na vlasti ma kojim činom i ma s kim. Odsustvo političkih uverenja, i u opšte uverenja, dolazi od intelektualne inferiornosti, i bilo bi, sigurno pogrešno, da ovu imputiramo vodjima Radikalne Stranke: tačnije je uzeti da su oni imali svoje (radikalske) konvikcije ali su samo bili privrženici stare, nekulturne i nehrišćanske, teorije: da cilj opravdava sredstvo, smećući s uma, da je, u politici, toliko isto glavno sredstvo koliko i cilj, i da jedan cilj, ma koliko on bio uzvišen, gubi taj svoj karakter, čim se postiže

[5]) Tim rečima su u početku svoga političkoga života radikali izražavali suverenu moć naroda: narod je, govorili su oni, »izvor i utoka vlasti«. Docnije su imali prilike, da se uvere, da često, a specijalno u monarhijama, nije tako: jedan takav momenat bio je i god. 1901., kada su radikali uvideli, da bi još dugo čekali, ako bi želeli da pomoću narodnoga izvora i utoke vlasti dodju na vlast. Izvor i utoka vlasti — faktični ili pravno ravnodušna je stvar, — bio je tada Kralj Aleksander, i radikali koji su već bili odavno postali r e a l n i političari, hteli su, usvajajući Ustav od 1901. god., da se tom izvoru i toj utoci vlasti približe.

Digitized by Google

nemoralnim sredstvima: nemoralno sredstvo pretvara i sami cilj, koji je, možda, moralan, u nemoralan. Uspesi odnosno rezultati osnovani na nemoralnim sredstvima nisu solidni pa zato su i efemerni: svako delo protivno moralu ne traje dugo.[6])

Ne možemo ovde, razume se, ulaziti u izlaganje dobrih strana dvodomnoga sistema; to smo mi, u ostalom, učinili na jednom drugom mestu.[7]) U ovom radu ovde primetićemo samo to, da — pošto sadašnja buržoaska država počiva na ideji slobode pojedinaca — svaka organizacija ustavna, koja ne garantuje ravnotežu vlasti u državi, ne garantuje u isti mah ni slobodu pojedinaca: sloboda pajedinaca nalazi svoje jemstvo u ravnoteži državnih vlasti. Ako ove ravnoteže ne bi bilo, ako bi jedna državna vlast apsorbovala u sebi ostale državne vlasti, ona bi postala apsolutna vlast, a pod vladom takve vlasti ne postoji sloboda pojedinaca. Načelo podele vlasti koje je, kao što se zna, naročito obradio Montesquieu,[8]) ima za cilj da obezbedi ravnotežu vlasti u državi, ali ovo načelo može se u praksi izvesti samo dvodomnim sistemom: jednodomni sistem neminovno vodi borbi o prevlast izmedju šefa države i narodnoga predstavništva, i ta borba se po pravilu kao i svaka borba, svršava pobedom jedne i porazom druge strane: bilo da u toj borbi pobedi šef države bilo narodno predstavništvo, dolazi se do istoga rezultata, to jest do nadmoćnosti, apsolutizma, one državne vlasti koja je pobedila; nema, dakle, tada više ravnoteže vlasti u državi pa, sledstveno, ni slobode pojedinaca. Srbija je, za vlade Ustava od 1869. i 1888. god., koja su oba, kao što smo već kazali, bila usvojila jednodomni sistem, imala rdjavo iskustvo sa tim sistemom: sa prvim Ustavom imala je nadmoćnost šefa države (lični režim) a sa drugim nadmoćnost narodnoga predstavništva (konventovski režim), i, vrlo verovatno, nova jugoslovenska država proći će kroz iste krize i opasnosti, pošto je, održavajući srpski jednodomni sistem, u isti mah održala i uzrok tih kriza i opasnosti.

§ 3. Načelo ličnih (individualnih) prava. — Drugi odeljak Ustava koji ima za naslov: »Osnovna Gradjanska prava i dužnosti« (čl. 4. à 21.) odgovara Drugome delu Srpskoga Ustava od 5. (18.) Juna 1903. god., samo ima ova razlika što, u zaglavlju navedenoga Dela Ustava od 1903. god., stoji: »Ustavna prava Srpskih gradjana«, dakle nema i reči: »i dužnosti«, koje se, pored reči »prava«, nalaze u Drugom Odeljku sadašnjega Ustava. U samoj stvari, i ovaj Ustav, kada se samo apstrahuje odredba čl. 21. (»Svaki je državljanin dužan poko-

[6]) Uostalom, kako je duh čovečji jedna celina (sistem), inteligencija i moralnost su u tesnoj vezi jedna s drugom: ako je inteligencija visoka, visok je i moral, i vice versa: kod ljudi sa nižim moralom, niža je i inteligencija, i vice versa.

[7]) Mi ovde mislimo na svoj komentar Srpskoga Ustava od 6. (19. Aprila 1901. god., koji je, pod imenom: La nouvelle Constitution du Royomme de Serbie (proclamée le 6. (19.) avril 1901.) izašao u dva dela (première partie: De l' organisation des pouvoirs de l' Etat, i deuxième partie: Des droits individuels) u časopisu Društva za Uporedno Zakonodavstvo (Société de Législation Comparée) u Parizu, god. 1903. i 1904., odakle je i posebno oštampan.

[8]) V. njegovo delo L' Esprit des lois.

Digitized by Google

ravati se zakonima, služiti interesima narodne zajednice, braniti otadžbinu i snositi državne terete prema svojoj privrednoj sposobnosti i prema odredbama zakona«) govori, u Drugom Delu svome, samo i jedino o p r a v i m a jugoslovenskih državljana, a na ime: o j e d n a k o s t i p r e d z a k o n o m (čl. 4.), o l i č n o j s l o b o d i (41. 5.), gde je reč o h a b e a s corpus-u,[9]) o n a d l e ž n o m s u d u (41. 6.), o p r a v u o d b r a n e kako u krivičnim tako i u gradjanskim stvarima (čl. 7.), o z a b r a n i i z g n a n s t v a iz zemlje (čl. 10.), o n e p o v r e d n o s t i s t a n j a (čl. 11.), o s l o b o d i v e r e i s a v e s t i (čl.12.), o s l o b o d i š t a m p e (čl. 13.), o p r a v u u d r u ž i v a n j a, z b o r a i d o g o v o r a (čl. 14.), o p r a v u m o l b e (čl. 15.), o s l o b o d i n a u k e i u m e t n o s t i (čl. 16.), o n e p o v r e d n o s t i p i s a m a i t e l e f o n s k i h s a o p š t e n j a (čl. 17.), o p r a v u n a n e p o s r e d n u t u ž b u p r o t i v d r ž a v n i h i l i s a m o u p r a v n i h o r g a n a za krivična dela ili naknadu štete (čl. 18.),[10]) o p r a v u n a d r ž a v n u s l u ž b u (čl. 19.), o p r a v u d r ž a v l j a n a n a z a š t i t u u s t r a n i m d r ž a v a m a (čl. 20.).

Odredbe o ličnim pravima gradjana nalaze se skoro u svima Ustavima Evropskoga Kontineta:[11]) to je, u glavnom, po uzoru Severo-Američkoga Zakona o pravima (Bill of rights) i Francuske Objave Prava Čoveka i Gradjanina (Déclaration des Droits de l' Homme et du Citoyen), što je, kao što smo već kazali, jedan rezultat Škole Prirodnoga Prava. Po toj Školi, svaki pojedinac ima i z v e s n a p r a v a koja drži od same p r i r o d e, koja donosi na svet sa sobom, samim rodjenjem[12]) i koja, zato, stoje i z n a d d r u š t v a i d r ž a v e: ta prava ne može čoveku odnesti ni društvo ni država, i za odbranu tih prava može pojedinac pribeći i pobuni (le droit à la révolte). I kada jedan Ustav sadrži propise o tim pravima, to nije zato, što bi lična prava dolazila

[9]) Ovo je, kao što se zna, jedno od najvažnijih ustavnih prava: po njemu, jedan pojedinac ne može biti lišen slobode bez obrazložena rešenja vlasti protiv koga rešenja okrivljeni ima pravo žalbe nadležnom sudu, odnosno sama vlast, koja je donela rešenje o pritvoru, dužna je, ako se pritvoreni sam ne bi žalio, rešenje sprovesti sudu na razmatranje i odluku.

[10]) Novi Ustav u ovom članu usvojio je princip odgovornosti države, odnosno samoupravnih tela, za š t e t u koju njihovi o r g a n i pričine pojedincima. Poznato je, da je u teritoriji to pitanje vrlo diskutovano, a i pozitivna zakonodavstva su tu nejednaka. Na pr., po Engleskom Zakonodavstvu, država ne odgovara za štetu pričinjenu od strane njenih činovnika: The King kan do not wrong, to jest: Kralj (koji ovde oličava državu) ne može nikoga oštetiti. Engleski sistem je vrlo logičan: činovnik predstavlja državu samo dotle, dok je u granicama zakona, ali t a d a on ne može nikoga oštetiti (Nemo laedit, qui suo iure etitur), a čim izidje iz granica zakona (kada jedino činovnik može kome naneti štetu), on više n e p r e d s t a v l j a državu, nije više č i n o v n i k. Sistem, kao što rekosmo, logičan ali u praksi često nepravičan.

[11]) V. F. R. Dareste i P. Dareste, L e s C o n s t i t u t i o n s M o d e r n e s, tomes I. et II., Paris, 1910.

[12]) J. J. Rousseau kazao je u svome C o n t r a t S o c i a l: Les hommes naissent libres et égaux (ljudi se radjaju slobodni i jednaki). —

Digitized by Google

od države, koja bi ih, Ustavom, davala i priznavala pojedincima: ako Ustav govori o tim pravima, to je samo zato, da ih konstatuje, i ništa više, jer su ta prava postojala i pre Ustava i pre države, a postojaće i posle njih, ona su bila, jesu i biće: ona su večita i, kao takva, ograničavaju suverenu moć države.

Filosofija čisto individualistička i koja, uzdižući čovekova lična prava iznad društva i države, u osnovi podseća osećaj solidarnosti, koji je jedini u stanju, da ljude drži u vezi, jedini u stanju da stvori i održava ljudsko društvo, a izvan društva i bez društva čovek ne bi mogao postojati, niti bi izvan i bez društva ta njegova lična prava imala kakve vrednosti i smisla; jer pravo to je jedan odnos izmedju ljudi, pravo pretpostavlja, dakle, postojanje društva. Čovek uzet sam za sebe, dakle izdvojen iz društva — a takvog pretpostavlja čoveka teorija o urodjenim to jest ličnim pravima čovekovim — ne može imati nikakvih prava, jer ne bi bilo nikoga prema kome bi on imao prava. Teorija o ličnim pravima čovekovim u direktnoj je protivrečnosti sa onom koncepcijom, po kojoj je društvo jedan veliki organizam a pojedinac samo jedan deo toga organizma: po ovoj koncepciji, pojedinac ne može imati nikakvo pravo protiv društva (celine), jer čim bi delovi imali kakvo pravo protiv celine, ova više ne bi bila celina, ona bi se raspala. Teorija o ličnim pravima vodi raspadu društva, i sadanje haotično stanje u Evropi, koje je rezultat individualističke koncepcije buržoaske demokratije ustanovljene na principima Američke i Francuske Revolucije, to najočiglednije dokazuje. Samo onda ako se čovek shvati kao deo društva to jest naroda kome pripada, a narodi se opet shvate kao delovi Čovečanstva — shvatanje kod koga čovek ima samo dužnosti prema društvu (narodu) a narodi tako isto samo dužnosti prema Čovečanstvu — mogu pojedini narodi pa, na taj način, i njihov skup, to jest Čovečanstvo, funkcionisati kao jedan organizam i postići svoje ciljeve a to je opšti mir i opšta ljubav.

Nemački Ustav od god. 1871. (Bizmarkov Ustav) nije sadržavao nikakov odeljak o ličnim pravima gradjana, [13]) što je, mislimo, odgovaralo političkim shvatanjima tvoraca Nemačkoga Jedinstva, i u opšte nemačkoj ideologiji: Nemci, bar iz toga doba, imali su na odnose izmedju čoveka i društva (države) drukčije poglede nego zapadnjačka buržoaska demokratija; po njima je bila država izvor svih prava, što znači da, po Nemcima, nije bilo nikakvih prirodnih prava, koja bi bila iznad državne suverenosti. Sadanji Nemački Ustav (od 11. Avgusta 1919.) — sadrži, naprotiv, jedan deo posvećen osnovnim pravima i dužnostima Nemaca, dakle ovaj Ustav, za razliku od onoga od 1871., približuje se ovde Ustavima Američkim i romansko-evropskim, i on priznaje, da postoje neka osnovna prava pojedinaca. Ipak, ima ova razlika: deo Ustava Nemačkoga, gde se nalaze odredbe o tim

[13]) V. o ovome: René Brunet, La Constitution allemande du 11 août 1919, Préface par Joseph Barthélemy, Paris, Payot et Cie., 1921.

P. R. Brunet veli da je i projekat nemačkoga Ustava od 1849. god. sadržavao jedan odeljak o osnovnim pravima gradjana (čl. 222.).

Digitized by Google

pravima Nemaca, dolazi posle onoga dela Ustava, koji sadrži propise o ustrojstvu državnih vlasti: iz ovoga bi se dalo izvesti, da Nemci nisu promenili svoju ideologiju iz vremena svoga ujedinjenja, a na ime: staviti, u Ustavu, najprije propise o organizaciji vlasti pa posle pro-pise o ličnim pravima, to znači: prvo se je obrazovala, prvo je postala država, pa su tek onda postala prava pojedinaca, to jest to je država a ne priroda (kao što je mislio J. J. Rousseau, i nje-govi sledbenici) koja je stvorila pravo pojedinaca, država je izvor prava a ne priroda.

I pored velike važnosti ustavnih prava gradjana, Ustav od 1921. god. ipak, a u opštem interesu, dopušta da, u izvesnim slučajevima, državna vlast (Zakonodavna ili Izvršna) može neka od tih prava ograničiti 1.) Po članu 127. pravo udruživanja, zbora i dogovora, slobode kretanja, nepovrednosti stana, pisama i telegrafskih saopštenja, može se obustaviti u slučaju rata i opšte mobilizacije, za celu teritoriju državnu, a za slučaj oružane pobune, za pojedini deo njen. Ova obustava se vrši naročitim privremenim zakonom. 2.) Što se tiče slobode štampe, kod nje mogu biti dva ograničenja: a) Zakonodavnim putem. Ovde imamo dva slučaja. Prvi slučaj. On je predvidjen u poslednjem stavu člana 127. po kome se štampa može ograničiti privremenim zakonom u slučaju oružane po-bune, i tada ograničenje štampe vredi samo za onaj deo državne teritorije koji je u pobuni. Nije jasno u čemu može biti to ograničenje štampe, to jest do koje granice u ograničenju štampe u slučaju oru-žane pobune može ići Zakonodavna Vlast. Drugi slučaj: O njemu imamo odredbu u drugom stavu druge alineje č. 13. gde stoji: »Cen-zura se može ustanoviti samo za vreme rata ili mobilizacije i to za stvari zakonom u napred predvidjene;[14]) b) Odlukom Izvršne Vlasti. Čl. 138. Ustava, koji se nalazi u Odeljku Trinaestom (Prelazna nare-djenja: čl. 128. à 142.), sadrži ovakvu odredbu: »Može se zabraniti izlaženje, odnosno rasturanje novina i štampanih spisa, koji izazivaju: mržnju protiv države, verski ili plemenski razdor, a tako isto i kad posredno pozivaju gradjane da silom menjaju Ustav ili zemaljske za-kone, samo ako se iz napisa očevidno vidi da se njime ide na takvo pozivanje gradjana. Propis čl. 13. stav 3. o izvršenju zabrane važi i ovde. Kad prestane naročita potreba, ovi se propisi mogu ukinuti zakonom.«

Sva ova ograničenja ustavnih prava gradjana, izuzev samo ogra-ničenja slobode štampe iz čl. 138 malo čas navedenoga, sasvim su na svome mestu. U izuzetnim slučajima, kao što su oni predvidjeni u čl. 13. i 127. Ustava, mora se državnoj vlasti dati mogućnosti da, bez po-vrede Ustavnih naredjenja, bude u stanju braniti državu. Državnu vlast ne treba dovoditi u dilemu da, čuvajući Ustav, upropasti Državu

[14]) Ovaj propis doveden u vezu sa malo čas citiranim propisom, onim iz čl. 127., podstiče pitanje: da li se censura može zavesti i u slučaju oružane pobune u pobunjenim krajevima? Pitanje se postavlja zato što, kao što vidimo, čl. 13. veli da se cenzura može ustanoviti: »samo za vreme rata i mobilizacije«. Pribeležavamo ovo pitanje ali u raspravu njegovu ne možemo ovde ulaziti.

Digitized by Google

ili da, čuvajući Državu, upropasti Ustav. Drugim rečima, treba izbegavati te eventualnosti da državna vlast, da bi zaštitila najbitnije državne interese, bude prinudjena da gazi Ustavne propise, čije poštovanje dolazi, takodje, medju najbitnije državne interese: u takvom jednom slučaju državna vlast bi branila jedne bitne državne interese prenebregavanjem drugih bitnih državnih interesa. Potrebno je, dakle, da sam Ustav predvidi i normira sredstva koja će, u slučajima izuzetne nužde i opasnosti, biti stavljena na raspolaganje državnoj vlasti radi odbrane države: na taj način državna vlast imaće mogućnosti da, bez povrede ustava, brani državu. Medjutim, Srpski Ustav od 1888. god. zvani, kao što smo već kazali, radikalski Ustav, nije sadržavao ograničenja slična onima iz člana 13. i 127. Ustava od 1921 god. (Treba samo izuzeti tajnu pisama i telegrafskih depeša za koju se, i u Ustavu od 1888. god., predvidjalo da nije nepravedna »u slučaju krivične istrage i u slučaju rata«), i to isto vredi i za Ustav Srpski od 1903. koji je, sa malim izuzecima, samo drugo izdanje radikalskoga Ustava od 1888. god. Otuda, kada su nastupili ratovi, najpre Balkanski pa posle Veliki Rat, državne vlasti srpske (Zakonodavna i Izvršna vlast) bile su prinudjene, da pogaze mnoga vrlo bitna Ustavna naredjenja, da bi odgovorile potrebama, koje je rat, naročito Veliki Rat, istakao i neprestano isticao na dnevni red. Tako, na pr., pogaženi su, u toku rečenih Ratova, ovi Ustavni propisi: čl. 36. o nepovratnoj sili zakona na štetu stečenih prava, i to: zakonima o moratoriumu (od 1. Oktobra 1912. god. i od 29. Jula 1914. god. po st. kal.): čl. 22. o bezuslovnoj zabrani cenzure, zavodjenjem cenzure za vreme Velikoga Rata (1914.—1918.); čl. 100. al. 1. o četvorogodišnjem trajanju izbornoga mandata, produženjem mandata poslanicima, kojima je ovaj bio istekao; čl. 116. o tome da se nikakav zakon ne može izdati, ukinuti, izmeniti ili protumačiti bez pristanka Narodne Skupštine: ovaj ustavni propis je u najširim razmerama vrlo često gažen, sve do proklamovanja novoga Ustava od 1921. god., time, što je Vlada Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca donosila o predmetima, koji su j e d i n o z a k o n o m mogli biti normirani, U r e d b e koje su imale s i l u z a k o n a. Razume se da ovo i ovoliko gaženje jasnih Ustavnih propisa nije moglo biti od dobroga dejstva po autoritet Ustava i po razviće pravne svesti u narodu.

1921. god. radikali su, kod pitanja o eventualnoj obustavi ili ograničenju za izvesno vreme ustavnih garantija, postupili drukčije nego 1888 god., i to se, kao što smo kazali, ima, sa gledišta opštih državnih interesa, odobriti. Zašto su radikali u istoj stvari postupili, u dva razna momenta, ovako nejednako? Zašto su, na ime 1888. god., nalazili, da bi jedna privremena obustava i ograničenje u teškim i izuzetnim prilikama izvesnih Ustavnih individualnih (ličnih) prava, koja bi obustava r e s p. ograničenje bilo samim Ustavom predvidjeno i normirano, bilo protivno demokratskim načelima, dok su, 1921. god., bili obrnutoga mišljenja? Na svaki način da objašnjenja te interesantnosti treba tražiti i u političkom iskustvu radikala, koji su, vladajući kroz dugi niz godina, a naročito posle ubistva Kralja Aleksandra Obrenovića, uvideli, da ono, što je bilo u njihovom demokratskom

Digitized by Google

programu, nije sve bilo ni tačno ni korisno sa gledišta države i njenih ciljeva. Ali mislimo ,da ne ćemo pogrešiti — tačka, na kojoj smo se već jednom zadržali u ovoj raspravi — ako razlog onom gore istaknutom nejednakom postupanju radikala u jednoj i istoj stvari potražimo i u pobudama osnovanim na njihovim čisto p a r t i s k i m interesima. Kao što smo ranije imali prilike to objasniti, radikali su, i posle ovoga ustavnoga uspeha 1888. god., očekivali, da će uskoro doći u opoziciju pa su hteli, da u borbi sa dinastijom Obrenovića, koju su predvidjali, imaju što slobodnije i što šire polje kretanja, što, naravno, ne bi moglo biti, da su bili pristali, da se u Ustav unese odredba o eventualnoj obustavi odnosno ograničenju ustavnih garantija. Godine 1921. situacija je bila druga: tada su radikali, naprotiv, predvidjali svoju vladavinu za jedan dugi niz godina i, naravno, nije im više bio nesimpatičan jedan ustavni sistem, koji je predvidjao eventualnu obustavu ili ograničenje ustavnih garantija: takav sistem mogao je biti za njih samo jedno pogodno sredstvo za što duže održanje na vlasti. Koliko je pak sa gledišta opštih državnih interesa štetno, kada jedna politička partija, u jedan tako krupan i važan posao kao što je stvaranje i donošenje Ustava, unese pobude i ciljeve čisto partiskoga karaktera, mi smo o tome već napred govorili.

Medjutim, što se tiče ograničenja slobode štampe iz čl. 138., valja priznati, da to i takvo ograničenje jeste jedna pravno-tehnički pogrešna a po ciljevima svojim r e a k c i o n a r n a ustanova. Čl. 138. j e p r a v n o - t e h n i č k i pogrešan zato, što daje i s u v i š e š i r o k u definiciju krivicâ, zbog kojih se može zabraniti izlaženje odnosno rasturanje novina i štampanih spisa. Ta dela su kao što znamo: mržnja protivu države kao celine, verski ili plemenski razdor i p o s r e d n o pozivanje gradjana da silom menjaju Ustav ili zemaljske zakone, samo ako se ovo pozivanje očevidno iz napisa vidi. Jer, za garantiju individualnih prava gradjana nije dovoljno samo to, što je Ustav ovima, za slučaj povrede tih prava, zajemčio nezavisno sudstvo, već je još nužno, da zakoni u svojim normama budu dovoljno p o t p u n i i p r e c i z n i, kako bi se sudski a r b i t r i u m i s u d s k a d i s k r e c i o n a r n a vlast svela na najmanju meru. Medjutim, pojmovi: »mržnja protiv države kao celine« i »verski ili plemenski razdor« i »posredno pozivanje gradjana, da menjaju Ustav ili zemaljske zakone«, daleko su od toga, da budu odredjeni, i mogućnost da se, zbog toga, zabrani rasturanje pa čak i izlaženje novina i štampanih spisa, pojavljuje se kao jedno vrlo ozbiljno ograničenje slobode misli i slobode štampe zajamčene čl. 12. i 13. Čl. 138. dalje je, rekli smo, r e a k c i o n a r a n p o s v o j i m p o b u d a m a. I zaista, mržnja protiv države kao celine nije u samoj stvari ništa drugo nego z a b r a n a d i s k u s i j e o o r g a n i z a c i j i n o v e d r ž a v e, pitanje koje je isto tako sada, posle donošenja Ustava, kao i pre Ustava veoma diskutovano i neprestano na dnevnom redu u javnosti. Medju radnje, zbog kojih se može zabraniti izdavanje ili rasturanje štampanih spisa uvrstiti i »izazivanje mržnje protiv države kao cjeline«, to nije ništa drugo nego stvoriti one štamparske krivice, koje su u nauci Krivičnoga Prava poznate kao: délits d' opinion, a to su krivice, koje se sastoje

Digitized by Google

u tome, da se misli o nekom pitaniu d r u k č i j e, nego što je z v a n i č n o m i š l j e n j e, — jedan metod vladavine čiju nazadnost nije potrebno dokazivati. Iste ove primedbe mogu se uputiti, manje više, i na delo: izazivanje verskoga ili plemenskoga razdora. Što se tiče dela posrednoga pozivanja gradjana, da silom menjaju Ustav ili zemaljske zakone ,to delo je, takodje jedan d é l i t d' o p i n i o n: u ustavnoj odredbi, koja govori o toj krivici štamparskoj, misli se svakako, na k r i t i k u e k o n o m s k e o r g a n i z a c i j e d r ž a v e, to jest tom odredbom se hoće da suzbije ispovedanje putem štampe socijalističkih r e s p. komunističkih doktorina. Navedena odredba nije, dakle, ništa drugo nego zabrana, da se b u r ž o a s k a f o r m a d r ž a v e k r i t i k u j e. Na taj način čl. 138. znači u samoj stvari zabranu, da se o r g a n i z a c i j a nove države uopšte uzima u p r e t r e s, — drugim rečima, ta Ustavna odredba zadrži u sebe i m p l i c i t e naredbu, da se organizacija nove države, onakva kakva je ona izišla iz Ustava, primi b e z d i s k u s i j e kao jedno n o l i m e t a n g e r e. Da su takvi i slična zakonodavstva jedna, i to velika, prepreka evoluciji i napretku društvenom, mislimo, da nije potrebno na tome se naročito zadržavati, i zbog toga navedene odredbe nisu ni smele naći mesta u Ustavu nove Države.

§ 4. — D r ž a v a S r b a, H r v a t a i S l o v e n a c a j e m o n a r h i j a. — Po članu 1. Ustava: »Država Srba, Hrvata i Slovenaca je ustavna parlamentarna i nasledna monarhija«. a) Dakle, na prvom mestu, Država Srba, Hrvata i Slovenaca je m o n a r h i j a: ona je u ovom pogledu zadržala isti oblik vladavine, kakav je bio u pojedinim zemljama, iz kojih je ona sastavljena. Kao što je poznato, Srbija i Crna Gora bile su obe monarhije (kraljevine), a ostali delovi nove Države pripadali su opet jednoj državi, Austro-Ugarskoj, koja je bila, takodje monarhija (carevina odnosno kraljevina). U ovom pogledu Ustav od 1921. god. nije ništa izmenio: učinjena je samo jedna promena na prestolu, mesto dinastije Petrovića i dinastije Habsburške došla je dinastija Karadjordjevića: dinastija Karadjordjevića, na taj način, zamenila je, do sada, t r i druge dinastije.[15])

Pitanje o obliku vladavine, monarhiskom ili republikanskom, nije se ni jednog momenta postavilo n a U s t a v o t v o r n o j S k u p š t i n i (Konstituanti), koja je izišla iz izbora u Državi Srba, Hrvata i Slovenaca od 28. Novembra 1920. g. Da će nova država biti monarhija, to je već bilo ranije rešeno, a na ime u P r i v r e m e n o m P o s l o v n i k u z a U s t a v o t v o r n u S k u p š t i n u Srba, Hrvata i Slovenaca od 8. Decembra 1920. g.., koji je Poslovnik, u vidu Kraljeve Uredbe, izdat na osnovu čl. 121. Z a k o n a o i z b o r u N a r o d n i h P o s l a n i k a z a U s t a v o t v o r n u S k u p š t i n u S r b a, H r v a t a i S l o v e n a c a od 3. Septembra, 1920. god. Ovaj Zakon donelo je P r i v r e m e n o N a r o d n o P r e d s t a v n i š t v o Srba, Hrvata i Slovenaca, koje je bilo sastavljeno p o s l e p r o g l a š e n j a u j e d i n j e n j a Srbije, Crne Gore i jugoslovenskih delova Austro-Ugarske

[15]) Treća dinastija, na koju ovde mislimo, to je dinastija Obrenovića, čiji je poslednji predstavnik, Kralj Aleksandar, ubijen 29. Maja 11. Juna, 1903. god.

Digitized by Google

Monarhije, 1. Decembra 1918. godine (u Beogradu). Čl. 8. rečenoga Skupštinskoga Poslovnika propisao je, da će narodni poslanici, izabrani za Ustavotvornu Skupštinu, položiti, pošto im punomoćstva budu overena, zakletvu Kralju.[16]) Uredba o poslovniku bila je, na taj način, pitanje o obliku vladavine skinula s dnevnoga reda, proglasivšinovu Državu monarhijom. Kada se je Ustavotvorna Skupština sastala radi donošenja Ustava za Državu Srba, Hrvata i Slovenaca, ona je bila ustavljena pred jedan svršen čin: ta država bila je već monarhija. Ustavotvorna Skupština postala je tako, pre i bez njenoga rešenja, jedna monarhiska Skupština, koja je imala da novu Državu organizuje na monarhijskoj osnovi: sama pak ova osnova bila je izuzeta Poslovnikom od 8. Decembra 1920. god. iz nadležnosti Ustavotvorne Skupštine.

Na svaki način, Vlada Države Srba, Hrvata i Slovenaca, oslanjajući se na svoju većinu u Privrednom Narodnom Predstavništvu, koja je većina bila za monarhiski oblik vladavine, mislila je, da može pitanje oblika vladavine u novoj Državi raspraviti u smislu monarhije, i ona je to, kao što smo videli, i uradila Kraljevom Uredbom o Poslovniku od 8. Decembra, 1920. god. Osim toga, zar i sama ta činjenica, da je Narodno Veće (Zagreb), kao predstavnik austro-ugarskih Južnih Slovena, preko svojih izaslanika izvršilo, u saradnji i zajednici sa dinastijom Karadjordjevića, ujedinjenje izmedju tih Slovena i Srba iz Srbije i Crne Gore, nije bila dovoljan znak i dokaz, da su i *ti* austro-ugarski Sloveni hteli, za novu Državu, monarhiski oblik vladavine? Inače, kako bi se mogla objasniti ova kolaboracija izmedju Narodnoga Veća i jedne dinastije? Prema ovome, Vlada Dra. Milenka Vesnića, koja je donela Uredbu o Poslovniku, mogla je smatrati, da je još aktom ujedinjena od 1. Decembra1918. god. pitanje o monarhiskome obliku vladavine nove Države bilo već svršeno.

Pri svem tom, mi ipak mislimo da vlada Dra Vesnića nije mogla, ni trebala, oduzeti vlast Ustavotvornoj Skupštini, da rešava i o obliku vladavine, kao što je ona to faktički, implicite ako ne explicite, bila učinila. Vlast rešavanja jedne Konstituante je neograničena, kada se ona saziva i funkcioniše u onakvim okolnostima, u kojima se nalazila ova Ustavotvorna Skupština: tada još nije postojao u novoj Državi nikakav Ustav, koji bi njene atribucije normirao i eventualno ih ograničavao.[17]) Najmanje je, pak, njenu nadležnost mogla ograničiti jedna Uredba.[18]) Ustavo-

[16]) Tada je bio Kralj Petar Karadjordjević, čiju je vlast vršio, kao Kraljev Namesnik, njegov sin i Naslednik Prestola, Aleksandar Karadjordjević.

[17]) N. pr. Srpski Ustav od 5. (18.) Juna 1903. god. regulisao je bio vlast Ustavotvorne Velike Narodne Skupštine (čl. 43., 130., 200.), što znači da preko toga ona nije imala vlast rešenja, i njena rešenja koja bi ona protivno Ustavnim normama donela ne bi imala pravne vrednosti (ne samo kao zakon — jer je i Velika Skupština u Srbiji delila zakonodavnu to jest ustavnu vlast sa Vladaocem — nego ne bi imala pravne vrednosti ni kao zakonski predlog).

[18]) »Bila suverena ili ne — veli Slobodan Jovanović, prof. Javnoga Prava na Beogradskome Univerzitetu, — Ustavotvorna Skupština ne može biti vezana jednim

Digitized by Google

tvorna Skupština imala je, dakle, vlast, da i pored čl. 8. Poslovnika raspravlja i pitanje o obliku vladavine i da ga raspravi eventualno i u s m i s l u r e p u b l i k e. Drugo je pitanje sada, da li bi njen votum, s a m z a s e, bio z a k o n, ili bi mu još bila potrebna s a n k c i j a Vladaočeva: ako bi se Ustavotvorna Skupština bila smatrala suverenom, njenim odlukama ne bi tada bila potrebna ničija sankcija, u protivnom slučaju, bez sankcije Vladaočeve te odluke ne bi bile, same za se, zakon. U prvom slučaju, proglašenje republike, od strane Ustavotvorne Skupštine, vredelo bi bilo s a m o z a s e kao z a k o n, a u drugom samo tako, ako bi to proglašenje bilo s a n k c o n i s a n o Vladocem.[19])

Što se medjutim ovoga poslednjega pitanja tiče, to s obzirom na tu činjenicu da je, obrazovanje nove Države Srba, Hrvata i Slovenaca, Kraljevina Srbija pa, dakle, i njen Ustav od 5. (16.) Juna 1903. god. bio prestao, Kuća Karadjordjevića bila je, u koliko je reč o Srbiji, i z g u b i l a v l a d a l a č k u v l a s t, koju je po tom Ustavu imala, i, na taj način, prestala biti d i n a s t i j o m: prestankom toga Ustava, Kuća Karadjordjevića prestala je, takodje, biti Vladalačka Kuća.[20]) Što se, pak, tiče austro-ugarskih Južnih Slovena, koji su dotle imali Habsburšku Kuću kao vladalačku, oni nisu još bili, u doba sastanka Ustavotvorne Skupštine, izabrali Kuću Karadjordjevića za svoju novu dinastiju: Zagrebačko Narodno Veće, čiji su delegati 1. Decembra 1918. godine sa Kućom Karadjordjevića izvršili, kao što je gore rečeno, akat ujedinjenja, nije se moglo smatrati kao predstavništvo austro-ugarskih Južnih Slovena n a d l e ž n o z a i z b o r n o v e d i n a s t i j e: ono za to nije imalo mandata od naroda. Jedino odnosno Crne Gore mogla se je Kuća Karadjordjevića smatrati kao dinastička, a prema odluci Crnogorske Narodne Skupštine, održane u Podgorici (Novembra 1918. god.) o prisajedinjenju Crne Gore Kraljevini Srbiji, naravno ovo pod uslovom, da se uzme, da je ta odluka nadležno i punovažno donesena, što je u pitanju s obzirom na taj fakat, da je, u vremenu, kada se je Podgorička Skupština sastala i rešavala, Crna Gora imala svoj Ustav i svoju dinastiju, dinastiju Petrovića: stavljena prema ovim činjenicima, Podgorička se Skupština pojavljuje kao jedno n e l e g a l n o t e l o. Mogao bi se, u prilog teze, da je Podgorička Skupština bila suverena vlast u Crnoj Gori u vremenu njenoga rada i odlučivanja, istaći samo taj argumenat: da je ranija Crna

---

poslovnikom, koji je izdan putem Kraljeve Uredbe« (A r h i v z a P r a v n e i D r u š t v e n e N a u k e, br. od 25. Januara 1921. god., str. 447.)

[19]) U ovom poslednjem slučaju sankcija vladaočeva bila bi ravna a b d i k a c i j i i njegovoj i njegovih naslednika. V. o tome našu raspravu: J e d a n s l u č a j i z N a d l e ž n o s t i V e l i k e N a r o d n e S k u p š t i n e (oštampano iz A r h i v a z a P r a v n e i D r u š t v e n e N a u k e), Beograd, 1906., str. 16.

[20]) U ovom smislu i: Slobodan Jovanović, P a r l a m e n t a r n a h r o n i k a, u »Arhivu za Pravne i Društvene Nauke« od 25. avgusta 1920. godine, str. 59. i 60. U ostalom, o pravilnosti, sa gledišta Srpskoga Ustava od 5. (18.) Juna 1903. god., rada Srpske Vlade, koja je 1. Decembra 1918. god. rešila, da Srbija p r e s t a j e i ulazi u sastav nove Države Srba, Hrvata i Slovenaca, biće malo dalje govora.

Digitized by Google

Gora, usled potpune okupacije njene od strane neprijatelja (Austro-Ugarske), bila prestala postojati kao suverena država, pa, dakle, da je ta ista sudba, sledstveno, bila postigla i Crnogorski Ustav i Crnogorsku dinastiju. Mi ne možemo ovde ulaziti u pretres osnovanosti ovoga, u svakom slučaju interesantnoga, argumenta, već ćemo samo napomenuti, da — ako bi se on primio kao tačan i konkludentan, to bi isto imalo onda, i sa toliko isto razloga, da se primeni i na Srbiju, jer je i ona, posle njene evakuacije od strane srpskih vlasti i srpske vojske u godini 1915., bila tri godine pod potpunom neprijateljskom okupacijom sa tom samo rezervom, da su Bitolj i njegova okolina bili povraćeni u Novembru 1916. god.

Zaključak je naš, dakle, da Ustavotvorna Skupština nije, u svojoj vlasti, bila pravno ograničena Kućom Karadjordjevića, pošto, kao što smo objasnili, ta Kuća nije tada još bila postala Vladalačkom Kućom, te, prema tome, odluke Ustavotvorne Skupštine nisu imale biti predmet sankcije iste Kuće.[21])

Moglo bi se reći, da je pak Ustavotvorna Skupština, i pored čl. 8. Poslovnika od 8. Decembra 1920. god., rešavala i o obliku vladavine, ako ne neposredno a ono posredno, zaklinjući se na vernost Kralju Petru Karadjordjeviću: ona je, svakako, mogla odbiti tu zakletvu, a kada to nije učinila, onda to znači, da je ona, na taj način i u toj formi, izglasala kuću Karadjordjevića kao dinastiju. Na ovo bi se dalo odgovoriti: Prvo: drugo je Ustavotvorna Skupština, a drugo su pojedini članovi njeni: ovi su, istina, kao takvi, to jest kao pojedini članovi Skupštine, položili zakletvu, sama pak Skupština kao takva, kao telo, nije rešavala o obliku vladavine; Skupština kao takva radi i rešava tek, pošto poslanici polože zakletvu, a rešavanja i odluke o obliku vladavine nije bilo posle toga momenta. Drugo: Poslovnik je svojim 8. članom stavio poslanike u dilemu, ili da polože unapred zakletvu Kralju, to jest pre nego što je Ustavotvorna Skupština kao takva rešila pitanje oblika vladavine u smislu monarhiskom, i da, na taj način, sebi vežu ruke kada, u Ustavotvornoj skupštini, bude stavljen na glasanje propis, da je Država Srba, Hrvata i Slovenaca monarhija, ili da, odbijajući zakletvu, dodju u otvoren sukob sa Kućom Karadjordjevića. Poslanici su izabrali prvu soluciju, na svaki način u želji, da ne dadu povoda opasnim trzavicama u jednom momentu, kada se počelo raditi na konsolidovanju nove Države, ali se mora priznati, da o ovom i ovakvom rešenju pitanja o obliku vladavine te Države oskudeva onaj autoritet, koji bi to rešenje imalo, da je Ustavotvorna Skupština slobodno i nesmetano izglasala monarhiju. I postupak Vlade Dra. M. Vesnića, kao i njene sledbenice Vlade N. Pašića, u toliko je ovde pogrešniji, što se je, s pogledom na sve prilike i okolnosti, koje su se tada bile stekle, moglo smatrati kao sigurno, da bi Ustavotvorna Skupština, i da su joj u ovom pogledu bile ostavljene odrešene ruke, održala monarhiski sistem vladavine.

[21]) Ovde, razume se, treba imati u vidu one rezerve, koje smo malo čas učinili odnosno Crne Gore.

Digitized by Google

b) Čl. 1. propisuje dalje, videli smo, da je Država Srba, Hrvata i Slovenaca parlametarna monarhija. Je li bilo potrebno to reći,[22]) kada se već bilo kazalo (u istom članu), da je ta država ustavna monarhija? Zar ustavna monarhija nije, u isti mah, i parlamentarna, drugim rečima, zar jedna monarhija može biti ustavna a da ne bude u isti mah i parlamentarana? Treba odgovoriti afirmativno: to jest mogućno je, da država jedna bude i monarhija i ustavna, a da opet ne bude parlamentarna. Najpre, ovo može biti ako uzmemo, da parlamentarna monarhija znači monarhiju sa Narodnim Predstavništvom, jer znamo, da jedna monarhiska država može imati Ustav a nemati Narodno Predstavništvo. Ustav znači samo ograničenje vladaočeve vlasti, on znači samo to, da nismo u prisustvu autokratske odnosno apsolutne monarhije, ali Ustav ne znači i to, da vladalačka vlast mora biti ograničena baš jednim Narodnim Prestavništvom slobodno izabranim: vladalačka vlast može se Ustavom i drukčije ograničiti. Tako, n. pr., po Srpskom Ustavu od 1838. god., Kneževina Srbija je bila Ustavna monarhija, ma da nije imala Narodnoga Predstavništva sa vlašću, da učestvuje u donošenju zakona ravnopravno sa vladaocem, vladalačka moć bila je, po tom ustavu, ograničena jednim Državnim Savetom sastavljenim od članova doživotno naimenovanih od strane Vladaoca: taj Savet je vršio zajedno sa Knezom zakonodavnu vlast, i, na taj način, Knez nije bio apsolutni vladalac, već vladalac sa ograničenom vlašću, to jest ustavni vladalac. Dakle, pod režimom Ustava od 1838. god., Srpska Država je bila ustavna ali ne i parlamentarna monarhija. Zatim, ako parlamentarna vladavina znači vladavinu parlamentarizma, onda ne samo da jedna ustavna monarhija bez Narodnoga Predstavništva nije naravno, parlamentarna monarhija, već ovo bi mogla ne biti i jedna ustavna monarhija sa Narodnim Predstavništvom. I zaista, sama ustanova Narodnoga Predstavništva ne znači još parlamentarizam i takav slučaj smo imali, na pr., u preratnoj Pruskoj: parlamenat tu nije imao vlast, da obara vlade i da uzima formalno učešće u obrazovanju vlada. Ovo oboje, naprotiv, biva u romanskim ustavnim monarhijama (kao u Italiji i Španiji). Kakav je, dakle, ovde sistem Ustava Države Srba, Hrvata i Slovenaca? Da li je on, normirajući u čl. 1., da je to jedna parlamentarna monarhija, hteo to, da u novu Državu unese parlamentarni sistem, kakav postoji u romanskim državama (a čiji tip predstavlja Francuska)? Ako bi parlamenat u novoj Državi imao vlast oboriti vladu odnosno pojedine ministre i ako bi on formalno učestvovao u sastavljanju nove vlade, onda bi to veoma sužavalo Vladaočevu vlast i njegov autoritet: Vladalac bi bio tada upravo jedna visoka zvanična figura, čija bi vlast bila više teoriska, faktička vlast bila bi u rukama Narodne Skupštine odnosno one partije ili grupe, koja bi imala u ovoj većinu. U Srbiji, posle ubistva Kra-

[22]) Srpski Ustavi od god. 1869., 1888., 1901. i 1903. izražavali su se ovde drukčije: njihov čl. 1., posle reči, da je Srpska Država nasledna ustavna monarhija, dodavao je: »sa Narodnim Predstavništvom«. U samoj stvari to je isto kao i reći, da je to monarhija ustavna i parlamentarna.

Digitized by Google

lja Aleksandra Obrenovića i dolaska na presto dinastije Karadjordjevića, radikali su istakli doktrinu o V l a d o č e v o m n e m e š a n j u u d r ž a v n e p o s l o v e: kako je, tvrde oni, Vladalac po Ustavu neodgovoran za te poslove, to ih on ne može ni posredno ni neposredno vršiti, već državni poslovi dolaze u kompetenciju ministara, budući su oni po Ustavu odgovorni. Gde je odgovornost tu je i vlast, a gde nema odgovornosti tu nema ni vlasti. Razume se, da je takva doktrina vodila stvarno n e g a c i j i Vladaoca kao javnopravne ustanove i vlasti.[23]) Ustav od 1921. god. u pitanju Vladaočeve vlasti i vlasti parlamenta nije jasan: odredbom svojom, da je Država Srba, Hrvata i Slovenaca parlamentarna monarhija, on kao da hoće parlamentu da dâ vlast, koju on ima u državama sa sitemom parlamentarizma (državama romanskim), to jest da mu da vlast, da obara i da postavlja vlade; s druge strane, pak, propisujući, u čl. 90., da kralj imenuje Predsednika i članove Ministarskoga Saveta, Ustav kao da opet cilja na preratni pruski ustavni sistem. Ali najpravilnije je, mislimo, stvar shvati tako, da u pitanju postavljanja vlade i ministara Ustav hoće da postoji stalan dogovor i sporazum izmedju Vladaoca i Parlamenta, to jest Ustav je hteo, da oni d e l e državnu vlast. Razume se, da jedan ovakav sistem, naročito kada nema Gornjega Doma ili Senata (koji postoji u romanskim parlamentarnim monarhijama), vodi utakmici, sarevnjivosti i borbi izmedju ova dva ustavna činioca, što naravno nikako ne može biti probitačno po mirni razvoj državnoga života.

(Nastavit će se.)

Poslije neuspjeha proletarskih revolucija.

Piše dr. Fran Milobar, kr. sveuč. prof.

I. U oči rata.

Kroz 25 godina propovijedala je socijalistička »Druga Internacionala« (Internationala II.), da se radništvo može «emancipirati«, »osloboditi« kapitalističkoga jarma i izrabljivanja, te doći do potpune naplate svojega rada — samo tako, da ono samo pribere državnu vlast u ruke, — a imajući ovu u rukama, da će već ekspropiirati produkciona sredstva iz privatnoga vlasništva, te radnika učiniti u isti čas i poduzetnikom. Na taj način da će radnika zapasti ne samo njegova

[23]) U svojoj raspravi U s t a v n i V l a d a l a c, mi smo pokušali pokazati, da ta teorija nije ništa drugo nego prenašanje apsolutizma sa vladaoca na Narodno Predstavništvo, da, dakle, ona znači uništenje Ustava, koji, Ustav, ne zna ni za čiju apsolutnu vlast ni pravnu ni faktičku. Zatim smo primetili, da Vladalac, ako ne odgovara zakonski za radnju svojih ministara, on odgovara za nju m o r a l n o, a čim neko ma i moralno odgovara, njemu se mora priznati i neka vlast. (Ova rasprava izašla je na Srpskom, Beograd, 1904., i na Francuskom, u pariskom pravnom časopisu: R e v u e g é n é r a l e d u D r o i t, d e l a L é g i s l a t i o n e t d e l a J u r i s p r u d e n c e, 1905., pod naslovom: »Le monarque constitutionnel«).

Digitized by Google

današnja naplata (salar), nego i onaj »Mehrwert«, što ga radnik stvara preko plaćenoga rada, a koji kapitalista ubire bez muke i naplate. Ali, kako ne ima izgleda, da bi radništvo moglo doći mirnim putem do državne vlasti, ne preostaje drugo nego revolucija.

Kroz 25 godina odgajala je i organizirala »Druga Internacionala« radništvo za revoluciju i socijalizaciju narodno-gospodarske produkcije, države i društva. — Komunisti išli su za korak dalje ili točnije: do kraja. Oni se ne zaustavljaju na pol puta kao socijalisti. Oni ne će samo socijalizaciju produkcije već i konsumpcije; oni ne priznavaju nikakva privatnoga vlasništva kao socijalisti; nikakve »potpune naplate rada«, taj prekriveni put za novo stvaranje kapitalizma i kapitalista.

Napokon se ispuni davni san socijalističko-komunističkoga radništva. God. 1917. pribraše komunisti državnu vlast u svoje ruke u Rusiji, a pred zimu 1918. socijalisti u Njemačkoj. U Rusiji dadoše se komunisti svetim žarom pravovjerja na točno i rigorozno pretvaranja svojih doktrina u djela. I to su vršili takvom bezobzirnošću i dosljednošću, da se je njemačkim socijalistima koža naježila, kada su vidjeli na primjeru u Rusiji, kako izgledaju njihove teorije u praksi. Ruski primjer tako je zastrašujući djelovao u Njemačkoj, da njemačka socijalistička revolucija i pobjeda nije oživotvorila a ma niti jedne jedine socijalističko-komunističke dogme. Većina njemačkoga radništva ostala je doduše po imenu još socijalistička, ali u bivstvu ona je već povukla konsenkvencije iz nauke proizašle iz prakse.Niti su oni stvorili socijalističku državu (Njemačka je postala d e m o k r a t s k a republika sa dosadanjim privatnim vlasništvom nad produkcionim sredstvima, niti se je socijalizovala produkcija. Socijalistička pobjeda u Njemačkoj stvorila je jedino »Komisiju za proučavanje za socijalizaciju dozrelih poduzeća«. I to je učinjeno u prvi čas samo, ut aliquid fecisse videatur, — samo da se baci prašine u oči razočaranih u širokim i brojnim redovima njemačkoga radništva; radi špartakista i neodvisnih ortodoksnih socijalista. Do danas ova komisija nije pronašla još niti jedno privatno poduzeće dozrelim za socijalizaciju u socijalističkom smislu.

Dok su se u Njemačkoj Marxovi vjernici pokazali tako slabovjernim doktrinarcima, ali zato tim pametnijim praktičarima, dotle su u Rusiji tim oduševljenije i sustavnije »radili«. Taj rad se je sastojao najprije u tomu, da se je razvaljivalo i razaralo sve, što je bilo izgrađeno na »buržujsko-kapitalističkim« načelima t. j. na načelu privatnoga vlasništva. Ovu prvu »zadaću« — valja po istini priznati — riješio je komunizam u Rusiji sa velikim »uspjehom«. Na financijalnom i industrijalnom području nije ostao ni kamen na kamenu od prijašnje organizacije, dočim je agrarnu proivodnju stjerao na minimum, — na to, da su seljaci počeli producirati samo toliko, koliko su trebali za vlastitu, kućnu potrebu. »Nacionalizovanje« i »socijalizovanje« u spodobi prisilnoga rekviriranja, ubilo je u seljaštvu svaku volju za veću proizvodnju preko vlastite potrebe. Time je bila pripremljena katastrofa glada, koja je samo na taj način mogla zauzeti toli grozne di-

Digitized by Google

menzije. Istina je, da boljševici nisu »stvorili sušu«, ali je istina i to, da jedina suša nije skrivila katastrofu u tolikoj opsežnosti. Ta oni su čak i sjeme socijalizovali t. j. rekvirirali, — oteli.

Kada je bio posao razgradjivanja gotov, valjalo je preći na novogradjenje. Ali ovdje je zapelo. Badava drakoničke mjere, badava diktiranje 10- i 11-satnoga vremena, badava smrtna kazan na štrajk, a 10 do 20 godina robije za sabotažu. Sve badava, te ne preosta ino, nego pod raznim prikritim formama praviti kompromise sa »buržojima« i kušati obnovu na starim načelima privatnoga vlasništva. Kao što je »buržojska« gospodarska politika »socijalističke većine« (Mehrheitssocialisten) u Njemačkoj izazvala nezadovoljstvo i prigovaranje u redovima ortodoksnih socijalista, — tako se dogodilo i Lenjinu u Rusiji. On se našao prinukanim, da svoj novi kurs brani i publicistički i na kongresu.

U mjesecu ožujku o. g. obdržavala je moskovska komunistička »Treća Internacinonala« svoj jedanaesti kongres. (U tri godine opstranka obdržavati jedanaest kongresa, jest ipak rad, kojim se Treća Internacionala može pokazati). Na ovom kongresu branio je Lenjin svoj novi kurs. Njegov govor ostat će u povjesti ruskoga boljševizma u g a o n i k a m e n, koji će pokazivati, na čemu se slomio ovaj veliki ali na žalost i krvavi pokus, koji se je mogao ustaviti, da nije i znanost tomu makar i nehotice pripomogla. — Lenjinovo razlaganje je tako poučno, a u drugu ruku tako odlučno, da dosta neprikrito priznaje već sada, a za bližnju budućnost posvemašnji bankrot boljševizma i komunizma, ako se ne preobrazi. Taj njegov govor donašamo prema bečkim novinama (N. F. Presse, N. W. Journal, W. Tagblat od 14., 15. travnja 1922.). Prema tim novinskim izvještajima razlago je Lenjin stanje boljševizma i svoju novu gospodarsku smjernicu na slijeći način: »U čemu stoji naša snaga, a što nam manjka? Mi posjedujemo u savršeno dovoljnoj mjeri p o l i t i č k u v l a s t. Teško da bi se mogao ovdje tkogod naći, tko bi bio kadar dokazati, da komunistička stranka nije imala ili da ne ima dovoljno političke moći, kada se radi bilo o kakovom praktičnom pitanju bilo o kakvoj ozbiljnoj instituciji. Temeljne (grundlegende) gospodarske sile, velepoduzeća odlučnoga značenja, željeznice itd. — sve se to nalazi u našim rukama. Makar ima zakupa, koji su mjestimice i vrlo brojni, oni su u glavnom od najznamenitijega značenja, igraju sasvim neznatnu ulogu. (Ti zakupi su jedan korak Lenjinova novoga kurza i uzrok prigovora od strane ortodoksnih. Op. p.). One g o s p o d a r s k e s i l e, koje se nalaze u rukama ruske proletarske države potpunoma dostaju, da prelaz u komunizam osiguraju. P a š t o n a m o n d a m a n j k a? To je jasno, što nam manjka. v l a d a j u ć e m u s l o j u k o m u n i s t a m a n j k a k u l t u r e. Pogledajmo si samo Moskvu. Kakova li birokratska masa! Ali tko vodi koga? Da li 4.700 odgovornih komunista vodi ovu birokratsku masu ili obratno? Ja ne vjerujem, da se može reći, da komunisti vode ovu masu. Iskreno govoreći, ti komunisti nisu vodje nego vodjeni. Ovdje se je nešto dogodilo, što nas podsjeća na historičke dogadjaje, koje smo u mladosti učili. Učilo nas je: dogadjalo se, da je jedan narod osvojio zemlju drugoga naroda, i taj narod sebi podčinio.

Digitized by Google

Osvajajući narod bio je narod pobjedilac, a narod, čija je zemlja bila osvojena, bio je pobijedjen narod. To se sve razumijeva samo po sebi. Ali što se dogadja sa kulturom ovih naroda? To pitanje nije više tako jednostavno. Je li kultura pobjedonosnoga naroda viša, tada ju on nametne pobijedjenomu narodu. Nu, je li obratan slučaj, tada nametne pobijedjeni narod svoju kulturu pobjeditelju. Nije li se što slično dogodilo u glavnom gradu ruske sovjetske savezne republike (R S F S R)? Zar nije u ovom gradu 4.700 komunista (skoro jedna cijela divizija, i to ponajboljih komunističkih drugova) podlegla stranoj kulturi? Na ovaj način mogao bi nastati dojam, kao da pobijedjeni raspolažu nekom visokom kulturom. Nipošto. Njihova kultura bila je jadna (armselig), neznatna (gering) ali još uvijek viša od kulture naših odgovornih komunističkih radnika, pošto ovi ne znadu upravljati. Oni komunisti, koji su postavljeni na čelo institucija, budu često ismjehivani i zaludjivani. Ovo je priznanje vrlo neugodno, ili barem ne baš vrlo ugodno. Ali ja držim, da to valja priznati. To je po mojem mnijenju politička pouka minule godine. U ovom znaku bit će borba i u godini 1922. vodjena.

Hoće li odgovorni komunisti ruske sovjetske republike (R S F S R) i saveznih sovjetskih republika (K P R) razumjeti, da oni ne umiju upravljati? Budu li oni to uvidjeli, tada će naravski to i naučiti, jer se to dade naučiti. (To baš nije tako lako pitanje! Op. p.). Ali hoće li se nešto naučiti, onda se mora učiti. Kod nas se na sve strane izdavaju zapovijedi i dekreti. Ali izmedju zapovijedanoga i obavljenoga ne postoji nikakov sklad.

Ova utakmica, koju smo mi stavili na dnevni red proklamiranjem nove gospodarske politike, jest jedna ozbiljna utakmica. Izgleda, kao da se ta utakmica, dogadja u svim državnim institucijama. U istinu pako to je samo jedna forma borbe dviju neizmirivo neprijateljskih klasa. To je samo jedna forma borbe izmedju buržoazije i proletarijata. Ova borba još nije završena. Ova kulturna borba nije još pače niti u centralnim institucijama u Moskvi izvojštena. Gradjanski strukovnjaci raspolažu vrlo često temeljitijom stručnom spremom nego naši najbolji komunisti, koji raspolažu svekolikom moći, kojima stoje svi putovi otvoreni, pa ipak ne mogu usprkos sve svoje moći i svih svojih pravanizakorak naprijed.

Hotio bih navesti citat iz brošire Aleksandra Todorskija. Brošira je objelodanjena u Vesjegonsku, okružnom gradu u Tverskoj guberniji, a osvanula je na godišnjicu sovjetske revolucije u Rusiji dne 7. studenoga 1918.; dakle već u davnoj prošlosti. Ovaj vesjegonski drug je očevidno član naše stranke. Već je tomu dugo, što sam ovu broširu čitao, pa stoga ne mogu garantirati, da ne bi mogao možda koju pogrješku počiniti u prikazivanju. Taj drug pripovijeda, kako se je dao na posao, da uredi dva sovjetska poduzeća, kako je on dva buržuja k ovomu poslu privukao, i to prema tadanjemu načinu i običaju, t. j. pod prijetnjom zatvora i

Digitized by Google

konfiskacije čitavoga imetka. Ta mi znademo, kako se je godine 1918. buržuje predobivalo za saradnju. (Smijeh). Stoga je suvišno to pitanje opisivati. Mi ih privlačimo sada na saradnju pomoću drugih metoda. Taj drug je napisao u svojoj broširi: »Nije dovoljno buržoaziju samo pobijediti i oboriti ju na ledinu; takova pobjeda je samo polovica posla, već ju valja prisiliti, da ona za nas i radi«.

Ove riječi su vrlo vrijedne pažnje. Ove vrlo važne riječi pokazuju, da se je već u samom gradu Vesjegonsku i već god. 1918. ispravno shvatio pravi odnošaj izmedju pobjedonosnoga proletarijata i pobijedjene buržoazije.

To je samo polovično djelo izrabljivača pobijediti, neškodljivima učiniti i na ledinu oboriti. A oko 90 po sto odgovornih radnika kod nas u Moskvi umišljalo je sebi, da je cijelo djelo u pobjedi, u neškodljivosti i obaranju.

Djetinjasta, upravo potpuno djetinjasta je misao, da se socijalistička izgradnja dade provesti jedino pomoću samih komunista. Komunisti su samo jedna kap u moru naroda. Oni će biti kadri samo onda narod voditi i postići, da narod podje njihovim putem, ako oni taj put ispravno odrede. Ali tu ne dostaje, da se taj put ispravno opredijeli, u koliko se radi o općem historičkom pravcu. Što se toga tiče, to smo ga mi u tom pravcu apsolutno ispravno opredijelili. Razvoj u svim državama dokazuje, da smo ga ispravno opredijelili (Aluzije na nacionalizam. Op. p.). Da se nadje pravi put, nužno je, da mi spriječimo intervencije »bijelih« (opreka naprama »crvenim«, protukomunističke vojne raznih generala. Op. p.), te da budemo kadri dati seljacima za žito robu. Inače će nam seljak reći: »Ti si pošten čovjek, ti si našu domovinu branio, pa te zato slušamo. Ali nosi se, ako ne znaš gospodariti«. Jest, tako će nam seljak reći.

Samo onda, ako komunisti budu kadri obnoviti gospodarsvo tudjom pomoći; samo, ako se oni od buržoazije (potrebito) nauče; samo ako oni postignu to, da buržoazija krene putem, kojim oni žele, samo u tom slučaju bit će kadri gospodarstvo voditi. — Ali komunisti si umišljaju, da oni sve znadu, pošto su odgovorni komunisti (na odgovornim vodećim položajima Op. p.) i jer su oni sasvim druge ljude pobijedili, nego li su komiji i jer su oni na frontama pobijedili neprijatelje, koji su bili drugi ljudi, nego li su komiji. Ovo vladajuće mnijenje nas upropašćuje. Učiniti neškodljivima, pobijediti, oboriti izrabljivača — to je najmanje važni dio našega djela. Ovaj dio mora biti obavljen. Naša državna politička uprava i naši sudovi ne bi trebali to tako mlako provoditi kao do sada. Oni moraju misliti na to, da su oni proletarski sudovi, da nam je sav svijet neprijateljski raspoložen i da nas ugrožava. Nu ovaj dio nije težak, u glavnom mi smo ga naučili. Ova djelatnost neka se samo malo pojača, a to nije teško.

Drugi di onašega djela sastoji u tomu, da to postignemo, da oni elementi, koji su brojčano mnogo jači od nas, a s nama rade, da na takov način rade, da njihov rad uzmognemo promatrati i razumjeti, da oni što koristno rade za komunizam. To je nuždno postići zato, da

Digitized by Google

se komunizam uzmogne izgraditi tudjom pomoći, da bude kadar, da uzmogne praktički oživotvoriti nuždni gospodarski sklop sa seoskim gospodarstvom, da se seljake zadovolji, da seljak reče: glad je doduše mučna stvar, — težak, jedva se dade podnijeti, ali ja vidim, da nam vlada, koja, akoprem se sada tek uči, donaša praktično dosta osjetljivu pomoć. O v d j e l e ž i s v a t e ž i n a s a d a n j e s i t u a c i j e. Pojedini komunisti su shvatili i uvidili, d a n e s t r a n č a r e (Parteilose su danas svi u Rusiji »buržuji«: Op. p.) v a l j a p r e d o b i t i z a s a r a d n j u, ali široke mase (komunističke) stranke još nisu shvatile ovu potrebu. Mi smo doduše nebrojene okružnice u tom smjeru napisali i mnogo o tom govorili. Nu što se je uradilo u tom pogledu tečajem minule godine? Upravo ništa. Izmedju mnogo stotina komiteta naše stranke, ne će ih se naći niti pet, koji bi bili kadri pokazati praktičnih plodova. Mi uopće još nismo niti pristupili k ispunjenju sve potrebe današnjega dana, nego mi živimo još uvijek u tradicijama 1918. i 1919. godine. To su bile najveće godine, kada je otvoreno najveće djelo svjetske povijesti. Ali htjeti se ograničiti na promatranje ovih godina, a pri tom s vida pustiti zadaće, koje stoje danas na dnevnom redu, to znači propast, neminovnu, apsolutnu propast« (Što je podcrtano, to mi podcrtasmo. Op. p.).

Ovaj govor sudeći po zadnjim vijestima — valjda labudji pjev Lenjinov zaslužio bi da se analizuje izreku po izreku. Nu nas bi to predaleko odvelo od našega predmeta. Zato ćemo iz njega uzeti samo ono, što nas se pobliže tiče. — Početak govora pokazuje, da Lenjin aludira na 25 godišnje apostolovanje »Druge Internacionale«. On obara tu nauku sa takovim autoritetom, kakova nitko u tom svijetu pogledu nema, on ju obara sa takvim dokazima, koje nitko prije nije mogao iznijeti. A što je smisao njegovih riječi? On tu izriče ovu tvrdnju: Nije istina, da se može socijalistički ili komunistički program oživotvoriti time, da proletarijat dobije državnu vlast u ruke i da se dokine privatno vlasništvo nad faktorima produkcije. To ne dostaje. Zar mi komunisti ne imamo neograničenu državnu vlast u rukama? Zar mi nismo razbili privatno vlasništvo i sva produkciona sredstva pribrali u svoje ruke? Pa kada bi samo o tome ovisilo, onda ne bi bilo nikakve zapreke prelazu u komunizam. A ipak to ne ide. Pa što još manjka? Pita, pa odmah odgovara Lenjin — k u l t u r a, intelektualni rad! A taj se nalazi samo kod buržoazije, a ne kod manualnoga radništva. Razborit pako čovjek se pita: Zar je ta spoznaja sav rezultat tolikih revolucija, tolike krvi i tolike okrutnosti? Zar je ovolišni zgoditak bio vrijedan tako golemoga uloška?

Sada se Lenjin tuži, da široke mase komunista nikako ne mogu shvatiti, da se bez saradnje intelektualnoga rada buržoazije mora propasti. Godinu dana o tome piše, govori i šalje okružnice — a »drugovi« ne shvaćaju! Nu čovjek se mora čuditi Lenjinu, da se on tomu neshvaćanju čudi kod širokih masa komunista. Kroz pol stoljeća se je tomu radništvu utuvljivalo u glavu, da su manuelci sve, a i intelektualci ništa ili trutovi, parasiti, a sada da se ta tradicionalna nauka kroz jednu ciglu godinu izbriše, — da se ono, šo se kroz 50 godina preziralo, tako brzo rehabilituje! A povrh toga, tko da zamijera širo-

Digitized by Google

kim ruskim komunističkim masama to nerazumijevanje i preziranje intelektualnoga rada, ako uoči samu ekonomsku znanost od sto godina ovamo, kako se drži u ovom pitanju!

II. Poslije socijalističko-komunističkih revolucija ili — na mrtvoj točki.

Velike, i politički uspjele, revolucije proletarijata u Rusiji i u Njemačkoj dokazuju neuspjeh cijele ekonomike, koli one gradjanske, toli socijalističke. Neuspjeh gradjanske ekonomike sastoji se u tome, da ona nije mogla odvratiti proletarijat od socijalizma. Neuspjeh pako socijalističke ekonomike očituje se u tome, što i uz potpunu političku pobjedu i osvojenje državne vlasti nije mogao ni socijalizam u Njemačkoj, ni komunizam u Rusiji pokazati, da znade stvoriti što boljega od postojećega, protiv čega se je borio i revoluciju proveo. I ne samo to, već je i socijalizam u Njemačkoj kao i komunizam u Rusiji, usprkos političke pobjede — u gospodarskom smjeru kapitulirao pred kapitalističkim gospodarstvom.

Ali najzanimivija pojava poslije ovih politički uspjelih proletarskih revolucija jest, da proletarijat i usprkos potpunoga neuspjeha u gospodarsko-socijalnom pogledu ostaje i nadalje socijalističko-komunistički raspoložen — mobilizovan — i u starom postavu kao i prije revolucije. Ta pojava dokazuje dvoje: 1) da je današnje društvo ostalo i poslije tih revolucija podijeljeno u dva tabora: gradjanski i radnički vulgo »buržujski« i »proletarski«; 2) da su oba tabora došla sa svojom latinštinom na mrtvu točku. Ili drugim riječima: Sam veliki problem je ostao neriješen; revolucije su tako to dokazale, da se dosada hvaljenim sredstvima ne da riješiti. Sada, odmarajući se na mrtvoj točki, imati će i socijalistička i gradjanska ekonomika, da razmišlja o novim sredstvima za rješenje staroga neriješenoga pitanja.

Prije revolucije, mogla je socijalistička ekonomika odbijati prigovore svojim metodama komotnom tvrdnjom, da su te metode ispravna, dok praksa protivno ne dokaže. Sada, nakon što je praksa dala posve negativan odgovor, više ne vrijedi ovakova tvrdnja, već valja priznati neuspjeh i tražiti nove putove. Lenjin je evo već počeo.

Ali i gradjanska ekonomika imade razloga, da se za čas zaustavi kod maloga retrospektivnoga razmatranja. Nju bi mogla zanimati n. pr. ova pitanja: Koji je tomu razlog, da je ogromna većina radništva otklonila gradjansku ekonomiku, te prionula uz socijalizam? Nije li možda i sama gradjanska ekonomika štogod tomu svomu neuspjehu a socijalističkom uspjehu pripomogla?

Klasična ekonomika češće pruža materijal socijalističkoj ekonomici za vlastitu izgradnju. Njemački Kateder-socijalisti upadaju i nehotice u demagogiju; a njemački Staatssocialisti sankcioniraju u neku ruku Marxova proročanstva o kumulaciji i socijalizaciji. Dok socijalistička ekonomika nauča, da sadanje gospodarstvo stoji pod gospodstvom kapitalizma, dotle gradjanska ekonomika odgovara na to time, da više manje jednako osudjuje kapitalizam kao i socijalistička. Ali kada socijalistička ekonomika pronalazi i »lijekove« protiv ove kapi-

Digitized by Google

talističke bolesti, gradjanska ekonomika medjutim te lijekove osudjuje, ali sama ne zna nikakve pokazati ili tek kakova palijativna sredstva i kakovo simptomatično pomagalo. Na taj način moglo je radništvo dobiti dojam, da gradjanska ekonomika u najmanju ruku neizravno potvrdjuje tobožnju ispravnost socijalističke ekonomike. I zato je bila naravna posljedica, da gradjanska ekonomika nije već iz samih stvarnih razloga imala uspjeha kod radništva. A ako k tomu dodamo demagogiju, klasno i strančarsko agitiranje, — sva sredstva, kojima se znanost ne može baviti, ali koja u praksi i u širokim slojevima jače djeluju, odlučila su uspjeh socijalističke ekonomike kod radništva. Od momenta ove teoretske pobjede, ništa više nije moglo odvratiti radništvo od socijalističke ekonomike i njezine taktike — revolucije.

Ali je zato socijalističko-komunistička ekonomika doživila svoj fiasco — u praksi. A hoće li doživiti i svoj poraz kod radništva, to će budućnost pokazati. jer taj fiasco doživio je socijalizam upravo na najodlučnijem području — na gospodarsko-socijalnom. A taj gospodarski fiasco ukazuje se to veći, čim je praćen većom političkom pobjedom. U Njemačkoj je socijalizam pokazao, da usprkos osvojenja državne vlasti, ne može oživotvoriti svoj gospodarski program. On je sačuvao dosadanji gospodarski poredak, jer je uvidio, da nikakov bolji ne bi znao stvoriti, i da bi sve drugo, što bi on poduzeo, bilo nesigurnije i gore. U kratko on nije oborio kroz tolike godine kudjeno kapitalističko gospodarstvo u gospodarstvu. On je skršio dosadanju političku moć u državi, ali nije skršio kapitalističku moć u gospodarstvu; on je kao pobjeditelj na političkom polju kapitulirao pred kapitalizmom na gospodarskom području.

Još gori fiasco doživio je komunizam u Rusiji. Ovdje su sljedbenici socijalističke ekonomike dva preduvjeta za oživotvorenje socijalističkoga gospodarstva temeljito obavili t. j. pribrali su sebi državnu vlast u neograničenoj mjeri — diktaturu, i razorili privatno vlasništvo, odnosno socijalizirali produktivna sredstva. Po obavljenim ovim »predradnjama« valjalo je preći na stvaranje socijalističkoga gospodarstva. U Rusiji je stvorena socijalistička (komunistička) d r ž a v a. To se je dakle dalo nekako silom stvoriti, ali stvoriti i s o c i j a l i s t i č k o odnosno komunističko n a r o d n o g o s p o d a r s t v o — to nekuda nikako — pa eto po priznanju samoga Lenjina — niti silom ne ide. Lenjin je priznao, da ruski komunisti u tom smjeru nisu kadri napraviti niti jedan korak — i da ih jedino to može spasiti, ako buržoaziju uzmognu sklonuti, da pomogne — svojom kulturom, svojim intelektualnim radom. Lenjin je sramežljiv ili ponosit gospodin. Kada već mora priznati kapitulaciju i prignuti koljeno, tada nastoji, da ta kapitulacija bude barem časna. I zato skida svoju komunističku kapu samo pred — višom kulturom. Ali njegovi zastupnici u Genovi i Haagu već su manje sramežljivi, jer oni neprikrito prave cotau i pred čistim — kapitalom.

P o s l i j e o v o g a t o t a l n o g a n e u s p j e h a i n e s p o s o b n o s t i i s o c i j a l i z m a i k o m u n i z m a, d a o ž i v o t v o r e s v o j g o s p o d a r s k i p r o g r a m, m o r a l o b i s e o č e k i v a t i

Digitized by Google

kao logičnu posljedicu, da će radništvo okrenuti ledja socijalizmu i komunizmu. A li to se ne dogadja. Nema sumnje, da tomu mnogo doprinosi zakon ustrajnosti, organizacija, disciplina. Ali sve ovo ne bi trajno djelovalo, kada bi prestali razlozi, koji su izazvali tu organizaciju, disciplinu i borbenost. Sjetimo li se sada, da se je radništvo mobilizovalo i organizovalo u tu svrhu, da sebi izvojšti emancipaciju ispod jarma kaptalizma i potpunu naplatu; sjetimo li se, da socijalističko-komunističke revolucije i političke pobjede nisu oborile gospodstva kapitalizma na području gospodarstva, — onda nam postaje razumljivo, što drži radništvo i nadalje u starim organizacijama, u prijašnjem stavu, u prijašnjoj fronti.

Socijalističko-komunističke revolucije pribrale su u ruke proletarijata političku moć. Ali politička vladavina proletarijata ne samo da nije skršila vladavinu kapitala u gospodarstvu, već sve više izgleda, da će kapitalova moć na gospodarskom području postati jača kraj proletarske političke vladavine, nego li je bila prije za »buržujske vladavine«. Proletarske vlade upoznale su daleko brže i daleko jasnije nego li proletarske mase, nesposobnost socijalizma i komunizma, da održi u praksi, što je kroz decenije naučao. Proletarske vlade prve osjetiše svu težinu neuspjeha pri praktičnom pokusu. Lenjin je sam priznao otvoreno: ne pomogne li buržoazija — neizbježiva je propast, i to ne samo gospodarska cijeloga naroda, već i politička vladavina proletarijata. I zato — veli on — valja spasiti gospodarstvo pomoću buržoazije (kapitala i kulture njezine), da se tako barem spasi politička vladavina. Treba kapitulirati u gospodarskom pogledu pred buržoazijom (t. j. objesiti na klin socijalizam i komunizam), da se spasi politička vlast. Političke stečevine proletarijata treba spasiti žrtvovanjem socijalizma i komunizma. To je eto poruka Lenjinova. Iz nje se vidi, da su komunisti već posve objesili k o m u n i s t i č k o g o s p o d a r s t v o na klin, pa da se sada bore još jedino za održanje političke vlasti u rukama. Za ovu su cijenu pripravni buržoaziji — kapitalističkom gospodarstvu — žrtvovati sve socijalističke i komunističke principe. Kraj ovakvih pak auspicija ne ima izgleda, da će kapitalistička vladavina na gospodarskom polju oslabiti, dok ju proletarska vladavina treba kao gladan kruha za spasenje svoje političke ekzistencije.— I tako razabiremo, da se radništvo i poslije totalnoga gospodarskoga fiasca socijalizma i komunizma još uvijek istoga drži iz dva razloga: 1) jer ga treba proletarska vladavina za očuvanje političke vlasti — 2) radi prepotentnosti kapitalizma na gospodarskom području.

Takovo je stanje i odnošaj nastao izmedju kapitalističke buržoazije i proletarijata u zemljama, gdje je revolucija proleatrijata politički uspjela. U zemljama pako, gdje revolicije uopće nije bilo, ostala je stvar gotovo ista, jer ovdje, osim na gospodarskom polju, gospoduje kapitalistička buržoazija i na političkom polju. I ovdje dakle proletarske mase ostaju nepromijenjeno u starom stavu i u starom mentalitetu. Tek jedna je psihološka promjena nastala. Iskustvo, da socijalizam i komunizam ne vodi do onoga gospodarskoga i socijalnoga usrećenja, pa makar koliko politički uspio, sili vodje, da razmišljaju i

Digitized by Google

traže druge putove i načine. Danas više ne može biti onoga uvjerenja o spasonosnosti i ispravnosti sredstva kao prije. A na vodstvo proletarijata pada teška, širokim masama teško shvatljiva zadaća, korigirati stare teorije prema najnovijim iskustvima, tj. revizija programa.

III. Neispravna teorija — neuspjela praksa.

Da je rješavanje socijalnoga pitanja udarilo neuspjelim socijalističko-komunističkim putem, držim da leži veliki dio razloga i krivnje u tome, što nije bilo teoretski ispravno instradirano. Cijela naime ekonomika, i gradjanska i socijalistička, posvetile su svu pažnju odnošaju ili bolje sukobu izmedju kapitala i rada, te ovaj odnošaj odnosno sukob uzela za ishodište promatranja, analizovanja i konstruiranja. O tomu su napisani bregovi literature, a pri tomu se potisnulo u pozadinu temeljitije promatranje odnošaja drugih faktora. Ovo ishodište — u svom zametku neispravno, kako ćemo malo niže razložiti — navrnulo je onda cijeli tečaj stvari na krivi put — stranputicu.

Promatranje sukoba izmedju kapitala i rada onako, kako to čini ekonomika, moguće je samo tako, da se je prije samovoljno iskonstruirao i z r a v n i odnošaj, i z r a v n a veza izmedju kapitala i rada, koja pak u istinu ne opstoji. A to vodi do zbrke i desorijentacije. Ekonomika je uopće ovdje počinila čitavi niz samovolja i pogrješaka. Prva i ishodišna pogrješka leži u tome, da je iz familije produkcionih faktora izlučila intelektualni rad, proglasivši ga neproduktivnim. Posljedica toga jest, da je onda izlučila i personitikaciju, reprezentanta intelektualnoga rada, naime p o d u z e t n i k a iz familije produkcionih faktora. Sada su po toj ekonomici ostala samo tri faktora produkcije: p r i r o d a , r a d i k a p i t a l , a b e z p o d u z e t n i k a .

Kolika je tuj počinjena pogrješka razabrati ćemo odma, ako slijedeće dvije činjenice uzmemo na oko: 1) Bez poduzetnika ne ima poduzeća; 2) Bez poduzeća (produkcije) ne ima produkcionih faktora.

Priroda (surovina), rad i kapital — bez poduzeća — stoje medju sobom upravo u takovoj vezi, kako n o v a c (kapital ležeći u banci), k o ž a (surovina ležeća u tvornici) i p o s t o l a r putujući od mjesta do mjesta i tražeći zaposlenje — rad — stoje u vezi medju sobom. To jest u nikakovoj. Istom onda, kada se stvori postolarsko poduzeće, postaju novac, koža i radnik faktori poduzeća, faktori produkcije. Ali i samo poduzeće nastaje tek, kada ga stvori poduzetnik. Sva ova tri faktora produkcije — priroda, rad i kapital — stoje jedan kraj drugoga kao latentne energije bez ikakova medjusobnoga veza, koje istom duh, intelektualna sila, p o d u z e t n i k mobilizuje, u pogon stavi i sveudiljno drži u kooperaciji do postignuća svrhe.

Sav mehanizam, cijeli sustav medjusobnoga odnošaja medju ovim faktorima jasno će se razabrati na jednom primjeru. Uzmimo na oko spomenuto postolarsko poduzeće. Vidjeli smo, kako ovdje pojedini faktori stoje razbacani bez ikakova medjusobnoga odnošaja i veza, dok se ne stvori poduzeće. Istom stvaranjem poduzeća dolaze svi ti faktori u medjusobni odnošaj. Samo pak poduzeće može stvoriti

Digitized by Google

ili posjednik kapitala, ili posjednik surovina, ili posjednik radne sile (radnik) ili koja četvrta osoba.

Uzmimo, da je poduzeće stvorila četvrta osoba. U ovom slučaju biva očevidno, da poduzetnik ovdje stupa u izravni odnošaj sa svakim pojedinim faktorom napose. On posudjuje novac od kapitalista, kupuje kožu od tvornice, uzima radnike u posao. Sami pak faktori produkcije (kapital, surovina i rad) dolaze jedino preko poduzetnika dakle posredno, neizravno u neki medjusobni odnošaj. U poduzeću ova tri faktora su medjusobno ravnopravna, koordinirana, jer su sva tri jednako poduzetniku subordinirana.

Pogledajmo si sada stanovište i držanje ovih faktora i njihove interese. Poduzetnik, bio on ma tko mu drago i kakav mu drago, nastojat će, da producira uz što niže produkcione troškove. Konkurencija i težnja za što boljom naplatom njegova rada i rizika nalagat će mu to. Uslijed toga on će tiskati kapitalistu, da mu uz što niže kamate posudi novac; — tiskat će tvorničara, da mu što jeftinije proda kožu; — tiskat će radnika, da mu uz što nižu nadnicu radi. — Ova pak trojica nastojat će naprotiv, da od poduzetnika što više izbiju. Iz ovoga se primjera vidi, da se samo poduzetnik i njegov interes sukobljuje sa ostalim trima faktorima. Kapital se bori protiv poduzetnika, tvorničar se bori sa poduzetnikom i radnik se bori sa poduzetnikom. Nipošto pak ne postoji sukob medju ovom trojicom faktora.

Iz ovoga primjera vide se slijedeće tri pojave: 1) Kapital, priroda i rad su u poduzeću jednako subordinirani faktori — poduzetniku; — 2) interesi kapitala, radnika i prirode ne sukobljuju se medju sobom — već prije idu paralelno —, nego se sukobljuju sa poduzetnikom; 3) ne postoji sukob izmedju kapitala i rada, već izmedju rada i poduzetnika.

Na prvi pogled vidi se, da je ovo tako jednostavno, da se čini svaka riječ razlaganja suvišna. Pa ipak kolika je zbrka nastala, jer se na ovu jednostavnost nije pazilo. Neka čitatelj pročita 3. točku. Ona je sa teoretskoga stanovišta neprijeporno logična, jasna i razumljiva. A ipak svakolika ekonomika i sva politika uči, da postoji sukob izmedju kapitala i rada, da postoji gospodarenje kapitala, da kapital izrabljuje radnika. I zato postoji borba radnika protiv kapitala za emancipaciju ispod »jarma kapitala«. U teoriji to ne stoji, ali je u praksi ipak tako. A odakle to protuslovlje? Ovdje na prvi pogled udara u oči, da nešto nije u redu. U teoriji kapital je jednako subordinarni faktor produkcije kao i rad; prema teoriji interesi kapitala i rada se ne sukobljuju, već idu paralelno. U teoriji stajao bi kapital u jednakoj borbi protiv poduzetnika kao i rad. Ali u praksi ukazuje se stvar drugojačije. Tu kapital nije u subordiniranom položaju kao u teoriji; tu on gospoduje ,kao da bi on bio poduzetnik; tu izgleda kao da je nestalo poduzetnika, a njegovo mjesto, njegov položaj kao da je usurpirao kapital, te da on faktično pritište rad.

Tu je očevidno, da se je moralo nešto dogoditi u odnošaju izmedju kapitala i poduzetnika. Pa doista se i dogodilo to, da je kapital u istinu usurpirao položaj poduzetnika. Ali kako je do toga došlo? Da li je moralo do toga doći? Mora li tako ostati?

Digitized by Google

Sve su to pitanja, koja su sadržana u problemu odnošaja kapitala spram poduzetnika. Ali ekonomika ne posvećuje tomu pažnje, već odnošaju kapitala spram rada. A kako i zašto to?

Ekonomika trebala je najprije temeljito promotriti odnošaj izmedju kapitala i poduzetnika; pronaći pravilni odnošaj ili pravilo odnošaja izmedju obiju. Onda bi se svako odalečenje kapitala od njegova položaja i prekoračenja na područje poduzetnikovo moglo mjeriti, te intenzivnost kapitalističke ekspanzije gotovo na stupnjeve klasifikovati: Ali ona ekonomika, koja je poduzetnika sasvim odstranila iz reda produkcionih faktora, nije više mogla s njim operirati. Nu tim brisanjem nije u jednačbi stavljena tek nula, već minus-cifra, koja u raznim slučajevima raznu vrednotu prikazuje. Već smo prije vidjeli, da je poduzetnik središte, oko kojega se okupljaju faktori produkcije i preko kojega dolaze medjusobno u rodbinstvo. Isključujući poduzetnika, razara ekonomika sve veze medju ovim faktorima. Tu se može doduše primijetiti, da poduzeće drži ove faktore u medjusobnoj vezi. Ali zar poduzeće ne veže i poduzetnika uza se? Ekonomika počinja samovolju, kada bezrazložno otkida poduzetnika od poduzeća. Ali, kako poduzeće ne može biti bez poduzetnika, postavljen je kapitalista na njegovo mjesto. Nu zašto baš kapitalista, kada poduzetnik može biti i posjednik surovina, posjednik rada i četvrta osoba? I to pitanje stoji u savezu sa gornjim, kako ćemo u slijedećem poglavlju razložiti. (Nastavit će se.)

Iz pravosudja stola sedmorice u pomorskim poslovima.

Piše dr. A. Verona, potpredsj. stola sedm. i docenat pom. prava.

I.

Presuda stola sedmorice od 29. decembra 1921. posl. br. Rv. 516/21/1 potvrdjuje i dopunjuje piščev članak »Čl. 435. i 436. franc. trg. zakona (Fins de non recevoir) i naše pomorsko-pravno pravosudje«.[1])

Radilo se o teretu sumpora, primaocu nije predat u onoj količini, koju je kapetan uzeo na prevoz te su sudovi — iako ne s istih razloga — u sva tri stepena udovoljili tužbi primaočevoj za isplatu vrijednosti manjka. — Prvi se sud pozvao na naredjenja opć. trgovačkoga zakona o odgovornosti vozara — jedan dokaz više, kako se pojmovi o pozitivnom našem pomorskom pravu nijesu još svuda sasvim razbistrili. — Sud drugoga stepena je to shvatanje po dužnosti spočitnuo prvome sudu i poučio ga je u predmetu, ali je, povodeći se za nekim — po piščevu shvatanju neispravnim — ranijim sudskim rješenjima uzeo, da se pitanje utrnuća i zastare tužbe ima riješiti ipak

[1]) »Mjesečnik« 1922. br. 1.

Digitized by Google

po općem trg. zakonu, jer da su dotični propisi code-a de com. formalno-pravne prirode te da ne važe kod nas.

Sud se drugoga stepena ovom prigodom dotakao i jednoga pitanja, kojim vrhovni sud nije, žalibože, imao prilike da se bavi, pa ne može ni biti predmetom ovoga članka[2]). Budući ipak nije sasvim izlišno vidjeti, kako danas naši sudovi misle o klauzuli neodgovornosti zbog barat erije kapetanove, navest ću ovdje to malo riječi iz drugostepene presude:

»Prvi je sudija pregledom spisa . . . utvrdio, da je šteta s pomanjkanja robe nastala kradjom počinjenom sa strane momčadi tuženikovoga parobroda X, i po tome u ovome slučaju ne samo šo se ne može govoriti o rješenju davaoca pod naval od odgovornosti poradi jače sile, nego se ne bi moglo govoriti o rješenju njegovom od odgovornosti čak niti onda, kad bi u navaljnoj ispravi izričito stajala klauzula o njegovoj neodgovornosti za djela, koja bi bili počinili ili kapetan ili momčad njegove ladje, jer i ovakova klauzula gubi svaku vrijednost u slučajevima, gdje je kao i u nazočnom dokazano, da su pomenuta djela potekla ili od teške njihove krivnje ili dolusa«.

U formalnom je pogledu istaknuti ovdje riječi revizijske presude, što in cocreto dokazuju opravdanost one apstraktne i općenite opomene, kojom je bio zaključen gore pomenuti članak u »Mjesečniku«. Vrhovni sud se naime nije meritorno bavio pitanjem, važe li kod nas još čl. 435, 436 code d. com., jer rješenje prema prilikama slučaja ne bi moglo imati no teoretsku važnost (a sudovi su pozvani, da se bave pitanjem važnim za praktično rješenje parnice). To osobito s razloga »što revizija, ističući revizijske razloge po br. 3 i 4 § 503 grp., ne predlaže i ukinuće pobijane presude, pa vrhovni sud ne bi imao podloge, da riješi stvar meritorno, jer nema utvrdjenja o tome, jesu li ili nijesu opsluženi svi uslovi čl. 435 i 436 code de com. Ukinuti bi se pak mogla napadnuta presuda s ureda samo u interesu protivnika, ali taj se slučaj ne dešava ovdje, jer je protivnik pobijedio u parnici«.

Medjutim, bilo to kako bilo, stol sedmorice je našao, da se s drugih razloga pridruži u samoj stvari pravnom mišljenju nižih sudova. Iz utvrdjenja nižih sudova izlazi naime, da je tuženik do dva puta, biva pismom od 27. aprila 1918., pa opet onim od 10. oktobra iste godine obećao tužitelju, da će mu naknaditi onu štetu, na koju je bio i osudjen.

Jednaku važnost ne pripisuje doista vrhovni sud obim pismima. U potonjem veli naime pravni zastupnik tuženikov tužitelju riječ po riječ: »Moj klijenat će nadoknaditi gosp. (tužitelju) vrijednost uzmanjkale količine robe, što će se ustanoviti nakon dovršenih sudbenih koraka«. U ovoj izjavi uočuje stol sedmorice odreku na prigovor iz čl. 435, 436 cod. de com.

Prvo pismo glasi drugojače: »Tako dugo, dok ne bude ustanovljeno, koliko je robe krcano, koliko je pomanjkalo i tko je krivac pomanjkanju, ne može moj klijenat da naknadi tobožnju štetu«.

[2]) Bit će u drugom jednom članku i o tome govora.

Digitized by Google

Ovdje nema obećanja naknade štete, nema priznanja te dužnosti, nema dakle ni odreke na prigovor po pomenutim člancima. Ipak je ta izjava veoma važna pod prilikama slučaja. Tužitelj je naime 15. aprila 1918 brzojavno tuženiku »protestirao manjak«. Na taj protest odgovorio je tuženik pomenutom izjavom, u kojoj se nije moglo uočiti no pridržavanje prava sa strane tuženika, da će dati konačni odgovor tek iza kako bude ustanovljeno »tko je počinilac kradje« (kako je rečeno u ranijem pismu). Po tome se vrijeme do konačnoga odgovora po samoj tuženikovoj izjavi ne može očito uračunati u jednomjesečni rok zastare[3]). To je stajalište i prihvatio stol sedmorice, pa je uzeo da »budući je taj konačni odgovor dat tek pismom od 10 oktobra, dakle nekoliko dana iza kako je prikazana tužba . . . ne bi bilo zastare, sve i da ovo potonje pismo ne sadrži, kako je već rečeno, odreku«.

I drugi razlozi, koje je stol sedmorice naveo, nijesu bez važnosti, jer se odnose, baš kao i prva dva, na pitanja, za koja u našoj judikaturi imamo dosada, kako je na svome mjestu istaknuto bilo, najmanje podataka[4]). Budući da su naime niži sudovi utvrdili na temelju kaznenih spisa, da šteta pretrpljena od tužitelja potječe od kradje, što su je počinili članovi vojske tužiteljevoga broda, koji je sumpor prevozio, primijenio je vrhovni sud naredjenje § 1489 gradj. zak., da u ovakovu slučaju zastara traje 30 god. To je mogao i morao učiniti, jer cod. de com. ne sadrži u tome pogledu nikakovog protivnog propisa, pa supsidijarno dolazi u obzir i taj općeniti propis gradj. zak. Ovo je prvi put, da se naši sudovi — dakako, u moje znanje — izjavljuju u smislu mišljenja zastupanog u pomenutom članku[5]).

Napokon je vrhovni sud pokazao u ovoj presudi, da u duhu našega trgovačkoga zakona tumači slobodnije ili barem ne tjeskogrudno čl. 435 cod. d. com., iako nije u konkretnom slučaju — žalibože — čisto i nedvoumno izrekao svoje mišljenje.

»Napokon će se (veli presuda) — usput samo, s obzirom na ono što je prije rečeno — primijetiti, da tuženik nije porekao tvrdnju tužiteljevoga povjerenika L., da je on (L.) otklonio prijem robe te ovu ostavio u otpravništvu i brzojavno odmah obavijestio tužitelja, niti dalju tužiteljevu tvrdnju: da je odmah, čim je primio brzojav, otputavao u T. gdje je roba bila iskrcana) i, tek je 15. aprila izmjerio robu i na svoje oči ustanovio, da obavijest L-eva odgovara istini, upravio tuženiku brzojav od 15. aprila, koji je priložen spisima i kojim je prosvjedovao u smislu čl. 435, 436 l. c. U najmanju ruku postoji dakle dvoum, je li — i bez obzira na sve ono, što je gore rečeno, — prijava štete (formalnoga prosvjeda ne propisuje zakon) učinjena kasno. Ovaj bi dvoum morali bili dakako riješiti prema stvarnim pri-

[3]) 436. cod. d. c. — Za ispravnost ovoga shvatanja moglo bi se navesti, da se i zakon sam upogled drugih pravnih odnosa postavlja na isto stajalište. Isp. n. pr. § 19. st. 2. zak. o osiguravanju: »Ako je traženje prijavljeno kod osiguravača, zastara je spriječena, dok ne stigne pismena odluka osiguračeva«.

[4]) Mjesečnik, ib., str. 15, 16.

[5]) Ibid, str. 10, 16.

Digitized by Google

likama slučaja niži sudovi, eda na temelju njihovih činjeničkih utvrdjenja, revizijski sud uzmogne reći svoju s pravnoga vidika«.

O ovome je bilo govora u više puta pomenutome članku na str. 13.

II.[1])

Parobrodarsko društvo »H.« je protivniku G. — koji je bio i krcatelj i primalac tereta — prevezlo u K dasaka, a na svome parobrodu »Ž«. Po teretnici, ispuštenoj na ime G-a, iznosila je vozarina 3.600 K., osim još nekih sporednih pristojbina, ali je daske teretilo i pouzeće u iznosu od 9867 K. Daske su bile iskrcane u K. Tu ih je G. počeo krcati na parobrod »P.«, ali cijelu vozarinu nije htio platiti. Nasuprot je otpravnik (agenat) parabrodarskoga društva zahtijevao isplatu svih pristojbina i pouzeća. Kako se nijesu mogli složiti, zaiskao je ovaj potonji privremenu odredbu protiv G-a, koja je bila dozvoljena u I. stepenu, a to je stajalište odobrio i vrhovni sud.

Ovom prilikom iskrsnuše neka čisto pomorsko-pravna pitanja, i to toliko materijalno koliko formalno-pravne prirode.

1. G. je teretnici prigovorio izmedju ostaloga, da ne valja ni stoga, što na njoj nema ničijega potpisa.

Stol sedmorice je:

a) uzeo, da je ovaj potonji prigovor od velike važnosti, jer — sve i da su teorija i praksa složne, da za valjanost teretnice nije potrebito da postoje svi uslovi sadržani u čl. 281 cod. d. com[2]) — ono opet ne može biti o tome dvojbe, da teretnica bez ičijega potpisa, kao no ti naprosto ispunjen formular ne pruže dokaza o uglavi vozarskoga posla (čl. 283 l. c.)[3]) —

b. Ali je podjedno stol sedmorice izrekao u suštini ovo: Odgovornosti vozara nije temeljem samo teretnica. On jamči za ukrcani teret i ex recepto. Nema dvojbe, da je ta odgovornost ostala i iza kako je pri novelisanju o. gr. z. iz § 970 — iz razloga shodnosti — izostavljen propis o jamčenju kapetana. Dokaže li dakle krcatelj — taj dokaz pada naime na njega u nestašici teretnice — da je vozaru predao na prevoz neki stanoviti teret, dužan je vozar ex recepto, da taj teret povrati u opredjelištu, dakako uz naplatu vozarine i drugih pristojbina. Budući da ovdje iz činjeničkih navoda dolazi, da je sklopljen bio vozarski ugovor i da G. nije htio platiti vozarine, a htio je raspolagati teretom, imao je vozar, — kojemu pristoji pravo zaloga na teretu za petnaest dana po predaji, ako medjutim ne predje u treće ruke (čl. 307

[1]) Rješ. od 22. XI. 1921, posl. br. Ut 68/21/1.

[2]) Po čl. 281 mora teretnica sadržati: ime krcatelja, ime i adresu namjenjenika; ime i prebivalište kapetana; ime i težinu broda; mjesto odlaska i opredijeljenja; iznos navla; obilježja i brojeve robe. — Iz čl. 282: . . Krcatelj i kapetan imaju za 24 sata . . . potpisati . . . 4 primjerka.

[3]) Čl. 283: Teretnica sačinjena, kako je propisano u prethodnim člancima, ima dokaznu moć izmedju svih stranaka u vozu zanimanih, a isto tako izmedju njih i osiguratelja.

Digitized by Google

cod. d. com.) — pravo, da se putem svojega otpravnika u K. brani privremenom odredbom, osiguravajući sebi toliko od tereta, koliko je potrebito bilo za pokriće njegove opravdane tražbine. Više ne, jer ovršni red ne dopušta, da se preko potrebe tišti dužnik ovršnim ili privremenim odredbama. Iznos pouzeća nije, strogo uzeto, in cocreto predstavljao vjeresiju vozarevu. Budući da je naime isti G. bio krcatelj i primalac, a teretnica je glasila na odredjeno ime, nije vozar bio više izvrgnut pogibelji, da G. krcatelj, koji je uzeo teret bez isplate pouzeća, traži od njega iznos pouzeća, kojega kao primalac nije platio. — Još je stol sedmorice istaknuo ex abudantia (jer se na to stranke nijesu pozvale), da ovdje teret, sve i da je većinom bio već ukrcan na brodu P., nije bio prešao u treće ruke u smislu čl. 307 cod. d. com., jer zakon ovdje pretpostavlja prelaz u vlasnost ili u ruke vjerovnika bonae fidei, te uzimlje, da pravo vozarevo uzmiče tek pred prečim pravom trećega lica, dok nije ustvrdjeno bilo, da je društvo P. kupilo bilo daske ili drugojačije pravovaljano steklo koje preče stvarno pravo.

U našoj je praksi, u moje znanje, samo za vozarsku pomorsku pogodbu dosada expressis verbis izrečeno bilo, da ne mora odgovarati svim propisima čl. 273, ali se mišljenje stola sedmorice može smatrati nespornim u praksi i u teoriji, s tim više što isti razlozi vojuju u ovom pogledu za vozarsku pogodbu i za teretnicu. U rješ. od 12. decembra 1916 Rv IX 82/16/1 veli n. pr. vrhovni bečki sud, na pobijanje revizijske tvrdnje, da je za perfektnost vozarske pogodbe pomorske potrebita i uglava o eventualnim stojnicama (stallie), iz prilike ovo: Pogodba vozarska je konsesualna pogodba nevezana na svečane forme, a perfektnost koje odvisi jedino od toga, da li postoje oni uslovi, koji odgovaraju karakteru njezinom. Zato već pismenost nije neminovno potrebita, iako se pričinja da je zakon imperativno zahtjeva. To valja još više za druge potrepštine nabrojane u drugome stavku čl. 273. Zakon navodi naime — podjedno i ne razlikujući — toliko essentialia negotii, koliko one potrepštine, koje on zahtijeva samo za dokaz ili ih želi vidjeti u ugovoru samo zato, da se uklone ili lakše riješe sporovi. Tako n. pr. ne odvisi valjanost pomorske vozarske pogodbe ni od utanačenja navla (vozarine, § 1152 gradj. zak.), katkada ne treba navesti ni ime uzimaoca pod naval, dapače ni ime broda. Uopće ne treba pobrojiti sve one modalnosti o ispunjenju pogodbe, koje se po običaju mjesnom mogu utvrditi (isp. čl. 67 belg. trg. zak.). I u rješ. od 21. marta 1916 posl. br. Rv VIII 14/16/1 izjavio je vrhovni sud nešto slična, iako je obrazloženje kraće*).

---

*) Mjesečnik 1917 str. 148.

U ovoj vezi nije možda na odmet istaknuti, kako stvar stoji u Francuskoj upogled dokaznih pravila.

Dokaz po svjedocima bješe ispočetka dopušten u franc. gradj. pravu bez ikakve stege (tako edikt Karla IX od god. 1563), te valjaše dapače načelo, da je svjedok tvrdji dokaz nego pismo. To se načelo tek kašnje obrnulo te i po današnjem pravu valja pismo više od svjedoka. Najprije je Ordonnance de Moulins od god. 1566 uvela stegu tim, što je isključila (čl. 54) dokaz po svjedocima u pravnim po-

Digitized by Google

I upogled potrebe potpisa mislim da nema spora.[10])

O značenju »prelaza u treće ruke« po čl. 307 cod. d. com., ne znam, je li dosada naša praksa izjavila. Shvatanje stola sedmorice je svakako u skladu sa franc. teorijom.[11])

Pitanje, koliko može otpremnik (agent) parobrodskoga društva zastupati ovo pred sudom, nije kod nas jedinstveno riješeno, a i odvisi rješenje više ili manje od ovlasti, što je ima. Budući da vrhovni sud nije u konkretnom slučaju trebao baviti se ovim predmetom i budući da treba o njemu podrobnije raspravljati, povratit ću se na nj u drugom članku.

Da u slučaju potraživanja ex recepto dokazni teret pada na potraživača, dok se naprotiv, kad je tužba oslonjena na teretnici, prebacuje na vozara — koliko pojedine klauzule ne mijenjaju stvar — konstantna je praksa naših sudova.

2. Prigovoreno je bilo, da je teret imao po pogodbi biti iskrcan u drugom kasnijem pristaništu, a ne u K., te je nastalo pitanje o pravu krcatelja, da disponira teretom iza časa, kada ga je predao kapetanu a prije izrudžbe na odredištu.

Ovo je pitanje, u moje znanje, bilo u praksi riješeno već god. 1853. Apelac. sud u Trstu je presudom od 22. VI. 1853. br. 1893. izrekao ovo: Ako je teretnica »na naredbu«, ne može krcatelj više raspolagati teretom, van ako kapetan povrati sve potpisane primjerke teretnice, a to s razloga, što se on, otpremivši teretnicu na naredbu, odriče prava, da raspolaže teretom, pravo vlasnosti kojega prenosi na zakonitoga imaoca takve teretnice. Nije li pak teretnica na naredbu, ima krcatelj pravo, da raspolaže s teretom i može da ga uzme natrag iza kako ga je ukrcao, sve da je i teretnica otpremljena. Primalac ima doista pravo, da traži izručbu tereta, ali ne može raspolagati s njim te se mora držati naputaka krcateljevih. Odnošaj izmedju primaoca i krcatelja je odnošaj punomoćstva. Iz toga i izlazi, da se protiv pri-

slima preko 100 lira. To je ostalo i u Ordonnance od god. 1667 (nasl. XX, čl. 2) i odatle je prešlo u gradj. zak. (čl. 1341), gdje stega važi za pravne posle preko 150 fr. Ali za trgovačke pravne posle je ostalo načelo slobode dokaza i za kako su proglašene te stege; običajno pravo ih je posvetilo. Tako kaže i cit. čl. 1341 u 2. stavku »Le tout sans préjudice de ce qui est prescrit dans les lois relatives au commerce«. Zato veli i čl. 109. trg zak., da se prodaje i kupovine konstatuju . . . »Par la preuve testimoniale, dans le cans où le tribunal croira devoir l' admettre«. To valja po složnom mišljenju prakse i teorije za sve trgovačke posle; zakon pomiuje samo kupoprodaju kao no ti najobičniji trgovački posao. Izuzetke ispod toga pravila mora dakle zakon izrijekom isticati ,a to i biva u čl. 110, 137 i 188 trg. zak., u zak. od 14 juna 1865 čl. 1, u zak. od 19 febr. 1874 čl. 5 — zatim u čl. 49. 195, 273, 311, 342 trg. zak. U prvim se slučajevima zahtijeva pismo ad solemnitatem, u potonjima ad probationem (Isp. osobito Zachariä von Lingenthal — Crome »Hanbuch des franz. Civilrechtes« Freiburg 1894, II. B, § 358, str. 599, IV. B. § 771, str. 597. i ondje citirane; za italij. pravo Supino, Istit. di dir. com., Milano 1902, str. 119. pa Gianturco, Istit. di dir. civ. ital., Milano 1895, str. 198).

[10]) Isp. Pipia, Trattato di diritto marittimo, I. n. 761.

[11]) Isp. Danjon, Traité de droit maritime, III, 186.

Digitized by Google

maoca — opunomoćenika — mogu podići prigovori, koji se mogu iznijeti naspram krcatelja — opunomoćitelja — radi čega i uglave, pa bile i usmene, izmedju krcatelja i kapetana, ugovorene iza ispuštenja teretnice, sve i da se s njom ne sudaraju, vežu i primaoca.

Slično se isti ovaj sud izjavio u jednoj parnici od god. 1861. (pres. 11. III. br. 626.) upogled teretnice »na odredbu«, pozivljući se na »svuda priznato pravilo« osnovano »na općem pravnom načelu«, po kojem prenosom teretnice na treće lice, ovo teče pravo vlasnosti na teretu, dakle i pravo, da s njim raspolaže, isključivši svakoga drugoga, a potome i krcatelja.

Medjutim je njem. pravo uzakonilo u § 659. trg. zak. ovo »opće priznato pravilo«, a valjda ćemo se i mi, kod kodifikacije pomorskoga prava povesti za njim.

Bilo kako bilo, stol sedmorice se po dužnosti držao in concreto načela, da je G. imao pravo dispozicije i za putovanja tereta — a to je i stim prirodnije, što je G. bio i primalac.

3. Napokon je iskrsnulo pitanje, je li postupak parabrodarskoga društva opravdan po ovršnom redu.

Stol sedmorice je u ovom pogledu ponajprije utvrdio, da traženje parabr. društva nije sastojalo samo u pravu na vozarinu nego i u pravu, da zapriječi zakonit prelaz tereta u treće ruke, jer bi u tome slučaju izgubilo pravo i mogućnost, da na teretu naplati svoju vozarinu i pristojbine. Zato ga štite §§ 381. i 382. ovrš. reda. Ovi se §§ bitno razlikuju od § 379. l. c. Dok naime § 379. dopušta privremenu odredbu, kad pogibelj prijeti od protivnika, računa § 381. s eventualnošću pogibelji uopće, došla od bilo koga; dok § 379. nabraja taksativno pojedine privremene odredbe, navodi § 382. »osobito« one pod br. 1—8, iz čega dolazi, da demonstrativno primjerice samo pokazuje one, koje su najobičnije, a teorija i praksa su u tome složne, da je — ne će li se učiniti iluzornim pravo stranke u pogibelji — do sučeve uvidjavnosti, da odredi one privremene odredbe, koje najbolje odgovaraju konkretnome slučaju.

S obzirom na to i vidjevši, da se ovdje nije radilo baš o tome, t k o će iskrcati daske, već o tome, d a s e i s k r c a j u, dakako ne na troškove društva P., te je u suštini ovo društvo imalo s a m o d a t r p i, da se one iskrcaju, smatrao je stol sedmorice, da je opravdana zaiskana privremena odredba, premda izgleda, da se s njom nameće trećemu licu jedno činjenje, što uostalom zakon nigdje izrijekom ne brani. Ipak je priznao vrhovni sud da bi sud prvoga stepena bez dvojbe ispravnije postupao, da je i formalno, u vanjskome vidu, zaključak o dozvoli uobličio u skladu sa suštinom njegovom.

Kad sudac in concreto ne bi bio naredio, da se iskrcaju daske, koje su medjutim bile na P. ukrcane, bio bi dopustio, da stranka u opasnosti mirno gleda, kako je protivnik, u dogovoru sa trećim licem — bio ovome poznat ili nepoznat pravi pravni odnos medju strankama — nepovlasno lišava njezina založnoga prava. A to ne može biti namjera zakonodavca, koji tako brižno štiti opravdano traženje stranke u opasnosti i koji, kad se radi o traženju po § 381. ovrš. reda, baš s ob-

Digitized by Google

zirom na razlikosti pojedinoga slučaja, ne će da djelovanje sučevo sputa, već mu daje slobodne ruke, eda, kome je potrebita njegova intervencija, priskoči što uspješnije u pomoć, dakako u granicama prava i pravičnosti.

Nužna obrana za zaštitu spolnoga poštenja.

Piše dr. Josip Šilović, kr. sveuč. profesor.

Poznato je, da naš kazneni zakon ne dozvoljava nužne obrane za zaštitu poštenja, jer u § 2. sl. g. ograničuje nužnu obranu na protupravni napadaj na život, slobodu ili imetak. Pod napadaj na život supsumira se i napadaj na tjelesni integritet, — dakle je nužna obrana dozvoljena i protiv realne injurije, samo nije protiv verbalne ni simboličke.

Glede spolnoga poštenja zastupam u svome kaznenom pravu (str. 127.) ovo stajalište: »Što se tiče spolnoga poštenja, pitanje je, je li je tu dozvoljena nužna obrana. Prije dulje vremena donjele su novine ovaj slučaj: Iz Zagreba vraćali su se seljaci u Posavinu. Otraga na kolima sjedila seljakinja. Priskočio seljakinji seljak iz istoga sela i htio da je poljubi. Ona ne da; on silom. Ona ga odrine od sebe i on pane nesretno iz kola, prebije šiju i umre. Je li ona imala pravo ili nije; je li se nalazila u nužnoj obrani ili nije? Sud je rekao, da nije, a ja velim, da jest. Tu se išlo na spolni integritet njezin, a to je tjelesni integritet: ona se napadača drukčije nije mogla riješiti, nego ga je bacila na zemlju«.

Pozivom na ovo mjesto u mom kaznenom pravu poslao mi je jedan moj bivši slušač iz Splita »Novo Doba« od 2. novembra 1921., u kojem je štampana ova vijest: »O k r u t n a ž e n a. Dne 16. pr. mj. dogodio se u Brusju na otoku Hvaru interesantan slučaj, kakav rijetko bilježi kriminalna kronika. Margarita M. iz Zorače ljubakala je sa svojim rodjakom Nikolom B. Za vrijeme njihova ljubakanja on je neprestano tražio od nje, da stupi s njim u intimnije odnose, što mu je ona obećala, ali uz uvjet, da je kod njezinih zaprosi. Dne 16. pr. mj., kada se ona vraćala u selo, susretne je njezin ljubavnik i počne je nagovarati i napastovati. Kako je već bila noć, a selo dosta udaljeno, nastane izmedju njih očajna borba. U najkritičnijem momentu izvuče ona iz pregače ribarsku britvicu i spasi sebi čast, lišivši napasnika . . . njegove muške snage. On udari u zapomaganje, a ona pobjeze u selo. Sud u Hvaru poslije povedenih izvida i poslije preslušanja ljubavnoga para uapsio je Margaritu M. i predao je drž. odvjetništvu«.

Nema sumnje, da spolni integritet žene spada pod tjelesni integritet, za zaštitu kojega je po jednodušnom shvaćanju i teorije i prakse i po našem kaznenom zakonu dozvoljena nužna obrana. Ne valja zaboraviti niti na to, da se napadaj na spolno poštenje žene dade bezuvjetno supsumirati i pod napadaj na slobodu, koju je naš kazneni zakon, kako rekosmo, izrično naveo medju dobrima, zaštićenim nuž-

Digitized by Google

nom obranom. Prof. Finger (Compendien des oesterreichischen Rechtes, das Strafrecht, I. Band, 2. Auflage, str. 308.) kaže: Auch die Geschlechtssittlichkeit ist werhaftes Gut nur durch die mit ihr vom Angriff betroffene Freiheit«.

Bila bi doista skrajna nepravda, kada ne bi bilo dozvoljeno ženi, da u nužnoj obrani štiti ono, što joj je najmilije i najdraže na svijetu, što joj je draže od istog života, da štiti svoju nevinost, svoju čast od brutalne sile, dok je svakome dozvoljeno, da radi zaštite ma čije imovine neznatne vrijednosti i usmrti napadača, ako je inače zaštititi ne može. Ne razumijem, zašto je kotarski sud u Hvaru poslije provedenih izvida i poslije preslušanja ljubavnoga para uapsio Margaritu M. Obligatorni pritvor se nije mogao odrediti, jer, kada se ona i ne bi nalazila bila u nužnoj obrani, za njeno djelo zaprijećena je po § 156. k. z. kazan teške tamnice od 5—10 godina, a oblogatorni pritvor i istražni zatvor smije se odrediti samo onda, kada se radi o zločinstvu, za koje se po zakonu izreći ima kazan smrti ili tamnica barem na deset godina (§ 171. k. p., § 180. austr. k. p.)

Nije se mogao odrediti ni fakultativni pritvor, ako je ispravna citirana vijest, jer nema nijednoga od uvjeta, navedenih taksativno u § 166. k. p. (§ 175. austr. k. p.). Nije bilo naime pogibelji, da će pobjeći domaća djevojka, niti da će nastojati spriječiti pronalazak istine, a niti da će dovršen čin opetovati.

Dobro će biti, da imademo svi, najpače suci i upravni organi, vazda pred očima čl. 5. ustava, koji glasi: »Nitko ne može biti uzet na odgovor, niti biti pritvoren, niti inače ma od koga biti lišen slobode, osim u slučajevima, koje je zakon predvidio«.

Ocjene i prikazi.

Аустријски грађански законик.

Превео др. Драгољуб Аранђеловић, професор универзитета. Друго издање. Београд 1922. (Mala 8° XII. strana 497) Obznana.

Priopćio dr. **Ivan Maurović,** sveuč. profesor.

Pod tim naslovom izašlo je nedavno u beogradskom grafičkom poduzeću »Prosvjeta« drugo idanje austrijskoga gradjanskoga zakonika u prijevodu prof. dra. Dragoljuba Arangjelovića. U njem nalazimo dakako i novele (ali je i stari tekst ostao u notama) k gradj. z-u, a pored toga i neke druge u područje privatnoga prava spadajuće novije zakone i naredbe. Pri tom je prvobitni prijevod (I. izd. od god. 1906.) gr. z-a, koliko nije sâm z. novelama izmijenjen, gotovo doslovce nepromijenjeno odštampan.

Važnost ove publikacije ne može se poreći. Srbijanski gradj. zakonik nije nego ekscerpt i to — prema općem priznanju — loši eks-

Digitized by Google

cerpt austr. gradj. zakona. Ipak austr. zakonik — kako karakteristično ističe u predgovoru (I. izd.) sâm pisac — preko srp. gradj. z-a i u Srbiji »prožima tamošnji privatnopravni život i njim upravlja«.

Pored toga je — kako je i našim pravničkim krugovima poznato — odlučeno, da se u cijeloj našoj državi usvoji hrv. gradj. zakonik sa potrebnim izmjenama i dopunama, pak je i iz toga razloga ova po prof. Arangjeloviću priredjena knjiga — ako uočimo netom spomenutu namjeru naših legislatora — od velike važnosti.

Što se samoga prijevoda tiče, mogu sa sigurnošću ovo ustvrditi. Baveći se u zadnje vrijeme opet intenzivnije obveznim pravom našega zakona, mnogo sam se služio tekstom Arangjelovićevoga prijevoda (I. izd.). Ovu partiju, t. j. obvezno pravo, jest prof. Arangjelović, po mojem sudu, upravo majstorski preveo. Prijevod drugih dijelova zakonika i njegovih novela nisam tako u tančine ispitivao, a za sada ni ne dospijevam na taj posao, ali držim, da će i te partije, proizašle od iste vještačke ruke, biti jednako dobre.

Što se napose terminologije tiče, drži se pisac (a to i u predgovoru k I. izd. ističe) poglavito terminâ srbijanskoga gradj. z-a, i to s razloga, jer da je hrvatska pravna terminologija za tamošnje pravnike teško upotrebljiva. On dalje mnije, da će ta terminologija dobro poslužiti i komisiji kod priredbe novoga gradj. z-a za cijelu državu. Čini se prema tomu, da je pisac toga nazora, da je srpska pravna terminologija, napose ona u tamošnjem gr. z-u, bolja od naše. Ja ne bih uz to naprosto pristao. Ispravno bi bilo po mojem sudu samo to, da stručna komisija pravnikâ i filologâ ustanovi pravnu terminologiju, odn. da uzme iz hrv. i srp. zakona ono, što smatra, da je dobro. Isto tako iz predgovora (k I. izd.) razabirem, prem to nije expressis verbis rečeno, da se piscu u opće način izražavanja u hrv. tekstu gr. z-a ne svidja. I k tomu mišljenju ne bih se mogao prikloniti.

Istaći mi je još, da bih volio vidjeti i u Arangjlovićevom prijevodu t. zv. registar, a medju dodatim zakonima pored ustanova o pobijanju pravnih posala izvan stečaja i one o pobijanju u stečaju.

No to su samo razlikosti u nekim shvaćanjima. Arangjelovićev prijevod austr. gr. z-a najtoplije preporučam i našim pravnicima. Svakako je ova Arangjelovićeva radnja dokumenat njegova ozbiljnoga stručnjačkoga rada.

Protiv nadripisarenja.

Priopćio Božidar Vučinić, kr. javni bilježnik.

U srpnju t. g. održana je u Rumi konferencija svih advokata i kr. javnih bilježnika srijemske oblasti, na kojoj su donešeni zaključci, koji se odnose na zaštitu naših staleških prava i interesa.

Ovi zaključci su u formi predstavke podnešeni ministarstvu pravde, unutarnjih djela, odvjetničkoj komori, a eventualno će biti podneseni i drugim forumima. U toj predstavci ima mnogo važnih napomena, a glavno je, što se traži, da se kod

Digitized by Google

sastava privatno-pravnih isprava uvede intervencija kvalificiranih osoba-pravnika (odvjetnika i javnih bilježnika), signatura odvjetnika i javnih bilježnika za podneske na oblasti i da se propisi o zabrani nadripisarenje već i s obzirom na postojeće zakone strogo provode.

Da bi ova stvar imala sigurnog uspjeha, nužno je, da se ovoj predstavci priključe i gg. kolege iz ostalih krajeva, jer ćemo na taj način mjerodavnim faktorima pokazati, da smo u zaštiti naših prava i opravdanih interesa solidarni, a pošte smo važan faktor u društvu i državi, ne će se moći naši zahtjevi ignorirati.

Stoga Vam kao inicijator rumske konferencije i jedan od saučesnika na istoj predlažem:

1.) Da sazovete odmah u konferenciju sve kolege iz mjesta i da zaključite,

2.) Da sazovete konferenciju ili skupštinu svih kolega iz opsega vaše županije, okruga, okružnog suda, sudbenog stola,

3.) Da donese slične zaključke kao što su oni u Rumi,

4.) Da ih otpravite istim forumima,

5.) Da zainteresujete koga od narodnih poslanika za njihovu provedbu (najbolje advokata), te da o svemu obavijestite ili mene ili koga od gg. kolega u Rumi radi pripreme dalje akcije u toj stvari. Pošto je ovo početak rada na organizaciji, koja nam je vrlo potrebna, jer su svi staleži osim nas organizovani, valja nam se za ovu stvar zauzeti. — Evo gore spomenute predstavke:

Zadatak advokata nije samo zastupati stranke pred sudom i drugim vlastima, nego je zadatak njegov, i to važniji dio njegovih dužnosti, davati pravna mišljenja strankama i sudjelovati pri zaključivanju pravnih poslova.

Vršeći ove dužnosti mora ih advokat vršiti revnosno, vjerno i savjesno. Za dane savjete, koji ne bi bili savjesno dani, odgovara ne samo disciplinski nego i materijalno. Odgovara i za rdjav savjet, dan previdjenjem (§ 1300. o. g. z.). Prema najnovijoj zakonskoj osnovi advokatskoga reda mora odgovarati advokat, ako sastavi za stranku takov akt, koji je vidljivo bez svrhe i neosnovan (§ 51. avd. reda). — U ovoj disciplini, koja se vrši nad advokatima i zakonskim propisima, po kojima odgovara za svoj rad i materijalno, nalazi stranka, koja se obrati za savjet ili pravnu pomoć advokatu, garanciju, da će njeno pravo biti zastupano revnosno, vjerno i savjesno.

Potpuno je opravdano, što se advokatskom staležu nameće ovolika odgovornost. S druge strane opravdano je, a i dužnost je države, da advokatskom staležu osigura mogućnost pristojno živjeti. Samo materijalno osigurani advokatski stalež može dati onu garanciju, koja se od njega traži za savjestan rad.

Advokat, koji se bori za svoju egzistenciju i s mukom zaradjuje onoliko, koliko mu je potrebno, da pokrije svoje svakidanje potrebe, nije u položaju, da se preda potpuno povjerenoj mu stvari, a naročito ne može otkloniti zastupanje nepravednih stvari. Otklonivši takva zastupanja šteti svoje materijalne interese: ostaje bez posla i zarade i uslijed toga bez sredstava za život. Dužnost je društva i države, dok se priznaje potreba postojanja advokatskog staleža, da omogući advokatskomu staležu, da može živiti od poštenoga rada, da se ne mora lačati zastupanja nepoštenih stvari.

Glavni posao advokata imao bi biti, kako smo već gore istakli, davanje savjeta strankama i posredovanje pri sastavu isprava o pravnim poslovima stranaka. Ovaj posao je medjutim ispao sasvim iz ruku advokata. U pravilu ga obavljaju razni piskarači (nadripisari): općinski bilježnici, blagajnici, bankovni činovnici, popovi, učitelji i t. d. Ovi pravni savjetnici naroda nisu dovoljno upoznati sa zakonom, pa daju

Digitized by Google

pravne savjete i sastavljaju isprave onako, kako znaju. Posljedica je toga, da sve pravne odnose stranaka nastoje ujednoličiti i dati im onaj oblik, koji oni poznaju, bez obzira na to, da li dana forma odgovara volji stranaka. Daljnja je posljedica opet da stranke uslijed dobivenog rdjavog savjeta i rdjavo sastavljane isprave, moraju često svoje pravo tražiti posredovanjem suda: uvlače se u nepotrebno parničenje.

Za ovo bismo mogli pružiti nebrojene dokaze iz sudske prakse. Pošto su se stranke u takvom slučaju obratile za pravni savjet osobama, za koje su morale znati, da nisu pravu vješte: ne mogu dobiti odštetu za štetu, koja im je nanesena rdjavo danim im savjetom (§ 1299. o. g. z.).

Od vajkada se je uvidila opasnost, koja prijeti državi i društvu od piskaranja (nadripisarenja) pravu nevještih lica, pa su, manje više, u svima državama izdani zakoni protiv nadripisarenja i uvedena obligatorna signatura sudbenih podnesaka po advokatima i javnim bilježnicima. Takvi propisi postoje i u Hrvatskoj i Slavoniji.

Dopuštamo, da su seoski pravni savjetnici, općinski bilježnici, blagajnici i t. d. samo katkad nešto jeftinji pravni savjetnici, nego što su advokati. Jeftinoća dobivenih pravnih savjeta ide na štetu kvaliteta, ali ide i na štetu države, kako ćemo odmah razložti.

Novim financijalnim propisima, a naročito ustanovam t. 6. čl. 126. pravilnika od 20. VII. 1921. br. 10760., kojom su privatna lica obvezana, da prikupe podatke za odmjerenje pristojbe od pravnoga posla, upravo su stranke prisiljene, da se obraćaju općinskim bilježnicima i blagajnicima, da im sastave privatne isprave. Ako su ovi sastavili te isprave, izdat će im odmah i potrebne podatke, da se odmjeri pristojba. Naprotiv, ako su te isprave sastavili advokati, moraju stranke isprave nositi opštinama, da bi ove izdale potrebne podatke, tu čekati danima, dok dobiju podatke i slušati prigovore: »Zašto si išao advokatu? Zar nisam mogao ja tu ispravu napraviti?« i t. d. Što je još gore, opštinski bilježnici, izdajući potrebne podatke nastoje iskazati vrijednost nekretnina, ako je sastavitelj isprave advokat, veću nego što je. Tim postizavaju, da interesovane stranke kazne, što se nisu obratile njima radi sastava odnosnih isprava. dok obrnuto, ako su sami sastavljači isprave, iskazuju neznatniju vrijednost, da bi stranke platile manju pristojbu od pravnog posla, a sami se mogli na štetu države bolje naplatiti. Time se šteti država.

Posljedica toga je, da se stranke u pravilu obraćaju opć. bilježnicima i blagajnicima, da im ovi sastave nužne isprave, a ne advokatima, koji su učili škole i pola vijeka proveli u školi i praktici, i koji odgovaraju za svoj rad, kako smo gore razložili.

Ovim se avokatski stalež znatno oštećuje, jer od one grane poslova, od koje bi trebao da živi, nema nikakvih, ili ima vrlo neznatnih dohodaka. Od vodjenja parnica, imajući u vidu današnji spori postupak, ne može advokat živiti, jer su i parnice brojno pale. Jedan od razloga, zašto ima danas manje slučajeva, da vjerovnik ne traži sudbenim putem realizanje svoga prava, je i znatno poskupljenje sudbenih taksi, koje se još pored toga moraju položiti unaprijed, kada se tužba podnosi. Primjera radi navodimo, da sudbene takse u predmetu od 100.000 K = 25.000 Din. iznose, uračunavši takse na tužbu i jedno ročište, 3102 K = 778 Din.

Odredbom, da se sve takse imaju polagati unaprijed, onemogućeno je često realiziranje izvjesnih prava. Kod razvrgnuća zajednice na primjer obično je tužitelj onaj, koji se nalazi u posjedu. Pošto nije bez imetka — ima svoje suvlasniško

Digitized by Google

pravo, koje reprezentira često veliku vrijednost — ne može dobiti oprost od plaćanja taksi, a medjutim treba da plati 3 posto taksu od osude od vrijednosti cijelih zajedničkih nekretnina, i to unaprijed. Posljedica će toga biti, da ne će moći platiti tu ogromnu taksu i da ne će moći tražiti realizîranje svoga prava sudbenim putem.

Posljedica materijalne prekarnostipoložaja advokata mora se opaziti na kvalitetu rada advokata. Loš kvalitet advokata je na štetu i privatnika i države.

Svaki obrtnik zaštićen je protiv nelojalne konkurencije. Nitko se ne smije baviti poslom, za koji nije stekao kvalifikacije. Liječiti može samo liječnik. Izuzetak je samo za advokatski stalež! Davati pravne savjete i sastavljati privatne isprave, može svatko, ma da je to po postojećim zakonima zabranjeno.

Ova nelojalna konkurencija može se onemogućiti jedino tako, d a s e u v e d e o b l i g a t o r n a s i g n a t u r a z a s v e p o d n e s k e z a s u d i j a v n e o b l a s t i. Tko želi obaviti koji posao bez zastupanja advokata, neka pristupi lično sudu, koji će ga uputiti, što ima činiti.

Nastaje pitanje: Kako se prema postojećim zakonskim propisima može pomoći advokatskom staležu? Naredba ministarstva pravosudja od 8. lipnja 1857. br. 113. zem. vlad. lista proglašuje nadripisarom (piskaračem) svakoga onoga, koji nije ovlašten po vlasti nadležnoj — (ovlašteni su samo advokati i javni bilježnici) — da sastavlja strankama pravna pisma i podneske u stvarima parničnim ili izvanparničnim, ako se dokaže, da je za to primio kakvu plaću ili ako se iz množine isprava i podnesaka može zaključiti, da mu je stalo do dobiti.

Nastaje pitanje, da li su općinski bilježnici i blagajnici ovlašteni sastavljati privatne isprave i podneske za stranke. — Dosada je samo trpljeno, da se oni bave tim poslovima. N i j e d n i m z a k o n o m n i j e p r i z n a t o o p ć. b i l j e ž n i c i m a i b l a g a j n i c i m a p r a v o, d a z a s t r a n k e s a s t a v l j a j u p r i v a t n e i s p r a v e i p o d n e s k e. Ovo nadripisarenje opć. službenika je trpljeno za režima bivše A.-U., jer su opć. službenici bili pouzdani ljudi tadanjeg režima i korteši pri izborima. Trebalo ih je dakle nagraditi na štetu adv. staleža, koji je bio u opoziciji i nije bio po ćudi tadanjim vlastodršcima.

Praksom, koja je protivna zakonu, ne može se promijeniti zakon i ne može nestati zakonskog propisa, po kome je zabranjeno nadripisarenje. Imala bi se dakle strogo provoditi naredba minist. pravosudja od 8. lipnja 1857. br. 113. zem. vlad. lista i primjenjivati i na općinske službenike, jer ovi n i k a k v i m z a k o n o m nisu ovlašteni, da mogu sastavljati privatne isprave i podneske za stranke.

K a d a b i s e z a b r a n i l o o p ć. b i l j e ž n i c i m a i b l a g a j n i c i m a n a d r i p i s a r e n j e i kada bi se i na ove primjenjivala cit. naredba — ne samo da bi se pomoglo advokatskomu staležu, koji se danas nalazi u prekarnim matejalnim prilikama, nego b i i p o s l o v i, k o j i s p a d a j u u n a d l e ž n o s t o p ć i n a, b i l i s a m a n j e r a d n i h s n a g a b o l j e o t p r a v l j a n i, p o š t o b i s e o p ć. b i l j e ž n i c i b a v i l i s v o j i m o p ć i n s k i m p o s l o v i m a, a ne nadripisarenjem.

Općinski bilježnici i blagajnici ne mogu da dospijevaju, da obave svoje službene poslove, jer su za njih važniji, pošto su unosniji, poslovi nadripisarski. Z a t o j e r i j e t k a o p ć i n a, k o d k o j e j e o b a v l j e n p r o p i s p o r e z a i koja je obavila obračun uplaćenoga poreza. Čak nisu često niti uplate kontirane. Općinski bilježnici su trpljenjem ovoga njihovoga postupka postali sve prije, samo nisu općinski službenici!

Ne samo da interes advokatskoga staleža, nego i interes države zahtijeva, da se općinskim bilježnicima i blagajnicima zabrani piskaranje, pošto će u tom

Digitized by Google

slučaju općine trebati manje činovnika, koje će moći bolje platiti i koji će se potpuno odati poslovima općine. S druge strane će i interes i publike biti bolje zaštićeni, jer će dobijati savjete od lica vještih pravu: advokata i sudija.

Skupština advokata i kr. javnih bilježnika srijemske oblasti na svojem sastanku, održanom u Rumi, 5. lipnja 1922., donijela je zaključak, da se zamole gg. ministri unutarnjih djela i pravosudja, zatim kr. veliki župan županije srijemske i odjeljenje pravde za Hrv. i Slav., da

1. zabrane općinskim bilježnicima i drugim općinskim službenicima, da za stranke sastavljaju privatne isprave i sudbene podneske;

2. nalože sudovima, da i prema općinskim blježnicima imaju strogo primenjivati naredbu minist. pravosudja od 8. lipnja 1857. br. 113. zem. vlad. lista protiv nadripisarenja; — i

3. da se zakonom odredi, da svi podnesci sudu i drugim vlastima moraju biti potpisani (signirani) po advokatu.

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Za rješavanje sporova o posjedu ili vlasništvu nepokretnina izmedju zemljišne zajednice i trećih osoba, pa ako su te treće osobe i ovlašteniei zemljišne zajednice, — nadležan je sud.

Plenarna rješidba stola sedmorice od 29. srpnja 1915. br. 2731.

Na dopis zemaljske vlade, odjela za narodno gospodarstvo u Zagrebu, od 2. srp. 1915. br. V. 309/1915. kojim se predlaže izrečenje, da kot. sud na S. nije bio nadležan uredovati u parnici J. J. iz M D. proti zemljišnoj zajednici G. radi smetanja posjeda spp., i da se po § 47. gr. sudovnika ukine odluka pomenutoga suda od 10. list. 1913. br. 6468/gr., kojom se zemljišnoj zajednici urbarske općine G. zabranjuje smetanje posjeda dijela kat. čestice br. 4178/2-a upisane u z. ul. br. 460 p. o. D., saopćio je istomu odjelu stol sedmorice slijedeće svoje mnijenje:

Na tužbu I. J. iz M. D. (koji je glasom potvrde općinskoga poglavarstva u u G. od 11. ož. 1915. br. 25/z. z. identičan sa J. J. P. kbr. 21. ovlaštenikom zem. zajednice G.) proti zemljišnoj zajednici urbarske općine G. zastupane po pročelniku J. H. F. iz G. radi smetanja posjeda spp. izrekao je kotarski sud na S. nakon provedenoga propisnoga postupka konačnu odluku od 10. list. 1913. br. 6468/gr. M. 268-1913., kojom se izriče, da je tužena zem. zajednica G. smetala tužitelja J. J. u mirnom i faktičnom posjedu zemljišta Černbel u G., kao dijela katastralne čestice br. 4178/2-a, upisane u gruntovnom uložku broj 460 porezne općine D. a označnoga u nacrtu sa A, B, C, D, E, F, — time, što je jednoga dana oko polovice srpnja 1913 dala po svojim namještenicima bulati na tom zemljištu nalazeća se stabla, pa joj se svako dalje smetanje zabranjuje pod globom od 300 K. i nalaže naknada parbenoga troška od 161 K. 2. fil.

Obrazloženje ove odluke uzima dokazanim, da se je tužitelj od uvijek nalazio u posjedu prijeporne površine, koju da je navodno od grofa B. kupio njegov prednik, a tužena zemljišna zajednica nije sve do čina smetanja, koji priznaje, iz-

Digitized by Google

vršila posjed na prijeporu. Ta je konačna odluka postala pravomoćnom, jer protiv nje nije pravni lijek uložen.

Tužitelj tvrdi, da on tu prijepornu površinu A, B, C, D, E, F ili gruntovnu česticu br. 3390, koja je sastojina katastralne čestice br. 4178/2-a, posjeduje, izvršujući svoje vlasničko pravo već preko 40 godina, otkada je njegov prednik tu površinu kupio od grofa B., a ne uživa ju samo u izvršivanju svojega ovlašteništva na tuženu zemljišnu zajednicu G. Predleži dakle spor o vlasništvu i izvršivanju prava vlasništva posjedom stvari, jer tužitelj tvrdi, da mu pripada samo vlasništvo a po tom i posjed na gornju površinu temeljem kupa i dosjelosti, dočim zemljišna zajednica svoje pravo temelji na tom, što joj je ta površina segregacijonalnom osudom stola sedmorice od 15. svib. 1869. br. 130. dosudjena i u posjed predana.

Ovaj spor ne može se riješiti samim omedjašenjem, kakovo je dne 28. lipnja 1911. po kotarskom šumaru pod brojem 11760 kotarske oblasti na S. temeljem katastralnoga nacrta obavljeno, jer ni gruntovnica ne jamči za ispravnost naznačene površine (§. 51. grunt. reda), niti isključuje dokaz, da je tko drugi vlasnik prijepora nego li onaj, koji je u gruntovnici upisan. Za rješenje spora, tko je vlasnikom stvari ,a po tom i komu pripada pravo na posjed, redovito su nadležni sudovi. — §§. 50 do 53. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica od 25. travnja 1899. oduzimaju nadležnosti sudova sve prijepore ovlaštenika glede izvršivanja ovlaštenič k o g a p r a v a (§. 52.), u koliko je ovo samo neprijeporno toli glede postojanja toli glede opsega, a isto tako i prijepore stoga, š t o s e k o m u u s k r a ć u j e i l i p o d j e l j u j e o v l a š t e n i š t v o (§. 53.) ,te ove vrsti prijepori spadaju pod upravnu oblast. Dok razgodba traje, spada pred razgodbeno povjerenstvo i rasprava te odlučivanje o svim stvarno pravnim odnošajima napose i o medjama skupnoga zemljišta (80.), no u slučajevima §§. 53. i 80 vlasna će biti stranka, koja drži, da joj je učinjeno krivo, poslužiti se pravom čl. 11. zakona od 26. veljače 1874. o sudačkoj vlasti.

Ovi propisi §§. 52., 53., 80. cit. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica normiraju iznimnu nadležnost upravnih oblasti, dakle iznimku od pravila, po kojem su redovito sudovi nadležni imovinske sporove rješavati, pa se ne mogu extenzivno tumačiti. Ne može se dakle propisu §§. 52. i 53. cit. zakona, koji samo rješenje pitanja, dali komu i u kojem razmjerju pripada ovlašteništvo, kao i nadzor nad izvršivanjem ovlašteništva i §. 80. cit. z., koji samo za trajanja razgodbe proširuje nadležnost komasacionoga razgodbenoga povjerenstva, tumačiti tako široko, da se upravnoj oblasti priznade nadležnost za rješavanje pitanja, da li stanovita stvar (nepokretnina) spada u imovinu zemljišne zajednice ili ine privatne osobe, pa bila ta osoba i ovlaštenik te zemljišne zajednice, niti joj se može priznati nadležnost suditi o pitanju posjeda stvari, jer su to čisto gradjanskopravne ustanove.

Niti iz §§. 50. i 58. i sl. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica ne može se izvoditi nadležnost upravnih oblasti za rješavanje sporova o posjedu ili vlasništvu koje površine izmedju zemljišne zajednice i trećih osoba, pa ni onda, ako su te treće osobe ovlaštenici zemljišne zajednice. §. 50. daje upravnoj oblasti nadzor nad zemljišnim zajednicama, a § 58. i slijed. (§. 37. prv. naputka od 19. rujna 1877. br. 54510) ustanovljenje zemljišnoga posjeda, koji spada zemljišnoj zajednici, ali nema propisa, da onaj, koji propusti prigovoriti u propisanom roku, da se vlasništvo zemljišne zajednice ne odnosi na naznačenu zemlju, gubi svoje stvarno pravo na nekretnine, utjelovljene zemljišnoj zajednici, — a bez takova propisa (obzirom na §. 444. og. z.) ne može taj propust uroditi gubitkom prava na stvar.

Digitized by Google

Dok nema naročite zakonske ustanove, kojom se statuira iznimka, spadaju sporovi o vlasništvu, o dosjelosti, kao i o posjedu (§ 309. ogz) pred sud, jer su to privatno pravni odnošaji. U nazočnom slučaju se radi o pitanju, da li se J. J. nalazi u posjedu prijeporne površine na temelju ustvrdjenoga prava vlasništva, pa stoga je stol sedmorice nazora, da stvar spada pod djelokrug sudova, a da upravna oblast nije zvana riješiti taj spor.

Isto je stajalište zauzeo stol sedmorice u svojem dopisu od 6. srpnja 1899. br. 2291 na dopis zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 29. svib. 1899. br. 1405 u parnici M. P. i drugova protiv S. G. i drugova radi smetanja posjeda spp., te u svom dopisu od 28. svib. 1905. br. 3822 na zamolbu zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 27. stud. 1903 br. 86.689 u parnici zadruge N. 152 iz D. V. protiv zemljišne zajednice općine D. V. radi priznanja prava vlasništva sppp. Zemaljska vlada nije više reagirala na nazore i zaključke, razložene u ovim dopisima stola sedmorice, pa se po tom opravdano mora uzeti, da je prihvatila mnijenje stola sedmorice.

Zemaljsko komasaciono kao razgodbeno povjerenstvo u Z. je dopisom od 13. svib. 1915. u parnici povedenoj pred kotarskim sudom u B. po J., A. i M. K. ovlaštenika zemljišne zajednice protiv iste ove zemljišne zajednice radi priznanja prava vlasništva dijela katastralne čestice br. 760, upisane u z. ul. br. 360. p. o. Z. na tuženu zemljišnu zajednicu, stavilo zahtjev, da se ukine odluka kotarskoga suda u B. od 25. srp. 1913. br. 14.646/gr. P. 67/1909., kojom se je isti za tu parnicu nenadležnim izjavio, te je time i zemaljsko komasaciono povjerenstvo usvojilo nazor, dasu za raspravljanje i rješavanje prijepora o vlasništvu i o posjedu, ako se porode izmedju ovlaštenika zemljišne zajednice i te zemljišne zajednice, nadležni sudovi.

Stol sedmorice prihvatio je nazore istaknute u dopisu zemaljskoga komasacionoga povjerenstva, te je plenarnom rješidbom od 24. lip. 1915. br. 2441 ukinuo odluku kotarskoga suda u B., naloživši istomu sudu, da u stvari mimo neosnovanoga razloga nenadležnosti dalje postupa. Stol sedmorice drži, da s gore istaknutih razloga nema povoda, da se u predležećem slučaju ukine sudbeni postupak po §. 47. gr. sud. zato, što stvar ne bi spadala pod pravni postupak.

Posebni pravni odnošaji imedju manastira i njegovih naseljenika prozvanih Prnjavorci. — Tu se ne radi o uporabnoj pogodbi o smislu § 1090. o. g. z., već o pravnom odnošaju sličnom kmetstvu, pa se stoga taj odnošaj ne može razriješiti sudskom otpovijedi.

Rješidba stola sedmorice od 16. lipnja 1921. br. 1484. (Osuda kot. suda u Koprivnici od 12. list. 1920. br. 8497./gr., osuda stola od 22. ož 1921. br. 7925.).

Prvi je sud otpovijed manastira L. uzdržao u kreposti s razloga: Uprava manastira L. kao gruntovna vlasnica u tenoru osude navedenih nekretnina otkazala je tužitelju pravovremeno zakup istih, te svoju tužbu bazira na ustanovi §-a 1116. o. g. z. — Tužitelj prigovara tužbenomu zahtjevu navodeći, da nazočni slučaj spada pod ustanovu § 1122. o. g. z., jer da su njegovi prednici sklopili sa upravom manastira godine 1793. nasljedno zakupnu pogodbu, te da prema tomu manastiru ne pripada pravo taj odnošaj razriješiti. Medjutim je neprijeporno, da manastir L. leži u području bivše Vojne Krajine, u kojoj je institut nasljednih zakupa bio zabranjen, te se takovi u području Vojne Krajine uopće nisu mogli osnovati, pa je stol

Digitized by Google

izlišno bilo producirati ugovor od god. 1793. kao i prilog B-I., jer sve i ako se u nazočnom slučaju radi — dato sed non concesso — o faktičnom nasljednom zakupu, to se ovo nema uvažiti obzirom na to, što je nasljedni zakup bio zabranjen na području Vojne Krajine. Nasljedni zakup može naime da postoji samo u stanovitim pokrajinama, od kojih je upravo područje Vojne Krajine izuzeto, a sam je institut nasljednoga zakupa dignut carskim patentom od 7. rujna 1848., te je za buduće uopće i zabranjen. — Jasno je dakle, da se nazočni odnošaj ima prosudjivati kao običan zakup, a razlog otpovjedi sastoji u tom, što tužitelj nije plaćao zakupnine, pa je radi toga i bio osudjen u parnici M. 503/1919. — Pošto se radi o otkazu zakupnoga odnošaja, to je prigovor tužiteljski nenadležnosti ovoga suda neopravdan. — Što se pak tiče prigovora tužiteljskih, da je on zasijao žito i podigao zgrade na uzakupljenom zemljištu, imat će se u tom pogledu uporabiti propisi § 418. i 420 o. g. z., a prigovor pak da cio predmet spada pod propise agrarne reforme, ne spada pred sud, već prosto stoji tužitelju na nadležnom mjestu sebi ishoditi zaštitu, u koliko ga naime propisi agrarne reforme štite. — Pošto je nadalje zakup otkazan u smislu ustanova § 2. sl. c. naredbe 17. pros. 1858. br. 230. z. v. l. to je u cjelosti valjalo molbi manastira udovoljiti.

Banski stol je tu osudu preinačio i otpovijed stavio van snage iz slijedećih razloga: Upravitelju (igumanu) manastira pripada redovita uprava i gospodarenje sa imovinom manastira, pa je on dužan polagati nadležnoj crkvenoj oblasti račune, -- dakle i redovita uprava stoji pod nadzorom crkvene oblasti, dočim je za druge poslove nadilazeće redovitu upravu, dužan upravitelj ishoditi prethodnu privolu nadležne crkvene oblati. — U nazočnom slučaju, radi se o posebnim odnošajima izmedju manastira i njegova Prnjavorca. — Manastiri su svojedobno posebnim ugovorima naselili kraj manastira pojedine obitelji uz posebna prava, koja im je davao manastir u nekretninama, paši i u drvarenju za protudužnosti, koje su naseljenici — prozvani Prnjavorci — davali manastiru u prirodu i radu. — U nazočnom slučaju radi se o oduzeću prava, ugovorom stečenih, jednoj obitelji Prnjavorca po upravitelju manastira, što ne spada pod redovitu upravu i gospodarenje. — Upravitelj manastira L. O. G. B. nije se iskazao ovlaštenjem nadležne crkvene oblasti na otkaz selišta P. D. Prnjavorcu manastira L., te prema § 33. grpp. nije bio ni ovlašten pred sudom zastupati manastir L., niti u ime istoga zakupište otkazati, pa se je stoga ista otpovijed morala izvan kreposti staviti. — Parbeni troškovi su se prebili, jer je tužitelj, neispunivši dužnosti prama manastiru, izazvao otpovijed selišta.

Stol sedmorice zabacio je ništovnu žalbu tužene uprave manastira L., njezin previd otputio, ter potvrdio pobijanu osudu banskog stola iz slijedećih razloga:

Žaobu ništovnu tužene uprave manastira L. valja zabaciti, jer nema u napadnutim osudama ni u postupku niština, koje su predvidjene u § 339. grpp. — Što se same stvari tiče, valja riješiti pitanje, da li se ovdje radi o uporabnom odnošaju po § 1090. o. g. z., koji nastaje »na neko vrijeme«, i koji bi se mogao radi neplaćanja ugovorene uporabnine otkazati po § 1118. o. g. z. Manastir L. veli naime u otkazanoj molbi, da je prijeporna zemljišta dao u zakup, pa da otkazuje zakup radi neplaćene zakupnine.

U svojoj drugotnici ipak navodi upravitelj manastira G. B., da je zemljište ustupio tužitelju P. D. god. 1906. »po prijašnjim običajima«, nakon što se odatle dobrovoljno odselila obitelj P. Osim toga dopušta, da je tužitelj ugovorom od 16. ožuj. 1906. kupio od P. P., predstavnika te obitelji, sve zgrade i nared na tom zem-

Digitized by Google

ljištu, kao što i samo zemljište — ovo »na uživanje vjekovječito«. O tom kupu naveo je tužitelj u protuodgovoru, da je onom prigodom otišao u pisarnu L. manastira i upitao upravitelja G. B., da li smije kupiti od P. P. grunt, na što mu je G. B. odgovorio »Ti možeš; ti si kmet, pa je meni svejedno, da li bio kmet P. P. ili P. D.; samo onaj ne može kupiti, koji nije kmet«. Isti upravitelj, koji zastupa manastir i u ovoj parnici, kaže u drugotnici, da se toga ne sjeća, dakle se mora uzeti, da toga ne poriče (§ 22. grpp.). Kada se k tome uvaži, da taj pravni odnošaj medju manastirom i uživaocima zemljišta manastirskoga t. zv. Prnjavorcima potiče još iz godine 1793., biva jasno, da se tu ne radi o uporabnoj pogodbi u smislu § 1090. o. g. z., već o pravnom odnošaju, koji je sličan kmetskomu, koji dakle pada pod propis § 7. predhodnih odredaba za pripremu agrarne reforme od 25. II. 1919. Da je to stanje stvari bilo vidljivo iz odpovijedi same, morala bi se ona odbiti kao neumjesna (§ 6., 7. uredbe); nu jer se u njoj tvrdi, da opstoji zakup, to jest odnošaj gradjansko-pravni, koji se otkazuje, mora se uzeti u pretres i riješiti osudom — to jest staviti izvan kreposti.

b) Kazneno.

Ako je optuženik uspio svojim pravnim lijekom samo u pogledu privatno-pravnog zahtijeva, imade mu se nastup kazni računati od proglašenja vrhovne osude, a ne od dana prve osude, pa se druga alineja §-a 341. kp. ne može na nj protegnuti.

Rješidba banskog stola od 20. srpnja 1922. br. 13272/III. 22/1242.

Osudom sudbenoga stola u Z. od 10. velj. 1922. br. I. 5480/21. osudjen je F. P. radi zločina ubojstva na kazan teške tamnice od dvije godine. Protiv te osude uložio je optuženi F. P. ništovnu žalbu i priziv, pa je stol sedmorice osudom od 27. trav. 1922. br. 1099. ništovnu njegovu žalbu kao neosnovanu zabacio, a priziv radi prestrogo dosudjene kazni otputio, nasuprot je uvažio njegov priziv radi dosudjene naknade za gubitak hranitelja oštećenih, pošto je tu naknadu, koja je prema osudi prvoga suda iznašala ukupno 25.000 Dinara, snizio na 10.000 Dinara.

Sudbeni stol u Z. stvorio je zaključak od 24. lip. 1922., kojim se imade nastup kazni optuženomu računati od dana proglašenja prve osude i to s razloga, što se u smislu §-a 341. k. p. vrijeme, koje je osoba, osudjena na kazan slobode, provela u zatvoru, pokle je proglašena osuda prve molbe, ima uračunati u vrijeme kazni i onda, kada pravni lijek, zaprimljen na korist osudjenikovu, bude uspjeha imao ma i djelovito, naime da će to biti ne samo onda, kada se presuda u glavnoj stvari preinači u korist optuženikovu, nego ako se preinači ma i u nuzgredicama.

Protiv ovoga zaključka uložio je državni odvjetnik pritužbu na banski stol, u kojoj je naveo: Ustanova toga §-a glasi: »Vrijeme ovo uračunat će se i onda, kada pravni lijek, poprimljen na korist optuženikovu, bude uspjeha imao makar i djelovito«. Ovdje je u pogledu pitanja krivnje i kazne optuženik nije uspio; — njegova je ništovna žaoba odbijena u cjelosti, pa i priziv u pogledu odmjere kazni, a tek mu je uvažen u pogledu privatno-pravne tražbine, dakle u akcesornom dijelu, koji je sasvim izvan pitanja krivnje i kazne.

U potkrepu toga slobodan sam citirati riješidbu vrhovnoga bečkoga suda od 9. sječ. 1894. br. 139. (Manzova zbirka 14. svezak, rješidba br. 1751.) i to slijedeći stavak: »Daran allerdings ist nicht zu zweifeln, dass dieser Erfolg, wenn vermöge desselben die in die Einrechnung der Untersuchungshaft liegende Verringerung des verhängten Strafübels eintreten soll, nicht etwa nur das Entschä-

Digitized by Google

digungserkentniss, sondern dass er den Auspruch über Schuld oder Strafe betreffen muss«.

A to je sasvim prirodno! Suspenzivnost nastupa kazne leži naročito u ništovnoj žalbi i tek onda, ako je ona uložena, a iznimno je dozvoljeno, da se nastup kazni računa od prve osude i onda, ako je optuženi uspio i sa prizivom, koji je uložen sa ništovnom žalbom, u pogledu odmjere kazne ili drugih nuzgredica (n. pr. glede izgona, ili vrsti kazne, pooštrenja i t. d.), a nipošto se ne može odnositi alineja 2. §-a 341. k. p., ako optuženi uspije u pravcu privatno-pravne tražbine. Jer moglo bi se primjerice dogoditi, da vrhovni sud, jer se dogodila pogrješka u zbrajanju u prvoj presudi, snizi odštetni zahtjev za jednu ili dvije krune, pa zar bi već uslijed toga moglo da se kaže, da je optuženi diono uspio sa pravnim lijekom i da mu se dosljedno tome imade kazna računati od prve osude, ma da je inače njegova ništovna žalba glede pitanja krivnje a i priziv glede odmjere kazne ili drugih nuzgredica sasvim izbačen!«

Povodom te pritužbe obnašao je ban. stol u nejavnoj sjednici od 20. srp. 1922. s razloga, što je osuda presudnoga suda 10. velj. 1922. izrečena i proglašena optuženiku, on proti toj osudi podnio ništovnu žalbu i priziv radi izreke o kazni i o privatno-pravnim zahtjevu, stolsedmorice kao sud kasacionalni osudom od 27. travnja 1922. br. 1099. ništovnu žalbu zabacio, priziv radi prestrogo dosudjene kazni otputio, a priziv radi izreke o privatno-pravnom zahtjevu djelomice otputio, a djelomice uvažio; — s razloga, što se djeloviti uspjeh osudjenikova pravnoga lijeka, predvidjen na kraju §-a 341. k. p., po naravi stvari odnosi i odnositi može samo na preinaku glavne stvari u korist optuženikovu, t. j. na pitanje o krivnji i kazni i nuzgredice odnoseće se na kazan, a nikako ne i na preinaku izreke o privatno-pravnom zahtjevu, s kojim kazan ništa zajedničkoga nema, te takova preinaka na kazan nikakova upliva imati ne može i ne smije, — uvaženjem pritužbe kr. drž. odvjetništva napadnuti zaključak sudb. stola preinačiti, te po §-u 341. k. p. §-u 17. stavci 1. k. z. i § 287. k. p. odrediti, da se početak F. P-u dosudjene kazni teške tamnice od dvije godine ima računati od 26. svib 1922., kada mu je osuda stola sedmorice proglašena u zem. kaznioni u Lepoglavi, tako da mu svršava 26. svib. 1924«.

Priopćio dr. S. Körbler.

c) Trgovačko-mjenbeno.

Zakon od 30. ožujka 1922. o osnivanju akcionarskih društava na teritoriju Banata, Bačke i Baranje ne proteže se na Hrvatsku i Slavoniju.

Rješidba banskoga stola od 10. kolovoza 1922. br. 12647. VII. 85/22.

Sudbeni stol u B. pozvao je odlukom od 3. lip. 1922. br. 2173./gr. Prvu b. tvornicu suhomesnate robe S. sinovi d. d., da u roku od 2 mjeseca doprinese dozvolu ministarstva trgovine i industrije za upis te tvrtke u trgovački registar u smislu zakona od 30. ožuj. 1922. o osnivanju akcijskih društava.

Banski stol povodom pravodobnoga utoka uvaživ. da zakon od 30. ožujka 1922. u § 5. istina odredjuje: »Propisi ovoga zakona važe i za akcionarska društva sa sedištem na teritoriju Hrvatske i Slavonije« ; — ali uvaživ, da taj zakon gledom na jasni svoj naslov »Zakon o osnivanju akcionarskih društava na teritoriju Banata, Bačke i Baranje« i gledom na član 1., koji glasi: »Na teritoriju Banata,

Digitized by Google

Bačke i Baranje ne može se na osnovu tamo važećega trgovačkoga zakona osnovati nikakovo akcionarsko društvo ili zadruga, ili otvoriti filijal nekoga već postojećega domaćega ili stranoga akcionarskoga društva ili zadruge bez prethodne dozvole ministra trgovine i industrije«, — očito može vrijediti lih za teritorij Banata, Bačke i Baranje, za koji je izričnо i izdan, jer da je nakana zakonodavca bila, da taj zakon imade važiti i na teritoriju Hrvatske i Slavonije, bio to kako u naslovu, tako i u članu 1. nedvojbeno naveo, dodavši na Banat, Bačku i Baranju, i Hrvatsku te Slavoniju; — uvaživ, da se prema istaknutom § 5. rečenoga zakona logički ne može inače tumačiti, nego da propisi toga zakona važe i za postojeća akcionarska društva s a s e d i š t e m u Hrvatskoj i Slavoniji u onom slučaju ako su nakanila poslovanje svoje protegnuti na teritorij Banata, Bačke i Baranje, primjerice osnovanjem filijale; — uvaživ stoga, da je napadnuta odluka na zakonu neosnovana, o b n a š a o j e napadnutu prvomolbenu odluku ukinuti te tome sudu naložiti, da molbu utjecateljice de pr. 26. svibnja 1922. br. 2173/gr. mimo neosnovanoga razloga u iznovični meritorni pretres uzme i po zakonu riješi.

Svaštice.

Koncesioniranje dioničkih društva i zadruga. Upozorujemo čitatelje na rješidbu kr. banskoga stola, koju priopćujemo u ovome broju a kojom se ta viša instancija stavila na — i naše je mišljenje: ispravno — stanovište, da se zakon od 30. ož. III. 1922. o osnivanju akcionarskih društva na teritoriji Banata, Bačke i Baranje (a prema tome i Pravilnik o njemu) ne proteže na Hrvatsku i Slavoniju. Kod nas dakle, ne treba za osnutak dioničkih društva i zadruga nikakve koncesije.

Čekovno pravo. — Dr. Ernesto Čimić, javni redovni profesor za pravne nauke na visokoj školi za trgovinu i promet u Zagrebu, obradio je pod naslovom: Čekovno pravo u kraljevini S. H. S. to pravo, kakovo je ono danas kod nas na snazi, te će do koji dan izaći tiskano. U knjizi je obradjen čekovni zakon austrijski od 1906. i hrv.-ugarski od 1908. a izlaže se i civilno čekovno pravo, pa će knjiga zadovoljiti potrebama slušača više škole i sveučilišta, pa i svakoga inteligenta, koji to pravo treba da poznaje. Isto će tako ta knjiga biti putokazom kod nas, jer upozoruje na razlike i suprotnosti naših zakona.

Literatura.

J a e g e r, Verordnung d. Bundesrates betr. d. Nachlasstundung d. Pfandnachlassverf. f. Hotelgrundstücke u. d. Hotelbauverbot. Vom 18. XII. 1920. Mit e. Einleitung. (Sammlung schweizer. Gesetze, N 123—131). Zürich, Art. Inst. O. Füssli, 1921.

I s a y, Die privaten Rechte u. Interessen im Friedensvertrage, 2 Aufl., Berlin.

K l a u s, Bürgerliches Personen-, Familien- u. Erbrecht. Was Jedermann davon wissen muss. Für d. Volksgebrauch hrsg. Dresden. Buchdr. d. Wilhelm u. Bertha v. Baensch-Stiftung.

K l a n g, Die Unerschwiglichkeit der Leistung. Wien, Manz, 1921.

Digitized by Google

Knickenberg, Die Regelung der Erbfolge auf den Hannoverschen Bauernhöfen nach dem Höferecht. Osnabrück, Meinders Elstermann.

Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, herausg. von M. Gmür. B 2/2/5. Bern, Stämpli.

Koch, Gesetz über die Betriebsbilanz. (Bücherei des Arbeitsrechts, 11) Berlin, Hobbing.

Lehmann, Lehrb. d. Handelsrechts, 3. völlig neubearb. Aufl. v. H. Holniger, Berlin-Leipzig, Vereinigung wissensch. Verleger (1. Lehre vom Handelsstand u. von d. Handelsgeselschaften) 1921.

Lorenz, Gesetz zur Entlastung der Gerichte v. 11. März 1921. (Stilkes Rechtsbibliothek No. 5.), Berlin, Stilke.

Lapajne, Kolizijske norme civilnega medpokrajinskega prava v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. (Posebni odtisek iz Zbornika znanstvenih razprav. I.). Ljubljana, Jugoslavenska tiskarna, 1921.

Lindenmann, Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Literaur und der Tonkunst v. 19. 6. 1901., 4. Aufl. (Guttentag'sche Sammlung deutscher Reichsgesetze, 60.) Berlin.

Lonhardt, Die Bewertung des landwirtschaftlichen Pachtinventars bei der Rückgabe. (Drucksachen des Verl. des Reichsschutzbundes landwirtschaftlicher Grundeigentümer u. Verpächter, 8, Berlin-Hallensee). Detmold, Lipische Vereinsdruckerei.

Modersohn, Auflösung der Familienfideikommisse und anderer Familiengüter in Preussen. Berlin, Vahlen.

Mayer, Das würtemb. Ausführungsgesetz z. B. G. B. u. zu dessen Nebengesetzen. T. $^1/_2$ Stuttgart, Metzler.

POZOR ČLANOVI I PRETPLATNICI! — Umoljavaju se gg. članovi pretplatnici »Mjesečnika«, da izvole zaostalu članarinu i pretplatu za god. 1921., a tako i članarinu i pretplatu za god. 1922. što prije uplatiti, ako to dosele učinili nisu. Uplaćivati se može putem I. Hrvatske štedionice u Zagrebu, budi neposredne društvenomu blagajniku gosp. Franji Podgajskomu, Zagreb Boškovićeva ulica 2. Šiljanjem članarine i pretplate poštom na ovaj način imadu gospoda članovi i pretplatnici u rukama odmah i potvrdu. Članovi i pretplatnici, koji na ovaj način ne uplate članarine i pretplate, mogu to učiniti putem naših povjerenika. Zagrebački članovi, naročito odvjetnici, suci i odvjetnički perovodje mogu plaćati članarinu takodjer sudbenom pristavu g. dru. Hircu, koji se izjavio spremnim preuzimati članarinu za društvo. Godišnja je članarina za javne činovnike svih struka i odvjetničke perovodje 120 K, a za članove ostalih zvanja 240 K. Novi članovi plaćaju kod pristupa u društvo još upisninu od 20 K. Za javne je urede pretplata 250 K na godinu. Članarina i pretplata plaća se unaprijed i to po volji na jednom ili u polugodišnjim ili četvrtgodišnjim obrocima. Dužnost je svih članova, da redovitim plaćanjem članarine omoguće izdavanje »Mjesečnika«. Isto tako je dužnost svih pravnika, da budu članovi društva, da uzmognu kao takovi dobivati ovaj naš pravnički list bez kojega ne bi smio da bude nijedan naš pravnik. Ako svi naši pravnici sdušno vrše tu dužnost, moći će »Mjesečnik« i kraj sadanjih velikih štamparskih troškova redovito izlaziti, što više moći će se njegov opseg i povećati.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 10. GOD. XLVIII.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB LISTOPAD 1922.

Glavne karakterne crte ustava kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 28. juna 1921.

Piše Živojin M. Perić, red. profesor prava na Univerzitetu u Beogradu.

(Nastavak).

§ 5. A. Zakonodavna Vlast. Kralj i Narodno Predstavništvo.

Zakonodavnu vlast vrše Kralj i Narodno Predstavništvo zajednički (čl. 46.) bilo da se tiče ustavnih bilo običnih zakona. Dakle ova dva ustavna činioca zajednički vrše državnu suverenu vlast. a). Kralj. Kraljeva zakonodavna vlast sastoji se u njegovoj prerogativi sankcije. Kraljevo veto je ovde apsolutno a ne suspenzivno. Iz ovoga izlazi, da Narodno Predstavništvo nije suvereno pa dakle to nije ni Narod, koga ono predstavlja, jer, kao što se zna, suverena je vlast neograničena i nedeljiva, i kada Narod preko svoga Predstavništva deli sa Vladaocem suverenu vlast, onda znači da on, Narod, nije suveren, suveren su Narod i Vladalac zajedno. Ovo pokazuje, u isti mah, da u samoj stvari radikalna i demokratska stranka, koje su u glavnom tvorci Ustava od 28. Juna 1921 god., nisu demokratija, pošto je u demokratiji narodna suverenost osnovno načelo, načelo postavljeno francuskom Deklaracijom Prava Čovjeka i Gradjanina.[24] Te dve stranke nose dakle jedno ime, koje im u istini ne pripada. To je kao kad bismo imali jednu knjigu, čiji naslov ne bi odgovarao njenoj sadržini.[25]

Da primetimo, da u slučaju, normiranom u čl. 94. Kralj preko odgovornih Ministara vrši sam u izvesnoj meri zakonodavnu vlast.

[24] »Le principe de toute souveraineté réside essentiellement dans la nation«, (princip svake suverenosti počiva bitno u narodu), veli se u toj Deklaraciji.

[25] V. u vezi sa ovim na primer čl. 1. Čehoslovačkoga Ustava (od 29. Februara 1920. god.), koji veli, da u Čehoslovačkoj Republici svaka vlast dolazi od naroda: Dr. J. Stavnik, Genf. Die Verfssung der tschechoslovakischen Republik (u »Schweizerische Juristen-Zeitung« den 1. Juli 1920., Zürich).

Digitized by Google

Tu je reč o U r e d b a m a potrebnim za primenu zakona: njih donosi Kralj ukazom na predlog nadležnoga Ministra, a po ovlašćenju datom mu samim zakonom, koji ima uredbom da se primeni i u život uvede. Po al. 4. ovoga člana: »Narodna Skupština može Uredbe, izdate na osnovu zakonskoga ovlašćenja, rezolucijom staviti van snage u celini ili delimice.« Ovo znači, da za ukidanje jedne uredbe, donesene po čl. 94., nije potreban zakon već samo rezolucija Narodne Skupštine, — odredba malo nelogična, jer kada jedna Uredba bude donesena po ovlašćenju i naredbi Zakonodavne Vlasti — a ovu sačinjavaju Kralj i Narodna Skupština — onda kako Uredbu može ukinuti samo jedan zakonodavni činilac, — Narodna Skupština? Na uredbe ćemo se vratiti još jednom tamo, gde bude govora o Sudskoj Vlasti.

b) N a r o d n o P r e d s t a v n i š t v o. S a s t a v N a r o d n o g a P r e d s t a v n i š t v a. 1.) Ono se b i r a opštim, jednakim, neposrednim i tajnim glasanjem (čl. 69.). Dakle, to je: l e s u f f r a g e u n i v e r s e l. Traži se samo 21 godina za aktivno a 30 godina za pasivno biračko pravo i osim toga, za ovo drugo biračko pravo, da poslanički kandidat govori i piše narodnim jezikom (čl. 69. 70 i 72.). Jedino nemaju biračko pravo, ni aktivno ni pasivno, oficiri, podoficiri i vojnici, dok su pod zastavom. Kada se gubi p r i v e r e m e n o biračko pravo, rečeno je u čl. 71. — 2.) Čl. 70. u trećoj alineji veli: »Zakon će rešiti o ženskom pravu glasa.« Ovo znači, da, dok se ne donese zakon, kojim se ženama priznaje pravo glasa, o n e g a n e m a j u. Ovde se Ustav od 1921. god. razlikuje od ranijih Srpskih Ustava, po kojima, bar oni su tako bili stalno tumačeni, žene nisu mogle imati ni aktivno ni pasivno biračko pravo: jedan zakon, koji bi pod vladom jednoga od tih Ustava bio ženama dao biračko pravo, bio bi neustavan. Sada, po novom Ustavu, nije tako: Ustavotvorac je pitanje ženskoga prava glasa stavio u nadležnost obične Narodne Skupštine i Kralja: oni mogu po svom nahodjenju priznati ili ne ženama pravo glasa. Samo, kao što malo čas primetismo, sve dotle, dok Zakonodavac izrečno ne da pravo glasa ženskima, smatra se, da im ga on odriče. — 3.) Član 69. prva alineja, i n f i n e, postavlja načelo p r e d s t a v n i š t v a m a n j i n a, — načelo, koje je već postojalo i u Srpskim Ustavima od god. 1888., 1901. i 1903. Kakav će pak sistem tu biti usvojen, ostavljeno je Zakonodavcu, da to reši.

c) F u n k c i o n i s a n j e N a r o d n o g a P r e d s t a v n i š t v a. O b i č n a N a r o d n a S k u p š t i n a može punovažno rešavati, ako je na sednici prisutna j e d n a t r e ć i n a svih poslanika, a za punovažno rešenje potrebno je, da je za izvesni predlog glasala v e ć i n a (apsolutna) prisutnih poslanika (čl. 85.). Raniji Srpski Ustavi tražili su za punovažno zasedanje Obične (Male) Skupštine apsolutnu većinu od celokupnog broja poslanika. Medjutim, ako Narodna Skupština rešava kao U s t a v o t v o r n a (Odeljak Dvanajesti: čl. 125. à 127.), tada ona »donosi odluke većinom od polovine više jedan od ukupnog broja svojih članova« (čl. 127. alinea 7.), što znači, da se i za punovažnu sednicu te Skupštine traži najmanje toliko

Digitized by Google

isto članova. Ovo se objašnjava izvanrednom važnošću, koju imaju većanja i odluke o izmenama i dopunama u Ustavu. Ustav od 1921. god. ne zna za Veliku Narodnu Skupštinu Srpskih Ustava od god. 1869., 1888. i 1903.[26]) Ustavotvorna Skupština po Ustavu nove Države sadrži isti broj poslanika kao i Obična Skupština. [27])

d) Vlast Narodnog Predstavništva. — 1.) Narodna Skupština, Obična kao i Ustavotvorna, ima pravo zakonske inicijative, a to isto pravo pripada i Kralju (čl. 78. i 126.): pošto se i u tome pravu sastoji vršenje zakonodavne vlasti, to je logično da to pravo pripada i jednom i drugom zakonodavnom činiocu. 2.) Narodna Skupština donosi sa Kraljem zakone, i to Obična Skupština obične, a Ustavotvorna ustavne zakone. Razlika je u ovom pogledu izmedju te dve Skupštine još i u tome: 1.) što Obična Skupština ima vlast, da sa Kraljem donosi neograničeno zakone o svemu i svačemu: Obična Narodna Skupština ne saziva se za rešavanje samo o izvesnim zakonskim predlozima, niti ko može ograničiti njeno pravo zakonodavne iniciative, dok Ustavotvorna Skupština može rešavati samo o onim propisima ustavnoga karaktera, zbog kojih je sazvana: prekoga ona nema vlast rešavanja; 2.) što je Obična Narodna Skupština ograničena u svojoj zakonodavnoj vlasti ustavnim propisima: on ne može donositi zakone protivne Ustavu, dok Ustavotvorna Skupština može da bude sazvana, da rešava ma o kome ustavnom propisu, pa i o čl. 1., koji govori o obliku vladavine: ona bi dakle mogla biti punovažno pozvana, da reši i o tome, da se mesto monarhiskoga sistema uvede sistem republikanski; razume se, da bi odluku Ustavotvorne Skupštine, kojom bi bila proglašena republika, imao još da sankcioniše Vladalac. Njegova sankcija, kao što smo to i napred videli, imala bi tu značaj abdikacije kako za njega tako za celu porodicu njegovu. Najzad, Obična Narodna Skupština nema vlast »predložene partije (budžeta) uvećavati« (čl. 113. al. 3.), u tom pogledu je njena vlast prema vladinim predlozima ograničena: ona može jednoj vladi i ceo predlog o budžetu odbaciti ali ne može u njega unositi i povišice pojedinih pozicija već samo smanjenja. — 3.) Obična Narodna Skupština dobila je u novom Ustavu jednu vlast, koju nije imala po Ustavu Srpskom od god. 1903. kao ni po Ustavima od 1869. i 1888. god.: za otudjenje ili razmenu državne teritorije dovoljno je i odobrenje Obične Narodne Skupštine.[28])

[26]) Tu ustanovu bio je ukinuo i Srpski Ustav od 1901.

[27]) Po Srpskom Ustavu od 1869. god. i onom od 1888. god. Velika Narodna Skupština brojala je četiri puta a po Ustavu od 1903. god. čl. 129 dva puta onoliko poslanika koliko je imala Obična — Mala — Skupština.

[28]) Po ranijim, malo čas navedenim Ustavima za to je bila potrebna odluka Velike Narodne Skupštine (V. n. pr. o tome čl. 103. al. 2. Ustava od 1901 god.). Otuda je postupak vlade Kraljevine Srbije (Vlada N. Pašića), koja je 1. Decembra 1918. bez pitanja i pristanka Srpske Velike Narodne Skupštine odlučila, da Srpska Kraljevina prestaje kao javno- pravna i medjunarodna-pravna ličnost i utapa se u jednu novu javno- pravnu i medjunarodno-pravnu ličnost, Državu

Digitized by Google

4.) Narodna Skupština (Obična) ima u pogledu ministara jednu vlast, koja nije zakonodavna: to je vlast, da može optuživati ministre (sa dve trećine prisutnih članova — čl. 93.).

B. Izvršna Vlast. Zakonodavna Vlast donosi zakone, Izvršna ih izvršuje. Izvršne su vlasti dve: Upravna (administrativna), i ona izvršuje zakone iz oblasti Javnoga Prava (osim zakona krivičnih) i Sudska, i ona izvršuje zakone iz oblasti Privatnoga Prava i Prava Krivičnoga.[29]

a) Šef Izvršne Vlasti je Kralj, što se za Upravnu Vlast vidi najpre iz čl. 47., po kome »Upravnu vlast vrši Kralj preko odgovornih Ministara po odredbama ovoga Ustava«, — a zatim i iz toga, što on imenuje: »Predsednika i članove Ministarskog Saveta« (čl. 90. al. 1.), to jest imenuje vladu, koja stoji na čelu državne Uprave (čl. 90. al. 1.); a za Sudsku Vlast, to izlazi iz čl. 48., po kome: »Sudsku vlast vrše sudovi. Njihove presude i rešenja izriču se i izvršuju u ime Kralja na osnovu zakona«. Od Kraljevih prerogativa kao Šefa Izvršne Vlasti pomenućemo naročito: 1. Njegovu vlast iz čl. 51., da »predstavlja državu u svim odnosima sa tudjim državama«, a ta vlast naročito se ogleda u njegovom pravu, da »oglašuje rat i zaključuje mir«. U pogledu rata Kraljeva prerogativa, koja je po ranijim Srpskim Ustavima bila neograničena,[30] danas je sužena u toliko, što Kralj ne može više osim slučaja, ako je zemlja napadnuta ili joj je rat od koje druge države oglašen, oglasiti rat bez prethodnogi pristanka Narodne Skupštine (čl. 51. al. 1 in fine). 2. Kralj ima pravo amnestije i pomilovanja (čl. 50.). I ovde je novi Ustav, s pogledom na ranije Srpske Ustave od 1888. i 1903. god., ograničio delimično Vladaočevu vlast: po tom Ustavu Vladalac može dati amnestiju samo: »za političke i vojne krivice« (čl. 50. al. 1.), dok je po Srpskim Ustavima od 1888. i 1903. god. Kralj imao u opšte pravo amnestije, dakle i za obične krivice (délits de droit commun).[31]

Srba, Hrvata i Slovenaca, bio neustavan i ravan jednom državnom udaru. Jer, kada je pristanak Velike Narodne Skupštine bio potreban za otudjenje samo jednoga dijela teritorije Kraljevine Srbije, tim pre je to odobrenje bilo potrebno za uništenje pravne ličnosti iste Kraljevine i otudjenje njene cele teritorije u korist jedne nove — dakle druge države.

[29] To je pitanje u teoriji sporno, da li ima tri vlasti (zakonodavna, izvršna, sudska) ili samo dve (zakonodavna i izvršna vlast). Mi smo se u svome komentaru o Srpskom Ustavu od 6. (19.) Aprila 1901. god. izjasnili za ovo drugo mišljenje, to jest da ima svega dve vlasti: zakonodavna i izvršna s tim, da se ova posljednja deli na vlast upravnu i sudsku. To, što je ova, sudska vlast nezavisna od upravne, ne oduzima joj karakter izvršne vlasti niti od nje stvara neku treću, naročitu, vlast u državi. I zaista, u pravnom životu države možemo shvatiti samo dvoje: donošenje zakona (pravila) i njihovu primenu (izvršenje). Treće biti ne može.

[30] On je po tim Ustavima mogao u svakom slučaju da sam oglasi rat i bez prethodnoga pripita i pristanka Narodne Skupštine.

[31] Po Srpskom Ustavu od god. 1901. ovde je Kraljeva vlast bila još ograničenija: on je imao pravo amnestije samo za političke krivice (čl. 14.), dakle ne i

Digitized by Google

b) Upravna vlast. 1. Aktivna administracija. Njoj stoje na čelu pojedini Ministri (čl. 90. al. 1.), i oni je vrše u raznim formama, od kojih je najvažnija forma Ukaz: to je zajednički akat Kralja i nadležnoga Ministra. Čl. 54. Ustava normira, da »Nijedan čin Kraljevske vlasti nema snage, niti se može izvršiti, ako ga nije premapotpisao nadležni Ministar«, ali Ukaz nema takodje, pravne vrednosti, ako ga Kralj ne potpiše, što znači, kao što malo čas rekosmo, da je on zajedničko delo Kraljevo i Ministrovo, iz čega opet izlazi, da oni oboje za njega nose odgovornost. Samo razlika je ovde izmedju Kralja i Ministra ta: što Ministar odgovara za Ukaz, koji je premapotpisao trojako: moralno, politički (pred Parlamentom) i zakonski (po Zakonu o Ministarskoj Odgovornosti — čl. 54., 91. i 93. al. 2. i 3.), dok Kralj odgovara za Ukaz samo moralno. Načelo o Kraljevoj neprikosnovenosti (neodgovornosti), postavljeno je u čl. 55. al. 2., odnosi se samo na političku i zakonsku odgovornost, ali ne i na moralnu odgovornost: ne može se ničim pa ni Ustavom niko, pa ni Šef Države, načiniti čak i moralno neodgovornim za svoje svesne i voljne radnje, moralna neodgovornost može jedino proisteći iz onih uzroka, iz kojih se u Krivičnom Pravu isključuje vinost (uračunljivost).[32]

I ako Narodna Skupština nema, po Ustavu to jest pravno, ni u koliko izvršnu vlast, koja pripada u potpunosti Kralju, ipak, s obzirom na odnos i političku zavisnost Ministara prema Narodnoj Skupštini, ova ima faktičke mogućnosti, da preko Ministara utiče i na državnu upravu i u opšte na funkcionisanje Izvršne Vlasti. Na taj način Narodna Skupština uspeva, da sjedini u svojim rukama i Zakonodavnu i Izvršnu Vlast i da se tako, u izvesnoj meri, pretvori u apsolutnu vlast, i to apsolutnu vlast najopasnije vrste, jednu apsolutnu vlast čak i bez moralne odgovornosti[33] — a to stoga, što je Parlamenat jedno kolektivno biće, dakle biće bez individualnosti i individualne volje: moralno može biti odgovorno samo jedno odredjeno lice i jedna odredjena volja. Rad i postupak jednog skupa ljudi, kao što je parlamenat, ne može se staviti na teret i odgovornost ni jednoj od onih ličnosti, iz kojih se taj skup ljudi sastoji. Nema spora da je to jedan vrlo nesavršeni državni mehanizam, kad u njemu može biti vlasti bez odgovornosti, onako isto, kao što bi bio nesavršen i mehanizam, u kome bi moglo biti odgovornosti bez vlasti.

2. Upravno (administrativno) Sudstvo. Od upravnih sudova Ustav predvidja, kao najviši sud, Državni Savet. Ali, kao što se to vidi iz čl. 103., u kome su normirani njegov sastav i njegova nadležnost, Državni Savet, osim sudskih atribucija, ima i atribucija

za vojničke, kao po sadašnjem Ustavu, a Ustav od god. 1869. u opšte nije u čl. 118. pominjao amnestiju već samo pravo pomilovanja.

[32] V. O ovome opširnije našu, ovde već jednom navedenu, razpravu: Ustavni Vladalac.

[33] Moralna odgovornost, kao što smo gore videli, tereti i samoga Vladaoca za njegove akte i postupke.

Digitized by Google

iz oblasti aktivne administracije. Što se tiče sudske nadležnosti Državnoga Saveta, da pomenemo naročito odredbu, po kojoj je on nadležan, da rešava i o žalbama protiv Ukaza (dekreta). Dakle moguće no je izjaviti žalbu i protiv Vladaočevoga Ukaza i moguće no je na taj način, da Vladaočev ukaz bude poništen kod Državnoga Saveta. U Srpskim Ustavima od 1869. i 1888. god. nije bilo propisa, koji su predvidjali žalbu protiv Vladaočevih Ukaza i njihov poništaj, to je u Srpskom Ustavnom Pravu prvi put uvedeno konservativnim Ustavom od god. 1901. (čl. 85. 1.), što je docnije održano bilo i u Ustavu od 1903. god. (čl. 144. 12.). Medjutim, ipak u ovom pitanju postoji jedna važna razlika izmedju Srpskih Ustava od 1901. i 1903. god. i Ustava od 1921. god. a to je ova: po prvim dvama Ustavima, žalbe protiv Ukaza moglo je biti samo onda, ako bi se njime vredjala »zakona privatna prava« ili »kakav državni materijalni interes u korist pojedinaca«, dok medjutim poslednji Ustav govori na jedan generalan način o sporovima, koji su zasnovani »žalbama protiv Ukaza«, iz čega izlazi, da se pod režimom Ustava od 1921. god. zakonom mogu predvideti i takvi slučajevi žalbe protiv Ukaza i njegovoga poništaja kod Državnoga Saveta, o kojima Ustavi Srpski od 1901. i 1903. nisu govorili i koji su se slučajevi zbog toga smatrali kao isključeni pod vladom tih Ustava. Ova primedba ima specijalno važnosti u koliko bi se ticalo poništaja onih Ukaza kojima se samo vredja izvestan zakonski propis, ma da se njime ne vredja nikakvo zakonsko privatno pravo niti državni materijalni interes u korist nekoga pojedinca, slučaj poništaja Ukaza poznat, u Francuskom Pravu, pod imenom: »Cassation du décret du Président de la République dans l' interét de la loi (poništaj dekreta Predsednika Republike u interesu zakona). Da li bi se mogao, na osnovu Ustava od 1921. god., doneti zakon, koji bi i jednu takvu korisnu ustanovu osveštao (konsekrirao)? Pitanje se postavlja stoga, što — i ako čl. 103. Ustava od 1921. god., kako smo već malo čas kazali, govori na jedan generalan način o žalbama protiv Ukaza — on, u propisu gde je reč o žalbama na Ukaz (al. 5. pod 1.), govori o Državnom Savetu kao o najvišem Upravnom Sudu i o sporovima upravne prirode; i onda, ako se spor, kojim bi se išlo na poništaj Ukaza samo u interesu zakona ne bi smatrao kao spor administrativni (le contentieux administratif), sumnjivo bi bilo da li bi zakon, koji bi zaveo takvu ustanovu bio saobrazan čl. 103. (al. 5. 1°.) Ustava.

Od Ustavnih propisa, koji se tiču sastava Državnoga Saveta da navedemo samo al. 3. čl. 103., po kome »najmanje dve trećine državnih savetnika moraju imati diplomu o svršenom pravnom fakultetu«, odredba sasvim na svom mestu, pošto su pitanja, kojima se Državni Savet bavi po pravilu pitanja iz Zakonodavstva i Prava. Ovakve odredbe nije bilo u ranijim Srpskim Ustavima, i stoga se dešavalo, da često u Državnom Savetu bivše Srpske Države broj savetnika pravnika ne samo, da nije iznosio najmanje dve trećine, nego nije iznosio ni apsolutnu većinu, tako da su pitanja pravne prirode mogla biti rešena jednim kolegiumom, u kome su polovinu, pa čak i apsolutnu većinu, članova sačinjavali nepravnici.

Digitized by Google

Odnosno upravnoga sudstva, imamo još jednu odredbu u Ustavu, a to je čl. 102., gde stoji: »Za sporove upravne prirode ustanovljuju se upravni sudovi. Zakon će odrediti njihova sedišta, nadležnost i organizaciju«.

c) Sudska Vlast. Sudska Vlast (za raspravljanje privatnopravnih i krivičnih sporova) predmet je noramâ Odeljka Devetoga Ustava (čl. 109. à 112). Ona je nezavisna (čl. 109.). Nezavisnost Sudske Vlasti sastoji se u tome: 1. »Sudovi ne stoje ni pod kakvom vlašću, no sude po zakonima«. Iz toga što sudovi »sude po zakonima« ima se izvesti, da oni nemaju vlast, da ispituju ni materialnu ni formalnu ustavnost zakona: sud bi morao da primeni jedan zakon i onda, ako bi on bio protivan bilo materialnim bilo formalnim propisima Ustava.[34] Ali, razume se, sud ima i pravo i dužnost, da izvidja i izvidi, da li je ono, što se pred njega iznosi kao zakon i što on ima da primeni, zaista zakon — to jest da li su na to, što se predstavlja kao zakon, pristali oba zakonodavna činioca, pošto je zakon samo ono, na što su se saglasili i Kralj i Narodno Predstavništvo (čl. 46.).[35] Isto tako nesumnjivo je da sudovi imaju da ispituju ustavnost onih zakona, koji su prethodili Ustavu od 1921. god., i da ne primenjuju one od tih zakona, koji bi bili Ustavu protivni: u koliko su ti zakoni protivni Ustavu, u toliko su oni ovim, Ustavom, ukinuti (lex posterior derogat priori), a sud ne može primenjivati jedan zakon, koji više ne postoji.[36] U ostalom u novom Ustavu imamo o ovome i izrečnu odredbu u čl. 142., u čijoj prvoj alinei stoji, da od dana, kada Ustav dobije obaveznu snagu, »prestaju važiti svi pravni propisi, koji bi bili njemu protivni«. Zatim, pravilo, da sudovi sude samo po zakonu, znači još i to, da sudovi imaju i pravo i dužnost da ispituju zakonitost Uredaba, koje je izdala Upravna Vlast (u vidu Ukaza ili u vidu pravila propisanih od jednog ili više Ministara). Uredbe predvidja i reguliše čl. 94. Ustava, i po njemu je uredba punovažna i ima zakonsku snagu, ako je izdata na osnovu zakonskoga ovlašćenja, ako nije protivna ni Ustavu ni zakonu i ako je obnarodovana. Inače Uredba, ma bila ona izdata i u vidu Ukaza, nema pravne vrednosti: Sudska Vlast je ne će primeniti. Dakle, Sudska Vlast je pozvana, da ispita, da li jedna uredba, koju ona ima da primeni (bilo u gradjanskom bilo u krivičnom sporu), ispunjava sve uslove podbrojene u članu 94.[37]

---

[34] I u opšte na Kontinentu Evropskom nije usvojena ustanova Severo-Američkoga Ustavnoga Prava, po kojoj sudovi (u izvesnim granicama) mogu ispitivati čak i materialnu ustavnost zakona.

[35] Mi smo se o vlasti suodva, da cene ustavnost zakona, bavili opširnije u svome radu: O Ulozi sudske vlasti (po srpskom zakonodavstvu), Beograd, 1909. godine (na srpskome jeziku).

[36] V. O ovome u našem komentaru Ustava od 1901. god., Sv. I. str. 109. i 112.

[37] Pogrešno se veli u čl. 94. al. 3., da »uredbe ne smeju protivurečiti .... ni zakonu, radi čije primene su izdate«: ne samo tome zakonu nego nijednom zakonu u opšte uredba ne sme biti protivurečena. Ustavi Srpski od 1888., 1901. i 1903. tražili su u propisima o Uredbama (koje su oni nazvali »naredbe«) samo to, da su one morale biti »zakonite« i obnarodovane, i pod režimom tih Ustava uvek

Digitized by Google

Ali Ustav od 1921. god. nije jasan odnosno vlasti, koju sudovi imaju u slučaju, da se prilikom rasprave kakvoga krivičnoga ili gradjanskoga spora iznese pred njih pitanje o pravnoj važnosti nekoga administrativnoga akta, to jest akta, koji je Upravla Vlast u krugu svoje nadležnosti preduzela i izvršila: da li, i u jednom takvom slučaju, sud ima vlast, da ceni zakonitost administrativnoga akta, ili to ima da uredi nadležna Upravna Vlast, pa da tek, pošto bi ova našla, da je dotični administrativni akat protivan jednom administrativnom zakonu, sud dalje po zakonu postupi, to jest da učinioca toga akta osudi na kaznu resp. na naknadu štete? Razume se, ovde nije reč o onim aktima upravnih organa, koji imaju generalni karakter, to jest nije reč o Uredbama, čiju zakonitost, videli smo već, sudovi imaju vlast ispitivati; ovde se misli na pojedine specialne akte Upravne Vlasti, — akte, kojima se u konkretnim slučajima primenjuju i izvršuju pojedini propisi administrativnih zakona.

Iz toga samoga, što je Ustav u čl. 18. kazao, da: »Svaki gradjanin ima pravo neposredno i bez ičijeg odobrenja tužiti sudu državne i samoupravne organe za krivična dela, koja bi ovi učinili prema njemu u službenom radu« (al. 1.) i da »za štete, koje učine gradjanima državni ili samoupravni organi nepravilnim vršenjem službe, odgovaraju pred redovnim sudom država ili samoupravno tělo. Dotični organ odgovoran je njima« (al. 3.), još ne izlazi, da je Ustav na gornje pitanje uopšte odgovorio, a još manje, da je na njega odgovorio afirmativno, to jest u tome smislu, da sudovi imaju vlast, da cene zakonitost specialnih administrativnih akata: sve, što se sa pozitivnošću ovde može reći, to je samo, da je navedeni Ustavni propis hteo krivičnu ili gradjansku tužbu pojedinaca, u slučajima u njemu predvidjenima, oslobditi prethodnoga odobrenja upravne vlasti, odobrenje koje je tražio na pr. Srpski Ustav od 1869. god.[38] Medjutim, samo pitanje, da li su sudovi nadležni, da cene zakonitost posebnih administrativnih akata ostaje, i pored člana 18. Ustava, sumnjivo: ono ostaje sumnjivo zbog načela podele vlasti — načela, na kome počiva organizacija moderne buržoaske države. Po tome načelu, kao što se zna, jedna državna vlast ne može ući ni ulaziti u atribucije druge državne vlasti, i, primenjeno na odnose izmedju sudske vlasti s jedne i upravne vlasti s druge strane, ono znači, da sudovi nemaju vlast, da se mešaju u poslove vlasti upravne (kao što ni ova poslednja nesme se mešati u poslove vlasti sudske), i po tom osnovu se ne dopušta sudovima, da mogu prilikom rasprave gradjanskih i krivičnih sporova ceniti zakonitost pojedinih (specijalnih) akata organa upravne vlasti.

se uzimalo, da naredba nije smela protivrečiti ni jednom zakonu, a ne samo zakonu, na osnovu koga je ona bila donesena.

[38] V. Čl. 110. al. 2. toga Ustava i §§ 66. 67. Srp. Zak. o Činovnicima Gradjanskoga Reda od 15. Februara 1864. god. Ova ustanova prethodnoga odobrenja u sorovima protiv upravnih činovnika ukinuta je docnijim ustavima Srpskim od 1888., 1901. i 1903. god., kada su, razume se, otpali i §§ 66. i 67. Srp. Zak. o Čin. Gradj. Reda, koji su bili detaljno normirali proceduru davanja toga odobrenja.

Digitized by Google

Istina, može se reći, da Ustav od 1921. nije nigde izrečno formulisao princip podele vlasti, kao što su to bili učinili skoro svi raniji Srpski Ustavi[39], ali ipak zato nije ni najmanje sumnjivo, da je i novi Ustav osveštao ako ne explicite a ono implicite načelo podele vlasti: celokupna državna zgrada tim Ustavom konstruisana pretpostavlja postojanje i usvojenje toga načela, to načelo je toj zgradi osnova i temelj. Načelo podele vlasti tako logično i nužno proističe iz Ustavne organizacije ove nove evropske države, da nije bilo, može se slobodno reći, potrebno ni formulisati ga jednim izrečnim propisom. Pri svem tom mi nalazimo, da sudovi imaju vlast, da — bar u slučajima, koji čine predmet odredaba al. 1. i al. 3. čl. 18. Ustava od 1921. god. — cene zakonitost pojedinačnih akata administrativnih organa, i razloge zato izneli smo u svome kometaru Srpskoga Ustava od god. 1901., i na njih se ovde ne ćemo vraćati.[40]

2. Nezavisnost sudova ogleda se dalje u sudijskoj nepokretljivosti (inamovibilitetu), koja je zagarantovana čl. 112: »Sudije svih sudova su stalni. Sudija ne može biti lišen svoga zvanja, niti ma iz kojeg uzroka uklonjen sa dužnosti protiv svoje volje, bez presude redovnih sudova ili disciplinarne presude Kasacionog Suda«. Sudska stalnost postala je U s t a v n i p r i n c i p u Srbiji prvi put tek 1888. god. i taj princip održan je i u potonjim dvama Ustavima (od 1901. i 1903. god.).

3. Načelo nezavisnosti sudova nalazi tako isto svoga izražaja i garantije u načinu postavljanja sudija viših sudova (Sudova Apelacionih i Suda Kasacionoga) i predsednika prvostepenih sudova, kao što se to vidi iz člana 111. Ustava, koji glasi: »Postavljanje kasacionih i apelacionih sudija, i predsednika prvostepenih sudova vrši se Kraljevim Ukazom na predlog Ministra Pravde izmedju broja kandidata koje bira izborno telo čiji će se sastav bliže zakonom odrediti«. Nema sumnje, da ovaj sistem unapredjenja sudija, u kome kod postavljanja i unapredjenja sudija sva vlast nije u rukama vlade, doprinosi takodje nezavisnosti sudija prema vladi, a tako isto ovakvim sistemom bolje se postiže i taj rezultat, da će sudije sa najboljim i stručnim i moralnim kvalifikacijama biti na prvom mestu avansovani: dakle ustanova čl. 111. potpomaže samo unapredjenje sudstva uopšte.[41]

4. Najzad nezavisnost sudija obezbedjuje se i onom odredbom čl. 112. po kojoj »Sudija ne može biti tužen za svoj sudski rad bez odobrenja nadležnog Apelacionog Suda. Za članove viših sudova ovo odobrenje daje Kasacioni Sud«.[42]

---

[39] V., n. pr., čl. 110. al. 1. Ustava od 1869. god. i čl. 146. al. 3. Ustava od 1903. god.

[40] Sv. I. str. 108., sv. II. str. 40.

[41] Sistem prezentiranja kandidata od strane izvesnih izbornih tela kod postavljanja sudija bio je već usvojen u Srpskim Ustavima od 1888. i 1903. god. s tim, da su ovaj izborni sistem ta dva Ustava normirala sa mnogo više detalja nego Ustav od god. 1921.

[42] Videti u istom članu i dalje alineje: 2., 3. i 4., koje sadrže odredbe, koje su već bile u Srpskim Ustavima od god. 1888. i 1903.

Digitized by Google

Da napomenemo na kraju ovoga odeljka o Sudskoj Vlasti još ovo dvoje: 1. Za celu Kraljevinu postoji svega jedan Kasacioni Sud sa sedištem u Zagrebu, i on je nadležan i za sukobe o nadležnosti izmedju upravnih i redovnih sudova, kao i za sukobe o nadležnosti izmedju upravne, gradjanske ili vojne vlasti i sudske vlasti (čl. 110., 3.).[43] Dakle, Kasacioni Sud to je u isto vreme i sud za sukobe, — ono što je u Francuskoj le Tribunal des Conflits, s tom razlikom, što je ovaj poslednji Sud jedan specialan sud i što je u njemu data prevaga Administrativnoj Vlasti, dok je, kao što vidimo, po Ustavu Države Srba, Hrvata i Slovenaca, u sukobima o nadležnosti izmedju Vlasti Sudske i Upravne data prevaga Sudskoj Vlasti. 2. Načelo sudske nezavisnosti usvojeno je i za vojne sudove (čl. 120.), ma da ne onako široko kao za gradjanske sudove. Presude vojnih sudova razmatra u poslednjem stepenu Gradjanski Kasacioni Sud (čl. 120. al. 4.). Ustav od 1921. u pogledu vojnih sudova daje mnogo više garantije, nego što je to bilo u ranijim Srpskim Ustavima.

§ 6. Socialno-Ekonomski Deo Ustava. (Odeljak Treći. Socialne i Ekonomske Odredbe: čl. 22. à 44.). Najglavnija i najveća razlika izmedju ranijih Srpskih Ustava i sadašnjega Ustava jeste ta, što ovaj poslednji Ustav sadrži jedan čitav odeljak, koga nije bilo ni u jednom Srpskom Ustavu, a to je odeljak o Socialno-ekonomskim odredbama. Ovo se objašnjava promenom u koncepciji o državi i njenim zadacima, promena izazvana Velikim Ratom i Ruskom Revolucijom. Ranije, pre Rata buržoaska koncepcija o državi bila je takva, da je državi bio samo taj zadatak, da unutra obezbedi red i mir, a spolja sigurnost. Dalje i više od toga država nije bila dužna ići niti je, mislilo se, bilo korisno, da ide. Ovo je specialno značilo, da zadatak države nije bio, da se meša u socialno-ekonomske odnose pojedinaca: ti odnosi dolazili su u privatan domen pojedinaca, u koji država nije mogla niti trebala da ulazi. Socialno-ekonomski odnosi imali su se ostaviti privatnoj iniciativi i autonomnoj volji pojedinaca. Takvo shvatanje prirode i karaktera tih odnosa osnivalo se na ideji slobode proklamovane Francuskom Deklaracijom Prava Čoveka i Gradjanina: ljudi ne bi bili, misli se u toj koncepciji, dovoljno slobodni, ako bi država intervenisala i u te odnose. Zatim pripisivanje socialno-ekonomskim odnosima karaktera odnosa iz privatnoga domena počivalo je još i na ideji utakmice medju pojedincima: ta utakmica bila je, po ovom shvatanju, najbolje sredstvo i garantija za napredak i sreću pojedinaca.

Medjutim, ti principi — princip slobode i princip utakmice — koji su, kao što videsmo, vodili i odveli tome zaključku, da se država uzdržavala od organizovanja socialno-ekonomskih odnosa pokazali su u toku Devetnaestoga Veka, koji je bio u znaku tih principa, sasvim drukčije rezultate nego oni, koji su se od tih principa očekivali: oni nisu bili doveli ni do reda ni do mira. Naprotiv načelo slobode i načelo utakmice izazvalo je ogorčene i nemilosrdne borbe kako medju pojedincima tako i medju narodima, upućivanje ljudi od strane

[43] Tako je bilo i po Srpskim Ustavima od god. 1888. i 1903.

Digitized by Google

države da rade na svojoj sopstvenoj sreći odvelo je razviću egoizma i materializma, tako da je na posletku celokupno to shvatanje države i njenih zadataka, — shvatanje, koje nam je bila donela, kao što je gore rečeno, Francuska Revolucija — rezultovalo u jedan strašni rat, Veliki Rat, — Rat, koji je kulminacija individualizma i materialističkoga duha sadašnje kulture. To je naravno izazvalo i moralo izazvati reakciju u pojmovima o društvu i državi, i koncepcije Francuske Revolucije podvrgnute su kritičkom razmatranju, čiji je zaključak bio taj, da protivno principu o pravu slobode pojedinaca — princip, koji nam je ta Revolucija bila donela, treba obrnuto poći od ideje napred, u ovom radu, već istaknute: da je čovek samo jedan deo narodne celine, a narod opet samo jedan deo opšte celine, to jest Čovečanstva, a čim je nešto samo deo od neke celine, onda to nešto ne može biti ni potpuno slobodno ni potpuno nezavisno: delovi jedne celine nalaze se u uzajamnoj zavisnosti jedni prema drugima, oni su, kako se to već kaže, medju sobom solidarni. Solidarnost medjutim isključuje utakmicu i borbu, — ona se naprotiv sastoji u tome, da svi delovi celine teže jednom istom zajedničkom cilju: pojedini članovi jednog naroda teže usavršavanju svoga naroda, a članovi Čovečanstva, to jest pojedini narodi, teže opet usavršavanju Čovečanstva. U daljem razviću čoveka i Čovečanstva sve će se više kod ljudi ispoljavati želja i težnja za dobrom i srećom opšte celine, to jest Čovečanstva; — drugim rečima, sve će se više kod ljudi ispoljavati želja i težnja za dobrom i srećom svojih bližnjih. Na taj način nova koncepcija o društvu i državi, — koncepcija protivna koncepciji sadašnjoj, buržoaskoj, to je u krajnjem cilju svome koncepcija altruizma, to jest koncepcija hrišćanska.

Razumljivo je, prema svemu dovde rečenome, da novi Ustavi evropski, doneseni posle Velikoga Rata, nisu mogli biti izradjeni na osnovi nemešanja države u socialno-ekonomske odnose, nisu mogli biti izradjeni u tome duhu baš radi mira i reda. Ti Ustavi priznali su dakle državi i kao dužnost i kao pravo, da i te odnose normira.[44] Na to gledište stao je i Ustavotvorac Države Srba, Hrvata i Slovenaca, i tako je postao njegov Odeljak treći: Socialno-Ekonomske Odredbe.

Nova koncepcija o zadacima države jeste koncepcija socialistička tako, da se unošenje u Ustav odredaba socialno-ekonomskoga karaktera ima smatrati kao jedan uspeh i pobeda socializma prema buržoaziji. Odeljak Treći Ustava pokazuje, da Ustavotvorac od god. 1921. nije smatrao državu kao samo jednu političku ustanovu i organizaciju, kao što je ona pre toga po shvatanju buržoazije bila smatrana, već je državu smatrao i kao ustanovu i organizaciju socialno-ekonomsku, onako kako je nju smatrala i smatra socialistička doktrina.

Na taj način, po Ustavu od god. 1921. nova Jugoslovenska Država ima jednovremeno i politički to jest buržoaski karakter

[44] V. na pr. Nemački Ustav od 11. Avgusta 1919. god. (V. Odeljak, čl. 151. à 165.). V. i kamentar ovoga Ustava od René Brunet, La Constitution allemande du 11. août 1919., Paris, 1921. (p. 263. à 318.).

Digitized by Google

i karakter socialno-ekonomski — to jest socialistički. To dvojstvo u prirodi i karakteru te Države naročito se ogleda baš u Odjelku Trećem: samim čitanjem odredaba toga Odeljka lako se uvidja u njima borba buržoaske koncepcije o državi sa koncepcijom socialističkom; lako se uvidja, drugim rečima, da je taj Odeljak jedan kompromis izmedju te dve koncepcije, naravno kompromis, u kome je ipak buržoaska koncepcija predominantna: uspeh i pobeda socializma, o kojoj smo gore govorili, daleko su još od toga da budu potpuni, oni su još i suviše skromni. Ali pri svem tom nesumnjivo je, da je ovim Ustavom buržoasko uredjenje jugoslovenskog društva ozbiljno načeto i da se ideje antibužoaske, to jest socialističke, u svome napredovanju na ovome ne će zadržati.

Mi ćemo, razume se, od ustavnih načela sadržanih u ovom Odeljku, izneti, i to u kratkim potezima, samo najglavnija.

1. Država uzima u zaštitu radnu snagu i radnike, kao što se to vidi iz čl. 23.: »Radna snaga stoji pod zaštitom države. — Žene i nedorasli imaju se posebno zaštititi od štetnih poslova po njihovo zdravlje.« Zakon odredjuje posebne mere za bezbednost i zaštitu radnika i propisuje radno vreme u svim preduzećima«. Isto načelo predmet je i odredbe čl. 31., koji veli: »Obezbedjenje radnika za slučaj nesreće, bolesti, besposlice, nesposobnosti i smrti urediće se naročitim zakonom.«[45]

2. Čl. 33. osveštava »Pravo radnika na organizovanje radi postignuća boljih radnih uslova«. Ovom odredbom dopuštene su dakle radničke profesionalne organizacije, ali samo u cilju poboljšavanja ekonomskoga položaja radničke klase, što znači, da nisu odbrene političke radničke organizacije. Čl. 33. prelazi ćutke preko pitanja o pravu radnika na generalnu obustavu rada (pravo štrajka). Da radnici nemaju po Ustavu pravo na generalnu obustavu rada radi političkih ciljeva, to je sigurno s obzirom na ovo, što malo čas rekosmo o radničkim organizacijama, ali da li oni imaju po Ustavu bar pravo opšte obustave rada radi poboljšanja uslova rada? Srpski Zakon o Radnjama od god. 1911. (29. Juna) dopušta ekonomski štrajk radnika, i mi mislimo, da taj Zakon nije protivan čl. 33. Ustava, te da zbog toga radnici imaju i posle Ustava pravo ekonomskoga štrajka, bar u koliko je reč o teritoriji bivše Kraljevine Srbije. Samo napominjemo, da je pod pitanjem: da li bi se, tako isto, i za jedan zakon, koji bi radnicima zabranio pravo ekonomskoga štrajka moglo reći da bi bio protivan čl. 33. Ustava? Ovaj propis, bar kako je on redigovan, ostavio je rečeno pitanje otvoreno, to jest ostavio ga je nadležnosti zakonodavca tako, da bi ga ovaj, ne grešeći se o Ustav, mogao diskrecionarno rešiti bilo u smislu povoljnom bilo u smislu nepovoljnom za radnike.

[45] Već u toku 1919.—1920. god. donesene su nekolike uredbe — uredbe, koje su na osnovu čl. 130. Ustava postale zakonima — o radu, radnicima i njihovom osiguranju (V. Službene Novine od god. 1919., br. 109., 1920., br. 243.i 244; 1921, br. 84., br. 139., br. 184.; 1922. br. 69.

Digitized by Google

3. Čl. 24. garantuje umnim radnicima rezultate njihovoga rada (Geistige Arbeit) ovim rečima: »Proizvodi umnoga rada su sopstvenost autora i uživaju državnu zaštitu.« To je, kao što znamo, autorsko pravo (Das Autorrecht, Urheberrecht) o čemu imamo pomena u § 212. Srpskoga Gradj. Zakonika od 1844. god.[46]

4. Čl. 25: »Sloboda ugovaranja u privrednim odnosima priznaje se, u koliko se ne protivi društvenim interesima.« Odredba vrlo važna i koja kardinalno odstupa od dosadašnjeg shvatanja slobode ugovaranja: po tom, dosadašnjem, čisto buržoaskom shvatanju, sloboda ugovaranja bila je načelno neograničena, i u toj njenoj neograničenosti ogledala se potpuna sloboda privatne iniciative i privatne utakmice, što je oboje sačinjavalo jednu od osnova buržoaskoga društva: pojedinci, stupajući izmedju sebe u ugovorne odnose, imali su da vode računa jedino o svojim sopstvenim, ličnim, interesima, njih se ni najmanje nisu ticali opšti društveni interesi, o kojima oni nisu bili dužni starati se. Jedan ugovor, pri kome su ugovarači svoje privatno - pravne odnose bili regulisali na jedan način protivan opštim interesima nije zato bio lišen pravne važnosti niti manje bio obavezan za stranke (V., n. pr. § 540. Srp. Gradj. Zak.). Jedino, što je jednom ugovoru oduzimalo pravnu snagu, bilo je eventualno vredjanje, od njegove strane, javnoga poretka ili javnoga morala (§ 13. Srp. Gradj. Zak.). Sada više nije tako: Po čl. 25. Ustava, malo čas navedenom, pojedinci nisu više u regulisavanju svojih privatnih odnosa tako autonomni: oni su u tom pogledu samo dotle autonomni, dokle svojim ugovorima ne bi išli protiv društvenih interesa, u svojim ugovorima imaju pojedinci sada da motre ne samo na svoje posebne interese već i na interese društvene, na ove poslednje, istina, samo u toliko, da ih ne vredjaju. Ako nisu dužni, da se prilikom stupanja u ugovorne odnose staraju o opštim interesima na jedan pozitivan način, to jest ako nisu dužni, da se trude da te interese unaprede, oni su bar dužni, da se o tim interesima staraju na negativan način, to jest imaju da paze, da ih ne povrede. Jedan ugovor, u koliko bi bio protivan opštim interesima, bio bi apsolutno ništavan.

Čl. 25. sasvim je u skladu sa koncepcijama Ustavotvorca od 1921. god. odnosno karaktera države i njenih zadataka.

[46] Taj propis glasi: »Pravo sopstvenosti na proizvode sila čovečijih i ostale pokretne stvari, koje se silama čovečijim pridržavaju, osniva se na samoj prirodi« — Za Austrijsko Pravo v. §§ 1164. à 1171. Austr. Gradj. Zak.; Dr. M. v. Stubenrauch, Commentar zum allgemeinen oesterreichischen Gesetzbuch, Bd. II., Aufl. 8. ., Wien 1903., S. 445. à 479.; Dr. J. Krainz- Dr. L. Pfaff — Dr. A. Ehrenzweig, System des allgemeinem Privatrechts, Zweiter Band, Erste Hälfte, Wien 1920., S. 480. à 483.; — za Nemačko Pravo: Dr. M. Matthiass, Lerbuch des bürgerlichen Rechtes, Berlin 1914.; S. 564. à 567. Nemački Gradj. Zakonik ne sadrži propise o autorskom pravu: V. Dr. Otto Fischer, und Dr. Wilhelm von Henle, Bürgerliches Gesetzbuch, S. 40., Anm. 2. — Bernska konvencija od 13. Novembra 1908. god. i Pariska Konvencija od 20. Marta, 1883. god., oboje po n. k. (Prva o književnoj svojini a druga u indutrijskoj svojini resp. les breves d' invention, Patent-

Digitized by Google

Socialističko shavatanje društva, koje se takodje nalazi u znatnoj meri u osnovima uredjenja nove (jugoslovenske) Države, diktovalo je odredbu čl. 25. Pitanje je samo ovo: da li sudovi j o š s a d a, a saobrazno čl. 25. Ustava, imaju da ispituju kod privatno - pravnih ugovora, da li i u koliko oni vredjaju opšte interese, pa da im u tim granicama odbiju svoju sankciju, ili je čl. 25. postavio samo jedno načelo, posle koga tek ima da dodje specijalan z a k o n, koji će to načelo obraditi i realizirati, — zakon koji će sudovi naravno imati primenjivati i primeniti tako, da sve dotle, dok se taj zakon ne donese, sudija ima da sudi jedino po d o s a d a š n j e m z a k o n u, gradjanskom Zakoniku, po kome je, kao što znamo, svaki ugovor punovažan, samo ako se njime ne vredja javni moral ni javni poredak, dakle bez obzira na to, što bi on bio protivan opštim interesima?

(Konac slijedi.)

Poslije neuspjeha proletarskih revolucija.

Piše dr. **Fran Milobar,** kr. sveuč. prof.

(Nastavak.)

IV. Odnošaj izmedju kapitala i poduzetnika.

Kao što ne ima produkcije bez ona tri oficijelna faktora produkcije (prirode, rada i kapitala), što ih ekonomika spominje, — tako nema produkcije niti bez poduzetnika. Prema tomu poduzetnik je isto tako neophodni faktor produkcje kao i ona trojica. Razlika stoji samo u tome, da su oni »oficijelni« faktori v a z d a napose personificirani (priroda po posjedniku surovina; kapital po posjedniku novca; rad po posjedniku radne sile — radniku), dočim poduzetnik u premnogo — možda u najviše — slučajeva nije personifikovan već njegove funkcije obavlja jedan od one trojice faktora produkcije. Tako kod maloga seljačkoga posjeda obavlja posjednik prirode (zemlje) i funkcije poduzetnika i radnika. Rukotvorni maloobrtnik je u isti čas poduzetnik i radnik. Kod gradjevnoga poduzeća je naprotiv poduzetnik posve zasebna osoba kraj ostala tri faktora produkcije. Ni u jednom poduzeću dakle ne manjka poduzetnik; samo je kod mnogih poduzeća on fuzioniran sa jednim od ostale trojice produkcionih faktora.

U vrijeme, kada se u Engleskoj stvarala klasična škola, i par decenija na europskom kontinentu, kada se ovdje stvarala socijalistička ekonomika, prevladavao je takav tip poduzeća, gdje je kapitalista stvarao i rukovodio poduzeća. Gdje je dakle kapitalista obavljao i funkcije poduzetnika, — gdje je kapitalista bio u isti čas i poduzetnik. — Tada, u početku liberalne ere, kada je vladala razu-

recht). Bernski Medjunarodni Biro za zaštitu književne svojine izdaje i svoj časopis: L e D r o i t d' a u t e u r.

Digitized by Google

zdana konkurencija, kada je bilo zabranjeno koaliranje radništva kao i karteliranje poduzeća, — u vrijeme najraspojasanije individualne ekonomske borbe sviju proti svima, bili su poduzetnici kapitaliste prisiljeni utakmicom, da snizuju produkcione troškove na skrajni minimum, na skrajno obaranje naplate rada uz najveće izrabljivanje istoga. Ali uza sve izrabljivanje radništva premnoga, kapitalom slabija, poduzeća ne mogoše se u bujici utakmice održati na površini, već potonuše, a bezbroj radništva ostade i bez onoga bijednoga kruha, što ga je imalo.

Od tada se mnogo toga promijenilo. Dozvola karteliranja poduzeća dokrajčila je raspojasanu i slijepu utakmicu; stvorila je pregled o potrebi tržišta, uspostavila neko razmjerje izmedju produkcije i konsumpcije, stabilizovala ekzistenciju poduzećima, a time i radništvu. Koaliranje radništva učinilo je kraj ekonomskomu i fizičnomu izrabljivanju radništva, te ovo podiglo u ekonomskom i kulturnom, pa prema tomu i u socijalnom pogledu. K tomu je nadošla oficijelna državna socijalna politika i nadopunila je ono, što je još preostalo, da se učini za zaštitu radničkoga dijela naroda.

Ali i u strukturi poduzeća nastale su znatne promjene, naročito u strukturi osobe kapitalistove i poduzetnikove. Sama poduzeća zauzeše goleme dimenzije. Na mjesto kapitalistove osobe stupa dioničarsko društvo sa hiljadama dioničara, a na mjesto komercielno-tehničkoga poduzetnika stupa ravnateljsko vijeće sa stotinama ekonomsko-tehničkoga »personala«.

One ekonomsko-socijalne pojave iz prve dobe liberalne ere služile su i klasičnoj i socijalističkoj ekonomici za temelje i materijal. Te nauke ostale su, naročito obzirom na odnašaj izmedju kapitala i rada, u kreposti do danas usprkos svih onih kasnije nastalih promjena, što ih netom spomenusmo. A zašto? Eto zato, jer je odnošaj izmedju kapitaliste i poduzetnika ostao sličan, kakov je prevladjivao u Engleskoj i na kontinentu u vrijeme, kada se je stvarala socijalistička ekonomika. Tada je, kako jur spomenusmo prevladavao tip onakovih poduzeća, gdje je kapitalista bio ujedno i poduzetnik, obavljao poduzetnikove funkcije, nosio poduzetnikov riziko, ali pobirao i poduzetnikov profit, u kojem je bio sadržan i onaj radnikov »Mehrwert«. Tada je u praksi izrabljivao radnika kapitalista, ali teoretski i ispravno uzeto, bio je to poduzetnik.

Na prvi pogled i površnomu prosudjivanju činit će se, da je to napokon isto, t. j. praktički isto, a teoretski tek pusta igra riječi i pojmova. Sa stanovišta radnika u istinu praktično izlazi na isto, da li ga poslodavac izrabljuje u svojstvu kapitaliste ili u svojstvu poduzetnika. Ali sa stanovišta obrane i obranbene politike postoji tu velika razlika. Jer ako je kapitalista onaj izrabljivač, onda obrana dolazi do zaključka, da druge pomoći ne ima, nego da se kapitalisti-izrabljivaču oduzmu sredstva izrabljivanja, vlasništvo nad sredstvima izrabljivanja — dakle dokinuće privatnoga vlasništva nad sredstvima produkcije t. j. do socijalizma. — Ako li je pako poduzetnik izrabljivač, onda obrana izrabljivanoga traži, da se poduzetniku izbiju iz ruku sredstva izrabljivanja baš onako kao i kod ka-

Digitized by Google

pitaliste. Samo sada nastaju goleme razlike i skroz različne konsekvencije. Jer poduzetnik nije niti vlasnik kapitala, niti surovine (prirode), niti rada! Ta sva sredstva pripadaju drugim subjektima, od kojih ih je poduzetnik uzeo u zakup. Poduzetnik nije dakle vlasnik proizvodnih sredstava, pa mu se zato ne mogu ni oduzeti. Ali poduzetnikovo sredstvo »izrabljivanja«, njegovo privatno vlasništvo jest njegov intelektualni rad! A taj se ne može »izvlastiti«. »exproprijirati«, kao kapitalisti njegov kapital ili posjedniku prirode (surovina) njegovo vlasništvo.

U ovom slučaju dakle obrana protiv izrabljivanja ne dovodi niti do eksproprijiranja proizvodnih sredstava, niti do dokidanja privatnoga vlasništva uopće, već do osvojenja poduzetnika, odnosno poduzeća. I u ovom slučaju će se radništvo organizovati u bojnu falangu, ali ne u svrhu revolucije i osvojenja političke, državne vlasti, — ne u tu svrhu, da dokine privatno vlasništvo, da »socijalizuje« produkciona sredstva, već da zakonom uredi prema stalnim, temeljito proučenim načelima i prema pravednom uvaženju svih opravdanih interesa odnošaj poduzeća spram ostalih faktora produkcije.

Nu vratimo se na odnošaj kapitaliste spram poduzetnika kod modernih velikih poduzeća. U modernim velikim poduzećima zastupana su sva četiri faktora proizvodnje po posebnim osobama (skupinama osoba), ali je zato ipak odnošaj između kapitala i poduzetnika kod ovih poduzeća u bitnim točkama isti kao kod onih poduzeća, gdje je kapitalista u isti čas poduzetnik. Jer u obadva slučaja kapitalista nosi poduzetnikov riziko, ali zato ubire i poduzetnikov profit. A u ovomu, kako je već spomenuto, sadržan je i onaj eventualni radnikov »Mehrwert«. Razlika je tek u tom, da u prvom slučaju kapitalista obavlja i poduzetnikove funkcije, te u svojstvu poduzetnika izrabljuje rad, dočim kod velikih poduzeća poduzetnik u istinu obavlja svoje funkcije sam, ali ne na svoj račun, na svoju korist, jer on nije »dominus negotii«, već na korist kapitaliste, kod kojega je poduzetnik tek poslovodja, namještenik, kapitalu potčinjeni organ. — Sudbina je naime svakoga zasnovanoga poduzeća, da ne može iz carstva idejnosti ući u carstvo realnosti i realizovanja, dok mu novčani kapital ne otvori vrata. Ovaj momenat upotrijebi kapital, da zaulari i zajaši poduzeće, te ga za svu budućnost vodi u smjeru svoga interesa t. j. u tom momentu usurpira kapital mjesto pravoga poduzetnika, skučivši ovoga pod svoju komandu, učinivši ga naprosto svojim poslovodjom, svojim namještenikom.

Sjetimo se, kako nastaju današnja velika poduzeća. Jedan dio ih nastaje tako, da su se manja poduzeća, gdje je bio kapitalista i poduzetnik jedna osoba, pretvorila u dionička društva. Drugi dio velikih poduzeća nastaje tako, da jedan ili par ljudi zamisli poduzeće, pa da onda stvore dioničko društvo. U onom prvom slučaju prestao je biti prijašnji poduzetnik »dominus negotii«, prestao je biti faktični poduzetnik (akoprem je stupio u ravnateljsko vijeće), već je takovim postalo dioničko društvo. U ovom pak drugom slučaju, onaj čovjek ili ono par ljudi, koji su zamislili poduzeće, ostaju pravi

Digitized by Google

i faktični poduzetnik, samo dok traju preparatorne radnje i dok se konstituira dioničko društvo. Ovim momentom postaje ono, dakle kapital, faktičnim poduzetnikom. Jer bitna oznaka i svojstvo poduzetnika ne stoji toliko u obavljanju poduzetničkih funkcija, koliko u nošenju rizika i profita. Ovo je momenat, gdje kapital stupa u nerazrješivi »brak« sa poduzetnikom. Pri tomu donosi poduzetnik kapitalisti svoj profit u miraz, jer je kapitalista »riskirao« svoj kapital u poduzeće. Dakle kapitalov riziko i poduzetnikov profit stoje kao činidba i protučinidba.

A stoje li ovdje činidba i protučinidba u pravednom razmjeru? Ekonomika nije puno brige posvetila odnošaju izmedju kapitala i poduzetnika, ali još manje odnošaju izmedju rizika i profita. A da to pitanje nije bez svakog interesa vidjet ćemo odmah. Nu prije nego na to predjemo, valja da se za čas zadržimo kod još jednoga mogućega odnošaja poduzetnikova.

Bilo je jur spomenuto, da jedno poduzeće može stvoriti, odnosno biti poduzetnik ili posjednik kapitala ili posjednik surovina ili posjednik rada ili četvrta osoba. Razmjerno najmanji je broj poduzeća, gdje je bila četvrta osoba poduzetnik, već je u najviše slučajeva koji od drugih faktora produkcije poduzetnik. U takovim slučajevima je dakle poduzetnik fuzioniran sa posjednikom jednoga od onih triju faktora produkcije. Kod velikih poduzeća biva redovito, da je poduzetnik fuzioniran sa kapitalom. Nu osim ta tri slučaja fuzije moguć je još jedan, ali taj je u dosadanjoj praksi nepoznat — naime fuzija poduzetnika sa poduzećem, ili — autonomizovanje poduzeća.

O tomu malo dalje. Sada se povraćamo na odnošaj rizika spram profita. Jer riziko je onaj argumenat, koji ekonomski pokazuje, kako kapital poduzeće u svoje ruke pribere, i koji etički ima opravdati, da kapital poduzeće u svojim rukama pridrži i do vijeka čitav plod poduzeća ubire. riziko je prema tomu i glavni protivnik emancipovanju poduzetnika i autonomizovanju poduzeća. — Kapital vidi pred sobom dvije vrsti rizika: riziko obzirom na poduzeće i poduzetnika. Od oba se čuva svojim neizmjernim oprezom.

Činjenica je, moglo bi se bez grizodušja ustvrditi i da je jedno ekonomsko pravilo, da je kapital vrlo oprezan, upravo plašljiv, do kukavštine plašljiv. On ne voli vratolomne akrobatike, već najvoli imati pod nogama sigurno tlo. On ne običaje stavljati svoju ekzistenciju na jednu kartu. Nitko i ništa nije tako spram pogibelji osjetljivo kao kapital. Njemu leži »u krvi«, da se pogibelji — riziku — uklanja. I upravo zato on i govori o riziku i ondje, gdje nema nikakova rizika. U istinu riskantna, a priori dvojbena poduzeća ne voli kapital. Pod rizikom ne misli kapital na svoju propast. Ta on ju niti ne uzima u račun, jer se u takova poduzeća, u takove vratolomije on niti ne upušta. Kod kapitala stoji riziko u pitanju, da li će mu poduzeće donijeti više koristi, nego bi je imao, da u banci nosi samo kamate; — da li će dividenda biti veća, nego li su obični kamati. Kapital argumentira uvijek stereotipno: propadne li poduzeće, izgubljen je i kapital. Ali on vazda mudro zašućuje, da se on obično niti ne upušta u poduzeća, gdje bi lako došao u pogibelj, da bude izgubljen. Ovime

Digitized by Google

ne ćemo da rečemo ili ustvrdimo, da za kapital uopće ne postoji pogibelj, riziko, da je kapital u svakom slučaju i apsolutno siguran. Ali redovito pod rizikom ne misli kapital na ugroženje svoje ekzistencije kod nekoga poduzeća, već na ugroženje one koristi, one dobiti, koju on očekuje od poduzeća, koje utemeljuje. Jer se kapital uopće ne će ni angažovati, gdje mu poduzeće ne stavlja u izgled veće koristi, nego li mu daje banka za uloške. Ali — u banci je novac »sigurno uložen«. a u poduzeću nije. Šupalj argumenat. Kao da banka nije takodjer poduzeće, koje može isto tako propasti kao i svako drugo poduzeće. Razlika je samo u tome, da kapital uložen u banku pobire mrvice sa stola (bankinoga) poduzeća, dočim kapital, uložen u vlastito kakovo poduzeće, sjedi za prostrtim stolom.

Nu uzelo se pitanje rizika kako god, ozbiljno ili ne, uvijek izlazi na to, da kapital za nošenje toga rizika traži skupi honorar. Naravski: čim veći riziko, tim veći honorar. Taj »čim veći riziko — tim veći honorar« nije još statistički ispitan, niti je u tom pogledu pronadjeno kakovo pravilo odnošaja. Ali možda ne će biti u nebo vapijući grijeh, ako posumnjamo, da bi taj odnošaj mogao imati barem tendenciju naličiti onoj poznatoj Malthusovoj aritmetičko-geometričkoj progresiji. Ili drugim riječima, da kapital traži, da dok riziko raste u aritmetičkoj progresiji, da honorar raste u geometričkoj (1:2:3=1:8:27). — Ovako bi izgledala stvar rizika *obzirom na poduzeće*. Veću i zamašniju ulogu igra riziko *obzirom na poduzetnika*, jer je ovo odlučni momenat za sav budući odnošaj kapitala spram poduzetnika, poduzeća i radništva.

Ako si poduzetnik nabavi potrebiti kapital n. pr. kreditom, tada on stavi kapital sebi odnosno svojemu poduzeću u službu. Kapitalista dao je kapital u ruke poduzetniku, jer mu je ovaj pružio sigurnost; kapitalista, imajući osiguranje svojega kapitala i kamata, ne nosi nikakov riziko, već sav riziko i cijeli profit nosi poduzetnik. Ovaj ostaje na taj način potpuni gospodar poduzeća. — Sasvim obratno nastane odnošaj, ako poduzetnik ne može kapitalisti dati nikakvo ili mu može dati samo nedostatno osiguranje kapitala. Ovdje bi bio slučaj jednoga vratolomnoga rizika. Ali u ovakov se riziko kapitalista ne će upuštati t. j. u ovom slučaju kapitalista ne da iz svojih ruku kapitala, već je poduzetnik prisiljen, da dade svoje poduzeće u ruke kapitalisti. Na taj način imade kapitalista i svoj kapital i poduzeće u rukama. On sada preuzima sav riziko i sav profit. Razumijeva se, da taj riziko nije tako riskantan, kako smo to već gore razložili, jer kapital dvojbena poduzeća ne voli. U ovakovom slučaju postaje kapital »dominus negotii« — gospodar poduzeća.

Najveći dio velikih poduzeća na ovaj način nastaje; dočim se manja poduzeća rado u ovakova pretvaraju. I tako se manifestira tendencija, da sva veća poduzeća dolaze pod gospodstvo kapitala, koji prepusti poduzetniku vršenje poduzetničkih funkcija, ali zbog rizika nosi profit, koji mu pribavlja poduzetnik.

Pitanje rizika nije dakle u najviše slučajeva tako teško. Kapitalista mu se ukloni tako, da se u pogibeljna riskantna poduzeća uopće nti ne upušta. A što se tiče rizika obzirom na poduzetnika, to

Digitized by Google

si i taj riziko kapitalista vrlo jednostavno uštedi t. j. mjesto da on dade kapital iz ruku, mora se njemu dati poduzeće u ruke. — I tako u pravilu ne postoji za kapital nikakov ozbiljni riziko niti obzirom na poduzeće, niti obzirom na poduzetnika. Prirodjena opreznost vodi ga sigurnim putem. — Jedina pogibelj mogla bi biti njegova pohlepa za dobitkom. Ova ga katkada može zavesti na vratolomije. Ali to nije onda više p o s a o, već hazardiranje, i g r a. A takav riziko ne spada u naše razmatranje.

Iz ove analize možemo lako razabrati, što je u odnošaju izmedju kapitala te poduzetnika i poduzeća ispravno; u čemu stoji gospodstvo (hegemonija) i izrabljivanje kapitala, pa se onda može ići za korak dalje te ispitivati, da li se na mirni i pravedni način i na osnovu privatnoga vlasništva dade ova hegemonja i izrabljivanje odstraniti. — No prije nego na ovu stvar predjemo, valja da još jednom potcrtamo one nauke, koje nam je dala velika i politički uspjela revolucija proletarijata u Rusiji, Njemačkoj i Austriji; — nauke, koje će morati i proletarijat prije ili kasnije i u najširim slojevima upoznati i prema tim naukama povući konsekvencije.

Prva takova nauka jest, da je privatno vlasništvo preduvjet svakoga gospodarskoga napretka; da je privatno vlasništvo onaj motor, koji cijeli voz gospodarstva i gospodarskoga pothvata kreće. Nikakva politička sila, nikakva državna vlast sa svojim golemim aparatom prisilnosti i nagrade ne može ni izdaleka nadomjestiti inicijativu, kakva izvire iz privatnoga vlasništva. Socijalizam i komunizam razorivši privatno vlasništvo ne mogu se uza svu »svemoćnost« državne vlasti na području gospodarskoga stvaranja ni za jedan korak maknuti s mjesta.

Druga nauka jest ta, da manuelni rad sam nije sposoban, da vodi i upravlja i da mora propasti, ako ga ne vodi intelektualni. To ne velimo mi, to ne veli jedan zasukani »buržuj«, već to tvrdi najsocijalističkiji socijalista, najkomunističkiji komunista, teoretičar i praktičar, proletar i car sve u jednoj osobi — L e n j i n. Socijalističko-komunističke revolucije ili socijalizam i komunizam na djelu dokazaše, da se socijalno pitanje ne da riješiti niti socijalizmom niti komunizmom; da se ono ne da riješiti dokinućem privatnoga vlasništva niti okupiranjem državne vlasti. Rješenje ovoga pitanja ima se tražiti na osnovu privatnoga vlasništva, a pri tomu državna vlast ne vodi odlučnu riječ.

Polazeći dakle sa stanovšta privatnoga vlasništva, uočimo i priznajmo najprije, što je u odnosu kapitala-poduzetnika i poduzeća ispravno i pravedno? — Sa ovoga gledišta sasvim je jasno i razumljivo, prirodno i zato ispravno, da kapitalista ne izručuje svoj kapital takovu poduzetniku, koji mu ne može dati nikakovu protučinidbu t. j. nikakovo osiguranje glavnice i kamata. Pošto se pak bez kapitala ne može poduzeće oživotvoriti, to ne preostaje drugo, nego da poduzetnik — u pomanjkanju drugoga jamstva — preda kapitalu u ruke samo poduzeće. U ovom aktu ne ima ništa, što bi se moglo kapitalu u grijeh upisati. Ali skretanje na stranputicu leži u nečem drugom, naime u n e r a z m j e r u i z m e d j u r i z i k a i r i z i k o -

Digitized by Google

premije. — Malo prije bilo je razloženo, da se kapital u pravilu ne prihvaća u stinu riskantnih poduzeća, već onakovih, gdje se bez pogibelji stavlja u izgled lijepa korist, »dobar posao«. Pa ipak u ime rizika, kojega zapravo uopće nema ili je neznatan, uzima kapital za premiju — sav profit poduzeća. U tomu leži izrabljivanje poduzeća t. j. poduzetnika i radništva po kapitalu

A gospodstvo ili jaram kapitalov stoji u slijedećem: Svako solidno vodjeno poduzeće donosi toliko prihoda, da može amortizirati u poduzeće uloženi kapital. Na taj način svako solidno poduzeće imade sposobnost, da isplati kapitalistu i da se »oslobodi«, da se osamostali. Ta amortizaciona kvota sadržana je u poduzetnikovu profitu. Ali kapital pobere svake godine sav taj profit u ime rizikopremije pod raznim naslovima, ali nikada u ime amortizacije uloženoga kapitala. Kapital onemogućuje na taj način »oslobodjenje«, — osamostaljenje poduzeću, pa ga tako sredstvom izrabljivanja drži permanentno u svojem podložništvu, u svojoj službi. Kroza to dakle, što kapitalova rizikopremija proguta neopravdanim načinom i amortizacionu kvotu poduzeća, drži kapital poduzeće u vječnoj ovisnosti od prvoga do zadnjega dana poduzeća. Na tomu se osniva gospodstvo i jaram kapitalov. — Sada se namiće pitanje: mora li da tako bude u svakom slučaju i do vijeka t. j. kod svakoga poduzeća, te od početka do kraja poduzeća? (Konac slijedi.)

Konkordat izmedju rimske stolice i kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca.

Piše Ivan Z. Galić, kr. banski savjetnik.

Čini se, da je pitanje sklapanja konkordata izmedju rimske stolice i naše države stupilo u odlučnu fazu, jer je pred malo vremena u Beogradu na poticaj kompetentnih ministara izabran posebni odbor, koji ima da sastavi osnovu novoga konkordata. Temelji, na kojima bi se imao izgraditi konkordat, već su odredjeni. Za stanovište države odlučne su ustanove i duh vidovdanskoga ustava; — stajalište pak katoličke crkve izričito označiše njezini predstavnici, sabrani na anketi od 15. studenoga i slijedećih dana 1921., sazvanoj glede uredjenja pravnoga položaja crkve i interkonfesionalnih pitanja.

Po članu 12. našega ustava zajamčena je svakomu sloboda vjere i savjesti. Usvojene vjeroispovijesti ravnopravne su pred zakonom te mogu svoj vjerozakon javno ispovijedati. Usvajaju se pak one vjere, koje su u ma kome dijelu kraljevine već zadobile zakonsko priznanje. Te vjere samostalno uredjuju svoje unutrašnje vjerske poslove i upravljaju svojim zakladama i fondovima u granicama zakona. One mogu održavati veze sa svojim vrhovnim vjerskim poglavarima i van granica države. u koliko to traže njihovi duhovni propisi. Način, kako će se te

Digitized by Google

veze održati, regulisat će zakon. U koliko će u državnom proračunu biti predvidjeni izdaci za vjerozakonske svrhe, imadu se dijeliti medju pojedine usvojene i priznate vjeroispovijesti srazmjerno broju njihovih vjernih i stvarno dokazanoj potrebi. — Uživanje gradjanskih i političkih prava nezavisno je od ispovijedanja vjere, a nitko se ne može — pozivajući se na propise svoje vjere — osloboditi svojih gradjanskih i vojnih dužnosti. Nitko nije dužan, da svoje vjersko osvjedočenje javno ispovijeda, ni da sudjeljuje u vjerozakonskim aktima, svečanostima, obredima i vježbama, osim kod državnih praznika i svečanosti i u koliko to odredi zakon za osobe, koje su podložne očinskoj, tutorskoj i vojnoj vlasti.

Predstavnici katoličke crkve zatražiše na gore navedenoj anketi, da se sklopi ugovor s rimskom stolicom, jer će jedino na taj način biti dovoljno obezbijedjena autonomija katoličke crkve, osiguran sklad i medjusobna potpora crkve i države te uklonjena svaka pogibelj vjerskih trzavica i vjerskoga boja. Po njihovu mišljenju imalo bi se zajamčiti katoličkoj crkvi:

a) potpuna sloboda u vjerskom naučavanju u crkvi i u školi, — u dijeljenju svetih sakramenata i u vršenju javnoga bogoslužja; potpuno nesmetani saobraćaj izmedju vjernika i crkvenih poglavara, a napose sa svetom stolicom; — dalje sloboda u osnivanju i djelovanju crkvenih redova i vjerskih društava;

b) pravo osnivanja i upravljanja konfesionalnih škola te osnovnih, srednjih i visokih; vjerska obuka u svim razredima osnovnih i srednjih državnih škola po licima, ovlaštenim od nadležnih crkvenih poglavara i pod njihovim nadzorom;

c) pravo sticanja imovine i slobodnoga upravljanja sa pokretnom i nepokretnom imovinom, te pravo raspisivanja nameta vjernicima za pokriće crkvenih potreba uz državnu pomoć pri utjerivanju; slobodno i neodvisno osnivanje i popunjivanje crkvenih službi, te državna pomoć pri izvršivanju odluka protiv crkvenih službenika.

•

Hoćemo li, da stvorimo pravilan zaključak glede načela, na kojima se imade sklopiti konkordat, valja da smo prije svega na čistu o položaju, u kome se danas nalazi katolička crkva u kraljevini SHS. Prema duhu člana 12. ustava katolička je crkva privilegovana vjerska zajednica, čija autonomija i uredbe stoje pod zaštitom države. To potpuno odgovara načelima demokratske države. Crkva u njoj ne može biti organ za postizavanje ciljeva državne vlasti, čiji vanjski i unutarnji život ima država pravo, da uredjuje, — ali nije ni koordinirana državnoj vlasti, niti može zasizati u kompetenciju države. Kao priznata pravna korporacija ona je samostalni organizam, koji imade načelno pravo na svoj potpuno slobodni razvoj, i koji si samostalno uredjuje svoje unutrašnje, vjerske, poslove. Medjutim ona, kako kaže zakon o ustavnom ustrojstvu evangeličke crkve, svojim odgojem, nastavom i požrtvovnom njegom vjerskoga života revno pripomaže k obistinjenju vjerskih i moralnih ciljeva države, pak stoga nije u državi izjednačena običnomu društvu, već uživa privilegovani položaj i osobitu zaštitu dr-

Digitized by Google

žave. Za to ona po članu 12. ustava posve slobodno javno ispovijeda svoj vjerozakon i vrši svoje bogoslužje, ona samostalno uredjuje svoje unutarnje poslove, koji se tiču vjere i crkve; — ona može održavati veze sa svojim poglavarima i van granica države, u koliko to traže njezini duhovni propisi, i ona ima pravo zahtijevati od države materijalnu pripomoć za podmirivanje svojih potreba. Njezinim organima povjerava država jedan dio svojih agenda; ona im time podjeljuje u neku ruku službeni karakter, pa se i brine za njihovo materijalno obezbijedjenje a s time u vezi i dozvoljava političku ovrhu za podavanja crkvenim oblastima i funkcionarima te dozvoljuje državnu pomoć kod provedbe njihovih odredaba, ako crkva nema dovoljno sile, da ih sama provede.

Po ustavu zajamčena je ravnopravnost svim usvojenim vjeroispovijestima i za to gore razložena načela vrijede za sve priznate vjeroispovijesti. Medjutim i ako priznaje država u glavnome potpunu autonomiju pravoslavnoj i evangeličkoj crkvi, opravdano je, da se kod katoličke crkve učine neke iznimke. Na to sili ustav katoličke crkve, koje vidljivi poglavar i najviši zakonodavac imade svoje sijelo izvan granica kraljevine SHS. Ali je s toga razloga po mome mišljenju ipak opravdano, da vanjski poslovi crkve, koji spadaju u rješavanje rimske stolice, ovise o privoli države odnosno njezinu vetu. Ovamo spada u prvom redu preuredjenje spoljašnje crkvene organizacije, t. j. osnutak novih biskupija i nadbiskupija (metropolija), koje po crkvenom kodeksu može osnivati samo rimska stolica. Budući da po kodeksu samo papa imade pravo imenovati biskupe i nadbiskupe, mora državnoj vlasti s obzirom na veliku važnost tih crkvenih dostojanstvenika pripadati pravo veta protiv onih kandidata rimske stolice, koji su se ogriješili o postojeće državne zakone ili ima važnih razloga javnoga karaktera protiv njihova imenovanja. Po konkordatu bivše kraljevine Srbije priopćila bi rimska stolica svoje kandidate vladi, da sazna, nema li stvari ili razloga javnoga ili političkoga karaktera protiv njih. Politički razlozi ne bi po mojem mišljenju smjeli opravdavati veto države. Po vidovdanskom ustavu svi su gradjani jednaki pred zakonom i uživaju jednaku zaštitu vlasti. — Prema tomu je njihova politička opredjeljenost posve irelevantna, kada se radi o polučenju kakovih službi, ako se samo ne kosi s postojećim zakonima. Političke su stranke na vladi od danas do sutra, a crkva je najmanje takova institucija, u koju bi se smjela uvlačiti politika. — Konačno je rimska stolica vezala u nekim znatnijim slučajevima otudjivanje i opterećivanje crkvene imovine o svoju privolu. U tim slučajevima može i državna vlast opravdano tražiti svoje odobrenje za valjanost odnosnoga pravnoga posla.

Za one crkvene poslove, koji spadaju u rješavanje nadbiskupa, biskupa ili nižih crkvenih organa sa sijelom u kraljevini SHS, opravdana je načelno potpuna autonomija tih crkvenih oblasti. Tako bi po mojem mišljenju osnutak župa i preinaka župskih granica imala biti neovisna od državne privole, jer je to pitanje nutarnjeg uredjenja crkvene organizacije, na kome država nije interesirana. Da ni fiskalni interesi ne ovlašćuju državu, da suodlučuje kod toga pitanja, razložit ću kasnije. Jednako se država ne bi imala pravo miješati u imenovanje

Digitized by Google

kanonika, župnika i raznih duhovnih pomoćnika, ako samo oni imadu svojstva i kvalifikaciju, koja za te vrsti službe propiše konkordat. Sporazumno uredjenje kvalifikacije same u konkordatu opravdano je s obzirom na to, što je s vršenjem crkvenih službi spojeno i obavljanje državnih funkcija te radi privilegovanoga javno-pravnoga položaja ovih crkvenih funkcijonara. Kao uvjet za namještenje imalo bi se tražiti državljanstvo kraljevine SHS, nadalje ćudoredni strogo religiozni život i ponašanje kandidata te apsolviranje studija i položenje ispita, koje propisuju crkveni zakoni. Opstojnost tih uvjeta pruža državi potpuno jamstvo, da će samo sposobni i vrijedni ljudi moći vršiti crkvene funkcije, — a državni zakoni, koji vrijede za sve državljane bez iznimke, osiguravaju državu protiv zloporaba sa strane tih organa. U ostalom kakogod se država nema prava pačati u izbor pravoslavnih i evangeličkih svećenika, ne može sebi to pravo arogirati ni glede katoličkih svećenika već i s razloga, jer tada ne bi postojala ustavom zajamčena ravnopravnost priznatih vjeroispovijesti.

Jednako se ima nadbiskupima i biskupima priznati pravo ustrajanja vjerskih društava i uvadjanja redova, ako ti redovi nisu inozemni. U potonjem slučaju imala bi s obzirom na njihov inozemni karakter na njihovo uvedenje pristati državna vlast.

Isto se tako imade crkvi priznati potpuna autonomija i u upravi sa crkvenom imovinom i imovinom crkvenoga karaktera (pak i s vjerozakonskom zakladom), te u uporabi te imovine. Crkva je po našem ustavu juristička osoba, za koju u tom smjeru ne postoje nikakova ograničenja. Iz toga slijedi, da joj sam ustav u tom pravcu garantuje potpunu slobodu. Po članu 87. ustava svojina je zajamčena, pa pošto ustav glede crkve ne odredjuje nikakove iznimke, to je i njezino pravo vlasnosti zajamčeno, a ograničeno je samo toliko, koliko ustav i s njime saglasni (čl. 142 ustava) zakoni uopće postavljaju granice svakomu pravu vlasništva (n. pr. u članovima 37, 41 i 117 kod izvlazbe svakoga vlasništva u općem interesu, kod šuma, ruda, ljekovitih voda, vrela i prirodnih snaga). U ostalom su i pravoslavna te evangeličke vjeroispovjesti u tom smjeru autonomne, pak je imovinska uprava u previšnjem kraljevskom reskriptu od 10. kolovoza 1868. i zakonima o ustavnom ustrojstvu evangeličke crkve obih vjeroispovjesti povjerena pojedinim organima crkve uz pravo nadzora viših crkvenih organa, radi česa se uslijed ustavom zajamčene ravnopravnosti ta autonomija mora dozvoliti i katoličkoj crkvi.

Imovinska crkvena autonomija uključivala bi pojmovno u sebi i pravo rasporezivanja nameta za crkvene potrebe. Ipak važni interesi države zahtijevaju tu stanovita ograničenja, jer je članstvo u pojedinoj vjerozakonskoj zajednici kod nas obligatorno (čl. 12. ustava: s l o b o d a v j e r e i s a v j e s t i?!), te se pojedinac ne može riješiti dužnosti, koje izviru iz toga članstva, a država mora bditi nad tim, da se porezna snaga njezinih članova ne prenapne. Slično vrijedi i za pravoslavne i evangelike. Prema prev. reskriptu od 10. kolovoza 1868. B § 14 rasporezuje godišnju plaću parohijskoga svećenstva crkvena općina u prisustvu političke vlasti kao zakonskoga svjedoka po poreznom ključu ili inače po imanju, štedeći siromašniju klasu. Od-

Digitized by Google

redi li crkvena skupština prirez, imade ona po istom reskriptu glavi II. § 23. ishoditi za nj putem eparhijske konzistorije dozvolu vlade. Zakon pak o ustavnom ustrojstvu evangeličkih crkvi daje pravo organima tih crkvi, da unutar granica zemaljskih i crkvenih zakona i zakonitih odredaba viših crkvenih oblasti vrše pravo samoodluke glede svoga imetka te da unutar tih granica u svom vlastitom autonomnom djelokrugu slobodno odlučuju glede namaknuća i uporabe nužnoga dohotka, a tako i glede uprave i nadzora svoga kućanstva.

Kada je profesor Kušej (vidi knjigu: Vjerska anketa u Beogradu i njeni zaključci od profesora dra. Rade Kušeja) kao izvjestitelj ministarstva vjera predlagao vladi zaključke vjerske ankete od 15. studenoga i slijedećih dana 1921., izjavio je svoje mišljenje, da bi objam crkvene autonomije mogao biti širi, ako će se crkva izdržavati samostalno i ne će tražiti od države prinosa. Njemu je želja crkve, da se izdržava sa svojim imetkom i s nametima na poreze svojih članova, simpatična, te mu se čini, da je u smislu ustava, da crkvena autonomija bude što šira i da što prije prestane materijalna zavisnost crkve od države. Bude li se crkva sama starala za svoje potrebe, nema po njegovu mišljenju prigovora, da joj se prepusti imenovanje službenika. Pravo oporezivanja državljana spada po Kušeju u isključivu domenu države, za to bi se moglo dozvoliti utjerivanje crkvenog nameta po državnim organima samo pod uvjetom, da crkvene namete prethodno odobri državna vlast, koja ima pravo i nadzora nad upotrebom toga poreza. Budući pak da crkva mora raspisivati porez samo, ako nema dovoljnoga prihoda iz postojećega crkvenoga imetka, to mora po Kušejevu mišljenju imati država pravo i dužnost, da nadzire upravu crkvenoga imetka svake vrsti, jer od te uprave zavisi potreba i visina poreza. Dozvoli li se crkvi,da sama upravlja svojim imetkom u označenom okviru, morali bi po Kušeju otpasti prinosi iz državnoga budžeta, jer oni imadu svoj izvor poglavito u porezima, a pored crkvenih poreza imalo bi to značaj dvostrukoga oporezivanja za iste ciljeve.

Na te njegove izvode primijetiti mi je slijedeće. Član 14. vidovdanskoga ustava daje gradjanima uopće pravo udruživanja u ciljevima, koji nisu po zakonu kažnjivi. Priznatim pak vjerskim udruženjima priznaje se u članu 12. napose još i pravo samostalno uredjivati unutrašnje vjerske poslove te u granicama zakona upravljati zakladama i fondovima, a povrh toga pravo na srazmjerno učestvovanje u prinosima, koji su u državnom proračunu osigurani za vjerozakonske svrhe. Iz toga slijedi, da je katoličkoj crkvi ustavom osigurana ne samo autonomija već i državni doprinos za vjerozakonske svrhe. Taj doprinos ustav nikako ne ograničuje, pa se za to ni objam autonomije ne može činiti ovisnim o veličini državnoga prinosa. U zakonu o ustavnom ustrojstvu evangeličkih crkvi kaže se, da crkva svojim odgojem, ustavom i požrtvovnom njegom vjerskoga života revno pripomaže k obistinjenju vjerskih i moralnih ciljeva države, a da tu svoju zadaću uzmogne što uspješnije rješavati, zahtijeva ona od države materijalnu pripomoć, koju joj zemaljski zakoni zajamčuju. Ovo je stanovište po mojem shvaćanju ispravno. Država očekuje opravdano od moralnoga odgoja državljana znatne probiti za sebe, pa za to svojim materijalnim

Digitized by Google

sredstvima podupire rad i nastojanje crkve. Ta medjutim potpora nema nikakove veze s crkvenom autonomijom, koju crkvi garantuje sam ustav. Ograničenje te autonomije bilo bi opravdano jedino u slučaju, kada bi država preuzela na se dužnost, da pokrije sve potrebe crkve. U tom bi slučaju bilo opravdano, da država ispituje samu potrebu crkve, da ispituje raspoloživa crkvena sredstva, a s time u vezi i način uprave i upotrebe crkvene imovine, nadalje da nadzire uporabu dozvoljene državne pripomoći. Država medjutim takove obveze nigdje nije preuzela. Ona je jedino ustavom vezana, da m o ž e b i t n e doprinose državnoga proračuna za vjerozakonske svrhe dijeli razmjerno na sve priznate vjeroispovijesti. Ti su dakle doprinosi eventualno i supsidijarno vrelo prihoda crkvenih općina, radi česa se crkvi ne može ograničivati njezina autonomija, a pogotovo joj se ne smije kratiti, da po svome najboljem znanju upravlja svojom imovinom i da si osigura nužna sredstva za pokriće svojih potreba, ako time ne dolazi u pogibao materjalni opstanak i ravnovjesje državljana.

Prema izvodima profesora Kušeja crkva uopće ne bi nikako mogla imati autonomije, jer je oporezivanje domena države, a uslijed toga ima po njegovom mišljenju država ne samo pravo dozvole nameta već i nadzora nad njegovom uporabom, a dapače i nad upravom same crkvene imovine! Da se pak imenovanje crkvenih službenika ne može nikako vezati o doprinos države, po mome je mišljenju van svake sumnje. Privola države bila bi razumljiva kod osnutka i sistemizovanja pojedinoga mjesta, da se novim mjestom ne opterećuje budžet države, ali radi materjalne potpore ograničivati slobodno pravo imenovanja pojednoga crkvenoga slešbenika nije pravno nikako osnovano. Država daje crkvi potporu radi njezina općega blagotvornoga utjecaja na narod, pa ima prepustiti crkvi, da sebi bira organe, koji će promicati njezinu svrhu. Da li oni polučuju tu svrhu, ima pravo, da prosudi samo crkva. Ogriješi li se pak koji crkveni službenik o državne propise, vrijede za nj kao i za svakoga inoga državljanina isti propisi, pa ga država može potegnuti na kaznenu odgovornost i oduzeti mu agende državne vlasti, koje on obavlja.

Po mojemu mišljenju stoji profesor Kušej pod uplivom bivšega austrijskoga zakonodavstva, a naročito ustanova zakona od 7. svibnja 1874. o uredjenju izvanjskih pravnih odnošaja katoličke crkve (d. z. l. br. 50). Medjutim ovo austrijsko zakonodavstvo ne može biti mjerodavno u današnjoj našoj državi. Austrija je naime kroz dugi niz godina bila policajna apsolutistička država, ona se miješala u sve poslove svojih državljana, te je i crkvu smatrala državnom uredbom, koja ima da pripomogne državi u polučenju njezinih političkih ciljeva. Kasnije je pala u drugi ekstrem, te je u konkordatu od 18. kolovoza 1855. prepustila crkvi kao koordiniranomu faktoru mnogo utjecaja na odnošaje, koji spadaju u kompetenciju državne vlasti. Nakon ukinuća konkordata uslijedila je opet reakcija, koja se je očitovola u spomenutom zakonu od 7. svibnja 1874. Ovaj zakon pozivljujući se tobože na ostale državne zakone te upirući se na historijski kontinuitet, (ma da je u konkordatu rimska stolica izrično bila ustupila mnogo svojih prava u korist apostolskoga kralja države), — pak s obzrom na javno —

Digitized by Google

pravni karakter svećeničke službe podvrgava sasvim neosnovano državnoj vlasti ne samo imenovanje dušobrižnika, njihovo uvedenje u temporalija te odstranjenje i penzionisanje, nadalje upravu s crkvenom imovinom, već i upravu biskupa unutarnjim poslovima crkve! Sličan zakon bio bi medjutim kod nas u protimbi s duhom našega ustava.

Mislim, da ne će biti suvišno, ako odmah ovdje reflektiram na novinske glasove, po kojima se je odbor za sastav konkordata bavio mišlju, ne bi li se uzeo podlogom za sastav novoga konkordata austrijski konkordat od godine 1855. Kako već spomenuh, taj je konkordat smatrajući crkvu koordiniranim faktorom prepustio joj područja, koja spadaju u čistu kompetenciju državne vlasti, ali je u drugu ruku papa ustupio u tomu konkordatu caru i apoštolskomu kralju razna prava svoja i nižih crkvenih organa (imenovanje biskupa, kanonika, župnika i sl.). Ne vjerujem, da bi kome palo na pamet, da danas daje crkvi prava, što spadaju u državno područje, ali znam, da ima struja u javnom mišljenju, koje i danas vindiciraju za našega kralja ona privilegija, što ih je papa odstupio apostolskomu kralju. S obzirom na promijenjene prilike i jasne ustanove kodeksa katoličkoga crkvenoga prava očito je, da su te vindikacije pravno bez svakoga temelja i da na njih rimska stolica ne može pristati s obzirom na stanovište, koje zauzimlje kodeks naprama nepripadnicima katoličke vjere.

Nješto bi se ali po mojem mišljenju moralo nastojati u novom konkordatu osigurati, a to je organizacija crkvenih općina i njihov upliv na upravu crkvenoga imetka, a po mogućnosti i na izbor župnika.

Organizacija katoličke crkve ne pozna crkvene općine kao organa crkvenoga, ali bi ona danas bila neophodno potrebna, kada bi crkva u svojoj autonomiji imala namaknuti rasporezom nameta na svoje vjernike sve svoje potrebe, a te su danas znatne. Pošto su vjernici danas važni doprinosbeni faktor, moralo bi se svakako njima dati pravo suodluke o namicanju crkvenih potreba. A baš iz tih razloga preporučilo bi se takodjer dati im pravo, da u smislu canona 1452 kodeksa biraju župnika izmedju 3 natjecatelja, koje im predloži biskup tamo, gdje ne postoji privatni patronat ili libera collatio episcopi.

Savezno s time primjećujem, da bi po mojem mišljenju bilo takodjer nužno tražiti, da zbor nadbiskupa i biskupa kraljevine SHS predlaže papi na imenovanje kandidate za nadbiskupe, biskupe, apostolske administratore i posvećene biskupe, koje prema kodeksu imenuje sam papa, jer bi se tim načinom osigurao neki utjecaj naših državljana i odgovornih faktora na ta imenovanja, dočim se samo pravo papino na imenovanje time ne bi nikako okrnjilo.

Predstavnici katoličke crkve tražili su na anketi od 15. studenoga 1921. nadalje, da se crkvi prizna potpuna sloboda u vjerskom naučavanju u crkvi i školi i to u svim razredima osnovnih i srednjih državnih škola po licima, ovlaštenim od nadležih crkvenih poglavara i pod njihovim nadzorom. Vjersko naučavanje u crkvi spada medju unutarnje vjerske poslove, koje si vjeroispovijesti po članu 12. ustava mogu samostalno uredjivati. Vjerska obuka u školama daje se po članu 16. ustava prema želji roditelja odnosno staralaca podvojeno po vjeroispo-

Digitized by Google

vjestima, a u saglasnosti s njihovim vjerskim načelima. Pošto se vjerska obuka imade u školama davati u saglasnosti s načelima pojedinih vjera, to je očito, da udžbenike imadu odobriti katolički crkveni poglavice u kraljevini SHS, t. j. biskupi, koji su zvani, da ispravno tumače nauke vjere. Ne može pak biti ni tome prigovora, da nauk vjere obučavaju samo lica ovlaštena od crkvenih poglavica, jer je u tome jamstvo, da će se vjeronauk obučavati u saglasnosti s pravim načelima vjere. Dakako d i vjeroobuka stoji pod državnim nadzorom.

Predstavnici crkve zahtijevaju nadalje pravo osnivanja i upravljanja konfesijonalnih osnovnih, srednjih i visokih škola. I u tom je smjeru odlučan član 16. ustava, po kome je nastava načelno državna, dočim će se posebnim zakonom odrediti, u koliko će privatne škole i pojedine njihove vrsti biti dopuštene te pod kojim uvjetima. Odredbe toga zakona važiti će naravski i za katoličku vjeroispovijest.

U zapisniku od 17. studenoga 1921. staviše predstavnici katoličke crkve još neke zahtjeve i to glede vjerske pripadnosti djece, glede prelaza na drugu vjeru i glede bračnoga prava. Prema njihovu zahtjevu imala bi u mješovitim brakovima, u kojima je jedna strana katolička, sva djeca slijediti vjeru katoličkoga roditelja. Pošto se taj zahtjev protivi ustavom zajamčenoj ravnopravnosti svih priznatih vjera, mora se naravski odbiti. U pogledu prelaza na drugu vjeru upozoriše predstavnici katoličke crkve, da je prema propisima ove crkve katolicima zabranjen prelaz na drugu koju vjeru i da s kršćanskoga gledišta drže pogubnim, da se državnim zakonom dozvoli prelaz s kršćanstva na nekršćanstvo ili na beskonfesijonalnost. Kako ustav svakome zajamčuje slobodu vjere i savjesti, a povrh toga priznaje usvojenim vjerama ravnopravnost, mora se ovo stajalište katoličke crkve otkloniti.

Prema zahtjevu predstavnika katoličke crkve imala bi država da za katolike priznade mjerodavnim njihovo konfesionalno bračno pravo i načelo, da se izvršeni brak, pri kojega je sklapanju barem jedna stranka bila katolik, razrješuje samo smrću. Ja sam svoje stanovište o tome pitanju obrazložio u svojoj raspravici »Interkonfesijsko bračno pravo u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca«, odštampanoj prošle godine u broju 6 i 7 Mjesečnika, pa ostajem kod njega u cjelostu i sada Opetujem u kratko, da sam i ja za to, da se za pripadnike katoličke vjeroispovijesti postavimo načelno na stanovište konfesijskoga bračnoga prava, ali samo u koliko se ono ne protivi zajamčenoj slobodi vjere i savjesti svakoga pojedinoga državljanina i priznatoj ravnopravnosti svih zakonom usvojenih vjera. Za to bi se svakako imala — dakako za državno područje — ukinuti zapreka u bogoštovju, poteškoće kod sklapanja mješovitih brakova i nerazrješivost braka, dok živu oba bračna druga, a dosljedno tome uvesti gradjanski brak za nuždu i sudovanje gradjanskih ženidbenih sudova, te respektirati načelo, da lice, koje je istupilo iz jedne vjere, vežu samo načela vjeroispovijesti, kojoj pripada u času ženidbe.

Sve je to po mome mišljenju nužna posljedica temeljnih načela ustava, po kojima su sve priznate vjere ravnopravne, ali je i svakom pojedincu zagarantovana sloboda vjere i savjesti, — a logično proizlazi to i iz činjenice, da brak stoji pod zaštitom države, te da sudsku

Digitized by Google

vlast u državi mogu — osim nekih izuzetaka kod šerijatskih sudova — izvršivati samo gradjanski (a ne crkveni sudovi).

*

Respektirajući ova temeljna načela čini mi se najprirodnijim, da se novi konkordat sklopi prema uzoru konkordata, koji je bivša kraljevina Srbija sklopila s rimskom stolicom godine 1914. Tom zgodom sporazumješe se obje stranke u slijedećim ustanovama. Katolička vjeroispovijest može se slobodno izvršivati (čl. 1.). U Srbiji se ustraja jedna crkvena pokrajina s nadbiskupijom u Beogradu i s biskupijom u Skoplju (čl. 2). Ovi će biskupi biti u crkvenim poslovima direktno i isključivo ovisni o rimskoj stolici (čl. 3), a dobivat će plaću i penziju od kr. vlade (čl. 5), te će imati prije nastupa službe položiti prisegu vjernosti kralju (čl. 7). Rimska će stolica prije imenovanja tih biskupa označiti kr. vladi svoje kandidate, da sazna, nema li stvari ili razloga javnoga ili političkoga karaktera protiv njih (čl. 4). Biskupi će imati potpunu slobodu u izvršivanju crkvenih funkcija i u upravi svojih biskupija, te će moći izvršivati sva prava svoje pastirske službe prema crkvenim propisima. Svi članovi katoličkoga klera ovisni su o njima u svem, što se odnosi na vršenje svete službe (čl. 8). Biskupi mogu podizati nove župe u sporazumu s kr. vladom. Oni imenuju župnike. Ako se radi o osobama izvan kraljevstva, sporazumit će se oni prije toga s vladom; — ako se pak radi o srpskim podanicima, pribavit će si od ministarstva informacije, navedene u članu 4. (čl. 9). Vjerska obuka kat. mladeži podvrgnuta je biskupima. U državnim će je školama obučavati vjeroučitelji, koje će imenovati sporazumno biskup i ministar. Vjeroučitelje u tim školama plaćati će kr. vlada (čl.10). U Beogradu ili u njegovoj blizini osniva se katolič. bogoslovno učilište, kojemu država daje primjerenu godišnju dotaciju, dočim njime upravljaju crkvene vlasti (čl. 11). Država priznaje valjanost ženidbe medju katolicima ter valjanost mjerovitih brakova, sklopljenih pred katoličkim župnikom (čl. 12). Parnice ženidbene glede ovih brakova vode crkveni katolički sudovi (čl. 13). U mješovitom braku, sklopljenom pred kat. župnikom, imat će katolička stranka pravo odrediti, da djeca budu odgojena u kat. vjeri (čl. 14). Crkva, zastupana po svojim zakonitim predstavnicima, ima prava jurističke osobe (čl. 16). Ona ima pravo sticati pokretni i nekretni imetak te ga posjedovati i njime slobodno upravljati. Vlasništvo njezino i njezinih zaklada jest nepovredivo kao i vlasništvo ostalih državljana (čl. 17). Od njega se plaća porez. Samo crkve, seminariji te biskupske i župske kuće, oproštene su od poreza (čl. 18). Svećenici nisu obvezani vršiti javnu službu, koja je protivna njihovoj svetoj službi i duhovničkomu životu (čl. 19). Eventualne nesuglasice rješavati će se sporazumno prijateljski u suglasju s kanonskim pravom.

Konkordatu je rimska stolica dodala dopunjak od 24. lipnja 1914., koji čini sastavni dio konkordata. U tom dopunjku privoljuje rimska stolica, da se u sv. liturgiji mogu služiti staroslavenskim jezikom i glagolskim pismom katolici u onim župama, koje će na temelju toga, kakovim jezikom govore, označiti rimska stolica. Na ove se župe proteže dekret S. Congr. obreda od 18. rujna 1906. br. 4196, u koliko se prema

Digitized by Google

njemu uredjuje uporaba rimskoga rituala (kod krštenja, vjenčanja, pokopa itd.), te pjevanja ili recitiranja molitava, epistola i evandjelja u slavenskom jeziku. Ritual, evandjelistar i molitve, o kojima je govor, mogu biti štampani i pismenima, kakova su u običaju u Srbiji.

* * *

S obzirom na sve rečeno moje je mišljenje, da bi konkordat imao sadržavati slijedeće ustanove. Prije svega bi se moralo istaknuti, da je katolička crkva obih obreda ravnopravna u čitavoj kraljevini SHS s ostalim priznatim vjeroispovijestima, te da može na cijelom području ove države svoj vjerozakon javno ispovijedati, svoje bogoslužje javno vršiti, a svoje unutrašnje poslove samostalno uredjivati u smislu svojih crkvenih propisa.

U konkordatu valjalo bi dalje navesti ne samo osnutak nove crkvene pokrajine sa sjedištem u Beogradu, već i to, da će rimska stolica imati pravo sporazumiv se s kr. vladom prema potrebi i osnovati nove biskupije u našoj kraljevini ili preinačivati granice postojećih. Svakako će imati rimska stolica nakon sporazumka s kr. vladom osnovati nove biskupije za krajeve, koji su dosele bili pod jurisdikcijom biskupa sa sijelom izvan kraljevine SHS., ili pak te krajeve odcijepiti od dosadašnjih i pripojiti k postojećim biskupijama u našoj državi. Eventualna prava vanjskih biskupa (n. pr. salzburškoga naprama lavantinskoj biskupiji u Mariboru) prestaju. Biskupi će biti u crkvenim poslovima isključivo ovisni od rimske stolice, s kojom mogu slobodno održavati one veze, koje traže crkveni propisi.

Zbor nadbiskupa i biskupa kraljevine SHS. predlaže rimskoj stolici kandidate za ispražnjene nadbiskupske i biskupske stolice te za časti apostolskih administratora, coadjutora i posvećenih biskupa. Rimska će stolica prije imenovanja saopćiti svoga kandidata kr. vladi, da sazna, nema li ona protiv njega kakovih važnih prigovora javnog karaktera ili osnovanih na zakonu. Kada se u kaptolu isprazni mjesto dostojanstvenika, predložit će nadležni biskup kandidata rimskoj stolici, a ova će i u toj zgodi saopćiti svoga kandidata kr. vladi u jednaku svrhu.

Biskupi polažu prije nastupa službe prisegu vjernosti kralju. — Biskupi uživaju potpunu slobodu u obavljanju crkvene službe i u upravi svojih biskupija, te će moći izvršivati sva prava svoje pastirske službe prema ustanovama crkvenih propisa. Svi članovi katoličkoga klera u njihovu području ovisni su o njima u pogledu vršenja službe crkvene u smislu crkvenih zakona. U slučaju potrebe pružat će država biskupima pomoć kod izvršivanja njihovih presuda izdanih u gornjem pravcu. — Biskupi mogu osnivati vjerska društva i uvadjati crkvene redove, ali ako ti još ne postoje u kraljevini SHS., imadu se prije toga sporazumjeti s kr. vladom.

Biskupi mogu osnivati nove župe i mijenjati granice postojećih, ali moraju o tom obavijestiti državnu vlast. Oni imenuju članove kaptola — izuzev dostojanstvenike, zatim župnike, upravitelje župa, nadarbenike i ostale duhovne pomoćnike i podjeljuju naslove. Imenovati se mogu samo državljani kraljevine SHS., koji vode čudoredni i strogo religiozni život te su apsolvirali propisane teološke studije i položili

Digitized by Google

propisani praktični ispit. U župama, koje nisu privatnoga patronata ili liberae collationis episcopi, daje se vjernicima pravo, da si biraju župnika izmedju 3 natjecatelja, koje im predlaže biskup.

Vjerski će uzgoj katoličke mladeži u svim državnim školama vršiti prema udžbenicima odobrenim po biskupima vjeroučitelji, koje na predlog biskupa imenuje kr. vlada. Vjeroučitelje plaća država. Župnička služba nije nespojiva sa vjeroučiteljskom.

Biskupi su ovlašteni tamo, gdje je potreba, podizati sjemeništa za odgoj mladjega klera te ih u duhu kanonskih propisa urediti i njima upravljati.

Konfesionalne škole imat će crkva pravo podizati uz uvjete, koje propisuju državni zakoni za privatne škole.

Država priznaje i za svoje područje valjanima ženidbe katolika i mješovite brakove, koji su sklopljeni po zakonima katoličke crkve, ali se time ne odriče prava, da za gradjansko-pravno područje samostalno uredi bračno pravo takodjer i za katolike. Bračne sporove rješavaju za gradjansko-pravno područje obvezatno jedino gradjanski sudovi. Za odgoj djece u pojedinoj vjeroispovijesti odlučni su propisi interkonfesionalnih zakona.

Crkva i njezine uredbe (beneficija i zaklade), zastupane po svojim zakonitim predstavnicima, jurističke su osobe, te mogu izvršivati sva prava, koja pripadaju pravnim osobama. One mogu naročito i stjecati, posjedovati i po svojim zakonitim organima upravljati i raspolagati svojim pokretnim i nepokretnim dobrima. Njihova je imovina nepovrediva kao što i privatno vlasništvo državljana. Jedino za valjano otudjivanje ili opterećivanje te imovine nužna je dozvola državnih oblasti u slučajevima, u kojima se za te poslove po crkvenim propisima traži dozvola rimske stolice.

Imovina vjerozakonske zaklade, koja je po svom porijeklu vlasništvo crkve, predaje se njoj u slobodnu upravu. U vjerozakonsku zakladu teku prihodi ispražnjenih biskupija, ako nije dosele u pojedinim slučajevima što drugo uobičajeno.

U koliko će u državnom budžetu kraljevine SHS ili u budžetu samoupravnih oblasnih jedinica biti predvidjeni izdaci za vjerozakonske svrhe, imat će se oni dijeliti i na katoličku vjeroispovjest srazmjerno broju njezinih vjernika i stvarno dokazanoj potrebi. Crkva dokazuje tu potrebu svojim proračunima. Doprinosi se isplaćuju crkvi, a ona ih može u okviru proračuna upotrebljavati jedino za plaće i penzije crkvenih službenika, za crkvene zavode svjetovnoga i redovničkoga klera, te za gradnju i popravak crkvi i župskih zgrada.

Ako prihod imovine crkve i njezinih uredbi (beneficija i zaklada), zatim dužna podavanja vjernika i patrona te doprinosi iz državnoga budžeta i budžeta samoupravnih oblasnih jedinica ne bi dostajali za pokriće crkvenih potreba, a naročito za isplatu primjerenih beriva dušobrižnoga klera, imat će crkva pravo raspisivati namet na svoje vjernike i službenike. O nametu odlučuju u prvoj molbi crkvene općine, koje se imadu organizirati. Namet odobrava biskup i državna

Digitized by Google

vlast sporazumno. Na molbu biskupa pružat će državne vlasti pomoć kod raspisa i utjerivanja ovako odredjenoga nameta.

Država će primjereno nagradjivati svećenike za obavljanje poslova državne uprave, a naročito za vodjenje matica. — Svećenicima, koji se ogriješe o državne zakone, moći će država oduzeti povjerene im državne agende, a povrh toga će provesti protiv njih nadležni kazneni postupak.

Konačno bi u konkordat morala ući ustanova glede služenja liturgije staroslovenskim jezikom, kako je sadržana u spomenutom dopunjku od 24. lipnja 1914. k srpskomu konkordatu.

Jedna pogrješna praksa.

Priopćio dr. M a r k o K a s u m o v i ć, odvjetnik.

1.) »Zadruga vlasna je odsvojiti pojedine čestice zadružnog selišta samo uz potvrdu kotarske oblasti, da se tim ne krnji najmanja izmjera zadružnoga zemljišnoga posjeda, ustanovljena zakonom«. § 11. zadr. zak.).

2.) »Najmanja izmjera zemljišta može se u cjelosti prodati samo na temelju jednoglasnoga zaključka svih zadrugara i dozvolom kot. oblasti . . . . . « (§ 12. cit.).

U slučaju pod 1. dovoljno je, da na prodaju pristane v e ć i n a članova s pravom glasa (§ 10. zadr. zak. al. 2.), a u slučaju pod 2. valja da na prodaju pristanu s v i članovi s pravom glasa. Onamo se uz to traži samo p o t v r d a kotarske oblasti, da se najmanja izmjera prodajom ne krnji, a ovdje d o z v o l a kotarske oblasti za prodaju. Preslušanje zadružnih članova o prodaji obavlja nadležno općinsko poglavarstvo, a zapisnik o tom ima providiti nadležna kotarska oblast, potvrdom (slučaj 1.) odnosno dozvolom (slučaj 2.).

Drugoga načina o otudjivanju zadružnih nekretnina de lege nema. U praksi se ipak ta procedura često na uvijen način izigrava. Tipičan primjer za to jesu tužbe iz dosjelosti. Zadruga hoće da otudji primjerice jedan dio nekretnina, a ne može to učiniti legalnim putem — budi radi toga, što nema dovoljno izmjere, budi pak radi toga, što na prodaju ne pristaje većina članova s pravom glasa i sl. Kupac će sada fingirati 30-godišnji posjed (dosjelost) i u tom smislu podignuti kod suda tužbu. Kućegospodar tužene zadruge (prodavateljice) priznat će u odgovoru navode tužbe i pristati na njezin zahtjev, eventuelno će se oglušiti. Ako i ne uvijek i svagdje, a ono često izdat će se oslonom na § 40. odnosno § 105 gpp. osuda i uslijedit će ovršni otpis nekretnina, eventualno ovršna uknjižba prava vlasništva.

Nema doduše pozitivne zakonske ustanove, po kojoj sud ne bi mogao postupati proti zadrugama iz ogluhe, ili po kojoj ne bi smio priznanje kućegospodara zadruge uzeti kao pun dokaz. Ali analogno ustanovama zakona o skrbništvu i tutorstvu (§ 187 ogz) te napose

Digitized by Google

o zastupanju općina (§ 21. ogz. na kraju) pripada zadrugama »osobita skrb zakona«, — pa bi sudovi morali ureda radi bditi nad tim, da zakon ne bude povrijedjen ili izigran na štetu zadruge ili njezina pojedinoga člana. U našem slučaju ne bi se nikada smjela izdati osuda, ako dosjelost nije dokazana svjedocima ili drugim dokazom; — samo ne priznanjem. — Kako rekoh, slučajevi nisu baš rijetki, pa bi banski stol mogao u istaknutom smislu izdati prikladnu okružnicu kao pouku nižim sudovima.

Nekoliko riječi o zaštićivanju i kažnjavanju mladeži.

Piše dr. Ivo Stern, branitelj.

Čini se, da naredba bana o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži od 13. prosinca 1918., koja u kazneno sudovanje uvadja uzgojni princip na mjesto dosadanjega principa kažnjavanja, a koja je izdana s valjanošću samo za Hrvatsku i Slavoniju ima da postane pravom ćitave države. Osnova kaznenoga postupnika već je preuzela u cjelosti formalno pravo naredbe, i činjenica, da se osnova poziva na kazneni zakon, dokazuje i to, da će novo kazneno pravo o kažnjavanju djece u materijalnom i formalnom pogledu biti identično sa ovom naredbom o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži. Pretpostavljam kao poznato, koliko ova naredba znači napredak prema stanju prije prevrata, a isto tako pretpostavljam kao poznato, koliko znači pravo, što sada vrijedi za Hrvatsku, pred pravom, koje sada vrijedi u ovom pogledu u ostalom dijelu države. — Ovim riječima nije svrha upozorenje na pozitivnu stranu ove naredbe, nego na nedosljednosti, koje su izbile tečajem njezine praktične uporabe.

Bitni prigovor protiv ove naredbe o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži leži u tom, što ne provadja konsekventno odgojnu misao, koja je izražena u njezinu § 4. Ona izlučuje iz kaznenoga postupka djecu do navršene četrnaeste godine, pak prema tome vrijedi samo za dobnu grupu djece od navršene četrnaeste do navršene osamnaeste godine. Napose medju ovom djecom izuzima onu, koja nisu mogla da shvate nepravost svojega čina, dok za ubrojivu djecu uvadja kano najvredniju svoju uredbu inokosne suce za mladež, koji bez obzira na težinu čina sude samostalno i bez prisjednika.

Glavna pogrješka naredbe leži u tom, što sprečava provedbu uzgojnoga principa u konkretnom slučaju, t. j. uporabu one uzgojne mjere, koja se u izvjesnom slučaju pokazuje nužnom u interesu duševnoga i tjelesnoga razvitka djeteta.

Temeljna misao naredbe izražena je u §u 4. ovim riječima: »Sve mjere, koje se odredjuju protiv mladjanih lica, valja da imaju uzgojni značaj kako u duševnom tako u tjele-

Digitized by Google

snom pogledu. Mi u stvari ništa drugo ne tražimo, no da u novo pravo ovu misao izraženu u naredbi dosljedno provede i da provedbu ne spriječi takovim »kaznenim naredjenima,« kakova su današnja u §§ 6-10 iste naredbe. Tipično je, da naredba, koja se postavlja na stanovište uzgojno u isti mah, kada želi da nadomjesti kazan uzgojem, odlučni dio propisa naziva k a z n e n i m naredjenjima.

Dalji je prigovor protiv ove naredbe u tome, što i d r u g u s v o j u t e m e l j n u m i s a o naime i n d i v i d u a l i z o v a n j e kod izbora odgojnih mjera onemogućuje uvedenjem spomenutih kaznenih naredjenja. Evo na koji način. Naredba u § 6. odredjuje generalno, da sud kod izbora mjera, koje upotrebljava, treba da uzme u obzir i n d i v i d u a l n o s t djeteta, njegov duševni i ćudoredni razvitak, prilike, u kojima živi i koje mu se otvaraju za budući život, kao i sve ostale okolnosti, zbog kojih je učinjeno kažnjivo djelo. Ali naredba medjutim veže suca kod uporabe mjera uz o b j e k t i v n i u č i n. To znači, da naredba odredjuje t a k s a t i v n o č e t i r i m j e r e, kojima može i treba sudac da se posluži: Ukor, otpust na prokušavanje, prisilni uzgoj i lišenje slobode. Ukor ne može da se upotrebi kod onoga djela, koje je kažnjivo sa više od mjesec dana. Otpust na prokušavanje ne može da se upotrebi kod djela, kažnjivoga sa više od tri mjeseca. Kod lišenja slobode, redovno vrijede granice kaznenoga zakona i postupnika uz izuzetke najtežih kažnjivih djela. U v j e t n u k a z a n može sudac da izreče samo kao dosad u slučaju kazni do godinu dana.

Ovo su krupne i teške pogrješke ove naredbe, koja hoće da omogući uporabu uzgojnih mjera n a j p o d e s n i j i m obzirom na narav i i n d i v i d u a l i t e t djeteta.

Ova se naredba očito ugledala u konservativne francuske i belgijske zakone o kažnjavanju djece, dok naprotiv zadnja osnova zakona o kažnjavanju mladeži u Njemačkoj republici odredjuje, da sudac može, da odredi p o u v i d j a v n o s t i uzgojnu mjeru odnosno kazan. On može da odredi svaku odgojnu mjeru, koju drži podesnom, da se dijete dovede na pravi put, pa može konačno da kumulira kazan i uzgoj. J e d n a n o r m a d a k l e n a m j e s t o o n i h m n o g i h d e t a l j n i h o d r e d a b a, k o j e u k r i t i k o v a n o j n a r e d b i v e ž u s u c u r u k e.

Mi želimo, da novi kazneni zakon donese takovu normu, prema kojoj će biti našemu sucu moguće, da uistinu odredi onu uzgojnu mjeru, koja se u konkretnom slučaju pokazuje potrebnom prema individualnosti djeteta, odnosno prema okolnostima, u kojima dijete živi. Treba dakle da se u novom zakonu r e a l i z i r a p r i n c i p u z g o j a, k o j i i n d i v i d u a l i z i r a, dok je za sada u našoj naredbi ta misao samo teorem neprovediv uz sadanji njezin koncept. No ipak imade državnih odvjetništva za mladež, koja m i m o njezinih norma tuže, i sudova, koji mimo njezinih norma sude, t. j. ne prema njezinu tekstu već prema duhu, koji ona želi da uvede u staro kazneno pravo. Dosljedno bi bilo, da se zakon od 1902. o prisilnom uzgoju proširi tako, te bude dana mogućnost sadanjim sirotinjskim oblastima, da odrede uzgoj ne samo do četrnaeste nego i od četrnaeste do osam-

Digitized by Google

naeste godine. U bitnosti u dalekom protežnom broju slučajeva nisu kriminalna djeca ništa drugo, nego djeca zapuštena, no ako kazneni sudac treba da ima vlast, da odredi uzgoj kod kriminalnoga djeteta, treba štitnička oblast da ima istu vlast kao i on.

Propis naredbe, da sudac može da postane štitničkom oblasti za kriminalno dijete, — dosad fakultativan — treba da postane obligatoran, odnosno trebalo bi da bude propisano, da sudac za mladež ima, u koliko ne preuzme štitničke poslove nad djetetom, obavijestiti štitničku oblast o tom. Sucu mora biti dana sloboda da upotrebi svaku mjeru u svakom slučaju, a dakako i uvjetnu osudu.

* * *

Zadnji dio naredbe, koja sadržaje nove odredbe o zaštićivanju djece znači niz novih materijalno-pravnih propisa. Osim propisa o alkoholu i problematičnoj odredbi o spolnom integritetu djevojke do navršene šesnaeste godine od dolučne je važnosti prekršaj, označen u § 36. Počinja ga onaj, koji zanemaruje dijete, a treba da ga uzgaja ili uzdržava. Time postaje dužnost odgoja dužnost u smislu kaznenopravnom, jer je njezino zanemarenje omisivni delikt, kažnjiv do šest mjeseci.

Novine nesmiju da pišu pod prijetnjom zatvora do tri mjeseca ni početnim slovima o postupku protiv djece,. Ta je odredba opravdana u očima svakoga, koji pozna način novinskoga izvještivanja.

* * *

Naredba odredjuje, da se samo kod većih kotarskih sudova ustrajaju sudovi za mladež. Ta nepraktična odredba je ispravljena naredbom od 2. lipnja 1921., te bi osnova trebala da ovaj ispravak usvoji u §u 435. Sucem za mladež imenovan je svaki predstojnik suda, koji može da si odredi zamjenika. — Dalje držim dualizam, koji naredba uvadja za postupak državnoga odvjetnika, posve suvišnim i nepodesnim. Nije potrebno, da se propisuje državnomu odvjetniku, da u nekim slučajevima ima da svoje kaže u formi prijedloga, a drugi put u formi optužnice. Državni odvjetnik može da se izjavi za svaku uzgojnu mjeru u formi prijedloga i u toj formi da se odluči za obustavu postupka. U duhu je postupka protiv djece, da se izbjegne svakomu formalizmu, radilo se tu o predložima jedne i druge strane ili o proglašenju odluka, koje ne trebaju da nose karakter solemniteta. Državni odvjetnik stavlja prijedlog, a sudac izriče odluku. Nije potrebno lučiti ročište i rasprave. Svaka se mjera može na odredjenim ročištima odlučiti.

* * *

U posebnom se odsjeku naredba bavi izvršenjem odredjenih mjera. Pogrješno je, da naredba ne daje sucu mogućnost, da već na prvoj raspravi odredi djetetu zanat, odnosno školu. nego da odlaže ovakovu mjeru tek za slučaj, ako se dijete oda nećudorednomu ili skitalačkomu životu. Ali jedno još bitnije: ako dijete, otpušteno na prokušavanje, ne pokazuje znakove poprav-

Digitized by Google

ka, ne odredjuje naredba one intenzivne mjere, koje sudac ima u takovim slučajevima da upotrebi. Novi zakon morat će da dade sucu u slučajevima, kada se otpust na prokušavanje nije pokazao podesnim, mogućnost, da odredi uzgoj, resp. lišenje slobode. Sudac može dijete nakon godine dana uvjetno otpustiti. U slučaju lišenja slobode iza polovice vremena uz zaštitni nadzor.

Podcrtavam liberalnu odredbu naredbe, prema kojoj može sudac da promijeni nakon godine dana lišenje slobode u uzgoj. Osnova kod odredaba te vrste prepušta neke odluke minstarstvu pravde. Mi želimo u svim tim slučajevima autonomiju suca, koji je imao posla sa djetetom i koji ga zato pozna, dok ministar o svemu, što se dogadjalo, ne zna ništa. — Glede prizivnih oblasti treba odrediti, da se u senate pozivlju oni suci, koji su bili suci za mladež.

Naredba o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži simptomatična je enuncijacija za shvaćanje, da kazan nije jedino sredstvo za popravak nesocijalnih ili antisocijalnih individua. Ovo je kritika naredbe same. Koliko nam još treba, dok bude u realnosti proveden princip: »ne kazan nego uzgoj!«

Uzgoj bez uzgojnih zavoda nemoguća je stvar. Za sada tih zavoda nemamo. Narodno vijeće obdarilo nas je podstavom. Treba još gornje sukno i bit će kabanica!

Tužbovni zahtjev u stranoj valuti.

Piše dr. Miroslav Vranić, odvjetnički kandidat.

Rješidba banskoga stola od 26. travnja 1922. br. 6790-II-1651-22.

Rješavajući izvještaj od 19. marta 1922. br. 3602/gr., podnešen u parničkom predmetu A proti B radi Kč 13.340 spp. povodom ništovne žaobe i utoka tužitelja proti odluci trg. i mjenbenog suda u S. od 1. marta 1922. br. 2581/g., kojom je tužba tužitelja vraćena s uputom, da imade svoju tražbinu utužiti u našoj a ne stranoj državnoj valuti, — banski stol:

uvaživši, da tužba tužiteljeva s formalne strane odgovara propisu §-a 2 grpp i da je udešena po § 10 grpp a da rješenje glede zahtjeva tužbe spada na osudu, i zato nije bilo razloga povratiti tužbu na popravak;

obnašao je povodom ništovne žaobe i utoka tužitelja napadnutu prvosudnu odluku ukinuti i prvostepenom sudu naložiti, da tužbu mimo povratnog razloga ponovno u pretres uzme i po zakonu riješi.

Priopćujemo gornju rješidbu, jer u posljednje vrijeme prvomolbeni sudovi vrlo često ex primo decreto vraćaju tužbe, kojima se zahtijeva platež u stranoj valuti.

Prvostepeni sud imade pravo, da vrati tužbu jedino u slučajevima označenima u §§ 2, 4 i 10 grpp.

Materijalno neispravni zahtjev nije razlog za povrat tužbe, pa nije sudac ni u kojem slučaju vlastan, da vrati tužbu, kojoj s proce-

Digitized by Google

sualne strane nema prigovora i gdje za povrat ne vojuje ni jedna od gore navedenih zakonskih ustanova.

Ako je tužbe »za čudo netemeljita« kao i u slučajevima označenima u §§ 33, 34 i 35 grpp može sud prema § 37 grpp na tužbu odrediti ročište za preslušanja tužitelja samoga, ali ne smije tužbu vratiti, niti smije ikada prema § 35 grpp uskratiti povedenje postupka.

Nedvojbeno je, da se u nazočnom slučaju ne može nijedna od gore citiranih ustanova primijeniti.

In meritum same stvari — naime da li je opravdan zahtjev na platež u stranoj valuti — drugomolbena rješidba nije ušla, i posvema ispravno, jer je to u konkretnom slučaju stvar rasprave, a do te još nije došlo.

Samomu tomu pitanju nije se prije kod nas pridavalo mnogo važnosti, prvo s razloga što je promet skučen bio na teritorij bivše austro-ugarske monarhije, kretao se dakle u granicama zemalja s istom valutom; a drugo zato, jer je razmjer tečaja stranih i domaćih valuta bio stalan, pa je u većini slučajeva irelevantno bilo, da li je platež izvršen u domaćem ili stranom novcu, budući da nije bilo nikakovoga ili vrlo neznatnog rizika radi eventualnog gubitka na tečaju.

Danas su se prilike znatno izmjenile. Promet se proširio i izvan granica bivše monarhije, a i u koliko se još u većem svom dijelu kreće unutar tih granica, to se uslijed izmijenjenih političkih prilika kreće i ovdje izmedju raznih država s različitom valutom.

Glavni razlog, koji je ovo pitanje doveo na površinu, jest nestalnost i silan disparitet tečajeva izmedju novca raznih država. Kod ovakovih promijenjenih prilika nije više vjerovniku irelevantno, u kojoj će valuti pred sudom potraživati svoju tražbinu. Vjerovnik, koji pred našim sudom svoju tražbinu potražuje u inostranoj valuti, preuzimlje na sebe jedino riziko eventualne devalvacije te valute, ali znade, da će u istoj valuti dobiti baš onoliko, koliko potražuje; ako je dakle na pr. tužio 10 dolara, dobit će makar i poslije više godina i opet 10 dolara .

Vjerovnik, koji imade tražbinu u inostranoj valuti, pa tuži u domaćoj valuti preračunavši tečaj po danu predane tužbe, preuzimlje na sebe ne samo riziko devalvacije vlastite valute, nego eventualno i onaj još veće devalvacije valute, u kojoj tuži.

Netko je primjerice poslije prevrata utužio 10 dolara preračunano po tečaju 1 : 35, pa je prema tomu zahtjev tužbe glasio na 350 kruna. U augustu 1922. dosudjeno mu je tih 350 kruna. Tečaj dolara iznosio je u augustu ove godine oko 350, prema tome dobio je vjerovnik umjesto 10 dolara jedva 1 dolar.

Ove okolnosti sile vjerovnika, da u većini slučajeva traži platež u stranoj valuti. Naravno, da može u interesu njegovom i obratno biti, osobito u slučajevima, gdje je vjerovnikova valuta lošija od domaće ili u slučajevima, gdje računa na porast domaće ili pad strane valute.

Svakako su svi slučajevi, gdje je u interesu vjerovnikovom utužiti tražbinu u stranoj valuti preračunanoj prema stalnom tečaju, slučajevi špekulacije, jer vjerovnik računa, da će u tom slučaju dobiti u efektivnoj svojoj valuti više, nego je utužio, pa je prema tomu mnogo

Digitized by Google

realnija baza, ako tužbeni zahtjev glasi na efektivni platež u stranoj valuti.

Što se tiče dužnika, varavo je mišljenje, da je uvijek u njegovu interesu, ako je tužen u domaćoj a ne u stranoj valuti.

Dužnici nadaju se poboljšanju naše valute, ne konvenira im tečaj stanovite valute, na dan dospjeća; zato zatežu s plaćanjem. Uslijed toga dolazi do tužbe, a tečaj našega novca u većini slučajeva ne samo da se nije popravio, nego eventualno i pogoršao, stoga sad dužniku još manje odgovara platež. Još se uvijek nada poboljšanju tečaja, makar i nakon nekoliko godina (a kod nas svaki proces traje nekoliko godina), nada se, da će razmjer tečajeva nakon dovršenoga procesa povoljniji biti, nego na dan tužbe, pa mu s toga ni najmanje ne prija tužbovni zahtjev prema stalno fiksiranom tečaju.

Ovo špekuliranje sa tečajem uzrokom je većini parnica sa petitom u stranoj valuti, budući da naš idealni postupnik uz ine desolatne pravosudne prilike — bolje rečeno neprilike — dopušta, da se i najjednostavniji i najsigurniji proces oteže kroz godine.

Naravno da se ovakova špekulacija kraj odlične naše financijalne politike može i mimo očekivanja dužnika zlo svršiti: disparitet tečajeva može se pogoršati na štetu naše valute, no svakako je opravdano, da risiko špekulacije nosi onaj koji špekulira. Prema tome su i neopravdani prigovori onih, koji iz neke pravno neodržive sentimentalnosti tvrde, da su zahtjevom u stranoj valuti oštećeni interesi tuzemaca, kojima bi valjalo veće zaštite pružiti nego inozemcima.

Pustimo medjutim te refleksije po strani i ogledajmo zakonske propise, koji tangiraju naše pitanje:

U prvom redu ovisi o volji stranaka, u kojoj se valuti imade tražbina platiti. (§§ 902, 987 i 919 o. g. z., § 326 trgovačkog zakona, § 37 mjenbenog zakona i §§ 14. i 18. zak. članka XXXVI iz 1899).

Mjerodavna je valuta, koju su stranke ugovorile. Platež u stanovitoj valuti mogu stranke ugovoriti izričito riječima »efektivno« ili kojim drugim sličnim riječima. U tražbinama iz trgovačkog prava dovoljno je obzirom na § 265. t.z., da se može iz sadržaja pogodbe ustanoviti, da volja stranaka smjera na platež u stanovitoj valuti, pa valja u tom slučaju primjenom § 267. t. z. i trgovačke običaje u obzir uzeti.

Ako glede vrste novca nije ništa uglavljeno ili je to nedostatno učinjeno, mjerodavno je za valutu mjesto izvršenja (§ 905 o. g. z. i § 326 t. z.). Nalazi li se to mjesto u inozemstvu, onda je opravdan tužbovni zahtjev za inostranom valutom.

Koje se pak mjesto imade smatrati mjestom ispunjenja, može biti izričito ugovoreno ili može slijediti iz naravi posla. Ako to nije ugovoreno, a niti se iz naravi posla vidi, gdje se obveza imade izvršiti, onda to mjesto odredjuju zakonski propisi (§§ 905 i 1420 o. g. z. i §§ 322, 323 i 324 t. z.).

Mjesto ispunjenja ne mora biti izričito ugovoreno; dovoljno je, da se iz djelanja stranaka dade zaključiti, da imadu namjeru u stanovitom mjestu obvezu izvršiti (§ 322. t. z. i § 265 t. z.). Tako ako stranke znaju, da se u času sklapanja pogodbe koja opredijeljena stvar nalazi u stanovitom kojem mjestu, onda se ta stvar imade u tom

Digitized by Google

stanovitom mjestu i predati (§ 323. t. z.). Naravno, da se gore citirana zakonska ustanova (§ 323 t. z.) nema primjenjivati u slučajevima, gdje se taj predmet samo prolazno nalazi u kakovom mjestu, kad se na pr. u stanovitom mjestu utovaruje na brod ili željeznicu i t. d.

Vrlo često uglavljuje se mjesto plateža time, da se faktura providi klauzulom »plativo u x mjestu«, a kupac ovakovu fakturu bez prigovora primi. Na taj način prodavaoc u mnogo slučajeva prokriomčari plativost i s tim skopčanu fakultativnu utuživost fakture u stanovitom mjestu, budući da kupac toj klauzuli ne pridaje uvijek onu važnost, koja ju ide.

Nekretnine predavaju se — to leži u naravi njihovoj — u mjestu gdje leže, no može se uglaviti i simbolična predaja nekretnina, a za ovu vrijede isti propisi kao i za pokretnine.

Kupovnina se za nekretine ne mora platiti u mjestu, gdje se iste predavaju, pa ovdje kao i kod svih dvostranih pogodaba valja držati na umu, da mjesto ispunjenja može za jednog i drugog kontrabanta različito biti.

Iz činjenice, da je prodavatelj uzeo na sebe izdatke i troškove oko transporta robe na stanovito mjesto, ne može se još zaključiti, da je to i mjesto ispunjenja (§ 344 t. z.). Zakonski propisi, koji ustanovljuju mjesto izvršenja pogodbe u slučajevima, gdje nije inako ugovoreno ili ne slijedi što drugo iz naravi posla, različiti su za područje civilnoga prava od onih za područje trgovačkoga prava.

Pokretnine predavaju se po civilnom pravu u mjestu, gdje i pogodba sklopljena, dok za nekretnine vrijedi ono, što smo gore spomenuli (§ 905 o. g. z.). Mjerodavna je dakle za platež valuta onoga mjesta, gdje je pogodba sklopljena. Ova ustanova općeg gradjanskog zakonika prilično je nespretna, može dovesti do mnogih komplikacija i čini način plaćanja ovisnim o mnogim slučajnostima. Tako se pogodba može sklopiti u željeznici, koja juri kroz više država, a sklapaoci pogodbe ne znaju, u kojoj su se zemlji nalazili u vrijeme sklapanja pogodbe; ili se pogodba sklopi slučajem u jednom za oba kontrahenta inostranom mjestu, kakovom svjetskom kupalištu ili slično, a da kod toga stranke sigurno nisu imale na umu, da će se u tom mjestu pogodba sklopiti.

Po trgovačkom pravu smatra se u slučajevima gore spomenutim mjestom ispunjenja ono mjesto, gdje se u času sklapanja pogodbe nalazila trgovačka nastana ili u pomanjkanju iste boravište obvezanika (§ 322 t. z.).

Za dugove, koji proizlaze iz papira na donosioca, ili prenosivih papira na ime glasećih mjesto je plateža trgovačka nastana resp. boravište dužnika (§ 324 t. z.) u času izdanja papira.

Tužbovni zahtjev imade u svim tim slučajevima glasiti na vrstu novca, koja je platežno sredstvo u boravištu tuženoga.

Za novčane dugove — izuzevši gore spomenute iz papira na donosioca ili prenosivih papira — normira zakon drugačiji način isplate. Ti se dugovi imaju platiti u mjestu, gdje se nalazi trgovačka nastana, resp. boravište vjerovnika (§ 324 t. z.). Nastaje pitanje, da li je zakon

Digitized by Google

htio normirati boravište vjerovnika kao mjesto ispunjenja ili je samo nametnuo dužniku teret i trošak novčane otpreme.

Austrijski trgovački zakon imade glede plaćanja novčanih dugova jednake propise (§ 325 austr. t. z.), ali u drugoj stavci istoga paragrafa izričito normira, da se tom ustanovom ne dira u zakonsko mjesto ispunjenja.

Prema tome je očito, da se po austrijskom trgovačkom pravu imade i kod novčanih potraživanja smatrati mjestom ispunjenja boravište dužnika za vrijeme sklapanja pogodbe, a da gore citirana zakonska ustanova normira samo otpremu novca u slučajevima, gdje nije što drugo ugovoreno, niti iz naravi posla inako slijedi.

Naš § 324 t. z. nema te druge stavke, koja bi nam razjasnila mjesto ispunjenja, no obzirom na § 322 t. z. uzima i naša judikatura, da se paragrafom 324 normira samo način otpreme novca.

Svakako se ima u slučajevima, gdje je boravište vjerovnika izričito ugovoreno kao platište, smatrati to i mjestom ispunjenja, u koliko, naravno obzirom na §§ 265 i 267 t. z., što drugo ne slijedi.

Propise za platež mjenica normira mjenbeni zakon. Platiti se ima u onoj vrsti novca ,koja je u mjenici napisana (§ 37 mj. z.).

To načelo vrijedi za obe stranke, ako je ta vrst novca ujedno platežno sredstvo u mjestu plateža, ili u slučajevima gdje je stanovita vrst novca uglavljena riječima »efektivno« ili drugim kojim sličnim izrazom.

Osim ovih slučajeva može dužnik birati izmedju plateža u valuti, koja je u mjenici napisana, ili u novcu, koje je platežno sredstvo u mjestu plateža prema posljednjem burzovnom tečaju prije dana platežnoga (§ 37 mj. z.).

Pravo birati ima samo dužnik, jer zakon veli, može se platež učiniti »a ne tražiti« u drugoj valuti, nego što je napisana. U takvom slučaju mora vjerovnik primiti isplatu mjenice u platežnom sredstvu mjesta, gdje je mjenica plativa, ali nema prava, da sam traži isplatu u drugoj valuti, nego što je ugovorena (Hasenöhrl: »Das oesterreichische Obligationsrecht« § 17).

Slijedi iz toga, da mjenbena tužba a i platežni nalog moraju u svakome slučaju glasiti na valutu, na koju glasi i mjenica. Stvar je mjenbenih prigovora, ako je do tužbe došlo uslijed toga, što je vjerovnik mimo propisa § 37 mj. z. uskratio primitak u valutu platišta.

Zasebni je slučaj plateža u stanovitom novcu, kad se taj novac ima smatrati robom, dakle gdje se radi o kupovanju stanovite valute; irelevantno je kod toga, da li se radi o stranoj valuti ili kojoj stanovitoj vrsti domaćega novca (zlatni i srebrni novac), pa je nesumnjivo i ovdje opravdan zahtjev za stanovitom valutom.

Zasebno normira zakon mjesto ispunjenja za obveze, koje nisu nastale iz pogodbe (kao obveze iz delikta).

Ovdje dolazi do primjene § 1420 o. g. z., pa se mjestom ispunjenja smatra boravište obvezanika, koji zato svoju obvezu ispunjuje u valuti svoga mjesta.

Da reasumiramo: Razlozi shodnosti govore za platež u stanovitoj valuti i takav je platež po zakonu principijelno dopustiv. Valjano

Digitized by Google

instruiranu tužbu sa zahtjevom na platež u stanovitoj valuti ne može sud bez rasprave odbiti, niti može obzirom na § 40 grpp u takovom slučaju uskratiti oglušnu osudu.

Da li je pak in concreto opravdan zahtjev za stanovitom valutom, stvar je rasprave i prosudjuje se po citiranim zakonskim propisima.

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Skrbnik nepoznato odsutnoga ne može se po §. 276. o. g. z. imenovati za upravu otsutnikove imovine već samo u stanovitom pravnom poslu, koji se ima kod suda raspraviti.

Rješidba stola sedmorice od 1. srpnja 1922. br. 1655. (rješidba bans. stola od 28. list. 1922. br. 19368, odluka kotars. suda u Bjelovaru od 22. srp. 1921. br. 12230.).

Na molbu M. R. imenovao je prvi sud otsutnomu i nepoznata boravšta P. R. kbr. 15 iz Č. skrbnika na čin, te istomu povjerio upravu cjelokupne imovine otsutnikove s razloga, što s istom M. R. nerasudno gospodari — Banski stol je potvrdio tu odluku.

Stol sedmorice: vidiv, da se nepoznato otsutnomu može po § 276. o. g. z. imenovati skrbnik, ako nije ostavio nijednoga zastupnika urednoga i ako bi bez ovakova zastupnika njegova prava bila u pogibelji, nu samo u stanovitom pravnom poslu, koji se kod suda raspraviti imade; vidiv, da tu istu ustanovu sadržaje i §. 16. banske naredbe od 27. kolovoza 1915. br. 17.600 o iznimnim ustanovama u području gradjanskoga parbenoga i vanparbenoga postupka glede parbene stranke, koja za vrijeme rata stoji u vojnoj službi; — vidiv, da ne ima mjesta imenovanju skrbnika nepoznato otsutnomu sa pravom, da imovinom ovoga uopće upravlja, a da zakon prava ovakova otsutnika zaštićuje jedino ustanovama, sadržanim u §§. 1454., 1475. i 1496. o. g. z.; — vidiv, da su stoga niži sudovi zakon očito krivo tumačili i uporavili; — obnašao je uvaženjem izvanrednoga previdnoga utoka M. R. po §. 314. gr. p. p. preinačiti obje suglasne rješidbe nižih sudova, ukinuti ureda radi uvedjenje skrbnika u posjed nekretnina, te odbiti molbu M. R. de pr. 8. srpnja 1921. broj 11.440/gr., da se nepoznata boravišta otsutnomu P. R. kbr. 15. iz Č. imenuje skrbnik za upravu njegovę imovine. —

Pogodbe sklopljene putem telefona imadu se smatrati, da su sklopljene kao medju prisutnima. Opoziv oblata na koncu razgovora, kada su stranke prešle na drugi predmet i kada nisu vezale ničim jedan predmet sa drugim je bezkrepostan.

Plenarna rješidba stola sedmorice od 11. studenoga 1921 br. 2279. — (osuda sudbenog stola u Osijeku od 22. sieč. 1921. br. 5972/gr., osuda bans. stola od 21. trav. 1921. br. 6032.)

Prvi sud je odbio tužitelja sa njegovim zahtjevom na platež 5326 K 95 fil. spp. s razloga: Neprijeporno je medju strankama, da je tužitelj u telefonskom

Digitized by Google

razgovoru sa tuženicom ovoj ponudio na prodaju dvije bale rafije á 100 kgr uz cijenu od 42 K, koja se imade predati u O. — neprijeporno je, da je tužitelj tuženici prodanu količinu rafije postavio u O., da ju tuženica nije preuzela, da je tužitelj radi ne preuzeća digao prosvjed i konačno rafiju javnom dražbom prodao; — neprijeporno je, da je vrijednost rafije iznosila 8513 K 40 fil., dalje da je prodana za 2600 K., da je tužitelj imao oko prodaje troška 413 K. 55 f., te da je na račun kupovine i troška imao potraživanje od 6326 K 95 fil., pa — jer smatra, da je krivnja na strani tuženice kao kupca, što liferovanu robu nije preuzela, i da je za preuzećem u zadocnjenju — zahtijeva u ime dijela kupovine i narasloga troška od tuženice tužbom isplatu iznosa od 6326 K. 95 fil.

Tuženica se protivi udovoljiti zahtjevu tužbe tvrdeći, da nije bila dužna robu preuzeti, niti je bio tužitelj ovlašten robu njoj poslati, jer da je istina tužiteljevu ponudu u telefonskom razgovoru prihvatila, ali da je u istom neprekinutom razgovoru i od prihvata odustala i sklopljeni posao stornirala, pa zahtijeva, da se tužitelj sa tužbom odbije i osudi na platež parničkoga troška. — Neprijeporno je medju strankama, da je za vrijeme i tečajem jednoga te istoga neprekinutoga telefonskoga razgovora učinjena bila po tužitelju ponuda prodaje rafije, po tuženici ponuda prihvaćena, a i odmah prihvat opozvan i pogodba stornirana. — Medju strankama je jedino prijeporno pitanje, dali pogodba pravno postoji ili ne.

Po § 861. ogz. valjanim načinom učinjeni prihvat ponude čini medju obim strankama pogodbu, pa prama tomu i stoji tvrdnja tužitelja, da je izmedju njega i tuženice doista sklopljena pogodba, jer je tužitelj stavio ponudu, a tuženica ju prihvatila. Nu pošto se u nazočnom sporu radi medju strankama o pogodbi u trgovačkom poslu, valja ju i prosudjivati po načelima i ustanovam trg. zakona. — Po ustanovi §. 316. trg. zakona prihvat i u nazočnom slučaju na učinjenu ponudu sa strane tužitelja gubi valjanost, ako je obavijest sa strane tuženice o opozivu prihvata tužitelju kao nudiocu stigla ili prije prispjeća izjave o prihvatu ili istodobno sa tom izjavom. Neprijeporno je medju strankama, da je ponuda sa strane tužitelja, prihvat ponude sa strane tuženice kao i opoziv prihvata po tuženici učinjen u jednom neprekidnom telefonskom razgovoru, koji je trajao u svem oko tri minute. Posve je jasno i logično, da se cijeli taj razgovor, jer nije prekidan, ima smatrati jednom cjelinom, u kojoj je učinjena i ponuda i prihvat i opoziv prihvata; dakle je sve učinjeno istodobno, a istodobno učinjen opoziv prihvata ima u smislu citirane ustanove trg. zakona učinak gubitka vatjanosti prihvata — dosljedno tome i opstojnosti pogodbe. Prama svemu tomu se ima i mora smatrati, da medju strankama nije pogodba postala perfektnom; niti je tužitelj kao nudioc bio obvezan ponudjenu robu predati, niti tuženica takovu preuzeti. Obzirom na to se tuženica nije nalazila ni mogla nalaziti u zadocnjenju preuzeća robe niti može biti pritegnuta na naknadu štete po §. 351. trg. zakona. — Na osnovu svega toga ukazuje se tužba neosnovanom, pa je valjalo tužitelja sa istom odbiti. —

Banski stol je povodom priziva tužitelja prvosudnu osudu preinačio i zahtjevu tužbe udovoljio. — Stol sedmorice potvrdio je tu osudu bans. stola iz slijedećih razloga: Medju strankama je neprijeporna za ovu stvar odlučna činjenica, da je dana 1. srpnja 1919. tužitelj ponudio tuženoj tvrtki usmeno kroz telefon na prodaju dvije bale rafije po 100 kgr., brutto za netto, uz cijenu od 42 K po kgr. postavno O., i da je tuženica tu ponudu tužiteljevu bez odlaganja prihvatila. — Po toj utvrdjenoj činjenici ne može biti dvojbeno, da je časom toga njihovoga sporazumljenja glede predmeta prodaje i glede cijene medju njima

Digitized by Google

sklopljena perfektna kupoprodajna pogodba (§. 862. ogz. te §. 314. stav. 2 i §. 336. trg. zak.). — Za pravnu valjanost i obveztanost te, tako sklopljene, pogodbe ukazuje se bezvrijednom obrana tuženičina osnovana na činjenici, što je ona nakon toga, porečkavši se sa tužiteljem radi neke octene kiseline izjavila, da od pomenute pogodbe odustaje, jer je kako za sklopljenje pravosnažne pogodbe, tako isto i za razvrgnuće iste, potreban sporazum ugovornih stranaka, a tužena i ne tvrdi, a kamo li da je dokazala, da je tužitelj na razvrgnuće pogodbe pristao, a jer valjano utanačene pogodbe nije sa svoje strane ispunila, dužna je trpiti posljedice toga neispunjenja. — Pošto je napadnuta osuda banskoga stola i inače opravdana po spisu i zakonu valjalo je tuženičin previd otputiti. —

U uporabnim predmetima, koji se vode po postupku § 8—13 banske naredbe od 31. III. 1917. br. 6191, imade mjesta povrati u prijašnje stanje radi promašenoga roka za apelaciju.

Rješidba banskoga stola od 19. srpnja 1922. br. 13729 II. 2617/1922.

Rješavajući izvješće od 14. lip. 1922, podnešeno u molbenom predmetu proti tt. radi otpovjedi najma stana povodom ništovne žaobe i utoka najmoprimca tt. proti odluci kotar. suda I. u Zagrebu od 19. trav. 1922. br. 12502/gr., kojom je molba istoga najmopr.mca za povratu u stanje prijašnje radi promašenoga roka za podnos utoka proti odluci toga suda od 31. ož. 1922. br. 109600/gr. odbijena; —

kr. banski stol: uvaživ, da po § 7. t. l. pravilnika od 11. juna 1921. za izvršenje uredbe od 21. maja 1921. u svim sporovima nastalim povodom sudskih otkaza, učinjenih na temelju članova 14. do 17. uredbe, kotarski kao inokosni sudovi imadu raspravljati po postupku uredjenom u §§ 8.—13. banske naredbe od 31. marta 1917. br. 6191 primijenivši shodno načela sudbenoga postupka u neparbenim pravnim poslovima (§ 11. cit. banske naredbe); — uvaživ, da se po § 17. izvanparb. postupka, na koji se i napadnuta odluka poziva, propisi postupnika o povrati u prijašnje stanje proti zanemarenju minula roka ili ročišta uporabljuju i u poslovima izvan parnice u toliko, u koliko sa zanemarenjem roka ili ročišta bude skopčana kakova pravna šteta, koja se ne može popraviti ni utokom na višega suca ni novim podneskom; — uvaživ, da takav slučaj, jer se radi o zanemarenju roka za podnos pravnoga lijeka proti prvomolbenoj odluci, kojom se otkaz otpovjedatelja izjavljuje opravdanim, ovdje predleži, pa da je stoga napadnuta odluka koja povratnu molbu utjecatelja odbija s razloga, jer da povrati u stanje prijašnje po § 17. izvpp. mjesta nema, na zakonu neosnovana; — obnašao je ništovnu žaobu tt. kao nedopustivu odbaciti, no povodom utoka iste trg. tvrtke napadnutu prvosudnu odluku kao protuzakonitu ukinuti, te prvomolbenomu sudu naložiti, da povratnu molbu utjecateljice de pr. 15. trav. 1922. br. 12502 mimo neosnovanoga odbitnoga razloga iznova u pretres uzme i propisno riješi.

Poručanstvo (§ 1353 o. g. z.), preuzeto za mjenice stanovitoga datuma, proteže se i na njihove prolongate.

Rješidba stola sedmorice od 6. srpnja 1922. br. 1723. Osuda banskog stola od 21. prosinca 1921. br. 21.992., osuda sudb. stola u Zagrebu od 15. listopada 1921. br. 8751/gr.

Prvi sud je sudio po zahtjevu tužbe, da je tuženi L. S. dužan platiti tužiteljici Prvoj hrvatskoj štedionici u Z. s naslova jamstva svotu od 10.000 K. sa 6

Digitized by Google

posto kamatima i t. d. i to iz slijedećih razloga: Prigovor nadležnosti ovomu sudu nije osnovan, jer tužiteljica ne temelji svoju tužbu na mjenbenom jamstvu, u kojem bi slučaju bio nadležan ovaj sudbeni stol kao trgovačko-mjenbeni sud. Nije opravdan ni prigovor pomanjkanje aktivne legitimacije, jer ako se tuženi i obvezao podružnici tužiteljičinoj, ipak je ovlaštena na tužbu tužiteljica; — jer što podružnica stiče, stiče to za svoj glavni nastan, te jer je imovina podružnice imovina glavnoga nastana. Što se tiče samoga prijepora navodi tužiteljica, da je tuženi očitovanjem ddto. Bjelovar 9. ožujka 1909. preuzeo jamstvo za mjenbene prihvate A. W., trgovca u Bjelovaru, do iznosa od K 10.000, obvezavši se te prihvate, koji imadu biti providjeni i potpisom M. W., isplatiti iz svoga vlastitoga za slučaj, da dužnici iste isplatili ne bi. Pošto A. i M. W. nijesu prihvate od 9000K i 400 K. po dospjetku isplatili, ter je i ovrha nakon utuženja protiv njih provedena ostala bezuspješna, — i pošto se tuženi krati, da preuzetom jamstvu udovolji i ove prihvate od 9400 K sa troškovima i kamatima u iznosu od 10.000 K isplati, — potražuje se od njega platež te svote nazočnom tužbom.

Tuženi je u svojoj drugotnici u zapisniku od 24. siječnja 1918. br. 1653/gr. priznao istinitost svoga potpisa na očitovanju pa i to, da je preuzeo jamstvo za neke mjenice, koje su izdane 9. ožujka 1909, nu da mjenice, temeljem kojih tužiteljica tuži, nemaju nikakove veze s onima, za koje je on jamstvo preuzeo. — Mjenice, koje je tužiteljica predložila i na temelju kojih je ovrhu vodila, da nisu one mjenice, za koje je jamstvo preuzeo, jer su izdane 10. ožujka 1911., a on da je preuzeo jamstvo 9. ožujka 1909, te su po tom zastarile i njegovo jamstvo prestalo. Tvrdi, da se tužiteljica prema očitovanju od 9. ožujka 1909. imala namiriti iz ostavine punice A. W. i da je M. W. baštinila iz ove ostavine K 15.675.44. Tužiteljica je preuzela obvezu, da će tražiti naplatu u prvom redu iz ove ostavine, a ako se nije namirila iz ove ostavine, dogodilo se to samo uslijed nehajstva i nemara njezina, te je za to izgubila pravo tražiti od njega utuženi iznos, jer jepropustila sve opreze i sve korake, na koje se obvezala glede namirenja duga iz ostavine W. punice.

Izvornim mjenicama, izvornim platežnim nalogom sudbenoga stola u Bjelovaru od 16. rujna 1911. br. 7020/gr., te i osudama istoga suda od 23. prosinca 1912. br. 9655/gr. i od 9 kolovoza 1913. br. 6343/gr. dokazano je, da su A. i M. W. pravomoćno sudjeni, da plate tužiteljici 9400 K spp.; odlukom pako sudbenoga stola u Bjelovaru od 27. rujna 1914. br. 9409/gr. i kotarskoga suda u Varaždinu od 1. veljače 1916. br. 799/gr., da je tužiteljica radi ovoga duga vodila protiv A. i M. W. ovrhu i da je ova ostala bezuspješnom, — ter je time dokazano, da je jamstvo tuženikovo dospjelo. — Tuženi je doduše porekao, da je on preuzeo kakovo jamstvo za mjenice, temeljem kojih je tužiteljica vodila ovrhu protiv A. i M. W., nu suglasnim iskazima dvojice vještaka je dokazano, da su mjenice ddto. Bjelovar 10. ožujka 1911. vrhu 9.000 K i 400 K, izdane po M. W., a prihvaćene po A. W., prolongati mjenica od 9. ožujka 1909. vrhu 9.000 K i 1.000K, odnosno da te mjenice potiču iz mjenbenih obveza M. i A. W., koje su počele 9. ožujka 1909., — a to su one mjenice, za koje je po vlastitom priznanju tuženi preuzeo jamstvo, — te zato ne može biti govora o zastari mjenica izdanih 9. ožujka 1909. Tvrdnja tuženikova, da je tužiteljica bila prema očitovanju od 9. ožujka 1909. obvezana, da se imade namiriti u prvom redu iz ostavine punice A. W., — a jer to nije učinila, — odgovara njenu poruku, — nije osnovana, te se protivi sadržaju tog očitovanja. — Prema ovomu očitovanju imadu se spomenuti prihvati, čim budu dužnici položili u

Digitized by Google

izgledu imajući dio ostavine od circa K 30.000 nakon eventualne smrti punice A. W. iz toga iznosa namiriti.

Nije se dakle ovim očitovanjem tužiteljica obvezala namiriti ove prihvate iz ostavine punice A. W., već je bila po strankama samo označena imovina, iz koje će dužnici dug moći podmiriti, te su bili dužnici dug moći podmiriti, te su bili dužnici dužni otpadajući dio iz ove ostavine položiti kod tužiteljice odnosno njene podružnice, — a ova je imala tada u prvom redu iz te položene ostavine podmiriti prihvate, za koje je jamstvo preuzeo tuženi, a ne možda koji drugi dug — a tuženi nije dokazao, da su tuženici imovinu iz te ostavine položili kod tužiteljice i da je ona tom imovinom podmirila drugi koji dug A. i M. W. — Tuženi nije ni ustvrdio, a niti to proizlazi iz očitovanja, da se on obvezao samo na neko odredjeno vrijeme, a da je izmakom toga vremena oslobodjen od poručanstva (§ 1363 o. g. z.) Ali kada bi se i moglo uzeti, da je bio odredjen rok, u kojem su dužnici imali platiti dug, a tuženi se poručio samo do toga roka, ne bi ni tako bio tuženi oslobodjen pučanstva (§ 1364 o. g. z.), već bi mu tužiteljica odgovarala samo u slučaju, da je zanemarila iskati, da se plati dug.

Pošto se sa strane tuženikove ne tvrdi, da je tužiteljici po očitovanju zabranjeno bilo produljivanje roka isplate, a dokazano je izvatkom iz knjiga censura i prijepisom sjedničkih zapisnika te svjedocima D. L. i N. B., da je tuženi prisustvovao sjednicama upravnoga odbora od 31. ožujka i 1. i 2. travnja 1909. te 30. ožujka 1910.,gdje su se pretresavale mjenbene vjeresije A. i M. W. i jamstvo samoga tuženika, — a da on nije stavljao nikakih prigovora, dakle je i on bio sporazuman s produljenjem, — ne može on sada prigovarati, da je tužiteljica zanemarila dug u pravo vrijeme utjerati. — Tužiteljica je po tom dokazala, da je tuženi preuzeo jamstvo za mjenbene prihvate A. i M. W. do iznosa od 10.000 K; da su A. i M. W. na osnovu mjenica, koje su prolongati mjenica od 9. ožujka 1909. vrhu 9.000 K i 1.000 K pravomoćno sudjeni na platež svote od 9400K; da oni taj iznos uplatili nisu i da je za to protiv njih vodjena ovrha, koja je ostala bez uspjeha; da je tuženi za isplatu tih prihvata zajamčio, i da je njegovo jamstvo dospjelo, dakle da je tužba u cjelosti opravdana. Zato je po zahtjevu tužbe osuditi trebalo. — Ostali dio osude temelji se na § 573. grpp.

Ta je osuda pod obim višim molbama u cjelosti potvrdjena.

b) Kazneno.

Dogovor da će se atentirati ministra i nabava oružja u tu svrhu nije nekažnjivi preparatorni čin umorstva, već kažnjivi zločin veleizdaje.

Osuda stola sedmorice od 6. srpnja 1922. br. 1793.

Državno odvjetništvo u Zagrebu tužilo je dne 21. svib. 1921. pod br. I. 2786/21 J. M., Z. S. i M. S., da su u Zagrebu početkom mjeseca travnja kao pristaše komunističkih ideja zaključili, da izvedu atentat na ministra unut. djela M. D. te si u tu svrhu nabavili dvije bombe i samokrese, zaključivši da S. i St. podju u tu svrhu 13. ili 14. trav. u Beograd, da tamo u Konstituanti ili inače na zgodnom mjestu izvedu atentat, te M. nabavi novac i naboje, a sve to u cilju, da povodom izdane »Obznane« energično istupe protiv vlastodržaca putem terorističke akcije preduzimanjem atentata, uslijed česa bi se vlada prisilila ili da popusti, ili da poduzme još strože mjere protiv komunista, u kojem potonjem slučaju bi komuniste

Digitized by Google

bili prisiljeni, da prihvate borbu i energično istupe protiv vlade, te bi tako moralo doći do revolucije i slijedom toga do pobjede komunističke ideje i uvedenja sovjetskog režima u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, ali su medjutim 11. i 12. travnja uapšeni — dakle sva trojica pripremali izdajničko preduzeće navedeno u § 87. a sl. a. kriv. zak., koje je išlo za tim, da se ustav zemaljski nasilno promijeni i vladalac spriječi, da vrši ustavna prava, pa da su time počinili J. M. i Z. S. zločinstvo protiv otačbine, vladatelja i ustava označeno u § 90. kriv. zak., a — i t. d. i t. d.

Na glavnoj raspravi izrečena je dne 4. lipnja presuda, kojom su optuženici riješeni temeljem § 250., toč. 3. kaz. post. (razlozi su vidljivi iz niže navedene rješidbe stola sedmorice). Povodom ništovne žalbe kr. državnoga odvjetnika ukinuta je bila ta odrešujuća osuda i odredjena ponovna glavna rasprava. Ali na ovoj su optuženici presudom od 5. X. 1921. po drugi put riješeni (u glavnome iz istih razloga kao i prvi put). Na ponovnu ništovnu žalbu drž. odvjetnika i protiv te odrešujuće presude izdao je stol sedmorice kao kasacioni sud u Zagrebu ovu vrhovnu osudu od 6. srpnja 1922. br. 1793:

Stol sedmorice obnašao je napadnutu osudu presudnoga suda po §-u 284. alineja druga točka 3. k. p. ukinuti i suditi:

J. M., Z. S. i M. S. krivi su, što su početkom mjeseca travnja 1921. u Zagrebu u namjeri, da izvedenjem atentata prosvjeduju proti akciji vlade preduzetoj suprot komunistima, da ovu prisile, ili da ukloni »Obznanu«, ili da strože postupa proti komunistima, uslijed čije reakcije bi došlo do revolucije i pobjede komunističkih ideja, te do uvidjenja sovjetske republike u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, — ugovorili atentat na ministra unutarnjih dijela M. D. kao začetnika »Obznane«, te Z. S. i M. S. u tu svrhu nabavili pištolje; dakle išli za tim, da nasilno spriječe vladaoca u vršenju ustavnih prava i promijene zemaljski ustav pripremajući tako izdajničko preduzeće označeno u § 87. a) slovo a.) srp. kriv. zakonika, pa su time počinili zločinstvo protiv ustava i to J. M. označeno u §-u 88. srp. kriv. zakonika, Z. S. označeno u §§ 88. i 90. al. II. s. k. z. a M. S. djelo, koje ima sva kriterija zločinstva suprot ustava označena u §§ 88. i 90. stavka II. s. k. z., čega radi se osudjuju: J. M. po §-u 88. al. druga s. kriv. zak. uporabom §-a 61. kriv. zak., a Z. S. po §-u 90. al. druga s. kriv. zak. obzirom na § 68. s. k. z. uporabom §§ 58. i 61. kriv. zakona i obojica obzirom na zakon od 18. lip. 1918. o. državnoj uzi i državnom zatvoru svaki na šest mjeseci državnoga zatvora; a M. S. po §§. 6. i 10 banske naredbe od 13. pros. 1918. br. 20829. na kazan lišenja slobode u trajanju od šest mjeseci. Napokon se sva trojica osudjuju po §-u 330 k. p. na nošenje troškova kaz. postupka solidarno, a ovrhe kazni svaki za sebe, koji se po §-u 332. k. p. kod sve trojice proglašuju neutjerivima.

R a z l o z i: Državno odvjetničtvo napada osudu presudnog suda iz razloga ništovnih, predvidjenih u §-u 277. točka 5. i 9. a) k. p. Ništinu po točki 5. nazire žalbenik u tom, što da je izreka presudnoga suda u protuslovlju sa stanjem spisa, jer da smatra ono idealom što su optuženi priznali svrhom svoga poduzeća, naime uvedenje sovjetske republike. Nu niština po točki 5. §-a 277. k. p. u tom ne stoji, jer ne postoji protuslovlje sa stanjem spisa, pošto se presudni sud za taj svoj naziv »ideal« ne poziva na nikakove spise, već ga samostalno izvodi, pak može i odgovarati pojmu, kojim želi označiit svrhu poduzeća t. j. da se taj ideal komunista ostvari.

Ništinu po točki 9. a) §-a 277. k. p. nazire žalbenik u tom, što presudni sud samo po krivom shvaćanju zakona uzima, da čini, koje uzima dokazanima, ne

Digitized by Google

tvore učina po kaznenom zakonu kažnjiva djela, tvrdeći, da napadaj na ministra ne može tvoriti zločin veleizdaje, jer da on nije niti država niti vlada i jerbo je predvidjeni uspjeh bio daleko od cilja optuženika, koji je zavisio o raznim drugim komponentama, dočim da zakon udara kaznu i na v o l j u kod veleizdaje, čim se pokaže u formi preparatornoga čina. U tom je pravcu žalba ništovna onovana.

Presudni sud uzima prema razlozima napadnute osude dokazanim, da su se optuženi J. M., Z. S. i M. S. dogovorili, da će poduzeti umorstvo na tadanjega ministra M. D., kao autora »Obznane« i da će to umorstvo izvesti optuženi S. i S. u Beogradu pištoljama, koje su u tu svrhu pribavili, a to sve u cilju, da vladu prisile, da ukloni proti komunističkim težnjama za uvedenje sovjetske republike izdanu »Obznanu«, ili da se daljenjim otporom vlade izazove revolucija i tim uvedenje sovjetske republika. U tim činima nalazi presudni sud samo kriterija preparatornih čina za atentat na ministra, koji čini po zakonu da nisu kažnjivi, jer da je objekt veleizdaje integritet države, osobe vladara i članova vladalačkoga doma, dočim ministar ne spada ni u koju kategoriju ovih objekata, niti ga spominje § 87. i 87. a.) Nasuprot je po shvaćanju presudnoga suda stavljen kao organ vlasti pod zaštitu kaznenoga zakona od 2. kolov. 1921. o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, pak da se stoga ne može reći, da je namjera optuženih bila upravljena na rušenje današnjega državnoga stanja i da u tim preparatornim činima optuženih nema učina po kaznenom zakonu kažnjiva djela, jer postignuće konačnog cilja nije ovisilo o samim optuženima, već i od drugim eventualnostima i okolnostima.

Ovi izvodi presudnog suda nisu ispravni i na zakonu osnovani. I ako stoji nazor da napad na organa vlasti ne tvori učin veleizdaje, to valja istaći, da ministar nije samo organ vlasti, već je on i organ, preko kojega vladar u ustavnoj monarhiji neposredno zvršuje izvršnu svoju vlast, a koji organ pokriva svojom parlamentarnom odgovornošću sve vladareve izvršne akte, u čem se taj organ i razlikuje od ostalih organa vlasti. Napadaj na ovoga organa vlasti jest nezravni napadaj na vladarevo pravo — vršenje ustavnih prava, a kada se taj napadaj poduzme sredstvom umorstva ministra ,tim se nasilno ide zatim, da se vladalac spriječi, da vrši ustavna prava. Na tom ne mijenja ništa zaštita ministra po zakonu od 2. kolov. 1921. o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, jer taj zakon zaštićuje ministra bez obzira na njegov djelokrug. Kada se ovakovim silovitim aktom ide za tim, da se slomi otpor vlade proti nastojanju za uvedenje sovjetske republike, odnosno da se izazove revolucija i tim uvedenje sovjetske republike, onda se time ide za nasilnom promjenom ustava u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, koji stoji na temelju monarhističkoga načina vladanja, a to je nedvojbeno objektivni učin zločinstva velezdaje u smislu § 87. slovo a.) kriv. zakona.

Uz to presudni sud po razlozima osude uzima ustanovljenim, da su optuženi u dispozitivu ove vrhovne osude navedene preparatorne čine preduzeli u konačnom cilju, da izazovu eventualno i revoluciju i uvedenje sovjetskoga režima u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, iz čega logično slijedi, da je njihova namjera bla upravljena i narušenje današnjega državnoga stanja, što takodjer tvori učin zločina označena u §-u 87. a. (slovo a.) srp. kriv. zak. Izreka presudnoga suda, da u činu optuženih neima učina kažnjivoga po kaznenom zakonu, djela naime učina izdajničkoga poduzeća po §-u 87. a) srp. kriv. zak. — za to, što postignuće konačnoga uspjeha nije ovisilo o samim optuženim, osniva se na očito pogrješnom tumačenju zakona, čim presudni sud ni ne uzima, da je pripremani atentat na aktivnoga ministra kao začetnika »Obznane« bilo apsolutno nesposobno sredstvo,

Digitized by Google

da proizvede namjeravanu promjenu sadanjega državnoga stanja putem sile — revolucije. Prema tomu je stvorenom izrekom presudnoga suda o pitanju, da li djelo, kojim se optuženici okrivljuju, sačinjava zločinstvo koje spada pod nadležnost sudova, krivični zakon povrijedjen u ustanovama §-a 87 a) slovo a) 88. i 90. i time počinjena niština po §-u 277. 9. a.) k. p. — Valjalo je stoga uvažanjem žalbe ništovne državnoga odvjetništva napadnutu osudu po §-u 284. alinea 2. k. p. kao ništetnu ukinuti, ter po točki 3. istoga §-a k. p. izreći presudu u stvari samoj uzevši za podlogu rješidbi one stvari, koje je prvi sud uglavio. — Kazan imala se odrediti i t. d.

PROTIV NADRIPISARENJA.

Zemaljsko društvo općin. činovnika za Hrvatsku i Slavoniju priposlalo je na članak »Protiv nadripisarenja«, priopćen je u devetom broju »Mjesečnika«, slijedeći ispravak:

1. Ne stoji, da se opć. činovnici nelegalno bave privatnim pisarskim poslovima, nego stoji, da su oni naročitim propisima, koji su na snazi već 50 godina, ovlašteni na to. — 2. Ne stoji, da opć. činovnici nemaju spreme za te poslove, nego stoji, da su po ispitnom povjerenstvu, u kojem su tri pravnika (sudac, upravni činovnik i predsjednik) te jedan strukovni financijalni činovnik, pored ostaloga, osposobljeni i za te poslove. — 3. Ne stoji, da se na opć. činovnike može primijeniti naredba protiv nadripisarstva, nego stoji, da je sudbeni forum (kr. banski stol) donio protivno rješenje. — 4. Ne stoji, da je zabrana privatne prakse opć. činovnika u interesu države (dakle naroda), nego stoji, da se je narod g. 1897. i 1903. kroz opć. odbore izjavio i protiv samoga ograničenja te prakse. — 5. Ne stoji, da opć. činovnici vršenjem privatne prakse oštećuju državu i zanemaruju službu. Ne samo što zato nije iznesen nijedan konkretan dokaz, nego o tom ne može suditi nitko osim nadležnih financijalnih i upravnih oblasti.

Literatura.

Marcus, Das deutsche Testament inbesodere d. Privat- und Nottestament, IV. Aufl., Berlin, Spaeth et Linde, 1921.

Müller — Erzbach, Deutsches Handelsrecht. Tübingen, Mohr. 1919. 1. Lf.

Milétitch, Les droits sociaux et individuals dans la société anonyme en droit serbe. Thése. Fribourg, Suisse, 1921.

Milovanović, Menično pravo, II. izd. Beograd, Kon, 1920. (Prik. beogr. Arhiv XI, knj. III. br. 3, 1921, str. 254).

Marković, Građanski zakonik. II. izd. Beograd, Kon, 1921. (Ćiril.).

Meyer, Das Recht der Beschlagnahme von Lohn- und Gehaltsforderungen, 5. Aufl. Berlin, Ver. wiss. Verl.

Marcus, Autor- und Theaterunternehmer in ihren rechtlichen Beziehungen. Berlin, Heymann.

Mathies, Die ständigen Schiedsgerichte des Hamburger Grosshandels.

Nathnben — Nathan, Die Erbpacht. Berlin, Weltverlag.

Digitized by Google

Neubecker, Finnlands Eherechtsreform. (Ostenrob. Inst. i. Breslau. Verträge u. Aufsätze. 1/2.) Leipzig, Teubner.

Neudörfer, Grundlagen d. Genossenschaftswesens. Eine systematische Darstellung d. Geschichte, Gesetzgebung, Theorie u. Organisation d. Erwerbs- u. Wirtschaftsgenossenschaften m. bes. Berücksichtigung der österr. Velhältnisse. Wien, Gerolds Sohn, 1921. —

Nipperdey, Vertragstreue u. Nichtzumutbarkeit d. Leistung. Mannheim, J. Bensheimer Verl., 1921.

Niketić, Gradjansko-sudski postupak Kraljevine Srbije. II. pop. izdanje. Beograd, Kon, 1921. (ćir.).

— : Gradjanski zakonik Kraljevine Srbije. Protumačen odlukama odelenja i opšte sednice Kasac. suda. III. dopunj. izd. Beograd, Kon, 1921. (Ćir.).

Oertmann, Sammlung zivilprozess.- u. konkursrecht. Aufgaben. Zum akad. Gebrauche. 2., veränd. Aufl. Leipzig, A dichert, 1921.

— — Recht des bürgerl. Gesetzbuchs, II. Buch. Schuldrecht (Göschen. Berlin u. Leipzig) 1919.

Passow, Die Bilanzen der privaten und öffentlichen Unternehmungen, B. 1: Allg. Teil, 3. neu durchgesehene Aufl. Leipzig, Teubner.

Procos, Les Codes maritimes actuels. Leurs principes erronés et les indicatons essentelles à leur réforme et rectification. Paris. Libr. gén. de droit et de jurispr. 1920.

Pic, Des sociétés à participation ouvriere (Revue Economique Internationale, 12/4 N 5) Bruxelles, Goemaere, 1920.

Pisko, Gewährleistungs-, Nichterfüllungs- u. Irrtumsfolgen bei Lieferungen mangelhafter Ware. Wien, Perels.

POZOR ČLANOVI I PRETPLATNICI! — Umoljavaju se gg. članovi pretplatnici »Mjesečnika«, da izvole zaostalu članarinu i pretplatu za god. 1921., a tako i članarinu i pretplatu za god. 1922. što prije uplatiti, ako to dosele učinili nisu. Uplaćivati se može putem I. Hrvatske štedionice u Zagrebu, budi neposredno društvenomu blagajniku gosp. **Franji Podgajskomu, Zagreb Boškovićeva ulica 2.** Šiljanjem članarine i pretplate poštom na ovaj način imadu gospoda članovi i pretplatnici u rukama odmah i potvrdu. Članovi i pretplatnici, koji na ovaj način ne uplate članarine i pretplate, mogu to učiniti putem naših povjerenika. Zagrebački članovi, naročito odvjetnici, suci i odvjetnički perovodje mogu plaćati članarinu takodjer sudbenom pristavu g. dru. **Hircu, koji se izjavio spremnim preuzimati članarinu za društvo.** Godišnja je članarina za javne činovnike svih struka i odvjetničke perovodje 120 K, a za članove ostalih zvanja 240 K. Novi članovi plaćaju kod pristupa u društvo još upisninu od 20 K. Za javne je urede pretplata 250 K na godinu. Članarina i pretplata plaća se unaprijed i to po volji na jednom ili u polugodišnjim ili četvrtgodišnjim obrocima. Dužnost je svih članova, da redovitim plaćanjem članarine omoguće izdavanje »Mjesečnika«. Isto tako je dužnost svih pravnika, da budu članovi društva, da uzmognu kao takovi dobivati ovaj naš pravnički list bez kojega ne bi smio da bude nijedan naš pravnik. Ako svi naši pravnici sdušno vrše tu dužnost, moći će »Mjesečnik« i kraj sadanjih velikih štamparskih troškova redovito izlaziti, što više moći će se njegov opseg i povećati.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 11. GOD. XLVIII.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB STUDENI 1922.

Glavne karakterne crte ustava kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 28. juna 1921.

Piše Živojin M. Perić, red. profesor prava na Univerzitetu u Beogradu.

(Konac.)

Mi mislimo, da treba usvojiti ovo poslednje gledište: formula čl. 25. i suviše je široka, da bi sudovi samo na osnovu nje mogli ceniti sa gledišta opštih društvenih interesa pravnu važnost ugovora; — dati sudovima jednu takvu vlast bila bi jedna opasnost za privatnopravni saobraćaj. Ugovori ne bi tada predstavljali nikakvu pravnu sigurnost, jer bi sud usled neodredjenosti i nepreciznosti pojma o društvenim interesima mogao kod svakoga ugovora sasvim bona fide naći, da je on protivan društvenim interesima. Zato se mora uzeti, da je čl. 25. samo jedna indikacija i direktiva za Zakonodavca, koji ima sada za dužnost, da iz bliže odredi, šta su to društveni interesi i koje društvene interese ne smeju pojedinci svojim ugovorima vredjati. Korisnost čl. 25. pak u tome je, što je Zakonodavac dužan takav zakon doneti, i ako to ne bi uradio već bi ostavio i dalje sadašnje Zakonodavstvo, po kome su stranke u svojim privatno-pravnim odnosima potpuno autonomne, Zakonodavac bi se ogrešio o Ustav. Ranije, dok su vladali potpuno buržoaski Ustavi, koji nisu ograničavali, slično čl. 25. sadašnjega Ustava, slobodu ugovaranja, Zakonodavac nije, naprotiv, smeo donositi zakone, koji bi tu slobodu ograničavali. Takvi zakoni bili bi protivni Ustavu.

Što se tiče mere, do koje po čl. 25. Zakonodavac može ići u ograničenju slobode ugovaranja, Ustav je tu ostavio punu vlast Zakonodavcu. Na ovome je, da odredi tu meru, što znači, da Zakonodavac može u načelu ići u tome vrlo daleko. Može li ići čak i dotle, da slobodu ugovaranja sasvim ukine? Mi to ne mislimo, pošto bi jedan takav sistem sasvim oduzeo, kod pitanja o slobodi ugovaranja, novoj Jugoslavenskoj Državi karakter buržoaske države, a mi smo gore kazali, da su odredbe Trećega Odelika Ustava jedan kompromis izmedju buržoaskoga i socijalističkoga shvatanja države,

Digitized by Google

što znači, da Zakonodavac i pored onako generalne stilizacije čl. 25. Ustava mora ostaviti izvesnu manje ili više široku slobodu ugovaranja. Medjutim priznajemo, da će nepreciznost, sa kojom je redigovan ne samo čl. 25. već još i mnoge druge odredbe iz Trećega Odeljka Ustava, stvarati u toku izvodjenja i primene Ustava mnoge trzavice i borbe izmedju buržoaskih i socijalističkih elemenata u Državi Srba, Hrvata i Slavenaca.

5.) Čl. 37. govori o svojini, i njegova stilizacija je, tako isto, dosta nejasna i neodredjena. Najpre se postavlja pravilo: »Svojina je zajemčena«, što znači da se u načelu održava privatna svojina, koja je jedna od glavnih obeležja buržoaske države. Medjutim se odmah za tim dodaje, da: »Iz svojine proističu i obaveze.« Postavlja se pitanje: na kakve se obaveze tu misli? I da li na to pitanje daje odgovor dalja odredba u istom članu, gde stoji, da: »Njena upotreba (t. j. svojine) ne sme biti na štetu celine«? Drugim rečima: da li je Ustavotvorac hteo reći, da se obaveze, koje proističu iz svojine, sastoje u tome, što upotreba svojine od strane sopstvenika ne sme biti »na štetu celine«, — ili samo u tome, da vlasnik jedne stvari ne sme svoje pravo svojine zloupotrebiti u onom smislu, kako je to normirano u §§-ima 226. i 826. Nem. Gradj. Zak.[47] (Missbrauch des Rechtes, l' abus du droit) i u §-u 2. al. 2 Švajc. Gradj. Zak.,[48] to jest da on ne sme svoje pravo svojine upotrebiti samo u tome cilju, da drugome štete nanese a bez ikakve koristi za sebe samoga? Na svaki način odredba, da upotreba svojine »ne sme biti na štetu celine« obuhvata i zloupotrebu prava svojine, onako kako ovu shvataju Nemački i Švajcarski Gradjanski Zakonik, zato što je pravilo, da se svojina ne sme upotrebiti na štetu celine, mnogo širega i od većega socijalnoga značaja nego formula o zloupotrebi privatnih prava uopšte a napose prava svojine.

Čl. 37. al. 1. Ustava osveštava jednu značajnu novinu: on napušta klasični buržoaski pojam o pravu privatne svojine. Pravo svojine, temelj buržoaskoga društva, sadržavalo je ove karakterne oznake u sebi: najpre, ono je imalo da služi, i to na prvom mestu, privatnim interesima sopstvenika, a zatim ono je bilo apsolutno i neograničeno. U ostalom, istu karakteristiku imala su i sva ostala subjektivna privatna prava: sa ciljem, da služe pojedincu i njegovom ličnom razviću; — subjektivno privatno pravo moralo je biti i apsolutno i neograničeno. Sopstvenik, i uopšte subjekat jednog privatnog prava, imao je pri upotrebi svoga prava da vodi računa samo o svojim interesima a ne i o interesima

[47] § 226. Nem. Gradj. Zak. glasi: »Die Ausübung eines Rechtes ist unzulässig, wenn sie nur den Zweck haben kann, einem Andern Schaden zuzufügen«, a § 826. istoga Zak. ovako je redigovan: »Wer in einer gegen die guten Sitten verstossenden Weise einem Anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem Anderen zum Ersatze des Schadens verpflichtet«.

[48] »Der offenbare Missbrauch eines Rechtes findet keinen Rechtsschutz«. V. o ovome propisu: Dr. Eugen Curti-Forrer, Schweizerisches Zivilgesetzbuch mit Erläuterungen, Zürich, 1911., S. 4. à 6.

Digitized by Google

trećih kao ni o interesima društva, te stoga u klasičnom shvatanju prava svojine, i uopšte privatnih prava, nije mogao postojati pojam o zloupotrebi privatnih prava.[49]

Medjutim čl. 37. Ustava veli u svojoj prvoj alineji izmedju ostaloga i ovo: »Sadržina, obim i ograničenja privatne svojine odredjuju se zakonom.« Što pak Zakonodavac treba kod odredjivanja sadržine, obima i ograničenja privatne svojine da ima u vidu; — čemu on ima pri tom da teži, to je Ustavotvorac istakao u onoj odredbi, da Upotreba svojine »ne sme biti na štetu celine.« Zakonodavac dakle po ovom Ustavnom naredjenju ima da shvati svojinu ne kao jedno sredstvo za postignuće isključivo privatnih ciljeva sopstvenika, već da je shvati u isto vreme i kao jedan s o c i j a l n i f a k t o r, koji ima da služi o p š t i m d r u š t v e n i m c i l j e v i m a. Pravo svojine, isto onako kao i sloboda ugovaranja (čl. 25.), ima jednovremeno da služi i p o j e d i n c u (sopstveniku) i d r u š t v u; — pojedinac (sopstvenik) ne sme od svoga prava svojine činiti upotrebu na štetu društvenih interesa. To je u paragraf stavljena i ozakonjena teorija prof. L. Duguit o svojini kao društvenoj funkciji (la propriété — fonction sociale).[50]

Ali k o l i k a je ova v l a s t Zakonodavčeva kod odredjivanja sadržine i granica prave privatne svojine? Može li on ovu svesti i na jednu minimalnu meru; može li je čak i sasvim ukinuti i mesto ustanove i n d i v i d u a l n e s v o j i n e zavesti svojinu k o l e k t i v n u (komunističku)? Mi mislimo, da na ovo pitanje treba odgovoriti onako isto kao i na slično pitanje, koje podstiče i tumačenje čl. 25; — drugim rečima, pošto je Odeljak Treći Ustava jedno poravnanje izmedju buržoaskoga i socijalističkoga shvatanja društva i države, to Zakonodavac, privodeći u život principe iz čl. 37. al. 1. Ustava, ne bi mogao individualnu svojinu s a s v i m ukinuti. Razume se — primedba, koju smo učinili i kod čl. 25. — neograničena vlast, na koju Zakonodavac, osnivajući se na redakciju čl. 37. al. 1. Ustava, može pretendovati pri izvodjenju (realizovanju) načela, u ovoj Ustavnoj odredbi formulisanoga, biće u stanju, da izazove sukobe izmedju predstavnika buržoaskih i socijalističkih koncepcija, — sukobe, koji ne mogu biti povoljni po miran i evolutivan razvoj nove Države.

Najzad, onako isto kao i kada je reč o čl. 25., i ovde kod čl. 37. al. 1. valja primetiti, da sve dotle, dok Zakonodavac ne bi, izvršujući Ustavnu naredbu iz čl. 37. al. 1., izmenio sadašnje propise u Gradjanskom Zakoniku (Srpskom i Hrvatskom) o svojini, sudovi imaju pravo svojine da shvate samo i jedino u onom smislu, u kojem je to pravo u Gradj. Zakoniku shvaćeno.

---

[49] V. na pr. §§ 22, 211. i 216. Srp. Gradj. Zak.

[50] V. L. Duguit, L e s t r a n s f o r m a t i o n s g é n é r a l e s d u D r o i t p r i v é d e p u i s l e C o d e N a p o l é o n, Paris, 1912. U ostalom, to je jedna c o n t r a d i c t i o i n a d i e c t o ova formula L. Diguit-a, što smo mi pokušali utvrditi u svojoj raspravi: »Das Nachlassen des Rechtsgefühles hinsichtlich des Eigentumrechtes« štampanoj u »Blätter für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre« Oktober— December, 1921. S. 232. und 233.

Digitized by Google

6.) Načelo nepovrednosti stečenih prava. Ovo načelo, koje je bilo sankcionisano Srpskim Ustavima od 1888., 1901. i 1903. god., ne nalazimo u Ustavu od god. 1921., što je vrlo karakteristično: načelo o neprikosnovenosti stečenih prava jeste takodje jedno od osnovnih načela buržoaske države. To načelo obezbedjuje svakome proizvode njegovoga rada, koje mu po istome načelu ne može ni sam zakon oduzeti, i time ujedno i sledstveno — načelo o nepovrednosti stečenih prava podstiče pojedince na individualan rad i utakmicu, ono baš što se i želi u buržoaskome društvu. Medjutim, ako princip stečenih prava nije ustavni princip, onda on ne veže Zakonodavca, i ovaj bi tada po sili svoje suverene vlasti mogao povrediti i stečena prava, i to ih povrediti ne samo u toliko, u koliko bi se jednom pojedincu moglo oduzeti kakvo njegovo pravo u onom obliku, u kome ga ima, dajući mu umesto njegovoga prava u tom obliku jednu sumu novaca po proceni,[51] već bi Zakonodavac mogao tada povrediti stečeno pravo i u potpunoj meri, to jest ne dajući titularu prava ni naknadu u novcu za oduzeto mu pravo. Lako se uvidja, da, kada ne bi postojalo načelo o nepovrednosti stečenih prava, ne bi bilo nikakve pravne sigurnosti niti garantije za pojedince, da će rezultati njihovoga rada biti i ostati njihovi, pošto bi mogao biti donesen zakon, koji bi im te njihove tekovine oduzeo, pa čak i bez ikakve naknade u novcu. Razume se, da bi jedno takvo državno ustrojstvo bilo daleko od toga, da bude podstrek za rad i utakmicu pojedinaca, što će reći, da bi takvo ustrojstvo državno bilo u direktnoj kontradikciji sa osnovnim načelima i težnjama buržoaskoga društva.

Prema tome, kada Ustav od 1921. ne sadrži formulu o stečenim pravima, onda to znači, da je i tu napustio buržoaske koncepcije. Ipak Ustav od 1921. nije u odbacivanju principa stečenih prava otišao do kraja, što se vidi iz čl. 37. al. 2., gde stoji: »Ekspropriacija privatne svojine u opštem interesu dopuštena je na osnovu zakona, uz pravičnu naknadu.« Iz ovoga propisa izlazi, da jedno dobro (pokretno ili nepokretno) može biti, istina, oduzeto njegovome sopstveniku, ali se ovome mora za njega dati naknada u novcu. Načelo o stečenim pravima ovde je samo delimično povredjeno: pojedincu se njegovo privatno pravo svojine ne oduzima potpuno, pošto on za njega dobija novčanu naknadu, već mu se isto pravo oduzima samo u onom obliku, u kome ga on ima (u obliku jedne pokretne ili nepokretne stvari), što po strogoj primeni toga načela takodje ne bi smelo biti. Ovo, jednovremeno, znači, da je isto načelo u čl. 37. al. 2. delimično održano, jer eksproprisani pojedinac dobija sada svoje oduzeto pravo u jednom drugom obliku, u vidu jedne sume novaca. Što se tiče razloga, zbog koga može biti jedan pojedinac eksproprisan, Ustav se tu izrazio u najgeneralnijem smislu, veleći, da to može biti: »U opštem interesu.« Taj opšti interes ima da odredi

[51] Ovde se, naravno, misli na prava imovinska (Vermögensrecht), pošto su ona jedina procenjiva u novcu. Prava parodična mogla bi biti oduzeta titularima njihovima samo bez naknade, pošto su ona neprocenjiva u novcu.

Digitized by Google

Zakonodavac. Otuda se postavlja pitanje: da li Zakonodavac može, nalazeći da je opšti interes, da se privatna svojina sasvim ukine, narediti opštu ekspropriaciju? S pogledom na samu redakciju čl. 37. al. 2. trebalo bi odgovoriti potvrdno; ali, kada se ima u vidu — što smo već imali prilike ovde istaći — da je Treći Odeljak Ustava jedna kombinacija buržoasko-socijalističkih shvatanja kao i to da se ne može pretpostaviti, da je buržoazija u tome svome ravnanju sa socijalizmom potpuno napustila svoje glavno obeležje, individualnu svojinu, onda se mora — mislimo — uzeti, da bi Zakonodavac povredio Ustav, ako bi naredio opštu ekspropriaciju u cilju ukidanja individualne svojine. U potvrdu ove solucije može se navesti i odredba čl. 37. al. 1., po kojoj: »svojina je zajemčena.« Ako bi se pak stalo na protivno gledište, to jest da bi Zakonodavac mogao, bez povrede Ustava, pristupiti i opštoj ekspropriaciji, on ne bi mogao ovu izvršiti bez naknade eksproprisanim sopstvenicima.[52] Medjutim, što se ostalih privatnih prava (tražbenih i porodičnih) tiče, tu bi nesumnjivo moglo biti opšte ekspropriacije i to bez ikakve naknade, jer ta prava nisu u Ustavu zaštićena načelom o stečenim pravima niti kakvom odredbom sličnom onoj iz čl. 37. al. 2. o zaštiti svojine.

7.) Ukinuće feudnih odnosa. Ustanova čl. 42. veli: »Feudalni odnosi smatraju se pravno ukinuti danom oslobodjenja od tudjinske vlasti«. Ova odredba odnosi se u glavnom na Bosnu i Hercegovinu, i ona je sasvim na svome mestu. Feudni odnosi počivaju na ideji deobe društva na dve klase: klasu, koja gospodari, — i klasu, koja služi; i takvo društveno uredjenje, odlika država Staroga i — ma da u manjoj meri — država Srednjega Veka, nije se moglo prirodno zadržati u jednoj modernoj državi, kao što je država Srba, Hrvata i Slovenaca, u kojoj vlada demokratski princip jednakosti.[53] Ukidanje feudnih odnosa povlačilo je, razume se, za sobom oslobodjenje kmetova (čivčija) od plaćanja feudnih dažbina njihovim gospodarima (spahijama) i njihovo proglašenje za sopstvenike zemalja, koje su dotle obradjivali, kao što to stoji u čl. 42. al. 2., koja glasi: »Kmetovi (čivčije), kao i uopšte zemljoradnici, koji obradjuju zemlju u kmetstvu sličnom odnosu, utvrdjuju se kao slobodni sopstvenici državnih zemalja, ne plaćajući sami zato nikakvu ostetu, i imaju se ubaštiniti«. Kao što se iz ove odredbe vidi, kmetovi (čivčije) nisu dužni dati nikakvu naknadu spahijama. Feudni odnosi mogu se smatrati ili kao pretežno javno-pravni odnosi ili kao pretežno privatno-pravni odnosi. Ustavotvorac od 1921. god. smatrao ih je kao javno-pravne odnose, i zato je oslo-

[52] Medjutim, nikakvu naknadu ne bi Zakonodavac bio dužan dati naslednicima (zakonskim, testamentalnim ili ugovornim) eksproprisanih sopstvenika, pošto sve dotle, dok je de cuius živ, naslednici nemaju, u pogledu imaovine ovoga nikakva prava, da bi i oni mogli tražiti u ovome slučaju kakvu naknadu. V. Bliže o ovome u našoj raspravi: Princip stečenih prava i socijalizacija dobara (oštampano iz »Društvenoga Života«), Beograd 1920.

[53] V. čl. 4. Ustava ove Države, al. 1., stav drugi: »Svi su gradjani pred zakonom jednaki«.

Digitized by Google

bodio kmetove (čivčije) od plaćanja ma kakve naknade spahijama, jer kod javno-pravnih odnosa nema stečenih prava. Medjutim, u bivšoj Srpskoj Državi, koja je posle Ratova za Oslobodjenje od god. 1876.—1878. i Berlinskoga kongresa i Berlinskoga Ugovora 13. jula 1878. god. (po n. k.), imala da reši slično pitanje, feudni odnosi smatrani su kao privatno-pravni odnosi, i na osnovu principa stečenih prava priznato je bilo spahijama pravo na naknadu, što je detaljno normirano u Srpskom Zakonu O Uredjenju Agrarnih Odnošaja u Novo-oslobodjenim predelima od 3. Februara 1880 god. (po s. k.)[54]

8.) Ukidanje fideikomisa. Čl. 38. al. 1. izražava se ovako: »Fideikomisi se ukidaju«. Ova odredba slična je čl, 896. al. 1. Franc. Gradj. Zak. (od 1804. god.), koji glasi: »Les substitution sont prohibeés« (supstitucije t. j. fideikomisi se ukidaju). Francuski Gradj. Zakonik, produkat Francuske Revolucije (1789.), koja je oborila privilegije svećenstva i plemstva, ukinuo je fideikomise zato, što su oni bili jedna ustanova aristokratskoga porekla i aristokratskih tendencija. Ali kako ipak može biti fideikomisa, koji takav karakter nemaju, dakle može ih biti i u jednom društvu demokratskom, kakvo je bilo ono, koje je izišlo u Francuskoj iz njene Revolucije i za koje je društvo gradjen i Gradj. Zakonik od 1804. god., to je ovaj Zakonik ustanovu fideikomisa zadržao u izvesnim, istina vrlo malobrojnim slučajevima, normiranim u njegovim čl. 1048. i 1049. (u korist unuka i u korist dece rodjene braće i sestara de cuius-a). Inače su u Francuskom Pravu fideikomisi zabranjeni. Kao što se iz navedenoga propisa Ustava od god. 1921. vidi, Ustav taj uopšte ne dopušta fideikomise, pa dakle ni u onim granicama, u kojima to čini Francuski Gradjanski Zakonik. Istina, u koliko su fideikomisi u novoj Državi imali aristokratski karakter, kao što je to bilo često sa fideikomisima u onim delovima nove Države, koji su ranije pripadali Austro-Ugarskoj Monarhiji,[55] bilo je umesno ukinuti ih, pošto je nova Država organizovana na demokratskoj osnovi. Ali, u bivšoj Srbiji fideikomisi nisu bili ni najmanje aristokratskoga karaktera — a, na svaki način, bilo ih je takvih i u Austro-Ugarskoj Monarhiji — te zato se ova ustanova mogla bar u izvesnoj ograničenoj meri zadržati i u demokratskoj Jugoslaviji: što ipak to nije učinjeno, to se objašnjava time, da je tu Jugoslavenska Buržoazija učinila jednu koncesiju sicializmu, koji je, naravno, tim pre protiv svake vrste fideikomisa, što je on protiv individualne svojine uopšte.

Postavlja se sada pitanje, da li je Ustavotvorac ukinuo ustanovu fideikomisa samo za u buduće s tim, da fideikomisi, koje je on zatekao kao već konstituisane, ostaju po načelu stečenih prava u snazi, ili

[54] U vezi sa ovim videti čl. XXXIX. Berlinskoga Ugovora (u F. de Martens, Recueil des Traités et Connventions conclus par la Russie avec les Puissances étrangères, t. VIII, St. Petersbourg, 1888, p. 667); v. i čl. V. VI. i VII. du Traité de Paix du 1./14. mars 1914. conclu entre le Royome de Serbie et l' Empire Ottoman.

[55] V. §§. 618. à 646. Austr. Gradj. Zak.

Digitized by Google

su pak i ovi fideikomisi obesnaženi? Bar ovo pitanje se postavlja za one fideikomise, koji ne nose nikakav feudalni karakter, kao što su n. pr. fideikomisi u Srbiji. Mi to pitanje samo postavljamo, ali u njegovu raspravu ovde ne možemo ulaziti.

Čl. 38. al. 2. sadrži ovakvu odredbu: »Zadužbine s opšte korisnim namenama, priznaju se. Zakonom će se urediti, u kojim slučajevima mogu biti promenjeni namena i predmet zadužbine prema izmenjenim prilikama«. Dakle ne samo da žadužbine ove vrste, koje su postojale u vremenu donošenja Ustava, ostaju i dalje već se i za buduće održava ta ustanova.

Razume se, čl. 38. al. 1., koji ukida fideikomise, ne tiče se ustanove fideikomisarne supstitucije,[56] a još manje proste (vulgarne) supstitucije:[57] obe ove ustanove ostaju dakle i dalje.

9.) Eksproprisanje velikih poseda. Čl. 43. stav. 1. veli: »Eksproprisanje velikih poseda i razdeoba njihova u svojinu onima, koji zemlju obradjuju, urediće se zakonom.« Ovde se u načelu misli na one oblasti nove Države, koje su ranije činile sastavni deo Austro-Ugarske Monarhije i u kojima jedino ima velikih poseda: tu su veliki posedi bili omogućeni samo političkom i ekonomskom organizacijom Države. U Srbiji, čija je organizacija bila na demokratskoj bazi, velikih poseda nema, i ovo važi tim pre i za Crnu Goru. Ali, kako u čl. 43. al. 3. stoji: »Zakonom će se utvrditi maksimum zemljišnog poseda...«, to iz toga treba izvesti, da i u Srbiji i u Crnoj Gori može doći do eksproprisanja, o kome se govori u prvom stavu čl. 43., specialno onda, ako bi ko u Srbiji resp. Crnoj Gori imao više zemlje, nego što bi iznosio maksimum, koji će se Zakonom odrediti. Ali u svakom slučaju eksproprisanim će se dati naknada, kao što se to veli u čl. 43. stav. 2.: »Zakon će odrediti i kakva će se naknada dati za eksproprisane posede«. Kao što vidimo i ovde je, kao i u slučaju čl. 37. al. 2., očuvano bar u glavnom načelo o nepovrednosti stečenih prava. Ali ono je sasvim pogaženo za posede iz čl. 43. stav. 3.: »Za velike posede, koji su pripadali članovima bivših tudjinskih dinastija, i za one, koje je tudjinska vlast poklonila pojedincima, ne će se davati nikakva naknada«.

10.) (Home Steod, Stammgut). Čl. 43. al. 4. veli još, da će se zakonom odrediti slučajevi, u kojima se minimum zemljišta ne može otudjiti. Ova odredba osveštava kao Ustavno načelo jednu ustanovu, koja u Srpskom Zakonodavstvu postoji još od prvih početaka nove Srpske Države. Danas je ta ustanova predmet § 471. tač. 4. Srp. Gradk. Sudskoga Postupka, po kome se zemljoradniku obezbedjuje u svakom slučaju pet dana oranja zemlje kao i kuća sa dvorištem u veličini od jednoga dana oranja.

§. 7. Sloboda religiskoga uverenja. Po svima Srpskim Ustavima Srpska Država kao takva imala je svoju veru, i to je bila istočna-pravoslavna hrišćanska vera. Srpska Država, kao što smo već imali prilike to i u jednom drugom svom radu

[56] V. § 464. Srp. Gradj. Zak., § 608. à 617. Austr. Gradj. Zak.
[57] § 641. Srp. Gradj. Zak., §§ 604. à 607. Austr. Gradj. Zak.

Digitized by Google

istaći,[58] bila je dakle jedna država, koja v e r u j e, i njena vera to je bila vera hrišćanska i to istočno-pravoslavna. Po istim Ustavima i Vladalac je morao biti hrišćanin istočno-pravoslavne vere, što je sasvim logično: predstavnik jedne države, koja veruje, i Vladalac je morao biti naravno čovek, koji veruje istu veru, koju i država predstavlja.

Ustav od 1921. god. ne sadrži takva naredjenja: u novoj Državi n e m a d r ž a v n e v e r e niti Vladalac mora biti hrišćanin istočno-pravoslavne vere. Ta promena objašnjava se na ovaj način. U bivšoj Srbiji postojala je verska kao i nacionalna homogenost,[59] stanovnici u Srbiji bili su svi, sa neznatnim izuzecima, srpske narodnosti i istočno-pravoslavne crkve, biti Srbin značilo je biti istočno-pravoslavne vere. Otuda, proglasiti tu veru državnom verom nije bilo ništa drugo nego konstatovati, da su u glavnom, članovi Srpske Države bili pripadnici istočno-pravoslavne vere. Medjutim u novoj Državi nije više tako: u toj državi Srbi pravoslavne vere samo su u većini (relativno!) ali nisu jedini: najpre, u novoj Državi ima i samih Srba, koji nisu te vere već katoličke ili muhamedanske vere, zatim u istoj državi imamo još dva plemena jugoslavenska, Hrvate i Slovence, koji su po pravilu katolici; ovome treba dodati Nemce i Madjare, čiji broj u novoj Državi iznosi nekoliko stotina hiljada i koji su katolici ili protestanti. Najzad dolaze Turci, koji su Muhamedanci, i Mojsijevci. Pri takvoj h e t e r o g e n o s t i i n a c i o n a l n o j i v e r s k o j, nije više moglo biti govora o državnoj veri: proglasiti državnom verom i u novoj Državi istočno-pravoslavnu veru značilo bi reći, da su i u novoj Državi kao i u Srbiji članovi Države u glavnom istočno pravoslavne vere, a tek po izuzetku drugih vera, što bi, kao što smo malo čas videli, bilo protivno stvarnim činjenicama. Iz istih razloga nije se mogla u Ustavu od 1921. god. zadržati ni ona odredba Starih Srpskih Ustava, po kojima je Vladalac morao biti istočno-pravoslavne crkve.

Na taj način u novoj Državi s v e s u v e r e n a r a v n o j n o z i što se vidi iz čl. 12. al. 1., gde stoji: »Ujemčava se sloboda vere i savesti. Usvojene veroispovesti ravnopravne su pred zakonom i mogu svoj verozakon javno ispovedati.« Dakle ni jedna vera nije po Ustavu privilegovana, pa ni istočno-pravoslavna, i ako su oni stanovnici nove Države, koji su ove poslednje vere, u većini (relativno!). Istina, i po ranijim Srpskim Ustavima postojalo je načelo verske slobode[60] ali kako je istočno-pravoslavna vera bila državna vera, to je ova vera imala na taj način jedan povlašćeni položaj, što je donekle remetilo versku jednakost Ustavom zajemčenu: verska jednakost nije dakle bila u predjašnjoj Srbiji, a zbog povlašćenoga položaja, koji je u njoj imala istočno-pravoslavna crkva, onako potpuna, kao što je danas u novoj Državi.

[58] V. našu raspravu: R e l i g i j a u S r p s k o m G r a d j a n s k o m Z a k o n i k u, Beograd, 1919. str. 11. i 12.

[59] Ovo isto vredi i za Crnu Goru.

[60] Na pr. čl. 18. Ustava od 1903. god. izražavao se u prvome stavu: »Sloboda savesti je neograničena«.

Digitized by Google

Medjutim, da li iz toga, što u novoj Državi ne postoji državna vera, treba izvesti, da ona nije više država, koja veruje? Zatim, da li bi se u prilog toga mišljenja moglo navesti načelo iz čl. 12. al. 1. Ustava, kojim je zajemčena ne samo sloboda vere već i sloboda savesti, što će reći, da je ne samo slobodno ispovedati ma koju veru, nego da je slobodno uopšte i nemati vere, to jest slobodno je biti i ateist? Zar to nije dokaz, da je nova Država r a v n o d u š n a p r e m a v e r i i v e r s k i m o s e ć a j i m a, kada ona dopušta, da se može biti i nereligiozan, ateist? Treba odmah, što se tiče navedene odredbe iz čl. 12., odgovoriti, da ta činjenica, da nova Država garantuje slobodu savesti, nije nikako dokaz njenoga verskoga indiferentizma: i raniji Srpski Ustavi priznavali su tako isto slobodu savesti, pa ipak je, kao što smo videli, Srpska Država bila država, koja je verovala. To pak, što u novoj Državi nema d r ž a v n e v e r e, nije još samo za se znak, da je nova Država prema veri ravnodušna: kada se čl. 12. Ustava uzme i razmotri u svojoj celokupnosti,[61] onda se mora doći do zaključka, da je i nova Država jedna država, koja veruje, što je sasvim razumljivo, kada se ima u vidu, da sa malim izuzecima svi stanovnici nove Države pripadaju jednoj od priznatih vera (hrišćanskoj, muhamedanskoj, mojsijevoj). Naročito u ovom smislu možemo navesti al. 6 čl. 12., u kojoj se veli: » U koliko su u državnom budžetu predvidjeni za verozakone svrhe izdaci, imaju se deliti medju pojedine usvojene i priznate veroispovesti srazmerno broju njihovih vernih i stvarno dokazanoj potrebi«. Ovo pokazuje najbolje, da se ni nova Država kao ni Srbija nije odvojila od v e r e, da ni ona nije u verskim stvarima indiferentna, da je — drugim rečima — i ona j e d n a d r ž a v a, k o j a v e r u j e. Samo se za one države, koje su se od Crkve odvojile, može reći, da su prema veri ravnodušne, — da su dakle bez vere. Takav je na pr. slučaj sa Trećom Republikom Francuskom, koja se je Zakonom od 9. Decembra 1905. god. (po nov. kal.),[62] odvojila od Crkve. Razume se, da s pogledom na veliki autoritet i snagu Države za održanje i širenje verskih osećaja i raspoloženja to može biti samo od velike koristi, ako Država svojim druženjem sa verom ovoj stavi na raspoloženje svoja moćna sredstva. Naravno pod uslovom, da bar što se tiče hrišćanske vere, koja je osnovana na opštoj ljubavi i materialnoj nezainteresovanosti, Država se uzdržava skrupulozno od toga, da Crkvu stavi u službu svojih egoističkih ciljeva.[63]

Od odredaba Ustavnih o veri navešćemo još samo ove dve:

1) Al. 5. čl. 12., koja glasi: » Usvojene i priznate vere mogu održavati veze sa svojim vrhovnim verskim poglavarima i van granica države, u koliko to zahtevaju duhovni propisi pojedinih veroispovesti. Način, kako će se te veze održavati, regulisaće se zakonom«. Po ovom propisu Katolici u novoj Državi imaju pravo održavati direktne veze sa Poglavarom Katoličke Crkve, Rimskim Papom, a Mu-

[61] To je prilično dugačak propis — ima sedam alinea.

[62] V. o ovome Zakonu: H. Berthélemy, T r a i t é é l é m e n t a i r e d e D r o i t a d m i n i s t r a t i f, nouvelle édition, Paris, p. 267. i dalje.

Digitized by Google

hamedanci opet sa svojim verskim Poglavarom u Carigradu (Šeik-Ul-Islamom). Ova odredba skriva u sebi prilično rizika za novu Državu s pogledom, da su Pravoslavna, Katolička i Muhamedanska Vera u svojim medjusobnim odnosima imale kroz vekove nejednake, tačnije protivrečne, težnje, kao s pogledom i na to, da su u velikom Ratu Srbi, koji su pravoslavne vere, bili u protivničkom taboru prema Muhamedancima i Katolicima Habsburške Monarhije. Mogućnost zajemčena Ustavom za Katolike i Muhamedance, da b a r d u h o v n o gravitiraju svojim verskim centrima u Rimu i Carigradu, ne će svakako biti jedna povoljna pogodba za konsolidovanje nove Jugoslovenske Države.

2) Al. 7. čl. 12., koja sadrži ovakovu odredbu: »Verski predstavnici ne smeju upotrebljavati svoju duhovnu vlast preko verskih bogomolja, ili preko napisa verskoga karaktera ili inače pri vršenju zvanične dužnosti, u partijske svrhe«. Po generalnosti, sa kojom je redigovan ovaj propis, ne bi se moglo misliti, da je on uperen protiv neke odredjene vere (na pr. protiv Vere Katoličke). Medjutim po tvrdjenju učenoga srpskoga teologa g. Dr-a Vojislava Janjića, pravoslavnoga sveštenika, prof. Bogoslovije Sv. Save u Beogradu i poslanika u Ustavotvornoj Skupštini Države Srba, Hrvata i Slovenaca, navedeni propis, poznat pod imenom K a n z e l p a r a g r a p h-a, nije, kao što bi se moglo misliti, unesen po želji Srba pravoslavne vere već na traženje antiklerikalaca i slobodnih mislilaca iz Hrvatske i Slovenačke, koji su pripadali vladinoj većini.[64] Drugim rečima, Kanzelparagraph je donesen u c i l j u s u z b i j a n j a K a t o l i c i z m a. Hrvatski i Slovenački antiklerikalci i slobodni mislioci,[65] kao protivnici Hrišćanske Religije naročito upravljaju svoju antiversku propagandu i kampanju protiv Katoličke Crkve, pošto, slično francuskim antiklerikalcima i slobodnim misloicima (Franmasonima i ateistima), u toj Crkvi oni vide najjači izraz Hrišćanstva i u njenoj solidnoj i univerzalnoj organizaciji najopasnijega protivnika njihovim materijalističkim koncepcijama sveta i društva (Materialistische Weltanschauung). Prilike su poslužile jugoslovenske antiklerikalce i slobodne mislioce, da su mogli čak i Ustav staviti u službu svoje borbe protiv altruističkih i spiritualističkih shvatanja Hrišćanstva (spiritualistische Weltanschauung).

§. 8. N a č e l o d r ž a v n e c e n t r a l i z a c i j e. Jedan od glavnih uzroka, zbog kojih je nova jugoslovenska Država dobila svoj Ustav tek 28. Juna 1921. god., i ako je akat ujedinjenja jugoslovenskih zemalja izvršen još 1. Decembra 1918. god. (po n. k.), bilo je pitanje o f o r m i u r e d j e n j a n o v e D r ž a v e, to jest pitanje, da li

[63] Videti u vezi sa ovim studije Jovana Stojanovića, P r o b l e m C r k v e i D r ž a v e i Jerodjakona Irineja, I n t e r e s i C r k v e i s v e š t e n i č k o m a t e r i a l n o s t a n j e, štampano u časopisu: H r i š ć a n s k i Ž i v o t, Beograd 1922. sv. za April.

[64] V. Dr. V. Janjić, Č l a n c i i R a s p r a v e, Sremski Karlovci, 1921., strana 10. i 13.

[65] Možda ne ćemo pogrešiti, ako kažemo: franmasoni i ateisti.

Digitized by Google

će se ona organizovati na centralističkoj ili federalističkoj resp. autonomističkoj osnovi. U tom pogledu postojala je velika podvojenost medju trima jugoslavenskim plemenima. Dve najveće srbijanske partije, radikali i demokrati, bili su za centralističko uredjenje, dok su Slovenci bili za sistem autonomnih provincija a Hrvati za federaciju. Što se Muslimana tiče, kojih u novoj državi ima od prilike 600.000, i oni su, kao i Slovenci, bili za autonomističku organizaciju. Nemci i Madjari, kojima naravno nova Država nije mogla biti simpatična, bili su iz rečenoga razloga pre za autonomni nego za centralistički sistem. Razume se, ovde je reč o većinama: bilo je naravno i medju Srbima pristalica i federacije odnosno autonomije, kao što je opet medju Slovencima, Hrvatima i Muslimanima bilo privrženika centralizma. Ustav od 28. juna 1921. god. usvojio je ovaj poslednji sistem. Što je i pored tako velike opozicije centralističko uredjenje Države ipak prošlo, ima se u glavnom zahvaliti Muslimanskoj partiji, koja se je najzad rešila, da sa srbijanskim strankama izglasa jedan centralistički Ustav; a zato je pak Vlada nove Kraljevine morala obećati Muslimnima jednu sumu od 300,000.000 na ime otplate spahijskih dažbina, koje im nisu bile plaćene od dana ujedinjenja pa na dalje. Osim toga Vlada Kraljevine morala se angažovati prema Muslimanima, da će se u Ustav uneti naročita odredba o tome, da se prilikom podele Države na samoupravne jedinice od Bosne i Hercegovine ne će ništa odvojiti, već da će se te provincije kao celina podeliti na samoupravne administrativne oblasti, što je zaista u Ustavu i predvidjeno (čl. 135. al. 4.). I tako je sadašnji centralistički Ustav primljen sa 223 glasa od 419 poslanika, koliko ih je svega brojala Ustavotvorna Skupština, — dakle sa 13 glasova više, nego što je po privremenom poslovniku od 8. Decembra 1920. god. bilo najmanje potrebno.[66] U sednici Ustavotvorne Skupštine, koja je definitivno Ustav izglasila, bilo je svega 257 poslanika: komunistički poslanici, njih 50 na broju, izišli su bili iz Skupštine, a g. Stepan Radić sa svojom grupom (Hrvatska Seljačka Republikanska Stranka), njih svega 49, uopšte nisu bili ni došli u Ustavotvornu Skupštinu. Ostali poslanici do broja 419, koji nisu bili prisutni pri izglasovanju Ustava, pripadali su u glavnom manjim političkim partijama. Naravno da ni način, na koji se došlo do novoga Ustava, ni mala većina, kojom je on izglasan, nisu mogli doprineti ni najmanje autoritetu toga Ustava, a zato je razumljivo, da se i pored i posle donošenja Ustava smatra, da Ustavno pitanje još nije definitivno rešeno i da ono neprestano stoji na dnevnom redu.

I ono neprestano stoji na dnevnom redu naročito zbog centralističkoga uredjenja Države, koje je taj Ustav usvojio. Srbi stoje neprestano na tom stanovištu, da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan narod, da je dakle sa gledišta etnografskoga nova Država jedna homogena Država, koja kao takva može i treba slično ostalim homogenim državama (na pr. Francuska, Italija, predjašnja Srbija), da

[66] Apsolutna većina od 419 jeste 210.

Digitized by Google

bude organizovana na centralističkoj osnovi sa demokratskim sistemom samoupravnih administrativnih jedinica; — sistem, koji je već bio primljen u Srpskoj Državi i koji se ima prosto proširiti na celu novu Državu. Hrvati i Slovenci odgovaraju, da je to samo mišljenje Srba, da izmedju ova tri jugoslavenska plemena nema nikakve razlike i da je to sve jedan narod. Medjutim mišljenje Srba, pošto su ovi u ovom sporu samo jedna zainteresovana strana, ne može biti presudno: niko pa ni Srbi ne mogu biti sudije u svojoj sopstvenoj stvari. Po istoj logici, Srbi bi mogli proglasiti i drugi koji slovenski narod kao nacionalno jednak sa Srbima, obuhvatiti ga u novu Državu i nametnuti mu vlast te Države. Hrvati i Slovenci ističu dalje, da, ako Srbi ispovedaju ovakvu teoriju, to je zato, što se oni nalaze u mogućnosti, da u toj novoj centralističkoj Državi sprovedu svoju hegemoniju u cilju Srbiziranja Hrvata i Slovenaca onako, kako oni to po tvrdjenju Hrvata i Slovenaca rade već u Makedoniji sa Makedoncima. Drugim rečima, po Hrvatima i Slovencima, Srbi su izmislili teoriju o jedinstvenom narodu i centralističkoj državi, da bi u toj Državi mogli u svoju korist izvoditi onakvu istu politiku, kakva je bila politika Nemaca i Madjara u Austro-Ugarskoj, koji su težili Germaniziranju i Madjariziranju austro-ugarskih Slovena; i pošto danas Srbi vode prema Hrvatima i Slovencima istu politiku, kakvu su u Austro-Ugarskoj vodili Nemci i Madjari uopšte prema Slovenima, to se onda iz toga ima izvesti, da ako su Srbi ustajali ranije protiv nemačko-madjarske politike denacionaliziranja, to nije bilo zato, što su oni u principu protiv svake politike denacionaliziranja, nego samo zato, što su žrtva te politike bili i Austro-Ugarski Srbi; — što je dakle takva politika, blagodareći hegemonom položaju Nemaca i Madjara u Austro-Ugarskoj, bila na štetu njih, Srba: da Srbi nisu u načelu protiv svake politike denacionaliziranja, dolazila ona ma od čije strane, vidi se po tome, što su oni tu istu politiku prihvatili, čim su bili u stanju, da je sprovode u svoju srpsko-nacionalnu korist.

Na ove primedbe Hrvata i Slovenaca Srbi repliciraju, da, u koliko se bar tiče odnosa Srba i Hrvata, i Hrvati ne bi drukčije postupali, da su imali sreće, da dodju u položaj, u kome se Srbi danas nalaze. Najbolji dokaz je za to, vele Srbi, ona Jugoslavija, koja je bila ostvarena za vreme okupacije Srbije (od god. 1915. do god. 1918.). Ta Jugoslavija, koja, budi nuzred rečeno, nije bila tako prostorno velika kao današnja, a zbog toga, što je veći deo Srbije bio u rukama Bugara, bila je, u koliko se tiče odnosa Srba i Hrvata, u znaku Hrvatstva: u toj Jugoslaviji, ovo posledjne, Hrvatstvo, bilo je prema Srpstvu hegemono, što se je najbolje videlo u uvodjenju latinice kao zvanične azbuke u okupiranoj Srbiji i Crnoj Gori, pošto je latinica bila obeležje Hrvatstva, prema ćirilici, koja je bila obeležje Srpstva. Da se je Jugoslavija ostvarila bila pod skiptrom Habsburgovaca, Hrvati bi, sumnje nema, tvrde Srbi, u ovoj Jugoslaviji bili centralisti a Srbi federalisti, onako isto kao što su danas Srbi u Jugoslaviji, stvorenoj pod srpskom dinastijom, centralisti a Hrvati federalisti. U sadašnjoj Jugoslaviji to su Srbi, koji

Digitized by Google

dokazuju, da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan narod, da bi opravdali centralizam, koji treba da im obezbedi nadmoćnost u Jugoslaviji; u jednoj Habsburškoj Jugoslaviji to bi naprotiv bili Hrvati, koji bi isticali nacionalno jedinstvo Hrvata, Srba i Slovenaca, da bi tako mogli braniti centralističko uredjenje te Jugoslavije, — uredjenje, koje im je zajemčilo prvenstvo u Jugoslaviji. Danas to su Srbi, koji pomoću centralizma žele, da ubrzaju stvaranje od triju plemena, srpskoga, hrvatskoga i slovenačkoga, jedan srednji nacionalni tip, a to stoga, što se nadaju, da će, blagodareći srpskoj hegemaniji, taj tip nositi u glavnom srpsko obeležje, i na taj način Jugoslavija postati u principu jedna Velika Srbija, kao što bi u jednoj Habsburgovoj Jugoslaviji Hrvati na na sličan način postupili sa uverenjem, da će taj srednji jugoslovenski tip nositi u glavnom hrvatski karakter, a Jugoslavija Habsburška biti u glavnom jedna Velika Hrvatska.

I Srbi i Hrvati su ovde razumljivi: nacionalizam, koji sa ekonomskim imperializmom nosi glavnu odgovornost za Evropsku Katastrofu, to jest za Velki Rat, izišao je na opštu nesreću ojačan iz ovoga Rata onako isto, kao što je iz njega izišao ojačan i ekonomski imperializam: to je on, nacionalizam, koji je danas sa ekonomskim imperializmom glavni dirigent u Svetu, a specialno u Evropi, pa dakle i u Jugoslaviji.

Protivnik nacionalnoga šovinizma, koji je u današnje doba ušao u fazu nacionalne psihoze, mi se ne možemo naravno složiti sa centralističkim uredjenjem Države Srba, Hrvata i Slovenaca, uredjenje koje će samo biti u stanju, da tu nacionalnu psihozu još potencira. Privrženici Hristove altruističke koncepcije o društvu i čovečanstvu, mi smo za jedno takvo uredjenje Jugoslavije, koje će više nego današnji centralizam moći da doprinese miru i saradnji medju trima jugoslovenskim plemenima: mir i saradnja to su pogodbe za razviće altruističkih osećaja kod ljudi, kao što su opet, vice versa, altruistički osećaji pogodba mira i saradnje medju ljudima, a to su tek ciljevi prave to jest hrišćanske kulture. Ti se ciljevi daju jedino izvesti u jednoj Jugoslaviji organizovanoj na federativnoj osnovi. U koliko Srbi, Hrvati i Slovenci pokazuju zajedničke etnografske crte, u toliko oni treba da obrazuju i predstavljaju jednu državu; u koliko pak, medju njima postoje razlike, izazvane vekovnom, društvenom i političkom razdvojenošću, u toliko opet oni treba da imaju svoje autonomno uredjenje i autonomni život. Na taj način otkloniće se sukob i borba medju njima, obezbediće se mir u novoj Državi, a živeći u miru i uzajamnoj saradnji, postepeno će se izgladiti i iščeznuti i one razlike, koje medju njima sada postoje, dok se jednoga dana postepenim, evolutivnim putem, ne dodje do jednog opšteg jugoslovenskoga tipa, koji će zaista biti sinteza sva tri plemena, jedno skoro novo pleme, kome će biti ravnodušno i Srpstvo i Hrvatstvo i Slovenstvo zato, što će se ono osećati kao Jugoslovenstvo. I tako će se u granicama Jugoslavije ostvariti one Hristove reči: »I biće jedno stado...«, i iz toga jugoslovenskoga stada, sabranoga

Digitized by Google

sa ostalim ljudskim stadima, izići će jedno opšte ljudsko stado, jedna opšta Država Čovečanstva, na koju je Hristos u malo čas navedenoj reči Svojoj i mislio.[67]

[67] Rad na nacrtu Ustava otpočeo je bio još u godini 1919. Tih nacrta do konačnoga usvojenja Ustava od 28. Juna 1921., bilo je četiri: 1.) Nacrt Ustavne Komisije, koju su sastavljali sveuč. profesori gg. Slobodan Jovanović, Dr. Ladislav Polić, Dr. Kosta Kumanudi i Dr. Lazar Marković; 2.) Nacrt Ustava g. Stojana Protića; 3.) Nacrt Ustava Vlade g. Nikole Pašića; (Ovaj nacrt Vlada N. Pašića nasledila je od Vlade Dr-a Milenka Vesnića, ali nije zadržala potpunu redakciju ove Vlade, nego ju je u nečemu izmenila. U Vladi Dr-a Vesnića redaktor Ustava bio je g. Dr. Lazar Marković kao Ministar Ustavne Promene (Ministar za Konstituantu i Izjednačenje Zakona); — 4.) Nacrt Ustava Odbora Ustavotvorne Skupštine, koji je Nacrt bio predmet rešavanja u Ustavotvornoj Skupštini, a znatno se razlikuje od Nacrta Vlade N. Pašića.

Ustavno pitanje i pitanje o ustrojstvu nove Države, to jest da li će ono biti na bazi centralizma ili federalizma odnosno na bazi više ili manje širokih autonomija, bila su, većinom u doba ustavne pripreme, predemt mnogih rasprava i članaka naših stručnjaka iz Javnoga Prava ili publicista: rasprave i članci Slobodana Jovanovića (»Izborni Zakon za Ustavotvornu Skupštinu«, »Zakletva članova Ustavotvorne Skupštine« u »Arhivu za Pravne i Društvene Nauke«, Beograd, br. od 25. X. 1920., i br. od 25. III. 1921.; »O federalizmu« »Je li federalizam kod nas mogućan?« »Ustav Narodnoga kluba« u »S K. Glasniku«, br. od 1. i 16. XI. 1920. i od 16. III. 1921.; i više članaka o pojedinim Ustavnim pitanjima u beogradskom dnevnom listu »Politici«, u toku ustavotvornoga rada u Konstituanti); — Dr-a Ladislava Polića (»O Nacrtima Ustava«, u »Mjesečniku«, glasilu Pravničkoga Društva, Zagreb, br. 1.—5. od god. 1921.; »O pravnim osnovima budućega izbornoga reda«, jedno predavanje, »Mjesečnik, br. od 12. II. 1922.); — Dr-a Lazara Markovića (članci u beogradskom nedeljnom časopisu: »Novi Život«); — Dr-a Bogumila Vošnjaka (»Federalizam ili Decentralizacija?«; »O pokrajinskom uredjenju« u »Arhivu«, br. od 25. I. i 25. II. 1921.; »Jedan ili dva Doma« u »Srp. Knj. Glasniku«, br. od 1. X. i 16. XI. 1920.); — Dr-a Djordja Tasića, (»Suverenost Ustavotvorne Skupštine i zakletva njezinih Članova« u » Arhivu«, br. od 25. IV. i 1. V. 1921.); — Dr-a Stevana Sagadina (»Naš sadašnji ustavni položaj« Ljubljana, 1920.); — Dr-a Mihaila Ilića (»Ko treba da overava poslanička punomoćstva?« u » Arhivu«, br. od 25. XI. i 25. XII. 1921.; »O putu Šefa Izvršne Vlasti« u »S. K. Glasniku«, br. od 1. XI. 1921.; i njegovi članci u beogradskom mesečnom časopisu »Misao«); — Stojana M. Protića (»Oko Ustava. Kritika i polemika«, Beograd, 1921.; »Vladin predlog Ustava. Jedna kritika«, Beograd, 1921.); — Ljubomira Stojanovića (»Republikanski pogledi na nekoliko savremenih pitanja«, Beograd, 1920.; »Ustavna ili parlamentarna monarhija i Demokratija«, u »S. K. Glasniku«, br. od 16. III. 1921.; — Živojina Balugdžića (»Povodom projekta za treći Odeljak Ustava« u »S. Knj. Glasniku« 1. VI. 1921.); — I. Prodanovića (u beogradskom časopisu »Misao«); — Božidara Vlajića (»Pokrajinski Centralizam«, u »S. K. Glasniku«, br. od 16. VI. 1921.). Da dodamo ovome još i raspravu: »Nekoliko misli o novom Ustavu«, oštampanu iz beogradskoga lista: »Samouprava« (bez potpisa), Beograd, 1919., i anketu, otvorenu u toku ove 1922., godine od strane Uredništva »Srp. Knj. Glasnika« o srpsko-hrvatskim odnosima.

Digitized by Google

Poslije neuspjeha proletarskih revolucija.

Piše dr. **Fran Milobar**, kr. sveuč. prof.

(Nastavak.)

V. Položaj intelektualnoga rada i posljedak toga.

Tko bi promatrao savremeno gospodarstvo iz takove daljine, da bi mogao opažati samo najglavnije konture, tada bi dobio od prilike slijedeću sliku: Individualno gospodarstvo kao postament, iznad kojega se uzdiže kapitalizam (hegemonija kapitala) kao obelisk. Na protiv ovome stoji na drugoj strani komunizam kao postament, iznad kojega se uzdiže manuelizam (hegemonija manuelnoga rada) kao obelisk. Ovako iz daleka ili i površno promatrana stvar stvara dojam, kao da je individualno gospodarstvo i kapitalizam nužno jedno s drugim vezano; kao da iz individualističkoga gospodarstva nužno proizlazi kapitalizam (hegemonija kapitala); kao da je individualističko i kapitalističko gospodarstvo jedno ili sinonim. Isto tako, iz udaljenosti promatrana stvar podaje dojam, kao da iz komunizma prizlazi hegemonija manuelnoga rada, te da komunizam i manuelni rad stoje izravno u borbi sa kapitalizmom. Ali, ako se ove glavne crte promotre iz najbliže blizine, dolazimo do spoznaje, da su ti dojmovi, dobiveni promatranjem iz daljine ili iz površnosti, neispravni i varavi. Jer individualističko i kapitalističko gospodarstvo ne samo da ne moraju biti i nisu sinonima, već dapače iz individualističkoga gospodarstva niti ne mora slijediti kapitalizam. A ako se je ipak stvar razvila u smjeru kapitalizma, tada to ne dolazi iz prirodnih, već umjetnih zakona. Isto vrijedi i za izrast manuelizma iz komunizma. Ali nad sve najneispravnije jest, da komunizam i manuelizam stoje u izravnoj borbi protiv kapitalizma. Ne tako, već komunizam stoji u izravnoj borbi protiv individualističkoga gospodarstva, a manuelizam u izravnoj borbi protiv intelektualnoga rada. Mi ćemo o tome, koju riječ više reći kasnije. Sada valja spomenuti još jednu prividnost. Već se prije rata govorilo i prigovaralo sadanjemu gospodarstvu, da je kapitalističko, kao da je kapitalizam već dosada ili čak već prije rata dosegao svoj zenit. A to nije, već taj period istom predstoji u neposrednoj budućnosti. Isto tako je bludnja, ako se iz bankrota komunizma zaključuje sa rezignacijom, da je sada hegemonija kapitalizma prevalila kao jedina forma gospodarstva i da joj je sada vječnost dosudjena. Istina, sada u neposrednjoj budućnosti predstoji era najvećega kapitalizma, — ali kako će dugo ista potrajati, to ovisi o intelektualnom radu i njegovu položaju. Kapitalizam diže se nebu pod oblake samo na krilima intelektualnoga rada i u sukobu s njim. Kada jednom intelektualni rad dodje do samosvijesti, do ponosa, do odgovarajuće organizacije, onda će i u gospodarstvu i javnom životu dokrajčiti hegemonija kapitala. A to će biti druga etapa u budućnosti. Poslije ere kapitalizma, slijedit će era intelektualizma. Toliko, kao mali pregled.

Digitized by Google

Liberalizam stvorio je na bazi individualizma predpostavke, na kojima se je individualističko gospodarstvo razvilo na ova tri ugaona kamena: na kapitalu, privatnom interesu (egoizmu) i privatnom vlasništvu. Komunizam je pokušao, da stvori gospodarstvo na manuelnom radu, skupnom interesu (altruizmu) i skupnom vlasništvu. U prvom slučaju privatni interes, da se pribavi posjed kapitala kao sredstva, koje u svakom slučaju olakšava, a u mnogo slučajeva jedino omogućuje zadovoljenje duševnih i tjelesnih potreba, unapredjuje privatnu inicijativu i napreže rad u svrhu stcanja kapitala do skrajnih granica psihičke i fizičke mogućnosti. Posjedovanje, vlasništvo kapitala postaje izhodište i cilj cijeloga gospodarskoga rada. U komunističkom gospodarstvu dekreditirani altruizam ubija privatni interes, bez kojega ne ima ni privatne inicijative, a bez obojega reducira se automatski sav manuelni rad na minimum.

U prvom (liberalno-individualističkom gospodarstvu) sve trči za kapitalom i sve mu služi. Dogadja se ovo: Imade bezbroj kapitalističkih poduzeća, koja nije kapital ni zasnovao, niti ih tehnički ni komercijalno vodi, niti nosi veliki riziko, pa ipak su ta poduzeća njegova, kapital je poduzetnik i vlasnik njihov; on ubire ne samo kamate na uloženu glavnicu, već i sav poduzetnikov profit, u kojemu je sadržana ne samo naplata njegova rada, nego i rizikopremija, amortizaciona kvota i eventualni »Mehrwert« radnikov. I ta poduzeća, koja kapital sam nije ni zamislio, niti se oko njih muči, niti kakov znatniji riziko nosi, ostaju njegovo vlasništvo do vijeka, pa makar se i deset puta amortizirala. Intelektualni pako rad, koji je poduzeće zasnovao i organizovao, koji ga vodi tehnički i komercijalno, — taj ostaje upravo onako kao i manuelni rad jednostavni plaćenik namještenik, radnik u poduzeću. — Tako eto stoji intelektualni rad u sadanjoj kapitalističkoj gospodarskoj eri. A kako je u komunističkom gospodarstvu i gospodstvu manuelnoga rada? To nam lijepo pripovijeda jedan očevidac i kompetentni prosudjivač dr. Aug. Müller, bivši njemački državni tajnik i gospodarski stručnjak prvoga reda. On je otišao u Rusiju, da na licu mjesta prouči boljševističko gospodarstvo. Njegova je metoda ta, da uzima za podlogu i ishodište službene publikacije, a onda ih kontrolira i nadopunjuje ličnim opažanjima i informacijama s kompetentnih strana. Svoja opažanja objelodanjuje u nizu članaka u bečkoj »N. Fr. Presse« pod naslovom »Eindrücke aus Sovjetrussland«. U VI. članku, u broju rečenoga lista od 3. rujna govori o boljševističkoj politici, o stručnim radničkim organizacijama i udrugama, pa tom prigodom prikazuje, kako su boljševici nacionalizovali buržujska poduzeća. Spominje pripovijedanje Losowski-a, vodje (Beherrscher!) strukovnih organizacija. Ovaj je tako radikalni komunist, da dru Mülleru nije htio niti odgovora dati na uljudno pismo, jer je Müller umjereni socijalista. Ali je Losowski napisao omašni svezak o boljševističkim strukovnim organizacijama za informaciju engleskom radništvu, pa iz toga svezka citira Müller Losowski-jevo socijalizovanje. Losowski piše dakle prema prikazivanju dra Müllera ovako: »Oktobarska revolucija (1917.) napravila je radničku klasu vladajućom, a buržoa-

Digitized by Google

ziju potlačenom klasom. To je postavilo sve stare odnošaje između radnikâ i posjednikâ na glavu, te je dovelo ruske strukovne organizacije pred nove zadaće. Neposredno iza oktobarske revolucije nestaje gospodarskih štrajkova: radnici postavljaju zahtjeve, ovi zahtjevi se dostavljaju strukovnoj organizaciji, pa ako ih ova odobri, budu oživotvoreni krepošću državne prisilne vlasti. Ustručava li se pako poduzetnik, tada mu se stavlja na raspolaganje tamnica . . . Po prvi put u povijesti čovječanstva događja se, da se država upliće u štrajk u korist radništva, da poduzetnike stavlja u zatvor radi neispunjenja zahtjeva strukovnih organizacija, uvadja dekretima od organizacije postavljene naplate (tarife) i konfiskuje poduzeća tvrdoglavih fabrikanata«. — Sa stanovišta antiburžujskoga ne može si ni najzagriženiji komunist ljepše idile zamisliti.

Iz daljega prikazivanja dra. Müllera razabire se, da su boljševici proveli socijalizovanje »buržujskih« poduzeća pod dvije forme. Najprije su ta poduzeća »podruštvenili« ili sindikalizirali t. j. predali radničkim sindikatima, a kasnije ih podržavili, što boljševici nazivlju »nacionalizovanjem«. O prvom stadiumu piše Müller: »Prije nego je najveći dio industrije nacionalizovan, stvorila se neka vrst samovoljne vladavine strukovnih organizacija. Fabrički sovjeti »kontrolirali« su produkciju, jedan put vrše oni poduzetničke funkcije uporedkraj pravoga gospodara fabrike, drugi put protjeraju ovoga, ako im se uputnije ne pričini, da ga utuku, te okupiraju fabrike za strukovnu nacionalizovana (podržavljena) imade još i sada p r i l i č a n b r o j organizaciju. Ovakovih sindikalizovanih poduzeća, koja nisu bila Sada stoje na čelu tih poduzeća većinom strukovnjaci »buržuji«. Od ovih upravitelja doznao je dr. Müller mnogo zanimljivih potankosti. na temelju kojih si on stvara slijedeću sliku, koju ovako prikazuje: »Vladanje strukovnih organizacija u fabrikama znalo je stvoriti više puta čudne prilike. Dogodilo se je doduše, da je došlo do robljenja, plijenjenja i zapuštanja, ali rijetko, i to kod manjih poduzeća. U glavnom pak dalo si je radništvo truda, da poduzeće nastavi, te su radnici često doprinašali dokaze požrtvovnosti, koji upravo pobudjuju tronuće, da to omoguće. Ali nedostatna uprava, upravo djetinjaste predočbe o tehničkim i trgovačkim mogućnostima, t e n e r a s p o l o ž e n j e p r o t i v i n t e l i g e n c i j e prouzročiše, da su se razbili naivni planovi strukovnih organizacija, te tako propadoše mnoga od radnika vodiena poduzeća. Neki broj takovih poduzeća još se je održao.« Dr. Müller ih je nekoliko posjetio, te su na njega sasvim dobar dojam učinila. Ali ta su opet buržujsku inteligenciju pozvala na vodeća mjesta.

Neuspjela sindikalizovana poduzeća budu podržavljena. Nad ovima autokratski vodi upravu narodni komisarijat. U ovim poduzećima isključeni su radnički sovjeti. Strajk je u državnim poduzećima označen kao zločin, a sa nepokornim radnicima postupa se nesmiljeno, te se pače ni od samih smrtnih kazna u masama ne ustručava. Uza sve to, niti požrtvovnost radnika u sindikalizovanim poduzećima, niti drakonska strogost u nacionalizovanim poduzećima nije mogla spriječiti slom industrije, koji je prisilio boljševičke vlasto-

Digitized by Google

drŝće, da se okane komunističkoga eksperimentiranja i da uvedu »novi« kurs u gospodarsku politiku: »Novaja ekonomičaškaja politika« na principu »privatne incijative«.

Da vlada uzmogne pravovjernim svojim komunističkim sljedbenicima dokazati potrebu novoga kurza, morala im je zorno predočiti sav slom komunističkoga gospodarstva. U »N. Fr. Presse« od 15. kolovoza 1922., navadja dr. Müller te službene statističke podatke. Iznos kod obradbe žitka (Getreide-bau) spao je god. 1921. za 50%, dakle za polovicu od normale; stočarstvo je palo za 75%, dakle na četvrtinu. Kod drugih ratarskih produkata spao je prihod od prilike za 60—70%. Dr. Müller drži prema svomu iskustvu sa službenim ruskim izvještajima, da su i ovi još »poljepšani« t. j. da je u zbilji valjda još i gore. Vanjska trgovina (uvoz i izvoz) spala je naprama god. 1913. na jednu desetinu (9.6%) u god. 1921. Još jadnije izgleda statika produkcije. U »Ekonomskom životu« u br. 114 i 115 objelodanjuje Krumin istraživanja u pojedinim granama u god. 1920. te ih isporedjuje sa onima iz god. 1913. Naprama god. 1913 spala je proizvodnja 1920: kod željezne rudače na 2.5%, kod mangenove rudače na 2.6%, kod soli na 17% kod nafte na 40%, kod ugljena na 20% kod surovoga željeza na 2½%, kod željeznih polufabrikata na 2.3%, kod tekstilnoga prediva na 4.5%, kod mašina na 25%, kod pamučnoga prediva na 25%, kod papirnih fabrikata na 22%, kod šećera na 6%, kod opeka na 16%.

Ove brojke pokazuju potpuni slom pokusa, da se stvori komunističko gospodarstvo. Komunističko gospodarstvo pod vodstvom manuelnoga rada stropoštalo se je, jer se je htjelo emancipirati ispod vodstva intelektualnoga rada, kako to svjedoči sam Lenjin u govoru, što smo ga odmah na početku citirali. Ali osim toga još je jedan vrlo važan razlog, radi kojega nije uspjelo komunističko gospodarstvo u Rusiji i zbog kojega ne će uspjeti nigdje ni socijalističko. Dr. Müller je govorio sa boljševičkim prvacima, pa su mu oni onako šapćući priznali taj razlog, koji je ujedno i razlog za inauguriranje »nove gospodarske politike«. Mi ćemo doslovno i u originalu navesti riječi istoga. »Die einsichtigen Kommunisten ..... und man trifft immer mehr von ihnen, die im vertraulichen Gespräch ruhig zugeben, dass das kommunistische Wirtschaftssystem einen ungeheuerlichen Fehlschlag bedeutete, und darum mit Recht jetzt wieder daran gehe, die Privatintiative das leisten zu lassen, was der Gemeinwille nicht leisten konnte, weil ihm jeder Gemeinsinn fehlte.«

Komunistima je malo teško nazvati dijete njegovim pravim imenom. Ali »pametnomu i dvije riječi dosta«. Pod »privatnom inicijativom« krije se privatno vlasništvo. Jer privatne inicijative ne ima bez privatnoga interesa, a ovoga opet ne ima bez privatnoga vlastništva. I zato »Novaja ekonomičeskaja politika« nije ništa drugo nego sramežljivi povratak na staru privatnovlasničku gospodarsku politiku. Onom istom eenergijom i bezobzirnošću, kojom su se boljševici bacili na komunistički eksperimenat, sada se opet od njega odvratiše i novu gospodarsku politiku inauguriraše. Ovaj novi kurs traje jedva godinu dana — tamo od proljeća 1921. — ali je već u to

Digitized by Google

kratko vrijeme gotovo preporodio Rusiju i mnogu ranu, zadanu komunizmom, k ozdravljenju priveo ili barem na put ozdravljenja poveo.[1]

I tako su se u Rusiji izmijenila dva diametralno oprečna gospodarska sustava, i to uzastopce, naglo i bez ikakova razvojnoga prelaza. Svijetu se pružila prilika, da upozna prednosti i manjkavosti jednoga i drugoga, te da se sada bez ikakova kolebanja i dvoumljenja konačno odluči za bolji, jer mu se je pružila prilika, da upozna konačno i temeljito, koji je bolji. Lenjin i njegovi boljševici, ti nekada do dna duše uvjereni komuniste odlučiše se poslije temeljitih pokusa i temeljitih neuspjeha za g o s p o d a r s t v o p r i v a t n e i n i c i j a t i v e t. j. za individualističko gospodarstvo. — Ali to ne dokazuje tek bolju kvalitetu individualističkoga gospodarskoga sustava od komunističkoga, nego i još nešto. Komunizam i socijalizam ustadoše p r o t i v k a p i t a l i z m a. Oni htjedoše oboriti kapitalizam i njegovo gospodstvo, — njegovu tiraniju i izrabljivanje na području gospodarstva. Ali oni — komunizam i socijalizam — podlegoše u toj borbi, te moradoše kapitulirati. I sada se počima kapitalizam isprsivati, kao da je tobože on pobijedio. A to eto nije istina. To je varka, koju treba odmah suzbiti. K o m u n i z a m i s o c i j a l i z a m n i s u u s p j e l i, j e r s u s e d i g l i i z r a v n o p r o t i v i n d i v i d u a l i z m a, a tek neizravno protiv kapitalizma. K o m u n i z a m i s o c i j a l i z a m p o b i j e d j e n i s u o d i n d i v i d u a l i z m a, v o d j e n o g i n t e l e k t u a l n i m r a d o m a n e o d k a p i t a l i z m a. Ili još točnije: pobijedio je intelektualni rad, već samom svojom pasivnošću. To treba odmah ustanoviti i zasluge na pravu mjeru svesti.

Individualističko pak gospodarstvo odnijelo je pobjedu nad komunističkim zato, jer se ono upire na prirodne sile tjeralice, dočim komunizam na umjetne. Individualističko gospodarstvo nošeno je od prirodjenoga čovjeku egoizma, iz njega proističućega, privatnoga interesa, iz ovoga proizlazeće privatne inicijative, a sve ove sile vodjene su i n t e l e k t u a l n i m r a d o m u smjeru postignuća privatnoga (individualnoga) vlasništva nad kapitalom. Komunizam nošen je naprotiv dekretiranim altruizmom, dekretiranom skupnom inicijativom, vodjen od manuelnoga rada u očitoj opreci sa intelektualnim radom, te u smjeru nepoznanice — skupnoga vlasništva. U i n d i v i d u a l i s t i č k o m g o s p o d a r s t v u b r i n e s e i r a d i s v a k i z a s e b e, k o l i k o s a m o m o ž e; r a d e d a k l e s v i, k o l i k o i k a d a m o g u. U komunističkom gospodarstvu, teoretski brinu se i rade svi za sve, p r a k t i č k i n i t k o z a n i k o g a — koliko samo može t. j. najmanje što ikada može i smije. I zato je svijet vidio u Rusiji, da individualističko gospodarstvo vodi brzo do napretka, dočim komunističko još brže do sloma. Komunizam i socija-

[1] O novom kursu u Rusiji saopćio je svoja opažanja u jednom nizozemskom listu ravnatelj holandijsko-baltičkoga trgovačkoga saveza O. Mielziner, koji je ljetos putovao po Rusiji, te u ljetnim mjesecima boravio u Moskvi i Petrogradu. Prijevod tih opažanja na hrvatskom jeziku bio je štampan u zagrebačkom dnevniku »Dva sata« od 20. rujna 1922.

Digitized by Google

lizam pobijedilo je dakle gospodarstvo privatne inicijative, izviruće iz privatnoga vlasništva, a vodjeno intelektualnim radom. Stoga bi bilo vrlo poželjno, da radništvo cijeloga svijeta čim prije i čim temeljitije upozna sve ove peripetije, da socijalizam i komunizam nisu uspješno oružje protiv premoći kapitalizma, već da se na temelju samoga individualizma i u krilu individualističkoga gospodarstva imade izgraditi nasip i ograda, kako ne bi kapitalizam poput bujice poplavio cijelo ne samo gospodarsko i socijalno, već i političko područje. Kapitalizam već znade iskorišćivati pobjedu individualnoga gospodarstva nad komunističkim, pa bi bilo poželjno, da i radništvo jednako iskoristi nauku iz poraza komunizma. Već je spomenuti američki senator Mac Cormick, inače po »zanimanju« miljarder i financman sa velikim zadovoljstvom izjavio pred jednim suradnikom »New-York Workda«: »Najvažnije opažanje s mojega studijskoga putovanja po Europi jest potpuni slom marxističkih teorija. Radnici koli pobjednih toli pobijedjenih zemalja došli su do uvjerenja, da bi praktična provedba marxizma spremila njima potpunu ruinu.... Badava se bore iz Moskve plaćeni agitatori protiv ovoga pokreta u strukovnim organizacijama. Njihov uspjeh jednak je ništici, a komunističke stranke spale su na bezuplivne koventikle. Jezgra (das Gros) radništva i njezini vodje su na čistom, da u ovaj čas može jedino velekapitalizam da donese spas (Erlösung) iz financijalnoga kaosa. Zato sve uzdiše za velikom američkom pomoći«. Inače znade biti ovaj velekapitalista i »sentimentalan« obzirom n aradništvo. »Tragično je za radništvo — završuje on svoj razgovor — da se je pokazala upravo u času, kada je radništvo poslije mnogih stradanja i borba svjetskoga rata dobilo državnu vlast u ruke, nemogućnost, da se na temelju Marxovih teorija izgradi gospodarstvo, te da je ono (radništvo) upravo onaj internacionalni velekapital moralo u pomoć zazivati, kojega je ono kroz decenije ljuto pobijalo«.

Da to nije američka sentimentalnost, Europljanin bi mislio, da je zloradost pobjeditelja.

Inače valja priznati, da socijalističko-komunistička ekonomika imade nepobitno pravo, kada prigovara, da na dosadanjem individualističkom gospodarstvu kapitalizam dolazi do hipertrofije u svako mpogledu. Ali to ništa ne mijenja na dvim činjenicama: Prvo, da se je sam komunizam (i socijalizam) pokazao nemoćnim i nesposobnim, da to spriječi. Drugo, da individualističko gospodarstvo nije nikakov petrefakt, nesposoban za dalje razvijanje na bolje, dotjeranije, pravednije uredjenje. Dosadanje individualističko gospodarstvo jest u glavnom još uvijek onakovo, kako ga je uredio liberalizam. A ovaj ga je uredio tako, da je on postavio na kočijaški bok kapitalizam, upravo onako, kako je komunizam (socijalizam) postavio na bok — manuelni rad. Nu zar to isključuje mogućnost, da se u individualističkom gospodarstvu postavi na vodeći položaj — mjesto kapitala — intelektualni rad? Spriječavaju li to možda tehnički i ekonomski razlozi? Da vidimo.

Kod malih poduzeća je poduzetnik organizator i upravljač poduzeća„ nosi riziko i ubire profit, te je obično i vlasnik poduzeća.

Digitized by Google

Kod velikih kapitalističkih poduzeća razdijele se ove funkcije poduzetnika. Organizator poduzeća postaje obično upravljač toga poduzeća, ali riziko i profit i vlasništvo pripada kapitalu. Kod ovakovih velikih dioničkih poduzeća redovito se dogadja, da se jedan dio dionica prodaje na burzama. Vlasništvo nad poduzećem pripada onomu, koji ima većinu dionica u rukama. Teoretički uzeto, moglo bi se dogoditi, da vlasništvo prelazi o druke do ruke u kratkim razmacima vremena tako, da sama uprava poduzeća ni ne zna u nekim časovima, tko je zapravo vlasnik. Pa ipak poduzeće radi i skuplja dividende za gospodare. Odnošaj izmedju vlasnika i upravljača je tako razdalek, upravljač je tako samostalan, kao da je on vlasnik. Samo poduzeće živi, radi i napreduje zaslugom upravljača t. j. intelektualnoga radništva, kao da i nema vlasnika kapitaliste, koji se javi samo na godišnjoj skupštini, da ubere cijeli profit za tobožnji riziko. Zar bi ovakovo poduzeće propalo, ako bi jednoga dana prestalo biti obvezano isplaćivati dividende? Ako bi se veći dio dividende razdijelio medju intelektualni i menualni rad, a manji dio pripao državi, t. j. kada bi se nakon pravne isplate kapitala i njegove dobiti poduzeće autonomizovalo djelomice na korist države i većim dijelom na korist intelektualnoga i manuelnoga rada. A da bi se pri ovakovoj autonomizaciji mogao naći ne samo pravedni nego i sam kapital potpuno zadovoljujući izlazak, to svjedoče ona bezbrojna komunalna, privincijalna, pa i državna poduzeća, koja je kapital na svoj račun stvorio, stanoviti niz godina uživao, pa ih po izmaku pogodjenoga vremena u potpunom pogonu i radu bez filira predao u vlasništvo općine, provincije ili države. Iz ovih slučajeva se vidi, da se kapital može lako sprijateljiti sa pomišlju, da dade i najrentabilnija poduzeća, koja je sam stvorio, iz ruku, čim su mu ta poduzeća vratila uloženu glavnicu i primjerenu dobit. A činjenica, da se kapital već pol stoljeća bavi ovakovim tipom poduzeća, dokazuje, da pod tim niti najmanje ne trpi incijativa kapitalova niti volja za stvaranja ovakovih povremenih (za kapital) poduzeća. Ova dva spomenuta tipa poduzeća dokazuju, da će se mnoga velika kapitalistička poduzeća moći bez ikakovih trzavica pretvoriti u nacionalno (državno)- autonomna poduzeća, jer se ne će o ničem drugom raditi, nego da na mjesto dioničara stupi država kao vlasnik. A sve drugo ostaje manje više pri starom. Upravo kod velikih kapitalističkih poduzeća dogadja se, da se funkcije poduzetnika tako rastave i na toliko osamostale, da vlasnik poduzeća (dioničari) raspolaže sa svojim vlasništvom (dionicama) sasvim prema svojim interesima bez obzira na poduzeće, dočim upravljač poduzeća upravlja ovo samo prema interesima poduzeća bez obzira no to, što vlasnik čini sa svojim vlasništvom, t. j. što dioničari čine sa dionicama. Ovdje udara u oči, da nije vlasnik (dioničar) poduzeća ona sila, koja poduzeće na životu podržava i k napretku goni, već da je ta sila upravljač t. j. intelektualni rad, tehničko-komercijalna uprava. Samostalnost, kojom vodi upravljač poduzeće, već je danas silom prilika, praksom tolika, da su često takova poduzeća faktično autonomna krepošću, — snagom intelektualnoga rada.

Digitized by Google

Svako poduzeće je samo djelomice produkt kapitala, samo djelomice produkt rada, samo djelomice produkt prirode — ali u cjelosti je ono produkt poduzetnikova duha, intelektualnoga rada. Poduzeće je u neku ruku materijalizacija poduzetnikova duha, intelektualnoga rada upravljača, a ne kapitala, ni prirode, a niti manuelnoga rada. I zato položaj upravljača daje sliku ili stupanj položaja ili samostalnosti samoga poduzeća. Već u današnjem, liberalno-individualističkom gospodarstvu, gdje su kapitalu dane tolike pogodnosti, pribavlja upravljač t. j. intelektualni rad u neku ruku »administrativnu autonomiju« poduzeću, ali pod vrhovnim i obično neograničenim gospodstvom kapitala, koje opet proizlazi iz postojećega liberalističkoga uredjenja individualističkoga gospodarstva. Ali baš ovdje se može kod velikoga dijela proizvodnje provesti korektura, a da se u individualističku bazu gospodarstva ne dira. Velimo, na velikom dijelu, a ne na cijelom području gospodarstva ili točnije govoreć kapitalističke industrije, može naročito ondje, gdje je nuz prirodu, rad (intelektualni i manuelni) glavni, a novčani kapital subsidiarni faktor. Mi se ne možemo ovdje upuštati na istraživanja, koja se sva poduzeća imadu uzeti na oko, jer je to pitanje, koje se imade napose proučiti. To pak ne spada u okvir naše radnje, a nije niti glavna stvar. Jer će se u svakom narodnom gospodarstvu postupati tu u različitom opsegu, — prema potrebi. Važnija jestvar spoznaja, da kapitalizam, kapitalistička era, ma kako visoko se gdje uzdigla do moći, još ne znači »Amen« u »Očenašu«. Nadalje, da se moć kapitalizma dade ne samo ograničiti nego i u prirodne granice svesti bez velikih trzavica, bez nasilja i pogotovo bez kakovih revolucija. Sve se to dade postepeno, već prema potrebi, legislativnim putem uredjivati, samo ako su pri ruci druge nužne pretpostavke. A te su u prvom redu osviješćenje i samospoznaja, te svrsi shodna organizacija intelektualnoga rada.

Prije rata, pa i do najnovijega vremena posvećivala je i ekonomska znanost i politika najveći dio pažnje odnošaju izmedju kapitala i manuelnoga rada. Iskustva najnovijega vremena su pokazala, da je manuelni rad bez intelektualnoga rada ništica bez cifre. Skora budućnost — upravo onda, kada će se kapitalizam najjače raskriliti — pokazat će isto i za kapital, t. j. da je i on — prividno svemoćni kapital — takodjer bez intelektualnoga rada trostruka ništica bez cifre. A to će opet nužno dovesti do onakovoga zanimanja, pažnje i proučavanja odnošanja intelektualnoga rada spram kapitala i manuelnoga rada, te spram države i društva, kao što je to dosada bilo sa proučavanjem odnošaja kapitala i manuelnoga rada. U današnje dane dvije velike organizovane sile dijele perje na području distribucije (a na ledjima neorganizovanoga nesvijesnoga intelektualnoga rada): kapital i manuelni rad. A tako će biti i u neposrednoj budućnosti, dok se div ne osvijesti i organizuje, te onaj položaj u društvu ne zauzme, koji mu je već stari Plato namijenio. (Konac slijedi.)

Digitized by Google

Obranički sudovi.

Piše **dr. Ivo Politeo**, odvjetnik u Zagrebu.

Teoretici i praktici, koji se nisu dali zavesti p r e t j e r a n o š ć u kritike protiv našega gradjanskoga parbenoga postupnika, složni su u mišljenju, da on nije tako loš, kako je razvikan. Njegovi pravi nedostaci nisu toliko ni takovi, a da bi u praksi morali dovesti do onih i onolikih zlih posljedica, kakvim ona na žalost obiluje. P r a k s a je nagrdila naš parbeni postupak; ona je njegove loše strane iscrpla do apsurdnosti, a da nije dobre iskoristila nikako ili tek vrlo slabo. Ona je iz njega učinila isto, što je učinila i s dvijema inače modernim i vrlo dotjeranim postupnicima: maličnim i onim u smetanju posjeda. Jedan i drugi od ovih postupnika su po njoj dovedeni ad absurdum, pa zato i kraj takvih postupnika prečesto ne doživljujemo bolje rezultate, nego li ih iskusimo u redovitim parnicama, vodjenim po gradj. parb. postupniku. Ovaj je jedna cjelina; kao cjelina ima se shvatiti i kao cjelina provadjati. On može da ima zlih strana i doista ih ima, ali eventualna pretjeranost njihovih zlih posljedica može biti paralizirana njegovim dobrim stranama, njihovom upotrebom. Pod tom pretpostavom donesen je gradjanski parbeni postupnik, pod tom samo pretpostavom je zakonodavac mogao očekivati od njega dobrih rezultata.

Pa ipak, zakon donesen pod rečenom pretpostavom za redovite sudove, dopušta mogućnost boljih rezultata resp. sudovanja s boljim rezultatima. To je u poglavlju sedamnaestome (§§ 376-386.), gdje se normira institut obraničkoga suda. Strankama stoji na volju, da svoje sporove pravomočno riješe i bez propisa tog postupnika, po propisima, koje će sebi same resp. obranici odabrati: njima stoji na volju, da se otmu nadležnosti redovitoga suda, podvrgnuvši se laičkom sudu, koji će im moći suditi više ex aequo et bono, bez obzira dakle na inače za redoviti sud obvezatne formalnopravne i materijalnopravne propise zakona. Ako se dakle stranke tuže na zakone i na oblasti, a specijalno na redovite sudove, eto im prilike, da opravdano prestanu s tim tužbama, da prestane povod i sila za njih, pa da si stvore zakone i sudske organe po svojoj volji i shvaćanju!

Napose danas, kad su naši sudovi preopterećeni i kada ni one poslove, na koje dospiju, ne mogu riješiti iz shvatljivih i dobro poznatih razloga potrebnom temeljitošću, napose danas — izvrsno bi poslužio institut obraničkoga sudovanja. Sudovi bi bili odterećeni, sporovi bi se brže rješavali i dana bi bila savremena korektura svemu ili bar mnogome, što je u zakonima zastarjelo, a da i ne govorim o drugim dobrim posljedicama, kao n. pr, o porastu osjećaja pravnoga reda i sigurnosti itd.

I doista se mnogi poslužiše tom blagodati, tom principijelno bez sumnje odličnom ustanovom gradjanskoga parbenoga postupka. Odvjetnici, očajni zbog prilika kod sudova, stadoše u ugovore uvrštavati klauzulu o obraničkom sudu, a tamo gdje se radilo o sporovima

Digitized by Google

iz prijašnjih ugovora, u kojima takovih klauzula nije bilo, nagovarahu stranke, da sklope tzv. pristatnu pogodbu. Tako je u ovo par poratnih godina došlo do mnogo intezivnijega obraničkoga laičkoga sudovanja, nego li smo bili na to navikli prije rata.

Ali i tu je praksa izvršila svoje razorno djelovanje. Institut, koji je po namjeni i zakonodavca i stranaka morao i mogao donijeti najkorisnije rezultate, pretvoren je praksom — ako i ne uvijek, a ono u većini slučajeva — u isto, na što je spao i gradjanski parbeni postupak u praksi. Mjesto da postane surogatom, koji bi redoviti sud po mogućnosti i natkrilio, on nam je danas nakon prakse od par godina oduzeo veliki dio nade, da bi bar kako tako mogao nadomjestiti naše preopterećene sudove.

Krivo je tome naše društvo. Ono nije na tako visokom kulturnom, a to će reći i pravnom stupnju, a da bi moglo iz sebe dati obranike sa svojstvima potrebnim za tako važan zadatak. Istina je, da obranik kao sudac laik ne će nikad imati onu brzinu i bistrinu shvaćanja, onu sposobnost razlučivanja bitnoga od nebitnoga, odlučnoga od neodlučnoga, što sve posjeduje sudac-pravnik, profesionista, stručnjak. Ali će svakako u kulturnijem društvu ta razlika biti ipak manjom. No u kulturnijem društvu ne će biti nikakve razlike obzirom na **objektivnost.** U kulturnijoj sredini bit će sudac-laik jednako jak, da stekne potrebnu **objektivnost,** kao i sudac-pravnik. A ta je objektivnost upravo ono, za što je praksa dokazala, da u našoj sredini nedostaje. Kod nas obranik ne smatra sebe sucem, kojemu je cilj, da nadje istinu i ono, što je zakonsko ili bar pravedno, bez obzira bilo to ovoj ili onoj stranci korisno i ugodno. Kod nas se smatra on punomoćnikom, čak odvjetnikom stranke, koja ga je obranikom imenovala. Zato mjesto da obranički kolegij bude homogenom skupinom, u kojoj svi članovi teže za jednim te istim i u kojoj će svaki biti zadovoljan sviješću, da je izvršio svoj zadatak, ako su sami zajedničkim nastojanjem došli do jednoga skladnoga rezultata, — on se izrodio u skupinu, u kojoj svaki član zastupa interese jedne — da ne kažem: svoje — stranke i u kojoj bez obzira na pravo i istinu vuče pristrano prema jednoj (i opet da ne kažem: svojoj) stranci. Pod takvim prilikama teško je doći do rezultata uopće, a napose do takvih, koji bi bili objektivna presuda. Pod takvim prilikama može se nazvati srećom, ako je presuda uistinu kompromis.

Nema sumnje, da i u našoj sredini, u našem društvu postoji staloviti sloj, koji bi mogao dati iz sebe valjanih i baš objektivnih obranika. Ali zlo je u tome, što same stranke kod izbora obranika ne će da posegnu u taj sloj. One ne će da imadu objektivnoga obranika, suca u pravom smislu riječi; one hoće u tome obraničkome sudu imati osobu svoga pouzdanja, i to tolikoga pouzdanja, da će ova bezuvjetno i bezobzirno biti uvijek za njih. Stranka zaboravlja ili ne će da zna, da sudac, pa makar bio po njoj izabrani obranik, ima da zastupa isključivo interese pravde i istine, dok je tu odvjetnik, koji će u prvome redu zastupati njezine, strankine interese i boriti se za njih. (Premda bi se i o takovu shvaćanju odvjetničkoga zadatka dalo

Digitized by Google

raspravljati). Nije čudo, da stranke danas takovim očima promatraju osobu, koju same izabiru, kad su tako daleko dotjerale, te misle, da se i na redovitoga suca smije i može utjecati. U takovoj zabludi nisu stranke živile prije rata, a ja mislim, da je onda i naše društvo bilo kulturnije, nego li je danas. Objektivno stoji, da je prije rata bio svakako kulturniji onaj sloj, koji je imao povoda za imovinske sporove većega stila i važnijega značenja. Tijekom rata i poslije njega dočepali su se većih imovinskih vrijednosti i uspeli do socijalno višega (svakako nezasluženoga) položaja i mnogi inferiorni pojedinci.

'Razloženi prigovori tiču se u mnogo manjoj mjeri obraničkoga suda zagrebačke burze: u mnogo manjoj mjeri, ali su opisani nedostaci i tu više puta zapaženi. Mislim na o b j e k t i v n o s t obranika, na ispravno shvaćanje obraničkoga zadatka. Poznam n. pr. burzovnoga obranika, koji je sudio u više od sto slučajeva, a da nije ni pitao, kamo li pak znao, koja ga je stranka imenovala obranikom. On je sudio, a da ni poslije presude nije to doznao niti je ikada mario doznati. Jer je on bio svijestan, da je sudac stvari, a ne branitelj stranke, pa ni one, koja ga je imenovala. No s druge strane znam i takova, koji uvijek pita, koja ga je stranka imenovala, pa se smatra već obvezanim, da čast i povjerenje, što mu je time iskazano, uzvrati većim interesovanjem za tu stranku. A ima i slučajeva, kada stranka misli, da nije inkompatibilno s ulogom obranika, ako se prije parnice sporazumi s onim, kojega je ona imenovala. Je li čudo, ako onda takov obranik gleda u sebi mandatara dotične stranke mjesto mandatara — da se simbolički izrazim — Pravde? Da me se krivo ne razumije, naglasujem, da ne govorim o nikakvim zlim namjerama ili čemu drugome još goremu, već jedino o pogrješnom shvaćanju institucije obraničkog suda i uloge obranika u njoj.

Nedostacima, koji izviru iz toga pogrješnoga shvaćanja, dalo bi se kod burzovnoga suda mnogo lakše doskočiti nego li izvan njega, jer se radi o poprječno iskusnijim, treznijim i inteligentnijim ljudima, i jer intervencija prisutnoga pravnoga savjetnika može da doprinese ravnotežju. Ako bi kod burze uspjelo — a to je moguće i ima nade tome — stvoriti jedan uzorni obranički kolegij, onda bi vrlo potrebno bilo i promijeniti njezin pravilnik. Po § 3. naime nadležan je (fakultativno) obranički sud zagrebačke burze i u onim trgovačkim poslovima, koji bi se obzirom na njihovu narav i predmet posla mogli zaključiti na zagrebačkoj burzi. Time se i kraj najbolje volje stranaka znatno ograničuje nadležnost burzovnoga suda. N. pr. društvena, ortačka pogodba jest takav posao, koji se po svojoj naravi n e bi mogao sklopiti na burzi, dakle ni spor iz njega ne bi mogao biti riješen po obraničkome sudu burze. A poznato je, da se baš kod sporova iz takovih i sličnih poslova osjeća potreba foruma, koji bi rješavao temeljito i objektivno kao i redoviti sud ali mnogo brže od njega.

Kada je društvo krivo, da je institucija obraničkoga suda postala u većini slučajeva iluzornom, onda dakako treba tražiti lijeka u tome društvu. Lijek se ne može brzo pružiti niti može najednom djelovati. Objektivnost, bistrina shvaćanja i osjećaj pravednosti jesu manje više

Digitized by Google

posljedice kulture, a ova zahtijeva vremena. Radi se tek o tome, da ovo ne potraje predugo. Skraćenju bi mogli dosta doprinijeti odvjetnici, upućujući i svoje stranke i po njima izabrane obranike u pravu svrhu obraničkoga sudovanja. Oni bi mogli da utječu i na izbor obranika a još više na izbor pročelnika. Pročelnik, koji je na svome mjestu, može dobro da djeluje na obranike, a u kritičkom momentu može da spasi i presudi karakter istine i pravednosti. Na taj način mogli bi ipak nešto brže dostići ono vrijeme, kada stranke ne budu pristupale obraničkih sudova karakteriše današnje društvo, tako je i po nj već s osjećajem potpune sigurnosti, da obranički sud laika donosi jednako objektivnu i pravednu presudu kakvu i redoviti sud stručnjaka pravnika. No društvo, tako razvijeno i tako kulturno, ne će onda više ni dozvoliti, da profesionalni suci trpe pod prilikama kakve su danas, a koje baš čine toliko poželjnim i potrebnim obraničko sudovanje kao surogat redovitoga. Kao što opasni kvalitet današnjih obraničkih sudova karakteriše današnje društvo, tako je i po nj značajnom i okolnost, da ono bez reakcije trpi današnje pravosudne prilike, ne videći, kuda to vodi. Ali pišući tako dalje došli bi na staleško sudačko, a slijedom misli i na odvjetničko pitanje. Stavimo zato točku kod ovoga, što u naslovu označismo, a što smo eto promotrili sa stanovišta novijega iskustva!

Comité maritime international --- association Jugoslave.

Priopćio dr. **Julije Mogan,** odvjetnik i priv. docent u Zagrebu.

Kako je poznato drugovima, što se bave pomorskim pravom, postoji svjetska organizacija Comité internacional maritime, koji prema čl. 1. pravila imade slijedeću zadaću:

a) sudjelovati i doprinositi konferencijama, publikacijama i ostalim radovima na unifikaciji pomorskoga prava,

b) nastojati oko stvaranja nacionalnih udruženja za unifikaciju pomorskoga prava,

c) podržavati uredjene odnose i sporazuman rad izmedju tih udruženja.

Uspjesi, što ih je Comité international maritime do sada polučio, su zamjerni. Spominjem samo, da njegovom zaslugom imademo danas tako rekući na čitavom svijetu od riječi da riječi isti zakon o srazu brodova, te zakon o pružanju pomoći na moru. — Dakako da je to samo malen dio onoga, što Comité hoće, a ideal mu je jedan te isti pomorski zakon na čitavoj kruglji zemaljskoj.

U tom Comité-u international sa stalnim uredom, kojemu se sjedište odredjuje svake treće godine (čl. 10 pravila), zastupane su države po svojim izaslanicima, no ne direktno nego tako, da su u pojedinim državama stvorene »asociations nationales«, te svako takovo

Digitized by Google

udruženje imade pravo, da deleguje u Comité šest članova. Svake druge godine držao je Comité konferenciju u kojem evropskom velegradu, dočekivan svečano od vlade, te društvenih i službenih predstavnika. Svaka je takova konferencija bio dogadjaj i to jednako znanstveni, kao što i trgovački te društveni.

Srbija nije bila zastupana u Comitéu, jer nije bila pomorska država. Mi Hrvati smo bili, hoćeš ne ćeš, — ako smo htjeli suradjivati, — u austrijskoj ili ugarskoj asocijaciji. Nije bilo izbora: ili biti član jednoga ili drugoga od ovih udruženja ili se ne brinuti, što se dogadja s t v o j i m morem.

Došao je rat. Medjunarodni Comité, kojemu je svrha unifikacija pomorskih pravnih norama za čitav svijet, te u kojem je uz Francuza sjedio Nijemac, uz Engleza Austrijanac, obustavio je svoj rad. No rat je prošao. Austrijskoga udruženja nema, a ni ugarskoga više, jer su i Austrija i Madžarska prestale biti prekomorske države. Došla je Jugoslavija s ogromnom morskom obalom, velikim pomorskim interesima, te izvrsnim primorskim i pomorskim življem.

Prijeka je nužda i to žurna, da se u našoj državi stvori »association nationale« prema čl. 2. Comitéa (i to će zbilja biti udruženje n a r o d n o, drukčije nego li je bilo austrijsko ili ugarsko), te da budemo dostojno zastupani pred ovim odličnim svjetskim forumom, gdje se stvaraju zaključci i te kako zamašni za pomorsko-trgovačke interese svih naroda. Povrh toga je i pitanje narodne časti, da ne izostanemo iz kruga, u kom su zastupani svi kulturni pomorski narodi svijeta.

Htio sam da ovim recima skrenem pažnju naših pomorskih pravnika na ovu važnu stvar, a za kratko ću vrijeme izaći konkretnim prijedlozima za oživotvorenje »association nationale jugoslave«.

Nekoliko primjedbi za primjenu uredbe broj 23.029-23.172 od 25. lipnja 1291. o privremenoj izmjeni pojedinih pravila gradjanskoga parničnoga postupnika za Vojvodinu.[1]

Piše **dr. Srećko Zuglia,** sudac sudb. stola u Vel. Bečkereku.

Po primjeru §§ 239.—241. austrijskoga parničnoga postupnika i novele k bosanskomu parničnomu postupniku iz godine 1919. uvela je i ova naša uredba za teritorij novosadskoga apelacionoga suda, na čijem su području po načelu pravnoga kontinuiteta ostali u kreposti stari madjarski zakoni, a po tome i zakonski članci I. : 1911., te LIV. : 1912. o gradjanskom parničnom postupku, i n o k o s n i sudski postupak pred sudbenim stolovima kao prvostepenim sudovima u

[1] Službb. Nov. br. 191/1921. od 30. kolovoza 1921.

Digitized by Google

parnicama imovinske prirode **sve do okončanja rasprave za prihvat parnice** (prvo ročište po austrijskom i bosanskom sistemu) podrazumijevajući ovamo i presude, što se na tom ročištu mogu da izreku kao presuda iz ogluhe, na osnovu priznanja, odricanje te uslijed prigovora, koji preprečuju parnicu,[2] kao što i okončanje parnice uslijed sudskoga poravnanja ili povlačenja tužbe.[3] Osim toga je istom uredbom uveden inokosni sudac za pomenute parnice imovinske prirode kod sudbenih stolova kao prvostepenih sudova **za čitav prvostepni postupak**[4] i to do vrijednosti parnice od 500.000 K bez pitanja i pristanka parničnih stranaka, a preko te vrijednosti, samo ako stranke pismeno traže prije svršetka rasprave za prihvat parnice, da njihov spor riješi inokosni sudac.[5] Medjutim inokosno sudjenje ne nastupa ni u jednom, ni u drugom slučaju samo po sebi ipsa lege, već je prepušteno predsjednicima sudbenih stolova odnosno njihovim zamjenicima, da po svojoj uvidjavnosti riješe, hoće li neki predmet, za koji je pripušteno inokosno sudjenje, uputiti pred sudski kolegij ili pred inokosnoga suca, koga odredjuje predsjednik suda ili njegov zamjenik. To upućivanje stvari pred inokosnog suca ili sudski kolegij ne može se pobijati nikakvim pravnim lijekom sa strana parničkih stranaka, niti se može izmijeniti po zvaničnoj dužnosti sa strane suda.[6]

Kod praktične primjene pomenute uredbe porodila su se medju ostalim slijedeća sporna pitanja, koja će biti predmetom ovih izlaganja, i to: 1. u kojem stadiju postupka ima predsjednik da se posluži svojim pravom upućivanja stvari pred sudski kolegij ili inokosnoga suca; 2. kakovu formu mora da ima pismeno traženje parničnih stranaka u parnicama s vrijednošću preko 500.000 K, kojim se podvrgavaju inokosnomu sudjenju; 3. kako se imade postupati glede toga podvrgavanja u slučajevima objektivne kumulacije tužbi — i 4. da li kod rasprava pred inokosnim sucem mora da učestvuje i perovodja, te moraju li se zapisnici potpisivati takodjer po strankama, svjedocima i vještacima.

I. Na prvo pitanje, i ako nije riješeno izričito u samoj uredbi, ne će biti teško odgovoriti, ako imamo u vidu, da sve imovinske par-

[2] Prigovori, koji priječe, da se parnica povede, jesu po § 180. tačka 1.—8. gpp., apsolutna nenadležnost suda, pošto stvar ne spada uopće na put parnice, ili relativna nenadležnost dotičnoga suda zbog nedostatka djelokruga ili stvarne nadležnosti, odnosno uslijed toga, što je za taj predmet predvidjen izabrani sud odnosno, što nije prethodio propisani postupak druge vlasti, zatim nedostatak parnične sposobnosti ili zakonitoga zastupanja, neisplaćeni troškovi povučne tužbe ili pomanjkanje aktorske kaucije te litispendencija, dok se res judicata ne navodi u § 180, premda se i ona imade po zvaničnoj dužnosti uzeti u obzir u ovakovom stadiju postupka § 411.

[3] Posljed. al. čl. 1. cit. uredbe.

[4] Slično austrijska Gerichtsentlastungsnovelle od svib. 1914 i bosanska novela od godine 1920.

[5] Čl. 1. tač. 1 cit. uredbe.

[6] 2 al. 2 čl. cit. uredbe.

Digitized by Google

nice do izvjesnog stadija potpadaju po samom zakonu pod inokosni postupak.[7] Prema tome će predsjednici sudbenih stolova odnosno njihovi zamjenici morati da posluže svojim pravom (u istinu dužnošću)[8] upućivanja parnica pred sudski kolegij ili pred inokosnoga suca najkašnje u momentu, gdje prestaje inokosni, a počinje kolegijalni postupak, dakle izmedju okončanja rasprave za prihvat parnice i početka prve meritorne rasprave. Istina, kod imovinskih parnica u vrijednosti od ne preko 500.000 K[9] može se upućivanje pred senat ili inokosnoga suca da obavi odmah na početku parnice, kada predsjednik suda ili njegov zamjenik dodjeljuje pojedinim referentima prispjele tužbe na rješavanje, dočim je kod imovinskih parnica s vrijednošću od preko 500.000 K takovo upućivanje nemoguće, dok stranke nisu to pismeno zatražile, a za pismeno podvrgavanje inokosnomu sudjenju dan je strankama rok sve do okončanja rasprave za prihvat parnice. Stoga će inokosni suci li posjednici senata, koji su kao inokosni suci održali raspravu za prihvat parnice, morati u svim parnicama imovinske prirode s vrijednošću od preko 500.000 K, u kojima su stranke prije okončavanja pomenute rasprave pismeno zatražile, da njihov spor riješi inokosni sudac, podnijeti spise predsjedniku sudbenoga stola radi upućivanja stvari pred sudski kolegij ili inokosnoga suca, jer podvrgavanje stranaka pod inokosni postupak nije još samo po sebi dovoljno, da se takov postupak doista i primijeni, ono je samo zakonski uslov, da se predsjednik suda može poslužiti svojim pravom upućivanja stvari pred inokosnoga suca i u parnicama takove vrijednosti, koje je pravo predsjedniku suda izričito pridržano u pogledu svih parnica, za koje je po članu 1. spomenute uredbe dozvoljen inokosni postupak. Upućivanje stvari u kasnijem stadiju, odnosno mijenjanje uputstva, kada je već održana prva meritorna rasprava, nije dozvoljeno, jer bi izgledalo kao neumjesno i neopravdano uplitanje predsjednika u vršenje sudstva, koje se ne bi moglo spojiti ni s načelom sudske nezavisnosti ni s ustavnim propisom, po kojem imade svakomu da sudi njegov nadležni sudac.[10]

Kako sam već spomenuo, predsjednikova dispozicija, kojom upućuje stvar pred inokosnog suca ili sudski kolegij, nije podvržena nikakovu pravnomu lijeku, niti je može sud da revidira po zvaničnoj dužnosti, u koliko postoje zakonski uslovi za inokosno sudjenje. Medju-

[7] Čl. 1. posl. al. cit. ur.

[8] Uredba sama navodi, da predsjednik suda, odnosno njegov zamjenik odredjuje po *zvaničnoj dužnosti*, da li će po članu 1. iste uredbe rješavati inokosni sudac. Prema tome predsjednik suda mora da riješi, hoće li u stvarima, za koje je po uredbi dozvoljen inokosni postupak, raspravljati i rješavati inokosni sudija ili sudski kolegij.

[9] Uredbom br. 41501 od 30./8. 1920. Služb. Nov. br. 162a/1920. povišena je od 2500 K (§ 1. tačka 1 gpp) na deseterostruko granica vrijednosti, mjerodavna za djelokrug sreskih sudova kao i svi ostali iznosi, od kojih zavisi neki pravni lijek, ili primjena izvjesne procesne mjere.

[10] Čl. 6. Vidovdanskog ustava: Nikome ne može suditi nenadležan sud.

Digitized by Google

tim nastaje drugo pitanje, kako se ima postupati u onim slučajevima, kada je predsjednik suda uputio neku stvar pred inokosnoga suca, i ako ne postoje zakonski unslovi za takovo upućivanje bilo za to, što parnica uopće nije imovinske prirode ili prelazi vrijednost od 500.000 K, a nema pismenoga pristanka parničnih stranaka, da se njihov spor riješi po inokosnom sucu, odnosno gdje inokosni sudac postupa i presudjuje bez propisnoga upućenja stvari na osnovu samoga pristanka parničkih stranaka, eventualno i protiv njihove volje, ili gdje, unatoč propisnoga upućenja stvari pred inokosnoga suca, ne rješava ovaj, nego sudski kolegij. Da uzmognemo odgovoriti na ta pitanja, moramo najprije da vidimo, da li se propisi citirane uredbe o inokosnom i kolegijalnom sudjenju imadu smatrati ustanovama, kojima se razgraničuje djelokrug sudskoga kolegija od djelokruga inokosnog suca, ili su to samo norme o različitom sastavu jednoga te istoga suda obzirom na različitost pravnih sporova. Ako se postavimo na stanovište, da su pomenutim ustanovama razgraničena dva zasebna sudska djelokruga, moramo da se pozabavimo pitanjem, jesu li ti djelokruzi isključni, ili se mogu mijenjati izričitom ili muklom prorogacijom parničnih stranaka po analogiji § 1. toč. 2 a) odnosno posljednje alineje § 10. gpp. Smatramo li, da se u gornjim propisima radi o dva zasebna sudska djelokruga, moramo da dodjemo do zaključka, da su ti djelokruzi isključivi,[11] te se ne mogu mijenjati ni izričitom prorogacijom parničkih stranaka, jer je ta prorogacija po § 1. toč. 2 a) gpp. dozvoljena samo u toliko, što se za parnice, koje bi po svojoj vrijednosti spadale u djelokrug sudbenih stolova, može ugovoriti djelokrug sreskih (kotarskih) sudova, a ni mučke (prećutno) po posljednjoj alineji § 10. gpp., jer pitanje sudskoga djelokruga ne zavisi tu jedino o vrijednosti parničnoga predmeta, nego takodjer o predsjedničkoj dispoziciji. Zato se na pomenute slučajeve ne će moći da analogno primijeni propis § 10. gpp., po kojem sud ne može više uzeti u obzir nedostatak svoje nadležnosti, u koliko ta zavisi samo o vrijednosti parničnoga predmeta, nakon što se je tuženi upustio u parnicu, jednako kako ne može po § 50. gpp. ni odbaciti tužbu po zvaničnoj dužnosti zbog nedostatka prostorne nadležnosti, ako nije isključiva, kada su već stranke došle pred sud. Pomenuti propis § 10. gpp. ne bi se ovdje mogao da primijeni bez znatnih modifikacija još iz jednoga razloga, to jest, što se u imovinskim parnicama inokosni i kolegijalni postupak, a po tome i djelokrug odvajaju istom u stadiju iza prihvata parnice i upuštanja tuženika u parnicu, pa bi se parničnim strankama i to o b a d v j e m a, a ne samo tuženomu, morala pružiti prilika, da stave svoje prigovore u pogledu nedostatka djelokruga inokosnoga suca ili sudskoga kolegija na početku prve merotorne rasprave, jer je do toga momenta ne samo zakonit nego i obvezatan inokosni po-

[11] Ali samo u medjusobnom odnosu, jer prema sreskim sudovima nisu isključivi, pošto bi stranke u svim onim slučajevima, u kojima može biti pripušteno inokosno sudjenje, mogle bilo izrično po § 1. toč. 2 a) ugovoriti djelokrug sreskoga suda, bilo mučke se podvrći tom djelokrugu, u koliko bi sud po zvaničnoj dužnosti u smislu §§ 10., 141. i 80./3. gpp. propustio, da odbaci tužbu.

Digitized by Google

stupak za sve imovinske parnice i jer stranke do toga momenta redovno ni ne znaju, hoće li voditi daljnji postupak i stvar presuditi inokosni sudac ili senat. Ako stvar shvatimo kao pitanje djelokruga, moramo tražiti, da inokosni sudac odnosno sudski kolegij, kada na prigovor parničnih stranaka utvrdjuju nedostatak svoga djelokruga, odnosno unatoč obostranoga prigovora utvrdjuju opstojnost svojega djelokruga, riješe pomenuto pitanje u smislu § 181. presudom. Stoga će biti jenostavnije i ispravnije, ako pomenute norme shvatimo uredbama, koje normiraju različit sastav jednoga te istoga suda obzirom na različitost parničnih sporova. Ako stvar motrimo s toga gledišta, morat ćemo poreći svaku važnost činjenici, da su stranke pristale na inokosno umjesto koligijalnoga sudjenja ili obratno, u koliko takav pristanak nije zakonski preduslov za vršenje predsjednikova prava dispozicije po tački 1. prvoga člana citirane uredbe. Prema tome pristanak parničnih stranaka na inokosni ili kolegijalni sastav sudbenoga stola nije dovoljan sam po sebi već je u svakom slučaju potrebito i predsjednikovo upućenje, koje se ne može ni nadomjestiti ni izmijeniti pristankom stranaka. Za to, gdje je postupao inokosni sudac bez propisnoga i na uredbi osnovanoga predsjedničkoga upućenja, odnosno gdje je rješavao i presudjivao senat unatoč zakonitoga upućenja stvari pred inokosnoga suca, tu sud nije bio sastavljen u smislu zakona, tu će strankama uvijek u granicama § 476. gpp. pripadati pravo priziva zbog ništavosti, počinjene nezakonitim sastavom suda, bez obzira, da li su stranke na takav sastav pristale ili ne, tu će prizivni sud u smislu § 504./1. gpp. morati uvijek da presudu kasira i uputi stvar na ponovno raspravljanje i presudjivanje pred prvostepeni sud, koji će morati biti propisno sastavljen.

II. Što se tiče forme, u kojoj će se parnične stranke kod imovinskih parnica s vrijednošću preko 500.000 K podvrći inokosnom sudjenju, uredba nije pobliže odredila tu formu, jedino što normira, da je inokosni postupak u tom slučaju dopušten, ako to stranke p i s m e n o t r a ž e pri svršetku ročišta za prihvatanje parnice. Stoga držim, da će se takav predlog po analogiji § 185. gpp. morati staviti u zasebnom spisku, potpisanom po zastupnicima[12] parničnih stranaka, koji će se priložiti zapisniku. Medjutim mislim, da ne bi bilo protiv zakona, da se takova izjava primi u raspravni zapisnik i potpiše po stranačkim pravozastupnicima po analogiji propisa, koji važe za parničnu punomoć, što se daje usmeno u zapisnik (§ 101. gpp.). Uostalom, ako i stranačko pristajanje nema te propisane forme, ono će ipak moći da posluži kao baza za predsjednikovo upućenje, u koliko ne bi same stranke odmah prigovorile tom nedostatku formalnosti (§ 223. gpp.). (Svršit će se).

[12] Po madj. gpp. propisano je odvjetničko zastupstvo i za raspravu o prihvatu parnice pred sudbenim stolovima § 96, 99. gpp.; — obratno austr. gpp.

Digitized by Google

Projekat kaznenog zakonika za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

I. Odeljak: Opšti deo.

GLAVA I. UVODNE ODREDBE.

§ 1. Krivična su dela zločinstva i prestupi:

Zločinstva su ona krivična dela, za koja zakon propisuje smrtnu kaznu, robiju ili zatočenje.

Prestupi su ona krivična dela, za koja zakon propisuje strogi zatvor, zatvor ili novčanu kaznu.

§ 2. Niko ne može biti kažnjen za delo, za koje nije zakon pre, nego što je učinjeno, propisao, da će se i kako će se kazniti onaj, koji ga učini.

§ 3. Ako je po učinjenom krivičnom delu izmenjen zakon, onda se primenjuje blaži zakon.

Mere bezbednosti se dosuđuju po novom zakonu, ma da se učinilac ne bi po njemu osudio na kaznu.

§ 4. Kogod učini u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca kakovo krivično delo, kazniće se po ovom zakoniku.

§ 5. Po ovom zakoniku kazniće se, ko van Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca učini koje od krivičnih dela, predvidenih u §§ 86-93, § 96, §§ 98—103, § 209—212, §§ 218—219, § 221, § 225, §§ 229—236.

§ 6. Po ovom zakoniku kazniće se državljanin Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji osim u § 5. spomenutih krivičnih dela učini kakvo krivično delo van Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenica, ako u Kraljevinu dođe ili ako bude izdan njenim vlastima.

§ 7. Po ovim zakoniku kazniće se stranac, koji van Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca prema njenom državljaninu učini kakvo krivično delo, za koje ovaj zakonik pripisuje najmanje kaznu zatvora, ako u Kraljevinu dođe ili ako bude izdan njenim vlastima.

§ 8. Po ovom zakoniku kazniće se stranac, koji van Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca prema stranoj državi ili prema strancu učini kakvo zločinstvo, za koje ovaj zakonik propisuje robiju, ako je on došao u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, a njegovo izdanje nije traženo, ili je traženo, pa je taj zahtev odbijen, i ako gonjenje naredi Ministar Pravde.

§ 9. U slučajevima §§ 6—8. učinilac se neće kazniti: ako je kaznu, na koju je u inostranstvu osuđen, sasvim izdržao;

Ako je u inostranstvu izvršnom presudom oslobođen ili ako mu je kazna oprošćena;

Ako se krivično delo po inostranom zakonu kazni samo po predlogu, odobrenju ili po privatnoj tužbi, a ovi nisu podneseni;

Ako je pravo na gonjenje ili pravo na izvršenje kazni po inostranom zakonu zastarelo.

Ako za delo po zakonima zemlje, u kojoj je izvršeno, nije propisana kazna, krivični postupak će se u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca preduzeti samo na zahtev Ministarstva Pravde.

§ 10. Kazna, koju je učinilac u inostranstvu delimično ili sasvim izdržao, uračunavaće se pri odmeravanju nove kazne u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Digitized by Google

§ 11. Državljanin Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ne može se izdavati inostranoj državi.

Stranci se ne mogu izdavati zbog političkih krivičnih dela.

§ 12. Odredbe ovoga zakonika neće se primenjivati prema licima, koja se za učinjeno krivično delo imaju kazniti po naročitim zakonima.

GLAVA II. KRIVIČNO DELO I UČINILAC.

a) Pogodbe kažnjivosti.

§ 13. Za delo, koje je učinjeno iz nehata, kazni se samo onda, kada to zakon izrično propisuje.

Ako zakon drukčije ne propisuje, kazniće se samo za krivično delo učinjeno sa umišljajem.

§ 14. Krivično je delo uči njeno s umišljajem kako onda, kad je učinilac njegovo izvršenje htio, tako i tada, kad je on predviđajući zabranjenu posledicu, koja može iz njegova dela da nastupi, usvojio njeno nastupanje, bez obzira na to, da li je on to želio ili ne.

Krivično je delo učinjeno iz nehata kako onda, kad je učinilac predvidio nastupilu posledicu, ali je lakomisleno držao, da će je moći otkloniti, tako i tada, kada on nije predvidio nastupilu posledicu, i ako je ovu prema okolnostima i prema njegovim ličnim osobinama ili je bio dužan prevideti.

§ 15. Okolnosti, koje ulaze u pojam krivičnog dela, bile one stvarne ili pravne prirode, ne mogu se uračunati u krivicu onom, koji za njih nije znao u vremenu izvršenja dela.

Ako je ovo neznanje došlo usled nehata, učinilac će biti odgovoran za nehatno krivično delo u slučaju, u kome je i za nehat propisana kazna.

§ 16. Neće biti odgovoran onaj, koji pri izvršenju dela pogrešno uzme, da postoje okolnosti, prema kojima bi to delo bilo dopušteno, kad bi one odista postojale.

Ako je učinilac pao u ovu zabludu usled nepažnje, odgovaraće se nehatno krivično delo u slučaju, u kome je i za nehat propisana kazna.

§ 17. Neznanje ili nepravilno shvatanje kaznenog zakona nikoga ne izvinjava.

S obzirom na prilike, pod kojima je delo učinjeno, može se ipak izreći blaža kazna.

§ 18. Ako je iz krivičnog dela proizašla posledica, koja je teža, nego što je bila umišljena, a za takvu posledicu propisuje zakon strožu kaznu, onda se ta stroža kazna ima izreći samo onda, ako se nastupila posledica ima pripisati krivcu u nehat.

§ 19. Ne će se kazniti onaj, koji u vreme izvršenja dela nije mogao shvatiti prirodu i značaj svog dela ili prema tome shvatanju raditi; usled bolesnog duševnog rastrojstva, ili usled besvesnosti ili usled umne nerazvijenosti.

Ako je jedno od pomenutih stanja bilo takvo, da su usled toga kod učinioca u vreme izvršenja dela shvatanje prirode i značaj dela i mogućnost rada prema tome bili smanjeni, sud može ublažiti kaznu po slobodnoj oceni.

b) Malodobnici.

§ 20. Lica, koja nisu navršila četrnaest godina života (deca), a učine delo, zbog kojeg kazneni zakonik propisuje kaznu, ne mogu se kazneno-pravno progoniti ni kazniti.

Digitized by Google

Tako će se dete predati roditeljima ili starateljima ili školskoj vlasti, da ga oni kazne, da se o njem staraju i da nad njim vode nadzor.

Ako je ovakvo dete napušteno ili moralno pokvareno, predaće se zavodu za vaspitanje ili podesnoj porodici, gde će ostati, dok ne bude popravljeno, ali najduže do navršene osamnaeste godine.

Ovo prinudno vaspitanje naređuje starateljski sud.

§ 21. Lica, koja imaju četrnaest ali nisu navršila osamnaestu godinu (mlađi malodobnici), ne mogu se kazniti, ako nisu mogla da shvate prirodu i značaj svoga dela i prema tome shvatanju da rade.

Ovakav će se mlađi maloletnik predati roditeljima ili starateljima ili licima, koja se o njemu staraju, da nad njim vode nadzor i o njemu se staraju.

Ako je ovakav maloletnik napušten ili moralno pokvaren, predaće se zavodu za vaspitanje ili podesnoj porodici, gde će ostati, dok ne bude popravljen, ali najmanje godinu dana i najduže do navršene dvadeset i prve godine.

§ 22. Ako je mlađi maloletnik toliko zreo, da je mogao da shvati prirodu i značaj svoga dela i prema tome shvatanju da radi, otpustiće se na prokušavanje ili osuditi na ukor, na upućivanje u zavod za vaspitanje ili u zavod za popravljanje mlađih maloletnika.

Mlađi maloletnik će se osuditi na ukor, ako je krivično delo neznatnije prirode i ako je poteklo iz očevidne nepromišljenosti ili lakomislenosti.

Mlađi maloletnik će se osuditi na prokušavanje, ako je krivično delo poteklo iz gore spomenutih razloga, a teže je prirode.

Sve ove mere upotrebiće se, ako nije potrebno ni vaspitanje ni popravljanje.

Na upućivanje u zavod za vaspitanje osudiće se mlađi maloletnik, ako je napušten ili moralno pokvaren. U zavodu ima ostati, dok se ne popravi, ali najmanje godinu dana i najviše do navršene dvadeset i prve godine.

Na upućivanje u zavod za popravljane osudiće se mlađi maloletnik, ako je toliko pokvaren, da ne može biti primljen u zavod za vaspitanje. U tom zavodu će ostati, dok ne bude popravljen, ali najmanje tri, a najviše deset godina.

Otpuštanje iz zavoda za vaspitanje naređuje sudija za mlađe maloletnike, a iz zavoda za popravljanje Ministar Pravde na predlog uprave zavoda. Otpuštanje je uslovno. Uprava zavoda dužna je, da se stara, da otpuštenom mlađem maloletniku nađe posao i da se o njemu stara. Ako on u roku od godinu dana po otpuštanju iz zavoda zloupotrebi slobodu, biće vraćen u zavod; u protivnom slučaju smatra se, da je sasvim slobodan.

Mlađi maloletnik, koji je navršio šesnaest godina i bio već upućen u zavod za vaspitanje ili u zavod za popravljanje, pa je posle toga učinio zločinstvo, za koje se kazni smrću, robijom, ili zatočenjem, i sud nađe, da je toliko zreo, da je mogao shvatiti prirodu i značaj dela i prema tome shvatanju raditi, kazniće se prema propisu § 24. ovoga zakona. Za druga krivična dela kazniće se disciplinski.

§ 23. S merama određenim protiv mlađih maloletnika nisu skopčane nikakve druge pravne posledice. Mlađi maloletnik, protiv kojeg su te mere određene, smatra se neporočnim.

§ 24. Lica, koja imaju 18, a nisu navršila dvadeset i prvu godinu (stariji maloletnici), kazniće se po ovim pravilima:

1.) za delo, za koje zakon propisuje smrtnu kaznu ili večitu robiju, kazniće se robijom odnosno zatočenjem najmanje sedam godina;

Digitized by Google

2.) za dela za koja zakon propisuje vremenu kaznu, sud nije vezan za najmanju meru kazne, koju zakon propisuje za to delo, niti može izreći više od 10 godina, ako ima da se primeni robija ili zatočenje;

3.) ako sud nađe, da kaznu treba ublažiti, može mesto robije ili zatočenja izreći strogi zatvor ili zatvor, koji ne može biti kraći od šest meseci ni duži od pet godina.

4.) stariji maloletnik ne može biti osuđen na gubitak građanske časti;

5.) sve do navršene 21. godine osuđeni stariji maloletnici izdržavaju kaznu odvojeni od punoletnih i u naročitim zavodima.

c) Isključenje protivupravnosti i kažnjivosti.

§ 25. Ono delo, koje neko izvrši u nuždnoj odbrani, nije protivpravno.

Nužna je obrana ona odbrana, koja je neophodna, da se od sebe ili od koga drugoga odbije istovremeni protivpravni napadaj.

Ako učinilac prekorači granice odbrane, sud mu može ublažiti kaznu po slobodnoj oceni (§ 60.), a neće ga kazniti, ako je on ovo prekoračenje učinio usled jake razdraženosti ili iz prepasti ili iz straha.

§ 26. Neće se kazniti onaj, ko izvrši kakvo delo, da od sebe ili koga drugog otkloni istovremenu, na drugi način neotklonjivu opasnost za život, telo, slobodu, čast, imovinu ili koje drugo dobro, ako povreda, koju je on tim delom učinio nije veća od opasnosti, u protivnom slučaju sud može ublažiti kaznu po slobodnoj oceni (§ 60).

Ovo se naređenje ne može primeniti prema onom, koji je naročito dužan, da se izlaže opasnosti.

GLAVA III. POKUŠAJ.

§ 27. Ko je izvršenje kakvog umišljenog krivičnog dela započeo, ali ga nije dovršio, kaznit će se za pokušaj kod zločinstva uvek, a kod prestupa samo, kad to zakon izrečno propisuje.

§ 28. Za pokušaj se može kazniti blaže od svršenog dela. Ako je sredstvo, kojim je netko pokušao izvršenje krivičnog dela, ili predmet, prema kojem je pokušao izvršenje takav, da se krivično delo ni takvim sredstvom ni prema takvom predmetu ni pod kojim uslovima ne bi moglo izvršiti, sud će ublažiti kaznu po slobodnoj oceni, a u naročito lakim slučajevima može osloboditi svake kazne.

Za pripremne radnje neće se kazniti osim u slučajevima, koje zakon naročito propisuje.

§ 29. Za pokušaj se ne će kazniti, ako je učinilac dragovoljno odustao od izvršenja, odnosno ako je dragovoljno otklonio posledicu, koja bi došla sa svršenim krivičnim delom, pre nego što je saznao, da je njegovo delo otkriveno.

GLAVA IV. PODSTREKAVANJE I POMAGANJE.

§ 30. Ko drugog umišljeno navede ili podstrekava, da izvrši kakvo delo, kazniće se, kao da ga je sam učinio.

Ko drugog pokuša navesti ili podstreknuti na izvršenje kakvog zločinstva, za koje zakon propisuje smrtnu kaznu ili robiju u opšte ili zatočenje; kazniće se blaže za taj pokušaj.

Ko drugome umišljeno pomogne, da izvrši kakvo krivično delo, može biti blaže kažnjen.

Digitized by Google

Lični odnosi, svojstva i okolnosti, usled kojih se kažnjivost povećava, smanjuje ili isključuje, mogu se uzeti u obzir samo onom učiniocu, podstrekaču ili pomagaču, kod koga se nadju.

Ko umišljeno navede drugoga, da iz nehata izvrši kakvo krivično delo ili ko ovom umišljeno pomogne u izvršenju ovakvog dela, smatra se da je učinilac toga dela.

GLAVA V. KAZNE.

§ 31. Glavne su kazne: smrtna kazna, robija, zatočenje, strogi zatvor, zatvor i novčana kazna.

Sporedne su kazne: gubitak gradjanske časti, policijski nadzor, proterivanje, gubitak službe, zabrana poziva ili zanata i oduzimanje izvesnih predmeta

§ 32. Smrtna se kazna izvršuje vešanjem.

§ 33. Robija je večita ili vremena.

Vremena robija ne može biti kraća od jedne ni duža od dvadeset godina.

Gdegod zakon nije izrečno kazao, da je robija večita, ona je vremena.

Robija se izdržava u naročitim kaznenim zavodima.

§ 34. Zatočenje je večito ili vremeno.

Vremeno zatočenje ne može biti kraće od jedne, ni duže od dvadeset godina.

Gdegod zakon nije izrečno kazao, da je zatočenje večito, ono je vremeno.

Zatočenje se izdržava u naročitim kaznenim zavodima.

§ 35. Strogi zatvor i zatvor ne mogu biti kraći od sedam dana, ni duži od pet godina.

Strogi zatvor i zatvor od godine dana pa na više izdržava se u naročitim kaznenim zavodima, a kraći po pravilu u sudskim zatvorima.

§ 36. Kazne lišenja slobode izvršuju se odvojeno prema vrsti i trajanju kazne, prema polu i dobi i prema osobenosti osudjenog lica.

Izvršenje kazne započinje se po pravilu u ćeliji u naročitim kaznenim zavodima, produžuje postepeno u zajedničkom zatvoru pri radu uz usamljenje noću i za vreme odmora, za tim u odelenju za slobodnjake i najzad na uslovnom otpustu.

U sudskim zatvorima izvršuju se kazne lišenja slobode po pravilu u ćeliji odnosno u zajedničkom zatvoru.

Svaki je osudjenik dužan raditi.

Bliža naredjenja o izvršivanju ovih kazni sadržava naročiti zakon o izvršivanju kazni lišenjem slobode.

§ 37. Vremene kazne robije, zatočenja i strogog zatvora računaju se na godine i mesece, a zatvora do tri meseca i na pune dane.

U jedan dan uzima se 24 sata, a mesec i godina računaju se po kalendarskom vremenu.

§ 38. Pri promeni strogog zatvora i zatvora u robiju ili zatočenje dvanaest meseci strogog zatvora ili zatvora računaju se u osam meseci robije ili zatočenja.

§ 39. Novčana kazna ne može biti manja od deset dinara.

Pri odmeravanju novčane kazne pored ostalih okolnosti uzimaće se naročito u obzir imovno stanje osudjenika, kao i ostale životne prilike, koje su od uticaja na njegovu moć plaćanja.

Novčana kazna ide u fond za podizanje i popravljanje kaznenih zavoda, zavoda za vaspitanje i popravljanje kao i zavoda za izvršenje mera bezbednosti.

Digitized by Google

§ 40. U presudi će se odrediti rok za plaćanje novčane kazne, koji ne može biti kraći od 14 dana, ni duži od tri meseca, računajući od dana, kad je tražena naplata.

Ako osudjenik nema u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca stalnog mesta prebivanja i zanimanja, može se od njega odmah tražiti naplata ili jemstvo.

Sud može osudjenom dopustiti isplatu novčane kazne u delimičnim otplatama. U tom slučaju ima se odrediti veličina otplate i vreme, za koje će se novčana kazna isplatiti. To vreme ne može biti duže od jedne godine.

Sud može siromašnom osudjeniku dopustiti, da novčanu kaznu odradi, radeći kakav posao u korist fonda navedenog u § 39., ako takvog posla ima, računajući pri tome 6 do 15 dinara u jedan dan rada.

§ 41. Ako osudjenik u ostavljenom mu roku ne isplati novčanu kaznu niti je odradi, sud će narediti prinudno izvršenje. Ne naplati li se novčana kazna ni na ovaj način, onda će se ona zameniti zatvorom računajući deset dinara u jedan dan zatvora. Ovaj zatvor ne može ni u kom slučaju biti duži od jedne godine.

Sud je dužan u presudi pored novčane kazne da izreče i odgovarajući zatvor, koji će nastupiti u slučaju, ako se novčana kazna ni na koji način ne izvrši.

Ako je osudjenik platio samo jedan deo novčane kazne, ostatak će se preobratiti u zatvor po utvrdjenoj srazmeri. Isto tako može osudjenik u svako doba prekinuti izvršenje zatvora, ako isplati novčanu kaznu po odbitku onog dela, koji odgovara izdržanom zatvoru.

Po smrti osudjenikovoj novčana se kazna ne izvršuje.

§ 42. Ako je netko iz koristoljublja izvršio kakovo krivično delo, za koje zakon propisuje robiju ili strogi zatvor, može ga sud pored zaslužene robije ili strogog zatvora osuditi i na novčanu kaznu do 250.000 dinara.

§ 43. Osuda na smrt ili večitu robiju povlači za sobom trajan gubitak gradjanske časti.

Osuda na vremenu robiju povlači za sobom gubitak gradjanske časti od dve do deset godina.

Osuda na zatočenje povlači za sobom gubitak gradjanske časti samo za vreme izdržavanja kazni.

Osuda na strogi zatvor u slučajima predvidjenim ovim zakonom može za sobom povući gubitak gradjanske časti za vreme od jedne do pet godina.

§ 44. Gubitak gradjanske časti sastoji se u gubitku:

1. prava na državnu ili ma koju drugu javnu službu; kao i na koristi, koje iz njih proističu;

2. prava na javna zvanja, titule, dostojanstva, odličja i druge javne počasti;

3. prava u javnim stvarima glasati, birati ili izabran biti, kao i sva ostala politička prava vršiti.

§ 45. Osudjenik na gubitak gradjanske časti gubi prava pomenuta u § 44. od dana pravne snage presude, a vreme, za koje on ta prava gubi, ako taj gubitak nije trajan, računa se od dana, kad je kazna izdržana, zastarela ili oproštena.

§ 46. Svaka osuda najmanje na šest meseci strogog zatvora ili na godinu dana zatvora povlači za sobom gubitak državne i svake druge javne službe, koju osudjenik ima.

I krají strogi zatvor će biti skopčan s gubitkom državne ili kakove druge javne službe u slučajevima, u kojima se osudjenik izvršenim krivičnim delom pokazao nedostojnim službe, u kojoj je.

Digitized by Google

Gubitak službe u ovim slučajevima traje za vreme od dve do deset godina i računa se od dana, kad je kazna izdržana, zastarela ili oproštena.

§ 47. Po isteku rokova pomenutih u §§ 43.—46. ne vraćaju se izgubljena prava, već se osuđeniku samo vraća sposobnost da ih može iznova steći.

§ 48. Pored robije i strogog zatvora u slučajima, ako sud nađe, da je to neophodno u interesu javne bezbednosti, može se izreći i policijski nadzor, koji ne može biti kraći od jedne ni duži od pet godina.

Policijski se nadzor sastoji u ovom:

1.) Osuđenik se ne sme udaljiti iz mesta, u kome živi, bez odobrenja nadležne policijske vlasti;

2.) osuđenik mora biti noću od izvesnog do izvesnog vremena, koje mu policajska vlast odredi, u svome obitalištu, ili mora na prenoćište dolaziti na naročito određeno mesto i

3.) pretres njegovog stana se može preduzeti u svako doba dana i noći.

Određeno vreme policijskog nadzora počinje teći do dana, kad je glavna kazna izdržana ili oproštena.

Osuđenik na policijski nadzor dužan je u roku od pet dana po izdržanoj ili oproštenoj glavnoj kazni javiti se nadležnoj policijskoj vlasti radi održavanja policijskog nadzora.

§ 49. Ako se s obzirom na način izvršenja ili pobude izvršenog krivičnog dela, za koje je neko osuđen, ima uzeti, da će njegovo bavljenje u jednom mestu biti opasno po druge, može se u presudi pored robije i strogog zatvora izreći proterivanje u drugo koje mesto.

Proterivanje ne može biti duže od tri godine.

Niko se ne može proterati iz svoje zavičajne opštine.

Stranac se može proterati i iz Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za izvesno vreme ili za svagda.

§ 50. Pord slučajeva u zakonu naročito propisanih može sud osuđenom na robiju ili zatvor zabraniti upražnjavanje izvesnog poziva ili zanata uvek, kad je on namerno ili grubom nepažnjom zloupotrebio svoj poziv ili zanat, ili kad je na isti način povredio dužnosti, koje mu nalažu njegov poziv ili zanat.

Zabrana upražnjavanja poziva ili zanata ne može biti kraća od dve, ni duža od deset godina. Ovo se vreme računa od dana, kada je glavna kazna izdržena, zastarela i oproštena.

U slučaju povrata može se izreći zabrana i za svagda.

§ 51. Predmeti, koji su postali kakvim krivičnim delom, ili koji su bili upotrebljeni ili namenjeni za izvršenje kakvog krivičnog dela, mogu se oduzeti od učinioca ili učesnika, u koliko su njegova svojina.

Oduzimanje se vrši u korist fonda pomenutog u § 39.

GLAVA VI. MERE BEZBEDNOSTI.

§ 52. Ko je najmanje tri puta bio osuđivan za umišljeno izvršenje zločinstva na robiju, pa u toku od 6 godina po izdržanju poslednje kazne opet umišljeno izvrši kakvo zločinstvo, za koje zakon propisuje smrtnu kaznu ili robiju, zadržaće se po izdržanoj novoj kazni i dalje, ako se po izvršenim delima i po njegovom životu daje izvesti, da se neće uzdržati od daljeg vršenja krivičnih dela, i da je opasan po društvo.

Odluku o ovom zadržavanju izriče sud istom presudom, kojom dosuđuje kaznu za novo delo; no ovo ne sme trajati duže od dvadeset godina.

Digitized by Google

Ovi će se osuđenici držati u naročitim zavodima ili u naročitim odelenjima kaznenog zavoda i strogo će se držati na radu.

Zadržani osuđenik, koji je državljanin Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, može biti uslovno pušten, kada proteknu tri godine po izdržanoj kazni, ako je ona veća od pet godina, a ako je manja, onda tek po isteku pet godina, ako se može uzeti, da neće ponova vršiti krivična dela.

Uslovni otpust daje i opoziva sud na predlog uprave zavoda.

Ako se uslovni otpust ovakog lica ne opozove za četiri godine, ono se smatra kao sasvim pušteno.

§ 53. Za onoga, koji je u skitničenju, prosjačenju ili bludničenju izvršio u povratu ma koje krivično delo, sud će presudom izreći, da se posle izdržavanja dosuđene mu kazne ima uputiti u zavod za rad kao opasan za javnu bezbednost, ako nađe, da je usled takvog života sklon vršenju krivičnih dela.

Zadržavanje traje najduže pet godina.

O otpustu iz zavoda i o opozivanju otpusta važe i za ova lica propisi § 52.

§ 54. Ako sud nađe, da je u interesu javne bezbednosti, da se neuračunljivi ili onaj, kod koga postoji smanjena uračunljivost treba da uputi u kakav zavod za lečenje ili za čuvanje ili kod privatnih lica, koja se primaju nege i čuvanja, sud će ovo upućivanje i narediti.

Upućivanje u kakav zavod za lečenje ili za čuvanje ili kod privatnih lica, koja se primaju nege i čuvanja, narediće sud i onda, kad nađe, da je to u interesu zdravlja samoga neuračunljivoga ili onoga, kod koga postoji smanjena uračunljivost.

Otpuštanje iz zavoda naređuje takođe sud, kad po lekarskom pregledu nađe, da je dalje lečenje ili čuvanje nepotrebno.

Vreme koje je osuđenik sa smanjenom uračunljivosti proveo u zavodu za lečenje ili za čuvanje, uračunaće se u vreme izdržavanja kazne, ako je ovaj osuđen na kaznu lišenja slobode. Ako u trenutku puštanja iz zavoda za lečenje ili za čuvanje nije još proteklo vreme dosuđene kazne, to će on ostatak kazne izdržati u kaznenom zavodu

§ 55. Ko je izvršio krivično delo u pijanstvu, sud će mu pored kazne zabraniti i posećivanje krčmi za vreme od jedne do pet godina.

Ako sud utvrdi, da je učinilac pijanica, može narediti, da se upućuje u zavod za pijanice, u kome će ostati najviše do dve godine, a može se pustiti i ranije, ako uprava zavoda nađe, da je izlečen.

Učinilac se upućuje u zavod za pijanice tek posle izdržane ili oproštene kazne.

§ 56. Bliže odredbe o izvršenju mera bezbednosti propisaće se uredbom.

GLAVA VII. ODMERAVANJE KAZNE.

§ 57. Kazna se učiniocu odmerava prema prema stepenu njegove krivične odgovornosti. Pri tome će se uzeti u obzir sve okolnosti, koje utiču, da kazna bude veća ili manja, naročito veličina učinjenog zla; patnje ili štete; zločinačka naklonost, koja se ogleda u izvršenom delu; pobude, sa kojih je delo izvršeno; cilj, u kome je delo izvršeno; neposredni podstrek za izvršenje dela; lično i ekonomske prilike učiniočeve; mera uviđavnosti posle izvršenog dela; kao i da li se za isto kaje i da li se trudi da popravi nastupale posledice.

§ 58. Ako sud nađe, da ima jedna ili više okolnosti, zbog kojih se kazna treba da ublaži, onda se ublaženje vrši na ovaj način:

Digitized by Google

1.) ako je za delo propisana smrtna kazna, na mesto nje dolazi večita robija najmanje deset godina;

2.) ako je za delo propisana večita robija, na mesto nje dolazi robija najmanje sedam godina.

3.) ako je za delo propisana koja vremena kazna, ali tako, da je njena najmanja mera za to delo u zakonu određena, to se ona može spustiti do najmanje zakonske mere te vrste kazne;

4.) ako je za delo propisana koja vremena kazna, ali bez naznačenja najmanje mere za to delo, onda se kazna može spustiti do najmanje zakonske mere te vrste kazne, a mesto robije se može izreći strogi zatvor.

§ 59. Kad zakon izrečno ovlašćuje sud, da kaznu ublaži po slobodnoj oceni, sud nije vezan ni za vrstu, ni za meru kazne, koja je za krivično delo propisana.

§ 60. Gde zakon dopušta izbor između robije i zatočenja iil između strogog zatvora i zatvora, robija i strogi zatvor će se dosuditi onda, kad je delo poteklo iz nečasnih pobuda, ili ako ono pokazuje zao karakter učiniočev.

§ 61. Ko se oudi za kakvo umišljeno krivično delo na kaznu lišenja slobode, pa za pet godina od dana, kad je tu kaznu sasvim ili delimično izdržao, opet učinio kakovo umišljeno delo, taj se nalazi u povratu i kazniće se strože, nego da je to prvi put učinio.

Ako je to drugo delo poteklo iz jednorodnih pobuda s ranijim delom, sud nije vezan za najveću meru, koja je za to krivično delo propisana, već može izreći najviše dvostruku propisanu kaznu, ali se ni tada ne može preći dvadeset godina robije ili zatočenja, ni pet godina strogog zatvora ili zatvora.

§ 62. Pritvor ili istražni zatvor, koji je osuđenik izdržao pre, no što je presuda izrečena, uračunaće se u dosuđenu kaznu, u koliko njegovo trajanje nije on sam skrivio.

GLAVA VIII. KRIVIČNA DELA OSUĐENIKA.

§ 63. Osuđenika, koji za vreme izvršivanja kazne lišenjem slobode učini prestup, za koji zakon propisuje strogi zatvor ili zatvor do jedne godine, kazniće izvršna vlast zbog toga disciplinski. Sudskom krivičnom postupu ima u ovakom slučaju mesta samo onda, ako se zbog kratkog ostatka kazne ne bi mogla ostvariti ni ako se za učinjeno delo doznalo tek pošto je on izdržao kaznu.

Ovo pravilo vredi i za lica, koja su lišena slobode zbog izvršenja koje mere bezbednosti.

Ako osuđenik na večitu robiju učini zločinstvo ili teži prestup od onog, koji je pomenut u prvom odeljku ovog §-a, izrećiće sud umesto propisane kazne pooštrenje ostatka kazne prema disciplinskim propisima, navedenim u zakonu o izvršivanju kazni lišenja slobode.

GLAVA IX. STICAJ VIŠE KAZNENIH ZAKONA I VIŠE KRIVIČNIH DELA.

§ 64. Ako se jednom radnjom učini više krivičnih dela i time povredi više zakona ili više puta jedan isti zakon, kazna se određuje po onom zakonu, koji za to delo propisuje najtežu kaznu, a pri nejednakim vrstama kazne najtežu vrstu. Pri ovom se ne uzimaju u ocenu u sporedne kazne ni mere bezbednosti. One se moraju ili mogu izreći prema tome, da li ih koji od povređenih zakona predviđa ili dopušta.

Digitized by Google

§ 65. Ko sa više krivičnih dela zasluži više vremenih kazna lišenja slobode, osudiće se na jednu ukupnu kaznu, koja se sastoji u povišenju zasluženе najteže kazne.

Robija je najteža kazna bz obzira na njeno trajanje.

Ukupna kazna ne sme dostići iznos pojedinih zasluženih kazna, niti sme preći dvadeset godina robije ili zatočenja, ili pet godina strogog zatvora ili zatvora.

O sporednim kaznama i merama bezbednosti vredi ovde ono isto, što je o tom rečeno u poslednjoj rečenici §-a 64.

§ 66. Ko sa više krivičnih dela zasluži više novčanih kazna, osudiće se na pun iznos pojedinih zasluženih kazna.

Preobraćenje novčane kazne u zatvor izvršiće se po meri postavljenoj u § 41. tako, da zavor, koji dolazi na mesto novčane kazne, ne sme biti duži od jedne godine.

§ 67. Naređenja §§ 65 i 66 primenjuje se i tada, ako, pre nego što je izrečena kazna izdržana, zastarela ili oproštena, nastupi osuda zbog nekog krivičnog dela, koje je izvršeno pre ranije osude. Kazna, koju je osuđeni već izdržao, uračunava se pri izricanju nove ukupne kazne.

§ 68. Više dela u produženju izvršnih, od kojih svako sačinjava jedno i isto krivično delo, uzimaju se kao jedno (produženo) krivično delo.

GLAVA X. USLOVNA OSUDA.

§ 69. Kod osuda na strogi zatvor do deset meseci i na zatvor do jedne godine ili na novčanu kaznu, sud može odrediti pod naročitim olakšavanjem okolnostima istom obrazloženom presudom, da se izvršenje dosuđene kazne odloži na izvesno vreme, koje kod zločinstva ne sme biti kraće od dve, ni duže od pet godina, a kod prestupa od jedne do dve godine. Odlaganje se neće dopustiti onome, koji je pre bio pravnosnažno osuđen zbog zločinstva ili za poslednjih deset godina na kaznu strogog zatvora ili na kaznu zatvora preko mesec dana.

Pri ovom rešavanju sud treba naročito da uzme u obzir doba, raniji život i vladanje osuđenog, neznatnost izvršenog dela, olakšavne okolnosti, pod kojima je izvršeno, kao i to, da li je osuđenik pred sudom potpuno i iskreno priznao svoje delo, i da li je naknadio povređenom troškove i pričinjenu štetu, ili se bar iskreno izjasnio, da će ih naknaditi.

Za odlaganje izvršenja kazne može sud postaviti uslov, da osuđenik naknadi učinjenu i presudom utvrđenu štetu u roku, koji će se utvrditi presudom, i koji ne može biti duži od jedne godine.

§ 70. Ako osuđenik na osnovu § 69. učini u vremenu, za koje je kazna odložena, koje umišljeno krivično delo i za nj bude osuđen ma i docnije na strogi zatvor ili na koju težu kaznu, smatraće se, da je odlaganje izvršenja prve kazne prekinuto i obe će se kazne izvršiti neskaćene.

Ako je novo krivično delo iz nehata izvršeno ili ako je umišljeno, ali njegov učinilac osuđen na blažu kaznu od strogog zatvora, sud će rešiti po oceni prirode oba krivična dela: hoće li se odložena kazna odmah izvršiti ili će se izvršenje i dalje odložiti. Ako sud nađe, da i izvršenje nove kazne treba odložiti, istom će presudom utvrditi i rok tome odlaganju.

Ako sud uslovi odlaganje kazne naknadom štete, pa protekne rok određen za nju, a osuđenik je neplati, odložena će se kazna odmah izvršiti, osim ako su uzrok tome bile okolnosti, koje se ne mogu njemu pripisati u krivicu. Sud će moći

Digitized by Google

u tom slučaju odrediti nov rok za plaćanje naknade, a moći će dopustiti odlaganje i bez nje, ako bi stekao uverenje, da osuđenik nije kadar da je plati.

§ 71. Odlaganje izvvršenja kazne zatvora opozvaće se onda, kad se nad osuđenikom po § 69. izrekne nova osuda za delo izvršeno pre osude. U tom slučaju izreći će se za oba krivična dela jedna kazna prema §§ 65. i 66. Isto važi i kad je odložena novčana kazna, a sud za drugo delo treba da izreče robiju.

Ako oba dela povlače za sobom novčanu kaznu, ili je prvo donosilo zatvor, a drugo novčanu kaznu, sud će rešiti: hoće li se odložena kazna odmah izvršiti ili će se njeno izvršenje i dalje odložiti.

§ 72. Vreme kušnje počinje s danom, kad osuda steče pravnu snagu. Dokle to vreme traje, ne nastupaju posledice skopčane s osudom

Kad proteče vreme kušnje za koje je izvršenje kazni određeno, a da sud ne odredi njeno izvršenje, smatraće se, kao da osuđenik nije ni osuđen na kaznu

GLAVA XI. ZASTARELOST.

§ 73. pravo za gonjenje krivičnih dela zastareva:

Za dvadeset i pet godina, ako je za krvično delo propisana smrtna kazna ili večita robija;

Za dvadeset godna, ako je propisana robija ili zatočenje više od deset godina;

Za petnaest godina, ako je propisana robija ili zatočenje do deset godina;

Za deset godina, ako je propisana robija ili zatočenje do pet godina;

Za pet godina, ako je propisan strogi zatvor ili zatvor duži od jedne godine;

Za tri godine, ako je propisan strogi zatvor ili zatvor od jedne godine ili samo novčana kazna.

§ 74. Zastarelost ne teče za vreme, za koje se krivično gonjenje ne može početi ili produžiti, kao i za vreme, dok učinilac ima u rukama korist od krivičnog dela i za vreme, za koje se učinilac bavi u tuđini, da bi izbegao krivično gonjenje.

§ 75. Zastarelost počinje onoga dana, kad je krivično delo izvršeno

Ona se prekida svakom sudskom radnjom, koja je zbog učinjenog krivičnog dela upravljena protivu učnioca u cilju gonjenja.

Sa svakim prekidanjem počinje ponovo zastarelost. No, ipak će pravo na gonjenje krivičnog dela u svakom slučaju zastareti, ako prođe dva puta onoliko vremena, koliko se po zakonu za zastarelost tog dela traži.

§ 76. Pravo za izvršenje kazne zastareva: kod smrtne kazne i večite robije za tridest godina, kod robije ili zatočenja dužeg od deset godina za dvadeset i pet godina;

Kod robije ili zatočenja od pet do deset godina za dvadeset godina;

Kod robije ili zatočenja do pet godina za dvadeste godina;

Kod strogog zatvora i zatvora, dužeg od jedne godine, za osam godina;

Kod strogog zatvora i zatvora, dužeg od šest meseci, za pet godina;

A kod svake druge kazne za dve godine.

§ 77. Zastarelost počinje onoga dana, kada je presuda postala izvršnom.

Ona se prekida hvatanjem osuđenog radi izvršenja kazne.

Zastarelost novčane kazne prekida se svakom radnjom izvršne vlasti, koja je upravljena na izvršenje novčane kazne.

Digitized by Google

S prekidanjem počinje nova zastarelost. No ipak kazna u svakom slučaju zastareva, ako prođe dvaput onoliko vremena, koliko se po zakonu redovno za zastarelost te kazne traži.

§ 78. Zastarelost ne teče kako za vreme, za koje se izvršenje kazne ne može preduzeti, tako i za vrme, za koje se izvršuje koja druga kazna lišenja slobode.

GLAVA XII. ODOBRENJE, PREDLOG, PRIVATNA TUŽBA.

§ 79. Zakon propisuje u pojedinim slučajevima, zbog kojih krivičnih dela državni tužilac može povesti istragu ili podići optužnicu samo po odobrenju domaće ili strane vlasti. Dato se odobrenje ne može opozvati.

§ 80. Zakon propisuje u pojedinim slučajevima, zbog kojih se krivičnih dela učinilac može goniti samo na predlog oštećenikov.

Predlog se mora učiniti u roku od tri meseca od dana, kad je oštećenik doznao za delo i učinioca.

§ 81. Zakon propisuje u pojedinim slučajevima, zbog kojih se krivičnih dela učinilac može goniti samo po privatnoj tužbi.

Kod krivičnih dela, za koja se goni samo po privatnoj tužbi, krivični postupak će se započeti samo onda, kad je privatni tužilac podigao tužbu za to u roku od tri meseca. Ovaj rok počinje teći od dana, kad je tužilac saznao za izvršeno delo i učinioca.

Ovu tužbu može podneti svaki, koji je krivičnim delom povređen ili oštećen, u koliko zakon drukče ne propisuje.

§ 82. Za lica nesposobna za pravne poslove predlog ili privatnu tužbu radi krivičnog postupka može podneti zakoniti zastupnik; no maloletnik, koji je navršio šesnaestu godinu, može i sam to uraditi. Ako ovakovo lice umre u toku pomenutog roka, ovo njegovo pravo prelazi na drugog supruga, njegovu decu ili roditelje, za koje počinje teći novi rok od tri meseca od smrti pomenutog lica.

§ 83. Krivični postupak preduzima se protiv svih učesnika i onda, kad su i predlog (§ 80.) i tužba (§ 81) podneti protiv jednog od njih.

§ 84. Predlog se može opozvati, samo do početka glavnog pretresa, a od privatne tužbe se može odustati, dok se glavni pretres ne završi.

Odustankom od predloga ili od privatne tužbe prema jednom od učesnika obustavlja se postupak i prema ostalima.

GLAVA XIII. POVRAĆAJ PRAVA (REHABILITACIJA).

§ 85. Svakome, ko je usuđen na gubitak građanske časti (§ 14.), na gubitak državne ili kakve druge javne službe (§ 46.), na zabranu upražnjavanja kakvog poziva ili zanata (§ 50.), mogu se sudskom odlukom povratiti izgubljena prava, ako je od dana, kad je glavna kazna bila izdržana, zastarela ili oproštena, prošlo najmanje pet godina kod robije ili zatočenja, ili tri godine kod strogog zatvora i zatvora pod uslovom, da se osuđenik za sve vreme dobro vladao, da je štetu počinjenu delom naknadio, u koliko su to njegova sredstva dopuštala, i da ovaj povraćaj prava zaslužuje.

Svaka osuda sa svim svojim zakonskim posledicama može se na molbu osuđenog sudskom odlukom poništiti za budućnost, a u pogledu maloletnika i od samog početka, ako je osuđenik izdržao glavne kazne ili su iste zastarele ili oproštene, pod uslovom, da je povređenom platio svu oštetu kao i sudske troškove, ako je od toga vremena proteklo najmanje pet godina, a u pogledu povratnika deset godina, i ako se za to vreme dobro vladao i ovo zaslužuje.

Digitized by Google

Svaštice.

Zbor pravnika u Zagrebu. Odvjetničkim perovodjama a i samom sudstvu spremao se koban udarac »Osnovom zakona o postavljanju sudaca nižih sudova i odvjetnika«, koju je predložio ministar pravde zakonodavnom odboru Narodne Skupštine. Taj je prijedlog glasio:

Čl. 1. Za sudiju u prvostepenom sudu (okružnom sudu, sudbenom stolu) gradskom ili sreskom (kotarskom) sudu u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca može biti postavljeno lice, koje je njen gradjanin, a koje je redovno svršilo pravni fakultet (diplomirani pravnik), ima najmanje šest mjeseci ukazne službe u sudu i ispunjava druge zakonske uslove za državnu službu.

Ove sudije mogu biti postavljene i bez sudijskog ispita, ali ispit imaju polagati poslije godinu dana od njihova postavljanja za sudiju, a i prije toga, ako su ranije stekle pravo na njega. Prije položenoga sudijskoga ispita oni ne mogu dobiti nikakovu povišicu plaće niti biti unapredjeni niti zauzeti viši položaj u sudskoj struci.

Ako sudija položi ispit u roku od dvije godine od postavljenja za sudiju smatra se, da je ispit položio na dan postavljanja, i sva njegova prava i prinadležnosti kao sudije prema tome se odredjuju.

Sudjski ispit može polagati svaki svršeni (diplomirani) pravnik, koji je ukazni sudski činovnik najmanje jednu godinu dana, uzimajući ako bi kome zakon to pravo i ranije priznavao.

Čl 2. Odvjetnikom u kraljevini Srba Hrvata i Slovenaca može postati onaj njen gradjanin,, koji je svršeni (diplomirani) pravnik i koji je, ispunjavajući ostale uslove zakonske za advokaturu, služio **sedam godina u sudu,** ili **deset godina u administrativnoj struci ili prakticirao deset godina u advokatskoj kancelariji.** Ove godine mogu se srazmjerno sračunavati i dopunjavati računajući sedamnaest mjeseci službe u administrativnoj struci ili advokatskoj kancelarji u jednu godinu službe u sudu.

Čl. 3. Ovlašćuje se ministar pravde da ovaj zakon izvrši i da protumači sporna pitanja koja bi se u primjeni njegovoj pojavila.

Čl. 4. Zakon ovaj vrijedi za cijelu kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca i njime se zamjenjuju ona zakonska naredjenja, koja bi i u koliko s njima u protivnosti bila. On stupa u život, kad ga kralj potpiše, a obaveznu snagu imat će od 15. listopada 1922. god., no s tim, da se on ne odnosi na lica, koja su prije toga dana već postali odvjetnici.

* * *

Čim su novine priopćile taj prijedlog, uzbunio se pravnički svijet u čitavoj državi, a napose odvjetnički perovodje, pa je pravnička omladina sazvala zborove u Beogradu, Subotici, Zagrebu i Ljubljani, da protestuje protiv osnove. Svi ovi osim zagrebačkoga održani su dne 29. listopada, a u Zagrebu dne 28. listopada. Na svim zborovima donesene su rezolucije i izrečeni govori u glavnome u jednakom smislu. Izvijestit ćemo potanje o zboru u Zagrebu, na kojemu je sudjelovalo pored ostalih pravničkih staliških udruženja i naše Pravničko društvo. Zbor je otvorio u ime sazivača djak Matić, koji je predložio predsjedateljem sveuč. prof. i predsjednika našega društva g. dra. L. Polića, što je bilo jednoglasno prihvaćeno. Zatim su se obredali govornici ovim redom: Tajnik Pravničkog društva g. dr. Politeo govorio je u ime ovoga i svojih drugova odvjetnika; isto tako

Digitized by Google

potpredsjednik Pravnič. društva g. dr. Peleš i odvjetnici gg. Domac i Kovačević. Gg. Budak i dr. Spitzer govorili su u ime odvjetničkih perovodja; vijećnik stola sedmorice g. dr. Čačić u ime Zajednice hrvatskih sudaca, vijećnik banskog stola g. Bratanić u me Saveza sudačkih udruženja, g. Keršić u ime sudačkih prislušnika, a g. Košutić u ime pravničke omladine. Red govora zaključio je predsjedatelj dr. Polić osvrnuvši se na zakonski prijedlog i s ustavnoga stanovišta. Napokon je jednoglasno prihvaćena ova rezolucija kao resume svih govora:

Pravnici — sveučilišni profesori, suci, odvjetnici, odvjetnički perovodje i djaci pravoslovnoga i državoslovnog fakulteta kr. sveučilišta u Zagrebu — sakupljeni na javnoj skupštini u Zagrebu, sazvanoj po pravničkoj omladini na sveučilištu u subotu dne 28. listopada 1922. u 6 sati na večer, povodom manifestirane namjere vlade, da predloži narodnoj skupštini prijedlog zakona o postavljanju sudija nižih sudova i odvjetnika, primiše jednoglasno ovu

REZOLUCIJU:

Predloženi projekat zakona ugrožava teško interese pravničke omladine, napose odvjetničkih perovodja, a isto tako i samoga pravosudja, dakle posredno i države. Ni prekomjerno skraćenje prakse za sticanje sudskoga položaja, ni prekomjerno produljivanje prakse za sticanje odvjetništva ne mogu postići cilj, za kojim projekat ide. Uslijed prvoga načina trpiti će kvaliteta sudaca, a uslijed drugoga bit će omogućeno od mladjih jedino najimućnijima — a to ne znači nipošto uvijek najsposobnijima — da dočekaju položaj odvjetnika. Nije isključeno, da bi se mljadja pravnička generacija posvećivala u većem broju sudačkomu zvanju, ali bi zato ovo ostavljali suci, koji budu imali više od sedam godina službe. Broj sudaca ne bi se dakle time povećao, već vjerojatno snizio, a i oni, koji bi ostali vršiti zvanje suca, ne bi ga vršili potrebnom voljom i ljubavlju, jer bi se ćutili u nj natjerani i u njemu zarobljeni silom prilika. Odvjetnički stalež pak postao bi staležem privilegovanih, a to bi (kao svaki privilegij) rdjavo utjecalo na odvjetništvo. Taj štetni utjecaj primijetio bi se pogotovu onda, kada bi se dozvolilo bez daljega, da pristupe odvjetništvu i administrativni činovnici, kojih jednostrana praksa ne da im često nikakva udjela u sudskim i odvjetničkim poslovima (kao što je to na pr. kod policijskih činovnika).

Sadanji odvjetnički perovodje posvetiše se svome zvanju u opravdanoj pretpostavi, da će za njih vrijediti uvjeti sadanjih zakona. Bilo bi nepravedno, da budu prevareni u svojim nadama i pretpostavkama, koje su za njih u neku ruku i stečeno pravo. Vrijedi to za sve njih, a pogotovu za one, koji imaju već trogodišnju zakonsku praksu ili položiše odvjetnički ispit, ili su ratom bez svoje krivnje izgubili tolik broj godina.

Napokon je omladina, što sad uči pravo, imala pred očima, stupajući na pravni fakultet, uvjete sadanjih pozitivnih zakona obzirom na sticanje odvjetničkoga stalluma. Ni njoj se nesmiju stavljati neočekivane i neopravdane prepreke za izvršivanje zvanja, za koje se ćuti spremnom i sposobnom.

Svi mi priznajemo sudbonosne posljedice, koje izlaze iz činjenice, da i onako premalen broj sudaca dnevice opada, a prekomjerni broj odvjetnika dnevice raste. Ali te se posljedice i stanje mogu otkloniti jedinim prirodnim i moralnim načinom, a taj je da se materijalni uslovi sudija poboljšaju i njihova neodvisnost potpuno sačuva, a odvjetnici da dobiju autonomiju, u kojoj će sami vršiti najstroži nadzor nad načinom vršenja odvjetničkoga zvanja. Osim toga treba promijeniti i opće prilike, koje dozvoljavaju, da odvjetničko zvanje kod mnogih

Digitized by Google

gubi svoj pravi pravni karakter. Ustanovu o retroaktivnoj snazi zakonskog prijedloga smatramo u ovome slučaju pravnim i socijalnim apsurdom.

Radi svega toga prosvjedujemo protiv prijedloga zakona o postavljanju sudija i advokata pa tražimo od vlade, da ga ne predloži narodnoj skupštini, odnosno od ove, da ga predloženoga odbaci. Tražimo, da se što prije materijalni uslovi sudačke službe dovedu u sklad s teškim prilikama današnjih vremena, s dostojanstvom, važnošću i zaslugama njihova položaja, pa da se što prije njihovi i odvjetnički odnosi urede svestrano jednim općim zakonom t. j. modernom sudačkom pragmatikom i isto takvim odvjetničkim redom. Dotle neka se ne dira u stečena prava odvjetničkih provodja i u one nade, koje je pravnička omladina mogla opravdano gojiti na temelju dosadanjih zakona i eventualno poznatih namjera o njihovoj reformi.

* * *

Odvjetničkome perovodji dru. Mili Budaku, koji je otputovao u Beograd na tamošnji zbor u ime društva perovodja, povjereno je, da i kao delegat skupštine poradi sve shodno za provedbu rezolucije. Osim toga ova je poslana ministru predsjedniku, ministru pravde, predsjedniku narodne skupštine i predsjedniku zakonodavnog odbora. — Dok ovo pišemo, nije nam poznat rezultat ove protestne akcije. Dobro je, vrlo dobro, da su se u toj akciji složili svi pravnici u državi bez razlike plemena, stranaka i staleža.

Pravilnik zakona o stanovima, zapravo tek njegov nacrt publiciran je nedavno u zagrebačkim novinama. To je dalo povoda nekim članovima, da predlože našemu društvu, neka prema tome pravilniku zauzme stanovište i eventualno priredi predavanje sa diskusijom. Društveni odbor zabavio se tim prijedlogom i došao do zaključka, da se u toj stvari ništa ne preduzme. Taj je naime pravilnik kao i svaki stanbeni zakon dio onoga tzv. socijalnoga zakonodavstva za nuždu, o kojemu je teško govoriti sa čisto pravnoga stanovišta, a da ne dodje u obzir i ono socijalno. No tu se sukobljuju predstavnici raznih socijalnih grupa i interesa, kojih ima i u Pravničkom društvu, pa bi teško došlo do jednoga jedinstvenoga mišljenja. Moglo bi do njega doći možda u nekim formalnopravnim detaljima (svi će na pr. biti proti odboru za stanove kao povratku laičkoga elementa, koji je dosadanjim iskustvom diskreditiran), ali u krupnijim materijalnopravnim vrlo teško. Uostalom ni eventualno jedinstveno mišljenje Pravničkoga društva ne bi apsolutno ništa utjecalo na uzročnike i regulatore stanbenih prilika. Drugi su faktori, koji bi trebali tu da zagrabe (odnosno za koje bi bilo bolje, da uopće ne zagrabe).

† **Dr. Dragutin Petrić.** — Dne 30. listopada t. g. preminuo je nakon kratke ali teške bolesti dr. Dragutin Petrić, kr. javni bilježnik i odvjetnik u Županji, u napokon muževne dobe — u 42. godine života. Bio je dugo vremena član našega društva, te je uvijek nastojao unaprijediti njegove ciljeve zborom i tvorom, gdje mu se za to pružila prilika. Pokoj mu vječni!

Naučna ekskurzija. — Naučnoj ekskurziji u Lepoglavu, koju je priredilo društvo odvjetničkih perovodja dne 4. i 5. o. mj., pridružiše se i mnogi članovi Pravničkoga društva iz ostalih zvanja. Vodičem i tumačem bio j sveuč. prof. g. dr. Šlović. Ekskurzija je u svakom pogledu vrlo uspjela.

Osnova krivičnog zakona je gotova i poslana raznim institucijama na mnijenje, pa i našemu Pravničkome društvu. Posebni odbor ovoga proučit će tu osnovu i onda izradjeno svoje mišljenje poslati ministarstvu pravde. Radi velike

Digitized by Google

važnosti te osnove priopćujemo njezin opći dio u ovome broju, dok će njezina opća načela a i važnije detalje razložiti društveni član sveuč. prof. dr. Šilović u nizu predavanja, koja će se držati nekoliko nedjelja za redom u dvorani sudbenoga stola. Prvo predavanje bit će u nedjelju dne 19. stud. u 9 i pol sati prije podne. Na ta predavanja nadovezat će se još neka ostalih teoretičara i praktičara u kriminalistici, prigodom kojih će doći i do diskuzije.

Literatura.

Perić i Arandjelović, Gradjansko sudski postupak. I. deo: O sudjenju. Beograd, Kon, 1921. (Ćir.).

Pretzel, Das neue polnische Genossenschaftsgesetz v. 29. 10. 1920. Berlin, Simon.

Reik, Die Fristen auf dem Gebiete d. gewerbl. Rechtsschutzes aus dem Friedensvertrage v. Saint Germain, dem Berner Abkommen u. der inneren österr. Gesetzgebung. Manz. 1920. (Prik. Gerichts- Zeitung. 1921, br. 2).

Ripert, Rèforme de la Législation du sauvetage des épaves. Rapport matière d' assurances en Suisse en 1918. Publié conformément à la dècision 1920, T. XXXII, L. 1/3).

Rapport du bureau fédéral des assurances sus les entreprises privées en matière d' assurances en Suisse en 1918. Publié conformément à la en dècision du conseil fédéral suise du 11. X. 1920, 33. année. Bern, A. Francke. 1920.

Racolta delle prescrizioni federali in tema di esecuzione e fallimento, Leggi, refolamenti del consiglio federale e del tribunale fed. e circolare ed istruzioni di quest' ultimo dal 1912 in poi. Appendice, Edita per cura dellà camera d' esenzione e dei fallimenti del trib. fed. Zurigo, Art. Institut Orell Füssli, 1921.

Rosenberg, Die Valutafrage, insbesonder mit Rücksicht auf die Erfüllung von Zahlungsverpflichtungen in fremder Währung, Wien, Verlag d. Wiener kaufm. Vereines, 1918.

Rühl, Die Typen der Häfen nach ihrer wirtschaftl. Stellung (Sonderabdruck a. d. Zeitschr. f. Erdkunde zu Berlin No. 8—10) Berlin 1920.

Sieberg, Richtinien für den Abschluss von Lieferungsverträgen, Berlin, Spaeth & Linde.

Schwarz, Handelsrecht, Wechsel- u Seerecht, 5—7. völlig umgearb. Aufl. Berlin, Heymann, 1921.

Sparr, Die Auflösung der Familiengüter in Preussen, Berlin, Heymann.

Steiner, Kommentar zum Zwangsversteigerungsgesetz, 3. Aufl., 1921.

Stern u. Oppenheimer, Kommentar z. Patentgesetz, Stuttgart, Hess 1919.

Sontag, Die Actiengesellschaft im Kampf zwischen Macht u. Recht. Berlin, Vahlen, 1918.

Shipping Act and Merchant Marine Act 1920. The — Suits in Admirality Act, Emergency Shipping Legislation and other law, proclamations and executive orders relating to the Shipping Board and Einergency Fleet Corporation. Published by United St. Shipping Board. Revised to July 1, 1920. Washington, Governement Printing Office, 1920.

Digitized by Google

Schelcher, Die Haftung des Staates für Eingriffe in Privatrechte. Leipzig. Rossberg.

Silberberger, Formularbuch der handelsrehtlichen Bekanntmachungen der Actiengesellschaften u. Gesellschaften m. b. H. nebst Gesetzestext u. Erläuterungen. — Berlin, Landesverlag.

Titze, Richtermacht u. Vertragsinhalt. (Recht u. Staat in Geschichte u. Gegenwart, 18.) Tübingen, Mohr.

Tuhr, Der allg. Teil d. bürgerlichen Rechts. (Bindings System. Handbuch der d. Rechtswissenschaft 10. Abt.) B. II., 1. Häfte 1914., 2. Häfte 1918. München—Leipzig, Duncker & Humblot.

Unger, Lurje—Kloer, Mieterschutz u. Wohnungsmangel, 2. völlig neubearbeitete Aufl. des Kommentars Unger-Dittrich: Das Mietrecht im Kriege u. in der Uebergangszeit. Berlin, Heymann.

Worms u. Ranter, Die Verwertung von Erfindungen, 3. verbesserte Augl. Halle a. S., Marhold.

Društvenim članovima i pretplatnicima, koji nisu namirili članarinu resp. pretplatu za ovu godinu, obustavit će se sa slijedećim brojem dostavljanje lista, a tražbine proti njima utjerati će se prema potrebi sudbeno. Nadamo se ipak da će bar pravnici biti svijesni svojih pravnih obveza, a da i ne govorimo o moralnim. prema udruženju svoga staleža. Iznos članarine i kome da se šalje, sve je to označeno niže na ovoj stranici.

POZOR ČLANOVI I PRETPLATNICI! — Umoljavaju se gg. članovi pretplatnici »Mjesečnika«, da izvole zaostalu članarinu i pretplatu za god. 1921., a tako i članarinu i pretplatu za god. 1922. što prije uplatiti, ako to dosele učinili nisu. Uplaćivati se može putem I. Hrvatske štedionice u Zagrebu, budi neposredno društvenomu blagajniku gosp. Franji Podgajskomu, Zagreb Boškovićeva ulica 2. šiljanjem članarine i pretplate poštom na ovaj način imadu gospoda članovi i pretplatnici u rukama odmah i potvrdu. Članovi i pretplatnici, koji na ovaj način ne uplate članarine i pretplate, mogu to učiniti putem naših povjerenika. Zagrebački članovi naročito odvjetnici, suci i odvjetnički perovodje mogu plaćati članarinu takodjer sudbenom pristavu g. dru. Hircu, koji se izjavio spremnim preuzimati članarinu za društvo. Godišnja je članarina za javne činovnike svih struka i odvjetničke perovodje 120 K, a za članove ostalih zvanja 240 K. Novi članovi plaćaju kod pristupa u društvo još upisninu od 20 K. Za javne je urede pretplata 250 K na godinu. Čla četvrtgodišnjim obrocima. Dužnost je svih članova, da redovitim plaćanjem članarina i pretplata plaća se unaprijed i to po volji na jednom ili u polugodišnjim ili rine omoguće izdavanje »Mjesečnika«. Isto tako je dužnost svih pravnika, da budu članovi društva, da uzmognu kao takovi dobivati ovaj naš pravnički list bez kojega ne bi smio da bude nijedan naš pravnik. Ako svi naši pravnici sdušno vrše tu dužnost, moći će »Mjesečnik« i kraj sadanjih velikih štamparskih troškova redovito izlezi'i, što više moći će se njegov opseg i povećati.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 12. GOD. XLVIII.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB PROSINAC 1922

Osnova zakona o sudskom postupku u krivičnim djelima od godine 1921.

(Ministarstvu Pravde podnešeno mnijenje prof. dra. E. Milera).

Osnova zakona počiva na savremenim, općenito priznatim načelima, pa joj sa načelnog stajališta ne može biti prigovora. U rukama nepristranog i u svakom pogledu nezavisnog sudije pruža ta osnova puno jamstvo za ispravno vodjenje sudskog postupka u krivičnim djelima, što će u mnogom doprinjeti do učvršćenja pravne svijesti. A prvi preduvjet tomu će biti nezavisan sudija. Zato me se čudno dojimlju izvodi dra. Dolenca u »Pravnom pregledu« (knj.. II. str. 29.), da se može desiti »da sudija kao izraziti partizan jedne partije nema pouzdanja kod pripadnika druge partije«. To se ne smije desiti, jer davati ovaj slobodoumni zakon u ruke »izrazitog partizana« znači potkapati vjeru u njegovu nepristranost kao sudije. U koga objektivni elementi prava i pravičnosti nisu uvjek jači od subjektivnih elemenata »partizanstva«, taj nije zvan primjenjivati ovaj zakon.

Ja ću moje mišljenje ograničiti na to, da navedem ona mjesta i izreke, za koje držim, da bi ih trebalo promjeniti, te da navedem dopune, koje bi po mom shvaćanju imale ući u osnovu. Radi boljeg pregleda slijedim redom pojedine paragrafe.

Veliku manjkavost vidim u tom, što osnovi ne prileže motivi, pa se radi toga glede izvjesnih odredjenja ne mogu očitovati. Pomanikanje motiva moglo bi lahko dovesti do misli, da se je osnova prežurno izradjivala. Nješto, slično motivima, nalazim u knjizi II. »Pravnog pregleda«, koji su izradili sastavljači osnove, pa ću se pozivati na tu knjigu, čija je ali sadržina prekratka i sastoji većinom iz navadjanja osnovinih naredjenja, da bi mogla nadomjestiti motive.

Već sada ističem, da se radi pomanjkanja motiva ne mogu očitovati glede naredjenja u §. 25. al. 1. početak »Ako je nadležni sud iz pravnih ili stvarnih razloga spriječen«, jer ne znam, koji su to pravni ili stvarni razlozi; zatim glede naredjenja u §. 33. al. 3., da sam sudija rješava o svom izuzeću, pošto bi se tim mogla uzdrmati

Digitized by Google

vjera u njegovu nepristranost; zatim glede naredjenja u §. 104., da li bi se izraz »izgubljena dobit« imao unesti u zakon, a u jesnom slučaju, da li bi svjedoci ili vještaci imali utvrditi i veličinu izgubljene dobiti, jer §. 104. naredjuje po istima samo utvrdjenje prouzrokovane štete; zatim glede naredjenja u §. 109., da li bi se na pretres, koji se po tom §-u ima obaviti, imali pozvati i u stvari interesirani privatni tužitelj i privatni učesnik odnosno njihovi zastupnici sa pravima, koja su u ovom §-u dana državnom tužiocu; zatim glede naredjenja u §. 139. al. 6. o žalbi proti naredbi za izvršenie pretresa i o svrsishodnosti te žalbe, koja ne zadržava izvršenje pretresa; zatim glede naredjenja u §. 451. zadnja alineja i §. 452. predzadnja alineja, jer mi je nerazumljivo, zašto zakonodavac odredjuje, da se proti maloljetnicima, glede kojih je već odredjena mjera smještenja u zavod za vaspitanje, koji počine kakovo zločinstvo ili i lakše kažnjihovo djelo, ma da su navršili tek 16 godina, ima uporaviti kazna prema propisima za starije maloljetnike. Tim dolazi zakonodavac u protuslovje s osnnovkom samog tog zakona o zaštiti mladeži, glede koje se mogu u doba od 14.—18. godine uporabiti samo za nju odredjene mjere.

Predlažem, da se u § 1. al. 2. iza »produžiti« metne »i provesti«, suglasno s al. 1. istog §-a; da se izraz »krivično postupanje« u cijeloj osnovi zamijeni izrazom »sudski postupak u krivičnim djelima«, kako ga i zove al. 2. §-a 1. ili »postupak o krivičnim djelima«, kako je to navedeno u glavi XVII. pod II. pred § 227. Mih. P. Jovanović u »Pravnom pregledu« knj. II. str. 3. ističe doduše, da je izraz »krivični sudski postupak« kratica izraza »zakonik o sudskom postupku u krivičnim djelima«, pa je i on (str. 5.) za naziv »krivični sudski postupak«. Nu izraz »krivičan« je uvijek antiteza izrazu »pravičan«, pa mi se ne čini logičkim, kad se u osnovi uvijek govori o »krivičnom« postupanju, o »krivičnoj« presudi (§ 304. al. 1.), i »krivičnom« sudu, dok se na pr. na jednom mjestu (§ 464.) govori o »krivično-pravnom« uzapćenju, a s druge se opet strane govori o »krivičnim djelima«, gdje je izraz »krivičan« upotrebljen u svom pravom znamenovanju. Prema tomu daje osnova pojmu »krivičan« dva znamenovanja, koja su potpuno protivna jedno drugom te jedno isključuje drugo, i stoga to po mom mišljenju ne bi smjelo ući u zakon, koji mora svaki pojam što pregnantnije označiti. Možda bi bilo shodno obratiti se na jezikoslovce, da izjave, kakov bi izraz bio najshodniji;

da se u § 2. al. 1. mjesto »započeti« metne izraz »pokrenuti«, suglasno s §§ 1. al. 1. i 438. al. 4.;

da se u § 7. al. 2. i 3. mjesto »otvaranje istrage« metne izraz »povadjanje istrage« suglasno s § 97. al. 1., 2., 3., 6.; s tim u vezi bi trebalo u § 97. al. 4. mjesto »da se istraga započne« staviti izraz »da se istraga povede«;

da se u § 7. al. zadnja mjesto »započinjanje« stavi izraz pokretanje« suglasno s § 1. al. 1.;

Digitized by Google

da se u § 12. al. 2. u drugoj izreci izraz »ovo« nadomjesti izrazom »mjesto štampanja«, jer se iz izraza »ovo« ne vidi točno, na što se odnosi, a ima se odnositi na mjesto štampanja;

da se u § 13. iza izraza »izvršeno« doda još »ili pokušano«, jer bi inače mogla nastati dvojba o tom, da li amo spadaju i pokušana krivična djela; to bi valjalo učiniti i obzirom na § 7. al. 6. koji govori o izvršenom ili pokušanom krivičnom djelu, kao i obzirom na § 112. al. 6., koji govori o izvršenju pokušanog djela. Ili bi se izraz »izvršeno« mogao nadomjestiti izrazom »učinjeno«, ako bi se odredilo, da se pod tim izrazom ima razumjevati i izvršeno i pokušano djelo. U ostalom govore o »učinjenom« djelu na pr. §§ 11., 16. al. 2., 17., 43., al. 1., 121., 377. al. 1., 385. al. 5., 433., 446. al. 2., 451. zadnja al. — Stoga bi radi točnosti, kojom se zakoni odlikovati moraju, trebalo jednoč ustanovljeni izraz, koji obuhvata točno odredjeni pojam, konsekventno u cijelom zakonu provesti. Tako bi to i u ovoj osnovi valjalo provesti, jer se je na skoro svim mjestima, gdje se govori o »izvršenom« djelu, ispustio izraz »pokušano« djelo. Ta mjesta jesu u ovim §§: 16. al. 1., 88. al. 2., 90. al. 3., 92. al. 1., 93., 94. al. 2., 107. al. 4., 113. al. 2., 3., 4., 115. al. 1., 116. al. 1., 119. al. 2., 136. al. 2., 139. al. 4., 178. al. 2. i 3., 199. al. 3., 359. al. 3., 451. al. 2.;

da se u §§ 3., 4. al. 2., 14. kao još i u daljnjim §§-ima, o kojima će govora biti, izraz »okrivljenik« zamjeni izrazom »počinitelj« ili »učinilac« krivičnog odjela obzirom na definiciju po § 7. Osnova rabi izraz »učinilac« u §§: 11., 20., 92., 99., 113. al. 2. i 3., 136. al. 1., 287. al. 2. i 359. al. 3. i 455. al. 1. i 3., 456., 460. al. 1. — Nu i tu se ne postupa dosljedno, jer dok se u § 20. uz učinioca spominje i saučesnik i prikrivac i jatak, to se u §§ 92. al. 1. i 136 al. 1. spominje »učinilac ili učesnik«, u §§ 99. i 113. al. 2. spominje »učinilac i saučesnik«, a u §§ 287. al. 2., 359. al. 3. 455. al. 1. i 3., 456. i 460. al. 1. spominje se »učinilac«; konačno se u § 122. al. 2. spominju »učesnici«. Stoga bi se trebalo odlučiti ili za izraz »učesnik« ili za izraz »saučesnik« radi jednoličnosti izražaja u zakonu; pošto se pako pod izrazima »učinilac« u §§ 287. al. 2., 359. al. 3., 455. al. 1. i 3., 456. i 460. al. 1. razumjevaju svi, koji su u krivičnom djelu imali udjela, a opet u § 122. al. se razumjevaju pod izrazom »učesnik« takodjer svi, koji su u onom krivićnom djelu imali udjela, to bi valjalo točno diferensirati te ondje, gdje se radi samo o učiniocu bez učesnika, rabiti izraz »neposredni učinilac«, ondje, gdje se radi samo o učesniku, rabiti izraz »učesnik«, a ondje, gdje se radi o jednom i drugom, rabti izraz »učinilac«, odnosno »neposredni učinilac i učesnik«, što medjutim ima ovisiti o fiksiranju tih izraza u zakonu o krivičnim djelima. — Ističem, da se u cijeloj osnovi rabi poglavito izraz »okrivljenik« i ondje, gdie je to ispravno, i ondje gdje je to posve neispravno. Osnova počiva na hrvatskom kaznenom postupku od g. 1875., koji u § 39. ima za onoga, na koga padne sumnja, da je počinio kažnjivi čin, različite nazive (osumnjićeni, okrivljeni, optuženi) već prema stadiju postupka, nu u tom zakonu to nije dosljedno provedeno, kako se žali i Ogorelica u svom »Kaznenom procesualnom pravu« (Zagreb

Digitized by Google

1899. str. 234.). Predležeća osnova je u § 7. usvojila gornja tri tipa i diferensirala osumnjičenika, okrivljenika i optuženika prema izvanjskim procesualnim radnjama t. j. prema tomu, da li proti komu još nije predloženo povadjanje istrage ili još nije predana neposredna optužnica (osumnjićeni), da li je proti komu predloženo povadjanje istrage ili je predana neposredna optužnica (okrivljeni), da li je proti komu stavljanje pod optužbu stalo na snagu (optuženi). Sada je to trebalo samo dosljedno diljem cijele osnove provesti. To nije učinjeno, već se tako mješaju gornji nazivi, da usljed toga velik dio osnove nosi na sebi biljeg prežurenog rada. Tako se vidi iz § 14., da se tu ne radi samo o »okrivljeniku« u smislu § 7., već i o osumnjićeniku i o optuženiku, osim ako se hoće u taj pojam »okrivljenik« staviti i druga dva pojma, kako je to primjerice naveo Dr. Dolenc u »Pravnom pregledu« (knj. II. str. 29.), stavljajuć uz izraz »okrivljenik« u zagradu: osumnjičenik i optuženik, ili ako se hoće u pojam okrivljenika staviti i pojam osumnjičenika, ali je to onda trebalo posebice istaći, pa bi tada dobili jedan uži i jedan širi pojam okrivljenika. Talijanski postupak u krivičnim djelima od 27. februara 1913. rabi dosljedno samo izraz »okrivljenik« (čl. 65.) za sva tri tipa naše osnove po § 7.; još i na glavnom pretresu se optuženik (u smislu § 7. naše osnove) zove okrivljenikom (tal. ppk naslov II., odsjek II. »o preslušanju okrivljenika....«). Postupak u krivičnim djelima za kraljevinu Ugarsku od 4. decembra 1896. smatra »okrivljenikom« (§ 13.) onoga, proti kojemu je postupak u krivičnim djelima u tečaju; naziva istim tim izrazom i osumnjićenika i optuženika te provodi to dosljedno u zakonu. — I kod § 15. osnove je upotrebljen izraz »okrivljenik«, premda je jasno, da se i tu ne radi samo o »okrivljeniku« u smislu § 7., već i o osumnjičeniku i o optuženiku. Jednako i kod § 16. al. 1. U § 19. al. 1. se govori o »osumnjičenom« licu, premda će forum connexitatis vrijediti i za okrivljeno i za optuženo lice. U § 25. al. 3. se govori o »optuženiku«, premda forum delegationis može biti odredjen i za osumnjićeno i za okrivljeno lice. U § 26. al. 1. se govori o »okrivljeniku«, premda je jasno, da se i tu ne radi samo o »okrivljeniku« u smislu § 7., već i o osumnjičeniku i o optuženiku. Ist je slučaj na pr. kod §§ 27, al. 3., 4., 5., 7.; 48. al. 1.; 51. al. 2., gdje se najednoć upotrebljuje nov izraz »krivac«, tako i u § 120., pa se pod tim izrazom razumijevaju sva tri tipa. Tako § 56. al. 1. i 2. odredjuju, da »okrivljenik« može imati branioca; nu branioc se ne može uskratiti ni osumnjičeniku ni optuženiku te za ispravnost ovog mišljenja govori i § 60., koji naredjuje, da se i prije povadjanja istrage može »okrivljenik«, koji je — jer još nije proti njemu stavljen predlog na povadjanje istrage — zapravo samo »osumnjićenik« u smislu § 7., postaviti branilac; ako se pako pod izrazom »okrivljenik« u § 56. smatra samo okrivljeni u smislu § 7., onda bi to značilo, kao da ni osumnjićeni ni optuženi sebi nebi smjeli uzeti branioca; držim medjutim, da se pod izrazom »okrivljenik« u § 56. al. 1. ne može smatrati samo okrivljenik u smislu § 7., jer § 58. osnove nalaže sudiji, da »okrivljenoga« obavjesti o njegovu pravu, da si uzme bra-

Digitized by Google

nioca, već pri prvom ispitu, kada dakle ne mora biti još ni predloženo povadjanje istrage, a onda je takov »okrivljenik« u istinu »osumnjićenik« u smislu § 7.; slijedi to i iz § 62. osnove, koji naredjuje, da istražni sudija postavlja branitelja i za vrijeme izvidjaja, dakle onda, kada se radi bezdvojbeno o »osumnjićeniku« u smislu § 7.; a slijedi to i iz § 81. al. 2., koji odredjuje o dostavi akata, kod kojih teče rok za pravni lijek, okrivljeniku, premda se tu može raditi i o »osumnjićeniku«, jer po §. 323. al. 2. može se žaliti i proti rješenju izvidjajnoga sudije, kada se dakle radi o osumnjićeniku u smislu §. 7.; o »osumnjićeniku« i o »osumnjićenim licima« se govori u glavi VIII. osnove (§§. 90. al. 3., 94. al. 3., 95. al. 1.); u §. 92. al. 2. spominju se »izvidjajne radnje«, koje se mogu ticati samo »osumnjićenika« u smislu §. 7., a ipak se tu spominje »okrivljenik.« — Sve to govori za izmjenu posve neodredjenog izraza »okrivljenik« u gornjim paragrafima, kao još i u daljnjima, koji će se radi primjera citirati, jer ne valja smetnuti s uma, da je elasticitet izraza »okrivljenik« znatno ograničen i granica točno odredjena u §. 7. Udara u oči, kako se taj izraz »okrivljeni« upotrebljuje ne samo onda, kada mu je u smislu §. 7. mjesta, već i onda, kada mu nikako nije mjesta, i u sastavcima pojedinih članova užeg odbora u gore citovanom »Pravnom pregledu« knj. II. Tako Dr. Živanović (str. 36.), pišuć o okrivljenom i njegovoj obrani, navodi u noti 1.), da okrivljeni nije stranka za vrijeme izvidjaja; nu za vrijeme izvidjaja i nema »okrivljenika« u smislu §. 7., već samo »osumnjićenika.« Dalje navodi Dr. Živanović, da istražni sudija odredjuje okrivljenom branitelja prema §. 73., kad ga ovaj mora imati za vrijeme izvidjaja i istrage. Ovdje je pogrešno citiran §. 73. mjesto §. 62., koji to naredjuje, ali otale podjedno slijedi, pošto se spominju u tom §. 62. izvidjaji i istraga, da se tu ne radi samo o »okrivljeniku« u smislu §. 7., već i o »osumnjićeniku« u smislu §. 7. — Zakonodavac mora oštro paziti na točnost izražaja, ako hoće točnu primjenu zakona. Tako Dr. Posilović u »Pravnom pregledu« knj. II. str. 43. navodi, da policijska vlast ne može nikad preduzeti formalno saslušanje »okrivljenika« ... a ni druge izvidjajne radnje. I tu je jasno, da se ne radi o »okrivljeniku« u smislu §. 7., već o »osumnjićeniku« u smislu §. 7. Tu treba točno razlikovati, pogotovo ako se svrne pažnja na navod Dra. Dolenca (str. 23.), koji traži radi točnog izražavanja u zakoniku točnu primjenu oznake »osumnjićenik, okrivljenik i optuženik«, a to će se još više komplicirati, kada se istakne daljnji navod Dra. Dolenca (str. 24.), da se u postupku kod sreskih sudova smatra osumnjićenikom lice, proti kojemu teče sudski postupak u krivičnim djelima sve do presude, a okrivljenikom od izreke presude do momenta njezine pravne snage. Tu je dakle uvedena potpuno druga terminologija. Nedosljedno se upotrebljuju izrazi »osumnjićenik« i »okrivljenik« na nekim mjestima u glavi X. — Već sâm naslov te glave nije ispravan; glasi: »poziv, dovodjenje, pritvor i istražni zatvor okrivljenika«; nu čim se radi o pritvoru, ne može

Digitized by Google

se raditi o »okrivljeniku«, već o »osumnjićeniku.« — U §§. 110. i 111. se uvijek navodi »okrivljenik«, premda je jasno, da se tu radi i o »osumnjićeniku« u smislu §. 7. i o »okrivljeniku« u smislu §. 7., te je sastavljač ovog djela osnove očito oba tipa stavio u izraz »okrivljenik« ; a da je tomu tako, vidi se iz §§. 112.—117., gdje je sastavljač posve logički proveo naziv »osumnjićenik«, jer se u tim §§-ima o takovu i radi, tek je u §. 116. al. 1. odredio, da »sreski sudija... može za... osumnjićenika, ako... ostane sumnjiv, da je izvršio... djelo, zbog koga se okrivljuje...« pa je tu, da se neprestano ne miješaju ti izrazi, mogao naprosto ispustiti izraz »se okrivljuje« i nadomjestiti ga izrazom »je pritvoren.« — Uslijed tog neprestanog miješanja izraza »osumnjićeni« i »okrivljeni« nije mi jasno, kako se ima razumjeti zadnja alineja §. 118. Tu je odredjeno, da se proti naredbi, kojom se naredjuje ili ukida pritvor ili istražni zatvor, može izjaviti žalba okružnom sudu, a proti rješenju ovog suda da može samo okrivljenik izjaviti žalbu apelacijonom sudu. Da li je to samo »okrivljenik« u smislu §. 7.? Ili se i tu pod »okrivljenikom« razumijeva i »osumnjićenik« u smislu §. 7., a isključuju tužitelj i oštećeni? Vidi se iz toga, kako oprezno valja zakonodavac upotrebljavati ove izraze, pogotovo, kad ih je tako točno izdefinirao u §. 7. — I §. 122. al. 1. govori samo o »okrivljeniku«, premda je jasno, da se tu radi i o osumnjićeniku u smislu §. 7., što proizlazi već iz toga, da se tu govori o pritvoru i istražnom zatvoru, a pritvor se može odrediti samo proti osumnjićeniku; pa i cijeli sadržaj naslova III. glave X. (§§. 122—127.) govori o pritvorenicima i onima, koji su u istražnom zatvoru odnosno o pritvoru i istražnom zatvoru, dok sam naslov glasi: »Postupanje s istražnim zatvorenicima«, te je i tu valjalo dodati još i izraz »s pritvorenicima.« — U »Pravnom pregledu« knj. II. str. 48. i sl. Dr. Marković takodjer po mom mišljenju zamijenjuje »okrivljenika« u smislu §. 7. s »osumnjićenikom« u smislu §. 7., premda (str. 49.) sasvim ispravno kaže, da se pritvor naredjuje prema osumnjićeniku, a istražni zatvor prema okrivljeniku, ali ipak na str. 54. i 55. govori isključivo o »okrivljeniku«, premda je bezdvojbeno, da se tu ne radi samo o okrivljeniku već i o osumnjićeniku. Isto tako bi trebalo ispraviti izraz »okrivljenik« i u mnogim drugim §§-ima kao: 57. al. 3. i 4., 58, 59. al. 1., 2., 3., 60., 64. al. 1., 2., 65. al. 2., 67., 76. al. 2., 3., 4., 81. al. 2., 92. al. 2, 110, al. 1., gdje valja izraz »okrivljenik« zamijeniti izrazom »prijavljeni«, jer se tu ne radi o okrivljeniku u smislu §. 7. i jer se čini razlika izmedju »okrivljenika« po toj alineji 1. i »okrivljenika« po alineji 3. tog §-a, po kojoj potonjoj se radi o okrivljeniku u smislu §. 7. te bi alineja 1. imala glasiti: »gdje zakon drugačije ne naredjuje, prijavljeni se najprije poziva samo na ispit kao osumnjićenik« ; nadalje §. 110. al. 3., 4. i 5., gdje valja pred izrazom »okrivljeni« staviti i »osumnjićeni«, jer se i na njega odnose naredjenja tog §-a ; nadalje u §§-ima 130. al. 1., 2., 3., 131., 132. al. 1., 133., 134 al. 1., 135., 136. al. 2., 143. al. 4., 147. al. 1., 148., 149. al. 2., 150 al. 2.,

Digitized by Google

151.—160. (glava XII.) valja svagdje pred izrazom »okrivljeni« staviti i »osumnjićeni«, jer odredbe te glave vrijede i za jednog i za drugog; govori se doduše u §§. 152., 153. i 158. o »istrazi«, što bi se moglo uzeti argumentom, da se tu radi samo o okrivljeniku u smislu §. 7., ali §. 159. govori o »izvidjajima«, što je opet argumenat, da se tu radi i osumnjićeniku u smislu §. 7.; nadalje u §-ima 168. al. 4., 169. al. 3., 4., 5., 6., 7., 9., 176. al. 2., 178. al. 7., 179. al. 1., 296. al. 2., 298. al. 2., 305. al. 1., 2., 307. al. 1., 308. al. 1., 2., 314. al. 5., 319. al. 1., 2., 3., 324. al. 1., 2., 3., 327., 370. al. 2., 372. al. 1.; u glavi XXI. naslov II. kod sreskog suda valja svagdje izraz »okrivljeni« zamijeniti izrazom »osumnjićeni« prema terminologiji Dra. Dolenca (»Pravni pregled knj. II. str. 24.) i to do uključno §. 387., a u §. 388. i 389., pošto je već izrečena presuda, ima ostati izraz »okrivljeni«; nadalje u §§-ima 438. al. 1., 462. al. 1., 2., 465.; za §§. 462. i 465. nije jasno, da li je to okrivljeni u smislu §. 7. ili se i pod tim ima razumijevati i osumnjićenik, a u §§. 455., 457., 458. i 459. se govori o osumnjićeniku i o osumnjićenom licu, ali opet nije jasno, da li se pod tim ima razumijevati samo osumnjićeni u smislu §. 7., jer odsutni ili odbjegli može biti i osumnjićenik i okrivljenik u smislu §. 7. — Zakonodavna tehnika traži, da se u zakonu što točnije izrazi volja zakonodavca, pa zato valja uvijek precizno navesti izraze, koji su u samom zakonu točno odredjeni. Ako se jednoć pod izrazom »okrivljeni« razumijeva samo »okrivljeni« u smislu §. 7., a drugiput i »osumnjičeni« u smislu §. 7., onda se tim počinja logička pogreška quaternio terminorum, jer se istim izrazom nazivaju dva pojma. Stoga treba te izraze upotrebljavati uvijek ondje, gdje je to zakonodavac htjeo. A ako se je već htjelo operirati sa jednim izrazom, koji bi obuhvatio sva tri tipa §. 7., moglo se je to učiniti možda ovako, da se sva ta tri tipa obuhvate izrazom »počinitelj« ili »učinitelj« krivičnog djela, kako je to gore predloženo, ili da se sva ta tri tipa obuhvate izrazom »okrivljeni«, a mjesto drugog tipa §. 7. t. j. okrivljenika da se stavi izraz »istraženik«. — Ako se to neće, valja diljem cijele osnove ono lice, proti kojemu se provodi sudski postupak u krivičnim djelima, uvijek nazivati onako, kako je to zakonodavac htjeo i kako to proizlazi iz samoga zakona, jer se inače radja labilnost u provodjenju istoga.

Predlažem nadalje:

da se u §. 27. al. 3. i 5. iza izraza »državnim tužiocem« stavi »ili privatnim tužiocem«, da se i privatnoj tužbi zajamči potpuno neovisan sudija;

da se u §. 27. al. 3. iza izraza »do četvrtog stepena« i »do trećeg stepena« stavi »zaključno« radi potpune jasnoće, kako je to učinjeno u §§. 47. al. 1. i 169. al. 4.;

da se u §. 27. stavi kao točka 7.: »koji je s počiniteljem krivičnog djela ili s državnim tužiocem ili s privatnim tužiocem odnosno njegovim zastupnikom ili s oštećenikom odnosno njegovim zastupnikom

Digitized by Google

ili s braniocem u odnosu vjerovnika ili dužnika« — s razloga, da se zajamči potpuna sudačka neovisnost;

da se u §. 27. stavi iza predložene točke 7. kao zadnja alineja: »Sudije, koji su u medjusobnom najbližem srodstvu, ne mogu raditi u istom sudskom postupku u krivičnim djelima« — s razloga, istaknuta kod mog predloga kod §. 27. točke 7. — Držim, da će novi zakon o krivičnim djelima označiti lica, za koja se ima uzeti, da su u najbližem srodstvu;

da se u §. 28. al. 2. radi jasnoće istakne, da i za suce kod viših sudova vrijede naredjenja §§. 27. i 28. al. 1., stoga da se druga alineja §. 28. briše i umjesto nje stavi ova nova alineja: »Razlozi isključenja §§. 27. i 28. al. 1. vrijede i za sudce kod višjih sudova«;

da se u §. 30 iza izraza »tražiti« stavi »ako to nije već u smislu §. 29. sam sudac učinio«;

da se §. 32. briše, jer nisam za to, da se izuzeće veže o rok, pošto stranka može i vrlo važne i osnovane razloge izuzeća saznati tek prigodom glavnog pretresa ili sjednice;

da se u §. 39. al. 2. briše izraz »izvršenje«, jer bi se mogla poroditi sumnja, da li se pod tim ima razumijevati i pokušaj te predlažem, da se mjesto »kad se sazna za njihovo izvršenje« stavi »kad za njih sazna«;

da se u §. 41. pred prvom alinejom stavi kao prva alineja slijedeće: »Generalni prokurator kod kasacijonog suda pozvan je, da sudjeluje u postupku, koji se vrši pred ovim sudom onako, kako je to bliže ovim zakonom predvidjeno«. Iz §. 41. ove osnove proizlazi, da generalni prokurator može samo protiv p r a v o s n a ž n i h presuda i protiv svakog protuzakonitog p r a v o s n a ž n o g rješenja ili postupka izjaviti žalbu, dok § 335. odredjuje, da žalbi protiv presude ima mjesta samo onda, ako je presudom povredjen formalni ili materijalni zakon. Tu se dakle radi o presudama, koje još nisu zadobile pravnu snagu te o kojima izriče konačnu presudu kasacijoni sud u z s u d j e l o v a n j e g e n e r a l n o g p r o k u r a t o r a, kako se to vidi na pr. iz §§. 342. al. 2., 345. al. 1., 346. al. 1., 353. al. 1., 354. al. 1. i 3., gdje se uvijek napominje »saslušavši generalnog prokuratora« ili u §. 354. al. 2., gdje se traži »pristanak generalnog prokuratora«. Stoga držim umjesnim, da se odredi pobliže djelokrug i generalnog prokuratora, kako je to učinjeno za državnog tužioca u §. 39., za višjeg državnog tužioca u §. 40.;

da se u §. 43. al. 1. uvrsti kao nova izreka: »Radi li se o važnom državnom interesu, koji bi uslijed progona mogao trpjeti, ima o progonu odlučiti višji državni tužioc u sporazumu s ministrom pravde«. — Tim bi se uzakonio princip oportuniteta kao iznimka u vanredno važnim po državne interese slučajevima. Na tom stajalištu stoji i M. J o v a n o v i ć (Pravni pregled« knj. II. str. 13. i 14.), dok mi se čini, da protivno mišljenje zastupa Dr. Ž i v a n o v i ć (»Pravni pregled« knj. II. str. 33.). Od uvijek prevladava mišljenje i od uvijek se u državnom životu provodi, da država, ako se radi o njenom vrlo važnom

Digitized by Google

interesu, napušta iznimice princip legaliteta, pa nema nikakova razloga, da se to izričito u zakonu ne istakne;

da se u §. 45. al. 2. mjesto »Ministar pravde« stavi »Generalni prokurator«, koji će, držim, biti kao stručnjak podesnije lice za rješavanje eventualnih sukoba od ministra pravde, koji ne mora biti stručnjak; ili da se, ako se to hoće pridržati ministru pravde, stave kao zaključne riječi te alineje »saslušavši generalnog prokuratora«;

da se u §. 50. al. 2. i s tim u savezu u §§. 52. al. 3., 224. al., 3., 469. al. 2. mjesto izraza »u ostavljenom roku« stavi izraz »u propisanom roku«, koji držim pregnantnijim od prvoga i koji je u osnovi i naveden u §. 442. al. zadnja;

da se u §. 50. al. 3. brišu riječi »na zahtjevanje privatnog tužioca«, jer ako to javni interes traži, ima državni tužilac sudjelovati i onda, kad to i ne zahtjeva privatni tužilac, koji često nije ni u stanju prosuditi, da li javni interes traži sudjelovanje državnog tužioca;

da se u §. 57. cijela alineja 1. briše i mjesto nje stavi: »Branioci moraju biti javni pravozastupnici, a mogu biti i profesori prava na juridičkom fakultetu sveučilišta, ako su uneseni u listinu braniteljâ«;

da se u §. 57. al. 2. mjesto izraza »diplomirani pravnici« stavi izraz »za vršenje sudačkog zvanja osposobljeni pravnici« i s tim u vezi da se u §. 61. al. 1. briše »i drugi državni --- koji su diplomirani pravnici« s razloga, da se ne onemogući počinitelju kriviČnog djela obrana, koju će vršiti sposobno i spremno lice i tako bi braniocem osim osoba, spomenutih u §. 57. al. 1., mogli biti samo za vršenje sudačkog zvanja osposobljeni činovnici;

da se u §. 60. mjesto izraza »otvaranje istrage« stavi izraz »provadjanje istrage«, konformno s §. 97. al. 1., 2., 3., 6.;

da se u §. 61. al. 2. brišu zadnje dvije izreke te alineje radi skladnosti sa mojim predlogom kod §. 57. al. 2. i §. 61. al. 1.;

da se u §. 70. al. 3. iza riječi »godina« stavi riječ »mjesec«, a iza riječi »piše« riječ »naznaka suda«;

da se u §. 80. uvodne riječi »odnosno postupka« brišu i stave riječi »za postupak« radi bolje jasnoće;

da se u §. 83. izostavi druga alineja; odredjenje, sadržano u toj alineji, je vrlo nepraktično, jer zaustavlja poslovanje, pošto bi nadležni sud morao i z a r o k a čekati još nekoliko dana, nije li možda zainteresovano lice kod vanjskog suda, koji je bio umoljen za izvršenje dostave, uložilo pravni lijek, pogotovo ako zamoljeni sud radi eventualne zaposlenosti ili nemara nebi odmah dostavio pravni lijek nadležnom sudu;

da se u §. 88 na koncu treće alineje stavi slijedeća četvrta alineja: »Cilj je izvidjaja, da se proti neodredjenom ili odredjenom licu sudskim putem ili putem drugih javnih vlasti i njihovih organa pronadju i utvrde svi podaci, da se na osnovu toga može odlučiti o produženju ili obustavi sudskog postupka u krivičnim djelima«. To predlažem s razloga, da i cilj izvidjaja dodje u zakonu do izražaja, kako je to učinjeno i u §. 96. glede cilja istrage;

Digitized by Google

da se u §. 92. al. 3. u prvoj liniji iza riječi »izvršiti« stave riječi »u prisutnosti dvojice neinteresovanih svjedoka« s razloga, da se zajamči što veći objektivitet tim više, što se zapisnici o tim radnjama mogu upotrebiti uz naznačene u tom §-u uvjete kao dokazno sredstvo;

da se u §. 97. al. 2. mjesto izraza »hoće« i »traži« stavi izraz predlaže« radi jednoličnog izražavanja;

da se u §. 97. al. 3 .u prvoj liniji iza riječi »državni tužilac« stavi »odnosno privatni tužilac«, jer se inače ta odredba nalazi u protuslovlju sa zadnjom alinejom istog §-a, koja daje i privatnom tužiocu pravo žalbe proti rješenju suda, koji mse odbacuje predlog za povedenje istrage, dakle mu logički mora pristojati i pravo predloga za povedenje iste;

da se u §. 97. al. 4. mjesto izraza »započne« stavi izraz »povede«, konformno s al. 2., 3., 6. istog §-a;

da se §. 106. drukčije stilizira radi nejasnosti stilizacije u osnovi. Alineja 1. odredjuje, da istražni sudac može — izuzev državnog tužioca — sve, koji se n e u l j u d n o vladaju ili narušavaju red, kazniti bilo novčanom kaznom ili zatvorom alineja 2. odredjuje za okrivljenika radi n e p r i s t o j n o g vladanja disciplinsku kaznu; alineja 3. odredjuje za zastupnike stranaka, vještake i prisutne svjedoke samo novčanu kaznu. Pošto osnovi ne prileže motivi, nije mi stilizacija tog §-a jasna; nije istaknuta razlika izmedju neuljudnog i nepristojnog vladanja; jednoć se govori o narušavanju reda (al. 1. i konac al. 2.), drugiput o remećenju reda (al. 2. početak); odredjuju se kazne za zastupnike stranaka (al. 3.), a ništa se ne govori o strankama samima; u al. 3. se govori o p r i s u t n i m svjedocima, što se samo po sebi razumije. Zato predlažem ovu stilizaciju: »Ako se tko — izuzev državnog tužioca (§ 232.) — za vrijeme vršenja kakve radnje u istrazi i poslije opomene od strane istražnog sudca neuljudno vlada ili narušava red, može ga istražni sudac kazniti novčanom kaznom do 200 Din. ili zatvorom do deset dana, stranke odnosno njihove zastupnike, vještake i svjedoke samo novčanom kaznom do 200 Din., a okrivljenika, koji je u istražnom zatvoru, disciplinskom kaznom (§. 126.); u slučaju potrebe ih može i dati udaljiti«. — Alineja zadnja § 106. ostaje kao alineja 2. tako predloženog §-a;

da se u §. 107. al. 1. mjesto izraza »da se okrivljenik krivično goni« stavi izraz »da se produži postupak proti okrivljeniku«, a mjesto izraza »da nema osnova za dalje gonjenje« da se stavi izraz »da nema osnova za produženje postupka« radi jednolične uporabe tih izraza konformno s §. 1. al. 2., 438. al. 442. al. 3., 443. al. 2., 445. al. 3.;

da se u §. 108. al. 1. iza izraza »dovoljno« stave riječi »da se daljnji postupak obustavi ili« s razloga, pošto je u §. 107. al. 1. odredjeno, da tužilac može po z a v r š e n o j istrazi izjaviti, da nema osnova za produženje postupka;

da se u §. 108. al. 2. ne odredi apsolutan rok od 8 dana za podnešenje optužnice, jer valja pomisliti samo na procese, kod kojih ima mnogo osumnjičenih i svjedoka tako, da je naprosto fizički nemo-

Digitized by Google

guće u roku od 8 dana sastaviti optužnicu; stoga predlažem, da se iza riječi »u roku od 8 dana «stavi »koji se na zamolbu državnog tužioca, ako se o velikoj stvari radi. može po sudu produljiti za daljnjih 14 dana«. — S tim u vezi predlažem, da se u §. 204. al. 3. iz istih razloga mjesto roka od 3 dana za podnešenje prigovora odredi rok od 8 dana;

da se u §. 108. al. 2. zaključne riječi »za dalje gonjenje« nadomjeste riječima »za produženje postupka« konformno s §. 1. al. 2. i §§.., navedenima naprijed kod mog predloga §-u 107. al. 1.;

da se u §. 113. u točki 2. iza riječi »odmah« stavi »i na mjestu čina ili u neposrednoj blizini istoga«, s razloga, da se pojam flangrantnog čina što jače ograniči;

da se u §. 117. al. 1. iza riječi »24 sata« doda »te one, koji su mu predani po sreskom sudu ili policijskoj vlasti, sudbeno-liječnički pregledati dati, ako izjave, da su u tijelu povrijedjeni bili i to u zapisnik ubilježiti«. Uslijed toga bi valjalo promijeniti i početak slijedeće izreke te predlažem, da se mjesto riječi »Ako to ne bude moguće« stavi »Ako saslušanje za 24 sata ne bude moguće«, a iza zadnje riječi u al. 1. doda »dok se tjelesno pregledavanje ima u roku od 24 sata beziznimno obaviti«. To predlažem, da se preveniraju eventualne zlouporabe, koje bi se mogle dogoditi. A da i osnova polazi sa stanovišta, da se i sa strane zvaničnih lica mogu takove zloupotrebe dogoditi, vidi se iz § 362. al. a.), gdje se govori o osudi, prouzrokovanoj podmićenjem istražnog ili drugog kojeg sudca;

da se u §. 122. al. 2. izostave riječi »paziće se na to« i stave riječi »ne smiju« i da se iza riječi »odaju« izostavi »ne«, jer kriminalno-politički razlozi bezuslovno traže separiranje tih lica. Na koncu ove alineje predlažem izreku »Proti razdijeljivanju može se žaliti na okružni sud, a žalba ima odgodnu moć«;

da se u §. 125. al. 1. predposljednja riječ »opasnosti« zamjeni riječju »bojazni«, koja je stavljena već jednoć u istoj alineji;

da se u §. 126. al. 1. pred izraz »privremeno« stavi »na predlog istražnog suca te odobrenjem predsjednika okružnog suda« s razloga, što se iz tog §-a u sadanjoj stilizaciji ne vidi, tko odredjuje metanje u okove;

da se u §. 152. al. 1. umetne, da li je okrivljenik pismen ili nepismen te da li je, kada, i zašto bio u istrazi — s razloga, jer i to može često biti od važnosti;

da se u §. 167. al. 1. u prvoj liniji ispusti riječ »u istrazi« i stavi »u postupku u krivičnim djelima«, a s tim u vezi da se i u §§. 174 al. 1., 176. al. 2., 181. al. 1. ispusti riječ »u istrazi« i stavi »u postupku u krivičnim djelima«. To predlažem stoga, jer bi se inače moglo zaključivati, da u i z v i d j a j i m a nema ispitivanja svjedoka ni sudskog uvidiaja; nu tomu se protivi § 88. al. 3., koji govori kod izvidjaja i o drugim dokazima, kamo spadaju svjedoci i uvidiaj, zatim §§. 91., 92., al. 2., 93., 94., 95. A slijedi to i iz §. 202. al. 1., koji odredjuje, da se optužnica podnaša po završenom i z v i d j a j u i l i i s t r a z i, dakle pretpostavlja, da su i u izvidjaju pribrana sva dokazna sred-

Digitized by Google

stva, kamo spadaju i svjedoci i vještaci i sudski uvidjaj. To slijedi i iz §. 261., koji govori o svjedocima ili vještacima, koji nisu ispitani u prethodnom postupku, a taj može biti i izvidjajni i istražni; konačno slijedi to i iz §. 315. al. 1., koji govori o svjedocima, koji se ispituju bilo u pripremnom postupku ili na glavnom pretresu, a taj pripremni postupak može biti i izvidjajni i istražni;

da se u §. 178. kod točke 2. izostave riječi »izvršeno iz koristoljublja ili su za takovo zločinstvo bila osudjena ili« s razloga, jer ne držim oportunim takovima oduzimati, kvalitet potpuna svjedoka, pošto zločin iz koristoljublja ne mora involvirati vjerojatnost krivog zaklinjanja; prije bi se to moglo uzeti za zločin potvore; stim u savezu predlažem, da se mjesto izostavljenih riječi stavi »ili koje su radi zločinstva osudjene na kaznu slobode, koju još podnijeti imadu«, kako je to odredjeno i u kaznenom postupku za Hrvatsku i Slavoniju od god. 1875. u §. 161. točka 2.;

da se u §. 209. al. 1. iza prve riječi »kad« stavi riječ »ne«, koja je valjda nepažnjom tipkača ispuštena;

da se u §. 222 pobliže označi, tko se smatra »odraslim licima«. Po §. 433. se lica od 14.—18. godine smatraju mladjim maloljetnicima, čije prisustvovanje na glavnom pretresu nije nipošto uputno, pa je i u §. 222. odredjeno, da se ta lica, ako je njihovo prisustvovanje potrebno, imadu ukloniti, čim te potrebe nestane. Po tom bi se moglo zaključiti, da mogu prisustvovati lica iznad 18 godina te bi valjalo uz izraz »odraslim licima« staviti »to jest onima, koja su navršila 18. godinu života«;

da se u §. 229. al. 4. na koncu te alineje doda ova nova izreka: »Ali stranke mogu u tom slučaju staviti zahtjev u smislu § 225. al. 4.« — s razloga, da se zajamči javnost pretresa;

da se u §. 244. al. 1. iza izreke »koje smatraju važnima« doda ova nova izreka: »Strankama pristoji pravo žalbe za slučaj, ako njihov predlog o uvedenju okolnosti i izjava, koje smatraju radi čuvanja svojih prava važnima, bude odbit« — s razloga, da se zajamči potpuna sloboda pri razjašnjavanju stvari, jer mogućnost nije isključena, da bi predsjednik i sud mogli odbiti i uvedenje takovih okolnosti i izjava, koje su u istinu važne;

da se u §. 249. al. 2. ispusti izreka: »ako nadje za potrebno« — s razloga, što bi se ostali saoptuženici mogli poslužiti kazivanjem onoga, koji biva u njihovoj prisutnosti preslušavan te prema tomu udesiti i svoju obranu, što bi moglo oteščati pronalazak istine. § 252. al. 3. polazi s ispravne pretpostavke, da se pozivaju i ispitivaju redom pojedince ostali saoptuženici, ako ih ima. Po §. 255. al. 1. imaju se i svjedoci i vještaci pojedince ispitivati, i § 256. al. 2. stavlja predsjedniku u dužnost, da ispituje svjedoke i vještake pojedince;

da se u § 261. izraz »prethodni postupak« zamijeni izrazom »pripremni postupak« kao u §. 315. al. 1. ili obratno radi jednoličnosti izražaju u zakonu;

da se u §. 262. al. 1. uz izraz »krštenice« stavi »odnosno rodni listovi« radi pripadnika vjeroispovijesti, koji krštenja ne poznavaju;

Digitized by Google

da se u §. 370. al. 1. iza zadnje riječi te alineje »istrage« stavi »odnosno izvidjaja«, pošto se istraga ne mora uvijek povadjati; u vezi s time predlažem, da se u istom §. al. 2. iza prve riječi te alineje »istraga« stavi »odnosno izvidjaj«;

da se u §. 371. al. 1. iza riječi »istrage« stavi »odnosno izvidjaja«;

da se u §. 371. al. 2. iza prvih riječi ove alineje »na novom glavnom pretresu« stavi »koji će se pred novim sucima voditi«, jer bi bilo poželjno u interesu potpune nepristranosti, da novi pretres bude vodjen pred novim sucima, koji neće biti ni u kojem pravcu preokupirani;

da se u §. 412. al. 4. iza zadnje riječi u toj alineji »sud« stavi »saslušavši višeg državnog tužioca odnosno generalnog prokuratora. Protiv riješenja Apelacijonog suda imadu stranke pravo žalbe za 3 dana po objavi ili dostavi riješenja. No žalbom se ne zadržava izvršenje, izuzevši da sud naredi drukčije« — s razloga, da se i tu dade prilika strankama žaliti se i tužiocu očitovati se;

da se u §. 420. al. 3. iza zadnjih riječi te alineje »smrtne kazne« stavi »ako se ne radi o doživotnoj robiji ili zatočenju«, jer tu uračunanju nema mjesta;

da se u glavi XXIV. (§§. 433. — 454.) točno provede nomenklatura. Po §. 433. smatra se »mladjim maloljetnikom« lice, koje je navršilo 14., a nije navršilo 18. godinu. Ipak se na nekojim mjestima govori o »maloljetnicima«, gdje se pod tim imadu razumijevati i mladji maloljetnici kao u §§. 441. al. 3., 443. al. 4., 444. al. 1., 2., 445. al. 1., 4., 449. al. 1., 2., 451. al. 2., 3., 5., 452. al. 1., 2., 3., 4., 454. al. 1., 2. — U § 450. al. 1. kaže se na koncu te alineje »dok mladji maloljetnik ne navrši 21. godinu života«; nu od navršene 18. godine života se on u smislu § 433. i ne smatra više »mladjm maloljetnikom« tim više, što § 451. zadja alineja govori o »starijim maloljetnicima«, pod kojima se, držim, imadu razumjevati maloljetnici od navršene 18. do 21. godine. Onda bi se u §. 438. a. 4. imalo u drugoj liniji te alineje nakon »»osamnaestu godinu života« dodati »ali ne predje dvadeset i prvu godinu života«. — I u »Pravnom pregledu« knj. II. se ne navodi točno nomenklatura, jer tamo se uz izraze »mladji maloljetnik« navode još i izrazi »lica starija, od 18 godina« (str. 127.), »mladi maloljetnici« (str. 128., 129., 131., 132.). — Trebalo bi prema tomu točno provesti nomenkulaturu to jest gdje se radi o licu od 14.—18. godine staviti izraz »mladji maloljetnik«, gdje se radi o licu od 18.—21. godine izraz »stariji maloljetnik«, a gdje se radi o licima od 14.—21. godine izraz »mladji i stariji maloljetnik« ili naprosto »maloljetnik«;

§ 435. odredjuje, da se i kod većih sreskih sudova može osnovati sud za mladež za prestupe, koji će obuhvatiti njegovo područje te jedan ili više susjednih sudova. U praksi se u Hrvatskoj i Slavoniji pokazalo takovo uredjenje nepriličnim, jer su maloljetnici radi neznatnih stvari morali iz sjedišta svog suda ići u sjedište drugog udaljenijeg suda, a kako bez njihove prisutnosti nije stvar mogla biti svršena, postupak se neprestano odgadjao, dok napokon ti maloljetnici nisu navršili 18 godina i onda došli pred redoviti sud. Najno-

Digitized by Google

vijom naredbom vlade odredjeno je za Hrvatsku i Slavoniju, da je svaki kotarski sud ujedno i sud za mladež pa predlažem, da se to usvoji i u novom postupku ;

§ 438. odredjuje, da ako redovni sud u takovom slučaju presudom izreče upućivanje u zavod na popravljanje, poslat će akta Ministru Pravde, da naredi, u koji će se zavod za popravljanje uputiti. Ova je odredba takodjer nezgodna. Takovi su maloljetnici obično u odruženom čuvalištu kod sudbenih stolova, a u praksi se pokazalo, da prodje i njekoliko mjeseci, dok vlada odredi, kamo će maloljetnik (u jednom slučaju dapače uslijed spoja s odraslim počiniteljima skoro i godinu dana, dok je došlo do riešenja, kamo se ima maloljetnik smjestiti), pa je za to cijelo vrijeme maloljetnik bio u uzama (odruženom čuvalištu) kod sudb. stola, dakako izvrgnut više pokvarenju nego popravku, stoga predlažem, da se ova izreka te alineje izostavi, a posebno odredi, u kakove zavode maloljetnici spadaju prema odredjenoj mjeri suca odnosno suda te ih odmah tamo i otpraviti.

§ 442. odredjuje, da će, čim sudija dovrši potrebne izvidjaje, poslati akta državnom tužiocu. Prema tomu mora to učiniti i sreski mladenački sud. Pošto kod sreskog suda nema ovlaštenog tužioca, to moraju akti ići državnom tužiocu u središtu suda. U praksi se pokazala i ova odredba neumjesnom. Dogadja se, da je maloljetnik kod sreskog suda pridržan u odruženom čuvalištu, pa dok spisi budu poslani drž. tužiocu i natrag, prodje najmanje desetak dana, za koje vrjeme — mà da recimo nije bilo mjesta odredjenju pritvora, maloljetnik sjedi u odruženom čuvalištu, a takovih kod sreskih sudova nema niti će ih skoro biti te postoji pogibelj, da se maloljetnik samo pokvari, jer ne djeluje odgojno, ako je sam, a još manje, ako može doći u doticaj s odraslima Drž. tužioc vidi i onako samo akta, a da ne može doći u položaj, da eventualno osobno upozna maloljetnika te iz samih akata pravi svoj predlog, koga se i onako sud nije dužan držati, a niti drž. tužioc dolazi u položaj, da može uvidjeti riješenje i prema tomu i dalje postupati. Predlažem, da ovo slanje akta od sreskih sudova izostane ;

da se u §. 445. u drugoj izreci peta riječ od kraja »Pretres« ispusti i stavi riječ »razlog« (valjda pomutnja tipkača);

da se u §. 449. al. 2. iz druge izreke izostave početne riječi »Ako se on oda pijančevanju, nemoralnom ili skitničkom životu« te mjesto njih stavi: »Ako se on oda neurednom, skitničkom ili nemoralnom životu ili se poda pijančevanju ;

da se u §. 449.al. 2. na koncu izostave riječi: »donjeti koju od ovih naredaba« te mjesto njih stavi: »odrediti svaku uzgojnu mjeru, podesnu, da se privede urednom i zakonu primjerenom životu i naročito koju od ovih naredaba« — s razloga, što sudac može u konkretnom slučaju naći i takovu uzgojnu mjeru, koja nije navedena pod sl. a-e, a mogla bi vrlo uspješno djelovati;

Digitized by Google

da se u §. 449. uzgojne naredbe pod sl. a-e navedu po svom intenzitetu tako, da bi red bio ovaj :

1. dati mladjem maloljetniku ukor ili njegovo kažnjavanje ostaviti kući ili školi ;

2. da mladji maloljetnik ima odredjenih dana doći sucu radi polaganja računa o vladanju i životu ;

3. promjeniti staraoca i pooštriti nadzorne mjere ;

4. da mladji maloljetnik ima da uči zanat ili da pohadja koju školu, koja odgovara njegovim godinama, obrazovanju i njegovim prilikama ;

5. produžiti vrijeme prokušavanja z a još jednu godinu ;

da se u istom § 449. kod predzadnje naredbe t. j. »da mladji maloljetnik ima da uči zanat« iza riječ »zanat« stavi »ili da bude smješten u koju službu«, jer bi to bila vrlo uspješna mjera za mladje ženske maloljetnike ;

da se u istom § 449. dade kao zadnja t. j. šesta mjera: »da po mogućnosti naknadi prouzročenu štetu, u koliko ju do sada nije naknadio«, jer i ta mjera bi mogla utjecati na njegov povratak urednijem životu ;

da se u vezi s mojim predlogom kod §. 449. u §. 450. u 1. al. iza »po §. 449.« navede: »1—6«, a u istom §. 450. u zadnjoj alineji mjesto »u §. 449. sl. b-d« da se stavi »u §. 449. t. 1., 2., 3., 4 , 6.« te konačno u istom §. 450. u zadnjoj al. mjesto »u §. 449. a« da se stavi »u §. 449. t. 5«.

da se u §. 450. u zadnjoj al. na koncu doda : »podesne, da se privede urednom i zakonu primjerenom životu«;

da se u §. 451. al. 1. iza prve riječi »vaspitanje« kopula »je« ispusti i mjesto toga stavi »vrši se«;

da se u §. 451. al. 3. iza riječi »pokaže znak potpunog popravljanja« stavi »ili ako pokaže sigurne znakove potpunog popravljanja i prije tog roka«, jer se može desiti slučaj, da se mladjahni maloljetnik i prije roka od jedne godine potpuno popravi i pokazuje sigurne znakove toga, pa bi bilo suvišno držati ga i dalje u zavodu za vaspitanje ;

da se u §. 451. al. 3. pri koncu mjesto »podesan nadzor« stavi »podesan zaštitni nadzor«, konformno s §. 454. ;

da se u §. 452. al. 2. iza »tri godine« stavi »a u slučajevima vanrednog obzira vrijednima i prije tog roka« s razloga, koji sam istakao kod §. 451. al. 3. ;

da se u §. 452. al. 2. mjesto »Ministar Pravde« stavi »sudac za mladje maloljetnike«, jer ministar pravde nema s mladjim maloljetnicima nikakova posla, a po mom predlogu bi i tu uredovao sudac za mladje maloljetnike, koji s njima ima posla, konformno kao i kod prokušavanja i vaspitanja ; u vezi s tim bi se imala brisati zadnja izreka te alineje ;

da se u §. 452. zadnja al. mjesto »jedne godine« stavi »dvije godine«, jer se radi o teškim krivičnim djelima ;

Digitized by Google

da se u §. 462. al. 2. na koncu stavi »ili ako medjutim počini drugo zločinstvo, a predleže razlozi lišenja slobode (pritvor ili istražni zatvor)« ;

da se u §. 466. stavi kao 1. alineja : »Tko je u sudskom postupku u krivičnim djelima pravomoćno od optužbe riješen ili proti komu je sud postupak pravomoćno obustavio, ima pravo da zahtijeva od države naknadu imovinske štete, ako je neopravdano pretrpio po sudu odobreni pritvor ili istražni zatvor radi djela, koje nije počinio ili koje uopće nije počinjeno bilo pod uvjetom, ako nije pokušao pobjeći ili ako nije učinio sam proti sebi lažnu prijavu ili lažno priznanje ili ako nije pokušao uništiti tragove čina iil zavesti kojega svjedoka ili suoptuženika na kriv iskaz ili vještaka na krivo vještačko mnijenje«. — S tim u vezi predlažem, da se u §. 467. u drugoj izreci izmedju riječi »u koliko su po« i riječi »neopravdanoj osudi« stave riječi »neopravdanom sudskom postupku ili po« ; nadalje s tim u vezi predlažem, da se u §. 468. u drugoj alineji izmedju riječi »u korist« i riječi »neopravdano osudjenog« umetnu riječi »onoga, proti komu je neopravdano vodjen ili u korist« ; konačno s tim u vezi predlažem, da se u §. 469. al. drugoj izmedju riječi »prvostepenom« i riječi »krivičnom sudu« umetne riječ »nadležnom«, a zaključne riječi te alineje »koji je izrekao raniju poništenu presudu« da se brišu. — U pomanjkanju motiva valja mi navesti izvode Dra. M. Čubinskog u »Pravnom pregledu« knj. II. (str. 136. i sl.). I on stoji na načelnom stanovištu, da bi se naknada štete imala dati i kod neopravdanog pritvora odnosno istražnog zatvora, a iz njegovih izvoda proizlazi (str. 138.), da je ovo načelno stanovište vladalo i u odboru, koji je izradio ovu osnovu novog sudskog postupka u krivičnim djelima. Samo je šteta, što to stanovište nije ušlo u osnovu. Mene ne mogu uvjeriti razlozi otklona, navedeni po Čubinskom. — I ako bi se kazna morala primijeniti samo na krivoga, a istražni zatvor i onda, kad postoji samo vjerojatnost, da je netko kriv, to je već §. 466. ove osnove dokazom, da se kazna de facto može primijeniti i na onoga, koji nije kriv ; često je i podlogom osude tek vjerojatnost, a često je osuda i skok u tamu. Istina je, da su slučajevi neopravdanog istražnog zatvora mnogo češći nego slučajevi neopravdane osude, ali to još nije dokaz, da jamstva za opravdanost istražnog zatvora moraju biti slabija. Kvalitet i kvantitet državnih jamstva u pravosudju ne bi smio poznati stupnjeva, a najače jamstvo u državno pravosudje je izvjesnost kod državljana, da će država svaku pogrešku ispraviti. Najslabija je isprika isticanje ogromnih državnih troškova, jer svaki dinar, koji država plati onomu, koji je neopravdanim sudskim postupkom pogodjen, donijeti će stostruku dobit, pošto će u državljanu učvrstiti pravnu svijest i vjeru u državu i tako stvoriti ona imponderabilia, koja državi daleko više koriste nego li onaj novac, koji ostaje u državnoj blagajni, kad se ruši pravna svijest u onima, koji su neopravdano u sudskom postupku pogodjeni bili. Tvrdi se u »Pravnom pregledu« (str. 138.), da je kod

Digitized by Google

neopravdanog istražnog zatvora patnja i šteta uvijek znatno manja; ta tvrdnja nije nikakav dokaz njene ispravnosti. A mogućnosti zloupotrebe imati će i znati će državna vlast uvijek stati na kraj. Nije ispravna tvrdnja u »Pravnom pregledu« (str. 139.), da uskrata naknade štete za istražni zatvor nije dobra samo za Slovenačku, jer ako je Slovenačka imala prošireni austrijski sustav, imala ga je i Istra i Dalmacija, a što više, imala ga je po ugarskom zakonu od godine 1896. (§ 576.) i cijela Vojvodina, a to znači skoro 4 milijuna stanovnika naše države. Zato najtoplije zagovaram svoj predlog;

da se u §. 468. al. 1. na koncu doda: »osim ako dokaže, da je u tom spriječen bio bez svoje krivnje»;

da se u §. 468. al. 2. na koncu doda: »osim ako dokaže, da je u tom spriječena bila bez svoje krivnje«;

da se u §. 471. al. 2. izostavi riječ »advokat« i stavi riječ »pravozastupnik« kao u §. 57. al. 1.;

da se u §. 472. al. 2 .na koncu doda: »Posljednja riječ ide ovlaštenika odnosno njegova zastupnika«;

da se u §. 494. al. 1. iza riječi »izdavanje« doda »ako postoji reciprocitet (§. 459. al. 6.)«;

da se napuste riječi, kao na primjer: protokol, akt, arhiv, kad naš jezik ima već zato izraze zapisnik, spis, pismohrana, pa je i sama osnova u §. 190. navela i izraz »zapisnik« i izraz »protokol«, zatim izrazi: apelacijoni sud, kasacijoni sud, generalni prokurator, kad možemo u našem jeziku to izraziti sa viši sud, vrhovni sud, vrhovni tužitelj.

Smatram, da je dužnost i zakonodavca nastojati, da jezik, u kojem se on izražava, bude što čišći i da izraze uzima iz najčišćeg vrela, iz jezika svog vlastitog naroda.

I nehotice mi dolaze na um ove riječi velikog Gogolja u »Mrtvim dušama«: »I svaki narod, koji nosi u sebi zalog u snage, koji je pun stvaralačkih duševnih sposobnosti, svoje jasne osobitosti i drugih darova božjih, razlikuje se na svoj način svojom vlastitom riječi, kojom izražava koji mu bilo predmet, odrazuje u izrazu svom dio vlastitog svog značaja. Znanjem srca i poznavanjem života odazvat će se riječ Britanca; kao okretan kicoš sijevnut će i razletit će se kratkotrajna riječ Francuza; smišljeno izmišljava svoju ne svakomu postižnu, razumno-suvonjavu riječ Nijemac; ali nema riječi, koja bi bila tako zamašna, okretna, koja bi se otela ispod samog srca, tako kipila i živo treperila kao vješto rečena ruska riječ«. —

A to se može punim pravom primijeniti i na hrvatsko-srpsku riječ.

Digitized by Google

Poslije neuspjeha proletarskih revolucija.

Piše dr. **Fran Milobar,** kr. sveuč. prof.

(Svršetak.)

VI. Bliža i dalja budućnost.

Minuli svjetski rat izazvao je poremećenje u cijelom svjetskom gospodarstvu, poremećenje u mnogim narodnim gospodarstvima Europe, poremećenje gotovo u svim financijalnim gospodarstvima. Sva ova poremećenja pojačana su socijalističko-komunističkim revolucijama i eksperimentima, uslijed čega je nastalo i neko socijalno poremećenje. To opće poremećenje može se reći, da se ni na jednom području, niti političkom, niti svjetskogospodarskom, ni financijalnogospodarskom, ni socijalnom još do danas nije sredilo. Svuda se traži izlaz k sredjenju, k »normalnomu« i do konsolidacije političkoga i gospodarskoga života. Ali to je zadaća politike, da traži i nadje normalno stanje. Spominjemo to samo zato, da se vidi, kako još uvijek živimo u nesredjenosti, — u abnormalnim prilikama i okolnostima. Znanost pako gradi na normalnomu; za nju mogu biti ovakove abnormalnosti interesantni objekti promatranja i proučavanja kao studium kurioziteta, ali se ne može od nje zahtijevati, da iz njih stvara pravila za normalni život. Ali ozbiljni narodnogospodarski i svjetskogospodarski život ne podnosi dugotrajnih abnormalnosti niti onda, ako one izviru iz ekonomskoga vrela, a još manje, ako izviru iz vrela političkoga. Gospodarski život goni na traženje i na što brži pronalaz normalnoga stanja i odstranjenje zapreka, bile one kojega mu drago karaktera. Ali do tada preostaje prosto polje individualnomu prosudjivanju i stvaranju prognoze, za budućnost na temelju premisa prošlosti i sadašnjosti. Polazeći pak sa ovoga gledišta držimo, da će bliža budućnost biti istom ona prava kapitalistička epoha, vlada i hegemonija kapitalizma. To sudimo po tomu, što je već liberalistička era stvorila zato mnoge preduvjete, a svjetski rat i socijalističko-komunističke revolucije su te preduvjete samo umnožili i put triumfalnomu pokroku kapitalizma samo još poravnali.

Današnje gospodarstvo je individualističko-liberalističkoga couleur-a. Zadnjih decenija dobila je fasada ovoga zdanja mnogi lijepi socijalni ukras, — ali u svojoj cijeloj temeljnoj konstrukciji ostalo je ono liberalističko. Ali je opće pozvato, da je liberalizam vrlo nesklon državnoj vlasti, vlastodršcima; on je nepovjerljiv spram državne vlasti, on joj pravo ne vjeruje, on ju drži za grješnicu, okorjelu priupadnicu, sklonu, da prvom prilikom upadne u svoje apsolutističke atavizme. I zato on hoće da država bude pravi proletarac, bez vlastitoga posjeda i imetka, bez vlastite proizvodnje i privrede, da živi tako rekuć samo od dana do dana, kako Nijemac veli »aus der Hand in den Mund«, a i to samo od darova naroda i narodnoga gospodarstva. Ali kod liberalizma tomu se ne može nitko čuditi. Njemu je pošlo za rukom, da tek teškom mukom, mjestimice tek nakon teških

Digitized by Google

i krvavih borba obori apsolutističku policajnu državu, koja je pritiskivala europski kontinent preko dva, a negdje i preko tri zadnja stoljeća. Pa ni svuda nije uspio, da sasvim pobijedi, već je morao kompromise praviti (konstitucionalna monarhija!). Iskustva iz engleske i francuske prošlosti opominjala su liberalizam, da narod, odnosno njegovo zastupstvo (parlamenat), nikada ne može biti dovoljno oprezan, nikada ne može imati preveć garancija protiv apsolutističkih pokušaja vlastodržaca. Ali iskustvo je pokazalo i to, da je gospodarsko-finanijalno pitanje najosjetljivija i najslabija strana apsolutizma, i da mu se ovdje najlakše može stati na kraj. I zato je liberalizam izgradio takovu ovlast parlamenta i njegovu kontrolu nad gospodarstvom države (subjektivno budžetno pravo), da parlamenat svakoj preuzetnoj vladi može skrhati vrat, ako sam što vrijedi. —

Ali time, što je liberalizam zabranio državi, da imade velike posjede, da ne smije imati vlastitih poduzeća, uklonio je on jedinoga i posljednjega konkurenta velikom privatnomu kapitalu, te tako ovomu osigurao neki monopolni položaj. U državama, gdje je liberalizam odlučno pobijedio i neko vrijeme neograničeno vladao, bilo je to načelo i provedeno. U takovim državama još se i danas — kao n. pr. u Engleskoj — smatra za nekakvu socijalističko-komunističku hereziju — ako se stavi zahtjev, da se neke velike željeznice otkupe i u državnu režiju preuzmu. U poluapsolutističkoj Prusiji, gdje je reakcionarni troglasni izborni sustav najkruće pritiskivao socijalistički upliv, to je pitanje riješeno najgladjim načinom od strane države, te ovoj pribavio toliko željeznica, da joj pokrivaju trećinu (30%) cijeloga budžeta. Nije li malo čudno, da je upravo u antisocijalističkoj Prusiji morao niknuti Staatssocialismus (Adolf Wagner!) i zahtjev, da se podržave stanovita poduzeća? Upravo u t. zv. »zapadno-demokratskim zemljama«, gdje navodno »vlada narod«, gdje »narod« drži državnu vlast i državu u svojim rukama, imadu države najmanje vlastitih posjeda i poduzeća. A nije tomu zadnji razlog i to, što u tim zemljama konačno ipak odlučuje plutokracija, kapitalizam imajući sredstava, da si stvara uslužnu štampu i agitaciju, a preko toga takovo javno mnijenje, kakovo kada treba.

Postojeće individualističko gospodarstvo imade nad svaku sumnju velikih prednosti, što je najbolje dokazalo u pobjedi nad komunističkim pokusima. Ali ono imade i svojih loših strana, koje su rodile kapitalističku hipertrofiju i socijalističko-komunističku reakciju i ustanak. Socijalističko-komunistička ofenziva posvemašno je razbita, jer se je socijalizam (komunizam) digao izravno protiv individualističkoga gospodarstva, a tek neizravno protiv kapitalizma. Kapitalizam je jedna izrastlina — jedna velika bradavica na licu individualnoga gospodarstva, a komunizam je mislio, da će najradikalnije odstraniti tu bradavicu s lica, ako odsječe glavu. Ali komunizam je razbit od individualizma, a da u cijeloj borbi nije kapitalizmu opala ni jedna vlas s glave. Poslije toga nastalo je sadašnje stanje, koje izgleda od prilike ovako:

Digitized by Google

Individualno gospodarstvo je odnijelo pobjedu i učvrstilo svoj položaj za nedoglednu budućnost, a na njegovu području klikće i potcikuje kapitalizam, jer je sa porazom komunizma i socijalizma nestao i posljednji »mene tekel«, koji je dosada barem ženirao, ako i nije sprječavao kapitalizam u njegovom osvajalačkom poletu. Ali sada, quo non ascendam, gdje je zapreka, da zavladam svijetom — misli kapital.

Poslije ratnoga sloma u pobijedjenim zemljama izbilo je socijalističko-komunistički organizovano manuelno radništvo kao najjači faktor, dostalo se političke hegemonije i okušalo negdje više negdje manje i svoje gospodarske principe u praksi. Poslije sloma komunizma javlja se kapitalizam, bankokracija kao najorganizovaniji faktor, te upravo nasrtljivim, bez tračka čednosti, načinom, upravo zapovjedajućim tonom, zahtijeva, da se države i narodi pokore njegovim diktatima. Pa tako, kaošto je manuelni rad pokazao na području komunističkoga gospodarstva što zna i može i kamo vodi, tako sada predstoji era, gdje će najčišći kapitalizam, bankokratstvo, pokazati na području individualističkoga gospodarstva, kamo vodi.

Medjutim to se iz dva razloga ne može za prvi čas tragično uzeti. Prvo, ne zato, jer kapitalizam ne može piliti granu na kojoj sjedi, niti može sam sebi podsjecati žilje i korjenje t. j. on ne može ići niti za oslabljenjem, a pogotovo ne za uništenjem individualističkoga gospodarstva, već baš obratno za njegovim ojačanjem, pa će radi toga (u svom vlastitom interesu) preduzimati sve, da sadanje individualno gospodarstvo, koje je uslijed rata i komunističko-socijalističkih utjecaja postalo na mnogom kraju anemično, učini čim prije što punokrvnijim. On će to djelo provadjati svijesno i sustavno. Da si je kapitalizam postao svijestan te svoje zadaće, proizlazeće iz njegova vlastitoga interesa, to svjedoči i jedna izreka u spomenutom već razgovoru Mac Cormicka, gdje veli i ovo: »Ova američka financijalna pomoć ne smije se uskratiti teško stradajućoj Europi ne samo iz humanitarnih obzira, nego takodjer i iz socijalnopolitičkih i gospodarskih, jer je podobna da i posljednje pristaše marksizma obrati«. A da u tom smjeru kani kapitalizam raditi sustavno, to svjedoče zaključci kongresa američkih bankarskih zajednica, koji se je održavao početkom oktobra 1922. u New-Yorku (7000 delegata). Mi ćemo ove zaključke doslovno navesti ne samo zato, da se vidi kako kapitalizam misli na sustavni rad u gore navedenom smijeru, već da naši čitatelji čuju i ton u kojem govori i kojim se nameće nad sve državne i narodne autoritete. Ti bankiri stvorili su četiri rezolucije ili četiri »befela« na najviše instancije A. Unije. Prvom rezolucijom obraćaju se na saveznu vladu, pa vele: »Savezna vlada m o r a se za buduće pobrinuti, da američki delegirac u reparacionoj komisiji ne bude samo oficiozno prisustvovao, nego kao potpuno opunomoćeni član u raspravama sudjelovao.« Drugi zaključak upravljen je na savezni parlamenat pa veli: »Kongres m o r a kompetenciju komisije za dugove proširiti, da ova bude mogla sa jačim učinkom raspravljati sa zaduženim na-

Digitized by Google

rodima«. Treća rezolucija komandira predsjedniku: »Predsjednik m o r a djelovati onamo, da se novi carinski tarif u nekim djelovima tako preinači, da se internacionalna trgovina opet živahnije razvije«. Četvrta rezolucija udara na cijeli sustav dosadanje apstinentističke politike, te veli: »Politika Unije m o r a biti udešena, da se Americi omogući partipicirati kod gospodarskoga preporodjenja Europe«.

Iz ovoga se držanja američkoga kapitala vidi, kako si je on svijestan toga, koliki je on faktor, kakova je on sila ne samo u Americi, već i u Europi i u cijelom svijetu. Iz ovih rezolucija mogu se razabrati odmah i namjere, kako američki kapital kani utjecati na evropske odnošaje, odnosno uredjivati Europu. Komisija za dugove imade dobiti ovlast, da na prsa klekne zaduženim narodima (Franceska!) i da ih prisili, da u reparacionoj komisiji prihvate one uvjete, koji će omogućivati, da američki kapital dade zajam Njemačkoj. Komisija za dugove mora dobiti ovlast, da prisili europske države na razoružanje itd. U kratko, kapitalizam se sprema, da u svoje ruke pribere i hegemoniju u medjunarodnoj politici i na svjetskom gospodarstvu. Neposredno predstojeća kapitalistička era dala bi se opisati ovako: što brža i jača obnova, melioracija individualističkoga gospodarstva, da što obilnija bude žetva — kapitalizma.

Bez mikroskopa i bez teleskopa, prostim okom može čovjek promatrati, kako se akcioni radius kapitalizma dnevno proširuje poslije rata i poslije proletarskih revolucija. U R u s i j i otvorio je komunistički režim kapitalizmu sva vrata i vratašca na ekonomskom području. U N j e m a č k o j, gdje je socijalizam imao gospodarsko ministarstvo u rukama, nije on doduše socijalizovao produkciju niti »eksproprisao eksproprijatere«, ali je u granicama individualističkoga gospodarstva vodio socijalističku politiku, koliko je mogao. On je na račun posjedujućih klasa vodio i vanjsku i untarnju politiku. Vanjskom politikom t. zv. »Erfüllungspolitik« ruinirao je valutu i financije. Nutarnjom svojom gospodarskom politikom — uzakonivši i čak u Weimarski Ustav unesavši dogmu o osam satnom radu — anemizovao je proizvodnju. Neuspjesi na jednom i na drugom području dovedoše najprije do krize, a sada i do pada socijalističko-demakratskoga režima i otvaraju put do vlasti Stinnesovoj stranci, — stranci »teške industrije«, dakle kapitalizmu. U F r a n c u s k o j vodi vanjsku politiku zapravo kapitalizam. Talijanski bivši ministar predsjednik, prof. Nitti tvrdi i dokazuje neprestano i neumorno, da francuska »teška industrija vodi reperacionu, protunjemačko-gospodarsku politiku, kaošto je ista vodila prije rata protunjemačko-političku operaciju, koja da je nuždno vodila do rata. U I t a l i j i komunistčko-socijalistički teror izazvao je fašističku reakciju. Mi držimo, da je talijanski fašizam produkt nacionalističke prenabujalosti; ali on je u isti čas, svijesno ili nesvijesno, vodio vodu na mlin kapitalizmu. U E n g l e s k o j zadnji izbori (15. studenoga 1922.) podavaju najnoviju sliku. Konzervativci dobiše 346 mandata i 5, 256.000 glasova; radnička stranka 138 mandata i 3,940.000 glasova. Ali sve ostale stranke (gradjanske) dobiše nešto manje od 10 milijuna gla-

Digitized by Google

sova, dočim je uspjehu radničke stranke došla u prilog momentana golema neuposlenost i ekonomska bijeda radništva. Pa ipak usprkos tomu kapitalistički položaj ostade nepromijenjen. A što tek da se rekne o sjevero-američkoj U n i j i? Ondje najprije i u najvećoj mjeri urodi žito kapitalizmu. — Prema tomu općem razvoju »na desno« sigurno je dakle, da u bližoj budućnosti predstoji valjda najčišća kapitalistička era, pa nastaje pitanje: ne postoji li pogibelj, da će napokon čovječanstvo pasti u neoslobodivo kmetstvo kapitalizma?

Ali u današnjim prilikama i u individualističkom gospodarstvu, jest pomoć kapitalizma u svrhu obnove neophodna. No to će dobro doći svima, zato se, barem za prvi čas, ne treba uzeti tragično. A drugi razlog, koji daje utjehu, da ni u ovom slučaju ne će Babilon do neba, jest taj, što postojeće individualističko gospodarstvo, koje je još i danas u temeljnim konstrukcijama liberalističko, ne mora ostati do vijeka liberalističko t. j. kapital protežirajuće, nego da se ono može u — potrebi odgovarajućoj mjeri — korigirati, te se težište pomaknuti od čisto individualističkoga pola za nekoliko stupnjeva prema socijalnomu (ne socijalističkom) polu osamostaljivanjem intelektualnoga rada — intelektualizmom. Glavno je dakle to, da poslije sloma komunizma i bankrota manuelističke hegemonije, nije iscrpljeno zadnje sredstvo protiv pogibelji, da čovječanstvo ne padne u neograničeno i vječno ropstvo kapitalizma.

Za bližu budućnost bili bi dakle prilično na čistu: ona pripada kapitalu. Jedino, što bi osim toga mogli i htjeli znati, jest to, da li će ova kapitalistička hegemonija bit ugodnija, snošljivija i blagoslovnija po ostale društvene slojeve, nego li se pokazala diktatura poveljenih staleža, diktatura monarha, diktatura parlamentarnih većina i napokon diktatura proletarijata; — te da li će i ta diktatura kapitala vjekovati?

Izmedju hegemonije i hegemonije (koje sve na koncu izlaze na neku diktaturu) može biti razlike u formi, ali u stvari su sve tvrde. Svakako historija uči od najstarijih vremena, da čim kulturniji elementi vode hegemoniju, tim je ova čovječnija i snošljivija. Hegemonija aristokracije u Ateni poznavala je za kaznu protivnika progonstvo iz grada za stanoviti niz godina, dočim je hegemonija »naroda«, demokracije uvela smrtnu kaznu, pače i linčovanje. U Rusiji je komunizam uveo eksekucije en masse, u hekatambama. Kakova će biti diktatura kapitala — tko da o tomu već sada sud izreče? Ali o tomu ipak ovisi u velikom dijelu, da li će ta hegemonija dulje ili kraće potrajati. Kapital ne ima ni stalne narodnosti ni stalne domovine; on ne respektira ni državne granice ni carinske prečke, pa prema tomu već u sebi nosi klicu sukoba sa raznim elementima političke, nacionalne a i socijalne naravi. Za opoziciju protiv kapitala ne će manjkati ni subjektivnih ni objektvnih razloga; — i zato kada se pita: »kako dugo će potrajati hegemonija ili diktatura kapitala?« — tada se pri tom ne misli na godine i mjesece, na vremenito trajanje, nego n a s t v a r n e momente, koji će tu hegemoniju podržavati. To je pak jedno pitanje, koje iziskuje posebnu studiju. Mi ćemo se na to

Digitized by Google

možda opširnije osvrnuti u narednom godištu našega »Mjesečnika«. Za sada spomenut ćemo samo letimice nekoje, najvažnije, momente.

Na kapitalističko svjetsko gospodstvo i gospodarstvo uplivisat će najprije budući »svijet« i njegova grupacija. Mi, današnja generacija, imali smo drugu predočbu »svijeta«, nego li će ju imati već naše najneposrednije slijedeće generacije. Stari Rimljanin mislio je pod »svijetom« zemlje oko Sredozemnoga mora sa Italijom kao središtem toga svijeta. Naši najbliži predji i mi imademo daleko širu predočbu, ali ipak preusku napram onoj, koju će imati naši već najbliži potomci. Mi smo doduše mislili na Aziju i Ameriku, na Afriku i Australiju, — ali naša Europa bila nam je jezgra i os, oko koje se je »svijet« kretao. Ta zar nije Europa pod svojim krovom obuhvatila šest velevlasti (Englesku, Francesku, Italiju, Njemačku, Austro-Ugarsku, Rusiju), koje su »svijetom« vladale? Tako se je barem nama pričinjalo, ma da već tada nije bilo sve baš tako. Poslije svjetskoga rata pokazala se je prava slika nešto jsnije. Mjesto »velevlsti« pojavili su se kolosi, koji znače u neku ruku posebne, za sebe zaokružene, a ipak medjusobno u tijesnom vezu stoieće svijetove. Tu je Amerika, koja pokazuje tendenciju, da se razvije u Panameriku; tu je posebno Britansko carstvo, koje se proteže preko svih pet kontinenata, — kolos, posebni svijet, koji imade samo svoju glavu na periferiji Europe, a inače najmanje Europi pripada. Kraj njega se kao posebni svijet, oko Japana kao središta, malo po malo kristalizuje japansko-kineski svijet, koji u Europi uopće ne ima komadić teritorija, ali ima svojih interesa. Onda dolazi rusko-azijski svijet. Jedna tvorevina, koja nije ni pravo europska ni azijska, nego neki spoj obojega, skupina za sebe. Odvojimo li britanski i ruski »svijet« od Europe, onda ostaje europski kontinenat do ruskih medja kao posebni europski svijet, koji u najboljem slučaju može sebe smatrati možda za centrum, a možda samo za muzej kulture. Uzmimo k tomu — za budućnost — i islamski svijet. Ovaj predstavlja za sada samo neku kulturnu zajednicu politički podijeljenu i podvrgnutu drugim »svijetovima«. Nu tko zna ne će li ovaj posebni »kulturni svijet« htjeti i pokušati, da postane ujedno i posebni politički »svijet«.

Ovo grupiranje u posebne »svjetove donosi sobom i stvaranje novih medjunarodno-političkih i gospodarskih odnošaja, koji će i na politiku kapitalizma djelovati. U ovim različitim »svjetovima« ne će kapitalistička era jednaku sliku prikazivati, a pogotovo ne će u isto vrijeme jednaki stupanj razvoja dostići, — tim manje, što je gospodarska i socijalna, pa i kulturna struktura ovih »svjetova« različita. Jedni su pretežito agrarni, drugi više industrijalni nuz više ili manje jaku agrarnu primjesu. I zato kada govorimo o daljnoj ili u neku ruku postkapitalističkoj eri, onda ne možemo misliti na sve ove »svjetove« u isti čas, nego na Europu i na one »svjetove« ili bolje samo one dijelove drugih »svijetova«, koji stoje sa Europom u tjesnom saobraćaju.

Drugi momenat, koji dolazi u obzir jest struktura samoga kapitala. Moderno kapitalističko gospodarstvo sazdano je na jednoj

Digitized by Google

fikciji, koju bi jedan sretan slučaj mogao uništiti i cijelo zdanje modernoga kapitalističkoga gospodarstva poput silnoga potresa do temelja porušiti. U novčanom naime gospodarstvu jest novac jezgra i srčika kapitalizma. Nu vrijednost novca prirodno ne počiva na vrijednosti materije, iz koje je novac načinjen, već na f u n k c i j i, koju novac ima da obavlja. U modernom kapitalističkom gospodarstvu postoji umjetno stvorena fikcija, da je vrijednost novca materijalizovana i stabilizovana u jednom metalu, u zlatu. A što bi bilo, da se negdje sretnim slučajem otkrije zlatne rudače u tolikoj količini, koliko ima željezne, ili da kemičari pronađu sredstva i načina, da kemičkim putem produciraju toliko zlata, koliko se sada producira papirnih nota? Tada bi kapitastičko gospodarstvo bacilo zlatnu valutu na smetište, pa pronašlo kakovu dijamantnu ili smaragdnu ili bilo što mu drago za punovrijednu valutu, samo ako imade dva svojstva: da je nepotrošivo i nepokvarivo i da je takova rijetkost, da ju ne može imati svatko već samo gavan. Bitna substancija novca nije materija nego funkcija. Ali ž i v o t i p r o s p e r i t e t k a p i t a l i z m a z a h t i j e v a, d a s e v r i j e d n o s t n o v c a v e ž e u z s k u p u m a t e r i j u t. j. vrijednost materije. Tako je to bilo kroz hiljade godina, ili u svakom novčanom gospodarstvu, pa će tako biti i u buduće sve dotle, dok intelektualni rad ne svede stvar na prirodni odnošaj t. j. da novac postane ono, što u istinu jest i mora da bude — naime pomoćno s r e d s t v o (pri zamjeni dobara) a ne svrha tezauriranje, kapitalizovanje — dakle sluga u ekonomskom životu, a ne gospodar t. j. kada novac ne bude skupa i netrošiva materija, već zubu vremena izvrgnuto dobro kao i druga ekonomska dobra.

I ovo je evo jedan golemi problem, o kojemu bi se moglo ne samo »potanje govoriti« nego cijele biblioteke napisati. Ali je ujedno i neminovna zadaća, koju imade u budućnosti riješiti intelektualni rad, jer ju nitko drugi nije kadar riješiti. Sa riešenjem ovoga novčanoga problema bit će riješeno bivstvo kapitalizma pa i socijalnoga pitanja, koje ne izvire iz distribucije, već iz neprirodne substancije novca.[1] Jer dokle god bude kapitalizam kadar, da postavlja na oltar kao božanstvo, kojemu imade sav svijet da se klanja i da mu služi, jučer srebrno, danas zlatno, sutra možda dijamantno tele, dotle ne će niti produkt duha niti produkt ruke doći do svoje prave i potpune naplate, već će samo posjednik metalnoga »božanstva« dizati cijenu božanskomu metalu, a obaljivati cijenu čovjeku i produktu njegova duha i njegovih ruku, što se upravo u našim danima i n. pr. na züriškoj burzi može promatrati. Protiv toga dizao se manuelni rad. Ali badava, jer se to ne da silom riješiti, nego jedino duhom, spoznajom bivstva i iznašašćem b o l j e g a.

---

[1] Gradjan. ekonomika govori kao o aksiomu, da novac ima biti plemenita, rijetka, dragocjena netrošiva kovina; socijalističko-komunistička ekonomika izvodi harange protiv kapitalizma iz distribucije. Ni jedno ni drugo originarno ne stoji. A kolik socijalni razdor u praksi zbog dvije fikcije u teoriji!

Digitized by Google

Sve su to problemi, koji čekaju, da ih riješi intelektualni rad. I on će ih riješiti prije ili kasnije, jer oni nisu za ljudski um neriješivi. O naj silni um, koji je umio vodu i vatru, paru i munjinu, te strašne gospodare, pretvoriti u pitome i poslušne sluge čovječanstva, taj um znat će riješiti i problem novca, što po svojoj prirodi mora da bude t. j. pomoćnik i sluga, a ne gospodar čovječanstva. Ali prije nego se intelektualni rad osposobi za rješenje ovih i ovakovih problema, mora da riješi prvi i možda glavni, preduvjetni problem t. j. pitanje, da intelektualni rad zauzme takav položaj u ljudskom društvu, da bude vodeći, a ne svakomu služeći faktor. — Danas ne ima u ljudskom društvu manje svijesnoga i salidarno slabije organizovanoga, više čednoga i — recimo iskreno — manje ponosnoga sloja od intelektualnoga rada, pa zato i jest on sluga svima, i zrabljivan od sviju. Danas intelektualni rad služi četirim gospodarima: kapitalu, manuelnom radu (privatni namještenici), državi i inim javnopravnim tijelima (javni namještenici) i društvu (samostalni, privatni »poduzetnici« t. zv. liberalna zvanja). Bez intelektualnoga rada ne ima poduzeća ni produkcije ni — produkcionih faktora. Kapital, rad i surovine ostaju latentne energije bez intelektualnoga rada. Bez njega sve, ali upravo sve s mjesta zapne. T k o i š t o b i n a s v i j e t u b i l o k a d r o n a d m o ć i s o l i d a r n o s t i n t e l e k t u a l n o g a r a d a?

Istini za volju valja priznati, da je do sada upravo kapital najbolje znao cijeniti i honorirati usluge intelektualnoga rada, pa je zato već do sada najbolje uspjevao, a u budućnosti će još i više poletiti. I tako će dugo orlovski kružiti u visini hegemonije a na k r i l i m a i n t e l e k t u a l n o g a r a d a, dok ovaj ne dodje do svijesti i do spoznaje, da nije dostojno — kako nas već davno i neprestano Krist uči, — da duh služi materiji; dok ne uvidi, da je on, intelektualni rad, kraj sve pozlaćene odore, kojom ga kapital odijeva, ipak samo sjajno livrirani s l u g a kapitalov; dok ne uvidi, da je on od Boga zvan, da bude gospodar, a ne sluga; dok ne dodje do spoznaje, da mu treba samo svijesti, solidarnosti i organizacije. Danas si na području distribucije lavlji dio dijele kapital i manuelni rad. Takova stradanja i oskudijevanja ne poznaje manuelac ni u vrijeme nezaposlenosti, kakovo veći dio intelektualaca podnaša usred najveće zaposlenosti. Možda će ta bijeda, ti udarci probuditi nesvijesne do svijesti i do samospoznaje. A to je glavno, jer se poslije toga spoznaja potrebe solidarnosti i organizacije nameće sama od sebe. Ako neki čedni znakovi ne varaju, već se počima — ali još u sferi i podsvijesti — »unter der Schwelle des Bewusstseins«, kako veli njemačka psihologija — buditi tek instinkt internacionalne solidarnosti intelektualnoga rada, i to u svrhu p r o s j a č e n j a m i l o s t i n j e za gladujući zaposleni intelektualni rad, dok u isti čas manuelni rad šakom i kundakom udara u vrata i prozore državi i društvu zahtijevajući svoje p r a v o na dostatnu opskrbu i za slučaj neuposlenosti. Ako se k tomu usporedi naplata k v a l i f i k o v a n o g a manuelnoga rada sa naplatom intelektualnoga rada — onda se dobiva još jasnija slika, ali i žalosnija svjedočba o svijesti, ponosu, solidarnosti i organizaciji intelektualnoga rada.

Digitized by Google

Ovo je evo prvi glavni problem, koji se ima najprije sretno riješiti, jer je to preduvjet za osposobljenje intelektualnoga rada za rješavanje onih velikih problema u budućnosti, koje je jedino on kadar, pa prema tomu i zvan da riješi, na sreću svih naroda, svih društvenih slojeva i svih društava.[2]

---

[2] Naknadno dopao nam je u ruke bečki dnevnik »N. W. Journal od 24. stud. 1922., koji donaša dopis gdje. Helene Granitsch, predsjednice austrijskog udruženja »Wirtschaftsverband der geistigen Arbeiter und des Mittelstandes« sa njezina agitacionoga i propagandističkoga putovanja u svrhu internacionalnoga organizovanja intelektualnih radnika za uzajamno gospodarsko potpomaganje. Pismo je datirano iz Pariza 19. stud. t. g. Iz ovoga pisma donosimo neka mjesta, koja bi mogla zanimati i naše čitatelje. O Parizu piše slijedeće: »Ovdje sam bila sretne ruke, jer mi se je pružila mogućnost, da duboko zavirim u duševni život i njegovo socijalno i ekonomsko novoorijentiranje. Moj se prvi dojam sve više utvrdjuje i produbljuje. Mi austrijski intelektualci nalazimo najveće razumijevanje u našoj borbi za ekonomsku egsistenciju u analognim slojevima društva u inozemstvu — bilo u Francuskoj, bilo u Njemačkoj, bilo u Belgiji ili Švicarskoj, — jer se posvuda opaža poslije rata jednaki smjer gospodarskoga razvijanja i materijalne borbe. Posvuda se opaža nastojanje u srednjoj klasi, koja je dosada živila rasijana i bez snage organizovane volje za samopomoć, da kroz ujedinjivanje postane takovim faktorom, koji hoće da si prema drugim grupama, — prema internacionalno aliiranomu velekapitalu i prema internacionalno organizovanomu manuelnomu radništvu — svoja u prah zgažena prava izvojšti.« Zatim spominje gostoljubivost, kojom je dočekana od francuskoga udruženja »Fédération des travailleurs intellectuels«, kojemu je predsjednik Romain Corlus, upravitelj Emil Borel, sveuč. prof., a u odboru odlični zastupnici znanosti, umjetnosti i liberalnih zvanja. U »Club de la renaissance« ujedinjuju se, veli dalje, interesi industrije i stvarajuće inteligencije. »Niti u Parizu nisu ratni skorojevići »noveau riches« obljubljeni«. Prof. Ch. Gide, narodnogospodarski pisac zvučnog imena i unapredjivač solidarizma putem konzumnih zadruga, posjetio je gdju. Granitsch, pa joj tom prilikom rekao: »Naši putevi se malo razilaze; — intelektualno radništvo u Beču stvorilo je svoje posebne konsumne zadruge, baš kao što se to počima sada u Parizu činiti; — ekonomski razvoj našega vremena odveć je zapostavio duševnoga radnika iza manuelnoga radnika. Danas su proleti duha oni, koji su prinuždeni, nakon što su spali na najnižu ljestvicu ekzistencionoga minimuma, da svoje specijalne interese brane i izvojšte«. Prof. Jenks iz New-Yorka, koji je nedavno držao u Beču predavanja o jedinstvenoj europskoj valuti, pozvao je gdju. Granitsch, da dodje skoro u Ameriku, gdje da bi njezina ideja gospodarskoga organizovanja duševnih radnika i srednje klase postala brzo popularna, pošto se i ondje opaža jednaki razvoj.

Iz ovoga se vidi, da se intelektualni rad počima po cijelom svijetu buditi k svijesti. A to je prvi korak do samospaznaje, organizacije i solidarnosti. A kada se jednom to provede, biti će intelektualni rad osposobljen i za rješavanje velikih problema, koje smo gore spomenuli. Mi smo upozorili naše intelektualce, da budemo barem savremeni, premda nema objektivnih zapreka, da bi mogli biti — kako kaže Nijemac — i vorbidlich.

Digitized by Google

Potpada li uredovna svjedočba o zadružnom kućegospodaru biljegovini?

Piše dr. Josip Brajković, odvjetnik u Gospiću.

Zakon o zadrugama od 9. svibnja 1889. već je na snazi evo 32 godine i nikomu do sada nije palo na um, da uredovne svjedočbe o izboru zadružnoga kućegospodara podvrgne biljegovini. Tom dugogodišnjom praksom ne slaže se pristojbeni i takseni referent kod financijalnoga ravnateljstva u Gospiću, pa je upitao zagrebačku delegaciju ministarstva financija, da li je ta dugogodišnja praksa na zakonu osnovana? — Na taj upit odgovorila je ova delegacija svojim rješenjem od 25. listopada 1922. br. 27756/22 slijedeće:

»Svi podnesci i isprave, koje su potrebne prigodom uredjivanja kućnih zadruga u Hrvatskoj i Slavoniji te se odnose na diobu zadružnoga imetka, oproštene su od biljega i od pristojaba (§ 1. zak. čl. LIX.: 1870.). Ovo je obzirom na ustanovu §. 9. uredovne zbirke pristojbenih propisa uvjetni oprost predmeta t. j. oprost vrijedi samo za poslove oko uredjivanja kućnih zadruga. Ako li se pako ovakove isprave rabe u inim postupcima (parbenom, vanparbenom i upravnom, koji se ne odnosi na uredjenje kućnih zadruga po zakonu od 9. svibnja 1889. o zadrugama), onda se imadu provoditi onolikom biljegovinom od isprave (a ne od priloga), kolika bi se morala bila podmiriti u času ispostavljenja, kada ne bi bile uvjetno oproštene. U takovu se slučaju ima otpadajuća biljegovina priljepiti naknadno na ispravu i predložiti poreznomu uredu na prebiljegovanje po točki II. § 40, pristojbene zbirke od god. 1883. Još se naslov upozoruje, da se u zadružnim stvarima izdane isprave po naredbi ugarskoga ministarstva financija od 5. lipnja 1893. br. 56227 F. V. ne mogu upotrebiti u druge svrhe, već se imadu nakon uporabe, radi koje su izdane, u pismari dotične oblasti pohraniti.«

Povodom toga saopćenja traže svi ovdašnji sudovi i sve ovdašnje oblasti naplatu biljegovine od deset (10) dinara na svaki certifikat. Taj je zahtjev skroz protuzakonit.

Ustanova §. 1. zak. čl. LIX.: 1870, na kojoj se bazira zahtjev na naplatu biljegovine od deset (10) dinara za svaki certifikat o zadružnom kućegospodaru, odnosi se na isprave, koje su izdane prigodom uredjivanja zadružnoga imetka, prigodom razdjeljenja zadružnoga imetka, te na molbenice u predmetu uredjenja kućnih zadruga u Hrvatskoj i Slavoniji. Ova zakonska ustanova je oživotvorena u Tar. čl. 12/79 sl. t. Nu u konkretnom slučaju ne radi se o ispravi, koja je izdana prigodom uredjenja zadruge, niti o ispravi izdanoj prigodom uredjivanja ili razdjeljivanja zadružnoga imetka, već se nasuprot radi o ispravi, koja je izdana nakon uredjenja zadruge, pa prema tome ta isprava ne bi bila ni uvjetno oproštena od pristojbe na temelju §. 1. zak. čl. LIX.: 1870. niti na temelju Tar. čl. 12/79 sl. t.

Digitized by Google

Uredovne svjedočbe o zadružnom kućegospodaru, o kojima je govor, izdavaju se na temelju §. 8. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889., pa se na njih ni ne može primjenjivati zak. čl. LIX.: 1870., kada u vrijeme izdanja ovoga zakona nije bio na snazi onaj zakon t. j. zakon o zadrugama od 9. svibnja 1889. Baš radi te okolnosti odredio je zakonodavac u samom zadružnom zakonu, da su uredovne svjedočbe oproštene bezuslovno od svake pristojbe, — i to u §. 8. al. 4., koja glasi: »Izbor valja da se prijavi općinskomu poglavarstvu, koje je dužno izabranomu kućegospodaru b e s p l a t n o izdati uredovnu svjedožbu, kojom će se on i s k a z i v a t i kućegospodarom«. Ova zakonska ustanova ne pravi razlike, u koju će se svrhu taj certifikat upotrebljavati, da li u svrhu uredjenja zadruge (u koju se svrhu, mimogred budi rečeno, niti treba niti može tražiti, jer iz samoga pojma »uredjenje zadruge« slijedi logičnom i pravnom nuždom, da u tu svrhu nije nikada potrebno izdanje certifikata, već naprotiv potreba izdanja certifikata nastaje tek, n a k o n što je zadruga uredjena i izbor kućegospodara o b a v l j e n) ili u svrhu parbenu, vanparbenu, uporabnu itd. Zakon traži jedino, da je općinsko poglavarstvo dužno izdati izabranomu kućegospodaru besplatno uredovnu svjedodžbu, kojom će se on iskazivati (a ne iskazati) kućegospodarom; — dakle kućegospodaru se mora besplatno izdati certifikat, da se on i pred sudom i pred strankama može iskazati i iskazivati aktivno odnosno pasivno legitimiranim, da zadrugu prema §. 9. zakona o zadrugama zastupa. Ovaj oprost, koji je normiran u §. 8. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889. al. 4., o ž i v o t v o r e n j e i u f i n a n c i j s k o m z a k o n u i t o u T a r. č l. 12/79 sl. y. koji glasi: »Oproštene su od biljegovine sve one isprave, glede kojih je biljegovni oprost osiguran p o s e b n i m z a k o n o m«.

Ovako i nikako drukčije ne mogu se tumačiti ni po slovu ni po duhu zakona ustanove al. 4. §. 8. zadr. zakona i Tar. čl. 12/79 sl. y. a da je tomu tako, slijedi iz dopisa ministra financija od 5. lipnja 1893. br. 562227, u kojem saopćuje: »Zapisnici i sprave izdane u slučajevima, označenim u §§. 8. i 10. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama, p r o s t e s u o d b i l j e g o v i n e«. To su prijave izbora kućegospodara, **svjedočbe o izboru,** zapisnici o saslušanju zadrugara (§ 8.), privole zadrugara kod pravnih poslova, potvrde tutorstvene oblasti kod prodaje nekretnina, zastupanje ovlašteno odsutnih zadrugara po skrbniku (dekret o tome), prigovori zadrugara proti osudjenju odnosno odluke i utoci (§ 10.), te **jednolična praksa** svih pa i financijskih oblasti o d d a n a, k a k o j e n a s n a z i z a d r u ž n i z a k o n p a d o d a n a d a n a š n j e g a. — Mimigred spominjem, da se ono, što delegacija upozorava na pohranu isprava, odnosi na isprave, koje zahtijeva § 11. zakona od 9. svibnja 1889. odnosno § 8. provedbene naredbe br. 23403/89., a ne na isprave, koje su izdane u slučajevima označenim u §§ 8. i 10. zakona od svibnja 1889. — Iz gornjega slijedi, da su uredovne svjedočbe o kućegospodarima zadruge oproštene od biljegovine, pa bi bilo ne samo uputno, poželjno i humano već i zakonito, da delegacija izda zvanim faktorima novu

Digitized by Google

okružnicu, koja će biti u skladu sa postojećim propisima, koji se odnose na naslovni predmet, te u kojoj će biti deklarirano, da su certifikati prosti od biljegovine.

Jedna pogrješna praksa.

Piše dr. Petar Lapčević, odvjetnik u Gospiću.

G. Dr. Marko Kasumović otštampao je u 10. broju »Mjesečnika« god. XLVIII. pod gornjim naslovom kratko razmatranje, čiji je sukus, da se zadruge podvrgavaju in fraudem legis za izigravanje ustanova §§. 11. i 12. zakona od 9. svibnja 1889. odnosno zakona 30. travnja 1902. u vlasničkoj parnici podignutoj titulo usucapionis po §. 1477 o. g. z. petitu tužbe ili priznanjem (108 gpp.) ili po §. 40. gpp. Iz razloga, jer bi pro futuro trebalo spriječiti ovakove slučajeve u praktici, on predira, da bi banski stol morao u posebnoj okružnici uputiti sudove:

1. da su zadruge lica, koja spadaju »pod osobitu skrb zakona« analogno ustanovama zakona o skrbništvu i tutorstvu (§ 187 o. g. z.) i zastupanju općina (§ 21. o. g. z. na kraju);

2. da se dokaz priznanja tužbovnoga petita ucucapionis imade eliminirati iz dokaznoga postupka u parnicama ove vrsti.

Jedan od najtežih i najkompliciranijih zakona jest zakon od 9. svibnja 1889. Ovaj zakon, koji opsiže svega samo 64 §§-a, morao je biti tumačem provedbenom naredbom bana od 16. prosinca 1889. br. 23403. — Sama ova naredba, istovremeno komentar i naputak, najmanje je dva puta veća od samoga zakona. I zakon od 9. svibnja 1889. morao je biti izmijenjen odnosno upotpunjen zakonom od 30. travnja 1902., zvanim »zadružna novela«, a ova opet upotpunjena opsežnom provedbenom naredbom bana od 23. svibnja 1902. br. 38747. — Za ispravno apliciranje obadvaju gore navedenih zakona i provedbenih naredaba morala je uslijediti množina normativnih rešitaba zemaljske vlade.

Više je nego jasno, da cjelokupni pravni život pravnoga lica, kao što je zadruga, nije mogao biti zbijen u 60 §§-a. Osim toga bujni razvoj pravnoga života, a naročito razvoj pravnoga života poslije rata, donosi sam po sebi iz dana u dan obilje slučajeva, koji neminovno traže ne ovakove analogije i okružnice, kakove preporučuje g dr. Kasumović, nego temeljitu i svestranu zakonsku reviziju cjelokupnoga zadružnoga zakona i donašanje novoga zadružnoga zakona, koji odgovara današnjemu duhu vremena, današnjim pravnim potrebama i današnjemu pravnomu životu zadruge.

Kod aplikacije izvjesne zakonske norme na izvjesni konkretni slučaj bezuvjetno se mora poznavati duh zakona, volja zakonodavčeva izražena u odnosnom zakonu i zakonskim normama. Nepoznavanje duha zakona i ogrješivanje o volju zakonodavčevu nosi

Digitized by Google

sa sobom konstantno odstupe od samoga pozitivnoga zakona, što ne smije da bude. Ni u zakonu od 9. svibnja 1889. ni u zakonu od 30. travnja 1902, nije izražena misao legislatorova, da bi se zadruge imale ekviparirati osobama iz §. 21. i 22. o. g. z. Zadruga, koja je po §. 3. zak. od 9. svibnja 1889. pravno lice, ali pravno lice sui generis, jest zakonski valjano zastupana temeljem §. 9. cit. zakona po svom kućegospodaru »u svim poslovima prama javnim oblastima i prama privatnim osobama«.

Sva pravna djela, koja obavi kućegospodar zadruge kao takov, ergo u zastupanju zadruge, a pogotovo i sva pravna djela, koja je perfektuirao uz obdržavanje izvjesnih kautela zadružnoga zakona, jesu djela, koja pravno vežu zadrugu, u koliko su se gledom na odnosni konkretni slučaj ispunili i uslovi i glede drugih lica, koja sudjeljuju kod sklapanja odnosnih pravnih posala. — Onim momentom, čim je jednom kućegospodar kao zastupnik ex lege u zastupanju zadruge očitovao pravno relevantnu volju (§ 60. zak. od 9. svibnja 1889. savezno sa §. 869. o. g. z.), očitovanje je volje pravno valjano.

Logična konzekvenca ovoga razlaganja jest, da iskaz, dan kod suda po kućegospodaru zadruge kao njezinu zastupniku ex lege (§ 9. zadr. zak.) jest iskaz, koji imade sud uvažavati i u tom slučaju, kada ovaj iskaz sadržava priznanje u smislu petita tužbe podignute po §. 1477. ogz., jer ovo priznanje, dano kod suda, imade temeljem §. 108. gpp. moć potpuna dokaza. Ogriješi li se kućegospodar o interes zadruge, imade zadruga protiv kućegospodara pravo regresa (§ 1012. i 1295. o. g. z.), a i sam § 9. zak. od 9. svibnja 1889. in fine predvidja »parnice« medju kućegospodarom i zadrugom. — Osim toga još uvijek preostaje zadruzi, da ishodivši postavljanje novoga kućegospodara zatraži povratu u prijašnje stanje po § 354. gpp.[1]

Banski stol, čiie okružnice moraju biti izdane secundum legem, ne smije eliminirati iz reda dokazala prvo i najjače dokazalo, reginam probationum, priznanje dano kod suda. Banski stol mora da budno pazi, da se zakon vrši, a ne da se u zakonu navedena dokazala naprosto eliminišu! U ostalom ovakovom bi se okružnicom, kada bi ona uslijedila, bezuvjetno počinilo ogrješenje i o samu kompetenciju zakonodavne vlasti. Ponavljamo: potrebna je revizija sadanjih zadružnih zakona i stvaranje novoga zadružnoga zakona, a ne regulisanje apliciranja izvjesnih zadružnih norama okružnicama banskoga stola.

[1] Vidi dra. Čimića: Rješidbe stola sedmorice I. knjiga, rješidba br. 207.

Digitized by Google

Nekoliko primjedbi za primjenu uredbe broj 23.029-23.172 od 25. lipnja 1921. o privremenoj izmjeni pojedinih pravila gradjanskoga parničnoga postupnika za Vojvodinu.

Piše dr. Srećko Z u g l i a, sudac sudb. stola u Vel. Bečkereku.

(Svršetak.)

III. Uredba normira, da će u pogledu ustanovljenja vrijednosti parničkoga predmeta važiti i nadalje odredbe §§ 5.—8. gpp s tim izuzetkom, da podizanje ili sniženje parnične vrijednosti u toku parnice ne utiče na rješavanje stvari po inokosnom sucu ili sudskom kolegiju, dok se po drugoj alineji § 8. gpp. ne smije parnična vrijednost ni u kom slučaju da povisi preko ove granice, koja je mjerodavna za djelokrug parničnoga suda, dok naknadno sniženje ne utiče na djelokrug suda ni po općim propisima gradjanskoga parničkoga postupnika (§ 8. gpp). Spomenuta izuzetna norma uredbe, da ni povišenje vrijednosti u toku parnice ne utiče na rješavanje stvari po inokosnom sucu ili sudskom kolegiju, držim, da važi uz jedno ograničenje, da to povišenje vrijednosti nije izvršeno prije predsjednikove dispozicije, kojom se stvar upućuje u postupak inokosnom sucu ili sudskom kolegiju, jer ako je tužilac povisio svoju tužbu prije toga preko 500.000 K, ili ako tuženi protivtužbom traži veću vrijednost od 500.000 K, držim, da predsjednik suda ne će moći više da se posluži svojim pravom upućivanja stvari pred inokosnog suca bez izričitoga i pismenoga traženja parničnih stranaka. Po tome moramo doći do zaključka, da je u pogledu pripustivosti inokosnoga sudjenja mjerodavna ona vrijednost, što ju parnica predstavlja u momentu upućivanja, koje se može obaviti sve do početka prve meritorne rasprave, a ne kao u pitanju sudskoga djelokruga, u momentu predaje tužbe (§ 8, II. al. gpp.).

Pošto se uredba u pogledu ustanovljenja vrijednosti parničnoga predmeta poziva na propise §§ 5.—8. gpp, nema nikakve sumnje, da se i u pitanju pripustivosti inokosnoga ili kolegijalnoga sudjenja imade da primijeni p r i n c i p s u m e kumuliranih traženja, obuhvaćenih istom tužbom, predvidjen u drugoj alineji § 7. gpp.[13] u svom pozitivnom i negativnom značenju bez obzira, da li se kumulirana traženja temelje na istom pravnom ili stvarnom razlogu[14] ili su po-

[13] II. al. § 7. gpp. glasi: »Ako jedno ili više lica u istoj tužbi protiv jednoga ili više lica obuhvate više potraživanja, vrijednost valja sabrati« t. j. da se utvrdi pitanje sudskog djelokruga.

[14] Austrijska praksa i teorija na osnovu restrinktivnoga tumačenja § 227. austr. gpp. dozvoljava pozitivnu primjenu principa sume samo glede takovih traženja, koja su medjusobom u vezi, jer se temelje na istom pravnom ili stvarnom

Digitized by Google

svema inorodna, samo ako je kumulacija takvih traženja dozvoljena po propisima §§ 77.—78., koji govore o pravom i nepravom suparstvu, ili propisu § 132., koji radi o čisto objektivnoj kumulaciji tužbenih traženja jednoga tužioca, obuhvaćenih istom tužbom protiv jednoga tuženika. Prema tome će suma biti ne samo negativna granica, preko koje nije dopuštena kumulacija tužbenih traženja pred inokosnim sucem bez izričita i pismena zahtjeva parničnih stranaka, i ako bi u pogledu svakoga pojedinoga od tih kumuliranih traženja, jer nijedno ne prelazi vrijednost od 500.000 K, bio pripušten inokosni postupak po samoj odredbi predsjednika i bez pitanja parničnih stranaka, nego takodjer pozitivni uslov za ustanovljenje one kvalificirane vrijednosti preko 500.000 K, glede koje je potrebito izričito i pismeno pristajanje parničnih stranaka na inokosno sudjenje. Nastaje samo pitanje, da li će se u takovu slučaju tražiti propisana privola svih parničnih stranaka, o čijim se traženjima odnosno obvezama radi, ili će biti dovoljno, ako dadu svoj pristanak oni tužioci i tuženici, čija tražnja odnosno dugovanju prema tužbi prelaze vrijednost od 500.000 K. Držim, da će se predsjednik suda odnosno njegov zamjenik moći da posluži pomenutim pravom upućivanja stvari pred inokosnoga suca u svim onim slučajevima, gdje stranke, koje nisu dale svoj propisani pristanak, ne predstavljaju veću vrijednost od 500.000 K. To proizlazi iz okolnosti, što bi se inače mogao odvojiti po § 233. gpp. postupak protiv onih, koji ne pristaju na inokosno sudjenje, no ni takvo odvajanje ne bi imalo nikakova smisla, jer prigovaraoci ne bi ni nakon odvajanja predstavljali višu vrijednost od 500.000 K, pa bi predsjednik suda mogao i tako odvojenu parnicu da uputi pred inokosnog suca, a da stranke zbog toga nemaju pravo, da se posluže bilo kakvim pravnim lijekom. Po tom ako jedan tužilac protiv više tuženika podigne imovinsku tužbu u vrijednosti preko 500.000 K, tražit će se u svakom slučaju, da tužilac pristane na inokosno sudjenje, koje se protiv njegova pristanka ne će moći da promijeni. Isto se tako ne će moći da primijeni inokosno sudjenje bez pristanka onih tuženika, koji bilo sami po sebi, bilo u vezi s ostalim tuženicima, što nisu pristali na inokosni postupak, predstavljaju veću vrijednost od 500.000 K.

U pogledu protivtužbe prihvatio je ugarski gradj. parnični postupnik princip atrakcije po višem djelokrugu tako, da se pred sudom višega djelokruga mogu podići i takove protivtužbe, koje bi same po sebi obzirom na svoju vrijednost potpadale pod sud niže stvarne kompetencije (§ 189. II. al.). Naprotiv je zabranjen obratni postupak, da se pred parničnim sudom nižega djelokruga podigne protivtužba, koja po svojoj vrijednosti prelazi granicu toga djelokruga izuzevši slučaj, da je ta veća protivtužba podesna za uračunanje (preboj), te da

osnovu, dok je kod kumulacije inorodnih traženja suma samo negativna granica za dopustivost komulacije, ali ne pozitivni razlog za zasnivanje djelokruga višega suda. Vidi o tom dr. Fr. Neumann, Komentar I-II kod §§ 55. i 93, i §§ 112 i 227 gpp. 11/2 i 227 gpp.

Digitized by Google

višak u korist tuženika ne prelazi granice stvarne nadležnosti parničnoga suda (§ 189. III. al.). To je logična konsekvencija principa izrečenoga u II. al. § 8., po kome se vrijednost parničnoga predmeta ne smije ni u kom slučaju da povisi preko granica stvarne kompetencije parničnoga suda. Medjutim je to načelo u pogledu svoga uticaja na primjenu inokosnoga ili kolegijalnoga sudjenja, kako smo već spomenuli, stavljeno van snage prvom al. čl. 2. citirane uredbe. Stoga nastaje pitanje, nema li se ta izmjena analogno da primijeni i na sastav suda obzirom na vrijednost protivtužbe, to jest — ne će li se i bez zasebnoga predsjedničkoga upućivanja i protiv volje tužioca moći da iznese pred inokosnoga suca i takva protivtužba, koja po svojoj vrijednosti, odnosno po višku vrijednosti, što nakon uračunanja (preboja) ostaje u korist tuženika, prelazi svotu od 500.000 K. Držim, da hoće jednako, kako će se pred sudski kolegij i bez naknadnoga predsjedničkoga upućivanja moći da iznese takva protivtužba, koja po svojoj vrijednosti ne prelazi 500.000 K, te bi po tom potpadala pod slobodnu predsjednikovu dispoziciju u pogledu dodjeljenja pred senat ili pred inokosnoga suca (anal. II. al. § 189). U oba je spomenuta slučaju u interesu procesne ekonomije ograničeno pravo presjednikova upućivanja jednako, kako je ograničeno tuženikovo pravo pristanka na inokosni postupak, ako tužilac istom nakon upućenja stvari po § 189. povisi vrijednost parnice na iznos od preko 500.000 K, ili kako je povrijedjeno tužiočevo pravo pristanka na inokosno sudjenje, kada tuženi istom u protivtužbi, nakon predsjedničke dispozije u pogledu tužbe, iznese pred inokosnoga suca protivtužbu u vrijednosti preko 500.000 K.

IV. Preostaje još, da odgovorimo na pitanje, da li se pred inokosnim sucem u smislu spomenute uredbe ima b e z u s l o v n o da upotrebi perovodja, kako je to propisano za postupak pred sudbenim stolovima, ili samo po mogućnosti, kako se traži za postupak pred sreskim (kotarskim) sudovima (§ 243. II. al. gpp.); — dalje da li zapisnik potpisuje samo inokosni sudac i perovodja te eventualno tumač, kako je predvidjeno za postupak pred sudbenim stolovima kao kolegijalnim sudovima (§ 247., 3 al. gpp.), ili takodjer stranka i svjedoci te vještaci po postupku za sreske sudove zatim za izaslane, naredjene i zamoljene suce sudbenih stolova (3. al. §§ 247. i 251. gpp.)

Držim, da perovodju treba uvijek i bezuslovno upotrebiti, jer i ako je je to inokosni postupak, opet je postupak pred sudbenim stolovima, za koji je po §§ 247. i 251. obligatorno prisustvo i upotreba perovodje pod prijetnjom ništavosti predvidjene u § 504. gpp. S druge strane mislim, da zapisnike, sastavljene pred inokosnim sucem, moraju potpisati takodjer stranke, svjedoci i vještaci, odnosno da se uskrata potpisa i razlog uskrate (4. al. § 247. gpp.) imade naznačiti u zapisniku, jer i ako pomenuta uredba normira samo to, da će »inokosni sudac postupati po odredbama iz postupnika okružnih sudova« (čl. 2., 3. al.), opet taj isti postupnik, na koji se uredba poziva, naredjuje u svim onim slučajevima, kada kod sudbenih stolova ne postupa čitav sudski kolegij od 3 člana, nego samo jedan član toga kolegija bilo

Digitized by Google

kao zamoljeni, naredjeni ili izaslati sudac, da zapisnik potpisuje ne samo on i perovodja, koga treba bezuslovno upotrebiti i u tom slučaju, nego takodjer stranke, svjedoci i vještaci, a naravno i eventualni tumač (§ 251.) Stoga, držim da pomenuto pravilo mora da važi i za inokosnoga suca ne samo, kada kao naredjeni sudac rješava tužbu i obavlja prihvatnu parnicu u predmetima, koji će biti kasnije dodijeljeni sudskomu kolegiju, nego takodjer kada kao samostalni sudski organ vodi raspravu i presudjuje stvar u parnicama, što su mu dodijeljene kao inikosnom sucu. Medjutim sam propust te formalnosti ne će po § 223. gpp. imati nikakve važnosti u pogledu zakonitosti obavljenih procesualnih radnja, u koliko mu parnične stranke ne budu odmah prigovorile, jer takav propust nije po § 504. gpp. normiran kao razlog ništetnosti, koji se ima uvažiti bez obzira na to, da li su stranke na nj pristale ili ne.

Ocjene i prikazi.

Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik.

»Dobro bi djelo učinio po narodni napredak, tko bi iz svih naših pravnih spomenika pocrpao i vještački obradio u obliku rječnika pravno nazivlje i frazeologiju t. j. mislim pod tim precizni izražaj pravnih pojmova i činitaba stranaka u poslovima pred sudom u staroj hrvaštini. Naravno da ima mnogo toga, što će biti neuporabivo te po samoj naravi stvari zastarjelo i nevaljalo. Ali kada bi se pretražio sistematičkim načinom taj rudnik, iskopalo bi se i dragocjene kovi. Što je dosada na tom polju učinjeno, ne može da udovolji potrebi, da se pravnički naš (upravni i sudbeni) svijet lako dohvatnim načinom uputi u stare oblike našega službenoga govora. Nije to dosta protumačiti gdjekoju riječ, kako su to mnogozaslužni naši naučenjaci dosada učinili u malim rječnicima k nekim statutima. Posao je to opsežniji, kojemu bi se htjelo goleme spreme, naročito pravno-povjesničke; posao dapače, sva je prilika, prevelik za osobu jednu, bila ona znanjem makar kako odlična. Ali tako je jasna nužda, da se toga posla već jedared prihvatimo, ako hoćemo da pravničku upravnu i sudbenu našu terminologiju i stilistiku svestrano pročistimo, i s pravoroka i odluka naših skinemo tudjinske nagrde, duhu hrvatskoga jezika protivne, da sam tvrdo uvjeren, da će skoro doći doba, kada će se ljudi, na to zvani, dati na taj posao.«

Ove je riječi napisao g. Vladimir Mažuranić prije ravno dvadeset godina u jednom članku, priopćenomu u Vjesniku zem. arkiva, govoreći o listinama hrvatskim, što se u njega nalaze. To je prvi put javno izrečena misao o izdanju jednog hrvatskoga pravno-povjesnoga rječnika.. G. Mažuranić već se je i ranije bavio proučavanjem naše pravne prošlosti i pravio si potrebne bilješke o tim stvarima. Taj njegov rad seže već natrag u g. 1877. Godinu dana zatim bio je pozvan bar. Josipu Filipoviću, da mu bude na pomoć u pravnim

Digitized by Google

stvarima, pa je imao tako zgode, da se upozna i s bosanskim prilikama. Još iste godine, vrativši se iz Bosne, bio je dodijeljen zemaljskoj vladi u urbarijalni odsjek, gdje je mogao svoj posao, uz pomoć tadašnjega najboljega poznavaoca urbarijalnih prilika pok. F. Bernardića, uspješno nastaviti. Već tada je on pomišljao na rječnik pravnoga nazivlja.

Kad je Mažuranić svoju misao o takovu rječniku predao u Vjesniku zem. arkiva javnosti, zainteresovali su se prijatelji g. Mažuranića, naročito sada već pokojni predsjednik Akademije Tade Smičiklas i prof. dr. Franjo Marković, i nagovorili ga, poznavajući njegove sposobnosti i energiju u radu, da se prihvati pravne povijesti i da izvede svoju namisao izrečenu glede hrvatskoga pravno-povjesnoga rječnika. Za taj je posao odmah angažovana i Jugoslavenska Akademija, koja je imala dakako da bude izdavačem takova djela. Dalji je korak u toj stvari bila raspravica, priopćena u radu Jugoslavenske Akademije br. 150., a u kojoj je g. Mažuranić potanje izveo svoje misli, te utvrdio program za takov rječnik. On razlaže ovdje takodjer, zašto je po njegovu mišljenju pored velikoga akademijskoga rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika potreban još i jedan pravno-povjesni rječnik. Akademijski rječnik ima »poslužiti jezikoslovlju, obuhvaćajući sve blago jezično iz knjige i ustiju puka pocrpano«, a pravno-povjesni bi rječnik trebalo stegnuti samo na pravničko stručno nazivlje, dakako u vrlo široku smislu riječi; — akademijskom je rječniku zadaća da »tumači i sravnjuje etimologijski i slovnički«, a pravnopovijesnom rječniku »mi bismo dodavali tumač pravnoznanstveni, tražeći prispodobe i nalike u pravnim uredbama po plemenu ili pravu srodnih naroda«. Pravnički bi rječnik imao dakle da bude p o p u n o m akademijskog. Korist takova rječnika bila bi po mišljenju g. Mažuranića u prvom redu ta, što bi se njime podigla nauka o istorijskom razvoju raznih grana prava u hrvatskim zemljama, a onda da bi se tim rječnikom dala zgoda našemu pravničkomu svijetu, i to krugu najširemu, da se bez ovećega truda što točnije i potpunije uputi o raznim fazama službenoga, sudbenoga i upravnoga, jezika hrvatskoga. Naročito bi mogao takov rječnik poslužiti i u tom pravcu, da se uklone iz naše pravne terminologije razne loše kovanice, jer imade vrlo mnogo dobre gradje, koja neiscrpljena leži pokopana u pravnim izvorima prošlosti, a koju bi trebalo obielodaniti; to se naročito odnosi na izvore iz XVI., XVII. i XVIII. vijeka, koji su malone posvema odnemareni. Iz starijega doba trebalo bi uzeti sve bez iznimke, što zasijeca u terminologiju pravnu ili što je s njom u tijesnoj vezi; a što se više primičemo dobi novijoj, valjalo bi nešto smjelije postupati, te a limine zabacivati kao nevrijedno sve, što je očita nezanimljiva kovanica, te se ne nalazi od starine u vrelima. Što se tumačenja riječi tiče, mislio je g. Mažuranić, da će u pravilu biti dosta, da se uz obične nedvoumne riječi doda latinski prijevod, a radi li se o pravnim ustanovama, koje su rimskom pravu nepoznate, valjat će jezgrovito prikazati, o čem se radi. Rječniku imao bi na kraju biti dodan »vokabular, u kome bi bila poredana sva latinska tumačenja uz naznaku jedne naj-

Digitized by Google

glavnije hrvatske riječi«. Prije svega trebalo bi dakako pristupiti sistematičnom sabiranju i redanju gradje, koji bi posao imao da svrši krug stručnjaka. To su eto glavne misli iznesene po g. Mažuraniću.

Zamisao g. Mažuranića, da bi se organizovao jedan stručnjački odbor, koji bi proveo sistematsko sabiranje i redanje gradje, nije bila u onaj čas provediva, pa su toga radi prijatelji g. Mažuranića bili mišljenja, da bi bilo najbolje, ako bi se odmah pristupilo izdavanju onoga materijala, što ga je sam g. Mažuranić bio sakupio. Ovu je misao odobrio i g. Mažuranić — i to tako, da bi to djelo nosilo čedan naslov »P r i n o s i za hrvatski pravno-povjesni rječnik«. Ujedno je g. Mažuranić zatražio, da mu se na pomoć dade jedan filolog, pa je tu izbor pao na g. profesora dra. Drag. Boranića, koji se odlučio, da taj posao prihvati.

Prva sveska djela ugledala je svijet god. 1908., a onda je slijedila u neprekinutom nizu, godinu za godinom, sveska za sveskom, dok nije na kraju krajeva cijeli posao dovršen ove godine. Tisućusedamstopedesetjedna stranica u velikoj četvrtini. Na tim je stranicama objelodanjen rad od četrdesetipet godina, i on svjedoči o velikoj i izdržljivoj energiji g. Mažuranića. Djelo je počelo izlaziti štampom, kada mu je bilo šestdesetičetiri godine, a dovršio ga je sa sedamdesetisedam. Djelo je izlazilo u teškom vremenu velikoga rata, kada je i samo štampanje zadavalo velikih teškoća svake ruke. Za vrijeme posla zadesili su ga i teški obiteljski udarci, a i tjelesna je snaga znala kadikad prijetiti, da će popustiti. Sve su to činjenice, koje same po sebi govore rječitu hvalu, pa bi doista bilo suvišno u tom pravcu bilo što još i dalje dodati.

U nekoliko je već navrata u ovom časopisu bila povedena riječ o pojedinim sveskama ovoga djela. Bilo bi sasvim nemoguće, da sada, kada završeno pred nama leži, zadjemo u pojedinosti prikazujući mu sadržaj, te se moramo zadovoljiti, da se držimo općenitosti. Nas ovdje zanima dakako taj sadržaj i njegova vrijednost sa strane pravno-istorijske, a prepuštamo stručnjacima, da oni cijene filološku stranu djela. Ovdje neka nam je dozvoljeno svratiti pozornost samo na jednu okolnost, koja nam izgleda važna za znamenovanje djela; — to je odnošaj prema velikom akademijskom rječniku. Već u svojim gore navedenim programatičkim izjavama zamišljao je sebi g. Mažuranić odnos pravnopovjesnoga rječnika prema velikom rječniku tako, da bude prvi popunom drugome, te da se u prvome glavna važnost položi na pravnoznanstveno tumačenje i sravnivanje. U času kada je počeo izlaziti pravnopovjesni Rječnik napredovao je veliki akademijski Rječnik od prilike do slova M, t j. iste godine, kada je g. Mažuranić izdao prvu svesku svoga Rječnika, izašao je dio Akademijskoga Rječnika, koji sadržaje riječi od »mariti« do »micati«. Posao g. Mažuranića napredovao je unatoč svim teškim prilikama vrlo brzo, pa je dakako i radi manjega svoga opsega dostigao, a domala i prestigao Akademijski Rječnik. Gosp. Mažuranić mogao je još upotrijebiti 32. svesku njegovu, koja sadržaje riječi od »n a k l o n« do »n a r a v a n« tako, te je on dalje od ove posljednje riječi bio lišen potpore, koju mu je pru-

Digitized by Google

žao Akademijski Rječnik. Kada je dakle g. 1914. g. Mažuranić izdavao svoju petu svesku, koja sadržava riječi od »medar« do »odnus«, izlazila je podjedno sv. 33. velikoga Rječnika od riječi »naravan« do »nažvakati«, koju g. Mažuranić nije više mogao upotrijebiti. Unaprijed stajao je Pravnopovijesni Rječnik na usluzi velikomu Rječniku, te će nesumnjivo izdavačima njegovim u svakom pravcu dobro doći, i oni će morati u obzir uzimati g. Mažuranića Prinose, koji je ipak glavnu pažnju posvetio takim izvorima, na koje se veliki Rječnik nije prvenstveno osvrtao. Inače moramo konstatovati, da je g. Mažuranić ipunio svoju programnu izjavu, da parvopovjesni Rječnik treba da popuni veliki Rječnik. Sve dok se je g. Mažuranić mogao poslužiti Akademijskim Rječnikom, on je svaku riječ u svome Rječniku, koja se ne nalazi u velikom Rječniku, označio dvjema zvjezdicama, a riječi, koje se doduše nalaze u velikom Rječniku, ali bilo u kojem pravcu nepotpuno, s jednom zvjezdicom. Pa pregledamo li riječi, označene sa dvije zvijezdice, konstatovat ćemo, da ih ima preko dvije stotine, — dakle riječi, kojih nema u velikom Rječniku, a ima ih Mažuranićev pravnopovjesni Rječnik. Svakako će biti potrebno osvrnuti se u dodacima velikomu Rječniku na tu gradju, ispustivši dakako ono, čemu po načelima izdavanja u velikom Rječniku nema mjesta. Još je veći broj onih riječi, koje se doduše nalaze u velikom Rječniku, ali Prinosi popunjuju tumačenja i navode njegove. I na ove trebat će uzeti pravedan obzir u dodacima. Brigu oko toga svega moramo prepustiti stručnjacima-izdavačima, koji će jamačno sve učiniti, da i veliki Rječnik bude što potpuniji, no u svakom slučaju razbira se i iz toga, koliko je truda g. Mažuranić uložio u svoj posao.

Što se tiče same pravne naše istorije, to možemo mirne duše ustvrditi, da je djelo g. Mažuranića u tom pogledu osnovno i da će svatko, tko će se htjeti ozbiljno njome baviti, morati o svakom mišljenju njegovom voditi računa. Ali i tamo, gdje se tko ne bi složio sa izvodima njegovima, ostaje neosporna i nepokolebljiva vrijednost onomu materijalu, što ga je za svaki pojam, svaku riječ, svaku ustanovu tako savjesno i mučno sakupio g. Mažuranić.

Gospodin Mažuranić izvršio je potpuno program, što ga je bio postavio za izdavanje svojih Prinosa; — u jednom pravcu on je dapače i više učinio, no što je bio obećao, jer je o pojedinim pojmovima napisao čitave raspravice. S toga držimo, da smo mu dužni izreći hvalu za taj njegov prijegorni i teški rad, što ga je poduzeo i dovršio u visokoj dobi, lišavajući se sam od svoje volje mira, za kojim na kraju svatko žudi. Mi u ostalom svakako držimo, da ćemo imati još često prilike, da o ovom djelu u pojedinostima u ovom listu progovorimo.

Prof. dr. M. Kostrenčić.

Digitized by Google

Profesor na juridičkom fakultetu praškoga sveučilišta dr. Karel Kadlec priopćio je u »Sborniku věd právních a státních«, god. XXII. svez. I. o Mažuranićevim »Prinosima za hrvatski pravno-povjesni rječnik« slijedeće:

S radošću priopćujemo svršetak velikoga leksikonalnoga hrvatskoga djela bivšega predsjednika banskoga stola i predsjednika Jugoslavenske Akademije Vladimira Mažuranića, koje je prije četrnaest godina počelo izlaziti nakladom iste akademije. Prinosi, o kojima smo u našem časopisu opetovano izvješćivali, jesu monumentalno djelo pravno-povjesne literature ne samo hrvatske nego slavenske uopće. Slavenski narodi imadu malo rječnika (glosara), koji bi sadržavali tumačenje starih termina, koji služe u historijskim i pravnim spomenicima. Naročito dva najveća slavenska naroda — Rusi i Poljaci nemaju sličnoga djela. (Druge vrsti su Sřeznjevsky, Materiali, a isto tako i poljsko djelo Lebinskoga). S obzirom na to radosno smo pozdravili prije više godina, kada se Vladimir Mažuranić, poznat ne samo kao izvrstan praktičar nego i kao pravni teoretičar, dao na to, da uz pomoć Jugoslavenske Akademije izdaje veliki terminološki glosar, koji je skromno nazvao »Prinosi hrvatskomu pravno-povjesnomu rječniku«. Već su prvi svesci pokazali, da se autor već mnogo godina bavi studijem starih pravnih vrela hrvatskoga prava. Naš je interes za ovo djelo rasao s njegovim nastavljanjem. U djelu je nagomilano toliko pravno-povjesnih termina — kako hrvatskih, tako i latinskih —, a uz to se pod pojedinim natpisima daje toliko tumačenja iz područja hrvatske pravne povijesti, da se djelo može smjelo staviti uz bok najboljih publikacija slične vrsti, izašlih u stranim jezicima. Prinosi služe na čast ne samo autoru nego i Jugoslavenskoj Akademiji znanosti i umjetnosti. Želiti je, da bi svaki slavenski narod imao djelo ove vrsti. Izmedju brojnih većih članaka posljednjega sveska upozorujemo napose na članke: trg, trgovina, uskočiti, Vlah, vražda, vrv, Zagreb, zalog, zastava, žid, župa itd.

* * *

Poljački naučenjak i profesor pravne povijesti na lavovskom sveučilištu Oswald Balzer upravio je g. Vl. Mažuraniću slijede pismo:

Lwow, 20. oktobra 1922.

Štovani gospodine presidente!

Primio sam prekjučer posljednji (deseti) svezak rječnika. Žurim se, da Vam, gospodine, izrazim najsrdačniju zahvalnost za ljubeznu uspomenu i tako vrijedni dar. Podjedno pak osjećam vruću potrebu srca, da Vam izjavim najiskrenije dobre želje i čestitke k dokončanju toga doista monumentalnoga (»pomnikowega«) djela.

Sav ostatak Slovjenstva ne može se pohvaliti sa takove vrsti poslom, provedenim u takovom razmjerju; kod istraživanja u pogledu povijesti prava bit će to djelo najkorisnijim priručnikom, ne samo kad

Digitized by Google

se radi o pravu južnoslovjenskom, nego takodjer o budi kojem inom pravu slovjenskom, kojoj svrsi ovo djelo pruža toliko najpoželjnijega materijala za sporedjivanje. Uvjerio sam se o tom po vlastitom svom iskustvu, dok sam proučavao starije sveske Vašega rječnika. Zahvalan za toliko najvrijednijih informacija, koje sam do sada odatle pocrpao — kako će morati zahvalan biti i svaki ini istraživalac prava slovjenskih, — još jednoć podnosim Vama čestitke za dovršetak posla, o kojem možete Vi pripovijedati sa ponosom najljepše opravdanim: »Exegi monumentum«.

Slobodan Jovanović: O državi osnovi jedne pravne teorije. Treće pregledano i dopunjeno izdanje. Beograd. Izdavačka knjižnica Gece Kona 1922.

Treće izdanje jedne naučne knjige u našim je prilikama znamenit dogadjaj, koji moramo s veseljem pozdraviti. Moja je radost to veća, što sam na ovom mjestu već prije šesnaest pa prije tri godine imao priliku, da kažem mnogo dobra o prvom i o drugom izdanju, a možda i zato, što je g. pisac u novijim izdanjima mislio, da mu je voditi računa o raznim mojim (gdješto i suviše pedantnim) napomenama.

Gosp. pisac zadržao je i u najnovijem izdanju sva svoja teoriska gledišta, samo je raniji tekst na više mjesta dopunio. Da spomenemo najznatnije dopune. Tako je dodan prikaz Kelsenove teorije o državi; zatim teorija pravne suverenosti; pojam zakona u pozitivnom pravu; socijalističke teorije o poslovnom parlamentarizmu; norveški tip parlamentarne monarhije i tip španjsko-rumunski. Osim toga, osvrće se na novo uredjenje Njemačkoga Raiha po ustavu od 1919. godine; na uredjenje kolonijalnih saveznih država Britanske carevine; na razliku izmedju Sovjetske republike i moderne demokratije; na izbornu reformu u Francuskoj; na promjene, koje je svjetski rat izazvao u engleskom parlamentarizmu; na spor izazvan svjetskim ratom izmedju pristalica parlamentarne i pristalica birokratske vlade. Ukratko, gosp. pisac je želio da popuni poneke praznine prijašnjih izdanja, a opet da uzme u obzir nove teorije i nove ustanove, koje su se javile u vremenu od 1914. do 1922. Razumije se, da je pregled književnosti dotjeran.

Sve ove dopune, koliko god bile i potrebne i vrijedne, ne mijenjaju naučnu fizionomiju samoga djela. O osnovnim pak gledištima pišćevim, koja su, dašto, ostala nepromijenjena, bio sam slobodan kazati svoje mišljenje u prvašnjim recenzijama. Neka mi bude dopušteno, da se osvrnem na jedan prigovor, koji sam pokadšto čuo. Gosp. autor, vele, nije se vazda strogo pridržavao juristićkoga metoda, već su mu izlaganja isprepletena sociološkim i političkim razmatranjima. Ja naprotiv držim, da je takovo postupanje baš prednost ovoga udžbenika. Po svojem iskustvu, koje sam stekao i kao student prava i kao nastavnik i ispitivač, došao sam do uvjerenja, da neko može da bude izvrstan »čisti« jurista, a da nema nikakova razumijevanja za bistvo države, za realan državni život, za pokrete sile i za ritam državnog

Digitized by Google

života. Dakle, kakogod treba da se izoštrava pravničko shvatanje o državi, tako je isto potrebno, da se studentima otvaraju pogledi i na saciialnu i političku stranu države.

Na posljetku samo još jedno, s dopuštenjem. Prije nekoliko mjeseca dogovoriše se drugovi i poštovači, da predadu gosp. Jovanoviću jubilarni spomen-spis. Čim je za tu nakanu doznao, on je to otklonio, bit će, iz prevelike čednosti. U prvi mah bilo mi je vrlo žao, ali poslije sam tu odluku odobrio, samo iz drugoga razloga. Često se ovakovi Festschrifti izdaju, da se širim krugovima skrene pažnja na zaslužna naučenja, pa da mu se ime pronese. Zaista, to bi bio sasvim nepotreban posao, kad se radi o Slobodanu Jovanoviću.

Prof. Ladislav Polić.

Dr. Ernesto Čimić, Čekovno pravo u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb 1922. — Nakana je piščeva bila, da sastavi udžbenik i to u prvom redu za slušače kr. visoke škole za trgovinu i promet, a nije zaboravio ni na slušače u kr. sveučilištu (Predgovor). Posmatrajući s toga gledišta djelo piščevo, mora se priznati, da je uspjelo. Pisano je razgovjetno i pregledno, a podjedno obuhvaća dosta iscrpljivo gradju. Apstrahirajući od toga svakako je ovo djelo u našoj mršavoj literaturi čekovnoga prava jedna svijetla pojava. A baš bi ova činjenica morala ponukati pisca na dublje i na široj osnovi zasnovano proučavanje ove za praktični život tako važne, a opet moderne discipline. Bilo bi to zahvalno područje rada, za koje pisac ima osobiti smisao. Ali ako bi pisac i u sadašnjem opsegu te sastavu po drugiput objelodanio svoje djelo, morao bi biti na čistu s nekim stvarima. Tako bi morao jedinstveno opredijeliti svojstvo odnosnoga čekovnoga ovlaštenika: je li on »posjednik« (n. pr. str. 2., 32.) ili »držalac« (n. pr. str. 48.) — ili možda »imalac« čeka (Inhaber!). Nadalje bi morao provesti neke nadopunjke kao n. pr. o valjanosti čeka izdana u esperantskom jeziku; u pogledu tumačenja §. 22. t. 19. ček. zak. savezno sa §. 102. mjen. z. »blagdan«; itd. Očito je piscu izmakla antinomija u hrvatskoj stilizaciji § 105. mjen. zak.: »osobno«, a zatim: »istim načinom«. Dašto pisac nije vješt madjarskom jeziku. Kad bi taj § bio ispravno stiliziran u hrvatskom jeziku, kako je u madjarskom, ne bi bilo u njemu opreke. (Ne: »istim načinom« — već »u istom svojstvu«: »ebben a minöségben«). Na str. 7. al. 4. uvukla se tiskarska pogreška, koja smeta smislu.

Zacijelo će ovo djelo dobro doći i pravniku praktičnomu pa i nepravniku. Djelo se preporuča. Izašlo je u piščevoj nakladi, što u današnjim prilikama upada u oči. **Prof. Stražnicky.**

Digitized by Google

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Svaki neispravni odgovor na stavljene upitke prigodom stavljanja ponude za osiguranje života nije razlog napadaju valjanosti ugovora, jer osiguranik ima navesti samo poznate mu važne okolnosti.

Rješidba stola sedmorice od 28. srp. 1922. br. 1685. (osuda sudb. stola u Zagrebu od 3. pros. 1921. br. 40240/gr., osuda ban. stola od 1. velj. 1922. br. 1620).

U usmeno raspravljanoj parnici tužiteljice E. barunice F. rodj. R. udove M. iz L. po odvjetniku dru. Z. Š. iz Z. proti tuženomu osig. društvu iz Beča po odvjet. dru. R. F. iz Z. radi plateža osigurnine od 20.000.— spp., u kojoj je sudbeni stol u Zagrebu sudio: Tuženo osig. društvo za život u B. dužno je s naslova osigurnine, utemeljene na polici broj 255522., isplatiti tužiteljici E. b. F. svotu od K 20.000.— sa 5 % kamata od 16. trav. 1916. kao i troškove ove parnice sudbeno na K 3632.40 obredjene, sve to za 14 dana pod prijetnjom ovrhe; — a

banski stol ništovnu žalbu tuženika osig. društva kao neosnovanu zabacio, povodom pak njegova priziva napadnutu nižu osudu preinačio i tužiteljicu s tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom odbio, te osudio ju na naknadu parbenoga i prizivnoga troška;

obnašao je stol sedmorice ništovnu žalbu tužiteljice E. F. zabaciti, a povodom njezina previda napadnutu osudu ban. stola preinačiti te uspostaviti osudu prvoga suda time, da tuženo društvo imade jošte tužiteljici naknaditi trošak previda sa 1120 K za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi:

Ništovnu žalbu E. F. valjalo je u pomanjkanju niština uvjetovanih u § 339. zabaciti. Što se same stvari tiče, tuženo društvo prigovara valjanosti osigurateljne pogodbe, jer da pokojni C. F. (osjegurani suprug tužiteljice) nije istinito odgovorio na stavljena mu pitanja u liječničkom izvješću od 20. svib. 1915. o njegovu pregledanju prigodom stavljanja ponude osiguranja (3. ad III.). U dokaz toga doprinaša pojedina liječnička izvješća (4-6 ad III). Nu jer je ovima tužiteljica prigovorila, to isti mogu služiti za dokaz samo u toliko, u koliko su ih potvrdili izdavatelji, preslušani kao svjedoci.

Od preslušanih svjedoka liječnika dr. Č. jedini kaže, da ga je pok. F. prije osigurateljne ponude god. 1913., konsultirao i to radi lošega teka i želudca, pa da je pri tom konstatirao, da boluje na tuberkulozi pluća. Izrično pri tom kaže, da se ne sjeća točno, što mu je kazao, na kakovoj bolesti boluje; ali obzirom na to, što liječnici uopće ne kažu teškim bolesnicima, na kakovoj bolesti boluju, drži, da pok. F-u nije kazao baš onako istinu u lice, nu da drži, da je on prema odredbama, što ih je odredio, mogao kao inteligentan čovjek vidjeti, da boluje na tuberkulozi, da je uvjeren, da mu je spomenuo pluća i da njegovo pomanjkanje teka stoji u savezu s plućima, te da je svakako njegovoj okolini kazao, na kakovoj bolesti boluje.

Svjedok dr. Z. pozvan je bio pok. F-u na konsultaciju u siječnju 1916., dakle poslije osiguranja, i to radi poteškoća kod gutanja. Konstatirao je tuberkulozne

Digitized by Google

čire u grkljanu. Liječio ga je onda do smrti. Bolest, kaže, nije mogla monogo prije njegova pregledanja postojati (tek nekoliko nedjelja). Sumnja, da je pok. F. u času ponude za osiguranje mogao znati, da je bolestan ili bio uvjeren o svojoj bolesti; naročito da u kroničnu teberkulozu pluća ne bi vjerovao, da mu je tko i rekao za nju, a nephrosu je osjetio tek onda, kad je u ožujku god. 1916. počeo oticati. Nije bio svijestan svoje bolesti a nije bio toliko inteligentan, da bi to mogao zaključivati iz načina liječenja. — Svjedok dr. Cr. liječio ga je 6 mjeseci prije smrti kroz dva mjeseca na plućnom kataru, pa kaže, da nije imao povišenu tempraturu, zbog česa nije ni bolesti pripisivaovažnost; — pok. F-u da je rekao, da je bolest prolazne naravi.

Sva tri ova svjedoka potvrdiše, da uzročnik smrti» Myodegeneratio cordis«, koji je dokazan ispravom B-I., nije postojao kod pregledanja prigodom osiguranja od 20. V. 1915. Svjedok dr. F. prigodom tog pregledanja nije opazio, da bi bio tako bolestan, a da se ne bi mogao osigurati. Svj. F. K., bivši činovnik tuženice, koji je primio osiguratelinu ponudu, kaže, da je prije toga pok. F. kod istoga društva osigurao na korist njegova sina, a kod pregledanja da su bila dva liječnika i da je ponuda bila prihvaćena, te je ta premija od K 20.000.— i isplaćena bez prigovora.

Prema tome je osamljen iskaz svjedoka dra. Č. koji tvrdi, da je prije osiguratelјne ponude konstatirao kod pok. F-a plućnu tuberkulozu. Nu ovaj iskaz sam po sebi ne može tvoriti dokaza, a ne predleže jošte i takove okolnosti i sredstva dokaza, pod kojim bi se ovom poludokazu mogla podijeliti moć potpuna dokaza (§ 158. i 159.). Napose njegov iskaz da je pok. F. mogao uvidjeti po njegovim odredbama, da boluje na tuberkulozi, kada protivno tvrdi svjed. dr Z. i kada taj dio iskaza nije opredijeljen naročito, je li to kazao pokojniku i njegovoj okolini, već samo temelji na mračnome sjećanju kao zaključak, — ne može imati moć dokaza (§ 160. gpp.).

Po tome i jer sam dr. Č. kaže, da je F-a konsultirao ne radi pluća nego radi lošega teka i želudca ,te jer mu liječnici nisu kazali od kakove bolesti boluje, ni prije osiguranja dapače ni poslije, zatim jer je dr. Cr. držao, da je bolest prelazne naravi, a dr. F. kod osiguranja nije bolest ustanovio, te jer je tuženica i prije toga jedno osiguranje od njega prihvatila uz pregledbu dvaju liječnika, koji nisu znali kod njega važne bolesti, radi koje bi bila ponuda otklonjena, to nikako nije dokazano, da je pok. F. prigodom osiguranja bio bolestan na plućnoj tuberkulozi, — dakle ni to, da je on za to znao pa tajio.

Obzirom na to što je pok. F. u liječničkom izvješću 3-III na pitanja, koje bolesti je pretrpio i koje liječnike je u tim slučajevima konsultirao, odgovorio negativno, a da se u ovoj parnici ne radi o drugim bolestima, glede kojih je on nastavljena pitanja negativno odgovorio, a niti tuženica tvrdi, da ih je pretrpio, to ostaje jošte samo, da se prosudi po tužiteljici priznata okolnost, da je pokojnik konsultirao dra. Č-a radi lošega teka i želudca, te njezinu tvrdnju, da je navodno prigodom pregledanja za osiguranje kazao, da kašlje, — da li uslijed istih postoje uvjeti za napadanje valjanosti ugovora.

Kod toga valja uvažiti, da su ustanove §§ 506, i 475. trg. zak. jus cogens (§ 507. tr. zak.) i ne mogu se na štetu osiguranika preinačiti ni ugovorom, odnosno uvjeti asekuracionoga ugovora ne mogu biti nikako nepovoljniji od zakona. Prema tim zakonskim ustanovama može osiguratelj napadati valjanost ugovora samo onda, kada osiguranik prigodom sklapanja ugovora poznate mu okolnosti, koje

Digitized by Google

po važnosti svojoj mogu imati upliv na prihvat osiguranja, nije priopćio osiguratelju t j. kada je zatajio važnih i osiguratelju nepoznatih okolnosti, ili važne okolnosti izložio neistinito.

Kod osiguranja života važno je naime znati prijašnje bolesti, koje bi mogle imati utjecanja na trajanje života, da li je bio osiguranik u liječničkoj njezi i da li je bolest ostavila posljedica, jer se inače ta okolnost ne smatra niti može smatrati važnom, kao što se npr. ne smatra važnom bolest običnoga proljeva (diarrhoe), ma da se u tom konsultirao i liječnik. Iz toga slijedi, da svaki neispravni odgovor na stavljene upitke nije razlog napadanju valjanosti ugovora, već da osiguranik imade navesti samo poznate mu važne okolnosti. — Redovito se naime stavlja mnogo pitanja, pa se lako može dogoditi u tôj množini i bez nakane zatajenja, da koji odgovor nije ispravan. Tako bi osiguratelju bilo olakoćeno napadati ugovor i izigrati osiguranika, a tome se predusreće citiranim zakonskim ustanovama, koje uvjetuju, da su okolnosti poznate osiguraniku i važne, a koje ne isključuju ni kod pismenih očitovanja (po § 474. al. 3. trg. zak.) prosudjivanje, da li je koja okolnost bila poznata osiguraniku i važna za prihvat. Po tome svaka okolnost pa makar i bila zatajena ili neistinito izložena nema za posljedicu nevaljanost ugovora.

Iz iskaza navedenih svjedoka liječnika proizlazi, da se onim po tužiteljici priznatim okolnostima nema pripisivati nikakova važnost, pak se — obzirom na to i na gore razloženo, iz čega proizlazi da osiguranik prigodom osiguranja nije znao ni mogao zaključivati, da ima kakovu ozbiljnu bolest, jer su takove pojave u ljudskome životu tako obične, da se u svagdanjem životu ni ne nazivlju bolestima — ne mogu u smislu §-a 474, i 475. trg. zak. smatrati važnima, te bi mogle imati upliva na prihvat osiguranja, a to tim manje, što tuženo društvo nije ni ustvrdilo, a još manje ponudilo dokaz, da se takovi pojavi mogu smatrati kao važni uopće, a napose u kojem pravcu i na koji način bi na prihvt osigurateljne ponude uplivali.

Prema svemu tome nije dokazana nijedna osiguraniku poznata okolnost, koju on prigodom sklapanja ugovora nije priopćio, zatajio ili neistinito naveo, a koja bi po svojoj važnosti mogla imati upliva na prihvat osiguranja , pak tuženo društvo ne može napadati valjanost istoga. Stoga je uvaženjem previda tužiteljice valjalo napadnutu osudu banskog stola preinačiti i uspostaviti osudu prvoga suda time, da tužena imade po § 573. gpp. naknaditi tužiteljici jošte i trošak previda.

Priopćio Franjo Orban, sudb. vijeć.

Opoziv vojničke povlaštene oporuke imade se smatrati povlaštenim u smislu propisa §§. 597—600. o. g. z., ako u vrijeme, kada je učinjen, postoje uvjeti za povlašteno očitovanje posljedne volje.

Rješidba stola sedmorice od 15. rujna 1922. br. 2262. (osuda kot. suda u Iloku od 18. pros. 1921. br. 9174/gr., osuda bans. stola od 31. svib. 1922. br. 6688).

U usmeno raspravljenoj parnici A. udove M. iz I., tužiteljice protiv R. udove M. iz I., tuženoj zbog priznanja ništetnosti oporuke I. M., u kojoj je kotarski sud u I. odbio tužiteljicu sa tužbom uz naknadu parbenog troška; — a banski stol povodom priziva tužiteljice otputio priziv i potvrdio osudu prvostepenoga suda; — našao je

stol sedmorice: povodom ništovne žaobe i izvanrednoga previda užiteljice A. udove M. preinačiti obje pobijane osude nižih sudova, te suditi:

Digitized by Google

Tužena R. udova M. iz I. dužna je priznati pravno beskreposnom pismenu oporuku pokojnoga I. M. ml. iz I. ddto.I. 26. srp. 1911., te dopustiti, da se ostavinska rasprava iza njega provede temeljem zakona, u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, dočim se parbeni troškovi u svim trim molbama medju parbenim strankama prebijaju.

R a z l o z i:

Medju parbenim strankama prijeporna je jedino tvrdnja tužiteljice, da je sada pokojni I. M. ml. opozvao svoju pismenu oporuku ddto. I. 26. srp. 1914., a to da je učinio o Uskrsu god. 1915. u O. izjavivši pred zajedno prisutnim svjedocima Marijom B., Perom S. i Vasom S., da svoju oporuku, kojim je tuženu R. udovu M. postavio nasljednicom, poništava; te pitanje ima li se taj poziv oporuke, jer Marija B. ne bi po §. 591 ogz. bila valjan oporučni svjedok, po §. 600. ogz. smatrati povlaštenim, pošto ga je I. M. učinio kao vojnik.

Da i nije tužiteljica tečajem parnice u svom protuočitovanju, sadržanom u zapisniku od 7. srp. 1921. br. 1986/gr. ustvrdila, da je pokojni I. M. ml. oporuku svoju opozvao kao vojnik, te se pozvala na propis §. 600. ogz., ne bi se takova tvrdnja, da je i učinjena tek u pravnom lijeku, mogla smatrati novom u smislu §. 326. grpp., jer se time sud jedino upozoruje na propis zakona, na koji imade ne samo po svojoj dužnosti paziti, već parbene stranke shodno o tome podučiti i pozvati, da se očituju, što su one medjutim u ovom slučaju i učinile. Obrazloženje drugomolbene osude je stoga u dijelu, kojim smatra nedozvoljenom novotom pozivanje tužiteljice na ustanovu §. 600. ogz., u protuslovju sa spisima i zakonom.

Opoziv očitovanja posljednje volje imade se smatrati povlaštenim u smislu propisa §§. 597—600. ogz., ako u vrijeme, kada je učinjen, postoje uvjeti za povlašteno očitovanje posljednje volje. Iskazom svjedoka Marije B., Pere Št. i Vase S. pružila je tužiteljica potpun dokaz, da je sada pokojni I. M. mladji o Uskrsu godine 1915. u Osijeku kao vojnik u prisutnosti sve trojice spomenutih svjedoka opozvao svoju posljednju volju od 26. srp. 1914., jer se taj opoziv po §. 600. ogz. odnosno službovnika za bivšu c. kr. vojsku od 9. kolovoza 1873. i službovniku za Ugarsku, izdanom okružnom naredbom ministarstva rata od 2. srp. 1886. imade smatrati povlaštenim i valjanim.

Tužiteljica je dakle dokazala, da pobijena tužbom pismena oporuka pokojnog I. M. ml. pravno ne postoji; pa je stoga valjalo uvaženjem izvanrednoga previda i žaobe ništovne tužiteljice preinačiti po §. 336. grpp. obje suglasne osude, te u glavnoj stvari udovoljiti zahtjevu tužbe. Preboj parbenoga troška opravdan je, jer tužena imade dvije povoljne osude za sebe.

Clausula haeredum u odvjetničkoj punomoći — § 1022 o. g. z.

Rješidba stola sedmorice od 23. stud. 1922. br. 2395 (odluka kot. suda u Ž. od 30. pros. 1921. br. 7.549/gr; rješidba bans. stola od 10. svib. 1922. br. 7.530)*

U parnici M. B. tužiteljice, zastupane po odvjetniku dr. P., proti P. W. i P. W. tiženima radi razvrgnuća kupoprodajne pogodbe spp. obustavljen je odlukom

* Vidi rješidbu stola sedmorice od 12. srp. 1885. br. 2389 u »Mjesečniku« od god. 1895. br. 10 str. 477. i rješidbu otisnutu u Hartmann: Opći gradj. zakon kod § 1022.

Digitized by Google

kot. suda na temelju § 3. grpp. postupak s razloga, jer i sam zastupnik tužiteljice priznaje, da je tužiteljica umrla, to ma da imade tužiteljica punomoć sa clausulam haeredum, ne vidi se, da li imade iza tužiteljice nasljednika, koji po § 547. i 550. o. g. z. istu predstavljaju i koji se kao parbena stranka prema tuženicima smatrati imadu, te premda odvjetnik kao zastupnik stranke po § 1002 o. g. z. i § 16. odvj. reda imade nastaviti preuzeto zastupanje i nakon njezine smrti uz ograničenje, ali time nisu tuženi prisiljeni raspravljati sa osobom nepostojećom, koja nema prava stojati pred sudom, pošto ne ima zakonitoga zastupnika.

Banski stol je povodom utoka zastupnika tužiteljice riješio: uvaživ, da je tužiteljica izdala punomoć i za svoje nasljednike, pa njezin zastupnik ima pravo i dužnost po § 1022. o. g. z. dovršiti posao, dočim prestaje djelatnost zastupnika, kada se očituju nasljednici i prijave svoje djelovanje; uvaživ po tom, da napadnuta odluka nije na zakonu osnovana obnašao je prvosudnu odluku ukinuti ter prvomu sudu naložiti, da mimo razloga napadnute odluke stvar ponovno u pretres uzme i dalje po zakonu postupa.

Stol sedmorice povrdio je napadnutu rješidbu bans. stola i previdni utok tuženih otputio s razloga, što je napadnuta rješidba druge molbe osnovana s razloga za nju navedenih. Priopćio dr. M. P.

Društvene vijesti.

† **Dr. Stevo pl. Orešković Breitenthurnski.** — Nakon kratke ali teške bolesti umro je u zagrebačkoj klinici dne 26. studenoga ove godine dr. Stevo pl. Orešković Breitenthurnski. Iza svršenih pravoslavnih i državoslovnih nauka posvetio se bio pokojni Orešković sudačkom zvanju. No kao sudbeni vijećnik išao je u mirovinu i postao odvjetnikom u Samoboru. I u jednom i u drugom zvanju bio je vrlo zdušan i savjestan radnik. Inače je bio čovjek, vrlo dobroga srca, osobito blage ćudi, mio drug i prijatelj. S pravom se u njegovoj osmrtnici navodi: »Kako je blago živio, tako je blago u Gospodinu preminuo«. Njegovom smrću izgubio je njegov sin i odvjetnik u Samoboru dr. Štefek Orešković svojega nada sve dobroga oca, a naše društvo svojega mnogodišnjega člana i prijatelja. Bila mu trajna spomen i lahka hrvatska zemlja, koju je vruće ljubio!

O nacrtu osnove Kaznenoga zakonika predavao je na dvim sastancima Pravničkoga društva sveuč. prof. g. Dr. J. Šilović i to dne 19. i 26. studenoga t. g. Predavač nas je upoznao s motivima i osnovnim mislima nacrta. Jednomu i drugomu predavanju prisustvovao je znatan broj pravnika, ali više djaka nego li odvjetnika i sudaca. Na slijedećim sastancima razvila se diskusija o nacrtu, koja je takodjer bila zanimljiva, kako je to bilo i samo predavanje.

Nacrt Osnove zakona o organizaciji sudova takodjer je dogotovljen, pa će ga tijekom mjeseca prosinca razložiti na dvim sastancima Pravničkoga društva sam autor i član društvenoga odbora odvjetnik g. dr. Hugo Werk. Dan i mjesto predavanja bit će objavljeni u novinama i na oglasnoj ploči kod kotarskoga suda I.

Nacrt novoga zakona o postupku u gradjanskim parnicama takodjer je već gotov, a izradiše ga gg. predsjednik banskoga stola Slavoljub Sova, sveuč. pro-

Digitized by Google

fesor u Ljubljani dr. Skumović i odvjetnik dr. Werk. Tijekom mjeseca siječnja i veljače priredit će naše društvo sastanke, na kojima će se razložiti taj nacrt. Kako se dakle vidi, posao je oko izjednačenja zakona u pojedinim odborima napredovao prilično daleko, ali nesredjenost prilika u našoj državi bit će zaprekom, da sve te, ma kako moderne i dobre, osnove postanu doskora zakonom i udju u praksu.

Osnova zakona o postavljanju sudaca nižih sudova i odvjetnika, o kojoj smo u prošlome broju opširno izvijestili, je propala. Njezin naime autor, g. ministar pravde, morao ju je povući u zakonodavnome odboru poradi jakoga otpora, koji je ona izazvala ne samo u odboru, već i u javnosti, napose u pravničkim krugovima. Gosp. ministar sprema mjesto propale novu osnovu, iz koje bi izlučio one stavke, koje su dosad bile najviše napadane, ali koja će baš kao i njezina pretšasnica naići opet na opravdanu opoziciju, jer i ona hoće da jednako nezgodnim sredstvima postigne istu svrhu. Dok se ne osigura valjan položaj sudaca u materijalnome i moralnome pogledu, ne može se sudstvo podići ni kvantitativno ni kvalitativno, a dotle će se sve to dakako nepovoljno odražavati i u odvjetničkom staležu.

Protiv nadripisarenja. Jedan društveni član, odvjetnik, upitao nas je, bi li on napisao a mi uvrstili članak, kojim bi pobio navode ispravka, što ga je priočilo Zem. društvo opć. činovnika u broju 10. »Mjesečnika« kao i navode članka, što je izašao u Općinskom Upravniku o istoj stvari. Mi smo na upit člana odgovorili negativno, jer mislimo, da bi svaki odgovor bio zališan. Zališan zato, jer je nemoguće ljudima, koji nemaju pravničke naobrazbe, tumačiti nešto, čemu je ipak potrebna takova naobrazba; jer je nemoguće te ljude osloboditi umišljanja, da su pravno naobraženi, pogotovu ne onda, ako na tom svojem umišljanju osnivaju svoje djelovanje, koje je u prilog njihovim ličnim odnosno staleškim interesima. I onaj prvi članak, odnosnu irišku rezoluciju protiv nadripisarenja mi smo uvrstili u pomanjkanju jednog staleškoga odvjetničkoga lista, u koji bi ona najprije spadala. Takva pitanja čine osjetljivim dosadanji manjak staleške organizocije i dokazuju njezinu nuždu. Dotični član s pravom upućuje na potrebu što uže organizirane saradnje svih odvjetnika u državi. Ovakovoj organizaciji morao bi svakako prethoditi opći sastanak svih odvjetnika, koji bi mogao biti i njezinim početkom, ako ne baš konstituirajućom skupštinom. Radi ekonomije vremena, iz čisto praktičnih razloga mi smo početkom ove godine pokušali inicirati takov sastanak kao dio općega pravničkoga dana, spojivši ga s redovitom godišnjom skupštinom Pravničkoga društva. Pokus nije uspio. To medjutim ne bi smetalo, da se pokus ponovi, ako novo bolje raspoloženje opravda sigurnije izglede za uspjeh.

Literatura.

W a g e m a n n, Preuss. Pachtschutzordnung in der Neufassung v. 25. Januar. 1921. (Stilkes Rechtsbibliothek Nr.4.), Berlin, Stilke.

W o l f f, Kommentar zur Konkursordnung, 2. Aufl., 1921.

W a r n e y e r, Kommentar zur Z. P. O., 4. Aufl. 1920.

W i e l a n d, Handelsrecht, B. I.: Das kaufmännische Unternehmen u. die Handelsgesellschaften (System. Handbuch der Deutschen Rechtswissenschaft, begr. von K. Binding, herausg. von F. Oetker) München-Leipzig, Duncker D. Humblot, 1921.

Digitized by Google

Wehli, Der Einflus des Krieges auf Vertäge. Wien, Manz 1918.

Warneyer, Kommentar zum bürgerl. Gesetzbuch, 2. B., Tübingen, Mohr. 1. Lf. 1919.

Wüstendörfer, Tatsachen u. Normen des Seesschiffsbaues. (Sonderabdruck a. d. Hanseatischen Rechtszeitschrift). Hamburg, Hartung 1920. (Prik. Weltwirtsch. Archiv, 16. 4. 1921., str. 565).

Zahn, Wohnungsnot u. Mieterschutz. Ein Wegweiser f. Gemeinden, Mieter u. Wohnungsuchende, f. Gerichte u. Behörden. München, Bayer. Kommunalschriften Verlag, 1921

IV. Gradjanski parbeni i neparbeni postupak.

Breslauer, Grundriss des Notariats mit Einschluss des Stempel — und Kostenwesens. Berlin, Heymann.

Calamadrei, Troppi Avvocati! Firenze, La Voce.

—, Il significato costituzionale delle giurisdizioni di equitá. Firenze, Tip. Galileana.

Gesetz z. Entlasung d. Gerichte v. 11. März 1921. nebst d. amtl. Begründung und den für Preussen ergangenen Ausführungsbestimmungen, erl. v. Lorenz. Berlin, Stilke, 1921. (Stilkes Rechtsbibliothek).

Goldschmidt, Die Simultanzulassung der Amtsgerichtsanwälte b. Landgericht. Berlin, Heymann, 1921.

Heinsheimer, Typische Prozesse, 5. Aufl. (Praktika des bürgerl. u. öftl. Rechts, herausg. v. d. Heidelberger Professoren Auschütz, Dohna, Heinsheimer, B. I. Berlin, Liebmann, 1921.

Jastrow, Die Gesetze des Reisches und Preussens über die freiwillige Gerichtsbarkeit, 6. verm. Aufl. von H. Günther. (Guttentag'sche Sammlung deutscher Reichsgesetze, 46.) Berlin.

Meyer, Die Konkursordnung für das deutsche Reich, 2. neubearbeitete Aufl. v. Bleyer. München, Schweitzer.

Raabe, Die Simultanzulasung der Amtsgerichtsanwälte b. Landgericht. Eine Entgegnung auf die gleichlautende Schrift v. Justizrat Goldschmidt. Altona, Hammerich & Leser, 1921.

Schmitt u. Lindner, Die Kreisschiedsgerichts- Ordnung f. Gemeinde- u. Bezirksbeamte. Anleitung f. Schiedsrichter u. Parteien. München, Bayer. Kommunalschriften — Verl. 1921.

Siméon, Lehrbuch der freiwilligen und streitigen Gerichtsbarkeit. Neubearbeitet v. David, 10. u. 11. Aufl. (Recht und Rechtsgang im deutschen Reiche. 2). Berlin, Heymann.

Sshulz, Die Beweislast. Altona, Köbner.

Volkmar, Die Zivilprozessordnung nebst dem Gerichtsverfasungsgesetze. (Sammlung deutscher Gesetze, 63.) Mannheim, Bensheimer.

V. Kazneno pravo (materijalno i formalno).

Anuschat, Der Jagdschutzbeamte auf der Verbrecherfährte. Berlin, Boll & Pickardt.

Bendix, Die Neuordnung des Strafverfhrens. Berlin, Rotschild.

Dehnow, Die Zukunft des Strafrechts. Berlin, Verein. wissen. Verleger, 1920.

Digitized by Google

Dalcke, Strafrecht u. Strafprazess, 15 bericht. Aufl. besorgt v. —, Berlin, Müller.

Daude, Die Strafprozessordnung f. d. Deutsche Reich v. 1. 2. 1877. u. das Gerichtsverfassungsgesetz v. 27. 1. 1877., v. 17. 5. 1898, v. 5. 6. 1905, v. 1. 6. 1909, v. 11. 3. 1921., 10. Aufl. bearbeitet u. herausgegeben v. Daude. München, Müller

Svaštice.

Comité maritime international. Naši delegati na diplomatskoj konferenciji internacionalnoga pomorskoga prava gg. prof. Straznicky i priv. doc. dr. Verona raspravili su prigodom svoga boravka u Bruxellesu sa predsjednikom Comité-a maritime international ministrom Frankom i generalnim tajnikom prof. Sohrom pitanje ulaska jugoslavenskog udruženja za pomorsko pravo, koje se udruženje ima ustrojiti u pomenuto medjunar. udruženje. Ta su gospoda pokazala vanredan interes za to pitanje i stavili se na dispoziciju našim delegatima, ističući naročito velike prednosti za našu državu ustrojenjem nacionalnoga udruženja i pristupom u to medjunarodno. Posljednjih dana ponovno se generalni tajnik prof. Sohr. pismenim putem zainteresirao za stanje stvari. Uvidjajući naši delegati veliku važnost toga pitanja, pogotovo s obzirom na to, što je naša država po svom reprezentantu prof. Stražnickomu ušla u permanentnu potkomisiju za diplomatske konferencije poreď deset prvih pomorskih država svijeta, poduzeli su shodne korake, da se konstituira jugoslavensko udruženje kao član internacionalnoga udruženja pomorskoga prava. Čvrsto smo uvjereni, da će napose naši brodovlasnici, osiguraci i pravnici shvatiti zamašaj ovoga pitanja i listom pristupiti našem udruženju pomorskoga prava.

POZOR ČLANOVI I PRETPLATNICI! — Umoljavaju se gg. članovi pretplatnic »Mjesečnika«, da izvole zaostalu članarinu i pretplatu za god. 1921. i god. 1922. što prije uplatiti, ako to dosele učinili nisu, da se uzmogu urediti društveni računi. Uplaćivati se može putem I. Hrvatske štedionice u Zagrebu, budi neposredno društvenomu blagajniku gosp. Franji Podgajskomu, Zagreb Bošković̀eva ulica 2. Šiljanjem članarine i pretplate poštom na ovaj način imadu gospoda članovi i pretplatnici u rukama odmah i potvrdu. Članovi i pretplatnici, koji na ovaj način ne uplate članarine i pretplate, mogu to učiniti putem naših povjerenika. Zagrebački članovi naročito odvjetnici, suci i odvjetnički perovodje mogu plaćati članarinu takodjer sudbenom pristavu g. dru. Hircu, koji se izjavio spremnim preuzimati članarinu za društvo. Godišnja je članarina za javne činovnike svih struka i odvjetničke perovodje 120 K, za članove ostalih zvanja 240 K. Novi članovi plaćaju kod pristupa u društvo još upisninu od 20 K. Za javne je urede pretplata 250 K na godinu. Članarina i pretplata plaća se unaprijed i to po volji na jednom ili u polugodišnjim ili četvrtgodišnjim obrocima. Dužnost je svih članova, da redovitim plaćanjem članarine omoguće izdavanje »Mjesečnika«. Isto tako je dužnost svih pravnika, da budu članovi društva, da uzmognu kao takovi dobivati ovaj naš pravnički list bez kojega ne bi smio da bude nijedan naš pravnik. Ako svi naši pravnici sdušno vrše tu dužnost, moći će »Mjesečnik« i kraj sadanjih velikih štamparskih troškova redovito izlaziti, što više moći će se njegov opseg i povećati.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI:

Dr. EDO LOVRIĆ
KR. SVEUČILIŠNI PROFESOR

Dr. IVO POLITEO
ODVJETNIK

GODIŠTE XLIX.

ZAGREB 1924.
TISAK »TIPOGRAFIJA«, GRAFIČKO-NAKLADNI ZAVOD D. D.

Digitized by Google

Digitized by Google

SADRŽAJ.

I.

RASPRAVE I DRUGI ČLANCI.

Strana

Janko Ceboci: Naknada odvjetničkoga troška u parnicama zbog smetanja posjeda; tumačenje § 587. grpp. 14

Hazif Abdulah Bašatlić: Nešto o nadležnosti za sklapanje brakova pomuslimanjenih lica 22

Dr. Dragutin Tončić: Plemićke zadruge 26, 49

Stjepan Mrkša: Iznimna nadležnost upravnih oblasti i razgodbenih povjerenstva 32

ljano otudjivati samo pismenim ugovorom 70

Dr. Srećko Zuglia: Nekretnine se u Vojvodini mogu pravova-

Dr. Stanko Frank: Neke primjedbe k projektu kaz. zakona . . 82

Dr. Milan Pinterović: Nešto k izbornom zakonu 87

Dr. Ivan Maurović: Nekoliko riječi o reviziji općega gradjanskoga zakonika 97

Dr. Lavoslav Hönigsberg: K projektu kaznenoga zakona za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca 100

Gjuro Ćuk: Naše stare županije s ovu stranu Gvozda 111

Jovan Dimitrijević: Pogrješno biljegovanje u sudb. postupku . 117

Dr. Ladislav Polić: Izborni zakon prema ustavu i prema praksi (Predavanje u skupštini »Pravničkoga društva« od 25. ožujka 1923.) 145

Dr. Milan Rojc: Hipnotizam i sugestija prema pravu 156

Boycott 499

Dr. Ernest Miler: Zadaća kriminalne policije (Povodom grabežnoga umorstva u Kraljevačkoj šumi) 180

Stjepan Šram: Iznimna nadležnost upravnih oblasti i razgodbenih povjerenstva 185

Dr. Ivo Politeo: Der Rechtsweg führt in Jugoslavien nicht zum Ziel 217

Dr. Ante Verona: Prigodom izdavanja zasebnih uzanaca zagrebačke burze o pomorskoj trgovini . . . 225

Dalmatinsko-slovenački gradjanski postupnik i pravilnik obraničkog suda zagrebačke burze de lege lata i de lege ferenda . . . 273

Digitized by Google

Strana

Dr. Ernest Diamant: Pojam trgovca po pretpredlogu (legislativno-politička studija) 238
Dr. Josip Mudrovčić: Za novelu k gradjanskomu postupniku od 1852. godine 305
Dr. Ivo Krbek: Nadležnost razgodbenih povjerenstva 318
Dr. Antun Vio: Obvezatno osiguranje putnika na moru . . . 327
Dr. Fran Milobar: Socijalističko-komunistički pokret na putu preobrazbe 353
Dr. Metod Dolenc: Ob pedesetletnici kazensko-pravdnega reda 368
Dr. Gjorgje Tasić: Sloboda štampe po našem ustavu 374
Dr. R. Šlumpf: Jedna praznina u izbornom zakonu 381
Dr. Kazimir Pasini: Uredjenje odnošaja sudaca:
A) Primjedbe k projektu zakona o sucima 401
B) Projekt zakona o sucima uporedjen sa zakonom o činovnicima 407
Dr. Julije Mogan: Pomorski zajam i naš novi trgovački pomorski zakon 415
Dr. T. Lazarević: Postanak, vrijednost i važnost propisa o prinudnoj nagodi van stečaja 416
Dr. Milan Sokolić: Povrede hrvatskoga zadružnoga prava u sudskoj praksi 420
Dr. Friedfeld: Amerikanski čekovi 423
Dr. Ernest Spes: Zakon o državnom savjetu i uprav. sudovima 464
Dr. P. Č.: Ima li mjesta pobijanju presude obraničkoga suda zagrebačke burze 468

II.

MNIJENJA

Dr. Ernest Miler: Osnova kaznenoga zakona za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca (Ministarstvu pravde podneseno mnijenje) 1
Upravni činovnici i odvjetništvo (Mnijenje činovnika-pravnika gradskoga poglavarstva u Zemunu podneseno predstojništvu županijske oblasti u Vukovaru dopisom istoga gradskoga poglavarstva od 28. studenoga 1922. br. 12168.) 36
Primjedbe k projektu kaznenoga zakonika za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, raspravljene i primljene u plenarnoj sjednici sudbenoga stola u Zagrebu dne 26. prosinca 1922. i izvješćem od 26. prosinca 1922. br. III. 1219.—1922. podnesene ministarstvu pravde u Beogradu (Na temelju prijedloga izvjestitelja **Janka Gogolje**, sudbenoga vijećnika) . . 190
Josip Pobor: Mnijenje o projektu kaznenoga zakonika za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca 243

Digitized by Google

III.

ZAKONODAVSTVO.

Strana

Dr. Ivan Maurović: Nacrt osnove revidiranoga općega gradjanskoga zakonika 382, 424
Obrazloženje i pripomene k nacrtu osnove revidiranoga općega gradjanskoga zakonika 471

IV.

OCJENE I PRIKAZI.

Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik. — Kriminalistička studija o objektivnoj krivnji. — Napisao dr. Ernest Miler 121
Kriminalistička studija o kolektivnoj krivnji. — Napisao dr. Ernest Miler 254
Celso Cavalieri: Problem komunalne politike. — Priopćio dr. Edo Lovrić 131
Dr. Ivo Krbek: Zemljišna Zajednica. — Priopćio dr. Antun Goglia 266
Dr. Karel Kadlec: Dějiny veřejného práva ve střední Evrope. (Povijest javnoga prava u srednjoj Evropi). — Izvješćuje dr. Milivoj Maurović 332
Dr. K. Adler: Die Frage der Giltigkeit der öffentlichen Anleichen und öffentlichen Schuldverschreibungen. — Priopćio dr. B. Eisner: 396
Dr. Dragoljub Arandjelović: O odgovornosti za naknadu štete. — Priopćio dr. Ivan Maurović 442
Dr. Bertold Eisner: Pad valute kao problem privatnoga prava. — Priopćio dr. P. Rastovčan 507
Dr. Vaso Belošević: Uvod u studij narodnoga gospodarstva (pomoćni priručnik) Zagreb 1923. — Priopćio dr. Mihalić . . . 512

V.

PRAVOSUDJE.

a) Gradjansko.

1. Plenarna rješidba stola sedmorice.

Stranci, koja nadvlada u parnici radi smetanja posjeda, imade se dosuditi i naknada onoga troška, koji je skopčan sa njezinim zastupanjem po odvjetniku (28. ruj. 1922. br. 285.) . . 345

Digitized by Google

2. Rješidbe stola sedmorice. Strana

O naravi nagodbe, sklopljene s upraviteljem gospodarstva (24. ožuj. 1920. br. 645.) 89
Za ovršitost sudbene nagode nije potrebna zaporka ovršitosti, ali je potrebno, da se radi o nagodi uslijed poprednje tužbe ili o postupku u predmetu, normiranom u izvanparbenom postupku (28. pros. 1922. br. 3051.) 93
Sudbeno proglašeni razmetnik može po § 568. o. g. z. razredjivati posljednjom voljom samo sa polovicom imovine, dok druga polovica pripada zakonitim nasljednicima i to bez obzira, da li je raspoložba učinjena u korist zakonitih nasljednika ili u korist trećih osoba. — Nasljednik se može prema §§ 534. i 799. o. g. z. očitovati stranom na temelju oporuke, a stranom na temelju zakona, nasljedstvo prihvatiti na temelju zakona, a zapis na temelju oporuke (19. list. 1922. br. 2626.) 93
Zabilježba ranijega kupovnoga prava u korist tužitelja, i ako joj po § 63. grunt. reda nije bilo mjesta, priječi radi zle vjere kasnijega kupca (tuženoga) primjenu § 440. o. g. z., ma da je taj ranije ishodio uknjižbu svoga prava vlastništva (21. pros. 1922. br. 2064) 133
Kod parnica radi alimentacije može se alimentacioni iznos povisi i tečajem parnice t. j. nakon odgovora (20. list. 1922. br. 18922) 135
Kod kupoprodajne pogodbe, sklopljene o paru konja kao skupnoj stvari uz jedinstvenu cijenu, ne može se tražiti razvrgnuće ove glede jednoga konja (7. pros. 1922. br. 2942) 209
Nominativ auctoris u parnici na priznanje prava vlasništva — § 369., 316. i 375. o. g. z. (23. studenoga 1921. br. 2201) . . . 210
Kod molba gruntovnih za predbilježbu prava vlasništva, jer se radi o sačuvanju i osiguranju prvenstva kod gruntovnih upisa, ne mora se molitelj iskazati, da je prenosna pristojba od molbi priloženoga ugovora uplaćena, — već se imade postupati po okružnici financijalnoga ravnateljstva u Zagrebu od 23. rujna 1921. br. 16015 (23. pros. 1921. br. 2886) 348
Pobijanje burzovnih obraničkih presuda tužbom pred redovitim sudovima 397
Po § 28. zakona o pobijanju pravnih djela ne smeta pobijačevu zahtjevu ta okolnost, što je njegova tražbina korisnija naprama pobijanomu pravnom djelu — darovanju, a po § 26. istoga zakona nije od potrebe, da pobijani znade o prikrati prava vjerovnikova, nego je dovoljno, da se radi o besplatnoj raspoložbi (14. prosinca 1922. br. 3018) 446
Sudovi su dužni udovoljavati zamolnicama generalnoga iseljeničkoga komesarijata u poslu privatno pravne zaštite naših podanika u predmetima ostavine, osigurnina i odštete po vaneuropskim zemljama (21. lipnja 1923. br. 1421) 512

Digitized by Google

Strana

Prodavaoc, primivši kupovninu u banknotama bivše austro-ugarske banke po 1000 K, providjenim sumnjivim markicama, nije dužan čekati na pravorjek povjerenstva za preispitavanje ispravnosti markica 515

3. Rješidba banskog stola.

Odštetna nelikvidna tražbina može da se unese u trgovačke knjige, te se na temelju takova izvatka iz trgovačkih knjiga može ishoditi gruntovna predbilježba prava zaloga (30. prosinca 1922. br. 23.106. VI., 206.—22.) 92

4. Rješidba vrhovnoga šerijatskoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu.

I razvjenčana majka preča je za uzgoj svoje djece od oca i njene — majke po ocu (11. studenoga 1922. br. 472.) . . . 443

5. Rješidba vrhovnoga suda u Beču.

Kod sporazumnoga ukinuća posinjenja preuzimlje posinak ime vlastite obitelji. Ovo ukinuće treba da bude zabilježeno u sudskim aktima (24. travnja 123. br. I. 277—23) 514

b) Kazneno.

Rješidbe stola sedmorice.

Za zločinstvo po čl. 1. toč. 1. al. 2. i 5. zakona o javnoj bezbjednosti i poretku u državi od 2. kolovoza 1921. dovoljno je vršenje komunističke propagande, organizovanje i potpomaganje udruženja sa takovom svrhom kao i stavljanje u vezu sa takovom inozemnom ustanovom, a nije potrebno podstrekavanje na nasilja, revoluciju ili nasilnu promjenu sadašnjega političkoga stanja (15. rujna 1922. br. 2087.) . . 39

Općinski redari imadu se smatrati urednicima u smislu § 101. k. z. — Pod štetom spominjanom u tom §-u razumijeva se svaka šteta u imovini, pravima ili osobi čijoj (8 ožujka 1923. br. 468—23). 268

Hotomični propust vršenja službenih dužnosti može sačinjavati učin sukrivnje danom pripomoći po § 5. k. z. (29. srpnja 1923. br. 1797.) 398

Tumačenje zločina smetanje vjerozakona po § 122. sl. a) i po § 122. sl. d) k. z. (26. srpnja 1923. br. 2124) 447

Bitni kriterij za zločinstvo po § 100. srpskoga krivičnoga zakonika jest nasilni izlaz iz apsa prigodom uzrujanja (pobune) apšenika, koji se nalaze zajedno u apsanskom zavedenju . . . 516

Maćuhi matere optuženikove pripada blagodat § 143. k. p. . . 517

Digitized by Google

Strana

Javno opročavanje i ismjehivanje zakonskih naredjenja vlasti čini učin prestupljenja protiv vlasti, označen u § 103. krivič. zak., a ne onaj, označen u § 93. krivič. zak. 518

Za učin § 201. sl. b) k. z. nije potrebno slaboumlje zavedene osobe u smislu § 2. sl. a) k. z. ili § 273. o. g. z. 520

c) Trgovačko-mjenbeno.

1. Rješidbe stola sedmorice.

Pravomoćna osuda ma kojega područja kraljevine SHS ovršiva je u cijeloj državi (14. prosinca 1923. br. 2668). 211

Nije fiksni posao u smislu § 335. trg. zakona, ako je ugovoreno ispunjenje sa »prompt« »odmah«. I kod nefiksnih trgovačkih poslova pripada u slučaju neispunjenja pogodbe kupcu pravo na naknadu apstraktne štete (29. rujna 1922. br. 2482) . . . 212

Vanjski član komanditnoga društva isključen je kao takav od zastupanja društva, te mu se ni društvenim ugovorom ne može povjeriti to zastupanje — § 128. i 141. trg. zak. (21. prosinca 1922.br. 3132) 270

2. Rješidba vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu.

Platež duga inozemne valute u ovozemnom novcu po tečaju u dan dospjeća. Inozemna valuta nije plaćevno sredstvo. — § 342. bos. trgov. zakona. (7. ožujka 1922. br. 642) 213

d) Disciplinarno.

Rješidba stola sedmorice, odjeljenje B.

Disciplinarni senat može označiti čin, okrivljeniku u grijeh upisan, i samo neurednošću, te udariti okrivljeniku rednu kaznu. — Bilježnik, koji tjera zastupanje stranaka u spornim gradjanskim poslovima preko zakonskih granica i na način, da mu to bude izvorom privrede, vrijedja dostojanstvo svojega staleža. (Ds. br. 22/20.) 521

VI.

UPRAVNA PRAKSA.

1. Rješidbe pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, odjeljenja za unutarnje poslove.

Zadružne razmire — k tumačenju §§ 22.—28. zakona o zadrugama (6. prosinca 1922. br. 63811) 43

Kada se ima žena predstavnika obitelji saslušati o privoli za razlaz zadruge? Prilog k tumačenju sl. a) §-a 5. zadružne novele (6 listopada 1920. br. 14725) 214

Digitized by Google

Strana

Kućegospodar zadruge ne može iz razdoblja, za koje nije položio zadružni račun, od zadruge tražiti odnosno izlučiti za sebe nikakove posebne privrede, niti naknade vlastitoga, u zadružnu imovinu uloženoga imetka (24. siječnja 1920. br. 55. 563—1919.) 216

Ustanovljenje miraza (opreme) procjenom zadružne imovine. Po smislu § 10. o. g. z. valja običaje, na koje se zakon poziva, dokazati po ustanovama gradj. parb. postupnika. — K tumačenju § 54. zakona o zadrugama (9. lipnja 1923. br. 27.410) . . 524

Ne nastupa slučaj razlaza zadruge ex officio po smislu § 5. zadružne novele, ako se udova bivšega zadružnoga člana ponovno uda, prevevši time svojega sadanjega muža na zadružni imetak (23. srpnja 1923. br. 30876) 525

2. Rješidba zemaljskoga kamasacionoga kao razgodbenoga povjerenstva u Zagrebu.

Razgodbena povjerenstva nadležna su za rješavanje sporova izmedju zemljišne zajednice i treče osobe (bila treća osoba ovlaštenik ili neovlaštenik) o posjedu i vlasništvu nekretnina povučenih u razgodbene diobe (30. lipnja 1922. br. 21). . . . 137

VII.

Preminuli 220., **348**

VIII.

Društvene vijesti 45., 94., 140., 220., **348**

IX.

Literatura 95., 143., 222., 270., 351., 399., 448., **526**

X.

Svaštice . . . 38. (nešto o jav. bilježništvu) 144., 223., 272., **400**

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 1. GOD. XLIX.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
SIJEČANJ 1923

Osnova kaznenoga zakona za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od godine 1921.

(Ministarstvu Pravde podnešeno mnijenje prof. dra. E. Milera.)

I. Opći dio.

Glava I. Osnova je prihvatila dvodiobu kriviènih djela u zločine i prestupe, držeć se osnove kaznenog zakona za Kraljevinu Srbiju od god. 1910. (§ 1.) i modernijih kaznenih zakona (na pr. norveškog), odnosno osnovâ kaznenih zakona (na pr. njemačke od god. 1919.). Najlakša kriviènа djela, prekršaji, ili kako ih motivi ove osnove nazivlju, istupi, ostavljena su za poseban zakon. Ova mi se udjelba čini opravdanom.

§ 2. se sam po sebi razumije kao jamstvo proti sudskoj samovolji, pa se može i izostaviti, a preuzet je iz osnove srpskog kaznenog zakona od god. 1910. (§ 3. al. 1.), koja u motivima i sama navodi (str. 104.), da se ta garancija danas već može smatrati izlišnom.

§ 3. al. 1. govori o primjeni blažeg zakona, ako je po učinjenom kriviènom djelu zakon izmijenjen te se proti ovom opravdanom shvaćanju ne može nijedan razlog iznijeti, a isto tako ni proti ustanovi al. 2. istog §-a o primjeni mjera bezbednosti.

U § 4. usvojeno je teritorijalno načelo. Držim, da je u tekstu osnove izostala pred riječi »delo« riječ »kriviènо«, pa bi se ta imala umetnuti, jer i analogan § 4. osnove srpskog kaznenog zakona od god. 1910. kaže »kakvo krivično delo«. Bilo bi uputno istaći, da se pod teritorijem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca razumjevaju i tuzemni brodovi, kako je to izraženo u § 1. al. 2. njemačke osnove od god. 1919. te predlažem, da se u § 4. stavi kao druga alineja: »Tuzemni brod se smatra tuzemstvom i u inozemstvu ili na otvorenu moru«. — To bi bilo potrebito stoga, što strane države često postupaju radi kriviènih djela, počinjenih na tudjem brodu u njihovim lukama ili obalnim vodama samo onda, ako se djelo tiče njihovih vlastitih pravnih dobara tako, da bi kriviènо djelo moglo ostati i nekažnjeno.

Digitized by Google

U osnovi srpskog kaznenog zakona od god. 1910. § 12. odredjuje nepovredivost narodnih poslanika za glasovanje i govore u skupštini, § 13. eksteritorijalitet za lica, za koja vrijede pravila medjunarodnog prava. Ove odredbe nisu ušle u novu osnovu, a držim, da bi uputno bilo, da udju, pa predlažem, da se dodadu iza § 12. kao §§ 13. i 14.

G l a v a II. Osnova u § 14. daje definiciju dolusa i culpe; zove dolus »umišljaj«, culpu »nehat«. Ova je definicija preuzeta iz osnove srpskog kaznenog zakona od god. 1910. Obje su osnove prema tomu prihvatile teoriju volje (Willenstheorie) i naročito F r a n k o v u formulu za dolus eventualis. Za zakonodavca je sooredno, da li će se odlučiti za jednu ili drugu teoriju, za teoriju volje ili za teoriju predočbe, kad obje teorije dovode do istih praktičnih rezultata. Psiholozi još nisu riješili problem volje i predočbe, još manje su se rješenju približili pravnici, a rješavanje tog problema nije pogotovo zadaća zakonodavca. Držim definiciju dolusa podesnom, jer sadrži sva obilježja, bez kojih se dolus ne može zamisliti; u definiciji osnove je sadržan i »Wissen und Wille« S t o o s s o v i »Wissentlichkeit« L ö f f l e r o v, a napokon i predočba krivičnog djela i njegovih posljedica, jer bez predočbe se in ultima linea ne može ni h t j e t i ni p r e d v i d j e t i ni u s v o j i t i. Ako su htijenje, predvidjanje i usvajanje već gotovi psihički procesi, mora da im je ipak nješto u svijesti prethodilo, pa ako se podje dublje, dolazi se uvijek do predočbe. Slično je odredjen pojam dolusa i u njemačkoj osnovi kazn. zakona od god. 1919. (§ 11.). Nebi se nikako mogao složiti s izrazom »umišljaj«. Taj izraz prviput je upotrebljen u osnovi srpskog kazn. zakona od god. 1910. U B r o z - I v e k o v i ć e v u rječniku ga ne nalazim, a nema ga ni M a ž u r a n i ć e v Pravno-povjesni rječnik; »umisliti se« (odakle »umišljaj«) značilo bi njemački »sich hineindenken«, a dolus znači još nješto više; kod njega je misao već zadobila dinamičku moć. Držim, da bi izraz »zla nakana«, koji je u hrvatskom kazn. zakonu već stekao gradjansko pravo, bio podesniji, pa predlažem, da se prihvati taj izraz.

U §§ 15. i 16. se odredjuje o stvarnoj bludnji i držim, da se toj tekstaciji ne može prigovoriti, pošto su odredbe tih paragrafa logička posljedica suštine dolusa, kako to ističu i motivi od god. 1910. (str. 161.). Prigovorio bih izrazima »izvršenje dela« u zadnjem retku 1. al. § 15. i prvom retku 1. al. § 16. te ću se glede toga pobliže očitovati u odsjeku III. mojeg mišljenja.

U § 17. se govori o pravnoj bludnji t. j. o neznanju zakona. O tom se ništa ne govori u motivima ove osnove, pa će zato vrijediti obrazloženje u motivima osnove od god. 1910. (str. 162. i 163.), pošto je i odredjenje § 17. preuzeto iz osnove od god. 1910. (§ 45.) Sličnu ustanovu imadu mnogi strani zakoni. Motivi od god. 1910. se pitaju, da li za dolus treba svijest protupravnosti, pa onda taj pojam poistovjetuju sa sviješću protuzakonitosti. Ističem, da se zapravo dadu konstruirati tr pojma (na pr. M a k a r e w i c z): Rechtswidrigkeit, Gesetzwidrigkeit i Pflichtwidrigkeit. Ako se dublje problem prouči, ne znači Rechtswidrigkeit i Gesetzwidrigkeit ništa drugo nego pozivanje na

Digitized by Google

t. zv. naravno pravo, dok pojam Pflichtwidrigkeit ima temeljem svijest t. zv. antisocijalnog djelovanja. Dok svaki ne bude svijestan svojih dužnosti, kako to ističu motivi osnove od god. 1910. (str. 163.), ne preostaje drugo, nego se saglasiti s odredjenjem u § 17.

§ 18. odredjuje t zv. »Erfolgshaftung«, a strožija će se kazna izreći samo onda, ako se nastupila posljedica ima pripisati krivcu u nehat. Meni bi se činilo zgodnijim tekstiranje prema § 43. norveškog kazn. zakona: da će se strožija kazna izreći samo onda, ako je učinilac mogao uvidjeti mogućnost takova uspjeha ili ako je, upozoren na pogibelj, propustio da po mogućnosti uspjeh otkloni. Sličan je zaključak stvoren i na petrogradskom kongresu medjunarodne kriminalističke udruge (g. 1902.): Personne n'est punissable à raison des conséquences de ses actes, que dans la mesure de celles qu'il a prévues ou pu prévoir. Slično odredjenje sadrži i njemačka osnova od god. 1919. u § 17.: Ist für den Fall, dass eine Tat eine im Gesetze besonders bezeichnete Folge hat, eine höhere Strafe angedroht, so trifft sie den Täter nur, wenn er die Folge wenigstens als möglich voraussehen konnte.

§ 19. sadrži ustanovu o smanjenoj sposobnosti za ubroj te se može pozdraviti kao tekovina savremene kriminalne znanosti.

U § 20. al. 3. predlažem mjesto »do navršene 18. godine« staviti »do navršene 21. godine« konformno s §§ 21. al. 3. i 22. al. 5.

U § 22. al. 1. predlažem staviti najprije ukor, onda prokušavanje, da budu sankcije poredane prema intenzitetu; zatim u al. 3. predlažem iza »prokušavanje« dodati »uz nadzor roditelja odnosno pouzdanih lica«, jer bi prokušavanje bez nadzora bilo iluzorno; nadalje u al. 7. predlažem mjesto »Ministar Pravde« staviti »sudija« kao i prigodom otpuštanja iz zavoda za vaspitanje, pošto se mora predmnijevati, da će sudija imati više spreme i razumjevanja za to; konačno u al. 7. predlažem zadnju izreku ovako stilizirati: »Ako on po otpuštanju iz zavoda zloupotrebi slobodu, biti će vraćen u zavod« radi ujednostručenja u zakonodavnoj tehnici.

§ 25. odredjuje nuždnu obranu. Tu je kao i u svim modernim zakonima usvojeno načelo, da napadnuti u nužnoj obrani ne radi protupravno, a to znači, da njegova obrana, koja bi se inače, jer je napadača povredio, smatrala protupravnom, dakle i kažnjivom, ne nosi na sebi značaj protupravnosti, premda njegovo djelo, objektivno promatrano, ima sva obilježja protupravnog, dakle krivičnog djela. Zato bi po mom mišljenju trebalo to istaći u samom tekstiranju, što bi se postiglo tim, da se na koncu druge alineje stave riječi: »povredom napadača«. I motivi osnove srpskog kazn. zakona od god. 1910. govore o takovoj povredi, kad kažu (str. 181.), da napadač ne smije biti p o v r e d j e n bez potrebe i (str. 182.), da napadnuti smije radi održanja napadnutog dobra da p o v r e d i pa čak i da u b i j e napadača. Jednako Š i l o v i ć (Kazneno pravo. Zagreb 1920. str. 128. i 129.) govori o o z l i j e d j e n j u i o z l i j e d i t e l j u. S toga predlažem, da se na koncu druge alineje § 25. stave riječi »povredom napadača«.

Digitized by Google

§ 26. odredjuje nuždu. Tekstiranje smatram dobrim, jedino držim, da bi podesno bilo istaći u zakonu, da opasnost ne smije biti po onom, koji radi u nuždi, sakrivljena. Tako je to učinila i njemačka osnova od god. 1919. (§ 22.): die Gefahr darf von dem Täter nicht verschuldet sein. Na tom stanovištu stoje i motivi osnove srpskog kazn. zakona od god. 1910., kad kažu (str. 187.), da se po sebi razumijeva, da se stanje nužde ne smije pripisivati u krivicu onome, koji se njime poslužio, drugim riječima, to stanje mora biti nesakrivljeno. Stoga predlažem, da se u § 26. u prvoj alineji izmedju riječi »neotklonjivu« i »opasnost« stavi riječ »nesakrivljenu«.

Glava III. (§§ 27.—29.) dredjuje pokušaj, kažnjenje njegovo i odustaju od istoga. Započinjanje izvršenja shvaća u objektivnom smislu (motivi od god. 1910. str. 193.), kod odmjeravanja kazne prihvaća subjektivno stajalište (motivi od god. 1910. str. 198.). Pošto dosad nijedan noviji zakon nije donjeo takovu definiciju pokušaja, kojoj se nebi razložno prigovoriti dalo, a Stooss ju u svojoj predosnovi švicarskog kazn. zakona od god. 1894. (čl. 14.) uopće nije donjeo, premda ju je odbor stručnjaka u pregledanu Stoossovu predosnovu ipak god. 1896. (čl. 17.) unjeo, to držim, da je podesno tekstaciju ustanova o pokušaju, kako je donesena u našoj osnovi zadržati. Dobro je po mom mišljenju učinjeno, što je dosta velika ingerencija ostavljena sudcu, koji može po slobodnoj ocjeni odredjivati kaznu. Preveć disparatnim mišljenjima kod ocjenjivanja po slobodnoj ocjeni dati će korektiv višji sudovi. U § 28. al. 1. je odredjeno, da se učinilac može i osloboditi svake kazne. Ovo tekstiranje mi se ne čini dovoljno jasnim, jer bi iz tog proizlazilo, da učinilac mora uvijek biti osudjen na kaznu, a mislim, da je volja zakonodavčeva odrediti, da takov učinilac ne mora uvijek biti osudjen na kaznu, dapače da ne mora niti tužen biti. Zato predlažem, da se riječi »može osloboditi svake kazne« brišu i mjesto toga stave riječi »može ostati i nekažnjiv«, jer iz takova tekstiranja proizlazi, da ne mora biti ni tužen, a ako je i tužen, da ne mora biti sudjen, čim držim, da je potpuno izražena volja zakonodavca. Isto to predlažem za sva ostala mjesta u osnovi, koja istu odredbu sadrže, a ta su §§ 124., 158. al. 2., 180. al. 2., 240. zadnja al., 293. al. 2., 298., 315., 317. al. 2., 318. al. 5., 347. al. 1. i 2., 361., 364. al. 2.

Glava IV. § 30. odredjuje podstrekavanje i pomaganje. Prigovorio bi izrazu »podstrekavanje«, kako to čini i Čubinski (Problem izjednačenja prava u ujedinjenom kraljevstvu S. H. S. 1921. str. 86.), te predlažem mjesto toga izraz »pobuda«. Taj izraz koji predlažem, je osnova baš u smislu »podstrekavanja« upotrebila u § 49. al. 1., redak 1. Zakonodavna tehnika zahtjeva precizno izražavanje, pa se nemilo dojima, da osnova za isti pojam rabi jednoč »podstrekavanje« (§§ 30. i 106. al. 4.), drugi put »podstrek« (§ 57.), trećiput »pobuda« (§ 49.), a četvrti put rabi izraz, da se tko »podstakne« (§ 95. al. 3.), odnosno »postiče« (§§ 100. al. 4., 108. al. 1., 109. al. 1., 113. al. 2.).

Digitized by Google

G l a v a V. Ta glava navodi kazne, kako glavne tako i sporedne. Za robiju, zatočenje i strogi zatvor, odnosno zatvor od najmanje godine dana predvidjaju se naročiti kazneni zavodi. To je sve tekovina postulatâ savremene kriminalne znanosti i bilo bi u interesu kriminalnog pravosudja, da takovi naročiti kazneni zavodi budu i podignuti. Sasvim je savremeno naredjenje § 36. al. 1., po kojem će se kazne slobode izvršivati odvojeno prema vrsti i trajanju kazne, prema spolu i dobi i prema osebnosti osudjenog lica, jer se samo na taj način dade postići i svrha kazne. Valja potpuno odobriti naredjenje § 36. al. 2., koje prihvaća progresivni sustav (koji se je prije irskim zvao) u 4 progresije i koje imperativno ne nalaže započinjanje izvršivanja kazne u ćeliji, jer ima slučajeva, gdje ćelija na izvjesne osobe vrlo zlo djeluje, što nije u interesu individualizovanja kazne, pa bi se tim promašila i svrha kazne. Isto je tako dragocjena ustanova glede usamljenja noću i za vrijeme odmora, od koje se očekuje povoljan utjecaj na osudjenika i u moralnom pogledu. Pobliža naredjenja o izdržavanju kazni biti će donešena u naročitom zakonu. I ako redarstveni nadzor nije podesna mjera, ipak ga je valjalo zadržati te je dobro, što ga je zakon odredio kao sporednu kaznu samo uz robiju i strogi zatvor i to samo onda, ako je to neophodno u interesu javne bezbednosti.

G l a v a VI. Ta glava navodi mjere bezbednosti i to je, kako i motivi ističu (str. 86.), najznačajnija osebina ove osnove. Može se reći, da je usvojenje takovih sigurnosnih mjera najznačajnija osebina svih modernih kaznenih zakona i osnova. Za uzakonjenje istih borilo se je od zadnje četvrtine prošlog stoljeća; za to se je borio L o m b r o s o (a posljedica toga je F e r r i j e v a osnova talijanskog kazn. zakona od god. 1921.), borio se L a c a s s a g n e i socijološka škola lyonska, borio se L i s z t i mlado-njemačka škola, borili se kriminalni političari kod svih naroda. Zato se ne može dosta hvale izreći, što su ta najopravdanija nastojanja moderne kriminalne znanosti ušla u ovu osnovu. Tako je u § 52. ušla radikalna n e i z v j e s n a o s u d a (koju od kontinentalnih zakona poznaje jedino norveški kazn. zakon i najnovija osnova talijanskog kazn. zakona od god. 1921.), ali se je osnova ipak žacala povući krajnju i logičku konsekvencu (kao i norveški kazn. zakon), kad je odredila, da zadržavanje ne smije trajati duže od 20 godina. Tu je konsekvencu povukla osnova srpskog kazn. zakona od god. 1910. (63.) kao i najnovija talijanska osnova (čl. 44.). — Valja ovaj problem izjasniti ovako: Neizvjesna osuda se izriče proti povratnicima, ako se dade izvesti, da se neće uzdržati od daljeg vršenja krivičnih djela i da su uslijed toga opasni po društvo. U kratko: društvo se ima zaštititi od opasnih zločinaca. Osnova polazi sa sasvim ispravna stanovišta, da se takov opasan zločinac ili ne može popraviti ili može popraviti, odnosno drukčije rečeno: da ili ne prestaje biti opasan po društvo ili prestaje biti opasan po društvo. Tu drugu alternativu je osnova logički do konca provela, kad je naredila u istom § 52. al. 4., da se zadržani osudjenik može uslovno pustiti, ako se može uzeti, da neće ponovo vršiti krivična djela. Tako je to osnova imala učiniti i za prvu alternativu te odrediti, da se zadržani osudjenik ima i dalje za-

Digitized by Google

držati, dokgod se mora uzeti, da bi bio opasan po društvo. Jer napustiti nakon 20 godina zadržanog osudjenika, za koga se mora uzeti, da je pun gorčine na sve, pustiti takova na društvo, to ne znači društvo osigurati pred opasnim zlikovcem. Zato predlažem, da se posljednja izreka u § 52. al. 2. ispusti. A kao motivaciju toga navodim ono isto, što je istaknuto u motivima osnove srp. kazn. zak. od god. 1910. (str. 236.), da se naime zadržavanje u zavodu smatra obezbednom mjerom te onda ta mjera ima da traje sve dotle, dok postoji opasnost po društvo i pravni poredak; postavljanje najviše granice vremena slaže se sa pojmom kazne, ali nikako sa pojmom obezbedne mjere. — Treba odobriti odredjenje zavodâ, predvidjenih u §§ 53.—55.

G l a v a VII. Ta glava odredjuje odmjeravanje kazne i u § 57. navodi okolnosti otegotne i olahkotne i to eksemplifikativno, što je i posve u skladu s načelom slobodne ocjene suda, izraženim u § 59. U § 58. je posve pravilno izložen način, kako se ima vršiti ublaženje. Valja odobriti odredjenje u § 60., gdje će se dosuditi za slučaj izbora izmedju robije i zatočenja odnosno izmedju strogog zatvora i zatvora strožija vrst kazne onda, kad je djelo poteklo iz nečasnih pobuda ili ako ono pokazuje zao karakter učiniočev. Tu je naša osnova pošla posve opravdano dalje od njemačke osnove od god. 1919., koja dopušta izbor strožije kazne samo onda, ako je čin potekao iz nečasne pobude. Po našoj osnovi može involvirati strožiju kaznu i zao karakter učiniočev, pa je zato § 60. naše osnove elastičniji i dopušta bolje individualiziranje kazne, koja će tako moći bolje i svoj cilj postići. Isto se tako valja složiti s odredjenjem § 61. o povratu i postavljenim diferensiranjem izmedju običnog i — nazovimo ga — kvalificiranog povrata, koji potonji zaslužuje i veću kaznu.

G l a v a VIII. Ta glava u § 63. odredjuje krivična djela osudjenika. Nije mi u pomanjkanju motiva jasna druga izreka prve alineje, koja odredjuje, da »sudskom krivičnom postupku ima u ovakom slučaju mjesta samo onda, ako se zbog kratkog ostatka kazne nebi mogla ostvariti«. — Tu se valjda misli na disciplinsku presudu. Nu onda je trebalo ili u prvoj izreci te alineje metnuti izraz »disciplinskom presudom« ili u drugoj izreci iza riječi »ostvariti« metnuti riječi »disciplinska presuda«. Sadašnja tekstacija te prve alineje je prema tomu nejasna, pa predlažem, da se u drugoj izreci te alineje iza riječi »ostvariti« stave riječi »disciplinska presuda«.

G l a v a IX. Ta glava odredjuje sticaj. Valja odobriti, što se je za idealni sticaj prihvatilo načelo apsorpcije, za realni sticaj načelo asperacije za vremene kazne lišenja slobode i načelo kumulacije za kazne novčane. U § 68. je odredjeno glede produženog krivičnog djela, da se smatra jednim (produženim) krivičnim djelom te je u motivima (str. 94.) istaknuto, da se je radi pravičnosti odustalo od toga, da se obzirom na manju krivnju takovog učinitelja primjene odredbe o realnom sticaju, ostavljajuć sudu slobodne ruke u ocjeni, da li će se produženo krivično djelo smatrati kao otegotna okolnost za krivca. Držim, da nebi bilo suvišno, da se u tekstu § 68. ipak upozori na važnost, a u najčešćim slučajevima i na veću pogibeljnost produženog

Digitized by Google

krivičnog djela. A to bi se dalo na taj način, kako je to učinjeno u njemačkoj osnovi od god. 1919. u § 37., kad je odredjeno, da se kazna izreče obzirom na opseg krivičnog djelovanja. Stoga predlažem, da se u § 68. stavi kao druga izreka: »Kazna se ima odmjeriti uzev u obzir obseg krivičnog djelovanja.«

G l a v a X. Ta glava odredjuje uslovnu osudu. I uslovna osuda je mjerilo za savremenost jednog kaznenog zakona. Dugo je vremena trebalo, dok je ušla u evropska kaznena zakonodavstva. Ona se može smatrati kao korektiv za manje kazne lišenja slobode, koje veoma često osudjeno lice više kvare no popravljaju, jednako kao što se neizvjesna osuda (§ 52. osnove) može smatrati korektivom za one velike kazne lišenja slobode, kad je izvjesno, da ni ta velika kazna nije osudjenika učinila neopasnim po društvo. Zato smatram prihvat uslovne osude u našu osnovu potpuno opravdanim i savremenim. Načelnim naredjenjima glave X. ne može biti prigovora. Usvojeno je načelo kontinentalno t. j. izricanje osude, koja se nakon izdržane kušnje smatra kao da nije ni izrečena i tim se ne dira u neporočnost onoga, koji je vrijeme kušnje izdržao. Držim, da bi ipak bilo podesno, da se to vrijeme kušnje bar u izvjesnim slučajevima kontrolira, jer će i ta okolnost, što uslovno osudjeni znade, da stoji pod kontrolom, bezuvjetno znatno utjecati na njegovo vladanje u dobrom smislu. Mislim, da Č u b i n s k i (Problem izjednačenja prava... str. 100.) ide predaleko, kad predlaže staralački nadzor za svaki slučaj. Često bi i teško bilo naći podesna lica, koja bi bila pripravna, prihvatiti se toga nadzora, a s druge strane ima opet mnogo slučajeva, kad bi taj staralački nadzor bio i suvišan, ako na primjer roditelji ili rodjaci sami paze na dobro vladanje osudjenikovo, a mogao bi se kadkad takov nadzor izroditi i u veksaciju osudjenikovu sa strane nadzornog organa. Mislim, da je to pitanje najbolje riješeno u njemačkoj osnovi od god. 1919. u § 65., koja prepušta sudu, hoće li koga pod nadzor staviti. Zato predlažem, da se u § 69. doda na koncu kao četvrta alineja: »Sud može osudjenoga, komu je odloženo izvršenje kazne, staviti pod staralački nadzor.«

G l a v a XI. Ta glava odredjuje zastarelost i prava na progon i prava na izvršenje kazne. Odredbama te glave se nebi dalo prigovoriti. Možda bi ipak podesno bilo, da se u svrhu izbjegnuća eventualnih nesporazuma kod § 77. al. 1. na koncu stavi: »odnosno kada je osudjeni prekinuo izvršenje kazne«.

G l a v a XII. Ta glava odredjuje odobrenje, predlog i privatnu tužbu. Ustanove su savremene i jasno izražene. Ipak bi primjetio, da bi mogao nesporazum nastati glede predloga, kad se opozove i privatne tužbe, kad se od nje odustane, u toliko, što bi ta lica mogla misliti, da im pristoji pravo predlog odnosno privatnu tužbu ponoviti. Zato držim podesnim, da neosnovanost toga dodje do izražaja u samome tekstu zakona i predlažem, da se u § 84. stavi kao zadnja alineja: »Tko odustane od predloga odnosno od privatne tužbe, ne može ih ponoviti«. — Sličnu ustanovu ima njemačka osnova od god. 1919. u § 41. — Zatim držim, da se odredjenje § 79., da naime zakon propisuje u

Digitized by Google

pojedinim slučajevima, zbog kojih krivičnih djela državni tužilac može povesti istragu ili podići optužnicu, nalazi u protuslovju s odredjenjima u zakonu o postupku u krivičnim djelima, jer taj čini razliku izmedju izvidjaja i istrage, pa bi moglo postati spornim, da li se odobrenje traži i za onakova krivična djela, radi kojih se povode izvidjaji i donaša optužnica, a da nije potrebno povadjati istragu. Zato predlažem, da se u § 79. pred riječ »istragu« stave riječi »izvidjaje odnosno«.

Glava XIII. Ta glava u § 85. odredjuje rehabilitaciju, takodjer jednu od savremenih tekovina kriminalne znanosti, koja će bezdvojbeno vršiti povoljan utjecaj na vladanje lica, koje je počinilo krivično djelo, jer će mu omogućiti povratak gradjanske časti, prava na državnu odnosno javnu službu i prava na izvršivanje poziva ili zanata. Isto je tako dobra ustanova druge alineje § 85. glede poništenja osude za budućnost, a u pogledu maloljetnih lica i od samog početka.

II. Posebni dio.

Glava XIV. U posebnom djelu su navedena odredjenja, koja uredjuju razne vrsti krivičnih djela. Ova se grupiraju uobičajenim redom kao i kod svih modernih kaznenih zakona i osnova. Prema težini krivičnog djela navode se na prvom mjestu u glavi XIV. (§§ 86—118.) krivična djela proti opstanku države i njenog ustavnog uredjenja i tu se razlikuju tri grupe: veleizdaja (§§ 86.—95.), izdaja države (§§ 96.—108.) i osobiti slučajevi, koji u tu grupu spadaju (§§ 109. do 118.). Prigovora nema osim glede izvjesnih izraza, glede česa ću se pod III. očitovati. Ovdje jedino ističem, da držim izraz »zemaljski« u § 89. al. 2. nepodesnim i predlažem, da se mjesto njega uporabi izraz »državni«, kao što je to učinjeno na pr. u § 93., gdje se govori o državnom poretku.

Glava XV. (§§ 119.—130.) navodi iscrpivo krivična djela proti državnim vlastima te ne nalazim proti tim odredjenjima prigovora.

Glava XVI. (§§ 131.—142.) navodi krivična djela proti javnom miru. Prigovaram, da su ovdje uvrštena takova krivična djela, koja po svojoj prirodi nemaju zajedničke veze, kao na pr. lažno mjerenje i hulenje boga. Držim podesnijim, da se je na pr. lažno mjerenje stavilo u glavu XXIX. (krivična djela proti imovini).

Glava XVII. (§§ 143.—164.) navodi krivična djela proti pravosudju. Načelnih prigovora naredjenjima ove glave nema. Predlažem, da u § 143. al. 3. i § 149. al. zadnja iza riječi »drugog stepena« stavi riječ »zaključno«, kako je to pravilno učinjeno u § 280. Predlažem nadalje, da se u § 151. u 1. al. prvom retku izmedju riječi »pritvorenici« i »osudjenici« stavi riječ »zatvorenici«, kako je to učinjeno u § 150. al. 1.

Glava XVIII. (§§ 165.—184.) navodi iscrpivo krivična djela proti životu i tijelu. Prigovori proti njekim izrazima u tekstiranju navesti će se pod III., jer se radi o istim izrazima, kojih se nalazi i u op-

Digitized by Google

ćem djelu i u posebnom djelu, pa da se izbjegne opetovanje, to kanim glede toga izreći svoje mišljenje nakon ocjene posebnog djela.

Glava XIX. (§§ 185.—198.) navodi krivična djela proti općoj sigurnosti ljudi i sigurnosti imovine. Držim, da se ovim odredjenjima neda prigovoriti. Upozorujem ne pogrešku tiska u § 193. al. 1., gdje na koncu alineje pred zadnjom riječi »zatvorom« ima doći riječ »strogim«, pošto zakonodavac očito hoće da diferensira opasnost, ako nije čovjek izgubio život (zatvor do godine dana) i opasnost, kada čovjek izgubi život (strogi zatvor do godine dana).

Glava XX. (§§ 199.—207.) navodi iscrpivo krivična djela proti sigurnosti javnog saobraćaja za ljude, imovinu i vijesti te smatram ova odredjenja posve ispravnima.

Glava XXI. (§§ 208.—228.) navodi točno i iscrpivo krivična djela radi lažnih isprava i mjera. I ova odredjenja držim ispravnima, jedino bi predložio, da se u § 209. al. 2. i 5. mjesto izraza »koja ima vrednosti« odnosno izraza »koji ima bitni uticaj« stavi izraz »koja može imati vrijednosti« odnosno izraz »koji može imati bitni uticaj«.

Glava XXII. (§§ 229.—236.) navodi točno i iscrpivo krivična djela zbog lažnih novaca. Prigovaram jednom izrazu, o čemu će biti govora kasnije.

Glava XXIII. (§§ 237.—241.) navodi krivična djela proti ličnoj slobodi te se ovim odredjenjima ne može prigovoriti.

Glava XXIV. (§§ 242.—248.) navodi krivična djela proti ličnoj sigurnosti te predlažem, da se u § 244. al. 3. ispuste riječi »kakav drugi nesretan slučaj« te mjesto toga stave riječi »kakov drugi opasan uzrok«.

Glava XXV. (§§ 249.—263.) navodi krivična djela proti javnom zdravlju. Predlažem, da se u § 251. druga alineja tekstira ovako: »Ako se to dogodi medju bračnim drugovima, krivični postupak se preduzima samo po tužbi onog bračnog druga, koji je spolno zaražen odnosno izložen opasnosti te zaraze« — s razloga, što ne uvidjam, zašto bi se to pravo oduzelo jednom bračnom drugu. Zakonodavac je u § 287. i onako izjednačio muža sa ženom, dajuć im ista prava za slučaj preljuba.

Glava XXVI. (§§ 264.—284.) navodi točno i iscrpivo krivična djela proti javnom moralu te se tim odredjenjima ne može prigovoriti.

Glava XXVII. (§§ 285.—290.) navodi iscrpivo krivična djela proti braku i porodici te se ni tim odredjenjima ne može prigovoriti. Upozorujem na odredjenje § 285. al. 1. i 2., kojim se kaznenoj sankciji podvrgava dvoženstvo i višeženstvo. U našoj državi boravi 1,379.687 Muslimana (Filip Lukas: Geografija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Zagreb 1922. str. 98.), koji prema svojoj vjeroispovjesti mogu imati više žena, a iz motiva ove osnove (str. 112.) se ne vidi, da li zakonodavac vodi o tom računa. O tom nije ništa spomenuto ni u motivima osnove srpskog kazn. zakona od god. 1910. (str. 580). Sada još postojeći srpski kazn. zakon (§ 203.) stoji na stanovištu, da i Musliman počinja bigamiju, ako uzme drugu ženu, što se vidi iz

Digitized by Google

tumačenja dra. T. Živanovića (Osnovi krivičnog prava. Posebni deo. Beograd 1912. str. 46.), da bi postojalo dvoženstvo, kad bi kakav Muhamedanac iz Turske tamo bio oženjen, pa bi u Srbiji zaključio nov brak. Prema tomu se mora uzeti, da je u Srbiji takova i kaznenopravna praksa. (U Srbiji je prema popisu žiteljstva od god. 1910. bilo 14.335 Muhamedanaca, kako se vidi iz Hartlebenova statističkog atlasa od god. 1916.) — Kazneni zakon za Bosnu i Hercegovinu od god. 1879. vodi o tom računa u §§ 289. i 290., kad je od dvobračja izuzeo osobe muhamedanskog vjerozakona. Pošto je po vidovdanskom ustavu (čl. 12.) muhamedanska vjeroispovjest priznata (u Hrvatskoj i Slavoniji je priznata islamska vjeroispovjest zakonom od god. 1916.), a brak stavljen pod zaštitu države (čl. 28.), to valja da zakonodavac bude na čistu glede toga, da li će pripadnike muhamedanske vjeroispovjesti kazneno progoniti, ako se drže bračnih propisa svoje priznate po državi vjeroispovjesti.

Glava XXVIII. (§§ 291.—306.) navodi krivična djela proti časti. Posve se slažem s motivima (str. 114.), da ovakova iscrpiva obrada dijela o uvredi i kleveti ima omogućiti jednostavno shvaćanje tih pojmova, jednostavnu primjenu zakona i jednoličnu sudsku praksu, čime će se jače zaštiti čast u privatnom i javnom životu. Predlažem jedino, da se u § 302. mjesto izraza »supruga« stavi izraz »bračni drug« s razloga, pošto je jasno, da i muž može doći u položaj, da ustane na obranu svoje umrle uvredjene ili oklevetane žene.

Glava XXIX. (§§ 307.—374.) navodi krivična djela proti imovini te obuhvata kradju, utaju, razbojstvo, iznudu, odmetništvo, prikrivanje stvari, povredu i uništenje stvari, nanošenje štete povjeriocu, pribavu prekomjerne imovinske koristi iz ugovora, oštećenje kredita, zabranu kocke, bankrotstvo, prevaru, zloupotrebu povjerenja i nedopušteno koristoljublje iz naročitih imovnih odnosa. Odredjenja su iscrpiva. Predložio bi, da u definiciji kradje i razbojstva u §§ 308., 313. al. 1. i 319. udje izraz «u svoju ili tudju korist« iza izraza »prisvoji«, jer bi se inače moglo uzeti, da se ne radi o kradji odnosno razbojstvu, kad njetko uzme tudju pokretnu stvar u namjeri, da ju prisvoji za drugoga. U ostalom je zakonodavac sličan izraz »radi svoje ili drugoga koristi« upotrebio i u § 322. al. 1., zatim izraz »da bi sebi ili kome drugobe pribavio kakvu protivpravnu imovinsku korist« u § 341. al. 1. i § 349. al. 1., nadalje izraz »u svoju ili tudju korist« u § 359. al. 2., konačno izraz »da sebi ili drugome pribavi kakvu imovinsku korist« u §§ 360. al. 2., 364. al. 1., 388. al. 2.. — Predlažem, da se u § 316. pred zaključnim riječima »neće se kazniti« stave riječi »ako postoji zajednica života«, kako je to učinjeno i u § 317. al. 1., jer bi nepravedno bilo dati zaštitu kradljivcu ili utajivaču i za slučaj, ako ne živi u zajednici s onim, na čiju je štetu kradja ili utaja počinjena. Predlažem, da se mjesto izraza »izmirenje, izmiriti« u §§ 340. al. 5., 342., al. 1., 347. al. 1., 371. stave izrazi »podmirenje, podmiriti«, jer izraz »izmirenje« ima dvojaki smisao, pa je podesnije upotrebiti izraz, koji ima samo jedan smisao, a taj je predloženi izraz »podmirenje, podmiriti«. — Glava XXX. (§§ 375.—393.) navodi iscrpivo

Digitized by Google

krivična djela proti službenoj dužnosti. Predlažem, da se u § 377. izmedju riječi »izvidjaju« i »ili sudjenju« stavi riječ »iztrazi« radi točne oznake, pošto i zakon o postupku u krivičnim djelima razlikuje izvidjaj od iztrage. — Predlažem jasniju stilizaciju u § 380. Nije posve jasno značenje ovih riječi: »Činovnik, koji za svoju korist naplati od nekoga« te mjesto toga predlažem ovu stilizaciju: »Činovnik koji si za svoju korist dade platiti od nekoga«. — Glava XXXI. (§§ 394.—398.) navodi krivična djela svećenika proti službenoj dužnosti. Predlažem jasniju stilizaciju u § 397. al. 2. početak tako, da bi se stavile riječi: »Svećenik, koji za izvršenje kakvog obreda naročito zahtjeva i dade si platiti više, nego što mu pripada«.

III. Predlozi za promjenu teksta.

Pošto se ne slažem sa nekim u osnovi upotrebljenim izrazima, za koje držim, da nisu jezično ispravni, da su velikom djelu našeg naroda nepoznati i da jasno ne izražuju volju zakonodavca, to predlažem izmjenu takovih izraza drugima, za koje držim, da su podesniji.

Predlažem, da se izraz »izvršenje, izvršen« zamjeni izrazom »učinjenje, učinjen« s razloga, što se izraz »izvršenje, izvršen« rabi u osnovi u dvojakom smislu: jednoč se pod tim izrazom razumijeva potpuno izvršeno djelo, konsumirano djelo, kao na pr. svagdje ondje, gdje se u osnovi »izvršeno« djelo suprotstavlja »pokušanom« djelu kao na pr. u § 143. (tek na dva mjesta u §§ 28. al. 1. i 29. rabi osnova izraz »svršeno« djelo), a drugiput se pod tim izrazom razumijeva i potpuno izvršeno, to jest konsumirano djelo, i pokušano djelo kao na pr. u § 9. zadnja al. Izraz pako »učinjenje, učinjen« obuhvata i izvršeno, to jest konsumirano djelo, i pokušano djelo, pa je osnova taj izraz i počela rabiti (glava I. §§ 2—10. i 12.), govoreć o učinjenom djelu i o učinitelju. Zakonodavna tehnika zahtjeva, da se zakonsko odredjenje izrazi u što preciznijem obliku. To precizno izraživanje se vidi iz osnove u § 13. al. 2., gdje se odredjuje, da će se kazniti samo za krivično djelo, »učinjeno« s umišljajem, a ovamo nedvojbeno spada uz »izvršeno« djelo i »pokušano« djelo. Stoga predlažem, da se izraz »izvršenje, izvršen« ostavi samo ondje, gdje se radi o konsumiranom deliktu, a gdje se radi o deliktu i konsumiranom i pokušanom, da se stavi izraz »učinjen, učinilac«.

Predlažem, da se u § 25. al. 3. u zagradi navedeni § 60. briše i mjesto toga stavi u zagradu § 59., jer taj radi o slobodnoj ocjeni, dok je u osnovi srpskog kazn. zakona od god. 1910. o slobodnoj ocjeni radio § 60.

Predlažem, da se izraz »večita robija« svagdje zamjeni izrazom »doživotna robija«, koji držim mnogo podesnijim te koji izraz i sama osnova ispravno rabi u §§ 155., 187., 189., 202. Upotreba obaju izraza protivi se zakonodavnoj tehnici. Iz istog razloga predlažem, da se mjesto izraza »večito zatočenje« svagdje stavi izraz »doživotno zatočenje«.

Predlažem, da se u § 42. ispusti izraz »zaslužene« (naime robije) kao suvišan.

Digitized by Google

Predlažem, da se izraz »upražnjavanje« u §§ 50., 85. al. 1., 216. al. 2. i drugima zamjeni izrazom »vršenje« ili »izvršivanje«, koji su izrazi, držim, mnogo poznatiji i razširenij od gornjega.

Predlažem, da se u § 52. al. 1. u prvom retku izraz »osudjivan« nadomjesti podesnijim izrazom »osudjen« ili »sudjen«.

Predlažem, da se svagdje, gdje se rabi potpuno nezgodan izraz »krivični postupak« (na pr. u § 63.) i »krivično gonjenje« (na pr. u § 74.) mjesto toga stavi izraz »postupak u krivičnim djelima« odnosno »gonjenje krivičnog djela«, kako je to osnova i donijela u § 75. al. 3., gdje ju je očito smetalo to, da u istom § 75. označi istim izrazom »krivičan« i djelo (al. 1. i 2.) i gonjenje (al. 3.), dok je ipak u § 74. ostavila nepodesan izraz »krivično gonjenje«.

Predlažem, da se u § 182. al. 1. i 2. mjesto izraza »pričinjena« (t. j. povreda) stavi izraz »učinjena«, kako je to u osnovi navedeno i u predidućim paragrafima na pr. u §§ 178. i 181.

Predlažem, da se u § 190. u drugom retku odozgor nepodesan izraz »gradi« nadomjesti izrazom »pravi« ili »načini«, koji potonji izraz je već upotrebljen u istom paragrafu.

Predlažem, da se u § 192. al. 1. prestilizira početak te mjesto »Ko kakvu električnu, parnu ili kakvu drugu motornu silu stavi u kakvo dejstvo da se time prouzrokuje« stavi: »Ko kakvom električnom, parnom ili kakvom drugom gibljivom silom prouzrokuje«.

Predlažem, da se izraz »prenebregla« u § 193. al. 2. zamjeni razumljivijim izrazom »zanemarila«, izraz »nebreženje« u §§ 203. i 205. izrazom »nemarnošću« te izraz »prenebregao« u § 340. al. 3. izrazom »zanemario«, držeć, da su predloženi izrazi daleko razumljiviji.

Predlažem, da se u § 199. al. 1. pred zadnjom riječi »zatvorom« stavi izraz »strogim«, jer držim, da je zakonodavac htjeo diferensirati ovu alineju od alineje druge, gdje se za isto djelo, iz nehata počinjeno, odredjuje zatvor, pa je prema tomu logično za djela po alineji prvoj odrediti strogi zatvor, što se vidi i iz daljnjih paragrafa, gdje se za djelo iz nehata uvijek odredjuje blaža kazna.

Predlažem, da se u §§ 215. al. 3. i 216. al. 1. izraz »marveni lekar« zamjeni izrazom »živinar« ili »liječnik za živine«, jer ne liječi samo marvu to jest rogato blago, već i druge živine.

Predlažem, da se izrazi »pritežalac« u § 228. i »pritežanje« u §§ 308., 313. i 331. nadomjeste razumljivijim izrazima »posjednik« i »posjed«.

Predlažem, da se u § 230. izraz »gradi«, koji je posve nepodesan, nadomjesti izrazom »pravi«, koji je potonji izraz upotrebljen u § 235. al. 1., gdje se govori »o pravljenju metalnog i papirnog novca«.

Predlažem, da se radi jednoličnosti izražavanja stavi u §§ 254., 255. i 256. ili izraz »ljek« ili izraz »ljekarija«, dok osnova u § 254. navodi »ljekarije«, u § 255. »ljekove« i »ljekarije«, u § 256. »ljekove«.

Predlažem, da se u § 261. al. 3. mjesto izraza »sudovima« stavi općenitiji izraz »spravama«, da se izbjegne eventualnom sporu, ako

Digitized by Google

se namirnice ili sredstva za ishranu ne drže baš u nečistim ili po zdravlje škodljivim sudovima, već i u ma kakovim drugim takovim spravama, jer se pod tima razumjevaju i sudovi.

IV. Predlozi za nadomještenje tudjih izraza.

Konačno predlažem, da se tudje riječi iz osnove izostave i zamjene riječima, koje se već odavna u velikom dijelu našega naroda nalaze u porabi, bilo jer odgovaraju duhu narodnog našeg jezika, bilo jer su dugom uporabom već stekla gradjansko pravo te se velikim djelom i nalaze u zakonima u onim predjelima, koji su se otcijepili od bivše austro-ugarske monarkije. Evo tih izraza:

aeroplan u § 101. al. 2., za koji izraz osnova osim toga još rabi i izraze »vazdušna ladja« u §§ 201. al. 1. i 203. te »vazdušni brod« u § 206. Svakako se protivi zakonskoj tehnici, da se za isti pojam u istom zakonu rabi više izraza. Predlažem izraz »zračno vozilo«;

agent u §§ 92., 102. al. 2., 107. al. 1.; predlažem izraz »pouzdanik«;

akcija u §§ 99. al. 2. i 212.; predlažem u trg. pravu usvojeni izraz »dionica«;

akreditovan u § 301.; predlažem izraz »ovjerovljen«;

akt u § 388. al. 1.; predlažem izraz »spis«;

apotekar u §§ 171., 247.; predlažem izraz »ljekarnik«; tim povodom bi trebalo izraz »lekar« svagdje u osnovi zamjeniti izrazom »liječnik«, što označuje onoga, koji liječi, kao što ljekarnik označuje onoga, koji pravi ljekove ili ljekarije;

blanket u § 209. al. 2.; predlažem izraz »bjelica«;

depeša u § 246. al. 1. i telegram u § 391.; predlažem izraz »brzojav«, koji i onako dolazi u osnovi u § 246. al. 1. i 2., pa će se time izbjeći, da se za isti pojam rabe tri izraza;

dokumenta u § 98. al. 2. i 3.; predlažem izraz »dokazala«;

fabrika u § 197. i fabričan u § 359. al. 1.; predlažem izraze »tvornica« i »tvornički«;

firma u § 339. al. zadnja; predlažem izraz »tvrtka«;

kasa u § 101. al. 2.; predlažem izraz »blagajna«;

komisija u §§ 126. i 159.; predlažem izraz »povjerenstvo«;

kredit u §§ 294. i 335.; predlažem izraz »vjeresija«;

kvita u § 212.; predlažem izraz »namira«, koja je riječ po Mažuraniću (Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik str. 708.) u književnosti više vjekova stara;

linija u § 280.; predlažem izraz »loza«;

lozovi u § 338. al. 1. i 2.; predlažem izraz »srećke«;

magazin u § 101. al. 2.; predlažem izraz »skladište«, »spremište« ili »stovarište«, koji potonji izraz je upotrebljen u § 252. al. 1.;

mašina u § 193. al. 2.; predlažem izraz »stroj«;

materija u §§ 189. al. 1., 190., 191. al. 1., 252. al. 1., 253.; predlažem izraz »tvar«;

metod u § 259.; predlažem izraz »način«;

Digitized by Google

motor a n u §§ 192. al. 1., 193. al. 1.; predlažem izraz »gibljiv«;

municij a u § 101. al. 2.; predlažem izraz »streljivo«;

paket u §§ 246. al. 1. i 2., 352.; predlažem izraz »pošiljka«, koji je već upotrebljen u § 390. al. 2. i 3.;

partijski u § 398.; predlažem izraz »stranački«;

plan, koji se izraz u osnovi rabi u dvostrukom smislu: jednoč se njim označuje nacrt i to u §§ 101. al. 4., 102. al. 1., 103. al. 1., a drugiput se njim označuje cilj i to u § 294. To se nikako ne može u zakonu ostaviti; predlažem, da se u §§ 101. al. 4., 102. al. 1., 103. al. 1. upotrebi izraz »nacrt«, u § 294. izraz »cilj«;

policijski u §§ 31., 48., 107. al. 4., 137. al. 1., 239.; predlažem izraz »redarstveni«;

protokol u §§ 211. al. 3., 214. al. 1., 388. al. 1., 396. al. 2, 3, 4, 5; predlažem izraz »zapisnik«;

pupil u § 270.; predlažem izraz »štićenik«;

registar u § 211. al. 3.; predlažem izraz »očevidnik«;

rekverirani u § 114.; predlažem, da se briše kao suvišan, jer je dovoljan pred njim dolazeći izraz »uzapćeni«;

sanitetski u § 247.; predlažem izraz »zdravstveni«;

signal u § 137. al. 1.; predlažem izraz »znak«;

skica u § 117.; predlažem, da se izostavi, jer iza toga izraza dolazi izraz »crtež«, koji obuhvata i ono, što se hoće reći izrazom »skica«;

suma u §§ 99. al. 2., 353., 363., al. 1.; predlažem izraz »svota«;

testamenat u § 211. al. 4.; predlažem izraz »oporuka«;

titule u § 44.; predlažem izraz »naslovi«;

trupa u § 103. al. 1.; predlažem izraz »četa«;

tutor u §§ 314. al. 1., 317. al. 1.; predlažem izraz »skrbnik« ili »štitnik«.

Naknada odvjetničkoga troška u parnicama zbog smetanja posjeda; tumačenje § 587. grpp.

(Rješidba stola sedmorice od 28. rujna 1922. br. 285.)

Priopćio Janko C e b o c i, kot. sudac u Krapini.

O predmetu, navedenom u naslovu ovoga članka, mnogo se u nas raspravljalo medju pravnicima, a i pisalo u »Mjesečniku«. Medju sucima postojale su dvije struje. Jedni su strankama, zastupanim po odvjetnicima u parnicama zbog smetanja posjeda dopitivali odvjetničke troškove, koji im po zakonu i pripadaju, a drugi su bili protiv toga. Glede tumačenja § 587. gpp. o dopitivanju troškova punomoćnicima neodvjetnicima postojala su takodjer dva razna mnijenja. Jedni su ustanovu § 587. grpp. tako pogrješno tumačili, da su dopitivali stranci, zastupanoj po punomoćniku iz područja sudbenoga kotara ali izvan

Digitized by Google

sjedišta suda, samo onaj trošak, koji bi se dopitao samoj stranci odnosno njezinu punomoćniku u samom sjedištu suda. Nisam se mogao složiti s tako pogrješnim tumačenjem zakona, a to je urodilo time, da je sudbeni stol u V. proti meni podnio prijavu i zatražio povedenje disciplinarne istrage. Da dokrajčim suvišno, sudaca nedostojno trvenje, podnio sam u ime suda odjeljenju ministarstva pravde u Zagrebu dne 22. studenoga 1921. br. 14057/gr. slijedeću predstavku:

»Okružnicom zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 30. prosinca 1904. br. 18730. priopćena je vrhovna rješidba stola sedmorice od 9. prosinca 1904. br. 3839., u kojoj je izrečeno ovo:

»Po § 59. zakona o postupku u slučajevima smetanja posjeda ne ima se navladavšoj stranci, koja je bila zastupana po punomoćniku (odvjetniku) dosuditi naknada većega troška, nego li bi joj se dosudila, da je sama glavom pred sud došla.« — Ova rješidba ima služiti samo kao pouka nižim sudovima prema ustanovi § 14. zakona od 23. veljače 1893. o nutarnjem uredjenju stola sedmorice (Zbor. br. 11.).

Stol sedmorice u tumačenju navedenoga zaključka opravdava ga time, što navadja, da prema ustanovi § 573. grpp. imade sudjena stranka naknaditi »s u d b e n e t r o š k o v e, p r o u z r o č e n e p r o t i v n i k u« dakle i one veće troškove punomoćnika odnosno odvjetnika, a da § 59. z. o s. p. suglasno s §-om 71. m. p. steže to u uži pojam riječima »t r o š k o v e p r o u z r o č e n e p a r n i c o m«, pak pošto u smetanju posjeda niti je po zakonu niti po naravi stvari potrebno zastupanje stranaka po odvjetniku, niti uopće po punomoćniku, to da se ni s takovim zastupanjem skopčani nepotrebiti trošak ne može smatrati ni nazvati »p a r n i c o m p r o u z r o č e n«.

Stol sedmorice je obzirom na ustanovu §. 7. o. g. z., koja dozvoljava analogiju, stvorio citirani zaključak, pozivajuči se na odredbe zakona od 3. listopada 1876. o maličnom postupku, a naročito na § 71., koji u četvrtoj alineji ima ovu ustanovu: »Stranci, koja bude zastupana po punomoćniku (odvjetniku) ne ima se dosuditi naknada većega troška, nego li bi joj se dosudila, da je glavom pred sud došla.« — Ova pak ustanova danas više ne postoji, a prema tome ne postoji više ni temelj, na kojem je gore citirana vrhovna rješidba osnovana.

Sve veće potrebe u sve bujnijem i raznovrsnijem životu našega naroda prisilile su zakonodavca, da je zakonom od 19. svibnja 1917. o proširenju i nadopunjenju zakona od 3. listopada 1876. o maličnom postupku proširio i nadopunio mališni postupak, te u § 71. alineja četvrta stavio ovu ustanovu: »Ako se parnica vodi radi novčane tražbine, koja bez pripadaka ne nadilazi 200 K ili radi stvari, koja vrijedi manje od 200 K, nema se stranci zastupanoj po opunomoćeniku (odvjetniku) dosuditi naknada većega troška, nego li bi joj se dosudilo, da je glavom pred sud došla. U ostalim po ovom postupku vodjenim parnicama vrijede glede naknade troškova zastupanja po odvjetniku općeniti propisi o sudbenom postupku u stvarima parbenim«. Prema tome nova ustanova § 71. m. p. odgovara potpuno ustanovi § 573. grpp. u koliko vrijednost parnice nadilazi svotu od 200 K. U točki V. banske naredbe od 19. rujna 1917. br. 16869, kojom je izdan zakon

Digitized by Google

od 19. svibnja 1917., naročito se upozoruju mališni suci, da se imadu klonuti šablonskog dopitivanja troškova.

Otpisom ministarstva pravde kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 25. srpnja 1921. br. 29506 proglašena je uredba od 22. srpnja 1921., kojom se preinačuje zakon od 19. svibnja 1917. o proširenju i nadopunjenju zakona od 3. listopada 1876. o maličnom postupku, te u članku 1/c na mjesto iznosa od 200 K u § 71. m. p. odredjuje iznos od 600 K. — Pošto prema razloženomu ne bi tumačenje vrhovne rješidbe stola sedmorice od 9. prosinca 1904. br. 3839 imalo oslona na ustanovi § 71. zakona o maličnom postupku od 19. svibnja 1917., koja je sada, ako vrijednost parnice nadilazi svotu od 600 K, identična s ustanovom § 573. grpp., prema kojoj imade stranka naknaditi »sudbene troškove, prouzročene protivniku« dakle i troškove odvjetničke, to bi se obzirom na ustanovu § 7. o. g. z. analogno uzeto i u slučajevima smetanja posjeda, ako predmet parnice nadilazi vrijednost od 600 K imali temeljem § 59. z. o s. p. dosuditi »sudbeni troškovi prouzročeni protivniku« dakle i troškovi odvjetnički, to više, što § 78. z. o s. p. naročito odredjuje: »U koliko nema u zakonu ovom ustanova posebnih, valja se držati općenitih propisa o sudbenom postupku u stvarima parbenim«, koja je ustanova identična s ustanovom § 93. m. p. od 19. svibnja 1917.

Ustanova § 587. grpp. glede naknade putnih troškova odredjuje: »Ako stranka za zastupanje svoje naredi odvjetnika udaljena, premda u mjestu suda ili b l i z u istoga pravdopravnika imade, ne može se protivnik njezin osuditi na naknadu većih troškova, tim prouzročenih«. Prema normi § 6. o. g. z. imade se zakon tumačiti točno tako, kako donosi vlastito značenje riječi u njihovu savezu i jasna namisao zakonotvorca. Navedena ustanova § 587. grpp. tiče se dakle samo odvjetnika izvan područja sudbenoga kotara, a ne tiče se u području kotara drugih osoba kao punomoćnika, jer punomoćnik može biti i onaj, koji nije odvjetnik, pak je zakonodavac po mijenju ovoga suda citiranom ustanovom imao na umu, da zaštiti stranku od onih većih troškova, koje bi mu protivnik iz zlobe narinuo, kada bi uzeo udaljenoga odvjetnika, ma da u mjestu suda ili blizu njega imade pravdopravnika. Ovaj sud drži, da se ta ustanova ne tiče punomoćnika u području kotara, a naročito, da se ne tiče punomoćnika u području kotara, kojega si je uzela stranka, koja domicilira izvan podsudnosti kotara, u kojoj se parnica vodi. Ovaj sud drži, da se platež troškova takova punomoćnika imade naložiti protustranci — to više, što bi troškovi same stranke, koja boravi izvan područja kotara bili m n o g o v e ć i, da je ta stranka »sama glavom pred sud došla«.

Život naroda postao je sve bujnijim, prilike, u kojima živimo, sve su kompliciranije tako, da dosadašnje norme naših zakona nisu dostatne, da se ma i putem analogije primijene na sve slučajeve, što ih život i njegove potrebe sa sobom donose, ljudi se više ne mogu sputavati okovima dosadanje tjesnogrudnosti, pa je za to evidentna prešna potreba reforme svih zakona i postupnika kako gradjanskih tako i kaznenih. Danas se, drži ovaj sud, ne može suvereno reći, da u

Digitized by Google

slučajevima smetanja posjeda nije potrebno zastupanje stranaka po odvjetnicima, jer ima vrlo kompliciranih slučajeva, u kojimo bi stranka nevješta pravu, moguće parnicu izgubila, kada se ne bi odvjetnikom poslužila. Danas se ne radi kod smetanja posjeda u ogromnoj većini slučajeva samo o pedlju zemlje, jer imade prijepora, koji vrijede na desetke hiljada kruna i više, a osjetljivost ljudska i ona neprestana vika za pravdom, pravicom i pravnim poretkom traži, da se svaki slučaj savremeno prema duhu zakona prosudi. I najmanji hijat u zakonu, ili pak pogrješna primjena zakona radja vrlo lošim posljedicama.

Ovome je sudu poznato, da neki sudovi izvan područja sudbenog stola u V. u slučajevima smetanja posjeda dosudjuju stranci i troškove odvjetničke (punomoćnika) te se ne drže uvodne citirane rješidbe stola sedmorice od 9. prosinca 1904. br. 3839, jer da ta rješidba nije više u skladu s § 71. m. p. od 17. svibnja 1917.; te što zakon o smetanju posjeda od 8. svibnja 1890. kao lex specialis imade ustanovu § 78., koja je identična s ustanovom § 93. m. p., a prema § 71. m p. imadu se stranci dopitati i troškovi skopčani sa zastupanjem po odvjetniku. Sudbeni stol u V. je protivnoga mnijenja, te traži od svojih područnih sudova, da se strogo drže citirane vrhovne rješidbe, odnosno uvodno citirane okružnice zemaljske vlade, odjela za pravosudje. Prema tome se u području Hrvatske i Slavonije u slučajevima smetanja posjeda ne sudi jednako, već različito kod raznih sudova.

Parnica M. 235/1921. Tužitelj O. vlastelin u Bežancu, kotar Pregrada, ima u Maclju, kotar Krapina, veliki kompleks šuma, kojima upravlja šumar upravitelj F. iz Maclja, koji je ujedno tužiteljev punomoćnik. Tuženi su nekoji žitelji sela Macelj radi smetanja posjeda ovećega dijela šume. Tužitelj je uspio s parnicom, te su tuženi konačnom odlukom od 6. lipnja 1921. sudjeni i naknaditi parbeni trošak. Povodom utoka tuženih je sudbeni stol u V. rješidbom od 12. studenoga 1921. br. 6559/gr., parb. trošak znatno snizio »s razloga, što se protustranci ne može dopitati veći trošak za to, jer njezin zastupnik stanuje izvan sjedišta kot, suda u Krapini, već joj se imade dopitati onaj trošak, koji bi se dopitao samoj stranci, dotično njezinu punomoćniku u sjedištu suda (Okružnica zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 30. prosinca 1904, br, 18740, vrhovna riješidba stola sedmorice od 9. prosinca 1904. br, 3839, te § 587, grpp, savezno sa § 78 sm. p,)«

Kotarski sud u Krapini kod izricanja konačne odluke dopitao je tužitelju troškove pripadajuće njegovu punomoćniku, koji u području ovoga kotara stanuje u mjestu, gdje su i tuženi, te se u ovom slučaju nije držao upute sadržane u vrhovnoj rješidbi stola sedmorice od 9. prosinca 1904. br. 3839, jer se ta rješidba toga slučaja uopće ne tiče. Tenor te rješidbe glasi doslovce: »Po § 59. z. o s. p. ne ima se nadvladanoj stranci, koja je bila zastupana po punomoćniku (odvjetniku) dosuditi naknada većega troška, nego li bi joj se dosudila, da je sama glavom pred sud došla«. Kada bi tužitelj O. iz pregradskoga kotara došao glavom pred sud u Krapinu, onda bi mu se morao svakako dopitati veći trošak, nego li njegovu punomoćniku iz

Digitized by Google

područja kotara Krapina, koji ovdje stanuje u istom mjestu gdje i tuženi. Nije dakle ovdje veći trošak punomoćnika, nego bi bio veći trošak same stranke, da je glavom pred sud došla. Nadalje citirana vrhovna rješidba nigdje ne diferencira stranke te punomoćnike (odvjetnike) »u sjedištu suda« »ili blizu istoga«. O tom govori jedino § 587. grpp. a i taj se tiče — kako je prije navedeno — ne punomoćnika neodvjetnika, nego »odvjetnika udaljena, premda u mjestu suda ili blizu istoga pravdopravnika imade«. Iz ustanove § 587. grpp., — drži ovaj sud, — ne može se ni interpretacijom gramatikalnom ni logičnom, ni deklarativnom, ni restriktivnom, ni ekstenzivnom, ni analogijom zakonskom ni pravnom izvesti, da se protustranci imade dopitati samo onaj trošak, koji bi se dopitao samoj stranci odnosno njezinu punomoćniku u sjedištu suda. Kada bi se prihvatilo takovo tumačenje, onda bi bila svaka stranka, koja ne može glavom pred sud doći, prisiljena, da si uzme punomoćnika ne iz područja sudbenoga kotara, nego baš iz samoga sjedišta suda, što vrlo često ne bi ni moguće bilo. U predmetu ove gore navedene parnice bio bi osim toga tužitelj u gorem položaju od tuženoga, jer da je tužitelj parnicu izgubio, dopitao bi se tuženomu, koji je iz Maclja, — 12 kilometara daleko od sjedišta suda — glavom pred sud došao, veći trošak, kao da prebiva u sjedištu suda, a ipak mu je punomoćnik došao pred sud iz Maclja, dakle iz istoga mjesta, odakle je i tuženi došao.

Ovome je sudu poznato, da i drugi sudovi izvan područja sudbenog stola u V. sude u istovrsnim slučajevima tako, kako je sudio i ovaj sud. Pošto pak sudbeni stol u V. nije istoga mnijenja, to se prema tome na cijelom našem pravnom teritoriju u jednakim slučajevima ne sudi jednako, već raznovrsno, pak je stoga potrebno, da se uvede jedna jedinstvena praksa. Obzirom na gore navedeno slobodan je ovaj sud odjelenju ministarstva pravde upraviti u najboljoj namjeri ovu predstavku sa smjernom molbom, da to odjelenje blagoizvoli na osnovu § 14. točka d) zakona od 23. veljače 1893. o unutarnjem uredjenju stola sedmorice staviti prijedlog, da stol sedmorice u punom vijeću raspravi, riješi i priopći:

1. Ima li se ustanova § 59. zakona o postupku u slučajevima smetanja posjeda tumačiti prema ustanovi § 71. zakona o maličnom postupku od 19. svibnja 1917. ili prema § 71. m. p. od 3. listopada 1876.? Da li dakle vrhovna rješidba od 9. prosinca 1904. ostaje i nadalje na snazi?

2. Ima li se ustanova § 587. grpp. tumačiti tako, da se stranci, koju zastupa punomoćnik iz područja sudbenoga kotara, ali izvan sjedišta suda, dopitati u ime naknade troškova samo onaj trošak, koji bi se dopitao samoj stranci odnosno njezinu punomoćniku u samome sjedištu suda?

Odjeljenje ministarstva pravde je tu moju predstavku podnijelo na rješenje stolu sedmorice, koji je dne 28. rujna 1922. br. 285. izdao slijedeću vrhovnu rješidbu:

»Na dopis od 4. siječnja 1922. br. 28790 časti se kr. hrv. slav. dalm. stol sedmorice uz povratak komunikata priopćiti, da je u danas

Digitized by Google

držanom punom vijeću podvrgao ponovnoj raspravi u cijenjenom dopisu od 10. lipnja 1904. br. 8006 potaknuto pravno pitanje: da li se u parnicama zbog smetanja posjeda, u kojima odvjetnici stranke zastupaju, onoj stranci, koja ima naknaditi parbeni trošak, ima naložiti također naknada onoga troška, koji je skopčan sa zastupanjem nadvladavše protustranke po odvjetniku, te da je revidirajući svoj raniji plenarni zaključak od 9. prosinca 1904. br. 3839 u ovom pitanju donio slijedeće rješenje:

Naredjenje §-a 59. zakona o postupku u slučajevima smetanja posjeda o gornjem pitanju ima se tumačiti u smislu §-a 6. o. g. z. po riječima odnosno po naravnom smislu samoga zakona kao i po jasnoj namisli samoga zakonodavca, a tek kada to tumačenje ne bi dostajalo, imalo bi se postupati po §-u 7. o. g. z., t. j. imali bi se uzeti u obzir podobni slučajevi, o kojima je u zakonima odredjeno i odlučeno. Stol sedmorice drži, da za rješenje gornjega pitanja ne treba posezati za naredjenjem §-a 7. o. g. z., jer se i samim tumačenjem po §-u 6. o. g. z., dolazi do toga, da na stavljeno pitanje valja potvrdno odgovoriti. U zakonu samom u tom pogledu ne postoji praznina, dakle nema ni potrebe tražiti van toga zakona sličnu normu, po kojoj bi se to pitanje imalo riješiti.

Kada bi se i uzelo, da zakonodavac u zakonu o smetanju posjeda nije uopće mislio kod uredjenja pitanja o naknadi troška na ovaj konkretni slučaj, ni onda ne bi bilo mjesta analognoj primjeni §-a 71. zak. o maličnom postupku od 3. listopada 1876. a niti onom od 19. svibnja 1917., već bi se naprotiv imala primijeniti naredjenja gradj. parb. postupnika. Uopće je naime priznato načelo i u literaturi i u praksi, da tumačenje zakona ima prednost pred analogijom i da se samo onda, ako se tumačenjem zakona ne može nikako rasuditi odredjeni slučaj, ovaj ima riješiti pomoću analogije.

Naredjenje §-a 59. zak. o smetanju osjeda sadržaje odredbu o trošku, koja je iscrpena time, da sudac ima naložiti stranci, koja gubi parnicu, da protivnoj stranci naknadi troškove prouzrokovane joj parnicom, te da preboju parbenih troškova nema mjesta. Pitanje o trošku zastupanja po punomoćnicima, odvjetnicima, nije doduše u samom zakonu izrijekom riješeno, ali jer § 78. toga zakona odredjuje, da se, u koliko nema u ovom zakonu posebnih ustanova, valja držati općih propisa o sudbenom postupku u stvarima parbenim, to se gornje pitanje van sumnje ima riješiti po načelima gradj. parb. postupnika, jer sam zakon tako naredjuje. Pošto naredjenja §-a 573. i sl. grpp. sadrže opće načelo o dužnosti naknade sudskih troškova, ne čineći pri tome nikakove razlike izmedju takvih troškova, koji nastaju iz zastupanja stranaka po odvjetnicima, i inih troškova izuzevši slučaj, predvidjen u §-u 587. grpp., to se pod sudskim troškovima, o kojima govori § 573. grpp. svakako razumijevaju i troškovi, skopčani sa zastupanjem stranaka.

Maliční zakon, kako je nadopunjen čl. XXI. zakona od 19. svibnja 1917. (br. 36. zbr.) odnosno izmijenjen uredbom od 22. lipnja 1921. (br. 53. zbr.) u al. 4. §-a 71. stoji na protivnom stajalištu u parnicama zbog imovinsko pravnoga potraživanja do 600 K zaključno, jer ne

Digitized by Google

uzimlje obzir na odvjetničko zastupanje kod dosudjenja troška, dok u parnicama preko toga iznosa postupa kao u parbenim stvarima t. j. da se troškovi odvjetničkoga zastupanja ne izlučuju.

Isporedjujući naredjenja o troškovima u ta tri zakona vidimo, da gradj. parb. postupnik i zakon o smetanju posjeda govore o troškovima općenito, pa se već i stoga moraju odnosna naredjenja u istom smislu tumačiti, dok samo maličnì postupnik luči u pogledu naknade troškova odvjetničkoga zastupanja parnice do 600 K od onih, koje prelaze taj iznos, te samo za one prve postavlja izuzetno načelo, dok za one druge stoji na istom stajalištu kao i gradj. parb. postupnik, koji sadržaje temeljne propise postojećega općega prava.

Budući da § 59. u savezu sa §-om 78. zak. o smetanju posjeda, u koliko sam nema u pogledu troškova posebnih naredjenja, upućuje na gradj. parb. postupnik, dakle i na § 573. i sl., to se stoga može govoriti samo o ustanovljenju volje zakonodavca, koji nije svoje namjere točno izrazio, nu do pronadjenja te volje možemo doći tumačenjem, pa je toga radi isključena analogija. Ne može se, dakle reći, da ne postoje pravna pravila, koja bi riješavala gore stavljeno pitanje, te da bi tu prazninu u zakonu imala ispuniti judikatura primjenom naredjenja §-a 7. o. g. z.

Nu kada tome i ne bi bilo tako, te kada bi se analogijom imao popuniti zakon o smet. posjeda u pogledu dosudjenja troška, nastaloga zastupanjem stranke po odvjetniku, ni za taj slučaj ne bi se imalo pitanje riješiti po §-u 71. zak. o maličnom postupku — s jednostavnog razloga, što se *izuzetna zakonska naredjenja, koja ne izviru iz temeljnih načela postojećega općega zakona o postupku, ne mogu analogno primjenjivati na druge pravne slučajeve, jer se ovi imaju rasudjivati po temeljnom načelu. Pošto se odnosno naredjenje* §. 71. maličnoga postupka ukazuje *kao izuzetak* od redovite norme, to se kao izuzetno naredjenje može primjenjivati *samo na slučajeve, koji se po maličnom postupku presudjuju,* a već po naravi svojoj kao *izuzetno* pravilo *ne može* se analogijom proširiti i na druge slučajeve.

Prema tome, kada gornje pitanje i ne bi bilo riješeno samim zakonom, te kada bi se imao u smislu §-a 7. o. g. z. uzeti u obzir srodni slučaj, bio bi srodan gradj. parb. postupnik, jer bazira na jednom te istom načelu, a ne izuzetni propis §-a 71. mal. postupka.

Što se tiče drugoga pitanja, navedenoga u tamošnjem dopisu, a u predmetu tumačenja naredjenja §-a 587. grpp., da li se naime to odnosi i na pomoćnika, koji nisu odvjetnici i da li se u tom slučaju punomoćniku iz područja sudskoga kotara ili van sjedišta suda ima dosuditi u ime naknade troškova samo onaj trošak, koji bi se dosudio samoj stranci odnosno njezinu punomoćniku u samom sjedištu suda, čast je stolu sedmorice izjaviti ovo:

Naredjenje § 587. grpp. u pogledu naknade putnih troškova po s v o j o j s t i l i z a c i j i n i k a k o n e u p u ć u j e, da bi reguliralo jedino putne troškove samih stranaka, već nasuprot iz druge stavke, koja se odnosi samo na odvjetnike i to one van mjesta suda ili blizu ovoga, mora se zaključiti, da se prva stavka toga §-a odnosi svakako na odvjetnike, koji se nalaze u mjestu suda ili blizu ovoga. No da se

Digitized by Google

stavka prva §-a 587. grpp. odnosi na ine punomoćnike neodvjetnike, slijedi već otuda, što je po samom zakonu parbenim strankama dopušteno, i pred sudom da se dadu zastupati po običnom punomoćnicima (§ 31. grpp., § 6. zak. o mal. postupku, § 2. zak. o smet. posjeda).

Alineja druga §-a 587. grpp. čini razliku samo kod zastupanja po odvjetnicima, da li se ovi nalaze u sjedištu sada ili blizu ovoga sjedišta, odnosno da li su oni iz udaljenijeg mjesta, te samo u pogledu ovih posljednjih ne može se protustranka osuditi na naknadu većih troškova t. j. na naknadu putnih troškova od mjesta svog prebivališta do sjedišta suda. Za punomoćnike neodvjetnike nema takova naročitoga naredjenja. No jer po al. 1. §-a 587. grpo. ima sudac da rasudi, dali su putni troškovi bili za parnicu potrebni, to će ih samo po tom naredjenju moći dosuditi, budu li se stekle predpostavke, navedene u tom naredjenju. Svrha je naredjenju §. 587. grpp. svakako ta, da nadvladanu stranku sačuva od prekomjernih troškova, koje bi joj mogla protustranka prouzrokovati.

Nazočni slučaj tiče se parnice smetanja posjeda, u kojoj je tužitelja, koji boravi van kotara, zastupao punomoćnik iz područja sudskog kotara, ali van sjedišta suda, te je sudbeni stol, uslijed utoka tuženikova dosudio tužitelju onai trošak, koji bi se dosudio samoj stranci, dotično njezinu punomoćniku u sjedištu suda.

Čini se, da je sudbeni stol, odlučujući o tom trošku, držao druge alineje § a 587. grpp. t. j. da je odredbu za udaljene odvjetnike primijenio i na punomoćnike neodvjetnike. Ali nije isključeno, da je sudbeni stol dosudio putni trošak po alineji prvoj samo u toliko, u koliko su po njegovoj rasudi za parnicu bili potrebni, jer govori o trošku, koji bi se dosudio samoj stranci.

Izreka suda nije baš osobito jasna, pa to i onemogućuje, da se u nazočnom slučaju donese načelna rješidba u smislu § a 14. sl. d. zak. o nutarnjem uredjenju kr. stola sedmorice. U ostalom se u nazočnom slučaju rješava pitanje konkretne naravi, koje je samo po sebi neprikladno za općenito rješavanje, a pogotovo kada nema niti zahtjeva ovlaštene stranke, te kada nije ničim utvrdjeno, da se radi o ustavljenom pogrješnom tumačenju §-a 587. grpp. kod nižim sudovima.

•

Tom valjanom, dobro obrazloženom i punom sadržaja rješidbom riješio je stol sedmorice konačno to pitanje, te ispravno protumačio zakon. Dužnost je sudaca da zakonu ispravnim tumačenjem i primjenjivanjem pribave poštovanje.

Digitized by Google

Nešto o nadležnosti za sklapanje brakova pomuslimanjenih lica.

Piše: Hazif Abdulah Bašatlić, šerijatski sudac.

Šerijatski sudovi u Bosni i Hercegovini nisu nadležni za sklapanje brakova: a) izmedju muslimana i pomuslimanjene tudje žene, stojeće u braku sa nemuslimanom; — b) izmedju pomuslimanjenoga oženjenoga lica, stojećega u braku sa nemuslimankom.

Još za vrijeme austrijske uprave, a još većma nakon toga vremena dogadjalo se i dogadja, da oženjeni nemuslimani i udate nemuslimanke prelaze na Islam. I to na žalost rijetko kada iz kakova ozbiljnoga osvjedočenja, nego u najviše slučajeva radi promjene bračne veze. Posvade se i zamrze medjusobno oženjeni nemusliman sa svojom ženom i udata nemuslimanka sa svojim mužem i budući do definitivne rastave i razvoda braka po postojećim crkvenim i državnim zakonima ne mogu nikako, kako je to kod katolika, ili vrlo teško, kako je to kod pravoslavnih i židova, doći, to oni držeći po čuvenju, da se prolazom na islam može doći do željenoga cilja — razvoda braka i ponovne ženidbe, prelaze u islamsku vjeru i po tom dolaze kao novi muslimani pred nadležne šerijatske sudove, da sklapaju nove brakove. Neki šerijatski sudovi su mišljenja, držeći se čisto šerijatskih propisa, da se mogu i u ovim slučajevima pred šerijatskim sudovima novi brakovi sklapati, kako to drži i Medžlisi Ulema, pa se je dogadjalo, da su slične brakove i sklapali; a neki šerijatski sudovi su, držeći se uz šerijatske propise i državnih propisa, mišljenja, da nisu nadležni za sklapanje ovakih brakova, pa odbijaju sklapanje. Iz toga se radja dvoličan postupak medju šerijatskim sudovima. Nemuslimani se pako bune, što se šerijatski sudovi uopće miješaju u ove stvari i daju povoda, da se pravi bigamija i radja mržnja i vjerski antagonizam i to sve zbog toga, što ovo pitanje nije do sada javno raščišćeno. — Da se ovo pitanje pročisti, pa da se i široka javnost upozna s ovim aktuelnim i delikatnim pitanjem, odlučili smo se s njim javno pozabaviti i kušati, da ga riješimo.

Po carskoj naredbi o ustrojstvu i djelokrugu šerijatskih sudova od 30. listopada 1883. br. 7220/III (Zbor. zak. i nar. za B. i H. str. 540. toč. 10 a), koja je još u kreposti, šerijatski su sudovi u B. i H. nadležni izmedju ostaloga za sklapanje brakova izmedju muslimana i muslimanke, — po naredbi pako zemaljske vlade za B. i H. od 25. listopada 1907 br. 156.914/III, koja je takodjer na snazi, šerijatski sudovi su nadležni i za sklapanjje mješovitih brakova,[1] pa na prvi mah izgleda, da su šerijatski sudovi nadležni za sklapanje brakova i u oba gornja slučaja pod a) i b), jer bi se u prvom slučaju radilo o skla-

[1]) Ova naredba glasi: Zemaljske vlasti ne mogu uticati ni u kojem pogledu na sklapanje mješovitih brakova. Sklapanje brakova uopće prepušteno je je dotičnim vjeroispovjednim zajednicama po njihovim naročitim propisima ženid-

Digitized by Google

panju braka izmedju muslimanke (muhtedije) t. j. pomuslimanjenoga lica i muslimana, dakle o čisto muslimanskom braku, a u drugom slučaju opet bi se radilo o sklapanju braka izmedju muslimana t. j. pomuslimanjenog lica sa nemuslimankom t. j. o mješovitom braku, a na sklapanje ovih brakova šerijatski sudovi su po gornjim propisima nesporno nadležni.

Ovo mišljenje potkrepljuju još i slijedeći šerijatski propisi osobito glede onoga slučaja pod a). Po šerijatskim naime propisima: 1. Ako udata nemuslimanka predje na islam, onda se ima predložiti njezinu mužu nemuslimanu, da i on predje na islam. Ako ovaj primi Islam, njihov prijašnji brak ostaje nepovrijedjen, ako nisu oni medjusobno s t a n o v i t i s r o d n i c i. Ako ne će da i on primi islam, ili ako su oni medjusobno stanoviti srodnici, onda će h a k j i m t. j. šerijatski sudac izreći rastavu medju njima (§ 126 Ahkami šerije str. 20). 2. Ako oženjeni nemusliman predje propisano na islam, onda će se pozvati njegova žena nemuslimanka, da i ona primi islam. Ako ona nije k j i t a b i j a t. j. ako nije kršćanka ili židovka, pa ako i ona t. j. nekršćanka i nežidovka predje na islam. onda ostaju u dosadanjem braku, ako njesu medjusobni s t a n o v i t i s r o d n i c i. Ako ne primi islam, ili su oni medjusobni stanoviti srodnici, onda će h a k j i m i izreći rastavu medju njima. Ako je pako ona kršćanka ili židovka (kitabija) ne će se pozivati, da primi islam, i postojeći brak medju njima ostat će u kreposti, kakav je postojao (§ 127 Ahkami šerije str. 21.).

U slučaju pod 1. dakle izreći će se rastava po šerijatskom sudu i to samo na zahtjev udate pomuslimanjene žene, jer po šerijatu ne može muslimanka biti u braku sa nemuslimanom. (Vidi komentar Ahkami šerije str. 186), a u slučaju pod 2. ako je žena kjitabija t. j. kršćanka ili židovka, onda se ne će izreći rastava po šerijatskom sudu, kada bi tu rastavu pomuslimanjeni njezin muž i zahtijevao, jer po šerijatu može i pomuslimanjeno lice imati kršćanku ili židovku za zakonitu ženu, te se ona ne će pozivati, da predje na islam, nego će ostati i dalje u svom kršćanskom ili židovskom braku s njim. (Vidi rečeni komentar str. 189). No u ovom potonjem slučaju on kao pomuslimanjeno lice, ako ne će da s njom u braku živi, može je po šerijatskim stanovitim propisima sa propisanim izrekama pustiti i svoga braka riješiti, kao i svaki drugi urodjeni musliman što to može učiniti svakad i u svako doba, pa bi tim njihova dosadanja bračna veza imala iščeznuti i prestati.

Dakle kao je gore izloženo, po čisto šerijatskim propisima nedvojbeno bi imali biti šerijatski sudovi nadležni za sklapanje novih brakova u oba gore pod a) i b) istaknuta slučaja i to: kada u prvom slučaju, navedenom pod 1. muž ne će da primi islam, a pomuslimanjena njegova žena zahtijeva kod šerijatskog suda, da se izreče ra-

benoga prava. Da se rješenje svakoga pojedinoga slučaja, gdje se stranke obrate na šeriatski sud, da provede po šeriatu brak, mora pripustiti dotičnomu šeriatskomu sucu, da on o tomu samostalno po propisima šeriata odluči. — Vidi rješenje zemaljske vlade na vrhovni šeriatski sud od 1. kolovoza 1912. br. 3558. pr.

Digitized by Google

stava i kada u drugom slučaju pod 2. pomuslimanjeno lice svoju ženu pusti i svoga braka riješi po primanju islama.

Ali po postojećim državnim propisima (vidi gornje obe naredbe!) o nadležnosti šerijatskih sudova u B. i H. šerijatski sudovi nisu nadležni za sklapanje brakova baš specijalno u oba gornja slučaja i to iz prostoga razloga, što nisu za to od strane države ovlašteni, a što bez ovlaštenja opet to ne mogu činiti, i ako su pozvani, da se u rješavanju svojih poslova imaju držati striktno šerijatskih propisa.

Sa gledišta države šerijatski sudovi su državne oblasti i kao takove oni su u svojem uredovanju vezani za svoj po državi opredijeljeni djelokrug, a država imade pravo, da propisuje nadležnost i djelokruge za sve svoje izvršne oblasti pa i za šerijatske sudove kao njezine izvršne organe, što i čini, te je šerijatske sudove prema gornjim naredbama ograničila u sklapanju sličnih brakova propisavši im zaseban djelokrug. Osim toga svaki je sudac, pa i šerijatski, zastupnik vladara (vekil) u krojenju pravde, pa kao takav ne smije u svom radu prelaziti povjerenu mu vlast, t. j. u koliko je opunomoćen, u toliko smije i da vrši povlašćeni mu posao od strane muvekila — opunomoćitelja, a u koliko nije, ne smije da radi kao sudac — vekil, jer je n i j a b e t što i v e k a l e t, pa se moraju suci striktno držati tih normi i zakona. — Sada se pita, u čemu se sastoji ta nenadležnost šerijatskih sudova za sklapanje gornjih brakova po državnim propisima? Evo u čemu.

U prvom slučaju pod a) prema onim šerijatskim propisima navedenim pod 1. na zahtjev dotične pomuslimanjene tudje žene trebalo bi pozvati njezina nemuslimana muža, da i on primi islam, pa u slučaju otklonjenja islama po njemu valjalo bi izreći rastavu njihova postojećega braka. To bi značilo voditi proces ili neki rad izmedju pomuslimanjenoga lica i nemuslimana. Na to pako šerijatski sudovi nisu ovlašteni, niti su nadležni ovakov proces i uredovanje provoditi baš po navedenim naredbama.[2])

Osim toga po našem mišljenju, ovaj bi postupak t. j. pozivanje u islam izgledao kao neko vodjenje vjerske propagande, koja se sudstvu nikako ne dolikuje. Država kao čuvarica vjerske snošljivosti, reda i mira imala je i pravo, što je ograničila djelokrug šerijatskih sudova u ovim pitanjima. Preče je vjersku snošljivost održavati medju gradjanima osobito one države, u kojoj ima pripadnika različitih vjeroispovijesti, kakova je i naša država, nego li pojedinim licima pušćati, da oni prelazima iz jedne vjere u drugu osobito radi razrješavanja brakova i sklapanja novih prave unutra države vjerski antagonizam i stvaraju vjersku mržnju. S toga smo mi mišljenja, da se ne treba ni zalagati za to, da se nadležnost šerijatskih sudova proširi u tom smjeru, da se pred njima sklapaju brakovi u navedenim slučajevima. Šerijatski propisi i ako ne odbijaju dragovoljnoga prelaza na islam, oni imperativno ne naredjuju vjerske propagande u svako doba, pa pošto je nama preča vjerska snošljivost i pošto mi do toga

[2]) Pročitaj dobro gornje naredbe, osobito onu prvu koja ima 22 točke i koja je dopunjena zakonom iz godine 1913!

Digitized by Google

više držimo, nego li do protivnoga, to smo sa simpatijom pozdravili skorašnje zaključke sv. sinoda pravoslavne crkve, koji je prema novinskim vijestima zaključio, da se ne će primati natrag u pravoslavnu vjeru oženjeni kršćanin nakon njegova prelaza na islam i da se ne će rešpektirati novi brakovi oženjenih odnosno udatih pomuslimanjenih lica.* Stojimo jedino na tome, da ovaka tolerancija bude provadjana i na nemuslimanskoj strani.

U drugom slučaju pako pod b.) prema onim šerijatskim propisima izloženim pod 2.) i dalje, trebalo bi, kada se teži za novim brakom, zapisnički primiti očitovanje dotičnoga oženjenoga pomuslimanjenoga lica, da ono pušća i svoga braka rješava svoju ženu nemuslimanku. Ali ni ovo ne mogu šerijatski sudovi provoditi, jer kako smo gore obrazložili, nisu na to nadležni, pošto bi se i u ovom slučaju radilo o jednom pravnom poslu izmedju pomuslimanjenoga lica s jedne strane i nemuslimanske s druge strane.

Kako se vidi iz svega dosada izloženoga, po čisto šerijatskim propisima gornji novi brakovi mogli bi se sklapati pred šerijatskim sudovima nakon provedenja napomenutih procedura i radova. Ali jer šerijatski sudovi kao jedino od države ovlašćeni izvršni organi za sklapanje muslimanskih pa i miešovitih brakova nisu nadležni dotične potrebne procedure provoditi, to jasno proizlazi, da nisu nadležni ni za sklapanje novih brakova u oba gornja slučaja. S toga iskreno savjetujemo sve interesente, da se ne povadjaju za kojekakovim pričama, pa da ne prelaze na islam u nadi, da s prelazom na ovu vjeru mogu doći do svoga željenoga cilja t. j. do novoga braka, prije, nego li dodju do definitivnoga razrješenja svojega postojećega braka. Ovo osobito vrijedi za gradjane katoličke vjere, kod kojih nema razrješenja izvršenoga (konsumiranoga) braka.

Sada bi imalo nastati jedno drugo pitanje, a to je: Kada je po državnim zakonima u stanovitim slučajevima i pod propisanim uslovima dozvoljen prelaz iz jedne vjere u drugu, a po Vidovdanskom ustavu (član 12.) sloboda vjere ujamčena, ne bi smjelo biti smetnje niti zabrane za sklapanje novih brakova, o kojima je ovdje riječ. Mnogi se na ovo pozivaju i svoje zahtjeve na ovom temelje tim više, što u ustavu pod istim članom stoji i ovo: Uživanje gradjanskih i političkih prava nezavisno je od ispovijedanja vjere. Ali po našem mišljenju ni pozivom na ove zakone dotičnici ne mogu temeljiti izvodjenje svojih zahtjeva, jer je sklapanje brakova jedno lično pravo, koje se prosudjuje po specijalnim postojećim zakonima, pa prema

*) Prema tomu sveti sinod ne rešpektira braka izmedju oženjene odnosno udate osobe, koja je iz istočno-pravoslavne vjere prešla na islam i koje je brak nakon toga po šerijatskom sudu razriješen, i osobe muslimanske. Nasuprot tomu izriču već dugo u području Hrvatske i Slavonije sudovi istočno-pravoslavne crkve razrješenje braka, koji su sklopili katolici, pa se rastavili, ako jedna stranka predje na istočno-pravoslavnu vjeru, — tako da ova stranka može sklopiti novi brak sa osobom istočno-pravoslavne vjere, što se redovito i dogadja, jer je dotična katolička stranka prešla na istočno-pravoslavnu vjeru baš za to, da ovo postigne. (Opaska ured.)

Digitized by Google

ovome ni pozivom na ustav šerijatski sudovi nisu nadležni za sklapanje brakova u slučajevima pod a.) i b.).

Sada dolazi ono najteže pitanje. Kada to ne ide po postojećim zakonima i drugim propisima, je li naime pravo, da medjusobno omraženi bračni parovi zbog takovih nesavremenih propisa ostaju za navijek bez mogućnosti, da svaki sebi savije novo gnijezdo života sklopljenjem novoga braka! Odgovor može biti samo potvrdan t. j. da nije pravo, jer nije ni prirodno. Pitanje je samo, kako da se nadje izlaz iz ovog neopravdanoga i neprirodnoga stanja. Način izlaska iz ovoga nesnosnoga stanja našle su kulturnije države u uvodjeniu gradjanskoga braka, jer drugačijega izlaza nije bilo. Ako se dakle hoće i kod nas pravilno rješenje ovih pitanja, valjalo bi uvesti gradjanski brak uopće. Inače su mnogi bračni parovi izloženi i moralnoj i materijalnoj šteti i propasti.

Plemićke zadruge.

Piše dr. **Drag. Tončić**, banski savjetnik.

Seosko je plemstvo nastalo u Hrvatskoj već u 13. stoljeću. Ishodištem se i temeljem njegovim smatra listina Bele IV. od god. 1225., kojom su nekoji kmetovi turopoljski oslobodjeni »ab obligatoria servitute« i uvršteni u stalež kraljevskih službenika i plemića.[1])

Plemstvo je njihovo utvrdjeno i kasnijim novim kraljevskim darovnicima, kojima je ono prošireno na mnoge kmetske obitelji, naročito u današnjoj općini Sv. Petar Orehovac, Sudovec i Draganić. Glavni je i najvažniji dio tih darovnica onaj, kojim se pojedinim obiteljima i njihovu potomstvu za uvijek dariva zemljišni posjed ili spominje i utvrdjuje pravo na jur stečeno zemljište. I većem broju obitelji jednoga plemena darivala se je u tim listinama zajednički izvjesna zemlja, naročito veći kompleksi šuma i livada. Zajednički posjed tih zemljišta po pojedinim ili više obitelji, dotično po cijelom rodu i plemenu te cijeloj općini zametak je današnjih zadruga, sela i sučija te zemljišnih zajednica.[2])

Za razliku od drugoga plemstva nazivlju te povelje plemiće seljake »Jednoselcima« — unius sessionis nobiles. Povelja kralja Matije Korvina od god. 1483., kao i druge kasnije povelje, oslobadja sve te »plemiće jednoselce kraljevstva hrvatskoga« od običajnih poreza, od raznih podavanja i radnja te drugih podaničkih dužnosti, odredjujući im podjedno »dužnosti prema domovini i službu u vojsci pod bano-

[1]) Kukuljević: Iura regni Croatiae, Dalmatiae et Sloveniae, Zagabriae 1862., pars I.

[2]) Prema Zakonu od 1. svibnja 1895., o uredjenju plemenite općine turopoljske postoji još danas zemljišna zajednca turopoljska i 22 sučije, svaka sa svojom zasebnom zajedničkom imovinom.

Digitized by Google

vom zastavom«.[3]) Najstariji ti plemići[4]) spadali su u smislu hrvatsko-ugarskoga javnoga prava medju one plemiće, što ih se nazivalo donationalistae — darovno plemstvo.

Raznim kasnijim poveljama, datiranim većinom iz 16. i 17. stoljeća, podijeljeno je plemstvo »pro fidelia servitia«, dakle za vjernu službu u vojsci, i mnogim drugim kmetovima u pomenutim općinama kao i u nekim drugim krajevima županije zagrebačke, varaždinske i križevačke. Većina tih novijih plemića zadobilo je plemstvo lih kraljevskom poveljom (literae armales) bez darovanja plemićke nepokretnosti i zato se je te plemiće nazivalo armalistima.[5]) I ovi su uživali sva preimućstva plemstva, mogli su obnašati javne službe i časti. a izvršivali su i regalno pravo točenja vina, nu samo u svojoj rodnoj kući, otkuda im i naziv plemići kurijaliste.

Privatno-pravne odnose toga seoskoga plemstva uredjivahu pravni običaji, koji su prvi put propisani na hrvatskom saboru godine 1273. i potvrdjeni po banu Matiji, koji je autentički konstatovao istinitost njihovu i obvezatnu moć svih popisanih pravnih ustanova.[6]) Već iz tih uzakonjenih običaja se razabira, da je najstarije seljačko plemstvo u Turopolju i Kalniku na svom zemljišnom posjedu živilo i gospodarilo kao i drugi seljaci kmetovi u većim ili manjim zajednicama, nazvanim kasnije skupštinama, a početkom prošloga vijeka zadrugama.

Najvažnija privatno-pravna ustanova u tom zakonu odredjivala je, da baština (portio haereditaria) čovjeka, koji je umro bez nasljednika, mora pripasti njegovu rodu, plemenu (generationi) a ne kralju, kako je to za Ugarsku propisivala zlatna bula kralja Andrije II. od god. 1222. Prema tomu nije Hrvatska u tom pogledu bila pravno uredjena onako kao Ugarska. Druge se isto tako za privatno pravo važne ustanove odnose na nasljedno pravo ženskoga spola. Nu ove nijesu u tom zakonu tako točne kao ona prijašnja, jer ne odredjuju u pogledu toga nasljedstva ništa pozitivnoga, već govore samo negativno. Ne ograničuju naime, a niti ne isključuju naročito ženski spol od nasljedstva. To ne čini ni istovremeni vinodolski zakon ni turopoljski statut od god. 1560., pače ova dva h r v a t s k a p r a v n a v r e l a priznavaju donekle nasljedno pravo i ženskomu potomstvu.

Rodbinska sveza bijaše kod Hrvata i drugih Slavena jača, nego li kod drugih naroda, gdje bijaše takodjer srodstvo — krvno i gra-

---

[3]) E m i l i j L a s z o w s k i: Povijest plemenite općine Turopolja, Zagreb 1910. knj. I. st. 237. i sl.

[4]) Potomci njihovi žive još i sada koje u inokoštinama, koje u zadrugama Brigljević, Galeković, Lacković, Cunčić, Lučić, Robić, Šipušić, Arbanas, Trumbentaš i t. d. u Turopolju.

[5]) Pogrješan je navod u članku o plemićkim zadrugama u »Općinaru« br. 11. od 1888., da su se ti plemići nazivali armalistima, budući im je bila jedina dužnost davati za vojsku konjanike.

[6]) D r. Š a n d o r pl. B r e s z t y e n s k y: Pravno-povjesni podaci o Turopolju, Zagreb 1892, strana 22 i sl. (preštampano iz »Mjesečnika« pravničkoga društva u Zagrebu za god. 1892.)

Digitized by Google

kojima je živilo i prava uživalo stanovito pleme, skup rodova i bratcala se je kod Hrvata naročito u rodnim ili plemenskim župama, u djansko — temelj ovlaštenja u zajednici[7].) Ta rodbinska sveza ististva, koja sastoje od više zadruga, u kojima živi opet više obitelji.[8])

Pomenuto zakonsko nasljedno pravo kraljevo — ius regium — po zlatnoj buli kralja Andrije II. od god. 1222. i po Verbőczyjevu Tripartitu od god. 1514., dotično 1517. bijaše u ono doba jedna od najvažnijih ustanova hrvatsko-ugarskoga javnoga i privatnoga prava. Nu medju hrvatskim seljačkim plemstvom zadržala je ipak još neko doba rodbinska sveza, bratstvo i plemenske župe, svoju važnost, uzimajući za pravni temelj svojemu imovinskomu pravu prastare običaje toga bratstva i plemenskih župa. Ali pomalo se je ta važnost uplivom tadanjih političkih prilika gubila, dok nije zagospodovalo skoro isključivo hrvatsko-ugarsko opće pravo, imenito Verbőczyjev Tripartit. Po tom pako pravu bile su plemićke kćeri ograničene u nasljednom pravu naročito glede donacionalnih imanja.

Pojedine župe uredjivale su svoje privatno-pravne odnose statutima, od kojih je najstariji i najvažniji turopoljski od god. 1560. i draganički, osnovan na povelji kralja Bele IV. od god. 1264., nazvan »draganićkim zakonom«, zatim kalnički i moravečki.[9] Svi su ti statuti, u koliko se odnose na privatno pravo, osnovani na običajnom pravu, i slični su medjusobno u pogledu uredjenja privatno-pravnih odnosa u pojedinim župama. Nu te odnose ne uredjuju potpunoma, već mnoge ni ne spominju. Za nas su ovdje od važnosti samo oni propisi tih statuta, koji uredjuju nasljedno pravo seljačkoga plemstva i diobu njegove imovine. Valja nam naime ustanoviti, jesu li kasniji propisi, a naročito propisi sadanjega zadružnoga zakona, osnovani na tim statutima, dotično tadanjem običajnom pravu, kako se je to kod stvaranja zakona od 9. svibnja 1899. o zadrugama naročito isticalo.

Po turopoljskom statutu suglasno sa cit. zakonom od god. 1273. ne može imetak plemića Turopoljca pripasti fisku, dokgod živi i jedan Turopoljac. U pogledu nasljednoga prava ženskoga spola ne odredjuje statut ništa pozitivnoga, već govori negativno: Ako se kći ili sestra, nećakinja ili uopće koja od roda ili tazbine udade bez volje i znanja plemićâ za kojega neplemića ili kmeta, tada ne će imati nikakova dijela baštine, a niti kakovo posjedovno pravo na imanje. Iz toga valja zaključiti, da je turopoljskoj ženskoj djeci pripadao bar stanoviti dio baštine, ako im se otvorilo nasljedstvo, a one nijesu bile udate ili su bile udate za plemića ili neplemića, ali privolom i znanjem oca, brata, uopće muških rodjaka.[10])

[7]) Bogišić: Zbornik sadanjih pravnih običaja u južnih Slavena. Zagreb 1874., I. str. 376 i sl.

[8]) Dr. Franjo Spevec: Pravo bliže rodbine, Zagreb 1883., str. 64. i sl.

[9]) Selo Moravče kraj Zagreba.

[10]) Bresztyenszky, l. c. str. 96.

Digitized by Google

Drugih propisa o nasljednom pravu turopoljskih žena nema ni u citiranom zakonu od godine 1273., a niti u statutu turopoljskom.[11]) Prema tomu i pod pomenutim uvjetima pripadao je prigodom diobe plemićke imovine ženskoj djeci neki dio obiteljskih nekretnina, a taj se je dio imao ustanoviti sporazumom stranaka prema običaju, koji nije bio uzakonjen i koji se je tekom vremena mijenjao i prilagodjivao obiteljskim, imovinskim i drugim prilikama. — Položaj muškaraca u plemićkoj turopoljskoj obitelji bijaše dakle privilegovan, a pravo ženskoga spola na plemićku imovinu ograničeno.

To se je pravo kasnije pod utjecajem ugarskoga prava ograničilo još više, naročito glede donacijonalnih imanja, od kojih su prigodom diobe žene bile isključene, a glede druge nepokretne imovine morale se često zadovoljiti kod diobe isplatom u gotovom novcu prema procijenbenoj vrijednosti. — Isto je to vrijedilo i za seljačko plemstvo u Kalniku, Draganiću, a više manje i za ostalo seljačko plemstvo u Hrvatskoj.[12])

Početkom novoga vijeka iščezavaju pomalo plemenske župe i nestaje privilegija seljačkoga plemstva. Člankom IV. ugarskog sabora od god. 1844. podijeljena je i kmetovina pravna sposobnost za sticanje plemićkih nekretnina, a čl. V., VIII., IX. i XI. od god. 1847. i 1848. izjednačeni su plemići sasvim s neplemićima glede ukinuća prava za sabor, glede dužnosti plaćanja poreza, glede ukinuća tlake i gospoštinske vlasti i sudbenosti. — Seljačko je hrvatsko plemstvo tako izgubilo svoje bitno obilježje. Ostao mu je samo naslov, a i taj je dokinut ustavom kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji u članku IV. odredjuje: Ne priznaje se plemstvo ni titule niti ikakova preimućstva po rodjenju. Nestalo je time historijski privilegovanoga staleža, u kom su kroz stoljeća postojale spram drugoga seljaštva znatne klasne razlike, ali koji se u glavnom ipak nije od njega razlikovao u uredjenju svojih privatno-pravnih odnosa.

Na tom je stanovištu osnovan i prvi hrvatski zadružni zakon — zakon. čl. IV. iz god. 1870. o uredjenju zadruga. Pošto je nestalo političkih preimućstva seljačkoga plamstva, držao je zakonodavac, da je iščeznula i svaka razlika izmedju nekada podaničkoga i plemićkoga seljaštva i njegova zemljišnoga posjeda, te da u unutarnjem ustrojstvu plemićkih i nekada podaničkih zadruga kao i u pravnom njihovu shvaćanju nema nikakove razlike. Zato je posve izjednačio §. 1. zadruge u seljačkim prije podaničkim kućama i u kućama prostih plemića (nobiles unius sessionis), koji su bili prije slobodni od poreza, posjedovali zemljište plemićko, urbarsko ili kakovo drugo, ma pod kojim imenom. Diobu zadružne nepokretne imovine odredio je taj zakon u §. 32. po lozama (granama) »na temelju rodbinskoga odnošenja po načelima gradjanskoga zakona«, a diobu pokretnina po svim članovima zadruge, koji su navršili 16. godinu.

[11]) E. Laszovski, l. c., knj. II. str. 87. sl. navodi, da je kći bila pozvana na nasljedstvo cijeloga imetka roditelja, ako nije imala muške braće, a uz braću da su baštinile sve kćeri samo jednu četvrtinu nepokretne imovine (quarta filialis).

[12]) Broszteyneszky, l. c. str. 101. i sl.

Digitized by Google

Diobu po lozama preuzeo je iz zak. članka VIII. 1840. »De succesione colonorum«, kojim je uvedeno u seljački zemljišni posjed nasljedstvo na loze (stirpes) bez razlike spola, jer da takova dioba odgovara pravnomu običaju i osvjedočenju naroda, koji je po tom kluču sam proveo bezbroj dioba, a diobu pokretnina na pomenuti način dekretirao je sam kodifikator bez pozivanja na običajno pravo.

Drugi hrvatski zadružni zakon i to od 3. ožujka 1874. o zadrugama postavio se je glede plemićkih zadruga na posve drugo stanovište. Uzevši za podlogu nekadanje hrvatsko-ugarsko privatno pravo, po kom da se je seosko plemstvo slobodno i bez svakoga ograničenja dijelilo, ne poznavajući instituciju zadružnoga zapta i stege, odredio je u §-u 36.: »Ovaj se zakon ne proteže na seosko plemstvo nebivše u svezi podaničkoj do godine 1848., makar da mu je posjed unesen u gruntovnicu kao zadruga«.

Zakon dakle priznaje, da imade u gruntovnici upisanih plemićkih zadruga, ali im poriče zadružno svojstvo i zadružno uredjenje, a ne odredjuje gruntovni ispravak, niti propisuje, kako valja u buduće uredjivati privatno pravne odnose u tim zajednicama seljačkoga plemstva, koje su i dalje ostale u gruntovnici upisane kao zadruge. — Tako su te zadruge morale spasti pod ustanove općega gradjanskoga zakona i to poglavlja XVI. o zajednici vlasnosti.

Kućne su zadruge, kako urbarske tako i plemićke, bile od svoga postanka ne samo imovinsko-pravne zajednice ili zajednice dobara, nego i tip našega seljačkoga obiteljskoga života i poretka. Naš o. g. z. osniva individualističnu zajednicu, a pravno shvaćanje našega seljaštva stvorilo je u zadrugama zajednicu kolektivističnu. U nepodijelenoj zajednici kao individualnom vlasništvu po §. 824. o. g. z. nema osim imovinske veze izmedju suvlasnika nikakove druge veze, a zadruga nije kao kolektivistična institucija samo zajednica poljskoga rada ili gospodarskoga interesa, već i zajednica obiteljska i kućanska.

Za uredjenje tih odnosa nema o. g. z. nikakove ustanove, a posebnoga zakona, koji bi uredio odnose članova zajednice seoskoga plemstva, nije bilo. Zakonodavac je u zakonu stao na pol puta. Priznao je princip, ali ga nije dosljedno izveo. Zatekao je na životu plemićke zadruge, priznaje ih, principijelni je neprijatelj tim zadrugama kao i uopće zadružnomu sistemu, ali ih ipak ne ukida, već im sudbinu prepušta sudovima, koji za njihovo uredjenje nisu imali zasebnih propisa.

U uredjenju privatno-pravnih odnosa u tim zadružnim zajednicama seoskoga plemstva u pomanjkanju posebnoga zakona po ustanovama o. g. zakona zavladao je domala skrajnji metež. Sudovi su provodili ostavinske rasprave iza pojedinih članova tih zajednica kao i njihovih pravnih slijednika, jer je o. g. z. osnovan na slobodi testiranja i jer je svaki član kao suvlasnik te zajednice dobara mogao samostalno inter vivos i mostis causa raspolagati sa svojim dijelom. Sudske oblasti nijesu bile na čistu, ima li uopće mjesta ostavinskoj raspravi iza smrti člana plemićke zadruge, koji je ostavio

Digitized by Google

samo idealni svoj dio zadružne imovine, i kako se taj dio ima ustanoviti.[13]) Isto su sudovi provadjali diobe plemićkih zadruga, držeći se propisa §. 830. o. g. z., po kojem svaki dionik može zahtijevati, da se zajednica ukine. Kod zajednice vlasnosti nekretnina su dionici-suvlasnici — poznati, jer su u gruntovnici osobno upisani, a kod plemićkih zadruga su dionici — zadrugari — nepoznati, jer o. g. z. ne ima ustanove, tko se ima smatrati dionikom t. j. članom plemićke zadruge, kako to pravo stiče i kako ga gubi. Sudovi su sebi ovdje pomagali analogijom zakona od 1870. o zadrugama, koji više nije bio na snazi i koji se nije protezao na plemićke zadruge, i provodili diobe plemićkih zadruga po lozama u smislu §. 32. toga zakona. Nu te loze je valjalo najprije ustanoviti po njihovim predstavnicima i ustanoviti vrijeme, koje ima biti u tom pogledu mjerodavno. Citirana je ustanova propisivala diobu po lozama temeljem rodbinskih odnosa po načelima gradjan. zakona. Tako su sudovi te loze ustanovljivali po propisu §. 731. o. g. z. uzevši za temelj predstavnike, koji su bili na životu 1. svibnja 1853. kada je u Hrvatskoj stao na snagu opći austrijski gradjanski zakonik.[14]) Nu ta praksa nije bila kod sudova ustaljena, jer su nekoji ustanovljivali loze po onim predstavnicima, koji su se mogli pronaći u župskim matičinim i drugim knjigama, a to su bila čisto cijela pokoljenja, koja su bila na životu prije 1. svibnja 1853., — i tako su izvodili loze sve do zajedničkoga pradjeda u rodoslovlju pojedinih obitelji.

Razumljivo je stoga, da su se i ostavinske rasprave i diobne parnice kod sudova nedogledno zavlačile i različito rješavale. Praksa bijaše vrlo nestalna, donoseći često sasvim protivna rješenja. Kod toga postupka zavladala je konačno potpuna anarhija, a kod seljačkoga plemstva veliko nezadovoljstvo. To je glavni razlog mnogim potajnim diobama, što ih je seljačko plemstvo, ne mogavši dočekati konačnu osudu u svojim diobnim parnicama, a nezadovoljno sa zakonom, na kojem su se te osude jedino mogle osnivati, — izvadjalo u svojim zadrugama samovlasno bez dozvole i znanja oblasti sve do 1. siječnja 1890., kada je stao na snagu zakon od 9. svibnja 1889. o zadrugama.

Najviše je diobnih parnica bilo u tečaju kod kotarskih sudova u Križevcima, Velikoj Gorici i u Novom Marofu, a bilo ih je i kod kotarskih sudova u Karlovcu, Jastrebarskom, Zagrebu i Varaždinu. Pravomoćnom osudom svršena je rijetko koja od tih parnica, koje su i zaslugom našega gradj. parbenoga postupnika sastojale većinom samo od nebrojenih parbenih čina. Ako je pako koja od tih parnica

[13]) Vid. članke A. Rušnova u »Mjesečniku« pravničkoga društva u Zagrebu god. 1882. str. 80. i str. 407.

[14]) Sada na snazi stojeći zakon od 9. svibnja 1889. o zadr. u §. 30. odredjuje naprotiv diobu po lozama, kojih su predstavsici bili u životu 1. siečnja 1837, akoprem plemićki nisu postali vlasnicima svojih nekretnina tek toga dana.

Digitized by Google

svršena nepogodom,[15] vrlo su često u njoj mimoidjene iz plemićke zadruge izudate žene i odsutnici. To se je isto dogadjalo i kod potajnih dioba. Najbolji dokaz, kako ni sudovi ni oblasti nisu mogli zaštiti autoritet zakona, kojemu se je protivio radi povrijedjenoga pravnoga shvaćanja najkompetentniji sudac za uredjenje imovinsko-pravnih odnosa seljačkoga staleža — seljaštvo samo. (Svršit će se.)

Iznimna nadležnost upravnih oblasti i razgodbenih povjerenstava.

Piše **Stjepan Mrkša**, kr. županij. tajnik.

U »Mjesečniku« br. 96. (od mjeseca rujna 1922.) priopćena je plenarna rješidba stola sedmorice od 29. srpnja 1915. br. 2731., kojom je stol sedmorice zauzeo stanovište, da su sudovi nadležni za rješavanje sporova o posjedu i o vlasništvu izmedju zemljišne zajednice i trećih osoba ne samo u onom slučaju, kada je treća osoba neovlaštenik, već i onda, kada je treća osoba ovlaštenik, jer da zakon od 25. travnja 1894 o uredjenju zemljišnih zajednica ne normira nijednom ustanovom nadležnost upravnih oblasti za rješavanje ovih imovinskih sporova, koje su redovito nadležni rješavati sudovi. Nema sumnje, da se nadležnost upravnih oblasti za rješavanje sporova o posjedu i vlasništvu ne može izvesti iz ustanova §§ 50., 52. i 53. cit. zakona, koje nominiraju iznimnu nadležnost upravih oblasti, jer § 50. daje upravnim oblastima samo pravo nadzora nad zemljišnim zajednicama, dok § 52. normira nadležnost upravnih oblasti za rješavanje spora izmedju zemljišne zajednice i ovlaštenika glede izvršivanja ovlaštenićkoga prava, u koliko nije samo ovlašteničko pravo prijeporno, a § 53. normira nadležnost upravnih oblasti za rješavanje prijepora glede samoga ovlašteničkoga prava, kada se komu uskraćuje ili podjeljuje ovlašteničko pravo.

Obzirom na to nastaje pitanje, da li su upravne oblasti nadležne za rješavanje prijepora izmedju zemljišne zajednice i ovlaštenika, koji nastaju povodom zahtjeva zemljišne zajednice za povrat uzurpiranih nekretnina t. j. onih zemljišta, koja su gruntovna vlasnost zemljištne zajednice, a povlasno ih drže ili iskorišćuju pojedini ovlaštenici tako, da isključuju ostale ovlaštenike od skupnoga uživanja. Držim, da je sud nadležan i prema tomu dužan pružiti posjedovnu zaštitu glede uzurpiranoga zemljišta i ovlašteniku uzurpantu proti svakomu smetanju — dakle i proti svakomu samovoljnomu smetanju sa strane same zemljišne zajednice, jer pravni poredak zahtijeva, da se sprječi

[15]) Najviše je takovih slučajeva bilo kod kotarskih sudova u Križevcima (plemićke zadruge u Kalniku) i u Novom Marofu (plemićke zadruge u Visokom, Vinićnom i Humu).

Digitized by Google

svaki samovoljni čin, koji prekoračuje granice pravedne obrane (§ 19. o. g. z.).

Pošto posjedovnom zaštitom sud ne rješava samo pitanje vlasništva kao ni pitanje, da li se imade smatrati odnosna nekretnina uzurpiranom površinom i da li je dotični ovlaštenik uzurpant dužan odnosnu nekretninu kao uzurpiranu povratiti zemljišnoj zajednici na skupno uživanje, to će biti upravna oblast usprkos sudske posjedovne zaštite nadležna po § 50. cit. zakona za rješenje pitanja, da li se odnosna nepokretnina imade smatrati uzurpiranom i da li je prema tomu dužan dotični ovlaštenik odnosno zemljište predati zemljišnoj zajednici na skupno uživanje, te će upravna oblast u tu svrhu provesti postupak u smislu naredbe pokrajinske uprave, odjeljenja za narodno gospodarstvo, od 15. travnja 1922. br. V—794 (u pogledu postupka u svrhu povratka nekretnina uzurpiranih po ovlaštenicima zemljišnih zajednica), koja je obnarodovana u »Narodnim Novinama« od 21. travnja 1922. br. 92.

Nu obzirom na nadležnost suda za rješavanje spora o vlasništvu bit će dužna upravna oblast i u ovakovim slučajevima obustaviti revindikacijoni postupak, kada tečajem postupka ustanovi, da izmedju zemljišne zajednice i ovlaštenika postoji spor o vlasništvu glede dotične nekretnine, jer ovlaštenik sebi svojata pravo vlasništva dotične nekretnine bilo na osnovu dosjelosti bilo na osnovu drugoga pravnoga naslova, te će imati upravna oblast u takovim slučajevima temeljem §-a 50. cit. zakona pozvati zemljišnu zajednicu, da proti dotičnomu ovlašteniku podigne tužbu na priznanje prava vlasništva.

Od spomenute iznimne nadležnosti upravnih oblasti mnogo je šira iznimna nadležnost razgodbenih povjerenstava, koja su nadležna za provedbu razgodbenoga uredjenja još neuredjenih zemljišnih zajednica te za provedbu razgodbenih i individualnih dioba uredjenih i neuredjenih zemljišnih zajednica (§ 54.—56. cit. zakona). Ta su povjerenstva sastavljena u smislu §-a 54. cit. zakona po propisu odsjeka II. zakona od 26. svibnja 1891. o komasaciji zemljišta, a u samom postupku imadu shodno primjenjivati ustanove novoga komasacionoga zakona od 2. lipnja 1902. u smislu §-a 78. cit. zakona (umjesto onih ustanova staroga komasacionoga zakona od 26. svibnja 1891., koje su označene u §-u 90. zak. o uredjenju zem. z.).[1]

Iznimna nadležnost spomenutih povjerenstava normirana je u § 80. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, te opsiže i r a s p r a v u o s v i m s t v a r n o - p r a v n i m o d n o š a j i m a, u k o l i k o j e t o n u ž n o u s v r h u r a z g o d b e. Po ovoj ustanovi nadležna su dakle razgodbena povjerenstva rješavati sporove izmedju zemljišne zajednice i treće osobe (bila treća osoba ovlaštenik ili neovlaštenik- o posjedu i vlasništvu onoga objekta, koji je povučen u razgodbu (diobu), ako je to i u koliko je to nužno u svrhu razgodbe.

[1] Vidi rješenje zem. komasacionoga kao razgodbenoga povjerenstva od 12. svib. 1915. br. 52, — Mjesečnik br. 6. od god. 1915.)

Digitized by Google

Tu iznimnu nadležnost mogao je zakonodavac podijeliti razgodbenim povjerenstvima tim lakše, jer se u tim povjerenstvima nalazi uz tehničkoga i gospodarskoga stručnjaka te upravne pravnike i po jedan sudac u I. instanciji odnosno po dva suca (dva vijećnika stola sedmorice) u II. instanciji, uslijed čega se imaju razgodbena povjerenstva smatrati mješovitim sudsko-upravnim oblastima.

Da mogu treće osobe saznati, koje su nekretnine povučene u razgodbu (diobu), te da mogu braniti svoja prava i interese, dužno je razgodbeno povjerenstvo (kr. žup. komasaciono kao razgodbeno povjerenstvo) u smislu §-a 71. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica oglasiti dozvoljenu razgodbu uz oznaku razgodbenoga objekta u službenim novinama i po mjesnom običaju u općini, u kojoj se obavlja razgodba (dioba), te ujedno istim oglasom pozvati sve, koji misle, da su u razgodbi (diobi) interesenti, da se u roku od šest (6) mjeseci prijave. Dozvoljena razgodba (dioba) oglašuje se u praksi analognom primjenom obrasca, propisanoga u §-u 6. provedbe naredbe od 19. rujna. 1897. br. 54510. k zakonu o uredjenju zemljišnih zajednica. Danom uvrštenja oglasa o dozvoljenoj razgodbi u službene novine počimlje nadležnost razgodbenih povjerenstva, te se imadu predmeti, koji do toga dana nisu pravomoćno riješeni po oblastima do tada nadležnim, ustupit na rješenje razgodbenomu povjerenstvu (§ 72. zakona o uredjenju zemj. zajednica).

Svaki dakle interesenat bio ovlaštenik ili neovlaštenik imade staviti zahtjev u roku od 6 mjeseci prigovorom proti razgodbi (diobi), da se iz razgodbe (diobe) izluče one nekretnine, glede kojih drži, da mu pripada pravo vlasništva. — Razgodbeno povjerenstvo imade povodom ovakovih prigovora u molbenom tečaju odlučiti ponajprije o pitanju, da li se može razgodba (dioba) shodno provesti bez dotične prijeporne nekretnine, pa će u jesnom slučaju odrediti, da se iz razgodbe (diobe) izluči prijeporna nekretnina, a stranke će otputiti na put redovite pravde sa zahtjevom za priznanje prava vlasništva dotične prijeporne nekretnine, dok će u protivnom slučaju, t. j. ako odluči, da se razgodba (dioba) ne može shodno provesti bez prijeporne nekretnine, razgodbeno povjerenstvo nakon provedene rasprave riješiti u molbenom tečaju i spor o posjedu i vlasništvu dotične nekretnine.

Na razloženom stanovištu stoji ne samo dosadanja praksa razgodbenih povjerenstva, već je to stanovište prihvatio i stol sedmorice u svojoj plenarnoj rješidbi od 24. lipnja 1915. br 2441, koja je u obrazloženju njegove navedene plenarne rješidbe od 29. srpnja 1915. br. 273. citarana — Pošto je iz citirane plenarne rješidbe od 24. lipnja 1915. br. 2441. u obrazloženju plenarne rješidbe od 29. travnja 1915. br. 273. pogrješno povučen zaključak, kao da su sudovi nadležni u svakom slučaju za rješavanje prijepora o posjedu i vlasništvu glede onih objekata, koji su povučeni u razgodbu (diobu), priopćujem ovdje u cjelosti citiranu plenarnu rješidbu od 24. lipnja 1915. br. 2441:

Digitized by Google

»U usmeno raspravljenoj parnici J. K., A. K. i M. K. iz D. Z. ovlaštenika u zemljišnoj zajednici G. i D. Z., J. B. tužitelja protiva spomenutoj zemlj. zajednici kao tuženici na priznanje prava vlasništva dijela od 4 jutra 275 č. hv. od čestice kat. br. 760., upisane u z. ulošku 360 por. opć. Z. spp., u kojem se je predmetu kot. sud u B. odlukom od 25. rujna 1913. br. 14646. gr. p. 67—09. izjavio nenadležan obustavio daljnji postupak i spise ustupio kr. županijskomu razgodbenom povjerenstvu u B., koje je te spise dopisom od 5. ožuj-1914. br. 135. r. p. povratilo kot. sudu u B. na nadležno uredovanje, intimirajući mu rješidbu kr. zem. komasacionoga kao razgodbenoga povjerenstva od 25. velj. 1914. br. 9/1., kojom je izrečeno, da razgodbeno povjerenstvo nije nadležno za rješenje konkretnoga vlasničkoga spora, povodom nastavše izmedju kot. suda u B. i županijskoga komasacionoga kao razgodbenoga povjerenstva u B. dvoumnosti o nadležnosti za rješenje ovoga pravnoga spora —

stolsedmorice: vidiv, da se § 80. zak. od 25. trav. 1894. o uredjenju z. z. ustanovljuje iznimna nadležnost razgodbenoga povjerenstva za odlučivanje o svim pravnim odnošajima, u koliko je to nužno u svrhu razgodbe; vidiv, da su samo razgodbene oblasti kadre i zvane prosuditi da li je u svrhu razgodbe nužno takovo pitanje riješiti, te stoga nema sud prosudjivati, da li u nazočnom slučaju imade uvjeta § 80. zakona o zemlj. zajednicama za ovu iznimnu nadležnost; — vidiv, da je kr. zemaljsko komasacijono kao razgodbeno povjerenstvo svojom vrhovnom rješidbom od 25. veljače 1914. br. 9/1. ex 1914. odobrilo izlučenje prijeporne površine iz individualne diobe, čime je rečeno i to, da nije nužno u svrhu uspješnoga provedenja diobe, da ono riješi taj privatno pravni spor; — vidiv, da je po tom za rješavanje ovoga spora nadležna ona oblast, koja je po općim propisima nadležna za rješavanje njegovo, a to je kot. sud u B., — obnašao je povodom predloga kr. hrv. slav dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 9. lipnja 1915. br. 10820/IV. odnosno kr. zem. komasacionoga kao razgodbenoga povjerenstva od 13. svibnja 1915. br. 31/I. — 1914. po § 5. i 47. st. 2. te čl. 7. zakona od 28. velj. 1874. o sudačkoj vlasti ukinuti odluku kot. suda u B. od 25. VII. 1913. br. 14646. gr. P. — 67—09., ter spomenutomu sudu naložiti, da kao nadležan za rješenje ove parnice sud po zakonu dalje postupa«.

U tom pogledu upućujem i na gore citiranu vrhovnu rješidbu kr. zem. komasacionoga kao razgodbenoga povjerenstva od 12. svib. 1915. br. 52.[2] Po mojem mnijenju moći će razgodbena povjerenstva analognom primjenom al. 2. § 85. zak. o z. z. uzeti obzir na prigovore podnešene protiv razgodbi (diobi) nakon roka od 6 mjeseci iza oglašene razgodbe (diobe), kojima se osporava zemlj. zajednici pravo vlasništva na objekt ili dio objekta, razgodbi (diobi) podvrženoga, — samo u toliko, u koliko može to biti bez uštrba za tečaj razgodbenoga postupka, dok će u protivnom slučaju morati a limine od-

[2] Mjesečnik br. 6. od god. 1915.

Digitized by Google

biti takove prigovore kao prekasno podnešene, jer bi se inače moglo dogoditi, da bude zabačen čitavi tehnički aparat (n. pr. u razgodbenoj i individualnoj diobi), koji je skupčan sa vrlo velikim troškovima, te bi po takovu postupku zavisilo dovršenje razgodbenoga postupka o dobroj volji pojedinih interesenata. — Obzirom na navedeno držim, da je sud dužan u gore nevedenim slučajevima, t. j. kada se vodi kod suda posjedovna ili vlasnička parnica glede objekta, razgodbi (diobi) podvrženoga, a razgodbeno povjerenstvo odluči, da je u svrhu razgodbe nužno, da taj prijepor riješi u vlastitom djelokrugu na osnovu §. 80 zak. o z. z. — obustaviti parnicu na predlog razgodbenoga povjerenstva i ustupiti spise razgodbenomu povjerenstvu u smislu §. 72. zak. o z. z. i § 25. u vezi sa §-om 40. i 78. komasacionoga zakona, te su tako i postupali pojedini sudovi u praksi prije rata i za vrijeme rata.

Upravni činovnici i odvjetništvo.

Gradsko poglavarstvo u Zemunu priopćilo je dopisom od 28. studenoga 1922. br. 12168. predstojništvu županijske oblasti u Vukovaru mišljenje jednoga svojega činovnika-pravnika o ovom predmetu, koje radi objektivnosti i solidne argumentacije priopćujemo:

Na dopis od 13 .studenoga 1922. br. 227. čast mi je saopćiti, da se ne slažem sa predstavkom administrativnih činovnika-pravnika upravne i financijalne struke županije bjelovarsko-križevačke, kojom mole ministarstvo pravde odnosno Narodnu Skupštinu, da zadrži odnosno prihvati onu ustanovu »Predloga zakona o postavljanju sudija nižih sudova i advokata«, po kojoj bi se imalo administrativnim činovnicima-pravnicima dati pravo na vršenje odvjetničkoga zvanja nakon stanovitoga broja (10) godina državne službe.

Ne ću reflektirati na to, što se tu traži ta pogodnost samo za pravnike državne činovnike, dočim se pravnici činovnici samoupravnih tijela, a napose gradskh poglavarstva puštaju s vida, premda imaju, a po § 56. al. 8. zakona o ustrojstvu gradskih općina moraju imati, istu kvalifikaciju kao i državni upravni činovnici i premda vrše istu upravnu službu kao i ostali upravni činovnici državnh upravnih oblasti, a osim toga i poslove komunalne struke. Moja je namjera, da uvodno navedeno svoje gledište obrazložim drugim razlozima.

Za državnu upravu i državno zakonodavstvo ne mogu biti mjerodavni interesi pravnika-činovnika, već interesi d r ž a v n e u p r a v e. Država ima da se brine, da stvori: 1. valjan i solidan odvjetnički stalež; — 2. valjan, strukovno i moralno visoko kvalifikovan sudački stalež i po tom valjano pravosudje; 3. valjanu, dobru i poštenu upravu, te vrstan, moralno i strukovno kvalifikovan stalež upravnih činovnika.

Stoga gledišta potrebno je, da se otešča hiperprodukcija odvjetnika, jer je prevelik broj odvjetnika velika opasnost ne samo za materijalne i moralne interese odvjetničkoga staleža, već poglavito za pravosudje i pravnu zaštitu gradjana. Naprotiv znanstveno i praktično na višem stepenu stojeće odvjetništvo diže nivo pravosudja i sigurnost pravne zaštite, a ugledan odvjetnički stalež važan je organ gradjanskoga društva i javnoga života, te napose moderne demokracije.

Digitized by Google

Takav može biti odvjetnički stalež samo onda, ako se od njega traži veća znanstvena kvalifikacija i dulja odvjetnička pripravna praksa, te poseban advokatski praktički ispit — i ako se uvede numerus clausus.*

Sa stanovišta dizanja ugleda i vrijednote odvjetničkoga staleža, mora se stoga osuditi pokušaj, da se omogući lak prilaz u odvjetnički stalež pravnicima iz činovničkih redova, koji često nemaju ne samo produbljene teoretske (naročito u poznavanju postupnika, trgovačkoga, mjenbenoga, kaznenoga pa i građjanskoga prava) a nikakve praktične i poslovne spreme za izvršivanje odvjetničke prakse, već koji nisu razvijeni ni za samostalno zastupanje tudjih pravnih interesa, budući da se u činovničkom zvanju shvaćanje, karakter, istup itd. drugačije razvijaju nego u odvjetničkom zvanju, koje se shvaćanjem, karakterom i dijalektikom u borbi za pravo različno formira nego kod činovnika. Odvjetnik se identifikuje sa privatnim interesom stranke; činovnik identifikuje se sa javnim interesom službe odnosno države i općenitosti, i tako se obrazuje posebni mentalitet kod jednih, a posebni kod drugih. Osim toga postoji pogibelj, da ne će uvijek najsolidniji elementi iz činovničkoga staleža prilaziti u advokatski stalež, a postoji i druga pogibelj, da će mnogi bivši činovnik svojim vezama iz činovničke karijere nejednaku konkurenciju praviti, a možda još i za vrijeme svoje činovničke službe stvarati sebi simpatije kod buduće klijentele.

Sa stanovišta stvaranja valjanoga sudačkoga staleža i valjanoga upravnoga činovništva nužno je, da se činovništvo materijalno i moralno obezbijedi i osigura od partijskih upliva i samovolje, pa je naročito nužno, da se u disciplinskom (karnosnom) pogledu učini i upravno činovništvo tako nezavisno kao i sudsko, te da se stoga upravnomu činovništvu osigura prizivanje na upravne sudove odnosno na državni savjet proti disciplinskim presudama redovnih upravnih vlasti. U drugu ruku potrebno je, da se stvori stalan kader upravnih činovnika, koji će sav svoj život i sve u službi stečeno znanje i iskustvo do kraja posvetiti državi, ne tražeći druga, unosnija zvanja.

Onaj, koji se posveti državnoj službi treba da zna, da je cijela njegova egzistencija i sva njegova budućnost vezana na tu službu, da samo savjesnim i predanim vršenjem službe, usavršenjem svoga znanja i svojih sposobnosti može nešto postići. To će ojačati njegov karakter i njegove sposobnosti. — Bude li se omogućio lak prelaz u odvjetnički stalež, to će velik broj, možda baš sposobnijih upravnih činovnika nastojati, da rano dodje do penzije i da napusti upravnu službu, koja tako mora na vrsnoći da gubi, jer će gubiti iskusne i u pojedinim upravnim granama specijalizovane spremne sile.

U modernoj državi posvećuje se posebna briga stvaranju valjanoga upravnoga činovništva, jer je valjana uprava najvažnija za opstanak i napredak države. Moderne države traže dapače od upravnih činovnika veću kvalifikaciju (n. pr. pored upravne pripravne službe još i godinu dana prakse kod suda i godinu dana prakse kod financijske struke te posebne ispite za višu upravnu službu). Vidi: Stier-Somlo: Die Ausbildung der höheren Verwaltungsbeamten, Berlin, Decker 1906).

Ne samo država, odnosno vlada i parlamenat, već i upravno činovništvo moralo bi nastojati, da podigne svoju vrijednost, a po tom i svoj ugled, tražeći,

*) O ovome je bilo zadnja tri decenija opetovano raspravljano. Protivno stanovište — naime stanovište o slobodi odvjetništva je bilo općenitije zastupano i uspješno branjeno. (Opas. ured.)

Digitized by Google

da se upravna struka podigne i usavrši, a to se ne može postići, ako će se slabiti time, što će se omogućiti lagan prelaz iz upravne u odvjetničku struku.

Imajući pred očima interes državne uprave i stalež upravnih činovnika, ne mogu se složiti unapred navedenom predstavkom činovnika bjelovarsko-križevačke županije.

Nešto o javnom bilježništvu.

Priopćio Ivo Stanoš, zamjenik jav. bilježnika.

U srpnju t. g. održana je u Rumi konferencija svih odvjetnika i kr. javnih bilježnika srijemske županije. Na njoj su donešeni zaključci, koji se odnose na zaštitu naših staleških prava i interesa O ovoj konferenciji je detaljno izvjestio gosp. Božidar Vučinić, kr. javni bilježnik, u »Mjesečniku br. 9. od rujna 1922. pod naslovom »Protiv nadripisarenja«, te se obratio gg. kolegama iz ostalih krajeva uz prijedlog: 1. da se sazove odmah konferencija svih kolega iz mjesta i da se zaključi; 2. da se donesu slični zaključci kao u Rumi, 3. da se ovi otprave istim forumima; 4. da se zainteresuje koji od narodnih poslanika za njihovu provedbu (najbolje odvjetnika) itd.

Neka mi oproste gospoda odvjetnici i kolega Vučinić, ako ovako javno istupam. Nemam namjere da ikomu predbacujem, ali i nehotično krnjenje notarijata duboko me dira.

Iz citirane predstavke u rečenom izvješću konstatujem slijedeće: a) skupštinu su sazvali odvjetnici i kr. javni bilježnici srijemske oblasti; b) u ovoj predstavci su tek mimogred spomenuti kr. javni bilježnici; c) predstavka 99 po sto zagovara interese odvjetničkoga staleža, a jedva 1 po sto interese notarskoga staleža; d) priznaje se, da je u Hrvatskoj i Slavoniji uvedena signatura sudbenih podnesaka po odvjetnicima i javnim bilježnicima, a apelira se na ministra unutarnjih djela i pravosuđa, da se zakonom odredi, da svi podnesci sudu i drugim vlastima moraju biti potpisani (signirani) po odvjetniku.

Rekbi da su gospoda kr. bilježnici na rečenoj skupštini lomili koplja za tudja prava zaboravljajući na svoja, dapače pristajući, da im se ova gaze. U skupštini su bila zastupana dva jednako pravna faktora, pa čemu onako mizerno isticanje bilježničkog staleža i njegovih prava? Jesu li gospoda kolege uvidjeli kobne posljedice za bilježništvo, ako odvjetnici budu morali potpisivati podneske sudu i vlastima sastavljene od bilježnika? Odvjetnici se tuže na nadripisarstvo. Imaju pravo! Što bi u ovom pogledu mogli kazati kr. javni bilježnici? Da ovo opravdam, istaknuti ću slijedeće: Prema postojećim zakonskim propisima pravni lijekovi u civilu i ovršnom, te tužbe i odgovori odredjeni za okružne sudove moraju biti potpisani po advokatu, jer ih sud inače a limine odbija. Prema zakonu od 25. srpnja 1871. stanoviti spisi moraju biti sastavljeni od bilježnika. U praksi je drukčije! Ovakove spise svaki sastavlja, te ih uz legalizaciju potpisa pred sudom redovito tabularno provode, a događja se, da takov neovlašteni sastavljač donese spis noturu, da ga legalizira. Zar se na ovo može šutiti? Dok se i konobari organizuju, mi se bilježnici i ne poznajemo, dapače mjesto napretka tražimo i preporučamo nazadovanje staleža.

Bilježništvo je u svim civilizovanim državama na zavidnom stepenu, pa tako i kod nas tražimo. Trebamo samo svoju skupštinu, na kojoj ćemo pretresati i odlučiti samo o svojim pravima bez uštrba na ostale staleže.

Digitized by Google

Pravosudje.

Kazneno.

Za zločinstva po čl. I. toč. 1. al. 2. i 5. zakona o javnoj bezbjednosti i poretku u državi od 2. kolov. 1921. dovoljno je vršenje komunističke propagande, organizovanje i potpomaganje udruženja sa takovom svrhom kao i stavljanje u vezu sa takvom inozemnom ustanovom, a nije potrebno podstrekivanje na nasilja, revoluciju ili nasilnu promjenu sadašnjega političkoga stanja.

Rješidba stola sedmorice od 15. ruj. 1922. broj 2087.

Sudbeni stol u O. osudom od 7. srp. 1922. br. I. 173. sudio je:

J. Sch. iz O., B. M. iz D., A W. iz O. i F. Č. iz D. krivi su: što su tijekom godine 1921. i 1922. u O. obdržavali stalne veze sa centralnim eksekutivnim komitetom ilegalne komunističke organizacije u Beču, primivši od istoga u ime pomoći oveće količine gotova novca u cilju širenja komunističke propagande u državi S. H. S., napose u gradu O., koja ide za tim, da se državljani podstrekivaju na nasilja prema državi i vlastima predvidjenim ustavom, — uopće da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak, kao i organizovanjem mjesnoga komitea u O., kao i postajanjem članom istoga potpomagali udruženje, koje je imalo za svrhu općenitu propagandu komunizma u državi S. H. S., i tako počinili zločinstvo čl. I. toč. 1., al. 2. toč. 2. i 5. zakona o javnoj bezbjednosti i poretka u državi. Stoga se osudjuju: J. Sch., B. M., A. W., D. R. i F. Č. po članku 2. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi. od 2. kol. 1921. obzirom na § 24. kriv. zak., a D. R. i F. Č. još uporabom §-a 61. kriv. zak. i to: J. Sch., B. M., A. W. na zatočenje u trajanju od dvije godine, a D. R. i F. Č. na zatvor u trajanju od jedne godine time, da se kod ovih imade po §-u 23. kriv. zak. početak kazne uračunati od dana prvosudne osude t. j. 7. srp. 1922. i da se kod svih imade odbiti tri mjeseca i 27 dana od kazne kao nepravedno odležani pritvor

Nadalje se po čl. 2. gore citiranoga zakona pronadjene kod osudjenih knjige, novine te pisma kao i kod osudjenoga A. W. i J. Sch. pronadjenih 140 komada dionica konfiskuju; konačno se osudjuju na nošenje troškova kaznenog postupka svi in solidum, a svaki za sebe na onaj ovrhe kazni, koji se kod svih utjerivim proglašuje.

Stol sedmorice kao sud kasacioni pak našao je po saslušanju zamjenika državnoga nadodvjetnika žalbu ništovnu optuženih J. Sch., B. M., A. W., D. R. i F. Č. po § 282. stav. IV. sl. b) k. p. odbaciti, priziv državnoga odvjetnika poradi preblago odmjerene kazne po §-u 291. k. p. otpustiti, a priziv optuženika poradi prestroge kazni po istom §-u uvažiti, te im kaznu po §-u 292. k. p. u stupnju ublažiti, i to kod J. Sch., B. M. i A. W. na kazan državne uze, a kod D. R. i F. Č. na kazan državnoga zatvora u trajanju, kako je to prvostepeni sud odmjerio.

Razlozi:

I. Optuženi J. Sch., B. M., A. W. D. R. žale se proti osudi prvostepenoga suda iz razloga ništovnih točke 3., 4., 5., 9. i 10. §-a 277. k. p. Ništinu po točki 4. vide optuženi J. Sch., B. M., A. W. i D. R. u tom, i što je presudjujući sud

Digitized by Google

odbio predlog obrane, stavljen na glavnoj raspravi, da se saslušaju svjedoci I. G., J. J. i A. P., o tome, da S. nije nikada bio u Francuskoj, a po tome, da njegovi listovi ne zaslužuju nikakova uvaženja ili da S. nije istovjetan sa B. Ništa po toj točki ne stoji, kada se iz drugoga dokaznoga materijala nesumnjivo vidi, da povreda formalnosti nije mogla za optuženika štetno utjecati na rješidbu. Stoga se taj razlog ništovni po naredjenju §-a 277. al. predzadnja ne može primijeniti na korist optuženika.

Na ništinu po točki 3. i 5. upućuju ovi žalitelji tvrdnjom, da je izreka prvostepenog suda nepotpuna zbog toga, što u dispozitivnom dijelu nije navela napose za svakoga djelo, za koje bi se imao kazniti, već samo u razlozima. Ti pak razlozi, da su u protuslovlju sa činjenicama, iznesenim na glavnoj raspravi, koje govore u prilog njihove nekrivnje. U tom cilju ističu naročito, da nije dokazano, da u Beču postoji komunistički centralni eksekutivni komitet i da su članovi ovoga A. S. i L. R., pošto prema izvještaju državnoga nadodvjetnika u Zagrebu od 18. kolov. 1921., koj je obrana na glavnoj raspravi producirala, takav komitet u Beču ne postoji, jer da S. M. u Beču nije uopće prijavljen. Nasuprot tomu da presudjujući sud uzima dokazanim, da taj komitet postoji i da su članovi njegovi S. i R., a tu tvrdnju i da sud podkrepljuje iznudjenim iskazom pred redarstvom od J. Sch. i izvještajem pokrajinskog namjesnika u Zagrebu. To pak da nije nikakav dokaz.

Nu iz tih izvoda žalitelja izlazi, da izreka suda o njihovoj krivnji nije nepotpuna, jer je u razlozima, koji čine sa dispozitivnim dijelom jednu cjelinu, navedeno za svakoga pojedinoga potanko po njega kažnjivo djelo. Istaknuta nepotpunost dispozitiva osude tvorila bi ništinu po točki 3. §-a 277. k. p. No na ovu ništinu po propisu §-a 277. al. predzadnja k. p. ne može se pozivati u korist optuženikovu, kada se nesumnjivo vidi, da povreda formalnosti nije mogla za optuženike štetno utjecati na rješidbu. Protuslovlje ne postoji u tom, što sud uzima dokazanima osporene činjenice na temelju citiranih dokazala, jer to ocjenjuje po slobodnom uvjerenju osnovom §-a 249. k. p.

Na ništinu po točki 5. upućuju žalitelji tvrdnjom, da nije dokazano, da bi oni preduzimali čine, zabranjene po članu I. toč. 1. al. 2. toč. 2. i 5. zakona od 2. kolov. 1921. o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi. Nu ni taj nedostatak u pobijanoj osudi ne postoji, jer prvostepeni sud u razlozima osude razlaže i dokazalima potkrepljuje izreku o ličnoj krivnji svakoga pojednoga optuženika. Tako obrazloženo uvjerenje suda ne može se pobijati žalbom ništovnom s obzirom na propis §-a 249. k. p.

Žalitelji, napose J. Sch., ističu, da nije dokazano, da bi oni preduzimali takove čine, kojima bi koga na nasilje podstrekivali, niti da bi primali iz inozemstva novac za podizanje revolucije ili nasilnu promjenu sadašnjega političkoga stanja u zemlji. Nu takovi čini nisu bili predmetom optužbe ni osude. Za J. Sch. napose uzima sud utvrdjenim, da je on vršio komunističku propagandu, koja ide za tim, da borbom ostvari svoj cilj, ne birajući sredstva, što tvori učin zločinstva po čl. 1. al. 2. citiranoga zakona, zatim da je u O. organizovao mjesni komitet udruženja, koje bi imalo za cilj propagandu komunizma i da je sam postao članom toga udruženja, što tvori zločinstvo po čl. I. toč. 2. citiranoga zakona, konačno da se je stavio u vezu sa društvom u inozemstvu u cilju dobijanja pomoći otuda radi širenja u točki 1. al. 2. čl. I. cit. zakona zabranjene komunističke propagande, što tvori učin zločinstva po točki 5. čl. I. istoga zakona. Kao

Digitized by Google

dokazalo za taj rad uvažio je prvostepeni sud među inim i izdanje potvrde E. D. od 6. siječnja 1922. br. 26. provedene murom »Komunistička partija Jugoslavije, O.«, kao i kod J. Sch. prigodom premetačine pronađenu korespondenciju sa A. S. i L. R. iz Beča, u kojima se govori o radu drugova iz O. u smislu teza i uputa, koje su im priposlali. Ako sud ne poklanja vjere obrani i razjašnjenju žalitelja o pismenom saobraćaju i svrsi primanja novca, to je uvjerenje suda, koje se s obzirom na propis §-a 249. k. p. ne može pobijati žalbom ništovnom.

Optuženi B. M. upućuje na ništinu po točki 5., tvrdnjom, da se prvostepeni sud nije obazreo na nestalnost vansudnoga iskaza suoptuženoga J. Sch., po kojem je najprije ustvrdio, da je Somborac on sam, a tek kasnije ustvrdio, da je to optuženi B. M., pak po tom, da se vansudnom iskazu J. Sch. u toj okolnosti ne smije vjerovati, što nepoznati B. u svom pismu spominje nekoga Somborca i što je on u Somboru na gimnaziji službovao, da se ne da zaključiti, da je on taj Somborac, niti bi kažnjivo djelo učinio, da je od Č. primio po S. poslani novac, da mu nabavi dionice.

Nu istaknuta nepotpunost u pobijanoj osudi ne postoji. Sud je naime valjano obrazložio, iz kojih okolnosti uzima dokazanim, da je taj žalilac pod imenom Somborac bio članom udruženja u O, komu je bio cilj propaganda komunizma, što tvori zločinstvo čl. I. toč. 2. citiranoga zakona od 2. kolov. 1921. o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi i da je stajao u vezi sa centralnim eksekutivnim komiteom u Beču u cilju dobivanja pomoći radi komunističke propagande, koja je zabranjena, što je zločinstvo po točki 5. čl. I. cit. zakona.

Optuženi D. R. upućuje na ništinu po točki 5. tvrdnjom, da je izreka o njegovoj krivnji nepotpuna, jer da za nju nije navedeno dovoljno dokaza, da bi on znao za sadržaj pisama i knjiga, koje je na svoju adresu primao i Sch-u predavao. Taj nedostatak u pobijanoj osudi ne postoji, jer je sud obrazložio, iz kojih okolnosti uzima, da je taj žalilac znao, o čemu se radi, budući da se takovo posredovanje ne povjerava neupućenoj i nepouzdanoj osobi. Prema tome niština po točki 5., kako je ovi žalitelji ističu, ne stoji.

Na ništinu po točki 9 a) upućuju žalitelji tvrdnjom, da u njihovom činjenju ne ima učina djela, za koje se kazni po citiranom zakonu, pošto nije utvrđeno, da je njihova propaganda išla za tim, da se digne revolucija. Nu ta tvrdnja žalitelja ne stoji, jer je za učin kažnjivih djela, kako ih osuda uzima dokazanima, dovoljno po točki 2. čl I. citiranog zakona djelovanje, koje obuhvaća organizovanje, potpomaganje ili postajanje članom kakova udruženja, koje bi imalo za svrhu propagandu komunizma, anarhizma, terorizma ili udruženja za ine ondje nabrojene nelegalne svrhe. Po tom ne stoji ustvrđena niština po točki 9a).

Ništinu po točki 10. ovi žalitelji ne obrazlažu, niti takova iz pobijane osude izlazi, jer sud nije po krivom tumačenju zakona njihova djela podvrgao takovu zakonu kaznenomu, koji se ne bi mogao primijeniti. Niština po točk 10. dakle ne stoji.

II. Optuženi F. Č. u svojoj žalbi ništovnoj žali se proti osudi prvostepenog suda iz razloga ništovnih točke 1., 3., 4., 5., 9. i 10. §-a 277. k. p.

Ništinu po točki 1. vidi želitelj u tome, što je pri drugoj glavnoj raspravi od 5. srp. 1922. sudjelovao jedan sudac, koji nije bio pri prvoj glavnoj raspravi n. dan 24. svib. 1922. i po tom da novo pridošli član suda nije imao sav materijal prijašnje glavne rasprave pred očima. Nu pošto žalilac u izvedenju žalbe ništovne

Digitized by Google

ističe, da je prva glavna rasprava ponovljena, što se i iz zapisnika o drugoj glavnoj raspravi vidi, da je zapisnik o prvoj glavnoj raspravi pročitan, to ne stoji tvrdnja niti niština po toj točki.

Ništinu po točki 3. nalazi žalilac u tome, što osuda ne sadrži čin i okolnosti čina, koji mu se inkriminira, kako to propisuje § 251. toč. 1. k. p. Nu ta tvrdnja ne stoji, jer su u dispozitivnom dijelu osude savezno sa opširnim razlozima opisani čini, koji se tom žalitelju na teret stavljaju i za koje je krivim proglašen, pak se po propisu alineje predzadnje § 277. k. p. taj razlog ništovni ne bi mogao primijeniti u korist toga okrivljenika, kada se nesumnjivo vidi, da povreda te formalnosti nije mogla štetno utjecati na riešidbu. Stoga taj razlog ništovni ne stoji.

Ništinu po točki 4. vidi žalitelj u tome, što je sud proti njegovu prigovoru uvažio predlog javnoga tužioca i odgodio glavnu raspravu dne 24. svibnja 1922. radi nabave daljih dokaza i što je odbio njegov predlog, stavljen na glavnoj raspravi, da se pročita zapisnik sjednice odbora »Radničke štamparije«, u kojoj je referirao o putu u Beč i o poslu tamo obavljenom, iz čega bi se vidilo, da ga nitko nije pitao, kuda ide novac, što ga je uručio W-u. Nu pošto je presudjujući sud valjano obrazložio svoje u tom pogledu donešene zaključke, kojima nije povriedio načela postupka, kojih se ima držati u interesu progona kaznenoga i obrane, to niština po toj točki ne stoji.

Ništinu po točki 5. vidi žalilac u tom, jer da je izreka prvostepenoga suda o njegovoj ličnoj krivnji nepotpuna, pošto da nije dokazana u toliko, da bi se mogla staviti pod udar toč. 1., 2. i 5. čl. I. primijenjenoga zakona. On tvrdi, da nije znao, da se radi o komunističkim poslovima; da nije znao sadržaj pisma, koje je nosio u Beč, odnosno iz Beča; da je nejasna izreka suda, da je on novac donio iz Beča, što ne stoji, i novac da je predao W-u kao komunisti, dok da je ovom u istinu novac uručio slučajno, jer J. Sch. nije našao, pak je na zahtjev W-u uručio kao svojemu pretpostavljenomu članu nadzornoga odbora »Radničke tiskare«, u kojoj je žalilac namješten, a tu obranu prvi sud da nije htio uzeti u pretres.

Ta tvrdnja zalitelja nije osnovana. Prvostepeni je sud obrazložio izreku o krivnji žalitelja, te naveo, na temelju kojih dokazala smatra njegovu ličnu krivnju dokazanom napose iz pisma br. 18, iz kojega izlazi, da je on informacije iz O. nosio u Beč i opet iz Beča u O. članovima komunističke organizacije i da je kao pouzdana osoba znao, o čemu se radi, a svojim djelom, da je potpomagao udruženje, koje je imalo svrhu komunističku propagandu i da se je stavljao u vezu sa društvom u inostranstvu u cilju pomoći za svrhe zabranjene komunističke propagande, što tvori kažnjivo djelo po točki 1., 2. i 5. čl. I. citiranoga zakona od 2. kolovoza 1921., dok prigovorena nejasnost o tom, da li je novac donio iz Beča ili ga je dobio u O. po uputi iz Beča nije odlučna. Ne stoji dakle niština po točki 5.

Ništinu po točki 8. vidi žalitelj u tom, što je osuda tek u razlozima navela njegova kažnjiva djela. No tim nije optužba prekoračena, jer ona ista ta djela optuženomu na teret stavlja. Po tom ne stoji niština po točki 8.

Ništinu po točki 9b) nalazi žalilac u tom, što sud nije uvažio, da postoje okolnosti, uslijed kojih se dokida kažnjivost njegova djela, naime bludnja i neznanje posljedica čina po §-u 2. `sl. e) i f) k. z. Pošto sud te razloge, koji bi ukidali kažnjivost, ne smatra dokazanima, to njihovim neuvaženjem nije zakon po-

Digitized by Google

vrijedio. Prema tome ne stoji niština ni po točki 9b) k. z. niti taj zakon dolazi do primjene.

Ništinu po točki 10. nalazi žalbenik u tom, što su njegovi čini podvrgnuti pod ustanovu čl. I. toč. 1. i pod točku 2. istoga člana. Nu kada prvostepeni sud uzima dokazanim, da je žalilac nosio pismene i usmene poruke između komunističkoga centralnoga eksekutivnoga odbora i onoga mjesne komunističke organizacije u O., u čemu leži s jedne strane pretpomaganje udruženja, koje je imalo za svrhu propagandu komunizma, što je kažnjivo po čl. I. toč. 2. cit. zakona, a s druge strane je to pomaganje usmene i pismene komunističke propagande kažnjivo po čl. 1. a l. 1. cit. zakona, to po tom presudjujući sud nije djelo toga žalitelja po krivom tumačenju zakona podvrgao takovu zakonu kaznenomu, koji se na nj ne bi mogao primijeniti. Stoga ne stoji niština po točki 10.

Pošto su prema tome žalbe ništovne svih optuženika očito neosnovane, valjalo ih je po §-u 282. stav. IV. sl. b) k. p. odbaciti. Budući, da je presudjujući sud optuženicima odmjerio kaznu, koja se s pogledom na propis zakona od 18. lipnja 1918. (Zbor. br. 69.) o državnoj uzi i državnom zatvoru ukazuje prestrogom, valjalo je uz otpućenje priziva državnog odvjetnika zbog preblago odmjerene kazne po §-u 291. k. p. njihov priziv zbog kazne uvažiti, te im kaznu po §-u 292. k. p. u stupnju ublažiti, ostaviv izmjeru kazne slobode, kako je to presudjujući sud odredio. Uslijed toga je gledom na propis §-a 338. k. p. pritužba optuženoga F. Č. proti zaključku suda o uzdržanju istražnog zatvora bespredmetnom postala

Iz upravne prakse.

Zadružne razmirice.

(K tumačenju §§ 22.—28. zak. o zadr.)

Rješidba pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, odjeljenja za unutarnje poslove, od 6. pros. 1922., br. 63.811.

Ustanovljeno je, da općinska poglavarstva u prvoj, a kotarske oblasti u drugoj i posljednjoj molbi u stvarima zadružnih razmirica ne uredjuju nužnim pospješenjem i da postupaju površno, ne držeći se ustanova §§ 22.—28. zakona o zadrugama. Tako su im donesene u tim stvarima presude i rješenja često protuzakonita i po stranke štetna, a često i u istoj stvari protuslovna. Radi toga im naravski ne uspijeva, da u zadrugama uspostave mužni kućni zapt, omoguće svakomu pojedinomu članu nesmetano vršenje prava i dužnosti zadr. člana, te da dosljedno tome osiguraju u zadruzi valjano i uspješno gospodarstvo.

Kotarske oblasti potvrdjuju odluke i presude općinskih poglavarstva, a da nisu valjano ni ispitale, jesu li te presude i rješenja ispravna i opravdana. Događa se dapače, da kotarske oblasti potvrde u istoj stvari jedamput jednu presudu ili odluku, a drugi puta presudu ili odluku, u kojoj se protivno izriče. Kako je za ekonomski i socijalni razvoj našega seljačkoga pučanstva, čiji je posjed u velikom dijelu i sada još gruntovno upisan na zadruge, od odlučne važnosti po uspješno i valjano rješavanje zodružnih razmirica — odredjuje se:

Digitized by Google

1. U stvarima prekršaja kućnoga zapta imaju općinska poglavarstva uredovati pospješno, a strogo po smislu §§ 25.—28. zakona o zadr. te upotrebivši sva zakonska sredstva nastojati, da u dotičnoj zadruzi uspostave nužni poredak, prekršitelje i nemarne zadrugare privedu zasluženoj kazni i tako uzdržavši gospodarsku zajednicu, osiguraju zadrugi potrebni zadrugarski razvoj.

U pogledu vrsti kazne valja uvažiti da po smislu ustanova § 26. zak. o zadr. nema mjesta izricanju kazni novčane globe pošto ni kućegospodar ni ostali članovi po samoj naravi zadruge redovno ne mogu imati svoje vlastite imovine, — već samo kazni zatvora u trajanju od 12 sati do 8 dana, koji se zatvor može pretvoriti u prisilni rad na korist općine. Nadalje valja naročito uvažiti, da ni po slovu ni po duhu zadr. zakona nema mjesta oblasnoj provedbi razlučnoga uživanja zadružne imovine radi nastalih razmirica u zadruzi. Samo iznimno mogu općinska poglavarstva u slučajevima, gdje je usljed trajne nesloge i mržnje nemoguće uzdržati u zadruzi zadružno-gospodarsku zajednicu i tako omogućiti svakomu članu mirno i nesmetano vršenje rasprave i dužnosti zadružnoga člana u toj zajednici, — odrediti nakon provedene rasprave i saslušanja gospodarskih vještaka, da je zadruga dužna onomu članu i njegovoj porodici, kojemu je krivnjom suzadrugara nemoguće, da u zadružno-gospodarskoj zajednici sa ostalim članovima vrši prava i dužnosti zadružnoga člana, izlučiti stanoviti dio zadružne imovine na privremeno zasebno uživanje. Kod toga valja naročito istaknuti, da ista odredba ima samo karakter privremenosti i da vrijedi samo dotle, dok ne prestane razlog, s kojega nije bilo moguće u zadruzi uspostaviti i uzdržati zadružno-gospodarsku zajednicu, te da se kod eventualne redovite diobe ili oblasne provedbe potajne diobe na to stanje ne će nikakav obzir uzeti.

2. U posjedovnim prijeporima medju zadrugarima imaju općinska poglavarstva uredovati najvećim pospješenjem, držeći se propisa § 28. zak. o zadr. i § 16. provedbene mu naredbe i nakon iscrpivo provedene rasprave u uredu, a prema potrebi i na licu mjesta, izdati strankama obrazloženu odluku s pravom utoka na kotarsku oblast.

Kod rješavanja tih prijepora valja naročito uvažiti, da su upravne oblasti ne samo ovlaštene već po zakonu i dužne, da i u zadrugama, u kojima je uz sudjelovanje svih ovlaštenika (osobno ili po opunomoćenim zastupnicima) sporazumno bez nasilja te bez povrede interesa maloljetnih i otsutnih zadrugara (u vojsci, u Americi) razvrgnuta zadružno-gospodarska zajednica i provedeno razlučno uživanje zadružne imovine, iza koje je stao na snagu zakon o zadr. od 9. svib. 1889. naime iza 1. siječnja 1890. — na zahtjev u faktičnom i mirnom posjedu povrijedjene stranke zapriječe svako nasilje pojedinih zadružnih članova proti faktičnomu posjedovnomu stanju i pruže svaku nužnu zaštitu povrijedjenoj stranci, da tako siguraju redoviti i nesmetani razvoj i napredak sporazumom zadrugara osnovanih zasebnih kućanstva i gospodarstva.

U pogledu nadležnosti u stvarima posjedovnih prijepora (smetanje posjeda) valja uvažiti, da su upravne oblasti nadležne u svim posjedovnim sporovima izmedju članova jedne zadruge, kada je predmet spora neprijeporna zadružna imovina, bez obzira na to, je li u toj zadruzi provedena potajna dioba prije ili poslije 1. siječnja 1890. U stvarima pako, gdje se radi o posjedovnom prijeporu doduše izmedju članova jedne zadruge ali ne gledom neprijeporne zadružne imo-

Digitized by Google

vine, nego glede imovine, koja je u gruntovnici upisana kao vlasništvo pojedinoga člana zadruge, — nisu nadležne upravne već sudske oblasti. Upravne oblasti nadležne su samo, ako nastane spor o vlasnosti takove imovine, donijeti odluku o tom, ima li se ona smatrati vlasnošću zadruge ili kojega zadrugara (§ 20. zak. o zadr.), nu samo pitanje posjeda ovakovih nekretnina, upisanih u gruntovnici kao vlasništvo pojedinih zodrugara, nije nijednim propisom sada valjanih zadružnih zakona podvrgnuto nadležnosti upravnih oblasti, niti izuzeto redovitoj nadležnosti sudskih oblasti za posjedovne prijepore.

3. Kotarske oblasti imaju u stvarima zadružnih razmirica postupati pospješno i najvećom pažnjom, jer im je tu povjereno odlučivanje u posljednjoj molbi.

U stvarima, u kojima je općinsko poglavarstvo provelo manjkavo ili površno raspravu, valja da kotarske oblasti u svojem vlastitom djelokrugu raspravu nadopune, a ne da, kao što je to do sada bivalo, povjeravaju takova uredovanja općinskim poglavarstvima.

Kako je za uspješni ekonomski i socijalni razvoj zadruge od odlučne važnosti ne samo valjano i uspješno rješavanje zadružnih razmirica, nego i odstranjivanje povoda tim razmiracama, a jedan od glavnih povoda zadružnim razmiricama su u zadrugama učestali i podržavani konkubinati, to se stavlja općinskim poglavarstvima i kotarskim oblastima još u dužnost, da u svrhu suzbijanja konkubinata u zadrugama upute pučanstvo, da po smislu ustanova §. 1. zak. o zadr. osobe, koje stupe u vanbračnu vezu sa zadrugarom ili zadrugarskom, ako i žive dulje vremena u zadruzi, nemaju nikakova prava na zadružnu imovinu, te da ne mogu niti uzadruženjem steći prava na imovinu, jer nadležne upravne oblasti obzirom na postojeće čudoredno — redarstvene propise se ne mogu potvrditi uzadruženja u onom slučaju, kada se netko hoće da uzadruži u zadrugu u svrhu, da živi u konkubinatu sa jednim članom zadruge.

Dr. Drag. Tončić.

Društvene vijesti.

O osnovi kaznenog zakona, koju je još u studenome prikazao sveuč. prof. dr. Šilović, a koje smo opći dio priopćili u broju od mjeseca studenoga 1922., priredilo je naše društvo niz diskusionih predavanja. Prvo od ovih otvorio je sveuč. prof. dr. Miler 4. pros. 1922. Ono je priopćeno u cielosti u ovome broju. Slijedeći dan predavao je sveuč. docent dr. Frank. Njegovo će predavanje biti priopćeno u slijedećem broju. Uz to pedavao je vijećnik sudb. stola u Zagrebu Gjermanović, koji je zakonsku osnovu kritizirao s praktičnoga stanovišta. Da se neke njegove primjedbe kao i primjedbe drugih zagrebačkih sudaca ne izgube, pobrinuo se sudbeni stol u Zagrebu, koji je izradio posebno mnijenje o osnovi i poslao ga ministarstvu pravde. Mi ćemo to mnijenje, kojemu je glavnim autorom sudb. vijećnik Janko Gogolja, priopćiti u jednome od slijedećih brojeva. G. Gogolja sudjelovao je također uspješno u polemici, koja se razvila na temelju Gjermanovićeve kritike. Posljednje predavanje o toj temi bilo je 11. pros. 1922. Predavač je bio referent kod zagrebačkog odjeljenja ministarstva za pravosudje dr. Seifert. On je živim, i jasnim i stručnim načinom osvijetlio onaj dio osnove, koji se tiče izvr-

Digitized by Google

šenja kazni. Za nj je taj dio tako idealno obradjen, da je baš ta idealnost najveća pogreška osnove. Predavač je dokazao, kako se one ustanove o izvršenju kazne naprosto ne daju praktički provesti, pa da su zato i suvišne. Po njegovu mišljenju bi bilo bolje, da se uzelo u obzir na sadanje prilike i na ono, što je moguće, — a nažalost danas je moguće svaku dobru ideju tek u vrlo, vrlo ograničenom opsegu provesti. Tim diskusijama dalo je Pravničko društvo obilno prilike svojim članovima, da se upoznaju s važnom osnovom kaznenoga zakona, te je sa svoje strane doprinijelo dužni obol za usavršenje te osnove. Njezinu suautoru dru. Šiloviću (drugi suautor bio je profesor beogradskoga univerziteta dr. Živanović), kao i svim predavačima i onima, koji su inače sudjelovali u diskusiji, srdačna hvala!

Zakonske osnove o uredjenju sudova. — Uvečer dneva 11. i 12. decembra 1922. izvijestio je član upravnoga odbora pravničkog društva dr. Hugo Werk, odvjetnik u Zagrebu i stalni član zakonodavnoga savjeta ministra pravde, o nacrtu osnove zakona o uredjenju sudova, kako ga je prihvatila podkomisija istoga zakonodavnog savjeta na sjednicama, držanim u beogradskoj kasaciji dana 20. do 31. listopada o. g. Predavač, pošto je prikazao genezu nacrta, prešao je na pojedina njegova naredjenja, o kojima je govorio sistematski, u širokim potezima, staknuvši pri tome kako je pretres osnove, po njemu sastavljenoga nacrta, bio vodjen u podkomisiji razumijevanjem i izmjeničnom snošljivošću. — Pri kraju je naglasio, da je prihvatom nacrta u podkomisiji omogućen što skoriji parlamentarni pretres zakona o sudijama, na koji se je zakon takodjer osvrnuo u toku predavanja.

Literatura.

Exner, Über Gerechtigkeit im Strafmass. Wien, Manz.

Entwürfe zu einem deutschen Strafgesetzbuch. 1. Teil: Entwurf der Strafrechtskomission (1913. — M. 14.) Zweiter Teil: Entwurf von 1919. (M. 14.) Dritter Teil: Denkschrift zum Entwurf v. 1919. mit Anhang: Gegenüberstellung der Paragraphen des geltenden Rechts, des Vorentwurfs des Entwurfs der Strafrechtskommission u. des Entwurfs v. 1919.

Entwurf eines Gesetzes zur Aenderung des Gerichtsverfassungsgesetzes u. Entwurf eines Gesetzes über den Rechtsgang in Strafsachen nebst Begründung.

Entwurf eines Jugendgerichtsgesetzes u. Entwurf eines Gesetzes über beschränkte Auskunft aus dem Strafregister u. Tilgung von Strafvermerken nebst Begründung.

Ebermayer — Eichelbaum — Lobe — Rosenberg, Das Reichsstrafgesetzbuch, Berlin, Ver. wiss. Verleger. 1920. —

Guckenheimer, Der Begrift der ehrlosen Gesinnung im Strafrecht. (Hamburger Schriften z. ges. Strafrechts. wiss., 1.) Hamburg, Gente.

Hofacker, Die Reform des Strafgesetzbuches. Stuttgart, Kohlhammer.

Hirsch, Die Fruchtabtreibung. Stuttgart, Enke.

Hübner, Lehrbuch der forensischen Psychiatrie, Bonn, Marcus u. Weber, 1920. —

Kitzinger, Das Reichsges. über d. Presse v. 7. Mai 1874, erläutert. 1920. Mohr (Paul Siebeck). Tübingen.

Digitized by Google

Kassner, Gerichtliche u. Verwaltungs-Meteorologie. Das Wetter in d. Rechtsprechung. Berlin, Ver. wiss. Verleger. 1921.

Liszt, Strafrechtsfälle zum akademischen Gebrauch XII durchgearbeitete Aufl., herausg. v. Rosenfeld, Jena, Fischer, 1920.

Maier, Verwahrungsgesetz (Schriften d. Deutschen Ausschusses f. Gefährdetenfürsorge, N 1). Karlsruhe, Braun.

Natorp, Der Mangel an Tatbestand u. seine Straftbarkeit. (Strafrechtl. Abhandlung, 204.) Breslau, Schletter.

Osborn, Der technische Nachweis v. Schriftfälschungen unter besonderer Berücksichtigung d. Photographie. In deutscher Bearbeitung herausg. v. Schneickert, Halle, Knapp.

Polzer, W.: Praktischer Leitfaden f. kriminalistische Tatbestandsaufnahmen, 3. Aufl. München, Schweitzer.

Paul Der. Gerichtsarzt, 2. völlig umgearb. Aufl. Wien-Leipzig, 1920. (Prik. Vierteljahrsschrift f. gerichtl. Medizin . . 1921.)

Pešić, Sudska medicina (II. izd.) Beograd, Cvijanović, 1921.

Perić, Zakletva u privatno-pravnim sporovìma i Hristovo učenje. Beograd, 1921. (Ćir.).

Bixen, Die gemeingefährlichen geisteskranken im Strafrecht, im Strafvollzuge u. in der Irrenpflege. Ein Beitr. zur Reform d. Strafgesetzgebung, d. Strafvollzuges u. d. Irrenfürsorge. Berlin 1921 (Monographien aus d. Gesamtgebiete d. Neurologie u. Psychiatrie).

Sammlung v. Entscheidungen des Bayerischen Obersten Landesgerihts in Strafsachen, 20., München, Oldenbourg.

Strafprozessordnung u. Gerichtsverfassungsgesetz in der Fasssung des Ges. z. Entlastung d. Gerichte v. 11. 3. 1921. Textausgabe, 5. Aufl. München, Beck.

Schwendimann, Die Gefahr im schweizer. Strafrecht, (Abhandlungen z. schweizerischen Recht, hrsg. v. Prof. Dr. Max Gmür, Heft 94) Bern.

Shneider, Studien über Persönlisbkeit u. Schicksal eingeschriebener Prostituierter (Abhandlungen aus dem Gesamtgebiete der Kriminalpsychologie, H. 4.) Berlin.

Schneickert, Das soziale Elend, das Verbrechen u. der soziale Selbsterhaltungstrieb. Potsdam.

Solowjeff, Das Strafrecht vom Standpunkt der Sittlichkeit, übersetzt u. eingeleitet v. Galin. Berlin.

Staudinger, Strafgesetzbuch für das deutsche Reich. Neubearbeitet von H. Schwitt, 12. Aufl. München.

Serlachius, Förslag till ny strafflag. 1. Allmänna delen. Helsingfors.

Vojni krvični zbornik, II. izd. Zbirka zakona, izd. Niketić. Beograd.

Živanović, Zbirka krivičnih zakona, uredaba, pravila, uputstava i raspisa dopunjujućih kaznenì zakonik i krivični sudski postupak Srbije. Beograd.

Živanović, Osnovi krivičnoga prava, Opšti deo. Beograd.

Zakon o poroti, (Zbirka zakona, prir. Niketić, sv. 23,) Beograd.

VI. Medjunarodno i komparativno pravo.

Angell N., Le chaos européen. Trad. franç. par André Pierre, Paris, 1920. B. Grasset (prik. Revue d' éc. polit. Mars-April 1921, 35. g. br. 2.)

Digitized by Google

Ayusawa (Iwao Frederick) International Labor Legislation, New-York, Columbia University, 1920 (Studies in History, Economies and Public Law. ed. by the Faculty of Political Science of Col. Un., vol. XCI. Number 2, Whole number 208 (Prik. Revue d' écon. polit. 35 g., br. 2 1921).

Agrement between Great Britain and Greece Relating to the Suppressions of the Capitulations in Egypt. Athens, August 22. Sept. 4, 1920. (Treaty Series. 1921, N 5. London, H. M.' s Stationery Ofice).

Ariga, La Chine et la grande guerre européenne au point de vue international . . . Preface par M. P. Fauchille, Paris, Pedone, 1920.

Brodnitz, Das System des Wirtschaftskriegs. Tübingen. Mohr 1920. (Prik. Archiv d. öff. Rechts B. 40, H. 2, str. 254).

Buisson, Brunhes, Aulard, Brun, Leroy, Charles, Hennessy, Vers la Société des Mations, Paris, Giard, 1919. (Prik. Revue d' écon. polit., 35., br. 2, 1921).

Conférence financière international de Bruxelles, — (Revue Economique Intern., IV, 1—2) Bruxelles, 1920.

Ekström, Sju internationellt privaträttsliga uppsatser, Stockholm, Norster, 1920.

Godart (J.), Les clauses du travail dans le Traité de Versailles (28. juin 1919). Le décisions de la Conf. de Washington (novembre 1919, Paris, 1920 (Encicl. parl. des sciences polit. et. soc.) (Prik. Revue d' écon. polit. 2 br.., 1921.)

•

Dr. Krbek, Kamasacioni povjerenik, Zagreb 1923. (Jugoslavenska knjižara, Zagreb — Ilica 29.) Ova, za naše prilike potrebna i zanimljiva, knjiga netom je izišla ispod tiska, pa ćemo se na nju osvrnuti u jednom od slijedećih brojeva.

POZOR ČLANOVI I PRETPLATNICI! — Umoljavaju se gg. članovi i pretplatnici »Mjesečnika«, da izvole zaostalu članarinu i pretplatu za god. 1921. i god. 1922. što prije uplatiti, ako to dosele učinili nisu, da se uzmogu urediti društveni računi. Uplaćivati se može putem I. Hrvatske štedionice u Zagrebu, budi neposredno društvenomu blagajniku gosp. Franji Podgajskomu, Zagreb Bošković̀eva ulica 2. Šiljanjem članarine i pretplate poštom na ovaj način imadu gospoda članovi i pretplatnici u rukama odmah i potvrdu. Članovi i pretplatnici, koji na ovaj način ne uplate članarine i pretplate, mogu to učiniti putem naših povjerenika. Zagrebački članovi naročito odvjetnici, suci i odvjetnički perovodje mogu plaćati članarinu takodjer sudbenom pristavu g. dru. Hircu, koji se izjavio spremnim preuzimati članarinu za društvo. Godišnja je članarina za javne činovnike svih struka i odvjetničke perovodje 120 K, za članove ostalih zvanja 240 K. Novi članovi plaćaju kod pristupa u društvo još upisninu od 20 K. Za javne je urede pretplata 250 K na godinu. Članarina i pretplata plaća se unaprijed i to po volji na jednom ili u polugodišnjim ili četvrtgodišnjim obrocima. Dužnost je svih članova, da redovitim plaćanjem članarine omoguće izdavanje »Mjesečnika«. Isto tako je dužnost svih pravnika, da budu članovi društva, da uzmognu kao takovi dobivati ovaj naš pravnički list bez kojega ne bi smio da bude nijedan naš pravnik. Ako svi naši pravnici sdušno vrše tu dužnost, moći će »Mjesečnik« i kraj sadanjih velikih štamparskih troškova redovito izlaziti, što više moći će se njegov opseg i povećati.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 2. GOD. XLIX.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB VELJAČA 1923

Plemićke zadruge.

Piše dr. **Dragutin Tončić,** banski savjetnik.

(Svršetak).

Kako razabiremo iz vladine gradje za reformu zadružnoga zakona, sakupljene od god. 1884. do god. 1889., zatim iz raznih anketnih i saborskih rasprava, bijaše općenita želja seljačkoga plemstva, da se zakonodavnim putem plemićke zadruge izuzmu ispod udara općega gradjanskoga zakona te da se zadružno pravo i upravna sudbenost protegne i na te zadruge.

Plemićkih zadruga bijaše tada još oko 2000, i to rastepenih po pojedinim mjestima županije zagrebabačke, križevačke i varaždinske, a bijaše ih 14 i u Slavoniji, u županiji virovitičkoj. Najviše je tih zadruga bilo svakako u plemenitoj općini turopoljskoj (650 kuća) i oko Križevaca u općinama sudovačkoj i sv. Petar-orehovačkoj (604 kuće), a u županiji varaždinskoj bile su te plemićke zadruge već tada većinom potajno razdijeljene i do skrajnosti rascijepane.[16])

Zemaljska vlada u svojem obrazloženju k osnovi novoga zakona o zadrugama naročito ističe, da se unutarnje ustrojstvo plemićkih zadruga u ničem ne razlikuje od onoga, što postoji u urbarskim zadrugama, i da medju njima nema bitne razlike.[17]) Nu sama zakonska osnova u bitnosti se tomu protivi i principijelno od toga odstupa.

U anketnoj raspravi i kod rasprave u saborskom odboru isticana je i obrazložena potreba, da se plemićke zadruge u zakonu posvema izravnaju s urbarskim, jer da medju njima nema upravo nikakove razlike. Ustanova pako §. 59. zak. o zadr. od 9. svibnja 1889., kako je kodificirana u tom zakonu, prihvaćena je u saboru bez zasebnoga raspravljanja onako, da su prema predlogu vladine osnove

[16]) Dr. M. Cuculić-Bitorajski: Plemićke zadruge, »Općinar«, 1888., str. 81.

[17]) Dr. Dragutin Tončić: Zakon od 9. svibnja 1889. o zadrugama, Zagreb, 1902, str. 117.

Digitized by Google

učinjene vrlo znatne bitne razlike izmedju urbarske i plemićke zadruge.

I tu je zakonodavac stao na pol puta, priznavajući princip, koji nije dosljedno proveo. Plemićkoj se zadruzi u toj zakonskoj ustanovi priznaje zadružno svojstvo upravo kao i urbarskoj zadruzi, a faktično joj se oduzimlje jedno od bitnih njezinih obilježja, prema kojemu zadružni zemljišni posjed pripada onima, koji u zadruzi zajedno žive i zadružnu zemlju obradjuju.

Općenito je načelo zadružnoga prava, osnovano na običajnom pravu, da muškarac, kada se oženi iz zadruge i osnuje sebi svoje ognjište ili stupi kao ravnopravan član u tudje gospodarstvo, prestaje biti članom rodne svoje zadruge i gubi sva prava na njezinu imovinu. Isto vrijedi i za ženu, kada se uda iz rodne svoje zadruge. Takovi muškarci i žene ne spadaju više prema narodnom shvaćanju, koje je u §. 50. zakona od 9. svibnja 1889. a zadr. uzakonjeno, u rodnu svoju familiju i nemaju više nikakova prava na imovinu svoje rodne zadruge, iz koje su trajno istupili. Takodjer oni članovi zadruge, koji stupe u svećenički stališ, koji postanu časnici ili činovnici, ili steku drugo koje mjesto, s kojim je spojena svojevremena opskrba, zatim oni članovi, koji samostalno nastupe kakov obrt ili trajno poduzeće, gube prema običajnomu pravu, koje je uzakonjeno u §. 51. istoga zakona, svojstvo pravih članova zadruge. Konačno i oni zadružni članovi, koji su dulje vremena neovlašteno odsutni iz zadruge (pet godina nakon navršene punodobnosti prema §. 53. cit. zak.), gube zadružno ovlaštenje i svako pravo na zadružnu imovinu, ma da i nisu za njih nastupili prije pomenuti uvjeti.

Pokretni se je zadružni imetak dijelio redovito kod diobe medju sve članove zadruge, ali se je uvijek kod toga uzimao posebni obzir na one članove, koji su taj imetak stekli, za razliku od članova nedoraslih, koji u sticanju nisu mogli sudjelovati.[18])

Po lozama se pako pokretna zadružna imovina nije nikada dijelila, a §. 33. cit. zakona propisuje naročito, da se sva imovina pokretna dijeli medju sve članove zadruge na jednake dijelove, jedino članovi ispod 16 godina da dobivaju polovicu dijela.[19])

[18]) Po starodavnom običaju u nekim zagorskim kotarima, jednako u plemićkim kao i u urbarijalnim zadrugama, smatrala su se i manja drvena nepodzidana zdanja, naročito komore za stanovanje pojedinih zadrugara, pokretnim stvarima i dijelila ne po lozama, već medju sve odrasle muške članove zadruge na jednake dijelove. I judikatura je stojala na tom stanovištu, sve dok nije zem. vlada, odio za unutarnje poslove, rješenjem od 12. rujna 1898. br. 70.778 ex 1896. izrekla, da po smislu §§. 293., 294. i 297. o. g. z. stvari, koje se grade na zemljištu i podu u toj nakani, da na njemu trajno ostanu, kao: kuće, druge zgrade i t. d., spadaju medju stvari nepokretne, kako to proizlazi i iz §. 7. zakona od 9. svibnja 1889. o zadr. te iz al. 2. §. 36. provedbene mu naredbe, dočim se na običaje, kada bi takovi i postojali, može imati obzir samo u onim slučajevima, gdje se zakon na njih naročito poziva (§. 10. o. g. z., arg. §. 60. cit. zadr. zak.)

[19]) Judikatura bijaše u tom uvijek suglasna, da se pokretnine prigodom diobe ne dijele na pojedine osobe, niti se istima posebice dopituju, već se dopi-

Digitized by Google

Nu zakonodavac ne priznaje za plemićke zadruge tih općenitih načela zadružnoga prava, osnovanih na običajnom pravu, već u kontradikciji s narodnim običajima i pojmovima propisuje u §. 59. zadr. zak., da to pravo ne vrijedi za plemićke zadruge. Odredjuje uz to u toj ustanovi naročito, da ženska glava ne gubi prava, koja ju idu kao predstavnicu loze, kada se uda u zadruzi za zadrugara. Isto tako ne gubi ta prava, ako se uda iz zadruge. A i muškarac ne gubi prava na zadružnu imovinu, kada se oženi iz zadruge.

Medju predstavnička prava spada naročito po smislu §. 29. cit. zak. aktivno diobno pravo, t. j. pravo tražiti diobu. Na tom osnovu zavladala je u judikaturi praksa, da se na zahtjev svakoga takvog pojedinog muškarca i pojedine žene mora dozvoliti dioba plemićke zadruge, ma da se diobi protivila i većina u zadruzi živućih predstavnika, jer im pripada aktivno diobno pravo i jer redovito ne posjeduju ništa od zadružne imovine, a to je u smislu §. 38. zak. i §. 23. provedbene mu naredbe dovoljno važan razlog, da se dioba dozvoli i na zahtjev manjine.[20]) Isto to pravo vrijedi i za svećenike, činovnike i obrtnike, te sve zadružne članove, koji izbivaju iz zadruge, jer alineja 2. §. 59. cit. zak. propisuje, da ustanove §§. 51. i 53. toga zakona ne vrijede za plemićke zadruge.

I udovica i domazet bez djece imadu u plemićkoj zadruzi po cit. ustanovi §. 59. privilegovani položaj. Dok po §. 31. zadruž. zakona pripada udovici i domazetu (priženjeniku), kada se zadruga razdijeli, uživanje jedne četvrtine dijela pokojnoga muža dotično žene, s kojim mora da se pridruži jednoj diobnoj grani, pripada po §. 59. toga zakona takovoj udovici i domazetu doživotno uživanje cijeloga dijela pokojnoga supružnoga druga,[21]) koji dio poslije njihove smrti priraštava onima, kojima po ustanovama općeg gradj. zakonika ide nasljedstvo iza bračnoga druga dotične udovice ili udovca. Ako se dioba provede medju više diobnih stranaka, morala bi se poslije smrti takove udovice ili udovca provesti nova dioba glede dijela, koji je bio dosudjen njima samo na uživanje. Kod toga nije jasno, bi li imala tu diobu provoditi sudska ili upravna oblast, a u judikaturi takova slučaja nema. — Ne znamo, zašto je zakonodavac ovom usta-

---

tuju dotičnoj lozi, kamo pojedina osoba spada, po broju duša, koje se nalaze u dotičnoj lozi, jer bi se inače kućanstvo i poraba same stvari uništila, a glava obitelji, isplaćujući svakoga člana u pokretninama, učinila nesposobnom za dalje gospodarstvo u dotičnoj lozi i posve za to gospodarstvo upropastila.

[20]) Rješidbom zemalj. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 27. veljače 1911. br. 12054, dopituje se jedna trećina cijele pokretne i nepokretne zadružne imovine prije trideset godina iz plemićke zadruge Klarić kbr. 10. iz Plesa izudatoj predstavnici loze, koja je, ne uživajući kroz cijelo to doba ništa od zadružnoga dobra, zatražila diobu, a diobi se protivile preostale dvije loze sa svojim predstavnicima, koji su u zadruzi sa svojim obiteljima živili.

[21]) Prema rješidbi pokr. uprave, odjeljenja za unutarnje poslove, od 25. travnja 1922. br. 21.495 pripada im i doživotno uživanje s tim dijelom skopčanoga prava u zemljišnoj zajednici, dočim im u urbarskoj zadruzi to pravo ne pripada.

Digitized by Google

novom odstupio od općega načela zadružnoga prava, jer razlog zato nije spomenut ni u obrazloženju zakonske osnove, a ni u anketnom ni u saborskom raspravljanju.

Isto se tako ne zna za razlog, sbog kojega je u toj specijalnoj ustanovi odredjena dioba pokretne imovine plemićkih zadruga po lozama, a ne po zadružnim članovima, kao kod urbarskih zadruga. Nepojmljivo je to naročito za one loze, kojih članovi nisu nikako participirali kod sticanja zadružnih pokretnina, jer nisu živili u zadruzi, a niti privredjivali u njenu korist često kroz cijele decenije, već koji su živili i sticali sebi u korist u svojem zasebnom gazdinstvu.

Za diobu starinske zadružne nepokretne imovine odredjuje se dioba po lozama, kojih su predstavnici bili u životu 1. siječnja 1837., dočim u prijašnjim zakonima nije bio taj dan naročito označen, već su se, kako je već pomenuto, loze ustanovljivale po propisu §. 731. o. g. z. i uzeli za temelj predstavnici, koji su bili na životu 1. svibnja 1853. I ta zakonska izmjena nije ničim obrazložena, a na očitu je štetu pojedinim obiteljima u plemićkim zadrugama.

Nezadovoljstvo sa zakonima glavni je razlog, što su se mnoge plemićke zadruge potajno razdijelile već prije 1. siječnja 1890., kada je stao na snagu zakon od 9. svibnja 1889. o zadr. Posljedice su počinjenih pogrješaka u zakonu u najviše dogadjaja, da su zadrugari sami sebi krojili pravdu, pa samovlasno bez oblasnoga judikata i bez svakoga sudjelovanja suda provodili u svojim zadrugama diobe, ne htijući, da im te diobe provedu sudovi po smislu poglavlja XVI. o. g. z. Tim se ustanovama nije mogao prilagoditi njihov život, već im je pravio ustuk snagom svoga organizma, koji brani svoju egzistenciju, jer one nisu odgovarale njihovom pravnom shvaćanju ni njihovim potrebama. Kod tih potajnih dioba nije redovito uzet upravo kao i kod urbarskih zadruga nikakov obzir na izudate žene i na one nekadanje članove, koji su trajno ili dulje vremena izbivali iz zadruge. Pokretnu imovinu razdijeliše medju sve zadružne članove, a nepokretnu u najviše slučajeva medju pojedine obitelji, ne obaziruć se pri tom vrlo često ni najmanje na loze.

Prema tome je u očitom protuslovlju ustanova §. 59. zakona o zadr., kada ostavlja i za plemićke zadruge na snazi propise §. 56. toga zakona, po kojima valja provesti potajnu diobu, što su ju zadrugari izveli samovlasno te bez dozvole i znanja oblasti prije 1. siječnja 1890., po faktičnom stanju posjeda. Tako je oblasno provedena većina potajnih dioba ne onako, kako je odredila ustanova §. 59., već onako, kako je po narodnom shvaćanju bilo pravo. U najviše bo slučajeva nisu izudate žene i odsutnici ni znali, da im po zakonu pripada kakovo pravo na imovinu tih zadruga, a u koliko su to znali, nisu prigovarali provedbi tih potajnih dioba po faktičnom posjedovnom stanju, jer se nisu osjećali pravno povrijedjenima. Ako su pako tim diobama prigovarali, jer ih je sam zadružni zakon u §. 56. na to upućivao, nisu mogli dokazati one uvjete, koji su prema toj ustanovi potrebni za ispravak potajne diobe novom razdiobom.

I upravna je naša judikatura prihvatila to stanovište, ali ne zato, jer je ono strogo osnovano na zakonu, već jer ga je držala za

Digitized by Google

aequum et bonum.[22]) Tako su te potajno podijeljene plemićke zadruge bile u mnogo povoljnijem položaju, nego li one plemićke zadruge, koje su ostale u zajednici i na koje se je uporavila cit. ustanova §. 59. Tom zakonskom zabludom zavladalo je za plemićke zadruge dvostruko pravo; jedno, koje normira §. 56. oblasnom provedbom potajnih dioba po faktičnom posjedu, nastalom bez posredovanja oblasti na temelju običajnoga prava, a drugo, uzakonjeno u §. 59., koje se protivi narodnomu shvaćanju, a vrijedi još i danas.

Prema naročitomu propisu imadu se specijalne ustanove §. 59. zakona o zadr. uporavljati na zadruge plemića na plemićkom zemljištu. Ne dostaje dakle samo plemstvo, već mora da je i posjed njegov plemićki ili gospoštinjski (alodijalni, dominikalni) kao opreka posjedu gradjanskomu i posjedu podaničkomu.

Zadruga de iure uopće ne postoji po našem pozitivnom pravu, dok nije u gruntovnici kao vlasnica upisana.[23]) U judikaturi se pod zadrugom razumijevaju samo one kućne zajednice, koje su u gruntovnici upisane kao zadruga. Nema li koja kućna zajednica te bitne zakonske oznake, ne odnose se na nju propisi zadr. zakona, ma i imala sve druge karakteristike zadruge, već za nju vrijede načela općega gradjanskoga zakonika. — Gruntovni upisi kućnih zajednica na zadruge osnivaju se kod nas na naredbi austrijskoga ministarstva za pravosudje od 18. travnja 1853 (d. z. 1. br. 65.), koja je promijenila cesarsku naredbu od 29. rujna 1850. o proglašenju privremenoga gruntovnoga reda za krunovinu Hrvatsku i Slavoniju. Dok ova carska naredba odredjuje zemljišni upis nerazdijeljenoga posjeda nekretnina pojedinih obitelji na njene članove kao suvlasnike po razmjeru, koje valja ponajprije ustanoviti, odredjuje pomenuta ministarska naredba, da se kod kućnih zajednica u Hrvatskoj i Slavoniji imadu popisati imena ili oznake takovih zajednica, kao što su u mjestu kojem običajne, a tako i općeno ime porodice, koja je u nerazdijeljenom posjedu, a da nije potrebno navoditi pojedinih članova porodice. Ova je odredba temeljna osnova čitavomu zakonskomu zadružnomu sustavu u Hrvatskoj i Slavoniji.[24]) Nekretnine dakle, na kojima je živjelo više porodica u zajednici, imale su se upisati na zadrugu.

Po smislu te ministarske naredbe i kasnijih gruntovnih zakona valjalo je prigodom osnutka gruntovnice upisati kućne zajednice seoskih plemića na plemićke zadruge, jer je ta oznaka bila običajna u mjestima, gdje je seljačko plemstvo živjelo. Nu imade najviše slu-

[22]) Rješidba zemalj. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 19. rujna 1915. br. 52.544 ne dopituje izudatim iz plemićke zadruge Krčelić kbr. 12 iz Žlebaca ženama nikakov dio zadružne imovine, jer se je ta zadruga potajno razdijelila davno prije 1. siječnja 1890., a dan stavljenoga diobnog zahtjeva nije zatekao ni jednu od tih izudatih žena u posjedu alikvotnoga dijela zadružne imovine.

[23]) §. 3. zak. od 3. ožujka 1874. o zadr., a isto tako i §. 3. zak. od 9. svibnja 1889. o zadr.

[24]) Dr. Ivan Strohal: Razvitak zadružnoga prava u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1907., str. 86. (Preštampano iz »Mjesečnika pravničkoga društva« za god. 1906., 1907. i 1908.)

Digitized by Google

jeva, gdje su sastavljači gruntovnice u gruntovnim knjigama izostavili oznaku »plemićka« i unijeli dotičnu kućnu zajednicu u tim knjigama kao zadrugu bez te oznake. U grunt. uložcima kotara Velika Gorica nije redovito kod imena zadruge na vlastovnici označeno plemićko njeno svojstvo, dok su na posjedovnicama pojedine gruntovne stvarnosti označene naročito kao plemićko zemljište. Slično je i u drugim kotarima, gdje postoje plemićke zadruge, pa se može ustvrditi, da je neznatan broj plemićkih zadruga, kojima je plemićko svojstvo u gruntovnicu uneseno. Nu §. 59. zakona o zadr. i ne traži naročito gruntovnog upisa na plemićku zadrugu, već pominje samo plemiće na plemićkom zemljištu. Na tom osnovu tumači judikatura, da ta ustanova vrijedi i za one zadruge, koje u gruntovnici nemaju oznake plemićke, ako u njima na plemićkom zemljištu doista žive plemići. Za slučaj poreke valja da se to plemstvo dokaže. Gdje seljački plemići imadu izvorne isprave o svom plemstvu, kao što u plemenitoj općini Turopolje, lako je to dokazati. Plemićke su te isprave pohranjene u turopoljskom arhivu, a ima ih i u rukama pojedinih plemića. Izim toga je to plemstvo registrovano u temeljnim knjigama zemljišne zajednice plemenite općine turopoljske kao i u župskim knjigama, naročito u statusu animarum, koji status postoji n. pr. u župi veliko-goričkoj od god. 1827., i u kojem je svaka plemićka obitelj označena sa »nobilis«. Mnogo je teže o tom pružiti dokaz tamo, gdje su se izvorne plemićke isprave izgubile ili uništile, a župske knjige ne potiču od davnine ili im manjka kod dotične obitelji naznaka plemstva.

U gdjekojim selima podijeljeno je bilo plemstvo samo nekim porodicama, a tekom dugog vremena prisvojile su sebi naslov plemstva i susjedne druge porodice, koje su živjele na plemićkom zemljištu, ali kojima to plemstvo nije bilo podijeljeno. Tako su se na primjer svi Draganičanci smatrali po starom hrvatskom shvaćanju plemićima, a samo manji dio istih imade zato isprave.[25]

Imade slučajeva, naročito u zagorskim kotarima, gdje su kućnu zajednicu s plemićima sačinjavali neplemići na plemićkom zemljištu. Glede uredjenja imovinsko-pravnih odnosa u takovim zadrugama ne propisuje zakon ništa, pa nastaje pitanje, vrijede li glede tih zajednica propisi za urbarske ili propisi za plemićke zadruge. Tu se u pozitivnom pravu nalazi praznina, koju mora da ispunjuje sama judikatura tamo, gdje se konkretni slučaj mora da riješi, u koliko tu prazninu nisu ispunile same stranke, razdijelivši medjusobno zadružni posjed potajno onako, kako je bilo običajno, naime ne onako, kako bi se po pozitivnom pravu imale dijeliti plemićke zadruge, već onako, kako su se po običajnom pravu dijelile uopće zadruge, dakle i plemićke.

Glede plemićkih nepokretnina stoji zakonska predmnjeva, da svakolika u gruntovnici na ime plemićke zadruge unesena zemljišta sačinjavaju starinsku donacijonalnu zadružnu nepokretnu imovinu,

[25] Bresztyenszky, l. c. str. 104.

Digitized by Google

u koliko koja od stranaka ne ustvrdi i ne dokaže, da koje od tih zemljišta spada u red prikupljenih ili naslijedjenih zemalja. Pod prikupljenim zemljama razumijevaju se one nepokretnine, glede kojih se mogu pojedini zadrugari iskazati kupovnim ispravama, da su ih sami nabavili. Ove zemlje dijele se u onom razmjeru, kako glase odnosne isprave (fasije). — Tako tumači provedbena naredba k zak. o zadr. u §. 60. zakonsku ustanovu §. 59. o vrstama nekretnina plemićkih zadruga. Ali ni sam zakon ni njegova provedbena naredba ne navodi, vrijedi li ta ustanova samo za one nekretnine, koje su prikupljene prije 1. siječnja 1890., kada je zadružni zakon stao na snagu, ili i za one, koje su kupljene poslije toga dana. Prema §. 20. toga zakona, koji vrijedi i za plemićke zadruge, drži se vlasnošću zadruge svaka stvar, što ju je privrijedio kućni gospodar ili ini koji zadrugar, osim ako dokaže, da je tu stvar privrijedio svojom dopuštenom posebnom radnjom, svojim posebnim imetkom ili svojim osobnim pravom.

Ta zakonska predmnjeva vrijedi jednako za sve zadrugare, dakle i za one odrasle muške članove plemićke zadruge, koji su svojim radom i marljivošću bez sudjelovanja nedoraslih ili budućih zadružnih članova sticali novu imovinu. Prikupljena dakle po pojedinim zadrugarima zemljišta iza 1. siječnja 1890., bila ona u gruntovnici i upisana kao njihova vlasnost, smatraju se vlasnošću cijele zadruge, ako ti zadrugari ne dokažu, da su ih nabavili svojom dopuštenom posebnom radnjom, svojim posebnim imetkom ili svojim posebnim pravom.[26]

Ustanova dakle glede posebnoga načina diobe prikupljenih zemalja odnosi se samo na one nekretnine, koje su nabavili pojedini zadrugari prije 1. siječnja 1890., ako su te nekretnine upisane u gruntovnici kao njihova vlasnost. Ako su pako upisane na ime zadruge, predmnijeva se, da su i njezina vlasnost, t. j. skupna imovina svih zadrugara, ako koja od stranaka ne dokaže, da su te nekret-

[26] Prema rješidbi zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 2. stud. 1900 br. 57044. upravne su oblasti u svom djelokrugu pozvane i dužne da donesu samo prejudicijonu odluku, ima li ili nema mjesta zakonskoj predmnjevi §. 20. zak. o zadr. dočim su za sam gruntovni prenos (§. 431. o. g. z.) nadležne sudske oblasti, ako su odnosne gruntovne stvarnosti stečene na osnovi civilno-pravnoga naslova, jer upravne oblasti kao nenadležne za presudu civilno-pravnih naslova ne mogu odrediti gruntovnu provedbu

Prema rješidbi stola sedmorice od 29. stud. 1900. br. 3660. (Mjesečnik prav. društva. 1901. str. 724.) normira ustanova §. 20. zakona o zadr., predmnjevu glede vlasnosti zadruge, ali dopušta proti toj predmnjevi protudokaz pred oblašću, a ta oblast može biti samo redoviti gradjanski sud, u onom dogadjaju, gdje se ne radi o kojem faktičnom odnosu unutar zadruge, nego o prijeporu prava vlasnosti na nekretnine medju zadrugom, jednim njezinim članom, na koga su te nekretnine bile u gruntovnici upisane kao njegov osebunjak i koji se poziva na dosjelost u smislu §. 1467. o. g. z., te trećom osobom, na koju su te nekretnine naknadno kao njezina vlasnost u grutovnici upisane.

Digitized by Google

nine njezina osobna imovina (osebunjak), koja pripada prikupljenim zemljama.

Zašto zakonodavac rabi ovdje naročito riječ zemlje, a ne nepokretnine, kako ju rabi u §§. 3., 4., 30. i 32., a i u §. 59. zadr. zakona za starinsku zadružnu imovinu, nije nigdje obrazloženo. U praksi je taj zasebni naziv prikupljenih nekretnina bio razlogom, da su se zgrade, sagradjene na takvim prikupljenim nekretninama, dijelile neispravno po lozama, a ne onako, kako se je dijelilo samo zemljište.

Po općenitim načelima zadružnoga prava pripada djevojci prigodom udaje običajna oprema (miraz), koju joj je dužna dati zadruga, a ne pojedini njezini članovi.[27] i [28]

I tu zakon u §. 59. odstupa od toga općenitoga načela i propisuje: djevojci daje pir cijela zadruga, miraz (opremu) u prvom redu roditelji; ako su ovi mrtvi, bliža rodbina u zadruzi, odnosno zadruga. Plemićka dakle djevojka nema redovito prava na miraz iz zadružne imovine, dok su joj roditelji živi, a nema ni prava tražiti diobu zadružne imovine, dok joj živi otac, djed ili pradjed, jer joj manjka aktivno diobno pravo. Položaj je njezin prema tomu od udaje pa sve, dok joj živu prednici s aktivnim diobnim pravom, nepovoljniji od položaja djevojke u urbarskoj zadruzi. Nu to je nužna posljedica onoga propisa ove ustanove, koja izudatoj ženi za slučaj diobe daje ista prava na zadružnu imovinu kao i muškim članovima, odredjujući jedino, da se kod diobe ima uračunati ono, što je zadruga dala djevojci, zapravo prema §. 1218. o. g. z. njezinu mužu, u ime miraza. Ustanova o dužnosti roditelja u plemićkoj zadruzi, da dadu kćerima miraz, preuzeta je iz §. 1220. o. g. z.., ali nije protegnuta i na djedove i babe, a nije po smislu ove ustanove općega gradjanskoga zakona izuzet ni slučaj, da nevjesta ima svoje vlastite imovine, koja joj dotiče za pristojni miraz. — Ne živu li više roditelji, dužna je dati miraz bliža rodbina u zadruzi, odnosno zadruga. Zakonodavac ne

[27] Praksa se drži u tom pogledu normativne rješidbe zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 18. srp. 1899. br. 47.266., kojom je izrečeno: Djevojci pripada prigodom udaje iz zadruge miraz samo onda, ako je zahtjev za dopitanje miraza (opreme) stavila prije vjenčanja. — Miraz se odredjuje po smislu §. 54. zak. o zadr. i § 55. provedbene mu naredbe obzirom na §. 10. o. gr. z. po običaju mjesta, gdje zadruga prebiva, a ne po zadružnim imovinskim prilikama u smislu §§. 1220 i 1221. o. g. z.

[28] Zadruga je obvezana da dade djevojci miraz ne samo dotle, dok zadrugari živu u zajednici pod jednom gospodarskom upravom, i ta dužnost ne prestaje, kada se zadruga samovlasno podijeli. Činjenica bo, da zadrugari ne vode zajedničko kućanstvo, ne rješava zadrugu dužnosti pojedinim zadrugarkama prigodom izudaje dati običajnu opremu (miraz). Zadruga je tu opremu dužna dati prema propisu §. 54. zak. o zadr. Na koji će pako način takova zadruga obzirom pa razdijeljeno uživanje porazdijeliti troškove te opreme medju zadrugare, to je njezina interna stvar, koja se, dodje li u tom pravcu do prijepora, ima riješiti prema propisima §§. 22. i slj. zak. o zadr. te §§. 15. i slj. provedbene mu naredbe. (Rješidba zem. vlade, odjela za unutar. poslove, od 26. velj. 1913. br. 10.689.)

Digitized by Google

odredjuje, kada je dužna dati miraz bliža rodbina, pod kojom se moraju razumijevati svi članovi one loze, iz koje potiče djevojka, a ne samo djedovi i babe osobno, i u kom razmjeru, — a kada cijela zadruga, ako ona sastoji od više loza. Supsidijarna ova dužnost zadruge nije točno označena, a nastupa prema tumačenju u praksi samo onda, kada su u nevjestinoj lozi pomrli svi drugi članovi ili ovi trajno iz zadruge izbivaju. Isto se tako ne odredjuje, ima li se miraz dopitati po običaju mjesta, gdje zadruga prebiva, kako je to propisano u §. 54. zak. o zadr. za urbarske zadruge, ili po imovinskim prilikama u smislu §§. 1220. i 1221. o. g. z.

Za dopitanje miraza iz zadružne imovine nadležne su upravne oblasti, a za utjeranje svote u ime dopitanoga miraza nadležne su po smislu §. 46. provedbe naredbe k zak. o zadr. u savezu s §. 438. toč 4. gr. p.p. sudske oblasti. U tom je pravcu ustaljena praksa, držeći se načela, da su za rješavanje svih prijepora iz zadružnopravnih odnosa nadležne isključivo administrativne oblasti, a medju takove prijepore spada očito i dopitanje miraza djevojci, kada se udaje iz zadruge.[29]

Principijelno pojedini zadružni članovi nemaju svoje osobne imovine. Iznimku od toga pravila normira §. 20. zak. o zadr., koji pod pomenutim već uslovima dozvoljava pojedincima u zadruzi sticanje osobne imovine.[30]

Nu kako su ti osebunjci redovito rijetki i neznatni, uzeto je u zadružnom pravu kao pravilo, da miraz za nevjestu daje cijela zadruga iz zadružne imovine.

I od toga pravila odstupa §. 59., kada odredjuje, da su u plemićkim zadrugama obvezani, da dadu miraz za djevojku u prvom redu njezini roditelji i to iz svoje osobne imovine, jer sa zadružnom imovinom ne mogu sami bez sporazuma s ostalim zadrugarima raspolagati. Ako roditelji ili bliža rodbina tvrde, da ne mogu iz svoje osobne imovine odrediti pristojan miraz, valja da po smislu §. 1221. o. gr. z. nadležna sudska oblast odredi takav miraz ili da oslobodi od toga roditelje, odnosno bližu rodbinu. U posljednjem dogadjaju istom mora dati miraz cijela zadruga iz zadružne imovine. Ali sudske oblasti nisu nadležne da nalažu zadruzi isplatu miraza za zadrugarku, već u tom slučaju miraz odredjuju prema istaknutom već načelu administrativne oblasti. — Zahtjev dakle za dopitanje miraza u plemićkim zadrugama ima da raspravljaju i o njem odlučuju najprije sudske, a iza toga upravne oblasti, prve po načelima općega gradjanskoga zakona, a druge po načelima zadružnoga prava.

[29] Vidi rješidbu zem. vlade, odjela za unutarnje poslove i rješidbu stola sedmorice u »Mjesečniku« god. 1908. str. 523.

[30] Ova je ustanova slična ustanovi §. 19. zak. članka IV. iz god. 1870. kao i §. 11. zak. od 3. ož. 1874., te §§. 37. i 38. zak. od 7. svib. 1850. i §§. 15. i 16. zak. od 14. trav. 1880. Po §. 37. zak. od 7. svibnja 1850. imao je zadrugar neki dio zaslužbe, stečene izvan zadruge, dati u zadružnu pjeneznicu, dočim je za posebno svoje vlasništvo u smislu §. 38. mogao sebi pridržati samo »gibivi imetak«.

Digitized by Google

U nizu loših zadružnih zakona zauzima po općenitom mnijenju prvo mjesto prvi hrvatski zadružni zakon od god. 1870., stvoren u individualističkom shvaćanju tadašnjega liberalizma dekretiranjem slobodnoga individualnoga vlasništva u seljačkim, naročito sitnim gospodarstvima.[31] Zakon je taj usvojio za zadrugu načela općega gradjanskoga zakona, proglasivši zadrugare suvlasnicima zadružne imovine, koji mogu sa svojim idealnim dijelovima po volji raspolagati, naročito zadužiti ih ili s njima oporučno odredjivati. Da čim prije zadruge uništi, dozvolio je diobu na zahtjev svakoga pojedinoga zadrugara, dapače i onoga, koji je poslije 1. travnja 1848. iz zadruge istupio, ako još svoj individualni dio iz zadružne imovine nije dobio. S tim zakonom nije bio nitko zadovoljan, jer je rdjavo djelovao ne samo radi oktroiranih najbitnijih svojih oznaka, već i radi potpunoga ignoriranja seljačkoga običajnoga prava, pa je zato već zakonom od 6. listopada 1872. sistiran.

Drugi hrvatski zadružni zakon od 3. ožujka 1874. korigirao je donekle najgrublje mane prvoga zakona, nu i on je ostao principijelni neprijatelj zadrugama, nastojeći ih svojim pogrješnim sustavom ukinuti. Ni taj zakon nije dozvoljavao osnivanje novih zadruga, ignorirajući posve činjenicu, da je do nedavna u našem narodu bila zadruga pravilo, a inokoština iznimka, i da je zadruga bila glavna, ako ne jedina, manifestacija ekonomsko-porodične organizacije kod nas u Hrvatskoj upravo tako kao i u Srbiji prije uvedenja gradjanskoga zakonika.[32]

Istom zadružni zakon od 9. svibnja 1889., nadopunjen zakonom od 30. travnja 1902., popravio je u glavnom pogrješke prijašnjih zadružnih zakona i prihvatio stanovište, koje nije bilo u dosadanjem neprijateljstvu sa zadružnim sistemom, jer zadruzi priznaje donekle karakter jurističke osobe s oblikom kolektivističnoga vlasništva, u kojem nema nasljedsva i koje je u načelu nedjeljivo, nezadužljivo i neotudjivo bez sporazuma svih ili bar većine zadružnih članova. Nu i taj je zakon načelno htio da bude samo prelaz od kolektivističkog k individualnomu vlasništvu, jer u principu ne dozvoljuje osnivanje novih zadruga ni urbarijalnih ni plemićkih ni putem nasljedstva ni ugovorom, već samo diobom postojećih zadruga u smislu dispozi-

[31] Isto tako i srpski gradjanski zakonik od god. 1844., koji u §§. 507.—529. normira zadružno pravo, a koji još i danas s malim promjenama vrijedi u Srbiji. Po tom je zakoniku zadruga individualistička institucija, djeliva i zadužljiva kao suvlasništvo, u kojoj vrijedi nasljedstvo i zakonsko i oporučno. Akoprem §§. 36. i 58. toga zakonika izrično navode, da je zadruga moralno lice, uzimlju joj §§. 507. i slj. svaku karakteristiku jurističke osobe.

»Opšti imovinski zakonik za knjaževinu Crnu Goru« od god 1888. normira zadružno pravo u čl. 686.—708. »o domaćoj zajednici«, a djelomično i u čl. 964.—968. »o kući ili domaćoj zajednici« i daje zadruzi karakter jurističkoga lica s oblikom kolektivne svojine, nedjeljive u načelu i neotudjive, u kojoj nema nasljedstva.

[32] Živojin M. Perić: Zadružno pravo po gradjanskom zakoniku kraljevine Srbije, IV. knjiga, Beograd, 1921., str. 14.

Digitized by Google

tivne naravi ustanove §§. 36. i 56. zadr. zak., i ispravkom gruntovnice u slučajevima, pomenutim u §. 37. Usuprot je dozvolio u §. 55. razlaz zadruge, bila ona plemićka ili urbarijalna, kada je na zadružnom selištu preostala samo jedna obitelj ili samo jedna osoba, — i upis zadružnih nekretnina na predstavnika obitelji kao samovlasnika i bez privole njenih članova, bili oni malodobni ili odrasli sa svojim posebnim obiteljima, odnosno na zadnjega člana zadruge kao samovlasnika, ma i ovaj ne bio predstavnik zadružne obitelji, već prižen-njenik ili priudajom u zadrugu došla strana žena.[33] Tu zakonsku anomaliju korigirao je istom §. 5. zakona od 20. travnja 1902. o promjeni odnosno nadopunjenju nekih ustanova zak. od 9. svibnja 1889. o zadrugama .

Ne bi bila tako loša strana svih tih zadružnih zakona, što su ukidali zadruge, koliko je loša, što seljačkom pučanstvu nisu umjesto zadruge dali potrebni zato ekvivalent. Nema sumnje, da za seljačku inokosnu porodicu vrijede u našem narodu u bitnosti ista pravna načela, koja vrijede i za zadružnu, da su zadruga i inokoština prema tomu dvije vrsti iste seljačke obitelji, koja se u svojoj bitnosti razlikuje od obitelji gradjanske. Ukidajući zadruge, izjednačili su naši zadružni zakoni inokosne obitelji, koje su bile uredjivane po zadružnom pravu, s gradjanskim obiteljima, koje uredjuje opći gradjanski zakon, jer prije toga nisu stvorili nikakovih posebnih propisa za seljačko pučanstvo. I ustanova §. 761. o. g. z. izuzimlje seljačka dobra od općih propisa zakona o nasljedstvu, navodeći, da se

[33] U praksi se je za razlaz zadruge urbarske i plemićke tražila privola svih punoljetnih članova obitelji, naročito onih, koji su na zadružnom selištu sebi osnovali svoje obitelji, sve dok nije zem. vlada, odio za unutarnje poslove, normativnom rješidbom od 2. stud. 1898. br. 63.718 ex 1897. izrekla, da te privole ne treba, i obrazložila to ovako: Po temeljnom načelu, izraženom u §. 29. zak. od 9. svib. 1889. o zadr. i §§. 17., 18. i 20., provedbene mu naredbe, pripada pravo raspoložbe sa zadružnom imovinom, u koliko se tom raspoložbom iz prvobitne zadružne imovine ima osnovati gradjansko-pravno vlasništvo ili nova zadruga (§§. 36. i 56. alineja 6. istoga zakona), samo predstavniku loze odnosno obitelji, koji kod te raspoložbe zastupa čitavu svoju lozu odnosno obitelj. Prema tomu osnovnomu načelu zadružnoga prava nema rasprava, odredjena §. 56. cit. nar. možda tu svrhu, da za razlaz zadruge ishodi privolu i ostalih obiteljskih članova, koji po zakonskim ustanovama o predstavništvu obitelji na takovu privolu ni ovlašteni nisu, već joj je jedina svrha, da konstatuje, stječu li se svi uvjeti, što ih §. 55. cit. zak. za razlaz propisuje, a to: da li je na zadružnom selištu preostala samo jedna osoba ili jedna obitelj

Pozivanje na §. 36. u §. 55. nema se tako razumijevati, da je za razlaz zadruge izim zahtjeva predstavnika nužna privola i ostalih članova obitelji, pa da se u slučaju uskraćene te privole razlaz odrediti ne može, već je tim pozivanjem zakonotvorac htio samo naznačiti, da je i kod razlaza jednako kao i kod osnivanja nove zadruge prigodom diobe, ako se diobna stranka sastoji iz jedne obitelji (§. 36. al. 2.) opstanak zadruge fakultativan t. j. ovisan od raspoložbe predstavnika, koji predstavlja svoju obitelj, pa je s toga u oba slučaja i jedini viastan u ime njezino odlučiti o samovlasničkom raspisu.

Digitized by Google

ti propisi sadržavaju u upravnim zakonima. Nu naša legislativa nije do danas stvorila tih propisa, akoprem je već preko pol stoljeća neprekidno isticana dužnost zakonodavstva, da se za seljački stalež donese posebni zakon za uredjenje njegovih imovinsko-pravnih odnosa, i akoprem se je to već od uvedenja općega gradj. zakonika neprestano obećavalo sa sviju strana, a naročito u saborskom odboru i u saboru kod raspravljanja zadružnih zakona.

Mnogo se kod nas, pa i u pravničkim krugovima tvrdi, da zadrugâ više nema. A doista je čudo, da svi ti zakoni ipak nisu uništili zadruge i da tih zadruga, zasebno plemićkih, nije posve nestalo. Iz statističkih podataka[34] proizlazi, da u Hrvatskoj i Slavoniji ima još danas 112.065 zadruga sa 857.715 zadružnih članova i s 1,222.443 katastralnih jutara nekretnina. Osim ovih 112.065 zadruga imade još 6458 u gruntovnici upisanih zadruga, koje faktično ne postoje usljed manjkavoga ili pogrješnoga gruntovnog raspisa. Od tih je zadruga 33.280 sa više obitelji, a 77.934 sa jednom obitelju, dočim ih je 851 bez predstavnika. Potajno je od njih razdijeljeno prije 1. siječnja 1890. ukupno 6.976, a poslije 1. siječnja 1890. svega 9860.

Kod stvaranja zakona od 9. svibnja 1889. o zadr. bijaše u Hrvatskoj i Slavoniji 47.834 nepodijeljenih zadruga, a oko 70.000 potajno podijeljenih. Taj broj nije bio točno ustanovljen, a sâm tadanji ravnatelj statističkoga ureda M. Zoričić, koji je tu statističku gradju uredio, navodi za te brojeve, da su nepouzdani. Bijaše bo mnogo zajednica, koje su već prigodom osnutka gruntovnice upisane kao suvlasništvo ili koje su nastale iza toga diobom starih osnovnih zadruga i bile upisane u gruntovnici kao suvlasništvo diobenika, koje su i dalje živile zajednički upravo onako, kako su prije živile u zadrugama. Te su se zajednice, bile one i potajno razdijeljene, smatrale kod sabiranja statističkih podataka — zadrugama, pa su kao zadruge i uvrštene u statističke podatke bez pitanja, da li su tako i u gruntovnici upisane. Nu ustanovljeno je autentično iz točnih diobnih i gruntovnih iskaza, da je od 1. siječnja 1890. pa do konca godine 1922. oblasno razdijeljeno 23.425 potajno razdijeljenih zadruga, od kojih je nastalo 46.046 novih u gruntovnici već upisanih zadruga, a 24.685 samovlasnika. — Broj se dakle zadruga u Hrvatskoj i Slavoniji zadnjih trideset godina nije umanjio, već usuprot povećao. Očiti je to znak, da se u zadruzi još sveudilj pokazuje narodna naša indnvndualnost te životna snaga naroda. Zadružni institut još živi u pravnoj svijesti naroda i zadruga pokazuje raison d'être baš u tom,

[34] Nešto prije svjetskoga rata spremala se je reforma zadružnoga prava, i u tu je svrhu pisac ove rasprave kao upravitelj zadružnoga odsjeka zem. vlade, odjela za unutrnje poslove, sabrao i uredio statističke podatke o broju postojećih zadruga u Hrvatskoj i Slavoniji. Te su podatke pružili sudovi kao gruntovne oblasti i opć. poglavarstva, a saopćit će se potanje prvom prigodom. — Statistički pako podaci o plemićkim zadrugama potiču iz najnovijega vremena i sabrani su takodjer sudjelovanjem gruntovnih oblasti i općinskih poglavarstva, jer se je samo tako mogao sakupiti bar vjerojatno autentični materijal.

Digitized by Google

što je niti samo zakonodavstvo, koje ju je nastojalo uništiti, nije kroz stotinu godina moglo u narodu oslabiti.

Tim statističkim podacima kao i ispitivanjem pravnih običaja ustanovljeno je nadalje, da naše seljaštvo napušta zadruge s mnogo obitelji i s heterogenim članovima, što dokazuju i mnoge potajne diobe, izvedene usuprot imperativnim zakonskim ustanovama i ususprot tomu, što ih zadr. zakon u §. 58. proglašuje nezakonitima, kao što je ustanovljena i činjenica, da većina seljaštva samo perhorescira individualno vlasništvo u svojo užoj obitelji i stvara samo kolektivizam u novim zadrugama, sastojećim samo od jedne obitelji.[35])

Sadanja je dakle glavna etapa u razvitku zadruge u Hrvatskoj i Slavoniji uzdržanje i organiziranje najuže porodice kao subjekta seljačke imovine po načelima zadružnoga prava. Tomu se razvitku načelno protivi spomenuta specijalna ustanova sadanjega zadružnog zakona o plemićkim zadrugama. I zato se je broj plemićkih zadruga zadnjih 30 godina u Hrvatskoj znatno umanjio. Većina se je tih zadruga razdijelila oblasno već prvih godina, iza kako je taj zakon stao na snagu. Diobom nastala nova zasebna gospodarstva nisu više htjela, da im privatno pravne odnose normira ustanova §. 59. toga zakona, već su tražila upis individualnoga vlasništva u gruntovnici, držeći ustanove općega gradjanskoga zakonika za uredjenje svojih privatno-pravnih odnosa povoljnijima, akoprem se ni tim ustanovama nisu mogla kroz pol stoljeća nikako prilagoditi.

Danas ima u Hrvatskoj još svega 580 plemićkih zadruga, dakle jedva samo nešto preko jedne četvrtine od onih zadruga, koje su još postojale prije trideset godina. I ove ne žive kompaktno, već rasijane po mnogim selima. Najveći ih je broj u veliko-goričkom kotaru, u plemenitoj općini Turopolje, i to u poreznoj općini Buševac 25, Cerovski vrh 19, Cvetković brdo 24, Dragonožec 35, Dubranec 15, Vel. Gorica 16, Kuće 22, Kurilovec 23, Lomnica Donja 40, Lukavec Gornji 19, Vel. Mlaka 13, Mraclin 12, Pleso 14, Vukomerić 14, te u devet drugih poreznih općina 44, ukupno dakle 335. Zatim ih ima u kotaru križevačkom, u upravnoj općini Raven 69 (najviše u selu Lemeš), Sv. Petar Orehovec 20 i Vojakovec 8; u kotaru pisarovinskom, u upravnoj općini Pisarovina 58; u kotaru sv. Ivan-zelinskom, u upravnoj općini Sv. Ivan Zelina vanjski 26, i upravnoj općini Belovar Moravše 11; u kotaru Vrbovskom, upravnoj općini Bosiljevo 19, te po nekoliko u Domagoviću, Klinča-selu[36]) i Sv. Jani (kotar Jastrebarsko), u Draganiću i Riječici (kotar Karlovac), u Mekušju (teritorij grada Karlovca) te u Gornoj Rijeci i Novom Marofu.

---

[35]) Živojin M. Perić l. c. knjiga I. (Beograd, 1912.) str. 90. u tumačenju §§. 507. i dr. dolazi do zaključka, da po srpskom gradj. zakoniku nema zadruge izmedju oca i njegovih maloljetnih ili punoljetnih sinova, koji s njim na njegovom imanju žive i rade.

[36]) U ovoj upravnoj općini u selu Zdenčina postoje još dvije dosada nepodijeljene zadruge i to pl. Bencetić kbr. 16, sa 40 članova i 366 jutara 737 čet. hv. nekretnina i pl. Grdaković kbr. 1. sa 25 članova i 152 jutra 551 čet. hv. zemljišta.

Digitized by Google

U kotaru klanječkom i krapinskom nestalo je posve plemićkih zadruga, što su postojale u upravnim općinama Klanjec, Vel. Trgovište, Krapinske Toplice i Sv. Križ. Isto je tako posve nestalo u zagrebačkom kotaru plemićkih zadruga, što su bile rasijane po selima Žlepcu, Bijeloj Gorici, Novacima, Medvedskom brijegu, Novoselcu, Trnavi, Sesvetama, Črncu, Rugvicama, Strmcu, Obreži i Otoku. A nestalo je tih zadruga posve i u kotaru zlatarskom i sisačkom, a i u drugim selima kotara jastrebarskoga, pisarovinskoga, sv. Ivan-zelinskoga i novo-marofskoga, kao što i onih plemićkih zadruga, za koje se navodi, da su postojale u Slavoniji.

Znatnom umanjenju broja plemićkih zadruga i njihovu nestajanju kriva je zakonska ustanova §. 59. zak. o zadr., koja je prvi put u zakonodavstvu htjela da normira privatno-pravne odnose za seljačko plemstvo, važno i zanimljivo kroz cijelih deset stoljeća u našoj povijesti, ali tako originalno, kako vidjesmo, da ga je s tim normama baš u živac pogodila.

Vladina osnova te zakonske ustanove ispravljena je i mijenjana, pa radi toga ne odgovara svojemu prvobitnomu obrazloženju. U tom se obrazloženju naročito ističe, da se općenite ustanove o najmanjoj izmjeri, ispod koje se zadružno selište nesmije ni dijeliti ni otudjiti, kao i ustanova o privoli zadrugara na zatraženu diobu, koje su kasnije uzakonjene u §§. 11., 18., 35. i 38. zadr. zak., ne će uporaviti na plemićke zadruge, »budući da je slobodna djelivost plemićkih zemljišta bila zajamčena još ustanovama hrvatsko-ugarskoga privatnoga prava, a na isti način otpada i privola nadpolovične većine glasovlasnih zadrugara k diobi«. Na to je kodifikator stavio posebnu važnost, htijući time da u plemićkoj zadruzi stvori posve drugu instituciju, nego li je stvorena u zadruzi uopće. Nu saborski odbor nije bio toga mnijenja, već je zaključio, da i na plemićke zadruge valja protegnuti sve stege zadružnoga zakona, naročito stege u pogledu slobodne djelivosti i najmanje izmjere, kao i stege glede zabrane raspolaganja, otudjivanja i opterećivanja zadružnih nekretnina, pošto isti razlozi, koji preporučuju, da se što više sačuva nekad podanički posjed, vrijede i za plemićka seljačka dobra. Stoga je odredjen ispravak po vladi predložene osnove u tom pravcu, da plemićke zadruge valja u načelu izjednačiti s urbarskim zadrugama, a u posebnome poglavlju da se istaknu samo one iznimke od toga općenitoga načela, u kojima kod seljačkoga plemstva vladaju zasebni pravni običaji. — Te su iznimke uzakonjene onako, kako je već spomenuto, a navodno temeljem ispitanih pravnih običaja. Te iznimke medjutim diraju u bitnost zadružnoga sustava, a to nije bila intencija saborskoga odbora.

U praktičnom se je životu sve više opažalo nezadovoljstvo sa specijalnom ustanovom §. 59. zakona o zadrugama. To je potaknulo zemaljsku vladu, koja je spremala nešto prije svjetskoga rata osnovu o novom zadružnom zakonu, dotično osnovu o promjeni i nadopunjenju postojećih zadružnih zakona, da je odredila ispitivanje pravnih običaja ne samo u urbarskim, već i u plemićkim zadrugama. S tim se je ispitivanjem naročito bavio najvrsniji naš poznavalac

Digitized by Google

zadružnoga prava, tadanji vladin tajnik dr. Ivan Strohal, i to po principima, što ih je već prije toga ustanovio za sabiranje gradje o običajnom pravu.[38]) Taj svoj rad nije dr. Strohal dovršio, a nije ga ni obradio ni objelodanio, jer ga je u tom smrt pretekla. Nu on je već i prije toga temeljem iskustva, što ga je stekao u sudskoj i upravnoj praksi, držao, da medju najgore ustanove zadružnoga zakona spadaju ustanove o plemićkim zadrugama, i da valja čim prije dokinuti sve zakonske razlike izmedju plemićkih i neplemićkih zadruga, jer su one upravo štetne, a ni najmanje ne odgovaraju pravnoj svijesti naroda.[39]) Rat je prekinuo dalje sabiranje gradje o pomenutom običajnom pravu, a prekinuo je i rad za raspravljanje novoga zadružnoga zakona, dotično zakona, kojim bi se jedinstveno uredili imovinsko-pravni odnošaji seljačkoga stališa u Hrvatskoj i Slavoniji.

Praktična primijena pomenutih posebnih ustanova za plemićke zadruge zadaje poslije rata još većih poteškoća. Pravna svijest zemljoradnika postaje mnogo jača, a njegovo nezadovoljstvo sa zakonima, koji mu se čine nepravednima, biva općenitim poratnim mentalitetom mnogo izrazitije i opornije. Jasno se to opaža iz stotine zadružno-diobnih prijepora, što su još u raspravnom ili utočnom tečaju. Gotovo svagdje opiru se tvrdokorno u plemićkim zadrugama živuće diobne stranke ne samo dijelu u naravi, već i dijelu u isplati gotovim novcem za one svoje članove, koji su se izvan zadruge udali dotično oženili, ili koji trajno iz zadruge izbivaju Isto se tako opiru diobi nekretnina, a pogotovo još više diobi pokretnina po lozama.

Nastaje pitanje, da li je to opiranje i nezadovoljstvo općenito, jer se protivi zajedničkoj pravnoj svijesti naroda, ili ono potiče iz osobnih motiva pojedinaca, dotično pojedinih parbenih stranaka u tim zadružno-diobnim prijeporima, a ne osniva se na zajedničkim pravnim pojmovima. Za rješenje tog pitanja valjalo je ispitati pravo, kako ono u narodu živi, a ne kako je ono po mnijenju pojedinaca uredjeno u pozitivnom zakonu. Saslušanjem i ispitivanjem starijih i iskusnijih seljaka plemića u kotaru karlovačkom, vrbovskom i sv. Ivan-zelinskom ustanovili smo još god. 1911. i 1912., da se kod potajnih dioba u plemićkim zadrugama nije ni prije zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama, niti poslije toga zakona uzimao nikakov obzir na one članove, koji su se izvan zadruge udali odnosno oženili, ili koji su iz zadruge trajno odsutni, a nisu takovim potajnim diobama uopće prigovarali. Po njihovu shvaćanju pripada ženskim zadrugarima samo pravo na miraz, a nakon njihove izudaje gube svako dalje pravo na zadružnu imovinu. Medju plemićkim i neplemićkim zadrugama u tim kotarima općenito nema nikakve razlike.

---

[38]) Dr. Ivan Strohal: Osnova za sabiranje gradje o pravu, koje u narodu živi, Zagreb, 1909. (Preštampano iz knjige XIV. »Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena«).

[39]) Dr. Ivan Strohal: O zakonu, kojim bi se jedinstveno uredili imovinsko-pravni odnošaji seljačkoga stališa u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1905., str. 53. (Preštampano iz »Mjesečnika« pravničkoga društva od god. 1905.)

Digitized by Google

Na anketnoj raspravi u prosincu prošle godine u Velikoj Gorici, odredjenoj za raspravljanje pitanja, odgovara li ustanova §. 59. zadr. zak. pravnomu shvaćanju, običajima i potrebama žiteljstva plemenite općine Turopolje, dotično kako bi valjalo urediti imovinsko-pravne odnose u plemićkim zadrugama, a kako u plemićkim inokoštinama, saslušao je pisac ove rasprave cjelokupno zastupstvo plemićke općine Turopolje, dakle sve suce 22 plemićkih turopoljskih sučija s njihovim županom i nekolicinu kućegospodara onih plemićkih zadruga, koje još žive u zajednici pod upravom kućegospodara i nisu do sada zatražile diobu. Svi su članovi ankete, a bijaše medju njima i staraca, suglasno izjavili, da većina propisa citirane ustanove nije nikada, što oni pamte, odgovarala narodnomu mišljenju i da se te ustanove protive pravnim osjećajima i pojmovima, što medju njima vladaju i što su ih oni od svojih prednika poprimili. Svojim se plemstvom ponose, nazivaju se svakom zgodom plemićima i ne će da napuste taj naslov, koji im je već kroz više stoljeća služio na diku, akoprem se osjećaju posve jednakima sa svojim susjedima, koji nisu plemići. Znadu, da su nekada uživali razne povlastice, a danas da su i u zadrugama i u inokoštinama posvema izjednačeni i ravnopravni sa bivšim kmetovima, izim u pravu ovlaštenja na zemljišnu zajednicu svoje plemenite općine turopoljske, i zato da nema medju njima nikakove razlike ni u njihovu životu ni u njihovim pravnim pojmovima.

Ravnopravnost spola nije medju turopoljskim seljačkim plemstvom nikada postojala, izjaviše članovi ankete u većini. Ženska djeca nakon svoje izudaje redovito gube pravo na zadružnu imovinu, a ni u jednom slučaju nemaju prava da traže diobu, izim ako u zadruzi nema više ni jednoga muškoga predstavnika. Isplata dijela izudatim ženama nastala je u nekim plemićkim zadrugama samo zato, jer ju je zakon dekretirao, a u najviše slučajeva nisu izudate žene prigodom diobe ni tražile te isplate, osim ako nisu dobile nikakova miraza, a u tom slučaju iznosi isplata samo vrijednost običajnoga miraza. Po mnijenju manjine pripada za slučaj diobe izudatim ženskinjama, ako su još na životu, pravo na isplatu dijela u gotovu novcu, a ova isplata bi se imala ustanoviti prema mjesnim i imovinskim prilikama zadruge. Glede visine isplate da bi valjalo saslušati nepristrne i poštene susjede kao mirovni sud. Po njihovu shvaćanju imale bi ženske sa t. zv. »bratovskim pravom«, koje u zadruzi nemaju ni braće ni od braće djece, dobiti dio u naravi, nu nikada iz dvornoga mjesta, a niti iz prava na zemljišne zajednice (»juš«), već samo iz vanjskoga zemljišta.

Pokretnine se u njihovim plemićkim zadrugama nijesu nikada dijelile po lozama, već uvijek po broju članova, koji su u zadruzi živili u ono doba, kada se je dioba provodila, na jednake dijelove; jedino nedorasla su djeca dobivala polovinu dijela. Na izudate žene i muškarce, kao i sve one članove, koji su iz zadruge izbivali, nije se uzimao nikakov obzir. Tako se pokretnine po općenitom njihovu shvaćanju dijele i danas. Zakonska odredba o diobi pokretnina na loze tako se kosi s njihovom pravnom sviješću, da je narod ni ne

Digitized by Google

poznaje, te se njome nikada ne služi, kao što se nikada ne služi ni s ustanovom o diobi onoga dijela zadružne imovine, koji bi iza smrti udovice i domazeta imao pripasti onima, kojima po ustanovama općega gradj. zakonika ide nasljedstvo bračnoga druga dotične udovice ili udovca, jer te zakonske ustanove ne poznaje, akoprem postoji ona u zakonu već preko 30 godina.

Dioba nepokretnina po lozama ne čini se seljačkomu plemstvu turopoljskomu opravdanom i zato se je uobičajila dioba po broju muških zadrugara, dotično po broju obitelji u zadruzi na jednake dijelove. Spominju slučaj pl. zadruge Stjepanić kbr. 48. iz dolnje Lomnice, u kojoj postoje dvije loze; u prvoj lozi žive već 15 godina 3 obitelji, danas sa 23 člana, u većini muška, i jedna obitelj, koja je prije 15 god. otišla u Ameriku, a u drugoj lozi samo jedna obitelj, koja sastoji od oca i jedne njegove kćeri. Radi nesloge zatražiše kod oblasti diobu. Prema zakonu bi valjalo zadružnu imovinu razdijeliti po lozama na dva jednaka dijela, nu zadrugari razdijeliše samovlasno više silom nego milom odmah iza rata zadružno zemljište na četiri jednaka dijela medju četiri obitelji, a pokretnine medju sve zadružne članove na jednake dijelove, jedino su djeca ispod 16 godina dobila polovicu dijela, dočim su im zadružna zdanja ostala radi prevelikoga nesuglasja nerazdijeljena. Na obitelj, koja je otišla u Ameriku, nisu uzeli kod diobe nikakov obzir. Tako provedenoj diobi protivi se ona loza, u kojoj je samo jedna obitelj, a protivi se naročito diobi zadružnih zgrada na 4 jednaka dijela. Na drugi pako način diobe ne pristaju nikako ostale 3 obitelji, jer ih ne bi pripalo od tih zgrada toliko, da bi imale krov za stanovanje i mogle voditi zasebno gospodarstvo; u današnjim pako prilikama nemoguće im je graditi nove zgrade. Tako žive još i sada svi zajedno u staroj zadružnoj kući i rabe zajednički gospodarske zadružne zgrade, nu svaka obitelj gospodari zasebno s pripalim joj zemljištem, pa svaka za sebe i kuha i jede, akoprem svi stanuju u istoj kući, očekujući konac diobne svoje parnice, koja traje već 4 godine. Spominju dalje slični slučaj plem. zadruge Arbanas kbr. 28 iz dolnje Lomnice, u kojoj postoje 3 loze sa 44 člana. U prvoj su lozi bile prije 10 godina četiri obitelji, a danas imade u njoj 17 predstavnika sa 34 člana, u drugoj je lozi samo jedna obitelj sa šest članova, a u trećoj jedna obitelj sa četiri člana. God. 1914. zatražiše predstavnici druge i treće loze diobu, kojoj su se predstavnici prve loze oprli. Prije medjutim nego li je diobna rasprava bila instruirana, razdijeliše god. 1915. zadrugari samovlasno više nasiljem nego sporazumom zadružnu nepokretnu imovinu na šest ravnih dijelova, a pokretnu prema običaju po broju članova. Imovina te zadruge vrijedi danas preko milijon dinara, pa predstavnici druge i treće loze, koji više nisu ni u rodu s predstavnicima prve loze, svakako hoće svaki jednu trećinu zadružnih nekretnina, kako im po zakonu pripada, a ne jednu šestinu, kako su im ostali zadrugari dodijelili. Slični je slučaj i kod plem. zadruge Janječić kbr. 11. iz dolnje Lomnice, a imade istih slučajeva i kod drugih plemićkih zadruga u drugim selima turopoljskim, koje su se isto tako potajno razdijelile, akoprem je oblasni diobni postupak u tečaju.

Digitized by Google

Za miraz ili opremu , navode članovi pomenute ankete, da vlada isti običaj u Turopolju kod seljačkoga žiteljstva, ako živi u zadruzi, bilo ono plemićko ili neplemićko. Zadruga daje djevojci prigodom udaje iz svoje zajedničke imovine redovito pir ili gozbu, koja traje po 4 dana i kod koje se gosti 70 do 80 ljudi, a miraz daju redovito roditelji iz svoje osobne imovine (osebunjka) u onim zadrugama, u kojima ima više loza bez bližega srodstva. U zadrugama pako od jedne obitelji ili više njih u bližem srodstvu, daje miraz cijela zadruga iz zajedničke imovine. Pravila o mirazu nijesu danas u zadrugama točno ustanovljena i ustaljena, a to s razloga, što se je pravo na miraz ili opremu pod utjecajem načela općega gradj. zakonika pretvorilo u neku isplatu dijela, koji da pripada izudatoj ženi prigodom diobe rodne joj zadruge. Nekada, dok je sve seljačko plemstvo živilo u zadrugama i dok su zadruge bile veće i bogatije, a seljački plemići uzimali za žene samo djevojke iz seljačkih plemićkih porodica, nije se ni pitalo za miraz, već samo za poštenu djevojku. Zadnjih nekoliko decenija, a naročito u novije doba rijetko se već udaje djevojka bez miraza, koji postaje sve veći. Mladoženja traži redovito miraz, a ne pita više, je li nevjesta iz plemićke ili neplemićke obitelji, jer medju njima ne nalazi nikakove razlike, a ne pita isto tako, tko daje miraz, je li roditelji ili zadruga.

Miraz u novije doba sastoji redovito od nekretne osobne imovine roditelja, što ju je dobio ili otac u ime miraza ili što ju je mati naslijedila, a daje se više prema njihovim imovinskim prilikama, nego li po običaju mjesta, gdje nevjesta prebiva. Obični miraz danas iznosi dva jutra oranice, a kod siromašnijih jedno jutro. Uz to dobiva djevojka od roditelja dva ormara, dvije ladice i posteljinu, u koju se naročito ubrajaju 4 blazine i 4 jastuka, te odijelo i rublje. Nemaju li roditelji osobne imovine, što je u plemićkim zadrugama vrlo rijetko, daje miraz cijela zadruga iz zajedničke imovine. Sastoji li zadruga u tom slučaju od više loza, tada ona loza, iz koje potiče nevjesta, redovito dozvoljava ostalim lozama, da sebi uzmu od zadružnoga zemljišta za osebunjak isto toliku površinu, koliku je dobila dotična djevojka za miraz. Dopitanje miraza po sudu ili oblasti nepoznata je ustanova, s kojom se u plemićkim zadrugama po općem mnijenju nitko ne služi.

U Cvetkoviću i Domagoviću daje gozbu za nevjestu cijela zadruga. Zadrugari se tamo tuže, da ovakova gozba osiromaši zadrugu za godinu dana, jer se za ono nekoliko dana (4 do 7) u svatovima sve pojede i popije, što je spremljeno za cijelu godinu. Miraz se pako daje u gotovu novcu. Muškarac, kada mu se rodi žensko dijete, odlazi obično u Ameriku, da tamo zaradi toliko, koliko mu je potrebno za miraz kćeri. Rodi li mu se druga kći, odlazi tamo i drugi put.

Zadruga je po mišljenju većine seoskoga plemstva u Turopolju, kao i u pisarovinskom i jastrebarskom kotaru, sama sobom dobra uredba, koju su zakoni nastojali da pokvare i unište, a koju bi valjalo sačuvati i proširiti, ali ne silom, već sporazumom. Gdje nema sloge i ljubavi, nema ni zadruge. Tko hoće da živi u zadruzi sa svojom obitelju, braćom ili bližim rodom, ne bi mu se to smjelo uskra-

Digitized by Google

ćivati. Nu nije tako sa zadrugama, u kojima medju članovima nema više ni srodstva. Takvih zadruga nestaje sve više, tvrde sami njihovi zadrugari, a na njihovo mjesto stupaju nove zadruge od jedne ili više obitelji najbližega roda, koje narod nazivlje malim zadrugama. Takve male zadruge najobičnije su sada i kod seljačkoga plemstva, koje ih stvara ne po intenciji zakonodavca kao prelaznu instituciju k individualnom vlasništvu, već kao uredbu, u kojoj je sačuvan naš zadružni sistem. Zakonodavstvo nije stvorilo kroz cijelih 70 godina zakona o uredjenju imovinsko-pravnih odnosa seljačkoga stališa, koji je sebi diobom starih zadruga osnovalo nova gospodarstva, već je prepustilo općem gradj. zakoniku s tudjim i nepoznatim sistemom, da uredjuje te odnose, pa je seljaštvo samo korigiralo i nadopunilo zakon, stvarajući u svojim inokoštinama novu uredbu — male zadruge.

Od postojećih plemićkih zadruga u Hrvatskoj ima doista kao i od neplemićkih najveći broj zadruga, koje sastoje samo od jedne obitelji; manji, koje sastoje od više obitelji medjusobno u rodu, a neznatni broj onakvih zadruga, u kojima medju članovima nema više nikakva srodstva. Takvih smo zadruga primjerice našli i u dolnjoj Lomnici. U jednoj od najvećih tamo zadruga, u zadruzi Stjepanić kbr. 49 oženio je nedavno jedan zadrugar svoju suzadrugarku, koja mu nije bila u nikakovu rodu, a i u zadruzi Klafurić kbr. 25., koja sastoji od tri loze sa 28 članova, i u zadruzi Trumbentaš kbr. 18., koja sastoji takodjer od tri loze sa 40 članova, medju kojima je 5 udovica, mogu se zadružni članovi medjusobno ženiti, jer nisu u nikakovu srodstvu. A te plemićke zadruge kao i sve zadruge sa više obitelji žive ipak u zajednici pod upravom kućnoga gospodara, što ga suglasno postavljaju svi zadružni članovi odnosno većina, i koji gospodari i upravlja u sporazumu s ostalim zadrugarima sa cijelom zadružnom imovinom, i polaže račun o toj upravi, ako to zadrugari zatraže. Prava su njegova i dužnosti običajem točno odredjene. On kupuje i prodaje u ime cijele zadruge, plaća porez i zastupa zadrugu kod sudova i oblasti. Pomenute tri zadruge izjavile su nam, da je to zastupstvo kod njih vrlo rijetko potrebno, jer već cijele decenije nisu imale više manje nikakova posla ni kod suda ni kod oblasti. Kućegospodar ima ključe od podruma, hambara i smočnice, te daje ženi, koja je izabrana za kućnu gospodaricu, brašno, meso i drugu hranu za sve zadružne članove. On kupuje radno (težačko) odijelo i obuću svim muškim odraslim članovima zadruge kao i djeci, koja idu u školu ili na pašu, iz zadružne imovine, dočim odijelo za djecu, dok nisu sposobna za rad, kupuju roditelji iz svoje osobne imovine. Udovice sebi prave ili kupuju same odijelo i obuću, a isto tako svi zadrugari odijelo za nedjelju i blagdane iz svoje osobne imovine. Svoje osebunjke obradjuju pojedini zadrugari sami, ali istom onda, kada nisu u zadruzi zaposleni ili kada zadružne poslove dovrše, a prihod im služi za nabavu odijela i obuće ženama i nedorasloj djeci, kao i za druge potrebe, npr. za sprovod žene i djece, jer zadruga nosi samo troškove pogreba za odrasle muške članove kao i troškove za njihovo liječenje. Sve to biva pod nadzorom kućnoga gos-

Digitized by Google

podara, koji odredjuje sam redoviti posao pojedinim zadrugarima i postavlja sporazumno pastira, konjara i kravara, ako je potrebno. Gospodaricu biraju žene medjusobnim sporazumom na mjesec dana ili cijelu godinu. Njezina je dužnost čuvati, pripremati i dijeliti hranu te odredjivati pojedinim ženama posao, što ga imadu u kući i u gospodarstvu obavljati.

Isto tako žive i plemićke zadruge, pomiješane s urbarskim, u upravnoj općini Pisarovina, gdje ih ima u raznim selima još 45 u zajedničkom kućanstvu, a 13 potajno razdijeljenih u više zasebnih gospodarstva. Polovica svih tih zadruga sastoji samo od jedne obitelji, a druga polovica od više obitelji. Sa mnogo obitelji poznate su tamo kao najveće plemićke zadruge Radićević kbr. 1. iz Radićevića sa 25 članova i 157 jutara nekretnina, i plemićka zadruga Kovačić kbr. 4. iz pisarovinskoga Topolovca sa 19 članova i 59 jutara nekretnina. U ovoj posljednjoj zadruzi postoje dvije loze, jedna sa 4 obitelji i 16 članova, a druga sa jednom obitelji i 3 člana, od kojih su dva ženska. Predstavnik ove druge diobne grane, koju bi za slučaj diobe po zakonu pripala polovica zadružnih nekretnina, sam navodi, da to i po njegovu mnijenju a i po mišljenju cijeloga sela ne bi bilo pravo, već dodje li do diobe, da bi valjalo dijeliti nekretnine po odraslim muškim glavama. Plemstvo je njihovo vrlo staro, ali mu povijest nije tako poznata kao povijest seljačkoga plemstva u Turopolju. Slično zemljišnoj zajednici plemenite općine turopoljske postoji i medju tim plemstvom zemljišna zajednica plemenite općine Jamnica.

Diobu zadruge ne drži seljačko plemstvo za zlo, ako za diobu ima dosta imovine i ako se o diobi zadrugari nagode. Za primjer navode plemićku zadrugu Plepelić kbr. 7 iz Plesa, koja se je razdijelila prije 12 godina nagodom bez ikakova posredovanja oblasti na dva dijela, od kojih je svakomu pripalo 35 jutara zemljišta. Pošto je staro kućište bilo premaleno za dvije diobne grane, složiše se, da ono sa svim zgradama pripadne prvoj grani, koja je iz zadružne imovine drugoj grani zajedno sa svim njenim članovima sagradila na novom kućištu potrebne zgrade za stanovanje i gospodarstvo. Prva grana sačinjava danas novu zadrugu, koja sastoji od jedne obitelji sa 18 članova, i to otac sa tri odrasla sina i njihovim obiteljima i dvije kćeri, koje su se već izudale i dobile svaka 2 jutra oranice kao miraz uz uvjet, da se odreknu svakoga drugoga prava na zadružnu imovinu. Svaki je sin dobio po ženi kao miraz takodjer dva jutra zemljišta, koje sačinjava njegov osebunjak, a sa zadružnom imovinom upravlja otac kao kuće gospodar upravo onako, kao u zadrugama od više obitelji. Druga se je grana istodobno nagodom razdijelila na tri jednaka dijela kao nove zadruge medju tri brata, koji su sestri svojoj dali za miraz ono zemljište, što ga je dobila nekoč njihova mati u ime miraza. Sve su to uredili kao dobri ljudi po običaju i svom pravnom shvaćanju, pa žive i danas u najboljoj slozi u dobro uredjenim manjim gospodarstvima. Kao oprjeku spominju zadruge, koje se o diobi točno po zakonu parbe godine i godine, radi čega nastaju medju zadrugarima sve veće razmirice, a gospodarstvo im na oči propada.

Digitized by Google

U neposrednom susjedstvu tim plemićkim zadrugama u selu Mićevcu na Savi nedaleko Zagreba postoji nadaleko poznata urbarska zadruga Bedeković kbr. 10., koja živi u zajednici pod upravom kućegospodara, a sastoji od dvije loze (»svrž« ih tamo nazivaju). Jedna loza sastoji samo od predstavnika i njegove žene, a druga od 5 obitelji sa 36 članova. Srodstvo medju njima dosiže do 5. koljena, a svi zadružni članovi žive medjusobno složno kao dobra braća, od kako pamte, bez ikakovih zadružnih razmirica. Zadruga ima 45 jutara nekretnina, a svaki njezin oženjeni muški član posjeduje zasebno svoj osebunjak do poprječno jednoga jutra zemljišta, što ga je dobio po ženi u ime miraza i što ga on obradjuje sam sa svojim težacima, dočim mu ga zadruga samo izore, a uz to ima sada 6 konja. 4 vola, 7 krava, 4 teladi i 20 komada svinja. Zadrugom upravlja kuće gospodar upravo onako, kao što upravlja kućegospodar u plemićkim turopoljskim zadrugama. U njoj ima sada 9 žena, koje medjusobno izabiru gospodaricu i redušu. Konjar je isti već 35 godina, a zasebno je postavljen biroš, kravar i svinjar. Svi zadrugari spavaju u istoj kući u dvim sobama, a jedino kućegospodar sa svojom ženom i najstariji zadrugar spavaju u zasebnim komorama. Glede diobe i miraza vladaju u toj zadruzi kao i u drugim urbarskim zadrugama u tom selu, u kome nema plemića, isti običaji, koji vladaju u plemićkim zadrugama u drugim turopoljskim selima. Sadanji je kućegospodar predstavnik prve loze, koja sastoji samo od njega i njegove žene, a kojoj bi za slučaj diobe po zakonu pripala polovica od cjelokupne zadružne nepokretne imovine. Nu on i ne misli na diobu, a najmanje na diobu po lozama, koja bi — veli on — bila nepravedna i za drugu lozu sa njezinih 5 obitelji upravo ubitačna. Život u toj zadruzi, običaji i pravno shvaćanje njezinih članova upravo je onako, kao što je i u plemićkim zadrugama.

Najstarija je seljačka plemićka kuća u Turopolju, u kojoj stanuje spomenuta već plemićka zadruga Trumbetaš kbr. 18. iz dolnje Lomnice. Na tramu u velikoj sobi urezana je godina 1790., kada je sagradjena. Isto je tako gradjena i kuća spomenute urbarske zadruge Bedeković kbr. 10. iz Mićevca. Medju njima nema nikakove razlike. Tim su kućama slične sve zadružne kuće u svim selima, gdje je seljačko plemstvo pomiješano s neplemićima, i po vanjštini i po unutarnjem uredjaju, a naročito su si nalik u sobama za spavanje i u pokućstvu. Svi zadrugari, i mladi i stari, oženjeni i neoženjeni, spavaju redovito u jednoj sobi, u kojoj ima 7—10 kreveta. U većim zadrugama, kao što je primjerice pomenuta zadruga Trumbentaš, dvije su sobe za spavanje i u svakoj po 7 kreveta. Posebne komore (čardaci) nisu ovdje običajne, kao što su bile u Zagorju, dok su tamo postojale zadruge sa mnogo članova, i kao što su još danas u Slavoniji. U naobrazbi nema medju plemićima i neplemićima nikakove razlike. Stariji ne znaju u većini ni pisati ni čitati, dočim mladji već to znadu. A i u nošnji se ne razlikuju. Ima u gdjekojim plemićkim kućama još koja stara zahrdjala plemićka sablja, a čuva se i staro plemićko svatovsko odijelo, ali to su danas samo uspomene. Dobroćudnost i poštenje jednako je medju njima. Dok žive u zadruzi, vrlo ih

Digitized by Google

je rijetko vidjeti kod suda, jer ih tamo zastupa kućegospodar. A i on često kroji medju suzadrugarima pravdu sam ili ju traži kod svoje općine u mnogim slučajevima, u kojima njegov susjed, takodjer seljak i poljodjelac, ali individualni gruntovni vlasnik seljačkoga posjeda, traži sudsku zaštitu. Upućuju ga na to posebni zakoni, koji prave bitne razlike u uredjenju imovinsko-pravnih odnosa izmedju članova jednoga te istoga seljačkoga pučanstva.

Ustanova dakle §. 59. zak. o zadr. ne odgovara ni historijskom razvitku plemićke zadruge, ni pravnim osjećajima i pojmovima seljačkoga plemstva, a ni njegovim potrebama, pa je valja čim prije ukinuti i plemićke zadruge posvema izjednačiti s drugim zadrugama.

Nekretnine se u Vojvodini mogu pravovaljano otudjivati samo pismenim ugovorom.*

Piše dr. Srećko Zuglia, docent subotičkoga prav. fakulteta.

I. — Princip neformalnosti pravnih poslova, koji je načelno važio u jednakoj mjeri za područje madjarskoga običajnoga prava, kako je nomiran u §§ 863. i 883. o. a. g. z., te §§ 532. i 540. srp. g. z. za ostali teritorij naše države, doživio je vrlo važnu modifikaciju naredbom madjarskoga ministarskoga savjeta od 8. listopada 1918. br. 4420/1918, koja naredjuje, da je za valjanost pravnih poslova i prethodnih pogodbi o otudjivanju nekretnina nužno, da se o pravnom poslu odnosno prethodnoj pogodbi sastavi pismena isprava.[1] Naredba je još važnija zato, što ima povratnu snagu i na sve ranije sklopljene pravne poslove i prethodne pogodbe, u koliko nije već prije, nego li je stupila u život, novi sticalac zadobio posjed stečene nekretnine, ili u koliko nisu već stranke podnijele tužbu radi izvršenja ugovora, odnosno prijavile usmeno splopljeni ugovor nadležnoj vlasti radi propisanoga odobrenja ili radi katastralne evidencije o izmjeni faktičnoga posjednika (§ 2. naredbe).

Zbog važnosti, što je citirana naredba ima za čitav promet i pravni život ove pokrajine, raspravljalo se je već mnogo puta kod voj-

*) Kada je ovaj članak bio već složen, zamolio je pisac listom od 21. velj. t. g., da se članak ne štampa, jer da je već odštampan u beogradskom »Arhivu« za pravne nauke doduše u drugoj formi, kamo ga je bio poslao mjeseca svibnja 1922., pa je mislio, da u rečenom »Arhivu« ne će biti štampan. (Op. ured.)

[1] Pomenuta je naredba obnarodovana 10. list. 1918. u 231. broju madjarskih službenih novina, a zadobila je obaveznu snagu prema svojemu posljednjemu §-u (§ 6) dne 15. listopada iste godine. Osim citiranoga propisa o formi pravnih poslova, kojima se otudjuju nekretnine (§ 1. naredbe) sadržava ona još jedno važno naredjenje, to jest da i žene mogu biti svjedoci gruntovnih isprava u smislu § 82 b) gruntovnoga reda.

Digitized by Google

vodjanskih sudova[2] pitanje, da li je ta naredba uopće zadobila obaveznu snagu na onom teritoriju bivše madjarske države, koji je potpao pod vlast našu, te da li je ona još uvijek u kreposti ili je prestala važiti. Moram naime primijetiti, da je ta naredba donešena na osnovu izvanredne vlasti, što su je zakonski članci LXIII. : 1912, i L. : 1914. davali za slučaj rata ili ratne opasnosti madjarskomu ministarskomu savjetu, pa su mnogi tvrdili, da je prestankom rata i ratne opasnosti zajedno s izvanrednom vlašću ministarskoga savjeta prestala da važi i ta iznimna naredba, a drugi su opet dokazivali, da spomenuta naredba nije uopće nikada ni zadobila obaveznu snagu na ovdašnjem teritoriju, jer se ne može dokazati, da je bila proglašena na onakav način, kako to propisuje § 2. pomenutog zakonskog članka LXIII. : 1912.

Predmetom ovih razmatranja bit će u prvom redu, da utvrdimo, da li je citirana naredba zakonito donešena i proglašena, te da li je ona na osnovu toga zadobila obaveznu snagu na teritoriju vojvodjanskih sudova, zatim da li ta naredba još uvijek važi, odnosno kojim je pravnim dogodjajem ili propisom izgubila krepost. Ispitat ćemo nadalje, kakve sve uslove mora da ima isprava, što je u smislu te naredbe nužna za valjanost pravnih poslova, kojima se otudjuju nekretnine i kako se prema tome mogu da sklapaju valjani pravni poslovi glede otudjivanja nekretnina na teritoriju Vojvodine medju prisutnima i odsutnima, odnosno kakvi će propisi vrijediti, ako se za vrijeme ugovaranja medju odsutnima samo jedna ugovorna strana nalazi na području važnosti ove naredbe. Na koncu ćemo se osvrnuti i na to, u kakvoj se formi pomenuti pravni poslovi mogu preinačivati, dokidati i sklapati po zastupnicima.

II. — Kako je rečeno, naredba je izdana dne 8. listopada 1918., za vrijeme rata, te se u uvodu poziva na specijalna zakonska ovlaštenja iz § 16. zak. čl. LXIII. : 1912. i § 12. zak. čl. L. : 1914., od kojih prvi ovlašćuje ministarski savjet, da za vrijeme rata ili neposredne ratne opasnosti, kada se već čine vojne spreme (§ 1. zak. čl. LXIII. 1912.) može donašati naredbe sa zakonskom snagom u predmetima privatnopravnih i mjeničnih obveza, parničnoga i vanparničnoga sudskoga postupka i uopće u pogledu gradjanskoga pravosudja kao što i glede poslovanja notne banke, te u tu svrhu postavljati i takova naredjenja, koja se protive postojećim zakonima (§16. zak. čl. LXIII. 1912.), a § 12. zak. čl. L. proširuje još više pomenutu ovlast ministarstva tako, da ministarstvo ne samo, što ima vlast mijenjati privatno-pravne odnošaje, u koliko bi se to tečajem rata pokazalo nužnim, nego i donašati takova prelazna naredjenja, koja će bit nužna za dokidanje iznimnih mjera. Prema tome je minstarstvo u ono vrijeme, kad je izdana pomenuta naredba imalo pravo, da mijenja i dokida sve propise postojećega materijalnoga i procesualnoga privatnoga prava, te da na tom području izda i takve propise, koji će važiti ne samo za trajanja ratnoga stanja nego

[2] Jednako kao hrvatski zakon o sudačkoj vlasti od 28. velj. 1874., te § 7. austr. temeljnoga državnoga zakona o sudačkoj vlasti od 21. pros. 1867. daje i § 19. ugarskoga zak. čl. IV. : 1869. te § 10. zak. čl. XL. : 1879. sudovima vlast, da ispituju zakonitost naredaba.

Digitized by Google

takodjer kao prelaz iz tog iznimnoga stanja u normalne prilike. Naredba je dakle donešena u granicama specijalnoga zakonskoga ovlaštenja, pa joj se u smislu §. 7. zak. čl. XL./1879. mora priznati zakonska snaga, čemu se nije dosada prigovaralo.

Mnogo su se češće dizali prigovori, da naredba nije proglašena onako, kako to propisuje § 2. zak. članka LXIII. : 1912. za takove iznimne naredbe, i zato da ta naredba nije ni dobila obaveznu snagu na čitavom teritoriju bivše kraljevine Ugarske, nego samo u onim njezinim dijelovima, za koje se bude moglo ustanoviti, da je pravilno proglašena. Po drugoj alineji citiranoga § 2. spomenutoga zakonskoga članka dužno je bilo ministarstvo, da svoje izuzetne naredbe ne samo obnarodjuje u zvaničnim novinama, nego da ih dade proglasiti običajnim načinom u svim onim općinama, na koje se protežu raspoloženja, sadržana u tim naredbama. Konačno je ministarstvo bilo dužno, da u prvoj sjednici parlamenta podnese izvještaj o upotrebi izuzetne vlasti i da označi teritorij, na koji se protežu naredjene iznimne mjere. Za naš se je teritorij prigovaralo, da naredba nije proglašena običajnim načinom u svim našim općinama, da se danas ne može više sa sigurnošću utvrditi, u kojim je općinama takovo proglašenje izvršeno, a u kojima nije, pa da se prema tome ne može ni pozitivno ustanoviti, da li je naredba u pojedinim krajevima Vojvodine stupila na snagu.

Prigovor je neopravdan. Zakon, koji ministarstvu stavlja u dužnost, da svoje iznimne naredbe, osim uvrštenja u službene novine, dade proglasiti običajnim načinom po općinama, nije postavio nikakove sankcije za slučaj, da ministarstvo ne udovolji toj svojoj dužnosti, a napose nije zakonodavac takovo proglašenje postavio kao uslov za obaveznu snagu i primjenjivost takvih naredbi na teritoriju pojedinih općina. Istina zakonodavac nije u citiranom § 2. zak. čl. LXIII./1912. postavio nikakovu sankciju ni za slučaj, da ministarstvo ne bi obnarodovalo svoje izuzetne naredbe u zvaničnim novinama, ali je ta sankcija sadržana u drugim zakonima, koji normiraju način proglašenja državnih zakona[3] i ministarskih naredbi[4], a te sankcije nisu ukinute spomenutim zakonskim propisom o proglašenju izuzetnih naredbi. Nesamo da zakonodavac nije važnost i primjenjivost izuzetnih naredbi učinio izričito ovisnom o običajnom proglašenju po općinama, zakonodavac nije ni namjeravao, da takvo što naredi. Eto, zašto: Svrha i opravdanje izuzetne zakonodavne vlasti ministarstva leži u tom, da država u vrijeme rata ili neposredne ratne opasnosti raspolaže bržim, spremnijim i sigurnijim zakonodavnim aparatom, nego li je to državni parlamenat sa dva doma, mnogo stotina narodnih poslanika i najrazličitijih stranaka i frakcija, aparatom, koji će u svkom trenutku bez ikakovih suvišnih formalnosti moći da udesi svoj zakonodavni rad u saglasju s momentanim državnim potrebama, koje se brzo mijenjaju. Nije dakle moguće ni pomisliti, da je zakonodavac htio vezati provađanje tih hitnih i važnih pravnih propisa takvim formalnostima i uslovima, kakve ne traži ni u normalnim vremenima za obični zakonodavni

[3] § 4. zak. čl. LXVI. : 1881.

[4] § 8 2 i 9. zak. čl. XL. : 1879.

Digitized by Google

rad, jer bi tim načinom bila onemogućena ona svrha, što ju je zakonodavac imao pred očima, kada je stvarao zakon o izuzetnoj vlasti, a to je brzo i nespriječeno zakonodavstvo. Medjutim, kada bismo se postavili na protivno stanovište, morali bismo dozvoliti, da svaki općinski poglavar (knez ili načelnik), koji naredjuje takovo običajno proglašavanje, da svaki općinski pandur, koji ga izvršuje, može odgoditi moć tih hitnih i važnih zakonskih naredjenja na neizvjesno vrijeme. Onda bi krivo ili netačno proglašenje u pojedinim općinama moralo imati za posljedicu, da u tim općinama uopće ni ne stupi na snagu pravi tekst zakona, a takvu moć nije dao i ne može dati općinskim organima nijedan savremeni zakonodavac. Zakon o izuzetnoj vlasti normira, da ministarski savjet odredjuje opseg izuzetnih mjera, teritorij, na koji se one prostiru, i vrijeme, kada stupaju na snagu (§ 2. al. 1. zak. čl. LXIII./1912). No kada bi se običajno proglašenje po općinama uzelo kao uslov, da naredba u dotičnoj općini stupi na snagu, ne bi ministarski savjet mogao da odredi ni vrijeme, kada će njegove naredbe stupiti na snagu ni njihovo teritorijalno prostiranje, jer bi sve to zavisilo o običajnom proglašenju i o općinskim organima, koji ga vrše[5]; onda bi se moglo dogoditi ne samo to, da naredba u nekim općinama uopće ni ne stupi na snagu, nego u najboljem slučaju to, da u svakoj općini stupi u krepost u različitom momentu, što bi dovelo do najneugodnijih komplikacija, koje zakonodavac očito nije namjeravao, da izaziva u času najveće opasnosti po državu.[6]

Običajno proglašenje po općinama nema prema tome druge važnosti ni svrhe, nego da narod što lakše i temeljitije upozna s tim iznimnim naredjenjima, koja su donešena bez dovoljnoga publiciteta, bez prethodnih rasprava u obadva doma državnoga parlamenta, bez pretresa u žurnalistici i stručnoj literaturi onako iznenada i na brzu ruku, kako su to iziskivale promjenljive prilike i nesigurna ratna vremena, da bi se točnim poznavanjem takovih naredbi mogle one što lakše i brže da primejnjuju i da bi se na taj način predusrela povreda onih pravnih dobara, za čiju je zaštitu takova naredba donešena.

III. Medju činjenicama, koje bi mogle imati za posljedicu prestanak pomenute naredbe, navadjala se najprije okupacija Vojvodine po našoj vojsci, zatim prestanak ratnoga stanja izmedju naše države i Madjarske, te konačno vidovdanski ustav. Valja da utvrdimo, da nijedan od tih dogodjaja kao što ni uredbe o likvidaciji moratorija nisu stavile van snage citiranu naredbu, koja se prema tome još uvijek ima primjenjivati sve dotle, dok se ustavnim putem ne dokine.

[5] Tako i presuda novosadskoga apelacionoga suda br. 223/1920. (Zbornik rješenja str. 77. od godine 1921.)

[6] Pogrešno drži presuda novosadskoga kasacionoga suda br. 13/1921. (Zbornik isti), da se u pojedinim općinama imadu proglasiti samo one naredbe, koje ne vrijede za čitav teritorij države, jer se ove posljednje proglasuju u zvaničnim novinama. — I jedne i druge naredbe se moraju proglasiti i u zvaničnim novinama i po općinama, ali za stupanje naredbe na snagu nužno je i mjerodavno samo proglašenje u službb. novinama.

Digitized by Google

1) Okupacija Vojvodine po našoj vojsci, po poznatim principima medjunarodnog prava i po načelu kontinuiteta[7] pravnih normi nije ni u čem izmijenila propise privatnoga prava, koje je naša vojska zatekla na okupiranom teritoriju. Narodno Vijeće u Novom Sadu kao prva civilna vlast na okupiranom teritoriju dalo je na znanje, da se imadu i u buduće primjenjivati svi madjarski zakonski propisi, koji nisu bili upereni protiv pojedinih nemadjarskih narodnosti[8], pa kako pomenuta naredba, kao čisto privatno-pravna norma nije uperena ni protiv koje narodnosti, nema sumnje, da je ostala i dalje u kreposti.

2. Prestankom ratnoga stanja prestaje doduše i izvanredna zakonodavna vlast podijeljena ministarstvu pomenutim zakonskim člancima o iznimnom stanju (§ 1. zak. čl. LXIII./1912.), ali prestankom iznimne vlasti ne prestaju ipso jure i izuzetna naredjenja, donešena na osnovu te vlasti; — njih valja istom staviti van snage, ako ih ministarstvo nije već prije toga dokinulo (§ 1 cit. zak. čl.). Zakon doduše propisuje, da se izuzetna naredjenja istodobno sa prestankom rata ili obustavom vojnih priprema, činjenih za slučaj ratne opasnosti, imadu staviti van snage, ali dok ih nitko nije stavio van snage, postoje i dalje.

3. Medjutim zakonodavac nije ni do danas nikakovim izričitim zakonskim naredjenjem, a ni mučke protivnim pravnim propisom, dokinuo moć pomenute naredbe. Napose nije to uradio nijednom uredbom o dokidanju moratorija, pa ni samim ustavom, jer se član 130. ustava odnosi samo na pravne propise, donešene po našim vlastima počevši od 1. prosinca 1918., a valjanost ostalih pravnih naredjenja, zatečenih toga datuma od predjašnjih vlada na pojedinim teritorijima naše države prosudjuje se po zakonskim i ustavnim propisima, koji su za taj teritorij važili u ono vrijeme, kada je dotični pravni propis nastao. Pošto je pomenuta naredba u vrijeme svoga postanka zakonito i ustavno stvorena, pošto se ona ne protivi nijednomu članku vidovdanskoga ustava, ostala je u kreposti takodjer nakon njegova stupanja na snagu.

4. Kako smo već gore spomenuli, sam prestanak ratnoga stanja nije ni od kakove važnosti za prestanak važnosti citirane naredbe, jer naredba ne prestaje sama po sebi, nego je valja izričito ili mučke protivnim zakonskim naredjenjima dokinuti. I zato je potpuno suvišna ona raspra, koja se je povela u našoj judikaturi[9] o tom, da li je ratno stanje prestalo potpisom ili ratifikacijom trijanonskoga ugovora, pošto trijanonski ugovor ne sadrži ni izričitoga ni mučkoga propisa, kojim bi se dokidala spomenuta naredba. U ostalom ni trijanonski ugovor ne znači

[7] Načelo kontinuiteta pravnih normi izrečeno u § 9. o. a. g. z. i § 3. srp. g. z. pridržano je i u uredbi br. 34998 od 17./9. 1920. o ustrojstvu B. odjeljenja kasacionoga suda u Novom Sadu (Služb. Nov. 229/1920) kao što i u uredbi o ustrojstvu novosadskoga apelacionog suda od 13./XI. 1919. br. 23026 (Služb. Nov. 143/1919).

[8] Vidi zbornik rješitaba novosadskoga apelacionoga i kasacionoga suda, str. 77/1921.

[9] Već citirane presude novosadskoga apelacionoga i kasacionoga suda. Zbornik str. 77/1921.

Digitized by Google

za našu državu apsolutni prestanak ratnoga stanja, jer naša država na primjer nije još ni danas ni potpisala, a kamo li ratificirala sevrejski ugovor s Turskom, ona još uvijek nije stupila u normalne diplomatske odnose sa sovjetskom Rusijom[10].

IV. Naredba ne normira, kakovu formu mora da ima isprava, koja je nužna za valjanost pravnih poslova i prethodnih pogodbi o otudjivanju nekretnina, pa se je stoga tvrdilo, da je dovoljna kakova god pismena izjava kontrahenata, koja sadrži sve bitne potrepštine dotičnoga pravnoga posla i glede koje nema nikakove sumnje, da potiče od ugovarajućih stranaka. To se stanovište opravdalo okolnošću, što citirana naredba sadrži u sebi jedno izuzetno pravno pravilo, pa je stoga valja tumačiti restruiktivno, pošto generalna presumpcija govori za princip slobodne forme, koji je tom naredbom povrijedjen, a ne za izuzetak normiran u naredbi. Pri tom se je pustilo s vida, da koliko je god p r o p i s o f o r m i, naveden u citiranoj naredbi, i z u z e t n e prirode, toliko nema nikakove stvarne ni pravne podloge, da se i pojam i s p r a v e, spomenut u istoj naredbi, ne uzme u svom o b i č n o m i o p ć e m značenju, nego u nekom iznimnom privilegovanom smislu. Kad zakonodavac u zakonskom tekstu upotrebi neki pravni pojam ili naziv bez ikakve pobliže zakonske interpretacije toga pojma, mora se predmnijevati; da je zakonodavac taj svoj izraz odnosno pojam htio da upotrebi u njegovu običšnom i općem zakonskom značenju, kako je taj pojam pobliže odredjen drugim prethodnim zakonskim propisima, a zakonski propisi, koji pobliže normiraju pojmove punovažnih javnih ili privatnih isprava, sadržani su za teritorij Vojvodine u odredbama § 315 i 317 gpp. Zakonodavac, kako rekosmo, nije ni u kojem pravcu potanje odredio pojam propisane isprave, naročito nije istakao, da li isprava mora biti javna ili privatna, a još manje, mora li biti formalna punovažna isprava sa potpunom dokaznom snagom po § 315. i 317. gpp. ili je dovoljna kakovagod krnja i nepotpuna isprava, čiju dokaznu snagu prosudjuje sud prema § 370 gpp. po slobodnom sudačkom uvjerenju, ali pošto bi svaka isprava, koja za svoju valjanost ne treba da ima potrepštine punovažne javne isprave po § 315. gpp. ili

[10] Uredba od 21./I. 1920., — Služb. Novine 148/1920., i dvije uredbe od 25./VI. 1921. o likvidaciji moratorija.

Da naše ministarstvo nije smatralo, da je ratno stanje u našoj državi prestalo našom ratifikacijom trijanonskog ugovora, koja je uslijedila dne 17. lip. 1921. (Službene Novine od 25./VI. 1921.), vidi se po tom, što je ono i nakon te ratifikacije za teritorij Vojvodine kao nasljednik madžarskoga ministarskoga savjeta, donosilo iznimne naredbe zakonskoga karaktera na osnovu već sprijeda citiranih zakonskih članaka LXIII.: 1912. i L.: 1914. i izvanredne vlasti podijeljene ministarstvu tim zakonima za slučaj rata i ratne opasnosti, kao dvije naredbe o likvidaciji moratorijuma, dvije naredbe o privremenoj promjeni nekih propisa gradj. pp. od 25./VI. 1921. br. 23029 i 23172/1921. Isto tako nije naše ministarstvo pravde stajalo na stanovištu, da su izuzetne naredbe donešene na osnovu cit. zak. čl. LXIII.: 1912 i L.: 1914 izgubile svoju važnost samim ustavom, nego samo u smislu § 142. ustava, u koliko se ustavu protive. (Vidi raspis od 4./VII. 1921. br. 31018/1921 o prestanku prijekoga suda.)

Digitized by Google

punovažne privatne isprave po § 317. istoga zakona, bila jedna privilegovana isprava, pošto se privilegovanje ne predmnijeva, nego se mora naročito predvidjeti u zakonu, moramo se postaviti na stanovište, da je zakonodavac u citiranoj naredbi imao pred očima pojam punovažne formalne privatne ili javne isprave, kako ih predvidjaju §§ 315. i 317. gpp. Do toga zaključka dolazimo i slijedećim dedukcijama. Ako odstupimo od zahtjeva strogo formalne pravovaljane javne ili privatne isprave, ne znamo, do kojih ćemo granica morati da popuštamo principu slobodne forme i što će nam još preostati od propisane isprave, jer naredba ne propisuje ni to, tko mora da je izdavalac isprave, da li obadva kontrahenta ili samo onaj, čije se nekretnine otudjuju, da li je eventualno dovoljno i to, da neko treći slučajno za svoju upotrebu, n. pr. svjedoci ugovora, stavi u pismo izjave stranaka; u naredbi se ne traži da isprava mora biti i potpisana, a još manje da bude propisno ovjerovljena, pa bi se moglo tvrditi, da sve te eventualnosti odgovaraju zahtjevima citirane naredbe. No to bi nas dovelo do absurdnosti njezine, jer ako i jedna sama stranka ili netko treći može pravnom poslu pribaviti važnost jednostavnim i jednostranim pismenim fiksiranjem uslova dotičnoga pravnoga posla, onda čitava naredba gubi svaku važnost, pošto će uvijek ona stranka, u čijem je interesu ispunjenje pravnoga posla, naći načina za takvo fiksiranje njegove sadržine. S druge strane mi ne nalazimo ni u naredbi, a i u drugim zakonima nikakva stalnoga kriterija, koje ćemo od gornjih eventualnosti pripustiti, a koje isključiti, ako se ne postavimo na strogo stanovište pravovaljane javne isprave, kakvu predvidja § 315 gpp, dakle takve isprave, koju su na teritoriju Vojvodine izdale javne vlasti ili javni bilježnici u propisanoj formi i u granicama svoje nadležnosti, te koja pruža potpun dokaz o svemu, što je u njoj sadržano, odnosno punovažne privatne isprave, kakvu predvidja § 317 gpp, koju su stranke čitavom sadržinom vlastoručno napisale i potpisale, ili su ispravu, napisanu tudjom rukom, potpisale pred sudom, javnim bilježnikom ili dvojicom svjedoka supotpisača i ovjerovitelja, odnosno pred gore navedenim licima kao ovjeroviteljima priznale svoj potpis na ispravi istinitim. Rukoznak nepismena izdavača isprave mora biti ovjerovljen po sudu ili javnom bilježniku, a nije dovoljno kao u austrijskom (§ 886 o. g. z.) i srpskom pravu (§ 542 srp. g. z.) u takovu slučaju ovjerenje samo po dvojici svjedoka. Onomu, tko ne zna čitati, ili ne razumije jezik, u kom je prijava sastavljena, mora se isprava prije potpisivanja pročitati i protumačiti i na samoj ispravi potvrditi, da je to obavljeno. Samo takve privatne isprave pružaju po § 317 gpp potpun dokaz, da izjave sadržane u tim ispravama priznaje izdavalac isprave za svoje.

Na ovom bi se mjestu morali pozabaviti takodjer pitanjem, da li pravni poslovi i prethodni sporazumci o otudjivanju nekretnina važe u formi privilegovane privatne isprave po posljednjoj alineji § 317 gpp., to jest u formi takve privatne isprave, koja je napisana tudjom rukom, a potpisana firmom sudski protokolisana trgovca, jer i takva isprava po citiranom propisu madj. gpp. vrijedi kao punovažna pri-

Digitized by Google

vatna isprava s potpunom dokaznom snagom. Držim, da se takva privilegovana isprava može da upotrebi samo u trgovačkom poslovanju protokolisana trgovca, ali ne i kod otudjivanja i nabavljanja nekretnina, pošto je to izričitim zakonskim propisom izuzeto iz kruga trgovačkoga poslovanja (§ 262 trg. zakona), uslijed čega otpada i svaki razlog privilegija, koji se osniva očito na motivu, da se trgovac kod obavljanja svojih trgovačkih poslova oslobodi po mogućnosti svih suvišnih formalnosti, ali otudjivanje i nabavljanje nekretnina nije nikad trgovački posao, pa se za to kod sklapanja takvih poslova imadu primijeniti jednake formalnosti na trgovce kao i na ostale gradjane.

Ovdje valja još da odgovorimo na pitanje, da li se za valjanost spomenutih pravnih poslova o otudjivanju nekretnina traži jedna jedinstvena isprava, zajednički izdata i potpisana po obojici kontrahenata i propisno ovjerena po sudu, javnom bilježniku ili svjedocima, ili je dovoljno, ako svaka stranka glede svojih obaveza istavi i potpiše punovažnu javnu ili privatnu ispravu. Te zasebne isprave imat će uvijek jedan veliki nedostatak, da ne će same po sebi bez drugih dokaznih pomagala moći da utvrde, da li je doista ponuda pravovremeno prihvaćena i da li je prema tome uopće došlo do sklapanja valjanoga pravnoga posla, jer će izjava i datum akceptanta na ispravi o prihvatu imati protiv njega, ali ne i protiv nudioca dokaznu snagu, da je prihvat pravodobno obavljen. Medju tim, ako porečemo važnost takvih zasebnih isprava, morat ćemo se postaviti na stanovište, da se medju odsutnima bar u privatnoj formi ne mogu da sklapaju pravni poslovi ovakove prirode, dok se svakako punovažna ponuda može da stavi i medju odsutnima, što bi značilo preveliko i nepotrebno ograničenje prometa sa nekretninama — i za to držim, da će biti dovoljne za valjanost pomenutih pravnih posala i takove zasebne isprave uz uslov, da je udovoljeno drugim zakonskim propisima o saglasju volje kod sklapanja pravnih poslova.

Naredba normira, da je valjanost pravnoga posla i prethodne pogodbe o otudjivanju nekretnina nužno, da se o pravnom poslu sastavi isprava ili kako se točnije izražava madjarski tekst, da se pravni posao stavi (uzme) u ispravu. Po tome isprava mora da sadrži sve bitne potrepštine dotičnoga pravnoga posla. Nijedan bitni elemenat pravnog posla ne smije da fali, nijedan se ne može dokazivati na drugi način, nego sadržinom punovažne isprave, a sadržina isprave za slučaj, da bi se isprava izgubila, svim dozvoljenim dokaznim sredstvima. Naredba ne traži, da se nekretnine označe brojevima gruntovnog uloška i parcelarnim odnosno topografskim jedinicama, za to držim, da će biti dovoljno, ako se nekretnina po drugim znacima opiše u ispravi na takav način, da se iz same isprave može sigurno i nedvojbeno utvrditi njezin identitet.

I ako naredba izričito ne spominje, opet se mora predmnijevati, da se odnosi samo na pravne poslove medju živima, pošto u pogledu dvostranih pravnih poslova mortis causa postoje već otprije

Digitized by Google

još strožije zakonske formalnosti.[11] Da se naredba odnosi samo na promet nekretnina medju živima, vidi se iz izuzetaka normiranih u § 2, koji spominju slučajeve, kad naredba nema povratne snage, a ti slučajevi imadu redom pred očima samo pravne poslove medju živima. Za to govore i okolnosti, u kojima je naredba bila izdana. Po svojoj prirodi imala je ona, da traženim formalnostima otešća promet nekretnina; zatim da zaštiti sve one, koji su za vrijeme zdravije valute otudjili svoje nekretnine ponajviše na vjeresiju; da zapriječi lakoumna pogadjanja i pregovaranja, koja bi kašnje interesirana stranka lažnim ili netočnim svjedocima mogla prikazati kao perfektne ugovore. Svi ti razlozi nemaju tolike važnosti kod testiranja, i zato držimo, da zakonodavac nije tim propisom htio da dokine raspolaganje nekretninama u formi usmene oporuke, koja je uslovljena drugim ekonomskim i socijalnim razlozima, a naročito nepismenošću naroda, rad koje nije moguće u svakom trenutku i na svakom mjestu naći onoliki broj odraslih pismenih svjedoka (2—4) koliko ih treba za sastav pismene oporuke.

V. Kako smo sprijeda spomenuli, pravni posao odnosno prethodni sporazum u predmetima otudjivanja nekretnina postaje perfektnim, kada se pravni posao odnosno punktacije stave u punovažnu javnu ili privatnu ispravu, koja u pogledu stranačkih obaveza, što izviru iz toga posla, pruža potpun dokaz, da je svaki od kontrahenata preuzeo one obveze, koje se u ispravi navode i koje sadrže sve bitne elemente dotičnoga pravnoga posla. Dok nije došlo do izdavanja ovakve isprave, pravni posao ne važi, a pismena isprava, koja bi samo u pogledu jednoga od kontrahenata pružala gore opisani dokaz, imala bi samo karakter ponude, pa makar to bio u istinu prihvat usmenoga ili neformalnoga, i stoga nevažnoga, pismenoga oferta. Za to takva jednostavno obavezna pismena isprava dijeli u svakom pogledu, naročito glede svoje obavezne snage i trajnosti, sudbinu jednostranoga oferta.

Medjutim ni samo istavljanje punovažne i za obje strane obavezne javne ili privatne isprave nije još dovoljno za postanak pravnoga posla, nego treba još i to, da se izjave unešene u tu ispravu osnivaju na takovu saglasju volje kontrahenata, kakovo je saglasje po općim načelima privatnoga prava nužno, da medju strankama nastane punovažan obligatoran odnošaj. Stoga moramo da zavirimo u proces nastajanja saglasne volje kontrahenata, koja zadobiva svoju konačnu punovažnu formu u istavljanju formalne pismene isprave, moramo da razmotrimo taj proces u pregovorima medju prisutnima i odsutnima, uzevši u obzir i koliziju pravnih normi, kada se jedan od kontrahenata ne nalazi na teritoriju, za koji važi ova naredba.

Za lakše i točnije razumijevanje stvari, počet ćemo sa slučajem, kada su kontrahenti doduše na teritoriju Vojvodine, ali inače odsutni Nema dvojbe, da u takovu slučaju nije još nastao punovažan ofert

[11] § 33. zak. čl. XVI.: 1876., koji traži za nasljedni ugovor formu privatne pismene oporuke ili javne oporuke, odnosno privatne oporuke, deponirane kod suda.

Digitized by Google

time, što je jedna stranka svoju volju stavila u propisanu formu punovažne javne ili privatne isprave, dok se ta pismena izjava nalazi još u rukama nudioca ili njegovih opunomoćenika, te je nudilac može poništiti ili opozvati, a da adresat u najviše slučajeva ne će nikada ni saznati za njezinu eksistenciju, a kamo li steći na osnovu takove izjave kakvo pravo protiv nudioca. Medjutim ako i preusmptivni adresat sazna nekim slučajem za eksistenciju tako formirane nudiočeve volje, n. pr. neki mu pouzdanik telefonski ili telegrafski javi, da je kod nudioca vidio formalan pismen ofert takove i takove sadržine, koji će adresatu ovih dana biti poslan na prihvat, — ako je dakle udovoljeno i teoriji saznanja (Vernehmungstheorie), za nudioca ne će još time nastati nikakva punovažna i obavezna ponuda, jer nudiočeva je volja tu doduše zadobila svoju konačnu punovažnu formu, ona je dakle formulirana, ali nije još u toj svojoj propisanoj formi upravljena na adresata u namjeri, da kod njega izazove isto tako formiran prihvat. Što više ni onda još ne bi za nudioca nastao obvezatan ofert, kada bi on sam javio adresatu telefonski, da je danas spremio za nj ponudu te i te sadržine i predao je na poštu, pošto nudiočeva volja mora biti dostavljena adresatu u formi punovažne isprave, jer ako se punovažna isprava traži za valjanost ugovora, mora se tražiti i za valjanost i obvezatnost oferta. Što smo rekli u pogledu ponude, to vrijedi i glede prihvata. I on postaje za prihvatnika obavezan, kada se u propisanoj formi punovažne javne ili privatne isprave dostavi nudiocu. Znamo, da se i ponuda i prihvat mogu opozvati, ako se opoziv izruči protivniku prije ponude odnosno prihvata ili bar istodobno s njima, a ponuda što više gubi samo po sebi svoju obaveznost, ako se ne prihvati u zakonskom ili ugovornom roku. Pitanje je samo, da li se opoziv mora izvršiti s jednakim formalnostima kao i ponuda odnosno prihvat, ili je opoziv valjan bez obzira na formu. Ako imamo u vidu intenciju naredbe, koja je traženim formalnostima imala da otešća sklapanje lakoumnih pogodbi o otudjivanju nekretnina, onda je potpuno logično, ako ustvrdimo, da nije bila njezina namjera, da otešća i one akte, kojima je identična svrha, kao i naredbi. Prema tome će vrijediti i neformalan opoziv ponude ili prihvata, ako je samo dostavljen protivniku na vrijeme.

Što je rečeno o sklapanju pravnih poslova medju odsutnima, valja u glavnom i za prisutne. Prema tome ni medju prisutnima ne će još nastati obvezatan ofert time, što je nudilac napisao i potpisao svoju ponudu u propisanoj formi, makar se to desilo i pred očima samoga adresata. Nudilac mora tako formuliranu volju u propisanoj formi dostaviti na prihvat adresatu. Ofert postaje dakle i medju prisutnima pravovaljan istom, kada nudilac dostavi ispravu o svojoj ponudi protivniku ili njegovu opunomoćeniku. Dok to nije uradio, njegova je volja doduše formulirana, ali je još više u njegovoj vlasti tako, da je on može poništiti ili opozvati. Isto vrijedi i glede prihvata. Što će se pak desiti onda, ako su kontrahenti došli na sud ili pred javnoga bilježnika u namjeri, da sastave javnu pismenu ispravu o nekom pravnom poslu spomenute vrsti, ako su se pred njim glede svega sporazu-

Digitized by Google

mili, ali se je jedan ili drugi prije potpisivanja isprave predomislio i ne će da ispravu potpiše? Ako se postavimo na stanovište, da usmeni sporazum nije valjan, makar je došlo do njega pred javnom vlašću, dok nije o tom poslu istavljena isprava, a da se isprava ne može uzeti istavljenom, dok nije po kontrahentima potpisana, onda moramo utvrditi, da je svaka stranka ovlaštena uzeti natrag svoju izjavu, dok je nije pred javnom vlašću ili javnim bilježnikom kao zajedničkim mandatorom jedne i druge stranke potpisala, jer ako bilježnik postupa po nalogu samo jedne stranke, a druga je odsutna, moći će mandant javnoga bilježnika povući svoju izjavu i nakon potpisa, sve dok nije uručena protivnoj stranci. Sve to važi glede stranačkih izjava u vanparničnom postupku. Medjutim dispozija stranaka s pravima spomenute vrste u parničnom procesu nije okrnjena spomenutom naredbom. Stranke mogu na području procesa da nadalje bez ikakve naročite formalnosti disponiraju sa svojim nekretninama.

U praksi se često dešava slučaj, da ona stranka, koja je nekretninu otudjila i primila kaparu, dade o tome kupcu kakvu privozornu priznanicu, u kojoj najviše puta nisu niti navedeni svi bitni elementi dotičnoga pravnoga posla, a kupac strpa tu priznanicu u džep i misli, da je time stvar pravovaljano okončana, dok se prodavalac ne pokaje i proda isti predmet za višu cijenu trećim licima. Ako pomenuta priznanica ne sadrži u sebi sve bitne potrepštine dotičnoga pravnoga posla, stvar je jednostavna, jer pravni posao nije tada pravovaljano sklopljen i svaka stranka ima pravo tražiti condictiom sine causa uspostavu prijašnjega stanja, — dakle povratak posjeda i povratak jednostruke kapare. Teži je slučaj, ako je takva priznanica sadržavala sve bitne momente dotičnoga pravnoga posla, pa je eventualno kašnje napisao na nju kupac, kada je vidio, da je stvar u opasnosti »Sporazuman s gornjim uslovima N. N. vr. kupac«. Prirodna je stvar, da ta naknadna primjedba kupca, koja spram prodavaoca nema nikakve dokazne snage, ne će moći da pravnom poslu, koji je od početka bez važnosti, pribavi jednostrano naknadno valjanost. U gornjem slučaju moglo bi se u najbolju ruku ustvrditi samo to, da je sa strane prodavaoca postojao eventualno pismeni ofert, ali je i ovaj izgubio svoju važnost, pošto nije bio od kupca pravodobno prihvaćen isto takvim formalnim pismenim akceptom, koji se je osim toga imao dostaviti prodavaocu.

Kod sklapanja pravnih poslova pomenute vrsti medju odsutnima, od kojih se samo jedan kontrahent nalazi na teritoriju Vojvodine, a drugi u području, gdje je pridržana sloboda forme i za pravne poslove te prirode, ne ćemo se moći poslužiti načelom »locus rigit actum«, jer je tu ugovor složen od dva zasebna akta ponude i prihvata, od kojih svaki nastaje na drugom mjestu i pod važnošću drugih zakonskih propisa, i svaki od tih akata zapravo i ne postizava nikakvi pravni učin na teritoriju, na kome je nastao, već na onom teritoriju, gdje je uručen protivnoj stranci. Ugovor opet kao skupni akt nastaje samo na jednom od tih teritorija, pa ako bi se uzelo u pomoć samo teritorijalno načelo »locus rigit actum« moglo bi se de-

Digitized by Google

siti, da sam akt ponude ili prihvata mora biti formalan, a čitav ugovor ne mora, ili da ponuda kao takva važi, jer obzirom na mjesto svoga postanka ne treba nikakvih formalnosti, ako ne važi kao sastavni dio ugovora, jer se ugovor smatra sklopljenim na vojvodjanskom teritoriju, pa mora biti formalan. I zato se u takovim, teritorijalno mješovitim slučajevima, moramo postaviti na jedno posredno načelo, na princip »p a c t a s u n t s e r v a n d a« i priznati pravnu valjanost svim onim aktima u pravnim poslovima, koji odgovaraju zakonskim propisima makar jednoga od teritorija, kojih se tiču.

I ako bi bilo logično, da se kod ovakovih formalnih ugovora, kada se sklapaju preko punomoćnika, traži opunomoćenje s jednakim formalnostima, koje su propisane za sam pravni posao,[12] kako je to normirao gruntovni red za gruntovne izjave (§ 31. austr. grunt. zakona), a zakon o pravnim poslovima medju bračnim drugovima (zak. čl. VII.: 1886.) i austrijski bilježnički red (§§ 22. i 23. austr. zakona od 25. VII. 1871) za poslove tamo nabrojene, ova naredba ne rješava ni to pitanje, pa držimo, da bi takvo tumačenje naredbe bilo odviše ekstenzivno. Stoga će za sklapanje takovih poslova biti dovoljno i neformalno opunomoćenje, koje za onaj teritorij Vojvodine, koji je potpadao pod bivšu vojnu krajinu i gdje je još u kreposti o. a. g. z., mora odgovarati uslovima § 1008 a. o. g. z.

VI. — Ni pitanje o preinačivanju i sporazumnoj odustaji od pravnih poslova, kojima se otudjuju nekretnine, nije u naredbi dodirnuto, pa ga moramo da riješimo logičkom interpretacijom i analognom primjenom drugih pravnih propisa. Nema sumnje, da je za takvo preinačenje ugovora, kojim se umjesto jednih nekretnina ili uz iste otudjuju još i druge, nužna jednaka zakonska forma, kao i za sklapanje samostalnoga novoga ugovora. Teže je odgovoriti na pitanje, da li se jednake formalnosti traže i za ostale preinake u licima kontrahenata, u ugovorenoj cijeni, mjestu i vremenu ispunjena, kod posvemašnje i djelimične odustaje od pravovaljanoga sklopljenoga ugovora. Držimo, da je za svaku od tih novacija nuždan formalan pismen ugovor, a odustaja od ugovora, dok još nije došla do njegova ispunjenja bar u toj mjeri, da su nekretnine u gruntovnici prevedene na novoga sticaoca, da se može izvršiti i c o n t r a r i o a c t u, dakle sporazumnim poništenjem zajedničke isprave o ugovoru. Materijalnom poništenju (poderanju, spaljivanju) izjednačuje se po svom efektu simbolično poništenje mrčenjem ili šaranjem bitne sadržine dotične isprave tako, da postane nečitljiva. Ako se ugovor sastoji od dvije zasebne isprave, od kojih je svaka izdana i potpisana samo po jednoj strani, smatrat će se, da je ugovor sporazumno raskinut i onda, ako jedna stranka u toj namjeri povrati protivniku njegovu pismenu izjavu.[13]

[12] I ako je mjenica također jedan od najformalnijih pravnih poslova, § 105. hrv. ug. mjen. zakona ne traži za potpisivanje mjenice po punomoćniku nikakovo naročito formalno opunomoćenje.

[13] Tako i §§ 717., 919. austr. o. g. z. o poništenju oporuke, zatim § 9. hrv. i ug. mjenič. zakona za poništenje mjenice, dok je poništenje mjeničnih obveza

Digitized by Google

Neke primedbe projektu kaznenoga zakona.

Piše dr. Stanko Frank, priv. docent na zagrebač. sveučilištu.

Projekat kaznenog zakona, koji je nedavno izašao i štampan, razilazi se u shvaćanju bitnih pojmova od kaznenoga zakona, koji u nas važi. Naravski, da su te razlike još kud i kamo veće prema kaznenom zakonu, koji važi na teritoriju bivše kraljevine Srbije. Kako je od važnosti, da i šira pravna javnost upozna te razlike i prema njima zauzme stav, još i prije nego li projekat postane zakonom, to ću u kratko da se pozabavim sa onim načelnim pojmovima, koji mi se čine najvažniji.

1. Pogodbe kažnjivosti. U §.-u 14. traži se za zlu nakanu (dolus), koju projekat nazivlje umišljaj, da je počinilac izvršenje zabranjenoga djela htio ili da je predvidjajući zabranjenu posljedicu, njeno nastupanje usvojio bez obzira na to, je li je on to želio ili nije. Prema tome razlikuje zakon dvije vrsti dolusa, direktni i eventualni. Dolus directus i dolus eventualis slažu se u tom, da jedan i drugi traže predvidjanje uspjeha i usvojenje njegova nastupa, a razlikuju se u tom, da li je uspjeh bio zaželjen ili nije. Da je predodžba zabranjene posljedice nuždan rekvizit za »umišljaj« uopće, slijedi već iz izraza samoga, jer teško da se može štogod »umisliti« a da se to nije predočilo, predvidjelo. Dolus projekta je dakle očita kombinacija dolusa dviju teorija o krivnji u njemačkoj znanosti i to predodžbene i voljne, jer i u slučaju eventualnoga dolusa »usvojenje« nije moguće, da se zamisli bez volje. Pri tom valja da se primjeti, da obje te teorije — koje se u ostalom ubitnosti razlikuju tek u načinu, kako je prikazan jedan te isti duševni proces — pokazuju znatnih nedostataka i da pogotovo predodžbena (koju je medju ostalima zastupao Liszt) pripada prošlosti, dok teoriju volje zastupa R. Frank, »komentator« njemačkoga kaznenoga zakona. Spajanjem tih dviju teorija lako bi se moglo da desi, da se tek njihovi nedostaci udvoje. Što se tiče čisto teoretskog gledišta, to je poznato, da »predvidjanje zabranjene posljedice« nije dovoljno za dolus, jer kad počinilac izvršuje čin, prilično je svejedno, da li je baš uspjeh predvidio, a opet s druge strane pojam volje spada medju najviše prijeporne pojmove u novijoj pravnoj znanosti. Kako dakle sa teoretske strane ima prigovora stanovištu projekta, to će se praksa jedva moći da s njime pomiri, jer jedna jednadžba sa dvije nepoznanice ne može se da riješi. Sudac će imati u svakom pojedinom slučaju da riješi pitanje, da li je okrivljeni umišljeno htio. Umišljanje će pasti na predvidjanje uspjeha, posve unutarnju, duševnu radnju, egzistencija koje je dvojbena, pouzdano se ne može nikako da ustanovi, intenzitet joj se uvijek mijenja, a možda je za odgovornost uopće suvišna. Htijenje opet je tek neke vrsti blanket, koji

prema pojedinim dužnicima moguće i neformalnom odustajom ili oprostom duga (§ 92. mjen. zakona). Naprotiv § 35. ug. zak. čl. XVI. : 1878. o formi posliednje volje traži za poništenje takve volje jednake formalnosti kao i za sastav.

Digitized by Google

treba da se ispuni čitavim nizom pojedinih akata volje, specijalnih htijenja, koja su na putu realizaciji, kao što su nakana, odluka i t. d. Sudac ne traži od zakonskih propisa neki široki okvir, u kojem će se kretati njegove odluke, nego konkretnu uputu, precizan propis, pravilo, koje će mu neposredno da posluži u svakom pojedinom slučaju — a to mu abstraktno pravilo »htijenja s umišljajem« nije u stanju da pruža.

Uz to valja da se primjeti i izrazu »umišljaj«. Praksi a i teoriji u ovim krajevima posvema je stran; u Vukovu i drugim rječnicima našega jezika ga nema. To u ostalom i ne bi trebalo da smeta, da je izraz inače precizan i pun sadržaja potrebnog za pravnika. Ali tome nije tako. Pojam »umišljaj« je maglovit, mnogoznačan, može jednako da znači funkciju intelekta potrebnu, da se poluči realan uspjeh, kao i akat fantazije (imaginacije), koja i ne ide za tim, da se realizuje. Tome se ne može da odmogne ni time, da ga se spoji sa htijenjem, jer i slike fantazije mogu da budu voljne.

Kako protiv pojma direktnog dolusa, kako ga odredjuje projekat, imade važnih objekcija sa teoretske i praktične strane, jer u zadnjem redu prepušta odluku o temeljnom pojmu kaznenog zakona uvjerenju suca, koji je doduše zgodan forum za uvažavanje procesualnih činjenica, ali nepodesan za rješavanje o pravnim načelima, to se ni dolus eventualis ne može da prihvati. Za suca, koji ide za tim, da ustanovi krivnju, posve je irelevantno, što je okrivljeni želio — čisti duševni, etični akat —; njemu je glavno, što je okrivljeni odlučio, usvojio. A čim je ovaj štogod usvojio, nema opet za suca razlike izmedju direktnoga i eventualnoga dolusa. Što se suca tiče duševni proces okrivljenoga, kad utvrdjuje krivnju, koji se u istom odigrao prije odluke, usvojenja? Za suca je mjerodavna odluka, a time nestaje razlike prema direktnom dolusu. Stanje dvojbe i želje uvlačiti medju rekvizite krivnje suvišno je, a znači i odviše komplikovati taj pojam. Dvojben bi bio dobitak, da se indirektni zamijeni sa eventualnim dolusom, koji mu je uostalom blizanac. Na koncu valja da se uvaži i procesualni momenat dokaza eventualnog dolusa; činjenica, da li je okrivljeni uspjeh želio ili ne — prosudjujući sa antecedentnog stanovišta — mogla bi se utvrditi jedino priznanjem. Naravski u koliko se ne misli to postići presumpcijom. Takova bi ali presumpcija prijetila opasnosti, da čitav materijalno pravni pojam dolusa prevede na procesualno polje.

Kako dolus, tako se i culpa dijeli na dvije vrsti. Posebno isticanje culpae latae gotovo da je suvišno. Ova vrst culpae (dolo proxima, svijesna nepažnja) mogla bi posve lako, da se podijeli izmedju direktnog dolusa u težim slučajevima i culpae levis u lakšim. Teoretski jedva da bi se dao opravdati položaj culpae latae, kakav je odredjen u projektu. Kod culpae latae je počinitelj kriv, jer nije predvidio nemogućnost otklona neke posljedice, imao krivu predodžbu o svojim ličnim svojstvima; kod culpae levis opet, jer nije predvidio posljedicu, premda ju je mogao ili bio dužan da predvidi, dakle jer nije predvidio mogućnost nastupa stanovite posljedice. Treba da se razlikuje predvidjenje nemogućnosti otklona od mogućnosti nastupa po-

Digitized by Google

sljedice, ako se usvaja diobu culpae po projektu. Nemogućnost otklona ali ne znači drugo nego mogućnost nastupa neke posljedice i tako se obe vrsti culpae slijevaju u jednu. Do te pogrješke došlo se na taj način, da je zapravo krivnja projekta osnovana na predočbenoj teoriji, a po toj teoriji je culpa posve nešto raznoga od dolusa, tako da ta dva pojma ne mogu da predočuju vrsti jednog te istog pojma krivnje; a nije bilo bez upliva i nedostatno razlikovanje krivnje od razloga za odmjerivanje kazni. U potonjem slučaju bi možda bilo od važnosti, da se uvaži ovaj na neki način pokušaj počinitelja, da umiri savjest radi uspjeha, koji je nastupio. Napokon ne valja da se pusti iz vida okolnost, da bi se komplikovanjem pojma krivnje i suvišnim njegovim diferenciranjem postigao baš protivni uspjeh, te bi praksa u nastojanju, da se tim poteškoćama ukloni, trudila se o njegovu eliminaciju priklanjajući se objektivnom shvaćanju krivnje.

§§. 15., 16., i 17. trebali bi da tvore jedan paragraf, jer svi rade o bludnji. Prve tri alineje tvore očitu stečevinu za praksu, koja je u svim dijelovima kraljevstva bila u tom pogledu upućena tek na mutne ustanove. Bludnja spada medju pogodbe kažnjivosti ili bolje nekažnjivosti, kad je konstatirana isključuje svaku krivnju. Po projektu absorbira bludnja §. 15. i 16. dolus, ali može da ostane neki sediment krivnji, koji bi se kvalifikovao kao culpa. Drugim riječima, kad bi se omjerivalo (intelektualno) neznanje sadržano u bludnji sa (praktičnim) onim u nehatu, po projektu mogo bi da se pokaže saldo u korist nehata i ovaj bi se trebao da kazni. Teoretski bi teško bilo, da se opravda to nadomještivanje dolusa sa culpom u konkretnom slučaju, a praksa stajala bi pred teškom odlukom, kojoj od dviju vrsti culpa bi se culpozna bludnja imala da subsumira.. Prva vrsta (culpa lata) je isključena, jer da je počinilac predvidio nastupilu posljedicu. to onda ne bi bilo bludnje, a i u slučaju culpae levis ne tiče se neznanje okolnosti označenih u §§ 15. i 16. već naročito nastupilih posljedica (t. j. promjene u vanjskom svijetu, uspjeha). Druge alineje §§ 15. i 16. potamnjuju jedino razliku izmedju bludnje i nehata, koji su u ostalom neomjerljivi, a u praksi bi favorizirali ektremna rješenja t. j. bludnja bi se posve izgubila u nehatu. Takovo bi rješenje bilo od štete, jer čovjek u bludnji predočuje počinioca, koji ne sumnja u ispravnost postupka, dok se za nehat baš traži neka dvojba, a razlikovanje tih dvaju tipova je za svrhu kazni potrebno. Napokon valja da se ima na umu, kad se već proglašuje nekoga culpozno krivim, jer je pao u bludnju, dakle se pogodba za isključenje kažnjivosti suzuje na dolus, da bi tako konsekventno trebalo postupati i kod nekih drugih pogodaba naročito kod druge al. § 17.; onda bi se očito pokazala neshodnost tog načela. Ako naime za kazan nije jedini uvjet krivnja već i pogibeljnost (vidi § 52.), to bi bilo dosljedno, da se uzrokovanje te pogibeljnosti u svakom slučaju kazni.

Nema sumnje, da razlikovanje nehata i bludnje u času izvršenja, kako projekat traži, dovodi do poteškoća. Tako bi n. pr. moglo konsekventno provadjanje bludnje u smislu neznanja kao pogodbe, koja isključuje kažnjivost, posvema absorbirati nehat. Ako motrimo krivnju po intenzitetu i postavljamo kao najviši stepen dolus, to se ista u

Digitized by Google

smjeru prema slučaju sve više gubi. Uslijed neke vrsti neznanja (u praksi svejedno kojeg), prelazi dolus u culpu. Praksa nije u stanju, da pravi subtilne razlike izmedju vrsti neznanja kod bludnje i nehata, nego bi se za nju taj momenat mogao da izrazi riječima, da se bludnja uvažava samo kod delikta, kod kojih se kažnjava jedino dolozno izvršenje.

U §-u 18. vidimo kombinovanje dolusa sa culpom, koje se u praksi jedva može da provede, a posljedica je nastojanja, da se nadje kakov surogat za dolus indirektus. Da se postigne svrha kaznenog prava, ne bi bilo nimalo pogibeljno, da se ovakove granične slučajeve dolusa i culpae prepusti bilo sudačkoj uvidjavnosti, bilo da se takove teže posljedice smatraju tek kao okolnosti, koje povisuju i kažnjivost, bez obzira na krivnju. Pogotovo, kad se ima na umu § 52., to se čudno dojimlje ovo rigorozno shvaćanje krivnje u ovom slučaju, dok se tamo dovodi u savez kazan tek sa pogibeljnosti.

Svrha druge al. § 19. nije posve jasna. U koliko bi osobe, kojima se bavi ta al. bile bolesne, ma i u manjoj mjeri nego li one u 1. al., to bi postupak kod njih morao biti isti, kao da su neuračunljivi. Ovaj paragraf kao da ima pred očima ljude, koji su djelomično bolesni u pogledu duševnih svojstava. U koliko su bolesni treba ih liječiti, ne može se da uporavi kazan, a u koliko su zdravi, to ih se kažnjava. Ove dvije procedure ima da pretrpi počinitelj uzastopce, jedino mu se kazan može da ublaži po volji. Konsekventna bi bila odredba, da se ovakav počinitelj, bio u smislu §-a 19. posve ili djelomično bolestan, ustupa obligatorno zavodu za duševno bolesne, jer je njegova pogibeljnost i onako zločinstvom dokazana. Kazni tu nema mjesta. Rok, kada bi trebao da ostavi zavod, imao bi da utvrdi liječnik, a kao smjernica služila bi mu ustanova §-a 52.: da je duševno stanje počinitelja takovo, da se može uzeti, da ne će ponovo vršiti krivična djela. Uvijek treba da se postavi pitanje, da li je počinitelj bio sposoban, da — kako projekat veli — n. pr. s umišljajem voljno postupa. Absurdno bi bilo, da se ispita, koliko postotaka je pri tom bilo umišljaja i volje a u kojem obsegu su ta duševna svojstva bila bolešću posmrčena ili izbrisana. Morao bi se utvrditi i odnošaj »umišljaja« prema »shvaćanju prirode i značaja djela i postupanja po tom shvaćanju« t. j. ubrojivosti prema krivnji. Najbolje bi bilo, da se prihvati nazor, da je sposobnost za ubroj tek vrst djelatne sposobnosti uopće i takov uvjet za krivnju, u koliko nje nema, nema ni krivnje.

2. P o k u š a j. — Druga al. § 28., koja govori o pokušaju nesposobnim sredstvom ili na nesposobnom objektu pokazuje se kao suvišna. Za pokušaj traži projekat, da je izvršenje umišljenog krivičnog djela započeto. Ako je sredstvo ili predmet krivičnog djela takovo, da se krivično djelo ne bi ni na koji način moglo da dovrši, onda je jasno, da se ne može nikako da radi o kakovom započetom krivičnom djelu. Krivično djelo je skup svih oznaka u zakonu, ako takove bitne oznake ili uopće svih nema, ne može da bude govora o kakovu krivičnom djelu, — a kad nema djela, nema ni započinjanja. Moglo bi se tu tek da radi o bludnji protivnoj onoj §-a 16.; počinitelj drži, da je dopušteno djelo zabranjeno, koju vrstu bludnje projekat ne uvažava. Suvišna je i treća al. Paragraf 27. traži započeto izvršenje, pa kako je u tu svr-

Digitized by Google

hu potrebno, da počinitelj stavi bar koji čin, koji zakon obuhvaća pod pojmom dotičnog zločina, to su pripremne radnje isključene, pa ih ne treba napose izuzeti. Ako je projekat već htio, mogao je da naglasi i odredi razliku izmedju pokušaja i »preduzeća« (vidi posebni dio), koja nije ni jasna ni precizna.

3. M j e r e b e z b j e d n o s t i. — Suviše je, da se naglasi, kako mjere bezbjednosti, opisane u § 52. i narednim paragrafima stoje u protimbi sa § 14., gdje je označena kao pogodba kažnjivosti krivnja. Kazan mora da bude u omjeru prema krivnji, a pogibeljnost zločinca može da dolazi do izražaja jedino kod odmjerivanja kazni unutar stavke, kako ju zakon odredjuje kod svakog pojedinog zločina. Krivnja mora da je u času presudjenja absorbirana odredjenom kaznom. Pogodba kažnjivosti kod mjera bezbjednosti nije krivnja, nego pogibeljnost, pa kako se prestanak pogibeljnosti u času presudjenja ne može još da utvrdi, to se dolazi do mjera protiv počinitelja, kojima trajanje nije posve odredjeno. Ima dosta razloga, koji govore za primjenu takovih mjera, pa bi konsekventno provadjanje tih mjera kao zamjena kazni, kako je to pokušala osnova za talijanski kazneni zakon, bilo pitanje shvaćanja. Zadržati kazan uvjetovanu krivnjom a uz to uvadjati mjere bezbjednosti, ne može da povlači korisnih posljedica. Kršenje načela nije naime samo teoretski neuputno, nego i u praksi dovodi do posljedica posve oprečnih od onih, koje je zamislio onaj, koji upućuje na taj postupak. Zašto bi baš jedino u tom odredjenom slučaju imao na umu pogibeljnost, dok je svaki zločinac pogibeljan, pitat će praktičar, koji ima da presudi konkretni zločin. Zašto bi se trudio, da dokazujem krivnju zločincu, dok mu je pogibeljnost objektivnim činom utvrdjena? Zna se, kamo to vodi, objektivnoj krivnji i presumpciji dolusa.

Nije jasno, koja bi korist mogla da odatle rezultira. Po kaznenom zakonu, koji je do sada vrijedio, bilo je ponavljanje zločina razlog, da se povisi kazan; sada bi mjera bezbjednosti morala da fungira kao neki dodatak kazni robije, koja je već četiri puta primijenjena. Prije je ponavljanje u kaznenopravnom smislu imalo da znači neki kvalitet djela, koji mu povisuje kažnjivost bez obzira na počinitelja, dok se sada ima da svrati pozornost na neko duševno svojstvo počinitelja — na pogibeljnost. Medjutim ovo se duševno svojstvo ne može da saglasi sa drugim duševnim svojstvom, sa krivnjom. Praktični rezultat bit će u jednom i drugom slučaju gotovo jednak. Čemu se radi tako dvojbene koristi — pogotovo ako se uvaži § 61. projekta — išlo da krši jedinstvenu podlogu projekta, nije jasno. Pri tom nije bilo teško, da se nadje izlaz, kako se ne bi trebalo da uvršćuju u zakon načelno protuslovne ustanove. Po rezultatima moderne psihologije ponavljanje djela stvara sve jače tendencije u smjeru zločinstva a naravski umanjuje faktor »umišljenosti« na minimum, u koliko ga ne eliminira. Ovakovi tipovi ne mogu da umišljeno štogod htjednu, pogodba kažnjivosti otpada, a na njezino mjesto ima da stupa kriterij pogibeljnosti, i za mjere bezbjednosti nema više načelnih zapreka.

Mjere bezbjednosti imadu dakle podloge jedino kod lica, koja nisu uračunljiva, ali kod ovih valja da se uporave uvijek i isključivo, naravski u koliko je pogibeljnost tih lica zločinstvom dokazana. Neura-

Digitized by Google

čunljivi ili onaj, kod kojega postoji smanjena uračunljivost, imadu se stoga uvijek da predadu liječnicima ili drugim strukovno naobraženim osobama, da ih liječe, odnosno čuvaju ili drugima predadu na čuvanje. To vrijedi jednako za sva tri razloga neuračunljivosti §-a 19.

Kada je delikt počinjen u pijanstvu treba najprije da se uoči, ne postoje li tu možda uvjeti §-a 19. Ako je počinitelj pijanica, dakle čovjek, koji se opija u povratu, trebalo bi ga analogno uputiti u zavod za pijanice, gdje ima da ostane, dok nije izliječen, a ne bi bilo razloga, da ga se i preko toga kazni. Zabraniti neizliječenoj pijanici — kako to projekat čini — da pije, da posjećuje krčme, jest baš tako, ko da se duševno bolesnomu zabranjuje, da luduje.

Nešto k izbornom zakonu.

Priopćio dr. Milan P i n t e r o v i ć, odvjetnik u Osijeku.

Predsjedajući prigodom izbora za ustavotvornu skupštinu 28. stud. 1920. jednom biračkom odboru došao sam u priliku, da rješavam o takovim pitanjima, koja se ne daju bez daljega pomoću ustanova izbornoga zakona riješiti, pak sam stoga slobodan, da ih ovdje iznesem i da saopćim, kako sam ta pitanja ja riješio.

1. Opć. odbor imenovao je za člana biračkoga odbora osobu, koju je jedna politička stranka imenovala za predstavnika liste. — Nadaje se pitanje, da li može da bude jedna te ista osoba po čl. 54. od strane opć. odbora za člana biračkoga odbora imenovana ujedno i predstavnikom jedne liste. Mislim, da ne može, jer član bir. odbora po čl. 54. i. z. imade da zamjenjuje predsjednika, koji je javni organ, te imade da bude nepristran, pak treba da bude u tom položaju i taj od strane opć. odbora imenovani član bir. odbora nepristran zamjenik predsjednika, dakle takodjer kao javni organ.

Razlika u položaju člana po čl. 54. i. z. i predstavnika liste ističe se naročito u 2. al. čl. 63. i. z., po kojoj ustanovi može predsjednik dakle i zamjenik njegov, kada njegove funkcije obavlja, da nazove pred biračem listu samo po imenu t. j. po propisu čl. 66. i. z., kako je izmijenjen zakonom o izmjenama i. z. od 27. lipnja 1922. (Nar. Nov. od 14. srpnja 1922. br. 158), po kome se lista zove imenom nosioca liste odnosno po srezovima i imenom nosioca liste i sreskoga kandidata, dočim predstavnik liste može biraču i da razjasni, kojoj političkoj stranci ili grupi ta lista pripada, te mu prema tome pristoji mogućnost, da — u posve čednim granicama dakako — kortešira. Nadalje dolazi ta razlika do izražaja u čl. 59. i. z., koji traži, da budu za biračkim stolom uvijek dva člana odbora, a od tih mora biti jedan ili predsjednik ili opštinski odbornik ili njegov zamjenik. Iz razloga dolje navedenih smatram, da ni zamjenik opć. odbornika ne može da bude ujedno i predstavnikom liste. — Ja sam dakle poučio tu osobu, koja je imala izvršivati dvije funkcije, da se imade

Digitized by Google

smatrati samo članom, imenovanim u bir. odbor po opć. odboru, te da pri izbornom činu ne može i ne smije da bude predstavnikom liste.

2. Glasačko mjesto nalazilo se izvan sjedišta općine i to prilično daleko. Općina je odredila dva činovnika, da pomognu kod izbora, te su ta dvojica bila upisana u birački spisak glasačkoga mjesta u sjedištu općine, gdje su ta dva činovnika stanovala, a nije ih bilo u spisku toga glasačkoga mjesta. Obojica donijela su certifikat od općine poput onoga, što su ga predsjednici u smislu ul. al. čl. 52. i. z. dobivali, da mogu glasovati tamo, gdje obavljaju predsjedničku službu pri izboru. Izborni zakon ne odredjuje u takovu slučaju ništa za opć. činovnika, nego samo za predsjednika. Na temelju njihovih certifikata dao sam da glasaju kod toga glasačkoga mjesta analogno ustanovi o predsjedniku ul. al. 52. i. z., pošto čl. 49. i. z. zahtijeva samo, da birač glasa u svojoj općini, dakle na kojem god glasačkom mjestu te općine.

3. Jedna je stranka imenovala predstavnicima liste osobe bez prava glasa uopće. Ja ove osobe nisam primio u odbor smatrajući, da članom biračkoga odbora može da bude samo onaj, koji imade pravo glasa, pošto i svaki funkcijonar jednoga društva mora da bude članom istoga.

4. Po članu 52. i. z. sačinjavaju birački odbor predsjednik, po općini odredjeni član, te predstavnici lista. U tom članu ne spominju se zamjenici. Pitanje je dakle, jesu li ti zamjenici članovi biračkoga odbora istodobno sa onima, koje zamjenjuju, ili pako samo tada, kada zamjenjuju t. j. kada pravih članova nema. — 1. al. čl. 55. sadržaje odredbu, da se imadu sastati članovi biračkoga odbora ili njegovi zamjenici. a to znači, da zamjenika ne treba, kada su tu pravi članovi. Medjutim odredjuje čl. 59. i. z., da uvijek medju onom dvojicom članova odbora, koji moraju u svako doba biti prisutni za biračkim stolom, mora jedan od njih biti ili predsjednik ili općinski odbornik ili njegov zamjenik, te se iz te ustanove dade zaključiti, da svagda u danom momentu mjesto općinskog člana može za biračkim stolom sjediti njegov zamjenik, pa ma i nastupio pri početku izbornoga čina i sam općinski izbornik.

Izborni čin je jedan, pak može da bude samo jedan odbor za taj čin. Prema tome se taj odbor imade i može sastojati za sve vrijeme toga jedinstvenoga izbornoga čina iz istih osoba t. j. ne može odbor sastojati jednom iz pravih članova, a onda opet u drugom momentu iz zamjenika, nego je potrebno, da budu od iskona članovi odbora i pravi članovi i njihovi zamjenici, u koliko izbornomu činu i svojoj dužnosti pristupe. Iz toga ukupnoga broja moraju svagda biti prisutna dvojica, a od ovih jedan mora biti ili predsjednik ili općinski odbornik ili njegov zamjenik. Valjat će dakle u izborni zapisnik upisati kao odbor sve prave članove i zamjenike im, u koliko na dužnost dodju.

Sva ova sporna pitanja ne bi imala važnosti, kada ne bi pojedine stranke bile često i odviše osjetljive, te kada bi svijet u nas znao razlučiti stvarno juridičko naziranje od političkih tendenca. Mi,

Digitized by Google

koji ćemo i opet morati izvršivati dužnost predsjednika biračkih odbora, moramo stoga nastojati, da bude što manje prijepornih pitanja u tumačenju ustanova o tehničkom izbornom radu, da što rjedje budemo prisiljeni upotrebljavati svoje vlastito naziranje i tumačenje izbornih propisa. Bilo bi dobro, kada bi i drugi iznijeli svoja opažanja sa zadnjh izbora, pa da nam svima olakšaju rad i doprinesu jednoličnoj primjeni izbornoga zakona.

Pravosudje.

Gradjansko.

O naravi nagodbe sklopljene sa upraviteljem gospodarstva.

(Prilog tumačenju §§ 1163., 1151., 1090. i 837 o. g. z.)

Rješidba stola sedmorice od 24. ožujka 1920. br. 645 (osuda kot. suda u Nov. Grad. od 19. travnja 1919. br. 2881/gr., osuda bans. stola od 6. srpnja 1919. br. 11065.

U parnici A. K. kao vlasnika dobra C. proti J. H. na priznanje, da je medju njima koncem god. 1917. sklopljena pogodba, kojom je tuženi bio namješten kao upravitelj dobra C., prestala, i da je slijedom toga dužan isprazniti i napustiti stan u naravi na čitavim nekret. gr. ul. br. 637. p. o. C., kao i napustiti sve te nekretnine i ustupiti ih tužitelju u posjed spp. udovoljio je k o t. s u d u N. G r. osudom od 19. trav. 1919. br. 2881/gr. P-1719/10. u cjelosti zahtjevu tužbe — i to s razloga:

Tužitelj razlaže u tužbi, da je u rujnu 1917.., kao tada još suvlasnik, a kasnije vlasnik vlastelinskoga dobra C., primio tuženog za upravitelja toga dobra uz mjesečnu plaću i druga podavanja, te da mu je dao stan u naravi na prijepornim nekretninama, sastojeći se od kuće br. 145. sa gospodarskim zgradama i ostalim pripadnostima. — Medjutim nije poslije nekoliko mjeseci tuženi više odgovarao njegovim intencijama — s tim više, jer mu se prijetio, da će ga osobno progoniti, te nagovarao osoblje, da napusti službu kod tužitelja, u dokaz čega poziva se tužitelj na svjedoke J. M. i J. Č.

Budući da je bila ugovorena prema navodima tužitelja plaća mjesečna, u dokaz čega se poziva na tuženikov list pod C-III, i osim toga mu navraća odlučnu prisegu, otkazao mu je tužitelj 31. ožujka 1918. dalju službu upravitelja sa danom 30. travnja 1918., da ima obaviti primopredaju i 1. svibnja 1918. otići. Prema tomu je po razlaganju tužitelja toga dana prestala medju njima pogodba o upravljanju njegova dobra, pa je tuženi 1. svibnja 1918. imao napustiti i prijeporni stan u naravi sa nekretninama, nevedenim u dispozitivnom dijelu ove osude. Stoga pozivajući se na rješidbu zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 23. listopada 1918. br. 60897, kojom je glede otkaza službe odnosno ispražnjenja stana upućen na redovni sud, a ikcju je rješidbu priložio pod A-I., traži tužitelj, da tuženi isprazni taj stan i njemu preda.

Tuženi se protivi tužbi. — Priznaje, da je u mjesecu rujnu 1917. doista namješten za upravitelja tužiteljeva dobra, ali uz g o d i š n j u plaću i stan u naravi. — Poriče, da glede otkaznoga roka ne bi bilo ništa ugovoreno, jer je naprotiv

Digitized by Google

prema vlastitom razlaganju izmedju njega i tužitelja bio ugovoren naročiti otkazni rok od potpune jedne godine dana, počimajući od 1. listopada svake kalendarske godine do 30. rujna slijedeće godine, i ako u tom roku ne bi uslijedio otkaz, da se je njihov ugovorni odnos produljio. — U dokaz toga poziva se na svjedoke V. H., K. P. uz svoju domirnu prisegu. — To razlaže i činjenicom, da je napose tužitelj želio, da ga veže na službu kroz više godina, kao što je imao i prijašnji upravitelj istog dobra.

Osim toga prigovara, da je tužitelj imao točno obrazložiti i navesti ne samo visinu početne plaće, nego i povišenje, a i ostala beriva. Prigovara dalje, da je tužitelj postupkom zametnutim pred upravnom oblašću odustao od svoga vansudnoga otkaza, pa da stoga mora ponovno otkazati službu. Tužiteljeva otkaza nije primio, pa mu je tužitelj upravu dobro oduzeo pod prijetnjom brahijalne sile, a u dokaz toga poziva se na svjedoka V. D. i V. H. Poziva se na tužiteljeva pisma od 2. trav., 3. trav. i 4. trav., da je ugovor bio odredjen, kako to on razlaže. U dokaz svojih navoda poziva se i na dalju činjenicu, da je u mjesecu lipnju bio s tužiteljem na njegovu dobru B. B., te da ga je tužitelj molio, da nagovara seljake, da kupuju zemlju. Prema tomu je tužitelj trebao njegove usluge i nakon 30. travnja 1918., pa zato nije mogao njihov ugovorni odnos ni prestati s tim danom. Napokon prigovara, da se njegov odnos glede prijepornih nekretnina ima prosudjivati kao najamna, odnosno zakupna pogodba od 3 odnosno 6 mjeseci, ako i ne bi bio ugovoren otkazni rok od jedne godine.

Prema tomu je odlučno u nazočnoj parnici, dali je prestao ugovorni odnos izmedju tužitelja i tuženog, a na temelju kojega je tuženi došao u uživanje prijepornih nekretnina, te dali tuženi ima tužitelju vratiti te nekretnine. Stoga razloga kao s razloga navedenih dalje, nisu provedena dokazala ponudjena od stranaka sa gornjim svjedocima i prisegama, jer ta dokazala nisu odlučna za ovaj spor. Nije naime osnovan prigovor tuženoga, da se njegov odnos ima prosudjivati gleda otkaza prema najamnim odnosno zakupnim pogodbama, jer se u nazočnom slučaju ne mogu primijeniti naredjenja XXV. poglavlja o uporabnim pogodbama. Te pogodbe nastaju, kada se daje nekomu na porabu nepotrošna stvar za neko vrijeme i uz odredjenu cijenu, koju bi imao plaćati tužitelju, već je uživanje tih nekretnina uz ostala podavanja dobio u ime svojih beriva, koja su mu bila osigurana pogodbom kao upravitelju tužiteljevu. I na to uživanje ima pravo samo dotle, dok postaje pretpostavke t. j. pravni odnos, na temelju kojega mu je bilo odobreno. I čim je prestao taj odnos, prestaje i pravni razlog, da tuženi uživa i dalje te nekretnine. Ne mogu se dakle primijeniti ni naredjenja o uporabnim pogodbama, nepose ne ona sadržana o otkazu i produljenju, jer su te ustanove posebno odredjene samo za pogodbe te vrste.

Kako je ustanovljeno razlganjem obih stranaka, tuženi je bio namješten kod tužitelja za upravitelja njegova dobra uz odredjenu plaću i druga podavanja u naravi za svoj trud, koji je ulagao u upravu toga dobra. — Prema tome nema sumnje, da ovaj pravni odnos spada medju pogodbe vrhu usluga za plaću (§§. 1163 i 1151 o. g. z.) — Ali u drugu ruku mora se uvažiti, da je u tom odnosu izmedju tužitelja i tuženoga sadržana i pogodba opunovlasna, jer se je tuženi ugovorom, sklopljenim sa tužiteljem, obvezao, da će za tužitelja i u ime njega upravljati njegovim dobrom uz ugovorena beriva (§§. 1002 i 1004. o. g. z.) — Ta se pogodba osniva na povjerenju tužitelja kao mandanta prema tuženom, svomu mandatu,te prema pravnoj naravi i njezinu pojmu, može se postići nakana, za koju

Digitized by Google

je sklopljena pogodba, samo onda i tako dugo, kada i dokle postoji temelj njezin t. j. povjerenje mandanta prema mandataru. — Čim nestane toga povjerenja, ne može biti pravno obvezan punovlastitelj, da prima i dalje djela sukontrahenta, u kojega je izgubio povjerenje. — Zato može on tu ovlast opozvati u svako doba bez obzira na činjenicu, da li je ta ovlast bila općenita, ili posebna, te da je bila ugovorena na odredjeno ili neodredjeno vrijeme (§. 1020. o. g. z.) — Za prestanak samoga pravnoga odnosa nije odlučno, koliko su važni razlozi, s kojih je nestalo toga povjerenja, jer ako ti razlozi nisu osnovani, obvezan je mandant naknaditi svu štetu (§. 1020 o. g. z.), ali se ne može prisiliti, da obavljanje svojih posala i dalje povjerava licu, u koje nema pouzdanja. —

Kada se uvaže sve te činjenice, nije opravdan prigovor tuženoga, da tužitelj ne bi mogao otkazati pogodbe, sklopljene sa tuženim o njegovu namještenju za upravitelja prije izminuća roka od jedne godine, za koji tvrdi tuženi, da je bio ugovoren kao otkazni rok. — Naprotiv bio je tužitelj ovlašten otkazati tuženomu dalju službu, čim nije imao više povjerenja u njega, jer već iz same naravi slijedi, da ovaj ne bi mogao s uspjehom vršiti dužnosti, koje je preuzeo namještenjem za upravitelja. — Medjutim i sam tuženi priznaje, da mu je tužitelj nakon otkaza, kojega on, tuženi, nije primio, oduzeo upravu dobra. — Prema tomu od toga vremena tuženi ne vrši službe, za koju je bio namješten. — Čim nema te predpostavke, pod kojom mu je bio uz ostala beriva dan i stan u naravi, nema pravnoga osnova, da i dalje uživa taj stan t. j. prijeporne nekretnine. — Kada se uvaži sve to, nije u nazočnoj parnici odlučno, da li je bila ugovorena plaća mjesečno ili godišnje, te koja je beriva tuženi imao dobivati. — Kako je već navedeno, tuženi će moći, koliko se uzda u svoje jače pravo, posebnom parnicom zatražiti odštetu od tužitelja, ako je ovaj bez dovoljnih razloga otkazao dalji njihov odnos, koji je nastao na temelju sklopljene pogodbe.

B a n s k i s t o l je osudom od 6. srpnja 1919. br. 11065. potvrdio prvostepenu osudu iz slijedećih razloga:

Napadnuta je osuda prvoga suda prema stanju spisa valjano obrazložena i po zakonu opravdana. — Sadržina tuženikova priziva, sastojeća se u bitnosti na tome, da je prvi sud pogrješno supsumirao njegov faktični odnos prema tužitelju u kombinovane ustanove pogodbe o uslugama za plaću i opunovlesne pogodbe, u mjesto da je na isti primjenio ustanovu o. g. z. o. čistim uslugama za plaću, dotično o uporabnim pogodbama, nema ni po stanju spisa, ni u zakonu oslona. — Sam naime tuženi izlaže, da se je u mjesecu rujnu 1917. pogodio sa tužiteljem, da nastupa kod njega za upravitelja vlastelinskoga dobra u C. uz pogodjenu plaću i stan u naravi, što isključuje izvadjanje tuženoga, da se u predležećem slučaju radi o čistoj pogodbi usluga za plaću, dotično uporabnoj pogodbi, jer nisu usluge tuženikove bile uvjetovane za čisto odredjenu plaću u novcu (§ 1151 o g. z.), niti je u prvom redu bio cilj gornje pogodbe, da se daje tuženiku poraba stana na neko vrijeme i za odredjenu cijenu (§. 1090. o. g. z.). — Kada to stoji i jer se bezuvjetno mora pretpostavljati, da su parnične stranke, sklapajući gornju pogodbu, imale namjeru, da tuženi primajući se posla upraviteljstva, ima nastojati o vlastelinskom dobru C. u ime tužiteljevo, onda je prvi sud opravdano medju strankama postojeći ugovorni odnošaji, i ako bi spadao medju usluge za plaću, kombinovao sa onim o pogodbi opunovlasnoj. — Umjesno stoga napadnuta prvenstvena osuda ne istražuje razloge, s kojih je otkaz uslijedio, jer je poslodavcu i mandantu i onako pri nadleži urcke svoga nepouzdanja dobro ocijeniti. pa ako su nedovoljni, to će mo-

Digitized by Google

rati naknaditi tuženiku primjerenu odštetu, ali nikada ne može tužitelj biti prisiljen, da jednoj, od njega s nepouzdanjem i nesklonošću predusretanoj osobi svoje poslove povjeri. — Pošto inače tuženi priznaje, da mu je tužitelj otkazao dana 31. ožujka 1918. upraviteljsku službu na mjesec dana tako, da ima dana 30. travnja 1918. obavit primopredaju, a prvoga svibnja 1918. otići, i ako ne dopušta, da je taj otkaz primio na znanje, koje je potonje prema gore izloženomu neodlučno; — pošto povrh toga sam tuženi priznaje, da mu je tužitelj oduzeo upravu svoga dobra i jer iz spisa kotarske oblasti u Novoj Gradiški ne proizlazi, da mu je ta uprava oduzeta istom, pošto se konačno napadnutom osudom ne oduzima tuženiku navodno stečeno pravo odštete, niti on sili, da ustane tužbom na odštetu, to se prema svemu ovomu ukazuju navodi pravnoga lijeka tuženikova neosnovanim.

Povodom izvanrednoga previda tuženikova i protuizvedenja tužiteljeva otputio je s t o l s e d m o r i c e osudom od 24. ožujka 1920. br. 645 tuženikov pravni lijek iz ovih razloga: Tuženi u samoj stvari napada suglasne osude nižih sudova radi toga, što drži, da mu tižitelj nije sam ovlašten bio službu otpovijedati, zatim što da je otkaz ugovoren na godinu dana, a imao se izbiti samo na 1. listopada svake godine, a svjedoci, koji bi to dokazali bili, da nisu preslušani; što bi mu bio tužitelj dužan isplatiti plaću (moguće i činiti podavanja u naravi, što nije jasno izraženo) do konca rujna 1919., kako je ugovoreno, što nisu ustanovljeni motivi, zašto mu je otpovijedao — Prva tegoba ne može se uvažiti po §-u 326. grpp. kao nova okolnost, tek iznešena u pravnom lijeku, već i za to, što se upravitelj zajedničkoga dobra po §-u 837. o. g. z. smatra punomoćnikom, a kao takav bio je ovlašten prmiti u službu tuženika i otkazati mu istu, sve da i nije kasnije postao samovlasnikom dobra C. — Obzirom na stanovište usvojeno i u potpunom skladu sa zakonom razloženo u nižim osudama, navlastito u onoj druge molbe, suvišno je bilo preslušanje svjedoka (§ 107. grpp.)u dokaz otkazanog roka od godine dana, pa se ni ta tegoba tuženika ne može uvažiti, a i pitanje motiva odnosno pitanje o tom, dali stoji, da djelovanje tuženika nije odgovaralo intencijama tužitelja, nije u ovoj parnici nimalo odlučno, već može da bude predmetom odštetne parnice, koju može tuženi podići, ako se pouzdava u svoje pravo. — Pošto su niže osude utemeljene na ispravnom tumačenju i upotrebi zakona, a u potpunom su skladu sa sadržajem parbenih spisa, pa jer ne postoji ni jedan od uslova §. 335. grpp., koji bi bio kadar opravdati izvanredni previd, to ga je valjalo po §. 334. grpp. otputiti i po §. 573. grpp. osuditi tuženika na naknadu troškova prtouizvedenja.

Priopćio: **Dr. Urošić.**

Odštetna nelikvidna tražbina može da se unese u trgovačke knjige, te se na temelju takova izvatka iz trgovačkih knjiga može ishoditi gruntovna predbilježba prava zaloga.

Rješidba bans. stola od 30. pros. 1922. br. 23106,. VI., 206—22.

Na molbu tt. B. S. iz S. dozvolio je kot. sud na S. predbilježbu prava zaloga. i to na temelju izvatka iz trgovačkih knjiga, koji sadržaje razliku na cijeni t. j. jednu odštetnu tražbinu. Vlasnik nekretnina, na teret kojih je dozvoljena predbilježba, uložio je utok proti toj odluci, jer § 88. toč. c. gr. reda zahtijeva, da se može dozvoliti predbilježba na temelju kontovnih izvadaka d o s p j e l i h tražbina, kakovom se ne ima smatrati jedna odštetna tražbina i jer za odštetne tražbine ne može služiti izvadak iz trgovačkih knjiga poludokazom.

Digitized by Google

Banski stol otputio je rješidbom od 30. pros. 1922. br. 23106, VI. 206—22 itok i potvrdio odluku kot. suda na S., jer da knjižni izvadak na temelju kojega je predbilježba zatražena, imade sve formalne potrepštine, propisane u §§ 67 i 88 grt. reda odnosno §§ 22 i 31 trg. zakona, a da ispitivanje opstojnosti u istom iskazane tražbine spada na opravdanje predbilježbe parbenim putem.

Za ovršivost sudbene nagode nije potrebna zaporka ovršivosti, ali je potrebno, da se radi o nagodi uslijed poprednje tužbe ili o postupku u predmetu, normiranom u izvanparbenom postupku.

Rješidba stola sedmorice od 28. pros. 1922. br. 3051 (odluka kot. suda u Vukovaru od 12. trav. 1922. br. 2711/gr., rješidba ban. stola od 1. srp. 1922. br. 11.951.)

U ovršnom predmetu S. i F. L., ovrhovoditelja, protiv F. i M. L. ovršenika, zbog ovršnoga oduzeća 3 q kukuruza te ovrhe na pokretnine radi troška ovršne molbe spp., u kojem je kot. sud u V. dozvolio zatraženu ovrhu te obavio pljenidbu i procjenu ovršeničkih pokretnina, — a banski stol povodom utoka ovršenika pobijanu prvosudnu odluku zajedno sa činom povedene pljenidbe i procjene ukinuo i ovrhovoditelja sa molbom za dozvolu ovrhe odbio; —

stol sedmorice: vidiv, da je istina razlog pobijane rješidbe ban. stola, što nagoda nije sklopljena pod prijetnjom ovrhe, neosnovan, jer je sudbena nagoda sama po sebi ovršiva, čim dospijeva po stranci preuzeta nagodbena obveza; — vidiv, da se u nazočnom slučaju ne radi o sudbenoj nagodbi uslijed poprednje tužbe, a niti u izvanparbenom postupku o predmetu, o kojem je u izvanparbenom postupku ustaljeno i dozvoljeno, da se sudbena nagodba može sklopiti, pa da je pobijana rješidba ban. stola u ostalom dijelu svojih razloga opravdana i na zakonu osnovana, dok u postupku ne ima ništine; — našao je: ništovnu žalbu ovrhovoditelja S. i F. L. i njihov previdni utok otputiti, te potvrditi pobijanu rješidbu ban. stola.

Sudbeno proglašeni razmetnik može po §-u 568. o. g. z. razredjivati posljednjom voljom samo sa polovicom imovine, dok druga polovica pripada zakonitim nasljednicima i to bez obzira, da li je raspoložba učinjena u korist zakonitih nasljednika ili u korist trećih osoba.

Nasljednik se može prema §§ 534 i 799 o. g. z. očitovati stranom na temelju oporuke a stranom na temelju zakona, nasljedstvo prihvatiti na temelju zakona, a zapis na temelju oporuke (§§ 648 i 554 o. g. z.).

Rješidba stola sedmorice od 19. list. 1922. br. 2626., ban. stola od 3. svib. 1922. br. 7854., kot. suda u Vukovaru od 3. lip. 1921. br. 5414/gr.

U ostavinskom predmetu iza pokojnoga S. J. iz St. J., u kojem je kot. sud u V. izrekao, da se K. F. i E. J. imadu smatrati nasljednicima a ne zapisovnicima, te da je pokojni S. J. kao sudbeno proglašeni rasipnik prekoračio pravo razredjivanja svojom imovinom, uslijed čega se ima $^1/_2$ ostavine raspraviti temeljem oporuke, a $^1/_2$ temeljem zakona, — a banski stol povodom ništovne žalbe i utoka I. J. prvosudnu odluku u cjelosti potvrdio; stol sedmorice uvidiv, da je pokojni S. J. kao sudbeno proglašeni razmetnik ostavio jednoga sina i dvije kćeri, te raspoložio usmenom oporukom sa cijelom svojom imovinom, sastojećom se poglavito od nepokretnina u površini od 13 jutara 494 četv. hvati, — onamo, da svakoj

Digitized by Google

kćeri (K. ud. F. i E. J.) pripada 3 stara jutra i 200 kruna dakle obim kćerima ukupno 6 jutara i 400 kruna, a sve ostalo sinu I. J.; — vidiv, da iz ovoga raspoloženja proizlazi, da je ostavitelj hotio svoga sina pogodovati naprama kćerima, namjenivši sinu kao nasljedniku veći dio ostavine, — vidiv, da po § 568 o. g. z. sudbeno proglašeni razmetnik može posljednjom voljom razredjivati samo sa polovicom imovine, dok druga polovica pripada zakonitim nasljednicima, a da zakon ne pravi razlike, da li razmetnik raspolaže u korist svojih zakonitih nasljednika ili u korist trećih osoba; — vidiv, da je prema tomu S. J. mogao oporučno raspolagati samo sa polovicom svoje imovine, te će se o toj polovici raspraviti u smislu te oporuke, dok će se o drugoj polovici raspraviti sa zakonitim nasljednicima, medju koje spada i I. J.; — vidiv, da po ostavitelju S. J. odredjena opterećenja ostavine zapisom u korist K. F. i E .J. mogu teretiti samo onu polovicu ostavine, kojom je mogao slobodno raspolagati, a pošto je pokojnik tim zapisima opteretio cijelu ostavinu, to će prema toj namisli § 558. o. g. z. i s obzirom na gore rečenu oporučiteljevo ovlaštenje raspolagati samo sa polovicom imetka, i ovi tereti doći do namirenja samo u razmjernom dijelu naime u polovici, kako je to banski stol u svojim razlozima pravilno istaknuo; — vidiv, da prema tomu ne postoji bojazan, istaknuta po I. J. u pravnim lijekovima, da će se izigrati volja oporučiteljeva tim, da će njemu, koj je očito po ostavitelju pogodovan, manje pripasti od njegovih sestara; — vidiv, da se prema gornjem u obrazloženju žalbe K. F. u pogledu njezina zapisa, koji dolazi samo u polovici do namirenja, ukazuje neosnovanim; — vidiv, da prema §§. 534. i 799. o. g. z. nema zapreke, da se jedan nasljednik može očitovati stranom na temelju oporuke a stranom na temelju zakona, kako će to vrijediti u ovom slučaju za I. J., a da ne ima ni zapreke, da jedan nasljednik prihvati nasljedstvo na temelju zakona i da prihvati zapis na temelju oporuke (§§ 648. i 554. ogz.), što napose vrijedi za K. F.; — vidiv, da su s ovih razloga i u gornjem smislu opravdane rješidbe nižih sudova i da ne predleže ništavosti ni očite protuzakonitosti (§. 16. izvpp.), dok se ne dira u nagodu, sklopljenu medju I. i E. J. (zapisnik od 24. januara 1920. br. 753/gr.) — našao je utok sa ništovnom žaobom pravije izvanredni previdni utok I. J. kao i izvanredni previdni utok K. F. rodj. J. otputiti.

Društvene vijesti.

Upravni odbor Pravničkoga društva u Zagrebu zaključio je, da se redovita glavna godišnja skupština društva održi u nedjelju dne 25. ožujka u 9 i pol sati prije podne u prostorijama, koje će se objaviti pravodobno u dnevnim novinama.

Dnevni red skupštine bit će ovaj:

1. Pozdrav i predavanje predsjednika prof. dra. L. Polića;
2. Izvješće tajnika i blagajnika o radu upravnoga odbora;
3. Izvješće pregledatelja računa;
4. Izbor dvojice pregledatelja računa i njihovih zamjenika;
5. Izbor predsjednika i upravnoga odbora (18 članova).
6. Predlog o povišenju članarine za članove društva nečinovnike:
7. Eventualija. (Prema §-u 14. društvenih pravila eventualni predlozi članova mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu

Digitized by Google

upravnom odboru podneseni pismeno bar 8 dana prije glavne skupštine. Tiču li se ti predlozi promjene pravila, imaju osim po predlagatelju biti potpisani još po petorici članova).

Literatura.

Hofmannsthal unter Mitarbeit von Frankl — Reitlinger: Der deutsche u der österr. Friedensvertrag. Wien — Warnsdorf — Leipzig. Verl. Ed. Strache (Prik. Gerichts-Zeitung, 1920. br. 2).

Holldack, Grenzen der Erkenntnis ausländischen Rechts. Leipzig, Meiner, 1919.

Klinghardt, Systematische Übersicht über sämtliche Bestimmungen des Versailler Friedensvertrages v. 28. Juni 1919. nebst Rheinlandabkommen. Ein Führer durch den Friedensvertrag. Berlin, Stilke, 1921.

Lambert, Pax economica. La liberté des échanges internationaux. fondement nécesaire et suffisant de la paix universelle et permanente. (Contribution à la recherche des solutions de quelques questions importantes de mon temps et de tous les temps, II.). Paris, Alcan, 1920.

Lersner, Versailles! Volkskommentar des Friedensdiktats. Berlin, Verl. f. Politik u. Wirtschaft, 1921.

Lange, Histoire de l'Internationalisme, I (Publications de l'Institut Nobel Norvégien, Tome IV) (Ocj. Zeitschr. f. öff. R., II/3. u. 4., 1921, str. 450).

Lammasch, Völkermord oder Völkerbund. Haag, Nijhoff, 1920.

Lansing, Die Versailler Friedensverhandlungen. Berlin, Hobbing.

Montiju, Ein neues Völkerrechtsprinzip. Haag, Bellinfante, 1919. (Ocj. Zeitschr. f. öff. R. II/3 u. 4, 1921, str. 451).

Melville, Vermittlung u. gute Dienste in Vergangenheit u. Zukunft. Gotha, Perthes, 1920. (Prik. Zeitschr. f. öff. R., II/3 u. 4, 1921, str. 451).

Rapallski ugovor. (Zbirka zakona, prir. Niketić, sv. 35, ćir.). Beograd, 1921.

Recueil des décisions des Tribunaux Arbitraux Mixtes institués par la Traités de Paix, Paris, Librairie de la Société du Recueil Sirey.

Scelle, Le pacte des Nations et sa liaison avec le Traité de paix. Paris, Libr. du Recueil Sirey, 1919. (Prik. Revue d' ec. polit. 35 g., br. 2, 1921.

Scholz, Privateigentum im besetzten u. unbesetzten Feindesland unter besonderer Berücksichtigung der Praxis des Weltkrieges. Berlin, Liebmann, 1919. (Ocj. Zeitschr. f. öff. Recht, II/3 u. 4, 1921, str. 446).

Strupp, Das völkerrechtliche Delikt, Handbuch d. Völkerrechtes, herausg. von Dr. Stier-Somlo, III B., I Abt. a., Verlag Kohlhammer, 1920. (Ocj. Zeitschr. f. öff. Recht, II/3 u. 4, 1921, str. 444).

Travers, Le droit pénal international et sa imse en veuvre en temps de guerre. Tome I: Principes. — Règles générales de compétence des lois repressives. Paris. Librairie de la Société du Recueil Sirey.

Völkerrechtl. Urkunden des Weltkrieges, herausg. v. Th. Niemeyer u. K. Strupp, IV. B.; Ver. St. von Amerika. Unterseebootkrieg. Friedensaktionen, herausg. v. Niemeyer, Jahrbuch des Völkerrechts,

Digitized by Google

VI. B. Munchen-Leipzig, Duncker & Humboldt, 1920. (Prik. Zeitschr. f. öff. R. II/3 u. 4, 1921, str. 447.).

Wolzendorff, Die Lüge des Völkerrechts . . . Leipzig 1920. Der Neue Geist-Verlag.

— Deutsches Völkerrechtsgedanken, München 1919. Musarion-Verlag (Oboje prik. Archiv des öff. Rechts, 40 B. 2 H, str. 249).

Wolff, Privatrechtliche Beziehungen zwischen früheren Feinden nach dem Friedensvertrage, 1921.

Wassermann, Die Behandlung des unlauteren Wettbewerbs im Friedensvertrag. Berlin-Leipzig, Rothschild, 1920.

Wynen, Die Rechts- u. insbesondere die Vermögensfähigkeit des apostolischen Stuhles nach intern. Recht (Das Völkerrecht, herausg. v. Ebers, H 8/9), Freiburg, Herder & Co, 1920.

Zorn, Deutsches Gesandschafts- u. Konsularrecht. Handbuch des Völkerrechts, herausg. von Prof. Stier-Somlo, 2. B., 3. Abt. 1920, Verl. Kohlhammer (Oj. Zeitschr. f. öff. R., II/3 u. 4, 1921, str. 448).

Zakon o konkordatu izmedju Srbije i sv. stolice u Rimu. (Zbirka zakona, prir. Niketić, ćir.) Beograd, Kon, 1921. — 1.50 din.

VII. Državno, upravno, socijalno pravo, i t. d.

Andreani, Saggi critici sulla legislazione sociale in Italia. Con prefazione di G. Salvemini. Roma »La Voce« 1920.

Aereboe, Vergangenheit und Zukunft der Löhnungsmethoden in der deutschen Landwirtschaft. (Betriebswirtschaftliche Vorträge aus dem Gebiet der Landwirtschaft, 5). Berlin, Parey, 1920.

POZOR ČLANOVI I PRETPLATNICI! — Umoljavaju se gg. članovi i pretplatnici »Mjesečnika«, da izvole zaostalu članarinu i pretplatu za god. 1921. i god. 1922. što prije uplatiti, ako to dosele učinili nisu, da se uzmogu urediti društveni računi. Uplaćivati se može putem I. Hrvatske štedionice u Zagrebu, budi neposredno društvenomu blagajniku gosp. Franji Podgajskomu, Zagreb Bošković eva ulica 2. šiljanjem članarine i pretplate poštom na ovaj način imadu gospoda članovi i pretplatnici u rukama odmah i potvrdu. Članovi i pretplatnici, koji na ovaj način ne uplate članarine i pretplate, mogu to učiniti putem naših povjerenika. Zagrebački članovi naročito odvjetnici, suci i odvjetnički perovodje mogu plaćati članarinu takodjer sudbenom pristavu g. dru. Hircu, koji se izjavio spremnim preuzimati članarinu za društvo. Godišnja je članarina za javne činovnike svih struka i odvjetničke perovodje 120 K, za članove ostalih zvanja 240 K. Novi članovi plaćaju kod pristupa u društvo još upisninu od 20 K. Za javne je urede pretplata 250 K na godinu. Članarina i pretplata plaća se unaprijed i to po volji na jednom ili u polugodišnjim ili četvrtgodišnjim obrocima. Dužnost je svih članova, da redovitim plaćanjem članarine omoguće izdavanje »Mjesečnika«. Isto tako je dužnost svih pravnika, da budu članovi društva, da uzmognu kao takovi dobivati ovaj naš pravnički list bez kojega ne bi smio da bude nijedan naš pravnik. Ako svi naši pravnici sdušno vrše tu dužnost, moći će »Mjesečnik« i kraj sadanjih velikih štamparskih troškova redovito izlaziti, što više moći će se njegov opseg i povećati.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 3. GOD. XLIX.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB OŽUJAK 1923

Nekoliko riječi o reviziji općega gradjanskoga zakonika.

Napisao: dr. Ivan Maurović, kr. sveuč. profesor.

Stalni zakonodavni savjet, koji je prema uredbi o uredjenju ministarstva pravde (članak 10.) postavljen »radi stručne i harmonične izrade zakonskih projekata i neprekidnoga rada na usavršavanju i dopunjavanju postojećega zakonodavstva«, — stvorio je u svojem privatno-pravnom odsjeku, kojemu imadem čast pripadati, medju ostalim i zaključak, da se opći gradjanski zakonik, koji vrijedi u Hrvatskoj, podvrgne reviziji i protegne na cijelu državu.

Ovaj zaključak je od velike važnosti, te će sigurno interesirati čitaoce »Mjesečnika«, da se upoznaju sa nekim pojedinostima u radu oko noveliranja našega gradjanskoga zakonika te realizovanja gornje odluke.

Što se tiče granica revizije, članovi zakonodavnoga savjeta brzo su se sporazumjeli, da treba u naš tekst gradjanskoga zakonika u glavnom umetnuti tako zvane djelimične novele, koje već vrijede u Dalmaciji i Sloveniji. Glede daljih pak izmjenâ i nadopunâ sadašnjega teksta našega o. g. zakonika nisu se mogli u svemu složiti. Medjutim je posao medju pojedine članove razdijeljen a meni je pri toj razdiobi zapao »opći dio obveznoga prava« (§§ 859-937 i 1342-1450). Ja sam svoj elaborat svršio i predao zakonodavnomu savjetu, a ovaj ga je u sjednicama u prosincu prošle godine kroz tri tjedna potanko pretresao i prihvatio uz promjene, pretežno jezične a dijelom i stvarne naravi.

Iznosim ovdje ponajprije uvodne napomene, t. j. ona načela i opće smjernice, kojih bi se po mojem shvaćanju trebalo držati pri reviziji ne samo općega dijela obvezâ već i cijeloga gradjanskoga zakonika. I ove općenite napomene upravio sam svojedobno na zakonodavni savjet, a glasile su one od prilike ovako:

»Prije svega, gospodo, treba da u glavnim crtama izložim i opravdam, kako i zašto sam u priredbi ovoga dijela budućega gradjanskoga zakonika ovako postupao.

Digitized by Google

Na koncu svojih »Primjedba«[1]) k osnovi hrvatske novele, kojom se imao novelirati hrvatski gradjanski zakonik, razložio sam, kako si predstavljam pravno stanje u novoj našoj državi u području privatnoga prava ter sam tu napose ustvrdio, da bi do vremena dok budemo mogli stvoriti sasvim novi civilni kodeks, na visini nauke i prema potrebama naših prilika, bilo najbolje da ostanemo svaki pri svojem dosadašnjem civilnom pravu. Nu ovo moje shvaćanje nije našlo odziva medju članovima privatno-pravnoga odsjeka stalnoga zakonodavnoga savjeta. Većina članova toga savjeta stoje na stanovištu, da je potrebno da i u civilnom pravu imademo i f o r m a l n o j e d a n civilni kodeks, i to č i m p r i j e. Ali budući da u razmjerno kratko vrijeme nije moguće stvoriti sasvim novi zakonik, bilo je zaključeno, da se preradi gradjanski zakonik, koji vrijedi u Hrvatskoj.

Gledom na to shvaćanje većine, napose na kratkoću vremena, što nam stoji na raspoloženju, držao sam se ja u svojem poslu skromnih granica: ispravio sam hrvatski tekst poglavito s pomoću A r a n đ j e l o v i ć e v a prijevoda i umetnuo u g l a v n o m austrijske novele. To odgovara i mojemu principijelnomu stanovištu, da se naime u našem zakoniku ne čine bez potrebe promjene. Ne možda s toga, što držim da je taj zakonik neki »nolli me tangere«, bez mana i senilnih slaboća, već za to, što je on po opće priznatom mnijenju još uvijek u cijelosti dobar zakonik, koji se može dobro primjenjivati, i jer se mora u istinu »nonnum premere in annum« prije nego što se i koja ustanova mijenja u ovom zakoniku, koji je gotovo u svim dijelovima naše države kroz mnogo decenija naše opće pravo (Gemeines Recht), po kojem su već oci naši živjeli i na nj se privikli.

Pored toga — ako i odlučismo, da stvorimo formalno jedan civilni kodeks — ne smijemo zaboraviti, da mi danas samo izjednačujemo zakone, da je naš posao sasvim provizoran, te će tek djecu našu zapasti časna i velika zadaća, da u ojačanoj i konsolidiranoj državi stvaraju novi moderni civilni kodeks. Mi smo izvršili našu dužnost, ako u interesu konsolidiranja države dademo njoj za sada jedinstveni zakonik: po našem naziranju najbolji, koji u kratko nam odmjerenom vremenu možemo dati.

Konačno nas nuka na skrajnu opreznost kod revidiranja opće poznata pogibelj, koja se u svakoj reviziji krije. Austrijski redaktori htjeli su samo prema namisli U n g e r o v o j »mosaikartige Korrekturen«. No jesu li oni, u jednu ruku, izmijenili samo u istinu pogrješne ustanove o. g. zakonika, a u drugu ruku, da li su te izmjene u istinu u svakom pogledu reformatio in melius. Najpovoljniji sud o uspjelosti austrijske redakcije mislim da bi imao glasiti: austrijskom novelom je opći gradjanski zakonik d o n e k l e popravljen. Pa ako je uspjeh austrijske revizije, koja bazira na radu od kojih 12 godina (1904. do 1916.), samo djelimičan, mora da mi u našem radu budemo do skrajnosti oprezni i — sit venia verbo u današnjem skroz, recimo naprednom vijeku — konservativni.

[1] Ove su dijelom štampane u »Mjesečniku«, a dijelom (glede stvarnoga i obveznoga prava) podnesene ministarstvu pravde. Ispor. i dalje u tekstu.

Digitized by Google

S tim nazorima pristupio sam ja ovomu poslu. Dakako da će mi možda gdjekoji prigovarati, da sam sebi, umetnuvši u hrvatski tekst u glavnom samo austrijske novele, i suviše olakšao posao. Ali tko pročita moje »Primjedbe«, moj tekst novoga općega dijela obveznoga prava i moje obrazloženje k tomu tekstu, ne će, držim, reći, da sam opredijeljeni mi posao shvatio na laku ruku.

Rad moj oko gornjih ustanova gradjanskoga zakonika sastoji u glavnom u slijedećem:

Ponajprije sam nanovo preveo njemački tekst austrijskoga zakona pomoću hrv. teksta, prijevoda Mudrovčićeva i napose prijevoda Arandjelovićeva. Volio sam prevoditi — nastojeći podjedno, da se prilagodim dikciji i frazeologiji hrv. teksta o. g. zakonika — nego li samostalno stilizirati odnosne paragrafe austrijskoga gradjanskoga zakonika, jer držim, da će tako — budu li druga gospoda na jednaki način postupala — cijeli novi elaborat biti jednoličniji. Pisao sam ijekavštinom, jer je to književni jezik Hrvata; medjutim su i najodličniji srpski jezikoslovci: Vuk i Daničić tražili, da se ijekavština primi kao opći književni govor cijeloga našega naroda. Služio sam se glede tehničkih termina našim nazivima, što će se kasnije, ako su srpski termini bolji, lako urediti kompromisom.

Kod svakoga pojedinoga paragrafa pregledao sam najvidjenije autore. Manje mane, koje se mogu lako ispraviti, korigirao sam prema opće priznatom shvaćanju austrijskih juristićkih kapaciteta. Tako zvane nedostatke pak, koji su, rekao bih, imanentni temeljnom shvaćanju našega zakonika, ili čijim korigiranjem bismo zadrli u sistem našega zakonika, samo napominjem u obrazloženju, — dalje u njih nisam dirao. Kad bih i to htio ispravljati, predaleko bi nas to vodilo: rušili bismo temelje a s njima i samu zgradu gradjanskoga zakonika. Medjutim je pitanje, da li su moderni civilni zakonici tako uspjeli, da bismo ustanove našega staroga kodeksa mogli naprosto zamijeniti sa njihovima. Tako se je primjerice, kada su svojedobno pertraktirali njemački gradjanski zakonik na sastancima pravničkoga društva u Beču, pokazalo, da naše ustanove u gdjekojem pogledu ne zaostaju za onim modernim načelima. Ja u ostalom na mnogim mjestima »Obrazloženja« upozorujem na odnosne ustanove njemačkoga i švicarskoga kodeksa ter ugarske osnove.

Što se napose novela tiče, ovim sam se svojedobno opširno bavio, te se moje primjedbe o njima i nalaze — u koliko nisu štampane u »Mjesečniku« — kao materijal kod ministarstva pravde. Te sam novele, kojih imade napose mnogo u obveznom pravu, preuzeo daleko pretežno. Neke modifikacije kušao sam ipak učiniti ter to obrazlažem u svom »Obrazloženju«. Gdjekada sam nešto preuzeo u novi tekst, premda sam u »Primjedbama« bio protiv toga. Drugi ima napokon položaj kritičar (a taj sam bio u »Primjedbama«), a donekle drugi kondifikator; napose se potonji jedva može oteti »glasu naroda« i plivati protiv opće struje. Gdjegdje sam dao prednost redakciji gospodske kuće austrijske, a ne carskoj naredbi. — Kod prevadjanja novela nisam se toliko držao tako zvanoga dalmatinskoga teksta,

Digitized by Google

koliko kod prijevoda samoga o. g. zakonika prijevoda Arandjelovićevoga, koji je i vrlo vješti translator.[2])

Preostaje mi još da opravdam, zašto se nisam nimalo obazirao na crnogorski imovinski zakonik. Radi ugleda, koji taj zakonik uživa u jednom dijelu naučnoga svijeta, a i radi bezdvojbenih svojih vrlina je to opravdanje doista potrebno. No ovaj zakonik vrijedi samo u jednom jako malom dijelu naše države, a udešen je za skroz primitivne prilike. Ono, što je u njem specifično crnogorsko, nije sigurno uporabivo za sve naše krajeve, a što je općenitoga civilno-pravnoga značenja, prikazano je dijelom u formi (regulae juris, pouke, institucije), koju ne bismo mogli akceptirati. Premda zvuči paradoksno, ipak je ispravno kada velimo, da baš specifične prednosti crnogorskoga zakonika jesu razlog, da ga ne možemo uzeti za osnovu općega privatnoga prava cijele države. Pored toga u tom zakonu nema svih grana privatnoga prava: prava obiteljskoga — osim nešto tutorstvenoga — i nasljednoga. Konačno: ustanove imovinsko-pravne u našem novom gradjanskom zakoniku, nadam se, ne će biti lošije od onih općenitoga karaktera u crnogorskom zakoniku. Medjutim se je i sastavljač crnogorskoga zakonika u mnogom i mnogom ugledavao u austrijski kodeks. Samo tehničko nazivlje u crnogorskom zakoniku moglo bi nam poslužiti pri ustanovljenju terminologije, koju ćemo konačno prihvatiti.

Budu li i druga gospoda slično postupala, ne idući u reviziji dalje nego ja i ne čineći u glavnom u našem zakonu izmjenâ, osim gdje to osebujne prilike gledom na pojedine dijelove naše države bezuvjetno iziskuju, mislim, da ćemo u razmjerno kratko vrijeme imati civilni zakonik, mnogo bolji od srbijanskoga, bolji od hrvatskoga, a ne gorji od slovenačkoga.

Veliki rad oko sasvim novoga civilnoga prava prepuštamo pak generaciji, koja će možda živiti u vrijeme podesnije za stvaranje novih dobrih zakona, nego li je ovo doba, u kojem se mi nahodimo«.

K projektu kaznenoga zakona za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Piše dr. Lavoslav Hönigsberg, drž. odvjetnik.

§ 1. Oznaka zločinstva i prestupa je nejasna, jer se neki delikti kažnjavaju po projektu robijom ili strogim zatvorom, pa za ove nije prema projektu jasno, da li se smatraju zločinstvom ili prestupom. To će naročito praviti poteškoća u pogledu stvarne nadležnosti suda. Odlučivao bi državni tužioc, da li će takov delikt smatrati kažnjivim robijom i podići optužnicu pred okružnim sudom ili drži

[2] U vrijeme, kada su pisane ove uvodne primjedbe, nije još bio štampom obnarodovan prijevod austrijskih novela, koji je tek iza toga priredio Arandjelović.

Digitized by Google

opravdanom kazan strogoga zatvora, pa će prema tomu ustupiti predmet sreskomu sudu. Predlaže se stoga kod takovih delikta označivati uvijek primarnu kazan, ovlastivši posebnom ustanovom suca, da tu kazan ublaži.

§ 5. — U trećem retku iza § 103. valjalo bi umetnuti »§ 108.«; za to vojuju isti razlozi, kao za ostale ustanove, istaknute u ovom paragrafu.

§ 13. — Stavka 2) imade se izmijeniti stavkom 1) i obratno, jer je stavka 2) temeljni princip, a st. 1) iznimka. Prema tomu bi imao § 13. glasiti:

» Kaznit će se samo za krivično djelo, učinjeno s umišljajem, a za djelo, koje je učinjeno s nehata, kaznit će se samo onda, kada to zakon izrično propisuje«.

§ 14. — Dolus eventualis u tom paragrafu nije precizno označen. Zapravo ga valja razlučiti i u tekstu I. stavke od izravnoga umišljaja. Dalje je neprihvativa stilizacija »usvojio njeno nastupanje«, jer se zabranjena posljedica ne usvaja, već je počinilac sa eventualnim posljedicama kažnjiva djela sporazuman ili nije. Predlaže se stoga § 14. u prvoj stavci promijeniti ovako:

»Krivično je djelo učinjeno s umišljajem, kada je učinilac njegovo izvršenje htio. Krivično je djelo učinjeno s umišljajem i onda, kada učinilac ne želi baš ostvariti učin kažnjiva djela, ali ostvarenje drži mogućim, te je za slučaj ostvarenja s time sporazuman«.

Projekat nedvojbeno usvaja teoriju pristajanja na uspjeh (Einwilligungsteorie), pa je načelo ove teorije u promijenjenom tekstu jasnije izraženo. — U § 14. II st. 4. red mjesto »i ako« valjalo bi uvrstiti »ali je«. Antiteza je točnije istaknuta.

Nesvjestivi nehat jasnije bi se označio ovako: »Učinilac radi iz nehata, kada propusti pažnju, koju je prema osobnim prilikama dužan upotrijebiti, pa uslijed toga ne predvidja, da bi se učin kažnjiva djela mogao ostvariti.«

Svjestivi nehat u uskom je savezu sa indirektnim dolusom (dolus eventualis). Kako se umišljaj ravna po stupnju vjerojatnosti predvidivosti, mora se i svjestivi nehat skladno stilizirati:

»Učinilac radi iz nehata i onda, kada predvidja, da će uspjeh moguće nastupiti, ali ga ne drži vjerojatnim, a ipak se u opreci sa dužnošću ne da odvratiti od izvršenja djela.«

§ 15. i 17. valjalo bi spojiti u jedan §. i to tako, da § 17. tvori zadnju stavku. Time će se jasno istaknuti, da se okolnostima stvarne prirode u § 15. I. st., koje isključuju kažnjivost, ne mogu smatrati one, koje sastoje u neznanju ili nepravilnom shvaćanju kaznenoga zakona.

§ 19. — II. st. 3. red umjesto »i« moralo bi biti »ili«, što odgovara stilizaciji u prvoj stavci.

§ 19. — St. II. posve je nejasna. Umanjena duševna vrijednost (smanjena ubrojivost) tako je nejasno stilizirana, da se ni smisao ne može razabrati. Čini se, da u trećem retku ima glasiti umjesto »značaj djela« pravilno »značaja djela« naročito u obziru I. st. istoga paragrafa, ali i u tom slučaju mora se istaknuti, da »shvaćanje« ne

Digitized by Google

može biti smanjeno ili uvećano, već se jedino može tvrditi, da je shvaćanje potpuno ili nepotpuno.

Umanjena ili uvećana može jedino biti duševna vrijednost. Dalje valja istaknuti, da je u trećem retku četvrta riječ pogrješno naznačena sa »i« umjesto »ili«, kako to odgovara prvoj stavci istoga paragrafa. Predlaže se stoga za II. st. § 19. slijedeća stilizacija: »ako je jedno od pomenutih stanja bilo takovo, da učinilac u vrijeme izvršenja djela nije mogao potpuno shvatiti prirodu i značaj djela ili prema tomu shvaćanju raditi, sud može ublažiti kazan po slobodnoj ocjeni.«

§ 22 — St. 7. u zadnjem retku valjalo bi umetnuti iza zavod: »rješenjem suca za mladje maloljetnike«. Tako će nadležnost biti jasno istaknuta.

§ 25. — Napušteno je stanovište proporcionalnosti izmedju štete i pogibelji. Prema tekstu § 25. mogao bi se napad na neznatno dobro, kada se radi održanja istoga ukazuje nužnim, suzbijati dalekosežnom povredom napadača. To je stanovište neprihvativo. Nužna obrana mora se prosudjivati prema pogibeljnosti napadaja, vrste povrede, koja prijeti, i po držanju počinioca. Stoga bi se tekst imao u tom pogledu nadopuniti.

Na koncu III st. § 25. imalo bi se iza riječi »ili iz prepasti ili iz straha« dodati »izazvanih napadajem«. Predmnjeva je naime za potpuno isključenje kažnjivosti, da su prepast ili strah izazvani samimi napadajem i s ovim u uzročnom savezu, jer se jedino u tom slučaju može govoriti o pravu obrane.

§ 26. — U trećem retku iza riječi »neotklonjivu« valjalo bi umetnuti »neskrivljenu«. Opasnost, u koju je počinitelj kažnjiva djela pao vlastitom krivnjom, ne može opravdati beskažnjivost. U petom retku izmedju riječi »nije« i »veća« treba umetnuti »nerazmjerno«. Dosadanji omjer izmedju opasnosti i izvršena djela nije dosta precizno označen. U času neskrivljene opasnosti ne može se zahtijevati, da počinitelj hladnokrvno prosudi sve okolnosti. Prema tomu je pravedno, da se ima kazniti samo nerazmjerje izmedju opasnosti i izvršena kažnjiva djela.

§ 27. — Definicija pokušaja nije jasna. Pukušaj ne predleži samo onda, kada se sa izvršenjem krivična djela započelo, već i onda, kada se počinitelj odluči, da izvrši kažnjivo djelo, a tu odluku ostvaruje činima, kojima se kažnjivo djelo ima izvršiti. Prema tomu bi prva stavka § 27. imala ispravno glasiti:

»Tko odluči počiniti kažnjivo djelo pa ovu odluku ostvaruje činima, kojima se djelo ima izvršiti, kazniti će se radi pokušaja ako djelo ne bude dovršeno«.

Nejasno je, zašto se pokušaj ima kazniti samo kod stanovitih prestupa, kada to zakon izrično propisuje. Ne razabira se temeljna misao, koja je gg. redaktore vodila kod opredjeljenja kažnjivosti pokušaja stanovitih prestupa. Mora se prihvatiti jedno temeljno stanovište. Dva takova stanovišta dolaze u obzir. Po jednom bi se pokušaj imao kazniti kod svih delikta, koji ovdje dolaze u obzir (zločin i prestupi), a po drugom bi se pokušaj mogao kazniti samo kod

Digitized by Google

onih kažnjivih djela, kod kojih je odredjena teža kazan, recimo više od 6 mjeseci strogoga zatvora ili zatvora. Svaćanju projekta više odgovara drugo stanovište, pa bi se ono moglo recipirati. Dosadanje stanovište svojevoljnoga odredjivanja kažnjivosti pokušaja kod stanovitih vrsta prestupa ima se napustiti te stvar podvrći jednomu temeljnomu principu.

§ 30. II. st. — Nije jasno, da li je pokušano podstrekavanje na prestup bezkažnjivo. Prema t. 1. istoga §-a ne pravi se razlika izmedju navedenja na zločinstvo ili prestup. Prema stilizaciji II. st. izgleda, da se pokušaj zavedenja na djelo ima samo onda blaže kazniti, ako predleži pokušano zavedenje na izvršenje kakova zločinstva.

Nije jasno, kako stvar stoji kod pokušanoga zavedenja na prestupe, kojih se i pokušaji imadu kazniti. Ne bi bilo pravedno, da se pokušaj jednoga prestupa, kod kojega to nije izričito naznačeno, uopće ne kažnjava, a pokušaj zavedenja na sam taj prestup da se kazni, kao da predleži izvršeno djelo i kao da je podstrekavatelj sam taj prestup izvršio.

U pogledu pomaganja opravdano je, da se pripomoć kažnjava blaže. Ali osnova ne pravi razlike glede pomaganja kod zločinstva ili prestupa, a niti razlike pomaganja kod izvršena ili pokušana zločina, čim se stavlja u protuslovlje sa glavnim svojim principom o bezuvjetno manjoj kažnjivosti dovršenja delikta te prihvaćenim principom, da se pokušaj prestupa ima samo onda kazniti, ako je to naročito u zakonu spomenuto.

Posljednja stavka § 30. nije jasna. Tko umišljeno navede drugoga, da iz nehata izvrši kakovo krivično djelo, mora se smatrati podstrekačem sa izravnim umišljajem i ima se kazniti, kao da je sa umišljajem kakovo djelo izvršio. Prema tomu bi zadnja stavka § 30. bila suvišna, jer bi mogla nastati pomisao, da se lice, koje umišljeno navadja na djelo iz nehata, ima kazniti kao učinilac iz nehata, koje se stanovište ne može prihvatiti, jer predleži izravni umišljaj, pa se i djelo, koje je umišljeno izvedeno, ima kao takovo i kazniti.

§ 31. i slj. — Potrebito je u samom kaznenom zakonu riješiti ne samo pitanje o slobodi već i o uredjenju kazniona i o načinu ovršivanja, a ne prepustiti tu stvar administraciji, kako je to učinjeno u § 36. zadnja stavka. Samo tako se može prosuditi, na koji će se način ovršivati robija, a na koji način zatočenje, strogi zatvor ili zatvor, te da li prema tome vrsta kazni odgovara i težini delikta. Po sadanjim propisima osnove uopće nije jasna razlika izmedju robije i zatočenja, jedino se iz § 34. poslj. st. razabira, da se zatočenje izdržava u naročitim kaznenim zavodima.

§ 39. i slj. — Novčana je kazan u osnovi odviše upotrebljena. Ima slučajeva, gdje se stanoviti delikti alternativno kazne zatvorom ili novčanom globom, kod kojih bi se uporaba novčane kazni u očima općinstva mogla prikazati pukom protekcijom bogatih ljudi, te tako pravna svijest naroda vrijedjati, tako na pr. u § 356.

§ 43. — Osnova slijedi i pitanjem nečasnih posljedica kriminalne osude stanovište, po kojem se u stanovitim u zakonu naročito navedenim slučajevima imade sa samom kazni slobode spojiti i gubi-

Digitized by Google

tak ureda i obustava političkih prava. Kod mnogih delikta ne može uslijed toga sudac suditi na nečasne posljedice, kod mnogih opet mora on to učiniti, a najpače kod onih, koji su kažnjivi robijom. Istina je, da se osobama, koje su počinile delikte najteže vrsti, u najviše slučajeva ne može dozvoliti vršenje svih državljanskih prava, obavljanje javnih službа itd., ali imade i iznimnih slučajeva, gdje je počinjen delikt doduše kažnjiv robijom, ali će se ipak na ovu kazan vezane obligatorno nečasne posljedice ukazati nezasluženom i okrutnom kazni, ako počinitelj nije radio iz prezira vrijednih motiva. Osnova doduše hoće da tu nepravdu izbjegava time, što u mnogo slučajeva ustanovljuje alternativnu kazan slobode tako, da na robiju odredjuje kazan strogoga zatvora, s kojom nisu a priori (§ 43. zadnja st.) spojene nečastive posljedice, ali će ipak u onim slučajevima, gdje ne ima alternativno opredijeljene kazni, već se zaprječuje samo kazan robije, biti moguće, da se dogodi gore istaknuta nepravda.

§ 44. — 1. Obustava političkih prava ne ima prigovora. Opravdano je, da se osudjeniku kod stanovitih delikta, koji se smatraju takovima, da su kadri probuditi nepovjerenje u počinitelja, a uzdrmavaju njegovu čestitost, oduzima javna služba, ali nije pravedno, da se ujedno oduzimaju i koristi — mirovina,. milostinja itd. — koju je korist počinitelj prije počinjenja delikta mnogogdišnjim trudom i mukom zaslužio. To su stečena prava, koja su imovinske naravi, pa se ne mogu oduzimati. — Isto tako nije opravdano oduzimanje titula, ako su ovi uvjetom izvršivanja stanovitoga zvanja (n. pr. doktor ljekarstva).

§ 48. — Neophodno je nuždno, da se odrede u zakonu delikti, kod kojih dolazi u obzir policijski nadzor. Ovo ograničenje slobode nakon izvršene kazni ne će dobro djelovati na osudjenika, jer mu ne pruža potpunu slobodu, a po tome i mogućnost, da se popravi. — On će time biti i dalje izvrgnut preziru općinstva, koje će se njemu uklanjati. Ne će mu preostati drugo, nego da druži sa jednakima, a time će i dalje priupasti u kažnjiva djela.

§ 50. — Cilj je državne kazni, da popravlja lice, kome će biti zabranjeno upražnjavanje zvanja ili poziva, ustrajat će na zlu putu. — Ova ustanova o oduzimanju zvanja ukazuje se naročito kod kulpoznih delikta nepravednom. Mogla bi se prihvatiti tek u slučaju ponavljanja čina. —

§ 52. — Mjera bezbjednosti u § 52. nije dosljedno provedena. Radi se očito o zločincima od navade. Ovi se ne bi imali najprije kazniti, a onda zadržavati radi bezbjednosti, već jedino zadržavati, ako se ispostavlja, da se kaznom ne će dati odvratiti od dalnjega izvršenja kažnjiva djela. Pitanje se dosljedno mora po slijedećem prosuditi: Počinitelj je ili zločinac od navade, a tada je bezuspješna sama kazan, — ili se opet ne može smatrati zločincem od navade, a u tom slučaju dostaje kazan bez mjere bezbjednosti. Dijeljenje vremena kazni od vremena izvršenja mjere bezbjednosti ne ima kod zločinaca od navade praktična razloga. Već se u osudi može ustanoviti, da li se radi o zločincu od navade. Samo ovršenje kazni ne

Digitized by Google

mijenja na tome. Tako je moguće zločinca od navade odmah radi bezbjednosti zadržati, a ovo zadržavanje nastupa na mjesto kazni. —

§ 53. — Tendencija mu je, da se lica, koja se boje rada, smjeste u zavode za rad. Misao nije dosljedno provedena. Jednokratni povrat ne može opravdati tu mjeru bezbjednosti. Predmnjeva smještanju u zavode za rad je sklonost besposličenju — skitničenju, prosjačenju ili bludničenju. — Ustanova § 53. imala bi se pravilno svesti na ovu okolnost. Prema tomu bi pravilno imala glasiti:

»Počinitelj, koji bude osudjen radi zločinstva, ima se nakon izvršene kazni smjestiti u zavod za prisilni rad, ako se ispostavi, da je sklon besposličenju, (skitničenju, prosjačenju ili bludničenju), te je izvršeno djelo time u savezu, a počinitelj je sposoban da radi«.

Odgojni značaj ove mjere od odlučne je važnosti, pa bi se stoga kazan mogla odgoditi do uspjeha ove mjere. Ne ima praktična uspjeha smjestiti u zavod za rad takova lica, koja poradi tjelesne mane uopće nisu sposobna da rade. —

§ 54. — Neuračunljivi ili onaj, kod kojega postoji promjena (?) uračunljivosti, spada u zavod za liječenje. Liječenje i čuvanje kod privatnih lica posve je iluzorno, te se time ne postizava nikakov uspjeh, a naročito se to ne ukazuje mjerom bezbjednosti, koja je u javnom interesu ustanovljena. — Zaključak, da bi se lice, koje je duševno obolilo, moglo izliječiti u kaznenom zavodu, ne odgovara iskustvu. Sigurno je naprotiv, da će se stanje duševno bolesna lica u kaznioni pogoršati i da ono ne podnaša discipline u kaznenom zavodu. Prema shvaćanju osnove ima se lice sa smanjenom uračunljivosti ponajprije izliječiti, a onda kazniti. — Bolesnik u svakom slučaju spada u zavod za liječenje. — Naknadno izliječenje ne može retroaktivno uplivati na krivnju u vrijeme čina. —

§ 54. t. 2. — Ovdje se ne radi o mjeri bezbjednosti, jer se ne radi o upućivanju u zavod radi sačuvanja interesa općenitosti već jedino u interesu pojedinoga lica radi liječenja. Radi li se o upućivanju u zavod za liječenje lih iz osobnih interesnih razloga neuračunljivoga, to se ta odredba ne može s kazneno-pravnoga gledišta smatrati mjerom bezbjednosti, pa je prema tome i nedopustiva. —

§ 55. — Radi o pijanicama. Ovo se utvrdjuje već u osudi. Upućuje se na obrazloženje kod § 52. Odgovara mjeri bezbjednosti, da se pijanica odmah uputi u zavod za pijanice. Ne ima praktična razloga, da se luči kazan od same mjere bezbjednosti, pa da se pijanica uputi u zavod za pijanice tek poslije izdržane ili oproštene kazni. —

§ 57. — U trećem redu umjesto riječi »naročito« valja umetnuti »tako«. Ustanova § 57. odviše je konkretna. Po dosadanjoj stilizaciji postoji pogibelj, da će obligatorno nabrajanje okolnosti, koje veže suca, dovadjati do nenaravnih zaključaka. — U pojedinom naime slučaju gdjekoja od nabrojenih okolnosti n. pr. mjera uvidjavnost poslije izvršena djela ili pokajanje može biti posve indiferentna za odmjerenje kazni. Istina je, da će ispravna interpretacija dovadjati suca do zaključka, da se pojedinačno navedene okolnosti imadu samo onda uzeti u obzir, u koliko su od upliva za veću ili manju kazan, ali

Digitized by Google

bi se to i u samom tekstu imalo istaknuti i upravo radi toga tekst § 57. u gore istaknutom pravcu imao izmijeniti. —

§ 58. al. 4. — Nije jasno, zašto projekat dozvoljava ublaženje robije u strogi zatvor, a zatočenja u zatvor, dok ne uzima u obzir ublaženje strogoga zatvora u zatvor. —

§ 61. — Priupadnost predleži samo onda, ako je drugo djelo poteklo iz jednorodnih pobuda. — Neopravdano je stanovište projekta, koji u st. 1. § 61. smatra povratom (priupadnošću) već i ponovljenje delikta, koji nije počinjen iz jednorodnih pobuda. Jedino priupadnost iz istih pobuda može se smatrati otešćavajućom okolnošću.

§ 68. — Ova ustanova je suvišna, jer ne ima dvojbe, da predleži samo jedno krivično djelo. —

§ 74. — Jedini i pravi razlog isključenja kaznenoga progona i izvršbe kazne jest izminuće stanovitoga vremena. Treba ukinuti ostale u osnovi u § 74. normirane uvjete i ograničenja zastare. —

§ 75. — Al. 2. i 3. je nepravedna, jer odredjuje, da se svakim prekidanjem počinje ponovo zastarjelost. — Godine muka i patnja pretrpio je neotkriveni zločinac, svijet je već zaboravio na njegov čin, a eno sudskom radnjom na svršetku roku zastare nastaju te muke i patnje iznova. Pravedno bi bilo ustanoviti, da zastara, dok traje novi postupak, samo miruje, to jest, da dalje ne teče; iza bezuspješna prekinuća imala bi dalje teći, nipošto pako nova zastara započimati, kao da je tekar u tom času zločin počinjen. —

Specijalni dio.

Općenita napomena: Pojedine delikte, pojedine glave valjalo bi označiti bližom oznakom. —

§ 87. — 1. redak umjesto »radnja« valjalo bi umetnuti »djelo« a umjesto »kojom se ide« »kojom se smjera«. — Pojam »radnja«, izrično naznačuje posao, za to pravilnije »djelo. Riječi »kojom se ide« germanizam, pravilno »koje smjera«.

§ 89. — Isto tako »kakovo djelo, koje smjera na to«. U istom §-u točki 2., 3., 4. treba svagdje umetnuti »silom«, jer se jedino takovo djelo može smatrati izdajničkim. U istom §-u st. I. 2. redak iza »promjeni« valja umetnuti »državni«, a izostaviti »zem ljski«, jer se ustav S. H. S. ima smatrati državnim ustavom, ma odnosio se i na teritorij, a ne zemaljskim ustavom. U t. 3. izostaviti riječ »nezakonito« (vidi gore »silom«). — Umjesto »javnu vlast« »ustavom predvidjenu vrhovnu vlast«. Jedino učin nakon ove izmjene odgovara pojmu veleizdaje. —

§ 90. — Drugi i treći redak umjesto »ili tko primi poziv« ima glasiti »ili se odazivlje tomu pozivu«. Dosadanji tekst obuhvaća i neskrivljeno djelovanje, jer se poziv može »primiti« (n. pr. u pismu), a da nije naručen, a da se primaoc s njime ni ne saglasuje; tek u odazivu na izdajničko djelo može predležati kažnjivi čin. —

§ 93. — Iza riječi »udruženje« ima se izostaviti cijeli prvi, drugi i treći redak, a umjesto toga uvrstiti »u cilju izvršenja djela iz §§ 86.—89.« Stilizacija će biti jasnija i obuhvaćat će osnivanje

Digitized by Google

udruženja, kojima je cilj kakovo izdajničko djelo iz §§ 86.—89. kaz. zak.

§ 98. 1 st. — Učin državne izdaje nije jasno označen. Tekst bi imao glasiti »tko tajnu državnu ili takova dokumenta ili izvješća, za koja zna, da se u interesu države prema stranoj vlasti u tajnosti čuvaju, objavi ili saopći stranoj vlasti ili njenim agentima«. — Sama objava državne tajne, za koju počinitelj ne zna, da se prema stranoj vlasti ima čuvati kao tajna, ne potpada pod pojam izdaje. Oglašenje ovakove tajne u tuzemnom tiskopisu, koja se tek u interesu nutarnjega mira i reda kao tajna čuvati ima, je delikt sui generis. Stoga treba položiti težište na riječi »prema stranoj vlasti«, što u osnovi nije učinjeno.

§ 98. — st. 2. u drugom redu umjesto »preinači« imalo bi glasiti »spotvori«. Ovo obuhvaća i učin, koji je u osnovi označen sa »napravi lažne dokumente«. Pojam će tako biti jasnije označen.

§ 98. — st. 3. predmnijeva je, da je čin izvršen s nakanom, da se stranoj državi pogoduje. Umjesto »svrši« imalo bi glasiti »vrši«, jer je odlučno djelovanje, a ne uspjeh. Prema tomu ima se na koncu st. 3. dometnuti »u cilju, da pogoduje stranoj vlasti«.

§ 105. — Imao bi glasiti »tko za vrijeme rata ne ispuni ugovorom preuzetu ili javnom naredbom propisanu dužnost nabavka za vojne potrebe ili ga ne ispuni« itd. kao u osnovi. — Općenito se ispunjava dužnost iz ugovora, a ne ugovor, za to je pravilnija gornja stilizacija. Jednako valja postupati i s onima, koji po javnoj naredbi imadu ispunjavati dužnost nabavke, pa ne će da tome udovolje. Iz tih razloga je u gornjem tekstu proširen učin. —

§ 119. — 2. redak umjesto riječi »uzimaju se« pravilnije je »smatraju se«. Dosadanji izraz »uzimaju se« je germanizam. Ispravno bi bilo izmijeniti uopće cijelu ustanovu te bi ista imala glasiti: »Kao državni službenici, o kojima je riječ u ovoj glavi, smatraju se lica, koja su u državnoj službi sa činovničkim pravima po zakonu o činovnicima, tako i oni, koji su bez tih prava, ali su u službi, kod koje državne vlasti. Sa državnim službenicima izravnani su činovnici i službenici samoupravnih vlasti«.

Dosadanji tekst ne odgovara pojmu državnoga činovnika. Tko je činovnik ili službenik u službi samoupravne vlasti, ne može se smatrati državnim činovnikom ili službenikom, već jedino činovnikom ili službenikom dotične samoupravne vlasti. Može se ali u pogledu prava i dužnosti s gledišta kaznenoga zakona izravnati sa ovima državne vlasti, pa je zato predložena izmjena teksta po gornjem citatu. —

§ 124. — U prvom retku imaju se izostaviti riječi »neuputnim držanjem«, a u drugom retku riječi »ili kakvim nepravednim radom«, a umjesto ovoga umetnuti riječ »nepropisnim uredovanjem«. — Predaleko zasiže, da se učiniocu kažnjiva djela iz §§ 120. do 123. dozvoli prosudjenje, da li je držanje službenika uputno ili nije — Službenik ima da izvrši svoje uredovanje prema propisima zakona i naredaba te uputama svojih pretpostavljenih, u koliko su iste utemeljene na zakonu i naredbama. — Ako tekst pomišlja na slučajeve, u kojima

Digitized by Google

se službenik ne drži tih propisa, to je pravilnije, da se to označi njegovim nepropisnim uredovanjem, a ne neuputnim držanjem. Pojam »nepropisnoga uredovanja« obuhvaća i pojam nepravednoga rada. —

Krivična djela protiv života i tijela.

§ 165. — II. st. 3. redak umesto »svirep« ima glasiti »krvoločan« način. Izraz »svirep« dosta nepoznat. — Iza riječi »prikrivanja kojega krivičnoga djela« valja dodati još »ili konačno kod izvršenja zločinstva proti ćudorednosti«. Odgovara osjećaju i nazoru pučanstva, da se takovi počinitelji kao najgori zločinci imadu kazniti smrću. —

§ 168. — Treba lučiti učin »tko navede nekoga na samoubijstvo« od ovoga »ili mu pomogne u izvršenju samoubijstva«. Dok je za prvi čin opravdana kazan robije, nije ona pravedna glede potpomaganja u izvršenju samoubijstva, jer se ovo potonje redovito izvršuje pod okolnostima, za koje osnova u § 167. predvidja kazan zatvora. — Na koncu 3. stavke iza riječi »u stanju neuračunljivosti« ima se dodati »ili mladji maloljetnik«. — Treba naime proti opasnim ili vrlo teškim predstavljanjima zaštićivati i mladje maloljetnike, koji još nisu u stanju prosudjivati okolnosti života. —

§ 169. — iza riječi »a ako je dijete vanbračno« valja dodati riječi »ili je majka čin iz dvojnosti radi stanja teške nužde ili radi zatajenja njezina obešćašćenja izvela«. — Pravedno je, da se taj čin izravna sa ovim vanbračnoga poroda, jer i kod udate mogu nastupiti okolnosti teške nužde ili razlozi zatajenja njezina obešćašćenja, koji opravdavaju, da se čin podvrgne blažoj po osnovi predvidjenoj kazni. — Bilo bi pravilno, da se u § 169. napusti uopće razlikovanje, da li je mati ubila bračno ili izvanbračno dijete. Ne ima razloga ograničivati blažu ustanovu za izvanbračni porod. — Sama osnova navadja naime kao olakotno onaj poremećaj, što ga kod poroda izaziva porodjaj. Iskustvo uči, da su vrlo rijetki slučajevi ubijstva bračnoga djeteta, a ako se dogodi, to u svim slučajevima postoji motiv teške nužde ostavljene matere, koja nužda opravda najblažu kaznu. —

§ 170. — Ova je ustanova obzirom na § 169. pod dosadanjem tekstu neprihvativa. Valja uvažiti, da se ubijstvo vanbračnoga djeteta po § 169. kažnjava strogim zatvorom, a nasuprot pometnuće vanbračnoga ploda po § 170. robijom. Manjka svaki reson kažnjavati pometnuće strože od ubijstva. Pometnuće se po trudnim ženama prečesto izvršuje iz istih motiva, kao i ubijstvo djeteta, iz bijede osobito kod bračnoga ploda, ili u stanju nužde, da se spasi čast kod izvanbračnoga ploda, a to naročito kod onih počiniteljica, koje su prvi put zanosile. —

§ 171. — Prema tomu se i kazan, odredjena u prvoj stavci toga paragrafa ukazuje nerazmjerno previsokom. Dostatna je robija do 3 godine, a ako bi djelo skopčano bilo sa pogibelju za život ili teškom pogibelju za zdravlje trudne žene — robijom do 5 godina.

§ 172. — Nerazumljiva je i kazan 1. i 2. stavke ovoga paragrafa. — Trebalo bi lučiti tri slučaja.

Digitized by Google

1. tko trudnoj ženi da sredstvo za pobačaj ili ga sam prema njoj upotrebi, a bez njezine volje, dostajala bi kazan robije do 3 godine; — 2. ako je djelo bilo skopčano sa pogibelju za život ili teškom pogibelji za zdravlje trudne žene, — kazan robije do 10 godina; — 3. ako žena od toga umre, — robija do 15 godina.

Iza § 172. imao bi se dodati novi paragraf ovoga sadržaja: »Ne će se kazniti ljekar, koji učini, da trudna žena plod pobaci, ili plod u utrobi ubije, kada se je to zbilo, da se time otkloni inače neotkloniva pogibao za život ili pogibao trajne teške štete za zdravlje trudne žene.« Ovom bi se ustanovom ispunila želja ljekara, koji su opetovano izrazili zahtjev, da se ta ustanova u cilju liječenja uvrsti u krivični zakon, jer je prijeporno, da li se općenita ustanova o nekažnjivosti kaznenopravne nužde može i ovdje primijeniti.

§ 175. — II. st. ima otpasti, jer je pomanjkanje pažljivosti, koju predvidja ova stavka predmnjeva krivnji »iz nehata« (§ 14.). U § 175. II. st. predvidjena dužnost »pažljivosti«, te u § 178. II. st. ustanovljena dužnost »veće pažljivosti« kao predmnjeva krivnje uopće sadržavaju nejasan pojam. Čini se, da je to opetovanje oznake krivnje iz nehata, ako jest, izazivaju komparacije »pažljivo« (175.) »pažljiviji (178. I. st.) nejasnost, jer bi prema § 178. proizlazilo, da se krivnja iz nehata razvrštava u podrazrede, dok se u istinu radi jedino o okolnostima, koji uplivišu na veličinu kazne, a pojam krivnje »iz nehata« jasno je u § 14. odredjen.

§§ 176., 177., 178., 179., 180. — Najmanji stupanj ozlede predleži po § 180., kada je ona manja od one u §§ 176. i 177., a ne dolazi ni pod propis § 179. — Ustanova § 180. karakterizira vrlo nejasno najniži stupanj ozlede. U § 176. razlikuje se »povrijedjeni ili oboljeli«, jednako u § 179. u drugom retku »da tijelo povrijedi ili zdravlje naruši«, pa se prema tome razabira, da se po projektu razlikuje povreda od narušenja zdravlja. U § 180. nema spomena o ovoj razlici, pa bi se prema tomu u § 180. u prvom retku iza »drugu povredu« imalo dodati »ili uzročeno narušenje zdravlja«. Uz to nema razložna rezona kažnjavati svaku povredu tijela kao prestupljenje. Razabira se po zadnjoj stavci § 180., da će se kao prestupljenje kazniti redovito ma i neznatna povreda, dakle i ona, koju sadanji kazn. zakon smatra kao prekršaj § 496. k. z. — Upada u oči, da će pod § 180. potpasti i teško ozledjenje, ako ovo ne stiče kriterija ozledjenja po §§ 176., 177. i 179. Mislim naime na tešku povredu tijela u smislu § 152. postojećega kazn. zakona. U koliko ta teška povreda ne bi vukla za sobom trajne posljedice, pobrojane u § 176. ili one, naznačene u § 177., a nije nanesena na način § 179., imala bi se ova u smislu § 180. smatrati povredom najnižega stepena.

Prema takovu shvaćanju ne mogu u projektu predvidjene kazni biti pravedne. Bude li kome n. pr. sredstvom, koje po § 179. ne dolazi kao podobno u obzir, prebijen prst na ruci, to bi takva povreda došla u obzir jedino s gledišta § 180. k. z. Izravnana bi s njome bila povreda derotina na prstu ruke. To bi dovadjalo do nepravednih konzekvencija.

Digitized by Google

Manjka u projektu jedan stepen povrede, a to je ovaj, kada bez sredstva, o kojem govori § 179. bude tijelo povrijedjeno ili zdravlje narušeno u jačoj mjeri. Valja istaknuti, da će i oznaka »u jačoj mjeri« u praksi zadavati poteškoća. Sudac će biti u potpunoj ovisnosti od vještaka, pa će se i u pravorjecima ta ovisnost opažavati. Predlaže se po svemu tomu, da se eleminira najlaglja povreda iz ustanove § 180., a umetne pred ustanovu § 179. ustanova za teška ozledjenja ili za prouzročenje teškoga narušaja zdravlja. — Dalje bi valjalo u § 179. u trećem retku riječi »u jačoj mjeri« prestilizirati »da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši«.

Nejasna je nadalje sankcija u § 178. II. st. Misli li zakonodavac, da čin iz nehata kazni robijom do 10 godina? Ako jest, onda se ta kazan ukazuje prestrogom za kulpozni delikt. Spada li pako ova kaznena sankcija iza ustanova §§ 176. i 177., onda je treba iza § 177. umetnuti, a za povredu iz nehata, ako je s njome skopčana smrt, odrediti blažu kazan.

§ 182. — Ne ima opravdana razloga kažnjavati udioništvovanje u tuči, ako je nekomu učinjena povreda, te povrijedjeni umre od ovaznatne naravi. Naprotiv bi trebalo strože kažnjavati udioništvovanje u tuči, ako je nekomu učinjena povreda, te povredjeni umre od ovakove povrede.

§ 209. t. 3. — Iza riječi »osobe« valja umetnuti »koja ga na to nije ovlastila ili« — I ovaj čin potpada pod ovu ustanovu.

§ 251. — Umjesto posljednje riječi »žene« valja uvrstiti »zaraženoga bračnoga druga«. Opravdano je da se i zaraženomu mužu daje ovo pravo.

§ 269. — Kažnjavati robijom do 8 godina (§ 265.). Ne ima razloga čin iz § 269. kažnjavati strože od onoga u § 265.

§ 292. — Upada u oči, da se iznašanje i prenošenje ličnih ili domaćih prilika lica, kojima se povredjuje spokojstvo ili mir napadnutoga, kažnjava blaže od inih uvreda. To ne odgovara prosvjetljenomu načelu, da je kućni mir i spokojstvo obitelji temelj napretku države. Kazan bi kod toga delikta imala biti stroža.

§ 295. — Još jače upada ustanova § 295. projekta, po kojem se klevetnik ne će kazniti, ako je bio u izvinjavajućoj zabludi, uslijed koje je držao ili mogao držati, da je istina ono, što iznosi, ili pošto se je uvjerio o neistinitosti tvrdjenja, izjavi pred nadležnom vlašću, da je to neistina. Po ovom bi dokaz dobre vjere bio općom izvinjavajućom okolnošću. To bi bio korak natrag, jer po sada važećem kaznenom zakonu dokaz dobre vjere izvinjava samo onda, ako uvreda nije učinjena tiskopisom ili inače javno u opravdanju interesa. Takovo shvaćanje jest opravdano. Lice, koje javno u tiskopisu napada, neka dokaže istinitost. Ne sili ga ništa, da se laća ovoga sredstva, a da se nije prije o istinitosti uvjerilo. Valja uzeti u obzir, da izjava o uvjerenju neistinitosti pred sudom može uslijediti više mjeseci nakon čina, dakle u vrijeme, kada je napadnuti već uništen. U koliko se već prihvaća takova izvinjavajuća okolnost kod delikta uvrede poštenja, učinjenog tiskopisom, što se ali ne drži opravdanim, neka se barem ustanovi, da izjava mora uslijediti pred sudom odmah nakon

Digitized by Google

izvršena čina, a ne u neodredjenom vremenu, jer kasnija izjava gubi svako značenje i važnost.

Trebalo bi dalje uvrstiti i ustanovu o zaštiti poštenja proti napadajima lica, koja uživaju imunitet. Po dosada važećem tiskovnom zakonu mogu takova lica biti i odgovorni urednici novina, a na kaznenu odgovornost se ne mogu pozvati, dok ih za to nadležna vlast ne izruči. Predlaže se uvesti tužbu na ustanovljenje neistinitosti iznešenih okolnosti, koji petit ne bi išao za kažnjenjem, već na ustanovljenje istinitosti ili neistinitosti. Kako petit ne bi išao za kažnjenjem, ne bi nužno bilo izručenje, a ipak bi se uvrijedjenom licu dala satisfakcija sudbenim ustanovljenjem neistinitosti.

§ 348. — Valja dodati na koncu »ili kod prvosudne nagode van stečaja«, jer se i ovdje imadu primjenjivati kaznene ustanove, koje vrijede za stečaj.

Naše stare županije s ovu stranu Gvozda.*

Piše **Gjuro Ćuk,** sudbeni pristav u Kutini.

Od porječja Kupe, pa u medjurječju Save i Drave, do Dunava osnovali su naši predji, pošto su te krajeve naselili, kojih dvanaest upravnih organizama, koje su ovdje kao i drugdje zvali županijama ili župama. Od tih dvanaest županija niti ima direktnih vijesti niti im znamo izvorna imena. Put do spoznaje njihove opstojnosti i njihovih tajna pokazali su nam maleni, za dulji život skroz nesposobni i vrlo hirovito sastavljeni »komitati« dvanaestoga i trinaestoga vijeka, koji su se bili razvili nakon konačne propasti starih županija, te činili od njih prelaz do novih velikih feudalnih komitata. Ne upuštajući se pobliže u analiziranje spomenutih prelaznih tvorevina, naša je historiografija ova drukčije vrlo interesantna kratkotrajna malena upravna bića naprečac proglasila pravim starim slavenskim županijama. Po njoj na rečenom teritoriju ne bi bilo dvanaest nego najmanje kojih tridesetak izvornih starih županija, što je bila tim veća zabluda, jer su se i takovim županijama pridijevali poznati veliki atributi izvornih slavenskih županija.

Kako stojimo baš pred uredjenjem naše nove narodne države, ne će biti bez interesa saznati nešto više i ispravnije o našim prvim upravnim organizacijama na tlu današnje srednje Hrvatske i Slavonije. Pri tome samo nutarnje uredjenje starih županija pustit ću za drugi put. U današnjim prilikama itekako nam je potrebna vjera u

* Gvozdom se nekada zvala Kapela planina. Ovo, što iznosim o našim starim županijama, plod je duljega studija, od koga je jedan dio do sada objelodanjen u »Vjesniku zem. arkiva«, na što čitatelje upućujem.

U ovom sastavku bit će po svoj prilici pogrješaka, jer se rukopis teško mogao čitati. — Opas. ured.

Digitized by Google

organizatornu snagu našega narodnoga duha, a ta je u organizaciji naših starih županija došla do svoga potpunoga izražaja.

Rekoh, da nam se izvorna imena starih županija, o kojima govorim, nisu sačuvala, ili barem ne možemo ni za jedno ime sa sigurnošću ustvrditi, da ga je županija imala od svoga početka. Uzmemo li u pomoć staru razdiobu arhidjakonata zagrebačke biskupije, koji su se većinom pokrivali sa starim županijama, pa nazive kasnijih županija — komitata, dobili bismo za rečenih dvanaest županija ova imena, kojima se za nuždu moramo ispomoći: županija sisačko-gorska, gorička, zagrebačko-okićka, zagorska (zagorsko-varaždinska?), kalničko-križevačka, komarnička, gušćanska, gračeničko-garićka, dubička, požeška, novačka i vukovska. Medje pojedinih županija poznate su nam prilično dobro, jedino smo u neizvjesnosti glede sjeverne medje županije zagorske, sjeverne i istočne medje županije novačke, te medja županije vukovske. Popriječna veličina poznatih županija iznosila je 2.500 čet. km, i začudno je, kako su se veličinom malo razlikovale.

Smještaj je županija za naše današnje prilike i nazore bio posve osebujan. Ta je osebujnost bila u tome, što su se županije obično postavljale na rijeke ili okolo pojedinih gora, dok se danas rijeke i gore smatraju »naravnim« medjama pojedinih upravnih jedinica. Tako se županija sisačko-gorska smjestila na obje obale Kupe i Save, gorička na obje obale Kupe, Korane i Dobre, zagrebačko-okićka na obje obale Save, dok je Zagrebačku goru opsizala sa svih strana; županija zagorska obuhvaćala je Ivančicu, kalničko-križevačka Kalničku goru, komarnička Bilogoru, gračeničko-garićka Moslavačku goru, požeska Psunj«, dubička Prosaru i Kozaru planinu, smjestivši se uz to na obje obale Save i Une. Čini se uz to, sudeći po najstarijim posjedima našega plemstva uz lijevu obalu Drave, da Drava nije bila medjom županijama komarničkoj, gušćanskoj i novačkoj, već su te županije nešto malo i prelazile Dravu. Razloge toj pojavi imademo tražiti zacijelo nešto u prilikama vjerskim (štovanju gora, koje su bile posvećene pojedinim bogovima, kao na primjer Petrova gora i Psunj, koje su bile posvećene bogu Perunu, i štovanju rijeka), a više u tadašnjim prilikama obrambenim i gospodarskim. Gore sa svojim gracima i zasjekama bile su naravnim skloništima okolnoga stanovništva, a jednako je u vrijeme neprijateljske provale mobilno stanovništvo starih županija lako bilo moguće preseliti na drugu stranu rijeke, ma otkuda navala dolazila. Gospodarska uloga rijeka te njihovih ritova i močvara bila je opet povećana time, što je ribarenje bilo vrlo rašireno, pa su cijela područja pojedinih županija oko većih rijeka pripadala ribarima. Zagrebačka županija imala je svoje »piscatores castri de Zagrabia«, ribare graca Zagreba, kojima je u starini pripadao cijeli kraj počevši negdje od Rugvice do Trebarjeva s lijeve strane Save do Črnca, a s desne do Odre. Županija gračeničko-garićka imala je opet svoje posebne ribare, a upravo su ogromni bili ribnjaci, što ih je topuska opatija nakon raspada sisačko-gorske županije dobila na Lonjskom polju.

Digitized by Google

Kako je samovoljna bila tvrdnja, da je Sisak u starije doba bio zasebnim županijom, a blize Gore zasebnom, vidi se iz toga, što je ušće Kupe bilo stari posjed Blinjana, jedne od šest slobodnih generacija gorskih, koji su takodjer imali velike posjede na istočnoj obali Save sve do Hrastelnice. Drenčinu na sjeveru od Kupe imali su Glinjani, pa ju je zagrebački biskup Stjepan, poznati osnivač čazmanskoga kaptola, dobio od člana generacije Glinjana, župana Marka, sina Brokunova. Na sjeveru je medja županije išla od prilike crtom od Trebarjeva na Lekenik i izvor Kravaršćice, te Kravaršćicom do njezina ušća u Kupu nasuprot Sredičkoga. Još se danas jedna šuma sa sjeverne strane Kravaršćice zove Zagreb, dok je prema njoj na drugoj strani Kravaršćice šuma Opatija, koja je nekada pripadala topuskoj opatiji, te se dakako u starini nalazila u županiji sisačko-gorskoj. Na istoku je medju sisačko-gorske županije tvorila rijeka Lonja nešto ispod ušća Črnca sve do svoga ušća u Savu, na jugu od prilike crta sa Save nasuprot ušća Trebeša na Jastrebnicu, Velešnju i dalje na Bojnu, dok na zapadu možemo približno medju označiti crtom od Perne pod Petrovom gorom do ušća Kremešnice u Kupu nedaleko Sredičkoga.

Za staro prostranstvo goričke županije imamo neko mjerilo u granicama negdašnjega goričkoga arhidjakonata, pa je i komitat podgorski, kojim se srećemo u trinaestom vijeku i koji je obuhvaćao veći dio današnjega jaskanskoga kotara i Draganiće, bio mimo svake sumnje nekada u goričkoj županiji. Sjevernu medju goričke županije mogli bismo približno označiti crtom od Sv. Marije pod Okićem na izvor Bregane, a odavle crtom na Kašt, jer je Sveti Juraj kod Kašta sigurno isti sa starim Sv. Jurjem na Vivodini, koga su bili prisvojili njemački križari. I imena Kašt i Kaštelišće s Budimom istočno od Vivodine, koja su preuzeta od latinske riječi »castellum« za narodne riječi gradac i budim, kao da spadaju zajedno, jer su u našem jeziku neobična. Sjeverni dio današnjega Žumberka, stari njemački »Sichelberg« ili hrvatski, kako i jest ispravno, Sičevac-brijeg, na koji naziv opominje i danas selo Sičevac s blizim ponornim potočićem Sušicom nad Mrzlim poljem, nije više bio u goričkoj županiji. Po svoj se prilici u starini cijeli gorski sklop od Stojdrage do Sv. Gore zvao Sičevcem ili Sušicama (na taj naziv danas opominje mjesto Sošice ili Sušice, kako kažu u Krašiću), koja su imena mogla nastati poradi većega broja malih ponornica, što ih u ovome kraju nalazimo. Za obranu toga kraja Nijemci su sagradili grad »Sichelburg«, od česa je narod onda mogao stvoriti naziv Žumberak. Ako stari Žumberak nije bio u goričkoj županiji, vrlo je vjerojatno staroj goričkoj županiji pripadala okolina Metlike sve do Černomlja, gdje su se kasnije ugnijezdili njemački križari, koji su imali pretenzija, da još dalje zadru u teritorij stare županije. Južnu medju možemo samo približno označiti crtom od Vinice na Kupi na Bosiljevo, sastav Tounjčice i Mrežnice, te Klokoč, koji je od starine bio posjed plemićke goričke generacije »od Klokoča«.

Zagrebačkoj županiji dao je ime neki odličan čovjek Zagreb, no istom, pošto se razdijelio s Okićem, dakle negdje, kada se u nas

Digitized by Google

već počeo javljati feudalizam. Naši su filolozi bez potrebe razbijali sebi glavu, da protumače naziv današnjega Zagreba, jer Zagreb nije baš neobično staro narodno ime. Okić je isto, samo još puno češće narodno ime, a javlja se u obliku oko opetovano u najznamenitijem rodu zagrebačko-okićke županije, koji je i bio gospodarom gotovo svih zemalja, što dolaze pod imenom Okića. Dioba Okića i Zagreba i bila je, kako izgleda, više obiteljska, nego što je potekla iz želje za stvaranjem kakovih novih upravnih jedinica. Pod kraj, koji se prozvao Okićem i gdje je kasnije bilo gospodarom pleme Okića, spao je prostor izmedju Zagrebačke gore, Sutle, Bregrane, te medje podgorskoga dijela goričke županije kod izvora Bregane do ušća Kupčine u Kupu i crte Kravaršćica, Lučelnica, Brezovica, Stupnik, Stenjevac. No kako su pod Okić spadali i stari posjedi Čiče, Pešćenica i Kravarsko, u kraju kojih je i pleme Okića — kao potomci Orlanda i rod Ivana, sina Jaroslava — imalo svojih posjeda, koji su bili pomiješani sa posjedima plemića dijela Zagreba, predja današnjih Turopoljaca, to je Zagrebu isključivo pripadao samo srednji i istočni dio stare županije ,te krajevi na Savi počevši od Stupnika i Stenjevca. Zgodan položaj, a još više osnutak biskupije i kaptola kraj zagrebačkoga Graca, učinili su, da se je ime Zagreba doskora proteglo i nad okićkim dijelom stare županije. U okolišu samoga današnjega Zagreba stradalo je staro zagrebačko plemstvo od zagrebačkih biskupa i kaptola, te od gospodara Medvedgrada. Ono se moralo povući od svoga Graca na jug preko Save i na istok u kraj Moravča, gdje je tvrdokorno branilo i konačno obranilo svoju slobodu i imovinu. Tako su nastale plemićke zajednice »Turopoljaca« i moravečkih plemića, koje su mogle imati i svojih župana ili komeša, a da sa starim županijama nisu imale ništa. Predji su Turopoljaca bili u ranije doba tako posjednici na sjevernoj obali Save, pod Medvedgradom, u kraju Vugrovca, te Moravča, kao i u Turopolju.

Stara zagorska županija bila je specijalno pogranična županija. Vrlo je vjerojatno, da nije prelazila Sutle, premda se je Sutla kao državna medja u starije doba sigurno mijenjala. Južna medja zagorske županije išla je od Lonje kod Zadrkovca sjeverno od Sv. Ivana Zeline na Krapinu ispod Pešćena, Krapinom je išla do Velikoga Trgovišta, a otuda od prilike pravcem na današnji Kraljevac na Sutli. Sjeverne i sjevero-istočne medje ne bismo se usudili povući. Nije isključeno, da je Podravina oko Varašdina u starije doba pripadala jednoj slavenskoj županiji, kojoj se glavni dio teritorija nalazio na sjeveru Drave. Zanimiva je činjenica, da je staro plemstvo Medjumurja, pa još i preko Mure, bilo skroz slovensko.

Da su kasniji komitati Kalnik i Križevac bili nekada jedna županija, imamo evidentan dokaz u tome, što se komitat Kalnik nalazio potpuno uklopljen u kasnijem teritoriju križevačkom, pa i to bez kakovih odredjenih granica, jer su posjedi Kalničana, kao na primjer u Ravnu, bili ispremiješani s posjedima Križevčana. Da je toj kalničko-križevačkoj županiji pripadala i biskupova Dubrava, slijedi iz toga, što je i Dubrava sizala sve do Ravna u srce stare županije, te je s istoka do Česme, a sa zapada do glogovničkih berega

Digitized by Google

bila opkoljena križevačkim teritorijem. Od stare je županije uzet jamačno i rakovački posjed velikih knezova, jer za susjedni Vrbovac-Gostović, koji je takodjer bio posjed velikih knezova, te se zvao Kneginčima, znamo sigurno, da je uzet od teritorija stare županije, naime od križevačkoga graca. Uzmemo li Kalnik, Križevac, Dubravu i Rakovac zajedno, dobijemo ove medje stare kalničko-križevačke županije: na zapadu Lonja od Kusanovca, posjeda križevačkoga župana Petra Čelavoga, do Visokoga, na sjeveru sjeverni pristranci Kalničke gore, na istoku crta od Leskovca na Bednji mimo gornje Koprivnice i Koprinice na potok Veliku i Česmu, na jugu Cesma i Glogovnica.

Medje stare komarničke županije pokazuju granice kasnijega komarničkoga arhidjakonata, osim Česmice, koja se doduše nalazila u komarničkom arhidjakonatu, ali je pripadala zajedno s Grdjevcem pod staro Gušće. Po tome je stara komarnička županija na sjeveru išla po prilici do Bednje, na sjeveroistoku do Drave, ako ne i nešto preko Drave do staroga nekoga rukava dravskoga i dravskih močvara oko današnje Gole i Ždale, na jugu do Česme, a na jugoistoku od Česme potokom Cesmicom (Bjelovačka kod Bjelovara) do njezina izvora i crtom od izvora Česmice na današnji Ferdinandovac ili stari Sv. Pavao »u močvarama«. Teritorij stare županije rano se razdijelio na komitate Komarnicu i Rovišće, te Koprivnicu i više drugih posjeda. Ako uzmemo, da se mali komarnički komitat protezao u jednoj nemogućoj dimenziji od Hlebina na Dravi sjeverno od Koprivnice mimo Koprivnice i Rovišća do Česme, kod Rovišća na uskom prostoru medju Plavnicama i Bjelovačkom, očito je već po tome, da je prije sav kraj činio jedno upravno jedinstvo.

Maleni komitati Česmica, Grdjevac, Zdenci bez medja i medjusobno kao i prema staroj Bukovi, Virovitici i posjedima Beloša na Bilogori i u Podravini, pokazuju pri potanjem promatranju toliko medjusobnih veza kao i prema svome susjedstvu na sjeveru, da moramo doći do zaključka, da nam je u medjama arhidjakonata Gušća, koji ih je obuhvaćao, opet približno sačuvana jedna stara županija. Medja te županije išla je od utoka Česmice u Česmu, Česmom do staroga Radovana ili današnjih Pavlovaca, otuda na Zdence, gdje je krenula smjerom na Dobru Kuću, Stupčanicu i izvor Breznice. Prema istoku bila je medjom Breznica, koja je dijelila Gušće od županije novačke, do svoga utoka u Dravu.

Županija gračeničko-garićka raspala se na male komitate Gračenicu, Garić, Toplicu, Moslavinu, Začesanje i Ivanić. Garešnica kao komitat nije nikada egzistirala, a došlo je do nje tako, što se Gračenica zamijenila s današnjom Garešnicom. Kraj današnje Garešnice nalazio se u garićkom komitatu. Županija gračeničko-garićka raspala se u drugoj poli dvanaestog vijeka. Smrtni joj je udrac bio zadan time, što je nakon duge i mučne parnice osam vesi začesanskih u luku Česme od Vrtlínske do Stare Ploščice konačno presudom bana Beluša i potvrdom kralja Stjepana potpalo pod zagrebačku biskupiju. Tada su odmah domaći plemići od Moslavine dobili Moslavinu, rod grdjevačkih Vojka dobio je Toplicu, a Beluši došli su u Grače-

Digitized by Google

nicu, što je imalo za posljedicu odjeljenje ove od Garića. Kako Vojki nisu umjeli, da se ustale u Toplici, znatan dio Toplice pripao je natrag Gariću. Razdioba medju Gračenicom i Garićem nije dugo bila potpuna, jer su nekoji plemeniti pripadnici garićkoga graca još polovicom trinaestoga vijeka i pripadnici Gračenice.

Medjom gračeničko-garićke županije na jugozapadu bila je Zelina od Lupoglava do Črnca, te Črnac s Lonjom do ušća Lonje. Od ušća Lonje do ušća Pakre (Trebeša) ticala se stara županija Save. Dalje je Pakra bila medjom do blizu današnjega Dobrovca. Na istoku Pakrac, Sirač, kraj današnjega Daruvara, današnje Končanice i Zdenaca bio je izvan gračeničko-garićke županije. Sjevernu stranu županije opticala je Česma do ušća Glogovnice, a onda Glogovnica do ispod vrbovačke Poljane.

Dubičkoj županiji pripadao je na sjevernoj strani Save cijeli kraj medju Pakrom sve do njezina luka kod Pakraca, Sloboštinom kod Okućana i Savom. Veći dio toga kraja rano je izgubila; no još Dubica, što su je 1267. dobili križari od kralja Bele za Senj i županiju gatsku, sizala je do brežuljaka nad današnjim Lipovljanima i Subockom. Glavni dio županije bio je Savi na jug.

Požeška županija, uz sisačko-gorsku najznamenitija od navedenih starih naših županija, sačuvala je prilično svoj teritorij sve do kasnijega vremena. Jedino je na sjevero-zapadu izgubila svoje zemlje u kraju Bijele i Sirača, koje su od nje otcijepili plemići od roda bana Tibolda, zvani Svetički, te na jugoistoku možda kraj Garčina na račun vukovske županije. Na jugu sizala je do Save, na sjeveru išla joj je medja od Granica istočno od izvora Londre na zapad Krndijom i Papukom.

Županija novačka stajala je istočno od županije Gušće, a sjeverno od županije požeške. Od Gušća ju je dijelio potok Breznica, koji izvire pod Crnim vrhom i niže Gaćišća spaja se s Dravom. Bila je svakako veća od novačkoga arhidjakonata, premda joj točne medje na istočnoj strani neznamo odrediti. Tu je medjom mogao biti potok takodjer zvan Breznica, koji nastaje iz više izvora iza Našica, jer se Koška, koja stoji samo malo istočnije od te Breznice, još u drugoj polovici trinaestoga vijeka nalazila u vukovskoj županiji. U ovaj kraj segnula je ravno branjska županija, Dravi s prijeka, i pomela stare medje.

O starim medjama vukovske županije ne možemo ništa sigurna kazati. Svoj veliki opseg, kako ga je imala kasnije, zadobila je puno nakon propasti prvih županija. Bila je čisto pogranična županija, pa joj se i u starije doba veličina jamačno često mijenjala.

Ovo nabrajanje i utvrdjivanje medja starih županija može nešto velika da kaže, više nego bismo iza suhoga nabrajanja medja u prvi mah mislili. Pojednaka veličina pojedinih županija i gotovo ležerni smještaj njihov bez svih izrazitijih granica, u kojem je pak svaka županija dobila, što joj je trebalo, a da se pri tome nije oštetila druga, govore nam, da su te županije bile djelo velikoga autoriteta, svestrane spoznaje potreba pojedinih krajeva, te velikoga mira i reda.

Digitized by Google

Kao da su taj, za naše stare sigurno sveti, posao uredjenja nove domovine proveli sveti i nepristrani svećenici! Zato su i mogle trajati polovicu tisućljeća.

Pogrješno biljegovanje u sudbenom postupku.

Piše Jovan Dimitrijević, predsjednik sudb. stola.

U broju 4. i 5. »Mjesečnika« god. 1922., osvrnuo sam se na opažanja financijalnoga savjetnika Mirka Renčevića, koja je pronašao kod sudova u obziru pogrješnoga biljegovanja; a sada držim uputnim obzirom na kompliciranost biljegovnih propisa i na razno tumačenje istih po pojedinim sudovima, da se i na druge slučajeve obazremo, koji često u praksi dolaze.

1. Biljegovanje sudbenih podnesaka, zapisnika i priloga istih.

Po t. br. 1. čl. 10. zakona o državnim taksama i pristojbama od 27. lip. 1921. i po čl. 1. pravilnika k istomu zakoniku od 20. srp. 1921. br. 10760 plaća se na sve pismene ili protokolarne 'zapisničke) predstavke, podneske i molbe uopće osim onih, koje su opterećene naročitom većom taksom, 2 dinara. Po napomeni 2. t. br. 10. rečenoga zakona i drugoj stavci toč. 2. čl. 1 pravilnika k istomu zakonu izuzimaju se od toga molbe u sudbenim poslovima, gdje se plaća i dalje taksa predvidjena pojedinim pristojbenim zakonima. Po t. čl. 2. čl. 10. spomenutoga zakona imaju se svi prilozi, koji se na molbe, podneske, žalbe, tužbe i uopće pismene ili protokolarne predstavke podnose, ako nisu drugim zakonskim propisom naročitom većom taksom opterećeni ili od plaćanja takse oslobodjeni, biljegovati bez obzira na broj i veličinu araka sa 50 para.

Usuprot tome biljeguju nekoji sudovi rasprave, zapisnike, dapače i tužbe samo prema općemu povišenju pristojbe po čl. 15. zakona od 27. lip. 1921. sa 40 para odnosno sa 1 dinarom, a priloge sa 20 i 30 para, ma da se i u tom članku 15 izričito navodi, da su ovomu općemu povišenju na četverostruki iznos podvržene samo stalne pristojbe, koje nisu po čl. 10 ovoga zakona zamijenjene naročitom taksom. Ovo svoje stanovište opravdavaju jedni tim, da se t. br. 1. i 2. čl. 10. rečenoga taksenoga zakona ne odnosi uopće na sudbene podneske već upravne (administrativne); drugi pak baš iz spomenute 2. napomene t. br. 1 čl 10 taksenog zakona i stavke druge toč. 2. čl. 1. pravilnika k istome, koja isključuje samo molbe u sudskim poslovima od naročitoga povišenja po t. br. 1., izvode, da se sudbeni podnesci i raspravni zapisnici te prilozi imaju biljegovati samo po općem povišenju iz čl. 15, na kojem stanovištu postavila se i delegacija ministarstva financija u Zagrebu u jednom svojem rješenju.

Oba ova stanovišta držimo neispravnima. P r v o s t a n o v i š t e zato, jer bi ovu okolnost, kada bi se t. br. 1. i 2. odnosili samo na ad-

Digitized by Google

ministrativne podneske, zakonodavac izričito spomenuo, kao što čini kod drugih brojeva, koji se tiču samo administrativnih vlasti, kao n. pr. t. br. 5. Same baš ustanove 2. napomene t. br. 1 čl. 10 zakona o taksama i stav drugi toč. 2. čl. 1. pravilnika k istomu, koji isključuju sudske molbe od ovoga naročitoga povišenja, jasno govore, da se t. br. 1 odnosi na sudske podneske, jer kada se uopće ne bi odnosilo ovo povišenje na sudske podneske, ne bi imalo ni smisla isključivati sudske molbe od ovoga povišenja. Ovo slijedi napokon i iz t. br. 153, 154, 156 i 157, u kojima se izrazito upućuje, da se kod sudskoga protokoliranja firme osim pristojbe za protokoliranje ima podmiriti taksa za molbu iz t. br. 1. — D r u g o s t a n o v i š t e, jer se u citiranim ustanovama govori samo o m o l b a m a u sudskim poslovima, koje se jedino isključuju od naročitoga povišenja po t. br. 1, te za koje se i dalje ima plaćati taksa predvidjena pojedinim pristojbenim zakonima. Ne može se stoga ovo protegnuti nikako i na ostale sudbene podneske pismene ili protokolarne, kao što su tužba, daljni primjerci pravnih lijekova, koji nisu kao prvi primjerci opterećeni naročitom većom taksom, prigovori u mandatnom postupku, prigovori proti otpovijedi u parnicama iz uporabnih pogodaba, prigovori u mjenbenom postupku i ostali.

Ovo izuzimanje sudskih molbi od naročito povišene pristojbe sa 2 din. iz t. br. 1 držim da ima zakonitoga uporišta u tom, što su kod molba, koje dolaze ponajviše u drugim sudskim postupcima, u toč. 2. § 1. naredbe ugarskoga ministra financija br. 20.000 iz 1915. navedenim, naime u izvanparbenom ostavinskom, gruntovnom, stečajnom i ovršnom postupku, te što se i molbe, podnešene u parbenom postupku, u kojima se moli, da bude netko izvan parnice pozvan ili opomenut na izvedenje stanovitoga čina, smatraju i biljeguju kao sudbeno-vanparbeni podnesci — već tom naredbom br. 20.000 ex 1915 povišene primjereno pristojbene takse i uvedeno u tim postupcima načelo progresivnoga oporezivanja; dok u parbenim postupcima, navedenim u toč. 1. § 1. rečene naredbe br. 20.000 ex 1915 nije na teritoriju Hrvatske i Slavonije radi našega zastarjeloga parbenoga postupka uvedena ova viša progresivna pristojba, već je ostala stara odmjera pristojbe samo po dvima granicama vrijednosti do i preko 100 kruna. Uvedenjem naročite takse sa 2 din. u t. br. 1 čl. 10. zakona od 27. lip. 1921. doskočeno je donekle tomu nedostatku niske pristojbe kod podnesaka više vrijednosti, dok se i ovdje ne uvede progresivni sistem oporezivanja.

Prema navedenom držim ispravnim, da se u parbenim postupcima, navedenim u 1. točki §. 1. naredbe ugarskoga ministra financija br. 20.000 ex 1915. ima na sve sudske podneske, izuzevši molba, kao i na sve raspravne zapisnike, — jer se po al. 1. § 1. iste naredbe imaju biljezi na zapisnicima kao i na podnescima jednako podmirivati, — naplaćivati taksa po t. br. 1 sa 2 dinara, odnosno obzirom na zakon o budžetskoj dvanaestini za mjesec srpanj 1922. od 30. lip. 1922. sa 3 dinara od 1. kolovoza 1922.; dok se kod molba i zapisnika u drugim sudskim postupcima po toč. 2. § 1. naredbe ugarskog ministra financija br. 20.000 ex 1915. ima naplaćivati progresivna pristojba u toj tački navedena, povišena četverostruko po čl. 15. zakona o taksama od 27.

Digitized by Google

lip. 1921., naime do 100 K vrijednosti sa 50 para, preko 100—1000 K sa 1 din., preko 1000—5000 K sa 1 din. 50 p., te preko 5000 K sa 2 din.

Isto tako usljed izrazite ustanove t. br. 2. čl. 10. zakona o taksama od 27. lip. 1921., »na sve priloge, koji se uz molbe, podneske, žalbe, tužbe i uopće pismene ili protokolarne predstavke podnose, a nisu drugim zakonskim propisom naročito većom taksom opterećeni, niti od plaćanja takse oslobodjeni, plaća se taksa od 50 para«, jedino je ispravno, da se na sve priloge naplaćuje naročita taksa iz t. br. 2. čl. 10. sa 50 para, odnosno obzirom na spomenuti zakon o budžetskoj dvanaestini sa 1 dinarom od 1. kolovoza 1922.; a ne po čl. 15. zakona o taksama sa 20 odnosno 30 para.

2. Biljegovanje ostavinskih imovnika (našastara-inventara).

Kr. javni bilježnici i općinski povjerenici za sačinjenje smrtovnica razno ub raju od stranaka taksenu pristojbu na ostavinske imovnike. Jedni sa 2 dinara kao na podneske iz t. br. 1 čl 10. taksenog zakona, jedni po progre iji u toč 2. §. 1. naredbe ugarskog ministra financija br. 20.000 ex 1915., kako je povišena člankom 15 taksenoga zakona prema vrijednosti ostavinske imovine, sa 50 para, 1 din., 1 din. 50 p. i 2 din., jedni pogrješnim primjenjivanjem t. br. 248, koji se odnosi na sastav inventara po konsularnoj vlasti u inozemstvu, sa 30 din. — Uslijed toga je izdala delegacija ministra financija u Zagrebu povodom upita jednoga općinskoga poglavarstva rješenje od 14. ožujka 1922. br. 6211/III, prema kojemu se ostavinski imovnici (inventari), koje sastavljaju kr. javni bilježnici ili općinski načelnici, kada im to sud povjeri, imaju biljegovati po t. čl. 8/54 natuknica »Imovnici sudbeni« uredovne zbirke pristojbenih propisa od godine 1883. i po čl. 15 i 25 taksenoga zakona od 27. lipnja 1921. od svakoga arka sa 72 pare kod vrijednosti preko 100 K, odnosno 24 pare, ako ne premašuje 100 K.

Držim, da ovo stanovište ne ima uporišta na sadašnjim zakonskim propisima. Dok su postojale ustanove starijih zakona i propisa, koje je i zak. čl. XXVI. iz 1894. pridržao, da se mjera pristojbe na podneske i zapisnike ustanovljuje samo prema dvim granicama vrijednosti, tj. prema tome, da li vrijednost predmeta premašuje ili ne premašuje 100 K, plaćala se i pristojba na inventare od svakoga arka do 100 K vrijednosti sa 24 fil., a preko 100 K sa 72 fil. po tar. čl. 8/54, jer se i po tar. čl. 48/13 toč. II u izvanparbenom sudbenom postupku svi podnesci tako plaćali, kao što se po toč. I. tar. čl. 48/13 i u parbenom postupku prema tim dvim granicama vrijednosti plaća pristojba sa 40 fil. i 1 krunom. — Zak. člankom XLIII.: 1914. ali napušten je taj sustav proračunavanja mjere pristojbe, pa je usvojeno načelo progresivnoga oporezovanja kod pristojba u sudbenom postupku kako parbenom tako i izvanparbenom, te su ujedno postojeće pristojbene stavke umjereno povišene. Na teritoriju Hrvatske i Slavonije, gdje stoji još u kreposti zastarjeli parbeni postupak, nije se to moglo konsekventno provesti, pa je stoga za Hrvatsku i Slavoniju glede sudbenih pristojaba izdana naredba ugarskog mi-

Digitized by Google

nistra financija br. 20.000 ex 1915., po kojoj je prema točki 1. § 1. u svim parbenim postupcima sve dotle, dok ne bude stvoren nov, na načelu usmenosti osnovan, parbeni postupak, pridržan stari sustav oporezovanja prema vrijednosti predmeta do 100 K i preko 100 K, dok po toč. 2. § 1. u drugim sudskim postupcima, medju koje spadaju izvanparbeni ostavinski, stečajni, gruntovni i ovršni, uveden je za sve podneske i zapisnike progresivni sustav. Prema tome držim jedino ispravnim, da se ostavinski imovnici (našastari-inventari), koje sastavljanju kr. javni bilježnici ili stalni povjerenici za sačinjanje smrtovnica u ostavinskim predmetima, imaju biljegovati po tom progresivnom sistemu po vrijednosti ostavinskoga imetka obzirom na opće povišenje pristojaba po čl. 15. zakona od 27. lip. 1921. do 100 K sa 50 para preko 100—1000 K sa 1 din., preko 1000—5000 K sa 1 din. 50 p., a preko 5000 K sa 2 din. od svakoga arka; ili po t. br. 1 čl. 10. zakona od 27. lip. 1921. bez obzira na vrijednost ostavinskoga imetka sa 2 din., odnosno od 1. kolovoza 1922. sa 3 din., bez obzira na broj i veličinu araka, jer je po toj zakonskoj ustanovi ova taksa odmjerena za sve podneske bez razlike osim onih, koji su opterećeni naročitom većom taksom. Nikako pak ne bi se za inventare mogla naplaćivati taksa po arku sa 24 odnosno 72 pare, jer je to izvan kreposti stavljen temelj za takovo proračunavanje takse. Kako su istaknuta dva predmeta vrlo prijeporne naravi i podliježe raznom shvaćanju, bilo bi uputno, da se u tom pravcu izda načelno rješenje ministarstva financija generalne direkcije posrednih poreza.

3. Naplaćivanje pristojbe iz t. br. 188 zakona o državnim taksama i pristojbama od 20. pros. 1921.

Za razjašnjenje, kada se ima za odgodu ročišta naplatiti pristojba po t. br. 188 taksene tarife, donešeno je rješenje ministarstva financija generalne direkcije posrednih poreza od 25. travnja 1922. br. 10.150. Kako se ovo razjašnjenje temelji na modernom parbenom postupku, stvorenom na načelu usmenosti, to je za područje Hrvatske i Slavonije, gdje je još u kreposti zastarjeli parbeni postupnik, ostalo ovo pitanje i dalje nejasno, naime kada se ima kod odloženja ročišta platiti obična pristojba na zapisnik, a kada ona iz t. br. 188 obzirom na predzadnju alineju napomene toga tar. broja »da se ova taksa iz t. br. 188 ne će naplatiti, kada se produženje traži iz važnih uzroka, medju ostalim i radi drugih neodloživih prepreka uopće«.

U spomenutom razjašnjenju ministarstva financija istaknuti slučaj, kada se odlaže ročiste iz razloga, da se mogu pozvati ili saslušati svjedoci i vještaci, na koje su se parbene stranke pozvale, ne može na teritoriju Hrvatske i Slavonije nastupiti. Po redovitom gradjanskom parbenom postupku dolazi do provadjanja dokaza istom nakon zaglavljena postupka i obavljene usklade spisa uslijed odluke suda, kada sud obnadje, da je provadjanje dokaza potrebno, dok u maličnom (bagatelnom) postupku i postupku pred mjesnim sudovima, gdje bi ovaj slučaj odgode ročišta radi poziva i saslušanja svjedoka

Digitized by Google

i vještaka, na koje su se stranke pozvale, mogao doći, ne ima se uopće naplaćivati ona pristojba iz tbr. 188 prema istom objašnjenju ministarstva financija od 26. travnja 1922. br. 10.150.

Iz stavke, već spomenute iz napomene tbr. 188, »ako se produženje traži... iz drugih neodloživih prepreka u opće« slijedi, da se samo postupajućemu sucu mora prepustiti, da u svakom pojedinom slučaju prosudi, predleže li takove neodložive prepreke.

Na teritoriju Hrvatske i Slavonije po zastarjelom parbenom postupku iz 1852. godine stavljaju parbene stranke za rasprave formalne govore, kao odgovor, protuodgovor, drugotnicu, zaključnicu i protuzaključnicu na zapisnik, pa dolazi vrlo često do odgode ročišta, koju nakon govora jedne stranke zatraži zastupnik protustranke. Ovdje se mora prepustiti sucu samomu, da prosudi, da li je stranka, koja je na zapisnik dala svoj govor, u istom navela takove novote, ponudila nove dokaze, glede kojih se zastupnik protustranke na temelju do tada primljene informacije ne može očitovati, dok glede istih od svoje stranke, koja nije prisutna na ročištu, ne dobije nove informacije, da li dakle predleži neodloživa prepreka za uspješni nastavak postupka i predleži li prema tome važan uzrok za odgodu ročišta. Po tom svojem prosudjenju imat će onda sudac pri dozvoli odgode ročišta i naplatiti dati pristojbu bilo običnu na zapisnik, bilo onu po t. br. 188 za bezrazložnu odgodu. Ovo će na samom zapisniku pri zaključenju istog imati konstatovati, da se kod revizije može ustanoviti ispravnost biljegovanja.

Ocjene i prikazi.

Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik.

Kriminalistička studija o objektivnoj krivnji.*

Napisao Dr. E. Miler.

Simpatični članci prof. Kostrenčića (Mjesečnik pravničkog društva od god. 1922. i Nova Evropa od god. 1922.), prof. Kadleca (Sbornik věd právnich a státnich god. XXII.), dra Šika (Jutarnji list od 24. XII. 1922.) upozoruju s najvećom pohvalom na odlično Mažuranićevo djelo, neulazeći u detalje. I ja sam htjeo napisati svoj dojam o veličini i važnosti ovog djela u cjelini. Priznajem, da toga ne mogu učiniti, jer to djelo je tako krcato materijalom iz svih pravnih područja, da jedan pravnik-specijalista nema naprosto ni iz daleka dovoljno opće pravničke spreme, da izreče svoj sud o tako jednom velevažnom djelu u njegovoj cjelovitosti.

Zato sam se htjeo za sada ograničiti samo na kriminalnu sadržinu toga djela i već sam si u glavi shemu izradio, kako ću pristupiti izučavanju Mažuranića. Htjeo sam najprije da prikažem te-

* Literatura je navedena na koncu studije.

Digitized by Google

meljne pojave kriminalnog prava: zločin i kaznu; onda bi prikazao zločinca, zatim krivnju, pa grupiranje kažnjivih djela, koje je Mažuranić svrstao u VII kategorija i tako bi malo po malo iscrpao kriminalnu sadržinu tog djela.

Medjutim se je dogodilo sasvim drukčije. Jedva sam proučio riječ zločin i riječi, na koje se kod zločina upućuje, naime dioništvo i pokušaj, zatim riječ zlodjelstvo, koja upućuje na hudobu — i tu sam se zadržao te sam uz hudobu proučio još riječ dolus i pregledao riječi kazna, osuda. A otale je nastala ova kriminalistička studija.

Djela genijalnih učenjaka imadu tu osebinu, da donose silne pobude, da trgnu znanost sa mrtve točke pravcem, koji joj taj genij daje. A tako je i s Mažuranićevim djelom. Kako je to Mažuranićevo djelo puno pobuda, vidi se po tom, koliko je senzacije u juristićkim krugovima izazvano bilo prvim i drugim sveščićem tog rječnika i koliko je zanimljivih članaka tim povodom u »Mjesečniku pravničkoga društva« napisano. Zanimljivo je te pisce spomenuti: Dr. Ivan Ružić (Mjes. g. 1908.), Dr. Josip Šilović (Mjes. g. 1908. i 1910.), Dr. Ladislav Polić (Mjes. g. 1908.), Dr. Ivan Strohal (Mjes. g. 1909.), S. Bobčev (Mjes. g. 1909.), Dr. Karel Kadlec (Mjes. g. 1909.).

Ograničit ću se samo na kriminalno-pravno područje i navesti nekoliko takovih djela, koja su puna pobuda i koja su izazvala daljnje napredovanje te znanosti: Beccaria (Dei delitti e delle pene), Feuerbach (Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts), Lombroso (L' uomo delinquente), Ferri (La sociologie criminelle), Tarde (La philosophie pénale), Binding (Die Normen und ihre Übertretung). Kada čovjek ta djela prouči, mora prema njima zauzeti izvjestan stav; uvijek revidira svoja načela o izvjesnim problemima, pa se s piscem ili saglasi ili zauzme protivno stajalište.

Tako se je meni dogodilo kod riječi hudoba u Mažuranićevu rječniku, da sam naišao na izvjesne navode, koji su povodom te sam napisao ovu studiju o objektivnoj krivnji.

Mažuranić naime kod ove riječi navodi, da se u nas (po našem starom pravu) kod zlih djela pita o zloj namisli, ali naši primjeri ne sežu u najdrevnije doba, kano zapadni. Ondje ima jasnih dokaza čudnovata shvaćanja o kažnjivosti čina slučajnih, bez obzira na namisao. Citira Du Cange-a (Glossarium): životinja, koja je uzrokom, da pogine čovjek, pače i čamac, ladja na rijeci i dr., ako se zgodi smrt bud kojemu čovjeku, oduzimlju se vlasniku bez pitanja, da li je on što kriv ili nije, i zapadaju kralju.

Što se našemu učenomu piscu ovoga monumentalnoga rječnika ukazuje čudnovatim shvaćanjem o kažnjivosti čina slučajnih, bez obzira na namisao, to je možda čudnovato shvaćanje s našeg savremenog gledišta. U ono vrijeme, kad su se takovi slučajni čini bez obzira na namisao kažnjavali, nije to bilo čudnovato; bilo je to za ono vrijeme sasvim ispravno i pokrivalo se sa tadašnjim shvaćanjem krivnje. Upozorujem glede ispravnosti ove tvrdnje na Maka-

Digitized by Google

rewicza (str. 358. i sl.). S tim u vezi upućujem i na riječ dolus, kod koje riječi Mažuranić svraća našu pažnju na jedan citat, koji je zanimljiv po analogiji s prastarim zakonom salskih Franaka iz V. vijeka. To je naime slučaj, kad živina ubije čovjeka (zakon od pas) po statutu Poljičkom čl. 105.: ako od pasjeg ujeda tko umre ili bude ozlijedjen, pa vlasnik pseto preda nasljedniku ili ozlijedjenomu, biva za njega stvar dokončana. Vidi o tom i Šilović (str. 5.). I taj primjer nije ništa drugo nego dokaz o objektivnoj krivnji.

Krivnja se je naime razvijala i razvija se simultano u dvojakom smjeru: jednoč od kolektivne prema individualnoj, drugiput od objektivne prema subjektivnoj. Postulat savremene kriminalne znanosti je što izrazitija individualna i što jasnija subjektivna krivnja. Sa stanovišta najdrevnijeg doba je pojam krivnje skroz neodredjen; odlučan je uspjeh bez obzira na to, tko ga je prouzročio. Ja ću ovdje promatrati samo razvoj krivnje u pravcu od objektivne prema subjektivnoj, pa će nam taj razvoj prikazati posve opravdanim shvaćanje najdrevnije dobe o jamčenju za uspjeh bez obzira na momenat sakrivljenja.

Ja to izvodim ovako: Na svaku akciju slijedi reakcija, katkad nesvjesno, katkad svjesno. Spencer izvodi (str. 73., 95.), da je primitivni čovjek mnogo impulzivniji, jer kod njega na akciju odmah slijedi reakcija; nije se još uzdigao nad onaj refleksivni život, u kojem podražak i djelo stoje u neposrednoj vezi. Otale smijem zaključiti, da brzina reakcije i stupanj inteligencije stoje kod čovjeka visoke inteligencije u obrnutom razmjeru, kod primitivnog čovjeka, kod kojeg još nije dovoljno razvita inteligencija, u jednakom razmjeru. Zato primitivni čovjek na svaku akciju smjesta reagira, ne gledajući, da li je akcija, to jest uspjeh, prouzročena po neživućem predmetu ili po živućem biću, bilo to biće životinja ili čovjek, bio taj čovjek duševno neubrojiv ili ubrojiv, radio taj ubrojivi čovjek nehotice ili hotice. Glavno je uspjeh. To je ono vrijeme, kad je krivnja još na posve objektivnom stanovištu. To je doba potpunog jamstva za uspjeh. Pa kao što primitivni pojedinac reagira na akciju, tako to čini i primitivna socijalna grupa. I zato je socijalna reakcija protiv neživućih predmeta i protiv životinja jedna opće raširena pojava, karakteristična za izvjesnu stepenicu kulture, jedna etapa u evoluciji pojma krivnje, čudnovata za nas, ako ju promatramo sa savremenog stajališta, razumljiva za nas, ako ju promatramo sa stajališta onog nazrijevanja u svijet, na kojem stoje socijalne grupe, koje takovu socijalnu reakciju vrše. Primitivni narodi, veli Durkheim (str. 52.), kazne za to, da kazne; oni ne idu za tim, da udare pravedno ni da udare korisno, već samo da udare. Ovom stajalištu mnogo pripomaže jedna zajednička duševna crta kod primitivnih grupa, to jest animizam ili vjera u duhove, koji lebde u blizini ljudi, i fetišizam ili vjera u duhove, koji stanuju u neživućim predmetima i životinjama. Animizam i fetišizam, veli Cohn (str. 260.), gledaju u svakom pojedinom predmetu nešta posebna, smatraju ga individualnim, osobnim bićem. Za primitivnog čovjeka sve živi. Zapravo su animizan i fetišizam tek teorija, kaže Makarewicz (str. 359.), nastala iz prakse primi-

Digitized by Google

tivni čovjek najprije reagira, a kasnije nastoji svoje djelovanje pred sobom i drugima opravdati, naći razborit razlog i to ga dovodi do animizma i fetišizma.

Tu epohu čisto objektivne krivnje ne nalazimo samo kod primitivnih socijalnih skupina, već i kod takovih socijalnih skupina, koje se nalaze na visokoj kulturnoj stepenici, ali im još nije uspjelo preći od objektivne krivnje subjektivnoj. Dapače kod kulturnih Grka sudi Prytaneion *ἄψυχας* to jest kamenje, grede, koje su bez ičijeg ljudskog sudjelovanja, kad su se srušile, prouzrokovale smrt kojeg čovjeka. A kažnjavanje takova osudjenoga predmeta je sastojalo u tom, da je bio odnešen izvan granice — *ὑπερορίζειν* = preko medje tjerati — dakle u izopćenju. Ovdje je odlučan uspjeh i zato se mora proti ovakovu neživućem predmetu ili životinji provesti čitav postupak i izreći osuda i to, kako po Makarewiczu (str. 359.) citirani Wilamowitz—Moellendorf tvrdi, nipošto pred duhovnom, već pred svjetovnom oblasti. Zakoni Drakonovi i Erechtheovi, veli Evans (str. 172.), odredjivali su, da oružje i drugi predmeti, kojima je koja osoba izgubila svoj život, budu javno osudjeni i odvučeni izvan atinskih granica. Takova osuda je bila izrečena proti jednom maču, kojim je bio ubit neki svećenik, a da se za počinitelja nije znalo; jednako i proti kipu pjesnika Theognisa, koji je kip pao i prouzročio smrt nekog čovjeka. Dapače u slučajevima, koji bi se mogli shvatiti kao ispričivo ubijstvo u samoobrani, sudilo se je kondemnatorno. Tako je kip, koji su Atenjani podigli u čast slavnog athlete Nikona sa Tasa, bio napadnut po njegovim zavidnim protivnicima i bačen s piedestala; u padu je razmrskao jednog od napadača, bio dovučen pred sud i osudjen, da bude bačen u more. — Sudski postupak takove vrsti se je zvao *ἀψύχων δίκαι* i vodjen je po Prytaneionu. Aluzija o tom ima u Aeshinu, Pausaniji, Demosthenu; opisa ima u I. Polluxovu: Onomasticonu i V. Harpokrationovu: Lexicon decem oratorum Graecorum. Pod izrazom *ἄψυχον* razumijevaju se samo neživući predmeti, a ne životinje, za koje se je rabio izraz *ἄφωνον*.

To stanovište objektivne krivnje nalazimo i u rimskom lex XII. tabularum: si membrum rupit, ni sum eo placit, talio esto, jer i tu se ne uzima nikakov obzir na sakrivljenje počinitelja; mjerodavan je uspjeh. Pa i u kanoničkom pravu nalazimo nauku, da je počinitelj kriv i onda, kada — poduzimajuć nešto nedopuštena — slučajno ubije: versanti in re illicita imputantur omnia, quae sequuntur ex delicto; otale je kašnje nastao dolus indirectus. I sustav kompozicije se ne obazire na krivnju te je i kod njega sva važnost položena na uspjeh.

Po anglo-germanskom i škotskom pravu pripadaju životinje i neživući predmeti, koji su bili uzrokom čije smrti, kralju. Isto to navodi i Mažuranić. Kod Germana se životinja, koja je štetu prouzročila, predaje oštećenom, pa se je, kako Makarewicz izvodi, iz osvete, koju je oštećeni na takovoj životinji usmrćenjem izvršio, kasnije razvila javna kazna to jest službeno smaknuće takovih životinja. Primjeri smrtnih kazni, koje su se ovrši-

Digitized by Google

vale na životinjama, sižu sve do u naše doba. Odredjenja o tom nalazimo i u Svetom pismu staroga zavjeta, tako u drugoj knjizi Mojsijínoj (XXI. 28.): Ako vo ubode čovjeka ili ženu te umre, da se vo zaspe kamenjem i da se ne jede meso od njega, a gospodar od vola da nije kriv; zatim u trećoj knjizi Mojsijinoj (XX. 16.): I ako bi žena legla pod živinče, ubij i ženu i živinče neka poginu, krv njihov na njih. Samo je jedna od svjetskih vjera, tvrdi Menger (str. 20.) i životinje preuzela u ćudorednu zaštitnu zajednicu, a ta je budhizam. Na čelu budhističkih pet zapovijedi, koje približno odgovaraju židovsko-kršćanskim deset zapovijedima, stoji odredba, da se svaki budhista ima uzdržati od toga, da uništuje život stvorova, a u te spadaju i životinje. Literatura o kažnjavanju životinja je navedena kod Makarewicza (str. 359. nota 3.): Brunner (Forschungen), Post (Grundriss II.), Carlo d' Addosio (Bestie delinquenti).

Mislim, da će u tom pogledu pobuditi osobito zanimanje jur citirano djelo Evansa, koji navodi još kao daljnju literaturu Amiru (Thierstrafen und Thierprocesse) i G. Toblera (Thierprocesse in der Schweiz). Amira vuče oštru liniju izmedju »Thierstrafen« i »Thierprocesse«; u prve spadaju smrtne kazne, koje su izrekli svjetovni sudovi proti svinjama, kravama, konjima i ostalim domaćim životinjama kao kaznu za ubijstvo čovjeka; u druge spadaju sudbeni procesualni čini crkvenih sudova proti štakorima, miševima, skakavcima i drugim životinjama i kukcima (gamadi) u svrhu, da im se spriječi uništenje žetve i da ih se istjera iz voćnjaka, vinograda i obradjenih polja zaklinjanjem i ekskomunikacijom. — Stari Grci su držali, ako se ne izvrši pokora za umorstvo, bilo to počinjeno po čovjeku ili prouzročeno po životinji ili drugom kojem neživućem predmetu, da će se podići furije i donijeti kugu; sredovječna crkva je naučala istu doktrinu te je samo supstituirala demone kršćanske theologije furijama klasične mythologije. U godini 864. je odredio koncil u Wormsu, da se pčele, koje su ubodom prouzročile smrt kojeg ljudskog bića, imadu smjesta udušiti u košnici prije nego med načine, jer bi i taj mogao dobiti demonsku moć.

Jedan od najzanimljivijih procesa u tom pogledu bio je onaj, koji spominje Evans (str. 18.), u kojem se je proslavio francuski jurista Barthol. Chassenée (ili Chasseneux) u XV. vijeku kao odvjetnik štakora, koji su bili tuženi pred crkvenim sudom u Autunu, da su zlonamjerno pojeli i zlobno uništili žetvu ječma u toj provinciji. Na tužbu, formalno oblasti podnesenu, citirao je biskupov vikar, koji je vršio jurisdikciju u takovim slučajevima, okrivljene na izvjestan dan pred sud i odredio im braniteljem Chassenée-a. Pošto su njegovi klienti uživali zao glas i bili općenito smatrani krivima, trsio se je Chassenée, da upotrebi sve vrsti smicalica, izlika i drugih prigovora, nadajuć se naći izlaz iz zakonske mreže ili barem stvar zavući odnosno osudu ublažiti. On je najprije stavio prigovor, da je jedan poziv za njegove branjenike, koji su razšireni po cijelom kraju i stanuju u mnogim mjestima, ne-

Digitized by Google

dostatan ; kad je izhodio i drugi poziv, zahtjevao je ,da taj bude proglašen sa prodikaonica svih župa, koje obtuženi štakori nastavaju. Kad je tako prošlo dosta vremena, dok se je to obavilo, ispričao je izostanak svojih klijenata duljinom i poteškoćom putovanja te ozbiljnom pogibelji, koja njegovim klijentima na svakom koraku prijeti od njihovih najvećih neprijatelja — mačaka. Onda je napokon sudu podnjeo podnesak, u kojem je dokazivao, da onaj, koji je pozvan onamo, kamo ne može sa sigurnošću doći, može vršiti pravo priziva i odbiti sudski poziv, sve ako je takov priziv izričito isključen u pozivu. I o toj točci se je razpravljalo tako ozbiljno, kao da se je radilo o obiteljskim razmiricama izmedju Capuleta i Montagua u Veroni ili Colonna i Orsinia u Rimu.

Evans spominje (str. 136.), da je god. 1866. u Požegi u Slavoniji, kad su silni skakavci navalili, jedan od najvećih skakavaca bio uhvaćen, sudjen i usmrćen tako, da su ga uz proklinjanje cijelog roda bacili u vodu. A god. 1864. bila je u Pleternici u Slavoniji sudjena i usmrćena jedna svinja, jer da je zlobno odgrizla uha ženskog djeteta, jednu godinu stara. Meso te osudjene svinje bilo je razrezano u komade i bačeno psima, a glava obitelji, kojoj je svinja pripadala, morala se je obvezati, da će se pobrinuti za miraz osakaćenom djetetu tako, da gubitak ušiju neće biti nepremostiva zapreka udatbi. Ova dva slučaja kao i slučaj iz god. 1866. o osudi skakavaca u Vidovcima u Slavoniji priobćuje Evans prema Amiri, a ovaj ih je preuzeo od Kraussa. Ja sam pred više godina zamolio kr. državnog odvjetnika u Požegi kao i nekoje od mojih djaka iz onog kraja, da mi nastoje pribaviti pobliže podatke o tim procesima, ali mi je kr. drž. odvjetnik priobćio, da se o tom ne mogu nikakovi spisi pronaći. Evans tvrdi (str. 155.), da su se još nedavno u Crnojgori sudili konji, volovi i svinje za ubijstvo ljudi na smrt, osim ako ih je vlastnik uz novčanu naplatu iskupio.

Kažnjavanje životinja i predmeta, koje je zajedničko djetinjstvu individua i rasa, ostavilo je jasan trag u osebujnoj ustanovi engleskog prava, poznatoj pod nazivom »deodand«, a korjen joj je dijelom u židovskim, dijelom u staro-germanskim običajima i tradicijama. Načelo glasi : omnia quae movent ad mortem sunt Deo danda (Evans str. 186.). Izraz »deodanda« spominje kod riječi »hudoba« i Mažuranić. Deodanda su u Engleskoj ukinuta tek za vladanje kraljice Viktorije.

Po Evansu (str. 361.) navodim kurioziteta radi slučaj, kako je juridički fakultet sveučilišta u Leipzigu osudio god. 1621. na smrt jednu kravu, koja je ubila jednu ženu. Evans (str. 313. i sl.) navodi od IX. do XIX. vjeka 192 slučaja, u kojima se je proti životinjama postupalo. Zadnji slučaj se je dogodio god. 1906. — dakle u XX. vjeku u Delemontu u Švicarskoj, gdje je na smrt sudjen jedan pas, što je razderao čovjeka.

Kemmerich (I. str. 29., II. str 246. i sl.) navadja slučajeve sudskog postupka po kanonskom pravu proti životinjama; po svjedočanstvu züriškog prelata F. Hämmerlina razaslao se je u jed-

Digitized by Google

nom procesu dijeceze Chur proti hruštevima dapače tri puta poziv »radi mladjahne dobe i malenog uzrasta« hrušteva; a kao dokaz postupka proti neživućim predmetima navodi (po Grimmu: Deutsche Rechtsaltertümer) ovaj slučaj: zvono S. Marca u Fiorenci, zvano La Piagnola, zvonilo je 8. travnja 1498. na uzbunu, kad su protivnici Savonarole samostan u noći zauzeli i Savonarolu u zatvor odveli; to zvonjenje nisu mogli zvonu oprostiti, pa je 29. lipnja 1498. zaključilo veliko vijeće fioretinsko, da se zvono ima kazniti. Slijedeći dan ga je narod skinuo, magarci su ga po gradu vukli, krvnik je išao za njim i bičevao ga, pa je bilo izopćeno iz grada i nalazilo se u Campanile S. Salvatore al Monte 11 godina u exilu, dok je 9. lipnja 1509. opet postavljeno u zvonik S. Marca.

Ja si ne mogu protumačiti, kako je to, da naši stari pravni spomenici ne sadrže ustanova o kažnjavanju životinja osim onog slučaja, koji Mažuranić navodi kod riječi dolus (cit. 6.), jedino možda tako, da su ti pravni spomenici stojali pod utjecajem talijanskih gradskih statuta, a ovi opet više pod utjecajem rimskog prava, koje je taj stadij u evoluciji kriminalnog prava već prošlo, dok kanonsko pravo, po kojem su duhovni sudovi u sredovječnoj Njemačkoj i Francuskoj izricali osude proti životinjama, možda nije imalo jak utjecaj na naše pravne spomenike u tom pravcu.

Vidi se iz svega toga, kako je dugo vladalo mišljenje o čisto objektivnoj krivnji. Danas svaki pravnik treće godine znade, da se krivnja i kauzalitet ne pokrivaju; po prijašnjem shvaćanju su se pokrivali. Nu mi još i danas nismo došli u stadij čisto subjektivne krivnje. Ja ću u kratko razmotriti daljnje etape u razvitku objektivne krivnje. Jamstvo za uspjeh, na čemu počiva objektivna krivnja, zahvatilo je i kršćanstvo, jer i u kršćanskoj vjeri nalazimo nauku, da kršćanin mora vršiti pokoru ma i nije kriv. Synoda od Ancyre god. 314. odredjuje kod nenakanjenog usmrćenja pokoru od 5—7 godina. Ako tko iz neznanja kaže neistinu, ima vršiti pokoru: si qui per ignorantiam mentitur, confiteatur ei, cui mentitus est, aut taceat una hora aut cantet psalmos (Makarewicz str. 367.). Jamstvo za uspjeh pozna i evropsko sredovječno pravo: augsburško gradsko pravo, normansko pravo. Još i u carskoj Rusiji se je odredjivala, kako to navodi Foinitzky (I. str. 287.), crkvena pokora kod slučajnih ozleda.

Napredak u evolucijoniranju krivnje pokazuje se tek onda, kada država preuzme sudovanje u svoje ruke i kada sudovanje vrše posebni organi, suci. Ali se ipak pojam krivnje ne može još potpuno razviti poglavito stoga, što krivnja prvobitno ima dvostruk značaj: kriminalno-pravni i civilno-pravni, a to znači: civilno-pravna krivnja povlači za sobom i kriminalno-pravnu posljedicu (kaznu, osvetu), a kriminalno-pravna krivnja povlači za sobom i civilno-pravnu posljedicu (odštetu). Sklopljen je na pr. ugovor obvezatan za obje ugovarajuće stranke; jedna udovolji obvezi, druga ne; zajmodavac je primjerice zajam dao, a dužnik ga ne će ili ne može vratiti; vjerovnik trpi uslijed toga materijalnu štetu, koja podjedno znači i promjenu u socijalnom ravnovjesju; to ravnovjesje

Digitized by Google

mora biti uspostavljeno, pa se vjerovnik sam silom namiruje, a uz to uzima još i nješto više za to, što je bio u svom pravu povredjen; tu se vidi i civilni i kriminalni elemenat bez obzira na sakrivljenje dužnikovo. Vjerovnik radi s dužnikom, što hoće, a može ga pače i života lišiti. Izvsrtan primjer za to izpreplitanje civilnog i kriminalnog stanovišta daje nam Shakespeare u »Mljetačkom trgovcu«: Shylock posudi Antoniju novaca; ovaj ih ne može u odredjenom roku vratiti i Shylock ga vuče pred sud, gdje traži točno izvršenje ugovora, naime da smije izrezati iz Antonijeva tjela funtu mesa. Ihering (str. 59. nota) tvrdi, da je Shylock prevaren za svoje pravo; tako barem to mora pravnik shvatiti; pismo, kojim se je Antonio obvezao, da će si za slučaj neplateža u odredjenom roku dati izrezati funtu mesa, bilo je u sebi ništetno, jer je sadržavalo nešta nećudoredna i zato je sudac imao Shylocka sa njegovim zahtjevom a limine odbiti.

Kohler (str. 7. i sl.) označuje Iheringovu tvrdnju neispravnom; takov zahtjev bi morao odbiti pravnik naše dobe. Pravni razvitak se je jednoč nalazio u toj fazi, kada je dužnik za civilno potraživanje imao snositi kriminalnu posljedicu. To stanje pravnog razvitka se nalazi u povjesti svih naroda. Poznata je ustanova rimske lex XII. tabularum, po kojoj je osudjeni dužnik 30 dana slobodan; ako u tom roku ne plati, može ga vjerovnik pred sud dovesti i uhititi, ne plati li u roku od 60 dana, može mu vjerovnik rezati iz tijela meso (partis secanto); to se je moglo dogoditi temeljem sudske osude i sudskog priznanja (aeris confessi rebusque jure judicatis), a moglo se je dogoditi i temeljem svečanog ugovora (nexum). Ostatak takova shvaćanja je pravo ovrhe na osobu dužnikovu, što poznaje i naš današnji gradj. parbeni postupnik.

Obratno pako, ako se je tko ogriješio o kriminalne ustanove, ako je na primjer počinio ubijstvo, predala ga je rodbina ili pleme rodbini ili plemenu povredjenoga i ovi su s njim mogli raditi, što su htjeli; kod Grka je ubojica postao robom povredjene obitelji tako dugo, dok nije zaslužio toliko, da je mogao odštetu platiti; i po vinodolskom zakonu je mogla obitelj povredjenoga po svojoj volji postupati s predanim joj počiniteljem.

A još jačim se je pokazao utjecaj civilno-pravnog stanovišta na shvaćanje pitanja o krivnji, kada se je uobičajilo ugovore učvršćivati sakralnim sredstvima, to jest: zazivali su se bogovi kao svjedoci ugovora, pa tko obvezi ne udovolji, vrijedja svjedoke — bogove, počinja dakle zločin proti bozima; u mnogim, i u našim starim ispravama o civilno-pravnim odnosima, na primjer o donacijama, nalazi se takovih exmunikacijonih klauzula.

Tko svoju privatno-pravnu obvezu ne ispuni, taj vrijedi kao antisocijalan. Primitivno obvezno pravo, dakle dio civilnog prava, sastoji zapravo iz samih obligationes ex delicto. To je i posve razumljivo, jer ne smijemo zaboraviti, da najjaču pravnu zaštitu daje kazneno pravo, a u onim dalekim vremenima je pretežni dio društvenog života bio kriminalno-pravno uredjivan ili, kako to zove poznati francuski socijolog Durkheim (str. 108. i sl.), bio

Digitized by Google

represivno uredjivan. Ako pogledamo najstarije zakone, opaziti ćemo, da kod svih prevladava to represivno obilježje, taj kriminalno-pravni elemenat. Četiri zadnje knjige Mojsijine sadržavaju relativno malen broj propisa, koji nisu represivni. I zakon Manov stoji na istom stanovištu te se u njem izričito veli: kazna vlada ljudskim rodom, kazna ga unapredjuje, kazna bdije, dok sve spava. Najstariji rimski zakon lex XII tabularum ima ih od 115 fragmenata 49 kaznenih. U saličkom zakonu ima ih od 293 članka samo 25, koji nemaju represivni značaj. U burgundskom zakonu ih je od 311 članaka samo 98 bez kaznenog značaja. I u zakonu visigotskom prevladava kazneno pravo. U hrvatskom najstarijem pravnom spomeniku, vinodolskom zakonu od god. 1288. ima ih od 77 ukupnih članaka preko polovica, koji sadržavaju kriminalno-pravne ustanove. To bi bilo dovoljno dokaza za tvrdnju, da u primitivnim zakonodavstvima prevladava kriminalni značaj. I otale ono ispreplitanje kriminalnog i civilnog elementa u krivnji.

Tek kasnije — kako je to i genijalni Ihering u svojoj nauci o krivnji dokazivao — biva kazneno pravo istiskivano po civilnom pravu. A to je i sasvim prirodno, kada se problem promatra sa socijološkog stanovišta. Mogla bi se posebna socijološka studija napisati o tom, kako napredak civilnog prava i suzbijanje kriminalnog prava po civilnom znači u svojoj zadnjoj kategoriji odalečivanje od stanja centralizacije i približavanje stanju decentralizacije ili — kako bi Spenzer rekao — prelaz od militarizma industrijalizmu, odnosno prelaz od statusa ugovoru. Za ovu studiju je dovoljno ustanoviti, da je u davnim vremenima krivnja imala dvostruk značaj: kriminalno-pravni i civilno-pravni, te da je uslijed toga prvobitno dvostrukog značaja krivnje bio zadržan i u mnogom spriječen razvitak iste od objektivne u pravcu prema subjektivnoj.

Napredak se ukazuje onim časom, kad se za ubrojivost traži protupravnost početnog čina. I tu je još uvijek temelj primitivno identificiranje krivnje sa prouzročenjem, ali se već opaža izvjestan subjektivni elemenat tako, da se počinitelju ne ubraja svako prouzročenje uspjeha, već samo ono, čiji je početak protupravan: tko u lovu slučajno ubije čovjeka, nije kriv, ali je kriv, ako je sam lov (jer je to početni čin) bio protupravan. Ovu teoriju, veli Makarewicz (str. 383.), smatraju neki originalnom kreacijom kanonista (utemeljiteljem se označuje Bernardus Papiensis). Nu ta teorija je nastala spontano kao daljnja etapa u evoluciji krivnje, to jest: objektivnom pojmu kauzaliteta pridolazi subjektivni elemenat sakrivljenja. S početka i ne mora počinitelj znati, da je njegovo početno djelovanje protupravno, a kasnije se traži, da si je toga svijestan, ali se dolus i presumira tako, da svijestnost (ma i presumirana) protupravnosti početnog djelovanja zastupa modernu predočbu uspjeha. To se jasno ukazuje u rimskom pravu izrazima: sciens prudensque .... i ..... casu (Gaius).

Nova epoka — zapravo regres u objektivizam — u evoluciji krivnje nastaje od časa, kada se nakana ne odnosi na početni čin, već na uspjeh i tu dolazi potpuno do izražaja praesumptio

Digitized by Google

d o l i, koji je skoro negacija subjektivne krivnje, jer je odlučan uspjeh; počinitelju se dapače ni ne mora dokazati krivnja, već je on dužan dokazati svoju nevinost. Pošto je to pako jedan izvanredno težak dokaz, dalo se je okrivljenom još i jedno drugo dokazno sredstvo: p u r g a t o r n a p r i s e g a i glede pitanja krivnje.

Daljnja evolucija je ova: ne uzima se, da postoji dolus, već se u zakonu označe i n d i c i j a, po kojima se ima prosudjivati, da li valja uzeti, da je dolus postojao. Ostanaka takova praesumptivnoga dolusa nalazimo još i u kaznenim zakonima kulturnih naroda u XVIII. i XIX. vjeku, na primjer u austrijskom kazn. zakonu od god. 1803. u §. 413.

Daljnja etapa je d o l u s i n d i r e c t u s, koji još i danas postoji u hrvatskom kazn. zakonu (§. 1.) Objektivizam se pako ukazuje tako otpornim, da nije iščeznuo ni u onim modernim kaznenim zakonima, koji su mjesto indirektnog dolusa uveli tako zvane o b j e k t i v n e u v j e t e p o v i š e n e k a ž n j i v o s t i, u koliko ti uvjeti sastoje u uspjehu, jer u oba slučaja se ubraja nenakanjeni, a često i nepredvidjeni veći uspjeh (na primjer kod paleža nakanjeni uspjeh: požar, nenakanjeni: smrt kojeg čovjeka).

Dovoljno je zagledati u naš kazneni zakon, gdje sve vrvi jamstvom za uspjeh, na primjer: §.§. 86., 126., 128., 130., 148., 151., 152.—156., 160., 161., 167.c, 171., 173., 179., 181., 183., 195., 197., 200., 203. i kod mnogih prekršaja, a poglavito kod pijanstva.

Ovakovo jamstvo za uspjeh poznaju svi moderni kazneni zakoni i sve osnove kaznenih zakona. Ima ga i naša osnova kaznenog zakona od god. 1921.: §. 18. odredjuje, da će počinitelj za težu posljedicu odgovarati, ako mu se ima pripisati u nehat, ali je pojam nehata (§. 14. al. 2.) tako rastezljiv, da će praktički mnogi počinitelj odgovarati i za nesakrivljeni uspjeh. Jamstvo za uspjeh sadržaju i mnoge ustanove u posebnom dijelu, na primjer §§. 176., 186.—189., 191.—195., 200., 202., 252., 253., 255.—259., 275. i t. d.

Ne spada u okvir ove studije slijediti daljnju evoluciju krivnje. Stavio sam si zadaću u kratkim crtama prikazati o b j e k t i v n u krivnju. Pobudu sam za to crpio iz M a ž u r a n i ć e v e opazke kod riječi h u d o b a, pa ova studija može služiti primjerom, kako je M a ž u r a n i ć e v o odlično djelo puno pobuda za pravnika. Mene je tek jedna njegova opazka potaknula, da revidiram svoja načela o krivnji, htijuć pokazati, kako je svaka krivnja u svom početku objektivna. A koliko takovih pobuda sadrži M a ž u r a n i ć e v o djelo, to će se moći vidjeti tek iza duljeg vremena, dok se i pravnici ostalih područja budu tim djelom podrobnije zabavili. Za mene je to djelo od prevelike važnosti, a da se ne bi u dogledno vrijeme na isto osvrnuo još kojom studijom bilo kriminalističkog bilo socijološkog sadržaja.

Za naš pravnički svijet i za naš narod je to djelo od neprocjenive važnosti, jer će se analizom istoga moći tek ustanoviti tradicijonalna vrijednost našeg starog narodnog prava i njegov utjecaj na savremeno pravo. Zato najveće priznanje zaslužuje pisac toga u istinu magistralnog djela, Vladimir M a ž u r a n i ć, taj jedini u nas

Digitized by Google

čovjek, koji ima i sposobnost i općenitu juridičku spremu, da takovo odlično djelo napiše, taj po mom mišljenju jedan od najkulturnijih savremenih Hrvata.

Literatura:

1. Georg Cohn: Ethik und Soziologie. Leipzig 1916.
2. Émile Durkheim: De la division du travail social. II. édit. Paris 1902.
3. E. P. Evans: The criminal prosecution and capital punishment of animals. London 1906.
4. Dr. Ivan Foinitzki: Das russische Kaisertum u Lisztovu: Die Strafgesetzgebung der Gegenwart in rechtsvergleichender Darstellung. I. Band. Berlin 1894.
5. Dr. Rudolf von Ihering: Der Kampf um's Recht. Zehnte Auflage. Wien 1891.
6. Dr. Max Kemmerich: Kultur-Kuriosa. I. und II. Band. München 1910.
7. Dr. Jos. Kohler: Shakespeare vor dem Forum der Iurisprudenz. Würzburg 1883.
8. I. Makarewicz: Einführung in die Philosophie des Strafrechts auf entwicklungsgeschichtlicher Grundlage. Stuttgart 1906.
9. Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik. Zagreb 1908.—1922.
10. Anton Menger: Neue Sittenlehre. Jena 1905.
11. Herbert Spencer: Die Principien der Soziologie. I. Band. Stuttgart 1877.
12. Dr. Josip Šilović: O razvoju krivnje u hrvatskom kaznenom pravu. Zagreb 1912.

Celso Cavalieri, Problem komunalne polike, Zagreb 1922. — U predgovoru ove brošure od 58 stranica navodi pisac, da ga je pitanje o potrebi reforme naše općinske uprave ponukalo, da za širu javnost iznese neke misli o zadaćama savremene općine i da prikaže, kako treba da se namaknu ekonomski izvori za uspješno vršenje tih zadaća. Sa ovoga gledišta »za širu javnost« valja i prosudjivati ovu brošuru, a ne sa gledišta znanstvenoga, premda pisac odmah iza predgovora navodi nešto literature. Navodeći kao dužnost države, da zajamči svakomu svojemu državljaninu nesmetano vršenje njegovih prava i da se brine unutar stanovitih granica za fizički, ekonomski i intelektualni napredak državljana, ističe pisac, da država u ovom potonjem pravcu nije moguća razvijati djelatnost, odgovarajuću potrebama svake pojedine općine, pa da je za to zvana sama općina u ovom pogledu razvijati vlastitu djelatnost. Kod nas je ta djelatnost općine slaba, pa je potrebna reforma, koju da sprečava preveliki birokratizam, a mi bi rekli, da ju u prilikama, u kojima je ova brošura ugledala svjetlo, — sprečava još koješta drugo.

Brušura se bavi najprije zadaćama općine, (str. 10—34.), a zatim gospodarskim izvorima za pokriće općinskih potreba (str 35.—58.). — Općina je u prvom redu dužna voditi brigu za zdravlje svojih općinara. Zato mora općina nastojati, da ukloni prodaju škodljivih

Digitized by Google

živežnih namirnica. U tu svrhu nije dosta, da ona savjesno vrši živežno redarstvo, nego mora da osniva: p e k a r n e za priugotavljanje dobra i jeftina kruha; — k r a v a r n e i m l j e k a r n e za opskrbu općinara — naročito djece — zdravim mlijekom. — Općina se ima dalje da brine za dobavu z d r a v e p i t k e v o d e, d o b r e i j e f t i n e r a s v j e t e; — za n j e g u b o l e s n i k a, u koju svrhu valja da više općina ili općine jednoga kotara sagrade b o l n i c u, kod koje se uz higijenske obzire ima uvažavati i čovjekoljubivost; — za d o b a v u l i j e k o v a i to za siromašne općinare o vlastitom trošku; — za liječenje slabašne i škrofulozne djece u k u p a l i š t i m a i k l i m a t s k i m l j e č i l i š t i m a; — za k a n a l i z a c i j u, za valjano rješenje stanbenoga problema itd. Upada u oči, da se pisac nije ovdje osvrnuo na r o d i l i š t a i n a h o d i š t a, kojima se sprečavaju čedomorstva ili barem umanjuje njihov broj, — a tako ni na uredbu u b o ž n i c a za siromake, nesposobne za zaslužbu budi poradi tjelesnih ili duševnih mana (slaboumni) budi poradi obnemoglosti i starosti. Ovom se uredbom otklanja prosjačenje naročito javno — po ulicama i trgovima. Naravno da su ove uredbe poglavito potrebne u gradovima sa većim brojem stanovnika.

Dalje je zadaća općine, da se brine za pučku školsku obuku. Da se postigne bolji polazak pučke škole, a time i padanje analfabetizma, imala bi općina uvoditi takove institucije, koje bi i siromasima omogućivale šiljati djecu u školu. U tu svrhu ističe pisac »o b r o č i ć« t. j. prehranu siromašne djece preko dana u školi. Ovo je po našem mišljenju važno uopće za djecu, koja stanuju daleko od škole, pa makar imućniji roditelji plaćali za to neku odštetu. Dalje valja da općine obskrbljuju siromašnu djecu o svojem trošku š k o l s k i m k n j i g a m a; — da se brinu za to, da siromašna djeca, kojoj su roditelji cijeli dan na zaradi, budu nakon svršene obuke i u praznicima pod neprekidnim i valjanim nadzorom, u koju svrhu bi imale općine urediti za takovu djecu p o s e b n a s k l o n i š t a. — Ovdje se je moglo zgodno spomenuti i to, da bi općine imale za djecu, koja ne polaze još pučke škole, a kojoj su roditelji cio dan na zaradi, uredjivati d j e č j a z a b a v i š t a, a za čisto malenu djecu takovih roditelja i p j e s t o v a l i š t a, što vrijedi dakako za velike općine, a naročito za gradove sa tvornicama, u kojima su roditelji takove djece cio dan zaposleni. Kada je već pisac spomenuo riječ a n a l f a b e t i z a m, dobro bi bilo, da je naveo, kako bi se općine imale starati i za to, da ga ne samo redovitim polaskom djece u školu nego i drugim zgodnim sredstvima odstranjuju; — dalje i za to, da djeca a i odrasli, koji su svršili pučku školu, ne zaborave, što su kao najnužnije naučili u školi, u koju bi svrhu imale općine uredjivati pučke (općinske) knjižnice i ove snabdjevati zgodnim knjigama prema zanimanju svojih općinara. Pisac nabraja kao dužnost samo većih centara — dakle gradova, — da se brinu za uredjenje javnih knjižnica, zatim za osnutak obrtnih i trgovačkih škola, muzeja, pučkih sveučilišta i svega, što je sposobno podignuti kulturu i duševni nivo općinara.

Za pokriće općinskih potreba valjalo bi uvesti valjan sustav općinskih poreza. To je stvar općina uz čuvanje načela pravednosti,

Digitized by Google

općenitosti i razmjernosti. Ne preporuča se potrošarina i općinski nameti, jer nerazmjerno terete siromašnije pučanstvo. Zagovornici općinske reforme — navodi pisac — predlažu, da se za temelj oporezovanja uzmu samo nekretnine i promet s njima, a u gradovima još i osobna dohodarina. Dalje govori pisac o raznim načinima toga oporezovanja: pristojbeni namet, porasni porez, konjukturni porez. Dalje izdašno vrelo općinskih prihoda bila bi municipalizacija javnih poduzeća: vodovod, rasvjeta, tramvaj, tržni trijemovi, klaonice, ciglane itd.

Pisac zaključuje, kako će općine moći da zadovolje socijalnim zadaćama samo, ako im se zakonom zajamči potpuna sloboda djelatnosti; — ako im se prizna bezuslovno pravo samostalne raspoložbe s njihovom imovinom. U slobodnoj državi — kaže pisac — neka bude slobodna općina kula narodnih sloboština!

Pisac je napisao ovu brošuru laganim i shvatljivim načinom, baš onako, kako u predgovoru kaže, da svoja razmatranja učini pristupačnima što široj javnosti. Doista mora da se pohvali ovo njegovo nastojanje. Ova njegova brošura će sigurno potaknuti na razmišljanje mnogoga, koji se bavi općinskim stvarima, a gdjekojoj općini bit će ona pobudom u njezinu djelovanju oko dobrobiti njezinih općinara. Želimo, da ta pobuda, prouzročena ovom brošurom bude što šira, jača i uspješnija. **Dr. E. Lovrić.**

Pravosudje.

Gradjansko.

Zabilježba ranijega kupovnoga prava u korist tužitelja, i ako joj po § 63. grunt. reda nije bilo mjesta, priječi radi zle vjere (mala fides) kasnijega kupca — tuženoga — primjenu § 440. o. g. z., ma da je taj ranije ishodio uknjižbu svoga prava vlasništva.

Rješidba Stola sedmorice od 21. prosinca 1922. br. 2064.

(Osuda banskoga stola od 28. travnja 1922. br. 7348; osuda kot. suda u Irigu od 17. ožujka 1922. br. 1761—gr.)

U usmeno rasprvaljenoj parnici M. Ž. i B. B. iz I., tužitelja, protiv Z. S. rodj. P., M. S., P. L. i G. B. svih iz I., tuženika, zbog nevaljanosti kupoprodajnog ugovora od 2. listopada 1918. i ništetnosti na temelju istoga u korist P. B. i dr. uknjiženoga vlasničkoga prava na nekretnine, upisane u grunt. ul. br. 829 p. o. I., u korist tužitelja te ustupa u posjed i uživanje spp., u kojoj je kot. sud u I. osudom 1761-gr. sudio:

Tuženi Z. S. rodj. P., i M. S. iz I. kao prodavaoci, a P., L. i G. B. iz I. kao kupci nekretnina, upisanih grunt. ul. br. 829 por. opć. I., dužni su priznati nevaljanim kupoprodajni ugovor od 2. listop. 1918., sklopljen glede tih nekretnina, a ujedno nevaljanom i ništetnom na temelju ovoga ugovora u korist tuženih P., L. i G. B. provedenu uknjižbu vlasničkoga prava uslijed ovosudske odluke od 31 sitop. 1919. br. 2202/7., pa su uslijed toga tuženi dužni dozvoliti, da se ovo u korist tuženih P., L. i G. B. uknjiženo pravo vlasništva na nekretninama grunt.

Digitized by Google

ul. br. 829 por. opć. I. gruntovno briše, a uspostavi predjašnje gruntovno stanje u vlastovnici uknjižbom vlasničkoga prava predjašnjega gruntovnoga vlasnika Z. S., rodj. P., a tuženi Z. S. rodj. P. i M. S. dužni su u ispunjenju kupoprodajnog ugovora od 5. kolov. 1916. i očitovanja od 10. kolov. 1916. dozvoliti, da tužitelji mogu svoje vuasničko pravo besteretno na nekretnine grunt. ul. br. 829. p. o. I. uknjižiti i iste nekretnine ustupiti im u posjed i uživanje — i konačno dužni su svi tuženi solidarno naknaditi tužiteljima prouzročene parbene, sudbeno obredjene, troškove, sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; a

b a n s s t o l žalbu ništovnu tuženika Z. S., rodj. P., i M. S., P., L. i G. B. kao neosnovanu zabacio, — povodom pak njihova priziva napadnutu nižu osudu preinačio i tužitelje sa tužbom odbio uz dužnost naknade troška parničnoga, troška priziva, našao je

s t o l s e d m o r i c e povodom previda tužitelja M. Ž. i B. B. pobijanu osudu bans. stola preinačiti i uspostaviti osudu prvomolbenoga suda time, da tuženici imadu tužiteljima naknaditi jošte i trošak previda u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

R a z l o z i :

Pobijana osuda bans. stola je opravdano uzela dokazanim, da su tužitelji ugovorom od 10. kolov. 1916 (A-I) kupili prijeporne nekretnine od prvo- i drugotuženoga za medjusobno utanačenu kupovninu od 28.248 K., a iza toga da su P., L i G. B. (treće, četvrto i peto tuženi) takodjer od istih prednika te iste nekretnine kupili za 120.000 K. Oba ugovora su perifektna.

Prigovor tuženika, da ugovor A—I. nije pravovaljan, jer da nije odobren po nadtutorstvenoj oblasti za stranu malodobnoga B. B., nije opravdan. Kupci M. i Ž. B. su punoljetni a malodob. B. B. sklopio je ugovor zastupan po ocu i zakonitom zastupniku I. B. Glede punoljetnih kontrahenata je ugovor bezdvojbeno pravovaljan, ali i glede malodob. B., jer u ugovoru nije opredijeljen rok, do kojega se mora ishoditi nadtutostveno odobrenje, niti je drugi kontrahent zatražio odredjenje primjerenoga roka u tu svrhu, a niti je odobrenje po sudu uskraćeno pak prodavaoc nije mogao odustati od pogodbe, već je ostao rok otvoren (§ 865 o. g. z.). Malodobnik je medjutim postavši punoljetan po svojem ocu sklopljenu pogodbu u cjelosti prhivatio i odobrio, pak je time prestala potreba nadtutorstvenog odobrenja.

U prvom ranijem ugovoru A—I. utanačeno je medju kontrahentima: »da prodavateljica ostaje u posjedu svih prodanih nekretnina kroz vrijeme od dvije gospodarske godine 1916-17 i 1917-18., te da preostatak kupovine imaju kupci položiti, kada kupljenu zemlju preuzmu u posjed i uživanje i kada se omogući besteretni gruntovni prenos, a dotle prodavateljica ostaje i gruntovna vlastnica; no za sigurnost kupaca, priznavajući kupoprodaju obostrano neoporecivom, dozvoljuje, da se u korist kupaca zabilježi pravo kupa na prodane nekretnine uz istodobnu privolu, da kupci mogu svojevremeno, kada se iskažu, da su kupovninu položili, odnono zemlju u posjed primili, i uknjižiti pravo vlastništva u svoju korist.

Rok od dvije godine je minuo, a tužitelji su kod suda položli ostatak kupovnine, pa jer su sa svoje strane ispunili pogodbu, vlasni su od protivnika zahtijevati ispunjenje, te je njihov zahtjev za prodaju kupljenoga objekta i gruntovnu uknjižbu prava vlasništva opravdan (§ 1066 i 1052 o. g. z.). Za gruntovnu uknjižbu je ali zapreka, što su treće, četvrto i petotuženi na temelju kasnijega ugovora (B—I) ishodili gruntovnu uknjižbu prava vlasništva u svoju korist. Tužitelji su

Digitized by Google

medjutim prije toga na temelju ugovora A—I. za svoju korist ishodili gruntovnu zabilježbu prava prodaje rečenih nekretnina, kako je to u zaporci na tom ugovoru navedeno, dočim je prema gruntovnom izvatku D—I. zabilježeno pravo kupa na njihovu korist. Tek iza ove zabilježbe, koja je postala pravomoćnom, ishodili su tuženi P., L. i G. B. uknjižbu prava vlasništva na uparničene nekretnine u svoju korist, pa su prema tomu gornjom zabilježbom stečena prava tužitelja ostala netaknuta, a nije odlučno, što takovoj zabilježbi nije bilo mjesta po zakonu (§ 63. grunt. r.).

Uvidom u gruntovne knjige, napose iz ove zabilježbe morali su tuženici P. L. i G. B. viditi, da su tužitelji ne samo kupili prije njih od Z. S. uparničene nekretnine, već da im je Z. S. takodjer dozvolila pismenim ugovorom, da se za stečena svoja prava kao kupci gruntovno osiguraju zabilježbom kupa i da mogu nakon dvije godine preuzeti kupljene nekretnine u posjed, pa se prema tomu ovdje ne radi samo o znanju pukoga obligatornoga odnošaja zmedju tužitelja i prvotužene t. j. kupoprodaji od 5. kolov. 1916., već o kupoprodaji, obznanjenoj u gruntovnim knjigama, dakle javno.

Iz svega toga proizlazi, da su tuženici kod sklapanja ugovora od 2. listop. 1918. postupali u zloj vjeri, a uslijed toga ne može doći ovdje do primjene §-a 440 o. g. z. u korist tuženih P., L. i G. B., što su ranije ishodili uknjižbu, jer ova ne može smetati tužiteljima (§§ 326, 1500 o. g. z.) u stečenim njihovim pravima. Valja stoga povodom previda tužitelja preinačiti pobijanu osudu bans. stola i uspostaviti osudu prvostepenoga suda. Trošak previda dosudjen je po §-u 573. grpp.

Kod parnica radi alimentacije može se alimentacioni iznos povisiti i tečajem parnice t. j. nakon odgovora.

Rješidba stola sedmorice od 20 list. 1922. br. 18922. (osuda bans. stola od 23. ožuj. 1922. br. 4581., osuda kotar. suda u Garešnici od 21. pros. 1921. br. 2767.)

Tužitelji su u tužbi, podignutoj dana 17. srp. 1919. stavili zahtjev, da se je tuženi dužan priznati ocem nezakonitoga djeteta F. C. te u ime njegova uzdržavanja plaćati mjesečno 60 K. sve dotle, dok se dijete samo bude moglo uzdržavati. U svojem protuodgovoru na ročištu, obdržavanom dana 21. trav. 1921., povisili su potraživani alimentacioni iznos na 200 K mjesečno za godinu 1919. i 1920., a 300 K mjesečno za godinu 1921., pridržavši sebi pravo povišenja zahtjeva za slijedeće godine molbenim putem staviti. — P r v o s t e p e n i s u d udovoljio je u cijelosti tomu povišenomu zahtjevu, dok je b a n s. s t o l povodom priziva tuženoga tu osudu preinačio i dosudio samo u tužbi potraživani alimentacioni iznos od 60 K, odbiv tužitelja sa povišenjem tužbenim zahtjevom u glavnom s razloga, jer je taj povšeni zahtjev stavljen nakon danoga odgovora i to u protuodgovoru, što je nedopustivo po §. 11. i 18. grpp.

S t o l s e d m o r i c e povodom previda tužiteljice malodob. F. C. preinačio je obje niže osude i sudio: Tuženi M. H. iz K. dužan je priznati se ocem djeteta, po K. C. nezakonito rodjenoga i dne 28. II. 1915. na ime F. krštenoga, te dosljedno tome u ime uzdržavanja za ovo dijete plaćati na ruke matere i dobrovoljne izbjediteljice K. C. od dana uručene tužbe pa do 21. trav. 1921. mjesečno 60 K., a od 22. trav. 1921. pa do konca godine 1921. mjesečno 300 K., te podjedno naknaditi prouzrokovane parbene troškove, sudbeno obredjene sa 362 K i 30 fil., sve to za 14 dana pod prijetnjom ovrhe, dok se tužiteljica sa viškom tužbenoga zahtjeva za

Digitized by Google

povišenje alimentacije od dana predane tužbe pa do 21. trav. 1921. i to od mjesečno 60 K na 200 K za godinu 1919. i 1920., te na 300 K za godinu 1921. odbija.

Razlozi: Tužiteljica je sa dne 17. lip. 1919. predanom tužbom u ime mjesečnoga uzdržavanja tražila od tuženoga iznos od 60 K, povisivši dne 21. trav. 1921. u protuodgovoru mjesečni iznos za godinu 1919. i 1920. na 200 K, a za godinu 1921. na 300 K. — Prvostepeni je sud sudio prama zahtjevu protuodgovora, a bans. stol opet po prvobitnom zahtjevu, stavljenom u tužbi, pozivajući se na §. 18 grpp. — Nijedna od ovih osuda nije u cijelosti na zakonu osnovana.

Pošto se nužno mora pretpostaviti, da je zahtjev tužiteljičin odgovarao prilikama onoga vremena, kada je tužba predana bila, to je za prosudjenje stvari odlučan samo taj zahtjev za medjuvrijeme od dignuća tužbe pa do 21. trav. 1921., kada je naime tužiteljica u protuodgovoru povisila alimentacione iznose, te je sud za to medjuvrijeme i vezan bio na zahtjev tužbe.

No drugo je pitanje, da li se može povišenom zahtjevu počevši od 21. trav. 1921. pa do konca te godine udovoljiti, te da li je propis §-a 18. grpp. zaprekom tome. Nema sumnje, da je zakonodavac htio osigurati eksistenciju nezakonitoga djeteta i pružiti mu ono ,što je za njegovo opskrbljenje nužno, da sebi uzdrži život (§§ 166 i 167 o. g. z.). U tom pravu na nužno uzdržavanje ne smije dijete biti prikraćeno (§ 170 o. g. z.), a niti to njegovo pravo zastaruje (§ 1481 o. g. z.). Nezakonitomu djetetu mora uzdržavanje u svim prilikama ostati usčuvano.

Niži sudovi su posve pravilno izrekli, da se je tuženi dužan priznati ocem, a nužna je posljedica toga, da je dužan uzdržavati svoje nezakonito dijete, te doprinašati za to nužni iznos, ali taj iznos ne sačinjava bitni dio zahtjeva, već se takovim ima smatrati samo uzdržavanje, bez obzira na visinu doprinosa, potrebnoga za samo uzdržavanje. Potrebni troškovi za uzdržavanje djeteta nisu stalni, već ovise o raznim okolnostima, koje su po svojoj naravi promjenljive, a pogotovo u vrijeme poslije rata, kada je nastupilo konstantno padanje vrijednosti novca, a tim su u vezi sve veće cijene životnih namirnica. Uzdržavanje, koje se ne vrši davanjem životnih namirnica u naravi, ovisno je o tržnoj cijeni ovih, te što su te životne namirnice skuplje, to je nužna sve veća količina novca za njihovu nabavu. Prema tome je novčani iznos, nuždan za uzdržavanje, promjenljiv, te ovisi o dokazanim promijenjenim okolnostima. Od dana tužbe pa do protuodgovora prošla je jedna godina i deset mjeseci, a u tom medjuvremenu su sve životne namirnice u cijeni silno porasle, te je notorno, da se dijete, koje se nalazi u sedmoj godini života, te koje ima polaziti školu, ne može više uzdržavati sa mjesečnih 60 K. Pošto su te okolnosti nastupile poslije tužbe, a prije izrečenja osude, to nema nikakve zapreke, da se i alimentacija dosudi prama faktičnim prilikama.

Pošto je tuženi dužan pružati uzdržavanje, mora ovo odgovarati vremenu, za koje je dosudjeno, jer inače ne bi bilo udovoljeno propisima zakona (§§ 167 i 170. o. g. z.). Valjalo je stoga zahtjevu ustanovljenom, u protuodgovoru udovoljiti ali samo za vrijeme od zahtjeva naprijed računajući, a odbiti taj zahtjev za prošlo vrijeme, te povodom previda tužiteljice obje niže osude preinačiti i suditi kako je gore učinjeno. — Osuda u pogledu parbenoga troška temelji se na § 573 grpp.

Digitized by Google

Iz upravne prakse.

Razgodbena povjerenstva naležna su za rješavanje sporova izmedju zemljišne zajednice i treće osobe (bila treća osoba ovlaštenik ili neovlaštenik) o posjedu i vlasništvu nekretnina povučenh u razgodbenu diobu.

Rješidba zemaljskoga komasacijonoga kao razgodbenoga povjerenstva u Zagrebu od 30. lip. 1922. br. 21.

Županijsko komasaciono kao razgodbeno pvjerenstvo u B. odlučilo je konačnom rješidbom od 20. svib. 1921. br. 96. r. p. temeljem §-a 80. zakona o uredjenju z. z. u stvari individualne diobe nekretnina z. z. M. g. d., upisanih u grunt. listu br. 252 p. o. M. D., **povodom prigovora I. O. Gj. proti dozvoljenoj individualnoj diobi slijedećih čestica:** top. br. 728, zvana Ribnjak, u površini od 3 r. 521 č. h., top. br., 389 zvana Venci, u površini od 29 r. 1. 230 č. h.; top. br. 1815, zvana Krčevine, u površini od 14 r. 875 č. h.; top. br. 1692, zvana Podgorac, u površini od 2 r. 953 č. h.; top. br. 1660, zvana Brezik, u površini od 5 r. 899 č. h.; top. br. 1664, zvana Brezik, u površini od 326 č. h.; top. br. 1691, zvana Podgorice, u površini od 1040 č. h.; top. br. 2019, zvana Put, u površini od 120 č. h.; top. br. 1369, zvana Brdo, u površini od 1 r. 1279 č. h.; top. br. 1293, zvana Blatnjak, u površini od 1073 č. h.; zatim dijela čestice top. br. 1795, zvane Grm, u površini od 10 r. 270 č. h.; dijela čestice top. br. 1672, zvane Brezik, u površini od 2 r. 1561 č. h.; dijela čestice top. br. 1339, zvane Blatnjak, u površini od 1 r. 1592 č. h.; i dijela iste čestice u površini od 2 r. 116 č. h.; dijela čestice top. br 17, zvane Komarnica, u površini od 2 r. 1457 č. h., dijela iste čestice u površini od 3 r 761 č. h., dijela iste čestice u površini od 20 r. 929 č. h.; da se individualna **dioba nekretnina z. z. sela M. g. d. i sr. ne bi mogla shodno provesti bez navedenih čestica,** pa je uslijed toga istom rješidbom **temeljem provedene rasprave na osnovu §-a 80 cit. zak. riješilo spor izmedju z. z. sela M. g. d. sr. i I. O. Gj. o vlasništvu i posjedu navedenih čestica odlučivši, da je I. O. Gj. dužan priznati z. zajednici M. g. d. i sr. pravo vlasnosti na spomenute čestice i predati z. zajednici u isključivi posjed šumom obrasle dijelove čestice top. br. 17, zvane Komarnica,** pod prijetnjom ovrhe u roku od 14 dana, te je dosljedno odbilo I. O. Gj. sa njezinim prigovorom i u njem stavljenim zahtjevom, da se iz diobe izluče iste čestice.

R a z l o z i:

1. Sve prijeporne čestice, koje si svojata I. O. Gj. u svom prigovoru proti individualnoj diobi nekretnina z. z. sela M. g. d. sr., leže odijeljeno jedna od druge a ne nalaze se u savezu ni sa ostalim posjedom z. zajednice ni sa posjedom I. O. Gj. Osim prijepornih dijelova čestice top. br. 17, zvane Komarnica, koji stoje u savezu sa šumom I. O. Gj. i to prijeporna površina od 2 r. 1457 č. h., na sjeveru i sjeveroistoku, prijeporna površina od 3 r. 761 č. h. na sjeveru i prijeporna površina iste čestice od 20. r. 929 č. h. na zapadnoj strani, dok su s ostalih strana i ove prijeporne površine čestice top. br. 17 kao i ostale prijeporne čestice opkoljene privatnim posjedima ovlaštenka z. zajednice. Radi ovakova položaja nisu te čestice prikladne za zajedničko gospodarstvo i uživanje, pa su stoga najvećim dijelom uzurpirane po medjašnim posjednicima i pretvorene u oranice, vinograde i livade — osim šumom obraslih prijepornih dijelova čestice top. br. 17. — Ako se ne bi ove čestice povukle u individualnu diobu, morale

Digitized by Google

bi se poslije diobe bilo odsvojiti bilo ostaviti usurpantima na uživanje, jer su za zajedničko gospodarstvo i zajedničko uživanje neprikladne, a takva raspoložba sa tim česticama izazvala bi opravdano ogorčenje i otpor ostalih ovlaštenika, koji nemaju usurpacija na tim česticama, jer bi se ovlaštenici, koji uživaju usurpacije na tim prijepornim česticama, morali nadijeliti sa svojom pripadnošću u drugim parcelama, te bi tako uživali povrh svoje pripadnosti i usurpirane dijelove prijepornih parcela, dok bi ostali ovlaštenici bili za toliko prikraćeni, koliko iznose usurpirane površine prijepornih čestica. Osim toga bili bi ovlaštenici prikraćeni u razmjeru svojih ovlaštenja za onu površinu, za koju bi se smanjio diobni objekt, ako se ne bi povukle u individualnu diobu prijeporne parcele, koje iznose ukupno 110 r. 1517 č. h .

Iz navedenih razloga ne bi se mogla shodno provesti individualna dioba nekretnina ove z. zajednice bez gore navedenih prijepornih čestica, pa je u svrhu razgodbe nužno, da se riješi po županijskom komasacijonom kao razgodbenom povjerenstvu spor izmedju z. z. sela M. g. d. sr. i I. O. Gj. o vlasnosti i posjedu navedenih čestica. (§ 80. zakona o z. z.). — Zahtjev I. O. Gj., da se izluče iz diobe prijeporne čestice kao vlasnost prigovarateljice, nije osnovan na zakonu ni sa farmalno- ni sa materijalno-pravnoga stanovišta. Te su čestice bile upisane na z. zajednicu Mosti g. d. s. kao vlasnicu u gruntovnici u z. z. br. 252 p. o. M. d. prigodom prvoga uredjenja ove zem. zajednice na temelju zapisnika o ustanovljenju zemljišnoga posjeda ove z. zajednice od 9. V. 1902. odlukom sudb. stola kao gruntovne oblasti u B. od 27. lip. 1903. br. 3228/gr. — Posebnim oglasom proglašen je javno u službenim novinama i u području općine K. u smislu §-a 57. zakon o uredjenju z. z. ustanovljeni zemljišni posjed ove z. zajednice prigodom prvoga uredjenja uz poziv, da svaki interesent, koji misli, da se ne odnosi vlastništvo ove zemlj. zajednice na odnosni zemljišni posjed, prijavi svoj prigovor u roku od 6 mjeseci kod županijskoga komasacjonoga kao razgodbenoga povjerenstva u B., koje je prvo uredjenje ove z. zajednice provelo. Isto tako je javno proglašeno u smislu §-a 71 cit. zakona, da je individualna dioba ove z. zajednice dozvoljena odlukom žup. komasacionoga kao razgodbenoga povjerenstva u B., od 16. lip. 1908. br. 110. r. p. uz poziv, da u roku od 6 mjeseci podnese prigovor istomu razgodbenomu povjerenstvu svatko, tko drži, da se koja od nekretnina, povučenih u razgodbenu diobu — u oglasu označenih — ima izlučiti iz diobe kao vlasnost treće osobe.

Ni u prvom slučaju ni u potonjem slučaju nije se I. O. Gj. poslužila pravom prigovora u zakonskom roku od 6 mjeseci, već je tek tečajem postupka godine 1911. najavila svoj prigovor podneskom od 20. lip. 1911 br. 3805 zahtijevajući, da se iz diobe izluče u dispozitivnom dijelu ove rješidbe označene prijeporne čestice kao njezina vlasnost. Propustivši I. O. Gj. prigovoriti u zakonskom roku dioba ove z. zajednice dozvoljena odlukom žup. komasacionoga kao razgodbenoga nost z. zajednice na prijeporne čestice, a s druge strane je izgubila svako pravo prigovora proti nidividualnoj diobi onih nekretnina, koje su upisane na z. zajednicu kao njezina vlasnost, a to tim više, što u smislu §-a 85. cit. zakona nema mjesta povratiti u prijašnje stanje u razgodbenom postupku.

Bez obzira na navedeno formalno-pravno stanovište, zahtjev I. O. Gj. nije opravdan ni sa materijalno-pravnoga stanovišta. I. O. Gj. osniva svoj zahtjev na diobnom listu odnosno na diobnoj odluci c. kr. središnjega povjerentsva od 1. ožuj. 1874. tvrdeći, da su joj prijeporne čestice pripale kao sastavni dijelovi šumskih srezova br. 46 i 47 prigodom segregacije na temelju cit. odluke i diob-

Digitized by Google

noga lista. Ne upuštajući se u ispitivanje ispravnosti ovoga navoda proti tomu navodu stoje slijedeće činjenice: »Prijeporne čestice upisane su u gruntovnici na z. zajednicu kao vlasnicu u z. z. br. 252 p. o. M. d. od uredjenja ove zem. zajednice, t. j. od godine 1902. pak bi za z. zajednicu bio dovoljan u smislu §-a 1467 i 1472 o. g. z. posjed samo od 6 godina, da joj se prizna pravo vlasnosti temeljem dosjelosti tim više, jer I. O. Gj. nije dokazala niti je pokušala dokazati nepošteni posjed z. zajednice glede prijepornih čestica (§. 1477 o. g. z.). — Prijeporne površine ne nalaze se u posjedu I. O. Gj., već ih posjeduje zem. zajednica po svojim ovlaštenicima, koji su gotovo sve prijeporne površine pretvorili u oranice, vinograde i livade — osim jednoga dijela prijepornih površina čestice top. br. 17. zvane Komarnica, — što je ustanovljeno očevidom na licu mjesta i iskazom više preslušanih svjedoka, koji su potvrdili zadnji faktični posjed z. zajednice, a skoro svi potvrdiše, da taj posjed traje, od kako oni pamte od djetinjstva. To nisu oprovrgla tri druga svjedoka, već su naprotiv ovi svjedoci utvrdili kazivanje navedenih svjedoka z. zajednice, jer su potvrdili, da I. O. Gj. ne drži niti je držala prijeporne čestice već si je svojatala samo predjele šumom obrasle t. j. prijeporne dijelove čestice top. br. 17., zvane Komarnica. Iskazom preslušanih svjedoka dokazano je medjutim i to, da je z. z. posjedovala i predjele šumom obrasle čestice top. br. 17, zvane Komarnica, kao i ono malo šikara na česticama top. br. 1449, 728, 795 i 1815, te je te površine čuvala z. zajednica po svojem lugarskom osoblju — ma da si je I. O. Gj u posljednje vrijeme svojatala šumom obrasle prijeporne dijelove čestice top. br. 17 — a ovlaštenici ove z. zajednice su na tim površinama sjekli drva usprkos zabrana i prijava I. O. Gj.« — Iz navedenih razloga ukazuje se prigovor i zahtjev I. O. Gj. potpunoma neopravdanim i na zakonu neosnovanim, pak je stoga valjalo temeljem §-a 80. zakona o uredjenju z. z. odlučiti, kako je to odredjeno u dispozitivnom dijelu ove rješidbe.

Proti ovoj konačnoj rješidbi uložila je I. O. Gj. po svojem pravnom zastupniku utok na zemaljsko komasacijono kao razgodbeno povjerenstvo u Zagrebu, koje je riješenjem od 30. lip. 1922. br. 21 odbacilo utok I. O. Gj. kao neosnovan i potvrdilo pobijanu prvomolbenu konačnu rješidbu u cijelosti ne samo s razloga navedenih u njoj nego još i s ovih razloga: »Z. z. sela M. g. d. s. uredjena je po zakonu razgodbom i to konačnom rješidbom županijskoga komasacijonoga kao razgodbenoga povjerenstva u B. od 15. pros. 1902. br. 139, koju je u cijelosti potvrdila ovdašnja vrhovna rješidba od 4. siječ. 1904. br. 18. ex 1903. — Prilikom razgodbe ustanovljeno je 9. svib. 1902., da imovinu pomenute z. zajednice sačinjavaju sve nekretnine, upisane u gr. ul. br. 252. p. o. M. d., dakle i čestice, koje u cijelosti ili djelomično sada sebi svojata. I. O. Gj. Prema tomu su te nekretnine odlukom sudbenoga stola ka ogruntovne oblasti u B. od 27. lip. 1903. br. 3228/ gr. uknjižbom ispravka prava vlasnosti prenešene na ime z. zajednice sela M. g. d. s., kao što to dokazuje i § 2. pravilnika te z. zajednice koji je odobrila kr. hrv. slav. dalm. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, pod 21. svib. 1904. br. 21580.

Kada je bio razgodbom riješen prijepor o medjama skupnoga zemljišta isključivo za korist pominjane z. zajednice, vlasna je bila I. O. Gj., ako je držala, da joj je time učinjeno krivo, poslužiti se po posljednjem stavu §. 80. u vezi s prvim stavom §-a 85 zakona od 25. trav. 1894. o uredjenju z. z. u roku od 14 dana pravom, što joj ga podjeljuje član 11. zakona od 28. velj. 1874. o sudačkoj vlasti. — No to I. O. Gj. nije učinila, pa su tako medje skupnoga zemljišnog posjeda z. zajednice M. g. d. s. konačno i punosnažno ustanovljene još prije 20

Digitized by Google

godina, a to tim više, što po posljednjoj rečenici prvoga stava §-a 85. cit. zakona povrate u prijašnje stanje nema u razgodbenom postupku.

Kako je ovom vrhovnom rješidbom uklonjen spor izmedju z. zajednice sela M. g. d. s. s jedne i I. O. Gj. s druge strane, nema više zapreka, da se individualna dioba nekretnina pomenute z. zajednice odobrena rješenjem zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 6. svib. 1908. br. 63070 iz 1917. nastavi i okonča.« Priopćio Stj. Mrkša, županij. tajnik.

Društvene vijesti.

Glavna skupština Pravničkoga Društva.

Glavna skupština našega Pravničkoga društva održana je u nedjelju dne 25. III. t. g. u prostorijama zagreb. burze. Skupštinu je otvorio oko 10 sati predsjednik prof. dr. Polić, konstatirajući prema pravilima dovoljan broj članova i pozdravljajući sve prisutne, medju kojima je bilo i članova iz provincije (dr. Cuvaj iz Velike Gorice i dr. Devčić iz Gline). Nakon što je tajnik pročitao zapisnik prošlogodišnje glavne skupštine, bude ovaj ovjerovljen po gg. dru Cuvaju i dru Predojeviću. Osim toga je predložio predsjednik, da se imenuju kao ovjerovitelji zapisnika ove skupštine gg. dr. Predojević i dr. Sušić, što je primljeno po skupštini.

Nakon toga govorio je predsjednik prof. dr. Polić o iskustvu i rezultatima, stečenim kod primjene izbornoga zakona u prošlim izborima. To ćemo predavanje priopćiti u cijelosti u slijedećem broju. — Iza predavanja izvjestio je tajnik dr. Politeo o radu odbora od prilike ovim riječima:

»Slavna skupštino! — Koliko su dozvoljavale današnje opće prilike i koliko je našemu društvu stajao na raspolaganju materijal — kako duševni tako i financijalni, — toliko je ono prošle godine i radilo. U tim prirodnim granicama kretala se djelatnost odbora i preko njih nije mogla da prijedje. To je i sasvim prirodno. Pravac odborovu odnosno društvenomu radu dali su rezultati djelovanja naših komisija za izjednačenje zakona. Te su komisije tijekom prošle godine donijele dvije vrlo važne zakonske onove: jednu o krvičnom postupniku, drugu o kaznenom zakonu. Prema jednoj i drugoj je naše društvo zauzelo stanovište: na predavanjima, u »Mjesečniku« i u mišljenjima, predanim ministarstvu pravde. Za izradbu tih mišljenja imadu najviše zasluga gg. dr. Hönigsberg i dr. Miler. O osnovi kaznenoga zakona referirao je jedan od njezina dva autora — naime g. prof. dr. Šilović. Na temelju njegova referata razvila se diskusija, koja je bila zapravo niz cjelovitih zaokruženih predavanja. Počeo je prof. dr. Miler, a nastavio dr. Stanko Frank, dr. Seifert, sudb. vijećnik Gjermanović, pa Gogolja i drugi. Osim toga je predavao prof. dr. Polić o razgraničenju s Ugarskom, a odvjenik dr. Werk o osnovi zakona o organizaciji sudova.

Kako uvijek tako se i prošle godine glavni dio društvene djelatnosti manifestirao u »Mjesečniku«. Da on nije bio konservativan, da je bio aktualan i zauzeo kritički stav prema mnogim pojavama na zakonodavnom, upravnom i jurisdikcionalnom području, dokazuju, medju ostalim, članci gg. I. Kociana, dra M. Rojca i prof. dra Ž. Perića. Može štošta da se prigovori »Mjesečniku«, ali nitko ne bi smio da ne uvaži ovo: poratno vrijeme iznijelo je svu silu pravnih tema i problema, a da kraj toga ni stara nisu izgubila svoju zanimljivost i važnost. Ima ih, koji se

Digitized by Google

zanimaju samo jednim dijelom toga, a ima ih, koji opet pišu ili čitaju samo drugi dio toga. Svim tima udovoljiti, i autorima i čitačima, sve što je napisano ili se želi napisati, pročitati i znati, — teško je, pače nemoguće donijeti u jednom broju od 48 tranica. A da češće i u većem opsegu izdajemo taj naš jedini pravnički organ (na području Hrvatske, Slavonije, Bosne i Dalmacije), ne dopuštaju nam financijalna sredsva. Danas je štampa horendno skupa i sve znanstvene institucije moraju računati s ovim faktorom. Moram ovdje javno požaliti, da ima dosta pravnika koji nisu svijesni svojih dužnosti, pa sa svoje strane ne čine ništa, da olakšaju financijalne teškoće društva.

Prošle godine možemo zabilježiti jednu uspjelu akciju društva. Spriječili smo naime g ministra pravde dr. Lazu Markovića, da poveća broj svojih grijeha počinjenih na pravu i pravosudju. Donio je svoj poznati prijedlog osnove zakona o postavljanju sudaca nižih sudova i odvjetnika. Protiv toga digoše se sva udruženja pravnika, pa i naše, i tako smo zajedničkim silama osujetili, da ta osnova postane zakonom. I ovaj je slučaj dokaz, kako svaka akcija, vodjena složno i sporazumno u čitavoj državi a bez stranačkih primjesa, radja dobrim plodovima.

Ovo što ću sada spomenuti, nije dio djelatnosti samoga društva, ali je u vezi s njegovom svrhom i s njegovim tradicijama, a to je dovršenje Pravno-povjesnoga rječnika po gosp. Vladimiru Mažuraniću. Ovaj umni i revni naš pravnik zaslužuje, da mu Pravničko društvo s ovoga mjesta oda hvalu i počast (Skupštinari kliču: Živio Mažuranić!). — Dalje nam nalaže dužnost pieteta, da se kako u »Mjesečniku« tako i ovdje sjetimo naših preminulih članova u minuloj godini. To su dr. Ivo Karlović, dr. Dragutin Petrić i dr. Stevo Orešković. Slava im! (Skupština prihvaća sa poklikom: Slava im!).

U svojem tajničkom izvješću prošle godine konstatirao sam n e m a r z a p r a v o. Od onda pa do danas nije ništa proizvelo promjenu one konstatacije. I slabi posjet današnjega zbora dokazuje, kako je ona na mjestu. Toliko ima pravnika kod nas, a eto kako nas je malo došlo, da prisustvujemo glavnoj skupštini jedinoga našega pravničkoga udruženja i da čujemo predavanje jednoga od prvih naših pravnika i našega predsjednika prof. dra Polića, koje bi trebalo da čuju ne samo svi pravnici, već i svi gradjani, koji misle i koji se bave javnim poslovima. Jedan moj staleški kolega napisao je povodom one lanjske konstatacije u jednom zagrebačkom dnevniku, da je tome uzrokom j e d n o s t r a n o s t pravne naobrazbe naših pravnika. Oni da se bave samo kriminalom i civilom, dok da u ostale grane prava nisu nikako ili slabo upućeni. Dopuštam to, ali ne mislim, da je to jedini uzrok svega nemara. I kada bi to bilo, onda bi mi pokazivali revnost za pravo bar u onim pravnim granama, kojima smo navodno najvještiji, ali je naš nemar i tamo priličan. Naš je nemar zapravo svestran, bez obzira na pojedine pravne materije. Po mojem mišljenju uzrok nemaru za pravo leži u tome, š t o p r a v o k o d n a s n e f u n k c i o n i r a. Pravo koje postoji baš radi društva, radi ljudi, radi njihovih odnosa, koje dakle ima praktičnu svrhu a prema tome i praktičnu vrijednost — ono danas kod nas ne vrijedi. Ono je potisnuto u pozadinu od sasvim drugih momenata. A što je opet uzrok tome, suvišno je i da razlažem. Velim samo: Dok su naše prilike takove, te će odvjetnik, da zaštiti interese svojih klienata, morati biti više služnik, teklič, pisar i stmpljivi čekač, a manje i najmanje pravnik, dotle će on prirodno sve slabije mariti za pravo. I dotle dok naš sveučilišni profesor, naš sudac, naš upravnik ne budu nalazili u svojoj plaći bar neku protuvrijednost za svoj rad, dotle ne će biti čudo, ako i kod njih smalakše volja za pravo. Moramo upravo diviti se idealizmu onih, koji pod ovim teškim

Digitized by Google

životnim prilikama sačuvaše još nešto volje i ljubavi za pravo. Odatle je jasno vidljiva uzročna veza izmedju naših javnih i ostalih prilika te samoga prava. Odatle je jasno vidljivo i to, da onaj nemar za pravo ne možemo izliječiti mi isključivo kao članovi pravničkoga društva i kao društvo. Uzroci nemara za pravo leže izvan dosega našega društva. Mi ih možemo odstraniti kao g r a d j a n i. I zato, kada vršimo svoje gradjanske dužnosti ne zaboravimo, da smo pravnici, a kada djelujemo kao pravnici, ne zaboravimo da smo gradjani. Mislim, da bih pogriješio ili bar bio nepotpun, da nisam kao tajnik društva u svome izvješću i to spomenuo.«

Poslije tajničkog izvješća pročitao je blagajnik g. P o d g a j s k i blagajničko izvješće, glasom kojega unišlo je na članarini, pretplati, kamatima od glavnice i oglasima ukupno K 389.636.— a izdano K 329.970.—. Potonja svota specifirana je ovako: 1. za tisak »Mjesečnika« K 239.010.—, 2. Honorar uredniku K 45.000.—, 3. Honorar blagajniku K 21.000.—, 4. Honorari saradnicima K 20.000.—, 5. uredski troškovi, poštarina itd. K 4.960.—. Ostaje blagajnički višak od 59.666.—, koji zajedno s gotovinom preostalom iz prošle godine (K 104.013.—) daje ukupnu gotovinu od K 163.679.—. Ova je godina svršila razmjerno još dosta povoljno, jer je unišlo dosta zaostale članarine i jer u prvoj polovici nisu tisak i ostale potrebe bili tako skupi kao u drugoj polovici. No pošto je sada sve skuplje, napose tisak, proračun za godinu 1923. iskazao bi deficit, ako se ne bi pribjeglo povišenju članarine, koja je zato upravo nužna.

Pročitalo se izvješće pregledatelja računa gg. dra Čačića i Viraga, koji su pronašli knjige i blagajnu u potpunome redu i predložili skupštini neka izrazi blagajniku g. Podgajskiu priznanje za savjesno vodjenje blagajničkih poslova. Skupština je primila ovaj prijedlog, odobrila tajničko i blagajničko izvješće te dala opsolutorij upravnomu odboru u svakom pogledu, a tako i pregledateljima računa.

Nakon toga je predsjednik prof. dr. Polić predložio, da se izaberu dosadanji pregledatelji računa i njihovi zamjenici. Skupština je primila jednoglasno ovaj prijedlog, pa tako budu ponovno izabrani pregledateljima računa dr. Vladimir Čačić i Vladimir Virag, a zamjenici dr. Milivoj Maurović i dr. Rudolf Signjar.

Kod izbora predsjednika i čitavoga upravnoga odbora (18 članova), predložio je član dr. Sušić neka se per acclamationem izaberu ovi: Predsjednik prof. dr. Polić Ladislav. Članovi upravnoga odbora: dr. Vladimir Cesar, dr. Ernest Čimić, dr. Stanko Frank. Ivan Galić, dr. Slavko Hirc, dr. Lav Hönigsberg, dr. Edo Lovrić, Ivan Okretić, dr. Dušan Peleš, Špiro Peručić, dr. Ivo Politeo, dr. Pavao Rastovčan, Slavoljub Sova, dr. Josip Šilović, dr. Lavoslav Šik, dr. Hugo Werk, dr. Ante Verona, Ivo Vuković. Skupština je primila taj prijedlog, i tako spomenuti budu izabrani per acclamationem.

Na petu točku dnevnoga reda predložio je tajnik u ime odbora, da se članarina članova n e č i n o v n i k a povisi od K 20.— mjesečno na K 40.—, dok bi članarina javnih činovnika i odvjet. perovodja ostala nepromijenjena. Tajnik obrazlaže prijedlog time, što da glavni prihod društva potječe od članarine, a glavni izdatak ide na »Mjesečnik«. Samo štampanje »Mjesečnika« za jedan primjerak stoji K 17.—, dok polovica članova plaća za taj primjerak samo K 10.—, a polovica K 20.—, dakle prosječno K 15.—. Jasno je, da društvo ne može davati »Mjesečnik« jeftinije, nego li ga stoji sam tisak, a da ne govorimo o troškovima za urednika, saradnike, blagajnika, poštarinu itd. Prošla godina ispala je financijalno povoljno samo zato, jer je u prvoj polovici godine tisak bio razmjerno jeftiniji, ali je pod konac za 100 posto poskupio, tako — ako se pretpostavi da i ne bude

Digitized by Google

daljnjeg povisivanja cijena — da će nas ove godine stajati tisak 100 posto više. Uz dosadanju članarinu prijeti društvu deficit odnosno ono bi sredinom godine došlo u položaj, da bi bilo prisiljeno obustaviti izlaženje »Mjesečnika«. Zato nema drugoga izlaza nego povisiti članarinu. Od činovnika se to povišenje ne može zahtijevati, ali može od pripadnika slobodnih pravničkih zvanja kao n. pr. odvjetnika, jer nitko od njih ne će sigurno prigovarati, da je D 10.— mjesečno za njegovu pravničku organizaciju kakav osjetljiviji teret, pogotovo kad se uvaži da za tu svotu dobije »Mjesečnik« u onakvoj veličini, u kakvoj inače slične knjige stoje bar dvostruko i više. A i uz ovo povišenje društvo ne će moći izaći, ne budu li članovi nastojali brojno proširiti organizaciju i ne budu li svi vršili savjesno svoje članske dužnosti. U temeljnu glavnicu ne smijemo dirati, a povrh toga ona je stvorena u glavnome prije rata, pa ne predstavlja danas osobitu vrijednost. Danas živimo u mnogo težim vremenima nego prije rata, a sramota bi bilo, kada se društvo pravnika, kojih ima toliko u Jugoslaviji, ne bi moglo održati vlastitom snagom. Zato je povišenje članarine za članove nečinovnike i privatne činovnike od din. 5.— na din. 10.— mjesečno i potrebno i opravdano. — Nakon ovoga obrazloženja je skupština primila jednoglasno gornji prijedlog.

Kod eventualia priopćio je prof. dr. Lovrić, kako mu je više naših pravnika izrazilo želju, da se priredi kazalo (index) za ona godišta »Mjesečnika«, za koja nema kazala, da budu dotična godišta lakše uporabiva. On misli, da bi dobro bilo, da društvo prigodom pedesetgodišnjice svojega opstanka izda takav index. Predsjednik dr. Polić izjavio je na to, da je najbolje, da se to pitanje prepusti odboru, koji se ima brinuti za proslavu pedesetgodišnjice našega društva.

Budući da se nitko više nije javio za riječ, zaključuje predsjednik dr. Polić oko 12 sati skupštinu, preporučujući svim članovima društvo, koje će slijedeće godine, u isto vrijeme kada i zagrebačko sveučilište, proslaviti svoju pedesetgodišnjicu. U tom času treba da svi pravnici budu začlanjeni i da svi pomognu društvu, da se tada dostojno reprezentira.

Literatura.

Aron, La crise économique en Angleterre (1919—1920). Paris, Plonkourrit & Cie, 1920.

Apelt, Der verwaltungsrechtliche Vertrag... Leipzig, Felix Meiner, 1920 (Prik. Archiv des öff. Rechts, 40 B., 2 H., str. 244).

Amonn, Die Hauptprobleme der Sozialisierung. Leipzig, Quelle Meyer. 1920. (Prik. Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung...45. J., 1. H.).

Arbeit, Soziale — im neuen Deutschland. Festschrift z. 70. Geburtstage v. Franz Hitze. Dargeboten v. Hans Frhr. v. Berlepsch, T. Brauer,.... i t. d. M. Gladbach, 1921, Volkveremsverlag.

Ausführungsbestimmungen z. Reichsbesoldungsgesetz v. 30. April 1920 in d. Fassung des Ges. v. 17. Dez. 1920. Besoldungsvorschriften v. 21. März 1921..... (Besoldungsgesetz - Sammlung, Heft 2), Berlin — Wilmersdorf, Basch & Co. 1921.

Auschütz, Fälle u. Fragen des Staats- u. Verwaltungsrechts, III. Aufl. (Praktika des bürgerl. u. öff. Rechts, herausg. v. d. Heidelberger Professoren Auschütz, Dohna, Heinsheimer, B. II), Berlin, Liebmann, 1921.

Digitized by Google

— Verfassung d. Deutschen Reichs. Mit ausführl. Kommentar, Einleitung u. Sachregister (Stilkes Bibliothek N 1), Berlin, Stilke.

Arbeitsrecht u. Arbeiterschutz. Sozialpolitische Massnahmen der Reichsregierung seit 9. November 1918. 2. B., Berlin, Hobbing.

Althaus, Religiöser Sozialismus, Grundfragen der christlichen Sozialethik (Studien des apologetischen Seminars in Wernigerode, H. 5). Güterloh, Bertelsmann.

Svaštice.

Skup jugoslovenskih pravnika. Društvo »Pravnik« u Ljubljani priredilo je dne 8. rujna prošle godine izlet pravnika u Celje. Došlo je preko 60 pravnika iz Ljubljane, Maribora i Zagreba. Na stanici primili su celjski pravnički drugovi svoje goste i poveli ih prije podne u okolicu, naročito na »Anski in Miklavžev vrh«, gdje smo se divili prekrasnomu izgledu po Savinjskoj dolini. Pri zajedničkom ručku, na kome se sastalo oko stotine pravnika, gradski načelnik (župan), odvjetnik dr. Djuro Hrašovec pozdravio je izletnike, sjećajući se istorijske borbe za prava slovenačkoga jezika u Celju. Govorili su za »Pravnik« potpredsjednik dr. Božidar Bežek, za Zagrepčane potpredsjednik stola sedmorice dr. Nikola Ogorelica i još više drugih, koji su svi davali izraza zadovoljstva, što se počinju pravnici slovenački, hrvatski i srpski sbližavati. I poslije podne upriličeni izleti u okolinu Celja uspjeli su vrlo dobro i potpunoma odgovarali svrsi ovoga sastanka, naime da se mi pravnici iz raznih pokrajina naše kraljevine upoznamo. **Najbolji će uspejh ovoga izleta biti ideja, koja se porodila, kada smo se rastajali: Treba da se ovakovi izleti jugoslovenskih pravnika ponove i da se na taj način pripremi teren za »skup pravnika kraljevine«,** na kojem bi se imalo raspravljati o najvažnijim pitanjima iz pravne oblasti. Da li se time kopiraju njemački **»Juristentage«** ili ne, nuzgredno je pitanje. Glavno je, da se **zajedničkim radom, referatima i debatama raspravljaju krupna pitanja,** kao o jedinstvenom bračnom pravu, zadružnom pravu, o reformama kazniona i t. d., i t. d. U to ime, da ideja dobije konkretni oblik, napisana je ova bilješka i za srpski »Arhiv« i za hrvatski »Mjesečnik«, dočim je »Slovenski Pravnik« o tome već pisao. Naša je topla želja, da sva naša pravnička udruženja stupe u dodir i preduzmu korake, da se riješi pitanje, ne bi li bilo moguće još ove godine sazvati u kojem gradu u sredini naše kraljevine takov pravnički skup. Prof. dr. Dolenc (Ljubljana).

Članovi, pravnici — vršite svoje članske dužnosti!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi din. 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. — Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, uživa još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskomu Boškovićeva ulica 2, prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac takodjer odbornik g. dr. Slavko Hirc kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 4. i 5.
GOD. XLIX.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
TRAVANJ
I SVIBANJ 1923

Izborni zakon prema ustavu i prema praksi.

(Predavao u skupštini Pravničkog društva od 25. marta 1923. **dr. Ladislav Polić.**)

Držim da mi je s ovoga mjesta na glavnoj skupštini govoriti o kojoj aktuelnoj temi javnog života. S ovoga sam gledišta lane odabrao pitanje o pravnim osnovima budućega izbornog reda, pa sam prikazao onaj okvir, koji je Ustav postavio zakonodavcu za donošenje izbornog zakona A sada, u ovo izborno vrijeme, hoću da pokažem ponajprije, koliko je novi izborni zakon doista saglasan sa Ustavom, a onda da li je on zgodan i praktičan, naročito — koliko sam mogao razabrati — da li se oprobao u praksi.

Dopustite najprije, da vas podsjetim na nekolike opće poznate činjenice. Sadašnji zakon o izboru narodnih poslanika za Narodnu Skupštinu sastoji se zapravo od dva zakona, i to od zakona od 3. septembra 1920. o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu Skupštinu, i od zakona o izmjenama zakona na osnovi koga su izvršeni izbori na dan 28. novembra 1920. godine. Prvi od ta dva sastavna zakona nazivat ćemo: Izborni zakon od godine 1920., a drugi izborna novela.

Članom 141. Vidovdanskog Ustava otvorena su bila dva puta za donošenje izbornoga zakona. Jedan je redovni zakonodavni put, kojim se mogao donijeti sasvim nov zakon. Drugi je skraćeni postupak po članu 133. Ustava pred Zakonodavnim Odborom (a Narodna Skupština prima ili odbacuje u cjelini — en bloc), ali Odbor nije mogao donijeti samostalan zakon, već samo novelu izbornom zakonu od 1920. godine, kojemu je važnost, u načelu, produžena. Prema tome razlika između te dvije ustavne mogućnosti stoji ne samo u načinu zakonodavnog postupka nego i u opsegu nadležnosti: Narodna Skupština ima punu zakonodavnu kompetenciju, dok Zakonodavnom Odboru pripada pravo amendiranja u ograničenoj mjeri, i to samo u pravcu da se onaj izborni zakon za Ustavotvornu Skupštinu dovede u saglasnost sa Ustavom, zatim da se skrate rokovi ili da se promijeni način podjele mandata, i ništa više. Dovodjenje izbornog reda u saglasnost sa Ustavom bio je obligatoran zadatak skraćenog postupka, a skraćivanje rokova i promjena u načinu podjele mandata samo fakultativan zadatak. Izborna novela je donesena skraćenim postupkom.

Digitized by Google

Već kod odredjivanja broja poslanika opravdana je sumnja, da li je izborni zakon doveden u saglasnost sa Ustavom. Prema članu 69. Ustava bira se po jedan poslanik na svakih 40.000 stanovnika; ako ii višak stanovnika bude veći od 25.000, bira se još jedan poslanik. A ipak ostala je i dalja nepromijenjena odredba člana 5. izbornog zakona od godine 1920., da se broj poslanika upravlja prema broju stanovnika, ustanovljenim pri popisu pučanstva od godine 1910. Medjutim jasno je, da Ustav kad propisuje omjer izmedju broja poslanika i broja stanovnika, ne će da se za stanovništvo prihvati kakav umišljeni i proizvoljan broj ili kakav broj iz prošlosti, nego samo onaj, koji postoji u vrijeme kad se donosi izborni zakon. Uostalom, ta odredba člana 5. izbornog zakona sadrži očitu povredu člana 4. Ustava o jednakosti sviju državljana pred zakonom. S druge strane, ideja o uvažavanju osobitih žrtava u ratu može se vrlo uspješno braniti; eto upravo sada raspravlja se u francuskoj Komori o podjeli mandata, i s mnoge strane čuje se mišljenje, da treba uzeti obzira na opustošene krajeve, kako to, u stvari, čini i vladin projekat. No tu je misao trebalo otvoreno izreći i dati joj mjesta u Prelaznim naredjenjima Ustava. Nipošto pak nije ukusno pokrivati se sićušnim izgovorom, da još nisu bili na raspoloženju rezultati najnovijeg popisa pučanstva od 31. januara 1921. A kako će taj izgovor izgledati istom kod prvih idućih izbora, kad ti rezultati budu i službeno već davno publicirani. U Franceskoj je popis pučanstva izvršen 6. marta 1921., ali rezultati popisa bili su za najkraće vrijeme na raspoloženje Komori, tako da je ona već 30. decem. iste godine mogla donijeti odluku o utjecaju rezultata popisa na smanjenje broja poslanika. Zanimljivo je konstatovati, da je Državni Odbor, po članu 8. izbornog zakona, samo jedanput u mogućnosti (i to u roku od 30 dana nakon obnarodovanja toga zakona) da utvrdi broj poslanika i da podijeli neke administrativne srezove. Dakle, čitava je redakcija takova, kao da je taj zakon samo provizoran, gotovo ad hoc.

Da vidimo što se dogodilo sa diobom izbornih okruga na izborne srezove. Izborni srezovi jesu, u načelu, upravni kotari (administrativni srezovi). Izborni okrug mora brojiti najmanje toliko izbornih kotara, koliko se u izbornom okrugu ima da izabere narodnih poslanika, ali može ih brojiti i više, samo ne smije ih brojiti manje (član 8. izbornog zakona). Zato Državni odbor, utvrdjujući broj poslanika, mora podjedno u slučaju, ako jedan izborni okrug bira više poslanika no što ima upravnih kotara, podijeliti onoliko najvećih upravnih kotara, koliko je potrebno pa da broj izbornih kotara bude ravan broju poslanika, koji dotični izborni okrug bira. Tako je Državni Odbor rješenjem od 8. augusta 1922. podijelio u Županiji požeškoj sadašnji upravni kotar brodski na dva izborna sreza, i to tako, da upravne općine: grad Brod, Kaniža, Bebrina, Kobaš, Lužani, Drenovac, Stupnik i Oriovac sačinjavaju prvi izborni srez, a upravne općine: Podvinj, Trnjani, Klakar, Garčin, Svilaj, Andrijevci, Velika Kopanica, Beravci, Sibinj i Varoš čine drugi izborni srez. Županija naime požeška broji šest upravnih kotara, a ima da bira sedam poslanika. Kad li izidje objava Državnog Odbora od 25. januara, kojom se odredjuju glasačka mjesta i predsjednici biračkih odbora. Taj je akt bio podoban unijeti

Digitized by Google

zabunu. Tako se u županiji požeškoj sada najedanput nabraja šest kotara, a grad Brod uvrštava u kot. požeški. Grad Varaždin zalutao je pod rubriku kotara zlatarskog. U županiji zagrebačkoj gradovi Karlovac, Petrinja i Sisak izneseni su odvojeno. U županiji srijemskoj svi pojedini gradovi dolaze na koncu jedan iza drugoga neodvojeno. Takovo nesistematsko postupanje samo je po sebi čudnovato, to više, što se u Hrvatskoj porodila opravdana sumnja o tome, da li gradovi spadaju u upravne kotare. Evo zašto. Prema Uredbi o podjeli zemlje na oblasti od 26. aprila 1922. i prema zakonu o opštoj upravi (član 27.) gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji (ni municipiji, ni gradovi utjelovljeni županijama) nipošto još ne spadaju u kotar kao administrativnu jedinicu. S druge strane, zasad još nije priveden u život ni zakon o oblasnoj i sreskoj samoupravi u tom smislu, da bi gradovi učestvovali u nekoj sreskoj samoupravi (koja u Hrvatskoj i Slavoniji još ne postoji) te bi bili dijelovi sreza kao samoupravne jedinice. Državni Odbor trebao je jasno izreći i objaviti, da on smatra gradove kao sastavne dijelove administrativnih srezova, i to istoimenih. Dobro bi bilo, da je Državni Odbor udesio čitav raspored glasačkih mjesta odmah prema izbornim srezovima (a ne tek prema upravnim kotarima napose, a prema gradovima opet napose). Napokon nije se smjelo niti dogoditi, da u slučaju ako grad ima obuhvatiti i dio okolice, glasačka mjesta budu označena samo imenom grada.

Volim nepravilnost, nego nered, rekao je Goethe. Takova nam se misao pogotovu nadaje, kad se sjetimo, što se dogodilo sa biračkim spiskovima. Jesu li imali pravo glasati kod ovih izbora birači, koji su bili uneseni po zvaničnoj dužnosti do 31. januara ove godine? Jedni su govorili da nemaju, pozivajući se na član 12. zakona o biračkim spiskovima, po kojem u slučaju kad bude obnarodovan ukaz o izborima, ispravke se mogu tražiti još petnaest dana po obnarodovanju ukaza, pa svako docnije traženje ispravke ne utječe na sastav biračkog spiska, po kojem će se izvršiti raspisani već izbori. Zastupnici protivnog mišljenja pozivali su se na čl. 13, po kojem se ispravljanje spiskova po zvaničnoj dužnosti odlaže do poslije izbora, ako dan izbora padne u vrijeme od 1. januara do 25. februara zaključno. No kako ovaj izbor pada na dan 18. marta, to se ispravljanje ima izvršiti, a sud ima ispravljene spiskove do 20. februara odobriti i oni služe za izbore. Najzad, ostao je i čl. 110. t. 1, po kojem na osnovu sudskog rješenja može glasati i onaj, koga u stalnom bir. spisku nema. Cijeloj zbrci mnogo je kriva redakcija zakona, nije se pazilo na to da rok po čl. 12. može pasti u vrijeme, kad se spiskovi ispravljaju po zvaničnoj dužnosti, a opet rok u čl. 13. svakako je prekratak. S druge strane, kakogod drugo od ona dva istaknuta mišljenja ima puno opravdanja, ipak se protiv njega iznosi taj prigovor što se revizija biračkog spiska ne da zamisliti bez reklamacionog postupka, pa onda i to da se ne zna, po čemu bi sud, ispitujući kandidacione liste, bio mogao utvrditi da li su potpisnici liste birači, kad je dan 20. februara, kojega se mora revidirani birački spisak ovjeriti, upravo posljednji dan za podnošenje kandidatskih lista. A zar su izgubili biračko pravo oni, koji su revizijom izostavljeni, makar i samovoljno?

Digitized by Google

S teorijske strane, ovo mi se pitanje čini nerješivo, ali upravo zato trebalo ga je praktički presjeći. Nije se smjelo dopustiti da svaki sud radi na svoj način i na svoju ruku ili čak predsjednici biračkih odbora kod samoga glasanja. Tu se vidi, kako bi bila potreba jedna vrhovna istancija u toj stvari, pa neka riješi, samo da se zna što treba raditi. Bilo je nekih javnih i tajnih raspisa i instrukcija, ali mnogi kažu da se čitava stvar može vrlo tako razumjeti — politički!

Glavno je pitanje, da li odredbe izb. zakona o samom izbornom pravu odgovaraju Ustavu. Po čl. 69. Ustava biraju se nar. poslanici općim, jednakim, neposrednim i tajnim glasanjem, sa predstavništvom manjina. Da je glasanje doista neposredno i tajno, to je u prvi mah svakome jasno. Jednakost pak biračkog prava dovedena je u pitanje, kako smo vidjeli, odredbom izb. zakona o ustanovljivanju broja poslanika prema popisu stanovništva od 1910. god., jer težina glasa nije u čitavoj zemlji jednaka.

Prema članu 70, Ustava, biračko je pravo doista opće, jer ga ima svaki državljanin po rodjenju ili prirodjenju, ako je navršio 21 godinu. O tome je pitanju govorio član 9. izb. zakona od 1920, pa bi svak očekivao, da će Zakonodavni Odbor posvetiti osobitu pažnju novoj redakciji toga najvažnijeg člana u čitavom zakonu, koji je, pored toga, bio još i najpreporniji. Medjutim, na najveće čudo, taj je član ostao sasvim nepromijenjen! A vidjet ćemo, kolike se poteškoće u njemu kriju.

U čl. 9. zakona veli se da pravo biranja poslanika ima svaki muškarac, koji je do početka sastavljanja biračkih spiskova navršio 21 godinu i koji je u tom času bio državljanin Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Dakle traži se navršena 21 godina i državljanstvo, oboje na početku sastavljanja biračkih spiskova. A ipak je taj zahtjev sasvim nemoguć. Ponajprije zato što su zakonom od 30. maja 1922. o biračkim spiskovima uvedeni stalni birački spiskovi, dok je izborni zakon za Ustav. Skupštinu imao u vidu birače spiskove ad hoc, koji su se imali sastaviti za jedan jedini izbor (28. novembra 1920.). Onda se navršena dob i državljanstvo moglo vezivati o vrijeme stavljanja biračkih spiskova, ali danas, kod stalnih biračkih spiskova, bilo bi takovo vezivanje prosto nemoguće, jer bi dovodilo do samih apsurda.

Ustav daje biračko pravo državljanima, samo državljanima. U izb. zakonu za Ust. Skupštinu moralo se u oskudici drugih propisa, definirati ad hoc, tko je državljanin. Tako se po čl. 9. smatraju državljanima Kraljevine SHS. svi oni koji su bili državljani Srbije i Crne Gore do 1. decembra 1918., i svi oni, koji su do 1. decembra 1918. imali državljanstvo u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, pripadništvo u Bosni iHercegovini ili domovinsko pravo (članstvo, zavičajnost) u kojoj od općina ili dijelova općina drugih jugoslovenskih zemalja, što su pripale u vlast Kraljevine SHS. Ali medjutim su na osnovi senžermenskog i trianonskog ugovora, koji su ozakonjeni, izdani propisi o sticanju i gubitku državljanstva Kraljevine SHS. putem opcije i molbe, kojima je za sve dijelove države, osim Srbije i Crne

Digitized by Google

Gore, riješeno pitanje, tko je postao državljaninom. Ovamo ide Uredba od 25. novembra 1920. za izvršenje senžermenskoga ugovora o miru (sa Austrijom) i naredba ministarstva unutrašnjih djela od 30 augusta 1921. br. 19.582 za izvršenje trianonskoga ugovora (sa Ugarskom). Po § 1. Uredbe postali su punopravno (uz neke izuzetke) državljanima SHS. oni nekadašnji austrijski državljani, koji su na dan 1. januara 1910. god. imali zavičajno pravo na teritorijama austrijske polovine nekadašnje austro-ugarske monarhije, što su pripale Kraljevini SHS., i koji su ga sačuvali do stupanja u važnost senžermenskog ugovora t. j. do 16. jula 1920 (isto vrijedi i za bivše pripadnike Bosne i Hercegovine). Po § 1. Naredbe postali su punopravnim (uz neke izuzetke) državljanima SHS. oni nekadašnji ugarski državljani, koji su na dan 1. januara 1910. imali zavičajno pravo na teritorijama ugarske polovine nekadašnje ausro-ugarske monarhije, što su pripale Kraljevini SHS., i koji su ga sačuvali do stupanja u važnost trianonskog ugovora t. j. do 26. jula 1921. Ima li što prirodnije nego da je Zakonodavni Odbor trebao da primijeni ove pozitivne norme i da njima izmijeni propise čl. 9. koji su poizvoljna konstrukcija, sasvim protivna Ustavu!

S time je u najtješnjoj vezi pitanje o biračkom pravu t. zv. manjina. U čl. 9. daje se biračko pravo i svima onima po plemenu i jeziku Slavenima, koji su se do početka sastavljanja biračkih spiskova u kojoj ovozemnoj općini stalno nastanili. Ova se odredba očito kosi s Ustavom, koji u članu 70. traži državljanstvo kao uslov za biračko pravo; zato ona ne može imati pravne važnosti, ona se održava kao puki faktum, jer sudovi nemaju pravo cijeniti ustavnost zakona.

Napokon po čl. 9. nemaju biračkog prava oni stanovnici države izvan Srbije i Crne Gore, koji po ugovorima sa Njemačkom, Austrijom i Madjarskom imaju pravo opcije za svoje nacionalne države, kao i oni, koji su se iselili iz Južne Srbije prije novembra 1915. god., a bili su dotle turski podanici. Neki su stali tvrditi da prema tome nemaju izborno pravo Nijemci, Madjari i drugi inorodni elementi. To nije nipošto točno, već treba dobro razlikovati.

Ponajprije treba dobro uočiti, da je izborni zakon od 1920. sasvim promijenio svoju pravnu prirodu time, što mu je članom 141. Ustava produžena važnost: on je od individualne norme, koja je važila samo za jedne jedine izbore, postao apstraktna norma, koja važi za neodredjen broj budućih izbora. Prema tome, godine 1920. odredba o onima, koji imaju pravo opcije, odnosila se na ona lica, koja su to pravo imala u vrijeme izbora od 28. novembra 1920.; nakon Ustava ta ista odredba odnosi se na lica, koja imaju pravo opcije u svaki koji mu drago čas, kad se izborni zakon ima da primijeni. Osim toga može se govoriti, da netko ima pravo opcije, samo za ono vrijeme dok traje rok za opciju, jer po isteku toga roka to lice nema više prava opcije, ono ga je samo imalo.

Nu to, u smislu spominjane Uredbe i Naredbe lica po rasi i jeziku Nijemci, Čehoslovaci, Poljaci, Rumuni, Talijani i Madžari, koji su imali zavičajno pravo u ovdašnjoj općini što je nekada pripadala

Digitized by Google

austro-ugarskoj monarhiji, mogli su optirati za svoju nacionalnu državu u roku od šest mjeseci, koji je počeo teći 26. jula 1921., a istekao je 26. januara 1922. Prema tome ne može se sada reći da ti inorodni elementi imaju pravo opcije, nego je istina, da su ga samo imali. Jedini je izuzetak za Talijane, kojima će se odrediti rok opcije, kad se riješi pitanje naše državne granice prema Italiji i kad Italija bude evakuirala okupirane krajeve. Otkuda se vidi najbolje, da se norma o izbornom pravu optanata može odnositi i na budućnost.

Odlučna je i ratio legis. Izbornim zakonom od 1920. god. nije se inorodnim elementima zato dalo izborno pravo što oni, imajući pravo opcije, nisu bili definitivni državljani. Ako se tim inorodnim elementima sada, po isteku prava opcije, premda su već postali definitivni državljani, ne bi dalo izborno pravo, ne bi mogla više vrijediti ista ratio legis, kao da oni još nisu definitivni državljani, već bi takova odredba imala sasvim značenje: to bi značilo za drugo vrijeme lišiti izbornog prava d e f i n i t i v e državljane samo zato što nisu Srbi, Hrvati ili Slovenci. Takav postupak značio bi očitu povredu člana 4. Ustava o jednakosti svih državljana pred zakonom. Usput napominjem da bi se time vrijedjao i čl. 7. Ugovora o zaštiti manjina, po kojemu će svi pripadnici srpsko-hrvatsko-slovenački biti jednaki pred zakonom i uživati ista gradjanska i p o l i t i č k a prava bez obzira na rasu, na jezik i na vjeru.

Iz svega ovoga izlazi da imaju biračko pravo sva inorodna lica, koja su stekla zavičajno pravo do 1. januara 1910. osim ako su naročito izgubila naše državljanstvo time, što su optirala za svoju nacionalnu državu. Uostalom ovakvih će brzo nestati, jer u roku od 12 narednih mjeseci moraju prenijeti svoj domicil u državu, za koju su optirali. Naročito valja istaći, da se u čl. 9. spominje samo jedna vrsta opcije, opcija za nacionalnu državu, kojoj je rok istekao 26. januara 1922. t. j. prije nego je izborna novela stupila na snagu, pa da se zato ne treba ni osvrtati na druge vrste opcije (opcija do 26. jula 1922. za državu u kojoj je netko bio zavičajan prije nego što je stekao zavičajno pravo u jednoj ovozemnoj općini).

Ako se razmotri taj član 9., koji je ostao nepromijenjen, ne može se drugo reći nego da je Zakonodavni Odbor očito računao s time da po Vidovdanskom Ustavu nema lijeka protiv obnarodovanog protivustavnog zakona.

Što se tiče kandidacije, porodila su se neka sporna pitanja, o kojima sam s više strana zamoljen za mišljenje, tako naročito o kandidaciji sudija i državnih savjetnika.

U čl. 15. izb. zakona, koji je doslovce preuzet iz čl. 73. Ustava, razlikuju se četiri grupe činovnika. Ponajprije oni, koji uopće se ne mogu kandidovati — osim ako su to prestali biti godinu dana prije raspisa izbora — a to su: policiski, finansiski i šumarski činovnici kao i činovnici agrarne reforme. Zatim oni činovnici, koji vrše javnu vlast; ti se ne mogu kandidovati samo u izb. okrugu svoje teritorijske nadležnosti, ali drugdje mogu. Potom oni, koji se mogu kandidovati i valjano izabrati, samo što se stavljaju na raspoloženje. Napokon oni,

Digitized by Google

koji se mogu kandidovati i izabrati pa i zadržavaju svoj položaj, kao ministri aktivni i na raspoloženju i profesori Univerziteta.

Jasno je da sudije i državni savjetnici spadaju u drugu grupu; o izgovoru kao da državni savjetnici ne vrše javnu vlast, doista nije vrijedno trošiti riječi. Sudac kod kotarskog suda ili kod sudbenog stola ne može se kandidovati u izb. okrugu, u kojem se prostire nadležnost njegova suda. Budući da zakon ništa naročito o tome ne odredjuje, to isto vrijedi i za sudije apelacionih sudova. Pače to vrijedi i za sudije Kasacionog Suda u Beogradu, Stola Sedmorice u Zagrebu, Vrhovnog Suda u Sarajevu, Velikog Suda u Podgorici i Odjeljenja Kasacionog Suda u Novom Sadu, jer se ti vrhovni sudovi po čl. 137. Ustava smatraju kao odjeljenja jednog Kasacionog Suda, ali sa tačno ograničenom teritorijalnom nadležnosti, nipošto za cijelu zemlju. Drukčije bi bilo kad se ustanovi jedan Kasacioni Sud za cijelu zemlju. Onda bi za sudije toga Suda vrijedilo ono što danas vrijedi za državne savjetnike.

Državni savjetnici mogu se danas kandidovati u svakom izbor. okrugu. Evo zašto. Tko logički misli, ne može dopustiti da bi »izborni okrug teritorijalne nadležnosti« mogao značiti: sve izborne okruge, dakle čitavu državnu teritorju, jer ovo potonje je logički sasvim nešto drugo: ono bi značilo zabranu kandidacije uopće, a u drugoj alineji čl. 15 radi se samo o pomjesnoj zabrani kandidacije. Kandidacija pak uopće zabranjena je samo u prvoj alineji čl. 15. Što je pak bila »volja zakonodavčeva«, to je sporedno, odlučuje zakon.

Član 15. zato je teško razumjeti, što on zapravo normira dvije sasvim različne stvari: nesposobnost za kandidaciju i činovničku inkompatibilnost. Prvo je pooštrena neizberivost, koja je antedatirana čak na čas kandidacije tako da se smatra ništavim već taj preparatorni akt. Sama pak izberivost računa se prema času izbora t. j. u taj par moraju da postoje uslovi za sposobnost, koji se traže od svakoga poslanika, kao aktivno biračko pravo, navršenih 30 godina itd. Drugo je inkopatibilnost, koja pretpostavlja da je valjana kandidacija, pa i sam izbor. Samo mislim da je suvišna ona opcija propisana u čl. 85 izb. zakona, ponajprije zato što je činovnik dajući pismeni pristanak na kandidaciju dao podjedno i pristanak za mandat, a onda stavljanje na raspoloženje izabranog činovnika direktna je posljedica ustavnog propisa (čl. 73 Ustava), a da Ustav ne zahtijeva još neku naknadnu izjavu izabranoga činovnika.

Dogodilo se da su neki sudovi odbijali kandidacije, smatrajući da neki kandidati ne mogu biti izabrani. Držim da je to sasvim neosnovano. Nigdje u izb. zakonu nema ni traga kakovom ovlašćenju sudova da bi oni mogli ispitivati kandidaciju s materijalne strane; naprotiv, član 38. toga zakona naročito upućuje sud da ispita kandidaciju samo sa čisto formalne strane: jesu li potpisani na listi predlagači zaista zapisani u stalni birački spisak, da li ih ima na broju 100, da li ima pismeni pristanak svih kandidata, pa kad se o tome uvjeri, sud ima da potvrdi listu.

Digitized by Google

S druge strane sam opazio da je jedan sud odobrio jednu listu, na kojoj su bili postavljeni kandidati samo za četiri od deset izb. srezova dotične županije. To nije korektno, naš izb. zakon ne poznaje kao francuski nepotpunih lista. Tako član 35. imperativno zahtijeva da se na kandidatskoj listi ispiše ime, prezime, mjesto življenja i zanimanje kandidata za s v a k i adminstr. srez. Po čl. 39. imaju biti podneti štampani primjerci kand. lista za s v a k i srez odvojeno. Prema čl. 40. ima svaka kand. lista svoju zasebnu kutiju na s v i m glasačkim mjestima. No odlučan je sam izborni sistem: sreski kandidati su glavno, a nosilac liste je, tako reći, samo zajednički nazivnik za sve sreske kandidate.

Što se tiče samoga glasanja, iskustvo je pokazalo da glasanje kuglicama ne zaštićuje sasvime tajnost glasanja. Uvjeravaju me članovi biračkih odbora da pomnjiv posmatrač može razabrati za svakog glasača, u koju je kutiju bacio kuglicu, osim ako glasač baš naročito ne pazi da se ne oda. Mnogi tvrde da su čak često čuli kako se kuglica spušta.

Na izborne ili tačnije, predizborne zloupotrebe dizalo se mnogo žalbi, ali slabo se čulo da su i podnesene tužbe sudovima za izborne krivice. Čini mi se da je slabo poznata odredba čl. 116. izb. zakona da se izborne krivice izvidjaju i sude takodjer i na p r i v a t n u tužbu pojedinog birača. Mislim i to da krivičnim odredbama nije dovoljno žigosana eventualna zvanična kortešacija velikih župana i drugih policijskih organa. Samo još da spomenem čl. 118. izb. zakona po kojem redovni gradjanski sudovi sude vojna lica, koja učine djela po tome zakonu. Može li se to dovesti u saglasnost sa čl. 121. Ustava: Krivice koje učini gradjanin u društvu sa vojnikom, sudit će gradjanski sudovi, a za vrijeme rata vojni sudovi. Ovaj propis ima smisla samo ako se shvati kao izuzetak od općega pravila, da krivice, koje učini vojnik, sude vojni sudovi.

Kako je izb. zakon aljkavo redigovan, neka posluže još i ovi primjeri. Tako je u čl. 44. i 50. ostao izraz »Pokrajinska Vlada« premda Ustav u čl. 134. naročito govori o pokrajinskim upravama. U nepromijenjenom čl. 50. izb. zakona od 1920. ostalo je nepažnjom i nakon izb. novele pozivanje na čl. 21, koji je ukinut zakonom o biračkim spiskovima. U članu 85. ostaje pravo općije općinskih načelnika, a da o njima nema ni govora ni u čl. 73 Ustava, ni u čl. 15. izb. zakona. Član 86., koji donosi odredbe o popunjavanju upražnjenih poslaničkih mjesta, onemogućuje naknadne izbore, koji se mogu ukazati potrebnim. U čl. 122. ostala je još »Ustavotvorna« Skupština.

U sjevernoj Dalmaciji nisu izvršeni izbori za šesti srez: Biograd u izb. okrugu Šibenik i oblast zadarskog suda, zato što taj srez u vrijeme raspisa izbora još nije bio evakuisan od Talijana. Po čl. 122. izb. zakona odredit će se, pošto je ta zapreka na sreću prestala, naknadni izbor po naročitom postupku i odluci Narodne Skupštine. Nije teško naći rješenje za ovo pitanje; treba samo analogno primijeniti propise, koji se odnose na izborne okruge, odnosno varoši, koji biraju samo jednog poslanika (Ljubljana), pa naročito i odredbu čl. 80. izb.

Digitized by Google

zak., da je izabran onaj kandidat, koji je dobio relativnu većinu glasova.

Pojavilo se pitanje, da li je Zakonodavni Odbor bio ovlašćen članom 141. Ustava donijeti izborni sistem, koj se ne obazire na onu vrstu kandidatskih lista, kako je bila predvidjena izb. zakonom za U. Skupštinu? Neki su rekli, da nije, jer ono ovlašćenje govori samo o načinu podjele mandata na pojedine kandidatske liste prema broju glasova. Ali Ustav kaže tačno ovo: Odbor je ovlašćen da propiše i način, na koji će se izvršiti podjela mandata na pojedine kandidatske liste prema broju glasova. To pak samo po sebi nije ništa drugo nego praktična definicija predstavništva manjina; ne smiju se svi mandati u izb. okrugu dodijeliti jednoj jedinoj listi, bilo da je ona dobila apsolutnu ili opet relativnu većinu. Tko pak misli, da je Zakonodavni Odbor vezan na dosadašnju vrstu lista, taj a priori čita tekst Ustava kao da mjesto: pojedine kandidatske liste, piše: dosadašnje kand. liste. A što znači izborni sistem? Zar se ne govori o d'Hondtovom sistemu, a ovaj pristaje na prerazlične vrste kand. lista, pa i na one po starom i po novom našem izb. zakonu? Sam sastav kandidacionih lista ne mora biti odlučan za izb. sistem: evo na jednoj strani izb. zakon za Konstituantu, koji favorizira manjine, a na drugoj stari srpski izb. zakon. koji, naprotiv, pogoduje većinama, pridajući ostatke najjačoj listi ili čak srpski zakon o općinama, koji relativnoj većini daje dvije trećine mandata. Tko pazi na jezgru, a ne na ljusku, reći će da ovdje nije glavno juridička arhitektonika, već politički efekt, koji se izb. sistemu namjenjuje i koji se od njega očekuje.

Da li sadašnje kand. liste uistinu donose čisto nov sistem izbora? Veli se da je to kombinacija sistema izbora po listama sa sistemom pojedinačnih izbora po izbornim srezovima. No izborni srezovi, po novom zakonu, nisu nipošto izborne jedinice, ako izb. jedinice imaju da znače teritorijalna odjeljenja, koja biraju zakonom propisani broj narodnih poslanika. Najbolje se to vidi ako se izb. srezovi uporede sa nekadašnjim izbornim kotarevima u Hrvatskoj. U našim izbornim kotarevima postavljali su se kandidati za svaki kotar zasebno; sada se jednim činom postavljaju kandidati za sve pojedine izborne srezove jednoga izbornog okruga i još k tomu i za nosioca liste za čitav taj izborni okrug. Nekada se glasalo za izbor samo jednoga zastupnika i to samo za konkretni izborni kotar; sad se u svakom izbornom srezu glasa i za sreskog kandidata i za nosioca liste čitavog izbornog okruga. Prije se rezultat izbora utvrdjivao samo za pojedini izborni kotar i u tom samom kotaru; sada se ustanovljuje rezultat u središtu čitavog izbornog okruga i za čitav izborni okrug. Prije je svaki izborni kotar mogao sam za se izabrati narodnog zastupnika: sada pak nijedan izborni srez ne bira samostalno narodnog poslanika. Sada se mora dogoditi, da bar jedan izborni srez ne će dobiti nijednog poslanika, a može se dogoditi da ne bude proglašen za izabranog nijedan sreski kandidat (na pr.: u izbornom okrugu, koji bira dva poslanika, budu izabrana dva nosioca liste), ili opet da za jedan isti izborni srez budu proglašeni za izabrane dva poslanika. Sreski kandidati u stvari nisu

Digitized by Google

kandidati za izborne srezove, već okružni kandidati, samo što su lokalizovani u pojedinim odjeljenjima izb. okruga za potrebe kandidacije i glasanja. Njihova pravna priroda izbija kod podjele mandata. Iz nje se vidi da birači jedne stranke glasuju u prvom redu za nosioca liste, a onda solidarno za sve sreske kandidate čitavog okruga. Sreske kandidature su samo iluzija, u kojoj treba podržavati birače, da bi se kao motivi glasanja mogli unijeti u izbornu borbu oni momenti, koji su sistemom čistih okružnih kandidacija bili potisnuti u pozadinu, a sada treba opet da djeluju: ličnost kandidatova, njegova lokalna popularnost, lične veze, socijalna moć, pa onda čisto lokalni, čak i lični interesi i potrebe; u kratko kampanilizam. Osim toga, misli se, da su čiste okružne kandidacije (recimo sa devet kandidata) nešto suviše apstraktno i anonimno, pa zato treba širokim masama u sreskim kandidacijama pružiti konkretne ličnosti. Lokalizacija kandidata treba da i u njima pobudi motive, kojih je slabo bilo po dosadašnjem izb. redu. Sada je posao kortešacije lijepo podijeljen medju pojedine kandidate i svaki može u prvom redu za sebe raditi. Sada ima svaki pojedini kandidat interesa da zagazi u izbornu borbu, dok su, prije, posljednji na malo većoj listi kandidati često bili bez izgleda i zato bez volje. Napokon, sama lokacija kandidata kod podjele mandata nije više posljedak borbe u središnom odboru, već nagrada za uspjeh, koji je svojim silama kod glasanja izvojštio. Zar da spomenem još i ovaj motiv: sada birači imaju izvjesno lice, kojega se mogu držati radi intervencija, toliko štetnih za upravni moral.

Ukratko, dobili smo sistem predstavništva manjina, u kojem su brižno sačuvani svi oni nezdravi momenti, sav onaj korov, koji su proporcionalisti mislili s korijenom iščupati. Doista, svoje vrste majstorsko odjelo. Samo što u velikom dijelu zemlje nije upalilo.

Kod podjele mandata najznatnije je pitanje o dva količnika. Prvi je eliminatoran: lista, koja ga ne postigne, ne ulazi dalje u račun. Ta odredba po sebi nije neopravdana, jer nikakav sistem predstavništva manjina ne znači da baš svaka stranka mora dobiti mandata, nego samo ona izvjesne jačine. Mnogi se pitaju, zašto se količnik izračunan tako da se broj predanih glasova podijeli s brojem mandata v i š e j e d a n? To je ponajprije i sa čisto teorijskog gledišta sasvim korektno, jer jedan poslanik treba da je dobio preko polovine glasova, a dva poslanika preko dvije trećine itd. Bit će razlog i u tome što je u zakonu o oblasnoj i sreskoj samoupravi primijenjen eliminatorni količnik od ¾ običnog količnika (broj predanih glasova podijeljen brojem mandata). Napokon se u Zagrebu, Beogradu i u 4 okruga sa 2 mandata ne bi dao zakonski sistem predstavništva manjina ni primijeniti, kad bi se tuj broj glasova dijelio samo s brojem mandata, jer to bi značilo izbor po apsolutnoj većini. Uostalom, i u Francuskoj i u Austrijskoj republici javili su se u posljednje vrijeme predlozi o takovom izračunavanju količnika.

Eliminatorni količnik je sredstvo za stvaranje jakih stranaka. To se traži radi pravilnog funkcioniranja parlamentarizma. Takva se tendencija zapaža i u Engleskoj po sistemu relativne većine. Samo se ne

Digitized by Google

smije zaboraviti da relativna većina odlučuje u Engleskoj kod p o j e d i n a č k i h izbora. Zato favoriziranje većine mora imati svojih granica, u najmanju ruku tu granicu da se ne smije predstavništvo manjina okrenuti na glavu tako da, kod izbora p o l i s t a m a uz sistem predstavništva manjina, ona lista, koja je jedva skucala jedan jedini količnik, dobije sve mandate (eventualno osim jednoga) upravo kao da vrijedi načelo relativne većine naprosto. Ne osjeća li svatko kao tešku nepravdu da u izb. okrugu od 5 mandata ona stranka, koja je dobila jednu šestinu glesova, može dobiti svih pet mandata! To je posljedak prvoga količnika, a ne d'Hondtova sistema, kako se kadšto govori. Dosada se isticalo kao sumum nepravde već to što je a p s o l u t n a većina (polovina više jedan), kod izbora po listama, mogla odnijeti sve mandate, kako se još i danas može dogoditi u Francuskoj po zakonu od 12. jula 1919.; pa zato dandanas i oni, koji zastupaju načelo apsolutne većine, traže samo pojedinačne izbore, ali im ne pada ni na pamet da mahom primjenjuju načelo relativ. većine kod izbora po listama. Premija većini (prime à la majorité) što je daje naš izb. zakon, prevršla je svaku mjeru i zato su potrebni korektivi. Predlažu se povezane liste ili čak državne (a i pokrajinske) liste. Mislim da nije baš potrebno ovakovo vještačko konserviranje raznih strančica. Naprotiv, trebalo bi ustanoviti kao minimalan i najčedniji korektiv da se dva količnika upotrebljavaju samo onda, ako jedna lista, koja je sama dobila prvi količnik, broji polovinu više jedan svih predanih glasova, dok bi se inače imalo odmah računati po d'Hondtu. Prihvatio bih i sve druge korektive.

Ali za ovo je neminovna pretpostavka, da izborni okruzi budu veliki, svakako prosječno veći nego što su današnji. Dopustite, da citiram riječi g. Maunourya, ministra unutrašnjih djela, što ih je neki dan izrekao u francuskoj Komori prigodom rasprave o izbornoj reformi: »Srazmjerno predstavništvo ne da se nipošto primijeniti u okruzima sa 1 ili 2 poslanika, pa ni u okruzima sa 3 poslanika ako se natječu više od dvije stranke ... Jedino se rješenje nadaje: uvedite regije.« Mi bismo rekli: uvedite velike izborne okruge. Kad to znamo, što nam je reći, kad kod nas od 56 izb. okruga ima jedan grad sa 1 poslanikom, 6 okruga po sa 2 poslanika, a 9 po sa tri, dakle više od jedne četvrtine izb. okruga su takovi da se kod njih ne može pravo ni razviti neko zastupanje manjina.

Na koncu da vidimo, da li je izborna tehnika donijela rezultate, koji su u njoj preformirani? Uglavnom, jeste. Izb. red imao je da bude gilotina za male stranke i ona je savršeno radila. Od 32 liste, koje su izišle na izbore, 15 ih je pogubljeno. Šta više, ostalo je živih samo pet jakih stranaka.

Izb. zakon je morao oslabiti svaku stranku, koja hoće da bude univerzalna (za čitavu državu). Takova stranka mora u mnogim okruzima izgubiti silu glasova, koji ostanu ispod količnika, a gdje i dobije količnik, stradava u konkurenciji sa strankama, koje su se stegnule i čvrsto zbile samo u izvjesnim dijelovima države. Čudno je da to nisu razabrali neki od onih, koji su pomogli stvoriti ovaj izb. zakon.

Digitized by Google

Ali jedno se očekivanje nije ni ovaj put ispunilo ili barem ne u znatnoj mjeri: da će se birači u pojedinim okruzima pocijepati, pa da će slabe relativne većine odnijeti sve mandate. Istina, bilo je cijepanja štogdje, ali pocijepali su se samo kandidati, ali se nisu birači.

Uostalom, nijedan izborni sistem nije savršen. Neprestano se nastoji oko dotjerivanja. Jedni rade da postignu kako bi izbori iznijeli u tačnom razmjeru volju većine naroda prema manjini. Drugi, sociolozi, gledaju kako bi narodno predstavništvo odgovaralo socijalnoj strukturi naroda. Ali sve to još nije ono glavno: ni većina atomizovanih državljana ni većina po socijalno organizovanim grupama. Tko pravo razumije oca moderne demokratije, Žan Žak Rousseaua, taj znade da u demokratiji nema da vlada većina, nego opća volja, ona idealna volja, upravljena na opće dobro, koje je um spoznao. Tko je pronašao sistem, da se ta volja pronadje i manifestuje? A hoće li ga tko ikada naći? U tome je problem, ali i pohlematičnost demokratije.

Hipnotizam i sugestija prema pravu.

Piše dr. Milan Rojc, povjerenik za prosvjetu i za unutrašnje poslove u m.

P r e d g o v o r. — Godine 1889., dakle pred 35 godina, priopćio sam u Mjesečniku (g. XV.) raspravu pod naslovom: »Hipnotizam, sugestija, somnambulizam i srodni im pojavi prema kaznenomu pravu.« Premda su ti pojavi i dalje znanstveno motreni i proučavani, te je tim putem došlo i do ustanovljenja jedne nove znanosti, do psihoanalize, ipak nije sa pravnoga gledišta kod nas o tome ni prije ni poslije moje radnje ništa tiskom priopćeno.[1] Zato sam odlučio, da svoju radnju od g. 1889. ponovno izdadem prema medjutim unapredjenom poznavanju predmeta i prema medjutim stečenim iskustvima. Ove su potonje dvije okolnosti učinile, da mi ova radnja prema mojoj prvoj radnji izlazi više kao nova nego li kao ponovno izdana radnja. Naročito u ovoj radnji pretpostavljam donekle poznavanje biti hipnotizma i sugestije, pa ću zato moći u tom pravcu da budem kraći.

H i p n o t i z a m i s u g e s t i j a. — U mnogim svagdanjim pojavima možemo opažati, da lice (individuum) djeluje, a da za to djelovanje ne zna, i da to djelovanje nije posljedak njegove volje i odluke. Djelovalo je na oko razborito, ma da njegov razum toga djelovanja nije uveo niti vodio niti za nj znade. U pijanstvu, u uzbudjenju, gnjevu, prepasti, u padavici, u histeriji, u normalnom živom snivanju, a naj-

[1] G. 1890. donio je »Vijenac« članak o hipnotizmu od dr. V. Horvata, a g. 1913. izdao je dr. phil. Josip Carević knjižicu: »Hipnotizam u svjetlu filozofije« (Split) i g. 1917. »Odgovor na prigovore o hipnotizmu« (Zagreb), ali se nijedna od ovih radnja ne osvrće na pravno gledište.

Digitized by Google

jasnije u sanjavosti (somnambulizmu) vidimo, da lice i radi i govori bez svijesti i bez sjećanja o svojem djelovanju. Što više, opažamo, da često i radi i govori što šta, što je njemu samome na veliku štetu a i na gotovu propast, česa ono u normalnom stanju ne bi nikada ni reklo (odalo) ni učinilo. To nas je dovelo do predmnjeve, da u čovjeka nije svijest jedinstvena, nego da je sastavljena iz svijesti, koju zovemo razumom i koja je nosilac naših svijesnih odluka i djelanja, nosilac našega »ja«, te iz pasvijesti, koja je nosilac i čuvar dojmova i predočbi, kojima se služi svijest, kada udružujući ih stvara nove misli i sudove. Po toj predmnjevi u napomenutima a normalnim stanjima biva svijest potisnuta, izlučena, kočena ili poništena u svome djelovanju, te u lica djeluje više ili manje sama o sebi pasvijest, kojoj stoji na raspolaganju sva zaliha dojmova i predočbi, ali u koje ne ima snage spoznavanja i logičnoga suda. To se očituje i na zbrkanosti njezina djelanja. Što je više poremećena veza i sklad izmedju svijesti i pasvijesti, ili što je prva više potisnuta iz suradnje sa pasvijeta, to će biti djelovanje potonje manje razumno i više nevezano i nelogično.

Ova predmjeva potvrdjena je kao ispravna hipnotičnim pojavima i pokušajima (eksperimentima). Hipnotizmom naime se može umjetnim načinom izazvati ovo poremećenje veze izmedju jedne i druge svijesti, potisnuti a i zavremeno posve izlučiti djelovanje svijesti, te motriti i proučavati pasvijest za sebe samu. Tim se je putem ustanovilo i to, što je i prije već spomenuto, da je pasvijet primalac i čuvar dojmova i predočbi uopće, a tako i napose primalac i izvoditelj sugestija. Zato i sugestije djeluju u nama bez našega znanja, mimo naše svijesti. Mi ne znamo, nismo si svijesni, kada što činimo pod silom sugestije. Sugestije su to jače i trajnije, što je više bila potisnuta svijest, kada smo ih primali, pa zato su u hipnozi dane sugestije najjače i najtrajnije, jer je za trajanja hipnoze (hipnotičnoga sna) svijest više ili manje potpuno potisnuta i izlučena iz djelovanja (funkcioniranja).

Sugestija jeste dojam jednoga lica na drugo tako, da se u ovoga pobudjuje neka predočba, kao da je u njega samonikla, pa zato ono i ne istražuje, niti mu pada na um, da istraži otkuda mu je došla. Ono ju prima kao svoju, drži ju svojom, kao da je sama od sebe (spontano) iskrsla u njegovoj duši, pa ju zato i izvršava kao (tobože) svoju misao, svoju odluku i svoju volju.[2] Ali iskustvo je dokazalo, da sugestivna pobuda može nastati i bez utjecaja drugoga lica, da može doći iz sopstvenoga predočivanja. Takova autosugestija može biti tako jaka, da dotično lice drži, da ona predočba nije umišljena, nego da je potekla iz objektivnoga svijeta; drži, da je ono, što mu se prikazuje doista osjetilo i doživilo.

To dolazi otuda, što sugestije prima pasvijest i bez znanja i sjećanja svijesti. Pasvijest ima svoje posebno sjećanje, kada je izvan

[2] Prof. Moll definira sugestiju ovako: »Sugestija jeste pojav, kod kojega pod inadekvatnim uslovima nastaje djelovanje kroz to, što je pobudjena predočba, da je to djelovanje nastupilo.

Digitized by Google

veze sa svijesti. To jest, mi ne znamo za mnoga naša djelanja, koja obavlja pasvijest (t. zv. automatična), i ne imamo nikakova sjećanja za takva djelanja. Sjetiti će ih se naša pasvijest onda, kada opet nastane onakovo poremećenje veza i saobraćaja izmedju nje i svijesti. U normalnom stanju lice se ne može sjetiti, ne zna za dogadjaje iz hipnoze (somnambulizma), ali će se istih dogadjaja savezno sjetiti, kada opet upadne u hipnozu.[3]

Sugestija može da prouzroči sugerovano djelovanje odmah ili tek iza nekoga vremena. Sugestija može, da predoči u prošlosti dogadjaje, kojih nije bilo, i može da predočbe o dogodjajima, koji su se uistinu desili, uništi tako, da u našega sjećanja od njih nikakva traga ne ostane, ili ih može izopačiti tako, da ih se sjećamo posve drugačije, nego li su nam se bili u svoje vrijeme predočili, pa ih ovako — uistinu izopačene — držimo potpuno istinitima.

Već iz ovoga kratkoga prikaza hipnoze i sugestije vidimo veliku važnost njihovu za prosudjivanje djelovanja, koja potpadaju pod ocjenu gradjanskoga i kaznenoga prava i zakona.

Kako je u hipnozi potisnuto, više ili manje isključeno djelovanje svijesti, nastaje za nas pravnike pitanje, da li i u koliko lice odgovara za svoja djelanja učinjena u hipnozi ili uslijed hipnotične sugestije, ili pod snagom sugestije na javi dobivene od drugoga lica ili od sebe samoga.

Činioci kažnjivih djelanja kod hipnotizma. — Uploške moramo utvrditi, da lice, koje je u hipnozi učinilo kakovo zlo djelo ili preuzelo koju gradjanskopravnu obvezu, ne može biti ni odgovorno ni obvezano.

U slučaju, da je hipnotik (hipnotizovano lice) po zapovijedi (sugestiji) drugoga lica (u pravilu hipnotizača) izvršio kakovo zločinstvo, imat će se ovo drugo lice (u pravilu hipnotizač) po našem kaznenom

[3] Evo jedan provjereni slučaj kao primjer: U francuskom gradu Blois opazi sudbeni liječnik Dufay prigodom dnevnoga posjeta sudbenih uznika mladu djevojku X, koju je već prije poznavao i znao, da je vrlo podvrgnuta sanjavosti (somnambulizmu). Znao je, da ona u tom stanju rado skriva sve, što joj do ruku dolazi, a da za to nikada nije znala u budnom stanju. Bila je okrivljena, da je okrala svoju gospodaricu. On ju uspava u hipnozu, te ju ispita. Ona mu u hipnozi pripovijedi, da joj je jedne noći nadošla misao, da bi neke gospodaričine dragocjenosti bile mnogo bolje spravljene u drugom ormaru, nego li u onom, u kojem su do sada bile. Ona je zato iste noći te stvari prenijela, preduzevši si, da to gospodarici priopći. Nu kada se je probudila nije se ničesa više sjećala, pa tako se nije znala gospodarici ni opravdati, kada ju je pozvala na odgovornost za ukradjene dragocjenosti. Ona prisiže, da nije imala namjeru okrasti svoju gospodaricu. Sudbeni liječnik priopćio je ovo sucu istražitelju, koji se je dao sklonuti, te je drugi dan pošao s liječnikom u uze. Djevojka, opet hipnotizovana, pripovijedala je isto i istražnomu sucu, koji ju je još točno ispitao o mnogim sitnicama, o kući, ormarima i ladicama. Iz uza podje istražni sudac k okradjenoj gospodji, nadje po djevojci mu označeni gospodaričin ormar i ladicu, te iz nje izvadi sve tobože ukradjene dragocjenosti na veliko čudo svoje i gospodaričino.

Digitized by Google

zakoniku suditi kao sukrivac po §-u 5. uz primjenu druge stavke istoga paragrafa, po kome za neposrednoga počinitelja ne ima kažnjivosti radi »osobnih njegovih odnošaja«, to jest u ovom slučaju radi njegove neubrojivosti po §-u 2. sl. c i g kaz. zak.

No ako se je hipnotizovano lice dalo hipnotizovati s namjerom, da si u hipnozi dade sugerovati izvršenje stanovitoga zločinstva (da si osigura izvršenje, da se osigura da ne bude od provedenja moglo odustati), onda se ima hipnotik (hipnotizovani) smatrati neposrednim počiniteljem, a hipnotizač (ili ino lice, koje je dalo zapovijed) kao sukrivac po §. 5. prvoj stavci.

U praksi teško će se hipnotizaču dokazati ovakova krivnja, jer on može hipnotiku podjedno sugerovati i to, da ne će znati, tko mu je to djelo naložio; da ne će znati, tko mu je to djelo naložio; da ne će znati, da je uopće bio hipnotizovan i t. d. Lice, komu je tako sugerovano uz izvedenje zlodjela još i potpuno nesjećanje, može se samo u ponovnoj hipnozi dovesti u mogućnost, da se sjeti one hipnoze i onoga u njoj danoga mu naloga. Ali u takovoj hipnozi valjat će, da se svlada najprije ona sugestija nesjećanja — ona sugestija nepoznavanja i čina i hipnotizača. Pri tome se može lahko dogoditi, da to lice, koje je i onako kao svatko u hipnozi vanredno podatno svakoj sugestiji, primi u se opet ovu sugestiju o onom, što se od njega pita iz samih tih pitanja, pa da se podade ovoj novoj sugestiji, i ako ona ne odgovara istini. Kod takovih hipnotičnih istraživanja treba dakle vanredni oprez, jer bez njega možemo dobiti od hipnotika onaj odgovor, koji želimo, ali ne onaj, koji bi bio odraz istinitoga njegova sjećanja — koji bi bio objektivno istinit.

Mislim, da barem teoretički ne smijemo isključiti niti eventualnu krivnju po §. 335. k. z., kada se tko dade hipnotizovati po licu, o kome može sumnjati, da bi mu moglo sugerovati takovo djelanje, koje potpada pod kažnjavanje po kaznenom zakonu, pa se to ustinu dogodi i on to djelo izvrši. — Ako je pak netko hipnotizovao drugoga protiv njegove volje, ma da tu hipnozu nije izrabio na nikakovu štetu njegovu, držim, da je ipak kriv zločinstva javnoga nasilja devetoga slučaja po §-u 93. k. z., jer je hipnotizovanjem (bez privolje) hipnotizovanom licu »smetao uživanje osobne slobode«.

P r e d m e t k a ž n j i v i h d j e l a n j a. — U praksi su mnogo više opažani slučajevi, u kojima je hipnotik predmetom zločinstva protiv njega počinjenoga. Ova su zločinstva učinjena bud neposredno protiv njegova tijela ili njegovih imovinskih prilika, bud posredno zloporabom njegova hipnotičnoga stanja na korist počinitelja, ali bez ine štete za hipnotika, nego što je bio upotrijebljen kao nesvijesno orudje.

Imade mnogo slučajeva, da su se djevojke i žene u hipnotičnom (somnambulnom) stanju podale spolnom općenju, na koje na javi nikako ne htjedoše pristati. Ako je žena u somnambulizmu privoljela na spolno općenje, pita se, da li se ima protiv dotičnoga muškarca uporabiti §. 125. k. z., koji kazni onda, kada počinitelj postavi ženu

Digitized by Google

u položaj, da mu se ne uzmogne oprijeti, ter ju u takovu stanju upotrijebi«. Dakle, ako je počinitelj ženu hipnotizovao i nju u tom stanju upotrijebio, ma i s njezinom privolom, danom u somnambulnom stanju, on će biti krivac zločinstva silovanja po §. 125. k. z. — No, ako ju on nađje u hipnozi (somnambulizmu), a da nije znao da je ona u tom anormalnom stanju, pa tada s njom uz njezinu privolu puteno opći, onda mu se ne može ubrojiti krivnja. Znao li je pako, da se ona nalazi u somnambulnom stanju, onda je kriv, ma da je ona privolila na općenje i ma da je nije on hipnotizovao. Ta će mu se krivnja pripisati u ovom slučaju po §. 127. u vezi sa §. 4. k. z.

U opsegu gradjanskopravnih odnosa može u hipnozi i uslijed nje doći do raznih zamršaja. Nebrojeno puta smo imali prilike čuti prigovor tuženoga, da je mjenicu ili zadužnicu ili tudji ugovor potpisao »u pijanosti«, to jest u stanju, u kojem njegova svijest bijaše potisnuta, kočena ili obustavljena. Isto tako bilo je i uvijek može biti prigovora, da je dužnik, ili oporučitelj obvezu ili potpis oporuke učinio pod silom hipnotične sugestije (ili sugestije uopće).

Po našem općem gradjanskom zakoniku je jasno, da takova obveza ili potpis ne ima pravne snage, jer mu manjka glavni uvjet tome, to jest »slobodno privoljenje«. Nasuprot bit će teško ustanoviti, da li je prijeporno privoljenje uistinu dano po hipnotičnoj (ili inoj) sugestiji, u hipnozi ili poslije nje na javi (uslijed posthipnotične sugestije). Moguće jeste, da neko lice dobije u hipnozi posthipnotični sugestivni nalog, da kada se probudi — a i poslije duljega roka — potpiše mjenicu, zadužnicu, ugovor ili oporuku. Ako se to dokaže, obveza ili očitovanje ne će biti obvezatno — kako rekoh — zbog pomanjkanja uvjeta §-a 869. o. g. z., a i zbog toga, što je obveza lukavošću ishodjena (§. 874. o. g. z.).

Teško bi bilo pobijati ovakove obveze kao da su prevarom ishodjene, jer za kriterije prevare nedostaje glavni uvjet §-a 197. k. z. »zavedenje u bludnju«. Potpisaču je naime rečeno, da potpisuje i kakvu potpisuje mjenicu, oporuku, ugovor ili zadužnicu (i t. d.). Njemu se nije ništa od cijeloga sadržaja krilo ili zatajilo. Kriminalno moglo bi se eventualno postupati samo po §-u 93. k. z. i to po onoj već spomenutoj ustanovi njegovoj, koja se kazni kao zločinstvo: »Kada tko čovjeka, nad kojim mu po zakonima ne pristoji nikakova oblast i za kojega nikakova povoda ne ima smatrati ga s razlogom ni kao zločinca, ni kao štetna li pogibeljna čovjeka, samovlasno drži pod zazatvorom ili mu kojim mu drago načinom smeta uživanje osobne slobode«. Ne može biti sumnje, da se smeta u uživaju osobno slobode onaj, komu je u hipnozi sugerovano izvršenje ma bilo kakvoga djelanja, jer je time nepravedno ograničen u toj slobodi, naročito u slobodi odlučivanja, što će da učini, a što ne će. On mora da učini ono, što mu je sugerovano.

Magnetizači. Kabineti. Seanse. — Predmetom kažnjiva djela može da bude hipnotik i na taj način, da drugo lice njegovo stanje, podvrgnuto hipnozi (somnambulizmu), izrabljuje u tu svrhu, da ga po svijetu za plaću pokazuje općinstvu i pred ovim hip-

Digitized by Google

notizuje. U samom Parizu bilo je pred rat 400 do 500 stalnih somnambulističkih »kabineta«, u kojima su se redovito davale hipnotične predstave ili »hipnotične večeri«. Ove kabinete upriličuju bud muškarci, koji si daju naziv »magnetizer«, pa drže u svojoj službi jednu ili više ženskih medija (somnambula); ili sebi drže ženske, koje su somnambulistične, pak trebaju »magnetizače« (hipnotizače). Kada ovakvo poduzeće izgubi povjerenje (kredit) tamošnjega općinstva, onda putuje zemljom, a i izvan granica, pa po stranim zemljama priredjuju predstave pod raznim tajnovito zvučećim naslovima (hipnotične, somnambulistične, magnetične, sugestivne, okultističke, spiritistične večeri, seanse i slično). Takovih je putujućih »magnetizera« ili »hipnotizera« bilo i u Zagrebu nekoliko.

Oni somnambulistični »kabineti«, koje prati osobita sreća u njihovu poduzeću (jer to su sama tekovna poduzeća), plaćaju si graduirane liječnike (doktore medicine), — dakako same liječničke propalice — koji pišu recepte tobože diktovane po somnambulu za one, koji od somnambula traže savjeta i lijeka za svoje bolesti! Ima naime nažalost i u kulturnim zemljama mnogo tako zvane inteligencije, koja si umišlja, da somnambul sve vidi, da sve predvidja i da stoji u nekoj vezi sa metafizičkim vrhunaravnim svijetom.

Ovako se je u svim velikim gradovima na veliko tjerala sljeparija sa hipnotizmom i s njim spojenim pojavima prije rata. Kako je sada poslije rata, nisam još mogao da doznam, ali po svim znacima, koje opažam, držim, da ni sada nije drugačije. Ovo su vrlo loši pojavi, jer su posljedice takova obrtnoga i nestručnjačkoga hipnotizovanja same o sebi teške, a da se i ne osvrnem na zloporabe, koje »magnetizeri« počinjaju sa svojim medijama (somnambulima), toliko s onima, koji su u njihovoj službi, koliko i s onima, koje dogodice iz općinstva hipnotizuju.

Uslijed dnevnoga hipnotizovanja, koje izvršavaju ovakvi »magnetizeri« ili — kako se rado samozvano nazivaju — »profesori« njihov medij vremenom posve otupi i pobenavi, vrlo lasno zapada u najstrašnije histerične grčeve i konačno u ludilo. Ovakovo izrabljivanje »medija« svakako je kažnjivo po §. 431 i 435 k. z. u vezi sa §-om. 4. k. z.

Još je mnogo pogibeljnije, jer se proteže na veći broj lica, što medju gledaocima priredjenih hipnotičnih predstava (seansa) ima svagda (jer ih ima po svemu svijetu) živčano slabih ili bolesnih lica (neuropata). Ovim predstavama upravo se gledaocima sugeruju pojavi hipnotizma i histerije, te su već mnogi od toga gledanja ili neposredno postali histerični ili pomalo, jer su kod kuće ili u krugu znanaca pokušali, da se medjusobno hipnotizuju. Onako, kako su to od hipnotizača (»profesora«!) vidili. Vrlo često im to i uspijeva, te postaje povodom dubokomu poremećenju svega živčevlja i uzrokom nedoglednim živčanim bolestima. Zato vrijedi ovdje upozoriti sve i svakoga na velike pogibelji skopčane sa hipnotizovanjem, — i neka se svatko čuva producirati sebe ili drugoga za zabavu.

Digitized by Google

Godine 1880., kada je u Beču neki Hansen davao senzacijonalne hipnotične predstave, tim senzacijonalnije, što se je tada u Austriji još vrlo malo znalo o hipnotizmu, mnoge su osobe izmedju gledalaca nastradale od živčanih poremećenja. Redarstvo je zatražilo vještačko mnijenje od povjerenstva (komisije), u tu svrhu sazvanoga, u kome je sudjelovao i čuveni tadanji profesor sudbene medicine dr. Hofmann. Na temelju toga vještačkoga mnijenja zabrani bečko redarstvo Hansenu dalje predstavljanje, te je morao otići iz Beča. Nastavio je u Francuskoj i Švicarskoj svojim predstavama, kojima je mnogo zla počinio. — Jednako je u Italiji neki magnetizač Donato svojim javnim predstavama dao povoda, da su mnogi teško obolili od živaca. Zdravstveno vijeće, nakon viječanja kroz četiri dana, izdalo je odluku, kojom se zabranjuje svako javno hipnotično predstavljanje.

U Francuskoj ne imaju zakona, po kome bi mogli zabraniti ovakovo zloupotrebljivanje hipnotizma, pa se je neko vrijeme radilo o tome, da se takav zakon donese. Nisam mogao doznati, da li je poslije donešen. Za Belgiju mi je poznato, da je takov zakon stvoren, kojim se uopće zabranjuje hipnotizovanje, a dozvoljava samo liječnicima. Ali i ovima samo u svrhe liječenja. U tom bi zakonu trebalo dozvoliti hipnotizovanje i u svrhu prosljedjivanja pravde. To mu je manjkava strana.

Mi imademo u našem — premda vrlo starom — kaznenom zakonu ustanove, kojima se možemo od ovoga zla braniti. Već po općenitim propisima §§. 431 i 335 k. z. može se kaznenim zakonom progoniti ovakovo javno hipnotizovanje. Ali napose §. 433. k. z. izričito zabranjuje: »upotrebljavanje magnetizma životinjskoga ili životnoga«. To su bili za onda nazivi za one iste pojave, koje sada poznamo pod imenom hipnotizma ili umjetno proizvedenoga somnambulizma, pa se dakle samo po sebi razumije, da se imadu primijeniti na upotrebljavanje hipnotizma.

S pravom se zato tuži. dr. phil. Josip Carević u svojoj knjižici »Hipnotizam u svijetlu filozofije« (Split 1913.), da nije bilo uputno što su oblasti u Dalmaciji i Bosni-Hercegovini dozvoljavale javne hipnotičke eksperimente nekoga Talijana dra. Zitolo, koji nesumnjivo spada u red malo prije opisanih »magnetizera«.

Neue Freie Presse 17. ožujka 1923. izvješćuje, da je neki hipnotizač Grundmann po raznim gostionicama priredjivao hipnotične večeri, te je žene iz općinstva hipnotizovao. Jednu nije više mogao da probudi, te su morali zvati na pomoć društvo za spasavanje. A drugom zgodom zapala je izmedju gledalaca jedna žena samo od gledania u hipnozu, pa kada ju je Grundmann probudio, pala je u grčeve. Policija mu je zabranila dalje predstave.

»Obzor« u broju 75. od 20. ožujka 1923. donosi vijest, da je u Vel. Bečkereku Ivan Dudvarski (17 godišnji gimnazijalac) hipnotizovan po nekom putujućem hipnotičaru, tako živčano obolio, da su ga morali poslati na liječenje na kliniku (u Peštu). Protiv hipnotičara povedena je istraga.

Digitized by Google

S u g e s t i j a n a j a v i. — Nije samo hipnotična sugestija moguća, da navede na čin, kojega lice inače ne bi ni pomišljalo da učini, nego takav posljedak može imati i sugestija na javi. Obično to pada u praksi pod oznaku, da je čin učinjen »po naručbi«, po nagovoru.

U pijanstvu potisnuta je svijest, i zato je lice, koje raspolaže u takovu stanju samo sa svojom pasvijesti, ili bolje, što ga u takovu stanju predstavlja samo njegova pasvijest, osobito pristupna sugestiji, nagovoru i naručbi. Tako smo u praksi nebrojeno puta opažali, da se nagovor, naručba zla djela čini pri vinu, jer onda najlaglje uspijeva. Ali i bez ovoga otrovanja svijesti može se i na javi sugerovati zločinstvo, kada okolnosti tome pogoduju. U tome slučaju prosudjivati ćemo krivnju jednako kao i kod hipnotične sugestije.

Imao sam jedan slučaj u svojoj braniteljskoj praksi u Bjelovaru, za koji sam onda smatrao, da je pod silom sugestije izvedeno jedno umorstvo. Držim tako i danas, ma da se — po stanju našega kaznenoga prava — nije moglo ni smjelo odriješiti ovako pogibeljno sugestiji podvrženo lice. Evo toga slučaja:

Dvadesetosamgodišnji seljak M. oštroga pogleda, energičnih crta obraza, crne kose, vitak i jak, sa puno razloga smrtno je zamrzio na starješinu svoga sela P., koji ga je nepravedno lišio svega imetka, a da od suda nije bilo pomoći. Od bijede upade u tadbinu. U uzama kotarskoga suda upozna se sa dvadesetpetgodišnjim slabunjavim mladićem A., plavokosim i blijedoputnim. Oba obaviše svoju kratkotrajnu kaznu i svaki se vrati k sebi u drugo mjesto. Onaj prvi iz sela P. šiljao je drugomu poruke, neka dodje k njemu u selo P. Poslije nekoliko mjeseci oni se slučajno sastanu i prvi povede drugoga k sebi u selo P. Na večer oko 9 sati nabije samokres, dade ga drugu i naloži mu, da podje i ubije napomenutoga starješinu. A kako ovaj nije poznavao toga starješinu, niti znao za njegovu kuću, reče mu prvi: nadji kuću, treću od raskršća, pokucaj na prozor i zovni starješinu. Kada ti se pojavi na prozoru, upitaj, da li je on baš starješina glavom, a potvrdi li, ispali hitac u njega. Ovaj njegov drug ovu zapovijed točno izvrši, i starješina se sruši mrtav pod prozor u svojoj sobi.

Ubojica A. pobjegne u svoje selo. Sumnja pade dakako na M-a, no on je uspio, da potpuno dokaže alibi. Na pravoga ubojicu A. nije nitko posumnjao, jer je bio u selu P. a rodbini umorenoga starješine potpuno nepoznat. Istom petu godinu iza umorstva odao se je ubojica u vinu,[4] koje je plaćao M.

Potpuno pomanjkanje nteresa i motiva na strani ubijce A., a i meka njegova narav prema jakomu i energičnomu naručitelju, upućuje na to, da je čin učinjen pod silom sugestije.

U jednom drugom slučaju, koji sam imao u mojoj braniteljskoj praksi, djelovala je sugestija na javi usporedo sa autosugestijom. Bit će pred kojih tridesetak godina, kada je katolička crkva počela u našim krajevima dizati veliku propagandu za Lourdes i njegovu ču-

[4] Ovaj sam slučaj potanje opisao u mojem predavanju »Pravnički razgovori o koječem, pa i o histeriji i sugestiji pred sudom«. Mjesečnik god. 1899.

Digitized by Google

dotvornu Majku Božju. Priredjivala su se hodočašća u Lourdes i medju puk su raspačane u mnogo hiljada primjeraka male knjižice o čudu, o Lourdesu i o maloj Bernardici (Bernadette) sa omotnim listom u bojama. Ova je knjižica uslijed velike propagande po vjeroučiteljima i župnicima bila vrlo proširena naročito medju seljačkim djevojčicama. One su se zanosile maštanjem o ukazanju Majke Božje, koja se je maloj pastirici Bernardici Soubirous prikazala u jednoj pećni kraj izvora. Pa — kako ne bi! — jedna je naša seljačka djevojčica vraćajući se sa paše (kao i Bernardica) takodjer ugledala prikazu Majke Božje! To je bilo kraj sela Sv. Petar-Čvrstec (bjelovarske županije). Ali kako tamo ne ima ni pećine ni takvoga izvora, ukazala joj se Majka Božja u — krtovoj jamici! — I druge djevojke vidjele su prikazu u krtovoj jamici. Za malo dana proširila se vijest o čudu. Nad jamicom podignuta je sjenica, a ulaz se dopuštao uz malu naplatu za crkvicu, koju će tamo da sagrade. Kada se je našao jedan nevjerovani Toma, te se posprdno ponio na »svetom mjestu«, došlo je do ozbiljne tučnjave i teških tjelesnih ozljeda. Vlast se umiješala, dala srušiti sjenicu i izravnati krtovinu.

Sugestija prisutnosti u zborovima, skupinama i gomilama. — Sugestija je uvijek podlogom opće strave (panike). Svatko se straši i boji, a ne zna pravo ni od česa ni zašto. Straši se, jer je vidio drugoga, da se straši. To mu je čuvstvo straha tim pogledom na onoga sugerovano. Ovakova opća sugestija u gomilama vrlo je silna, te joj je i hladnome vrlo teško odoljeti i od nje se očuvati. To samo rijetki mogu, a za ove velimo, da su imali prisutnost duha, da su jakoga duha. Mi bismo po našem razlaganju rekli, da je u njih veza i saobraćaj izmedju pasvijesti, koja je podlogom sugestiji, i svijesti, koja ju kritički (razumom) promatra, jak i nepomućen ostao.

Jedan uzvik »vatra!« uzrujati će nas svakiput, kada po okolnostima sudimo, da bi mogao biti ozbiljan. Ali ako smo sami ili tek u malom društvu, mi ćemo razborito izvidjevati, gdje gori i da li nam se je ukloniti iz prostorija, u kojima se nalazimo. Ako pako taj uzvik bude učinjen medju velikom skupinom ljudi, svi će izgubiti mirnu svijest, nastati će trčanje, guranje, skakanje, tišina i stiska, u kojoj će gdjekoji i zaglaviti. Kao da je strava pojačana toliko puta, koliko ima učesnika, i kao da se tako pojačana vraća u svakoga pojedinoga učesnika!

Sugestija je u gomilama onaj čimbenik, koji ih čini a priori pogibeljnima. U gomilama vlada vazda neko uzbudjenje, već od puke te činjenice, što je mnogo ljudi skupljeno na jednom mjestu. Drugačije ćemo se osjećati, ako smo sami, drugačije ako smo u društvu jednoga čovjeka, a opet drugačije ako smo u društvu mnogih. Drugačije ćemo se osjećati, ako smo na primjer u maloj sobi, u velikoj dvorani, pa velikom trgu sami, drugačije ako je oko nas više osoba, a drugačije ako smo u gomili od stotina ili hiljada ljudi.

Gdjegod se sastaje množina ljudi tamo se javlja sugestijom prisuća neka uzbudjenost medju njima. U svakoj gomili najprije se radja ovo uzbudjenje, koje kao svaka uzbudjenost opet pogoduje sugestiji

Digitized by Google

te čini učesnike te gomile osobito pripravnima (predisponiranima) za primanje sugestija. — Vidimo dakle svaku gomilu a priori u sugestijivom raspoloženju. I otuda mislim, da dolazi to, što će u gomilama sugestivno djelovati i onakov govor ili onakovo djelo, koje nije imalo svrhe, da u onom djeluje pravcu, u kome je sugestija ipak nastala. Iz jednoga govora ne čuje sva gomila svaku riječ, pa može da i u kratkom govoru pojedinu rečenicu ili riječ ovaj ili onaj u gomili shvati istrgnutu iz ostaloga saveza pogrješno, te na nju prema pogrješnomu dojmu reaguje, a time opet sugeruje svu gomilu u onom po njemu pogrješno shvaćenom smislu. — Vidio sam govornike, čestite, poštene i ugledne ljude, koji su se popeli na govornicu sa nakanom, da umire svijet. A baš oni razjariše gomilu do bezumlja!

Jedna samo malo nesmotrena riječ dostatna je, da u ma koga od učesnika pobudi po govorniku neslućenu predočbu, pa da ovaj jedan plane, a od njega sva gomila, koja i ne će znati, zašto je planula.

U gomili može jedna nagla kretnja da djeluje jednako opasno sugestivno. Naglo dizanje ruke, ili nagli okret tijela sugerira pomisao tučnjave i za čas će se razviti tučnjava, a da nitko ne bude znao, ni kako ni zašto je nastala i zašto se tuče. — Poznato nam je, da u takvoj uzbudjenoj gomili počinjaju nedokučive prostote i djela ljudi, koje poznamo kao mirne, dobre i čestite susjede. Čin je učinjen pod silom sugestije. Zato bi zlodjela počinjena u gomili od pojedinaca ili od više njih, ali kao učesnika gomile, po načelu o slobodnoj volji morala ostati nekažnjena, jer u istinu ne ima za kažnjavanje preduslova §. 1. a ima i zakonom u §. 2. priznatih okolnosti, koje isključuju kažnjavanje (smućenje razuma, neodoljiva sila). Sva kaznenopravna odgovornost ima zapravo da pada samo na onoga, koji je u nedozvoljenu svrhu sazvao ljude i prouzročio »strku«, o kojoj govori § 279. našega kaznenoga zakona, kao i na one, koji su se pridružili »strki« s nakanom, da potpomognu kaznenim zakonom zabranjenu svrhu strke (§ 280.). U ovom smjeru naš je kazneni zakon potreban velike reforme, jer se današnje kažnjavanje zlodjela, počinjenih po gomilama, protivi logici istoga kaznenoga zakona, koji hoće da se kazni samo djelo učinjeno sa »nakanom« (namjerice) i slobodnom voljom, koja nije bila isključena nijednom od okolnosti, navedenih u §-u. 2.

Sugestija na javi i svjedočanstva. — Svaki praktični pravnik naišao je na slučajeve, koiih si nije mogao protumačiti. Naročito je više puta pred njime lice besprikornoga poštenja (bilo oštećenik, bilo svjedok) prisegom utvrdilo okolnosti, koje objektivno ne bijahu istinite.

Ovakovo se objektivno neistinito kazivanje može osnivati na varki čutila (iluziji i halucinaciji[5]), ili na pogrješnom primjećivanju, na nevjernom čuvanju opažanja ili na opakoj reprodukciji od iskona pravilnih čutilnih dojmova. Ali svemu tome biti će u većini slučajeva prvi povod sugestija bilo od druge osobe i od raznih okolnosti, bilo od sebe samoga.

[5] I iluzije i halucinacije mogu se takodjer sugestijom pobuditi.

Digitized by Google

Svaki dan primamo nebrojenih dojmova, u kojima može biti ma i samo mrva sličnosti sa kojim predidućim dojmom, koji se inače u bitnosti od njega razlikuje. Ali već sličnost jedne nuzgredice može biti dostatna, da se u nas udruženjem misli reprodukcija ranijega dojma li predočbe izmiješa sa poznijim. Mi u tome procesu, koji se dešava u nas (u našoj pasvijesti) ne imamo pojma, pa zato obično i ne podvrgavamo svoje sjećanje potanjoj kritici ili analizi. Kada bi to i pokušali, bit će nam u najviše slučajeva vrlo teško ili nemogućno izlučiti prvobitni dojam kao jezgru od poslije s njom se stapajućih dojmova i eventualno sugerovanih predočbi. Pokušajima je dokazano, da se sugestijom na javi može, kada tomu pogoduju prilike, posvema izopačiti sjećanje svjedoka, pa i proizvesti sjećanje (tobožnje) na zgode, kojih nije bilo. Kada je to bilo moguće eksperimentalno proizvesti, pita se nije li moguće, da se takovi učinci jave i u tečaju zbiljnoga sudbenoga postupka? Ne ima sumnje, da nam je na to pitanje odgovoriti potvrdno. Sugestija se može u istinskom sudbenom postupku pojaviti ili kao namjerna sugestija ili kao nenamjerna ili kao autosugestija. Namjerna sugestija odgovara onomu u kaznenom zakonu zabranjenomu nagovaranju svjedoka na krivo svjedočanstvo (§. 199. sl. a, k. z.), ako i nije uspjelo. Ako pako uspije, onda je opet nesumnjivo kriv zločinstvu prevare po istoj ustanovi kaznenoga zakonika onaj, koji je drugom nametnuo sugestiju, dok će trebati pomno istražiti nije li sam svjedok, koji je pod tudjom sugestijom svjedočio, riješen odgovornosti po §-u 2. k. z.

U sudbenom postupku mnogo je važnija, jer ima više udjela, sugestija nenamjerna i autosugestija. Pošto nenamjerna sugestija obično djeluje tako, da proizvodi autosugestiju, to su obje tako izmiješane, da ih moramo motriti nerazlučeno. Pogledajmo, kako se u praksi najviše pokazuje taj nenamjerni utjecaj sugestije na kazivanje svjedoka.

Nije rijedak pojav, da pozvani svjedok kod rasprave pod prisegom izjavi, da o predmetu ništa ne zna, baš ništa. Predsjedatelj će ga otpustiti, da sjedne na klupu, odredjenu za svjedoke. Tako svjedok ostaje prisutan kod rasprave i sluša, kako ostale svjedoke, a kod suočivanja s njima i okrivljenoga ispituju. On sluša pomno i uporno. Sluša tako nekoliko svjedoka. Kada slijedeći svjedok štogod ispusti, što su drugi svjedoci prije njega pripovijedali, ili kada ovaj koju okolnost prikaže drugačije, nego su to prikazali ranije pred njim ispitani svjedoci, on će se nepozvan oglasiti, da kazivanje ovoga popuni ili ispravi. On sada, nakon što je uporno slušao, što drugi govore, najedanput toga mnogo znade! — Da li je on lagao, kada je rekao, da ne zna o stvari ništa. — ili laže sada? Nije isključeno. Ali obično ne laže, već mu je slušanjem drugih svjedoka — a možda i suočenoga okrivjćenika i oštećenika — sugerovana tečajem rasprave predočba svega onoga, što se je pred njim govorilo, i o čemu se je njegovo iskazivanje tražilo, te je sada uvjeren, da to znade iz svoga neposrednoga opažanja, i pripravan je o tome svjedočiti. On, koji je pod prisegom izjavio, da ne zna ništa! On nije svijestan, da je sada kod rasprave prvi put nastala u njemu predočba o tim dogodjajima, nego drži, da

Digitized by Google

se je sada istom sjetio svih okolnosti, koje bijaše dotle (tobože) zaboravio.

Kada je izjavio pod prisegom, da o stvari ništa ne zna, govorio je istinu. Na njega još nije djelovala sugestija. Većina predsjedatelja ovakove svjedoke, kada bi se naknadno javili za riječ, upućuje, da šute, jer su već pod prisegom izjavili, da ništa ne znaju. Ako se je predsjedatelj rasprave ipak upustio u ponovo ispitivanje takova svjedoka, potrošeno je dosta muke i vremena, dok se je pronašlo, da svjedok ipak sam o sebi ništa ne zna, ili je dovelo do izjave državnoga odvjetnika, da si pridržava progoniti svjedoka zbog krivoga svjedočanstva![6]

Jednako se događja — s istih uzroka —, da svjedok, koji je iskazao sve, što je o predmetu znao, pod kraj rasprave, nakon što je čuo ostale svjedoke, a i optuženoga i oštećenika, moli neka mu se dozvoli, da svoje kazivanje popuni, jer se medjutim sjetio na više okolnosti, koje je prigodom prvoga ispitivanja zaboravio napomenuti. I tu se pokazuje, da on sada znade mnogo više nego kod prvoga ispitivanja. On gdješto sada potvrdjuje, što je prije zanijekao, i obratno, — prema tomu, kako su poslije njegova prvoga ispitivanja pred njime provadjanim dokazalima i preslušanim svjedocima te predočbe njemu sugerovane. On misli, da je to sve sam neposredno zapažao, a da se je tek sada svega potanje sjetio. Sugestija učinila je svoje.

Kod ovakova svjedoka bit će mnogo teže ustanoviti, ne govori li on ova popunjenja svoga kazivanja pod dojmom sugestije, te će se njegovu naknadnomu iskazivanju prirodno a priori podavati više vjere, jer je on već kod prvoga kazivanja o stvari nešto znao, pa je moguće i vjerojatno, da je onda što sta zaboravio reći, što sada hoće da iskaže.

Ali ne valja mimoići ni to, da može biti i jedan i drugi razlog, zašto gdjekoji svjedok kod prvoga ispitivanja ništa ili malo iskazuje. Ne osvrćem se pri tome na namjerno zatajivanje ili iskrivljivanje, nego samo na nehotično, nenamjerno. — Moglo se je naime desiti i to, da je svjedoka pozvanoga pred suce i pred raspelo uhvatilo ono duševno stanje, koje se kadšto očituje ćak i drhtanjem tijela te zna biti spojeno sa momentanom nemogućnosti sjećati se baš onoga predmeta, o kome bi trebalo da se govori! Ovo stanje — časovito prekinuće sklada i veze izmedju svijesti i pasvijesti — bit će svakome od nas poznato iz vremena polaganja ispita, bilo da smo to motrili kod drugova bilo da smo to i na sebi samima kada tada osjetili. To stanje zovemo »trema«. — Kada se svjedok vratio na svjedočku klupu i primirio, napustila ga je trema, i on opet zna, što je znao, i može da to pripovijeda.

[6] Dakako da može biti i drugih razloga, s kojih svjedok isprva nije znao ništa, da odgovara. Zato predsjedatelj rasprave mora i na tu okolnost pomišljati, pa nesmije a priori odbiti naknadnu izjavu svjedoka. Iz toga se vidi, sa kolikim oprezom predsjedatelj treba da vodi raspravu.

Digitized by Google

Često nas zapanjuje kazivanje svjedoka, kojima u poštenju ne ima prigovora, a ipak im se kazivanja i u najvažnijim tačkama protuslove, jedno drugo iskuljučuje. Ne ima sumnje, da je jedan ili drugi govorio neistinu (ili i obojica). Jesu li lagali obojica ili koji je lagao? Nipošto ne mogu da isključim mogućnost, da su lagala i obojica ili barem jedan, to jest da su govorili neistinu svijesno i znajući, da ne govore istinu, te namjerni, da ju ne govore. Ali vjerujem — na temelju svojega iskustva —, da se pred sudom mnogo manje namjerice laže, nego to mislimo i nego nam se to možda onako na oko čini.

Mnogi svjedoci govore neistinu, ali ono, što govore, drže istinitim. Kada im se kaže, da lažu, naći će se istinski duboko uvrijedjeni, jer su uvjereni, da su govorili najčišću »svetu« istinu, t. j. istinu onu, koju su našli u svom sjećanju o dobivenim predočbama, koje su im javljala njihova zdrava ćutila (sjetila). Oni imadu beskrajno povjerenje u svoja ćutila i isto tako povjerenje u svoje pamćenje i u svoje istinoljublje. Ne misle i ne vjeruju, da se je mogla uvući pogrješka kod opažanja, ne vjeruju, da bi se predočba spremljena u njihovu pamćenju mogla bez njihove svijesti o tome ili bez njihove svijesne suradnje izobličiti. Nikako ne će dopustiti mogućnost, da je ono, što je u njihovu pamćenju sahranjeno, možda čak i drugo lice u njega zasadilo (sugestijom), jer im je tako živo, kao da onu predočbu sada gledaju. Ne će dopustiti mogućnost, da je njihovo pamćenje pomršeno drugim poznijim predočbama ili što više izobličeno tudjom voljom (sugestijom).

Pa ipak. Sve se to svaki dan dešava. Sugestija može da iskvari svjedokovu prvobitno pravilnu predočbu prije, nego je došao pred sud; a ona može da izopači njegovo pamćenje i na samom sudu. Već sam poziv k sudu uzrujava. Pa onda neobičan saobraćaj kod suda, zeleni stol, ozbiljna sudačka lica, — onaj, koji sve zapiše, što se govori, pa raspelo i svijeće, slika kralja, ukratko sva okolina budi neobične osjećaje i stvara uzbudjenost, koja je sama po sebi predispozicija za sugestljivost. Sugestljivost je prirodjeno svojstvo naše pasvjesti, te je ima u nas svakoga. O jakosti naše svijesti, odnosno i o nepomućenom saobraćaju i vezi izmedju jedne i druge svijesti zavisi, hoće li se sugestija primiti bez kritike i bez otpora, hoće li se primiti unatoč kritike i otpora, ako ovaj nije dosta jak, ili će se kritički primijeniti i savladati.

Ima dakle više ili manje sugestljivih lica, a ima i lica, koja ne će nikako primiti sugestiju, koja se protivi njihovu razumu (kritici svijesti). Ali to nije zasluga njihove moralne kreposti, nego je posliedica jakoga veza njihove svijesti i pasviiesti, koji se ne da poremetiti. — Svaki dan možemo kod sudova pri ispitivanju oštećenika, okrivljenika i svjedoka opažati snagu sugestije.

Nisu baš ni rijetka lica, koja pokazuju bezuslovnu udvornost prema pitajućemu sucu, da mu sve potvrde, što on želi, da znade. Takovi pokazuju veliku revnost, da povladjuju svim pitanjima i željama suca i uopće onih, koji ih ispituju. Ovo je opet jedna predispozicija za sugestiju.

Digitized by Google

Kod jedne glavne rasprave, koja je šest godina trajala (kod koje sam prisustvovao kao branitelj g. 1888.) bio je ispitivan kao svjedok i jedan oružnik. On je na svako pitanje odgovorio onako, kako je bio pitan. Potvrdio je svako pitanje. Tako je njegovo kazivanje naravno došlo u sukob ne samo s kazivanjem ostalih svjedoka, nego je i svaki čas protuslovio onomu, što je prije rekao (ako je pitanje očekivalo drugi odgovor nego li je bio prijašnji). Na pitanja ne bi odmah odgovarao, nego bi časak šutio i onda započeo svoj odgovor svaki put riječima »sada se sjećam«. — Ne može se predmnijevati, da se je oružnik namjerice ovako zaplitao. Duljim ispitivanjem uvidjelo se je, da se njegovim kazivanjima nije moglo dati nikakve važnosti. — Taj primjer pokazuje, kako je sugestljiva priroda svjedokova pogibeljna po pravosudje, a pogotovo kada je taj svjedok oružnik. On nije znao, da govori neistinu, već u onom času šutnje i razmišljanja poslije svakoga pitanja, razvijala se je i ustalila u njega tako živa predočba ob onom, o čemu je tek pitanjem bio obaviješten, da mu se je prikazala (sugerovala), kao da ju je doista već prije stekao neposrednim opažanjem, svojm čuflima. Samo se po sebi razumije, da ovako sugestljivo lice ne smije da bude oružnik, ne samo zbog njegova svjedočanstva, kojemu se ne može vierovati, nego i zbog toga, što ne će moći da provadja isljedjivanje, kada se može odvratiti od objektivne istine već i lahkom sugestijom. — Napomenuo sam samo ovaj jedan primjer iz prakse, ali time ne ću da rečem, da je takova sugestljivost vrlo rijetka. Ovaj sam primjer naveo kao jedan od najistaknutijih.

Sugestljivu prirodu kojega lica najbolje možemo otkriti upravo sugestivnim pitanjima, koje stavljamo u protivnom pravcu od onoga, što je nesumnjivo istinito. Sugestljiva priroda potvrdit će i objektivnu neistinu.

Na priopćenom primjeru presugestljivoga oružnika vidi se, kako uopće sugestivno djeluje — bi reći a priori — svako sučevo pitanje na lica, koja su od prirode vrlo sugestljiva. Iz ovoga pako crpimo opažanje, da uistinu ima u prirodi svakoga pitanja utajena, neopažena sugestija, koja i protiv namjere ispitača može da iskrivi sjećanje u upitanoga. Na primjer. Upitani znade o stvari samo neku sitnicu, koja se njemu ne čini važnom, ali koja bi mogla poslužiti, da se istraga uputi na drugi trag, nego li je onaj, kojim je bezuspješno pošla, i da na tom drugom tragu pronadje krivca. Sudac dakako niti zna za tu sitnicu, a niti znade, da svjedok zna za neku sitnicu. Kada se svjedoku predoči čin, o kome se ima da ispita, on po istini odgovara, da o njemu ništa ne zna. Ova predočba čina može u svjedoka uništiti sjećanje na onu sitnicu, jer je od nje pitanjem odvraćeno. Zato je svjedok i ne iskazuje, jer onoga časa za nju više ne zna.

I s ovoga je razloga potrebno vrlo oprezno ispitivanje svjedoka. Naročito mu ne treba odmah predočiti okolnosti zlodjela, nego ga valja naročito upozoriti, nije li on štogod prije ili poslije zapažao, što bi možda moglo biti u vezi sa zlodjelom ili počiniteljem. Istina je, da će mnogi svjedok na takovo upozorenje pripovijedati koješta, što sa

Digitized by Google

činom i krivcem baš nikakove veze ne ima, ali će sučeva strpljivost biti nagradjena u mnogo slučajeva.

Na dubokom je evo iskustvu osnovana odredba kaznenoga postupnika, koja odredjuje, da se svjedok (i okrivljenik) ima tako ispitivati, da najprije ispripovijeda sve, što zna. Tek onda se može pristupiti predočivanju pojedinih okolnosti, u kome času podjedno nastupa pogibelj sučeve i nehotične sugestije.

Kod preslušavanja treba da se sudac trsi, da budu njegova pitanja što više prilagodjena i načinu govora i načinu izražavanja, koji odgovara sredini, u kojoj se ispitani nalazi. Jednako treba paziti i na to, da se kazivnje preslušavanoga po mogućnosti onako i onim riječima napiše, koje je on upotrijebio. Ako se ne radi tako, dogadja se dosta često, da svjedok svoga iskaza, kako je u zapisnik zapisan, ne pozna, ne razumije ili ne priznaje, ne samo što gdjekada zamijenjena riječ ima posve drugu niansu (čak i značenje), nego li ju ima svjedokom upotrijebljena, već se svjedok, koji sluša kako sudac diktira njegov iskaz riječima njemu posvema nepoznatima (n. pr. negativno, pozitivno, eventualno, odnosno, efikasno, apsolutno, upliv i t. d.), nehotice spotakne. Zaustavi se kod tih riječi, te svu svoju pozornost uperi na to, kako bi im shvatio smisao. Tako se odvrati od same stvari, a može mu po sucu upotrebljena druga riječ, nego li ju je on izrekao, sugerovati i drugu predočbu. Uz ostale uzroke katkada je i ovo uzrok, da preslušanik na glavnoj raspravi ili više znade, ili pontšto drugačije kazuje, nego li je njegovo kazivanje u izvidima ili u istrazi zapisano.

Naš kazneni postupnik zato dobro odredjuje (u §. 158.), da se ima svjedoku dati »najprije prilika, da u savezu ispripovijeda one stvari, koje sačinjaju predmet svjedočenja«, a zatim da se kazivanje ispitanoga po mogućnosti onako i onim riječima napiše, koje je on upotrijebio. — Da se izbjegne — a i nehotičnomu (t. j. sugestivnomu) — djelovanju prisutnošću drugih lica, odredjuje kazneni postupnik u §-u 153., da sudac istražitelj (isljednik) »ispituje napose svakoga svjedoka, ali da ne bude prisutan tu niti tužitelj, niti privatni učesnik, niti optuženik, niti koji drugi svjedok«. — Slično odredjuje za preslušavanje kod glavne rasprave u §-u 232. Ustanova istoga paragrafa, da se svjedoku, kada se ispituje, ima dopustiti da sjedne, nesumnjivo je potekla od demokratskoga mišljenja zakonodavčeva, ali ona može i da doprinese mnogo k lagljemu i boljemu odvijanju ispitivanja, jer može da ublaži onu uzbudjenost, koju malo ne svaki svjedok osjeća, a koja čini predispozciju za sugestiju, kako je to već istaknuto.

Naše se sjećanje veže o predočbe, koje su u našem pamćenju — pasvijesti — naslagane, te se slične udružuju. Zato osobito ljudi manje inteligencije, ili ljudi, koji su manje uvježbali svoje pamćenje, ne mogu smjesta da izluče jednu predočbu, o kojoj su pitani, od ostalih, a kojima je ona u njihovu pamćenju povezana. Zato opažamo, da upitani o kome dogadjaju počimaju pripovijedati o zgodi, koja je za nje bila osobito važna i oko koje i do koje su udruženjem nanizali

Digitized by Google

dalje predočbe o dogodjajima, koji su slijedili. Zato mnogi svjedok počima svoje kazivanje za nj važnim dogadjajem, koji — za nas — ne ima nikakove vidljive veze sa onim, što ga pitamo. On će na primjer početi sa pripovijedanjem, kako mu se je rodilo dijete, umrla žena, izgorila klijet i t. d., pa će uz ovo nizati dogadjaj za dogadjajem, dok ne dodje do onoga, o čemu je pitan. Ako ga prekinemo, neka ne pripovijeda ovoga, što ne pitamo, te neka kaže samo ono, što o predmetu znade, on će iznova početi kod rodjenja djeteta i t. d., jer ne može iz svoga pamćenja da izluči ove predočbe, s kojima je bi reći sve njegovo pamćenje povezano. Povodom ovakova prekinuća znade po koji svjedok na nekoliko časaka zašutiti i onda doista iznijeti neposredno, što o predmetu znade. Pošto mu nismo dali, da na glas odvija svoje sjećanje, on ga je odvijao šuteći, u sebi, i kada je došao do aktuelnoga predmeta, onda je progovorio. Zato ćemo dakle utrošiti manje vremena i bit ćemo sigurniji za točan odgovor, ako ga pustimo da odvija na glas svoje sjećanje onako, kako je u njegovu pamćenju nanizano i vezano. Evo kako su te veze jake! Pa da se tu nije štogod slilo i splelo u njegovu pamćenju, što ne odgovara potpunoj objektivnoj istini? Da se tu nije potkrala koja predočba po autosugestiji, ili po sugestiji drugih ljudi, dogadjaja i okolnosti? Zadaća će biti pravnika, da svjedoka pusti neka ispripovijeda po svome, a onda ga po više puta iznenadno ispituje o samom dogadjaju, ili o onim sitnicama, — napose o pojedinoj. Pravnik treba da zgodnim ispitivanjem nastoji, kako bi iz svjedokova pričanja izlučio ono, što je naknadno sugestijom izvana ili autosugestijom u njega samoga pridošlo, te se splelo i vezalo uz predočbe, koje su nastale neposrednim dojmovima njegovih ćutila.

S u g e s t i j a u p r o š l o s t. — Već je napomenuto, da imade lica — a nisu odviše ni rijetka —, kojima je moguće prostom tvrdnjom na javi sugerovati raznih iluzija i halucinacija, te oni drže, da su im ove iluzije i halucinacije kao istinite predočbe dojavila njihova ćutila (da je baš vidio, baš čuo i t. d.). Ovakova lica primaju sugestiju i za prošlost, te je kadšto posvema lahko kod njih prostnm tvrdnjom pobuditi predočbe, koje inače — uz patološke okolnosti — pokazuju ludjaci. Može im se sugerovati, a ona će o tome biti potpuno osvjedočena — da su prisustvovala nekomu (sugerovanomu im i izmišljenom) dogadjaju kao svjedoci, ili da su oni sami počinili kakvo zločinstvo (umorstvo, kradju i t. d.). Ovako sugerovani mogu da ocrtaju sve potankosti (tobožnjeg) zlo: nstva, kojemu su bili tobože budi svjedoci budi počin telji.

Ovako sugestljiva lica pogibeljna su kao svjedoci ne samo za stvar, o kojoj svjedoče, nego i za sebe same, jer će vrlo lahko doći pod optužbu zbog krivoga svjedočanstva, kada se nadje, da su neistinito svjedočili. Njima će biti vrlo teško, da se brane, jer u njihovu pamćenju žive sugerovane pojave tako, kao da su ih doista svojim diti. da je lažno, pa će oni kao pošteni ljudi ostati kod svoga kazi-ćutilima neposredno primili. Za nje je ono istinito, što će sudac tvrvanja, za koje drže, da je istinito. (A ono i jest subjektivno istinito).

Digitized by Google

Djeca i ženskinje svjedoci. Kako je u djece i ženskinja obično mnogo fantazije i kako su baš djeca i ženskinje vrlo podatni sugestiji (i autosugestiji), to je jasno, da su djeca i ženskinje uploške manje pouzdani svjedoci. Nije to zato, što bi im manjkalo ljubavi za istinom, niti zato, što im je uslijed žive fantazije često pogrješno zapažanje, nestalno čuvanje i izopačeno reproduciranje dojmova predočbi, nego je tomu vrlo mnogo uzrokom sugestljiva narav. — Ovu nepouzdanost djece i ženskinja kao svjedoka opažali su i davni zakonodavci, te su vrlo stare zakonske odredbe, koje ograničuju ili isključuju svjedočanstvo djece i žena. — U kaznenom postupku ne ima danas više ograničenja sposobnosti svjedočenja ženskinja. Tek se za djecu (obojega spola) odredjuje u §-u 161. kp., da se ne smiju zaprisizati, ako nisu još prevalila četrnaeste godine života onda, kada se saslušavaju. Kako malo ovakovo svjedočanstvo može da vrijedi osobito onda, kada se radi o dogadjajima, koji su se desili pred više godina, biva nam jasno po svemu, što smo do sada promatrali. Ono uopće mora da bude od važnosti možda samo za saznanje kakova traga za dalje istraživanje, ali se ne bi smjela na takovu svjedočanstvu nikada izgraditi osuda. — Gradjanski postupnik, koji traži za punovrijedne svjedoke ne samo navršenu osamnaestu godinu života, nego smatra sumnjivim svjedocima one, koji nisu navršili osamnaestu godinu onda, »kada se je dogodilo ono, o čemu svjedočiti imadu« (sl. b) cit.), mnogo je bolje uredio ovu stvar.

Dijete dakle već nakon 14. godine po našem kaznenom postupniku vrijedi kao potpuni svjedok jednak odraslomu, iskusnomu i zrelomu mužu! A življevlje djeteta je od 14. do 18. godine, kadšto i dulje, osobito uznemireno sveopćim tjelesnim razvojem i dozrijevanjem. Zato je opet bolja ustanova općega gradjanskoga zakonika, da svjedok oporuke mora da je prevalio 18. godinu, pa je bolja i ona ustanova gradjanskoga postupnika, koja svjedoka ispod 18 godina smatra nepotpunim (»sumnjivim,), dok ga kazneni postupak već u 15. godini priznaje odlučnim — »klasičnim«. Pogibelj, koja u tome leži, otklonjena je donekle onom ustanovom kaznenoga postupnika, koja suca ne veže niti na ispovijed svjedoka prisegom potvrdjenu. Ali je samo donekle odstranjena, jer se previše rado u praksi prosto a priori vjeruje ispovijetki zaprisegnutoga svjedoka, pa se ova prerijetko podvrgava potrebnoj svestranoj kritici.

Svjedočenje ženskinja ograničeno je samo u općem gradjanskom zakoniku, i to u pogledu oporučnoga svjedočanstva (§ 591.), gdje je odredjeno, da žene i mladići, koji nisu navršili osamnaestu godinu, ne mogu biti svjedoci oporuke. Po ovoj stilizaciji (prevodu iz njemačkoga izvoznika) moglo bi se posumnjati, da ne mogu biti svjedocima oporuke samo one žene, koje nisu navršile osamnestu godinu. Ovakovo bi tumačenje i odgovaralo našemu današnjemu shvaćanju. Ali ova je stilizacija prevoda netočna; jer kada se doslovno i prema smislu točno prevede iz njemačkoga izvornika ono mjesto, mora da glasi ovako: »mladići ispod osamnaest godina, žene« i t. d.

Digitized by Google

Ne mogu zbog važnosti a da ne opetujem ovo: Svjedok u gradjanskoj parnici, ili u kaznenoj (i oštećenik i okrivljenik) poslije dogodovštine, kojoj je bio svjedokom, prima svaki dan i svaki čas novih dojmova i predočbi. U nekojemu od ovih može biti ma i samo zere sličnosti sa ma kojim, pa i posve nuzgrednim momentom, koji je bud prethodio, bud pratio, bud sljedovao kritični čin ili dogadjaj. To već može biti dosta, da se u njega udruženjem misli (associatione idearum) sjećanje predočbe o kritičnom činu ili dogodjaju ili o prilikama oko njega nadje već spleteno, povezano i pomiješano sa onim drugim dojmovima i predočbama. Lice, u kome se to zbiva, naravski ne ima ni pojma o tome, te obično ne podvrgava svoje sjećanje potanjoj kritici ili analizi. Tako će biti i drugima (sucu) i njemu samomu vrlo teško, a katkada i nemoguće, izlučiti prvobitni dojam kao jezgru od pridošlih dojmova, koji ju okružuju i s njome se stapaju.

S u g e s t i v n a p i t a n j a z a b r a n j e n a. — Svim ovim razmatranjem je utvrdjeno, da sugestivna pitanja istražnoga suca (ili ispitača kod glavne rasprave) mogu pomutiti istinitu predočbu u svjedoka, što više i probuditi predočbu, koje nije bilo, uslijed česa je postavljanje sugestivnih pitanja pogibeljno po doznavanje istine. Nije dakle začudno, da su se zakoni obazreli na ova stara iskustva. U doba kada je naš stari kazneni postupnik (od 29. srpnja 1853.) izdan nisu doduše još bila opažanja o sugestiji toliko razvijena, kako su danas, ali ipak ima već i u njemu ustanova osnovana na psihološkim iskustvima, koja upućuje suca, da kod ispitivanja svjedoka »treba se čuvati takovih pitanja, koja mu stavljaju pred oči stvari takove, koje bi se stopram njegovim odgovorom utvrditi imale (§ 126.). Naš sadanji kazneni postupnik, takodjer je stvoren u doba, kad se još o sugestiji (naročito eksperimentalno) vrlo malo znalo. On je izdan 17. svibnja 1875. a, kako je gore razloženo, istom je u osamdesetim godinama istraživanje i razmatranje toga pojava ozbiljno napredovalo. Ipak ima u tom »novom« postupniku o sugestiji, iako ne još pod tim imenom, više spomena, nego u starom. U § 158. kaže, da »svjedok se ima na vlastito opomenuti, da kaže izvor svoga znanja«. Ovo nije samo s toga važno, da se ne primi za svjedoka samoga djela onaj, koji tek na kazivaju drugih osniva svoje svjedočanstvo, nego je važno i zato, da svjedokovu pažnju obrati na to, nije li on drugim načinom (razmišljanjem o dogodovštini — autosugestijom —, ili slušajući, što drugi govore — sugestijom —) sebi stvorio predočbu o stvari, o kojoj ima ipak da sucu dade samo prikaz činjenica i dogadjaja, kako ih je on primijetio neposredno svojim ćutilima, a ne sud o njima.

Svjedok, koji je bilo kojim načinom sebi sam stvorio sud o stvari vrlo lahko zapada u autosugestiju, kojom što posve nesvijesno, što polusvijesno prilagodjuje svoje svjedočanstvo onako, kako će biti što više opravdan njegov sud, i nerado će primati ili reproducirati predočbe, koje se protive njegovu sudu o predmetu.

Dalje kaže § 156. kaz. postupnika od g. 1875. »treba se što više moguće uklanjati pitanjima, koja svjedoku stavljaju pred oči takove okolnosti čina, koje bi se imale istom njegovim odgovorom utvrditi.

Digitized by Google

a ako takova pitanja stavljati treba, valja razlog zabilježiti u zapisnik«. Dakle ovime nije uopće zabranjeno stavljati sugestivnih pitanja, ali je odredjeno, da se — kada ih stavljati treba — zabilježi u zapisnik razlog, zašto se stavljaju. Ovo je vrlo važno, i tim je važnije, što u zakonu ima uopće premalo osvrta na pogibelj sugestije. Kod sudačkoga ispitivanja ona nije malena, jer mnoga lica, koja dolaze pred sud, već su samim tim usplahirena i uzbudjena, a jedno i drugo pogoduje sugestljivosti. — Kada sudac stavlja na svjedoka pitanje, kojim mu predstavlja onakove okolnosti čina, koje bi se istom njegovim odgovorom imale utvrditi, tada sudac svojim pitanjem pobudjuje u svjedoka onu sliku ili uopće predočbu (Vorstellung), o kojo pita, te bi se ovomu moglo sugestivno pričiniti, kao da se je ona već prije nalazila u njega, a sada da mu je samo ojačano sjećanje; — svjedok može da pomisli, da je ono doista vidio ili čuo, što mu je tek sada sudac priopćio, — i svjedok će u tom slučaju svjedočiti o tome, kao da je to doista doživio.

Jednako se valja čuvati sugestivnih pitanja i prema okrivljeniku, jer se može i ovoga zavesti, da pod dojmom sugestije promaši istinu, pa i na svoju štetu. Zato vrlo opravdano odredjuje naš kazneni postupnik u §-u 191. ovo: »Stoga navlastito neka se ne daju takova pitanja, u kojima se uzima, kao da je jurve priznao učin, kojega okrivljenik priznao nije«.

Ne treba izgubiti iz vida, da i nekrivi okrivljenik može da bude više ili manje pristupačan sugestiji, pa da sugestivno ispitivan potvrdi jednu ili drugu okolnost, premda o njoj ništa ne zna, te tako zamrsi stvar često na svoju štetu i na štetu pravosudja. A ne treba zaboravti ni to, da se sugestivnim pitanjima olakšava — kadšto uopće i omogućuje — okrivljeniku, da primi na sebe krivnju i odgovornost za čin, koji nije počinio, — bilo sa samoublačke nakane, bilo s drugih razloga.[7]

Kada ipak treba sugestivno pitati. I ako je zakon postavio pravilo, da ne valja sugestivno ispitivati okrivljenika i svjedoka, opet je — kako već napomenusmo — dopustio iznimku. Kazneni postupak u §-u 158. kaže: »ako takova (t. j. sugestivna) pitanja stavljati treba, valja razlog zabilježiti u zapisnik«. Ovo se tiče ispitivanja svjedoka. A u §-u 191., koji govori o ispitivanju okrivljenika, kaže: »pitanja« (sugestivna) stavljat će se istom onda, kada ne bude moguće okrivljenika na drugi način privesti, da se izjavi«. »Pitanja u takovim slučajevima uvrstit će se doslovno u napisnik«. I ova je iznimka vrlo potrebna i dobra.

[7] Prisustvovao sam jednoj glavnoj raspravi kod sudb. stola u Bjelovaru. Optužena je bila žena X., da si je ubila muža sjekirom. Ona je čin priznavala u svim potankostima onako, kako joj je bio predočen, i u istrazi i kod glavne rasprave. Sud ju je riješio, jer se uvjerio, da ona toga čina nije počinila. Evo što je na stvari. Muža joj ubila je njezina kći u pravednoj obrani. Kći je bila zaručena, te se imala udati. Mati je primila krivnju na sebe, da si spasi dijete.

Digitized by Google

Kada se radi o tome, da se svjedokovi iskazi kritično promotre, od velike je važnosti, da mu se mogu postaviti i sugestivna pitanja. Takovim pitanjima najlaglje ćemo ustanoviti, imademo li pred sobom lašca ili onoga, koji nesvijesno neistinu govori. Ali u tome je slučaju bezuvjetno potrebno, da se u zapisniku utvrdi (§. 158. k. p.), kakvo je pitanje postavljeno i zašto je postavljeno. Ako se ovaj propis ne izvrši, onda sugestivno pitanje može da bude upravo upropašćenje istine (i pravde). Dobiveni odgovor tada ne ima više svrhe, radi koje je tražen, već će biti u zapisniku zabilježen prosto kao svjedočanstvo preslušanoga, koje ima da služi podlogom sudjenju. Dok nasuprot sugestivno pitanje ne valja rabiti u drugu svrhu, nego u upravo istaknutu, da se dozna, je li je svjedok ono, što je pripovijedao, rekao po svom neposrednom i slobodnom opažanju i sjećanju ili je govorio po naknadno mu nametnutoj (sugerovanoj) predočbi, ili je iskazivao po vlastitoj , namjerice smišljenoj osnovi.

Otuda se vidi, da se sugestivna pitanja u pravilu ne smiju postavljati o onakovim okolnostima, koje su se zbilja desile, nego o okolnostima, koje su prema prilikama dotičnoga kriminalnoga slučaja očevidno nemoguće ili očevidno neistinite. Amo spada i to, da se o poznatim činjenicama traži niječan odgovor. Treba i oštrine uma, velikoga psihološkoga iskustva i osobitoga opreza pri stavljanju takovih pitanja.

Kako je napomenuto dozvoljava zakon stavljati sugestivna pitanja okrivljeniku još i u svrhu, da se prisili da govori o stvari, ako se odgovoru tvrdokorno ugiba (§. 191.). U tom slučaju opet je vrlo nužno, da se u istom paragrafu sadržana odredba savjesno izvrši, t. j. da se u zapisnik doslovno uvrste takova pitanja, a po analogiji sa §. 158. i razlog, zašto se ta pitanja stavljaju. — U praksi mislim, da se još uvijek prerado služimo sugestivnim ispitivanjem, a premalo u svrhu kritike svjedočkih nejasnih iskazivanja.

D a l j i o p r e z i p r o t i v n e n a m j e r n e s u g e s t i j e. — U svemu ovome, što smo napomenuli o ispitivanju svjedoka, a u jednom pravcu i o ispitivanju okrivljenika, nalazimo oprez zakona protiv sugestije uopće. — Posebni oprez protiv nenamjerne sugestije nalazimo u ustanovi kaznenoga postupnika, da kod ispitivanja okrivljenika ne smije prisustvovati ni tužitelj ni okrivljenik ni oštećenik, a niti drugi još neispitani svjedoci (§. 153 i 239 k. p.).

Kako smo već pokazali, mogu već ispitani svjedoci, kada slušaju gdje se ispituju i gdje odgovaraju drugi svjedoci, doći do nenamjerne i nesvijesne sugestije, kojom se može izopačiti njihovo sjećanje, što može da se pokaže, kada budu bilo s kojega razloga opetovano ispitani (obično to biva na glavnoj raspravi). Zato je ovdje oprez zakona nedostatan. Trebalo bi odrediti, da ni ispitani svjedoci (barem u postupku istražnom) ne smiju biti pritomni, kada se ispituju drugi svjedoci, (ili ponovno oštećenik, tužitelj i okrivljenik). Izuzetno bi se moglo to učiniti samo u svrhu suočavanja i unakrsnoga ispitivanja.

Medju opreze protiv sugestije, koje je odredio kazneni postupnik, spada i ona ustanova, da se svjedoci ne smiju dogovarati (§ 232.

Digitized by Google

k. p.). Ova zabrana nije uperena samo protiv zlonamjernom dogovaranju, koliko joj je pred očima to, da bi dogovaranjem mogli svjedoci i nenamjerno dobiti drugi dojam, drugu predočbu o okolnostima, o kojima imaju iskazati; — drugi dojam nego li je bio onaj izvorni, a moguće u pukoj želji, da popune svoje manjkavo opažanje ili nejasno sjećanje.

K a ž n j i v o s t k r i v o g a s v j e d o ć a n s t v a. — Pri tom razmatranju ističe nam se sama od sebe pomisao, kako nije svaki svjedok, koji je pred sudom objektivnu neistinu iskazao, time i počinio zločinstvo prevare krivim svjedočanstvom. Po prethodnom razmatranju vidimo, da nije dosta u svrhu, da se uglavi okrivljenik, dokazati, da je ono neistina, što je kao svjedok iskazao. A ipak se još uvijek u praksi općenito ne pita nego za ovo dvoje: — Što je (za zločinstvo krivorote) okrivljenik svjedočio? Je li je to istina ili nije? — Glasi li odgovor: nije istina, — tada je i osuda gotova i on će biti zbog zločinstva prevare počinjene krivim svjedočanstvom sudjen. No takova osuda, ne bi zadovoljavala niti naš (vrlo stari) kazneni zakon, jer i on traži, da bude kažnjivi čin učinjen namjerice (§ 1.), a isključuje krivnju, ako je čin počinjen u takovu duševnom raspoloženju, da počinitelj sam nije znao, što čini (§. 2. sl. c.), ili ako je čin učinjen »uslijed neodoljive sile« (§ 2. sl. g.). — Kako smo prije vidili, i jedno i drugo može da bude posljedak sugestije.

Već smo prije spomenuli, da se po ovoj ustanovi §. 2. imade prosudjivati i ono zločinstvo, koje je učinjeno samo po tudjoj sugestiji.

Premda su pojave sugestije u današnjem smislu riječi daleko poslije izdanja kaznenoga postupnika zapažene i proučene, ipak evo ima u njemu ustanova, koje se mogu i moraju primjenjivati i na spomenute pojave. Psiholozima i kriminalistima bijaše naime odavna poznato, da može tudja volja ili sopstveno utvaranje pomračiti pamćenje i sjećanje kod lica osobito žive mašte ili kod lica, koja se nalaze u velikoj uzbudjenosti, pa da ih može i pamćenje i sjećanje uputiti na krive predočbe. Poznato bijaše da ima utvaranja, tlapnja, iluzija i halucinacija, ali ne bijaše poznato, da se ovi pojavi mogu i umjetno pobuditi, da mogu biti podloženi tudjemu uticaju i tudjoj volji, da ih može drugo lice nametnuti (sugerovati).

S u g e s t i j a i s u c i. Ima u našim kaznenim zakonima, naročito u našem kaznenom postupniku ustanova, koja je takodjer uperena i protiv sugestije, premda ju ne spominje, nego spominje interes ili predispoziciju. To je ustanova §-a 63., koja isključuje u svim molbama (instancijama), da bude sudac ili voditelj zapisnika onaj, »koji je izvan svojih službenih poslova svjedok bio kažnjivoga djela, o kome se radi, ili koji je u toj stvari sudjelovao budi kao branitelj budi kao državni odvjetnik«; — koja iskuljučuje od sudjelovanja i odlučivanja kod glavne rasprave svakoga onoga, »koji je u istoj stvari vodio predizvide ili istragu«, a koja isključuje one kod viših molba (instancija) »da ne smiju vijećati o stvarima kaznenim, kod kojih su djelovali kao suci istražitelji, da ne smiju vijećati o pravnim lijekovima proti onim riješidbama, pri kojima su i sami odvjetovali u nižoj molbi«. Ovom

Digitized by Google

ustanovom uklanja postupnik mogućnost, da bude sucem istražiteljem ili sucem kod odlučivanja takova ličnost, koja je o dotičnom predmetu već imala otprije svoju predočbu, koja bi se kao više ili manje jaka sugestija protivila primanju njoj protivnih pojava i predočbi, koja svakako vrlo lahko isprepliće nove dojmove sa već dobivenima i tako otegoćuje ili onemogućuje sucu, da si iz sada predočenoga mu materijala stvori posvema slobodno uvjerenje, nezavisno od prije već dobivenih jednostranih dojmova.

N a v i k a (n a v a d a). — Kazneni zakon spominje u § 176. »navadu« (naviku) kao jedan posebni kriterij za kvalifikovano zločinstvo kradje: »Po vlastitosti učinitelja postaje kradja zločinstvom bez obzira na iznosak, ako je učinitelju kradež postala navadom«. Tu se pitamo dakle, što je to »navada«? — Navada ili navika jeste neka sila, koja nas goni, da i nesvijesno opetujemo neka djelanja. Ta sila jest sugestija, koja je u nas jednom predočbom, ili opetovanim predočbama nastala u našoj pasvijesti. A pasvijest jednoč primljene predočbe tvrdo drži i čuva, te i bez sudjelovanja naše svijesti — besvijesno — izvadja sugerovana — naviknuta djela. Navada (navika) zapravo isključuje slobodno djelovanje volje, ili ga barem veoma ograničuje. Kada k tome još znamo, da je »navada kradeži« često samo ispoljivanje bolesti kleptomanije, onda nam je odobriti, što je hrvatski sabor zakonom od 29. prosinca 1886. medju inim dopunama i izmjenama kaznenoga zakona i ovu ustanovu brisao.

B e s v i j e s n a d j e l a n j a. — Hipnotizam pokazao nam je snagu sugestije kao posebnoga pojava, te sugestljivost kao posebno svojstvo našega intelekta, i naučio nas je, da ovo svojstvo pripada jednomu posebnomu dijelu našega duševnoga organizma, koji smo nazvali pasviješću, jer stoji ispod naše razumne svijesti ovoj na porabu, dok im je djelovanje u skladu. Hipnotizam pokazao nam je, da možemo umjetnim načinom taj sklad poremetiti i dovesti pasvijest do samostalnoga djelanja, o kome ne će imati svijest ni znanja ni sjećanja. Za ova djelanja pasvijesti same ne bi dakle ni po našim današnjim kaznenopravnim načelima moglo i imalo lice da odgovara, jer su učinjena besvijesno, mimo svijesti njegove osobnosti, njegova »ja«.

No mimo djelanja pasvijesti imade i takovih djelanja, kojima ni pasvijest ne upravlja, koja se dešavaju i mimo same nje, mimo svake svijesti. Ta djelanja, koja se obavljaju izvan opsega naše svijesti uopće, nazvati ćemo prosto kretnjama. Te kretnje obavljaju isti oni organi, kojima se služimo i kod svijesnoga djelanja. Obavljaju ih same mišice bez naše inicijative. Zovemo ih i reflektornim ili instinktivnim kretnjama. Ove se kretnje izvode tako brzo, takovom trenutačnom brzinom, da nam i povod njima i one same dolaze do svijesti tek, nakon što su izvršene. One nas mnogo puta očuvaju od raznih iznenadnih napadaja. Na primjer, nešto nam leti prema oku. Mi smo ga već zaklopili. Ili bolje, oko se je već zaklopilo samo bez naše odluke, da ga zaklopimo. Ili nešto nam se iznenada ruši prema glavi. Mi ćemo i glavom a i čitavim tijelom trgnuti na stranu, a da nismo svjesno odlučili maknuti se. Katkada i nije bilo nužno, kako to naknadno opa-

Digitized by Google

zismo. A katkada naglom kretnjom glave, udarimo njom o zid, pa se ozlijedimo. Ili naglom kretnjom tijela padnemo, pa si razbijemo nogu ili ruku. A kada nam naknadno dodje u svijest povod ovim našim kretnjama, vidimo, da nije bio pogibeljan, ili da su kretnje prema pretećoj pogibelji izvršene posvema neshodno. Ovim našim kretnjama nije upravljala naša svijest uopće. No kako smo se tim kretnjama sami i ozbiljno ozlijedili, tako se može dogoditi, da takovim uopće besvijesnim kretnjama ozlijedimo i drugo lice, naročito da ozlijedimo napadača. Za ovakovo djelanje ne bi se smjela tražiti kaznenopravna odgovornost ni po današnjem kaznenom zakonu. Ali se u praksi obično prosudjuje stvar ovako: »On je tebe štapom htio tek da udari po glavi, a ti si odmah zamahnuo sjekirom, koja ti je bila u ruci, i teško si ga ozlijedio. Mogao si predvidjeti (!), da ga tako možeš teško ozlijediti, pa i obrana sjekirom protiv štapa nije bila odmjerena.« Zato će ga u najblažem slučaju suditi, da je prekoračio nužnu obranu, a nisu promislili, da se je ovaj čin dogodio mimo njegove svijesti i nakane (§ 1. k. z.), da je on sam taj nasrtaj i čin obrane upoznao (percipirao) tek onda, kada je već bio dovršen!

A nisu ni rijetki kaznenopravni slučajevi, kojima je takova bezvoljna kretnja predmetom. Netko vam iznenada mahne rukom prema očima, i prije nego ćete si biti tomu svijesni, već ste podigli svoju ruku i odbili njegovu. To biva takovom hitrinom, kod koje motrilac jedva može da nesumnjivo razluči, koja li je kretnja bila ranija. Ako ste tada imali u ruci nož, sjekiru, palicu, pušku, vrlo je lahko moguće, da ste ozlijedili izazivača. A taj, koga sada smatrate izazivačem, možda ni sam nije imao namjeru, da učini atentat na vas, nego se je naglo okrenuo i mahnuo rukom, da dade kakav znak čovjeku, koji je iza vas stajao. Sjetimo se, kako često stradava od napadnutoga baš onaj, koji mu je doletio u pomoć. I tu se automatski odbija stigavša pomoć, jer svijest nije imala vremena, da rasudi položaj i da ravna kretnjama branećega se tijela. U ovim nehotičnim kretnjama naći će se za većinu slučajeva tumač, kako je napadnuti ozlijedio upravo svoga spasitelja.

P r e v r š e n j e (e k s c e s). — Imali smo prilike čuti ispriku okrivljenoga, da on nije htio učiniti onako veliko zlo, kakvo je uistinu počinio. U izvršenju svoje — recimo — zločinstvene odluke prevršio je odluku. To se uistinu dogadja, i to prevršenje počinja pasvijest, a kadšto i besvijesna kretnja. Naš kazneni zakon ipak i u tom vidi za čin potpuno odgovornu slobodnu odluku (tobož) stvorenu tek »prigodom čina« (dolus repentinus, impetus, affectus) za puku teoretsku razliku od unaprijed stvorene nakane (dolus praemeditatus).

Na primjer: A je oklevetan od B-a, pa odluči, da podje k njemu i da zatraži razjašnjenje. On tvrdo odluči, da ostane miran i dostojan, i da se ne upusti u nikakovo tvorno napadanje. Ali kada se nadje u oči sa B-om, izazovno ponašanje ovoga tako ga napuni gnjevom, da mu se od uzbudjenosti prekine veza izmedju svijesti i pasvijesti, pa ova djelujući sama učini, česa A u svojoj svijesti nije nakanio, t. j. ili riječima ili i tvorno stane zlostavljati B-a. Tu je pasvijest prevršila nalog. — Ili: A hoće da tjelesno kazni B-a tvornim napadajem. Nu u

Digitized by Google

tome sukobu od gnijeva ili prepasti mu se poremeti veza izmedju svijesti i pasvijesti, i on u pasvijesti prevrši, što je nakanio, te teško ozlijedi B-a, ili ga i ubije. Da je to učinio, dolazi mu tek onda do svijesti, kad vidi, gdje A pred njime leži!

U gomilama smo vidjeli, da prevladava predispozicija za sugestije, a ova predispozicija već je posljedica oslabljene veze svijesti sa pasvijesti, koja je upravo uslijed ove poremećene veze postala osobito podatna vanjskoj (tudjoj) sugestiji. U gomilama dakle prevladavaju djelovanja pasvijesti, koja u izvršivanju dobivenih sugestija može ih i da (za lice koje djeluje) nesvijesno prevrši. Otale se tumače ona zvjerstva, koja znadu u gomilama počinjati i inače dobroćudni ljudi. Ta zvjerstva nisu bila nakanjena, nisu izvedena sa nakanom i sviješću, nego su puka prevršenja (ekscesi) pasvijesti, koja izvršujući sugerovane predočbe još i ove u izvršenju prevršuje. O tim zvjerskim činima i sami činioci dobivaju spoznanje (svijest) tek, kada mine ono poremećenje veze, kad se »osvijeste«, te se sami zgražaju nad počinjenim djelom, ne mogu da razumiju, kako su to oni mogli da učine. A ne razumiju to ni njihovi bližnji, koji ih poznaju kao čestite ljude.

Dvije osobnosti u jednoga lica. — Kada je iz djelovanja izlučena svijest, te se lice upravlja samo svojom pasvijesti, kako to biva na trenutke i na časove kod uzbudjenosti, kod prepasti i zanešenosti, ili na odulje vrijeme u pijanosti, u vrućici, u padavičnom napadaju, u histeriji i u hipnozi, ono nam se pokazuje sasvim drugačije nego u normalnom stanju, pokazuje nam kao drugu osobnost istoga lica. Imade slučajeva, da je takovo anormalno stanje potrajalo i mjesece i godine, te je za ovo čitavo vrijeme dotičnim licem upravljala samo njegova pasvijest, pa o tim djelanjima njegova ličnost, njegov »ja« ili nije imao nikakova sjećanja ili samo onakvo sjećanje, kakovo nam kadšto ostavlja živahan san.

Načelnik jednoga maloga grada u Njemačkoj izgubio je jednoga dana svijest o sebi, pošao u Francusku, upisao se u legiju stranaca te je poslan u Afriku tamo služio više godina, dok mu se nije jednim slučajem povratilo sjećanje. On je cijelo vrijeme djelovao kao razborit čovjek i služio je na zadovoljstvo svojih zapovjednika, a kada mu se je povratilo sjećanje na prijašnju prošlost, nije ništa znao o tome, kako je dospio u legiju, niti se je sjećao svoga u legiji provedenoga života, a nije znao niti da si rastumači, kojim je povodom izgubio svijest o sebi. Ne ima sumnje, da je u njega nastalo trajno potisnuće ili ukočenje djelovanja svijesti, te je za to vrijeme živio pasvijesnim životom. Uzrok ovom poremećenju skladnoga rada jedne i druge svijesti mogla je biti histerija, hipnoza ili autosugestija (u autohipnozi). Ne ima sumnje, da ovaj čovjek za to vrijeme ne bi bio kaznenopravno odgovoran.

Čuli smo i čitali više puta, kako su neka lica živila dvostrukim životom. Jednim uglednim i poštenim, a drugim razbojničkim. Nije mi poznat nijedan takov provjereni slučaj, ali ih po današnjem poznavanju duševnih funkcija ne mogu držati a priori nemogućima ili nevjerojatnima.

Digitized by Google

Zaključak. — Naš, kao i svi kazneni zakonici danas još stoje na pretpostavci apsolutno slobodne volje, slobodnoga odlučivanja. Oni će neminovno morati revidirati ovu svoju osnovicu i to upravo zbog iskustva i novih vidika otvorenih hipnotizmom, a po njemu otkrivenom prirodom i snagom sugestije. On nam je znatno proširio poznavanje mehanizma našega mišljenja, htjenja i djelanja, pa ćemo mi biti i ovim novim otkrićima prisiljeni, da prema njima promijenimo svoje shvaćanje o krivnji i kazni!

Zadaća kriminalne policije.

(Povodom grabežnog umorstva u kraljevačkoj šumi.)

Piše: dr. Ernest Miler, sveuč. profesor.

Početkom svibnja o. g. počinjeno je dvostruko grabežno umorstvo u kraljevačkoj šumi kod Zagreba, koje je prouzročilo razumljivu ogorčenu uzrujanost, jer je to već treći veliki zločin u svibnju, a izazvalo je senzaciju, jer je opravdana sumnja pala na mladjahnu osobu. Tim povodom su i najuvaženiji zagrebački dnevnici vrlo oštro napali kriminalnu policiju, predbacivši joj posvemašnju nesposobnost. To je po mom mišljenju neopravdano.

Kada ustane štampa, onda je ustalo javno mnijenje. Tek je pitanje, da li je u tom slučaju štampa vjerno odrazila javno mnijenje, ili je štampa stvorila javno mnijenje; jer se dogadja i jedno i drugo. Ako je štampa povodom toga slučaja vjerno odrazila javno mnijenje, onda želim istaći, da javno mnijenje nije posve opravdano, jer je nastalo bez dobroga poznavanja zadaće kriminalne policije i kriminalnoga zakonodavstva. Ako je pako štampa stvorila javno mnijenje, onda valja primijetiti, da se je u mnogom prenaglila, jer ga je stvorila bez dobroga poznavanja zadaće kriminalne policije i kriminalnoga zakonodavstva. — Zato hoću, da se u kratko osvrnem na one prigovore štampe, koje držim neopravdanima, a na koje se osvrćem stoga, što sam si kao socijolog svijestan, kakovu važnu, moćnu i odličnu ulogu štampa igra u javnom životu i igrati mora, pa nosioci te uloge moraju i te kako oprezni biti, jer ih tereti svijesnost moći i odgovornost moći.

Navodim poznatu činjenicu, da je već Comte, utemeljitelj socijologije, izjavio, da veliki upliv štampe iziskuje općenitu potrebu za jednom novom duhovnom moći.[1] Niceforo[2] izvodi, da je od uvijek u najširim slojevima kulturnih naroda vladao živahan interes za kriminalne procese, koji je u današnje dane postigao izvanredno visok

[1] Comte: Corus de philosophie positive. III. éd. Paris 1869. vol. VI. p. 339/340.

[2] Dr. A. Niceforo: Die Kriminalpolizei und ihre Hilfswissenschaften. Eingeleitet und erwitert von Dr. H. Lindenau. Gross-Lichterfelde. p. V., VI., XI.-XIII.

Digitized by Google

stupanj i radi javnosti modernoga kaznenoga postupka i posredstvom štampe; jaka napetost, kojom se danas pazi na teške kaznene slučajeve, pokazuje i nezdravih crta; kako da se razumije takovo prečesto subjektivno držanje štampe kao zastupnice javnoga mišljenja? Kako će se to moći promijeniti? To će se promijeniti spoznajom sredstvo i načina kod progona zločinaca; tek onda će štampa i javno mišljenje moći ispuniti važnu zadaću, da sudjeluju kod otkrivanja zločina kao dragocjeni pomoćnici. Često nije nipošto u interesu istrage ono detaljno na senzacije smjerajuće prikazivanje čina i sudjelujućih osoba bez obzira na to, da li svrha istrage priopćenje takovih često odvratnih pojedinosti iziskuje ili samo podnosi. Saradnja štampe i oblasti kod progona kažnjivih čina bila bi samo u interesu stvari; a najsigurniji put k tome bilo bi sudjelovanje kriminalistički školovanih jurista u novinskim redakcijama. Tek onda bi štampa postala ne samo pravom potporom pravosudja, već bi našla i pravi način da odgojnim utjecajem općinstva probudi razumijevanje za poteškoće kriminalnoga pravosudja.

Kao izvor moderne kriminalne policije može se smatrati art. 8. francuskoga Code d'instruction criminelle, koji joj je odredio djelokrug. Već odavna su Lombroso, Alongi, Ferri, Anfosso, Rossi, Ferriani, de Blasio, Bertillon, Gross i dr. tražili policiju, koja će se služiti novim znanstvenim rezultatima. [3] Kriminalnoj policiji u svim kulturnim državama je poglavita zadaća, da u prvom redu sudjeluje kod progona i preveniranja kažnjivih djela. Bilo bi posve neispravno policajnu prevenciju pobrkati sa socijalnom prevencijom; prva se ograničuje na to, da spriječi zlodjelo, koje je već u zametku; druga pako siže sve do dalekih izvora delikta, koje hoće da u zametku uguši.[4]

Neshvaćanje za zadaću kriminalne policije izvire poglavito otale, što se jednoč ucjenjuje previsoko, drugiput prenisko. Ispravno će shvaćanje nastati tek onda, kada se kriminalna policija, kako to hoće Gross, [5] shvati kao faktor, koordiniran sucu-istražitelju. I sudac-iztražitelj i kriminalna policija imadu zadaću, da pronadju materijalnu istinu i da krivca izruče pravdi u ruke, služeći se pri tom većinom istim metodama. Vrlo ispravno piše Ogorelica [6]: »Policijski postupak nije ograničen zakonskim pravilima; on se osniva jedino na cijelishodnosti, pravičnosti i potrebi.«

Otale proizlazi, da će svršnost ili cijelishodnost i potreba uvijek ovisiti o shvaćanju upravnika kriminalne policije, dok će se za pravičnost imati tražiti neko objektivnije mjerilo. Moje je mišljenje, da svi razlozi govore za to, da će se tim mjerilom u najčešćim slučajevi-

[3] Salvator Ottolenghi: Das wissenschaftliche Polizeiwesen in Italien u Archiv für Kriminal-Antropologie und Kriminalistik. XIV. Band p. 75. i sl.

[4] Enrico Ferri: La sociologie criminelle. Paris 1905. p. 311.

[5] Dr. Hans Gross: Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. 5. Aufl. I. Teil, München 1908. p. 20.

[6] Dr. Nikola Ogorelica: Kazneno procesualno pravo. Zagreb 1899. p. 10.

Digitized by Google

ma moći poslužiti takov upravnik, koji je izvjesno vrijeme imao prilike, da tu pravičnost oživotvori. Nije zato pogrješka, ako koji upravnik kriminalne policije prosudjuje stvar sa stanovišta sudačkoga. To je po mojem mišljenju prednost. Nješto više sudačkoga mentaliteta ne bi škodilo ni policijskim ni ostalim javnim ustanovama. Sudac uvijek ima izvjesnu distanciju prema sporu, koja mu omogućuje veći objektivitet, a više objektiviteta znači više pravičnosti, a i više pravednosti. Ne tjerajte zato sudački mentalitet iz policije; ne zaboravite, da je najveći poklon pred sucem učinio veliki Aristotelu svojoj nikomahijskoj etici (V. knj., cap. IV. 7.), kada je rekao: »Ići k sucu znači isto toliko, koliko ići pravednosti«. — A za tom cijeli svijet vapije.

Držim neopravdanim, što se predbacuje upravniku kriminalne policije, da je — umjesto da smjesta sve sumnjive ličnosti pritvori i da iztraži okolnosti i način zločina te da tako prikupi materijal za sudbeni postupak — samo nekom intuitivnom presumpcijom postupao prema svojem ličnom uvjerenju, da odnosno mladjahno lice ne može biti krivo zločina u kraljevačkoj šumi i time zamijenio redarstvenu vlast sa vlasti sudačkom.

Pa ni sudačka vlast ne poznaje puko lično uvjerenje I nju veže glede ličnoga uvjerenja ili, kako ga naš kazneni postupnik zove, slobodnoga osvjedočenja § 249. al. 2. kp., koji odredjuje, da će sud imati »dokazna sredstva brižljivo i savjestno protresti u obziru njihove vjerodostojnosti i dokazne moći kako pojedince tako i po unutarnjem njihovu savezu«. A jednako veli i Ogorelica. [7]

Ni intuitivnu presumpciju ne valja u kaznenom pravosudju a limine odbaciti. Poznati kriminalistički stručnjak Gross[8] veli doduše, da je najdvojbenije po stvar, ako se podje sa pretpostave, da je kažnjiv čin izvjesna osoba počinila, pa se ispostavi, da ta osoba nije počinitelj. Nu ipak takova presumpcija može slutiti kao metoda kriminalno-policajnih iztraživanja. Uporaba metode ovisit će i u znanosti i u praksi takodjer o osobnosti. Prirodno je, da se danas u kriminalu služimo kombiniranim metodama, jer nam obećavaju bolji uspjeh. Intuitivnu presumpciju bi mogao označiti progresivnom metodom, koja ide od presumiranoga počinitelja dalje prema činu (dedukcijom), dok se Sherlock-Holmesova po Doylu popularizirana metoda može označiti regresivnom metodom, koja od čina ide prema počinitelju (indukcijom). Ta potonja metoda i nije prviput upotrebljena po Doylu. Prviput ju je sjajno primijenio Emile Gaboriau u svojim romanima, osobito u romanu »L'affaire Lerouge«, u kojem ulogu genijalnoga detektiva igra Tabaret, taj predšasnik Holmesov, koji regresivnim putem (indukcijom) dolazi do točke, gdje operira dedukcijom i otkrivanjem počinitelja je metoda verificirana. [9]

[7] l. c. p. 343/344. i 429/430.

[8] l. c. p. 20.

[9] Edmond Locard: Les policiers dans les romans d' anthropologie criminelle — Tome XXV. No. 196. p. 241. i sl.

Digitized by Google

Metoda kriminalno-policajnih istraživanja se — kao to izvodi N i c e f o r o [10] — mora kao konačno i u svakoj znanosti nužno poslužiti općim hipotezama, pri čemu je nužna duševna neovisnost, da se »pretpostava« ne pretvori u takovo mišljenje, kojega se dotičnik više ne može riješiti; hipoteza treba uvijek i permanentni korektiv »dvojbu«, te se mora uvijek kontrolirati; racijonalna tvorba i kontrola hipoteze može i onda do otkrića dovesti, ako se pretpostava ukaže krivom. Zato se ni intuitivna presumpcija ne smije à tout prix odbiti. Poznati sudbeni liječnik Dr. A. B a e r [11] navodi, kako je od jednoga od najizkusnijih, najupućenijih činovnika kriminalne policije, pod čijim oštrim i sigurnim nadzorom stoji uprava zločinačkoga albuma berlinske policije, na njegovo pitanje dobio otvoren i pošten odgovor, da se ne bi nikada usmijelio označiti zločin ni ondje, gdje zna, da ima zločinca pred sobom, ali da vrlo često instinktivnom sigurnošću u kojem individuu na ulici ili u mnoštvu svjetine zločinca naslućuje i otkriva.

Pa ako se i dogodi pogrješka, veli G r o s s [12], ne valja zaboraviti, da se nigdje ne može lakše dogoditi nego u navali posla kriminalne policije, pa se zato nigdje i ne bi trebala lakše oprostiti. I u konkretnom slučaju je upravnik kriminalne policije pošao s krivoga ishodišta, kada je to mladjahno lice smatrao nekrivim, nu pogrješka se ne bi trebala prestrogo prosudjivati, jer je donekle ipak ma i slučajnim uspjehom umanjena.

Držim, da nije opravdan prigovor, da je upravnik kriminalne policije učinio kardinalnu pogrješku, što je nakon vrlo frapantnih indicija postupao po svojem uvjerenju kao s u d a c, a ne kao p o l i c a j, koji bi morao zatvoriti svakoga, kada bi se pronašla bila kakova veza njegova sa zločincem. Koliko bi ih onda nevinih punilo policajne uze, jer se ne može ustvrditi, da su svi oni, koji stoje u kakovoj vezi sa z l o č i n c e m, i sumnjivi, da su u z l o č i n s t v u sudjelovali. A nije opravdana ni tvrdnja, da kriminalna policija u interesu javnosti imade pritvoriti svakoga, koji je narušio postojeće zakone i predati ga sudu. Dnevno se počinja u velikom gradu velik broj i težih i lakših kažnjivih djela, pa se svi prekršitelji ne pritvaraju, jer bi to bilo naprosto tehnički neprovedivo, a često je i u interesu samoga kaznenoga pravosudja, da se osumnjičeni, invigiliran, nesmetano kreće, da se uzmognu, idući njegovim tragom, potrebita dokazala skupiti.

Redarstvena bi oblast uistinu pošla sa posve krivoga stajališta, da ona imade odredjivati krivnju ili nevinost osumnjičenoga, dakle ustanoviti jedan pravni momenat. Nu ona toga nije učinila, niti je odredila krivnju niti nevinost, već je pošavši s krive pretpostave počinila u konkretnom slučaju pogrešku tim, što je propustila vršiti budan nadzor nad osumnjičenikom, komu je pošlo za rukom umaći. Ako

[10] l. c. p. 429/430.

[11] Dr. A. Baer: Der Verbrecher in anthropologischer Beziehung. Leipzig 1893. p. 210.

[12] l. c. p. 22.

Digitized by Google

ipak bude predan pravdi i ako je njegov bijeg urodio posljedicom, da se je sumnja prometnula u izvjesnost i da su se baš uslijed njegova bijega stali javljati svjedoci, onda će se i taj propust morati blaže prosudjivati.

Pogrješka je po mojem mišljenju i to, što se je prvi čas posve pustilo s vida, da se tu radi o mladjahnom licu, za koje vrijedi naredba Narodnoga Vijeća od 13. prosinca 1918. o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži. Tu je trebalo daleko više diskrecije te smatram, da je bila dužnost i štampe, koja mora tu naredbu od eminentno socijalne važnosti bezuvjetno poznavati, da na javno mišljenje u tom smjeru utječe. Zakonodavac je u toj naredbi pošao sa razumljive pretpostave, da se mladjahno lice ima što više štediti, zato je u § 16. odredio, da se, ako su u kažnjivu djelu, zbog kojega se postupa protiv mladjahnih lica, upleteni i odrasli, ima postupak protiv mladjahnih lica odijeliti i uopće postupak tako udesiti, da ova ne dolaze u dodir s odraslim okrivljenicima; zato je u § 23. al. 2. odredio, da će sudac, u koliko drži, da se nema oduzeti javnost raspravi, ipak istu ograničiti; zato je u § 23. al. 3. odredio, da se javnost može oduzeti i proglašivanju osude pod izvjesnim uvjetima; zato je u § 39. odredio kao prekršaj, ako tko bez dopuštenja suda za mladež objavi štampom spise ili tok djelomičnoga ili cijeloga postupka ili osudu protiv nedoraslih i mladjahnih lica, kao i tko u dopuštenoj objavi naznači ime tih lica ma i s početnim slovima. A slično odredjuje i nova osnova kaznenoga postupnika za kraljevinu SHS od god. 1921. u § 455.

A možda do svih tih pogrješaka ne bi ni došlo, da je stvar odmah pala u ruke, kamo spada, u ruke sudca za mladež. Tada bi nastao momenat mogućnosti koordiniranoga djelovanja obaju faktora: sudca za mladež i kriminalne policije. A tada bi se uspješno mogle primijeniti i sve te navedene ustanove gore spomenute naredbe. Razloge, s kojih do toga, do česa bi moralo doći, nije došlo, ne marim ispitivati.

Tko pozorno prati rad naše kriminalne policije u sadašnje vrijeme, koje je uslijed okolnosti, o kojima nemam namjere u ovim izvodima pisati, stvorilo sve uvjete izvanrednoga razširenja kriminaliteta, koje je u tolikoj množini omogućilo krvni kriminalitet — svakako regres u evolutivnoj crti kriminaliteta — i tko s druge strane i kod naše kriminalne policije uvaži pritisak prilika, usljed kojih, bar za sada, u kvantitetu dolazi do izražaja samo broj, a ne i kvalitet, — taj će morati dopustiti, da kriminalna policija prema danim prilikama ispunjuje svoju zadaću u granicama, kojih odredjenje ne leži u njezinoj moći, ali da nije nipošto zaslužila sve one prijekore, kojima se povodom konkretnoga slučaja prekorava.

Uvjeren sam, da će naša štampa povodom ovoga strašnoga zločina početi razotkrivati prave uzroke današnjega nabujaloga kriminaliteta. To su miazmatičke pojave, koje se skoro dnevno dogadjaju. A

Digitized by Google

gdje ima miazama, tamo je močvara. Ovu treba pročistiti i naša će štampa najviše doprinijeti ozdravljenju današnjih nezdravih pojava, ako nemilosrdno stane otkrivati uzroke, s kojih se takova brutalna djela dogadjaju.

Iznimna nadležnost upravnih oblasti i razgodbenih povjerenstva.

Piše **Stjepan Šram,** kot. sudac.

Žup. tajnik Stjepan Mrkša napisao je u »Mjesečniku« od mjeseca siječnja 1923. raspravu pod gornjim naslovom, u kojoj zastupa mišljenje, da su upravne oblasti kao razgodbena povjerenstva iznimno nadležne za rješavanje sporova o vlasništvu i posjedu nekretnina prigodom individualne diobe. Svoju tezu u glavnom potkrepljuje ustanovom § 80. i 72. u savezu sa 90. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljišnih zajednica. — Tom raspravom nastoji pisac, da obeskrepi stanovište, koje je u takovim pitanjima zauzeo stol sedmorice svojom plenarnom rješidbom od 29. lipnja 1915. br. 2731, u kojoj je sudio, da su sudovi nadležni za rješavanje sporova o posjedu i vlasništvu izmedju zemljišne zajednice i trećih osoba, ne samo u onom slučaju, kada je treća osoba neovlaštenik, evć i onda, kada je treća osoba ovlaštenik.

Promotrimo li točno § 80. zakona o zemljišnim zajednicama vidimo, da isti sastoji iz tri odjelka: u prvom odjelku se uredjuje pitanje nadležnosti razgodbenih povjerenstva; — u drugom odjelku se pobliže označuje ono, što se u prvom odjelku ustanovljenom nadležnosti isključuje od dosadanje nadležnosti; — u trećem odjelku se odredjuje, što pripada stranci nakon rješenja razgodbenoga povjerenstva, ako nije zadovolina izrekom istoga o medjama te o obstojnosti ili opsegu ovlašteničkoga prava.

U prvom odjelku se veli, da nadležnost tih povjerenstva opsiže raspravu i odlučivanje o svima stvarno-pravnim odnošajima, u koliko je to nužno u svrhu razgodbe. — Stvarno pravni odnošaji u svrhu razgodbe jesu pak ili ustanovljenje, tko je sve ovlaštenik, ili koliko mu je ovlašteničko pravo, ili je li stanovita prodaja ovlašteničkoga prava mogla uslijediti ili ne te su napokon izim gore navedenoga ti stvarno-pravni odnošaji u tom paragrafu jošte povrh toga i egzemplikativno navedeni. — Da se gornjom ustanovom ne oduzima nadležnost sudbenih vlasti, slijedi već jasno iz druge alineje istoga paragrafa, jer ta alineja isključuje naležnost »o n i h o b l a s t i«, a n e i s k l j u č u j e n a d l e ž n o s t s u d b e n i h v l a s t i, ili sudova. — Sam zakon o uredjenju zemljišnih zajednica točno razlikuju u svojoj nomenklaturi oblast od suda, kako to slijedi već iz treće alineje §-a 80. te iz ustanova § 81. i 53. istoga zakona, gdje se uvijek sud ispravno zove sudom, a nikada oblasti, dok se u svim ostalim slučajevima,

Digitized by Google

gdje je pitanje nadležnosti upravnih oblasti nedvojbeno, iste nazivaju oblastima. — Gornji nazor, da se razgodbom ne isključuje nadležnost suda, potkrepljuje jošte i ustanova § 72. istoga zakona, — a napose pasus iste, da se imadu predmeti, koji do toga dana ne budu pravomoćno riješeni p o o b l a s t i m a d o t a d a n a d l e ž n i m a, ustupiti na rješenje razgodbenomu povjerenstvu; — dakle i opet ukida se nadležnost do tada nadležnih oblasti, a ne sudova.

Uz zakon o uredjenju zemljišnih zajednica važnosti je za razbistrenje ovoga pitanja zakon od 26. svibnja 1891. (zbor. br. 40.) — dakle stariji zakon, a isto tako i noviji zakon od 22. lipnja 1902. (Zbor. br. 43.) — a to zato, jer se i sam zakonodavac u § 54. i 90. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica poziva na ustanove tih zakona, odnosno sada de fakto samo na ustanove zakona od 22. lipnja 1902. (Zbor. br. 43.), pošto je tim zakonom kao novijim, stavljen izvan kreposti zakon od 26. svibnja 1891. (Zbor. br. 40.). — U zakonu od 26. lipnja 1891. §-u 24. ustanovljuje se nadležnost komasacionih povjerenstava, pa se u drugoj alineji istoga paragrafa izrično veli: »Odatle izuzimaju se prijepori o vlasništvu ili posjedu nekretnina uzetih u komasaciju, — koji će i nadalje spadati pred redovitoga suca i t. d.«

Medjutim zakon od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljišnih zajednica u § 90. n i n e p r o t e ž e v a l j a n o s t i k r e p o s t § 24. z a k o n a o d 26. s v i b n j a 1891. (Z b o r. b r. 40.) — koji paragraf govori o nadležnosti komasacionih povjerenstva — na rješavanje sporova pred razgodbenim povjrenstvom, već proteže od toga zakona kao valjane samo ustanove §§ 28.—61. odnosno §§ 65.—67., t. j. ustanove, koje govore o samoj raspravi i o ovrhi povjerenstva. — Kako je rečeno novim zakonom o komasaciji od 22. lipnja 1902. (Zbor. br. 43.) stavljen je izvan kreposti gornji zakon od 26. svibnja. 1891. No zato zakon od 22. lipnja 1902. analogno staromu zakonu u ustanovi § 78. u drugoj alineji veli: »Umjesto §§ 28.—61. i §§ 65.—67. zakona od 26. svibnja 1891. o komasaciji zemljišta (Zbor. br. 40.), navedenih u § 90. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljišnih zajednica (Zbor. br. 36.), imadu se svrsi shodno uporavit ustanove ovoga zakona«. Kako se vidi, tom ustanovom zakonodavac sistira stare ustanove o raspravi i ovrsi i uspostavlja nove ustanove o raspravi i ovrsi u smislu zakona o komasaciji zemljišta, a n e d a j e z a k o n o d a v a c v a l j a n o s t o n i m u s t a n o v a m a t o g a z a k o n a n a p o s e n e u s t a n o v i § 25. k o j a g o v o r i o n a d l e ž n o s t i.

Novi i stari zakon o komasaciji stoji na principu nepoštivanja volje pojedinih vlasnika u točno označenim slučajevima (§ 4. odnosno 1. novoga zakona), te polazi sa stanovišta općenite narodno-gospodarske koristi, pa je zato i pojmljivo, da kao lex specialis teži zatim, da se postupak skrati i da se zajedno sa komasacijom provedu pitanja privatno-pravne naravi, napose o vlasništvu, jer prema duhu toga zakona i onako vlasnik stanovitih nekretnina u većini slučajeva ne dobiva komasacijom svojih dosadanjih nekretnina već posve druge. — Zato baš nema zakon o komasaciji ustanove analogne ustanovi § 81. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, već naprotiv ide tako

Digitized by Google

daleko, da u zadnjoj alineji § 24. odnosno 25. novoga zakona sistira valjanost članka 11. zakona od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti. — Zato je baš u novom zakonu o komasacijama od 22. lipnja 1902. izostao pasus, da se izuzimlju prijepori o vlasništvu, pa su došle ustanove, da se sistira nadležnost sudova.

Pisca navedene rasprave dovelo je po našem sudu do njegova mišljenja uz to, što je previdio gore navedeno, ponajviše još i to, što je on alineju treću § 80. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica krivo shvatio držeći, da zakonska norma, kojom se nezadovoljna stranka upućuje na članak 11. zakona od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti, istu upućuje na taj put, ako drži, da je ona vlasnik a ne zemljišna zajednica. To ne stoji, jer ta ustanova toga ne odredjuje. — Valja samo tu ustanovu doslovno tumačiti pa će se iz točnoga i pažljivoga čitanja vidjeti, da se u toj normi nigdje ne govori o nezadovoljnoj stranci rješenjem povjerenstva o pravu vlasnosti, već jedino: o nezadovoljnoj stranci rješenjem o medjama skupnoga zemljišta, o opstojnosti ili opsegu ovlašteničkoga prava, te o ničem više. — Tom ustanovom nisu samo primjera radi navedeni pojedini slučajevi, već su navedeni svi mogući slučajevi, u kojima stranci nezadovoljnoj rješenjem razgodbenoga povjerenstva pristoji pravo u smislu čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti tražiti pred sudom pravnu pomoć.

Reći će se prijepor o medjama je takodjer prijepor o vlasništvu, jer svako nepokretno dobro mora pojmovno imati stanovitu medju (§ 312. ogz.) — Kada bi to stajalo, bile bi iluzorne ustanove § 850. i slijednih ogz., koje govore o ponovljenju granica i iz kojih slijedi, da se i izvanparbeno mogu medje i granice urediti. — Kada je takov postupak dozvoljen izvanparbeno pred sudom, eo ipso mora biti dozvoljen i u postupku pred razgodbenim povjerenstvima, kojih postupak počiva na načelima usmenosti i neposrednosti, dakle na načelima što bržega rješavanja spora. Kako pred tim povjerenstvima medje ustanovljuje jedan mjernički vještak, nije isključeno — kako se to već više puta i dogodilo — da on nehotice obavi izmjeru krivo i tako na temelju toga operata razgodbeno povjerenstvo postavi de fakto krive medje.

Stranka istom kasnije, nakon pravomoćnosti te odredbe, opazi to, našto je u dobroj vjeri pristala, pa sada jer nema drugoga remedija, da joj se ispravi nanesena šteta, dolazi do važnosti poziv zakonodavca na ustanovu čl. 11. zakona sudačkoj vlasti, jer sada nastaje za stranku mogućnost redovitoga parbenoga postupka pred sudom isto onako, kao što joj nakon pravomoćne izreke razgodbenoga povjerenstva o tom, da li je ona ovlaštenik ili ne, pristoji redovitim putem parbe to svoje pravo pred sudom dokazati. — Ta ustanova označena u § 80. zakona zemljišnim zajednicama, i to u trećoj alineji, nužni je je postulat samoga postupka pred razgodbenim povjerenstvima, koja uredjuju po normama navedenim u zakonu od 2. lipnja 1902. (Zbor. br. 43.), i to po normama od §§ 30.—65. istoga zakona.

Ma da je postupak pred tim povjernstvima u glavnome analogan postupku pred kot. sudovima, kao maličnim sudovima, postoji u sa-

Digitized by Google

mom postupku od onoga pred sudovima jedna velika razlika, a ta je u tom, što se ne mogu svjedoci zaprisizati (vidi § 50. staroga zakona o komasaciji), dok zakon od 22. lipnja 1902. u ustanovama od §§. 30.—64. ni ne poznaje dokaza preslušanjem svjedoka, kako je to stari zakon poznavao.

Postojeći postupnici za rješavanje parbenih prijepora (i to skoro svi), isključuju u takovim prijeporima pravo odlučivanja osobama, koje nisu suci, — uz iznimke koje poznaje trgovački mjenbeni zakon (prisjednici tih sudova, koji opet nisu pravi nestručnjaci, pošto trgovački zakon izrično dozvoljuje i primjenu običaja (§ 1. trg. zakona), pa takovi prisjednici kao trgovci imadu znanja o trgovačkim običajima).

Jedino pozitivni zakoni u kaznenom sudovanju poznaju odluke nesudaca (porotnika), kao neke vrsti sudaca o djelima, kojima se je tko ogriješio o kazneni ili ini koji zakon.

U našem gradj. zakoniku normirano je u razdjelu I., a poglavlju 2.—6., kako se sve tiče vlasnost, pa je za razbistrenje gornjega prijepora važno, da se spomene jedan od slučajeva originalnoga sticanja vlasništva, i to gradjenjem u smislu § 418. ogz., t. j. kada tko zgradu podiže na tudjem zemljištu i kada vlasnik toga zemljišta, ma da mu je to poznato bilo, toga zabranio nije. — U smislu te ustanove onaj, koji je gradio zgradu, dobiva ipso jure i vlasnost zemlje, na kojoj je ista podignuta, dok vlasniku zemlje pripada jedino pravo iskati za zemlju općenu cijenu. — Jedan dalji od načina, kojim se stiče pravo vlastništva, je sticanje u smislu i pod predmnjevama ustanova §§ 1472., 1477. i 1498. ogz. t. j. dosjelošću. U oba ova slučaja već izvršenjem samoga fakta, odnosno protečenjem vremena, stekla dotična osoba vlasnost, a samom tužbom postizava ona jedino dokumentiranje toga svoga već stečenoga prava. — Ove smo slučajeve naveli, jer su baš najčešći u prijeporima, koji mogu nastati pred razgodbenim povjerenstvima.

Uzmimo, da se nakon izvršenja gore navedenih fakata razgodba stavi u tečaj, to valja da se uvaži i na pameti drži, da zemljišna zajednica u času povedenja razgodbe nije više faktični vlasnik toga zemljišta, već da je taj komad faktična vlasnost te treće osobe, samo što ta treća osoba tu vlasnost nije jošte dokumentirala javno u smislu § 441. ogz. odnosno što je jošte dokumentirati ne može, jer nema izreke suca, kojom se njoj ta faktično stečena vlasnost sudno potvrdjuje. — Kako će i na koji način sada upravna vlast riješiti to pitanje, kada joj ne pristoji pravo, kako smo već gore rekli, preslušavati svjedoke pod prisegom, kojim se načinom dokazivanja u većini slučajeva o takovim pitanjima dokaz postizava? — Kako će upravna vlast da sudi, kada suditi u smislu zakona od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti može jedino sudac u ime Njegova Veličanstva Kralja? — Kada suditi može onaj, kojemu je zagarantovana nezavisnost, nesvrgnuće, te što više i ne premještenje proti njegovoj volji (§ 9. i 10. cit. zakona), — kojih osebina nema upravni činovnik? — Gore razloženo stanovište usvaja u cijelosti i Vidovdanski Ustav Kraljevine SHS u odjelku IX., a čla-

Digitized by Google

nima 109.—113., na što se upućuje takodjer i argumentom a contrario iz ustanova istoga ustava u odjelku VIII., u kojem se govori o upravnim vlastima i u kojem se upravnim vlastima ne daje nigdje pravo sudbenosti, — jedino u članu 102. i 103., kojim se točno opredjeljuju funkcije i nadležnost upravnih sudova.

Pisac u dalju potkrepu svojega shvaćanja navodi okolnost, da se u razgodbenom povjerenstvu nalazi i sudac (čl. 5. zakona od 28. veljače 1874.), ali zaboravlja, da je u smislu toga zakona sudac u to povjerenstvo došao jedino kao neke vrsti vještak i obični glasovatelj, a ne kao voditelj rasprave ili predsjednik. Sudac u tim sporovima ne sudi, već svojim pravnim znanjem daje izraza svojemu mišljenju i pravnomu shvaćanju, o kom mišljenju nema on prava kao sudac, da sam odlučuje, već u smislu § 20. zakona od 26. svibnja 1891. (Zbor. br 40.) može biti nadglasan većinom glasova nestručnjaka i nesudaca. — To se pak ne dešava u onim slučajevima, kada sudac u smislu § 25. zakona od 22. lipnja 1892. vodi raspravu i izriče presudu u prvoj molbi, a pravni lijek poduzet proti toj presudi rješava predsjednik zemaljskoga komasacionoga povjerenstva i dvojica sudskih članova. Dakle u prvoj instanciji sudac sam, a u zadnjoj i drugoj njih dvojica, koji imadu većinu nad glasom predsjednika, koji nije sudac.

Povrh gore navedenoga već sam zakon o uredjenju zemljišnih zajednica gore razloženo stanovište u § 81. istoga zakona potkrepljuje, jer zakonodavac u tom paragrafu veli: »prijepori o vlasništvu ili posjedu nepokretnina, s kojim je skopčano ovlašteništvo, spadat će i nadalje pred redovitoga suca«. — Možda je druga alineja tog paragrafa zavela gospodina pisca, jer ona glasi: »nu i u slučaju prijepora, koji spadaju pred sud, ima razgodbeno povjerenstvo pokušati nagodu«. — Ta je ustanova uostalom nužni posljedak ustanove § 74. istoga zakona, jer se u njoj veli, da su razgodbena povjerenstva ureda radi dužna paziti, da se ne krnje prava trećih osoba.

Jednom riječi, iznimnom nadležnosti upravnih oblasti kao razgodbenih povjerenstva prema § 80. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, nije ni zakonodavac mislio nadležnost tih povjerenstva protegnuti na rješavanje sporova o pravu vlasništva i posjeda, već je jedino mislio, da se časom povedenja razgodbe sistira nadležnost svih ostalih oblasnih nadleštva i sa istih prenaša na razgodbeno povjerenstvo.

Digitized by Google

Primjedbe k projektu kaznenoga zakonika za kraljevinu Srba. Hrvata i Slovenaca

raspravljene i primljene u plenarnoj sjednici sudbenog stola u Zagrebu dne 26. prosinca 1922. i izvješćem od 26. prosinca 1922. br. III. 1219—1922. podnešene ministarstvu pravde u Beogradu. (Na temelju prijedloga izvjestitelja Janka Gogolje, sudbenoga viječnika.)

UVOD.

U objašnjenju ovoga »Projekta kaznenog zakonika za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca« ističe se kao temeljna nota: praktična primjenljivost kriviČnoga zakona u životu. Kada je ministarstvo pozvalo ovo sudište, da dade svoje mnijenje, očito je u prvom redu računalo s njegovim praktičnim iskustvom, a tek u drugom redu s teoretičkom spremom. No ako se kritike teoretika bave pretežno kritikom općega dijela kaznenoga zakona, — prepuštajući kritiku posebnoga dijela više manje praktičarima — ipak se ovo sudište u svojem mnijenju jednako obzira na opći kao i na posebni dio projekta, izuzimajući odredbe općega dijela, ma da su ove tako reći domena kriminalne znanosti, u pretres specijalnim osvrtom na uvodno već istaknuto načelo praktične primjenljivosti. Bilo bi dakako suvišno svaku savremenu i naprednu odredbu »Projekta«, koja odgovara mišljenju ovoga sudišta, posebice isticati, pa će se ovo mnijenje, i ako se radi o kritici de lege ferenda, strogo držati okvira imanetne te pretežno negativne kritike.

»Derenčinova osnova iz g. 1879.« te Projekt srpskoga kriv. zakona iz g. 1910.« stekli su općenito priznanje, i kod kuće i vani, pa je ovakovo priznanje podjedno i živim dokazom, da pomenute osnove doista odgovaraju našoj pravnoj svijesti, te postulatima novije kriminalne znanosti. Stoga ovo mnijenje i uzima posebni obzir na te osnove. — Danas već postoji specijalna literatura o reformama kriminalne legislative. Taj znanstveno obradjeni materijal služi kao podloga i sastavljačima novih projekata, a i kritičarima takovih projekata, pa se, u koliko je dopuštalo vrijeme, uzeo kod izradbe ovoga mnijenja mjestimice obzir i na rezultate ovih reformatorskih radnja.

§ 1. Dvodioba kriviČnih djela. Pitanje sistematike spada medju centralne probleme svake zakonodavne reforme. Ono nas neposredno uvodi u sadržaj samoga krim. zak., jer nam donaša rješenje jednoga načelnoga pitanja, a to je rješavanje staroga problema o razlučenju kriminalnoga od policijskoga neprava. — Napredno je, što se policijsko nepravo izlučuje iz »Projekta« i time napušta trodioba postojećega kaznenoga zakona. Ali ne odgovara duhu i potrebama vremena, što su sastavljači projekta u pitanju sistematike sustali na po puta, pridržavši i dalje t.zv. dvodiobu kriviČnih dijela t. j. diobu u zločine i prestupe.

Rathenau kaže, da svako evolucioniranje u kriminalnom zakonodavtsvu može da bude samo u tri smjera: 1) nema zločina, već s a-

Digitized by Google

mo nepravnih, protupravnih djela, 2) nema kazne, već reparacija i 3) ne kažnjava se djelo, već počinitelj. — Izraz »krivično djelo« ima dakle da bude oznakom za sva ona djela, koja čine kriminalno nepravo i koja se kažnjavaju samo po kriminalnom zakonu — u opreci prema istupima (prekršajima), koji čine policijsko nepravo, te se kažnjavaju po policijskim oblastima.

Hrvatski juridički fakultet u Zagrebu iznio je u svojem mnijenju o Derenčinovoj osnovi jaka argumenta protiv dvodiobe. Nema uopće kriterija, koji bi mogli služiti kao podloga za dvodiobu krivičnih djela. Ta je dioba tek nominalna, te se ne da objektivno opravdati, pa se zato čini opravdanom tvrdnja fakulteta, da bi osuda i bez dodatka »te tim počinio zločinstvo« ili »te tim počinio prestup«, mogla glasiti: »i time počini krivično djelo, označeno u § 134. k. z.« a još bi konzekventnije i ispravnije bilo reći: »i time počinio djelo, označeno u §.... k. z.« — Izraz »zločinstvo« nije ni adekvatan. On uopće ne označuje konflikt sa pravom (protivupravnost), sa pravnom normom, a da specijalno i ne govorimo o konfliktu sa kriminalno-pravnom normom (kriminalnim nepravom), već više ističe konflikt sa etičnom normom, sa etičnim zakonom. To vrijedi za sva krivična djela, ne izuzevši ni ona protiv morala (ćudorednosti). Ni kvaliteta krivice (dolozitet), ni kvaliteta motiva (nečasni i sramotni motivi), ni nutarnja narav delikta, ni što drugo ne može opravdati dvodiobe. A ipak je socialni dojam, kojim izraz »zločinac« stigmatizira osudjenika u očima javnoga mnijenja i čitave njegove okoline, tako dubok i trajan, da ga ništa — in eventu ni akt same rehabilitacije — ne će moći tako lako oslabiti ili čak izbrisati.

Razlozi, koji vojuju za dvodiobu, nisu razlozi materijalnoga kaznenoga prava, koji bi imali da pogode kvalitetu počinitelja, već su više formalno-pravne naravi (pitanje stvarne nadležnosti i t. d.), a to je dovoljno, da se pokaže, kako je već po svojem fundamentu divisionis promašena svaka dvodioba krivičnih djela.

§§ 1—2. Propust. Projekt u §§ 1. i 2. govori o krivičnim djelima, ne spominjući izrijekom i propuste, kako to čini postojeći zakon u § 1. To je i opravdano. Savremena nauka o propustima puna je kontraverza, a mimo toga nije potrebno, da se u općem djelu radi onih nekoliko slučajeva (čedomorstvo i t. d.) donose općenite smjernice, već je shodnije, da se to prepusti posebnom dijelu projekta.

Izraz »djelo« (djelovati) obuhvaća ono, što je učinjeno i prouzročeno. To daje zaključivati, da su sastavljači projekta pod izrazom »krivična djela« imali na umu isključivo komisivne delikte. U tome nas utvdjuju različna mjesta u projektu, a poimence ustanova § 14., koja sadržaje doduše opću normu, so ipak govori o »zabranjenoj« posljedici (t. j. pretpostavlja prohibitivnu normu), a ne govori o »protupravsoj posljedici«. — Takovo shvaćanje pojma »djela« je i posve opravdano.

§ 2. Vrijeme čina. Ako je i opravdan prigovor nekih teoretika, da u današnjim vremenima ne treba specijalnih normi protiv eventualnoga neispravnoga sudačkoga tumačenja i primjene (analogija, ex-

Digitized by Google

tensivna interpretacija i t. d.), kakova je i norma § 2. projekta, ipak je dobro, da se taj § pridrži. — Ustanova §-a 2. sadržaje naime važno načelo o vremenskoj oznaci jednoga krivičnoga djela tako, da ne odlučuje vrijeme, kada je nastupio u s p j e h, nego vrijeme kada je realiziran »čin« (voljno tjelesno gibanje odn. mirovanje — Willensbetätigung). Tom jasnom zakonskom odredbom predusrelo se mnogim kontraverzama i zabludama, a napose različnim tumačenjima u pitanju retroaktivnosti, zastare, amnestije, abolicije i t. d.

§ 3. Retroakcija. Stariji zakoni i osnove govore o blažoj »kazni«, dok je ustanova §3. projekta znatno naprednija, jer govori o blažem »zakonu«. Projekat dakle upućuje suca, da ne uvažava samo težinu ugrožene kazni, već da podjedno ispita, koji z a k o n donaša blaže ustanove o zastarjelosti, o razlozima utrnuća, progona i t. d. — Medjutim se u teoriji još nije došlo do ekzatnoga rješenja pitanja, što se ima razumjevati pod b l a ž i m z a k o n o m. To se pitanje ima riješiti jednakim osvrtom na opća i posebna načela čitavog kaznenog zakona, a baš u tom leži sva težina toga pitanja i različnost shvaćanja. Najnovija mišljenja reformatora idu korak naprijed tražeći, da se pitanje o tome, što je blaži zakon, nema riješiti jedino apstraktnim kompariranjem starijega i novijega zakona, već i prosudjivanjem individualno-konkretnoga čina (Hippel, Z. 21. p. 412. etc.), pa bi bilo uputno, da se u tom pravcu formulira ustanova § 3. projekta.

§ 12. Taj § ne donosi specijalnoga propisa o odgovornosti narodnih zastupnika (poslanika). Ako je to propušteno zato, što se u članu 13. ustava već uredjuje odgovornost narodnih zastupnika, onda bi to značilo jednu nedosljednost. Ustav normira i smrtnu kazan, a ipak § 31. projekta govori o smrtnoj kazni. No ako se uzme na um, da odgovornost narodnih zastupnika (poslanika) iziskuje specijalne, blaže propise, onda je opravdano stanovište projekta, što ne donosi takovih specijalnih normi, jer bi to moglo lako zavesti te dovesti do toga, da bi se općeniti propisi procentualnoga prava o zatečenju i t. d. jednako primjenjivali i na narodne zastupnike (poslanike), za koje u drugim naprednim državama ipak vrijede specijalni i blaži propisi.

§ 14. Umišljaj. Umjesto izraza »umišljaj« ili eventualno uz taj izraz bilo bi u interesu shvaćanja teksta nužno staviti dosad uobičajeni izraz »zla nakana«, kako to uzima postojeći zakon, te Derenčinova osnova. »Zla nakana« je adekvatan izraz, jer s jedne strane jednako ističe intelektualni i voluntarni momenat dolusa, a s druge strane ističe i psihološki (nakana) i kriminalno pravni momenat (zlo).

Ustanova § 14. donosi d e f i n i c i j u dolusa. Uputnije je, da se definiranje dolusa prepusti znanosti. Dolus je zapravo pravno-znanstveni, a ne zakonski pojam. Znanost nije dosad neprijeporno riješila sva pitanja o dolusu, a uz to se, kako zgodno ističe Derenčinova osnova, pojam dolusa ne da ni strogo lučiti od pojma kazualnoga saveza. U definiciji t. zv. direktnoga dolusa navodi se i izraz »htjeti«. I pojam »htijenja« nije odredjen izraz, jer ga nisu psiholozi, a niti kriminalisti dosada neprijeporno riješili. O tome pobliže § 19.

Digitized by Google

§ 14. Dolus eventualis. § 14. veli: »Krivično je djelo učinjeno umišljanjem kako onda, kada je učinilac njegovo izvršenje hotio, tako i t a d a, kada je on predvidjajući zabranjenu posljedicu i t. d.«. Tekst ne veli disjunktim: »ili«, već konjunktim: »i tada«. Ova opreznost sastavljača u tekstuaciji § 14. zaslužuje osobitu pažnju i priznanje. Dolus eventualis ne uzima se kao koordinirani pojam, a niti kao podvrsta, već kao specijalni slučaj dolusa, a time se je predusrelo mnogim kontraverzama i zabludama, kako je to već istaknuo kriminalista Wach (Strafrechtszeitung).

Ono što je gore rečeno za definiciju dolusa, još više vrijedi za definiciju eventualnoga dolusa. Nije pretjerano kazati:: »koliko je pravničkih škola, toliko je teorija o dolusu eventualnom«. Znanost mora da se bavi i mora da definira dolus eventualis. U znanosti naime služi dolus eventualis kao granični pojam (Grenzbegriff), kojim se ima da odsiječe granica medju dolusom i kulpom. No psihologija ne ispituje duševne činjenice, koje bi služile kao podloga za pojam eventualnoga dolusa, već se tim pojmom isključivo bavi kriminalna psihologija. No kako i najglasovitiji kriminalisti (Binding, Ihering i drugi) nisu stvorili upotrebive definicije za pojam volje i dolusa, razumljivo je, da im je to još manje moglo uspjeti za definiciju pojma eventualnoga dolusa. Najnovija teorija dr. Mayera, t. zv. motivistička teorija tek je u razvoju, pa još nije općenito priznata. Savremena teorija o eventualnom dolusu — ne izuzevši niti t. zv. Frankovu teoriju (formulu), što ju usvaja projekat — još su dosta problematične.

Istina je, da je Frank pošao korak naprijed, služeći se kao i projekat pozitivnim formulacijama voluntarističkoga elementa eventualnoga dolusa, kako to pokazuju neki izrazi, kao što su »usvojiti« i t. d.,pa se time doista izbjeglo pogrješkama starije formule, koja se je za oznaku voluntarističkoga elementa eventualnoga dolusa služila hipotetskim opisivanjima. Starija naime Frankova formula veli, da dolozitet postoji ne samo onda, kada počinilac drži nastup uspjeha s i g u r n i m, već i onda ako ga je držao m o g u ć i m, no u posljednjem slučaju samo onda, a k o ga ni predstava o sigurnom nastupu protupravnoga uspjeha, n e b i b i l a odvratila od izvršenja čina. To bi, čini se, bila jedna na pukoj negaciji osnovana fikcija, dakle fingirani, presumirani dolus.

No i Frankova teorija o eventualnom dolusu nije bez prigovora. Dobro se ističe s jedne strane (Kohlrausch, Bar i dr.), da današnji tip čovjeka još nije toliko razvit, da bi mogao reflektirati na suptilne nutarnje doživljaje, što ih Frankova teorija donosi za oznaku voluntarističkoga elementa eventualnoga dolusa. Psihologije, koje će nas o tome podučiti, propadaju još budućnosti.

Iz problematične naravi pojma eventualnoga dolusa proizlazi i veća p o g i b e l j njegove praktične primjene, a to tim više, što se kod eventualnoga dolusa doista operira samo kategorijom »mogućnosti«, a ipak se udara ista kazan, kao da je djelo izvršeno uz dolus directus. Nije li tu otvoren put za šikanacije i tendencijozne procese i t. d.?

Digitized by Google

Osvrtom na dosad rečeno, te obzirom na tendenciju sastavljača projekta, da u prijepornim pitanjima uvaže i protivna mnijenja, te da se ne izazovu nove kontroverze, bilo bi uputno, da se definiranje eventualnoga dolusa i s p u s t i iz projekta, te prepusti nauci i životu — kako je to učinjeno i kod pojma p o k u š a j a.

§ 14. Kulpa. Definicija kulpe, te dvodioba u svjesnu i bezsvijesnu kulpu spada u kriminalnu znanost. Imade uvaženih teoretika, koji u besvijesnoj kulpi uopće ne vide krivice, jer da joj fale konstitutivni elementi pojma krivice t. j. f a k t i č n a subjektivna relacija prema uspjehu. Kazan se kod slučaja besvijesne kulpe naime ne ravna prema subjektivnim momentima, već prema težini nastaloga uspjeha. (Erfolgshaftung). Kažnjava se dakle djelo, a ne p o č i n i l a c.

Ovi se teoretici pitaju: »Ima li razlike izmedju besvjesne kulpe šofera, koji je pregazio čovjeka, šofera, koji je usmrtio pseto, te šofera, kojemu se unatoč nagle vožnje nikakovo zlo nije dogodilo?« Dalje je pitanje, da li se u slučajevima, gdje učinilac uopće nije mislio na uspjeh (besvjesna kulpa), može razložito predpostaviti, da je učinilac — r e b u s s i c s t a n t i b u s — doista mogao hotimičnom pažnjom izazvati nužne predstave o nastupu protivupravnoga uspjeha?«

Protiv definiranja besvjesne kulpe govori i to, što se u projektu i onako ne daje sucu objektivno mjerilo, odnosno što se ne ustanovljuje onaj stepen pažnje, koji je počinitelj prije čina bio dužan posvetiti, a kada je tako, tada je — unatoč definicije § 14., te tamo istaknutih subjektivnih i objektivnih kriterija (okolnosti čina i individualitet učinioca) — in ultima linea ipak sve prepušteno razumnoj sudskoj praksi i specijalnim propisima o stepenu pažnje.

Korektiv za sve to bilo bi prema shvaćanju čuvenoga teoretika Hippela (Z. 1921. str. 412.) medju ostalima i to, da se točno fiksira o p s e g učina (Tatbestand) jednog delikta, a to upućuje na pitanje k a u z a l i t e t a. Ima se naime riješiti pitanje, da li se učiniocu uračunavaju sve posljedice čina (filozofski pojam kauzaliteta) t. j. pitanje da li je dovoljno, da je učinilac stavio ma koji uvjet za uspjeh, ili da li to nije dovoljno (juristički pojam kauzaliteta). — Da o tome ne bude sumnje, trebalo bi, da se kod § 14. odnosno § 25. kaže: N i t k o n i j e o d g o v o r a n z a s l u č a j, a s l u č a j n e p o s l j e d i c e č i n a s u o n e, k o j e s u p o t p u n o n e o b i č n e t. j. z a s v a k o g a n e p r o r a č u n l j i v e«.

§ 15. i 16. Ne bi bilo suvišno u tekstu § 15. i 16. iza riječi »izvršenja« dodati riječi »i pokušaja«.

§ 17. Error iuris criminalis. Današnja nauka još nije riješila pojmove kao što su: protupravnost, protuzakonitost i povreda dužnosti (Pflichtwidrigkeit). U drugu ruku naći će se, iz kriminalno političkih obzira, u svakom kaznenom zakonu i takvih djela, koja se za običnoga čovjeka barem u prvi čas ne čine protupravnim ili barem n e o č i t o protupravnima. To su t. z. delicta iuris civilis t. j. krivična djela, koja ne potječu iz pravne ideje (Dr. A. Gayer u Holzendorff, Rechtslexikon str. 386). — Sve to upućuje, da se naredjenje § 17. zasada još prepusti kriminalnoj znanosti.

Digitized by Google

§ 19. Neuračunljivost. Ustanova § 19. normira pojam sposobnosti ubroja, služeći se kod toga tako zvanom kombinovanom metodom t. j. biološkom (aitiološkom) metodom, koja ističe uzroke neuračunljivosti, a to su odredjeni duševni defekti (bolesno duševno rastrojstvo i t. d.) u savezu sa psihološkom (simptomatičkom) metodom, koja iznosi posljedice (simptome) tih duševnih defekata, a to je pomanjkanje ili oslabljenje intelektualne odnosno voluntarne moći.

Definiranje pojma sposobnosti za ubroj jedan je od najtežih problema kriminalne legislative. Kriminalna politika upućuje zakonodavca, da baš kod ovoga problema vodi računa sa različnim mišljenjima, dakle jednako sa pristašama i sa protivnicima teorije o slobodnoj volji. Tome zahtjevu kriminalne politike udovoljit će zakonodavac tako, da pojam sposobnosti ubroja prepusti kriminalnoj znanosti, odnosno razumnoj sudskoj praksi. Ako li se zakonodavac ipak odlučio, da definira pojam sposobnosti ubroja, tada ga zakonodavno iskustvo i praksa upućuju, da pojmove kao što su volja, slobodna volja, krivica i t. d. posve prepusti znanosti, ne samo zato, što o tim pojmovima nema medju teoreticima jednodušnoga shvaćanja, već poglavito i zato, što je iskustvo pokazalo, da se ti pojmovi baš onda, kada ih zakonodavac normira, prihvaćaju skepticizmom (Dr. R. Frank, Reform des Reichsstrafgesetzbuches B. I. 1910.) — Prema tomu tekstuirana je istanova § 3. austrijske osnove ovako: »Nicht strafbar ist..... wer nicht die Fähigheit besass das Unrecht seiner Tat einzusehen oder seinen Willen dieser Einsicht gemäss zu bestimmen«.

Da se ali izbjegne i izrazu »volja«, koji je u teoriji u toliko neodredjen, što dopušta više i raznih značenja, te što postoji dapače teorija, koja drži, da je volja samo iluzija, predložio je Aschaffenburg formulu: »oder dieser Einsicht gemäss zu handeln«. Ovu Aschaffenbergovu formulu pridržali su i sastavljači ovoga projekta, kada u § 19. vele: »ili prema tome shvaćanju raditi«. No pojam »raditi« sadržava u sebi i pojam »htjeti«. Mimo toga se specialiter kod komisivnih delikata zapravo i ne radi o mogućnosti i sposobnosti rada, o moći raditi t. j. o tom, da je tko mogao raditi, već o tome, da je tko mogao »i ne raditi«. — Radi toga dr. R. Frank predlaže formulu: »ili svoje ponašanje prema tome shvaćanju udesiti (richten)« ili kraće: »ili se prema tome shvaćanju vladati«. I profesor dr. Šilović istaknuo je u svojem predavanju o projektu, da se je pod izrazom: »mogao raditi« mislilo reći: »mogao se oduprijeti«, da se je dakle mislilo ono, što jedni nazivlju odvratnom moći, a drugi odvratnom voljom. — Prema tome, te gledom na to, što se projekt i kod definicije eventualnoga dolusa odlučio za Frankovu formulu, bilo bi bolje da se umjesto Aschaffenburgove formule prihvati gore navedena formula Dr. R. Franka.

§ 24. — Kod § 24. br. 5. unosi stilizacija sumnju, koja radja nesporazumcima. Nakon ponovno pročitane ove točke neki su ostali kod tvrdnje, da »stariji maloljetnici, ako ih navršena 21. godina zatekne u izdržavanju kazni, nemaju ostatak kazni više izdržati odvojeni od

Digitized by Google

punoljetnih i u naročitim zavodima«, što ne odgovara duhu projekta, pa se čini zgodnijom slijedeća stilizacija: »Stariji maloljetnici, osudjeni prije navršene 21. godine, izdržavaju kaznu odvojeni od punoljetnih i u naročitim zavodima«.

§ 25. Nužna obrana. — Projekt nam sa ustanovom § 25. donosi pojam nužne obrane prema najnovijem razvoju kriminalne znanosti. Ta ustanova znači zamašan napredak. Osobito će to znati ocijeniti onaj, koji barem malo pozna historijski razvoj pojma nužne obrane i kaznenopravne nužde. Dosta je spomenuti, da nužna obrana našega projekta štiti »sva« pravna dobra, ne isključujući niti zaštitu poštenja. — To se u tekstu § 25. projekta doduše ne kaže izrijekom (verbis expressis), već implicite t. j. time, što se u tekstu uopće ne nabrajaju pojedina pravna dobra — a slijedi to i per analogiam § 26. o kaznenopravnoj nuždi. — Svaki praktični sudac dobro znade, koliko je poteškoća zadavala posljednja alineja § 2. postojećeg zakona, koja dopušta slučajeve prekoračenja, koji se unatoč asteničkog afekta, (straha), ipak mogu kažnjavati kao kulpozni čini po § 335. k. z.

§ 26. N u ž d a. Medju osobitim tečevinama, što ih je donijela znanost i praksa, van svake je sumnje institut kazneno-pravne nužde. Ni jedna institucija materijalnoga kaznenoga prava nije toliko trpjela uslijed neznanja i neorijentiranosti prijašnjih vijekova kao što baš nauka o pojmu nužde. Stariji zakoni vrlo su usko shvaćali pojam nužde. Tek u novije doba počinje se proširivati taj pojam, a u najnovije doba mnogo se govori o t. z. »pravu nužde«. To »pravo nužde« tako je medjutim kontroverzno, da je posve opravdano, što ga projekt prepušta daljemu razvoju znanosti.

Ustanova projekta o nuždi daleko nadvisuje ustanove starijega kriminalnoga zakonodavstva, te i ustanove našeg postojećega kaz. zakona. Projekt dopušta nuždu u zaštitu s v i h pravnih dobara. Nadalje projekt shvaća pojam nužde jedinstveno t. j. glavno je obilježje nužde o p a s n o s t; bilo da ta opasnost dolazi od ljudske volje (prijetnja, vis compulsiva), bilo od kakove prirodne sile. Konačno je projekt usvojio najvažniji rezultat moderne kritike ne uzimajući »neodoljivu silu« kao razlog nekažnjivosti nužde. U tom leži najveća prednost ustanove § 26.

§ 27. P o k u š a j. Prednost: što se ne upušta u pobliže definiranje i što prepušta sudovima veću ingerenciju nego li do sada.

§ 31. S m r t n a k a z n a. Dužnost svake zdrave legislative, da bude doista odraz opće volje, namiće zakonodavcu specijalnu dužnost, da vodi računa i sa protivnim mišljenjima širih krugova. Ta specijalna dužnost potakla je neka novija zakonodavstva, da su napustila načelo a p s o l u t n o g a zagroženja smrtnom kaznom, te se priklonila načelu relativnoga, odnosno fakultativnoga zagroženja smrtnom kaznom. To je načelo — uz izuzetak posve singularne ustanove § 86. — donio i projekt sa generalnim ustanovama § 165. i § 187. Time se projekt uzdiže nad naš postojeći kazneni zakon, pretpostavljajući dakako, da će novi krivični postupnik usvojiti ustanovu § 252. postojećega postupnika, koja za izrečenje smrtne kazne traži, da je

Digitized by Google

optuženik jednoglasnim zaključkom sudaca pronadjen krivim delikta, koji se kažnjava smrću.

Fakultativna prijetnja smrtnom kaznom mora da umiruje i onoga, kome se buni svijest, kada zakon absolutno nalaže smrtnu kazan, kao i onoga, kome se buni svijest, kada zakon isključuje smrtnu kazan. — To stajalište projekta u pitanju smrtne kazne zastupano je i u novijoj njemačkoj osnovi, dok austrijski kazneni zakon iz 1919. ukida smrtnu kazan u redovitom postupku.

§ 40. Promjena globe. Notorna je nepravda starih kaznenih zakona, po kojima se za slučaj neutjerivosti globe odredjuje promjena novčane kazne u kazan slobode. Nepravedno je da se subsidiarno kažnjava siromaštvo. Tu nepravdu ublažuje humana i napredna ustanova zadnje alineje § 40., po kojoj se siromašnom osudjeniku dopušta, da novčanu kazan odradi. No uporaba ove ustanove vrlo je relativna, i gotovo problematična, jer pretpostavlja radnu sposobnost osudjenika i opstojnost nekoga posla.

Da se potpuno udovolji zahtjevima pravičnosti, predlaže se slijedeći dometak na koncu zadnje alineje § 40 projekta: »U okolnostima osobitoga obzira vrednim ukida se promjena novčane kazne u kazan slobode u slučaju neutjerivosti globe. No kazni se zatvorom, tko se iz zlobe, nerada, raskalašenosti ili iz nemara stavi u položaj, da ne može platiti globe«. — Takovu odredbu donosi švedska osnova iz 1916. (vidi Z. 1917. str. 106.).

§ 45. Ta je ustanova nejasna, pa iziskuje drugu tekstuaciju.

§ 52. Kod odjelka četvrtoga ovoga § iza riječi: »po isteku pet godina« bilo bi shodno radi jasnoće dodati: »od časa nastupljene kazni računajući« (za razliku od »po izdržanoj kazni«).

§ 55. Pijanstvo. — Prevelika strogost štetna je za društvo i državu, jer se njom obično postizava protivno od onoga, na što se je smjeralo. To nam svjedoče one države, u kojima se je u zadnje doba najoštrije istupalo protiv alkoholizma. Alkoholizam je jedna realna činjenica; stanoviti način života, za mnogoga tako reći conditio sine qua non, s kojim se — kao s jednim faktom — mora da vodi računa. Borba protiv alkoholizma treba da je etapna, preventivna i treba da više pogadja buduće nego li sadanje generacije.

U drugom redu nameće se pitanje, tko je zapravo pijanica i kako ćeš ga in cocreto ustanoviti? Hoće li se na temelju redovitih izvidjaja moći ustanoviti, da li je pijančevanje postalo navadom (dispozicijom) ili je samo prigodno i t. d.? Projekt zabranjuje pijanicama »posjećivanje krčmi«. No zar krčme postoje samo za alkoholičare? Kako će biti sa onima, koji nemaju vlastitoga kućanstva, te su, kako je to već u manjim mjestima, jedino upućeni u opskrbu u krčmama?

U većim mjestima biti će norma projekta uopće neprovediva, a biti će za toliko veća kontrola u manjim mjestima. Ali tu će zabrana § 55. vanredno teško — preteško — pogadjati alkoholičare. Suglasno s nekim novijim mišljenjima predlaže se: neka se napusti zabranjivanje polaska u gostione, a umjesto toga neka se in eventu alkoholičarima zabrani naručivanje alkoholnih pića, odnosno

Digitized by Google

neka se zabrani izdavanje takovih pića alkoholičarima. Ta zabrana ali neka bude apsolutna t. j. bez obzira na to, od kuda se naručuje alkoholno piće.

§ 62. — Ustanova § 62. skroz je savremena i humana, a kraj poznate preopterećnosti sudova upravo nužna.

Osebina„ koja zaslužuje osobito priznanje, jest uvažavanje p r i t v o r a, a ne samo istražnoga zatvora. Tek bi trebalo, da se pritvor uzme i u š i r e m značenju riječi tako, da bi se osudjeniku moglo uračunavati u kazan i ono vrijeme, što ga je proveo u policijskom i vojničkom pritvoru. — Nabačeno je s jedne strane, neka se primjena § 62. učini ovisnom i o priznanju. Čini se, da postavljanje uvjeta, kao što je priznanje, čini primjenu § 62. iluzornom. Sili se suca da ispita motiv priznanja (da li je etičan ili ne). Priznanja su različita: sad više sad manje kvalificirana. Razne su i okolnosti jednog priznanja (vansudno i sudno). Isto i opseg priznanja (parcijalno, totalno). A zar se jedno uvjetovano priznanje (biti ćeš pušten — ako priznaš) može još uopće smatrati slobodnim priznanjem? A ipak je samo takvo priznanje pravno relevantno. Istina je, da priznanje u velike odterećuje suca. Nu zar je to uvaživo? Držimo, da bi postulat priznanja reducirao primjenu § 62. na takav minimum slučajeva, da bi i sama primjena § 62. postala iluzornom, pa je po tom samo prednost projekta, što za primjenu § 62. ne traži i priznanje.

§ 64. S t i c a j. Nekoja novija mišljenja hoće da se posve napusti razlikovanje sticaja u realni i idealni. Naš projekt ne dijeli to mišljenje, a i posve opravdano. Razlikovanje sticaja u idealni i realni nije tek jedna teoretska finesa, već je naprotiv od osobitoga praktičnoga znamenovanja. Realni sticaj nije isto, što i sastavljeni učin t. j. jedinstvo čina od više akata. Realni sticaj pretpostavlja više, a najmanje dvije samostalne odluke. I baš po tome biva teže kažnjiv od idealnoga sticaja — od sticaja uno actu. To predvidja i projekt, kada u slučaju realnoga sticaja primjenjuje princip kumulacije, pa prema tome realni sticaj kažnjava teže, nego li idealni. To pak opravdava potrebu razlikovanja sticaja u realni i idealni.

§ 89. V e l e i z d a j a. I z d a j a. Po uzoru starijega zakonodavstva i naš postojeći kazneni zakon pretjerava u strogosti, kada prosudjuje veleizdajničke čine. Ta se strogost očituje u tom, što se upravo drakonske kazne namiču za dovršenu veleizdaju, a kulminira u tom, što se ta ista kazan udara na bliža, a i na najdalja preparatorija. Prema novijem zakonodavstvu i projekt donaša blaže kazne za veleizdajnička preparatorija. Za preparatorija donašaju se »specijalne ustanove« uz blažu kazan. Ta preparatorija nisu delicta sui generis, već pretpostavljaju nakanu počiniti kažnjivo djelo, koje se priprema. — Upada u oči, da kod točke 4. § 89., koja veli: »da se kraljevina S. H. S. ili neki dio protivno ustava spoji s kojom stranom državom i t. d.« fali riječ »silom«.

Da se predusretne progonima kriminalno irelevantnih djela, te da se što više reducira broj tendencioznih procesa, od kojih samo štetuje država, jer se postizava obično protivno od onoga, što se je

Digitized by Google

intendiralo, — treba da je pojam veleizdaje što više odredjen. Čim to, tada je nužno, da se veleizdajom označe samo oni čini, koji smjeraju na silovitu promjenu konstitutivnih faktora države. I Derenčinova osnova, te neka novija zakonodavstva i osnove uzimaju silu (nasilnost, silovitost čina) zajedničkim obilježjem za sve slučajeve veleizdaje. Po tom se u tekstu § 89. toč. 4. predlaže, da se pred riječi »spoji« i »izdvoji« doda riječ »silom«.

§ 141. Bilo bi shodno, da se na koncu teksta § 141. još doda: »Za pokušaj će se kazniti«.

§§ 147.—148. Ove ustanove projekta obuhvaćaju zločinstvo potvore postojećega zakona. Zakonski učin tih kriviènih djela odredjeniji je u projektu, nego li u postojećem zakonu ne samo po svome sistematskom položaju time, što su norme §§ 147. i 148. uvrštene medju krivična djela protiv pravosudja, te su po tom jasno označena kao socijalni delikt za razliku od uvreda poštenja (kleveta), nego i po tome što je kod § 147. odredjeniji i subjektivni učin (namjera).

Važna novota, koja se mora osobitom pohvalom da istakne, jer štiti urednike i službenike protiv šikanacija, — leži u tome, što se kažnjavaju i lažna okrivljenja radi povreda službenih dužnosti (t. j. radi karnosnih čina).

Opravdano je, što se ne traži da bude provedena istraga; sam čin objede u namjeri, da se povede kaznena odnosno disciplinarna istraga, bit će dovoljna za dovršenje delikta. U drugu ruku iz opravdanih je razloga naš projekt humaniji od postojećega zakona po znatno blažoj kazni, a i po tome, što ne odredjuje višu odnosno kvalifikatornu kaznenu stavku, koju normira § 210. postojećega kaznenoga zakona.

§§ 154., 155., 156., 157., 158., 159. Krivorota i t. d. — Po projektu potpadaju ova krivična djela medju delikte protiv pravosudja. Time se projekt udaljuje ne samo od sistematike postojećega kaz. zakona, koji te delikte uzima kao osobiti oblik prevare, već se udaljuje i od Derenčinove osnove te nekih novijih zakona, koji te delikte uzimaju kao delicta sui generis, koji vrijedjaju javnu vjeru. Izlučenjem tih delikata iz pojma prevare prestaju poteškoće, koje su do sada postojale kod ustanovljenja rekvizita prevare, poimence kod ustanovljivanja momenta štete i kauzalnoga nexusa.

Dalja je novota projekta, da se ne kažnjava samo prisega, položena pred sudom, već i kriva prisega pred drugim oblastima (§ 159.). To se opravdava time, što su i druge oblasti u rješavanju prijepora vlasne dopustiti prisegu, pa bi se u pomanjkanju norme § 159. moglo misliti, da su vansudno položene krive prisege naprosto nekažnjive. No pogotovo je opravdano, što projekat ne kažnjava kulpoznu krivorotu i krivo svjedočanstvo, kako to čini Derenčinova osnova. To bi vodilo do suptilnih, a većim dijelom i bezuspješnih isljedjivanja (progona).

Iz obzira pravičnosti trebalo bi da je poput Derenčinove osnove donešena specijalna norma o beskažnjivosti ovih kriviènih djela u slučajevima:

Digitized by Google

a) ako bi bio krivac prokazom istine samoga sebe optužio radi kakova zločinstva ili prestupka, jer se nitko ne može siliti, da samoga sebe denuncira, i jer se krivac u takim slučajevima nemože uspješno braniti kazneno pravnom nuždom.

b) kada krivcu nije predočena blagodat nesvjedočenja.

§ 165.—6. Krivična djela protiv života i tijela. Po uzoru naprednijih zakonodavstva napušta i projekt razlikovanje izmedju umorstva kao nakanjenoga usmrćenja i ubistva kao usmrćenja cum dolo indirecto, te označuje kao »umorstvo« nakanjeno usmrćenje čovjeka, ako je nakon zreloga razmišljanja izvedeno, a kao »ubistvo« (§ 165. st. I. i § 166.) nakanjeno usmrćenje čovjeka, ako nije izvedeno nakon zreloga razmišljanja. Uz tu opravdanu novotu dolazi modernije, a psihološki opravdanije shvaćanje samoga pojma premeditacije. Uz pojam »razmišljanja« ističe se i napose pojam »zrelosti« takva razmišljanja, čime je podjedno rečeno, da se i u slučajevima § 165. st. I., koja govori o normalnom učinu, te i u slučaju § 166., koji govori o privilegiranom učinu, u svakom slučaju traži razmišljanje prije izvršenja čina (»praemeditatio«). No projekt ide i dalje, kad pod premeditacijom ne uzima »odlučivanje« (Überlegung), kako to čine stariji zakoni, a i naš postojeći (§ 1. k. z.) već »razmišljanje« (Bedenken). To je i opravdanije, a i savremeno, jer bit premeditacije leži baš u sudovnoj funkciji »razmišljanja«, u refleksiji, a ne u voluntarnoj funkciji »odlučivanja« Definicija pojma premeditacije iz opravdanih razloga nije stavljena u tekst projekta, jer se pojam premeditacije ne da točno formulirati.

Projekt napušta široku definiciju postojećega zakona o umorstvu (.... ili drugoga kojega čovjeka), pa se time odazvao logičnim i pravičnim zahtjevima kriminalne znanosti glede »aberratio ictus«, koja uči, da kod aberracije nema dovršenoga umorstva, već da konkurira pokušaj umorstva sa kulpoznim usmrćenjem. Time je prema projektu podjedno omogućeno točno razlikovanje izmedju »aberratio ictus« i »error in objecto«. Postojeći zakon unatoč definicije o umorstvu, navodi više vrsta umorstva. To je gledom na definiciju, koju daje projekt, posve suvišno, jer viši stepen kažnjivosti ovisi o različitim konkretnim okolnostima čina, koje se ne dadu predvidjati, ni klasificirati.

Stari zakoni te Derenčinova osnova protive se blažem kažnjavanju ubistva počinjenoga u žestokoj razdraženosti, jer da bi lako moglo zavesti te dovesti do toga, da bi se afekt uzimao kao isključivi kriterij ubistva. Tome se prigovoru ugiba projekt, kada uz dolus repentinus (na mah) traži podjedno, da je djelo izvedeno i u afektu (jarost) prouzročenom napadom ili velikim uvredama.

§ 165. st. 2. Usmrćenje cum dolo eventuali praemeditato. — Prema uzoru njemačkoga krivičnoga zakona i nekih teoretika, donijeli su i sastavljači našega projekta strogu ustanovu § 165., kada u drugoj stavci toga §, koji normira najteže slučajeve doloznoga usmrćenja, uvrštava i one slučajeve doloznoga

Digitized by Google

usmrćenja, koji su počinjeni uz t. zv. kvalificirani dolus eventualis t. j. uz dolus eventualis kvalificiran cum dolo praemeditato.

Već nam ono, što je napred kod § 14. ovoga projekta o eventualnom dolusu rečeno, može donekle do osvijetli težinu strogosti ustanove § 165. Na ovom mjestu neka budu iznešena ostala argumenta.

Neispravno je prije svega stajalište nekih, da je dolus praemeditatus jednak kvalificiranom direktnom dolusu, kao da kod eventualnoga dolusa nema ili ne bi moglo biti premeditacije. Kada bi se sastavljačima projekta ovakovo — ma i neispravno shvaćanje — moglo imputirati, tada bi se opravdano mogla prihvatiti reforma, što ju donaša druga stavka § 165. Ta reforma značila bi snažni korak naprijed, značila bi sankciju najviše i najhumanije tendence današnjih reformatora kazn. zakona: »da se kazni počinilac, a ne djelo«. Takova reforma bila bi ali i najveći triumf nad zastarjelim zakonima.

Jer je doista opravdano, da se onome, koji je postupao u namjeri ubijstva (umoritelju) nametne najteža kazan tek onda, kada se ispostavi, da je ova namjera stvorena: »nakon zreloga promišljanja«. Ovakova bi reforma stajala i nad našim zakonom od 1852., jer i taj u § 134. uz dolus directus ne traži još i dolus praemeditatus. Ako su dakle stavljači projekta kod § 165. al. 2. mučke pretpostavljali dolus directus, onda ih doduše ne bi pogadjao ovdje iznečeni prigovor strogosti, no tada bi se moralo prigovoriti načinu tekstuacije § 165.

Ustanova § 14. naime postavlja uz dolus directus još i specijalni slučaj dolusa, , t. zv. dolus eventualis. A jer prva al. § 165., koja govori o normalnom slučaju doloznoga usmrćenja, ne govori posebice i o subjektivnom učinu takova usmrćenja, dok § 165. al. 2. govori samo o dolusu praemeditatusu, te obzirom na to, što projekt ne donaša specijalnu ustanovu za slučajeve doloznih usmrćenja, izvršenih sa dolus eventualis praemeditatus, — to će svatko, tko valjano tumači zakon, morati doći do opravdanog zaključka, da je za subjektivni učin § 165. al. 2., koja normira najteže slučajeve doloznoga usmrćenja, dostatan i dolus eventualis praemeditatus. Ako se to nije htjelo, trebalo je ili donijeti drugu tekstuaciju, kako je to niže navedeno — a u tom slučaju i glede ostalih najteže kažnjivih delikata —, ili je trebalo donijeti specijalnu normu o ubistvu cum dolo eventuali praemeditato; a ako se ni to ne bi htjelo — naprosto bi u § 14. projekta trebalo ispustiti dolus eventualis.

Očita je medjutim intencija sastavljača projekta, da se subjektivni učin § 165. t. j. najteži slučaj doloznog usmrćenja konstruira i sa t. zv. kvalificiranim dolus eventualis,om. Pita se, da li je to opravdano?

Prema uzoru švicarske osnove uzima i projekt kod tipičnih dolozni̇h čina t. z. trodiobu. Na normalni učin § 165. al. 1. nadovezuje se privilegirani učin § 166., te kvalificirani učin § 165. al. 2.

Digitized by Google

Očito je, da projekt pod učin § 165. al. 2. uvrštava osobito t e š k e, najteže slučajeve doloznoga usmrćenja.

Pod osobito teškim djelima imadu se razumijevati ona, koja izviru iz dubina ljudske psyhe, u kojima se odrazuje karakter čovjeka. Kome ubijanje leži već u karakteru, pokazuje konstantnu sklonost na ubijanje, i baš po toj sklonosti, — a n e u s l i j e d p r e m e d i t a c i j e — postaje takov individuum pokvareniji, ogavniji i pogibeljniji od drugih.

A k o j i s u t o č i n i, u k o j i m a s e o d r a z u j e k a r a k t e r p o č i n i t e l j a? Zar oni, koji su počinjeni nakon zreloga promišljanja? Zar je već sama premeditacija kriterij veće pokvarenosti? Ta premeditacija ne tiče se sadržaja dolusa, već načina postanka dolusa. Do premeditacije ne dolazimo logičkom već genetskom analizom. Premeditacija kvalificira psihološku funkciju sudjenje (Urteisfunction), a ne kvalificira jedan pravni terminus kao što je dolus. Premeditacija je jedan eminentno psihološki, a ne kriminalno pravni terminus. Dolus praemeditatus po tom sadržaje elemente, koji su radi svoje disparatnosti posve inkompatibilni (Liszt, Wachenfeld i t. d.). Kad je tome tako, zar se može dolus praemeditatus uzeti s a m o s t a l n i m kvalifikatornim normativom? Zar se ubistva izvršena cum dolo e v e n t u a l i, pa bilo i cum dolo praemeditato, doista mogu smatrati odrazom k a r a k t e r a? Zar predstava zabranjene posljedice, čiji nastup učinilac »usvaja«, doista motivira učinioca na čin? Ta ono što se predvidja i usvaja, ne motivira, a ono što motivira (t. j. što odrazuje karakter učinioca) jest možda kriminalno irelevantno ili manje teži efekt. To je sve očito moralo sklonuti berlinskog profesora Liszta, da je pažnju njemačkih kriminalista svratio na austrijski kaz. zakon od 1852., koji traži ubistvenu namjeru. U svojoj raspravi: »Mord Todschlag und die dazugehörigen Delikte sui generis« (Z. 1021.) jasno odgovara Liszt na pitanje, koja su to t e ž a djela, u kojima se odrazuje k a r a k t e r čovjeka, kad veli: »Samo su ona krivična djela odraz karaktera, koja su izvršena cum dolo directo«. I baš zato, što je Liszt pristaša intelektualističke škole, treba da se njegovim riječima dade osobito i dublje značenje.

I Finger u trećem izdanju svoga sistema kaznenoga prava traži za umorstvo dolus directus, ma da se u prijašnjim izdanjima zadovoljavao sa dolus eventualis. A i naše vrhovno sudište u obrazloženju jedne svoje osude veli: »ono što je eventualno nakanjeno, nije direktno nakanjeno«, a baš se ovo potonje traži za zločinstvo umorstva.

Zar se usmrćenje izvršeno cum dolo non praemeditato ali cum dolo directo, što po projektu sačinjava srednji ili t. zv. normalni učin § 165. st. 1. — može smatrati doista lagljim i manje kažnjivim, nego li usmrćenje izvršeno cum dolo praemeditato, ali uz dolus eventualis, što reprezentira najteži slučaj doloznoga usmrćenja (§ 165. st. 2.)?

Ubistvena namjera jest jedina prirodna granica izmedju težih i najtežih čina unutar doloznoga usmrćenja, a ne dolus praemeditatus

Digitized by Google

kao takov (o sebi) (Liszt). Toliko se govorilo o drakoničnosti postojećega kaz. zakona, a ipak taj zakon traži za umorstvo dolus directus. Zar da novi kazneni zakon, koji slijedi načelo kriminalne politike: »bolje blaži zakon, koji se strogo vrši, nego li stroži zakon, koji se blago vrši«, bude strožiji od postojećega zakona?

Ako su dakle najteža djela ona, koja su odraz karaktera i ako se karakter odrazuje u djelima, koja su izvršena uz dolus directus, onda dolus praemeditatus može doći kao kvalifikatorni normativ do izražaja samo onda, ako akcedira direktnome dolusu. Prema tome se kod § 165. al. 2. iza izraza »izvršeno« predlaže umetak: »u namjeri ubistva nastaloj...«, a ako li se to ne bi htjelo, onda bi trebala specijalna ustanova o usmrćenju dolo eventuali praemeditato — t. j. onako, kako je postojeći zakon donio specijalnu ustanovu za usmrćenje cum dolo indirecto (ubojstvo u § 140.).

Uslijed ove preinake potpadala bi pod normalni učin § 165. djela, izvršena cum dolo directo non praemeditato, i sva djela izvršena cum dolo eevntuali, potonja bez obzira na to, da li su zrelo razmišljena ili ne. — Prema stajalištu projekta, koji ova djela prosudjuje strože nego drugi zakonici, prikazivat će nas vlastiti naši statistički podaci pred inozemstvom u lošem svjetlu, jer će učestati progoni radi umorstva i za takova djela, koja se u drugim zemljama ne kvalificiraju kao najteži slučajevi umorstva.

§ 169. Radi jasnoćepredlaže se slijedeća stilizacija: »Mati, koja ubije svoje dijete za vrijeme porodjaja, ili dok traje onaj poremećaj, što ga kod porodilje izaziva porodjaj, kaznit će se robijom ili zatočenjem do 5 godina, ako je dijete bračno; a ako je dijete vanbračno, kaznit će se strogim zatvorom«.

§ 170. Nekažnjivost pometnuća. — Bilo bi pravedno, da se po uzoru švedske osnove od 1916. te prema predlozima švicarske kaznene komisije uzakoni nekažnjivost pometnuća, ako je ovo privolom trudne žene izvršeno po diplomiranom liječniku u nakani, da spriječi inače neotklonivu opasnost za život ili zdravlje noseće žene, ili ako je žena zanosila zločinstvom t. j. silovanjem, osramoćenjem (Schändung) ili rodoskvrnućem (Z. 1917. str. 106.) ili napose iz osobitih obzira socijalne naravi kao teška bijeda i t. d. (socijalna indikacija).

§ 185 Krivična djela protiv opće sigurnosti ljudi i sigurnosti imovine. — Po uzoru modernih zakonodavstva projekt ne donaša definicije o paležu, već ustanovljuje tek predmete paleža i najpogibeljnije slučajeve istoga. To je i opravdano. Teorija dosada nije donijela izvjesnu definiciju paleža.

Pod glavu XXX. potpadaju samo javni činovnici i službenici, no budući, da željezničarska i brodarska poduzeća tjeraju i privatna društva i osobe, pita se, po kojoj su ustanovi projekta kažnjivi namještenici kod privatnih željezničarskih, parobrodarskih i drugih brodarskih poduzeća u slučajevima, kad oni doloznim ili kulpoznim zanemarenjem svojih dužnosti izlažu opasnosti život ili imetak drugih?

Digitized by Google

§ 229. Krivična dela zbog lažnih novaca. Dok postojeći kazneni zakon ograničuje zločinstvo krivotvorenja novaca na metalni novac, to projekt — jednako kao Derenčinova osnova — proširuje pojam novca i na papirni novac. Tekstuacija projekta opreznija je od one postojećega zakona, jer se izrijekom zahtijeva za ovo zločinstvo dolus specialis, t. j. nakana staviti krivi novac u promet. Dosadašnja praksa pomagala si je time, što je uzimala, da postojeći zakon mučke predpostavlja taj specijalni dolus.

Projekt zastupa novije shvaćanje, po kojemu se bitno obilježje krivotvorenja novca sastoji u povredi javne vjeresije (teorija Pelegrina Rossi-a), pa dosljedno tome shvaćanju ne razlikuje medju krivotvorenjem novca ovozemnoga ili inozemnoga.

Za ova krivična djela dakako ne vrijede načela općega dijela o podstrekivanju i pomaganju, jer projekt kažnjava svakoga, koji je kod tih djela sudjelovao u specijalnoj namjeri: staviti krivi novac u promet. Medju preparatornim činima, što ih navodi ustanova § 235. ne spominju se dogovori, da se počini delikt zbog lažnih novaca. To je i opravdano. Takovi dogovori spadaju prema projektu medju krivična djela protiv pravosudja.

§ 291. Krivična djela protiv časti. — Ustanove projekta o krivičnim djelima protiv časti posvema su savremene, te se bitno razlikuju od propisa postojećeg zakona. Prije svega projekt ne donaša definicije pojma uvrede. To je napredno ne samo zato, što se ustanovljenje pojma uvrede prepušta zdravomu narodnomu životu i razumnoj sudskoj praksi, već i zato, što se umna snaga sučeva u buduće ne će trošiti na to, da studira pod koju će specijalnu ustanovu supsumovati individualno-konkretni učin, već će sudac imati jedino ispitati, da li postoje tipične značajke pojma uvrede. Time je doduše dano široko polje slobodnomu sudačkomu prosudjivanju, nu korektiv za jednoličnu praksu naći će se u rješenjima viših sudišta.

Nu zakonodavac će morati donijeti specijalne propise o onim uvredama časti, koje će se po načinu počinjenja (zatvoreno pismo glaseće na povredjenika), ili iz drugih obzira (n. pr. formalne injurije, kao što su psovke i obične pogrde § 496. postojećeg zakona), imati smatrati samo policajnim nepravom.

Osobita je novota projekta, što isključuje dokaz istine ondje, gdje se kleveta odnosi na takav čin, koji se može goniti samo na privatnu tužbu. Po postojećem zakonu isključen je dokaz istine istom onda, ako je na gore navedenu privatnu tužbu ovlaštena jedino treća ,od klevetnika (okrivljenika) različna osoba, a nije isključen dokaz istine, ako je okrivljenik podjedno osoba, ovlaštena na privatnu tužbu. Prema projektu n. pr. ne će preljubom povredjeni suprug, koji je osobu X okrivio, da je počinila preljub sa njegovim bračnim drugom, moći nastupiti dokaz istine, ma da je on legitimiran na privatnu tužbu radi preljuba.

Uslijed nepripustivosti dokaza istine kod okriva inoficijalnim deliktom ne lišava se ovlaštenik (n. pr. preljubom povrijedjeni suprug) svake oblasne zaštite. Uvijek mu prosto stoji ustati tužbom radi pre-

Digitized by Google

ljuba. Dozvoljavanjem dokaza istine ovlašćuje se povrijedjeni suprug na vršenje samovlasne pomoći tamo, gdje mu je po zakonu već i onako dana prilika potpune oblasne odnosno sudbene zaštite. A ne treba smetnuti s uma, da se takvim načinom samovlasne pomoći daje ljudima, koji trpe na ljubomoru, vrlo opasno oružje u ruke, jer je poznato, da su takovi ljudi kadri svakoga, — po njihovu uvjerenju i najpoštenijega — oklevetati preljubom.

Iz sada navedenih razloga mora da se shvati kao osobita prednost projekta, što ne pripušta dokaz istine kod okriva, koji se odnose na čin, progoniv na privatnu tužbu.

U konsekventnoj primjeni načela o bludnji donaša projekt ustanovu § 295., kojom dozvoljava t. z. dokaz vjerojatnosti (probatio bonae fidei) kod svih kleveta, ne izuzevši niti one počinjene štampom i t. d.

Ovom se sudištu ipak čini pravednijim stajalište pozitivnoga zakona, koje za beskažnjivost kleveta, počinjenih štampom i t. d. traži strogi (potpuni) dokaz istine (§§ 490. i 489. k. z.). Ta veća strogost postojećeg zakona opravdano sili, da se kod izjava, kojima se daje veći publicitet, postupa i većim oprezom.

§ 307. i t. d. Kradja. — Odobriti se mora, što se poput njemačkog kaznenog zakona, austrijske osnove i drugih kaznenih zakona u definiciji kradje ne traži rekvizit koristoljublja. Za kradju dovoljna je namjera na prisvojenje tudje stvari. Koristoljublje nije odlučno, ma da je ono motiv kradje. Opravdano se iz definicije kradje ispušta i rekvizit: »bez privole posjednika«, jer taj momenat već i onako implicite leži u pojmu: »uzeti«, koji se pojam upotrebljava za razliku od pojma: »primiti«.

Projekt opravdano napušta razdiobu razloga kvalifikacije po naravi čina i t. d., jer se to ne da eksaktno provesti i nema praktične vrijednosti (Derenč. osnova). — Vrijednost stvari — izim slučaja § 310. al. posljednja, koja govori o kradji stoke, — nije više kvalifikatorni normativ, kako je to u postojećem zakonu, pa se time projekt uklanja opravdanim prigovorima znanosti.

Projekt ne uzima kao relativno kvalifikatorne momente: 1. povodnju, požar, brodolom, rat ili javne nezgode, 2. sajam, 3. odnošaj sluge prema gospodaru, 4. ukućane, koji žive u zajedničkom kućanstvu sa počiniteljem. Ti naime momenti postaju kvalifikatorni istom gledom na neki iznosak. No jer projekt ne uzima vrijednost za kriterij kvalifikacije, razumljivo je i samo logično, da nije mogao ni gornje okolnosti uzeti za podlogu kvalifikatornih učina. One će se uvažavati jedino kao otegotne okolnosti. Time je pak udovoljeno obzirima pravičnosti.

§ 313. Utaja. Mjesto užeg pojma pronevjerenja našeg postojeće zakona, dolazi u projektu širi pojam »utaje« ili po Derenčinovoj osnovi »zatomljenje«. Kod utaje se ne gleda na način, kojim je učinilac došao do zatomljene stvari (povjeriti ili drugi način). To je i opravdano. Neodredjeni pojam »povjeriti« izazvao je u praksi mnogo prijepornih pitanja, a s druge je strane taj pojam tako uzak, da je po-

Digitized by Google

stojeći zakon morao nekoliko slučajeva zatomljenja staviti medju prevare. — Po tom pak, što projekt stavlja utaju medju delikte protiv imovine te neposredno iza kradje, biti će već po svom odredjenijem položaju u sistemu i sam pojam toga delikta odredjeniji, nego li pronevjerenje postojećeg kaznenoga zakona.

§ 315. Svakog će se praktičara ugodno dojmiti humana ustanova § 315., jer dopušta sve do časa osude učiniocu, da naknadi štetu i time omogućuje, da bude blaže sudjen, a in eventu i sasvim riješen od optužbe.

§ 316. U glavi XXIX. projekta, koja govori o krivičnim djelima protiv imovine, i to u § 316. treba dodati prije stavke »ne će se kazniti« — slijedeća stavka: »ako postoji zajednica života«. Prema tome § 316. trebao bi biti ovako tekstuiran: »Ako su kradju ili utaju učinili supruzi jedan prema drugomu i predci prema potomcima u pravoj liniji, ako postoji zajednica života, ne će se kazniti. Ne postoli li ovakova zajednica krivični se postupak preduzima samo po privatnoj tužbi. Izuzetno od § 308. za pokušaj se ne će kazniti. Gubitak gradjanske časti ne će se izricati«.

§ 319. i t. d. R a z b o j s t v o. — Kod razbojstva ističu se kao prednosti projekta:

1. Što se posve oteo ekstremnom shvaćanju starije škole, koja smatra razbojstvo nasiljem (crimen vis)), jer ubraja medju razbojstva i one slučajeve, kad se tat silom nastoji uzdržati u posjedu tadbine (§ 179. postojećega zakona). Ta ustanova, koju ima i Derenčinova osnova (§ 380.) te noviji zakoni, opravdava se time, što je tat, koji je upotrebio silu u namjeri, da se održi u posjedu tadbine, došao vlastitom krivnjom u položaj uporabiti silu.

2. Što se udaljuje od ekstremnoga stajališta francuskoga code penala, koji razbojstvo drži naprosto kvalificiranom kradjom, dok projekt uzima razbojstvo kao delictum sui generis, dakle koordinirano uz kradju.

3. Što se razbojstvu u sistemu daje točno odredjen položaj, jer ga se kvalificira kao delikt protiv imovine.

4. Što se — jednako kao i u Derenčinovoj osnovi te u duhu savremenih reforma udovoljuje zahtjevu humanosti time, što se d o v r š e n j e razbojstva uzima istom o d u z e ć e m stvari, a ne uporavljenom silom, kako to čini postojeći zakon.

Ma da Derenčinova osnova jasno kaže: »Prijetnja da će se sila odmah počiniti«, ipak je bolja stilizacija § 319. projekta: »prijetnja i s t o v r e m e n e opasnosti«, jer je tako markantnije istaknuta prezentnost pogibelji, a time podjedno i jače istaknuta razlika od prijetnje »budućom silom«.

§ 330. O š t e ć e n j e. — Projekt ne kvalificira oštećenje prema motivu (zloba, osveta), jer ne govori o z l o b n o j šteti, već traži jedino nakanu na oštećenje, i to opravdano, jer se kvalifikacija po motivu ne da opradavti, a niti točno odrediti. — Pravično je, da se kulpozna oštećenja posve eliminiraju iz kriminalnog neprava, jer je poznato, da se tu radi obično o neznatnoj šteti, koju lako mogu i naj-

Digitized by Google

čestitiji ljudi počinjati. Derenčinova osnova govori: o »vrijednosti, koju je stvar imala »za vlasnika«. Projekt ispušta riječ »za vlasnika« i to opravdano, jer ne odgovara načelu kazneno-pravne odgovornosti, da oštetitelj naknadi i t. zv. vrijednost osobite naklonosti (pretium affectionis; § 1331. o. g. z.).

§ 332. L i h v a. — Nema doista zakonske ustanove, koja se toliko obilazi i izigrava, kao što baš ustanova o lihvi. I za to lihva zadaje osobitih poteškoća svakom zakonodavcu. Kod nas je u posljednje doba donesen zakon o likvi, no čini se, sa malo uspjeha. Stara zakonodavstva ograničuju lihvu na zajam; noviji zakoni (i Derenčinova osnova § 345.) proširuju lihvu i na vjeresijske poslove, dok projekt u § 332. sasvim opravdano ne traži niti rekvizit vjeresije.

§ 361. Konzekvencije radi, — kako to proizlazi i iz § 316., — trebalo bi kod § 361. staviti slijedeći dodatak: »Krivični postupak se preduzima po predlogu oštećenog lica«.

§§ 375.—393. K r i v i č n a d j e l a p r o t i v s l u ž b e n e d u ž n o s t i. — Budući da je subjektom tih djela samo javni činovnik ili službenik, to će — zloporaba prava odvjetovanja — što ju postojeći zakon te Derenčinova osnova uvršćuju pod ovu glavu, potpadati pod opće ustanove za djela druge vrsti. — Projekt ne spominje izrikom k r. j a v n e b i l j e ž n i k e — kako to čine starije osnove —, no to je i opravdano obzirom na jasnu ustanovu § 119. projekta. — Temeljna doduše pretpostavka teže kažnjivosti ove kategorije delikata, što je činovnik u prvom redu zvan, da pribavi zakonu poštovanje, no ipak se normirane kazni čine p r e s t r o g i m a.

Derenčinova osnova donosi specijalnu ustanovu §-a 393., koja glasi: »pod ustanove prediduće točke ne spadaju preplate honorara, koje stranke dobrovoljno i preko tarife učine javnim bilježnikom, neuredujućim u svojstvu sudbenoga povjerenika, kao ni naknade i darovi, koje stranke dobrovoljno i privolom predpostavljene oblasti dadu javnim činovnikom da nagrade izvanredni njihov trud, naročito obične naknade i darove javnim poslužiteljima, na koliko nisu postojećim propisima izrekom zabranjeni«.

Iz razolga praktičnosti trebalo bi da se ova ustanova uvrsti u projekt nakon posljednje alineje § 375.

Činovnik, koji nakon valjano obavljenog uredovnoga posla primi korist, odgovara po postojećim propisima samo d i s c i p l i n a r n o, dočim po projektu odgovara k a z n e n o - p r a v n o — dakako samo radi prestupa.

Namiče se pitanje, da li bi i p r i s e ž n i k e mjesnoga suda trebalo uključiti pod ustanove § 377—8, kako to izrijekom čini ustanova § 395. Derenčinove osnove? — Gledom na uži djelokrug mjesnoga suda bila bi opravdana privilegirana ustanova, koja bi glasila: »ako je djelo počinio član mjesnoga suda, kazni se zatvorom.«

Autoritet oblasti traži, da činovnik kao p r i v a t n a stranka ne sudjeluje u poslovima, u kojima ureduje. Stoga bi shodno bilo iza § 386. staviti posebnu ustanovu, koja bi glasila: »Činovnik, koji u vlastitom privatnom interesu učestvuje kod zakupa, nabave ili kod slič-

Digitized by Google

nih poslova, što ih sklapa oblast u interesu same uprave i glede kojih uređuje ili mu predstoji uredovanje, kazni se zatvorom i novčanom globom« (Derenčinova osnova § 397.).

Da se osujeti lakomislenost ili čak tendencijoznost u krivičnom postupku, a time dade veća garancija gradjanskoj slobodi, trebalo bi da se u interesu prava i pravičnosti na koncu teksta § 382. stavi dodatak: »Činovnik, koji protiv osobe, o kojoj zna, da je nedužna, predloži ili povede istragu, kaznit će se zatvorom« (Derenčinova osnova § 407.).

U tekstu ustanove § 375. i 376., mogla bi posve lako otpasti riječ »poklon«, jer je pojam poklona i onako već sadržan u širem pojmu riječi »korist«, a ne da se dokučiti razlog, zašto bi uz pojam »koristi« trebalo i pojam »poklona« izrijekom naglasiti — a shvatljivo je to tim manje, što ustanova § 377. ne govori o poklonu.

Ustanova § 377. navodi »izabranog sudiju«. Budući da glava XXX. govori o osobama navedenim u § 119. (§ 393.), to pod udar § 377. ne spadaju »obranici« (obranički suci, Schiedsrichter). Obranik nije niti službenik niti osoba, kojoj je povjereno izvršenje službene dužnosti. Položaj obranika (i porotnika) ne temelji se na poglavarstvenom nalogu, već na volji interesenata. Ako li je obranik pogazio zakon, to nije time povrijedio dužnost svoje službe (ureda), već povjerenje prema mandantima.

Dvoboj. — Prigovara se, što projekt ne donaša specijalnu ustanovu za dvoboj. Je li je taj prigovor opravdan? — J e d n i traže, da se iz r a z l o g a p r a v i č n o s t i donese specijalna norma za dvoboj. Dvoboj, kao dogovorena borba dvojice ubojitim oružjem, jest delictum privilegiatum, pa se ima blaže kažnjavati. Ne donese li zakonodavac specijalnu normu za dvoboj, to će se ovaj kažnjavati po običnim propisima, a jer ovi odredjuju strožu — infamirajuću — kazan (kazan za zločinstva umorstva, teške tjelesne ozlede i t. d.) — to se nedonašanje specijalne norme za dvoboj ukazuje nepravičnim.

D r u g i tvrde, da se rješenje pitanja, da li se ima donijeti specijalna norma za dvoboj ili ne, imadu prosudjivati sa stajališta g e n e r a l n e p r e v e n c i j e. Tu se ali razilaze mnijenja. Jedni traže specijalnu normu za dvoboj, jer da se s a m o specijalnom normom uspješno prevenira budućim dvobojima.

To shvaćanje nije opravdano.

Prevenira se dvoboju i onda, ako se ne donese specijalna norma za dvoboj. Taj je način prevencije dapače intenzivniji, jer se u pomanjkanju specijalne norme dvoboj kažnjava po općenitoj normi, koja prijeti težom i infamirajućom kaznom. — I oni zakonodavci, koji donašaju specijalne norme za dvoboj, ne misle pod dvobojem svaku oružanu borbu dvojice, već samo onu, koja biva unutar utanačenih pravila (codex). Čim se ta pravila prekorače, potpadaju borci pod udar općenitih normi. Prema tome, bude li u dvoboju jedan od boraca usmrćen, postaje počinitelj po postojećem zakonu prema okolnostima kažnjiv tamnicom do 20 godina (dakle privilegiranom kaznom), no ako je počinitelj kod toga prekoračio utanačena pravila, ne će ga za-

Digitized by Google

pasti privilegirana kazan, nego znatno teža kazan (kazan smrti i t. d.), pošto u tom slučaju — već prema utanačenim uvjetima — odgovara radi prostoga zločina umorstva i t. d.

Već je iz toga vidljivo, da se sa specijalnom normom za dvoboj stvara t. z. delictum privilegiatum, jer se odredjuje blaža kazan, u neku ruku kazan, (c u s t o d i a h o n e s t a). — Strogost specijalne norme za dvoboj sastoji se u tome, što se zakonsko dovršenje stavlja pred naravno dovršenje učina, te se prema nekim savremenim normama već i sam izazov, te prihvat toga izazova smatra dovršenjem zločina dvoboja. Privilegiranost specijalne norme za zločin dvoboja sastoji se pak u tom, što se za štetne posljedice dvoboja ne će moći normirati ona teška kazan, koju odredjuje opća norma, jer bi to značilo jednu nedozvoljenu konkurenciju kaznenih normi (Gesetzes-Konkurenz).

No u onim državama, koje ne donašaju specijalne norme za dvoboj, učinilac će odgovarati za štetne posljedice dvoboja (konkretna pogibelj, ozledjenje, usmrćenje) po općenitim t. j. strožim normama i o n d a, a k o s e b o r i o u n u t a r u t a n a č e n i h p r a v i l a. radi štetnih posljedica dvoboja zagrožava posebnom, ne tek privile-

Valja sad biti na čistu: da li se v i š e p r e v e n i r a time, što se giranom kaznom, kako to biva ondje, gdje zakonodavac donaša specijalnu normu za dvoboj, i l i se više prevenira time, što se počinitelj stigmatizira kao prosti zločinac (n. pr. krivcem prostoga zločinstva umorstva, teške tjelesne ozlede i t. d.), te kažnjava infamirajućom kaznom općenite norme, kako to biva ondje, gdje zakonodavac ne donaša specijalne norme za dvoboj? — Ispravan odgovor nam daje projekt time, što ne donaša specijalne norme za dvoboj.

Posebne pripomene. Praktičaru je znatno olakšano, kada može pojedine stavke kojega §-a posebno označiti, a ne ispisivati. Stoga bi kod §§ 9. i 19. općeg dijela i § 310. posebnog dijela trebalo, da se svaka stavka označi slovima abecednim redom.

Konačno valja primijetiti, da projekt obiluje na tudjim riječima te na takovim, koje u ovim krajevima nisu poznate, pa bi bila zadaća filologa, da sudieluju kod konačne redakcije ovoga projekta.

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Kod kupoprodajne pogodbe, sklopljene o paru konja kao skupnoj stvari uz jedinstvenu cijenu, ne može se tražiti razvrgnuće ove glede jednoga konja.

Rješidba stola sedmorice od 7. prosinca 1922. br. 2942.

Tužitelj je kupio od tuženoga na vašaru u D. godine 1920. par konja za kupovninu od 26.000 K. Nakon 4—5 dana opazio je, da je jedan od konja sipljiv, što je i utvrdio veterinarskom svjedočbom, — pa povodom toga traži s naslova

Digitized by Google

jemstva ukinuće kupoprodajne pogodbe glede tog konja i povratak otpadajuće kupovnine od 13.000 K.

K o t a r s k i s u d u D. osudom od 20. kolov. 1921. br. 5474/gr. udovoljio je zahtjevu tužbe. — B a n s k i s t o l osudom od 21. lipnja 1922. br. 6655 povodom priziva tuženog preinačio je tu prvostepenu osudu i tužitelja odbio s tužbenim zahtjevom iz slijedećih razloga:

U postupku nema ništavosti predvidjenih u §-u 339 grpp. točka 1—3 stoga je valjalo žalbu ništovnu kao neosnovanu zabaciti. U glavnoj stvari za rješenje ove parnice odlučan je prigovor tuženika, da tužitelj ne može tražiti ukinuće pogodbe samo glede jednoga konja, dok je pogodba sklopljena o paru konja kao skupnoj stvari uz jedinstvenu cijenu od 26.000 K. Tužitelj već u tužbi, pa i tečajem parnice priznaje, da je kupio par konja i da je kupovnina pogodjena za oba konja u djuture iznosom od 26.000 K, a jer je jedan konj sipljiv, traži ukinuće pogodbe samo glede toga konja i povratak polovice kupovnine s razloga, što prigodom kupoprodaje nisu konji bili posebice procijenjeni. Pošto se radi o nedostatku takovu, koji se više ukloniti ne može, imade oštećenik po §-u 932 o. g. z. pravo iskati, da se pogodba sasvim ukine; — dosljedno tomu dužan je u smislu §-a 877 o. g. z. sa svoje strane povratiti sve koristi, koje je imao iz te pogodbe. Tužitelj je promašio tužbeni zahtjev, kada traži ukinuće pogodbe glede jednoga od para konja, čim je neprijeporno, da je pogodba sklopljena o paru konja i za skupnu cijenu, tada konji nisu posebice procjenjivani. S obzirom na sadržaj pogodbe može tužitelj iskati, da se pogodba sa svim ukine (§. 932 o. g. z.), a sa svoje strane povratiti oba konja, premda je samo glede jednoga od njih nastao slučaj jemstva, jer je sklopljena obveza nedjeljiva, pa ne može biti govora o djelomičnom utrnuću njezinom. Parbeni trošak dosudjen je po §-u 573 grpp.

S t o l s e d m o r i c e : našao je previd tužitelja otputiti te u cijelosti potvrditi pobijanu osudu banskog stola. — Razlozi:

Prema vlastitim navodima i dopuštanjima tužitelja istovremeno je on kupio i preuzeo dana 24. trav. 1920. od tuženika jedan par konja za skupnu cijenu od 26 hiljada K., nu tako, da konji nisu bili prigodom kupoprodaje posebice procijenjeni Pod takovim okolnostima i jer tužitelj ni ne tvrdi, da upitna dva konja ne bi bila kao jedna konjska zaprega (Gespann) prodana i kupljena, — bila je kod kontrahenata očita namjera, svakoga od obaju konja samo s obzirom na drugoga kupiti, odnosno prodati i ugovor nije bio nikakva dvostruka kupovna pogodba, nego se ima kao jedinstven shvatiti i kao s takovim postupati. Kada sada po §-u 932 o. g. z. pri nedostatku, koji se na jednome konju kao neuklonjiv pokazao, može kupac najmanje iskati, da se pogodba sasvim ukine i kada u smislu §-a 877 o. g. z. onaj, koji ukinuće pogodbe zahtijeva, mora usuprot sve povratiti, što je on iz iste u svoju korist primio, to slijedi, da tužitelj, ako će činiti upotrebu od jemstva, mora ujedno obadva kupljena konja povratiti. — S obzirom na to i jer prema §§. 573 i 577 grpp. nema mjesta preboju parbenoga troška valjalo je otpućenjem tužiteljeva previda osudu banskoga stola u cijelosti potvrditi.

Nominativ auctoris u parnici na priznanje prava vlasništva (§§. 369, 316 i 375. o. g. z.

Rješidba stola sedmorice od 23. studenoga 1921. br 2201.

U usmeno raspravljenoj parnici J. V. rodj. S. iz G. V. tužiteljice, protiv A. S. iz Z. tuženiku, zbog priznanja prava vlasništva nekretnina i ustupa u posjed

Digitized by Google

spp., u kojoj je kotarski sud II. u Z. osudom od 28. velj. 1921. 2736/gr. sudio po zahtjevu tužbovnom; — a banski stol povodom ništovne žalbe i priziva tuženika osudom od 6. trav. 1922. br. 6015 istu ništovnu žaobu zabacio, a priziv otputio te prvosudnu osudu potvrdio; — našao je stol sedmorice povodom izvanrednoga previda tuženoga A. S. star. napadnute suglasne osude nižih sudova preinačiti i suditi: Tužiteljica J. V. odbija se s tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, da joj je tuženi A. S. star. dužan priznati pravo vlasnosti na nekretnine, upisane u grunt. ul. br. 1138 p. o. G. V., sastojeće se od čestice kat. br. 3137/2 oranice u površini od 926 čet. hv. i da joj je iste dužan ustupiti u posjed, dočim se parbeni troškovi u svim trim molbama medju strankama prebijaju. — Razlozi:

Tuženi je porekao, da se on nalazi u posjedu uparničenih nekretnina, i ustvrdio, da ih drži u zakupu od posjednika S. i K. Š. prema zakupnom ugovoru od 2. IV. 1916, što su mu potvrdili svjedoci isti S. i K. Š. te K. V., po čem je ta činjenica dokazana, te je tužiteljica i podigla isto takovu novu tužbu, primlj. 16. srp. 1920 br. 11978/gr. proti S. i K. Š., čime je priznala, da se ovi u posjedu nalaze. Valjalo je tužiteljicu već stoga obzirom na ustanovu §. 375 o. g. z. odbiti i neupuštajući se u dalje prosudjivanje. Tužbi o vlasnosti ima mjesta istina proti svakoga držaoca, te se tužitelju ne može naprtiti dokaz, da tuženi vindiciranu stvar u svoje ime drži (§§. 369 i 366 o. g. z.), nego nadleži samomu držaocu (tuženomu) naznačiti i dokazati, tko je posjednik stvari, i čim to učini, to se mora vlasnička tužba proti njemu po §-u 375 o. g. z. odbiti. Prema tome osude nižih sudova, koje ne uvažuju ove odlučne okolnosti, utemeljene su na očevidno pogrješnom tumačenju zakona i stoga valja uvaženjem izvanrednoga previda tuženikova po §-u 334 grpp. obje suglasne osude nižih sudova preinačiti i tužitelja s tužbom odbiti uz preboj parbenih troškova po §§. 573 i 577 grpp., jer tužiteljica ima za sebe dvije povoljne osude.

b) Trgovačko.

Pravomoćna osuda ma kojega područja kraljevine S. H. S. ovršiva je u cijeloj državi. Rješidba stola sedmorice od 14. prosinca 1922 br. 2668.

Na temelju zamolnoga pisma sreskoga suda u Novom Sadu od 7. pros. 1921. br. 1250/21 dozvolio je kotarski sud u Rumi odlukom od 24. pros. 1921 br. 14596/gr. ovrhu na pokretnine t. t. J. M. & Co. iz I. radi dužnih S. S. 25.000 K.

Banski stol rješidbom od 26. trav. 1922. br. 5609 zabacio je ništovnu žalbu ovršenice, a njen utok otputio i potvrdio pobijanu odluku prvostepenoga suda: vidiv, da je napadnuta odluka prvoga suda po §-ü 439 al. druga grpp. na zakonu osnovana i jerbo dozvoljuje obavu ovrhe, dozvoljene odlukom ovozemnoga suda; — vidiv, da se ne radi o ovrhi inozemne osude, buduć imade sreski sud novosadski svoje sjedište na teritoriju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; — a stol sedmorice: uvaživ, da okolnost, što se zamolni i izvršni sud ne nalaze na istom pravnom području, ne može sprečavati izvršbu pravomoćne osude unutar granica države; — uvaživ, da se ustanove §§. 550 i sl. grpp. odnose samo na ovrhu osude inozemne u ovozemstvu; — uvaživ, da utjecateljica nepravom iznosi pred izvršni sud prigovore nenadležnosti suda novosadskoga, odnosno nepravomoćnosti osude, jer ti prigovori spadaju na presudni sud; — obnašao je: previdni, pravije izvanredni previdni utok ovršenice trg. tvrd. J. M. u pomanjkanju uvjeta §-a 318 grpp. otputiti.

Digitized by Google

Nije fiksni posao u smislu § 355 trg. zak., ako je ugovoreno ispunjenje sa »prompt« ili »odmah.« I kod nefiksnih trgovačkih poslova pripada u slučaju neispunjenja pogodbe kupcu pravo na naknadu abstraktne štete.

Rješidba stola sedmorice od 29. septembra 1922. br. 2482.

(Osuda bans. stola od 9. ožuj. 1922. br. 4282, osuda sudb. stola u Osijeku od 3. pros. 1921. br. 7733-gr.).

U usmeno raspravljenoj parnici M. S., trgovca iz St. Pazove, tužitelja, protiv E. R. iz Osijeka, tuženika, zbog 4.000 K spp., u kojoj je sudb. stol u Osijeku odbio tužitelja s tužbovnim zahtjevom; — a bans. stol povodom priziva tužitelja priziv otputio, te potvrdio osudu prvog suda: našao je

stol sedmorice: uvaženjem izvanrednog previda tužitelja M. S. preinačiti obje suglasne osude nižih sudova te suditi: Tuženi dužan je tužitelju radi neispunjenja pogodbe glede prodanih mu a nepredanih 5 vagona kranjskoga ugljena platiti s naslova izmakloga dobitka iznos od 4.000 K sa 5% kamata od dana dostave tužbe do isplate tekućima u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, dok se tužitelj sa viškom zahtjeva glede kamata odbija, a parbeni troškovi svih triju molba medju strankama prebijaju.

Razlozi.

Tuženi E. R. priznao je, da je dne 15. lipnja 1919. prodao tužitelju prompt postavno franko vagon Osijek 5 vagona kranjskoga ugljena (Stück-Kohle) uz cijenu od 3.200 K à vagon ili 10.000 kilograma; dok s druge strane nije tuženi porekao, da ga je tužitelj pozvao na ispunjenje pogodbe napose pismom od 13. kolov. 1919. i dozvolio mu rok od 8 dana za naknadno ispunjenje; da mu tuženi na ovu požurku nije dao odgovora, niti zatražio produljenje roka za naknadno ispunjenje pogodbe, te da ovu ni u produljenom roku, ni do dana tužbe ispunio ni ispuniti nije pokušao. Isto tako nije tuženi porekao, da je prije pogodbe tužitelju izjavio, da ugljen imade i da mu ga može odmah lifrati. Prigovor svoj, da je tužitelju prodanih 5 vagona ugljena odmah doznačio, no da je ovaj vlast rekvirirala, nije tuženi na poreku tužitelja ničim dokazao; a niti o toj navodnoj doznaci i rekvizicji tužitelja obavjestio. Prema tomu je nedvojbeno, da tuženi nije ispunio pogodbu, te je tužitelj udovoljivši propisu §. 354. trg. zakona ovlašten po §. 353. trg. zakona zahtijevati naknadu štete zbog neispunjenja pogodbe. Tužitelj zahtijeva od tuženoga naknadu iznosa od 4.000 K s naslova izmakloga dobitka, dakle apstraktne štete, pak je medju strankama prijeporno, da li mu takova odšteta obzirom na propis §. 356. toč 2. trg. zak. pripada ili ne.

Niži sudovi ispravno uzimlju, da se u nazočnom slučaju ne radi o fiksnoj dobavi i predaji u smislu §. 355. tr. zakona, jer riječju »prompt« ili »odmah« nije točno fiksiran dan ili rok ispunjenja pogodbe, ali pogrješno drže, da kod nefiksnoga posla ne pripada kupcu — ovdje tužitelju — s obzirom na propis §. 356. toč. 2. trg. zakona pravo na naknadu apstraktne štete, pak tužitelja odbijaju sa zahtjevom tužbe, kojom ne traži naknadu faktične štete. Po §. 272. trg. zakona vlastan je onaj, koji ima pravo tražiti naknadu štete, zahtijevati naknadu prave (faktične) štete i izgubljenoga dobitka (apstraktne štete). Ta zakonita ustanova općenite naravi nije preinačena propisima §. 353. trg. zakona.

Digitized by Google

po kojima kupcu pripada pravo tražiti ispunjenje pogodbe i naknadu štete iz zadocnjenja ili umjesto ispunjenja pogodbe naknadu štete t. j. prave štete i izmakloga dobitka; a niti stoji u protuslovlju sa propisima §. 356. toč. 2. trg. zakona, koji napose kod fiksnih kupnja i robe imajuće sajamsku ili burzovnu cijenu odredjuje minimum, koji može kupac, kada ne može zahtijevati ispunjenje pogodbe, od prodavaoca, koji je u zadocnjenju, s naslova apstraktne štete tražiti razliku, koja se u mjestu i u času izvršenja pokazuje medju cijenom sajamskom ili burzovnom. No i u tom slučaju stoji prosto kupcu tražiti i naknadu veće štete, koja se može dokazati. Propis §. 356. toč. 2. trg zakona vrijedi samo za fiksne poslove, predvidjene u §. 355. trg. zakona, te ne alterira pravo kupca iz §. 353. trg. zakona na pravo naknade štete po §. 272. trg. zakona.

Suglasnim mnijenjem vještaka L. N. i M. M. je dokazano, da je tužitelj mogao na 1 kilogramu ugljena, kupljenoga od tuženoga, zaraditi najmanje 8 filira, što čini za 50.000 klgr. iznos od 4.000 K., koji predstavlja njegovu izmaklu dobit zbog neispunjenja pogodbe sa strane tuženoga, pak se zahtjev tužitelja na naknadu ove apstraktne štete ukazuje na zakonu osnovanim. Osude nižih sudova, koje taj zahtjev tužitelja odbijaju, utemeljene su na očito pogrješnom tumačenju zakona, a stranom na pretpostavci, protivnoj sadržaju spisa, pak ih je valjalo po §. 335. grpp. uvaženjem izvanrednoga previda tužitelja preinačiti i u glavnoj kamata, to su ove s obzirom na zak. čl. XXXVI.: 1875. dosudjene samo sa 5%, a sa viškom zahtjeva glede istih moralo se tužitelja odbiti. Po §. 573. grpp. izrečen je preboj parbenih troškova svih triju molba, jer se je tuženi obzirom na sporno pitanje o pravu tužitelja na naknadu apstraktne štete s razlogom u parnicu upustio, a ne predleži nijedan razlog §. 573. sl. a)—c) grpp., koji bi isključivao je preboj parbenih troškova svih triju molba, jer se je tuženi obzirom na sporno oprost parbenih troškova tuženomu.

Platež duga inozemne valute u ovozemnom novcu po tečaju u dan dospjeća. Inozemna valuta nije plaćevno sredstvo. (§ 342. bos. trg. zakona.).

Osuda vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu od 7. ožujka 1922. br. 642.

Tt. G. C. iz Trsta tuži tt. Braću J. iz Sarajeva za platež svote od 3.876 lira te obrazlaže svoj tužbovni zahtjev, da je tužena tt. kupila od tužiteljice 3.416 kg. luka za svotu od lira 3.245, a računa za vozarinu do Metkovića 591 i za troškove ukrcavanja 40 t. j. ukupno 3.876 lira. — Račun je od 11. svibnja 1921., te je roba bila plativa u roku od osam dana, prema čemu je utužena tužbina dospjela na platež 19. svibnja 1921.

Tužena tt. Braća J. iz Sarajeva u svojem odgovoru na tužbu predložila je, da se tužiteljica odbije sa svojim tužbovnim zahtjevom, jer da je tužena, kada je primila tužbu, ponudila zastupniku tužiteljice čitavu tražbinu sa kamatama i troškom i to u jugoslavenskim krunama po tečaju lire na zagrebačkoj burzi dne 20. svibnja 1921. t. j. po 6 K 80 f. ali zastupnik tužiteljice nije htio tu svotu da primi, nego da je tražio platež u lirama. — Tužena se poziva na § 342. bos. trg. zakona, prema kojemu dužnik imade pravo, da isplati dug, ako se u ugovoru ustanovljena vrsta novca ne nalazi u isplatnom mjestu u kolanju, u zemaljskom novcu po tečaju, koji valja u vrijeme dospjelosti u mjestu ispunidbe. — Da se riješi obveze, položila je tužena kod kot. suda u Sarajevu iznos od 27.852 K kao iznos svoga dugovanja tužiteljici.

Digitized by Google

Okružni sud u Sarajevu udovoljio je u cijelosti tužbovnomu zahtjevu, te je osudio tuženu, da plati tužiteljici svotu od 3876 lira sa 6% kamata od 20. svibnja 1921. i parnični trošak. Prvomolbeni sud obrazlaže svoju osudu na slijedeći način: Visina i doba dospjelosti plateža tražbine je medju strankama neprijeporna. Usuprot je sporno, da li je tužena dužna isplatu obaviti u lirama ili u zemaljskom novcu ove kraljevine. Kupovnina je navedena u lirama tal., te tužena nije tome prigovorila, u času primitka računa, pak ju prema tome priznaje istinitom i smatra podjedno Sarajevo isplatnim mjestom. Tražbina je bila plativa u svibnju 1921., a u to su vrijeme talijanske lire bile u cirkulaciji u Sarajevu, što je opće notorna činjenica, pak time predleže svi uvjeti § 342 trg. zakona.

Ovu je osudu napala tužena tvrtka prizivom, kojemu je vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu udovoljio, te je tužiteljicu odbio sa njezinim tužbovnim zahtjevom. Svoju izreku obrazlaže vrhovni sud ovako:

Medju strankama je neprijeporno, da je mjesto ispunidbe Sarajevo, i visina tražbine. Sporno je samo pitanje, u kojoj se vrsti novca imade obaviti namirenje. Prema ustanovi § 342 tr. zak. može se, ako se u ugovoru ustanovljena vrsta novca ne nalazi u isplatnom mjestu u kolanju, iznos isplatiti u zemaljskom novcu polag tečaja, koji valja u vrijeme dospjetka u mjestu ispunidbe, osim ako nije izričito ugovoreno, da se isplata ima obaviti u »naravi« ili »efektivno« u opredijeljenoj vrsti novca. Obzirom na to, da se talijanske lire mogu dobiti samo na burzi i mjenjačnicama, prima ovaj sud. da se pri ovakom stanju stvari ne može govoriti, da je talijanska lira bila u Sarajevu u kolanju t. j. tal. lira nije reprezentirala zakonsko plaćevno sredstvo. Pošto je tužena dokazala, da je položila u korist tužiteljice u zemaljskom novcu svotu, koja je prema tečaju zagrebačke burze na dan plativosti odgovarala utuženoj tražbini, to se je tužena riješila svoje obveze (1425 ogz), pa je stoga valjalo napadnutu osudu preinačiti.

Priopćio **Dr. M. Mondšajn** (Sarajevo).

Iz upravne prakse.

Kad se imade žena predstavnika obitelji saslušati o privoli za razlaz zadruge? Prilog tumačenju sl. a.) §-a 5. zadružne novele.

Rješidba kr. zem. vlade od 6. listopada 1920. br. 14725 920.

Zadruga Ž. kbr. 113. iz S. sastoji od 2 člana: predstavnika obitelji St. Ž. i žene mu M. — Potonja je radi lošeg postupka svog muža pobjegla god. 1916. od njega k svomu ocu i zatražila kod suda u N. G. dozvolu razlučnog boravišta.

Sada je St. Ž. zatražio kod zadr. povjer. u N. Gr. razlaz zadruge, koji mu je odlukom od 8. lipnja 1916. br. 5036 z. p. dozvoljen, te odredjen upis zadružnih nekretnina na njegovo ime kao samovlasnika.

Proti toj odluci uložila je M. Ž. utok na kr. žup. obl. u P., izvevši isti ovako:

Spomenutu odluku napadam kao neosnovanu s razloga toga, što se njome dozvoljava brisanje zadružnoga svojstva zadruge Ž. kbr. 113. u S. i odredjuje upis S. Ž. kao samovlasnika, premda ja kao supruga S. Ž., te kao član spomenute za-

Digitized by Google

druge nisam o predmetu uredovanja ni saslušana, niti sam na brisanje zadružnoga svojstva privolila.

Napadnuta je odluka uslijedila jamačno povodom tumačenja sl. a) §-a 5. zadružne novele u pravcu, da se mene o privoli nije trebalo saslušati, jer se o privoli imadu saslušati članovi obitelji s pravom glasa u smislu § 8. zadr. novele, a ja da kao žena S. Ž. nemam prava glasa, budući da me zastupa moj muž.

U konkretnom slučaju ne može se medjutim o tome govoriti, jer se iz čitavog stanja stvari vidi, da se moj muž ne može smatrati mojim zastupnikom, pošto ja s njim zajedno ne živim, niti mi on ne daje uzdržavanje, a niti ne opstoje ine okolnosti, iz kojih bi se moglo predmnijevati, da je on vlastan mene zastupati.

Zastupanje, o kom govori § 8. zadr. zakona, jest savezno s §-om 60. zadr. zakona jamačno ono zastupanje, o kom govori § 91. gradj. zakona, te koje se imade prosudjivati savezno s §-ima 1238—1241. o. g. z., te s §-om 1034. o. g. z.

Kad je tomu, tako, i kad je moj muž S. Ž. sâm u molbi svojoj izjavio, da sam ja od njega pobjegla, što odgovara istini, jer sam ja od njega pobjeći morala, pošto me je tukao, s drugim se ženama povlačio, te me zamrzio zato, što sam ja bila protivna njegovim davnim željama, da se osamovlasti, tada je nedvojbeno, da se ne može uzeti, da je moj muž u valjanom zastupanju mene, valjano i u moje ime privolio na brisanje zadružnog svojstva.

Pojam zastupanja žene po mužu pretpostavlja prije svega nedvoumnu predmnjevu ženine privole, au drugom redu interes žene, dočim se u konkretnom slučaju o predmnjevi moje privole ne može govoriti, čim je protivnik sâm priznao, da sam od njega pobjegla. — Isto tako ne može se govoriti ni o mom interesu, jer ja kao član zadruge imadem ipak neko pravo na zadružnu imovinu, te na svoje obezbjedjenje, ako izgubim zaštitu svojih roditelja, kod kojih se nalazim, dočim bi, ako se moj muž osamovlasti, mogla izgubiti sve, jer moj muž kani čitav grunt prodati, te sa polučenim novcem pobjeći s jednom ženom u Ameriku, odnosno kuda god u svijet, tako da tada ne bi mogla ostvariti ni ona prava, koja imade žena po gradjanskom zakonu pravo od svoga muža tražiti.

Kr. žup. oblast u P. odbila je rješenjem od 25. rujna 1016. br. 13158, utok M. Ž. s kratkom motivacijom, da joj u ovom slučaju ne pripada pravo glasa.

Proti toj rješidbi uložila je M. Ž. utok na treću molbu, u kom je u glavnom reproducirala a parafrazirala navode svog prvog utoka.

Nakon izvida treće molbe o sudb. postupku za razlučno boravište, u kom je konačno M. Ž. dobila dozvolu za razlučno boravište, izdala je treća molba, t. j. kr. zem. vlada, odio za nut. poslove, dne 6. listopada 1920. pod br. 14725. slijedeće rješenje.

Utok se M. Ž. uvažava, i pobijana drugostepena odluka od 25. rujna 1916. br. 13158. temeljem § 5. toč. a) zadr. novele preinačuje, te molitelj S. Ž. kbr. 113. iz S. sa zahtjevom za razlaz zadruge Ž. kbr. 113. iz S., i upisa zadružnih nekretina na njegovo ime kao vlastnika odbija, a to s razloga, što na ovaj razlaz ne privoljuje utecateljica, žena molitelja, kojoj po smislu § 8. zadr. zak. pripada pravo glasa, jer je sebi kod nadležne sudske oblasti izhodila dozvolu razlučnog stanovanja, pa ju stoga po smislu § 91. o. g. z. (arg. § 60. zadr. zak.) ne zastupa muž.

Digitized by Google

Uslijed te rješidbe, a obzirom na to, što je povodom prvog utoka bila po prvoj molbi na osnovu § 9. z. novele odredjena zabilježba prijepornosti na zadružne nekretnine, na koje je temeljem odluke z. p. od 8. lipnja 1916. br. 5036. uslijedio u gruntovnici upis S. Ž. kao samovlasnika, uspostavljeno je u gruntovnici prijašnje stanje pače i glede parcela, koje je nakon zabilježbe prijepornosti bio S. Ž. otudjio. Priopćio: **Dr. Urošć.**

Kućegospodar zadruge ne može iz razdoblja, za koje nije položio zadružni račun, od zadruge tražiti odnosno izlučiti za sebe nikakove posebne privrede, niti naknadu vlastitoga, u zadružnu imovinu uloženoga imetka.

Rješidba zemalj. vlade, povjer. za unutar. poslove, od 24. siječ. 1920. br. 55.563 ex 1919.

(K tumačenju §§. 19. i 20. zakona o zadrugama.)

Janko P. kao kućegospodar zadruge P. kbr. 2 iz Gor. Š., po zanimanju lugar državne šumarije u V., kupio je godine 1896. od Jure G. cjelokupne nekretnine, upisane u grunt. ul. 116 opć. Vel. Š., i prenio ih u gruntovnici na svoje ime. Dio kupovnine podmirio je od prištednje na plaći, a za preostali je dio preuzeo obvezu, da isplati založne vjerovnike. — Godine 1908. prodao je radi podmirenja založnih vjerovnika sve kupljene nekretnine, izuzevši čest. kat. br. 228/2 »Šuma velika draga u Dvoru« u površini od 4 r. 800 četvornih hvati, koja je iz grunt. ul. 116 opć. Velika Š. otpisana i upisana u novi grunt. ul. 286. iste općine na dosadanjega vlasnika Janka P.

Te nekretnine (šumu) posjedovala je cijela zadruga do god. 1912. nesmetano. Godine 1912., pošto mu njegova zadruga nije htjela dobrovoljno prepustiti te nekretnine u isključivi posjed, podigao je Jako P. proti svojoj zadruzi kod kot. suda u K. tužbu na priznanje prava vlasnosti i ustupa u posjed. Tečajem parnice uslijed prigovora tužiteljice, pozvao je kot. sud odlukom tuštelja, da dokaže istinitost kupoprodajnoga ugovora naročto onamo, da je kao kupac fungirao u svoje ime a ne kao kućegospodar tužene zadruge. Nadalje je pozvan, da po smislu §§. 20. i 21. zadr. zak. rješidbom političke oblasti dokaže, da su prijeporne nekretnine njegova osebujna a ne zadružna imovina, pa da je uslijed toga ligitimiran na tužbu.

Povodom utoka tužitelja je b a n s k i s t o l potvrdio odluku prvog suda u dijelu, kojim se tužitelj poziva, da u smislu §§. 20. i 21. zadr. zakona dokaže prejudicionom rješidbom političke oblasti, da su utužene nekretnine njegov osebunjak, a ne vlasnost tužene; dočim je u dijelu, kojim se odredjuje ročište za nadopunjenje rasprave u istaknutom pravcu, tu odluku dokinuo i postupak u ovoj parnici do rješenja prijepora kod političke oblasti obustavio. — Prevdni utok tužitelja odputio je s t o l s e d m o r i c e tim ipak ispravkom nižih napadnutih rješitaba; da se imade projudiciona rješidba političke oblasti doprinijeti o dokazu okolnosti, da je tužitelj uparničene nekretnine stekao odnosno kupio svojom dopuštenom posebnom radnjom, svojim posebnim imetkom ili svojim osobnim pravom.

Tim povodom zatražio je Janko P. kod g r a d s k o g a p o g l a v a r s t v a u K. kao poltičke oblasti prve molbe odluku, da za prijeporne nekretnine ne postoji predmnjeva §. 20. zadr. zakona. Nakon provedene rasprave izdalo je gr. poglavarstvo u K. odluku od 28. siječnja 1914. br. 6470 ex 1913., da glede prijepornih nekretnina, upisanih u grunt. ul. 286 opć. Velika Š. na ime Janka P., postoji pred-

Digitized by Google

mnjeva §. 20. zadr. zakona, pošto Janko P. nije dokazao, da je te nekretnine stekao svojom dopuštenom posebnom radnjom, svojim posebnim imetkom ili svojim osobnim pravom. Podjedno je odredilo na tim nekretninama po smislu §. 9. zadr. novele zabilježbu prijepornosti prava vlasnosti za korist zadruge P. kbr. 2 iz Gor. Š. — Povodom utoka Janka P. preinačila je županijska oblast u Z. odlukom od 13. lipnja 1914. br. 8726/1 prvostepenu odluku i izrekla, da glede prijepornih nekretnina ne postoji predmnjeva §. 20. zadr. zakona, jer je Janko P. dokazao, da je prijeporne nekretnine platio dijelom iz prištednje na lugarskoj plaći, podignutim zajmom i prodajom dijela kupljenih nekretnina, s kojima je gospodario i prodavao ih bez privole zadrugara, dočim zadružni članovi nisu dokazali, da je zadruga P. u ime kupovine išto doprinijela. Lugarska pako plaća utjecatelja P. nema se smatrati zadružnom imovinom, jer izvršivanju te službe nije prigovoreno od strane zadrugara.

Povodom utoka zadruge P. kbr. 2 iz Gor. Š. preinačila je kr. zemalj. vlada, povjereništvo za unutarnje poslove, nakon nadopunjenja rasprave rješidbom od 24. siječnja 1920. br. 55.563 ex 1919. pobijanu drugo-stepenu odluku i potvrdila prvo-stepenu odluku gradskoga poglavarstva u K., a to s razloga, što je naknadno provedenom raspravom ustanovljeno, da Janko P. (sada pokojni) kao kućegospodar zadruge utjecateljice, nije za razdoblje, u kojem je stekao prijeporne nekretnine, upisane u grunt. ul. 286 opć. Velika Š. a ni kasnije sve do svoje smrti, polagao zadružni račun o dohotku i troškovima, pa stoga temeljem §. 19. (zadnja al.) zadr. zakona ne može iz ovoga razdoblja od svoje zadruge ništa tražiti, odnosno izlučiti za sebe nikakove posebne prevrede, niti tražiti naknadu vlastitoga u zadružnu upravu uloženoga imetka. Podjedno je odredila, da su za gruntovni prenos ovih nekretnina, pošto se stečene na temelju privatno-pravnoga naslova, nadležne sudske oblasti. Priopćio **Josip Crnjanin**, vladin tajnik.

„Der Rechtsweg führt in Jugoslavien nicht zum Ziel".

Ove su riječi uzete iz članka, koji je izišao u berlinskome »Handels-Eildienst«, što je u uskoj vezi s ministarstvima vanjskih poslova i trgovine u Njemačkoj republici. Vrijedno je, da prenesemo neke stavke toga članka, da vidimo, što o nama znade i misli inozemstvo.

»Radi nestašice gotovine — tako počinje članak — i sve do nedavna postojalih poteškoća kod pribave deviza, stanoviti broj zagrebačkih trgovaca nije mogao udovoljiti svojim platežnim dužnostima prema njemačkim tvrtkama. Ove su nato htjele latiti se sudbenih sredstava, ali pravni put ne vodi u Jugoslaviji k cilju! Istina je doduše, da pripadnici Njemačke mogu nastupati pred sudovima u Jugoslaviji kao tužitelji i tuženi, a nisu poznati slučajevi, u kojima bi se zagrebačkim sucima mogla predbaciti pristranost, ali je broj sudaca, koji su kao i svi jugoslavenski činovnici loše plaćeni, vrlo malen; oni vode pasivnu rezistenciju, a nisu ni u stanju da dovrše mnogobrojne parnice. K tome i sam parbeni postupnik pruža dovoljno prilike, da se procese zavuče na godine i godine. Može se računati da treba 2—3 godine, dok dodjete do osude u prvoj instanciji«.

Dalje govori pisac o obraničkom sudu zagrebačke burze, koji hvali, ali se tuži na postupak sudova kod ovrhe obraničkih presuda. Pri koncu članka autor veli: »Kako se vidi, njemačkim je tvrtkama u poslovnim sporovima vrlo teško

Digitized by Google

provesti svoja prava. Potrebna je stoga vrlo velika opreznost kod sklapanja poslova«.

Ovako nekako pisalo se jedino o Turskoj prije rata. Danas ni ona ne da, da se o njoj tako misli, tražeći veće povjerenje prema svojim sudovima, a odbijajući kapitulacije. Ali danas Jugoslavija svojom pravosudnom praksom leti u susret pogibelji, da padne na niveau predratne Turske. Kao dokaz bilo bi dovoljno već ono, što je njemački pisac ocrtao. Ali on je otkrio tek dio istine; ova je u svojoj cijelosti još strašnija, još poraznija. Ne samo 2—3 godine, već deset puta toliko, naime 23 godina znade potrajati gdjekoja parnica. Kod stola sedmorice naći ćete i takvih, koje su zametnute pred punih 27 godina. Ali one ipak jednom dočekaše kraj, dok ako tako potraje dulje, za većinu danas tekućih parnica nema uopće izgleda, da će ikada biti riješene. Ono, što danas neki sudovi rade, nije nikakvo pravosuđje; to je obično šablonsko guranje, tek toliko, da se ispune papir i vrijeme. Ali stvarnoga je rada i rezultata malo. Kod nas ima sudova, ali nema pravosudja, nema pravde. I baš zato oni, koji preziru društvene laži, voljeli bi, da se i ovi sudovi, što postoje, ukinu. Jer ovako mi samo podržavamo jednu iluziju sudova. Bolje bi pak bilo, da i sebi i domaćemu i vanjskomu svijetu rečemo otvoreno: »kod nas nema sudova, nema puta pravde!« — nego li da ga upućujemo na tzv. put pravde, koji ne vodi uopće k cilju!

Sudaca je svaki dan sve manje. Nikome se ne da u stalež, koji je osuđjen na izgladnjivanje, a i oni, koji još mogu i dospiju, nastoje, da se oslobode takve sudbine. Ponajvećma tako, da odu u odvjetnike, kojih broj zato tim više raste, čim više pada broj sudaca. Ova pojava mora da zabrine ne samo odvjetnike sa stanovišta njihovih staleških interesa, već uopće svakoga, kome je stalo do prava i pravde. Jer ova pojava, produljena, dovest će do toga, da će jednoga lijepoga dana njih hiljade i hiljade pružati podneske sudovima, ali ne će biti nijednoga suca, da ih primi i riješi. Što onda? Pa i utakmica koja nastaje u tome staležu, kada hipeproducira, ne može da bude zdravom. Jer »pravnička roba« nije kao druga roba. Kod obične robe može svaki konsumenat prosuditi, je li dobra ili bolja — i zato će najveća utakmica donijeti pobjedu najboljoj robi. Ali konsument »pravničke (odvjetničke) robe« nije kadar (bar u najviše slučajeva), da procijeni vrijednost te robe i sposobnost njezina producenta. Velika utakmica silit će dakle odvjetnike, da razviju ona svojstva, koja nisu pravnička, a u kojima nažalost konsumenti (klientela) vide kriterije sposobnoga pravnika i odvjetnika. I tako će na koncu konca stradat najbolji i najdosljedniji pravnici, a stradat će bez sumnje i samo pravo. U ostalom, što može i najbolji odvjetnik, ako nema svoj aparat — a taj je ne samo u znanju već i u valjanom sudstvu — ili ako ne funkcionira? Što može i najbolji virtuoz na guslama, ako mu ove uzmete ili ako one ne vrijede?

Možda je strašno, da se ovako piše u p r a v n i č k o m listu, ali ovako se mora pisati i ne može drukčije, hoćemo li govoriti istinu. A možda je najstrašnije baš to, da si mi svi nismo još potpuno svijesni strahote ove istine. Jer da jesmo, ne bi tako ravnodušno gledali ovu dekadensu prava, već bi upeli sve sile, da spriječimo pravnu anarhiju, koja je vrlo blizu. Skrajnje je vrijeme, da se nešto učini. Ne učini li se ili učini bez uspjeha, onda mi kao pravnici nemamo više raison d' être, onda smo — pripadali ma kojemu pravničkome staležu — potpuno suvišni u ljudskome društvu, onda čak postajemo štetni.

Digitized by Google

Skrajnje je vrijeme, da se nešto učini. Ali što? U svojem tajničkome izvješću na ovogodišnjoj glavnoj skupštini Pravničkoga društva uputio sam općenito na uzroke pojave, da kod nas pravo ne funkcionira, i konstatirao sam, da mi ovo zlo »ne možemo izliječiti isključivo kao članovi Pravničkoga društva i kao društvo, već da mu uzrok možemo otstraniti kao gradjani«. Kod toga i ostajem. Napose političke uzroke opisanoga stanja možemo ukloniti kao gradjani i u zajednici s gradjanima ostalih zvanja. Ali kao pravnici moramo dati iniciativu, moramo voditi, moramo podržavati tu akciju gradjana. To vrijedi osobito za akcije oko otstranjenja materialnih uzroka. Tko bolje od sudaca samih osjeća, da su slabo plaćeni? tko je dakle pozvaniji i interesiraniji od njih, da neprestano i neprekidno postavlja, naglasuje, pojačava i provadja zahtjev za poboljšicu njihovih beriva?Tko dužniji od odvjetnika, da im u toj akciji bude uz bok? Pa ipak, koliko se u tom pogledu učinilo? Jesu il organizacije sudaca iscrpjele sva sredstva ma i mirne borbe? Nisu. Tu i tamo kakva rezolucija, tu i tamo kakva bojažljiva prijetnja, da onda sve opet umukne izazivljući svojim mirom iluziju potpunoga zadovoljstva i mogućnosti, da se i dalje tako fortvurštluje.

Ali osim zahtjeva i akcija prema trećim, prema državi, postoje i zahtjevi prema nama samima. Tu leži ona treća vrst uzroka mimo političkih i materijalnih, a koje bismo mogli i sami otstraniti, da tako doprinesemo bar ublaženju današnjega zla. Uvažavanje, potpuno uvažavanje svih teških prilika, u kojima naše sudstvo živi i životari, ne može biti ujedno isprikom ama za sve loše običaje, koji se uvriježiše u našoj praksi provadjani bilo po sucima bilo po odvjetnicima. Ako naš zastarjeli postupnik pruža mogućnost zloporaba, on s druge strane sadržaje i uspješna represalia protiv njih. No dok se zloporabe trpe i provode, dotle o represaliama nema govora! A ipak za njihovu primjenu ne bi trebalo nego samo malo više volje i energije. Ali naše suce kao da je zahvatila neka — vrlo pogibeljna — apatija, neki »laissez faire laissez passer«, koji mjesto da im prištedi posla, kako si oni utvaraju, još im ga naprćuje, sudstvene prilike zamrsuje, a škodi općenitosti. Činjenica, da se to ne tiče svih sudaca, pa da ima i takvih, koji vlastitu bijedu ne osvećuju na onima, koji joj nisu krivi, dokazom je veličine propusta onih drugih. Ovo je samo primjerice spomenuto, ali ima još mnogo toga, što bi mi sami mogli popraviti, dakako, paralelno s nastojanjem, da se otstrane spomenuti već uzroci prve i druge vrsti. Ja velim samo ovo: kad bi mi svi, i odvjetnici i suci, bez one apatije i mrzovolje, koju današnje prilike čine shvatljivom, ali ne i opravdanom, a s marom i voljom samo mjesec dana prionuli, da strogo, razborito i svrsishodno provodimo zakon, u naše bi pravosudje ušao nov duh, koji bi već kroz sam taj mjesec dana urodio blagotvornim posljedicama a odrazio bi se dobro i u javnosti, u našem gospodarskom životu. Samo mjesec, jedan mjesec dana voljnoga, nebirokratskoga i ustrajnoga rada!

Iznio sam ovdje neka svoja opažanja i primjedbe onako iskreno i otvoreno, kako sam to učinio i na posljednjoj odborskoj sjednici našega Pravničkoga društva. Svi se odbornici u glavnome saglasili s ovim razlaganjima, uvidjajući potpuno potrebu brzoga i odlučnoga zahvata u ovaj proces opadanja našega pravosudja. Može da bude samo predmetom dogovora način zahvata. Pravničko društvo pobrinuti će se, da se ti dogovori doista vrše i da dodje na njima do stvarnoga rezultata. Ono smatra to i svojom dužnošću, jer nema smisla, da ono opstoji, da goji znanstveno i teoretski pravo, kada se u praksi ne može kod nas vršiti. Skorih

Digitized by Google

dana doći će do uže ankete svih onih, na koje računamo, da bi nam u prvome redu mogli pomoći, a kasnije slijedit će dalja akcija. Ovi reci neka budu samo uvod i tumač ove vrlo nužne i aktuelne akcije Pravničkoga društva.

Dr. I. P.

Društvene vijesti.

Novi društveni odbor konstituirao se na prvoj svojoj sjednici ovako: I. potpredsjednik Dr. Dušan Peleš, II. potpredsjednik Dr. Ante Verona, blagajnik g. Josip Podgajski, urednik »Mjesečnika« Dr. Edo Lovrić, tajnik i suurednik »Mjesečnika« Dr. Ivo Politeo. (Predsjednika bira sâma glavna skupština, a izabrala je takvim g. prof. dra. Lad. Polića).

Predavanje. Dne 11. o. mj. predavao je u našemu društvu na univerzi član dr. Vladimir Miholić o temi »Uvreda poštenja sa stanovišta našega kazn. zakona«. Predavač, koji je kao sudac u praksi imao dosta prilike baviti se specijalno tim predmetom, dokazao je svojim predavanjem, da je temu vrlo savjesno proučio. Slušateljstvo ga je sa zanimanjem pratilo, koliko je najviše moglo kraj njegova brzoga i tihoga govora.

Pravnički izlet. Već je opetovano izražena želja naših i slovenskih pravnika, da se što bolje medjusobno upoznadu. Kao vrlo zgodno sredstvo tome jesu izleti u prirodu, napose u blize Zagrebu romantične krajeve Slovenije. Lani je priredjen izlet u Celje, a ove godine u Krško, Rajhenburg i okolicu.

Jezik zakonskih osnova, koje su dosad objelodanjene, izazvao je oštru kritiku i zabrinutost ne samo mnogih filologa, nego još više pravnika. Taj je jezik često iskvaren mnogim turcizmima, rusizmima, itd.; za jedan te isti pojam upotrebljavaju se razni nezgodni izričaji, dok se obratno jednom riječju izrazuju razni pojmovi, što je dakako u pravnoj praksi vrlo pogibeljno. Izmedju pojedinih osnova nema, što se tiče jezika, nikakva sklada, itd. itd. Govorilo se medju članovima raznih komisija, koje su izradjivale osnove, da će se sve one konačno predati jednom mješovitom poverenstvu filologa i pravnika, neka oni uistinu dodje, povelo je naše Pravničko društvo akciju kod Ministarstva pravde, poprave njihov jezik. No to se samo govorilo, ali sigurno nije. Da do toga odsjeka za izjednačenje zakona, a stupilo je u tu svrhu u doticaj i sa slovenskim i srbijanskim pravničkim udruženjima. Nadamo se, da će ovi koraci društva imati uspjeha, pa da će novi zakoni biti sve protivno od onih jezičnih nagrda, kakvim se djelomice prikazuju sadanje osnove resp. prijedlozi tih zakona.

Preminuli.

† **Dr. Martin Kendjelić.** U Zagrebu je preminuo dne 17. travnja o. g. naš odlični pravnik i veliki rodoljub dr. Martin Kendjelić, umir. predsjednik vrhovnog suda u Sarajevu. — Rodjen god. 1846. u Gjurgjevcu, počeo je koncem god. 1872. nakon svršenih pravnih nauka u Beču i postignutog doktorata u Gracu sudsku službu u Hrvatskoj (kod sudb. stola u Bjelovaru, Ogulinu i kao kot. sudac u Okućanima), a nakon okupacije Bosne prešao god. 1879. u bosansku službu. Iza kratkoga službovanja kod okružnoga suda u Sarajevu i Tuzli (upravitelj suda) bio je pozvan 1884. god. na službu kod vrhovnog suda i tu je ostao 23 godine, od 1895.

Digitized by Google

god. kao predsjednik toga najvišega sudišta u zemlji sve do polovine 1907. god. Te je godine otišao na vlastitu molbu zbog boležljivosti u mirovinu, te se je nastanio u svom milom Zagrebu.

Dr. Kendjelić sretno je spojio u sebi sve uslove, koji su potrebni za izvrsnoga teoretski obrazovanoga praktičnoga pravnika. Već kao djak Ungerove škole stekao je po uzoru najmarljivijih i sposobnih djaka solidno znanje, koje je usavršavao kroz cijelo vrijeme svoga službovanja. Tako je postao u Bosni jedan od prvih pravnika, autoritet prve vrsti. Kod vrhovnoga suda u Sarajevu nije bilo skoro nijednog važnoga i zapletenoga pravnoga pitanja, kod kojega ne bi dr. Kendjelić predao svoga temeljito obrazloženoga mišljenja kao referent ili glasovatelj. Da od tih mnogih svojih izvrsnih radnja nije nijedne pripremio za obnarodovanje, tumačim to njegovom izvanrednom marljivošću i savjesnošću u službi, izvan koje je trebao u slobodno vrijeme odmora radi svoje boležljivosti.

U izricanju pravde, do skrajnosti objektivan i pravičan, gledao je samo, da služi pravednoj stvari uz strogo primjenjivanje zakona. Kao predsjednik dao je pregledati cijelu registraturu vrhovnoga suda i sastaviti »knjigu rješitaba« (Praejudizienbuch), koja daje vjernu sliku dosadanjega stanovišta vrhovnoga suda u važnijim i sumnjivim slučajevima gradjanskoga i kaznenoga sudovanja do 1903. (nije obnarodovana, nego samo litografirana u malom broju primjeraka). I na polju bosanskoga zakonodavstva, osobito u sudskoj struci, igrao je dr. Kendjelić znatnu ulogu obzirom na to, što je vrh. sud davao u to doba o mnogim zakonskim osnovama pravno mišljenje. Naročito je sadanji kazneni postupnik za Bosnu i Hercegovinu od 30. siječnja 1891. sa motivima i nuzgrednim naredbama u glavnome djelo pokojnoga Kendjelića.

U ponašanju je bio veoma skroman, ali si je znao pribaviti potrebni autoritet i strahopoštovanje, te je znao čuvati dobro neodvisnost i autoritet vrhovnoga suda prema pravosudnoj upravi. Dr. Kendjelić bio je drugi po redu predsjednik vrhovnoga suda u Sarajevu, a po vrijednosti i zasluzi neosporivo prvi i dugo će takovim ostati. Njegovi nazori o sudtsvu i o dužnostima sudaca danas su na žalost iznimke.

Bio je članom »pravničkog društva« od njegova početka, a na proslavu 25-godišnjega opstanka čestitao je društvu, da »i dalje uspješno djeluje za razvitak pravosudja ne samo u Hrvatskoj nego i u posestrimi Bosnoj« (Spomen-knjiga, 1900., str. CXLVIII).

Slava tomu odličnomu mužu! **Dr. M. Z.**

† **Dr. Miroslav Lakenbacher.** Dne 26. travnja o. g. umro je nakon duge i teške bolesti u bečkom sanatoriju Cottage zagrebački odvjetnik dr. Miroslav Lakenbacher u 35. godini života. Srčana bolest, posljedica teške španjolske groznice, slomila je njegov život, nad kojim su drhtali brižni roditelji i mnogobrojni prijatelji. Dr. Lakenbacher bio je čovjek, koji je doista imao mnogo prijatelja. Svatko, koji ga je upoznao, morao mu je postati odanim i dobrim prijateljem, jer je svakoga osvajao svojom rijetkom plemenitošću, svojom visokom kulturom srca i duha, dobrotom, otvorenošću i poštenjem. Svoj odvjetnički staleš cijenio je visoko, a svoje zvanje shvaćao je najkorektnije. Vazda je bio susretljiv, miran, srdačan, daleko od ljudskih mana i poroka. Dobar sin, vjeran prijatelj, odan drug....

Tijelo pokojnikovo prevezeno je u Zagreb i tu je 2. svib. t. g. uz veliko sudjelovanje odličnoga općinstva predano crnoj zemlji, gdje leži miran i spokojan u cvijeću orošenom najčišćom rosom majčinih suza... Na Mirogoju htje-

Digitized by Google

doše neki njegovi i moji znanci, da se u ime školskih i staleških drugova opro stim s pokojnikom. Ja s njime? S Fricom, kako sam ga zvao, s kojim sam od normalke prijateljevao, a da nikada ni najmanja sjenka nije pala na vedro obzorje našega prijateljstva. Pa baš ja da budem onaj, koji treba da mu kaže zadnji s Bogom, baš ja, koji sam uz njegove najbliže izgubio možda najviše. Nisam htio, nisam mogao govoriti. Ne, radi njega ne, radi njegovih roditelja ne i radi samoga sebe ne. Na grobovima se obično govori, često i previše. Dr. Lakenbacher bio bi i tu ipak prikraćen.

Kratko vrijeme pred smrt držala su u bolesničkoj sobi pokojnika tri liječnika profesora consilium. Nakon pregledavanja, prije nego će se oni povući na vijećanje, rekao im je, šaleći se, pokojni dr. Lakenbacher: »Ja ne znam, gospodo, kakova će biti Vaša osuda, ali na smrt me ne možete osuditi, jer ste samo trojica, a za to bi potreban bio veliki senat«. Pa ipak je osuda glasila na smrt. Osudjeniku je nisu priopćili, jer je još bilo moguće pomilovanje po najvišoj instanci... Ali kada je zatim u zlatu jutarnjega sunca došao glasnik Najvišega Suca, da izvrši u knjizi Vječnosti upisanu osudu, došao je u obliku blagoga Sna i slatko je uspavao osudjenoga. A zatim je tiho ugasio luč zemaljskoga, smrtnoga života i dušu, čistu i sjajnu, oslobodjenu od patnja i boli poveo u svijetle sfere vječnoga života.

Dr. Miroslav Lakenbacher rodio se je god. 1888. u Virovitici. Srednje i visoke škole svršio je u Zagrebu i Beču, gdje je i promoviran na čast doktora prava. Posvetio se odvjetničkom staležu, a proveo je prije toga neko vrijeme u sudačkoj praksi. Pokojnik bio je poznat kao izvrstan pravnik, te je i uopće a naročito u pravničkim redovima uživao veliki — u punoj mjeri zasluženi — ugled. Počivao u miru!

Dr. G. K.

Literatura.

A l i m p i ć, Upravne vlasti u staroj srpskoj carevini, Beograd, Napredak, 1921. (ćir.).

A l i m p i ć, Policijska uredba. II. izd. Beograd, Kon, 1921. (ćir.).

A v e n a t i, Principi di economia della produzione. Il prezzo di costo. Con pref. dell' ing. dott. M. P a v i a (Biblioteca dell' insegnamento comm. e prof.) Torino, S. Lattes et Cie. 1920. (Prik. Weltwirtsch. Archiv, 16/4. 1921., str. 559.).

A y s a w a, I. F.: International Labor Legislation. New-York, Columbia University, 1920.

A m a n t i a. Il fenomeno della concentrazione capitalistica industriale. Palermo, Trimarchi, 1919.

B l a n k a r t, Die Devisenhandelspolitik während des Weltkrieges. (August 1914 — November 1918.) Mit einem Vorwort v. H. K u n d e r t. (Etudes économiques commerciales et financières. 2. fascicule.) Zürich, Orel Füssli, 1919. — (Ocj. Weltwirtsch. Archiv, 1921. 17/1. str. 132).

B e l o w, Probleme der Wirtschaftsgeschichte. Eine Einführung in das Studium der Wirtschaftsgeschichte. Tübingen 1920. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) (Prik. Zeitschr. f. Sozialwissenschaften 1920, sv. 11/12.)

B a n g, Die Entadelung d. deutschen Wirtschaft. München. S. F. Lehmanns Verlag 1921.

Digitized by Google

Benning, Th.: Das Baugewerbe in d. neuen Wirtschaft. Berlin. Zehlendorf-West. Zeitfragen-Verlag Kalkoff. 1921.

Birnbaum, Bruno: Kündigungen, Entlassungen, Betriebseinschränkungen. 2. neu bearb. Aufl. Berlin. C. Haber. 1921.

Bosch, Die Wirtschaft. Bedingungen d. Befreiung d. Bauernstandes im Herzogl. Kleve u. n d. Grafschaft Mark im Rahmen d. Agrargeschichte Westdeutschlands (Tübinger staats-wissenschaftliche Abhandlungen, hrsg. v. C. J. Fuchs in Verbindung m. Ludwig Stephinger, N. F., ... 21) Stuttgart, W. Kohlhammer

Brauer, Th.: Christentum u. Sozialismus. Vortrag, geh. auf d. 10. Kongress d. christl. Gewerksch. Deutschlands... Köln, Christl. Gewerkschafts-Verlag, 1920.

Brentano, Wie studiert man Nationalökonomie, 4. unveränd. Auflage Votrag... München, E. Reinhardt, 1921.

Bodengesetze der tschecho-slowakischen Republik, Die Zweite, gänzlich umgearbeitete Auflage. Reichenberg, Gebr. Stiepel. 1920.

Breme, Das Reichsversorgungsges. v. 12. Mai 1920 (R. G. Bl. S. 989) (Stilkes Rechtsbibliothek, N 61, Berlin, Stilke.

Büchsel, F.: Kirche u. Sozialdemokratie. Gütersloh, Bertelsmann.

Barnich, Principes de politique positive d' apres Solvay. Bruxelles, Lebègne & Cie. 1919. (Prik. Weltwirtschaftl. Archiv. 1921. B. 16/4, str. 545).

Bosanquet, The Philosophical Treory of the State. London, Macmillan & Co. 1920 — (Prik. Weltwirtsch. Archiv 1921 B. 16/4 str. 546).

Bruns, Staatsangehörigkeitswechsel u. Option im Friedensvertrag von Versailles. Berlin, Ver. wiss. Verleger. 1921.

Belfrage, Bank och börsväsen. Stockholm, Fahlcrantz & Co., 1920. — (Prik. Weltwirtsch. Archiv, 1921, 16/4, str. 582).

Balugdžić, Boljševizam. Beograd, Kon, 1921. (Ćir.).

Bücher, Die Sozialisierung. Vortrag. Tübingen, Laup 1919.

Borchardt, Die volkswirtschaftlichen Grundbegriffe nach der Lehre von Karl Marx. (Rätelehrbücher 4 B.) Berlin, Rätebund, 1920.

Svaštice.

Udruženje za pomorsko pravo u kralj. SHS. Nedavno je na osnovi pravila, potvrdjenih po pokrajinskoj upravi u Zagrebu održana u Zagrebu konstituirajuća glavna skupština pomenutoga udruženja. Svrha je tomu udruženju promicati razvitak pomorskoga prava u cilju njegove unifikacije. Sjedište mu je u Zagrebu. Udruženje je afilijirano Comite-u maritime international u Bruxellesu. Poznat je plodonosan rad toga svjetskoga udruženja, koje je utrlo mnoge putove za internacijonalizaciju pomorskoga prava i vršilo odlučan upliv na legislatorni rad država. Kako je naša država mlada pomorska vlast, a kako je afirmirala u svjetskoj diplomatskoj konferenci za internacijonalno pomorsko pravo, održanoj prošle godine u Bruxellesu, čeka naše udruženje velika i odlična zadaća.

Upravni je odbor slijedeći: predsjednik Dr. Otokar Rybarz, opunomoćeni ministar i izvanredni poslanik u Bruxelesu, kod ministarstva inostranih djela; — I. podpredsjednik: Dr. Antun Verona, potpredsjednik stola sedmorice, odjel

Digitized by Google

B., i privatni docenat u Zagrebu; — II. potpredsjednik: Sigismund Kopajtić, predsjednik »Jadranske plovidbe« u Sušaku; — Tajnik: Dr. Milorad Stražnicky, sveučilišni profesor u Zagrebu; — Zamjenik tajnika: Dr. Julije Mogan, odvjetnik i privatni docenat u Zagrebu; — Blagajnik: Špiro Peručić, generalni tajnik burze u Zagrebu; — Odbornici: Avramović Ranisav, pomoćnik ministra saobraćaja u Beogradu; Carić Juraj, ravnatelj nautičke škole u m. Jelsa; Dr. Kolin Miše, ravnatelj plovitbe »Račić« u Zagrebu; Dr. Stjepo Knežević, odvjetnik u Dubrovniku; Dr. Sardelić Rudolf, državni odvjetnik u Beogradu; Dr. Josip Šilović, sveučilišni profesor u Zagrebu; Dr. Vjekoslav Škarica, odvjetnik u Splitu; Dr. Ljuba Tomašić, odvjetnik u Zagrebu; Verona Nikola, načelnik pomorskoga odjeljenja u ministarstvu saobraćaja u Beogradu; Dr. Zuccon Ivo, odvjetnik u Zagrebu.

Ističe se, da članom udruženja može biti svaki državljanin kralj. SHS. Prijavljuju se novi članovi kod prof. Dr. M. Stražnickoga, sveučilište Zagreb, ili kod general. tajnika burze Špire Peručića, Zagreb.

Izvještaj zagrebačke burze za robu i vrednote o poslovanju godine 1922. Kako prošle godine tako je i ove godine zagrebačka burza izdala izvješće o svome poslovanju. Sâm opseg izvješća pokazuje sve veći razvoj i napredak burze. Nas kao pravnički list zanima najviše onaj dio, koji govori o djelovànju obraničkoga suda. Ono je bilo zamjerno. Dok je god. 1921. podneseno tome sudu na rješenje 220 predmeta, dotle je g. 1922. taj broj porasao na 607 podnesaka. Zanimljivo je, da se od svih tih potraživanja samo 14 temelji na burzovnom poslu, dok ostatak od 593 na izvanburzovnom. Kod tih rasprava bilo je od tužiteljâ 217 njih, koji nisu članovi burze, a od tuženika 491 nečlanova burze. Dokaz, koliko se institucija obraničkoga suda zagr. burze udomila i izvan same burze, medju nečlanovima. Nema sumnje, da je time mnogo olakšano, našim sudovima, a našemu trgovačkomu prometu dana veća pravna sigurnost. A treba uvažiti i to, da je sigurno mnogo rasprava eliminirano i mnogi sporovi se riješili mirno i bez parnice baš zato, jer je kod njih bila predvidjena nadležnost obraničkoga suda, za koji kriva stranka unaprijed znade, da joj je u slučaju tužbe brza osuda prilično sigurna. Sa pravnoga stanovišta spominjemo od djelovanja burze još izdanje raznih uzanca i pravilnika, medju kojima zauzimlju posebno važno mjesto uzance u pomorskoj trgovini.

Članovi, pravnici, vršite svoje članske dužnosti!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi din. 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. — Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, uživa još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskomu Boškovićeva ulica 2, prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac takodjer odbornik g. dr. Slavko Hirc kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 6. GOD. XLIX.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB LIPANJ 1923

Prigodom izdavanja zasebnih uzanaca zagrebačke burze o pomorskoj trgovini.

Piše **dr. Ante Verona** (Zagreb).

Po zakonu o trgovačkim i obrtnim komorama od 29. lipnja 1868. l. d. z. br. 85[1]), pozvane su ove, da, medju ostalim, izdavaju posvjedočenja o postojanju trgovačkih uzanaca. Predmetom takovih posvjedočenja su nedvoumno i tržne uzance, što postoje u pojedinim primorskim pijacama, a od kojih su uzanaca, dok smo bili u tudjem državnom sklopu i dok se naša pomorska trgovina, što je više bilo moguće, naumice i umjetno pritezala u Trst i na Rijeku, tršćanske i riječke bile za nas od osobite važnosti.[2]) Razumije se, da su poradi toga i sudovi imali prilike da se bave zamašajem njihovim i u oblasti pomorskoga prava. O takovu jednom mišljenju sudova imam ovu bilješku pri ruci:

Neko je preduzeće god. 1904 tužilo jedno parobrodarsko društvo, medju ostalim, na isplatu dvaju svota, i to prvu u ime polovicu troška za usipanje u vreće (insaccamento) tereta žita, što je rasuto (alla rinfusa) prispjelo je za račun tužitelja na parobrodima tuženikovim, a drugu u ime troška na vaganju toga tereta. U prvom se pogledu tužilac pozivao na čl. 386 al. III tržnih uzanaca objelodanjenih od bur-

[1]) § 2 B sl. c. — § 3 f) zak. čl. VI : 1868, zbornik zakona i naredaba od god. 1869, kom. II, str. 58, za pravno područje stola sedmorice, odj. A.

[2]) »Usi di piazza«, Trieste 1901, dotično »Triester Platz-Usancen«, Triest 1902, izdati objavom od 22. pros. 1901, na osnovu zaključka od 21. prosinca 1901 tršćanske komore za trgovinu i obrt sa dodacima (appendice, Anhang) I—IV izdatim pod br. 2278 na osnovu zaključka od 28. XI. 1905 iste komore. (Sadrži pomorske uzance u t. 384—395). — »Usi di piazza in Fiume«, Fiume 1907, izdati dne 29. listopada 1907, sa dodatkom I izdatim dne 8. maja 1913 na temelju zaključka od 22. travnja 1913. (Sadrži pomorske običaje u §§ 85—127). V. i »Splitski tržni običaji i cienik mešetarskih pristojba« (Usi commerciali della piazza di Spalato e tariffe delle competenze dei sensali), Split, 1890, izdati 18. prosinca 1888. (Sadrži pomorske običaje u §§ 109—127).

Digitized by Google

zovnoga zastupstva u Trstu po zaključku tršćanske komore za trgovinu i obrt od 22. prosinca 1901, a u drugom na čl. 391 al. III istih uzanci[3]).

Tuženik je (osim stvarnih prigovora, što bi in concreto isključivali primjenu tih uzanaca) podigao i dalji prigovor, da toliko uzanca utvrdjena u čl. 386 al. III, koliko ona zadržana u čl. 391 al. III uopće ne postoje, jer je u Trstu i prije i poslije te publikacije troškove na vaganju i na usipanju u vreće plaćao i plaća jedino primac tereta. Na potkrepu te tvrdnje je naveo mnogo konkretnih slučajeva i više mjerodavnih svjedoka, koji su to potvrdili. Burzna deputacija izjavila je na upit, da se po njezinom shvatanju uzance utvrdjene u pomenutim čl. primjenjuju u praktičnoj trgovini, budući ih je trgovačka i obrtna komora, za to nadležna po zakonu, »proglasila tržnim običajem sa snagom i posljedicom trgovačkoga običajnog prava.«

Sve tri molbe su odbile oba tužbena traženja. Sve i da je trgovačka i obrtna komora po zakonu nadležna, da se izjavi o postojanju trgovačkih običaja — veli sud drugoga stepena — ne izlazi odatle još, da je gradjanski sudac dužan da takovu izjavu smatra neoborivom istinom, jer je uvijek dopušten dokaz, da to nije tako, da se radi o neosnovanom zaključku, dakle o pogrješnom posvjedočenju. Stoga nije sudac prvoga stepena bio dužan da se ograniči na tužiočev dokaz o postojanju tobožnjega trgovačkoga običaja, već je bio vlastan da dokazima, što su mu se činili najpodesniji, utvrdi, postoje li ili ne. A iz tih dokaza i iz činjenica priznatih od druge stranke, s pravom je prvi sudac izveo, da utvrdjeni običaj ne postoji već da biva baš protivno. U ostalom ovaj običaj, sve i da postoji — što nije — bio bi mjesni običaj, običaj tržni, kako ga zove zbirka objelodanjena od burzne deputacije po nalogu trgovačke komore te kaono ti ne općenit ne bi se mogao smatrati jednim od običaja, o kojima govori član 1. trgovačkoga zakona[4]), koji su pravo običajno pravo, već bi spadao u niz onih običaja i navada trgovačkih, o kojima govori čl. 279. trgovačkoga zakona.[5]) Ovaki običaji nisu objektivno pravo, već služe jedino supsidijarno za tumačenje volje stranaka te imaju vrijednosti samo, kad se stranke, bilo izrijekom bila mučke, na njih pozivlju. U konkretnom se slučaju, s obzirom na stalnu dugu praksu tuženikovu . .

---

[3]) »La scaricazione di cereali, granaglie, semi e vallonea alla rinfusa quindo avenga con baje o coffe, sarà effetuata a spese del naviglio fino a sotto paranco« (t. 386 st. 2).

»Nella scaricazione di detti articoli alla rinfusa, quando debba avvenire in sacchi, il ricevitore fornisce i sacchi e li fa riempire e legare; le nave ha però l'obligo di riiondergli la metà delle relative spese. La gente di bordo leva indi i sacchi cosi riempiti e legati e li porta al capo di banda«. (ib, st. 3).

»In quei casi, in cui il nolo deve esser pagato sul peso consegnato, la spesa della pesa va a carico del naviglio. Questa spesa tocca al ricevitore soltanto nei carichi di riso greggio e semi oleose« (t. 391 st. 3).

[4]) § 1. hrv. trg. zak.

[5]) § 267. hrv. trg. zak.

Digitized by Google

ne može smatrati, da se on htio podvrći tobožnjoj navadi protivnoj njegovoj praksi . . .

I teorija razlikuje »prave« običaje trgovačke po čl. 1. l. c. od »nepravih« po čl. 279. l. c. Je li suština ovih potonjih sasvim tačno karakteresirana u navedenoj rješidbi i odgovara li to i modernijemu shvatanju, ne treba ovdje pretresati. Glavno pitanje, imaju li se i kada smatrati ti običaji (poslovni običaji, navade, uzance) mjerodavnim u pojedinom konkretnom slučaju, riješeno je ispravno.

•

Sasvim drugojače stoji stvar s burznim uzancama. O burzama, njihovu obraničkom sudu i uzancama postoje ova pravila:

Čl. 6. srpskoga zakona o javnim berzama od 3. studenoga 1886., — koji je ukazom od 11. rujna 1919. br. 11.322 — 1919. (pored članova 1., 7., 8., 14. i 15.) bio proširen na cijelo područje kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca — propisuje ovo:

»Ako bi u pravilima berze (statutu) bilo propisano, da sporove iz berzanskih poslova proizlazeće rješava izborni sud, onda treba u tim pravilima točno opredijeliti:

1. Kako će taj sud biti sastavljen;
2. Krug njegova rada i način, kako će se pred njim postupati.

U pravilima berze može se odbiriti, da sporove iz berzovnih poslova mora raspravljati izborni sud, ako ugovarači nisu pismeno drukčije ugovorili« . . .

Čl. 1. istoga zak. veli: ». . . Odobrenje za ustanovljenje berze ministar će trgovine i industrije davati po saslušanju trgovačko-obrtničke komore onoga mjesta, gdje se hoće da osnuje berza«.

Statut zagrebačke burze (»Pravila zagrebačke burze za robu i vrednote«) — odobren u prvotnom slogu po povjereniku za trgovinu, obrt i industriju dne 3. prosinca 1918., a kasnije (dopunjen) rješenjima ministarstva trgovine i industrije odelenje u Zagrebu. od 23. ruj. 1920. br. 8027—1920., od 25. listopada 1921. br. 5262—1921. i 3. svibnja 1923. br. 2051 — 1923. — vele u § 32.:

»Napose odlučuje burzovno vijeće u ovim slučajevima: 2. izdaje . . . burzovne uzance . . .

A o obraničkom sudu burze kaže: »§ 41. Postupak pred obraničkim burzovnim sudom uredjen je posebnim pravilnikom odobrenim po ministarstvu trgovine i industrije, odeljenje u Zagrebu, pod brojem 1619 od 12. ožujka 1920.«

Taj pravilnik obraničkoga suda odredjuje: »Svi sporovi, koji proizlaze iz burzovnih posala zaključenih na zagrebačkoj burzi za robu i vrednote, moraju se izvidjati i presudjivati pred obraničkim sudom zagrebačke burze, kad se ti sporovi vode izmedju lica, koja su u vrijeme zaključka spornoga posla ili u vrijeme tužbe članovi burze, a ne budu pismeno ugovorila nadležnost kojega drugoga suda«. (§ 2.).

»Obranički sud zagrebačke burze nadležan je osim toga u svim sporovima o burzovnim poslovima i o trgovačkim poslovima, koji bi

Digitized by Google

se — obzirom na njihovu narav i na predmet posla — mogli zaključiti na zagrebačkoj burzi, ako su stranke prethodno ili naknadno izrijekom i pismeno pristale na nadležnost pomenutoga suda, makar da dotični trgovački posli i nijesu na zagrebačkoj burzi zaključeni.« (§ 3.).

»Svaki, koji stupi u poslove, za sudjenje kojih je nadležan obranički sud zagrebačke burze, samim tim pristaje na sve propise ovih pravila o obraničkom burzovnom sudu i o izvršenju njegovih odluka i osuda.« (§ 6.).

Napokon ustanovljuju iste uzance zagrebačke burze za robu i vrednote u pomorskoj trgovini:

»Ove uzance vrijede za sve pomorske poslove, što se uglave pozivom na uzance zagrebačke burze za robu i vrednote, a vrijedit će i onda, kad se stranke kod sklapanja tih poslova prethodno ili naknadno ali izrijekom i pismeno podvrgnu nadležnosti obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote.« (§ 1.).

»Odredbe, što su sadržane u općenitim uzancama za trgovanje robom, vrijede i u pomorskim poslovima, u koliko im se ne protive odredbe ovih uzanci.« (§ 2.).

Ne upuštajući se u pretres svih onih škakljivih pitanja, što se, osobito s obzirom na oskudnost pomenutih propisa, skoro po sebi nameću, možemo mirne duše reći, da je položaj burzovnoga obraničkoga suca sasvim različit od onoga, što ga ima državni sudac po onome, što smo gore naveli. Izvidjajima o tome, postoji li jedna navada navedena u »uzancama«, ne treba se on baviti. Sve što je u »uzancama« sadržano, sve je navada, sve se primjenjuje kod burzovnoga obraničkoga sudjenja, jer »ove« uzance vrijede za sve pomorske poslove, sudjenje kojih su ugovarači prepustili burzovnom obraničkom sudu.

Ova činjenica u vezi sa nedavnim izborom obranika iz kruga pomoraca za obranički burzovni sud u Zagrebu dostaje, da se na prvi mah već u tom obziru uoči velika važnost burzovnih uzanaca, o kojima je riječ, i to s tim više, što je sudjenje kod obraničkoga suda brzo, kako to zahtijeva priroda pomorskih sporova, te je sasvim naravno, da će se stranke, tek kod nas probuja pomoska trgovina, uklanjati što više bude moguće siiedomu hrvatskomu gradjanskomu postupniku, koji ni onda, kada za doček pomorskih pravnih sporova navuče svoje najmodernije prekrojeno ruho[6]), ne odgovara ni iz daleka potrebama pomorskoga prometa. To sve i bez obzira na ono starinsko, ukočeno,

[6]) § 3. uredbe od 10. lipnja 1921., kojom se podjeljuje kotarskom sudu na Sušaku sudbenost u pomorskim stvarima za Primorje hrvatsko-slavonskoga pravnoga područja (br. 139. »Službenih Novina« od 24. lipnja 1921.):

»U postupku pred ovim sudom primjenjivat će se zakonska naredjenja, koja vrijede za kotarski kao trgovački sud na Sušaku s tim izuzetkom, da sudac nije vezan na zakonska pravila o dopustivosti i o uvaženju dokaza, nego ima na temelju savjesnoga ispitivanja dokaza odlučivati po slobodnom svom uverenju. — Pismeni se postupak isključuje. «

Digitized by Google

formalistično unutrašnje poslovanje sudskih kancelarija, koje već po sebi sapinje svaki korak, ubija svaki polet naših vrijednih sudaca, te im otimlje toliko dragocjena vremena.

No i ondje, gdje je postupak po sebi brz i moderan toliko u ustroju svome koliko u manipulaciji i kancelarijskom poslovanju uopće, i ondje su mu današnje prilike (prenatrpanost sudova, oskudica i umanjena radna snaga personala, novi propisi o biljegovanju itd.) bitno podrezale krila i sputale hod, pa ne bi bilo čudo, kada bi se stranke i u primorju, što spada u oblast stola sedmorice B, utekle burzovnomu obraničkomu sudu.

*

Nego i to bi se moglo dogoditi, da stranke izvan burze uglave svoj posao »s pozivom na uzance zagrebačke burze za robu i vrednote«, a »prethodno ili naknadno izrijekom i pismeno« ne pristanu na nadležnost pomenutoga suda ili »ugovore alternativno nadležnost obraničkoga suda zagrebačke burze ili redovitoga suda«, u kojim slučajevima burzovni obranički sud nije nadležan, da presudjuje sporove, što nastaju iz tih posala (v. § 3. pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze). Eventualnost, da kod poslova, što su bili zaključeni na burzi, ugovarači »pismeno ugovore nadležnost kojega drugoga suda« (§ 2., 18.) isključujem a priori.

Bilo kako bilo, mogućnost da i redovan sud mora uzeti za osnovicu burzovne uzance nije isključena. To bi se dapače u području pravnom, gdje vrijedi moderni gradjanski postupak, moglo sasvim lako dogoditi. Evo zašto:

1. Obranički sud zagrebačke burze je bez dvojbe i brz i dobar — glas, što ga uživa u pravničkim krugovima, je, koliko je meni poznato, izvrstan, — a pitanje, je li skuplji ili jeftiniji od redovnoga gradjanskoga postupka u Dalmaciji i Slovenačkoj, je za pomorskoga trgovca, koji u prvom redu hoće da mu se sudi brzo i dobro, sasvim sporedno, te bi izlišno bilo baviti se time. Ali — to sam čuo više puta prigovarati, a, sudeći po iskustvu, što ga stekoh osobito za službovanja kod trgovačkoga i pomorskog suda u Trstu, smatram taj prigovor opravdanim — ovome sudjenju manjka kontrola više sudske vlasti u onim rijetkim slučajevima, gdje je taka kontrola izuzetno apsolutno potrebita.

Poznato je, da i postupnik, koji vrijedi u oblasti stola sedmorice, odjeljenja B, pozna burzovni obranički sud, protiv presuda kojega nema priziva. Naprotiv ima pravni lijek žalbe ništavosti u ovim slučajevima[7]):

»1. Ako ugovor o obraničkom sudu nije valjan; ugovor o obraničkom sudu nije naročito valjan, ako je žalitelj sklopio taj ugovor s obzirom na dogovor uglavljen od članova nekoga preduzimačkoga saveza (kartela), po kojemu se dogovoru materije, orudje i ostala

[7]) Članak XXIII. zakona od 1. kolovoza 1895. l. d. z. br. 112, kojim se uvodi zakon o sudskom postupku u gradjanskim pravnim sporovima (gradjanski postupnik).

Digitized by Google

pomoćna sredstva, koja trebaju za njegovu obrtničku produkciju u našozemskom saobraćaju, smiju prodavati samo pod uvjetom, da se kupac u pogledu sporova, koji bi potekli iz posla, podvrgne burzovnom obraničkom sudu; prava, da se istakne ta nevaljanost, ne može se valjano odreći prije početka obraničke rasprave.

2. Ako se obranički sud nepravo proglasio nadležnim ili nenadležnim.

3. Ako obranički sud nije odbacio tužbu po propisu predzadnjega stavka članka XIV.[8]).

4. Ako tužba nije dostavljena po statutu ili, ako je postupajući protiv statuta, kojoj stranci oduzeta mogućnost da raspravlja pred sudom;

5. Ako je raspravljalo lice, koje po zakonu nije zato sposobno ili ovlašteno.

6. Ako je raspravi učestvovao sudac koji je odbijen na osnovu statuta.

7. Ako obranički sud nije bio sastavljen u redu.

8. Ako je javnost na neopravdan način isključena.«

Nadležan da riješi o ovoj žalbi ništavosti je prvostepeni sudski dvor dotično trgovački sud, u području kojega je sjedište obraničkome sudu. Žalba ništavosti ne ustavlja doduše ovrhe obraničke presude, ali ako je stranka pobjednica osigurana kakvim već obavljenim ovršnim djelom ili na drugi način, ili ako je — kada je u obraničkoj presudi naloženo, da se plati neka svota novaca — odnosna svota novaca položena kod suda, to će se ovrha po predlogu odgoditi, dok se o žalbi ništavosti riješi pravomoćno. Rok za žalbu ništavosti iznosi 14 dana.[9])

Naprotiv veli čl. 7 pomenutoga zakona o burzama, da »protiv odluke izbornog suda nema mjesta žalbi«. Razumije li se time svaki pravni lijek, dotično bi li se pravni lijek žalbe ništavosti mogao uvesti, ne možemo ovdje ispitivati, kao što bi išao preko

[8]) Ovaj predzadnji stavak članka XIV. glasi:

»Ako jedna od stranaka pripada krugovima, koji se po zanatu bave poljodjelstvom, to će obranički sud po predlogu ili u ime ureda odbiti podignutu tužbu kao neprikladnu za postupak pred obraničkim sudom, ako posao robom, koji je predmetom sporu, očevidno nije u razmjeru s poljodjelskim prometom odnosne stranke.«

[9]) Cit. članak XXIII. Osim toga određuje članak XXV., da se presuda obraničkoga suda može tužbom pobijati kao nevaljana pred gore pomenutim redovnim sudom, te natrag tražiti ono, što je po presudi dano: a) ako se obranička presuda protivi prisilnim pravnim propisima, b) ako obranički sud u sporovima, koji ne potječu iz burzovnih posala, uopće nije riješio ili je nepravo riješio o prigovoru, da se tražbina, koja se tužbom ište, osniva na diferencijskom poslu što se ima prosuditi kao igra ili oklada. Rok za tužbu traje 30 dana, a u pogledu ovrhe valja, što je gore rečeno. Razumije se, da su ova dva izuzetna slučaja taksativna — jer bi inače prestala sva važnost obraničkih sudova, dapače bi pravna nesigurnost bila golema.

Digitized by Google

granice i svrhe ove raspravice pretres pitanja, bi li bilo uputno pod sadašnjim prilikama ustanoviti nadležnost prvostepenoga suda za žalbu ništavosti. Dosta je za naše svrhe utvrditi, da je mogućnost t. zv. neizlječivih ništavosti (unheilbare Nichtigkeit), koje se doista i u gradjanskom i kaznenom postupku pred redovnim sudovima katkada (iako rijetko) pojavljuju, veća nego kod ovih potonjih.

2. Ako bi ta — možda jedina, ali eventualno u pojedinom slučaju veoma osjetljiva — mana obraničkoga burzovnog suda mogla u krajevima, gdje duljina, formalizam i ukočenost gradjanskoga postupka ne odbijaju pomorca i pomorskoga trgovca od suda, odvratiti koga od burzovnoga suda, nema dvojbe da bi u drugu ruku činjenica, da su pomorske uzance sabrane i izdate, mogla pomorskoga trgovca namamiti, da se u trgovini svojoj njih drži.

Burza nije naime ove uzance iz prsta isisala. (U pitanje, može li ona stvarati autonomno pravo i u kojim li granicama, ne ću, kako već istakoh na svom mjestu, da diram). Ne samo što ih je dala sastaviti na osnovu tršćanskih, riječkih i splitskih uzanaca, već je pozvala sve zanimanike — teoretike i praktičare — da se o tom sastavu izjave, pa je onda sazvala anketu u Bakru, na kojoj su opet bili zastupani teoretičari i praktičari, a neke trgovačke komore, n. pr. dubrovačka, su živo učestvovale u radu i nastojale, da se po mogućnosti uzmu u obzir običaji postojeći na primorju, te tako lijepo doprinijele, da se rad popuni i udesi prema shvatanju pomorskih i trgovačkih krugova na primorju.

Ove uzance odgovaraju dakle u suštini onim uzancama, o kojima je bilo govora na početku, a koje nijesu ni pokupljene ni objelodanjene, pa mogu sasvim dobro zamijeniti ove. Ne po zakonu, jer burza nije pozvana, da izdaje izjave u smislu § 2 B sl. c) zak. od 29. lipnja 1868 l. d. z. br. 85 za poslove izvan burze, ali se stranke mogu pozvati na te uzance, koje odgovaraju pomorskim običajima, imaju prednost, da su na okupu, a u slučaju spora davaju strankama i sudu pouzdanu podlogu za tumačenje pravnoga posla i sucu prištedjuju dangubu oko eventualnoga izvidjanja i istraživanja, o kojemu je bila riječ na početku.

Ne mislim, da u njima ima koja, što se kosi sa ius cogens — koji se ius i tako u trgovini i prometu mora stegnuti na minimum, eda im ne ubije polet i mogućnost, da se prilagode konkretnim novim prilikama, dok zakonodavčev parip u svom žabjem kasu dospije, da uredi te prilike — pa ne treba ni ovdje dirati u pitanja te vrste, koja sam dosada pomno izbjegavao.

U činjenici, da ove uzance mogu voljom stranaka biti izražaj naših pomorskih uzanci u izvanburznoj pomorskoj trgovini, je druga velika važnost izdavanja pomorskih burznih uzanaca. Velim voljom stranaka, jer ih redovni sud može izrijekom u obzir uzeti, samo ako su se ugovarači na njih oslonili, i ako će mu one, s obzirom na genezu i sadržinu svoju gore pomenutu, moći da u svakom slučaju olakšaju posao kod utvrdjivanja postojećh pomorskih navika.

Digitized by Google

Baš stoga, što prilično označuju pomorske uzance, te postoje u važnijim našim lukama, što odrazuju shvatanje naših pomorskih krugova u tom pogledu, nije u drugu ruku isključeno da im, kako je nabačeno i na bakarskoj anketi, pojedine trgovačke komore, bilo in toto, bilo uz izmjene i dopune, priznadu u smislu pomenutog zakona od 1868. karakter tržnih uzanaca postojećih u dotičnoj luci. One će po tome bitno olakšati sastav takih pomorskih uzanaca i dati možda poriv izdavanju njihovu. I u toj smjernici im se dakle ima priznati važnost.

•

To će opet dati prilike burzi, da ih ispravi i modernizuje po potrebi. — Na savršenost dakako niti računa burza — zato ih je i rasposlala s molbom, da joj se saopće eventualni prigovori i želje — niti se kod ovakova prvorodjenčeta može računati. Pogotovo dandanas, kada je pomorsko pravo u stadiju evolucije koliko ijedno drugo pravo, i to kod nas i kod drugih naroda. Baška naime činjenica, što se — i bez nas — u moje znanje u više od sedam država (Francuska, Finlandija, Grčka, Italija, Nizozemska, Skandinavske države, Španjolska) radi o tome, da se pomorsko pravo podvrgne reviziji i modernizuje, te što je u jeku internacionalni rad oko vozarskoga posla — i na briseljskoj diplomatskoj konferenci od god. 1922. su iznešena na pretres t. zv. haška pravila od god. 1921. — pravo je pomorsko toliko zaostalo za tehničkim i prometnim razvojem moderne plovidbe, da će trebati voziti punom parom, eda se barem približi tom gorostasnom napretku. Inače će nadalje sadržavati propisa, što ostaju mrtvo slovo, te pomorska trgovačka praksa samo sažalnim posmjehom gleda na njih ili ih dapače utjerava u laž, polazeći sa pretpostavaka, što su u protivnosti sa zakonskim, za koje se može samo reći »negda bilo sad se spominjalo«. A dok zakonodavac bude puzao za tim živahnim i uvijek mladim razvojem, običaji će morati da pune prazninu, medju pravom i zbiljom trgovačko-pomorskoga života.

Jedna od glavnih poglavlja naših pomorskih uzanaca bit će bez dvojbe, tek procvjeta pomorska trgovine, ona o klauzulama vozarskoga ugovora i teretnice. Ma koliko bila interesantna i privlačiva studija o njima, s obzirom na pravosudje i na teoriju kod velikih pomorskih naroda, moram žalibože s nestaše vremena odreći se barem zasada, toga užitka, ali ću ovdje u kratko pobilježiti nešto, što o njima imam na okupu iz našega pravosudja.

I. Tobož-klauzula.

1. Tobož-klauzula (dice essere, Soll-Klausel) prebacuje na primca dokaz o utvrdjenom sadržaju i kakvoći robe; gdje nje nema, jamči kapetan za izrudžbu robe po teretnici (Rj. trg. i pom. suda u Trstu od 5. stud. 1850. br. 120—994 i od 1. lip. 1850. br. 40—2113.)[10]

[10] Abram — Basarig, Raccolte di giudicati del tribunale commerciale marittimo in Trieste con le decisioni delle superiori istanze in materia di diritto marittimo, I, Trieste 1878., br. 2. i 3.

Digitized by Google

2. Kapetan niti je dužan, da se uvjeri o sadržini tereta, niti bi mu to bilo uvijek moguće. Odatle izlazi, da on nije odgovoran nego za vanjštinu tereta, osiguravajući se upogled sadržine njegove običnom klauzulom »tobož« (Rj. trg. i pom. suda u Trstu, potvrdjeno rj. 28. velj. 1850 br. 2073 viš. zem. suda).[11])

3. Kapetanovo je, da pri krcanju utvrdi broj komada predatih mu za prevoz te da pri iskrcavanju izruči jednak broj komada. Tobož-klauzula znači, da kapetan nije izvidio mjeru i težinu tereta navedenu od krcatelja, da on dakle za ispravnost tih navoda ne jamči, pa ne odgovara za razliku izmedju mjere i težine utvrdjene pri izručenju tereta i one naznačene u teretnici, van ako bude dokazano, da je deficit nastao njegovom krivnjom ili da ne potječe od naravnoga manjka (calo) tereta (Rj. od 4. ožuj. 1852 br. 355 viš. zem. suda u Trstu odnosno od 30. pros. 1851. br. XXV.-683 trg. i pom. suda u Trstu i 22. trav. 1852 br. 53-1318 ovoga potonjega a 14. svib. 1852 br. 1197 prvoga.)[12])

4. Klauzula »dice essere« i »peso ignoto« (nepoznat sadržaj) može osloboditi kapetana od odgovornosti, ako nema spora o dobrome stanju tereta u doba predaje, ali ne ako je utvrdjeno, da je teret prispio u lošemu stanju krivnjom kapetana, te da je od toga nastao manjak u teretu (Rj. viš. zem. suda u Trstu od 21. X. 1852 br. 3048 dotično od 9. VIII. 1852. br. 123-385 trg. i pom. suda u Trstu.)[13])

5. Ako tobož-klauzula nije stegnuta na samu oznaku sadržine, odnosi se, ne dokaže li se protivno i na oznaku težine (Vrh. sud u Beču, god. 1873, dne 6. juna).

6. Klauzula »dice essere« prevrće dokazni teret tako, da sadržina teretnice ne pravi više dokaza protiv parobroda, već ostaje parobrod primio sadržinu različitu od one, koju hoće da izruči (sud I. stepena). — Temeljnoga načela prevoznoga posla da se odredjeniku (adresatu) ima izručiti teret po teretnici, treba se strogo držati u granicama one marljivosti, koja se od kapetana može zahtijevati kod prijema i kod izručbe tereta. Zato bi bila protivna bitnosti, duhu prevoznoga posla te sigurnosti trgovine, pa bi se morala smatrati nevaljanom svaka klauzula, koja ne bi samo slobodila kapetana od onih tereta, što su preko njegovih sila već bi ga, makar i od česti, rješavala od one marljivosti, na koju je dužan i uopće (§ 1297. samo odgovornost ex recepto, te mora primac dokazati, kako je gr. zak., čl. 282. trg. zak.)[14]) i u svojem osobitom položaju lica, kojemu je povjereno vodstvo broda (čl. 231. trg. zak.)[15]) Tako klauzula »dice essere« opravdava, pored istaknutog temeljnoga načela, razmatranja, da se, kada roba biva predata na prevoz zatvorena na način,

[11]) Ibidem, br. 1.

[12]) Abram — Basarig, br. 15., 19.

[13]) Ibidem, br. 22.

[14]) § 271. hrv. trg. zak.

[15]) Isp. § 169. hrv. trg. zak.

Digitized by Google

da se izvana ne može raspoznati, ne može zahtijevati od kapetana, da je ispita, budući to nije moguće bez otvorenja omota da sudi. Roba preuzeta na prevoz mora se dakle izručiti barem onako, kako je bila u vanjštini i kako je znamenovana u teretnici (II molba). — Ova se klauzula može ticati samo sadržine, a ne broja komada tereta, koji kapetanu mora svakako biti po dužnosti poznat (Vrh. sud u Beču, 1909).

7. Ako teretnica sadrži klauzulu: dice essere, sadržaj, težina i mjera nepoznata, odgovara kapetan samo ex recepto, biva za ono, što je preuzeo na prevoz (Vrh. sud bečki, 3. juna 1913. Slg. N. F. 1578.)

II. Klauzula »težina nepoznata«.

1. S obzirom na klauzulu »peso sconosciuto« ne odgovara doista kapetan za težinu naznačenu u teretnici(a koja pri krcanju u njegovoj prisutnosti nije ni utvrdjena bila), dakle ni za manjak ustanovljen kod iskrvacanja, ali naval — t. j. plaća za prevoz tereta, koji se mora platiti, pošto je dovršen rad (§1156 gradj. zak.)[16]), dakle čim se izruči teret — se plaća po težini naznačenoj u teretnici, dakle i za taj manjak. (Rj. trg. i pom. suda u Trstu od 13. rujna 1853 br. 191—252).[17])

2. Klauzula »težina nepoznata« steže naprosto odgovornost kapetanovu na onaj teret, koji je zbilja preuzeo, pa težio koliko težio. Sa izračunavanjem vozarine nema ona nikakva posla, niti derogira drugoj klauzuli sadržanoj u istoj teretnici, da se vozarina plaća po odredbama charteparty (vozarskoga ugovora), biva da je primcu na obir, da plati vozarinu po težini naznačenoj tu ili po težini utvrdjenoj pri iskrcavanju. Ova se potonja klauzula tumači po zakonima mjesta iskrcavanja, a nije protivna ni moralu ni pozitivnom zakonu, s tim više što može ispasti na korist i jedne i druge strane (Bečki vrh. sud dne 24. lipnja 1913.)[18])

3. Klauzula »peso ignoto« ima tu posljedicu, da se dokazni teret o ukrcanoj količini premeće na primca (Rj. 14. rujna 1913. pom. i trg. suda u Trstu, dotično kot. suda za pom. i trg. posle u Trstu od 3. svibnja 1913.).

III. Klauzula »marke nepoznate«.

1. Biljezi (marke) na omotima (pieghi) služe za raspoznavanje, za razlikovanje jednih od drugih, ali kada je na njima naznačeno ime naslovnika (consegnatario), oni su od sporedne vrijednosti, te se kod izrudžbe treba ravnati po naslovu (Rj. vrh. suda u Beču od 12. svibnja 1852. br. 1198, dotično trg. i pom. suda u Trstu od 4. veljače 1851. br. XXVII. — 5059.)[19])

---

[16]) Sada § 1170. noveliranoga gradj. zakonika za Dalmaciju i Slovenačku.

[17]) Abram — Basarig, br. 35.

[18]) U ovome smislu i tribunal u Milano dne 30. novembra 1911., pa viši sud hans. 14. juna 1906., tribunal u Havre dne 8. jula 1902., D. M. 1914., 111.

[19]) Abram — Basarig, br. 13.

Digitized by Google

2. Ne može se uzeti u obzir prigovor tuženice, da su dvije partije gize bile pomiješane poradi toga, što je biljegovanje bilo oskudno, jer s obzirom na jasnu odredbu teretnice, da se obe partije moraju držati odvojene, bijaše opremač broda dotično kapetan dužan, da se o toj oskudnosti uvjeri, da izvidi tačnost i dobrotu (konsistenciju) biljega te da, ako su bile manjkave, odbije teret ili barem protestuje (Rj. od 23. pros. 1899 trg. i pom. suda u Trstu, potvrdjeno rj. od 7. ožuj. 1900 vrh. sudišta u Beču).

3. Prvi je sudac odbio tužbu primaoca tereta protiv kapetana, jer su primaocu bile ponudjene još dvije bale koža, ali ih je on odbio s razloga, što su drugojače bile markirane »što nije smio, budući je u teretnici izrijekom rečeno, da brod ne odgovara za netačnost, izbris ili oskudice brojeva i maraka, a klauzula, da se ne odgovara za marke i brojeve, ima tu važnost, da kapetan ispunja pogodbu izručivši onoliko komada koliko je označeno u teretnici«. — Sud je II stepena udovljio prizivu s ovih interesantnih i ispravnih razloga, koje je vrijedno nešto tačnije navesti: Nema dvojbe, da se denjci (koli) označuju biljezima (markama) baš zato, da se razlikuju od drugih denjaka odredjenih za drugo lice te kapetan — iako ne odgovara za štetu ili kvar na markama, za izbris ili oskudicu njihovu — jamči ipak za tačnu izrudžbu denjaka, koliko iz postojanja tačnih i jasnih maraka izlazi istovjetnost tih denjaka za onim, koji su opisani u teretnici. Kapetan je svojim potpisom posvjedočio, da je primio bale, kako su označene u teretnici, te svojom napomenom na teretnici nije naznačio oskudicu nekih bala naznamenovanih markom C. S. S., već je samo istakao, da je koja bala razvezana — ne rekavši, tiče li se to tereta, o kome se ovdje radi ili drugoga — te izjavio, da ne jamči za marke i brojeve i barjele u rdjavom stanju. Ova opća rezerva ne može imati druge posljedice, nô da stereti kapetana, u koliko se marke ne bi mogle raspoznati ili ih ne bi bilo ili bi denjci bili u rdjavom stanju, ali ga nipošto ne ovlašćuje, da teret redovito providjen markama nadomjesti drugim teretom očigledno drugojače zaznamenovanim, t. j. namjesto jednoga tereta izruči drugi, te da samovoljno naslovniku naknadi teretom za drugo lice odredjenim onaj teret, što je nestao. Kada bi se drugojače tumačila pomenuta rezerva, došlo bi se do apsurdnosti, da bi se kapetanu prepustilo, da po svojem rasudjivanju ispuni vozarsku pogodbu, te bi se ovaj pogodbi uzela važnost njezina, pretvarajući je u prekarnu, što se protivi riječi i duhu § 914 gr. zakonika. (Vrh. je sud bečki rj. od 30. siječ. 1890 potvrdio ovu presudu).

4. Klauzula, da se ne jamči za netačnu izručbu poradi pogreške, neraspoznavanja, nečitljivosti, oskudnosti, nestanka ili nepostojanja maraka i brojeve, slobodi od odgovornosti samo, ako je tvrdo, da je markiranje bilo neuredno i da je poradi toga nastala zbrka ili netačnost u izručbi robe (Sud II i III stepena, 1906).

5. Odredba »Uzimalac pod naval i primac jamče za štete, što nastaju.. poradi pogrješnoga i netačnoga snabdjevanja denjaka (koli) markama....« (§ 36 prometnoga reda bivšega austr. Lloyda) bila je ovako protumačena: Teretnica nije samo prosta dokazna

Digitized by Google

isprava, već — koliko je dozvoljene klauzule ne ograničuju, — osobita trgovačko-pomorska skripturna obligacija (čl. 302. trg. zak.)[20]) koja u pravilu davaoca pod naval bez daljega obvezuje naspram primca (Ed. pol. II § 43). Zato nije davalac pod naval vlastan prigovoriti, da nije primio robe naznačene u teretnici ili da ta roba ne odgovara oznakama sadržanim u njoj. Ovome temeljnom načelu, što izlazi iz prirode teretnice, ne može derogirati ni pomenuti § 36 prom. reda. Što on govori o netačnoj i pogrješnoj oznaci i o odgovornosti, što zato ima primac, može se to ticati samo onih slučajeva, gdje se taki nedostaci u označivanju robe podjedno nalaze i u teretnici, t. j. gdje je uslijed manjkavog označenja robe i teretnica morala manjkavo označiti robu. Ovo ne biva im concreto, jer su po teretnici reklamirani sanduci imali i marku U 21. (Vrh. sud, dne 2. stud. 1909).

IV. Klauzule o pakovanju.

1. Prigovor podignut protiv čl. 13 teretnice, a izveden iz načela, sadržanih u čl. 420 trg. zak. nije opravdan, jer vozaru ne može biti zabranjeno da zahtijeva, neka njemu predata roba bude spakovana na način, da ne bude moguće što odnijeti, a da se ne povrijedi anbalaža (Rj. od god. 1873, dne 6. lipnja, vrh. suda u Beču).

2. Klauzula, po kojoj vozar ne odgovara za to, da se anbalaža razbije, nije nedopuštena ni nemoralna, jer time odbija vozar od sebe odgovornost za štete, što ih nije skrivio ni on sam ni lice, za koje on odgovara po zakonu, već sam krcatelj (Rj. od 18. siječ. 1905. vrh. suda u Beču).

3. Klauzula teretnice, da brod ne odgovara za kakvoću spakovanja, ne može se razumjeti tako, da bi odgovornost za manjkavost spakovanja bila isključena i onda, kada ne bi odgovarala dobromu urednomu stanju ukrcane robe, u času krcanja, koje je kapetan posvjedočio, n. pr. kada bi vreće već kod krcanja imale rupe. (Rj. vr. suda u Beču od 25 siječ. 1910).

V. Klauzula »slobodno od loma«.

Običnim se klauzulama »salvo rottura« i sličnim isključuje odgovornost kapetanova za štetu i kvar robe, samo ako se ova kod izrudžbe nahodi posve u onome vanjskom stanju, kako je bila ukrcana. Ako se dakle kod iskrcavanja konstatuje, da su dva barjela oštećena u anbalaži te pokazuju manjak u težini, a nije dokazano da je šteta nastala od morske nezgode, kapetan je za to odgovoran (I. sud)... Vrh. sud je potvrdio, jer se klauzula »salvo rottura« u konkretnom slučaju može odnositi na unutrašnji lom, što odvisi od manjkavoga spakovanja (Rješ. od 11. svib. 1875).

VI. Klauzula o opsegu naknade štete.

Klauzula, da će vozar za izgubljeni teret, čija vrijednost nije naznačena, platiti neki stanoviti iznos za svaku jedinicu težine, steže

[20]) § 295. hrv. trg. zak.

Digitized by Google

odgovornost vozarevu na taj iznos (Rj. trg. i pom. suda u Trstu od 26. ožuj. 1851 br. III-2142)[21])

Bilo bi možda još što da se paljetkuje, ali to ne spada amo. A dopadne li mi ruku štogod, što bi prikladno bilo, povratit ću se na ovaj predmet.

Iz prethodnih pabiraka vidi se, da i u našem pravosudju ima po koje zlatno zrnce, a ima i koješta, što se teško može prihvatiti, dok je opet koji nazor, sve i da je u svoje vrijeme pristajao uz ondašnje prilike, dandanas za ropotarnicu. Dobro će biti svakako pozabaviti se tim pitanjem pobliže, kada se budu izradjivale nove uzance.

U kritiku samih uzanaca može se upuštati samo tko nije bio in fractione panis; tko se za stvar interesovao življe, ne može. Svakako mogu reći to, da je u uzancama tobož — klauzula i po dosadašnjemu shvatanju trgovačke i sudske prakse i po mišljenju teoričara sretno, iako ne potpuno, naime ne u svakoj smjernici, definirana. Toga će se bez dvojbe držati i praksa redovnih sudova, pa se u toku sudjenja ne će valjda više biti onaj boj o njezino značenje, što se prije bio. — Tko bude ocijenjivao ove uzance, neka se očituje i o njihovomu jeziku, osobito o terminologiji, koja je — u nekim pitanjima ne bez osporenja — prihvaćena bila na bakarskoj anketi.. — Bilo kako bilo, jedno se mora priznati: Svatko, kome je na srcu naše pomorsko pravo, mora biti zahvalan našoj burzi na ovome radu.

---

[21]) Abram-Basarig br. 5. Naprotiv o toliko spornoj ovakoj klauzuli upogled prtljage riješio je kot. sud za trg. i pom. poslove dotično trg. i pom. sud u Trstu dne 2. veljače 1915. ovako: Koliko je dopuštena upogled prtljage klauzula »društvo ne odgovara za dragocjenosti i predmete od vrijednosti« — jer društvo daje putnicima prigode, da ih sigurno pohrane i jer postupa veoma nemarno tko dragocjenosti drži u putničkim sanducima — toliko je protivna transportnim obvezama te se kao no ti protivna svrsi pogodbe o prevozu putnika može smatrati nedozvoljenom klauzula »društvo odgovara najviše sa 20 dolara za svaku prtljagu«, osobito ako se uzme u obzir duljina puta i činjenica, da jedno samo odijelo vrijedi više (god. 1915.!) Može se takova klauzula razumjeti u velikom iseljeničkom prometu — iako je i tu nepravedna — ali ne u tijesnoj granici klasnih putnika. Nikako pak se ne može parobrodarsko društvo pozvati na nju, kada se prtljaga nije izgubila na brodu za pravoga prevoza, već iza kako su stranke, u pogledu prtljage sklopile osobitih uglava, koje su mijenjale i povećavale odgovornost parobrodarskoga društva. Niti se može ovo društvo kriti za tom klauzulom, kad postoji na njegovoj strani culpa lata sa posljedicama predvidjenim u § 1324. gradj. zak.

Digitized by Google

Pojam trgovaca po pretpredlogu.

Legislativno-politička studija.

Piše dr. **Ernest Diamant**, sudac.

I. Pojam trgovca treba svaki trgovački zakon da odredi. Velik dio trgovačkog zakona i ne sadržaje drugo nego odredjenje prava i dužnosti trgovaca, pa je potrebno, da se tačno zna, kome zakon hoće ta prava da da i te dužnosti da nametne. Pri tom odredjenju zakon može da prolazi sa dva protivna gledišta: Jedno je gledište to, kada se zakonodavac kod odredjenja pojma trgovaca upravlja po predmetu zanimanja, pa označuje trgovcem onoga, koji se bavi trgovinom. To je t. zv. materijalni sistem. No kako je pojam trgovine dosta neodredjen t. j. barem vrlo rastezljiv, moraju zakoni, što na njem baziraju, utvrdjivati stvarni opseg trgovine. To opet biva ili tako, da zakon taksativno nabraja one grane zanimanja, za koja hoće da budu smatrane trgovačkim (metoda enumeracije), ili tako, da ih odredi jednim općim pravilom (metoda generalizacije). Moguće je i spajanje tih metoda. Tome materijalnomu sistemu protivan je sistem formalni, kod kojega se spoljnim znacima dade lako raspoznati, tko je trgovac, a tko nije. Pristalice toga sistema smatraju, da se pojam trgovaca ne može osnivati na širokom i kompliciranom pojmu trgovine, već da mora biti lako odrediv. Glavni znaci, po kojima se na taj način odredjuje popojam trgovca su: pripadanje jednoj korporaciji (cehu), ili upis u izvjestan javni registar.

O vrijednosti ovih različitih sistema mnogo se prepiralo i pisalo. Mislim, da se kao rezultat toga može označiti to, da svaki sistem ima svoju relativnu vrijednost. Materijalni ima prednost, da se lako prilagodjuje prometnom životu, te isključuje razne anomalije na tom polju, koje se inače javljaju. Loša mu je strana, što onaj sa enumeracijom vodi u bezkonačnost (talijanski zakon već ih nabraja 24, pa ipak nije iscrpljiv), dok je kod onoga sa clausula generali vrlo teško naći ovakovu clausulam generalem, koja bi obuhvatala sve slučajeve moguće. Formalni opet ima prednost, da je jednostavan i spretan, no loša mu je strana, što u sebi nosi opasnost pravne nesigurnosti. To naime za slučaj, da se pojedincima ostavi na volju, da li će svojom prijavom steći taj formalni znak ili ne. A ako se opet zavede dužnost upisa u registar (upisivanje u ceh danas i ne dolazi u obzir), nastaju, uz velike teškoće kontrole, ista ona raspravljanja i prepirke, kao kod materijalnog sistema, samo u drugoj fazi. S toga gotovo svi noviji zakoni u tom slijede mješoviti sistem, pa je dobro, što je to i naš predlog učinio. On pojam trgovca reguliše u §§. 2.—5.: § 2. odredjuje prvu vrstu trgovaca; — § 3. navodi deset vrsti trgovačkih (po predlogu trgovinskih?) poslova; — § 4. odredjuje drugu vrstu trgovaca, dok § 5. ustanovljuje neke izuzetke od propisa §§. 3. i 4. u pogledu poljoprivrede i šumarstva.

II. Prema prvoj vrsti trgovaca (§ 3.): »trgovac je u smislu ovoga zakonika svako lice, prirodno ili pravno, koje se u svoje ime bavi

Digitized by Google

trgovinom. Pod trgovinom razumije se zanimanje ma kojom vrstom trgovačkih poslova«. O tome je potrebno reći ovo: Dobro je, što zakon pojam trgovca odredjuje« u smislu ovoga zakona« i to tim prije, jer on kaže: »trgovac je«, a ne »kao trgovac se ima smatrati«. Naravno da to ne znači, da taj pojam trgovca isključivo važi samo za područje trgovačkog zakonika, već da će važiti analogno i za područja drugih prava, no samo u koliko posebni propisi ili priroda stvari ne traže što drugo (n. pr. princip materijalne istine za krivičnog suca). Dobro je dalje, što zakon jasnoće radi kaže: »svako lice prirodno ili pravno«, premda neki traže, da se — uz prirodna i pravna lica — spomenu i t. zv. kolektivna lica. No to je barem sa praktične strane sasvim suvišno. Izraz »u svoje ime« mogao bi se naći suvišnim, jer da je već sadržan u riječi »baviti se«. No jasnoće radi je umjestan i opravdan. Isto je tako opravdano, što uz riječ »bavi se« nema oznake »obrtimice« ili »kao zanatom«. Te su riječi naime prouzročile u pravnim područjima, gdje ih zakon sadržaje, mnogo nesporazuma, a bitnost stvari t. j. množina i stalnost posla označena je i riječju »zanimanje«. Osim ovih dosada navedenih i objašnjenih kriterija za ustanovljenje kakvoće trgovca po § 2. nije više ništa potrebno. Pogotovo nije u tu svrhu potrebno održavanje različitih policijskih, poreskih ili drugih javnopravnih propisa; nije dakle potrebno, da trgovanje bude glavno zanimanje dotičnoga; konačno nije potrebno ni to, da se dotični pred javnošću pojavljuje kao trgovac. U obziru svega toga griješeno je često kako sa strane teorije, tako i sa strane prakse u pogledu postojećih sličnih zakonskih odredaba.

III. Što se tiče druge vrste trgovaca, predlog ih odredjuje u § 4. — On glasi: »Preduzeće, koje ne spada ni u jednu vrstu poslova, pobrojanih u § 3. ovog zak., a po načinu, na koji se, i obimu, u kome se vodi, treba da je uredjeno kao trgovina, smatra se u smislu ovoga zakona kao trgovačko od dana, kad je firma uvedena u trgovačku upisnicu (registar)«. Kako vidimo, ovaj § upravo ne odredjuje, tko je trgovac, već koje je preduzeće trgovačko, no in merito to izlazi na isto. Kriterija trgovca po § 4. su dakle: 1. da preduzeće po načinu i obimu treba da je uredjeno kao trgovina i 2. da je firma uvedena u registar. Što se prvoga kriterija tiče, bilo je mnogo prepiraka u pogledu toga, da li je potrebno istaći »način« i »obim«. Mislim, da je predlog dobro učinio, jer samo odredjivanjem odnosno ograničivanjem putem oba ova pojma restringira se § 4. na onaj krug, za koji treba da važi. »Način« ili »obim« sam za to ne bi bio dostatan. Dobro je dalje, što predlog kod prvoga kriterija veli: »treba da je uredjeno kao trgovina«, a ne »uredjeno je kao trgovina«. To bi stavljalo suviše idividualne slobode[1]) pojedincima. Oni bi na taj način mogli po svojoj miloj volji ili biti trgovci ili ne biti. A to se ne smije ostaviti na slobodnu volju pojedincima. Tako je n. pr. u Švicarskoj, gdje je zakon to bio ostavio na volju pojedincima, savezno vijeće još iste godine, kad je zakon stupio na snagu, moralo to mjesto u zakonu promijeniti. I u pogledu drugog kriterija t. j. upisa u registar, moram reći, da se ne smije ostaviti na volju

[1]) Laband: Zur Würdigung des neuen Handelsgesetzes.

Digitized by Google

pojedincima, da li će se dati uvesti u registar ili ne. I tu treba propisati dužnost uvedenja, a ne samo pravo. Teškoća je samo u izvodjenju toga propisa. U prvom je redu teško odlučiti, kome valja dati kontrolu u pogledu toga, da se ustanovi, tko potpada pod tu obavezu; a u drugom redu teško je naći svrsishodan način i mjeru prinude. Redna kazna (globa) izgleda, da bi bila nedostatna. Možda je valja nadopuniti time, da se uz nju odredi i eventualan upis u registar na osnovu sudske presude? Zbog svih tih teškoća propis § 4. imao je — kada se o njem raspravljalo prilikom donošenja njemačkog zakona — veliki broj protivnika, te su mnogi tražili, da se on izostavi.[2]) No i pored toga je zadržan, jer se pokazao neophodan kao clausula generalis, koja ispunjuje praznine, što ih ostavlja §. 1. te se tako prilagodjuje promjenama u prometnom životu.

IV. Isto tako, no sa više prava, bio je propis §. 5. predmetom žučnog napadanja. On gasil: »Za poljoprivredu u šumarstvu ne vrijede propisi §§. 3.—4. ovoga zakonika. Tako isto ne vrijede ovi propisi ni za uzgredna trgovačka preduzeća, koja bi proisticala iz poljoprivrede i šumarstva.«

Predlog ovim propisom izuzima ne samo poljoprivredu i šumarstvo, već i uzgredna trgovačka preduzeća, koja bi proisticala iz njih sasvim ispod djelovanja trgovačkog zakona. Njemački zakon, koji već sadržava maksimum privilegisanja poljoprivrede i šumarstva, barem uzgrednim trgovačkim preduzećima daje mogućnost, da upisom u registar postanu trgovci, premda i to nije najbolje. A naš predlog evo ide još dalje. Držim, da u ovom obliku §. 5. sadržaje u sebi veliku opasnost, da će se pomoću njega mnogi izvući ispod strogosti trgovačkog zakona. Interesantno je pak, da ni njemački Denkschrift, koji je bio obrazloženje zakonskom predlogu, ovaj tako preopsežni izuzetak ne tumači. On samo kaže, da taj izuzetak proističe »iz prirode stvari«. I zbilja juristićkih razloga za nj nema. Neki kažu, da postoje historijski. No ja držim, da je u Njemačkoj razlog ovoga izuzetka bio politički. Mislim, da je taj propis ušao u njemački zakon uslijed velike političke moći agraraca. I kod nas ovaj propis samo za taj slučaj ima opravdanja, inače ne. Toliko je valjalo reći o tim dvjema vrstama trgovaca, te o izuzetnim propisima, sadržanim u § 5.

V. A sada nam još valja raspraviti ova pitanja:

1. Odnos trgovačkih društava prema pojmu trgovca.

2. Odnos pravnih lica javnog i privatnog prava prema pojmu trgovca.

3. Izuzeci, koji baziraju na opsegu poslovanja (t. zv. nepotpuni trgovci) i

4. Djelovanje upisa u registar na kvalitet trgovca.

Ad 1. O odnosu trgovačkih društava prema pojmu trgovca govori §. 8. predloga. On glasi: »Propisi o trgovcima primjenjuju se i na trgovačka društva. Udruženje, koje zakon bez obzira na predmet njegova preduzeća, smatra za trgovačko društvo, podleži propisima o trgovačkoj firmi, trgovačkim knjigama i prokuri.« Propis preuzet je

[2]) Vidi osobito: G i e r k e, Der Entwurf eines neuen Handelsgesetzes.

Digitized by Google

iz njemačkog zakona, od kojega se razlikuje samo u stilizaciji druge alineje. Njemačka je stilizacija bolja, jer jasnije izražava, kako za odnosna udruženja alineja 1. §-a 6-og ne važi. Što se tiče izraza »trgovačka društva«, to se pod tim izrazom razumijevaju društva, spomenuta u §. 123. To valja naglasiti za slučaj, da se i u pogledu ovog zakonskog predloga pojavi teorija o t. zv. pravim i nepravim trgovačkim društvima, kao što se to zbilo u pogledu hrvatsko-ugarskog trgovačkog zakona. A u pogledu društva, pobrojanih u §. 123., stanovište je zakona dvojako. Odnosno javnog i komanditnog društva važi pravilo, da su trgovci, kada se u smislu §. 2. u svoje ime bave trgovinom, dok odnosno akcionarskih društava, komanditnih društava na akcije i društva sa ograničenom odgovornošću važi pravilo, da su trgovci bez obzira na to, čime se bave; oni su — kako se to drukčije kaže — trgovci već po svojoj organizaciji. Nije ispravno, kada neki vele, da oni postaju trgovcima po upisu u registar, jer oni prije tog upisa i ne egzistiraju. Ovo različito posmatranje trgovačkih društava dolazi otuda što predlog javna i komanditna društva smatra organizacijama osoba, a akcijonarska, komanditna na akcije i društva sa ograničenom odgovornošću organizacijama kapitala. Još ima jedno pitanje, koje tu treba raščistiti. Pitanje je naime, da li su kod trgovačkih društava trgovci samo društva kao takova ili i njihovi članovi. Pitanje je u vezi sa pitanjem o jurističkoj osobnosti trgovačkih društava, pa se uslijed toga isto tako različito odredjuje, kao i posljednje. Držim, da je ispravno, da se pitanje ne posmatra posebno, već da se kao i inače gleda, da li je dotični u smislu §§. 2. i 4. trgovac ili ne. Okolnost, da on to (osobito radi česte klauzule o zabrani konkurencije) ne smije biti, kod tog odredjivanja naravno ne dolazi u obzir.

Ad 2. Kada se proučava odnos pravnih lica javnog prava prema pojmu trgovca, obično se samo proučava odnos države prema tom pojmu, dok se odnos drugih javnopravnih lica prema tome analogno odredjuje. Glavno je pitanje, da li osobe javnog prava mogu biti trgovcima. Pitanje je u vezi sa pitanjem o primjenljivosti propisa privatnog prava na javnopravna lica. U pogledu toga vladalo je dugo negativno mišljenje. Francusko pravo još i danas stoji na tome stajalištu[3]), a i §. 1. austrijskog općeg gradjanskog zakona samo je rezultat tog krivog stajališta. No u glavnom danas prevladjuje mišljenje, da se propisi privatnog prava imaju primjenjivati i na pravna lica javnog prava. Pa kako nema razloga za trgovačko pravo u tom pogledu stvarati naročite propise, to po istom pravilu pravna lica javnog prava mogu biti trgovci. No to pravilo ima svojih iznimaka. Tako u prvom redu imaju zakoni redovito izuzetke u pogledu željeznica i pošta, koji treba da budu više opće korisna, nego rentabilna preduzeća. U pogledu pošta takovu izuzetnu ustanovu sadržaje i predlog u svojem 598. §. A onda ima redovno i izuzetnih propisa u pogledu prijave za upis u registar. Tako veli i §. 45. predloga: »Preduzeća državna, okruga, sreza, ili općine ne treba uvoditi u trgovački registar, a ako se prijave učine, onda će se upisati samo firma, sjedište i predmet preduzeća.«

[3]) Vidi Lyon-Cäen-Renault: Traite I. 191.

Digitized by Google

Ovaj će propis biti od aktualiteta kod preduzeća u smislu §. 4. predloga. Tamo smo rekli, da je potrebno, da se odredi dužnost uvedenja u registar i prinuda za održanje te dužnosti, jer da je inače prometna i pravna sigurnost u opasnosti. Za preduzeća pravnih lica javnog prava ta opasnost međutim ne postoji. Uslijed toga propis §. 45. nikako ne će biti štetan. Što se tiče pravnih lica privatnog prava, to je communis opinio doctorum, da oni mogu da budu trgovci. Za naše buduće trgovačko pravo to pogotovo jasno proizlazi iz §. 2. predloga, koji kaže, da je trgovac »svako lice, prirodno ili pravno«. Pitanje je samo, da li je savjetno, pravnim licima dati kvalitet trgovca. Stvar je naime u ovome: Kako se u prometnom životu sve više razvija udruživanje, trgovački zakoni, da onemoguće zloupotrebe, odredjuju taksativno forme, u kojima se više njih mogu udružiti radi vodjenja trgovine. To su trgovačka društva. Interes sigurnosti prometa bio bi, da ta trgovačka društva ostanu jedine forme za udruženo vodjenje trgovine. No kako je to nemoguće postići, trgovački zakoni moraju da dopuste, da i pravna lica mogu postati trgovcima. Moraju se samo brinuti, da eventualne štete, koje bi po pravnu sigurnost mogle nastati, uklone shodnim propisima u pogledu prijave i upisa ovih lica. Kako je to predlog u §§. 22.—24. i učinio, on je i na tom polju potpuno svoju zadaću izvršio.

Ad 3. Kada hoćemo da govorimo o nepotpunim trgovcima, moramo podsjetiti na to, što smo već ponovo istakli, a to je, da se trgovačko pravo, više nego svako drugo, mora prilagoditi životu i životnim prilikama. Pa kako praktički život kod trgovca čini razlikovanje prema opsegu poslovanja, to i zakoni na to moraju obratiti pažnju. Tako u prvom redu zakoni neke poslove označuju trgovačkim samo onda, »u koliko prelaze obim zanatskog rada« (vidi i tač. 2. i 10. §. 3. predloga); a pored toga, što je važnije, odredjuju naročite neke izuzetne propise za trgovce sa malim opsegom poslovanja. U tom pogledu §. 6. predloga veli: »Propisi o firmi, trgovačkim knjigama i prokuri, ne vrijede za zanatlije, ni za lica, koja se zanimaju omanjom trgovinom. Omanja je trgovina ona, na koju se ne plaća više od 60 dinara neposrednog poreza bez prireza. Za vodjenje omanje radnje ne može se obrazovati javno i komanditno trgovačko društvo«. Taj §. odredjuje pojam t. zv. malotrgovaca odnosno nepotpunih trgovaca. Poznaje ih dvije vrste. Prvo su »zanatlije«. Riječ ova ovdje nije stavljena u tehničkom smislu. U pogledu njih mnogi su mišljenja, da ih valja sasvim izuzeti ispod djelovanja trgovačkog zakona. No po drugima bi otuda nastala veća šteta, nego korist. Stoga je sasvim dobro, što ih je naš predlog uvrstao samo u nepotpune trgovce, a nije ih sasvim izuzeo ispod djelovanja trgovačkog zakona. Druga vrsta nepotpunih trgovaca su »lica koja se zanimaju omanjom trgovinom«. Tu je važno, kako će se odrediti taj pojam »omanje trgovine«. Predlog uzima visinu poreza kao mjerilo. Pitanje je, da li — pored promjenjenih prilika — ne bi bolje činio, da — ugledajući se na njemački zakonik — ostavlja pojedinim pokrajinama, da odrede ovo mjerilo. Ili će možda najbolje biti, u zakonu odrediti samo u najkrupnijim crtama smjernice, po ko-

Digitized by Google

jima će se ovaj pojam odredjivati, a rješavanje od slučaja do slučaja ostaviti uvidjavnosti sudaca. To bi bila najbolja garancija za nepristrano i korektno rješavanje ovoga dosta važnoga pitanja. Osim ovih izuzetnih propisa (podrazumijevajući tu i propis 2. alineje §. 6.), predlog po uzoru niemačkog zakona sadržava u pogledu nepotpunih trgovaca još jednu izuzetnu ustanovu. § 496. naime glasi: »Propisi § 493.—495. ne vrijede za lica, označena u § 6. ovoga zakonika«. §§. 493.—495. sadržaju izuzetne propise u pogledu ugovorne kazne i trgovačkog jamstva. Drugih izuzetnih propisa za nepotpune trgovce po predlogu nema. Oni su inače trgovci, kao i svi drugi; na njih se u ostalom primjenjuju svi propisi, što inače važe i za druge trgovce. To valja s toga vrlo naglasiti, jer se u tom pravcu puno i često griješi.

Ad 4. Pri završetku ostaje još da spomenemo nešto o djelovanju upisa u registar na odredjenje kakvoće trgovca. Iz onoga, što smo o trgovcima napred kazali, proizlazi, da je to pitanje važno i aktualno samo za pojedinačne trgovce i za javna i komanditna društva. Ostala društva naime prije upisa i ne postoje, a od upisa oni su trgovci, ako se i ne bave trgovinom. U pogledu prvih pak pitanje je to: da li će se protiv njih, kad su upisani u registar, moći iznijeti, da se ne bave trgovinom ili da su nepotpuni trgovci. U tom pogledu §. 7. predloga odredjuje: »Onaj, čije je ime uvedeno u trgovački registar, ne može se braniti time, da mu radnja nije trgovačka«. Propis je preuzet iz niemačkog trgovačkog zakona, no vidno je uži od onoga njemačkog trgovačkog zakona. Ovaj posljednji naime u prvom redu ovakovu odbranu ne oduzima samo onome, »čije je ime uvedeno u trgovački registar«, već i svakomu drugomu. A u drugom redu, on ne oduzima samo odbranu, da upisanome licu radnja nije trgovačka, nego i odbranu, da je on nepotpuni trgovac. U interesu je sigurnosti prometa, da ovaj propis i u naš zakon udje ovako proširen, kako se nalazi u njemačkom zakonu, prema kojem je i onako naš predlog uopće, a pogotovo u pitanju odredjenja pojma trgovca izradjen.

Mnijenje

vijećnika stola sedmorice Josipa Pobora o projektu kaznenoga zakona za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Ne upuštam se u iscrpljivu kritiku cijeloga projekta, jer prvo za dulji studij istoga nemam na raspolaganje dovoljno vremena, a drugo nisam to ni kanio činiti, već se ograničujem samo na nekoje načelne i općenite primjedbe, da opravdam zaključak po meni stvoren, na što me je potakla sama dosadanja kritika i način njezin.

Principijelna osnovka sadašnjih i budućih kriminalnih zakonodavstva, kako današnji reformatori kažu, a napose Rathenau, mora ići u tri smjera — i to:

1) nema zločina, već samo nepravnih i protupravnih djela; 2) ne ima kazni, već reparacija; — 3) ne kažnjava se djelo, već počinitelj.

Digitized by Google

I ovaj projekt stavlja se na stanovište, da se ne kažnjava djelo, već počinitelj. Ali ovaj princip u projektu nije u cijelosti dosljedno proveden.

Što se sistematike tiče, to projekt pridržaje dvodiobu krivičnoga djela u zločinstva i prestupe, te razlučuje kriminalno od policijskoga neprava i ovo potonje izlučuje iz projekta. Ovo potonje držim opravdanim, ali projekt to nije konsekventno strogo proveo, jer se u posebnom dijelu nalazi dosta delikata policajne naravi, koji ne čine kriminalno nepravo, a ipak bi se imali po ovom kaznenom zakoniku kazniti. Ni sama dvodioba ne može se objektivno opravdati, jer ne ima u opće kriterija, koja bi mogla služiti podlogom za dvodiobu. Upućujem u tom pogledu, da ne duljim, na mnijenje dra. Makanca i prof. dra. Čakanića u povjerenstvu za osnovu Derenčinovu: »da se kažnjiva djela ne mogu dijeliti na zločine i prestupke, već da se ima prosudjivati po svim okolnostima, pod kojima je pojedinac počinio stanovito kažnjivo djelo«.

Uvodne odredbe govore o krivičnim djelima, te označuju takovima ona d j e l a, koja čine kriminalno nepravo, a kažnjavaju se po kaznenom zakoniku, — dakle rade o komisivnim deliktima, dočim o omisivnima ništa ne spominja, prem ovih u posebnom djelu imade, pak je po tom u tom pogledu opći dio u protuslovlju sa posebnim.

Što se retroaktiviteta tiče, uzakonjuje projekt pravilo: da se kazneni zakoni primjenjuju na ona krivična djela, koja su počinjena za vrijeme njihove vladavine, a nikako na krivična djela učinjena prije ili poslije, i ne imaju povratne moći. (Motivi projekta 1910). Ovaj projekt pak kaže: »Ako je po učinjenom djelu izmijenjen zakon, onda se primjenjuje blaži zakon«. — Ova ustanova nije precizna.

U motivima projekta 1910. kaže se, da pri ocjeni pitanja, koji je od dva zakona blaži, treba voditi računa o svim odredbama kaznenoga zakonika, a ne samo o obimu i sadržini kazne, pak navadja, što sve treba uzeti u obzir, kako se može naći blaži zakon. — Prema tome, kako kaže Hippel, po vladajućem nazoru nije mjerodavna apstraktna prispodoba zakona, već konkretni čin.

O medjuzakonima projekt šuti. Jedino se u motivima god. 1910. navadja, da se oni ne će uzimati u obzir. — Sam ovaj projekt navadja samo ono, što je spomenuto, a o svem drugom šuti, premda u pogledu toga može biti i jest raznih shvaćanja i u nauci a i drugim zakonicima i osnovama, pak se time sucu nameće jedna teška zadaća, a u praksi kod aplikacije nastat će kontroverze. — Da se to spriječi, potrebno je, da se zakonska ustanova nadopuni tako, da bude jasna.

Nejasan je i § 5., jer se ne razabira, da li se proteže i na inostrance. Ako da, onda bi mogao biti kažnjiv n. pr. po § 99. al. 2. i inostranac, koji upisuje u svojoj domovini zajam vlastite svoje države. — Ne samo, da je ova ustanova nejasna, nego je i protuslovna sa posebnim dijelom.

Po § 11. stranci se ne mogu izdavati zbog političkih delikta. Motivi projekta god. 1910. kažu, da je ovime uzakonjeno samo pravilo.

Digitized by Google

U predležećem projektu se ne označuje, što je, i koji su to politički delikti. O tome više na drugom mjestu.

O imunitetu i ekxteritorialitetu nema u projektu ni spomena, dočim je u projektu god. 1910. barem kao opće pravilo uneseno, pak ne uvidjam razloga, zašto je ovo u novom projektu ispušteno, jer je tako barem otvoren put raznim tumačenjima, a i otvorena mogućnost šikanama i zloporabama.

Glede glave II. kod pogodba kažnjivosti primećujem, da su potpuno opravdani razlozi motiva projekta god. 1910., kojima se opravdava zakonska definicija, kako to čini i onaj projekt. Ali ovomu načelu projekt — naročito u normama o pojedinim krivičnim dielima — nije ostao dosljedan, jer ih imade bez ikakve definicije i kazuistike, te sa širokom, dapače i s prešírokom kazuistikom, što je na štetu jasnoće i čini samo poteškoće za suca kod aplikacije. — Kazneni sud pak takova pitanja, prema prihvaćenomu po projektu načelu »nulla poena sine lege«, nije pozvan da rješava, jer je po istom t. zv. analogia legis isključena.

Ali sama definicija nije uspjela. Ustanom § 14. definira dolus directus i eventualis, te jedan drugomu koordinira. Uslijed toga je ta definicija nejasna.

U prvom redu riječ »umišljaj« ne znači ništa. Nasuprot »umisliti si« znači i uobraziti si, pak po tom riječ umišljaj daje definiciji dolusa sasma drugo značenje, nego li su sastavljači htjeli, pogotovo kada se uzme u obzir, da u definiciji navedeni izraz »htjeti« nije određen izraz. Pojam bo htijenja nije ni u znanosti jošte neprijeporno riješen.

Po tome nema jasne definicije ni za dolus directus, a još manje za dolus eventualis. Znanost najme pojam potonjega dolusa označuje kao granični pojam izmedju dolusa i culpe. Nu ni u samoj znanosti nije do sada uspjelo stvoriti jasnu definiciju.

Projekt usvaja t. zv. Frankovu formulu. Nu i to je jošte teorija, koja je dosta problematična. Protivnici naročito upućuju na današnjega, jošte potpuno nerazvitoga prosječnoga čovjeka, koji ne može reflektirati na nutarnje doživljaje, čime ova formula kao činjenicom računa. — Kod ovakova stanja stvari glede dolusa eventualis i nejasne njegove definicije, — naročito, jer ga projekt koordinira sa direktnim dolusom i odmjeruje se kazna kao kod djela izvršena sa direktnim dolusom, — nastaje kod uporabe velika pogibelj, a otvoren je put raznim kontroverzama i zloporabama.

Razjašnjujem to sa jednim primjerom. Ustanove § 165. i 166. su obzirom na § 14. o dolusu direktnom i eventualis nejasne.

Ne vidi se, da li je za učin § 165. al. 2. dosta i dolus eventualis praemeditatus, jer i kod dolusa eventualis može biti praemeditacije.

Izgleda po tome, da su ove ustanove u protuslovlju sa ustanovom § 14., ako ne dozvoljuju dolus eventualis, — a ako ga dozvoljuju, onda može biti teža kazna za dolus eventualis praemeditatus po § 165. al. 2. — i smatran biti težim djelom —, nego li za dolus directus non praemeditatus § 165. al. 1.

Digitized by Google

Valja stoga u tom pravcu donijeti jasnu ustanovu, a takova je moguća samo onda, ako se ispusti u § 14. dolus eventualis, ili da se uvrsti nova ustanova o ubivstvu sa dolusom eventualis praemeditatus. — Kako se iz motiva vidi, pokušalo se riješiti jedno temeljno sporno pitanje, — koje se jošte ni u znanosti ne može uzeti riješenim, — te uporabom riječi »umišljaj« i dolus direktni i eventualis staviti pod jednu kapu, što nije uspjelo, kako se iz navedenoga primjera vidi.

Takovih protuslovja imade i u drugim normama pojedinih krivičnih djela, naročito onih najtežih. U praksi će to dovesti do različnoga tumačenja i kontroverza, a sam zakon čini nejasnim. Po mojem mnijenju najbolje je, da zakonodavac, napose kod manje kulturnih naroda, ide već utrtim putevima.

Isto to vrijedi i za t. zv. »nehat«, kojom se riječi nepodesno označuje culpa. Ne rješava se egsaktno pitanje besvjesne i svjesne culpe niti ustanovljuje stepen pažnje, pak će to morati i opet praksa učiniti. Dakle i opet na štetu jasnoće. Obzirom na to nejasna je i izreka § 18. »ako su i to« i t. d., pa bi projekt i u tom pogledu morao biti jasniji.

Kod § 17. ne rješava projekt pitanja glede djela, koja se za prosječna čovjeka ne čine očito protuzakonitima.

Kod nužne obrane i nužde (§ 25. i 26.) nije točno naznačena granica, jer bi pojam nužne obrane mogao pristati i na nekoje slučajeve nužde. Zakon mora da bude u tim pogledima jasan, jer ni sama znanost jošte nije ta pitanja riješila.

Pokušaj se je morao pobliže označiti, barem tako, kako to čini pozitivni zakon.

I glava IV. nije jasna. Naročito i obzirom na upotrebljen izraz umišljaj. U posebnom dijelu spominje se saučestnik, dočim se u § 30. ne spominje.

Kod kazne (gl. V.) primjećujem, da se ne označuje razlika u kaznama.

Manjka custodia hanesta za političke krivce, koja je tekovina najnovijega doba (zak. od 18. lipnja 1918. Zb. br. 69. iz god. 1918.) — U projektu zakona o izvršivanju kazni lišenjem slobode imade istina spomena i odredba glede političkih osudjenika, ali to nije jednako kao custodia honesta, a ni zatočenje se ne može time usporediti.

Kod novčanih kazna nije ustanovljen maksimum, što je svakako nužno obzirom na to, što se u posebnom dijelu kod nekojih delikta ne naznačuje nikakav maksimum.

Ustanove o gubitku gradjanske časti su dosta nejasne, dapače ona u § 46. upravo drakonska. — U nauci i po općenitom shvaćanju došlo se je već do spoznaje, da se je i to preživilo, i da ne odgovara modernim principima o kazni i njezinim posljedicama, pak bi u opće ove ustanove o gubitku gradjanske časti mogle otpasti. Ako ne u cijelosti, a ono svakako za političke i nedifamirajuće delikte. Već prof. dr. Čakanić u svojim predavanjima u tom pogledu kaže, da se može kao communis opinio doctorum uzeti, da je staroj infamiji odzvonilo, da država ne može nikomu niti podijeliti niti oduzeti općega poštenja, koje podijeljuje i oduzima samo javno mnijenje.

Digitized by Google

Projekat je i u tom pogledu nazadak spram zakonu od 10. lipnja 1890. Zb. br. 50. o posljedicama kaznenih osuda i kazni.

Što se smrtne kazni tiče, to spominjem, da sam protivnik iste. Razlozi za to su u nauci poznati, pak ih ne opetujem.

U opće što se tiče strogosti kazna, držim, da prestroge kazni nisu svrsi shodne. Ne upuštam se u razlaganja teorija o istima, jer su poznate. Projekat napose nije se mogao sasma osloboditi nekojih zastarjelih teorija. Naročito nije se mogao potpuno oteti zastarjeloj teoriji zastrašenja. Ovu teoriju prof. dr. Čakanić označuje najbrutalnijom, i kaže, da se osniva na probudjenju životinjskoga straha u čovjeku, i da su posljedice ove teorije bile okrutne kazni. Preokrutne pak kazni više ogorčuju svijet nego li zastrašuju, i ako se prečesto primjenjuju, onda ljudi spram njih otupe. — Dodajem, da je nauka, koju nam je rat dao, kao i poratno doba potvrdilo ovo, a i staru istinu, da državnom auktorítetu najviše škode prekomjerne grožnje sa oštrim kaznama. — Ovo se naročito može uporaviti na kazni političke naravi, pak je uputno, da se ove bitno suze i ograniče.

Na svaki zakon upliva mjerilo društvenoga morala, a u svezi sa ovim leži i rješenje veličine kazni. Odvraćanje od delikta ne može biti svrha, koja svako sredstvo posvećuje. Kazna u ovom slučaju je sredstvo, i znači žrtvu individua i društva za »salus publica«, pa veličina ove žrtve mora biti u razmjerju sa postignutim uspjehom, što zahtijeva temeljno načelo kriminalne politike. Zakonodavac se stoga i u onom slučaju, kada bi viša kazna i obećavala intenzivno preventivno djelovanje, mora držati granica, koje mu propisuju nazori društveni, i sile ga za širom recepcijom društvenih moralnih principa. Ovo je načelo nauke, koje projekt nije dovoljno u vidu imao, pak su kazne prestroge ispale.

Spominjem nadalje, da je razmjer u kaznama, obzirom na povrijedjena dobra, nerazmjeran. N. pr. kod delikta protiv lične sigurnosti nasuprot onih protiv imovine. — Što se tiče policajnoga nadzora držim, da to ne spada pred sud.

U pogledu mjera bezbjednosti upozorujem na predavanje dra. Seiferta u pravničkom društvu, po kojem nastaje dvojba o shodnosti istih. Nema izgleda, da će se u dogledno vrijeme moći kreirati potrebni za to zavodi. Onda te mjere nisu ništa drugo nego samovoljno produženje kazni, a tim stvoren put i eventualnim zloporabama. — Svakako se protivi temeljnim načelima pravde, da se pojedincu ne produžuje kazna, koju je već svršio, kako mu je po zakonu i sudu odmjerena.

Ustanove glave VII. o odmjerivanju kazne su dosta kompliciranе i ne slijede jedinstveno načelo.

U glavi XI. o zastarjelosti navedeni rokovi čine se odviše dugački, kao što je neopravdana i ustanova, da zastarjelost ne teče za vrijeme, za koje se učinilac bavi u tudjini.

U glavi XII. se odredjuje, da se krivični postupak preduzima protiv svih učesnika i onda, kada su i predlog i tužba podneseni protiv jednoga od njih. Dakle nedjelivost, što je neopravdano. Po tom je

Digitized by Google

tužitelj primoran postupati proti svim učesnicima, što držim da nije bila nakana sastavljača. Svakako je ova ustanova nejasna.

Sada dolazim do glave XIV. i slijedećih o deliktima protiv opstanka države, državnih vlasti i javnog mira.

Već sam spomenuo političke delikte. Ustav ih spominje u čl. 9., a ovaj projekt u § 11., dočim ih inače ne spominje, a niti za njih ima u projektu kakove norme, a niti ih razlučuje od ostalih delikata, niti odredjuje za nje posebne kazni. Jedino motivi projekta god. 1910. spominju ih kod § 11. navadjajući, da se pod političkim deliktima razumijevaju djela, koja su upravljana protiv bića i bezbjednosti države, protiv državnoga poglavara i protiv političkih prava državljana. Kako sam jur naveo, spominju se i u projektu zakona o izvršivanju kazni slobode. Ali pošto u predležećem projektu kaznenoga zakonika ne ima norme glede njih, a ustav ih ipak predvidja, nastaje pitanje, što je političko kazneno nepravo, koja su to politička krivična djela. te kako i tko ih ima ustanoviti, kao i koje i kakove se kazni za njih odredjuju, te koji su politički osudjenici, da se kod ovršenja kazni po spomenutom projektu zakona o izvršivanju kazni slobode bude mogao na njih posebni obzir uzeti. Glede svega toga ne nalazimo u predležećem projektu nikakove norme. U istom nema u istinu razlikovanja izmedju prostih i političkih delikta, premda se za potonje općenito uzima, da nisu difamirajući, — i za nje moderna zakonodavtsva odredjuju custodiu honestu. Ni ove u projektu nema, kako sam jur spomenuo. Ostaju potom odredbe ustava glede političkih delikata neprovedene. Da ne duljim, to se u tom pogledu pozivam na dosta iscrpivo djelce »politički delikti« od dra. I. Politea, kojeka obrazlaganje potpuno usvajam.

Prema svemu tome nužno je, da se u kaznenom zakoniku odredi pojam političkoga delikta kao i sankcije. Citirane glave projekta u tom pravcu su manjkave, a i u drugom. Napose što se tiče veleizdaje, to pojam iste mora da bude što točnije označen, da ne bude dvojba, a naročito mora odgovarati modernomu shvaćanju i ustrojstvu države. — Novija zakonodavstva, a napose Derenčinova osnova, za pojam njezin uvjetuju »silu«, te kažu da pretpostavlja uvijek djelo, koje smjera na silovitu promjenu postojećih glavnih državnih faktora. Tim je rečeno, da samo siloviti prevrat, a ne preobraženja, koja se putem reforma pripravljaju i provadjaju u državnom životu, tvori veleizdaju. Projekt ne pretpostavlja svagdje ovu silu, a stroži je od projekta god. 1910. u tom pogledu, što potonji kazni samo pokušaj dočim predležeći i preparatorne čine. I u tom pogledu dakle nazadak.

Nadalje donašaju se nekoje norme, koje sadržavaju samo policajno nepravo, a pošto je ovo uvodna odredba izlučila, to se takove norme ne mogu niti u posebnom dijelu donašati.

Pojam pak nekojih delikata nije jasan. N. pr. ustanova § 95. kaže »ko izlaže podsmjehu itd.«, pa u zadnjoj alineji »i za pokušaj će se kazniti«. Ponajprije nije jasno, što sastavljači pod podsmjehom razumijevaju. Po Vuku znači podsmjeh »das Lachen über etwas, risus i

Digitized by Google

derisio«. Prema tome je pokušaj podsmjeha nemoguć. Biti će valjda, da se je mislilo na »ruglo«, ali onda valja taj pojam jasno označiti, jer podsmjeh ne znači nekoga ili nešto izložiti ruglu.

Tako isto valjalo bi razjasniti i ustanovu § 142., koja je raspruživa, jer po njoj bi i svaka kritika bila zabranjena.

Veoma raspruživa je i ustanova § 152. Norma pak § 153. ne spada u kazneni zakonik, a ona § 157. ne može činiti učin zločinstva ili prestupka.

Projekt ne kaže ništa, kada bi tko kazivanjem istine optužio sama sebe, dočim po § 158. kazni i onoga, koji opozove svoj lažni iskaz. Ovo će učiniti, da će se svatko bojati opozvati laž, i prouzročiti protivno, nego li sastavljači to misle. Uputno bi bilo, da se stoga prihvati ustanova § 200. Derenčinove osnove.

Naša država je representativna demokracija. — Ustav u čl. 1. kaže, da je država Srba, Hrvata i Slovenaca ustavna, parlamentarna i nasljedna monarhija. Već po Montesquieu moraju zakoni odgovarati osebini naroda, za koje se čine, te naravi i temeljem načelima postojeće vladavine.

Priznato je, da sadanji positivni zakon tomu načelu ne odgovara. Za Hrvatsku valjajući stari austrijski kazneni zakon odgovara načelima ondašnje države, kada je donešen. Najme jedne absolutističko-policajne države. Ali se mora priznati, da je prema tada vladajućim načelima potpun, precizan i lahko razumljiv. — A i srbijanski je samo recepcija pruskoga.

Mnoge ustanove zakona nakon uvedenja parlamentarizma u Hrvatskoj nisu se u praksi uporabljivale, a niti su se mogle uporabljivati, jer su uvedenjem parlamentarizma nestala njihova bitna počela i uvjeti njihova pravnoga opstojanja. Postale su te ustanove obsoletne. — U Srbiji opet izim toga ne, jer nisu odgovarale duši i običaju naroda.

Sada, kada se radi o novom kaznenom zakoniku valja paziti, da se ne donašaju takove norme, koje nisu u suglasju, dapače se protive načelima ustava. Naročito valja se odlučno i konačno oteti prusizmima, jer po mojem opažanju obuhvaća projekt mnogo prusizama, kojima se nije mogao oteti. Što znači prusizam, to držim da ne trebam tumačiti. Ako se to učini, to će pod slobodoumnijim režimom po primjeru dosadašnjem ostati takove norme samo na papiru, a pod malo reakcionarnim daje se mogućnost tendencioznim procesima i persekucijama.

Treba dati stoga takove norme, sa kojima se predusreće progonima kazneno irelevantnih djela. Da se poslužim primjerom. Jedan temperamentan političar, koji je zaokupljen svojom ideologijom, bude tri puta sudjen radi delikata, koji su inače političke naravi, na robiju. Po projektu se i na njega mogu uporaviti i mjere bezbjednosti § 52., — jer to projekt ne isključuje, — pa može biti nakon ovršenja kazni i dalje zadržan u naročitom zavodu, te strogo biti držan na radu i do dvadeset godina.

Još jedan očitiji primjer. Jedan političar u bivšoj austro-ugarskoj monarhiji bio je radi svojega političkoga rada proti monarhiji tri puta

Digitized by Google

kažnjen sa kaznom, odgovarajućom robiji. On je pomogao rušiti monarhiju, i saradjivati na kreiranju sadanje države, a zato je i trpio, i bio smatran mučenikom za narodnu stvar. Ali sada mu se može dogoditi, da u svom političkom djelovanju i radi političkih djela dodje prema normama predležećega projekta pred sud, i da bude kažnjen robijom, te tako bi mogao i on potpasti pod mjere bezbjednosti ili doći s onu stranu brave i doživotno, jer kazna sama plus mjere bezbjednosti 20 godina znači za vremešna čovjeka doživotno.

Tako za onoga, koji je za narodnu stvar trpio i radio za sadanju državu, te bio kažnjavan radi toga u bivšoj državi, postoji po projektu mogućnost, da mu se ove kazni uzmu u obzir i u sadanjoj državi. Po tom mogli bi redom svi nepoćudni političari posve zakonitim putem prema mjerama bezbjednosti doći u odnosne zavode na rad i biti onemogućeni, a po tom i njihova načela i stranke kojima pripadaju. Ne kažem, da će se to dogoditi, ali mogućnost po zakonu, koji se predlaže, nije isključena, jer projekt ne luči političke delikte od prostih, prem potonje ustav predvidja, pa bi ih prema ustavu i projekt morao razlikovati.

Po tom se vidi, da projekt u tom pogledu ne samo da nije u suglasju sa ustavom, već mu se i protivi, jer ne provadja njegova načela, a i nazadak je prema pozitivnomu zakonu, pa je po tom i reakcioniran, što sigurno nije bilo na misli sastavljačima, ali ovi zaključci slijede konsekventno iz projekta. Po njemu se postavlja mogućnost zapreke svakoga političkoga djelovanja i parlamentarizma.

Spominjem jošte, da izim norma policajne naravi imade i takovih, koje ne spadaju u opći kazneni zakonik, već u slučaju nužde mogu biti norme t. zv. temporernih zakona, i po tom zakona specijalnih.

Istina, da imade raznih nazora o političkim deliktima, ali to ne ispričava zakonodavca, što glede njih šuti, ili što je nejasan i nerazumljiv. On mora da odredi savremeni pojam političkoga delikta i sankciju. Mora dati normu, jer ga ustav na to sili. Ovaj bo predvidja čisto političke krivice, a u čl. 5. kaže da nitko ne može biti uzet na odgovor, niti biti pritvoren, niti inače ma od koga biti lišen slobode, osim u slučajevima, koje je zakon predvidio, dočim u čl. 8., da se kazna može ustanoviti samo zakonom i primijeniti jedino na djela. za koja je zakon unaprijed rekao, da će se tom kaznom kazniti. — I po Montesquieu već sudac, prema naravi ustava, mora da slijedi slovo zakona.

Prema svemu tome ukazuje se, da ustanove navedenih glava projekta nisu potpune, točne i jasne, a jesu i reakcionirane, te da je potrebna temeljita njihova preradba. Svakako bi se morale pridržati dosadanje tekovine.

Najnovija Ferri-eva osnova talijanskoga kazn. zakona je, kako sam Ferri kaže, upravljena na počinitelja, a ne na djelo, jer norme pri primjeni idu na osudjenoga. Kako spomenuh i predležeći projekt prosljedjuje to načelo. Ali Ferri sam spominje, da se time stavlja teška zadaća na suca, pak drži ovoj poteškoći doskočiti izborom naobraženih sudaca. — Kritičari njegove osnove baš u tom pogledu naziru

Digitized by Google

teško savladivu poteškoću, pa upućuju, da zagledanje u duševni život optuženoga, obiteljski i društveni život, njegovo opće korisno i škodljivo djelovanje (ili skroziranje, kako to zgodno naš kordunaš kaže), vodi na takovo polje, da se jasnoća i čistoća osude samo može pomutiti.

Kada sudac sve to mora da prosudjuje, tada je mogućnost ma i nesvjesno, da kod suca dodju do uvaženja njegovi vlastiti politički i socijalni nazori, što za optuženoga protivnih nazora može biti i kobno. A može se dogoditi i to, da optuženik na lukav način prikaže fališnu sliku svoje osobe i tako prouzroči bludnju u kvalificiranju.

Uočiv to, mora se ozbiljno staviti pitanje, je li sada već podesno doba za ovakav zakon, ili se moraju prije ispuniti preduvjeti za pravilno njegovo primjenjivanje.

Tendenca svih modernih zakonodavstva jeste što veće internacionaliziranje prava, naročito na kriminalnom polju. O nacionalnom karakteru kodifikacije u strogom smislu riječi ne može se, obzirom na socijalne potrebe i znanstvene nazore, govoriti. Jedino o pojedinim nacionalnim osebinama, koje proizlaze bud iz povjesnoga razvitka, uredjenja države i posebnoga karaktera njezina pučanstva, mora se voditi računa. Naročito općenito označenje pojma krivičnoga djela je zadaća znanosti, i prema tome internacionalna.

I predležeći projekt je posljedak ovakova rada, On je u glavnom jedna recepcija, odnosno kompilacija, raznih zakona i zak. osnova raznonarodnih i raznorasnih uz prihvaćenje najnovijih tekovina kriminalne nauke, kao što su napokon većinom i sve druge novije osnove kod drugih naroda. U tom ne bi bila njegova pogrješka. Jedino je pitanje, je li ta kompilacija dobra, za nas upotrebljiva i provediva.

U općenitim potezima naveo sam njegove manjke, a jošte primjećujem, da držim, da nije dovoljno računa vodio sa dušom naroda. Što se sadržaja tiče, to zakon mora da zauzme jasno i stalno stanovište u temeljnim pitanjima i općega i posebnoga djela, jer ako to nije, onda je kolebanje u pojedinim pitanjima. Iz navedenoga se vidi, da projekt u tom pogledu nije uspio.

Što se formetiče, to se mora obzir uzeti na nazore i struje vremena. U prvom redu, što se zakonodavne tehnike tiče, mora biti jasnoća i sigurnost stilizacije, jer samo jedan nespretni poredjaj riječi daje izreci drugi smisao, a zakon se u prvom redu mora tumačiti sam iz sebe, a ne po namjeri, koju je pojedini sastavljač imao kod izbora i poredjaja njegovih riječi. Mora biti pisan razumljivo i popularno, i to ne samo za pravnike, nego i obzirom na sve, koji su mu podvrgnuti, da ga mogu, u koliko je moguće, bolje razumjeti; naročito i obzirom, na eventualnu porotu, za koju je nemoguća primjena učeno pisanog zakona. Što se terminologije tiče, to ta mora biti sigurna. Jednake stvari i pojmovi moraju biti označeni jednakim riječima.

Ni jednom od ova tri načela projektu nije pošlo za rukom potpuno udovoljiti. Ne samo stilizacija, nego jezik i terminologija je takova, da je tekst uopće teško razumljiv. Sva sila mjesta i opazaka, na koja

Digitized by Google

upućuju predavanja u pravničkom društvu, druge ocjene a i ja u gornjem razlaganjima, to dokazuju.

Predaleko bi me vodilo, kada bi počeo pojedine primjere navadjati, a i ne spada to u okvir ovoga mojega mnijenja. Upotrebljavane su pojedine riječi i izrazi, koji općenito nisu razumljivi, dapače takovi, koji u pojedinim krajevima imadu drugi smisao, a i takovi, koji označuju u drugim krajevima dapače i pojam smješnosti, što općeni zakon mora da izbjegava te mora tražiti i naći riječi i izraze zajedničke cijelomu narodu i svima razumljive. U tom pogledu potrebita je temeljita i opsežna korektura, i to po jednoj posebnoj stručnoj komisiji, u kojoj ne bi smio manjkati g. Vladimir Mažuranić, umirovljeni predsjednik banskoga stola, priznati na tom polju autoritet, i autor pravnopovjesnoga rječnika.

Zakon nadalje mora biti p o t p u n i t o č a n. U tom pogledu imade raznih nazora, i ne upuštam se u potanje razlaganje raznih metoda. Ali držim, da zakonodavac mora da bude i dosljedan, pa rabio on kod kodifikacije principielni ili kazuistični način. Kada ga izabere, uputno je, da se odabranog načina konsekventno i drži. Kada zakonodavac rješenje jednoga pitanja prepušta znanosti ili praksi, znači to priznanje samoga zakonodavca, da nije imao dovoljno snage to i sam učiniti. Ali svakako, ako se sucu i prepusti sloboda, to mu se moraju postaviti i granice. Sucu se ne smije prepustiti uloga zakonodavca. To se protivi ustavu, a gradjanin mora da znade, što mu se zabranjuje i radi čega može da bude kažnjavan. I u tom pogledu projekt ne udovoljava.

Napokon projektu m a n j k a j e d i n s t v e n o s t, što je lako razumljivo, kada se uzme u obzir, da je bilo više sastavljača, jer se je to dogadjalo u sličnim slučajevima i drugdje, gdje je rad podijeljen bio na više radnika. Kod zahvata pojedinih pitanja i principa jednoga u drugi, i medjusobnoga saveza, evidentno je, da ne može biti jedinstvenosti, kada su pojedina odjeljenja izradjena od radnika protivnoga znanstvenoga naziranja, naročito kod postavljanja jedinstvenoga pojma krivičnoga djela.

I z m e d j u r a z n i h p r i h v a ć e n i h p o p r o j e k t u p r i n c i p a d a n a š n j e k r i m i n a l n e z n a n o s t i, t e n o r m a r a z n i h k a z n e n i h z a k o n a i o s n o v a, n i j e u s p j e l o p o s t a v i t i s u v i s l u j e d i n s t v e n u c j e l i n u.

Kakogod je pojedina zakonska norma član cijelosti, to mora stajati i u vezi sa ostalim normama, te sadržajno suglasnu cjelinu činiti, pak se stoga kod njezina formuliranja mora uzeti obzir i na ostale norme cijeloga zakona. — Pokazao sam primjerima, da tomu projekt nije udovoljio.

Ovo su sve pitanja zakonodavne tehnike, koja ih mora sretno riješiti, te popularno pisane zakonske ustanove, kratkoću, elastičnost i razumljiv jezik spojiti sa jasnoćom, logičnom oštrinom i pravnom sigurnosti. — T o s u o d l i k e, k o j e d a n a s j e d a n z a k o n m o r a d a i m a d e, a u t o m u p r o j e k t n e u d o v o l j a v a, n i t i o v i h o d l i k a i m a d e.

Digitized by Google

Naveo sam za svoje zaključke u općenitim potezima samo neke opaske, ali se ujedno pozivam na predavanja u pravničkom društvu i druge ocjene, na koje upućujem, pa iz množine opravdanih prigovora, primjetaba, i predloga u ovima proizlazi jasno, da ovaj projekt ovakav, kakav jest, ne može poslužiti za zakonsku osnovu, sve kada bi se prema stavljenim predlozima i ispravio i nadopunio, jer bi to onda bila krparija.

Priznajem, da projekt sadržaje mnogo modernih načela i rezultata znanosti. To je razlog, da većinu teoretičara zadovoljava. Ali baš i obzirom na množinu njihovih vlastitih primjetaba i predloga, te obzirom na gore razloženo dolazim do protivnoga zaključka, da ovaj projekat ne može zadovoljavati praktičara ni naroda.

Projekt sa svim ocjenama i predlozima ima karakter jedne predradnje, a tek sada bi se cijeli sabrani materijal morao povjeriti jednoj osobi u teoriji i praksi spremnoj, koja bi izradila jednu suvislu jedinstvenu zakonsku cjelinu. Ili najviše dvojici, jednomu praktičaru uz jednoga teoretičara.

Ovakova bi se osnova istom morala javnosti i nadležnim faktorima predložiti na ocjenu. Za to svakako treba vremena. Vidimo i kod drugih naroda, da se dugo studira jedna osnova, dok posve dozrije za zakonodavno tijelo. Što i ovaj proket nije uspio, držim, da treba tražiti glavni razlog u tomu, što je sastavljačima bilo premalo vremena na raspolaganje za specjalne studije, pak se, držim, samo toj hitnji može pripisati njegova površnost i djelomična reakcionarnost te nejedinstvenost.

U koliko je potreba, da se pozitivni zakon izmijeni obzirom na njegovu starost i nastale prilike, to bi se moglo učiniti putem noveliziranja. U praksi bi se onda pokazalo, u koliko će nove norme biti opravdane, pa bi mogle već oprobane ući u novi opći kazneni zakon.

Spominjem na koncu, da se kod nas ide za općenitom reformom pravosudja. Kod ovakovih reforma mora se paziti, da se odabere ispravni pravac, i da ovaj pruži dovoljno garancije, da se postigne dobro i brzo pravosudje. Reforma mora ići u dva pravca. Najprvo reforma organizacije i administracije, zatim formalnoga prava, a tek iza toga materijalnoga prava. Kod toga se opet mora paziti, da se ne ide prenaglo i načinom, kojim bi se prouzrokovao zastoj pravosudja.

Mora se paziti i na to, da se vulgarno izrazim, da li će moguće biti sve te silne zakone, napose materijalnoga prava, najednom i probaviti. U tom pogledu samo kod pomnjive priprave i obzirnoga uvadjanja može se polučiti uspjeh.

Ali u prvom redu mora se držati načela, da ne množina sudaca, nego da su dobri suci garancija dobroga pravosudja. Da se to postigne primarni je zahtjev njihova materijalna i moralna potpuna neodvisnost. Naročito za novi moderni kazneni zakon potreban je takav sudac, kako to i Ferri, na kojega sam u gornjem obrazloženju uputio, priznaje.

Digitized by Google

Ocjene i prikazi.

Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik.

Kriminalistička studija o kolektivnoj krivnji.*

Napisao dr. E. Miler, sveuč. profesor.

Krivnja se razvija u dvojakom smjeru: od objektivne smjerom prema subjektivnoj (vidi o tom moju studiju u »Mjesečniku pravničkoga društva« od god. 1923. str. 121. i sl.) i od kolektivne smjerom prema individualnoj, o čem radi ova studija, nikla iz proučavanja odličnog Mažuranićeva rječnika. Kao što sam u svojoj netom citovanoj studiji izveo, da je objektivna krivnja posve prirodna etapa u evoluciji krivnje smjerom prema subjektivnoj, tako u ovoj studiji kanim izvesti, da je kolektivna krivnja posve prirodna etapa u evoluciji krivnje smjerom prema individualnoj.

Primitivne grupe su homogene; izvrgnute napadajima drugih takovih homogenih grupa, potpuno ovisne o okolišu, pokazuju tendenciju koncentracije, integracije. Jedan je od najopćenitijih zakona evolucije, tvrdi Spencer (str. 332.), da integracija nastaje, kada su jednake jedinice izvrgnute istoj sili, a to se opaža kod primitivnih grupa. Radi te integracije nastaje ono čuvstvo zajedničtva kod takovih grupa, radi toga one jedinstveno istupaju, radi toga nastaje kod njih ona »svijest pripadnosti« (»consciousness of kind«), o kojoj govori. Giddings (Vorwort III.). Smatraju sebe i ostale slične grupe jednom cijelosti tako, da za djela pojedinca čine odgovornom cijelost, to jest njegovu grupu te vidimo, kako Durkheim tvrdi (str. 42.), da se u različitim socijalnim tipovima ne vrši represivna pravda po specijalnom organu, već pri tom učestvuje cijelo društvo. Ako je, veli Giddings (str. 254.), u primitivnom društvu počinjeno umorstvo, klan umorenoga poduzima mjere, da osveti čin; i klan počiniteljev vijeća te nastoji zadovoljiti klan umorenoga.

Makarewicz (str. 305. i sl.) kaže, da solidarnost socijalne grupe kod pra-naroda donosi sobom, te se, ako koji član iste počini kakovo neobično dielo, uzima, da ga je počinio u sporazumu sa svojom svojtom; povrijedjeni se i osvećuje na cijeloj svojti. Individualna krivnja se uzima u obzir samo unutar najmanje grupe, obitelji. Za svaku veću zajednicu vrijedi kao pravilo kolektivna odgovornost. To počiva na objektivnom shvaćanju krivnje; na onoj kulturnoj stepenici, na kojoj se ne čini razlika izmedju krivnje i uzroka, smatra se sukrivcem i obitelj, svojta, pleme počinitelja. Posebno stanovište uzima kolektivna odgovornost ondje, gdje se radi o kažnjenju descendenata počiniteljevih. Tu su po srijedi kriminalno-politički obziri, to jest tu dolazi do izražaja ideja o hereditarnom opterećenju. Nu rijetko se kazna zaustavlja kod descendenata (radi presumpcije herediteta), već se proteže i na ascendente i žene (radi sumnje pripomoći), često i na

*) Literatura je navedena na koncu studije.

Digitized by Google

robove i cijelu imovinu. Kolektivna odgovornost ne postoji samo za slučaj, kada koja socijalna grupa ima odgovarati za delikt svoga člana, već i onda, kada koja socijalna grupa igra ulogu glavnog počinitelja; i u tim slučajevima moraju nedužni pojedinci trpjeti; razlika postoji u tom, da u prvom slučaju za pojedinca odgovaraju više njih, u drugom slučaju za odlučujuće članove to jest voditelje grupe odgovaraju svi.

Po T a r du (str. 134.) je u primitivno doba socijalna veza isto tako energična i trajna kao i ograničena; ona čvrsto veže članove istoga klana i odvaja ih od ostalog svijeta. Taj klan se prikazuje ostalim klanima kao živuće jedinstvo, kao samo jedna osoba, koja se nikada ne mijenja i ne umire. Odgovornost za zločine, počinjene od klana proti klanu, mora prema tomu biti kolektivna; mora se duboko čutiti i trajati neizvjesno vrijeme. To je doba divlje i stoljetne »vendette.« A »vendetta« je, kaže D u r k h e i m (str. 62.), pojava eminentno kolektivna; ne osvećuje se pojedinac, nego njegov klan. Nu u to doba ipak nije bila individualna odgovornost nepoznata, ona je vrijedila za članove unutar klana. I po F e r r i - u (str. 344., 348.) je individualni i kolektivni oblik obrane uvijek simultano postojao i postoji još. Predominiranje javne osvete nad privatnom počima jednostavnom intervencijom kolektivnosti, koja odredjuje pravila osvete i kompozicije; a ti običaji, koje nalazimo kod mnogih divljih plemena i koji su nekoć postojali u civilizacijama Mexika, Istoka, Grčke i Rima te u sredovječnoj Evropi, i ako nam se danas ukazuju barbarskim stanjem kaznene pravde, znače za svoje doba velik moralni i socijalni napredak, obuzdavajuć pretjeranu žestinu individualne ili obiteljske reakcije. T a r d e tvrdi (str. 139.), da su u očima primitivnih naroda svi članovi iste prirodne grupe, tribusa ili patrijarkalne obitelji sačinjavali nerazdjelivu, nerazrješivu cjelinu, pravu osobu, identičnu i neumrlu. Naši predji su si bili svijesni potpune solidarnosti, koja je u njihovo doba vezala članove iste rase. Još u XVII. vijeku su po francuskoj »l'ordonnance criminelle« od god. 1670. zajednice gradova, trgovišta i sela, korporacije i ostala moralna tjela mogla počiniti zločine. Kada je popust patrijarkalne veze našim predjima dozvolio činiti razliku izmedju krivca i njegove obitelji, počeli su dopuštati načelo individualizacije kazne.

Takovu kolektivnu odgovornost poznaje i naše staro hrvatsko pravo. M a ž u r a n i ć je naveo mnogobrojne primjere kolektivne odgovornosti. Osnova izradbe njegova monumentalnoga djela donjela je sobom, da nije mogao sve primjere kolektivne odgovornosti skupiti u jedno, već ih je kod raznih riječi navadjao. Ja sam nastojao te primjere bar donekle skupiti. Najviše takovih primjera sam našao kod slijedećih 30 riječi: band, baština, bijenje, bližika, boj, bratstvo, denuncijacija, dužnik, grad, humanitas, inimicitia, jamstvo, javni tužilac, kazan, krv, krvarina, osjednik, osveta, ovrha, palež, pleme, plien, porob, porota, represalia, rob, selo, silovati, smrt, vražda.

Prikazati ću najprije kolektivnu odgovornost po hrvatskom i srpskom starom pravu, a onda navesti primjere i iz tudjih prava, pa

Digitized by Google

će se otale vidieti, da je kolektivna odgovornost jedna etapa u evoluciji pojma krivnje.

Mažuranić ističe (kod riječi kazan str. 493.), da naši najdrevniji izvori potječu iz doba, kada je pod utjecajem crkve, i zapadne i istočne, državna vlast nakon uspješne borbe već u pozadinu potisnula bila prvotne sveslovjenske nazore o hudobi, krivnji i mašćenju, što ga pleme oštećenoga vrši proti krivcu i njegovu plemenu. Nu ističem, a za to ću u ovoj studiji navesti i primjere, da to nisu bili samo prvotni sveslovjenski nazori, već da ti nazori odgovaraju shvaćanju svake grupe, koja se nalazi na približno jednakoj kulturnoj razini. I sam Mažuranić (kod riječi krv str. 548. citat 7.) veli: »Sve do XVI. vijeka ima traga pravnomu osjećaju, da za krv nekim načinom valja naći odmazdu roda itd. ubijenoga od roda ubojičina ... Takovo je pravno shvaćanje i u Njemačkoj duboko uvriježeno.« — A vidjeti će se, da je takovo pravno shvaćanje postojalo i kod drugih naroda. Nema dvojbe, da je to i Mažuranićevo mišljenje, jer on navodi (kod riječi represalia str. 1.243.): »Najčešće vrši se protuplien ustavljanjem nekrivih zemljaka dužnikovih ili krivčevih. — Sve se osniva na nekom primitivnom ponimanju suodgovornosti braće i roda itd.«. Otale izvodim, da Mažuranić ne ograničuje takovo primitivno ponimanje suodgovornosti lih na Slavene. Mažuranić (kod riječi pleme str. 936.) govoreć o nekoj skupnoj dužnosti članova plemena itd., sad uže sad šire shvaćenoj, da odvraćaju, pak i naknadjuju štete iz zlih djela od njihova bratstvenika ili u kotaru njihove nastanbe počinjene, upućuje na primjetbe kod riječi jamstvo, gdje kaže (str. 459.), da župa, selo, pleme, rod po starom shvaćanju vrlo obsežno jamstvo nose, ako se zlo kakovo učini na njihovu tlu, ako je zlu djelu ili šteti krivac član njihov. Mažuranić napose (kod riječi pleme str. 937.) svraća ponovno pažnju na potvrdu iz XIII. vjeka, kako se plemena Babonêzi itd. obvezuju, da će plemenici ili bratstvenici pomagati, da prema potrebi namaknu prinosom »vraždu«; kako Vinodolci nastoje, da svoja plemena ili bližike zaštite barem u toliko, da samo pol »vražde« pleme plati, ako zločinac ubojstvu kneževa urednika — ili paležu — ne bude uhićen; kako Poljičani otklanjaju odgovornost za krivca, koji van župe u službi što sakrivi; spominje i noviji primjer pučkoga shvaćanja iz početka prošloga vjeka u Šabcu, o kome će kašnje govora biti; ističe (kod riječi osjednik str. 845.) skupnu dužnost svih suseljana, da naknade štete iz zlih djela u kotaru njihovu počinjenih. U ta stara vremena se presumira, da je krivac počinio delikt ili štetu proti kolektivnosti, pa zato Mažuranić (kod riječi ovrha str. 876.) veli, da u poljičkom statutu ima i traga običaju, da se svemu kolikomu puku, općini, svakomu, tko se namjeri, nadje na mjestu, dopušta, da uništi, pomogne sažeći, razjagmiti krivčevu imovinu, razvaliti kuću itd.

Kolektivna odgovornost proizlazi jasno iz slijedećih mjesta u starim hrvatskim pravnim spomenicima:

Vinodolski zakon od god. 1288. 12. čl. 29. odredjuje, da knez u slučaju ubijstva uzima, ako ubojica ubjegne, vražbu »zvrh plemene

Digitized by Google

zlotvorca koliko za polovicu«; bližike, ako ubjegne ubojica, imaju da za nj plate pol vražbe. Bližike (Vin. čl. 31.) bit će po mišljenju M a ž u r a n i ć e v u pojam jednako širok kao i pleme. Ako se ubojica ne može uhvatiti (Vin. čl. 39.), pripada 100 lib. »bližikam« ubijenoga a 2 občini. Po vinodolskom statutu za naplatu osude radi paleža takodjer odgovara svekoliko pleme, ako krivac ubjegne, kako to biva i s osudom za ubojstvo... Gdje je godj suodgovornost roda, vrvi, bratstva, sela, plemena itd. bila u običaju, kad je koji surodnik krivac hudobi, valjalo je prema potrebi namicati od članova suodgovorne skupine dužnu vraždu, kao nekim dankom. (M a ž u r a n i ć kod riječi bližika str. 67. citat 2., bratstvo str. 90. citat 14., krv str. 547. citat 1., vražda str. 1.603. i 1.604.).

Poljički zakon odredjuje, ako Poljjičanin izvanjskoga ubije za »krv pridnu, zato imaju Poljica stati«. Župa dakle uzima na se, da štiti osvetnika; a ako izvanjski Poljičanina ubije — ne u obrani ili s osvete — tad ima sva župa zajednički »tirati bratski«, iz čega se vidi, da se uzima, kao da je izvanjski počinio zločin na kolektivnosti. Isti zakon 32. čl. 13. i 14. odredjuje, da prokuratori t. j. javni tužitelji dobivaju »peti dio od dila, što upada u općinu«, dok čitam kod riječi javni tužilac, da prokuratori poljički dobivaju od svih osuda (novčanih kazni) četvrti dio onoga diela »što upada općinu«, pri čemu polažem važnost na to, da glavni dio pripada občini kao »zastupniku kolektiviteta«. Isti zakon 36. čl. 23. odredjuje smrt na vješalih za onoga, tko podje s Turci robiti i dodaje: »Toj se razumi, tko grede glavom da je dužan, a ina čeljad da ni dužna glavom« — to jest za taj slučaj ne postoji kolektivna krivnja (isto citirano i kod riječi čeljad). Čl. 31. odredjuje: »Tko bi se pridava sam sebe i misto naše inomu gospodinu, da se izrene van, a plemenšćina njegova u občinu poljičku, a on veće da ni Poljičanin«. S izgonom je spojen i gubitak plemenšćine na korist občine to jest kolektiviteta. Čl. 49. odredjuje, ako tko podje na vojsku robiti kršćane bilo s Turci bilo s Martolosi »ima se uhititi i — — — obisiti, a gibuće sve u občinu — — —« Po čl. 93. onome, koji smetnju čini u Poljicah »da mu se obrne u občinu gibuće — — —«. Čl. 111. odredjuje: »Ako bi ko umaka divojku silom — — — njegovo sve ča ima da se uzme u občinu — — —«. Isti zakon 112. čl. 114. i 116—118. odredjuje, da jamče sela, da će odavatî lupeže i zle ljude. — Na dan »sv. Arnira« dogodilo se je god. 1685. u Poljicah zločinstvo (Sučić odsjekao nos Kuhačiću), pak je pod prijetnjjom kamenovanja zabranjeno nastojati o pomilovanju krivca, koji je izagnan ili uskočio iz Poljica, a podjedno je odlučeno, da od njegove kuće i koljena ne može nikada nitko biti ni »vićnik ni sudac« u Poljicah. — S tim u vezi spominjem (M i l e r str. 871.) i čl. 113. (247—248.), gdje se govori o otmici i spominje osuda, kojom je poštovana občina sudila otmičara »Stipana Kačunića 50 tolorih a dom Ivanova sinovca 20 tolorih, a svakoga svata po 10 tolorih, ki je godir bio u tih svatih«. (M a ž u r a n i ć kod riječi band str. 31. i 32., denuncija str. 211. citat 7. i 8., dužnik str. 290. citat 8., javni tužilac str. 461. citat 3., krv str. 547. citat 2., smrt str. 1339.).

Digitized by Google

Čuvstvo kolektivne odgovornosti ide dapače tako daleko, da bratinska dužnost traži, da u korist sugradjanina mora porotnik prisegu položiti, ma baš i ne bio nimalo upućen u preporu, kako to odredjuje budvanski statut 57. čl. 264. (kod riječi porota str. 1024. citat 17.). Dubrovčani (Cod. dipl. XIII. 176. iz XIV. vjeka) odbijaju odgovornost za naplatu »vražde« za ubijenoga Milmana, podanika župana Sanka; možda ga je ubio koji Puljez; a za Miloša Perina ne će da plate: poginuo je »in tempo de guerra«. I za roba se plaća kolektivitetu; rob je i predmet kradje, grabeža, kao svaka pokretnina. Sudjeno na tužiteljevu samodrugu prisegu, a odštetu i isto toliko globe gradu Dubrovniku treba krivac da plati. (Kod riječi rob str. 1252. citat 6.a., vražda str. 1604.). Po hvarskom statutu (195. čl. 21., 28.) tko bije plemića, gubi ruku, ali ju može odkupiti za 25 libara, pol općini; tako i po statutu skradinskom 145. čl. 120., 122., 134. (kod riječi bijenje str. 58.) Po korčulanskom statutu 49. čl. 89. su odgovorni za štetu »illi de illo casale« to jest suseljani, okoljušani; ako krivca ne nadju, plaćaju oni. Za homicidium po istom statutu zapada pol krivčeve imovine općini te Mažuranić dodaje, da se vidi, kako se je općeno držalo, da je odmazda ili krvna osveta posao roda i plemena (kod riječi krv str. 549. citat 12., palež str. 890. citat 3.). Po krapinskoj povelji kralja Ludovika I. vražda (homicidium civium et hospitum) je 25 maraka, pak se zajamčuje gradjanom to jest kolektivitetu. Mažuranić svraća pozor i na krapinski privilegij i brubnjanske pravice i dodaje, da se vidi, kako pomišljaju ljudi redovno na ubojstva u srčbi, svadji ili s osvetom počinjena, pak nastoje zato, da zaštite što više mogu nesrećnoga ubojicu i rod i pleme njegovo od prestroge odmazde (kod riječi grad str. 346., krv str. 549. citat 7.).

Zak. lige nin. čl. 27. odredjuje: »Koji pokrade kuću, ali užge čeljad u njoj, ali pobije čeljad po kući — — — sve njegovo u porob u Ligu...«. Mažuranić tomu primjećuje, da grad ili selo odgovara za kradju ili zlo, ako li je u selu ali bliže sela, da plati selo, nu ako se kašnje nadje lupež, ima platiti gradu ili selu (kod riječi porob str. 1011.). Po cod. dipl. IV. 181., 182. (god. 1243.) mire se Senjani s plemenom Babonega, da će svaka stranka odgovarati za neprijateljske čine. Mažuranić ističe napose, kako se (god. 1268. Senj cod. dipl. V. 474. i d.) mire bližike plemena župana Črnoslava s jedne strane i Rabljani, navlastito rod i braća Radak i Bratoje, sa druge, za krv, koja je medju njima (kod riječi inimicitia str. 437., plien str. 950. citat 5.). Skradinski stat. 140. odredjuje, da se za dolozno ubojstvo plaća pol imovine općini, pol bližikam; radi li se o silovanju, te ako je osiljena ženska neudata služkinja, plaća krivac trećinu općini (kod riječi krv str. 550. citat 14., silovati str. 1307.). Po spljetskom stat. 149. čl. 32., ako »forensis« makar gdje povriedi gradjanina, vlastan je ne samo povriedjeni sam već i svaki njegov consanguineus, da se odmazdi — — — . Ako je povreda poslijedila s oružjem, tada odmazdu može izvesti i povrijedjeni i bližike njegovi oružjem, bez stege. Tu je uzeto, kao da je na grupi, na kolektivitetu počinjen delikt. Pred tim Mažuranić ističe, da se svagda sa riječju osveta pomišlja na čin samovoljne od-

Digitized by Google

mazde pojedinca za krivicu, učinjenu njemu ili bližnjemu njegovu (kod riječi osveta str. 858. citat 2.). U Šibeniku od kazne za skubanje (čupanje dlaka) dvije trećine zapadaju općinu. God. 1430. zakon odredjuje, da gradjani — dakle kolektivitet — imaju dati 100 lib. onomu, koji ubije čovjeka, koji je proti kojemu gradjaninu kliknuo »vražda«, a dužni su namaknuti povrh toga za takova nagradjena ubojicu još svi zajedno ivraždu njegovu (kod riječi krv str. 550. citat 18.). Po trogirskom stat. ako ubojica uteče, pol imovine pripada općini; za osiljenu robinju plaća krivac općini 25 lib., za bludnicu 10 lib. (kod riječi krv str. 551. citat 18., silovati str. 1307.).

U Zagrebu se (Tkalčić Monum. civ. Zagr. I. 16.) za rane plaća uz vraždu oštećenomu još 10 penza gradskoj općini; privilegij Bele IV. iz god. 1266. (Tkalčić Mon. civ. Zagr. I. 40.) odredjuje izgon i proti ubojici i uskoku, a trećina imovine zapada grad; po zagrebačkoj zlatnoj buli od god. 1242. i gore citovanom privilegiju je kazan za izvjesne uvrede i zlostave osud od 10 penza, a gradu 100 dinara; zagrebačkom osudom iz god. 1488. (Tkalčić Mon. civ. Zagr. VIII. 52.) u parnici proti bivšem sucu Valentinu se izriče, ako prisegne s porotnici svojimi »ex tunc nec uxor ipsius Jacobi sartoris, nec generatio ubique existens contra ipsum dicere non poterit«; pred zagrebačkim kaptolom (Cod. dipl. XIV. 260.) mire se plemići Jakopovići sa Blagonjići »super omnibus homicidiis, membrorum mutilacionibus, sanguinem effusionibus, spolacionibus, incendiis et aliorum malorum generibus«; pukao je bio u Zagrebu (god. 1477. Tkalčić Mon. civ. Zagr. VII. 460.) jamačno glas, da je Nikola Halić kriv smrti svoje žene; tužitelja nije bilo; tada sva općina grada Zagreba ustaje kao tužitelj, bez sumnje po svojem prokuratoru; sud postupa na tužbu gradske općine i proti (god. 1482. Tkalčić Mon. civ. Zagr. VII. 9. 10.) Dionizu, zakupniku gradskog kupališta, koji je proti propisom pobirao veće pristojbe; vidi se iz potonja dva primjera, da kolektivitet istupa i kao tužitelj (kod riječi band str. 32., bijenje str. 58., bratstvo str. 92. citat 25., javni tužilac str. 461. citat 4. i 5.; krv str. 548. citat 7., vražda str. 1604.).

Ovi primjeri jasno pokazuju kolektivnu odgovornost, jer zajednica povlači za počinjene delikte drugu zajednicu na odgovornost, ali i sama odgovara drugoj zajednici za počinjene delikte. Mažuranić (kod riječi bratstvo str. 87.) veli, da je pleme i bratstvo suodgovorno donekle i za zla djela, što ih počini suplemenik, a ovlašteno i pozvano, da solidarno s povrijedjenim ili njegovimi izravnimi rodjaci sudjeluje kod odmazde i preuzme vraždu; i riječ krvarina (kod ove riječi str. 553.) znači umišljeno običajno pravo na osvetu, odmazdu, koju ima bližika ubijenoga ovršiti za učinjenu krv; u staro doba je (kod riječi humanitas str. 419.) bez sumnje vražda u istinu cijena glave ubijenoga, koju krivac treba da naplati za izmirbu s rodom i bratstvom ili plemenom svoje žrtve, jer mu prijeti odatle krvna osveta; Mažuranić ističe (kod riječi selo str. 1299.), da su širom hrvatskih zemalja od XII. stoljeća ovamo — u prvom redu za zaštitu vlasništva — državne i mjestne vlasti počele odredjivati, da suseljani kao susjedi imaju naknadjivati štete, što na selu radi objesti ili zle namisli nastaju na vla-

Digitized by Google

steoskih ili gradjanskih nekretninah, poljih i zgradah, uslijed potrice (poljske štete), kradje ili paleža itd.; konačno ističe Mažuranić (kod riječi denuncija str. 209.), da je po pravnom osjećaju dužan bio jamačno i u najstarije doba svaki član plemena ili naroda odmah objaviti, ako je doznao, da se sprema, ili da je počinjeno zlo djelo na štetu svetinja, slobode i javnih probitaka plemena, naroda ili starješina; najveći dio zlih djela bio je u to doba ipak samo spor dviju stranaka: oštećenika i krivca i njihovih plemena. — Šilović (str. 156. i sl.) kaže, da se ne osvećuje povrijedjeni i njegova rodbina samo na krivcu, već i na njegovu rodu te kao primjere navodi Vinod. stat. čl. 29. i 31. te 62., Trogirski stat. Lib. II. cap. 13., dekret Matije I. iz god. 1486., iz kojih se vidi kolektivna odgovornost.

Takovu kolektivnu odgovornost poznaje i staro srpsko pravo. Dovoljno je spomenuti iz Dušanova zakona čl. 49., 51., 52., 58., 71., 92., 99., 100., 126., 145., 157.—159., 169., 191., koji odredjuju kolektivnu odgovornost vlastele, jamaca, kuće, okoline, sela, župe te Novaković (str. 178., 179., 182., 205., 233.) ističe, da je medjusobno zajamčavanje bilo jedno od glavnih osnova onovremenog općeg reda, da je kuća odgovarala za sve svoje članove, da je postojalo opšte jamstvo okoline, da je u krug jemstva za trgovačku štetu uvučena i župa i selo. Ovakovo kolektivno jamstvo je postojalo i po starom hrvatskom pravu, kako se iz gornjih primjera može razabrati; dug jednog grupnog člana veže cijelu grupu, veli Makarewicz (str. 306.). Vesnić (Кривична одговорност... str. 40.) takodjer ističe, da je krivična odgovornost u starom srpskom pravu po Dušanovu zakoniku zajednička, opšta. On veli (Die strafrechtliche Collectivverantwortlichkeit... str. 14. i sl.), da je kolektivna odgovornost najprije plemena, a onda sela zajednička karakteristika prvih stepenica socijalnog i državnog razvitka; što dublje u prošlost, to jača i strožija solidarna odgovornost, a najbolji dokaz za kolektivnu odgovornost je pojava krvne osvete; takova kolektivna odgovornost je vrijedila u raznim vremenima na jednakoj stepenici razvitka svagdje.

Takova kolektivna odgovornost je postojala i kod drugih Slavena. Dovoljno je spomenuti Jirečeka (I. str. 52., II. str. 120., 122., 137.), koji piše, da je pleme jamčilo za zlodjela pojedinih suplemenika, a to je kašnje prešlo na općinu; da je osobito kod umorstva postojala krvna osveta, u koliko se nisu obiteljske zajednice izmirile; da je u starom češkom pravu u XI. i XII. vjeku postojala kolektivna odgovornost okoline (susjedstva) za progon krivca na poziv oštećenoga, što je tek Jus Conradi ukinulo; da je solidarna obveza stanovnika jednog mjesta ili okolice za zločine unutar njenih granica bilo za oba vjeka u punoj snazi.

Kolektivna odgovornost je jedna stepenica u evoluciji pojma krivnje te ju nalazimo kod svih socijalnih grupa. Evansu (str. 177.) se čini apsurdnim, da za zlodjelo kojeg plemenskog pripadnika odgovara druga posve nedužna osoba; to su za njega primjene barbarskoga načela, koje u primitivnim društvu sa svojim surovim koncepcijama o pravdi čini odgovornim cijelo pleme za ponašanje svakoga od svojih

Digitized by Google

članova. Nu vidjet će se, da takova kolektivna odgovornost u izvjesnim oblicima postoji ne samo u primitivnim, već i u kulturnim društvima.

Stanovnici Australije (T a r d e str. 136.) ne smatraju smrt prirodnom pojavom, već je svaki smrtni slučaj prouzročen po kojem neprijatelju pa je dužnost rodjaka osvetiti smrt tako da ubiju — ne baš presumiranoga počinitelja — već ma kojeg člana njegova plemena. Galski zakon je dozvoljavao obitelji počiniteljevoj, da novcem odkupi pravo osvete, koje je pripadalo obitelji povrijedjenoga; ali krivac nije plaćao cijelu svotu, već tek jedan dio, dok su ostatak imali podmiriti njegovi rodjaci; odgovornost se je zaustavila tek kod de vetog koljena. Slično je bilo i u franačkom pravu. G i r a r d i n (str. 168.) piše, da postoji dekret Childeberta Merovinžanina iz VI. vjeka o odgovornosti centurije za kradju, počinjenu u njenom okolišu. I u polucivilizovanim državama starog Istoka, u Perziji, Syriji, Indiji. kao i u staroj Kini vladalo je isto mišljenje, koje u Kini vlada još i danas te Schallmayer (str. 203. nota 1.) navodi, da načelo solidarne odgovornosti ide u Kini tako daleko, da se na primjer kod umorstva roditelja ne kazni samo počinitelj i njegova cijela obitelj, već i susjedi, jer mu nisu dali dobar primjer, dapače i cijela občina; V e s n i ć (Krivična odgovornost . . . str, 12.) piše, da kinesko zakonodavstvo za zločine pojedinca kazni još i danas čitavu njegovu porodicu.

Velik napredak je bio učinjen M o j s i j i n i m zakonom, koji odredjuje (V. knj. deuteronom glava XXIV. 16.): neka ne ginu ocevi za sinove ni sinovi za oceve; svaki za svoj grijeh neka gine, što dokazuje, da je sve dotle postojala kolektivna odgovornost i kod Židova. Nu da je ona kod Židova još dalje trajala, vidi se iz odredjenja u istoj knjizi glava XXI. 1—7.: kada se nadje ubijen čovjek — gdje leži na polju, a ne zna se, tko ga je ubio, sve starješine onoga grada, koji bude najbliže ubijenoga, neka operu ruke svoje — i tvrdeći neka reku: ruke naše nijesu prolile ove krvi niti su oči naše vidjele. — Kao daljnji dokaz, da je uz individualnu odgovornost kod Židova postojala još i kolektivna odgovornost, neka služi ovaj primjer: kada je Jozua (knjiga Jozua Nunova gl. VII. 1., 19.—26.) saznao, da je Ahan kod pada Jeriha uzeo jedan plašt, 200 sikala srebra i jednu šipku zlata te ih zakopao u zemlju sred svojega šatora, uzeo je te stvari i sinove njegove i kćeri njegove — te ih dao kamenovati u dolini Ahor — premda je u to doba već vrijedio gore navedeni zakon, da ne ginu ocevi za sinove ni obratno ili kako je to slikovito izrazio Jeremija (Knjiga proroka Jeremije gl. XXXI. 29., 30.): U te dane ne će se više govoriti: oci jedoše kiselo grožđje, a sinovima trnu zubi; nego će svaki za svoj grijeh poginuti; kogod jede kiselo grožđje, tome će zubi trnuti.

U ostalom i kod onih manje ili više civilizovanih naroda, koji su dugo vremena u načelu dopustili individualni značaj zločina i kazni, uskršava staro načelo u izvjesnim slučajevima, na primjer kod političkih i religioznih zločina. U Egiptu (T a r d e 137. i sl.) se krvniku izručuje mati, djeca i cijela obitelj urotnikova. U Mexiku pod Aztekima je ne samo vestalka, koja je prekršila zavjet čistoće bila osu-

Digitized by Google

djena — baš kao i u Rimu — da bude živa ukopana, nego su i njezini rodjaci bili izagnani i njeno rodno mjesto razoreno. Odredba Pachacuteza, tog Justiniana starih Peruanaca, je odredjivala (E v a n s str. 179.), da u slučaju brakolomstva s Inkinom ženom bivaju sudjeni na smrt ne samo brakolomci ve ći njihova djeca, robovi i rodjaci kao i stanovnici mjesta, u kojem je zločin počinjen, do kje mjesto bilo razoreno i zasuto kamenjem. U Grčkoj je za vrijeme perzijskih ratova jedan magistrat bio mišljenja, da valja prihvatiti predloge neprijatelja, pa su kamenovali i njega i njegovu ženu i djecu. Kad bi u Ateni obtuženi za vrijeme postupka umro, nastavio se je taj proti njegovoj djeci. U Ateni (D u r k h e i m str. 42.) za vrijeme Solona vršila je kriminalnu jurisdikciju ἡ λιαία skupština svih gradjana nad 30 godina kao reprezentant povriedjenoga kolektiviteta. Okrutni edikt rimskih careva Arcadia i Honoria odredjuje, da sinovi izdajice imadu trpiti istu kaznu kao i on. Kada su prefecti Tatianus i Proculus pali u nemilost, izgubila je Lycija, njihova domovina, svoju autonomiju, njezini stanovnici su bili lišeni gradjanskih prava i proglašeni nesposobnima za vršenje javne službe. Dok je u Rimu civilne prijepore rješavao pretor, sudio je u kriminalnim stvarima puk. U Francuskoj je užasni arhaizam obiteljske odgovornosti živio za zločine veleizdaje sve do u XVIII. vijek. Rodjaci Damiensa, koji je god. 1757. počinio atentat na Ludevita XV., bili su za uvijek izagnani iz Francuske baš kao i oni Ravaillaca, koji je g. 1610. ubio Henrika IV. Kada je g. 1844. načelnik u Storkowu kod Potsdama pokušao umorstvo na kralju Fridriku Wilhelmu IV., bio je justificiran, a njegova kći Elizabeta je bila uhićena s motivacijom, da po pruskom zakonu mogu djeca i cijela obitelj veleizdajnika biti doživotno zatvorena ili izagnana. Ne postoji li još i danas — pita se T a r d e (str. 138.) — nešto od te stare historijske i predhistorijske predrasude u fikciji, da su članovi jednog ministarskog kabineta solidarno odgovorni za pogrješku, od jednoga od njih počinjenu? Iz istoga izvora proizvire i parlamentarni imunitet. U Njemačkoj su stanovnici iste marke odgovarali za zločine, počinjene na njezinu teritoriju. Jednako veli i G i r a r d i n (str. 171.) te dodaje, da su saksonski zakon uveli plegium ili garanciju općine, a slične ustanove su bile općenite kod naroda germanskoga porijekla; ali i kod gradskoga odnosno francuskoga naroda: i zakon od 10 vendémiara g. IV. odredjuje solidarnu odgovornost općine. Schwabenspiegel od g. 1274. odredjuje u § 290.: »Man soll alles daz tötden daz in den huze ist gevonden: leuten und vie, ros und rinder, hunde und katzen . . .« Bizaran je slučaj neke vrsti kolektivne odgovornosti, koji navodi K e m m e r i c h (I. str. 29.): u salzburškoj okolini odredilo se je (oko g. 1400.), da u slučaju, ako koji seljak ne može platiti novčanu kaznu, ima njegova žena biti oskvrnuta po sudcu, odnosno njegovu pisaru ili podvorniku; po starijim pruskim zakonima mogla su djeca političkih zločinaca biti držana u trajnom zatvoru ili biti izagnata (K e m m e r i c h II. 257.). Po jednom starom anglo-saskom zakonu, ukinutom po kralju Knutu, veli E v a n s (str. 178.), kaznila se je u slučaju, ako je ukradjena stvar nadjena u kući tata, njegova žena i obitelj, dapače i djete u kolijevci; još pod Eduar-

Digitized by Google

dom, zadnjim anglo-saskim kraljem uXI. vijeku, je u Engleskoj svaki ceh odgovarao za zločine svojih članova (Tarde str. 137.); poznati englezki zakon, kako po Tishelu prikazuje Girardin (str. 169.), o frankpledge (slobodno jamstvo) ide za učvršćenjem odgovornosti obitelji, općine i grada; kolektivno jamstvo (freoborg) je odgovorno za platež svake svote, koju duguje koji član udruženja; temeljno načelo engleskih zakona jest, da uzpostave solidarnost izmedju svih stanovnika iste općine za delikte, koji se ondje počine. Kropotkin (str. 166. i 170.) piše, da iz kronika ruskih gradova Pskow i Nowgorod proizlazi, da je u njima postojala komunalna odgovornost sviju članova za slučaj zločina; skoro u svim sredovječnim gradovima srednje i zapadne Evrope je sve do u XIII. vijek postojala kolektivna odgovornost i za dugove, po trgovcima počinjene.

Modern akriminalno-pravna znanost ide doduše za tim, da kolektivnu odgovornost ukloni i na njeno mjesto stavi individualnu krivnju, nu to ne polazi uvijek za rukom; česti su slučajevi regresa u daleku prošlost. To se, kako izvodi (Makarewicz str. 324.), dogadja osobito u dva slučaja: ondje, gdje jedna visoko kulturna narodnost vlada nad tudjom inferiornom i ondje, gdie se usred visoke kulture ukažu prilike, koje traže brutalnu kriminalnu politiku.

U prvom slučaju gospodujuća narodnost uvadja kolektivnu odgovornost, jer bi kod solidarnost primitivne grupe bilo nemoguće pronaći krivce; amo spada kolonijalno kazneno pravo. Glede Alžira je izjavio alžirski zastupnik Marchal, kako to navodi Larcher (Revue pén. XXV. str. 789.): »que le vol constitue, en pays musulman, presque une ‚institution' — — contre ce vice constitutionnel il n'y a qu'un remède, la responsabilité collective«. Larcher (Revue pén. XXVI. str. 999.) kaže: »Le vol n'a, dans maints tribus algériennes, rien de déshonorant«. Za slučajeve šumskoga paleža odredio je zakon od g. 1874. (čl. 5.) kolektivnu odgovornost.

U drugo mslučaju se uvodi kolektivna odgovornost ondje, gdje pretežna masa naroda još takovu pozna. I Mažuranić (kod riječi pleme str. 937.) i Novaković (str. 234.) i Vesnić (Die strafrechtliche Collectivverantwortlichkeit — — str. 20.) citiraju raspis šabačkoga magistrata protiv hajduka od 6 maja 1808., iz kojega vadim ovo: »... od sada ako bi koji u hajduke otišao ... ono selo hoće propasti.. I ove godine što jegod poharato u kome selu, to će selo pod moranje platiti. I od sada, u kome se selu čovjek pohara, ono će selo málom i glavo mplatiti, i ono selo na tome mjestu više ostati ne će... nego će se u propast okrenuti...«. Vesnić (l. c. str. 22.) navodi, da je u Srbiji dne 20. ožujka 1892. sankcijoniran i promulgiran zakon o paležu te po čl. 1. plaća odštetu općina, ako se počinitelj ne može uhititi u roku od 30 dana, odkad je sud za čin saznao.

Kolektivna odgovornost još i danas postoji. Odgovornost svakog člana čete i komplotne grupe je uistinu kolektivna; na načelu kolektivne odgovornosti počiva i konstrukcija zločinačkoga dioničtva; kolektivna odgovornost je odredjena i u hrvatskom kaznenom zakonu od g. 1853. na primjer kod ubojstva i teške tjelesne ozljede u tučnji

Digitized by Google

(§§. 143. i 157.) te kod paleža (§. 167.a); i po tiskovnom zakonu kolektivno odgovaraju, ako se ne može pisac pronaći, urednik i nakladnik i štampar; na načelu kolektivne odgovornosti stoje i nekoje ustanove osnove kaznenoga zakona za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, na primjer §§. 91., 93., 131., 139., 146., 182.

U današnjoj kriminalnoj znanosti vrijedi kao aksiom, da korporacija niti može počiniti delikt, niti kažnjena biti. Od cijeloga srednjega vijeka sve do u XIX. vijek priznata izreka, veli Hafter (str. 1.), da zajednice, općine, gradovi itd. mogu delikt počiniti i za isti kažnjeni biti, ima skoro samo važnost historičke reminiscence. Držim, da u okviru ove studije neće biti suvišno, da u kratko navedem njeka mjesta iz mog prikaza gore citovanoga Hafterova djela (Miler str. 867. i sl.). Rimsko pravo nije poznavalo sposobnost juristične osobe počiniti delikt; germansko pravno mišljenje smatra djelo, koje je većina počinila, djelom korporacije, te se to djelo ubraja korporaciji i u krivnju. Od postglosatora Bartolusa de Sassoferrato (XIV. vjek) se općenito priznaje, da korporacije mogu delikt počiniti. U drugoj polovici XVIII. vjeka pada ta teorija; prethodno je pitanje riješio Savigny sa svojom teorijom fikcije juristične osobe. Gornja teorija je od to doba posve pala i danas vlada mišljenje, da korporacije nisu sposobne ni počiniti delikt ni biti kažnjene. Dva su danas glavna smjera glede toga shvaćanja: 1. teorija fikcije juristične osobe, po kojoj ova ne može ni delinkvirati ni kažnjena biti; na tom stanovištu stoji najveći dio literature (Berner, Binding, Mayer, Finger, Janka-Šilović), tom stanovištu odgovaraju i kriminalni zakoni, koji danas na snazi stoje; 2. drugi smjer u načelu priznaje, da korporacije imadu sposobnost htjeti i djelovati, da mogu i počiniti delikt i biti kažnjene (Liszt, Merkel, Prins, Jellinek, Dahn). Osamljeno je englezko pravo, koje priznaje, da korporacija može delikt počiniti i biti kažnjena. Hafter dolazi do zaključka (str. 65.), da je uz pojedinca sposobna htjeti i raditi, a po tom i sposobna delikt počiniti, svaka korporacija, koja organizacijom u njoj sdruženih volja tako utječe u socijalni život, da se u njenim djelovanjima izražuje posebna volja, različna od individualne volje pojedinih njezinih članova. Korporacija nije fikcija, već ona postoji i pokazuje samostalno htijenje i djelovanje; delikt, počinjen po korporaciji, pretpostavlja uvijek vlastitu krivnju korporacije. Hafter (str. 162.) predlaže, da se u kaznenom zakonu uz ljude navedu i organizirane osobne zajednice kao subjekti, sposobni delinkvirati, kako je to učinjeno u New-York Penal Codu od god. 1882. postavljenim načelom (§. 718. br. 3.): »The term »person« includes a corporation or joint association as well as a natural person« (koje je načelo ušlo i u osnovu kazn. zakona za sjedinj. amerik. države od god. 1901. u §. 458.).

Makarewicz izvadja (str. 345.), da je u modernoj državi kolektivna krivnja postala individualnim jamstvom juristične osobe to jest jamči juristička osoba kao umjetni individuj; stalo se je na stanovište fikcije, koja se tako često rabi u svim znanstvenim područjima, pogotovo u pravnom području, pa je za to, da o kolektivnom

Digitized by Google

deliktu, o deliktu zajednice, sudi upravno kazneno pravo. Mestre (Hafter str. 162.) traži za takove delikte »un Code pénal corporatif«.

Nema dvojbe, da evolucija vodi od kolektivne krivnje smjerom prema individualnoj. Tarde ispravno kaže (str. 148.), da što se više jedno društvo civilizira, to se odgovornost sve to više individualizira. A mogu reći, da vrijedi i obratno: što društvo ide niže niz stepenice civilizacije, to se više približuje opet primitivnom shvaćanju pojma krivnje; što nam je jasno pokazao svjetski rat i savremeno poslijeratno stanje, gdje se u mnogim slučajevima društvo vraća odgovornosti kolektivnoj.

Velika je zasluga Mažuranićeva, što je toliko pažnje svratio na tu zanimljivu pojavu kolektivne odgovornosti, koja označuje jednu etapu u evoluciji krivnje u smjeru prema individualnoj.

Literatura:

1. Émile Durkheim: De la division du travail social. II. édit. Paris 1902
2. E. P. Evans: The criminal prosecution and capital punishment of animals. London 1906.
3. Enrico Ferri: La sociologie criminelle. Paris 1905.
4. F. H. Giddings: Prinzipien der Soziologie. Leipzig 1911.
5. Émile de Girardin: Du droit de punir. Paris 1871.
6. Dr. Ernst Hafter: Die Delikts- und Straffähigkeit der Personenverbände. Berlin 1903.
7. Dr. Hermenegild Jireček: Das Recht in Böhmen und Mähren. I. u. II. Abt. Prag 1866
8. Dr. Max Kemmerich: Kultur-Kuriosa. I. u. II. Band. München 1910.
9. Peter Kropotkin: Gegenseitige Hilfe in der Tier- und Menschenwelt. Leipzig 1908.
10. Émile Larcher: Revue pénitentiaire. XXV. et XXVI. année. Paris 1901. et 1902.
11. I. Makarewicz: Einführung in die Philosophie des Strafrechts auf entwicklungsgeschichtlicher Grundlage. Stuttgart 1906.
12. Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik. Zagreb 1908.—1922.
13. E. Miler: Sposobnost korporacije počiniti delikt i biti kažnjena u »Mjesečniku pravn. društva u Zagrebu«. God. XXX. Zagreb 1904.
14. Стојан Новаковић: Законик Стефана Душана цара српског 1349. 1354. Београд 1898.
15. Dr. Wilhelm Schallmayer: Vererbung und Auslese im Lebenslauf der Völker. Jena 1903.
16. Herbert Spencer: Die Prinzipien der Soziologie. III. Band. Stuttgart 1889.
17. Dr. Josip Šilović: O razvoju krivnje u hrvatskom kaznenom pravu. »Rad« jugosl. akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb 1912.
18. G. Tarde: La philosophie pénale. V. édit. Paris 1900.
19. Dr. Mil. R. Vesnić: Die strafrechtliche Collectivverantwortlichkeit des Dorfes im alten und neuen serbischen Recht u. Jahrbuch der internat. Vereinigung für vergl. Rechtswiss. und Volkswirtschaftslehre. I. Jahrg. Berlin 1896.

Digitized by Google

20. Др Мил. Р. Веснић: Кривична одговорност у светлости данашње науке. Београд 1890.

*

Dr. Ivo Krbek: Zemljišna zajednica. — Literatura o zemljišnim zajednicama, premda je to naš autohtoni institut, — nije baš velika. — Zato smo s veseljem pozdravili ovo novo djelo. — Radnja izašla je ponajprije u časopisu »Selo« u godinama 1921. i 1922., — a sada izlazi kao posebna knjiga u popunjenoj formi. — To je bila sretna misao, jer je kao knjiga mnogo priručnija za porabu. — Pisac je proučio sve, što je na polju zemlj. zajednica i krajiških imovnih općina kod nas napisano. Iz razlaganja se vidi, da je obradio ne samo teoretsku stranu toga pitanja, nego i praktičnu, dodavši uvijek i pravno-povjesne podatke. To je mogao učiniti tim više, što se kao povjerenik za uredjenje zemljišnih zajednica praktično bavi tom uredbom. Istražujući pravnu narav zemljišnih zajednica, dolazi pisac do ispravnoga zaključka, da su zemljišne zajednice privatno-pravne korporacije s mnogo primjesa javnoga prava.

Djelo je razdijeljeno u dva dijela. U I. dijelu razlaže se o postanku zemljišnjih zajednica i to: a) zemljišnjih zajednica nastalih putem segregacije. — U ovom dijelu je prikazan: razvoj podložničkoga odnošaja s obzirom na pašnjačke i šumske užitke u vlastelinskim šumama i pašnjacima do 17. vijeka; zatim patent od 17. svibnja 1857. o segregaciji; dalje postanak zemljišne zajednice putem segregacije.

b) krajiških zemljišnih zajednica.

Pisac prikazuje dotične propise krajiških temeljnih zakona od 7. kolovoza 1807. i od 7. svibnja 1850., zatim zakona od 8. lipnja 1872. o propisima za otkup, izlučenje prava na drvo i uživanje šumskih proizvoda, što krajiški stanovnici imadu u državnim šumama u Vojnoj Krajini, te zakona od 15. lipnja 1873. o imovnim općinama u hrv. slav. Vojnoj Krajini. —

c) zemlj. zajednice nastale iz zajednica postojećih već prije g. 1848.

Tu se pisac naročito osvrće na zemlj. zajednicu plemenite općine Turopolje i razlaže historijat o njezinu postanku i razvitku. Kod svake od ove vrsti zemlj. zajednica razloženo je, koje nekretnine čine temelj za stečenje ovlašteništva.

U II. dijelu razlaže se postupak kod uredjenja zemlj. zajednice po propisima zakona od 25. travnja 1894. »o uredjenju zemljišnih zajednica«, i to postupak kod prvoga uredjenja i razgodbenoga uredjenje, zatim postupak oko sastava popisa ovlaštenika i pravilnika. —

— III. Dio radi o ovlaštenićkom pravu. — O stečenju ovlašteništva, cijepanju prava, otudjenju prava bud samog za sebe bud s ovlaštenim nekretninama, — o pristupnini, o pravu prekupa, ovlaštenićkog prava i o osobnim ovlaštenicima. —

IV. Dio: Temeljna knjiga. — Prikazuje se sastav temeljne knjige, a naročito naznaka ovlaštenićkog razmjera u zemlj. zaje-

Digitized by Google

dnici, prema kojem se prosudjuju sva ovlaštenikova prava i dužnosti; način kako se taj razmjer označuje; vodjenje temeljne knjige i evidentiranje svake promjene, koje nastaju glede pojedinog ovlašteništa, a naročito promjene koje nastaju prigodom raspisa i diobe ovlaštenih nekretnina. —

V. Dio govori o upravi u zemlj. zajednici. — Glavni organ kod toga je skupština svih ovlaštenika. — Razlaže se pravo ovlaštenika u skupštini, glasovanje u njoj, i poslove, koje rješavaju skupština, glavar i odbor.

Navadja se proračun zemlj. zajednice i način njegova sastavka, — zatim ispitanje zaključnih računa.

VI. Dio. Sporovi zem. zajednice i njenih ovlaštenika. — Tu pisac zauzima ispravno stanovište, da sve sporove osoba, zatim izmedju dvije ili više zemalj, zajednica rješavaju isključivo sudovi; — nadalje da sporove, ako je sporno samo ovlaštenička pravo ili opseg njegov, rješavaju upravne oblasti time, da stranci, koja se osjeća rješenjem vrhovne upravne oblasti u svojim privatnim pravima povredjena, ostaje otvoren redoviti put pravde; — napokon, da su glede sporova izmedju zemlj. zajednice i njenoga ovlaštenika glede zemljišnog vlasništva nadležni isključivo sudovi. — Obradjeno je i pitanje, da li ovlaštenik može dosjelošću steći nekretnine svoje zemlj. zajednice. —

VII. Dio radi o usurpacijii o medjašenju posjeda zemlj. zajednice, te VIII. o gospodarstvu zemlj. zajednice.

Tu pisac zastupa načelo, da napredna zemljištna zajednica treba da usavršuje postojeće šumsko i pašnjačko gospodarenje, te da popravlja zemlju i privodi je boljoj kulturi. Ona kao jaka i bogata organizacija ima najbolje uvjete, da medju svojim ovlaštenicima razvije veliku djelatnost po uzoru raznih zadruga. Takovo djelovanje bi omogućilo procvat naših zemljišnih zajednica s nepreglednom važnošću po seljačko gospodarstvo. — U tom dijelu nanizani su propisi glede šumskoga gospodarenja u zemljišnoj zajednici, glede sastava gospodarskih osnova, namještanja šumarskoga i lugarskoga osoblja, zatim o glavnicama zemljišnih zajednica, te o raspoložbi sa redovitim i izvanrednim njihovim prihodom.

Napokon IX. dio sadržaje postupak oko individualne diobe nekretnina zem. zajednica.

Iz spomenutog vidi se, da je pisac potpuno i iscrpljivo prikazao tu ustanovu, — tangirajući i obrazloženo (često i vrlo originalno) rješavajući sva sporna pitanja, koja se nje tiču. — Sav materijal poredan je sistematski i pregledno. — Djelo pisano je skroz pravnički, ali ipak lahkim i razumljivim jezikom, — pa se njim mogu služiti ne samo pravnici, upravni urednici i odvjetnici, nego i nepravnici, a naročito seljaci, za koje zemljišne zajednice imadu najveću važnost, a kojima je ovo djelo i namijenjeno.

Dr. Gaglia.

Digitized by Google

Pravosudje.

a) Kazneno.

Opć. redari imadu se smatrati urednicima u smislu § 101. kz.

Pod štetom, spominjanom u tom §-u, razumijeva se svaka šteta u imovini, pravima ili osobi čijoj.

Rješidba stola sedmorice od 8. ožujka 1923. br. 468—23.

S u d b e n i s t o l u M. sudio je osudom od 20. stud. 1922. I. 361—1922.:

1. P. Gj., star 48 godina, pravosl. vjere, rodom iz V., oženjen, otac 1 djeteta, ratar i općinski nadredar iz P., nepismen, radi zločna prevare sa 3 mjeseca tamnice i radi prekršaja §§ 461 i 512 k. z. kažnjen;

2. M. M., star 41 godinu, pravoslavne vjere, redar u R., otac 5 djece, nepismen, radi zloč. ubojstva sa 18 mjeseci teške tamnice kažnjen; — k r i v i s u, što su dne 5. srpnja 1922. u P.:

1. P .Gj., ako i ne u nakani, da ga ubije ali ipak s inim neprijateljskim namišljajem, a kao općinski nadredar prigodom vršenja službe, dakle u uredu, kojim je obvezan, hoteći M. R. u njegovu tjelesnom integritetu nanijeti štetu, zlorabio povjerenu mu vlast,a davši se na to zanijeti strašću, hicem iz oštro nabijene puške zadao mu na desnom koljenu ozledu dugu 2 cm., široku 2 cm. nepravilnih oblika, zgnječenih rubova, prodiruću u unutrašnjost, te izlazeću u fossi poplitei u duljini od 5 cm., a u širini od 2 cm. te skopčanu sa zdrobljenjem čiavoga zgloba, prekidanjem arterije i vene te silnim krvarenjem, uslijed čega mu je morala biti amputirana desna noga, — te mu tako zadao tešku ozljedu, skopčanu sa smućenjem zdravlja preko 30 dana, životu pogibeljnu, skopčenu sa znamenitim osakaćenjem i vjekovitom nesposobnosti za izvršivanje svoga zvanja;

II. M. M. istom zgodom — a po naputi i savjetu opt. P. Gj. — kao opć. redar prigodom vršenja službe, dakle u uredu, kojim je obvezan, hoteći Gj. R. u njegovu tjelesnom integritetu nanijeti štetu, zlorabio povjerenu mu ovlast, a davši se nato zanijeti strašću, iz zlobe ispalio 2 hica iz oštro nabijene puške prema njemu, uslijed čega je za G. R. kao i za okolo stojeće osobe mogla nastati pogibelj za život, zdravlje i tjelesnu sigurnost ljudi,

pa su time počinili i to P. Gj. činom pod I. zločinstvo teške tjelesne ozljede i zloporabe uredovne vlasti označ. u §§ 152., 155. sl. b) i e) k. z. § 156. sl. a) i c) k. z. i § 101 k. z. a činom pod II. zločinstvo javnoga nasilja VI. sl. označ. u § 87 k. z. kao sukrivac u smislu § 5. k. z., — a M. M. činom pod II. zločinstvo javnoga nasilja VI. sl. § 87 k. z. kao neposredni počinitelj i zločinstvo zloporabe uredovne vlasti označeno u §§ 87. i 101. k. z.,

pa se radi toga osudjuju i to P. Gj. po § 158 k. z. obzirom na § 34 k. z. na kazan teške tamnice u trajanju od šest (6) godina, a M. M. po § 88 k. z. obzirom na § 34. k. z. na kazan teške tamnice u trajanju od jedne godine, da nose troškove kaznenoga postupka solidarno, a ovrhe kazni svaki za sebe, koji se po § 332 k. p. kod obojice proglašuju neutjerivima, konačno je P. Gj. dužan platiti oštećenomu M. R. po § 310 k. p. u ime gubitka noge 50.000 dinara, za liječnika 100 dinara, apoteke 20 dinara, prevoza u bolnicu 400 dinara, dočim se oštećeni sa viškom odštete odpućuje po § 307 k. p. na put gradjanske parbe.

Digitized by Google

Stol sedmorice kao sud kasacioni našao je po saslušanju državnoga nadodvjenika ništovnu žalbu optuženoga P. Gj. po § 282. stav. IV. sl. b) k. p. odbaciti, a njegov pravodobno prijavljeni i izvedeni priziv zbog izreke o kazni po § 291 k. p. otputiti i u tom dijelu potvrditi osudu prvostepenoga suda; nasuprot njegovo izvedenje priziva zbog izreke o privatno-pravnoj odšteti po § 289 k. p. a nadopunu ništovne žalbe po § 282. stav. IV. sl. a) k. p. kao prekasno podnešene odbiti.

Razlozi.

Osudu prvostepenoga suda pobija samo optuženi P. Gj. i to u dijelu, kojim je sudjen zbog zločinstva zloporabe uredovne vlasti iz ništovnoga razloga tač. 10. pravije 9. a) § 277 k. p.

Obrazlažujući žalilac ništovni razlog, navodi, da za učin ovoga zločinstva nedostaju nužna kriterija, predvidjena u § 101 k. z. Po mišljenju žalioca nema se općinski redar smatrati urednikom po § 101. k. z., pod kakovim da tu zakon za razliku od osoba navedenih u § 68. k. z. razumijeva samo činovnike višega namještenja, a ne izvršne orgąne, zatim da u redoviti djelokrug redara ne spada nanašanje ozljeda i napokon da po § 101 k. z. naumljena šteta može biti samo imovinska, a ne i ona integriteta tijela, na koji se odnosi samo propis § 331. k. z. — Ovaj ništovni razlog nije osnovan.

Po § 101 k. z. smatra se urednikom svaki, koji je dužan brinuti se za poslove vlade. Medju takove poslove spada neprijeporno nadziranje javne sigurnosti i izvršivanje propisa, izdanih u tu svrhu, koje po § 26. zak. članka XVI: 1870 spada u prenešenom djelokrugu i na općine, a ova ga vrši po svojim organima, kao što su redari. Po tom ne stoji mišljenje žalitelja, da se općinski redari, kad vrše svoju službu nemaju smatrati urednicima po § 101. k. z. — Istina je, da u djelokrug redara ne spada nanašanje ozljeda, kako to žalitelj ističe, no oni su ovlašteni nositi oružje, i tu ovlast ne smiju zlorabiti, a da se ne učine krivima zločinstva zloporabe uredovne svoje vlasti. Neosnovano je i ono mišljenje žalitelja, da po § 101. k. z. nakanjena šteta može biti samo imovinska. Kazneni zakon u § 101 ne definira pojam »štete« već ovu uopće spominje, pak se takova ima prosuditi po propisu § 1293. o. g. z., koji pod štetom razumijeva svaki kvar, učinjen komugod u imovini, u pravima ili u osobi njegovoj.

Izrekom suda dakle o tom, da su u činu žalioca sadržana kriterija čina kažnjiva po kaznenom zakonu i to onoga po § 101 k. z. nije zakon povrijedjen. Stoga je valjalo ništovnu žalbu optuženoga P. Gj. po § 282. stav. IV. sl. b) k. p. kao neosnovanu odbaciti, a jer je dosudjena mu kazan krivnji primjerena, njegov pravodobno prijavljeni i izvedeni priziv zbog izreke o kazni po § 291 k. p. otputiti i u tom dijelu potvrditi osudu prvostepenoga suda, nasuprot njegovo izvedenje priziva zbog privatno-pravne odštete i nadopunu ništovne žalbe po §§ 289. odnosno 282. stav. IV. sl. a) k. p. odbiti.

(Ovdje su navedeni jedino razlozi, odnoseći se na kvalifikaciju samoga čina, dok su ostali ispušteni.)

Digitized by Google

b) Trgovačko.

Vanjski član komanditnoga društva isključen je kao takov od zastupanja društva, te mu se ni društvenim ugovorom ne može povjeriti to zastupanje (§§ 128 i 141 al. 3 trg. zak.)

Rješidba stola sedmorice od 21. prosinca 1922. br. 3132.

U predmetu upisa komanditnoga društva V. B. i dr. fabrika čokolade u Z. vratio je k o t. s u d u Zemunu odlukom od 12. trav. 1922. br. 3669/gr. molteljima molbu primljenu 7. trav. 1922. 3669/gr. s uputom, da prema §-u 133 t. z. firmu ne može potpisivati izvanjski član; — a b a n s k i s t o l povodom utoka molitelja rješidbom od 11. srpnja 1922. br. 10691 utok otputio i napadnutu prvosudnu odluku potvrdio;

s t o l s e d m o r i c e: uvaživ, da bi prema ugovoru i molbi imao komanditno društvo potpisivati kolektivno nutarnji član V. B. sa svakidašnjim ravnateljem Z. štedionice d. d. kao zastupnikom vanjskoga člana; — uvaživ, da se time uredjuju pravni odnošaji komanditskoga društva prema trećim osobama, a da za taj slučaj trg. zakon ne dozvoljava društvenim članovima isključiti ili zamijeniti zakonske propise kao u slučaju §-a 132 trg. zak., kada se radi o medjusobnim pravnim odnošajima članova društvenih, u kojima ponajprije odlučuje društveni ugovor; — uvaživ, da su po §-u 128 trg. zak. ovlašteni na zastupanje komanditnoga društva kao društveni članovi samo nutarnji članovi; — uvaživ, da po §-u 141 al. 3 trg. zak. može prama vani komanditno društvo zastupati vanjski član samo kao društveni prokurista ili punomoćnik, te u toliko kod sklapanja posla ne izjavi izrično, da radi kao prokurista ili punomoćnik, to jamči on za te poslove neograničeno kao nutarnji član; — uvaživ, da je prema tome vanjski član kao takav isključen od zastupanja društva te mu se ni društvenim ugovorom ne može povjeriti zastupanje društva; — uvaživ, da su po §-u 126 trg. zak. svikoliki članovi društveni (nutarnji i vanjski) imali potpisati prijavu osobno kod suda ili priložiti potpis u ovjerovljenom obliku; — uvaživ, da tomu nije udovoljeno po nutarnjem članu H. B.; — uvaživ, da se pobijane odluke nižih sudova ukazuju na zakonu osnovanim; —

n a š a o j e: previdni, pravije izvanredni previdni utok molitelja V. B. i Z. štedionice akc. društvo u Z. u pomanjkanju uvjeta § 16. izvp. otpustiti.

Literatura.

D a m i r i s, Le système monetaire grec et le change. 3 vol. Paris 1920. Marcel Giard et Cie. (Prik. Revue d'écon. polit., 35 g., br. 2, 1921).

D a n i l e w s k y, Russland und Europa. Übersetzt u. eingeleitet v. Karl Nötzel. Deutsche Verlagsanstalt Stuttgart u. Berlin. 1920. (Prik. Zeitschr. f. Sozialwissenschaften 1920, br. 11/12).

D i e h l, Die Diktatur des Proletariats u. das Rätesystem, Jena, Fischer, 1920. — Ueber Sozialismus, Kommunismus u. Anarchismus. Jena, Fischer.

D o p s c h, Wirtschaftliche u. soziale Grundlagen der Europ. Kulturentwicklung aus der Zeit von Cäsar bis auf Karl den Grossen. II. Teil. Wien, L. W. Seidel & Sohn. 1920. (Prik. Zeitschr. f. Sozialwissenschaft, 1921, 1/2).

Digitized by Google

Dersch, Die gesamten Abänderungsgesetze z. Angestellten - Versicherung... Eingehend erl., 2. Aufl. Mannheim, Berlin, Leipzig, J. Bensheimer, 1921 (Sammlung deutsch. Gesetze, B. 62).

Ehlert, Gesetzgebende, ausführende u. ernennende Macht. Greisswald. 1921. Selbstverlag.

Elmer Barness, Harry, Tvo Representative Contributions of Sociology to Political Theory: The Doctrines of William Graham Sumner and Lester Frank Ward (The American Journal of Sociology 25 B. N. 1) (Ocj. Weltwirtschaftl. Archiv 1921 B. 10/4 str. 557).

Fleiner, Institutionen d. deutsch. Verwaltungsrechts IV. Aufl. Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck). 1919. — V. Aufl. 1920. M. 54. (Prik. Archiv des öst. Rechts, 40 B., 2 H., str. 243).

Friedrichs, Die Justizverwaltungsgeschäfte in Preussen, in Sonderheit bei den Amtsgerichten. Systematisch dargestellt. 1. Tl. Berlin, H. Sack. 1921.

Fischer, Einführung in die Wiessenschaft von Recht u. Staat. Für gebildete aller Berufe. München., Beck. 1920. (Prik. Weltwirtsch. Archiv 1921 B. 10/4. str. 547).

Friters, Revolutionsgewalt und Notstandsrecht. Rechtsstaatliches u. Naturrechtliches. Nebst einigen Vorschlägen z. d. neuen Verfassung. Berlin 1919 (Ocj. beogr. Archiv, XI, II/5—6, 1921, str. 429).

Gerlich, Der Kommunismus als Lehre vom tausendjährigen Reich. München, H. Bruckmann. (Prik. Zeitschr. für Sozialwissenschaft, 1921 H. 1/2).

Gewerkschaftsbewegung, Die Leipziger, im J. 1920. Leipzig, Gewerkschaftskartell.

Giese, Deutsche Bürgerkunde. Einführung in d. allgemeine Staatslehre, in die Verfassung u. Verwaltung d. Deutschen Reiches u. die Länder, in d. Kenntnis der Grossmächte u. in d. Volkswirtschaftslehre, 10. umgearb. Aufl. Leipzig, R. Voigtländer, 1921.

Gilbreth, Bewegungsstudien (Motion Study), Vorschläge z. Steigerung d. Leistugsfähigkeit d. Arbeiters. Freie deutsche Bearb. v. Dr. Colin Ross. Berlin, J. Springer, 1921.

Gesetze u. Verordunugen über die Regelung der Verhältnisse der Staatsbediensteten. Vierte, gänzlich umgearbeitete u. vermehrte Auflage. Reichenberg, Gebr. Stiepel. 1920 (česko-slov. zakoni).

Grundzüge der deutschen Sozialversicherung. Herausgegeben vom Reichsarbeitsministerium, Berlin, Hobbing.

Günther A., Krisis der Wirtschaft u. d. Wirtschaftswissenschaft, Dresden. Sybillenverlag, 1921. (Ocj. Weltwirtsch. Archiv, 1921. B. 16/4, str. 543).

George, Fortschritt und Armut. Deutsch v. C. D. F. Gütschow. VI. Aufl. Mit einem Vorwort v. A. Damaschke. Jena, Fischer, 1920.

Galić I., Problemi agrarne politike u Hrv. i Slavoniji. Zagreb, 1921.

Gradmauer, G. u R. Schmidt: Die deutsche Volkswirtschaft. Eine Einführung, Berlin, Vorwärts, 1921.

Brinkmann, Versuch einer Gesellschaftswissenschaft. München, Duncker & Humblot, 1919.

Bornhack, Die Verfassung des Deutschen Reichs v. 11. 8. 1919, 2. Aufl. (Schweitzers Textausgabe). München, Schweitzer.

Bühler, Der Steuerfeldzug gegen die Kriegsgewinner und sein voraussichtliches Ergebnis. Berlin, Stilke.

Digitized by Google

Billerbeck, Die Kündigung u. Entlassung von Arbeitern nach dem B. G. B., der Gewerbeordnung, dem Betriebsrätegesetz (Bücherei des Arbeitsrechts, 2.) Berlin, Hobbing.

Strupp, Das völkerrechtliche Delikt, Handbuch d. Völkerrechtes, herausg. von Dr. Stier-Somlo, III B., I Abt. a., Verlag Kohlhammer, 1920. (Ocj. Zeitschr. f. öff. Recht, II/3 u. 4, str. 444).

Travers, Le droit pénal international et sa imse en veuvre en temps de querre. Tome I. Principes. — Règles générales de compétence des lois repressives. Paris, libraire de la Société du Recueil Sirey.

Svaštice.

Bilježnička tarifa izdana je još g. 1918. po povjereniku za pravosudje naredbom od 10. pros. 1918. br. 20466, a na temelju ovlasti dane povjereniku u tom pogledu naredbom Narodnoga Vijeća od 9. stud. 1918. br. 18473. Od onda pa do danas proteklo je pet godina, kroz koje se vrijeme sve prilike, a napose one valutarne i gospodarske, znatno promijenile tako, da je jasno, da kr. javni bilježnici kraj one tarife ne bi mogli živjeti. Zato se nje gotovo nitko ne drži, odnosno drže se nje u toliko, koliko vrijedi argumentacija, da se daju naplaćivati po unutarnjoj vrijednosti krune iz g. 1918. No jer ta argumentacija može imati samo svoje moralno, a nikako ne pravno, napose ne formalnopravno opravdanje, traže malne svi bilježnici, da se rečena tarifa izmijeni, kako bi bilježnicima bila omogućena pristojna i pravedna naplata, a da kod toga ne dodju u sukob ni sa zakonom ni sa strakama. Ovome zahtjevu kr. javnih bilježnika vrlo bi lako bilo udovoljiti: naime jednom naredbom ministarstva pravosudja, jer spomenuta naredba Nar. Vijeća vrijedi još danas, a vlast, dana njom povjereniku za pravosudje, prešla je na ministarstvo pravde. Sâm ministar pravde poslužio se već tom vlasti, kad je izdao 18. siječ. o. g. br. 3974 naredbu o taksama kr. javnih bilježnika na teritoriju apelacionoga suda u Novome Sadu. Kada se moglo to učiniti za jedno područje države, zašto da se ne učini i za ostala? Kr. javni bilježnici Hrvatske i Slavonije obratili su se na nadležne faktore sa zahtjevom, da se izda napokon nova tarifa u skladu sa današnjim prilikama. Jedan dio javnih bilježnika naglasuje takodjer zahtjev, da se javna bilježništva u gradovima ne bi previše cijepala. Tu doduše vladaju razna mišljenja, jer se tu križaju interesi onih, koji imaju već javna bilježništva, s onima, koji ih žele tek steći, ali je u tome sukobu interesa i križanju subjektivnih mišljenja prilično lako naći objektivnu sredinu.

Porota u Jugoslaviji. U mjesecu svibnju slavila je ustanova porote svoju pedesetgodišnjicu u Dalmaciji i Sloveniji. G. 1873. naime dobile su sve zemlje bivše Austrije laičko sudovanje u kaznenopravnim stvarima. Kako je s ostalim područjem kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, poznato je. Nedavni jedan proces pred zagrebačkim sudbenim stolom iznio je zanimljivih momenata o pitanju, spadaju li u Hrv. i Slavoniji bar delikti počinjeni tiskopisom pred porotu. Svakako bi bilo potrebno, da se porota, koju imade već jedan dio države, zavede i za čitavu zemlju.

Dr. I. P.

Koncem mjeseca kolovoza t. g. izići će dvobroj.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 7. i 8.
GOD. XLIX.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
SRPANJ I
KOLOVOZ 1923

Dalmatinsko-slovenački gradjanski postupnik i pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze de lege lata i de lege ferenda.

Piše: dr. A. Verona, potpredsjednik stola sedmorice odj. B i docent za pom. pravo.

I. Propisi o burzovnim obraničkim sudovima u oblasti stola sedmorice odj. B.

Kada je god. 1875 izradjen u bivšoj Austriji zakon o organizovanju burza[1]), postojale su ondje četiri burze, osnovane na temelju c. patenta od god. 1806, od 26. 2. 1860 l. d. z. br. 58 i od 11. 5. 1873 br. 137 l. d. z. Zajedničko im je bilo to, da su bile državne ustanove, dok su nove prilike, izmedju ostaloga i propisi novoga trgovačkog zakona, zahtijevale, da burze dobiju autonomiju, da postanu privatne institucije, ali da, osobito iza krize od g. 1873, država vrši nad njima strog nadzor.[2]) Za tim je išla osnova zakona, koju je vlada iznijela pred parlamenat. U pogledu obraničkoga suda[3]) odredjivao je § 8 nacrta, da statut mora sadržavati: odredbu, da li i u koliko je dopušten priziv protiv rasude obraničkoga suda, — pretpostavke, pod kojima nastupa pravomoćnost tih rasuda — pa, u granicama postojećih zakona, pobliže norme o njihovu izvršenju. § 19 nacrta je propisivao: Statutom se može odrediti, da se sprovi iz burzovnih posala m o-

[1]) Zak. od 1. aprila 1875, l. d. z. br. 67.

[2]) Motivenbericht (N. 90 Beilage zu den stenogr. Protokollen des Herrenhauses) i Bericht der Commission des Herrenhauses (N 105 d. Beilagen etz., Session VIII).

[3]) Svi nacrti burzovnih statuta, što su bili prikazani vladi, zahtijevali su kategorički da bude uveden obvezatan obranički burzovni sud. To je tražila i bečka Geldbörse. Ona je doista imala takav jedan sud po § 14 sl. c) zak. od 11. 7. 1854 br. 200 l. d. z., koji je potpuno odgovarao, ali je bio izrijekom uredjen kao »Begünstigung« za posle, što su ih na burzi sklapali »K. k. Börsensale« (Motivenbericht ad § 19).

Digitized by Google

raju riješiti obraničkom rasudom, ako stranke nijesu drugo što ugovorile (kao čl. 6 »zak. o berzama).

Odbor je zastupničkoga doma prihvatio prestilizacije i promjene zaključene u gospodskom domu, ali je predložio neke važne dodatke, koji su i ostali u zakonu. Tako je postao i posljednji alineja §-a 6, koji glasijaše:

»Die Klage auf Ungiltigkeit des Schiedsspruches ist binnen der unerstreckbaren Frist von acht Tagen nach der Zustellung des schiedsrichterlichen Erkenntnisses bei dem ordentlichen Richter erster Instanz, welcher zur Entscheidung in der Hauptsache berufen wäre, schriftlich anzubringen. Sie muss mit der Unterschrift eines Advokaten versehen sein. Durch die Erhebung der Klage auf Ungiltigkeit des Schiedsspruches wird die Exekution desselben nicht gehemmt«.

Iz opširnih, svestranih i stvarnih pretresa u odborima i u parlamentu je razvidno, da su svi složno i u parlamentu i izvan njega isticali golemu važnost obraničkoga suda; da su riječi (§ 19 nacrta): »... Stretigkeiten aus Börsengeschäften ... durch das Schiedsgerich ausgetragen werden müssen« po njihovom shvatanju sasvim isključivale pogibao primjene §-a 274 gradj. parb. post.[4]), te da pogibli priziva protiv tih rasuda nije bilo već s obzirom na resoluciju od 17. 6. 1784 br. 306 zb. s. z. (sl. s) i na dvorski dekret od 15. 1. 1787 br. 628 l. c. (sl. p), a kamo li iza kako to izrijekom ističe i sam § 6 nacrta. Ipak su se bojali nečega. Hofkriegsratscirkular od 14. 5. 1833 C 631 je odredjivao: »Die Klage über die Giltigkeit oder Ungiltigkeit eines Schiedsspruches ist jederzeit im ordentlichen Rechtswege zu verhandeln und durch Urteil zu entscheiden«. Opasnost je dakle sastojala u tome, da stranka pobijedjena pred obraničkim sudom, koja nema tužbe iz § 274 gradj. post., koja ne može uložiti ni priziva, ni revizije ni »Nullitätsbeschwerde«, podigne ipak tužbu »auf Nullität des Schiedsspruches« i time postigne ili sistiranje ovrhe ili ograničenje ovrhe na osiguranje, osobito s obzirom na ondašnju judikaturu vrh. suda (Zbirka Gl. U. br. 1281, riješ. od 11. 3. 1873 br. 2141 i Spruchrepertorium br. 42).[5]) Velikom opasnošću, kadrom da rastoči, da »učini iluzornim ono brzo, energično sudovanje, što se očekuje od ustanove obraničkoga burzovnoga suda« smatrali su ne samo obustavu ovrhe, već i samo ograničenje na osiguranje, osobito s obzirom na to, da se vrijednost burznih efekata može jako mijenjati, da velike promjene u ekonomskim prilikama dužnika mogu nastati dok svrši dugotrajni sudski postupak, da će dužnik često

[4]) Po §. 273 a. G. O. (362 gal., 352 tal., 361 tir.) i 274 a. G. O. (363 gal., 353 tal., 362 tir.) ako se stranke nijesu izrijekom »der Beschwerdeführung begeben« mogle su za 14 dana iznijeti spor kod redovitoga suda »als ob die Sache vor einem Schiedsrichter nie wäre verhandelt ....«

[5]) Spruchrepertorium: br. 42: »Ein schiedsrichterlicher Spruch, gegen welchen rechtzeitig die Klage auf Ungiltigkeit wegen Überschreitung der erhaltenen Gewalt eingebracht wurde, ist bis zur Austragung dieses Rechtsstreites nicht exekutionsfähig.«

Digitized by Google

iskoristiti sve to te šikanirati pobjednika, dok ne iznudi nagodbu po svojoj volji, a napokon da bi se sasvim diskreditirao burzovni sud, kad bi se dopustilo da se riješenja njegova ne mogu izvršiti. S tih razloga, — premda ih je bilo, koji su tužbu ništavosti bez obustavne moći ironično nazivali »tužbom na zaštitu zakona«, — zaključio je zastupnički dom da se §-u 6 privjesi prije pomenuti posljednji alineja, smatrajući, da se skraćivanjem roka pobijanja na 8 dana i zahtjevom da tužba zbog ništavosti bude prikazana pismeno i snabdjevena potpisom odvjetnika, može, s obzirom na postojeće zakonodavstvo, u jednu ruku spasiti ugled obraničkoga suda i sačuvati interese pobjednika, u drugu ipak pribaviti veće jamstvo, da će se obranici više brinuti za ispravnost svoje rasude, a uz to opet da će se doskočiti potrebama slučaja, ako zbilja obranici predju granice svoje vlasti, pogriješe u pitanju nadležnosti ili počine koju ništavost.

Gospodska je kuća takodjer na to pristala i popratila svoj pristanak ovim interesantnim i za problem, kojim se ovdje bavimo, veoma važnim razmatranjima:

»Die Kommission hat nicht unterlassen in Erwägung zu ziehen, dass immerhin Fälle offenbarer Nullität denkbar sind, in denen diese Bestimmung gefährlich sein kann, anderseits hat aber die Kommission auch erwogen, dass die unbedingte Einstellung der Exekution bis zur Entscheidung über die Nichtigkeitsklage der Chikane Tür und Tor öffnen und die Wohltat der schnellen Exekution vollständig paralysieren würde, dass ferner auch die Beschränkung der Exekution bis zur Sicherstellung wegen der damit verbundenen Behinderung der freien Disposition der Natur der Börsegeschäfte widerstreiten wüde. Die Kommission erachtet darum eine Beschränkung der Execkution während des Nichtigkeitsprozesses für weit gefährlicher als deren Gestattung, da die Fälle von nichtigen Schiedssprüchen schon im Hinblick auf den Ursprung, die Zusammensetzung und die Beschaffenheit der Schiedsgerichte doch solten sein dürften und selbst dann für den Verurteilten noch den Regress an den Gegner, ja, unter Umständen, auch an den Schiedsrichter offen bliebe«.[6])

Tako se mislilo i pisalo već u doba, kada ideja, da obranički burzovni sud nije obični obranički sud i da pobijanje njegovih rasuda treba stegnuti na nužne odredjeno nabrojene slučaje nije bila još ni nikla, a druga: da je baš ustroj ovoga obraničkog suda, njegov sastav od praktičnoga, takim poslima osobito vještoga elementa, dragocjeno jamstvo za dobrotu sudjenja, koje jamstvo treba samo usavršiti — ta je ideja bila tek u zametu. A nije ni čudo, ako pomislimo na ondašnji način sudjenja. »Die Börsenschiedsgerichte ... verfuhren bis zu den jetzigen Zivilprozessgesetzen nach einem geheimen, mündlichen Verfahren, welches der Garantien einer gerechten Rechtsprechung fast völlig entbehrte und darum ausser-

[6]) Bericht der Kommission des Herrenhauses (N 176 Beil. zu den stenograph. Protokollen des Herrenhauses, VII Session.).

Digitized by Google

halb des Kreises der Börsenbesucher einem starken Misstrauen begegnete«[7]) S tim veću važnost dobivaju za nas prethodno navedene riječi komisije gospodskoga doma.

Tek za pretresa novoga gradjanskoga postupnika dozreše potpuno gore natuknute misli, naročito u krilu permanentnnga odbora zastupničkoga doma dotično u krilu zajedničkoga permanentnoga odbora, koji su se imali da bave, dakako, i zakonom o uvadjanju gradj. postupnika. Propisi o burzovnom obraničkom sudu nijesu doista spadali u taj zakon, već u zakon o burzama. To nije izbjeglo ni odborima, ali su odlučili, da se povedu za vladom, koja je s praktičkih razloga tako stvar udesila.

Već je u čl. XII nacrta zakona o uvodjenju gradj. postupnika (sada čl. XIII) vlada predlagala posvemašnje dokidanje pomenutoga posljednjega stavka § 6 zakona o burzama, biva naredjenja o pobijanju presuda burzovnoga obraničkoga suda tužbom, premda je vladin nacrt još donekle nekako izjednačivao ove obraničke sudove sa ostalim običnim obraničkim sudovima, kad je u čl. XIII, st. 1, odredjivao, da se postupak pred burzovnim obraničkim sudovima mora ravnati »... naročito i« po propisima postavljenim za obične obraničke sudove (koje je naredjenje kasnije ukinuto i zamijenjeno, kako ćemo vidjeti, baš protivnim, biva: da se propisi o običnim obraničkim sudovima n e p r i m i j e n j u j u, čl. XVII). Doista je ovo izjednačenje više prividno, jer je čl. XIV nacrta — koji je ukinut u zakonu — glasio:

»Wenn durch einen Schiedsvertrag Mitglieder des Schiedsrichterkollegiums eines Börsenschiedsgerichtes berufen werden, einen Rechtsstreit als Schiedsrichter zu entscheiden, so haben in diesem Falle nicht die für das Verfahren vor Börseschiedsgerichten erlassenen Bestimmungen, sondern die Vorschriften der §§ 576 bis 596 Z. P. O.[8]) zu gelten«.

Osim ovih propisa sadržavao je nacrt još malo nedovoljnih odredaba zbijenih u čl. XIII, biva: odredbu o javnosti raspravljanja (sada čl. XIX prvi stavak), pa o tome, da obranički sud nema pravo kažnjavanja kao redoviti sud (u čl. XIX treći stavak, izraženo sada indirektno), te naredjenje, da se obranički sudovi burze mogu ovlastiti da pod zakletvom preslušaju svjedoke, što je kašnje ukinuto (čl. XXII).[9])

Svi su ostali propisi (današnji čl. XIV do XXVII), u koliko nijesu dosada pomenuti, novi, a uveo ih je permanentni odbor zastupničke

---

[7]) P o l l a k, System des österreichischen Zivilprozessrechtes mit Einschluss des E. R., Wien, 1906, II str. 639 — U jednoj svojoj raspravi »D i e G a r a n t i e n d e r R e c h t s p r e c h u n g v o r B ö r s e n s c h i e d s g e r i c h t e n« tiskanoj u »J u r i s t i s c h e B l ä t t e r« 1895, br. 6 i 7, ocrtao je isti ovaj pisac postupak pred burzovnim sudom u doba, kad je vlada izdala nacrt zakona o uvedenju gradj. post., i tu je bjelodano dokazao, kako mane toga postupka ugrožavaju dobrotu i pravednost burzovnih rasuda.

[8]) Propisi nacrta o običnim obraničkim sudovima.

[9]) Posljednji stavak članka XIII dobio je broj čl. XXVII.

Digitized by Google

kuće, dok je zaključkom zajedničke konference koješta bilo izmijenjeno.

Razumije se, da se kod pretresivanja i zaključivanja o tako važnome zakonu mnogo raspravljalo, pa nam taj materijal dava zanimivog i dragocjenog gradiva za naše pitanje.[10]) Ponajprije treba istaknuti, da se o obraničkim burzovnim sudovima i dotadašnjemu radu njihovu živo a negdje i »strastveno« raspravljalo u odboru, u javnosti, u novinstvu, u gospodarskom društvu, na anketi ad hoc sazvanoj u ministarstvu pravde, (u kojoj su učestvovali zastupnici burza, trgovačke komore i gospodarskih društava) i da je odboru podnesena sila peticija, a prikazaše ih i burze, i trgovačke komore, i trgovačka, industrijalna te obrtnička udruženja. Bilo ih je, koji su predlagali, da se uzdrže obranički sudovi, kako postoje; drugi su bili za stajalište nacrta, da se nadležnost njihova stegne na one krugove, koji se razumiju u uzance i poznavaju poslovni život, drugi su zauzimali srednje stajalište, te su predlagali, da se ustanova sama i postupak snabdije velikim garancijama. Ali svi su jednoglasno izjavljivali, da su burzovni obranički sudovi korisni i da ih treba uzdržati.

Na temelju toga obilnog gradiva zaključio je odbor izmedju ostaloga »da će cijeli mehanizam burzovnih obraničkih sudova reformirati i snabdjeti takim garancijama, koje će biti kadre da postave pravosudje njihovo na visinu njihove zadaće«, i to je nastojao da postigne, 1) uredivši iznova formu podredjivanja stranaka ovakim sudovima, 2) odredivši koješta u pogledu sastava tih sudova, 3) utvrdivši postupak pred njima i pravne lijekove protiv njihovih presuda te napokon 4) postaviši ih pod strožu državnu kontrolu.

Ad 1). Rezultat nastojanja ad 1) je čl. XIV zakona o uvedenju gradj. postupnika, koji član, kako je već natuknuto, nije bio sadržan u vladinoj osnovi, a koji, nešto malo izmijenjen u tačkama 1 i 3 i u 2. stavku i popunjen u 3. stavku dodatkom posljednje rečenice (sve to kod zajedničkog raspravljanja obe permanentne komisije) glasi:

»Djelovanje burzovnih obraničkih sudova može se u statutu burze raširiti u tom smjeru, da burzovnomu obraničkomu sudu budu podloženi i sporovi, koji potječu iz posala robom a sklopljeni su izvan burze, ali samo pod ovim uvjetima:

»1. Svaki izmedju paraca mora biti ili organ javne uprave ili trgovačko društvo ili tečevna ili gospodarska družina ili član ili polaznik kojegod burze ili takovo lice, koje se po zanatu bavi proizvadjanjem, trgovanjem ili obradjivanjem onih pokretnih stvari, koje su predmetom poslu;

2. posao, koji je predmetom sporu pred obraničkim sudom, mora se ticati robe, kojom se na odnosnim burzama smije trgovati;

[10]) Materialien zu den neuen österreichishen Civilprozessgesetzen. Herausgegeben vom K. k. Justizministerium, Wien 1897, I, 624 sl., 641 sl., II, 239 sl., 262 sl., 331 sl.

Digitized by Google

3. obje strane treba da su se, sklapajući posao ili prije nego se posao razvije, u pismenom obraničkom ugovoru podložile presudi obraničkoga suda; protokolirani trgovci i članovi ili polaznici koje burze podlažu se obraničkom sudu, netom bez prigovora prime zaključno pismo u kojemu ima odredba, da će o sporovima, koji su potekli iz toga posla, rješavšati burzovni obranički sud.

Ako jedan od stranaka pripada krugovima, koji se po zanatu bave poljodjelstvom, to će obranički sud po predlogu ili u ime ureda odbiti podignutu tužbu kao neprikladnu za postupak pred obraničkim sudom, ako posao robom, koji je predmetom sporu, očevidno nije u razmjeru s poljodjelskim predmetom odnosne stranke.

Statut burze može odrediti, da stege, koje su u prvom stavku br. 1. i u predzadnjemu stavku, ne vrijede za inostrance. U statutu može se utvrditi i to, da se inostranci podlažu burzovnomu obraničkomu sudu, netom bez prigovora prime zaključno pismo u kojemu ima odredba, da će o pravnim sporovima, koji bi poteklî iz toga posla, rješavati burzovni obranički sud«.

U vezi sa br. 3 vidi razlog ništavosti po br. 1 čl. XXIII l. c.[11]) a u vezi sa 2. stavkom razlog ništavosti po br. 3 l. c. te čl. XXIV l. c.[12])

Ad 2. Nastojanje ad 2) urodilo je članovima XV i XVI (ne sadržanim u vladinoj osnovi), koji nešto malo izmijenjeni (čl. XV. st. 1, namjesto »von der Regierung« »von dem Finanzministerium im Einvernehmen mit dem Justizministerium bestätigt) i dopunjeni (dodat posljednj stavak članku XVI) kod zajedničkoga pretresa obe komisije, glase:

Čl. XV. »Da burzovni obranički sud bude valjano sastavljen, potrebito je da mu se pridruži tajnik. Tu će službu vršiti činovnici burzovne komore, koji su usposobljeni za vršenje sudačkoga zvanja, namješteni od burzovne komore a potvrdjeni od ministarstva financijâ u dogovoru s ministarstvom pravde.

Tajnik burzovnoga obraničkoga suda prima tužbe, daje strankama potrebiti naputak, nadzire dostavljanje, pri raspravi zapisuje što je potrebito, savjetnim glasom učestvuje zaključcima obraničkoga suda i opravlja presude obraničkoga suda«.

Moglo bi se možda, barem prima facie, dobiti dojam, da tajnik, koji učestvuje u vijećanju i zaključivanju samo savjetnim glasom, neće mnogo utjecati na ispadak parnice. Ali to nije tako uredjeno bez razloga. Pomišljalo se dapače i na eventualnost (iznešenu i u stručnim novinama), da tajnik — sudac po zanatu — predsjeda obraničkom sudu, ali je ta eventualnost zabačena, jer obranički sud, baš kako je sastavljen, uklanja potrebu da se o kvaliteti robe (o čemu se često i radi) saslušaju vještaci[13]) te bi sudac — pravnik morao da kao predsjedatelj, u slučaju različitih mišljenja, dirimira,

[11]) Mjesečnik br. 6 (1923), str. 229.

[12]) Ib., str. 230.

[13]) Isp. § 364 gradj. post.: »Vršeći trgovačku, pomorsku ili rudarsku sudbenost može sud — u slučajevima, u kojima predmet, što ga ima prosuditi, zahtijeva neko stručno znanje ili u kojima se pita, da li imaju neki poslovni običaji — odlu-

Digitized by Google

što mu ne bi bilo moguće, kad se u to ni ne razumije. Presuda obraničkoga suda u predloženom sastavu ima više karakter »poslovnoga aranžmana«, koji ne prekida veza medju parbenicima, a tu bi dragocjenu svoju osobitost izgubila, kad bi postala presudom jednoga »Schöffengericht« — protiv koje bi se presude k tome morao dopustiti pravni lijek priziva. Naumice se zato odlučilo, da obranički sud bude sastavljen od samoga vještoga izvrsnoga laičkoga elementa, kojim samo rukovodi po zanatu sudac.[14])

Čl. XVI. Lica, koja nisu članovi ni polaznici burze, imaju pravo da uzmu obranike, koje oni imaju da naznače, iz popisa licâ što ne pripadaju burzi. Taj popis treba da sadržava jedan dio — koji će se utvrditi u statutu burze — ukupnoga broja obranikâ.

Lica, što će se uzeti u taj popis, imenovati će trgovačke i obrtničke komore — do potrebe saslušavši obrtničke družine — zemljodjelska vijeća ili poljodjelska društva. Ta lica moraju prebivati ili boraviti u mjestu obraničkoga suda.

Naredbom će se izdati tačnije odredbe o sastavljanju i dopunjavanju toga popisa, osobito o korporacijama, koje se imaju saslušati u svrhu da se taj popis sastavi, o kvalifikaciji lica, koja će se uvrstiti u popis, zatim o trajanju njihove službe kao obranici.

Popis će se pribiti u lokalu obraničkoga suda.

Statut burze odredit će, što treba za slučaj da se tko na vrijeme ne posluži pravom, da iz toga popisa izabere obranike, ili za slučaj da obranici ne dodju na raspravu.

»Ako se obraničkí sud ima sastaviti iz članova ili polaznika burze i iz lica, koja ne pripadaju burzi, pa se obranici ne mogu složiti, tko će biti poglavica, to će poglavicu imenovati predsjednik zbora obranika po redu spornih slučajeva izmjenice izmedju broja obranika, koji pripadaju burzi, ili izmedju obranika, koji su uvršteni u popis«.

U vezi sa čl. XV, 1 st. vidi razlog ništavosti po br. 7 čl. XXIII l. c.[15])

Ad 3. Jamstvo, o kojemu se ovdje radi, davaju čl. XVII do XXIII, koji glase:

Čl. XVII: »Postupak pred obraničkim sudom uredjuje statut burze. Za nj ne vrijede §§ 587 do 599 gradj. p.[16]); ali statuti treba da se osnivaju na slijedećim propisima«.

Čl. XVIII: »U statutu burze treba da imaju odredbe o dostavama, koje će jamčiti za to, da se dostave pouzdano vrše. Statut treba takodjer da utvrdi razloge, s kojih stranke mogu odbiti jednoga člana obraničkoga suda. U statutu treba da imaju propisi o sastavljanju nagodaba«.

čiti i bez pomoći vještaka, ako vlastito stručno znanje ili vlastito znanje sudaca čini izlišnim da se uzimlju vještaci«.

[14]) Mater. II, 245.

[15]) Mjesečnik, ib. str. 130.

[16]) U §§ 587—599 gr. p. je uredjen postupak pred običnim obraničkim sudovima.

Digitized by Google

U vezi s ovim članom vidi razlog ništavosti po br. 4 i 6 čl. XXIII.[17])

Čl. XIX. »Rasprave obraničkoga suda su javne. U pogledu isključivanja javnosti vrijede propisi gradj. postupnika (§§ 172 i 173).[18]

»Ako se isključi javnost, svaka stranka ima pravo, koje je odredjeno u § 174 gradj. post.[19])

»Poglavici obraničkoga suda pripada policija u sjednici u opsegu §§-a 197 i 198 gr. p.«[20])

U vezi s ovim čl. vidi razlog ništavosti po br. 8 čl. XXIII l. c.[21])

Čl. XX. »Stranke imaju pravo, da ih tko drugi zastupa pri raspravi. Kao zastupnici stranaka pred obraničkim sudom pripuštat će se lica, koja su uvrštena u popis na osnovu članka XVI, odvjetnici, javni drugovi, prokuristi, trgovački pomoćnici i ostali namještenici stranaka, nadalje članovi ili polaznici burze, pa skrbnici ili raspravljači postavljeni od suda.

---

[17]) Mjesečnik, l. c.

[18]) **§ 172:** »Javnost će se isključiti, ako odatle prijeti opasnost moralnosti ili javnome redu, ili ako se s razlogom bojati da bi se javnost zlo upotrebila zato, da se smeta raspravi ili da se teže utvrdi stanje stvari (1. al.). — Osim toga sud može po predlogu i samo jedne stranke isključiti javnost, ako se za riješenje pravnoga spora moraju pretresati i dokazati činjenice iz porodičnoga života (2. al.). — Javnost se može isključiti za cijelu raspravu ili za neke njene dijelove; isključenje javnosti ne smije se nikako protegnuti na proglašenje presude. Kad je isključena javnost neke rasprave, zabranjeno je javno oglašivati sadržaj rasprave«. (3. al.).

§ 173: »Rasprava o predlogu za isključenje javnosti biva u nejavnoj sjednici. (1. al.) — Zaključak o isključenju javnosti mora se javno proglasiti. Protiv zaključka nema odvojenoga pravnog sredstva«. (2. al.).

[19]) **§ 174:** »Ako se javnost isključi, može svaka stranka zahtijevati da osim njezina punomoćnika bude tri njenim pouzdanicima dopušteno biti pri raspravi. (1. al.) — Stalno namještenim sucima, zatim konceptnim činovnicima državnoga odvjetništva i ministra pravde, nadalje odvjetnicima dopušteno je pristupiti, premda je isključena javnost, ako samo javnost nije isključena s razloga navedenog u 2. stavku §-a 172«. (2. al.).

[20]) **§ 197:** »Kod rasprave pred sudskim dvorovima predsjednik senata treba da se brine za to, da se drži red kod usmene rasprave. On ima pravo opominjati na red lica, koja neprimjerenim vladanjem smetaju raspravi i naredjivati što je potrebito, da se drži red.«

§ 198: »Zabranjeno je očitovati odobravanje i neodobravanje. (1. al.) — Tko pored opomene bude smetao raspravi, može biti udaljen od rasprave. Lice, koje učestvuje u raspravi, može biti udaljeno tek, pošto mu se prije zaprijeti i pošto bude opomenuto na pravne posljedice te opomene. (al. 1.) — Stranku treba napose opomenuti, da se, s toga što je udaljena, može protiv nje izreći presuda zbog propuštenja ili presuda po § 399. (2. al.) — Ako lice, koje učestvuje u raspravi, bude udaljeno, može se po predlogu protiv njega na isti način postupati, kao da se svojevoljno udaljio«. (3. al.)

[21]) Mjesečnik, l. c.

Digitized by Google

Čl. XXI. Poglavica obraničkoga suda i tajnik treba da se brinu za to, da se presude tačno opravljaju. Na opravku treba da su imena svih obranika, koji su učestvovali raspravi. Opravak će potpisati poglavica i tajnik.

Nagodbe sklopljene pred obraničkim sudom samo tada vrijede, ako ih obje stranke potpišu.

Čl. XXII. Obranički sud može saslušati bez zakletve stranke, svjedoke i vještake. Ako je potrebito stranku pod zakletvu saslušati ili zakleti svjedoka ili vještaka, ili ako koja stranka, svjedok ili vještak neće da se podloži saslušanju, treba zamoliti da to obavi onaj kotarski sud, u čijemu području prebiva ili boravi lice što se ima saslušati ili zakleti.

To isto se može zamoliti i tada, kada se ima da izvede dokaz izvan mjesta, gdje je sjedište obraničkomu sudu.

(Čl. XXIII je otiskan u Mjesečniku br. 6., str. 229, 230, a tako isto čl. XXV (u izvodu) u opasci 9) ib.)

Čl. XXIV glasi: »Ako se obranički sud pravomoćno proglasio za nenadležna ili ako je na osnovu predzadnjega stavka članka XIV pravomoćno odbacio tužbu, redovni sud ne može odbiti da raspravlja i riješi tu pravnu stvar«.

Čl. XXIII je bio prilično izmijenjen i popunjen i na zajedničkom pretresu obe permanentne komisije, pa, s obzirom na njegovu važnost uopće a za ovu raspravu napose, treba se s njime nešto pobliže iako općenito pozabaviti već ovdje, dok ćemo pod III ispitati pojedine njegove tačke.

Permanentni odbor se postavio na ispravno stajalište, da burzovni obranički sudovi »n i j e s u o b r a n i č k i s u d o v i u p r a v o m s m i s l u r i j e č i, jer parničari ne pozivlju od slučaja do slučaja obranike kao ljude svoga pouzdanja da im rasude spor, već su to o r g a n i z o v a n e i n s t a n c e sa nekim brojem unaprijed odredjenih obranika, izmedju kojih stranka u pojedinome slučaju ima da bira. Ne može se — veli se dalje u izvještaju — ni to zanijekati, da je kod burzovnih obraničkih sudova, kako je i prirodno, nastala i n e k a t r a d i c i j a, a to s tim više, što kod ovih sudova igra veliku ulogu uzanca, koja se pravosudjem burzovnih obraničkih sudova upravo izgradjuje i utvrdjuje. Baš ova okolnost opravdava djelomice podržavanje ove ustanove. Uzanca i pravičnost, kao što i opravdana te jako izražena težnja, da se stvar radije nagodi nego presudi — to je ono, radi čega nezrijevamo u burzovnim obraničkim sudovima take ustanove, koje treba posebno prosuditi i izgraditi primjereno funkcijama njihovima, prirodi djelatnosti njihove te kvalifkaciji njihovih članova. Burzovni su obranički sudovi osobite individualnosti na polju modernoga pravosudja izazvane potrebama današnjega poslovnoga prometa, ali neminovno podvrgnute načelu, da država ne smije dopustiti izgladjivanje privatnopravnih sporova bez garancija bespristranosti i stvarnoga poznavanja«.

Kad je u odboru ovako lijepo i jasno dozrelo pojimanje suštine, osobitosti i važnosti burzovnih obraničkih sudova, nije on mogao a da ne prekine sa neodredjenošću već pomenutoga § 6, koji je doduše

Digitized by Google

god. 1875 u doba sredovječnoga gradj. postupka označivao u drugoj smjernici veliki napredak, t. j. u koliko ne priječi ovrhu, ali bi god. 1898., pored burzovnoga obraničkoga suda tako majstorski izgradjenoga u duhu modernoga gradjanskoga postupnika, bio — anahronizam.

U ovoj vezi ne mogu a da ne podsjetim na važnost, što se dandanas dava laičkome elementu u poslima trgovačke sudbenosti. Ne mogu a da ne spomenem riječi priv. docenta dra. Fux, kojima odgovara na pitanje postavljeno od češkoslovačkoga ministarstva za izjednačenje zakona o uklanjanju razlika gradjansko-postupničke naravi izmedju raznih pravnih područja u državi: »Allein dieses Bedenken (slaba pravnička sprema) wird bei den Laienrichtern voll durch die sonstige Erspriesslickeit ihrer Mitwirkung in Handelsstreitigkeiten aufgehoben. In diesen entscheidet nämlich dem Grunde nach nicht nur der starre Rechtssatz des Gesetzes, sondern neben diesem vielfach der Handelsbrauch, die Usance, und der Höhe nach das freie richterliche Ermessen. Der Handelsbrauch, die Usance, aber beherrscht der Laienrichter aus seiner praktischen Geschäftserfahrung weit besser als in aller Regel der doch dem Erwerbsleben ferner stehende Richter. Auch vermag der Laienrichter das Gutachten des Sachversfändigen in allen Fragen, die sich auf die Höhe des Anspruches beziehen, weit richtiger zu werten, als der dem Geschäftsleben fremdere Berufsrichter...«[22])

Garancije sudjenja su, jednom riječju, kod ovoga modernog suda take i tolike, da dostaje zaštita za slučaj povrede tih garancija — dakle za slučaj ništavosti taksativno nabrojenih — a neodredjenost jednog pravnoga lijeka ne odgovara ni načelima, na kojima je izgradjen. Zato i jest zakonodavac i za obične (prave) obraničke sudove — dakle i za one, koje n. pr. na selu postave parbenici, povjerivši riješenje spora prostim, ali poštenim seoskim »dobrim ljudima« — odredio samo osam jasno ograničenih razloga pobijanja s »nevaljanosti« obraničke presude.[23])

Ad 4. Čl. XXVI glasi: »U svim poslima, koji se tiču burzovnoga obraničkoga suda, treba da se uprava burze obrati ministarstvu financija, koje rješava u dogovoru s ministarstvom pravde i trgovine, a prema stanju stvari i u dogovoru s ministarstvom poljodjelstva.

Ministarstvo pravde može u svako doba po izaslaniku obavješćivati se o sudjenju obraničkoga suda, pregledavati spise i osvjedočivati se, da li poslovi redovno teku. U tu svrhu treba u statut uvrstiti odredbu, da burzovni obranički sudovi imaju svake godine prikazivati ministarstvu pravde tačne statističke iskaze o svojemu poslovanju.

---

[22]) Dr. Hugo Fux: Vereinheitlichung des Prozessverfahrens, Ein Fragebogen«. — Uostalom v. Mater. II, 245.

[23]) V. pod III. Stranke se ne mogu valjano odreći prava da po § 595 gradj. post. pobijaju obraničku presudu (§ 598 l. c.) Što se tiče redovnoga pravnog lijeka koji bi išao na »obranički sud višega stepena«, taj je iskljućen, ako stranke nijesu u ugovoru o obraničkome sudu drugojače uglavile (§ 594 l. c.).

Digitized by Google

Gornjim odredbama inače se ne dira u zakonske propise o državnom nadziranju burze.

Čl. XXVII Statute burza, koji su sada u snazi, treba — dokle se tiču obraničkih sudova — promijeniti u smislu gornjih odredaba i podnijeti na odobrenje za tri mjeseca pošto se obznani zakon.

Odredbe o obraničkim sudovima u novim statutima burza treba da budu odobrene od ministarstva naznačenih u 1. stavku članka XXVI.

Po čl. LIV istoga uvodnoga zakona stupili su na snagu čl. XIII do XXVI istokom šestoga mjeseca po obnarodovanju zakona, dok je za ostale članke i za gradjanski postupnik uopće vacatio legis bila mnogo veća.

II. Propisi pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote.

A sada da vidimo, koliko je statut zagrebačke burze usvojio te zaštitne propise.

Ad 1. Po § 3 st. 1 pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote[24]) nadležan je ovaj sud i u svim sporovima o burzovnim i o trgovačkim poslovima ne zaključenim na burzi, koji bi se — s obzirom na njihovu narav i na predmet posla — mogli zaključiti na zagrebačkoj burzi, ako su stranke prethodno ili naknadno izrijekom i pismeno pristale na njegovu nadležnost; za protokolirane trgovce i članove burze valja ono, što je rečeno u drugom dijelu čl. XIV br. 3.

Nema dakle stega po br. 1 i po st. 2. ni izuzetka po st. 3. čl. XIV l. c.

Geneza ovih stega u austr. zakonodavstvu pokazuje važnost njihovu. I permanentni odbor zastupničkoga doma i zajednički odbor oba doma stajali su načelno na stajalištu, da je obraničkí burzovni sud (kao noti staleški sud) po prirodi svojoj pozvan da rieša jedino o sporovima iz posala sklopljenih na burzi, ali, budući je već dvadeset godina nadležnost njegova bila proširena i na posle ne sklopljene na burzi, (da je dakle postao kauzalan sud) budući su zanimanici svake vrste (vojni erar, mlinari, interesenti u mlinarstvu, ljudi koji su se bavili rafinerijom kamenoga ulja, proizvadjanjem drva, trgovci šećerom i t. d.) zahtijevali da se to zadrži, a i razna su ministarstva tvrdila, da je to u poslovnom interesu, donešen je zaključak, da se u jednu ruku zakonom utvrdi to proširenje, ali da se u drugu stegne krug osoba, koje mogu biti kompaciscenti u takim poslima sklopljenim izvan burze a spadajućim u nadležnost burzovnoga obraničkog suda. Htjelo se, jednom riječju, stegnuti nadležnost ovoga potonjega u takim slučajevima na fizička i juristička lica, koja »als mit den Usancen und der geschäftsmässigen Gebarung überhaupt vertraut angesehen werden können«. Samo za inozemce se dopustio izuzetak (3. st.).

---

[24]) Citirano: p. o. s.

Digitized by Google

Ova se stega osniva na temeljnoj ideji donekle sličnoj onoj, koja je porodila i diferencijaciju u br. 1 čl. XIV glede obraničkoga ugovora. Zagrebačka je burza prihvatila ovo potonje razlikovanje, a na prvo se nije obazrela.

(I stega 2. st. čl. XIV bila je, iako ne jednoglasno, prihvaćena na predlog zastupnika Abrahamowicza na zaštitu poljodjelaca.)

Sa teoretskoga vidika mora se doista žaliti, da i zagrebačka burza nije prihvatila te stege. Drugo je pitanje, dakako, jesu li praktičke prilike to zahtijevale — jedno pitanje, kojim se ovdje neću baviti, ali koje bi de lege ferenda trebalo pretresti, s tim više, što žalosno stanje naših postupničkih gradjanskopravnih zakona neumoljivo zahtijeva, da se, dok traju današnje prilike, i naši suci i naši gradjani što manje terete redovnim parnicama.

Pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze ima naprotiv jednu drugu stegu:

»Kada su stranke ugovorile alternativno nadležnost obraničkoga suda zagrebačke burze ili redovitoga suda, onda se takav sporazumak ne može smatrati pristajanjem na nadležnost obraničkog burzovnog suda u smislu ovoga paragrafa. Burzovni obranički sud nije prema tome u takim sporovima nadležan.« (§ 3, st. 3.)

Ja mislim, da je i ovo ograničenje umjesno i dobro, jer baš nevješa može da, zaveden alternativnom dikcijom, dade pristanak svoj, a da nije prožet onom sviješću, koja je potrebita, a koju i sam pravilnik pretpostavlja u 1. st., kad zahtijeva »izrijekom i pismeno« izjavljeno pristajanje. U drugu bi se ruku odatle mogli poroditi sporovi o tome, tko ima izbor u takim slučajevima, sporovi, koje bi eventualno mogao drugojače riješiti redovni sud a drugojače obranički, pa bi u najmanju ruku mogli prouzrokovati dangube i troška.

Ad 2. U § 16 p. o. s. upada u oči velika jedna mana: pravni tajnik treba da je samo svršio pravne nauke na sveučilištu. Ali tome je doskočila »službovna pragmatika za namještenike (činovnike i podvornike) zagrebačke burze za robu i vrednote)«, koja u § 6 propisuje ovu kvalifikaciju: ... »a) za perovodne činovnike: pravnodržavoslovne nauke i ispite, koje se traže za državnu perovodnu službu i da poznaju koji tudji svjetski jezik. — Za tajnika burze potrebita je osim toga barem trogodišnja upravna, trgovačka ili bankovna praksa, a za tajnika obraničkoga suda i njihove zamjenike, da su položili s vrlo dobrim uspjehom sudački ispit i da su vršili sudačku službu barem tri godine.

U ovom — veoma važnom — pogledu ide dakle zagrebačka burza mnogo dalje od čl. XV l. c.

O sastavu suda, izboru sudaca i sastavu obraničkoga suda u pojedinim sporovima sadrži p. o. s. više zgodnih potanjih naredjenja (§§ 7 do 25), iz kojih treba istaknuti: da imenik obranika ima biti izvješen u burzovnim prostorijama i saopćen svim trgovačko-obrtničkim komorama u državi (§ 9), zatim ovo:

§ 19. Ne imenuje li tužitelj svojih obranika unutar odredjenoga mu roka, onda se sudbeni postupak u povodu njegove tužbe nastavlja

Digitized by Google

tek onda, ako tuženik to izrično traži. U takom slučaju gubi tužitelj pravo imenovati sam svoga obranika odnosno svoje obranike te za njega imenuje predsjednik obraničkoga zbora jednoga odnosno dva obranika.

Ako tuženik ne izabere blagovremeno svoga obranika ili svojih obranika, onda predsjednik obraničkoga zbora imenuje za nj jednoga ili dva obranika, već prema tomu, da li je tužitelj jednoga ili dva obranika izabrao.

Suparci vrše pravo izbora obranika zajednički. Ne sporazume li se unutar roka ustanovljenoga po tajniku, onda to pravo izbora vrši predsjednik obraničkog zbora.

§ 20. Obranici izabiru sami pročelnika suda izmedju članova obraničkoga zbora. Ne mogu li se glede toga sporazumjeti, imenuje ga predsjednik obraničkoga zbora.

§ 21. Od stranaka izabrani ili od predsjednika obraničkoga zbora postavljeni obranici kao i pročelnik suda dužni su vršiti povjerenu im sudačku službu pod prijetnjom posljedica § 18 burzovnih pravila.

Ako se krate, odlučuje predsjednik obraničkoga zbora, da li se razlog, koji navode za uskratu, ima uvažiti.

Bude li uskrata pronadjena opravdanom ili ne dodje li izabrani obranik na ročište, onda se dotična stranka u smislu § 18. imade na novo pozvati, da imenuje drugoga obranika. Ako se i na novo izabrani obranik krati primiti obraničku službu i ta uskrata bude valjanom priznata ili ako i na novo izabrani obranik ne dodje na ročište, onda je stranka dužna novoga obranika izabrati odmah izmedju prisutnih obranika. Ne učini li toga, imenuje ga predsjednik obraničkoga zbora.

Razlika sastoji ovdje u tome, što su svi obranici članovi burze (§ 9), što po dalm.slovenačkom pravu nije.

I ovo je pitanje dalo prigode debatama i u javnosti i u krilu više puta pomenutoga permanentnog odbora bivšega a. zastupničkog doma. Tvrdnji, da obranici, kako iskustvo uči, vrše službu svoju ozbiljno, marljivo, zdušno i temeljito i da ulažu svu svoju spremu i vještinu, stavljali su drugi nasuprot drugu jednu, ne manje važnu i ozbiljnu, biva, da one osobe, koje su izvan burze, moraju da svoje obranike biraju izmedju obranika izabranih samo iz kruga članova burze, a da na taj izbor ne mogu nikako utjecati. Taj se prigovor smatrao opravdanim te se odlučilo zato, da će se u zbor obranika pozvati i ljudi, koji nijesu članovi burze.

Kako se vidi, pitanje je jako delikatne prirode. Po onome, što sam — u dodiru svome sa burzovnim parnicama i s trgovačkim krugovima za svoga službovanja kao sudac trgovačko-pomorskog suda — vidio i čuo, radi se po mojem uvjerenju više o formalnom i načelnom pitanju, koje bih ja riješio, kako rješavam drugo jedno aktualno i toliko pretresano — koje je, dakako, s ovim u dalekoj vezi — biva pitanje: Smije li se sudac baviti politikom? Odgovor je sasvim prost i ne vrijedja nikoga. Ili je, naime, sudac zdušan i prožet svetošću svojega zvanja i svojih dužnosti, a onda ga neće ni veze, ni kolegijalnost, ni politička istomišljenost, niti ikakav obzir

Digitized by Google

ili pritisak skrenuti sa staze prava i zakona — ili nije pravi sudac, a onda nema i tako unj vjere ni pouzdanja. Nego »i casi sono come i nasi« veli talijanac, biva: parnice su često slične jedna drugoj, a rijetko sasvim jednake. U općenitostima su ko jaje i jaje, a u tančinama, koje su možda odlučne, a koje izmiču oku laika, se sasvim razilaze, tako da se moraju sasvim različito riješiti. U takom će slučaju pobijedjeni laik — koji je, osobito s obzirom na drugi jedan »isti« slučaj, bio uvjeren, da će parnicu dobiti — gubitak protumačiti bilo kako, prema prilikama slučaja: vezama suca s protivnikom, političkom zagriženošću, obraničkom medjusobnom kolegijalnošću i .t d. A tome treba stati na put, ne dati povoda takoj mogućnosti. Inače trpi ugled suda i pravde uopće.

Zato bih ja rekao: S obzirom na naše potrebe, na prilike naše, prošorimo, što je više moguće nadležnost obraničkih burzovnih sudova, ali dajmo im što je manje moguće vanjskoga povoda, da bilo tko uzmogne dvojiti o njihovoj uzornoj nepristranosti. Eto čemu smatram, da je potrebito i u zbor obranika zagrebačke burze prizvati i nekoliko nečlanova burze, za koje bi trgovačka komora i druge pozvane vlasti jamčile.

Ad 3. Propisi o dostavi sudbenih spisa, sadržani u §§ 32 do 37 p. o. s. su dobri i odgovaraju odredbama austr. gradj. post., jamče dakle za to »da se dostave vrše pouzdano«. Koliko nepravica, nepodopština, gubitka vremena i troška može nastati radi i z v r s n o ne uredjenoga dostavljanja, znamo svi, pa je zato s pravom P o l l a k u raspravi pomenutoj u op. 7 prstom pokazivao i na tu manu u starom postupku.

Eto što u ovome pogledu odredjuje p. o. s.:

§ 32. Tužbe i osude moraju se dostavljati u vlastite ruke tuženika odnosno takovog zastupnika njegovog, koji je na primanje tužba ovlašten ili, ako je tuženik protokolirana firma, a spor je u vezi s njegovim trgovačkim poslom, u ruke prokuriste tužene firme.[25])

Dostava ima se obaviti u stanu ili u poslovnici ili u radionici, a kod odvjetnika u njihovoj kancelariji. Članovima burze mogu se rečeni sudbeni spisi dostaviti i u burzovnoj zgradi.[26])

U pomanjkanju stana, radionice ili poslovnice, može se dostava izvršiti na svakom mjestu, gdje se nadje osoba, kojoj se sudbeni spis ima dostaviti.[26])

§ 32. Dostavu tužbe i pismenog otpravka osude može u Zagrebu izvršiti podvornik obraničkog suda.

U slučaju dostave članovima burze, može podvornik, ako adresata ne nadje, pozvati ga kratkim pismenim pozivom, koji mu ostavlja kod ukućana ili kod pazikuće zgrade, u kojoj se nalazi adresatov stan, poslovnica ili radionica, neka u odredjeni dan i sat u dotičnim prostorijama svakako bude prisutan u svrhu primitka sudbenog spisa, koji mu se ima dostaviti, jer će se dostava inače izvršiti izvješenjem na burzi. Ne odazove li se adresat pozivu, to odnosni sudbeni spis može biti izvješen u burzovnoj zgradi na ploči za to

[25]) § 106, gradj. post. a. (za tužbe), st. 1.

Digitized by Google

odredjenoj. O tom izvješenju ima se adresat obavijestiti kratkom pismenom objavom, koja mu se ima ostaviti kod ukućana ili kod pazikuće zgrade, u kojoj se nalazi adresatov stan, poslovnica ili radionica. Tako izvršena dostava važi kao dostava u vlastite ruke.[27])

Krati li se jedan član burze primiti sudbeni spis, koji mu se ima dostaviti, to je sudski podvornik dužan o tome obavijestiti pravnoga tajnika, koji može s mjesta odrediti dostavu putem izvješenja u smislu gornjega propisa.[28])

§ 34. Ne može l se dostava u Zagrebu izvršiti u smislu propisa § 33. ili imade li se izvršiti izvan Zagreba, to može, ako je prebivalište adresatovo poznato, obranički sud ili pravni tajnik odrediti bilo dostavu poštom uz povratnu predatnicu, ako je potrebno i ekspresnom dostavom, bilo dostavu preko nadležnog kotarskog suda.

U svim slučajevima, u kojima je dostava po sudskom podvorniku dozvoljena, ovlašteni su medjutim obranički sud ili pravni tajnik odrediti mjesto toga načina dostave dostavu poštom ili putem nadležnoga suda.[29])

U koliko inozemni sudovi ne bi sudbenih spisa obraničkog suda izravno primali i dostavljali, te potvrdjene dostavnice vraćali, vrijedit će glede dostava u inozemstvu odredbe medjunarodnih ugovora, dotično naredbe, koje bude glede toga izdalo ministarstvo pravde odnosno povjereništvo za pravosudje u Zagrebu.[30])

§ 35. Ako tužitelj dokaže, da uza sve potraživanje nije moguće saznati prebivališta tuženikova, kome se ima dostaviti tužba, onda predsjednik obraničkoga zbora imade za tuženika imenovati kuratora. Kurator mora biti osoba, koja je vlasna zastupati stranke pred obraničkim sudom.

Da je kurator imenovan, ima se proglasiti ediktom, u kojemu se ima navesti ime i prebivalište kuratora, te označiti, koji obranički sud ga postavlja. Podjedno se ima u edikt uvrstiti i kratka oznaka spora i sadržaj spisa, koji se ima dostaviti. U ediktu se ima navesti, da kurator zastupa stranku na njezin trošak i rizik, sve dotle, dok se stranka sama ne javi ili ne postavi zastupnika.

Edikt se ima izvjesiti u burzovnoj dvorani i objelodaniti u službenom listu, koji izlazi u Zagrebu. Ako je u pojedinom slučaju shodno i ako troškovi nijesu u nerazmjeru s predmetom spora, može se edikt objelodaniti i u drugim novinama i to i po više puta.

Dostava je izvršana izvješenjem edikta i uručenjem odnosnog spisa imenovanom kuratoru.

Troškove edikta i imenovanja kuratora ima, uz pravo da traži naknadu, podmiriti stranka, koja je to svojim parbenim činom izazvala.[31])

---

[26]) § 101 l. c.

[27]) §§ 106 st. 2 dotično 104 l. c.

[28]) Isp. § 109 l. c.

[29]) Isp. § 88 l. c.

[30]) Isp. § 121 l. c., st. 1.

[31]) §§ 116—118 l. c.

Digitized by Google

Ako se dostava ima obaviti u inozemstvu, a potvrda o obavljenoj dostavi ne stigne unutar primjereno dugog roka, može stranka, koja dostavu požuruje, tražiti imenovanje kuratora i dostavu spisa njemu uz istodobnu objavu edikta. Isto vrijedi za slučaj, kada je dopredmnijevati, da ne će uspjeti poradi notorne nepripravnosti inostava u inozemstvu uzalud pokušana ili kad se već unaprijed mora zemnog suda, da takovu dostavu obavi.[32])

§ 36. Za sve dostave osim onih, koje su u §§ 33. i 34. spomenute, imadu se gornji propisi tako primjenjivati, da u Zagrebu sudski podvornik može dostavu valjano izvršiti i tako, da sudbeni spis dostavi kojemu odraslomu, njemu poznatomu ukućaninu, koji se nalazi u stanu adresatovu i spada k njegovoj obitelji, ili kojoj odraslijoj osobi, koja je u obitelji, poslovnici ili radionici adresatovoj zaposlena. Dostave poštom mogu se poslati u preporučenom pismu, u koliko ne sadržavaju poziva upućenog stranci ili njezinom zastupniku.[33])

§ 37. Stranka, koja u toku parnice promijeni stan ili prebivalište, ima o tome izvijestiti obranički sud. Isto vrijedi i za zastupnika stranke, koji je ovlašten na primanje sudbenih spisa. Ne bude li gornja prijava učinjena i nije li moguće u povodu toga naći stranke dotično njezinog zastupnika, imade se dostava izvršiti izvješenjem u burzovnoj dvorani.[34])

Stranci, koje zastupnik ne stanuje u Zagrebu, može sud, ako sama ta stranka ne stanuje u Zagrebu ili se u toku parnice iz Zagreba odseli, narediti bilo ureda radi, bilo na zahtjev protustranke, da unutar roka, koji joj se istodobno ima označiti, imenuje jednu osobu u Zagrebu, koja će biti na primanje sudbenih spisa ovlaštena.

Ne učini li stranka toga, onda se ima, nakon što je spomenuti rok minuo, obavijestiti, da će se sudbeni spisi za nju odredjeni pohraniti kod obraničkog suda i da će se dostava time smatrati valjano izvršenom.[35])

Za zakonitost samoga sudjenja, za brzinu postupka i za rasterećenje sudskih kancelarija je veoma važna i dobra pohrana dostavnica u tekućim parnicama, pa poslovnik za sudove dalm.-slovenačke (v. osobito §§ 261, 341, 359 i t. d.) odredjuje, da se dostavnice pohranjuju u samome spisu, tako da su uvijek pod kontrolom stranaka, što neizmjerno olakšava i osigurava postupak (osobito u slučaju ogluhe) i onemogućuje kojekakve neurednosti u kancelariji, da o prištednji dangube ne govorimo. Čujem da se po tome sistemu postupa i kod burzovnoga obraničkog suda.

Razlozi, s kojih stranke mogu otkloniti jednoga člana obraničkoga suda, su takodjer utvrdjeni i odgovaraju zahtjevima austr. gradj. post.

P. o. s. odredjuje naime ovo:

---

[32]) § 121, st. 2, l. c.

[33]) § 102 l. c.

[34]) § 111 l. c.

[35]) §§ 95, 96 l. c.

Digitized by Google

§ 22. Nitko ne smije biti obranikom u sporovima:

a) u kojima je on lično interesovan;[36])

b) u kojima je interesovana njegova žena ili njegova zaručnica, njegovi rodjaci u uzlaznoj ili silaznoj, pravoj ili pobočnoj lozi do četvrtog, a po tazbini do drugog koljena zaključno,[37]) ili takove osobe, prema kojima se nalazi u tutorstvenom ili skrbničkom odnošaju ili u odnošajima poočima, pomajke, posinka ili pokćerke;[38])

c) u kojima se prema jednome od zastupnika stranaka nalazi u rodbinskom ili tazbinskom odnošaju prema točki b);[39])

d) u kojima je sudjelovao ili sudjeluje kao svjedok, vještak, zastupnik ili posrednik;[40])

e) kad postoji dostatan razlog po kojemu se mora smatrati, da je obranik u dotičnom sporu pristran.[41])

U slučajevima a, b, c i d obranici su sami dužni otkloniti vršenje sudačke službe i to saopćiti bezodvlačno predsjedniku obraničkoga zbora.[42])

§ 23.[43]) O zahtjevu stranke, kojim otklanja jednoga obranika i o prijavi samoga obranika, da u dotičnom sporu ne može biti sucem, odlučuje predsjednik obraničkoga zbora. Ne izreče li on medjutim svoje odluke do početka rasprave ili zatraže li stranke ili sami obranici isključenje od vršenja sudačke službe u dotičnom sporu tek na prvom ročištu, onda o tom zahtjevu odlučuju preostali obranici. Kad su glasovi raspolovljeni, ima se obranik, koji je u pitanju, sustegnuti od sudjelovanja u raspravi i u stvaranju odluka i osude.

Bude li većina obranika otklonjena, onda o otklonu u svakom slučaju odlučuje samo predsjednik obraničkoga zbora.

§ 24. Pozivom na § 22. točku e) ne može stranka otkloniti jednoga obranika, kad se je pred njim već upustila u raspravu ili stavila predloge ne izjavivši da ga otklanja.[44])

O važnosti ovih naredjenja ne može nitko dvoumiti, pa je pravo da zakon osobito štiti njihovu primjenu. A to čine i kazn. i gradj. postupnici. Pravilnik upada, po mojemu shvatanju, u jednu zakon-

[36]) A. pravilnik sudske vlasti § 20 br. 1.

[37]) L. c. br. 2 »u stvarima svojih žena ili onih lica, s kojima su u pravoj lozi po krvi rod ili po tazbini svojta ili s kojima su u pobočnoj lozi do četvrtoga koljena po krvi rod ili do drugoga koljena po tazbini svojta.«

[38]) L. c. br. 3.

[39]) Rj. od 20. 6. 1900 br. 8693 (N. N. F. br. 230): »Unter den im § 20 Z. 2 J. N. bezeichneten Personen sind auch die Bevollmächtigten der Parteien zu verstehen« (Spruchrep. 171).

[40]) L. c. br. 4: »U stvarima, u kojima su oni bili ili su još postavljeni za punomoćnike jedne od stranaka«.

[41]) A. prav. s. vl. § 19 br. 2.

[42]) Isp. § 22 zak. o ustrojstvu sud., § 130 posl. reda a.

[43]) Isp. §§ 22—24 prav. s. vl.

[44]) § 277 br. 1 hrv. kazn. post. — §-u 72 a. kaz. post. odgovara § 66 hrv. kazn. post. — § 477 br. 1 a. gradj. post. v. kod opaske br. 58. — O prekluziji otklanjanja v. i kod op. 61—63.

Digitized by Google

sko-tehničku manu, kad slučaj »nepristranosti« meće pod jednu kapu sa slučajevima isključenja, pod općenitom klauzulom »Nitko ne smije biti obranikom.« To ne bi smjelo biti i s obzira na pobijanje presude (o čemu će biti govora još niže kod opaske 61). Bolja bi bila na pr. dikcija: »Ne može biti obranikom u dotičnoj parnici: 1) tko je po pravilniku isključen od toga (sl. a do d) i 2) kome je, izvan tih slučajeva, sudskim zaključkom uskraćeno to pravo zbog . . .« (isp. § 477 br. 1 a. gradj. post., § 72 a. kazn. post.) Ovaj bi slog vodio računa i o propisu § 24 p.o. s., koji poput § 21 a. prav. sudske vlasti dopušta prekluziju samo u slučaju »pristranosti«, dok je kazneni postupnik a. (§§ 281 br. 1 i 344 br. 1) dopušta i kod pravoga isključenja.[44])

I propisi o n a g o d i (§ 52) su dobri:

»Obranički sud ovlašten je u svakom času rasprave pokušati nagodu medju strankama, a dužan je to svakako učiniti prije nego li stvori osudu. Uspije li taj pokušaj, to se o nagodi ovako medju strankama sklopljenoj imade sastaviti zapisnik. Pred obraničkim sudom sklopljene nagode imadu snagu ovršive presude, a valjane su samo onda, kad su ih obje stranke potpisale. Nagodbeni zapisnik potpisuje pročelnik suda i pravni tajnik.

»U nagodi, sklopljenoj pred obraničkim sudom, mogu priznanje jednog pravnog odnošaja ili obveza na stanovitu činidbu ili propust biti učinjeni ovisnim od položenja ugovorene prisege. Predmetom prisege mogu biti samo prijeporne činjenice.

»U nagodi mora biti odredjen rok, unutar kojega se stranka, koja je dužna prisegu položiti, ima u tu svrhu obratiti na obranički sud.

»Ovaj ima glede zaprisegnuća stranaka zamoliti kotarski sud, u čijem području stanuje ili se nalazi stranka, koju treba zapriseći.

»Strankama se imade, ako to zahtijevaju, izdati otpravak sklopljene nagode«.

Kako se vidi, odgovaraju i zahtjevima cit. austr. zak. (čl. XXI st. 2) i propisima §§ 204—206 austr. gradj. post. A budući taka nagodba ima ovršnu moć kao i presuda, potrebito je, da u zakonu budu jasno odredjeni uslovi za njezinu valjanost.

Propisi austr. gradj. post. o j a v n o s t i su recipirani u pravilniku (§ 38).

Osim toga sadrži p. o. s. i propisa o u s m e n o s t i postupka (§§ 39—41), koji su jako zgodni, a skalupljeni su po a. gradj. post., te odredjuju, da osim tužbe može biti drugih pismenih podnesaka samo u parnicama, gdje je potrebit t. zv. pripravni postupak,[45]) t. j. u parnicama veće važnosti, zamršenim ili računskim. U ovim slučajevima vodi tajnik sam vas potrebiti pripravni postupak te podastire obraničkome sudu zapisnik o tome sastavljen, ali su stranke ovlaštene da pred sudom ponove svoje opaske u pogledu spornih točaka.

Z a s t u p a n j e je pred sudom fakultativno (§ 42), obligatorno je samo ako to sud odredi, jer stranka nije sposobna da se razgo-

[45]) §§ 245 sl. a. gradj. post. — Propise o javnosti v. u opaskama br. 18 i 19.

Digitized by Google

vjetno očituje ili se vlada nepristojno.[46]) Svakako su stranke uvijek vlasne da lično pristupe i da se očituju; ako ne dodju, može ih pozvati sud, kad smatra da je to potrebito (§§ 42 i 45). Zastupnici mogu biti strankama: njihovi zakoniti zastupnici, upravitelji stečajnih masa, odvjetnici, javni članovi trgovačkih društava, prokuriste stranaka, namještenici njihovi uopće te članovi burze, a moraju se iskazati punomoćju ili drugom ispravom. Zastupnik, koji namjerice i bez stvarnoga razloga odugovlači raspravu, može, nakon opomene, biti isključen od zastupanja u dotičnoj parnici, a eventualno za neko vrijeme uopće. Stranka može uzeti drugog zastupnika (§§ 42, 43, 44).

Važnost zastupanja, javnosti i pripuštanja pouzdanika u slučaju isključenja javnosti, karakterizuju najbolje riječi P o l l a k-ove (v. op. 7): »Das erweckt den Schein: die Herren wollen unter sich sein«, a koje se odnose na stari postupak.

Propisi o samome p o s t u p k u pred sudom ispunjuju sve uslove citiranih članaka a. zakona, a sadrže i potanjih odredaba, koje su dobre; u pitanjima, što su za ovake izvanredne sudove od velike važnosti, idu dapače donekle preko pravila a. gradj. post.

§§ 47, 48 bave se utvrdjenjem nadležnosti suda. Sam § 48 ne bi doista bio na mjestu, jer odredjuje, da se prigovori protiv nadležnosti neće uvažiti, ako su podignuti poslije početka meritorne rasprave. Ali § 47 veli, da se sud ima uvijek s ureda baviti pitanjem nadležnosti. Kolizija izmedju tih propisa je više prividna nego stvarna, kako ćemo vidjeti na svojemu mjestu, ali zgodno preobličenje tih §§ (tako da se ni prima facie ne kose jedan s drugim) bilo bi dobro. Svakako, kako rečeno, sud ima da ispituje nadležnost i s ureda, a to štiti interese stranaka, koliko je dosta.

O g l u š n i j e p o s t u p a k moguć tek iza kako je prošao c i j e l i s a t nakon urečenog sata. Tužbeni se navodi, ako tuženik ne dodje, smatraju istinitim, u koliko ne budu oprovrgnuti dokaznim sredstvima »koje je podnio tužitelj ili ili k o j e j e s u d n a k n a d n o z a t r a ž i o«. Naprotiv se po a. gradj. post. redovni sud u takim slučajevima obazire jedino na dokaze »k o j i s u p r e d s u d o m«, dakle već postoje pred sudom. »Auf bloss angebotene und nicht bereits vorliegende Beweise ... ist kein Bedacht zu nehmen« (Vrh. sud ad. § 396). — Ako tužitelj ne dodje na ročište, imaju se — veli p. o. s. — držati za istinite okolnosti, što ih je tuženik naveo na svoju obranu »u koliko nijesu oprovrgnute predloženim dokaznim sredstvima«. Znači li to »predloženi« »vorliegende« ili »beantragte«? — P o v r a t a u p r i j a š n j e s t a n j e zbog neskrivljenoga promašenja roka dozvoljena je. O tome će još biti govora.

D o k a z n i p o s t u p a k odgovara propisima a. gradj. post. Svjedoci se saslušavaju bez prisege; za prisegu stranke, svjedoka ili vještaka moli se sud; to vrijedi i kad stranka, svjedok ili vještak uskrati iskaz. Svjedoci se preslušavaju neposredno i u prisutnosti stranaka, koje im mogu i stavljati pitanja. Može se obaviti uvidjaj

[46]) A. gradj. post. § 185

Digitized by Google

u trgovačke i poslovne knjige stranaka; dokaz po vještacima i očevidom može se izvesti i s ureda. Dokazno se gradivo ocjenjuje po slobodnom osvjedočenju, koje se u obrazloženju presude iznosi. Zapisnik o raspravi sadrži sve što je potrebito da se vidi tok rasprave i da se razabere, što je od koga iznešeno. Propisi o presudi odgovaraju austr. gradj. postupniku. I to je jako važno. »Einige Gewähr für eine ordentliche Verhandlung sucht man sonst in einer guten Protokollierung« veli Pollak (v. op. 7).

Novome gradj. postupniku odgovaraju i propisi o vijećanju, koji glase:

»Prije nego izreče osudu, povlači se sud na tajno vijećanje. O tom se vijećanju imade voditi posebni zapisnik. Osudu kao i sve odluke donosi obranički sud apsolutnom većinom glasova. Pročelnik suda glasuje samo onda, kada su glasovi raspolovljeni.

»Nijedan se obranik ne smije ustegnuti od glasovanja o pitanju, koje je postavljeno na glasovanje. To vrijedi naročito i onda, kad je kod glasovanja o jednom prethodnom pitanju ostao u manjini. O pitanju nadležnosti obraničkoga suda, o potrebi da se postupak upotpuni i o ostalim prethodnim pitanjima imade se svagda najprije glasovati. Porode li se glede ustanovljenja apsolutne većine glasova poteškoće, kojih nije moguće ukloniti niti podjelbom pitanja, niti ponovnim glasovanjem, onda je pročelnik suda dužan, da rasčlani pitanje, o kojem valja odlučiti, u pojedine za rješavanje stvari važne tačke i da — provodeći zasebno glasovanje o tim pojedinim tačkama — razluči glasove tako, da o predmetu rasprave bude stvoren zaključak većinom glasova. Ako o svotama, glede kojih valja stvoriti zaključak, postoje više nego dva mnijenja, od kojih nema ni jedno za se većine, onda se glasovi predani za najveću svotu priračunavaju tako dugo glasovima, koji su predani za slijedeću, po svom iznosu onoj prvoj najbližu svotu, dok se ne obrazuje apsolutna većina glasova. Ako bi se razilazila mnijenja glede toga, da li je valjan posljedak glasovanja, kako ga je pročelnik suda proglasio, onda odlučuje o tom obranički sud sam.« (§ 66).[47])

Pročelnik suda, koji rukovodi raspravu, čuva i održava red na raspravi. Tko se nepristojno vlada ili smeta, može, po prethodnoj opomeni, a ako se radi o licu, koje učestvuje u raspravi, po prethodnom upozorenju na pravne posljedice, biti odstranjen. Rasprava se može nastaviti u izočnosti odstranjene stranke.

Rasprava se do potrebe može odložiti. Ako su stranke prisutne biva »intimatio ab aula« — bez posebnih poziva i s tim skopčane dangube i troška.

Molba za ovrhu se podnosi obraničkome sudu. Na izvorniku ili ovjerovljenom prepisu od presude, odluke ili nagodbe potvrdjuje tajnik službeno, sudskim pečatom, ovršivost i šalje molbu nadležnome sudu na riješenje.[48])

[47]) Isp. §§ 9 i sl. a. prav. sudske vlasti.

[48]) Članom XIII. zak. o uvadjanju novoga gradj. post. bila je i u bivšoj Austriji oduzeta vlast, koju su do sada uživali obr. sudovi, da sami dozvoljuju ovrhu.

Digitized by Google

U vezi s onim, što je u svoje vrijeme bilo istaknuto, biva da se burzovni obranički sudovi razlikuju od drugih obraničkih sudova i time, što imaju svoje tradicije, napomenuti je i to, da i zagrebački obranički sud ima svoju zbirku načelnih riješenja (Spruchrepertorium), kako je to odredjeno za vrhovni sud (§ 77 p. o. s.).

Ad 4. Po § 1 p. o. s. i po čl. »zakona o berzama« ima ministarstvo trgovine nadzor nad burzama — što, dakako, nije sasvim zgodno za pitanje, što ne spadaju u resort ministarstva trgovine, ali dostaje ipak, da se utvrdi da vlada nadzire burze i cio rad njihov i njihovih institucija. To s tim više što se kod nas važnije stvari rješavaju u ministarskom savjetu.

IV. ZAKLJUČAK.

Isporedjenjem propisa, što vrijede u oblasti stola sedmorice odj. B s onima, što valjaju za obranički sud zagrebačke burze, dolazimo do ovoga zaključka: Obranički sud zagrebačke burze je — jednako kao i sudovi take vrste ustrojeni po načelima navedenim pod I. — taka institucija, koja se u ustroju i sastavu svome bitno razlikuje od svakoga drugog običnog obraničkog suda. U njemu se po pravilniku stječu dva veoma skupocjena elementa za sudjenje u poslima dotične vrste: laički elemenat, vješt svim osobitostima takoga poslovanja, poduprt teoretskim i praktičnim znanjem dobroga izvježbanoga suca, koji opet po svome položaju ima prilike da upozna sve tančine trgovačko-burzovnog poslovanja. Postupak je pred tim sudom snabdjeven svim onim garancijama, što ih najbolji današnji gradjanski postupnik, izgradjen na svim modernim procesualnim načelima, može zahtijevati i što ih u suštini i sam P o l l a k (v. op. 7.) predlagao kao garanciju dobroga sudjenja (V. i P o l l a k, System, I, 225).

Velika je razlika izmedju propisa pod I i II samo u tome, što p. o. s. sadrži ovo naredjenje: »Odluke i osude obraničkog burzovnog suda su ovršive i protiv njih nema mjesta žalbi (pravnom lijeku)«. Ja sam na drugom mjestu[49]) iz toga izvodio zaključak, da po sadanjem stanju zakonodavstva (s obzirom i na čl. 7. zakona o burzama) protiv riješenja burzovnog suda zagrebačkoga nema nikakvoga pravnog lijeka te sam žalio, da je eventualnost »neizliječivih ništavosti« tu veća nego kod redovitih sudova.

Nego poslije toga je stol sedmorice odj. A jednim riješenjem, o kojemu je bilo govora u zagrebačkim dnevnicima a koje, u moje znanje, nije sa obrazloženjem još autentično objelodanjeno, otkrio jednu mnogo dublju, mnogo pogibeljniju ranu na tijelu zagrebačkoga obraničkoga suda. Njegove presude ne samo što nijesu, kako sam ja mislio, nenapadljive, nego se, po zakonima postojećim u oblasti stola sedmorice odj. A, mogu pobijati tužbom kod redovnoga

[49]) Mjesečnik, br. 6 o. g., str. 230, 231.

[50]) V. M j e s e č n i k br. 4/5 o. g., str. 217, **Dr. I. P.** »Der Rechtsweg führt in Jugoslavien nicht zum Ziel!«

Digitized by Google

suda, a do konačnoga riješenja toga spora ovrha se na osnovi napadnute presude može provesti samo do osiguranja! Sve one neprilike, što su u bivšoj Austriji postojale do godine 1875., a koje su za parlamentarnoga pretresa zakona od god. 1875., kako smo na početku vidjeli, svi jednoglasno slikali najcrnijim bojama, jer su uništavale kredit burzovnoga suda i paralizovale cijelu njegovu golemu važnost, sve te neprilike postoje za zagrebačku burzu još danas, poslije 50 godina!

Razumljiva je uzbuna, koju je ta vijest prouzrokovala ne samo u trgovačkim i uopće poslovnim nego i u pravničkim krugovima, osobito ako se drže na umu napadaji stranoga svijeta na pravosudje domaćih redovnih sudova, kojim se napadajima moralo pozabaviti i »Pravničko društvo«[50]). Treba dakle poraditi svim silama oko toga, da se to nesnosno, katastrofalno stanje za naš trgovački i poslovni svijet uopće, što brže, što bolje i što radikalnije dokine. A u tom plemenitom radu treba da prednjači pravničko društvo dotično njegov organ. Ta je pomisao i mene potakla na ovu raspravu.

Pomenuta se svrha može, po mojemu shvatanju, jedino time postići, da se pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze revidira u tri smjera:

a) Da se napadljivost presuda obraničkoga suda jasno stegne na neminovno nužne slučajeve ništavosti.

b) Da se postupak za taj izvanredni pravni lijek preudesi prema potrebama zanimanika u sporu.

c) Da se pitanje ovršivosti takih pobijanih presuda obraničkoga suda preuredi u interesu zanimanih krugova.

Ad a). Već smo pod I vidjeli, da je i stvaranje jednoga »toka sudjenja« (Rechtszug) velika garancija za dobrotu sudjenja. Ali taj tok sudjenja mora biti zgodno uredjen. Ako nijesu tačno navedeni razlozi, s kojih se može pobijati presuda, ako nije isključena mogućnost, da valjda redovni sud po svojoj uvidjavnosti odluči, kada se žalba ništavosti mora prihvatiti, onda se mora sa P o l l a k o m (»Garantien« itd.) zaključiti »dass ein solches Rechtsmittel gar nichts wert ist, keinerlei Garantie ... bietet« i zahtijevati ono, što je on u tome pogledu predlagao kao garanciju: žalbu ništavosti sa odredjenim razlozima ništavosti (a što, kako smo vidjeli, nije odredjivao ni a. vladin nacrt).

P o l l a k je predlagao — situacija je u tom pogledu u bivšoj A. onda bila slična našoj današnjoj ovdje — da se prime razlozi pobijanja predvidjeni za obične obraničke sudove u vladinom nacrtu, da se kontrolira izričaj o nadležnosti i da se štiti eventualna povreda privatno-pravnoga ius cogens. To je u suštini učinjeno u cit. XXIII. zak. o uvadjanju gradj. post.[51])

Ako je na taj način sretno uklonjena pogibao jedne drobno i precizno ograničene žalbe ništavosti te je i u toj smjernici u oblasti jednoga od najmodernijih gradj. postupnika uzdignut burzovni obraničkí sud »na visinu svoje zadaće«, ja mislim da će i za pravno po-

[51]) M j e s e č n i k, br. 6 o. g., str. 230.

Digitized by Google

družje jednoga gradj. postupnika, koji je negacija modernih postupničkih načela, dostajati da dotične propise uzmemo za osnovu.

B r. 1 d o 3 se u suštini tiču pitanja nadležnosti. Uredjenje nadležnosti je dispozitivne prirode ,koliko zakon u javnom interesu ne nadje da tu slobodu ograniči. Takih zabrana ima i gradjanski postupnik[52]). Zato i jest pod ništavost postavljeno samo tako mimoilaženje zakona[53]). Budući je osnovno načelo prava i poretka, da nitko ne smije biti oduzet sudjenju svoga redovitoga suca[54]), potrebito je kod obraničkoga sudjenja držati na umu dvoje: izuzetak ispod toga pravila mora se kretati u granicama zakonom odredjenim, i to s obzirom na slog čl. 6 zak. o berz. i dotične §§ p. o. s. samo u koliko su stranke svijesno i slobodno na to pristale. S obzirom na veliku razliku, koja postoji izmedju običnoga obraničkoga suda i onoga jedne burze, mora se i napadljivost obraničke presude u ova dva slučaja bitno razlikovati. Nadležnost može biti neosnovana, jer obranički ugovor ne valja, n. pr. radi povrede § 3, st. 1 ili 2 ili 3 p. o. s. Ovu eventualnost treba zaštiti (čl. XXIII. br. 1 cit. a. zak.). Posebni slučaj nevaljanosti obraničkoga ugovora pomenut u cit. zakonu istaknut je uslijed osobitih prilika, na koje se zanimanici osobitim peticijama bješe potužili odborima, te ima u vidu dogovor medju karteliranim preduzećima, da ne će dotične proizvode potrebite za fabrikaciju prodavati ni kupovati do li ako kupac dotično prodavalac pristane na nadležnost burzovnoga obraničkog suda. Iznudjen pristanak ne može se priznati valjanim[55]). Ima li u našemu poslovnom životu takih ili sličnih prilika, trebat će i kod nas zaštititi slabijega.

Ali i riješenje pitanja nadležnosti po §§ 2 i 5 p. o. s. mora — s obzirom na ono, što se gore istaklo — padati pod kontrolu žalbe ništavosti. Tu bi žalbu vršio razlog ništavosti po br. 2 čl. XXIII.[55]). Sva pitanja nadležnosti neformalne prirode, što mogu da naljegnu, ne mogu se, dakako, predvidjeti. Rješavat će se svakako po propisima materijalnoga prava, naročito po naredjenjima privatnoga prava o valjanosti ugovora[56]), a riješenje će padati pod udar br. 2 l. c.

Nego u ovome razlogu ništavosti (br. 2) nije nešto jasno. Da sud obraničkoga suda o svojoj n a d l e ž n o s t i pada pod udar ništavosti, razumije se po sebi, jer se radi o izvanrednom sudu, kako smo malo prije istakli. Ali čemu da potpadne pod ništavost i izričaj, kojim se sud izjavljuje n e n a d l e ž n i m? Time ne vrijedja obranički burzovni sud nikakav ius cogens, podvrgava dapače stranke redovitome svojemu sucu. Nego, ako se u pogledu dobrote suda s pravom može reći: »... ein gesetzlicher Schutz dagegen, dass die staatlichen

---

[52]) § 104. prav. sudske vl., Isp. i § 12. zak. od 23. decembra 1917. l. d. z. br. 501 o ugovoru osiguranja.

[53]) v. kod opaske 58.

[53]) Čl. 6. ustava.

[54]) Čl. 6. ustava.

[55]) Mater. II. 333.

[56]) Po pravu, što važi u pravnom području odj. B stola sedmorice, zaštićen bi bio § 5. p. o. s. članom XXV. st. 1. cit. zakona.

Digitized by Google

Richter Recht sprechen, ist sicher nicht notwendig«[57]), ja mislim, da u području, gdje pod nesavremenim postupnikom jednako stenju i naši vrijedni suci (što vrijedniji, to više!) i stranke, ove potanje — privrednici — imaju pravo, da im zakon pomogne postići ono, za čim su baš putem prorogationis fori išle, a obranički ih je sud, neispravno tumačeći zakon ili samu uglavu njihovu, formalno odbio. Dikciju br. 2 l. c. trebalo bi dakle, po mojemu shvatanju, u interesu stranaka svakako zadržati.

U vezi sa pitanjem nadležnosti valja se i ovdje pozabaviti umjesnošću §-a 48 p. o. s. citiranoga pod II, ad 3). Po onome što smo prethodno natuknuli ne bi ratio legis za dozvolu pobijanja izričaja o n e n a d l e ž n o s t i obraničkoga suda bila prisilnopravne prirode. Iz toga izlazi opet, da bi se § 48 l. c. u ovakome slučaju mogao besprekorno uvijek primijeniti. Ali je teško pomisliti slučaj, da se sud izjavi nenadležnim zato, što je jedna stranka prekasno, t. j. iza kako se upustila u sami meritum stvari, iznijela nešto, što bi osnovalo nadležnost burzovnoga suda. Treba dakle uočiti drugi slučaj: izričaj n a d l e ž n o s t i. Je li razlog nenadležnosti, što ga je obranički sud previdio ili neispravno shvatio te se izjavio nadležnim, uvijek prisilnopravan? Ja mislim da nije, da se dakle ne radi uvijek o apsolutnoj nenadležnosti obraničkoga suda. U slučaju §-a 5 p. o. s. jeste bez dvojbe. U slučaju §-a 2 l. c. naprotiv neće biti, po mojemu shvatanju. Ako se dakle stranke upuste u meritum, pa onda na pr. jedna istakne, da je pismeno ugovorena nadležnost drugoga suda, taj je prigovor prekludiran po § 48 l. c., jer je burzovni sud zapravo staleški sud, stvoren baš za rasudjivanje posala sklopljenih na burzi. Sporn ija je stvar u raznim slučajevima što mogu nastati s obzirom na propise §-a 3 p. o. s., a i na mnoge druge. Pitanje će se morati prosuditi individualno. Sigurno je svakako dvoje, biva: da § 48 l. c. nije neopravdan, jer staje često na put šikanacijama, ali da će u konkretnim slučajevima moći da zadade dosta glavobolje u postupku radi ništavosti. Radi toga valjda nema bečka burza (sudeći po »nacrtu« otiskanom u Manz'ovom izdanju austr. zakona od god. 1905, sv. 11/2, str. 265) takoga propisa.

Ništavost po br. 3 cit. čl. XXXII bi mogla doći uobzir samo kad bi se — s obzirom na naše prilike — prihvatio više puta citirani pretposlj. stavak cit. čl. XIV.

Kod običnih obraničkih sudova dopušta a. zakon (§ 595 br. 1 gradj. post.) pobijanje presude ne samo kada »uopće nema ugovora o obraničkom sudu ili kad taj ugovor nije bio valjan« već i onda, kad je ugovor »prije nego li je izrečena obranička presuda izgubio svoju valjanost ili postao nevaljan za odnosni slučaj napose«. S obzirom na ustroj burzovnoga suda ne treba takoga propisa ovdje.

Svakako bi trebalo u vezi s pitanjem nadležnosti zgodnim naredjenjima ukloniti mogućnost konflikta medju redovnim i burzovnim sudovima upogled izričaja o nadležnosti. Propis § 4 p. o. s. ne

[57]) N e u m a n n, Komentar zur Z. P. O., ad Art. XXXII.

[58]) Ibidem.

Digitized by Google

dostaje (»Sporove, u kojima redoviti sud konačno i pravomoćno ustanovi nadležnost burzovnoga obraničkog suda, ima ovaj bezuvjetno uzeti u raspravu«.)

Br. 4 l. c. — koji odgovara propisu §-a 477 br. 4 a. gradj. post — i **br. 8** — oličen po br. 7 istoga §-a — zajamčuju primjenu onih naredjenja u postupku, koje zakonodavac smatra garancijom za dobrotu sudjenja; **br. 6** i *7* — koji se u suštini saglasaju s br. 1 i 2 § 477 a. gradj. post. — ne dopuštaju da sud bude sastavljen povredom pravila za nj odredjenih, a **br. 5** — vidi br. 5. § 477 l. c.[59]) — bdije, da ne budu prekršena načela o pravnoj sposobnosti i o pravu zastupanja, izrečena osobito u §§ 1, 2, 3, 6, 37 gradj. post.[60]) Ja mislim da bi se ove odredbe imale zadržati i kod nas. Samo bi razlog ništavosti po br. 6 imao biti preobličen i misao njegova jasnije izrečena.. Tako Neumann[61]) postavlja pitanje: Hoće li ta ništavost nastupiti i tada, ako obranik nije bio otklonjen, ali je po zakonu bio isključen, i rješava ga negativno, oslanjajući svoje mišljenje na slog zakona i na propis §-a 529 gradj. post.[62]) S druge strane priznaje, da dobro pra-

[59]) § 477 gradj. post: »Zbog ništavosti... ukinut će se pobijana presuda a, dokle god razlog ništavosti zahvata i postupak što je pred njom bio, i taj postupak:

1.)ako je u riješenju učestvovao sudac, koji je po zakonu bio isključen od vršenja sudačkoga zvanja u toj pravnoj stvari, ili za kojega je sud priznao da je po pravdi odbijen;

2. ako sud, što je presudio, nije bio po propisu sastavljen;

. . . . . .

4. ako je stranci kakvim nezakonitim postupanjem, napose propuštanjem dostave, oduzeta mogućnost da raspravlja pred sudom;

5. ako koja stranka u postupku nije nikako bila zastupana ili, kad je trebala zakonitoga zastupnika, nije bila od takoga zastupana, u koliko tjeranje parnice nije bilo naknadno u redu odobreno;

7. — — — — — — ako je javnost na neopravdan način isključena;

[60]) Parničnu sposobnost ima tko se valjano i samostalno može po postojećim zakonima obvezati. Zastupstvo i ovlaštenje na tjeranje parnice prosudjuje se po postojećim zakonima. Ne treba maloljetniku zakonitoga zastupnika u parnicama o onome, čim po §§ 151, 246 i 247 gradj. zak. može raspolagati. Za inostranca valja njegovo pravo ako mu je pogodnije od našega u pogledu parnične sposobnosti. Postojanje parnične sposobnosti, zakonitoga zastupstva, ovlaštenja za parnicu i punomoći mora se u svakome stadiju uzeti u obzir s ureda i nastojati, da se nedostatak po mogućnosti ukloni (sanira) (§§ 1, 2, 3, 6, 37 gradj. post.).

[61]) L. c.

[62]) § 259: »Riješenje pravomoćno, kojim je koja stvar riješena, može se pobijati tužbom ništavosti:

1. ako je sudac, koji je presudio, po zakonu bio isključen da vrši sudačko zvanje u tome pravnome poslu;

. . . . . .

Tužba ništavosti nadalje nije dopuštena, ako je stranka bila u stanju da razlog isključenja (br. 1) istakne u predjašnjem postupku ili kakvim pravnim sredstvom.

Digitized by Google

vosudje ne smije uzdržati na snazi presudu, u kojoj je učestvovao sudac isključen po zakonu i nalazi lijeka toj nepodopštini u cit. čl. XXV (1. slučaj, povreda prisilnih zakonskih odredaba). Ja dvojim u ispravnost toga razlaganja, jer, ako je zakon jasnom svojom dikcijom zaštitio samo slučaj, gdje je sudac bio zbilja otklonjen, može se uzeti, da zakonodavac s praktičnih razloga ne provodi uvijek dosljedno načelo, po kojemu »dobro pravosudje ne smije uzdržati na snazi presudu, u kojoj je učestvovao sudac isključen po zakonu«. To bi izlazilo baš iz § 529 gradj. post. i iz §§ 281 br. 1 i 334 br. 1 kazn. post. (hrv. kazn. post. § 277 br. 1) gdje je prekludiran žalitelj, ako je za ništavost znao prije rasprave ili na njoj, pa je nije iznio odmah, kad je za nju saznao. Ja bih zato i ovdje prihvatio već citirani (opaska 59) slog § 477 br. 1 gradj. post., a harmonija bi bila još potpunija, kada bi se prestilizovao i § 22 p. o. s., kako je na svojemu mjestu natuknuto.[63])

Isporede li se propisi § 477 s onim cit. čl. XXIII, opaža se, da po prvome padaju pod udar ništavosti još ova tri nedostatka: 1) ako je presudjeno o stvari, što ne spada na pravni put (br. 6); 2) ako su stranke ili njihovi punomoćnici protiv zabrane izrijekom sadržane u zakonu (§ 210, st. 2 gradj. post.) spisima priložili osnove od njih sastavljene za zapisnike o raspravi (br. 8); 3) ako je presuda tako manjkavo sačinjena, da je nije moguće sa sigurnošću pregledati, ako se presuda sama sebi protivi ili ako nijesu kazani razlozi riješenju te se tim manama ne može doskočiti ispravkom presude, što ga prizivni sud naredi po § 419 l. c.

Kako se vidi, o slučaju pod 1) ne može biti govora u obraničkom burzovnom postupku; zabrane pod 2) ni nema u austr. propisima o ovom postupku, a nema ni pogibli, da se povrijedi. Naprotiv je kod uvadjanja novoga gradj. post. postojala opasnost, da redovni suci, naučeni na stari postupak nerada na ročištima i prekomjernoga zavlačivanja, upadnu u omraženu ali udobnu staru manu. Propis pod 3) je u vezi sa redovnim pobijanjem presuda prizivom dotično revizijom i utokom, čega u burzovnom obraničkom sudu nema. Ove su garancije dakle bile izlišne. Zagrebačkom obraničkom sudu je, kako smo već vidjeli, izrijekom nametnuta i dužnost, da postupa usmeno (§ 39). S obzirom na postojeće postupničko pravo u zemlji, to je bilo pametno. Kad bi postojala pogibao, da se to pravilo povrijedi, mogla bi se ništavost po br. 8 protegnuti i na nj, premda povreda načela usmenosti nema sama po sebi sve one goleme opasnosti, koju u sebi krije povreda principa javnosti. Kontrola javnosti je jedno od najvećih jamstva za dobrotu sudjenja. Stvar je to odveć poznata, a da je od potrebe o tome dalje govoriti.

Bi li trebalo još koji propis p. o. s. zaštititi žalbom ništavosti?

Rasude običnih obraničkih sudova mogu se po § 595 a. gradj. post. pobijati s navaljanosti još u ovim slučajevima:

»2. ako stranci, koja tvrdi da je obranička presuda nevaljana, u postupku pred obranicima nije dato da brani svoje pravo, ili ako

[63]) V. kod opaske 44.

Digitized by Google

ta stranka, u slučaju da trebuje zakonitoga zastupnika, nije bila po njemu zastupana . . .;

»3. ako je u pogledu sastava obraničkoga suda ili u pogledu zaključivanja prekršena kakva odredba zakona ili ugovora, ili ako izvornik i opravke obraničke presude nijesu potpisali svi obranici;

»4. ako obranički sud neopravdano odbaci odbijanje kojega obranika;

»5. ako obranički sud prekorači granice svoje zadaće;

»6. ako se obranička presuda protivi prisilnim pravnim propisima;

»7. ako obranički sud osudi stranku na kavo djelo, što ga zakon ne dopušta ili zabranjuje;

»8. ako su tu uvjeti, pod kojim se po § 530, br. 1 do 7, sudska presuda može pobijati tužbom obnove«.

Eventualnosti, o kojima je govor u br. 2 su predvidjene i u koliko se odnose na povredu načela »audiatur et altera pars« (cit. čl. XXXII br. 4). To isto vrijedi za br. 4. Broj 5 i 7 teško da dodjuj uobzir.

Naprotiv bi moglo biti dvouma za br. 3, koliko se tiče propisa »u pogledu zaključivanja«. Mogućnost, da se krivom primjenom §-a 66 p. o. s. proglasi zaključenim nešto, što ne odgovara apsolutnoj većini glasova u zapletenim slučajeva, kad se pitanje moralo »rasčlaniti«, a i da se pogrešno proglasi nešto u suprotnosti sa zapisnikom vijećanja, nije bezuvjetno isključena. To znamo iz prakse. Ipak zakonodavac ne smatra to mogućim i ne udara na to ništavost s razloga, što ih ne treba navesti. De lege ferenda ne bi dakle bilo od potrebe da se o tome razmišlja.

Propis br. 6 l. c. morao bi se, po mojemu shvatanju, recipirati, neće li se dopustiti tužba po cit. čl. XXV — što ne bi bilo uputno s razloga, što će se navesti pod b).

Što se tiče br. 8, opazit će se ovo: § 530 a. gradj. post. dopušta obnovu postupka u ovim slučajevima i pod ovim uvjetima:

1. ako je isprava, na kojoj se osniva presuda, lažno sastavljena ili krivotvorena;

2. ako je svjedok ili vještak krivo svjedočio ili ako se protivnik pri svome saslušanju krivo zakleo, a presuda se osniva na tome svjedočanstvu ili zakletvi;

»3. ako se presuda postigla takvim prevarnim djelom zastupnika strauke, njenoga protivnika ili njegova zastupnika, koje se ima progoniti sudskim kaznenim postupkom;

»4. ako se sudac, izdavajući presudu ili ranije riješenje, na kojemu se presuda osniva, u pogledu pravnoga spora na štetu stranke ogriješio povredom svojih uredovnih dužnosti koja se ima kazniti po kaznenom zakonu;

»5. ako je riješenje kaznenoga suda, na kojemu se presuda osniva, ukinuto drugom presudom, koja je postigla pravnu moć;

»6. ako stranka nadje ili uzmogne upotrebiti presudu, koja je o istom traženju ili o istom pravnom odnosu prije izrečena i već postigla pravnu moć (§ 411), a ta presuda zasniva pravo medju strankama u postupku što se ima obnoviti;

Digitized by Google

»7. ako stranka sazna kave nove činjenice ili nadje ili uzmogne upotrebiti kakva dokazna sredstva, koja, kad bi se u predjašnjemu postupku iznijela i upotrebila, bila bi imala kao posljedicu da glavna stvar bude za nju povoljnije riješena.

»Zbog okolnosti kazanih u br. 6 i 7 obnova je dopuštena samo, ako stranka bez svoje krivnje nije bila u stanju da pravnu moć presude ili nove činjenice ili dokazna sredstva navede prije svršetka usmene rasprave, za kojom je izrečena presuda prvoga stepena«.

Očito je, da dobar postupnik ne može muče proći preko svih ovih eventualnosti. Trebalo bi dakle ili — mutatis mutandis — poprimiti ništavost po pomenutome br. 8 ili, — budući p. o. s. pod naslovom »Povrata u prijašnje stanje« (§ 70), pored prave povrate u prijašnje stanje zbog promašenja roka ili ročišta, predvidja i jedan slučaj obnove postupka, gdje no upućuje na § 368 gadj. parb. post. od 16. IX. 1852, — dobro izgraditi ovu ustanovu. Ovaj sad citirani § glasi, kako je poznato: »Koj misli, da može svoga protivnika ili trećega koga potvoriti krivom prisegom i tim obezkrijepiti izrečenu osudu, ima se ponajprije svojim dokaznimi sredstvi poslužiti u postupku kaznenom, pak stopram onda, kada mu se prokazi njegovi istragom potvrde, može iskat u gradjanskoga suda povratu u stanje prijašnje.« Usput ću pomenuti samo, da je u oblasti a. prava sporno pitanje, ima li tužba za obnovu kod burzovnih sudova, kao što se i u tome razilaze mišljenja, ima li već prije pomenuta tužba ništavosti.[64]

Kad bi se revidirao p. o. s. u ovdje predloženoj smjernici, trebalo bi, dakako, osobito s obzirom na različito procesualno pravo važeće u zemlji, urediti po načelima prihvaćenim u istome p. o. s. rok i postupak pobijanja i odrediti pravne posljedice kasatornoga zaključka u pojedinim slučajevima.

Ad b). Brzina, kratkoća, priprostost i lakoća postupka je ono, što svijet uvelike cijeni kod burzovnoga obraničkog suda. Poslovni čovjek ne trpi Damoklesovih mačeva nad glavom, on mora da zna uvijek, na čemu je. Razumije se dakle, da ga izvanredni pravni lijek, kojim se može napadati rasuda burzovnoga obraničkog suda, ne smije dugo puštati u neizvjesnosti, kako to biva po starom gradj. postupniku. Dvojba, koja vlada za dugog trajanja takoga procesa, stvara preveliku pravnu nesigurnost i sputava odveć u poslovanju obje stranke. Dugogodišnje formalistično preispitivanje nečega, što je riješeno u malo dana, je anahronizam, koji je moguć samo zato, što se ovdje još jednom ponovilo ono, na što u toku vijekova više puta nailazimo i čemu napokon i dugujemo prve tragove trgovačkoga prava: praktičan trgovac kroči uporedo s prilikama i potrebama svoga vremena, dok zakonodavca često sile prilike da gmiže za napretkom. Tako biva, da se i u ovome pitanju susreću dva svijeta, dva sistema, dva shvatanja, što se ne mogu nikako dovesti medju sobom u sklad. Treba dakle skrbiti, da se po istim principima, istom energičnom

[64]) V. Pollak, System d. österr. Zivilprozessrechtes mit Einschluss des Exekutionsrechtes, Wien 1906, II, str. 546,[7]) 547, 663 i ondje citirane.

Digitized by Google

brzinom i pod istim procesualnim garancijama uzmogne ispitati pravilnost obraničke rasude.

Ali kako to postići?

S razloga, kojih ne treba ni pominjati, bilo bi nepraktično i neprovedivo, a i vrijedjalo bi opravdanu osjetljivost, kad bi se htjelo povjeriti provodjenje parnice kojemu sudu izvan područja stola sedmorice odj. A, biva u jednome pravnom području, gdje vrijede postupnička pravila, kojim se odlikuje obranički sud zagrebačke burze. Isti razlozi priječe, da se povjeri provodjenje parnice jednome domaćemu sudu, ali po principima, kojim je prožet postupak pred burzovnim obraničkim sudom. Dosta je u tome pogledu podsjetiti na polemiku, koja je bila planula pred par godina, kad je bilo predloženo da zagrebački banski stô bude drugom instancijom za pomorske parnice provedene u prvom stepenu kod dalmatinskih sudova.[65]) Uostalom bi sve to prelazilo granice pravilnika utemeljenoga na »zakonu o berzama«.

Ne ostaje dakle nego jedna jedina mogućnost: pravilnik, koji, ponavljajući propis čl. 7 zakona o berzama, utvrdjuje, da nema mjesta žalbi, morao bi, dodatkom tome članu, protumačiti mu značenje u smislu, u kojemu, reklo bi se, i stol sedmorice odj. A shvata to naredjenje, biva: da je isključeno svako redovito pravno sredstvo, ali da je izvanredno pravno sredstvo žalbe ništavosti u taksativno označenim slučajevima izuzetno dozvoljeno i da će to pravno sredstvo rješavati sud ad hoc sastavljen u krilu same burze. S obzirom na sve one garancije, što i sada pruža obranički sud, neće se zaista moći ništa prigovoriti ovome predlogu, osobito ako se drži na umu već prije natuknuta prava priroda burzovnoga suda. Schrutka von Rechtenstamm[66]) dijeli »die neben den Zivilgerichten fungierenden Instanzen« u: 1. kaznene sudove, 2. administrativne sudove, 3. posredovne općinske urede, 4. prave obraničke sudove, 5. »die autorisierten sogenannten Schiedsgerichte«, u koje broji (uz obranički sud a. u. banke, obranički sud zavoda za osiguranje radnika od nesreće, obranički sud bolesničkih kasa, obranički sud bratimskih kasa, obranički sud za osiguranje penzija privatnih namještenika) i burzovne obraničke sudove. Za sve ove pod 5 imenovane sudove veli, da su to obraničkí sudovi samo poimenu, jer im oskudijeva bitna oznaka svakoga obraničkog suda, koji izvodi funkciju svoju jedino od volje stranaka, te se mogu zvati autorizovanim obraničkim sudovima, a približuju se državnim sudovima, jer od države primaju svoju organizaciju i imaju isključivu nadležnost. A Pollak[67]) veli: »Die Börsenschiedsgerichte stellen die schwächste Form der staatlichen Rechtsprechung dar, sind aber mit Rücksicht auf ihre Entscheidungs- und Befehlsgewalt derzeit alle

[65]) V. »Jugoslavenski Lloyd« god. 1920, br. 40 i sl.

[66]) Grundriss des Zivilprozessrechtes, Leipzig, 1909, str. 51—55.

[67]) System I, 225, Die Garantien der Rechtssprechung vor Börsenschiedsgerichten, J. Bl. 1895. str. 64.

Digitized by Google

staatliche Gerichte, die daher nur irreführend den Namen eines Schiedsgerichts tragen«. A to nije valjda kakva nebulozna teoretska izmišljotina, već jedan logički zaključak, što ga isti Pollak neoborivo obrazlaže na drugom mjestu. To obrazlaganje vrijedi potpuno i za nas. Austr. je temeljni zakon od 27. oktobra 1862 br. 87 l. d. z. u § 1. odredjivao, da nitko ne može biti oduzet svome zakonitome sucu. Za tim ne zaostaje zaista ni naš ustav u već cit. čl. 6. Austr. zakon o burzama propisuje u § 6. ono isto što dopušta naš zak. o berzama u čl. 6 (§ 2 p. o. s.), biva: mogućnost odredbe u statutu »da sporove iz berzanskih poslova mora raspravljati izborni sud«. Zaključak, što ga iz tih premisa izvodi Pollak, vrijedi dakle i za nas: burzovni je sud po zakonu nametnut nadležni (zakoniti) sud. On ima »eine Zwangskompetenz zur Entscheidung von Zivilprozessachen«. Zašto ne bi dakle pod ovim prilikama burza mogla u svom krilu osnovati jedan kasatorni sud, sastavljen od njezinih sudaca?

Ja mislim, da bi ovo riješenje pitanja zadovoljilo i poslovne krugove i sve one pravnike, kojima je na srcu naše pravosudje, a osobito sudove naše. Prve s već pomenutih razloga, druge, pored toga, i zato, što im se neće nametnuti još novih i teških parnica u doba, kad su preopterećeni poslom, a državne financije ne dopuštaju da se poveća broj sudaca. Ministru trgovine neće zaista pod ovim prilikama biti teško da odobri ovaku reformatio in melins pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze. Na ovaj bi se način mogla u nekoliko dana eventualno kasirati presuda ovoga suda donešena povredom kojega osnovnog načela postupka te svrnuti pravni spor u potrebitu kolotečinu u interesu stranaka i pravosudja.

Da se pak ovdje radi o izvanrednom pravnom lijeku, nema dvojbe. Redoviti su: priziv, utok, revizija.[68]) A Pollak veli izrijekom: »Protiv rasuda burzovnih obraničkih sudova nema pravnih lijekova, već »ausserordentliche, die formelle Rechtskraft und die Vollstreckbarkeit nicht hemmende Rechtsbehelfe«.[69]) Kada dakle »zakon o berzama« veli u čl. 7: »Protiv odluke izbornoga suda nema mjesta žalbi« (a to opetuje i p. o. s.) on time ne isključuje ni mogućnost da se propiše izvanredno pravno sredstvo, jedan sud ad hoc za riješenje o njemu. Ni s ovoga vidika nema dakle zapreka.

Ad c). Pitanje je ovrhe za trajanja postupka pobijanja zadavalo, kako smo vidjeli, uvijek brige. God. 1875., kada je u bivšoj Austriji važio stari gradj. parb. postupnik, smatralo se, da zapriječiti sasvim ovrhu dok visi dugotrajni proces, znači zadati smrtni udarac cijeloj ustanovi burzovnoga suda. Zato se dopustilo provadjanje ovrhe. Kad se uveo nov, kratak i brz postupak, smatralo se, da se to provadjanje — iako ne načelno — može u nekim slučajevima donekle ograničiti. Situacije je bila ova:

[68]) Isp. Schrutka v. Rechtenstamm, a. a. O., str. 254 sl. Pollak, a. a. O., II, 509 sl.

[69]) Pollak, System, II, 546.

Digitized by Google

Novi ovršni red a. pozna obustavu, ograničenje i odlaganje (Einstellung, Einschränkung, Aufschiebung) ovrhe. Kod odlaganja »ostaju privremeno neukinuta, ako sud što drugo ne naredi, sva ovršna djela, što bijahu već provedena u času, kad se iskalo da ovrha bude odložena« (§ 43, st. 1, o. reda). Ali »sud može narediti da se ukinu već provedena ovršna djela samo tada, kad bi održanje tih djela donijelo onome, koji ište odlaganje, štetu teško naknadljivu, i ako on suviše dade jamčevinu, da će potpuno namiriti traženje, što se ima izvršiti« (§ 43, st. 2, l. c.) Ako se ovrha može provesti bez nenaknadljive ili teško naknadljive štete onome, koji ište odlaganje — neće se dozvoliti odlaganje. A ako je odlaganje kadro da ugrozi namirenje vjerovnika, sud će dozvoliti odlaganje samo ako dužnik dade jamčevinu (§ 44, st. 1 i 2, l. c.) Ova pravila nije zakonodavac prihvatio u slučaju pobijanja rasuda burzovnoga domaćeg obraničkog suda[70]) već je odredio, da se načelno ovrha ne ustavlja, ali ako je stranka pobjednica osigurana kakvim već obavljenim ovršnim djelom ili na drugi način, ili ako je — kada se radi o isplati svote novaca — dotična svota položena kod suda, neka se na predlog odgodi ovrha, dok se dotični pravni lijek pravomoćno riješi (čl. XXIII, st. 3, XXV, st. 2).

Po tome bi se ovdje imalo predložiti, da se za trajanja postupka zavedenog na tužbu ništavosti ne ide preko ovrhe za osiguranje. Ja ipak ne bih to preporučio. Evo zašto:

I § 6 a. zak. o burzama i propisi cit. čl. XXIII. a. zak. su ustrojeni za normalno doba. Nitko nije zastalno u doba kad su se postavljali ovi zakoni mislio na eventualnost općega svjetskog potresa, koji će stubokom preokrenuti sva prirodna pravila urednoga gospodarstva i privrede. Vrijednost novca, efekata, robe — sve se to, često munjevitom brzinom, mijenja i preokreće, a te promjene mogu u isto tako kratko vrijeme prouzrokovati preokret u finacijalnoj situaciji dužnikovoj. K tome dolazi, da u doba nestaše novca, kao što je sadašnje, vjerovnik nema ni najmanje koristi od »polaganja dužne svote kod suda«. Eventualnosti povrede jedne formalnosti neće prečesto biti. A gdje je ima, dvojbeno je, hoće li uvijek biti takog zamašaja, da je in concreto zbilja ugrozila i materijalno pravo pobjedjenikovo. Formalno će se dakle često morati udovoljiti žalbi, ali to neće u parnici iznova provedenoj konačno dirati u meritornu ispravnost ukinute presude. Kraj ovoga stanja stvari neće zaista manjkati ni onih šikanacija sa skrovitim ciljem istaknutim za parlamentarnih rasprava pomenutih na početku ove rasprave. Budući na strani protivnika žaliteljevog očito vojuje presumpcija, da je u pravu, čini mi se pravičnije da bude — za kratkoga trajanja »kasatornoga« postupka — više zaštićen pobjednik nego pobjedjenik.

---

[70]) Ako se ne radi o domaćem burzovnom sudu ili uopće ne o burzovom sudu, dolaze u obzir propisi čl. XXIX i XXX zak. o uvadjanjem o. reda. Vidi o tome — što nas uostalom ovdje ne zanima, — Neumann, Kommentar zur Exkutionsordnung, ad § 42 (sporno).

Digitized by Google

Teoretski bi, dakako, najispravnije bilo nešto drugo, biva: da sud, koji ima riješiti o žalbi, po svojoj uvidjavnosti, prema prilikama slučaja, uz davanje jamstva za štetu ili bez toga, u pojedinome slučaju može izuzetno izjaviti, da se ovrha ima obustaviti ili provesti samo do osiguranja. Ova ideja nije moja ni nova. I za parlamentarnih pretresa pomenutih na početku ove rasprave predlagao je dr. H a n i s c h (onaj isti, koji je tužbu ništavosti bez obustavne moći nazivao tužbom na obranu zakona), da se ovršivost rasude uzme kao pravilo, a da se prepusti obraničkom ili redovitom sudu, neka do potrebe u pojedinom slučaju obustavi ovrhu ili je dozvoli samo do osiguranja. Ali ovo nije provedivo. Obraničkom je sudu oduzeto pravo dozvole ovrhe, pa se ispod ovoga pravila ne može narediti izuzetak. Redovni sud pak, koji nema da rješava žalbu, jedva će tako duboko proučiti stvar, da može dobiti pouzdanu sliku parnice, a u drugu bi ga se ruku bez razloga opteretilo takom rabotom. Ne ostaje dakle, nego: ili dopustiti ili ne dopustiti ovrhe. Kako rekoh, sudeći ovako sa »zelenoga stola«, ja bih bio za prvu altermativu. Ali, radeći se o pitanju, što ga treba prosuditi i sa praktičnoga vidika, a od velike je važnosti, morala bi se svakako posljednja riječ pustiti praktičnim poslovnim krugovima, koji će i tako, ako dodje do predložene revizije, biti zvani, da reku svoje mišljenje.

Budući sam, naročito za svoje službe kod trgovačko-pomorskoga suda u Trstu, imao prigode da nešto dublje zadjem u pitanja trgovačke prirode i u ona o poslovanju kod burze, smatrao sam, s već natuknutih razloga, svojom dužnošću, da na brzu ruku pokupim bilješke svoje u ovom predmetu i u našemu »Mjesečniku« — koji se po svojem programu h o ć e baviti svim važnim aktualnim praktičnim pitanjima — iznesem svoje mišljenje. Nijesam li na pravom putu, neka me, tko drugojače shvata stvar, na to upozori. I tako se mislim — ako bude od potrebe — povratiti na predmet, s tim više što sam ovdje toliko pitanja samo natuknuo, a riješiti ih treba u tančinama i što se nijesam pozvao na noviju literaturu, iz koje se koješta može pocrpati.*)

*) Uredništvo »Mjesečnika« se veseli svakom porivu, da se u organu »Pravničkoga društva« raspravljaju sva aktuelna važnija pitanja iz praktičnoga života, osobito kad su od velike zamašitosti za privredu, jer je »Pravničko društvo« postavilo sebi zadaćom, da goji pravo kao izvor reda i poretka, kao znanost, koja se ne iscrpljuje u apstraktnim teorijama, a to će, nadamo se, uvidjeti i privredni krugovi te nam omogućiti ovu težnju u teškim današnjim prilikama. (Op. ur.)

Digitized by Google

Za novelu gradjanskom postupniku od 1852. godine.

Napisao dr. Josip Mudrovčić, vijećnik stola sedmorice u. m

Čuje se kao zvono za uzbunu, što saopćuje dr. I. P. u Mjesečniku br. 4. 5. o. g. pod naslovom »Der Rechtsweg führt in Jugoslavien nicht zum Ziel«. U dotičnoj bilješci berlinskoga lista, na koju se tu upućuje, riječ je o dužnicima u Zagrebu, pa se ta stvar, barem u prvom redu, tiče pravosudja u Hrvatskoj i Slavoniji. Tu se navodi kao razlog lošem pravosudju malen broj sudaca, loše njihove plaće i k tomu još parnični postupak, koji da znatno pogoduje zavlačenju parnica. Ne će doduše biti ispravno, da naši suci provode pasivnu resistenciju, kako se tvrdi u bilješci berlinskoga lista, nu da slabo stoji naše pravosudje, i da opstoje oni tomu navedeni razlozi, to se mora dopustiti.

Ni premalen broj sudaca, ni loše njihove plaće ne će biti predmetom ovoga razmatranja. Ta je stvar i onako već evidentna. Tek o gradjanskom postupniku našem hoću da iznesem nekoliko misli dotično i predloga. I mimo svega drugoga naime, uspješnomu djelovanju našega pravosudja ima znatne zapreke u samom našem općem postupniku gradjanskom, koji nikako nije u skladu sa novim prilikama.

Kao referent stola sedmorice u davanju mišljenja o predlaganoj reformi gradj. postupnika imao sam već nekoliko puta prilike, da iznesem misao, štono ju potanje izvodim u dolnjem nacrtu, da se naime u redoviti naš gradjanski postupnik od 1852. godine uvede slobodno osvjedočenje u glavljenju činjenica. Tako 1912. godine, kada se radilo o stezi pravnih lijekova, izradio sam stvar samo u načelnom razloženju, nu stol sedmorice, ako i jest to razloženje saopćio vladi, zauzeo je naprema tomu otklonivo stanovište, jer da se ne preporuča, da bi se novelom uvela tako važna preinaka, koja duboko zasijeca u sam sustav postojećeg postupnika. Nu kada sam pri davanju mišljenja o nacrtu novoga postupnika god. 1915. detaljno obradio isti predlog od 1912., stol sedmorice je tu radnju predložio vladi na eventualnu uporabu tim, da naprema tomu predlogu nije poprimio nikakova stanovišta. Jasno je bilo, da će još puno vode proteći Savom, dok novi postupnik stupi u život, pa sam uz bok nacrtu novoga postupnika, što ga je izradio sadanji predsjednik banskoga stola Sova, sastavio svoj nacrt, kao što je i dolje izveden. Napokon 1920. godine, kada je stol sedmorice davao mišljenje o naumljenom proširenju bagatelnoga postupka do 5000 K dotično 10000 K (!), općenito je ovaj put i preporučio moj predlog vladi na uvaženje, neupustiv se ipak u ocjenu pojedinih tu predloženih ustanova. Sada, u povodu spomenutoga saopćenja, svakako će, mislim, biti dobro, da se taj nacrt iznese ovdje na eventualne stručne primjedbe.

U ovom uvodu nemam da ulazim u samu tu stvar, jer bi to bilo tek opetovanje izloženoga dolje obrazloženja nacrta. Jedino mi je dodati, da je sada još teži položaj sudova, te stoga još nužnija predložena u nacrtu novela i po tom, što sada pridolazi novih propisa, kojima se

Digitized by Google

komplicira naša pravno stanje i po tom otegoćuje i naše pravosudje. Mnogi naime novi propisi nisu u organskoj vezi sa zakonima, što važe u Hrvatskoj i Slavoniji tako, te bi se izvjesno znalo. da li i koliko su dokinuti, preinačeni ili popunjeni ti zakoni, i da bi se naprosto mogli primjenjivati novi propisi u skladu sa inim našim pravnim stanjem. Izdaju se novi propisi, a da se nemaju dosta u vidu jur opstojeći, pa se novi u mnogome mogu primjenjivati tek primjereno. A primjerena primjena, ako nije normirana jasno i skladno, i zahtjeva odviše truda od onih, koji se bave sa primjenom, i daje im odviše vlasti. Kao primjer navodim uredbu od 9. VII. 1920. o pravnoj likvidaciji stanja stvorenoga ratom 1914—1920, o čem je saopćeno u Mjesečniku broj 6—8 god. 1922. mišljenje stola sedmorice, na koje ovdje upućujem, jer je ta stvar tu potanko objašnjana. Onda je privremeni zakon od 27. VI. 1921. o državnoj trošarini, taksama i pristojbama, te pravilnik od 20. VII. 1921. o izvršenju toga zakona, koji takodjer nemaju nužnog obzira na opstojeće u Hrvatskoj i Slavoniji postupnike. Te propise taksene potrebno je ovdje nešto izbliže razmotriti u nekojim važnijim ustanovama, koje se tiču i sudova.

U čl. 25. kaže zakon, da propisi dosadanji ostaju na snazi, koliko nisu tu preinačeni, a u čl. 26. daje ministru financija ovlast, da za pravilnu primjenu i naplatu taksa, te za izvršenje zakona propiše pravilnik. Na tom, ponešto rastezivom, temelju propisano je u toč. 4. 5. čl. 126. pravlnika, da podnesak, stigavši poštom, valja vratiti podonsiocu, ako nije valjano biljegovan, da ga biljeguje u roku od 15 dana, jer će se inače uzeti, kao da nije ni predan. U tom smislu se to i prakticira, pa prema tomu, tko hoće da zavuče stvar, ma i u mjenbenom i uporabnom postupku, gdje sudski postupnik propisuje osobito brz postupak i kratke rokove, ne treba nego da ne biljeguje svoj podnesak, ili da ga premalo biljeguje. Onda mu se vraća i t. d. Nu tako se produljuje sudski postupak, te izigravaju propisi postupovnoga zakona. Po toč. 1. 11. čl. 126. pravilnika morao bi ležati neriješen i uskladni zapisnik, ako ne donese biljega (i za osudu) ona stranka, koja ga je dužna donijeti, jer bi suca, koji bi tu tvar prije riješio, ministar financija mogao kazniti sa peterostrukim iznosom neplaćene takse, bez prava dalje žalbe. A može se dogoditi na pr. i ta neskladnost, da sud nakon bezuspješno minulog roka od 15 dana uzme, da nije ni predan podnesak (bio to i pravni lijek ili prigovori platežnom nalogu ili otkazu), koji tobož nije valjano biljegovan, pa možda i ovrhu provede, a na to izadje riješenje financijske oblasti, prema kojem se mora uzeti, da je podnesak valjano biljegovan! Pravilnik dakle donosi propisa o sudskom postupanju, i daje sucu upravo financijsku nadležnost. Sudac naime, pa i najviši, odmjeruje taksu kao prva instancija financijska, pa tako to i ostane važno proti stranci, koja ne zaište u roku od devedeset dana u više vlasti financijske povratak možda preplaćenog viška (član 133. pravilnika). Taj zahtjev stranke izlazi kao pravni lijek, u povodu kojega može viša vlast finansijska dakako donijeti odluku, prema kojoj se nepravilnim ukazuje odmjerenje sučevo, dosljedno i krivim njegovo rješenje o uslovu, pod kojim je imao izricati pravdu. Pravilnik smatra suca dapače toliko nad-

Digitized by Google

ležnim, da bi sudac morao radi nebiljegovane koje isprave i kaznu izricati proti stranci, te se brinuti i za utjeranje, jer će inače i sam biti kažnjen, kao što će biti kažnjen, ako stvar uzme u rad, prije nego se plati otpadajuća na ispravu taksa (toč. 1. 3. 4. 13. čl. 131. pravilnika). Dotično rješenje sučevo može dakako povodom žalbe da ispravlja više vlast finansijska, jer sudac je tu samo niži organ finansijske uprave (čl. 134. pravilnika).

Prema propisima, što opstoje u Hrvatskoj i Slavoniji, finansijska vlast je u tim stvarima isključivo nadležna, a sudac je samo u toliko pozvan, da tu sudjeluje, što ima da pazi na to, da se pri njegovu poslu otpadajuća biljegovina pridonese, dotično da se finansijskoj vlasti podnese propisana prijava; nu stranka ne trpi nikakove ni procesualne ni materijalne pravne štete radi toga, što ne sluša poziva sučeva u pitanju biljegovine, niti sudac odgovara za što drugo osim za štetu, nastavšu eraru s njegova propusta (§§. 217. 218. pristojbenih propisa od 1883. god. dotično §§. 70. 71. naredbe br. 20000 god. 1915, uvodni patent i §. 47. sudovnika). A u to, sasvim opravdano, takseni zakon nije dirao.

Stol sedmorice riješio je doduše pod 12. V. 1922. br. 280. i 19. V. 1922. br. 665 (Mjesečnik br. 6—8 od 1922) u pitanju biljegovanja uskladnoga zapisnika mimo navedenih propisa pravilnika, pozivajuć se na bitne propise postupnika i na takseni zakon sam, koji u čl. 25. upućuje na dosadanje propise to jest na obnašašće; nu ja držim, da se doslijedno isto tako mora postupati i sa podnescima i to nepraveći razlike, dali su lično predani protokolisti, ili su stigli poštom, ili su dani na zapisnik suda, da se naime platež takse nema smatrati uslovom za sudsko rješenje, nego da se u slučaju neplateža ima samo podnijeti prijava finans. vlasti. Propis čl. 126. toč. 3. pravilnika, da se nema ni primiti podnesak, što ga tko lično donese, a nije valjano biljegovan, u opreci je sa propisom §. 109. posl. reda za sudove od 3. V. 1853, po kojem protokolista ne smije nikakova pisma, što je providjeno napisom na sud, ni odbiti ni donosniku vratiti. Po pravilniku bi nastalo pitanje, kako će se konstatovati, dali je pravodobno predan podnesak, koji je vezan na rok a njegova je predaja lično pokušana? Protokolista je mogao zahtijevati (usmeno i bez kontrole) i posve neumjerene takse. Dali se ima ili nema kod suda primiti koj podnesak, kako mora biti udešen, da bude prikladan za sudski postupak, dali se ima postupak obustaviti ili nastaviti, dali se zahtjev, što je upravljen sudu, ima ili nema riješiti, to su pitanja procesnalnoga prava, gdje su i riješena (v. napose §§. 2. 35. 36. 42. 46. 47. 51. 56. 176. 179. 205. 207. 295. 311. i dr. gpp, §. 109 i dr. posl. reda, §§. 1. 2. 127. i dr. neparbpost.) Kada tih propisa, koji odgovaraju i naravi stvari, nije preinačio sam zakon, a nije razložno ni mogao preinačiti, napose kada to nije ni potrebno za očuvanje interesa erara, ne može se uzeti (§. 6. ogr.), da je tu vlast dao u § 26. ministru finansija. Kada je tomu tako, sudovi se nemaju držati u tom propisu pravilnka već zakona (čl. 6. zakona od 28. II. 1874 o vlasti sudačkoj), koji je u čl. 25. uputio na dosadanji propis, a to je obnašašće to jest prijava biljegovnog manjka finansijskoj vlasti.

Digitized by Google

Osim svega toga držim, da istaknuta naredjenja pravilnika, koliko bi imala važiti za suce — a važe i za nje, kada ih ne izuzimlju — nisu u skladu sa ustavom. Sudac naime ne može biti organ finansijske uprave, tako da bi on bio neka instancija u tom poslu, i da bi viša vlast financijska pretresala njegove presude. Sudska vlast vrši se rastavljeno od uprave, te sudac ne može ni privremeno biti upućen na kakvu drugu javnu službu bez svoga pristanka i bez odobrenja kasacionog suda, ovdje stola sedmorice (čl. 47, 48, 112 al. 2. ustava). Inače bi ugrožena bila njegova nezavisnost. A još više bi ona ugrožena bila, kada bi ministar financija mogao i kazniti suca, kako se to uzimlje pozivom na član 126. točka 11. i član 131. točka 13. pravilnika. Sudac ne može biti pozvan ni na imovinsku odgovornost za svoj sudski rad bez odobrenja višega suda, tim manje može kazneno da odgovara za to komu drugomu osim sudu (čl. 109. 112. ustava). A to bi očito bila odgovornost u izricanju pravde, odgovornost za sudski rad, kada bi ministru finansija sudac odgovarao za to, jer je u sudski rad uzeo koju stvar, gdje nije plaćena taksa, nu sudac je našao, da ima uslova izricanju pravde. Sada ne može se više dapače ni naknada štete naložiti sucu na onaj način, kako je to predvidjeno u §. 218. prist. propisa od 1883. dotično u §. 71. naredbe br. 20.000 god. 1915, da bi mu naime tu naknadu odredilo finansijsko ravnateljstvo, uz pravo pritužbe na državni savjet, nego bi ga, neće li dobrovoljno da naknadi pronadjenu štetu, valjalo tužiti sudu (sindikatskomu, disciplinskomu ili kaznenomu), dakako uz odobrenje višega suda. Ne može se naime dužnost sučeva, da pazi na interes erara pri (u) izricanju pravde, lučiti od toga njegova pravoga sudskoga posla, nego se mora u cilju zaštite sudske nezavisnosti jednako postupati to jest i to se mora smatrati kao njegov sudski, a ne finansijski posao, dakako sudski posao takav, koji ne obvezuje erara, kada ovaj nije tu stranka.

Toliko sam mislio da mi se ovom prilikom valjalo osvrnuti i na taksene propise, radi novosti stvari, u kojoj se, držim, ne postupa prema opstojećim zakonima.

(Medju nepomnjivo izdane propise spada svakako i ukaz minist. savjeta od 25. II. 1919., kojim su glava IX. i X. srpsk. kazn. zakona naprosto utisnute u naš kazn. zakon od 1852. godine, premda su opća naredjenja jednoga i drugoga zakona u mnogim važnim stvarima različita tako te je 2 godine iza toga to jest ukazom od 16. III. 1921. propisano, da za glavu IX. X. srp. kazn. zak. važe opći propisi (čl. 1—82) toga zakona. Onda naredba ministarskog savjeta od 1. IX. 1921. (br. 201 služb. nov.), kojom se kot. sudovi Čakovac i Prelog u Medjumurju izlučuju iz područja banskog stola, ter stavljaju u područje okružnog suda u Somboru i pod tamošnju nadležnost tim, da uredba ta staje na snagu danom proglašenja to jest 10. IX. 1921., a predvidjena u čl. 4. provedbena naredba izašla je tek na početku 1923., čime su nastale u medjuvremenu dvojbe i poteškoće u pitanju nadležnosti. Onda zakon od 30. III. 1922., kojim se riješenie ministarskog savjeta od 22. IV. 1920. o koncesioniranju akcionarskih društava na teritoriju Bačke, Banata i Baranje proširuje na Hrvatsku

Digitized by Google

i Slavoniju, nu koji je toliko nedostatno stiliziran, da se morao novelirati, pa u čl. 44. zakona od 30. VI. 1923. o budgetskim dvanajstinama (!) I tako dalje.) Ne može se dakako uzimati, da organi zakonodavca domaćega nebi poznavali domaćih zakona, pa da otud potiču ti nedostatci, kao što se ne može uzimati ni to, da se ne bi marilo za organsko vezivanje to jest nadovezivanje novih propisa na jur opstojeće tako, te bi stručnjaci napose suci mogli postupati sa potrebitom sigurnosti, nu kraj istaknutih nedostataka mora se barem izraziti želja, da bi se u tim stvarima postupalo sa više pažnje. Ne može biti sumnje o tom, da se takovi nedostaci moraju zlo dojimati i sudaca i drugih činovnika, — vrlo osjetljivih i važnih živaca države —, pa i drugih lica, koja se bave sa pravom, dakako i sviju onih, koji moraju direktno u riješenju svojih stvari osjetiti štetne posljedice neskladnih propisa i njihove lomljive primjene. Ne mora biti sve uniformno, nego bi trebalo, gdje ne pristaje za sve jedinstven propis, donašati posebne propise za pojedina pravna područja, dok se ne izjednače glavni zakoni.

Preterećenost hrvatskih sudaca istaknutim je nedostacima razumije se, još povećana, pa i to povećava nuždu što skorije pomoći barem u olakšanju sudskoga postupanja.

Ovaj nacrt, što ga dolje iznosim, nastoji po mogućnosti prilagoditi opstojeći naš postupnik novim prilikama. Tako bi se, tvrdo vjerujem, bitno olakšala teška zadaća naših sudaca. I nagomilani posao lakše bi se svladavao, i manje bi ga se odsele nagomilavalo. A suci naši lako će se snaći u tako noveliranom postupku, kao što su se lako snašli, kako svi znamo, i u postupku o pobijanju od 1897. godine, koji je u bitnosti jednako normiran, kao što ja predlažem ovdje, da se normira postupak u svim predmetima po općem postupniku od 16. IX. 1852.

Prešnost ovakove novele nebi se smjela poricati možda pozivom na to, da će novi postupnik i onako naskoro stupiti u život. Istina jest, da se ozbiljno radi o novom postupniku, a prihvaćena je recepcija najboljega za naše prilike postupnika to jest austrijskoga od 1895. godine, koji već i onako važi u velikom dijelu naše države; nu valja imati na umu najprije to, da je sa novim postupnikom u vezi više drugih zakona, koje takodjer valja pripremiti, da zajedno stupe u život, osim toga da će novi postupnik svakako zahtijevati mnogo više sudaca, nego ih sada ima, dakle da valja naći sredstva za dovoljan broj sudaca, što neće biti lako, i napokon da će i kraj gotovih zakona valjati koju godinu pripravljati naš pravni svijet za praktično provadjanje zakona. Dakle bi mogle proći još koje 3 godine, ako ne i više, dok se počme sa novim postupnikom. A tako dugo ne može se čekati sa starim, kakav je sada.

Evo nacrta sa obrazloženjem u sastavu od 1920. godine. Poslije nacrta sa obrazloženjem dolazi još dodatak, što ga sada dodajem, s obzirom na današnje još tegotnije prilike pravosudne.

Digitized by Google

NACRT UREDBE.

o djelomičnoj preinaci privremenoga gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. IX. 1852 (br. 190. dzl.)

§. 1. (Ispor. §. 44. zak. o pob. i §. 10. zak. o lihvarstvu §. 215. ug. zak. čl. XVIII : 1893). Sud nije u ni jednoj gradjanskoj parnici vezan na zakonska pravila o dopustivosti i uvaženju dokaza, nego će na temelju savjesna ispitivanja prinesenih dokaza odlučiti po svojem osvjedočenju, da li se koja osporena tvrdnja ima smatrati dokazanom.

§. 2. (Ispor. §. 273—275. gpp., §. 349. izvjestiteljeva nacrta osnove gpp., §. 273. austr. gpp). Ako je izvjesno, da stranku ide naknada štete, ili da ima inače što tražiti, ali se dokaz o iznosu neda polučiti, ili bi se polučiti mogao samo sa prevelikim poteškoćama, može sud i nepazeći na dokaz, što ga je stranka možda ponudila, odrediti taj iznos po slobodnom svojem osvjedočenju.

§. 3. (Ispor. §. 32. mp., §. 32. zak. o smet. posj., §. 269., 270. austr. gpp., §. 245. 246. izvj. nacrta). Ne treba dokaza:

1. što je očito poznato kod suda;

2. što se po zakonu predmnijeva; nu ako zakon ne isključuje protudokaza, odlučuje sudac po svojem osvjedočenju, dali je protudokaz uspio.

§. 4. (Ispor. §. 33. mp. §. 33. zak. smet. posj. §. 296. austr. grpp., §. 373. izvjest. nacrta). Što je potpuno dokazano ispravama, to će i sud uzeti dokazanim, nu odlučuje po §. 1. o tom, dali je uspio protudokaz, kao što i o tom, dali se ukida ili u koliko je oslabljena dokazna snaga isprave, ako je na njoj štogod prebrisano, istrugano ili inače izbrisano, ako je štogod umetnuto, ili ako isprava ima inu koju vanjsku manu.

§. 5. (Ispor. §. 266. 267. austr. gpp., §. 342. 343. izvj. nacrta). Ako priznanje nije naročito, sud će obazreti se pomnjivo na cijeli sadržaj onoga, što je stranka navela, ter po tom prosuditi, dali je priznala.

Isto tako će sud prosuditi, jeli to priznanje, kada tko kaže, da

§. 6. Dokida se pismeni postupak, što ga uredjuje privremeni nezna, ili da se ne sjeća.

gradj. parb. postupnik (§. 51. i dr.)

§. 7. (Ispor. §. 390—392. gpp.) Nastoji li koja stranka odgadjanjem ročišta ili inače parnicu da otegne ili zamrsi, može druga stranka zahtjevati osiguranje zalogom, sekvestracijom, zabilježenjem u gruntovnim knjigama, ili drugom kojom svrsi shodnom odredbom, o čem će sudac po slobodnom prosudjenju riješiti odlukom.

Osigurati može se ne samo zahtjev parnični (u samoj stvari, parbenim troškovima), već i zahtjev naknade štete, što bi ju protustranka mogla imati s postupka objesne stranke.

Koliko se tu bude radilo o iznosu, što ga treba osigurati, odrediti će ga sudac po slobodnom svojem osvjedočenju, izvidivši stvar i saslušavši stranke, koliko treba.

Digitized by Google

§. 8. (§. 433. austr. gpp., čl. VI. nov. od 1. VI. 1914. dzl. 118, §. 512. izvjest. nac.). Tko misli podići tužbu, može prije toga pozvati protivnika na kot. sud njegova prebivališta radi pokušaja nagode. Proti odluci kot. suda o toj molbi nema pravnoga lijeka.

Ako uspije nagoda uvršćuje se u zapisnik, te je ovršiva. Ne uspije li, zaključuje se taj postupak.

§. 9. Ova uredba staje na snagu danom 1. januara 1921., te od toga dana gube snagu svi propisi, koliko su oprečni ovoj uredbi.

§. 10. Ova uredba primjenjuje se u svim preporima, koji se, nakon što stane na snagu, još imaju da riješe u prvoj molbi, pa bilo to i povodom ukinute prvomolbene osude, koja je prije izrečena.

§. 11. Biti će uredjeno posebnom naredbom, kojim će se dostavnim organima služiti sudovi, i kako valja pri tom postupati.

OBRAZLOŽENJE.

Da se ne može dalje sa našim redovitim gradj. parb. postupnikom od 16. IX. 1852, a da se teško ne oštećuje ugled suda, kredit zemlje, interes parbenika, to je već općenito poznato. Taj postupnik sam se zove još god. 1852. privremenim, a danas već ima lijepu starost od blizu 70 godina. Doduše lijepa je to radnja zakonodavna, koja je zadovoljila potrebi onoga vremena, ali današnje prilike daleku su prepletenije i prepredenije i život brži, a po tome i prepori češći, pa i proces treba da se kreće brže i gipkije. Napose treba da se na put stane šikani, štono se uzgojila prevelikim pažnjom raspravne maksime i formalne istine.

Ima naš postupnik doduše §§-e 44, 46, 48, 295, 352, 364, 588, po kojima bi sudac imao sam voditi »usmenu« (protokolarnu) raspravu, sam sastavljati zapisnik raspravni, opominjati stranke i upućivati ih, da se točno i vjerno po istini očituju, pa i kaznama primakavati ih, da se stvar što iscrpnije raspravi i što prije riješi, da se predusretne svakom natezanju i zamrsivanju, ter objesnim pravnim lijekovima, nu propisi ti ostadoše kraj ostalih propisa i kraj sile prilika mrtvo slovo.

Gdje stranke zastupaju odvjetnici, sudac preterećen nastoji da svrši druge svoje poslove, dok odvjetnici diktiraju kod suda zapisnike (alegiraju), ili ih donose gotove, što se kraj nestašice pisara prima još radije. Tek iza usklade saznaje sudac, što je u zapisniku i prilozima (ako su i zbilja priloženi), ter obično naredjuje popunu rasprave, a na to dolaze očitovanja i protuočitovanja, često cijela nova »rasprava« gdje se velikim dijelom ponavlja, što se već prije navelo, uz to još uz kojekakove nejasne varijacije i oprečnosti, kadšto uz oprezno obilaženje onoga, što bi sudac trebao da znade. Stvar se time zamrsi, a spis naraste i u stvarima, koje nimalo nisu zamršene, pa valja trošiti puno vremena, dok se to pročita i na čisto izvede, što je zapravo medju strankama preporno, što nije. Sada je stvar dakako neprijatna i često teška, pa dogodi li se, da je sudac riješi konačno, previdjajući nedostatke i želeći da se jednom dovrši, viši

Digitized by Google

sud povodom pravnoga lijeka dakako ukida rješidbu, pa onda se ima da nastavi ta »usmena rasprava«.

Što se pak tiče globa, što bi ih sud imao da diktira strankama i odvjetnicima po § 588. gpp., bila bi to u praksi našoj mrska jedna novotarija, valjalo bi te globe opravdavati, kojekakove rekriminacije o progamjanju podnositi, pravne lijekove riješavati i t. d., a to bio bi dalji posao, na koji sudovi ne dospijevaju, pa mu se ugiblju, ne smatrajući ga uspješnim.

Proti svemu tomu radikalan bi lijek bio dakako prava usmena rasprava sa širokom vlasti sučevom; nu o tom posvemašnjem preuredjenju našega postupka još se ne radi ovdje, već o tom, kako bi se prethodno i to što moguće prije olakšao sadanji položaj za vrijeme, dok ne bude u život priveden novi postupnik. A da bi dotle to jest dok se počme raditi po novom postupniku moglo proteći više godina, o tom ne može biti sumnje. Priredjen je doduše nacrt osnove novoga postupnika, nu taj bi još valjalo proučiti i revidirati, pa u svezi s njime prirediti osnove ovršnoga postupnika, zakona o organizaciji sudova, poslovnoga reda, pa i sudovnika, koliko potonji ne dolazi u samom gradj. postupniku. To sve trebalo bi da budu zakoni. pa i nakon toga valjalo bi da proteče nekoliko godna, dok bi se po novim zakonima počelo raditi, dok bi se naime naš pravni svijet upoznao sa novim zakonima.

A dotle dok se to sve na čistac izvede i u život privede, preteško bi se podnosio naš sadanji postupak posve onakov, kakov jest. Napose naš seljački svijet kao najmnogobrojniji imao bi otuda najviše štete. Sudovi naši preterećeni su bili već prije rata, a kako je sada, gdje se znatno umanjio i svedjer umanjuje broj sudaca, to znamo svi. Stoga se mora tražiti neki izlazak iz toga. Nu kako?

Sva je težina gradjanskoga postupka u tom, kako da se glavi učin? Sve drugo zadaje daleko manje poteškoća. Glavljenje učina je najteža zadaća procesualnoga zakona, i po tome, kako je riješio tu zadaću, zakon je dobar ili nije dobar. Što se prema tome može da učini sa našim postupnikom, pa da bude više uporabljiv, da se uzanj lakše može da dočeka radikalna reforma?

Ne preostaje drugo već da se sudi doduše na temelju spisa, nu prema slobodnom osvjedočenju, uvažujući sve okolnosti. Sada mora sudac uzeti dokazanom okolnost, što ju potvrde dva »nesumnjiva« svjedoka (§. 158. gpp.), pa bila ta okolnost i jako sumnjiva. Što potvrdi 5 svjedoka proti 3 mora sud uzeti dokazanim (§. 160. gpp). premda bi, da smije uvažiti stanovita indicija u svezi sa ostalim dokaznim materijalom, morao uvažiti ono protivno, što su potvrdila 3 svjedoka.

Ono nešto slobode u sudačkom prosudjivanju, što je daje naš postupnik u §§. 124, 129, 159, 392, 105, odviše je neznatno, i ako se ova potonja ustanova (§. 105) o indirektnom dokazu proširuje u praksi — ne toliko u skladu sa tim propisom, koliko radi sile okolnosti — do nekoga dokaza indicialnoga, gdje se ne može drugačije.

I baš s toga, jer je sud vezan na propisanu mjeru dokaza, te se mora kloniti uvaženja posrednoga dokaza, osim koliko to iznimno

Digitized by Google

dopušta zakon, a propisana mjera dokaza teško se nalazi za često kompliciranе prilike današnjega života, nastoji stranka objesna i spretna ,i to nastoji često s uspjehom, da parničnu stvar prikaže u obliku i svezi što prepletenijoj, zamršenijoj, pa prema tome udešava svoje alegate. Ako ne drugo, a ono bar time nastoji da stvar komplicira, što navraća množinu prisega, napose u slučaju, gdje joj je protivnik takova stranka, kojoj je očito teško, da polaže prisegu. Nu čim se dade sloboda sucu da sudi uvaženjem svih okolnosti po slobodnom svojem osvjedočenju, ne će više imati uspjeha obiesni ti manevri. A kada više ne bude nade, da će obiest imati uspjeha, brzo će prestati zabašurivanje stvari i nesnosno gomilanje spisa. Sada u nagomilanim spisima često nalazi tek viši sud, da je pravedna stvar potlačena pukom spretnijom obiesti, naprema kojoj nebijaše dovoljno pomnje budi u suda budi u same stranke, pa stoga ukidanje i ponovno raspravljanje.

Istina je to, da bi slobodnom osvjedočenju bolje odgovarala usmena neposredna rasprava, nu valja se osloboditi sadanjega stanja što prije, bez odvlake. A da sudjenje po osvjedočenju nije nespojivo sa pismenosti, nema ni o tom dvojbe. Dokazom je tomu već adhesionalna parnica u našem kaznenom postupku, gdje viši sud na temelju spisa treba da sudi po svojem osvjedočenju o pitanju privatnopravnom (§§. 279. 289—291 kp.). Pa kako to izlazi jednostavno i dobro, znamo svi iz prakse. Dokazom su i naše parnice pobojne, u kojima sud po §. 44. zakona od 24. III. 1897. sudi takodjer po svojem osvjedočenju, a na temelju spisa. A i to znamo svi, kako se te stvari i kraj novosti pobojnoga prava i često zamršenih odnošaja pravnih, koji tu dolaze na riješenje, svršavaju začudo brzo i jednostavno, i lahko se rješavaju. Taj propis uzet je iz austrijskog zakona od 16. III. 1884., dočim se austrijski zakon u tom ugledao u pruski zakon još od 1857. godine, gdje je takova ustanova takodjer primljena u inače pismeni postupak. I po našem zakonu od 26. IV. 1916. o lihvarstvu sudi se po slobodnom osvjedočenju (§. 19.). Ugarski pak zak. čl. XVIII. : 1893. o sumarnom postupku uveo je bio (§. 215) sudjenje po slobodnom osvjedočenju i u redoviti (pismen) ugarski postupak (zak. čl. LIV. : 1868.), što je medjutim postalo bespredmetno, nakon što je tamo uveden usmen postupak po zak. čl. I. : 1911.

Uvedenjem slobodnoga uvaženja dokaza suditi će se i bolje i lakše, i postupak će biti jednostavniji i brži, ter po tom dakako i jeftiniji. A ne riskira se ništa u pitanju stvarne podloge za riješenje, jer se ne dira u potpuno protokoliranje našega postupnika, ter i viši sud sudi po slobodnom osvjedočenju na temelju spisa.

Napokon — a i to je vrlo važno — i suci i odvjetnici imati će više i vremena i razloga, da se bave pravom materijalnim, na koji se posao sada nekako slabije dospijeva kraj toliko prepiraka procesualne naravi i kraj nastojanja, da se po mogućnosti zatomi istina materijalna i prepriječi pobjeda prava materijalnoga.

Snažno se ima time zasjeći u naš gradj. parb. postupnik, nu to je prijeka nužda.

Digitized by Google

Uz to predlažu se i neke druge stvari, što veće što manje važnosti.

Što se tiče pojedinih ustanova, još je primijetiti:

K §. 1. U slučaju ogluhe nema slobodnoga osvjedočenja, zato se tu radi jasnoće kaže, da tvrdnja treba da je osporena.

Ovom novelom ne isključuje se dakako sudjenje na prisegu.

§. 2. To je svakako nužno u otštetnim parnicama, napose gdje nema stvari ,za koju valja platiti otštetu. A i u drugim slučajevima na pr. da za uzdržavanje djeteta valja plaćati mjesečno 30 K, a ne 29 ni 31 K., mora se rješavati više arbitrarno, nego po izvjesnu kakovom dokazu.

§. 3. Razumije se samo od sebe. Pod 1. padaju i notorne stvari i ono, što sud znade iz spisa.

§. 4. Radi važnosti isprava pri uredjenju pravnih odnošaja mora se na nje imati taj obzir i kraj slobodnoga uvaženja dokaza. Kraj isprava najlakše je, kada nastanu prepori, i prnicu voditi i stvar izgladiti.

§. 5. Uz priznanje protivničkih navoda često dolaze ograde i dodaci, pa to valja sve dovesti u sklad. Napose nije dobro uzeti to naprosto kao priznanje, time da ove dodatke valja dokazati, jer kraj takova shvaćanja ne bi stranka ništa priznavala.

§. 6. Pismeni postupak po našem gradj. parb. postupniku (§§. 5, 6, 8, 51—63) prava je opasnost za materijalnu istinu, napose kada parnicu vodi manje iskusan ovjetnik, jer može pukim previdjenjem da izgubi parnicu (§§. 22. 59. grpp.). A nepotreban je kraj postupka protokolarnoga, koji dakako nije usmen, već u istinu pismen.

§. 7. Ovdje predlaže se jedna nova ustanova od znatnije važnosti.

Općenita je tužba na odgode, a teško im se je odupriječi. Ovakova ustanova znatno će olakšati borbu proti odgodama, jer one manje smetaju, i zato manje dodijavaju, gdje ima osiguranja, nego gdje ga nema. A mogla bi takova ustanova pomoći i proti obijesnim utocima.

§. 8. Očito je poželjna ta ustanova, koja znatno može da olakša nagodu. I u predmetima naime, koji spadaju na sudb. stol, može svak prema predloženoj ustanovi i bez tužbe pozvati svoga protivnika u njegov (protivnikov) kot. sud radi pokušaja nagode. Isključene su dakako stvari, gdje ne može biti nagode, kao što u parnicama brakorazvodnima (§. 14. a. sud.).

Po § 433. austr. postupnika od 1895. god. dozvoljeno je bilo to pozivanje samo u predmetima u vrijednosti od ne preko 1000 K. U osnovi pak novele od 1914. predloženo je bilo proširenje na sve predmete od nadležnosti kot. suda, ali zahtjevalo se, da je svakako nadležan kot. sud, od koga se ište poziv. Tako i nacrt osnove našega novoga postupnika (§ 512). Nu austr. novela od 1. VI. 1914. sama (Gerichtsentlatungsnovelle) pošla je dalje od predloga osnove, te je dozvolila nagadjanje bez ograničenja to jest i u predmetima, koji

Digitized by Google

spadaju na sudbeni stol. Jedino se zahtjeva, da protustranka prebiva u opsegu kot. suda, od koga se ište poziv. To se ukazuje shodnim već zato, jer otpadaju pitanja o nadležnosti. Stoga se to predlaže tako i ovdje uz dodatak, koji će poslužiti jasnoći. Pripomenuti je, da nije shodno u ovom postupku dopitivati protustranci kakov trošak ni u onom slučaju, da molitelj ne pristupi. Iz ovoga postupka treba da se izluči svako riješenje preporne koje stvari. Inače bi se mogao otegnuti i komplicirati, te se nebi više radilo o prostom pokušaju nagode.

§. 9. Ovi propisi dakako ne mogu da važe odmah nakon što se proglase u službenim novinama, već treba da se ustanovi — prema dosadanjem načinu — stalan rok, od kojega ima da se primjenjuje. I suci naime i drugi ljudi od prava, kao što i parbenici, treba da imaju vremena, da se s tim propisima upoznadu. Razdoblje od po prilici mjesec dana biti će tomu dovoljno..

§. 10. U svim tim slučajevima moguća je primjena predloženih propisa, pa kada je očito, da će se time stvar dovršiti uspješnije, treba zato da se i primjene.

§. 11. Skrajnje je vrijeme, da se ured dostave, jer su kraj sadanjega što neshodnog što nedostatnog uredjenja u mnogom nepouzdane, i daju povoda mnogim pravnim lijekovima i ukidanju. Napose zadaju puno neprilika dostave putem općinskoga poglavarstva, što no su uredjene min. naredbom od 3. IV. 1852. broj 82. d. z. l.

DODATAK.

Danas je nuždа olakšanja sudskog uredovanja tako velika, da bi se u predloženim gore sredstvima moglo opažati premalo pomoći. Pomoć bi po mojem mišljenju bila velika, ali da je za današnje prilike nužna još veća, to je lahko vjerovati. Stoga mislim, da bi dobro bilo dodati još ove propise, kojima se očito manje riskira, nego da se i dalje pusti ogromno zaostajanje u rješavanju sudskih poslova.

I. Gdje se tužbom zahtijeva najviše 500 dinara bez uzgredica, ili drugi predmet, za koji se može iskati najviše 500 dinara, nije dopustiv previd proti osudi banskoga stola.

U tim predmetima nije dopustiv ni utok proti odluci banskoga stola, osim u postupku ovrhe na nekretnine uz uslove §. 318. gradj. parb. post.

II. U inim predmetima dopustiv je previd proti osudi banskoga stola samo uz uslove §. 335. gpp. i onda, kada se njom preinačuje osuda prvostepena. Nu preinačna osuda banskoga stola nije ovršiva, a previd ne dostavlja se drugoj stranci na protuizvedenje.

I utok proti odluci banskoga stola dopustiv je u tim predmetima samo uz uslove §. 318. gpp. i onda, kada se njom preinačuje ili ukida rješidba prvostepena.

U postupku ovrhe na pokretnine nije ni u tim predmetima dopustiv utok proti odluci banskoga stola, kojom se potvrdjuje odluka prvostepena.

Digitized by Google

III. I u neparbenim pravnim poslovima dopustiv je utok proti odluci banskoga stola samo uz uslove §. 16. neparb. postupnika od 9. VIII. 1854. i onda, kada se njom preinačuje ili ukida rješidba prvostepena.

IV. Stol sedmorice, otpućujuć izvanredni pravni lijek proti potvrdnoj rješidbi banskoga stola, osuditi će podnosioca izvanrednog previda na globu od 200 dinara, a podnosioca izvanrednog previdnog utoka ili žaobe ništovne na globu od 100 dinara, k tomu prvoga još na globu od 2%, a drugoga na globu od 1% od onoga viška, kojim izraženi u stanovitom glavničnom iznosu zahtjev premašuje 5000 dinara.

Te globe utjeruje upravna oblast na korist uboške zaklade.

Neutjeriva globa ne pretvara se u zatvor, a tko uživa pravo siromaštva, od njega se globa ni ne utjeruje, dok je siromašan.

V. Gdje nije dopustiv pravni lijek, ima ga svagda već prvi sud otputiti ureda radi, a nije dopustiva ni žaoba ništovna, gdje nije dopustiv utok ili previd.

Dakle: Isključuje se treća molba u onim predmetima, koji bi prema iznosu dotično vrijednosti (500 D) spadali pred mjesni dotično bagatelni sud, nu ostali su pod redovitim postupkom u smislu bagatelnog zakona od 19. V. 1917 dotično zakona od 21. IV. 1922. To je iznos dotično vrijednost bagatelna, o čem odlučuje konačno bagatelni sudac dotično banski stol, pa bi dosljedno bilo i u tim predmetima, koji su ostali pod redovitim postupkom, isključili treću molbu, tim više što u predmetima smetanja posjeda, gdje se više puta radi o vrlo važnim i zamršenim stvarima, odlučuju po zakonu od 8. V. 1890 konačno sudbeni stolovi. Stoga predlažem ustanovu pod I, gdje se ipak nalazi ta modifikacija, da se u postupku realne ovrhe, radi njezine kadšto vanredne važnosti i radi obično upletenih interesa trećih lica, dopusti utok proti odluci drugomolbenoj, nu samo uz uslove §. 318. gpp. Kako se ima shvaćati ono »ili drugi predmet, za koji se može iskat najviše 500 dinara«, to se lako vidi iz §. 1. bagatelnog zakona od 19. V. 1917.

Pod II. radi se o većim predmetima dotično i onima, gdje se ne može zahtijevati ekvivalent u novcu, pa se tu isključuje pravni lijek na stol sedmorice samo u postupku mobilarne ovrhe proti suglasnim odlukama prve i druge molbe. Taj naime izvanredni previdni utok, kako znamo iz prakse, tek iznimno se uvažuje, a vrlo često se ulaže, pa se njegovim isključenjem, kada su obe niže instancije priznale ovršni naslov opravdanim, ne riskira puno, a znatno se olakšava posao u prvom redu stolu sedmorice. Inače pak u tim većim predmetima bolje je, da se dopusti mogućnost pravne reparacije u onom opsegu, u kojem je to predvidjeno u §§. 318. 335. gpp., dakle u glavnom reparacija pravnih zabluda dotično znatnih nekih zapravo previdjenja (§. 318. gpp. karakterizira oboje kao »očitu nepravdu u rješidbi«) nižih sudova. Može se tu naime raditi o predmetima vanredne važnosti, a veći predmeti prosječno lakše i podnašaju taj pravni lijek. Ali ne samo pravni lijek proti potvrdnoj rješidbi (osudi ili odluci) drugomolbenoj, nego i proti inakoj to jest

Digitized by Google

preinačnoj ili ukidnoj da se dopusti previd dotično utok samo uz uslove §. 335. gpp. dotično §. 318. gpp. Dakle u bitnosti predlažu se i tu samo 2 instancije, nu tim da preinačna osuda drugomolbena još nije ovršiva, kao što je ovršiva potvrdna (§ 338. gpp.). Dvije to jest u glavnom dvije instancije više su u skladu i sa slobodnim osvjedočenjem u glavljenju činjenica.

U drugoj alineji govori se o rješidbi prvoga suda, jer to može biti i osuda, koju je ukinuo banski stol, pa se proti tomu ulaže utok po §. 345. gpp.

Doslijedno predlaže se pod III. i u neparbenim pravnim poslovima svagdje samo izvanredni previdni utok po §. 16. nep. post. Radi toga bi se moralo u nazivu zakona dodati »i neparbenoga postupnika od 9. VIII. 1854 (br. 208 dzl.)«

Pod IV. predlaže se, da se izvanredni pravni lijek proti suglasnim rješidbama svagda ima kazniti kao obijest, kada bude posve otpućen. To nekako hoće da kaže već i § 352. gpp. (»soll«), koji je ipak u praksi ostao zanemaren.

I ono pod V. olakšati će posao banskomu stolu i stolu sedmorice (napose i u slučajevima §§. 319. 320. gpp.), kad već prvi sud ima da sjeti stranku, da nema pravnog lijeka.

O §. 319. gpp. kadšto se čuje mišljenje, da isključuje samo zasebni utok, a ne i žaobu ništovnu. To mišljenje nije opravdano (i §. 318. gpp. govori o utoku radi ništetnosti), pa je i zato dobar drugi dio predloga pod V.

Predloženom stegom pravnih lijekova ima se, kako se vidi, rasteretiti direktno samo stol sedmorice, posredno dakako, već radi manje pisarije, i niži sudovi. Ali i rasterećenje stola sedmorice mora se mnogo cijeniti radi velike i teške zadaće vrhovnoga suda, koji mora, napose u ovo prelazno vrijeme miješanja, mnogo se brinuti, da ugledním rješidbama vodi pravosudje na pravoj kolotečini, tako te i niži sudovi i odvjetnici i stranke mogu znati, čega im se valja držati u konkretnom kojem sličnom slučaju. Takovim rješidbama olakšava se dakle posao i nižim sudovima. I poglavito radi te velevažne zadaće vrhovnoga suda mislim, da se ne može poći i za rasterećenjem banskoga stola možda tim načinom, da bi se pravni lijekovi proti prvomolbenim rješidbama podijelili medju banskim stolom i stolom sedmorice, tako te bi stol sedmorice rješavao ih u predmetima recimo do 2000 D, a one u većim predmetima banski stol uz pravni lijek po §. 335. gpp. dotično §. 318. gpp. na stol sedmorice. To se ne može preporučiti već zato, jer bi tako bio preterećen stol sedmorice, što bi još veće zlo bilo, nego je preterećenje banskoga stola. Dakle na ino olakšanje nižih sudova osim predloženim uvedenjem slobodnog osvjedočenja, ter istaknutim indirektnim načinom, teško se dade sada misliti, napose kada pri ovakovom noveliranju staroga postupnika valja paziti, da se stvar nebi komplicirala, i po tom cijelo olakšanje postalo dvojbenim. Pomoći valja i tu što prije, da odmah, urednim plaćama i povećanjem broja sudaca. Šteditи se mora dakako svigdje, samo se ne smije zaboravljati ona stara »justitia regnorum fundamentum«.

Digitized by Google

Nadležnost razgodbenih povjerenstava.[1]

Piše: Dr. Ivo Krbek, kr. kot. predstojnik i žup. komasacijoni povjerenik.

Prema zak. od 25. IV. 1894. »o uredjenju zemljišnih zajednica« spada prvo uredjenje i nadzor nad zemljišnim zajednicama u nadležnost upravnih oblasti, to su kralj. kotarske oblasti odnosno gradska poglavarstva u I. molbi, županijski upravni odbori u II. molbi i pokrajinska uprava, odelenje za narodno gospodarstvo u III. i konačnoj molbi: Iste su oblasti i nadležne za rješavanje sporova o izvršivanju ovlaštenja i o samom ovlaštenju (paragrafi 52. i 53. nav. zak.). U zamršenijim slučajevima uredjenja pojedine zemljišne zajednice, kad izbiju stvarno-pravni sporovi, tako naročito »ako se podigne prigovor stoga, što se zemljišna zajednica stvara iz skupštine, koja ju po načelima ovoga zakona ne može tvoriti, ili ako su odnošaji glede posjeda zemljišne zajednice i skupih užitaka tako zamršeni, da ih upravna oblast ne može razmrsiti« (citiramo iz § 66. nav. zak.), odredjen je posebni, od prvouredjenja različni, opsežniji postupak, koji provode posebne oblasti, različne od upravnih oblasti. Za razliku od prvouredjenja zove se taj postupak razgodba, a provode ga ona ista povjerenstva, koja provode komasaciju zemljišta i koja se u razgodbenom postupku nazivlju komasacijona kao razgodbena povjerenstva. Ta razgodba odredjena zak. o u. z. z. posvema je nova agrarno pravna operacija, koja do tog zak. nije postojala. Isti zakon povjerio je ovim razgodbenim povjerenstvima uz razgodbu i provedbu dioba zemljišnih zajednica. Potonja operacija postojala je u bivšem gradjanskom području (u bivšem krajiškom području je nije bilo), prije zak. o u. z. z., a provodili su ju urbarski sudovi po ustanovama urbarskog postupka. Tako su u diobnim stvarima razgodbena povjerenstva stupila na mjesto urbarskih sudova, kao što se to slično dogodilo i u samim komasacijskim stvarima. Nadležnost razgodbenih povjerenstava u poslovima zamljišnih zajednica proteže se samo na ova dva slučaja (razgodba i dioba) veće agrarno-pravne operacije, a ni u kojem slučaju na pojedinačne sporove, koji se javljaju izvan ovih operacija. O nadležnosti potonjih sporova nastala je u praksi nesigurnost. Upravne oblasti interpretirale su, a čine to i danas, ekstenzivno ustanove §§ 50.—53. nav. zak. o svojoj nadležnosti u stvarima zemljišnih zajednica, te ju protegle i na rješavanje sporova o posjedu i vlasništvu dijela zajedničkog zemljišta, ukoliko se taj spor tiče zemljišne zajednice i njenog ovlaštenika. Naredba kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 23. XI. 1904., br. 71.209. pače odredjuje primjenu ovog načela i za slučaj, ako je preporna čestica na ime ovlaštenika u gruntovnim knjigama upisana. Sudbene si rješidbe u

[1]) Ovaj članak nema za cilj da pruži potpuni prikaz, već samo da razbistri ona pitanja, koja su potaknuta člancima gg. Mrkše i Šrama u prvom i posliednjem broju ovogod. našeg Mjesečnika.

Digitized by Google

tome mnogo protuslove. Imade dosta rješitaba našeg stola sedmorice, koje izriču nadležnost upravnih oblasti,[2]) ipak se novija praksa postojano stavila na stanovište sudbene nadležnosti. Naglašujem, da su se svi ti prijepori i neizvjesnost odnosili samo na zaokruženje nadležnosti izmedju sudbenih i upravnih oblasti, a ne izmedju prvih i razgodbenih povjerenstava, jer glede proširene nadležnosti potonjih nije dosada bilo nikakve sumnje. O toj je nadležnosti napisao u 1. broju ovogod. Mjesečnika raspravicu kr. žup. tajnik Stjepan Mrkša, pa odijelivši točno nadležnost razgodbenih povjerenstava od upravnih oblasti, došao do zaključka, koji je i po mom mišljenju ispravan, da za take sporove nisu nadležne upravne oblasti, ali da nasuprot mogu biti nadležna razgodbena povjerenstva. Protiv toga ustao je u posljednjem dvobroju Mjesečnika kr. kotarski sudac Stjepan Šram. Pisac je u tom članku konfundirao dvije sasma različne oblasti: upravne oblasti i razgodbena povjerenstva i pošto je samovoljno potonje prekrstio u »upravne oblasti kao razgodbena povjerenstva«,[3]) negira i njima nadležnost za rješavanje vlasničkih i posjedovnih sporova. Samo tom konfuzijom dviju skroz različnih pojmova dade se uopće razumjeti, što je pisac plenarnoj rješidbi stola sedmorice od 29. VII. 1915 br. 2731 (usporedi str. 369—371 Mje-

[2] Usporedi take rješidbe u zbirci Dr. Goglia: »Zak. o u. z. z.« kod §. 50. istog zakona i u raspravi Dr. Ernesta Čimića u 1—3 br. Mjesečnika god. 1913., gdje pisac teoretski zastupa mišljenje, da su upravne oblasti nadležne za rješavanje tih sporova.

[3]) Ako je pisac time htio izraziti samo tehnički termin za ova povjerenstva, onda je upotrebio skroz krivi izraz, jer je njihov pravi i službeni naziv »Komasacijono kao razgodbeno povjerenstvo«. Ako je pak ovim nazivom htio istaći svoju tezu, da razgodbena povjerenstva nisu ništa drugo nego obične upravne oblasti, onda nam ostaje dužan na dokazima; jer se nipošto ne može dozvoliti, da pisac tu svoju novu teoriju jednostavno uvuče promjenom službenog naziva i da nadomjesti argumentaciju s ishitrenom frazeologijom. U istinu ma s kog mi gledišta posmatrali komasacijona povjerenstva, ne možemo ih naprosto uvrstiti medju obične upravne oblasti. S gledišta njihova ustrojstva, položaja i sastava, ta su povjerenstva posebne, od redovitih upravnih oblasti strogo odijeljene i samostalne oblasti, sastavljene iz upravnih činovnika, sudaca i stručnjaka; s gledišta njihova djelokruga pristoji im rješenje posebne zadaće, koju ne mogu da riješe ni sudovi ni upravne oblasti, a rješavajući tu svoju glavnu zadaću nadležna su ta povjerenstva da riješe i ona nuzgredna pitanja, bez kojih se ne može svršiti glavna zadaća, a koja nuzgredna pitanja redovito rješavaju dijelom sudovi, a dijelom upravne oblasti; a konačno s historijskog gledišta razvila se ta povjerenstva iz urbarskih sudova, a ne iz upravnih oblasti. Iz svega toga jasno izbija mješoviti značaj ovih povjerenstava, koja strogo uzev nisu ni sud ni upravne oblasti, ali sadržavaju u sebi elemente jedne i druge oblasti. U rješavanju kojeg konkretnog slučaja ne smiju se naprosto uzeti ova povjerenstva bilo kao sudbene bilo kao upravne oblasti — (potonje je pisac učinio) —, te bez svakog daljeg ispitivanja naprosto primijeniti ona načela, koja vrijede za koju od ovih dviju vrsti oblasti, već se to ima riješiti prema slovu i duhu pozitivnih zakona i propisa, koji vrijede baš za ova povjerenstva.

Digitized by Google

sečnika od prošle god.), koja se odnosi na spor o nadležnosti izmedju suda i upravne oblasti, a nikako na kakav spor s razgodbenim povjerenstvom, dao krivi smisao kao da se ta rješidba odnosi i na potonji slučaj, premda se to protivi ne samo slovu ove rješidbe, nego još jasnje i daljnjoj plen. rješ. istog suda od 24. VI. 1915. br. 2441 (usporedi str. 35. ovogod. Mjesečnika), na koju se rješidbu i izrično poziva prvonavedena rješidba.

Da bi dokazao svoju tvrdnju o apsolutnoj nenadležnosti razgodbenih povjerenstava za rješavanje posjedovnih i vlasničkih sporova, izvodi pisac prosto jezično naselje na 1. st. § 80. nav. zak. izlažući riječi: »svi stvarni pravni odnošaji« kao »neki«. Toga radi tvrdi, da se izraz oblasti iz 2. st.[4]) istog § odnosi samo na upravne oblasti, pa da se pod »svi« 1. st. razumijevaju samo taki stvarno-pravni odnošaji, koji spadaju u nadležno rješavanje upravnih oblasti. Kod toga nam pisac još uvijek ostavlja nerazjašnjenim, kako to, da zakon pod svi u 1. stav. misli samo one stvarno pravne odnošaje, koje rješavaju upravne oblasti, a ujedared u ekzemplikativnom nabrajanju dolaze i »medje skupnog zemljišta«, koji slučaj doduše nastoji pisac skroz neopravdano suziti na slučajeve § 850 i slijed. o. g. z. o ponovljenju granica, ali koji i tako krivo suženi slučaj ne spada u nadležnost upravnih oblasti. Ako je zakonodavac pod »svi« 1. st. § 80. mislio samo slučajeve, koje inače rješavaju upravne oblasti, onda bi logično morao i u ovom ekzemplikativnom nabrajanju navesti samo take slučajeve. Uostalom bi prema piscu ostalo posve neshvatljivo, zašto je zakonodavac uredio posebni razgodbeni postupak s naročitim povjerenstvima, kad uredjivanje zemljišnih zajednica provode i onako upravne oblasti, a nadležnost prvih izuzev rečenog slučaja § 850 o. g. z. nije šira od nadležnosti potonjih. Već spreda naved. § 66. nam jasno svjedoči, da je nadležnost razgodbenih povjerenstava spram upravnih oblasti proširena. Pisac je posve previdio ustanovu ovog § a iz nje jasno slijedi, da su razgodbena povjerenstva nadležna za rješavanje čisto stvarno-pravnih sporova, koji se odnose na razgodbeni objekt i koje sporove izvan razgodbe ne rješavaju upravne oblasti već sudovi. Valja uopće držati u vidu, da je stvarno nemoguće urediti neku zemljišnu zajednicu na taj način, da se samo ustanove ovlaštenici, a da se ne ustanovi podjedno i njezin objekt. Oboje čini glavnu zadaću razgodbe i nužno iziskuje zajedničko rješenje. Isto vrijedi i za diobu. Čim se upravnim oblastima kod prvouredjenja zemljišnih zajednica javljaju prigovori glede objekta zem-

[4]) 1. i 2. st. § 80. glase: »Nadležnost tih razgodbenih povjerenstava opsiže i raspravu i odlučavanje o svim stvarno pravnim odnošajima, u koliko je to nužno u svrhu razgodbe, napose i o medjama skupnoga zemljišta, o postojanju i opsegu prava ovlašteničkih, o nužnim učesnikom služnostima i gospodarskim uredbama (poljskim putevima, naplavnim jarcima i t. d.) u koliko je nužno i ove upriličiti u razgodbi.

Stoga je isključena nadležnost onih oblasti, koje bi, da ne bude razgodbe, nadležne bile rješavati te prijepore.

Digitized by Google

ljišne zajednice, mora ona, jer nije vlasna da ih riješi, obustaviti svoj postupak i ustupiti čitav predmet na nadležnost razgodbenim povjerenstvima. Tu nadležnost razgodbenih povjerenstava za ustanovljenje zajedničkog zemljišta, jasno je izrazio i § 76. nav. zak., te stavio ovo u isti red s odredjenjem ovlaštenika i razmjera njihovih ovlaštenja. Posve je dakle jasno, da one »medje skupnog zemljišta« § 80. nav. zak. znače, da su razgodbena povjerenstva nadležna, da ustanove objekt zemljišne zajednice, njezin zemljišni posjed i da odrede dokle se protežu medje tog posjeda. U sporu o medjama skupnog zemljišta logično je uključen i svaki spor o posjedu i vlasništvu tog zemljišta.

No ostavimo sve to, pa pogledajmo, da li uopće stoji glavni piščev navod, da je zakonodavac u 2. st. § 80. pod riječu »oblasti« mislio samo upravne oblasti. Pisac se poziva na nomenklaturu zakona, koji da sud uvijek ispravno naziva sudom (3. st. § 80, 81 i 53), a upravne oblasti »oblastima«. Kod toga je pisac dvoje previdio: prvo, što uistinu zakon ne zove upravne oblasti naprosto »oblastima« već »upravnim oblastima« (usporedi § 62, 66 i 68), a drugo, što pored sudova i upravnih oblasti postoji zajednički oblasni pojam, koji obuhvaća i sudove i upravne oblasti. Taj treći pojam označuje zakonodavac riječu »oblast«, zato ta riječ u § 72. i 2. st. § 80. nav. zak. obuhvaća i sudove i upravne oblasti, pa zato i zakonodavac kad misli samo upravnu oblast ne kaže naprosto oblast, već baš »upravna oblast«. Neoboriv dokaz, da ima riječ »oblast« u istinu navedeno značenje, nalazimo u § 24. zak. od 26. V. 1891. »o komasaciji zemljišta«. Zakonodavac nije i taj § prosto primijenio na razgodbeni postupak, kako je to učinio kod nekih drugih, već je njegove ustanove prekrojio. Tako su §§ 80—81. zak. o u. z. z. posve očito nastali iz § 24. zak. o k. z. 1891.[5]) Pod terminom »oblast« u reč. § 24. misli se i upravna oblast i sud, kako to jasno proizlazi ne samo iz 2. st. istog § nego i iz 1. i 2. stavke članka XVII[6]) provedbene nar. k istom zak. od 8. X. 1892, kojim se člankom upravo tumači § 24. zakona.

[5]) 1. st. § 24. odgovara 1. i 2. stav. § 80., 2. st. § 24. odgovara 1. st. § 81. i konačno 3. st. § 24. onoj 3. st. § 80.

Rečeni § 24. glasi:

Nadležnost ovih povjerenstava opsiže raspravljanje i odlučivanje o svim stvarnim i pravnim odnošajima, koji će se promijeniti s komasacije; stoga i j e s t i s k l j u č e n a n a d l e ž n o s t o n i h o b l a s t i, koje bi bile, da ne bude komasacije, nadležne riješavati dotične predmete.

Odatle izuzimlju se prijepori o vlasništvu ili posjedu nekretnina uzetih u komasaciju, koji će i nadalje spadati pred redovitog suca; zatim poslovi tičući se javnih komunikacija i gradjevnog redarstva...

Članak 11. zak. od 28. II. 1874. »o vlasti sudačkoj« ne smije se uporavljivati glede rješidba komasacijonih povjerenstava.

[6]) Ove dvije stavke glase:

Komasacijona povjerenstva zvana su, da rješavaju predmete, o kojima bi inače imale odlučivati sudbene oblasti, kao na pr. pitanja o odšteti, o otkazu uporabnih odnošaja, o služnostima i t. d.

Digitized by Google

Stvar je potpuno jasna i do piščevog članka nije uopće nikada bilo kakve sumnje glede primjene § 80. Nadležnost ragodbenih povjerenstva nužno obuzima sva stvarno pravna pitanja, koja se tiču objekta zemljišne zajednice, dakle naročite posjedovne i vlasničke sporove o tom objektu odnosno dijelovima toga objekta uz jedini uvjet, da je to nužno u svrhu razgodbe odnosno diobe. Kad je pak za razgdbu odnosno diobu nužno, da se pojedini posjedovni odnosno vlasnički spor uzme u pretres, nemoguće je unapred odrediti nekom apstraktnom normom, već to zavisi posvema od prilike pojedinog slučaja. U glavnom se može kazati, da je izlučivanje sporova o posjedu i vlasništvu pojedinih čestica lagdje provoditi kod razgodbe[7]) nego li kod diobe, budući da se u prvom slučaju ne mijenjaju postupkom postojeći pravni odnošaji, već im se tek daje odredjeni oblik, pa će uredjena zemljišna zajednica i nakon razgodbe moći riješiti pojedini spor, koji je ostao viseći (primjerice ispravdati kod redovitog suda pojedinu česticu čije je vlasništvo preporno); naprotiv se diobom stvaraju novi pravni odnošaji, na mjesto kolektivnog vlasništva stupa individualno, pa valja pojedinom diobnom učesniku predati u vlasnost točno odredjenu i neprepornu česticu. Načelno nije § 80 ograničio nadležnost razgodbenih povjerenstava o odlučivanju stvarnopravnih odnošaja samog razgodbenog odnosno diobnog objekta. On je poput 1. stav. § 24. zak. o k. z. 1891. ustanovio opću nadležnost za sva pitanja, koja rješavaju sudbene i upravne oblasti. Ograničenje te opće nadležnosti normirao je § 81[8]) z. o. u. z. z., kako je to učinila i 2. st. § 24. z. ok. z. Prema toj ustanovi prestaje nadležnost razgodbenih povjerenstava kod posjedovnih i vlasničkih sporova, koji se odnose na ovlaštene nekretnine, to jest na one nekretnine, na osnovu kojih si pojedinci, uslijed realnopravne naravi ovlašteničkog prava, svojataju ovlašteničko pravo u zemljišnoj zajednici. Kad se jednom u razgodbi ili diobi ustanovi tačno, koje su nekretnine ovlaštene, onda i nije — uslijed akcesorne naravi ovlašteničkog prava — nužno dalje ulaziti u rješavanje spora, da li je A ili B vlasnik istih: svaki vlasnik tih nekretnina bit će podjedno i ovlaštenik u zemljišnoj zajednici odnosno diobni učesnik. Stoga je posve naravno i opravdano, da je rješavanje takih sporova pridržano redovitim su-

Izuzimaju se ipak ispod nadležnosti povjerenstava za komasaciju postojeći prijepori o vlasništvu i posjedu nekretnina, uzetih u komasaciju. Ti spadaju i nadalje pred redovitog suca.

[7]) Slučajeve takih sporova, koji se moraju nužno i kod razgodbe riješiti, vidi u mojoj knjizi: Zemljišna zajednica pod notom 41. (str. 49—52) i konac note 84. (str. 117).

[8]) Taj § 81. glasi: Prijepori o vlasništvu ili posjedu nekretnina, s kojima je spojeno vlasništvo, spadat će i nadalje pred redovitog suca.

No i u slučaju prijepora, koji spadaju pred sud, ima razgodbeno povjerenstvo pokušati nagodu.

Digitized by Google

dovima. Dakle već iz same ove logične veze izmedju §§ 80 i 81. slijedi jasno, da sve prijepore, koji se odnose na one nekretnine, koje sačinjavaju samu zemljišnu zajednicu (to je objekt zemljišne zajednice u opreci spram ovlaštenih nekretnina), mogu — ukoliko je to za razgodbu odnosno diobu potrebno — rješavati razgodbena povjerenstva.

Pisac bi htio, da izvede i neke zaključke iz okolnosti, što se reč. § 24. starijeg zak. o k. z. odnosno § 25. sada na snazi stojećeg zak. o k. z., kojim je potonjim još proširena nadležnost komasacijonih oblasti, nema primijeniti u razgodbi odnosno diobi. Sve to pada u vodu, kad se uvaži, da je § 24. zak. o k. z. 1891 prekrojen u § 80 i 81. zak. o u. z. z., pa je tim ustanovama dana tako široka nadležnost razgodbenih povjerenstava, da je i kasnije otpala potreba protezati § 25. novog zak. o k. z. na razgodbene oblasti.

Gornjim izvodima je oboren glavni piščev argumenat. Što još preostaje od manje je važnosti. No da se razbistre pojmovi, potrebno je da osvjetlim njegovu neispravnu tvrdnju, da se u komasacijonom postupku ne mogu zaprisizati svjedoci. Prema starom zak. o k. z. 1891 se uistinu nisu mogli u komasacijonom postupku zaprisizati svjedoci (§ 50). Kao što je taj zakon — uz stanovite izuzetke, u koje nije potrebno da pobliže ovdje ulazim — uopće upotrebio maličnі postupnik, tako je i dokazni postupak preuzeo gotovo od riječi do riječi iz maličnog postupnika. Od toga je zakonodavac samo u dva slučaja odstupio, što nije kao dokazno sredstvo preuzeo preslušanje stranke pod zakletvom i što se svjedoci nemaju zapriseći. Medjutim su iz novog zak. o k. z. 1902 ispuštene sve ustanove o dokazu i dokazivanju. Taj je ispravak u vladinoj osnovi proveo saborski odbor, i to — kako se razabire iz instruktivnih govora izvjestitelja ove osnove dr. Nkole Tomašića i tadanjeg bana Khuena-Hedervárya, održanih u hrvatskom saboru za generalne debate — kako bi se što jače naglasio inkvizitorni značaj postupka, što bolje zaštitilo materijalno pravo i normirala što veća odgovornost komasacijonog povjerenika. U biranju dokaznih sredstava ostavljene su dakle u cilju polučenja materijalne istine komasacijonom povjereniku slobodne ruke. No posve je naravno, da si je praksa morala naći neka načela, po kojima će se rukovoditi kod dokazivanja. Ta je načela praksa preuzela iz maličnog postupnika, a zato joj je dala naročito opravdanje posl. stav. § 31. prov. nar. k zak. o k. z. 1902 u vezi s § 12. istog zak. Tako se danas općenito u komasacijonom postupku, a jednako i kod razgodba i dioba, kod dokazivanja primjenjuju načela maličnog postupnika, pa se naročito i zaprisižu svjedoci i preslušavaju stranke pod zakletvom.

Potrebno je još predočiti, do kakih bi posljedica dovelo, kad bi se prekinulo sa stalnom dosadanjom praksom, pa kad bi sudovi uistinu uzeli u svoju isključivu nadležnost sudjenje takih sporova. Razmotrit ćemo to naročito kod dioba, jer su danas ove praktično važnije nego razgodbe. Posjed naših zemljišnih zajednica je u

Digitized by Google

velikoj mjeri usurpiran.[9]) U diobi našao je upravo instinktivno sam narod najzgodniji način, da se te usurpacije urede. Danas sve većma traže ovlaštenici take djelomične diobe zemljišne zajednice, gdje se ima stanoviti kompleks zemljišta što bolje arondirati i ostaviti svim ovlaštenicima, a preostalo zemljište razdijeliti medju ovlaštenike. — Kod toga dobivaju u pravilu usurpanti već usurpirano zemljište, odnosno dio istog, ako usurpacija nadmašuje njihov diobni dio, te se na pravedan način izravnjuju posjedovne nejednakosti. Čitav diobni postupak imade podjedno i značaj uredjenja usurpacije, pa valja oboje zajedno voditi i tehnički je nemoguće jedno od drugoga odijeliti.

Pa i sa stanovišta točnog pretresa pojedinog spora u stvari usurpacije uputnije je to činiti razgodbenim postupkom nego li redovitim putem pravde, jer ne gledajući na sve ostale prednosti razgodbenog postupka, uvijek je bolje ovakav spor rješavati suvislo i zajedno s ostalim odnošajima u zemljišnoj zajednici, nego ga rješavati za sebe, istrgnutog iz tih odnošaja, jer se bez poznavanja sviju ovih odnošaja u pojedinoj zemljišnoj zajednici često ne može ni pravilno prosuditi taka usurpacija.

Po piščevu nazoru mogle bi se u diobu povući usurpacije samo privolom dotičnih usurpanata. Gdje te privole nema, morala bi najprije zemljišna zajednica ispravdati dotičnu usurpaciju kod sudova. Malo imade dioba bez protivnika. Taki su protivnici naročito usurpanti s većim usurpacijama, koji su na štetu ostalih ovlaštenika prekomjerno prigrabili posjed zemljišne zajednice i koji strahuju, da će im se diobom okljaštriti njihove usurpacije. Oni će naravno sve poduzeti, da diobu zavuku, a kao naručena doći će im redovita pravda kod suda, u kojoj će imati ulogu tuženika i koja će im kraj našeg redovitog parbenog postupnika dati sigurno savršena sredstva za zavlačenje. Kod toga valja još i u obzir uzeti, da je zemljišna zajednica skroz nezgodan procesualni subjekt, što dolazi veoma u prilog njenom procesualnom protivniku. Odlučnu riječ glede parnice imade glomazna glavna skupština, dok ju kod suda zastupa u pravilu njen glavar (§ 34. zak. o n. z. z.); a usurpant može računati, da će mu za trajanja duge parbe uspjeti po sebe povoljno djelovati na ove organe zemljišne zajednice. Dok se ne dokrajči ta parnica, morao bi se obustaviti čitav postupak i ostaviti netaknutim po opće gospodarstvo štetni odnošaji u zemljišnoj zajednici. Pa kad se i nakon du-

[9]) Te su usurpacije prava rakrana naših zemljišnih zajednica — naročito krajiških. Kako postojeći zak. o u. z. z. nije na njih uzeo dovoljan obzir, nastale su u praksi poteškoće i glede pitanja čisto pravne prirode. Tako prijepori formalno-pravne naravi o nadležnosti, izmedju nadležnosti sudova i upravnih oblasti, pače i materijalno-pravne naravi, kao na primjer pitanje, može li ovlaštenik neke zemljišne zajednice dosjelošću steći nekretnine svoje zemljišne zajednice. Dužnost bi bila naše legislative, da nadopuni ove nedostatke postojećeg zakona i da donese o usurpacijama posebne ustanove materijalno- i formalno-pravne naravi, koje odgovaraju naročitoj pravnoj naravi tih usurpacija.

Digitized by Google

gog vremena pravomoćno dokonča sudska parnica, nemamo kraj onih odnošaja, koji faktično vladaju u našim zemljišnim zajednicama, nikake garancije, da ne će opet iznova izbiti slični sporovi, zbog kojih se i opet ne će moći provesti diobni postupak. Jednom riječju: principijelno izlučivanje posjedovnih i vlasničkih sporova glede objekta zemljišne zajednice iz diobnog postupka imalo bi za neminovnu posljedicu posvemašnje onemogućenje velike većine dioba. Malen je broj dioba, gdje se gruntovno stanje posjeda zemljišne zajednice točno podudara s faktičnim posjedom i gdje nema usurpacija i posjedovanja, oprečnih gruntovnom stanju, a samo take diobe mogle bi po tom mnijenju glatko provoditi razgodbena povjerenstva; dok bi u ogromnoj većini drugih dioba svaki ovakav pojedini slučaj davao diobnim protivnicima u ruke moćno oružje, da onemoguće diobu i produže u nedogledno vrijeme nepravično posjedovanje. Time bi se doduše razgodbena povjerenstva silno oteretila i diobe svela na najmanji broj, ali baš kod onih najzamršenijih dioba, koje su i s ekonomskog i sa socijalnog, kao i s gledišta javnog mira i poretka najpresantnije, nestalo bi svake nade, da će se uopće moći ikada provesti. U današnjem diobnom postupku ti sporovi u pravilu ni ne zadavaju većih poteškoća. Oni se rješavaju savezno s ostalim raspravnim predmetima, i usurpanti znajući vrlo dobro, da im te usurpacije pravno ni ne pripadaju i da svojim otporom ne mogu u kakoj znatnijoj mjeri zavući diobni postupak, ne protive se u pravilu tome, da se te usurpacije povuku u diobu. To bise njihovo vladanje ali posvema izmijenilo onim časom, čim bi razgodbena povjerenstva postala nenadležna za rješavanje ovih sporova. Sad će naravno svaki diobni protivnik gledati izrabiti takav slučaj, da u nedogled zavuče, pa i onemogući diobu. I tamo gdje po današnjim prilikama, ne bi nikad ni došlo do konkretnog spora, porodit će se ujedared silni skroz suvišni sporovi i svadje. Njih bi ova nova praksa upravo na umjetan način provocirala. Što znači ovako buditi zle duhove, unositi odozgo na umjetan način kaos u mirne i sredjene odnošaje i izazvati nepotrebne sporove, svadje i trzavice, dovoljno smo iskušali u našoj prošlosti, a — budi iskreno rečeno — ne manjka nam na tome ni u našoj sadašnjosti. Da navedem samo jedan tipičan primjer. Svojedobno nisu iz zadruge izudate kćeri ni sanjale, da bi im nakon njihove izudaje pripadalo kako pravo na zadružnu imovinu, te su u tom pogledu vladali posve jednolični i staloženi odnošaji. Najednom se stadoše nakon uvedenja novoga izvanparbenoga gradjanskoga postupnika u Hrvatskoj i Slavoniji provoditi ostavinske rasprave i naravno radjaju tom posljedicom, da i te kćeri traže dio iz svoje stare zadruge, da nastaju najveće svadje i neredi u zadrugama tako, da su se konačno god. 1857. morale sve te ostavinske rsprave jednostavno obustaviti. Slično je djelovanje imala i ona ustanova zak. čl. IV. 1870., kojom je odredjeno, da i izudatim kćerima pripada dio iz zadružne imovine. Diobe učestaše uz silne svadje i trzavice u tako velikoj mjeri, da je zakonodavac već god. 1872. morao izdati posebni

Digitized by Google

zak. članak o pravostaji združnih dioba. Tako to biva, kad se za volju raznih teoretski opravdanih i neopravdanih, pravnih floskula naturuje narodu pravo i pravni poredak, koji je u diametralnoj opreci s njegovim pravnim osjećajima i potrebama.

Kritika naše agrarne reforme rado ističe, da je po njoj stradalo racijonalno obradjivanje tla i time umanjena produktivnost istoga, pa da je na mjesto izvrsno obradjene zemlje trebalo u prvom redu uzeti nedostatno ili nikako obradjeno zemljište. Tako se baš zemljište velikim dijelom nalazi u rukama naših zemljišnih zajednica, te bi se baš putem diobe moglo privesti racijonalnom obradjivanju. U oskudici na zemljištu narod je to sam shvatio, i sve većma se množe zahtjevi za diobom. I evo, upravo u tom odlučnom času, kad bi još trebalo ići zatim, da i postojeći diobni postupak učinimo što bržim i uklonimo one prepone, koje ga nepotrebno zavlače,[10] diže se glas, koji protiv jasnog slova zakona hoće da preokrene dosadanju stalnu praksu, koja već traje blizu 30 godina i stegne nadležnost razgodbenih povjerenstava na način, kojim bi bile diobe faktično onemogućene.

Pa ako se i pomirimo time, da će za buduće biti onemogućena provedba ogromne većine pravilno zatraženih dioba, preostaje da pogledamo, kada bi sudbina — dosljedno prema piščevu mnijenju — imala stići one diobe, koje su danas u tečaju kod razgodbenih povjerenstava i kod kojih su ta povjerenstva postupila prema dosadanjoj praksi. Nakon pravomoćne rješidbe razgodbenih povjerenstava predat će komasacijoni povjerenik diobne čestice u fizički posjed pojedinim diobnim učesnicima. Tu će naravno prema današnjem stanju gotovo u svakoj diobi biti i takih čestica, koje do časa predaje nisu bile u skupnom uživanju sviju ovlaštenika zamljišne zajednice, već u isključivom posjedu pojedinog usurpanta. Dosljedno piščevu mnijenju takav bi usurpant po svojoj miloj volji mogao tužiti zbog smetanja posjeda komasacijonog povjerenika, koji je u redu ovršio pravomoćnu rješidbu svojih pretpostavljenih oblasti i onog diobnog učesnika, koji je polag diobne osnove slučajno dobio svoj dio na dotičnoj usurpaciji. I sad bi valjda — po piščevom mnijenju — imao sud izbaciti iz tog novog posjeda tu treću osobu, uvedenu u posjed polag pravomoćne rješidbe razgodbenog povjerenstva, i ta bi treća, posve nedužna osoba, koja se je možda još u diobnom

[10]) Tako štetno djelovanje ima naročito odobrenje diobnog zaključka, zemljišne zajednice po pokrajinskoj upravi. Tom procedurom ne zavlači se samo zametnuće diobnog postupka, već se često, nakon što su taj potupak zametnula razgodbena povjerenstva, ustanovljuje, da je diobu nemoguće provesti na način, kako je odobrena, pa valja uz obustavu postupka ishoditi novo odobrenje. Valjalo bi stoga ovu zakonsku ustanovu (§ 43. z. o n. z. z.), koja se se samo zadržala kao nepotrebni ostatak iz onog vremena, kad su diobni postupak provodili urbarski sudovi, izmijeniti, pa to odobravanje povjeriti samim razgodbenim povjerenstvima, kako to čine kod komasacije i cijepanja zemljišne zajednice (kad se razgodbom neka matična zemljišna zajednica ima rascijepiti u više novih zemljišnih zajednica).

Digitized by Google

postupku i protivila svome nadijeljenju na dotičnom mjestu, ostala uopće bez svog dijela, koji joj zakonito pripada. U koliko je takav nadjeljenik imao i sam kaku usurpaciju, izbacit će naravno iz novog posjeda daljnjeg učesnika, i tako dalje, pa će jednom riječju čitav, danas uz teške žrtve i veliki trošak provedeni, diobni postupak biti uništen, a u zemljišnoj zajednici, zavladati potpuna anarhija, te nemoguće i bezizgledno stanje. Dalje bi se mogao predmet obraditi još samo satirički — — — —

Obvezatno osiguranje putnika na moru.

Priopćio dr. Antun Vio, odvjetnik.

Na dnevnom redu konference društva za izjednačenje pomorskoga privatnoga prava (Comité Maritime International) u Gothenbourgu u Švedskoj nalazi se pitanje obvezatnoga osiguranja putnika protiv posljedica smrti ili tjelesnih ozljeda prigodom putovanja po moru. — U svrhu proučenja i predbježnoga pretresa ovog pitanja, postavio je pomenuti Comité na svoje članove više pitanja, i to:

I. Načelna pitanja.

1. Držite li, da treba putem medjunarodne konvencije ustanoviti uredbu obvezatnoga osiguranja pomorskih putnika, na mjesto ugovorne odgovornosti brodovlasnika prema licima, koja putuju na njihovim brodovima?

2. Ovo obvezatno osiguranje ima da bude predmetom jedne posebne medjunarodne konvencije, ili je li uputnije uvrstiti ga u osnovu konvencije, tičuće se odgovornosti brodovlasnika, kojom se bavi diplomatska konferenca?

II. Posebna pitanja.

3. Sistem obvezatnoga osiguranja treba da bude osnovan u korist sviju putnika, ili samo u korist iseljenika?

4. Ako se osiguranje bude sastojalo od opredijeljene svote pripadajuće toliko sa uzroka slučajne nezgode, koliko sa uzroka nemarnosti broda, na kojem se oštećeno lice vozi, ili zbog nemarnosti drugoga kojega broda, ima li se držati na snazi osobna odgovornost brodovlasnika, i pod kojim uvjetima?

5. Koliku odštetu biste predložiti:
   a) u slučaju smrti;
   b) u slučaju trajne posvemašnje radne nesposobnosti;
   c) u slučaju trajne djelomične nesposobnosti;
   d) u slučaju vremenite nesposobnosti?

Čini li Vam se odšteta od 100 šterlinga za slučajeve a) i b), jedan razmjerni dio ove svote za slučaj c), te franaka 25 u zlatu na tjedan za vrijeme od 12 sedmica za slučaj d) dostatnom?

Digitized by Google

Na čiji teret ima pasti trošak ovoga osiguranja?

6. U čiju korist bi imalo biti osiguranje? U korist lica pozvanih po općem pravu, ili u korist kategorija osoba naznačenih u konvenciji, na pr. u korist onih, koje imenuje oiguranik, ili u korist njegove žene, njegove djece, njegova oca i majke, ako ih on uzdržava?

7. Ako ste za sistem osiguranja jedino u korist iseljenika, nije li probitačno, da države ustroje blagajne za osiguranje u korist svojih pripadnika i da nose dotične troškove? U kakvom odnosu bi ove blagajne imale biti medjusobom? Bi li ovaj sistem dao praktičan uspjeh sa gledišta jednake opskrbe i sigurnoga izvršenja platežne dužnosti?

8. Koji će biti način potraživanja protiv trećih odgovornih lica:
   a) sa strane prevozača, koji su isplatili žrtvama osiguranu odštetu;
   b) sa strane žrtava, koje nisu bile potpunoma odštećene?

Prije nego li predjem, da odgovorim na ova pitanja, kazat ću par riječi o povijesti ovoga problema.

»Comité Maritime International« bio je postavio ovo pitanje na dnevni red konference u Bremen-u god. 1909., ali premda se je ova konferenca opširno bavila tim pitanjem, nije donijela nikakova pozitivnoga rješenja. Na diplomatskoj konferenciji održanoj god. 1910. u Bruxelles-u, zastupnici raznih država izjaviše, da je potrebno urediti pitanje odštete u slučaju gubitka ljudskih života i u slučaju tjelesnih ozljeda. Konferenca društva »Comité Maritime International« država u Anversu u mjesecu srpnju 1921. uzela je ovo pitanje opet u pretres, te je napokon medjunarodna diplomatska konferenca u Bruxelles-u mjeseca listopada 1922. izradila osnovu medjunarodnoga ugovora glede ograničenja odgovornosti brodovlasnika, koja u § 7. sadržava slijedeće ustanove: »U slučaju smrti ili tjelesne ozljede prouzročene činom ili krivnjom kapetana, momčadi, vodiča (pilote), ili druge koje osobe, nalazeće se u službi broda, brodovlasnik je odgovoran prema žrtvama, ili njihovim pravnim nasljednicima, preko granice ustanovljene u prednjim člancima, u visini do 8 šterlinga za svaku tonu broda. Žrtve svake pojedine nezgode, ili njihovi pravni nasljedniri, imaju zajedničko pravo na svotu, sačinjavajuću opseg dotične odgovornosti. Ako poginuli ili njihovi pravni nasljednici ne dobiju potpune odštete iz pomenute svote, oni imaju za nenamireni dio tražbine udjela sa drugim vjerovnicima na svotu spomenutu u prediućim člancima, bez povrede reda privilegija. Isto ograničenje odgovornosti vrijedi takodjer za putnike prama brodu, koji ih prenaša, ali se ne uporavlja na momčad i druge osobe u službi broda, kojih pravo na odštetu u slučaju smrti ili tjelesnih ozljeda ostaje uredjeno nacionalnim pravom broda«.

Iz ovoga teksta proizlazi, da se ova osnova razilazi od pitanja na dnevnom redu sadašnje konference Comité-a, jer dok pomenuti § 7. govori o šteti pretrpljenoj uslijed kojega čina ili krivnje kapetana ili momčadi, pomenuti Comité postavlja sad pitanje, da li brodovlasnik ima da odgovara — dakako u granicama osiguranja — za

Digitized by Google

svaku nezgodu putniku bez obzira, je li nastala krivnjom ili bez krivnje kapetana ili osoblja broda.

Što su na to izjavila pojedina narodna udruženja, društva za izjednačenje pomorskoga privatnoga prava?

Francusko udruženje »Association Française du Droit Maritime (Bulletin N. 58) izjavljuje se protiv ovoga prijedloga, i to iz slijedećih razloga: »Obzirom na to, da je zakonska osnova diplomatske konferenče u Bruxelles-u prihvaćena pred kratko vrijeme, a prilike se nisu od onoga vremena znatno promijenile, ne čini se opravdanim, da se promjeni tekst, prihvaćen u Bruxelles-u. Uvrštenje u zakon o ograničenju odgovornosti brodovlasnika novoga jednoga načela, naime odgovornosti brodovlasnika za sve nezgode putnika, moglo bi uroditi zabačenjem zakonske osnove, prihvaćene u diplomatskoj konferenciji u Bruxelles-u«.

Engleski »Maritime Law Comittee de l'International Law Assotiation« (Bulletin N. 58) kaže: »U istinu pokušaj, da se stavi u sklad uredba obezbjedjenja dobrobiti neke vrste državljana sa zakonom, koji uredjuje prenos putnika na moru, mora uroditi zabunom. To znači pobrkati temeljna načela socijalnoga zakonodavstva sa pomorskim pravom«.

»Association Norvegiénne de Droit Maritime« (Bulletin N. 59) veli: »Pitanje obvezatnoga osiguranja iseljenika je prije pitanje socijalnoga poretka nego li pravno pitanje, te držimo, da problemi ove vrsti ne spadaju u rješenja, koja ima da donese »Comité Maritime International«. Po našem mišljenju ovo pitanje mora se prepustiti zakonodavstvu raznih zemalja; — te, kako se radi poglavito o socijalnom proglemu, morao bi on biti ispitan i riješen na temelju socijalnoga zakona raznih zemalja, sa obzirom na ustanove tih zakona ... Ne čini se, da ima dovoljno razloga, da se ova obveza uzme u medjunarodni ugovor o odgovornosti brodovlasnika, jer ova se obveza temelji na sasvim drugoj podlozi, naime na odgovornosti proističućoj iz krivnje ili nemarnosti brodovlasnika ili njihovih namještenika«.

U istom smislu izjaviše se takodjer ostala narodna udruženja.

Moje je mnijenje takodjer, da se obvezatno osiguranje ne smije uvrstiti u konvenciju, u kojoj se radi o ograničenju odgovornosti brodovlasnika za štete, pretrpljene prigodom putovanja na moru, pa stoga držim, da se ima primiti gore pomenuti § 7. medjunarodne konvencije. Ali u ovom §. nisu iscrpljena sva pitanpa, koja nastaju u slučaju smrti ili tjelesne ozljede jednoga pomorskoga putnika.

Po općem gradjanskom zakonu bio bi brodovlasnik dužan, da naknadi, osim troškova liječenja, takodjer materijalne štete, koje oštećenik trpi uslijed trajne ili vremenite radne nesposobnosti, a u slučaju njegove smrti — štete, koje trpe njegova žena, njegova djeca ili druge osobe, koje je on dužan uzdržavati.

Ako je oštećenik osoba boljega staleža, on će obično zahtijevati, da bude liječen najnovijim metodama, a eventualno da bude operiran po kojem priznatom specijalisti; dočim teško da će koje društvo

Digitized by Google

udovoljiti istom zahtjevu, ako oštećenik bude nižega staleža, ili siromah.

Po tome, ako je oštećenik osoba kojega višega staleža, njegovi ili njegovih pravnih nasljednika zahtjevi bit će obično mnogo veći, nego ako je oštećena osoba kojega nižega razreda ili posvema siromašna, premda su posljedice koje trpe ove zadnje mnogo znatnije i sudbonosnije, nego ako je oštećenik spadao medju osobe prije naznačene.

Nadalje kaže se takodjer, da se odšteta ima odmjeriti polag vjerojatnoga trajanja života poginuloga. Ali tko može tvrditi, da dotično lice, ako ne bi bilo poginulo upitnom nesrećom, ne bi bilo poginulo kratko vrijeme zatim naravnom smrću, ili drugom kojom slučajnom nesrećom?

Jednom riječju ima li se odšteta pripadajuća oštećeniku ili njegovim pravnim nasljednicima odmjeriti prema osobnim prilikama svakoga pojedinoga oštećenika, ili ne smije li dotična odšteta prekoračiti stanovitu za sve putnike jednako odredjenu svotu, prema veličini pretrpljene ozljede?

Obzirom na ova prijeporna pitanja, koja bi bila uzrokom nebrojenih parnica i obzirom na to, da ne bi bilo pravedno, da tražbina jednoga oštećenika ili njegovih pravnih nasljednika iscrpi ili prekomjerno smanji svotu ograničene odgovornosti na štetu ostalih oštećenika, pridružujem se prijedlogu, da se odštete ustanove u nekoj stalnoj mjeri polag težine ozljeda pretrpjenih. Glede iznosa, naznačenih u točki 5. slovo d) gore prepisanih posebnih pitanja, ne mogu se izjaviti, jer nemam u tu svrhu potrebitih podataka. Ali bi se gore napomenuti § 7. diplomatske osnove mao popuniti, i to ovako:

Morala bi biti isključena klauzula neodgovornosti (Clause d'exoneration), i to ne samo u pogledu iseljenika ili putnika d'entrepont — kako po engleskom pravu, ako bez privole Boarda of Trade — već i u pogledu svakoga drugoga putnika. Nadalje po zakonima odgovornosti željeznica za ozljede putnika vrijedi pravilo, da željeznička uprava odgovara za osobna oštećenja, ako ne dokaže, da je dotična smrt ili tjelesna ozljeda uslijedila ili nepredvidivim slučajem (vis major), ili neuklonivim činom treće koje osobe, ili krivnjom poginuloga ili ozlijedjenoga lica. Po ovim zakonima predmnijeva se dakle krivnja željeznice. Može li se ovo pravilo uporabiti takodjer na pomorsku plovidbu? Meni se čini, da ne.

Željeznice nisu izložene navalama vjetra i mora kao brodovi. Nesreće na željeznicama dogadjaju se ponajviše ili uslijed zločeste izgradnje, ili uslijed zločestoga stanja tračnica, ili uslijed loše vrsti materijala, ili uslijed nesposobnosti željezničkoga osoblja. Pogibelji morske plovidbe su pako tako raznovrsne, nepredvidive i neizbježive, da je ovdje opravdanije predmnijevati slučaj ili višu silu. Stoga je kod pomorskih nesreća razboritije zahtijevati, da oštećenik dokaže krivnju brodovlasnika, kapetana ili mornara, a to tim više, što je ovo u skladu sa načelima gradjanskoga prava. Nu sa jednom iznimkom! Ako je nesreća bila prouzročena lošim stanjem broda, njegovih dijelova ili sprava, u tom slučaju morao bi brodovlasnik ili

Digitized by Google

kapetan dokazati, da je dotična mana bila takova, da je nije bilo moguće opaziti usprkos obične pažnje i marljivosti.

Nadalje kako pomorski brodovi opće medju lukama pripadajućim raznovrsnim državama, a i putnici dolaze sa raznih strana svijeta, te su ove luke i putnici podvrženi raznolikim narodnim zakonima, nastaje kod svake morske nezgode pitanje, po kojem zakonu imaju se riješiti odštete, pripadajuće raznim oštećenicima. Ova poteškoća postaje još veća, kada se sraze dvije ili više ladja različite narodnosti. S ovih razloga poželjno je, da i gornja pitanja budu takodjer uredjena medjunarodnim sporazumom ili konvencijom.

Nego odšteta doznačena u granicama gore pomenutog § 7., pa makar i sa nadopunama ovdje predloženim, ne će u mnogim slučajevima nadoknaditi pretrpljene štete; a uopće ne će biti mjesta nikakovoj odšteti, ako je nezgoda nastala bez krivnje brodovlasnika, kapetana ili brodskoga osoblja. Stoga ostaje još uvijek otvoreno pitanje osiguranja za štete pretrpljene prigodom morskoga putovanja.

Ali zakonska osnova diplomatske konference ne brani putnicima, da sklope posebne police sa osiguravajućim kojim društvom; a osobe boljih staleža ne će toga propustiti, ako to budu smatrale uputnim ili korisnim s obzirom na njihove imovinske i obiteljske prilike. No takove police ne će imati ništa zajedničkoga sa odgovornošću brodovlasnika. Posjednik takove police moći će tražiti u slučaju pretrpljene štete krivnjom broda odštetu od osiguravajućega društva i od brodovlasnika u granicama § 7. gore naznačene osnove; te će biti najviše držan, ako bude tako ugovorio, da ustupi osiguravaocu svoju tražbinu prema brodu. Bude li morska nezgoda nastala slučajem ili uslijed više sile, imat će pravo na odštetu samo proti osiguravaoca. Ali ugovor osiguranja ne smije da nadomjesti odgovornost, koja tereti brodovlasnika u smislu gore navedenoga § 7., jer kada bi tako bilo, brodovlasnik bi mogao biti nagnan, da zanemaruje mjere opreznosti, potrebite za obezbjedjenje putnika.

Pita se, kako se ima stvar sa iseljenicima. Uopće se veli, da ovi nisu dovoljno upućeni niti imućni, da bi se moglo od njih očekivati, da će osigurati od svoje pobude svoju obitelj proti posljedicama svoje smrti ili teške ozljede. To je istina, ali se za to ima pobrinuti svaka vlada, dotično ministarstvo socijalne politike, i to najbolje putem medjunarodne konvencije. Ali ovo pitanje ne može spadati u zakon, koji uredjuje odgovornost brodovlasnika.

Digitized by Google

Ocjene i prikazi.

Dr. Karel Kadlec, Dějiny veřejného práva ve střední Evropě.

Druhe pozměněné vydání. V Praze 1921. (Povijest javnoga prava u srednjoj Evropi. Drugo promijenjeno izdanje.)

Izvješćuje dr. Milivoj Maurović, kr. sveuč. profesor.

Već je minula dobra godina dana, što sam primio ovu knjigu prijateljskom dobrotom samoga autora i u nas dobro poznatoga pravnoga historika, ali kako sam dulje pobolijevao, a zatim me zaokupili drugi poslovi, dospio sam evo tek sada, da o njoj izvijestim našim pravnicima.

Povod su ovom djelu dale nove državopravne prilike češkoga naroda. Uslijed raspada habsburške monarkije i utemeljenja češkoslovačke republike nastala je potreba, da se u toj državi promijeni naučna osnova pravničkoga studija i propisi za državne ispite pravnika, pa su uvedene neke promjene i za pravno-historijske struke. Na mjesto njemačke pravne povijesti i povijesti državnog prava Austrije uvedeni su zakonom od 27. maja 1919. i naredbom čehoslov. vlade od 18. septembra 1909. obligatni predmeti (predavanja i ispita): povijest javnoga i privatnoga prava u sred. Evropi i pravna povijest područja češkoslovačke republike. Ovom knjigom pruža pisac svojim slušačima učbenik povijesti državnog prava Srednje Evrope.

Htio bi najprije prikazati sustav i kratki pregled sadržaja knjige; ali treba prije svega znati, što pisac razumijeva pod geografskom oznakom Srednja Evropa. Evo, kako on sam odgovara na to pitanje. »Srednja Evropa je pojam širi od Njemačke i bivše Austro-Ugarske... geografski spada ovamo i Poljska, koja je u ostalom i »svojom prošlosti usko vezana sa historijom obih velikih država Srednje Evrope. Osim toga treba u okvir predmeta uzeti uz sve sastavne dijelove habsburške monarhije, uz državu češku, ugarsku i austrijske zemlje još i prikazivanje javnopravnih institucija i pokreta južnih Slavena, i to ne samo Hrvata i Slovenaca već djelomice i Srba«, jer se je ovih mnogo naselilo na hrvatskom i na ugarskom teritoriju; znatno je pak porasao broj srpskoga pučanstva monarhije (god. 1878) okupacijom Bosne i Hercegovine« (Str. 30—31). A sada da vidimo sustav i raspored djela, koje obradjuje to doista ogromno područje.

Iza dosta opsežnoga uvoda slijedi historijsko prikazivanje razdijeljeno na dva glavna dijela (dvije knjige) prema tomu, kako pisac dijeli državno-pravni razvitak evropskih naroda uopće od ranoga srednjega vijeka do najnovijih vremena. Prva knjiga obuhvaća stariju perijodu, najprije državu patrimonijalnu, za tim feudalnu u svim stadijama njezinog razvitka — a druga knjiga perijodu države konstitucijonalne (narodno-reprezentativne). U tim dvim knjigama prikazuje se redom historija prava svakoga naroda, dotično svake države (rečenoga područja) napose, i to ustavno pravo i naj-

Digitized by Google

važnije grane upravnog prava, dočim nije uzeto u okvir prikazivanja kazneno i procesualno pravo a isto tako ni vrela.

Prva knjiga ima sedam dijelova. Prvi sadržaje povijest prava franačke države, a drugi Njemačke do g. 1806. (konac rimsko-njemačkoga carstva), dotično do g. 1815., t. j. do utemeljenja njemačkog Bunda, u koji su ušle Austrija i Pruska samo sa zemljama, što su im pripadale prije 1806. (Str. 62—123). Njemačkoj povijesti dodana su dva dodatka. Prvi austrijske zemlje od godine 976. (Kada naime odijeljenjem Koruške i markgrofovije pod Enzom od vojvodine Bavarske začinje posebna državopravna historija Austrije) do godine 1526., t. j. do utemeljenja habsburške monarhije izborima Ferdinanda Austrijskoga za kralja češkoga i ugarskoga. (Str. 123—138). Drugi je dodatak država braniborsko-pruska od utemeljenja saksonske Sjeverne marke (g. 1134) do god. 1806. (Str. 136—152).

Treći dio: Češka do izbora Ferdinanda Habsburškoga, (str. 152—1291) a četvrti Poljska do poljskoga ustava od 3. maja 1791., dakle tik pred drugom diobom Poljske (str. 215—256).

Peti je dio Ugarska od provale Madžara koncem 9. stoljeća pa do izbora Ferdinanda Habsburškoga. (Str. 215—256). Šesti su dio Južni Slaveni. Nakon kratkog općenitog pregleda razvitka njihovoga državnog života prikazuje se napose hrvatska država najprije do god. 1102 (krunidba Kolomanova), a zatim u drugom odlomku do izbora Ferdinanda Hab. (str. 256—273). Prva knjiga svršava sa sedmim dijelom: Monarhija habsburška od god. 1526 pa do god. 1848. Prikazuje se najprije ono, što se tiče monarhije u cijelosti, dakle njezin teritorijalni razvitak, nastojanje dvora oko unifikacije nasljednoga prava na prijestolje i oko centralizacije uprave nadalje, pokušaji, da se uvedu zajednički sabori za cijelu monarhiju (str. 277—299). Za tim slijedi pogled na ustavno i upravno pravo pojedinih dijelova monarkije redom: austrij. zemalja, Češke i zemalja ugarske krune; ovdje se govori posve u kratko i o hrvatskom državnom pravu ove dobe i konačno o javno pravnom položaju Srba, koji se naseliše na hrvatskom i na ugarskom teritoriju (str. 299—332). Posljednji odlomak prve knjige jest povijest birokratsko-centralističke perijode habsburške monarkije od g. 1740. (t. j. od Marije Terezije) do god. 1848.

Druga knjiga: Država konstitucijonalna (narodno reprezentativna) ima opći — uvodni — i posebni dio. U općem, uvodnom dijelu razlaže se najprije pojam konstitucijonalne države, a pošto su — veli pisac ustavi srednjo-evropskih država imali svoj uzor u ustavima Zapadne Evrope i Sjeverne Amerike, tako da se radi samo o recepciji gotovih ustava, to treba da u ovom uvodnom dijelu pružimo kratki pregled, kako se je u Zapadnoj Evropi i u Sjevernoj Americi razvijala konstitucijonalna država«. (Str. 358 i 359). Prema tomu govori redom napose o razvitku konstitucijonalizma u Engleskoj, u Americi i u Francuskoj. Što se napose Engleske tiče, prikazuje — bacivši pogled na starije vrijeme — u kratko borbu parlamenta sa krunom tečajem 17. stoljeća i sadržaj ustavnih za-

Digitized by Google

kona ove perijode, a napose declaration of rigths od god. 1689., spominje dalje razvitak odgovorne parlamentarne vlade na osnovu ovih zakona te konačno ističe, da »formalno suverenu« vlast parlamenta (despotsku vlast, Blackstone) ublažuje i samovolju sprečava gospodstvo prava uz neovisne sudove (str. 359—363). U historiji konstitucijonalizma sjeveroameričkih država ističe osobito deklaracije kolonista, štono ih izjavljuju na svojim skupštinama (navodi cijalu deklaraciju Virginije od mjeseca jula 1776), koje su služile uzorom katalozima općih državljanskih prava u ustavima evropskih država (str. 363—67). Posebni odlomak, posvećen Francuskoj, sadržaje pregled svih ustavnih promjena od prve francuske konstitucije (god. 1791.) pa do treće revolucije (januar 1848.) ili točnije do listopada 1852. (izbor Napoleona II. za cara). Osvrće se posve u kratko i na ustavne promjene nastale pod utjecajem francuske revolucije, djelovanjem Napoleona I. i uslijed kasnije »restauracije« u susjednim zemljama na jugu i zapadu Evrope (Italija, Španija, Portugal, Švica, Holandija, Belgija i Pruska (Westfalen). (Str. 367—377.)

Drugi, posebni dio prikazuje najprije (poglavlje I.) poljsku konstituciju od 3. maja 1719, »tu prvu formalnu ustavnu listinu evropskog kontinenta.« (Str. 377—81.) Prelazi za tim na konstitucijonalni pokret u Njemačkoj (poglavlje II.) prikazujući ga u vezi sa historijom njemačkoga Bunda i nastojanja o ujedinjenju Njemačke, kojemu su uspjesi Sjevero-njemački savez (od 6. aprila god. 1867) a brzo za tim Njemačka država, proglašena 18. januara 1871. u Versaillesu (Str. 381—396). Posljednji odlomak (poglavlje III.) druge knjige sadržaje kratku povijest ustavnog razvitka podunavske monarkije od god. 1848. do najnovijih vremena.

Prikazane su tu sve važnije faze razvitka prije austro-ugarske nagodbe zatim postanje i kratki sadržaj te nagodbe i austrijskih ustavnih zakona od godine 1867 (decembarski ustav), nadalje isto tako ugarsko-hrvatske nagodbe od 1868. Govoreći nadalje o ugarskim ustavnim zakonima od godine 1867. ističe razliku u postanju i sadržaju tih zakona prema austrijskim ustavnim zakonima a osvrće se i na ugarski narodnosni zakon od god. 1868. i na primjenu ili bolje rekući kršenje toga zakona. Konačno prikazuje naš pisac borbu Čeha proti dualizmu i decembarskom ustavu (fundamentalni članci od godine 1871) a isto tako Poljaka da se proširi autonomija Galicije (rezolucije galičkog sabora od god. 1868.) i s druge strane nastojanje bečke vlade, da uvede direktne izbore u »Reichsrath«. (Zakonske osnove o reviziji temeljnoga zakona o državnom zastupstvu i o izbornom redu u Reichsrath od god. 1873. polučile su carsku sankciju, akoprem nisu prihvaćene kvalificiranom većinom od $^2/_3$, što je tražio § 15. zakona o držav. zastup. od g. 1867). Djelo se svršava općenitom slikom nezdravih političkih prilika monarkije za posljednjih decenija njezinog opstanka — prirodna posljedica dualizma, t. j. gospodstva Nijemaca dotično Madžara, akoprem su sve životne razlike upućivale na federalizam. U Austriji vlada se zloporabom § 14. zakona o držav. zastup. (naredbe od nužde) — a u Ugarskoj su prilike za nemadžar-

Digitized by Google

ske narodnosti upravo nesnosne. Odnos prema Hrvatskoj u trajnoj je napetosti, jer Ugarska sustavno krši nagodbu. Sa hrvatskim dovodi pisac u savez srpsko i uopće jugoslavensko pitanje, koje dobiva po malo međunarodni karakter; poslije pada Obrenovića dolazi do sve to jače opreke između Austro-ugarske i Srbije, do diplomatskih konflikata i konačno do rata, koji je u vezi sa svjetskim ratom oborio monarkiju. (Str. 396—442).

Iza dovršenog djela navodi se obilno literatura; popis literarnih radnja razdijeljen je sustavno prema podijeli knjige. (Str. 443—).

Dodan je i alfabetski index osoba i stvari.

Ovo je Kadlerova knjiga u cijelosti, mogli bi reći izvana prikazana. Htio bi, da ju karakterišem i po sadržaju, da čitatelji Mjesečnika upoznaju autorovo shvaćanje i način prikazivanja historije državnoga prava. Dobro će mislim tomu poslužiti slijedeći izvaci iz § 2. knjige (Karakteristika razvitka evropejskih država u srednjem i novom vijeku), gdje nam pisac pruža sintezu rezultata svojih studija na polju historije javnog prava evropskih država. Priopćujem ovdje daleko više, nego što zapravo pristaje u okvir ovakovog referata, jer sam uvjeren, da će čitaoce Mjesečnika zanimati pregled državopravnog razvitka Evrope iz pera odličnog stručnjaka.

Barbarske države srednjeg vijeka bitno se razlikuju —izvodi pisac — od grčkih i od rimske države. Poglavice pojedinih germanskih plemena vodeći narod u nova naselja utemeljuju silom oružja na ruševinama rimske imperije države više za sebe nego li za svoj narod. Nisu oni, istina, neograničeni vladari, kakvi su bili monarki 17. i 18. stoljeća, ali ne zavise o svom narodu, na njihovu vladu upliva tek maleni broj podanika, neka vrst primitivnoga plemstva. Manje su nam poznati počeci slavenskih država, toliko je ipak sigurno, da su i njihovi glavni utemeljitelji knezovi, koji smatraju državu svojom imovinom. Zato je ovo doba i nazvano perijodom p a t r i m o n i j a l n e d r ž a v e. Pisac dopušta, da taj naziv nije opravdan za prve početke german. država (Below, Keutgen) ali ipak je i u njih antikna ideja potamnjena privatno pravnim elementima. Prva pak slavenska država bez sumnje je čisto patrimonijalna.

Patrimonijalno doba mora prestati, čim poraste teritorij države te vladaru nije više za upravu dovoljna malobrojna družina, već je potreban veći broj vojnika i činovnika, koje treba pristojno plaćati. Uz naturalno gospodarstvo posve je prirodno, da im se daje zemljište, koga država obilno imade. Vladari nastoje službenike privezati i osobno uza se, a kao sredstvo služio je beneficijalni sustav i feudalizam, koji se je iz njega razvio. Novi je to politički, gospodarski i socijalni poredak, koji je niknuo iz rimskih, keltskih i germanskih temelja te spaja u sebi elemente stvarne i osobne, privatno i javno pravne. Ugovorom obvezuju se osobe na medjusobnu vjernost; jedna (senior) da će štititi drugu (vazal), koja će joj biti pokorna; zaštitnik podjeljuje ujedno štićeniku nekretno dobro (beneficium, feudum) na uvjetno uživanje. U daljem razvitku podjeljuje se u formi beneficija služba i uopće javna prava; a bila su javno-pravna ovlaštenja već od rimskih vremena skopčana sa veleposjedima, koji se sada podje-

Digitized by Google

ljuju kao feuda. Patrimonijalnu državu zamijenila je feudalna.

Feudalizam se je silno raširio. Samo u početku podupire taj sustav centralnu državnu vlast, kako su to zamislili franački kraljevi; u daljem svom razvitku on ju upravo razvrgava. Na kraljeve vazale prelaze redom vladalačka prava, dok nije konačno kralju ništa preostalo. U Francuskoj, se je to kasnije ispravilo — ali Njemačka se je raspala u mnogo manjih država i državica.

Naziv feudalizam uzima se u širem, užem i u najužem smislu. Pod feudalizmom ne razumijeva se naime, samo beneficijalni već cijeli javno pravni sustav, koji se je iz njega razvio. »Valja razlikovati feudalizam socijalni od političkoga. Dok pod političkim feudalizmom razumijevamo uredbu, po kojoj je državna vlast usko vezana sa posjedom slobodnog zemljišta, nazivamo socijalnim feudalizmom pravno i ekonomsko gospodstvo vlasnika zemljišta nad seljačkim pučanstvom. Socijalna strana feudalizma pojavila se je mnogo prije a prestala je mnogo kasnije nego politička. Temelj njezin tražiti nam je u vlastelinskim pravima i u imunitetima. Pravno i ekonomsko iskorišćavanje seljaka sa strane vlastele dopuštali su još vladari, kada su već lišili privilegovane stališe političkih prava te postali apsolutnim monarkima.«

Pod feudalnom monarkijom u najužem smislu razumijevamo feudalnu državu na prvom stepenu razvitka, dok je feudalizam u punom cvijetu te se njegovim uplivom drobi državno tijelo. U naslovu zove pisac ovaj stadij dobom feudalno činovničke države. U Francuskoj obuhvaća to doba 10., 11. i 12. najviše još 13. stoljeće. Zatim slijedi doba feudalno staleške države. Od 14. stoljeća dalje ne bori se više kralj sa pojedinim svojim vazalima za ujedinjenje države, kako se je borio u čistoj feudal. državi već sa organizovanim vazalima, sa staležima; skupljeni u sabor ograničuju oni sve to više kralja, koji se mora s njima sporazumjeti u važnijim državnim poslovima. Saborski zaključci imadu karakter ugovora kao što i lenski odnos. U nekim zemljama Evrope još se je prije razvila staleška država, u cijelosti može se reći, da ona cvate od 13—15 stoljeća negdje još u 16. stoljeću. Po pravu mnogih staleških država (N. pr. Njemačka, Ugarska, Češka) razdijeljena je vlast medju staležima i kraljem. U Francuskoj ne možemo govoriti o takovom dualizmu državne vlasti, staleži nisu tamo tako prevladali — nasuprot su iznimno u Poljskoj preoteli vladaru svu vlast. Posvuda su staleži pretežno plemstvo — malogdje dolaze do veće znamenitosti gradovi (n. pr. Kastilija), a samo iznimno je i seljaštvo stalež u državopravnom smislu riječi (Švedska). Nalazimo staleških država, gdje su staleži mogli vladaru i otkazati vjernost. (Engles. Magna charta, Ugar. Zlatna bula).

Vladari nastoje svim silama da liše staleže političkih privilegija, da ih skuče u položaj običnih podanika. Ni u vrijeme, kad je feudalizovanjem država razdrobljena, nije nestalo antikne ideje neograničene vladarske vlasti — tim manje mogla je nestati od druge polo-

Digitized by Google

vice 13. stoljeća, kada je otkrit Aristotelov spis o državi i kada je začeo sastavni studij rim. prava.

Ne gledajući na bizantsku apsolutnu monarkiju — začinje se apsolutizam najranije javljati u Italiji (U južnoj Italiji i Siciliji pod saracenskim uplivom već u drugoj polovici 11. stoljeća). U 14. stoljeću dolazi do vrhunca i crkveni apsolutizam. Razlog, da se je apsolutizam najranije pojavio u Italiji jest prije svega kulturni napredak i novčano gospodarstvo u gradovima, uz koje se feudalizam nije mogao pravo uživjeti. U gradovima sjeverne i srednje Italije razvile su se aristokratske republike, ali se (izuzevši Ankonu, Mletke, i Luku) nisu mogle održati, već je preko anarkije u 16. stoljeću došlo do tiranide (Milan, Firenca, Toskana, Ferara, Mantua). U tim italskim principatima začela se je realizovati ideja jedinstvene države, u kojoj je feudalna, staleška država posve propala. Širitelj te ideje jest Machiavella.

Poslije Italije hvata se apsolutizam najprije u Španiji, zatim redom u Francuskoj, Austriji, Češkoj, u malim njemačkim državama i u Pruskoj,a konačno mu se nisu mogle oteti ni Danska i Švedska. U Rusiji prevladjuje apsolutizam pod uplivom Tatara i Bizanta već u polovici 16. stoljeća.

Apsolutizam cvate u Evropi u vrijeme od vestfalskoga mira (1648) do francuske revolucije, a glavni su mu predstavnici Ljudevit XIV. i Fridrik II. Kao razloge, s kojih se je razvio i raširio apsolutizam navodi pisac promjenu vojničke taktike, mjesto staroga viteškoga konjaništva dolaze plaćenici, koje vladari začinju upotrebljavati i proti vlastitim podanicima. Novčano gospodarstvo pruža vladaru sredstva, da može plaćati vojsku i legiju činovnika, koji takodjer znatno podupiru njegovu vlast. Mnogo je doprinjelo i širenje rimskoga prava.

Iznimno su samo u nekim zemljama sačuvali staleži svoju važnost (Holandija), a engleski parlamenat sačuvao je nakon borba sa Stuartovcima sloboštine naroda.

U svim državama imaò je apsolutizam neka zajednička obilježja. U katoličkim zemljama združio se je sa crkvom proti protestantizmu, a u protestantskim posve si je podvrgnuo crkvu. Staleže je lišio političkih prava, ali ih je ostavio u uživanju socijalnih privilegija osobito na teret seljačkog svijeta (socijalni feudalizam). Treće je obilježje apsolutizma, da na mjesto stare plemićke uvodi centralističku državnu upravu sa stručnim činovništvom (birokracija) većinom iz gradjanskog staleža, koji je uopće znatna potpora kraljevske vlasti. Drži se stalna vojska — a za njezino uzdržavanje uvode se velike daće i nova ekonomska politika (merkantilizam i protekcijonizam, pomorsko brodarstvo, kolonije.) Karakterna je nadalje crta apsolutizma velika množina svakovrsnih naredaba, kojima se gdjekada uredjuju prilike, za koje se prije država nije brinula. Velike se zapreke čine slobodi mišljenja i duševnom razvitku naroda. Konačno se karakteriše apsolutna monarkija sjajnim dvorskim životom i luksusom, koji znatno opterećuje podanike. Umjetnost i literatura nalazi jaku potporu u dvorskim krugovima.

Digitized by Google

Vladalački apsolutzam prošao je nekoliko faza. Iza prve svoje perijode u drugoj polovici 17. i prvoj polovici 18. stoljeća nastaje doba takozvanog prosvjetljenog apsolutizma; glavni mu je zastupnik pruski kralj Fridrik II. (1740—1786), koji se sam zove »prvi sluga države«. U smislu filozofije, koja se je razvila iz škole prirodnog prava, izvodi on izvor svoje vlasti iz državnog ugovora, ali da je vrhovna vlast vladaru neopozivo povjerena (Hobbes). Uz Fridrika II. zastupnici su prosvjetljenog apsolutizma osobito Katarina II., Josip II., i brat mu Leopold kao vojvoda toskanski a i švedski kralj Gustav III.

Prosvjetljen apsolutizam nastoji uvesti veću jednakost medju podanicima te ih ekonomski podići, da se bori proti staležima, koji su sačuvali svoja socijalna privilegija. Kad je buknula francuska revolucija mnogi su se vladari prepali od posljedica svoje prosvjetljujuće djelatnosti; nastaje reakcija te se s nova razvija tjesnogrudni policajni apsolutizam. Bio je to posljednji pokušaj suzdržati oslobodjenje naroda i pojedinaca. Apsolutizam odigrao je svoju rolu u životu naroda. Učinio je mnogo zla jer je politički podjarmio podanike na dugo vrijeme, iskorišćavao ih ekonomski, zanemarivao kutlurno, pače je lomio duševnu energiju naroda, gdje gdje nasilno i do kraja uništavao podanike ili ih izgonio iz zemlje. Nalazimo ipak u historijskom razvitku vremena, da je narod tako desorganizovan, da ga može samo silna ruka bezobzirnoga u vlasti neograničenoga pojedinca izvesti iz smutnja i anarhije (n. pr. republike u Italiji). U takovim prilikama narod rado pozdravlja neograničenog gospodara te se radje odriče političke slobode, nego da živi u stalnom strahu za egzistenciju i bez mira potrebitog za uspješni rad. Apsolutizam je onda samo odredjen stepen u historiji razvitka države. Gdjekada baš neophodno nuždan. Tako kada su staleži pošli krivim putem, pa ne samo da više ograničuju vladara, negoli je to u interesu države, već kada ujedno iskorišćuju ostale klase pučanstva. Ali i tamo gdje je apsolutna monarhija bila u odredjeno vrijeme opravdana, odigrala je svoju rolu, čim je postala suvišna. Tomu je nehotice doprinjeo prosvjetljeni apsolutizam. Izgladivši velike razlike medju pojedinim socijalnim klasama i napose podignuvši ekonomski prosti narod — potkopao je svoju egzistenciju. Podanici nastoje polučiti politička prava. Najviše osjeća potrebu novoga socijalnoga i političkoga poretka gradjanstvo (buržoazija) — u politički i ekonomski zarobljenog seljačkog naroda nije bilo ni najmanje svijesti, iz njega nije mogla poteći opozicija proti gospodujućem političkom sustavu, već se je na čelo opozicije stavila gradjanska inteligencija. Skoro nigdje nije apsolutizam dobrovoljno likvidirao. Najprije je buknula revolucija u Francuskoj, a ne dugo za tim u drugim zemljama Evrope.

Poslije francuske revolucije obnovljuje Napoleon ideale prosvjetljenog apsolutizma, a iza njega nastaje još gora reakcija. Monarkizam nije se odrekao nade, da će uspostaviti apsolutizam, pa se je faktično i pokušalo u različitim državama, ali je to zapriječio niz revolucija. Apsolutizam ustupa pomalo mjesta najprije ustavnoj monarkiji, a u najnovije doba demokratskoj republici. U većini konsti-

Digitized by Google

tucijonalnih monarkija 19. stoljeća podržava se princip monarkijski sa svojom lažiustavnosti, a samo u manjim prevladao je princip demokratski, po kom težište državne djelatnosti prelazi od vladara na narod dotično na njegovo zastupstvo. Taj se potonji princip udubljuje tim, da se politička prava proširuju na sve širi krug. Nije više dovoljno, da se u politički narod broji samo plemstvo i gradjanstvo; politička prava moraju steći i seljaci pa i varoški proletarijat. Tako vidimo u historiji evropskih naroda polagani ali stalni napredak, nego prava država — koliko se zamisliti može idealna — biti će tek realizovana, kada se pojam vladajućih stopi sa pojmom vladanih. To se stanje dade polučiti jedino u pravoj demokraciji.

Tek smo u početku toga puta. Dovela nas je na njega ne samo francuska revolucija od god. 1789. i sve revolucije, koje su za njom slijedile, nego i svjetski rat, koji je buknuo god. 1914. Novi smjer pokazuje nam i cijelomu svijetu velike demokracije, koje je stvorio engleski narod u obim svojim zemljama, u izvornoj svojoj domovini i u Saveznim Državama Amerike — a za njim francuski narod. Punim pravom mogu biti ponosni Englezi, da su slično, kako nekada Rimljani — svojim vlastitim oštroumljem stvorili originalnu državnu organizaciju, koja je služila a i danas služi kao uzor svim kulturnim državama svijeta. Razvivši se u izvornoj domovini dugim konzervativnim razvojem iz domaćih germanskih temelja prenesena je u Savezne države Amerike, gdje se je usavršila te odovuda kao prva velika demokracija svijeta utjecala na političke prilike Evrope, napose u Francuskoj. Kao razloge snažnoga engleskoga političkoga razvoja navodi pisac ove činjenice. U Engleskoj nije se feudalizam nikada tako silno razvio kao što u Francuskoj i u Njemačkoj; osim toga nije tamo nikada nestalo sudjelovanja naroda u javnim poslovima (pojavljalo se to u saborima ili u opsežnom self-gouvernementu), pa si je engleski narod sačuvao razumijevanje i smisao za javne potrebe i interese. Samo tako mogli su Englezi sačuvati političku slobodu, pa ako formalno i imadu monarkiju, faktično je to demokracija. Nigdje nije realizovan ideal humaniteta kao što u Engleskoj.« (Str. 16—30).

Držim da su ovdje veoma lijepo prikazane glavne crte državopravnoga razvitka evropskih naroda, pa sam zato — priopćivši veliki dio toga §-a znamenito prekoračio granice običnog referata. Primjetiti mi je ipak, da je u ovom nacrtu karakteristika staleške države odviše blijeda osobito prema apsolutnoj monarkiji. Nije dovoljno istaknuto, da su staleži u velikoj većini evropskih država gospodarski iskorišćavali, kulturno zanemarivali i t. d. ogromnu masu pučanstva osobito seljački svijet — ako ne više a ono bar toliko, koliko apsolutni vladari. Autor doduše ističe, da je apsolutizam dobro djelovao, kada su staleži došli na krivi put... te iskorišćavali ostale razrede pučanstva. Ali ja mislim, da je vrlo malo država u Evropi, gdje staleži nisu bili na tom krivom putu. — Još nešto, što zapravo ne spada u historiju, već je prognoza budućnosti. Veli se, da je apsolutizam odigrao svoju rolu u životu naroda. Uvažimo li mi ipak današnje stanje u mnogim državama Evrope moramo priznati, da je ideja demokracije izvrgnuta velikoj pogibelji — koja joj prijeti s dviju

Digitized by Google

suprotnih strana, s desna i s lijeva; jedno je diktatura desnice, fašizam, a drugo diktatura proletarijata.

Uz ovaj pregled državno-pravnog razvitka Evrope u najkrupnijim crtama imade Kadlecova historija niz vrlo zanimljivih općenitih karakteristika razvitka pojedinih država. Tako § 52. Karakteristika češke države, § 64. Karakteristika poljskoga državnoga razvitka, § 70. Karakteristika ugarske države i § 84. Postanak (habsburške) monarkije i temeljne crte njezinog razvitka. Potonja dva §§ bez sumnje će najviše zanimati naše čitatelje, pa ćemo ovdje priopćiti njihov sadržaj.

»Ugarska se od svih država srednje Evrope razlikuje tim, da je od svog početka pa do god. 1918 država poliglotna, i ako je glavni narod (Madžari) u 19. stoljeću svim silama nastojao učiniti ju jedinstvenom narodnom državom. U opće je čudnovata pajava u historiji Evrope, da je izmedju svih manjih uraloaltajskih ili turanskih naroda jedino Madžarima uspjelo utemeljiti trajnu državu. I ako su u različitim područjima kulture podlegli tudjemu uplivu, pokazali su ipak politički talenat, komu se moramo diviti; oni nisu samo sačuvali svoju državnu samostalnost, već dobivaju od sedamdesetih godina 19. stoljeća i medjunarodnu znamenitost. Nisu bili zadovoljni tim, da ih nije nestalo medju evropskim narodima kao što srodnih im tursko-tatarskih nomadskih plemena, poimence Pečenega i Kumana i da su sačuvali svoj nacijonalni individualitet, već provode od obnove ugarske države (god. 1867.) smjelu imperijalističku politiku, kojom su tjerali u propast podunavsku monarhiju, u kojoj su od dualizacije u godini 1567. vodili glavnu riječ«.

Spumenuvši za tim, kako se je ugarska država razvila u izvanredno povoljnim geografskim i upoće prirodnim prilikama ističe kako joj je mnogo koristila okolnost, da je od imperijalističkih nastojanja Njemačke bila zaštićena susjedstvom slavenskih država, Českom i Poljskom. Tek u 16. stoljeću stigla ju je katastrofa od Turaka — ali i ta ne samo da konačno nije naškodila Madžarima, već im je nasuprot koristila. Kao što balkanski narodi sačuvali su i Madžari pod turskim jarmom svoju narodnost, koja bi im jedva bila ostala pod njemačkim gospodstvom.

U jednom samo pogledu nije situacija ugarske države povoljna. Kao što je Češka tako je i Ugarska kopnena država. Pokazuje veliku političku zrelost Arpadovića, da su već u vrijeme, kada se ta mana još nije osjećala nastojali svoju vlast pomaknuti do mora. Početkom 12. stoljeća zadobe hrvatsku krunu i tim gospodstvo na Jadranu. Došlo je do nesretne ugarsko-hrvatske unije, koja posta vrelo patnja hrvatskoga naroda. Nego ugarski kraljevi bacili su svoj pogled i na druge susjedne zemlje, poglavito na balkanske. Imperijalističku pak njihovu politiku preuzeli su Habsburgovci«.

Svojim ustavnim uredbama slično je ugarsko kraljevstvo susjednim slavenskim državama Českoj i Poljskoj, — a napadna je sličnost ugarske i češke političke povijesti. Momenti vanjske prirode približuju od 14. stoljeća sve to više obje države (skoro savremeno

Digitized by Google

izumriješe Arpadovci i Premislovci, u obim kraljevinama izbor kraljeva iz zapadno evropskih dinastija, Sigmund Luksemburg itd.) te je došlo opetovano do unije najprije kratkotrajne a od godine 1526 do stalne.

I Ugarska se je razvila kao dualistička država; vlast dijele vladar i staleži. Koncem 15. i početkom 16. stoljeća podigla se je oligarhija prvih magnatskih rodova. Kraljevi iz roda Habsburgovaca morali su s toga kao što i u Českoj obnoviti kraljevsku vlast (str. 215.—217.)

Sa nekoliko krupnih poteza karkteriše se ovdje ugarska država, prikazuje se moglo bi reći njezina slika od njezinog postanja pa do katastrofe, koja ju je stigla god. 1918. Redovito otvara naš autor ovakovim nacrtima pogled na razvitak, što ga namjerava prikazivati. Valja priznati, da to dobro služi, osobito u jednom učbeniku; ali nije lako provesti. Bez generalizovanja pojedinosti ne može biti govora o skladnoj i preglednoj slici, a valja se dakako čuvati neopravdanoga generalizovanja, koje se može pravnom historiku uvijek lako potkrasti, a najlakše u ovakovim kratkim pregledima.

Nego ovaj je nacrt, mislim, dobro uspio, jedva bi se dala ovako u kratko bolje karakterisati ugarska država do god. 1918. Nešto bi ipak primjetio onomu, što se veli o političkom talentu Madžara. Oni su, istina, u vrlo teškim prilikama znali sačuvati svoju narodnost i državnu samostalnost, pa su konačno zauzeli gospodujući položaj u habsburškoj monarkiji. Ali ne pokazaše osobiti politički talenat, kad su — nalazeći se već u tom sjajnom položaju (od god. 1867) — kroz $^1/_2$ stoljeća tako postupali sa nemadžarskim narodnostima svoje države, da su ih učinili njezinim ljutim neprijateljima. To je pogrješka madžarske politike, tim teža, jer su nemadžarske narodnosti ugarske države zauzimale krajeve u neposrednom susjedstvu sa konacijonalima preko njezinih granica.

Da još pobliže ogledamo § 84. »Postanak habsburške monarkije i temeljne crte njezinoga razvitka«. Godine 1526. izvodi pisac, nasta u Srednjoj Evropi novi svjetski imperij: dinastička država austro-česko-ugarska. U početku nastupa ona vrlo skromno pobjedjujući misao, da je samo obranbena tvorba proti osmanskim Turcima, nasilnim uzurpatorima istočno rimske carske baštine; ali ubrzo pokaza svoje pravo osvajačko lice, i to ne samo proti tudjim već i proti vlastitim svojim narodima Od prvog svog početka habsburška je monarhija čisto imperijalistička pogodujući jedino interesima dinastije, koja ju je utemeljila, tvorba nezdrava sa gledišta državnog prava pojedinih sastavnih dijelova nove monarhije. Temeljna je bila misao habsburške dinastičke politike, da bi se iz narodnih država habsburške monarkije stvorila jedinstvena njemačka cjelina, iz koje bi se dalo što više izbiti za dinastiju.

Spomenuvši da su već 2 i $^3/_4$ stoljeća prije god. 1526. kraljevi češki a poslije ugarski težili za tim, da utemelje veliku srednjoevropsku državu (Premisl Otokar, Vaclav II, Luksemburgovci, Matija Korvin, tituli ugar. kraljeva) prelazi na Habsburgovce, koji su u tom nastojanju bili najustrajniji. Već od Rudolfa Habsburškoga

Digitized by Google

sklapaju se s obzirom na taj cilj brakovi i nasljedni ugovori, pa su prije god. 1526. tri Habsburgovca sjedila na češkom i dva na ugarskom prijestolju; ali trajni uspjeh polučio je tek Ferdinand, koji je poslije mohačke katastrofe i smrti Ljudevita II. kralja ugarskoga i češkoga po izborima staleža čeških i ugarskih zauzeo prijestolje trodijelne monarkije austro-česko-ugarske«.

»Špekulacija našla je temeljnu zajedničku ideju srednjo-evropske monarkije. Ona je, reklo se, nastala, da se narodi, koji ju sačinjavaju, ugroženi od zajedničkog neprijatelja, od Turaka spoje u veliku političku cjelinu, da bi se lagljе obranili. Historijska fakta dokazuju neopravdanost te teorije. Ugarska je bila najviše ugrožena od Turaka, pa je dugo vrijeme pripadala samo djelomice monarkiji. Većina teritorija ugarske krune bila je u vlasti sedmogradskoga kneza — a znatni dio zemlje drže Turci. Da godine 1526. nije bilo zajedničke ideje, koja je vodila utemeljitelje monarkije, potvrdjuje okolnost, da su kako češki tako i ugarski staleži poslije smrti kralja Ljudevita radili posve samostalno bez obzira na izborni postupak u drugoj državi. Posve drugi kandidati bili su za prijestol češki nego li za ugarski. Konačno, ideja velike srednjo-evropske države mnogo je starija od turske pogibelji. Istočno pitanje djelovalo je sugestivno samo na dio staleža kasnije habsburške monarhije; Habsburgovci su ju samo izrabili, da pospješe provedbu svojih starih planova te da izvuku iz toga korist — kada je već monarkija bila utemeljena.

Ako se je srednjo-evropska monarkija osnivala uopće na kakovoj dubljoj ideji, nije to bila nipošto ideja zajednička staležima svih triju država, već samo jednostrana ideja dinastije i njezinih njemačkih pomagača. Kako je izvorna habsburška država, t. j. austrijske zemlje — bila samo proširena njemačka marka tako je njemčko činovništvo zaejdničkih vladara austro-česko-ugarskih vidjelo u novoj monarkiji samo povećanu marku rimsko-njemačke države. (Str. 273—275.)

Najprije moramo primjetiti, da ne možemo bez prigovora prihvaliti, kako se ovdje prikazuje postanak austro-ugarske monarhije. Veli se, da je Ferdinand po izborima zauzeo prijestolja česko i ugarsko te da je tim trodijelna monarkija austro-češka-ugarska došla u ruke Habsburgovaca. Izlazi dakle, kao da pri tom kraljevina Hrvatska nije bila nikakvi zasebni faktor, a Ugarska da je u toj trodijelnoj monarkiji jedna jedinstvena država. (Sporedi i str. 284 u početku i str. 287. pod kraj, gdje se ističu »tri komponente [složky] monarkije«.) To ne odgovara pravnom položaju kraljevine Hrvatske, koji baš u to vrijeme dolazi do izražaja u cetinskom izboru Ferdinanda za hrvatskoga kralja. Cetinski se izbor nigdje ni ne spominje. Ovo me je iznenadilo tim više, jer pisac inače prikazuje našu državopravnu prošlost a napose odnos kraljevine Hrvatske prema Ugarskoj posve, kako ga prikazuju naši najbolji historici i državoslovci — pa da baš glede cetinskog izbora zauzima posve protivno stanovište, te ga ni ne spominje. Upozorio sam ga na to, pa dobio umah odgovor, da nipošto nije propustio spomenuti cetinskog izbora

Digitized by Google

s razloga, što ne bi priznavao njegove znamenitosti, već jer uz ugromni opseg svoga predmeta mora biti kratak. Zato da ne prikazuje pobliže ni českog izbora, a Zapolju kao Ferdinandovog protukralja tek samo spominje. U ostalom da je već sam odlučio u trećem izdanju, koje priredjuje na zgodnom mjestu spomenuti i cetinski izbor. Držimo, da je to svakako nužno, pa moramo prigovoriti i najkraćem prikazivanju postanka austro-ugarske monarkije, u kojem se ne spominje.

Još nešto u savezu s tim izborima. Pravo ima autor, da češki i ugarski staleži nisu radili sporazumno, kada su poslije smrti Ljudevita II. birali kralja. Drugo je pitanje, kojim se ovdje ne ćemo baviti, da li je utjecao na onu manjinu ugarskih staleža, koja je izabrala Ferdinanda, fakat, da je on već bio izabran za českoga kralja i uopće misao, da Ugarska dobije sa novim kraljem snažnu potporu za obranu proti Turcima. Ali hrvatske je staleže u Cetinu bez sumnje vodila baš misao, da steku tim izborom jaku pomoć u svom obranbenom ratu. To se jasno ističe u samim izbornim dokumentima, a kasnije i u adresama, koje sabori hrvatskih staleža podnose kralju, kada je izostala obećana vojnička pomoć. (Upozorujemo osobito na adrese cetinskog sabora od 28. aprila 1527. i sabora u Topuskom od 9. septembra 1535. Šišić, Acta comitialia. I. pag. 99 i 317, koje su u opće vrlo dobar komentar cetinskog državnoúpravnog akta od 1. januara 1527.)

Dobro karakteriše naš autor politiku vodećih faktora austro-ugarske monarkije, kada veli, da su ju smatrali proširenom markom rimsko-njemačke države. Primjećujemo, da se to nije ni poslije razvrgnuća potonje (god. 1806) nipošto promijenilo, monarhija je i nadalje imala služiti germanizaciji — dapače i poslije dualizacije god. 1867. ostala je Ugarska zajedno sa Austrijom branik i predstraža njemačkog carstva. To je izvor patnja nenjemačkih i nemadžarskih narodnosti monarhije a i nutarnji dublji razlog njezinog rasula.

Ne ćemo napose ocijenjivati Kadlecovo prikazivanje pravne historije pojedinih država, već općenito reći da su to dobro uspjeli stručni pregledi njihove državopravne historije; po mom sudu ne može im s naučnog gledišta biti prigovora sadržaju a dotjerana je i forma prikazivanja. Dodajem nekoliko riječi samo glede ugarske i hrvatske pravne historije. Onu prvu držim jednom od najboljih partija knjige (Str. 215—256). Profesor Kadlec pokazao je već i svojim ranijim radnjama, da je vrlo dobar poznavalac ugarske pravne historije — njezine literature i vrela. Njegov pregled historije ugarskog državnog prava imade pače znatnu prednost pred publikacijama velike većine domaćih ugarskih pisaca. I najbolji naime ugarski historici, navlasaito Madžari — a imade ih doista vrlo dobrih — ne prikazuju redovito dosta objektivno historiju državnog prava svoje domovine — a osobito rado ističu ponosnu misao, da su se državnopravne uredbe, kakve su stvorili Madžari, razvile još jedino u Engleza i Španjolaca. U ostalim valja priznati, da je laglje biti objektivan, kada pišeš historiju tudjeg naroda — nego li kada prikazuješ svoju domaću.

Digitized by Google

Što se hrvatske historije tiče, imali bi osim one o cetinskom saboru još dvije primjedbe — ali su s naše gledišta tek manje znamenitosti. Na str. 292. veli se, da su Krajišnici i ako su bili odredjeni za obranu granica — za napoleonskih ratova vojevali i u tudjini. Ali Krajišnici su već u početku vlade Marije Terezije za nasljednoga a i kasnije za sedmogodišnjeg rata vojevali za dinastiju u inozemstvu. Ono pak gdje se veli (na str. 329.), da su se hrvatski staleži nazivali: reliquiae reliquiarum terrae ima se »t e r r a e« ispraviti u »r e g n i« ili »r e g n o r u m«. — Inače kako rekosmo, ne udaljuje se Kadlec u prikazivanju hrvatsko-pravne povijesti od naših najboljih pisaca.

Upozorujem još ovdje, da pregled literature, što ga je dodao Kadlec svojo knjizi, sadržaje mnogo vrijednih primjedba o sadržaju navedenih publikacija.

Po mom je sudu Kadlecova knjiga s naučnog gledišta vrlo vrijedno djelo, a mislim, da sam svoj sud ovim referatom dovoljno obrazložio. Preostaje još, da ju ocijenim i s obzirom na posebnu svrhu, kojoj je namijenjena, da na ime bude učbenik akademijskim slušačima. U savezu s tim trebalo bi raspraviti mnoga pitanja — ja ću se ovdje osvrnuti na najvažnije.

Je li opravdano, da se Kadlecov učbenik ograničuje samo na ustavno i na neke grane upravnog prava, a da posve ispušta iz okvira prikazivanja vrela, kazneno i procesualno pravo? Što se napose vrela tiče, držim da ih knjiga ove vrsti ne bi nikako smjela posve ispustiti — ali o tom ne ću dulјiti, jer mi je poznato, da je autor odlučio novo izdanje svoje knjige popuniti kratkim pregledima vrela.

Ja uzimam u okvir svojih predavanja opće pravne povijesti — taj kolegij odgovara u glavnom historiji javnog prava srednje Evrope na českim fakultetima — kazneno pravo i proces, ali samo stare germanske i franačke dobe. Držim da je nužno za solidnu naučnu spremu pravnika, da upoznadu i ove historijske elemente kaznenopravnih i procesualnih načela, koja su se razvila u zapadnoj i u srednjoj Evropi i raširila po cijelom kulturnom svijetu. Profesor Kadlec me upućuje, da nije u svoj učbenik mogao uzeti kazneno i procesualno pravo, jer bi tim prekoračio granice naučne i ispitne osnove českih pravničkih fakulteta. U ostalim da on u svojim predavanjima slavenske pravne povijesti uzima obzir i na staro pravo zapadnih naroda tako, da se zadovoljava potrebi, koju sam istaknuo. U opće na osnovu i na sadržaj knjige ove vrsti odlučno utječe i praktična potreba slušača, faktično stanje učiteljskih sila i kako je medju nje podijeljen materijal, što ga moraju predavanjima svladati. Na našem se je primjerice fakultetu obligatni kolegij iz opće pravne povijesti uvijek više ograničivao na starije vrijeme, jer su profesori pozitivnih struka i opće nauke o državi uvijek uzimali pa i danas redovito uzimaju obzir na noviju povijest uredaba, koje razlažu, dočim je — bar glede državnog prava — druga praksa na pravničkom fakultetu českog sveučilišta, pa za to Kadlecova knjiga opširnije prikazuje i najnoviju dobu.

Digitized by Google

Nadalje upozorujemo, da naš pisac u uvodu knjige razlaže sve temeljne pojmove državnog uredjenja; § 1. njegove knjige kratki je izvadak iz moderne nauke o državi (opće državno pravo), pisan lako i razumljivo, kako treba za početnike, koji bez ovakove upute ne mogu pratiti predavanja pravne historije. Toga nema u mojim predavanjima opće pravne povijesti, jer ja predajem u istom tečaju i enciklopediju prava kao uvod u pravni studij, gdje razlažem sve glavne pojmove, pa bi bilo suvišno, da isto opetujem u drugom kolegiju. U kratko, kako rekoh, učbenici kao što i predavanja — sastavljaju se prema potrebi slušača, pa je morao dakako i to naš autor kao iskusan akademički učitelj uzeti u obzir.

Zaključujem svoj referat sa primjedbom, da imade malo pravnih historika i akademijskih učitelja, koji bi mogli u razmjerno kratko vrijeme (otkada je naime uvedena historija jav. prava srednje Evrope kao obligatni predmet na českim pravničkim fakultetima) svladati tako ogromni materijal i pružiti svojim slušačima takav učbenik.

Pravosudje.

Gradjansko.

Stranci, koja nadvlada u parnici radi smetanja posjeda, imade se dosuditi i naknada onoga troška, koji je skopčan sa njezinim zastupanjem po odvjetniku.

Plenarna rješidba stola sedmorice od 28. ruj. 1922. br. 285.

Na dopis odjeljenja ministarstva pravde u Zagrebu od 4. siječnja 1922. br. 28.790, podvrgao je kr. stol sedmorice u svojem punom vijeću ponovnoj raspravi u dopisu od 10. lip. 1904. br. 8006 potaknuto pravno pitanje: da li se u parnicama zbog metanja posjeda, u kojima odvjetnici stranke zastupaju, onoj stranci, koja ima naknaditi parbeni trošak, ima naložiti takodjer naknada onoga troška, koji je skopčan sa zastupanjem nadvladavše protustranke po odvjetniku, te je revidirajući svoj raniji plenarni zaključak od 9. prosinca 1904. br. 3839 o ovom pitanju donio slijedeće rješenje:

Naredjenje §-a 59. zakona o postupku u slučajevima smetanja posjeda o gornjem pitanju ima se tumačiti u smislu samoga zakona kao i po jasnoj namisli samoga zakonodavca, a tek kada to tumačenje ne bi dostajalo, imalo bi se postupati po §-u 7. o. g. z., t. j. imali bi se uzeti u obzir podobni slučajevi, o kojima je u zakonima odredjeno. Stol sedmorice drži, da za rješenje gornjega pitanja ne treba posezati za narjedjenjem §-a 7. o. g. z., jer se i samim tumačenjem po §-u 6. o. g.z. dolazi do toga, da na stavljeno pitanje valja potvrdno odgovoriti. U zakonu samom u tom pogledu ne postoji praznina, dakle nema ni potrebe tražiti sličnu normu van tog zakona, po kojoj bi se to pitanje imalo onda riješiti.

Kada bi se i uzelo, da zakonodavac u zakonu o smetanju posjeda nije uopće mislio kod uredjenja pitanja o naknadi troška na ovaj konkretni slučaj, ni onda ne bi bilo mjesta analognoj primjeni §-a 71. zak. o maličnom postupku od 3. list. 1876., a niti onomu od 19. svib 1917., već bi se naprotiv imala primijeniti nare-

Digitized by Google

djenja gradj. parb. postupnika. Opće je naime priznato načelo i u literaturi i u praksi, da tumačenje zakona ima prednost pred analogijom, i da se samo onda, ako se tumačenjem zakona ne može nikako rasuditi odredjeni slučaj, ovaj ima riješiti pomoću analogije.

Naredjenje §-a 59. zak. o smetanju posjeda sadržaje odredbu o trošku, koja je iscrpena time, da sudac ima naložiti stranci, koja gubi parnicu, da protivnoj stranci naknadi troškove prouzrokovane joj parnicom te da preboju parbenih troškova nema mjesta. Pitanje o trošku zastupanja po punomoćnicima odvjetnicima nije doduše u samom zakonu izrijekom riješeno, nu jer §. 78. toga zakona odredjuje, da se u koliko nema u ovom zakonu posebnih ustanova, valja držati općih propisa o sudbenom postupku u stvarima parbenim, to se gornje pitanje van sumnje ima riješiti po načelima gradj. parb. postupnika, jer sam zakon tako naredjuje. Pošto naredjenja §-a 573. i sl. grpp. sadrže opće načelo o dužnosti naknade sudskih troškova, nečineći pri tome nikakve razlike izmedju takvih troškova, koji nastaju iz zastupanja stranaka po odvjetnicima i inih troškova izuzevši slučaj, predvidjen u §-u 587. grpp., to se pod sudskim troškovima, o kojima govori §. 573. grpp., svakako razumijevaju i troškovi, skopčani sa zastupanjem stranaka.

Mališni zakon, kako je nadopunjen čl. XXI. zakona od 19. svib. 1917. (Zbor. br. 36) odnosno izmijenjen uredbom od 22. svib. 1921. (Zbor. br. 53), u al. 4. §-a 71. stoji na protivnom stajalištu u parnicama zbog imovinsko-pravnoga potraživanja do 600 K. zaključno, jer ne uzimlje obzir na odvjetničko zastupanje kod dosudjenja troška, dok u parnicama preko toga iznosa postupa kao u parbenim stvarima, t. j. da se troškovi odvjetničkoga zastupanja ne izlučuju.

Isporedjujući naredjenja o troškovima u ta tri zakona, vidimo, da gradj. parb. postupnik i zakon o smetanju posjeda govore o troškovima općenito, pa se već i stoga moraju odnosna naredjenja u istom smislu tumačiti, dok samo mališni postupak luči u pogledu naknade troškova odvjetničkog zastupanja parnice do 600. K. od onih, koje prelaze taj iznos, te samo za one prve postavlja izuzetno načelo, dok za one druge stoji na istom stajalištu kao i gradj. parb. postupnik, koji sadržaje temeljne propise postojećega općega prava. Budući da §. 59. u savezu sa §-om 78. zak. o smet. posjeda, u koliko sam nema u pogledu troškova posebnih naredjenja, upućuje na gradj. parb. postupnik, dakle i na §. 573. i sl., to se stoga može govoriti samo o ustanovljenju volje zakonodavca koji nije svoje namjere točno izrazio, nu do iznenadjenja te volje možemo doći tumačenjem, pa je toga radi isključena analogija. Ne može se dakle reći, da ne postoje pravna pravila, koja bi rješavala gore stavljeno pitanje, te da bi tu prazninu u zakonu imala ispuniti judikatura primjenom naredjenja §-a 7. o. g. z.

Nu kada tome i ne bi bilo tako, te kada bi se analogijom imao popuniti zakon o smet. posjeda u pogledu dosudjenja troška, nastaloga zastupanjem stranke po odvjetniku, ni za taj slučaj ne bi se imalo pitanje riješiti po §-u 71. zak. o mališnom postupku s jednostavnoga razloga, što se izuzetna zakonska naredjenja, koja ne izviru iz temeljnih načela postojećega općega zakona o postupku, ne mogu analogno primjenjivati na druge pravne slučajeve, jer se ovi imaju rasudjivati po temeljnom načelu. Pošto se odnosno naredjenje §. 71. mališnoga postupka ukazuje kao izuzetak od redovite norme, to se kao izuzetno naredjenje može primjenjivati samo na slučajeve, koji se po mališnom postupku prosudjuju, a već po naravi svojoj kao izuzetno pravilo ne može se analogijom proširiti i na druge slučajeve. Prema tome, kada gornje pitanje i ne bi bilo rije-

Digitized by Google

šeno samim zakonom, te kada bi se imao u smislu §-a 7. o. g. z uzeti u obzir srodni slučaj, bio bi srodan gradj. parb. postupnik, jer bazira na jednom te istom načelu, a ne izuzetni propis §-a 71. mal. postupka.

Što se tiče drugoga pitanja navedenoga u tamošnjem dopisu, a u predmetu tumačenja naredjenja §-a 587. grpp. da li se naime to naredjenje odnosi i na punomoćnike, koji nisu odvjetnici, i da li se u tom slučaju punomoćniku iz područja sudskoga kotara ali van sjedišta suda, ima dosuditi u ime naknade troškova samo onaj trošak, koji bi se dosudio samoj stranci odnosno njezinu punomoćniku u samom sjedištu suda, izjavljuje se ovo:

Naredjenje §. 587. grpp. u pogledu naknade putnih troškova po svojoj stilizaciji nikako ne upućuje, da bi reguliralo jedino putne troškove samih stranaka već nasuprot iz druge stavke, koja se odnosi samo na odvjetnike i to one van mjesta suda ili blizu ovoga, mora se zaključiti, da se prva stavka toga §-a odnosi svakako na odvjetnike, koji se nalaze u mjestu suda ili blizu ovoga. No da se stavka prva §-a 587. gr pp. odnosi i na ine punomoćnike neodvjetnike, slijedi već otuda, što je po samom zakonu parbenim strankama dopušteno i pred sudom da se dadu zastupati po običnim punomoćnicima (§. 31. grpp., §. 6. zak. o mal. postupku, §. 2. zak. o smet. posjeda).

Alineja druga §-a 587. grpp. čini razliku samo kod zastupanja po odvjetnicima, da li se ovi nalaze u sjedištu suda ili blizu ovoga sjedišta, odnosno da li su oni iz udaljenijega mjesta, te samo u pogledu ovih posljednjih ne može se protustranka osuditi na naknadu većih troškova, t. j. na naknadu putnih troškova od mjesta svoga prebivališta do sjedišta suda. Za punomoćnike neodvjetnike nema takova naročitoga naredjenja. No jer po al. 1. §-a 587. grpp. ima sudac da rasudi, da li su putni troškovi bili za parnicu potrebni, to će ih samo po tom naredjenju moći dosuditi, budu li se stekle pretpostavke, navedene u tom naredjenju. Svrha je naredjenju §. 587. grpp. svakako ta, da nadvladanu stranku sačuva od prekomjernih troškova, koje bi joj mogla protustranka prouzrokovati.

Nazočni slučaj tiče se parnice metanog posjeda, u kojoj je tužitelja, koji boravi van kotara, zastupao punomoćnik neodvjetnik iz područja sudskoga kotara, ali van sjedišta suda, te je sudbeni stol, uslijed utoka tuženikova dosudio tužitelju onaj trošak, koji bi se dosudio samoj stranci, dotično njezinu punomoćniku u sjedištu suda. Čini se, da se je kr. sudbeni stol, odlučujući o tom trošku, držao druge alineje §-a 587. grpp., t. j. da je odredbu za udaljene odvjetnike primijenio i na punomoćnike neodvjetnike. Ali nije isključeno, da je sudbeni stol dosudio putni trošak po alineji prvoj samo u toliko, u koliko su po rasudi njegovoj za parnicu bili potrebni, jer govori o trošku, koji bi se dosudio samoj stranci. Izreka suda nije baš osobito jasna, pa to i onemogućuje, da se u nazočnom slučaju donese načelna rješidba u smislu §-a 14. sl. d. zak. o nutarnjem uredjenju stola sedmorice. U ostalom se u nazočnom slučaju rješava pitanje konkretne naravi, koje je samo po sebi neprikladno za općenito rješavanje, a po gotovo kada niti nema zahtjeva ovlaštene stranke, te kada nije ničim utvrdjeno, da se radi o ustaljenom pogrješnom tumačenju §-a 587. grpp. po nižim sudovima.

Digitized by Google

Kod molba gruntovnih za predbilježbu prava vlasništva, jer se radi o sačuvanju i osiguranju prvenstva kod grunt. upisa, ne mora se molitelj iskazati, da je prenosna pristojba od molbi priloženoga ugovora uplaćena; već se ima postupati po okružnici financ. ravnateljstva u Zagrebu od 23. ruj. 1921. br. 16.015.

Rješidba stola sedmorice od 23. pros. 1921. br. 2886.

U molbenom predmetu J. A. iz O., po odvjetniku dru. I. K., proti T. S. iz O. radi predbilježbe prava vlasnosti nekretnina grunt. uloška br. 221 p. o. Osijek d. g., u kojem je sudbeni stol u Osijeku odlukom od 13. travnja 1922. br. 1263/Z. molbu molitelja odbio s razloga, što se molitelj nije iskazao, da je prenosnu pristojbu od ugovora molbi priloženoga uplatio; a banski stol povodom utoka molitelja rješidbom od 13. lipnja 1922. br. 9382 utok taj kao neumjestan otputio;

stol sedmorice: s razloga, što po okružnici financ. ravnateljstva u Zagrebu od 23. rujna 1921. br. 16.015., odobrenoj rješenjem ministarstva financija generalne direkcije od 22. list. 1921. br. 16.567., a priopćenoj sudovima otpisom odjeljenja ministarstva pravde u Zagrebu od 3. pros. 1921. br. 28.776, slučaj, gdje se ima strankama sačuvati i osigurati prvenstvo kod gruntovnih upisa (točka 2. okružnice) čini izuzetak od člana 16. privremenoga zakona o trošarini, pristojbama i taksama, koji odredjuje, da se sve pristojbe i takse imadu unaprijed platiti; — s razloga, što u nazočnom predmetu taj slučaj postoji s obzirom na molbu Š. P. prim. 20. trav. 1922. br. 1443/Z proti T. S. za uknjižbu prava vlasnosti na nekretnine, upisane ugrutovnom ulošku br. 221 porezne općine Osijek doljnig grad; s razloga, što su obje niže odluke protivne gore spomenutim odredbama;

našao je uvaženjem izvanrednoga previdnog utoka molitelja J. A. ukinuti po §. 16. izvpp. obje suglane odluke nižih sudova, a u prvoj molbi uredujućemu sudu naložiti, da mimo svoga odbitnoga razloga molbu J.-a A.-a de pr. 7. trav. 1922. br. 1263/Z. u pretres uzme i dalje po zakonu, a naročito po točki 4. i 5. citirane okružnice financijalnoga ravnateljstva u Zagrebu postupa.

Društvene vijesti.

Preminuli.

† **Dr. Aleksandar Egersdorfer.** — Dne 25. svibnja ove godine umro je u Zagrebu kr. javni redoviti sveučilišni profesor dr. Aleksandar Egersdorfer, navršivši 73. godinu života. — Dr. Aleksandar Egersdorfer rodio se dne 23. travnja 1850. u Zagrebu, gdje je svršio pučku školu i gimnaziju. Nakon toga posvetio se studiju pravoslavnih i državoslovnih znanosti i to najprije na ondašnjoj pravoslovnoj akademiji u Zagrebu, a zatim na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu Karlo—Ferdinandova sveučilišta u Pragu, gdje je 26. travnja 1875. bio promoviran na čast doktora prava. Nakon toga je odmah stupio u državnu službu kod suda. Naredbom bana od 6. svibnja 1875. br. 1997 imenovan je bio prislušnikom; — nakon toga, što je dekretom banskog stola od 5. pros. 1877 br. 12.816 bio proglašen osposobljenim za izvršivanje odvjetništva, dekretom od 7. prosinca 1877. br. 7490 sudbenim pristavom; — dekretom od 31. srpnja 1879. br. 6459 vijeć-

Digitized by Google

ničkim tajnikom i namjesnikom državnog odvjetnika. Medjutim se je bio habilitirao na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu našega sveučilišta te postigao dekretom hrv.-slav. dalm. zemalj. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 29. srp. 1879. br. 3806 »veniam legendi« za opće austrijsko privatno pravo. Kao privatni docent imenovan je bio dekretom od 15. list. 1881. br. 2970/Pr. suplentom za opće austrijsko gradjansko pravo, na našem sveučilištu, koje je službe bio riješen otpisom hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 21. ožujka 1882. Dekretom spomenutoga odjela hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlade od 29. siječnja 1886. br. 1033 imenovan je bio opet suplentom i to za rimsko pravo, a kraljevskim rješenjima od 13. list. 1886. i 4. siječ. 1891. najprije javnim izvanrednim, a zatim javnim redovitim sveučilišnim profesorom rimskoga prava na našem sveučilištu, na kojem je mjestu djelovao do svoje smrti.

Pokojni profesor dr. Aleksandar Egersdorfer odlikovao se opsežnim i dubokim pravničkim znanjem te velikim oštroumljem. To je pokazao u mnogobrojnim raspravama iz različitih pravnih područja. Neke su od njegovih rasprava otisnute u ovom našem listu, a mnogo više ih je otisnuto u drugim javnim dnevnim glasilima. Kao što je bio odličan suradnik ovog našega lista, tako je bio i velik prijatelj našega pravničkoga društva. — Počivao u miru!

Sa pokojnikom oprostio se nad njegovim grobom u ime hrvatskoga sveučilišta ovogodišnji dekan pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta dr. Edo Lovrić sa govorom, što ga niže priopćujemo.

Premili druže i prijatelju!

Ožalošćeni sakupismo se kod ovoga otvorenoga groba oko smrtnih ostanaka Tvojih. Mene, Tvojega nekoč djaka, kasnije druga i prijatelja, odredila je kao dekana pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta u našem sveučilištu kruta sudbina, da izvršim nemilu i tužnu zadaću, da se naime s Tobom, dragi naš Šandore, oprostim u ime našega sveučilišta, u kojem je bio lijepi broj godina usredotočen Tvoj rad.

Ime i ličnost dra. Aleksandra Egersdorfera dobro je poznata u našem svijetu, navlastito u omiljelom mu gradu Zagrebu, u kojem je svjetlo božje ugledao i svoj život provodio. No Njegovo je ime poznato još i dalje izvan granica domovine.

Kada je mili naš pokojnik bio svršio pravoslovne i državoslovne nauke na Karlo Ferdinandovu sveučilištu u Pragu i tamo god. 1875. postigao doktorat pravoslovnih i državoslovnih znanosti, stupio je odmah u državnu i to sudačku službu. Za malo vremena stekao je osposobljenje za izvršivanje odvjetništva, postao zamjenikom državnoga odvjetnika i službovao kod državnoga nadodvjetništva.

Već kao mladi pravnik u službi kod suda i državnoga naodvjetništva svratio je svojim solidnim pravničkim znanjem, oštroumnim shvaćanjem i radinošću pozornost svojih pretpostavljenih na sebe. Ali nije on ostao samo kod rješavanja uredskih spisa, nego se je odmah intenzivno stao dalje baviti studijem privatnoga prava, te se god. 1879. i habilitirao na našem sveučilištu za opće austrijsko privatno pravo. Kao habilitirani privatni docent imenovan je bio god. 1881. suplentom za stolicu privatnoga prava na našem sveučilištu, koju je službu vršio samo kratko vrijeme. No kada se je god. 1886. ispraznila stolica rimskoga prava, imenovan je bio iste godine najprije suplentom, a zatim javnim izvanrednim sveučilišnim profesorom, te g. 1891. javnim redovitim sveuč. profesorom rimskoga prava na našem sveučilištu. Prema tomu djelovao je dr. Aleksandar Egersdorfer na našem sveučilištu dijelom kao suplent, dijelom kao sveučilišni profesor u svemu gotovo

Digitized by Google

punih 38 godina, te svojim profesorskim radom sudjelovao na odgoju generacija naših pravnika.

Ma da je naš dragi Šandor radio na raznim područjima javnoga života, moja je zadaća, da ovom žalosnom zgodom istaknem u kratkim crtama poglavito njegovo djelovanje kao pravnika uopće, a kao profesora na našem sveučilištu napose.

Baveći se dr. Aleksandar Egersdorfer marljivo studijem gradjanskoga privanoga prava, a uz to odmah i studijem rimskoga prava, pa u svojem raznolikom djelovanju u javnom životu i studijem drugih grana prava, naročito javnoga prava, odlikovao se kao pravnik vrlo opsežnim pravničkim znanjem, oštroumnim shvaćanjem i duhovitošću, — bez pretjerivanja mogu da kažem, — upravo genijalnošću. Zato je i u širokim krugovima našim stekao glas jednoga od najboljih naših pravnika, koji bi se posve dolično mogao staviti uz bok slavljenim pravnicima drugih velikih naroda.

Mili naš pokojnik djelovao je vrlo mnogo i na literarnom polju. Napisao je lijepi broj rasprava u glasilu našega pravničkoga društva »Mjesečniku« i u drugim javnim glasilima. Obradjivao je redovito takova temata, koja ne zahtijevaju samo redovitu pravničku naobrazbu, nego i oštro i bistro shvaćanje i prosudjivanje. Baveći se uz svoje profesorsko zvanje i inače — kako već spomenuh — javnim poslovima, naročito financijskim i budžetarnim, napisao je u našim dnevnicima vrlo mnogo političkih i financijalnih stručnih rasprava.

Ali nije dr. Aleksandar Egersdorfer, makar je bio — možda više od ikojega javnoga radnika svojega vremena — mnogostruko zaokupljen različitim drugim javnim poslovima, zaboravio ni na svoje slušače — svoje miljenike. Mnogo je nastojao oko toga, da njegovi slušači zabilježe predavanja, što im ih je držao. Za vrijeme pak svjetskoga rata, dao se već pod stare dane na težak posao, da sam izda svoja predavanja — učbenike za slušače pravoslovnih i državoslovnih nauka. I doista je to napornim radom i postigao. Izdao je redom sva svoja predavanja tiskom i to: rimsku pravnu povijest, institucije rimskoga prava i rimski proces, te napokon pandekte u više svezaka. Time se potpuno odužio svojemu profesorskomu zvanju ne samo za slušače ovih zadnjih godina, nego je ostavio trajna djela i za buduće naraštaje slušača prava i to s obzirom na promijenjene prilike ne samo za slušače našega sveučilišta, nego i za slušače ostalih sveučilišta u našoj novoj državi.

Kao profesor odlikovao se dr. Aleksandar Egersdorfer u svojim predavanjima vanrednom pedagoškom metodom tako, da ne će biti odviše, ako kažem, da se je u tom obziru mogao takmiti sa čuvenim profesorima na stranim sveučilištima. On se nije zadovoljavao time, da ovu ili onu partiju ispredaje, nego je nastojao polučiti, da slušači i shvate njegova predavanja. Kao ispitivač u povjerenstvima za državne ispite, odnosno stroge ispite bistrio je pojmove, za koje je opazio, da su kadidatima tamni i nejasni. Njegovo je ispitivanje na državnim i strogim ispitima izgledalo upravo tako, kao da instruira ispitne kandidate i one slušače, koji su bili nazočni kod ispita. Nakon toga, što je otpalo njegovo drugo javno poslovanje, dao se dušom i tijelom — upravo svim svojim silama — isključivo na učiteljski rad, a plod toga njegova rada bilo je i spomenuto izdavanje njegovih predavanja tiskom, te je tako svoje nastavničke dužnosti sdušno vršio sve do časa, kada ga je bolest shrvala.

Spomenuh, da se dr. Aleksandar Egersdorfer uz svoje profesorsko zvanje i inače bavio javnim poslovima. Kao političar priključio se ondašnjemu jednomu

Digitized by Google

političkomu pravcu, koji je uvijek nepokolebivo, odlučno i dosljedno zastupao, te izvojštio sebi u ono doba osobiti i vidni položaj na političkoj areni. No ovdje, gdje se izrazuje simpatija i tuga za izgubljenim drugom, dobrim čovjekom i odanim prijateljem nema sa moje strane mjesta, da se makar i letimice osvrnem na ovu stranu njegova rada — tim manje, što mi stojimo još preblizu njegovu djelovanju na ovom polju, pa nam ne dostaje onaj historijski razmak vremena, koji omogućuje, da se izreče ispravan i pravedan sud o pokojnikovu djelovanju u ovom obziru, te što bi stoga rano raspravljanje o tome moglo biti nesavremeno, a možda i pristrano.

U svojem radišnom životu nastojao je pokojnik — pa je u tome doista i uspijevao — da se uzvisi nad sve sićušnosti svagdašnjega života. Za njega se sa sigurnošću može ustvrditi, da on sam nije nikomu bio neprijatelj. Kao čovjek osobito dobra, meka i plemenita srca sigurno nije u svojem životu nikomu znalice i hotice učinio ni najmanje zlo; — ta bio je, štono riječ, dobar kao dobar dan. Zato on nije — koliko je poznato — imao ličnih neprijatelja ni u redovima najoštrije političke borbe u kojoj je sudjelovao.

A sada, mili naš Šandore, bila Ti lahka ova gruda hrvatske zemlje, koja Te blago prima u svoj vječni zagrljaj! Slava Ti i spomen do vijeka!!

Nama, svojim drugovima na sveučilištu, bio je pokojnik nada sve odan i dobar prijatelj, a svojim dubokim znanjem i velikim iskustvom vanredan savjetnik. U odnošaju prema djacima pako bio je on upravo drug i prijatelj njihov. Kao blagi otac zaštićivao ih je u svim prilikama njihova djačkoga i društvenoga života. Njegova je dobrota prema djacima, — njegovo zaštićivanje djaka na daleko i široko poznato tako, da je to postalo upravo legendarnim. Zato je bio, a ostat će i dalje, u dobroj i ugodnoj uspomeni mnogim djačkim generacijama. Medju djacima na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu našega sveučilišta živjet će još dugo svjetla uspomena na njega, kao vrsnoga profesora, te prijatelja i zaštitnika mladeži.

Svima, — svima, koji su s njim u životu dolazili u dodir, ostat će trajna spomen na njega, — na njegovo nada sve dobro i plemenito srce, na njegov vrlo oštri i pronicavi um.

† **Viktor Vragović.** — Dne 7. rujna ove godine umro je u 70. godini svoje dobe umirovljeni predsjednik sudbenoga stola Viktor Vragović. Posvetivši se sudačkom zvanju, službovao je kao sudbeni pristav i vijećnik u više mjesta. Konačno je bio imenovan predsjednikom sudbenoga stola u Petrinji, u kojem svojstvu je bio i umirovljen. Kao sudac bio je svuda vrlo cijenjen. Neprekidno je bio član našega pravničkoga društva, a mnogo godina i njegov požrtvovni povjerenik. Pokoj mu vječni!!

Literatura.

Priredio Dr. Juraj Vrbanić, Zagreb, 1923. — Ovo četvrto izdanje u glavnome je saglasno s dosadanjim izdanjima, izuzevši neke nadopune i dodatke. Zato se o njemu može samo ponoviti sud, što ga je kritika izrekla nad prvim trim izdanjima: ono odgovara potpuno svojoj svrsi t. j. da bude učbenikom za trgovačke visoke škole, pomagalom slušačima prava na sveučilištu i priručnikom svim onima, kojima zvanje i praksa nalažu poznavanje mjeničnoga prava. Nije bilo po-

Digitized by Google

trebno bitno mijenjanje zato, jer i danas važe kod nas isti mjenični zakoni, koji su vrijedili i za vrijeme izdanja prve knjige. Obzirom na mjenicu razlikujemo u našoj državi četiri pravna ili zakonska područja: Hrvatsku, Slavoniju, Medjumurje, Bačku, Banat i Baranju sa zak. čl. XXVII. do g. 1876; Dalmaciju i Sloveniju sa austr. mjeničnim redom; napokon Srbiju s mjenbenim propisima, koji su sastavni dio trgovačkog zakona od 10. I. 1860. Vrbanićeva knjiga sadržaje tekst potonjih propisa kao i tekst prvoga zakona, dok na svim mjestima, gdje je to potrebno, ističe razlike izmedju pojedinih zakona. Kako nema nade, da će tako skoro doći do jedinstvenog mjeničnoga zakona (stiliziranoga još g. 1912. na medjunarodnoj konferenciji u Haagu), bit će knjiga dra. Jurja Vrbanića aktuelna za čitavu državu još dugo.

Dr. I. P.

Carpow, E. u. Herm. Kranold, Vollsozialisierung des Kohlenbergbaues? Kritische Bem. u. prakt. Vorschläge. Berlin-Fichtenau, 1921. Verlag Gesellschaft u. Erziehung.

Carlton, Frank Tracy, Elementary Economics. An introduction of the study of economics and sociology. New York. The Macmillan Co. — 6. str. Prik. Weltwirtsch. Archiv B. 16/4 str. 546).

Carnot, R.: L' Etatisme Industriel (Bibl. Polit. et Economique) Paris, Payot. & Cie., 1920. — Fes. 4,50. (Prik. Weltw. Archiv, 16/4. 1921, str. 650).

Clerget, P.: Manuel d' économie commerciale; La technique de l'exportation. (Préparation aux carières commerciales et industrielles). 3. edition, revue et augmentée. Paris, Colin, 1919.

Cunow. Die Marxsche Geschichts- und Staatstheorie. Grundzüge der Marxschen Soziologie. I. B. Berlin, Buchhandlung Vorwärts, 1920.

Dochow, Verwaltung und Wirtschaft, Grundriss z. Einführung i. d. geltende Recht, Berlin, Spaeth et Linde, 1921. — M. 4,40.

Dreist, Die Verfügung der Okkupationsleistungen (Wirtschaftsrecht u. Wirtschaftspflege, Herausg. v. Dochow u. Wiedersum, H. 5), Berlin, Spaeth et Linde.

Članovi, pravnici, vršite svoje članske dužnosti!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi din. 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. — Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, uživa još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskomu Boškovićeva ulica 2, prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac takodjer odbornik g. dr. Slavko Hirc kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 9.
GOD. XLIX.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
RUJAN 1923

Socijalističko-komunistički pokret na putu preobrazbe.

Piše dr. Fran Milobar, sveuč. profesor u Zagrebu.

U kratkom razdoblju od jednoga stoljeća potresla su Europu dva velika rata i dvije velike revolucije. Pred stotinu i nekoliko godina (1789) najprije je buknula velika francuska revolucija, a iza nje planuše veliki napoleonski ratovi. A sada, najprije je buknuo veliki rat, a iza njega provališe velike proletarske revolucije. Obadva događaja ostaviše čovječanstvu pouke. Skupo su plaćene te pouke, jer narodi plaćaju školarinu kao i pojedini ljudi, samo u golemim dimenzijama. Obe revolucije dokazaše isto, kako ćemo kasnije vidjeti.

Francuska revolucija javlja se pod vidom borbe slobodarstva i slobodoumlja protiv političkog i duševnog sužanstva ancien régime-a: pod vidom borbe slobodoumnog, naprednog trećega (gradjanskog) staleža protiv prevlasti zaostalog reakcionarnog poveljenog plemstva i klera; pod vidom borbe liberalizma protiv policajne države. U jezgri i suštini bila je to pako revolucija individualističkog principa protiv prepotencije socijalnoga principa

Ovdje budi samo mimogred spomenuto, da je Srednji i Novi Vijek (feudalna i policajna država) gazio još dosta duboko u socijalnom principu.

Liberalizam, koji je poveo borbu u ime individualističkog principa, pobijedio je »stari režim« negdje posvemašno, negdje većim dijelom. Ali svagdje, gdje je to mogao, obarao je bez obzira i kompromisa institucije staroga režima izgradjene na socijalnom principu, postavljajuć ih na dijamentralno oprečno stanovište, jer si je bio svijestan, da gradi na dijamentralno oprječnom, individualističkom principu. Ovo je bilo logički dosljedno, prema tomu teoretski ispravno. Samo je praksa malo kasnije pokazala, da u toj logici mora biti i takovih premisa, koje pravo ne spadaju u silogizam.

Poslije francuske revolucije novo nastala epoha bila je individualistička epoha; novi XIX. vijek bio je individualistički vijek. Ko-

Digitized by Google

liko je nama poznato, neima u prošlosti, u historiji primjera, gdje bi induvidualistički princip u tolikoj mjeri vladao u društvu kao u XIX. vijeku u Europi i Americi. Ovaj vijek jest vijek golemoga napredka, vijek golemoga razvoja individualnih čovječih sposobnosti. Pa ipak u brzo se javlja reakcija. Kao što je u »starom režimu« veliki dio društva ustao protiv prepotencije socijalnoga principa, tako se u liberalnom režimu brzo javlja nezadovoljstvo protiv prepotencije individualističkog principa, pa se doskora počimaju na liberalističko-individualističkom zdanju aplicirati korekture socijalnoga principa. Kao što je u »starom režimu« treći stalež (gradjanski) nosioc i protagonist nezadovoljstva protiv prevlasti socijalnoga principa, te se nada raju od individualističkog principa, tako se protiv »individualističkog režima« javlja kao protagonist nezadovoljstva četvrti (radnički) stalež, koji se nada usrećenju čovječanstva od č i s t o g a socijalnoga principa (socijalističko-komunistički pokret). I doista, čim se je četvrtom staležu, socijalističko-komunističkom, pružila zgodna prilika, digne revoluciju. Najprije u Rusiji, još za rata (1917), a zatim i u nekim drugim zemljama, pri koncu rata (na pr. u Njemačkoj, Austriji i Ugarskoj 1918). Do temeljitog pokusa i eksperimentiranja sa čistim socijalnim principom, došlo je samo u Rusiji. Ovdje su boljševici radikalno, bez ikakvog kompromisa rušili i obarali sve institucije izgradjene na individualističkom principu. Oni su to činili svijesno i konsekventno u namjeri da na njihovom mjestu izgrade institucije na čistom socijalnom principu. I to je bilo logički, ali je u praksi pokus propao. I tako nam socijalističko-proletarska revolucija dokazuje ono isto što i liberalističko- buržoaska — da naime niti jedan od ovih dviju principa nije kadar sam usrećiti kulturno društvo, nego samo h a r m o n i č k a k o m b i n a c i j a obijuh principa.

Historija nam pripovijeda na sijaset primjera (a u predhistoriji bit će, da je tako bilo općenito), da se čisti socijalni princip može opažati jedino kod ljudskih skupina na najprimitivnijem, na najnižem stupnju kulturnog razvoja. Ondje, gdje cijela skupina, društvo (rod, pleme) predstavlja jednu socijalno homogenu masu i skupno vlasništvo. Ova, ovakova budući nesposobna za ćudoredno-razumnu djelatnost (njemačka znanost veli sittlich-vernünftiges Handeln) t. j. za vladanje, ustupa tu kompetenciju svojemu reprezentatu. A ovaj ju vrši sa autoritetom, koji svoju lozu vuče iz mističnosti, pače i božanstva. Dakle neograničeno, autokratski, despotski.

Čisti socijalni princip doživi prvi udarac, prvo razdvojenje po individualističkom principju, kada se je stalo javljati prvo pojedinačno, individualno, privatno, vlasništvo na sitnim pokretnim predmetima na pr. na oružju i orudju. U onom času, kada se je uz pojam »naše« pomolio pojam »moje«, »tvoje« bio je probit pojam čistoga socijalnoga principa. Malo po malo množio se je broj pokretnih predmeta, koji su postajali privatno vlasništvo. Malo po malo, doduše sporim tempom, ali neprekidnom ustrajnošću proširivao je svoju sferu princip individualizma. Trebalo je vjekova dok je zahvatio i

Digitized by Google

nekretni posjed, da se tek u novo doba sasvim protegne i na zemljište.

Uslijed prirodnog rastenja (umnoženja) pučanstva i odatle proizlazeće rastuće podjelbe rada (diferenciranja produkcije) i izmjene dobara proširi si i osigura si trajnu ekzistenciju individualistički princip, na području gospodarskoga života privatnim, individualnim vlasništvom. Gospodarski život i razvoj narodnog gospodarstva vršio je vazda kod svih naroda veliki utjecaj i na politički, socijalni i kulturni život naroda. I zato, čim se je više gdje prvobitno agrarno-naturalno narodno gospodarstvo razvijalo u trgovačko (obrtno) novčano, tim je više gubio važnost zemljišni (negibivi) kapital pred novčanim (gibivim) kapitalom. Podjelba rada ili diferenciranje produkcije donosi sobom diferenciranje društva, a gibivi kapital stvara svedjer rastući broj gospodarskih, dakle faktičnih individua koji teže, da svoj individualitet fundiraju autoritativnim priznanjem, pravnim normama, dakle priznanjem »individualne sfere«.

I tako, dok agrarno-naturalno uredjenje narodno-gospodarskoga života pogoduje prevladi socijalnoga principa, dotle novčano gospodarstvo govori za individualistički princip. U policajnoj državi sukobile se institucije datirajuće iz agrarno-naturalnoga doba, dakle institucije pretežito socijalnoga principa, sa produktima, rezultatima novčanoga gospodarstva, pretežno individualističkog principa. Socijalni princip najdulje se je održao u agrarstvu, a individualistički se najprije privezao uz novac. Prema tomu sa narodno-gospodarskoga gledišta promatran liberalistički pokret prikazuje se kao ustanak mladoga novčano individualističkog gospodarstva protiv zastarjelog agrarno-socijalnoga.

Sve ovo navedosmo zato, da se vidi, da Srednji i Novi Vijek nisu bili epoha čistoga socijalnoga principa, nego odavna kombinacija obijuh principa Samo ta kombinacija koja je mogla biti u prvom početku možda dosta harmotična i u to vrijeme i dosta zadovoljavati društvo — sve je više postajala neharmotična, čim je društvo više kulturno i gospodarski napredovalo. Stare institucije, osnovane na socijalnom principu nisu se onim tempom i onom elastičnosti prilagodjivale praktičnom životu, kojim tempom je individualistički princip preobrazivao društvo. U toj kombinaciji je dakle socijalni princip odveć stješnjavao oprimirao prirodn razvoj individualnomu principu, pa je zato moralo doći do nasilnoga osvojenja nužno4a prostora i slobode za razvoj istoga.

Dok dakle historija nalazi čisti socijalni princip samo kod društva najprimitivnijeg najnižeg stupnja kulturnog razvoja dotle se čisti individualistički princip ne nalazi nigdje osim u fantaziji prvih liberalaca, u mističkom »status naturalis«-u, gdje »suvereni individui« vode bellum omnium contra ommes, dok se napokon ne pomire u jednako fantastičnom »društvenom ugovoru«. Čisti individualistički princip znači negaciju društva, anarhiju. On može dakle opstojati samo kao veća ili manja primjesa socijalnomu principu i više ništa. U kulturnom društvu može biti samo kombinacija objih.

Digitized by Google

Kada je liberalizam pobijedio, bit će da je uzeo malo veću dozu individualnostičke primjese, nego li je organizam društva potrebovao. Odatle reakcija; naročito od strane četvrtog staleža. Ali ova socijalističko-komunistička reakcija postavlja se od prvoga časa na neispravno stanovište i postavlja si u kulturnom društvu neostvoriv cilj Ona se postavlja na stanovište čistoga socijalnoga principa i traži oživotvorenje istoga.

Socijalna demokracija nije opazila da time što se postavlja na čisti socijalni princip stvara protuslovlje u samom svom nazivu. Jer čisti socijalni princip ne dovodi do demokracije, do vlade, do gospodstva naroda, već do despocije, dakle do ropstva naroda, u političkom pogledu; a niti do gospodarske slobode, već do tutorisanja.

Kako spomenusmo, samo boljševici u Rusiji napravili su ozbiljni pokus, da oživotvore čisti socijalni princip. Ali nisu uspjeli. I u ruskom narodu postojala je od stotina i tisuć godina kombinacija obijuh principa. Ako igdje, to je u Rusiji bilo još najviše predispozicije, da pokus sa socijalnim principom uspije. Ta ni jedan europski narod nije tako odgojen u apsolutizmu i u tutorisanju; nijedan narod nije u Europi agrarniji od ruskoga; u nijednom narodu nije dakle socijalni princip bio već od prije tako premoćan kao u ruskom narodu; nigdje nije bilo manje individualističke primjese u kombinaciji obijuh principa kao ovdje — pa ipak niti radikalnomu bezobzirnomu boljševizmu nije uspjelo izlučit i ovo malo individualizma iz kombinacije, te uspostaviti čisti socijalni princip. I zato su morali boljševici god. 1921 inaugurirati novi kurs »N E P« (»Nova ekonomička politika«) t. j. kapitulaciju pred socijalno-individualističkom kombinacijom. Taj boljševički »N E P« znači priznanje, da se čisti socijalni princip ne da više niti u Rusiji oživotvoriti. To znači, da boljševici traže kompromis sa individualističkim principom; da traže odgovarajuću kombinaciju obijuh principa. Ili drugim riječima to će reći, da su boljševici napustili i svoje principijelno stanovište i svoj prvobitni cilj, te nastupili put evolucioniranja. Put, koji smo mi nazvali traženjem harmonične kombinacije obijuh principa. Nu, zar je to zadaća isključivo samo boljševika i ostalog socijalističkog radničtva? Zar to nije zadaća svih klasa i staleža, dapače i svih naroda? A stoji li stvar tako, koja je onda razlika, principijelna izmedju socijalističko-komunističkog radništva, koje je napustilo svoje stanovište čistoga socjalnoga principa i buržoazije? — Nije li stupilo to radništvo time na stanovište, na kojem stoje i ostale gradjanske stranke? Nije li se ono time natrag povratilo u krilo ostaloga društva, iz kojega ga je socijalizam (komunizam) izveo i izlučio, kad ga je poveo na čisti socijalni princip, na kojem druge društvene klase nisu stajale? A što je logična posljedica toga novoga principijelnoga stajališta socijalističko-komunističkoga pokreta? To da bi imala prestati antiburžujska klasna borba. U vrijeme dok je socijalističko-komunističko radničtvo stajalo na čistom socijalnom principu, koji su svi ostali krugovi otklonili, bila je to logična posljedica proizlazeća iz oprečnosti obijuh stanovišta. Ali u onom času, čim socijalizam ili komunizam napusti to svoje sta-

Digitized by Google

novište i uvidi neostvarivost istoga, te se postavi na isto stanovište i podje za istom svrhom za kojom i druge klase, bila bi logična konsekvencija, da se napusti klasna borba. Nama se čini, da su boljševici — napustivši svoje principijelno stanovište — na putu, da iz toga svijesno povuku i ovu logičnu posljedicu. To zaključujemo iz sledećega: »Krasnaja Gazeta« boljševička novina izlazeća u Petrogradu javlja, da je početkom srpnja držao govor »neokrunjeni car petrogradski«, sovjetski komesar Zinovjev na jednom kongresu radničkih i vojničkih komisara, koji da je u komunističkim krugovima sovjetske Rusije djelovao poput bombe. Medju inim rekao je on: »Sovjetska vlada zaključila je, da uvede novu gospodarsku politiku. Ovaj zaključak valja samo pozdraviti. Mi moramo nastojati, da stvorimo sklad u djelovanju (Zusammenwirken) izmedju radnika i seljaka (koji stoje nepokolebivo na privatnom vlasništvu zemljišta i pokretnina! Op. p.), te uspostaviti tijesni dodir medju ovim dvim grupama. Mi moramo istinitu (tatsächliche) vladu radništva (komunističkog Op. p.) i seljaštva (individualističkog! Op. p.) oživotvoriti. Ali i naša komunistička stranka mora svoje nazore (Anschauungen) promijeniti. Mi moramo s time računati, da na svijetu opstoje osim buržoazije (t. j. kapitalista. Op. p.) i proletarijata i drugi društveni slojevi, i to inteligencija, namještenici, činovnici kao i seljaci. Mi smo prisiljeni sve sile uprijeti, da i ove slojeve na svoju stranu privučemo, te ih dotle dovedemo, da se spram nas barem neutralno drže, ako nam se već ne bi htjeli priključiti. Mi smo se osvjedočili, da se sovjetska revolucija u sporijem tempu kreće, nego smo mi očekivali. U sadašnjim prilikama ne možemo mi provesti svjetsku revoluciju niti preko i mimo glava vodja internacionalne demokracije. Mi moramo zato praviti koncesije seljaštvu i socijalnoj demokraciji, jer sovjetska Rusija nije zbog svoje gospodarske zaostalosti, politički još tako daleko, da bi klasnu borbu mogla s uspjehom provesti« (N. W. Journal od 20. 7. 1923.)

Dakle »nazore promjeniti«, da se predobije individualističko seljaštvo i inteligencija i već »poburžujena« socijalna demokracija. I zbog toga obustaviti klasnu borbu! I povrh toga oživotvoriti istinsku komunističko-individualističku, radničko-seljačku vladu! Evo, ne znači li to ono, što smo mi malo prije razvili: napuštanje čistoga socijalnoga principa i traženje harmoničke kombinacije obijuh principa zajedno sa logičnim posljetkom napuštanja klasne borbe?

Zinovjev doduše ne govori još ovako jasno. Još on natuca o nekakvoj svjetskoj revoluciji. Ali zar on može, razumno, svojim fanatičnim vjernima još drastičnije slikati sav debakl, svu kapitulaciju »pobjedonosnoga« komunizma?

Dok se ovako ruski komunizam iz petnih žila napinje, da ispliva iz virova i valova neuspjelih komunističkih eksperimenata, dotle ga oprezni socijalizam, koji nije uopće ništa ni pokušao za oprobanje svojega principa, već ga prvom prilikom zatajio, ljuto kritizira i ocrnjuje. Socijalna demokracija znade jako dobro, da ona i komunizam sjede na istoj grani, pa osjeća, da kad pod komunizmom puca grana, da i njojzi prijeti pad. I zato nije držanje socijalne de-

Digitized by Google

mokracije spram boljševizma ništa drugo nego strančarstvo, kako to dokazuje slijedeći primjer. U rusko-židovskoj novini »Woered« (»Napred«), što izlazi u New-Yorku objelodanio je Karlo Kautsky, jedan od najuglednijih i najliterarnijih prvaka njemačke socijalne demokracije, članak o boljševizmu. List, iz kojega ovo prevodimo veli, da je taj članak pobudio u »cijeloj Americi« najveću senzaciju, ted a je bio u svim engleskim novinama Amerike preštampan. Mi ćemo taj članak prevesti, ali odma primjećujemo, da je i u nama pobudilo to najveću senzaciju, i to u dva smijera. Prvo zato, što nismo mogli pojmiti, da jedan Kautsky nezna ništa načelnijega, ništa temeljitijega boljševizmu predbaciti. Drugo zato, što su ovakove puke fraze i strančarsko farizejstvo moglo u Americi takav dojam učiniti. Mi ćemo taj članak donijeti u cjelosti, prem bi bilo za naše razmatranje odnošaja i stanovišta ovih blizanaca dovoljno i nekoliko glavnih izreka. Ali zašto da uskratimo našim čitateljima priliku da vide, kako je moguće katkada i sa malim pobuditi »najveću senzaciju u cijeloj Americi«.

»Kada su boljševici (državnu) vlast preoteli, izjavili su, da će proglasiti diktaturu proletarijata i da se u Rusiji imade uvesti socijalistički režim. U svrhu postignuća toga cilja, bili su prije svega uništeni stupovi kapitalističkog režima — vojska, birokracija, kapitaliste i zemljoposjednici (vlastela). Mi znademo, kakove je posljedice imala ova uništavajuća rabota. Rusija nije bila apsolutno pripravljena za kakvu socijalnu revoluciju, te nije bila niti izdaleka dovoljno zrela, da ovakve vrsti prevrat s uspjehom provede. Osim toga bila su sredstva i metode, kojima je bio u Rusiji uveden socijalizam krive (falsch), pa zato nisu donijele pozitivnih rezultata. Stari režim bio je srušen, ali prevrat je proveden u takovoj formi, da je bio čitavi gospodarski život uništen. Pa kada je cijeli stari režim bila jedna gomila ruševina, pokazalo se je, da socijalizma nema, ali je zato bila industrija uništena. Bio je to bankrot na cijeloj fronti.

Od god. 1917. od kada su boljševci na vladi, oni su suksesivno izdavali ideju demokracije i slobode, za koju su se borili. Mjesto stare carističke birokracije, oni su stvorili novu, koja je mnogo despotičnija i nesposobnija, nego li je bila stara. Mjesto od njih uništene vojske stvorili su crvenu vojsku, ali je u crvenoj vojsci moć časnika mnogo brutalnija, nego li je bila u carističkoj. Mjesto policije obrazovana je Čeka, koja je već stekla žalosnu slavu. A »NEP« stvorila je nove kadere kapitalista, koji još jače izisavaju pučanstvo, nego li su prijašnji kapitalisti. Sovjetska vlada pak priznaje sama, da »NEP« nije oživila industriju. Financijalni položaj Rusije je više nego jadan, pa zato da dodje do novaca prisiljena je sovjetska vlada, da stanovite produkte eksportira u inozemstvo. U ovaj čas nastoji vlada, da izveze što više žitka u inozemstvo. A taj izvoz jest prava mahnitost, jer zemlja umire od glada. Ovakove pojave moguće su samo u zemlji, gdje vladaju despoti. Sovjetska vlada pretvara se korak po korak u vladu parvenuja, koji pomoću novoga činovništva i nove vojske zemljom vladaju. A kraj toga neka bude utvrdjeno, da u nijednoj zemlji na svijetu nisu radnici tako

Digitized by Google

bespomoćni i tako bespravni kao u sovjetskoj Rusiji. Iza petgodišnje vlade oduzeli su boljševici radništvu sva prava, te ih pretvorili u robove u potpunom smislu riječi. Mržnja protiv boljševika raste svakim danom, te je boljševizam izgubio simpatije velikih masa. Ali to ne znači, da boljševizam već stoj pred blizim stropoštanjem, ne on se može još dugo držati, dok god se naime bude mogao upirati na činovništvo i vojsku. Ali boljševizam je već danas tako bolestan, da on kakovu ozbiljnu državnu krizu ili rascjep u vlastitim redovima ne bi mogao dugo izdržati. Kako dugo će još gospodstvo boljševika potrajati, to je teško unapred reći, ali ovo stoji sigurno: pad boljševika razulariti će bijes pučanstva, pa se je bojati, da će se mržnja masa iskaliti na Židovima, pošto rusko-nacionalni krugovi u zadnje vrijeme umjetno raspiruju mržnju protiv Židova hoteći njih učinitî odgovornima za sadanju situaciju. I zato je sveta dužnost ruskih židova, da otvoreno ustanu protiv ruskoga boljševizma, te da ruskim masama razjasne, da ruski židovi nisu bili nikada solidarni sa boljševicima. Prije ili kasnije propasti će boljševzam, pa zato moraju svi stanovnici Rusije, pa i židovi, podupirati svaki pokret u prilog demokracije i političke slobode« (N. W. Journal od 21. 7. 1923.).

To je eto taj »senzacionalnî« članak, u kojemu doista nema ništa senzacionalnoga, dapače sasvim ništa novoga. A i ovomu umanjuje se vrijednost strančarsko-tendencioznim prikazivanjem. Kautsky očevidno misli, da će socijalizam tim svjetlije izaći, ako se boljševizam čim tamnije prikaže. Moguće, da će to djelovati kod njegovih pristaša, ali ne će kod onoga, koji znade, da socipalizam i komunizam (boljševizam) na istoj grani sjede.

Jedino, radi čega bi ovaj članak mogao biti »senzacionalan« i u mnogim američkim i engleskim novinama odštampan, jest upozorenje, da bi se na ruske Židove mogao oboriti bijes ruskoga naroda radi boljševizma, jer je činjenica, da u boljševizmu glavnu riječ vode Židovi i da su oni nekako i glava i hrptenjača njegova. I zato, kad bi svi Židovi poslušali glas Kautskya, teško da bi boljševizam i tjedan dana izdržao. Ali u tom slučaju bi od toga — barem kod radništva — najviše profitirao socijalizam, pa zato nije isključeno, da i ovo nije stranački tendenciozno nabačeno, kako je u ostalom i cijeli članak od početka do kraja. I upravo radi toga, gotovo svaka pojedina izreka, svaka pojedina tvrdnja izaziva komentar. U glavnom doduše sve je manje više istina što Kautsky tu piše, ali prikazano je tendenciozno.

Kautsky je ne samo jedan od političkih vodja, nego i znanstvenih kapaciteta njemačke socijalne demokracije. A ova socijalna demokracija provela je u Njemačkoj proletarsku revoluciju u istu svrhu, za oživotvorenje istoga programa, istih »ideala« kao i boljševici u Rusiji. Kautsky bio je kroz dva decenija i jedan od vodja »Druge Internacionale«, te kroz godine pripravljao one proleterske revolucije, koje su buknule poslije rata. Od ovakovog čovjeka mogla je Amerika puno više očekivati. Čovjek bi mislio, da će se on dotaknuti pitanja o rezultatima svih tih revolucija i o perspektivi za

Digitized by Google

budućnost radničkog pokreta u opće. Ili ako to ne, onda da će u najmanju ruku povući paralelu izmedju ruske boljševičke i njemačke socijalističke revolucije, te prikazati, u koliko je više njemačka revolucija dokazala opravdanost tih revolucija i ideologiju socijalističko-komunističkog pokreta.

Jer kada se govori o boljševičkoj revoluciji i režimu u Rusiji ili o socijalističkoj revoluciji i režimu u Njemačkoj onda valja držati na umu slijedeće: »Druga Internacionala« utuvljivala je kroz 25 godina radništvu cijeloga svijeta slijedeće evangjelje: 1) valja provesti proletarsku revoluciju, 2) treba da proletarijat pribere državnu vlast u svoje ruke, 3) da stvori socijalističku državu, socijalističko gospodarstvo i socjalističko društvo, t. j. dokinuti privatno vlasništvo nad proizvodnim sredstvima (socijalisti dozvoljuju privatno vlasništvo nad dobrima stešenima radom) ili kao komunisti dokinuti u opće svako privatno vlasništvo.

Njemački socijalisti proveli su samo prve dvije točke svoga programa: proveli su revoluciju i pribrali državnu vlast u svoje ruke — i više ni za korak dalje! A kada je jedan dio radništva (»špartakovci«) pokušao, da i druge točke programa oproba u praksi — njemački su socijalisti upotrijebili pribranu državnu vlast u tu svrhu, da te pokuse silom spriječe i uguše i da spase postojeće stanje. To nije bilo logički dosljedno, ali je bilo praktički vrlo pametno, jer je socijalizam (komunizam) u Rusiji, gdje je cijelu godinu ranije zavladao, nego je u Njemačkoj buknula socijalistička revolucija, pokazao kamo vode nauke i teorije socijalističke »Druge Internacionale« u praksi. Ali to, što se je njemačka socijalna demokracija još u zadnji čas opametila, ništa ne mijenja na činjenici, da je upravo tako i toliko kompromitovala socijalizam svojim opamećenjem, koliko ga je kompromitovao boljševizam svojim ludovanjem. Njemačka socijalna demokracija o d r e k l a s e j e s o c i j a l i z m a upravo u onom času, kada je dobila u ruke preduvjet (državnu vlast) i mogućnost da ga pokuša oživotvoriti. Za to imademo dva dokaza: negativni, jer nije upravo a ma baš ništa pokušala, da ga oživotvori; i pozitivni, jer je upravo silom spriječila drugima, da ga okušaju u praksi. Njemačka socijalna demokracija ugušivanjem socijalizma spasila je njemačko narodno gospodarstvo; boljševizam pako oživotvorujuć socijalizam (komunizam) uništio je rusko narodno gospodarstvo.

Time je njemački socijalizam faktično napustio socijalizam i stupio na neko drugo stanovište. Na koje? Oni su napustili ideju čistoga socijalnoga principa, pa zato im nije preostalo drugo stanovište nego ono socijalno-individualističke kombinacije. Ali činjenica jest i to, da oni nisu do sada još ništa poduzeli, da stvore kakovu bolju, harmoničniju kombinaciju ovih dviju principa, nego su zadržali u cjelosti prijašnju na kojoj je stajala i još danas stoji njemačka buržoazija. I zato prije nego si je uzeo pravo da bude sudac boljševicima, imao je Kautsky dužnost razjasniti i dokazati, da li je on, da li je njegova stranka, njemačka socijalna demokracija još uopće socijalistička. Upravo prigovori i naročito njihova stvarna strana,

Digitized by Google

stavljaju u sumnju Kantskya. Ti prigovori su tako »buržujski«, da bi u ustima jednoga socijaliste prosječnog kalibra strano zvučli, dok u ustima jednoga Kantskya izazivaju dojam svijestnoga odbacivanja i osudjivanja socijalizma — barem onoga, kako ga je naučala tako dugo »II. Internacionala«.

Nu, pogledajmo si te prigovore Kantskyjeve boljševizmu malo kritičnije i njihove reperkusije na njemačku socijalnu demokraciju i socijalizam (komunizam) uopće.

Odmah na početku prigovara Kantsky boljševcima, da su proveli revoluciju u »apsolutno« nepripravljenoj za socijalnu revoluciju i »daleko nezreloj« za istu, Rusiji.

Kod ovako inteligentnoga prvaka, socijaliste kao što je Kantsky ne može se shvatiti ta izjava nego kao u jednu ruku s v i j e s t n a osuda boljševika što jesu uopće proveli socijalnu revoluciju u Rusiji, a u drugu ruku kao obranu njemačke socijalne demokracije, što n i j e provela socijalnu revoluciju u Njemačkoj. Prema Marxovom z n a n s t v e n o m stajalištu ne bi bila još nijedna zemlja, još nijedno narodno gospodarstvo »zrelo« za socijalnu revoluciju. Prema tomu stanovištu dozrelo bi neko narodno gospodarstvo kapitalističke produkcije automatski za socijalnu revoluciju tako, da bi uslijed neobuzdane konkurencije nastajale periodičke krize i katastrofe iz kojih bi nastajale kumulacije kapitala. Ovo bi se opetovalo nekoliko puta, te završilo tim rezultatom, da bi u takovom narodnom gospodarstvu preostala još samo šačica kapitalističkih Kreza, koji bi imali sva produkciona sredstva u svojim rukama, a na drugoj strani goleme mase ekspropriiranoga pučanstva. Ali ovo svoje teoretsko stanovište napustio je i sam Marx i cijela socijalna demokracija, jer bi ona morala čekati do sudnjega dana, dok ovako automatski »dozreli« neko narodno gospodarstvo za socijalnu revoluciju. Kada j e vidio Marx, da se gospodarski život ne razvija u onom smjeru i ne dovodi do onoga »zorenja« kako je prorokovao, stao je sam i sa »Drugom Internacionalom« propovijedati socijalnu revoluciju protiv kapitalističkog gospodarstva u opće. Pa gle, Kantsky se postavlja na ono prvo znanstveno Marxovo stanovište, da prigovori boljševicima, što su se postavili na ovo potonje Marxovo politički-agitatorsko i oficijelno stanovište »Druge Internacionale«! Drugim riječima Kantsky hoće da boljševicima rekne: ruski komunizam imao je — kao što je to učinio njemački socijalizam — socijalistički teoretizirati, ali uobičajeno individualistički prakticirati.

Ovaj generalni prigovor nadopunjuju i rasvjetluju daljnji specijalni Kantskyevi prigovori. Za jednu dvije izreke dalje predbacuje on boljševicima kao neki prikor, da su oborili caristično-kapitalističke stupove: carsku vojsku, carsko činovništvo, kapitaliste, a mjesto njih da su stvorili boljševističku »crvenu vojsku«, i boljševističku birokraciju. Ali za čudo ne spominje, da su boljševici uveli na mjesto kapitalističke produkcije čisto po socijalističkom programu — socijalističku produkciju. Objektivni prosudjivač priznati će, da su boljševici postupali sa socijalističkog stanovišta strogo logički. Kantskyjeva strogo njemačka socijalna demokracija nije stvarala ni svoju

Digitized by Google

novu socijalističku vojsku, ni novu socijalističku birokraciju, ni socijalističku produkciju, ni socijalističku državu, ni socijalističko društvo. To je, već smo spomenuli, bilo praktički vrlo pametno — ali to sve nije bilo socijalistički već upravo protusocijalistički. A osudjivati uistinu socijalistički postupak boljševika, a odobravati protusocijalistički postupak njemačke socijalne demokracije nije — socijalistički.

Kautski dalje prigovara, da s u boljševici uvadjali socijalizam u Rusiji »krivim sredstvima i metodama«, pa da zato nije bilo pozitivnoga uspjeha. Veli se, da je Kautski dobar poznavalac današnje Rusije. Kao takav znade on, da su boljševici uvadjali socijalizam u Rusiji po svim pravilima socijalističkoga katekizma. Oni su uveli socijalističku državu, dokinuli privatno vlastničtvo, začepili svaki izvorčić stvaranju novoga kapitalizma uvedenjem komunizma.

Oni su socijalizovali produkciju na sve moguće načine. Najprije su učinili radnika poduzetnikom, dali mu sva produkciona sredstva i novčani kapital na raspolaganje. A kad na ovaj način nije socijalizovana produkcija napredovala već rapidno nazadovala, onda su ju opet na drugi način kušali socijalizovati t. j. da su ju nacijonalizovali ili podržavili (etatizovali). A kad nije ni tako išlo, kada su se sve čisto socijalističke metode pokazale potpuno neuspješnima, bili su prisiljeni uvesti novi gospodarski kurs »NEP«. Da su sve ovo prava socijalistička sredstva i metode, to n emože poreći ni sam Kautsky. A ako ih ipak osudjuje i prigovara boljševicima, da su industriju uništili, a da nisu socijalizma stvorili — tada on svijesno krivo »stilizira« svoj sud, da uzmogne ostati barem teoretski socijalist. Jer da je sasvim ispravno htio stilizirati bio bi morao reći, da su socijalistička sredstva i metode uništile rusko narodno gospodarstvo, ali nisu mogle stvoriti socijalističko i socijalizam. A logički zaključak bi bio: dakle proč sa socijalističkim sredstvima i metodama (kao što je to učinila njemačka socijalna demokracija). Ali tko tako govori, taj može biti sve drugo, samo ne socijalista. Kautsky prigovara i boljševičkoj novoj ekonomskoj politici, da nije oživila rusku industriju. Kad bi Kautsky bio onako objektivan prosudjivač kao što je dobar poznavalac Rusije, on bi bio ovu svoju tvrdnju i malim obrazloženjem popratio. On znade, da su u Rusiji samo sitna i neznatna poduzeća do sada bila povučena u okvir »NEP«-a; dočim velika poduzeća ne napreduju, kako bi mogla, samo zato jer se još uvijek upravljaju i vode odveć socijalističkim sredstvima i metodama.

Dalje prigovara Kautsky boljševicima, da vladaju despotski. Njegov prigovor i njegovo zgražanje bilo bi logično i opravdano onda, da je prije dokazao, da onaj socijalni princip, na kojemu navodno i on stoji, ne vodi nuždno do despotizma. Ako u Njemačkoj nije socijalizam doveo do despotizma, to se je dogodilo samo zato, što je njemački socijalizam napustio svoje temeljno stajalište, čisti socijalni princip! Ali sva neobjektivnost i strančarska zasljepljenost Kautskyjeva izbija u njegovom prigovoru, da u Rusiji vladaju »parvenu-ji«. To nije više niti demokratski, a kamo li socijalistički kolegijalno. U Rusiji došli su na vladu pravi socijalisti, prvaci iskrenih i uvjerenih socijalista Lenjin, Trocky, Sinovjev, Kamenjev itd. kao što su u Njemačkoj došli

Digitized by Google

na vladu Ebert, Scheidemann, Noske, Sievering itd. socijalisti »teoretskoga smjera« á la Kautsky. Zar su ovi manje parvenu-ji zato, jer su iznevjerili načela na prvom koraku, nego oni, koji ih ostavljaju istom nakon što su se uvjerili pokusima, da ne vrijede? Ili valjda misli Kautsky, da su ti ljudi radi toga parvenuji, jer nisu junkerski koljenovići?!

Zanimivo je, da Kautsky priznaje, da boljševizam ne stoji pred vratima blizoga pada. To mislimo i mi, samo ne s istih razloga kao Kautsky. On naime misli, da će se boljševizam tako dugo držati, dok će to moći vanjskom silom — vojskom i birokracijom. Mi pak mislimo, da će se održati pomoću i sredstvom sve to daljim stupanjem po onom putu, koji je nastupio »NEP«-om, sve to većim odstupanjem od principa, sredstava i metode socijalizma, sve to većim evolucioniranjem, sve to većim približavanjem odgovarajućoj harmoničnoj kombinaciji obijuh principa. Boljševici pokazali su vanrednu elastičnost, kada su iza radikalnih i ustrajnih čisto socijalističkih pokusa doživjeli potpuni neuspjeh, da su znali napustiti taj krivi put, te se znali odlučiti na traženje pravijega puta, na čemu i sada dalje rade.

Boljševici su kulturnom i etičnom čovjeku zbog svoje strahotne konsekventnosti daleko daleko manje simpatični od humanih i kulturnih njemačkih socijalista. Ali i za znanost i za čovječanstvo imadu boljševici više zasluga obzirom na to, što su omogućili znanosti i čovječanstvu, da si o socijalizmu (i komunizmu) i njegovoj vrijednosti stvori temeljiti sud. Bez boljševičke bezobzirne konzekventnosti u provadjanju i oživotvorivanju socijalističkih ideja; bez boljševističkog oprobanja u praksi, ne bi bilo danas potpuno fundiranog suda o socijalizmu. Boljševiza mbio je ljuta trava na ljutu ranu; on je bio protuotrovom protiv teške zaraze. Da nije cijelu jednu godinu dana prije boljševizam eksperimentirao u Rusiji, tad bi bio godinu dana kasnije po svoj prilici jednako harao socijalizam u Njemačkoj. Jedino zastrašujući primjer komunističkog eksperimentiranja u Rusiji, spasio je Njemačku. Kada je godinu dana kasnije buknula socijalistička revolucija u Njemačkoj stajalo je na uvid iskustvo jednogodišnjeg socijalističkog (komunističkog) eksperimentiranja u Rusiji. Sada se je još nametalo pitanje: hoće li u kulturnijoj Njemačkoj znatno kulturnije njemačko radništvo udariti istim putem kao u Rusiji t. j. hoće li socijalističko eksperimentiranje u rukama kulturnijega eksperimentatora kulturnije forme zauzeti. Ali već iza prvoga koraka t. j. netom je bio srušen »buržujski« režim i proletarijat pribrao državnu vlast — započelo je ali sve naginjati, da udari istim smijerom kao i u Rusiji. Time je bio doprinešen dokaz, da ovakav naopaki okret neleži n azidarima nego na gradjevnom planu — ne na socijalistima nego na socijalizmu, ne na komunistima nego na komunizmu. Prvaci njemačke socijalne demokracije pokazali su se na visini teške situacije, kada su oštrovidno još u pravi čas ovu činjenicu opazili, te uz zamjernu prisutnost duha, odučnost i patriotizam, uz pogibelj da budu sami pregaženi, krepkom rukom pograbili rudo i kotače te prema ponoru jureća kola pokreta zaustavili i sa ruba ponora ih na sigurni drum zaokre-

Digitized by Google

nuli. Ovime je njemačka socijalna demokracija spasila narod, spasila domovinu, ali je zadala smrtni udarac — socijalizmu. Njemačka socijalna demokracija već je kod drugoga koraka presjekla razvijanje i razmatranje socijalističke prakse, pa tako da nije bilo boljševističkoga eksperimentiranja, mi ne bi danas ni znali, kako u istinu izgleda socijalizam u praksi, već bi morali kao i prije toga iskustva tek nagadjati, naslućivati i logički kombinovati. Nu zaslugom ruskih boljševika proveden je pokus u svim detailima i po svim pravilima. Ništa nije ostalo neoprobano, pa njihovom zaslugom imademo danas pred sobom rezultate socijalističkog (komunističkog) gospodarstva.

Nu jedan od najvećih, najzamašnijih rezultata po čovječanstvo jest izjava boljševika: na temelju svestranih pokusa izjavljujemo, da je komunizam jedna velika zabluda, na kojoj se ne može izgraditi gospodarski život. To je izjavio sam Lenjin na XI. kongresu. Taj govor saopćio sam ja u prošlogodišnjem »Mjesečniku« (»Poslije neuspjeha proletarskih revolucija«). Ovim govorom je Lenjin obrazlagao uvedenje »Nove ekonomske politike« ili drugim riječima: napuštanje čistoga socijalnoga principa, te traženju odgovarajuće kombinacije istoga sa individualističkim principom.

Zloradi protivnici boljševika predbacuju, draže ove i nastoje ih time poniziti u očima proletarijata, da su kapitulirali pred kapitalizmom. Ovo je djelomice istina, samo se tendenciozno prikazuje. Boljševizam se je popiknuo na individualističkom principu, pa nemoguć maknuti tu zaprjeku, traži kompromis s istim. Ali uz individualistički princip prirodno se veže (nagonom za održanje, za udobnost, egoizam) princip kapitalizovanja (uz izrabljivanje, nasilje, vlastohleplje i vladohleplje kao sredstva) bez obzira na to, bio kapital mnoštvo stoke kao kod stočarskih (nomadskih)naroda; bio kapital mnoštvo zemljišta kao kod ratarskih naroda; bio kapital mnoštvo novca, kao kod trgovačko-industrijskih naroda. Isto tako, bio indvidium jedinstven (pojedina osoba) ili sastavljen (udruženja, klase, staleži).

Minuli XIX. vijek, koji bismo mogli nazvati individualističkim vijekom, dao je čovječantsvu netom spomenutu pouku t. j. da prevelika doza individualističkog principa donosi sobom u društvo preveliku dozu izrabljivanja, nasilja, vlastohleplja i vladohleplja individua jedinstvenih i sastavljenih, te pouku, da se hipertrofija individualističkog principa mora reducirati odgovarajućom, potrebnom količinom socijalnoga principa. A boljševizam odnosno socijalizam (komunizam) je opet donio pouku čovječanstvu, da čisti socijalni princip goni (bez razlike, da li ga provode više ili manje kulturni ekzekutori) kulturno čovječanstvo natrag prema najprimitivnijem, nekulturnom stupnju. Sredinom srpnja napisao je u »N. Fr. Presse« njezin suradnik G. Poppow opis ruskoga sela pod boljševičkim režimom, pa veli, da je boljševički režim za samih pet godina bacio rusko selo za 200 godina unatrag. Takva zapuštenost, takav nered i nečistoća, takva indolentnost, takvo nezanimanje ne samo za dogadjaje u vanjskom svijetu, već i bližnjem gradu, takovo neznanje i podivljalost, da nije mogla veća biti niti pred dva vijeka.

Digitized by Google

Boljševistička »NEP«, kao i uzmak njemačke socijalne demokracije dokazuju priznanje socijalizma i komunizma, da se hipertrofija socijalnoga principa mora reducirati pojačanjem individualističke primjese. Sve pako zajedno pokazuje, da cijeli problem leži u odgovarajućoj, harmoničnoj kombinaciji obijuh principa. A interes svih naroda i svih društvenih slojeva nalaže svima traženje takove harmonične kombinacije. Ali kao što razni narodi stoje na raznim visinama kulture, tako će i ove harmonije sastojati u različitim kombinacijama obijuh principa. U manje kulturno i etički odgojenim narodima bit će potrebita veća mjera socijalnoga principa, principa autoriteta i tutorisanja. Kod naroda visokoga kulturnog napretka i etičkog osjećanja biti će potrebna manja doza socijalnoga, nego kod onih prvih, a veća količina individualnoga principa. Za razne glave, razne kape.

I tako svaki pokret, dapače svaki prevrat donosi neku pouku. I tako si čovječanstvo mučno, u znoju i u krvi stiče iskustva. Trnovit je put, kojim čovječanstvo kroči do napretka i sreće, praveći pri tomu epicikle t. j. prekobacujuć se pri tomu u natražnjačtvo. Takav jedan epicikl predstavlja nam i socijalističko-komunistički eksperimenat. Bila je to krvava bura i oluja, ali je zato i pročistila atmosferu. Istina i sada još postoji socijalizam kao i prije rata; i sada još postoji boljševizam kao i onaj neposredno iza rata. Ali ipak, kaok za jednoga tako i za drugoga može se danas uskliknuti sa Virgilom »Quantum mutatus ab illo!« Još i danas živu socijalističke i komunističke stranke i življet će možda još dugo vremena — ali je već umro socijalizam i komunizam, jer su napustili svoje prvobitno idejno stanovište, čisti socijalni princip i oživotvorenje istoga, te oba nastupila put traženja harmonične kombinacije obijuh principa, put idejnoga metamorfoziranja.

ZAKLJUČAK.

Za promatranje, prosudjivanje i prognozu socijalističko- komunističkoga pokreta važnije je razvijanje radikalnijega ruskoga komunizma od umjerenoga njemačkoga socijalizma. Najnovije stanje ruskoga boljševizma opisuje jedan očevidac prema vlastitomu opažanju i autentičnim informacijama u jednom bečkom listu najnovijega datuma ovako:

»N u t a r n j a p o l i t i k a: Gospodstvo sovjeta, čini se, da je za dogledno vrijeme neoborivo (unerschütterlich). Nema stranke, koja bi ih mogla oboriti i mjesto njih državnu vlast u svoje ruke uzeti. Sovjeti doduše nisu jako brojni; broj njihovih članova ne iznaša više od 400.000. Ali je zato ova komunistička stranka do skrajnosti pouzdana... Buržoazija je posvema uništena, socijal demokrati bivaju uništavani energičnim progonima, dočim se seljaštvo drži daleko od politike. (Sravni napred spomenuti govor Zinovjeva! Op. p.) I tako stoji sovjetski režim na nepokolebivom temelju«.

Tako izgleda stvar prosudjivana po vanjskih znakovima, recimo objektivno. Ali zato tim nesigurniji, efemerniji prikazuje se taj temelj sa subjektivnoga gledišta — dok se sva sadašnja jakost i

Digitized by Google

sigurnosts boljševičkoga režima temelji na autoritetu j e d n e osobe, i još k tomu teško bolesne osobe — na Lenjinu.

Eno, što o njemu javlja isti dopisnik: »Nu ipak postoji jedno pitanje, koje se čini odsudno za cijelu budućnost Rusije. Kako dugo će Lenjin moći, da makar i u ograničenoj mjeri na razvoju povijesti saradjuje? Ovaj čovjek, u tom se ne valja varati, posjeduje neku sugestivnu moć nad masama. Samo njemu, jedinome moglo je poći za rukom, da smiri socijalnu revoluciju i da poduzme razgradjenje (Abbau) komunizma ..... Onaj dan, kada bi Lenjin isčeznuo sa političkog poprišta, bio bi kritičan dan prvoga reda za sovjetsku Rusiju. Već sada se vodi potajna, ogorčena borba oko nasljedstva najvećega ruskoga revolucionarca. Na čelu kandidata za nasljedstvo iza Lenjina stoji Trocki, koji — što je simptomatično — ne smatra samo crvenu vojsku za polje svoje djelatnostsi, već se vrlo energično obraća i pitanju industsrije u Rusiji (t. j. komunističkom radništvu, kao Zinovjev seljaštvu i drugima klasama! Op. p.) Ali imade još i drugih veleuplivnih aspiranata na Lenjinovo mjesto, kada ovo postane ispražnjeno. Isčeznuće najmoćnijega čovjeka iz politike sovjetske Rusije, dat će vrlo vjerojatno signal za najžešće borbe«.

Na ovo misli i Kantsky, kako smo gore vidjeli. Prema tomu sadanja boljševička jakost stoji na efemernim nogama. Poslije Lenjina moglo bi nastati stanje kao poslije umorstva Cezarova ili poslije smrti Cromwellove. Oba slučaja dovedoše do restauracije monarhije. Jedino sloga boljševičkih prvaka mogla bi spasiti boljševizam u Rusiji. A i ta eventualnost nije izključena, jer to dobro znade svaki pojedini od njih. Slogom mogu svi prosperirati, dok bi nesloga svakoga pojedinoga od njih upropastila.

Medjutim razvilo se pitanje Lenjnovog nasljedstva, pa i samoga boljševizma, kako mu drago, to na sudbini samoga komunizma ne će ništa promijeniti, jer je njegova sudbina jur zapečaćena. »Najznamenitija posljedica sovjetske revolucije u Rusiji jest posvemašnje oslobodjenje seljaštva i razdijeljenje veleposjeda medju seljaštvo. Pravi koristonosac prevrata jest seljak«, veli isti pisac. A taj seljak je ove godine već obradio 75—80 posto zemljišta, (Ibidem). Boljševici su doduše proglasili — da spase barem platonički komunističko načelo, da je država vrhovni vlastnik zemljišta. Ali što se seljak brine za komunističku čast i njegovo načelo i za »vrhovnoga vlasnika«, dok on sa zemljištem neograničeno raspolaže! Tko će se danas usuditi seljaku oduzeti ono zemljište, koje je on već obradio? Seljaštvo poznaje dakle boljševike kao svoje oslobodjitelje i kao utemeljitelje seljakovog privatnoga vlasništva nad zemljištem. Boljševički komunizam više seljaka ne smeta ni najmanje. A sve više izčezava i na drugim gospodarskim područjima. »Odstranjivanje (Abbau) komunističkih uredaba u Rusiji enormno je uznapredovalo u zadnje podrug godine. Prvobitne sovjetske ideje opažaju se još samo u slijedećim pojavama: Država posjeduje načelno vrhovno vlasništvo nad zemljištem. Vanjska trgovina je državni monopol. Veleindustrijalna poduzeća su ili državna ili općinska ili sindikalna. Inače privatno vlasni-

Digitized by Google

ništvo ne potpada pod nikakvo ograničenje. Nutarnja trgovina, kao i svi uporabni predmeti su slobodni. Nutarnja trgovina već je zauzela vrlo znameniti polet«. (»Das wahre Gesicht Sowjetrusslands. Nach authentischen Informationen, Moskau Ende Juli« u »N. W. Journal« od 1. VIII. 1923.)

Ovo izvješće na temelju »autentičnih« — drugim riječima — službenih informacija veli expressis verbis, da sami ruski komunisti odstranjuju komunističke uredbe i da su u zadnje podrug godine već gotovo sve komunističke odstranili osim iz vanjske trgovine i veleindustrije. A da i ovdje nisu već izmeli i posljednje tragove komunizma, to je zato, jer nisu mogli, a ne jer nisu htjeli iz kakovih principijelnih skrupula. Veleindustrija još se socijalistički vodi samo zato — kako je to razložio u svojim dopisma u »N. Fr. Presse« upravo pred godinu dana dr. Herm. Müller — jer se za velika poduzeća nije našlo privatnih velikih kapitalista. A inače da bi se vlada vrlo rado riješila i tih poduzeća. A što se tiče monopola vanjske trgovine, taj je već načelno napušten, čim se pojedinim strankama dozvoljuje, da mogu slobodno uvažati i izvažati (n. pr. firma Wolf u Kölnu). Sve to pokazuje, da će već u skoroj budućnostsi ruski komunisti i zadnji trag komunizma u Rusiji odstraniti.

Poslije ovih činjenica, je li nuždno još dokazivati, da su ruski komunisti bacili komunizam u ropotarnicu; da su odstupili od svoga prvobitnog idejnoga stanovišta, pa prema tomu i od svojega prvobitnoga cilja t. j. oživotvorenja komunističkoga gospodarstva, komunističkoga društva i komunističke države? Te činjenice u Rusiji pokazuju, da i praksa potvrdjuje ono, što smo teoretski, principijelno, izveli.

Još u većoj mjeri može se to reći za njemački socijalizam. Njemački socijalisti već tri godine vode politiku, koja je moguća jedino kao posljedica napuštanja prvobitnoga socijalističkoga stanovišta i s istim skopčanoga cilja.

Prema tomu po samu stvar t. j. po socijalizam i komunizam posve je irelevantno, dali će u Rusiji doći do kaosa ili ne. U svakom slučaju radit će se pri tomu o komunistima ali u nijednom o komunizmu. Radit će se jedino o tome, da li će se komunisti održati na vlasti i vladi ili ne — i ništa više. A to eto vrijedi za cijeli socijalističko-komunistički pokret. Od sada se više ne bore socijalističke i komunističke stranke za oživotvorenje socijalizma (socijalističkih ideja) nego za politički utjecaj. Danas postoji izmedju socijalista i komunista najveći spor — ali ne radi principa. U tom pogledu ne mogu si (medjusobno ništa predbacivati, jer su ih oba napustili, osvjedočivši se i izkusivši, da su isti u kulturnijem društvu neostvarni. Oni se bore medju sobom za vlast nad radničkim masama, da pomoću ovih dodju do političke vlasti. Drugim riječima: socijalisti i komunisti odsele znači naprosto političke stranke — ali bez socijalizma odnosno komunizma. A to je razvoj, koji se već može mirne duše nazvati metamorfozom.

Digitized by Google

Ob pedesetletnici kazenskopravdnega reda.*

Piše dr. Metod Dolenc, sveuč. profesor u Ljubljani.

Danes je preteklo pol stoletja, odkar je bil naš k. pr. r. razglašen za zakon, a marsikdo bo vprašal, ali je treba nam, da se te obletnice posebej spominjamo ,nam Slovencem, živečim v državi, ki velja v njej vse polno mnogo starejših zakonov? Imamo prečani o. d. z., ki šteje že 112 let, pa tudi v Srbiji dospe isti zakon — brez novel seveda — drugo leto do 80-letnice, odkar ga je prečan Jovan Hadžić iz avstrijskega o. d. z. priredil za tedajšno kneževino Srbijo. Imamo mi prečani kazenski zakon, ki je že prekoračil sedemdesetletnico, dočim je kazenski zakonik za Srbijo le 4 leta mlajši, i t. d., i t. d.

Savigny pravi v svoji *Römische Rechtsgeschichte*, da se more pravcato pravo naroda ravno tako malo zajeti v ustaljene pojme, kakor narodov jezik, kajti bistvo narodnega prava obstoja baš v tem, da se vedno in vedno presnavlja in razvija. Mi pa vidimo — in tega ne bo mogel nihče prerekati —, da je pravda samo nekakšno preskusno sredstvo za to, ali je materialno pravo dobro, ali prinaša kaj prida sadu za opstoj in procvit naroda. Za to pa ni dvoma, da se mora formalno pravo tej svrhi, prospehu, razvoju materialnega prava, prilagoditi in podrediti. Če pa se sedaj vprašamo, ali je naš kazenskopravdni red izpolnil to svojo edino, a véliko nalogo, moramo mu priznati, da jo je izpolnil v polni meri, da jo še izpolnuje in da je — po svoji dobroti — na tem, da nam bode v nekoliko popravljeni obliki, prikrojen na našo celo državo, izpolnjeval isto nalogo kakor edinstveni kazenskopravdni red, morebiti še pol stoletja in več! Nočem načeti vprašanja, ali velja to tudi za starejše zakonike naše države; dovolj je konstatacija, da naš kazenskopravdni red po pol stoletju še ni odrevenel, ampak da vstaja k novemu življenju.

Odkod je dobil ta zakon toliko življenske sile, kaj mu daje tisto življensko svežost?

Zgodovina kazenskopravdnega postopanja, torej tistega postopanja, ki je urejevalo prvobitno plast vsakega narodnega prava, kazensko pravo, je pretresljiv dokument človeških zablod v iskanju resnice in pravice! Koliko krivic (seveda v današnjem smislu besede) se je že napravilo pod krinko zasledovanja — pravice! Po prvih narodnih mocijah kazenskopravdnega življa, ki so tičale globoko v germanskem formalizmu, se je pri nas ustalil za najtežje krivice kanonični inkvizicijski proces in razrastel v inkvizicijo *haereticae pravitatis*. Ni sicer dvoma, da je mnogo prezirani dokazni sistem CCC imel najboljši namen pomagati resnici do veljave in ščititi nedolžnost. Indicije mu niso zadoščale za obsodbo, pa bile še tako sklepčne. Toda — namesto da bi bila CCC šla naravno pot in rekla, kjer ni direktnega dokaza kaznjivega dejanja po pričah ali z verodostojnim pripoznanjem —, naj se razglasi razsodba na oprostitev —,

*) Po predavanju dne 23. maja na zboru društva Pravnik u Ljubljani.

Digitized by Google

uredila je stvar tako, da je dovolila — zaglavno vprašanje *(peinliche Frage)* — in le majhen korak je bil še potreben, da so nesrečneže devali v svrho pridobitve dokaza po pripoznanju — *confessio regina probationum* — na natezalnico. Tortura je bila sicer pri nas leta 1776 odpravljena, ali še nam naše narodne pesmi pojó tožne zgodbe o natezalnicah in o »panrihtarjih«, ki so hodili po naših deželah od ene do druge grajščinske gosposke in vršili svoj krvavi posel. A naš slovenski narod si je ohranil vsaj za manjše (ne: zaglavne) kazenske zadeve — za *causae minores* — svoje narodno sodstvo, sicer zelo primitivno, pa vendar psihologično veliko bližje stoječe modernim načelom za pravilno in pravično ugotavljanje kazenskih krivic in kazni. V teh narodnih sodiščih, ki so pod raznimi imeni, kakor v e č a (Spod. Štajerska), g o r s k e p r a v d e, k v a t e r n e s o d b e. (Dolenjska), v e ć e (Trlat), poslovala skoro do francoske revolucije, udejstvoval se je prominentni instinkt našega naroda za pravo socialno pravičnost. Ozreti se hočemo nanj tekom tega predavanja še v drugi zvezi, ko nam bo govoriti o lajičnem sodstvu.

Po francoski revoluciji, ki je drugim srečnejšim državam prinesla renesanso kazenske pravde, smo pri nas za enkrat še obtičali ob starokopitnem ustroju sodišč pri inkvizitoričnem postopanju za kazenske stvari! Bodi dozvoljena majhna pravnozgodovinska reminiscenca: Še le leta 1850. smo izgubili zadnjega za Slovence nastavljenega krvnega sodnika ali »panrihterja«, namreč s tem, da je bil zadnji »Bannrichter« celjski Pavel Kopper imenovan za višjega svetnika pri okrožnem sodišču v Celju.

Pa leto 1848 je prineslo slednjič tudi narodom v Avstriji svežega zraku, pokret za svobodo naroda! Marčna ustava iz leta 1849 je garantirala javnost in ustnost sodnega postopanja, uveljavila akkuzatorično načelo v kazenski pravdi in obudila porotna sodišča. V življenje naj bi prenesel te moderne smernice J o s e f pl. W ü r t h. Sestavil je v resnici izvrsten osnutek kazenskopravdnega reda, ali zakon ni postal nikoli, kajti Silvestrov patent iz leta 1851 je vse politične pridobitve let 1848/49 poteptal v prah! P l. H y e - G l u n e c k je zasnoval na to neposrednega predhodnika našemu veljavnemu k. pr. redu. Izšel je 29. julija 1853, temelji pa na načelih t. zv. prosvitljenega absolutizma. Ne bomo se pri tem zakoniku dalje mudili, samo toliko naj na kratko konštatiramo, da je danes v Srbiji veljajoči kazenskopravdni postopnik malo posrečena, medla kopija H y e - G l u n e c k o v e g a zakona, ki na eni strani še ne pozna od sodišča neodvisnih obtožiteljskih oblastev, državnih pravdništev, na drugi strani pa tičiše globoko v sponah dokaznih pravil! Ko je s t. zv. oktobrskim diplomom l. 1860 pričelo novo ustavno življenje, spomnili so se spet Würthovega osnutka, češ, naj se sedaj uzakoni. Ali tedajšni profesor kazenskega prava na dunajski univerzi J u l i j u s G l a s e r je izvojeval zmago svojemu prepričanju, da je tudi W ü t h o v načrt že zastarel, neporaben za moderno kazensko pravosodstvo. Oborožen z bogatim znanjem angleškoga in francoskega kazenskega procesa ustvaril je zakonodajno delo, ki se glede modernosti pač lahko kosa

Digitized by Google

s katerim koli kaz. pr. redom, ki ga je samo še Kleinov c. pr. red po svojem sijaju prekosil.

Vrline Glaserjevega zakona so spoznali takoj na Hrvaškem in vstvarili svoj kaz. pravdni red z dne 17. maja 1875, ki je skoro identičen z našim; le vsled utesnitve porotniškega pravosodja so na ustrojstvu sodišč napravili neke izpremembe. Tudi v Bosni in Hercegovini so naš kaz. pr. red več ali manj kopirali, in najmodernejši kpr. r. v naši državi, ki velja v Vojvodini, se je v mnogem oziru okoristil z idejami Glaserjevega remekdela.

Dandanes si seveda ne zapiremo oči pred dejstvom, da je tudi že Glaserjev k. pr. r. v tej ali oni podrobnosti potreben remedure, kakor jo je že v nekaj primerih novejše zakonodaje v istini dobil. Ipak naj vsaj kurzorično pokažemo na tiste temeljne ideje Glaserjeve, katere so — rekel bi — granitna podlaga njegove miselne zgradbe in katere bodo po vsej priliki tudi za naš edinstveni kazenskopravdni postopek kakor take ostati morale.

Naravnost iz angleškega prava je v naše prenešen temeljni stavek, da je tudi hudodelec človek, da ne gre, ravnati ž njim kakor s stvarjo brez volje še manj pa zoper njegovo voljo spraviti iž njega brezobzirno na dan, kar nosi sam v srcu, za kar ve le on sam. Pred sklepanjem razsodbe — da se poslužimo izraza Jožefa Kohlerja — obdolženec ni objektivno nedolžen, toda subjektivno je upravičen, da se ž njim ravna kakor z nedolžnim, dokler se ne sprovede dokaza za njegovo krivdo in ne izreče obsodbe. V izvedbi tega temeljnega načela je bil Julij Glaser gotovo mnogo srečnejši od kodifikatorjev nemškega kazenskega postopnika. Pri nas igra uvodna preiskava veliko bolj podredjeno vlogo kakor na Nemškem in za novi edinstveni kazenskopravdni postopek se bo to gotovo še bolj povdarilo v smeri še manjše rabe uvodne preiskave.

Glaser je vstvaril čista obtoževalna oblastva, od sodišč popolnoma naodvisna državna pravdništva. Javni obtožitelj ne more priti v položaj, da bi moral koga pred sodiščem zoper svoje prepričanje preganjati. Pri tem pa je državni pravdnik stranka v toliko, da mu ni dovoljeno nobeno enostransko pridobivanje dokazov. Samo nepristranski sodnik posluje v predpostopanju, državni pravdnik sestavi obtožnico, a ta se dá samo vsled ugovora obdolženca popresoditi od višjega deželnega sodišća. Teorija vidi v tej ureditvi ženialno upreproščenje postopanja, ki daje polno zaščito zoper nedopustne obtožbe, pa vendar ne obtežuje obdolženca s prejudicom sodniškega obtožbenega sklepa, kakor n. pr. v nemški državi. V praksi se te sijajne ureditve ne zavedamo dovolj, in vendar je njena vrednost in važnost brez dvoma tolika, da je bo tudi edinstveni kazenskopravdni postopnik moral obdržati.

Tudi institut zasebnega udeleženstva je v Glaserjevu delu zelo srečno rešen. Favoriziranje adhaesijskega procesa sprečava nepotrebno pravdanje pred civilnopravdnim sodnikom, pripustitev zasebnega udeleženca kakor subsidiarnega obtožitelja pa pomeni učinkovit korrektiv zoper morebiti premalo energično preganjanje od strani

Digitized by Google

javnega obtožitelja. Po predlogih stalnega zakonodajnega svetà ministrstva pravde se bodo pogoji subsidiarne obtožbe še bolj olajšali. S tem se približamo v veliki meri — popularni obtožbi, ki je nemara poklicana, da prevzame v pravih demokratičnih državah še velíko vlogo.

Senat, ki presoja v izvenporotnih primerih, krivdo in določa kazen, je sestavljen iz četvero sodnikov. Res da zahteva visoko število mnogo gmotnih žrtev — od strani države, in vendar moramo reči, da se znači Glaserjeva ureditev, po kateri postane navadna večina že tričetrtinska večina, za izrazito posvedočenje *favoris defensionis*.

Načela javnosti, ustnosti, neposrednosti in iskanja materialne resnice — so v Glaserjevem kazenskopravdnem postopku smotreno-spretno izvedena. Bila so prvi in glavni povod, da si je slovenski jezik pridobil dejansko veljavo v sodni dvorani. Ugotovitev dejanskih okolnosti je izključno stvar prve inštancije, kar je povsem pravilno, kajti le tisti sodnik more psihologično pravilno premotriti dokaze, pred katerim se neposredno izvedejo in to pod kontrolo strank. Glaser pa je čutil, da bi ugotavljanje dejstev v prvi instanciji utegnilo tupatam povzročiti krivico. Sledeč angleški instituciji »*new trial*« je dopustil za to možnost, da se za primer, ko ima kasacijski sodni dvor pomisleke zoper dejanske okolnosti, ki so podlaga razsodbe, dovoli v prid obtožencu izredna obnova postopanja, dà, celò takojšna oprostitev obtoženca je mogoča. Za to uredbo nas nemalo zavidajo nemški vrhovni sodniki. Imenitno sredstvo za obrazovanje enotnosti in pravilnosti judikature je podano z ničnostno pritožbo v obrambo zakona povzeto iz francoskega prava. *Favor defensionis* je prišel tudi dobro do veljave: Vgoditev taki ničnostni pritožbi sme biti obsojencu vedno le v prid, nikoli na kvar.

Te splošne poteze Glaserjevega dela kažejo pač jasno, kako smotreno je poskrbljeno v naši kazenski pravdi za to, da se kolikor moči sprečavajo krivične obsodbe.

Glaser pa se je tudi dobro zavedal pravilnosti uvodoma citiranega mnenja Savignyjevega, da je materialno pravo nekaj, kar se nujno — naravno vedno presnavlja, razvija. Za to se je odločil, sledeč tudi tu izkustvom angleško-francoskega procesa, za udeležbo lajikov pri kazenskem pravosodstvu in to v obliki porote. Glaser ni bil slep za hibe porote in jo uvedel je le radi tega, ker je bil prepričan, da je porota relativno najboljša oblika udeležbe lajikov pri kazenskopravdnem sodstvu. O skabinih *(Schöffen)* je sodil, da so vrsta juristiških diletantov in mojstrov-skaze, ki nimajo niti tenkočutne vestnosti porotnikov, niti temeljite izobrazbe juristov. »Celo tedaj«, argumentira Glaser, »ko sedi jurist zraven več nejuristov pri sodni mizi, je pač tako, da v resnici odloča jurist, vsi ostali so pa le — ničle, ki naj povzdignejo vrednost predpostavljene jim enote.« V parlamentarnih debatah je igralo vprašanje, ali porota ali večniki (skabini), precejšno vlogo. Zmagala pa je ideja porote, ker se je Hye Gluneck, prej vnet pristaš skabinov, poslej prelevil v pristaša porote. Dobili smo torej po Glaserjevem konecptu čisto po-

Digitized by Google

roto, in če se vprašamo, ali se je njena judikatura pri nas obnesla, ni, da bi smeli vprašanje zanikati. Ne smemo seveda pri tem misliti na tupatam ponesrečene pravdoreke porotnikov, med katerimi pa niti 1 odstotek ni takih, ki bi bili storili obtožencu krivico. Za take primere je Glaser itak poskrbel odpomoči, ker je dal soglasnemu sklepu senata učenih sodnikov pravico, da razveljavijo obsodilni pravorek. Ako se je pa pravorek glasil pomotno v prid obtoženca, tolažimo se lahkó s starim pravilom, da je pač bolje oprostiti 99 krivičnežev, kakor pa obsoditi enega nedolžnega! Misliti nam pa je pri presoji vloge porote v našem kazenskem pravosodstvu na dvoje momentov.

I. Kazensko pravosodstvo naj odgovarja pravnemu pojmovanju naroda. V tem pogledu pa imamo baš v institutu porote izvrstno sredstvo za korigiranje pravosodstva, ako se oklepa preveč zakonovih črk, namesto da bi proniknilo v njegovega duhá. Narodovo pravno pojmovanje se zrcali v pravdorekih porote. Če javni obtožitelj vidi, da porotniki ponovno nočejo izreči obsodbe za gotove delikte pod gotovimi kolnostmi (n. pr. za zažig brez požara), onda pač ne išče več novih t. zv. blamaž pred porotniki, ampak v prihodnje raje opusti obtožbo. V tem dejstvu pa tiči korrektiv nekakšne krutosti ali nepopularnosti našega kazenskega zakonika, pa tudi ena izmed komponent za določitev smeri, v kateri naj se giblje bodoče zakonodajstvo. Zato pa naj porotniki sami med saboj sodijo o glavnem prašanju glede krivde, povedó naj svoje mnenje po svoji vesti, brez vplivanja juristov in ne da bi morali za svoje prepričanje navajati razloge. Inače njihov pravorek ne bo odgovarjal narodni pravni zavesti in cel institut udeležbe lajikov na pravosodju nima pravega smisla.

II. Drugi moment! kateri naj razsvetli pravi pomen in važnost porote pa bi bil ta, da je v našem narodu sicer podzavestno, pa vendar globoko vkoreninjeno prepričanje o potrebi udejstvovanja lajikov pri kazenskem pravosodju. Uvodoma sem že pokazal na zgodovinska dejstva, kako je naš narod krčevito branil svoje avtonomno sodstvo za *causae minores*, da ni bil »*die dumpfhinbrütende Masse, die für das öffentliche Leben der Alpenländer nichts bedeutet*«, kakor je pisal Dr. Alfred Fischel, ampak, da je krepko branil svoje pravice nasproti vlastelinom. Še le birokratična centralizacija cesarja Jožefa je ukinula narodno sodstvo po večak, kvaternih pravdah i t. d., ostal pa je vendar še skromen rudiment lajičnega sodstva v obliki prisednikov pri naših deželnih kazenskih sodiščih do leta 1848. Institut porote po mnenju Maciejowskega, Jirečeka, Kostrenčića sploh ni izključno angleškega porekla, ampak je bil tudi med Slovani samonikel. Ko smo lani v društvu Pravnik diskutirali o načrtu za nov zakon o poroti, sprožil je sedaj že pokojni Ivan Kavčić idejo, naj se izvede plebiscit po občinskih županstvih o vprašanju, ali naj se porota održi ali odpravi. Obrnil sem se na vse štiri gg. državne pravdnike v Sloveniji in jih prosil, naj zastavijo vsem občinskim županstvom njihovega uradnega področja pismeno vprašanje, ali so za poroto ali ne.

Digitized by Google

Od skupnega števila 896 vseh občin v Sloveniji (brez Prekmurja) dobili smo 627 odgovorov. Od teh se je glasilo 564 za, 62 pa zoper poroto. Če bi smatrali vse občine, ki niso dale nobenega odgovora, za nasprotnice porote, — kar pa gotovo samo ob sebi ni pravilno —, dobili bi vendar le še 62.9% občin za poroto. Od prejetih odgovorov pa se glasi 89.8% ali skoraj $^{9}/_{10}$, torej ogromna večina za poroto! Ne prikrivam si dejstva, da je tudi politika imela pri tem plebiscitu svoje prste. Ko se je razvedalo iz dnevnega časopisja, ki je poročalo o diskusijah v društvu Pravnik, da se namerava napraviti plebiscit po občinskih županstvih, sta lani dve politični stranki pokazali jasno z resolucijami, da hočeti, naj se porota obdrži. Poleg socialnih demokratov je propagirala na zahtevo po poroti na svojih shodih osobito tudi »slovenska ljudska stranka«. Ako pa stranka, ki je odnesla od 26 mandatov v Sloveniji pri zadnjih volitvah v narodno skupščino 21 mandatov, zahteva poroto in sicer — poroto popolnoma v duhu veljajočega k. pr. reda tudi za politične kazenske zadeve, potem mislim, da je prvi predpogoj za obdržanje porote v edinstvenem kazenskopravdnem postopniku namreč, da si je narod sam želi, vsaj za Slovenijo tako eklatantno izpolnjen, da bolj biti ne more. Kajti na dlani leži, da tudi druge stranke v Sloveniji, kakor n. pr. demokratična in narodno-socialistična že po svojih programih ne morejo zaostajati za SLS stranko glede zahteve po poroti.

Iz zgodovine našega k. pr. reda vemo, da je Julijus Glaser prvotno predlagal poroto za vse province v Avstriji razen Bukovine, Dalmacije in Galicije. Naletel pa je na oster odpor baš pri parlamentarnem zastopstvu teh zapostavljenih dežêlâ in slednjič je bila sklenjena uvedba porote prav za vse dežele hkrati. Paralella z našimi razmerami leži na dlani. Imamo pokrajine, o katerih mislijo njihovi predstavitelji, da še niso za poroto zrele. Dobro! Naj se glede porote v edinstvenem kazenskopravdnem postopniku ustvari določilo, da se porota — seveda vsekakor izpopolnjena in prilagojena značaju in potrebam našega naroda, — generalno sprejme, faktično uvede pa še le tedaj, ko jo predstavitelji dotične pokrajine zahtevajo. Moja sodba je, da Slovenija ne bo ostala osamljena v zahtevi po takojšni uvedbi porote, pa tudi druge t. zv. še »nezrele pokrajine ne bodo hotele biti manj svobodoljubne in pridružile se bodo kmalu — naši Sloveniji.

Inštitut porote se še ni preživel; kakor vse kaže — celo na Japonskem so letos uvedli porotna sodišča —, usojeno mu je še dolgo življenje.

Tako vidimo, da je Julij Glaser s svojim kaznenopravdnim redon utrl pred 50 leti kazenskemu pravosodstvu pravo pot tako glede tehničke izvedbe modernih načel, kakor tudi glede možnosti aplikacije kazenskega pravosodstva na narodno pravo zavest, da je bil pravi predhodnik in glasnik Franca Klein-a, ženialnega ustvaritelja našega proslulega c. pr. reda!

Usoda je postavila našo državo na križišče orijenta in okcidenta, ali mi hočemo, da se približujemo poslednjemu. Banalen, ali večno

Digitized by Google

resničen je rek: *Justitia fundamentum regnorum.* Naj bi nam vstalo kmalu kaj mož-orjakov duha, vsaj približno kakor sta bila Julij Glaser in Franc Klein, da nam odpravijo pravni kaos in zgradé fundamente pravnega reda sploh. Potem še le postane naša domovina za res — pravna država! —

Sloboda štampe po našem ustavu.

Piše dr. Gjorgje Tasić, sveuč. profesor u Ljubljani.

Pitanje o slobodi štampe ima nesumnjivo opći kulturan značaj ne samo za politički život već i za više duhovne djelatnosti. Ona doduše danas na prvom redu može imati važnosti po politički život, ali se ne mogu strogo odvojiti političke koncepcije od naučnih: o granici se može diskutovati, jer je ona i suviše elastična. Danas se što više pojavilo gledište u nauci, da politika može imati naučnoga osnova. Danas se ne dešava, da se zabrani jedna naučna istina u prirodnim naukama, ali i dalje se još dešava, da se zabranjuju izvjesne koncepcije o društvu.

Kod nas je ustavotvorac proglasio slobodu štampe, ali je učinio jedan izuzetak, misleći, da će time osigurati egzistenciju i razvitak nove države. U ustavu je proglašena sloboda štampe sa jednim ograničenjem. To ograničenje, kao i ustav, treba da je — stalno. U prelaznim naredjenjima je učinjeno još jedno ograničenje. Ali ono nije stalno, već samo dokle zakonodavna vlast nalazi za cijelishodno, da treba da postoji. Prvo ograničenje je ustavno, pa ga može da ukine samo ustanovotvorac; drugo zakonsko, pa ga može da ukine zakonodavac. Drugo je istina učinio sam ustavotvorac, ali je istovremeno dao mogućnosti zakonodavcu, da ga zadrži ili ukine: ovo ograničenje je dakle u rukama zakonodavca.

Praktično, vrlo važno je utvrditi precizan smisao ovoga izuzetka. On se može toliko široko tumačiti, da je time, dok ovaj izuzetak važi, dovedena u opasnost sloboda štampe. A ona je, mi smo to nedavno vidjeli, postupcima policijskih vlasti kod nas odista dovedena u opasnost. Protiv takva shvaćanja ovoga izuzetka su protestovali i sami ljudi, koji su učestvovali u donošenju ustava i koji smatraju takav izuzetak kao nužnost u današnjim prilikama.[1]) Ne treba ni spominjati, kakovo su gledište zauzele opozicione političke grupe i kakav ih je revolt obuzeo. Naravno bilo je sudova, koji su stali odlučno na gledište, da se ustavni propisi tako ne mogu tumačiti (n. pr. beogradski prvostepeni varoški sud) i pokazali pri tome jedno solidno razumijevanje pravnoga metoda tumačenja.[2])

[1]) Na pr. g. dr. Laza Marković.

[2]) Treba spomenuti g. Jovičića, suca beograd. varoškoga suda, v. u »Samoupravi« od 4. kolov. 1921. članak g. dr. L. Markovića o čl. 138. ustava.

Digitized by Google

Sporne su dvije stvari: 1. nadležnost organa t. j. tko treba da donosi odluku o zabrani jednoga lista ili jedne knjige, policijska ili sudska vlast; — 2. sadržina toga izuzetka, t. j. koje slučajeve obuhvaća taj izuzetak. Kod nas je raspravljano prvo pitanje. Nesumnjivo ono je važnije nego drugo. Ali zato zadržava praktičnu važnost i drugo pitanje. I zbog toga ga treba raspravljati naročito. Ono je teorijski možda još substilnije. — Što se tiče nadležnosti, najprije su proglasili za nadležne policijske vlasti, sve dok nije došao prosvjed i od faktora, koji su sudjelovali pri donošenju ustava, i izričnо naredjenje ministra policije, da se nesmije ovaj izuzetak tumačiti u tome smislu. — Što se tiče smisla, on je vrlo elastičan — i radi njegova bližega odredjenja je, kao što ćemo vidjeti, potrebno, da se pozovemo na principe metoda tumačenja.

I.

U stavu 2. čl. 13. čine se zvjesni izuzeci od slobode štampe. Dopušta se zabrana rasturanja i prodavanja novina ili štampanih spisa, koji sadrže: uvredu vladaoca ili članova kraljevskoga doma, stranih državnih poglavara, narodne skupštine, neposredno pozivanje gradjana, da silom mijenjaju ustav ili zemaljske zakone; ili sadrže tešku povredu morala. Pošto se u ovom članu kaže rasturanje i prodavanje, a ne izlaženje, to znači, da se zabrana odnosi samo na jedan broj novina, onaj koji sadrži gornje uvrede. Ovu zabranu čini kao prva instanca policijska vlast, a kao druga i posljednja (najviša) sud. Naime vlast, koja izvrši gornju zabranu, je dužna, da za 24 časa po izvršenju zabrane sprovede djelo sudu, koji je dužan, da za 24 časa osnaži ili poništi zabranu.

U čl. 138 (prelazna naredjenja) čini se još jedan izuzetak od slobode štampe. Samo dokle je prvi dobio obilježje stalnoga izuzetka, ovaj drugi je dobio obilježje privremenoga izuzetka. »Kada prestane naročita potreba, ovi se propisi mogu ukinuti zakonom«. (Čl. 138 ustava.)

I za tim još, po njemu zabranjuje se ne samo rasturanje već i izlaženje novina i štampanih spisa, koji izazivaju mržnju protiv države kao cjeline, vjerski ili plemenski razdor, a tako isto i kada posredno pozivaju gradjane, da silom mijenjaju ustav ili zemaljske zakone, samo ako se iz napisa očevidno vidi, da se njime ide na takovo pozivanje gradjana. Jer ne može se uzeti, da je izlaženje uzeto u smislu rasturanja, pošto te dvije stvari nisu jedno isto. Kada se kaže se ništa o postupku, kako se vrši zabrana, odnosno koje su se zabranjuje izlaženje, sasvim prirodno da se može zabraniti i rasturanje. Za ova djela je ustavotvorac htio da stvori oštriju sankciju nego za ona iz čl. 13. ustava.

U ovom članu se kaže, da važi propis čl. 13. stav. 2. o izvršenju zabrane, a ne kaže se, da važi propis čl. 13. stav. 1., t. j. ne kaže se ništa o postupku, kako se vrši zabrana odnosno koje su vlasti nadležne, da izvrše zabranu. I baš zbog toga otpočeo je cio pravni spor o ovom pitanju, praktički tako važnom. — Pošto se ne

Digitized by Google

kaže, da važi ovdje 2. al. čl. 13., koji govori o nadležnosti već propis čl. 13. al. 3., neki su zaključili, da je nadležna u posljednjem stepenu vlast, koja vrši zabranu t. j. policijska, a ne sudska vlast. — Na to se odmah može staviti primjedba, da mora biti po srijedi štamparska pogrješka, kad se kaže čl. 13. al. 3., pošto ta alineja o tome ne govori, već o odgovornosti lica, koja su učinila svojim spisom krivično djelo. I to je jedna očevidna štamparska pogrješka. Ali uzmimo, da i nije štamparska pogrješka, može se na osnovu pravnoga tumačenja dokazati, da i za ove slučajeve važi al. 2. čl. 13.

Ako je ustavotvorac rekao, da važi propis stava 2. čl. 13., iz toga ne izlazi samo po sebi, da je on izuzet i da prema tome svi ostali stavovi istoga člana, dakle i stav 2. ne važi. Za ovo je potrebno, da je sadržina čl. 138. takova, da iz nje proizilazi nevaženje čl. 13. u cjelini: zato nema nikakova razloga. Iz toga, što je učinjen izuzetak u pogledu sadržine, nikako ne izlazi, da je učinjen izuzetak i u pogledu nadležnosti organa. To bi značilo, da se jedan izuzetak tumači ekstenzivno. Medjutim, kao što je poznato, izuzeci se tumače restriktivno. Uzima se, da je izuzeto samo ono, što je izrično kazano. Istina, u samom ustavu učinjeni su izuzeci u pogledu slobode štampe (čl. 13.), ali oni su pravilo za ove izuzetke u pitanju. Naime sve, što nije kod ovih izuzeto naročito prema izuzecima u čl. 13, to i dalje važi. Važi dakle propis u pogledu nadležnosti organa za presudjivanje datih štamparskih krivica. Naprotiv, kada se izvrši poredjenje ove dvije vrste izuzetka, zaključit će se ono, što je zaključio sudac (Jovičić) beogradskoga prvostepenoga suda. Razlog, koji je on naveo sasvim je logičan. Kada je sud nadležan za djela manje važnosti, onda je on nadležan i za djela veće važnosti. Ovakovo tumačenje je jedino u saglasnosti sa duhom jedne pravne države. Oni, koji uzimaju suprotno, poriču u stvari ono, što pravnu državu čini pravnom. Oni stavljaju državu toliko iznad pojedinaca, da o pojedincu čak i ne vode nikako računa. Samo tako se može objasniti, da oni mogu zaključiti, da za krupnija krivična djela bude nadležna policijska vlast. Njihov je cilj što efikasnija i brža sankcija bez obzira, da li time ne će biti povrijedjena prava pojedinca.[3])

[3]) Medjutim ima nesumnjivo izuzetaka, koje treba drukčije tumačiti. Ali to su izuzeci, koji su to samo prividno. Danas, na pr. princip jednakosti pred zakonom se ne vrijedja, ako parlamenat nekome da po izuzetku penziju ili državnu pomoć. Naprotiv to može zahtijevati ovaj princip s obzirom na naročitu vrijednost jednoga lica. Ali kada se jednom licu to dâ, onda je dužnost, da se dâ i drugom licu, koje ima istu vrijednost. U svim slučajevima, u kojima jedno opće pravilo može da dobije različite oblike prema cijeljishodnosti, svaki od novih različitih oblika, koji se pojave, ne znače izuzetak od pravila. U svim slučajevima, u kojima se stvara novo pravno pravilo, — to se dešava često, gdje su u pitanju osnovna pravila, koja obično zakon izrično ne reguliše, prva rješenja u smislu novoga pravnoga pravila nisu izuzeci prema starijemu, već potvrdjivanje novoga pravnoga pravila.

Digitized by Google

Ali čl. 138. nije izuzetak samo po sadržini, nego i po tome, što se nalazi u prelaznim naredjenjima. To se vidi po tome, što ovaj član važi p r i v r e m e n o, dokle ga ne ukine običan zakonodavac. Prelazna naredjenja, pošto imaju za cilj, da učine prelaz od jednoga pravnoga stanja u drugo, n o v o, kakovo je postavio novi ustav (ili nov zakon), mogu biti samo privremeno u suprotnosti sa novim ustavom; možda je bolje reći, samo prividno ili samo trenutno. To su izuzeci učinjeni iz praktične nužde, da se što racionalnije, naročito sa što manje perturbacije u odnosima, realizira nov ustav (ili nov zakon).

To su dakle pravna pravila, koja imaju za cilj što racionalnije realizovanje novoga prava s obzirom na staro. U tome cilju njih se tiču, ako su to prelazna naredjenja ustava, pravila, koja mogu da ostanu, i kada se donese nov ustav t. j. da utvrde, kada stari zakoni nisu u protivrječnosti sa novim ustavom. Njih se tiču zatim ona pravna pravila, koja se ne mogu o d m a h ostvariti zbog svoje prirode t. j. koja m o r a j u da ostanu privremeno (na pr. da bi se izvršila organizacija jednoga državnoga organa, potrebno je, da se prethodno izvrši organizacija koga drugoga). Njih se tiče i d i r e k t n o, kako će se izvršiti prelaz od jednoga zakona ka novomu (donetom po novom ustavu na mjesto staroga) s obzirom na odnose zasnovane po starom, t. j. ona regulišu pitanje o povratnoj sili zakona u onim granicama, koje je postavio ustav.

U prvom slučaju je po srijedi nemogućnost neposredne primjene jednoga zakona. Ali zato on ne gubi ništa u važnosti: odmah se preduzimaju mjere, da se uklone te nemogućnosti i naskoro stupa na snagu nov zakon. Ne može dakle biti nikako riječi o suprotnosti izmedju novoga zakona i prelaznih naredjenja, — prije o njihovu skladu. U drugom slučaju se ukratko potvrdjuje pravilo, da prelazna naredjenja ne mogu biti u protivurječnosti sa novim zakonom. I tek u trećem slučaju mogu se učiniti izvjesni izuzeci. Ali niti izuzeci u stvari nisu u protivrječnosti sa novim zakonima. Oni daju staromu zakonu ono, što mu odista pripada, a ništa ne oduzimaju novomu. U tom slučaju imamo samo pravično i cijeljishodno razgraničenje sfere dvaju zakona.

Ali prelazna naredjenja, naročito kod ustava, mogu da sadrže i prava o g r a n i č e n j a novoustanovljenih propisa. Naravno da ta ograničenja mogu trajati samo privremeno. I to: jedan put je njihovo trajanje odredjeno po vremenu (direktno ili indirektno, time što je uslovljeno stvaranjem kakove druge pravne institucije), ili je ostavljeno zakonodavcu, da ih jednoga dana po svojem nahodjenju ukine. Na ovaj drugi način je odredjena privremenost izuzetka u čl. 138, o kojemu je ovdje riječ.[4])

[4]) Ovakov način odredjenja privremenosti nije strogo logički: ustavotvorac stvara jedan izuzetak, čiju egzistenciju uslovljava voljom običnoga zakonodovca, — koji ga dakle može odmah i ukinuti, čim je donešen. Na stranu što se ustavotvorna skupština pretvorila u zakonodavnu, ovo je i inače praktično, pošto n i j e

Digitized by Google

Kako je cilj, prelaznih naredjenja ostvarenje novoga ustava ili novoga zakona, to ih treba uvijek, kada god su ograničenja prema njima (novomu ustavu ili zakonu), tumačiti r e s t r i k t i v n o. U ovom slučaju dakle ima se uzeti, da važe obični ustavni propisi, propisi iz ustava, što se tiče nadležnosti organa u pogledu štamparskih krivica. Sud je dakle nadležan kao instanca, koja osnažava ili uništuje zabranu lista ili štampanoga spisa.[5])

II.

U pogledu sadržine ovdje je po srijedi možda još delikatniji problem. — Iz toga, što je ovaj član pravi izuzetak i pri tome još kao izuzetak, koji spada u prelazna naredjenja, izlazi, da ga treba tumačiti restriktivno, kao što je već rečeno — i da mu treba, u toliko prije, što je uz to po svojoj sadržini neodredjen, dati što u ž i smisao. Izmedju opasnosti, da se izuzetak proširi na račun općega pravila, i opasnosti, da se suzi, treba izabrati ovo drugo. U ostalom zakonodavcu stoji uvijek na raspoloženje, da interpretira pravilno takov član ustava. I zato, ako treba birati u jednoj državi, koja pretenduje, da je pravna, izmedju prava države i prava pojedinaca, treba izabrati ovo drugo.

Ali ovo nam nikako ne daje ništa pozitivno u p o g l e d u s m i s l a o v o g a č l a n a. Prema čemu će se imati da odredi minimum i maximum? Gdje je ta čvrsta tačka, na koju se možemo osloniti? — Pri tome ovdje je po srijedi još jedna, vrlo važna stvar.

---

i z v j e s n o, da će ga zakonodavac odmah ukinuti, te može i duže trajati. Ono pak, što je praktično, u pravu je logično.

[5]) Ustavotvorac može prelaznim naredjenjima toliko i tako ograničiti pravila iz ustava, da ona u stvari ukidaju ta pravila. On to može i samo onaj, koji tumači ustav i prelazna naredjenja, treba da je svjestan toga, da je ustavotvorac protivrječan i da će imati da primjenjuje kao ustav prelazna naredjenja, koja imaju direktnu važnost za organe. U stvari dakle ustav su prelazna naredjenja. Tu ima još i drugih posljedica ovakva ponašanja ustavotvorca, ali mi ih moramo ostaviti na stranu. — Prelaznim naredjenjem se ustavotvorna skupština pretvorila u zakonodavnu. Je li to mogla. Izvjesno je, da nema pojma materijalnoga ustava, koji bi vezivao ustavotvornu skupštinu u njenom radu: ona može regulisati i materije, koje se inače regulišu zakonom, ili koje se mogu i treba (iz cijelishodnosti) da regulišu zakonom. Ali može li ustavotvorna skupština da donosi zakone u formalnom smislu? Od Rusoa do danas se provlači gledište, da je ustavotvorna skupština može uzeti sve vlasti, da je dakle neograničena. Ali medjutim mislimo, da se ustavotvorna skupština ima po donošenju ustava da dovede u saglasnost sa ustavom, koji je donijela: u jednoj modernoj, pravnoj državi ustavi se karakterišu time, da su nadležnosti organa odijeljene; u saglasnosti s tim bi bilo, da je ustavotvorna skupština u svojoj nadležnost ograničena samo na donošenje ustava. — No ipak mislimo, da se ona može p r e t v o r i t i u zakonodavnu i u ovom slučaju ona je već postala ograničena, jer za nju važe ona pravila, koja važe za druge obične skupštine i za to nema nikakove opasnosti ni u kojem pogledu, medjutim eventualno može biti praktično potrebno.

Digitized by Google

Član 138. ustava se odnosi na pojave, kojima čovjek može gospodariti samo relativno, samo u izvjesnoj mjeri, na psihičke i socijalne pojave, koje se javljaju i nezavisno od pojedinačne volje, ako ne i od ljudske, na pojave uslovljene cjelokupnim ustrojstvom društvenim, sklopom jedne države, istorijom te države i naroda i plemena, koja čine tu državu. Član 138. zabranjuje širenje mržnje štampom protivu države kao cjeline, vjerski ili plemenski razdor.

Ja vjerujem u moć ljudske svijesti. I vjerujem da se i nacionalnost, kada postoje već objektivni uslovi, može i svijesno izgraditi. Ali svijest ima svojih granica: ona je zavisna od sviju faktora, koji djeluju u jednom društvu i jednom narodu. Ona je jedan od faktora u izgradnji nacionalizma. Zakonodavac, zabranjujući širenje ovakove mržnje, treba da ima u vidu ovu činjenicu. A pravna nauka to i pretpostavlja. Ona polazi od toga, da zakonodavac radi nacionalno, na prvom mjestu da radi ono, što mu je moguće i da nikako ne zahtijeva ono, što je nemoguće.

Kada su prema tome u pitanju aktivnosti, uslovljene društvom, onda ih pravna nauka tumači restriktivno. To dolazi od toga, što pravni poredak po svojoj prirodi ima jednu granicu: pravo svojom prinudom može djelovati samo u izvjesnoj granici na spontane društvene pokrete.*) Organi sudski ovim nikako ne izlaze iz granica svoje funkcije. Oni i ovoga puta samo tumače ono, što stoji u zakonima, odnosno u ustavu, zapisano. Cijela je stvar u tome, kako oni imaju da tumače zakone i ustave, kada oni regulišu pojave takove vrste, koje smo nazvali socialnima. Po našem mišljenju na ovom primjeru se vidi, kako suci treba da imaju jedan odredjen pojam o pravu, jedno odredjeno shvaćanje o njegovoj prirodi, cilju i domašaju; — riječju, kako je potrebno filozofskopravno obrazovanje.

Da se ovo bolje razumije, navest ćemo prije, no što predjemo na naš slučaj, jedan primjer. Srpski krivični zakonik u čl. 103. predvidja kao krivično djelo klasnu mržnju. Što znači klasna mržnja? To može da znači ugušenje radničkog pokreta uopće, ne samo socijalističke partije i istovremeno svake socijalne reakcije. I Bog te pita, kako se još ne bi moglo protumačiti. I kada bi srpski sudovi tumačili široko ovaj član, ne bi bio potreban vladi nikakav zakon o zaštiti države. Sudovi nisu tako tumačili taj član i nisu ga mogli ni sada tako tumačiti. Razlog za to su mogli naći u raznim zakonima, kojima se priznaje socijalistička pa i komunistička partija za jedno vrijeme. (Mogli su ga naći u ustavu, kad bi njihovo bilo, da cijene ustavnost). Ali oni su ga bez sumnje našli više ili manje svijesno u socijalnoj apsurdnosti zabraniti mržnju klasnu. U tom smislu su u toku vremena oni tumačili ovaj član i da li je on uopće imao praktične primjene, kao i to kada je postao taj član i u kom je cilju donešen — u to ovdje ne možemo ulaziti. Za nas je važno, da su mu sudovi dali danas uzak smisao.

*) O ovoj granici ima da se vodi računa i pri mnogim drugim pitanjima, tako n. pr. pri verificiranju mandata treba voditi računa o granicama pritiska čisto psihološko socijalnoga prema pravnomu ili državnomu.

Digitized by Google

U čl. 138. ustavotvorac zabranjuje izazivanje mržnje štampom protiv države kao cjeline, vjerski i plemenski razdor naročito i prije svega nemaju li i socijalnoga uzroka? Za državu, koja se gradi nema većih opasnosti od ovih. Ali naš zadatak ovdje nije, da diskutujemo o mjerama, koje bi trebala da država preduzme u svoju odbranu, i prema tome je li ovo sredstvo dobro, kao što ne ćemo govoriti o moći, koju ima štampa u društvu i od kuda se pojavljuje mržnja u štampi (je li onda iz naroda ili iz izvjesnih samo društvenih krugova). Mi ćemo samo iz toga izvesti zaključak u pogledu tumačenja, što je mržnja u svim svojim oblicima i u svim svojim spoljnim manifestacijama s o c i j a l n a pojava, dakle nešto što se ne može svesti isključivo na svijest i volju. Mi ćemo dakle primijeniti onaj stav pri tumačenju, po kome treba zakone sa socijalnom sadržinom što uže tumačiti.

Sa ovakova gledišta o tumačenju, zabrane u čl. 138 u., što se tiče njihove sadržine, ovako izgledaju. Prvo može se odmah reći, da se ove zabrane odnose na volju, a ne na razum t. j. na akta upravljena direktno na to, da utiču na volju, a ne na razum, na dokazivanje jedne naučne istine, istinitosti jednoga f a k t a. Ove zabrane se dakle mogu odnositi samo na spise, koji su politički, a ne koji su naučni. Istina, naučni spisi mogu izazivati otkrićem izvjesnih fakata mržnju protivu države ili jednoga plemena protiv drugoga. Ali ona će to izazvati, kao što to izaziva ovaj ili onaj fakt sam po sebi. Kada je samo k o n s t a t o v a n j e tih fakata, ako je ko kriv, kriva su f a k t a, odnosno oni ljudi, koji su stvorili ta fakta, a ne nauka, koja ima ulogu pasivnoga posmatrača. Zabraniti naučno konstatovanje značilo bi zatvoriti oči ljudi, da gledaju, načiniti ih slijepima. Na to medjutim nema prava nikakva vlada na svijetu, niti to može.

Pitanje je samo u tome, da li je takav naučni rad, napisan odista po metodu naučnom i u cilju konstatovanja činjenica. Nije isključeno, da naučni rad bude prerušen politički spis. Politički spis se pak normalno može poznati po spoljnim znacima (mjestu i načinu). Ali p o n e k a d mora se ispitivati i unutrašnji: krajnji cilj. U sve suptilnosti, koje se mogu javiti, ovdje ne ćemo ulaziti. Sumarno, ova sadržina je zabranjena u p o l i t i č k i m člancima. Naravno da ne pretendujemo na iscrpnost, jer nju može da dade jedino dugo praktično iskustvo, niz raznih konkretnih slučajeva.

Čl. 138 zabranjuje izazivanje mržnje protiv države kao cjeline, vjerskoga ili plemenskoga razdora, posredno pozivanje građjana, da silom mijenjaju ustav ili zemaljske zakone.

Ove se stvari mogu svesti na dvije: 1) izazivanje rascjepa j e d i n s t v a državnoga odnosno narodnoga; 2) izazivanje protiv d r ž a v e kao takove.

Po našem mišljenju ove činjenice bi izazvale rascjep: 1. lažna tvrdjenja fakata uslijed velikog nehata ili namjerno (ali ne pogrješno p r e s u d j i v a n j e fakata), 2. dokazivanje, da je jedno pleme prigrabilo premoći političke, financijske i sve, koje su vezane za državnu akciju stvorene državom, jer to danas nesumnjivo

Digitized by Google

izaziva mržnju i 3. takovo pisanje po tonu, da draži protiv zajedničke države, direktno u smislu rascjepa.

Ove pak stvari se imaju smatrati kao radnja protiv države kao takove. Čl. 138. zabranjuje posredno pozivanje gradjana, da silom mijenjaju ustav ili zemaljske zakone.[7]

Ovo se može protumačiti u najširem smislu — i ko zna šta nije onda. Ali čl. 138. je stavio jedno ograničenje: potrebno je, da se iz natpisa očevidno vidi, da se njime ide na pozivanje gradjana. To bi značilo, da natpis treba neposredno (u ovoj ili onoj formi, u aluziji, figurativno ili neposredno) da poziva na to, da se silom mijenja ustav ili zakoni. On treba da sadrži misao, da treba silom promijeniti ustav. Jer kada se može inače iz jednoga natpisa vidjeti očevidno? Prema tome, ne postoji tako velika razlika, kako izgleda na prvi pogled, izmedju neposrednoga i posrednoga pozivanja. Razlika će biti u ovom pogledu, što će natpis obično u zaobilaznoj formi pozivati na nasilnu promjenu.

Što se tiče sadržine spisa on može sadržati ova tvrdjenja poredjana postepeno. 1. Treba raditi protiv ovoga stanja. 2. U našoj zemlji ne treba da bude duže ovakvo stanje. 3. U našoj zemlji je neizdrživo. 4. U našoj zemlji ne može biti mir i t. d. Po našem mišljenju u prvom slučaju treba uzeti, da postoji protivpravno djelo, jer samo onda postoji pozivanje na akciju (treba raditi). U svim drugim slučajevima, daje se samo jedan sud, jedna kritika na sadašnje stanje. Ne samo dakle da se pod ovaj član ne mogu podvesti naučni, već ni svi politički članci. Ovaj član ustava je od onih članova, koji imaju jedan istorijski značaj za formiranje jugoslovenske države i socijalno stanje, u kome se nalazimo, pa i ako prolaznoga karaktera, i ako ga sam ustav obilježuje kao takov, vrijedi se zadržati na njemu. Pravna nauka pak pred sobom je imala jedan vrlo suptilan zadatak.

Jedna praznina u izbornom zakonu.

Priopćio **dr. R. Šlumpf**, odvjetnik u Garešnici.

Bio sam predsjednikom biračkog odbora u Pašijanu, pa kada sam prema § 52. izb. zak. predao povjerenstvu uvjerenje opć. poglavarstva u Garešnici, da sam uveden u stalni birački spisak općine Garešnica i izvršio moje glasanje, prijavio se je meni dodijeljeni općinski pisar M. i pokazao biračkom odboru takodjer uvjerenje iste općine Garešnica, da je i on uveden u stalni birački spisak svoje općine, te htio glasati, nu jer po gore spomenutoj zakonskoj ustanovi smiju tako u drugom biračkom odboru glasati samo predsjednici biračkih odbora, nisam u sporazumu s ostalima članovima toga biračkoga odbora pristao, da i općinski pisar iz Garešnice u Pašijanu glasa.

[7]) Neposredno zabranjuje čl. 13.

Digitized by Google

Obrazložo sam to time, da je po zakonu samo predsjedniku slobodno kod drugoga biračkoga odbora glasati, kako to zakon naročito i iznimno u § 52. propisuje i jer § 63. ibid. propisuje, da se predsjednik biračkoga odbora imade uvjeriti, da li je birač u stalni birački spisak uveden, a jer je rečeni općinski pisar M. prema uvjerenju unešen u spisak općine Garešnica, to se, jer kod biračkoga odbora u Pašijanu ne predleži birački spisak općine Garešnica, već samo spisak za sela Pašijan, Popovac Prokop i Mlinska, nije predsjednik mogao uvjeriti o tom, da je uistinu rečeni pisar M. u tom biračkom spisku općine Garešnica uveden, na koje obrazloženje je cijeli odbor pristao. I ako je to strogo po zakonu osnovano, ipak držim, da je time krivo učinjeno rečenomu pisaru, ali toj nepravdi kriv je sam izborni zakon, koji naročito samo predsjedniku biračkoga odbora dozvoljuje, da može i pred drugim biračkim odborom glasati. To je morao zakonodavac predvidjeti, što se vidi iz okolnosti, što općina imade biračkomu odboru dati pisara. Ako je taj pisar uveden u biračkom spisku svoje općine, a mora poći kao pisar biračkomu odboru, koji nije u središtu te upravne općine, to je jasno, da i taj pisar može i mora glasati kod drugoga biračkoga odbora, kojemu je dodijeljen, samo ako doprinese uvjerenje, da je u biračkom spisku svoje općine upisan.

Inače se tako lahko može dogoditi, da glavar (načelnik općine) može pisara, za koga misli i drži, da bi drugačije glasovao, nego li je to u volji načelnika općine, dodijeliti drugomu biračkomu odboru, samo da ga liši prava glasati.

Iznašam ovaj slučaj, da se nedostatak u izbornom zakonu ispravi, pa da se kod budućih izbora takovo što ne dogodi.

Zakonodavstvo.

Nacrt osnove revidiranoga općega gradjanskoga zakonika.

Sastavio I. Maurović.

Kratice:

Hrv. t. = hrvatski tekst općega austr. gradj. zakonika od 29. XI. 1852; priredio Spevec (1899.)

Arangj. = Arangjelović-ev prijevod austr. gradj. zakonika. Izdanje »Arhiva« za pravne i društvene nauke (1906.)

N. = Novele k austr. gradj. zakoniku (car. nared. od 1914., 15. i 16.)

D. l. = List drž. zakonâ za kraljevine i zemlje zastupane u carev. vijeću.

*) Uvodne napomene o tom vidi u »Mjesečniku«, br. 3. ex 1923. (»Nekoliko riječi o reviziji opć. gradj zakonika«). Obrazloženje pojedinih paragrafa biti će publicirano odmah iza teksta gornjega nacrta. Promjene učinjene na tom nacrtu sa strane komisije stalnoga zakonodavnoga savjeta, biti će, ako taj savjet na to privoli, priopćene naknadno.

Digitized by Google

Njem. z. = njemački građj. zakonik.

Š. = švicarski zakonik.

S. ili Hrv. osnova = vladina osnova o »djelomičnom preinačenju i popunjenju naredjenjâ opć. gr. zakonika.« Zagreb 1917. Izradio S. Sova.

Ug. o. = ug. osnova (njemački prijevod ex 1914.)

Mudr. = Mudrovčićeva »osnova prevoda opć. građj. zakonika«. Zagreb 1902.

Ivek. = Ivekovićev (Broz-Ivković) »Rječnik hrvatskoga jezika« Zagreb 1902.; 2 sveska.

Maž. = Vl. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik. Zagreb 1903.

Stulli. = Joakima Stulli Dubrovčanina Rječosložje. Dubrovnik 1806.

Term. rj. = terminološki rječnik (Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Wien 1853.)

Mj. = »Mjesečnik« pravničkoga društva u Zagrebu.

Tekst preuzet iz austr. novele jest podcrtan.

Stvarne razlike ovoga teksta od noveliranoga austr. teksta štampane su kurzivom.

Ono što je u tekstu nacrta u uglastim zaporkama, mislim da bi se moglo izostaviti. Prazne uglaste zaporke [ ] znače, da se na dotičnom mjestu jedna ili više riječi, iz novel. austrijskoga ili staroga hrv. teksta, i mad u naprosto izostaviti.

Opći dio obveza (Drugi dio, drugi razdio §§ 859.—937. i treći dio §§ 1342.—1450.).

DRUGI DIO.

Drugi razdio.

O osobnim pravima na stvari.

Sedamnaesto poglavlje.

O pogodbama u opće ter o javnom obrečenju nagrade.

Temelj osobnih prava na stvari.

§ 859. Osobna prava na stvari, po kojima je jedna osoba obvezana drugoj na činidbu, osnivaju se ili na *pogodbi* ili na pretrpljenom oštećenju ili *na drugim u zakonu osnovanim razlozima.*

§ 860. *O pravu na naknadu štete govori se poglavito u tridesetom poglavlju. Osobna prava na stvari temeljem drugih u zakonu osnovanih razloga (§ 859.) navedena su na svojim mjestima: pravo iz javno obrečene nagrade naročito na koncu ovoga poglavlja.*

Sklapanje pogodbe.

§ 861. Tko očituje da hoće na nekoga prenijeti svoje pravo, to jest, da će mu nešto dopustiti, nešto dati, nešto za njega učiniti, ili radi njega nešto propustiti, taj čini obećanje; ali ako drugi to obećanje valjano prihvati, tad suglasnom voljom obiju strana nastaje pogodba.

Digitized by Google

Dok traju pregovori i dok obećanje još nije učinjeno, ili nije unapred ni poslije prihvaćeno, dotle ne nastaje nikakva pogodba.

§ 862. (N.). Obećanje (ponuda) mora se prihvatiti unutar roka, što ga je odredio ponudilac. U pomanjkanju toga roka mora se ponuda učinjena prisutnoj osobi ili s pomoćju telefona od jedne osobe drugoj, prihvatiti odmah, a ponuda inače odsutnoj osobi učinjena najdulje do časa, kad ponudilac u pretpostavci, da je njegova ponuda pravodobno stigla, smije očekivati pravodobno i uredno odaslani odgovor; inače ponuda prestaje. Prije nego li mine rok za prihvat, ne može se poreći ponuda. Ponuda ne prestaje ni onda, ako jedna strana umre ili postane djelatno nesposobna tečajem roka za prihvat, koliko ne proizlazi iz okolnosti, da je ponudilac drugo htio.

§ 862a. (N.). Prihvat je učinjen pravodobno, ako je očitovanje stiglo ponudiocu unutar roka za prihvat. Usuprot zakašnjenja je pogodba ipak sklopljena, ako je ponudilac morao opaziti, da je prihvatno očitovanje pravodobno otposlano, *a ipak nije prihvatniku zakašnjenje odmah javio.*

§ 863. (N.*) Kada se po naravi posla ili po prometnom običaju ne može očekivati izričito očitovanje prihvata, ugovor je sklopljen, ako se ponudi unutar roka za to odredjenoga ili okolnostima primjerenoga u istinu udovolji.

§ 864. (N.*) Svoju volju možemo očitovati ne samo izrijekom riječima i znacima opće primljenim, nego i mučke takovim djelanjima, koja — po rasudjenju svih okolnosti — ne daju nikakvoga razumnoga razloga sumnjati o tom.

U pogledu značenja i djelovanja djelanja i propusta treba uzeti u obzir običaje i navade, što vrijede u prometu sa poštenim ljudima.

Potrepštine valjane pogodbe:

1) Sposobnost osobâ:

§ 865. Tko nema razuma, kao i dijete ispod sedam godina, nesposoban je učiniti obećanje ili ga prihvatiti. Ine osobe nasuprot koje zavise od oca, tutora ili skrbnika, mogu istina prihvatiti obećanje učinjeno samo u njihovu korist; ali ako prihvaćaju koji teret skopčan s obećanjem, ili same nešto obećavaju, valjanost pogodbe zavisi redovno od privoljenja zastupnika ili zajedno i od suda prema propisima u trećem i četvrtom poglavlju prvoga dijela. Dok nije dano ovo privoljenje, druga strana ne može odustati, ali može tražiti, da se odredi primjereni rok za očitovanje.

*) U austr. noveli druga numeracija.

Digitized by Google

§ 866. Tko lukavim načinom predstavlja, da je sposoban sklapati pogodbe i time vara drugoga, koji se o tom nije mogao lako obavijestiti, obvezan je dati zadovoljenje.

§ 867. Što se traži za valjanost pogodbe sa kakvom općinom, koja stoji pod osobitom skrbi javne uprave (§ 27.) ili s njezinim pojedinim članovima i zastupnicima, sadržano je u njezinom ustavu i u političkim zakonima. (§ 290.).

§ 868.

Vacat.

2) Pravo privoljenje.

§ 869. Privoljenje na pogodbu mora da se očituje slobodno, ozbiljno, odredjeno i razumljivo. Ako je očitovanje nerazumljivo, sasvim neodredjeno, ili ako prihvatimo obećanje pod drugim odredbama, a ne pod onima, pod kojima je učinjeno; ne nastaje pogodba. Tko se služi nerazgovjetnim izrazima, da prevari drugoga, ili preduzima prividno djelanje, dati će zadovoljenje.

§ 870. (N.) Koga je druga strana lukavštinom ili strahom nepravednim i temeljitim (§ 55.) navela na pogodbu, taj nije obvezan držati se pogodbe.

§ 871. (N.) Ako je jedna strana bila u bludnji o sadržaju *svoga* očitovanja [], a ta se bludnja tiče glavne stvari ili bitne njezine kakvoće, na koju je namjera osobito upravljena i očitovana bila, tada ne nastaje za nju nikakva obveza, ako je bludnji dala povod druga strana, ili joj je bludnja iz okolnosti u oči udariti morala [].

§ 872. Ali ako se bludnja ne tiče ni glavne stvari, niti bitne njezine kakvoće, nego sporedne okolnosti; pogodba ostaje na snazi, koliko su obje strane pristale na glavni predmet, a za sporednu okolnost nisu očitovale, da je osobito hoće i namjeravaju; no zavedenomu pripada od onoga, koji ga je zaveo, primjerena naknada.

§ 873. Ista ova načela imaju se uporavljivati i na bludnju u osobi onoga, komu je učinjeno obećanje; koliko pogodba bez te bludnje ne bi ni napravljena bila, ili ne bi bila napravljena na taj način.

§ 874. Svakako mora onaj, koji je lukavštinom ili nepravednim strahom uzrokovao pogodbu, dati zadovoljenje za štetne posljedice.

§ 875. (N.) Ako je tko treći jednu od pogodbenih stranaka sklonuo na pogodbu lukavštinom ili strahom nepravednim i temeljitim, ili je dao povod očitovanju učinjenom u bludnji; pogodba je valjana. Samo u slučaju, ako je druga strana udioničtvovala u djelanju trećega ili je o njemu očito znati morala, uporavljivati će se §§ 870. do 874.

§ 876. (Š.) *Ako kod sklapanja ponude bude ponuda ili prihvat krivo saopćen po glasniku ili na drugi način, uporavljivati će se primjereno propisi o bludnji.*

Digitized by Google

§ 877. Tko traži, da se radi pomanjkanja privoljenja ukine pogodba, mora i sve vratiti, što je iz takove pogodbe u svoju korist dobio.

3) mogućnost i dopustivosti; (N.)

§ 878. (N.) Što je upravo nemoguće, ne može biti predmet valjane pogodbe. Ako je moguće i nemoguće uglavljeno, pogodba ostaje u prvom dijelu valjana, već ako iz nje proizlazi, da se nijedna točka ne može razlučiti od druge. Tko je kod sklapanja pogodbe za nemogućnost znao ili znati morao, treba da drugoj stranci, ako i za ovu ne vrijedi isto, naknadi štetu, koju je pretrpjela pouzdavajući se u valjanost pogodbe.

§ 879. (N.) Ništetna je pogodba, koja se opire zakonskoj zabrani ili dobrim običajima.

Osobito su ništetne ove pogodbe:

1. Ako je što uglavljeno za staranje, da dodje do ženidbe;

2. *ako pravni zastupnik uglavi za sebe odredjenu nagradu, što će se primiti parnice, ili prekupi povjerenu mu parnicu;*

3. ako nasljedstvo ili zapis, kojemu se nadamo od treće koje osobe, otudjujemo još za života te osobe;

4. ako jedna stranka izrabljuje stisku, *nerazboritost,* lakomislenost, *zavisnost ili* neiskustvo *druge stranke,* pa si daje obećati ili *pak prima za sebe ili za koga trećega za* činidbu protučinidbu, čija imovinska vrijednost, vrijednost činidbe *prema prilikama toga slučaja neobično nerazmjerno nadmašuje.*

5. *Ako se netko obveže, da ne će doći na javnu dražbu ili da se pri njoj ne će nadmetati, ili će se nadmetati samo do odredjene visine, ili inače po datom nekom mjerilu.*

§ 880. Ako je predmet, o kojem je sklopljena pogodba, povučen iz prometa prije nego li je predan, onda je to toliko kao da pogodba nije bila sklopljena.

§ 880a). (N.) Ako tko obeća drugomu, da će mu treći učiniti činidbu, vrijedi to kao obrečenje, da će se kod trećega zauzeti; ali ako se ujamči za uspjeh, odgovara za puno zadovoljenje, ako činitba trećega izostane.

Pogodbe u korist trećima.

§ 881. (N.) Ako si je tko dao obećati, da će se trećemu učiniti činidba, može tražiti, da se trećemu to čini.

Da li i u kojem slučaju stječe i treći neposredno pravo tražiti od obećaoca ispunjenje, prosudjivati će se iz uglavka i naravi ter svrhe pogodbe. [U dvojbi stječe treći to pravo, ako činitba ima da bude poglavito njemu na probitak].

Digitized by Google

Pravo na činidbe, što ih je kod ustupanja dobra obećalac preuzimalac u korist trećemu, smatra se da je ovaj stekao — ako nije drugačije uglavljeno — sa predajom dobra.

§ 882. (N.) Ako treći odbije pravo stečeno pogodbom, smatra se da to pravo nije stečeno.

Prigovori iz pogodbe pripadaju obečaocu i protiv trećega.

Forma pogodbâ.

§. 883. Pogodba se može načiniti usmeno ili pismeno; pred sudom ili van suda; sa svjedocima ili bez njih. Ova različnost u formi ne čini, osim slučajeva odredjenih u zakonu, što se obvezatnosti tiče, nikakve razlike.

§ 884. (N.) Ako su stranke za koju pogodbu pridržale uporabu odredjene forme, predmnijeva se, da ne će biti obvezane, dok se ne ispuni ta forma.

§ 885. (N.) Ako istina još nije napravljena formalna isprava, ali je ipak napravljen i od stranaka potpisan sastav vrhu glavnih točaka (punktacija), to se već ovakovim sastavom osnivaju ona prava i obveze, koja su izrečena u njem.

§ 886. (N.) Pogodba, koja po zakonu ili voljom stranaka ima biti pismena, sklopljena je, kada ju potpišu stranke ili — ako ne umiju ili[1]) radi mana ne mogu pisati — kada stave svoj rukoznak legalizovan po sudu ili javnom bilježniku ili kada stave svoj rukoznak pred dva svjedoka, od kojih je jedan potpisao ime stranke. Pismeno sklapanje pogodbe nadomješta pismeni[2]) akt učinjen po sudu ili po javnom bilježniku. Pačinjavanje vlastoručnoga potpisa mehaničkim putem dostaje samo ondje, gdje je to u poslovnom prometu običajno.

§ 887. *Ako je o pogodbi napravljena isprava, nema se nimalo gledati[3]) na usmene uglavke tobož učinjene u isto vrijeme, ali se ovi ne slažu s ispravom, ili sadržavaju nove dodatke.*

Zajednička obvezatnost ili ovlaštenje.

§ 888. Ako dvije ili više osoba obećaju nekomu isto pravo na stvari ili ga prihvaćaju od njega, tražbina i dug dijele se po načelima o zajednici vlasnosti.

§ 889. Osim slučajeva odredjenih u zakonu odgovara dakle od više sudužnika djeljive stvari svaki samo za svoj dio, a isto se tako od

[1]) ili su radi mana nespsobne pisati — »unfähig sind«.

[2]) pismeno zasvjedočenje.

[3]) uzimati obzir na to što se tvrdi, da postoje i usmeni uglavci učinjeni u...

Digitized by Google

više dionika djeljive stvari mora svaki zadovoljiti sa dijelom, koji mu pripada.

§ 890. Ako se naprotiv radi o nedjeljivim stvarima, može ih vjerovnik, ako je on jedini, tražiti od svakoga[1]) sudužnika. Ali ako je više vjerovnika, a samo jedan dužnik, onda ovaj nije dužan izdati bez osiguranja stvar samo jednomu suvjerovniku;[2]) on može potjerivati, da se svi suvjerovnici slože, ili iskati, da se stvar čuva kod suda.

Korealnost.

§ 891. Obećaje li više osoba jednu ter istu cijelost[3]) nerazdijelno na takav način, da se jedan za sve a svi za jednoga izrijekom obvezuju, svaka pojedina osoba odgovara za cijelost.[4]) U tom slučaju ovisi od vjerovnika, hoće li tražiti od svih ili od nekih sudužnika cijelo ili dijelove, koje on odabere, ili hoće to od jednoga jedinoga tražiti. I nakon podignute tužbe ostaje mu [ako je od nje odustao] ovaj izbor, i ako ga koji sudužnik samo dijelom namiri, može ostatak tražiti od ostalih.

§ 892. Ako je naprotiv tko obrekao nekolicini osoba jednu te istu cijelost i ako su ove izrijekom bile ovlaštene, da je nerazdijelno traže, mora dužnik dati cijelo onomu od tih vjerovnika, koji to prvi zaište.

§ 893. Čim je jedan sudužnik platio vjerovniku cijelo, ne smije ovaj od ostalih sudužnika ništa više tražiti; a čim je jedan suvjerovnik od dužnika potpuno namiren, nemaju više ostali suvjerovnici nikakav zahtjev.

§ 894. Sudužnik ne može time, da se prema vjerovniku[5]) podlaže težim uvjetima, nanijeti ostalima nikakve štete, a oprost ili oslobodjenje, koje jedan sudužnik za svoju osobu dobije, ne koristi ostalima.

§ 895. U koliko izmedju više suvjerovnika, kojima je nerazdijelno obrečena ista cijelost, onaj, koji je dobio cijelu tražbinu, odgovara ostalim vjerovnicima, ima se odrediti po osobitim pravnim odnosima, koji postoje medju suvjerovnicima. Nema li takvoga odnosa, jedan drugom nije dužan dati račun.

§ 896. Sudužnik nerazdijelno obvezan, koji je cijeli dug platio iz svoga, ovlašten je, da mu i nije ustupljeno pravo, tražiti od ostalih naknadu, i to, ako nema osobitoga odnosa medju njima, na jednake dijelove. Ako je koji od njih nesposoban obvezati se, ili ako ne može udovoljiti svojoj obvezi, moraju njegov dio takodjer svi suobvezanici uzeti na se. Oslobodjenje jednoga suobvezanika ne može ostalima biti od štete pri traženju naknade (§ 894.).

[1]) od ma koga — »von einem jeden«.

[2]) pojedincu suvjerovniku — »einem einzelnen Mitgläubiger«.

[3]) cjelinu.

[4]) cjelinu.

[5]) da s vjerovnikom uglavi veće terete.

Digitized by Google

Sporedne odredbe pri pogodbama.

1. Uvjeti.

§ 897. Što se uvjeta pri pogodbama tiče, vrijede u opće isti propisi, koji su postavljeni o uvjetima dodanim očitovanjima posljednje volje.

§ 898. Ne valjaju uglavci s takvim uvjetima, koji se pri posljednjoj volji smatraju kao da nisu dodani.

§ 899. Ako se je uvjet propisan u pogodbi zbio jur prije pogodbe, mora se nakon pogodbe ponoviti samo onda, ako sastoji u djelanju onoga, koji ima steći pravo, i ako ga on može ponoviti.

§ 900 Pravo obrečeno pod odložnim uvjetom prelazi i na nasljednike.

2. motiv (pobuda);

§ 901. Ako su stranke motiv ili svrhu svoga privoljenja izrijekom postavile kao uvjet, motiv ili svrha smatra se kao drugi uvjet. Osim toga takve[1]) izjave nemaju nikakvoga utjecaja na valjanost naplatnih pogodba. Ali kod besplatnih pogodba imaju se uporaviti propisi postavljeni kod naredaba posljednje volje.

3. vrijeme, mjesto i način ispunjenja.

§ 902. *Pogodbe se moraju ispuniti u vrijeme, u mjestu i na način, kako su stranke ugovorile.*

§ 902. a) (N.) Rok odredjen pogodbom ili zakonom treba — koliko nije inače ustanovljeno — izračunati tako, da se kod roka, koji je odredjen po danima, ne broji dan, kojega se je dogodio dogadjaj, kojim počinje rok.

Rok odredjen po tjednima, mjesecima ili godinama, svršava onoga dana posljednjega tjedna ili posljednjega mjeseca, koji po svojem imenu ili broju odgovara danu, kad se je zbio dogadjaj, kojim počinje rok, a ako taj dan u posljednjem mjesecu fali, svršava rok posljednji dan toga mjeseca.

Pol mjeseca jest petnaest dana, a sredina mjeseca petnaesti dan toga mjeseca.

§ 903. (N.) Ako je stečenje nekoga prava vezano na odredjeni dan, stječe se ono početkom toga dana. Pravne posljedice neispunjenja obveze ili zakašnjenja nastaju tek kad mine zadnji dan roka. Ako je posljednji dan, odredjen za davanje kakvoga očitovanja ili činidbe, nedjelja ili priznati blagdan, dolazi na mjesto toga dana — nije li drugačije uglavljeno — naredni radni dan.

[1]) slične

Digitized by Google

§ 904. Ako za ispunjenje pogodbe nije bilo odredjeno stalno vrijeme, ispunjenje može se tražiti odmah, to jest bez nepotrebnoga odgadjanja. Ako je obvezanik vrijeme ispunjenja sebi na volju ostavio, treba ili čekati njegovu smrt i držati se nasljednika, ili, ako se radi samo o osobnoj, nenasljedivoj dužnosti, dati sudu da prema pravičnosti ustanovi vrijeme ispunjenja. Ovo posljednje biva i onda, ako je obvezanik obećao ispunjenje prema mogućnosti i činljivosti. U ostalom moraju se i ovdje uporabljivati propisi, koji su gore (§§ 704—706) postavljeni za odredjenje vremena dodanoga naredbama posljednje volje.

§ 905. (N.) Ako se mjesto, na kojem treba ispuniti pogodbu, ne može odrediti ni po ugovoru ni po naravi ili svrsi posla, treba učiniti činidbu u mjestu, u kojem je imao dužnik u vrijeme, kad je pogodba sklopljena, svoje prebivalište, ili, ako je obveza nastala iz obrtnoga ili poslovnoga poduzeća dužnikova, u mjestu nastana. Glede mjere, vage i vrste novca treba gledati na mjesto ispunjenja.

Novčane isplate imade dužnik u dvojbi na svoju pogibelj i trošak poslati vjerovniku u njegovo prebivalište (nastan). Ako se ovo, nakon što je nastala tražbina, promijeni, nosi vjerovnik time prouzrokovano povećanje pogibelji i troška.

§ 906. Ako se obećanje može ispuniti na više načina, onda ima obvezanik izbor; ali on ne može sam odustati od jednom učinjenoga izbora.

§ 907. Ako je pogodba sklopljena izrijekom sa priuzdržkom izbora, a ovaj se osujeti slučajnom propašću jednoga ili više izbornih predmeta, strana, kojoj pripada izbor, nije vezana na pogodbu. Ali ako je kriv obvezanik, mora odgovarati ovlaštenomu za osujećenje izbora.

§ 907. (Njem. gr. z.) *Ako je jedna činidba od početka nemoguća ili to kasnije postane, dugovni se odnos ograničuje na ostale činidbe. Ne nastaje ovo ograničenje, ako činidba postaje nemoguća radi okolnosti, za koju odgovara stranka, koja nema prava izbora.*

4. Kapara.

§ 908. Ono, što se pri sklapanju pogodbe unapred daje, ima se smatrati, osim u slučaju osobitoga uglavka, samo kao znak, da je sklopljena pogodba, ili kao osiguranje, da će se ispuniti, i zove se kapara. Ako pogodba krivnjom jedne stranke ne bude ispunjena, može nekriva stranka primljenu kaparu zadržati, ili, ako ju je dala, dvostruko natrag tražiti. Ali ako se s tim ne će da zadovolji, može siliti na ispunjenje, ili, ako to nije više moguće, na naknadu.

6. Odustatnina [pišmanluk].

§ 909. Ako se pri sklapanju pogodbe odredi iznos, koji mora platiti jedna ili druga strana za slučaj da hoće od pogodbe prije ispunje-

Digitized by Google

nja odustati; pogodba se sklapa sa odustatninom. U tom slučaju mora se ili ispuniti pogodba ili platiti odustatnina. Tko pogodbu i samo dijelom ispuni, ili tko prihvati ono, što je drugi ma samo i dijelom radi ispunjenja učinio, ne može više odustati, ma da bi i hotio platiti odustatninu.

§ 910. Ako je dana kapara i podjedno uglavljeno ovlaštenje odustati, a da nije odredjena osobita odustatnina; kapara zauzima mjesto odustatnine. U slučaju odustanka gubi dakle davalac kaparu, a primalac vraća ju dvostruko.

§ 911. Tko nije spriječen u ispunjenju pogodbe pukim slučajem već svojom krivnjom, mora takodjer platiti odustatninu.

6. Sporedne pristojbe.

§ 912. Vjerovnik je kadikad ovlašten tražiti od svoga dužnika osim glavnoga duga i sporedne pristojbe. Ove sastoje u priraštaju i plodovima glavne stvari; u odredjenim kamatama ili u kamatama zateznim; ili u naknadi prouzročene štete; ili[1]) u naknadi onoga, što je drugomu do toga, što obveza nije ispunjena kako treba; konačno u iznosu, koji si je jedna strana za taj slučaj ugovorila.

§ 913. Koliko je sa stvarnim pravom vezano pravo na priraštaj ili na plodove, odredjeno je u prvom i četvrtom poglavlju drugoga dijela. Radi pukoga[2]) osobnoga prava nema ovlaštenik još nikakvoga prava na sporedne pristojbe. Koliko vjerovniku pripada pravo na ove, vidi se dijelom iz osobitih vrsta i odredaba pogodbenih, a dijelom iz poglavlja o pravu na naknadu štete i na zadovoljenje.

Pravila tumačenja pri pogodbama.

§ 914. (N.) Kod tumačenja pogodaba ne treba se držati doslovnoga smisla riječi, nego se imade istražiti namisao stranaka ter pogodba tako razumjeti, kako odgovara običajima u poštenom prometu.

§ 915. Kod jednostrano obveznih pogodba uzima se u dvojbi, da je obveznik prije hotio uzeti na se manji nego li veći teret; kod dvostrano obveznih se nejasna izjava tumači na štetu onoga, koji se je njome poslužio (869.).

§ 916. *Ako se posao od stanovite vrste ugovara samo prividno, treba ga prosudjivati po onim zakonskim propisima, po kojim po pravoj svojoj naravi prosudjen biti ima.*

Trećemu, koji je stekao tražbinu pouzdavajući se u zadužnicu, ne može dužnik suprotstaviti prigovor simulacije.

Općenite odredbe o naplatnim pogodbama.

§ 917. (N.) Kod naplatne pogodbe naplaćuju se ili stvari stvarima, ili djelanja, a ovamo spadaju i propuštanja, djelanjima, ili najposlije stvari djelanjima a djelanja stvarima.

[1]) ili u naknadi interesa druge stranke, što ...

[2]) samoga

Digitized by Google

§ 918. (N.) Ako jedna stranka ne ispuni naplatnu pogodbu u vrijeme kad treba, na svom mjestu ili na ugovoreni način, može druga stranka tražiti ili ispunjenje i naknadu štete [] ili uz ustanovljenje primjerenoga roka za naknadno ispunjenje očitovati, da odustaje od pogodbe.

Ako je ispunjenje za obe strane djeljivo, može se radi *neispunjenja* dijela činidbe očitovati, da se odustaje samo u pogledu pojedinih ili i svih još neispunjenih dijelova činidbe.

Ako je iz naplatne pogodbe jedna strana obvezana da što propusti, a radi protiv te dužnosti, može druga strana odustati od pogodbe, ako se je prethodno tom odustajom za slučaj ponovljenja zaprijetila.

§ 919. (N.) Ako je ispunjenje ugovoreno za stalno odredjeno vrijeme ili unutar stalno odredjenoga roka pod inakim odustankom, mora na odustanak ovlašteni, ako hoće ostati pri tom, da se obveza ispuni,[1]) javiti to nakon izminuća vremena bez otezanja drugoj stranci; propusti li to, kasnije ne može više ostati pri tom, da se obveza ispuni. To isto vrijedi, ako se iz naravi posla ili iz obvezaniku poznate svrhe činidbe razabrati dade, da zakašnjenja činidba ili, u slučaju zakašnjenja sa dijelom činidbe, još preostale činidbe za primaoca nemaju interesa.[2])

§ 920. (N.) Bude li ispunjenje osujećeno krivnjom obvezanikovom ili slučajem, za koji on odgovara, može druga stranka tražiti ili naknadu štete radi neispunjenja ili odustati od pogodbe. Pri djelomičnom osujećenju pripada joj pravo odustaje,[3]) ako se iz naravi posla ili iz obvezaniku poznate svrhe činidbe razabrati dade, da djelomično ispunjenje nema interesa[4]) za nju.

§ 921. (N.) Odustankom od pogodbe ostaje netaknut zahtjev na naknadu štete prouzrokovane sakrivljenim neispunjenjem. Naplatu jur primljenu treba vratiti ili naknaditi na taj način, da nijedna stranka nema dobitka[5]) iz štete druge stranke.

Jemstvo.[6])

§ 922. Ako tko prepušta drugomu stvar za plaću, to on jemči, da ta stvar ima ona svojstva, koja su izrijekom ugovorena ili se obično kod nje pretpostavljaju, i da se može prema naravi posla ili prema učinjenom uglavku njome koristiti i upotrebiti je.

[1]) pri ispunjenju
[2]) «kein Interesse«
[3]) može odustati
[4]) »kein Interesse«
[5]) »Gewinn«
[6]) Arangjelović: jamčenje.

Digitized by Google

Slučaji jemstva.

§ 923. Tko dakle pridaje stvari svojstva, koja ona nema, a koja su izrijekom ili po naravi posla mučke bila ugovorena; tko njezine neobične nedostatke ili terete prešuti; tko stvar, koja više ne postoji, ili tudju stvar kao svoju otudjuje; tko lažno navodi, da je stvar zgodna za odredjenu porabu, ili da ona nema ni obične nedostatke i terete; taj ima, ako se protivno pokaže, da za to odgovara.

§ 924.
Vacat.

§ 925. (N.) Naredbom se odredjuje, kada nastupa predmnjeva, da je živinče bilo već prije predaje bolesno, ako se unutar odredjenih rokova pojave stanovite bolesti i nedostaci.

§ 926. (N.) Ali pravnom predmnjevom, da je nedostatak postojao već prije predaje živinčeta, može se primalac poslužiti samo onda, ako predavaoca ili u njegovom odsustvu poglavara općine odmah obavijesti o opaženim manama ili ako živinče po vještaku pregledati dade ili predloži sudu, da se radi osiguranja dokaza izvede dokaz.

§ 927. (N.) Ako primalac zanemari ovaj oprez, treba da dokaže, da je živinče imalo nedostataka već prije predaje. Ali i predavaocu jest uvijek slobodno dokazati, da je spomenuti[1]) nedostatak nastao tek nakon predaje.

§ 928. (N.) Ako nedostaci kakve stvari udaraju u oči ili ako se tereti, koji su na stvari ,mogu vidjeti iz javnih knjiga, onda nema mjesta jemstvu, već ako se nedostatak lukavo prešuti ili je izrijekom bilo obrečeno, da stvar nema nikakvih mana ni tereta (§ 443.). Za dugove i zaostatke, koji su na stvari, treba uvijek odgovarati.

§ 929. Tko tudju stvar znajući sebi pribavi, nema baš tako zahtjev jemstva, kao ni onaj, koji ga se je izrijekom odrekao.

§ 930. Ako se stvari predaju na poprijeko, to jest onako, kako stoje i leže, bez broja, mjere i vage; predavalac ne odgovara za mane, koje se na njima otkriju, osim u slučaju da nemaju kakvoće, koju je predavalac lažno navodio, ili koju je primalac ugovorio.

Uvjet jemstva.

§ 931. (N.) Ako primalac hoće da se posluži jemstvom s toga, što treći tko stavlja zahtjev u pogledu stvari, mora svomu predniku navijestiti parnicu. Propusti li to, ne gubi istina još pravo na naknadu štete, ali njegov prednik može mu suprotstaviti sve prigovore, koji su protiv trećega ostali neizvedeni ter se time osloboditi od odštete u onoj mjeri, u kojoj se presudi, da bi ovi prigovori doveli do drugačije presude protiv trećega, da su bili kako treba upotrebljeni.

[1]) »gerügte«

Digitized by Google

Učinak.

§ 932. (N.) Ako je nedostatak, koji osniva jemstvo, takve vrste, da se ne može više ukloniti i da priječi redovnoj porabi stvari, može primalac tražiti, da se pogodba sasvim ukine; ako nasuprot nedostatak ne priječi redovnoj porabi ili ako se može ukloniti, može tražiti ili primjereno umanjenje naplate ili da se popravi ili nadopuni ono, što manjka.

U svim slučajevima odgovara predavalac za sakrivljenu štetu.

Neznatno umanjenje vrijednosti ne uzima se u obzir.

Ako je nedostatak, koji osniva jemstvo, takve vrste, da se ne može više ukloniti i da priječi redovnoj porabi stvari, može primalac tražiti, da se pogodba sasvim ukine; ako se nasuprot nedostatak može ukloniti, može tražiti, da se popravi ili nadopuni ono što manjka ili da se naplata primjereno umanji. Potonje vrijedi i onda, ako se nedostatak ne može više ukloniti, ali ne priječi redovnoj porabi. U svim slučajevima ostaje primaocu priuzdržana naknada štete.

§ 932a. (N.) Tečajem pravnoga spora o ukinuću pogodbe radi nedostatka živinčeta imade sud na prijedlog jedne stranke, čim pregledavanje ne bude više potrebno, privremenom odredbom odrediti, da se živinče proda po sudu, a utržak kod suda pohrani.

Prestanak prava iz jemstva.

§ 933. (N.) Tko hoće realizovati jemstvo, mora to učiniti pred sudom unutar tri godine, ako se tiče nepokretnih stvari, a ako se tiče pokretnih stvari, unutar šest mjeseci, ako se pak radi o nedostacima živinčeta, unutar šest tjedana; inače utrnjuje tužba. Rok počinje od dana, kojega je stvar izručena; za realizovanje jemstva radi takovih nedostataka, za koje postoji rok za predmjevu, počinje od dana, kojega se taj rok svršava; a za realizovanje jemstva radi zahtjeva, koji treći postavljaju u pogledu stvari, počinje od dana, kojega je stečnik za to saznao.

Realizovanje putem prigovora ostaje stečniku pridržano, ako je predavaocu unutar roka prijavio nedostatak.

Naknada radi prikrate preko polovine.

§ 934. Ako u *naplatnim* pogodbama jedna strana nije dobila od druge strane ni polovinu po običnoj vrijednosti od onoga, što je drugoj dala, zakon daje povrijedjenoj strani pravo tražiti ukinuće i povratu u prijašnje stanje. Ali druga strana može uzdržati posao time,

Digitized by Google

da je pripravna nadoknaditi nedostatak do obične vrijednosti. Nerazmjerje vrijednosti određuje se prema času, kad je posao sklopljen.

§ 935. Ovomu pravnomu sredstvu nema mjesta, ako ga se tko izrijekom odrekao ili je očitovao, da stvar iz osobite naklonosti prima za izvanrednu cijenu; ako je na nerazmjernu cijenu ipak pristao, prem mu je prava vrijednost poznata bila; nadalje, ako se iz odnosa osobâ daje pretpostaviti, da su htjele sklopiti pogodbu mješovitu, dijelom naplatnu a dijelom besplatnu; ako se prava vrijednost ne može više pronaći; napokon, ako je stvar po sudu prodana na dražbi.

O uglavku buduće pogodbe.

§ 936. Uglavak, da će se tek u buduće sklopiti pogodba, obvezuje samo onda, ako je određeno kako vrijeme kad će se sklopiti pogodba, tako i bitni njezini članci, i ako se okolnosti nisu međutim tako promijenile, da je time osujećena svrha, izrijekom određena ili iz okolnosti vidljiva, ili da je jedna ili druga strana izgubila povjerenje. U opće se mora na izvršenje ovakovih obrečenja siliti najdulje za godinu dana od ugovorenoga vremena; u protivnom slučaju je pravo utrnulo.

Odrečenje[1]) prigovorâ.

§ 937. Općenita neodredjena odrečenja prigovorâ protiv valjanosti pogodbe nemaju[2]) učinka.

Javno obrečenje nagrade. (N.)

§ 937. *a.* (N.) Obrečenje nagrade za činidbu ili uspjeh kakvi, koje nije upravljeno na određjene osobe (javno obrečenje nagrade), postaje obveznim, kada se javno oglasi. Javno obrečenje nagrade, kojemu je predmetom natjecanje za premiju, valjano je samo onda, ako je u oglasu određjen rok za natjecanje.

§ 937. *b)* (N.) Do svršetka činidbe možemo opozvati javno obrečenje nagrade u istoj formi, u kojoj smo ga oglasili, ili u jednako djelovnoj formi, ili osobitim saopćenjem, osim da smo se u oglasu odrekli toga izrijekom ili tim da smo odredili rok. No opoziv nije djelovan spram onoga, koji je činidbu izvršio gledom na javno obrečenje nagrade, ako dokaže, da za opoziv bez svoje krivnje nije znao.

§ 937. *c)* (N.) Ako je više osoba izvršilo činidbu, pripada nagrada — ne proizlazi li iz obrečenja javne nagrade drugo — onomu, koji je činidbu najprije izvršio, a ako je svršena u isto vrijeme, svima na jednake dijelove.

[1]) Odricanje

[2]) ostaju bez učinka

Digitized by Google

Ocjene i prikazi.

Dr. K. Adler. Die Frage der Giltigkeit der Silberklausel in österreichischen öffentlichen Anleihen und öffentlichen Schuldverschreibungen, Juristenzeitung für das Gebiet der tschechoslowakischen Republik (Naklada Rudolf M. Roher, Brno—Prag), 4. god. (1923.), br. 1 do 3.

Kao što je poznato, morala je naša država kao i ostale države bivše austro-ugarske monarhije na osnovu čl. 203. Sen-Žermenskog Ugovora, odnosno čl. 186. Trianonskog Ugovora uzeti na sebe jedan dio duga nekadašnje austrijske i ugarske države, koji nije zajamčen zalogom, a predstavljen je obveznicama (t. zv. rente). U vezi s time odredjeno je u dodatku spomenutim članovima Sen-Žermenskog i Trianonskog Ugovora, da posjednici onih obveznica, koje se nalaze na teritoriju pojedinih nasljednih država, postanu vjerovnici one države, na čijem se teritoriju nalaze dotične obveznice. U dodatku ima osim toga posebnih propisa o tečaju, po kojem treba isplatiti odnosno izmijeniti (konvertirati) te obveznice. Odnosne se pak odredbe obaziru samo na slučajeve, gdje su spomenute obveznice izražene u austro-ugarskoj papirnoj ili zlatnoj moneti a puštaju iz vida, da ima medju ovim obveznicama i priličan broj takovih, koje glase na isplatu u srebru (t. zv. Silberklausel). Tako je po spomenutim mirovnim ugovorima ostalo otvoreno pitanje, po kojem će se tečaju isplatiti obveznice izražene u srebrenoj moneti.

Ovim se pitanjem, koje je i prije mirovnoga ugovora bilo sporno, bavi iscrpljivo studija poznatoga austr. profesora prava dr. Karla Adlera, koja je pod naslovom »Die Frage der Giltigkeit der Silberklausel in österreichischen öffentlichen Anlehen und anderen Schuldverschreibungen i t. d.« objelodanjena u »Juristenzeitung für das Gebiet der tschechoslowakischen Republik«, 4. god. (1923.), br. 1 do 3. U ovoj raspravi dokazuje pisac nakon ispitivanja svih odnosnih zakonskih propisa, pri čemu su mu služili izvori o postanku tih zakonskih propisa dobavljeni iz arhiva austr. ministarstva financija i pravde, da posjednici obveznica, koje glase na isplatu u srebrenoj moneti, imadu pravo tražiti isplatu prema tečaju srebrene monete u suglasju sa načelom prihvaćenim u spomenutim mirovinskim ugovorima, što se tiče isplate obveznica izraženih u zlatnoj moneti.

Ova će rasprava zbog svoje aktuelnosti jamačno dobro doći našim pravničkim pa i privrednim krugovma. Ali i osim ove aktuelnosti ima vrijednosti kao prilog općemu pitanju upliva valute na isplatu novčanih potraživanja.

Dr. B. Eisner, Sarajevo.

Digitized by Google

Pravosudje.

Gradjansko.

POBIJANJE BURZOVNIH OBRANIČKIH PRESUDA TUŽBOM PRED REDOVNIM SUDOVIMA.

Presudom obraničkog suda zagrebačke burze za robu i vrednote od 21. list. 1922 .br. P 113-16—22 sudjena je tt. M. P. d. d. u Zagrebu, pa plati tt. P. i drug u Z. novčanu tražbinu od nekoliko milijuna kruna, pa je na temelju te presude, providjene klauzulom tajništva burze o izvršivosti sudbeni stol u Zagrebu kao nadležni sud u smislu pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze dozvolio na molbu vjerovnice tt. P. i drug ovrhu na pokretnine dužnice tt. M. P. d. d. u Z.

Tečajem ovoga postupka podnijela je dužnica tt. M. P. d. d. u Z. tužbu kr. sudbenomu stolu u Zagrebu, u kojoj, napadajući postupak burzovnoga obraničkoga suda kod donašanja gore spomenute presude, traži da se ta presuda proglasi ništetnom i nevaljanom, a ovršni postupak do okončanja parnice obustavi.

Sudbeni stol u Zagrebu odredio je za usmenu raspravu tužbe ročište, a ujedno izrekao, da će se odlukom toga suda od 10. lipnja 1922. br. 2790-gr. na molbu vjerovnice tt. P. i drug dozvoljena ovrha na tužiteljičine pokretnine obustaviti, ako tužiteljica položi u ime jamčevine iznos od 400.000 K. Banski stol povodom utoka tužene tt. P. i dr. potvrdio je napadnutu odluku sudbenog stola u Z. tom preinakom, da se gornja ovrha obustavlja samo pod uvjetom, ako tužiteljica položi u ime jamčevine iznos od 3,500.000 K.

Stol sedmorice otpustio je izvanredni previdni utok tuženika tt. P. i dr. u Z. protiv dijela suglasnih nižestepenih odluka, kojim je na tužbu tt. M. P. d. d. odredjeno ročište, a povodom istoga pravnoga lijeka protiv dijela suglasnih odluka nižih sudova, kojima se ovrha vodjena po tuženiku protiv tužitelja na temelju osude obraničkoga burzovnoga suda obustavlja uz jamčevinu, kao i povodom predvidjenoga utoka tužiteljice tt. M. P. d. d. protiv dijela drugomolbene rješidbe, kojom je dosudjena i povišena jamčevina od 3 i pol milijuna K., preinačio je te niže odluke u tom dijelu i odlučio, da se dozvoljena i dijelom provedena i eventualna dalja ovrha imade stegnuti samo na ovrhu do osiguranja, dočim se provedba dražbe obustavlja do rješenja parnice, a tužiteljicu riješio dužnosti polaganja ikakove jamčevine.

Ovu svoju odluku obrazložio je stol sedmorice ovim razlozima: 1. Naredjenje §. 73. pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote, odobrenoga rješenjem ministra trgovine i industrije od 12. ožuj. 1920. br. 1619: da su odluke i osude obarničkoga suda ovršive i da protiv istih ne ima mjesta žaobi; ima pred očima u skladu sa §. 377. grpp. samo devolutivne pravne lijekove u smislu poglavlja dvanaestoga grpp.; 2. Da se tužbe na pobijanje presude obraničkoga suda ne može smatrati pravnim lijekom u gore istaknutom smislu, dakle da ju uvodno citirano, a ni drugo kakovo naredjenje ne isključuje; opet u skladu sa §. 382. grpp., koji takovu tužbu dopušta u slučajevima, ako su obranici prekoračili granice povjerene im vlasti i u slučaju očite prevare. Stoga je prvostepeni sud pravilno postupao, što nije tužbu tt. M. P. d. d. u Z. a limine otputio, već na istu odredio propisani postupak. Pitanje o osnovanosti tužbe ne može se osim toga riješiti putem pravnoga lijeka, već samo kontradiktornim postupkom. —

Digitized by Google

Pošto su nadalje presude obraničkih sudova ovršive kao one gradjanskih sudova, pa uslijed pobojne tužbe ne gube svoju snagu, to nisu osnovane niže stepene odluke u dijelu, kojim je uslijed navedene tužbe, uz uvjet položenja jamčevine, ovršni postupak obustavljen. — No pošto su obranički sudovi ustrojeni na temelju zakona njihova sjedišta, dakle čine sastavni dio grad. post., u koliko nije zakonom što posebna odredjeno, a napose da za ovršenje njihovih presuda, što ih provadjaju redoviti sudovi (§. 75. pravil.) vrijede ustanove grpp. Stoga nema razloga, da se u slučaju podnešene pobojne tužbe analogno ne primijeni propis § 391. grpp. to jest, da se dozvoli ovrha do osiguranja, pa da uslijed toga otpada dužnost tužitelja kao ovršenika, da položi ikakovu jamčevinu.

b) Kazneno.

Hotomični propust vršenja službenih dužnosti može sačinjavati učin sukrivnje danom pripomoći po §. 5. k. z.

(Rješidba kr. stola sedmorice od 29. srpnja 1923. br. 1797).

S u d b e n i s t o l u M. sudio je osudom od 15. svibnja 1923. I. 294/1923.:

M. K. 39 godina star, rodom i prebivalištem iz R., rimo-katoličke vjere, oženjen, otac jednoga djeteta, poštanski podvornik, pismen, neporočan;

M. S. 39 godina star, rodom i prebivalištem iz R., pravoslavne vjere, oženjen, otac troje djece, poštanski podvornik, pismen, neporočan; krivi su: što su dana 21. velj. 1923. nepoznatim počiniteljima, — koji su sa ispostave pošte na željezničkoj stanici u R. svoje koristi radi a bez privole poštanskoga erara uzeli pet novčanih vreća sa gotovinom od 194.435 D, dakle tudjih pomičnih stvari u vrijednosti, koja nadilazi iznos od 3000 K — i to M. K., što je novčane vreće ostavio sa ostalim poštanskim vrećama vani u sobi umjesto, da ih je zaključao u kasu, što je po dužnosti morao učiniti, te što je istom prilikom vrata od ispostave, u kojoj su novčane vreće bile, ostavio nezaključana, a M. S. što nije odmah, kada ga je okrivljeni K. o upitnoj kradji obavijestio, po svojoj dužnosti tu kradju prijavio upravniku pošte, već tek 4 do 5 sati nakon počinjene kradje tako, da su nepoznati počinitelji imali dovoljno vremena, da sa ukradenim novčanim vrećama slobodno manipuliraju, pa su time za sigurno izvršenje kažnjivoga djela doprinjeli nepoznatim počiniteljima potporu i potpomoć odnosno doprinjeli potpomoć hotomičnim propustom djela, na koje su okrivljeni po dužnosti svojoj obvezani bili, pa su time počinili zločinstvo kradje označeno u §. 171., 173., 174. II. slovo a) k. z. i to kao sukrivci u smislu §. 5. k. z., pa se toga radi osudjuju po §. 179. k. z. uporabom §. 254. k. p. svaki na kazan teške tamnice u trajanju od dvije godine, zatim po §. 307. i 310. k. p. da plate solidarno poštanskomu erару u ime oštete 183.435 D, te napokon po §. 330. k. p. da nose troškove kaznenoga postupka solidarno, a ovrhe kazni svaki za sebe, koji se po §. 332. k. p. neutjerivima proglašuju.

S t o l s e d m o r i c e kao sud kasacioni našao je po saslušanju državnog nadodvjetnika ništovnoj žalbi M. K. i M. S. po §. 282. stavka V. k. p. udovoljiti, pobijanu osudu prvostepenoga suda kao ništavu ukinuti i stvar uputiti na iznovičnu glavnu raspravu pred istim sudbenim stolom, no pred drugim senatom.

Razlozi su tomu slijedeći: Optuženi M. K., i M. S. žale se na osudu prvostepenoga suda medju ostalim i iz ništovnoga razloga točke 5. §. 277. k. p. Ova

Digitized by Google

se žalba ukazuje osnovanom. Sud oglašuje oba optuženika krivima zločinstva kradje kao sukrivce po §. 5. k. z., pa da su hotomično propustili djela, na koja su po svojoj službenoj dužnosti bili obvezani i to: optuženi M. K. da je propustio novčane vrečice zatvoriti u kasu i nakon izlaza iz uredske sobe zaključati vrata, a optuženi M. S. da je propustio, doznavši za kradju, prijaviti je odmah upravniku pošta. — Budući da sud ne uzima dokazanim, da su optuženi K. i S. učinili zločin kradje kao neposredni učinitelji, kako su tuženi, već da je neposredni učinitelj nepoznat nema dvojbe, da bi njihov hotomični propust vršenja službenih dužnosti mogao sadržavati učin sukrivnje danom pripomoći odnosno uklonjenjem zapreka u smislu §. 5. k. z. No sud nije obrazložio, po čemu drži dokazanim, da su optuženi hotomice propustili djela, na koja su bili obvezani t. j. u sporazumu sa nepoznatim neposrednim učiniteljem, dok s druge strane po razlozima osude nije sud mogao doći do uvjerenja, da su optuženici bili eventualno u duševnom kontaktu (dakle sporazumu) sa neposrednim učiniteljem. — Uz to navode razlozi osude, da optuženi K. ne može tvrditi, da je vrata od uredske sobe zaključao, jer ne tvrdi da se je o tom uvjerio; dok je po zapisniku o glavnoj raspravi taj optuženik posve sigurno tvrdio, da je vrata zaključao, pa stoga se nije ni trebao uvjeravati, da je to učinio.

Prema tome ne da se izbjeći ponovnoj raspravi, a nema još mjesta odluci stola sedmorice u samoj stvari, pak je valjalo po §. 282. stavka V. k. ništovnoj žalbi optuženika udovoljiti, pobijanu osudu ukinuti i stvar uputiti na iznovičnu raspravu pred istim sudbenim stolom, no pred drugim senatom.

Literatura.

Lenz, Staat u. Marxismus. Grundlegung u. Kritik d. marxist. Gesellschaftslehre. Stuttgart, I. G. Cottasche Buchh. Nachf. 1921.

Lohn, Die Reichsaufsicht über die Länder nach der Reichsverfassung v. 11. August 1919, Berlin, Heumann, 1921.

Lammmers, Das Gesetz über den Staatsgerichshof, Berlin, Heyman, 1921.

Lukas, Die organisatorischen Grundgedanken der neuen Reichsverfassung. Tübingen, Mohr. 1920 (Ocj. Beitschr. f. öff. Recht, II. u. 4. 1921, str. 440).

Lanzillo, Lo stato e la crisi monetaria postbellica (Bibl. di scienze economiche, 8). Milano, Frateli Trevers, 1920.

Labour as an International Problem Ed. by E. J. Solano. London, Macmillan & Co., 1920.

List, Das nationale System der politischen Oekonomie. III. Aufl. (Sammlung sozialwissenschaftlicher Meister, herausg. v. Prof. Dr. H. Walting, B. 3) Jena, Fischer, 1920.

Dr. Ivo Politeo, Vanstečajna prinudna nagoda, Zagreb 1923. — Knjiga ima 96. stranica oktav-formata, te sadržaje tekst zakona od 28. IV. 1916. o prinudnoj nagodi van stečaja, naredbu bana od 1. IX. 1916. br. 17.500 i sve s time suvisle naredbe, zatim uvod i opširan tumač redom paragrafa. Zakonom o budžetskim dvanaestinama od 30. XII. 1920. proširena je valjanost citiranih zakona i naredaba na čitavu kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca tako, da je to jedan od rijetkih zakona, koji vrijede za čitavu državu. Tekst tih zakona i

Digitized by Google

naredaba nije dosada još izašao u posebnoj knjizi pa bi već taj manjak bio dovoljnim razlogom ovakova posebnog izdanja. No ova knjiga sadrži i uvod s historijskim dijelom i s kritikom, a i — što je najvažnije — iscrpiv tumač, koji će vrlo dobro služiti u praksi kod primjene tog sasvim novog i dovoljno još neprokušanog zakona. Stoga će ova knjiga vrlo dobro doći ne samo pravnicima nego i svim privrednicima i to tim više što se sve više množaju slučajevi postupka vanstečajne prinudne nagode.

Svaštice.

Ukaz o pomilovanju, izdan po Kralju dne 6. IX. o. g., sastavljen je na predlog ministra pravde .U pravničkim krugovima zamjera se ministru, što je svoj predlog suzio s a m o n a p o m i l o v a n j e, dok a m n e s t i j u nije uzeo u obzir. Kako je po ustavu (član 50.) pravo kralja, da amnestira, ograničeno samo na političke i vojne krivice, bit će da je ministar u svome postupku bio vodjen političkim motivima. Zato je njegov postupak u političkim krugovima — a danas su ovi vrlo široki! — naišao na još veće negodovanje. Uopće predlog ministra, kako se ispoljio u ukazu, odaje veliku averziju prema političkim krivcima. Mnogima od njih čak ni ukaz o pomilovanju ne će koristiti. Iz pomilovanja ne isključuju se doduše izrijekom politički krivci, ali de facto se ipak veliki dio njih isključuje, jer je u zadnje vrijeme najviše političkih krivaca osudjeno na temelju zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, a baš takovi krivci taksativno su u ukazu izuzeti od pomilovanja. Isto vrijedi i za izuzetak, naveden u točki III. pod a) i c) (ubistvo pokušano ili izvršeno protiv političkih ličnosti). Značilo bi veliko rasterećenje sudova, da je ministar za ukaz predložio i amnestiju. Bar ministar pravde znade, koliko su sudovi prenatrpani poslom i kako bi ih trebalo odteretiti. — Neka razilaženja u t u m a č e n j u ukaza nastala su odatle, što mnogi zaboravljaju, da je član 50. ustava upotrebio sasvim pogrješnu terminologiju za pojmove pomilovanja i amnestije. On aboliciju uopće ne spominje, dok pod amnestijom razumijeva i aboliciju. Ova pogrješka redaktora ustava dovodi u zabunu mnoge, koji su navikli tumačiti pojmove po uobičajenoj pravnoj terminologiji (gdje amnestija znači nešto sasvim drugo od abolicije). Toliko smo imali primijetiti, mjesto da uvrstimo dva članka, što su nam stigla s opaskama o zadnjemu ukazu.

Članovi, pravnici, vršite svoje članske dužnosti!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi din. 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. — Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, uživa još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskomu Boškovićeva ulica 2, prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac takodjer odbornik g. dr. Slavko Hirc kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 10. GOD. XLIX.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB LISTOPAD 1923

Uredjenje odnošaja sudaca.

Piše dr. Kažimir Pasini, zem. sudski savjetnik kod okružnoga suda u Šibeniku.

A.) Primjedbe k »Projektu zakona o sucima.«

U »Arhivu za pravne i društvene nauke« od rujna 1923. (2. br. knj. VII. (XXIV) drugoga kola) odštampan je projekt zakona o sucima. Ovaj se projekt u mnogočem razlikuje od projekta, što ga je u svibnju 1921. izradila komisija, sazvana ad hoc od ministra pravde. Bio sam član komisije, pa smatram za shodno, da u »Mjesečniku« iznesem neke svoje primjedbe. Svrha mi je potaknuti zanimane faktore osobito suce, da ispitujući i kritikujući ovaj projekt porade, dok je na vrijeme, kako bismo dobili što bolji zakon o sucima. Projekt, kako je štampan u »Arhivu«, bit će predan zakonodavnomu odboru odnosno narodnoj skupštini na pretresanje i glasovanje. Moguće je dakle, da brzo postane zakonom.

Projekt, što ga je izradila gore spomenuta komisija, sastavljena od sudaca iz svih pokrajina naše države, nije bio bez mane. Na njemu se je vidjelo, da je izradjen na brzu ruku. Zato su od udruženja sudaca i od raznih sudova poslane bile pismene primjedbe ministarstvu pravde, koje su upućivale na neke nedostatke i predlagale su mnoge promjene. I ja sam godine 1921. podnio ministarstvu pravde neke svoje primjedbe. Projekt, odštampan u »Arhivu«, ispravio je mnoge takove nedostatke i posmatran kao sistematska cjelina, prikazuje se mnogo bolji i dotjeraniji od prvoga projekta. No i novome projektu mislim da se mora štošta primijetiti, što bi se dalo i imalo promijeniti prije, nego postane zakon. Za sada ću iznijeti samo neke važnije primjedbe:

1. O sudačkom ispitu.

Sudac ne može biti, tko nije položio sudački ispit, Ovo je pravilo izraženo u 1., 2. 3. članu. Ma da i 3. član naglašava ovo pravilo riječima »pored zahtjeva izloženih u članu 1. ovoga zakona, traži se još«,

Digitized by Google

ipak u svom drugom stavu kao da odstupa od toga pravila, kada odredjuje, da predsjednikom apelacijonoga suda, predsjednikom i sucima kasacijonoga suda mogu postati i oni, koji su »*bez obzira na sudački ispit*« služili deset godina kao vanredni profesori prava na sveučilištu, ili kao *viši vojno-sudski oficiri* u činu potpukovnika ili pukovnika, ili su služili pet godina kao redovni profesori prava na sveučilištu ili su toliko vrijeme bili suci apelacionoga suda ili predsjednici okružnih sudova ili glavni državni tužioci (odvjetnici). Riječi »bez obzira na sudački ispit«, umetnute u novi projekt, imale bi da pogoduju samo višim vojno-sudsikm oficirima, kojima se na taj način omogućuje, da i bez sudačkoga ispita postanu predsjednici i suci najviših sudova, ma da su se kao vojnički suci bavili isključivo vojničko-kaznenim pravom. Umetnuće tih riječi je sasvim suvišno za profesore prava na sveučilištu i za suce u tom članu napomenute. Za profesore je suvišno, jer je za njih u članu 7. rečeno: »Sudački ispit ne polažu profesori prava na sveučilištu«. Za suce je isto tako suvišno, jer prelazna naredjenja pod čl. 58. odredjuju: »Od polaganja sudačkoga ispita oslobodjuju se osim lica imenovanih u čl. 7. stavu trećem zakona o sucima ranije kraljevine Srbije oni, koji su stalni suci u vrijeme, kada ovaj zakon stupi u život, ili su to ranije bili, stalni suci ili sekretari naših sudova, ako su samo uredno svršili pravni fakultet, a tako isto i advokati, koji su položili advokatski ispit do dana, kada ovaj zakon dobije obaveznu snagu.«

U sada spomenutom članu 58 riječi »osim lica imenovanih u čl. 7. stavu trećem zakona o sucima ranije kraljevine Srbije i« sasvim su suvišne, jer čl. 7. stav treći zakona o sucima ranije kraljevine Srbije glasi upravo onako, kako u novom projektu glasi drugi stav člana 7. i baš: »Sudački ispit ne polažu profesori prava na sveučilištu«.

2. O biranju i postavljanju sudaca.

Prvi projekt, htijući garantovati neku sudsku autonomiju u biranju i postavljanju sudaca, odredjivao je gotovo za sve suce natječaj (konkurs) i izbor. Za svako ispražnjeno mjesto treba raspisati natječaj. Tko želi biti imenovan sucem za koje mjesto, treba da se na to mjesto natječe. Prvi izbor vrši apelacijoni sud u općoj sjednici birajući dvojicu, a drugi izbor vrši kasacijoni sud u općoj sjednici birajući isto tako dvojicu od prijavljenih lica. Jednoga od kandidata, izabranih od kasacijonoga suda, na prijedlog ministra pravde postavlja kralj. Treba priznati, da je vrlo problematično, bi li se sistemom tajnoga i neobrazloženoga glasovanja postigla i provadjala dobro shvaćena sudska autonomija.

Novi projekt ne govori nigdje o natječaju, a pridržaje izborni sistem samo za predsjednike okružnih sudova, za članove apelacijonih sudova i za članove kasacijonog suda. Primijetiti se mora, da o postavljanju svih ostalih nižih sudaca (sreskih, gradskih i okružnih) novi projekt ima samo ovaj propis u članu 11.: »Ministarstvo pravde vodit će spisak lica, koja žele biti suci svih redova suda i koja ispunjavaju uslove predvidjene ovim zakonom, pa će iz tih spiskova ili inače, po svojoj prijavi kandidata, ministar pravde predlagati kralju za imenovanje pojedine suce.«

Digitized by Google

Ovaj kratki propis iziskuje podrobnije i jasnije odredbe poput onih, koje postoje za izbornu proceduru. Nameću se naime razna pitanja, na koja bi trebalo da zakon o sucima dade jasan odgovor, tako n. pr.: Kako se sastavlja spisak kandidata? Je li javan ili tajan? Vodi li se jedan spisak za cijelu državu ili se za područje svakoga apelacijonoga suda vodi posebni spisak? Sadržaje li spisak osim imena kandidata još i mjesta, u kojima želi biti imenovan sucem? Može li kandidat biti imenovan sucem i za mjesta, za koja nije pitao? Može li kandidat iz područja jednoga apelacijonoga suda biti bez ostaloga imenovan sucem u području drugoga apelacijonoga suda, ma da su raznovrsni pravni propisi, koji do unifikacije zakona važe u raznim pravnim područjima? Imaju li apelacioni sudovi da izraze svoje mišljenje o kandidatima, koji će da budu imenovani u njihovu području, ili se to zbiva bez njihova znanja i sudielovanja? Kakav je postupak pri postavljanju novih sudaca t. j. onih, koji tek bivaju imenovani sucima, a kakav pri premještaju već postavljenih sudaca iz jednoga suda u drugi s obzirom na član 20., prema kojemu sudac može biti premješten samo po vlastitoj molbi ili po svojem pristanku, koji daje pismeno?

3. O sudjenju po ustavu i zakonima.

Član 17. novoga projekta glasi: »Suci su nezavisni. U izricanju pravde oni ne stoje ni pod kakovom vlašću, no sude po ustavu i zakonima.« Dok je u prvom projektu u skladu sa čl. 109. ustava stajalo, da suci sude po zakonima, novi je dodao »*i po ustavu*«. Mislio sam, da je dovoljno reći po zakonima, jer je i ustav zakon. Pače ako se odredi, da sudac mora suditi po ustavu i po zakonima, moglo bi se to shvatiti i tumačiti ne kao pleonazam, već kao da je sucima u našoj državi dano pravo, da ispituju materijalnu ustavnost zakona. Ako je pozniji zakon protivan ranijem ustavu, ima li se sudac držati zakona ili ustava? Po odredbi Vidovdanskog ustava, koji u čl. 94. govori o materijalnoj ustavnosti uredaba a ne i zakona, treba da se sudac u tom slučaju drži zakona. Istina je, da zakonodavna vlast ne bi smjela donositi zakone, koji nisu u skladu sa ustavom, ali za taj slučaj nije postojeći ustav odredio nikakove pravne sankcije. Hoće li zakon o sucima da suce učini ne samo čuvarima zakona nego i čuvarima ustava? Jeli ovo baš razlog, radi kojega je u novom projektu dodano, da suci sude po ustavu i zakonima?

Ako se je spomenutim dodatkom htjelo naglasiti samo, da suci moraju biti vjerni ustavu, onda je taj dodatak suvišan, jer je vjernost ustavu normirana u zakletvi, što ju sudac pri stupanju na dužnost polaže pred starješinom (čl.6.).

4. O pravu suca na odvjetništvo.

U članu 24. dodao je novi projekt prvome ovaj stav: »Sudac, koji bude penzionisan po svojoj molbi prije navršenih 30 godina efektivne službe, nema pravo na odvjetništvo«.

Digitized by Google

Sudačka neodvisnost ima za suca samo onda realnu vrijednost, ako zna, da će moći za slučaj penzionisanja vršiti odvjetništvo. Zašto mu se oduzimlje taj paladij njegove nezavisnosti i samostalnosti? Što se hoće riječima »*nema pravo na odvjetništvo*«? Zar da uopće ne može biti odvjetnik, pa ni onda, kada bi se odrekao penzije? Ili da ne može u isto vrijeme biti umirovljenik i odvjetnik, već samo jedno od ovoga dvojega, kako je to u članu 22. odredjeno za suca, koji bude penzionisan za kaznu?

U prelaznim naredjenjima pod čl. 58. br. 3 stoji doduše: »Dosadašnji propisi o odvjetnicima, koji danas važe u pojedinim pokrajinama kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, ostaju i dalje u važnosti, i po njima sticat će se pravo na vršenje odvjetništva«. Iz ovoga bi se imalo izvesti, da za Dalmaciju i Sloveniju vrijedi § 6. zakona od 6. srpnja 1868. (1. d. z. br. 96.). po kojemu sudski savjetnik, koji je pet godina služio kao glasač kod sudbenog dvora, ima pravo, da vrši odvjetništvo, a da se ne mora zato odreći zasluženе penzije. No ovo prelazno naredjenje, jer je prelazno, ima da vrijedi samo do donešenja novog zakona o odvjetnicima. Kratkoga je dakle trajanja. Ali i za kratko vrijeme njegova trajanja moglo bi se ono u vezi sa članom 24. zakona o sucima tumačiti tako, kao da isključuje primjenu gore spomenutoga § 6., jer prelazno naredjenje ne govori izričito, da baš taj propis ostaje na snazi, već govori uopće, da ostaju na snazi dosadašnji propisi o odvjetnicima, po kojima će se sticati pravo na vršenje odvjetništva, i jer po novom zakonu o sucima ne će biti sudskih savjetnika, već sreskih, gradskih i okružnih sudaca, predsjednika okružnih sudova, te predsjednika i sudaca apelicijonih sudova i kasacijonog suda.

Po novom projektu dakle svi su gotovo suci u opasnosti, da kao umirovljenici izgube za uvijek pravo na vršenje odvjetništva, dok naprotiv član 32. zakona o sucima, koji sada važi za Srbiju, u tom pogledu odredjuje ovo: »Umirovljeni sudac na osnovu tjelesne ili duševne nesposobnosti ne će moći za tri godine biti umirovljenik i odvjetnik već samo jedno od ovoga dvojega,« a član 11. prvoga projekta glasio je: :Tko je položio sudački ispit, samim tim stiče pravo, da bude i odvjetnik«.

5. O disciplinskoj odgovornosti suca.

Po članu 39. projekta u disciplinskom postupku protiv suca ministar pravde je i sudac istražitelj, koji izvidjaje vodi preko sudskih inspektora, i tužilac, koji će na temelju tih izvidjaja suca ili optužiti ili ne optužiti. Ovaj dominus litis ima doduše jedno ograničenje u slijedećoj odredbi: »Disciplinski sud (t. j. apelacijoni odnosno kasacijoni sud) donijet će odluku o tome, da li ima mjesta ustavljanju optuženoga suca pod disciplinski sud«.

Prama takovu vodjenju disciplinskoga postupka mora se projektu opaziti osobito dvoje: prvo, što pretres (usmena rasprava) za sudjenje disciplinske krivice nije obligatoran, jer odredjuje: »Ako disciplinski sud nadje, da je za sudjenje krivice potrebno odrediti pretres, on će i

Digitized by Google

pretres odrediti,« inače sudit će bez neposrednosti, usmenosti i javnosti na temelju samih akata, medju kojima je i odgovor optuženoga suca na tužbu; — drugo, što će disciplinski su ocijeniti, je li umjestan zahtjev optuženoga suca, da odredi branioca na pretresu.

6. O rangu i plaćama sudaca.

Po prvom i po novom projektu predsjednik apelacijonoga suda je viši od suca kasacijonoga suda. Dosljedno tome imao bi predsjednik okružnoga suda biti viši od apelacijonoga suca. Dok je prvi projekt predsjednike okružnih sudova izjednačivao sucima apelacijonih sudova, novi projekt stavlja predsjednike okružnih sudova u kategoriju nižu od apelacijonoga suca i po plaći i po rangu. Najviša plaća, koju može dostići predsjednik okružnoga suda, (koji je možda već 30 godina u službi) jednaka je početnoj plaći apelacijonoga suca, (koji je možda tek 15 godina u službi). Ne može se razumjeti, zašto je ta promjena učinjena u novom projektu. Ako tako ostane u zakonu, imat će to za posljedicu, da će unaprijed biti još teže, nego li dosada, naći dobrih kandidata za predsjednike okružnih sudova, jer će svaki radije tražiti, da postane apelacijonim sucem (koja je služba mirnija, udobnija i bolje naplaćena), nego predsjednikom okružnoga suda (koja je služba napornija, puna odgovornosti i slabije naplaćena), jer su uslovi za postignuće jedne i druge službe posve jednaki (čl. 2.).

Sada spomenuto zapostavljenje predsjednika okružnih sudova imalo bi po novom projektu (čl. 52.) vrijediti ne samo za one, koji će postati predsjednicima okružnih sudova, iza kako zakon o sucima stupi na snagu, nego i za one predsjednike okružnih sudova, koje zakon zateče u toj službi, jer prelazna naredjenja u čl. 61. odredjuju: »Prevodjenje sudaca svih sudova i predsjednika sudova na nove plaće izvršit će se isključivo prema godinama sudačke službe uopće, odnosno godinama službe u sudu, u kome se sudac zateče u vremenu stupanja na snagu ovoga zakona.« Ako ova odredba projekta postane zakonom, imat će za posljedicu, da će apelacijoni sudac sa manje godina službe biti preveden na mnogo veću plaću nego li predsjednik okružnoga suda sa više godina službe, ma da je ovaj u svoje vrijeme već bio apelacijoni sudac,pa se kao takav natjecao za mjesto predsjednika okružnoga suda. Govoreći o plaćama sudaca uopće mora se opaziti, da su iznosi odredjeni u prvom projektu (od god. 1921.) u novom projektu povišeni. Razlog, zašto je ministar pravde te iznose povisio, tražit je u znatnom padu naše valute od god. 1921. do danas i u porastu opće skupoće, a možda — budi rečeno bez zlobe — i u tome, što ministar pravde zna i predvidja, da je već neko drugi tu, ministar financija, koji će svoje vrijeme tražiti redukciju tih iznosa, pozivajući se na budžetarne prilike.

Ovdje se mimogred spominje, da je po novom projektu početna plaća za suca kasacijonoga suda 40.000 dinara godišnje, dok po zakonu o činovnicima i ostalim službenicima gradjanskoga reda od 31. srpnja 1923. Sl. Nov. od 1. rujna 1923. br. 199. sama položajna plaća za suca kasacijonoga suda iznosi 42.000 dinara godišnje (t. j. 2. grupa I. kate-

Digitized by Google

gorije u smislu čl. 11. i 23.). U pogledu plaće ostalih sudaca ne može se učiniti poredba izmedju plaće, koja im je po projektu odredjena, i plaće, koja bi im pripadala, kada bi se na njih primijenio zakon o činovnicima, dok se rasporedba činovnika I. kategorije po grupama ne izvrši u smislu čl. 11. zakona o činovnicima.

7. Općenito.

Na koncu treba opaziti i to, da bi se neka prava, koja je ministar pravde sebi pridržao u novom projektu, mogla bez štete za dobru administraciju prenijeti na predsjednike apelacijonih sudova, čim bi se istovremeno rasteretilo ministarstvo pravde od poslova, koji ne iziskuju centralističko rješavanje, tako n. pr. davanje odsustva dužih od pet dana (čl. 56.); primanje i rješavanje molba za polaganja sudačkoga ispita (čl. 8.) i ocjena o tome; je li nuzgredno zanimanje, kojim se sudac želi baviti, u opreci sa čašću njegova zvanja, ili bi ga moglo sprječavati u savjesnom i točnom vršenju službenih dužnosti i dovesti u sumnju njegovu nepristranost (čl. 18.).

Kada sam se u komisiji za izradbu zakona o sucima u svibnju 1921. izrazio, da bi zadovoljan bio, kada bismo zakon o sucima dobili do tri godine, stadoše me stariji kolege uvjeravati, da će to biti prije godine dana, i moj pesimizam u tom pogledu odbiše na okolnost, što sam dolazio iz okupiranih krajeva. Idemo da vidimo, u koliko je ta slutnja osnovana i hoće li se već jednom poboljšati nesnosno stanje naših sudaca. Njihovo ekonomsko stanje i duševno raspoloženje najbolje osvjetljuje resolucija, koju su pred nekoliko vremena prihvatili suci u Dalmaciji. Iz nje vidimo slijedeća razmatranja:

»Rad naporan i pun odgovornosti, koji nam nameće naše sudačko zvanje, a slaba i nerazmjerna naplata u današnjim teškim prilikama, dovedoše nas na ozbiljno razmišljanje, možemo li ovakovo stanje i dalje snositi ili treba da se na što drugo odlučimo.

Pošto je svako dosadašnje nastojanje oko poboljšanja našega stanja ostalo bezuspješno, a ustrpljenje je već prevršilo svaku mjeru, došli smo do zaključka, da nam je još jedini izlaz iz ovoga neugodnoga i zapostavljenoga položaja tražiti u odluci, da — premda nerado ali nuždom prisiljeni — što prije zamijenimo sadašnje poniženo zvanje drugom službom ili drugim radom mnogo lakšim a bolje naplaćenim. Dosljedno ovoj odluci mi ćemo, dok smo u službi i dok još možemo, savjesno vršiti naše zvanične dužnosti, ali teške brige s nemogućnosti namirenja najelemetarnijih potreba u borbi za opstanak i moralne patnje sa omalovažavanja našega delikatnoga položaja, koji nam ne dozvoljava nikakove nuzgredne zarade, već nas neprestano baca u nove dugove, dovedoše nekoje od nas već sada, a nekoje će skora budućnost dovesti, u takovo očajno stanje tjelesne i duševne iscrpljenosti i moralne depresije, da i pored naibolje volje ne mogu i nisu sposobni, da vrše sudačku službu, kako bi morali, pa su prisiljeni, da napuste službu i zatraže mirovinu, na koju imaju pravo. Svakomu je od nas dužnost, da to učinimo još prije nego li pod pritiskom nužde okaljamo

Digitized by Google

sudačko dostojanstvo ili izgubimo moralni integritet. Ili biti sudac, kako treba, ili u opće ne biti sudac.

Svijesni smo odlučnoga koraka, na koji nas goni viša sila protiv naše volje, i dobro znamo, da će svaki od nas, kada se na taj korak odluči, samo toliko vrijediti, koliko bude imao u sebi sačuvane tjelesne i intelektualne snage. Radi toga nalazimo se već sada u nekom stanju nužne samoobrane, kaja nas lišava dužnosti, da mi i naše obitelji prinosimo žrtava, a daje nam pravo, da štedimo svoje sile za onaj sudbonosni čas, kada se nadjemo prepušteni sami sebi.«

B) Projekt zakona o sucima uporedjen sa zakonom o činovnicima.

Zakon o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskoga reda dobio je obaveznu snagu od dana 1. rujna 1923., jer je toga dana obnarodovan u »Službenim Novinama« br. 199. S tim danom prestali su važiti svi zakoni, koji su do tada važili za državne službenike gradjanskoga reda, u koliko nije onim zakonom odredjen koji izuzetak.

Zakon o sucima nije još donesen. Gotov je tek njegov projekt, koji treba da se pretrese u zakonodavnomu odboru i donese pred narodnu skupštinu. Ne će biti na odmet, ako se usporedi spomenuti zakon sa ovim projektom, jer neke primjedbe, koje slijede iz te poredbe, mogu skupa s onima, koje sam već naveo gore u »Primjedbama k projektu zakona o sucima«, doprinijeti konačnomu ispravku projekta tako, da dobijemo po mogućnosti što bolji zakon o sucima.

I. Prvo pitanje, koje se pri takvoj poredbi nameće, jest ovo: U kojem odnosu stoji zakon o činovnicima sa budućim zakonom o sucima? Odgovor na to pitanje jest: Odredbe zakona o činovnicima važe i za suce, u koliko za njih nije što drugo odredjeno, bilo u istome zakonu o činovnicima, bilo u zakonu o sucima, bilo u drugim specijalnim zakonima. Ovaj se zaključak izvodi iz slijedećih razmatranja:

1. Član 1. u projektu zakona o sucima odredjuje, da sucem može biti, tko uz uslove u onom članu nabrojene ispunjava i opće zakonske uslove za državnu službu. Opći uslovi za državnu službu sadržani su u zakonu o činovnicima.

Član 1. Zakona o činovnicima glasi: »Državni službenik gradjanskoga reda je ono lice, koje je po odredbama zakona primljeno u državnu službu gradjanskoga reda«. Da je i sudac državni službenik gradjanskoga reda, razumije se samo sobom, a slijedi i iz odredaba, koje će se sada navesti. — Zakon o činovnicima ima odredaba, u kojima je izrijekom rečeno, da važe za suce, a ima opet takovih, u kojima je izrijekom rečeno, da ne važe za suce.

a) U prve spadaju: čl. 11., po kojem u 1. grupu kategorije I. dolaze predsjednici kasacijonoga suda, a u 2. grupu članovi kasacijonoga suda; — čl. 88., koji uz zakletvu za državne službenike uopće formulira posebnu zakletvu, koju polažu suci; — čl. 95. po kojem se ni u jednom izbornom okrugu ne mogu kandidovati za narodne poslanike članovi kasacijonog suda.

Digitized by Google

b) U druge spadaju: čl. 72. po kojem se suci ne će ocjenjivati po propisima zakona o činovnicima; — čl. 170. po kojem za suce, koji se naročitim zakonom podvrgavaju pod disciplinsku vlast drugih organa, važi disciplinski postupak zakona o činovnicima, ako nije specijalnim zakonom propisan naročiti postupak; — čl. 224, stav 1., po kojem se od dana obnarodovanja zakona o čnovnicima svi državni službenici stavljaju na raspoloženje, dok se po drugom stavu izuzetno ne će stavljati na raspoloženje i ostaju i dalje na svojim mjestima svi suci redovnih sudova; — čl. 234, po kojem će državni službenici uživati stalnost po isteku 3 godina od dana stupanja na snagu zakona o činovnicima, od te odredbe izuzimlje sve suce redovnih sudova.

c) Zakon o činovnicima ima opet takovih izuzetnih odredaba, u kojima doduše nije expressis verbis rečeno, da važe odnosno da ne važe za suce, ali se nesumnjivo odnose na suce. Tako n. pr.: po čl. 40 će se za struke, koje su po svojem značaju osobito istaknute, odrediti naročiti dodaci na plaću, bilo u novcu, bilo u naravi; po čl. 71. odredbe o premještaju, koje važe za državne službenike, ne važe za službenike, kojima je specijalnim zakonom zajamčena nepokretnost; — po čl. 109, državni službenici imaju svake godine pravo na odmor — i to činovnici do 5 godina službe 10 dana, do 15 godina službe 20 dana, do 25 godina službe 30 dana, a preko 25 godina službe 40 dana. (Starješina nadleštva odlučit će prema pravilniku, kada će koji službenik moći upotrebiti odmor. Ovo ne važi za one struke, kojima je naročitim zakonom regulisan godišnji odmor); — po čl. 139. na punu penziju državni službenici stiču pravo poslije 35 godina službe, a i u kraćem vremenu, ako je to predvidjeno specijalnim zakonom; — tako je u projektu zakona o sucima predvidjeno za suce 30 godina (čl. 25); — čl. 141, navodi slučajeve, u kojima se državni službenik mora staviti u penziju i prije navršenoga potpunoga broja godina službe, te odredjuje, da se od ovoga izuzimaju državni službenici, za koje postoje drukčiji propisi u ustavu ili naročitim zakonima.

2. Dok zakon o činovnicima sadržaje, kako sam spomenuo, veliki broj odredaba, koje imaju u vidu suce, dotle projekat zakona o sucima samo na tri mjesta ima neke dalnje aluzije na odredbe zakona o činovnicima, a to u čl. 1., koji smo gore spomenuli; u čl. 55. br. 4., po kojem suci imaju pravo na lični i porodični dodatak i dodatke na skupoću kao i na sve ostale povlastice, kako to bude odredjeno za ostale državne činovnike; i u čl. 44, o kojem će biti govora kasnije.

Razlog tome treba tražiti u genezi projekta. Komisija, koja je u svibnju 1921 u Beogradu stvarala projekt zakona o sucima, imala je pred sobom dvije osnove ili bolje dvije podloge za projekt: zakon o sucima od 4. ožujka 1911., koji je onda važio i danas važi u Srbiji, i osnovu sudačke službene pragmatike, koju su prama austrijskom projektu zakona o sudačkoj službi (Richterdienstgesetz) od god. 1913. izradili delegati sudačkih udruženja u našoj državi. Ova je osnova bila vrlo detaljna, imala je 192 paragrafa. Ona je sadržavala sve odredbe jedne službene pragmatike, te je normirala sva prava, sve dužnosti i sve ostale službene odnose, koji su sucima sopstveni u nji-

Digitized by Google

hovu općenitom svojstvu državnih službenika i u njihovu specijalnom svojstvu suca. Drugim riječima sadržavala je sve odredbe, koje vrijede za suce u njihovu službenom odnosu, dakle ne samo njihove specijalne nego i one državnih činovnika uopće, u koliko su na suce primjenjive. Kada je u komisiji prevladalo mišljenje, da se za podlogu uzme zakon o sucima u Srbiji, a taj zakon ima samo 62 člana, naravno je, da se je imalo pred očima normiranje samo onih odnosa, koji su ili specijalno sudački ili koje se je smatralo potrebno uvrstiti u zakon o sucima bez obzira na to, kako će se ti ili slični odnosi riješiti u zakonu o činovnicima, kojega se je projekt upravo onih dana izradjivao u drugoj posebnoj komisiji. I tako je komisija, prama zakonu o sucima u Srbiji, izradila projekt od 65 članova Ovaj je projekt kasnije od ministarstva pravde bio u mnogočem promijenjen, skraćen i sveden na 63 člana. Ovaj je zadnji projekt odštampan u Arhivu za pravne i društvene nauke u Beogradu br. 2 od 25. rujna 1923.

I iz ovoga prikaza o genezi projekta izvodimo zaključak, da se zakon o činovnicima ima primjenjivati i na suce u svim onim odnosima, koji nisu normirani u zakonu o sucima ili u drugim specijalnim zakonima i nisu ovima protivni, kao što se je i na suce u Srbiji primjenjivao ondašnji zakon o činovnicima gradjanskoga reda u svim onim odnosima, koji su općeniti sucima i ostalim činovnicima, a nisu specijalno normirani u zakonu o sucima ili u kojem drugom specijalnom zakonu (n. pr. u zakonu o ustrojstvu sudova).

II. Ako zakon o činovnicima stoji prema zakonu o sucima kao zakon općeniti prama posebnome na način, da se onaj prvi ima subsidijarno primjenjivati na ovaj drugi, mislim, da ne bi bilo suvišno, kada bi se to istaklo u zakonu o sucima. Ako se s ovoga gledišta uporedi zakon o činovnicima s projektom zakona o sucima, dolazimo do slijedećih primjetaba:

1. Nema sumnje, da se mnoge odredbe zakona o činovnicima mogu i moraju primjenjivati na suce, jer projekt zakona o sucima ne sadrži analognih odredaba. Tako n. pr.: odredba o čuvanju službene tajne (čl. 91); o pravu na besplatno liječenje u državnim bolnicama (čl. 112.; o službeničkom listu (čl. 115—116); o ovršnoj zapljeni plaće (čl. 120); o beskamatnim pozajmicama (čl. 123); o posmrtnoj pomoći čl. 124); o prinadležnostima, koje službenik prima, kada je stavljen na raspoloženje za vrijeme trajanja mandata čl. 126); o ličnoj i porodičnoj penziji (čl. 136—158 izuzevši čl. 139, 140 i 141) i t. d.

2. Za neke je odredbe sumnjivo, imaju li se subsidijarno primjenjivati na suce, ili bi analogne odredbe morale biti posebice spomenute u zakonu o sucima. Tako n. pr. a) čl. 101 zakona o činovnicima propisuje, da državni službenik može biti privremeno odaslan na zamjenu ili komisiju, ali ne duže od tri mjeseca. Je li ova dužnost tromjesečne substitucije primjenjiva i na suce, ili je ona u opreci sa stalnošću i nepokretnošću suca? — b) čl. 239. po kojemu će službenik, penzionisan u roku od 3 godine od stupanja na snagu zakona o činovnicima, uživati penziju po odredbama dosadanjih zakona, je

Digitized by Google

li ili nije primjenjiv na suce s obzirom na čl. 224 i 234 zak. o činovnicima i čl. 25 projekta zakona o sucima?

3. Neke odredbe zakona o činovnicima, za koje je izričito rečeno, da ne važe za suce, nužno traže, da se stvore analogne odredbe za suce ili u zakonu o sucima ili u kojem specijalnom zakonu. Tako n. pr. ocjenjivanje sudaca, obrazovanje komisija za ocjenjivanje, starješinski izvještaji, pismene primjedbe protiv starješinskoga izvještaja, žalba protiv ocjene (čl. 72—87); pravne posljedice slabe ocjene i disciplinske kazne: zaustavljanje napredovanja u viši stepen plaće i stanarine i napredovanja u višu grupu (čl. 48, 59, 165) i eventualni gubitak službe kao posljedica slabe ocjene (čl. 133 br. 5.).

4. Neke odredbe zakona o činovnicima nisu suglasne sa analognim odredbama u projektu zakona o sucima, premda ili po naravi same stvari takovih nesuglasnosti ne bi smjelo biti, ili nema razloga, da se za suce odredi nešto drukčije ili gore nego li za ostale činovnike, tako n. pr. — a) Zakletva, koju polaže sudac, kako je formulirana u zakonu o činovnicima (čl. 88), nije jednaka onoj formuliranoj u projektu zakona o sucima (čl. 6);

b) Po čl. 25. projekta zakona o sucima sudac stiče pravo na punu penziju, kada navrši 30 godina službe, a po čl. 139 i 140 zakona o činovnicima državni službenik stiče pravo na punu penziju, kada navrši 35 godina službe. Ovo je razlikovanje dovle opravdano. Jednim i drugim pripada za 10 godina službe 50% od penzijske osnove. Sucima se za svaku dalju započetu godinu povišava penzija za 2½%, a ostalim državnim službenicima za svako dalje započeto pola godine po 1%. Da se ovo zadnje razlikovanje, koje — mislim — nije opravdano, donekle izjednači, imalo bi se iz drugoga stava čl. 25 u projektu zakona o sucima ispustiti riječ »započetu«, a na koncu člana dodati: »Pri odmjerivanju godina službe ulomci jedne godine, u koliko su veći od 6 mjeseci, računaju se kao cijela godina«.

c) Disciplinski propisi u zakonu o činovnicima sadržani su u čl. 159—223. Disciplinski propisi u projektu zakona o sucima sadržani su u čl. 26—51. S obzirom na čl. 170 zakona o činovnicima, koji glasi: »Za suce i za druge državne službenike gradjanskoga reda, koji se naročitim zakonima podvrgavaju pod disciplinsku vlast drugih organa, važi disciplinski postupak ovoga zakona, ako nije specijalnim zakonom propisan naročiti postupak«, — nastaje sumnja, da li se i koji disciplinski propisi zakona o činovnicima mogu i moraju primjenjivati na suce, za koje je doduše specijalnim zakonom propisan naročiti postupak, ali je taj naročiti postupak u poredbi s onim za državne činovnike u mnogom pogledu manjkav.

Po zakonu o činovnicima povreda službene dužnosti je ili disciplinski istup, koji se kazni kaznom za neurednost, ili je disciplinski prestup, koji se kazni disciplinskom kaznom (čl. 159). Kazne za neurednost, koje izriče starješina bez pretresa (usmene rasprave) i koje se ne bilježe u službenički list, jesu opomena i novčana kazna, koja u pojedinom slučaju ne može premašiti 10% od mjesečne plaće (čl. 160, 161.). Projekt zakona o sucima pozna samo disciplinske krivice, koje se kazne disciplinskim kaznama. Sada nastaje pitanje:

Digitized by Google

Hoće li sudac za povredu službene dužnosti, koja bi se državnomu činovniku upisala u grijeh kao neurednost, biti uopće riješen od disciplinske odgovornosti ili će biti kažnjen disciplinskom kaznom? Vjerojatno je, da će se ovo drugo dogoditi, pa je zato projekt zakona o sucima u tom pogledu gori od zakona o činovnicima.

Po zakonu o sucima dvije najstrože disciplinske kazne jesu: stavljanje u penziju i otpuštanje iz službe. Zakon o činovnicima, kojemu je isto tako najstroža kazna otpuštanje iz službže, razdijelio je kaznu stavljanja u penziju u dvije kazne: stavljanje u penziju bez umanjenja penzijskih prinadležnosti i stavljanje u penziju s umanjenjem penzijskih prinadležnosti (čl. 165.). Ovo niansiranje najstrožih kazna prikazuje se bolje, pravičnije i praktičnije nego li nagli skok od stavljanja u penziju na otpuštanje iz službe.

Po zakonu o činovnicima za sudjenje u disciplinskim krivicama pretres (usmena rasprava) je obligatoran (čl. 187.). Po projektu zakona o sucima pretres je fakultivan i ovisan o volji disciplinskog suda (čl. 40.) Po zakonu o činovnicima okrivljeni državni službenik ima pravo na branioca na pretresu; ako ga sam ne odredi, postavit će mu ga sud (čl. 177.). Po projektu zakona o sucima može pretres biti i bez branioca. (čl. 40). — Zakon o činovnicima ima detaljne odredbe (čl. 208—213) o suspendiranju od službe (udaljenju od službe) u toku krivičnoga i disciplinskoga postupka. Projekt zakona o sucima govori o privremenom uklanjanju od službe samo u slučaju, kada se protiv suca povede redovni krivični postupak (čl. 46). — Zakon o činovnicima predvidja ponavljanje (obnovu) disciplinskoga postupka na štetu službenika (čl. 202) i na korist njegovu (čl. 203), dok projekt zakona o sucima predvidja samo ovaj drugi slučaj (čl. 50).

5. Već sam spomenuo, da bi se u smislu čl. 109. zakona o činovnicima moralo ili zakonom o sucima ili naročitim zakonom (eventualno zakonom o ustrojstvu sudova) regulisati pravo suca na odmor. O odsustvu po privatnom poslu imamo veliku razliku izmedju čl. 110. zakona o činovnicima, koji glasi: »Odsustvo po privatnom poslu duže od 40 dana odobrava nadležni ministar, a za odsustvo do 40 dana može odrediti svaki ministar starješine, koji će ga odobravati«, — i člana 56. u projektu zakona o sucima, koji glasi» »Predsjednici ili starješine sudova mogu davati odsustva sucima područnih im sudova u slučaju preke potrebe do pet dana zaključno, ne računajući u to putovanje. Odsustva duža od pet dana sucima, predsjednicima i starješinama suda daje ministar pravde; a ako su ova odsustva duža od mjesec dana, onda ih daje ministar pravde po saslušanju predsjednika ili starješine suda.« Ovu razliku treba svakako ukloniti, jer nije ni čim opravdana. Možda bi zgodnije bilo odrediti nadležnost za davanje odsustva ovako: Starješine sreskih sudova do 8 dana, predsjednik okružnoga suda do 14 dana, predsjednik apelacijonoga suda do 6 sedmica, a preko toga roka ministar pravde. Sucima kasacijonoga suda daje odsustvo do 6 sedmica predsjednik kasacionoga suda, a duža odsustva ministar pravde.

III. Kako sam već gore kazao, i član 47. u projektu zakona o sucima pozivlje se na zakon o činovnicima: Taj član glasi: »Po zahtjevu

Digitized by Google

ministra pravde opća sjednica kasacijonoga suda rješava, ima li zakonskoga osnova, da se mjesto kojega suca oglasi za upražnjeno u slučajevima, u kojima takvu zakonsku posljedicu predvidja opći zakon o državnim službenicima gradjanskoga reda.« Nema sumnje, da taj član ima u vidu propise člana 133. zakona o činovnicima, koji nabraja slučajeve, u kojima služba prestaje po sili zakona. Neki od tih slučajeva već su posebice regulisani u projektu zakona o sucima. Tako n. pr.:

Slučaj ad 1., kada službenik postane umno ili fizički nesposoban za službu, regulisan je za suce u čl. 23. projekta zakona o sucima; — slučaj ad 4., kada se službeniku ukine zvanje, koje ima, ili nadleštvo, u kojemu služi, pa je ovaj godinu dana na raspoloženju sa svim prinadležnostima, regulisan je za suce u čl. 20. projekta na način, da se stavljaju na raspoloženje sa svim prinadležnostima za vrijeme od 6 mjeseci; — slučaj ad 8., kada se službenik presudom redovnoga suda osudi na zatvor duži od jedne godine dana za djela, koja po kaznenom zakonu ne povlače gubitak službe, regulisan je za suce u čl. 45. projekta na način, da kazna zatvora veća od 3 mjeseca donosi za sobom gubitak službe.

Poziv člana 47. zakona o sucima može prema tome da se odnosi samo na slučajeve člana 133. zakona o činovnicima. Tako n. pr.: na slučaj ad 2., kada službenik već 12 mjeseci radi bolesti ne može da vrši svoju dužnost; — slučaj ad 3., kada službenik padne pod starateljstvo ili stečaj ili kada je nad njim produžena očinska vlast; — slučaj ad 6., kada službenik istupi iz državljanstva; — slučaj ad 7., kada službenik napusti službu ili po odmoru ili odsustvu ne javi se na dužnost za 10 dana.

U vezi sa čl. 133. zakona o sucima stoji i član 142 istoga zakona, koji glasi: »Službenik, koji je penzionisan iz razloga izloženih u tač. 1., 2., 3. ili 4. čl. 133. vratit će se na poziv opet u državnu službu, kada taj razlog prestane, ako već nije navršio 60 godina života, ali ne može dobiti viši položaj od onoga, sa koga je penzionisan. Ako se službenik u ovom slučaju ne bude htio primiti državne službe, gubi pravo na penziju.« U koliko se član 133. odnosi na suce, u toliko se na njih dosljedno mora odnositi i član 142.

IV. U »Primjedbama k projektu zakona o sucima« kazano je, da se plaće sudaca po projektu zakona o sucima ne mogu uporediti sa plaćama po zakonu o činovnicima, dok ne izidje uredba o razvrstavanju i rasporedjivanju činovnika u smislu čl. 11. zakona o činovnicima. Sada je ta uredba izašla, nosi nadnevak od 31. listopada 1923., te je obnarodovana u »Službenim novinama« od 1. studenoga 1923. br. 251., kojega je dana i stupila na snagu. Iz tablice, koja se prilaže, vidi se razlika izmedju jednih i drugih plaća. Poredba jedne plaće s drugom dovodi do slijedećih razmatranja i primjetaba:

a) Uredbom o razvrstavanju i rasporedjivanju činovnika uklonjeno je ono zapostavljenje predsjednika okružnih sudova, koje je sadržano u projektu zakona o sucima i o kojemu je govora u »Primjedbama k projektu zakona o sucima.« Pače položaj predsjednika okružnoga suda je sada u toliko bolji od položaja apelacijonoga suca, u koliko sudac sa

Digitized by Google

20 godina službe, ako postane predsjednikom okružnoga suda, dolazi odmah u 3. grupu, a ako postane sucem apelacijonoga suda dolazi u 3. grupu tek nakon 5 godina.

b) Za predsjednika i suce kasacijonih sudova i za predsjednike okružnih sudova plaće po uredbi za malo se razlikuju od plaća po projektu zakona o sucima. Naprotiv za sve niže suce (sreskih, gradskih i okružnih sudova) i za starješine sreskih sudova plaće po uredbi su znatno manje od plaća po projektu zakona o sucima, gotovo su tek jedna polovica od plaća, predvidjenih u projektu.

c) Za sve sada spomenute niže suce, koji sačinjavaju ogromnu većinu cijeloga sudačkoga personala i za cijelo vrijeme njihova službovanja, otkada postanu suci, pa dok po sreći koji ne postane ili apelacijoni sudac ili predsjednik okružnoga suda, isključeno je i onemogućeno svako unapredjenje. Oni se samo automatski (po godinama službe) pomiču u više plaće, jer se u više stepene osnovne plaće pomiču automatski svake tri godine (čl. 47. zakona o činov.), a u više grupe položajne plaće (od 7. do 4. grupe) pomiču se opet samo po godinama službe (uredba o razvrstavanju). Eliminirano je dakle svako unapredjenje pro futuro i pro praeterito. Tko će n. pr. sada mariti, da postane starješina sreskoga suda s većom odgovornošću, ili da se bavi službenim poslovima, koji iziskuju više spreme, učenja i rada, kada i onako ne može napredovati ni za dlaku više od ostalih sudaca? Kada se tome još doda, da su suci nepokretni, onda je onima, koji su sada u malim ili nezdravim mjestima gotovo isključena ili barem silno oteščana mogućnost, da dodju u veće ili zdravo mjesto. Na ovaj način podržava se nehaj, ubija se volja za rad i napredak, i unosi se bez potrebe neka ukočenost, koja će uroditi štetnim posljedicama za službu i za pojedince.

Iz gornjih razmatranja i primjetaba u pogledu plaća nameću nam se ova pitanja: Je li uredbom o razvrstavanju činovnika postao suvišan čl. 58. u projektu zakona o sucima, koji govori o plaćama? Imaju li se plaće po uredbi ispraviti u smislu gornjih primjetaba, bilo da se ispravi sama uredba, bilo da se to učini u zakonu o sucima? Ostaje svakako naročiti specijalni dodatak za suce, o kojemu govori čl. 54. projekta, i druge povlastice sadržane u čl. 55. istoga projekta. I njima se mogu donekle izravnati i ispraviti nedostaci sadržani u spomenutoj uredbi.

Iz svega, što sam dosada naveo, proizlazi, da se može i mora još mnogo toga preinačiti i ispraviti u projektu zakona o sucima, ako hoćemo da dobijemo sudačku pragmatiku, koja treba da bude svakako bolja a ne gora od zakona o činovnicima. — Stvar je aktuelna. Potrebno je, da se suci i svi pozvani faktori na vrijeme postaraju, da u zakon o sucima ne udju pogrješke, koje bi kasnije bilo teško ispraviti. Korisnije je na vrijeme pretresati o projektu, nego li kritikovati gotov zakon.

Digitized by Google

Tablica o poredbi plaća po zakonu o činovnicima i projektu zakona o sucima.

Položaj suca	Plaća sudaca po zakonu o činovnicima u smislu uredbe o razvrštavanju i rasporedjivanju činovnika (godišnje u dinarima)					Plaće sudaca po projektu zakona o sucima						
						Plaća (godišnje u dinarima)						Specialni dodatak (mjesečno dinarima)
	Položajna		Osnovna		Skupa	Početna	Po periodi		Po periodi			
	l. kat. (grupa...)		l. kat. (stepen...)				od ... god.		od ... god			
1.) Predsjednik kasacijonoga suda	1	48.000		—	48.000	54.000		—		—		2.500
2.) Predsjednik apelacijonoga suda	2	42.000		—	42.000	45.000		—		—		2.000
3.) Sudac kasacijonoga suda	2	42.000		—	42.000	40.000	4	42.000	8	45.000		1.800
4.) Predsjednik okružnoga suda						32.000	4	34.000	8	36.000		1.400
a) sa 20 godina službe	3	36.000										
b) sa manje od 20 god. službe	4	12.000	7	10.200	22.200							
5.) Sudac apelacijonoga suda						36.000	4	38.000	8	40.000		1.400
a) sa 5 godina na tom položaju	3	36.000										
b) sa manje od 5 god. na tom položaju	4	12.000	7	10.200	22.200							
6.) Suci sreskih, gradskih i okružnih sudova i starješine sreskih sudova:						18.000	Po svakoj navršenoj periodi od 3 godine po 2000 din. dok ne dostignu plaću od 30.500 din.					1.200
a) sa 20 godina službe	4	12.000	7	10.200	22.200		18	30.000				
b) sa 15 „ „	5	9.600	6	9.000	18.600		15	28.000				
c) sa 10 „ „	6	7.200	4	6.60	13.800		9	24.000				
d) sa manje od 10 god. službe (n. pr. sa 5 god. službe)	7	5.400	2	4.560	9,960		3	20.000				
7.) Ispitani sudski kandidati po prestanku privremene službe	8	4.200	1	3.600	7.800							600
8.) Pripravnici	9	3.000	1	3.600	6.600							

Digitized by Google

Pomorski zajam i naš novi trgovački pomorski zakon.

Priopćio **dr. Julije Morgan**, odvjetnik i privat. docent u Zagrebu.

Definicija je pomorskoga zajma, o kojem govori Code Napoléon u čl. 311—331., slijedeća: »Ugovor je to, kojim netko pozajmljuje brodovlasniku, krcatelju ili kapetanu svotu novaca uz uvjet, da će se ta svota s osobito visokim kamatima povratiti u slučaju, ako brod ili roba sretno prispije u odredište.«

Pomorski je zajam starodrevna pomorska institucija, poznata već starim Rimljanima pod imenom foenus nauticum. Ugovor je aleatoran: pozajmitelj preuzimlje na sebe pogibao brodarenja, te će mu se zajam povratiti samo, ako brod ili roba toj pogibli sretno izbjegnu. Velika mu je sličnost s osiguratelinim poslom; kod pomorskoga zajma plaća vjerovnik osiguranu svotu unaprijed dužniku (osiguraniku); ne dogodi li se ništa na putu, dužnik (osiguranik) vraća osiguratelju svotu zajedno s premijom, koja se dakle kod pomorskoga zajma plaća tek unatrag. — Razlikuju se naročito dvije vrsti pomorskoga zajma:

1. Zajam prije odlaska, što ga sklapa vlasnik broda, da uzmogne opremiti brod, ili krcatelj, da kupi robu, što će je krcati.

Pomorski je zajam u praksi sasvim isčezao, te De Courcy (Questions du droit maritime I. str. 28) o njem kaže: »Qu'en reste-t-il en? rien, pas même un souvenir... Je me trompe, il reste des textes de loi qui ne sont plus compris de personne.« (Što je od njega ostalo? Ništa, niti uspomena. Ne, zabunio sam se: ostali su zakonski tekstovi, kojih nitko više ne razumije). I uistinu ne samo da stari Code Nap. govori o njemu, nego i mnogo noviji; — talijanski zakon (čl. 590 i sl.), španjolski (čl. 720 i sl.), holandeski (čl. 313 i sl.), argentinski (čl. 1120 i sl.), govore o toj vrsti pomorskoga zajma, dok ga francuski projekt od god. 1867., belgijski, te njemački zakon već ne poznaju.

To ne znači, da ga stranke ne mogu sklopiti, nego samo da u zakonu nije sadržan, te bi onda, kada bi komu na pamet palo sklopiti pomorski zajam prije dolaska broda, nužno bilo u ugovoru sve točno uglaviti. No to zaista nikome ne će na um pasti, jer su ga osiguranje, te brodska hipoteka sasvim istisli. Posao je povoljniji, jer otpadaju izvanredno visoki kamati, što su se za pomorski zajam redovito plaćali.

2. Zajam na putu. Sklapa ga kapetan bilo na brod bilo na robu, da namakne novac nužan za popravak broda, ugljen ili živež. Tomu su pomorskomu zajmu starija zakonodavstva priznavala prvenstvo, no niti »Comité internationale maritime« u svom »Avant-projektu«, raspravljenom na konferenciji u Mljecima, niti novi belgijski zakon od god. 1908., a niti naša osnova ne uvrštuju ga u privilegovane tražbine. Danas je u praksi i on is-

Digitized by Google

čeznuo, te Ripert (Droit maritime I. br. 932) s pravom kaže: »le fret àla grosse n'est plus aujourd'hui qu'une curiosité historique«, a u zbirci fraceskih rješitaba Sirey i Dalloz poslije god. 1872., odnosno 1880., nema ni jedne sudske rješidbe niti o pomorskom zajmu ove vrsti. Brodovlasnici imadu u svakoj većoj luci svoje zastupnike, — agente, koji kapetanu stavljaju na raspoložbu nužne svote. Povrh toga mu je moguće, da se brzojavno stavi u sporazum s vlasnikom broda ili robe, te konačno može kapetan, ako je u nuždi, sklopit obični zajam, koji s normalnim kamatima više odgovara i duhu vremena i intenciji brodovlasnika li krcatelja, nego li vrlo tegotni pomorski zajam, koji zapravo ne prija niti vjerovniku niti dužniku. Za vjerovnika nije povoljan, jer mu moderan zakon ne priznaje prvenstva i jer mu je tražbina uvijek na kocki, a brodovlasnik bi ili krcatelj s užasom slušali izvješće kapetana, da je opteretio njihovu imovinu mjesto normalnim zajmom dugovinom, s kojom su skopčani više nego lihvarski kamati.

Svi ovi razlozi nukaju modernoga zakonodavca na potpuno napuštanje institucije pomorskoga zajma, pa ako to naša osnova prva učini, nema sumnje, da će ju kasniji zakoni slijediti. No pri tome naglašujem, da je i bez zakonske norme brodovlasniku i krcatelju slobodno, da posebnom punomoći ovlaste kapetana, da u potrebi sklopi pomorski zajam, no dakako da je nužno, da za taj slučaj stranke posebno uglave sve ono, što stariji zakoni o njem odredjuju.

Postanak, vrijednost i važnost propisa o prinudnoj nagodi van stečaja.

Napisao dr. T. Lazarević, odvjetnik u Banjoj Luci.

Prinudna nagoda van stečaja pravna je institucija novijega datuma. Izazvale su je potrebe trgovačkoga života, i ona se po traženju trgovačkih krugova naglo širi i prodire u svjetska zakonodavstva. U Hrvatskoj i Slavoniji je uvedena i uredjena zakonom od 28. travnja 1916. i naredbom bana kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 1. rujna 1916. o postupku kod prinudne nagode van stečaja i t. d. Ovi zakonski projisi vrijede u Hrvatskoj i Slavoniji i danas. Velike političke promjene, izvršene na koncu 1918. godine, nisu tih propisa ni odmah, ni docnije nimalo izmijenile za Hrvatsku i Slavoniju. Šta više, ti su propisi dobili priznanje time, što su stekli vrijednost u cijeloj državi S.H.S., jer se osjetila potreba, da se ova moderna pravna institucija uvede u cijeloj državi i da se u njoj jednoobrazno uredi.

Ovoj je potrebi udovoljeno tako, da su navedeni hrvatski propisi o prinudnoj nagodi van stečaja proširen i članom 13. zakona od 31. prosinca 1921. o budžetskim dvanaestinama za siječanj i veljaču 1922., S. N. br. 294 A/21, na cijelu kraljevinu. Pri tome nisu ovi

Digitized by Google

propisi bili u narodnoj skupštini predmetom propisanoga pretresa i predvidjenih čitanja i primanja. Sljedstveno tome nije njihov tekst ni ušao u tekst navedenog zakona od 31. prosinca 1921. godine. Predmetom pretresa, čitanja i primanja bio je onom prilikom u narodnoj skupštini u pogledu spomenutih propisa samo navedeni član 13., kojim su oni prošireni na cijelu kraljevinu. Primanjem ovoga čl. 13. i njegovim obnarodovanjem u zakonu od 31. prsinca 1921. uredno je donesen i obnarodovan jedan p r a z a n z a k o n, jedan naslov zakona, jedan zakon poznat samo po svome naslovu i po svojoj materiji, u koliko se ova može iz naslova raspoznati.

Zadnjim, 17. čl. zakona od 31. prosinca 1921. obvezan je bio ministar financija, da rečeni zakon obnaroduje. Svima pak ostalim ministrima bilo je preporučeno, da se staraju o njegovu izvršenju. Ovaj je zakon, kako je već rečeno, uredno obnarodovan, a time je ministar pravde dobio dužnost, da se postara za njegovo izvršenje, u koliko se isti odnosi na prinudnu nagodu van stečaja. Ovoj svojoj dužnosti odazvao se je ministar pravde tako, da su prostim saopćenjem, prostom objavom ministarstva pravde od 14. veljače 1922., S. N. br. 89/22, s potpisom ministra pravde obnarodovani navedeni hrvatski propisi o prinudnoj nagodi van stečaja i s njima neke odredbe hrvatskoga stečajnoga i hrvatskoga trgovačkoga zakona, na koje se pozivaju rečeni propisi o prinudnoj nagodi van stečaja. Svi ovi propisi obnarodovani su navedenom objavom u njihovoj hrvatskoj redakciji. Čak: kao zakon od 28. travnja 1916. i kao naredba od 1. rujna 1916. i kao propisi odnosnih hrvatskih zakonodavnih organa iz godine 1916., koji su ih ove godine donijeli i uveli.

Što se tiče pravnoga područja Hrvatske i Slavonije, to je jasno, da na ovome pravnom području vrijede pravni propisi u pitanju i poslije zakona od 31. prosinca 1921. i navedene objave ministarstva pravde, koja je takova, da može da stvori zabunu u ovome pogledu, kao propisi odnosnih hrvatskih zakonodavnih organa, koji su ih 1916. godine propisali. Dalje valja zbog navedene objave ministarstva pravde, koja je takova, da može da stvori zabunu u ovome pogledu, naglasiti, da izvor važnosti ovih propisa za ostala pravna područja kraljevine osim pravnoga područja Hrvatske i Slavonije nije jednak ni onaj isti, iz koga ti propisi crpe svoju važnost za Hrvatsku i Slavoniju. Važnost ovih propisa za sva ova pravna područja kraljevine osim pravnoga područja Hrvatske i Slavonije valja tražiti u čl. 13. zakona od 31. prosinca 1921. i u objavi ministarstva pravde od 14. veljače 1922. i ocijeniti je po ovim zakonskim propisima.

Valja stoga riješiti pitanje važnosti i obvezne snage ovih zakonskih propisa. U tome cilju treba naglasiti, da su u doba donošenja zakona od 31. prosinca 1921. dolazili u obzir tri puta za donošenje zakonâ, ali da nisu za svaki slučaj stajali podjednako i na izbor. Ova tri puta su predvidjena i regulisana ustavom od 28. lipnja 1921. na sljedeći način:

Digitized by Google

1.) Prvi i redovan put je podnošenje zakonskoga prijedloga narodnoj skupštini po čl. 78. ustava, njegovo pretresanje i primanje po čl. 86. ustava i obnarodovanje po čl. 49. i 80. ustava.

2.) Drugi put je put po čl. 94. ustava, po kojem se može dati upravnoj vlasti zakonsko ovlašćenje, da uredi izvjesni odnos uredbom sa zakonskom snagom i da tu uredbu obnaroduje. Ovaj je put predvidjen ustavom stalno kao i prvi. No po ustavu nije redovan kao prvi, već je izvanredan.

3.) Treći je put podnošenje zakonskoga prijedloga narodnoj skupštini, njegovo rješenje po čl. 133. ustava u kraćem postupku i obnarodovanje na način, koji je naveden pod 1.). Ovaj put nije predvidjen ustavom kao stalan, već samo kao privremen, za odredjeno i ograničeno vrijeme od stupanja ustava na snagu. No ovaj je put redovan i isključiv u svojoj privremenosti za izjednačenje zakonodavstva i uprave u zemlji.

Četvrtoga puta za donošenje zakona i pravnih propisa sa zakonskom snagom nema i nije bilo u našoj državi od stupanja na snagu ustava od 28. lipnja 1921. Svaki, ma koji bilo četvrti put u ovome pogledu, je nemoguć, nedopušten, isključen, protivzakonit i protivustavan. Stoga su pravni propisi o prinudnoj nagodi van stečaja pravilno i po ustavu doneseni za pravna područja osim Hrvatske i Slavonije, samo ako je i u koliko je pri tome održan jedan od gore navedenih puteva.

Ma da je u kraljevini bilo pravnih područja, u kojima prije zakona od 31. prosinca 1921 nije bila zakonski poznata institucija prinudne nagode van stečaja, ipak je po smislu čl. 133 ustava i po praksi narodne skuštine očito, da je predležao slučaj izjednačenja zakonodavstva i da su se odnosni propisi mogli i morali pravilno donijeti jedino na gore pod 3.) opisani način. Da ipak nisu ovim putem doneseni, jasno se vidi iz prednjih izlaganja. Iz istih ovih izlaganja jasno slijedi, da propisi, o kojima se ovdje radi, nisu doneseni ni na način, koji je gore pod 1. prikazan. Stoga su, jer četvrte mogućnosti nema, ovi propisi doneseni saobrazno odnosnim odredbama ustava samo u toliko, u koliko je održan gore pod 2. naznačeni put.

Medjutim se iz čl. 13. zakna od 31 prosinca 1921. god. vidi, da nije smisao i namjera ovoga člana, da dade upravnoj vlasti zakonsko ovlašćenje po čl. 94. ustava, da uredi prinudnua nagodu van stečja uredbom sa zakonskom snagom. Nadležna upravna vlast za uredbu sa zakonskom snagom po čl. 94 ustava bio bi u ovome slučaju ministar pravde. No ministar pravde nije spomenutoga čl. 13 shvatio tako, da ovaj zakonski član sadrži za njega zakonsko ovlašćenje po čl. 94. ustava, pa ni nije prinudne nagode van stečaja uredio za gore navedena pravna područja svojom u r e d b o m sa zakonskom snagom, pozivajući se na rečeni zak. član 13. i obnarodovavši tu naredbu po čl. 94. ustava. Mjesto toga obnarodovana je gore navedena objava ministarstva pravde od 14. veljače 1922. S. N. br. 89—22 s potpisom ministra pravde, sadržavajući, pozivom na spominjani zak. čl. 13.,

Digitized by Google

gore spomenute hrvatske propise o prinudnoj nagodi van stečaja. Ova pako objava nije uredba sa zakonskom snagom po čl. 94. ustava. Prema tome nema u slučaju, o kome se radi, ne samo zak. ovlašćenja po čl. 94. ustava, nego nema ni obnarodovanja po ovome članu ustava, pa prema tome kod donošenja ovih propisa nije održan ni put gore pod 2. označen. Stoga se ovim propisima, o prinudnoj nagodi van stečaja po ispravnom tumačenju ustava mora odreći obvezna snaga i uskratiti svaka primjena.

No, do ovoga nije moralo doći. Ministar pravde je imao mogućnosti, da uredi prinudnu nagodbu van stečaja za navedena pravna područja kraljevine, osiguravši odnosnim propisima obveznu snagu i primjenu. On je mogao, makar i nategnuto, spominjani zakonski čl. 13. shvatiti kao zakonsko ovlašćenje za uredbu sa zakonskom snagom po čl. 94. ustava. Pri izradbi ove uredbe morao je da uzme za podlogu odnosne hrvatske propise. Pravilnim obnarodovanjem ove uredbe dobila bi navedena pravna područja kraljevine zakonske propise o prinudnoj nagodi van stečaja sa nesumnjivom obveznom snagom i primjenom.

Da se utvrdi ispravnost ovoga zaključka, valja istaknuti, da ustav od 28. lipnja 1921. poznaje samo tri vrste pravnih propisa: zakone, uredbe sa zakonskom snagom i uredbe za primjenu zakona. Dalje valja istaknuti, da vlasti, koje su pozvane, da primjenjuju zakonske propise ma koje od navedenih vrsta, nisu po ustavu od 28. lipnja 1921. ovlaštene, da ispituju pravilnost donošenja odnosnih zak. propisa, već samo ispravnost obnarodovanja. Pravilno obnarodvane zakonske propise dužne su rečene vlasti, da primjenjuju i to naredbe samo u granicama čl. 94. ustava. — Prema tome je jasno, da bi uredba ministra pravde o prinudnoj nagodbi van stečaja na osnovi spominjanoga čl. 13. a na podlozi odnosnih hrvatskih propisa, pretpostavivši njezino pravilno obnarodovanje, bila uredba sa zakonskom snagom po čl. 94. ustava. Ova bi uredba imala nesumnjivu obveznu snagu i sudovi bi bili dužni, da je primjenjuju, pretpostavivši naravno njezino pravilno obnarodovanje u Službenim Novinama, izvršeno sa strane ministra pravde.

Radi potpunosti izlaganja valja još naglasiti, da ustav od 28. lipnja 1921. ne poznaje nekog naročitoga, posebnoga zakonodavnoga puta proširivanjem zakonskih propisa, koji važe na jednom pravnom području, na dugo pravno područje ili na druga pravna područja. Stoga se svako ovakovo proširenje može s uspjehom da izvrši samo na jedan od tri gore označena načina. Slučaj pravnih propisa, o kojima je ovdje riječ, nije osamljen. Čitav noviji zakonodavni rad — s malim izuzecima — vrši se s malo obaziranja na ustavne propise, a s mnogo nepažnje i površnosti. Usprkos ovome, što je za ove pravne propise naprijed utvrdjeno, sudovi u Bosni i Hercegovini priznali su ovim pravnim propisima obveznu snagu i primjenjuju ih. Kakovo su držanje prema ovim pravnim propisima zauzeli sudovi

Digitized by Google

u drugim pravnim područjima nije mi poznato. Za navedeno držanje bos. herc sudova mogli su biti mjerodavni obziri prema potrebama života.

Povrede hrvatskog zadružnog prava u sudskoj praksi.

Napisao dr. M. Sokolić, odvjetnik u Ogulinu.

Veliku vrijednost hrvatskoga zadružnoga zakona od 9. svibnja 1889. osjeća svaki domorodni pravnik, koji djeluje u mjestu, gdje se nalaze same naše patrijarhalne hrvatske zadruge. Veliku vrijednost osjeća u tome, što hrvatski zadružni zakon štiti imetak hrvatskoga ratara (§§-i 10 do 21, 5, 6, 35, 38, 40, 51, 53)) u svim mogućim odnosima staleškim, zvaničnim i posjedovnim sa očevidnom svrhom, da zadruga ostane na okupu i da joj se posjed uzdrži.

Ovaj specijalni zakon ide u sudnici pred općim gradjanskim zakonom i pred gradjanskim parbenim postupnikom. Ipak naši sudovi danomice protiv toga griješe postupajući obratno.

Na tužbu protiv zadruge odredjuju sudovi poziv tuženoj zadruzi kao i drugim strankama pod posljedicama §-a 40. gr. p. p., a da ni ne osjećaju, da je time povrijedjen zadružni zakon, jer ovaj isključuje oglušni postupak. — Poziv na raspravno ročište može se izdati zadruzi samo na ruke iskazanoga joj kućegospodara pod prijetnjom prisilnoga predvedenja, jer se iz §-a 9. zad. zakona vidi, da je kućegospodar dužan zastupati zadrugu. Nije dakle od volje kućegospodara, da li će na tužbu, bila ona iz kojega mu drago naslova, k sudu pristupiti ili ne će, nego on mora pristupiti. Kod zadruge je dakle isključen oglušni postupak.

Isto tako je isključeno dokazalo priznanjem samoga kućegospodara pred sudom §-a 108 gr. p. p. ili van suda §-a 109. gr. p. p., jer se to osvrtom na §§-e 8 i 10 zadruž. zak. ne može smatrati priznanjem same zadruge. Tu ima dakle predležati dokaz, da je većina članova zadružnih priznala, a kod slučaja §-a 12. zadružnoga zakona, da su svi zadrugari to priznali. Ovlast zadružnoga kućegospodara ne ide po istim ustanovama zadružnoga zakona tako daleko, da on može obvezati svoju zadrugu nagodom kod suda, jer sud ima osvrtom na § 10. savezno sa § 8. zadružnoga zakona takodjer dobiti dokaz, da većina zadrugara na takovu nagodbu pristaje, odnosno kod §-a 12. svi. Imenito ako se radi o opterećenju, otudjenju ili zamjeni nepokretnoga imetka.

Sudovi se naši na ovo sve skupa upravo ništa ne obaziru, a nesavjesni kućegospodari izrabljuju praksu sudova na gorko razočaranje i ogromnu često i moralnu i materijalnu štetu svojih zadrugara i prave nepodobštine, koje prelaze u područje kriminala. Evo samo dva primjera.

Digitized by Google

Zadruga S. kbr. 7 iz H., kotara V., nalazi se u provedbi potajne diobe, u kojoj su interesenti Jure S. kbr. 67 iz H. i brat mu Janko S. kbr. 66 iz H. i to kao braća jedinih članova zadruge S. br. 7 Mije i Petra, koji su u tečaju diobe preminuli. Kotarska oblast u V. odredila je očevid sa vještacima na licu mjesta vrhu podjele zadružnoga zemljišta od 15 rali na dva dijela: Juri jednu polovinu i Janku drugu polovinu. Janko je zinuo na sve i da izigra brata Juru, dosjeti se sudske praktike. On dade kod općine sebe postaviti kućegospodarom zadruzi S. kbr. 7 a svoje sinove Josipa i Matu S., kojih ni jedan ne ima ni trideset godina, uputi, da tuže zadrugu S. kbr. 7 po njemu kao kućegospodaru — iz dosjelosti! Osuda o g l u š n a kotarskoga suda u V. od 15. svibnja 1922. br. 975 gr. P 242/1921. udovoljava tužbi i glasi: »Tužena Zadruga S. kbr. 7 iz H. dužna je tužiteljima Josipu i Mati S. kbr. 66 iz H. priznati pravo vlasništva na nekretnine gr. ul. br. 367 p. o. H., pa je s ljedstvom toga dužna dopustiti, da si tužitelji mogu temeljem ove osude ishoditi ovršnu uknjižbu prava vlasništva na protivničke nekretnine upisane u gr. nl. br. 367 p. o. Hrsina u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe«. Plemeniti tužitelji nisu tražili naknade parbenoga troška, jer nakon te osude nije od zadruge ostalo ništa. Osuda je naravno postala pravomoćnom i sinovi Janka S. su se ovršno uknjižili kao vlasnici čitavih nekretnina zadruge S. kbr. 7, a ove je po §-u 3 zadruž. zakona time nestalo.

Jure S. kbr. 67 iz H. pokušao je putem kotar. oblasti u V., da po § 9. zadr. novele od 1902. zabilježi prijepor u gruntovnici, čemu je kotarska oblast udovoljila, ali je gruntovna oblast odbila, jer da je uknjižba vlasništva na Josipa i Matu S. kbr. 66 uslijedila ovršno na temelju pravomoćne sudske osude. Jure S. kbr. 67 utekao se je na to kaznenomu progonu, jer je baš on kao ureda radi postavljani kućegospodar sve do pred koji čas posjedovao (!) i upravljao sa svim tim nekretninama zadruge S. kbr. 7 isključivo sâm, dakle ih nitko nije mogao posjedovati za sebe a nekamo li dosjesti, te je tužbom o dosjelosti sud zaveden u bludnju.

Čim su Josip i Mato S. kbr. 66 začuli za kazneni progon, prenesli su darovanjem te nekretnine na žene si Ljubu i Anu S. kbr. 66 iz H., dakle samo prividno na treće osobe. — Državno odvjetništvo u O. jest to pod 15. studenoga 1923 I. 938-10 — 1923. podiglo proti Janku, Josipu, Mati, Ljubi i Ani S. kbr. 66 iz H. optužnicu radi zločina prevare §-a 197, 198, 199 200 i 201 sl .d) kaznenoga zakona.

Drugi primjer: Zadrugu M. kbr. 8. iz P., koja ima imetak od 38 parcela, po plodnosti prvorazrednih, dakle od veoma visoke vrijednosti, sačinjavaju dva brata; 1. Mate M. sa ženom Anom i 2. Josip M. sa ženom Barom i osmero djece. Kao kod svih naših zadruga ljudi su išli o zadružnom trošku u Ameriku, da za zadrugu zasluže dolare (§ 20 zak. zak.). Najprije je bio Mato i vratio se kući, a sada je u Americi Josip sa svojom ženom i djecom. U to je umro Mate 2. svibnja 1921. kod kuće. Ima pak jednu udatu punoljetnu kćer Maricu G., koja je mudrovala, kako da strica Josipa M. sa svom njegovom poro-

Digitized by Google

dicom izbaci iz zadruge i da se putem ostavine oca Mate domogne toga milijune vrijednoga zadružnoga imetka. I Marica G. je izrabila sudsku praksu. Ona je dala sastaviti smrtovnicu iza oca si Mate M., gdje je u rubrici »Imade li pokojnik imetka?« dala navesti: »Imade tražbinu prava vlasništva protiv zadruge M. kbr. 8. iz P. na nekretnine gr. ul. br. 3. p. o. P.«, te se očitovala na nasljedstvo i kao očitavana nasljednica u ime ostavine Mate M. kbr. 8. iz P. digla proti zadrugi M. kbr. 8. iz P. tužbu na priznanje vlasništva iz dosjelosti, jer je Mate M. te nekretnine preko 40 godina za sebe uživao. Za kućegospodara tužene zadruge M. kbr. 8 iz P. bila je postavljena Ana udova Matina, mati Marice G., te naravno na razpravno ročište nije pristupila.

Kotarski sud u V. je osudom od 10. prosinca 1921 br. 6244 gr. P. 200-21. iz o g l u h e udovoljio tužbi, te sudio, da je tužena zadruga M. kbr. 8. iz P. dužna priznati pravo vlasništva na nekretnine gr. ul. br. 3. p. o. P. ostavini Mate M. kbr. 8. iz P. i dozvoliti uknjižbu prava vlasništva u korist te ostavine. — Ovo se je ovršno provelo u gruntovnici, a nakon toga provela ostavinska razprava iza Mate M., te Marica G. kao jedina nasljednica dobila vlasništvo svega toga imetka i odmah ga dalje prenesla na »treću osobu«. Ova »treća osoba«, u ovom slučaju Jovo K. kbr. 35. iz H., uvijek se nadje, da ovakove prenose konačno dovrši kakovim fingiranim ugovorom: — u ovom slučaju kupoprodajom za 100.000 K (25.000 din.), dakle negdje za dvadesetinu vrijednosti toga imetka.

Brat Matin Josip M. doznao je u Americi, što je Marica G. sa velikim zadružnim imetkom putem suda izvela i utekao se je opet kaznenomu progonu putem državnoga odvjetništva u O. proti Marici G. i svima njezinim pomagačima radi zločina prevare. On je ostao ovim postupkom — bez imetka, bez kuće i kućišta, od imućna čovjeka siromah, premda bi po zadružnom zakonu on sa svojom obitelji imao sačinjavati zadrugu M. kbr. 8. u P. On je sagradio zadružnu kuću, u zadruzi se vjenčao, u zadruzi mu se rodila djeca, iz Amerike slao zadruzi novce, zajedno sa bratom Matom gospodario i iz Amerike davao naloge za upravu, — i te je zadruge p r e k o n o ć i — nestalo.

Možemo pojmiti ogorčenje takovih članova zadružnih. Mi nailazimo na paradoks, da ostavina k u ć e g o s p o d a r a tuži zadrugu za čitav njezin imetak na priznanje vlasništva iz dosjelosti! Nailazimo na drugi paradoks, da državni odvjetnik dolazi u opreku sa osudom gradjanskog suca. Nailazimo na treći paradoks, da preko noći nestaje čitavih zadruga i da oštećeni zadružni članovi, oštro kritikujući postupak suda, vape za valjanosti zadružnoga zakona i pitaju, da li se u opće smije ovako kod sudova postupati? Tako pitaju oni, koji za ove stvari saznaju. A koliko ih je — svakako daleko više, jer tužitelji računaju sa odsućima — koji o tome ne dobiju znanja, a silom prilika zadržavaju se u inozemstvu. Kaneći se povratiti kući, ne slute, da su ovakovim postupkom postali beskućnici i da je njihova zadružna kuća i zemljište prešla već u treće, — Bog zna — čije ruke.

Digitized by Google

Gore opisani primjeri pokazuju, da je neophodno potrebno, da se kod sudova obavi revizija ovakovih zadružnih parnica, da se kod odnosne revizije ustanove povrede zadružnog zakona i kriva uporaba parničnoga postupka, te da nadležni sud u sporazumu sa upravnom zadružnom vlasti uspostavi prijašnje gruntovno stanje.

Amerikanski čekovi.

Priopćio dr. **Friedfeld,** odvjetnik.

Povodom bankrota nekih većih zavoda u New-Yorku oštećeni su i neki domaći zavodi kao držaoci čekova, što su ih od naših iseljenika odnosno njihove rodbine pokupovali. To mprilikom donosimo nekoliko glavnih ustanova zakna i prakse, po kojima se rješavaju prijepori u čekovom prometu u Sjedinjenim Državama Sjeverne Amerike.

Ček je tezica (trata), vučena na novčani zavod i plativa na vid, pa se jedino ovim karakteristikama razlikuje od običnih mjenica. — Uslijed toga nastaje pitanje, »kada valja ček predložiti na platež«. Zakon (Negotiable Instruments Law) ne veli mnogo, kad se kaže »within reasonable time«, što znači »u primjereno vrijeme«. Redovito smatra se privremeno vrijeme, ako su izdatnik, pogodovnik i platište u istom mjestu, isti dan, kada je ček dostavljen ili najdulje do konca slijedećega radnoga dana. Ako pogodovnik nije u mjestu platišta, to se zahtijeva »reasonable diligence« t. j. uredna marljivost dobroga gospodara. Pretpostavlja se dakle, da se ček imade predati pošti ili glasniku ili clearingu istoga ili narednoga dana nakon primitka. Nemar u prezentaciji rješava izdatnika i indosante do iznosa nastale štete prouzročene zadocnjenjem. Za ilustraciju: A je 5 srpnja u 10 sati prije podne predao ček na 1000 dolara B-u sa platištem u istom mjestu kod banke C.; ma da nije bio ničim zapriječen, nije B. toga čeka predočio na platež ni 5. ni 6. srpnja, a 7. srpnja banka C. nije više otvorila vrata, već je proglasila insolvenciju. Sud je na tužbu B-a sudio, da A nije dužan platiti čeka, jer je B svojim propustom sam uzrokovao štetu.

S druge strane zakon ispričava zapreke predočenju, kao bolest, okupaciju, nu zahtijeva, da predočenje opet mora uslijediti »within reasonable time« t. j. čim te zapreke minu.

Druga je karakteristika kod čeka p r i h v a t. O pravom prihvatu naravno ne može biti govora, jer je ček plativ kod prve prezentacije i ne smije biti vezan nikakovim rokom, nego su to čekovi, koji se obično šalju na veće udaljenosti i izmedju nepoznatih ljudi. Postupak je, da izdatnik vuče ček, onda pogodovnik ili njegov zastupnik odu do platišta, pa banka preko lica napiše »Certified« ili »good« i svotu te datum, pa potpis banke.

Digitized by Google

Zakonodavstvo.

Nacrt osnove revidiranoga općega gradjanskoga zakonika.

Sastavio I. Maurović.

TREĆI DIO.

O zajedničkim odredbama za prava osobe i prava na stvari.

Prvo poglavlje.

O utvrdjivanju pravâ i obvezâ.

Zajedničke odredbe za prava.

§ 1342.

Kako prava osobe tako i prava na stvari, i odatle izlazeće obveze, mogu na jednaki način biti utvrdjene, preinačene i ukinute.

Načini utvrdjivanja kakvoga prava.

§ 1343.

Pravni načini osiguranja kakove stvari i utvrdjivanja kakovoga prava, kojim se ovlašteniku novo pravo daje, jesu: obvezivanje nekoga trećega za dužnika i zalaganje.[1])

1. Obvezivanjem trećega.

§ 1344.

Treći se može vjerovniku za dužnika obevezati na tri načina: ponajprije, ako sa privoljenjem vjerovnika primi dug kao jedini platac; zatim, kad pristupi obvezi kao sudužnik; napokon, ako se obveže, da će namiriti vjerovnika za slučaj, da prvi dužnik ne bi ispunio obvezu.

§ 1345.

Ako netko sa privoljenjem vjerovnika primi na se cio dug drugoga, onda to nije nikakovo utvrdjenje, već preinaka[2]) obveze, o čem će biti govora u slijedećem poglavlju.

a) kao poruka.[3])

§. 1346. (N.)

Tko se obveže, da će namiriti vjerovnika za slučaj, da prvi dužnik ne bi ispunio obvezu, zove se poruk, a sporazumak uglavljen izmedju njega i vjerovnika, poručna pogodba. Ovdje ostaje prvi dužnik još uvijek glavni dužnik, a poruk pridolazi samo kao poddužnik.

[1]) zalaganje — Ivek.

[2]) »preinačivanje«: Aran; Ivek.

[3]) »poruk« — Ivek.

Digitized by Google

Za valjanost poručne pogodbe je potrebno, da se porukovo obvezno očitovanje dade pismeno.

b) kao sudužnika.

§. 1347.

Ako netko pristupi kakvoj obvezi bez uvjeta, koji dolazi poruku u prilog, kao sudužnik, nastaje zajednica od više sudužnika, a njezine pravne posljedice prosudjuju se po propisima sadržanim u poglavlju o pogodbama u opće (§§. 888.—896.).

Poruk za naknadu štete.

§. 1348.

Tko obreče poruku naknadu za slučaj, da bi poručanstvom štetovao, zove se poruk za naknadu štete.

Tko može biti poruk.[4])

§. 1349.

Tudje obveze može primiti na se svatko bez razlike spola, koji ima pravo slobodno raspolagati svojom imovinom.

Za koje obveze.

§. 1350.

Poručiti se može ne samo za sume i stvari, nego i za dopuštena djelanja i propuštanja u pogledu koristi ili štete, koja odatle za osiguranoga može nastati.

§. 1351.

Obveze, koje nisu nikada pravno opstojale, ili su jur prestale, ne mogu se primati ni utvrdjivati.

§. 1352.

Tko se poruči za osobu, koja se radi svojih osobnih svojstva ne može da obveže, taj je obvezan, prem mu je to svojstvo bilo nepoznato, jednako kao sudužnik nerazdijelno obvezani (§. 896.).

Opseg[5]) poručanstva.

§. 1353.

Poručanstvo se ne može dalje raspružiti, nego li je poruk izrijekom očitovao. Tko se poruči za ukamaćeni kapital, odgovara samo za one zaostale kamate, koje vjerovnik još nije imao prava iskati *u vrijeme kad je ustao tražbinom protiv poruka.*

§. 1354.

[Poruk se ne može poslužiti prigovorom, po kojem je dužnik po propisu zakona ovlašten tražiti, da zadrži jedan dio svoje imovine za svoje izdržavanje.]

[4]) poručiti se.

[5]) opseg: Ivek.

Digitized by Google

Učinak.

§. 1355.

U pravilu može poruk tek onda biti pognan,[6]) ako glavni dužnik na vjerovnikovu sudsku ili izvansudsku opomenu nije ispunio svoju obvezu.

§. 1356.

Ali poruk može biti prvi pognan, ma da se je izrijekom poručio za slučaj, da glavni dužnik nema otkuda da plati,[7]) ako glavni dužnik padne pod stečaj, ili ako se u vrijeme, kad bi trebalo platiti, ne zna gdje je, a vjerovnik se ne može okriviti radi nemarnosti.

§. 1357.

Tko se je obvezao kao poruk i platac, odgovara, kao sudužnik nerazdijelno obvezan, za cijeli dug; vjerovniku stoji na volju, hoće li ponajprije pognati glavnoga dužnika ili poruka ili oboje u isto vrijeme.

§. 1358. (N.)

Tko plati tudji dug, za koji odgovara osobno ili sa odredjenim imovinskim predmetima, stupa u prava vjerovnika i ovlašten je tražiti od dužnika naknadu plaćenoga duga. U tu svrhu obvezan je namireni vjerovnik izručiti placu sva postojeća pravna pomagala i sredstva osiguranja.

§. 1359.

Ako se je više osoba poručilo za isti cijeli iznos, svaka odgovara za cijeli iznos. Ali ako je jedna od njih isplatila cijeli dug, pripada joj isto kao i sudužniku (§. 896.) pravo tražiti povrat[8]) od ostalih.

§. 1360.

Ako je vjerovniku prije ili pri[9]) davanju poručanstva još osim istoga dan kakav zalog od glavnoga dužnika ili od koga trećega, onda je vjerovniku, istina, još uvijek slobodno pognati poruka po redu (§. 1355.), ali on nije ovlašten na štetu njegovu odreći se zaloga.

§. 1361.

Ako je poruk ili platac namirio vjerovnika, a da se nije sporazumio sa glavnim dužnikom, može ovaj prigovoriti onima[10]) sve, što bi mogao bio prigovoriti vjerovniku.

§. 1362.

Poruk može od poruka za naknadu štete iskati naknadu samo onda, ako si nije nanio štetu svojom vlastitom krivnjom.

---

[6]) »pognati« i u Ivek; »pozvan na sud da plati« (hrv. t.).

[7]) »unvermögend«.

[8]) »Rückersatz«. Aran. — »naknada«.

[8]) »Rückersatz«. Aran — »naknada«.

[9]) »tečajem«.

[10]) njima?

Digitized by Google

Načini prestanka poručanstva.

§. 1363.

Obveza porukova prestaje razmjerno sa obvezom dužnikovom. Ako se je poruk obvezao samo na stanovito vrijeme, odgovara on samo kroz to vrijeme. Otpust jednoga suporuka dolazi, istina, ovomu u prilog[11]) prema vjervniku, ali ne prema ostalim suporucima (§. 896.).

§. 1364.

Istečenjem[12]) vremena, unutar kojega bi dužnik imao platiti, ne oslobadja se još poruk svoga poručanstva, ma da i vjerovnik nije silio na namirenje; ali on je ovšlaten od dužnika, ako se je poručio s njegovim privoljenjem, iskati da mu dadu sigurnost. I vjerovnik je odgovoran poruku toliko, koliko ovaj radi vjerovnikove sporosti u utjerivanju duga trpi štetu u traženju naknade.

§. 1365.

Ako nastupi protiv dužnika osnovana bojazan, da bi mogao postati nesposoban da plati ili da bi mogao udaljiti se iz kraljevstva S. H. S., pripada poruku pravo iskati od dužnika osiguranje za dug, za koji je dao poručanstvo.

§. 1366.

Kad se dovrši posao, za koji[13]) se je tko poručio, može se tražiti obračun i ukinuće poručanstva.

§. 1367.

Ako pogodba o poručanstvu nije utvrdjena ni hipotekom ni ručnim zalogom, prestaje ona unutar tri godine nakon smrti porukove, ako je vjerovnik u to medjuvrijeme propustio opomenuti nasljednika sudskim ili izvansudskim putem radi dospjeloga duga.

Ovaj propis nema se uporavljati na nasljednike onoga, koji se je obvezao kao »poruk i platac« ili kao »poruk nerazdijelno«.

II. Založnom pogodbom.

§. 1368.

Založna pogodba zove se ona pogodba, kojom dužnik ili tko drugi namjesto njega daje[14]) u istinu vjerovniku založno pravo na kakovoj stvari, dakle mu predaje pokretnu založenu stvar ili nepokretnu dade upisati u hipotečne knjige. Pogodba, kojom tko obećava predati zalog, nije još založna pogodba.

Učinak založne pogodbe.

§. 1369.

I za založnu pogodbu vrijedi ono, što za pogodbe u opće; ona je *naplatna*. Primalac zaloga mora ručni zalog dobro čuvati i vratiti

[11]) koristi, pomaže.

[12]) »proteći« (Aran); prema Ivek. znači »proteći«: »početi teći«.

[13]) za koji je dano poručanstvo.

[14]) einräumen«.

Digitized by Google

ga zalagaču, čim ovaj namiri dug. Ako se tiče[15]) hipoteke, namireni vjerovnik mora omogućiti zalagaču, da može ishoditi[16]) brisanje obveze iz hipotečnih knjiga. Prava i obveze davaoca i primaoca zaloga, skopčana sa posjedom zaloga, odredjena su u šestom poglavlju drugoga dijela.

§. 1370.

Primalac zaloga obvezan je davaocu zaloga ispostaviti[17]) založnu cedulju[18] i u njoj opisati znakove,[19]) po kojima se zalog razlikuje od drugih stvari. U založnoj cedulji mogu se navesti i bitni uvjeti založne pogodbe.

Nedopušteni uvjeti.

§. 1371.

Nevaljani su svi uvjeti i sporedni uglavci, koji se protive naravi založne [i zajamske] pogodbe. Amo spadaju uglavci: da nakon dospjetka tražbine založena stvar pripadne vjerovniku; da ju vjerovnik može po volji, ili za cijenu već unaprijed odredjenu, otudjiti ili sebi pridržati; da dužnik ne može zalog nikada iskupiti ili nepokretno dobro kod nikoga drugoga zadužiti; ili da vjerovnik nakon dospjetka ne smije iskati otudjenje zaloga.

§. 1372.

Sporedna pogodba, da vjerovniku ima pripadati uživanje založene stvari, nema pravnoga učinka. Ako je vjerovniku dopuštena[20]) samo poraba pokretne založene stvari (§. 459.), mora da se vrši na način, koji nije štetan po dužnika.

Na koji se način ima redovno dati osiguranje.

§. 1373.

Tko je obvezan dati osiguranje, mora ispuniti ovu obvezu ručnim zalogom ili hipotekom. Samo u slučaju da ne može[21]) dati zalog, primaju se sposobni poruci.

§. 1374.

Nitko nije dužan primiti kakvu stvar, koja treba da služi kao osiguranje, za zalog pod veću vrijednost no što iznosi kod kuća polovina, a kod zemljišta i pokretnih dobara dvije trećine od procjene. Tko posjeduje primjerenu imovinu i može biti tužen u kraljevstvu,[22]) taj je sposoban poruk.

---

[15]) radi o.

[16]) »izraditi« — hrv. tekst.

[17]) dati.

[18]) »cedulja« i u Ivek.

[19]) i u njoj spomenuti obilježja.

[20]) »eingeräumt worden«; »dozvoljena« — hrv. tekst.

[21]) »nicht im Stande«. Vidi i njem. z. §. 232.

[22]) »Oblast«?

Digitized by Google

Drugo poglavlje.

O preinaci pravâ i obvezâ.

Preinaka pravâ i obvezâ.

§. 1375.

Ovisi o volji vjerovnika i dužnika da preinače svoja medjusobna prava i obveze, kojima mogu slobodno raspolagati. Preinaka može se zbiti bez ili sa pridolaženjem treće osobe, i to ili novoga vjerovnika ili novoga dužnika.

1. obnovom[23]) (novacijom).

§. 1376.

Preinaka bez pridolaženja treće osobe biva onda, ako se pravni osnov ili glavni predmet tražbine izmijeni, dakle kad stara obveza prijedje u novu.

§. 1377.

Takva preinaka zove se obnova pogodba (novacija). Uslijed ove pogodbe prestaje prijašnja glavna obveza, a nova u isto vrijeme otpočinje.

§. 1378.

S prijašnjom glavnom obvezom skopčana prava poručanstva, zaloga i druga prava prestaju obnovnom pogodbom, ako dionici osobitim sporazumom nisu o tom što drugo uglavili.[24])

§. 1379.

Pobliže odredbe o tom: gdje, kada i kako treba ispuniti jur postojeću obvezu, i druge sporedne odredbe, uslijed kojih se u pogledu glavnoga predmeta i pravnoga osnova ne dogadja nikakva preinaka, ne smatraju se obnovom pogodbom baš tako kao što ni puko izdanje nove zadužnice ili kakve druge ovamo spadajuće isprave. Ovakva preinaka u sporednim odredbama ne može nametnuti nikakav novi teret ni trećemu, koji tomu nije bio prizvan. U dvojbi se uzima, da stara obveza nije razriješena, dok još može zajedno sa novom opstojati.

2. nagodbom.

§. 1380.

Nagodba zove se ona (obnovna) pogodba, kojom se sporna ili dvojbena prava tako odredjuju, da se svaka stranka zamjenito obveže nešta dati, činiti ili propustiti. Nagodba spada medju *naplatne* pogodbe, te se po istim načelima i prosudjuje.

§. 1381.

Tko obvezaniku s njegovim privoljenjem besplatno otpusti kakovo nesporno ili dvojbeno pravo, taj čini darovanje (§. 939.).

[23]) »obnova« — Ivek.

[24]) »uglaviti« — Ivek.

Digitized by Google

Nevaljanost nagodbe gledom na predmet.

§. 1382.

Ima dvojbenih slučajeva, koji se ne smiju poravnati nagodbom. Ovamo spada spor izmedju ženidbenih drugova, nastao o valjanosti njihova braka. Ovaj može presuditi samo zakonom odredjeni sud.

§. 1383.

O sadržaju posljednje naredbe[25]) ne može se, prije no što je proglašena, učiniti nikakva nagodba. Oklada o tom prosudjuje se po načelima o pogodbama na sreću.

§. 1384.

Nagodbe o kažnjivim djelanjima vrijede samo glede privatnoga zadovoljenja; zakonsko istraživanje i kažnjenje može se time samo onda ukloniti,[26]) ako su to djelanja takve vrste, da oblast valja da postupa samo na zahtjevanje stranaka.

Ili zbog drugih nedostataka.

§. 1385.

Radi bludnje može nagodba biti nevaljana samo toliko, koliko se bludnja tiče bistva[27]) osobe ili bistva predmeta.

§. 1386.

Radi prikrate preko polovine ne može se pošteno načinjena nagodba pobijati.[28])

§. 1387.

Isto tako ne mogu novo nadjene isprave oduzeti snagu pošteno sklopljenoj nagodbi, baš da bi se njima i pokazalo, da jedna stranka nema nikakva prava.

§. 1388.

Očita pogrješka u računu (ili pogrješka, koja je počinjena pri sklapanju nagodbe u zbrajanju i odbijanju,] ne škodi ni jednoj pogodbenoj stranci.

Opseg nagodbe.

§. 1389.

Nagodba sklopljena o kojem naročitom sporu, ne proteže se na druge slučaje. I same općenite nagodbe, koje glase na sve sporove u opće, ne mogu se uporavljivati na takva prava, koja su navlaš[29]) bila zatajena, ili na koja nagadjajuće se stranke nisu mogle misliti.

[25]) razredbe posljednje volje.

[26]) »ukloniti« — Ivek.

[27]) »bistvo, sućanstvo« — Ivek.

[28]) »anfechten«: »ustati suprot« — hrv; t. j; »napadati« — (Aran.)

[29]) »navlaš« — hrv. tekst. Ivek.

Digitized by Google

Učinak gledom na sporedne obveze.

§. 1390.

Poruci i zalozi, koji su bili dani za sigurnost cijeloga još spornoga prava, odgovaraju i za dio, koji je odredjen nagodbom. Ipak ostaju poruku i trećemu zalagaču, koji na nagodbu nisu pristali, priuzdržani protiv vjerovnika svi prigovori, koji bi se mogli bili suprotstaviti tražbini, da nagodba nije sklopljena.

§. 1391.

Pogodba, kojom stranke radi prosudjenja spornih prava postavljaju obranika[30]), ustanovljena[31]) je u sudskom postupniku.

3. cesijom (ustupom).

§. 1392.

Ako se tražbina prenese od jedne osobe na drugu i ova ju primi, nastaje promjena prava pridolaženjem novoga vjerovnika. Takovo djelanje zove se ustup (cesija), a može se sklopiti sa naplatom ili bez naplate.

Predmet ustupa.

§. 1393.

Predmet ustupa su sva otudjiva prava. Prava, koja su spojena sa osobom, dakle s njom prestaju, ne mogu se ustupiti. Zadužnice, koje glase na donosnika, ustupaju se već predajom, i pored posjeda nije potreban drugi dokaz o ustupu.

Učinak.

§. 1394.

Prava primaoca su u pogledu prepuštene tražbine istovjetna sa pravima prenosioca.

§. 1395.

Pogodbom o ustupu nastaje nova obveza samo izmedju prenosioca (ustupitelja, cedenta) i primaoca tražbine (ustupovnika cesijonara), ali ne izmedju potonjega i primljenoga dužnika (cesusa). S toga je dužnik ovlašten, dok mu primalac ne bude poznat, platiti prvomu vjerovniku ili se na drugi način s njim poravnati.[32])

§. 1396.

Ovo dužnik ne može više učiniti, čim mu se primalac obznani;[33]) ali ostaje mu pravo, da iznese svoje prigovore protiv tražbine. Ako je

[30]) »obranik« — Maž. i Stulić; »izbrani sudac« — terminol. rječ.

[31]) ustanoviti — Ivek.

[32]) »abfinden«; hrv. t. veli: »pogoditi se«; Aran. — »obračunati«.

[33]) »bekannt gemacht worden ist« — »čim je doglašen« (hrv. t.); »čim mu se obznani« — Aran.; čim sazna?

Digitized by Google

on tražbinu prema poštenom primaocu priznao ispravnom,[34]) tad je obvezan da ovoga namiri kao svoga vjerovnika.

Odgovornost ustupitelja.

§. 1397.

Tko ustupi tražbinu bez naplate, dakle ju dariva, ne odgovara više za nju. Ali ako se ustupi za plaću, prenosilac odgovara primaocu kako za ispravnost[35]) tako i za naplativost tražbine, ali nikada za više nego li je dobio od primaoca.

§. 1398.

Ako se je primalac o naplativosti[36]) tražbine mogao obavijestiti[37]) iz javnih založnih knjiga, ne pripada mu radi nenaplativosti nikakva naknada. Prenosilac ne odgovara ni za tražbinu, koja je u vrijeme ustupa bila naplativa, pak je nenadanim slučajem ili nepažnjom primaoca postala nenaplativa.

§. 1399.

Nepažnju[38]) ove vrste počinja primalac, ako ne otkaže tražbinu u vrijeme, kad se može otkazati, ili ju nakon dospjeloga roka za plaćanje ne istjera; ako štedi dužnika; ako zanemari da si pribavi na vrijeme[39]) sigurnost, koja se je još mogla dobiti, ili propusti uskoriti[40]) sudsku ovrhu.

4. uputom (asignacijom).

§. 1400.

Ako netko (uputilac, asignans) ispravu — u kojoj upućuje drugoga (upućenika, asignata), da dade trećemu svotu novca ili druge zamjenjive stvari — uruči tomu trećemu (primaocu upute, asignataru), onda je ovaj ovlašten, da podigne u vlastito ime činidbu kod upućenika, upućenik je pak ovlašten, da na račun uputioca učini činidbu primaocu upute. (Njem. z. §. 783.).

§ 1400. (N.)

Uputom na činidbu treće osobe ovlašćuje se primalac upute (asignatar), da podigne činidbu kod upućenika (asignata), a potonji se ovlašćuje, da učini činidbu prvomu na račun uputioca (asignanta). Neposredni zahtjev stiče primalac upute protiv upućenika tek onda, ako mu je stiglo očitovanje upućenikovo, da prima uputu.

[34]) »richtig« — istinit (hrv. t.); »ispravan« (Aran.).

[35]) »Richtigkeit« — »istinitost« (hrv. t. i Aran.).

[36]) »Einbringlichkeit« — da li je naplativa (hrv. t.; Aran.; Mudr.) »Istjerivost« ima pored »naplativost« term. riječ.

[37]) »sich belehren« — izvestiti se (Aran.); »sich belehren« — »obaznati« (hrv. t.); »uputiti se«?!

[38]) »Nepažnja« — tako hrv. t. u §-u 1294.

[39]) u pravo vrijeme.

[40]) »uskoriti« i Ivek.

Digitized by Google

§. 1401.

Prihvati li upućenik uputu, obvezan je naprama primaocu upute da učini činidbu ter mu može suprotstaviti samo takve prigovore, koji se tiču valjanosti prihvata ili proizlaze iz sadržaja upute ili iz sadržaja prihvata ili pristoje upućeniku neposredno naprama primaocu upute.

Prihvatno očitovanje treba zabilježiti na uputi. Bude li to učinjeno prije nego li je uputa uručena njenomu primaocu, djeluje prihvat prema potonjemu tek uručbom. (Njem. z. §. 784. i ug. osn. §. 1449. al. 2.)

Upućenik učinivši činidbu u uputi označenu, može istovremeno tražiti uručbu upute. Ako je pak činidbu samo dijelom učinio, može tražiti, da se to zabilježi na uputi. (Ug. osn. §. 1451.)

§ 1402.

U slučaju upute na dug, oslobadja se upućenik duga činidbom, i to do visine njene.

Ako je upućenik dužnik uputočev, nije već s toga naprama ovomu obvezan da prihvati uputu ili da učini činidbu primaocu upute. (Njem. z. §. 787.).

Ako uputilac čini uputu u svrhu, da sa svoje strane učini činidbu primaocu upute; činidba je učinjena, i ako upućenik prihvati uputu, tek tim, da upućenik učini činidbu primaocu upute. (Njem. z. §. 788.)

Uskrati li upućenik prihvat upute ili činidbu, treba da primalac upute o tom **odmah** *obavijesti uputioca. Isto vrijedi, ako primalac upute iz kojega drugoga razloga ne može ili ne će realizovati upute.* (Ug. os. §. 1453.)

§ 1401. (N.)

U koliko upućenik činidbu, koju treba učiniti, uputiocu jur duguje, obvezan je naprama ovomu, da se pokori uputi. Ako se uputom ima namiriti dug uputiočev kod primaoca upute, [ ] onda je ovaj obvezan pozvati upućenika, da učini činidbu. Namirenje duga biva tek činidbom. [ ]

Ne će li se primalac poslužiti uputom, ili ako upućenik uskrati prihvat ili činidbu, primalac treba da to javi uputiocu bez otezanja.

§ 1402. (N.)

Ako je upućenik prihvatio uputu prama primaocu, može mu suprotstaviti samo takve prigovore, koji se tiču valjansti privata, ili poizlaze iz sadržaja upute ili iz njegovih osobnih odnosa naprama primaocu.

§ 1403. (N.)

Dokle upućenik uputu naprama primaocu još nije prihvatio, može ju uputilac opozvati. Ne postoji li izmedju uputioca i upućenika nikakav drugi pravni osnov, vrijede za pravni odnos izmedju obojice propisi o opunovlasnoj pogodbi. [ ] U koliko ukinuće upute radja i prama primaocu pravnim učinkom, odredjuje se prema pravnom odnosu, koji postoji izmedju ovoga i uputioca.

Zahtjev primaočev protiv upućenika zastarjuje u tri godine.

Digitized by Google

§. 1403.

Uputilac može opozvati uputu naprama upućeniku sve dotle, dok ju upućenik nije prihvatio naprama primaocu upute ili nije izvršio činidbu. To vrijedi i onda, ako uputilac sa svojim opozivom radi protiv dužnosti, koju imade naprama primaocu upute. (Njem. z. §. 790.)

Zahtjev primaoca upute iz prihvata zastaruje za tri godine. (Njem. z. §. 786; ug. o. §. 1450. al. 3. izr. 1.)

Uputa ne utrnjuje smrću ili djelatnom nesposobnošću uputioca, upućenika, ili primaoca upute. (Ug. osn. §. 1455.)

§. 1403.a)

Primalac upute može uputu prenijeti na drugoga, osim da je uputilac isključio prijenos.

Ovo isključenje vrijedi za upućenika samo onda, ako proizlazi iz upute, ili ako uputilac upućenika o tom obavijesti prije nego li je ovaj prihvatio uputu ili učinio činidbu.

Za valjanost prijenosa traži se isprava i uručenje upute.

Prihvati li upućenik uputu od onoga, na koga je prenesena bila, ne može ovomu nasuprot stavljati prigovore iz svoga odnosa prema primaocu upute. U ostalom vrijede za prijenos upute propisi o ustupu.

5. preuzimanje duga.

§ 1404. (N.)

Tko obeća dužniku, da će učiniti činidbu njegovomu vjerovniku (preuzimanje ispunjenja), odgovora dužniku za to, da vjerovnik ne će na njega stavljati zahtjeva.[41]) Za vjerovnika ne nastaje odatle neposredno nikakovo pravo.

[41]) »In Anspruch nehmen« — »ne će od njega ništa tražiti« (d. l.); »ništa zahtijevati«. (S.); »da ga on ne će potegnuti na odgovornost« (Mj.).

Digitized by Google

§ 1405. (N.)

Tko se sporazumi sa dužnikom, da preuzima njegov dug (preuzimanje duga), stupa kao dužnik na njegovo mjesto, ako vjerovnik na to privoli. Dok ta privola ne uslijedi, ili ako bude uskraćena, odgovara on kao kod preuzimanja ispunjenja (§ 1404.). Vjerovnikova privola može se očitovati ili dužniku ili preuzimaocu.

§ 1406. (N.)

I bez sporazumka sa dužnikom može treći pogodbom [42]) sa vjerovnikom preuzeti dug.

Ali u dvojbi imade se preuzimanje, što je vjerovniku očitovano, smatrati kao odgovornost pored dosadašnjega dužnika, a ne mjesto njega.

§ 1407. (N.)

Obveze primaoca su sa obvezama dosadašnjega dužnika gledom na preuzeti dug istovjetne. Preuzimalac može suprotstaviti vjerovniku prigovore, koji proizlaze iz pravnoga odnosa izmedju ovoga i dosadašnjega dužnika.

Sporedna prava tražbine ostaju promjenom dužnika netaknuta. Ali poruci i od trećih osoba dani zalozi odgovaraju i nadalje samo onda, ako je poruk ili zalagač pristao na promjenu dužnika.

§ 1408. (N.)

Ako pri otudjenju kakvoga realiteta preuzme stečnik založno pravo, koje je na tom realitetu, imade se to u dvojbi shvatiti kao preuzimanje duga. Otudjivalac može, pošto se izvrši prijenos vlasništva, pismeno pozvati vjerovnika, da primi mjesto njega novoga dužnika, s tim učinkom, da privola vrijedi kao dana, ako ne bude unutar šest mjeseci uskraćena. Na taj učinak mora se izrijekom u pozivu upozoriti.

§ 1409. (N.)

Ako tko preuzme kakvu imovinu ili kakvo poduzeće, onda je (on), ne dirajući time u (daljnu) odgovornost otudjivačevu, neposredno obvezan vjerovnicima za dugove, koji spadaju k toj imovini ili poduzeću, a za koje je kod predaje znao ili je morao znati. Ali se on oslobadja od odgovornsti, ako je od tih dugova namirio toliko, koliko[43]) iznosi vrijednost preuzete imovine ili poduzeća.

Protivni uglavci izmedju otudjioca i preuzimaoca na štetu vjerovnicima, nemaju moći spram vjerovnika.

[42]) pogodivši se.

[43]) koliko je iznosila vrijednost preuzete imovine ili poduzeća u vrijeme predaje.

Digitized by Google

§ 1409. *a)* (N.)

Ako preuzme koji bliži rodjak ili svojak[44]) otudjiočev (§3. *zak. o pobijanju prav. djela*) njegovu imovinu ili poduzeće, tada je on, ne dirajući tim u daljnu odgovornost otudjioca, obvezan vjerovnicima za dugove, koji spadaju k toj imovini ili poduzeću, neposredno i bez ograničenja na vrijednost preuzete imovine ili poduzeća, ako ne dokaže, da mu dugovi kod predaje nisu bili poznati niti su mu morali biti poznati.

§ 1409. *b)* (N.)

Propisi §§ 1409 i 1409. *a)* ne vrijede za preuzimanje imovine ili poduzeća putem stečajnoga postupka ili postupka ovršnoga.

§ 14010. (N.)

Ako se uglavi, da novi dužnik stupa na mjesto dosadašnjega, i to na taj način, da se mjesto ukinutoga dugovnoga odnosa postavi obveza novoga dužnika iz samostalnoga pravnoga osnova ili s promijenjenim glavnim predmetom tražbine, ne nastaju učinci preuzimanja duga, već učinci obnovne pogodbe (§§ 1377. 1378.)

Treće poglavlje.

O ukinuću pravâ i obvezâ.

Ukinuće pravâ i obvezâ.

§ 1411.

Prava i obveze stoje u takvoj vezi, da se sa prestankom prava ukida obveza, a sa prestankom obveze ukida se pravo.

1. Isplatom.

§ 1412.

Obveza se ukida poglavito isplatom, to jest činidbom[45]) onoga, što je tko učini dužan (§ 469.)

Kako se ima platiti.

§ 1413.

Proti svoje volje ne može biti prisiljen ni vjerovnik da primi što drugo, nego što ima tražiti, ni dužnik da čini što drugo, nego li je činiti dužan. Ovo vrijedi i za vrijeme,[46]) mjesto i način ispunjenja obveze.

§ 1414.

Ako se mjesto isplate nešto drugo dade s toga, jer su se vjerovnik i dužnik tako sporazumjeli, ili jer je sama isplata nemoguća; onda se ovo djelanje ima smatrati kao posao za plaću.

[44]) »Svojak« Ivek.

[45]) »kada se čini ono« (hrv. t.); t. j. kad činimo ono, što smo učiniti dužni.

[46]) Drugačije njem. z. §. 271, al. 2.

Digitized by Google

§ 1415.

Vjerovnik nije dužan primiti isplatu duga na dijelove ili na otplatu. Ako treba platiti različite dugove, smatra se, da je plaćen onaj, za koji je dužnik sa privoljenjem vjerovnika očitovao izrijekom, da ga hoće platiti.

§ 1416.

Ako je volja[47]) dužnikova dvojbena, ili ako joj se vjerovnik protivi, treba najprije odbiti[48]) kamate, za tim glavnicu, a od više glavnica onu, koja je već zatražena ili je bar dospjela, a po tom onu, koju ostati dužan jest dužniku najteže.

Kada treba platiti.

§. 1417.

Ako rok za isplatu nije odredjen ni na koji način, obveza platiti dug nastaje tek danom opomene (§. 904.).

§. 1418.

U izvjesnim slučajevima odredjen je rok za isplatu naravlju stvari. Alimenti plaćaju se najmanje mjesec dana unaprijed. Ako hranjenik umre za to vrijeme, njegovi nasljednici nisu dužni da vrate nešta od onoga, što je unaprijed plaćeno.

§. 1419.

Ako je vjerovnik zatezao primiti isplatu, nosi on štetne posljedice.

§. 1420. (N.)

Ako mjesto i način, kako se ima izvršiti činidba, nisu odredjeni, moraju se uporavljati gore (§. 905.) postavljeni propisi.

Tko može platiti.

§. 1421.

I osoba, koja je inače nesposobna upravljati svojom imovinom, može ispravni i dospjeli dug pravovaljano isplatiti i svoje se obveze osloboditi. Ali ako bi isplatila dug nesiguran[49]) ili koji još nije dospio, ovlašten je njezin tutor ili skrbnik plaćeno natrag tražiti.

§. 1422. (N.)

Tko plati tudji dug, za koji ne odgovara (§. 1358.), može prije ili kod isplate iskati od vjerovnika ustup njegovih prava; ako je to učinio, djeluje isplata kao otkup tražbine.

---

[47]) »Willensmeinung«.

[48]) »abrechnen« — odračunati.

[49]) »ungewiss« — nejasan (A r a n.); »dvojben« (hrv. t.)«. »Ungewiss« je »bedingt« u. »zweifelhaft«.

Digitized by Google

§. 1423. (N.)

Ako se otkup ponudi sporazumno s dužnikom, mora vjerovnik primiti isplatu; no izim slučaja prijevare nema da odgovara za utjerivost i ispravnost tražbine. U pravilu (§. 462.) ne može treći tko bez privoljenja dužnikova narinuti vjerovniku isplatu.

Komu treba platiti.

§. 1424.

Dug se mora platiti vjerovniku ili njegovomu punovlasniku, sposobnomu za primitak, ili onomu, koga je sud pripoznao[50]) za[51]) vlasnika tražbine. Ono što je tko platio takvoj osobi, koja sama ne smije upravljati svojom imovinom, obvezan je toliko ponovo platiti, koliko se ono što je plaćeno u istinu više ne nalazi,[52]) ili nije u korist primaoca upotrebljeno bilo.

Ostava duga kod suda.

§. 1425.

Ne može li se dug isplatiti radi toga, jer je vjerovnik nepoznat, jer je odsutan, ili sa ponudjenim nezadovoljan, ili iz drugih važnih razloga; dužnik može da ostavi kod suda stvar, koja se ima dati, ili, ako je za to nezgodna,[53]) tražiti da sud naredi, da se ona čuva. Svako takvo djelanje, ako je po zakonu učinjeno i vjerovniku obznanjeno bilo, oslobadja dužnika od njegove obveze i baca pogibao za datu stvar na vjerovnika.

Namire (kvite).

§. 1426. (N.)

Platac jest u svim slučajevima ovlašten iskati od namirenoga namiru, to jest pismenu svjedočbu o ispunjenoj obvezi. U namiri mora biti navedeno ime dužnika i vjerovnika, kao i mjesto, vrijeme i predmet namirenoga duga, a mora ju potpisati vjerovnik ili njegov punovlasnik. Troškove namire treba da nosi, ako nije inače uglavljeno, vjerovnik.[54])

§. 1427.

Namira vrhu plaćenoga kapitala osniva predmnjevu, da su i kamate od toga kapitala isplaćene.

§. 1428.

Ako vjerovnik posjeduje dužnikovu zadužnicu, obvezan je pored izdanja namire vratiti zadužnicu ili, ako je dug djelomično otplaćen,

[50]) »pripoznati« — Ivek.

[51]) kao.

[52]) »nalazi se« — hrv. t. i Ivek.; »nahodi se« — Ivek.

[53]) neprikladna.

[54]) **»treba da nosi i predujmi dužnik, koliko drugo ne proizlazi iz pravnoga odnosa izmedju njega i vjerovnika«.**

Digitized by Google

dopustiti da se to otpiše na samoj zadužnici. Natrag dobivena zadužnica bez namire osniva za dužnika pravnu predmnjevu, da je isplaćen dug; ali protudokaz nije isključen. Ako se je izgubila zadužnica, koju treba vratiti, tad platac ima pravo tražiti osiguranje, ili iznos ostaviti kod suda i iskati, da vjerovnik izradi[55]) usmrćenje zadužnice po sudskom postupku.

§. 1429.

Namira, koju je vjerovnik izdao dužniku vrhu kakvoga isplaćenoga novijega duga, ne dokazuje doduše, da su isplaćeni i drugi stariji dugovi; ali ako se tiče stanovitih danaka, renta ili takovih plaćanja, koja se imaju davati iz jednoga te istoga naslova i u stanovito vrijeme, kao što su daćbine u novcu, zakupnine, najamnine i kamate od kapitala; predmnijeva se, da je onaj, koji se iskaže namirom od posljednjega dospjeloga termina, platio i ranije dospjele.

§. 1430.

Isto tako se predmnijeva za trgovce i obrtnike, koji običavaju sa svojim mušterijama praviti obračune u stanovitim rokovima, da su im isplaćeni i prijašnji računi, ako su dali namiru vrhu računa, kojemu je rok kasnije nastupio.

Isplata nedugovanoga.

§. 1431.

Ako je tko u bludnji, pa bila to i bludnja o pravu, dao komu kakovu stvar ili mu je učinio kakav posao,[56]) na što ovaj naprama davaocu ili činiocu nije imao prava; može se u pravilu u prvom slučaju stvar natrag tražiti, a u drugom iskati plaća, primjerena nabavljenoj koristi.

§. 1432.

Ipak se ne mogu natrag tražiti isplate zastarjeloga ili takovoga duga, koji samo iz nedostatka formalnosti ne vrijedi, ili za čije utjerivanje samo uskraćuje zakon pravo tužbe; kao ni onda,[57]) ako tko učini isplatu, za koju znade, da ju nije dužan.

§. 1433.

Ali ovaj propis (§. 1432.) ne može se uporaviti na slučaj, kada je platila osoba podvržena tutorstvu ili skrbstvu, ili ina osoba, koja ne može slobodno raspolagati sa svojim vlasničtvom.

§. 1434.

Povrat onoga što je plaćeno, može se natrag iskati i onda, ako je dug ma na koji način još nesiguran, ili ako zavisi još o ispunjenju kakvoga pridodatoga uvjeta. Ali ako je plaćen ispravni i bezuvjetni dug, ne može se plaćeno natrag tražiti s toga, jer rok isplate nije još dospio.

---

[55]) ishodi« — »bewirken«.

[56]) djelo — »Handlung«.

[57]) a ne može se natrag tražiti ni ako tko...

Digitized by Google

§. 1435.

I tko je dao stvari, koje je doista bio dužan dati, može ih od primaoca natrag tražiti, ako je prestao pravni temelj, da se one i dalje zadrže.

§. 1436.

Ako je tko bio obvezan od dvije stvari dati samo jednu po svojoj volji, pak je u bludnji dao obje; zavisi od njega da natrag traži jednu ili drugu.

§. 1437.

Primalac nedugovane isplate smatra se kao pošten ili nepošten posjednik, prema tomu, da li je za bludnju davaoca znao, ili ju je iz okolnosti morao predmnijevati, ili nije.

2. Prijeboj em (kompenzacijom).

§. 1438.

Ako se steku medjusobno tražbine, koje su ispravne i istovrsne, *to jest* takve, da stvar što pristoji jednomu kao vjerovniku, može ovaj i kao dužnik drugomu dati, tad nastaje, koliko se tražbine medjusobno izjednačuju, medjusobno ukinuće obvezâ (kompenzacija, prijeboj), što već [samo] po sebi proizvodi medjusobnu isplatu.

§. 1439.

Nema prijeboja medju tražbinom ispravnom i neispravnom, a ni izmedju tražbine dospjele i nedospjele. Koliko prijeboju imade mjesta suprot stečajnoj masi, odredjuje se stečajnim zakonom.

§. 1440. (N.)

Isto tako ne mogu se medjusobno ukinuti tražbine, kojima su predmetom stvari raznovrsne ili stvari odredjene i neodredjene. Samovlasno ili lukavštinom oduzete, posudjene, na čuvanje ili na uporabu primljene stvari nisu u opće predmet zadržanja ili kompenzacije.

§. 1441.

Dužnik ne može svomu vjerovniku staviti u račun ono, što ovaj imade platiti nekomu trećemu, a taj treći dužniku. Pače i svota, koju netko ima tražiti od jedne državne kase, ne može se odbiti od isplate, koju on mora učiniti drugoj državnoj kasi.

§. 1442.

Ako se kakva tražbina redom prenosi na više osoba; dužnik, istina, može uračunati tražbinu, koju je imao u vrijeme ustupa protiv prvoga držaoca iste, a tako i onu, koja mu pripada protiv posljednjega držaoca; ali ne i onu, koja mu je pripadala protiv kojega medjudržaoca.

§. 1443.

U pogledu tražbine uknjižene u javne knjige, može se prigovor prijeboja suprotstaviti ustupovniku samo onda, ako je i protutražbina unesena, i to pokraj same tražbine, ili ako je o tom ustupovnik kod primanja posljednje obaviješten.

Digitized by Google

3. Odrečenjem.

§. 1444.

U svima slučajevima, u kojima je vjerovnik ovlašten napustiti svoje pravo, može se on i odreći toga na korist svoga dužnika i time ukinuti dužnikovu obvezu.

4. Sjedinjenjem.

§. 1445.

Kadgod se ma na koji način pravo i obveza sjedine u jednoj osobi, prestaju oba; osim ako je vjerovniku još slobodno iskati razlučenje svojih prava (§§. 802. i 812.), ili ako nastupe odnosi sasvim različite vrsti. S toga se sukcesijom[58]) dužnika u ostavinu njegovoga vjerovnika u pravima ostavštinskih vjerovnika, sunasljednika ili zapisovnika ništa ne mijenja, kao što ni nasljedovanjem[59]) izmedju dužnika i poruka u pravima vjerovnika.

§. 1446. (N.)

Prava i obveze uknjižene u javne knjige, ne prestaju sjedinjenjem, dok iz njih ne budu brisana (§. 526.). Dotle se može uneseno založno pravo po vlasniku ili putem ovrhe prenijeti na treću osobu (§§. 469.—470.).

5. Propašću stvari.

§. 1447.

Kad kakva odredjena stvar slučajno sasvim propadne, prestaje[60]) svaka obveza, i ona platiti vrijednost stvari. Ovo načelo vrijedi i u onim prilikama, u kojima je ispunjenje obveze ili isplata toga duga uslijed kakvoga drugoga slučaja postalo nemoguće. Ali svakako mora dužnik ono, što je dobio da ispuni obvezu, natrag vratiti ili naknaditi, i to jednako kao pošteni posjednik, ali ipak na takav način, da iz tudje štete ne izvlači nikakvu dobit.

6. Smrću.

§. 1448.

Smrću prestaju samo takva prava i obveze, koje su ograničene na osobu, ili se tiču samo osobnih djelanja pokojnikovih.

7. Istečenje vremena.

§. 1449.

Prava i obveze prestaju takodjer i kad prodje vrijeme, na koje su bile ograničene posljednjom voljom, pogodbom, sudskom izrijekom ili zakonom. Na koji način zakonom odredjena zastara ukida prava i obveze, ustanovljeno je u slijedećem poglavlju.

[58]) »Nachfolge«.

[59]) kao što ni onda, kad dužnik poruka ili poruk dužnika naslijedi.

[60]) ukida se.

Digitized by Google

O povraćanju u prijašnje stanje.

§. 1450.

Gradjanski zakoni [po kojima se mogu, ako tomu ne stoji na putu zastara, protupravna djelanja i poslovi neposredno osporavati] ne dopuštaju nikakvo povraćanje u prijašnje stanje. Slučajevi povraćanja u prijašnje stanje, koji spadaju u sudski postupak, odredjeni su u sudskom postupniku.

Ocjene i prikazi.

О одговорности за накнаду штете. Написао др. Драгољуб Аранђеловић. Друго издање. Београд. Издавачка књижарница „Напредак". 1924. (70 страница.)

Uvaženi beogradski univ. profesor i plodni juristički pisac, dr. Dragoljub Arangjelović priredio je nedavno drugo izdanje svoje rasprave o naknadi štete, »nepromijenjeno« — kako on uvodno veli — »ali s obzirom na novele austrijskoga gradjanskoga zakonika«.

U svom »Handeln auf eigene Gefahr« veli, odmah u početku, Unger: »unutar privatnoga prava nema, izuzevši možda nauke o posjedu, ni u jednom području tolike »živahnosti duhova«, koliko u odštetnom pravu. To je i lahko i razumljivo. Odštetno pravo je u osobitom stepenu produkt etičkih uvjerenja ter socijalnih i gospodarstvenih odnosa odredjene kulturne epohe. Promjene u ovim shvaćanjima i odnosima mora da prouzrokuju i preinake u odštetnom pravu«. Prema tomu je i vanjska literatura o raznim pitanjima odštetnoga prava velika, gotovo ogromna.

I kod nas jurista — Hrvata i Srba — pisalo se je dosta o naknadi štete. Profesor Arangjelović je već godine 1908. napisao o tom raspravu, a interes pravničke publike jest, kako i sam veli, razlogom, da se je sada odlučio na drugo izdanje ove knjige.

No nije interes publike izazvan jedino samim predmetom ove rasprave, već bez sumnje i načinom prikazivanja, koji je svojstven njezinomu autoru. Pisac je naime znao ovako tešku partiju gradjanskoga prava po mogućnosti jednostavno i jasno prikazati. Rekli bismo, što no Nijemci vele, da je ova knjižica »flott geschrieben«, što se za juristične literarne produkte može zaista rijetko reći, a to je baš gledom na — kako bi lajici rekli — »suhoparnost« juristerije osobita jedna odlika juristickih literata.

Još ima jednu prednost ovo djelo: Arangjelović tumači srbijanski gradjanski zakonik poglavito s pomoću austrijskoga civilnoga kodeksa, kako je to gledom na podrijetlo srbijanskog zakonika i razumljivo i prirodno. Ali ipak ističemo ovu okolnost, jer kod mnogih drugih odličnih srb. pravnika vidimo nastojanje, da interpretiraju svoj civ. zakonik na osnovu francuskoga kodeksa, što je doista jedva

Digitized by Google

provedivo, kad znamo, da su redaktori austr. gradjan. zakonika upravo perhorescirali francuski gradj. zakonik.

Sama rasprava obuhvaća pod osam naslova glavna pitanja odštetnoga prava, te se tu govori: 1. o pojmu štete i naknade; 2. o izvorima, iz kojih šteta potiče; 3. o šteti pričinjenoj neuračunljivim licima; 4. o šteti pričinjenoj tudjim radnjama; 5. o šteti od životinje; 6. naročito o naknadi štete pri telesnim povredama; 7. naročito o naknadi štete pri povredama lične slobode, časti i imovine; i konačno 8. o ostvarivanju potraživanja naknade štete. — Kao tipičan primjer piščevoga jasnoga prikazivanja stvari ter umnoga i temeljitim razlozima utvrdjenoga prosudjivanja teških sporova navodim primjerice odlomak 6. na str. 25, gdje se govori o t. zv. principu culpae i causae u odštetnom pravu.

Ne mogu ipak zatajiti i svoja specijalna desiderata: ja bih na pr. baš u netom spomenutom pitanju želio, da je ipak nešto pobliže razloženo stajalište našega zakonika, naročito i shvaćanje nekih jurista o koordinaciji ovih dvaju principa (vidi P f a f f, Gutachten ex 1880.). — Kad se, nadalje, govori o rimskoj paroemiji: qui iure suo utitur etc. (§. 806 srb. a 1305. austr. gr. zak.), volio bih, da je upozoreno i na mnogobrojne iznimke ovoga pravila (kod nas §§. 46, 365, 384, 460, 1021, 1111 i dr.) — I toliko pertraktiranu strožu odgovornost »krčmara« bio bih barem nešta izbliže razložio i u toj rapravi[1]) a s tim savezno i odnos §§. 1316 i 970 u našem, a §§. 812 i 580 u srb. zakoniku.

Pa kad konačno i kažem, da se ne bih mogao složiti baš sa svim argumentima u prikazivanju pojedinih detalja, naglašujem, da se sva ta moja desideria, a ako se hoće reći i prigovori, ne smiju nipošto uzeti kao objektivno postojeći nedostatci rasprave, već samo kao moje inako subjetivno mišljenje.

Pisac u uvodnoj napomeni k svojoj raspravi veli, da je prvo njezino izdanje naišlo na dobar prijem u srpskim pravničkim krugovima. Uvjeren sam, da i hrvatski pravnici ne će nipošto požaliti, budu li si nabavili ovu doista instruktivnu i u svakom pogledu hvale vrijednu raspravu profesora A r a n g j e l o v i ć a.

Ivan Maurović.

Pravosudje.

Gradjansko.

I razvjenčana majka preča je za uzgoj svoje djece od oca i njene (majke po ocu). (Osuda kot. šerij. suda u S. od 9. list. 1922. P. 58. i presuda vrhovnoga šerijatskoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Saraj. od 11. stud. 1922. br. 472.)

H. H. iz S. razveo je brak sa svojom suprugom F H., pa je pri tomu zadržao kod sebe njihovu malodobnu djecu N. i S. H. ne htijući ih dragovoljno predati na

[1]) Pisac tu (str. 38) ali upućuje na posebnu svoju raspravu »o odgovornosti gostioničara«.

Digitized by Google

uzgoj njihovoj majci, a njegovoj pušćenici F. H. Ona ga je tužila kod kot. šerij. suda u S., pozivajući se na svoje pravo uzgoja kao njihova majka nad njima, te je zahtijevala, da se sudi, da je H. H. dužan predati joj na uzgoj njihova malodobnoga, 3 godine starog sina N. H. i njihovu malodobnu 5 godina staru kćer S. H. pod prijetnjom prisilnoga njihova oduzimanja od tuženoga im oca H. H. i da je dužan tuženi plaćati na njezine ruke njihova izdržavanja (nafake) po 5000 K. mjesečno za svako dijete pod prijetnjom ovrhe.

Tuženi H. H. se je na raspravi protivio njihovoj predaji na uzgoj tužiteljici F. H. kao majci, navodeći, da je ona izgubila svoje pravo uzgoja nad njima (haki kidanu) sa svojim lošim i nemoralnim vladanjem, naime time, što je družila sa tudjim ljudima, pila pivo, vino i rakiju,[1]) što je prije zanemarivala njihov odgoj, što je nedostojna i nesposobna za odgoj djece. Zahtijevao je dakle, da se ona odbije sa zahtjevom, pa da se djeca i nadalje ostave na uzgoju kod oca i njegove majke Č. H. predlažući u potkrepu svojih navoda preslušanje više svjedoka.

Preslušanjem svjedoka ispostavilo se je, da su neki navodi tuženoga zbilja istinīti, kao oni o lošem vladanju tužiteljice, piću i druženju sa tudjinom, ali sve ovo da je radila iz prkosa prema nevjernomu mužu u svrhu, da postigne što prije njegovu privolu na razvod njihova dalje nesnošjivoga bračnoga života, inače da je ona moralna žena. S druge strane ni njezina se nesposobnost i nedopustivost za uzgoj ove djece nije mogla dokazati. Zato je kot. šerijat. sud u S. presudio dne 9. X. 1922., da je tuženi H. H. dužan odmah predati rečenu svoju djecu tužiteljici F H. kao majci na uzgoj pod prijetnjom prisilnoga oduzimanja, a da tužiteljici stoji pravo zatražiti dopuštenje i odredjenje njihova izdržavanja (nafake) nakon primitka djece od tuženoga na uzgoj. Osuda je obrazložena ovako:

Vidiv, da je tuženi priznao, da je tužiteljica njegova pušćenica, da je ona majka djece, o kojoj se radi, da se ta djeca nalaze kod tuženoga oca na uzgoju i opskrbi i da su potrebna roditeljskoga uzgoja i njege; — vidiv, da na prvom mjestu majci pripada pravo uzgoja njezine malodobne djece, kada je u braku, a i po razvjenčanju, i to muško do navršene 7. godine, a žensko do navršene 9. godine života; ako ona (majka) posjeduje propisane ove uslove za uzgoj: da je a) slobodna, b) punoljetna, t. j. navršila 15 godinu života, c) duševno zdrava, d) povjerljiva u tjelesnom odgoju i čuvanju djece od pogibelji, e) tjelesno i umno mogućna i sposobna za odgoj djece, f) da nije prevjerena, g) da nije preudata za dječijeg tudjina, h) da djecu ne drži kod mrzovoljnih lica, i) da nije pokvarena. (Vidi §§ 380, 381 i 382 »Ahkami šerīje«); — vidiv, da u ovom slučaju tužiteljica posjeduje sve gornje pozitivne uslove, a da je ne terete negativni uslovi za odgoj ove djece; — vidiv, da je kod uzgoja malodobne djece glavna stvar mekoća srca, a da ovo svojstvo osobito majke posjeduju u najvećoj mjeri prema svojoj djeci; — vidiv, da majka ne gubi prava na uzgoj svoje djece ni tada, kada je hrišćanka ili židovka, te čak ni tada, kada je loša ponašanja. (Vidi Medžmenlanher (Damad) po Kinji str. 449); — vidiv, da se pravo uzgoja ne gubi time, što bi se uzgojiteljica katkada družila, pa i štogod alkoholna popila sa kakim tudjinom i što bi zanemarila svoje vjerske dužnosti (jer djeca u onim godinama nemaju osobita osjećanja za razumijevanje ružnih svojstava) i ako je to po vjeri grijeh; — glavno je, da to ne smije u takoj mjeri biti, da je na uštrb i štetu tjelesnomu odgoju djece; —

[1]) Muslimanima po vjeri zabranjeno, izim po preporuci liječnika.

Digitized by Google

vidiv, da se prava sposobnost i dostojnost za odgoj djece može prosuditi i ocil jeniti tek, kada ih uzgojiteljica izravno odgaja — vidiv, da je u ovom slučaju utvrdjeno, da zanemarenja u uzgoju ove djece na strani tužiteljice nije bilo ni prije u znatnoj mjeri; — vidiv, da je svaki otac dužan izdržavati svoju malodobnu siromašnu djecu do stanovite dobi njihova života i onda, kada djeca budu kod svoje zakonite uzgojiteljice.

No tuženi se nije zadovoljio sa gornjom osudom, nego je podnio utok protiv iste na vrhovni šerijatski sud za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu, u kojemu je naveo: da se nezadovoljava sa osudom prvostepenoga suda s razloga, što je ona u opreci sa šerijatskim propisima o uzgoju djece, jer da je dokazano vjerodostojnim licima, da je majka djece često pijana i otkrivena bivala, da su djeca u uzgoju njezinu zanemarivana, da ih nije kadra uzgajati, da svoje vjerske dužnosti ne vrši, da je s tudjinom šetala i ljubavne sastanke imala, javno u birtiji pila i t. d., što sve sačinjava njezinu pokvarenost, pa smeta pravi odgoj djece; da se osuda kosi sa pozitivnim zakonima serijata i sa osnovnim principima svih modernih gradjanskih zakona i da je u oštroj opreci sa pojmovima općega društvenoga, a naročito obiteljskoga morala; da je osuda nelogična, da tužiteljica nema imetka, pa da bi djeci bilo u pogledu uzgoja kod nje neugodno i štetno, dok da kod oca i majke ovoga imaju za to najpovoljnije uslove i t. d.

Sve ovo kušao je tuženi potkrijepiti i jednom fetvom (odgovor na pitanje) sarajevskog muftije, koja je u prevodu glasila ovako: Ženska, koja se sa tudjinom šeta i u mejhane često zalazi i koja nije pouzdana za uzgoj svoje djece, nema prava, da ih kao pušćenica mužu odusme na uzgoj. Tuženi se pozvao i na § 141. o. gr. z., ističući, da sud ima kod izbora, kome da se predadu djeca, gledati samo na prosperitet njihova odgoja bez obzira na principijelnu zakonsku normu, pa je zahtijevao, da se dotična osuda kot. šerij. suda u S. ukine i da se djeca ostave i dalje na uzgoju kod oca i njegove majke.

Vrhovni šerijatski sud za Bosnu i Hercegovinu kao druga i konačna instancija presudom od 11. stud. 1922. br. 472. potvrdio je osudu kot. šerij. suda u S., a utok odbio kao na zakonu neosnovan, iz razloga navedenih u osudi prvostepenog suda, te s razloga, što se po šerijatskim propisima u doba hidane (uzgoja djece) uzima u obzir samo tjelesni uzgoj djece, (Daljnji duševni i moralni uzgoj nakon uzgojnih godina majčinih pripada ocu), a to doba je ograničeno kod muške djece sa navršenom sedmom godinom života, a kod ženske djece, dok ne dobiju ženski nagon, želju za udaju, u oba slučaja uz njihovu sposobnost, da se sami sobom budu mogući poslužiti pri jelu, pilu, oblačenju i skidanju odijela, te obavi nužde — bez ičije pomoći; — da se za to traži kod uzgoja samo tjelesna vaspiteljska, t. j. tjelesno i duševno sposobno lice za uzgoj djece, da je ista pouzdana za tjelesnu sigurnost djece, a ova svojstva, da tužiteljici nisu osporena. Nemoral i loša ćudorednost, u koliko ne mogu prouzročiti tjelesnu pogibelj djece, ne dolaze u obzir kao zapreka za pravo uzgoja. To se vidi jasno iz svih šerijatskih propisa o uzgoju djece, pa i dotična fetva sarajevskoga muftije ima istu pozadinu. Ponašanje i sva istaknuta djela tužiteljice odnose se na njezinu prošlost, pa prije pokušaja novoga uzgoja djece po njoj ne mogu dolaziti u ocjenu, niti ometati njezino principijelno i temeljito pravo. Prema svemu ovomu ne stoji, da je osuda prvostepenoga suda oprečna šerijatskim zakonima i propisima o pravu uzgoja djece, pa ju je valjalo potvrditi, a utok kao na zakonu neosnovan odbiti.

Priopćio: **Hafir A. Bušatlić,** šerijatski sudac.

Digitized by Google

Po §. 28. zakona o pobijanju pravnih djela ne smeta pobijačevu zahtjevu ta okolnost, što je njegova tražbina kasnija naprama pobijanomu pravnomu djelu — darovanju, a po §. 26. istoga zakona nije od potrebe, da pobijani znade o prikrati prava vjerovnikova, nego je dovoljno, da se radi o besplatnoj raspoložbi.

Rješidba stola sedmorice od 14. pros. 1922. br. 3018.

U usmeno raspravljenoj parnici kr. državnog erara Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, zastupanoga po ravnateljstvu erarno-pravnih posala u Zagrebu, tužitelja, protiv ostavine Kate M. kbr. 99 iz D. po skrbniku na čin Mati M. tuženice zbog pobijanja darovne pogodbe spp., u kojoj je kotarski sud u Ž. osudom od 7. pros. 1921. br. 6701 tužitelja sa tužbenim zahtjevom odbio; a banski stol povodom priziva tužitelja osudom od 1. ožuj. 1922. br. 3619 prvosudnu osudu potvrdio; našao je

stol sedmorice: povodom izvanrednoga previda tužitelja, erara kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, preinačiti suglasne osude nižih sudova ter suditi: Tužena ostavina Kate M. kbr. 99 iz D. dužna je priznati, da je darovna pogodba od 24. velj. 1914., glede nekretnina gruntovnoga uloška br. 814 porezne općine Drenovac u pogledu dospjele tražbine erara od 185 K 55 fil. u ime troškova kaznenoga postupka i ovrhe kazni otpadajućih na vrijeme do 30. travnja 1914. kao što i daljih troškova ovrhe kazni, dosudjene Mati M. kaznenom osudom sudbenoga stola u Osijeku od 7. trav. 1914. br. I. 166 — 1914./5., beskreposna, te je dužna dozvoliti, da se erar za tu tražbinu namiri iz navedenih nekretnina u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Parbeni troškovi svih triju molba prebijaju se medjusobno.

Razlozi.

Tužena prigovara tužbenomu izloženju i zahtijevu samo u tom, da je darovna pogodba, učinjena 24. velj. 1914., dočim je tužnik njezin muž Mato M., jedan dan poslije toga t. j. 25. velj. 1914. počinio zločin ubojstva, radi koga je osudjen na tešku tamnicu od 3 godine, a po tome da ona nije mogla znati, da bi erar mogao biti prikraćen za svoju tražbinu proti Mati M. u ime troškova kaznen. postupka i ovrhe kazni, niti se je moglo ranijim darovanjem prosuditi erarsko pravo namirenja te kasnije tražbine. Nu taj prigovor nije osnovan, jer po §. 28. zak. o pobijanju javnih djela ne smeta pobijačevu zahtijevu ta okolnost, što je njegova tražbina kasnija naprama pobijanomu pravnomu djelu t. j. darovanju, a po § 26. istoga zakona nije od potrebe, da pobijani znade o prikrati namirnoga prava vjerovnikova, nego je dovoljno, da se radi o besplatnoj raspoložbi dakle o darovanju dužnikovu, kao što u nazočnom slučaju. — To su niži sudovi predvidjeli, pa je valjalo suglasne njihove osude kao očito protuzakonite preinačiti po § 335. grpp. ter uvaženjem izvanrednoga previda tužiteljeva udovoljiti zahtjevu tužbe. — Parbeni troškovi pobijeni su obzirom na važni razlog, što je tužena Kata M. u obe niže molbe uspjela svojom obranom i što je, dok je živila, prema zapisniku od 23. stud. 1916. već otplaćivala erarsku tražbinu, a i sam dužnik Mato M. u zastupanju mldb. djece pokojničine prema zapisniku od 28. srp. 1920. nudio u namirenje erarske tražbine 300 K.

Digitized by Google

b) Kazneno.

Tumačenje zločina smetanja vjerozakona po §. 122. sl. a) i po §. 122. sl. d) k. z.

Rješidba stola sedmorice od 26. srpnja 1923. br. 2124.

Sudbeni stol u Ogulinu sudio je osudom od 2. studenoga 1922. br. I. 721/22.:

J. M. 27 godina star, rimokatoličke vjere, neoženjen, trgovac u B. pismen, neporočan, kriv je: da je početkom godine 1920. u B. u više navrata hulio Boga, nagovarajući školsku djecu, da neka ne uče katekizam i da ne idu u crkvu, jer da nema Boga, pak je time počinio zločinstvo smetanja verozakona označeno u §. 122. sl. a) k. z., pak se toga radi po §. 123. stavka I. k. z. uporabom §. 54. k. z. osudjuje na kazan teške tamnice u trajanju od tri mjeseca, izvršenje koje kazni mu se po zakonu ob uvjetnom sudjenju odgadja na vrijeme od pet godina dana, po §. 330. k. p. da nosi troškove kaznenoga postupka i ovrhe kazni, koji se troškovi po §. 332. k. p. proglašuju utjerivima.

Stol sedmorice po obavljenoj kasacionoj javnoj raspravi i saslušanom razlaganju izvjestitelja kao i po saslušanim izvedbama branitelja optuženikova i državnoga nadodvjetnika našao je izreći, da se pobijana osuda prvostepenoga suda po §. 284. al. 2. k. p. uvaženjem žalbe ništovne optuženikove kao ništava ukida u dijelu, koji se odnosi na kvalifikaciju čina, te po točki 3. citiranoga paragrafa izreći presudu:

Optuženi J. M. učinio je činom, za koji je pobijanom osudom krivim pronadjen, zločinstvo smetanja vjerozakona označeno u §. 122. sl. d) k. z., dok se njegov priziv zbog izreke o kazni po §. 291. k. p. otpućuje.

Razlozi.

Optuženi J. M. žali se na osudu prvostepenoga suda iz razloga ništovnih, predvidjenih u točki 5., 9. a) i b) i 10. §. 277. k. p. Ništinu točke 5. nalazi žalitelj u tom, da je izreka suda o odlučnim učinima u protuslovlju sa sadržajem spisa i da za osudu nije navedeno nikakovih razloga. — Ta tvrdnja žalbe ništovne nije osnovana, jer protuslovlja sa sadržajem spisa u pobijanoj osudi nema, jer i da za osudu nije navedeno nikakovih razloga. — Ta tvrdnja žalbe ništovne je sve ono, što prvostepeni sud u osudi navodi, u spisima sadržano, a čim bi naročito u protuslovlju bila, žalitelj ne ističe; izreka suda pak je i dovoljno obrazložena pridanim razlozima, navodeći iz kojih razloga i koje čine uzima dokazanima. Prema tomu niština po točki 5. ne stoji. — Ništinu po točki 9 a) i b) nalazi žalitelj u tom, što je prvostepeni sud u činu optuženikovu našao učin po kaznenom zakonu kažnjiva djela, premda ono prema izvodima žalbe ništovne nije kažnjivo s obzirom na čl. 12. ustava kraljevine S. H. S. od 12. lip. 1921., koji izriče, da se ujamčava sloboda vjere i savjesti i da svaki državljanin po tom ima pravo svoje uvjerenje javno ispovijedati.

Nu ti izvodi žalbe ništovne nisu osnovani, jer ovdje nije takav slučaj, da bi optuženik svoje vjersko uvjerenje u pogledu svoje osobe ispovijedao, već mu se na teret stavlja, da je negirao eksistenciju Boga i postojeće vjeroispovijesti, a to ustav ne dozvoljava, pak po tom ne stoji, da bi prvostepeni sud izrekom, da u činu optuženikovu postoji djelo kažnjivo po kaznenom zakonu i da ne postoji okolnost, koja bi kažnjivost ukidala, učinio ništinu po točki 9. a) i 9. b) §. 277. k. p

Digitized by Google

Na ništinu po točki 10. §. 277. k. p. upućuje žalitelj tvrdnjom, da izjave kako ih prvostepeni sud smatra dokazanima, ne sadržavaju hulenje Boga, a po tom ni učin zločinstva smetanja vjerozakona u smislu §. 122. sl. a) k. z. — Ti su izvodi žalbe ništovne osnovani. — Hulenje Boga u smislu §. 122. sl. a) k. z. jesu izjave, koje Bogu pripisuju teške ćudoredne nedostatne ili inače izrazuju prezir Boga. To inkriminirane izjave žalitelja, uzete dokazanima po presudnom sudu, ne sadržavaju, pak je prvostepeni sud samo po krivom tumačenju §. 122. sl. a) k. z. uzeo, da u tim izjavama postoji hulenje Boga, a po tom i učin zločinstva po § 122. sl. a) k. z., što čini ništinu po točki 10. §. 277. k. p. — Nu jer prvostepeni sud uzima dokazanim, da je žalitelj tim izjavama nastojao školskoj djeci izbiti iz srca upravo školskim odgojem usadjena etička ćuvstva prema najvišem biću, to ove izjave po ispravnom tumačenju zakona sadrže nastojanje rasprostirati bezvjeru, što opet čini učin zločinstva smetanja vjerozakona u smislu §. 122. sl. a) k. z.

Valjalo je stoga uvažiti u tom pogledu osnovanu žalbu ništovnu optuženikovu te pobijanu osudu po §. 284. al. 2. k. p. u istaknutom pravcu kao po točki 10. §. 277. k. p. ništavu ukinuti i to po točki 3. §. 284. k. p. u samoj stvari po zakonu ispravnu osudu izreći. Budući da je prvostepeni sud opženiku odmjerio kaznu, koja je pogledom na okolnosti, što na odmjeru kazni utječu, krivnji primjerena, valjalo je prizív optuženikov proti izreci o kazni po §. 191. k. p. otputiti i u tom dijelu potvrditi osudu prvostepenoga suda.

Literatura.

Mondani, La colonisation anglaise. Trad. franc par G. Hervo. 2 vol., Paris 1920. Evit. Bossard (Prik. Revue d' écon. polit. 35. g., br. 2, 1921).

Mautner, Der Bolschewismus. Voraussetzungen, Geschichte, Theorie. Zugleich e. Untersuchung seines Verhältnisses z. Marxismus (Tübinger wissenschaftliche Abhandlungen, hrsz. v. C. J. Fuchs..., N. F., Heft 20, Stuttgart, W. Kohlhammer.

Mey, Das württemberg. Handwerk im Weltkriege (Tübinger. — itd. kao gore, N. F. Heft 22) Stuttgart, W. Kohlhammer.

Müller, Die Entwicklung d. Volkswirtshaft. M. — Gladbach, Volksvereins-Verl. 1921.

Müller, Karl Marx u. die Gewerkschaften. 2. Aufl. Berlin, Verl. f. Sozialwissenschaft, 1921 (Soziawissenschaftliche Bibliothek B. 5).

Meyer, Anschütz, G.: Lehrbuch des deutschen Staatsrechts, 7. Aufl., München — Leipzig, Duncker & Humblot, 1919.

Morelli, Il protezionismo industriale in Italia dall' mificazione del Regno. I fatti, le teorie, la critica. Milano, Società Ed. Libraria, 1920.

Macan, Invalidsko pitanje. Beograd, izd. min. za socijalnu politiku, 1921. (Ćir.).

Maurović M., Notitia de praecipuis offciis regnorum Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae (Kritičke skice iz XVIII stolj. o hrv. upravi). Otisak iz Rada jugosl. akad. znan. i umjetnosti. Zagreb, 1920.

Naumann, Sozialismus u. Religion in Deutschland. Bericht u. Kritik. Leipzig, I. C. Hinrichs, 1921.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 11. i 12.
GOD. XLIX.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
STUDENI I
PROSINAC 1923

Boycott.

Napisao dr. Milan Rojc, povjerenik za prosvjetu i za unutarnje poslove u miru.

Jedva ima tomu četrdeset godina, što je imenica »boycott« uvedena u život i literaturu. Iz nje same ne možemo saznati, što se njom označuje. Ako ju raščistimo, nalazimo, da se sastoji iz dviju riječi. Iz riječi »boy«, koja znači (u engleskom jeziku) dječak, i iz riječi »cott«, koja znači usku postelju. Prevod imenice »boycott« glasio bi dakle: »dječačka uska postelja«. — Doista, njezino jezikoslovno značenje ne ima nikakove veze sa pojmom, koji se danas sa tom riječi označuje.

Ta riječ »boycott« je jedno obiteljsko prezime, koje je došlo do današnjega značenja samo slučajem. God. 1880. bio je neki kapetan prezimenom Boycott upraviteljem jednoga grofovskoga imanja u Irskoj. On je vrlo kruto i strogo postupao proti irskim zakupnicima, te ga je pučanstvo tako zamrzilo, da je odlučilo, da nitko ne smije k njemu stupiti u službu, da mu nitko ne smije ni za kakovu nadnicu ništa raditi, da nitko ne smije od njega ništa kupiti niti njemu što prodati. On je zbog toga postupka morao konačno popustiti zahtjevu onoga kraja, te napustiti svoje gospodarstvo i iz onoga kraja seliti. — Po jednom drugom pako prikazu nije htio taj kapetan Boycott da pristupi u zemaljsku ligu irskih zastupnika i nije htio da se pokori njezinim odredbama glede plaćanja zakupnine, pa je zato ona odredila njegovo isključenje iz svega saobraćaja u onoj okolici. Ovaj postupak proti kapetanu Boycottu prozvao se je po njemu, te je iz njegovoga obiteljskoga prezimena stvoren i glagoljski oblik: »boycotting« (bojkotovanje).

Prema tomu dakle razumijevamo danas pod bojkotom isključenje i izopćenje iz saobraćaja i prometa robom ili radom (ili obojim) bilo pojedinca, bilo skupina — društva, bilo cijeloga jednoga naroda po pojedincima, po skupinama — društvu, ili po jednom cijelom narodu i to u svrhu, da se izopćenomu i isključenomu (bojkotovanomu) nanaša šteta zato, da ga ta okolnost prinudi na neku činidbu ili propust,

Digitized by Google

ako hoće da se ugne šteti. Bojkot je dakle način, kojim se izvršava prisiljenje bez djelatnoga nasilja.

Bojkot dobio je jošte i prošireno značenje. Zovemo bojkotom i ono izopćivanje i isključivanje, koje se ne čini doduše takodjer u nakani, da se time bojkotovanom nanese šteta, ali se ta šteta, koja može biti i samo moralna, čini tek u svrhu demonstracije, ili osvete, dakle ne zato, da se iznudi činidba ili propust. Ima još jedan pokret, koji je bojkotu u vanjskim znacima posvema jednak, samo mu je povod (motiv) drugi. Ovaj bojkot se ne poduzima ni zato, da se iznudi činidba ili propust, ni zato da se drugome nanese šteta radi osvete ili demonstracije, nego se poduzima samo obzirom na svoju neposrednu korist. Ovu vrst bojkota možemo da nazovemo pabojkotom (pseudo-bojkotom).

Isključenje i izopćenje iz saobraćaja i prometa robom ili radom (bojkotovanje) sastoji se u tome, da jedna osoba, jedna skupina ili izvjesni krugovi društva (trgovci, proizvadjači, trošači, radnici) ili i čitav jedan narod odredi, da bilo od izvjesne osobe, bilo od izvjesne skupine ljudi, bilo od članova izvjesnoga naroda nitko ne smije ni kupovati robu tamo proizvedenu, a niti robu odanle u trgovinu uvedenu; — da nitko ne smije takovu robu niti pretovarivati (krcati), niti prevažati na svojim vozilima, niti pohranjivati; — da nitko ne smije bilo kojim načinom pomagati, da takova roba nadje kupca, da se takova roba tovari, pa ni na tudja vozila; — da nitko ne smije pod bojkot stavljenu robu kupiti, pa ni od svoga domaćega trgovca; — da za nju ne smije dati ni stovarišta ni skladišta; — da nitko ne smije bojkotovanomu ništa prodati, ništa dobavljati, niti za njega budi kakov posao ili rad izvršavati.

Prema ovoj sadržini izopćenja i isključenja izgleda na prvi pogled, da je takov pokret skroz protudruštvene prirode (antisocijalan). A ipak nije posve tako. Što više, taj se pokret i ne može zamisliti bez oslona na društvo, bez sudjelovanja društva, bez društvenoga sporazuma i bez jedne društvene odluke. Zato ovakov pokret doprinosi k socijalizovanju našega modernoga gospodarskoga i državnoga života, nijeti i unapredjuje osjećaj medjusobne pripadnosti u istoj društvenoj zajednici i jača u pojedinca osjećaj dužnosti voditi svoje poslovanje u smislu njezine želje i volje, ma mu od toga nastale i neugodnosti i štete. Ovaj pokret nuka ga i uči podrediti svoju volju općenitoj volji; dovodi ga do toga, da za volju općega interesa zataji svoje egoistične pozive. Bojkot je time jedno sredstvo za udruživanje i takovih jedinica, koje su inače posve raznolike. On nesumnjivo doprinosi k izjednačivanju snaga gospodarskoga života.

Ogledajmo pobliže prirodu bojkota u njezinim pojavama.

Svaki bojkot treba u sebi nositi mogućnost, da se proizvede naumljena privredna (ekonomska) šteta, a to je moguće samo tako, ako se odredjuje bojkot uskratom nenaknadive radne snage, ili bezuvjetno potrebne robe (n. pr. živežne) odnosno odbijanjem radne snage i isključenjem robe, koja se mnogo troši, a nije bezuvjetno potreba, ili i bezuvjetno potrebne, ako se može za bojkotujućega sa druge strane

Digitized by Google

bez prevelikih žrtvi dobaviti. — Bojkot se ne može osnovati na isključenju robe, koja se malo traži, jer to ne će imati dovoljno jakoga učinka, — privredne (ekonomske) štete. Ne može se bojkot izreći proti robi, koja je bezuvjetno potrebna (a ne može se dobaviti s druge strane), jer ne će nitko takov bojkot izvršavati.

Bojkot se može uspješno provoditi po stanovništvu agrarne zemlje (zemlje sirovina) proti krugovima ili narodu industrijalne zemlje. Malo ima industrijalnih proizvoda, glede kojih se ne bi na neko vrijeme mogli odreći kupovanja, dok bojkot traje ili dok se ne dobave s druge strane, jer se svi industrijski proizvodi sa vrlo malo iznimaka mogu dobavljati sa raznih strana.

Nasuprot teško je pomišljati, kako bi se u industrijalnoj zemlji mogao izreći bojkot proti krugovima ili skupinama u agrarnoj zemlji, jer su proizvodi gospodarstva i sirovine za tvornice industrijalnoj zemlji bezuvjetno potrebni, a nabava sa druge strane često nemoguća ili sa teškim neprilikama skopčana. Agrarna zemlja, kada bi i bila bojkotovana od industrijske zemlje, naći će brzo i lahko druge kupce za svoju robu: žito, drvo, blago i ine sirovine, jer su to predmeti, koji su što za život što za proizvodnju industrije bezuvjetno potrebni. To se je vidjelo n. pr. i u Srbiji, kada joj je Austro-Ugarska carinskom tarifom malo ne sasvim onemogućila uvoz stoke i t. d. Srbija si je brzo našla kupce u drugim državama.

Već smo vidili, da bojkot može biti dvovrstan: bojkotuje se roba ili radnja tako, da se ne kupuje odnosno ne najmljuje od bojkotovanoga, ili tako, da se ne prodaje odnosno ne radi bojkotovanomu. Agrarna zemlja može obje vrsti bojkota upotrebiti proti industrijalnoj zemlji, jer robu, koju bojkotuje nekupovanjem a treba ju, može lasno iz druge industrijalne zemlje dobaviti, te robu koju bojkotuje neprodavanjem, može lasno u drugoj industrijalnoj zemlji prodati, jer se u agrarnoj zemlji ta roba sastoji od živežne robe, pa od raznih sirovina nužnih svakoj industrijalnoj zemlji.

Zato i vidimo, da su uspjeli bojkoti provedeni uvijek samo od agrarne zemlje proti industrijalnoj. Industrijalna zemlja uopće i ne može da se posluži bojkotom isključenja svoje robe t. j. neprodavanjem svoje robe, jer bi time oštetila sebe mnogo više, nego bojkotovanu zemlju, koja lahko može naći naknadu kod susjedne industrijalne zemlje. Industrijalna zemlja može dakle bojkotovati samo nekupovanjem, ali i time će oštetiti više sebe nego agrarnu zemlju, jer agrarne proizvode ona bezuvjetno treba, a bojkotovana agrarna zemlja lahko će za nje (žito, stoku, drvo itd.) naći drugoga kupca. — Kad se krugovi iz industrijalne zemlje upuste u proglašenje bojkota, onda njemu ne može biti druga svrha nego trenutačna osveta ili pusta demonstracija.

Jednako se ne da pomisliti uspješni bojkot iz krugova industrijske zemlje protiv krugovima iz druge opet industrijske zemlje. Jer, ako se bojkotuje nekupovanjem, onda će bojkotovani krugovi odgovoriti nekupovanjem iz bojkotujućih krugova, dakle: šteta za štetu. Ako se pak bojkotuje neprodavanjem, to će si bojkotovani krugovi

Digitized by Google

industrijske zemlje lahko pomoći, pa će dotične tudje industrijske proizvode i sami kod sebe proizvoditi, ako su im potrebni. Takov bojkot još bi koristio bojkotovanomu, jer bi mu dao pobudu i mogućnost, da kod sebe podigne novu industriju bez konkurencije. — Ovo smo mogli opažati i za vrijeme nedavnoga svjetskoga rata, kada su centralne vlasti bile od svega ostaloga svijeta isključene i izopćene, te su sve njihove veze sa najindustrijalnijim državama bile prekinute. To ih je primoralo, da stvore kod sebe takovih industrija, kojima su proizvodile robu, kakovu su prije izvana dobivale, pa i takovih industrija, na kakove prije nisu nikada ni pomišljale.

Istina je, da ima bojkot svrhu tu, da bude neugodan, da ošteti interese onoga, proti komu je uperen. Ali bojkot traži i od onoga, koji se njime služi, koji ga izvršava, stanovite neugodnosti, stanovitu požrtvovnost, a katkada i ozbiljno pregaranje. Bojkotujući se odriče kupovati u dućanu, u kome se je bio priviknuo naći sve, što mu treba. On se odriče poslovne veze sa dotičnim trgovcem ili trgovačkim poduzetništvom, kod kojega je imao vjeresije i koje je znalo, kakovu on robu treba. On mora da traži nove veze, a možda i uz lošije uvjete. On se odriče gdjekoje udobnosti, na koju je bio priviknuo. On se odriče zasluge, koju je imao dotle kao radnik kod bojkotovanoga. On se za neko neizvjesno vrijeme odriče predmeta, na koje se je bio priučio i t. d. — Na ove se neprilike ne bi smjelo zaboravljati kada se misli ili govori o odredjenju bojkota, naročito pako onoga bojkota, koji ne ima druge svrhe, nego demonstrativnu ili osvetnu.

Uspjelim bojkotima nanešene su već znatne štete i pojedincima, i cijelim skupinama ljudi, a i državama. Zato se je prirodno pojavilo pitanje, ne bi li se za štetu bojkotom nanešenu mogla tražiti o d š t e t a. I doista su neke države pokušale tražiti odštetu od one države, koje su neki državljani bojkotirali robu njezine proizvodnje. No sa takovim zahtjevom nije nijedna država još uspjela, niti može uspjeti, jer bojkot nikada nije odredjivala država, nego su bojkot odredjivali stanoviti krugovi njezinih državljana. Ovima je pako slobodno kupovati potrebnu robu, gdje je njih volja, jer se nikome ne može braniti, da svoje potrebe ne namiri kod stanovitoga trgovca, ili da ih uopće ostavi nenamirene. Radnicima je slobodno, hoće li ili ne će za ovoga ili onoga istovarivati ili ukrcavati robu ili druge radnje obavljati jer se nikome ne može braniti, da praznikuje, ako ga je volja. Zato ni ovi krugovi, koji bojkot izvršavaju ne mogu biti dužni, da plate bojkotom nastalu štetu.

Dalje ne smijemo da ne uvažimo veliko značenje ovakovoga pokreta za isključenjem tudje robe, što ga on ima za podupiranje i za podizanje domaće proizvodnje, pa i onda, kada on ne bude odredjen u neprijateljskoj nakani, kada on dakle i nije u stvari bojkot, nego tek sredstvo za unapredjenje domaće proizvodnje ili uopće domaćega blagostanja bez namisli i namjere, da se time drugoga ošteti i od njega kakovu činidbu iznudi. To je spomenuti pabojkot — pseudobojkot. — Medju pseudo-bojkote ubrojio bih i one pokrete, koji nose sve vanjske znakove bojkota, ali im svrha nije prisilna ili prinudna.

Digitized by Google

nego izravno humanitarna. To su na pr. pokreti, kojim se ide za tim, da se iz potrošnje isključe izvjesni potrošni predmeti, koji se dapače kod kuće u velike proizvode. Mislim ovdje naročito na pokret proti opojnom piću (antialkoholski) i na pokret proti pušenju (antinikotinski). I jedan i drugi pokret — u koliko bi uspio — upropastio bi doduše dvije grane gospodarske proizvodnje i dva vrela državnoga prihoda: vinogradarstvo i sadjenje duhana, ali on bi donio i društvu i državi ipak ogromnih probitaka. Država bi si lahko pomogla, jer bi gubitak nadomjestila povišenjem drugih poreza, a proizvoditelji bi svoje zemljište umjesto duhanom i lozom zasijali žitnom ili kakovom industrijalnom biljkom. Država bi imala više hrane, a manje bolesnika i manje zločinaca. Duhan bo škodi onome, koji puši, a žestoka pića škode i njemu i njegovu potomstvu! — Ovakov pokret bio bi dakle blagoslov, podigao bi proizvodnju i pojeftinjenje životnih namirnica, zdravlje i moral pučanstva. Doista je pogrješno mišljenje nekih, da se apstinencijom od pića i duhana može oštetiti država. Ne. Njoj se posredno i neposredno pomaže i donosi velike koristi. Trebalo bi što više, da se svi priključimo takovu pokretu proti opojnomu piću i duhanu.

I ako je pokret za isključenjem i izopćenjem iz prometa i saobraćaja robom i radom tekar pred četrdeset godina dobio svoje posebno ime »boycott«, ipak je on bio već odavna prije izvršavan. Bilo jednako kao današnji bojkot, bilo samo pod sličnim prilikama. — Već su Rimljani izricali osudom, da se svima i svakomu zabranjuje osudjenoj osobi pružiti vatre i vode (interdictum ignis et aquae). Tako osudjenoj osobi nije preostalo drugo, nego poći u progonstvo u krajeve, u kojima ova zabrana nije imala valjanosti. U tome vidimo mnoge, ako i ne sve oznake onoga, što danas razumijevamo pod bojkotom. —

U crkvenom pravu rano nalazimo sličnih pojava. I crkva pozna jednu vrst interdikta, naime zabranu obavljati bogoštovna djela, izvršavati bogoslužje.[1]) Takove zabrane upravljene su bile proti pojedincima razmjerno često proti knezovima i carevima, te proti stanovitim crkvama, proti izvjesnim gradovima, a i proti cijelim pokrajinama.

Pa, ako pravo pogledamo, naći ćemo počela bojkota i u izopćenju, kojim katolička crkva isključuje nepoćudne joj osobe, da ih time ne samo kazni nego i na posluh primora. Izopćenjem manjim (excommunicatio minor) crkva je isključivala od učešća otajstva i izricala nesposobnost sticati crkvene časti i vlasti. A izopćenjem velikim (excommunicatio major, koje se zove i anathemom), crkva isključuje od svakoga učešća u crkvi,[2]) te od uživanja gradjanskih

[1]) Cod. iur. can. c. 2268.: »Interdictum est censura, qua fideles, in communione ecclesiae permanentes, prohibentur sacris, quae in canonibus.... enumerantur«. (Dod. ured.)

[2]) Cod. iur. can. c. 2257.: Excommunicatio est censura, qua quis excluditur a communione fidelium cum effectibus, qui in canonibus... enumerantur... Dicitur quoque anathema, praesertim si cum sollemnitatibus infligatur, quae in Pontificali Romano describuntur«. (Dod. ured.).

Digitized by Google

prava i društvenoga života. Čim je bilo proglašeno veliko isključenje, nastala je bila dužnost svakomu katoliku, da se kloni društva i svakoga općenja sa izopćenim, dakle i poslovnoga saobraćaja.

I državne vlasti pokušale su od vremena do vremena, da se posluže bojkotovanju sličnim odredbama. Tako je n. pr. za vrijeme rata o španjolsko nasljedstvo god. 1703. odredio njemački carevinski sabor, da se na jednu godinu dana zabranjuje svaki trgovački saobraćaj, pa dapače i pismeno općenje sa Francezima. Ova je odredba izdana za osvetu zbog postupka Franceza u južnoj Njemačkoj (uništenje mnogih gradova, spaljenje Heidelberga). No ova je odredba više štete nanijela Nijemcima, jer su baš oni trebali i francesku industrijalnu robu i proizvode francuske literature.

U drugoj su polovici osamnaestoga stoljeća opet pokušali Englezi, da svoje sjeveroameričke naselbine opterete porezima u korist matere zemlje, koja se je bila sedmogodišnjim ratom u velike zadužila. Američke kolonije nisu Englezima priznavale pravo, da bi engleski parlamenat mogao njima nametnuti ma kakove terete. Kada su Englezi odredili još i neke biljegovne pristojbe, te u tu svrhu stavili u promet papir, na kojem su bile otisnute biljegovke, a koji se je morao rabiti kod sudova i svih inih oblasti, američki naseljenici odlučiše, da ne će plaćati ovoga poreza niti sudjelovati u utjerivanju kao i da ne će kupovati ovoga biljegovanoga papira, nasuprot su ga uništavali. Sudovi nisu mogli da rade, a i pomorska trgovina je bila ukočena, jer je za svaku plovidbu bila propisana dozvola na biljegovanom papiru, a ovoga nisu htjeli ni kupiti ni rabiti. Otuda su imali velike štete i proizvadjači i trgovci u Engleskoj.

Englezi su malo ne istodobno odredili na svoju robu, odredjenu za Ameriku, još i neku izvoznu carinu. Na ovo su američki naseljenici zaključili, da ne će kupovati engleske robe tako dugo, dok ona bude opterećena posebnom daćom. I ovo su isključenje engleske robe svestrano proveli. Englezi su bili svim tim prisiljeni, da dokinu sve ove svoje financijalne zakone, ali su ipak, da spase načelo, ostavili neku posve malu daću na čaju. Američki doseljenici pako izrekli su i proti kupovanju tako opterećenoga čaja bojkot, a znali su si za svoju potrebu dovoljno čaja pribaviti potajice s drugih strana. Engleska je bila prisiljena i ovu daću napustiti. Daljnji pokušaji Engleske, da ipak uvede neke poreze u američkim naselbinama, doveli su konačno do rata za oslobodjenje američkih naselbina od Engleske i do proglašenja njihove neodvisnosti. — U ovim pokretima nalazimo bud sva bud mnoga obilježja onih pokreta, koje danas zovemo bojkotom.

Bojkot zaključuje, odredjuje i provodi društvo nenasilnim sredstvima i jedino pomognuto prijetnjom bojkotovanja onoga, koji se bojkotu ne pridruži. Medjunarodno pravo pozna sličnu odredbu isključenja, koju izriče i izvršava država, kada (ne samo za vrijeme rata, nego i) za vrijeme mira hoće da od druge države ishodi koju činidbu ili propust. To je proglašenje blokade djelatno ili i bez djelatnoga (efektivnoga) spriječenja prometa. Na pr.: god. 1827. blokada grčkoturske, god. 1831. portugalske, god. 1838. meksikanske, a god. 1886.

Digitized by Google

opet grčke obale. — Napoleon I. zamislio je svakako najogromnije isključenje slično bojkotu, kada je htio da svoj engleskoj robi i trgovini zatvori sve luke evropskoga kontinenta, da spriječi svaki pa i isti pismeni saobraćaj sa Engleskom, pa da ju tako prisili na priznanje pomorskoga prava, kako je bilo uglavljeno na utretskom miru. Ovo su ipak takovi posebne vrsti pokreti i oblici isključenja, da su za nje stvorena i posebna pravila u medjunarodnom pravu. Oni više ne spadaju medju one pokrete, koje pod imenom bojkot obuhvaćamo, iako su im posve slični. Iz opsega pojma o bojkotu izlučuje ih u prvom redu ta okolnost, da su subjekti drugi i sredstvo provodjenja drugo, naime da su subjekti države, koje ono isključenje vrše svojom državnom silom.

Bojkotu vrlo slični pokret, da se prisiljem bez nasilja nešto ishodi, razvio se je takodjer u obliku štrajka (strike), kojim se uskraćuje obilježenim osobama ili poduzećima suradnja ili uopće svako podavanje radne snage tako dugo, dok te osobe ili ta poduzeća ne udovolje zahtjevima štrajkujućih. To jest: štrajkujući bojkotuju poslodavce uskratom svoga rada u tu svrhu, da od njih iznude pristanak na svoje zahtjeve. Ali takov bojkot je ograničen i vezan samo uz odnošaj izmedju radnika i poslodavca, bio taj poslodavac privatnik, društvo ili država, te je postao jedno posebno borbeno sredstvo radnika (ne samo mišićnih), jedan pokret za posebnom organizacijom, posebnim značenjem i posebnim imenom, pa zato ne spada ni on u opseg pojma o bojkotu, i mi se s njime ovdje dalje ne bavimo.

Bojkot se je od vremena do vremena izvršavao u svim vijekovima, ali se takov postupak nije posebno bilježio, dokle ne bi bio poveden od velike skupine proti jakim pojedincima ili opet proti velikim skupinama. — U tridesetim godinama prošloga stoljeća odredjeno je i provedeno u Portugalskoj isključenje engleske robe. Ne ćemo reći, da je bio izvršen bojkot, jer u ono doba još nije za taj pojam postojala ova riječ, a ni druga posebna oznaka. Ali u stvari bilo je ono isto, što mi danas zovemo bojkotom. To je isključenje engleske robe bilo izrečeno za obranu proti engleskoj politici, koja se je namitala Portugalskoj, te se miješala i u unutarnje portugalske borbe i prilike. Ovim su načinom pokušali, da Englesku od toga odvrate.

Nekako u isto vrijeme počeli su se služiti isto takovim borbenim ali nenasilnim sredstvom Poljaci u svojoj teškoj borbi s Nijemcima, naročito proti njemačkom nastojanju ponjemčenja Poljaka i poljske djece. Poljaci su u svrhu, da Nijemce odvrate od takova postupka, mislili bojkotom njihovih proizvoda i njihovih trgovaca njemačkoj trgovini i privredi nanašati tako osjetljivu štetu, da će odustati od svoje politike ponjemčivanja samo, da se riješe ove štete. Doista su Poljaci Nijemcima svojim bojkotom, koji je od tridesetih godina prošloga vijeka trajao sve do prošloga velikoga rata, nanijeli mnogo štete u njihovoj proizvodnji i trgovini, jer je bojkot bio općenito proveden, pošto su Poljaci umjeli da učine tu ekonomsku borbu općenitom poljačkom stvari. Da to postignu, oni su mimo bojkota proti Nijemcima odredili još i izopćenje (bojkot) proti svim onim Poljacima, koji ne bi

Digitized by Google

radili po odredbi bojkota. Oni su dakle izrekli i provodili bojkot istodobno na dvije strane: Na jednu stranu nuzgredno za ojačanje bojkota, da ga učine općenitim, i na drugu stranu proti Nijemcima kao glavnoj svrsi bojkota. Oni su izdali najprije krilaticu: »Kupuj samo kod Poljaka!« — Onda još jasniju krilaticu: »Ne kupuj kod Nijemca!« i opet općeniti poziv »Svoj k svome!« — Upotrebljavali su i druga sredstva, da im bude bojkot što djelatniji i što uspješniji. Tako su na pr. na sajmovne dane pred njemačke trgovine i obrtničke radnje postavljali straže, koje su svakoga Poljaka, koji se je uputio u te radnje, sustavljale i opomenule, da tu ne kupuje, jer su to njemački trgovci i njemački obrtnici. Bili su prisiljeni ovako postupati, jer su mnogi njemački trgovci i obrtnici, da se izmaknu bojkotu, i napis i općenje u svojoj radnji udesili na poljačkom jeziku, kako se Poljaci ne bi dosjetili, da je to njemačka trgovina. Poljaci su doista postigli, da je taj bojkot njemačke robe bio vrlo osjetljiv. Kako je proniknuo sve slojeve naroda, neka služi primjerom to, što su u jednoj djevojačkoj školi učenice, spazivši nove tintarnice u klupama sa oznakom »Berlin«, t. j. da su tamo pravljene, pobacale ih kroz prozore. Dakako da je taj pokret preporučalo i sve poljačko novinstvo kao jedino sredstvo, koje je preostalo i koje je poljačkomu narodu moguće bilo rabiti proti jačemu i silnomu silniku Nijemcu.

Ovaj veliki i dugotrajni pokret nije doveo do one neposredne svrhe, u koju je bio poduzet, jer su Nijemci ustrajali u svojim pokušajima ponjemčivanja. Ali je svejedno taj bojkotni pokret donio Poljacima velikih koristi u drugim smjerovima. U prvom redu ovaj je bojkot hrabrio one Poljake, koji su neposredno bili pod udarom Nijemstva (naročito u Poznanjskoj), da ne klonu i ne popuste, jer su vidili, da se za njih zalaže čitavo poljačko društvo. Bio je dakle od velike moralne važnosti i pomoći. — U drugom redu oživila je poljačka industrija, trgovina i obrt, jer su dobili veću i sigurnu prodju za svoje proizvode i jer su se mogli dati na proizvadjanje i prodaju one robe, koju su dotle proizvodili i prometali samo Nijemci. To su mogli, jer su bili sigurni, da će ih domaći bojkot pomagati, tražeći i kupujući samo njihovu robu. — U trećem redu bila je posljedica svega toga, da je poljačka industrija, trgovina i obrt, da je uopće poljačko društvo, poljački narod ekonomski vrlo uznapredovao i obogatio. U tim pravcima dakle ovaj je dugotrajni i svestrani bojkot i moralno i materijalno jačao Poljake u njihovoj nacionalnoj borbi.

Kako je ovakov bojkot polazio sve dalje i dalje, nije čudo, da je od vremena do vremena u časovima osobite tjeskobe i strasti bio uperen i proti proizvodima njemačke umjetnosti i njemačke literature. Da se je taj bojkot tako dugo i oštro provadjao i da je zadobio upravo strastven izražaj, krivi su sami Nijemci, jer su svaki čas iznijeli kakovu novu povredu poljačkih prava i osjećaja i tako doprinašali k tomu, da je neprekidno ponavljani poziv na patriotsko izvršavanje bojkota našao opći odziv. Tako su Nijemci na pr. jednom ukinuli poljački jezik kao nastavni i u pučkim školama; drugi put zabranili su i naučanje vjeronauka u poljačkom jeziku; treći put su

Digitized by Google

kažnjavali poljačke roditelje, kada su im djeca molitve samo poljački znala, četvrti put odredili su nasilnu kolonizaciju s njemačkim kolonistima, itd.

Jednakom je jednodušnošću, ali ne tako trajno, provadjan bio i bojkot Finaca proti Rusima. Početkom ovoga stoljeća, kada je osobitom revnošću provadjana rusifikacija Finske, finski narod — preslab, da r a t u j e proti Rusima — prihvatio se je pasivne resistencije i bojkotovanja Rusa. Na finski žal dolazilo je svakoga ljeta na desetke tisuća ruskih obitelji na ljetni odmor i oporavak. Uslijed izrečenoga bojkota nisu ovi Rusi mogli od tamošnjega finskoga naroda dobiti ni komad kruha, ni čašu mlijeka, ni brašna, ni jajeta, ni pileta, ukratko nikakvo jelo niti kakvu drugu robu — ni za skupe novce. Morali su ili prekinuti ljetovanje i kupanje te se vratiti kući, ili si svu hranu i sve potrepštine dobavljati iz Rusije. — Sredinom osamdesetih godina prošloga vijeka pokušala je Grčka isključiti francesku robu poradi povišenja uvozne carine, koju je franceska vlada ustanovila za jedan grčki produkt. God. 1897. pokušaše Grci bojkotom, ali ovaj puta proti njemačkoj robi. Povod je bio politika. Bojkot nije imao posljedica.

Mnogo je spominjan bojkot Iraca proti engleskoj robi zbog poznatih političkih prilika, koje su tek prošle godine došle do prividnoga rješenja time, da je Irska priznata samosvojnom državom. Irski bojkot bio je za obje strane neugodan, jer je i Englezima dosta oteščalo držanje Irske. Uz neprestane oružane bune i on je bio jedno sredstvo, da se prave Englezima neprilike i da kod njih ojača ona struja, koja je bila proti nasilnom pokorenju, a za mirni sporazum sa Ircima.

God. 1897. primljen je u britanskom parlamentu zakon, po kojem sva roba, koja se iz inostranstva uvaža u Englesku, mora biti providjena jasnom oznakom, otkuda potiče. Taj je zakon imao da udovolji zahtjevu engleske javnosti, da se zapriječi preobilni uvoz njemačke robe, koja je uspješno konkurirala s engleskom robom i ovu pobijala. Za njemačku robu tvrdilo se je službeno, da je doduše jeftinija od engleske, ali za to i lošija od nje, da je razni »šund«. Zato da se treba braniti proti uvozu te robe. To su mislili postići napomenutim zakonom, jer će se tako za svaku robu znati, koja je njemačke provenijencije, pa je engleski kupci ne će kupovati, te će ju moći lahko bojkotovati. Doista su Nijemci, da si zadrže mogućnost uvoza svoje robe u V. Britaniju, udovoljivali tomu zakonu, te su na svaki komad koji su proizvodili za izvoz, stavili oznaku, da je proizveden u Njemačkoj (»made in Germany«). No, ovo je naskoro postala oznaka, koja je preporučivala robu, jer je gdjekoja vrst njemačke robe uistinu bila ne samo jeftinija, nego i bolja od engleske, pa tako ovaj zakon nije oštećivao njemačke proizvodnje. Ali on je omogućio jasnije i točnije opće opažanje, kako i koliko njemačka proizvodnja i trgovina preuzima maha u Vel. Britaniii, a i u cijelom svijetu, jer je svaki komad nosio navedenu oznaku. Ovaj bojkot, koji se je i pomoću zakona htio odrediti proti njemačkoj robi, nije uspio.

Digitized by Google

Za vrijeme burskoga rata izjavljivali su se Nijemci (i sa najviših mjesta) u prilog Burima, s kojima je V. Britanija ratovala. Zato su se Englezi htjeli Nijemcima opet osvetiti pooštrenim bojkotom njihova uvoza u Englesku. I obratno htjedoše Holandija i Francuska da bojkotuju uvoz engleske robe k sebi u znak, da ne odobravaju ratovanje i postupak V. Britanije sa Burima. No ovi bojkoti nisu imali većega značenja, nego su bili samo kratkotrajna demonstracija.

God. 1897. istjerala je njemačka vlada danske agitatore iz Šlezvika. Zato je danska javnost zapodjela bojkot njemačke robe. I ovo je bio bojkot samo demonstrativne prirode bez dubokih posljedica.

U Českoj već bijaše u prošlom stoljeću općenito prihvaćen i izvršivan bojkot njemačkih trgovina pod lozinkom »svoj k svomu«. Taj se je bojkot proširio i na to, da se gdje je god moguće — ne kupi proizvod njemačke industrije. A tko bi protiv ovih bojkota radio ima i sam da bude izopćen iz češkoga društva.

Kao ustuk tome nastade u Njemačkoj pokret, da se bojkotuju češki proizvodi, naročito češko plznsko pivo, koje su Nijemci vrlo mnogo i vrlo rado trošili a priredjivači ovoga isključenja očito nisu znali, da su plzenske pivovare u polovici češko, dok su u drugoj polovici njemačko vlasništvo, dakle da je taj bojkot bio polovično baš proti njemačkom proizvodu uperen.

God. 1901. pozvao je njemački glavničar i veliki dioničar Schwabach, glava bankovne kuće Bleichröder, Nijemce, da ne putuju po Švicarskoj. Time je htio da se osveti, što je Švicarska dala premalenu otkupninu dioničarima prigodom podržavljenja nekih njezinih željeznica. Ovo je bio bojkot iz osvete. Nedostaje mu dakle glavna oznaka, koja postoji u svrsi, da se neko djelanje bojkotom iznudi. Nije imao prave svrhe i nikakova uspjeha.

God. 1905. odredio je engleski potkralj Indije podjelbu njezinu navodeći tomu kao razlog mogućnost uvedenja bolje uprave (administracije). No Indijci brzo uvidješe, da to nije pravi razlog za podjelbu njihove zemlje, nego da je pravi razlog podjelbi želja britanskoga imperija, da ju rascijepa i time oslabi njihove zajednice. Zbog toga, ne bi li odvratili Britaniju od te nakane o podjeli zemlje, poduzeše bojkot protiv engleske robe. Ovaj je pokret poznat pod imenom Svadeši-agitacija. Bojkot je na ogromnom području Indije dosta općenito bio proveden, te se u mnogim krajevima Indije nije mogla dobiti ni naći nikakova britanska roba. Britanska vlada je doista uvidila, da treba uvažiti ovako općenito izraženo i dokazano javno mnijenje, te je onu podjelu zemlje opozvala. — U Indiji pojavio se je jednako jaki, možda još i jači politički pokret proti engleskoj robi sada nedavno pod vodstvom indijskoga patriote Ghandija. Taj je pokret (bojkot) utišan tim, što je britanska vlada našla u nekim izjavama Ghandija povoda, da ga zatvori i osudi, ali je podjednako učinila i neke političke koncesije Indijcima.

God. 1905. zaoštrili su se bili odnošaji izmedju Amerike i Kine zbog toga, što su Ujedinjene države američke zabranile useljivanje Kineza. Ova se je zabrana useljivanja Kineza tako strogo pro-

Digitized by Google

vadjala, da su oblasti američke branile i kineskim trgovcima, djacima i odličnicima pristup na američko tlo. Kinezi s toga odrediše bojkot. Ovim bojkotom bilo je Kinezima zabranjeno kupovati sjeveroameričke robe, služiti se sjeveroameričkim strojevima i ladjama, zabranjeno im je bilo djecu dati u sjeveroameričke misionarske škole, kao i tražiti ili vršiti ma kakovu službu kod sjeveroameričkih tvrtka. Što više bilo je naloženo, da istupe svi i sluge i služavke iz službe sjeveroameričkih obitelji. Koji su protiv toga postupali, bili su izopćeni iz kineskoga društva, pa je bilo zabranjeno sklopiti brak sa takovim osobama kao i sa djecom takovih osoba. — I poslije toga bio je nekoliko puta objavljen bojkot u Kini, nu sa manje uspjeha.

God. 1906., kada su odnošaji izmedju Austrije i Ugarske bili osobito napeti, proglasili su Madžari bojkot proti austrijskoj robi ustrojivši sa ovom svrhom savez, koji su nazvali tulipanskim savezom, jer im je tulipan bio saveznim znakom. Ovaj bojkot nije dugo potrajao, jer su naskoro Madžari dobili svoju koalicionu vladu.

God. 1908. proglasili su talijanski trgovci u Turinu bojkot proti austrijskoj robi i trgovini. Ovaj pokret ostao je bez značenja.

God. 1908. odlučiše Turci isključenje i obustavu prometa sa Austro-Ugarskom zbog aneksije Bosne i Hercegovine. Pomagali su u ovom isključenju u glavnome radnici trhonoše i barkaši u turskim lukama, a gdjegdje i carinski činovnici. Ovaj je bojkot nanesao austro-ugarskoj trgovini znatnu štetu, te je kažu — bio medju onim uzrocima s kojih se je Austro-Ugarska našla ponukanom, da Turskoj isplati 52 milijuna kruna odštete tobož za anektirana državna dobra u Bosni i Hercegovini.

Istodobno isključiše i Srbijanci Austro-Ugarsku iz svoga prometa i to ne samo s obzirom na robu, nego i glede sirovina. Podjedno je bilo izrečeno, da će se isključenje izreći i proti onim Srbijancima, koji bi ipak nabavljali robu iz Austro-Ugarske. Ovo jedno i drugo isključenje nanijelo je Austro-Ugarskoj mnogo štete, jer je njezin izvoz od 25.7 milijuna maraka u god. 1908. spao na 14.2 milijuna u god. 1909., i to najviše u korist njemačke robe.

God. 1909. zaključili su socijalno demokratski savezi lučkih radnika u Franceskoj i u nekim gradovima Italije, da ne će ni iskrcavati ni ukrcavati robu za španjolske ladje. Ovaj bojkot bi zaključen u znak prosvjeda i zgražanja zbog pogubljenja španjolskoga revolucionarca Ferrera. Nije dakle bio zapravo bojkot, jer mu je svrha bila samo demonstrativna.

Iste god. 1909. povrijedjeni nekom odredbom njemačkoga carstva glede carine na žito i brašno odlučiše švicarski mlinari, da ne će kupovati njemačkoga žita. I taj je bojkot ostao bez drugoga uspjeha nego samo demonstrativnoga. Iste godine odlučiše Turci bojkot proti grčkoj robi.

God. 1910. odrediše Perzijanci s političkih razloga bojkot proti ruskoj robi, naročito proti čaju i sladoru. — Iste godine započe opet iz političkih razloga medju Dancima bojkot proti Nijemcima u sjevernom Šlezviku s namjerom, da ove krajeve posvema odluče od dru-

Digitized by Google

govanja, općenja i poslovanja s Nijemcima, da Nijemce u Šlezviku društveno i gospodarstveno od sebe isključe i osame. Za vrijeme svijetskoga rata se je čulo i čitalo o bojkotu Bavarske proti Prusima, koji bi dolazili u Bavarsku, no pobliže o tom bojkotu nisam imao prilike, da doznam. Čini se, da mu je bio povod oholo i naprasno ponašanje Prusa i njihova hegemonija, koju su provadjali prema ostalim Nijemcima. Sada, uslijed zaposjednuća rurskoga područja po Francezima bojkotuju ih Nijemci.

A kako je bilo u Hrvatskoj sa tim pokretom? U Hrvatskoj bilo je dosta mjesnih bojkotovanja, uperenih najviše proti jednoj ili nekolicini osoba, koje su se svojim ponašanjem, naročito svojim političkim istupima zamjerile svojoj javnosti. Bilo kao madžaroni, bilo kao talijanaši. Osim takovih mjesnih bojkota bilo je i općenitijih. —

Za doba narodnoga pokreta i preporoda u prvoj polovici prošloga vijeka u doba ilirsko bilo je u Hrvatskoj bojkotovano sve, što je bilo tudjinsko, najviše pako sve, što je dolazilo od Madjara. Ovaj se je protumadjarski bojkot nastavljao i u vrijeme, kada je ideja jugoslavenstva zamijenila ilirsku. Za vrijeme poslije sklopljene hrvatsko-ugarske nagode takodjer se nije takovo bojkotovanje izgubilo, ali je ustrajno i dosljedno provedeno samo u jednom pravcu i to proti madjarskoj kulturi, novinama i jeziku.

Naročito možemo da se sjetimo bojkota god. 1906., kada su hrvatski trgovci u Karlovcu pozvali na bojkot proti madjarskoj robi i trgovini kao ustuk madjarskoj politici prema Hrvatskoj. Ovaj bojkot nije trajao niti tako dugo, da bi se bio mogao razviti, jer su Madjari, dobivši koalicionu vladu, sklopili i neko primirje s nama povodom riječke rezolucije.

Za vrijeme rata izrekla je okolina hrvatskoga grada B. protiv ovoga bojkot, koji je spomena vrijedan. Gradsko redarstvo je doista nepravedno i brutalno postupalo kod odredjivanja živežih tržnih cijena i kod provadjanja svojih odredba proti rastućoj skupoći živežem, što su ga donašale seljakinje na tamošnji trg (jaja, maslac, mlijeko, povrtelje, perad itd.), ne uzimajući na um, da su cijene obrtnim proizvodima jednako — ako ne i više — porasle bile. Proti ovomu postupku poslužio je rečeni bojkot: bjelovarski trg ostao je prazan, a posebne seljačke straže pazile su, da se iz okolišnih sela životne namirnice ne prokriomčare u grad i ne raznose potajice po kućama na prodaju. — Uspjeh se je brzo pokazao. Redarstvo je popustilo od svojih pretjeranih zahtjeva, te je redoviti tržni promet opet brzo uveden. — Ovaj bojkot, koji je trajao samo nekoliko dana, nije bio bojkot sela proti gradu, dakle jednoga razreda ljudskoga društva proti drugomu, nije bila razredna (klasna) borba, već je bila borba proizvadjača proti potrošačima. Izazvali su borbu potrošači po svojoj autonomnoj gradskoj oblasti s jedne strane odredivši maksimalne cijene u iznosu tako niskom, da one nisu ni iz bliza odgovarale porastu cijena, koje su ti isti gradjani tražili za svoje obrtne proizvode i za robu u svojim trgovinama, a s druge strane, što je redarstvo brutalno nasilnim načinom provadjalo svoje odredbe. Bojkot je bio dakle opravdan u samim okolnostima, ma da ovomu sporu nisu bile nepo-

Digitized by Google

sredno krive mnoge stotine potrošača, naročito činovnici i privatni namještenici. Ali ovi su se jednako poslužili onim neuputnim postupkom poglavarstva (redarstva), koje i pravno predstavlja vlast cjeline, pak se je zato ovaj bojkot i proti ovomu dijelu potrošača morao smatrati jednako opravdanim. Jer je imao javno i jasno opravdane razloge, zato je i mogao biti uspješan, a to tim prije, što su opravdanost toga bojkota i sami bojkotovani potrošači osjećali. A unatoč svega toga on ne bi mogao dugo potrajati, jer su mu nedostajali neki drugi uvjeti, o kojima je bilo već prije govora. Evo tih nedostataka.

Taj se je bojkot sastojao samo u neprodavanju. Nekupovanje (u gradu) nije bilo ni izrečeno. Da uzmogne takav bojkot samo neprodavanjem uspjeti, valja da bojkotovanomu isključena roba treba i da ju ne može od druge strane dobaviti, a bojkotujući ima komu drugomu da proda svoju robu. Grad je trebao isključenu robu, živežne namirnice dnevnoga trga, i teško bi ju mogao od druguda dobavljati. Ali bojkotujući nije imao, kamo da proda robu, koju je prije na trgu u gradu prodavao, te mu je veći dio njezin propadao neukorišćen (razno povrtelje, voće), dok je jedan dio preko svoje potrebe kod sebe mogao trošiti (mlijeko, sir, maslac, med). Samo za jedan dio svoje robe (jaja, perad) bio je siguran naći drugoga kupca, ali je i na ovoga morao čekati, dok u selo dodje (jajar i kokošar). Nasuprot tome trebalo je u gradu nabavljati soli, sladora, žigica, kave, petroleja, mirodija, igala, konca, končeca i t. d., što se je obično namirivalo utrškom sa živežnoga trga. Zato se je kod ovoga bojkota već za malo dana našlo dosta prekršitelja, koji su kriomčarili isključeni živež u grad, noseći ga sakrivena u košarama od kuće do kuće, pa je došlo i do više oštrih sukoba izmedju ovih i izmedju straža, koje su bojkotujući seljaci postavljali.

Da uspije ovakov bojkot neprodavanjem pa i ako je opravdan pravednim povodom, trebali bi bojkotujući biti u mogućnosti, da si unaprijed osiguraju na drugoj strani prodju za svoju robu, i opet osiguraju dobavu robe, koju oni trebaju, tako, da ju ne budu morali nabavljati u bojkotovanom gradu, pa da uzmognu obostrani bojkot provesti: i bojkot neprodavanjem i bojkot nekupovanjem. Ovakova mogućnost se čini isključenom, jer pretpostavlja čitavu trgovačku organizaciju za prodaju jedne i dobavu druge robe, koja bi odvisila od gradjanske trgovačke suradnje i od sudjelovanja državnih prometnih sredstava (željeznice, brzojava, telefona) i inih vozila odvisnih od države (parobroda itd.). Dakle bi bilo državi svaki put moguće spriječiti bojkot, kao što bi i bojkotovani grad mogao organizovati dobavu isključene robe i spriječiti, da se ona roba, koja je bojkotujućima potrebna, njima dobavi s druge strane. — Vidi se dakle, da nije tako lahko provesti bojkot gradskoga živežnoga trga. Što je bojkot proti živežnom trgu u gradu brzo uspio, uzrok je samo to, što je bio u punoj stvari skroz i skroz opravdan, pravedan i doista potreban ustuk postupku poglavarstva grada, te što je bio i opravdano uperen proti cijelomu stanovništvu grada, koje se je služilo i koristilo onim neuputnim odredbama svoga poglavarstva. — Kada bi bojkot bio izrečen,

Digitized by Google

iako opravdano, samo proti jednomu dijelu gradskoga stanovništva ili samo proti pojedinim osobama, ne bi mogao nipošto uspjeti, jer nije moguće, da bi svi, koji nose živežnu robu na trg, poznavali sve one pojedine osobe, proti kojima je bojkot izrečen. Ovakov bojkot može se zamisliti provedivim samo u malim mjestima, u kojima se ne samo svi medjusobno poznaju, nego se poznaju i njihove družine, te gdje se odmah znade, kada je tko promijenio služinče, pa mu zato ne bi bilo moguće ni ovim putem doći do potrebnoga živeža, da pošalje na trg nepoznatu osobu, što bi u većem gradu moglo osujetiti takov bojkot. I ovo je rečeno u pretpostavci, da je povod bojkotu opravdan i da je opravdanost bojkota tako općenito priznata, da se ne bi od nebojkotovanih osoba pomagale one, proti kojima je bojkot odredjen.

Kada govorimo o bojkotu kod nas, onda nam je dužnost spomenuti i jedan u najnovije doba najavljeni, ali još ne odredjeni i neoživotvoreni bojkot. Pred nekoliko mjeseci naime bilo je u novinama i kod nas i u Beogradu govora o bojkotu, što ga je navijestila hrv. republ. seljačka stranka na usta svoga predsjednika u skupštini 1. srpnja tg. ovim njegovim obavještenjem:

»Bojkot za sve, koji su protiv suverenosti Hrvata, koji su protiv seljačkih prava i mišljenja naroda. — To smo zaključili i to ćemo provesti. Takav nečovjek ne će dobiti ni čaše vina ni mrvice kruha, dapače ni kaplje vode. Provest ćemo bojkot, ne pojedinac, nego cijeli narod.« (»Dom« od 4. srpnja 1923. br. 28.).

Po ovim riječima, koje nas sjećaju na rimski interdikt vatre i vode (ovdje: kruha i vode) u stvari je navješten bojkot i to bojkot samo neprodavanjem i uskraćivanjem, te samo individualno to jest proti stanovitim osobama, naime proti svim onima »koji su protiv suverenosti Hrvata, koji su protiv seljačkih prava i mišljenja naroda.«

Prosudimo li provadjanje takova bojkota po onim uvjetima za nj, koje smo pronašli u ovoj raspravi, to ćemo naći, da mu nedostaje više tih uvjeta, i da bi se imao boriti sa premnogim zaprekama, te bi — koliko možemo predviditi — mogao uroditi samo više ili manje uspjelom demonstracijom. Zato se i ne može razumjeti ona ogorčenost, kojom su o tome navještanju bojkota pisale neke uvažene beogradske novine, te čak prijetile zbog toga kaznenim progonom tvrdeći, da je takov bojkot »skrajnje i u političkoj borbi još nepriznato borbeno sredstvo«. (Samouprava.) A mi smo vidili i utvrdili obratno, da je on jedno u političkoj borbi baš mnogo upotrebljavano i priznato sredstvo, te da je daleko, da bude »skrajnje borbeno sredstvo«.

Čini se medjutim, da su te novine ovomu navještaju bojkota podmetnule svojevoljno drugi smisao, kao da se pod tim navještenim bojkotom misli na uskraćivanje državi novaka za vojsku i plaćanja poreza. No treba razlikovati. Uskrata novaka i poreza nije uopće bojkotovanje, već bi to bila sabotaža države. O njoj pako ne može biti govora, kad je navješten bojkot i to bojkot proti pojedincima.

Napomenuti mi je još neke pokrete, koji imadu vanjska obilježja bojkota, ali nisu pravi bojkot, pak sam ih zato već prije nazvao pabojkotom (pseudo-bojkotom).

Digitized by Google

Mi smo naime često čitali, da naši državni uredi robu, kakova se i kod nas proizvodi, za državnu upotrebu ne naručuju kod nas, nego u inozemstvu. Domaći državni uredi dakle kao da bojkotuju vlastitu domaću proizvodnju, domaću industriju, domaći obrt i domaću trgovinu. — To se doista uvelike dogadja, ali se takodjer ne može nazvati bojkotom, jer mu nije svrha naše proizvadjače prinuditi na kakvo djelanje ili propust, nego mu je svrha obogaćenje dotičnih činovnika i njihove okoline. Kako se to provodi mislim, da je poznato, a glavnu ulogu pri tome igraju razne »naročite komisije«, koje putuju jedanputa za te naručbe, drugi put za nadziranje izradjivanja, a treći put za preuzimanje naručene robe u daleko inostranstvo...

Obratno tomu — zar da se ne dosjetimo jadu? — preporuča ministarstvo trgovine i industrije službenim putem. Početkom mjeseca srpnja ove godine čitali smo u svim novinama, da je to ministarstvo pozvalo trgovačko-obrtničku komoru »neka se pridruži njegovoj akciji oko suzbijanja importa artikla, koji se produciraju kod nas, te da se tako zaštiti domaća industrija«.[1]

Ovo je točno i dobro, te bi se toga svi trebali držati, a u prvom redu državni uredi, koji nabavljaju raznu robu za državne potrebe, vojsku, pisarne i t. d.

Nije nužno naglasiti, da je trgovačko-obrtnička komora na onaj dopis ministarstva zaključila, da se pridružuje toj akciji, i da će poduzeti sistematsku novinsku borbu u zaštitu domaće privrede.

Dašto ovakov pseudo-bojkot, kojemu je svrha uperena na korist domaće industrije, obrta i trgovine, ne može se dosta da preporuči, jer se time kako smo vidili unapredjuje postojeća domaća proizvodnja i ojačava poduzetna volja za stvaranje novih poduzeća, kada se zna, da će ih javnost primiti pod ovu svoju osebujnu zaštitu. Ima mnogo vrsti robe, koju mi možemo savršeno dobro kod kuće proizvoditi, a i u dovoljnoj množini; — na primjer: žigice, cigaretni papir, šešire, neke tkanine, kožarske predmete, sapune i t. d.

Sjetimo se poljačkoga bojkota njemačke robe, kada su svi Poljaci uvidili, kako je šteta i zazorno, da ide njihov novac u takovo inozemstvo, koje neprijateljski postupa proti onomu dijelu njihova naroda, koji je ostao unutar granica onoga inozemstva, koje mu tjera učitelje, zatvara škole, proganja materinji jezik i sva moguća, i silu i mito upotrebljuje, kako bi ga što prije raznarodio.

Kako smo vidili ovakov bojkot bio je i moguć i koristan, te je ne samo u materijalnom pogledu uspješan, nego naročito i u moralnom, jer s jedne strane jača svijest i otpornu snagu kod progonjenoga dijela, a s druge strane skuplja i udružuje svijest zajedničke pripadnosti kod bojkotujućega dijela istoga naroda. Vraćam se dakle na ono, da je bojkot u nekim smjerovima doista promicateljem društvenoga osjećanja i domaćega blagostanja.

[1] Ovo je doslovno navedeno. Zato upotreba suvišnih tudjica (akcija, import, artikl te producira) ne pada meni na teret.

Digitized by Google

Zakon o državnom savjetu i upravnim sudovima.

Napisao dr. Ernest Spies, odvjetnik u Zagrebu.

Želim upozoriti na dvije manjkavosti, koje se nalaze u zakonu o državnom savjetu i upravnim sudovima.

I.

Članak 19. zakona odredjuje, da pojedinac, kome je pravo ili neposredni lični interes, zasnovan na zakonu, povrijedjen nezakonitim aktom upravne vlasti, ima pravo žalbe samo na jednu višu upravnu vlast. Protiv odluke te upravne vlasti može podnijeti tužbu samo upravnomu sudu. Ako je ta upravna vlast ministar, tužba se podnosi državnomu savjetu. K tomu dodaje jošte čl. 32. uredbe o poslovnom redu u državnom savjetu i upravnim sudovima ovo: »Upravni akti općinskih vlasti, kojima se — bilo u prenesenom bilo u samoupravnom djelokrugu — vrijedjaju prava ili neposredni lični interesi pojedinaca, u smislu čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima, daju mjesta žalbi na pretpostavljenu državnu upravnu vlast. Protiv akata viših samoupravnih vlasti ima mjesta neposredno žalbi na upravni sud, u čiju pomjesnu (teritorijalnu) nadležnost spada dotična samoupravna vlast«.

Izgleda prema tome, da je kod nas ukinuta ona instancija, koja je do sada rješavala u trećoj molbi u upravnim stvarima. A ipak nije tako, jer pokrajinska uprava u Zagrebu rješava u trećoj molbi i danas jošte sve one stvari, koje su pojedinim zakonom bile izručene na trećemolbeno rješavanje »kr. hrv. slav. dalm. zemaljskoj vladi«. I danas je jošte na snazi za Hrvatsku i Slavoniju glava V. zakona od 5. veljače 1886. ob ustroju županija i uredjenju uprave u županijama i kotarima, pa i danas još proti odlukama i odredbama kotarske oblasti pripada nezadovoljnoj stranci pravo utoka na županijsku oblast, a u predmetima izručenim upravnom odboru županije kao prizivnoj molbi, na rečeni upravni odbor.

Isto je tako proti rješidbama županijske oblasti, donešenim u prvoj molbi, dopušten utok na pokrajinsku upravu (zemaljsku vladu) bezuvjetno, a proti drugomolbenim rješidbama te oblasti, dopušten je utok na pokrajinsku upravu (zemaljsku vladu) no sa tom stegom, da u stanovitim, u §-u 53. citiranoga zakona od 5. veljače 1886. spomenutim, predmetima nema mjesta utoku proti riješidbi županijske oblasti, potvrdjujućoj odluku prve molbe. — Zakonom o upravnim odborima u županijama (§ 29. i 30.) odredjuje se, da proti rješidbama upravnoga odbora, donešenim u prvoj molbi, može stranka, koja se smatra povrijedjenom, uložiti utok na zemaljsku vladu (pokrajinsku upravu), dočim je u smislu § 31. rečenoga zakona dozvoljen utok proti drugomolbenoj rješidbi upravnoga odbora na pokrajinsku upravu (kr. zemaljsku vladu) bezuvjetno, ako se radi o zaključku

Digitized by Google

općinskoga odbora, u koliko se ovaj tiče pojedinca, a ako se radi o utoku proti temeljnim knjigama, koje se vode o razmjeru prava ovlaštenika na šumske koristi. Radi li se pako ob utoku pojedinca proti općinskom nametu, ob utoku u poslovima općinske potrošarine ili o pritužbi u poslovima otkupa javnih radnja, dozvoljen je utok samo onda, ako je rješidbom upravnoga odbora preinačena prvomolbena odluka na štetu utjecatelja.

U praksi postupa se danas tako, da se dozvoljavaju i rješavaju utoci po pokrajinskoj upravi i u trećoj molbi u svim predmetima, koji su na trećemolbeno rješenje izručeni bili bivšoj kr. hrv. slav. dalm. zemaljskoj vladi. — Tako na pr. u zadružno diobnim stvarima rješava pokrajinska uprava utoke u trećoj molbi, a upravni sud u Zagrebu, kako mi je to poznato iz prakse, prima i raspravlja tužbe podnešene proti ovakovim rješidbama izdanim u trećoj molbi. Držim, da je ova via facti zavedena praksa ispravna, ma da čl. 52. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima propisuje, da stupanjem na snagu ovoga zakona, prestaju važiti svi propisi, koji su u suprotnosti sa njegovim odredbama. Po citiranom čl. 18. zakona i čl. 32. uredbe, postoje u svim upravnim stvarima samo dvije instancije. Očito je, da se nije obzira uzelo na postojeće zakone u Hrvatskoj i Slavoniji, koji su s time u protimbi i koji dozvoljavaju utok još i na treću molbu. Držim, da se jednostavno zaboravilo pomišljati na naše upravne zakone, koji vrijede jošte u Hrvatskoj i Slavoniji, a vjerojatno je, da su ti zakoni bili tamo, gdje se je krojio zakon o državnom savjetu i upravnim sudovima, i posve nepoznati, jer se nitko nije pobrinuo, da ih se tom zgodom temeljito prouči. Da tome nije tako, jamačno bi se barem u prelaznim naredjenjima nalazila kakova takova odredba, koja računa sa faktičnim stanjem.

Strogim primjenjivanjem propisa čl. 52., po kojem prestaju važiti svi propisi, koji su u suprotnosti sa čl. 18. zakona i sa čl. 32. uredbe, morale bi prestati sve funkcije pokrajinske uprave onim časom, kada je stupio na snagu zakon o državnom savjetu i upravnim sudovima. To bi bio zaista jedan vrlo opasan eksperimenat već i obzirom na to, što je upravna zgrada na sve strane rasklimana i raspucana. Zakon o državnom savjetu i upravnim sudovima, odredjujući ono, o čemu se govori u čl. 18. zakona i čl. 32. uredbe, imao je jamačno pred očima konačno uredjenu upravnu strukturu, — onakovu, kakovu predvidja ustav. Imao je pred očima to, da je već opredijeljen ne samo novi teritorijalni, već i novi stvarni djelokrug pojedine vlasti. Nu kako znamo, svega toga jošte nema. Pa da ne nastane još i veći darmar, prelazi se mučeći preko odredbe čl. 18. i 52. zakona te 32. uredbe, i dozvoljava via facti, da kod nas u Hrvatskoj i Slavoniji rješavaju još uvijek tri instancije u onim upravnim stvarima, u kojima je to tako prijašnjim zakonima odredjeno.

Tomu nesigurnomu stanju, koje otvara vrata svim mogućim komplikacijama, moglo se je i moralo bi se doskočiti na taj način, da se odredi, da dotle, dok ne bude na snagu stupio novi jedinstveni zakon o uredjenju uprave (koji se ima tekar donijeti), važe za Hrvatsku i

Digitized by Google

Slavoniju (a i za druge krajeve naše države van granica Srbije) svi dojakošnji zakonski propisi, koji dozvoljavaju utok na treću molbu, pa se tekar protiv rješenja treće molbe može ustati tužbom pred upravnim sudom. — Ondje pako, gdje utok na treću molbu dozvoljen nije, može se već i rješenje druge molbe — pošto je takovo rješenje donešeno u najvišoj dozvoljenoj instanciji — napadati tužbom pred upravnim sudom. Ma da je u zadružno-diobnim stvarima zagrebački upravni sud zauzeo ispravno stanovište, a jamačno i u drugim stvarima, u kojima zakoni dozvoljavaju utok na treću upravnu instanciju, ipak bi trebalo ovo pitanje, ako ne već zakonodavnim putem, a ono barem putem uredbe jasno i potpuno ureliti.

II.

Stranke u parnicama pred upravnim sudom jesu: a) pojedinac ili pravno lice; i b) upravna vlast. I ovaj izraz »pojedinac ili pravno lice«, kojim se zakon služi, posve je netočan i nedostatan. Zar ne može »aktom« upravne vlasti povrijedjen biti netko, koji nije niti pojedinac niti pravno lice? Treba samo pomišljati na dioničarska društva, na trgovačke zadruge, na druge društvene trgovačke tvrtke, na razna humanitarna društva itd. Zar su to pojedinci ili su to možda čak pravna lica?!

Zaista mi, koji smo naučeni na minuciozno izradjene i iscizelirane zakone, ne možemo se dosta načuditi, kako je moguće, da se u zakonu jednom takove omaške nadju! To budi samo mimogred rečeno.

Tužena stranka je dakle uvijek upravna vlast, koja je izdala rješenje (akt!), koje netko tužbom pobija. Naravno, upravna vlast je u najvećem broju slučajeva najmanje ili nikako interesirana, njoj je obično svejedno, da li će njeno rješenje ostati na snazi ili ne. Ali je tim više interesiran onaj treći, o čijoj se koži upravo i radi.

Zato čl. 29. zakona posve ispravno odredjuje, da sud imade u svakom slučaju licima, kojima bi poništenje upravnoga akta bilo na štetu, dati mogućnost, d a b u d u s a s l u š a n a. Ovo nije dosta, jer su baš ta lica najviše i osim tužitelja jedino interesirana, pa im je bezuvjetno trebalo dati sva prava parničke stranke. — Uzmimo samo slučaj, kada se napada tužbom po jednoj diobnoj stranci rješenje izdano u zadružnoj diobi. Upravnoj vlasti doista je posve svejedno, kakovim će uspjehom uroditi podnešena tužba. Ali nije to svejedno ostalim diobnim strankama, koje su zadovoljne sa rješenjem upravne vlasti, i koje bi osudom upravnoga suda mogle biti povrijedjene u svojim pravima.

Zato je i nedostatna i nepotpuna odredba čl. 31. zakona, prema kojoj na ročištu može tužilac učestvovati ili sam ili biti zastupan po odvjetniku. Ona stranka dakle, koja je u najmanju ruku barem toliko interesirana u stvari, koliko je interesiran i sam tužilac, ne bi mogla biti zastupana po odvjetniku. Ipak, pošto zakon to nigdje izravno ne brani, ne će se moći takovoj interesiranoj stranci braniti, da sobom povede i svoga odvjetnika, koji će znati sa zakonom u ruci braniti njene interese, bolje nego li na pr. nepismeni koji seljak.

Digitized by Google

Uspije li tužilac sa tužbom, te upravni sud poništi rješenje upravne vlasti, nije u tom slučaju dozvoljena žalba na državni savjet i onoj stranci, kojoj je poništenje akta na štetu, jer čl. 38. zakona dozvoljuje, da žalbu može podnijeti samo tužilac, ako je upravni sud tužbu odbacio, a tužena vlast, ako je upravni sud njezin akt poništio. Onaj dakle o čijoj se koži doista radi, nema riječi, o njemu i njegovim pravima rješava se po onoj: »de nobis sine nobis«. U odredbi, da tužena vlast m o ž e podnijeti žalbu, ako je upravni sud njezin akt poništio, nije sadržana nikakova garancija u pogledu zaštite prava onoga, kome je na štetu poništenje upravnoga akta.

Baš n. pr. u slučaju zadružne diobe, u pitanju ovlašteništva u zemljišnoj zajednici, u pitanjima, koja se odnose na općinsku potrošarinu itd., upravnoj je vlasti posve svejedno, da li će sud njezino rješenje poništiti ili ne. Pa onda, ako bude i htjela da podnese žalbu, treba najprije da za to dobije dozvolu i odobrenje nadležnoga ministra (čl. 39. zak.). Zar je opravdano, da pravo onoga, kojemu je poništenje upravnoga akta na štetu, bude ovisno o dobroj volji ministra i o tom, da li će upravna vlast u opće žalbu uložiti ili ne?

Nije moguće zamisliti, da će upravna vlast htjeti poslužiti se u takovim slučajevima uvijek svojim pravom, ishoditi dozvolu ministra te žalbu uložiti, jer ona to može, ali ne mora činiti. Pa ako je osudom upravnoga suda doista stranci krivo učinjeno, ona nema mogućnosti, da žalbom ishodi reparaciju te krivice, pa realizacija njenoga prava ovisi o dobroj volji i uvidjavnosti upravne vlasti. Sve kada bi upravna vlast i htjela da udovolji opravdanoj želji ovakove stranke, ona to ne će moći da učini obzirom na odredbu čl. 37. zakona, jer je žalba na državni savjet dopuštena u roku od 15 dana poslije primitka presude upravnoga suda. Kako pako upravna vlast za podnošenje žlbe treba odobrenje nadležnoga ministra, i kako se žalbe, kojima takovo odobrenje ne prileži po čl. 40. zakona po upravnom sudu moraju a limine odbaciti, jasno je, da upravna vlast ne će n i k a d a moći žalbu pravodobno uložiti, jer je absolutno nemoguće, da odobrenje ministra, kojim dozvoljava, da se žalba podnese, pravodobno stigne, pa ako kada i stigne, biti će to skoro uvijek po izmaku roku od 15 dana.

Od preke je dakle nužde, da se i onoj stranci, kojoj bi uništenje upravnoga akta bilo na štetu, priznadu sva prava parnične stranke, pa da se i njoj dozvoli žalba protiv rješenja upravnoga suda, a u očuvanju njezinih vlastitih interesa. — Nadajmo se da će barem praksa to načelo usvojiti, dok ne bude i to vrlo važno pitanje zakonom regulirano.

Digitized by Google

Ima li mjesta pobijanju presude obraničkoga suda zagrebačke burze?

Napisao dr. P. Č., odvjetnik.

Rešidba stola sedmorice odštampana u »Mjesečniku« br. 9 od ove godine pobudila je veliko interesovanje u našim pravničkim krugovima a još i više u našim trgovačkim krugovima, koji su ovom rešidbom teško pogođeni, pošto presudom obraničkoga suda zagrebačke burze njihove parnice ne će konačno biti riješene, već im i poslije te presude predstoji još dugotrajna parnica pred redovitim gradjanskim sudom. Zato je potrebno, da se pravnici pozabave sa tom rešidbom stola sedmorice tim više, što izgleda, da ta rešidba nije osnovana na zakonu.

Naime kraljevskim ukazom (»Najviše rješenje«, kako ga naziva Zbornik zakona i naredaba za g. 1919. strana IX.) od 11. rujna 1919. - dakle u vrijeme, kada još nismo imali ustava, - prošireno je važenje članova 1., 6., 7., 8., 14. i 15. zakona o javnim berzama od 3. studenoga 1886. na cijelo područje kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Ovakovo kraljevsko — »najviše rješenje« — izdano u vrijeme, kada još nismo imali ustava, svakako ima snagu zakona i imat će ju sve dotle, dok se ustavnim putem ne stvori novi zakon, kojim će možda ovo »najviše rešenje« biti ukinuto ili izmijenjeno.

Iz uvoda člana 1. toga zakona o javnim berzama vidi se jasna namisao zakonotvorca (§. 6. ogz.), da se taj zakon izdaje »radi olakšanja zemaljske trgovine«. Prema tome ne smije se taj zakon o berzama tumačiti na štetu naše zemaljske trgovine. Nadalje valja odmah imati pred očima, da prema jasnoj stilizaciji zakona o berzama i naročito članova proširenih na cijelu državu, sve ustanove zakona i naročito ustanove članova 1., 6., 7., 8., 14. i 15. su direktiva za sve javne burze, koje će se na temelju toga zakona osnovati. Te su ustanove imperativnoga karaktera, kojih se imadu držati sve burze i kojih one ne mogu mijenjati.

Ovo se jasno vidi iz čl. 1. i 6., koji potonji izrično kaže: »Ako bi u pravilima berze (statutu) bilo propisano, da sporove iz berzanskih poslova rješava izborni sud, onda treba u tim pravilima točno opredijeliti: 1. kako će taj sud biti sastavljen; 2. krug njegova rada i način, kako će se pred njim postupati«. I daljnje alineje dokazuju imperativnu narav članova toga zakona o berzama. — Nadalje član 8. izrično kaže: »Bliže odredbe o izvršenju odluka izbornoga suda..... propisat će se u pravilima burze«.

Iz citiranih ovdje ustanova članova 6. i 8. vidi se jasno, da se u pravilima burze može samo ustanoviti 1. sastav izbornog suda i 2. krug njegova rada i postupak, ali nipošto ne mogu pravila burze propisati, kakove tužbe ili pravne lijekove mogu stranke podnašati protiv presuda izbornoga suda burze. Stoga dakle u pogledu pravnih

Digitized by Google

lijekova i eventualnih tužba imadu se sve burze držati propisa čl. 7., koji isključuje »ž a l b u«. Sada valja razjasniti i ispitati, šta se ima razumijevati pod izrazom »ž a l b a«?

Mi smo u Hrvatskoj i Slavoniji primili sa austrijskim zakonima i osnovno načelo o tumačenju zakona, sadržano u §. 6. ogz., koje izrično i sasvim jasno odredjuje »jasnu namisao zakonotvorca« kao dušu svakoga zakona i glavnu direktivu prigodom tumačenja zakona. Dok to pravilo stoji kod nas u Hrvatskoj i Slavoniji na snazi, dotle mi pravnici, ako hoćemo pronaći »jasnu namisao zakonotvorca« u izrazu »ž a l b a«, moramo istraživati namisao srpskoga zakonotvorca u godini 1886., kada je zakon o javnim berzama stvoren i stupio na snagu, a ne možda namisao zakonotvorca u našem privremenom gradj. parbenom postupniku od g. 1852., kako to čini stol sedmorice u svojoj rješidbi.

Nema sumnje, da srpski zakonotvorac prigodom stvaranja zakona o javnim berzama od 3. studenoga 1886. nije imao pred očima austrijsko zakonodavstvo nego srpsko zakonodavstvo za kraljevinu Srbiju, pa se stoga za pravilno tumačenje izraza »ž a l b a« mora izviditi u gradjanskom sudskom postupniku za kraljevinu Srbiju od 20. veljače 1865. godine, što se ima razumijevati pod izrazom »ž a l b a«. Taj srpski parbeni postupnik pozna pravne lijekove »nezadovoljstvo« i »ž a l b u«, pa prvi pravni lijek odgovara našemu prizivu, a žalba odgovara našemu previdu (vidi §§. 309. i 322. srpskoga gradj. parbenoga postupnika). Prema tome dakle i izraz »ž a l b a« u čl. 7. cit. zakona o berzama ima se razumijevati kao pravni lijek protiv odluke (očevidno i presude) izbornoga suda burze.

§. 444. gradj. sudb. postupnika kaže, da po pravilu protiv presude običnoga izbornoga suda nema žalbe (dakle pravnoga lijeka), ali ipak da postoje četiri izuzetka, naime, ako je izabrani sud danu mu vlast prekoračio i ako je lice, koje nije lično sposobno, ili koje nije imalo vlasti, pristalo, da se izbrani sud sastavi ili ako je presuda osnovana na prevari ili ako bi izbrani suci navalično izvidjenjem ili sudjenjem nepravdu kome učinili. U ova četiri slučaja dozvoljava § 445. istoga postupnika žalbu nadležnomu sudu, dakle pravni lijek a ne tužbu, pa se po srpskom postupniku pravnim lijekom žalbe imadu napadati citirani slučajevi 1 — 4. §. 444, dok kod nas po §. 382. našega gpp. prekoračenje granice vlasti povjerene obranicima i očita prevara ima se napadati redovitom tužbom a ne pravnim lijekom.

U tome pogledu postoji znatna razlika izmedju austrijskoga zakonodavstva i novijega srpskoga zakonodavstva, pa je prema tome po srpskom gradj. sudskom postupniku isključena tužba na pobijanje presude običnoga obraničkoga suda, dok je u Hrvatskoj i Slavoniji protiv presude običnoga obraničkoga suda dozvoljena u stanovitim slučajevima redovita tužba po §. 382 gpp. Da to još bolje razjasnim, citiram ovdje §§. 446 i 447 srp. gradj. postupnika: — §. 446. odredjuje, da će sud u slučajevima 1 i 2 odmah riješiti, da li je žalba umjesna ili nije, a u slučajevima 3 i 4 riješit će, »pošto propisano izvidjenje« učini, pa ako se ovim izvidjenjem otkrije kažnjivo djelo,

Digitized by Google

postupit će se po §. 174.« naime obustavlja se civilni postupak, pa se povadja kazneni postupak; — §. 447. odredjuje, da sud poslije izvidjenja ima presudu potvrditi ili ukinuti, pa u posljednjem slučaju »uputit će parničare, da drugi sud sastave protiv čega nema žalbe«.

A sada promotrimo konzekvencije, koje izlaze iz svih citiranih zak. ustanova. — Prije svega se vidi, da su članovi 1., 6., 7., 8., 14. i 15. imperativne naravi, a iz »Najvišega rješenja« od 11. rujna 1919. kao i iz jasnih propisa samoga zakona o javnim berzama očevidno slijedi, da je zakonodavac htio, da se osnivaju jednoobrazne burze, a ne da svaka sebi kroji kapu, kako se njoj svidi. Zato ne može svaka burza drukčije urediti i preinačiti imperativne odredbe zakona, već samo unutar ovih imperativnih propisa može pobliže ustanove stvarati. Odatle slijedi, da zagrebačka burza takodjer nije mogla preinačiti ustanovu čl. 7. zak. o javnim berzama pa stoga niti §. 73. pravilnika, na koji se poziva rješidba stola sedmorice nije mogla niti može preinačiti toga člana. U ostalom taj član niti ne dozvoljava niti može dozvoliti tužbu na pobijanje presude izbranoga suda, a samo možda, jer sastavitelju pravilnika nije bila jasna namisao zakonodavca u ustanovi čl. 7., dodao je on u zaporci dodatak: '(pravnom lijeku u §. 73. pravilnika).

Nema nadalje sumnje, da namisao zakonodavca u »Najvišem rješenju« nije bila, da se na temelju istoga zakona o javnim berzama postupa u Zagrebu drukčije nego u Beogradu, jer bi u tom slučaju zagrebačka burza gore prošla, pošto presude njezina obraničkoga suda ne bi imale veliku praktičnu vrijednost, kada bi bila dozvoljena tužba na pobijanje tih presuda. A kada bi se opet čl. 7. imao tumačiti tako, da on dozvoljava protiv presude izbornoga suda beogradske burze tužbu, premda §. 445. gradj. postupnika ne dozvoljava takove tužbe protiv presude običnoga izbornoga suda, — onda bi presude beogradske burze manje vrijedile nego presude običnoga izbornoga suda! Takav postupak zakonodavac sigurno nije htio izraziti u čl. 7., po kojem nema mjesta »žalbi« protiv presude burzovnoga suda.

Konačno ne treba izgubiti iz vida, da trgovina traži najprije brzinu i što manje ograničenja, a takovoj brzini se sigurno ne ide u susret, ako se protiv presuda njezina izbornoga (obraničkoga) suda dozvoljava tužba pred redovitim gradjanskim sudom! A ne treba zaboraviti ni to, da čl. 1. zakona o javnim berzama kaže, da se mogu javne burze osnivati »radi olakšanja zemaljske trgovine«. Ne treba se buniti niti riječima u čl. 8.: »izrečenih u granicama postojećih zakona«, jer taj član je stvoren g. 1886., kada Srbija nije bila u nikakovoj vezi s Hrvatskom i Slavonijom, pa nije mislila u ovim riječima na zakonodavstvo Hrvatske i Slavonije. »Postojeći zakoni« - to su ovdje očevidno § 174 gradi postupnika i kazneni zakon za Srbiju, možda zatim njezin trgovački zakon itd. Doduše postoji mogućnost, da će biti i nepravednih presuda kod burzovnih sudova, ali toga ima — i ako redje — i kod redovitih sudova, pa osim toga svaka jaka institucija stvara po gdjekad i žrtve.

Digitized by Google

Iz svega toga ja sam došao do uvjerenja, da prema danas važećim zakonima nema mjesta niti tužbi na pobijanje presuda izbranoga suda burze niti ikakovu pravnomu lijeku i to niti u Zagrebu niti u nikojem drugom mjestu u našoj današnjoj kraljevini. Milo bi mi bilo, kada bi se gg. kolege takodjer pozabavili ovim važnim pitanjem, koje je za našu trgovinu od velikoga upliva.

Zakonodavstvo.

Obrazloženje i pripomene k nacrtu osnove revidiranoga općega gradjanskoga zakonika.*)

(Drugi razdio drugoga dijela: §§ 859.—937. i treći dio: §§ 1342.—1450.)

Sastavio: **Ivan Maurović.**

K §-u 859. Stari zakon veli, da se obveze osnivaju neposredno na zakonu, na pogodbi i na šteti. Kad naš zakon veli, da obligacije mogu nastati neposredno iz zakona, htjelo se je tim reći — veli na primjer Ehrenzweig, S., VI. izd., § 312. in f. — da obligacija nije nastala ni iz jednoga od obih drugih razloga. Ipak nije ono u zakonu dobro rečeno. Vidi starija izdanja Krainz-Pfaff-Ehrenzweig. sistema. S toga sam pokušao § 859. promijeniti.

Novela (austr.) kaže mjesto »iz pogodbe«, iz pravnoga posla«, i to poradi »Auslobung«, koja je uvrštena u ovo poglavlje, a jest prema redakciji novele jednostrani pravni posao. No naš zakon, kao i njemački, stoji na stanovištu, da kod pr. posala inter vivos samo ugovor radja obvezu, a jednostrano obećanje je neobvezatno, u koliko zakon ne veli drugo. Prema tomu glasi § 305. njem. gz. z-a: »Zur Begründung eines Schuldverhältnisses durch Rechtsgeschäft sowie zur Aenderung des Inhalts eines Schuldverhältnisses ist ein Vertrag zwischen den Beteiligten erforderlich, soweit nicht das Gesetz ein Anderes vorschreibt. Vidi: Motive zu dem Entwurfe eines B. G. B. für das deutsche Reich« (§§ 342. i 343. I. E., 2. sv. str. 175. i sl.). S toga bih i ja, šta se toga tiče, ostao kod staroga zakona, t. j. ne bih mjesto »pogodbe« stavio »pravni posao« kao općeniti razlog postanka obveza. Pravni poslovi (inter v.), iz kojih nastaju obligacije, su daleko pretežno pogodbe, a tek gdjegdje nastaju obligacije iz jednostranih pravnih posala. Napose »Auslobung« kao jednostrani pravni posao nije dostatni razlog, da se u § 859. stavi mjesto »pogodba« — »pravni posao«. Sâm »Auslobung« stavio sam na koncu ovoga poglavlja[1]) i prema tomu promijenio i naslov tomu poglavlju. Mogli bismo tu »Auslobung« staviti i iza ponude. Tako je to učinjeno u švic. ObIR. Nu čini se, da je baš ta okolnost dala povoda prijeporu. Vidi Gmür, Komm. zum schweiz. Zivilgesetzbuch, Bd. 6. ad § 8. (ex 1913).

Dodajem još ovo: o razlozima postanka obl. nema govora u švicarskom ObIR. od 81. g. u jednom §-u, kako kod nas u §-u 859. Tako ni u da-

*) Vidi »Mjesečnik« 1923. br. 3. (97. i sl.), br. 9. (str. 382. i sl.), br. 10. (str. 424. i sl.).

[1]) Pobliže o »Auslobung« dolje kod §-a 973. a).

Digitized by Google

našnjem švicarskom ObiR. No pojedini odsjeci 1. dijela des ObiR (»Entstehung der Obligationen«) govore o postanku obligacijâ ex contr., ex delicto i iz bezrazložnoga obogaćenja. Tako u novom švicarskom zakonu od 1911., dok stariji švicarski zakon spominje kao 4. razlog postanka obligacijâ: »Obligationen aus anderen Gründen«. (Čl. 76.). — Njemački gr. z. spominje delikte i bezrazložno obogaćenje među pojedinim obl. (Einzelne Schuldverhältnisse«) tit. 24. i 25.

Najposlije, što se prijevoda tiče, napominjem ovo: mjesto: »lice«, »lično«[2]) — ostao bih ipak pri: »osoba«, »osobno«. Lice je u prvom redu: »das Gesicht« — a u značenju: »persona« dolazi valjda kao pars pro toto.

K §-u 860. Redaktori austr. novele drže, da je § 860. najzgodnije mjesto za »Auslobung«, tim više jer da je sam po sebi bez sadržine. Vidi »Bericht« str. 123. Ne bih — mimo gore spomenutoga — rekao, da je najzgodnije, da poglavlje, koje po sadržini svojoj radi o pogodbama, započinje sa »Auslobung« kao jednostranim pravnim poslom — a još bih manje mogao reći, da je § 860. bez sadržine. On je u uskom savezu sa §-om 859. i upućuje, gdje se govori o drugim razlozima postanka obligacija izuzevši pogodbu. Osobito mi se čini uputnim, da i radi novoga naslova, koji dadoh ovomu (17.) poglavlju, i u početnim njegovim §§ odmah upozorim izbliže i na mjesto, koje novi zakon dopituje novomu institutu, javnomu obrečenju nagrade. — Povrh toga, ne ćemo li »Auslobung« turnuti u § 860., a podjedno taj §, radi toga što je tobož bez sadržine, eliminiramo — moralo bi ostati ovo mjesto vakantno, van da pomaknemo cijelu dalnju numeraciju §§, što slijede u gr. zakonu iza §-a 859.

K §-u 861. Ovomu se dakako mnogo prigovara. Već Unger, S. II., § 93., N. 15. veli, da nije u mnogom pogledu baš sretno sastavljen. Krainz i Pfaff, S. (2. izd.) § 131. N. 12. vele, da z. u tom §-u ne daje definiciju ugovora, već samo kako jedna species ugovora, obligatorni ugovor, nastaje. A. Ehrenzweig (6. izd., § 313. in. pr.) kaže: »Längst verklungene, naturrechtliche Lehre tönt im § 861. nach: wer ein Versprechen macht, erklärt, dass der einem andern sein Recht übertragen wolle«. Nadalje isti l. c.: oba pogodbena očitovanja nisu obećanje i prihvat, već ponuda i prihvat. Tako i novelirani §§ 862. i 862.a). Obećanje može biti u ponudi ili u prihvatu ili u obojem.

No i novijim osnovama i zakonima se u tom pogledu mnogo prigovara. Vidi I. E. njem. zakona i k tomu: Zusammenstellung gutachtlicher Aeusserungen zu dem Entwurf eines B. G. B. ad § 77., str. 141. i sl. (»Vertragsschliessung«). Konačno je odnosni § (77.) I. osnove iz njem. zakona izostavljen, dok ustanovu o sklapanju ugovora u švic. ObiR. (čl. 1.) ipak nalazimo.

Prema svemu tomu najbolje u to ne dirati. Nisu u taj § dirali ni redaktori austr. novele. Kad bismo drugačije postupali, prešli bismo i okvir granicâ, u kojima se ima kretati naš rad.

K § 862. i 862.a) Promjena staroga §-a 862. o. g. z-a jest bez sumnje svrsi shodna, a učinjena je u bivšoj Austriji prema današnjim potrebama.

Po našem gr. z-u (§ 862.) treba prihvat unutar roka za primitak »objaviti obećavajućoj strani«. Odatle se ne može sa sigurnošću razabrati, u kojem se momentu imade smatrati ugovor sklopljenim[3]), te je opravdano, da se dvojbe o tom dokrajče zakonom. U austr. noveli, a za njom u

[2]) Tako na pr. Arangjelović u svom prijevodu austr. gr. z-a.

[3]) »Regierungsvorlage«, str. 124. (Regierungsvorlage betreffend die Aenderung

Digitized by Google

našoj osnovi — 1. izreka §-a 862. a) — je t. zv. »Empfangstheorie« došla decidirano do izražaja, a to se općenito smatra svrsi najshodnijim.

Druga izreka §-a 862. a) temelji se na shvaćanju, da je prema »Treu u. Glauben« dužnost ponudioca, da pod gornjim pretpostavama — t. j. ako je prihvat, prem pravodobno odaslan, ipak zakasnio, a ponudilac je to morao opaziti — obavijesti oblata. Posljedica propusta te dužnosti bila bi po sebi, da oferent ima naknaditi štetu, koja odatle nastaje[4]). No prometu time ne bi bilo pomoženo[5]), pa zato je u austr. noveli i kod nas statuirano, da je pod spomenutim preduvjetima sama pogodba perfektna. Austr. novela povodi se ondje za njem. gr. z-om (§ 149.) ter za 5. čl. švic. obvez. prava. Ipak su oba ova zakona po mojem sudu u tom pitanju bolje koncipirana, pak se za njima i povodim. Austr. novela naime kaže, da ponudilac mora drugoj stranci bez odlaganja javiti da o d u s t a j e (»den Rücktritt«). Nu od česa on ovdje odustaje? Od pogodbe sigurno ne, jer ta tek nastaje (kommt zustande) propustom prijave; ali ne bi bilo dobro govoriti ni o odustaji od ponude, jer je ta zakašnjenjem (dolaska) prihvata utrnula[6])[7]). I češka komisija, koja imade revidirati austr. gr. zakonik[8]), ne smatra ispravnim, da se u §-u 862. a) in f. novel. zakonika govori o odustaji.[9])

Druga izreka §-a 862. imade u njemačkom tekstu riječ »s o g l e i c h«, a u §-u 862a) in f. dolazi izraz »u n v e r z ü g l i c h«. To je udešeno prema njemačkom zakonu §§ 147. i 149. (§ 147. cit. veli: »sofort«). Taj z. u svojoj istančenoj terminologiji jedno od drugoga razlikuje: »unverzüglich« = »ohne schuldhaftes Zögern« (§ 121. nj. z.[10]) Iz »Bericht«-a (verb.: »sofort«) proizlazi (str. 132. al. 2.), da austr. redaktori nisu htjeli oraviti ove razlike, a valjda su i držali, da ne će biti dvojbe, u kojem smislu se riječ: »u n v e r z ü g l i c h« u n a š e m zakonu shvatiti ima. U istinu se je i izraz »ohne Verzug« u starom §-u 862. o. g. z. općenito shvaćao ekvivalentno izrazu:

u. Ergänzung einiger Bestimmungen des ABGB. (29 der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Herrenhauses. — XVIII. Session 1907.)

[4]) Drugačije »Bericht«, str. 132. (»Bericht der Kommission für Justitzgegenstände über die Gesetzesvorlage, betreffend die Aenderung u. Ergänzung einiger — XXI. Session 1912.). Ali vidi »Motive« k njem. gr. z-u, sv. I. str. 170., i sl.

[5]) Motivi k njem. gr. z-u, l. c.

[6]) Motivi k njem. gr. z-u, I. sv., str. 171.

[7]) Ovi, kao i mnogi drugi izvodi, što dalje dolje slijede uzeti su iz mojih »Primjedba k velikoj osnovi o djelomičnom preinačenju i popunjenju naredjenja općega gradjanskoga zakonika« (iz g. 1917.). Ja sam te primjedbe poslao najprije hrv. vladi, a iza toga — koliko nisu štampane u »Mjesečniku« — ministarstvu pravde u B e o g r a d. U o b r a z l o ž e n j u s v o g a n a c r t a o b v e z. p r a v a, š t o s a m g a o d a s l a o u B e o g r a d p o z i v l j e m s e s a m o n a o d n o s n e s t r a n e i §§ t i h s v o j i h p r m i m j e d b a.

[8]) I u Češkoj radi se o reviziji austr. gradj. z-a. Kratki pregled o tom radu donosi prof. W e i s s u »I. deutscher Juristentag in der Tschechoslovakei«, Gutachten, 1923. str. 1—16.

[9]) Kako su moje »primjedbe« davno prije izradjene i poslane k vladi, nego što je u češkom »Pravniku« odnosni elaborat češke revizijone komisije (glavni referent prof. K r č m a r) publiciran, nije moja pripomena, da tu nije ispravno govoriti o odustanku od pogodbe, češkoga podrijetla.

[10]) Vidi na pr. O e r t m a n n Komm. ad. § 147.

Digitized by Google

»sogleich« (vidi: Winiwarter i Stubenrauch u svojim komentarima ad § 862, Hasenöhrl, OblR, I. sv. str. 641., 2. izd. — te Krasnopolski OblR str. 61. i 120.). Ipak u samoj noveli, kad se u dva §§, koji uzastopce slijede, rabi jedanput »sogleich« a drugi put: »unverzüglich« — stvar dobiva drugo lice, te ne izgleda da su oba izraza identična. Ja u oba §§ (862. i 862 a) jednako upotrebljujem izraz: »odmah« (»sogleich«), koji ima i svoju zak. interpretaciju u §-u 904. ter držim, da ta zadovoljava. Hoće li se pak u §-u 862.a) pridržati »unverzüglich« i njima nešto sa »sogleich« bilo ista bilo različita reći, trebalo bi svakako u naš zakon staviti zakonsko tumačenje i ovoga izraza.

I poznati profesor Kohler predlagao je svojevremeno, da se u analognom § u I. osn. njem. gr. z-a (§ 85.) kaže: »... so hat der Antragsteller den Gegenteil sofort von der Verspätung zu benachrichtigen, ansonst der Vetrag als abgeschlossen gilt.[11] [12]

K §§ 863. i 864. Stari § 864. izostavljam i ja iz razloga u »Bericht«-u str. 134., al. 2. spomenutih. (A isto i natpis §-a 863.: »Razdijeljenje pogodba« — V. »Bericht« str. 132. al. 3.). Podjedno stavljam novelin § 864. na mjesto staroga §-a 863., jer je po sadržaju svom u uskom savezu sa prijašnjim §§ o ponudi i prihvatu. Taj poredjaj nalazimo i u švic. OblR čl. 5. i 6. Stari § 863. se uslijed toga pomiče za jedno mjesto i dolazi pod broj 864.

Glede toga novelinoga 864. a moga 863. §-a spominjem još ovo. U njemu je sadržana norma praktično važna. Često samo djelanje, ispunjenje oblatovo čini ugovor perfektnim; pogodba dakle nastaje djelanjem primaočevim. To su naime slučajevi, gdje se po naravi posla i po prometnom običaju ne očekuje izrično prihvatno očitovanje sa strane oblata već djelanje, ako je sporazuman sa ofertom. Na pr. naručim pismeno kod knjižara knjigu; on mi ju pošalje (t. j. ispunjenje). Ne bi bilo shodno, da ovdje ugovor postane perfektan po pravilu §-a 862. Pobliže o tom »Bericht« str. 133.

Što se prijevoda gornjih paragrafa tiče napominjem slijedeće. U njem. tekstu dolaze ovdje izrazi: redlicher Verkehr«, »Verkehrssitte«. U d. l. prevedeno je to sa: »pošteni saobraćaj — soabraćajni običaj«. Tako i Arangjelović u svojem prijevodu (od g. 1921.), dok ja ovdje rabim riječ »promet«, i to poglavito iz ovih razloga. U našem gr. zakonu dolazi češće izraz »Verkehr« (§§ 303, 311, 653, 878, 880) i naši stari to prevode sa »promet«. Prigovoriti će mi, da ovdje dolazi riječ »Verkehr« u drugom značenju. Nu napose onaj dodatak u austr. noveli (§ 863. al. 2.) je pendent čl.-a 279 u austr. trg. i §-a 267. u hrv. trg. z-u. Kao što se u tim ustanovama trg. z-a radi o trg. prometu, tako se može reći, da se u 2. al. novel. aust. gr. z-a radi o prometu sa poštenim ljudima. Obje pak ustanove su »Seitenbestimmungen zu § 157. des d. B. G. B., wonach Verträge so auszulegen sind, wie Treu u. Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern«. V. Lehmann. Lehrbuch des Handelsrechts str. 51. Nadalje »Bericht« str. 153., »Motive« njem. gr. z-a II. str. 198; Matthias, Lehrbuch str. 11. — Ističemo još, da bi se ovaj dodatak — 2. al. austr. nov. § 863. mogao napokon i izostaviti, jer sadržaje princip, koji se po sebi razumije, bez kojega ne

[11]) Ove alineje nema u obrazloženju, koje sam poslao u Beograd. Dodajem to naknadno ovdje u Zagrebu, pošto je u zakonod. savjetu moja riječ »odmah« (sofort) iz teksta moga nacrta §-a 862 a) otklonjena. Vidi i Zusammenstellung gutachtlicher Aeusserungen zu dem Entwurf eines bürg. Gesetzbuchs; sv. I, str. 147. i sl.

[12]) Ovaj prijedlog Kohler-ov nalazi se u njegovoj raspravi: »Ueber den Vertrag unter Abwesenden« (Archiv f. bürg. Recht, sv. I., str. 324).

Digitized by Google

bismo očitovanje volje ni mogli tumačiti. V. Wellspacher, Kritische Bemerkungen zur Zivilgesetznovelle, Oest. Gerichtszeitung ex 1908, br. 9., str. 70. — Konačno glede prijevoda još ovo. Arangjelović prevodi: »Handlungen« sa: »postupcima«, a: »vernünftig« sa: »pametno«. No »postupak« je: »Verfahren«, a »pametno« je »gescheit«.

K §-u 865. U njemačkom zakonu (§§ 6, 104, 114 i t. d.) i u švic. Z. G. B. (čl. 17, 19) spominju se i osobe, koje su »entmündigt« (»Entmündigung«). U Dalmaciji i Sloveniji imadu naknadno stvoreni »Entmündigungsordnung«. Ne ćemo li previše zadirati u strukturu o. g. z-a treba da i mi ali naknadno stvorimo posebnu »Entmündigungsordnung«, koja će vrijediti kao lex posterior prema ovomu zakonu. U Dalmaciji i Sloveniji bi na osnovu jednoga propisa u uvodnom zakonu ostala sadašnja njihova »Entmündigungsordnung« u kreposti.

K § 867. Arangjelović prevodi »Vorsorge« sa: »nadzor«. No »nadzor« je: »Aufsicht«.

K §-u 868. Ovaj je kod nas ukinut zakonom od 10. juna 1890. o posljedicama kaznenih osuda. Za sada je najbolje, da ovo mjesto ostane vakantno. Vidjeti ćemo kazneni zakon i druge s njim u savezu stojeće zakone.

K §-u 869. Propis o disenzu nije dakako savršen. Napose bi trebalo izjasniti odnos disenza naprama bludnji, točnije §-a 869. prema 871. Nu tu bi kod detaljnijega zakonskoga normiranja trebalo toli suptilno diferencirati, da je komisija, a. gornje kuće radije odustala od noveliranja §-a 869. V. »Bericht« str. 137., al. 1.

Dok još Krainz, S., II. izd. § 107. veli, da bivstvo disenza sastoji u u pomanjkanju sporazuma voljâ (Willenseinigung) usuprot suglasja volje i očitovanja, noviji uče, da se disenz ograničuje na očitovanjâ, koja se sadržajem ne pokrivaju. Prema tomu ovi kod sklapanja ugovora (beim Vertragsschluss) apstrahiraju od potrepštine suglasja volja.

Iz §§ 861. i 869. — uči Wlasak za o. g. — teško se može sa sigurnošću razabrati, koje shvaćanje o postanku ugovora (Zustandekommen des Vertrages) odgovara našemu pravu: da li ono teorije volje ili ono teorije očitovanja. Nasuprot gledom na § 876. možemo reći za područje, u kojem ovaj paragraf dominira, da o nulitetu ugovora radi disenza voljâ, ako se očitovanja pokrivaju, ne može biti govora. K tomu dolazi još ovo. U slučaju da fali »privoljenje«, o kojem govori § 869., treba uzeti, da je ugovor absolutno ništetan, baš tako kao što je s druge strane, prema § 871, 873 u slučaju bitne bludnje ugovor samo relativno ništetan. Odatle nastaju poteškoće, koje se daju samo tako ukloniti, ako potrepštine za perfekciju ugovora (Vertragsschluss) budu u skladu sa teorijom očitovanja.

No kad se radi o dvoličnim očitovanjima — uči Wlassak za njem. gr. z. — ne dolaze ustanove o bludnji do uporabe, jer nijedna strana ne može dokazati divergenciju između volje i očitovanja (a ne može se — držim ja — ni reći, da li se očitovanja sadržajno pokrivaju). Tek ako se uzme u obzir, što su stranke mislile (Willensmeinungen), postaje u opće moguće svakomu očitovanju dati određeno značenje. Tu je jedino uporabivo rješenje: apsolutni nulitet. Vidi: Wlassak, Das Rechtsgeschäft und das Verhältnis des Willens zur Erklärung nach dem deutschen bürg. G. B., Gerichtzeitung ex 1902., str. 75.

Ova suptilna diferenciranja opravdaju stanovište austr. redaktorâ, da odustaju od detaljnijega zakonskoga normiranja odnosnih pitanja.

Dodati mi je, da iz historije redakcije proizlazi, da su redaktori u §-u 869. mislili na divergenciju voljâ. Pasus: »oder erfolgt die Annahme unter

Digitized by Google

anderen Bestimmungen . . . kein Vertrag« umetnut je radi izostavljenih §§ 169.—171. z. g. z. Haan pače sumnja, da li će izraz: »unter anderen Bestimmungen« biti za svakog jasan ter dodaje: es handele sich hier, dass beide Teile in ihren Gesinnungen in ihrer Meinung vollkommen übereinstimmen. Ofner II, § 15., str. 12.

Za »wahre Einwilligung« veli Arangjelović: »istinito privoljenje«. »Wahr« — »wirklich« (Duden), »mit dem wirklichen übereinstimmend« (Henel). Nego i: »pravi« znači prema Ivekoviću — »recht, echt, verus« (»pravi Srbin, pravi Hrišćanin«). — Za »Bestimmungen« veli Arangjelović: »odredbama«. To bi odgovaralo Wlassak-ovom mišljenju (1. c. N. 16a) a jeste i točan prijevod njemačke riječi. Nasuprot naš »uvjet« više odgovara namisli redaktora. »Bestimmung« prema Grimmu znači: constitutio, definitio, lex, conditio.

§ 870. U ovom i slijedećim §§ podvrgli su austr. redaktori reviziji ustanove gr. z-a, koje rade o uplivu straha i bludnje na pogodbu. Nu tom revizijom nije se htjelo potresti temelje i načela nauke gr. z-a o bludnji, koja su se shodnim pokazala, te ta nauka pače spada medju »die schöpferischen Grosstaten« našega z-a.[13] Sastavljači austr. novele hoće samo provesti neke »korekture i dodatke«, te time upravo osigurati postojeći sistem o. gr. z-a.[14]

U gornjem §-u govori novela o utjecaju lukavštine na slobodnu volju kontrahentovu. Ako je odluka jedne ugovorne stranke izazvana lukavošću druge stranke u smislu §-a 871. — pobijanje ovakove pogodbe dade se po postojećem pravu teško i samo stranputicom opravdati. Pošto je pak sigurno poželjno, da na taj način prevareni kontrahent ne bude — ne ćemo li bonam fidem grubo vrijedjati — vezan na ugovor, opravdano je, da se u zakonu stavi lukavština na isti niveau sa strahom, te da se dosadašnji § 870. o. g. z-a u tom smislu popuni. Tako od prilike »Bericht« na str. 136. Dakako da će i ovdje bludnja u motivu uplivati na valjanost cijeloga posla samo onda, ako je taj motiv bio onaj, koji je odlučan za volju. Krivo imadu redaktori aust. »Regierungsvorlage«, kad misle, da po noveliranom pravu i zavedenje u pogledu nebitne okolnosti čini pogodbu relativno nevaljanom. Jer ako bez bludnje u pogledu na stanovitu okolnost ugovor ne bi bio sklopljen, onda to nije više nebitna okolnost ni nebitna bludnja.[15]

Zadnja izreka staroga §-a 870. o. g. z-a mogla se je izostaviti, jer je ono, što se u toj izreci veli, već citiranjem §-a 55. došlo do izražaja.

K §-u 871. Neke izmjene i dodatke, učinjene ovdje po austr. redaktorima, prihvatio sam, druge opet sam modificirao odn. otklonio.

Tako se slažem s austr. redaktorima, kada tvrde, da je slaba strana ustanovâ gr. z-a o uplivu bludnje na valjanost pogodbe, da su oba na istom principu počivajuća pravila: pogodba se može pobijati, ako predleži bludnja ter ako je ta bludnja izazvana očitovanjem protivnikovim ili ako je ovaj za bludnju morao znati — izražena u dva pragrafa, kao da se ovi osnivaju na raznim načelima. Stoga je ne samo stilistički važno, da se §§ 871. i 876. o. g. z-a zajedno spoje i temeljna misao naše nauke o bludni u jednoj zasadi formulira. (Temeljna je pak misao naše nauke o bludnji, da je onaj kon-

[13]) Wellspacher, l. z. str. 72 (Kritische Bemerkungen zur Zivilgesetznovelle. Allg. öst. Gerichtszeitung ex 1908 br. 9. i sl.

[14]) »Bericht« str. 134.

[15]) Krasnopolski, Die Aenderung etz. des a. b. Gesetzbuches, str. 35 i 36 i »Bericht« l. c.

Digitized by Google

trahent, koji je u bludnji, vezan za svoje očitovanje u prilog sukontrahentu, koji se u to očitovanje pouzdaje).[16]

Isto tako dajem pravo aust. redaktorima, da su dosadašnji pasus u §-u 871.: »Ako je jedna strana lažnim izvješćima uvela u bludnju . . . .« tako udesili, da time prestaju dosadašnje dvojbe. Spomenuti naime pasus krivo su tumačili — a još i sada to gdjekad biva — kao da mora postojati dolus ili barem kulpa sa strane onoga, koji »izvješćuje«.

No s ostalim promjenama učinjenim u ovom §-u, ne bih se mogao složiti. Tako napose dvojim,[17] da je po sebi ispravno shvaćanje, da onaj, koji odašilje očitovanje nosi i pogibelj, ako je njegov posrednik to očitovanje iskrivio — došlo do pravog izražaja u novom tekstu §-a 871. S toga sam se o tom u svom nacrtu (u §-u 876.) izrazio na način, kako je to rečeno u §-u 27. švic. ObIR., a odnosni pasus § 871. aust. novele (»oder dem anderen zugegangenen Erklärung) izostavio. — I onaj »novum« na koncu noveliranog austr. §-a 871. nije nipošto naišao na bezuslovno odobrenje kritičarâ, te sam ga izostavio. Htjelo se je reći, da jedan sukontrahent (»der Empfänger der irrigen Erklärung) ne može svoga druga, sukontrahenta, koji je u bludnji, pograbiti za riječ, ako mu je bludnja bila još pravodobno razjašnjena. No što znači »pravodobno« (»rechtzeitig«)? Držim, da ima pravo Mitteis,[18] kad veli, da treba, kad se u z-u postavljaju vremenske granice, ove i objektivno fiksirati; inače otvaramo vrata pravnoj nesigurnosti i samovolji suca.

K §-u 872. Kontrahenat, koji drugoga zavede u bludnju bez svoje krivnje, mora zavedenomu dati »primjerenu naknadu«, koja (paralelno §-u 333. o. g. z-a) ne dosiže iznos štete. Pfaff, Gutacht. str. 63. i sl.

K §§ 875. i 876. Promjena §§ 870 i 871. u starom zakonu iziskuje promjenu u dosadašnjem §-u 875.

Isto tako je sadržaj staroga §-a 876. pored novoga §-a 871. postao suvišan. No ni novi austr. § 876. mi se ne svidja. Tu se govori prema njem. gr. z. o »Willenserklärungen, welche einer anderen Person gegenüber abzugeben sind« (»empfangsbedürftige Willenserklärungen«). Po njem. zakonu naime treba unutar očitovanja voljâ razlikovati: očitovanja, koja treba naprama odredjenoj osobi učiniti (abgeben) i ona, kod kojih to nije potrebno. U prvu (mnogo veću) grupu spadaju pogodbena očitovanja i mnogobrojna jednostrana očitovanja volje: opomena, otkaz, odustaja od ugovora. Vidi Winscheid—Kipp § 69; 5. No u naš zakon ovo, držim, ne pristaje. Oertmanov Komm. I. str. 401. veli za njem. zakon gledom na to: »Es ist eins der grössten Verdienste der BGB hier schöpferisch gewirkt zu haben«. Ja bih se usudio reći, da je i to »ein wahres Kind der grauen Theorie«. Strohal (Ihr. Jahrb., sv. 28. str. 353. N. 12) tvrdi — dakako za prvu osnovu — da bi se gotovo okladio, da se svaki od mnogobrojnih §§ I. osnove, koji operiraju sa primaocem očitovanja (mit dem Erklärungsempfänger) dade dovesti ad absurdum. I Gierke, Goldschmidt ter Schilling su protiv ovoga novuma u njem. zakonu (I. osnova). Vidi Zusammenstellung, I. sv., (str. 107. i sl.). U ostalom je i za sâm niem. zakon prijeporno, da li je na pr. »Auslobung« »ein einseitiges empfangsbedürftiges Rechtsgeschäft«. Vidi Biermann str. 139. s jedne, a Hellmann (Iher. Jahr. sv. 42., str. 433.) s druge strane. Napokon smo — to veli i »Bericht«

[16]) »Bericht«, str. l. c.
[17]) Wellspacher, l. c. str. 72.
[18]) Entwurf einer Novelle etz., str. 23.

Digitized by Google

str. 137. — već i prije novele bili naučeni propise o. g. z. o ugovoru protezati i na pravne poslove u opće. — Ni umetak o prav. poslovima u novel. §-u 859. nisam umetnuo.

Propis §-a 871. austr. novele, i to pasus: »oder dem anderen zugegangenen Erklärung«, izražen na način, kako je to rečeno u švic. ObIR. (čl. 27.) stavio sam — kako jur gore napomenuh — ovamo u § 876. svoga nacrta.

Najposlije ovdje na koncu noveliranih propisa o bludnji spominjem, da je odlični austr. jurista prof. Wellspacher[19] pledirao za to, da se u odnosne propise našega staroga §-a u opće ne dira.

K §-u 878. Dosadašnji § 878. o. g. z-a promijenjen je prema uzoru austr. novele III. djelom novela § 89.). Ova se promjena, držim, mora odobriti s razloga navedenih u austr. motivima.[20] Napose imadu austr. redaktori pravo kad vele, da treba razlučiti ustanove o »nemogućnosti« i one o »nedopustivosti« u dva paragrafa — 878. i 879.; jer nelučenje toga — kaošto u starom §-u 878. — je sistematski krivo, a i zavodi u praksi. Kod nemogućnosti radi se naime o predmetu, o činidbi; kod nedopustivosti pak o pogodbenoj causi (Vertragsgrund).[21] Prema tomu, vele spomenuti motivi, imade i budući zajednički natpis pred novim §§ 878. i sl. glasiti: »mogućnost i dopustivost«, dok se dosadašnja pobliža oznaka u marg rubrici pred starim §-om 878., t. j. da se radi o »mogućnosti činjenja« (»ispunjenja«, »Möglichkeit der Leistung«) — izostavlja.

I druge u ovom §-u po austr. uzoru načinjene promjene baziraju se na po našem mišljenju opravdanim razlozima, koji su pobliže izvedeni u citiranim austr. motivima.[22]

K §-u 879. Ustanovu prve alineje gornjega §-a, o ugovorima, koji su contra bonos mores, nalazimo u njem. z-u (§ 138.), u švic. ObIR. čl. 20., u ug. osnovi § 747. Odatle, napose iz njem. gr. z-a,[23] uzeta je ona i u austr. novelu (§ 90. III. djelom. austr. novele) a iz nje u našu osnovu. I za nju vrijedi doista ono, što cit. »Bericht« jednom prilikom kaže, da naime neke ustanove njem. gradj. kodeksa vrše neku sugestivnu moć na kasnije europejske gradjansko pravne kodifikacije.

Do sada se je nevaljanost pogodbâ contra bonos mores izvodila iz §-a 878. o. g. z-a. No ponajprije su u tom §-u »dobri običaji« i ono što je protiv njih, izrično ne spominju. Da su ugovori contra bonos mores nevaljani, samo se izvodi iz §-a 878. u savezu sa §-om 26. o. g. z-a. (Da li je ovo pozivanje na cit. § 26. gr. z-a potpuno opravdano, o tom bi se moglo prepirati). Bez sumnje je ovo jedan nedostatak u našem gr. z-u. Nadalje — i apstrahirajući od netom rečenoga — u §-u 878. o. g. z-a se veli, da ne može biti predmet[24] ugovora ono, što je nemoguće ili nedopušteno, dakle da su nevaljani, medju ostalima, ugovori, koji su gledom na predmet contra bonos mores. I tomu se je mnogo prigovaralo. Ugovor, kaže se, može biti contra bonos mores i bez obzira na pogodbeni predmet.

Austr. redaktori su držali, da će se tim prigovorima najbolje ukloniti, ako, povadjajući se za njem. gr. z-om, naprosto kažu: »Ein Vertrag, der gegen ein gesetzliches Verbot oder gegen die guten Sitten verstösst, ist nich-

[19]) L. c. str. 72.
[20]) V. »Bericht«, str. 137.
[21]) »Bericht« l. c.
[22]) »Bericht«, str. 138.
[23]) Ovaj govori općenito o prav. poslovima.
[24]) Vidi njemački tekst opć. gr. z-a.

Digitized by Google

tig«. Tim austr. novela kao i njem. zakon postavlja expressis verbis pravilo, da su ugovori, kojima se vrijedjaju boni mores, nevaljani; ali ni oni — ni austr. ni njem. zakon — ne odredjuju općenito, kada je »pravni posao takav, da vrijedja dobre običaje, [25] već se to prepušta teoriji i praksi. To je dakako i shvaćanje austr. redakcije, ali ona ipak mnije, da je novim zakonom obojici — nauci i sucu — dana u dva pravca neka direktiva, a prema tom da su stavljene i neke granice. Prvo: novi zakon ide dalje od staroga, po kojem su ugovori nevaljani, ako im je predmet contra b. mores. Drugo: »nemoralnost«, ako i ne treba da dodje do izražaja u riječima pogodbe, mora biti u ugovorenoj poslovnoj svrsi. Usuprot tomu držim: sam zakon — austrijski i njemački — tako je široko koncipiran, da te po austr. redaktorima u motivima spomenute granice nisu tako sigurne. Imade odličnih pisaca njem. gradj. zakonika, koji usuprot, može se reći, identičnosti mjerodavnoga zak. teksta ugovor contra b. mores drugačije shvaćaju nego li austr. redaktori u svojim motivima.

Ipak sam metnuo tek poslije dugoga kolebanja, ovu ustanovu austr. novele u svoj nacrt, jer se, kako jur gore u uvodnim primjedbama[26] rekoh, u ulozi »kodifikatora« jedva možemo oteti »glasu naroda« i plivati protiv opće struje. Ako su naime i slabe strane starog našeg zakonika — §-a 878. — i evidentne, ipak je neosporiva činjenica, da i nova norma, kraj svih svojih prednosti, krije u sebi pogibelji ter zadaje kod upotrebe svakojake poteškoće.[27] U drugu ruku opet nije sadašnje pravno stanje nipošto takovo, da bi reforma o. g. §-a tom pitanju bila jedna preka potreba. Napose pak još iznosim ovdje iz motivâ k njem. gr. z-u [28] ove karakteristične i promišljanja vriedne riječi, s kojima popraćuju gornjemu §-u našega nacrta odgovarajuću ustanovu njemačke osnove. »Die Vorschrift stellt sich als ein bedeutsamer gesetzgeberischer Schritt dar, der vielleicht nicht ohne Bedenken ist. Dem richterlichen Ermessen wird ein Spielraum gewährt, wie einsolcher grossen Rechtsgebieten bisher unbekannt ist. Fehltritte sind nicht ausgeschlossen. Bei der Gewissenhaftigkeit des deutschen Richterstandes darf indessen unbedenklich darauf vertraut werden, dass die Vorschrift im Ganzen und Grossen nur in dem Sinne angewendet wird, in dem sie gegeben ist [29].

Njemački: »gegen die gutten Sitten« preveo sam sa: »protiv dobrih običaja«. Taj potonji izraz nalazimo i u dosadašnjem hrv. tekstu našega gr. zakonika[30] u §§ 26. i 109. a jest puki prijevod lat.: contra bonos mores. Arangjelović veli prema srbijanskom gr. z-u: »blagonaravlje« — no to je stara antikvirana riječ. [31] Ja nisam dirao, a mislim da nije ni uputno dirati u spomenuti hrv. terminus — tim manje, što teški prijepor o bivstvu

---

[25]) Lotmar, Der unmoralische Vertrag, str. 64.

[26]) V. »Mjesečnik« ex 1923, br. 3., str. 99.

[27] Lotmar, l. c., str. 99. i sl.

[28] I., str. 211. i sl.

[29]) Motivi, I., str. 211. i sl.

[30]) Nalazi se i u prijevodu d. l.

[31]) Na drugom mjestu (§ 109.) prevodi Arangjelović: »die guten Sitten« sa: »moral«. Istina je doduše, da niz pisaca njemačkoga prava — uz uz divergencije u potankostima — uzimlje, da za povredu »der guten Sitten« traži povreda morala. (Oertmann, Komm. I., str. 424 [2. izd.]). No nikako nije uputno: »gute Sitten« prevoditi u zakoniku jedanput sa: »blagonaravlje«, a drugi put sa: »moral«.

Digitized by Google

tih boni mores i onog »quod contra bones mores est«, nije nipošto riješen[32] Jedan odlični pravnik veli, primjerice o tom: »... Diese (t. j. »die Wissenschaft«) findet aber in den Rechtsquellen die Begriffsmerkmale der boni mores mehr vorausgesetzt als bestimmt. Dies nötigt uns in eine dunkle Begriffswelt hinabzusteigen, die in Grenzmarken unserer Wissenschaft liegt, in der Grenzverwirrung und Grenzstreit herrschen«. [33]

Ad 1. Njem. tekst veli: »Wenn etwas für die Unterhandlung eines Ehevertrages bedungen wird«. Pod »Unterhandlung des Ehevertrages« razumijeva Krasnopolski, ObliR, 97. i praksa (Gl. U. N. F. 1822, 1999) svaki rad, kojemu je svrha da dodje do ženidbe medju trećima. Tome i odgovara gornji hrv. tekst.

Arangjelović veli: »Zbog posredovanja pri zaključenju braka«. »Posredovati« znači: »vermitteln«. No njem. z. (§ 656) razlikuje u radu ženidbenih senzala: »Vermittelung des Zustandekommens einer Ehe« od »Nachweis der Gelegenheit zur Eingehung einer Ehe«. Ovaj »Nachweis« je očito neki »minus« prema »Vermittlung«. [34] Prema gore spomenutoj interpretaciji prakse i Krasnopolskoga obuhvaća »Unterhandlung« oboje. Prema tomu je udešen i moj prijevod.

Ad 2. Ova točka §-a 879. povišeput je mijenjana tečajem redigiranja austr. novele. Tekst austr. gosp. kuće udešen je uvažvši promjenu uslijed austr. odvjet. reda od 1868. Tekst pak same novele riješio je u Austriji nastali prijepor (uslijed §-a 16. austr. odvj. reda) o »quota litis«. Dakle postoji razlika izmedju oba teksta. — De lege fer. sam za to, da i »pactum de quota litis« bude nevaljan, no to slijedi kod nas već iz o. g. z-a (§ 879.) i službenoga registra ad verb.: »quota litis«. Prema tomu sam ostavio stari tekst o. g. z-a, koji odgovara i hrv. odvj. redu. Konačnu riječ u tom će imati kod nas novi budući odvj. red.

Ad 4. Ova je točka udešena prema §-u 1. zakona o »lihvarstvu« od 27. travnja 1916. Samo mjesto: »ugovora ili prima« rekao sam: »pa si daje obećati ili prima« (Kreditwucher, Sachwucher). I onaj koji prima — ugovora. Htjelo se je razlikovati: obligatorni od stvarnopravnoga ugovora te prema austrijskom zakonu od 12. X. 1914. §-u 1. reći: »... dass er sich... für eine Leistung eine Gegenleistung versprechen oder gewähren lässt«. Naš autonomni zakon govori nadalje o »imovinskoj koristi«. No koristi su u smislu (prema dikciji) gradjanskoga zakonika »Nutzungen«. S tog sam i na tom mjestu upotrebio citirani austrijski zakon.

I tu u ostalom će imati da bude sklad sa novim kaznenim zakonom i sa zakonom o lihvi.

Ad 5) Prema uzoru češkoga nacrta stavljen je djelomično u ovaj § kao točka 5. dvor. dekret od 6. lipnja 1838. br. 277. zb. pr. z. Dod. br. 68.

Najposlije još napominjemo gledom nabrajanja u §-u 879., da austr. osnova i naš nacrt time, da neke ugovore u §-u 879. napose ističu i poriču radi toga, jer su contra bonos mores, njihovu valjanost — sâm princip o ne-

[32]) O ustanovljenju toga pojma (barem donekle) u savezu sa 2. al. novoga §-a 1295. govorim u svojim »Primjedbama« kod §-a 190.

[33]) R. Leonhard, Der Verstoss gegen die guten Sitten, str. 89. u »Festschrift für Ernst Immanuel Bekker« pod naslovom: »Aus römischen und bürgerlichen Recht«.

[34]) Oertmann, Komm. ad § 652.

Digitized by Google

valjanosti tih ugovora kao takav stavljaju izvan kreposti. »Nemoralnost« tih ugovora ne spada više k zak. učinu u toliko, koliko sudac ne treba više da za nju pita; ona je postala zakonodavnim motivom. Samo gledom na mjesto, kamo je zakonodavac smjestio te pogodbe u zakoniku, moramo ih još držati za »nemoralne«. [35]

K §-u 880a. Tim je 2. izreka starog §-a 881. o. § z-a stavljena u popravljenom obliku u novelu kao § 880a. To se je gledom na sadržaj te ustanove i na marg. rubriku, koja glasi: »mogućnost i dopustivost« i moglo učiniti.[36] — »Ujamčiti se« i kod Ivekovića. Vidi pored toga i švicarski ObIR. 111. i njem. I. osn. § 348. U samom njemačkom zakonu toga nema.

K §-u 881 a) Da su ustanove našeg zakona u ugovorima u prilog trećih nedostatne — jedva će tko poricati.

Iz austr. motiva (»Bericht« str. 156. i sl.) razabiremo jasno s kolikim je oprezom i trudom nastojala austr. redakcija, da se ukloni pogibeljima odn. da svlada poteškoće, koje se ovdje naravlju same stvari namiču.

Austr. redaktori s pravom konstatuju, da nema razloga, da se ugovorima u prilog trećemu (u pravom smislu) uskrati pravno djelovanje, držeći se pri tom naravno općenitih granica, koje su postavljene slobodi ugovaranja. U drugu pak ruku mnijem, da oni jednako opravdano polaze sa stanovišta, da je takav ugovor samo forma, u kojoj realizujemo priznatu neku pogodbenu svrhu. Za to je ovdje isključeno podrobno zakonsko normiranje, jer se to može učiniti samo u slučaju odredjene kauze. Zakon može ovdje samo otvoriti vrata i prepustiti strankama, da i u toj formi realizuju svoju svrhu (»Bericht str. 157.). Dakako da se je u tome prigovaralo i reklo, da prema tomu cijela ta zgrada stoji na nesigurnom tlu (Steinlechner, str. 31).[37])

Dvoje je u zakonu izrijekom rečeno: 1) promitent se može obvezati naprama promisaru, da će učiniti činidbu trećemu; 2) treći može steći pravni zahtjev neposredno od promitenta. Naprotiv je prevažno pitanje, da li i kada stiče treći neposredno prava iz takvoga ugovora, prepušteno načelno rasudi suca.

Po mojem mnijenju ne valja odsuditi austr. redaktore i njihov rad, oko normiranja »pacta in favorem tertii«: svaka kodifikacija ove izuzetno teške materije naići će više nego u drugim pravnim područjima već po prirodi svojoj na raznolika shvaćanja i prigovore. Mnogo se prigovara u tom njem. gr. z-u, mnogo austr. »Regierungsvorlage« (Steinlechner Krasnopolski, Mayer i Wellspacher[38]), koja je udešena po uzoru njem. z-a, a naići će na prigovore bez sumnja i konačna austr. redakcija. Ali je toliko, mislim, sigurno, da ipak novo pravno stanje zaslužuje prednost pred starim, dosadašnjim. Ja bih dakle prihvatio austr. norme o pogodbama na korist trećih — samo bih pasus: »U dvojbi stječe treći ta prava, ako činidba ima da bude poglavito njemu na probitak« ipak radije izostavio. To bi i odgovaralo oprezu i uzdržljivosti austr. redaktora u cijeloj toj materiji. I oni sami priznaju (»Bericht« str. 158), da zakon mora ovdje

[35]) Lotmar, l. c. str. 100. i sl.

[36]) Vidi »Bericht« str. 143. i sl.

[37]) Ueber der Regierungsvorlage einer Novelle zum ABGB.

[38]) Povoljnije ju prosudjuje Miteis, Der Entwurf einer Novelle zum ABGB, str. 23, a još povoljnije Bartsch, Die Reform des öst. Privatrechts, koji pače nalazi u njoj »eine bemerkenswerte Selbständigkeit« (str. 25.).

Digitized by Google

sa pravilima interpretacije biti veoma oprezan: radi raznolikosti svrha, koje su baza ovih ugovora. Zakonsko »uporište«, koje se sa spomenutim pasusom pruža sucu kod prosudjivanja pogodbene svrhe jest i onako takovo, da se mirne duše može izostaviti. U redakciji austr. novela je spomenuta izreka u t. zv. »Subkomittee-u« faktično brisana. (V. § 177. «Beschlüsse des Subkomittees der jur. Kommission des Herrenhauses. Juli 1909.) I Ehrenzweig u VI. izdanju Krainz-Pfaffovog sistema (§ 319. str. 184.) veli, da je to: »eine Auslegungsregel, aber eine recht fragwürdige.[39]

Vidi i njemački zakon §§-i 328. i sl.; švicarski ObIR 112.

K §-u 884. Mnijenja, kako se imade shvatiti i tumačiti, dosadašnji § 884., razilaze se. Vidi n. pr. moj prijevod Krainz-PfaffEhrenzweig-ovoga sistema (IV. izd.) »Opći dio obveza« § 314. str. 80. i sl. Napose je potrebno, da se u toj zakonskoj ustanovi jasno i bezdvojbeno kaže, da se ovdje radi o zakonskoj interpretaciji stranačke volje. Samo ako je dvojbeno, da li su stranke htjele biti obvezane već usmenim sporazumkom ili hoće li biti obvezane tek ispunjenjem odredjene formalnosti (na pr. pismenosti), ima da nastupi zakonsko interpretativno pravilo. Gornjom ustanovom postavljena predmnjeva, da stranke ne će biti vezane prije nego se ispuni forma, koju su si pridržale, odgovara shvaćanju novije judikature.[40] — Uzorom je služio austrijskoj noveli čl. 16. švicarskoga ObIR. Vidi i §§-e 125. i 154. njem. zakona.

K §-u 885. Promjena učinjena u starom §-u 885. odn. u njegovoj marg. rubrici opravdana je iz razloga spomenutih u »Bericht«-u str. 145. Vidi i odmah dolje. — »Sastav« ima Iveković. — Vidi i švicarski ObIR. čl. 2. Drugačije § 154. njem. zakona.

K §-u 886. Austr. redaktori su pravo učinili, da su sistematski raspored norma §§ 884. i sl. učinili preglednijim. Paragrafi 884. i 885. rade naime o odnosu izmedju forme i perfekcije ugovora, a § 886. o perfekciji same forme (»Bericht« str. 145.). S toga su propisi o potpisu isprave maknuti iz §-a 884. u 886., a natpis pred §-om 885. stavljen u sam tekst ovoga §-a.

Pasus: »... rukoznak legalizovan po sudu ili javnom bilježniku« uzet je u tekst s obzirom na austr. civ. proces (§ 294.)[41] koji će biti kod nas recipiran.

Glede: »Beurkundung« — Cosack. I, str. 222. i sl. Odnosni pasus preuzet je u austr. novelu (a odatle u naš nacrt) iz njem. gr. z. § 126.

Glede zadnje izreke §-a 886. srav. švic. ObIR. čl. 14. i njem. gr. z. § 793. Za »Nachtbildung« rekao sam »pačinavanje« prema našem z-u o autor. pravu (§§ 60. i sl.).

K §-u 887. Ovaj je austrijskom novelom izostavljen. No brisanje ove ustanove u. g. z-a je od austr. jurista različito prihvaćeno. Ispravno tumačenje toga §-a, u novije vrijeme i u praksi, jest pokazalo, da taj § nije

[39]) Ovaj prigovor Ehrenzweigov jest novijega datuma, nego li moje »Primjedbe« (ex 1919) priposlane hrv. vladi, u kojima se takodjer prigovara gornjemu pasusu. Htio bih time dakako samo to istaći, da taj moj prigovor nije naprosto uzet od Ehrenzweiga.

[40]) Pored »Bericht«-a str. 144. vidi Wellspacher, l. c. str. 78. i Mayr Betrachtungen über den Revisionsentwurf str. 14.

[41]) Tilsch, Einfluss der Zivilprozessgesetze auf das materielle Recht. str. 216.

Digitized by Google

tako »ominozan«, kako neki vele.[42]) Ipak je, kaže »Bericht« str. 147., fakat, da je ta ustanova vazda izrabljivana za pokušaje, da se opravdani prigovori protiv ugovornih zahtjeva izigraju. To je bilo mjerodavno za austr. »Subkomitee«, da se § 887. o. g. z-a briše. No to brisanje moglo bi ići u prilog i drugomu faktumu: nastojanju izigrati usmenim uglavcima, učinjenim tobože zajedno sa pismenim ugovorom, pismeni ugovor odn. volju stranaka, da vrijedi samo ono, što je pismeno učinjeno. Austr. redaktori se sami boje, da bi se pomanjkanje §-a 887. moglo neugodno osjetiti u praksi, no tješe se tim, da je zdrava jezgra §-a 887. sadržana jur u §-u 884. Imadem dojam, da pri tom odmjerivanju i vaganju razloga pro i contra §-a 887 ne prevažu kod nas razlozi u prilog brisanja toga §-a.

Gledom na to, što imade u komisiji našoj velikih protivnika §-a 887, neka mi bude dozvoljeno, da ovdje iznesem slijedeće tudje, ali veoma odlično mišljenje:[43]) »Ukidanje §-a 887. o. g. z-a nije potrebno, pače ni poželjno. U daleko pretežnoj većini slučajeva hoće stranka, kad ugovara pismenu formu, da ugovor vrijedi onako, kako je pismeno ustanovljen. Pismenom fiksiranju je upravo svrha, da se rezultat svih usmenih raspravljanja i prethodnih dogovaranja izluči iz šarolike mase svega onoga što se je govorilo, i da se to osigura protiv osporavanja. I uglavak pismene forme je ugovor, koji treba tumačiti prema »običajima u poštenom prometu«; a tomu tumačenju po »vjeri i poštenju« odgovara, da se kasnije ne smiju iznositi usmeni uglavci, koji su navodno učinjeni prije ili istodobno. Pismeni ugovor ima obim strankama pružiti sigurnost, one hoće, da se na ono, što je pismeno ugovoreno mogu bezuvjetno pouzdati. To odgovara i pravnome čuvstvu naroda, koji imade pred pismenim ugovorom mnogo više respekta nego li naši teoretičari i baš to — a ne više — hoće i § 887. da izrazi. Samo formalističko uporavljivanje §-a 887. može do toga dovesti, da mu posljedice budu krute (»kann zu Härten führen«.); no novije rješidbe austr. sudova pokazuju, da se toga ne treba bojati. Nadalje sam već drugom zgodom upozorio na to, da imamo u §-u 887. dragocjeno uporište za zaštitu trećega, koji poduzimlje pravne poslove pouzdavajući se u »ispravu«.

K §-u 888. Aran. prevodi: »dasselbe Recht zu einer Sache« — »isto pravo prema nekoj stvari«, hoteći time da nas i prijevod kao i original podsjeća na ius ad rem. Ali u istinu se tu radi o obligaciji. No to slijedi i iz mojega prijevoda (verb. »obećaju«, »tražbina«, »dug«). — O dieljivoj činidbi § 420. njem. zak.

K §-u 890. U zadnjoj izreci ovoga §-a dolazi: »dringen« — »verlangen«. U našemu tekstu (hrv. tekstu o. g. z-a) se veli: »iskati« — »moliti«. Aran. veli: »tražiti — zahtijevati«, no mislim, da je za »dringen« — »iskati« »tražiti« preslabi izraz. Vidi i notu 41. str. 188. kod Haserö hrla ObIR., sv. I.

K §-u 891. Ovo u parentezi označeno [:.....:] ograničenje bih izostavio. Već Unger, II. § 117 nota 32. ga osudjuje. Vidi Ehrenzweig u V. izdanju Krainza § 305, str. 43. nota 23. i Tilsch, »Einfluss« ad § 891. Novim austrijskim procesom je ovo ograničenje i onako odstranjeno. Tilsch, l. c. str. 219. Prema tomu znači ovo mjesto: I nakon podignute tužbe ostaje vjerovniku izbor materijalno priuzdržan. No razumije se, da je on u procesualnom izvršivanju ovoga izbora faktumom podignuća tužbe u to-

[42]) Steinlechner, l. c. str. 28.
[43]) Wellspacher, l. c. 70.

Digitized by Google

liko ograničen, u koliko je po procesualnim načelima promjena tužbe u smislu novoga izbora ili podignuće nove tužbe bez povlačenja stare nedopustivo (T i l s c h, l. c. str. 222.). Vidi i § 49. našega mjenbenoga zakona.

»Nach von ihm gewählten Anteilen« — »koje on odredi« (A r a n g); »koje on sam izabere« (hrv. tekst).

K §-u 893. Ovdje stoji (prema U n g e r u) »Anspruch« (§ 893. in fin.) u smislu »oblig. Anspruch«, »Forderung« u užem smislu. U n g e r II. str. 324. nota 2.

K §-u 894. »Nachsicht« — »oprost« u §§-ima 83-88, 252 hrv. teksta. (A r a n.: »otpuštanje«; hrv. tekst: »otpušteno«.) K r a s n o p o l s k i (ObIR. str. 15.) veli, da se pod »Nachsicht« ima razumijevati »sowohl die Stundung« als auch der Erlass«.

Ovdje »uvjetj« — svaki uglavak pogodbe, pogodbeno ustanovljenje u opće (bedingen — gedingen-verabreden) (U n g e r., S. § 82. nota 2.).

»Dass er mit den Gläubiger lästigere Bedingungen eingeht« — prevodi A r a n.: »koji sa poveriocem zaključi teže pogodbe«.

K §-u 895. K zadnjoj izreci: jedan drugome nije dužan dati račun«. Drugačije njemački gradjanski zakonik § 430. Sravni k tomu motivi II. § 337. — O solidarnosti po švicarskom ObIR vidi §§-e 143. i sl. — O »Gesammtschuldverhältnis« njem. zakonika vidi §§ 421. i sl.

K §-u 896. Za »unvermögend« — »ne može« mislim, da je bolje nego li: »nema od kuda«. (A r a n.) Dakako da se tu redovno radi o »Zahlungsunfähigkeit« Tako i kompilatori.

K §-u 897 i sl. Premjena ustanova o uvjetima leže izvan okvira ove ove osnove, po kojoj hoćemo čim prije formalno jedinstveni gradjanski zakon. I redaktori austrijske novele nisu dirali u uvjete. Da tu imade mnogo toga, u sistemu i u samom sadržaju odnosnih ustanova, čemu bi se dalo prigovarati — o tom dakako nema dvojbe. Ali nema dvojbe da bi dobar dio tih prigovora ostao, kad bismo mi i nastojali ispraviti gradjanski zakon u tom pogledu. Vidi primjerice glede sistema motive njem. gr. z. I. str. 249. i sl., a glede mnogih prigovora k I. osnovi istoga zak. »Zusammenstellung gutachtlicher Aeusserungen etc. I. str. 199. i sl. i VI. str. 167. i sl. — U njem. zak. o uvjetima u općem dijelu §§-i 158. i sl. i u nasljednjom pravu §§-i 2074. i sl. U švicarskom zakonu §§-i 151.—157. ObIR i § 482. u nasljednjom pravu.

Napose ističem glede prijevoda §-a 899. da pasus: »wenn sie in einer Handlung dessen, der das Recht erwerben soll« — ne smije prevesti: »ako se uskov sastoji u radnji onoga, koji treba da p r i b a v i pravo«. (A r a n). Radi se naime o djelanju uvjetno o v l a š t e n o g a. »Pribaviti« kod nas »verschaffen«.

K §-u 901. P f a f f u svojoj »Die Clausel etc« uči. da izraz »ausdrücklich« znači ovdje: »deutlich«, »mit Sicherheit erkennbar«. Prema tomu bismo i mi mogli ovdje reći: »jasno, da se može sa sigurnošću razabrati«. Nu to nije jedino mjesto, gdje bi se riječ »ausdrücklich« imala shvatiti u netom spomenutom značenju; a mimo to imade ovaj izraz (»ausdrücklich«) na drugim mnogim mjestima opet drugo znamenovanje.[44] P f a f f I. c. str. 107 i nota na toj strani. Terminus »ausdrücklich dolazi dakle i u orig. tekstu na raznim mjestima u različitom značenju, pak možemo i odgovarajuću hrv. riječ (»izrijekom«) ostaviti, te će se i ona na raznim mjestima

[44]) P f a f f l. c. navodi do 40 mjesta u o. gr. zakonu gdje dolazi »ausdrücklich«, a ta imadu tri odn. četiri značenja.

Digitized by Google

imati uzeti u različitom smislu. Srav. i § 863. — O motivima po njem. gr. z. vidi n. pr. C e r t m a n n Komm. I. str. 356, 358. 368. — U švicarskom zakonu čl. 24. (ObIR) i k tomu G m ü r, Komm. VI., str. 96. i sl.

K §-u 902. Vidi moje »primjedbe« u »Mjesečniku« ex 1918. str. 265. i sl.

K §-u 903. I ova modifikacija staroga §-a 903. udešena je prema austr. noveli. Način, kako je to tamo učinjeno, treba, držim, odobriti. Napose je misao izrečena u 2. izreci dosadašnjega §-a 903. u noveli bolje (šire) izražena.[45] Isto tako je delege ferenda ispravno i ono, što se u njoj kaže glede ispunjenja u nedjelju odn. blagdane.

K §-u 904. »Nach Möglichkeit oder Tunlichkeit« moglo bi se reći: »da će ispuniti kad bude mogao i kada bude prilika« — cum potuero, cum commdum erit. U n g e r. S. II., str. 99, N. 35.

K §-u 905. Dosadašnji § 906. spada medju one ustanove našega kodeksa, kojima se gledom na njihovu shodnost već davno ne bez razloga prigovara.[46] — Glede prievoda! »Betrieb« nisam preveo; »Niederlassung« sam preveo sa »nastan« (tako u nekim našim zakonima); »uebermachen« — »poslati«, »dostaviti«,[46a].

K §-u 907. Ovomu prigovara U n g e r (S. I., str. 495. N. 25.) s legislatornoga gledišta. Ako i jesu kasniji pisci napose H a s e n ö h r l ObIR (drugo izdanje svez. I., str. 208. N. 41.) nastojati oboriti dio U n g e r o v i h prigovora (vidi shvaćanje ovoga §-a kod K r a i n z a (V.) str. 12., § 297. N. 28. ter K r a s n o p o l s k i, ObIR str. 32. i sl.), ipak dajem prednost onima zakonima (na pr. njem. § 265.), koji odredjuju, da za slučaj, da su jedna ili više alternativno dugovanih činidba usljed okolnosti, za koju dužnik ne odgovara, postale nemoguće — nastaje k o n c e n t r a c i j a, to jest dugovni odnos ograničuje se na ostale činidbe, koje nisu postale nemoguće, te dužnik ne postoje slobodan. Vidi o tom motive k njem. gr. zak. II., str 8. i sl. — Tako, mislim, i švicarski OdIR čl. 72. i 119.

K §-u 908. Pošto riječ: »ili« nema u početku ovoga §-a disjunktivno značenje (vidi K r a i n z IV i V izdanje, § 316 N. 4., odn. 317 N. 10. i K r a s n o l s k i Obl. R. str. 110. i 111)., jer je po našem pravu kapara uvijek osiguranje i podiedno znak, da je pogodba sklopljena — bolje bi bilo na početku §-a 908. reći: »..... samo kao znak, da je sklopljena pogodba i kao osiguranje«. No kako ima pisaca (K r a i n z II. izd. § 316., N. 18. i 4.), koji tvrde, da po našemu pravu imamo arrhu pacto imperfecto datu, a i upraksi je to mišljenje zastupano (GU. NF. 60) ter prvo spomenuti to izvode iz §-a 908. in pr. — mislim, da se ostavi i početak §-a 908. nepromijenjen.

K §-u 912. Hrv. tekst veli: »koji su ili ugovoreni ili se radi zatezanja (krzmanja) dužnikova platiti imaju«. Ovo je jasnije, ali nije korektno prevedeno, jer mogu kamate biti odredjene i jednostranim pravnim poslom. (»Auslobung«).

[45]) »Bericht« str. 150.

[46]) »Bericht« str. 150 i H a s e n ö h r l, Oest. Obl. R. I. § 25, str. 312 (II. izd.).

[46a]) Tako u svom »Obrazloženju« priposlanom stal. zak. savjetu, a već prije toga u »Mjesečniku« ex 1908., str. 344. Kasnije u samim sjednicama »zak. savjeta« napuštam taj »dostaviti« i inzistiram na izrazu »poslati«. O tom u svojoj replici k izmjenama učinjenim po članovima »stal. zak. savjeta«. O tom kasnije — u svoje vrijeme.

Digitized by Google

Njem. tekst veli: »..., oder dessen, was dem Anderen daran liegt...« To je tako zv. interes (id quod interest). Taj sadržaje pored naknade štete i izmaklu dobit ili podjedno izvanrednu cijenu. Tako već Zeiller ad § 912. Zapadno galič. z. (III. § 479.) veli: »... oder in dem, was dem Anderen daran liegt, nähmlich in dem sogenanten Interesse«.

Pristojbe pobočne;, taj izraz, koji je dakako preuzak, rabi naš zakon u §§-ima 912. i 913. za t. zv. causarei. U običnom životu rabi još uvijek izraz: cum omni causa (Unger S. I., str. 430, N. 12.) Aran. veli: »potraživanje«, no to ne bih uzeo, jer to ima po shvaćanju nekih biti, mislim, terminus techn. za: »Anspruch«.

K §-u 913. Prva izreka ovoga §-a je na nezgodnom mjestu, pošto se u §§-ima 912. i 913. ne može raditi o tom, tko stiče vlastničtvo na nekoj stvari, već o tom, da li je vjerovnik, koji temeljem obligacije diže zahtjev na izručenje stvari, ovlašten tražiti i plodove kao sporedne pristojbe. (Unger S. II., § 128. N. 29.)

Nadalje: ovdje dolazi izraz »Anspruch«, a odmah u slijedećoj izreci za isti pojam: »Recht«. Za to sa Aran. prevodim oboje sa: »pravo«. Ali vidi Unger S. II., str. 324. N. 2. No ispravljanjem svih nedostataka u §§-ima 912. i 913. prešli bismo okvir naše osnove.

K §-u 914. U mojim »primjedbama« k §u 141. hrv. osnove razložio sam, da ne smatram potrebnim, da se mijenja stari § 914. No za volju onih, koji vole zaploviti »modernim« civilističkim strujama, nego li se zadubiti u duh staroga našega zakona, usvajam ovdje austrijsku novelu; pošto ona dakako ne škodi cijelosti našega zakona.

U tim »primjedbama« (koje sam poslao najprije pravosud. odjelu hrv. vlade, a onda ministarstvu pravde) rekao sam slijedeće:

»Gornjim §-om 914. nacrta preuzimljemo § 102. III. djelom. austr. novele. Ova pak preuzima — uz neke promjene — ustanovu austr. trgov. zakona čl. 278. (a taj odgovara §-u 265. našega trgov. z-a) a zatim se, na koncu §-a, priklanja — i opet uz neke modifikacije — paroemiji njem. gr. z-a o »Treu und Glauben im Verkehr«. Oboje recipirano je sa nekim modifikacijama spomenutih modernih zakona, jer ovi imadu očito i nedostataka.[47]

Prof. Schey u svom izvrsnom djelu: Die Obligationsverhältnisse des oest. Privatrechts« s pravom dokazuje, da izmedju starog o. g. z-a (§ 914.) i modernih trgov. zakona[48] nipošto nije u tom tolika razlika, kako to neki misle ter da je i u našem gr. z-a zaštićena toliko spominjana i preko reda hvaljena »Treu und Glauben im Verkehr«, pače da gr. z. naš zaslužuje ponekuda i prednost pred njem. zakonikom.[49] Lijepo načelo, da se povjerenje jedne stranke u drugu imade štititi (Vertrauensschutz), došlo je i u našem zakonu povišeput do izražaja (§§ 863, 871, 875, 876 i dr.), a § 914. tomu temeljnom principu našega pogodbenoga prava nipošto ne stoji nasuprot, već ispravno kod tumačenja pogodbâ upućuje na pravila o interpretaciji zakona.[50]

I konac §-a 914. nema se, mislim, uzeti kao da nas zakon izazivlje, da u nuždi imade sudac odlučiti i protiv nakane kontrahenta. Tu je jednostavno došlo do izražaja načelo: pacta sunt servanda, t. j. treba ih tumačiti, da

[47]) »Bericht« str. 152. i sl.
[48]) Schey, Obl. V. str. 545.
[49]) Schey, l. c. str. 546.
[50]) Schey, l. c. str. 543 i 544.

Digitized by Google

ostanu na snazi. Dvojbeni naime ugovor treba tako interpretirati, da ne sadržaje protuslovlja i ostane na snazi, da bude imao neki efekt, jer se od razboritih ljudi predmnijeva, da su sa svakim svojim djelom, a sigurno i sa ugovorom, imali odredjenu svrhu pred očima.

S obzirom na Schey-eva razlaganja u gore spomenutoj knjizi ter gledom na to kako tumačim konac dosadašnjega §-a 914., nema razloga, da se § 914. našega zakonika mijenja. Svakako razlozi Schey-evi u njegovim »Obligacijama« osvjedočavaju. Drugačije je s onim, što se u »Bericht«-u str. 151. navodi kao opravdanje, da bi se § 914. ipak imao promijeniti. Ako ono, što je u svem tom dobra u trg. i njemač. gradj. zakoniku, stoji faktično već u postojećem našem gradj. zakoniku, onda bi morali biti jaki razlozi, koji govore za to, da se § 914. ipak mijenja. »Bericht« str. 151. navadja kao razloge za promjenu §-a 914. slijedeće. U šutnji novele, t. j. u faktumu, da ona usuprot njem. gradj. zakonika mukom prelazi preko ustanovâ §-a 914. i sl. o. g. z-a, vidjeli bi oni, koji strogo slušaju zakon (die dem Gesetze strenge Gehorsam halten), potvrdu za shvaćanje, da izmedju pravila o. g. z-a i trg. zakona doista postoji neka nutarnja razlika. Drugi bi opet — vele austr. motivi — iz šutnje novele u tom pitanju zaključivali, da zakonodavac novele akceptira nauku novoga njem. gradj. prava sa svim njezinim konzekvencijama. Nu oba ta razloga osniva'u se na specijalno austr. prilikama: na vanrednom uplivu njem. gr. zakonika na austr. juriste, napose pak na činjenici, »dass die modernen Schlagworte« njem. gr. z-a imadu tamo neosporivu sugestivnu snagu. Gledom na to drže austr. redaktori, da ne mogu šutnjom preći preko toliko isticanog načela o »Treu und Glaube«. No ovo argumentiranje, ako i vrijedi u Austriji, ne može biti odlučno kod nas za promjenu §-a 914. o. g. z-a. Jaki refleks njemač. gr. zakonika na Austriju sklonuo je tamošnje redaktore, da dira'u u § 914., nu to nije kod nas u Hrvatskoj razlog, da se za austr. redaktorima i u tom povedemo. Doduše, veli Unger na jednom mjestu,[51] »Schlagworte reiten schnell«, a to vrijedi i u Hrvatskoj — ali ne u području civilistike. S toga bih bio za to, da se ne dira u § 914. Konzekventno je onda suvišan i dodatak §-u 864«.

K §-u 916. Novom §-u 916. na svojem mjestu (u svojim »Primjedbama«) prigovaram (§ 142. hrv. osnove). Gornji § udešen je donekle po uzoru švic. zak. — (zapravo kombiniram drugu alineju §-a 18. švic. zak. i staroga §-a 916. našeg zak.).

Iz spomenutih »Primjedba« iznašam ovdje slijedeće: Austr. novela veli: »Eine Willenserklärung, die einem anderen gegenüber mit dessen Einverständnisse abgegeben wird« (t. j. »die Willenserklärung«). Njem. zakonik (§ 117.), a po njegovom je uzoru austr. učinjen, kaže: »Wird eine Willenserklärung, die einen anderen gegenüber abzugeben ist mit dessen Einverständnisse nur zum Schein abgegeben«. No radi se baš o »Willenserklärungen«, koje »einem anderen gegenüber abzugeben sind«. Samo kod takvih (»bei empfangsbedürftigen Willenserklärungen«) je moguća simulacija.[52] Prema tomu, ako A veli B-u, da će odredjenu stvar derelinkvirati i derelikcijoni akt u istinu poduzme — ovaj slučaj ne spada pod udar §-a 117. njem. z-a, jer derelikcija kao takova nije »eine empfangsbedürftige Willenserklärung«. Ovako, kako je austr. novela koncipirana, izgleda, da bi se gornji slučaj mogao ovamo supsumirati, da bi dakle takav posao bio ništav po §-u 916. austr. novele. No to ne bi bilo

[51]) Grünhut-ov časopis sv. XXXI., str. 391. N. 4.
[52]) Mathiass, Lehrbuch des bürg. Rechtes (6. izd.) str. 110.

Digitized by Google

ispravno. Derelikcija kao takova nema nikakvoga posla sa očitovanjem učinjenim naprama nekoj osobi.

Nadalje: malo je čudno ponajprije reći, da je simulirani posao ništav (apsolutni nulitet), a onda dalje u 2. alineji sasvim općenito normirati, da se trećemu, koji je povjerenjem u očitovanje stekao pravo, ne može staviti prigovor simulacije. Takove ustanove nema ni njemački ni švic. zakonik ni ugar. osnova. Po njem. §-u može se načelno nulitet simuliranoga pravnoga posla i na štetu trećega realizovati, sa daleko idućim iznimkama (na drugim mjestima zakonika) u zaštitu dobre vjere — no sve te zajedno ne idu tako daleko kao naša al. 2.

Izraz njem. teksta aust. novele: »Einrede« nije ovdje, mislim, na mjestu. Uobičajeni izraz njem. teksta našega staroga z-a je »Einwendung«. Napose mnijenje, da simulacija daje samo prigovor u užem smislu (»Einrede« u materijalno pravnom smislu) t. j. protupravo, jest πρῶτον ψεῦδος — simulirano pravo u opće nije nastalo.

Konačno pasus, koji veli: »soll d a d u r c h ein anderes Geschäft verdeckt werden ....« nadovezuje — ne baš srećno — propis o disimuliranim poslovima na predjašnju ustanovu o simuliranom poslu.

Najzad dvojim, da li je ovako formuliranomu §-u zgodno mjesto pod marg. rubrikom: »pravila o tumačenju ugovora«. Vidi njem. i švic. zakonik i ugar. osnovu.

Stari §§ 917.—21. podvrženi su u austr. noveli, a prema tomu i u našem nacrtu, temeljitoj reviziji. Mjesto za nove ustanove je lahko nadjeno, jer su neki od gore spomenutih starih propisa suvišni, a drugi su jur došli do izražaja na drugim mjestima zakonika. Gledom na svoj sadržaj dobivaju te ustanove natpis: »Općenite odredbe o naplatnim pogodbama«.

I. Prijašnji § 917. mogao je izostati; na time zadobiveno mjesto metnut je dosadašnji § 921.

II. Prva izreka staroga §-a 918. je mogla otpasti, jer se u §§ 1448., 531, 548. o. g. z-a dosta jasno razabire (»Bericht« str. 162.); druga izreka §-a 918. je riješena revizijom (novi § 862.). Time je zadobljen prostor, te je na to mjesto stavljeno novo pravilo, kojim se je austr. novela bitno udaljila od staroga §-a 919. o. g. z-a. Ovaj se je — sadržavajući jedno od stožernih načela o. g. z-a — u praksi ipak pokazao neshodnim. Već okolnost, da on stoji u kontinentalnim zakonodavstvima prilično osamljen,[53] pokazuje, da se drugdje baš ne smatra dobrim princip, da kod naplatnih ugovora jedna stranka ne može u slučaju, da druga ne načini činidbu u svoje vrijeme, u »mjestu nadležnom ili na ugovoreni način«, odustati od ugovora, već da može načelno tražiti samo točno ispunjenje i naknadu. Svakako je i taj § 919., da se poslužimo izrazom austr. redakcije, »reformbedürftig« ako i ne spada medju one ustanove, s kojima se ni na koji način ne može na kraj izaći.[54] Opravdano je shvaćanje austr. redakcije (»Bericht« str. 162.), da se — ako se i novela priklanja trg. zakonu (vidi tamo ustanovu o kuponji §§ 352. i sl.) — nemaju ustanove trg. zakona (mislim zbog bivstvene razlike solidnoga trgovačkoga i općega privatnopravnoga prometa[55]) naprosto recipirati.[56] Isto tako i to, da austr. novela nije pošla u tom pitanju putem njemač. zakonodavstva.

[53]) »Regierungsvorlage« str. 135.
[54]) Vidi na pr. T i l l, Entwurf einer öst. Zivilgesetznovelle v. Jahre 1907.
[55]) »Regierungsvorlage« Erläuterungen str. 136.
[56]) To bi od prilike htio M a y r, Gutachten str. 60.

Digitized by Google

No ipak nisam novi § 918. iz austr. novele potpuno preuzeo. U prvoj alineji §-a 918. izostavih: »radi zakašnjenja« (»wegen Verspätung«), jer se time pozitivna povreda ugovora ekviparira »mori«; no sličnost je samo prividna. Isporedi Ehrenzweig S. VI. izd. § 320. str. 194. III.). — Dodatak na koncu §-a 918., to jest treća alineja §-a 918. stavljena je radi pozitivnih povreda ugovora, koje sastoje u povredi (»die Zuwiderhandlung gegen eine Unterlassungspflicht«) propustne dužnosti. Na ove naime ne pristaje zadnja izreka prve alineje §-a 918., gdje se veli, da vjerovnik može »uz ustanovljenje primjerenoga roka za naknadno ispunjenje (Frist zur Nachholung) očitovati, da odustaje od pogodbe«. Vidi Ehrenzweig l. c. str. 194., 1.) Udesio sam tu promjenu s pomoću ovoga mjesta u Ehrenzweiga i §-a 146. R. V.

III. Svrsi shodna je i nova ustanova § 919. o fiksnim poslovima. Prva austr. osnova (»Regierungsvorlage«) je ovdje temeljito ispravljena, te novela sada ispravno razlikuje: 1) ako je za slučaj zadocnjenja ugovorena odustaja (»Rücktrittsklausel«); 2. ako je vjerovnik uslijed zakašnjenja izgubio interes za još neizvršenu činidbu ili dio njezin (»Bericht« str. 165.). U prvom slučaju ne pretpostavlja odustaja »moru« u tehničkom smislu; u potonjem se pak slučaju ponajprije pita, da li po općenitim propisima u opće nastaju pravne posljedice zadocnjenja (»Bericht« l. c.). — Dobro je, da je u austr. redakciji konačno izostavljen trodnevni prekluzivni rok, jer se time zahtijeva u općem prometu neobičajna diligencija.[57]

IV. U novom §-u 920. normiran je — prema austr. uzoru — slučaj osujećenja činidbe, naknadno nastale nemogućnosti, uslijed okolnosti, za koju odgovara obvezanik (»Bericht« str. 162. i 166.). Načelno imade ovdje vjerovnik isto pravo izbora kao i gore: naknadu štete ili odustaju; dakako ovdje (zbog nemogućnosti): naknadu mjesto ispunjenja (a ne, kao gore, naknadu pored ispunjenja). I ova ustanova, koja čini samo kariku u lancu suvislih propisa §§ 918. i sl. treba odobriti, napose one popravke, što ih je učinio »Subkomitée« u kasnijoj redakciji naprama osnovi austr. vlade.[58]

V. Novim §-om 921. svršavamo prema austr. noveli ciklus novih normа §§ 918.—921. Potonji, t. j. 921. §, proteže se na sve netom spomenute ustanove. Prvu njegovu izreku: »Odustankom od pogodbe ostaje netaknut zahtjev na naknadu štete, prouzrokovane sakrivljenim neispunjenjem« jedni hvale, drugi joj prigovaraju. Prigovara se naime, da nije kongruentno pored odustaje tražiti »interes ispunjenja« (»Erfüllungsinteresse«). Odustati od ugovora znači uspostaviti prijašnje stanje, kao da ugovor nije sklopljen, a to se ne slaže sa istovremenim pravom tražiti »interes ispunjenja«. Pokraj toga se kaže, da je interes vjerovnika pravom izbora između odštete i odustaje dovoljno salviran. Sastavljač ovoga dijela citiranoga »Bericht«-a, prof. Schey, čuveni civilista, zamjernom vještinom dokazuje prednosti austr. novele.[59] Kulminiraju pak ti izvodi u tom, da pravo izbora između »odštete radi neispunjenja« i »odustaje« u smislu §-a 920. ili 918. znači podjedno pravo izbora između prava na »interes ispunjenja« (»Erfüllungsinteresse«) uz protučinidbu (»gegen Gegenleistung«) te zahtjeva na diferenciju (»Differenzansprach«).[60] Time pak imamo ponajpoželjni rezultat, do kojega

[57]) Till, l. c. str. 31.

[58]) Vidi »Bericht« str. 166.

[59]) »Bericht« str. 167. i sl.

[60]) Kad se naime de lege lata njem. gradj. z-a pita: u čem sastoji naknada štete radi neispunjenja, odgovaraju jedni: »u interesu ispunjenja uz protučinidbu«,

Digitized by Google

tumačitelji njem. zakonika jedva mogu doći na osnovu svoga pozitivnoga prava.

K §-u 923. »Fälschlich vorgibt« — Mudrovčić prevodi sa: »krivo«. U Martinijevoj osnovi III., 5 § 12. se veli: ».... wer .... zu einem bestimmten Gebrauche tauglich ... versichert«. U zap. gal. zakonu III., 154.: »... wer fälschlich versichert«.

K §-u 925. Da ustanove starih §§ 924. i 925. treba promijeniti, jedva da tko dvoji.[61] Za to se ima § 924. ukinuti, a u 925. §-u se shodno odredjuje, da se naredbom uredjuje, kada se može predmnijevati, da je živinče već prije predaje bilo bolesno. — Dodajem još, da je novi § 925. u zadnje vrijeme u Austriji samom car. nar. istom od 1916. konačno redigovan, dok je prema prijedlogu jur. komisije austr. gosp. kuće imao drugačije glasiti. Ta je promjena, veli saopćenje austr. ministarstva, samo redakcijonalna.

K §-u 926. Uslijed promjene u starim §§ 924. i 925. trebalo je dakako preudesiti i početak §-a 926. Austr. redakcija je preduzela podjedno i neke korekture na tom §-u, koji niti je sasvim jasan (Rušnov-Posilović, Tumač k o. g. z-u, sv. II., str. 344. i sl.), a i mimo to nije de lege feranda bez prigovora. Napose je predloženo u »subkomite-u« jurist. komisije austr. gosp. kuće (juli g. 1909.), da se opaženi nedostatak nema odmah, već unutar tri dana (od kada je opažen) javiti; nadalje se u osnovi toga pododbora više ne govori o prijavi »sudu mjestnomu« već o prijavi općinskomu glavaru; konačno ima ovdje na mjesto očevida u smislu staroga §-a 926. stupiti »sudsko izvodjenje dokaza za osiguranje dokaza«[62] (»gerichtliche Beweisnahme zur Sicherung des Beweises«), t. j. redovno sudsko osiguranje dokaza. Na ove promjene upućuje nas, veli višeput cit. »Bericht« (str. 172.), praktično iskustvo, navlastito je, kaže se u tom izvješću, očevid staroga §-a 926. skroz dvojbene vrijednosti. No sama III. novela, a za njom i naš nacrt, vraća se opet djelomice k tekstu staroga o. g. z-a. Opravdanje toga u saopćenju austr. ministarstva[63] čini mi se dielom plauzibilno; jedino mnijenje, da je u ladanjskim općinama uvijek lahko naći i dati pregledati živinče po vještaku, mislim da ne stoji. Ističem još, da je konačnom austr. redakcijom § 926. tako koncipiran, da i Ehrenzweig-ov prigovor: »Dem Nov. Entwurf blieb es vorbehalten zu fordern, was der Käufer gewönlich nicht tut: Anzeige an den Gemeindvorsteher oder Veranlassung der gerichtlichen Beweisaufnahme«[64] — gubi na svojoj vrijednosti.

K §-u 927. Prema austr. noveli korigiramo na jednom mjestu stari § 927. i velimo u prvoj izreci na koncu: »prije predaje« (»vor Ueber-

t. j. treba dati naknadu za izostalu činidbu, dok dužnost učiniti vlastitu činidbu ostaje; drugi put vele: u zahtjevu na diferenciju, t. j. oštećenik se oslobadja dužnosti učiniti svoju činitbu, a uračunava se ono, što je tim uštedjeno u vrijednost činitbe, koju protivnik mora naknaditi, jer se je kratio učiniti činidbu.

[61]) Vidi obrazloženje u austr. »Regierungsvorlage« str. 139.

[62]) Prema tekstu l. d. z.

[63]) »Mitteilungen des k. k. Justizministeriums. J. M. V. Bl. Komad VI. od 22. III. 1916.«

[64]) Vidi Krainz-Pfaff-Ehrenzweig-ov »System« V. izd., § 322. N. 74. Pri tom jest još pitanje, da li se imade stari § 926. onako tumačiti, kao što je na cit. mjestu toga sistema protumačen. Vidi sada i VI. izdanje spomenutoga sistema (§ 323., str. 210.).

Digitized by Google

gabe«), dok se u starom zakonu veli: »prije nego je sklopljena pogodba« (»vor Schliessung des Vertrages«). Nedostatak mora naime po općem shvaćanju postajati u vrijeme p r e d a j e, to je momenat, kada pogibelj prelazi redovno na stečnika[65])! Time je uklonjeno i protuslovlje izmedju 1. i 2. izreke staroga §-a 927.

K §-u 928. Dosadašnji § 927. o. g. z-a upotpunjen je u Austriji sa dodatkom, da »lukavo« (»arglistig«) prešućivanje nedostataka, ako su i takovi, da udaraju u oči, n e isključuje jemstvo. Ova modifikacija je de lege ferenda opravdana. Stečnik će od sada moći ne samo pobijati pravni posao radi prijevare, već imade i zahtjev iz jemstva.[66] Dakako ustanovljenje »des arglistigen Verschweigens« ne će biti tako jednostavno.[67]

Ovdje treba da ustanovimo slijedeće. Na tom mjestu (§ 121. III. dijelom. novele) upotrebljuje austr. novela izraz: »arglistig«, a u §§ 85. i 87. (novi § 870. i 875. o. g. z-a) rabi riječi: »List«. U »Beschlüsse des Subkomitees der jur. Kommission des H. H.« od 1909. imademo na svih tih mjestih: »Arglist«, »arglistig«. Isto tako i u »Antrag der jurid. Kommission«, a i u »Regierungsvorlage« § 123. dolazi riječ: »Arglist«. Dakle je ta divergencija nastala opet u zadnje vrijeme. U starom o. g. z-a (njem. tekstu) dolaze takodjer oba izraza na različitim mjestima zakona. I to: »listig«; »listigerweise« (§§ 345., 866., 874.), a »Arglist« u §§ 1270., 1212., ter »arglistig« u §-u 262. Hrv. tekst o. g. z-a ima za jedno i drugo izraze: lukavstvo, lukavština, lukavim načinom; a za »arglistig« (u §-u 262.) veli hrv. tekst o. g. z-a: »lukavo (himbeno)«. Tko smatra hrv. tekst o. g. z-a autentičnim, taj već odatle može zaključivati, da je »lukavo« prema samom o. g. z-u - »himbeno«. I prema teoriji austr. gr. z-a se razlikovanje izmedju »List« i »Arglist« ne može održati. Vidi Unger, S. II. str. 52., 234. i K r a i n z-P f a f f-E h r e n z w e i g u prvim izdanjima, verb.: »Betrug, List, Arglist«. Izgleda, da je u zadnji čas u §§ 870. i 875. mjesto »Arglist« rečeno: »List«, jer i u nepromijenjenom §-u 874. o. g. z-a dolazi taj izraz. Koliko iz »Erläuterungen« ad »Regierungsvorlage« razabiremo (str. 125.) ne prave austr. redaktori u tom kakve razlike. Prema svemu tomu držim, da je najbolje, da u našem nacrtu ne pravimo u tom nikakve razlike, te svagdje ostanemo kod riječi: »lukavo«, »lukavština«. — U kaznenom z-u nalazimo za izraz: »durch listige Vorstellungen« — »himbenim predstavljanjem« (§ 197. k. z-a); za »Arglist« — »lukavštinom« (179., 203., 210.). Pri tom je karakteristično, da »Arglist« dolazi sa pridjevom »besondere«. I u češkoj osnovi se »List« i »Arglist« jednako prevodi.

K §-u 931. Promjena učinjena u starom §-u 931. u savezu je sa našim budućim gradj. postupnikom. Kao što preuzimljemo djelomične novele, koje već vrijede u Dalmaciji i Sloveniji, tako ćemo preuzeti i gr. postupnik iz ovih zemalja. Rad oko toga je pače u odnosnim komisijama znatno napredovao. Prema dosadašnjem §-u 931. treba stranka (koja se hoće poslužiti jemstvom) iskati, da ju prednik »zastupi« (»die Vertretung begehren«), a ta dužnost imade se, prema čl. XXXI. zakona o uvedenju novoga gr. postupnika u gore spomenutim zemljama, smatrati dužnošću navijestiti parnicu (Verpflichtung der Streitverkündigung). Navještenje parnice u tom slučaju biva sudbeno, ali može biti i izvan sudbeno. Posebnoga saziva na

[65]) K r a i n z-P f a f f-E h r e n z w e i g »System«, V. izd. § 322, i kod N. 6 ter »Bericht« str. 172.

[66]) »Bericht« str. 172.

[67]) Vidi C o s a c k, Lehrbuch der b. R. I. sv., str. 527. i sl. (5. izd.).

Digitized by Google

zastupanje (»Aufforderung zur Leistung der Vertretung«) ne treba, i samo navještenje parnice involvira to u sebi. Ipak radi jasnoće može se sa navještenjem parnice izrično iskati i zastupanje [68]. Time, da o tom navještanju govori sada i novi § 931., jest već iz novel. gr. zakonika evidentno, da je navještanje parnice u smislu novoga procesa ono procesualno sredstvo, kojim se imade poslužiti preuzimač, hoće li, da mu jamči prednik radi toga, što netko treći stavlja zahtjev u pogledu stvari. U kratko radi se ovdje o skladu budućega našega gr. z-a sa budućim gradj. postupnikom, naročito o jednoj neznatnijoj korekturi, kojom se novi § 931. dovedi u suglasje sa čl. XXXI. zakona u uvedenju gr. postupnika u uvodno navedenim zemljama.

K §-u 932. Svakomu, koji se je izbliže bavio gradj. zakonom, je poznato, da su si austr. civiliste mnogo »razbijali glave« sa gornjim §-om o. g. z-a. Radi toga §-a su neki učili, da naš z. ne poznaje act. quanti minoris[69]. Radi istoga §-a 932. in f. prepire se i o naknadi štete kod jemstva, t. j. da li se može reći temeljem §-a 932. in f., da je tim u svakom slučaju dan, pored ostalih iz naslova jemstva i jedino o pretpostavama dužnosti jemstva ovisan, daljnji zahtjev, koji samo u slučaju kada »druga stranka radi nepošteno« poraste, ili se pod tim misli na odštetnu dužnost, koliko je ova, neovisno o dužnosti jemstva, osnovana po općim načelima o odšteti (»Berich« str. 174). Teorija našla je dakako i ovdje izlaz[70], ali sigurno ne će nitko podvojiti, da je dobro, da se ta stvar putem zakonodavstva na čistac izvede.

Ipak se meni bolje svidja tekst priredjen od jurist. komisije austr. gornje kuće od same austr. novele (carske naredbe). Napose mi se čini, da je tamo poredak nedostataka, zbog kojih se realizuje jemstvo, shodniji (pregledniji). — Nadalje opažam: Druga alineja novoga §-a 932. o. g. z-a metnuta je također zadnji čas u austr. novelu, t. j. nalazi se samo u car. naredbi, dočim je u osnovi, koja je izradjena u odboru austr. gosp. kuće i prihvaćena u njezinom plenumu, ne nalazimo. U »Mitteilungen des k. k. Justitzministeriums«[71] o III. djelom. noveli čitamo, da je taj dodatak stavljen »opreza radi, da se predusretne šikanama«. Kako je naime kod nas u interesu kupaca dopuštena i kod mana živinčadi ne samo act. redh. već i act. quanti minoris — bojali su se redaktori djelomične novele, da se ova ovlast ne bi izrodila u šikanu na štetu predavaoca, te za to dodaše: »Neznatno umanjenje vrijednosti se ne uzima u obzir«. Nema, držim, dvojbe, da je neko ograničenje dopustivosti art. quanti minoris kod mana živinčadi poželino.[72] U njem. gr. zakonu je ta tužba — »bei Viehmängel« uopće nedopustiva, a u franc. pravu nalazimo također ustanovu sličnu novelinoj zadnjoj alineji §-a 932, ali je tamo precizirie normirana i tiče se samo domaćih životinja.[73] No novelin § 932. odnosi se

[68]) Tilsch, Einfluss der Zivilprocessgesetze auf das materielle Recht. str. 233. i sl.

[69]) Isp. Hasenöhrl, Oest. Obl. R. II. str. 480 i 483. N. 89.

[70]) Vidi »Bericht« l. c.

[71]) JMVBl., komad VI. od 22./III. 1916.

[72]) O tom se je u Njemačkoj, prigodom kodifikacije njem. gr. zakonika, mnogo raspravljalo. Ispor.: »Zusammenstellung gutachtlicher Äusserungen zu dem Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches«. Gefertigt im Reichsjustizamt. II. sv., str. 176. i sl.

[73]) Po fran. pravu je svaki zahtjev iz jemstva isključen, ako cijena u slučaju kupnje ili vrijednost u slučaju promjene ne prekoračuje 100 franaka. (»Aucune

Digitized by Google

na tužbe iz jemstva ne samo radi mana živine nego i radi drugih nedostataka. Je li de lege ferenda opravdan novi dodatak §-u 932. i glede ovih potonjih? — Konačno još ističem, da je na koncu 1. alineji novoga §-a 932. rečeno, da predavalac u svim slučajevima jačmi za s a k r i v l j e n u štetu, dok je u prijedlogu jur. komisije austr. gosp. kuće ovaj pasus glasio: »U svim slučajevima ostaje primaocu priuzdržana naknada štete«. Prvom od spomenutih tekstacija hoće austr. redaktori postići, da već iz samoga teksta zakona bude evidentno, da pored zahtjeva iz jemstva postoji odštetni zahtjev samo onda, ako je predavalac s a k r i v i o štetu. Medjutim to, t. j. da se za odštetu u smislu §-a 932. in f. traži krivnja, slijedi po ispravnom shvaćanju već iz staroga §-a 932. Pogotovu je to pak jasno i za juristu bezdvojbeno na osnovu gore cit. konačnoga pasusa novoga §-a 932, kako ga je navedena komisija austr. gosp. kuće koncipirala. Po tom u konačnom zakonodavnom elaboratu nije trebalo jasnije reći (»klarstellen«) ono, što već jest jasno rečeno bilo.[74]

K §-u 932a. I ova ustanova nalazi se samo u konačnoj redakciji austr. novele, dok je u osnovi, koja je jur prihvaćena u plenumu austr. gospod. kuće, još nema. Prenijeta pak ta ustanova iz njem. gr. zakona (§ 489.). Gore spomenuto saopćenje ministarstva (austr.) za pravosudje veli, da je taj § uvršten u novelu na opetovano izraženu želju interesiranih i stručnih krugova. I iz njem. »Zusammenstellung gutachtlicher Aeserungen zu dem Entwurfe eines »BGB« sv. VI. str. 348. i 349. razabiremo, da su se njem. udruženja ekonoma i seljaka izjavila za ovakvu ustanovu, dok je još bila u osnovi kasnijega njem. z-a sadržana.

Glede prijevoda napominjem ovo: »Viehmangel!« V i e h = živinče (I v e k), stoka (A r a n.), marvinče; »Mangel« sam i do sada prevodio sa »nedostatak«; možda je bolje »mana«. — Nadalje: Austrijski zakon rabi na tri mjesta (§§ 932a. i 933.) izraz »Vieh«, inače »Tier«. To nije shodno. Isporedi i E h r e n z w e i g VI. izdanje § 323, str. 210. zadnja alineja.

K §-u 933. Poznat je prijepor, da li § 933. o. g. z-a sadržaje zastarne ili prekluzivne rokove. Pretežno se uzimalo, da su to zastarni rokovi, unutar kojih zastaruju tužbeni zahtjevi, a i prigovori. Prema tomu bi imala doći ovdje do uporabe u opće načela u zastari. Baš radi toga rado označuju u novije doba te rokove kao prekluzivne.[75] I austr. »Bericht« str. 175. smatra ih prekluzivnim rokovima. No sam tekst austr. novele, a š njim i naš nacrt, ne rješava taj prijepor, te će dalje spadati ovo mjesto zakona medju ona, gdje se imade prema smislu i svrsi zakona odlučiti, kakvi su to rokovi. Zaglavna ustanova novog §-a 933., t. j. odredba, da stečniku ostaje reali-

action en garantie, même en réduction de prix, ne sera admise pour les ventes ou pour les échanges d'animaux domestiques, si le prix, en cas de vente, ou la valeur en cas d'échange, ne dépasse pas 100 francs.« Loi sur le Code rural. Vices rédhibitoires dans les ventes et échanges d'animaux domestiques). Zakon od 2. augusta 1884.

[74]) »Mitteilungen« l. c.

[75]) Ispor. o svemu tomu: K r a i n z - P f a f f - E h r e n z w e i g, S. V. izd,. § 141: u i kod N. 12 ter u i kod N. 44 do konca; § 155 str. 405; § 156 str. 41; § 158 i § 322 str. 134. i tamu cit. literaturu. Konačno još E h r e n z w e i g. S. VI. izd., § 323, str. 211. i sl.

Digitized by Google

zovanje prigovora, ako je primatelju u roku §-a 933. najavio nedostatke, smatra se bez obzira na narav ovih rokova de lege ferenda opravdanom.[76]

Austr. motivi vele ispravno, da treba razbistriti pitanje, kad p o č i m l j u rokovi §-a 933. (»Bericht« str. 175.) i da odgovara naravi stvari, da ti rokovi počmu časom, kad stečnik stvar faktično primi, te ju pregledati i ispitati može. Nadalje se u tim motivima veli, da redaktori hotice ne će upotrebiti riječ: »predaja«, jer bi se to glede nekretnina moglo shvatiti, da se radi u tabularnoj predaji. S toga upotrebljuje novela riječ: »Ablieferung« (kao i čl. 349. austr. trg. z-a). Upozorujem na taj izraz u austr. noveli i naročito ističem, da judikaturu i pravna znanost nije došla do toga, da pojam »Ablieferung« jedinstveno odredi[77]. Zbog toga sam svojevremeno u svojim »Primjedbama« rekao, da mi se u toliko ne čini uputno upotrebiti taj izraz. Hoće li se to ipak, trebalo bi za naš nacrt naći hrvatsku riječ, koja bi našoj nauci i praksi pružala jednaku slobodu kretanja u tumačenju kao i njem. izraz: »Ablieferung«.[78] Salvo meliore upotrebih gore u tekstu izraz: »izručiti«. — Ostale promjene učinjene u §-u 933. jesu s razloga navedenih u »Bericht-u« str. 175 i u saopćenju austr. min. za pravosudje od 22. marta 1916. svrsi shodne i opravdane.

K §. 936. I predaje, pa i isplata je ugovor. Drugačije po shvaćanju u vrijeme sastava o. g. z., »daher die nach dieser Richtung mangelhafte Fassung des § 936« (Krainz IV. izdanje § 313, N. 62. Tako i u V. izdanju.) No nije u tom jedini nedostatak našega §-a 936. Dirati u nj ipak ne ćemo. Čini se, da se ipak u praksi nije pokazao neshodnim, a to je za nas ovdje mjerodavno.

O pretpogodbi se, i mimo §-a 936. mnogo prepire u literaturi. Ima ih, koji i sam pojam pretpogodbi stavljaju u dvojbu. To je možda — naime niz th svakojakih prijepora i dvojba — bio takodjer razlog, da su izvanredno savjesni sastavljači I. osnovu njem. gr. z-a ne upuštaju u općenito reguliranje pretpogodbe. Oni dakako u motivima (I. str. 178) navode kao razlog: pomanjkanje dostatne potrebe. I doista u njem. zakonu nema općenite ustanove o pactumu de contrahendo, no u novijem revidiranom švic. zakoniku je ipak nalazimo. Švic. ObIR. čl. 22. naime veli: »Durch Vertrag kann die Verpflichtung eines künftigen Vertrages begründet werde. Wo das Gesetz zum Schutze der Vertragschliessenden für die Gültigkeit des künftigen Vertrags eine Form vorschreibt, gilt diese auch für den Vorvertrag«.

K §-u 937a. O razlozima, da sam »Auslobung« postavio na konac ovoga poglavlja, vidi gore kod §-a 859.

Austr. redaktori smatrahu pomanjkanje ustanova u našem gr. z-u o toj »Auslobung« kao »eine wahre Lücke« u našem kodeksu. To baš nebih mogao potpisati, pa i sami redaktori austr. novele priznaju, da se tamošnji sudovi — a to se može, mislim, reći i za naše sudove — nisu baš često bavili ovim prav. poslom. No kako je naša komisija zaključila, da se načelno preuzmu

[76]) Vidi »Bericht« str. 175 (»aus Rücksichten des redlichen Verkehrs«) i K r a i n z - P f a f f - E h r e n z w e i g, S., V. izd. § 322. str. 135. N. 61. (»dringendes Bedürfnis«).

[77]) S t a u b - P i s k o, Komm. z. allg. deutsch. Handelsgesetzbuch II. str. 284 (II. izd.).

[78]) O pojmu »Ablieferung« ispor.: S t a u b - P i s k o, str. 285; L e h m a n n. Lehrbuch des Handelsrechts, str. 712. P l a n c k, Bürgerl. Gesetzbuch, sv. II. (3. izd.) str. 385.

Digitized by Google

u cijelosti djelomične novele, nema dostatna razloga, da baš tu »Auslobung« izostavim, tim manje, što time bez sumnje postaje naš zakon potpuniji i bolji.

Gledamo na pravnu konstrukciju te »Auslobung«, odlučila se austr. komisija za t. zv. »Versprechenstheorie«, po kojoj jur publicirano jednostrano očitovanje radja obvezu, dočim prema protivnom shvaćanju (Vertragstheorie«, »Offertentheorie«) imademo i ovdje ugovor: ofertu ad personam incertam i prihvat, t. j. faktično izvedenje onoga, na što je raspisana nagrada. Višeput citir. »Bericht« (str. 124. i sl.), akoprem kratko, ipak precizno navodi razloge, koji su općenito i sa stanovišta o. g. z-a ponukali autore tamošnje osnove, da dadu prednost shvaćanju, po kojem je »Auslobung« jednostrani pravni posao. Pa kad se na koncu tih razlaganja veli: može se reći, da naše shvaćanje odgovara i prirodjenom pravnom čuvstvu osobe, koja javno obriče nagradu, jer ona pri tom doista ne misli na utanačenje pogodbe, već na to, da je na javno dano obrečenje »nach Treu und Glauben« odmah vezana — ne će možda, kraj poznate prijepornosti toga pitanja, biti krivo, ako velimo, da je ovo ponajglavnija okolnost, koja govori u prilog stajališta austr. redaktora. — Treba nadalje odobriti i način kako je austr. zakonodavac u samom tekstu zakona poimanje svoje o tom prav. institutu izrazio, odn. spravio u legalnu formu. Napose je opravdano, kad se na koncu §-a 937a. veli, da je jav. obrečenje nagrade, kojemu je predmetom natjecanju za premiju, valjano samo onda, ako je u oglasu odredjen rok za natjecanje. Inače bi »obricatelj« mogao uvijek čekati bolju radnju.

Sâm prijevod čini ovdje velike poteškoće. Pri tom mislim na izraze u njemačkom originalu: »Auslobung«, »Belohnung«, »Preisbewerbung« i »Zusage«. Što se prvoga izraza »Auslobung« tiče, karakteristično je, da K. Tzschirner (ex 1869) daje jednoj svojoj raspravi naslov: D. de indole ac natura promissionis popularis »Auslobung« quam vocant. U »Jurid. politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oestereichs« ni u Šuleka nema te riječi. Duden (Ortograph. Wörterbuch) i Sanders (Wörterbuch der Hauptschwierigkeiten der deutschen Sprache) vele: Auslobung = öffentlich für eine Handlung, bezw. für die Herbeiführung eines Erfolges, eine Belohnung aussetzen.« Jedno i drugo je uzeto iz njem. gradj. zak. (»Wer durch öffentliche Bekanntmachung einer Belohnung für die Vornahme einer Handlung, insbesondere für die Herbeiführung eines Erfolges, eine Belohnung aussetzt ...«) U listu drž. z. a kaže se »raspis nagrade«. To je zapravo prijevod njemačkoga: »das Preisausschreiben«. No to je uži pojam od »Auslobung« (Plank, Komn. II. ad §-um 661). Podjedno znači »raspis« i »Umlaufsschreiben«, literae circulatoriae (vidi: Ivek.), dakle pismeno saopćenje, a »Auslobung« ne mora biti baš pismena. Za to bi možda bilo bolje reći za njemač. »Auslobung«: javno obrečenje nagrade«.

Daljni pasus austr. teksta glasi: »Eine Auslobung, die eine Preisbewerbung zum Gegenstande hat ...« Prema tomu je t. zv. »Preisaussetzung« ili »Preisausschreiben« po austr. noveli samo posebna vrsta »der Auslobung«, kako se to iz teksta novele i iz motiva (»Bericht« str. 127.) vidi. No trebalo bi i u hrv. prijevodu ovoga §-a austr. novele dvije njem. riječi: »Preis« i »Belohnung« prevesti sa dvima odgovarajućim hrv. riječima. Neznajući ali u hrvatskom dva različita izraza, koja bi stvarno odgovarala odnosnim riječima njem. originala, upotrebljujem za njem. »Preis« — riječ »premija«. Ističem pri tom, da »Belohnung« u smislu austr. novele nije »na-

Digitized by Google

plata« (»Entgeld«, »Entlohnung«) već premija, kojom hoćemo druge poiakniuti i dati povod, da se potrude, e bi se postigao žudjeni cilj i polučio uspjeh (»Bericht« str. 127.) Ako dakle ovdje i »Preis« i »Belohnung« znače isto, ipak bih volio za ove obje riječi imati i u našem tekstu dvije naše riječi (a pošto ih neznam, rabim jednu našu, a jednu tudju riječ).

Konačno: austr. novela kaže: Die nicht an bestimmte Personen gerichtete Zusage einer Belohnung...« L. d. z. prevodi tu »Zusage« sa »obećanje«. No u cit. »Bericht-u« čitamo (str. 127.): »Das Wort »Zusage« statt des sonst vielleicht näherliegenden »Versprechens« wird gebraucht, weil letzteres in der Sprache des a. b. G. B. (861.) gerade die »Offerte« bezeichnet, von der die Auslobung geschieden sein soll«. I naš tekst o. g. z-a. naziva u §-u 861. ofertu: »obećanje«. Hoćemo li se mi u novim § 937a) i sl. ukloniti tomu izrazu, treba za »Zusage« uzeti drugu riječ, a ne «obećanje«, tako se smatramo prinuždenim upotrebiti riječ »obrečenje«. Glede prijevoda odn. terminologije spominjem još, da Arangjelović u svom prijevodu novela (prijevod od g. 1921.) »Auslobung« prevodi naprosto sa »obećanje«. Bogišić pak u svom općem imov. zakoniku (marg. rubr. pred. čl. 586.) govori o »obećanju, koje se oglasom čini«.

Glede drugih zakona i osnova o prav. konstrukciji »der Auslobung« ističem još, da njem. zakon §§-i 657. i sl. stoji na stanovištu jednostranog obećanja. Tako se to daleko pretežno shvaća (Oertmann, K. III. izdanje 2. sv., str. 771.). I švic. ObIR § 8. (Gmür K. VI. str. 32. i sl.) te ugarska osnova § 1353. stoje na tom stanovištu. Drugačije glede potonjega »Bericht« str. 125.

K §-u 937b). Ovdje se (opet po uzoru austr. novele) normira pitanje opoziva, o kom se mnogo prepire. Obveza iz jav. obrečenja nagrade (ako i nastoje jednostranim aktom) može se ipak opozvati; i to kao što se obveza iz ugovora može ukinuti mutuo dissensu kao da nije nikada opstojala, tako se ova obveza, koja je nastala jednostranim javnim obrečenjem, može re integra ukinuti jednostranim javnim opozivom. O tom kao što i o saveznim pitanjima, o formi opoziva, a napose i o tom, dokle se može opoziv učiniti, odlučila je austr. redakcija — kako se iz austr. motiva vidi — proučivši temeljito cijelo pitanje.[79] Dakako da tim nisu — kao ni kod drugih teških pitanja — ukinute sve do lege ferenda postojeće dvojbe. Mislim tu napose na propis, da se jav. obrečenje nagrade može opozvati, sve dok nije dovršena činidba.

»Lična prava« (Aran) su »persönliche Rechte« i razlikuju se od prava osobe (»Personenrechte«).

K §-u 1346. Aran. veli za »Nachschulldner« — »uslovni dužnik«, dakle dužnik pod uvjetom. Ne bih volio, da taj izraz ostavim. Istina i Unger, »Jahrbücher für Dogmatik« sv. 29., str. 14. i sl. veli, da vjerovnik, kad se drži poruka, tuži »aus einem bedingten Leistungsversprechen« a i sam zakon § 1347. govori o uvjetu. Ipak je to, rekao bih, uvjet sui generis. Prema načelima o uvjetima, ne smije uvjetom opterećeni ništa preduzeti, što bi moglo osujetiti svojevremeno ispunjenje uvjeta. Ovdje je opterećen uvjetom vjerovnik, a taj baš mora poduzeti korake (sudno ili van suda opomenuti dužnika § 1355.), kojima je svrha osujetiti ispunjenje uvjeta. — Hrv. zakon veli: — »padužnik«; term. rječ. — »poddužnik«.

[79]) »Bericht« str. 127. i sl.

Digitized by Google

Pismena forma (prem se je tomu s gdjekoje strane prigovaralo) za porukovo obvezno očitovanje ima svrhu ograničiti lahkoumno preuzimanje garancija.

K §-u 1353. Prva izreka ovog §-a nije dakako u skladu sa stajalištem novijih zakona. Njem. zakon § 767, švic. ObIR čl. 499. i drugi stoje na stanovištu, da poruk odgovara za ispunjenje glavne obveze »in deren jeweiligen Bestande« (motiv II., str. 664.) — dok se po našem zak. u dvojbi uzima, da je poručanstvo ograničeno. Držim, da bi prelazilo granice našega zakonodavnoga plana, kad bi u taj princip austrijskoga i pruskoga prava dirali. Medjutim cijelo pitanje nije još izbistreno (K o b a n, Regress, IX. N. 2.).

Dobro je, da je glede pogodbenih kamata u našem zakonu sadržano pravilo (druga izr. §-a 1353.), koje vrijedi, ako interpretacijom ne dodjemo do drugoga rezultata. I švic. ObIR čl. 499 al. 3. imade jedno ovakvo pravilo. Dvojbeno tumačenje toga pravila riješio sam u smislu P f a f f o v o g shvaćanja, t. j. prema tomu promijenio tekst zakona.

K §-u 1354. Velim za »Unterhalt« prema A r a n. »izdržavanje«. »Uzdržavanje« je jezično neispravno (uzdržati se od česa). Ali upozorujem, da hrv. tekst taj izraz upotrebljuje kao terminus technicus za »Unterhalt«.

Danas nema ni glavni dužnik benef. competentiae. Vidi § 4. našega stečajnoga zakona i § 5. austr. steč. reda. Ustanova ova je danas nepraktična, pa bi se i mogla izostaviti.

K §§ 1358., 1422. i 1423. Smisao i domašaj §-a 1358. i sa ovim u savezu stojećih §§ 1422. i 1423. o. g. z-a je prijeporan, te su ove ustanove (po austr. uzoru) podvrgnute reviziji. Prijedlog raznih shvaćanja o spomenutim §§ nalazimo u K r a i n z-o v o m sistemu.[80] U samoj noveli (car. naredbi) je konačno u tom prevladalo S c h e y-e v o mišljenje, prema kojem se § 1358. proteže na sve, koji se poput poruka nalaze u takvom pravnom položaju, da su prisiljeni platiti formalno vlastiti a materijalno tudji dug, dok su §§ 1422. i sl. uporabivi kod isplate formalno i materijalno tudjih dugova. Nasuprot je još elaborat aust. gosp. kuće, povodeći se za U n g e r o m, puštao, da tražbina, vazda kad je treći plaća, prelazi ipso iure u smislu §-a 1358. na placa. Ovdje je dakle većina t. zv. »subkomitéea« ponajprije nadglasala svoga glavnoga referenta (S c h e y-a) i to poglavito —kako čitamo u »Bericht«-u str. 283. — s razloga, da se pravo simplificira. Kasnije se je ali ipak ministarstvo priklonilo S c h e y-evom naučanju, i to poglavito iz razloga, što je medjutim i austr. vrh. sudište u plenisimarnoj rješidbi (judikat br. 208.) usvojilo S c h e y-evo mnijenje [81].

Gledom na taj judikat, koji imade u našim krajevima bivše Austrije — kao što judikati u opće — ugled zakona, bila je važna ondje revizija gornjih zak. ustanova poglavito iz ova dva razloga: 1) što se u noveli izrično veli, da onaj, koji osobno ili s odredjenim imovinskim predmetima jamči za tudji dug, isplatom ulazi u prava vjerovnikova. Biva to ipso iure, a kako je stupanje regresnog ovlaštenika na mjesto namirenog vierovnika upravo stožerna točka uredjenja pitanja t. zv. vlastnikove hipoteke, od najveće

[80]) Najpotpunije u V. izdanju, § 324. N. 15.

[81]) »Mitteilungen des k. k. Justitzministeriums« l. c. Spomenuti judikal od 24. III. 1914. nalazi se zbir. rješ. od »G l a s e r-U n g e r a«, u sv. 17. N. F. br. 6871. pod naslovom: »Zahlung einer fremden Schuld: Regress des Drittzahlers nach 1358 im Gegensetz zu §§ 1422, 1423 ABGB«.

Digitized by Google

je važnosti, da se o tom i najmanja dvojba ukloni[82]; 2. s toga, što prema noveli platac nije više u pogibelji, da si bude morao nakon isplate svoj regres tek tužbom izvojštiti. Po noveli naime primitak isplate sadržaje već po zakonu u sebi cesiju vjerovnikovih prava, izjavi li platac prije ili kod isplate, da hoće tražbinu otkupiti (Einlösung), a ne da ona prestane (Tilgung).

S tih razloga je u noveli u § 1358. umetnut pasus: »lično ili sa odredjenim imovinskim predmetima«; s tih razloga je u novom §-u 1422. rečeno, da isplata djeluje kao otkup tražbine, ako platac kad ili prije isplate traži, da mu vjerovnik ustupi svoja prava. S tim u savezu su austr. redaktori ukinuli i fino diferenciranje glede cesijonoga zahtjeva.

Ipak bih ustvrdio — a na to bih upozorio gg. iz komisije — da stilizacija u car. naredbi (§§ 1422. i 1423.) nije onako logično izvedena kao ona u elaboratu gospodske kuće (mimo to, da taj dakako stoji na drugom stanovištu), a i citiranje §-a 1358. u §-u 1422. nije baš potrebno.

Kod nas je revizija gornjih ustanova — radi pomanjkanja spomenutoga judikata — još važnija nego li je svojevremeno bila u Sloveniji i Dalmaciji. Umetak pak u novom §-u 1358., odn. njegova važnost, ovisi o tom, hoćemo li prihvatiti austr. uredjenje vlastničke hipoteke.

Napose glede §-a 1422. ističem, da austr. redakciji §-a 1422. prigovara Ehrenzweig u svom najnovijem VI. izdanju, § 342., str. 292. b) (pasus: »Die Abtretung seiner Rechte verlangen«). Ali držim, da taj prigovor nije od tolikoga zamašaja, da bismo radi njega »rektificirali« tekst austr. novele.

Kod §-a 1423. napominjem od drugih zakonodavstva: po §-u 267. ugar. osnove može vjerovnik odbiti isplatu trećega, ako dužnik protuslovi. — Glede franc. code civ. vidi čl. 1236. Platiti može, koji je pri tom interesiran; osim toga, tko u istinu hoće dužnika osloboditi (a ne samo otkupiti tražbinu).

K §-u 1364. »Saumseligkeit« stoji u njem. tekstu (§ 1364. in f.) To prevodi Arandjelović sa »oklevanje«, dok u hrv. tekstu stoji: »zanemari«. »Nemar, krzmanje« imade za »Saumseligkeit« term. rječnik. Ja sam rekao: sporost (u ujerivanju).

K §-u 1368. Djelanje, kojim se upisuje hipoteka u gruntovne knjige, nije, veli Krainz, I. i IV. izdanje § 362., dvostrani posao ni ugovor. Ovo se mjesto medjutim različito shvaća i dopušta razne konstrukcije. Ostanemo li pri dosadašnjem tekstu, treba nastojati da njem. original po mogućnosti točno prevedemo, da dosadašnji status quaestionis seu quaestionum ostane i u našem tekstu jednak kao i u njemačkom.

K §-u 1369. »Ona je dvostrano obvezatna«. Zakon gradjanski, kako je poznato, identificira jednostranost i dvostranost sa »besplatnošću i naplatnošću« (864., 1369., 1380. i dr.) Krainz IV. izdanje § 315., N. 25. ter § 285., N. 1: Isporedi i § 934. sa § 1487. o. g. z-a. — Vidi i Krasnopolski l. c. str. 78. Naročito pak i Ehrenzweig-ovo ove godine izašlo »Stvarno pravo« (VI. izd. Krainz-ovog sistema, § 284. II. str. 494. i sl.). Nemam, mislim, razloga, da zbog njegovih najnovijih izvoda mijenjam promjenu učinjenu na §-u 1369.

K §-u 1376. i 1377. Gradj. zakonu je novacija preinaka obveze (§§-i 1376. i 1377. in pr.) Tomu prigovaraju Krainz-Pfaff-Ehren-

[82]) »Bericht« str. 283.

Digitized by Google

zweig, S. § 337.: Novacijom se stari dugovni odnos uništava. (§ 1377. in fine). Vidi i Krasnopolski Obl. str. 248. Ne bih zbog toga mijenjao tekst: o g. z-u je i uništenje stare obveze — koliko time nova nastaje — preinaka; dakako preinaka u širem smislu. — Od drugih zakonodavstva napominjem: njem. gr. zakon nije primio novaciju kao samostalni institut. (Razlozi u motivima II. str. 78. i sl.) Ovo je naišlo na pretežno odobrenje. Zusammenstellung II. str. 46. (Vidi sada 364. njem. gr. zak.) No i usuprot tomu moguća je i sada u području njem. prava novacija. (Die Parteien vollziehen im neuen Versprechen einen Schuldumwanglungsakt nach Art der alten Novation.) Oertmann K. str. 251. — U švic. ObIR. čl. 116., 117. opet se spominje novacija.

K §-u 1380. Neispravno veli zakon, da je nagodba novacija. Krainz V. § 161. (str. 433.); Krasnopolski ObIR. str. 254. i sl. Ništo se sa nagodbom ne postupa onako, kako sa novacijom.

K §-u 1385. Pitanje, da li se može nagodba pobijati radi bludnje, bilo od vazda prijeporno. U književnosti nema o tom vladajućega mnijenja (Rietsch, Festschrift II, str. 978.) Stvar naprosto nije još teoretski svestrano izbistrena. Gledom na nesigurnost teorije, koja još i danas u nauci o nagodbi u opće postoji, nije ni čudo, da je i zakon u tom nejasan (Pfersche, Irrtumslehre str. 213.), te jedni autori vele, da primjerice § 1385. ne daje ni u kojem pravcu sigurno uporište (Pfersche l. c. str. 214.), dok drugi za isti § 1385. naprotiv tvrde, da skromne odredbe o g. z-a u tom slučaju zadovoljavaju svima zahtjevima novije pravne znanosti i da pače s pomoću §-a 1385. dolazimo do boljih rješenja nego s pomoću §-a 779. novoga njemačkog zakona.

Po svemu izgleda, da cijelo pitanje nije »spruchreif« ni de lege lata o g. z. a ni inače, te stoga, i gledom na provizorni karakter ovoga zakonodavnoga elaborata, a i gledom na plan, koji si postavismo, držim, da je uputnije i ovdje ne dirati u postojeći građanski zakon. Nisu u to dirali ni prigodom noveliranja austrijskog gradj. zakona. Prijeke potrebe za promjenu odnosnih propisa nema, a stečevine moderne pravne nauke nisu takve, da bi ih bilo poželjno, a i moguće kao zrio plod ubrati. Vidi Zusammenstellung B. VI. str. 486. i sl. (Bekker-Zittelmann, i II. B. str. 557. i sl.; Bekker. Fischer, Bingner, Herold, Sturm. — Upozorujem ipak na § 779. njem. zakona i na §§-e 1441. i 1442. ugarske osnove.

K §-u 1388. Pogrješka u zbrajanju i odbijanju je takodjer računska pogrješka. Krainz IV. izdanje § 161. N. 8. c). Isporedi i Krasnopolski ObIR str. 258.

K §-u 1392. Unger II. str. 416., N. 16. — nalazi neshodnim, da se o cesiji govori pod naslovom: »promjena prava i obveza«. Medjutim se u to ne možemo upuštati. — Krasnopolski, ObIR str. 262. veli, da u §-u 1392. dolazi riječ »Handlung« a ne »Abtrettungsvertrag«, jer je cesija modus acquirendi tražbina, a modus da ne može biti ugovor. (To je naime shvaćanje redaktora.) No ipak — nastavlja Krasnopolski — moramo za dobrovoljnu cesiju i sa gledišta o. g. z. reći, da je »ein Uebertragungsvertrag« (§ 1395).

K §-u 1393. Ovomu se mnogo prigovara. Vidi Unger I. str. 569., N. 7. i II. str. 177. N. 18.; vidi i Krasnopolski ObIR str. 265. Krainz V. § 329. veli, da su predmetom cesije tražbine i zahtjevi iz stvarnih (dinglichen) i ostalih apsolutnih prava. — I

Digitized by Google

drugoj i trećoj izreci se prigovara (Unger I. str. 568. N. 4. i str. 570. N. 7.; Krasnopolski[83] l. c. str. 266.). Ipak ne bih u taj § dirao.

K §-u 1399. Ovaj § sadržaje samo predmnjeve, da nenaplativost tražbine bazira na krivnji cesionarevoj. Krasnopolski str. 276. (OblR). Vidi i Ehrenzweig VI. § 332., str. 249. No taj § bi se. mislim, mogao i izostaviti.

K §-ima 1400.—1403. Pokušao sam §§-e austr. novele o asignaciji preudesiti prema njemačkom gr. z-u i ugar. osnovi. Ne uvaži li se to, preporučam gornji tekst austr. gornje kuće.

Ustanove našega gradj. zakonika o uputi trebaju reforme. O tom ne dvoji nitko. Oštro lučenje izmedju upute s jedne strane a srodnih pravnih instituta, koji se od nje teoretski i gledom na praktične posljedice razlikuju, s druge strane — nastalo je tek iza o. gr. z-a, te je potrebno, da se sve to novo uredi.[84]

Austr. novela karakterizira uputu na način, kako ju shvaća sadašnja nauka. Pobliže i točno obrazloženje nalazimo u »Bericht«-u str. 285. i sl. gdje austr. redaktori podjedno brane svoju tekstaciju protiv prigovorâ kritike. Meni se čini, da je napose važan onaj, što novela ne čini pismenost bitnim obilježjem upute. Krasnopolski i Wellspacher daju prednost njem. gr. zakoniku, koji normira samo pismenu uputu. Pojam upute je, vele motivi njem. gr. z-a po sebi neovisan od onoga pravnoga odnosa, koji tvori povod (Veranlassungsgrund) za uputu. Uputa je samo sredstvo, da se iz uzroka i svrhe, koja leži izvan upute, učini neka činidba. U interesu prometa je potrebno olakšati isplaćivanja, tako je nastala i tomu služi uputa. Ona je poput mjenice samostalni institut, proizašao iz prometnoga života. Kao takav institut je pak od praktične važnosti samo pismena uputa.[85] Austr. novela ne traži pismenu uputu, ali su ipak njezine zasade udešene baš za pismenu uputu.[86] Pored toga baš pismenost smanjuje pogibelji, koje su s ovim dosta praktičnim institutom ipak spojene[87]

Iz pojma upute bi slijedilo, da upućenik nije već s toga, jer je dužnik uputiočev obvezan naprama uputiocu primiti uputu ili učiniti činidbu asignataru. To njem. gr. z. u §-u 787. al. 2. izrijekom veli. Ali s time ne stoji u skladu austr. novela. Prema ovoj ne može upućenik, u koliko je dužnik uputiočev, naprama ovomu ukloniti primitak. Austr. redaktori vele, da je ispravna misao staroga §-a 1408., prema kojoj je asignat naprama uputiocu dužan »nach Treu u. Glauben« prihvatiti uputu svoga vjerovnika, jer se od njega ni u kojem slučaju ne traži više nego što ovomu već duguje.[88] »No za što se«, s pravom veli Wellspacher[89],

[83]) Ovaj veli, da druga izreka §-a 1393 ne vrijedi beziznimno, što pokazuje § 1257. comp. sa 629. I tražbine iz ugovora o »prihodu dosmrtnom« mogu se cedirati usuprot § 1285.

[84]) »Regierungsvorlage« str. 152. i sl.

[85]) Motivi njem. gr. z-a II. str. 557.

[86]) Wellspacher, l. c.

[87]) Tako se veli u mnijenju trg. komore u Hildesheim-u: »...ein sehr praktisches Institut, dessen Gefährlichkeit durch die Schriftform eingeschränkt werde«. Zusammenstellung etz., sv. 6. str. 472.

[88]) »Bericht« str. 288.

[89]) »Kritische Bemerkungen«, l. c. str. 85.

Digitized by Google

»stavlja prometu na raspolaganje pored uputе i cesije još nešto treće, što stoji izmedju ovoga dvojega? Ne samo da za to nema praktične potrebe, nego je takav pravni institut kadar producirati nejasnoće«.

Konačno kako novela čini djelovanje opoziva ovisnim o kauzalnim odnosima, koji postoje medju interesentima, pravo imade, mislim, Wellspacher,[90] kad tvrdi, da je to statuiranje komplicirano a i pogibeljno za interesovane stranke, jer se tim čini cijelo pravno stanje ovisnim o potpuno »nepredvidivim pretpostavama«, te daje prednost njem. gr. z-u §-u 790., gdje opoziv ne zavisi o postojećim kauzalnim odnosima.

Pored toga upozorujem, da je u konačnoj redakciji §-a 1401. austr. novela primila dva umetka, kojih u elaboratu austr. gosp. kuće nema. U 2. izreci 1. alineje novoga §-a 1401. nailazimo na pasus: »koji je uputu prihvatio«, a u 3. alineji istoga §-a se dodaje: »ako nije drugačije uglavljeno«. Jedan i drugi dodatak jest, rekao bih, suvišan. Glede prvoga to zapravo i sama redakcija u cit. »Mitteilung« priznaje. Prema tomu zaslužuje u tom elaborat gornje kuće prednost pred konačnom redakcijom austr. novele.

Nadalje novi § 1403. austr. novele govori o opozivu uputе i odredjuje, da se pravni odnos izmedju asignansa i asignata, nema li medju njima drugi pravni osnov, prosudjuje po pogodbi opunovlasnoj, a pored toga se tu veli, da uputa ne utrnjuje smrću asignansa ili asignata. Ovo potonje nalazimo tek u car. nar. (u interesu prometa — veli se u obrazloženju). No budući kauzalni odnos izmedju asignansa i asignata nije redovno osnovan na opunovlasnoj pogodbi (to je samo rijetki slučaj), nije ovaj dodatak u car. naredbi od velike važnosti. Istina, slični propis nailazimo u njem. gr. z-u (§ 791.), nu ovdje medju svim drugim ustanovama o asignaciji ima to, rekao bih, drugo lice. Kodifikatori njem. gr. z-a smatrali su naprosto poželjnim, da i u samom zakoniku bude izrijekom desavuirano shvaćanje, koje je prije postojalo, da se naime uputa osniva na dvostrukom mandatu.[91]

To bi bili razlozi, da sam pokušao udesiti asignaciju prema njem. z-u i ugar. osnovi odnosno, da dajem prednost tekstu austr. gosp. kuće pred onim car. naredbe.

K §§ 1404.—10. Gore citirane ustanove o »preuzimanju duga«, jesu bez sumnje jedna potreba[92] u našem civilnom zakonodavstvu. Glede pojedinosti pripominjem: U novom §-u 1405. veli se u njem. tekstu: »Wer einem Schuldner erklärt«. Bolje je reći: »Wer mit dem Schuldner vereinbart«. I u slijedećem §-u — novom 1406. — stoji: »Auch ohne Vereinbarung mit dem Schuldner...« Preuzimanje duga biva ili ugovorom izmedju preuzimaoca i dužnika sa privoljenjem vjerovnikovim ili samo ugovorom izmedju preuzimaoca i vjerovnika. Prema tomu sam promijenio odnosno mjesto u gornjem §-u.[93] — Kod novoga 1406. §-a upozorujem na ovo. Kumulativno preuzeće duga ne treba forme, naprotiv je za poručanstvo (vidi 1346.) potrebna forma

[90]) L. c., str. 86.

[91]) Planck, Komm. ad § 791.

[92]) Krasnopolski, l. c. str. 37.

[93]) U mojem nacrtu (»Mjesečnik« ove godine str. 435) trebalo je riječi na početku §-a 1405.: »... se sporazumi« štampati — prema uputi na str. 383 — kurzivom.

Digitized by Google

(pismenost). Kako si oboje veoma blizu stoji, mora se priznati, da ova razlika nije najshodnija. Ako je forma preuzeća duga izabrana samo zato, da se prikrije faktično namjeravano poručanstvo[94], teško će biti odlučiti, da li in concreto predleži preuzeće duga ili poručanstvo. Ipak nisam glede toga dirao u austr. novelu. — Novomu §-u 1407. se prigovara[95], da je preširoko koncipiran, jer tim što ovlašćuje preuzimaoca, da može suprotstaviti vjerovniku prigovore, koji proizlaze iz pravnog odnošaja izmedju ovoga i dosadašnjega dužnika, — to ga time ovlašćuje na kompenzaciju ex eadem causa. No taj prigovor s uspiehom, rekao bih, odbija »Bericht«[96]. Preuzimalac ne može redovno staviti prigovor kompenzacije, jer s odnosnom tražbinom kao tudjom ne može raspolagati. Njem. gr. z. § 417. veli doduše: »Eine dem bisherigen Schuldner zustehende Forderung kann er« — t. j. »der Uebernehmer« — »nicht aufrechnen«. No to je samo konzekvencija općih načela o ustupu tražbine i preuzeća duga. Preuzećem duga postaje preuzimalac dužnik, prema tomu — jer dužnik može uračunati samo tražbinu, koja njemu samomu pripada protiv vjerovnika — ne može uračunati tražbinu prijašnjega dužnika[97]. — Novi § 1408. je od velike važnosti, jer je preuzeće hipotekâ kod otudjenja nekretnina jako često. Kupac (ili drugi stečnik) namiruje često dio kupovnine tako, da preuzme hipotekarne terete, koji su na realitetu.[98] Tu nastaju u pravnom pogledu svakojake dvojbe, a u pogledu ekonomskom za kreditne odnose neshodne prilike.[99] Svakako je za sigurnost realnoga kredita narodno ekonomski poželjno, da osobni i hipotekarni dug budu zajedno ili barem u protivnom slučaju da budemo glede njihova odnosa čim prije na čistom.[100] Napose je pogibelino za prodavaoca, koji si je od kupca preuzetu hipot. stavku dao uračunati u kupovninu, da ipak odgovara dalje. S toga je potrebno, da se to cijelo pitanje riješi u smislu preuzeća duga.[101] Dakako da i novi § 1408. nije bez svojih slabih strana. Ako i ne »ispravljam«, upozorujem na slijedeće. Novela veli: »Otudjivalac može, pošto se izvrši prijenos vlasništva, pismeno pozvati vjerovnika, da primi mjesto njega novoga dužnika, s tim učinkom, da privola vrijedi kao dana, ako ne bude unutar šest mjeseci uskraćena. Na taj učinak mora se izrijekom u pozivu upozoriti«. No zakon ne daje garancija za to, da shvaćanje otudjioca sadržano u saopćenju vjerovniku, u istinu odgovara sadržaju uglavka izmedju otudjioca i trećega. Ako se je vjerovnik kroz šest mjeseci na to saopćenje pasivno držao, može za njega nastati slijedeća situacija. Obrati li se na staroga dužnika, odgovoriti će mu ovaj, da se je riješio duga, jer je preuzeće duga postalo pravovaljano. Obrati li se pak na spomenutu drugu stranu, nije siguran od prigovora, da saopćenje staroga dužnika nije odgovaralo

[94]) »Bericht«, str. 296.

[95]) Last, Zur Lehre v. der mittelbaren Leistung. Nach geltendem öst. Recht u. nach den Entwürfen einer Novelle zum ABGB str. 694 (Grünhut ov Ztschr. sv. 37.).

[96]) Str. 297.

[97]) Planck, Komm. II. str. 302.

[98]) Wehli, Die obligationenrechtlichen Betimmungen der dritten Teilnovelle zum ABGB., str. 35.

[99]) Wehli, l. c.: »eine unökonomische Gestaltung des Kreditverhältnisses«,

[100]) »Bericht«, str. 298. i sl.

[101]) Wehli, l. c.

Digitized by Google

pravom stanju stvari.[102] — § 1409. austr. novele je u zadnji čas koncipiran na gore spomenuti način. Naprotiv je zaključak jur. komisije austr. gosp. kuće glasio: »Tko preuzme imovinu ili kakav posao sa aktivama i pasivama, odgovara vjerovnicima neposredno, čim im je preuzeće saopćeno ili javno obznanjeno, a da se tim ne dira u njihove zahtjeve protiv prvobitnoga dužnika«. Konačna je redakcija uslijedila na gornji način nakon mnijenjâ, što ih je u tom pitanju dalo austr. industrijalno i obrtno vijeće ter nakon odgovora stiglih u toj stvari sa strane tamošnjih trg. i obrt. komora. I poznati odlični pravnici Mitteis[103] i Wellspacher[104] izrazili su se nepovoljno o prvoj austr. redakciji. Ovi pisci i pretežni dio na austr. ministarstvo stiglih mnijenja jesu za to, da preuzeće dugova u gornjem slučaju bude normirano kao ius cogens. Vjerovnike treba osigurati prisilnom normom, da ne budu prinuđeni posegnuti u svoju zaštitu za pobijanjem takvih pravnih posala; što je za sve učesnike pogibelnije i mnogo više zadire u život.[105] I ja mnijem, da konačni tekst austr. novele zaslužuje prednost pred tekstovima prve vladine osnove, kod kojih je ostala i gospodska kuća. Dakako, da bi se i konačnoj redakciji austr. novele dalo prigovarati. Kako prema njezinom sastavu — a to je i skroz opravdano — odgovara preuzimalac za pasiva samo do vrijednosti preuzetoga poduzeća, nastati će tu u praksi poteškoće, odnosno ovo ograničenje se ne će moći praktično provesti. Ovdje naime nema, kao kod uvjetnoga očitovanja na nasljedstvo, uredovnoga inventara.[106] Komplicirana konstatovanja i mogućnost mnogih prijepora su razlogom, da je izvjestitelj gosp. kuće bio za prvobitni tekst austr. osnove, prem priznaje, da su i razlozi protivnikâ »uvaženja veoma vrijedni« (»aus sehr beachtenswerten Gründen«)[107]. Najposlije ističem još kod ovoga §-a 1409., da bih dodao na koncu 1. alineje §-a 1409.: »u vrijeme predaje«. Vidi Mitteil. des I. M. str. 38. i 39. Vrijeme predaje je prema motivima mjerodavno i za vrijednost preuzete imovine ili poduzeća. To sam gore i u noti (str. 435. N. 43.) istaknuo.

K §-u 1414. »Jer ugovorena isplata nije možna« — vidi s jedne strane Krasnop. ObIR str. 292. (N. 3.), a s druge Pfaff kod Krainza V. § 346., N. 4.

K §-u 1415. »Aber« na početku 2. izreke §-a 1415. može izostati (pače je bolje da izostane). Vidi Krasnop. l. c. str. 292.

K §-u 1417. Unger, S. II. str. 333., N. 10.: »allerdings nicht glücklich abgefasst«.

K §-u 1420. Ovaj § je, savezno sa promjenama učinjenim u nov. §-u 905., iz opravdanih razloga[108] skraćen, t. j. izreka staroga §-a 1420. je izostavljena.

K §-u 1424. Pasus: »za vlasnika tražbine« ostaje, ne promijeni li se gore definicija vlasničtva.

---

[102]) Iz E. Strohal-ove »Schuldübernahme«, str. 234. (Otisak iz »Iherings Jahrbücher für Dogmatik des bürg. Rechts. Bd. 57. 2. Folge Bd. XXI. Heft 3/6.

[103]) Der Entwurf einer Novelle zum ABGB str. 27.

[104]) »Kritische Bemerkungen zur Zivilgesetznovelle« u »Gesichtszeitung ex 1908., str. 86.

[105]) Wellspacher, l. c.

[106]) Wehli, l. c. str. 34.

[107]) »Bericht«, str. 301. i sl.

[108]) »Bericht« str. 150. i sl.

Digitized by Google

K §-u 1425. »Ostava« — kod Ivekovića.

K §-u 1426. »Namira«, »namiriti«, »navesti« — Ivković.

Novo dodana zadnja izreka § 1426. odgovara shvaćanju postojeće prakse. Ali se ne dade poreći, da je logičnije, da dužnik nosi troškove namirnice. Vjerovnik mora ju sačiniti u interesu dužnika, dakle neka to ide na trošak dužnikov. Njem. gr. z. veli, da dužnik nosi te troškove, a k tomu dodaje: »u koliko ne proizlazi ino iz pravnog odnosa između vjerovnika i dužnika«: »sofern nicht aus dem zwischen ihm und den Gläubiger bestehenden Rechtsverhältnisse sich ein Anderes ergiebt.) Ovo potonje je, rekao bih, opreznije rečeno nego li u austr. noveli, gdje se veli: »... ako nije inače uglavljeno«. Iz naravi dugovnoga odnošaja ter osobitih okolnosti konkretnoga slučaja proizlazi — ako i nije »uglavljeno« — da dužnik ima nositi sve troškove, dakle i troškove namire, na pr. u slučaju beskamatnoga zajma, danoga iz uslužnosti.[109] Za to sam u tekstu svoga nacrta stavio (u N. 54. na str. 438.) promjenu odgovarajuću njem. gr. zakoniku.

K §-u 1428. »Allenfalls« — »svakad« (Aran.); — »možda« (Mudr.). — Vidi Krasnop. ObIR. str. 229. i 300.

K §-u 1429. »Schuldpost« — »dugovna stavka« (term. riječ.); »dug« (Aran.; hrv. tekst).

»Gefälle« — »državni porezi« (hrv. t.); »dohodci javni (Mudr.). To su prema Stubenrauchu (ad § 1429.) podavanja, koja se plaćaju (entrichtet werden) vlastelinu (Grundherrn) od nepokretnoga dobra. (§ 1131.) Zeiller veli (IV. str. 142.): »als auf Gefälle, oder periodischer Abgaben (§ 1132.), »auf Renten...« Za »Gefälle« velim sa Aran.: »danak«. To je Abgabe«, tributum. (Ivek.). »Gewisse Gefälle« — »stalni porezi« (hrv. t.). Aran. »gewisse« ne prevodi; Mudr. veli: »izvjesni«.

»Geldzinsen« — »Kapitalszinsen« (u pomanjkanju boljega izraza) »daćbina«. Vidi i o tom Stubenrauch l. c.

»Titel« prevodim uvijek sa »naslov«. Dakako, da taj izraz ima višestruko značenje (a ovdje baš dolazi u smislu »causa«.) Krainz IV. izdanje, § 221.; N. 1.

K §-u 1431. »Eine Sache oder eine Handlung« — gledom na § 303.. ne sasvim korektno. Krasnop. ObIR. str. 478. 1.

K §-u 1432. »Schuld, welche nur aus Mangel der Förmlichkeiten ungiltig ist« — vidi Unger S. II. str. 114, N. 7. (mislilo se je, da postoji naturalis obligatio platiti pravno nevaljane zapise). Ali vidi: Ehrenzweig VI. § 314. str. 140. (»Auch werden die bestehenden Formvorschriften durch § 1432. gemildert«). Zatim isti, § 356. str. 346. (»Die Ungültigkeit des formwidrigen Schenkungsversprechens ist nach der allgemeinen Regel des § 1432 heilbar«).

K §-u 1437. Ustanove gr. zak. o isplati »nedugovanoga« su u mnogom prijeporne. Odnos kondikcije prema reivindikaciji, prema akciji radi in rem versije (Verwendungsklagen), prema tužbama radi obogaćenja, napose još i tumačenje samoga §-a 1437., koji je sa svim netom spomenutim u uskom vezu — o svem tom ima veoma raznih mnijenja de lege lata o. g. z. Mijenjati sve to, značilo bi prekoračiti okvir, koji smo si postavili; ni austrijski redaktori nisu u to dirali. A ne može se ni reći, da au-

[109]) Vidi Krainz, S., (V. izd.) § 344. str. 213.

Digitized by Google

strijska praksa nije mogla s postojećim propisima izaći na kraj. Rekao bih, da i novije kodifikacije nisu došle do nesumnjivo povoljnih rezultata. O svem tom Krasnop., 367, 481. i sl.; Ehrenzweig VI. §§-i 415.—419., ter od starijih Krainz—Pfaff §§-i 411.—413. — Od novijih zakonika i osnova vidi §§-e 412. i sl. njem. gr. zak. i Oertmann, K., str. 1016. i sl. (Vorbemerkung) ter čl. 62. i sl. švic. ObIR i §§-e 1502. i sl. ug. zak. osnove.

K §-u 1438. »Und« u §-u 1438. znači: »das heisst«. Krasnop. str. 308. — »Richtig«, to će reći, da je nedopuštena kompenzacija tražbina, koje pravno ne postoje ili su iz kojega (materijalnoga) razloga nesigurne. Krasnop. str. 410. Drugačije vladajuća nauka. Richtig = liquid u procesualnom smislu, i to ne apsolutna već relativna likvidnost, t. j. likviditet u odnosu prema tražbini s kojom se imade kompenzirati (gegen die aufgerechnet werden soll). No sa novim procesom je prijepor o toj riječi (»richtig«) izgubio značenje, jer prema §-u 391 stav. 3 austr. Z.P.O. nije likvidnost u procesualnom smislu materijalno-pravna potrebština za kompenzaciju. Krasnop. str. 310.

K §-u 1440. Promjene u tom §-u učinjene su u savezu sa pravom retencije, bolje rekući sa iznimkama od toga prava; o tom »Bericht« § 105.

K §-u 1442. Po njem, i švicarskom pravu može kod ponovnoga ustupa dužnik uračunati sve tražbine, koje su do odnosnoga obavještenja protiv svakoga od sukcesivnih vjerovnika pridošle. No ni švicarski komentatori ne slažu se s tom odredbom svoga prava.

K §-u 1444. Glede primjedbe Ungerove, S. II. str. 177, N. 19, da je § 1444. neispravno sastavljen, vidi Stubenrauch, VIII. izdanje, svezak 2., str. 889, N. 1. Izrazi: »sich begeben« i »auf einen Anderen übertragen« stoje pače u §-u 362. jedan suprot drugomu. — Hrv. t. i Aran. prevodi: »sich begeben« sa: »otudjiti«.

K §-u 1445. »Wenn Verhältnisse von ganz verschiedener Art eintreten«. — »Dunkel ist der Rede Sinn«; ali smo i s tim na kraj izašli.

K §-u 1446. Sigurno je, da založno pravo može doći do potpune snage, ako se prije učinjena »brisanja« opet »sjedinjenje« razluči — bilo otudjenjem vlasništva, bilo cesijom hipoteke. U toliko se može u tom slučaju, — jer brisanje može tražiti samo vlasnik — već po gradjanskom zakoniku govoriti o pravu raspolaganja vlasnika sa hipotekom. Austr. novela hoće samo staviti izvan sumnje, da ova mogućnost, dati usuprot konfuzije hipoteku dalje, nije samo formalna, proizlazeća iz knjižnoga principa vjerodostojnosti, tako da djeluje samo u korist cesionara, koji je in bona fide — već da se radi o u zakonu priznatom materijalnom pravu raspolaganje vlasnika hipoteke sa hipotekom, koja pravno još opstoji.[110] — U gore spomenutom §-u se dalje veli, da se takovo založno pravo može i putem ovrhe prenijeti na treće osobe, jer ovdje — vele austr. redaktori — usuprot sjedinjenja (vlasništva i prava založnoga) postoji obično i materijalni imovinski zahtjev vlasnika hipotekara protiv trećega, pak je s toga opravdano, da je ovo pravo i predmet ovrhe. Nasuprot u slučaju §-a 33. III. austr. djelom. novele (novel. § 469 o. g. z-a.), ako je založna tražbina plaćena, nema takvoga materijalnoga imovinskoga prava, pa zato ni ne mogu po shvaćanju austr. redaktora vjerovnici vlasnika zemljišta voditi ovrhu na njegovo pravo ras-

[110]) Sve ovo iz »Bericht«-a str. 63.

Digitized by Google

polagati sa hipotekom. Ovdje se samo hoće, vele oni, uzdržati formalno pravno stanje i vlasniku zemljišta omogućiti, da svoj realni kredit ponovno izrabi.[111] Je li ali ta razlika izmedju nov. §-a 469. i §-a 1446. tako nedvojbeno i iz samoga teksta austr. novele ,odn. našeg nacrta, slijedi — to je drugo pitanje. [112]).

K §-u 1449. Govoriti o zastari kao općenitoj »Aufhebungsart« prava, jest dakako i najboljem slučaju netočno. Ipak nije uputno u to dirati. Trebalo bi onda mijenjati i zadnje poglavlje o. gr. z-a. U glavna načela ovoga poglavlja nisu ni austrijski redaktori dirali.

K §-u 1450. Aran.: »povraćaj« — no u tom smislu ne nalazi se ova riječ kod Ivekovića. Ovaj ima: »povrat, povratak, povraćanje«. Ona motivacija u uglastim zaprekama mogla bi se, jer je sama po sebi neispravna, izostaviti. Vidi Unger S. II., str. 694., N. 8. i Schiffner, Lehrbuch. § 153., str. 229. i sl. Inače je ukinuće ove restitucije u području materijalnoga prava opravdano.

Najposlije na koncu ovih »motiva« napominjem još ovo: Glede pitanja, kojim se danas pravnici mnogo bave, a nastala su uslijed devalvacije novca (»Geldentwertung«) ter. o. t. zv. »Unerschwinglichkeit« odn. o »Unzumutbarkeit der Leistung« nisam u samom tekstu svoga nacrta učinio nikakav konkretan prijedlog. To i odgovara čednim granicama, koje sam si postavio sastavljajući ovaj svoj elaborat. Ipak upozoravam gg. članove komisije na prijedlog, koji su odnosno »Unerschwinglichkeit« i »Unzumutbarkeit« učinjeni u češkoj revizionoj komisiji. Odnosni prijedlog (prof. Krčmar-a) glasi ovako: Iza §-a 1447. imao bi doći § 1447a.), a taj bi glasio: »Ako se nakon što je sklopljena pogodba promijene nepredvidno opća gospodarska razmjerja, tako da bi jedna strana traženim ispunjenjem pogodbe dospjela u pogibelj gospodarske propasti, može sud, da odstrani nesnosnu oštrinu pogodbe, na prijedlog te strane, dokaže li (nachweisen) da joj se te okolnosti ne mogu uračunati u krivnju — pogodbu ukinuti ili novčane obveze izlazeće iz pogodbe inako urediti. Traži li se ukinuće pogodbe, može druga strana predložiti, da sud nanovo uredi novčane obveze proizlazeći iz pogodbe. Ipak ne smije sud promijeniti obveze stranaka preko miere, koja odgovara općim razmjerima, što vrijede u doba, u koje se ima pogodba ispuniti, a ne smije svojim riešenjem dovesti stranu, na čiju štetu se pogodba ruši ili obveza mijenja, do slične pogibelji gospodarske propasti.

Ukine li se pogodba, vrijedi analogno zadnja izreka §-a 1447.«

---

[111]) »Bericht« str. 60.

[112]) Klang, Bemerkungen zu den sachenrechtlichen Bestimmungen der Zivilnovellen, str. 131. i sl. N. 256.

Digitized by Google

Ocjene i prikazi.

Dr. Bertold Eisner: Pad valute kao problem privatnoga prava. — Ekonomske neprilike, nagli valutarni potresi u pojedinim zemljama izazivaju i na polju privatnog prava težak problem. Novac, mjerilo vrijednosti, postaje neizvjestan i nesiguran. Promet gubi svoj bar donekle sigurni »tertium comparationis«. Novčana potraživanja su problematične vrijednosti, u koliko nisu izražena u zlatu. Prema tomu i sve izmjene dobara, ako nisu odmah izvršene, postaju poslovima na sreću. Slučaj može da odluči, hoće li pojedinac izvući iz posla veliku korist ili će odatle nastati za njega gospodarska ruina. Problem je to oštriji, što je veći razmak vremena i što je veća promjena valute. Valja zamisliti samo dobavne poslove zaključene u markama tamo negdje koncem rata, a koji se sada efektuiraju. I kod nas je taj problem aktuelan. Tu su različite alimentacije, kojima je iznos utvrdjen pravomoćnom osudom ili nagodom, a koje danas u pojedinim obrocima dospijevaju. Tu su stari neuredjeni računi o zaslužbini (odvjetnički troškovnici!), koji se danas uredjuju. To su svagdašnji jednostavni slučajevi, a ima i drugih. Znadem slučaj poznatoga hrvatskoga političara, koji je u godini 1908. ostavio oporučno nekretnine svojemu bratu, »jer ovaj treba novaca za vodjenje politike«. Svojoj supruzi ostavio je rentu od K 1600 godišnjih. Tada je to još reprezentiralo i te kako veliki iznos. Danas ne dostaje ni za najprimitivnije mjesečno izdržavanje.

Razumljivo je, da ovi odnošaji traže neku regulaciju. Ne radi se ovdje o poslovima, koji su već likvidirani. Jasno je, da i tu imade nezgodnosti. U to se medjutim pozitivno pravo ne može upuštati, jer nije tako savršeno i nema tako profinjenih sredstava, da bi moglo u tančine regulirati u pojedinim slučajevima podjelu dobara. To uostalom i nije njegova zadaća. Radi se ovdje o pendentnim odnošajima i to poglavito takovima, gdje je nerazmjerje zauzelo oštrije forme. Načela pozitivnoga prava grubo uzeta ostavljaju nas na cjedilu. I princip slobode ugovaranja i konsekvenca, koja se na to nadovezuje: »Svatko valja da odgovara za ono, što je na sebe preuzeo, iz samoga toga razloga, jer se svojom slobodnom voljom obvezao« ne može da zadovolji ni pravnika, a pogotovo ne laika. Radi se o prilikama, koje nitko nije mogao ni naslutiti. Sa silnim padom valute, sa tolikom promjenom unutrašnje vrijednosti novca nije nitko mogao računati.

Ovo je područje, na kojem se kreće gore navedena rasprava. U maloj knjižici iscrpljeno je sve, što je u tom pogledu učinjeno vrednije u Austriji i Njemačkoj. Ove su dvije zemlje poglavito pogodjene padom valute. Razumljivo je stoga, da je kod njih i pravno pitanje osobito aktuelno. Nema stručnoga časopisa, u kojem se ne bi u svakom broju raspravljalo o tom, kakovo stanovište valja da zauzme pozitivno pravo prema padu valute u pendentnim pravnim odnosima. Kako nam predočuje aktuelna radnja, dva su puta, kojima se kreće kod rješavanja toga pitanja. Jedno je put zakonodavni: stvaraju se zakoni za

Digitized by Google

najsilnije slučajeve. Drugo je pokušaj riješiti sva ta pitanja na temelju pozitivnoga prava bez posebnih reforma.

Što se tiče zakonodavnoga puta, to je ovaj prilično problematičan. Čitava mreža gospodarskoga života je previše prepletena, pa je opasno dirati u pojedina pitanja i uredjivati ih, jer to znači favoriziranje jednih na štetu ostalih. Osim toga je predmet suviše labilan i izmiče se fiksnomu uredjenju. Stoga vidimo, da i ovakovi zakoni ostavljaju široko polje slobodnoj rasudbi. Uvode se primjerice obranički sudovi, primjenjuju se principi izvanparbenoga postupka, stvar se prosudjuje »ex aequo et bono« u pojedinom slučaju, a novi zakon imade pružiti za to zakonsku bazu. Stoga se slažem s g. piscem, da ovaj put nije za nas potreban. To tim više, jer ovo pitanje kraj sve svoje važnosti ipak nije poprimilo kod nas tako opasne forme, kao primjerice u Austriji i Njemačkoj.

G. pisac je škicirao čitav sistem, kako bi valjalo riješiti pojedina pitanja primjenjujući norme pozitivnoga prava eventualno od zgode do zgode u širokoj interpretaciji. Pojedina nabačena načela mogu biti predmetom rasprave (primjerice partija o naknadi štete prouzročene zadocnjenjem isplate). No u to ne ću ovdje da ulazim. Htio bih samo spomenuti jedno načelo općenitije vrijednosti, koje može biti putokaz u većini slučajeva. G. pisac daje nam ga, oslanjajući se na austrijsku literaturu, pa ga formulira ovako: Gdje nisu po srijedi čista novčana potraživanja, nego je pravi sadržaj obećanoga davanja dotično davanja, koje se po zakonu duguje, da se postigne izvjesni gospodarstveni uspjeh, te je iznos u novcu samo forma, a ne pravi sadržaj potraživanja, treba sud da uvaži devalvaciju novca i da prizna vjerovniku u devalviranom novcu onaj iznos, koji mu je potreban ,da može postignuti taj gospodarstveni uspjeh. Ovo bi načelo imalo doći do primjene kod potraživanja iz naslova alimentacije, nagrade za koju službu ili koji rad, naknade imovinske štete, potraživanja iz odnosa učesnika zajedničke imovine, naknade troškova, učinjenih u korist drugih, — i slično.

Razloženi princip usvojila je u njegovoj općenitosti i praksa našega stola sedmorice. Gosp. pisac spominje jedno rješenje iz polovine godine 1922, gdje se zauzimlje stanovište, da se kod potraživanja iz naslova alimentacije ne duguje odredjeni iznos u novcu, nego se duguje iznos, koji je potreban za izdržavanje. Zatim jedno rješenje iz iste godine, gdje se kod potraživanja u inozemnoj valuti priznaje pravo tražiti isplatu u zemaljskoj valuti prema tečaju inozemne valute na dan isplate. Mislim, da se daans ova praksa može smatrati već utvrdjenom. Osloniom joj je i potporom u oba slučaja gore spomenuti princip. Tek zanimivosti radi htio bih još spomenuti rješenje od 4. srpnja 1923. br. 1363, gdje taj princip dolazi do uvaženja i u ovršnom postupku. Radi se o realiziranju osude na platež 1719.50 franaka ili K 1642.15 spp. Punih 10 godina nakon podnešene tužbe došlo je do ovršive osude. Tuženi je medjutim položio kod suda (nakon osude!) K 1642.15 spp. Postavio se s obzirom na alternativno stiliziranu izreku osude na stanovište, da je time udovoljio svojoj dužnosti. P r v i s u d

Digitized by Google

je usvojio njegovo gledište, polog primio i obustavio već povedeni ovršni postupak. Banski stol potvrdio je rješenje prvoga suda. Stol sedmorice usvojio je protivno stanovište, koje odgovara potrebama vremena. Protivilo bi se propisima §§ 988. i 989. o. g. z., kada bi dužnik platio zbog formalnoga momenta danas franke po kurzu od 1912. Stoga su ukinute obje nižestepene odluke i odredjen nastavak ovršnoga postupka.

Smatrao sam potrebnim istaknuti ovaj princip, što ga je postavio gosp pisac Kako se iz gornjih primjera razabira, kreće se i praksa već u tom smjeru, natjerana na to silom prilika. Što se tiče ostalih slučajeva, koji se ne mogu riješiti na podlozi toga principa, upućuje pisac na načelo uvažavanja sasvim promjenjenih prilika (clausula rebus sic stantibus), — načelo, da ne smije biti prevelik nerazmjer izmedju činidbe i protučinidbe (laesio enormis) i načelo, da ne odgovara shvaćanju poštenoga saobraćaja (Treu und Glaube im Verkehre), da se jedna ugovorna stranka obogati na štetu druge. Ta su načela našla izražaj u pojedinim ustanovama o. g. z. Njihovu ekstenzivnu primjenu opravdava pisac pozivom na § 7. o. g. z., te razvija na njihovu temelju u skladu sa austrijskom teorijom i princip o nedostiživosti dužnoga davanja (Unerschwinglichkeit der Leistung).

Knjiga dra Eisnera ispunit će u našoj oskudnoj pravnoj literaturi osjetljivu prazninu. Nadovezujući na austrijsku i njemačku teoriju stavlja ona konkretne prijedloge i iznaša jasno formulirana načela, što će napose praktičaru dobro doći. U tom i leži njezina vrijednost.

Priopćio dr. *P. Rastovčan*, sudac u Zagrebu.

Dr. **Vaso Bošević:** Uvod u studij narodnoga gospodarstva (pomoćni priručnik), Zagreb 1923. — Otkada su fiziokrate pokazali važnost činjenica, koje izbijaju u privrednom životu ljudi za gospodarski, kulturni, pa i moralni razvoj ljudskog društva, a ponajviše i države, posvećivalo je sve više umnika svoju pažnju ovim pojavama. Adam Smith, I. B. Say, I. St. Mill udarili su temelje novoj znanosti i razvili ju do velike visine. Smith je rekao: »Narod jedan snabdjeva se godišnjim radom svojim sa svim potrebama i udobnostima života, koje on godimice troši, a koje sastoje u neposrednoj proizvodnji toga rada ili u tom, što od drugih naroda za vlastiti proizvod utrži.« I. St. Mill pako veli, da je »predmetom političke ekonomije bogatstvo, te da ona nauča ili istražuje narav bogatstva i zakone, po kojima se ono proizvodi i razdjeljuje, — uključiv amo izravno ili neizravno djelovanje svih uzroka, po kojima se stanje čovječanstva, ili bilo kojega ljudskoga društva, gledom na taj opći cilj čovječjega željkovanja unapredjuje ili pogoršava«. — Kasniji učitelji narodnoga gospodarstva, definirajući ovu znanost, nisu se mnogo udaljili od ovoga shvaćanja; oni opetuju drugim riječima ono, što su osnivači i graditelji ove discipline kao cilj i predmet njezin označili. Tako n. pr. »Narodno gospodarstvo je znanost, koja ustanovljuje razlog, učinak i pojave gospodarskoga života jednoga naroda ... sabire i pro-

Digitized by Google

učava opća pravila, kojima su podvrženi proizvodnja, razdioba, kolanje i potrošnja dobara (Lewy-Beaulien)«. Ta nauka ima »da iz društvenoga života ljudi« izvuče one ustanove, pothvate, djelanja i sudove, koji su posvećeni staranju oko potrebe na materijalnim dobrima, bilo da je to staranje upravljeno izravno na dobavljanje dobara (na produkciju) bilo da se ova svrha neizravno prosljedjuje ponudom usluga i prava, odnosno njihovim pribavljanjem. (Philippovich.)« — Mogli bismo nanizati još mnoge druge izjave reprezentanata narodno gospodarske nauke, koje se sve u suštini podudaraju i dokazuju, te se može mirno reći, da je predmet i cilj ove nauke opredijeljen, da se je ona afirmirala i ustalila. No dakako — u tom ima Philippovich pravo — tu se vazda radi o odnosu ljudi spram dobara i o odnosu ljudi medju sobom. Ovim pako odnosima ne upravljaju isključivo samo gospodarski interesi. Gospodarski život ljudi isprepleten je nerazrješivo sa cijelim njihovim kulturnim životom. Zato nosi gospodarsko djelovanje čovjekovo i takove značke, koje potječu od etičkih, političkih i religioznih težnja njegovih.

Po svem izgleda, da su razlikosti u obradjivanju narodnoga gospodarstva više posljedica raznoga stajališta, s kojega pisac polazi ili svoj predmet promatra. Dakako da je nauka o narodnom gospodarstvu od vremena I. B. Say-a snažno napred pokročila, te se ona danas ne može više ograničiti na puka tri poglavlja »proizvodnju, potrošnju i razdiobu dobara«. Dan današnji je znanost pokročila na svim područjima daleko naprijed. Pojam znanstvene istine danas nije isti, koji je bio prije 150 godina. I područja svih znanosti silno su porasla, a to je nužno dovelo do nekoga razilaženja medju njima, a i granice su se medju njima pobrkale. Danas isprepliću se granice i u onim znanostima, koje izgledaju na oko daleko pozitivnije, nego li je narodno gospodarstvo. Tako je n. pr. fizika, još sredinom 19. vijeka izgledala posve zaobljena i dobro omedjena spram ostalih. Medju naravoslovnim naukama rodile su se nove discipline (n. pr. biologija) a nekoje grane tako su se proširile, da su postale samostalnim znanostima. Ili zar je n. pr. psihologija ona ista, kakova je bila na početku 19. vijeka? Usprkos svega toga smijemo li govoriti, da su naravoslovne znanosti bez cilja i predmeta?

Gide i Rist imaju pravo, kada kažu, da se sa naukom o narodnom gospodarstvu često miješa gospodarska i socijalna politika, a na tom području postoje ne samo razlikosti nego i borbe, koje po svoj prilici ne će nigda prestati. Tu pridolaze još i težnje za idealima, te se time napušta realna podloga znanosti. No zar ne djeljuju baš ovi osnovni i ćuvstveni momenti kod svakoga pisca i ne uplivišu li na njegovo znanstveno istraživanje? A to nije nikakova nesreća, jer su baš ćuvstva i osjećaji podali velike i dragocjene podstreke znanstvenomu radu. Prema svemu ovomu nama se čini, te dr. A. Adler pravo veli, da »narodno gospodarstvo spada u znanosti o životu naroda i da se bavi gospodarskom stranom toga života. Kada govorimo o prosvjetnom čovjeku, ne možemo sebi zamisliti, da bi se od njega mogao odijeliti čovjek gospodarski. Naprotiv, da možemo razumjeti gospodarsku

Digitized by Google

djelatnost čovjeka, treba da se obazremo na sveukupni život njegov. Nauka o narodnom gospodarstvu bila bi suviše nastrana, kada bi svoje zaključke stvarala isključivo sa gospodarskoga stanovišta, a ne bi uzela u obzir ostale odnose čovjekova života. A kad je tako, onda je samo na uhar toj disciplini, ako uvažava u svojim istraživanjima i socijalne odnose, psihološke momente, pravne ustanove itd. Ona stoji posred života; — zato je naravno, da dijeli u praktičnoj primjeni svojih zasada sve promjenljive faze toga života. No baš zato od velikoga je interesa za sve privredne krugove, da upoznaju pojave toga gospodarskoga života.

Toj zadaći hoće da posluži g. prof. dr. Belošević sa svojim »Priručnikom«. — On nema namjere, da predoči povijest o pravcima u narodnom gospodarstvu, o mnijenjima učitelja i o kreševu u borbi za gospodarske sisteme. On hoće da mu knjiga »služi samo kao pripomoć u studiju narodno-gospodarske znanosti«, te ju je »kao kratki priručnik namijenio u prvom redu slušačima visoke škole za trgovinu i promet«. — Ovomu cilju će ta knjiga vrlo dobro poslužiti. Ona je pregledna i jasna, te razlaže lijepo temeljne pojmove ove discipline. Ipak tekom ovoga razlaganja nalazi pisac dovoljno prigode, da upozori na razne sisteme, na aktuelna pitanja, na borbe socijalne i gospodarske, koje su tako snažno djelovale na teoriju, dok su vrlo često bile i potstrekavane teorijom i ideologijom. Kraj svega toga, što svoju knjigu zove čedno »Priručnikom«, te ju gotovo bez pretenzije šalje u svijet, on je ipak podao svojim slušačima bogatu gradju, koja će ih dobro orijentirati na području bujnoga gospodarskoga života, gdje se i u teoriji i u praksi ukrštavaju toliki problemi, i tolike metode za njihovo rješavanje. — Knjigu je razdijelio pisac — držeći se pri tom oprobane metode, — na šest dijela. U uvodu razlaže temeljne pojmove narodnoga gospodarstva: Gospodarstvo, potreba, dobro, gospodarstvo individualno i kolektivno, ekonomske zakone, literaturu, te prirodne i pravne uslove narodnoga gospodarstva. U drugom dijelu govori o proizvodnji dobara. Treći dio namijenjen je prometu dobara, četvrti razdiobi prihoda, peti potrošnji, dok šesti daje kratki pregled o povijesti političke ekonomije.

Pošto je knjiga namijenjena u prvom redu slušačima visoke škole za trgovinu i promet, to je po naravi stvari svim granama privrede posvećena paska. Najveći dio knjige ipak je posvećen prometu. U ovom dijelu nalaze se i odsjeci o spoljnjoj trgovinskoj politici, o carinama, porezima i carinskoj politici. Nama se čini, da bi dobro bilo, kada bi se o tim, za privredne krugove važnim, stvarima nešto više govorilo. Pošto se pak život gospodarski razvija u društvu i državi, svrsi knjige bi prudilo, kada bi se možda u posebnom odsjeku reklo nešto više o državi uopće, od prilike onako, kako to čini citirani već Lewy-Beaulien u svojoj nauci o socijalnoj ekonomiji. Po našem sudu trebalo bi, da se nešto reče i o osiguranju t. j. o mjeri, kojom čovjek nastoji, da otkloni gospodarske štete, što ih može pojedinac da pretrpi u svojem imutku. Ovo je dandanašnji jedno veliko pomagalo u privredi, te je od znatne gospodarske važnosti. Kratku uputu o tom sadrži n.

Digitized by Google

pr. i Laveleye, Eléments d'öconomie politique; — Luigi Cossa, Economia sociale, — i drugi. — Sve se to u drugom izdanju dade lahko popuniti. Ali će knjiga i bez toga po našem sudu sasvim izvršiti iščekivanje pisca, da posluži ne samo kao učevna knjiga na stručnim visokim školama, već i svakomu, koji je voljan, da se upozna sa pojavama, koje djeluju u gospodarskom životu ljudi.

Dr. Mihalić.

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Sudovi su dužni udovoljavati zamolnicama generalnog iseljeničkoga komesarijata u poslu privatno-pravne zaštite naših podanika u predmetima ostavina, osigurnina i odšteta po vaneuropskim zemljama.

Plenarno rješenje stola sedmorice od 21. lipnja 1923. br. 1421.

Odjelenje ministarstva pravde u Zagrebu obratilo se je otpisom svojim od 13. pros. 1922. br. 31359 na banski stol, da dade sudovima općenitu uputu, da su, obzirom na toč. 8. § 3. pravilnika o izvršenju zakona o iseljivanju, dužni udovoljavati zamolnicama generalnoga iseljeničkoga komesarijata u poslu privatno-pravne zaštite naših podanika u predmetima ostavina, osigurnina i odšteta po vaneuropskim zemljama, a banski je stol dopisom od 17. siječnja 1923. br. 23.391 uskratio tome udovoljiti. Naročito je banski stol potvrdio, da sudovi nisu dužni udovoljavati zamolnicama glavnoga iseljeničkoga komesarijata, kojima se traži preslušanje stranaka ili svjedoka pod prisegom, te nadalje, da sudovi nisu dužni kod preslušavanja i zaprisizanja stranaka ili svjedoka obdržavati i takove formalnosti, koje po našim zakonima nisu propisane. Banski stol je nazora, da sudovi nisu dužni da to čine, dok im se ta dužnost ne nametne zakonom.

Izvodi kr. banskog stola nisu u cjelini ispravni. Već su okružnicom predsjedničtva banskoga stola od 25. srp. 1901. br. 2878/prs. bili sudovi pozvani, da ne udovoljavaju zamolnicama upravnih oblasti za saslušanje odnosno zaprisegnuće stranaka, svjedoka ili vještaka u administrativnom postupku. Ta je okružnica to sasma opravdano odredila, jer u nas nema općenite pozitivne pravne odredbe, koja bi dopuštala u upravnom postupku prisegu stranaka, svjedoka ili vještaka. Pošto dokaz prisegom stranke nije dopušten u upravnom postupku, to je naravno, da takovu prisegu ne može s jedne strane niti sama oblast oduzimati, a s druge strane se još manje može od suda tražiti, da isti te osobe zaprisiže. Ali u nazočnom se slučaju nije radilo o preslušanju i zaprisizanju stranke ili svjedoka u kakovu administrativnom postupku, gdje bi imala upravna oblast izdati kakov čisto upravni akt u svrhu oživotvorenja isključivo javnoga interesa, već nasuprot se je ovdje radilo o oživotvorenju privatnih prava rodbine iseljenikove, a zaštita tih prava je iznimno povjerena upravnim oblastima, koje tu zaštitu vrše poglavito podesnom intervencijom kod vaneuropskih i tuzemnih oblasti.

Naša državljanka ima protiv željezničkog poduzeća u Americi oveće potraživanje, jer joj je sin nastradao i poginuo. To njezino potraživanje je isto privatno-pravne naravi, koje će moći jedino putem američkih sudova oživotvoriti uz posredovanje generalnoga iseljeničkoga komesarijata. Ovdje je taj komesa-

Digitized by Google

rijat postupao kao ureda radi postavljeni organ, kojemu je zakonom postavljena briga oko iseljenika u inozemstvu, a po smrti njihovoj i briga oko rodbine u domovini, pa se stoga ukazuje iseljenički komesarijat kao zastupnik naše državljanke M. V., u čijem je isključivo interesu radio. Iseljenički se je komesarijat umjesto M. V. obratio na sud, a u svrhu, da ista dobije dokazalo, koje joj je neophodno nužno, da pred amerikanskim sudom dodje do svoga utvrdjenoga prava. Do tog dokazala mogla je M. V. doći jedino putem djelatnosti sudbenih oblasti, jer se radi o gradjansko-pravnom poslu. Neodlučno je stoga od koga dolazi zahtjev, da se provede dokaz. Nikakav propis ne priječi sud, da zatraženi dokaz provede, makar taj zahtjev i nije stavljen neposredno od inostranoga suda, nego od same stranke ili neke naše oblasti, kojoj spada u nadležnost zastupati naše stranke u parnicama kod inozemnih sudova ili posredovati kod takova zastupanja. Ima se naime uvažiti, da po propisima, koji važe u sjevernoj Americi moraju u mnogo slučajeva stranke ili njihovi pravni zastupnici sami pribaviti dokazni materijal i predložiti ga sudu.

U internacionalnom privatnom pravu vrijedi u pravilu načelo, da se oblik isprava ravna po zakonu mjesta, gdje su napravljene, pa se i u tudjim državama ispostavljenim javnim ispravama skoro općenito priznaje jednaka dokazna moć kao i domaćim. Dosljedno tome imadu i sudovi na zamolnice inozemnih sudova pružiti pravnu pomoć prama obliku u zakonu propisanom. Ali može nastupiti slučaj, da zakonodavstvo pojedine zemlje sadržaje propise, koji odstupaju u tom pogledu od gore rečenoga načela. Da koja javna isprava bude ne samo priznata javnom i u drugoj državi, nego i da bude izvršiva u toj državi, odlučuje lih zakon te države. Zahtijeva li dakle inozemni sud, koji je zamolio, da se obdržavaju i one formalnosti, koje važe za njega, a koje nisu propisane kod zamoljenoga suda, to udovoljavanje takovu zahtjevu, po medjunarodnoj praksi u podavanju pravne pomoći kao i općoj nauci internacionalnoga privatnoga prava, ovisi o tom, da li te formalnosti nisu u protivnosti sa domaćim zakonima. Konstatovati je, da civilizirane zemlje u tom pitanju zauzimlju stanovište susretljivosti, a kao glavnu predpostavu za ovo traže tek reciprocitet. Na tom stanovištu stoje gotovo sve u novije doba sklopljene konvencije u medjusobnoj pravnoj pomoći u gradjanskim parbenim stvarima, a naročito haška konvencija od 17. srp. 1905. (Zbor. od god. 1910. br. 80.) U tom pitanju odlučni su i običaji, koji su nastali u saobraćaju sa dotičnom inostranom državom, pa su baš u tom pogledu naši sudovi udovoljavali zamolnicom amerikanskih sudova i u pogledu traženih formalnosti, a činili su to u dobro promišljenom interesu naših ljudi, koji žive u Americi. Haška konvencija ako danas i nije na snazi kao ugovor, to se ipak ima smatrati kao kodeks sabranih običaja nastalih u saobraćaju raznih država, pa jer se u pomanjkanju medjunarodnih ugovora pruža prema vani pravna pomoć po ustanovljenim običajima, to se haška konvencija ukazuje kao važno vrelo medjunarodne prakse.

U nazočnom slučaju tražio je iseljenički komesarijat, da sud providi zapisnik o saslušanju M. V. još i sudbenim pečatom i potpisima dvojice svjedoka, jer amerikanski sudovi inače sastavljene zapisnike odbijaju. Tih formalnosti ne pozna doduše poslovni red u §§ 193. i 212., nu uza sve to ipak nije bilo dosta razloga, da se i tim formalnostima ne udovolji, jer iste naš zakon naročito ne zabranjuje i jer samo time postaje po našem sudu sačinjena javna isprava i u Americi izvršnom na očitu korist naše državljanke. — Što se napose svjedoka tiče, koji bi imali zapisnik potpisati, to se doduše nigdje ne propisupe u gradj. parb. po-

Digitized by Google

stupniku, nu zato izvanparbeni postupnik u §§ 38., 41., 61. i 95., te kazneni postupnik u §§ 107., 133. i 189. navode procesualne radnje, kod kojih se imaju pozvati dva sudska svjedoka, iz česa se jasno razabrati može, da se zahtjev, da zapisnik o preslušanju i zaprisegnuću stranke, supotpišu i dva svjedoka, ne kosi sa našim zakonodavstvom. — Prama svemu tome ukazuje se zamolnica pokrajinske uprave odjeljenja za socijalnu politiku, upravljena na kr. kotaraki sud u B., u odštetnom predmetu iza pok. G. V., u skladu sa zakonom o iseljavanju i sa pravilnikom izdanim k tomu zakonu, a ne protivi se propisima §§ 193. i 212. poslovnoga reda, kada se radi o ispravi, koja je namijenjena, da u Americi posluži.

Kod sporazumnoga ukinuća posinjenja preuzimlje posinak ime vlastite obitelji. Ovo ukinuće treba da bude zabilježeno u sudbenim aktima.

Rješidba vrhovnoga suda u Beču od 24. trav. 1923. br. I. 277—23.

Supruzi Jakob i Josipa B. pokćerili su Terezu B. To pokćerenje punoljetne Tereze B. bude sporazumno ukinuto, te u drugoj stavci odnosnoga ugovora o ukinuću pokćerenja bi naznačeno, da će pokćerka u buduće morati nositi prijašnje ime Tereza R. Ugovor bi podastrt kotarskomu sudu u W. sa prijedlogom za odobrenje i zabilježenje u sudbenim aktima. No kotarski sud odlukom od 5. siječ. 1923. br. I. 264/22 odbije prijedlog glede odobrenja druge stavke ugovora, a ostalo odobri, obrazloživši to ovako:

Obzirom na propis § 185. ogz. morao se je ugovor o ukinuću pokćerenja odbiti u pogledu druge stavke kao neprikladan za odobrenje. Prema mišljenju suda pokćerka ugovorom ne može više izgubiti preuzeto ime poočima, kao što zakonito dijete ne može izgubiti uslijed ugovora ime vlastitog oca. To jasno proizlazi iz §§ 182. i 183. ogz. Opći gradjanski zakonik pravi razliku izmedju odredaba u pogledu imena (§ 182.) i ostalih prava proizlazećih iz pokćerenja (183). Iz ovoga proizlazi, da je zakonodavac htio dati izabranomu imenu osobiti pravni položaj kao onomu zakonitomu; stoga prvo kao i drugo ne može biti privatnom pogodbom stranaka promijenjeno. Označena mogućnost u § 185. ogz., da se pravni odnošaj izmedju poočima i pokćerke može ukinuti, odnosi se samo na zasade u § 183. ogz. Pokćerka ima isti položaj kao zakonita kći, pa stoga može sklopiti sa poočimom ugovore glede privatno-pravnih posala, ali ime je podvrženo javnomu pravu, pa je stoga isključeno iz ugovorne volje stranaka.

Okružni sud kao utočni sud izdao je pod R II 21/23 povodom utoka poočima pod R II 21/23. slijedeću odluku: Ne udovoljuje se utoku, te se napadnuta odluka ukida i to s ovih razloga: Prema § 1. carske povelje od 9. kolov. 1854 ima sud, da postupa u vanparbenim poslovima, u koliko to zakon naredjuje. U smislu § 181. ogz. pokćerenje se ima predložiti sudu, da se ovo uvede u sudne spise. Takova odredba fali u § 185. ogz. Mora se naglasiti, da sud u opće nema uredovati, ako je pokćerenje punoljetne ugovorom ukinuto. Otpada dakle sudbeno saopćenje ili privola. Konačno su političke vlasti pozvane, da pristanu ili odobre promjenu imena.

Vrhovni sud je rješenjem od 24. trav. 1923., Ob. I 277/23 uslijed previdnoga utoka poočima i pokćerke izdao slijedeću odluku: U smislu § 11. vanparbenoga postupnika udovoljuje se previdnomu utoku i ako je kasno bio prikazan. Odluke obiju nižih sudova se preinačuju time, da otpravak bilježničkoga spisa u pogledu ukinuća pokćerenja Tereze R. treba prikazati i položiti kod kotarskoga suda u W. — Obrazloženje:

Digitized by Google

Pokćerenje je prema gradjanskomu pravu ugovor, za koji vrijede propisi §§ 181—185. ogz. Ako je pokćerka punoljetna, za ukinuće ovoga odnošaja ne treba ona pristanak zakonitoga oca niti odobrenje suda. Ipak prema § 181. ogz. ukinuće ugovora mora biti zabilježeno u sudbenim aktima. Mišljenje je suda prve molbe pogrješno, da pokćerka ne može više izgubiti ime poočima, kao što je pogrješno i mišljenje utočnoga suda, da političke vlasti odlučuju o promjeni imena, jer je nošenje imena poočima bitna i potrebita posljedica pokćerenja, koja pak po sebi utrnjuje ukinućem pokćerenja, te nastupa stanje postojeće prije ovoga pravnoga odnošaja.

Prema »Notariats-Zeitung« br. 8/23 priopćio notar Ivo Stanoš u Visu

Prodavaoc, primiv kupovninu u banknotama bivše austro-ugarske banke po 1.000 K, providjenim sumnjivim markicama, nije dužan čekati na pravorjek povjerenstva za preispitivanje ispravnosti markica.

Rješidba stola sedmorice od 22. velj. 1923. br. 254.

K o t a r s k i s u d u Dugom selu osudom od 8. veljače 1922. br. 395/gr. P. 37/1920. odbio je za sada tužbu tužitelja Mate K. iz Velike Mlake proti tuženomu Nikoli L. iz Prerovca radi plateža ostatka kupovnine od 5.000 K spp. — B a n s k i s t o l osudom od 1. lipnja 1922. br. 7893. potvrdio je tu osudu u cijelosti, a s t o l s e d m o r i c e osudom od 22. veljače 1923. br. 254. povodom izvanrednoga previda tužitelja Mate K. preinačio obje suglasne osude nižih sudova i sudio:

Tuženi dužan je tužitelju platiti u ime ostatka kupovnine iznos od 5.000 K sa 8% kamati od dana uručenja tužbe do plateža tekućima kao i naknaditi mu trošak parbeni i pravnih lijekova sa 2751 K 90 f. sve u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe pod uvjetom, ako mu istodobno tužitelj stavi na raspolaganje priznanicu kotarske oblasti od 28. velj. 1920. br. 4. vrhu 5 komada sumnjivo markiranih banknota od 1000 kruna (B-I). — a to iz slijedećih razloga:

Što se glavne stvari tiče, to nazor nižih sudova, da je tužitelj morao dokazati, da su markice falzificirane, jer da povjerenstvo za preispitivanje ispravnosti markica nije konačno odlučilo, te prema tome da je tužba preuranjena, nije osnovan. — Neprijeporno je, da je od 7 komada banknota po 1.000 K, sa kojima je tuženik isplatio tužitelju ugovorenu kupovninu, pet komada po 1.000 K prema priznanici kotarske oblasti u Vel. Gorici kao s u m n j i v o m a r k i r a n i h u svrhu daljnjeg preispitavanja pridržano. Time je tih pet komada novčanica do preispitanja izvan prometa stavljeno. — Jer je pak tuženik dužan bio kupovninu isplatiti u valjanom i nesumnjivom gotovom novcu, i samo takov je dužan tužitelj primiti, i jer tuženi toga nije u cijelosti učinio, kada je nadležna oblast pet komada po 1.000 K ili ukupno 5.000 K pridržala kao sumnjive i izvan prometa ih time stavila, — to je tuženi dužan u ispunjenju pogodbe isplatiti tužitelju u drugom valjanom i nesumnjivom novcu manjak od 5.000 K pod uvjetom, da mu tužitelj priznanicu istodobno stavi na raspolaganje na njegovu pogibelj i trošak. — Suglasne su osude nižih sudova, koje ne uvažuju ovih odlučnih okolnosti, po tom utemeljene na očevidno pogrješnom tumačenju zakona, pa je stoga valjalo uvaženjem izvanrednoga previda tužiteljeva obje suglasne osude nižih sudova po §-u 334. grpp. preinačiti i udovoljiti zahtjevu tužbe, te tužitelju dopitati trošak parbeni i pravnih lijekova (§. 573. grpp.).

Priopćio dr. **Antun Fanton**, odvjetnik u Vel. Gorici.

Digitized by Google

b) Kazneno.

Bitni kriterij za zločinstvo po §. 100. srpskoga krivičnoga zakonika jest nasilni izlaz iz apsa prigodom uzrujanja (pobune) apšenika, koji se nalaze zajedno u apsanskom zavedenju.

Rješidba stola sedmorice kao suda kasacionoga od 21. prosinca 1922. br. 3215.

Sudbeni stol u Zagrebu sudio je osudom od 17. ožujka 1922. I. 62—1922.: A. F. kriv je osim čina pod A. 1—23. navedenih još i B., što je dana 4. siječnja 1922. u J. otkopao ćeliju uza kot. suda, u kojoj je bio zatvoren, iz iste pobjegao, ozlijedivši pri tom bijegu uza nadziratelja F. P. i njegovu ženu E., kada su mu htjeli zapriječiti bijeg, zadavši im lahke tjelesne ozlede, da je dakle apsanu nasilno provalio, usprotiviv se uz to svojim nadzirateljima; pa je činom pod B počinio zločinstvo protiv zakona, vlasti i javnoga poretka iz §. 100. al. II. odnosno III. krivič. zakona.

Toga radi se osudjuje po istom §-u al. III. stavka druga krivič. zakona na kazan robije u trajanju od dvije godine, koju kazan ima u smislu posljednje alineje §. 100. krivič. zakona izvršiti, pošto bude izdržana kazna dosudjena mu radi zločinstva kradje; nadalje se oudjuje po §. 330. k. p., da plati troškove kaznenoga postupka i ovrhe kazni, koji se po §. 332. k. p. proglašuju neutjerivima; — napokon po §. 310. k. p., da plati u ime odštete E. P. iznos od 1000 K.

Stol sedmorice kao sud kasacioni po obavljenoj javnoj raspravi i saslušanom razlaganju izvjestitelja kao i po saslušanim izvedbama državnoga nadodvjetnika našao je povodom ništovne žalbe optuženoga A. F. temeljem §. 284. al. II. toč. 3. k. p. osudu prvostepenoga suda u dijelu B., kojim je optuženi A. F. proglašen krivim zločinstva protiv zakona, vlasti i javnoga poretka, označena u §-u 100. al. II. odnosno III. krivič. zakona za kraljevinu Srbiju, kao ništavu ukinuti, nadalje ukinuti osudu u dijelu izreke o kazni zbog čina od A. i B. te suditi:

A. F. kriv je, što je uzničkoga nadziratelja F. P. kao javnoga zvaničnika pri zvaničnom radu djelom napao, udarivši ga šakom po glavi, te mu zadao laku ozljedu skopčanu s rasklimanjem prvoga lijevoga dolnjega zuba, kada je pokušao, da spriječi njegov bijeg iz pritvora kod kot. suda u J., da je istom zgodom navlaš ozljedio E. P., ženu spomenutog uzničkog nadziratelja, udarivši je komadom drveta po glavi i desnoj ruci, te joj zadao na obrvi desnoga oka, na desnom laktu i na podlaktici ozljede lake naravi ,koje su za 12 dana zacijelile te ju 5 dana smetale u radu, pa da je tim učinio prestupljenje protiv zakona, vlasti i javnoga poretka u smislu §. 93. srp. krivič. zakona na štetu F. P. i prekršaj suprot sigurnosti tjelesnoj označen u §-u 411. k. z. na štetu E. P., pa se zbog fakta A. osude prvostepenog suda kao i zbog gore navedenog čina po §-u 179. k. z. osvrtom na § 180. k. z. i s obzirom na §. 35. k. z. osudjuje na kazan teške tamnice u trajanju od pet godina, pooštrene svake godine jednim samotnim zatvorom. U ostalom dijelu ostaje osuda prvostepenoga suda glede A. F. netaknutom. Time je podjedno riješen i priziv optuženoga A. F.

Razlozi.

Optuženi A. F. pobija osudu prvostepenoga suda na osnovu razloga ništavosti po toč. 10. i 11. §. 277. k. p. U pougledu toč. 10. žali se, što se je njegov

Digitized by Google

bijeg iz uza kot. suda u J. podvrgao srpskomu kriviènomu zakonu, a osim toga, da se njegov èin ne može supsumirati pod ustanovu §-a 100. Što se tiče toè. 11. navodi žalilac, da je sud prešao svoje pravo kažnjenja, jer je proti §. 34. k. z. izrekao dvije kazne za èine, koji su bili predmetom jedne istrage i jedne osude. — To da ne bi bilo opravdano ni onda, kada bi drugi èin doista potpadao pod udar §. 100. srp. kriviè. zak. Ova se žalba ništavna ukazuje osnovanom.

Prvostepeni sud uzimlje utvrdjenim, da je optuženi A. F. zbog navedenih kradja pod A. bio po oružnicima uhićen i pritvoren kod kot. suda u J., te da je u noći provalio uzište, potkopavši ćelĳu, pa izašavši kroz načinjenu rupu u dvorište u nakani da uteče, da je bio zatečen po nadziratelju uza F. P. i njegovoj ženi E., koji su ga nastojali zaustavit i spriječiti. Toga radi da je se s njima upustio u borbu, te pri tom obadvoje lako ozlijedio. Taj èin optuženikov kvalificirao je prvostepeni sud kao zloèinstvo po §. 100. kriviè zak., a tom svojom izrekom sud je na štetu optuženika zakon krivo primijenio i tim uèinio ništinu, predvidjenu u toè. 10. §-a 288. k. p. Postupanje optuženikovo, smjerajuće na samooslobodjenje iz pritvora ne spada pod udar propisa §-a 100. srp. kriviè. zakona, jer za zloèinstvo u tom §u sadržano bitni je kriterij nasilni izlaz iz apsa prigodom u z r u j a n j a (p o b u n e) apsenika, koji se nalaze zajedno u apsanskom zavedenju. Samo u tom slučaju poèinjaju više njih ili pojedini apsenik spomenuto prestupljenje odnosno zloèinstvo, jer je oèita svrha tom zakonskom propisu, da se spriječe uzrujavanja (pobune) apsenika u apsu i izvan ovoga, kad su zajedno, otpor i nasilje spram nadziratelja i èuvara njihovih te pogibelj skopèana sa takovom pobunom i provalom iz apsa.

Uskoèenje samoga optuženika A. F. iz pritvora, makar i nasilno izvedeno, ne sačinjava stoga zloèinstvo ni prestupljenje, za koje se kazni po propisu §-a 100. srp. kriviè. zakona, nu pošto je optuženik djelom napao uzničkoga nadziratelja F. P. pri izvršivanju zvaniènoga njegova rada kada je naime pokušao, da spriječi njegov bijeg, te pošto je optuženik navlaš lako ozlijedio i E. P. tako, da su ozlijede ostavile za sobom vidljivih znakova i posljedica, to se u djelu optuženikova stječu sva obilježja prestupljenja §-a 93. srp. kriviè. zakona, odnosno lake tjelesne ozljede (§. 411. k. z.), pa je stoga valjalo povodom žalbe ništovne optuženikove osudu prvostepenoga suda u dijelu, kojim se optuženik oglašuje krivim zloèinstva po §-u 100. srp. kriviè. zakona, kao ništavu ukinuti i suditi kako je gore navedeno. Pošti je uslijed toga otpala posebna kazna, koja je u §-u 100. srp. kriviè. zakona odredjena, to se je imala i nova kazan odmjeriti samo po propisima hrv. kaznenoga zakona prema najtežemu kažnjivomu djelu, za koje je optuženi oglašen krivcem (§ 34. i 35. hrv. kaz. zakona). Valjalo je stoga uvaženjem žalbe ništovne ukinuti pobijani dio osude prvostepenoga suda glede kazne po §. 284. al. II. k. p. te po toè. 3. iste zakonske ustanove suditi. Kod odmjerenja kazni uvaženo je kao otegotno priupadništvo, opetovanje èina, višestruka kvalifikacija, a kao olakotno priznanje i djelomèno naknadjena šteta, pak je kazan primjereno odmjerena.

Maćuhi matere optuženikove pripada blagodat § 143. kp.

R j e š i d b a s t o l a s e d m o r i c e, k a o s u d a k a s a c i o n o g o d 21. l i p n j a 1923. b r. 1345.

Stol sedmorice kao sud kasacioni povodom žaobe ništovne optuženoga F. G. proti osudi sudbenoga stola u Zagrebu od 7. ožujka 1922. br. I. 1322/1919., kojom

Digitized by Google

je proglašen F. G. krivim zločinstva teške tjelesne ozlede, označenoga u §§ 152, 155 sl. b) i e) k. z., i radi toga po §-u 155 k. z. uporabom §§. 54 i 55 k. z. osudjen na kazan teške tamnice u trajanju od pet (5) mjeseci, pooštrene svaki mjesec jednim samotnim zatvorom; — našao je nakon saslušanja državnoga nadodvjetnika pomenutoj ništovnoj žalbi optuženoga F. G. po §-u 282. stav. V. k. p. udovoljiti, pobijanu osudu prvostepenoga suda kao ništetnu ukinuti i stvar uputiti na iznovičnu glavnu raspravu pred istim sudbenim stolom, i to iz ovih razloga:

Izreku svoju o ličnoj krivnji optuženoga F. G. temelji sud na iskazu klasične svjedokinje oštećene M. B. Z., danom pred istražnim sucem i na glavnoj raspravi. No kako iz zapisnika o preslušanju M. B. Z. pred istražnim sucem, a tako ni iz zapisnika glavne rasprave ne proizlazi, da je toj svjedokinji, koja je po ustanovljenju suda maćuha matere optuženikove, dakle s ovim u drugom koljenu uzlazne loze u tazbini, predočena blagodat §-a 143 k. p., ili da se je ona toga svoga prava nesvjedočenja izrično odrekla, ima se njezin iskaz smatrati ništetnim, pak se kao takav ni uvažiti smio nije; a jer sud osniva izreku o krivnji optuženoga na iskazu oštećene učinjenom pred sudom, to je izreka o krivnji optuženoga ostala neobrazložena.

Osnovano stoga pobija optuženi F. G. osudu prvostepenoga suda iz ništovnih razloga toč. 3 i 5 §-a 277 k. p.; pak jer se ne da izbjeći novoj glavnoj raspravi i ne ima još mjesta odluci stola sedmorice u samoj stvari, valjalo je bez obzira na ostale po žalitelju isticane ništovne razloge, ništovnoj žalbi optuženoga F. G. po §-u 282 stav. V. k. p. udovoljiti, pobijanu osudu prvostepenoga suda kao ništetnu ukinuti i stvar uputiti na iznovičnu glavnu raspravu istomu sudbenomu stolu.

Javno oporočavanje i ismjehivanje zakonskih naredjenja vlasti čini učin prestupljenja protiv vlasti, označen u § 103. kriv. zakona, a ne onaj I., označen u § 93. kriv. zakona.

Rješidba stola sedmorice od 9. kolovoza 1923. br. 2270.

Sudbeni stol u Osijeku sudio je osudom od 12. listopada 1921., I. 108/1921. I. B., 43 godine star, rodom iz V., rimokatoličke vjere, udovac, nadničar u V., pismen, radi prekršaja §. 411. k. z. opetovano, te zločinstva prevare krivom prisegom jur kažnjen; kriv je: što je dne 1. siječnja 1921. u V. na ćošku radničkoga doma, kada je bio obnarodovan proglas ministarskoga savjeta od 29. prosinca 1920. u prisutnosti više ljudi rekao: »kakova je to svinjska naredba« i tim javno i pred više ljudi dražio na nepokornost prema uredbama vlasti i uznastojao grdjenjem poniziti naredbe vlasti, te tim počinio prestupljenje protiv zakona vlasti i javnoga poredka iz §. 92. srp. kriv. zakona, — pa se stoga po istom §-u obzirom na §. 368. k. p. osudjuje na kazan zatvora od jedne (1) godine, a po §. 368. k. p. da nosi troškove kaznenog postupka i ovrhe kazni, koji se neutjerivim proglašuju.

Stol sedmorice kao sud kasacioni po obavljenoj u punom vijeću javnoj raspravi i saslušanom razlaganju izvjestitelja kao i po saslušanim izvedbama državnoga nadodvjetnika našao je izreći, da je tom osudom sudbenoga stola u Osijeku od 12. listopada 1921. I. 108/13—1921. zakon povrjedjen u ustanovi §. 92. kriv. zak. te slijedom toga tu osudu kao ništetnu ukinuti u dijelu, koji se odnosi na izreku o kvalifikaciji čina i o kazni te suditi:

I. B. je činom, kojega je krivim pronadjen, zakonsku naredbu vlasti javno

Digitized by Google

oporočavao i ismjehivao i tim ovo naredjenje vlasti izlagao mrzosti i preziru i važnost njezinu pobijao, pak je time počinio prestupljenje proti vlasti, označeno u §-u 103. kriv. zak. pa se zbog toga po istom §-u osudjuje na kazan zatvora u trajanju od (14) četrnaest dana.

Razlozi:

Osudom sudbenoga stola u Osijeku od 12. listojapa 1921. I. 108/13—1921. sudjeno je, kako je gore navedeno. Proti ovoj oglušnoj osudi najavio je i izveo okrivljeni I. B. prigovor, žaobu ništovnu i priziv, nu prekasno, pa je stoga stol sedmorice kao sud kasacioni spomenute pravne lijekove i to prigovor temeljem §. 368. alinea zadnja k. p. a priziv temeljem §. 289. k. p. odbio, a žaobu ništovnu temeljem §. 282. stavka IV. slovo a) k. p. zabacio, jer je tu prijavu žaobe ništovne već sudbeni stol po §. 281. t. II. a) k. p. morao kao prekasno učinjenu odbiti. — Proti toj je osudi kr. državno nadodvjetništvo po §. 282. stavka II. k. p. podnijelo žalbu ništovnu na obranu zakona tvrdeć, da je osudom sudbenog stola u O. od 12. listopada 1921. I. 108/13—1921. povrijedjen zakon u ustanovi §. 92. kriv. zak.

Ta je žalba ništovna osnovana. — Po §. 92. kriv. zak. kažnjava se lice, koje javno poziva ili draži na nepokornost prema zakonima, uredbama ili zakonskim naredbama vlasti ili kojeg djela, koja su zakonom za zločinstva ili prestupljenja označena, javno pravda i hvali. — Kod naznake zakonitih obilježja kažnjivoga djela iz §. 92. kriv. zak. prvostepeni sud neispravno u dispozitivu citira ustanovu §. 92. kriv. zak., kada doslovce navodi, da je okrivljeni »dražio javno i pred više ljudi na nepokornost prema uredbama vlasti i uznastojao grdjenjem poniziti naredbe vlasti« i time počinio prestupljenje protivu zakona, vlasti i javnoga poretka iz §. 92. kriv. zak., jer drugi dio ovog po sudu navedenoga zakonskoga obilježja, da je okrivljeni »uznastojao grdjenjem poniziti naredbe vlasti« nije obilježje §. 92. kriv. zak., već ono §. 103. kriv. zak. —

Ali u činu okrivljenoga ne predleži u opće prestupljenje §. 92. kriv. zak., već jedino ono po § 103. kriv. zak. Prva stavka ustanove § 92. kriv zak., koja je po sudu primjerena, pretpostavlja, da se javno poziva ili draži na nepokornost prema zakonima, uredbama ili zakonskim naredbama vlasti. — Pozivanjem u smislu §. 92. kriv. z. ima se smatrati na nekoga upravljena izjava, čija se izjava sastoji u navodjenju istoga na nepokornost, to jest na jedno odredjeno činjenje ili nečinjenje, a draženje jest kao i pozivanje navodjenje nekoga na nepokornost, ali za razliku od pozivanja, ovo nije neposredno navodjenje, već navodjenje izvršeno uticajem na ćutila, strasti ili osjećanje uopće.

Prvostepeni sud smatra radnju iz §. 92. kriv. zak. izvršenom po samom tenoru inkriminirane izjave okrivljenog. Ovo je u protimbi sa samim tenorom inkriminirane izjave, jer po ovoj uopće ne proizlazi, da je okrivljeni pozivao ili razdraživao koje lice na opredijeljeni čin ili propust, kojim se je imala izvršiti nepokornost prema uredbi od 29. prosinca 1920., već je naprotiv okrivljeni javnim oporočavanjem ovo zakonsko naredjenje ministarskog savjeta izlagao javnom prezrenju i važnost njegovu pobijao, dok je za to naredjenje ustvrdio bio: »kakova je to svinjska naredba«. U tome pako predleži jedino čin prestupljenja §. 103. kriv. zak. —

Prema tomu je prvostepeni sud, podvrgavajući čin optuženoga neispravno ustanovi §. 92. kriv. z., povrijedio zakon u rečenoj ustanovi. — Valjalo je stoga povodom žalbe ništovne podignute po državnom nadodvjetništvu u obranu zakona nakon obavljene u punom vijeću javne rasprave po § 286. stavka II. 283—284. k. z. izreći i suditi kako je naprvo učinjeno. — Kazna je odmjerena po §. 103. kriv.

Digitized by Google

zak. — Pri odmjeri kazne uvoženo je, da nema ništa otegotna niti olahkotna, pa je kazan krivnji primjereno odredjena.

Za učin § 201. sl. b) k. z. nije potrebno slaboumlje zavedene osobe u smislu §. 2. sl. a) k. z. ili §. 273. o. g. z.

Rješidba stola sedmorice od 13. srpnja 1923. br. 1777.

Sudbeni stol u P. sudio je osudom od 12. svibnja 1923. br. I. 201—1923.:

1. M. V., 18—20 godina star, rimokatoličke vjere, neoženjen, ciganin, rodom iz I., nestalna boravišta, pismen, neporočan; 2. J. N., 18 godina star, rimokatoličke vjere, neoženjen, ciganin, rodom iz P., nestalna boravišta, nepismen, neporočan; — krivi su: što su dana 19. veljače 1923. došli u kuću M. B. na M. K. u S., te ju počeli obmamljivati riječima, koliko godina ima, tko su u njezinoj obitelji, zahtjevajuć od nje neka im dade novac, koji je ležao u krevetu, te govoreći: »totoši i zmajevi, pomozite mi« zahtjevali od nje vanjkušnicu, iz iste izvadili mali zamotak, a iz njega nokte, ruku i vlasi tvrdeći, da je to nesreća njezine kćerke Evice, zaprijetili joj, da o stvari četiri dana govoriti ne smije, a četvrti dan da će u pola noći viditi plamenove i bure dukata, koje neka grabi i baca na krevet, dakle praznovjernom i himbenom obsjenom zloupotrebili slaboumlje M. B. na štetu njezinu uzev joj 2007 D i time počinili zločinstvo prevare označeno u §§. 197., 201. sl. b) k. z. — pa se radi toga osudjuju po §. 202. II. st. k. z. i to M. V. uporabom §. 54. i 55. k. z., a J. N. uporabom § 54. k. z. i to prvi na kazan tamnice u trajanju od (8) mjeseci pooštrene svakih 14 dana sa jednim postom i samotnim zatvorom, a drugi na kazan tamnice u trajanju od 6 mjeseci, nadalje po §. 330. k. p., da solidarno naknade troškove kaznenoga postupka a svaki za se troškove ovrhe kazni, koji se po §. 332. k. p. proglašuju neutjerivima, te konačno po §. 310. k. p., da solidarno plate oštećenoj M. B. u ime odštete 2007 D.

Stol sedmorice našao je po saslušanju državnoga nadodvjetnika ništovnu žalbu optuženih M. V. i J. N. po §. 282. stavka IV. slovo b) k. p. odbaciti; a njihov priziv zbog izreke o kazni po §. 291. k. p. otputiti i u tom dijelu potvrditi pobijanu osudu prvostepenoga suda.

Razlozi:

Optuženici pobijaju osudu prvostepenoga suda i to: M. V. iz ništovnoga razloga točke 9. slova b) §. 277. k. p., dok istodobno upućuje i na ništovni razlog točke 5. §. 277. k. p.; a J. N. iz ništovnih razloga točke 5. i 6. slovo b) §. 277. k. p. No ova njihova žalba ukazuje se neosnovanom. U obrazloženju svoje ništovne žalbe ističu oba žalitelja protuslovlje osude u tom, što sud uzima, da oštećena M. B. nije slaboumna, već razborita žena, pa ipak ih oglašuje krivima zločinstva prevare po §. 201. slovo b) k. z., premda je za ovaj nuždan kriterij, da bude zloupotrebljeno čije slaboumlje; pa jer prema samomu utvrdjenju suda nema slaboumlja oštećene, nema u činu ni učina spomenutoga zločinstva. Smatraju stoga žalitelji, da postoji ništovni razlog točke 9. slovo b) pravije točke 9. slovo a) §. 277. k. p.

Optuženi J. N. napose ističe kao ništovni razlog točke 5. §. 277., k. p. to, što ga sud oglašuje krivim istoga zločinstva kao neposrednog učinitelja, a u obrazloženju osude tek navodi, da je on učinio kao sukrivac po §. 5. k. z., premda ničim ne obrazlaže tu njegovu sukrivnju, što više priznaje, da je on bio posve

Digitized by Google

pasivan kod samoga čina. Pobijana osuda da je stoga po mišljenju ovog optuženika sama sobom u protuslovlju, nerazgovjetna i nepotpuna. — Nijedan od tih ništovnih razloga u istinu ne postoji.

Za objektivni učin zločinstva prevare po §. 201. slovo b) k. z. ne zahtijeva zakon, da zavedena osoba bude slaboumna u smislu slova a) §. 2. k. z. ili §. 273. o. g. z. (wahn-blödsinnig) već samo da bude zloupotrebljeno njezino slaboumlje (Schwachsinn) prouzrokovano praznovjerjem. U tom dakle, što sud ne smatra M. B. slaboumnom u prvonavedenom smislu, već uzima, da se je oštećenica u vrijeme čina zavedena čarolijama optuženoga M. V. nalazila u tako poremećenom duševnom stanju, da se tomu zavodjenju nije mogla oprijeti, sadržan je potrebiti kriterij za objektivni učin spomenutoga zločinstva i nema nikakva protuslovlja osude same sobom. — Nema ni protuslovlja u tom, što sud oglašuje optuženoga J. N. takodjer krivim istoga zločinstva, jer to odgovara propisu §. 5. k. z., a da ga ne smatra krivim kao neposrednoga učinitelja, već kao sukrivca, to je istaknuto u obrazloženju osude. U čemu se pak sukrivnja J. N. sastoji, sud je obrazložio; pak u tom pogledu nije osuda manjkava niti u protuslovlju sama sobom ili sa iznesenim dokazalima. — Stoga je valjalo ništovnu žalbu optuženih M. V. i J. N. kao neosnovane po §. 282. IV. b) k. p. odbaciti.

Budući da je obim optuženicima dosudjena kazan njihovoj krivnji primjerena, valjalo je i njihov priziv zbog izreke o kazni po §. 291. k. p. otpuštiti i u tom dijelu potvrditi osudu prvostepenoga suda.

c) Disciplinarno.

Disciplinarni senat može označiti čin, okrivljeniku u grijeh upisan, i samo neurednošću te udariti okrivljeniku rednu kaznu. — Bilježnik, koji tjera zastupanje stranaka u spornim gradjanskim poslovima preko zakonskih granica i na način, da mu bude izvorom privrede, vrijedja dostojanstvo svoga staleža.

Rješenje disciplinarnog senata stola sedmorice, odjeljenje B, od 6. travnja 1922. Ds br. 22/20.

Disciplinarni senat bivšega zemaljskoga suda zadarskoga presudom od 18. srpnja 1918. g. Prs. 6869/11—18, presudio je: D. J., bilježnik u B., kriv je, što je od početka godine 1918. do 6. svibnja te od 29. lipnja do 14. srpnja iste godine, prikazavši tužbe u spornim gradjanskim poslovima i zastupajući stranke u parnicama iste vrsti, tjerao takovo poslovanje na način, da mu bude izvorom privrede, te time povrijedio dostojanstvo svoga staleža i počinio jednu neurednost u smislu § 155 bilj. r., pak je zato osudjen na rednu kazan pismenoga ukora. — Prizivu okrivljenika protiv ove presude disciplinarni senat stola sedmorice odjel. B nije udovoljio.

Razlozi:

U smislu § 161. bilj. r. imaju se u disciplinarnom postupku protiv bilježnika analogno primijeniti izmedju inih odredaba i ona § 22. zakona o disciplinarnom postupku protiv sudačkih činovnika od 21. svibnja 1868. (br. 45 l. d. z.), jer bilježnički red ne sadržava osobitih odredaba u tom pravcu. Navlastito ne može se smatrati takvom osobitom odredbom ona, navedena u § 155, bilj. r., po kojoj bilježnička komora udara rednu kazan, jer sličnu odredbu sadržava i § 4. gornjega sudačkoga disciplinarnoga zakona u pogledu redne kazne opomene i

Digitized by Google

ukora, a da se iz toga ne može izvesti, da disciplinarni senat ne smije da udari sudačkomu činovniku rednu kaznu, pošto je proveo disciplinarnu raspravu. Naprotiv je u § 22. disciplinarnoga zakona protiv sudačkih činovnika izričito rečeno, da disciplinarni senat ima nakon provedene rasprave okrivljenika odriješiti ili ga priznati krivim, a u potonjem slučaju udariti mu disciplinarnu ili rednu kaznu. Prema tome su disciplinarnomu senatu slobodne ruke u pogledu kvalifikacije čina, koji može označiti i neurednošću, ako senat smatra, da ne sačinjava disciplinarni prestupak.

U nazočnom slučaju bila je protiv okrivljenika odredjena rasprava zbog disciplinarnoga prestupka predvidjenog u §§ 5, 157 bilj. r., o kojemu je bio nadležan, da sudi disciplinarni senat višega zemaljskoga suda. Ako je pak on iza provedene rasprave smatrao, da je čin, okrivljeniku u grijeh upisan, manje težak i da sačinjava samo neurednost, bio je ovlašten, da ga prizna krivim zbog neurednosti i da mu udari rednu kaznu, a da nije smio uputiti stvar bilježničkoj komori za postupanje po § 155, bilj. r. To proizlazi ne samo iz gornjih odredaba, nego takodjer iz općih parničkih načela, da sudac, koji sudi o činu, ima da udari i kaznu (§§ 260 i 270 k. p.). To stanovište usvojeno je i u pogledu nesudačkih činovnika u § 127 zak. od 25. siječnja 1914. god. br. 15 l. d. z.

Neosnovan je stoga priziv, u koliko pobija nadležnost disciplinarnoga senata. — Pobijana presuda obrazlaže, zašto se bilježnik ne smije po zanimanju baviti zastupanjem stranaka u spornim poslima na način, da mu to bude izvorom privrede. Netom § 5. bilj. r. izričito ističe, da se bilježnik smije baviti po zanimanju zastupanjem stranaka u nespornim poslima, valja zaključiti, da mu nije dopušteno baviti se po zanimanju zastupanjem stranaka u spornim poslima. Odredba § 40. bilj. r., za koju žalitelj prigovara presudi, da ju ni ne spominje, a iz koje okrivljenik hoće, da izvede pravo bilježnika na zastupanje stranaka po zanimanju u spornim poslima, ne može da opravda stanovište zauzeto u prizivu. Ova odredba naročito ističe, da bilježnik ne može biti pripušten kao zastupnik jedne stranke u gradjanskoj parnici, u kojoj mu je po postojećim zakonima dopušteno zastupanje stranaka, ako se u parnici ima upotrijebiti kao dokazno sredstvo od njega sastavljena isprava. Ova dakle odredba ne normira pravo bilježnika, da po zanimanju zastupa stranke u spornim poslovima, već izričito upućuje u tom pogledu na postojeće zakone i hoće da isključi bilježnika od zastupanja stranke u gornjem slučaju i tada, ako po postojećim zakonima može da bude zastupnikom. Ali u postojećim zakonima nema nikakve odredbe, koja bi davala bilježniku pravo, da se bavi po zanimanju zastupanjem stranaka u spornim poslovima. Ni u prizivu spomenuti §§ 29, 30, 31, 42 st. 2 grp. ne sadržavaju izričite ni neizričite odredbe, po kojoj bi bilježniku pripadalo pravo, da po zanimanju zastupa stranke u spornim poslovima. U ovom pogledu dovoljno je pozvati se na ispravne razloge pobijane presude.* Bilježnik je u pogledu prava

*) Ovi glase: Po § 5 bilj. r. dopušteno je bilježnicima, da se, osim sa poslovima naznačenim u § 1. istoga reda, bave i sa zvaničnim sastavljanjem podnesaka u neparbenom postupku i sa sastavljanjem privatnih isprava. Iz toga proističe a contrario, da bilježnicima ne pripada osobito pravo zastupstva stranaka u spornim poslovima, dok je njima u § 7. st. 1 bilj. r. izričito zabranjeno tjeranje odvjetništva. Ovo ograničenje postavljeno od bilježničkoga reda u pogledu uredovnoga djelokruga bilježnika nije promijenjeno uvedenjem novoga gradjanskoga postupnika godine 1895. Ovaj niti je imao niti je mogao da ima zadaću, da izdade

Digitized by Google

zastupanja stranaka u spornim poslovima potpuno izjednačen kojem mu drago zastupniku, koji nije odvjetnik, a samo u pogledu pristojbina važi za nj odvjetnički cijenik. On može kao svako drugo neodvjetničko lice, da prigodice preuzme zastupanje stranaka u spornim poslovima, ali on kao ni drugi zastupnik neodvjetnik ne smije to činiti po zanimanju na način, da mu to bude izvorom privrede. Čini li to ipak, tada njegovo takovo poslovanje valja smatrati nadripisarstvom, za koje bilježnik treba da odgovara disciplinarno, jer nije u skladu sa dostojanstvom bilježnika, da se po zanimanju bavi poslima, na koje nije ovlašten i siže tako u područje onih, koji su po zvanju pozvani na to poslovanje. U tome, a ne u samom zastupanju, leži kršenje propisa, kojima je bilježnik dužan, da se pokori. Ne može se kazati, da je okrivljenik silom prilika bio primoran, da zastupa po zanimanju stranke u spornim poslovima ni da je probitak stranaka iziskivao njegovu pravnu pomoć, jer pobijana presuda utvrdjuje, da su tada u B-u dva odvjetnika vršili svoje zvanje. Uvjerenje pak okrivljenikovo, je li nije li ovlašten da zastupa po zanimanju stranke u spornim poslovima, nema nikakove važnosti. On mora, da zna i da ispravno tumači zakon po njegovu slovu i smislu. Neznanje bilježničkoga reda ne može da opravda okrivljenika.

Napokon se okrivljenik žali, što je bio osudjen i za ono zastupanje stranaka po zanimanju u pravnim poslovima, koje je slijedilo iza otpravnoga zaključka a prije disciplinarne rasprave. U tom pogledu treba prije svega istaknuti, da se ne tiče nipošto novoga čina nego uvijek istoga neovlaštenoga zastupanja stranaka, dakle nastavljenoga protuzakonitoga djelovanja, te se okrivljenik može tim manje žaliti, što je i to djelovanje bilo obuhvaćeno u presudi, ako se uvaži, da je okrivljenik prigodom izdanja otpravnog zaključka bio naročito upozoren na posljedice, bude li nastavio svoje djelovanje. U ostalom §° 21. i 22. sudskog disciplinarnoga zakona, koji u smislu § 161. bilj. r. vrijede i za disciplinarni postupak protiv bilježnika, ne sadržavaju ograničenja na točke osvade, navedene u otpravnom zaključku, a § 21. istoga zakona odredjuje samo to, da se pri presudjivanju stvari ima uvažiti samo ono, što je proisteklo na raspravi. Na raspravi se je disciplinarni senat bavio i tim djelovanjem okrivljenikovim. O kakvoj po-

---

ma kakvu odredbu u tom pravcu. Pitanje, da li je i u koliko bilježnik vlastan, da se preko djelovanja, prepisanoga mu u bilježničkom redu, bavi i zastupstvom stranaka u civilnim pravnim sporovima, nije pitanje procesualne naravi već spada isključivo u djelokrug bilježničkoga reda. Radi toga §§ 27 i 29 grp., koji se bave sa pravom zastupanja stranaka, čine razliku samo izmedju odvjetnika i ostalih običnih zastupatelja, i ne smatraju bilježnika kao jednu osobitu vrst zastupatelja, već ih supsumiraju pod običnim zastupateljima. Što je gradjanski postupnik htio da uredi i doista uredio, odnosi se samo na one slučajeve, u kojima bilježnik djeluje faktično kao zastupatelj po postojećim zakonskim propisima. Jedino za taj slučaj moraju se u obzir uzeti §§ 30. i 42. st. 2 grp., prvi od kojih pod pretpostavkom, da su odnosni zastupatelji poznati sudu, dozvoljava bilježnicima istu pogodnost kao i odvjetnicima u pogledu potrebe obavjerenja punomoći, to očevidno obzirom na njihov uredovni značaj i radi pouzdanosti, koju za to pružaju. Propis pak § 42. st. 2 grp. cilja na to, kako se razabire iz odnosnoga obrazloženja te zakonske točke, da dade sudu sredstva, da uzmogne pobijati neke oblike nadripisarstva. Radi toga, pošto prama bilježnicima ova ratio legis ne postoji, bili su isti razlikovani od ostalih običnih zastupatelja, medju koje inače i oni pripadaju. Ova se zakonska ustanova bavi

Digitized by Google

vredi obrane ne može biti govora, jer je djelovanje okrivljenikovo bilo jedno te isto i prije i poslije otpravnoga zaključka, a prema tome i obrana. Svakako priziv ne navadja, u čemu bi bila okrnjena obrana okrivljenika, koji je na raspravi bio zastupan. — S ovih razloga nije priziv ni u jednom pogledu opravdan, a presuda u svakom pogledu osnovana, te se je stoga moralo presuditi kao gore.

Iz upravne prakse.

Ustanovljivanje miraza (opreme) procjenom zadružne imovine. Po smislu § 10. o. g. z. valja običaje, na koje se zakon poziva, dokazati po ustanovama gradj. parb. postupnika.

(K tumačenju § 54. zakona o zadrugama.)

Rješidba pokrajinske uprave, odjeljenja za unutarnje poslove od 9. lipnja 1923. br. 27.410.

Tutorstvo malodobne A. P. zatražilo je za ovu svoju štićenicu kod nadležne kotarske oblasti u K. dopitanje miraza. Tokom provedenoga postupka zatražilo je ísto tutorstvo, da se u svrhu odmjerenja miraza (opreme) konstatuje imućstvena snaga zadruge P. i prema tome provede procjena svega zadružnoga imutka sa gospodarskim vještacima. Kotarska oblast u K. usvojila je ovaj zahtjev, te je svojom odlukom od 22. velj. 1923. 12118. odredila raspravu u svrhu procjene ove zadružne imovine na licu mjesta sa gospodarskim vještacima. — Proti ovoj odluci uložio je kućegospodar zadruge P. utok, koji je odlukom županijske oblasti u K. od 20. ožuj. 1923. br. 9458. uvažen i napadnuta odluka dokinuta iz razloga, što ne ima mjesta procjeni zadružnoga imetka kod ustanovljenja miraza«. — Tutorstvo malodobne A. P. poslužilo se je utokom proti ovoj drugomolbenoj rješidbi na pokrajinsku upravu za Hrvatsku i Slavoniju, odjeljenje za unutarnje poslove, koja je rješenjem od 9. lip. 1923. br. 27410. izrekla slijedeće:

»Utok se tutorstva malodobne A. P., kćeri pok. P. P., uvažuje, pobijana drugostepena odluka od 20. ožuj. 1923. br. 7458. preinačuje te potvrdjuje prvostepena odluka od 22. velj. 1923. br. 12118. ex 1922. ne samo s razloga, što proti medjutimnim odlukama nije dozvoljen utok po smislu § 47. provedbene naredbe k zakonu o zadrugama i § 329. gr. pp. (arg. § 60. zak. o zadrugama), već i s razloga, što nije ispravno mišljenje napadane drugomolbene odluke, da kod ustanovljenja opreme (miraza) ne ima mjesta procjeni zadružne imovine. Po §. 54 zak

---

jedino sa troškovima, a ne sa pravom zastupstva sa strane bilježnika, koje pravo ne biva tu uredjeno. Bilježnicima je dakle po ovim zakonskim propisima bilo dozvoljeno neko bolje pravo samo prama običnim zastupateljima i samo u stanovitim osamljenim slučajevima, u kojima oni u granicama zakonskih propisa postupaju u parnicama kao zastupatelji stranaka. Ali po gori izloženom obrazloženju ne može se za cijelo doći do zaključka, da bilježnicima načelno pripada pravo, da u onim civilnim pravnim sporovima, gdje nije obvezatno zastupstvo po odvjetnicima, tjeraju zastupanje stranaka neograničeno i na način, da im bude izvorom privrede. To se pak ne može da izvede niti iz ustanove § 52 ovrš. r., u kojem je samo propisano, da je u ovršnom postupku isključeno obvezatno zastupstvo po odvjetnicima.

Digitized by Google

o zadrugama naime imade se djevojci prigodom udaje dati običajna oprema (miraz), a po smislu § 10. o. g. z. imadu se običaji, na koje se zakon poziva, dokazati prema ustanovama gradj. parbenoga postupnika. Prema tome nije dakle ni očevid kao parbeno dokazno sredstvo isključen kod odmjerivanja opreme (miraza), u koliko je običaj u mjestu prebivanja djevojčine zadruge, da se djevojci kod udaje daje oprema (miraz) i obzirom na imućstvene prilike djevojčine zadruge, koje valja ustanoviti ustanovljivanjem vrijednosti zadružne imovine. — Odredjuje se stoga, da nadležna kotarska oblast postupak nastavi i nakon dovršene rasprave riješi zahtjev tutorstva malodobne A. P. jednom odlukom uz pravo utoka na višu oblast.« Priopćio Ivan Čanić, vladin tajnik.

Ne nastupa slučaj razlaza zadruge ex offo po smislu § 5. zadružne novele, ako se udova bivšega zadružnoga člana ponovno uda,prevevši time na zadružni imetak svoga sadanjega muža.

Rješidba pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, odjeljenja za unutarnje poslove, od 23. srpnja 1923. br. 30.876.

Pred zadružnim povjerenikom u Z. poveden je postupak za razlaz zadruge S. kbr. 10. iz M. na molbu P. S. i dr. Molba obrazlaže svoj zahtjev time, što u toj zadruzi sada ne ima ni jednoga člana, jer je J. st. umro 2. siječ. 1915., J. ml. umro 28. stud. 1914., a supruga potonjega člana B. udala se 2. stud. 1920., a jer drugih članova nije bilo, nastao je slučaj § 5. zadružne novele, te se razlaz imade ureda radi provesti, a zadružna imovina upisati na ostavinu zadnjega predstavnika J. st. — Prema petitu riješena je ova stvar u I. molbi odlukom zadružnoga povjerenika u Z. od 10. ožuj. 1922. broj 17/z., koja je odluka potvrdjena po županijskoj oblasti u Z. odlukom od 14. svib. 1923. br. 15426. Povodom daljega utoka B. udove J. ml. ponovno udate za J. N. izrekla je pokrajinska uprava za Hrvatsku i Slavoniju, odjeljenje za unutarnje poslove, rješenjem od 23. srpnja 1923. br. 30876. slijedeće:

»Utok B. N. se uvažuje, te se pobijana drugostepena odluka od 14. svib. 1923. br. 15426. i s njom potvrdjena prvostepena odluka zadružnoga povjerenika u Z. od 18. ožuj. 1922. br. 17/z. preinačuje i odlučuje, da razlazu zadruge S. kbr. 10. iz M. i upisu zadružnih nekretnina u gruntovnici na ime pokojnoga J. S. st. kao samovlastnika ne ima mjesta, — a to s razloga što na razlaz ove zadruge ne privoljuje utjecateljica, kojoj — po ustanovi § 5. zadružne novele od 30. trav. 1902. — pripada pravo doživotnoga uživanja zadružne imovine, te se tek nakon njezine smrti može tražiti razlaz zadruge i upis zadružnih nekretnina na J. S. st. kao zadnjega predstavnika. — Neispravna je naime tvrdnja u čitiranoj prvostepenoj odluci, da je B. N. — udova iza pokojnoga člana te zadruge J. S. ml. — time, što se je preudala za J. N. izgubila pomenuto pravo uživanja zadružne imovine, budući udova, koja je ostala u zadruzi kao njezin posljednji živući član, ne gubi samim činom kasnije preudaje svojstvo člana zadruge i s tim skopčano pravo uživanja, već gubi to pravo samo onda, ako povodom preudaje otidje iz zadruge, ako se dakle iz zadruge izuda (§ 50. zadr. zakona od 9. svib. 1889.), dok se B. N. nije izudala iz zadruge S., već je ona u zadruzi ostala, te se je k njoj u zadrugu prizenio njezin sadanji suprug J. N., koja je činjenica prema stanju raspravnih spisa nedvoumno ustanovljena, a naročito u zapisniku pomenutog zadružnoga povjerenika«. Priopćio Ivan Čanić, vladin tajnik.

Digitized by Google

Literatura.

Nipperdey, Kontrahierungszwang u. diktierter Vertrag (Schriften des Instituts für Wirtschaftsrecht an der Universität Jena, N. 1). Fischer, Jena. 1920.

Neurath, Von der Naturalwirtschaft zur Kriegswirtschaft. München. Georg D. W. Callwey. (Prik. Zeitsch. für Sozialwissenschaft).

Die Sozialisierung Sachsens. Chemnitz. Verl. d. Arbeiter- und Soldatenrates. 1919. (Prik. Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung... 45 J., 1. H.)

Nawiasky, Die Grundgedanken der Reichsverfassung. München-Leipzig, Duncker & Humblot, 1920. (Ocj. Zeitschr. f. öff. Recht, II/s. u. 4, 1921, str. 441).

Nussbaum A.: Das neue deutsche Wirtschaftsrecht, Eine systematische Uebersicht über die Entwicklung des Privatrechts u. der benachbarten Rechtsgebiete seit Ausbruch des Weltkrieges, Berlin, Springer, 1921.

Nedeljković, Osnovi političke ekonomije. Beograd, Napredak. 1921. (Ćir.).

Nawiasky, Der Bundesstaat als Rechtsbegriff, Tübingen, Mohr, 1920.

Niketić, Policijski zbornik. Zbirka zakona i uredaba. Knjiga I. Beograd, Kon, 1921. (Ćir.)

Neurat, Wesen u. Weg der Sozialisierung. München, Callwey, 1919. — 4. Auflage.

Oswalt, Vorträge über wirtschaftl. Grundbegriffe. Jena, Fischer, 1920. (III. Auflage.)

Oppenheimer, Država, preveo L. Ćelan. Zagreb, Ćelan 1921.

Ostrogorski, Demokratija i političke partije s pogovorom J. Gerasimovića. Beograd, 1921. (Ćir.) — (Ocj. beogr. Arhiv XI/III, br. 4, 1921, str. 316.)

Polzer-Hoditz, Politische Betrachtungen auf Grundlage der Dreigliederung des sozialen Organismus. Stuttgart, Der kommende Tag, 1920 (Internationale Bücherei f. Sozial- u. Geisteswissenschaften).

Protić, Oko ustava, kritika i polemika. Beograd, Kon. 1921. (Ćir.)

Ricardo, Grundsätze d. Volkswirtschaft u. Besteuerung. Aus d. engl. Original u. zw. nach d. Ausg. letzter Hand (3. Aufl. 1921) ins Deutsche übertr. u. eingel. v. Prof. dr. Heinr. Waenting. 2. Aufl. (Sammlung sozialwissensch. Meister hrsg. v. Prof. dr. Heinr. Waenting, 5. B.) Jena, G. Fischer, 1921.

Renner, Mehrarbeit u. Mehrwert. 2. Aufl. Wien, Wiener Volksbuch. 1921. (Sozialistische Bücherei, 17.)

Sanchez de Bustamante, Investigationes de economia matematica. Buenos-Aires, Imprenta y casa editora »Coni«, 1919. (Prik. Reone d'écon. polit, g. 35., br. 2, 1921.)

Stolzmann, Grundzüge einer Philosophie der Volkswirtschaft, Jena, Fischer, 1920.

Sombart, Sozialismus u. soziale Bewegung. Jena, Fischer 1920. (IX. Aufl.)

Schmoller, Zwanzig Jahre deutschen Politik. München—Leipzig, Duncker & Humblot, 1920. (Prik. Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung... 45. J., 1. H.)

Steinmetz, De Nationaliteiten in Europa. Eene sociographische en politische Studie. Amsterdam. S. L. van Looy, I. B. 1920. (Prik. Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung... J. 45, 1. H.)

Digitized by Google

Schriften d. deutschen Gesellschaft z. Bekämpfung d. Arbeitslosigkeit. Berlin, C. Heymann, 6. Heft: Arbeitslosenversicherung.

Schwarz, Preuss. Staatsrecht, 8.—10. Aufl., Berlin, Heymann.

Schwarz, Der Abbau d. öff. Angestellten Österreichs u. das Siedlungswesen. Wien, Reichsverb. d. öff. Angestellten. 1921.

Staatslehre, Die — Leos XIII. Köln, Verl. d. St. Josephs-Vereins, 1920.

Schulte, Fürstentum u. Einheitsstaat i. d. deutschen Geschichte (Oeffentlichrechtl. Abhandlungen, herausg. v. Triepel, Kaufmann, Smend, H. 1), Berlin, Liebmann.

Schmitt-Dorotić, Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedanken bis zum proletarischen Klassenkampf, München-Leipzig, Duncker & Humblot. (Prik. beogr. Arhiv XI, II/5—6, 1921., str. 439.)

Schulz, Die Reichsversicherungsordnung mit Einführungsgesetz..., Berlin, Hobbing, 1921.

Steiner, Die Kernpunkte der sozialen Frage, Stuttgart, Der kommende Tag A. G., 1920.

Sommarin, Teoretik national-ekonomi. Andra bearbetade upplagan. Stockholm, Geber. 1920.

Siller-Luppe, Gewerbeordnung f. d. Deutsche Reich nebst Kinderschutzgesetz und Hausarbeitsgesetz... XX. Aufl. (Guttentag'sche Gesetzessammlung) 1921.

Schmidt-Essen, Valutafibel. Eine Einführung i. d. Frage des Geldwesens. Jena, Fischer, 1921.

Schiff, Der Arbeiterschutz der Welt. Tübingen, Mohr, 1920.

»Spectator« (Walter W. Wall, F. J. I., F. S. S.) Labour, Capital and Finance. London, Pittman & Sons, 1920. — str. 3/6. (Prik. Weltwirtsch. Archiv, 16/4, 1921, str. 580.)

Singer, K. u. Schmidt-Essen A.: Inflationen. Ihre Entstehung, ihr Verlauf u. ihre Heilung an geschichtl. Beispielen dargelegt.

Spengler, Preussentum u. Sozialismus. München, 1920. (Ocj. beogr. Arhiv XI/II, knj. III, br. 1, str. 55.)

Stojadinović, Borba protiv skupoće. Beograd, Kon, 1921. (Ćir.)

—, Naše valutne nevolje. Beograd, 1921. (Ćir.)

Schmiedland, Sinn u. Weg der Sozialisierung. Wien, Manz, 1919.

—, Die Sozialisierung in ihrer sittlichen Bedingtheit. Wien, Manz, 1919.

FINANCIJALNO PRAVO.

Brönner, Die Bewertung des Betriebsvermögens u. der steuerfreiee Erneuerungsfond nach d. Nov. z. Reichseinkommensteuerges. v. 24. März 1921. Berlin, O. Elsner (Elsners Betriebs-Bücherei, B. 13).

Beuck, Steuerlich zwecksmässige Gesellschaftsformen... II. Aufl. Berlin, Spaeth & Linde 1921.

Breunig i Lewinski, Grosser Kommentar z. Ges. über d. Reichsnotopfer, z. Ges. betr. d. beschleunigte Veranlagung u. Erhebung d. Reichsnotopfers v. 22. Dez. 1920 u. zu den einschläg. Bestimmungen d. Reichsabgabenordnung, Berlin, Liebmann, 1921.

Cohn, W. A.: Kann das Geld abgeschafft werden? Jena, Fischer, 1920.

Digitized by Google

Dobrauz, Die Neuregelung der Gebühren betr. d. Aenderung einigen Vorschriften über Stempel- u. unmittelbare Gebühren u. insbesondere der Gerichtsgebühren. Graz. Moser.

Dietzel, Englische u. preussische Steuerveranlagung. Ein Vergleich... München—Leipzig. Schriften des Ver. für Sozialpolitik. B. 157. II. 1919. (Prik. Schmollers Jahrbuch f. Gesetgebung itd., 45. J., 1. H.)

Diehl, Über Fragen des Geldwesens u. der Valuta während des Krieges u. nach dem Kriege. Jena, Fischer, 1921.

Erler i Koppe, Steuerfreie Erneuerungsrücklagen, Werkerhaltungskonten, Ueberteuerungsrücklagen, Ver. v. 25. Juli 1921, Berlin, Spaeth & Linde, 1921.

—, Die Einkommensteuernovelle, Ges. z. Aenderung d. Einkommensteuergesetzes v. 24. März 1921..., Berlin, Spaeth & Linde, 1921.

Eheberg, Finanzwissenschaft, 16. u. 17. Aufl. Leipzig—Erlangen,Deichert, 1921.

Einaudi, Osservazioni critiche intorno alla teoria dell' imposta e teoria delle variazioni nei redditi e nei valori capitali susseguenti all' imposta. (Reale accademia delle scienze di Torino). Torino, Bocca, 1919. (Prik. Weltwirtschaftl. Archiv 16/4, 1921, str. 588.)

Elster, Die deutsche Not im Lichte der Währungstheorie. Gesammelte Aufsätze. Jena, Fischer, 1921.

—, Die Seele des Geldes. Grundlage u. Ziele einer allg. Geldtheorie. Jena, Fischer, 1920.

Feng-Hua-Huang, Public debts in China, New-York, Columbia University, 1. sv., 1919. (Prik. Revue d' écon. polit., 35. g., br. 2, 1921.)

Grünwald, Die einmalige grosse Vermögensabgabe, Manz. Wien. 1921. (Grosse Sonderausgabe. Prik. »Gerichts-Zeitung«, 1921. br. 2.)

Gesetz z. Aenderung des Einkommensteuer — Ges. v. 29. III. 1920. Vom 24. März 1921. Zugl. Nachtrag z. Kommentar z. Einkommensteuerges. v. Geh. R. L. Mirre. Mannheim, Berlin, Leipzig: I. Bensheimer. 1921.

Gesetz über die Vermögens- und Vermögenszuwachsabgabe. 3. Aufl. Reichenberg, Stiepel, 1920. (Stiepels Gesetzsammlung des tschecho-slow. Staates.)

Članovi, pravnici, vršite svoje članske dužnosti!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi dinara 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. — Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, uživa još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskomu Boškovićeva ulica 2, prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac takodjer odbornik g. dr. Slavko Hirc kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Slijedeći broj izlazi kao dvobroj.

Digitized by Google

Digitized by Google
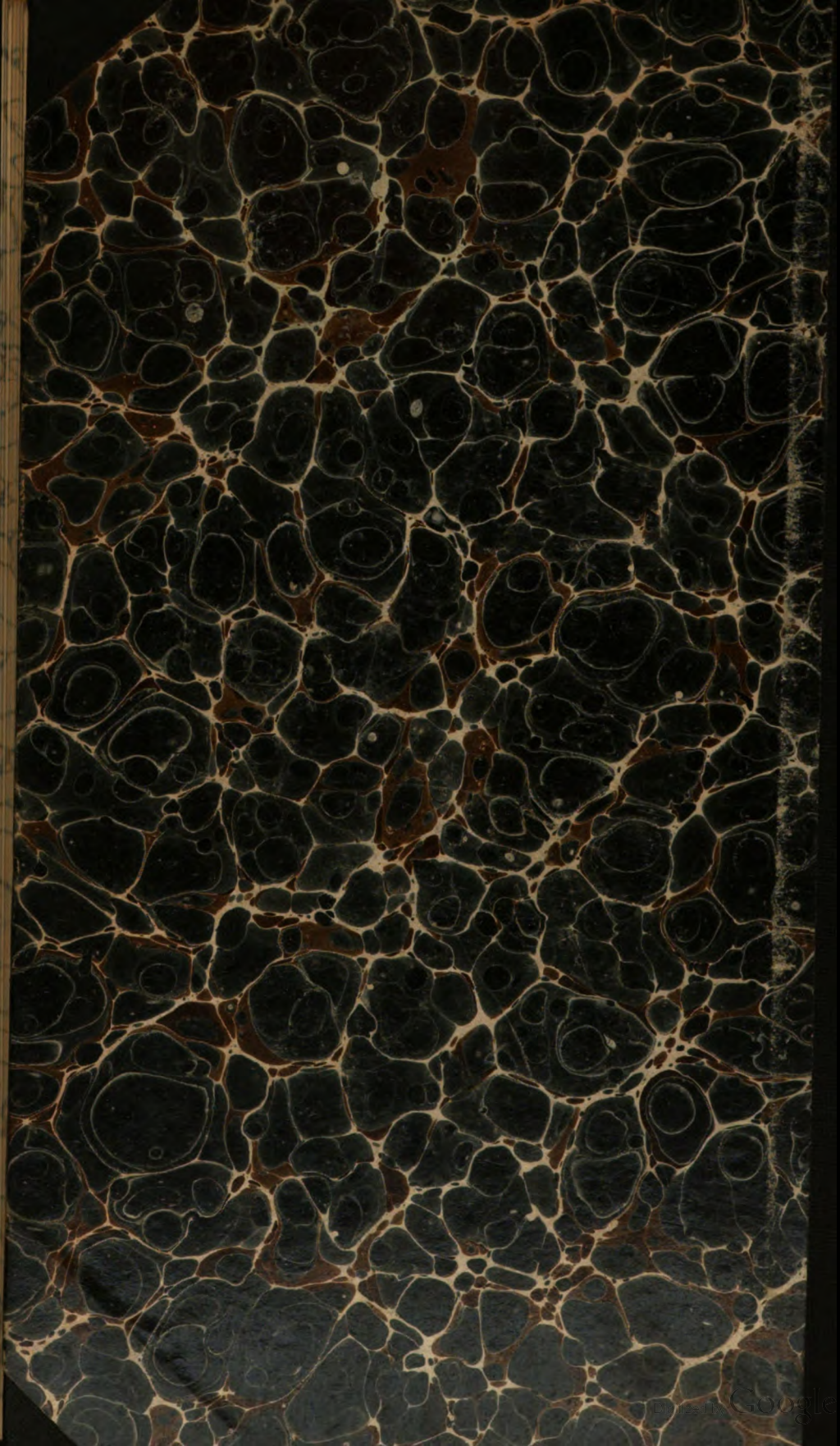
Digitized by Google